تفسیرِ خیرِ کثیر

پښتو ترجمه

تفسیرِ ابنِ کثیر

تصنیف

حافظ عماد الدین اسماعیل بن عمر بن کثیر الدمشقي

المتوفی ۷۷۴ ھجری

مترجمین

جماعت اشاعت التوحید والسنہ کے علماء کرام
کی تصانیف کو سکین کرکے PDF فارمیٹ
میں علماء طلباء اور عوام کو پیش کرنا ہمارا مشن
اور محنت ہے۔ مطالعہ کرتے وقت ہمیں
دعاؤں میں یاد رکھیں

نوٹ

کتاب میں لکھے گئے مسائل کے ساتھ متفق ہونا
ضروری نہیں ہمارا کام کتاب کو سکین کرنا ہے

منتظم اعلی
ابو معاذ خٹک

معاونین
مولانا عبدالکریم، مولانا اکرام گل، مفتی ابو سفیان، قدامہ احسن عابد

0314_9958550

واٹس ایپ گروپ
مکتبہ
اشاعت التوحید والسنہ
زیر اہتمام
ابو معاذ خٹک
ابو عتبان مفتی فدا الرحمن عابد
0314_9958550

تفسیر خیر کثیر

پشتو ترجمه

تفسیر ابن کثیر

مؤلف: حافظ عمادالدین اسماعیل بن عمر بن ابن کثیر الدمشقی المتوفی ۷۷۴ هجری

مترجمین: مولانا شاه فیصل فاضل وفاق المدارس، امداد العلوم، وعبدالکریم صدیقی وقاری امیرنواز

جلد نمبر ۶

تسهیلات از شاه فیصل

① د قرآنی آیاتونو ټکی په ټکی او روانه ترجمه
② د احادیثو تخریج
③ د فقهی مسئلو کښې مسلک حنفی وضاحت
④ مناسب عنوانات ورکول

خورونکی

فیصل کتب خانه محله جنگی پیښور

موبائیل نمبر ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

دکتاب نوم : تفسیرخیرکثیر ترجمه تفسیرابن کثیر

مؤلف: حافظ عمادالدین اسماعیل بن عمربن ابن کثیرالدمشقی المتوفی ۷۷۴ هجری

خورونکی : فیصل کتب خانه محله جنگی

موبائیل نمبر ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

د ملاویدو پتې:- د فیصل کتب خانې نه سوا

مکتبه روغانیول جلال آباد

مکتبه رحیمی خوست

نعمت کتب خانه کابل

انتشارات علامه تفتازانی هرات وکابل

صداقت کتب خانه قندهاروکابل

قدرت کتاب فروشی کابل نن ار

علمی کتب خانه گردیز

مکتبه علمیه اکوړه ختك

دینی کتب خانه تیمرگره ره

فلاح کتب خانه جلال اباد

مکتبه فریدیه خوست

دیوبند کتب خانه خوست

جدید رشیدیه کتب خانه کابل

مکتبه خواجه عبدالله انصاری غزنی

مکتبه نعمانیه غزنی

مکتبه رحمانیه قندهار

امیرحمزه کتب خانه قندهار

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر

اياتونه	سورة الاحقاف مكية وهي خمس وثلاثون اية واربع ركوعات	ركوع گاني
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
۳۵	شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكې دې	۴

حٰمٓ ① تَنۡزِيۡلُ الۡكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الۡعَزِيۡزِ الۡحَكِيۡمِ ②

ح م | نازليدل ددې كتاب | دطرفه دالله | غالب | او حكمت والا نه دى |

حم | ددې كتاب راليږل د الله د طرفه دى | چې غالب او صاحب د حكمت دې

مَا خَلَقۡنَا السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَاۤ اِلَّا بِالۡحَقِّ

نه دى پيدا كړې موږه | اسمانونه او زمكه | او هغه چې په منځ ددې دواړو كښې دى | مگر دحق سره

او موږ اسمانونه او زمكه او ددې دواړو په مينځ كښې چې څه دى په ډير حكمت سره او په يوه

وَّاَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ وَالَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا عَمَّاۤ اُنۡذِرُوۡا

او دنيتې مقررې سره | او هغه كسان | چې كفر ئې اوكړو | دهغې حقيقت نه | چې يرولې كيږى تر دوئ

مقرره نيټه پيدا كړې دى | او كافران چې د كومو څيزونو نه ويرولې شى | هم د هغه څيزونو نه ډډه

مُعۡرِضُوۡنَ ③ قُلۡ اَرَءَيۡتُمۡ مَّا تَدۡعُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ

مخ اړونكى دى | اووايه | ايا وينئ تاسو | هغه هستيانې | چې رابلئ ئې تاسو | ماسوا دالله نه

كونكى دى | دائې نبى ﷺ ورته اووايه چې تاسو دالله ﷻ نه سوا دنورو كومو څيزونو عبادت كوئ

اَرُوۡنِىۡ مَاذَا خَلَقُوۡا مِنَ الۡاَرۡضِ اَمۡ لَهُمۡ شِرۡكٌ

اوښايئ ماته | چې څه پيدا كړى دى دوئ | دزمكې نه | يا دوئ لره | څه حصه ده

نو دا راته اوښائې چې هغوئ په زمكه كښې كوم څيز پيدا كړې دې | يا هغوئ د

فِى السَّمٰوٰتِ ؕ اِيۡتُوۡنِىۡ بِكِتٰبٍ مِّنۡ قَبۡلِ

په (پيدا كولو د) اسمانونو كښى | راوړئ ماته | يو كتاب | چې نازل شوې وى مخكښى ددې نه

اسمانونو (په جوړولو) كښې شريك دى | كه چرې (دشرك په حق كښې) تاسو سره څه سابقه اسمانى كتاب

هٰذَاۤ اَوۡ اَثٰرَةٍ مِّنۡ عِلۡمٍ اِنۡ كُنۡتُمۡ صٰدِقِيۡنَ ④ وَمَنۡ اَضَلُّ مِمَّنۡ

يا پاتې څه حصه | دعلم نه | كه يئ تاسو | رښتينى | او څوك دې | زيات بې لارې | دهغه چانه

ياعلمى اثار موجود وى انو ماته ئې راوړئ كه تاسو ريښتونى يئ | او د هغه چانه به لوئې گمراه څوك وى

يَّدۡعُوۡا مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ مَنۡ لَّا يَسۡتَجِيۡبُ لَهٗۤ اِلٰى يَوۡمِ

چې رابلى هغوئ | بې دالله نه | هغه څوك | چې جواب نه شى وركولې | هغه لره | دورځې

چې دالله ﷻ نه بغير د هغه څيزونو عبادت كوى | چې تر قيامته پورې ورته جواب نشى وركولې

الۡقِيٰمَةِ وَهُمۡ عَنۡ دُعَآئِهِمۡ غٰفِلُوۡنَ ⑤ وَاِذَا حُشِرَ النَّاسُ

دقيامته پورې | او هغوئ | دبلنې دهغوئ نه | ناخبره دى | او كله چې | راجمع كړې شى خلق

بلكه هغوئ د دوى د بلنې نه هم خبر نه دى | .... او كله چې ټول خلق (دقيامت په ورځ

كَفِرِيْنَ۝	بِعِبَادَتِهِمْ	وَّكَانُوْا	اَعْدَآءً	لَهُمْ	كَانُوْا
انكار كونكي	دعبادت دهغوئ نه	اووي به هغوئ	دشمنان	دپاره دهغه بلونكو	نووي به (معبودان)

راغونډ کړې شي نو دغه معبودان به ئې دښمنان شي او ددوئ دعبادت نه به (بيخي) انكاركونكي شي

قوله تعالى:- تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ

د قران پاک عظمت او دليل عقلي او زجر: الله ﷻ خبر وركوي چه هغه پاك ذات دا قران پاك په خپل بنده او خپل رينښتوني رسول حضرت محمد ﷺ باندې نازل كړې دې . اوبيان فرمائي چه رب تعالى ﷻ داسې عزت والا دې چه هيڅكله به زائل نشي.اوداسې زبردست حكمت والا دې چه دهغه هيڅ يو قول د حكمت نه خالي نه دې . بيا ارشاد فرمائي چه آسمان او زمكې وغيره ټول څيزونه هغه عبث او باطل نه دي پيدا كړي . بلكه سراسر حق سره او بهترين تدبير سره ئې پيدا كړي دى. او ددې ټولو دپاره وخت مقرر دې . چه نه زياتې كيږي او نه كميږي . دوئ چه ددې رسول ﷺ نه، ددې كتاب عظيم الشان نه اودالله ﷻ دويرې نه چه كوم بې پرواهي كوي نوهغوئ ته به ډير زر معلوم شي چه دوى څومره زيات خپل نقصان كړې دې .

قوله تعالى:- قُلْ اَرَءَيْتُمْ مَّا تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ

د مشركانو په شرک باندې د دليل مطالبه: بيا فرمائي چه لږ دې مشركانو نه تپوس اوكړئ چه دالله ﷻ نه سواچه دچاپه توم تاسو ژوندى يئ او تاسو كومو نه مدد غواړئ،اوتاسو چه دچا عبادت كوئ ، لږ خو ماته هم ددى طاقت او قدرت اوښائې چه دوى دزمكې كومه يوه ټكړه پخپله جوړه كړې ده ؟ يا دا خو ثابت كړئ چه زمكه او آسمان كښې ددوى شركت څومره او چرته دې ؟ حقيقت دادې كه زمكه وى او آسمان يا نور څيزونه ددې ټولو پيدا كولو والا صرف الله ﷻ دې ، دهغه ذات نه سوا دوى ته ديو ذرې اختيار هم نشته دې .د ټول ملك مالك هم هغه ذات دې .دهر څيز كامل تصرف او قبضه لرونكې صرف هغه ذات دې . تاسو دهغه نه سوا د نورو عبادت ولې كوئ ؟ولې دهغه لوئې ذات نه سوا د مصيبت په وخت كښې نورو ته سوال كوئ ؟ تاسوته دا تعليم چا دركړې دې ؟ تاسو ته دا شرك چا خودلې دې ؟ اصل كښې دا ديو پوهه او عقل والا سړي تعليم نشي كيدې اونه الله ﷻ دا تعليم وركړې دې.كه تاسو د الله ﷻ نه سوا د نورو د عبادت كولو څه آسماني دليل لرئ نو ښه دا كتاب پريږدئ او څه بله آسماني صحيفه راوړئ.كه دا نه وى نو په دې خپل مسلك څه دليل پيش كړئ .اوڅه علم پيش كړئ. خودا هله كيدېشى چه ستاسودا فعل صحيح وى .په دې باطل خو نه تاسو څه نقلي دليل پيش كولې شئ او نه عقلي .يو قرات كښې ﴿ اَوْ اَثَرَةٍ مِّنْ عِلْمٍ ﴾ دې يعني څه صحيح دعلم نقل مخكښنو نه پيش كړئ . حضرت مجاهد رحمه الله فرمائي چه ددې مطلب دادې چه چا ته پيش كړئ چه د علم نقل كوى [1] حضرت ابن عباس رضي الله عنهما فرمائي چه ددې امر څه دليل راوړئ مسند احمد كښې دى چه ددې نه مراد علمي تحرير دې [2]

راوى وائي چه څما خيال دې چه داحديث مرفوع دې . حضرت ابوبكر بن عياش رحمه الله فرمائي چه ددې نه مراد علم دې.حضرت حسن بصرى رحمه الله فرمائي چه څه مخفي دليل پيش كړئ.شاوددې بزرګانو نه دا هم منقول دى چه ددې نه مراد مخكښنې تحريرونه دى . حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چه څه خاص علم . اودا ټول اقوال نزدې نزدې هم معنى دى . مراد ترې هغه دې چه كوم مونږ په شروع كښې بيان كړو. ابن جرير رحمه الله هم دا اختيار كړې دې. بيا فرمائي چه ددې نه بله زياته ګمراه لار نشته دې چه تاسو الله ﷻ

[1] الطبرى : ٩٤/٢٢.

[2] احمد : ٢٢٦/١،وسنده صحيح وفيه قال سفيان:لا اعمله الا عن النبى ﷺ طبرانى : ١٠٨٢٥، مجمع الزوائد : ١٠٨/٧، حاكم : ٤٥٤/٢).

پرېښودې دي او دبتانو نه مدد غواړئي . اودهغوئ نه خپل حاجتونه پورا کولودپاره وائې . چه دکومو حاجتونو په پورا کولو کښې ددوی هيڅ طاقت نشته دې. بلکه هغوئ خوددې نه هم ناخبره دی . نه يو څيز ورکولې شي او نه اخستې شي.تر قيامته پورې به دوی دوی ته آوازونه کوی خو دوی به غافل وی، نه کتلې شي اونه آوريدې شي . صرف بې خبره دی . ځکه چه دا خوکاڼړی دی . جماداتو نه دی.د قيامت په ورځ چه کله دا عابدان راجمع شي نو دا معبودان به ددې خپلو عابدانو دښمنان شي اود دې خبرې نه به صفا انکار اوکړی چه دې خلقو ددوی عبادت کولو. لکه څنګه چه دالله ﷻارشاد دې چه ﴿وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾يعنی دې خلقو دالله ﷻ نه سوا نورو لره معبودان جوړ کړی وو چه هغوئ ددوی د عزت باعث جوړ شي . واقعه داسې نه ده بلکه هغوئ به ددوی د عبادت نه هم انکار کوی . اوددوی به پورامخالف شي.يعنی اګر چه دوی به دهغوئ پورامحتاج وی. په هغه وخت کښې به هغوئ ددوی نه مخ واړوی. حضرت خليل الله عليه السلام خپل امت ته فرمائيلی وو چه ﴿إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا﴾الخ. يعنی تاسو چه دالله ﷻ نه سوا نورو بتانو سره دنيا کښې تعلقات قائم کړی دی د دې نتيجه به د قيامت په ورځ اوګورئی . اوتاسو به ديويل نه انکار کوئی . او ستاسو ځائې جهنم مقرر او متعين دې او تاسو به هيڅ خپل مددګار او نه مومئ .

وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ

او کله چې | لوستلې کيږی | په هغوئ باندې | آيتونه زمونږه | واضحه | نو وائی هغه کسان

او کله چې د دوئ وړاندې زمونږ ښکاره آياتونه اولوستې شي | نو کوم کسان چې کافران دی هغوی

كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ هَٰذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ۝ أَمْ يَقُولُونَ

چې کافران دی | حق ته | هر کله چې | راشی دوئ ته | دا جادو دې ښکاره | آيا وائی دوئ

ددې رښتينې خبرې په باره کښې وائی | کومه چې ورته رارسيدلې ده | چې دا خو ښکاره جادو دې

افْتَرَاهُ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَلَا تَمْلِكُونَ

چې دځانه جوړ کړې دې ده دا قرآن | ورته اووايه | که دځانه جوړ کړې وی ما دا | پس نۀ شئ بچ کولې تاسو

آيادوئ وائی چې ده(پيغمبر)داکتاب دځان نه جوړ کړې دې|ورته اووايه که دا مادځان نه جوړ کړې وی نوتاسو

لِي مِنَ اللَّهِ شَيْئًا هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ

مالره | دنيولو دالله نه | هيڅ قدرله | هغه | ښه عالم دې | په هغه څه | چې تاسو لګيايئ | په هغې کښې

دالله د عذاب نه مانشئ بچ کولې اوتاسو چې دقران په حق کښې څه کښې مشغوله يې الله په هغې ښه پوهه دې

كَفَىٰ بِهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَهُوَ الْغَفُورُ

کافی دې هغه | په حيثيت دګواه سره | په منځ زما | او په منځ ستاسو کښې | او هغه ښښونکې

زما اوستاسو په مينځ کښې يو ازې هغه ګواه کافی دې | او هغه(الله)ډير ښښونکې او رحم کونکې دې

الرَّحِيمُ ۝ قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِنَ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ

مهربانه دې | ورته اووايه | نۀ يم زۀ | نوې | درسولانونه | او ماته پته نشته | چې څه به کيږی

(دائې محبوبه) ته ورته اووايه چې زه په رسولانو کښې څۀ نا آشنا رسول خو نه يم| زه خو په دې هم نه پوهيږم

لِيۡ	وَلَا بِكُمۡؕ	إِنۡ أَتَّبِعُ	إِلَّا مَا	يُوحَىٰٓ
زما سره | اونۀ دا چې څه به کيږي ستاسو سره		نۀ کوم پيروي زۀ | مګر دهغې |		چې وحې کيدې شي
چې ماسره بۀ څه(سلوک) کيږي |اوتاسو سره څه |زه خو بس په هغه حکم پسې روان يم|				دکومې چې راته وحې کيږي

إِلَيَّ	وَمَآ أَنَا۠	إِلَّا	نَذِيرٞ مُّبِينٞ ۝٩
ماته |	او نۀ يم زۀ |	مګر |	خبردارونکې ښکاره |
اوزۀ بس يو ښکاره ويرونکې يم|			

قوله‌تعالى:- وَإِذَا تُتۡلَىٰ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتُنَا

دمشرکان سرکشي او اعتراض اود اعتراض جواب:-دمشرکانو سرکشي او دهغوئ کفربيانيږي چه کله دوى ته دالله ﷻ صفا او واضحه او ظاهر آيتونه آورولې شي نو دوى وائي چه دا خو صريح جادو دې . تکذيب او افتراء او ضلالت او کفر ددوى طريقه اوعادت دې . صرف جادو وئيلو سره بس کوى نه بلکه داسې هم وائي چه داخو حضرت محمد ﷺ په خپله جوړکړې دې .خو د حضرت نبي کريم ﷺ په ذريعه .الله ﷻ ښه جواب ورکوى که مادا قران جوړ کړې دې او څه دهغه رهښتونې نبى نه يم نو يقينا هغه به ماته په دې دروغه او بهتان باندې سخت عذاب راکوى . نوبيا تاسو څه چه ټول جهان کښې هيڅوك ما دهغه لوئې ذات دعذاب نه شى بچ کولې.لکه څنګه چه بل ځائې کښې دى چه ﴿ قُلۡ إِنِّي لَن يُجِيرَنِي مِنَ ٱللَّهِ أَحَدٞ الخ ﴾يعنى ته اووايه چه ما دالله ﷻلاس نه هيڅوك نشى بچ کولې.او نه ما ته د هغه نه سوا بل ځائې دسر پټيولو ملاويږى.خوځه دالله ﷻ تبليغ او رسالت پورا کوم. اوبل ځائې کښې ارشاد دې چه ﴿وَلَوۡ تَقَوَّلَ عَلَيۡنَا بَعۡضَ ٱلۡأَقَاوِيلِ الخ ﴾يعنى که دوى په مونږ څه خبره جوړوى نو مونږ به دهغه لاس اونيسو او دهغه ځټ پريکوؤ او تاسو کښې هيڅوك هغه نشى بچ کولې .

او بيا کفار ويروى چه ستاسو د خبرو پورا علم هغه عليم ذات شته دې . هغه به ځما او ستاسو مينځ کښې فيصله کوى .ددې دهمکئ نه پس دوى ته د توبه انابت رغبت ورکوى .او فرمائى چه هغه غفور و رحيم دې.که تاسو هغه طرفته رجوع اوکړئى اودخپلو کړو نه منع شئ نوهغه ذات به هم تاسو اوبخښى اوپه تاسو به رحم اوکړى.سورة فرقان کښې هم ددې مضمون يوآيت مبارك دې چه ﴿وَقَالُوٓاْ أَسَٰطِيرُ ٱلۡأَوَّلِينَ ٱكۡتَتَبَهَا الخ ﴾:دوى وائي چه دا خود پخوانو قصې دى اوداتاسو ليکلې دى.اوسحر مابښام تاسو دا ليکئ . نواووايه چه دا هغه پاك ذات نازل کړې دې چه هر پټ څيزورته معلوم دې که په آسمانونو کښې وى او .که په زمکوکښې وى ،هغه غفور رحيم دې .

بيا ارشاد دې چه څه خو څه په دنيا کښې رومبى نه يم ؟ ځما نه مخکښې هم انبياء عليهم السلام خلقو طرفته راغلى دى ،بيا ځما په راتلو ولې دومره کينه کښې يئ ؟ ماته خودا هم نه دى معلوم چه ماسره او تاسو سره به څه کيږى. دحضرت ابن عباس رضي الله عنه په قول دې آيت نه پس ﴿ لِّيَغۡفِرَ لَكَ ٱللَّهُ ﴾ الخ نازل شوى دې (١).داشان حضرت عکرمه رضي الله عنه، حضرت حسن رحمه الله ، حضرت قتاده رحمه الله هم دې ته منسوخ وائي.دا هم مروى دى چه کله د بخشش دا آيتونه نازل شو چه په دې کښې فرمائيلې شوى دى چه الله ﷻ به ستاسو مخکښې روستو ګناهونه اوبخښى . نويو صحابى رضي الله عنه اوفرمائيل چه يارسول الله ﷺ ! چه دا خوالله ﷻ اوفرمائيل چه هغه تاسو سره څه کولو والا دې اومونږ سره څه کولو والا دې ؟ نودې باندې دا

---

(١) الطبرى: ٩٩/٢٢.

آيت مبارك نازل شو چه﴿ لِّيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ﴾ (۱) چه الله ﷻ به هر مومن سړي او هره مومنه ښځه داسې جنتونو ته داخل کړي چه دهغې لاندې نهرونه بهيږي .
صحيح حديث مبارك نه دا هم معلوميږي چه مومنانو اووئيل يارسو الله ﷺ ! تاسوته دې مبارك وي ،دا فرمائې چه څمونږ دپاره څه حکم دې ؟ نو دې باندې الله ﷻ دا آيت مبارك نازل کړو . (۲) حضرت ضحاك رحمه الله د دې آيت مبارك تفسير کښې فرمائي چه ماته معلوم نه دي چه څه د څه څيز ورکړم اود څه څيز نه منع شم . دامام حسن بصري رحمه الله قول دې چه ددې آيت مبارك دا مطلب دې چه ماته د آخرت دانجام بالکل معلومات نشته دې چه څه به جنت ته ځم.او نه راته دنياوي حال معلوم دې چه د مخکښې نبيانو عليهم السلام په شان به قتل کړې شم يا به د خپل ژوند ورځې پورا کړم اوالله ﷻ ته به رجوع اوکړم ؟ او داسې څه نشم وئيلې چه تاسو به ښخ کړئي شئ او تاسوباندې به کاڼړي راوريږي . امام ابن جرير رحمه الله هم دې ته معتبروائي . او في الواقع دا صحيح هم دی . او دوی ته يقين سره معلوم ووچه دوی او ددوی صحابه کرام رضي الله عنهم هم جنت ته داخليږي او ددنيا د حالت د انجام نه دوی خبر نه وو چه ددوی او ددوی د صحابه کرام رضي الله عنهم انجام به څه وي او ددوی دمخالفو قريشو انجام به څه وي ؟ چه هغوئ به ايمان راوړي او که په کفر کښې به وي اوکه ورته به عذاب ورکولې شي اوکه هلاکولې به شي. خو چه کوم حديث مبارك مسند کښې دې چه حضرت ام العلاء رضي الله عنها فرمائي چه دې د حضرت نبي کريم ﷺ نه بيعت کړې وو چه کله مهاجرين انصارو کښې د قرعه اندازئي په ذريعه تقسيميدل نو په هغه وخت کښې زمونږ حصه کښې حضرت عثمان بن مظعون رضي الله عنه راغلو ، دوی مونږ سره بيمار شو او بيا فوت شو. کله چه مونږ دوی کفن دفن کړې او حضرت نبي کريم ﷺ تشريف راوړو نو څما د خولې نه اووتل چه اې ابوالسائب الله ﷻ دې په تاسو رحم اوکړي څما خوپه تاسو يقين دې چه الله ﷻ به ستاسو هم اکرام کوی . په دې حضرت نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه تاته څنګه معلوم دی چه الله ﷻ به دده اکرام کوی . مااووئيل چه يارسوالله ﷺ ! څما مور پلار دې په تاسو قربان وی ماته معلوم نه دی . نو حضرت نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه واورئي چه دوی ته خوددوی د رب ﷻ يقين راغلو او څما ددوی دپاره د خيرخواهئ او نيکئ اميد دې . په الله ﷻ قسم چه درسول کيدو نه باوجود ماته نه دی معلوم چه ماسره به الله ﷻ څه کوی ؟ نو مااووئيل چه په الله ﷻ قسم څه به دې نه پس دچا برائت باره کښې خبره نه کوم . او څه په دې ډير زيات خفه شوم . خو ما خوب کښې اوکتل چه د حضرت عثمان مظعون رضي الله عنه يو نهر بهيږی نوځه راغلم اوحضرت نبي کريم ﷺ ته مې ددې ذکر اوکړونوحضرت نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه دا دهغه اعمال دی.دا حديث مبارك بخاری شريف کښې شته دې (۳) مسلم شريف کښې نشته دې . اوددې يوسند کښې دی چه ماته معلوم نه دی چه ددې باوجود چه څه دالله ﷻ رسول يم چه ماسره به څه کيږی ؟ (۴) زړه ته هم دا ښه لګی چه هم دا الفاظ دموقعې مناسبت سره صحيح دی . ځکه چه ددې نه پس دا جمله ده چه څه دې سره ډيره زياته خفه شوم.

چاته يقيني جنتئي يا يقيني دوزخي وئيل نه دی پکار:-الغرض دا حديث او ددې هم معنی نور احاديث دا دلالت کوی په دې امر باندې چه د يو معين سړی دپاره د جنتي کيدو قطعي علم چاته نشته دې . او چا ته پکار ندی چه داسې خبره د خولې نه اوباسی . سواد هغه خلقو چه دهغوئ نومونه حضرت نبي کريم ﷺ اخستي دی او هغوئ ته ئې جنتي وئيلی دی . اوهغوئ ته عشره مبشره وئيلې شي . او حضرت ابن

---

(۱) الطبری: ۲۲/۱۰۰.
(۲) صحيح بخاری کتاب المغازی باب غزوة حديبيه : ٤١٧٢. بتصرف.
(۳) صحيح بخاری کتاب الجنائز باب الدخول على الميت بعد الموت : ۱۲٤۳ ، احمد:٦/٤٣٦.
(۴) صحيح بخاری کتاب الشهادات باب القرعة فی المشکلات : ۲٦٨٧.

سلام او عميصا او بلال او سراقه او عبدالله بن عمرو بن حرام چه دحضرت جابر پلار دې او هغه اولس قاريان ﷺ چه كوم د معونه په جنگ كښې شهيدان شوى وو او زيدبن حارثه او جعفر او ابن رواحه او ددوى په شان نور بزرگان ﷺ.بيا فرمائى چه ائې نبي ﷺ! ته اووايه چه څۀ خوصرف دهغه لوئې ذات د وحى مطيع يم چه كومه دهغه لوئې ذات د طرفنه ماته كيږي او څه خو ويرولو والا يم او سړې آگاه كوم او هر عقل مند څماد منصب نه خبر دې ، والله اعلم .

قُلْ | اَرَءَيْتُمْ | اِنْ كَانَ
ورته اووايه | آيا وينئ تاسو | كه وى دا قرآن
ائې نبي ﷺ! ته ورته اووايه | چې دا خو راته اوښائې

مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ | وَكَفَرْتُمْ | بِهٖ | وَشَهِدَ | شَاهِدٌ
دطرفه دالله نه | او انكار اوكړئ تاسو | په دې سره | او گواهي كړې ده | يو گواه
كه دا قران پاك دالله ﷻ دطرفه راغلې وى اوبيا هم تاسوترې انكار اوكړئ اودبنى اسرائيلو يو گواه

مِّنْۢ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ | عَلٰى مِثْلِهٖ | فَاٰمَنَ | وَاسْتَكْبَرْتُمْ ؕ
دبنى اسراءيلو نه | په مثل ددې كلام باندې | پس هغه ايمان راوړو | او تكبر اوكړو تاسو
ددې په شان په يو كتاب گواهي وركړه اوايمان ئې راوړو اوتاسود ايمان راوړو نه تكبر اوكړو

اِنَّ اللّٰهَ | لَا يَهْدِى | الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ۝١٠ ع | وَقَالَ الَّذِيْنَ | كَفَرُوْا
بيشكه الله | نۀ ښائى لار نيغه | قوم ظالم ته | اووائى هغه كسان | چې كفر ئې كړې دې
بيشكه الله ﷻ بې انصافه خلقو ته هدايت نه كوى | .... اوكافران دمسلمانانو په حق كښې وائي

لِلَّذِيْنَ | اٰمَنُوْا | لَوْ كَانَ | خَيْرًا
هغه كسانوته | چې ايمان ئې راوړې دې | كه چرى وې | څه ښه كار (دا كتاب منل)
كه دا (قران پاك) څه ښۀ څيز وې | نودوئ به پرې (په ايمان راوړو كښې) زمونږ نه وړاندې شوى نه وو

مَّا سَبَقُوْنَآ | اِلَيْهِ ؕ | وَاِذْ لَمْ | يَهْتَدُوْا
نو نۀ به وو رومبنى شوى دوئ مونږ نه | هغې ته | او چې اونۀ مونده دوئ لار | په دې سره
.... او كله چې دقران پاك نه دوئ ته هدايت نصيب نه شو | نو اوس دا وائى

بِهٖ فَسَيَقُوْلُوْنَ | هٰذَآ اِفْكٌ | قَدِيْمٌ ۝١١ | وَمِنْ قَبْلِهٖ | كِتٰبُ مُوْسٰٓى
نو اوس به وائي دوئ | دا دروغ دى | پخوانى | حالانكه راغلې دې مخكښې ددې نه | كتاب دموسى
چې دا پخوانى دروغ دى | .... اوددې (قران پاك) نه وړاندې دموسى كتاب هم لار خودونكې

اِمَامًا | وَّرَحْمَةً ؕ | وَهٰذَا كِتٰبٌ | مُّصَدِّقٌ | لِّسَانًا عَرَبِيًّا
په حيثيت درهنما | او درحمت | او دا كتاب | تصديق كونكې دې دهغې | په ژبه عربئ كښې دې
اورحمت وو .... | او دا كتاب دهغه تصديق كوى | په عربئ ژبه كښې راغلې دې

لِّيُنْذِرَ	الَّذِيْنَ	ظَلَمُوْا	وَبُشْرٰى	لِلْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۲﴾
دپاره ددې چې خبر دار کړي	هغه کسان	چې ظلم ئې کړې دې	او زيرې دې	دپاره دنيك عمله خلقو
(اود راتلو مقصد ئې دا دې) چې ظالمان خلق اوويروي | او نيکانو ته زيرې ورکړي				

اِنَّ الَّذِيْنَ	قَالُوْا	رَبُّنَا اللّٰهُ	ثُمَّ اسْتَقَامُوْا
بيشکه هغه کسان	چې وئې وئيل	چې رب زمونږ الله دې	بيا ټينګ ودريدل په هغې
بيشکه کومو کسانو چې اووئيل زمونږ رب الله ﷻ دې | بيا پرې ټينګ پاتې شو			

فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ	وَلَا هُمْ	يَحْزَنُوْنَ ﴿۱۳﴾	اُولٰٓئِكَ	اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ
پس نشته يره په هغوئ باندې	او نۀ به هغوئ	غمژن کيږي	دا کسان	خاوندان دجنت دي
نو په هغوئ به (د راتلونکو حالاتو) نه ويره وي | اونه بۀ غمژن شي | هم دغه جنتيان دي				

خٰلِدِيْنَ	فِيْهَا	جَزَآءً	بِمَا كَانُوْا	يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۴﴾
هميشه به وسي	په هغې کښې	په بدله دهغه عملونو کښې	چې وۀ هغوئ	چې کول به ئې
چې هميشه به په هغې کښې وي | دا جنت د هغوی د (نيکو) عملونو بدله ده				

قوله تعالى:- قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ

د سرکشئ او تکبر مذمت:- الله ﷻ خپل رسول ﷺ ته فرمائي چه دې مشرکانو کافرانو ته اووايه چه دا قران پاك په رښتيا دالله ﷻ د طرفنه دې او بيا هم تاسو ددې نه انکار کوئې . نوتاسو اووائې چه ستاسو به څه حال وي ؟ هغه الله ﷻ چه هغه څه دې حق کتاب سره تاسو ته راوليږلم هغه به تاسو ته څنګه سزاګانې درکوي ؟ تاسو ددې انکار کوئې او دا په دروغه ګنړئې.حالانکه ددې دشهادت او صحت هغه کتابونه هم دې چه دې نه مخکښې وخت په وخت نبيانو عليهم السلام ته راغلی دی.او د بنی اسرائيلو کوم سړی چه دهغه د رښتيا کيدو ګواهئی ورکړې او ددې حقيقت منلو نه پس ئې په دې ايمان راوړو خو تاسو ددې د اتباع کولو نه مخ واړولو او کبر مو اوکړو. دامطلب هم بيان شوې دې چه دې شاهد په خپل نبی ﷺ باندې او دده په کتاب باندې يقين اوکړو. خوتاسو خپل کتاب او خپل نبی ﷺ سره کفر اوکړو. الله ﷻ ظالمې ډلې ته هدايت نه کوی .

د شاهد نه مراد څه دی؟:- د﴿ شَاهِدٌ ﴾لفظ اسم جنس دې اودا د خپلې عام معنی لحاظ سره حضرت عبدالله ابن سلام رضي الله عنه وغيره دپاره دې . دا يادساتئ چه دا آيت مبارك مکی دې . اود حضرت عبدالله بن سلام رضي الله عنه د اسلام نه مخکښې دې .ددې پشان بل آيت مبارك کښې دی چه ﴿وَاِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ قَالُوْٓا اٰمَنَّا بِهٖٓ اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّنَآ اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهٖ مُسْلِمِيْنَ﴾يعنی کله چه په دوی تلاوت کولې شی نو اقرار کوی چه دا زمونږ د رب تعالی ﷻ د طرفنه سراسر حق دې مونږ خوددې نه مخکښې مسلمانان يو.او فرمان دې چه ﴿اِنَّ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهٖٓ﴾يعنی چه کومو خلقو ته مخکښې علم ورکړې شوې دې په هغوئ چه کله تلاوت کولې شی نو هغوئ زر په سجده کښې پريوزی او په خوله وائی چه زمونږ رب پاك دې او دهغه وعدې رينښتونې دی او هميشه به وی .

مسروق رحمه الله او شعبی رحمه الله فرمائی چه دې ځائې کښې ددې نه مراد حضرت عبدالله بن سلام رضي الله عنه نه دې ځکه چه دا آيت مبارك مکه مکرمه کښې نازل شوې دې . اودوی مدينې ته دهجرت کولو نه پس اسلام قبول کړې وو. حضرت سعد رضي الله عنه فرمائی چه ديو سړی باره کښې د حضرت نبی کريم ﷺ دخولې مبارکې

نه ما دا نه دی اوریدلی دی چه دا سړی جنتی دی او هغه سړی ژوندی وی او په زمکه ګرزی . سوا د حضرت عبدالله بن سلام رضي الله عنه نه .دهغوی باره کښې آیت مبارك دی چه﴿ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنۢ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ عَلَىٰ مِثۡلِهِۦ الخ﴾ نازل شویدی (۱)(بخاری ومسلم وغیره)حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه ، حضرت مجاهد رحمه الله حضرت ضحاك رحمه الله ، حضرت عکرمه رحمه الله ، حضرت یوسف بن عبدالله بن بلال بن بشار بن سدی ثوری رحمه الله مالك بن انس ابن زید رحمه الله وغیره نه هم داقول نقل دی چه ددی نه مراد ابن سلام رضي الله عنه دی (۲)

قوله تعالی:-لَوۡ كَانَ خَيۡرٗا مَّا سَبَقُونَآ إِلَيۡهِ

دا کفار وائی که قران پاك د بهترئی څیز وی نو زمونږ پشان شریف انسانانو به چه دالله ﷻ مقبول بندګان یو په دوی چه د لاندی درجی خلق دی لکه حضرت بلال رضي الله عنه ، حضرت عمار رضي الله عنه، حضرت صهیب رضي الله عنه،حضرت خباب رضي الله عنه او هم ددوی په شان نور پریوتی خلق او غلامانو او وینځو مونږ باندی څنګه سبقت اوړی دی .بیا خو به الله ﷻ مونږ ته د ټولو نه مخکښی راکولو.حالانکه دا قول بالبداهت باطل دی،الله ﷻ فرمائی چه ﴿وَكَذَٰلِكَ فَتَنَّا بَعۡضَهُم بِبَعۡضٖ﴾الخ یعنی اوداشان مونږ بعضو لره په بعضو سره په فتنه کښی واچول چه اووائی چه هم دا خلق دی چه مونږ ټولوباندی الله ﷻ دوی باندی احسان اوکړو ؟ یعی دوی تعجب کښی کیږی چه دی خلقو څنګه هدایت بیاموندو؟ که دا څیز ښه وی نو مونږ خلق به دوی طرفته ورتلو . خودا ددوی غلط خیال وو خودا خبره یقینی ده چه همیشه نیکان خلق او سلامتی والا خلق سبقت اوړی او هم په دی وجه داهل سنت والجماعت عقیده ده چه کوم قول وفعل دالله رسول ﷺ نه ثابت نه وی نوهغه بدعت دی ځکه چه که دا څه دبهترئی څیز وی نو هغه پاك جماعت چه په هیڅ څیز کښی روستو پاتی کیدووالا نه وو هغوئ به دا نه پریښودو. داخلق دخپلی بدنصیبئ په وجه په قران پاك ایمان نه راوړی . په دی وجه دوی په خپل خجالت دفع کولو دپاره قران باندی ګوته اوچتوی او وائی چه دا خو دپخوانو خلقو خبری دی . اودوی قرآن او قرآن والو ته پیغور ورکوی همدا تکبر دی . اوددی باره کښی حدیث مبارك کښی راغلی دی چه تکبر ددی نوم دی چه حق اوغورزوی او خلقو لره د سپك ګنړلو.(۳) بیا الله ﷻ فرمائی چه ددی نه مخکښی په حضرت موسی علیه السلام باندی نازل شوی کتاب تورات امام او رحمت وو او دا کتاب یعنی قرآن پاك د خپل ځان نه مخکښی کتابونو لره دالله ﷻ د طرفته او ریښتونی منی . دا په عربئ ژبه کښی ډیر فصیح او بلیغ او ډیر واضح کتاب دی . په دی کښی د کافرو دپاره ویره ده او دایمان دارو دپاره بشارت دی . دی نه د بعدوالا آیت پورا تفسیر په سورة حم سجده کښی تیر شوی دی . په دوی به ویره نه وی او نه به بیا دپاره په دوی غم وی . یعنی د پریښودونکو څیزونو.دوی همیشه په جنت کښی اوسیدو والا جنتیان دی . ددوی عملونه پاك وو او ددی بدله کښی دالله ﷻ رحمتونه او کرم په دوی لکه دباران ویریږی . والله اعلم .

وَوَصَّيۡنَا	ٱلۡإِنسَٰنَ	بِوَٰلِدَيۡهِ	إِحۡسَٰنًاۖ	حَمَلَتۡهُ
او هدایت اوکړو مونږه | انسان ته | دمور اوپلار خپل سره | داحسان کولو | بار کړو دهٔ لره				
اومونږ انسان ته حکم کړی دی | چی مورپلار سره ښه سلوک کوه | ددهٔ موردی په ډیر تکلیف				
أُمُّهُۥ	كُرۡهٗا	وَوَضَعَتۡهُ	كُرۡهٗاۖ	وَحَمۡلُهُۥ
مور ددهٔ | په سختئ سره | اووزیګوو ئی دهٔ لره | په سختئ سره | او دمور په ګیډه کښی عمر ددهٔ				
سره خیټه کښی اوساتلو | اوپه ډیر تکلیف سره ئی اوزیږولو | اوددهٔ دحمل نه زمانه				

(۱) صحیح بخاری کتاب مناقب الانصار باب مناقب عبدالله بن سلام رضي الله عنه : ۳۸۱۲، صحیح مسلم : ۲٤۸۳، نسائی : ١٤٤٨ ابن حبان: ۷۱٦۳

(۲) الطبری : ۱۰۲/۲۲.

(۳) صحیح مسلم کتاب الایمان تحریم الکبر وبیانه: ۹۱.

وَفِصٰلُهٗ ثَلٰثُوْنَ شَهْرًا ؕ حَتّٰۤى اِذَا بَلَغَ

او د تى نه پريکول دده | ديرش مياشتې وخت دې | تر دې پورې | کله چې | اورسيدو هغه

دتى خلاصيدل په ديرشو مياشتو کښې پوره شوا هرکله چې دې خپلې پوره خوانئ ته اورسيدو

اَشُدَّهٗ وَبَلَغَ اَرْبَعِيْنَ سَنَةً ۙ قَالَ رَبِّ اَوْزِعْنِىْۤ

طاقت خپل ته | اواورسيدو | څلويښتو کالو ته | نو اووئيل هغه | اے ربه زما | توفيق راکړې ماته

اودڅلويښتو کالو عمر ته اورسيدوانو دهٔ اووئيل چې اتې زما ربه ماپه دې قائم پاتې کړې

اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِىْۤ اَنْعَمْتَ عَلَىَّ وَعَلٰى وَالِدَىَّ

چې زهٔ شکر ادا کړم | دنعمت ستا | هغه نعمت | چې راکړې دې تا | ماته | او مور اوپلار زما ته

چې ستا د هغې نعمتونو شکريه اداکړم | چې په ما او زما په مور پلار باندې دې کړې دی

وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰىهُ وَاَصْلِحْ لِىْ

او چې اوکړم عمل | نيك | داسې چې تهٔ راضى ئې دهغې نه | او صلاحيت کيږده | مالره |

او دا چې زه نيک عمل کوم | ....چې ته ئې خوښوې | او زما اولاد زما دپاره

فِىْ ذُرِّيَّتِىْ ۚؕ اِنِّىْ تُبْتُ اِلَيْكَ وَاِنِّىْ مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ ﴿۱۵﴾

په اولاد زما کښې | بيشکه زهٔ | توبه اوباسم تاته | او بيشکه زهٔ | دمسلمانانو نه يم |

نيکان (لوئې) کړې | زهٔ تاته توبه اوباسم | اوستا په فرمان منونکو (بندګانو) کښې شامل يم

اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوْا

دا هغه خلق دې | چې قبلوؤ مونږه | ددوئ نه | ډير ښه | هغه عمل | چې کړې وى دوئ

دا هغه کسان دی چې مونږ به ددوئ ښه ښه عملونه قبول کړو ....

وَنَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّاٰتِهِمْ فِىْۤ اَصْحٰبِ الْجَنَّةِ ؕ وَعْدَ الصِّدْقِ

او تيريږو مونږ | دګناهونو ددوئ نه | اووى به دوئ په ملګرو دجنت کښې | مطابق دوعدې رښتينې

اوګناهونه به ورته معاف کړو | په جنتيانو کښې به شامل شى | دا د الله ﷻ رښتينې وعده ده

الَّذِىْ كَانُوْا يُوْعَدُوْنَ ﴿۱۶﴾

هغه وعده | چې وړدوئ | چې وعده به ئې ورسره کيدله |

چې دوئ سره (په دنيا) کښې کولې شى |

قوله تعالى:- وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ اِحْسٰنًا ؕ

دمور پلار د حقوقو بيان:- ددې نه مخکښې دالله ﷻ توحيد او دهغه د عبادت اخلاص اوپه هغې د استقامت کولو حکم شوې وو خکه دلته دمور پلار دحقوقو دپوراکولو حکم کيږى . هم ددې مضمون نورډير آيتونه موجود دى ، لکه فرمائى چه ﴿وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوْۤا اِلَّاۤ اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسٰنًا ؕ﴾ يعنى ستارب دا فيصله کړې ده چه ته دهغه نه سوادبل چا عبادت مه کوه او مور پلار سره احسان کوه .او يو آيت مبارک کښې دى چه﴿ اَنِ اشْكُرْ لِىْ وَلِوَالِدَيْكَ ؕ اِلَىَّ الْمَصِيْرُ ﴿۱۴﴾﴾ يعنى خماشکر اداکوه اودخپل مورپلار او ستاسو واپس کيدل خما طرفته دى.

او ددې مضمون نور هم ډير ايتونه دي نودلته ارشاد دې چه مونږ انسان ته حکم کړې دې مور پلار سره احسان کوه او هغوئ سره ښه په احترام سره پيش کيږه . ابوداوُد طيالسي کښې حديث مبارك دې چه د حضرت سعد ﷺ مور دوی ته اووئيل چه آيا د مور پلار داطاعت کولو دالله ﷻ څه حکم نشته دې ، نو واوره چه څه به نه خوراك کوم او نه به څکاك کوم تر کومې چه الله ﷻسره ته کفر اونه کړې . نو د حضرت سعد ﷺ په انکار کولو دې خوراك څکاك پريښودو تر دې چه لرګی سره به ددې خوله بيرته کولې شوه او ورته به خوله کښې په زور اوبه وغيره اچولې شوې . نو دې باندې دا آيت مبارك نازل شو . داحديث مبارك مسلم وغيره کښې هم دې ([1]) مورد حمل په دوران کښې څومره تکليفونه اوچت کړل؟ اوداشان د بچې د پيدائش وخت کښې دې څومره تکليفونه اوچت کړل ؟

قوله تعالى:- حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا

دحمل کمه نه کمه موده شپږ مياشتې کيديشي :علي ﷺ ددې آيت مبارك اودې سره دسورة لقمان آيت مبارك ﴿ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ ﴾اودالله ﷻ دفرمان ﴿ وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَن يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ ﴾يعنی مياندې خپلو بچوته دوه کاله کامل پئ ورکړی او دوی ته دې دپئيو ورکولو موده پورا کړی،ددې يو ځائې کولو نه استدلال کوی چه د حمل کمې نه کمه موده شپږ مياشتې ده . دا استدلال ډير قوی او بالکل صحيح دې . حضرت عثمان ﷺ او د صحابه کرام ﷺ جماعت ددې تائيد کړيدې.حضرت معمر بن عبدالله جهيني ﷺ فرمائي چه زمونږ د قبيلې يوسړی د جهينيه يو ښځې سره واده اوکړو ، شپږ مياشتې پس ددې بچې پيدا شو ،ددې خاوند حضرت عثمان ﷺ ته ددې ذکراوکړو. حضرت عثمان ﷺ هغه ښځې پسې سړې اوليږلو ، هغه تياريدو نه پس راتلله چه هغې خور ورته فرياد شروع کړو. په دې دې ښځې خپلې خورته اووئيل چه ولې ژاړې ، په الله ﷻ قسم چه څه په مخلوق کښې چاسره نه يم ملاو شوې ، او نه ما غلط کار کړې دې . نوګوره چه دالله ﷻفيصله ځما حق کښې څه کيږی ؟ هرکله چه حضرت عثمان ﷺ ته راغله نو حضرت عثمان ﷺ ددې درجم کولو حکم اوکړو. هر کله چه حضرت علي ﷺ ته معلوم شو نوهغوئ خليفة المسلمين نه تپوس اوکړو چه داتاسو څه کوئې ؟ نو حضرت عثمان ﷺ ورته اوفرمائيل چه ددې ښځې د شپږو مياشتو نه پس اولاد شوې دې او دا ناممکن دی. دې آوريدو سره حضرت علي المرتضى ﷺ اوفرمائيل چه تاسو قرآن پاك نه دې لوستلې؟ نو وې فرمائيل چه لوستلې مې دې . نووې فرمائيل چه تاسو پکښې دا آيت مبارك نه دې لوستلې چه ﴿وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا﴾ اودې سره دا آيت مبارك هم چه ﴿ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ ﴾ نو دحمل موده او پئيو څکولو موده دواړه ديرش مياشتې ،او دې کښې چه کله د پئيو څکولو موده کامل دوه کاله يعنی څليريشت مياشتې وضع کړې شي نو باقي شپږ مياشتې پاتې کيږی . نو دقران پاك نه معلوم شو چه د حمل کم نه کمه موده شپږ مياشتې ده . او ددې بی بی صاحبې هم په دومره موده کښې اولاد شوې دې. بيا تاسوپدې الزام ولې لګوئی ؟ حضرت عثمان ﷺاوفرمائيل چه والله دا خبره بالکل صحيح ده .

افسوس چه ځما خيال دې طرفته نه وو. لاړشئ او هغه ښځه واپس راولئ ، خلق لاړل او هغه ښځه ئې واپس راوسته . نو خلقو هغه په دې حال کښې اوليده چه ددې نه فراغت موندې وو. حضرت معمر ﷺفرمائي چه يو کارغه دبل کارغه نه او يو انډه د بلې انډې نه سره دومره مشابه نه وی لکه څومره چه ددې ښځې بچې خپل پلار سره مشابه وو. دده پلار چه کله دا بچې اوليدلو نو پخپله ئې اووئيل چه والله اوس ماته ددې باره کښې هيڅ شك پاتې نشو. اوهغه الله ﷻ يو ناسوريعنی دانه کښې اخته کړو او دا دهغه په مخ باندې وو . اوهغه ناسور دې ډير زيات کمزورې کړو تر دې چه هغه مړ شو. ([2]) ابن

---

[1] صحيح مسلم كتاب فضائل الصحابة باب ق سعد بن ابي وقاص ﷺ : ۱۷۴۸.
[2] الدر المنثور : ۹/٦.

ابی حاتم) دا روایت بل سند سره د ﴿ فَأَنَا أَوَّلُ الْعٰبِدِيْنَ ﴾ تفسیر کښې تیر شوې دې .

د ابن عباس ﷺ مذهب:-حضرت عبدالله ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا فرمائی چه کله دیو ښځې په نهوو میاشتو کښې بچې پیدا شی نو ددې د پئیو ورکولو موده یویشت میاشتې کافی دې . او کله چه اوؤ میاشتوکښې وی نو موده درضاعت دیرشت میاشتې ده . او کله چه بچې شپږو میاشتو کښې پیداشی نو درضاعت موده دوه کاله کامله ځکه چه دالله ﷻ فرمان دې چه دحمل او دپینو موده دیرش میاشتې ده . هرکله چه هغه د خپل قوت زمانې ته اورسیدو یعنی قوی شو او د ځوانۍ عمر ته اورسیدو نو دې سړو کښې شمیر شو. او کله چه د څلویښت کالو شو نو دده عقل پورا شو. فهم او کمال ته اورسیدو ، حلم او بردباری پکښې راغله. دا ونیلې کیږی چه دده کوم عمر د څلویښتوکالو عمر کښې وی نو هغه عام طور باقی عمرکښې هم وی. حضرت مسروق رَحِمَهُ اللهُ نه تپوس اوشو چه انسان کله په خپلو ګناهونو نیولې کیږی ؟ نو وې فرمائیل چه کله ته دڅلویښتو کالو شې نو خپل بچ کول په خپله کوه.

د څلویښتو پښتو اتیاؤ نوی کالو والا مسلمان:-ابویعلی موصلی کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چه کله مسلمان بنده د څلویښتوکالو نو الله ﷻ دده په حساب کښې تخفیف کوی .او کله چه د شپیتو کالو شی نو آسمان والا ده سره محبت کوی . او کله چه د اتیاؤ کالو شی نوالله ﷻ د ده نیکۍ ثابتې کړې او دده ګناه نه ختموی . اوکله چه دې دنوی کالو شی نوالله ﷻ دده مخکښې روستی ټول ګناهونه معاف کوی . او دې د خپلې کورنۍ دخلقو د پاره شفاعت کولووالا اوګرزوی . او آسمانونو کښې اولیکلې شی چه داد الله ﷻ زمکه کښې دهغه ذات قیدی دې . داحدیث بل سند سره مسنداحمد کښې هم دې (١) د بنو امیه دمشقی ګورنر حجاج بن عبدالله حلیمی فرمائی چه دڅلوېښتو کالو عمر کښې ما ګناهونه د خلقو دشرم او حیا په وجه پریښودی وو. دې نه دګناهونو پریښودو وجه پخپله دالله ﷻ نه حیا وه. دعربو یو شاعر وائی چه په وړوکوالی کښې چه د ناپوهۍ په وجه څه اوشو هغه اوشو خو کله چه بوډاوالۍ رابکاره شو نودسر سپینو راته پخپله د ګناهونو نه دبچ کیدو اووئیل چه اوس ته کوچ اوکړه.

قوله تعالی:- قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِيْٓ أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ

د نیک عمله مؤمن دعا:-بیا ددې ددعا بیان کیږی چه ده اووئیل چه ائې الله ﷻ! ځما زړه کښې واچوه چه څه ستا شکر ادا کړم چه کوم تا په ما او ځما په مور پلار کړې دې او څه هغه اعمال اوکړم چه ته هغې سره په مستقبل کښې ځما نه خوشحاله ئې ، او ځما اولاد ځما دپاره داصلاح ذریعه کړې ، یعنی ځمانسل او ځما نه روستو پاتې کیدو والو کښې څه ستا طرفته رجوع کوم او ځما اقرار دې چه څه فرمانبردارو نه یم . په دې کښې ارشاددې چه کله انسان د څلویښتو کالو عمرته اورسی نو د زړه د اخلاصه ده ته توبه ویستل پکار دی . او دوباره دې الله ﷻ ته متوجه شی او په دې دې کلك ولاړ اوسی . ابوداؤد کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ به صحابه کرام رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ ته په التحیات کښې ددې دعا غوښتلو تعلیم ورکولو چه : ﴿ اللهم ألف بين قلوبنا واصلح ذات بيننا واهدنا سبل السلام ونجنا من الظلمات الى النور وجنبنا الفواحش ما ظهر منها وما بطن وبارك لنا في اسماعنا وابصارنا وقلوبنا وازواجنا وذرياتنا وتب علينا انك انت التواب الرحيم واجعلنا شاكرين لنعمتك مثنين بها عليك قابليها واتمها علينا ﴾

ترجمه:- یعنی ائې الله ﷻ ! زمونږ زړونو کښې محبت پیدا کړه او زمونږ خپلو کښې اصلاح اوکړه،او مونږ ته دسلامتیا لار اوښایه ، او مونږ د تیارو نه اوساته،اونور طرفته نجات راکړه،او مونږ دهرې بدئی نه بچ کړې،که هغه ظاهری وی او که پټه وی ، او مونږ ته زمونږ سترګو کښې او غوږونوکښې او زړونوکښې او ښځو کښې او بچو کښې برکت واچوې او په مونږ رجوع اوکړه ته رجوع کولو والاو مهربان ئې او ائې الله ﷻ ! مونږ د خپلو نعمتونو شکرګزار او ددې په وجه مو ثناء خوان جوړ کړې او

(١) احمد: ٨٩/٢، البزار : ٣٥٨٧، مسند ابی یعلی : ٤٢٤٦، الزهد للبیهقی: ٦٤٢.

ددې نعمتونو اقرار کولو والا مو جوړ کړې ، او مونږ ته خپل ښه نعمتونه راکړې (١).

قوله تعالى:- أُولَٰئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ

بیا فرمائی چه دا دچا بیان تیر شو چه الله ﷻ طرفته رجوع کولو والا او توبه کولو والا دی او کله چه دوی نه نیکئ پاتې نشي نو دوی استغفار کولو والا دی . اومونږ ددوی اکثر خطاګانې معاف کوو. او د دوی دلږو عملونو په بدله کښې دوی ته جنتي کوو. دهغه هم دا حکم دې لکه چه وعده ئې اوکړه او پوره ئې کړه او دا رښتیا وعده ده چه کومه دوی سره کولې شي. ابن جریر کښې دی چه حضرت نبی کریمﷺ په روایت د روح الامین فرمائي چه دانسان نیکئ او بدئی به راوړې شي او یو به دبل بدله شي نوکه دده یو نیکی هم پاتې شوه نو الله ﷻ به د ه ته جنت ورکړي.د حدیث راوی ﷫ دخپل استاد نه تپوس اوکړو که ټولې نیکئ د بدو بدله کښې ختمې شوې نوبیا ؟نو وې فرمائیل چه الله ﷻ ددوی د بدو نه تجاوز کوی.بل سند کښې په فرمان دالله ﷻ مروی دی.داحدیث مبارك غریب دې او ددې سند ډیر پوخ دې .

.حضرت یوسف بن سعد ﷫ فرمائی چه کله حضرت علی ﵁ په اهل بصره غالب شو نو په هغه وخت کښې ما لره حضرت محمد بن حاطب ﷫ راغلو او یو ورځ ئې ماته اووئیل چه حضرت علی ﵁ سره اوم او په هغه وخت کښې حضرت عمار ﷫، حضرت صعصعه ﷫ اوحضر ت اشتر ﷫ او حضرت محمد بن ابوبکر ﷫ هم وو.

بعضو خلقو د حضرت عثمان ﵁ ذکر اوکړو او څه ګستاخی ئې اوکړه.حضرت علی ﵁ په هغه وخت کښې په تخت ناست ووا و په لاس کښې ورسره چاړه وه. حاضرین مجلس اووئیل چه ستاسو په وړاندې خو ستاسو صحیح محاکمه کولو والا موجودي ، نو ټولو دحضرت علی ﵁ نه تپوس اوکړو. نو حضرت علی ﵁ اوفرمائیل چه حضرت عثمان ﵁ دهغه خلقو نه وو چه دچا باره کښې الله ﷻ فرمائی چه﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَن سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ ۖ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ۝ الخ ﴾ قسم د هغه خلقو چه دچا ذکر په دې آیت مبارك کښې موجود دې،حضرت عثمان ﵁ دې او ددوی ملګری، او درې ځل ئې دا اوفرمائیل . ددې راوی یوسف وائی چه ما د محمد بن حاطب نه تپوس اوکړو چه ستا دې په الله قسم وی رښتیاوایه دا تا په خپله د حضرت علی ﵁ نه آوریدلی دی ؟ وې فرمائیل چه آؤ خما دې په اللهﷻ قسم وی چه ما دا خپله دحضرت علی ﵁ نه آوریدلی دی .

			وَالَّذِي	قَالَ لِوَالِدَيْهِ
			اوهغه انسان	چې وې وئیل موراوپلار خپل ته
			اوهغه کس چې مور پلار ته ئې اووئیل چې	
أُفٍّ لَّكُمَا	أَتَعِدَانِنِي	أَنْ أُخْرَجَ	وَقَدْ	
اف دې تاسو دواړو لره	ایا تاسو یروې ماله	چې زه به راووېستلې شم دقبر نه	اوحال دا چې تیر شوی دی	
افسوس دې په تاسوایا تاسو ماویروئ چې زه به (قبر نه دوباره) راپاخولې شم				
خَلَتِ الْقُرُونُ	مِن قَبْلِي	وَهُمَا	يَسْتَغِيثَانِ اللَّهَ	وَيْلَكَ
ډیر قومونه	مخکښې زما نه	او مور اوپلار دواړه	(فریاد) زاری کوی الله ته	اے بدنصیبه
اوزما نه وړاندې ډیرقومونه تیرشو ی دی اوده‌غه مورپلار الله ته فریاد کوی او خپل ځوئې ته وائی،چې				

---

(١) ابوداود كتاب الصلاة باب التشهد : ٩٦٩، وهو صحيح.

اٰمِنْ	اِنَّ وَعْدَ اللهِ	حَقٌّ	فَيَقُوْلُ	مَا هٰذَآ	اِلَّآ	اَسَاطِيْرُ	
ايمان راوړه	بيشكه وعده دالله	حقه ده	خووائي هغه	نه دي دا	مګر	قيصې دي	

انې بدبخته ايمان راوړه | بيشكه دالله ﷻ وعده حق ده | نو هغه (په جواب كښې)، وائي چې داد پخوانو خلقو

الْاَوَّلِيْنَ۝	اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ	حَقَّ	عَلَيْهِمُ	الْقَوْلُ
د ړومبنو خلقو	دا هغه كسان دي	چې ثابته شوې ده	په هغوئ باندې	خبره دعذاب

قصې دي | دا هغه خلق دي چې په دوي باندې د الله ﷻ فيصله ثابته شوه |

فِيْٓ اُمَمٍ	قَدْ خَلَتْ	مِنْ قَبْلِهِمْ	مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ط
وي به دوئ په هغه ډلو كښې	چې تير شوي دي	مخكښې ددوئ نه	د پيريانو او انسانانو نه

د هغه كسانو سره چې ددوئ نه پخوا تير شوي دي | كه پيريان دي او كه انسانان دي

اِنَّهُمْ كَانُوْا	خٰسِرِيْنَ۝	وَلِكُلٍّ	دَرَجٰتٌ	مِّمَّا
بيشكه دوئ دي	نقصان موندونكي	او دپاره دهرې ډلې	درجې دي	په لحاظ دهغه عمل سره

چې دوي تول تاوانيان دي | .... اوهر چاته به د خپل عمل مطابق (جدا جدا) مرتبې

عَمِلُوْا ج	وَلِيُوَفِّيَهُمْ	اَعْمَالَهُمْ
چې كړې وي هغوئ	او دپاره ددې چې پوره پوره وركړي هغوئ له	بدله دعملونو دهغوئ

وركولې شي | دا د دې دپاره چې دخپلو خپلو عملونو جزا ورته پوره پوره ملاؤ شي

وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ۝	وَيَوْمَ	يُعْرَضُ	الَّذِيْنَ	كَفَرُوْا
او په هغوئ به ظلم نه كيږي	او په كومه ورځ	چې وړاندې كړې شي	هغه كسان	چې كفر ئې كړې دې

او په هغوئ به هيڅ ظلم نه كيږي | او په كومه ورځ چې كافران (ددوزخ) اور ته ورمخامخ كړې شي

عَلَى النَّارِ ط	اَذْهَبْتُمْ	طَيِّبٰتِكُمْ	فِيْ حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا	وَاسْتَمْتَعْتُمْ	
وور ته	يووړل تاسو	نعمتونه ستاسو	په ژوند ستاسو ددنيا كښې	او فائيدې واغستلې تاسو	

.... | (او دا به ورته اووئيلې شي) چې تاسو خوخپل خوندونه په دنيا كښې حاصل كړل | او بنه

بِهَا ج	فَالْيَوْمَ	تُجْزَوْنَ	عَذَابَ الْهُوْنِ	بِمَا
په هغې سره	پس نن ورځ به	بدله دركړې كيږي تاسو له	دعذاب سپكونكي	په سبب دهغې

مزې مو پرې اوكړې | نو نن به درته د ذلت سزا دركولې شي |

كُنْتُمْ	تَسْتَكْبِرُوْنَ	فِي الْاَرْضِ	بِغَيْرِ الْحَقِّ	وَبِمَا
چې وئ تاسو	چې تكبر به مو كولو	په زمكه كښې	په نا حقه	او په سبب دهغې

دا سزا درته څكه دركولې شي چې تاسو په دنيا كښې په ناحقه تكبر كولو | او د دې وجې چې تاسو

كُنْتُمْ	تَفْسُقُوْنَ۝ ع
چې وئ تاسو	چې نافرمانى به مو كوله

نافرمانئ كولې |

قوله تعالى:- وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ

دنافرمانه اولاد مورپلار سره سلوك :- مخكښې دهغه خلقوذكر اوشوچه كومو دخپل مور پلار دپاره دعاګانې كولې او دهغوئ خدمت كښې اوسيږي او دې سره د اُخروى درجو او هلته د نجات موندلو او دخپلو نعمتونو د شكركولو ذكر وو . په دې وجه دې نه پس دهغه خلقو ذكر دې چه كوم د خپل مور پلار نافرمان دى . دوى ته خبرې كوى . بعضې خلق وائى چه دا آيت مبارك د حضرت ابوبكرصديق رضي الله عنه خوئې حضرت عبدالرحمان رضي الله عنه باره كښې نازل شوېدې . اودا عوفى په روايت د حضرت عبدالله ابن عباس رضي الله عنه بيانوى . اوددې په صحت كښې كلام هم دې . اودا قول ډير كمزورې دې ځكه چه حضرت عبدالرحمان بن ابوبكرصديق رضي الله عنه خو مسلمان شوې وو. او ډير ښه اسلام والوكښې وو. بلكه دخپلې زمانې بهترينو خلقو كښې وو. دبعضو مفسرينودا قول هم دې چه صحيح دادى چه دا آيت مبارك عام دې . ابن ابى حاتم رحمه الله فرمائى چه مروان خپله خطبه كښې اوونيل چه الله ﷻ امير المومنين ته د يزيد باره كښې يو ښه رائې په ذهن كښې اچولې ده كه هغه خپل ځانه پس هغه په طور دخليفه نامزد كړى . او حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه او حضرت عمرفاروق رضي الله عنه هم خپل ځان نه پس خليفه مقرر كړې وو. په دې حضرت عبدالرحمان بن ابوبكر صديق رضي الله عنه اوفرمائيل چه آيا ته د هرقل په قانونو او نصرانيانو په دستور عمل كول غواړې ؟ قسم دې وى په هغه ذات چه نه خو خليفه اول ځان نه پس خپل اولادكښې څوك خلافت دپاره مقرر كړى او نه ئې خپل خاندان نه څوك نامزد كړى وو. او معاويه رضي الله عنه چه څه اوكړل نو دائې دخپل خوئې دعزت او په خپلو بچو درحم دپاره اوكړل . دې آوريدوسره مروان اوونيل چه ته هغه نه ئې چه تا خپلو والدينو ته اُف وئيلى وو؟ نو عبدالرحمان رضي الله عنه اوفرمائيل چه ولې ته د ملعون سړى اولاد نه نه ئې څه ؟ ستا په پلار رسو الله ﷺ لعنت وئيلې وو. دې آوريدو سره حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها اوفرمائيل چه تا دعبدالرحمان رضي الله عنه باره كښې چه څه اوونيل هغه دروغ دى ځكه چه دا آيت ددوى باره كښې نه وونازل شوې . بلكه هغه دفلانى فلانى باره كښې نازل شوې وو. بيا مروان زر د منبر نه راكوز شواو ددوى د حجرې مباركې دروازې ته راغلل او څه خبرو كولو نه پس واپس شو. (١)

بخارى شريف كښې دا حديث مبارك بل سندسره او نورو الفاظو سره دې . په هغې كښې دا هم دى چه د حضرت اميرمعاويه بن ابوسفيان رضي الله عنه طرفنه مروان د حجاز امير جوړ كړې شوې وو. په هغې كښې دا هم دى چه مروان دحضرت عبدالرحمان رضي الله عنه د ګرفتارولو حكم خپلو سپاهيانو ته وركړو. خو دې په منډه منډه دخپلې خورحضرت عائشه صديقه رضي الله عنها حجرې ته لاړو. اوپه دې وجه دوى چا اونه نيول . او په هغې كښې دا هم دى چه حضرت صديقه كبرى رضي الله عنها اوفرمائيل چه زمونږ باره كښې ځماد پاكدامنئ نه سوا د هچاباره كښې هيڅ آيت نه دې نازل شوې (٢)دنسائى په روايت كښې دى چه ددې خطبه مقصد ديزيد طرفنه بيعت اخستل وو.دحضرت عائشه رضي الله عنها باره كښې دا هم دى چه مروان په خپل قول كښې دروغژن دې چه دچا باره دا آيت نازل شوې دې ، ماته ډير ښه دهغه نوم ياد دې خو څه په دې وخت كښې هغه ښكاره كول نه غواړم . خو حضرت نبى كريم ﷺ د مروان پلار ته ملعون وئيلى وو. او مروان دهغه شا كښې وو. نودا دهغه لعنت الهى بقيه دې (٣)داخوئې د خپل مور پلار بې ادبى كوى او دې دالله ﷻ د بې ادبى نه هم منع كيږى.دمرګ نه پس ژوند په دروغه ګڼړى او خپل مور پلار ته وائى چه تاسو ما ددې ژوند نه ولې ويرونئ ځما نه مخكښې په سوونو زمانې تيرې شوى دى او په لكونو او

---

١) ابن ابى حاتم :

٢) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة الاحلاص باب (والذى قال لوالديه اف لكما...) : ٤٨٢٧.

٣) السنن الكبرى : ١١٤٩١.

کرورونو انسانان مړ شو ماخو هېڅوك اونه لیدل چه دوباره ژوندی شو. اوپه دی کښې یو هم واپس راتغلو چه خبر راوړی . دده نه مور پلار تنګ شی او دالله ﷻ نه دده هدایت غواړی اودالله ﷻ درګاه کښې خپل فریاد پیش کوی . او بیا ده ته وائی چه دا بدنصیبه لا تراوسه پورې نه یې خراب شوې اوس هم مسلمان شه ، خو دا مغروره جواب ورکوی چه تاسو ماته د چا منلو وائي څه خو دا صرف یو پخوانۍ قصه ګنړم . الله ﷻ فرمائی چه داخلق دخپل خان په شان تیرشوؤ جناتو او انسانو په زمره کښې داخل شواو هغوئ خپل نقصان کړې وو او خپل ئې برباد کړل.د الله ﷻ فرمان دې کښې دلته لفظ ﴿اولئك﴾ دې او ددې نه مخکښې لفظ ﴿والذي﴾ دې ، ددې نه هم خمونږ د تفسیر پورا تائید کیږی چه ددې نه مرادعام دې چه څوك هم داسې وی یعنی د مورپلار نافرمانه او بی ادبه او دقیامت نه منکر وی نو د هغه دپاره هم دا حکم دې .او حضرت حسن رحمه الله او حضرت قتاده رحمه الله هم دا فرمائی چه ددې نه مراد کافر ،فاجر اود مورپلارنافرمان او د دوباره ژوندی کیدو منکر دې (١).د ابن عساکر یو غریب روایت کښې دی چه په څلور سړو باندې الله ﷻ د عرش نه لعنت ونیلې دې . ا ویدې فرشتو آمین ونیلې دې .①چه څوك یو مسکین دهوکه کړی او ورته اووائی چه څه به تاته درکړم اوکله چه هغه راشی نو ورته وائی چه ماسره خو هیڅ نشته دې .②او چه څوك د یو برداشت کولو څیز باره کښې اووائی حالانکه دده سره هیڅ نه وی . ③ اوچه کوم خلق چه چا ته د چا دسوال په جواب کښې اووائی چه د فلانی مکان څنګه دی ؟ او دې ورته دبل چا مکان اوښائي. ④اوهغه څوك چه څوك خپل مور پلار وهی تر دې چه هغوئ تنګ شی او دوی فریاد شروع کړی(٢) .

قوله تعالی:- وَلِكُلٍّ دَرَجٰتٌ مِّمَّا عَمِلُوْا

قیامت کښې به هرچاته خپلو کړو پوره پوره بدله ملاویږی.-بیا فرمائی چه دهر یو دپاره دهغه د بدئی مطابق سزاده. الله ﷻ دیو ذرې برابر بلکه ددې نه په کم هم په چا ظلم نه کوی.حضرت عبدالرحمان رحمه الله فرمائی چه دجنت درجې پورته دی او د جهنم درجې لاندې دی. او بیا فرمائی چه کله جهنمیان راوستې شی او دجهنم په غاړه اودرولې شی نو دوی ته به په طور د زورنې اووئیلې شی چه تاسو خپلې نیکئ په دنیا کښې وصول کړی دی اودهغې نه مو فائده اخستې ده . حضرت عمر ابن خطاب رضی الله عنه ددې آیت مبارك په وجه د ښه او ښکلې غذا نه اجتناب کړې وو او فرمائیلی ئې وو چه څه ویریږم چه هسې نه څه دهغه خلقو نه شم چه چاته به الله ﷻ زورنې سره دافرمائی.حضرت ابوجعفر رحمه الله فرمائی چه بعضې خلق داسې هم دی چه هغوئ به په قیامت کښې خپلې نیکئ نه مومی او دوی نه به ورکې وی او دوی ته به هم دا ونیلې شی .بیا فرمائی چه نن به دوی ته د ذلت دعذابونو سزا ورکولې شی . ددوی د کبر او فسق په وجه چه ددوی کوم یو عمل وو هغه به دوی ته ورکولې شی اودا د هغې بدله ده. او دنیا کښې به دوی ډیر په ناز ونعمت څان پاللو او کبر او لوئی به کوله او اتباع حق لره پرینښودونکی وو او په نافرمانو کښې ډیر بوخت اومشغول وو نو نن د قیامت په ورځ به دوی ته داهانت اور سوائی والا عذاب او سخت دردناك عذاب والا سزاګانې او هائې هائې او افسوس سره به دوی ته دجهنم لاندې طبقو کښې ځائې ملاویږی . الله ﷻ دې مونږ ددې خبرو نه محفوظ اوساتی .

اَنْذَرَ	اِذْ	اَخَا عَادٍ	وَاذْكُرْ
خبردار کړو هغه	کله چې	رور د عادیانو	او یاد کړه
او دائې نبی ﷺ ته دوئ ته د عادیانود رور (هود) ذکر اوکړه چې هغه			

١) الطبری: ١١٨/٢٢.

٢) ابن ماجه کتاب الدعاء باب اذا دعاء احدکم فلیبدا بنفسه: ٣٨٥٢.

قَوْمَهٗ بِالْاَحْقَافِ وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِنْۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهٖٓ

قوم خپل | په احقاف کښې | او تیر شوي ووه خبرداروونکې | مخکښې دهغه نه | او روستو دهغه نه |

خپل قوم چې په شګلوړې علاقه کښې اوسيدلو (دعذاب نه) او ويرولو او دهغه نه وړاندې

اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّا اللّٰهَ ۭ اِنِّيْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ

چې تاسو بندګي مهٔ کوئ | مګر دالله | بيشکه زهٔ يريږم | په تاسو باندې | دعذاب

روستو نورهم ډير ويرونکي تير شوي ووا (هغه اوونيل) چې تاسو دالله نه سوا دبل چا عبادت مه کوئ ماسره ويره ده چې

يَوْمٍ عَظِيْمٍ ۝ قَالُوْٓا اَجِئْتَنَا لِتَاْفِكَنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا ۚ

دورځې لوئې نه | اوونيل هغوئ | ايا راغلې ئې تهٔ مونږ ته | چې تهٔ واړوې مونږه | دمعبودانو خپلو نه

په تاسو به ديوې لوئې (سختې) ورځې عذاب راشي | هغوي اوونيل چې ايا ته د دې دپاره راغلې يې چې مونږ دخپلو معبودانو

فَاْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ۝ قَالَ

پس راوله مونږ ته | هغه عذاب | چې تهٔ تريروې مونږه | که ئې تهٔ | دربنتينو خلقو نه | اوونيل هغه

نه واړوې | نو ته چې مونږ دکوم عذاب نه ويروې | هغه راوله | که ته رښتينې يې | (هود) اوونيل

اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ ڮ وَاُبَلِّغُكُمْ مَّآ اُرْسِلْتُ

بيشکه چې علم ددې | دالله سره دې | اورسوم زهٔ تاسو ته | هغه پيغام | چې زهٔ راليږلې شوې يم |

چې ددې علم خو الله ﷻ ته دې | اوزه خو تاسو ته هغه پيغام دررسوم | دکوم دپاره چې زه

بِهٖ وَلٰكِنِّيْٓ اَرٰىكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُوْنَ ۝ فَلَمَّا

دهغې سره | وليکن زهٔ | وينم تاسو | يو داسې قوم | چې تاسو جهالت کوئ | پس هر کله چې

راليږلې شوې يم | خو ماته تاسو ناپوهه خلق ښکارئ | ....نو هر کله چې

رَاَوْهُ عَارِضًا مُّسْتَقْبِلَ اَوْدِيَتِهِمْ ۙ قَالُوْا

اوليدو هغوئ هغه عذاب | په شکل دوريځ | راراوان | علاقې دهغوئ ته | نواوونيل هغوئ |

هغوئ اوليدل | چې يوه وريځ د هغوئ دعلاقې طرفته راروانه ده | نو دا ئې اوونيل

هٰذَا عَارِضٌ مُّمْطِرُنَا ۭ بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهٖ ۭ

داوريځ ده | باران وروونکې په مونږ باندې | بلکه | دا هغه څيز دې | چې تلوار به کوله تاسو | په هغې

چې دا خو وريځ ده | چې وريږي رابانديې | نه بلکه دا خو هغه څيزدې کوم ته چې تاسو تلوار کولو

رِيْحٌ فِيْهَا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝ تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍۢ بِاَمْرِ رَبِّهَا

هوا ده | په دې کښې | عذاب دردناک دې | تباه کوي | هر څيز | په حکم درب خپل |

دا سيلئ وه په کومه کښې چې دردناک عذاب وو | هر څيز به د خپل رب په حکم سره تباه کړي

فَاَصْبَحُوْا لَا يُرٰٓى اِلَّا مَسٰكِنُهُمْ ۭ كَذٰلِكَ

پس شو هغوئ | داسې چې په نظر نه راتلو هيڅ څيز | مګر صرف کورونه دهغوئ | درانګې |

نوهغوئ داسې تباه شول | چې دکورونو نه بغير نور هيڅ نښه ئې ليدلې نه شوه | مونږ

نَجْزِي	الْقَوْمَ الْمُجْرِمِيْنَ۞
بدله ورکوؤ مونږ |	قوم مجرمانوته |
نافرمانو ته هم دغه شان سزاګانې ورکووا	

قوله تعالى:- إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ

داحقاف معنى:- دحضرت نبي كريمﷺ د تسلئ دپاره الله ﷻ فرمائي که ستاسو قوم تاسو لره په دروغه اوګڼړي نو تاسو د مخکښې نبيانوعليهم السلام حالات يادکړئ چه دغوئ قومونو هم دهغوئ تکذيب اوکړو. دعاديانو درور نه مراد حضرت هود عليه السلام پيغمبر دې. اوهغوئ الله ﷻ عاد اولى طرفته ليږلى وو او هغوئ په احقاف کښې اوسيدل. احقاف جمع ده د حقف او حقف وائي د شګې غرته. مطلق غرونه او غارونه او د حضر موت وادى چه کوم ځائې د کافرانو روحونه اچولې شي او ددې وادئى نوم برهوت دې. د احقاف دا مطلب هم بيان شوې دې. دحضرت قتاده رحمه الله قول دې چه يمن کښې دسمندر په غاره د شګې د غرونو يو ځائې وو او دهغې نوم شحر وو. دې ځائې کښې دا خلق آباد وو او امام ابن ماجه رحمه الله باب جوړ کړې دې چه کله تاسو دعا کوئى نو خپل نفس نه ئې شروع کوئى.او په دې ضمن کښې ئې يوحديث مبارك راوړې دې چه حضرت نبى كريم ﷺ فرمائي چه الله ﷻ دې په مونږ او د عاديانو په رور رحم اوکړى. بيا فرمائي چه الله ﷻ دهغوئ ګير چاپيره ښارونو کښې هم رسولان مبعوث کړى وو. لکه يو آيت مبارك کښې دى چه ﴿فَجَعَلْنٰهَا نَكَالًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِيْنَ۞﴾ او لکه څنګه چه الله ﷻ فرمان دې چه ﴿فَإِنْ أَعْرَضُوْا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صٰعِقَةً مِّثْلَ صٰعِقَةِ عَادٍ وَّثَمُوْدَ۞﴾ بيا فرمائي چه حضرت هود عليه السلام خپل قوم ته اووئيل چه تاسو موحد (الله ﷻ يو اومنئ) ګنې تاسو باندې به په هغه لويه ورځ عذاب وى نو په دې دحضرت هود عليه السلام قوم اووئيل چه تاسو مونږ د خپلومعبودانو نه منع کوئى ؟ څه چه دکوم عذاب نه ته مونږ ويروې هغه راوله. دوى خو دا خپل ذهن کښې محال ګڼړل او زر ئې داطلب کړو. لکه څنګه چه بل آيت مبارك کښې دى چه ﴿يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِهَا﴾ ايمان نه راوړونکى زمونږ دعذاب خواهش کوى. ددې جواب کښې ددوى پيغمبر اووئيل چه الله ﷻ ته بهتر علم دې که هغه تاسو ددې لائق اوګڼړى نو تاسو باندې به عذاب راوليږى. ځما منصب خو صرف دومره دې چه څه تاسو ته د خپل رسالت اورسوم. خو ماته معلوم دى چه تاسو بالکل بې عقل او بې وقوف خلق يئ.

قوله تعالى:- فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُّسْتَقْبِلَ أَوْدِيَتِهِمْ

اخر دالله تعالى عذاب په دوئ راغلو:- اوس دالله ﷻ عذاب راغلو. نو دوى اوکتل چه دوى طرفته يو توره وريځ راروانه ده .خوشك سالي او ګرمي ډيره وه نو دوى خوشحاله شو چه ښه شوه چه وريځ راغله. او دې طرفته اوس به باران وريږى. اصل کښې دا وريځې په صورت کښې دالله ﷻ عذاب وو او چه دوى ئې د زر راتلو په طمع وو. په دې کښې هغه عذاب وو چه کوم دوى د حضرت هود عليه السلام نه غوښتلو. هغه عذاب ددوى کلې او ددوى ټولوڅيزونو لره تباه وبربادکولو سره راغلو او دې ته هم دالله ﷻ حکم وو. او يو بل آيت مبارك کښې دى چه ﴿مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيْمِ۞﴾ (ترجمه)" چه په کوم څيز به هغه تير شو هغه به ذرې ذرې کړو نودا ټول خلق هلاك شو او يو هم باقى پاتې نشو.

د قوم عاد دهلاکت متعلق يوه قصه:- بيا فرمائي چه مونږ داشان دهغوئ سره معامله کوؤ چه څوك زمونږ رسولان په دروغه ګڼړى . او زمونږ د احکامو خلاف ورزى کوى. يو ډير غريب حديث مبارك کښې د دوى قصه راغلې ده هغه هم واورئى.حضرت حارث بکرى فرمائي چه ما د علاء بن حضرمى شکايت د حضرت نبى كريم ﷺ په خدمت کښې کولو دپاره روان شوم. ما ته په بذه کښې د بنو تميم يو ښځه ملاؤ شوه اوهغې سره سورلئ وغيره نه وه . هغې ماته اووئيل چه ائې د الله ﷻ بنده ځماد الله ﷻ

پیغمبر سره یو کار دې مابه ته هلته اورسوې ؟ ما ورسره اقرار کولو نه پس هغه مې په سورلۍ ځان سره کینوله او مدینې منورې ته راورسیدم. ما اوکتل چه مسجدنبوی ﷺ د خلقو نه ډک دې . او دتور رنګ یو بیرغ ورسره دې.او حضرت بلال رضي الله عنه توره سره حضرت نبی کریم ﷺ مخکښې ولاړ دې. ما تپوس اوکړو چه څه خبره ده ؟ خلقو راته اوونیل چه حضرت نبی کریم ﷺ عمروبن عاص چا طرفته لیږل غواړی.څه یو طرفته کیناستم . هرکله چه حضرت نبی کریم ﷺ خپلې حجرې مبارکې ته تشریف یوړو نو څه هم وریسې ورغلم او اجازت مې اوغوښتلو او د حضرت نبی کریم ﷺ په خدمت کښې حاضرشوم او سلام مې اوکړو. نو حضرت نبی کریم ﷺ ځمانه تپوس اوکړو چه ستاسو او دبنو تمیم مینځ کښې څه اختلافات وو ؟ ما اوونیل چه اوّ او مونږ په هغوئ غالب وو، او اوس خو ماسره د بنو تمیم یو بوډئ ښځه راغلې ده او هغې ما ته په لار کښې اوونیل چه هغه هم ځان سره بوځم اوستاسو خدمت کښې نې حاضره کړم. نو ما هغه ځان سره راوستې ته او هغه دروازه کښې ولاړه ده انتظار کوی . نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه هغه دننه راولئ. نو هغه راغله . ما اوونیل یارسول الله ﷺ که ځمونږ او دبنی تمیم مینځ کښې څه فیصله اوکړئ . نو په دې د بوډئ غیرت راوپاریدو او هغې په غرمبی کښې اوونیل چه یارسول الله ﷺ بیا به ستاسو مضطر چرته قرار مومی ؟ ما اوونیل چه سبحان الله چه ځما مثال خوهم هغه شو چه ځانله مې په خپله کوهي اوکنستو،ماته څه معلوم وو چه دابه ځما مخالفت کوی؟ ګني ما به دا ولې راوسته ؟ دالله ﷻ پناه هسې نه څه هم د عادیانو د قاصدپشان شم . نو حضرت نبی کریم ﷺ تپوس اوکړو چه دعادیانو د قاصد څه واقعه ده ؟ ددې باوجود چه حضرت نبی کریم ﷺ ځما په نسبت ددې واقعې نه ښه خبر وو خو د حضرت نبی کریم ﷺ په وینا ما هغه واقعه بیان کړه. دعاد کلو چه کله قحط شو نو هغوئ قیل نومې یو قاصد اولیږلو . دې په لارکښې معاویه بن بکر سره پاتې شو او شراب څکل او دهغې د ددؤ وینځو سندرو آوریدوکښې دومره مصروف شو چه یو میاشت تیره شوه او د دې نوم جراده وو. بیا روان شو او جبال مهر کښې هغه دعا اوکړه چه یاالله ﷻ! تاته ښه معلوم دی چه څه خود یو مریض د دوائی دپاره یا دیو قیدی دفدیه ادا کولو دپاره نه یم راغلې،یا الله ﷻ ! ته عادیانو ته هغه ورکړه چه څه دې ماته راکړل . نو د تور رنګ وریځې راغلې او په هغې کښې دیو نه آواز راغلو چه په دې کښې یو خوښ کړه . نو ده د تور رنګ وریځ خوښه کړه . هم په هغه وخت کښې دهغې نه آواز راغلو چه دې بالکل ایره ایره او ذرې ذرې کړئی او چه بنی اسرائیلو کښې هېڅوك هم باقی پاتې نشی . ما اوونیل چه تر کومې ماته علم دې چه د هوا ګانو مخزن نه دومره سوری کښې هوا پریښودې شوه لکه ځما د ګوتو د حلقې دا سورې . اودې سره ټول هلاك شو. ابو وائل فرمائی چه بالکل صحیح نقل دې . عربو کښې دستور ووچه کله به ئې یو قاصد لیږلو نو ورته به ئې وئیل چه د عادیانو د قاصد پشان رانشې . د اروایت ترمذی،نسائی او ابن ماجه کښې هم دې (١) لکه څنګه چه د سورة اعراف په تفسیر کښې تیر شوی دی .

دورځې ښکاره کیدو په وخت کښې درسول کریم ﷺ حالت اودعا:- مسند احمدکښې حضرت عائشه رضي الله عنها نه مروی دی چه ماحضرت نبی کریم ﷺ هځکله هم داسې په خندانه وو لیدلې چه خندا سره ددوی اوورنی ښکاره شوی وی . دوی به تبسم فرمائیلو. او هرکله چه به وریځ راغله او طوفان به راغلو نو د حضرت نبی کریم ﷺ څهرې مبارك نه فکر ظاهریدو. نو یو ورځ ما حضرت نبی کریم ﷺ ته اوونیل چه یارسول الله ﷺ ! خلق خو د وریځې او باد کتلو سره خوشحالیږی چه باران به اوشی خو ستاسو ددې نه حالت خلاف وی . نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه انې عائشه رضي الله عنها ! څه ددې خبرې نه ولې مطئن شم چه هسې نه دې کښې عذاب وی ؟ یو قوم د هوا په وجه هلاك شوې وو ، یو قوم وریځو کتلو سره

---

(١) احمد: ٤٨٢/٣، ترمذی کتاب التفسیر القرآن ، باب ومن سورة الذاریات : ٣٢٧٣، وهو حسن ابن ماجه: ٢٨١٦، .

وئیلی وو چه دا وریځ ده او په مونږ به باران وریږي . صحیح بخاري اومسلم هم دا روایت بل سندسره روایت کړي دي (¹) مسند احمد کښې دي چه کله به حضرت نبی کریم ﷺ د آسمان په کنارو وریځې اوکتلې نو خپل ټول کارونه به ئې پریښودل او دا دعا به ئې وئیله اګر چه مونځ کښې به وو ﴿اللهم اني اعوذبك من شرما فيه﴾ یعنی ائې ا الله ﷻ استا نه ددې تباهئ نه پناه غواړم چه کومه په دې کښې ده.نو که لرې به شوه نود الله ﷻ حمد به ئې وئیل او که اوبه وریدله نو دا دعا به ئې وئیله چه(۲) ﴿اللهم اني اسئلك خيرها وخيرما فيها وخيرما ارسلت به واعوذبك من شرها وشرما فيها وشرما ارسلت به﴾

(ترجمه) اې الله ﷻ ! څه ستا نه ددې اودې کښې چه څه دی دهغې او دې سره چه څه راوستی دی دهغې او ددې خیر غواړم اوستا نه ددې او دې کښې چه څه دی او چه کوم څیز سره دا لیږلې شوې ده اوددې د بدئې نه پناه غواړم .

اوکله چه به وریځ راغله نو د حضرت نبی کریم ﷺ رنګ مبارک به متغیر شو او کله به دننه کیدلو اوکله به بهر کیدل ، کله چه به باران راوریدو نو د حضرت نبی کریم ﷺ دا فکر به ختم شو. حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها په دې پوهه شوه اویو ځل ئې د حضرت نبی کریم ﷺ نه ددې سوال اوکړو نو حضرت نبی کریم ﷺ جواب کښې اوفرمائیل چه عائشه رضي الله عنها فکر او ویره ددې خبرې ده چه هسې نه هغه شان وی لکه څنګه چه د عاد قوم وریځ خپل طرفته په راتلو اولیده او د خوشحالئ نه ئې وئیلی وو چه دې وریځې سره به مونږ خړوب شو (³). سورة اعراف کښې دعادیانو دهلاکت او دحضرت هود علیه السلام پوره واقعه تیره شوې ده په دې وجه ئې مونږ دلته دوباره نه بیانوو. ﴿فلله الحمد والمنة﴾

د طبرانی یو مرفوع حدیث مبارك کښې دی چه په عادیانو باندې دومره هوا راوستې شوې وه لکه څومره چه د ګوتې حلقه وی.دا هوا مخکښې کلی والو باندې او قصبو والو باندې او بیا ښارونو والو باندې راغله . او ددې راتلو سره دوی اوونیل چه دا وریځ مونږ طرفته راروانه ده دا به ضرور په مونږ باران وروی . خو په دې کښې ځنګلی خلق وو چه په دې ښاروالو باندې راغورزولې شوی وو. او ټول هلاك شو او د هوا په خزانچیانو د هوا سرکشئ دومره وه چه هغه د دروازې نه بهر راوتله (⁴) .

وَلَقَدْ مَكَّنّٰهُمْ فِيْمَآ

| او بیشکه قدرت ورکړې ووٌ مونږهغوئ ته | په هغه څیزونو کښې

| اومونږ هغوئ ته دومره زوراو طاقت ورکړې وو

اِنْ مَّكَّنّٰكُمْ فِيْهِ وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا

چې نه دې درکړې مونږ تاسو ته قدرت | په هغې کښې | او ورکړی ووٌ مونږ | هغوئ ته | غوږونه |

کوم چې مو تاسو ته نه دې درکړې | ....اوهغوئ ته مو غوږونه

وَّاَبْصَارًا وَّاَفْـِٕدَةً فَمَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَآ اَبْصَارُهُمْ

او سترګې | او زړهٔ | پس پکار رانغلل دهغوئ | غوږونه د هغوئ | او نهٔ سترګې دهغوئ |

او سترګې او زړونه ورکړی ووا | خونه ورله غوږونو څهٔ فائده ورکړه | اونه سترګو

(¹) احمد: ٦٦/٦، صحيح بخاری کتاب التفسير باب (فلما راوه عارضا مستقبل اوديتهم) : ٤٨٢٨، صحيح مسلم: ٨٩٩ .
(²) احمد: ١٩٠/٦، ابوداود کتاب الادب باب مايقول اذا هاجت الريح: ٥٠٩٩ وهو صحيح ابن ماجه: ٣٨٩٩.
(³) صحيح مسلم کتاب صلاة الاستسقاء باب التعوذ عند روية الريح والغيم: ٨٩٩.
(⁴) طبراني : ١٢٤١٦، مجمع الزوائد: ١١٣/٧،

وَلَآ اَفْئِدَتُهُمْ | مِّنْ شَيْءٍ | اِذْ كَانُوْا | يَجْحَدُوْنَ | بِاٰيٰتِ اللّٰهِ

او نۀ زړونه دهغوئ | هيڅ قدرله | ځکه چې وو هغوئ | چې انکار به ئې کولو | دايتونو دالله نه |

اونه زړونو | ځکه چې دالله ﷻ دآيتونو په مخالفت کښې په ضد ولاړ وو | او په کوم

وَحَاقَ | بِهِمْ | مَّا كَانُوْا | بِهٖ | يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٢٦﴾

او چاپيره شو | دهغوئ نه | هغه څيز چې وؤ هغوئ | په هغې پورې | چې توقې به ئې کولې |

(عذاب) پورې چې ئې توقې کولې |هغه ترې نه راتاؤ شو ....

وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا | مَا حَوْلَكُمْ | مِّنَ الْقُرٰى | وَصَرَّفْنَا

او بيشکه هلاک کړی دی مونږه | هغه چې چاپيره دی ستاسونه | دکلونه | او بار بار اوليږل مونږه

اومونږ تاسو نه گير چاپيره نور کلي هم هلاک کړي دي | او خپلې نښې مو ورته بيا بيا

الْاٰيٰتِ | لَعَلَّهُمْ | يَرْجِعُوْنَ ﴿٢٧﴾ | فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ | الَّذِيْنَ

ايتونه | دپاره ددې چې دوئ | واپس راشي | پس ولې امداد اونۀ کړو دهغوئ | هغه هستيانو |

خودلی وې| دپاره ددې چې هغوئ (د نافرمانۍ نه) راواپس شی| نو هغه کسانو ورسره ولې مدداونکړو

اتَّخَذُوْا | مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ | قُرْبَانًا | اٰلِهَةً | بَلْ ضَلُّوْا

چې نيولی وۀ هغوئ | بې دالله نه | ذريعه دنزديکت | نور خدايان | بلکه ورك شو هغوئ |

کوم چې هغوئ الله ﷻ ته دنزديکت دپاره د الله نه سوا معبودان جوړ کړی وو | بلکه هغه

عَنْهُمْ | وَذٰلِكَ | اِفْكُهُمْ | وَمَا | كَانُوْا

دهغوئ نه | او دا انجام وو | ددروغو دهغوئ | او دهغه دروغژنو عقيدو | چې وو هغوئ |

ددوئ نه ورک شول | اودا عذاب د هغوی د دروغو وو | او دهغه غلطو عقيدو وو کومې چې هغوی

يَفْتَرُوْنَ ﴿٢٨﴾ | وَاِذْ | صَرَفْنَآ اِلَيْكَ | نَفَرًا

چې دخانه به ئې جوړولې | او ياد کړه هغه وخت کله چې | راواوګرزوله مونږه تاته | يوه ډله |

جوړولې|............................ او هغه وخت ياد کړه چې مونږ ستا طرفته دپيريانو يو ډله

قوله تعالی:- وَلَقَدْ مَكَّنّٰهُمْ فِيْمَآ اِنْ مَّكَّنّٰكُمْ فِيْهِ

د قوم عاد واقعه کښې عبرت او نصيحت دې :- ارشاد دې چه مخکښې امتونو ته کوم اسباب او دنياوی مال او اولاد وغيره زمونږ طرفنه ورکړې شوی وو هغه شان خو تاسو ته تر اوسه پورې نه دی درکړې شوی، دهغوئ هم سترګې او زړونه وو، خوچه کله هغوئ زمونږ د آيتونو انکار اوکړو او زمونږ عذابونو پورې ئې خنداګانې کولې نو دهغوئ اسباب هغوئ ته هيڅ فائده ورنکړه .او په هغوئ هغه سزاګانې را غلې چه دوی به ورپورې خنديدل. نو تاسو ته پکار دی چه دهغوئ په شان نه شئ ، هسې نه چه په تاسو هم هغه شان عذاب راشي.او تاسو هم ټول په ټوله تباه شئ.بيا ارشاد دې چه اې اهل مکه تاسو په خپل چاپير چل نظر واچوئی چه څومره قومونه نيست ونابود شو او هغوئ څنګه د خپلو کړو بدل بيا موندو. احقاف چه د يمن سره خواؤ شا کښې دحضرموت علاقه کښې دی په هغوئ نظر واچوئی ددې خائې دعاديانو څه انجام وو. ستاسو او دشام والو ترمينځه چه د ثموديانو څه وو هغه اوګورئی.او داهل يمن

او اهل مدین قوم سبا باندې نظر واچوئی. تاسو اکثر دغو کانو او تجارت دپاره هلته ځئ راځئ. بیا فرمائی چه مونږ خپلې نښې او آیتونه ښه واضح کړی دی چه خلق ددې بدو نه نیکو طرفته راواپس شی. بیا فرمائی چه دې خلقو دالله ﷻ نه سوا دکومو کومو معبودانو عبادت شروع کړې وو نو په هغې کښې دهغوئ خیال دا وو چه ددې په وجه به مونږ دالله ﷻ قرب حاصل کړو. نو آیا زمونږ د عذابونو په وخت کښې چه کله هغوئ د مدد ډیر زیات ضرورت وو، هغوئ ددوی مدداوکړو څه؟ بالکل نه، هغوئ خو ددوی د محتاجئ او مصیبت په وخت کښې ښېدرکه شو. ددوی نه اوتښتیدل او دهغوئ هډو پته اونه لګیده. الغرض دهغوئ عبادت کولو ښکاره غلطی وه. محض دروغ وو او افتراء او فضول بهتان وو چه دوی هغوئ معبودان جوړ کړی وو. نو په هغوئ اعتماد کولو کښې او دهغوئ عبادت کولو کښې دوی په دهوکه کښې وو او نقصان ئې بیا موندو. والله اعلم.

نَفَرًا	صَرَفْنَآ اِلَيْكَ	وَاِذْ
یوه ډله	راواوګرزوله مونږه تاته	او یاد کړه هغه وخت کله چې

او هغه وخت یادکړه چې مونږ ستا طرفته دپیریانو یو ډله

قَالُوْٓا	حَضَرُوْهُ	فَلَمَّا	يَسْتَمِعُوْنَ الْقُرْاٰنَ	مِّنَ الْجِنِّ
نو وې وئیل	هغوئ حاضر شول دغه قرآن ته	پس هر کله چې	چې اوریدلو ئې قرآن	دپیریانونه

راواړوله | چې قران ته ئې غوږونه اونیول | کله چې هغوئ د قران اوریدو ته حاضر شوانو دائې اووئیل

مُّنْذِرِيْنَ۝	اِلٰى قَوْمِهِمْ	وَلَّوْا	قُضِيَ	فَلَمَّا	اَنْصِتُوْا
په حیثیت دیرونکو	قوم خپل ته	نو واپس لاړل	پوره شو تلاوت	پس هر کله چې	چپ شئ

چې چپ شئ | (واورئ) بیا چې (تلاوت) پوره شو | نو هغوئ خپل قوم ته دویرولو په غرض واپس لاړل

اُنْزِلَ	كِتٰبًا	اِنَّا سَمِعْنَا	يٰقَوْمَنَآ	قَالُوْا
چې نازل کړې شوې دې	یو کتاب	بیشکه واوریدو مونږه	اے قومه زمونږه	اووئیل هغوئ

هغوئ اووئیل چې ائې زمونږ قومه مونږ یو کتاب آوریدلې دې | چې دموسی علیه السلام

بَيْنَ يَدَيْهِ	لِّمَا	مُصَدِّقًا	مِنْۢ بَعْدِ مُوْسٰى
چې مخکښې دهغه نه دی	د هغه کتابونو	چې تصدیق کونکې دې	روستو دموسی نه

(دتورات) نه پس نازل شوې دې | چې د دې نه وړاندې کتابونو تصدیق کوی

اَجِيْبُوْا	يٰقَوْمَنَآ	وَاِلٰى طَرِيْقٍ مُّسْتَقِيْمٍ۝	اِلَى الْحَقِّ	يَهْدِيْٓ
قبول کړئ دعوت	اے قومه زمونږه	او لارې نیغې ته	حق ته	چې ښودنه کوی

او دحقو خبرو اود سمې لارې خودنه کوی | ....ائې زمونږ قومه دالله ﷻ طرفته

مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ	يَغْفِرْ لَكُمْ	وَاٰمِنُوْا بِهٖ	دَاعِيَ اللّٰهِ
ګناهونه ستاسو	اوبه ښنی تاسو ته	او ایمان راوړئ په هغه	رابلونکی دالله

دبلونکی نبی خبره اومنئ | او ایمان پرې راوړئ | الله ﷻ به درته ګناهونه اوبښنی

وَيُجِرْكُمْ مِّنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ ۝ وَمَنْ لَّا يُجِبْ دَاعِيَ اللّٰهِ

او بچ به کړي تاسو | دعذاب دردناك نه | او هغه څوك چې اونۀ مني | (خبره) دبلونكي دالله |

او دردناك عذاب نه مو بچ كړي | او چا چې دالله ﷻ طرفته دبلونكي (پيغمبر) خبره اونه منله

فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْاَرْضِ وَلَيْسَ لَهٗ مِنْ دُوْنِهٖٓ

پس نه دي هغه عاجزه كونكي الله لره | په زمكه كښي | او نشته هغه لره | بې دهغه نه |

نو هغه د زمكې په مخ الله ﷻ عاجزه كولې نشي | اوهغه دپاره به دالله ﷻ نه سوا څوك بل مددګار

اَوْلِيَآءُ ؕ اُولٰٓئِكَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ۝

دوستان (بل څوك) | دا كسان | په ګمراهئ | ښكاره كښي دي |

پيدا نشي | هم دغه خلق په ښكاره ګمراهئ كښې پراته دي|

تعالى:- وَاِذْ صَرَفْنَآ اِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ

دجناتو حقيقت او دقرآن پاک اوريدل اودا چه حضرت نبى كريم ﷺ د جناتو هم نبى دي:-مسند احمد كښې د حضرت زبير رضي الله عنه نه ددې آيت مبارك د تفسير باره كښې مروى دى چه دا واقعه د نخله ده.او حضرت نبى كريم ﷺ په هغه وخت كښې د ماسختن مونځ كولو. دا ټول جنات د حضرت نبى كريم ﷺ نه ګير چاپيره اودريدل (١)د حضرت عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما روايت كښې دى چه دا جنات د نصيبين وو او ددوى شمير اوۀ وو. په كتاب دلائل النبوية كښې د حضرت عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما نه مروى دى چه نه خو حضرت نبى كريم ﷺ د جناتو د آوريدو دپاره قرآن پاك لوستلې وو او نه ئې هغوئ ليدلى وو. حضرت نبى كريم ﷺ خو خپلو صحابه كرام رضي الله عنهم سره د عكاظ بازار كښې روان وو. بل طرفته داسې اوشو چه د شيطان اود آسمانى خبرونو تر مينځه بندش راغلو او په ده شغلې وريدلې. شيطانان راغلل او خپل قوم ته ئې ددې خبر وركړو نو هغوئ اووئيل چه څه نه څه نوى خبره خوشته دې. څئ ورشئ تلاش اوكړئ،نو دوى راووتل . په هغوئ كښې چه كومه ډله عربو طرفته ليږلې شوې وه نو هغه چه كله دلته راورسيده نو په هغه وخت كښې حضرت نبى كريم ﷺ عكاظ طرفته تشريف اوړو او نخله كښې ئې صحابه كرامو رضي الله عنهم ته دسحر مونځ وركولو. دهغوئ په غوږونو كښې چه كله د حضرت نبى كريم ﷺ د تلاوت آواز ورغلو نو دوى اودريدل او غوږ ئې كيخودو او غور سره ئې آوريدل،دې نه پس دوى فيصله اوكړه چه هم دا هغه خيز دې چه ددې په وجه تاسو آسمان ته نه شئ تلئ . دې ځائې نه زر خپل قوم ته واپس شو او هغوئ ته ئې اووئيل چه مونږ يو عجيبه قرآن پاك واوريدو چه دنيكئ رهبر دې . مونږ خو په هغه ايمان راوړو او اوس دا ناممكن دى چه دالله ﷻ سره بل څوك شريك جوړ كړو. نو ددې واقعې خبر الله ﷻ خپل نبى ﷺ ته په سورة جن كښې وركړو. داحديث مبارك په بخارى او مسلم وغيره كښې هم شته دې .(٢) مسند احمد كښې دى حضرت عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما فرمائى چه جناتو به د الله ﷻ وحى آوريده . كله چه به يو كلمه ددوى په غوږو شوه نو دې سره به ئې لس نورې يو ځائې كولې . نو دا يو به حق وه او نورې به باطلې وې . اوددې نه مخكښې به په دوى كاڼرې نه وريدل . نو كله چه حضرت نبى كريم ﷺ مبعوث شو نو په دوى كاڼرې وريدل شروع شو. دوى چه به كله د خپل ناستې ځائې ته اورسيدل

---

(١) احمد: ١/١٦٧،.

(٢) صحيح بخارى كتاب الاذان باب الجهر بالقراة صلاة الصبح : ٧٧٣، صحيح مسلم : ٤٤٩، ترمذى : ٣٣٢٣، احمد: ١/٢٥٢، دلائل النبوة: ٢٢٦/٢.

نو په دوی شغله کولې شوه او دوی به نشو کیناستې. دوی راغلل او ابلیس ته ئې ددې خبر ورکړو نو ابلیس اونیل چه نوې خبره ضرور شته دې. نو هغه خپل لښکر ددې د تحقیقات کولو دپاره څلورو واړو طرفونو ته اولیږلو. هغوئ حضرت نبی کریم ﷺ د نخله د غرونو په مینځ کښې دمونځ په حالت کښې بیا موندو او لاړل ددې خبر ئې ورکړو. نو هغه اووئیل چه هم دا وجه ده چه آسمان محفوظ کړې شوې دې او ستاسو تلل بند کړې شوی دی. دا روایت ترمذی او نسائی کښې هم دې.(١) د حضرت حسن بصری رحمه الله قول هم دادې چه ددې واقعې خبر حضرت نبی کریم ﷺ ته نه وو. کله چه په حضرت نبی کریم ﷺ وحی راغله نو بیا حضرت نبی کریم ﷺ ته معلوم شو. سیرت ابن اسحاق کښې د محمد بن کعب رحمه الله یو اوږد بیان منقول دې چه په هغې د حضرت نبی کریم ﷺ طائف ته تلل او هغوئ ته داسلام دعوت ورکول او دهغوئ انکار وغیره پورا واقعه بیان شوې ده. حضرت حسن بصری رحمه الله ددې دعا هم ذکر کړې دې چه کومه حضرت نبی کریم ﷺ ددې مصیبت په وخت کښې کړې وه. هغه داده چه ﴿اللهم

اليك اشكو ضعف قوتي وقلة حيلتي وهواني على الناس يا ارحم الراحمين انت ارحم الراحمين وانت رب المستضعفين وانت ربي الى من تكلني الى عدو بعيد يتجهمني ام الى صديق قريب ملكته امري ان لم يكن بك غضب علي فلا ابالي غير ان عافيتك اوسع لي اعوذ بنور وجهك الذي اشرقت له الظلمات وصلح عليه امر الدنيا والاخرة ان ينزل بي غضبك او يحل سخطك ولك العتبى حتى ترضى ولا حول ولا قوة الا بك﴾

یعنی ائې الله جل جلاله څه د خپلې بې وسۍ او کمزورتیا او تکلیف شکایت صرف تاته کوم ائې ارحم الراحمین ته په اصل کښې د ټولو نه زیات کرم او رحم والا ئې، او هم ته د کمزورو رب ئې. او ځما پالونکئ هم ته ئې، ته ما چاته سپارې، یو لرې دښمن ته چه هغه ما مغلوب کړی یا یو نزدې دوست ته چه هغه ته ځما باره کښې تا اختیار ورکړیدې، که ته ځما نه خفه نه ئې نه څه ستا نه په دې درد او تکلیف هیڅ ګله مند نه یم. خو که ته ما عافیت سره اوساتې نودا به ځما دپاره ډیره ښه وی. څه ستا دې څهرې مبارکې د نور په وجه چه ددې په وجه ټوله دنیا کښې تیاره رڼرا شوې ده، او دین او دنیا د ټولو امورو صلاح په دې کښې ده، څه ستا نه په دې پناه غواړم چه هسې نو ماباندې ستا عذاب او غصه نازله شی یا ته ځما نه خفه شې. ځما صرف ستا رضامندی او خوشنودی پکار ده. او دنیکئ کولو او د بدئی نه دبچ کیدو طاقت ستا مددسره کیږی.

هم ددې سفر په واپسئ حضرت نبی کریم ﷺ نخله کښې شپه تیره کړه. او په دې شپه حضرت نبی کریم ﷺ د قرآن پاك تلاوت کولو او د نصیبینو جناتو دا واوریدو(٢) دا دې خو صحیح خو په دې کښې دا قول تامل طلب دې، ځکه چه دجناتو د کلام الله آوریدو واقعه د وحی دشروع د زمانې ده. لکه ځنګه چه حضرت عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما پورته بیان کړل ا وهغه حدیث مبارك نه ثابتیږی. او د حضرت نبی کریم ﷺ طائف ته تلل د خپل تره ابوطالب د مرګ نه پس دی. اودا دهجرت نه یو یا یو نه زیات د دوؤ کالو واقعه ده. لکه ځنګه چه سیرت ابن اسحاق وغیره کښې دی. والله اعلم. ابن ابي شیبه کښې د دې جناتو شمیر نهه دې. او په دوی کښې دیو نوم زوبعه دې. هم دده باره کښې دا آیتونه مبارك نازل شوی دی(٣) نو دا روایت او ددې نه مخکښې روایت حضرت عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما د روایت اقتضا ده چه دې ځل کوم جنات راغلی وو دهغوئ د موجودګئ حضرت نبی کریم ﷺ ته معلومات نه وو. دوی خو د حضرت نبی کریم ﷺ بې خبرئی کښې د حضرت نبی کریم ﷺ نه قرآن پاك واوریدو او واپس شو. اودې نه پس دهغوئ فوځونو نه پس فوځونه او ډلو نه پس ډلې د حضرت نبی کریم ﷺ

---

(١) سورة الجن: ٣٣٢٤، وهو صحيح طبراني: ١٢٤٣٢.

(٢) ابن هشام: ٦١/٢، المعجم الكبير: ٥٠/١٢ مجمع الزوائد: ٣٥/٦

(٣) دلائل النبوة للبيهقي: ٢٢٨/٢

خدمت اقدس کښې حاضر شو. لکه څنګه چه ددې ذکر احادیث او اثار په خپله خانې کښې راځي، انشاء الله.

دجناتو په شپه رسول کریم ﷺ ته ددوئ دراتلو خبر څنګه شوې وو او داو وقعه څو ځله واقع شوې وه:- بخاري او مسلم شریف کښې دي چه حضرت عبدالرحمان رحمه الله حضرت مسروق رحمه الله نه تپوس اوکړو چه په کومه شپه جناتو د حضرت نبی کریم ﷺ نه قرآن پاك آوریدلې وو په هغه شپه چا ددې ذکر کړې وو ؟ نو وې فرمائیل چه ما ته ستا پلار حضرت ابن مسعود رضي الله عنه ونیلی دی چه ددې خبر حضرت نبی کریم ﷺ ته یو ونې ورکړې وو[1] نو ممکن دی چه دا په رومبی ځل شوی وی او اثبات لره مونږ په نفی اومنو. او دا هم احتمال دې چه کله هغوئ آوریدل نو حضرت نبی کریم ﷺ ته هیڅ خبر نه وو. تردې چه هغه ونې حضرت نبی کریم ﷺ ددوی د اجتماع خبر ورکړو. والله اعلم. اودا هم کیدیشی چه دا واقعه ددې نه پس والا واقعاتو نه یو واقعه وی. والله اعلم. امام حافظ بیهقی فرمائی چه په رومبی ځل خو نه حضرت نبی کریم ﷺ جناتو کتلی وو اونه ئې دوی دپاره قرآن پاك تلاوت کړې وو. خو البته چه دې نه پس جنات راغلل او حضرت نبی کریم ﷺ هغوئ ته قرآن پاك واورولو او دالله ﷻ طرفته ئې راوبلل.

لکه څنګه چه حضرت ابن مسعود رضي الله عنه نه مروی دی. ددې روایتونه واورئ. حضرت علقمه رضي الله عنه حضرت ابن مسعود رضي الله عنه نه تپوس کوی چه آیا تاسو کښې څوك په هغه شپه حضرت نبی کریم ﷺ سره موجود وو ؟ نو دوی جواب ورکړو چه هیڅوك نه وو. حضرت نبی کریم ﷺ ټوله شپه دمونږ نه غیب وو او مونږ پدې خیال کښې وو چه شاید چرته دښمن ورته دهوکه ورکړې ده، الله دې نه کړې چه حضرت نبی کریم ﷺ سره څه ناخوشګواره واقعه پیښه شوې ده څه، هغه شپه په مونږ ډیره سخته تیره شوه. د صبح صادق نه لږ مخکښې مونږ اوکتل چه حضرت نبی کریم ﷺ د غار حرا نه واپس تشریف راوړو، نو مونږ ورته خپل دشپې ټول کیفیت بیان کړو. نو حضرت نبی کریم ﷺ جناتو ته اوفرمائیل چه ماته دجناتو قاصد راغلې وو څه هغه سره لاړم او ورته مې قرآن پاك اوواېو. نو مونږ حضرت نبی کریم ﷺ بوتلو او دهغوئ نښې او داور نښې ئې مونږ ته اوخودلې. شعبي رحمه الله وائی چه هغوئ د حضرت نبی کریم نه توښه طلب کړې وه. حضرت عامر وائی چه مکه کښې اودا جن د جزیرې وو. نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه هر هغه هډوکې چه په هغې دالله ﷻ دنوم ذکر شوې وی نو هغه به ستاسو لاس کښې دمخکښې نه زیات غوښن راپریوزی. او سوټه به ستاسو د څناورو خوراك وی. نوائې مسلمانانو ! ددې دواړو څیزونو نه استنجاب اونکړئ، دا ستاسود جناتو رورنړو خوراك دې [2] بل روایت کښې مروی دی چه په دغه شپه حضرت نبی کریم ﷺ مونږ کله اونه لیدونو مونږ اوویریدو او مونږ په ټولو وادیانو او غارونو کښې تلاش کولو [3] او یو حدیث مبارك کښې دی چه نن شپه ما جناتو ته قرآن پاك آورولو او په جناتو کښې هم په دې شغل کښې مصروف اوم. [4]

ابن جریر کښې دحضرت عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه روایت دې چه حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه تاسو کښې څوك غواړی نو نن شپه دې ماسره جناتو امر کښې تیره کړی. نو څه ورسره اوم. څه حضرت نبی کریم ﷺ خان سره واخستم او کله چه دمکې معظمې پور ته حصې ته اورسیدو نو حضرت نبی کریم ﷺ خپلې پښې مبارکې سره یو خط واچولو او ماته ئې اوفرمائیل چه هم دلته اوسه. بیا حضرت نبی کریم ﷺ تشریف یوړو اویو خائې کښې اودریدو او تلاوت ئې شروع کړو. بیا د حضرت نبی کریم ﷺ نه ګیره چاپیره دومره ډله جمع شوه چه د حضرت نبی کریم ﷺ قرات په مشکل آورریدو. او

---

[1] صحیح بخاری کتاب مناقب الانصار باب ذکر الجن : ۳۸۵۹، صحیح مسلم: ۴۵۰.

[2] صحیح مسلم کتاب الصلاة باب الجهر بالقراة فی الصبح : ۴۵۰. ابوداود : ۸۵، ترمذی : ۳۲۵۸، احمد: ۱/۴۷٦.

[3] صحیح مسلم حواله سابق.

[4] مسند ابویعلی : ۵۰٦۲، العظمة: ۱۱۲۱.

بیا ما اوکتل چه څنګه وریخ خوریږی دغه شان هغوئ هم خواره شو او تردې چه ډیر لرې پاتې شو. نوبیا حضرت نبی کریم ﷺ د سحر په وخت کښې فارغ شو او دهغه ځائې نه ډیر لرې لاړل او حاجت نه فارغیدو نه پس مالره راغلل او تپوس نې اوکړو چه هغه باقی څه شو ؟ نو ما ورته اوونیل چه دا دی نو حضرت نبی کریم ﷺ ورته هډوکی او لید ورکړل . نو بیا حضرت نبی کریم ﷺ مسلمانان په دوؤ څیزونو د استنجا کولو نه منع کړل. ددې روایت یو بل سند کښې چه په کوم ځائې کښې حضرت نبی کریم ﷺ حضرت عبدالله ابن مسعود رضی الله عنه کینولې وو نو ورته نې وئیلی وو چه خبردار ددې ځائې نه اونه خوزې ګنی هلاك به شې. او روایت کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ کله سحر په وخت کښې راغلو نو تپوس ئې ترې اوکړو چه ولې ته اوده شوې وې څه ؟ ما اوونیل چه نه نه ، په الله ﷻ قسم ما څو څو ځل غوښتل چه خلقو ته فریاد اوکړم خو ما واوریدل چه تاسو هغوئ خپل لرګی سره منع کول او ورته مو فرمائیل چه کینئ . حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل که ددې ځائې نه وتلې وې نو ما سره ویره وه چه هغوئ دې ځان سره بونځی.بیا حضرت نبی کریم ﷺاوفرمائیل چه ښه تا څه اوکتل . ما اوونیل چه خلق وو هیبتناك او خوفناك او سپینې سپینې جامې نې اغوستې وې.نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه داد نصیبین جنات وو او هغوئ ځما نه توښه طلب کړې وه. نو ماته هډوکی او لید او غوشیان ورکړل . ما تپوس اوکړو چه یارسول الله ددې نه هغوئ ته څه فائده ؟ نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه کله هډوکئ ددوی لاس ته ورشی نو داسې به شی چه څنګه دا وو اودا دخوراك په وخت کښې وو یعنی غوښې والا به شی او دوی ته به ملاؤ شی . او دوی به لید کښې هم هغه دانې بیا مومی چه کومې په دې کښې وې یعنی کله چه خوړلې شوې وې . نو مونږ کښې دې هیڅوك د بیت الخلاء نه پس هډوکی او لید او سوتې سره استنجاء نه کوی ([1]) ددې روایت بل سند کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه پنځلس جنات به نن شپه ځما د قرآن پاك آوریدو دپاره راځی او هغوئ خپلو کښې د تره ځامن او دترو ځامن دی.په هغې کښې لید او هډوکی سره د کوئلې لفظ هم دې . حضرت ابن مسعود رضی الله عنه فرمائی چه د ورځې څه هغه ځائې ته لاړم او اومې کتل نو هغه څه د شپیتو اوښانو د ناستې ځائې وو([2]) او یو روایت کښې دی چه کله جنات ډیر زیات شو نو د جناتو سردارانواووئیل چه یارسول الله ﷺ ! څه دوی روستو کوم چه تاسو ته تکلیف نه وی . نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دالله ﷻ نه زیات ځما بچ کولو والا بل نشته دې . دوی رضی الله عنه فرمائی چه دجناتو والا شپه باندې ځما نه حضرت نبی کریم ﷺ تپوس اوکړو چه تاسره اوبه شته دې که نه ؟ ما اووئیل چه یارسول الله ﷺ اوبه خونشته البته یو ډولچه کې کښې نبیذشته دې . نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ښه کهجورې او پاکې اوبه ([3]) (ابوداؤد ، ترمذی ، ابن ماجه) .

د مسند دې حدیث مبارك کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه څه به دې سره اودس اوکړم. نو حضرت نبی کریم ﷺ اودس اوکړو او وې فرمائیل چه دا دڅکلو یو پاك څیز دې ([4]). مسند احمد کښې دی چه کله حضرت نبی کریم ﷺ واپس راغلل نو ساه ئې تله راتله . نو ما تپوس اوکړو چه یارسول الله ﷺ څه خبره ده ؟ نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ما ته ځما د انتقال خبر راغلې دې ([5]). همدا حدیث لږ زیاتوالی سره دحافظ ابو نعیم رحمه الله کتاب دلائل النبوة کښې دې . په هغې کښې دی چه

---

[1]) الطبری: ١٣٨/٢٢.

[2]) دلائل النبوة للبیهقی : ٢٣١/٢.

[3]) ابوداود کتاب الطهارة باب االوضوء بالنبذ : ٨٤، ترمذی : ٨٨، ابن ماجه: ٣٨٤، احمد : ٤٤٩/١.

[4]) احمد: ٣٩٨/١، دارقطنی:٧٦/١.

[5]) احمد: ٤٤٩/١.

ددې اوريدو نه پس ما اوئيل چه يارسول اللهﷺ ! خپل ځان نه پس څوك خليفه مقرر كړئى . نو حضرت نبى كريمﷺ اوفرمائيل چه څوك نو ما اووئيل چه حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه لره . نو په دې باندې حضرت نبى كريمﷺ خاموش شو ، تلو تلو كښې پرې بياهغه حالت راغلو نوماترې بيا هغه سوال اوكړو نو حضرت نبى كريمﷺ بيا هم هغه جواب راكړو. څه وخت تلو نه پس بيا د حضرت نبى كريمﷺ هم هغه حالت شو او بياهم هغه سوال وجواب اوشو. اودې ځل ما دحضرت على بن ابى طالب رضي الله عنه نوم واخستو نو حضرت نبى كريمﷺ اوفرمائيل چه په الله ﷻ قسم ! كه خلق دهغوئ اطاعت اوكړى نو ټول به جنت ته داخل شى (۱).خودا حديث مبارك بالكل غريب دې . او ډيرممكن دى چه دا محفوظ نه وى . اوكه ددې صحت تسليم كړې شى نو دا به منلې شى چه دا واقعه دمدينې منورې ده. هلته به هم حضرت نبى كريمﷺ ته جنات ډلې په ډلې راتلل او ددې ذكر به مونږ انشاء الله نزدې كوؤ. ځكه چه د حضرت نبى كريمﷺ آخرى وخت مبارك دمكې مكرمې د فتح نه پس وو. او دالله ﷻ دين كښې انسانان او جنات ډلې په ډلې داخليدل . او سورة نصر نازل شوې وو . او په دې كښې د حضرت نبى كريمﷺ د انتقال خبر وو. لكه څنګه چه د حضرت عبدالله ابن عباس رضي الله عنه قول دې اود اميرالمومنين حضرت عمرفاروق رضي الله عنه په دې موافقت دې . نور احاديث به مونږ ددې حديث به تفسير كښې راوړو انشاء الله . والله اعلم .

پورتنې حديث بل سند سره هم مروى دې . خوددې اسناد هم غريب دى او سياق هم غريب . حضرت عكرمه رضي الله عنه فرمائى چه دا جنات دجزيره موصل وو. او ددوى تعداد دولس زره وو. حضرت ابن مسعود رضي الله عنه دهغه خط په ځائې كښې ناست وو او دجناتو د كهجورو دونو پشان قدونه كتلو سره ويريدلى وو او تښتيدل خو د حضرت نبى كريمﷺ فرمان ورته ياد شو چه ددې ځائې مه اوزه. هركله چه ئې حضرت نبى كريمﷺ ته ددې ذكر اوكړو نو حضرت نبى كريمﷺ ورته اوفرمائيل كه ته دهغه ځائې نه وتلې وې نو تر قيامته پورې به څمونږ اوستا ملاقات نشو كيدې (۲). او يو روايت كښې دى چه دجناتو د كوم جماعت ذكر چه په آيت ﴿وَاِذْ صَرَفْنَآ﴾ كښې دې دا دنينوى وو. حضرت نبى كريمﷺ فرمائيلى وو چه ماته حكم شوې دې چه دوى ته قرآن پاك واوروم . نو تاسو كښې به ماسره څوك لاړشى ؟ نو په دې ټول خاموش شو. دوباره ئې تپوس اوكړو نو بيا خاموشى شوه . په دريم ځل تپوس كولو نه پس د قبيله بنوهذيل سړې حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه تيار شو . حضرت نبى كريمﷺ دې ځان سره كړو او د حجون غر ته لاړل . يو خط ئې واچولو او دوى ئې كينول او پخپله مخكښې لاړل . دامې اوكتل چه دخرو په شان زمكې سره بالكل نزدې الوتلو سره څه ځناور راوزى . څه وخت پس ما ته شور واوريدو. تر دې چه څه په حضرت نبى كريمﷺ ويريدم. دوى اوفرمائيل چخه دهغوئ ديو مقتول قصه وه په هغې كښې دوى مختلف وو. دهغوئ په مينځ كښې صحيح فيصله اوكړې شوه (۳). دا واقعات صفا دى چه حضرت نبى كريمﷺ په قصد لاړل او هغوئ ته قرآن پاك واورولو اوهغوئ ته ئې د اسلام دعوت وركړو. او چه دكومومسئلو هغوئ ته په هغه وخت كښې ضرورت وو هغه ئې ورته اوخودلې . خوبه ړومبى ځل چه د حضرت نبى كريمﷺ جناتو قرآن پاك واريدو نو هغه حضرت نبى كريمﷺ ته معلوم نه وو. او نه حضرت نبى كريمﷺ هغوئ ته د آورولو دپاره قرآن پاك لوستې وو لكه څنګه چه حضرت عبدالله ابن عباسﷺ فرمائى . دې نه هغوئ د ډلو شكل كښې راغلل او حضرت نبى كريمﷺ عمداً لاړل او هغوئ ته ئې قرآن پاك واورولو. حضرت عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه حضرت نبى كريمﷺ سره نه وو ناست چه په كوم وخت كښې ئې دوى سره ئې خبرې كړې وې . حضرت نبى كريمﷺ هغوئ ته داسلام دعوت وركړو. البته

---

(۱) طبرانى : ۹۹۷۰..

(۲) دارروايت مرسل

(۳) الطبرى: ۱۳٦/۲۲:

په څه فاصله کښې لرې ناست وو. حضرت نبی کریمﷺ سره پدې واقعه کښې سوا دحضرت عبدالله ابن مسعود رضی الله عنه نه هيڅوك نه وو.س او بل تطبيق په هغه روايتونو کښې چه دوی رضی الله عنه حضرت نبی کريمﷺ سره وو او چه کومو کښې دی چه دوی رضی الله عنهحضرت نبی کريمﷺ سره نه وو دا هم کيدې شی چه په رومبی ځل نه وو اوپه دويم ځل وو . والله اعلم . داهم مروی دی چه په نخله کښې کومو جناتو حضرت نبی کريمﷺ سره ملاقات کړې وو هغه دنيوی وو. او مکه مکرمه کښې چه حضرت نبی کريمﷺ سره کومو ملاقات کړې وو هغه د نصيبين وو. او دا چه روايتونوکښې راغلی دی چه مونږ هغه شپه ډيره په سخته تيره کړه نو ددې نه مراد حضرت ابن مسعود رضی الله عنه نه سوا نور صحابه کرام رضی الله عنهم دی . او هغوئ ته ددې خبرې علم نه وو چه حضرت نبی کريمﷺ جناتو ته قرآن پاك آورولو دپاره تلې دې . خودا د لرې تاويل دې.والله اعلم . بيهقی کښې دی چه د حضرت نبی کريمﷺ حاجت او ا ودس دپاره به حضرت ابوهريره رضی الله عنهخان سره داوبو يو ډولچه ګرزوله . يو ورځې ورپسې دې روستو روستو لاړو. نو حضرت نبی کريمﷺ تپوس اوکړو چه څوك نې ؟ نو وې وئيل چه څه يم ابوهريره. نو حضرت نبی کريمﷺ اوفرمائيل چه ځما داستنجا دپاره اوبه راوړه خو هډوکی او ليد مه راوړه. نو ما خپله جولئ کښې کاڼړی راوړل او حضرت نبی کريمﷺ سره مې کيخودل . هرکله چه حضرت نبی کريمﷺ فارغ شو او تشريف ئې اوړو نو ما ترې تپوس اوکړو چه يارسول اللهﷺ څه وجه ده ؟ چه تاسو د هډوکی او ليد نه منع اوفرمائيله . نو حضرت نبی کريمﷺ جواب کښې اوفرمائيل چه ماته د نصيبين دجناتو وفدراغلې وو هغوئ ځما نه خوراك طلب کړې وو. نو د الله ﷻ نه دعا اوکړه چه هغوئ په کوم ليدل او هډوکی باندې تير شی نو چه هغه ددی طعام جوړشی .(١) صحيح بخاری کښې هم ددې نزدې نزدې حديث دې. (٢) نودا حديث مبارك او ددې نه مخکښې احاديث مبارکه دلالت کوی چه دجناتو وفد حضرت نبی کريمﷺ ته ددې نه پس هم راغلې وو.

اوس مونږ بيان کوؤ دهغه احاديثو چه کوم دلالت کوی چه جنات حضرت نبی کريمﷺ ته ډير ځل حاضر شو. د حضرت عبدالله ابن عباس رضی الله عنه نه چه ددې نه مخکښې روايت بيان شوې دې ، دهغې نه سوا هم د ددوی رضی الله عنه نه نورو سندونو سره مروی دی . حضرت ابن جرير رحمه الله فرمائی چه د اوؤ جنات وو چه د نعيبين اوسيدونکی وو . او دوی دالله رسولﷺدخپل طرفنه جناتو ته قاصدان جوړ کړی وو او نورو جناتو ته ئې ليږلی وو. حضرتٌ مجاهد رحمه الله فرمائی چه دا جنات شمير کښې اوؤ وو او د نصيبين اوسيدونکی وو. د الله رسولﷺ فرمائی چه هغوئ نه درې د اهل حران نه وو او څلور د اهل نصيبين نه وو. دهغوئ نومونه دادی ①حسی ②حسا ③منسی ④ساصر ⑤ناصر ⑥ الادربيان⑦الاحتم . ابو حمزه شمالی رحمه الله فرمائی چه دوی ته بنو شيصبان وائی . دا قبيله د جناتو نورو قبيلو نه شمير کښې زيات وو . او په هغوئ کښې د نسب لحاظ سره هم شريف وو. او هغوئ عام طور د ابليس لښکر نه وو. حضرت ابن مسعود رضی الله عنه فرمائی چه دوی نهه وو او په دوی کښې ديو نوم زوبيعه وو اواصل کښې دنخله نه راغلی وو. دبعضو حضراتو نه مروی دی چه دا پنځلس وو او يوروايت کښې دی چه هغوئ په شپيتو اوښانو راغلی وو او دهغوئ دسردار نوم ورددان وو. او وئيلې شوی دی چه درې سوه ووا و دا هم مروی دی چه دولس زره وو. په دې ټولو کښې تطبيق دا کيديشی چه چونکه وفود زيات راغلی وو نو بعضو کښې شپږ ووا و بعضو کښې نهه او بعضو کښې زيات.او چاکښې کم او چا کښې زيات وو. په دې باندې دليل د بخاری شريف کښې دا روايت هم دې چه حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه چه دکوم څيز باره کښې به کله کله وئيل چه ځما خيال دې چه دا به داشان وی نوهغه به عام طور هم هغه شان وو. يو

---

(١) بيهقی : ١٠٧/١.

(٢) صحيح بخاری کتاب المناقب الانصار باب ذکر الجن : ٣٨٦٠.

خل دوی رضی الله عنه ناست وو اوددوی مخکښې يو ښکلې سړې تير شو نو دوی رضی الله عنه فرمائی چه که خما ګمان غلط نه وی نودا سړې دجاهليت په زمانه ددې خلقو کاهن (جادوګر) وو ، خئ لړ ئې راولئ؟ هرکله چه هغه راغلو نو دوی رضی الله عنه په هغه خپل دا خيال ظاهر کړو. نوهغه اوونيل چه تر ننه پورې خما نظر نه په مسلمانانودومره ذهانت او فطانت والا سړې نه دې تيرشوې . حضرت عمرفاروق رضی الله عنه ورته اوونيل چه ښه ده اوس څه خپل صحيح خبر اووايه . نوهغه اوونيل چه واورئ . څه دجاهليت په زمانه کښې ددوی کاهن اوم او ماسره چه کوم يو جن وو اوهغه ټولو نه زيات تعجب والا وو هغه واورئ . يو ځل څه بازار کښې روان اوم په دې کښې هغه راغلو او ډير په ويره کښې وو او ماته ئې اوونيل چه تا د جناتو تباهئ، مايوسی او ددوی د خوريدو نه پس بيا واپس کيدل اوددې فرياد مو کتلې دې ؟ حضرت عمر فاروق رضی الله عنه فرمائی چه دا رښتيا دی يو ځل څه ددوی بتانو سره ملاست اوم،يو سړې راغلو او هغه يو څخې پريښودو نو په دې کښې ناګاهانه يو سخت زوردار آواز راغلو اوداسې آواز ما کله هم نه وو آوريدلې. هغه اوونيل چه ائې جليح نجات ورکونکئ امر راغلې دې يو سړې دې چه فصيح زبان دې اود ﴿ لااله الا الله﴾ منادی دې . ټول خلق خو دويرې دلاسه اوتښتيدل خو څه هلته ناست اوم چه اوګورم چه آخر څه دي ؟ په دې دوباره هم هغه آواز راغلو او هغه هم هغه اوونيل . بيا څو ورځې پس د حضرت نبی کريم ﷺ د نبوت آواز زمونږ غوږونو ته راغلو[1].ددې روايت د ظاهر الفاظو نه دا ظاهريږی چه حضرت عمرفاروق رضی الله عنه پخپله ددې څخې آواز آوريدلې وو اويو ضعيف حديث کښې صراحت سره ونيلې شوی دی خو باقی نورو روايتونه دا وائی چه هم دې کاهن دخپلو کتو او آوريدو واقعه هم بيان کړې ده . والله اعلم . امام بيهقی رحمه الله هم دا وئيلی دی اوهم دا ښه معلوميږی . اوددې سړی نوم سواد بن قارب وو اوچه څوک ددې واقعې پورا تفصيل کتل غواړی نوهغه دې خما کتاب سيرة عمر رحمه الله اوګوری ﴿ولله الحمد والمنة﴾ امام بيهقی رحمه الله فرمائی چه ممکن دی چه هغه کاهن وی چه د چا دنوم ذکر صحيح حديث مبارك کښې دی.

د سواد بن قارب د ايمان قبولولو قصه:- يو ځل حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه په منبر نبوی ﷺ باندې خطبه ورکوله نو دوی رضی الله عنه تپوس اوکړو چه سواد بن قارب دلته موجود دې . خودې پورا کال کښې چا آو اونه کړل . راتلونکی کال بيا دوی رضی الله عنه تپوس اوکړو نو حضرت براء رضی الله عنه فرمائی چه سواد بن قارب څوك دې ؟ ددې نه څه مطلب دې ؟ نو دوی رضی الله عنه فرمائی چه دهغه د اسلام قبولولو واقعه ډيره عجيبه ده . لا دا خبرې کيدې چه په دې کښې سواد بن قارب راغلو. حضرت عمر فاروق رضی الله عنه هغه اوفرمائيل چه ائې سوا د د خپل اسلام ابتدائی قصه بيان کړه. نو هغه رضی الله عنه اوفرمائيل چه واورئ . څه هند ته تلې اوم او يو ځل خما جن ملګرې ماته راغلو . او څه په هغه وخت کښې اوده اوم . هغه څه رابيدار کړم او وې ونيل که تا کښې عقل او هوش وی نو واوره او په دې پوهه شه او سوچ پرې اوکړه. قبيله لوئی بن غالب کښې د الله ﷺ رسول مبعوث شوې دې ، څه دجناتو په حس او خپلو بسترو تړلو باندې تعجب کوم . که طلب هدايت والا دې نو زر مکې ته لاړ شه . او پوهه شه چه بهتر او بدترين جن يوشان نه وی . څه زر لاړ شه او بنو هاشم په دې ښکلې ګل ښه نظر واچوه . څه بيا خوبولې شوم او ده څه بيا رابيدار کړم او وې ونيل چه ائې سواد بن قارب الله ﷺ خپل رسول ليږلې دې . ته دهغوئ ﷺ خدمت کښې حاضر شئ او هدايت واخله . په دويمه شپه بيا راغلو او وې ونيل چه ماته تعجب دې په دې خبره چه جنات زر زر روان دی خی . که ته هم د هدايت طالب ئې نو زر مکې مکرمې ته لاړ شه . پوهه شئ چه دهغه دواړه قدمونه دده دمونو په شان نه دی . ته پاسه او زر زر دبنو هاشم د هغه ښکلی سړی خدمت کښې حاضر شه. او خپلې سترګې دهغه ديدار سره روښانه کړه . په دريم ځل بيا راغلو او وې وئيل چه ماته دجناتو په تياريد

[1] صحيح بخاری کتاب الانصار باب اسلام عمر بن الخطاب رضی الله عنه ، : ۳۸٦٦، دلائل النبوة للبيهقي: ۲۴۳/۲.

اوقافلو باندې تعجب دې . هغوئ ټول د هدايت د طلب دپاره مكې مكرمې ته روان دى . په هغې د ښه او خراب برابرى نشې كولې . ته هم پاسه اود بنو هاشم هغه مقرر شوى سړى ته ورشه ، مومن جنات د كافرانو په شان نه دى . تر دريو ورځوپورې ددې آوريدو نه پس خما زړه كښې هم داسلام ولولـه راپيدا شوه او د حضرت نبى كريمﷺ محبت او وقعت خما زړه كښې ځائې جوړ كړو. ما په خپله غوټى باندې كجاوه واچوله اوبغيرد بل ځائې د قيام نـه نيغ د حضرت نبى كريمﷺ په خدمت كښې حاضر شوم. حضرت نبى كريمﷺ په هغه وخت كښې دمكې مكرمې ښار كښې وو او خلق ترې ګير چاپيره وو. خما كتلو سره حضرت نبى كريمﷺ اوفرمائيل چه سواد بن قارب مرحبا . راځه مونږ ته معلوم دى چه څنګه او څه دپاره او دچا په وينا راغلې ئې ؟ ما اووئيل چه رسول اللهﷺ ! ما څه اشعار وئيلى دى كه اجازت وى نوهغه پيش كړم. نو حضرت نبى كريمﷺ اوفرمائيـل چه سواد شوق سره اووايـه . نو حضرت سواد رضی الله عنه هغه اشعار اووئيل چه دهغې مضمون دادې . مالره خما جن خما داوده كيدو نه پس راغلو اوهغه ماته يو رښتونې خبر واورولو ، اوهغه ماته درې شپې راغلو ، اوهر ځل به ئې ماته دا وئيل چه لوئى بن غالب كښې دالله ﷻ رسول مبعوث شويدې . نو ما هم دسفر تيارى اوكړه زر زر دلتـه راغلم او اوس خما ګواهى ده چه دالله ﷻ نـه سوا بـل معبود نـشته دې ، او دوى دالله ﷻ امانـت دار رسول دى ، او ددوى نه دشفاعت آسره ټوله نـه زياتـه ده ، انـې بهترين بزرګانو او د پاكو خلقو اولاده اود رسولانو نـه بهتر رسوله چه تاسو مونږ آسمانى هر څومره مشكل او د طبيعت نه خلاف حكم رسونى نو دا ممكن نـه دى چه مونږ به هغه پريږدو او تاسو ضرور دقيامت په ورځ خما سفارشى جوړ شئ ځكه چه هلتـه ستاسو نـه سوا (دبـل چا وس نـه رسى). دسواد بـن قـارب سفارشى بـه بـل څوك وى ؟ نويـه دې حضرت نبى كريمﷺ ډير اوخندل او وې فرمائيل چه سواد تا فـلاح بيامونده . حضرت عمر فـاروق رضی الله عنه ددې واقعې آوريدو نه پس اوفرمائيل چه آيا هغه جن اوس هم تاتـه راځى ؟ هغـه اووئيـل چه كله نـه مـا قـرآن پاك لوستې نوهغه نه راځى . اود الله ﷻ ډير شكر دې چه دهغه بدله كښې ماداقران پاك بيامونډو.

د دلائل النبوة والا روايت:- او اوس چه كوم يو حديث مونږ د حافظ ابونعيم دكتاب دلائل النبوة نه نقل كوؤ په هغې كښې هم بيان دې چه په مدينه منوره كښې هم د جناتو وفد حضرت نبى كريمﷺ تـه راغلې وو. حضرت ت عمرو بن غيلان ثقفى رحمة الله عليه او حضرت عبدالله ابن مسعود رضی الله عنه تـه ورغـى اودهغـوئ نـه تپوس كوى چه ماته معلوم شوي دى چه په كومه شپه په حضرت نبى كريمﷺ باندې د جناتو وفـد حاضر شوې وو نو په هغه شپه تاسو هم حضرت نبى كريمﷺ سره وې . نـو دوى رضی الله عنه جواب كښې اووئيـل چـه آو دا رښتيا دى.نوما ورتـه اووئيل چه لږه خوهغه واقعه راته بيان كړئى.نو هغوئ رضی الله عنه اوفرمائيـل چه د صفه والا صحابه كرام رضی الله عنهم خلقو ځان سره د خوراك دپار بوتلل او څه هم دلتـه پاتې شوم. ما سره حضرت نبى كريمﷺ تير شو نو وې فرمائيل چه څوك ئې ؟ ما اووئيـل ابـن مسعود رضی الله عنه . نو حضرت نبى كريمﷺ اوفرمائيل چه تـه چا نـه ئې بوتلې . نو حضرت نبى كريمﷺ اوفرمائيل چه ښـه ماسره راځه شايد چه څه ملاؤ شى نو تاته بـه ئې هم دركړم . څه ورسره شوم . نو حضرت نبى كريمﷺ د ام سلمه حجرې مباركې تـه تشريف يوړو اوځه بهر پاتې شوم . لږ وخت پس دننه نه يو وينځه راغله او وې وئيل چه مونږ خپـل كـور كښې هيڅ څه اونه موندلو،ته خپل ځائې ته واپس شه. نو څه مسجد ته واپس راغلم او د وړو وړو كاڼړو نه مې يو ډيرې جوړ كړو او په هغې مې سر كيخودو او څملاستم . لږ وخت كښې بيا هغـه وينځـه راغلـه او وې وئيل چه حضرت نبى كريمﷺ تاسو يادوى . نو لاړم او دا مـې اميـد ووچـه ضرور بـه د خوراك څـه ملاؤ شى . هركله چه څه اورسيدم نـو حضرت نبى كريمﷺ كـور نـه بهر تشريف راوړو. حضرت نبى كريمﷺ سره لاس مبارك كښې د كهجورو يو ښاخ وو هغه ئې خما په سينه كيخودو او وې فرمائيـل چه څه چرته روان يم نو ته بـه ماسره لاړ شې ؟ نوما اووئيـل چه څه دالله تعالى تـه خوښ وى . درې ځل دا

سوال و جواب اوشو. بیا حضرت نبی کریمﷺ روان شو او څه ورسره هم روان شوم. لږ وخت کښې بقیع غرقه ته اورسیدو ، بیا نزدې نزدې هم هغه بیان دې چه کوم پورته روایتونو کښې تیر شو. ددې اسناد غریب دی او ددې اسنادو یو مبهم راوی دې اودهغه نوم نه دې ذکر شوې . دلائل النوة کښې حافظ ابونعیم رحمه الله الفاظ دی چه مدینه منوره کښې مسجد کښې حضرت نبی کریمﷺ دسحر مونځ ادا کولو نه پس نې خلقو ته اوونیل چه نن شپه به تاسو کښې ماسره څوك د جناتو وفد سره ملاویدو دپاره تیار وی؟ خو هڅا جواب ورنکړو . په درې ځل فرمان باندې چا څه او نه وئیل . حضرت نبی کریمﷺ ماسره تیرشو او څما لاس ئې اونیولو او دمدینې غرونو نه بهر اووتلو او خوشې میدان ته اورسیدل. نو دې د نیزو برابر اوږده اوږده سړی اوږدې اوږدې جامې ئې اغوستې راتلل شروع شو. نو ددوی په کتلو څه ویریدم .بیا نوره واقعه د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه بیان په شان ده . داحدیث هم غریب دې ، والله اعلم.
هم پدې کتاب کښې یو غریب حدیث مبارك کښې دی چه دحضرت عبدالله رضی الله عنه ملګری حج ته روان وو. لار کښې مونږ اوکتل چه یو سپین رنګئ مار پروت دې او دده نه د مشکو خوشبو راخې . ابراهیم رحمه الله اووئیل چه تاسو ټول ځئ څه دلته ایساریږم . ګورم چه دا مار څه کوی . نو هغوئ لاړل او څه پاتې شوم . لږ وخت پس هغه مار مړ شو. ما یو سپینه کپړه واخسته او هغې کښې انغښتو د لارې نه مې یو طرفته ښخ کړو. او دشپې د روټئ په وخت کښې خپلې قافلې ته اورسیدم. په الله ﷻ قسم چه څه ناست اوم چه په دې کښې څلور ښځې د مغرب طرفنه راغلې نو په هغوئ کښې یو تپوس اوکړو چه عمرو چا دفن کړې دې ؟ مونږ اووئیل چه څوك عمرو ؟ هغوئ کښې یو اووئیل چه تاسو کښې چا مار دفن کړې دې ؟ ما اووئیل چه آو ما دفن کړې دې . نو هغې اووئیل چه په اللهﷻ قسم دې چه تاسو یو ډیر روژه دار او یو پوخ مونځګزار دفن کړې دې . او هغه به ستاسو نبی منلو. او هغه ستاسود نبی نه څلور سوه کاله مخکښې ستاسو دنبی صفت آوریدلې وو. حضرت ابراهیم رضی الله عنه فرمائی چه په دې مونږ د الله ﷻ حمدوثناء اووئیله ا و بیا حج نه چه فارغ شو نو مونږ دحضرت فاروق اعظم رضی الله عنه خدمت کښې حاضر شو او ما هغوئ ته دا ټوله واقعه اووئیله . نو هغوئ اوفرمائیل چه هغه ښځې ریښتیا وئیلی دی . ما د جناب حضرت نبی کریمﷺ نه آوریدلی دی چه مابانـدې ئې ایمان ر اوړې وو څما نه څلور سوه کاله مخکښې . داحدیث مبارك هم غریب دې . والله اعلم . یو روایت کښې دی چه دفن کووالا حضرت صفوان بن معطل رضی الله عنه وو . وئیلې شی چه دا صاحب چه کوم دې ځائې دفن کړې شو دا دهغه نهو جناتو نه دې چه حضرت نبی کریمﷺ نه د قرآن پاك د آوریدوفد سره راغلې وو. ددوی وفات ددې ټولو آخرکښې اوشو. ابونعیم کښې یو روایت کښې دی چه یو سړی دحضرت عثمان ذوالنورین رضی الله عنه خدمت کښې حاضر شو او وې وئیل چه ائې امیرالمومنین څه یو ځنګل کښې اوم ، ما اوکتل چه دوه ماران خپلو کښې په جنګ دی . تر دې چه یو بل اووژلو. نو ما دوی پریښودل اوهغه ځائې ته لاړم چه کوم ځائې کښې جنګ شوې وو. ما اوکتل چه ډیر ماران مړ شوی دی . اودبعضو نه داسلام بوئی رازی . نوما یویو بوئی کول شروع کړل . تر دې چه یو زړ رنګ والا مار نه ماته د اسلام بوئی راغله . ما هغه خپل پټکی کښې انغښتو او دفن مې کړو. او څه روان شوم نو ما دې کښې یو آواز واوریدو چه ائې دالله ﷻ بنده تاته دالله ﷻ دطرفنه هدایت درکړې شو. دا دواړه جنات دماړانو دجناتو د قبیلې بنو شعیبان او بنو قیس نه وو. دوی دواړو خپلو کښې جنګ اوکړو او ډیر زیات قتل شو چه تا پخپله اوکتل په هغوئ کښې یو شهیدوو چه هغه تا دفن هم کړو هغه د رسول اللهﷺ وحی مبارکه آوریدلې وه. حضرت عثمان رضی الله عنه ددې قصې آوریدو نه پس اووئیل چه ائې سړیه که ته ریښتونې ئې نو په دې کښې شك نشته دې چه تا یو عجیبه واقعه لیدلې ده.اوکه ته دروغژن ئې نو د دورغو بوج هم په تادې .
اوس ددې آیت مبارك تفسیر واورئې . ارشاد دې چه کله مونږ ستا طرفته دجناتو یو ډله اولیږله چه کومو قرآن پاك آوریدو. کله چه هغوئ حاضر شو نو تلاوت شروع کیدو والا وو نو هغوئ خپلو کښې یو

بل ته دا اداب اوخودل چه خاموشئ سره واورني. دهغوئ يو بل ادب هم حديث مبارك كښې راغلې دې.
ترمذي وغيره كښې دي چه يو ځل حضرت نبي كريم ﷺ دصحابه كرامو ؓ مخكښې د سورة رحمان تلاوت اوفرمائيلو . بيا ئې اوفرمائيل چه څه خبره ده ؟ چه تاسو ټول خاموش يئ . ستاسو نه ډير ښه جواب وركولو والا جنات ثابت شوي دي كله چه هغوئ ځما نه دا آيت مبارك چه ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ واوريدونو هغوئ جواب كښې اوونيل چه ﴿ولا بشيء من الائك اولعمك ربنا نكذب فلك الحمد﴾ [1] بيا فرمائي چه كله فراغت حاصل شو . د ﴿قضى﴾ معنى دې آيتونو مباركو كښې هم ده . ﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ﴾ او ﴿فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا﴾ او ﴿فَإِذَا قَضَيْتُم مَّنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا﴾ بيا فرمائي چه هغوئ خپل قوم ته د زورني او خبرولو دپاره لاړل .
لكه څنګه چه الله ﷻ فرمائي چه ﴿لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ﴾ يعني چه هغوئ پوهه حاصله كړي . اوكله چه واپس خپل قوم ته اورسي نو هغوئ هم هوښيار كړي . ډير ممكن دي چه هغوئ بچاؤ اختيار كړي .

قوله تعالى:- وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِم مُّنذِرِينَ

ددې آيت مبارك نه معلوم شو چه جنات هم دالله ﷻ خبرې رسونكي او دالله ﷻ نه ويرونكي دي . خو په دوی كښې رسولان نه دي ليږلې شوي. داخبره بغير شك نه ثابت ده چه په جناتو كښې پيغمبران نشته دي . دالله ﷻ فرمان دې چه ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِي إِلَيْهِم مِّنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ﴾ يعني مونږ ستا نه مخكښې چه څومره رسولان ليږلي دي هغه ټول د كلو اوسيدونكي انسانان وو. او هغوئ طرفته به مونږ وحي كوله . او يو آيت مبارك كښې دي چه ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ ۗ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ ۗ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا﴾ (ترجمه) ستا نه مخكښې چه مونږ څومره رسولان ليږلي وو هغه ټولو به خوراك كولو اوبازارونو كښې به ګرځيدل .
د حضرت ابراهيم عليه السلام باره كښې قرآن پاك كښې دي چه ﴿وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ﴾ مونږ هغه په اولاد كښې نبوت او كتاب كيخودو ، نودوی نه پس چه څومره نبيان راغلل هغه ټول ددوی دخاندان نه او ددوی دنسل نه وو خو سورة انعام كښې آيت مبارك دې چه ﴿يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ﴾ اې دانسانانو او جناتو ډلو آيا تاسو ستاسو نه رسولان نه دي راغلي ؟
ددې مطلب او ددې نه مراد دا دواړه جنس دي . نو ددې مصداق صرف يوجنس كښې كيديشي . لكه چه فرمان دې چه ﴿يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ﴾ يعني ددې دواړو سمندرونو نه موتيان او هيرې راوزي. حالانكه دا هم يو نه راوزي .

قوله تعالى:- قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا

اوس بيان كيږي دجناتو دهغوئ دوعظ چه كوم هغوئ خپل قوم ته كړې وو. وې فرمائيل چه مونږ هغه كتاب واوريدو چه كوم دحضرت موسى عليه السلام نه پس نازل شوې دې . دحضرت عيسى عليه السلام كتاب انجيل ذكر ئې په دې وجه پرينښودو چه په اصل كښې هغه ددې پورا كولو والا وو. په هغې كښې زيات تر وعظ او زړه لره نرمونكي بيانات وو. د حرام او حلال مسائل ډير كم وو. نو اصل څيز هم تورات پاتې شو. نو په دې وجه دې مسلم جناتو دهغې ذكر اوكړو. او كله چه ورقه بن نوفل د حضرت نبي كريم ﷺ زباني د حضرت جبريل عليه السلام د اول ځل واقعه واوريدل نو هم دا خبره ئې پيش كړه او وې وئيل چه واه واه هم دا الله ﷻ رازدار دې چه كوم به حضرت موسى عليه السلام ته راتلو. كاش چه څه نوره زمانه پاتې شوې

---

[1] ترمذى كتاب تفسير القران باب ومن سورة الرحمان : ٣٢٩١، وهو حسن ، حاكم : ٢/٤٧٣.

وي . الخ (١) بیا دقران پاك يو بل صفت بیانوی چه د ددې نه مخکښې ټول کتابونه په ریښتیا ګنړی .
دا اعتقادی مسئلو کښې او حق طرفته رهبری کوی . او عملونوکښې نیغه لار ښائی . قرآن پاك کښې
دوه څیزونه دی یا خبر یاطلب نو ددې خبر ریښتیا اوددې طلب عدل والادې.لکه فرمان دی چه
﴿وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقًا وَّعَدْلًا﴾ یعنی ستادرب کلمه ریښتونې او عدل والا ده.اویو آیت مبارك کښې الله ﷻ
فرمائی چه﴿ هُوَالَّذِيْٓ اَرْسَلَ رَسُوْلَهٗ بِالْهُدٰى وَدِيْنِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهٗ عَلَى الدِّيْنِ كُلِّهٖ﴾ هغه الله ﷻچه هغه خپل رسول هدايت
او حق دین سره لیږلې دې نو هدایت او نفع ورکونکئ علم دې.او حق دین نیك عمل دې . همدا د ژوند
مقصد د جناتو وو.

قوله تعالى:- دَاعِيَ اللّٰهِ وَاٰمِنُوْا بِهٖ يَغْفِرْ لَكُمْ

ر سول کریم ﷺ انسانانو او جناتو دواړو ته رسول لیږلې شوې دې:- بیا فرمائی چه ائې زمونږه قومه د الله ﷻ د
داعی په دعوت لبیك اووائې په دې کښې ددې امر دلالت دې چه حضرت نبی کریم ﷺ جن او انس دواړ
فرقو ته لیږلې شوې وو. نو په دې وجه حضرت نبی کریم ﷺجناتو ته دالله دعوت ورکړو.او دهغوئ
مخکښې ئې دقران پاك هغه سورت مبارك اوونیلو چه کومو کښې هغوئ دواړه مخاطب کړې شوی
وو. اوددوی په نوم ئې احکام جاری کړل . او وعده او وعیدئې بیان کړو. یعنی سورة رحمان . بیا
فرمائی چه داسې کولو سره به ستاسو څه ګناهونه معاف شی . خو دا په هغه صورت کښې کیدیشی
چه کله لفظ دمن لره زائد اونه منلې شی . نو د مفسرینو یو قول داهم دې . او د قاعدې مطابق د اثبات
په موقع لفظ دمن ډیر کم زائد وی . او که زائداومنلې شی نو مطلب به داشی چه الله ﷻ به ستاسو
ګناهونه معاف کړی . اوتاسو به دخپل المناك عذاب نه اوساتی . ددې آیت مبارك نه بعضو عالمانو
استدلال کړې دې چه ایمانداره جناتو ته به هم جنت نه ملاویږی .خو عذاب نه ورته نجات ملاؤ شی . او
هم دابه دهغوئ دنیکو بدله وی . اوکه ددې نه زیاته مرتبه هم وې نو دې ملاویدو والا جناتو به په دې
مقام دا مومن جن دا ضرور بیانول.حضرت ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی چه مومن جنات به جنت نه ځی .
ځکه چه دوی د ابلیس اولاد نه دی . او ابلیس به جنت ته نه ځی . خو حق دادې چه مومن جن په شان د
ایماندارو انسانانو دی او دوی به جنت کښې ځائې مومی . لکه څنګه چه دسلفو دیو جماعت مذهب
دې.بعضې خلقو پدې آیت مبارك باندې دا استدلال کړې دې چه ﴿ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ اِنْسٌ﴾ په دې حورو به ددې
نه مخکښې نه دیو انسان لاس لګیدلې وی اونه به د یو انسان .
په دې استدلال کښې نظر دې . ددې نه ډیرزیات بهتر استدلال دالله ﷻ په دې فرمان کښې دې چه
﴿وَلِمَنْ خَافَ﴾ یعنی نوبیا ائې جناتو او انسانانو ستاسو به دخپل پروردګار کوم کوم نعمت په دروغه
ګنړئی ؟دې آیت مبارك کښې الله ﷻ په انسانانواو جناتو احسان فرمائی چه ددوی دنیك کار بدل جنت
دې .او ددې آیت مبارك آورریدو سره مسلمان انسانانو نه علاوه زیات شکر مسلمانانو جناتو اداکړو.
اوددې آیت آوریدو سره ئې اووئیل چه ائې الله ﷻ مونږ ستا د نعمت نه انکاری نه یو. مونږ ستا ډیر
ډیر شکر ادا کوؤ. داسې خو نشی کیدې چه ددوی مخکښې په دوی احسان اوکړې شی چه په اصل
کښې دوی ته دملاویدو والا نه دې .

د راجح مذهب دلیل:- نورهم څمونږ یو دلیل واورئې . کله چه کافر جنات جهنم کښې داخل کړې شی او دا
مقام عدل دې نو مومن جنات دې ولې جنت ته داخل نه کړې شی ؟ او دا مقام فضل دې بلکه دا ډیر
زیات لائق او په طور داولی کیدو قابل دی . او پدې باندې هغه آیتونه هم دلیل دی چه په هغې کښې
عام طور هغه آیتونه دی چه په هغې کښې عام طور سره ایماندارو ته دجنت زیرې دې . لکه ﴿اِنَّ الَّذِيْنَ

(١) صحیح بخاری کتاب بدء الوحی باب کیف کان بدء الوحی الی رسول الله ﷺ : ٣ مسلم: ١٦٠.

اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ كَانَتْ لَهُمْ وغيره وغيره . يعنى ايماندارو دپاره مهمان خانه يقينًا جنت فردوس دې .
الحمدلله ماداً مسئله ډير وضاحت سره خپل يو مستقل تصنيف كښې بيان كړې ده .

د جنت بيان او بل دليل:- او د جنت حال واورئى او هغه دا چه كله ايماندار ټول په ټوله جنت ته داخل شي نو په هغې كښې به ډير زيات ځائې پاتې شي . اوبيا به الله ﷻ يو نوې مخلوق پيدا كړي او هغوئ به دې كښې آباد كړي . نو بيا هيڅ وجه نه ده چه نيك عمل كولو والا جنات به جنت ته داخل نشي . اوواورئې دلته دوه خبرې بيان شوې . د ګناهونو نه بخښنه او د عذابون نه نجات . او هركله چه دا دواړه دى نو يقينًا مستلزم دى جنت ته د داخليدو. ځكه چه آخرت كښې يا جنت كښې وى يا جهنم كښې . نو چه كوم سړې د جهنم نه بچ شو نو دهغه جنت ته تګ پكار دې . نور څه نص صريح يا ظاهر ددې خبرې په بيان كښې نه دې وارد شوې چه مومن جنات به د دوزخ نه د بچ كيدو باوجود جنت ته به نه داخليږى . كه څه داسې قسمه دليل وى نو بيشكه مونږ دهغې دمنلو دپاره تيار يو . والله اعلم .

حضرت نوح عليه السلام ته اوګورئى چه خپل قوم ته وائ چه الله ﷻ به ستاسو ګناهونه (ستاسو دايمان قبلولو په وجه) اوبخښى او تاسو ته به يو مقرر وخت پورې مهلت دركړي . نو دلته هم د دخول جنت ذكر نه كيدو په وجه دا نه لازميږى چه دحضرت نوح عليه السلام دقوم مسلمانان به جنت ته نه داخليږى . بلكه بالاتفاق هغه ټول جنتيان دى. نوداشان دلته هم اوګنړئى او ددې مسئلې متعلق څه نور سوالات واورئى . حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمه الله نه مروى دى چه د جنت ته خو به دوى نه رسى البته ددې په غاړو به ګرزى راګرزى. بعضې خلق وائى چه هغوئ به جنت كښې وى خو ددنيا بالكل برعكس.انسانان به دوى نه وينى . اودوى به هم انسانان نه وينى . دبعضو خلقو قول دې چه دوى به جنت كښې خوراك څكاك نه كوى صرف تسبيح او تحميد اوتقديس به ددوى خوراك وى لكه فرښتې ځكه چه دوى هم د هغوئ دجنس نه دى . خودې ټولو اقوالو كښې نظر دې او دا ټول بې دليله دى. بيا مومن واعظ فرمائى چه څوك دالله ﷻ دداعى دعوت قبول نه كړى هغه به په زمكه كښې الله ﷻ ته هرګزعاجزه كولې نه شى وركولې بلكه دالله ﷻ قدرت دوى دپاره هم دې اودوى ئې ګير كړى دى . دهغه ذات دعذابونو نه دوى هيڅوك نشى بچ كولې . دوى په ښكاره دهوكه كښې دى . خيال اوكړئى چه د تبليغ دا طريقه څومره ښكلې او څومره مؤثره ده. رغبت ئې هم وركړو او ويره ئې هم وركړه. په دې وجه هغوئ كښې اكثر صحيح شو او فوجونه په فوجونه او قافلې قافلې ډير ډير ځل د الله رسول ﷺ دخدمت كښې حاضر شو اواسلام ئې قبول كړو. لكه څنګه چه مونږ تفصيل سره بيان كړل. په دې مونږ دالله ﷻ شكر ادا كوو ، والله اعلم .

اَوَلَمْ يَرَوْا		اَنَّ اللّٰهَ
آيا نه وينى دوئ		چې بيشكه الله

آيا دوئ دې ته نه ګورى چې الله ﷻ

الَّذِىْ	خَلَقَ السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضَ	وَلَمْ يَعْىَ	بِخَلْقِهِنَّ
هغه ذات دې	چې پيدا ئې كړل آسمانونه	او زمكه	او ستړې نه شو	په پيدا كولو ددې

اسمانونه او زمكه پيدا كړې ده | .... اوددې په پيدا كولو ستړې شوې نه دې

بِقٰدِرٍ	عَلٰٓى اَنْ يُّحْیِۦَ	الْمَوْتٰى ؕ	بَلٰٓى اِنَّهٗ	عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ	قَدِيْرٌ ۝
هغه قادر دې	په دې چې ژوندى كړى	مړى	هو بيشكه هغه	په هر څيز باندې	قادر دې

هغه په دې قادر دې | چې مړى راژوندى كړى | ولې نه هغه خو په هرڅه پوره پوره قدرت لرى

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ ط

او په کومه ورځ | چې وړوړاندې کړې کيږي | هغه کسان | چې کفر ئې کړې دې | وور ته |

اوپه کومه ورځ چې کافران (ددوزخ) اور ته ورمخامخ کړې شي ....

أَلَيْسَ هَٰذَا بِالْحَقِّ ط قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا ط قَالَ

آيا نه دې دا | حق | اوبه وائی | هو حق دې | قسم دې په رب زمونږه | اوبه وائی الله |

(دا به ورته اوئيلی شی چې) دا حقيقت دې که نه|اوائی به چې ولې نه زمونږ په رب قسم (چې داحق دې)

فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ۝ فَاصْبِرْ

پس اوڅکئ | عذاب | په سبب دهغې | چې وئ تاسو | چې انکار به مو کولو | پس اے بنی صبرکوه

نو الله ﷻ به ورته اوفرمائی چې دخپل کفر په وجه دا عذاب اوڅکئ | نو (پيغمبره) ته صبره کوه

كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِل

لکه څنګه چې | صبر کړې دې | کلکو ارادو والا | درسولانو نه | او تلوار مۀ کوه (په عذاب) |

لکه نورو د اوچت همت خاوندانو چې به صبر کولو | اودد وئ په حق کښې

لَّهُمْ ط كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا

دپاره ددوئ | لکه چې دوئ ته به ښکاره شی | په کومه ورځ چې اووينی دوئ | هغه عذاب |

تلوار مه کوه | دوئ چې به کومه ورځ پخپله نامه ټاکلې عذاب

يُوعَدُونَ لا لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّن نَّهَارٍ ط

چې يرولې کيږی تر دوئ | چې وخت تير نه کړو دوئ په دنيا کښې | مګر يو ساعت | دورځې |

اووينی انو بالکل داسې بۀ ورته ښکاری لکه چې په دنيا کښې ئې د يو ساعت نه زيات وخت نه دې تير کړې

بَلَاغٌ ج فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ ۝ ع

رسونه اوشوه | پس نۀ به هلاکيږی اوس | مګر قوم | فاسقان |

ددې پيغام رسول ستا ذمه واری ده | ....اوس به هم هغه هلاک کولې شی | چې نافرمانه وی

قوله تعالی:- أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ

د زمکې او آسمان پيدائش پيدا کولو والا رب د انسانٔ په پيدا کولو هم قادر دې:- الله ﷻ فرمائی چه آيا دې خلقو چه د مرګ نه پس په ژوند منکر دی او د قيامت په ورځ د بدنونو دوباره پاسيدل ممکن نه ګنړی، دوی اونه کتل چه الله ﷻ ټول آسمانونه او ټولې زمکې پيدا کړې او ددې پيداکولوسره هغه لږ هم ستومانه نشو. بلکه دشه جملې سره دا پيدا شو. څوك وو چه دهغه د حکم خلاف ورزی ئې کړې وې يا ئې مخالفت کړې وې بلکه دالله ﷻ حکم سره ټول راضی او خوشحاله شو اوموجود شو. آيا دومره کامل قدرت والا اوقوت والا مړی نشی ژوندی کولې څه؟ نويو بل آيت مبارك کښې دی چه ﴿لَخَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۝﴾ يعنې دانسانانو د پيدائش نه خو ډير زيات مشکل او ګران او ډير لوئې پيدائش مونږ ته د آسمانونو اوزمکې پيدائش دې ، خو اکثر خلق نه پوهيږی. هرکله چه هغه لوئې ذات زمکه او آسمان پيدا کړو نودانسان پيدا کول که په هغه په اول ځل وی اوکه دوباره

وی هغه ته څه ګران نه دی؟ په دې وجه ئې دلته اوفرمائيل چه هغه په هر څيز قادر دې او په هغې کښې د مرګ نه پس دوباره ژوند هم دې او په دې هم هغه صحيح طور سره قادر دې .

قوله تعالى:- وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ

په کافرانو د قيامت ويره :- بيا الله ﷻ کافرو لره ويروی چه د قيامت په ورځ به دوی جهنم کښې اچولو نه مخکښې د جهنم په غاړو اودرولې شی او يو ځل به بيا دوی لاجواب او بې حجت کړې او دوی ته به اووئيلې شی چه اوګورئې که نه زمونږ عذابونه او وعدې ريښتيا شوې که نه يا که اوس هم په کښې ستاسو شك دې او ددې تکذيب کوئې ؟ دا خو جادو نه دې او ستاسو سترګې خو ړندې شوې نه دی اودا چه څه ګورئې دا صحيح دی يا که حقيقت کښې صحيح نه دی؟ اوس به سوا د اقرار نه هيڅ جوړ نشی؟ دوی به اووائی چه آؤ دا حق دی چه څه وئيلې شوی وو هغه اوشو . په الله ﷻ قسم مونږ ته اوس هيڅ شك نشته دې الله ﷻ به ورته اوفرمائی چه اوس د دې ساعته مخکښې د کفر مزه اوڅکئ بيا الله ﷻ خپل رسول ته تسلی ورکوی که ستاسو قوم تاسو دروغژن اوګڼړلې اوستاسو قدر ئې اونه کړو ، او ستاسو مخالفت ئې اوکړو ، اوتاسو ته ئې تکليفونه دررسول نو دا څه نوې خبره نه خو نه ده ؟ مخکښې اولوالعزم پيغمبران يادکړئې چه هغوئ څنګه تکليفونه اومصيبتونه برداشت کړل او د څومره څومره مخالفينو مقابله ئې اوکړه او په هغه ئې صبر اوکړو. ددې رسولانو نومونه دادی نوح عليه السلام ، حضرت ابراهيم عليه السلام ، حضرت موسی عليه السلام حضرت عيسی عليه السلام او خاتم الانبياء عليه السلام. د نبيانو عليهم السلام نومونه خصوصيت سره په سورة احزاب او سورة شوری کښې ذکر دی . او داهم کيدېشی چه د اولوالعزم رسول نه مراد ټول پيغمبران وی .نو د ﴿مِّنَ الرُّسُلِ﴾ بيان د جنس دپاره به وی . والله اعلم .

ابن ابی حاتم کښې دی چه حضرت نبی کريم ﷺ روژه اوساتله او بيا همداشان اوږی پاتې شو (يعنی څه نه وو چه روژه ئې پرې ماته کړې وې) بيائې روژه اوساتله او بيا اوږی پاتې شو او بيا ئې روژه اوساتله او وې فرمائيل چه ائې عائشه رضي الله عنها ! د محمد او آل محمد دپاره خو دنيا لائق نه ده ، ائې عائشه رضي الله عنها ! د دنيا تکليفونو او مصيبتونو باندې صبر کولو ا و ددنيا دخواهش څيزونو نه خپل ځان بچ کولو والا حکم اولوالعزم رسول ته کړې شوې دې او همدا تکليف ماته راکړې شو چه کوم هغه عالی همت رسولانو ته ورکړې شوې وو. په الله ﷻ قسم څه به هم د خپل طاقت مددسره په دې صبر کوم . دالله ﷻ د قوت په بهروسه داخبره د خولې نه اوباسم ([1]). بيا ئې اوفرمائيل چه ائې نبی ! ددې خبرې تيزی مه کوه چه دا خلق په عذاب کښې مبتلا کړې شی لکه چه يو آيت مبارك دې چه ﴿وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ﴾ (ترجمه) ما دا مالدار په دروغه ګڼړلو والا پريږدئې او دوی ته څه مهلت ورکړئې .

او فرمان دې چه ﴿فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ﴾ کافرو ته مهلت ورکړه او دوی څه لږ وخت پريږده . بيا فرمائی چه په کومه ورځ دوی ددې څيزونو مشاهده اوکړی چه د کومو وعدې دوی سره شوې وې نو دوی ته به په هغه ورځ معلوم شی چه دوی دنيا کښې صرف څو ورځې تيرې کړې دی. اويو آيت مبارك کښې دی چه[لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّن نَّهَارٍ]يعنی چه په کومه دوی قيامت اووينی نو داسې به معلوم شی چه ګويا دوی دنيا کښې صرف يو سحر يا يو ماښام تير کړې وو﴿لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّنَ النَّهَارِ﴾ چه په کومه ورځ مونږ دوی لره جمع کړو نو دوی به محسوس کړی ګويا د ورځې يو ساعت په دنيا کښې تير کړې وو.

قوله تعالى:- بَلَاغٌ

ددې دوه معنی دی :- بيا فرمائی چه رسول دی ، ددې دوه معنی کيدېشی . يو دا چه ددنيا پاتې کيدل صرف زمونږ د طرفنه زمونږ د خبرو رسولو دپاره وو . دويم دا چه دا قرآن پاك صرف درسولو دپاره دې.

---

[1]) شرح السنة : ٤٠٤٦، مختصرا ببعضه

دا شکاره تبلیغ دې . بیا فرمائي چه سوا دفاسقانو نه نورو لره هلاکت نشته دې . دا دالله ﷻ عدل دې چه کوم په خپله هلاك هم هغوئ لره هلاکوي او عذاب هغه چاته ورکوي چه پخپله د خپله لاس خپل ځان دپاره دعذاب موقعې پیداکړي . اوپخپله د عذاب مستحق شي . والله اعلم .

د سورة قتال (یعنی سورة محمد) تفسیر

ایاتونه		سورة محمد مدنیة وهي خمس وثلاثون اٰیة واربع رکوعات		رکوع ګاني
		بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ		
۳۸		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		۴

اَلَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا وَصَدُّوۡا عَنۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ اَضَلَّ

هغه کسان | چې کفر ئې اوکړو | او خلق ئې منع کړل | دلارې دالله نه | نو ضائع کړل الله |

کومو کسانو چې کفر کړې دې | او (خلق ئې) دالله ﷻ دلارې نه منع کړې دی | نو الله ﷻ دهغوئ

اَعۡمَالَهُمۡ ۝ وَالَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ

عملونه دهغوئ | او هغه کسان | چې ایمان ئې راوړو | او عملونه ئې اوکړل | نیك |

عملونه تباه کړل | اوکومو کسانو چې ایمان راوړې دې | اود نیکئ کارونه ئې کړې دی

وَاٰمَنُوۡا بِمَا نُزِّلَ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّهُوَ الۡحَـقُّ

او ایمان ئې راوړو | په هغه څیز | چې نازل کړې شوې دې | په محمد ﷺ باندې | او هغه حق دې |

او په هغه کتاب ئې ایمان راوړلو | چې په محمد ﷺ باندې نازل شوې دې | اودودوئ د رب طرفنه

مِنۡ رَّبِّهِمۡ‌ۙ كَفَّرَ عَنۡهُمۡ سَيِّاٰتِهِمۡ وَاَصۡلَحَ بَالَهُمۡ ۝

دطرفه درب دهغوئ نه | لرې کړل الله | دهغوئ نه | ګناهونه دهغوئ | او صحیح ئې کړو |

حق دې | نو الله ﷻ به ورته ګناهونه معاف کړي | اود هغوئ حالت به ښه کړي

ذٰلِكَ بِاَنَّ الَّذِيۡنَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا

حال دهغوئ | دا کار | په سبب ددې چې بیشکه هغه کسان | چې کفر یې اوکړو | پیروی اوکړه هغوئ

دا ددې وجې | چې کافرانو د باطل مذهب تابعداری اختیار کړې ده |

الۡبَاطِلَ وَاَنَّ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوا اتَّبَعُوا الۡحَـقَّ

دباطل | او بیشکه هغه کسان | چې ایمان ئې راوړو | پیروی اوکړه هغوئ | دحق |

..........اوکومو کسانو چې ایمان راوړې دې | نو هغوی ته چې د خپل رب د طرفه کوم حق دین

مِنۡ رَّبِّهِمۡ‌ ؕ كَذٰلِكَ يَضۡرِبُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ اَمۡثَالَهُمۡ ۝

دطرفه درب دهغوئ نه | همدارنګې | بیانوي | الله | دپاره دخلقو | حیثیت دهغوئ |

ورکړې شوې دې دهغې تابعداری ئې کړې ده | دغه شان الله ﷻ خلقو ته د هغوئ حالت بیانوي |

قوله تعالى:- أَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ۝

دكافرانو نيک اعمال برباد دي :- ارشاد دې چه کومو خلقو پخپله دالله ﷻ دآيتونو نه انکار او کړو او نور ئې هم د الله ﷻ دلارې نه منع کړل. الله ﷻ دهغوئ اعمال ضائع کړل . ددوی نيکئ بې سود بې کاره دی. لکه چه فرمان دې چه مونږ ددوی عملونه مخکښې نه برباد او خراب کړی دی . او چه کومو خلقو دزړه نه ايمان راوړواودشريعت مطابق ئې اعمال کول دخپل بدن نه يعنی خپل ظاهر اوباطن دواړه ئې دالله ﷻ په حواله کړل اود الله ﷻ وحی ئې هم اومنله چه کوم په موجوده پيغمبر حضرت محمد ﷺباندې نازل شوې دې . او دا فی الواقع د رب د طرفنه دی. او دا سراسر حق او صداقت دې. ددوی بدئی برباد دی . او ددی د حال اصلاح ذمه دار پخپله رحمان دې . ددې نه معلوم شو چه د حضرت نبی کريم ﷺدنبی کيدو نه پس دايمان راوړلو شرط په دوی او په قرآن پاك راوړل هم دی . يوحديث مبارك کښې حکم دې چه د چا په انګشی دحمد کولو جواب ورکړو نوهغه ته پکار دی چه﴿ يهديكم الله ويصلح بالكم ﴾دې( ) اووائی يعنی الله ﷻ دې تاسو ته هدايت اوکړی اوستا حالت دې ښه کړی . بيا فرمائی چه دکفارو د عملونو تباه کول او مومنانو بدئی معاف کول ددوی شان ښه کولو وجه داده چه کفار ناحق اختيار وی او حق پريږدی، اومومنان ناحق پريږدی او دحق پابندی کوی . هم داشان د خلقو دانجام بيان هم کوی او الله ﷻته ښه هر څه معلوم دی .

فَإِذَا لَقِيتُمُ   الَّذِينَ   كَفَرُوا   فَضَرْبَ

پس هرکله چې مخامخ شئ تاسو په جنګ کښې|دهغه کسانو سره|چې کفر ئې کړې دې|نوبل څه نه) بس وهل دی

کله چې تاسو کافرانو ته د مقابلې دپاره مخامخ شئ| .... نو په څټونو ئې اووهئ

الرِّقَابِ ط   حَتَّىٰ   إِذَا   أَثْخَنتُمُوهُمْ   فَشُدُّوا   الْوَثَاقَ

دڅټونو | تر دې پورې | کله چې | ښه اووژنئ تاسو هغوئ | نو سخت محکم کړئ | تړل (قيديان)

.............تردې ښه ئې قتل کړئ | نو (باقی) ښه مضبوط ئې قيد کړئ

فَإِمَّا مَنًّا   بَعْدُ   وَإِمَّا   فِدَاءً   حَتَّىٰ   تَضَعَ الْحَرْبُ   أَوْزَارَهَا ۚ

پس بيا يا احسان اوکړئ | روستو | او يا | فديه واخلئ | تردې پورې | چې کيږدی جنګ | وسلې خپلې

نوبيا يا خوورسره احسان اوکړئ | ياترې نه عوض واخلئ|تردې چې جنګ (کونکی)خپله وسله کوزه کړی

ذَٰلِكَ ط   وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ   لَانتَصَرَ   مِنْهُمْ   وَلَٰكِن

دادې کار ستاسو | او که غوښتلې الله | خامخا به ئې بدل اغستې وو | ددوئ نه | وليکن

دا حکم هم دغسې دې | اوکه د الله ﷻ خوښه وې | نو ددوئ نه به ئې (پخپله) بدله اخستې وو | خو

لِّيَبْلُوَا   بَعْضَكُم   بِبَعْضٍ ط   وَالَّذِينَ   قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ

دپاره ددې چې وآزمائی | خينی ستاسو لره | په خينو سره |او هغه کسان | چې اووژلې شی په لار دالله کښې

دا حکم ئې درکړو | چې د يو بل په ذريعه ستاسو امتحان اوکړی | اوکوم کسان چې د الله تعالی په

( ) صحيح بخاری کتاب الادب باب اذا عطس كيف يشمت: ٦٢٢٤.

فَلَنْ يُّضِلَّ اَعْمَالَهُمْ ﴿٤﴾ سَيَهْدِيْهِمْ وَيُصْلِحُ

پس هر گز به ضائع نهٔ کړی الله | عملونه دهغوئ | اولار ښائي هغوئ ته | او صحيح کوی به |

لاره کښې شهيدان شي| نو الله د هغوئ عملونه به هيڅکله ضائع نکړي |الله به هغو ته هدايت اوکړي

بَالَهُمْ ﴿٥﴾ وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ﴿٦﴾

حال د هغوئ | او داخلوی به هغوئ | جنت ته | چې خبر ورکړې دې الله ددغه جنت نه | هغوئ ته |

او دهغوئ حالت به درست کړی | اوهغوئ به جنت ته داخل کړی| او ورته به ښه ئې په گوته کړی

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِنْ تَنْصُرُوا اللّٰهَ يَنْصُرْكُمْ

اے هغه کسانو | چې ايمان مو راوړې دې | که تاسو امداد کوئ دالله | هغه به امداد کوی ستاسو |

اے مومنانو ! که چرې تاسو دالله ﷻ (ددين) مدد اوکړئ | نو هغه به ستاسو مدد اوکړی

وَيُثَبِّتْ اَقْدَامَكُمْ ﴿٧﴾ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَتَعْسًا لَّهُمْ

او مضبوطوی به | خپې ستاسو | او هغه کسان | چې کفر ئې کړې دې | پس هلاکت دې دهغوئ

او ستاسو قدمونه به مضبوط کړی| او څوک چې کافران دی | نو هغوئ د پاره بربادی ده

وَاَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ ﴿٨﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَرِهُوْا مَاۤ اَنْزَلَ اللّٰهُ

او ضائع کړل الله | عملونه دهغوئ | دا ځکه چې هغوئ | خوښ نهٔ کړو| هغه څيز چې نازل کړې دې الله

او الله ﷻ د هغوئ عملونه برباد کړل|دا په دې وجه چې څه الله ﷻ نازل کړی دی دوی هغه بد گڼړی|

فَاَحْبَطَ اَعْمَالَهُمْ ﴿٩﴾

نو ضائع کړل الله | عملونه دهغوئ |

نو الله ﷻ دهغوئ عملونه ضائع کړل|

قوله تعالی:- فَاِذَا لَقِيْتُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَضَرْبَ الرِّقَابِ

جهاد او د جهاد څه احکام:- دلته ايمان والو ته دجنگ احکام خودلې شي چه مو کافروسره جنگ شي او لاس په لاس جنگ شروع شي نو ددوی څټونه پريکړئی تورو سره او د تنو نه ئې جدا کړئی. بيا چه کله تاسو اوگورئ چه دښمن ماتې اوخوړه او اوتښتيدو نو باقي پاتې شوی ښه مضبوط قيديان کړئی. او بيا چه کله جنگ ختم شي او جنگ سرته اورسی نو بيا تاسو ته (د دوو خبرو) اختيار دې يا قيديان په طور داحسان بغير څه اخستلو نه پريږدئی يا ددوی نه دجنگ تاوان وصول کړئی او بيائې پريږدئی. په ظاهره دا معلوميږی چه داآيت مبارك دبدر د جنگ نه پس نازل شويدې. ځکه چه د بدر جنگ کښې زيات تر مخالفينو لره د قيد کولو او دقيد کولو دکمی له کبله په مسلمانانو عتاب کړې شوې وو او فرمائيلی ئې وو چه﴿مَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَّكُوْنَ لَهٗۤ اَسْرٰى﴾يعنی نبی لره لائق نه وو چه ده سره دې قيديان وی ترکومې چه يو ځل بيا مخالفينوسره جنگ تود نه کړی، آيا تاسو دنياوی اسباب غواړې؟ دالله ﷻ اراده خو دآخرت ده. اوالله ﷻ عزيزاو حکيم دې. که دمخکښې نه دالله ﷻ ليکلې شوی نه وې نو چه څه تاسو اوکړل ددې په وجه به تاسوته عذاب درکولې شي.

قوله تعالی:- فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً

دا ایت مبارک منسوخ شوې دې که نه؟:-بعضي عالمانو قول دې چه داختيار منسوخ شویدې اودا آیت مبارك ناسخ دې چه ﴿فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدتُّمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِن تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ يعنی کله چه حرمت والا میاشتې تیرې شی نو تاسو چه چرته هم مشرکان مومئ نو هغوئ قتل کوئ .خو داکثرو عالمانو دا فرمان دې چه دا منسوخ شوې نه دې . بعضې خو وائي چه امام ته په دوؤ خبرو کښې ديو اختيار دې . يعني يا خو دې ورسره احسان اوکړي او هغه دې آزادکړي او يا دې ترې فديه واخلي او هغه دې آزاد کړي.(او دا خلق وائي چه دوینځې اوغلام باره کښې دا آخری حکم دې . ددې نه پس ددوی ساتل او ددوی نه فائده اوچتول ممنوع دی. خو جمهور ددې خلاف دی او د وینځې او غلام دجواز په حق کښې دی). خو بعضې وائي چه دقتل کولو اختيارهم ورسره شته دې . ددې دليل دادې چه بدر کښې حضرت نبی کريم ﷺ نضر بن حارث او عقبه بن ابومعیط قتل کړی وو. اودا هم دلیل دې چه ثمامه بن اثال رضی الله عنه چه کله اسير وو او حضرت نبی کريم ﷺ دهغه نه تپوس کړې وو چه وايه ثمامه څه خيال دې دې ؟ نو هغه اووئيل که تاسو ما قتل کوئی نو يو وينې والا به قتل کړئی اوکه تاسو په ما احسان کوئی نو په شکرگزار به احسان اوکړئی اوکه مال غواړئی نو تاسو طلب کړئی تاسو ته به ملاؤ شی (1). حضرت امام شافعی رحمه الله د یو څلورمې خبرې هم اختيار ښائی اوهغه داچه د قتل کولو په بدل کښې هغه غلام کول . ددې مسئلې د تفصيل ځائې د فروعی مسائلو کتابونه دی . اومونږ هم دالله ﷻ فضل و کرم سره په کتاب الاحکام کښې ددې دلائل بيان کړی دی .

د جنګی قیدیانو سره د سلوک په باره کښې د امام اختيار

مسلک حنفی:-په دې باندې د ټولو عالمانو اتفاق دې چه امام وخت ته اختيار دې که هغه قيديان قتل کوی او که د هغوی نه غلامان جوړوی البته دا چې بغير د معاوضې نه ئې پريږدی نو د احنافو په نيز دا بيخی جائز نه ده او که په عوض ترې واخي او پريږی ئې نو داامام ابوحنيفه رحمه الله نه دا منقول دی چه دا هم جائز نه ده البته د سير کبير په يو روايت کښې دی که د مسلمانانو ضرورت وی نو په دې صورت کښې عوض واخلی او کافران قيديان پريږدی نو دا جائز ده البته که د مسلمانان د کافرانو په قيد کښی وی نو د هغوی د ازادئ په بدله کښې که دوی پريږدی نو دا زمونږ د احنافو د درې واړه امامانو په نيز جائز دی (معارف القرآن ۱۴/۲۸۷)-

د ﴿حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ﴾ **تفسير او مطلب**:- بيا فرمائی چه تر دې چه جنګ خپله وسله کيږدی . يعنی په قول د حضرت مجاهد رحمه الله حضرت عيسى عليه السلام نازل شی (2) ممکن دی چه د حضرت مجاهد رحمه الله نظر په هغه حديث مبارك باندې وی چه په هغې کښې دی چه خما امت به تر آخری وخته پورې ظاهر غالب وی او تردې چه ددې امت آخرى سړې به هم دجال سره جنګ کوی (3) مسند احمد اونسائی کښې دی چه حضرت سلمه بن نفيل رضی الله عنه د حضرت نبی کريم ﷺ خدمت مبارك کښې حاضر شو او عرض ئې اوکړو چه ما آسوه پريښودل اووسله مې کيخوده . اوجنګ نه مې خپله وسله کيخوده . اوما اووئيل چه اوس خو هيڅ جنګ نشته دې. حضرت نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه اوس خو جنګ راغلو او خما امت کښې به يو ډله داسې وی چه دکومو خلقو زړونه کاږه شی نو دوی به هغوئ سره جنګ کوی . اوالله ﷻ به دوی ته

---

(1) صحيح بخاري كتاب المغازي باب وفدبني حيفة وحديث ثمامة بن اثال .: ۴۳۷۲، صحيح مسلم: ۱۷۶۳، ابوداود: ۲۶۷۹، احمد: ۴۵۳/۲، ابن حبان : ۱۲۳۹.

(2) الطبري: ۱۵۷/۲۲.

(3) ابوداود كتاب الجهاد باب في يوم دوام الجهاد : ۲۴۸۴، وهو صحيح .

روزي ورکوي . اوتردې چه الله ﷻ امر راشي او دوی به هم په دې حالت وي. دمومنانو زمکه دشام زمکه ده. د آسونو ایال تندی کښې تر قیامته پورې خیر ایښودې شوې دې (۱). داحدیث مبارك امام بغوی رحمه الله هم وارد کړې دې . اوحافظ ابویعلی رحمه الله او موصلی رحمه الله هم دا وارد کړې دې . او ددې تائید ددې نه هم کیږی چه کوم خلق دې آیت مبارك ته منسوخ نه وائی نو ګویا چه دا حکم مشروع دې چه تر کومه جنګ باقی وی .دا آیت مبارك ددې آیت مبارك په شان دې ﴿وَقَـٰتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ﴾دوی سره جهاد کوئی تر کومې چه فتنه باقی وی او تر کومې چه دین الله ﷻ دپاره نه وی .

حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چه د جنګ وسله ایخودل نه مراد د شرك باقی نه پاتې کیدل دی . اوبعض نه مروی دی چه مشرکان توبه اوباسی . او دا هم ونیلې شوی دی چه هغوئ خپل کوششونه دالله ﷻ د اطاعت دپاره جوړ نه کړی .

قوله تعالى:- وَلَوْ يَشَآءُ ٱللَّهُ لَٱنتَصَرَ مِنْهُمْ

جهاد کښې حکمت او د مسلمانانو ازميښت:-بیا فرمائی که الله ﷻ غوښتلې نو تاسو کفار به ئې هلاك کړې وې. او دخپل طرفنه به ئې په دوی عذاب لیږلې وې. خو هغه پاك ذات غواړی چه تاسو باندې آزمیښت اوکړی نو په دې وجه ئې دجهاداحکام جاری کړل . سورة آل عمران کښې او سورة برآت کښې هم دامضمون بیان شوی دې. اوسورة آل عمران کښې دی چه ﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا ٱلْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُم مَّثَلُ ٱلَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلِكُم﴾ الخ: یعنی آیا ستا ګمان دې چه بغیر ددې خبر نه چه الله ﷻ ته معلوم شی چه تاسو کښې مجاهد څوك دې اوتاسو کښې صبر کولو والا څوك دې اوتاسو به جنت ته داخل شئ ؟

سورة برآت کښې دی چه ﴿قَـٰتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ ٱللَّهُ﴾الخ. تاسو دوی سره جهاد اوکړئی الله ﷻ ستاسو په لاس دوی ته سزا ورکوی . او تاسو به په دوی غالب کړی . او دایماندارو سینې به شفاء والا کړی . اودخپلو زړونو ولولې اوبنکلو به دوی ته موقع ورکړی او چه د چا توبه قبلول نو قبوله به ئې کړی اوالله ﷻعلیم او حکیم دې . اوداسې اوشو چه په جهاد کښې مومنان هم شهیدان شو نو فرمائی چه دشهیدانو عملونه به خراب نشی . بلکه دوی ته به ډیر زیات ثواب ملاویږی . بعضو ته خوبه ترقیامته پورې ثواب ملاویږی . مسنداحمد کښې دی چه شهید ته شپږ انعامات ملاویږی .

① دده دوینې رومبې څاڅکې به په زمکه پریوتلو سره دده ټول ګناهونه معاف شی② ده ته دده جنت اوخودلې شی ③ اوډیرو ښکلو او غټو سترګو والا حورو سره دده نکاح اوشی ④ هغه بالکل بې ویرې وی⑤په هغه د قبر عذاب نه وی⑥دې د ایمان کالو سره ښائسته کولې شی (۲) .

یو حدیث مبارك کښې دا هم راغلی دی چه دده په سر یو تاج ایخودې شی او په هغه تاج یاقوت پیللې شوی وی. اوپه کښې یو یاقوت ددې دنیا نه زیات قیمتی دې. او ده ته دوه اویا حورې ورکړې شی . اودخپل خاندان داویا کسانو دې شفاعت والا جوړ کړې شی. داحدیث مبارك ترمذی اوابن ماجه کښې هم دې(۳) . صحیح مسلم کښې دی چه سوا د قرض نه د شهیدانو ټول ګناهونه معاف کیږی (۴). دشهیدانو فضائل احادیثو کښې نور هم دی . بیا فرمائی چه الله ﷻ به دوی ته د جنت لار اوښائی لکه یو آیت مبارك دې چه ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُم بِإِيمَـٰنِهِمْ﴾یعنی چه کوموخلقو ایمان راوړو اوتیك عملونه کوی نوددوی د ایمان په وجه به ددوی رب ددوی رهبری جنت طرفته اوکړی . او هغه

---

(۱) احمد: ۱۰٤/٤، نسائی کتاب الخیل باب الخیل معقود فی نواصیها الخیر الی یوم القیامة: ۳۵۹۱، وسنده صحیح .

(۲) احمد: ۲۰۰/٤، وسنده حسن مجمع الزوائد : ۲۹۳/۵، شعب الایمان : ٤۲۵۲، مسند الشامیین: ۲۰٤ .

(۳) ترمذی کتاب فضائل الجهاد باب فی الثواب للشهید: ۱٦٦۳، وهو حسن ابن ماجه: ۲۷۹۹، ۲۷۹۹، احمد: ۱۳۱/٤،

(۴) صحیح مسلم کتاب الامارة باب من قتل فی سبیل الله کفرت خطایاهم الا اللدین: ۱۸۸٦.

دنعمتونو نه ډك دي او دهغې په هرهر ګوټ كښې چينې بهيږي . الله ﷻ به ددوی حال اوددوی كار صحيح كړي . او چه دكومو جنتيانو دوی مخكښې نه پيژندګلو كړې ده اوهغې طرفته ئې ددوی رهبري كړې ده نو آخر به دوی هغې ته اورسوی . يعنی هرسړې به جنت كښې خپل مكان او خپل ځائې داسې او پيژني لكه څنګه چه به دوی دنيا كښې پيژندو.دې به دچا نه تپوس نه كوی . داسې به ورته معلوميږي چه ګويا د پيدائش نه هم دې ځائې كښې دې.ابن ابی حاتم كښې دي چه كوم انسان سره دده داعمالو فرښته وه نو هغه به دده مخكښې مخكښې روانه وی. هركله چه دې خپل ځائې ته اورسی نو پخپله به اوپيژني چه دا ځما ځائې دې . داشان چه دې كله په خپله زمكه كښې (جنت كښې) په سيل شي او هر څه اوګوری نو فرښته به دده نه لاړه شي او دې به خپلو لذتونو كښې مشغول شي . دصحيح بخاري يو مرفوع حديث مبارك كښې دي چه كله مومنان د اور نه خلاص شي نو دوی د جنت او دوزخ مينځ كښې اودرولې شي اودوی چه پخپلو كښې په يو بل كوم ظلمونه كړي وودهغې بدلې به واخلې او چه هركله بالكل پاك شي نو دوی ته به جنت ته د داخليدو اجازت ملاؤشي . په الله ﷻ قسم چه څنګه دنيا كښې هر سړې خپل دنياوی كور پيژنې او د خپل كور لار هم پيژني نوداشان ددې نه زيات به خپل منزل اوخپله لارې نه دا جنتيان واقف وی( ) .

قوله تعالي:- وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ﴿٧﴾

بيافرمائي چه ائې ايمان والوكه تاسو دالله ﷻ مدد كوئی نوهغه به ستاسومدد اوكړي اوستاسو قدمونه به مضبوط كړي لكه يوځائې كښې ارشاد دې چه ﴿وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ﴾ يعني الله ﷻ به ضرور ددوی مدد كوی چه څوك دالله تعالى مدد كوی . څكه چه څنګه عمل وی نو هغه شان دهغې جزا هم وی او ستاسو قدمونه به مضبوط كړي . يو حديث مبارك كښې دي چه كوم سړې ديو اختيار والا مخكښې دداسې حاجت مند حامت پيش كړی چه هغه پخپله هغه ځائې ته نشو رسيدلې نو الله ﷻ به دقيامت په ورځ په پل صراط ده قدمونه مضبوط كړی .بيا فرمائی چه دكافرو حال ددې نه بالكل برعكس دې . دوی به قدم په قدم ډغرې خوری . يو حديث مبارك كښې دی چه بې ديناره او بې درهمه او بې كپړو والا سړی ډغرې اوخوړلې اوهلاك شو اوبرباد شو ، اوكه دې بيمار شی نو الله ﷻ دې ده ته شفاء نصيب نه كړي ( ). داسې خلقو دې نيك عملونه هم بربادشی څكه چه دوی د قرآن وحديث نه خفه دی ، ددې عزت او ددې عظمت ددوی په زړونو كښې نشته دې ، اودې اراده ددوی په زړونو كښې شته دې . نو دوی چه كوم ښه كارونه كړی وو هغه هم الله ﷻ برباد كړل .

أَفَلَمْ يَسِيرُوا	فِي الْأَرْضِ	فَيَنظُرُوا
ايا نه وو ګرزويدلي دوئ	په زمكه كښې	چې ليدلي وې دوئ
ايا دا خلق د زمكې په مخ ګرځيدلی نه دی اچې دا ئې كتلی وې		

كَيْفَ كَانَ	عَاقِبَةُ	الَّذِينَ	مِن قَبْلِهِمْ	دَمَّرَ اللَّهُ
چې څرنګې وو	انجام	دهغه خلقو	چې مخكښې ددوئ نه وو	هلاكت راوستو الله
چې ددوئ نه دپخوانو خلقو انجام څه شو ؟ .... الله ﷻ هغوئ هلاك كړل				

[1] صحيح بخارى كتاب الرقاق باب قصاص يوم القيامة : ٦٥٣٥، احمد: ١٣/٣. ابن حبان: ٧٤٣٤.

[2] صحيح بخارى كتاب الجهاد باب الحراسة فى الغزو فى سبيل الله : ٢٨٨٧.

عَلَيۡهِمۡ وَلِلۡكَٰفِرِينَ أَمۡثَٰلُهَا ⑩ ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ مَوۡلَى

په هغوئ باندې | او کافرانو لره دي | انجام په مثال ددې | دا په سبب ددې چې الله | مددګار دي

اودې کافرانو سره هم داشان معامله کيدونکې ده | ....دا ځکه چې الله ﷻ دمومنانو

ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَأَنَّ ٱلۡكَٰفِرِينَ لَا مَوۡلَىٰ لَهُمۡ ⑪

دهغه کسانو | چې ايمان ئې راوړې دې | او بيشکه کافران چې دي | نشته مددګارا | دهغوئ

ملګرې دې | ....اود کافرانو هيڅوک ملګرې نشته

إِنَّ ٱللَّهَ يُدۡخِلُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ

بيشکه الله | به داخل کړی | هغه کسان | چې ايمان ئې راوړو | او عملونه ئې اوکړل نيک |

بيشکه چې الله ﷻ به د ايمان اود نيک عمل خاوندان داسې باغونو ته ورداخل کړی چې

جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُۖ وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ

هغه جنتونوته| چې بهيږی به | لاند دهغې نه نهرونه | او هغه کسان | چې کفر ئې اوکړو |

دهغې لاندې به ولې بهيږی | او کومو کسانو چې کفر اختيار کړې دې |

يَتَمَتَّعُونَ وَيَأۡكُلُونَ كَمَا تَأۡكُلُ ٱلۡأَنۡعَٰمُ وَٱلنَّارُ

فائيده حاصلوی هغوئ | او خوراك کوی | لکه څنګه چې | خوراك کوی څناور | او وور |

هغوی دنياوی فائدې اخلی| اوداسې خوراک (څنباک) کوی |څنګه چې څناور خوری (څښنی) او (ددوزخ)

مَثۡوٗى لَّهُمۡ ⑫ وَكَأَيِّن مِّن قَرۡيَةٍ هِيَ أَشَدُّ

ځائې داوسيدو دې | دپاره دهغوئ | او څومره ډير | دکلونه دی | چې هغه | زيات سخت وو |

اور د دوی داستوګنې ځائې دې| او داسې ډير کلی وو چې ستاسو ددغې کلی نه په زور کښې

قُوَّةٗ مِّن قَرۡيَتِكَ ٱلَّتِيٓ أَخۡرَجَتۡكَ أَهۡلَكۡنَٰهُمۡ

په لحاظ دقوت سره | دکلی ستا نه | هغه کلي | چې ايستلي ئې ته | هلاك کړل مونږه هغوئ

زيات طاقتور وو دکوم نه چې خلقو ته راويستلې يې | ....مونږ هغوئ هلاک کړل

فَلَا نَاصِرَ لَهُمۡ ⑬

پس نۀ وو هيڅ مددګار | دپاره دهغوئ |

نو هيڅوک مددګار ئې پيدا نشو |

قوله تعالى:- أَفَلَمۡ يَسِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ

الله ﷻ د مؤمنانو مددګار او د کافرانو نه دې:- الله ﷻ فرمائی چه دې خلقو د الله ﷻ سره شريك جوړوی او د الله ﷻ رسول ﷺ په دروغـه ګڼړی،آيا پس دوی د زمکې سيل نه دې کړې څـه ؟ چه معلوم کړی او پخپلو سترګو اوګوری چه ددوی نه مخکښې چه کوم خلق ددوی پشان وو دهغوئ څه حال شو ؟ اوهغوئ څنګه هلاك کړې شو ؟ اوپه هغوئ کښې صرف اسلام اودين والا خلق نجات کښې شو.

دکافرو دپاره هم داشان عذاب راځی . بيا فرمائی چه دمسلمانانو پخپله الله ﷻ ولی دې او دکافرو ولی نشته دې . په دې وجه د اُحد په ورځ چه کله دمشرکانو سردار ابوسفيان صخر بن حرب فخر سره د حضرت نبی کريم ﷺ او ددوی د دوؤ خلفاء باره کښې سوال اوکړو او هيڅ جواب ورته ملاؤنو وې وئيل

چه دا ټول هلاک شو . نو حضرت ابوبکرصدیق رضي الله عنه ورته جواب ورکړو چه د چا ژوند ستاسو په سترګو کښې د ازغي په شان غړېږي نو الله ﷻ هغه په خپل فضل او رحمت سره ژوندي ساتلي دي . نو ابو سفيان اووئيل چه واوره داورځ خود بدلې والا ورځ ده او جنګ خو په مثال د ډولونو دې . کله ښکته کله پورته . تاسو به خپلو مقتولينو کښې داسې هم اوګورئي چه هغوئ کښې دبعضو پوزې ، غوږنه وغيره دمرګ نه پس هم پرکړې شوی وو . ما داسې حکم نه وو ورکړې خو بيا هم ما باندې بد اونه لګيدل . بيا ده درجز څه شعرونه د فخر په طور وئيل شروع کړل ، وې وئيل چه : (اعلى هبل اعلى هبل)

نو حضرت نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه تاسو ده ته ولې جواب نه ورکوئي ؟ نو صحابه کرام رضي الله عنهم تپوس اوکړو چه يارسول الله ﷺ ! څه جواب ورکړو ؟ نو حضرت نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه : (الله اعلى واجل) يعنی هغه وئيل چه د هبل بت نوم مشهور وی . نوددې جواب کښې اووئيلې شو چه دټولو نه زيات عزت والا او کرم والا الله ﷻ دې . ابوسفيان بياناووئيل چه :(لنا العزى ولا عزى لكم) يعنی زمونږ عزى بت دې اوستا نه دې.نو ددې جواب کښې د حضرت نبی کريم ﷺ په حکم سره اووئيلې شو چه : (الله مولانا ولا مولا لكم) يعنی الله ﷻ خمونږ مولا دې اوستاسو مولا نه دې ([1]).

قوله تعالى:- إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

د مؤمن او کافر اصل ځائې:- بيا الله ﷻ خبر ورکوی چه ايمان والا به دقيامت په ورځ جنتونو کښې وی او کفر والو خو په دنيا کښې هسې يو فائده حاصله کړې وه خو ددوی اصل ځائې جهنم دې . په دنيا کښې ددوی اصل مقصد صرف خوراك څكاك او خيټه مړول دی ، اوهغه دا خلق دی چه څکل او خوراک د څناورو په شان کوی ، لکه څنګه چه دا څناور يو خوا بل خوا خوله ګروی او چه څه ورته ملاوېږی نو هغې باندې خپله خيټه مړوی نو داشان ددوی حال هم دې چه دوی ته دحرامو او حلالو هيڅ تميز نشته دې، ددوی مقصد صرف خيټه مړول دی. يو حديث مبارك کښې دی چه مومن يو حصې نه خوری او کافر د اوو حصو نه ([2]). د جزاء په ورځ ددوی دکفر په وجه ددوی دپاره سزاګانې دی . بيا د مکې کفارو ته زورنه ورکوی او هغوئ دخپلو عذابونه ويروی چه تاسو اوګورئي چه کومو کلو والو چه ستاسو نه زيات طاقتور وو او مونږ هغوئ دهغوئ د کفر په سبب هلاک کړې او تهس نهس موکړل او هغوئ دخپل نبی عليه السلام تکذيب کولو او زمونږ د احکامو خلاف ورزی به ئې کوله . اوتاسو خو ډير زيات کمزوری او کم طاقت والا يئ او ددې رسول ﷺ تکذيب کوئی چه دا خاتم الانبياء او سيد المرسيلن دې، نو ستاسو به څه انجام وی ؟ دا اومنئ چه ددې رحمت والانبی کريم ﷺ په وجه په تاسو دنياوی عذاب رانغلو خو دآخرت عذاب نه تاسو نه شئ بچ کيدئی . هرکله چه مکې والو دالله رسول ﷺ د مکې نه اوويستلو او حضرت نبی کريم ﷺ په يو غار مبارك کښې پټ شو نو په هغه وخت کښې مکې ته متوجه شو او وې فرمائيل چه ائې مکې ته په ټولو ښارونو کښې الله تعالى ته خوښه ئې . اوداشان ماته هم ټولو ښارونو کښې خوښه ئې . که مشرکانو څه ستا نه بيدخله کولم نو څه به هيچرې هم نه وې وتلې ([3]).

نو ټولو حدونو نه تيريدو والونه زيات تيريدو والاهغه سړې دې چه دالله ﷻ دحدونو نه تير شی.يا الله ﷻ حرم کښې دقاتل نه سوا بل څوك قتل کړی،يا ئې د جاهيلت دتعصب په وجه قتل کړی . نو الله ﷻ په خپل نبی ﷺ باندې دا آيت مبارك نازل کړو.

---

[1] صحيح بخاری كتاب الجهاد باب ما يكره من التنازع والاختلاف فى الحرب : ٣٠٣٩.

[2] صحيح بخاری كتاب الاطعمة باب المومن ياكل فى معى واحد : ٥٣٩٣، صحيح مسلم: ٢٠٦٠، ابن ماجة: ٣٢٥٦.

[3] الطبری : ١٦٥/٢٢.

أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ

| آيا پس هغه څوک | چې وی | په واضحه دليل (هدايت) باندې

نو آيا څوک چې د خپل رب د طرفه په ښکاره

مِّن رَّبِّهِ كَمَن زُيِّنَ لَهُ سُوٓءُ عَمَلِهِ

د طرفه د رب خپل نه | پشان د هغه چا دې | چې ښائيسته ښکاره کړې شوې دې | هغه لره | بدعمل د هغه

دليل ولاړ وی | هغوئ د داسې خلقو سره برابر کيدې شی چې خپل بد عملونه ورته ښائسته ښکاری

وَاتَّبَعُوٓا أَهْوَآءَهُم ﴿١٤﴾ مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ ط

اوپيروی ئې اوکړه | د خواهشاتو خپلو | مثال د جنت هغه | چې وعده ئې شوی ده د متقيانو سره دا دې

او په خپلو نفسانی خواهشاتو پسې روان وی | د کوم جنت چې پرهيزګارو سره وعده شوې ده

فِيهَآ أَنْهَٰرٌ مِّن مَّآءٍ غَيْرِ ءَاسِنٍ ج وَأَنْهَٰرٌ مِّن لَّبَنٍ

چې په هغې کښې په | نهرونه وی | داوبو نه | چې نۀ به وی بد بويه | او نهرونه به وی | د پيو نه |

هغه داسې جنت دې چې د (تازه) اوبو نهرونه په کښې بهيږی | هيڅرې نه سخا کيږی | او د داسې پيو ولې چې

لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُۥ ج وَأَنْهَٰرٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ

چې نۀ به وی بدل شوې | خوند د هغې | او نهرونه به وی | د شرابو نه | چې مزيدار به وی |

خوند ئې يو پوټې نه بدليږی | .... او د څکونکو د پاره د خوندناکو شرابو ولې به وی

لِّلشَّٰرِبِينَ ج وَأَنْهَٰرٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى ط وَلَهُمْ فِيهَا

د پاره د څکونکو | او نهرونه به وی | د شاتو نه | صفا سوتره | او وی به هغوئ لره | په هغې کښې

.... او د داسې شهدو نهرونه چې بالکل صفا به وی | او هلته به ورته هر قسم ميوې

مِن كُلِّ الثَّمَرَٰتِ وَمَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ ط كَمَنْ هُوَ

د هر قسم ميوؤ نه | او بښنه به وی | د طرفه د رب د هغوئ نه | پشان د هغه چا دې | چې هغه |

ورکولې شی | او د خپل رب طرفنه به ورته بښنه وی | نو آيا داسې خلق د هغه چا په شان کيدېشی

خَٰلِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوا مَآءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَآءَهُمْ ﴿١٥﴾

به هميشه وی | او ور کښې | او څکولې کيږی به په هغوئ | او بۀ ګرمې | پس پريکوی به | کولمې د هغوئ

چې تل به په اور کښې پراته وی | او و يشيدلې او به به پرې څکلې شی | چې کولمې به ورله ټوټې (ښکته) او غورزوی

قوله تعالى:- أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِ

ايا بدعمله او نيک عمله برابر کيدې شی: الله ﷻ فرمائی چه کوم سړې د الله ﷻ دين د يقين درجې ته رسيدلې وی او هغه بصيرت حاصل شوې وی ، فطرت صحيحه سره ورته د هدايت علم هم وی ، هغه او هغه کس چه بدعملې؛ رياکارنې ګڼرلې، هغه خپل د نفس خواهش پسې وی، دا دواړه برابر نشی کيدې . فرمان دې چه ﴿لَا يَسْتَوِىٓ أَصْحَٰبُ النَّارِ وَأَصْحَٰبُ الْجَنَّةِ ۚ أَصْحَٰبُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَآئِزُونَ ﴾ يعنی جنتی او جهنمی نه شی برابر يدې، جنتيان کامياب او مرادته رسيدونکی دی ،بيا د جنت اوصاف بيانوی چه په دې کښې د اوبو چينې هم دی چه

هیڅکله هم نه اوچیږي ، نه متغیر کیږي ، نه سخا کیږي او نه بدبودار کیږي ، ډیري پاکي لکه د موتی وي . هیڅ خرابي او ناپاکي په کښې نشته دي . حضرت عبد الله ﷺ فرمائي چه جنتي نهرونه دمشکو غرونو نه راوزي.په دې کښې داوبو نه علاوه د پیو نهرونه هم دي چه هیڅکله نه بدلیږي مزه دهغې ډیر سپین ، خوږ ، ډیر صفا ، او مزې والا دي . یو مرفوع حدیث مبارك کښې دي چه دا پې د څناور د تی نه دي راوتلي([1])بلکه قدرتي دي او شرابو نهرونه به وي او ددې څکلو سره د څکونکی زړه خوشخالیږي او دماغ ئې کشاده کیږي . اوهغه شراب نه بدبودار دي او نه تریخ او نه بدمنظر بلکه کتلو کښې ډیر ښه او په څکلو کښې ډیر مزیدار دي . او ددې څکلو سره عقل کښې هیڅ فتور نه راځي او نه دې سره دماغ باندې چکر راځي ، اونه بې هوشه کیږي او نه په کښې نشه شته دې او نه دې سره عقل کښې څه فرق راځي.حدیث مبارك کښې دي چه دا شراب په لاس نه دي جوړ شوي([2]) بلکه د قادر مطلق حکم سره تیار شوي دي . ډیر خوش ذائقه او خوش رنګ دي. جنت کښې د شاتو نهرونه هم دي چه ډیر پاك او خوشذائقه او خوش رنګ دي . یو حدیث مبارك کښې دي چه دا شات هم د مچو د خیټو نه دي راوتلي ([3]).

قوله تعالى:- فِيهَآ أَنْهَٰرٌ مِّن مَّآءٍ غَيْرِ ءَاسِنٍ

دا نهرونه کوم ځائې دي؟:- دمسند یو مرفوع حدیث مبارك کښې دي چه په جنت کښې د پیو ، شاتو او شرابو سمندرونه دي او په دې کښې دې چینې جاري دي. دا حدیث مبارك ترمذی کښې هم دې او امام حسن رحمه الله دې ته صحیح وئیلی دي . د ابن مردویه یو حدیث مبارك کښې دي چه دا نهرونه دجنت عدن نه راوتلي دي.اوبیا دا یو حوض ته راپریوزي.اودهغه ځائې نه د نورو نهرونو په ذریعه نورو جنتونو ته ځي.یو حدیث مبارك کښې دي چه کله تاسو دالله تعالی نه سوال کوئي نو جنت الفردوس ترې طلب کوئي.هغه ټولو نه بهتر او اعلی جنت دې.هم ددې نه دجنتونو نهرونه جاري کیږي او هم په دې درحمان عرش دې ([4]).

په جنت کښې څه دي؟:- طبراني کښې دي چه کله لقیط بن عامر وفد کښې راغلې وو نو حضرت نبي کریم ﷺ نه تپوس کړې وو چه په جنت کښې څه دي ؟ نو حضرت نبي کریم ﷺ ورته اوفرمائیل چه دصفا شاتو نهرونه اوداسې شراب چه په سر درد نه راولي ، او د نه خرابیدونکو پیو نهرونه دي . او د نه خرابیدو صفا اوبو نهرونه ، او رنګ په رنګ میوه جات او عجیبه عجیبه بې مثاله او بالکل پاکې او صفا ښځې به صالحانو ته ملاویږي . اودوی په خپله هم صالحانې وي . ددنیا دلذتونو په شان به دوی نه هم لذتونه اوچتولې شي . خو هلته به بچي نه پیداکیږي ([5]) حضرت انس رضي الله عنه فرمائي چه داخیال کول چه د جنت نهرونه به هم ددنیا دنهرونو په شان کاږه واږه او خراب وي،نه نه،بلکه په الله قسم هغه به پاکه زمکه یوشان جاري وي . ددې کنارې او غارې د لؤلؤ او موتیانو خیمې دي . ددې ښاوره دخالصو مشکو ده . بیا فرمائي چه ددوی دپاره هلته رنګ په رنګ میوې او ګلونه دي . لکه چه بل ځائې کښې فرمائي چه ﴿يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَٰكِهَةٍ ءَامِنِينَ﴾هلته به دوی ډیر امن و امان سره میوې راغواړي . اوهغه به خوري.یو بل آیت مبارك کښې دي چه ﴿فِيهِمَا مِن كُلِّ فَٰكِهَةٍ زَوْجَانِ﴾یعنی دواړوجنتونو کښې د هرهر قسم میوې جوړې دي . دې ټولو نعمتونو سره دا څومره لوئې نعمت دې چه ددوی نه رب تعالی خوشحاله

---

[1]) لا اصل له مرفوعا.

[2]) لا اصل له مرفوعا.

[3]) ترمذی کتاب صفة الجنة : باب ماجاء فی صفة انهار الجنة : ٢٥٧١، وهو حسن احمد: ٥/٥.

[4]) صحیح بخاری کتاب الجهاد باب درجات المجاهدین فی سبیل الله : ٢٧٩٠.

[5]) احمد : ١٣/٤، زوائد عبدالله بن احمد بن حنبل مطولا وسنده حسن المعجم الکبیر: ٤٧٧/١٩، حاکم : ٥٦٠/٤.

دي . او هغه پاك ذات ددوى دپاره خپل مغفرت حلال كړې دې. او ددوى نه راضي شوې دې. او اوس هيڅ فكر نشته دې.د جنتيانو د دهو دهام او نعمتونو نه پس فرمائي چه بل طرفته د جهنميانو دا حالت دې چه هغوئ د جهنم په اور كښې سوزي . او دوى دپاره دهغه نه دخلاصى هيڅ لار نشته دې. او ډيرې تندې په موقع به دوى ته ګرمې ويشدلې اوبه په مشكله ملاويږي. او ددې يو ګوټ څكلو سره به ددوى كولمې پريكړې شي. الله ﷻ دې مونږ ددې نه خپله پناه كښې اوساتي.نوبيا ددوى برابر چرته شوه ؟ چرته جنتيان اوچرته جهنميان ، چرته نعمت او چرته زحمت ، دا دواړه څنګه برابر كيديشي ؟

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّسْتَمِعُ اِلَيْكَ ۚ حَتّٰى اِذَا خَرَجُوْا

او څيني ددوئ نه | هغه څوك دى | چې غوږ ږدى | تاته | تر دې پورې | كله چې | اوزى دوئ |

اوبعضې داسې خلق دى | چې تاته ئې غوږونه نيولى دى | خو چې ستا د مجلس نه

مِنْ عِنْدِكَ قَالُوْا لِلَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ اٰنِفًا

دمجلس ستانه | نو وائى | هغه كسانوته | چې وركړې شوې دې علم | څه اووئيل دهٔ | اوس |

بهر شى| ....نو دپوهانو نه تپوسونه كوى | چې دا اوس ئې څه اووئيل

اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ وَاتَّبَعُوْٓا

دا هغه خلق دى | چې مهر وهلې دې الله | په زړونو ددوئ باندې | او پيروى ئې كړې ده |

دا هغه كسان دى چې الله ﷻ ورته په زړونو باندې مهرونه لګولى دى | اوپه خپلو

اَهْوَآءَهُمْ ⑯ وَالَّذِيْنَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ

دخواهشاتو خپلو | او هغه خلق | چې نيغه لاره ئې موندلې ده | زيات كړل هغوئ لره الله |

خواهشاتو پسې روان دى | اوڅوك چې په نيغه لار روان دى| نو الله ﷻ هغوئ ته

هُدًى وَّاٰتٰهُمْ تَقْوٰىهُمْ ⑰ فَهَلْ يَنْظُرُوْنَ

په لحاظ دهدايت سره | اوور ئې كړه هغوئ ته | تقوى دحصې دهغوئ | نو پس انتظار نهٔ كوى دوئ |

نور زيات هدايت كوى| او د پرهيزګارئ (نور نور) توفيق وركوى | .... نو دا خلق بس د

اِلَّا السَّاعَةَ اَنْ تَاْتِيَهُمْ بَغْتَةً ۚ فَقَدْ جَآءَ اَشْرَاطُهَا ۚ

مګر قيامت ته | چې رابه شى دوئ ته | ناساپه | نو بيشكه راغلې | علامې دهغې |

قيامت په انتظار كښې دى| چې ناګهانه پرې راشى | نو دهغې نښې خو ښكاره شوې دى

فَاَنّٰى لَهُمْ اِذَا جَآءَتْهُمْ ذِكْرٰىهُمْ ⑱

پس چرته به وى موقع | دپاره ددوئ | كله چې | راشى قيامت دوئ ته | دنصيحت قبلولو ددوئ |

او كله چې ورته هغه په خپله مخې ته راشى | نوبيا به د نصيحت قبلول څه فائده وركړي |

فَاعْلَمْ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْۢبِكَ

پس پوهه شه | شان دادې | چې نشته لائق دعبادت | مګر الله دې | او ببښنه غواړه | دپاره دګناه خپلې

نودائې نبى ﷺ ته يقين ساته | چې دالله ﷻ نه سوا بل معبود نشته | اود خپلو خطاګانو په

وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ	وَالْمُؤْمِنٰتِ ط	وَاللّٰهُ يَعْلَمُ	مُتَقَلَّبَكُمْ
او دپاره دمومنانو سړو	او مومنانو ښځو	او الله ته معلوم دي	ځائي دګرزيدو ستاسو
حقله معافي اوغواړه	اود مومنانوسړو او د مومنانوښځو دپاره هم	او الله ﷻ ته ستاسو دتګ راتګ اود استوګنې ځايونه	
وَمَثْوٰىكُمْ ۝۱۹			
او ځائي داستوګنې ستاسو			
ټول ښه معلوم دی			

قوله تعالى:- وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّسْتَمِعُ اِلَيْكَ ج

د منافقانو بيان او هغوئ ته رټنه: دمنافقانو کم ذهني،ناپوهي،بې علمي او بې وقوفي بيانوی چه په مجلس کښې د ناستې نه باوجود اود کلام الرسول آوريدو نه باوجود ددوی په پوهه کښې هيڅ نه راځی.د مجلس په خاتمه اهل علم نه تپوس کوی چه پدې وخت کښې څه اوويلې شو؟ همدا خبره ده چه د دوی په زړونو باندې مهر لګيدلې دې او دوی خپلو خواهشونو پسې روان دی . دوی په فهم صحيح اوقصد صحيح سره نه دی . بيا الله ﷻ فرمائی چه کوم خلق د هدايت قصد کوی نو الله تعالی هم دوی ته د هدايت توفيق ورکوی . اوپه دې باندې د قائم اوسيدو طاقت هم ورکوی . اودده په هدايت کښې زياتوالئ راولی.اوده ته رشدوهدايت الهام ورکوی.بيا فرمائی چه دوی په دې انتظار کښې دی چه قيامت قائم شي او دوی پخپلو سترګو اوګوری چه دقيامت نښې کومې کومې دی او داښکاره شی لکه بل ځائې کښې فرمائی چه ﴿هٰذَا نَذِيْرٌ مِّنَ النُّذُرِ الْاُوْلٰى﴾اوداهم ارشاد دې چه ﴿ اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ﴾ قيامت نزدې اوسپوږمئ دوه ټکړې شوه.اود خلقو حساب نزدې شو.بيا هم دوی د غفلت په خوب اوده دی. حضرت نبی کريم ﷺ نبی کيدل اودنيا ته راتلل د قيامت په نښو کښې يو نښه ده . ځکه چه حضرت نبی کريم ﷺ د نبيانو عليهم السلام خاتم دې .اوالله ﷻ په حضرت نبی کريم ﷺ باندې خپل دين کامل کړو. اوخپل حجت ئې په خپل مخلوق پورا کړو.اوحضرت نبی کريم ﷺ تر قيامته پورې شرطونه او ددې علامتونه داسې بيان کړل چه دوی عليه السلام نه مخکښې هيڅ يو نبی داسې نه وو بيان کړی . نو پخپله د حضرت نبی کريم ﷺ حديث مبارك دې چه ﴿انبى التوبة نبى الملحمة حاشر﴾ چه دچا په قدمونو خلق جمع کړې شی او هغه عاقب دهغه نه پس بل نبی نه وی . بخاری کښې حديث مبارك دې چه حضرت نبی کريم ﷺ خپله دمينځ ګوته او دې سره نزدې ګوته ا وچته کړه او وې فرمائيل چه ځه او قيامت ددې دواړوګوتو په مثال ليږلې شوی يو[1]).الله ﷻ فرمائی چه کافرو دپاره به دقيامت قائميدو نه پس نصيحت او عبرت څه فائده ورکوی؟ لکه دالله ﷻ ارشاد دې چه﴿يَوْمَئِذٍ يَّتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ وَاَنّٰى لَهُ الذِّكْرٰى ؕ﴾يعنی او په هغه ورځ به انسان نصيحت حاصل کړی خودده دپاره نصحت څه ځيز دې ؟ يعنی د نن ورځې عبرت بې سود دې . او يو آيت مبارك کښې دی چه ﴿وَّقَالُوْٓا اٰمَنَّا بِهٖ ۚ وَاَنّٰى لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِنْ مَّكَانٍۭ بَعِيْدٍ ۚ﴾په هغه ورځ به اووائی چه مونږ په قران ايمان راوړو حالانکه په داسې لرې ځائې چرته وس رسی؟يعنی په هغه وخت کښې د دوی ايمان بې سود دې .

قوله تعالى:- فَاعْلَمْ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

د توحيد او استغفار بيان:- بيا فرمائی چه اې نبی ﷺ ا پوهه شه چه هم الله ﷻ معبود برحق دې او بل څوك نشته دې اودا اصل خبر ورکول دی د خپل وحدانيت . دا خو نه دی چه الله ﷻ ددوی د عمل حکم کوی.

---

[1] صحيح بخاری کتاب التفسير سورة النازعات : ۴۹۳۶، صحيح مسلم: ۲۹۵۰.

په دې وجه په دې عطف اچولو نه پس فرمائي چه دخپلو ګناهونو اودمومنانو سړواو ښځو دګناهونو استغفار اوکړه([1]) صحیح حدیث مبارک کښې دې حضرت نبی کریمﷺ فرمائي چه ﴿اللهم اغفرلي خطيئتي وجهلي واسرافي في امري وما انت اعلم به مني اللهم اغفرلي هزلي وجدي وخطاءي وعمدي وكل ذالك عندي﴾ يعنې اے الله ﷻ! ځما په خطاګانو کښې او ځما په جهالت کښې او ځما په کارونو کښې که ځما نه څه زياتې شوې وې نو هغه څيز چه هغه تاته ځما نه زيات معلوم دې هغه اوبخښه، او اے الله ﷻ! ځما بې قصده ګناهونه او د قصد والا ګناهونه او ځما خطاګانې او ځما قصد اوبخښه. اودا ټول ماسره د. اوصحيح حديث مبارك كښې دى چه دخپل مونځ آخر كښې فرمائي چه ﴿الله اغفرلي ما قدمت وما اخرت وما اسررت وما اعلنت وما اسرفت وما انت اعلم به مني الهي لا اله الا انت﴾ يعنې اے اللهﷻ! ځما نه چه کوم ګناهونه مخکښې شوی دی او چه کوم مې روستو کړی دی، او چه کوم مې په پټه کړی دی، او چه کوم مې په ښکاره کړی دی، او چه کومه زياتې مې کړې ده، اوهغه ته ځما نه زيات پيژنې نو هغه اوبخښه، او هم ته ځماالله ﷻ نې او ستا نه سوا بل څوک دعبادت لائق نشته دې ([2]).

اوبل صحيح حديث مبارك كښې دى چه دوى فرمائي چه اے خلقو! تاسو خپل رب طرفته توبه کوى او په تحقيق څه هم خپل رب ته توبه کوم. او هر ورځ د اويا ځلو نه زياته ([3]). مسند احمد كښې دى چه حضرت عبدالله بن سرخس رضی الله عنه فرمائي چه څه حضرت نبی کریمﷺ ته راغلم او ما دوى علیه السلام سره خوراك اوكړو اوبيا مې اووئيل چه يارسول اللهﷺ! الله ﷻ دې تاسو اوبخښى نو حضرت نبى كريمﷺ فرمائي چه تا هم. ما اووئيل چه يارسول اللهﷺ څه ستاسو دپاره استغفار كوم نو حضرت نبى كريمﷺ فرمائي چه خپل ځان دپاره هم. بيادوى دا آيت مبارك اولوستو چه دخپلو ګناهونو او مومن سړو او ښځو دپاره دګناهونو معافى غواړئ. بيا ما د حضرت نبى كريمﷺ كس تلې مبارك اوكتلو چه راوتلې شان وو لکه چه زخه وى. دا مسلم او ترمذى هم روايت كړې دې ([4]). ابويعلى كښې دى چه حضرت نبى كريمﷺ اوفرمائيل چه د﴿لااله الاالله﴾او ﴿استغفرالله﴾ وئيل لازم كړئ اودا ډير ډيروائې ځكه چه ابليس وائې چه ما خلق په ګناهونو هلاك كړل او څه خلقو په دې دوؤ كلمو هلاك كړم. ما چه كله اوكتل نو دوى مې خواهشونوپسې روان اوليدل او دوى وائى چه مونږ په هدايت يو([5]) يو بل اثر كښې دى چه ابليس وائى چه اے الله ﷻ ځما دې ستا په عزت او ستا په جلال قسم وى چه تر كومې ديو سړى روح د هغه په بدن كښې وى نو څه به هغه لمسوم. نوالله ﷻ فرمائى چه ځما دې هم په خپل جلال او عزت قسم وى چه څه به هغه معاف كوم چه تر كومې هغه ځمونږ نه استغفار كوى ([6]) داستغفار فضيلت كښې نور هم ډير احاديث دى. بيا الله ﷻ فرمائى چه ستاسو په ورځ كښې كمې زياتې كول او تصرف كول او ستاسو د شپې په وخت كښې ځائې نيول الله ﷻ ته معلوم دى. لكه چه فرمان دې چه ﴿ وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ﴾ يعنى الله ﷻ هغه ذات دې چه تاسو دشپې په وخت كښې فوت كوى او د ورځې چه څه كوئى هغه ورته معلوم دى.

او يو آيت مبارك كښې دالله ﷻ فرمان دې چه ﴿ وَمَا مِن دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ﴾ يعنى په زمكه چه څومره تلونكى

---

[1]) صحيح بخارى كتاب الدعوات باب قول النبى ﷺ (اللهم اغفرلى ما قدمت.....):٦٣٩٩، صحيح مسلم: ٢٧١٩. ابن حبان : ٩٥٨.

[2]) صحيح مسلم كتاب صلاة المسافرين باب الدعاء فى صلاة الليل وقيامه: ٧٧١، ابوداود: ٥٠٩، ترمذى : ٣٤٢٢، احمد: ١٠٢/١.

[3]) صحيح بخارى كتاب الدعوات باب استغفار النبى ﷺ فى اليوم والليلة : ٦٣٠٧، صحيح مسلم: ٢٧٠٢ ،

[4]) صحيح كتاب الفضائل باب اثبات خاتم النبوة : ٢٣٤٦، ترمذى : ٢٣، احمد: ٨٢/٥.

[5]) مسندابويعلى : ١٣٦، السنة لابن ابى عاصم : ٧ ،

[6]) احمد : ٧٦/٣، حاكم ٢٦١/٤.

دي دهغه ټولو روزي دالله ﷻ په ذمه ده . او امام ابن جرير رحمه الله هم دا خوښوي . د حضرت ابن عباس رضي الله عنه قول دې چه ددې نه مراد دآخرت ځائې دې . حضرت سدي رحمه الله فرمائي چه په دنيا کښې ستاسو د تګ راتګ اوستاسو دقبرونو ځائې معلوم دې . خو اول قول زيات بهتر دې او زيات ظاهر دې . والله اعلم .

وَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ | اٰمَنُوْا | لَوْلَا نُزِّلَتْ

اوونيل به هغه کسانو | چې ايمان ئې راوړې دې | ولې نه نازلولې کيږي

| اومومنانو وائی | چې د جهاد په باره کښې يو نوې سورت ولې نازل نشو؟

سُوْرَةٌ ۚ | فَاِذَآ | اُنْزِلَتْ | سُوْرَةٌ مُّحْكَمَةٌ | وَّذُكِرَ | فِيْهَا

يو سورت | پس هر کله چې | نازل کړې شو | يو سورت محکم | او ذکر کړې شو | په هغې کښې

.........خو کله چې داسې سورت نازل شی | چې په هغې کښې د جهاد ذکر وی | نو

الْقِتَالُ ۙ | رَاَيْتَ | الَّذِيْنَ | فِيْ قُلُوْبِهِمْ | مَّرَضٌ | يَّنْظُرُوْنَ | اِلَيْكَ

جنګ | نواوليدل تا | هغه کسان | چې په زړونو دهغوئ کښې | مرض وؤ | چې ګوری | تاته

ته هغه خلقو ته ګورې | چې د کومو په زړونو کښې چې دنفاق مرض دې | هغوئ ستا طرفته دهغه چا

نَظَرَ الْمَغْشِيِّ | عَلَيْهِ | مِنَ الْمَوْتِ ۭ | فَاَوْلٰى لَهُمْ ۚ ﴿۲۰﴾

پشان دکتلو دهغه چاچې بې هوشي راغلې وی | په هغه باندې | دوجې دمرګ نه | پس افسوس په حال دهغوئ باندې

په شان ګوری | په چا چې د مرګ بې هوشي راغلې وی | ....نو هغوئ دپاره هلاکت دې

طَاعَةٌ | وَّقَوْلٌ مَّعْرُوْفٌ ۣ قف | فَاِذَا | عَزَمَ الْاَمْرُ ۣ وقف

په ژبې ئې دطاعت اقرار دې | او خبرې ښې ښې | پس هر کله چې | محکمتيا اوکړه کار (دجنګ)

تابعدارۍ کول پکار دی | اوښه خبره کول پکار دی | خو چې د جهاد فيصله اوشوه نو

فَلَوْ صَدَقُوا اللّٰهَ | لَكَانَ | خَيْرًا | لَّهُمْ ۚ ﴿۲۱﴾

نو که دوئ رښتينې ثابت شوې وې دالله سره | نووؤ به دا کار | بهتره | دپاره ددوئ |

که دغه وخت هم دوئ الله ﷻ ته رشتيا وئيلې وې | نو دا به د دوی دپاره ډيره ښه وه

فَهَلْ عَسَيْتُمْ | اِنْ تَوَلَّيْتُمْ | اَنْ تُفْسِدُوْا

نو آيا څه بله توقع کيدې شی ستاسو نه | (بې ددې نه) چې مخ واړوؤ تاسو | نوفساد به کوی |

بيا تاسو نه داهم توقع ده | که چرې تاسو (دجهاد او ايمان نه) مخ واړوئ | نو د زمکې په مخ فساد

فِي الْاَرْضِ | وَتُقَطِّعُوْٓا | اَرْحَامَكُمْ ﴿۲۲﴾ | اُولٰۗىِٕكَ الَّذِيْنَ

په زمکه کښې | او پريکوئ به تاسو | خپلولئ ستاسو | دا هغه خلق دی

خور کړئ | ....اود خپلولئ تعلقات به ختم کړئ | ....دغه خو هغه کسان دی چې

أَبْصَارَهُمْ﴿۲۳﴾	وَأَعْمَىٰ	فَأَصَمَّهُمْ	لَعَنَهُمُ اللَّهُ
سترګې ددوئ	او ړندې ئې کړې	پس کاڼه ئې کړل دوئ	چې لعنت اوکړو په دوئ باندې الله

الله ﷻ پرې لعنتونه ورولي دي | نو دوي ئې کاڼه کړي دي | او د دوي سترګې ئې ړندې کړي دي

قوله تعالى:- وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ

دجهاد نه مخ اړونکي منافق وي :- الله ﷻ خبر ورکوی چه مومن خودجهاد دحکم خواهش کوی ، بيا چه کله الله ﷻ جهاد فرض کوی اوددې حکم نازلوی نو ددې نه اکثر خلق روستو شی . لکه يو ځائې کښې ارشاد دې چه ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ﴾ يعنى آيا تا نه دى کتلى چه چا ته اوونيلې شو چه تاسو خپل لاسونه ايسار کړئى اومونځ قائم کړئى او زکوة ورکوئ،بيا چه کله په دوی جهاد فرض کړې شو نو دوی کښې يو فريق خلقو نه داسې ويريدو لکه څنګه چه دالله ﷻ نه ويريږی . بلکه ددې نه هم زيات. او وائى چه ائې زمونږ پروردګاره ! تا په مونږ جهاد ولې فرض کړو. تا ولې مونږ ته نزدې مرګ پورې ډهيل ړانکړو ؟ نو ته اووايه چه د دنيا متاع ډيره کمه ده او پرهيزګارو دپاره آخرت ډير بهتر دې . نو تاسو باندې به بالکل ظلم نشى کولې .

نو دلته فرمائى چه ايمان والا خودجهاد د آيتونو دنزول خواهش کوی . خود منافق چه کله دا آيتونه آورى نودخپلې ويرې اونامردئى په وجه تاسو ته داسې غور غورسره ګورى لکه دمرګ والا.بيا مؤمنانو ته په ميدان کښې دجنګ کولو رغبت ورکوئې.ددوی حق کښې دا بهتر وو چه دوی آوريدلو سره منلې وې او کله چه موقع راتله نوچه دوی ښه په جوش سره جهاد کولو او دخپل خلوص ثبوت ئې ورکولو. بيا فرمائى چه نزدې ده چه تاسو دجهاد نه منع شئ اوددې نه ځان بچ ساتئ نو تاسو به په مخ د زمکې فساد شروع کړئى . اوصله رحمى به پريږدئى.يعنى ستاسو چه دجاهليت په زمانه کښې کوم حالت وو هغه به ستاسو بيا شى.نو فرمائى چه په داسې خلقو باندې دالله ﷻ لعنت او قهر دې. او د رب د طرفنه ګونګيان او رانده دى . په دې کښې په زمکه دفساد کولو نه او عام طور د قطع رحمئ ممانعت دې . بلکه الله ﷻ په زمکه کښې داصلاح کولو او صله رحمئ کولو هدايت کړې دې . اوددې حکم ئې کړې دې . د صله رحمئ معنى ده خپلو رشته دارو سره په کار کښې ، خبرو کښې ښه سلوك کول او احسان کول او ددوی په مالى مشکلاتو کښې دوی سره مددکول . دې باره کښې ډير صحيح او حسن احاديث مروى دى . صحيح بخارى شريف کښې دی چه کله الله ﷻ خپل مخلوق پيدا کړو نو رحم پاسيدو او رحمان سره په جنګ شو نو دده نه تپوس اوشو چه څه خبره ده ؟ ده اوونيل چه دا مقام دې د ماتيدو او ستا دپناه . نو په دې الله ﷻ اوفرمائيل چه ولې ته ددې نه راضى نه ئې څه ؟ چه ستا يوځائې کونکى څه يو ځائې کړم او ستا ماتونکى څه مات کړم ؟ نو ده اووئيل چه پدې ډير خوشحاله يم . ددې حديث بيانولو نه پس راوی حضرت ابوهريره رضی الله عنه فرمائى که تاسو غواړئى نو دا آيت مبارك اووائې چه ﴿فَهَلْ عَسَيْتُمْ﴾ [1] او بل سندسره دی چه پخپله حضرت نبى کريم ﷺ اوفرمائيل [2] ابوداؤ،ترمذى،ابن ماجه وغيره کښې دی چه هيڅ يو ګناه دومره غټه او دومره خرابه نه ده چه دهغې سزا په دنيا کښې او بيا په آخرت کښې ډيره زر رسيدلى وی په نسبت دسرکشئ او بغاوت او قطع رحمئ [3] مسنداحمد کښې دی چه کوم سړې غواړی چه دهغه عمر دې زيات وی او دهغه روزى دې فراخه وی نو هغه ته پکار دى

---

[1] صحيح بخارى کتاب التفسير سورة محمد : ٤٨٣٠، صحيح مسلم: ٢٥٥٤، احمد:٢/٣٣٠، ابن حبان : ٣٣١.
[2] صحيح بخارى حواله سابق : ٤٨٣١.
[3] ابوداود کتاب الادب باب فى النهى عن البغى : ٤٩٠٢، وسنده صحيح ترمذى : ٢٥١١، ابن ماجة: ٤٢١١، احمد: ٣٦/٥.

چه صله رحمی کوی [1] او يو حديث مبارك کښې دی چه خما نزدې رشته دار ماسره رشته ماتوی راماتوی او ځه هغوئ معاف کوم. او هغوئ په ما ظلم کوی او ځه ورسره احسان کوم ، اوهغوئ ماسره بدکوی نو ځه ددې بدله اخلم ؟ نو حضرت نبی کريمﷺ اوفرمائيل چه نه داسې مه کوه که چرې ته داسې کوې نو ټول په ټوله به پريښودنې شئ . نو په صله رحمئ اوسه او ياد ساته چه تر کومې پورې ته په دې باندې قائم نې نو تا سره به هر وخت دالله ﷻ مدد وی [2] بخاری وغيره کښې دی چه حضرت نبی کريمﷺ اوفرمائيل چه صله رحمی عرش سره لګيدلې ده.حقيقت کښې صله رحمی کولو والا هغه نه دې چه د چا داحسان بدله کښې احسان اوکړی بلکه صحيح معنو کښې رشته جوړولو والا خو هغه دې چه ته هغه سره پريږدې او هغه تا نه پريږدی [3] مسنداحمد کښې دی چه صله رحمی به د قيامت په ورځ ايښودې شی،ددې به پتونان وی د هوسئ د پتونانو په شان،نودابه ډير په صفا او تيز آواز سره وائی چه هغه به پريکولې شی چه چا دا پريکوله.اوهغه به يوځائې کولې شی چه چادا يوځائې کړې وه [4] د مسند يو حديث مبارك کښې دی چه رحم کولو والاباندې الله ﷻ رحم کوی . تاسو په زمکې والو باندې رحم اوکړئ الله ﷻ به تاسو باندې رحم اوکړی . رحم درحمان د طرفنه دې . ددې يو ځائې کولو والا اللهﷻ يو ځائې کوی. او ددې ماتولو والا اللهﷻ ماتوی . داحديث مبارك ترمذی کښې هم دې . او امام ترمذی دې ته صحيح وائی [5] حضرت عبدالرحمان بن عوف رضی الله عنه دبيمارئ پوښتنې دپاره خلق لاړل نو دوی اوفرمائيل چه تاسو صله رحمی کړې ده. حضرت نبی کريمﷺ فرمائی چه ځه رحمان يم او درحم نوم په خپل نوم ايښودې دې . ددې يو ځائې کولو والا اللهﷻ يو ځائې کوی او ددې جدا کولو والا الله ﷻ جدا کوی [6] او يو حديث مبارك کښې دی چه حضرت نبی کريمﷺ فرمائی چه الله ﷻ فرمائی چه روحونه ملاؤ شوی دی چه کوم په اول ورځ يو ځائې شوی دی نوهغه به دلته هم يو ځائې وی او چه کومو کښې هغه ځائې نفرت وو دلته به هم هغوئ کښې جدائی وی [7] حضرت نبی کريمﷺ فرمائی چه کله زبانی دعوې زياتې شی نو عملونه کميږی . چه زبانی ميل جول وی ، دزړه بغض وی،اودښمنی وی او وررشته داروسره بدسلوکی وی نو په هغه وخت کښې په خلقو لعنت نازليږی .او ددوی غوږونه کاڼه اوسترګې ړندولې شی [8] دې باره کښې هم ډير احاديث دی . والله اعلم .

اَفَلَا يَتَدَبَّرُوْنَ	الْقُرْاٰنَ	اَمْ عَلٰى قُلُوْبٍ	اَقْفَالُهَا ۝
ايا دا خلق غور نه کوی ا	په قران کښې ا	يا په زړونو باندې ني ا	جرندې دهغې دی ا
نوايا دوئ په قران پاک کښې فکر نه کوی ا يا د دوئ په زړونو باندې تالې لګيدلې دی			

اِنَّ الَّذِيْنَ	ارْتَدُّوْا	عَلٰٓى اَدْبَارِهِمْ	مِّنْۢ بَعْدِ مَا	تَبَيَّنَ
بيشکه هغه کسان ا	چې واپس شو ا	په شاګانو خپلو باندې ا	روستو دهغې نه ا	چې ښکاره شو ا
بيشکه هغه خلق چې د هدايت دښکاره کيدو نه پس هم مرتد شوی دی ا				

[1] احمد: ۲۷۹/۵ وسنده صحيح.
[2] احمد : ۱۸۱/۵،
[3] صحيح بخاری کتاب الادب باب ليس الواصل بالمکافی : ۵۹۹۱، احمد: ۱٦۳/۲.
[4] احمد : ۱۸۹/۲، ابن شيبة: ۵۳۸/۸، حاکم: ۱٦۲/٤.
[5] احمد: ۱٦۰/۲، ابوداود کتاب الادب باب الرحمة : ٤۹٤۱، وسنده حسن ترمذی : ۱۹۲٤.
[6] احمد: ۱۹٤/۱، ابوداود کتاب الزکاة باب فی صلة الرحم: ۱٦۹٤، وهو صحيح ترمذی: ۱۹۰۷.
[7] صحيح بخاری کتاب احاديث الانبياء باب الارواح جنوده مجندة : ۳۳۳٦، صحيح مسلم: ۲٦۳۸، طبرانی:
[8] طبرانی : ٦۱۷۰ ،

لَهُمُ الْهُدَى الشَّيْطٰنُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلٰى لَهُمْ

هغوئ ته | هدايت | شيطان | آسان كړو (داكار) | هغوئ ته | او ددروغو اميد ئې وركړو | هغوئ ته

شيطان دهغوى په نظر كښې د هغوى (عملونه) ښائسته كړي دي | اودوئ ته ئې اوږده اميدونه وركړي دي

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لِلَّذِينَ كَرِهُوا مَا

دا كار | په سبب ددې چې بيشكه هغوئ | اووئيل | هغه كسانو ته | چې خوښ ئې نه وؤ | هغه دين |

دا په دې وجه چې دوئ هغه خلقو ته كوم چې د الله ﷻ دنازل كړي كتاب نه بيزاره دي

نَزَّلَ اللّٰهُ سَنُطِيعُكُمْ فِي بَعْضِ الْأَمْرِ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ

چې نازل كړې دې الله | چې مونږه به منو ستاسو | په ځينو معاملاتو كښې | اوالله | پوهيږي |

دا اووئيل | ....چې مونږ به ستاسو بعضې خبرې اومنو | او الله ﷻ ددوئ په پټو

إِسْرَارَهُمْ فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلٰئِكَةُ يَضْرِبُونَ

په پټو خبرو ددوئ | پس څه حال به وي | كله چې روح اخلي ددوئ نه | فرښتې | نو وهي به هغوئ

خبرو ښه پوهه دې | نو هغه وخت به ددوئ څه حال وي | چې فرښتې به ترې روحونه اخلي

وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اتَّبَعُوا مَا

مخونه ددوئ | او شاګانې ددوئ | دا كار په سبب ددې چې دوئ | پيروي اوكړه | دهغې |

اومخونه اوشاګانې به ورله وهي | ....داځكه چې دوئ په هغه لار روان وشول چې الله ﷻ

أَسْخَطَ اللّٰهَ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ

چې ناراضه كوي الله | او خوښه ئې نه كړه | رضا دهغه | نو ضائع ئې كړل | عملونه ددوئ |

ئې ناراضه كړه || اودهغه د رضا (كارونو) نه بيزاره شو | نو الله ﷻ ددوئ عملونه برباد كړل

قوله تعالى:- أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ

قرآن پاك كښې غور و فكر ولې نه كوي:- الله ﷻ خپل كلام پاك كښې دغور وفكر كولو او سوچ كولو هدايت فرمائي اوددې نه دبې پر واهئ كولونه او مخ اړولو نه منع كوي. نو فرمائي چه غور وفكر خو لا څه كوې ددوی په زړونو كښې تالې لګيدلې دي ؟ هيڅ يو كلام په دوی اثر نه كوی . كه اثر اوكړی او لاړشی نو دوی به د تيښتې لار بيا نه مومی. ابن جرير كښې دي چه يو ځل حضرت نبی كريم ﷺ ددې آيت مبارك تلاوت كولو يو يمنی نوجوان اووئيل بلكه په دوی ددې تالې دی . تركومې چه دا الله ﷻ بيرته نه كړی او جدائې نه كړی . نو حضرت عمر فاروق رضي الله عنه زړه دا خبره واچوله او تر دې چه دخپل خلافت زمانه كښې به ئې هم دې نه مدد اخستو[1]. بيا فرمائي چه كوم خلق ايمان راوړلو نه پس ايمان نه جدا شو نو اصل كښې دوی لره شيطان دا بد كار ښه كړې دې . ا ودوی ئې دهوكه كښې اچولی دی . اصل كښې دا دكفر سزا ده ددوی دنفاق چه كوم ددوی په زړونو كښې وو،او چه ددې په وجه به ئې خپل ظاهر دباطن خلاف ښكاره كولو. او چه كافرو سره به ملاقې شو نو دهغوئ د خپلولو دپاره به ئې هغوئ سره خپل باطن كښې باطل باندې موافقت كولو او وئيل به ئې چه مونږ ستاسوسره په څه امورو

---

[1] الطبری : ١٠٨/٢٢.

کښې مدد کوئ. خو دا خبرې دالله ﷻ نه نشې پټيدې اوهغه لوئې ذات خو د اندرونې او بيرونې حالاتو نه واقف دې او هغه ذات د شپې په وخت کښې پټې او د راز خبرې اورى اودهغه ذات دعلم انتها نشته دې.

قوله تعالى:- فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ

د قران پاک دمنکرينو د مرګ حالت:- بيا فرمائي چه ددوى به څه په بدنونو پټيرى. اوملائك به دوى په جبر او قهرسره او غصې سره دوى بهر راوباسى.لکه دالله ﷻ ارشاد دې چه ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا ۙ الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ﴾ الخ.يعنى کاش چه تا کتلې چه کله فرښتې ددې کافرو روحونه قبض کوى او دوى په مخ وهى او دوى په په څپيړو وهى.او يو آيت مبارک کښې دى چه ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنفُسَكُمُ﴾ الخ. يعنى کاش چه تا کتلې چه کله دا ظالمان په سکرات موت کښې وى او فرښتې ددوى وهلو دپاره لاسونه خوروى . اوورته وائي چه خپل روحونه راوباسئ او نن ستاسو دپاره د ذلت عذاب دې په دې وجه چه تاسو به د الله ﷻ باره کښې په ناحقه وئيل او دهغه آيتونو پسې به لګيدلې وې نو چا نه چه الله ﷻ خفه وى او درب کريم درضا نه به ئې کراهت کولو . نو ددوى اعمال غاره کښې دى .

أَمْ حَسِبَ	الَّذِينَ	فِي قُلُوبِهِم	مَّرَضٌ	أَن لَّن يُخْرِجَ
آيا ګمان کوى	هغه کسان	چې په زړونو دهغوئ کښې	مرض دنفاق دې	چې هرګز به نه رابرسيره کوى

آيا د چا په زړونو کښې چې مرض پروت وى | هغوئ دا ګمان کوى چې الله ﷻ به هيڅرې

اللَّهُ	أَضْغَانَهُمْ ﴿٢٩﴾	وَلَوْ نَشَاءُ	لَأَرَيْنَاكَهُمْ
الله	دزړونو خرابنيا دهغوئ	او که مونږه اوغواړو	خامخا اوبه ښايو مونږ تاته هغوئ

د هغوئ دښمنئ نه ښکاره کوى | اوکه چرې مونږ غوښتلې نو مونږ به تاته هغه خلق خودلې وو

فَلَعَرَفْتَهُم	بِسِيمَاهُمْ ۚ	وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ	فِي لَحْنِ الْقَوْلِ ۚ
نو خامخا اوبه پيژنې ته هغوئ	په نښو دهغوئ سره	اوخامخابه ته اوپيژنې هغوئ	په طرز دخبرو کښې

نوتا به هغوئ دمخونو نه پيژندلې وو | اودخبرو په طرز به ئې هسې هم اوپيژندې

وَاللَّهُ يَعْلَمُ	أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٠﴾	وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ	حَتَّىٰ	نَعْلَمَ
اوالله پوهيږى	په عملونو ستاسو	او ضرور به مونږ آزمايو تاسو	تر هغې پورې	چې معلوم کړو مونږ

اوالله ﷻ ته ستاسو ټول عملونه ښه معلوم دى | او مونږ به ضرور ستاسو امتحان کوو |

الْمُجَاهِدِينَ	مِنكُمْ	وَالصَّابِرِينَ ۙ	وَنَبْلُوَ أَخْبَارَكُمْ ﴿٣١﴾
جهاد کونکى خلق	ستاسو نه	او صبر کونکى خلق	او چې جاج واخلو دحالاتو ستاسو

چې مجاهدين او په ميدان کښې ، ټينګ اودريدونکى اوپيژنو | اوستاسو د حالت اندازه واخلو

قوله تعالى:- أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ

د انسان ظاهردباطن غماز وى:- يعنى دمنافقانو خيال دې چه ددوى مکارى اوعيارى به الله ﷻ په مسلمانانونه ظاهروى؟دا بالکل غلط خيال دې .الله ﷻ به ددوى مکر داشان واضح کړى چه هر عقل والا سړې به ددې معلومات لرى اوددوى د باطنى بدئى نه به بچ پاتې شى.ددې ډير احوال سورة برآت

كښې بيان شوي دي . او ددوى د نفاق د ډيرو خصلتونو ذكر هلته شوې دې .اوتر دې چه ددې سورة بل نوم فاضحه ايښودې شوې دې يعنى د منافقانو فضيحت كولو والا ﴿اضغان﴾ جمع ده د ضغن ، ضغن وائى دزړه حسد اوبغض ته .دې نه پس الله ﷻفرمائي چه اې نبيﷺ اكه تاسوغوارئي نو مونږ به تاسو ته ددوى وجودونه اوښايو اوتاسو به دوى ښكاره ښكاره اوګورئي.خو الله ﷻداسې اونه كړل اودې تولو منافقانو ته ئې اونه وئيل چه دده په مخلوق پرده وى . ددوى عيبونه دې پټ وى . اودهر سړى په نظر كښې ددوى ذلت وى.داسلامى اموروپه ظاهردارئى باندې وى.او باطنى حساب هم په دې ظاهر اوباطن باندې وى.خو تاسو به دوى ددوى دخبرونه اوطورطريقې نه اوپيژنئى.اميرالمومنين عمر فاروق ؓ فرمائى چه كوم سړې يو راز پټوى نوالله تعالى هغه دده په مخ او دده په ژبه ظاهروى.يو حديث مبارك كښې دى چه كوم سړې يو راز پټ ساتى نو الله ﷻ هغه پده ښكاره كوى .هغه بهتر دې اوكه ډير بدتر دې(¹)مونږ په شرح دبخارى كښې په شروع كښې دعملى اواعتقادى نفاق بيان پوراپوراكړې دې. او د هغې د دوباره ليكلو دلته ضرورت نشته دې.يو حديث مبارك كښې د منافقانو ديو ډلې تعين راغلى دې.مسند احمد كښې دى چه حضرت نبى كريمﷺخطبه كښې دالله ﷻ دحمد وثناء نه پس اوفرمائيل چه تاسو كښې بعضې خلق منافق دى نو څه چه دكوم نوم واخلم نو هغه دې اودريږى . نوحضرت نبى كريمﷺ اوفرمائيل چه ائې فلانيه اودريږه،ائې فلانيه اودريږه،تر دې چه د شپږ ديرشو سړو نومونه ئې واخستل ، بيا ئې اوفرمائيل چه تاسو كښې يا تاسو كښې منافق شته دې نو تاسو دالله ﷻ نه ويريږئى. نو دې نه پس په دې خلقو كښې يو سړى حضرت عمرفاروق ؓ باندې تير شو او هغه مخ پټ كړې وو. نو دوى ؓ هغه اوپيژندو او تپوس ئې ترې اوكړو چه څه دى؟. نوهغه ورته دحضرت نبى كريمﷺ پورتنى حديث مبارك بيان كړو. نو دوى ؓ فرمائى چه الله ﷻ تا هلاك كړى (²). بيا فرمائى چه مونږ تاسو احكام دركوؤ او تاسو رټو راتيو چه معلوم كړو چه تاسوكښې مجاهد څوك دې؟ اوصبر كولووالا څوك دې؟ او مونږ ستاسو اعمالو باندې آزميښت كوؤ. دا خو هر مسلمان ته معلوم دى چه دښكاره كيدو نه مخكښې هغه علام العيوب ته دهر څيز اودهر سړى دعملونوپته ده . نو دلته مطلب دادې چه د دنيا مخكښې ئې ښكاره كړى او دا حال اوګورى او ورته ئې اوښائى. په دې وجه حضرت عبدالله ابن عباس ؓ په دې موقع باندې د ﴿لنعلم﴾ معنى﴿ لنري ﴾ كوى . چه مونږ اوګورو.

إِنَّ الَّذِينَ	كَفَرُوا	وَصَدُّوا	عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ	وَشَاقُّوا
بيشكه هغه كسان	چې كفر ئې اوكړو	او خلق ئې منع كړل	دلارې دالله نه	او مخالفت ئې اوكړو

څوك چې كافران شول | او خلق ئې دالله ﷻ دلارې نه منع كړل | اودهدايت د پيژندلو نه پس ئې

الرَّسُولَ	مِنْ بَعْدِ مَا	تَبَيَّنَ	لَهُمُ	الْهُدَىٰ ۙ	لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ
درسول	روستو دهغې نه	چې ښكاره شوه	هغوئ ته	نيغه لار	هرګز به ضرر اونه رسوى الله ته

د رسول مخالفت اوكړو | .... نوهغوئ به الله ته هيڅ ضرر

شَيْئًا ۗ	وَسَيُحْبِطُ	أَعْمَالَهُمْ ﴿٣٢﴾	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ	آمَنُوا
يوه ذره	او ضائع به كړى الله	عملونه دهغوئ	اے هغه كسانو	چې ايمان مو راوړې دې

ورنكړې شى | او الله ﷻ به ددوى عملونه برباد كړى | ....ائې مومنانو !

(¹) طبران : ١٧٠٢،

(²) احمد: ٢٨٣/٥، مجمع الزوائد : ١١٢/١،

أَطِيعُوا اللَّهَ | وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ | وَلَا تُبْطِلُوا | أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٣﴾

حکمونه منئ دالله | او اطاعت کوئ درسول | او مه بربادوئ | عملونه خپل |

دالله ﷻ تابعداري اوکړئ | او د رسول ﷺ تابعداري اوکړئ | او خپل عملونه مه تباه کوئ

إِنَّ الَّذِينَ | كَفَرُوا | وَصَدُّوا | عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ | ثُمَّ مَاتُوا

بیشکه هغه کسان | چې کفر ئې اوکړو | او خلق ئې منع کړل | دلارې دالله نه | بیا مړه شو هغوئ

بیشکه چا چې کفر اختیار کړې دې | او خلق ئې د الله ﷻ دلارې نه منع کړې دی | بیا هم دغسې

وَهُمْ كُفَّارٌ | فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ﴿٣٤﴾ | فَلَا | تَهِنُوا | وَتَدْعُوا

او هغوئ کافران وو | پس هرګز به اونه بښي الله | هغوئ لره | پس مه یر زړې کیږئ | او بلنه مه کوئ

کافران مړهٔ شولإنو الله ﷻ به هغوئ هیڅکله اونه بښی|نو تاسو همت مه بانیلئ|او(دخان نه) د صلحې دعوتونه

إِلَى السَّلْمِ ۖ | وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ ۖ | وَاللَّهُ | مَعَكُمْ | وَلَنْ يَتِرَكُمْ

صلحې ته | او هم تاسو به غالب یئ | او الله | ستاسو سره دې | او هرګز به نهٔ ضائع کوی |

مه ورکوئ | او هم تاسو به غالب یئ | او الله ﷻ ستاسو ملګرې دې | اوستاسو په عملونو کښې

أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٥﴾

عملونه ستاسو

به هیڅ کمي نه کوی |

قوله تعالى:- إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

ګمراه کیدو والا هم خپل نقصان کوی : الله ﷻ خبر ورکوی چه کفر کولووالا اودالله ﷻ لارې لره پرېښودو والا، درسول ﷺ مخالفت کولووالا، دهدایت په موجود ګئ کښې کفرکولو والا دالله ﷻ هیڅ نشی کولې. بلکه هم خپل نقصان کوی . صبا به د قیامت په ورځ خالی لاسونه وی. دوی سره به یو نیکی هم نه وی. لکه څنګه نیکئ ګناهونه ختموی داشان به ددوی بدترینه جرمونه ددوی نیکئ ختمې کړی.

د﴿وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ﴾ **شان نزول:-** امام محمد بن نصر مروزی رحمة الله عليه په خپل کتاب الصلوة کښې یو حدیث مبارك لیکلې دې چه د صحابه کرامو رضي الله عنهم خیال وو چه ﴿لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ﴾سره هیڅ یو ګناه نه نقصان کوی لکه چه شرك سره هیڅ یو نیکی فائده نه ورکوی.نو دې باندې دا آیت مبارك نازل شو چه﴿أَطِيعُوا اللَّهَ﴾ الخ . اوس په دې صحابه کرام رضي الله عنهم ویریدل چه هسې نه ددوی ګناهونه ددوی نیکئ برباد نه کړی.بل سندسره مروی دی چه هره نیکی بالیقین مقبوله ده تر دې چه دا آیت مبارك نازل شو نو وې ونیل چه خمونږ عملونولره بربادکولو والا څیز لویه ګناه او بدئی دی.تر دې چه داآیت مبارك نازل شو چه﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ﴾ الخ نو اوس دې باره د څه خبرې کولو نه منع شو،او دوی به ګناه کبیره او بدو باندې ویریدل. او ددې نه دبچ کیدو به دوی ته هیڅ امید نه وو. دې نه پس الله ﷻ خپل ایمانداره ته د خپل اطاعت حکم ورکړو. او دا ددوی دپاره ددنیا او دآخرت دواړو نیك بختی ده . او دوی دمرتد کید نه منع کوی . څکه چه دا دعملونو تباه کوونکئ څیز دې . بیا فرمائی چه الله ﷻ سره.کفر کولو والا او د رب لارې نه منع کولو والا او په کفر کښې مړکیدونکی دالله ﷻ د بخشش نه محروم دی . لکه فرمان دې چه الله ﷻ شرك نه بخښي . دې نه پس الله ﷻ فرمائی چه تاسودښمن مقابله کښې دعاجزئ اظهار مه کوئی . او

ددوی دویرې دوی ته د صلح کولو دعوت مه ورکوئی . حالانکه تاسو قوت کښې ، غلبه کښې ، طاقت کښې، او اسبابو کښې تاسو قوی یئ خوکه کافر ستاسونه قوت کښې،تعداد کښې اواسبابو کښې زيات وی اودمسلمانانو امام په دې کښې مصلحت اوګنړی نو په داسې وخت کښې بیشکه صلح طرفته تلل جائز دی. لکه پخپله حضرت نبی کریمﷺ د صلح حدیبیه په موقع چه اوکړل. او دمکې مشرکانو دوی د مکې تلو نه منع کړل.اوحضرت نبی کریمﷺ ترلسو کالو پورې جنګ اونکړواو مصلحت ئې اوکړو.بیا ایمان والوته یو ډیر لوئې زیرې او خوشخبر ورکوی چه الله تعالٰی تاسو سره دې. په دې وجه نصرت او فتح ستاسو ده . تاسو یقین اوکړئی چه ستاسو وړې نه وړه نیکی به هم ضائع نه کړی. بلکه تاسو ته به ددې پورا پورا اجر او ثواب ملاویږی. والله اعلم .

إِنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ ؕ وَإِنْ تُؤْمِنُوْا

بیشکه ژوند ددنیا | لوبې دی | او مشغولتیا ده | او که تاسو ایمان راوړو

| د دنیا دا ژوند خو بس لوبې او تماشې دی| او که تاسو ایمان راوړو

وَتَتَّقُوْا يُؤْتِكُمْ أُجُوْرَكُمْ وَلَا يَسْئَلْكُمْ

او پرهیزګاری مو اوکړه | نو دربه کړی تاسو ته (الله) | اجرونه ستاسو | اونهٔ به غواړی ستاسو نه |

اوپرهیزګار پاتې شوئ | نو الله ﷻ به تاسو ته اجرونه درکړی | او هغه تاسونه

أَمْوَالَكُمْ ۝ إِنْ يَّسْئَلْكُمُوْهَا فَيُحْفِكُمْ

مالونه ستاسو | او که اوغواړی ستاسو نه دغه مالونه | اوبه زیات اوغواړی ستاسو نه |

مالونه نهٔ غواړی |که مالونه درنه اوغواړی | او تربسه بسه ئې درنه اوغواړی | نو تاسو

تَبْخَلُوْا وَيُخْرِجْ أَضْغَانَكُمْ ۝ هٰٓأَنْتُمْ هٰٓؤُلَآءِ

نو تاسو به بخل اوکړئ | او راوبه باسی | عیبونه ستاسو | اے تاسو | دا کسان یئ |

به شومتیا اوکړئ | اوپه دې به ستاسو خفګانونه راڅرګند کړی | تاسو داسې خلق یئ

تُدْعَوْنَ لِتُنْفِقُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللهِ ۚ فَمِنْكُمْ

چی رابللې کیږئ تاسو | دپاره ددې چی تاسو خرچ اوکړئ | په لار داالله کښې | پس ځینی ستاسو نه

چې څه وخت درته الله ﷻ په لار کښې دمال لګولو بلنه درکوله | نو په تاسو کښې بعضو

مَّنْ يَّبْخَلُ ۚ وَمَنْ يَّبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَنْ نَّفْسِهٖ ؕ

هغه څوک دی | چی بخل کوی | او څوک چی بخل کوی | پس بیشکه هغه بخل کوی | دځان خپل سره

کنجوسی اوکړه | ....اوچا چې شومتوب اوکړو نود هغه دشومتوب نقصان هم هغه ته دی

وَاللهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَآءُ ۚ وَإِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا

او الله خو غنی دې | او تاسو محتاجه یئ | او که مخ واړوئ تاسو | نو الله به بدل راولی | یوقوم |

اوالله ﷻ غنی(بادشاه) دې | او تاسو ورته محتاج یئ | او که تاسو مخ واړوئ

غَيْرَكُمْ ۙ ثُمَّ لَا يَكُوْنُوْٓا أَمْثَالَكُمْ ۝

غیر ستاسو نه | بیا به نهٔ وی هغوئ | پشان ستاسو |

نوستاسو په ځائې به یو بل قوم راولی | چې هغوئ به ستاسو په شان (مخ اړونکی) نه وی

قوله تعالى:- اِنَّمَا الْحَیٰوةُ الدُّنْیَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ

ددنیا بې ثباتي او ناپائیداري:- ددنیا حقارت او ددې قلت او ذلت بیانیږي چه ددې نه سوا د تماشې نه هیڅ نه حاصلیږي خو چه کوم کار الله ﷻ دپاره اوکړې شي هغه به باقي وي . بیا فرمائي چه دالله ﷻ ذات بې پرواه دې. ستاسو نیک کارونه هم ستاسو د فائدې دپاره دي . هغه پاك ذات ستاسو د مالونو اوږې نه دې. هغه لوئې ذات چه تاسوته د خیرخیرات کولو حکم کړې دې نو ددې وجه داده چه ستاسو غریبانان او فقراء دې سره اوپاللې شي. اوبیا تاسو دار آخرت کښې دثواب مستحق شئ: بیا دانسان د بخیلتوب او بخیلتوب نه پس دزړه دکینې دظاهریدو حال بیانیږي.دمال په وجه خو داسې کیږي چه انسان ته مال ډیر محبوب وي اوددې خرچ کول دده دپاره مشکل وي . بیا د بخیلانو د بخیلتوب دوبال ذکرکیږي دالله ﷻ لار کښې مال نه خرچ کول اصل کښې خپل نقصان کول دي . ځکه چه دبخیلتوب وبال به هم په ده وي. دې به دصدقې د فضیلت اوددې داجر نه به هم محروم وي.الله ﷻ د ټولونه غني دې او ټول د هغه د در سوال ګر دي . غنا د خالق کائنات وصف لازم کوي . او احتیاج د مخلوق وصف لازم دی . نه دې ددې نه جدا وي او نه هغه دده نه جدا وي . بیافرمائي که تاسو د اطاعت نه مخ وارولو او دده د شریعت تابعداری مو اونکړه نو ستاسوبدل کښې به یوبل قوم راولي چه ستاسو په شان به نه وي بلکه دوی به آوریدوکي او حکم منلو والا وي او د نافرمانونه بیزاره دي. ابن ابي حاتم او ابن جریر کښې دي چه کله حضرت نبي کریم ﷺ دا آیت مبارك تلاوت کړو نو صحابه کرام رضي الله عنهم تپوس اوکړو چه یارسول الله ﷺ ! دا کوم خلق دي چه زمونږ بدله کښې به راوستلې شي . او زمونږ پشان به نه وي . نو حضرت نبي کریم ﷺ خپل لاس مبارك د حضرت سلمان فارسي رضي الله عنه په شا کیخود او وې فرمائیل چه دې او دده قوم که دین ثریا کښې هم وې نو د فارس خلقو به راوړې وې (۱) ددې دیو راوی مسلم بن خالد زنجي باره کښې دبعضو آئمه جرح وتعدیل څه کلام کړې دې . والله اعلم . الحمدلله دالله ﷻ فضل وکرم سره د سورة محمد تفسیر ختم شو.

دسورة فتح تفسیر

بخاري او مسلم او مسنداحمد کښې حضرت عبدالله بن مغفل رضي الله عنه نه روایت دې چې دفتح مکه په کال د سفر دوران کښې حضور نبي کریم ﷺ پخپله اوښه مباركه سور وو او د سورة فتح تلاوت ئې ترجیح سره کولو. که ماته ددې خبرې ویره نه وې چې خلق به راجمع شي نو ما بهٔ هم دهغو ﷺ د تلاوت پشان تاسو تلاوت کړې وې . (۲)

ایاتونه	سورة الفتح مدنية وهي تسع وعشرون اٰية واربع ركوعات	رکوع ګانې
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۲۹	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	۴

إِنَّا فَتَحْنَا	لَكَ	فَتْحًا مُّبِيْنًا ۝١	لِّيَغْفِرَ	لَكَ اللّٰهُ	مَا
بیشکه مونږه فتح درکړه	تالره	فتحه ښکاره	دپاره ددې چې معاف کړي	تاته الله	هغه

بیشکه مونږ تاته ښکاره کامیابي درکړه | چې الله ﷻ ستا وړا ینئ

(۱) منصف عبدالرزاق : ۹۹۲۳، ابن حبان: ۲۱۰ ... تاریخ اصبهان: ۳/۱، دلائل النبوة: ۳۳٤/٦، ددې معنی حدیث پاک صحیح بخاری : ٤۸۹۸ صحیح مسلم: ۲٥٤٦ کښې هم موجود دې .

(۲) صحیح بخاری کتاب المغازی باب این ذکر النبي ﷺ الرایة یوم الفتح : ٤۲۸۱، صحیح مسلم: ۷۹٤، احمد: ٥٤/۱، ابوداود: ۱٤٦۷،

تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ

چې مخکښې تیر شوی دی | د ګناهونو ستانه | او هغه | چې روستو دی | او چې پوره کړی |

او روستنۍ ټولې خطا ګانې معاف کړې | ....او خپل نعمتونه

نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ۝ وَيَنْصُرَكَ اللَّهُ

نعمت خپل | په تا باندې | اوو ښائی تاته | لاره نیغه | او امداد اوکړی ستا | الله |

په تا باندې پوره کړی | اوپه نیغه لاردې روان کړې | ....اوالله ﷻ درته په عزت سره

نَصْرًا عَزِيزًا ۝

امداد زبردست |

برې درکړی |

قوله تعالی:- إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝

دسورة فتح شان نزول اودحضرت نبی کریم ﷺ دعبادت حال: ذی قعده شپږمه هجرئی کښې حضرت نبی کریم ﷺ دعمرې اداکولو دپاره مدینې منورې نه مکې مکرمې ته روان شو. خو په لار کښې مشرکانو ایسار کړو اود مسجد الحرام زیارت کولو نه ئې منع کړل.بیا هغه خلق صلح ته راغلل اوحضرت نبی کریم ﷺ هم ورسره صلح اوکړه پدې خبره چه راتلونکی کال کښې به عمره اداکوی . او دا خبره د صحابه کرام رضی الله عنهم یو لوئې جماعت ته خوښه نه وه. اوپه دې کښې خاص خاص قابل ذکر هستی حضرت عمر فاروق رضی الله عنه وو. دوی رضی الله عنهم هم هغه ځائې خپلې قربانۍ اوکړه او واپس شو. اوددې پورا واقعه ددې سورة په تفسیر کښې رازی. انشاء الله. په واپسۍ کښې حضرت نبی کریم ﷺ باندې دا آیت مبارك نازل شو. چه په دې کښې واقعې ذکر دې .

صلح حدیبیه ته د فتح مبین وئیلو وجه:-او دې صلح ته دنتیجې اعتبار سره فتح اووئیلې شوه. حضرت ابن مسعود رضی الله عنه وغیره نه مروی دی چه تاسو خو دمکې فتح ته فتح وئیله خو مونږ صلح حدیبیه ته فتح وئیله. حضرت جابر رضی الله عنه نه هم دا مروی دی ([1]). صحیح بخاری کښې دی چه حضرت براء رضی الله عنه فرمائی چه تاسو فتح مکه فتح ګنړله او مونږ بیعت الرضوان ته فتح وئیله . مونږ په دې وخت کښې حضرت نبی کریم ﷺ سره څوارلس سوه کسان وو. او حدیبیه د یو کوهی نوم وو. مونږ ددې نه دخپل ضرورت مطابق اوبه اخستل شروع کړل . او لږ وخت کښې اوبه بالکل ختمې شوې او لږې پکښې هم نه وې . آخر ددې خبر حضرت نبی کریم ﷺ ته اورسیدو نو حضرت نبی کریم ﷺ راغلو او ددې کوهی په غاړه کیناستو او د اوبو لوښئ ئې راوغوښتلو او اودس ئې اوکړو. او پدې کښې ئې دخولې اوبۀ هم واچولې. بیائې دعا اوکړه اوهغه ئې دې کوهی کښې واچولې. لږ وخت پس چه مونږ اوکتل نو هغه د اوبه نه بالکل ډك وو. مونږ هم اوڅکلې او څناورو هم اوڅکلې او مونږ ترې خپل ضرورتونه پورا کړل او ټول لوښی موترې ډك کړل ([2])مسند احمد کښې حضرت عمرفاروق رضی الله عنه نه مروی دی چه یوسفر کښې څه حضرت نبی کریم ﷺ سره اوم مادرې خل تپوس اوکړوخو حضرت نبی کریم ﷺ هیڅ جواب رانکړو. نو څه په دې ډیر زیات پښیمانه شوم چه افسوس ما حضرت نبی کریم ﷺ ته هسې تکلیف ورکړو، حضرت نبی کریم ﷺ جواب راکول نه غوښتل او ما هسې زور کولو. بیا څه ویریدم چه هسې نه څما په دې بې ادبۍ

[1] الطبری: ٢٢/١٠١.

[2] صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الحدیبیة : ٤١٥٠.

اسمان نه وحی نازله نشی . نوما خپله سورلی تیزه کړه او مخکښې لاړم . لږ وخت پس مې واوریدل چه یو آواز کونکښی څما نوم اخلي او آواز کوی . ما جواب ورکړو نو هغه اووئیل چه راځه حضرت نبی کریمﷺ دې غواړي . اوس خو څما دپښو نه دم اووتلو چه ضرور به څه وحی نازله شوې وی او څه هلاك شوم. بیا حضرت نبی کریم ﷺد ﴿اناافتحنا﴾ تلاوت اوفرمائیلو. داحدیث مبارك نسائی ، ترمذی او بخاری کښې هم دې [1]حضرت انس رضی الله عنه فرمائی چه د حدیبیه نه په واپسئ کښې ﴿ لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ ﴾ نازل شو نو حضرت نبی کریم ﷺاوفرمائیل چه ما باندې یو آیت مبارك نازل شوې دې اوهغه ماته د زمکې نه زیات محبوب دې. بیا حضرت نبی کریمﷺ دا آیت مبارك اولوستلو. نو صحابه کرام رضی الله عنهمحضرت نبی کریمﷺ ته مبارکی ورکوله او وې فرمائیل چه یارسول الله ﷺ! دا خو ستاسو دپاره شو څمونږ دپاره څه دی ؟ نو دې باندې دا آیت مبارك نازل چه ﴿ لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ﴾نه تر﴿عَظِيمًا﴾ پورې(بخاری و مسلم) ([2]).

د صلح حدیبیه متعلق بل روایت :-حضرت مجمع بن حارثه انصاری رضی الله عنه چه دقران پاك قاری وو فرمائی چه کله مونږ حدیبیه نه واپس راتلو نو ما اوکتل چه خلقو اوښان زغلول نو ما تپوس اوکړو چه څه چل شوې دې؟ نو معلوم شوچه په حضرت نبی کریمﷺ باندې څه وحی نازله شوې ده . نو مونږ هم خپل اوښان زغلول او ټول په ټوله هلته اور سیدو. حضرت نبی کریمﷺ په هغه وخت کښې کراغ الغمیم کښې وو. هر کله چه ټول جمع شو نو حضرت نبی کریمﷺ دا سورة مبارك تلاوت کړو،یو صحابی رضی الله عنه اودریدو او وئې وئیل چه یارسول اللهﷺ ! آیا دا فتح ده؟ نو حضرت نبی کریم ﷺاوفرمائیل چه په هغه ذات قسم چه د چا په قبضه کښې د محمد ﷺروح دې چه دا فتح ده . دخیبر تقسیم صرف په هغو اوشو چه کوم په حدیبیه کښې موجود وو. ټولې اتلس حصې شوې او ټول لښکر پنځلس سوه وو،او پدې کښې درې سوه سواره وو.نو سور ته دوه حصې ملاؤ شوې اوپیدل ته یو([3])(ابوداودوغیره) حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهفرمائی چه دحدیبیه نه په واپسئ مونږ یو مقام کښې ایسار شو او څملاستو او داسې راباندې خوب انبار شو چه دنمر ختلو نه پس راپاسیدو. مونږ چه اوکتل نو حضرت نبی کریمﷺ هم ملاست وو. مونږ اووئیل چه حضرت نبی کریمﷺ لره پاسول پکار دی نودې کښې حضرت نبی کریمﷺ پخپله پاسیدل او وې فرمائیل چه څه موکول هغه شان اوکړئی او داسې اوکړئی لکه چه څوك اوده شی او هیر شی . په دې سفر کښې د حضرت نبی کریم ﷺاوښه مبارکه ورکه شوې وه او مونږ ددې په تلاش کښې اووتلو نو اومو کتل چه یو ونه کښې ئې واګې انختی دی او ولاړه ده. هغه مو راونیوله او حضرت نبی کریمﷺ ته مو راوستله او حضرت نبی کریمﷺ په هغې سور شو اومونږ روان شو.په حضرت نبی کریمﷺ هم په لار کښې وحی نازله شوه د وحی په وخت کښې حضرت نبی کریمﷺ باندې ډیر مشکلات وو ، هرکله چه وحی ختمه شونو حضرت نبی کریمﷺ مونږ ته اووئیل په دویﷺ باندې سورة ﴿ اِنَّا فَتَحْنَا﴾ نازل شوې دې ([4]). (ابوداود ، نسائی ، مسند وغیره).

قوله تعالی:- ﴿لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنبِكَ﴾

ددې پورته ایت مبارك شان نزول:- حضرت نبی کریمﷺ به تهجدوکښې دومره وخت تیرولو چه ددویﷺ پښې مبارکې به اوپړسیدې. نو حضرت نبی کریمﷺ ته اوئیلې شو چه الله ﷻ ستاسو مخکښې روستی ګناهونه معاف کړی دې . نوحضرت نبی کریم ﷺاوفرمائیل چه ولې څه دې دالله ﷻ شکرګزار غلام جوړ

[1] احمد: ۳۱/۱، صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الحدیبیة : ٤١٧٧، ترمذی: ۳۲٦۲.
[2] صحیح بخاری حواله سابق، : ٤١٧٢، صحیح مسلم: کتاب الجهاد باب صلح الحدیبیة : ۱۷۸، ترمذی : ۳۲٦۳، احمد: ۱۲۲/۳.
[3] ابوداود کتاب الجهاد باب فیمن اسهم له سهما : ۲۷۳٦، وسنده حسن احمد: ٤۲۰/۳، حاکم : ۱۳۱/۲.
[4] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الفتح (لیغفرلک الله ماتقدم من ذنبک.....) :٤٨٣٦، صحیح مسلم: ۲۸۱۹.

نشم؟ (بخاری ومسلم). او يو روايت كښې دى چه دا تپوس كولو والا حضرت عائشه رضي الله عنها وه.([1]) (مسلم). نو د مبين نه مراد ښكاره اوصفا ظاهر دی ، او د فتح نه مراد صلح حديبيه ده. او ددې په وجه ډير خير وبركت حاصل شو. خلقو كښې امن وامان شو. اومومنانو او كافرو كښې خبرې اترې شروع شوې.دعلم او د ايمان خورولو ورته موقع په لاس ورغله.دحضرت نبی كريم ﷺمخكښې روستى ګناهونه معاف شوى دى دا د حضرت نبی كريم ﷺخاصه ده دې كښې دوى سره هيڅوك شريك نه دی. خو بعضو اعمالوپه ثواب كښې دا الفاظ نورودپاره هم راغلي دی . په دې كښې د حضرت نبی كريمﷺ ډير زيات شرافت او عظمت دې . حضرت نبی كريمﷺ په خپلو ټولو كارونو كښې نيكئ ، استقامت او دالله ﷻ په فرمانبردارئی باندې مستقيم وو. داسې چه اولين او آخرينوكښې هيڅوك داسې نه وو. حضرت نبی كريمﷺ ټولو انسانانو كښې دټولو نه زيات اكمل انسان وو. او دنيا او آخرت كښې دټول اولاد آدم سردار او رهبر دې.چونكه حضرت نبی كريم ﷺټولو انسانانوكښې د ټولو نه زيات دالله ﷻ فرمانبردار او دالله ﷻ د احكامو لحاظ ساتلووالا وو ، په دې وجه چه كله د حضرت نبی كريمﷺ اوښه مباركه كيناسته نو حضرت نبی كريمﷺ اوفرمائيل چه دا د فيلانو منع كولو والا ايساره كړه چه مراد ترې الله دې ، په هغه ذات قسم چه دچا په قبضه كښې ځما روح دې چه نن دا كفار څه غوارې نو څه به ئې وركوم . خو په دې شرط چه دالله ﷻ د حرمت بې حرمتى نه وى ([2]). نو هركله چه حضرت نبی كريمﷺ دالله ﷻ اومنل او صلح ئې قبوله كړه نو دالله ﷻ داسورة مبارك نازل كړو. اودنيا او آخرت كښې ئې په دوى باندې خپل نعمتونه پورا كړل. او ددوى رهبرى ئې شرع عظيم او دين قويم طرفته اوكړه. او د حضرت نبی كريمﷺ خشوع او خضوع پوجه الله ﷻ حضرت نبی كريمﷺ ته ډيراوچت مقام وركړو.او د حضرت نبی كريمﷺ د عاجزئی،تواضع او انكسارئی په وجه الله ﷻ دوى ﷺ ته ډير لوې منصب وركړو. د حضرت نبی كريمﷺ په دښمنانو ئې حضرت نبی كريمﷺ ته غلبه وركړه . پخپله د حضرت نبی كريمﷺ فرمان دې چه دبنده معاف كولو سره د بنده عزت زياتيږى.او عاجزى او انكسارى كولو سره دده مرتبه اوچتيږى. ([3]) دحضرت عمر فاروق ﷺ قول دې چې تا هغه چاته سزا ورنكړه چه هغه ستا باره كښې دالله ﷻ نافرمانى كړې وى . نو دې باره كښې د الله ﷻ اطاعت اوكړه.

هُوَالَّذِیٓ	اَنۡزَلَ	السَّكِيۡنَةَ	فِیۡ قُلُوۡبِ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ
هغه هغه ذات دې	چې نازل ئې كړو	سكينه(اطمينان)	په زړونو دمومنانو كښې

الله ﷻ هغه ذات دې چې د مومنانو په زړونو كښې ئې اطمينان پيدا كړو

لِيَزۡدَادُوۡۤا	اِيۡمَانًا	مَّعَ اِيۡمَانِهِمۡ	وَلِلّٰهِ	جُنُوۡدُ السَّمٰوٰتِ
دپاره ددې چې زيات كړى دوئ	ايمان	سره دايمان خپل	او الله لره دى	لښكرې داسمانونو

چې دهغوئ د خپل اولنى ايمان سره ايمان نور هم زيات شى او داسمانونو او زمكې ټولې لښكرې

وَالۡاَرۡضِ	وَكَانَ اللّٰهُ	عَلِيۡمًا	حَكِيۡمًا	لِّيُدۡخِلَ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ
او دزمكې	او دې الله	خبردار	او حكمت والا	دپاره ددې چې داخل كړى الله مومنان سرې

دالله ﷻ دى او الله ﷻ په هر څه عالم دې صاحب د حكمت دې چې الله ﷻ مومنان سړى

[1] صحيح بخارى ، حواله سابق . : ٤٨٣٧، صحيح مسلم: كتاب صفات المنافقين باب اكثار الاعمال والاجتهاد فى العبادة: ٢٨٢٠، احمد: ١١٥/٦.

[2] صحيح بخارى كتاب الشروط باب الشروط فى الجهاد والمصالح مع اهل الحرب: ٢٧٣١.

[3] صحيح مسلم كتاب البروالصلة باب استحباب العفو والتواضع : ٢٥٨٨، ترمذى: ٢٠٢٩، احمد:٢٣٥/٢، ابن حبان: ٣٢٤٨.

وَالْمُؤْمِنٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ

او مومنانې ښځې | داسې جنتونو ته | چې بهيږي به | لاند دهغې نه | نهرونه | هميشه به وي |

او مومنانې ښځې داسې باغونو ته داخل كړي | چې دهغې لاندې به نهرونه بهيږي | هميشه به

فِيْهَا وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ ؕ وَكَانَ ذٰلِكَ عِنْدَ اللّٰهِ

په هغې كښې | او چې لرې كړي | دهغوئ نه | ګناهونه دهغوئ | او دې دا كار | په نز دالله |

په هغې كښې اوسيږي | اوچې هغوی ته ګناهونه معاف كړي | او دغه دالله ﷻ په نزد

فَوْزًا عَظِيْمًا ۙ﴿۵﴾ وَّيُعَذِّبَ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْمُشْرِكِيْنَ

كاميابي لويه | او چې عذاب وركړي | منافقانو سړو له | او منافقانو ښځو له | او مشركانو سړو له

لويه كاميابي ده | او الله ﷻ به منافقانو سړو او منافقانو ښځو ته او مشركانو سړو او مشركانو ښځو

وَالْمُشْرِكٰتِ الظَّآنِّيْنَ بِاللّٰهِ ظَنَّ السَّوْءِ ؕ عَلَيْهِمْ

او مشركانو ښځو له | چې ګمان كونكي دي | په الله باندې | ګمان بد | په هغوئ باندې دې |

ته سزا وركړي|...... چې په الله ﷻ باندې غلط ګمانونه كوي| .... په هغوی باندې

دَآئِرَةُ السَّوْءِ ۚ وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ

چكر دبدئ | او غضب اوكړو الله | په هغوئ باندې | او لعنت ئې اوكړو په هغوئ باندې |

بده ورځ راتلونكې ده| او الله ﷻ به ورته په قهر شي | اودخپل رحمت نه به يې لرې ساتي

وَاَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ ؕ وَسَآءَتْ مَصِيْرًا ﴿۶﴾ وَلِلّٰهِ

او تيار ئې كړو | دپاره دهغوئ | دوزخ | او ډير خراب دي | ځائې داوسيدو | او الله لره دی |

اودوی دپاره ئې دوزخ تيار كړې دې| ....اودغه ډير خراب د اُسيدو ځائې دې| او د اسمانونو

جُنُوْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيْزًا حَكِيْمًا ﴿۷﴾

لښكرې داسمانونو | او دزمكې | او دې الله | غالب | دحكمت خاوند |

او زمكې ټولې لښكرې دالله ﷻ دی | او الله ﷻ زبردست دې | صاحب د حكمت دې

قوله تعالى:- هُوَالَّذِيْٓ اَنْزَلَ السَّكِيْنَةَ فِيْ قُلُوْبِ الْمُؤْمِنِيْنَ

د صلح حديبيه نتائج او اثرات: دسكينه معنى ده اطمينان رحمت اووقار. فرمان دې چه دحديبيه په ورځ صحابه كرام رضي الله عنهم چه د الله ﷻ اودهغه رسول ﷺ خبره اومنله نوالله ﷻ ددوی زړونو ته اطيمنان نصيب كړو. او ددوی ايمانونه زيات شو. هم ددې نه حضرت امام بخاری رحمه الله وغيره ائمه استدلال كړې دې چه په زړونوكښې ايمان زياتيږي اوداشان كميږي هم. بيا فرمائي چه الله ﷻ سره دلښكرو څه كمې نشته دې. كه هغه غوښتلې نو ټول كفار به ئې هلاك كړې وې. كه يو فرښته ئې ليږلې وې نو ټول كفار به تباه وبرباد شوی وو. خو هغه خپل حكمت بالغه سره ايماندارو ته د جهاد حكم اوكړو. چه په دې ددوی حجت پورا شي او ددوی دليل هم مخكښې راشي. د هغه هيڅ يوكار د حكمت او علم نه خالي نه دې. په دې كښې يو مصلحت داهم دې چه هغه لوئې ذات ايماندارو ته خپل بهترين نعمتونه وركړل. دا روايت تير شوې چه كله صحابه كرام رضي الله عنهم حضرت نبى كريم ﷺ ته مباركي وركړه او تپوس ئې اوكړو چه يارسول الله ﷺ زمونږ دپاره څه دی؟ نوالله ﷻ دا آيت مبارك نازل كړو چه مومن سړي او مومنانې ښځې

به جنت ته داخليږي .او هرځائي نهرونه جاري دي او دوی به هغه ځائې تر ابدالاباد پورې وی . اوپه دې وجه هم چه الله ﷻ ددوی ګناهونه لرې کړی او ددوی بدئ ختمې کړی ، او دوی ته سزا نه ورکوی ، بلکه دوی معاف کړی ، او دوی اوبخښي ، اوپه دوی پرده واچوی،او په دوی رحم اوکړی،اوددوی قدراوکړی،نوهم دا اصل کامیابی ده.لکه الله ﷻ فرمائی چه ﴿ فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ ﴾ الخ. یعنی څوک چه دجهنم نه لرې شواو جنت ته داخل شو نو هغه مراد ته اورسیدو.

قوله تعالی:- وَيُعَذِّبَ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْمُشْرِكِيْنَ وَالْمُشْرِكٰتِ

د صلح حدیبیه او منافقانون اثرات ښکاره شو:- بیا یو بله وجه او غایت بیانیږی چه په دې وجه هم نفاق او شرك کولو والا سړی او ښځې چه دالله د احکامو نه بدظن وی نو رسول اللهﷺ او صحابه کرام ﷺ باره کښې خراب خیال ساتی چه دوی دی څو مره ؟ نن نه وی نو سبا به ددوی زور بالکل ختم شی.که په دې جنګ کښې بچ شو نو بل جنګ کښې به دوی تباه شی نوالله ﷻ فرمائی چه ددې بدئی دائره هم ددوی نه ګیرچاپیره ده،په دوی باندې دالله غضب دې،دوی دالله ﷻ رحمت نه لرې دی،ددوی ځائې جهنم دې او هغه ډیر بدترین ځائې دې.دوباره دخپل قدرت او قوت اودخپلو بندګانود دښمنانو دانتقام اخستل ظاهروی چه د زمکې اوآسمانونو ټول لښکرونه صرف الله ﷻ دپاره دی اوالله ﷻ عزیزاو حکیم دی

إِنَّآ أَرْسَلْنٰكَ | شَاهِدًا | وَّمُبَشِّرًا | وَّنَذِيْرًا ⑧

بیشکه لیږلې ئې مونږ ته | ګواهي ورکونکې | او زیرې ورکونکې | او خبردارونکې |

بیشکه چې مونږ ته ګواهی کونکې او زیرې ورکونکې (پیغمبر) لیږلې یې

لِّتُؤْمِنُوْا | بِاللّٰهِ | وَرَسُوْلِهٖ | وَتُعَزِّرُوْهُ

دپاره ددې چې تاسو ایمان راوړی| په الله باندې |او په رسول دهغه باندې| اوتاسو ملګرتیاوکړئ دهغه

چې تاسو په الله ﷻ اوددهٔ په رسول ﷺ باندې ایمان راوړئ | اوددهٔ ددین مدد اوکړئ

وَتُوَقِّرُوْهُ ۭ | وَتُسَبِّحُوْهُ | بُكْرَةً | وَّأَصِيْلًا ⑨ | إِنَّ الَّذِيْنَ

او عزت اوکړئ دهغه | او تاسو تسبیح اووایئ دهغه | سحر | او ماښام | بیشکه هغه کسان |

اودهغه عزت اوکړئ | اوسحر ماښام د هغه الله پاکی بیان کړئ | .... څوک چې تا سره

يُبَايِعُوْنَكَ | إِنَّمَا يُبَايِعُوْنَ اللّٰهَ ۭ | يَدُ اللّٰهِ

چې بیعت (لوظ) کوی ستاسره | په اصل کښې هغوئ بیعت کوی دالله سره | لاس دالله |

بیعت کوی | هغوئ (په حقیقت کښې) د الله ﷻ سره بیعت کوی | دالله ﷻ لاس

فَوْقَ أَيْدِيْهِمْ ۚ | فَمَنْ نَّكَثَ | فَإِنَّمَا | يَنْكُثُ

دپاسه دلاس دهغوئ دې | پس هغه چاچې مات کړو دا لوظ | پس بیشکه | ماتوی به هغه |

ددوئ دلاس دپاسه پروت دې | نوبیا څوک چې خپل لوظ مات کړی | نو ددهٔ دبې لوظئ

عَلٰى نَفْسِهٖ ۚ | وَمَنْ أَوْفٰى | بِمَا | عٰهَدَ | عَلَيْهُ

دا لوظ په ځان خپل | او چاچې پوره کړو | هغه لوظ | چې وعده کړی ده هغه | په هغې باندې |

سزا به هم دهٔ ته ملاویږی | اوچا چې الله سره کړې لوظ پوره کړو | نو الله ﷻ به

أَجْرًا عَظِيمًا ۝	فَسَيُؤْتِيهِ	اللّٰهَ
لوئ | اجر	نو الله به زر ورکړی هغه له	دالله سره
هغه ته ډیر زر لوئې اجر ورکړی		

قوله تعالی:- إِنَّآ أَرْسَلْنٰكَ شٰهِدًا وَّمُبَشِّرًا وَّنَذِيرًا ۝

دصلح حدیبیه واقعه د احادیثو په رڼا کښې:- الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته فرمائی چه مونږ ته په خپل مخلوق باندې شاهد جوړ کړې، مومنانو ته زیرې ورکوونکې جوړ کړې اوکافرانو لره ویرونکې جوړ کړې ئې . ددې آیت مبارك پورا تفسیر په سورة احزاب کښې تیر شوې دې . چه تاسو خلق په الله ﷻ او دهغه رسول ﷺ باندې ایمان راوړئې او دهغه احترام اوعظمت کوئې اودهغه پاکی او بزرګی تسلیم کړئې.او ددې دپاره چه تاسوسحر مابنام الله ﷻ یادوئې.بیا الله ﷻ د خپل نبی ﷺ تعظیم او تکریم بیانوی او فرمائی چه کوم خلق ستاسو نه بیعت کوی نو اصل دوی دا بیعت دالله ﷻ نه کوی.ارشاد دې چه ﴿مَنْ يُّطِعِ الرَّسُوْلَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّٰهَ وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَآ أَرْسَلْنٰكَ عَلَيْهِمْ حَفِيْظًا ۝﴾ یعنی چا چه درسول ﷺ اطاعت اوکړو نو هغه د الله ﷻ اطاعت اوکړ.دالله ﷻ لاس دهغه په لاس دې.یعنی هغه ذات دوی سره دې او ددوی خبرولره آوریدونکې دې. ددوی مکان ګوری او ددوی ظاهر او باطن ورته معلوم دی . نو درسول الله ﷺ په ذریعه بیعت اخستلو والا اصل کښې الله ﷻ دوی نه بیعت اخستلووالا دې. لکه فرمائی چه ﴿إِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ ؕ﴾ الخ: یعنی الله ﷻ ایماندارو نه ددوی ځانونه او ما لونه داخستی دی او ددې بدله کښې ئې دوی ته جنت ورکړې دې . اودالله ﷻ لار کښې جهاد کوی دوی وژل کوی وژلې کیږی او دوی هم دالله ﷻ دا ریښتونې وعده تورات او انجیل کښې هم ده . او پدې قران پاك کښې هم ده . نو پوهه شئ چه دالله ﷻ نه به زیات ریښتونې وعدې والا څوك وی ؟ نوتاسو ته پکاردی چه پدې اخستلو خرڅولو خوشحاله شئ او هم دا اصل کامیابی ده .

قوله تعالی:- إِنَّمَا يُبَايِعُوْنَ اللّٰهَ ؕ

د رسول کریم ﷺ بیعت اصل کښې دالله ﷻ بیعت وو:- ابن ابی حاتم کښې دی چه چا دالله ﷻ لار کښې توره راویستله نوده دالله ﷻ نه بیعت اوکړو. او حدیث مبارك کښې دی چه دحجراسود باره کښې حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چه دابه الله ﷻ دقیامت په ورځ اودروی اودده به دوه سترګې وی چه دې سره به کتل وی،اوژبه به ئې وی چه دې سره به وینا کوی،اوچه چا ده حق سره ښکل کړې وې نو دهغه ګواهی به ورکوی . ددې نه بوسه اخستلووالا اصل کښې دالله ﷻ نه بیعت اخستلووالا دې . بیا حضرت نبی کریم ددې آیت مبارك تلاوت اوکړو([1]) بیا فرمائی چه څوك د بیعت نه پس وعده ماته کړی نو ددې وبال به پخپله هم په ده وی. او دې به دالله ﷻ هیڅ اونکړی او چه څوك خپل بیعت سرته اورسوی نو هغه ته به ډیر اجر وثواب ملاویږی .

ایت مبارک کښې بیعت نه مراد کوم بیعت دې:- دلته چه دکوم بیعت ذکر کیږی هغه اصل کښې بیعت الرضوان دې اودا دببول دونې لاندې دحدیبیه میدان کښې اخستې شوې وو.په دې ورځ د بیعت کوونکو صحابه کرام رضی الله عنهم شمیر دیارلس سوه یا څوارلس سوه یا پنځلس سوه وو. صحیح دادی چه څورالس سوه وو. ددې واقعې احادیث واورئې . بخاری شریف کښې دی چه مونږ په هغه ورځ څوارلس سوه وو([2]) بخاری اومسلم کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ په هغه اوبو کښې لاس مبارك کیخودو نو

---

[1]) وسنده حسن.

[2]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الفتح باب (اذ یبایعونک تحت الشجرة) : ٤٨٤٠، صحیح مسلم: ١٨٥٦، احمد: ٢٩٦/٣.

د حضرت نبی کریم ﷺ د گوتو مینځ نه داوبو رودونه روان شو(۱)دا حدیث مبارك دهغه حدیث مبارك نه مختصر دې چه په کوم کښې دی چه صحابه کرام ؓ ډیر زیات تږی او اوبه نه وی .حضرت نبی کریم ﷺ دخپل ترکش نه یو غشئ راوویستلو او هغوئ لاړل او هغه ئې دحدیبیه کوهی کښې واچولو. اوس خواوبو جوش اوکړو او تر دې ټول خړوب شو. حضرت جابر ؓ نه تپوس اوشوچه تاسو په هغه ورځ څومره وې نو وې فرمائیل چه څوارلس سوه اوکه یو لك هم وې نو اوبه دومره ډیرې وې چه ټولو له کافی وې(۲)بخاری شریف یو بل حدیث مبارك کښې دی چه پنځلس سوه وو. حضرت جابر ؓ نه یو روایت کښې پنځلس سوه هم مروی دی.حضرت امام بیهقی ؒ فرمائی چه فی الواقعه پنځلس سوه وو(۳) او دحضرت جابر ؓ رومبې قول وو. بیا دوی ته څه وهم اوشو او دوی څوارلس سوه اونیل. حضرت ابن عباس ؓ نه مروی دی چه پنځلس سوه او پنځویشت وو خو ددوی ؓ نه مشهور روایت د څوارلسو سوؤ دې . داکثرو راویانو اود اکثرو سیرت نویسو بزرگانو هم دا قول دې چه څوارلس سوه وو. یو روایت مبارك کښې چه اصحاب شجره څوارلس سوه وو. اوپه هغه ورځ دمهاجرینو اتمه حصه مسلمانه شوه(۴). سیرت محمدبن اسحاق کښې دی چه دحدیبیه په کال حضرت نبی کریم ﷺ د خپلو اوؤ سوؤ صحابه کرام ؓ سره مدینې منور نه روان شوی وو. دوی سره د قربانۍ اویا اوښان هم وو. په هرو لسو کسانو باندې یواوښ وو. خودحضرت جابر ؓ نه روایت دې چه په هغه ورځ ددوی ملګری څوارلس سوه وو. ابن اسحاق داشان وائی او دا دهغه په اوهام کښې شمار دی . بخاری اومسلم کښې چه کوم محفوظ دی هغه دادی چه د څه سوه دپاسه زر وو. اوهغه اوس راروان دی ، انشاء الله .

بیعت الرضوان او دهغه سبب ذکر:- ددې بیعت سبب سیرت ابن اسحاق کښې دی چه بیا حضرت نبی کریم ﷺ حضرت عمرفاروق ؓ راوغوښتلواو دوی ئې مکې ته اولیږل چه قریشو سردارانو ته اووائی چه حضرت نبی کریم ﷺ د جنګ ارادې سره نه دې راغلې بلکه د بیت الله مبارك عمرې دپاره راغلې دې . خو حضرت عمر فاروق ؓ اوفرمائیل چه یارسول الله ﷺ ځما خیال سره خو ددې کار دپاره تاسو حضرت عثمان ؓ اولیږئی ځکه چه مکه کښې ځما خاندان کښې هیڅوك نشته دې . یعنی د بنو عدی او بنو کعب قبیله نشته دې چه ځما حمایت اوکړی . او تاسوته معلوم دی چه ماقریشو سره څومره دښمنئ کړې دی . او هغوئ ځما نه څومره خار کوی . ما خو به هغوی ژوندې هم پرې نه دی . نو حضرت نبی کریم ﷺ دا رائې خوښه کړه او حضرت عثمان ذوالنورین ؓ ئې ابوسفیان او دقریشو سردارانو ته اولیږلو. حضرت عثمان ؓ روان وو چه په لاره کښې یا مکه کښې ورته ابان بن سعید بن عاص ملاؤ شو اوهغه دوی ؓ په خپله سورلۍ کینول او په خپل امان کښې ئې مکې ته اورسولو. دوی ؓ د قریشو مشرانو ته ورغلل او ورته ئې د حضرت نبی کریم ﷺ پیغام اورسولو. هغوئ ورته اووئیل که ته دبیت الله شریف طواف کول غواړې نو اوکړه . خودوی جواب ورکړو چه دا ناممکن دی چه څه د حضرت نبی کریم ﷺ نه مخکښې طواف اوکړم. نو دوی خلقو جناب ذوی النورین ایسار کړو. بل طرفته لشکر اسلام کښې دا خبر خور شو چه حضرت عثمان ؓ ئې شهید کړې دې . دې د غم خبر صحابه کرام ؓ او پخپله حضرت نبی کریم ﷺ ډیر خفه کړل . او حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه مونږ د فیصلې کولو نه بغیر ددې ځائې نه نه واپس کیږو.(۵) نو حضرت نبی کریم ﷺ صحابه کرام ؓ

---

۱) صحیح بخاری کتاب الاشربة باب شرب البرکة والماء المبارک : ۵٦۳۹، صحیح مسلم: ۱۸۵٦.

۲) صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الحدیبیة: ۴۱۵۲.

۳) صحیح بخاری حواله سابق : ۴۱۵۳، صحیح مسلم: کتاب الامارة: باب استحباب مبایعة الامام الجیش عند ارادة القتال: ۱۸۵٦.

۴) صحیح بخاری حواله سابق: ۴۱۵۵، حواله سابق: ۱۸۵۷، دلائل النبوة: ۹۸/۴.

۵) سیرة ابن هشام : ۲۴۱/۳،

راوبلل او دهغوئ نه بیعت واخستو. دا بیعت الرضوان دیو ونې لاندې اوشو. بعضې وائي چه دا بیعت په مرګ اخستې شوې وو چه په جنګ به مړۀ شو. خو حضرت جابر ؓ فرمائي چه په مرګ بیعت نه شي اخستې بلکه دا اقرار اخستې شي چه د جنګ نه به نه تښتو. ټومره مسلمانان صحابه کرام ؓ چه په دې میدان کښې وو ټولو په خوشحالئ بیعت اوکړو. سوا د جد بن قیس نه چه دا د قبیله بنو سلمه یو سړې وو. دوې د خپلې اوښې پناه پټ شو. بیا حضرت نبی کریم ﷺ او صحابه کرام ؓ ته معلوم شو چه د حضرت عثمان ؓ د شهادت خبر غلط وو.(۱) دې نه پس قریشو سهیل بن عمرو، حویطب بن عبدالعزی او مکرزبن حفص حضرت نبی کریم ﷺ ته راولیږل، دا خلق لا هم دلته و چه بعضو مشرکانو او مسلمانانو کښې خبرې تیزې شوې. اوتردې چه سنګ باری او غشي هم په کښې اوروليٰ شو. یو طرفته هغه خلقو حضرت عثمان ؓ ایسار کړو لو بل طرفته دا خلق اودریدل. اود رسول الله ﷺ منادي آواز اوکړو چه روح القدس علیه السلام حضرت نبی کریم ﷺ ته راغلو او ورته ئې د بیعت حکم ورکړو. راشئ دالله ﷻ نوم واخلئ او بیعت اوکړئ، اوس څه وو چه مسلمانان په منډه منډه راغلل او د حضرت نبی کریم ﷺ خدمت کښې حاضر شو او په هغه وخت کښې حضرت نبی کریم ﷺ دیو ونې لاندې ناست وو. ټولو بیعت اوکړو ددې خبرې چه هیڅوك به دمیدان جنګ نه نه تښتي. په دې مشرکان ویریدل او ټومره مسلمانان چه هغوئ سره ووهغه ټول ئې پریښودل او دصلح درخواست ئې اوکړو.

بیهقي کښې دي چه بیعت کولو په وخت کښې حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ائې الله ﷻ حضرت عثمان ؓ ستا درسول کار دپاره تلې دې، نو حضرت نبی کریم ﷺ خپل لاس مبارك په بل لاس کیخودو یعنې دحضرت عثمان ؓ طرفنه ئې بیعت اوکړو. نود حضرت عثمان ؓ دپاره د حضرت نبی کریم ﷺ لاس مبارك د هغه دخپل لاس نه زیات بهتر وو. په دې بیعت کښې د ټولو نه سبقت کولو والا حضرت سنان اسدي وو. ټولو نه مخکښې راغلو او حضرت نبی کریم ﷺ ته ئې اووئیل چه یارسول الله ﷺ تاسو خپل لاس راخورکړئ چه څه بیعت اوکړم. نو حضرت نبی کریم ﷺ ورته اوفرمائیل چه په څه خبره بیعت کوې؟ نووې فرمائي چه څه ستاسو په زړه کښې دي په هغې(۲) ددوی دپلارنوم وهب وو.

دعمر فاروق ؓ اسلام مخکښې وو او که ددوئ څوې؟ :-صحیح بخاري کښې حضرت نافع ؓ نه مروي دي چه خلق وائي چه د حضرت عمرفاروق ؓ څوئې حضرت عبدالله ؓ د خپل پلار نه مخکښې اسلام قبول کړې وو. اصل کښې خبره داسې نه وه، واقعه څه داسې وه چه دحدیبیه په ورځ حضرت عمرفاروق ؓ خپل څوئې یو انصاري پسې واستولو چه لاړ شه اودهغه نه آس راوله. په هغه وخت کښې حضرت نبی کریم ﷺ دصحابه کرام ؓ نه بیعت اخستو. حضرت عمرفاروق ؓ ته ددې علم نه ووا او هغه په پټه د جنګ تیارئ کښې مصروف وو. حضرت عبدالله چه کله اوکتل چه بیعت شروع دې نو دې هم د بیعت نه مشرف شو. بیا آس پسې لاړو او آس ئې راوستو او حضرت عمرفاروق ؓ ته ورکړو او ورته ئې اوفرمائیل چه حضرت نبی کریم ﷺ خلقو نه بیعت اخلي. نو حضرت عمرفاروق ؓ راغلو او د حضرت نبی کریم ﷺ په لاس ئې بیعت اوکړو. په دې وجه خلق وائي چه د څوئې اسلام دپلار نه مخکښې وو.(۳) دبخاري شریف بل روایت کښې دي چه خلقو جدا جدا د ونولاندې آرام کولو. حضرت عمر فاروق ؓ اوکتل چه دهر چا نظر په حضرت نبی کریم ﷺ باندې دې او خلق د حضرت نبی کریم ﷺ نه ګیرچاپیره دي نو حضرت عبدالله ؓ ته اوفرمائیل چه لاړشه اوګوره چه څه خبره ده؟ دې چه راغلو وې نو بیعت کیدو نو ده هم بیعت اوکړو او بیا لاړو حضرت عمرفاروق ؓ ته ئې ددې خبر

---

(۱) سیرة ابن هشام: ۲٤١/۳،
(۲) دلائل النبوة للبیهقي: ١۳۷/٤.
(۳) صحیح بخاري کتاب المغازي باب غزوة الحدیبیة: ٤١٨٦.

ورکړو. نو حضرت عمرفاروق ﵁ هم راغلو او زر ئې بیعت اوکړو.(۱) حضرت جابر ﵁ بیان کوی چه کله مونږ بیعت اوکړو نو په هغه وخت کښې حضرت نبی کریم ﷺ د حضرت عمرفاروق ﵁ لاس نیولې وو او د ببول دونې لاندې ناست وو الخ.(۲) حضرت معقل بن یسار ﵁ بیان کوی چه په دې موقع ماد ونې یو ښاخ د حضرت نبی کریم ﷺ د سر مبارك نه اوچت کړې وو. مونږ حضرت نبی کریم ﷺ نه په مرګ بیعت اونکړو بلکه په نه تښتیدو مو اوکړو.(۳) حضرت سلمه بن اکوع فرمائی چه مونږ په مرګ بیعت کړې وو(۴)دوی فرمائی چه یو ځل ما بیعت اوکړو او یوطرفته اودریدم نو حضرت نبی کریم ﷺ را ته اوفرمائیل چه سلمه ته بیعت نه کوې څه ؟ ما اووئیل چه یارسول الله ﷺ ما خو بیعت اوکړو نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه خیر راځه بیعت اوکړه . نو څه نزدې ورغلم او دوباره مې بیعت اوکړو.(۵) حدیبیه هغه کوهې چه کوم مخکښې ذکر اوشو صرف دومره اوبه په کښې وې چه پنځوس چیلۍ پرې خړوب کیدې.دوی فرمائی چه دوباره بیعت کولو نه پس چه حضرت نبی کریم ﷺ اوکتل چه ماسره څه نشته دې نو حضرت نبی کریم ﷺ ما ته یو ډهال راکړو او بیا ئې دخلقو نه بیعت اخستل شروع کړل . بیا په آخرې ځل ئې ما طرفته اوکتل او وې فرمائیل چه سلمه ته بیعت نه کوې څه؟ ما اووئیل چه یارسول الله چه په رومبی ځل کوموخلقو بیعت کړې وو ما هغوئ سره بیعت کړې دې بیا درمیان کښې په دویم ځل هم اوکړو.نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه خیر بیا اوکړه.نو دې آخری جماعت سره په دریم ځل بیعت اوکړو. بیا حضرت نبی کریم ﷺ ما طرفته مخ کړو او وې فرمائیل چه ائې سلمه ما تاته کوم ډهال درکړې ووهغه څه شو؟ ما اووئیل چه یارسول الله ﷺ خما ملاقات حضرت عامر ﵁ سره اوشو ما اوکتل چه هغه سره څه نه وو نو ما هغه ډهال هغه ته ورکړو. نو حضرت نبی کریم ﷺ په خندا شو او وې فرمائیل چه ته هم دهغه سړی په شان ئې چه دهغه دالله ﷻ نه دعا اوکړه چه یاالله ماته څوك داسې اولیږه چه هغه ماته خما ځان نه هم خوږ وی .

اخرکار صلح:- بیا مکې والو دصلح تحریك کښې هلې ځلې اوکړې اوصلح اوشوه. څه دحضرت طلحه بن عبیدالله ﵁ خادم اووم ما به دهغه او ذهغه د آس خدمت کولو. هغه به ما ته خوراك څکاك راکولو او ما خو خپل مال ،بچی دالله ﷻ لار کښې پریښودی وو او هجرت مې کړې وو. صلح اوشوه او دهغه ځائې خلق دې طرفته اوددې طرفته خلق هغه طرفته تلل راتلل. یو ونې لاندې اوده شوم اودهغې ځائې نه مې ازغی وغیره اخوا کړل . اچانك دمشرکین مکه څلور کسان هغه ځائې ته راغلل او خپلو کښې ئې دحضرت نبی کریم ﷺ شان مبارك کښې څه ګستاخانه خبرې کولې . دا په ما ډیر بد اولګیدل او څه د هغه ځائې نه لاړم بل ځائې کښې دونې لاندې څملاستم. هغه خلقو خپلې وسلې کوزې کړې او ونه کښې ې زړوند کړې او هم هغه ځائې څملاستل. لږ وخت پس ما واوریدل چه یو منادی آواز کوی چه ائې مجاهدینو رونړو ! حضرت دهیم قتل کړې شوې دې . څه زر پاسیدم او توره مې واخسته او دهغه ونې طرفته ورغلم چه کوم ځائې کښې هغه څلور کسان اوده وو. ورتلو سره مې مخکښې دهغوئ وسله واخستله او خپل لاس کښې مې مضبوطه اونیوله او بل لاس سره مې توره اونیوله او ورته مې اووئیل چه په هغه الله قسم چه چا محمد ﷺ ته عزت ورکړې دې که تاسو کښې چا هم سر پورته کړونو سر به ئې پریکړم . هر کله چه هغوئ دا اومنل نو ما ورته اووئیل چه پاسئ او خما مخکښې مخکښې ځئ ، دا

---

(۱) صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الحدیبیة : ۴۱۸۶.

(۲) صحیح مسلم کتاب الامارة باب استحباب مبایعة الامام الجیش ....: ۱۸۵۶.

(۳) صحیح مسلم حواله سابق : ۱۸۵۸.

(۴) صحیح مسلم کتاب الجهاد باب البیعة فی الحرب علی ان ال یفروا : ۲۹۶۰، صحیح مسلم:

(۵) صحیح بخاری کتاب الاحکام باب من بایع مرتین: ۷۲۰۸.

څلور واړه مې د حضرت نبي كريمﷺ خدمت كښې حاضر كړل. بل طرفته ځما تره عامر رضي الله عنه هم يو دعبلات مكرز نومې مشرك راوستې وو. اوداشان نور هم اويا مشركان د حضرت نبي كريمﷺ خدمت كښې حاضر كړې شوي وو. نو حضرت نبي كريمﷺ دوي طرفته اوكتل او وې فرمائيل چې دوي پريږدئې د بدئې شروع هم دوي كړې ده . او بيادې د تكرار ذمه دا هم دوي دي . نو ټول پريښودې شو. هم ددې بيان دې آيت مبارك كښې شوې دې چه ﴿ وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُم ﴾ الخ. (۱)

د بيعت كوونكو فضيلت :- دحضرت سعيد بن مسيب پلار هم په دې موقع حضرت نبي كريمﷺ سره وو. د دوي بيان دې چه راتلونكى كال مونږ كله حج ته لاړو نو زمونږ نه دهغه ونې ځائې هير شوې وو مونږ هغه معلومه نه كړې شوه چه په كوم ځائې كښې حضرت نبي كريمﷺ مونږ نه بيعت اخستې وو. اوس كه تاسو باندې دا راز ښكاره شي نو تاسوپوهه شئ (۲) يو روايت كښې حضرت جابر رضي الله عنه نه مروى دى چه نن په مخ دزمكې چه څومره هم دى په هغه ټولو كښې تاسو بهتر يئ. دوي فرمائي چه كه چرې ځما ستركې وې نو مابه تاسو ته دهغه ونې ځائې خودلې وې (۳) حضرت سفيان رضي الله عنه فرمائي چه دهغه ځائې په تعين كولو كښې ډير اختلاف دې . حضرت نبي كريمﷺ فرمائي چه په دې بيعت كښې كومو خلقو بيعت كړې وو هغوئ كښې به هيڅوك هم جهنم ته نه ځي (۴) (بخارى ومسلم) او يو روايت كښې دى چه كومو خلقو ددې ونې لاندې ځما په لاس بيعت كړې دې ټول به جنت ته داخليږي خو سور اوښ والا نه . مونږ لاړو چه اومو كتل نو يو سړې داوښ تلاش كښې دې. مونږ ورته اووئيل چه ځه لاړشه بيعت اوكړه. خو هغه اووئيل چه بيعت نه زياته فائده خو په دې كښې ده چه خپل ورك شوې اوښ راپيدا كړم. (۵) مسند كښې دى چه حضرت نبي كريمﷺ اوفرمائيل چه څوك به ثنية المرار ته اوخيژي . دده نه به لرې شي چه كوم د بني اسرائيلو نه لرې شو. نو ټولو نه مخكښې د قبيله بنوخزرج يو صحابي په دې اوختلو. بيا نورخلق هم اوختل . بيا حضرت نبي كريمﷺ اوفرمائيل چه تاسو ټول به بخښلې شئ خو سور اوښ والا نه . مونږ هغه ته ورغلو او ورته مو اووئيل چه ستا دپاره به حضرت نبي كريمﷺ نه بخښنه اوغواړو. خو هغه جواب كښې اووئيل چه په الله قسم كه ماته ځما اوښ ملاؤ شي نو ځه به ډير خوشحاله شم په نسبت ددې چه ستاسو صاحب حضرت نبي كريمﷺ ما دپاره استغفار اوكړي.دې سړي خپل ورك شوې اوښ تلاش كولو (۶) حضرت حفصه رضي الله عنها چه كله د حضرت نبي كريمﷺ نه دا واوريدل چه ددې بيعت والا به دوزخ كښې نه وي نو چرته به وي ؟ نو حضرت نبي كريمﷺ هغه منع كړه نو مور بي بي دا آيت اولوستو چه ﴿وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا﴾ يعنى تاسو كښې به هر سړې دې كښې داخليږي حضرت نبي كريمﷺ اوفرمائيل چه ددې نه پس فرمان دې چه ﴿ ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوا وَّنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴾ الخ يعنى بيا به مونږ تقوى والو ته نجات وركړو.اوظالمان به په دې كښې التهه ورغوزار كړو (مسلم) (۷)

د حاطب رضي الله عنه فضيلت:-دحضرت حاطب بن ابوبلتعه رضي الله عنه غلام دحضرت حاطب رضي الله عنه شكايت حضرت نبي كريمﷺ ته اوكړو او وې وئيل چه يارسول اللهﷺ ! حاطب به ضرور جهنم ته ځي . نو حضرت نبي كريمﷺ ورته اوفرمائيل چه ته دروغژن يې هغه په بدر او حديبيه كښې موجود وو. ددې بزرګانو صفت بيانيږي

---

۱) صحيح مسلم كتاب الجهاد باب غزوة ذى قرد وغيرها: ۱۸۰۷.
۲) صحيح بخارى كتاب المغازى باب غزوة الحديبية : ٤١٦٤، صحيح مسلم: ۱۸۵۹.
۳) صحيح بخارى حواله سابق : ٤١٥٤، صحيح مسلم : ۱۸۵۶ دلائل النبوة : ١٩٧/٤.
۴) احمد: ۳۵۰/۳، ابوداود كتاب السنة باب فى الخلفاء : ٤٦٥٣، وسنده صحيح ترمذى: ۳۸۶۰.
۵) ابن ابى حاتم
۶) صحيح مسلم كتاب صفات المنافقين باب صفات المنافقين : واحكامهم : ۲۷۸۰.
۷) صحيح مسلم كتاب فضائل الصحابة باب من فضائل حاطب بن ابى بلتعه واهل بدر رضي الله عنه : ۲۴۹۵.

چي داد ه الله ﷻ سره بیعت کوی ددوي په لاسونو دالله ﷻ لاس وی ، ددې بیعت ماتولووالاد خپل خان نقصان کوی او ددې پورا کولو والا دې،دده اجر ډیر زیات دې. لکه فرمائي چه ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِيْنَ اِذْ يُبَايِعُوْنَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ﴾ الخ، یعنی الله ﷻ ایمان والو نه راضي شو او هغوئ دونې لاندې ستاسو نه بیعت اوکړو. ددوی دزړونو ارادې الله ﷻ ته معلومی شوې.بیا مونږ په دوی دلجمعی مو نازله کړه او د نزدې فتح مو دوی ته ورکړه .

سَيَقُوْلُ لَكَ

| وائی به | تاته |

کوم باندیچیان چې (په دې سفر کښې) روستو

الْمُخَلَّفُوْنَ مِنَ الْاَعْرَابِ شَغَلَتْنَآ اَمْوَالُنَا وَاَهْلُوْنَا

روستو پاتې شوی خلق | دباندیچیاونه | چی مشغوله کړو مونږ لره | مالونه زمونږه | او بال بچ زمونږه

پاتې شوی وو(هغوئ به درته اووائی چې مونږ زمونږ مال اوبال بچ مشغول کړې وو(څکه جهاد کښې شریک نشو

فَاسْتَغْفِرْ لَنَا ۚ يَقُوْلُوْنَ بِاَلْسِنَتِهِمْ مَّا لَيْسَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ ؕ

پس ته بښنه اوغواړه دپاره زمونږه | وائی دوئ | په ژبو خپلو سره | هغه | چی نشته په زړونو ددوئ کښی

نوزمونږ دپاره الله ﷻ نه معافی اوغواړه|دوئ په خپلو ژبوباندې هغه خبرې کوی چې ددوئ په زړونو کښې نشته

قُلْ فَمَنْ يَّمْلِكُ لَكُمْ مِّنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا اِنْ اَرَادَ بِكُمْ

ورته اووایه | پس څوك اختیار لری | تاسو لره | دفیصلې دالله | څه لږ شان | که اراده اوکړی الله په تاسو

ته اووایه څوک دی چې دالله ﷻ په مقابله کښې څه وس اولری | که هغه تاسو ته څه نقصان

ضَرًّا اَوْ اَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا ؕ بَلْ كَانَ اللّٰهُ بِمَا

دضرر رسولو | یا اراده اوکړی په تاسو | دنفعې رسولو | بلکه دې الله | په هغه څه |

رسول غواړی | یا تاسو ته فائده دررسول غواړی| (څوک څه کولې نشی) نه بلکه الله ﷻ

تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرًا ۝ بَلْ ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَّنْقَلِبَ الرَّسُوْلُ

چی کوئ ئې تاسو | خبردار | بلکه خیال اوکړو تاسو | چی هرګز به واپس رانشی | رسول |

ستاسو په عملونو خبر دې | تاسو خویقین کړې وو چې رسول ﷺ او (په جهاد کښې شریک)

وَالْمُؤْمِنُوْنَ اِلٰۤى اَهْلِيْهِمْ اَبَدًا وَّزُيِّنَ ذٰلِكَ فِيْ قُلُوْبِكُمْ

اومومنان | کوروالو خپلو ته | هیڅکله | او ښائیسته اولګیدلو | دا خیال | په زړونو ستاسو کښی

مومنان به چرې هم خپلو کورونو ته واپس رانشی | او دا خبره ستاسو په زړونو کښې

وَظَنَنْتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ ۖۚ وَكُنْتُمْ قَوْمًا ۢ بُوْرًا ۝ وَمَنْ لَّمْ يُؤْمِنْ

اوګمان اوکړوتاسو | ګمان دبدئ | اووئ تاسو | یو قوم | خراب انجام والا | اوهغه چاچې ایمان رانوړو

ښائسته ښکاره شوې وه|اوتاسوډیره بدګمانی کړې وه | اوتاسو هلاکیدونکې قوم یئ | اوڅوک چې په

بِاللّٰهِ	وَرَسُوْلِهٖ	فَاِنَّآ اَعْتَدْنَا	لِلْكٰفِرِيْنَ
په الله باندې	او په رسول دهغه باندې	پس بیشکه چې تیار کړې دې مونږه	دپاره دکافرانو
الله ﷻ اودهغه په رسول ﷺ باندې ایمان نه راوړی | نو مونږ دکافرانو دپاره ددوزخ اور			

سَعِيْرًا ﴿۱۳﴾	وَلِلّٰهِ	مُلْكُ السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ ؕ	يَغْفِرُ	لِمَنْ	
دلمبو وور	او الله لره ده	بادشاهي دآسمانونو	او دزمکې	ببښنه کوی	هغه چاته	
تیار کړې دې | اود آسمانونو او زمکې بادشاهي یوازې دالله ﷻ ده |د چا په حق کښې چې						

يَّشَآءُ	وَيُعَذِّبُ	مَنْ	يَّشَآءُ ؕ	وَكَانَ اللّٰهُ	غَفُوْرًا	
چې خوښه یې شی	او عذابوی	هغه څوک	چې خوښه ئې شی	او دې الله	ببښونکې	
اوغواړی | نو ببښنه ورکړی |او چاته چې اوغواړی نو عذاب ورکړی | اوالله ﷻ ببښونکې						

رَّحِيْمًا ﴿۱۴﴾
مهربانه
مهربان دې

قوله تعالى:- سَيَقُوْلُ لَكَ الْمُخَلَّفُوْنَ

دمنافقانو حیلې او بهانې: چه کومو اعرابو خلقو د جهاد نه مخ اړولې وو او حضرت نبی کریم ﷺ سره ملګرتیا پرینبودې وه اودمرګ د ویرې دکورونو نه وتلی وو او دا ئې وئیل چه کفر زبردست طاقت به مونږ لره تباه کړی او دوی چه دومره لوئې جماعت سره جنګ کوی نو دوی به تباه شي.د خپلو بچو نه به جداشي او هم هلته به مړ شي. هرکله چه دوی اوکتل چه حضرت نبی کریم ﷺ د خپلوپاکو صحابه کرامو رضي الله عنهم سره ښه په خوشحالئ تشریف راوړی نو خپلو زړونوکښې ئې بهانې جوړولې چه خپل ځان بری کړی .بل طرفته الله ﷻ خپل نبی ﷺمخکښې نه خبردار کړې وو چه دا بد باطن والا خلق به تاسو ته رازی اودخپل ضمیر خلاف خبرې کوی.اوعذرونه به پیش کوی چه یارسول الله ﷺ مونږ دخپلو بچو او کار نه نه وو فارغ .اومونږ خو ستاسو په حال کښې تابعدار یو.تاسو دپاره خو ځمونږ ځان هم حاضر دې. دخپلې زیاتې ایماندارئی دپاره به هم دااووائی چه ائې حضرت نبی کریم ﷺ تاسو مونږ لره استغفار اوکړئی.نو تاسو ورته اوفرمائې چه ستاسو معامله الله ﷻ ته حواله ده هغه د زړونو د رازونو نه ښه واقف دې .که هغه تاسو ته نقصان رسوی نو څوک دی چه هغه دفع کړی . اوکه هغه تاسو ته فائده رسول غواړی نو څوک دی چه هغه منع کړې شی؟ ستاسو د حیلو او بهانونه او ایماندارئی او نفاق نه هغه لوئې ذات ښه واقف دې . او ستاسو د یویو عمل نه ښه واقف دې . دهغه نه هیڅ څیز پټ نه دې .

قوله تعالى:- بَلْ ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَّنْقَلِبَ الرَّسُوْلُ

اصل کښې ستاسو روستو پاتې کیدل څه د عذر په وجه نه وو بلکه د نافرمانئ په وجه وو. صفا صفا ستاسو نفاق ددې اصل وجه وه. ستاسو زړونه دایمان نه خالی دی او په الله ﷻ مو بهروسه نشته دې. د رسول الله ﷺ په اطاعت مو یقین نشته دې. په دې و چه ستاسو ځانونو په تاسو ګران دی. تاسو خپله باره کښې څه چه د حضرت نبی کریم ﷺ او صحابه کرام رضي الله عنهم باره کښې مو هم دا خیال کولو. دا مو وئیل چه دوی به قتل کړې شی او دوی به تباه شی (نعوذبالله) او په دوی کښې به یو هم پاتې نشی چه

ددوی خبر قدرې راوړی . دې بدو خیالونو تاسولره نامرد کړي وې . تاسو اصل کښې برباد شوی خلق یئ ونیلې شوی دی چه﴿بوراً﴾ لغت عمان دی . چه کوم سړې خپل عمل نه خالص نه کوی او خپله عقیده مضبوطه نه ساتی نو هغوئ ته به الله ﷻ د دوزخ اور کښې عذاب ورکوی . اګر چه دوی په دنیا کښې دخپل باطن خلاف کوی .

بیا الله ﷻدخپل شهنشاهیت او دخپلو اختیاراتو بیان کوی چه مالك اومتصرف هم هغه ذات دې، هغه په بخشش او عذاب قادر دې . خو غفور ورحیم هم دې . چه څوك هم هغه طرفته تیټ شی نو الله ﷻ طرفته مائل شی. او چه څوك هم دهغه دروازه اوټکوی نو هغه دپاره خپله دروازه بیرته کوی که هغه هر څومره ګناهنګار وی . اوکه دوی توبه اوباسی نو الله ﷻ هغه قبلوی.اودده ګناهونه بخښی. بلکه ده سره د مهربانۍ او رحم معامله کوی .

سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انطَلَقْتُمْ إِلَىٰ مَغَانِمَ

| اووائی به | روستو پاتې کیدونکی خلق | کله چې | روان شئ تاسو | غنیمتونوته |

ازرده چې (دجهاد نه) روستو پاتې کیدونکی خلق به اووائی | په هغه وخت کښې کله چې

لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ يُرِيدُونَ

دپاره ددې چې تاسو واخلئ هغه | چې پریږدئ مونږه | چې مونږ پیروی اوکړو ستاسو | غواړي دوئ |

تاسو په غنیمتونو اخستو پسې روان شئ | چې مونږ هم پریږدئ چې درپسې شو | دوئ غواړي

أَن يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ ۚ قُل لَّن تَتَّبِعُونَا

چې بدل کړي دوئ | فرمان دالله | ورته اووایه | هر ګز به تاسو پیروی اونۀ کړئ زمونږ |

چې دالله ﷻ حکم بدل کړی | ته اووایه چې تاسو هیڅرې مونږ سره تلې نه شئ |

كَذَٰلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِن قَبْلُ ۖ فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا ۚ

هم داسې فرمائیلې وو الله | مخکښې ددې نه | پس اوبه وائی دوئ | بلکه | تاسو حسد کوئ زمونږ سره

الله تعالی د وړاندې نه دغه شان دا حکم کړې دې | دوئ به اووائی چې تاسو مونږ سره حسد کوئ

بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥﴾

بلکه دی دوئ | چې نۀ پوهیږي | مګر ډیر کم |

نه خبره داده چې دوئ ډیر کم پوهیږي

قوله تعالی:-سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انطَلَقْتُمْ

دخیبر غنیمت حدیبیه والو دپاره :دالله ﷻ ارشاد دې چه کومو بانډیچیانو خلقو حدیبیه کښې دالله در سول ﷺ اودصحابه کرام رضی الله عنهم ملګرتیا او نه کړه نودوی چه کله دخیبر په موقع دغنیمت مال اخستلو دپاره خلق په تګ اووینی نو دوی به خواهش کوی چه مونږ هم ځان سره بوزئی . دمصیبت کتلو سره روستو شو او د راحت کتلو سره شاملیدل غواړي . نو په دې وجه الله ﷻحکم کوی چه دوی بالکل ځان سره مه بوځئ . هرکله چه دوی د جنګ نه روستو شو نو دغنیمت مال کښې ددوی څه حصه .؟ الله ﷻ د خیبر د غنیمت وعده حدیبیه والو سره کړې ده اوهغه خلقو سره نه چه کوم په مشکل وخت کښې روستو شی او دآرام وخت کښې رامخکښې شی . دوی غواړي چه دالله ﷻ کلام بدل کړو. یعنی الله ﷻ خوصرف حدیبیه والو سره وعده کړې ده او دوی غواړي چه د خپلې غیرحاضرئی باوجود دالله ﷻ دې

وعده کښې شامل شي دا وعده هم بدله ثابت شي.ابن زيد وائي چه ددې نه مراد دالله ﷻ حکم دې ﴿فَإِن رَّجَعَكَ اللَّهُ إِلَىٰ طَائِفَةٍ مِّنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُل لَّن تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَن تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا﴾ يعنى اې نبى ﷺ! که تاسو الله ﷻ دوى کښې يو ډلې طرفته بوځى اوهغوئ تاسونه د جهاددوتلواجازت اوغواړى نو تاسو دوى ته اووائې چه مونږ سره بالکل مه ځئ او ما سره وتلو کښې د يو دښمن سره مقابله کولودپاره مه اوځئ. ځکه چه تاسو په ړومبى ځل وتلوکښې مونږ نه روستو پاتې کيدو باندې خوشحاله وې. نو اوس تاسو هميشه ناستو سره ناست اوسئ.

خودې قول کښې نظر دې ځکه چه دادسورة برآت آيت مبارك دې چه د غزوه تبوك باره کښې نازل شوې دې.او غزوه تبوك د حديبيه نه پس شوې وه. د ابن جريح رحمه الله قول دې چه ددې نه مراد ددې کافرو د مسلمانانو ځان سره جهاد کښې شريکول نه منع ده. فرمائى چه دوى ته ددوى دخواهشونو جواب ورکړئى که تاسو سره تلل غواړى نو دې نه مخکښې الله ﷻ وعده حديبيه والو سره کړې ده. په دې وجه تاسو مونږ سره نه شئ تلې. ا وس به دوى پيغور ورکوى چه ښه ده مونږ ته معلوم شو چه تاسو مونږ نه يوزئى چه هسې نه مونږ ته هم دغنيمت مال ملاؤ شى. الله ﷻفرمائى چه اصل دا ددوى ناپوهى ده. او په دې يو باندې څه موقوف دا ټول سراسر ناپوهه دى.

قُلْ لِّلْمُخَلَّفِيْنَ

| اووايه دې روستو پاتې کيدونکوته |

(ته روستو پاتې کيدونکو

مِنَ الْأَعْرَابِ | سَتُدْعَوْنَ | إِلَىٰ قَوْمٍ | أُولِىْ | بَأْسٍ

دباندېيسيانو نه | چې زر دې راوبه بللې شئ تاسو | يوقوم ته | چې خاوندان | دجنګ سخت دى

باندېچيانو ته اووايه | چې ډير زر به تاسو يو جنګيالى خلقو سره مقابلې کولو ته راوبللې شئ |

شَدِيْدٍ تُقَاتِلُوْنَهُمْ | أَوْ يُسْلِمُوْنَ | فَإِنْ تُطِيْعُوْا

چې جنګ به کوئ تاسو دهغوئ سره | يا به اسلام قبلوى هغوئ | پس که تاسو حکم اومنو دجهاد

نو يا به ورسره جنګونه کوئ | او يا به هغوئ مسلمانان شي | ....بياكه تاسو حکم اومنئ

يُؤْتِكُمُ اللّٰهُ | أَجْرًا حَسَنًا | وَإِنْ تَتَوَلَّوْا | كَمَا | تَوَلَّيْتُمْ

نو دربه کړى تاسو ته الله | اجر ښه | او که مخ واړوؤ تاسو | لکه څنګه چې | مخ اړولې وؤ تاسو

نو الله ﷻ به تاسو ته ښه اجر درکړى | اوکه تاسو مخ واړولو | ....لکه څنګه چې مو

مِنْ قَبْلُ | يُعَذِّبْكُمْ | عَذَابًا أَلِيْمًا ﴿١٦﴾ | لَيْسَ | عَلَى الْأَعْمٰى

مخکښې ددې نه | نو عذاب به درکړى تاسو له | عذاب دردناك | نشته | په ړوند باندې

وړاندې مخ اړولې وو | نو الله ﷻ به تاسو ته دردناك عذاب درکړى | نه په ړوند باندې څه ګناه شته

حَرَجٌ | وَّلَا عَلَى الْأَعْرَجِ | حَرَجٌ | وَّلَا عَلَى الْمَرِيْضِ | حَرَجٌ

څه ګناه | اونۀ په ګوډ باندې | څه ګناه | اونۀ په مريض باندې | څه ګناه

..........اونه به ګډشل باندې څه ګناه شته | ....اونه په بيمار څه ګناه شته |

وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ	وَرَسُوْلَهٗ	يُدْخِلْهُ	جَنّٰتٍ
او هغه څوك چې حكمونه مني دالله	او درسول دهغه	نو داخلوى به هغه	داسې جنتونو ته
اوڅوك چې دالله ﷻ اودهغهٔ د رسول ﷺ تابعداري اوكړي | نو هغه به ئې داسې باغونو ته داخل كړي			

تَجْرِيْ	مِنْ تَحْتِهَا	الْاَنْهٰرُ	وَمَنْ	يَّتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ
چې بهيږي به	لاند دهغې نه	نهرونه	او څوك	چې مخ واړوى نو عذابوى به هغه
چې دهغې لاندې به نهرونه بهيږي | اوڅوك چې ترې مخ واړوى | نو هغه ته به دردناك				

عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿١٧﴾
په عذاب دردناك سره |
عذاب وركړي |

قوله تعالى:- اُولِيْ بَاْسٍ شَدِيْدٍ تُقَاتِلُوْنَهُمْ اَوْ يُسْلِمُوْنَ

سخت جنګ كولو والا كوم يو قوم دې:-هغه سخت جنګ كولو والا كوم يو قوم دې چه تاسو به هغوئ د جنګ كولودپاره بللې شئ؟ په دې كښې ډېر اقوال دى.يو داچه ددې نه مراد قبيله هوازن ده. دويم دا چه ددې نه مراد قبيله ثقيف دى . دريم دا چه دې نه مراد قبيله بنو حنيفه دى ، څلورم دا چه ددې نه مراد اهل فارس دى. پنځم دا چه دې نه مراد روميان دى . شپږ م دا چه دې نه مراد بت پرست دى. بعضې وائى چه ددې نه مراد څه يو خاص قوم يا قبيله نه ده بلكه مطلق جنګ كولو والا قوم مراد دې چه تر اوسه پورې مقابلې ته نه دې راغلې . حضرت ابوهرير رضي الله عنه فرمائى چه ددې نه مراد كرد خلق دى. يومرفوع حديث مبارك كښې دى چه حضرت نبى كريمﷺ فرمائى چه تر هغه به قيامت قائم نه شى تر كومې چه تاسو يو داسې قوم سره جنګ ا ونه كړئى چه دهغوئ سترګې وړې وړې وى. او پوزه به ئې چيټه وى.ددوى مخونه به لكه د ډهالونو وى (1) حضرت سفيان رضي الله عنه فرمائى چه ددې نه مراد ترك دى. يو حديث مبارك كښې چه تاسو به يو قوم سره جهادكوئى چه دهغوئ پيزار به د وېښتو په شان وى (2) حضرت ابوهريره رضي الله عنه فرمائى چه ددې نه مراد كرد دى. بيا فرمائى چه دوى سره جهاد كول تاسو باندې مشروع كړې شوى دى . او دا حكم به باقى وى . اللهﷻ به ددوى په خلاص ستاسو مدد كوى او يا دا چه دوى به پخپله اسلام قبول كړى. بيا ارشاد فرمائى كه تاسو اومنئ او جهاد دپاره لاړشئ او حكم اومنئ نو تاسو به ډېرې نيكئ ملاويږى. اوتاسو هم هغه اوكړل چه كوم تاسو دحديبيه په موقع كړې وو يعنى بزدلئى سره ناست وې او جهاد كښې مو شركت اونه كړو او د احكامو نه مو مخ واړولو نو تاسو لره به المناك عذاب وى .

قوله تعالى:- لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ

دجهاد دپريښودو چه كوم صحيح عذر دې د هغې بيان كيږى . نودوه عذرونه ئې بيان فرمائيلى دى چه لازمى دى . يعنى ړوندوالئ،ګوډوالئ او يو عذر ئې هغه بيان اوفرمائيلو چه كوم عارضى دې. لكه بيمارى چه څو ورځې وى او بيا ختمه شى. نودوى هم دخپلې بيمارئى په زمانه كښې معذور دى.خو د

---

(1) صحيح بخارى كتاب الجهاد: باب قتال الذين ينتعلون الشعر : ٢٩٢٩، صحيح مسلم : ٢٩١٢ ، ابوداود : ٤٣، ترمذى : ٢٢١٥ ، ابن ماجه : ٤٠٩٦ ، احمد: ٢٣٩/٢ ابن حبان : ٦٧٤٤.

(2) صحيح مسلم كتاب الفتن ، باب لاتقوم الساعة حتى يمر .....) : ٢٩١٢ ،

رغیدو نه پس دوی معذور نه دی. بیا دجهاد ترغیب ورکوی چه دالله درسول فرمانبردار جنتی دی او چه څوك دجهاد نه مخ واړوی او سراسر دنیا طرفته شی ، معاش پسې شی نو دده سزا دنیا کښې ذلت او آخرت کښې تکلیف دی .

لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ	عَنِ الْمُؤْمِنِيْنَ	إِذْ يُبَايِعُوْنَكَ
بیشکه راضی شو الله	دمومنانو نه	کله چې هغوئ لوظ کولو ستا سره
بیشکه الله ﷻ دمومنانو نه رضا شو | کله چې هغوئ ستا په لاس		

تَحْتَ الشَّجَرَةِ	فَعَلِمَ	مَا	فِيْ قُلُوْبِهِمْ	فَأَنْزَلَ
لاند دونې نه	پس خبروؤ الله	دهغې نه	چې په زړونو دهغوئ کښې وؤ	پس نازلې ئې کړو
دونې لاندې بیعت کولو | او الله ﷻ ته دهغوئ د زړونو خبرې ښه معلومې دی | نو الله ﷻ				

السَّكِيْنَةَ	عَلَيْهِمْ	وَأَثَابَهُمْ	فَتْحًا قَرِيْبًا	وَّمَغَانِمَ كَثِيْرَةً
اطمینان	په هغوئ باندې	او ورئې کړه هغوئ ته	فتحه نزدې	او غنیمتونه ډیر
ورته اطمینان نصیب کړو | او هغوئ ته ئې یو نزدې ګټه ورکړه | ......او (ورسره) ډیر غنیمتونه				

يَّأْخُذُوْنَهَا	وَكَانَ اللّٰهُ	عَزِيْزًا	حَكِيْمًا
چې وابه خلی دوئ هغه	او دې الله	غالب	حکمت والا
چې داخلق ئې اخلی | او الله ﷻ غالب دې | صاحب د حکمت دې			

قوله تعالی:- تَحْتَ الشَّجَرَةِ

حدیبیه کښې د کیکر مبارکه ونه او بیعت رضوان :-مخکښې بیان شوی دی چه دا بیعت کونکو شمیر کښې څوارلس سوه وو. اودا ونه دببول وه چه په حدیبیه میدان کښې وه. حضرت عبدالرحمان رضی الله عنه چه کله حج ته لاړو نو وې کتل چه څه خلق یو ځائې کښې مونځ اداکوی . نوتپوس ئې اوکړوچه څه کوئی ؟ نو جواب کښې ورته اووئیلې شوچه داهغه ونه ده چه کوم ځائې حضرت نبی کریم ﷺ بیعت الرضوان اخستې وو. حضرت عبدالرحمان واپس راغلو او دا ټوله قصه ئې حضرت سعید بن مسیب رضی الله عنه ته بیان کړه. نو دوی اوفرمائیل چه ځما پلار هم په هغه بیعت کښې شامل وو خو هغه فرمائی چه مونږ په دویم کال هلته لاړو خو مونږ ټولو ته هغه ونه معلوم نه وه چه چرته ده . حضرت سعید بن مسیب رضی الله عنه اوفرمائیل چه تعجب دې چه اصحاب رسول چه په خپله بیعت کونکی وو هغوئ ته دا ځائې معلوم نشو او تاسو ته معلوم شو تاسو ولې د اصحاب رسول نه هم زیات پوهه یئ څه؟[1] بیا فرمائی چه ددوی د زړه نیت صداقت او وفا الله ﷻ ته معلوم شوه . نو ددوی زړونو کښې مو اطمینان واچولو او د نزدې فتح ئې انعام کښې اورسیدله. دا فتح هغه صلح ده چه کومه په حدیبیه کښې شوې وه. او دې سره عام خیر حاصل شو. او دې ته نزدې خیبر فتح شوه او بیا لږ وخت پس مکه فتح شوه. او بیا نورې قلعې او علاقې فتح کیدې.او بیاورته هغه عزت او نصرت او وقار حاصل شو چه دنیا ورته ګوته په خوله پاتې شوه . په دې وجه ئې اوفرمائیل چه ډیر غنیمتونه به ورکړو. ریښتونی حکمت والا او کامل حکمت والا صرف الله ﷻ دې . ابن ابی حاتم کښې دی چه مونږ د حدیبیه په میدان کښې د غرمې په وخت کښې آرام کولو چه په دې کښې د حضرت نبی کریم ﷺ منادی آواز اوکړو چه ائې خلقو راشئ بیعت اوکړئ روح القدس راغلې دې . مونږ په منډه منډه حاضر شو . حضرت نبی کریم ﷺ په هغه وخت کښې د ببول

[1] صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الحدیبیة : ٤١٦٣.

ونې لاندې ناست وو او مونږ ترې بیعت اوکړو. اوددې ذکر آیت ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ﴾ کښې دې . حضرت عثمان رضي الله عنه طرفنه حضرت نبی کریم ﷺ یو لاس دبل لاس دپاسه کیخودو او پخپله ئې بیعت اوکړو. ﷺ مونږ اوونیل چه عثمان رضي الله عنه ډیر خوش نصیب دې چه مونږ دلته ناست یو اوهغه هلته دبیت الله شریف طواف کوی. دې آوریدو سره حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دا بالکل ممکن نه دی چه حضرت عثمان رضي الله عنه ځما نه مخکښې طواف اوکړی . اگر چه ډیرو کلونو پورې ایسار وی

وَعَدَكُمُ اللَّهُ

وعده اوکړه ستاسو سره الله |

الله ﷻ تاسو سره د (نورو) |

مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هَٰذِهِ وَكَفَّ

دغنیمتونو ډیرو | چې را به خلئ تاسو هغه | پس زر ئې درکړه | تاسو لره | دا فتحه | او منع ئې کړل

ډیرو غنیمتونو وعده کړې ده | چې تاسو به ئې اخلئ انو (دهغې) نه دا یو (ګټه) ئې لاس په لاس درکړه | او تاسو نه

أَيْدِيَ النَّاسِ عَنكُمْ ۚ وَلِتَكُونَ آيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ

لاسونه دخلقو | ستاسو نه | او چې شي | یوه نښه | دپاره دمومنانو | او چې اوښائي تاسو ته

ئې دخلقو (کافرانو) لاسونه منع کړل | او دا د دې دپاره چې دمومنانو دپاره یوه نمونه شي | اوچې تاسو

صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ۝ وَأُخْرَىٰ لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا

لاره | نیغه | او نور غنیمتونه | چې قادر شوی نه یئ تاسو | په هغې باندې |

په نیغه لاره روان کړی | ....او یوه بله (ګټه) هم (نزدې) ده | چې لاتاسو پرې قابو نه دې موندلې

قَدْ أَحَاطَ اللَّهُ بِهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ۝ وَلَوْ قَاتَلَكُمُ

احاطه کړې ده الله | په هغې | او دې الله | په هر څیز باندې | قادر | اوکه جنګ کړې وې ستاسو سره

خو الله تعالی په خپله احاطه کښې اخستې ده | او الله ﷻ په هر څیز قادردې | اوکه دوی (کافرانو) تاسو

الَّذِينَ كَفَرُوا لَوَلَّوُا الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ

هغه کسانو | چې کفر ئې کړې دې | نو خامخا به ئې ګرځولې وې | شاګانې | بیا به ئې نه موندلې

سره جنګ کړې وې | نو په شا به تښتیدلې ووا .... بیا به ئې نه څوک

وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ۝ سُنَّةَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلُ ۖ

څوک دوست | او نه مددګار | دا طریقه دالله ده | هغه | چې تیره شوې ده | مخکښې ددې نه

دوست موندلې ووا | او نه څوک مددګار | هم دا د الله ﷻ قانون دې | چه د وړاندې جاري راروان دې

وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ۝ وَهُوَ الَّذِي كَفَّ

او هر ګز به نه اونه وینې | طریقې دالله لره | څه تبدیلي | او هغه هغه ذات دې | چې منع ئې کړل

اوته به دالله ﷻ په قانون کښې هیڅ بدلون بیانه مومې | ....او الله ﷻ هغه ذات دې چې

أَيْدِيَهُمْ عَنكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُم بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنۢ بَعْدِ

لاسونه دهغوئ | ستاسو نه | او لاسونه ستاسو | دهغوئ نه | په ګېډه دمکې کښې | روستو ددې نه

دهغوئ لاسونه ئې ستاسونه اوستاسو لاسونه ئې دهغوئ نه دمکې په سرحد باندې

أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ

چې غالب ئې کړئ تاسو | په هغوئ باندې | او دې الله | په هغه کارونو باندې | چې تاسو ئې کوئ

بند کړل| دهغې نه پس چې تاسو ته ئې په هغوئ باندې قابو درکړې وو| او الله ﷻ ستاسو کارونه

بَصِيرًا ﴿٢٤﴾

ليدونکې |

ليدل کتل

قوله تعالى:- وَعَدَكُمُ ٱللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً

د معاهده حديبيه دفعات او د مغانم کثير مطلب: ددې ډېر غنيمتونونه مراد د حضرت نبي کريمﷺ د زمانې نه پس غنيمتونه دي. دزر غنيمت نه مراد د خيبر نعمت دې اود حديبيه صلح ده (1) دهغه لوئې الله ﷻ احسان دا هم دې چه دکفارو بدې ارادې الله ﷻ پورا نه کړې، اود مکې دکافرانو، او نه دهغه منافقانو چه ستاسو نه روستو مدينه کښې پاتې وو، نه به په دوی په تاسو حمله کولې شی اونه به ستاسو بچوته نقصان رسولې شی. دا په دې وجه چه مسلمانانو ته معلوم شی چه اصل حافظ او ناصر اللهﷻ دې. نو د دښمنانو په کثرت او په خپل قلت مه ويريږئ اودا هم يقين اوکړئ چه د هر کار انجام باندې الله ﷻ علم لرى. دبندګانو په حق کښې خير دادې چه دوی د الله ﷻ په فرمان عمل اوکړی او هم په دې کښې خپل خير اوګڼړئ. اګر چه هغه فرمان په ظاهره خلاف طبع وی. دا ممکن دی چه تاسو کوم يو څيز نه خوښوئی او هم هغه ستاسو دپاره بهتر وی. او هغه به تاسو ته ستاسو د حکم منلو او اتباع رسول او رېښتونې قربانئ په وجه نيغه لار اوښائی. اوتاسوته به نور نعمتونه او فتح درکړی او هغه ستاسو بس کښې نه دی. خوالله ﷻ به پخپله ستاسو مدد اوکړی اوتاسو باندې به دا مشکلات آسان کړی. ټول څيزونه دالله ﷻ بس کښې دی. دهغه پاك ذات نه چه کوم بندګان ويريږی نو هغه ذات ورته داسې ځائې نه روزی ورکوی چه د نورو په خيال کښې لا څه چه ددوی خپل کښې هم نه وی. ددې غنيمت نه مراد دخيبر فتح ده يا فتح مکه وه يا د روم او فارس مال دې. او ددې وعده په صلح حديبيه کښې پته وه. يا هغه ټول مالونه دی چه تر قيامته به مسلمانانو ته ملاويږی (2) بيا الله ﷻ مسلمانانوته زيرې ورکوی چه دوی دې د کفارو نه نه مرعوب کيږی او نه دې ترې ويريږی. که کافران مقابلې ته راغلل نو اللهﷻ به دخپل رسولﷺ مدد کوی او دې بې ايمانوته به شکست ورکوی. او دوی به په شاشی او ددوی به هيڅ ولی او مددګار نه وی. څکه چه دوی دالله ﷻ رسول سره جنګ دپاره راغلی دی اودالله ﷻ ايماندار بندګانو پسې شوی دی.

قوله تعالى:- سُنَّةَ ٱللَّهِ ٱلَّتِى قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلُ ۖ عادت دې چه کله د الله ﷻ بيا فرمائی چه هم دا الله چې حق راشی نو باطل مغلوب شی، **دالله تعالى قانون دې**: بيا فرمائی چه هم دا الله ﷻ عادت دې چه کله د چې حق راشی نو باطل مغلوب شی، دالله تعالى قانون دې: او حق ظاهر کړی او کفر باطل کړی. لکه څنګه کفراو ايمان مقابله وی نو ايمان لره په کفر غالب کوی. او حق ظاهر کړی او کفر باطل کړی.

---

(1) الطبری :٢٣٠/٢٢.

(2) الطبری : ٢٣٣/٢٢.

چه دبدر په ورځ ډېر کافران چه هر څه ورسره وو خوبیاهم د مسلمانانو مقابله کښې شکست خورده شو. بیا الله ﷻ فرمائي چه ځما دا احسان هم مه هیروئي چه ما تاسو دمشرکانو لاسونو کښې ورنکړئي او تاسو مې هم مسجد حرام سره د جنګ کولونه منع کړئي. او تاسو کښې اودوی کښې مې صلح اوکړه چه سراسر ستاسو حق کښې بهتر وه. که ددنیا اعتبار سره وي او که د آخرت اعتبار سره وي. هغه حدیث به یاد وي چه ددې سورة په تفسیر کښې په روایت د حضرت سلمه بن اکوع رضی الله عنه تیر شوې دې. چه کله صحابه کرام رضی الله عنهم کافران تړلي د حضرت نبي کریم ﷺ خدمت کښې حاضر کړل نو حضرت نبي کریم ﷺ اوفرمائیل چه دوی پرېږدئي هم ددوی طرفنه شروع شوې ده. او هم ددوی طرفنه دې دوباره شروع وي. نو هم په دې بابت کښې دا آیت مبارك نازل شو. مسند احمد کښې د چه اتیا (۸۰) کافران وسلې سره د جبل تنعیم طرفنه راغلل خو حضرت نبي کریم ﷺ غافل نه وو او حضرت نبي کریم ﷺ زر خلق خبر کړل او هغه ټول ئې ګرفتار کړل. او حضرت نبي کریم ﷺ ته ئې پیش کړل. نو حضرت نبي کریم ﷺ د مهربانۍ په طور دهغوئ خطاء معاف کړه او ټول ئې آزاد کړل [1] هم ددې بیان په دې آیت مبارك کښې کیږي. داحدیث مبارك نسائي، ابوداود، ترمذي او مسلم کښې دې. حضرت عبدالله بن مغفل رضی الله عنه فرمائي چه دکومې ونې ذکر قرآنپاك کښې دې اودهغې لاندې حضرت نبي کریم ﷺ ناست وو مونږ هم هغوئ نه ګیرچاپیره ناست وو. دهغه ونې ښاخونه د حضرت نبي کریم ﷺ شا مبارکې سره لګیدلي وو. حضرت علي رضی الله عنه و سهیل ابن عمرو د حضرت نبي کریم مخامخ وو. حضرت نبي کریم ﷺ حضرت علي رضی الله عنه ته اوفرمائیل چه بسم الله الرحمان الرحیم اولیکه. نو په دې سهیل بن عمرو د حضرت علي رضی الله عنه لاس مبارك اونیولو او وې وئیل چه مونږ رحمان او رحیم نه منو. دا صلح نامه دې خمونږ دددستور مطابق اولیکلې شي. نو دوی اوفرمائیل چه ﴿ باسمك اللهم ﴾ اولیکه. بیا ئې اولیکل چه دا هغه دي چه په دې دالله ﷻ رسول ﷺ اهل مکې سره صلح اوکړه. نو په دې سهیل بن عمرو د حضرت علي رضی الله عنه لاس اونیولو او وې وئیل که ته دالله ﷻ رسول ئې نو بیا خو مونږ ډېر زیات ظلم کړې دې. په دې صلح نامه کښې هغه اولیکئي چه کوم مونږ کښې مشهور دي. نو حضرت نبي کریم ﷺ اوفرمائیل چه اولیکه دا هغه دي چه د محمدبن عبدالله علیه السلام اهل مکه سره اوکړه. په دې کښې دېرش خوانان کفار تړلي شوي راوستې شو. نو حضرت نبي کریم ﷺ دهغوئ حق کښې بددعا اوکړه نو الله ﷻ هغوئ ړانده کړل. مونږ پاسیدو اوهغوئ مو پیش کړل. نو حضرت نبي کریم ﷺ هغوئ ته اووئیل چه چاتاسو ته امان درکړې دې؟ یا تاسو د چاپه ذمه دارئي راغلي يئ؟ هغوئ انکار اوکړو. خو ددې باوجود حضرت نبي کریم ﷺ هغوئ معاف کړل اوهغوئ ئې پرېښودل. نو دې باندې دا آیت مبارك نازل شو چه ﴿ هوالذي ﴾ [2] نسائي.

ابن جریر کښې دي چه کله حضرت نبي کریم ﷺ دقربانۍ ښاور ځان سره واخستل او ذوالحلیفه ته اورسیدل نو حضرت عمرفاروق رضی الله عنه ورته اوفرمائیل چه یارسو الله ﷺ! تاسو دیو داسې قوم کلي ته ورځئ چه هغوئ جنګ ته تیار دي او تاسو سره وسله وغیره هم نشته دې. حضرت نبي کریم ﷺ کسان اولیږل او وسله ئې راوغوښتله. هرکله چه حضرت نبي کریم ﷺ مکې ته نزدې شو نو مشرکانو دوی ایسار کړل چه تاسو به مکې ته نه ځئ. حضرت نبي کریم ﷺ سفر جاري اوساتلو او منی ته اورسیدل. د حضرت نبي کریم ﷺ جاسوسانو خبرور کړوچه عکرمه بن ابوجهل پنځه سوه لښکر سره تاسو باندې حمله کولووالا دې. نو حضرت نبي کریم ﷺ خالد بن ولید رضی الله عنه ته اوفرمائیل چه ائې خالد ستا د تره خوئي لښکر راروان وي. نو حضرت خالد رضی الله عنه اوفرمائیل چه څه اوشو؟ څه دالله ﷻ توره یم او دهغه درسول ﷺ (هم ددې ورځې نه ددوی لقب سیف الله شو) تاسو چه ما چرته لیږئي او دچا مقابلې دپاره مې لیږئي نو

---

[1] باب قول الله تعالى (وهو الذي كف ايديهم عنكم) : ۱۸۰۸ ، ابوداود: ۲٦۸۸، ترمذی : ۳۲٦٤، السنن الكبرى : ۹٦٦۷.

[2] السنن الكبرى للنسائي : ۱۱۵۱۱، احمد: ٤/۸٦ ، وسنده حسن حاكم : ۲/٤٦۰ بيهقي : ٦/۳۱۹).

خم به. نو د دوی عکرمه مقابله دپاره روان کړې شو او یو غر سره ددوی مینځ کښې مقابله اوشوه. حضرت خالد داسې سخته مقابله اوکړه چه عکرمه تنیګ نشو او حضرت خالد رضی الله عنه هغه تر مکې کوڅو پورې اورسولو. عکرمه دوباره مقابلې ته راغلو خو دې ځل ئې هم شکست اوخوړلو او دمکې کوڅو پورې اوتښتیدو. بیا په دریم ځل راغلو خو دې ځل هم ناکام شو. هم ددې بیان دې آیت ﴿وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنكُمْ﴾ کښې دې. نوالله ﷻ د حضرت نبی کریم ﷺ د ظفرمندنې باوجود کفار هم بچ کړل هسې نه کوم مسلمانان مکه کښې دی او ضیعف او کمزوری دی چه هغوئ ته تکلیف اونه رسی ([1]). خو په دې روایت کښې ډیر زیات نظر دې. دا ممکن نه دی چه دا د حدیبیه واقعه وی. ځکه چه په هغه وخت کښې خالد بن ولید رضی الله عنه نه وومسلمان شوې. بلکه د طلایه په ورځ د مشرکانو سردار وو. لکه څنګه چه صحیح حدیث مبارك کښې موجود دی. اوداهم نشی کیدې چه دا واقعه د عمرة القضاء وی ځکه چه دحدیبیه دشرطونو مطابق خو دا امر وو چه راتلونکی کال به حضرت نبی کریم ﷺ عمرې ادا کولو دپاره راځی. او درې ورځې به مکه مکرمه کښې تیروی. نوددې قرارداد مطابق کله چه حضرت نبی کریم ﷺ تشریف راوړو نوکافرو دې منع نه کړو او نه ئې دوی سره جنګ اوکړو. اودا هم نشی کیدې چه دا واقعه د فتح مکه وی ځکه چه د فتح مکه په کال حضرت نبی کریم ﷺ ځان سره دقربانئ ځاروی نه وو بوتلی. هغه وخت کښې خو حضرت نبی کریم ﷺ دجنګ دپاره او جهاد دپاره تلی وو. نو په دې روایت کښې ډیر خلل دې. او په دې کښې ضرور قباحت شویدې. په دې ښه پوهیدل پکار دی. والله اعلم.

دحضرت ابن عباس رضی الله عنه مولی حضرت عکرمه رضی الله عنه فرمائی چه قریشو خپل څلویښت کسان اولیږل چه د حضرت نبی کریم ﷺ لښکر نه ګیرچاپیره ګرزی او ورته څه نقصان اورسوی. یا څو ګرفتار کړی اوهغه راولی. خو دې طرفته دا ټول په ټوله اونیولې شو. خو بیا حضرت نبی کریم ﷺ دوی معاف کړل او ټول ئې پریښودل. هغوئ د حضرت نبی کریم ﷺ په لښکر باندې څه کانړی هم ویشتی وو او څه غشئ ئې هم ویشتی وو([2]) داهم مروی دی چه یو صحابی چه هغه ابن زنیم وئیلې کیدو دحدیبیه په یو غونډئ باندې ختلې وو او مشرکانو په دې غشی ورولی وو او دوی ئې شهید کړی وو. حضرت نبی کریم ﷺ دوی پسې کسان اولیږل او دوی ئې ګرفتار کړل او دوی شمیر کښې دولس سواره وو. حضرت نبی کریم ﷺ دوی نه تپوس اوکړو چه تاسو سره څما د طرفنه څه امان شته دې؟ هغوئ اووئیل چه نه. حضرت نبی کریم ﷺ تپوس اوکړو چه څه وعده شته دې؟ هغوئ اووئیل چه نه. خو بیا هم حضرت نبی کریم ﷺ هغوئ ټول پریښودل او دې باره کښې آیت ﴿وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنكُمْ﴾ نازل شو.

عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ	وَصَدُّوكُمْ	كَفَرُوا	هُمُ الَّذِينَ	
دمسجد حرام نه	او منع ئې کړئ تاسو	چې کفر ئې اوکړو	دوئ هغه کسان دي	
دا هغه خلق دی چې کفر ئې کړې دې او تاسو ئې د مسجد حرام نه منع کړئ یې				
وَلَوْلَا رِجَالٌ	مَحِلَّهُ	أَنْ يَبْلُغَ	مَعْكُوفًا	وَالْهَدْيَ
او که چرې نهٔ وې سړی	ځائې دقربانئ ته	ددې نه چې اورسی	منع کړې شوی	او دقربانئ اوښان
اودقربانئ ځاروی ئې خپل ځائې ته درسیدو نه منع کړی دی او که چرې دا ویره نه وې چې ډیر				

[1]) الطبری: ٢٢/٢٣٩.

[2]) الطبری: ٢٢/٢٣٧.

مُّؤۡمِنُوۡنَ وَنِسَآءٌ | مُّؤۡمِنٰتٌ | لَّمۡ تَعۡلَمُوۡهُمۡ | اَنۡ تَطَـُٔوۡهُمۡ

مومنان | او ښځې | مومنانې | چې نهٔ پیژندل تاسو هغوئ | چې تاسو به اوچقوئ هغوئ |

مومنان سړي او ډیرې مومنانې ښځې به تاسو د پښو لاندې چخړې کړئ د کوم په وجه چې به تاسو ته

فَتُصِيۡبَكُمۡ | مِّنۡهُمۡ | مَّعَرَّةٌ | بِغَيۡرِ عِلۡمٍ | لِيُدۡخِلَ اللّٰهُ

بیا به رسی تاسو ته | دوجې دهغوئ نه | ضرر او غم | په ناپوهۍ سره | دپاره ددې چې داخل کړي الله

ته خفګان اورسیدو | (نو تاسو ته به ئې اوس فتح درکړې وې) | .... الله ﷻ چې دچا

فِىۡ رَحۡمَتِهٖ | مَنۡ يَّشَآءُ | لَوۡ تَزَيَّلُوۡا | لَعَذَّبۡنَا

په رحمت خپل کښې | هغه څوك چې غواړي هغه | که جدا شوې وې مومنان | نو خامخا به سزاورکړې وې مونږه

په حق کښې او غواړي نو خپل رحمت کښې ئې داخلوي | ....که دغه کمزوری مسلمانان یوا ړخ ته

الَّذِيۡنَ | كَفَرُوۡا | مِنۡهُمۡ | عَذَابًا اَلِيۡمًا ﴿۲۵﴾ | اِذۡ | جَعَلَ الَّذِيۡنَ

هغه کسانوله | چې کفر ئې کړې وو | دهغوئ نه | سزا دردناکه | کله چې | او ګرځوو هغه کسانو

شوی وې | ....نو مونږ به کافرانو ته دردناک عذاب ورکړې وې | ....څه وخت چې

كَفَرُوۡا | فِىۡ قُلُوۡبِهِمُ | الۡحَمِيَّةَ | حَمِيَّةَ الۡجَاهِلِيَّةِ | فَاَنۡزَلَ اللّٰهُ

چې کفر ئې کړې وو | په زړونو خپلو کښې | ننګ | (یعنې) ننګ دجاهلیت | پس نازل کړو الله

کافرانو په خپلو زړونو کښې دجاهلیت د زمانې په شان د ضد پخه اراده اوکړه | نو الله ﷻ خپل رسول

سَكِيۡنَتَهٗ | عَلٰى رَسُوۡلِهٖ | وَعَلَى الۡمُؤۡمِنِيۡنَ | وَاَلۡزَمَهُمۡ

اطمینان خپل | په رسول خپل باندې | او په مومنانو باندې | او پابندئ ئې اوساتل هغوئ

او مومنانو ته دتحمل اوبرداشت توفیق ورکړو | او دوئ ئې دپرهیزګارئ

كَلِمَةَ التَّقۡوٰى | وَكَانُوۡۤا | اَحَقَّ | بِهَا | وَاَهۡلَهَا ؕ | وَكَانَ اللّٰهُ

دخبرې دتقوی | او وو هغوئ | زیات حقدار | ددې سره | او وو اهل ددې | او دې الله |

په خبره ټینګ کړل | او هم دوئ دټولو نه زیات د دې څیز حقدار او اهل وو | او الله ﷻ

بِكُلِّ شَىۡءٍ | عَلِيۡمًا ﴿۲٦﴾

په هر څیز باندې | خبردار |

په هر څیز پوره پوره عالم دې |

قوله تعالى:- هُمُ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا وَصَدُّوۡكُمۡ عَنِ الۡمَسۡجِدِ الۡحَرَامِ

دمکې کفارو سره دجنګ کولو اصل وجه:- مشرکین عرب چه قریش وو او چه کوم دوی سره وو چه حضرت نبی کریم ﷺ سره به جنګ کوی نوددوی باره کښې قرآن پاك خبر ورکوی چه اصل کښې دا خلق په کفر باندې دی. هم دوی تاسو د مسجد حرام نه منع کړې وې. اصل حقدار او لائق خو د مسجد حرام هم تاسو يئ. ددوی سرکشئ دوی دومره په تپو کړې دی چه دالله ﷻ دنوم قربانئ ئې هم قربان ګاه ته پرې نخودې. دا قربانئ شمیر کښې اویا وې. او نزدې ددې بیان رازی. انشاء الله. بیا فرمائی چه تاسو ته زر د جنګ کولو اجازت نشو درکولې ځکه چه په دې کښې یو راز وو. اوهغه دا چه اوسه پورې مکه

کښې څه کمزوری مسلمانان داسې وو چه هغوئ ددې ظالمانو په وجه خپل ایمان نشو ظاهرولې . او نه ئې تاسوسره هجرت کولې شو. اونه تاسو هغوئ پیژنئي.نو که تاسو ته زردجنګ کولو اجازت درکړې شوې وو نو تاسو به جنګ کښې کولو اوجنګ به ستاسو دلاسه دا مسلمانان هم شهیدان کیدل. او تاسوبه بې علمئ کښې دګناه مستحق شوی وې . نوالله ﷻ ددې کافرو سزا نوره هم روستو کړه چه دې کمزوری مسلمانانو ته نجات ملاؤ شي. او نور هم چه دچاقسمت کښې ایمان شته دې چه هغوئ هم ایمان راوړي . که چرې دا مومنان په دوی کښې نو تاسو ته به یقیني طور په دوی غلبه درکړې شوې وه او دوی به ناکام شوی وو. حضرت جنیدسبیع رضی الله عنه فرمائي چه سحر کافرو سره یو ځائي شوم او حضرت نبی کریم ﷺ سره جنګ کولووالا اوم خو ماښام الله ﷻ ځما زړه بدل کړواو څه مسلمان شوم. او بیا حضرت نبی کریم ﷺ سره کفارو خلاف جنګیدم . زمونږ باره کښې دا آیت مبارك نازل شو چه﴿ وَلَوْلَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُّؤْمِنَاتٌ ﴾الخ. مونږ ټول نهه کسان وو ،اووۀ سړي او دوه ښځې[1] (طبراني)او روایت کښې دی چه مونږ درې سړي او نهه ښځې وې . حضرت عبدالله ابن عباس رضی الله عنهما فرمائي که چرې دا مسلمانان دې کافرو سره یو ځائي نه وې نو الله ﷻ به دې کافرو ته ددې مسلمانانو دلاسه سخته سزا ورکړې وې او دوی به قتل شوی وو.

د ﴿حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ﴾ مطلب د کلمۀ توحید نه انکار:- بیا فرمائي چه دې کافرو په خپلو زړونوکښې یو غیرت او حمیت نیولې وو ، صلح نامه کښې یې ﴿ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ﴾ لیکلو نه انکار اوکړو. د حضرت نبی کریم ﷺ نوم مبارك سره د لفظ رسول لیکلو نه ئې هم انکار اوکړو. نو الله ﷻ په هغه وخت کښې دخپل نبی ﷺ اودمومنانو سینې پرانیستې اوپه دوی ئې سکینه نازله کړه او دوی ئې مضبوط کړل او دوی ئې د تقوی په کلمه ښه مضبوط کړل یعنی ﴿لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ﴾باندې [2]. لکه چه حضرت عبدالله ابن عباس رضی الله عنهما نه مروی دی او لکه څنګه چه دمسنداحمد یو مرفوع حدیث مبارك کښې موجود دی . ابن ابی حاتم کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ فرمائي چه ماته حکم کړې شوې دې چه څه خلقو سره جهاداوکړم ترکومې چه ﴿ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ ﴾اونه وائي . چه چا ﴿ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ ﴾اووئیله نو هغه ځما نه خپل مال او خپل ځان بچ کړو خو د حق اسلام په وجه دده حساب کتاب دالله ﷻ په ذمه دې . الله ﷻ دا په خپل کتاب کښې نازل کړل . دیوقوم مذمت بیانوی او فرمائي چه ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ﴾یعنی دوی ته به وئیلې کیدل چه دالله ﷻ نه سوا بل څوك د عبادت لائق نشته دې نو دوی به کبر کولو.

اوالله ﷻ دلته خپل تعریف بیانوی او وائي چه هم دې دبندګئ حقدار دې او هم دې د بندګئ قابل دې . داکلمه ﴿ لااله الاالله محمد رسول الله ﴾ ده . هغوئ ددې نه کبر اوکړو او دمکې مشرکانو ددې نه د حدیبیه په ورځ تکبر اوکړو. بیا هم حضرت نبی کریم ﷺ دوی سره تر یو مقرر وخت پورې صلح نامه مکمل کړه. ابن جریر کښې هم دا حدیث دې زیاتوالی سره مروی دې.خو په ظاهره دا معلومیږی چه روستئ جملې د راوي خپلې دی.یعنی دحضرت زهری رحمه الله خپل قول دې چه داشان ئې بیان کړی دی لکه چه حدیث مبارك دې .

د ﴿كَلِمَةَ التَّقْوَىٰ﴾ تفسیر او مطلب:- حضرت مجاهد رضی الله عنه فرمائي چه ددې نه مراد اخلاص دې [3]. حضرت عطاء رحمه الله فرمائي چه هغه کلمه ﴿ لااله الاالله وحده لاشريك له له الملك وله الحمد وهوعلى كل شئ قدير ﴾ [4]. حضرت

---

[1] طبرانی : ۲۲۰٤ ، مسندابي يعلى : ۱۵٦۰، الدر المنثور: ٦/٧٦.
[2] احمد:۵/۱۳۸ ، زوائد عبدالله بن احمد بن حنبل ترمذی : کتاب تفسیر القران ، باب ومن سورة فتح : ۳۲٦۵ وهوحسن.
[3] الطبری : ۲۲/۲۵۵.
[4] الطبری : ۲۲/۲۵٦.

مسور رحمه الله فرمائي چه ددې نه مراد ﴿لااله الاالله وحده لاشريك له﴾ دي.حضرت علي رضي الله عنه فرمائي چه ددې نه مراد ﴿لااله الاالله والله اكبر﴾دي [1]، همدا قول د ابن عمر رضي الله عنه هم دې.حضرت عبدالله ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چه ددې نه مراد الله رب العزت د وحدانيت شهادت دې چه د ټولې تقوى جرړه ده . حضرت سعيد بن جبير رحمه الله فرمائي چه ددې نه مراد ﴿ لَآ إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ ﴾هم ده او جهاد في سبيل الله هم دې . حضرت عطاء خراساني رحمه الله فرمائي چه كلمه تقوى ﴿ لااله الاالله محمدرسول الله ﴾ ده . حضرت زهري رحمه الله فرمائي چه﴿ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ﴾ ترې مراد ده.حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چه ددې نه مراد ﴿لَآ إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ﴾دي.

بيا فرمائي چه الله ﷻ ته هر څيز ښه معلوم دې چه مستحق دخير څوك دې او مستحق دشر څوك دې؟

حضرت ابي بن كعب رضي الله عنه قرات كښې داشان دى چه ﴿ إِذْ جَعَلَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فِيْ قُلُوْبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ ولو حميتم كماحموا لفسد المسجد الحرام ﴾ يعنى كافرو چه كله خپلو زړونو كښې جاهلانه ضد پيدا كړو كه په هغه وخت كښې تاسو هم داسې كړې وې نو نتيجه به دا وه په مسجد حرام كښې به فساد شوې وو.

هر كله چه حضرت عمر فاروق رضي الله عنه دا قرات واوريدو نو ډيرزيات تيز شو خو حضرت ابي رضي الله عنه ورته اوفرمائيل چه تاسو ته خومعلوم دى چه څه حضرت نبي كريمﷺ ته څم راځم اوچه څه الله ﷻ حضرت نبي كريمﷺ ته ښائي نو هغه ماته حضرت نبي كريمﷺ ښائي . نوپه دې حضرت عمرفاروق اوفرمائيل چه ته ذى علم او قرآن دان نې.تاسو ته چه دالله رسولﷺ څه خودلى دى هغه وائې اوخلقو ته ئې بيانوئې(نسائي).

دهغه احاديثوبيان چه په هغوئ كښې د حديبيه قصه او دصلح واقعه ده : مسند احمد كښې دى چه حضرت مسور بن مخرمه او حضرت مروان بن حكم رضي الله عنه فرمائي چه حضرت نبي كريمﷺ د زيارت بيت الله ارادې سره روان شو او د حضرت نبي كريم د جنګ كولو هيڅ اراده نه وه. دوى سره اويا اوښان دقربانئ دپاره ووا و د حضرت نبي كريمﷺ ټول ملګرى اوؤسوه او د هرو لسو كسانو په سر يو اوښ وو. هر كله چه حضرت نبي كريمﷺ عسفان ته اورسيدو نو بشر بن سفيان رضي الله عنه حضرت نبي كريمﷺ تـه خبرور كړو چه يارسول اللهﷺ قريشو چه ستاسو دراتلو آوريدلى دى نو د مقابلې تيارئ كښې اخته دى . هغوئ څان سره د اوښ واړه واړه بچي هم اخستى دى او د شرمخانو څرمنې ئې اغوستې دى . اودا وعده ئې كړې ده چه هغوئ به تاسو داشان مكې ته پرې نږدى . حضرت نبي كريمﷺ خالد بن وليد ته يو وړوكې شان لښكر وركړو او كراع عميم ته ئې واستولو. ددې آوريدوسره حضرت نبي كريمﷺ اوفرمائيل چه افسوس چه قريش جنګونو اوخوړل، څه به ښه وې چه دوى څه او دا نور خلق پريخودى وې او كه هغوئ په ما غالب شوى وې نو ددوى مقصد به پورا شوې وې . اوكه څه الله تعالى په دوى غالب كړې وې نو دوى به ټولو اسلام قبول كړې وې .او كه دوى په هغه وخت كښې هم اسلام طرفته نه راتلل نو دوى به ماسره جنګ كولو او په هغه وخت كښې به ددوى طاقت هم پورا وې.قريش څه ګنړى؟ په الله قسم چه څه به دوى سره جهادكوم تردې چه يا خوالله ﷻ ماپه دوى غالب كړى او يا خما سر دتنې نه جداشى.بيا حضرت نبي كريمﷺ خپل لښكر ته حكم اوكړو چه ښى طرفته حمض نه روستو لار باندې لاړشئ چه كومه ثنية المرار ته خى . او حديبيه دمكې لاندې حصه كښې ده . دخالد لښكر چه كله اوكتل چه د حضرت نبي كريمﷺ لښكر لار بدله كړه نو دې واپس راغلو او قريشوته ئې ددې خبر وركړو. بل طرفته چه كله د حضرت نبي كريمﷺ اوښه مباركه ثنية المرار ته اورسيده نو كيناسته اوخلقو اووئيل چه اوښه ستړې شوه. نو حضرت نبي كريمﷺ اوفرمائيل چه دا نه ده ستړې شوې او نه ددې دناستې عادت دې بلكه دا الله ﷻ په حكم كيناسته اودهغه ذات چه دمكې هاتيان ئې منع كړى وو. واورئې ! چه نن قريش خما نه

---

[1]) حاكم : ٣٦١/٢،

څه غواړي چه په هغې کښې صله رحمي وي نوځۀ به ئې ورکوم. بيا حضرت نبي کريمﷺ لښکر والوته حکم اوکړو چه پړاو اوکړئي . هغوئ اووئيل چه يارسول اللهﷺ په دې ټوله وادئي کښې اوبه نشته دې .
حضرت نبي کريمﷺ غشئ راوويستو او اويو صحابي رضي الله عنه ته ورکړو او ورته ئې اوفرمائيل چه دا دلته په يو کوهي ښخ کړه. ددې ښخولوسره اوبه ډيرې زياتې شوې او ټول لښکر اوڅکلې او دا په مخه زياتيدې . هرکله چه دوی پړاو اوکړو او دوی ښه اطمينان سره کيناستل نو په دې کښې بديل بن ورقه د قبيله بنو خزاعه څه خلقو سره راغلو. نو حضرت نبي کريمﷺ هغه ته هم هغه اووفرمائيل چه څه ئې بشر بن سفيان ته فرمائيلي وو. نو داخلق لاړل او قريشوته ئې اووئيل چه تاسو خلقو د نبيﷺ باره کښې ډيره تيزي اوکړه . حضرت نبي کريمﷺ تاسو سره جنګ کولو دپاره نه دې راغلې بلکه صرف دبيت الله شريف زيارت دپاره راغلې دې تاسو په خپله فيصله يو نظر بيا واچوئي . په اصل کښې د بنوخزاعه مسلمانان او کافر د حضرت نبي کريمﷺ طرفدار وو او د مکې ټول خبرونه به ددې خلقو په ذريعه رسيدل . قريشو اووئيل اګر چه حضرت نبي کريمﷺ هم دې ارادې سره راغلې دې خو مونږ ده لره دا سې اچانك پرې نږدو ګنې خلق به بيا وائي چه حضرت نبي کريمﷺ مکې ته لاړو او ددوی د منع کولو والا څوك نه وو. بيا دوی مکرز بن حفص اوليږلو او دې دبنوعامر بن لوئي قبلې نه وو. هر کله چه حضرت نبي کريمﷺ دې اوليدو نو حضرت نبي کريمﷺ اوفرمائيل چه دا سړې وعده خلاف دې، اوهغه ته هم حضرت نبي کريمﷺ هغه اوفرمائيل چه کوم ئې ددې نه مخکښې سړو ته فرمائيلي وو. دې هم واپس او لاړ قريشو ته ئې ټوله واقعه بيان کړه . بيا قريشو حليس بن علقمه کناني اوليږلو او دې دڅه خلقو سردار وو. دده کتلو سره حضرت نبي کريمﷺ اوفرمائيل چه دا دهغه قوم نه دې چه د رحماني کارونو عظمت کوي،دقربانئ څناور اودروئي.ده چه کله اوکتل چه هر طرفته د قربانئي نښو والا څاروی دي او د ايساريدو په وجه ددوی ويښته پريوتي دي نو دې حضرت نبي کريمﷺ سره د ملاويدو نه بغير واپس او لاړو قريشو ته ئې ټوله واقعه بيان کړه او ورته ئې اووئيل چه اللهﷻ ته معلوم دي چه تاسو لره حلال نه دي چه تاسو هغوئ د بيت الله شريف نه منع کړئي،دااللهﷻ دنوم څناورد قربان ګاه نه لرې ولاړ دي.دا ډير سخت ظلم دې،دومره ورځې ولاړې نه پس دهغوئ ويښته پريوتي دي.داما خپلو سترګو سره اوکتل،قريشو اووئيل چه ته يو نرا اعرابي ئې خاموش کينه.
اوس دوی مشوره اوکړه او عروه بن ثقفي ئې اوليږلو،دتلو نه مخکښې هغه اووئيل چه انې قريشو ! تاسو چه کوم کوم کسان هلته اوليږل او کله چه هغه واپس شو اوتاسو ورسره څه اوکړل ما هغه اوکتل . تاسو هغوئ ته بدرد اووئيل او د هغوئ مو بې عزتي اوکړه او په هغوئ مو تهمت اولګولو. اوبه هغوئ مويدګماني اوکړه . خما حالت تاسو ته معلوم دې چه څه تاسو ته دخپل پلار په شان ګورم.تاسو ته معلوم دي چه کله تاسو فرياد اوکړو نوما خپل قوم ته اووئيل او هغوئ خما اومنل او ماسره ستاسو مدد دپاره راغلل. ټولو اووئيل چه اؤ ته ريښتيا وائې مونږ تاسو باندې هيڅ قسمه بدګماني نه کوؤ.
هرکله چه دې حضرت نبي کريمﷺ سره دملاويدو دپاره لاړ او لاړو حضرت نبي کريمﷺ سره کيناستو نو وې وئيل چه تاسو خو د يوځائې بل ځائې نه خلق راغونډ کړي دي او راغلې دخپل شان ختمولودپاره ، واوره قريشو نن پخه اراده کړې ده او هغوئ سره واړه واړه بچي هم دي او هغوئ د شرمخانو څرمنې اغوستې دي.اوهغوئ دااللهﷻ مخکښې دا وعده کړې ده چه تاسو به بالکل زبردستئ سره مکې ته داخل نه کړي . خما دې په الله قسم وي دا خلق چه ستاسو نه ګير چاپيره ولاړ دي،تاسو به دوی د جنګ په وخت کښې تلاش هم نه کړئي . ددې آوريدوسره حضرت ابوبکر رضي الله عنه صبر نشو او په هغه وخت کښې دې د حضرت نبي کريمﷺ شاته ولاړ وو ، دوی اوفرمائيل چه څه انې د لات څويه ، مونږ به حضرت نبي کريمﷺ په جنګ کښې پريږدو (دا ممکن نه دی)عروه حضرت نبي کريمﷺ نه تپوس اوکړو

چه دا څوك دې؟ حضرت نبی کریمﷺ ورته اوفرمائیل چه د ابوقحافه ځوئي دې.نو وې وئیل که ستاپه ما مخکښې نه احسان نه وې نو مابه تاته چل خودلې وې.دې نه پس عروه بیا دونیلو دپاره د حضرت نبی کریمﷺ ږیره مبارکه کښې لاس واچولو،دا بې آدبی مغیره بن شعبه رضی الله عنه نه برداشت نه شوه او دې حضرت نبی کریمﷺ سره ولاړ وو اودده لاس کښې یو اوسپنه وه ، په هغې ئې دې په لاس اووهلو چه خپل لاس لرې کړه ،ته د حضرت نبی کریمﷺ بدن مبارك ته ګوتې نه شې وراوړې . دا اوونیل چه دا خو ډیر بدزبانه دې اوکوږ سرې دې،حضرت نبی کریمﷺ تبسم اوفرمائیلو. هغه تپوس اوکړو چه دا څوك دی.حضرت نبی کریمﷺ ورته اوفرمائیل چه دا ستا وراره مغیربن شعبه رضی الله عنه دې، نو وې وئیل چه تا خو پرون پورې طهارت هم نه شوکولې . غرض دا چه حضرت نبی کریمﷺ هغه ته هم هغه جواب ورکړو چه کوم ئې ددې نه مخکښې خلقو ته ورکړې وو. او ورته ئې باور اوکړو چه مونږ جنګ دپاره نه یو راغلی . دې چه کله واپس شو او ددې ځائې دا نقشه ئې اوکتله چه اصحاب رسولﷺ څنګه د حضرت نبی کریمﷺ پتنګان دی ، ددوی علیه السلام د اودس اوبه هم لاسونوکښې اخلی،ددوی علیه السلام توکانړې هم لاسونو کښې اخستلودپاره یو بل نه مخکښې کیږی،ددوی علیه السلام چه یو ویښته پریوزی نو هر سړې وائی چه دا ما واخستې،هرکله چه دې قریشو ته واپس شو نو وې وئیل چه ائې د قریشو د جماعت خلقواد کسری دربار ته او د نجاشی درباره ته تلې یم خو په اللهﷻ قسم ما دهغه بادشاهانو هم دومره عزت نه دې لیدلې چه کوم مې د حضرت محمدﷺ اولیدو. د حضرت نبی کریمﷺ صحابه کرام رضی الله عنهم خو ددوی دومره عزت کوی چه ددې نه زیات ممکن نه دې . اوس تاسو سوچ اوکړئی چه اصحاب رسول رضی الله عنهم داسې نه دی چه حضرت نبی کریمﷺ به تاسوته لاسو کښې درکړی .

عثمان رضی الله مکې مکرمې ته استول:-بیا حضرت نبی کریم ﷺحضرت عمرفاروق رضی الله عنه راوبللو او دوی رضی الله عنه ته ئې مکې ته لیږل ، خو دې نه مخکښې دا واقعه تیره شوې ده چه حضرت نبی کریمﷺ یو ځل حضرت خراش بن امیه خزاعی په خپله اوښه سور کړو چه دهغې نوم ثعلب وو اومکې ته ئې لیږلې وو، قریشو ددې اوښې پښې ماتې کړې وې اوددې قاصد به ئې هم قتل کړې وې نو احابیش قوم دې بچ کړو.(شاید په دې وجه)حضرت عمرفاروق رضی الله عنه دا جواب وروکړو چه څه خو ویریږم چه هسې نه قریش ما قتل نه کړی . ځکه چه هغه ځائې خو ځما دقبیلې بنو عدی یو سړې هم نشته دې چه ما ددې قریشو نه بچ کړی . ښه به دا وی چه تاسو حضرت عثمان بن عفان رضی الله عنه اولیږئی . اوهغوئ ځما په نسبت دهغو ئی نظر کښې زیات عزت والا دې.نو حضرت نبی کریم ﷺحضرت عثمان رضی الله عنه راوبللواو ورته ئې اوفرمائیل چه ته لاړشه او قریشو ته اووایه چه مونږ دجنګ کولودپاره نه یو راغلی بلکه صرف دبیت الله شریف زیارت دپاره او ددې د عظمت زیاتولو دپاره راغلی یو.حضرت عثمان رضی الله عنه لا په ښار قدم نه وو ایښودې چه دده ملاقات ابان بن سعید بن عاص سره اوشو،هغه دخپلې سورلئ نه راکوز شو او حضرت عثمان رضی الله عنه ئې مخکښې کینولو او پخپله روستوکیناستو او دوی رضی الله عنه ئې خپله ذمه دارئی روان کړل چه تاسو د الله درسولﷺ پیغام خلقو ته اورسوئی.نو حضرت عثمان رضی الله عنه هلته لاړواو قریشوته ئې پیغام اورسولو. هغوئ اوونیل چه اوس تاسوراغلی ئې نو خیردې دبیت الله شریف طواف اوکړئی خو ذوالنورین جواب کښې اوفرمائیل چه تر کومې پورې حضرت نبی کریمﷺ طواف اونکړی نو دا ممکن نه دی چه څه طواف اوکړم. هرکله چه قریشو حضرت عثمان رضی الله عنه ایسار کړو او دوی رضی الله عنه ئې واپس نه پریښودل نو بل طرفته اسلامی لښکر کښې دا خبر خور شو چه حضرت عثمان رضی الله عنه ئې شهید کړو.

د سهیل بن عمرو وفد:- دزهری روایت کښې دی چه بیا قریشو سهل بن عمرو اولیږلو چه ته لاړ شه او ورسره صلح اوکړه خودا به ضرور وی چه دې کال به دوی واپس کیږی چه عرب مونږ ته پیغور نه کوی چه هغوئ راغلل او تاسو منع نه کړې شو. نو سهل دې سفارت سره روان شو. هرکله چه حضرت نبی

کریم دې اولیدو نو وې فرمائیل چه د قریشو اراده دصلح شوې ده چه دې ئې راولیږلو. هغه حضرت
نبی کریمﷺ سره خبرې اترې شروع کړې او تر ډیره پورې سوال وجواب او خبرې اترې شروع وې. شرطونه
مقرر شو خو صرف ددې لیکل باقي وو. حضرت عمرفاروق رضي الله عنه په منډه منډه لاړو اوحضرت
ابوبکرصدیق رضي الله عنه ته ئې اووئیل چه آیامونږ مسلمانان یو ؟ آیادا مشرکان نه دی ؟ نو هغوئ ورته
اوفرمائیل چه آو دی . نودوی اوفرمائیل چه بیا څه وجه ده مونږ په دینی معاملو کښې دومره سستی
ښکاره کړو. حضرت صدیق اکبر رضي الله عنه ورته اوفرمائیل چه اې عمر رضي الله عنه ! د الله درسول ﷺ رسۍ مضبوطه
کړه او دالله رسولﷺ رښتوني دې . خو حضرت عمرفاروق رضي الله عنه صبر نشو او لاړو د حضرت نبی
کریمﷺ خدمت کښې حاضرشواو داشان ئې اووئیل . نو حضرت نبی کریمﷺ ورته اوفرمائیل چه زه دالله
رسولﷺ یم او دهغه غلام یم ، زه دهغه د فرمان خلاف نشم کولې.او زما یقین دې چه هغه به ما
ضائع نه کړي. حضرت عمرفاروق رضي الله عنه فرمائي چه ما خو په جوش کښې هغه وخت حضرت نبی کریمﷺ
ته هر څه اووئیل خو بیا روستو زه ډیر زیات پښیمانه اوم. اوددې بدله کښې مې ډیرې روژې اونیولې
اوډیر مونځونه مې اوکړل. او ډیر غلامان مې آزاد کړل.ددې ویرې چه هسې نه ماته ددې ګستاخۍ سزا
الله تعالی راکړي .

صلح نامه :-حضرت نبی کریمﷺ حضرت علی رضي الله عنه راوبللو چه صلح نامه اولیکی اوورته اوفرمائیل چه
اولیکه ﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ په دې سهیل اووئیل چه زه خو پدې نه پوهیږم،داسې ا ولیکه چه
﴿بسمك اللهم﴾نوحضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه داسې اولیکه.بیا ئې اوفرمائیل چه اولیکه چه دا
صلح نامه ده چه محمدرسول اللهﷺ اوکړه . نو په دې سهیل اووئیل که ماته رسول منلې نو تاسره به مې
ولې جنګ کولې؟ داسې اولیکه چه دا هغه صلح نامه چه محمد بن عبدالله ﷺ او سهیل بن عمرو
اوکړه په دې خبره چه① مونږ به تر لسو کالو پورې جنګ نه کوو. خلق به امن وامان سره اوسیږی او یو
بل نه به بچ اوسیږو② چه کوم سړې د حضرت نبی کریمﷺ ته دخپل ولی د اجازت نه بغیر لاړ شی نو
تاسو به هغه واپس کوئی. اوچه کوم صحابی رسولﷺ قریشو ته راشی نوهغه به نشی واپس کولې
③ مونږ اوتاسو کښې به جنګ بند وی،صلح به قائمه وی،هیڅ طوق و زنځیر او قید به نه وی ④ یو
شرط دا هم وو چه کوم سړې د محمدﷺ جماعت او دده وعده کښې راتلل غواړی نوراتلې شی . نو پدې
بنوخزاعه اووئیل چه مونږ حضرت نبی کریمﷺ دې وعده کښې راغلی یو او بنی بکر اووئیل چه مونږ د
قریشو ذمه دارئی کښې راغلی یو. ⑤ دې کال به تاسو واپس شئ او راتلونکی کال کښې راشئ. په
هغه ورځ به مونږ بهر شواو تاسو خپلو صحابه کرام رضي الله عنهم سره راشئ او مکه کښې پاتې شئ خو وسله به
دومره وی چه څومره یو سور سره وو ⑥ توره به تیکی کښې وی.لا صلح نامه لیکلې کیده چه په دې
کښې د سهیل ځوئې حضرت ابوجندل رضي الله عنه اوسپنې په زنځیرونو کښې راغلو . مکې نه خلق په پټه د
حضرت نبی کریمﷺ خدمت کښې حاضریدل .

مدینې منورې نه د وتلو په وخت کښې د صحابه کرامو خیال او ابوجندل واقعه:-صحابه کرام رضي الله عنهم چه د مدینې نه
راوتل نو ورته د فتح یقین وو. ځکه چه حضرت نبی کریمﷺ خوب کښې لیدلی وو چه په دې وجه دوی
ته په فتح کښې لږ هم شك نه وو. دلته چه راغلل او وې کتل چه صلح کیږی او بغیر د زیارت بیت الله
شریف نه هم ددې ځائې نه دوی واپس کیږی بلکه حضرت نبی کریمﷺ په خپل نفس څومره مشقت
اوچتوی او صلح کوی نو ددې نه به زیاته پریشانی او فکر مندی نوره څومره وی بلکه نزدې وو چه
دوی هلاك شوې وې . دا ټول هر څه خو وو،ددې نه زیات دا چه کله حضرت ابو جندل رضي الله عنه مسلمان وو
او هغه مشرکانو قید کړې وو،اوپه هغه ئې رنګ په رنګ تکلیفونه او ظلمونه اچول. ده آوریدل چه
حضرت نبی کریمﷺ راغلی دی،ددې موقع نه فائده اوچتوی او په وزنځیرونو کښې تړلې شوې

حاضریږي نو سهیل پاسي اوهغه په څپیړو وهي او وائي چه اې محمد (ﷺ) خما او ستامینځ کښي فیصله شوې ده،دې نه پس دې راغلې دې نو ددې شرط مطابق دې واپس کړه . نو حضرت نبی کریم ﷺ ور ته جواب کښي وائي صحیح ده. سهیل پاسي او ابوجندل ؓ کریوان کښې لاس اچوي او په راښکلو ئې بوځي . حضرت ابوجندل ؓ فرمائي چه اې مسلمانانو ما دې مشرکانو ته واپس کوئې ؟ هائې افسوس دوی خو خما نه خما دین اخستل غواړي . دې واقعې صحابه کرام ؓ نور هم زیات پریشانه کړل حضرت نبی کریم ﷺ ورته اوفرمائیل چه اې ابوجندل ؓ صبر کوه او په روغ نیت اوسه او د ثواب طلب ساته ، اوالله ﷻ نه صرف ستا دپاره بلکه ستا په شان نورو کمزرو مسلمانانو دپاره لار ویستوونکې دې . اوتاسو ټول ددې غم او تکلیف نه نجات موندو والا یئ . اوس چونکه صلح شویده او شرائط پوره شوی دی نو په دې وجه تا مونږ واپس کوو. مونږ عذر کول او دشرطونو نه خلاف کول نه غواړو . حضرت عمر فاروق ؓ حضرت ابوجندل ؓ سره خواخوا کښې روان وو او ورته ئې وئیل چه اې ابوجندل ؓ صبر کوه په دې کښې څه دی ؟ دامشرکان خلق دی ددوی وینه لکه دسپی ده .
حضرت عمر فاروق ؓ دخپلې توري موټئ حضرت ابوجندل ؓ طرفته کولو چه هغه توره اوباسي او د خپل پلار کار ختم کړي . خود ابوجندل ؓ لاس په پلار اوچت نه شو او صلح نامه ختمه شوه. او فیصله پوره شوه. حضرت نبی کریم ﷺ حرم کښې مونځ کولو او دحلالیدودپاره مضطرب وو. بیا حضرت نبی کریم ﷺ خلقو ته اووئیل چه پاسئ او قربانئ اوکړئ او خپل خپل سرونه اوخرئ خو هم پورته نه شو. درې ځل ئې داسې اوکړل . بیا حضرت نبی کریم ﷺ حضرت ام سلمه ؓ ته راغلو او ورته ئې اووئیل چه دا په خلقو څه شوی دی؟ ام المومنین ورته جواب کښې اوفرمائیل چه یارسول الله ﷺ ! په دې وخت کښې چه کوم غم کښې دا خلق دی هغه تاسوته ښه معلوم دی . تاسو دوی ته هیڅ مه وائې ، تیغ دخپل قربانئ څاروی طرفته لاړشئ.او هغه چه چرته دې هم هغه ځائې کښې ئې قربانئ کړئ او ږخپله سر اوخرئ نو ممکن دی چه خلق هم داسې اوکړي . حضرت نبی کریم ﷺ هم داسې اوکړل، ددې کتلو سره هر سړې پاسیدل او سرونه ئې اوخرئیل او قربانئ ئې اوکړه . دوی ددې ځائې نه روان شو او تیمه لار کښې سورة فتح نازل شو.([1])

د اروایت صحیح بخاری کښې هم دې ، په هغې کښې دی چه ددوی مخکښې یو زر صحابه کرام ؓ وو. هرکله چه ذوالحلیفه ته اورسیدو نو حضرت نبی کریم ﷺ د قربانئ څناورو باندې نښې واچولې او د عمرې احرام ئې اوتړلو.اود قبیله خزاعه جاسوس ئې مخکښې اولیږلود تجسس دپاره. کله چه هغه غدیر اشطاط ته اورسیدو نو راغلو او حضرت نبی کریم ﷺ ته ئې خبرو ورکړو چه قریشو یو لوئې لښکر جمع کړې دې او هغوئ ځان سره د اطراف نه نور خلق هم ملګری کړی دی . دهغوئ اراده تاسو سره دجنګ کولو اود بیت الله شریف نه منع کولو ده . نو حضرت نبی کریم ﷺ صحابه کرام ؓ ته اوفرمائیل چه اوس تاسو اووائې چه مونږ دهغوئ په بچو حمله اوکړو؟ که هغوئ مونږ طرفته رازی نو الله ﷻ به دهغوئ څټونه پرې کړې . ګنی مونږ به هغوئ په غم کښې پریږدو . اوکه هغوئ کینی نو په دې غم کښې به وی. او که هغوئ نجات بیا موندو نو دا څټونه به تړې الله ﷻ پریکړې وی. ګورئ کنه مونږ خو چاسره د جنګ دپاره نه یو راغلی او نه څه بلې ارادې سره بلکه مونږ خوصرف دبیت الله شریف د زیارت دپاره راغلی یو. اوهغوئ مونږ منع کوی. تاسو اووائې چه مونږ هغوئ سره ولې جنګ اونه کړو؟ حضرت ابوبکر صدیق ؓ اوفرمائیل چه یارسول الله ﷺ ! تاسو د بیت الله شریف زیارت دپاره ځئ: او زمونږ اراده دجنګ کولو نه ده خو چه څوک هم مونږ دبیت الله شریف د زیارت کولو نه

---

[1] احمد : ۴/۳۲۳. وسنده حسن ابن اسحاق صرح السماع البیهقی فی الدلائل (۴/۱۴۵) ورواه مختصرا والترمذی صرح بالسماع عند البخاری (۳۷۳۱) وانظر العقد التمام فی تخریج سیرة ابن هشام لراقم الحروف : (ح/۱۶۵).

منع كوي نو مونږ به هغوئ سره جنګ كوؤ. كه هغه هر څوك وي . نـود الله ﷺ نـوم واخلئ او روان شئ . لږ مخکښې چه لاړل نو حضرت نبی کریمﷺ ورتـه اوفرمائیـل چه دخالد بن ولید طلایه لښکر راروان دې.تاسو ښې طرفته شئ.خالد ته ددې خبر هم اونشو او حضرت نبی کریم ﷺدهغوئ نزدې اورسیدو نو کله چه خالد دا اوکتل نو ددې خبر ئې قريشوته ورکړو.داوښې نوم په دې روايت کښې قصواء راغلې دې.په دې کښې دا هم دی چه حضرت نبی کریمﷺ دا هم اوفرمائیل چه څما نه هغوئ څه طلب کوی څه به ورکوم خو په دې شرط چه په هغې کښې دحرمت الله سپکاوې نه وی . بیا حضرت نبی کریم اوښې ته آواز اوکړو او هغه زر پاسیده . بدیل بن ورقا خزاعی حضرت نبی کریمﷺ ته رازی او د حضرت نبی کریمﷺ جواب قریشو ته رسوی نو عروه بن ثقفی پاسی او خپل تعارف کوی او چه کوم مخکښې بیان شوی دی،دا هم وائی چه ګوره کنه دې سړی ډیره معقوله او مناسبه خبره کړې ده دا قبوله کړئی. اوکله چه دې پخپله د حضرت نبی کریمﷺ خدمت اقدس کښې حاضریږی او د حضرت نبی کریمﷺ هم دا جواب د حضرت نبی کریمﷺ د خولې مبارکې نه آوری نو حضرت نبی کریمﷺ تـه وائی چه واورئی دوه خبرې دی،یا تاسو غالب هغوئ مغلوب یا هغوئ غالب تاسو مغلوب . که رومبئ خبره وی نو څه اوشو هغه هم ستا قوم دې،تاسو څوك داسې کتلی دی چه هغه خپل قوم تباه کړې وی؟ اوکه دویمه خبره وی نو دا څومره چه تاسو سره دی ټول په ټوله به ستاسو سره ملګرتیا پریږدی او اوبه تښتی. نویه دې حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه هغه ته جواب ورکړو چه کوم مخکښې تیر شوې دې.دحضرت مغیره رضی الله عنه بیان کښې دا هم دی چه دهغه لاس کښې تور وه . هرکله چه هغوئ عروه اووهلو نو وې غداره ما تاسره غدارئی کښې هم مدد کړې وو. خبره داده چه دې مخکښې دجاهلیت په زمانه کښې یو ډلې سره وو موقع موندو سره هغه ټول ئې قتل کړل او دهغوئ مال هال سره د حضرت نبی کریمﷺ خدمت کښې حاضر شو. عروه چه په خپلو سترګو دا منظر اولیدو چه کله حضرت نبی کریم ﷺاوتوکی نو یو یو صحابی رضی الله عنهم هغه توکانړې راپورته کړی او په خپل مخ او بدن ئې مخی . د حضرت نبی کریمﷺ شونډو خوزولو سره دوی د حضرت نبی کریم ﷺدهر حکم تعمیل کوی . هرکله چه حضرت نبی کریمﷺ اودس کوی ددوی د اودس په اوبو قابو صحابه رضی الله عنهم په جنګ کیږی . کله چه حضرت نبی کریمﷺ خبره کوی نو بالکل خاموشی شی . او د یو طرفنه لږ آواز هم نه رازی.او د تعظیم دومره حد دادې چه صحابه کرام رضی الله عنهم ددوی څهرې مبارکې ته ګوری هم سم نه ، بلکه نظرونه ئې لاندې او هر وخت آدب کښې وی . دې چه کله واپس راغلو نو قریشو ته ئې دا ټول حال اووئیلو او ورته ئې اووئیل چه حضرت نبی کریمﷺ کومه دعدل او انصاف خبره کوی نوهغه قبوله کړئی .

دبنوکنانه کوم سړې چه دې نه پس قريشو اولیږلو دهغه کتلو سره حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه دا خلق د قربانئ د څناور ډیر عزت کوی . نو تاسو د قربانئ څناور اودروئی اوده طرفته ئې کړئی.هغه چه کله دا منظر اوکتلو او بـل طرفتـه ئې د صحابه کرام رضی الله عنهم د خولو مبارك نـه دلبیـك صداګانې هم واوریدلې نو وې وئیل چه دا خلق دبیت الله شریف نه ایسارول ډیر زیات خراب حرکت دې . په هغې کښې داهم دی چه دمکرز په کتلو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه دا یو تاجر سړې دې، په دې کښې ناست وو خبرې کولې چه سهل راغلو او دهغه کتلو سره حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیـل چه اوس کـار آسان شو . هغه چه کله د ﴿ بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ﴾ او د حضرت نبی کریمﷺ نوم مبارك سره درسول لفظ په لیکلو اعتراض اوکړو نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه والله څه خو رسول خو ته ئې نه منې . دا په دې وجه چه کله دده اوښه کیناسته نو حضرت نبی کریمﷺ فرمائیلی و چه دې دمحرمات الهی عزت ساتی چه دې څه وائی نو څه به منم . دصلح لیکلو په وخت کښې حضرت نبی کریم ﷺاوفرمائیـل چه دې کال به دوی مونږ ته دبیت الله شریف د زیارت اجازت راکړی نو سهیل اوئیل چه نه مونږ ته دا

منظور نه دی . بیا به خلق وائی چه دوی ویریدل او هیڅ نې اونکړې شو. هرکله چه د اشرط لیکلې کیدو چه کوم کافر مسلمان شی او مسلمانانوته لاړ شی نو هغه واپس کولې شی . نو په دې ټولو مسلمانانو اووئیل چه سبحان الله دا څنګه کیدې شی هغه یه مسلمان شی او مونږ به هغه بیا کافرو ته سپارو. دا خبرې لا کیدلې چه په دې کښې ابوجندل رضی الله عنه په زنځیرونو کښې تړلې شوې دې راوسنې شو. سهیل اووئیل چه دې واپس کړئې . حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه اوس خو لا صلح نامه نه ده مکمل شوې دې څنګه واپس کړم. نو هغه اووئیل چه په الله ﷻ قسم څه خو بیا هیڅ شرط باندې راضی نه یم . حضرت نبی کریمﷺ ورته اوفرمائیل چه ته پخپله ماته ددې خبرې اجازت راکړه. نوهغه اووئیل چه زه به ددې اجازت هم تاسو ته درنکړم. حضرت نبی کریمﷺ ور ته دوباره اوفرمائیل خوهغه انکار اوکړو. اګرچه مکرز اووئیل چه آؤ مونږتاته ددې اجازت درکوؤ. هغه وخت کښې ابوجندل رضی الله عنه مسلمانانو ته فریاد اوکړو.دې غریبانانوته مشرکانو ډیر سختې سزاګانې ورکولې.په دې حضرت عمرفاروق رضی الله عنه حاضر شو او هغه ئې اووئیل چه کوم مخکښې تیر شو. بیا ئې حضرت نبی کریمﷺ نه تپوس اوکړو چه تاسومونږ ته نه وو وئیلی چه مونږ به بیت الله شریف ته ځو او دهغې طواف به کوؤ. نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه آؤ ما دا وئیلی وو خو دا مې نه وو وئیلی چه دې کال به داشان وی . نو حضرت عمرفاروق رضی الله عنه اوفرمائیل چه آؤ دا خو تاسونه وو فرمائیلی.نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه بس ته به هلته ځئ او دبیت الله شریف طواف به ضرور کوې.حضرت عمرفاروق رضی الله عنه فرمائی چه څه بیا حضرت ابو بکر صدیق رضی الله عنه ته راغلم او هغه مې ورته اووئیل چه کوم مخکښې بیان شو.په هغې کښې صرف دومره نور دی چه آیا حضرت نبی کریمﷺ دالله ﷻ رسول نه دې څه؟ نو ددې جواب کښې حضرت ابوبکرصدیق رضی الله عنه اوفرمائیل چه ولې نه دې.بیا ما د حضرت نبی کریمﷺ د پیشن ګوئی داشان ذکر اوکړو اوهغه جواب ملاؤ شو چه کوم جواب پخپله حضرت نبی کریم ﷺ ور کړې وو. په دې روایت کښې داهم دی چه کله حضرت نبی کریمﷺ په خپله اوښه ذبح اوکړه او نائی راوغوښتلود سر مبارک د خرئیلو د پاره نو بیا خو صحابه کرام رضی الله عنهم په یو ځائې اودریدل او قربانئی نه چه فارغ شو نو دیو بل سرونه ئې اوخرئیل . اود غم او د پریشانئ په وجه نزدې وو چه په جنګ شوې وې . دې نه ایماندارې ښځې حضرت نبی کریم ﷺ ته راغلې او ددوی باره کښې دا آیت مبارک نازل شو چه ﴿یٰۤاَیُّهَا الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡۤا اِذَا جَآءَکُمُ الۡمُؤۡمِنٰتُ الخ﴾. اوحضرت عمر فاروق رضی الله عنه ددې حکم په وجه خپلې دوه مشرکې بیبیانې طلاقې کړې او په هغوئ کښې یو معاویه بن ابوسفیان رضی الله عنه سره او بلې صفوان بن امیه سره نکاح اوکړه. حضرت نبی کریمﷺ هم ددې ځائې نه واپس مدینې منورې ته راغلو.

دابو بصیر رضی الله عنه واقعه:-ابوبصیر رضی الله عنه نومې یو قریشی چه مسلمان وو ،موقع موندو سره مکې نه اوتښتیدو او د حضرت نبی کریمﷺ خدمت کښې مدینه کښې حاضر شو. اوده پسې دوه کافر حضرت نبی کریم ﷺ ته حاضر شو او عرض ئې اوکړو چه د عهدنامې په بناء دې مونږ ته واپس کړه.مونږ د قریشو قاصدان او ابو بصیرې پسې راغلی یو.حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه ښه خبره ده څه هغه واپس کوم .نو حضرت نبی کریمﷺ حضرت ابوبصیر رضی الله عنه واپس کړو.دوی چه کله ذوالحلیفه ته اورسیدل او بې غمه ئې کهجورې خوړلې نو حضرت ابوبصیر رضی الله عنه دوی کښې یو سړی ته اووئیل چه والله څه وینم چه ستا توره ډیره ښکلې ده . هغه اووئیل چه آوه بیشکه ډیره ښکلې ده.ما ډیر ځل ددې تجربه کړې ده ددې د پریکولو به لا څه وائې ؟ ددې کتلو سره هغه د میان نه توره راوویستله او ابوبصیر لاس وراوږد کړو او وې وئیل چه دا خو لږه ما ته اوښایه . لاس کښې اخستلو سره هغه کافر اووهلو اومړ شو.بل چه دا اوکتل نو دوه ئې خپلې او دوه ئې پردئی کړې په منډه منډه مدینه کښې د حضرت نبی کریم ﷺ خدمت کښې حاضر شو. حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دې ډیر ویره کښې دې . او ده څه خوفناک منظر

لیدلي دي . حضرت نبی کریم ﷺ ته نزدې شو او ورته ئې اووئيل چه یارسول الله ﷺ ! خما ملګرې اووژلې شو او ما هم وژنی . په دې کښې حضرت ابوبصیر رضي الله عنه راورسیدو او وئیل چه یارسول الله ﷺ! الله تعالی ستاسو ذمه پورا کړه. تاسو دخپلې وعدې مطابق خه دوی ته حواله کړم. اوس دا دالله جل جلاله احسان دې چه هغه ذات خه ددوی نه بچ کړم. حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائيل چه افسوس دا څنګه سړې دې ، دې خو اور کښې لرګې وهی او جنګ زیاتوی، کاش دې څوك پوهه کړی . نو ددې آوریدو سره حضرت ابوبصیر رضي الله عنه پوهه شو چه دا خو بیا ما دې مشرکانو ته حواله کوی. دې وینا سره حضرت نبی کریم ﷺ ته ورغلو او مدینې والو ته الوداع اووئیله اوسمندر طرفته روان شو. او هم هغه ځائې کښې ئې استوګنه اختیار کړه . دا واقعه مشهوره شوه . هغه طرفته ابوجندل بن سهل رضي الله عنه هم موقع موندو سره مکې نه راوتښتیدو اودې حضرت نبی کریم ﷺ حدیبیه کښې حضرت نبی کریم ﷺ واپس کړې وو او راغلو حضرت ابوبصیر رضي الله عنه سره ډیره شو. اوس داسې اوشو چه مشرکین قریش کښې به چا هم ایمان قبلولو نو نیغ به حضرت ابوبصیر رضي الله عنه ته راتلو او هم دې ځائې کښې به اوسیدو. او تردې چه دې ځائې یو ښه جماعت جوړ شو. او اوس خو دوی داسې اوکړل چه کله به د قریشو قافله شام طرفته تلله نو دوی به ورسره جنګ کولو او په دې کښې قریشی کافران قتل شو. او د هغوئ مالونه به هم دوی قبضه کړل . تردې چه قریش تنګ شو اوبالاخر هغوئ دنبی کریم ﷺ خدمت کښې یو قاصد اولیږلو چې دالله دپاره دا خلق د دغه ځائې نه راوبله او مونږ ددوی تپوس نه کوؤ. په دوی کښې چه څوك هم تاسو ته درشی نو هغه به امن کښې وی. مونږ تاسو ته خپلې رشته دارئی دریادوؤ. او د دالله واسطه درکوؤ چه دوی راوبلئ . نو حضرت نبی کریم ﷺ دا درخواست منظور کړو او دې حضراتو پسې ئې سړې اولیږلو چه دوی ئې رابلل . اوالله جل جلاله آیت ﴿وَهُوَالَّذِیْ کَفَّ اَیْدِیَهُمْ عَنْکُمْ﴾ نازل کړو. ددې کافرو حمیت د جاهلیت دا وو چه هغوئ ﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ﴾ اونه لیکل. اود حضرت نبی کریم ﷺ نوم مبارك سره ئې رسول او نه لیکل. او حضرت نبی کریم ﷺ ئې د بیت الله شریف زیارت نه منع کړو.[1]

دصحیح بخاری کتاب التفسیر کښې دی چه حبیب بن ابو ثابت رحمه الله فرمائی چه څه ابووائل ته ورغلم چه دهغه نه مې تپوس اوکړو . هغوئ اووئیل چه مونږ صفین کښې وو . یوسړی اونیل چه آیا تا هغوئ اونه کتل چه هغوئ کتاب الله طرفته رابللې شی. حضرت علی رضي الله عنه اوفرمائيل چه آو، نو سهیل بن حنیف رضي الله عنه اووئیل چه په خپل ځانونوتهمت کیږدئی، مونږ په خپله دحدیبیه په ورځ دا کتلی وو. یعنی د هغه صلح په موقع چه څه د حضرت نبی کریم ﷺ اود مشرکانو مینځ کښې شوی وو. که څمونږ رائې د جنګ کولو وې نو مونږ به جنګ کړې وې. نو حضرت عمر فاروق رضي الله عنه راغلو او وې فرمائی چه مونږ په حق او هغوئ په باطل نه وو څه ؟ نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائيل چه آو . نو بیا ولې مونږ خپل دین پاتې راولو او واپس شو. حالانکه تر اوسه پورې مونږ کښې او هغوئ کښې هیڅ فیصله نه ده شوې . نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائيل چه انې عمر بن خطاب رضي الله عنه ! څه دالله رسول یم اوهغه به ما هیڅکله پاتې نه راولی . ددې جواب آوریدو سره حضرت فاروق رضي الله عنه واپس شو او ډیره غصه کښې وو. اودهغه ځائې نه نیغ حضرت ابوبکرصدیق رضي الله عنه ته راغلو او دا سوال جواب اوشو او دې کښې سورة فتح نازل شوه.[2] بعضو روایتونو کښې د حضرت سهیل ابن حنیف رضي الله عنه دا الفاظ هم دی چه ماخپله دابوجندل په ورځ اوکتل که ما ته حضرت نبی کریم ﷺ حکم کړې وې د واپس کیدو نو ما به واپس کړې وې.[3] په

---

[1] صحیح بخاری کتاب الشروط باب الشروط فی الجهاد والمصالحة مع اهل الحرب : ۲۷۳۱، ابوداود: ۲۷۶۵، احمد: ۳۲۳/۴، ابن حبان: ۴۸۷۲.

[2] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الفتح باب (اذ یبایعونک تحت الشجرة) : ۴۸۴۴، صحیح مسلم : ۱۷۸۵.

[3] صحیح بخاری کتاب الجزیة باب : ۱۸ حدیث : ۳۱۸۱.

هغې كښې دا هم دي چه كله سورة فتح نازل شو نو حضرت نبي كريم ﷺ حضرت عمر فاروق رضي الله عنه راوبللواو ورته ئې دا واورولو(١) دمسند احمد يو روايت كښې دي چه كله دا شرط مقرر شو چه دهغوئ سرې هغوئ ته ورځي او څمونږ به نه واپس كيږي نو حضرت نبي كريم ﷺ ته اووئيلې شو چه مونږ دا هم اومنو او دادې هم اوليكو. نو حضرت نبي كريم ﷺ اوفرمائيل چه آو، په دې وجه چه څوك څمونږ نه هغوئ ته ورشي نو الله ﷻ دې هغه څمونږ نه لرې ساتي(٢)(مسلم) مسند احمد كښې حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما نه مروي دي چه كله خارجيان راووتل اوهغوئ جدا والئ اختيار كړو نو ما هغوئ ته اووئيل چه د حديبيه په ورځ كله چه مشركانو سره صلح اوشوه نو حضرت علي رضي الله عنه ته حضرت نبي كريم ﷺ اوفرمائيل چه اوليكه دا هغه شرائط دي چه په دې دالله رسول ﷺ صلح اوكړه.نومشركانو اووئيل كه مونږ تاسو دالله ﷻ رسول گنړلئ نو مونږ به بالكل تاسو سره جنګ نه كولو. نو حضرت نبي كريم ﷺ اوفرمائيل چه اے علي رضي الله عنه ا دا وران كړه ، الله تاته ښه معلوم دي چه څه ستا رسول يم ، علي دا وران كړه، اودا اوليكه چه په دې صلح اوكړه محمد بن عبدالله،په الله ﷻ قسم ر سول الله ﷺ د حضرت علي رضي الله عنه نه ډير زيات بهتر وو خو بيا هم دوی هغه وران كړل.نو په دې خو څه د حضرت نبي كريم ﷺ نه نبوت لانړو(٣) مسند احمد كښې دي چه حضرت نبي كريم ﷺ د حديبيه په ورځ اويا اوښان ذبح كړي وو. او په دې كښې يو اوښ د ابوجهل هم وو. هر كله چه دا اوښان د بيت الله نه منع كړې شو نو دوی داسې چغې وهلې لكه چه ددوی نه ددوی پئ رودونكئ بچې جدا كيږي .

لَقَدْ صَدَقَ اللّٰهُ رَسُوْلَهُ الرُّءْيَا بِالْحَقِّ ۚ

| بيشكه رښتيا ښودلي وۀ الله | رسول خپل ته | خوب | دحق مطابق

| بيشكه الله خپل رسول ته ريښتوني خوب خودلي دې |كه الله ﷻ ته منظوره وی

لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ اٰمِنِيْنَ ۙ مُحَلِّقِيْنَ

چې خامخا به داخليږئ تاسو | مسجد حرام ته | كه اوغوښتله الله | په امن سره | خرونكي به يې

نوضرور تاسو به مسجد حرام ته په اطمينان سره ورداخل شئ |په داسې حال كښې چې سرونه مو خرئيلي وی

رُءُوْسَكُمْ وَمُقَصِّرِيْنَ ۙ لَا تَخَافُوْنَ ۭ فَعَلِمَ

سرونو خپلو لره | او لنډونكي به يئ دويختو | نۀ په يريږئ تاسو | پس معلومه ده الله ته

اوويخته به مو كټ كړي وی|او هيڅ ويره به دربانډې نه وی| نو الله ﷻ ته هغه هرڅه معلوم وو چې تاسو ترې خبر

مَا لَمْ تَعْلَمُوْا فَجَعَلَ مِنْ دُوْنِ ذٰلِكَ فَتْحًا قَرِيْبًا ۝

هغه خبره | چې نۀ وه معلومه تاسو ته | نو در ئې كړه | مخكښې دپوره كيدو دخوب نه| دا فتحه نږدې

نه وې |.............. نو الله ﷻ دهغې نه وړاندې يونږدې ګټه دركړه |

هُوَ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ رَسُوْلَهٗ بِالْهُدٰى وَدِيْنِ الْحَقِّ

هغه هم دغه الله دې | چې راليږلې ئې دې | رسول خپل | دهدايت سره | او دحق دين سره |

(الله ﷻ) هغه ذات دې چې خپل رسول (محمد ﷺ) ئې د (كتاب د) هدايت اودحق دين سره راليږلې دې

---

(١) صحيح بخاری حواله سابق : ٣١٨٢، صحيح مسلم : ١٧٨٥، السنن الكبری : ١١٥٠٤.

(٢) احمد: ٢٦٨/٣. صحيح مسلم كتاب الجهاد بآب صلح الحديبية: ١٧٨٤.

(٣) ابوداود كتاب اللباس . باب الغليظ : ٤٠٣٧ مختصرا وهو صحيح احمد: ٣٤٣/٥.

شَهِيْدًا ؕ (٢٨)	وَكَفٰى بِاللّٰهِ	عَلَى الدِّيْنِ كُلِّهٖ ؕ	لِيُظْهِرَهٗ
په حيثيت دګواه	او كافي دې الله	په دينونو ټولو باندې	دپاره ددې چې غالب كړي هغه
د دې دپاره چې دادين په نورو ټولو دينونو باندې غالب كړي اودحق دګواهئ دپاره الله ﷻ كافي دې			

قوله تعالى:- لَقَدْ صَدَقَ اللّٰهُ رَسُوْلَهُ الرُّءْيَا بِالْحَقِّ ۚ

د نبي خوب د وحي په شان وي :حضرت نبي كريم ﷺ خوب ا وليدو چه دوى عليهم السلام مكې ته لاړل او دبيت الله شريف طواف ئې اوكړو. حضرت نبي كريم ﷺ ددې ذكر خپل صحابه كرام رضي الله عنهم ته مدينه كښې كړې وو. د حديبيه په كال چه كله حضرت نبي كريم ﷺ د عمرې ادا كولو د پاره تشريف يوړو نوددې خوب په وجه صحابه كرام رضي الله عنهم ته يقين وو چه دې سفر كښې به مونږ كاميابئ سره ددې خوب ظاهريدل ضرور ګورو. هلته چه لاړل او ددې خوب حالت بدل شو او تر دې چه صلح نامه ليكلو نه پس بغير د زيارت دبيت الله شريف نه واپس شو نو دا په صحابه كرام رضي الله عنهم ډير سخت وخت وو.نو حضرت عمر فاروق رضي الله عنه خو حضرت نبي كريم ﷺ ته اوفرمائيل چه تاسو خو وئيلي وو چه مونږ به بيت الله شريف ته ځو اوهلته به طواف كوؤ. حضرت نبي كريم ﷺ اوفرمائيل چه ما دا وئيلي وو دا صحيح خودا مې نه وو وئيلي چه دې كال كښې به ځو. حضرت عمرفاروق رضي الله عنه اوفرمائيل چه آو دا خو مو نه وو فرمائيلي . نو حضرت نبي كريم ﷺ اوفرمائيل چه ستاسو تلوار د څه خبرې ده تاسو به ضرور بيت الله شريف ته ځئ او هلته به طواف هم ضرور كوئى.بيا ئې حضرت صديق اكبر رضي الله عنه ته اووئيل او هم دا جواب ئې واور يدو. دې آيت مبارك كښې ﴿ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ ﴾دى،دا داستثناء دپاره نه بلكه د تحقيق او تاكيد دپاره دى . ددې مبارك خوب تعبير صحابه كرام رضي الله عنهم اوكتل او پورا امن سره مكه مكرمه كښې داخل شو.اوهلته چه لاړل نو بعضو خپل سرونه اوخرئيل او بعضو ويښته كم كړل. صحيح حديث مبارك كښې دى چه حضرت نبي كريم ﷺ اوفرمائيل چه الله ﷻ په سر ګنجى كولو والو باندې رحم اوكړې . خلقو اوئيل چه حضرت په ويښتو كمولو والو باندې هم.خو حضرت نبي كريم ﷺ دوباره هم دا اوفرمائيل چه . خلقو بيا دا اووئيل، آخر په دريم ځل يا څلورم ځل حضرت نبي كريم ﷺ د سر كمونكو دپاره دعا اوكړه.

بيا فرمائى چه بې ويرې يعنى مكې ته ښه په امن سره به داخليږئى.اومكه كښې به قيام هم بې ويرې وى.نوعمرة القضاء كښې همدااوشو.داعمره په ذى قعده اوومه هجرئ كښې شوې وه.دحديبيه نه حضرت نبي كريم دذى القعده مياشت كښې واپس شواوذى الحجه اومحرم ئې مدينه كښې قيام اوكړو

د صلح حديبيه نه پس د خيبر فتح:-صفر كښې خيبر طرفته لاړل.ددې څه حصه خو دجنګ په ذريعه فتح شوه او څه د صلح په ذريعه مسخر شوه.دا ډيره لويه علاقه وه،په دې كښې د كهجورو باغونه او پټې وو. هم ددې ځائې يهوديان حضرت نبي كريم د خادمانو په طور اوساتل او دا معامله اوشوه چه هغوئ دې دباغونو او پټو حفاظت او خدمت كوى او دپيداوار نيمه حصه دې وركوى.دخيبر تقسيم حضرت نبي كريم ﷺ صرف په هغه صحابه كرام رضي الله عنهم اوكړو چه كوم په حديبيه كښې وو.دهغوئ نه سوا ئې په دې جنګ كښې څوك حصه دار جوړ نه كړل.سوا دهغه خلقو نه چه كومو حبشې نه هجرت كړې واپس راغلي وو.حضرت جعفر بن ابوطالب رضي الله عنه او دده ملګرى اوحضرت ابوموسى اشعرى رضي الله عنه او دده ملګرى او چه كوم په حديبيه كښې حضرت نبي كريم ﷺ سره موجود وو هغه ټولو په دې فتح خيبر كښې حضرت نبي كريم ﷺ سره وو. سوا دحضرت ابودجانه سماك بن خرشه رضي الله عنه نه چه دهغه بيان په خپل ځائې دې . ددې ځائې نه حضرت نبي كريم سالم اوغانم تشريف راوړو او د ذى القعده په مياشت كښې په اوومه (٧) هجرئ كښې مكې طرفته د عمرې په اراده روان شو او اهل حديبيه ورسره وو،ذوالحليفه نه ئې احرام اوتړلواو دقربانئ شپيته اوښان هم ورسره وو او لبيك لبيك وئيلوسره ظهران ته اورسيدل او حضرت محمد بن سلمه رضي الله عنه ئې څه آسونو سره مخكښې مخكښې روان كړل خووسله ئې بنده كړې وه.

ددې کتلو سره د مشرکان وار خطاشو او د رعب په وجه ددوی زړونه پرېوتل . ددوی خیال وو چه دوی خو پورا تیارئی سره او کامل سامان سره ضرور د جنګ په اراده راغلی دی. هغوئ خو شرط مات کړو چه تر لسو کالو پورې به هیڅ جنګ نه وی.نودوی په منډه منډه لاړل اومکې والوته ئې ددې اطلاع ورکړه.حضرت نبی کریمﷺ چه کله مر ظهران ته اورسیدو چه دکوم ځائې نه کعبې بتان ښکاریدل نو حضرت نبی کریمﷺ ټولې نیزې او کمانونه په بطن یاجج کښې کیخودل او واپس ئې اولیږل او دشرط مطابق صرف تورې ئې ځان سره کړې اوهغه هم میان کښې وې.حضرت نبی کریمﷺ لا په لار کښې وو چه دې کښې د قریشوو لیږلې شوې سړی مکرز بن حفص راغلو او حضرت نبی کریمﷺ ته اوئیل چه حضور ستاسو اراده خو د وعدې ماتولو نه ده ؟ نو حضرت نبی کریمﷺ تپوس اوکړو چه څه خبره ده؟ هغه اوونیل چه تاسو خو ځان سره تورې او نیزې راوړې دی . حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه نه هغه مونږ یاجج ته اولیږل .نو ده اوونیل چه زمونږ ستاسو ذات نه هم دا امید وو.تاسوخوهمیشه دپاره نیکی او ښیګړې او وفادارئ کولو والا یئ.د قریشو سرداران خو د ښار نه بهر وتلی دی هغوئ تاسو او ستاسو ملګری کتل نه غواړی.او چه کوم په مکه کښې پاتې شوی هغوئ ټول ماشومان ،ښځې او سړی په لارو کښې ، کوڅو کښې او په چتونو اودریدل . او د تعجب په نظر ئې دې مخلصې ډلې ته ، دې پاك لښکر ته اودې خدائی فوج ته کتل . حضرت نبی کریمﷺ د قربانئی څناور ذی طوی ته استولی وو. پخپله حضرت نبی کریمﷺ په خپله مشهوره اوښه قصوی باندې سواره وو. او د حضرت نبی کریمﷺ نه مخکښې مخکښې صحابه کرام رضی الله عنهم وو چه لبیك لبیك به ئې وئیل . حضرت عبدالله ابن رواحه انصاری رضی الله عنه د حضرت نبی کریمﷺ د اوښې واګې نیولې وې او دا اشعار ئې وئیل چه :

بإسم الذي لادين الادينه	بسم الذي محمد رسوله
خلوبني الكفارعن سبيله	اليوم نضربكم على تأويله
كماضربناكم على تنزيله	ربأيزيل الهام عن مقيله
ويذهل الخليل عن خليله	قد انزل الرحمان في تنزيله
في صحف تتلى على رسوله	بأن خير القتل في سبيله

يارب اني مومن بقيله

یعنی دهغه الله ﷻ په نوم چه دهغه دین نه سوا بل دین قابل قبول نشته دې.دهغه الله ﷻ په نوم چه د هغه رسول محمدﷺ دې. انې دکافرانو بچوا دحضرت نبی کریمﷺ د لارې نه لرې شئ نن خو به مونږ د حضرت نبی کریمﷺ راتلوتاسو سره داشان اوکړو لکه څنګه چه ددوی په راتلو مو وهلې وی ، هغه وهل چه دهغې زور دماغ ته اورسی او دوست نه دوست هیر کړی. الله ﷻ رحم کولو والا په خپله وحی کښې نازل کړو چه په دې صحیفو کښې محفوظ دې.او چه دده درسول مخکښې تلاوت کوی چه دټولو نه بهترمرګ د شهادت مرګ دې چه هغه په لار کښې وی.انې څما ربه ما په دې خبره ایمان راوړی دې. بعضې روایتونو الفاظو کښې څه ردوبدل شته دې. مسند احمد کښې دی چه ددې عمر سفر کښې کله چه حضرت نبی کریمﷺ مرالظهران ته اورسیدو نوصحابه کرام رضی الله عنهم واوریدل چه مکې والو وئیل چه دا خلق خو د کمزورئی په وجه پاسیدې هم نه شی. دې آوریدو سره څه صحابه کرام رضی الله عنهم حضرت نبی کریمﷺ ته راغلل او ورته ئې اوفرمائیل که ستاسو اجازت وی نو چه څه څاروی ذبح کړو او دهغې غوښه او خوره اوڅکو اوښه تازه مکې ته داخل شو. نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه نه داسې مه کوئی،تاسو سره چه کوم خوراك دې هغه جمع کړئی.نو دسترخوان ویړ کړې شو او د حضرت نبی کریمﷺ د دعا په برکت هغه خوراك دومره زیات شو چه ټولو ښه په مړه خیټه خوراك اوکړو او دې نه

پس ئې خپل ځان سره هم واخستو.حضرت نبی کریم ﷺ مکې ته راتلو نه پس نيغ بيت الله شريف ته ورغلل او د قريشي حطيم طرفته کيناستل ،

طواف کښې رمل او ددې وجه:- حضرت نبی کريم ﷺ دځادريو پيسکۍ(کوټ)دخپل ترخ لاندې نه راوويستو او په کس ولی(اوږه)باندې ئې واچولو او صحابه کرام ﷺ ته اوفرمائيل چه دا خلق تاسو کښې سستی او کمزورتيا محسوس نه کړي.نو حضرت نبی کريم ﷺ رکن نه بوسه اخستلو نه پس د منډې چال ئې اختيار کړو. هرکله چه رکن يمانی ته اورسيدل نو دهغه ځائې نه دوی قريشو نه ليدل نو په روړ ئې تګ شروع کړو او حجر اسود ته اور سيدو . قريشو اووئيل چه تاسو خو د اوسو په پشان تګ کوئی لکه تاسو سم تګ نه خوښوئی.درې ځل خو حضرت نبی کريم ﷺ په دې چال حجر اسود نه تر رکن يمانی پورې تلل،درې ځل داسې لاړل او هم دا مسنون طريقه ده. يو روايت کښې دی چه حضرت نبی کريم ﷺ حجة الوداع کښې داشان د طواف دوران کښې کړی وو يعنی دريو چکرو کښې ئې رمل کړې وو يعنی لږ په تيزه شوی وو(١) بخاری او مسلم کښې دی چه د صحابه کرام ﷺ دپاره شروع کښې د مدنې آب وهوا راسته نه وه او د تبو په وجه دوی کمزوری شوی وو. هرکله چه دا حضرت نبی کريم ﷺ او صحابه کرام ﷺ مکې ته راورسيد نو اهل عربو اووئيل چه دا خلق خو د مدينې تبو وهلی دی کمزوری او توان په کښې نشته دې. الله ﷻ دمشرکانو ددې خبر نه خپل نبی ﷺ خبرو کړو. مشرکان حطيم سره ناست وو، حضرت نبی کريم ﷺ صحابه کرام ﷺ ته حکم اوکړو چه په ړومبی دريو چکرو کښې د حجر اسود نه تر رکن يمانی پورې رمل کوئی. اود رکن يمانی نه تر حجر اسود پورې بيا په خپل چال ځئ . ځکه چه هغه ځائې نه دوی مشرکانو نه ليدل . پورا په اووۀ چکرو ئې ورته د رمل کولو نه وو وئيلی ، دا خو صرف د رحم په طور وو. هرکله چه مشرکانو اوکتل چه ټول په ټوله بنه په چابك دستئ او چستئ سره طواف کوی نو خپلو کښې ئې اووئيل چه ولې تاسو خو وئيل چه دوی د مدينې تبو کمزوری کړی دی ؟ داخلق خود فلانی فلانی نه هم زيات چست اوچالاك دی(٢) يو روايت کښې دی چه حضرت نبی کريم ﷺ د ذوالقعد په څلورم تاريخ مکې ته رسيدلی وو(٣) او روايت کښې دی چه مشرکان په هغه وخت کښې قعيقان طرفته وو. د حضرت نبی کريم ﷺ صفا مروه نه سعی کول هم مشرکانو ته د خپل قوت خودلو دپاره وو. حضرت ابن ابی اوفی ﷺ فرمائی چه په هغه ورځ مونږ حضرت نبی کريم ﷺ سره وو چه هسې نه مشرکان يا ناپوهه حضرت نبی کريم ﷺ ته څه نقصان اونه رسوی (٤). بخاری شريف کښې دی چه حضرت نبی کريم ﷺ عمرې د پاره اووتل خو مشرکانو د حضرت نبی کريم ﷺ لار اونيوله او بيت الله شريف ته ئې پرې نخودل . نو حضرت نبی کريم ﷺ هم هغه ځائې قربانی اوکړه او سر ئې اوخرئيلو يعنی حديبيه اودا صلح ئې اوکړه چه تاسو به راتلونکی کال عمره کوئی . اود تورو نه سوا به نور څه ځان سره نه راوړئی مکې مکرمې ته. او هلته به دومره نه ايساريږئی بلکه چه څومره اهل مکه غواړی . نو راتلونکی کال دوی عمرې دپاره راغلل او درې ورځو پورې ايسار وو او بيا ورته مشرکانو اووئيل چه اوس تاسو واپس شئ نو دوی واپس شو (٥). صحيح بخاری کښې دی چه ذی قعده کښې حضرت نبی کريم ﷺ د عمرې ادا کولو اراده اوکړه خو مکې والو اړی واچوله نو حضرت نبی کريم ﷺ فيصله اوکړه چه دوی به صرف درې ورځې مکه کښې تيروی. هر کله چه صلح نامه ليکلو دپاره لاړل نو وې ليکل چه

(١) احمد: ١/٣٠٥، وسنده حسن وصحيح ابن حبان :٣٨٠١،

(٢) صحيح بخاری کتاب الحج باب کيف کان بدء الرمل:١٦٠٢، مختصرا صحيح مسلم:١٢٦٦ ابوداود:١٨٨٦، احمد:/٢٩٤،

(٣) صحيح مسلم کتاب المغازی باب عمرة القضا: ٤٢٥٦.

(٤) صحيح مسلم کتاب المغازی باب عمرة القضا: ٤٢٥٦.

(٥) صحيح مسلم کتاب المغازی باب عمرة القضا: ٤٢٥٢.

دا هغه څۀ دی چه په کوم باندې محمدرسول ا الله ﷺصلح اوکړه . نواهل مکه اووئیل که مونږ تاسو رسول منلې نو تاسو به مو بالکل نه منع کولې. نو تاسو محمد بن عبدالله اولیکئی ، نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه څه رسولﷺ یم او څه محمد بن عبدالله یم. بیا حضرت نبی کریمﷺ حضرت علیﷺ ته اوفرمائیل چه د رسول لفظ ترې کټ کړه. خو حضرت علی رضی الله عنه اوفرمائیل چه نه نه څه دا نشم ورانولې. نو حضرت نبی کریمﷺ صلح نامه خپل لاس کښې واخسته او دښه نه لیکلو باوجود حضرت نبی کریمﷺ اولیکل چه دا هغه دی چه په دې محمد بن عبدالله صلح اوکړه. دوی به وسلې سره مکې مکرمې ته نه داخلیږی. دوی سره به صرف توره وی او هغه به هم میان کښې بنده وی . اودا چه اهل مکه کښې تاسو سره څوك تلل غواړی نو هغوئ به ځان سره نه بوځئ. اودا چه ستاسو ملګرو کښې څوك مکه کښې پاتې کیدل غواړی نوهغوئ به نه منع کونی. نو کله چه حضرت نبی کریمﷺ راغلو او وخت مقرر شو نو مشرکان حضرت علی رضی الله عنه ته راغلل او ورته ئې اووئیل چه تاسو حضرت نبی اکرمﷺ ته اووائې وخت پورا شوې دې تاسو تشریف یوسئ. نو حضرت نبی کریمﷺ کوچ اوکړو. دحضرت حمزه رضی الله عنه لور تره تره ونیل او حضرت علی رضی الله عنه پسې شوه، حضرت علی رضی الله عنه هغه د ګوتې نه اونیوله او حضرت فاطمه رضی الله عنها ته بوتله او ورته اووئیل چه د خپل ترۀ لور بښه ساته. حضرت فاطمه رضی الله عنها دا جینۍ ډیره په خوشحالئ ځان سره کینوله . او حضرت زید رضی الله عنه او حضرت جعفر رضی الله عنه خپلو کښې په جنګ شو. حضرت علی رضی الله عنه اوفرمائیل چه دا ما راوستې ده او دا څما د تره لور ده. حضرت جعفر رضی الله عنه ونیل چه دا څما د تره لور ده او ددې ترور څما کور کښې ده . حضرت زید رضی الله عنه اوفرمائیل چه دا څما د رور لور ده . نو حضرت نبی کریمﷺ ددوی فیصله اوکړه او جینئ ئې ترور ته حواله کړه او وې فرمائی چه ترور په منزله د مور وی. حضرت نبی کریمﷺ حضرت علی رضی الله عنه ته اوفرمائیل چه ته څما نه ئې او څه ستا نه یم. د حضرت جعفر رضی الله عنه ته ئې اوفرمائیل چه ته په اخلاقو کښې او شکل وصورت کښې ماسره مشابهت لرې.حضرت زید رضی الله عنه ته ئې اوفرمائیل چه ته څمونږ وروراو زمونږ مولی ئې([1])حضرت علی رضی الله عنه اوفرمائیل چه یارسول الله ﷺتاسودحضرت حمزه رضی الله عنه لور سره ولې نکاح اونکړه؟نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه هغه څما درضاعی رور لور ده .

قوله‌تعالی:- فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا

د صلح حدیبیه اصل حکمت:-بیا فرمائی چه الله ﷻ ته کوم خیر او برکت معلوم نو هغه تاسو ته نه وو معلوم نو په دې وجه ئې تاسودې کال کښې مکې داخل نه کړئی اوراتلونکی کال ئې پریخودنی. اوددې نګ نه مخکښې چه کومه وعده رسول اللهﷺ سره خوب کښې شوې وه نو تاسو ته ئې فتح درکړه ، دا فتح هغه صلح ده چه ستاسواوستاسوددښمنانو مینځ کښې اوشوه.دې نه پس الله ﷻمومنانو ته زیرې ورکوی چه هغه ذات به رسولﷺ ته پدې دښمنانو او اوپه ټولو دښمنانو فتح ورکړی . هغه ذات دې علم نافع او عمل صالح سره لیږلی دی . شریعت کښې صرف دوه څیزونه وی. علم او عمل صالح. نو علم شرعی صحیح علم دې او عمل شرعی مقبولیت والا عمل دې. دده خبرونه ریښتیا او دده احکام سراسر عدل والا او حق دی. دا غواړی چه په مخ د زمکې څومره ادیان دی ، عربو کښې، عجمو کښې، مسلمین کښې، مشرکین کښې په هغه ټولو باندې خپل دین غالب او ظاهر کړی. الله ﷻ کافی ګواه دې په دې خبره چه دوی علیه السلام د اللهﷺ رسولﷺ دې. او هم الله ﷻمددګار دې(والله سبحانه وتعالی اعلم).

[1])صحیح مسلم کتاب المغازی باب عمرة القضا: ٤٢٥١.

مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللّٰهِ ؕ وَالَّذِيْنَ مَعَهٗۤ اَشِدَّآءُ عَلَى الْكُفَّارِ

محمد ﷺ رسول دالله دی | او هغه خلق | چی دهغه سره ملګری دی | سخت دی | په کافرانو باندې

محمد ﷺ دالله ﷻ رسول دې | اوکوم خلق چې ورسره ملګری دی | هغوئ د کافرانو دپاره سخت

رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ تَرٰىهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا

رحم کونکی دی | په منځ خپل کښې | ته به وینې هغوئ لره | رکوع کونکی | سجده کونکی |

اوپخپل مینځ کښې مهربان دی |ته ئې وینې ګورې چې کله په رکوع ټیټ وی |اوکله په سجده کښې وی

يَّبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا ؗ سِيْمَاهُمْ فِيْ وُجُوْهِهِمْ

چی غواړی به | فضل | دالله نه | او رضا (دهغه) | نښې دهغوئ | په مخونو دهغوئ کښی |

دالله ﷻ فضل اورضامندئ لټوی | .... دهغوئ په مخونو کښې دسجدود اثر نښې

مِّنْ اَثَرِ السُّجُوْدِ ؕ ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرٰىةِ ۖۛ وَمَثَلُهُمْ

داثر دسجدونه دی | دا مثال (صفت) دهغوئ | په تورات کښی دې | او مثال دهغوئ |

ښکاری | .... داپه تورات کښې دهغوئ صفتونه راغلی وو | او دهغوئ هم دا صفتونه

فِي الْاِنْجِيْلِ ۚۛ كَزَرْعٍ اَخْرَجَ شَطْـَٔهٗ فَاٰزَرَهٗ

په انجیل کښی | پشان دفصل دې | چی اول ئې رااوباسی | تیغ خپل | بیا ئې مضبوط کړو هغه |

په انجیل کښې دی | لکه پټې چې تیغ رازرغون کړی | .... بیا ئې مضبوط کړی

فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوٰى عَلٰى سُوْقِهٖ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيْظَ

بیا کلک شو | بیا ودریدو | په پنډئ خپله باندې | چی خوشحالوی کروندګر | دپاره ددې چی غصه ورولی

بیا هغه غټ شی | نو په خپله تنه باندې نیغ اودریږی اچې زمیندار ته ښکلې ښکاری (داترقی ئې مسلمانانوته

بِهِمُ الْكُفَّارَ ؕ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

په ترقئ دهغوئ سره | کافرانو لره | وعده کړی ده الله | دهغه کسانو سره | چی ایمان ئې راوړې دې

ځکه ورکړه) چې کافران پرې غصه کړی | الله ﷻ هغه خلقو سره چې ایمان ئې راوړې دې | او نیک

وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ مِنْهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِيْمًا ۟

او عملونه ئې کړی دی نیک | دهغوئ سره | دبښانې | او د اجر لوئ |

کارونه ئې اوکړل | دبښنې اودلوئې اجر وعده کړې ده

قوله تعالی:- مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ ؕ

دنبی کریم ﷺ او صحابه کرامو صفات:- دې آیتونو کښې دنبی ﷺ صفت او ثناء بیان شوه چه حضرت نبی کریم ﷺ د الله ﷻ حق نبی دې، بیاد حضرت نبی کریم ﷺ د صحابه کرامو رضی اللہ عنہم صفت او ثناء بیانیږی چه دوی په مخالفو باندې سختی کوونکی او مسلمانانو باندې نرمی کونکی دی. لکه چه بل آیت مبارک کښې دی چه ﴿ اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ اَعِزَّةٍ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ۫ يُجَاهِدُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ﴾ دمومنانو مخکښې نرم اود کفارو دپاره ګرم دی. دهر مومن دا شان پکار دې چه دوی به مومن باره کښې خوش خلق او متواضع او کفارو

باندې به سختي کونکي او په کفر به ناخوش وي. قرآن پاک کښې فرمائي چه ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُم مِّنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً﴾ اې ايمان والو تاسوسره چه کوم کافر دي هغوئ سره جهاد کوئې چه هغوئ تاسو کښې سختي محسوس کړي. حضرت نبي کريمﷺ اوفرمائيل چه دمومنانو خپلو مثال د محبت اونرم دلئ د يو جسم پشان دې. که دجسم يو اندام ته درد وي نو ټول جسم بې قرار وي. کله په ده تبه اوي اوکله نې خوب نه وي([1]) هغوئ اوفرمائيل چې يومومن دبل مومن دپاره دديوال په شان وي([2]) چه دهغې يو حصه بله حصه مضبوطوي. بيا حضرت نبي کريمﷺ د خپل يو لاس ګوتې مبارك د بل لاس ګوتومبارکو کښې ورکړې. بيا ئې ددوي يو بل صفت بيان کړو چه نيکئ زياتې کوي او خاص کر مونځ چه ټولو نيکو کښې افضل او بهتر دې. بيا دې نيکو لره د ښکلي کولو څيزونو بيان کوي. يعنې ددوي دخلوص او دالله ﷻ درضا چه دوي دالله ﷻ د رضا او فضل تلاش کوونکي دي. دوي دخپلو عملونويدله دالله ﷻ نه غواړي چه جنت دې. او دا به دوي ته دالله ﷻفضل سره ملاويږي. اوالله ﷻ به دوي ته خپله رضا هم نصيب کوي اوهغه ډير لوئې څيز دې.

قوله تعالى:- سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِم

په مخونو د علاماتو او تندو کښې د نور مطلب:-حضرت عبدالله ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چه په څهروباندې د علامت نه مراد ښه اخلاق دي([3])حضرت مجاهد رحمه الله وغيره فرمائي چه دا خشوع اوتواضع ده([4]) او حضرت مجاهد رحمه الله فرمائي چه څما خيال داوو چه ددې نه مراد دمونځ هغه نشان چه کوم په تندي جوړيږي.دوي اوفرمائيل چه دا خود هغو په تندو هم ووچه دکومو زړونه د فرعون نه هم زيات سخت وو. حضرت سدي رحمه الله فرمائي چه مونځ ددوي مخونه ښائسته کوي. دبعضو سلفو نه منقول دي چه څوك د شپې زيات مونځ کوي نودهغه څهر به ښکلي وي.د حضرت جابر رضي الله عنه يو روايت نه حضرت ابن ماجه يو مرفوع حديث مبارك کښې هم دا مفهوم نقل کړې دې([5]) خو صحيح دادې چه دا موقوف دې.

د بعضو بزرګانو قول دې چه د نيکئ په وجه زړه کښې نور پيدا کيږي او مخ کښې رڼرا راځي. رزق فراخه کيږي. د خلقو زړونو کښې دده محبت پيدا کيږي. دامير المومنين حضرت عثمان رضي الله عنه قول دې چه کوم سړې دخپل باطن اصلاح اوکړي او نيکئ په پټه کوي نو الله ﷻ به دده په مخ په کاسونو باندې او دده د ژبه په کنارو به دده نيکئ ظاهرې کړې. غرض دا چه د زړه آئينه مخ دې. چه په دې کښې څه کيږي نود هغې اثر په مخ باندې وي. نو کله چه مومن خپل زړه درست کړي او خپل باطن ښکلې کړي نو اللهﷻ دده ظاهرهم دخلقو نظرونو کښې ښکلې کوي. امير المومنين حضرت عمربن خطاب رضي الله عنه فرمائي چه څوك د خپل باطن اصلاح کوي نو الله ﷻدده ظاهر هم ښائسته کوي. طبراني کښې دي چه حضرت نبي کريمﷺ فرمائي چه کوم سړې څنګه خبره پټه کوي نو الله ﷻ هغه ته هغه شان څادر وريسر کوي. که هغه پټه نيکي ده نو پټه نيکي او که هغه بدي ده نو دبدئي([6])خو ددې يو راوي العزرمي متروك دي([7])مسند احمد کښې ددوي فرمان دې که تاسو کښې يو کس يو غار ته ننوځي چه هغې کښې دروازه نه وي او نه په کښې څه سورې وي او دې څه عمل کوي نوالله ﷻبه هغه دخلقو مخکښې

---

[1]) صحيح بخاري كتاب الادب باب رحمة الناس والبهائم : ٦٠١١، صحيح مسلم : ٢٥٨٦، احمد: ٢٧٠/٤ ابن حبان: ٢٣٣.

[2]) صحيح بخاري كتاب الادب باب تعاون المومنين بعضهم بعضا:صحيح مسلم: ٢٥٨٥، ترمذي:١٩٢٨ احمد : ٤٠٥/٤،

[3]) الطبري : ٢٦٣/٢٢.

[4]) الطبري : ٢٦٣/٢٢.

[5]) ابن ماجه كتاب اقامة الصلوات باب ماجاء في قيام الليل : ١٣٣٣،

[6]) الطبراني.

[7]) احمد: ٢٨/٣.

ظاهر کړي. نیکي وي نو ښه ده او که بدي نو. مسند احمد کښې دي چه نیکه طریقه، ښه اخلاق اومیانه روی د نبوت پنځویشتمه حصه کښې یو حصه ده (١).

د صحابه کرامو شان. غرض دا چه د صحابه کرامو ﷺ نیتونه صفا وو. عملونه ئې ښه وو. نو چه د چا نظر به په دوی پریوتو نو دهغې به دهغوئ پاکبازي ښکاریده. او هغه دده په چال چلن او طریقه کار او اخلاق خوشحالیدو. دحضرت امام مالك ﷺ فرمان دې چه کومو صحابه کرام ﷺ د شام ملك فتح کړو اودهغه ځائې نصرانیانوبه ددوی څهری کتلې نو په چغو چغو به ونیل چه په الله ﷻ قسم دا د حضرت عیسی ﷺ حواریانو نه ډیر افضل او بهتر دی. فی الواقع دهغوئ دا قول رېښتوني دې. مخکښې کتابونو کښې ددې امت فضیلت او عظمت موجود دې. او ددې امت دصف اول او ددوی بهتر بزرګان صحابه رسول دی. اوپخپله ددوی ذکر هم په مخکښې آسمانی کتابونوکښې اومخکښې واقعاتو کښې موجود دی. نو فرمائی چه داهم مثال ددوی په توراة کښې دې. اوبیا فرمائی چه ددوی مثال انجیل کښې د پټی پشان بیان شوې دې، چه دا خپل شینکې رازرغون کړی، اودبیا دا مضبوط او قوی کوی، او بیا دا طاقتور او غټ شی، اوپه پخپله تنه نیغ اودریږی. نو اوس دا پټی دمالك دخوشحالئ څه وائې؟ نو همداشان اصحاب رسول هم دی. چه هغوئ د حضرت نبی کریم ﷺ سره مدد او تائید اوکړو او بیا دوی حضرت نبی کریم ﷺ سره هغه تعلق ساتی چه کوم د پټی او شینکی تعلق دې. دا په دې وجه چه کفار اوسوزی. حضرت امام مالك ﷺ ددې آیت نه د رافضیانو باره کښې استدلال کړې دې. ځکه چه هغوئ صحابه کرامو ﷺ سره بغض کوی او دوی سره بغضو کولووالا کافر دې. دعلماء کرام یو جماعت هم په دې مسئله کښې امام صاحب سره دې. صحابه کرام ﷺ دفضائلو او د دوی په غلطو باندې سترګو پټولو باره کښې ډیر احادیث راغلی دی. پخپله الله ﷻ ددوی تعریفونه بیان کړل او دوی سره دخپلې رضااظهار اوکړو. آیا ددوی بزرګئ دپاره دا کافی نه دی؟ بیا فرمائی چه دې ایمان والواو او نیك عمل کونکی سره دالله ﷻ وعده ده چه هغه به ددوی ګناهونه معاف کړی او دوی ته به اجر عظیم ورکړی. او دوی ته به رزق کریم ثواب جزیل او بدله کبیر ورکړی.

یاد ساتئ چه ﴿منهم﴾ کښې چه کوم ﴿من﴾ دې هغه دلته د جنس بیان دپاره دې. دالله ﷻ دا رېښتوني او اټله وعده ده چه نه به بدلیږی اونه به دې خلاف کیږی. ددوی په نقش قدم تلونکی او ددوی په طریقه کار بند اوسیدونکو دپاره هم دا وعده ثابته ده. خو کوم فضیلت او سبقت او کمال چه کوم دې امت ته دې هغه بل چا ته نشته دې. الله ﷻ دوی نه خوشحاله اودوی الله ﷻ نه راضی او دوی جنتیان شو او دوی ته بدلې ورکړې شوې. صحیح مسلم کښې دی چه ځما صحابه کرام ﷺ ته بد مه وائې او ددوی بې آدبی او ګستاخې مه کوئی. په هغه الله ﷻ مې دې قسم وی چه دچا په قبضه کښې ځما روح دې که تاسو کښې څوك د احد دغر برابر سونا هم خرچ. کړی نو ددې درې پاوه غله لکه دوه نیم پاوه غلې برابر هم اجر نشی موندې (٢).

الحمدلله دسورة فتح تفسیر ختم شو.

....

(١) احمد: ٢٩٦/١، ابوداود کتاب الادب باب فی الوقار: ٤٧٧٦ وهو حسن وسنده ضعیف وللحدیث شاهد عند الترمذی: ٢٠١٠.

(٢) صحیح مسلم: کتاب الفضائل الصحابة: باب تحریم سب الصحابة ﷺ: ٢٥٤٠.

اياتونه	سورة الحجرات مدنية وهي ثماني عشرة اية وفيها ركوعان	ركوع ګاني
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
⑱	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زيات رحم کونکې دې	②

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ | اٰمَنُوۡا | لَا تُقَدِّمُوۡا | بَيۡنَ يَدَيِ اللّٰهِ

اے هغه کسانو | چې ایمان مو راوړې دې | مه وړاند کوئ خان | مخکښې د الله نه |

ائې مومنانو ! تاسو د الله ﷻ اود رسول ﷺ نه (په هيڅ کار کښې) مه وړاندې کيږئ

وَرَسُوۡلِهٖ | وَاتَّقُوا اللّٰهَ ؕ | اِنَّ اللّٰهَ | سَمِيۡعٌ عَلِيۡمٌ ① | يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ

او د رسول د هغه نه | او اويريږئ د الله نه | بیشکه الله | ښۀ اوريدونکې ښه پوهه دې | ائې هغه کسانو |

.... | او د الله ﷻ نه ويريږئ | الله ﷻ ډير اوريدنکې ښه پوهه دې | ....ائې مومنانو !

اٰمَنُوۡا | لَا تَرۡفَعُوۡۤا | اَصۡوَاتَكُمۡ | فَوۡقَ | صَوۡتِ النَّبِىِّ

چې ایمان مو راوړې دې | مۀ پورته کوئ | آوازونه خپل | دپاسه | د آواز دنبی |

..........خپل آوازونه د نبی ﷺ په آواز باندې مه اوچتوئ |

وَلَا تَجۡهَرُوۡا | لَهٗ | بِالۡقَوۡلِ | كَجَهۡرِ | بَعۡضِكُمۡ | لِبَعۡضٍ

او مۀ کوئ په اوچت آواز | د ۀ ته | خبره | پشان داوچت آواز کولو | دبعضو ستاسو | بغضو ته

او مه هغه سره په زوره خبره کوئ | .... لکه څنګه چې تاسو ديو بل سره په زوره خبرې کوئ

اَنۡ تَحۡبَطَ | اَعۡمَالُكُمۡ | وَاَنۡتُمۡ لَا تَشۡعُرُوۡنَ ② | اِنَّ الَّذِيۡنَ

هسې نۀ چې عبث شی | عملونه ستاسو | او تاسو به خبر نۀ يئ | بیشکه هغه کسان

هسې نه چې ستاسو عملونه ضائع شی | او تاسو پرې خبر هم نه يې | ....بیشکه

يَغُضُّوۡنَ | اَصۡوَاتَهُمۡ | عِنۡدَ رَسُوۡلِ اللّٰهِ | اُولٰٓئِكَ الَّذِيۡنَ | امۡتَحَنَ اللّٰهُ

چې ښکته ساتی | آوازونه خپل | په نزد رسول د الله | دا هغه کسان دی | چې ازمائیلی دی الله

کوم خلق چې د الله ﷻ د رسول په حضور کښې خپل آوازونه ښکته ساتی | هم دا هغه خلق دی

قُلُوۡبَهُمۡ | لِلتَّقۡوٰى ؕ | لَهُمۡ | مَّغۡفِرَةٌ | وَّاَجۡرٌ عَظِيۡمٌ ③

زړونه دهغوئ | دپاره دتقوی | دپاره دهغوئ | ښښنه ده | او اجر لوئ دې |

چې د کومو زړونه الله ﷻ د پرهيزګارئ دپاره ازمائیلی دی | هغوئ دپاره ښښنه او لوئې اجر دې

قوله تعالى:- لَا تُقَدِّمُوۡا بَيۡنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُوۡلِهٖ

د آداب رسالت بیان:- دې آيتونو کښې الله ﷻ امتيانو ته د خپل نبی ﷺ آداب ښائی چه تاسو د خپل نبی ﷺ عزت او احترام او توقير کول پکار دی. تاسو ته پکار دی چه په ټولو کارونو کښې د الله ﷻ رسول پسې روان شئ. تاسو له پکار دی چه خپل ځان کښې د اتباع او تابعدارئ عادت واچوئ. حضرت معاذ ﷺ چه کله حضرت نبی کریم ﷺ يمن ته ليږلو نو تپوس ئې ترې اوکړو چه څه څيز سره به حکم کوې ؟ نو

وي فرمائيل چه کتاب الله سره . حضرت نبی کریمﷺ تپوس اوکړو که په هغې کښې دې اونه مونده نو بيا؟ نو وې فرمائيل چه سنت رسولﷺسره . حضرت نبی کریمﷺ تپوس اوکړوچه په هغې کښې دې هم اونه موندو نوبيا ؟ نو وې فرمائيل چه اجتهاد به کوم . نو حضرت نبی کریمﷺ دهغه په سینه لاس کيخودو او وې فرمائيل چه دالله ﷻ شکر دې چه هغه د حضرت نبی کریمﷺ قاصد ته د هغه څيز توفيق ورکړو د چه هغه سره د الله رسول خوشحاله کيږي(١)(ابوداوٗد ، ترمذي، ابن ما جه)دلته ددې حديث مبارك ذکر کولو نه مقصد دادې چه حضرت معاذ رضي الله عنه خپله رائې او اجتهاد ئې د کتاب وسنت نه موخر کړو. نو کتاب و سنت باندې رائې مقدم کول دالله اودهغه رسولﷺ نه مخکښې تلل . حضرت ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چه د کتاب الله وسنت خلاف مه وائې (٢)حضرت عوفی رحمه الله فرمائي چه د حضرت نبی کریمﷺ د کلام مخکښې وينا نه منع کړې شوې ده. حضرت مجاهد رحمه الله فرمائي چه تر کومې په يو امر کښې الله تعالى اودهغه رسول ﷺڅه اونه فرمائي نو تاسو خاموش اوسئ: (٣)حضرت ضحاك رحمه الله فرمائي چه د دين امرِ د شريعت احکام دی ، تاسو دالله ﷻ دکلام او د دهغه درسولﷺ د حديث نه سوا بل څه باندې فيصله مه کوئی .

حضرت سفيان ثوری رحمه الله فرمائي چه په يو قول کښې دالله ﷻ اودهغه درسولﷺ د حديث نه سوا بل څيز سره فيصله مه کوئی : دحضرت سفيان ثوری رحمه الله ارشاد دې چه په هيڅ يو قول کښې دالله ﷻ او دهغه درسول ﷺباندې سبقت مه کوئی . امام حسن بصری رحمه الله فرمائي چه د امام نه مخکښې دعا مه کوئی. حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چه خلقو به وئيل که فلانی فلانی کښې حکم راشی نو داسې داسې کول پکار دی. دا الله ﷻ خو بښ نه کړل (٤) بيا ارشاد دې چه دالله ﷻ حکم منلو کښې دالله ﷻ لحاظ ساتئی. الله ﷻ ستاسوخبرې آوری او ستاسو ارادې ورته معلوم دی .

قوله تعالى:- لَا تَرْفَعُوٓا أَصْوَٰتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ ٱلنَّبِىِّ

بيا ورته بل آدب ښائی چه دوی دې د نبیﷺ په آواز خپل آوازونه پورته کوی . دا آيت مبارك دحضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه او حضرت عمرفاروق رضي الله عنه باره کښې نازل شوې دې . صحيح بخاری کښې حضرت ابن ابی مليکه رضي الله عنه نه مروی دی چه نزدې وه چه دوه لوئې بزرګان هلاك شوې وې يعنی حضرت ابوبکرصديق رضي الله عنه و حضرت عمرفاروق رضي الله عنه، ددې دواړو بزرګانو آوازونه د حضرت نبی کریمﷺ په آواز مبارك اوچتو شو او په هغه وخت کښې د بنو تميم وفد حاضر وو. يو خو اقرع بن حابس رضي الله عنه ته وئيل چه د بنی مجاشع نه وو او بل بل سړی ته وئيل . په دې حضرت ابوبکرصديق رضي الله عنه اوفرمائيل چه ته هم خما خلاف کوې . حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه اوفرمائيل چه نه نه تاسو دا خيال هم مه کوئی . نو په دې دا آيت مبارك نازل شو. حضرت ابن زبير رضي الله عنه فرمائی چه دې نه پس به حضرت عمر فاروق رضي الله عنه به حضرت نبی کریمﷺ سره داسې کلام کولو چه حضرت نبی کریمﷺ به ترې دوباره تپوس کولو.(٥)او يو روايت کښې دی چه حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه اوفرمائيل چه دې وفد امير قعقاع بن معبد رضي الله عنه جوړ کړئی . او حضرت عمرفاروق رضي الله عنه اوفرمائيل چه نه حضرت اقرع بن حابس رضي الله عنه لره . نو په دې کښې

---

(١) ابوداود كتاب القضاء باب اجتهاد الراى فى القضاء : ٣٥٩٢، ترمذى : ١٣٢٧، احمد: ٢٣٠/٥ مسند الطيالسى : ٢٨٦/١ بيهقى : ١١٤/١٠، الطبقات: ٣٤٧/٢، جامع بيان العلم : ٥٥/٢.

(٢) البطبرى : ٢٧٥/٢٢.

(٣) صحيح بخارى كتاب التفسير: سورة الحجرات قبل حديث : ٤٨٤٥.

(٤) البطبرى : ٢٧٦/٢٢.

(٥) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة الحجرات: (لا ترفعوا اصواتكم فوق صوت النبى) : ٤٨٤٥.

اَوازونه تیز شو او دا آیت مبارك نازل شو چه ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا﴾ او ﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا﴾ الخ (۱). مسند بزار کښې دی چه د آیت ﴿لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ﴾ نازلیدو نه پس حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه اوفرمائیل چه یارسول الله ﷺ څه به اوس تاسو سره داسې خبرې کوم لکه څنګه چه څوك پس پس کوی (۲).

دثابت بن قیس قصه: صحیح بخاری کښې دی چه حضرت ثابت بن قیس رضي الله عنه تر څو ورځو پورې په نظر رانغلو نو په دې یو کس اووئیل چه یارسول الله ﷺ ! څه به تاسوته دهغه متعلق اووایم . نو هغه د حضرت ثابت کور ته راغلو او وې کتل هغه ډیر خفه ناست دې . تپوس ئې ترې اوکړو چه ولې څه خبره ده؟ نو هغوئ اوئیل چه خما حال ډیر خراب دې . ما خوبه د حضرت نبی کریم ﷺ په آواز خپل آواز پورته کولو، خما اعمال بربادشو او څه جهنمي شوم. داکس حضرت نبی کریم ﷺ راغلو او ټوله واقعه ئې ورته بیان کړل. نو د حضرت نبی کریم ﷺ د فرمان مطابق ئې حضرت ثابت رضي الله عنه ته یو زبردست زیرې یوړو. حضرت نبی کریم ﷺ ورته اوفرمائیل چه ته لاړشه او هغه ته اووایه چه ته جهنمی نه ئې بلکه جنتی ئې (۳). مسند احمد کښې هم دا واقعه شته دې. په هغې کښې دا هم دی چه حضرت نبی کریم ﷺ تپوس اوکړو چه ثابت چرته دې په نظر نه راځی. ددې آخر کښې دی چه حضرت انس رضي الله عنه فرمائی چه مونږ به هغه ژوندې په ګرزیدولیدو او وئیل به مو چه دا جنتی دې . دیمامه په جنګ کښې چه کله مسلمانان لږ زره ماتی شوی وو نو حضرت ثابت رضي الله عنه خوشبودار کفن اغوستې دښمن طرفته روان وو او دا ئې فرمائیل چه ائې مسلمانانو د ځان نه روستو خلقو دپاره خرابه نمونه مه پرېږدئی . دې وینا سره د دښمن صفونو کښې ننوتو ډیر بهادرئی سره جنګیدو نه پس شهید شو (۴) صحیح مسلم کښې دی چه کله حضرت نبی کریم ﷺ حضرت ثابت او نه لیدو نو دده ګاوانډی حضرت سعد رضي الله عنه نه ئې تپوس اوکړو چه ولې ثابت بیمار دې څه؟ الخ (۵) خو ددې سند نورو سندونو کښې دحضرت سعد رضي الله عنه ذکر نشته دې . نو ددې نه معلومیږی چه دا روایت معطل دې او دا معلومیږی هم . ځکه چه په هغه وخت کښې حضرت سعد رضي الله عنه ژوندې نه وو بلکه د دوی انتقال د بنوقریظه دجنګ نه پس شوې وو. او د بنو قریظه جنګ په پنځمه هجرئ کښې شوې وو. اودا آیت مبارك د بنو تمیم د وفد دراتلو نه مخکښې نازل شوې دې. او د وفدونو پرله پسې راتلل د نهمې هجرئی واقعه ده . والله أعلم.

ابن جریر کښې دی چه دا آیت کله نازل شو نو حضرت ثابت بن قیس رضي الله عنه لار کښې کیناستو اوپه ژړا شو. کله چه حضرت عاصم ابن عدی رضي الله عنه په هغوئ تیر شو نو ددوی نه ئې دې سبب اوپوښتلو. نووې فرمائیل چه ماته ویره ده چه هسې نه دا آیت مبارك خما باره کښې نه وی نازل شوې . حضرت عاصم رضي الله عنه دې آوریدو سره لاړو. دحضرت ثابت رضي الله عنه اسویلی بند شو او په چغو چغو ئې ژړل. کورته لاړو او خپلې بی بی حضرت جمیله بنت عبدالله بن ابی بن سلول ته اوئیل چه څه د خپل آس غوجلې ته ورځم. ته ددې دروازه بهر نه بند کړه او د اوسپنې یو میخ پرې اووهه. په الله قسم څه به ددې نه راوځم تر څوچه مړ نشم یا د الله ر سول ﷺ خما نه راضی نه شی. دلته خو داسې اوشو او بل طرفته چه کله حضرت عاصم رضي الله عنه د حضرت نبی کریم ﷺ خدمت کښې حاضر شو او ټوله واقعه ئې ورته بیان کړه نو حضرت نبی کریم ﷺ ورته حکم اوکړو چه ته لاړشه او حضرت ثابت رضي الله عنه ماته راوله . خوکله چه حضرت عاصم رضي الله عنه هغه ځائې ته راغلو اووې کتل نو حضرت ثابت رضي الله عنه هغه ځائې کښې نه وو. کورته ورغلو نو

---

۱) صحیح بخاری حواله سابق : ۴۸۴۷، ترمذی : ۳۲۶۶.

۲) البزار : ۲۲۵۷، حاکم : ۴۶۲/۲، وسنده حسن ، مجمع الزوائد : ۱۱۱/۷،

۳) صحیح بخاری حواله سابق :۴۸۴۶،

۴) احمد: ۱۳۷/۳ ح/۱۲۳۹۹، وسنده صحیح.

۵) صحیح مسلم کتاب الایمان باب مخافة المومن ان یحبط عمله:. ۱۱۹.

معلوم شو چه هغه د اس غوجل کښې خان بند کړې دې . دلته راغلو او ورته ئې اوفرمائيل چه ائې ثابت ﷛ راځه ته حضرت نبی کریمﷺ یاد کړې ئې . حضرت ثابت اوفرمائیل چه ډیره ښه ده میخ لرې کړې او دروازه بیرته کړه . بیا بهر راوتلو نه پس د حضرت نبی کریمﷺ خدمت کښې حاضر شو . نو حضرت نبی کریمﷺ ترې د خوب دوجې تپوس اوکړو او ددې ریښتونې جواب آورریدو نه پس حضرت نبی کریمﷺورته اوفرمائیل چه ته په دې خبره خوشحاله نه ئې چه ته قابل تعریف ژوند تیر کړې او شهید شې او جنت ته داخل شې. په دې د حضرت ثابت ﷛ټول غم لرې شو او وې فرمائیل چه یارسول اللهﷺ ! څه ستاسو په دې زیری خوشحال یم او بیادپاره به هېڅ کله ستاسو آواز نه خپل آواز نه اوچتوم.نو دې نه پس آیت مبارک ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ ﴾ الخ نازل شو[1]دا قصه د ډیرو تابعینو نه مروی ده . العرض الله ﷻ دخپل رسولﷺ مخکښې خپل آواز اوچتولو نه منع اوکړه. امیرالمومنین حضرت عمرفاروق ﷛ د دوؤ کسانو آواز مسجد نبوی په زوره زوره آوریدو نه پس ئې هغوئ ته اووئیل چه تاسو ته معلوم دی چه تاسو چرته یئ؟ بیا ئې تپوس اوکړو چه تاسودکوم ځائې اوسیدونکی یئ؟هغوئ اووئیل چه دطائف. نو دوی ﷛ ورته اوفرمائیل که تاسو د مدینې وې نو ما به تاسو ته پورا سزا درکړې وې .

مسجد نبی کښې اواز اوچتوونکو ته د عمر فار وق ﷛ تنبیه:-علماء کرام فرمائی چه د حضرت نبی کریمﷺ قبر مبارك سره هم په زوره وینا کول مکروه دی . لکه څنګه چه د حضرت نبی کریمﷺ په ژوند ددویﷺ مخکښې وو. ځکه چه حضرت نبی کریم ﷺڅنګه په ژوند کښې قابل احترام او عزت والا وو داشان په خپل قبر مبارك کښې هم عزت او قابل احترام دې . لکه څنګه چه عامو خلقو سره خبرې کوی نو داشان د حضرت نبی کریمﷺ مخکښې خبرې کولونه منع اوکړې شوه. بلکه د حضرت نبی کریمﷺ مخکښې تسکین اووقارسره خبرې کول پکار دی.او یو ځائې کښې دی چه ﴿لَا تَجْعَلُوا دُعَآءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَآءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا﴾یعنی ائې مسلمانانو ! تاسو رسولﷺ ته داسې آواز مه کوئی لکه څنګه چه نورو ته آواز کوئی.

د اواز اوچتولو کولو اصل وجه:-بیا فرمائی چه مونږ تاسو ددې اوچت آواز نه په دې وجه منع کړنی چه هسې نه تاسو نه حضرت نبی کریم ﷺخفه شی اوبه دې وجه ستاسو نه الله ﷻخفه شی. اوستاسو عملونه ضبط شی او تاسو ته ددې معلومات هم نه وی . نو صحیح حدیث مبارك کښې دی چه یو سړې د الله ﷻ د رضا دپاره یوداسې کلمه اووائی چه هغه کلمه هېڅ نه وی خوالله ﷻ دده نه په دې راضی شی، او ددې په وجه دې جنتی شی. داشان انسان دالله ﷻد خفګان یوداسې کلمه اووائی چه دده په نزد ددې هڅو هیڅ وقعت نه وی خو ددې په وجه الله ﷻ دې دجهنم داسې لاندې طبقې ته داخل کړې چه هغه کنده د زمکې او آسمان نه زیاته ژوره ده[2]بیا الله ﷻد حضرت نبی کریمﷺ مخکښې د خپلو آوازونو د رو کولو حکم فرمائی او فرمائی چه کوم خلق د حضرت نبی کریم مخکښې خپل آوازونه رو کوی الله ﷻ هغوئ د تقوی دپاره خاص کوی . اهل تقوی او محل تقوی هم دا خلق دی . دوی د مغفرت الهی مستحق او د اجر عظیم لائق دی. امام احمد ﷬ په کتاب الزهد کښې یو روایت نقل کړې دې چه حضرت عمر ﷛ نه یو تحریری استفتاء واخستې شوه چه ائې امیر المومنین ﷛ ! چه هغه یو سړې چه دهغه نافرمانئی کولو خواهش نه وی ، اونه ده څه نافرمانی کړې وی ، او هغه سړې چه دهغه د معصیت کولو خواهش شته دې خو ګناه ئې نه ده کړې،نو په دوی کښې افضل څوك دې ؟ نو حضرت نبی کریمﷺ جواب کښې اولیکل چه د چا ګناه کولو خواهش وی اوبیا هم نافرمانو نه بچ اوسی. هم دا خلق دی چه ددوی زړونه الله ﷻ د پرهیزګارنی دپاره آزمائیلی دی . ددوی دپاره مغفرت او او ډیر اجرو

[1] صحیح بخاری کتاب الصلاة باب رفع الصوت فی المسجد : ۳۷۰.
[2] صحیح بخاری کتاب الرقاق باب حفظ اللسان: ٦٤٧٨، صحیح مسلم: ۲۹۸۸ بتصرف یسیر.

ثواب دي .

إِنَّ الَّذِينَ

بیشکه هغه کسان |

يُنَادُونَكَ مِن وَرَآءِ الْحُجُرَٰتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ۝ وَلَوْ أَنَّهُمْ

چې اوازونه کوي تاته | دبهر دکور نه | زیات دهغوئ نه | نۀ پوهیږي | اوکه چرې هغوئ

خوک چې تاته دکورونو د بهر نه چغې وهي| په هغوئ کښې زیات خلق نه پوهیږي | اوکه دوئ

صَبَرُوا حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ

صبر کړې وې | تر دې پورې | چې تۀ راوتلې وې | هغوئ ته | نو وه | بهتره | دپاره دهغوئ |

لږ صبر کړې وې| تر دې چې تا پخپله تشریف راوړې وو| نو دا به ددوئ دپاره ډیره بهتره وه

وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝

او الله بښونکې | مهربانه دې |

اوالله ﷻ بښونکې ډیر رحم کونکې دې

قوله‌تعالی:- أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ۝

دحضرت نبی کریمﷺ داحترام لحاظ نه ساتل بې عقلي ده :دې آیتونو کښې دهغه خلقو مذمت بیانوی چه کوم دحضرت نبی کریمﷺ د کورونو دشا نه حضرت نبی کریمﷺ ته آوازونه کوی.لکه څنګه چه داعرابو خلقو دستور وو. فرمائی چه په دوی کښې بالکل عقل نشته دې. بیا ددې خبرې باره کښې ادب ښائی او فرمائی چه دوی ته پکار وو چه د حضرت نبی کریم ﷺانتظار ئې کړې وې او کله چه حضرت نبی کریمﷺ دکور نه بهر تشریف راوړې وې نو دوی چه حضرت نبی کریمﷺ ته څه وئیل غوښتل نو هغه به ئې ورته وئیلې وې. چه آوازونه ئې نه کولې . ددنیا اودین مصلحت بهتری هم په دې کښې وو. بیا ګویا حکم ورکوی چه داسې خلقو ته پکار دی چه استغفار اووائی.ځکه چه الله ﷻ بخښنې والا او مهربان دی. دا آیت مبارك د حضرت اقرع بن حابس تمیمی باره کښې نازل شوې دې. مسند احمد کښې دی چه یو سړی حضرت نبی کریمﷺ ته په نوم سره آواز اوکړو چه یامحمدﷺ ! یا محمدﷺ !، خو حضرت نبی کریمﷺ ورته هیڅ جواب ورنکړو. نو هغه اووئیل چه یارسول الله واورئی ! ځما تعریف کول سبب دی د لوئې، او ځما مذمت کول سبب دی د ذلت. نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه داسې ذات صرف دالله‌ﷻ دې (۱)بشر بن غالب دحجاج مخکښې, بشر بن عطاء وغیره ته اووئیل چه دا آیت مبارك ستا دقوم بنو تمیم باره کښې نازل شوې دې . هرکله چه حضرت سعید بن جبیر رضی الله عنه ته ددې ذکر اوشو نو دوی رضی الله عنه اوفرمائیل که هغه عالم وې نو ددې نه پس آیت مبارك ﴿ يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا ﴾ ئې وئیلې وې.هغوئ وئیل چه مونږ اسلام راوړو اوبنو اسد په دې کښې څه روستو والئ اونکړو. حضرت زید بن ارقم رضی الله عنه فرمائی چه څه عرب جمع شو او وې وئیل چه مونږ هغه بنده ته بوځه، که په ریښتیا نبی دې نو ټولو نه مونږ ددې مستحق یو چه دهغه سعادت حاصل کړو. که هغه بادشاه دې نو چه ټولو نه مخکښې ئې مونږ عزت اوکړو. بیا څه راغلم او حضرت نبی کریمﷺ ته دا ټوله واقعه بیان کړه . بیا هغه خلق راغلل او د حجرې مبارك دشا نه ئې حضرت نبی کریمﷺ ته آوازونه شروع کړل

(۱)احمد: ۱۵۹۹۱/۳، وسنده صحیح متصل والحمدا لله ، الدرالمنثور : ۸۸/۹ طبرانی :۸۷۸.

نودې باندې دا ایت مبارك نازل شو. حضرت نبي کریم ﷺ خه دغوږ نه اوونیولم او وې فرمائیل چه الله ﷻ ستا خبره رښتیا کړه، الله ﷻ ستا خبره ریښتیا کړه.[1] (ابن جریر).

يَآَيُّهَا الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْٓا	اِنْ جَآءَكُمْ
اے هغه کسانو	چې ایمان مو راوړې دې	که راشي تاسو ته
	اے مومنانو! که یو فاسق سړې درته څه	

فَاسِقٌ	بِنَبَاٍ	فَتَبَيَّنُوْٓا	اَنْ تُصِيْبُوْا	قَوْمًا
یو فاسق	په خبر سره	نو ښه تحقیق کوئ	هسې نۀ چې تاسو اورسوئ ضرر	یو قوم ته
خبر راوړي	نو ښه تحقیق کوئ	هسې نه چې په ناپوهۍ کښې یو قوم ته نقصان اورسوئ	اوبیا	

بِجَهَالَةٍ	فَتُصْبِحُوْا	عَلٰى مَا	فَعَلْتُمْ	نٰدِمِيْنَ ⑥	وَاعْلَمُوْٓا
په ناپوهۍ سره	بیا تاسو شئ	په هغه کار باندې	چې کړې وی تاسو	ښپیمانه	پوهه شئ
پخپلو کړو به ستومانه شئ					او پوهه شئ

اَنَّ فِيْكُمْ	رَسُوْلَ اللّٰهِ ۭ	لَوْ يُطِيْعُكُمْ
چې بیشکه په منځ ستاسو کښې	رسول دالله موجود دې	که هغه خبره منل شروع کړي ستاسو
چې په تاسو کښې دالله ﷺ رسول موجود دې	ډیرې خبرې داسې وی که هغه په کښې ستاسو	

فِيْ كَثِيْرٍ مِّنَ الْاَمْرِ	لَعَنِتُّمْ	وَلٰكِنَّ اللّٰهَ	حَبَّبَ
په ډیرو معاملاتو کښې	نو په مشکلاتو کښې په پریوزئ تاسو	ولیکن الله	غوره کړو
خبرې اومنی	نو په مشکلاتو کښې به اخته شئ	خو الله ﷻ تاسو ته دایمان محبت	

اِلَيْكُمُ	الْاِيْمَانَ	وَزَيَّنَهٗ	فِيْ قُلُوْبِكُمْ	وَكَرَّهَ
تاسو ته	ایمان	او ښائیسته ئې کړو هغه	په زړونو ستاسو کښې	او ناخوښه ئې کړو
نصیب کړې دې	اوهغه ئې ستاسو په زړونو کښې ښائسته کړې دې	تاسو ته ئې کفر		

اِلَيْكُمُ	الْكُفْرَ	وَالْفُسُوْقَ	وَالْعِصْيَانَ ۭ	اُولٰۗىِٕكَ
تاسو ته	کفر	او فسق	او نافرمانئ	دا کسان چې دی
اوبدعملی اونافرمانی ناخوښه کړې ده	هم دغه خلق په			

هُمُ الرّٰشِدُوْنَ ⑦ لا	فَضْلًا	مِّنَ اللّٰهِ	وَنِعْمَةً ۭ	وَاللّٰهُ
هم دوی په نیغه لار روان دی	په فضل سره	دطرفه دالله نه	او په احسان سره	او الله
نیغه لارروان دی	دالله ﷻ په فضل او په انعام سره	اوالله ﷻ ښه		

عَلِيْمٌ	حَكِيْمٌ ⑧
ښه پوهه دې	حکمت والا دې
پوهه صاحب دحکمت دې	

[1] الطبری: ۲۸۴/۲۲، طبرانی: ۵۱۲۳،

قوله‌تعالى:- فَتَبَيَّنُوٓا

دخبر او اطلاع تحقيق كول ضروري دي: الله ﷻ فرمائي چه دفاسق په خبر اعتماد مه كوئي. تر كومې چه پوره تحقيق او تفتيش سره اصل واقعه صفا معلوم نه كړئي . هيڅ حركت مه كوئي، ممكن دي چه يو فاسق سړي دا خبر خور كړې وي. يا پخپله دده نه غلطي شوې وي. او تاسو دهغه په خبر څه كاروائي اوكړئي نودا به دهغه مرسته وي او دفاسق مرسته كول حرام دي . هم دا ايت بعضو محدثينو دليل جوړ كړې دې اودهغه سړي روايت ئې غيرمعتبر ګرزولې دې چه دهغه حال معلوم نه وي. ځكه چه ممكن دي چه هغه في الواقع فاسق وي . اګر چه بعضو خلقو دداسې مجهول الحال راويانو روايتونه هم كړي دي. او دوی وئيلي دي چه مونږ د فاسق دخبر اخستو نه منع كړې شوي يو. او چه دچا حال معلوم نه وي نو دهغه فاسق كيدل په مونږ ظاهر نه دي. مونږ دا مسئله د صحيح البخاری شرح كښې په كتاب العلم كښې ښه وضاحت سره بيان كړې ده فالحمدلله . اكثر مفسرينو فرمائيلي دي چه دا آيت مبارك د وليد بن عقبه بن ابو معيط باره كښې نازل شوې دې. اوهغه حضرت نبی كريم ﷺ قبيله بنو مصطلق ته دزكوٰة وصولۍ دپاره ليږلې وو. مسند احمد كښې دی، دحضرت حارث بن ضرار خزاعی ؓ چه د ام المومنين حضرت جويريه ؓ پلار دې فرمائي چه څه د حضرت نبی كريم ﷺ خدمت كښې حاضر شوم نو حضرت نبی كريم ﷺ ماته داسلام دعوت راكړو او ما قبول كړو او څه مسلمان شوم. بيا حضرت نبی كريم ﷺ ماته د زكوٰة د فرضيت باره كښې اووئيل نو ما ددې هم اقرار اوكړو او ما اووئيل چه څه خپل قوم ته ځم او چه هغوئ كښې څوك اسلام قبول كړي او زكوٰة ادا كوي نو څه دهغوئ نه زكوٰة جمع كړم او دومره دومره ورځو نه پس تاسو ماپسې څوك راوليږئی څه به دهغه په لاس ټول جمع شوې زكوٰة تاسو ته راوليږم. حضرت حارث ؓ هم داسې اوكړل او د زكوٰة مال ئې جمع كړو. هركله چه مقرر وخت شو نو حضرت نبی كريم ﷺ نه څوك قاصد رانغلو. نو دوی دخپل قوم سرداران جمع كړل او وې وئيل چه دا ناممكن دی چه دالله رسول ﷺ د خپلې وعدې مطابق څوك قاصد راونه ليږی . ما ته ويره ده چه هسې نه حضرت نبی كريم ﷺ مونږنه په څه خبره خفه شوې نه وی ؟ اوپه دې وجه حضرت نبی كريم ﷺ خپل څوك قاصد د زكوٰة وصولۍ دپاره نه وی راليږلې . نو كه تاسو متفق يئ چه مونږ پخپله دامال مدينې منورې ته يوسو او د حضرت نبی كريم ﷺ خدمت كښې ئې پيش كړو. دا تجويز مقرر شو. او دا حضرات سره د خپل زكوٰة د حضرت نبی اكرم ﷺ خدمت كښې حاضريدودپاره روان شو.

بل طرفته حضرت نبی كريم ﷺ وليد بن عقبه خپل قاصد ليږلې وو. خو دا حضرت هم دلارې نه د ويرې په وجه واپس شوی وو او چه دلته راغلونو وې وئيل چه حارث زكوٰة هم رانكړو او ما هم قتل كوی . په دې باندې حضرت نبی كريم ﷺ خفه شو او څه كسان ئې دحارث د زورنې دپاره اوليږل . مدينې ته نزدې دې مختصر لښكر حارث اوليدو. حضرت حارث ؓ تپوس اوكړوچه څه خبره ده ؟ تاسو چرته او چاپسې ځئ ؟ هغوئ اووئيل چه مونږ هم ستاسو طرفته ليږلې شوی يو . نو هغه تپوس اوكړو چه ولې. هغوئ ورته اوئيل ځكه چه تا د حضرت نبی كريم ﷺ قاصد وليد ته زكوٰة ورنكړو او هغه دې قتل كولو. نو حارث اووئيل چه په هغه رب قسم چه هغه حضرت محمد ﷺ رېښتونې رسول ليږلې دې چه ما خو نه هغه ليدلې دې اونه ئې خما نه زكوٰة غوښتلې دې . ځئ څه پخپله د حضرت نبی كريم ﷺ خدمت كښې حاضريدو دپاره تلم . دلته چه راغلونو حضرت نبی كريم ﷺ ترې تپوس اوكړو چه تا زكوٰة هم ورنكړو او خما قاصد دې هم قتل كولو. نو دوی جواب كښې اووئيل چه يارسول الله ﷺ قسم دې په هغه رب چه هغه ته رېښتونې رسول جوړ كړې ا و راليږلې ئې نه خو ما هغه كتلې او نه ئې خما نه زكوٰة طلب كړې دې. بلكه چه كله ما قاصد اونه ليدو نو ددې وېرې چه هسې نه حضرت نبی كريم ﷺ خفه شوې وې نه وی او په دې وجه ئې قاصد نه وی ليږلې نو څه پخپله ستاسو خدمت كښې حاضر شوم. نو

په دې دا آیت مبارك نازل شو چه ﴿حَكِيمٌ﴾ پورې([1]) د طبراني كښې هم دي چه كله دا قاصد دحارث كلى ته اورسيدو نو هغه خلق دده داستقبال دپاره ډير په خوشحالئ راپاسيدل خو بل طرفته دده زړه كښې داشيطاني خدشه پيدا شوه چه دوى ما سره دجنګ دپاره راپاسيدل نو دې واپس شو . هغوئ چه كله اوكتل چه قاصد خو واپس شو نو پخپله حاضر شو او دماسپخين مونځ نه پس تول د حضرت نبي كريمﷺ خدمت كښې كيناستل او عرض ئې اوكړو چه يارسول اللهﷺ تاسو زكوة اخستلو دپاره چه قاصد راوليږلو نو مونږ ډير خوشحاله شو . خو الله ﷻ خبر چه څه اوشو چه هغه دلارې نه واپس شو. نو ددې ويرې نه چه هسې نه الله ﷻ خمونږ نه خفه نشي مونږ خپله حاضر شو.او هم داشان هغوئ معذرت كولو. هركله چه حضرت بلال رضي الله عنه د مازيګر اذان اوكړو نو په هغه وخت كښې دا آيت مبارك نازل شو([2]) او يو روايت كښې دي چه د حضرت وليد رضي الله عنه په خبر حضرت نبي كريمﷺ لا په سوچ كښې وو چه هغوئ طرفته لښكر اوليږي چه په دې كښې دهغوئ وفد راغلو. اوهغوئ اوئيل چه ستاسو قاصد هم د لارې نه واپس شو. نو په دې وجه حاضر شو چه هسې نه هغه تاسو د څه خفګان په وجه واپس كړې وى . مونږ دالله ﷻ د غصې او د ستاسو د خفګان نه هغه پاك ذات سره پناه غواړو([3])نو الله ﷻ دا آيت مبارك نازل اوكړو او ددوى عذر ئې ريښتونې كړو او يو روايت كښې دي چه قاصد دا هم وئيلي وو چه هغه خلقو خو لښكرجمع كړې تاسو سره دجنګ كولو دپاره اوداسلام نه هم مرتد شوى دي.نو حضرت نبي كريمﷺ حضرت خالد بن وليد رضي الله عنه يو لښكر مشر كړو او وې ليږلو او ورته ئې اوئيل چه مخكښې ښه تحقيق اوكړئ اوپه حمله كولو كښې تيزى مه كوئ. هم ددې مطابق حضرت خالد بن وليد رضي الله عنه خپل جاسوسان اوليږل هغه ښار ته . نو هغوئ خبر راوړو چه هغه خلق خو په دين اسلام باندې دي،مسجدونو كښې اذانونه اوشو اومونږ هم واوريدل اومونږ هغه خلق پخپله په مونځ اوكتل . سحر حضرت خالد بن وليد رضي الله عنه پخپله لاړو اودهغه ځائې د اسلامي نظارې نه خوشحاله شو. چه كله واپس شو نو سركار نبوىﷺ دا خبر وركړو نو دې باندې دا آيت مبارك نازل شو.

حضرت قتاده رحمه الله چه دا وقعه بيانوى نو وائي چه د حضرت نبي كريم فرمان دې چه تحقيق او تلاش، بردبادري اودورانديشي دالله ﷻ دطرفنه ده.اوعجلت اوتيزى دشيطان دطرفنه ده([4])سلفو كښې حضرت قتاده رحمه الله نه علاوه نورو ډيروز حضراتو دا ذكر كړى دى.لكه ابن ابى ليلى رحمه الله،يزيد بن رومان رحمه الله او مقاتل بن حيان رحمه الله وغيره. والله اعلم. بيا فرمائي چه په دې پوهه شئ چه په تاسو كښې دالله ﷻ رسولﷺ موجود دې ، دده تعظيم كول،ددوى عزت كول ، ددوى احكام په سرسترګو منل ، ستاسو فرض دى.هغه ستاسو دمصلحتونو نه ډير خبر دې اودهغه تاسوسره ډير محبت دې او هغه تاسو مشقت كښې نه اچوى.تاسو د خپلې خيرخواهئ باره كښې دومره واقف نه يئ لكه څومره چه حضرت نبي كريمﷺ دې.او بل ځائې كښې ارشاد دې چه ﴿ اَلنَّبِيُّ اَوۡلٰى بِالۡمُؤۡمِنِيۡنَ مِنۡ اَنۡفُسِهِمۡ وَاَزۡوَاجُهٗۤ اُمَّهٰتُهُمۡ ﴾ يعنى نبىﷺ بهتر دې دمسلمانانو نه ددوى د خپلو ځانونو په نسبت .

بيا بيان فرمائي چه انې خلق ستاسو عقلونه چه كوم مصلحتونه نه شى مونډې هغه نبى مومى . نو كه هغه په هر كار كښې ستاسو خوښه كوى نو دې كښې به ستاسو دپاره حرج وى . لكه چه آيت كښې دې ﴿وَلَوِ اتَّبَعَ الۡحَقُّ اَهۡوَآءَهُمۡ لَفَسَدَتِ السَّمٰوٰتُ وَالۡاَرۡضُ وَمَنۡ فِيۡهِنَّ ؕ بَلۡ اَتَيۡنٰهُمۡ بِذِكۡرِهِمۡ فَهُمۡ عَنۡ ذِكۡرِهِمۡ مُّعۡرِضُوۡنَ﴾ يعنى كه رب ﷻ ددوى په مرضئ روان شى د زمكې اوآسمان مينځ كښې به هر څيز خراب شى .دا نه بلكه مونږ

---

[1]) احمد: ۲۷۹/٤، التاريخ الاوسط : ۹۱/۱، طبران : ۳۳۹۵، معجم الصحابة: ۱۷۷/۱.
[2]) الطبراني : ۲۸۷/۲۲،
[3]) الطبرى
[4]) الطبرى : ۳۱٦۸۷،

دوی ته ددې نصیحت کړې دې . خو دوی نصیحت ته غوږ نه نیسی .
بیا فرمائی چه الله ﷻ ایمان لره ستاسو په نفسونو کښې محبوب کړې دې .او ستاسو په زړونو کښې ئې ددې محبت اچولې دې. مسند احمد کښې دی چه حضرت نبی کریمﷺ فرمائی چه اسلام ظاهر دې او ایمان په زړه کښې دې. بیا حضرت نبی کریمﷺ خپلې سینې مبارکې ته درې ځل اشاره کوی او فرمائی چه تقوی دلته ده[1]د پرهیزګارئی ځائې دادې. او هغه ذات ستاسو په زړونو کښې د کفر و کبیره ګناهونو او ټولو نافرمانو نفرت پیدا کړې دې . اوداشان په مزه مزه ئې تاسو باندې خپل نعمتونه پوره کړی دی.بیا ارشاد دې چه په چا کښې دا پاك صفتونه دی،هغوئ ته الله ﷻ نیکی اورشدو هدایت ورکړې دې .

قوله تعالی:- حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ

میدان بدر کښې د صف بندئی په وخت کښې د رسول کریم ﷺ دعا:-مسند احمد کښې دی چه داحد په ورځ چه کله مشر کانوحمله اوکړه نوحضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه ښه صحیح شئ چه څه دخپل ربﷻ ثناء اووایم .نوخلقو حضرت نبی کریمﷺ پسې صفونه جوړ کړل .او حضرت نبی کریمﷺ دا دعا اووئیله (اللهم لك الحمد كله اللهم لا قابض لما بسطت ولا باسط لما قبضت ولا هادي لمن اضللت ولا مضل لمن هديت ولا معطي لما منعت ولا مانع لما اعطيت ولا مقرب لما باعدت ولا مباعد لما قربت اللهم ابسط علينا من بركاتك ورحمتك وفضلك ورزقك اللهم اني اسئلك النعيم يوم العيلة والامن يوم الخوف اللهم اني عائذ بك من شر ما اعطيتنا ومن شر ما منعتنا اللهم حبب الينا الايمان وزينه في قلوبنا وكره الينا الكفر والفسوق والعصيان واجعلنا من الراشدين اللهم توفنا مسلمين واحينا مسلمين والحقنا بالصالحين غير خزايا ولا مفتونين اللهم قاتل الكفرة الذين اوتوا الكتاب اله الحق) (نسائی)

(ترجمه) ټولو تعریفونه تالره دی او ته چه چاته فراخی ورکوی نو هغه هیڅوك نه شی تنګولې . او ته چه څوك ګمراه کړې نو هغه ته هیڅوك هدایت نه شی ورکولې . او چه ته چاته هدایت ورکړې نو هغه ته هیڅوك ګمراهی نشی ورکولې . چه دچا نه ته منع اوکړې نو هغه ته هیڅوك نشی ورکولې . او چه ته چاته ورکړې نو هغه نه هیڅوك نشی منع کولې . او چا لره ته نزدې کړې نو هغه هیڅوك نشی لرې کولې،او چه ته څوك لرې کړې نو دهغه نزدې کولو والاهیڅوك نه وی .انې الله ﷻ په مونږ خپل برکتونه او فضل او رزق فراخه کړې . انې اللهﷻ څه ستا نه هغه فراخه نعمتونه غواړم چه هغه یوخوا بل خوا نه کیږی اونه زائل کیږی . انې الله د فقیرئ او احتیاج په ورځ ماته خپل نعمتونه راکړه، او د ویرې په ورځ په ماته امن راکړه ، انې الله ﷻتا چه ماته څه راکړی دی او څه دې نه دی راکړی دهغه ټولو نه څه ستا پناه غواړم،انې الله ﷻخمونږ زړونو کښې دایمان محبت پیدا کړه.او هغه زمونږ په نظرونوکښې زینت والا جوړ کړه . اود کفر اوعداوت او نافرمانئی نه خمونږ زړونو کښې نفرت پیدا کړه. او مونږ په هدایت یافته خلقو کښې کړې .انې الله ﷻمونږ د اسلام په حالت وفات کړې او هم په اسلام مو ژوندې اوساتې ، اونیکو خلقو نه مو کړې .مونږ دې رسوا نشو او مونږ دې فتنو کښې وانچولې شو. انې الله ﷻ دا کافر تباه کړې چه کوم ستارسول په دروغه ګنړی . اوستا لارې نه ئې منع کوی . ته په دوی خپل عذاب او سزا نازله کړه . یاالله ﷻ د اهل کتاب کافر هم تباه کړې ، انې رېښتونی معبوده[2]دا حدیث مبارك امام نسائی هم په خپل کتاب عمل اليوم والليله کښې راوړې دې

یو مرفوع حدیث مبارك کښې دی چه. کوم سړی ته خپله نیکی ښه اولګی او د بدئ نه خفه شی نو هغه مومن دې ([3]). بیا فرمائی چه دا بخشش چه تاسو ته درکړې شوې ده داتاسو باندې دالله ﷻفضل دې.

---

[1]) احمد: ١٣٤ مسند ابي يعلى: ٢٩٢٣.
[2]) احمد: ٤٢٤/٣، وسنده صحيح السنن الكبرى: ١٠٤٤٥، وعمل اليوم والليلة: ٦٠٩.
[3]) ترمذی كتاب الفتن باب ماجاء في لزوم الجماعة: ٢١٦٥. وهو صحيح.

اودهغه نعمت دي.اوالله ﷻته د هدايت او ضلالت مستحق ښه معلوم دی . او هغه الله ﷻ په خپلو اقوالو او افعال کښې حکيم دې .

وَإِنْ طَآئِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا

| او که چرې دوه ډلې | دمومنانونه | اوجنګيږی |

| او که چرې دمومنانو دوه ډلې په خپل مينځ کښې جنګيږی

فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا ۖ فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا

پس صلح اوکړئ | په منځ دهغوئ دواړو کښې | پس که چرې زياتې اوکړو | يود دواړو نه |

نو دهغوئ په مينځ کښې صلحه کوئ | نوبيا که چرې يوه ډله په بله باندې زياتې کوی

عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ

په بله ډله باندې | پس جنګ کوئ تاسو | دهغې ډلې سره | چې هغه زياتې کوی | تر دې پورې

نوتاسو هغه چا سره جنګ اوکړئ | کومه يوه چې زياتې کوی | تر دې چې

تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ ۚ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلِحُوا

چې هغه واپس راشی | حکم دالله ته | پس که چرې | واپس راغله هغه | نو صلح اوکړئ

هغه دالله ﷻ حکم ته غاړې کيږدی | ....نو که بيرته اوګرځی | نودهغوئ په مينځ کښې

بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا ۖ إِنَّ اللَّهَ

په منځ دهغوئ دواړو کښی | په انصاف سره | او انصاف کوئ | بيشکه الله |

په انصاف سره روغه کوئ | او پوره انصاف کوئ | ....يقينا الله تعالی

يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ۝ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا

خوښوی انصاف کونکی خلق | بيشکه مومنان | خپلو کښې رونړه دی | پس صلح (روغه) اوکړئ |

انصاف کونکی خوښوی | بيشکه مومنان خو رونړه رونړه دی | نودخپلو دوؤ رونړو په مينځ کښې

بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ۝

په منځ درونړو ستاسو کښی | او اويريږئ دالله نه | دپاره ددې چې په تاسو رحم اوکړې شی |

روغه راولئ | ..او دالله ﷻ نه ويره کوئ | ....دې دپاره چې رحم درباندې اوکړې شی

قوله تعالی:- وَإِنْ طَآئِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا

بغاوت کفر نه دې باغيان هم مومنان دی : دلته الله ﷻحکم کوی که چرته د دوؤ مسلمانانو مينځ کښې جنګ شی نو نورو ته پکار دی چه ددوی په مينځ کښې صلح اوکړی. خپل مينځ کښې جنګ کوونکی مسلمانانوته مومن وئيل ددې نه حضرت امام بخاری رحمه الله استدلال کړې دې چه نافرمانئی که هر څومره لويه وی خو دې سره انسان د ايمان نه جدا کيږی . دخارجيانو او د دوی موافق دمعتزله مذهب دې باره کښې خلاف حق دې. ددې آيت تائيد ددې حديث مبارك نه هم کيږی چه کوم صحيح بخاری وغيره کښې مروی دې چه يو ځل حضرت نبی کريمﷺ په منبر خطبه ورکوله اودوی سره په منبر حضرت حسن بن علی رضی الله عنه هم وو. نو حضرت نبی کريمﷺ به کله دوی طرفته کتل او کله به نې خلقو طرفته کتل

او حضرت نبی کریم اوفرمائیل چه دا ځما بچې دې او دده په وجه به الله ﷻ دوؤ لویو ډلو کښې صلح کوی[1] د حضرت نبی کریم ﷺ دا پیشن ګوئی رښتیا شوه او داهل شام او داهل عراق لویولویو جنګونو اوخرابو واقعاتو نه پس دوی رضی الله عنه دهغو په مینځ کښې صلح اوکړه. بیا ارشاد دې که یو ډله په بلې ډلې باندې زیاتې اوکړی نوزیاتی کونکی سره دې جنګ اوکړې شی.چه هغه لارې ته راشی. صحیح حدیث مبارک کښې دی چه دخپل رور مدد اوکړه او ظالم وی او که مظلوم وی.حضرت انس رضی الله عنه تپوس اوکړو چه دمظلوم کیدوپه حالت کښې خو ظاهر دی خو دظالم کیدو حالت کښې څنګه مدد اوکړ؟ نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه هغه د ظلم نه منع کړې هم دا دهغه سره مدد دې (٢).

د ایت مبارک شان نزول:-مسند احمد کښې دی چه یو ځل حضرت نبی کریم ﷺ ته اووئیلې شو چه ښه به وی که تاسو عبدالله بن ابی سره تلې وې. نو دوی په خر سورشو او دصحابه کرام رضی الله عنهم سره لاړو. هرکله چه حضرت نبی کریم ﷺ هغه ته اور سیدو نو هغه اووئیل چه ځما نه لرې شه ستا د خر نه بدبوئی رازی او دې ځما دماغ خراب کړل. نو په دې یو انصاری رضی الله عنه اووئیل چه والله د رسول ﷺ د خر خوشبو ستا د بدبوئی نه ډیره بهتر ده. نو په دې خلق راجمع شو او معامله ګرمه شوه. بلکه یو بل سره ئې لاسونه هم واچول. نو ددوی باره کښې دا آیت مبارک نازل شو(٣).حضرت سعید بن جبیر رحمه الله فرمائی چه د اوس او خزرج ترمینځه څه جنګ شوې وو. نو په هغوئ کښې د صلح کولو دپاره دا آیت مبارک شو(٤). حضرت سدی رحمه الله فرمائی چه عمران نومې یو انصاری وو او دده د بی بی نوم ام زید وو. هغه خپل مور پلار ته تلله خو خاوند منع کړه. اوورته ئې اوئیل چه ستا د مور پلار هیڅوك به دلته نه راځی . دښځې خپل مور پلار ته اووئیل نو هغوئ راغلل او دا ئې د بالاخانې نه راکوزه کړه او خان سره ئې بوتله . ددې خاوند کور کښې نه وو. ددې کور والو ددې د تره ځامن راوبلل . او دې سره دوی کښې جنګ اوشو او دې کښې دا آیت مبارك نازل شو. حضرت نبی کریم ﷺ د دواړو طرفونو خلق راوبلل او دواړو کښې ئې صلح اوکړه . او ټول یو بل سره پخلا شو(٥).

قوله تعالی:- وَأَقْسِطُوا ۖ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ۝

د عدل اهمیت او فضیلت:-بیا حکم اوشو چه دواړو طرفونو کښې عدل کوئی ، الله ﷻ عدل خوښوی . حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چه څوك عدل کوی نو هغوئ به دموتیانو په منبرونو باندې درحمان مخامخ وی. اودا به ددوی د عدل او انصاف بدله وی (٦)(نسائی)دمسلم یو حدیث مبارك کښې دی چه داخلق به په منبرونو دالله ﷻ نه ښی طرفته وی . دوی به په خپل حکم کښې او خپل اهل وعیال کښې او چه څه ددوی قبضه کښې وو په هغې کښې به ئې عدل کولو(٧)بیا فرمائی چه ټول مسلمانان دینی رونړه دی.حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چه مسلمان دمسلمان رور دې.په ده دې ظلم نه کوی(٨) صحیح حدیث مبارك کښې دی چه الله ﷻ دبنده مدد کوی تر کومې چه دې د خپل رور مدد کوی . او یو صحیح حدیث مبارك کښې دی چه کله یو مسلمان د خپل یو مسلمان رور په عدم موجودګئ کښې دهغه

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الصلح باب قول النبی ﷺ للحسن بن علی رضی الله عنه ......: ٢٧٠٤، ابوداود: ٤٦٦٢، احمد: ٤٤/٥ ابن حبان : ٦٩٦٤.
[2]) صحیح بخاری کتاب الاکراه باب یمین الرجل لصاحبه انه اخوه : ٦٩٥٢، احمد: ٩٩/٣.
[3]) احمد: ١٥٧/٣،صحیح بخاری کتاب الصلح باب ماجاء فی الاصلاح بین الناس: ٢٦٩، صحیح مسلم: ١٧٩٩، مسند ابی یعلی : ٤٠٨٣.
[4]) الدرالمنثور : ٥٦٠/٧.
[5]) الطبری : ٢٩٤/٢٢.
[6]) احمد : ١٥٩/٢، وهو صحیح بالشاهد عند مسلم : ١٨٢٧، ابن ابی شیبة: ١٢٧/١٣، حاکم : ٨٨/٤.
[7])صحیح مسلم کتاب الامارة : باب فضیلة الامیر العادل :١٨٢٧، مسند حمید : ٥٨٨ ابن حبان: ٤٤٨٤، بیهقی : ٨٧/١٠ الشریعة اللاجری : ص/٣٢٢.
[8]) صحیح بخاری کتاب المظالم باب لا یظلم المسلم المسلم ولا یسلمه:٢٤٤٢، صحیح مسلم: ٢٥٨٠.

دپاره دعا کوی نو فرښته وائی امین او تادې هم الله ﷻ داشان کړی([1])دې باره کښې نورهم ډیر احادیث دی ([2])صحیح حدیث مبارك کښې دی چه مسلمانان ټوله په ټوله دخپلې رحمدلئ او میل جول کښې په مثال دیو جسم دی . هرکله چه د جسم یو اندام ته تکلیف وی نو ټول جسم ته تکلیف وی . کله ئې تبه وی او کله شوکیره کوی ([3])یو بل صحیح حدیث مبارك کښې دی چه مومن دمون دپاره د دیوال په مثال دې چه ددې یو حصه بله حصه مضبوطوی . بیا حضرت نبی کریمﷺ د خپل یو لاس مبارك ګوتې د بل لاس مبارك ګوتو کښې واچولې ([4]) مسند احمد کښې دی چه د مومن تعلق اهل ایمان سره داسې دې لکه چه دسر تعلق جسم سره دې. مومن داهل ایمانه دپاره هغه دردمندی کوی کومه چه یو جسم سردپاره کوی([5])بیا فرمائی چه د دواړو جنګ کونکو مسلمانانو ډلو کښې صلح کوئی او خپلو کارونو کښې دالله تعالی نه ویریږئی . او هم داهغه اوصاف دی چه ددې په و چه الله ﷻ په تاسو رحمت نازلوی. الله ﷻ پر هیزګارو سره رحم کوی .

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ | اٰمَنُوْا | لَا يَسْخَرْ | قَوْمٌ | مِّنْ قَوْمٍ | عَسٰٓى

اے هغه کسانو | چې ایمان مو راوړې دې | توقې دنۀ کوی | یوقوم | په بل قوم پورې | کیدې شی |

ائې مومنانو ! یوه ډله دې دبلې ډلې پورې توقې نه کوی | کیدې شی چې هغه ډله

اَنْ يَّكُوْنُوْا | خَيْرًا | مِّنْهُمْ | وَلَا نِسَآءٌ | مِّنْ نِّسَآءٍ | عَسٰٓى

چې وی هغوئ | بهتره | دهغوئ نه | اونۀ دښځې توقې کوی | په نورو ښځو پورې | کیدې شی |

د دوی نه غوره وی | او ښځې دې په ښځو پورې توقې نه کوی | کیدې شی چې هغوئ

اَنْ يَّكُنَّ | خَيْرًا | مِّنْهُنَّ ۚ | وَلَا تَلْمِزُوْٓا | اَنْفُسَكُمْ | وَلَا تَنَابَزُوْا

چې وی هغوئ | بهترې | دهغوئ نه | او طعنې مۀ لګوئ | په خانونو خپلو باندې | او مۀ رابلئ یو بل

د دوی نه غوره وی | او په یوبل باندې عیب مه لګوئ | اومه یو بل ته خراب نومونه اخلئ

بِالْاَلْقَابِ ۭ | بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوْقُ | بَعْدَ الْاِيْمَانِ ۚ | وَمَنْ

په خرابونومونو سره | ډیر بد دې خراب نوم پیدا کول | روستو دایمان نه | او هغه څوک |

.........| دایمان نه پس دګناه نوم اخستل خرابه خبره ده | اوڅوک چې اوس

لَّمْ يَتُبْ | فَاُولٰٓئِكَ هُمُ | الظّٰلِمُوْنَ ⑪

چې توبه ئې اونۀ ایستله | نو هم هغوئ | ظالمان دی |

هم توبه نه اوباسی | نو هم دغه کسان ظالمان دی | !

قوله تعالی:- لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ

دخنداکولو او عیب لګولو نه ممانعت :- الله ﷻ خلق د نورو د حقیراوذلیل کولونه منع کوی . حدیث مبارك کښې چه تکبر د حق نه دمخ اړلو نوم دې او خلقو لره ذلیله او خوار ګنړلو([6])، ددې وجه قران پاک دا

---

[1]) صحیح مسلم کتاب الذکر والدعاء باب فضل الدعاء للمسلمین بظهر الغیب : ۲۷۲۳، ابوداود: ۱۵۳٤.

[2]) صحیح مسلم کتاب الذکر والدعاء باب فضل الاجتماع علی تلاوة القران :۲۶۹۹.

[3]) صحیح بخاری کتاب الادب باب رحمة الناس والبهائم : ۶۰۱۱، صحیح مسلم: ۲۵۸۶.

[4]) صحیح بخاری کتاب الادب باب تعاون المومنین بعضهم بعضا : ۶۰۲۶، صحیح مسلم: ۲۵۸۵، ترمذی : ۱۹۲۸.

[5]) احمد:۵/۳٤۰، وسنده ضعیف مصعب بن ثابت وللحدیث شاهد ضعیف عند الطبرانی فی الاوسط.:٤۶۹۳.

[6]) صحیح مسلم کتاب الایمان باب تحریم الکبروبیانه. :۹۱.

بیانوی چه څوک ته ذلیل کوي اوچا پورې تيوقې کوي ممکن ده چه دالله ﷻ په نیز هغوئ ستاسونه زيات پرهيزګار وي. دسرو منع كولو نه پس بیا خاص کر ښځې هم ددې نه منع کوی.بیا د عيب لټولو نه او نکته چنيئ نه منع کوی . اودا ملعون کار ئې حرام کړو. قران پاك كښې ارشاد دې چه ﴿وَيۡلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ﴾ یعنی هر طعنه باز عيب لټونكى دپاره خرابی ده . همز فعل سره کیږی او لمز قول سره. او آیت مبارك كښې دی چه﴿هَمَّازٍ مَّشَّآءٍ بِنَمِيمٍ﴾یعنی دې خلقو لره حقير ګڼړی او په خلقو څان اوچت ظاهروی او خلقو کښې اور لګوی . غرض دا ټول کارونـه خمونږ شریعت حرام ګرزولی دی . دلتـه دا لفظ دې چه خپله عیب مه لګوئی ، ددې مطلب دادې چه خپلو کښې یوبـل باندې عیب مـه لګوئی . لکه فرمائی چه﴿لَا تَقۡتُلُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ﴾یعنی یو بل مه قتل کوئ . حضرت ابن عباس رضي الله عنه، حضرت مجاهد رحمه الله، حضرت سعید بن جبیر رضي الله عنه او حضرت قتاده او حضرت مقاتل بن حیـان رحمه اللهفرمائی چه ددې مطلب دادې چه يو بل ته طعنې مه ورکوئی [1] .

قوله تعالی:- وَلَا تَنَابَزُواْ بِٱلۡأَلۡقَٰبِ

ددې ايت مطلب او شان نزول:-او بيا فرمائی چه په چا کښې عيب لټوئی او چه کوم لقب سره هغه خفه کیږی نو هغه لقب هغه ته مه وائې . مسند احمد كښې دی چه دا حکم بنو سلمه بـاره کښې نـازل شوې دې . هركله چه حضرت نبی کریم ﷺ مدينې منورې تـه راغلو نو دلتـه ديويو سړی دوه دوه درې درې نومونه وو. حضرت نبی کریم ﷺ چه به کله يو سړی ته یو نوم واخستو نو خلقو به اوئیل چه رسول الله ﷺ! دا سړې په دې نوم خار خوری یعنی غصه کیږی. نوبه دې دا آیت مبارك نازل شو[2](ابوداود) بیـا فرمان دې چه دايمان حالت کښې يو بل ته خپلو کښې غلط القاب مـه ا خلئ څکه چه دا ډيره بده خبره ده. اوس تاسوته پکار دی چه ددې نه توبه اوباسئ . ګنی تاسو به ظالمان شئ.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ | ءَامَنُواْ

اے هغه کسانو | چې ایمان موراوړې دې

ائې مومنانو !

ٱجۡتَنِبُواْ | كَثِيرٗا مِّنَ ٱلظَّنِّ | إِنَّ بَعۡضَ ٱلظَّنِّ | إِثۡمٞ | وَلَا تَجَسَّسُواْ

څان اوساتئ | دډير ګمان کولو نه | بيشكه ځینی دګمانونو نه | ګناه وی | او رازونه مه لټوئ |

دګمان نه ځان بچ ساتئ | یقینا بعضې بدګمانی ګناه وی | او د چا راز مه معلوموئ

وَلَا يَغۡتَب | بَّعۡضُكُم بَعۡضًاۚ | أَيُحِبُّ | أَحَدُكُمۡ | أَن يَأۡكُلَ

او غیبتُ دنهٔ کوی | ځینی ستاسو دځینو | آیا خوښوی | یو په تاسو نه | چې اوخوری |

او په تاسو کښې دې بعضې د بعضو غيبت نه کوی| آیا په تاسو کښې به دا څوک خوښ کړی| چې د خپل

لَحۡمَ | أَخِيهِ | مَيۡتٗا | فَكَرِهۡتُمُوهُۚ | وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ | إِنَّ ٱللَّهَ

غوښه | درور خپل | چې مړ وی | پس نه خوښوئ تاسو دا کار | اواویریږئ دالله نه | بيشكه الله

مړ رور غوښه اوخوری | نودا کار خو ستاسو خوښ نه وی| اودالله ﷻ نه ویره کوئ| بيشكه الله

[1] حاکم: ٤٦٣/٢، عن ابن عباس رضي الله عنه ، وسنده حسن .

[2] ابوداود کتاب الادب باب فی الالقاب: ٤٩٦٢. وسنده صحیح ترمذی : ٣٢٦٨، احمد: ٢٦٠/٤ الادب المفرد: ٣٣٠.

تَوَّابٌ	رَّحِيمٌ ⑫
ډیر توبه قبلونکې دی	رحم کونکې
توبه قبلونکې ډیر رحم کونکې دی	

قوله تعالى:- اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ

بدګماني او عیب لټول:- الله ﷻ خپل مومن بندګان دبدګمانۍ نه، تهمت لګولو نه، اوخپلو او پردو ویرولو نه، اوهیڅ بې هېڅه ویره په زړه کښې ساتلو نه منع کوي. او فرمائي چه اکثر اوقات داسې قسمه بدګمانۍ بالکل ګناه وي. نو تاسو ته پکاردی چه په دې کښې پورا احتیاط اوکړئ. امیر المومنین حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه فرمائي چه حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه د مسلمان د ژبې نه چه کومه کلمه اوخیژي نو تر کومې چه ستا نه کیدې شي هغه په نیکۍ محمول کوه [1] ابن ماجه کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ د کعبې طواف کول دوران کښې اوفرمائیل چه ته څومره پاك کور ئې ته څومره خوشبو والا ئې او ته څومره عظمت والا ئې. او ته څومره حرمت والا ئې. په هغه الله ﷻ مې دې قسم وی چه دهغه په قبضه کښې ځما روح دې چه د مومن حرمت اودده دمال او جان حرمت اودده د نیك ګمان کولو دالله ﷻ په نیز ستا د حرمت نه زیات لوئې دې [2] داحدیث صرف ابن ماجه کښې دی.

دبدګمانئ او غیبت متعلق احادیث:- صحیح بخاری کښې دی چه د بدګمانۍ نه ځان اوساتئ بدګمانۍ د ټولو نه زیات دروغ دی. رازونه مه ښکاره کوئی او د یوبل دبزرګۍ حاصلولو کوشش کښې مه اخته کیږئی. حسد او بغض او یو بل سره د خولې وهلونه بچ اوسئ. ټول دالله ﷻ بندګان او یو رونړه رونړه شئ [3] مسلم وغیره کښې دی چه یو بل نه مه خفه کیږئی او یو بل سره میل جول مه پریږدئی، یوبل سره حسد او بغض مه کوئی، بلکه ټول یو رونړه رونړه شئ او ژوند تیروئی. دیو مسلمان دپاره حلال نه دی چه بل مسلمان سره د دریو ورځو نه زیاتې خبرې اترې پریږدی [4] طبرانی کښې دی چه درې خصلتونه به ځما امت کښې پاتې شی ① فال کتل ② حسد ③ بدګمانی. یو سړی تپوس اوکړو یارسول الله ﷺ ددې دپاره څه کول پکار دی؟ نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه کله حسد اوکړې نواستغفار اووایه او کله چه بدګمانی پیدا شي نو هغه پریږده او یقین ا وکړه. او کله چه شګون اوکړې که نیك او که بد وي نوخپل کار نه مه منع کیږه. هغه پورا کوه [5] ابوداود کښې دی چه یو سړی حضرت ابن مسعود رضي الله عنه ته راوستې شو او ورته اووئیلې شو چه دده د ږیرې نه د شرابو څاڅکې روان دی. نو دوی اوفرمائیل چه مونږ د راز ښکاره کولو نه منع کړې شوی یو. که زمونږ مخکښې څه څیز ښکاره شی نو مونږ به هغې باندې رانیول کوه [6] مسند احمد کښې چه د عقبه کاتب دجین لره حضرت ابوالهیثم ورغلو اوهغه ته ئې اووئیل چه ځما ګاونډ کښې څه خلق شرابیان دی. ځما اراده ده چه څه داروغه راوبلم چه هغوئ ګرفتار کړي. خو دوی ورته اووئیل چه داسې مه کوه بلکه هغه پوهه کړئې او غصه پرې اوکړه. بیا څو ورځې پس را غلو او ورته ئې اووئیل چه هغوئ نه منع کیږي. اوس خو دراوغه راوبلم. خودوی اوئیل چه افسوس افسوس ته بالکل داسې مه کوه. واوره ما د رسول الله ﷺ نه آوریدلی

---

[1] الدر المنثور: ٩٩/٦.

[2] ابن ماجة كتاب الفتن باب حرمة دم المومن وماله: ٣٩٣٢،.

[3] صحيح بخارى كتاب الادب باب (يايهاالذين امنوا اجتنبوا كثيرا من الظن ....): ٦٠٦٦، صحيح مسلم: ٢٥٦٣.

[4] صحيح بخارى كتاب الادب باب ما ينهى عن التحاسد والتدابر: ٦٠٦٥. صحيح مسلم: ٢٥٥٩، ترمذى: ١٩٣٥، مسند الطيالسى: ٢٠٩٢، مصنف عبدالرزاق: ٢٢٢، احمد: ١١٠/٣، ابن حيان: ٥٦٦٠..

[5] طبرانى: ٣٢٢٧، وسنده ضعيف جدا فيه علل منها اسماعيل بن قيس الانصارى مجمع الزوائد: ٧٨/٨.

[6] ابوداود كتاب الادب باب فى التجسس: ٤٨٩٠،

دی چه څوك په يومسلمان پرده واچوی نو هغه ته به ثواب ملاويږی . دومره لکه چه چا يو ژوندئي ښځه کړې شوې ژوندۍ کړه (١)ابوداود کښې دی،حضرت معاويه رضی الله عنه فرمائي چه حضرت نبی کريمﷺاوفرمائيل که ته دخلقو رازونو ښکاره کولو او پټې خبرې ښکاره کولو پسې شوې نو ته به هغوئ تباه کړې . نو وې فرمائيل چه ممکن دی چه هغوئ خراب کړې . حضرت ابودرداء رضی الله عنه فرمائي چه ددې حديث مبارك نه الله ﷻحضرت معاويه رضی الله عنه ته ډيره فائده ورکړه.(٢) ابو داود کښې يو بل حديث مبارك کښې دی چه کله يو امير يا يو بادشاه دخپلو عوامو خرابی ښکاره کول شروع کړې او په دې کښې ژور تلو نو دا هغوئ خرابوی (٣).

قوله تعالى:- وَلَا تَجَسَّسُوا

تجسيس اوتجسس کښې فرق:- بيا فرمائي چه تجسس مه کوئي يعنی د بدو معلومولو کوشش مه کوئي ،تی تا مه کوئي. هم ددې نه جاسوس ماخوذ دې.د تجسس اطلاق عام طوريه بدئي باندې کيږی او د تحس اطلاق عام طور د نيکئ په لټولو.لکه څنګه چه حضرت يعقوب عليه السلام خپلو ځامنو ته وائي چه ﴿فَتَحَسَّسُوا﴾ الخ ،تاسو لاړشئ يوسف اودهغه رورتلاش کړئي. اودالله رحمان نه مه نااميده کيږئي. او کله کله ددې استعمال شر او خرابی وی. نو حديث مبارك کښې دی چه مه تجسس کوئي او مه تحسس کوئي، اومه حسد کوئي او مه بغض کوئي، اومه مخ اړوئي. بلکه ټول دالله ﷻ بندګان رونړه رونړه شئ (٤)امام اوزاعی رحمه الله فرمائي چه تجسس وائي ديو څيز ويخ کنلوته اود تحسس دهغه خلقو په پټو خبرو پسې غوږ اوړل چه کوم چا ته خپلې خبرې نه آوری. او تدابر وائي يو نه روستو کيدل او ورسره تعلقات ختمول .

قوله تعالى:- وَلَا يَغْتَبْ بَّعْضُكُمْ بَعْضًا

دغيبت ممانعت:- بيا دغيبت نه منع فرمائي. ابوداؤد کښې دی حضرت نبی ا کرمﷺ نه تپوس اوشو چه يارسول اللهﷺغيبت څه څيز دې ؟ نو حضرت نبی کريمﷺ اوفرمائيل چه ته د يو مسلمان رور دداسی خبرې ذکر اوکړې چه په هغې هغه خفه کيږی . نو وې فرمائيل که هغه خبره په هغې کښې وی هم نو بيا هم ؟ نو حضرت نبی کريمﷺ اوفرمائيل چه غيبت خو هم دادې،کنی بيا خو بهتان او تهمت دې(٥). ابوداؤد کښې دی چه يو ځل حضرت عائشه رضی الله عنها اوفرمائيل چه اې صفيه ته داسې ،اسې نې.مسدد راوی وائي يعنی کم قد والا.نو حضرت نبی کريمﷺ اوفرمائيل چه تا خو داسې خبره اوکړه که دا سمندر اوبو کښې ګډه کړې نو هغه به هم ورانې کړی. او يو ځل د حضرت نبی کريمﷺ مخکښې يو داسې خبره اوشوه نو حضرت نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه څه دا نه خوښوم اګر چه ماته په دې کښې څه لويه فائده وی(٦)ابن جرير کښې دی چه يو بی بی صاحبه حضرت عائشه صديقه رضی الله عنها ته راغله ،او هرکله چه هغه تله نو حضرت نبی کريمﷺ ته نې اشارې سره اوونيل چه ددې خو قد کم دې . نو حضرت نبی کريمﷺ دې ته اوفرمائيل چه تاددې غيبت اوکړو(٧)غرض داچه غيبت حرام اوددې په حرمت باندې د

(١) احمد : ١٥٣/٤، ابوداود كتاب الادب باب فى الستر على المسلم : ٤٨٩١. وهو حسن الادب المفرد: ٧٥٨. ابن حبان : ٥١٧، السنن الكبرى للنسائي : ٧٢٨٣، بيهقى : ٣٣١/٨، طبرانى : ٨٨٣/١٧.

(٢) ابوداود كتاب الادب باب فى التجسس \ : ٤٨٨٨، وهو صحيح .

(٣) ابوداود حواله سابق : ٤٨٨٩،.

(٤)صحيح بخارى كتاب الادب باب ماينهى التحاسد والتدابر: ٦٠٦٤، صحيح مسلم: ٢٥٦٣.

(٥) ابوداود كتاب الادب باب فى الغيبة : ٤٨٧٤. وهو صحيح ترمذى : ١٩٣٤. احمد: ٣٨٤/٢.

(٦) ابوداود حواله سابق : ٤٨٧٥، وسنده صحيح ترمذى : ٢٥٠٢.

(٧)الطبرى : ٣٠٧/٢٢.

مسلمانانو اجماع ده.خود څه شرعي مصلحت په وجه دچا يو داسې خبره بيانول غيبت كښې داخل نه دى لكه چه په كښې جرح وتعديل او خيرخواهي وي([1]) لكه څنګه چه حضرت نبي كريم ﷺ ديو سړى باره كښې فرمائيلي وو چه دا ډير خراب سړې دې.او حضرت نبي كريم ﷺ فرمائيلي چه معاويه ډير غريب دې،او ابوالجهم ډير وهلو والا سړې دې. حضرت نبي كريم ﷺ دا په هغه وخت كښې فرمائيلي وو چه كله دې دواړو بزرګانو حضرت فاطمه بنت قيس رضي الله عنها سره نكاح كول غوښتل([2])او نورې كه څه داسې قسمه خبرې وي نو د هغې اجازت دې. او باقي نور غيبت حرام دې او ګناه كبيره ده . په دې وجه دلته ئې اوفرمائيل چه څنګه تاسو دخپل يو مړ رور غوښې خوړلو نه نفرت كوئى نو داسې ددې غيبت نه هم نفرت كول پكار دى.لكه يو حديث مبارك كښې دى چه خپله وركړې شوې هبه واپس اخستل داسې دى لكه سپې څه قې (التئ) كړى اوهغه څټې.او فرمائي چه خراب مثال خمونږ دپاره لائق نه دې ([3]) حجة الوداع خطبه كښې دى چه ستاسو مال او ستاسو عزت په تاسو حرام دى،لكه حرمت ستاسو په دې ورځ، ستاسو په دې مياشت كښې او ستاسو په دې ښار كښې([4])ابوداوُد كښې د حضرت نبي كريم ﷺ يو ارشاد مبارك نقل دې چه دمسلمان مال،دهغه عزت او دهغه وينه په مسلمان حرامه ده . انسان دپاره دومره برائي كافي ده چه هغه دخپل مسلمان رور سپكاوې ا وكړى([5]) اويو حديث مبارك كښې دى چه اې هغه خلقوتاسو په ژبو خوايمان راوړې دې خو ستاسو زړونوكښې ايمان نشته دې . تاسو دمسلمان غيبت كول پرېږدئى او دهغوئ عيبونه مه لټوئى.ياد ساتئ كه تاسو دهغې عيبونه لټوئى نو الله ﷻ به ستاسو رازونه په هغوئ ښكاره كړى.تردې چه ته به په خپل كوركښې هم بدنام اورسوا شې ([6])مسندابويعلى كښې دى چه دالله رسول ﷺ مونږ ته يو خطبه راكړه چه په هغې حضرت نبي كريم ﷺ پرده كښې ناستو ښځو ته هم دا آواز اور سولو. او په دې خطبه كښې پور تنې حديث مبارك بيان اوفرمائيلو.([7]) حضرت ابن عمر رضي الله عنه يو ځل كعبې ته اوكتل او وې فرمائي چه ستا دحرمت او عظمت به لا څه وائې ، خو ستا نه زيات والا يو ايماندار بنده الله ﷻ ته نزدې دې ([8]). ابوداوُد كښې دى چه چا د يومسلمان غيبت كولو سره يو نواله حاصله كړه نو هغه ته به دجهنم هم دومره غذا وركولې شي . او داشان چه چا ديو مسلمان په غيبت كولو څه پوشاك حاصل كړو نو هغه ته به ته هم هغه شان پوشاك دجهنم وركولې شي . اوچه كوم يو سړې د يو كس د برائي كولو دپاره اوريدو نو هغه به الله ﷻ د قيا مت په ورځ د آورولو او خودلو په ځائې اودروى([9]) حضرت نبي كريم ﷺ فرمائي چه دمعراج په شپه ما اوكتل چه د څه خلقو نوكونه د تانبې وو،او په دې هغوئ خپل مخونه او سينې شوكولې . نوما تپوس اوكړو چه اې جبرئيل عليه السلام دا كوم خلق دى ؟ نو وې فرمائي چه دا هغه خلق دى چه دوى به د خلقو غوښې خوړې او د هغوئ عزتونه به ئې اخستل([10]) (ابوداوُد) .او يو روايت كښې دى چه دخلقو

---

[1] صحيح بخارى كتاب الادب باب مايجوز من اغتياب اهل الفساد والريب : ٦٢٠٥٤. صحيح مسلم: ٢٥٩١. ابوداود: ١٩٩٦، احمد: ٣٨/٦، ابن حبان: ٤٥٣٨.

[2] صحيح مسلم كتاب الطلاق باب المطلقة باب البائن لانفقه لها: ١٤٨٠.

[3] صحيح بخارى كتاب الهبة باب لا يحل لاحدان يرجع فى هبته وصدقته : ٢٦٢٢، صحيح مسلم: ١٦٢٢، مختصرا.

[4] صحيح بخارى كتاب العلم باب قول النبى ﷺ رب مبلغ اوعى من سامع :٦٧. صحيح مسلم: ١٦٧٩.

[5] ابوداود كتاب الادب باب فى الغيبة : ٤٨٨٢، وسنده حسن ، ترمذى : ١٩٢٧.

[6] ابوداود كتاب حواله سابق : ٤٨٨٠ وهو حسن .

[7] مسند ابويعلى : ١٦٧٥.

[8] ترمذى كتاب ابواب البر والصلة باب ماجاء فى تعظيم المومن : ٢٠٣٢، وسنده حسن ابن حبان : ٥٧٦٣.

[9] ابوداود كتاب الادب باب فى الغيبة : ٤٨٨١، الادب المفرد : ٢٤٠، كتاب الزهد: ٧٠٧.

[10] ابوداود حواله سابق : ٤٨٧٨. وسنده صحيح ، احمد: ٢٢٤/٣.

سوال جواب باره کښې حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه د معراج په شپه ما ډیر خلق اوکتل چه په هغې کښې سړی او ښځې وې ، چه فرښتو به ددوی د اړخونو نه غوښې پریکولې ، او بیا به دوی ددې په خوراك مجبوروَل اودوی هغه خټې.ځما دسوال په جواب کښې اوئیلې شو چه داخلق طعنه زن، غیبت کونکی اوچغلی خوروو او نن جبر سره دوی باندې ددوی غوښه خورولې شی(١)(ابن ابی حاتم)دا حدیث مبارك ډیرطویل دې اوموني پورا حدیث مبارك دسورهٔ سبحان په تفسیر کښې بیان کړې دې.فالحمد لله

ددوښځو د روژې قصه:- مسند ابوداؤد طیالسی کښې دی چه حضرت نبی کریمﷺ خلقو ته د روژې حکم ورکړواو وې فرمائیل چه ترڅومې ځه او نه وایم نو هیڅوك دې افطار نه کوی. دماښام خلق راغلل او د حضرت نبی کریمﷺ نه تپوس اوکړو نو حضرت نبی کریمﷺ ورته اجازت ورکړو.او هغوئ افطار کولو او پدې کښې یو صاحب راغلو او وې وئیل چه یارسول اللهﷺ ! دوه ښځو روژه نیولې وه اوهغه ستاسو د متعلقینو نه دی . تاسو هغوئی ته هم اجازت ورکړئی چه هغوئ هم روژه ما ته کړی. نو حضرت نبی کریم ﷺ د هغه نه مخ واړولو. هغه بیا عرض اوکړو نو حضرت نبی کریمﷺ ورته اوفرمائیل چه هغوئ روژه نه ده نیولې. آیا دهغه خلقو هم روژه وی چه هغوئ د خلقو غوښه خوری. لاړ شه او هغوئ ته اووایه که د هغوئ روژه وی نو قې (التیئ) دې اوکړی. نو هغوئ التیئ اوکړې او دهغې نه د وینې ټکړې راووتلې. هغه راغلو او حضرت نبی کریمﷺ ته ددې خبر ورکړو. حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل که هغوئ پدې حالت کښې مړې شوې وې نو دې نه به د اور لقمې جوړونې(٢) ددې سند غریب دې او ددې متن هم ضعیف دې . بل روایت کښې دی چه هغه سړی وئیلی وو چه دهغه ښځو د روژې په وجه حالت خراب دې. د تندې په وجه مری. او دا د ماسپخین وخت وو. دحضرت نبی کریمﷺ په خاموشئ هغه سړی بیا تپوس اوکړو چه یارسول اللهﷺ هغوئ به مړې شوې وی یا به لږ وخت کښې مړې شی. نو حضرت نبی کریمﷺ ورته اووئیل چه لاړشه او دلته ئې راوله. هرکله چه هغوئ راغلل نو حضرت نبی کریمﷺ ورته مخکښې دیو پیاله کیخوده او ورته اووئیل چه په دې کښې قې اوکړئی . هر کله چه ئې قې اوکړو نو ددې نه پیپ او وینه چکه شوې وغیره راوتلو. اوددې نه نیمه پیاله ډکه شوه. بیا بلې قې اوکړو او دهغې نه هم دا څیزونه راوتل . اود غوښې ټکړې وغیر ه راوتلې او پیاله ډکه شوه. نو په هغه وخت کښې حضرت نبی کریم ﷺاوفرمائیل چه دوی ته اوګورئی چه حلاله روژه ئې نیولې ده او حرام خوری . دواړه ناستې وې او د خلقو غوښې ئې خورلې (یعنې غیبت ئې کولو) (٣)(مسند احمد).

مسند ابویعلی کښې دی چه حضرت ماعز رضی الله عنه حضرت نبی کریمﷺ ته راغلو اووې فرمائیل یارسول اللهﷺ ! ما زنا کړې ده نو حضرت نبی کریمﷺ ترې مخ واړولو. تر دې چه درې څلور ځل ئې اوئیل نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه تا زنا کړې ده ؟ نو جواب کښې ئې اووئیل چه آو. تاته معلوم دی چه زنا څه ته وائی ؟ نو وې وئیل چه آو لکه څنګه چه سړې خپلې حلالې ښځې ته ورځی. نوداشان ما حرامې ښځې سره کړی دی . نو حضرت نبی کریمﷺ ورته اووئیل چه اوس دې څه اراده ده ؟ نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه تاسو ما ددې ګناه نه پاك کړئی. نو حضرت نبی کریمﷺ ورته اوئیل چه تا دا شان دخول کړیدې لکه څنګه چه سلائی رنجرومه (سرمه دانی) کښې او لرګې کوهی کښې وی ؟ وې وئیل آو یارسول اللهﷺ. نوبیا حضرت نبی کریمﷺ دهغه د رجم کولو یعنی په کاڼړو دویشتلو حکم اوکړو. نو دې رجم کړې شو. دې نه پس حضرت نبی کریمﷺ دوه کسان اولیدل چه وئیل چه ګوره که نه پخپله ئې خپله پرده واخستله او دسپی په شان په کاڼړو ویشتلې شوز نو حضرت نبی کریمﷺ ددې په

---

(١) الطبری : ٣٠٨/٢٢،

(٢) مسند ابوطیالسی : ٢١٠٧.

(٣) احمد: ٤٣١/٥، مسند ابی یعلی : ١٥٤٦، دلائل النبوة للبیهقی : ١٨٦/٦.

اوریدو روان شو. لږ وخت پس حضرت نبی کریم اوکتل چه په لار کښې یو مړ خر پروت دې ، نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه فلانې فلانې سړې چرته دې ؟ هغوئ دې د سورلئ نه راکوزشی او ددې خر غوښه دې اوخوری . نو هغوئ اووئیل چه یارسول اللهﷺ ! دا هم څه د خوراك څیز دې څه ؟ نو حضرت نبی کریمﷺ ورته اوفرمائیل چه اوس تاسو د خپل رور بدی بیان کړه نوهغه هم ددې نه زیات بد نه وو څه ؟ په هغه ذات مې دې قسم وی چه هغه په قبضه کښې ځما روح دې ، چه هغه سړې چه تاسو ئې بد اووئیل اوس په جنتی نهرونو کښې غوپې خوری. ددې اسناد صحیح دی[1] مسند احمد کښې دی چه مونږ حضرت نبی کریمﷺ سره وو چه پدې ډیره زیاته مردار بوئی والا هوا راغله نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه تاسو ته معلوم دی چه دا د څه څیز هوا ده ؟ دوی ورته اوفرمائیل چه تاته معلوم دی چه د بوئی د څه څیز دې؟ دا بدبوئی دهغه خلقو ده چه دوی به دخلقو غیبت کولو ([2]). یو روایت کښې دی چه منافقانو یو ډلې د مسلمانانو غیبت کړې دې په دې وجه دا بوئی دې . حضرت سدی رحمه الله حضرت سلمان رضی الله عنه یو سفر کښې وو ، دوی دوه سړو سره ملاو شو ، اودهغوئ به دوی خدمت کولو. اودوی ته به ئې خوراك ورکولو. یو ځل حضرت سلمان رضی الله عنه اوده شو او قافله لاړه ، هرکله چه پړاو ته اورسیدل نو دواړو اوکتل چه حضرت سلمان رضی الله عنه نشته دې. دوی خیمه په خپله اولګوله اوپه غصه کښې ئې اووئیل چه سلمان رضی الله عنه خو بس ددومره کار دې چه تیار خوراك اوکړی او خیمه کښې آرام اوکړی . لږ وخت پس حضرت سلمان رضی الله عنه راغلو نو دې دواړو سره سالن (ترکاری) نه وه نو حضرت سلمان رضی الله عنه ته ئې اووئیل چه لاړشئ او د حضرت نبی کریمﷺ نه مونږ دپاره سالن راوړئی. دوی دواړه لاړل اود حضرت نبی کریمﷺ خدمت کښې حاضر شو او وې وئیل چه یارسول اللهﷺ څه خپلو ملګرو لیږلې یم که تاسو سره سالن وی نو راکړئی. حضرت نبی کریمﷺ ورته اوفرمائیل چه هغوئ په سالن څه کوی ؟ هغوئ خو سالن اوخوړو. حضرت سلمان رضی الله عنه واپس لاړواو هغوئ ته ئې دا خبره اوکړه . هغوئی پاسیدل او د حضرت نبی کریمﷺ خدمت کښې حاضر شو او دې دواړو حضرت نبی کریمﷺ ته اووئیل چه یارسول اللهﷺ مونږ ته خوتاسو سالن نه دې لیږلې اونه مونږ سره سالن وو.نوحضرت نبی کریمﷺ ورته اوفرمائیل چه تاسو د سلما رضی الله عنه دغوښې سالن اونه خوړو چه تاسودا سې داسې اووئیل .نوپه دې دا آیت مبارك نازل شو﴿ مَيْتًا ﴾ ځکه چه هغه اوده وو او دوی د هغه غیبت کولو. مختاره ابوضیاء کښې تقریباً داشان واقعه دعمر فاروق رضی الله عنه اوابو بکرصدیق رضی الله عنه ده اوپه هغې کښې داهم دی چه حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه څه ستاسو غاښونو کښې ستاسو دخادم غوښه وینم . اوددوی خادم اوده وو او ددوی دپاره ئې خوراك نه وو تیار کړې . صرف دومره مروی دی چه دې خو ډیر زیات خوبې دې . دې دواړو حضراتو رضی الله عنهما حضرت نبی کریمﷺ ته اوفرمائیل چه تاسومونږ دپاره استغفار اووائې.نو حضرت نبی کریمﷺ ورته اوفرمائیل چه تاسو ورشئ اوهغه ته اووائې، چه هغه ستاسو دپاره استغفار اووائی([3])ابو یعلی کښې دی چه چا په دنیا کښې دخپل رور غوښه اوخوړه (دهغه غیبت ئې اوکړو) نو د قیامت په ورځ به هغه ته هغه غوښه راوړلې شی . چه تا ددې پشان غوښه دنیا کښې خوړلې وه. اوس د مړی غوښه هم اوخوره. نو دې به په چغو شی،فریاد به کوی او افسوس به کوی اودې به جبراً هغه غوښه خوری([4])دا روایت ډیر غریب دې

قوله تعالی:- وَاتَّقُوا اللّٰهَ

غیبت نه د توبې طریقه:- بیا فرمائی چه دالله ﷻ لحاظ اوساتئی. دهغه احکام پورا کړئی. هغه ذات چه

---

[1]) ابوداود کتاب الحدود باب رجم ماعز بن مالک: ٤٤٢٨، وسنده حسن ، بیهقی : ٢٢٧/٨، ابن حبان : ٤٣٩٩،.

[2]) احمد : ٣٥١/٣، وسنده حسن ، شعب الایمان : ٦٧٣٢، الادب المفرد: ٧٣٢، الصمت : لابن ابی دنیا : ٢١٦ ، مساوی

[3]) ابن ابی حاتم : لاساله الدرالمنثور : ١٠٢/٦.

[4]) المختاره للمقدسی ابن اسحاق عنعن .

کومو ځیزونو نه منع کړي ده هغه مه کوئي او د هغه نه ویریږئي . چه څوك هغه طرفته تیټ شي نو هغه لوئي ذات دده طرفته مائل شي. دتوبه کونکو توبه قبلوی. او چه څوك په هغه بهروسه کوی نو هغه طرفته رجوع کوی. اوپه هغه رحم او مهربانی کوی . جمهور علماء کرام فرمائی چه د غیبت کونکی دتوبې طریقه داده چه هغه دې دا پریږدی او بیا دې داسې گناه نه کوی . مخکښې چه ئې کومه کړې ده په هغې دې نادم شی، دا په کښې شرط دی اوکه نه؟ په دې کښې اختلاف دې. او چه د چا غیبت ئې کړې دې دهغه نه دې معافی اوغواړی . بعضې وائی چه دا هم شرط نه دی ځکه چه ممکن دی هغه ته خبر نه وی. او چه کله دې هغه ته معافی دپاره ورشی نو هغه به خفه شی. نو ددې بهترینه طریقه داده چه په کومو محفلونو کښې ئې دده بدی بیان کړې وه په هغې کښې دهغه خوبی بیان کړی . اودا بدی دې ښه زور سره ختمه کړی. نودا به هغه بدله شی. مسند احمد کښې دی چه کله یوسړې دیو مومن حمایت او یو منافق د هغه حرمت بیانوی نو الله ﷻ یو فرښته مقرر کړی چه د قیامت په ورځ به دده غوښه د نارجهنم نه بچ کوی.اوچه څوك په یو مومن پسې یو خبره اوکړی او دده اراده دهغه د ملعون کولو وی نو هغه به الله ﷻ په پل صراط باندې اودروی. دا حدیث مبارك ابوداؤد کښې هم دې (١) او د ابوداؤد یو بل حدیث مبارك کښې دی چه څوك دیو مسلمان بې عزتی داسې وخت کښې اوکړی چه په هغې ځائې کښې دهغه توهین او عزت ځی نو دې به هم الله ﷻ داسې ځائې کښې رسوا کړی چه هغه ځائې به دده ته د مدد ضرورت وی . او چه څوك مسلمان داسې ځائې دخپل زور حمایت اوکړی نو الله ﷻ به هم دده داسې ځائې کښې حمایت کوی . (ابوداؤد)(٢)

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ	اِنَّا خَلَقْنٰكُمْ	مِّنْ ذَكَرٍ		
اے خلقو	بیشکه پیدا کړئ مونږه تاسو	دیو نارینه		
اې خلقو ! مونږ تاسو دیوسړی او یوې ښځې نه				
وَّاُنْثٰى	وَجَعَلْنٰكُمْ	شُعُوْبًا	وَّقَبَآئِلَ	لِتَعَارَفُوْا
او زنانه نه	او جوړ کړئ مونږه تاسو	ځانګې(قومونه)	اوقبیلې قبیلې	دپاره ددې چې یو بل اوپیژنئ
پیدا کړی یئ او مختلف قومونه او قبیلې مو جوړې کړی یې دې دپاره چې یو بل اوپیژنئ				
اِنَّ اَكْرَمَكُمْ	عِنْدَ اللهِ	اَتْقٰىكُمْ	اِنَّ اللهَ	عَلِيْمٌ
بیشکه عزتمند په تاسو کښې	په نز د الله	زیات پرهیزګار ستاسو دې	بیشکه الله	ښه پوهه دې
په تاسو کښې د الله ﷻ په نیز زیات عزت مند هغه څوک دې اچې زیات پرهیزګاروی| بیشکه الله عالم				
خَبِيْرٌ ⑬				
ښه خبر دې				
خبرداردې				

قوله تعالی:- اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللهِ اَتْقٰىكُمْ

د فضیلت وقار معیار تقوی ده: الله ﷻ فرمائی چه هغه ټول انسانان دیونفس نه پیدا کړی دی یعنی حضرت آدم علیه السلام نه ،اوهم دهغه نه ئې دهغه بی بی حضرت حواپیدا کړه.اوبیا ددې دواړو نه انسانی نسل زیات شو. شعوب د قبائل نه عام دې. مثال په طور عرب شعوب کښې دا خل دی،بیا ي قریشی د غیر

(١) احمد : ٤٤١/٣، ابوداود کتاب الادب باب الرجل یذب عن عرض اخیه : ٤٨٨٣،
(٢) ابوداود حواله سابق ، :٤٨٨٤، احمد: ٣٠/٤، الصمت لابن ابی دنیا : ٢٤٠/١.

قریشي بیا ددوی تقسیم دا ټول قبائل کښې داخل دي. بعضې وائي چه دشعوب نه مراد عجم خلق دي.
اود قبائل نه مراد عرب جماعتونه لکه بني اسر ائیلو ته اسباط وئیلې شوی دی. ما داټولې خبرې يو
ځا مقدمه کښې لیکلې دی.اودِاما دابوعمران کتاب الاشباه او کتاب القصد والامم فی معرفة انساب
العرب والعجم نه جمع کړی دی. ددې آیت مبارك مقصد دادې چه حضرت آدم علیه السلام د ښاورې نه پیدا
کړې شوې وو اودهغې په نسبت ټول انسانان يو مرتبه کښې دی. اوکه څه فضیلت په يو بل حاصل دې
نو هغه صرف د دين دکارونو او اتباع نبوی ﷺ په وجه دی. همدا رازدې چه د غیبت آیت مبارك نه پس
او د یوبل د توهین او تذلیل نه پس ئې وارد کړو خلق دخپل پیدائښ په نسبت بالکل يو شان دی.
خاندانو نه او قبیلې او خیلونه صرف پیژندګلو دپاره دی چه ستاسو يو والی او همدردی وی . چه فلان
بن فلانی قبیلې والا اووئیلې شی. اودا شان د يو بل پیژندګلو آسانه شی . ګنی د بشریت اعتباره سره
ټول قومونه يوشان دی . ترمذی شریف کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چه دنسب علم حاصل
کړئی چه صله رحمی اوکړئی شئ،تاسو سره به خلق دصله رحمئ په وجه محبت اوکړی.الله ﷻ به
ستاسو مالونو او ستاسو اولاد کښې برکت واچوی([1]) دا حدیث دې سند سره غریب دې. بیا فرمائی چه
الله تعالی سره د نسب هیڅ نشته ، که چلیږی نو صرف د تقوی په وجه او دپرهیزګارئی په وجه دی.
صحیح بخاری کښې دی چه د حضرت نبی کریم ﷺ نه تپوس اوکړې شو چه د ټولو زيات بزرګ څوك
دې؟ حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ټولو نه زيات پرهیزګار . خلقو اووئیل چه مونږ د عامې خبرې
تپوس نه کوو . نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ټولو نه زيات بزرګ حضرت یوسف علیه السلام دې . چه
پخپله هم نبی وو. دنبی خوئې وو. دده نیکه هم نبی وو. او دده غور نیکه خلیل الله علیه السلام هم نبی وو.
هغوئ اووئیل چه مونږ ددې تپوس هم نه کوو. بیا ئې اوفرمائیل چه مونږدعربو باره کښې تپوس کوئ؟
واورئی چه دهغوئ کوم خلق دجاهلیت زمانه کښې ممتاز وو هغوئ نن په اسلام کښې هم ممتاز دی .
خو که دوی علم دین حاصل کړی([2])صحیح مسلم کښې دی چه الله ﷻ ستاسو صورتونه او مالونه نه
ګوری بلکه ستاسو عملونو او زړونو ته ګوری([3])مسند احمد کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ حضرت
ابوذر ﷺ ته اوفرمائیل چه خیال اوکړه ته په سور یا سپین باندې فضیلت نشته دې بلکه فضیلت کښې
زيات شې نود بله خبره ده ([4])طبرانی کښې دی چه ټول مسلمان خپلو کښې رونړه رونړه دی.په یوبل
فضیلت نشته دې.خو که دې نه د تقوی لحاظ سر دې([5])مسند بزار کښې دی چه تاسو ټول دحضرت
آدم علیه السلام اولاد یئ اوحضرت آدم علیه السلام دښاورې نه پیدا شوې وو.ائې خلقو!د خپل پلار نیکه په نوم باندې
فخر کولو نه منع شئ، ګنی تاسو به دالله ﷻ په نیز د شګې د ډیرو (غونډو) نه او داوبو مارغانو نه هم
سپك شئ ([6])ابن ابی حاتم کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ دفتح مکه په ورځ په خپله اوښه قصواء
باندې سور وو او طواف ئې اوکړو، او ارکان به ئې خپل کوتك (چوکې،لرګی) سره مسح کول بیا چه
ګله مسجد کښې د کوزیدو ځائې نه وو نو خلقو دوی په لاسونو لاسونو کښې کوز کړل او اوښه ئې
بطن مسیل کښې اودروله.دې نه پس حضرت نبی کریم ﷺ خپله اوښه باندې سورشواو خلقو ته ئې خطبه
ورکړه او دې خطبه کښې ئې دالله ﷻ د حمد وثناء نه پس اوفرمائیل چه : ائې خلقو ! تاسو نه الله ﷻ

---

[1] ترمذی كتاب البر والصلة باب ماجاء فی تعليم النسب : ١٩٧٩، وسنده حسن .
[2] صحيح بخاری كتاب التفسير سورة يوسف باب قوله (لقد كان فی يوسف واخوته .....): ٤٦٨٩، صحيح مسلم: ٢٣٧٨.
[3] صحيح مسلم كتاب البر والصلة باب تحريم الظلم على المسلم: ٢٥٦٤: احمد: ٤٣٩/٢، ابن حبان : ٣٩٤.
[4] احمد: ١٥٨/٥،
[5] طبرانی : ٣٥٤٧، مجمع الزوائد : ٨٤/٨،
[6] مسند البزار : ٢٠٤٣،

ستاسو د جاهلیت د زمانې په شان د پلارنیکه په نومونو باندې فخر کولو رسم نه لرې کړی یې. نو انسانان په دوه قسمه وی. یا خو نیك او پرهیزګار او د الله ﷻ په نیز اوچتې مرتبې والا وی. او یا بدکار غیر متقی چه الله ﷻ نظر کښې ذلیل او خوار وی. بیا دوی ﷺ دا آیت مبارك تلاوت کړو.

بیا فرمائی چه خپله دا خبره کوم او د الله ﷻ نه ځان او ستاسو د پاره د استغفار کوم (١) مسند احمد کښې دی چه ستاسو دا نسب نامې د هیڅ کار نه دی. تاسو ټول یو شان د حضرت آدم علیه السلام اولاد یئ. یو ته په بل هیڅ فضیلت نشته دې. خو که فضیلت دې نو هغه د تقوی په و جه دې. د انسان د بدوالی د پاره دا کافی دی چه هغه بدزبانه، بخیل او فحش کلام وی (٢) د ابن جریر یو روایت کښې دی چه الله ﷻ به ستاسو نه د قیامت په ورځ ستاسو د نسب باره کښې تپوس نه کوی. تاسو کښې ټولو نه زیات نزدې الله ﷻ ته هغه خلق دی چه کوم پرهیزګار دی (٣) مسند احمد کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ منبر باندې تشریف فرما وو چه یو سړی تپوس اوکړو چه یا رسول الله ﷺ ټولو نه زیات بهتر څوك دې؟ حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ټول نه زیات میلمه دوست، ټولو نه زیات پرهیزګار، د ښه خبرې حکم کولو والا د ټولو نه زیات بدو کارونو نه منع کولو والا او ټولو نه زیات صله رحمی کولو والا وی (٤) مسند احمد کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ ته به د دنیا هیڅ څیز او هیڅ سړې ښه نه معلومیدو سوا د تقوی والا نه (٥) الله ﷻ ستاسو د کارونو نه خبردار دی او تاسو ورته ښه معلوم یئ. څوك چه د هدایت لائق دی نو هغوئ ته هدایت ورکوی او چه څوك د دې لائق نه دی هغوئ بې لارې کیږی. رحم او عذاب د هغه په حکم سره کیږی. فضیلت د هغه لاس کښې دې چه چاته غواړی او چا ته بزرګی ورکوی. دا ټول کارونه د هغه علم او خبرګیرئی باندې مبنی دی. د دې احادیث مبارکه نه استدلال کولو نه پس علماء کرام فرمائی چه په نکاح کښې د قومیت او حسب ونسب شرط نشته دې. سوا د دین نه هیڅ شرط معتبر نه دې. نورو ونیلی دی چه هم نسبی او قومیت هم شرط دې. او د هغوئ دلائل د دې نه سوا نور دی چه د فقهې کتابونو کښې مذکور دی. او مونږ دا په کتاب الاحکام کښې ذکر کړی دی. فالحمدلله.

طبرانی کښې دی چه حضرت عبدالرحمان نه مروی دی چه هغوئ د بنو هاشم یو سړی نه واوریدل چه څه حضرت نبی کریم ﷺ ته د نورو خلقو په نسبت زیات نزدې یم. بل اونیل چه څه ستا په نسبت حضرت نبی کریم ﷺ ته زیات نزدې یم. او څما حضرت نبی کریم ﷺ سره هم زیات نسبت دې.

قَالَتِ الْأَعْرَابُ	اٰمَنَّا ط	قُلْ	لَّمْ تُؤْمِنُوْا
اووئیل بانده یسیانو	چې ایمان راوړو مونږه	اووایه	چې تاسو ایمان نه دې راوړې
(دا بعضې) بانده پچیان وائی اچې مونږ ایمان راوړې دی	ورته اووایه چې تاسو ایمان نه دی راوړی		
وَلٰكِنْ قُوْلُوْٓا	اَسْلَمْنَا	وَلَمَّا يَدْخُلِ الْاِيْمَانُ	فِيْ قُلُوْبِكُمْ ط
ولیکن اووایئ	چې تابع شو مونږه	او لا نه دې داخل شوی ایمان	په زړونو ستاسو کښې
خو داسې وائې چې مونږ په ظاهره تابعدار یو	ایمان خو لا تراوسه ستاسو په زړونو کښې داخل شوې نه دې		

(١) عبد بن حميد : ٧٩٣. و
(٢) احمد: ١٥٨/٤، شعب الايمان : ٦٦٧٧، شرح مشكل الآثار . ٣٤٥٩.
(٣) الطبرى : ٣١٣/٢٢.
(٤) احمد: ٤٣٢/٦،
(٥) احمد: ٦٩/٦، مسند احمد ابى يعلى : ٤٥٥٢، مجمع الزوائد : ٨٤/٨.

وَاِنْ تُطِيْعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ لَا يَلِتْكُمْ مِّنْ اَعْمَالِكُمْ

او كه تاسو حكمونه اومنل دالله | او درسول دهغه | نو كم به نهٔ كړي تاسو لره | دعملونو ستاسو نه |

او كه تاسو دالله ﷻ اودهغه درسول ﷺ تابعداري اوكړئ نو الله ﷻ به ستاسو په عملونو كښي هيڅ

شَيْـًٔا ۭ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ الَّذِيْنَ

هيڅ څيز | بيشكه الله | بښونكي مهربانه دي | بيشكه مومنان | هغه خلق دي |

كمي نه راولي | بيشكه الله ﷻ بښونكي ډير رحم كونكي دي | بيشكه مومنان خو هغه خلق دي

اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوْا

چي ايمان ئي راوړو | په الله باندي | او په رسول دهغه باندي | بيا ني هيڅ شك اونهٔ كړو |

چي الله ﷻ او د هغهٔ په رسول ﷺ باندي ايمان راوړي | بيا (د ايمان راوړو نه پس) شك نه كوي

وَجٰهَدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۭ اُولٰۗىِٕكَ

او جهاد ئي اوكړو | په مالونو خپلو سره | او په نفسونو خپلو سره | په لاردالله كښي | داكسان چي دي

اودالله ﷻ په لار كښي په خپلو مالونو او په خپلو ځانونو سره جهاد كوي | هم دغه خلق

هُمُ الصّٰدِقُوْنَ ۝ قُلْ اَتُعَلِّمُوْنَ اللّٰهَ بِدِيْنِكُمْ ۭ وَاللّٰهُ

هم دوئ رښتيني خلق دي | ورته اووايه | آيا تاسو خبر وركوئ الله ته | ددين خپل | حالانكه الله

رښتوني دي | ته اووايه چي آيا تاسو الله ﷻ ته دخپلي ديندارئ خبر وركول غواړئ؟ | حالانكه

يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۭ وَاللّٰهُ

خبر دي | دهغه څه نه | چي په آسمانونو كښي دي | اوهغه څه نه | چي په زمكه كښي دي | او الله

الله ﷻ د آسمانونو اود زمكي دهر څيز نه خبر دي | ....او الله ﷻ

بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ۝ يَمُنُّوْنَ عَلَيْكَ اَنْ اَسْلَمُوْا ۭ

په هر څيز باندي | خبردار دي | دوئ احسان كوي | په تاباندي | چي دوئ اسلام قبول كړو |

ته هرڅه معلوم دي | دا خلق په تا احسان كوي | چي مونږ اسلام راوړي دي

قُلْ لَّا تَمُنُّوْا عَلَيَّ اِسْلَامَكُمْ ۚ بَلِ اللّٰهُ يَمُنُّ

ورته اووايه چي مهٔ احسانوئ | په ماباندي | اسلام خپل | بلكه الله | احسان كوي

ورته اووايه چي دخپل اسلام راوړل احسان په ما مه اچوئ | بلكه دا خو په خپلو ځانونو دالله ﷻ احسان

عَلَيْكُمْ اَنْ هَدٰىكُمْ لِلْاِيْمَانِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۝

په تاسو باندي | چي هدايت ئي اوكړو ستاسو | ايمان ته | كه يي تاسو | رښتيني |

اوګڼئ | چي هغه درته دايمان طرفته خودنه اوكړه | ....كه چرې تاسو رښتوني يئ

بَصِيرٌۢ	وَاللَّهُ	وَالْأَرْضِ	غَيْبَ السَّمَٰوَٰتِ	يَعْلَمُ	إِنَّ اللَّهَ
ليدونكي دي	او الله	او دزمکې	په غيبو داسمانونو	پوهيږی	بيشکه الله

بيشکه الله ﷻ د آسمانونو او د زمکې په ټولو پټو خبرو باندې پوهيږی | او الله ﷻ

تَعْمَلُونَ ۝١٨	بِمَا
چې تاسو ئې کوئ	دهغه ته

ستاسو عملونه ويني کوری

قوله تعالیٰ:- قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا

اسلام او ايمان کښې فرق: چه کوم اعرابيان به اسلام کښې داخل شو نو هغوئ به د خپل ايمان لوئې لوئې دعوې کولې. حالانکه اصل ددوی زړونو کښې لا د ايمان جرړې نه وې مضبوطې شوې. نو هغوئ الله ﷻ ددې دعوې نه منع کوی. دوی به وئيل چه مونږ ايمان راوړو. نو الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته حکم کوی چه دوی لا په ايمان کښې نه دی داخل شوی، نو ته اووايه چه داسې دې نه وائی مونږ ايمان راوړې دې بلکه داسې دې اووائی چه مونږ مسلمانان شوی يو. يعنی اسلام کښې داخل شوی يو. ددې آيت مبارك نه دا فائده اوشوه چه ايمان اسلام سره مخصوص څيز دې. لکه څنګه چه د اهل سنت والجماعت مذهب دې (بعضې وائی چه دلته دې آيت مبارك کښې اسلام نه مراد اسلام لغوی ده نه شرعی، يعنی دماتحت رعايا جوړيدلو ده د مسلمان جوړيدو نه ده. مترجم) دحضرت جبرئيل عليه السلام والا حديث هم په دې دلالت کوی. چه هغوئ عليه السلام دايمان باره کښې سوال اوکړوا و بيا ئې د اسلام باره کښې. اوبيا ئې د احسان باره کښې او داشان پوړئې په پوړئې روان وو. خاص طرفته راغلو او بيا د خاص نه اخص طرفته راغلو. مسند احمد کښې دی چه حضرت نبی کريم ﷺ څه خلقو ته عطيه او انعام ورکړو او څه خلقو ته ئې هيڅ ورنکړل. نويدې حضرت سعد رضی الله عنه اوفرمائيل چه يارسول الله ﷺ! تاسو فلانی فلانی ته ورکړل او فلانې فلانې مو پريښودو حالانکه هغه مومن دې. حضرت نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه يامسلمان؟ حضرت سعد رضی الله عنه دريې ځل پرله پسې دا اووئيل او حضرت نبی کريم ﷺ ورته هم دا جواب ورکړو. بيا حضرت نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه اې سعد رضی الله عنه! څه خلقو ته ورکوم او چه کوم دوی نه ماته زيات محبوب وی نو هغوئ ته نه ورکوم. او په دې وجه ورکوم چه هسې نه دوی پړمخ جهنم ته پريوزی. داحديث مبارك بخاری اومسلم شريف کښې دې ([1]). نو دې حديث کښې هم حضرت نبی کريم ﷺ مسلم اومومن کښې فرق اوکړو اومعلوم شو چه ايمان زيات خاص دې د اسلام نه. مونږ دا دلائلو سره دبخاری شريف شرح کښې کتاب الايمان کښې ذکر کړې دی. فالحمدلله.

اودې حديث مبارك کښې په دې خبره دلالت دې چه دا سړې مسلمان وو منافق نه وو. ځکه چه حضرت نبی کريم ﷺ ده ته عطيه ورنکړه اودې ئې اسلام ته اوسپارلو. نو معلومه شو چه دا اعراب چه دکومو ذکر دې آيت کښې دې، منافقان نه وو، خو وو خو مسلمانان خو اوسه پورې ددوی زړونو کښې ايمان لا نه وو مستحکم شوې. او دوی لا هغه مقام ته نه وو رسيدلی او ددوی دا دعوی کړې وه. نو په دې وجه دوی ته آدب اوخودلې شو. هم دا مطلب دې د حضرت ابن عباس ﷺ او د حضرت ابراهيم نخعی رحمه الله او د حضرت قتاده رحمه الله دقول، او هم دا ابن جرير رحمه الله هم اختيار کړې دی. په دې وجه مونږ دا اووئيل چه حضرت امام بخاری رحمه الله فرمائی چه دا خلق منافق وو، خودوی به ايمان ظاهرولو. خو اصل کښې مومنا ن نه وو. (يادساتئ چه اسلام او ايمان کښې فرق په هغه وخت کښې دې چه کله اسلام په

[1]) صحيح بخاری کتاب الايمان باب اذا لم يكن الاسلام على الحقيقة : ۲۷، صحيح مسلم: ۱۵۰، ابوداود : ۴۶۸۳، احمد : ۱/۱۶۷.

خپل حقيقت نه وی . هركله چه اسلام حقيقي وی نو هم هغه ايمان دې . او په هغه وخت كښې به ايمان او اسلام كښې فرق نه وی. ددې ډير قوی دلائل د امام الائمه حضرت امام بخاری رحمه الله خپل كتاب صحيح بخاری كښې په كتاب الايمان كښې بيان فرمائيلی دی او دددې خلقو د منافقت ثبوت هم وركوی مترجم، والله اعلم).

حضرت سعيد بن جبير رضي الله عنه ،حضرت مجاهد رحمه الله ،حضرت زيد رحمه الله فرمائی چه دا چه الله جل جلاله فرمائی چه تاسو (أَسْلَمْنَا) وائې ددې نه مراد دادې چه مونږ قتل نه ، قيدوبند نه بچ كيدو دپاره تابع فرمان يو. حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چه دا آيت مبارك د بنو اسد ابن خزيمه باره كښې نازل شوې دې.حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چه دا آيت مبارك د هغه خلقو باره كښې نا زل شويدې چه دخپل ايمان راوړلو به ئې په حضرت نبی كريم ﷺ احسان كولو. خو صحيح خبره ړومبۍ معلوميږی چه دا آيت مبارك دهغه خلقو باره كښې نازل شو چه هغوئ د ايمان دعوی كوله . خو تراوسه پورې هغوئ لا ايمان ته نه وورسيدلی . نودوی ته آدب اوخودلې شو تر اوسه پورې دوی لا ايمان ته نه وو ر سيدلی. كه دوی منافق وې نو دوی ته به زورنه وركړې ده . لكه څنګه چه سورة برآت كښې دمنافقانو باره كښې وئيلې شوی دی . خودلته دوی ته صرف آدب خودلې شوې دې . بيا فرمائی چه كه تاسو دالله جل جلاله اودهغه رسول ﷺ منئ نوستاسو هيڅ عمل به نه شی ضائع كولې . لكه چه فرمائی چه ﴿ وَمَآ أَلَتْنَـٰهُم مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَىْءٍ ﴾ يعنی مونږ ددوی عملونو نه هيڅ كم نه كړل .

قوله تعالى:- إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ

حقيقی او واقعی مؤمن څوک دي؟:-بيا فرمائی چه څوك الله جل جلاله طرفته رجوع اوكړی او بدئی نه منع شی نوالله جل جلاله ددوی ګناه معاف كولو والا او دوی طرفته دَرحم په نظر كتلو والا دې. بيا فرمائی چه په الله جل جلاله اودهغه په ر سول ﷺ صرف هغه خلق ايمان لری چه په الله جل جلاله اودهغه په ر سول ﷺ د زړه دكومی يقين ساتی او دې كښې شك نه كوی . اونه كله ددوی په زړونوكښې څه خراب خيال رازی بلكه هم په دې خالص تصديق او كامل يقين باندې يقين ساتی او هم په دې كلك ولاړ وی. اوددوی نفسونو او زړونو ته چه كوم مال خوښ وی بلكه خپل خانونه هم دالله جل جلاله لار كښې خرچ كوی .دا خلق رينښتونی دی او دوی وئيلې شی چه مونږ ايمان راوړې دې.دوی د هغه خلقو په شان نه دی چه كوم صرف په خوله د ايمان دعوی كوی.مسند احمد كښې دی چه حضرت نبی كريم ﷺ فرمائی چه په دنيا كښې د مومن درې قسمونه دی (۱) يو هغه چه په الله اودهغه په رسول ﷺ ئې ايمان راوړو او دې كښې ئې شك اونكړو او خپل مال او خپل ځان سره دالله جل جلاله لار كښې جهاد اوكړو(۲) اوهغه خلق چه هغوئ امن اوموند او نه ئې د چا مال اوهلواو نه ئې څوك اوژل (۳) هغه چه طمع طرفته ګوری نو دالله جل جلاله په خاطر هغوئ پريږدئی.[1]
بيا فرمائی چه آيا تاسو دخپل زړه يقين او دين الله جل جلاله ته ښائې ؟ هغه ذات خوداسې دې چه دهغه نه د آسمان اوزمكې يو ذره هم پټه نه ده هغه ته هر څيز معلوم دې. بيا فرمائی چه كوم اعراب تاسو باندې د خپل ايمان احسان كوی نو هغوئ ته اووايه چه تاسو په ما دخپل اسلام احسان مه كوئی.تاسو چه اسلام قبلوئ نو څما ماتحت به يئ او څما مدد به كوئی . اوتاسو ته به ددې فائده ملاويږی. بلكه تاسو ته د ايمان اصل هدايت دركول په تاسو دالله جل جلاله احسان دې . كه په دې خپله دعوه كښې رينښتونی يئ نو الله جل جلاله چه چاته دايمان لاره ښائی نودا په هغه كس باندې احسان كول دی. لكه څنګه چه حضرت نبی كريم ﷺ دحنين په ورځ انصارو ته فرمائيلی وو چه ماتاسو دګمراهئ حالت كښې نه وې موندی ؟ نو الله جل جلاله څما په وجه تاسو ته هدايت نصيب كړو. تاسو كښې تفريق وو او الله جل جلاله څما په وجه تاسو مالدار

---

[1] احمد: ۸/۳ وسنده مجمع الزوائد : ۵۲/۱.

کړني. کله چه به حضرت نبی کریمﷺ څه فرمائیل نو وئیل به ئي چه بیشکه الله او دهغه رسول ﷺ احسان کولو والا دی. بزار کښې دي چه بنو اسد حضرت نبی کریمﷺ ته راغلل او وې وئیل چه یارسول اللهﷺ امونږ مسلمانان شو، عربو تاسو سره جنګونه کول خو مونږ نه دی کړي. حضرت نبی کریمﷺ او فرمائیل چه په دوی کښې پوهه ډیره کمه ده ، شیطان ددوی په خوله خبرې کوی. اودا آیت مبارك نازل شو چه ﴿يَمُنُّونَ﴾. بیا دوباره الله ﷻ دخپل وسیع علم او دخپل ریښتونی خبر او دمخلوق اعمالو باندې آګاهی بیان فرمائی چه د زمکې او آسمان غیب نه هغه ذات ته ښکاره دی . اوهغه ذات ستاسو د عملونو نه خبر دې . الحمدلله د سورة حجرات تفسیر ختم شو. دالله ﷻ شکر دې ، توفیق او عصمت دهغه ذات لاس کښې دې .

الحمد لله دسورة الحجرات تفسیر ختم شو

د سورة ،،ق،، تفسیر ،

دقران پاك دا ووه منزلونو بیان : چه کوم سورتونو ته مفصیل وئیلې شوی دی هغې کښې دا رومبې سورة دې.اګر چه یو قول دا هم دې چه مفصل سورتونه د سورة حجرات نه شروع کیږی . عوامو کښې مشهور دی چه مفصل سورتونه دعمه نه شروع کیږی نو دا بې اصله خبره ده .

ایاتونه	سورة ق مكية وهي خمس واربعون اية وثلاث ركوعات	رکوع ګانې
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
٤٥	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	٣

قٓ ۚ وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ ۚ ﴿١﴾ بَلْ عَجِبُوْٓا اَنْ جَآءَهُمْ

ق | قسم دې په قرآن | چې لوئ شان والا دې | بلکه دوئ حیران شو | په دې خبره چې راغې دوئ ته

قاف ، په قرآن پاك باندې قسم دې | (چې مونږته پیغمبر کړې بیږ) خودا خلق په دې خبره تعجب کوی

مُّنْذِرٌ مِّنْهُمْ فَقَالَ الْكٰفِرُوْنَ هٰذَا شَيْءٌ عَجِيْبٌ ﴿٢﴾ ءَاِذَا

یرونکې | ددوئ نه | نو اووئیل کافرانو | دا یو څیز دې | عجیبه | آیا کله چې

چې دوئ ته دخپل قوم نه ویرونکې راغلو | نو کافران وائي دا ډیره عجیبه خبره ده | آیا کله چې مونږ

مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ۚ ذٰلِكَ رَجْعٌۢ بَعِيْدٌ ﴿٣﴾ قَدْ عَلِمْنَا مَا

مړه شو مونږه |او شو مونږه | خاورې | دا واپسی | لرې خبره ده | معلوم دی مونږ ته | هغه (ټول)

یو خل مړه شوا او خاورې شوا (نوبیابه راژوندی کولې شو) دا واپسی خو (دعقل نه) ډیره لرې ده. مونږ ته خو ددوئ

تَنْقُصُ الْاَرْضُ مِنْهُمْ ۚ وَعِنْدَنَا كِتٰبٌ حَفِيْظٌ ﴿٤﴾ بَلْ

چې کموی ئې زمکه | ددوئ نه | او زمونږ سره | کتاب دې | هر څیز محفوظ کونکې | بلکه

هغه (ټول اجزا) معلوم دی | چې زمکه (په خوړو خوړوسره) کموی | او مونږسره پوره محفوظ کتاب پروت دې

كَذَّبُوْا بِالْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ فَهُمْ فِيْٓ اَمْرٍ مَّرِيْجٍ ﴿٥﴾

دروغ اوګنړودوئ | حق لره | هر کله چې | راغې دوئ ته | پس دوئ (اوس) | پریوتی دی په کارشکمن کښې

بلکه کله چې دوئ ته حقه خبره راغله نو هغه یې دروغ اوګنړله | نو دوئ په شك کښې واقع شول

قوله تعالى:- قٓ ۚ وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ

د " قٓ " حق باره كښې دعقل او نقل نه خلاف روايتونه :(قٓ) حروفو هجاءُ څخه دي چه كوم دسورتونو په اول كښې راغلي عُنيْهْ. لكه ﷺ(ص، ق، الم، حم، طس) وغيره. مونږ ددې پورا تشريح د سورة بقرة په تفسير كښې شروع كښې كړې ده. دبعضې قول دې چه قاف يو غر دې چه ټوله زمكه ئې ګيره كړې ده. ماته معلوم دی چه داد بني اسرائيلو د خرافاتو نه دي او بعضو خلقو دا روايت كړي دی. ددې معلوميدو نه پس هم دا روايتونه اخستل مباح دی. اګر چه ددې تصديق او تكذيب نه شي كولې. خو څما خيال دې چه داشان او ددې پشان نور روايتونه خو دبني اسرائيلو بد دينو نه روايت كړې شوی دی چه خلق په غلط دين راولي. تاسو خيال اوكړئ چه په دې امت كښې دعالمانو او حفاظ كرامو يو لوئې جماعت په هره زمانه كښې موجود پاتې شوي دې خو بددينو خلقو ډير لږ وخت كښې موضوع حديث بيان كړې دی. بني اسرائيل چه په هغوئ مودې تير شوی او هغوئ د حفظ نشو كولې. اوپه هغوئ كښې د فن نقادان موجود نه وو چه د الله ﷻ دكلام اصليت ئې ختم كړې وې، او هغوئ هر وخت شرابو كښې مخمور وو، او دالله ﷻ آيتونه مبارك به ئې بدلول، آيا هغوئ چه څه كړي دی نو هغه به صحيح وی څه ؟ نو حديث مبارك چه ددوی نه كوم روايتونه اخستی دی هغه دومره خو دی چه عقل ئې قبلوي، او هغه نه چه بالكل د عقل نه خلاف دی چه دهغې آوريدو سره د هغې دغلط او صحيح كيدو فيصله ذهن كوی. اودهغې دروغ كيدل دومره واضح دی چه په هغې د دليل راوړلو ضرورت نه پيښيږي. نو دا پورتني روايتونه هم داشان دی. والله اعلم . افسوس چه ډيرو سلفواو خلفو داشان روايات د كلام الله په تفسير كښې روايت كړی دی.اصل كښې قران پاك دداسې بيهودګويو هيڅ محتاج نه دې. فالحمدالله.

تر دې چه حضرت ابومحمد عبدالرحمان ابن ابوحاتم رادزی رحمة الله عليه هم دلته يو عجيب او غريب اثر په روايت د حضرت ابن عباس ﷺوارد كړې دې اود سند لحاظ سره ثابت نه دې. په هغې كښې دی چه الله ﷻ يو سمندر پيدا كړو چه ټوله زمكه ئې ګيره كړې ده. اوددې سمندر نه روستو يو غر دې چه هغه سمندر ئې ګير كړې دې . ددې نوم قاف دې او آسماني دنيا هم دې اوچته كړې ده. بيا الله ﷻ ددې غر په شا يو زمكه پيدا كړه چه ددې زمكې نه په اووه چنده لويه ده . اوددې روستو يو سمندر دې چه دائې ګيره كړې ده . او بياددې نه روستو يو غر دې چه دا ئې ګير كړې دې . اوهغې ته هم قاف وائي . او دويم آسمان په دې باندې اوچت كړې شوی دې . بيا داشان اووۀ زمكې ، اووۀ آسمانونه او اووۀ سمندرونه او اووۀ غرونه اوشميرلې شو . بيا ئې دا آيت مبارك اولوستو. ددې اثر په اسناد كښې انقطاع ده. علي بن ابوطلحه چه كوم روايت دحضرت ابن عباس ﷺ نه كړې دې په هغې كښې دی چه﴿ قٓ ﴾د الله ﷻنومونو كښې يو نوم دې .حضرت مجاهد رحمة الله عليه چه ﴿قٓ ﴾ هم په مثل د ﴿ص،ن،حم،طس، الم ﴾ وغيره حروف هجا نه دې . نو دې روايتونو سره دحضرت ابن عباس ﷺ هغه روايت لرې كيږی . او دا هم وئيلې شوی دی چه ددې نه مراد دادې چه دكار فيصله اوشوه قسم دې دالله ﷻ . او﴿قٓ ﴾وئيلو ئې جمله پريښوده چه دا دليل دې دمحدوف لكه يو شاعر وائي چه :

قلت لها قفي فقالت قٓ

خودا وئيل صحيح نه دی . څكه چه په محذوف باندې دلالت كولو والا كلام به صفا وی او دلته كوم يو كلام دې؟ چه ددې نه دومره لوئې جملې د محذوف كيدو پته اولګی.بيا ئې ددې كرم او عظمت والا قران پاك قسم اوخوړو چه ددې نه روستو اومخكښې باطل نه خانيږي. اوداحكمتونو او تعريف والا رب د طرفنه نازل شوې دې.ددې قسم جواب څه دې؟ په دې كښې هم ډير اقوال دی.امام ابن جرير رحمة الله عليه خودبعضو نحويانو نه نقل كړی دی چه ددې جواب﴿ قَدْ عَلِمْنَا ﴾پورې آيت دې.خودا هم غورطلب دې. بلكه د جواب دقسم نه پس مضمون كلام دې.يعني نبوت او دوباره دژوندی كيدل

ثبوت اوتحقيق اګر چه د قسم دلفظونو نه ددې جواب نه ښائي، دداسې قران پاك په قسمونو كښې اكثر جواب كښې دى لكه د سورة ﴿ص﴾ د تفسير په شروع كښې تير شوى دى . هم هغه شان دلته هم دى.
بيا فرمائي چه هغوئ په دې خبره تعجب اوكړو چه هم ددوى نه يو انسان څنګه رسول جوړ شو؟ او يو آيت مبارك كښې دى چه ﴿اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا اَنْ اَوْحَيْنَآ اِلٰى رَجُلٍ مِّنْهُمْ﴾ يعنى آيا خلقوته په دې تعجب اوشو چه مونږ هم ددوى نه دوى ته يو رسول اوليږلو چه ته هوښيار كړه. يعنى دا څه د تعجب څيز نه دې الله ﷻ چه په فرښتو غواړى نو هغه رسالت دپاره منتخب كولې شي. او چا لره غواړى نو انسانانو كښې نې منتخب كولې شي.

قوله تعالى:- ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا

اودې نه پس دا هم بيان فرمائي چه دوى د مرګ نه پس د دوباره ژوند طرفته هم دتعجب په نظر سره اوكتل او داتې اووئيل چه كله مونږ مړ شو او ريزه ريزه شو او جدا جدا شو او ښاورو سره ښاورې شو نو دې نه پس هم په دې تركيب سره څمونږ دوباره ژوندى كيدل محال دى. نوددې جواب كښې ارشاد فرمائي چه ددوى بدنونه چه زمكه ئې خورى مونږ ددې نه هم غافل نه يو. مونږ ته معلوم دى چه ددې ذرې چرته لاړې او په څه حالت كښې دى ؟ مونږ سره كتاب دې چه ددې محافظ دې، څمونږ علم دې چه په دې كښې شامل دې. او دې سره كتاب كښې محفوظ دې . حضرت ابن عباس ﷺفرمائي چه ددوى غوښه او څرمن او هډوكى او ويښته چه زمكه ئې خورى دا څمونږ علم كښې دى. بيا الله ﷻ ددې دمحال كيدو وجه بيان فرمائي چه اصل كښې خلق دا حق په دروغه ګڼړى . او چه كومو خلو ته حق راشي او ددې نه انكار كوى نودوى نه پوهه واخستې شي.دمريج معنى ده مختلف ، مضطرب، منكر اوګډوډ.لكه فرمان دې چه ﴿ اِنَّكُمْ لَفِىْ قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ۙ يُّؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ اُفِكَ ۗ﴾ يعنى تاسو يقينًا ديو جګړې خبره كښې يئ، دقران پاك د منلو نه هغه خلق انكار كوى چه كوم نيكئ نه اړولې شوى دى .

اَفَلَمْ يَنْظُرُوْٓا	اِلَى السَّمَآءِ	فَوْقَهُمْ	كَيْفَ بَنَيْنٰهَا
آيا دوئ نه دي كتلي	آسمان ته	دپاسه دخان خپل نه	چي څه رنګې جوړ كړو مونږه هغه
نوآيا دوئ آسمان ته نه ګوري چې د دوى د سرونو دپاسه دې			مونږ څنګه جوړ كړې
وَزَيَّنّٰهَا	وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوْجٍ	وَالْاَرْضَ	مَدَدْنٰهَا
او ښائسته كړو مونږه هغه	او نشته هغه لره څه چاودې	او زمكه	او غوړوله مونږه هغه
اوښائسته كړې مو دې	اوپه هغې كښې هيڅ چاوډې نشته	اوزمكه خو هم مونږ خوره كړې ده	
وَاَلْقَيْنَا فِيْهَا	رَوَاسِيَ	وَاَنْۢبَتْنَا	فِيْهَا
اواوغورزول مونږه	په هغې كښې غرونه	او زرغون كړل مونږه	په هغې كښې
او په هغې كښې مو غرونه پيدا كړې دى		او هرقسم ښائسته جوړئ څيزونه مو په	
مِنْ كُلِّ زَوْجٍۢ	بَهِيْجٍ ۙ	تَبْصِرَةً	وَّذِكْرٰى
دهر قسم	تازه بوټو نه	دا ټول څيزونه سترګې رڼا كونكي دى	او نصيحت دې
كښې راټوكولى دى		چې مونږ ته د رجوع كونكي هربنده دپاره دسترګو	

لِكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيْبٍ۝ وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً مُّبٰرَكًا

دپاره دهر بنده | رجوع کونکی | او نازلې کړې مونږه | دآسمان نه | اوبۀ | برکتناکې |

غړيدلو او نصيحت ذريعه ده |............اوپورته نه مو برکتی اوبه راوورولې دی

فَاَنْۢبَتْنَا بِهٖ جَنّٰتٍ وَّحَبَّ الْحَصِيْدِ۝

پس زرغون کړل مونږه | په هغې سره | باغونه | او دانې (غلې) | دريبلی شوی فصلونو |

بيا مو په دې سره باغونه اود ريبلې شوی فصلونو دانې را پيدا کړی دی

وَالنَّخْلَ بٰسِقٰتٍ لَّهَا طَلْعٌ نَّضِيْدٌ۝ رِّزْقًا

او ونې دکجورو | دنګې لوړې | هغې لره دی | وږی (غونچکونه) | قط په قط | رزق |

اودکهجورو دنګې دنګې ونې | چې دهغې غنچې يوپه بل کښې انخښتې دی | ....دا

لِّلْعِبَادِ وَاَحْيَيْنَا بِهٖ بَلْدَةً مَّيْتًا كَذٰلِكَ الْخُرُوْجُ۝

دپاره دبندګانو | او ژوندئ کړه مونږه | په دې اوبو سره | زمکه مړه | دارنګې راوتل دی (دانسانانو دزمکې نه)

بندګانو دپاره خوراک دې | اوپه دې (اوبو) سره مونږ مړه زمکه ژوندئ کړه | دغه شان به (دقبروتونه) وتل وی

قوله تعالى:- اَفَلَمْ يَنْظُرُوْٓا اِلَى السَّمَآءِ فَوْقَهُمْ

د الله تعالى دقدرت نمونه :- دا خلق چه کوم څيزته ناممکن خيال کوی نو الله ﷻ ددې نه هم زيات لوئې لوئې دقدرت نمونې ددوی مخکښې ايږدی اوبيان فرمائی چه آسمان ته نظراوکړئ اودې په ځليدونکو ستوروباندې غور اوکړئ،او اوګورئ که نه په دومره لوئې آسمان کښې يو سورې ، يو وړوکې شان سورې،يو غار يو کريك نه نشته دې.نو سورة تبارك لذی کښې فرمائی چه اَلَّذِىْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا ۗ مَا تَرٰى فِىْ خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِنْ تَفٰوُتٍ ۗ ﴾الخ،الله ﷻ هغه ذات دې چه هغه اوو آسمانونه يو دبل دپاسه پيداکړی دی . او ته دالله ﷻ په دې صنعت کښې هيڅ غلطی اونه ګورې.نو بيا هم ته نظر واچوه اوګوره چه تاته څوڅه خلل په نظر نه راځی؟بيا هم ته باربار غوراوکړه ستا نظر به نامراده او عاجزه شی اوستا طرفته به واپس شی. بيابيان فرمائی چه ځمکه مونږ خوره کړه او په دې کښې مونږ غرونه پيدا کړل چه دا اونه خوزی . ځکه چه ددې چاپير چل کښې اوبه دی . او په زمکه کښې مو قسم قسم پټې او ميوې او سبزيانې زرغونې کړې . لکه چه بل ځائې کښې فرمائی چه زمکه او آسمان او ددې نه علاوه نور دقدرت نښې دعقل او بينائی دپاره دی،هر هغه سړی دپاره چه دالله ﷻ نه ويره کولو والا وی اودالله ﷻ طرفته رغبت کولو والا وی . بيافرمائی چه مونږ آسمان نه نفع ورکونکې اوبه نازلې کړې او دې سره باغونه او ميوې راوزی او هغه بيا کټ کولې شی. اوددې غله په پنډيرو کښې اچولې شی. او د کهجورو اوچتې اوچتې ونې مو پيدا کړې چه دا ښه ميوه کوی او د ميوې نه ډکې وی. اودا د مخلوق رزق دې. او هم ددې اوبو نه مونږ مړه زمکه ژوندئ کړه او هغه ښه جوبن کښې شوه او دخشکئ نه پس تازه شوه. اوخوشی او خشك ميدانونه شنه شو. دا مثال دې د مرګ نه پس د دوباره ژوندی کيدو.او د هلاکت نه پس د آباديدو نښې دی چه دا تاسو روزانه ګورئ.آيا ستاسو رهبری دې طرفته نه ده؟ چه الله ﷻ دمردګانو په سوزولو قادر دې.نو يو بل آيت مبارك کښې دی چه ﴿لَخَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ۝ ﴾يعنی دآسمان اوزمکې پيدائش دانسانی پيدائش نه ډيرزيات دې.اويو بل آيت مبارك کښې دی چه﴿ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِىْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَلَمْ يَعْىَ بِخَلْقِهِنَّ بِقٰدِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُّحْىِۦَ الْمَوْتٰى ۗ بَلٰٓى اِنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ

قَدِيْرٌ ﴾ یعنی آیا دوی نه ګوری چه الله زمکې او آسمانونه پیدا کړل او ددې په پیدانش ستړې نشو. او آیا په دې قادر نه دې مړی ژوندی کړی؟ بیشکه هغه په هر څیز قادر دې. الله ﷻ فرمائي چه ﴿ وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنَّكَ تَرَى الْاَرْضَ خَاشِعَةً ﴾ الخ. یعنی ته ګورې چه زمکه بالکل اوچه او بنجره وی اومونږ آسمان نه باران راوروو چه دې سره هغه زرغونه شي او فصل کوی. آیا دا څما دقدرت نښې نه دی څه؟ چه کوم ذات دوی پید کړل نو هغه بیشکه د خلقو په دوباره ژوندی کولو قادر دې. او یقنی هغه په ټولو څیزونو قدرت لری.

كَذَّبَتْ	قَبْلَهُمْ	قَوْمُ نُوْحٍ	وَّاَصْحٰبُ الرَّسِّ	وَثَمُوْدُ ⑫
دروغ اوګڼړل	مخکښې ددویْ نه	قوم دنوح	او ملګرو دکوهي	او ثمودیانو
د دوی نه وړاندې ...... د نوح علیه السلام قوم ...... او د کوهی ملګرو او ثمودیانو				

وَعَادٌ	وَّفِرْعَوْنُ	وَاِخْوَانُ لُوْطٍ ⑬	وَّاَصْحٰبُ الْاَيْكَةِ	وَقَوْمُ تُبَّعٍ
عادیانو	او فرعون	او رونړو دلوط	او خلقو دځنګل	او قوم دتبع
او عادیانو او فرعونیانو او دلوط ﷺ رونړو او دبنړو اوسیدونکو او دتبع قوم				

كُلٌّ	كَذَّبَ الرُّسُلَ	فَحَقَّ	وَعِيْدِ ⑭	اَفَعَيِيْنَا	بِالْخَلْقِ
دې ټولو	دروغ اوګڼړل رسولان	پس ثابت شو	عذاب زما	آیا نو عاجزه ووْ مونږه	په پیداوښت
دې ټولو خپل خپل پیغمبران دروغژن ګنړلي وو | نوزما دعذاب فیصله پرې ثابته شوه | نوآیا مونږ (ددویْ)					

الْاَوَّلِ	بَلْ	هُمْ فِيْ لَبْسٍ	مِّنْ خَلْقٍ جَدِيْدٍ ⑮
ړومبنی سره	بلکه دویْ	په شك کښی پراته دی	دپیداوښت نوی نه
په اول ځل پیدا کولو باندې ستړی شو | نه بلکه دویْ دنوی سره دپیداکیدو په باره کښې شک کښې پراته دی			

قوله تعالی:- فَحَقَّ وَعِيْدِ ⑭

دنبیانو تکذیب کولو والا قومونه تباه شو :- الله ﷻ مکې والا د عذاب نه ویروی. او کوموخلقو ددوی پښان ددوی نه مخکښې تکذیب کړې وو لکه دحضرت نوح علیه السلام قوم چه هغویْ الله ﷻ په اوبو کښې تباه کړی وو. او اصحاب رس چه دهغویْ پورا واقعه د سورة فرقان تفسیر کښې تیره شوې ده. او ثمودیانو او قوم عاد او دحضرت لوط علیه السلام امت هغویْ الله ﷻ په زمکه کښې ښخ کړی وو. او دې زمکې نه نې یخ دلدل جوړ کړو. دا ټول هر څه وو؟ دا ددوی د کفر او سرکشیْ بدله وه. داصحاب ایکه نه مراد قوم شعیب دې. او د قوم تبع نه مراد یمانی دی. سورة دخان کښې هم ددوی واقعه تیره شوې ده. اوهم هغه خانې کښې ددې پوراتفسیر دې. دلته د دوباره لیکلو ضرورت نشته دې. فالحمدلله.

قوله تعالی:- كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ

د یو نبی تکذیب دټولولو انبیاء کرامو تکذیب دې: دې ټولوامتونو دخپلو نبیانوعلیهم السلام تکذیب کړې وو او دوی دالله ﷻ عذاب سره تباه کړې شو. دالله تعالی هم دا عادت جاری دې. دا یاد ساتیْ چه یو رسول نه منلووالا دټولو رسلانو نه منلو والا دې. لکه دالله ﷻ ارشاد دې چه ﴿ كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوْحِ ٍۨ الْمُرْسَلِيْنَ ۞ ﴾ قوم نوح د رسولانو انکار اوکړو حالانکه دوی ته یو رسول راغلې وو. نودوی داسې وو که چرې دوی ته ټول رسولان راغلی وو نو دوی به هم دهغویْ تکذیب کړې وو. او یو به نې هم نه منلو. دیو به نې هم تصدیق نه کولو. په دوی ټولو باندې دالله ﷻ دعذاب وعده ددوی د کړو په وجه ثابت شوه اوصادق شوه. نو اهل

مکه او نورو مخاطبو خلقو ته پکار دی چه ددې بد خصلت نه پرهیزاوکړی . هسې نه چه په دوی هم عذاب نازل شی . کله چه دوی نه وو نو ددوی پیدا کول مونږ باندې څه ګران وو؟ چه اوس دوی د دوباره پیدائش نه منکر دی، د ابتداء نه خو اعاده کول ډیر آسان وی. لکه فرمان دې چه ﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ﴾ یعنی شروع نه هغه پیدا کړنی او دوباره به اعاده هم هغه پاك ذات کوی . دا دهغه لونې ذات دپاره ډیر آسان دی . سورة یاسین کښې دالله ﷻ فرمان تیر شوې دې چه ﴿وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا ﴾ الخ . یعنی خپل پیدائش ئې هیر کړو او خمونږ مخکښې مثالونه بیانوی . او وې ونیل چه دا سخا او راسته هډوکی به څوك ژوندی کوی ؟ نو دوی ته جواب ورکړه چه هغه ذات چه کوم تاسو په ړومبی ځل پیدا کړنی او هغه ټول مخلوق معلوم دی . صحیح حدیث مبارك کښې دی چه الله ﷻ فرمائی چه ماته بنی آدم تکلیف راکوی او وائی چه ما الله ﷻ دوباره نشی پیدا کولې . حالانکه په ړومبی ځل پیدا کول د دوئم ځل پیدا کولو نه آسان دی (١).

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ ۖ وَنَحْنُ

اوبیدا کړې دې مونږه انسان|اوپوهیږو مونږه |په هغه |چی وسوسه کوی|په هغې سره |زړه دهغه |او مونږه

اویقینا مونږ انسان پیدا کړو|اودده په زړه کښې چې کومې وسوسې راځی (هغه هم) مونږ پیژنو| | ومونږ

أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿١٦﴾ إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ

زیات نزدې یو | دهٔ ته | دركك دمرئ نه | کله چی اخلی | دوه اغستونکی فرښتې

خوددهٔ د سا د رګ نه هم زیات نزدې یو |............څه وخت چې دوه لیکونکې فرښتې ددهٔ

عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ ﴿١٧﴾ مَا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ

دښی طرفنه | او دګس طرفنه | ناستې وی | نهٔ وائی انسان | یوه خبره |

د ښی اوګس طرف ته موجودې وی | اودانسان د خلې نه چې څنګه څه لفظ اوځی

إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿١٨﴾ وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ

مګر دهغې سره وی | ساتونکې | حاضره فرښته | او راغله | بې هوشی دمرګ

نوددهٔ سره یو ساتونکې (فرښته ددې دلیکلو دپاره) تیاره موجود وی | اودمرګ بې هوشی

بِالْحَقِّ ۚ ذَٰلِكَ مَا كُنتَ مِنْهُ تَحِيدُ ﴿١٩﴾ وَنُفِخَ

دحق سره | دا هغه څیز دې | چی وې ته | دهغې نه | چی به ترتښتیدلې | او پوکې اووهلې شو |

په رښتیا راورسیده | دا هغه څیز دې چې ددې نه به ته تښتیدلې | ....اوشپیلئ به

فِي الصُّورِ ۚ ذَٰلِكَ يَوْمُ الْوَعِيدِ ﴿٢٠﴾ وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّعَهَا

په صور کښی | دا هغه ورځ ده | چی ته به تر یرولې کیدې | او راغې | هر انسان | چی ووی دهغه سره

پوک وهلې شی |هم دا دعذاب ورځ ده|... اوهر کس به په داسې حالت کښې پیش کیږی چې یوه (فرښته

---

(١) صحیح بخاری کتاب العتق باب الخطاء والنسیان فی العتاقة والطلاق : ٢٥٢٨، صحیح مسلم: ١٢٧.

سَآئِقٌ | وَّشَهِيدٌ ۝ | لَقَدْ كُنتَ | فِي غَفْلَةٍ | مِّنْ هٰذَا
يو راوستونكي | او يو گواهي كونكي | بيشكه وې ته | په غفلت كښې | ددې ورځې نه |
به ئې راولی | اوبله به ورسره گواه وی | (دا به ورته وئیلی شی) ته خو ددې ورځې نه په غفلت كښې وې

فَكَشَفْنَا | عَنكَ | غِطَآءَكَ | فَبَصَرُكَ | الْيَوْمَ | حَدِيدٌ ۝
نو لرې كړه مونږه | ستا نه | پرده ستا | پس نظر ستا | نن ورځې | تيز دې |
خو مونږ درله (دسترگونه) پرده پرانسته | نونن خو دې نظر ډير تيز دې |

قوله تعالى:- وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ۝

دالله ﷻ علم او قدرت دانسان د شا رگ نه زيات نزدې دې :- الله ﷻ فرمائی چه هم هغه د انسان خالق دې او د هغه علم دټولو څيزونو احاطه كړې ده. تر دې چه انسان زړه كښې كوم خراب خيالات پيداكيږی دهغې ورته هم معلومات شته دې.صحيح حديث مبارك كښې دی چه الله ﷻ ځما دامت هغه خيالات معاف كوی چه كوم ددوی په زړه كښې پيدا شی.تر كومې چه هغه دژبې نه ادا نه شی.يا پرې دې عمل اونكړی. او مونږ ددوی دساه درگ نه هم زيات نزدې يو.يعنی ځمونږ فرښتې او بعضو وئيلی دی چه ځمونږ علم كښې دی.ددوی غرض دادې چه هسې نه حلول او اتحاد رانشی چه بالاجماع دهغه مقدس رب نه ډير لرې دی او هغه پاك ذات ددې نه بالكل پاك دې.خو د لفظ تقاضا دا نه ده ځكه چه (وانا) ئې اونه وئيل بلكه (ونحن)ئې اووئيل يعنی ما او نه وئيل بلكه مونږ اووئيل. هم دا لفظ دهغه سړی باره كښې وئيلې شوی دی چه دهغه مرگ نزدې وی او هغه دنزع په حالت كښې وی. فرمان دې چه ﴿وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُبْصِرُونَ ۝﴾الخ،يعنی مونږ تاسو ستاسو ټولو نه نزدې يو خو تاسو ته ددې معلومات نشته دې.دلته هم مراد فرښتو دومره نزدې والئ دې. لكه فرمان دې چه ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ۝﴾يعنی مونږ ذكر نازل كړو او مونږ ددې محافظ يو. فرښتو ذكر يعنی قران پاك راوړې دې. اودلته هم مراد د فرښتو دومره نزديكت دې. او دې باندې الله ﷻ دوی ته قدرت وركړې دې.نو انسان سره يو فرښته وی اويو شيطان.هم داشان شيطان هم انسانی جسم كښې گرزی لكه څنگه چه وينه گرزی.لكه څنگه چه د ريښتونو ريښتونی نبی حضور نبی كريم صلی الله عليه وسلم فرمائيلی.په دې وجه دې نه پس فرمائی چه دوه فرښتې ستاسو كيڼې او ښی طرفته ناستې وی ستاسو عملونه ليكی. دابن آدم دخولې نه چه كوم كلمات اوځی دا محفوظ كوی او دا نه پريږدی او دې زر ليكی نو دې دپاره فرښتې مقرر دی. لكه فرمان دې چه ﴿ وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ﴾ الخ، اوتاسو باندې محافظ دی مقربې فرښتې چه ستاسو د فعل نه خبردار دی . ليكونكې دی. حضرت حسن رحمة الله عليه او حضرت قتاده ؓخو فرمائی چه دافرښتې هر نيك او بد كار ليكی([1])د حضرت ابن عباس ؓ دوه اقوال دی،يو خو دادې او بل قول ددوی دا دې چه ستاسو ثواب او عذاب ليكی خود آيت ظاهری الفاظ د ړومبی قول تائيد كوی. ځكه چه فرمان دې چه كوم لفظ راوزی نوهغې سره دهغې محافظ تيار وی.مسنداحمد كښې دی چه انسان يو كلمه دلله ﷻ درضامندئی وائی او دې هغه كلمه څه د لوئې اجر والا كلمه نه گنړی.او الله ﷻ دده دپاره ترقيامته پورې خپل رضامندی ليكی.او يو كلمه د بدئی دناراضگئ درب اووائی داسې پرواهئ سره نو الله ﷻ دهغې په وجه پده خپله ناراضگی تر دقيامت د ورځې پورې ليكی.حضرت علقمه رحمة الله عليه چه دې حديث مبارك څه دډيرو خبرو نه بچ كړم. ترمذی وغيره كښې دا حديث

---

[1] الطبری : ۳٤٥/۲۲.

مبارك شته دې او امام ترمذی دې ته حسن وائی (۱) احنف بن قیس رحمة الله علیه فرمائی چه ښی طرف والا نیکئ لیکلی او دا په گس طرف والا باندې امین وی .هر کله چه بنده نه څه اوشی نو دا وائی چه صبر شه که پدې وخت کښې ده ددې نه توبه ویستله نو دا مه لیکه . اوکه توبه اونه باسی نو دا لیکی(ابن ابی حاتم) امام حسن بصری رحمة الله علیه به ددې آیت مبارك تلاوت کولو او فرمائیل به نې چه انې ابن آدم ستا دپاره صحیفه پرانیستې شوې ده اوپه تا دوه مقربې فرښتې مقرر دی . یو ستا ښی طرفته او بله ستا گس طرفته . ښی طرف والا خو ستادنیکو حفاظت کوی او گس طرف والا ستابدئی گوری.نواوس چه ته څه غوارې نو هغه عمل کوه لږ کوې که زیات ، هرکله چه ته مړ شې نو دا دفتر به بند کړې شی. اوتاسره به ستا قبر کښې کیخودې شی . اود قیامت په ورځ چه ته کله پاسې نو دا به ستامخکښې وی. الله ﷻ هم ددې باره کښې فرمائی چه ﴿ وَكُلَّ إِنسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ ۖ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنشُورًا ﴾ الخ،دهر انسان شامت اعمال مونږ دهغه په غاړه کښې اچولې دې. او مونږ به د قیامت په ورځ د ده مخکښې د اعمال نامې یو کتاب پرانیزو. اودا به دې پرانیستې بیا مومی. بیا به ده ته اووئیلې شی چه خپل کتاب اووایه . نن ته په خپله دخپل حساب اخستلو دپاره کافی ئې . بیا حضرت حسن رحمة الله علیه فرمائی چه په الله ﷻ قسم هغه ډیر زیات عدل اوکړو چه هغه ذات ته په خپله دخپلو عملونو محافظ جوړ کړې.حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه کومه خرابه کلمه ته د خپلې خولې نه اوباسې نو هغه ټول لیکلې کیږی تر دې چه ستا داوینا چه ما هم اوخوړل او ماهم اوڅکل، څه لاړم ، څه راغلم او ما اوکتل. بیاد زیارت په ورځې دده اعمال پیش کولې شی.خیر اوشر باقی ساتلې شی.او نور ټول هر څه ختمولې شی. هم دې معنی کښې دالله ﷻ یو ارشاد مبارك دې چه ﴿ يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ ۖ وَعِندَهُ أُمُّ الْكِتَابِ ﴾ دحضرت امام احمد رحمة الله علیه باره کښې مروی دی چه خپل مرض الوفات کښې ئې فریاد کولو نو دوی ته معلوم شوچه حضرت طاوئس رحمة الله علیه فرمائی چه فرښتې داهم لیکی. نودوی فریاد کول هم بند کړل . الله ﷻ دې په هغوئ خپل رحمت اوکړی چه دخپل مرگ به وخت کښې ئې هم اُف او نه کړو. بیا فرمائی چه انې انسانه د مرگ بې هوشی راروانه ده . او په هغه وخت کښې به ستا هغه شك لرې شی چه کوم کښې ته نن ئې . په هغه وخت به تاته اووئیلې شی چه هم دادی هغه څه چه ته ترې تښتې ، اوس چه هغه راغلو نو ته څنگه ددې نه نجات موندې شې . اونه منع کولې شې.او نه ئې ختمولې شې . اونه ددې مقابله کولې شی. او نه ستا سو مددگا راو سفارشی په کار راتلې شی.هم داصحیح دی چه دلته خطاب مطلق انسان ته دې.اگر چه بعضو وئیلی دی چه کافر ته دې اوبعضو وئیلی دی چه نور څه هم دی . حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی چه دخپل پلارد څنکدن په وخت کښې دوی دهغه سر ته ناست وو. په دوی بې هوشی تله راتله. نوما دابیت اووئیلو چه :

من لایزال دمعه مقنعا *** فانه لابد مرة مذفوق

مطلب دادې چه دچا اوښکې ولاړې دی نو دا هم یو ځل بهیږی.نودوی خپل سرمبارك اوچت کړو او وې وئیل چه انې خوږې لورې داسې نه بلکه چه څنگه الله ﷻ فرمائیلی دی چه ﴿ وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ۖ ذَٰلِكَ مَا كُنتَ مِنْهُ تَحِيدُ ﴾ اویو روایت کښې دبیت وئیل اود حضرت ابوبکرصدیق ﷺ دامروی دی چه داسې نه بلکه دا سې آیت اووایه.ددې اثر نورهم ډیر زیات طریق دی اوما هغه په سیرة الصدیق کښې ددوی د وفات بیان کښې لیکلی دی.یو صحیح حدیث مبارك کښې دی چه په حضور نبی کریم صلی الله علیه وسلم کله د مرگ وخت راغلو نو حضور نبی کریم صلی الله علیه وسلم به د خپل رخسار مبارك نه اوښکې اوچولې او فرمائیل به ئې چه سبحان الله دمرگ ډیرې سختې دی(۲) ددې آیت مبارك د ړومبی جملې

---

(۱) ترمذی کتاب الزهد باب ماجاء فی قلة الکلام: ۲۳۱۹، وسنده حسن ابن ماجه: ۳۹٦۹. احمد: ٤٦۹/۳.
(۲) صحیح بخاری کتاب المغازی باب مرض النبی ﷺ ووفاته: ٤٤٤۹.

تفسیر په دوه طریقو سره دې یو خو دا چه ((ماصول)) دې یعنې دا هغه دی چه دا تا لرې ګنړل . او دویم قول دادې چه دلته ((مانافیه)) دې نو معنی به شي چه دا هغه څیز دې چه ددې نه د جداکیدواو ددې نه د بچ کیدو کښې تاګښې هیڅ قدرت نشته دې او نه ددې نه لرې کیدیشې. معجم کبیر طبرانې کښې حضور نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمائي چه دهغه سړي مثال چه دمرګ نه تښتې دهغه لومبړې په شان دې چه دهغې نه زمکه خپل قرض غواړي او دا دهغه نه اوتښتي. او هرکله چه ستړې شي نو خپله جونړئ کښې ننوته. نو چونکه زمکه خو هغه خانې کښې موجود وه نو دې ته اونیل چه ما ته خپل قرض راکړه. نو دا بیا دهغه خانې نه په منډه شوه. په ساه ساه وه.او ددې حالت خراب و ، او آخر منډه منډه وهلو وهلو کښې مړه شوه.([1]) غرض دا چه څنګه دې لومبړې ته د زمکې ته د تښتې لار بنده وه نو داشان انسان ته دمرګ نه د تښتیدو لارې بند دی.دې نه پس د شپیلۍ وهل ذکر دې او ددې تفسیر والا پورا حدیث مبارک تیر شوې دې. او و حدیث مبارک کښې دی چه حضور نبی کریم صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل چه څنګه آرام اوراحت حاصلولې شم حالانکه شپیلۍ والا فرښتې شپیلۍ باندې خوله اېښودې ده.او سرې ئې ټیټ کړې دالله ﷻ د حکم انتظار کښې ده چه کله به دوې ته د پوک وهلو حکم کیږي . نو صحابه کرام رضي الله عنهم اوونیل چه یارسو الله مونږ څه اووایو.حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه﴿ حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ ﴾([2])بیا فرمائي چه هر سړي سره به یو فرښته میدان حشرته خي. اویو فرښته به دده داعمال ګواه وي.ظاهر آیت مبارک کښې هم دا دی اوامام ابن جریر رحمة الله علیه هم دا خوښوي([3])حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه ددې آیت مبارک تلاوت په منبر اوفرمائیلو او بیا ئې اوفرمائیل چه یو چلولو والا چه هغه سره به دا میدان حشرته رازي او یو به ګواه وي اوهغه به دده داعمال شهادت ورکوي([4])حضرت ابوهریره رضي الله عنه فرمائي چه دسائق نه مراد فرښته ده.او دشهید نه مراد عمل دې. حضرت ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چه سائق به د فرښتو نه وي اوس دشهید نه مراد انسان دې چه پخپله به خپل خان ګواهي ورکوي . بیا دې نه پس چه کوم آیت کښې خطاب دې نوددې باره کښې درې اقوال دی. یو دا چه دا خطاب به کافرته وي.دویم دا چه ددې نه مراد عام انسانان دی،نیک او بد ټول.دریم دا چه ددې نه مراد حضور نبی کریم صلی الله علیه وسلم دې.د دویم قول توجیه داده چه دآخرت او دنیا هغه نسبت دې چه کوم دبیدارئ او خوب باره کښې دې. اودریم قول مطلب دادې چه ته ددې قرآن پاك د وحی نه مخکښې غفلت کښې وې . مونږ دا قرآن پاك نازل کړو او ستاسو سترګونه مو پرده لرې کړه . اوستا نظر تیز شو.خو الفاظ قرانی نه ظاهر دادی چه ددې نه مراد عام دې.یعنی هر سړي ته به اوونیلې شي چه ته ددې ورځې نه غافل وې او د قیامت په ورځ به دهر سړي سترګې اوغړیږي . تر دې چه کافر به هم په استقامت شي.خودا استقامت به دته هیڅ فائده نه ورکوي.لکه څنګه چه فرمان دې چه ﴿اَسْمِعْ بِهِمْ وَاَبْصِرْ يَوْمَ يَاْتُوْنَنَا لٰكِنِ الظّٰلِمُوْنَ الْيَوْمَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ﴾ یعنی په کومه ورځ چه دوی مونږته راشي.نو ښه به آورې او ګوري،او آیت مبارك کښې دی چه ﴿وَلَوْ تَرٰۤى اِذِ الْمُجْرِمُوْنَ نَاكِسُوْا رُءُوْسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ؕ رَبَّنَاۤ اَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا اِنَّا مُوْقِنُوْنَ﴾ یعنی کاش چه تا کتلې چه ګناهګار خلق به دخپل رب مخکښې ټیټ سرولاړ وي.اووائي به چه یاالله ﷻ امونږ واوریدل اومونږ اوکتل اومونږ واپس کړه نومونږ به نیك عملونه کوواوکامل یقین به ساتو.

---

[1] طبراني : ۶۹۲۲،

[2] ترمذی کتاب تفسیر القران باب ومن سورة الزمر : ۳۲۴۳، احمد: ۷/۳، حاکم : ۵۵۹/۴، ابن حبان : ۸۲۳، .

[3] الطبری : ۳۴۷/۲۲.

[4] الطبری : ۳۴۷/۲۲.

وَقَالَ قَرِيْنُهٗ هٰذَا مَا لَدَيَّ عَتِيْدٌ ﴿٢٣﴾ اَلْقِيَا فِيْ جَهَنَّمَ

او اووئيل ملگرى دهغه | دا هغه دي | چې حواله ووْ ماته | حاضر دي | اے دوه فرښتو اوغورزوئ | په دوزخ کښې

او دهغه ملگرې فرښته به اووائى اچې دا هغه (عمل نامه) ده | چې ماسره تياره پرته ده | (حکم به اوشى) چې ائې دواړو فرښتو!

كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيْدٍ ﴿٢٤﴾ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ

هر سخت كافر | عناد كونكې (ضدى سړې) | منع كونكې | خير لره | دحدنه اوړيدونكې

هر ناشکره سرکشه دوزخ ته اوغورزوئ | چې (خلق به ئې د) دنيکئ نه منع کول | حد نه تيريدونکې او

مُّرِيْبٍ ﴿٢٥﴾ الَّذِيْ جَعَلَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَاَلْقِيٰهُ

شك كونكې | هغه كس | چې جوړ كړې ئې ووْ | دالله سره | معبود (خدائې) | بل | پس اوغورزوئ هغه

شک کونکې ووا | چا چې الله ﷻ سره نور معبودان مقرر کړې دي | تاسو دواړه دا کس په سخت عذاب

فِي الْعَذَابِ الشَّدِيْدِ ﴿٢٦﴾ قَالَ قَرِيْنُهٗ رَبَّنَا مَا اَطْغَيْتُهٗ

په عذاب سخت كښې | اووئيل ملگرى دهغه | اے ربه زمونږه | نهٔ دې جوړ كړې ما سركشه دهٔ لره

کښې واچوئ | د هغه (شيطان) ملگرې به اووائى اچې ائې زمونږ ربه ما دې نه دې سرکشه کړې |

وَلٰكِنْ كَانَ فِيْ ضَلٰلٍۭ بَعِيْدٍ ﴿٢٧﴾ قَالَ لَا تَخْتَصِمُوْا لَدَيَّ

وليكن | ووْ دې | په گمراهئ لرې كښې | اووئيل الله | جگړه مهٔ كوئ | زما وړاندې

بلکه دې پخپله په غټه گمراهئ کښې پروت وو | .... الله ﷻ به اوفرمائى چې زما وړاندې

وَقَدْ قَدَّمْتُ اِلَيْكُمْ بِالْوَعِيْدِ ﴿٢٨﴾ مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ

او مخکښې ليږلې ووْ ما | تاسو ته | يرونه (خبردارې دبد انجام نه) | نهٔ بدليږى خبره

جگړې مه کوئ | او ما تاسو (په دنيا کښې) وړاندې ددې عذاب نه ويرولى وئ | نو زما په دربار کښې به (نن)

لَدَيَّ وَمَآ اَنَا بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ﴿٢٩﴾

په دربار زما كښې | او نهٔ يم زهٔ | ظلم كونكې | په بندگانو خپلو باندې |

فيصله نه بدليږى (کومه چې ما کړې وى) | او زهٔ پخپلو بندگانو ظلم کونکې نه يم |

قوله تعالى:- قَالَ قَرِيْنُهٗ رَبَّنَا مَآ اَطْغَيْتُهٗ

دانسان گواه او نگران فرښتو:- الله ﷻ فرمائى چه کومه فرښته د ابن آدم په اعمالو مقرر ده، هغه به ددوى د اعمالو شهادت ورکوى او وائى به چه دادې ماسره تيار حاضر. بغير دکمې زياتى نه. حضرت مجاهد رحمة الله عليه فرمائى چه دا به دهغه فرښتې کار چه کومې ته سائق وئيلې شى چه کومې دې محشر ته راوړې وو. امام ابن جرير رحمة الله عليه فرمائى چه خما په نيز مختار قول دادې چه دې کښې شامله ده هغه فرښته چه کومه به گواهي ورکوى او دا فرښته. هم اوس به الله ﷻ د خپل مخلوق فيصلې بنه په عدل او انصاف سره کوى ﴿اَلْقِيَا﴾ د تثنيه صيغه ده. بعضې نحويان وائى چه بعضو عربو به واحد تثنيه کولو لکه د حجاج مقوله مشهور ده چه هغه به خپل جلاد ته وئيل چه ﴿اضربا عنقه﴾ تاسو دواړه دده څټ اووهئ: حالانکه جلاد به يو وو. ابن جرير رحمة الله عليه ددې شهادت کښې دعربئ يو شعر هم پيش کړې دې، بعضې وائى چه دا اصل کښې نون تاکيد دې. او ددې تسهيل الف طرفته کړې شوې دې خو

دا بعيد دى . ځکه چه داسې د توقف حالت کښې وی. په ظاهره دا معلوميږی چه دا خطاب پورته والا دوؤ فرښتو ته به وی. راوړونکې فرښتې دې د حساب دپاره پيش کړو او ګواهئ ورکونکې ګواهی ورکړه. نو الله ﷻ به دې دواړو ته حکم اوفرمائی چه دې د جهنم اور کښې واچوئی اوهغه ډير بدترين ځائې دې . الله ﷻ دې مونږ ددې ځائې نه محفوظ اوساتی. بيا فرمائی چه هر کافر او هر دحق مخالف او حق نه ادا کولو والا او دهرې نيکئ او صله رحمئ او ښيګړې نه خالی اوسيدو والا اود هر حد نه تيردونکی والا که دا دحدنه تيريدل د مال په صورت کښې وی او که په خبرو کښې و تنګ کښې دالله ﷻ د احکام پرواه نه کولو والا وی اوهر شك کوونکی او دالله ﷻ حکم نه منونکی دپاره هم دا حکم دې چه دې اونيسئ اودجهنم اور کښې ئې واچوئی چه سخت عذاب کښې وی .

قيامت کښې د جهنم اعلان:- مخکښې حديث مبارك تيرشوې دې چه دقيامت په ورځ جهنم د خلقو مخکښې خپل څټ راوباسی او په اوچت آواز به اووائی اودا به تول محشر والا آوری چه څه په درې قسمه خلقو مقرر کړې شوې يم . هر سرکشه حق نه مخالف باندې،او هر مشرك باندې،اوپه هر تصوير جوړونکی.بيا دې داتول راونيسی.دمسند يو حديث مبارك کښې دی چه دا دريم قسم خلق به هغه وی چه کوم به ظلم قتل کوی(١) بيا فرمائی چه ددې ملګرې به اووائی چه ددې نه مراد شيطان دې چه کوم سره موکل وو. دې به ددې کافر په کتلو سره خپل ځان بری کوی اووائی بـه چه ما دې نه دې لمسولې بلکه دې خو پخپله ګمراه شوې وو. ده باطل پخپله قبول کړې وو. دحق پخپله مخالف وو. لکه څنګه چه بل ځائې کښې دی چه کله شيطان اوګوری چه کار ختم شو نو اوبه وائی چه تاسو سره الله ﷻ رينښتونې وعده کړې وه او څه خو وعده خلاف يم ، ځما خوتاسو باندې هيڅ زور نه وو.ما چه تاسوته څه اووئيل نو تاسو هغه زر اومنل اوس ما مه ملامته کوئی . بلکه خپل ځانونه ملامت کړئی . نه خو څه ستاسو بکار راتلې شم او نه تاسو ځما په کار راتلې شئ . تاسو چه څه شريك جوړولم څه خو ددې نه ډير مخکښې انکاری اوم. اوظالمانودپاره دردناك عذاب دې . بيا فرمائی چه الله ﷻ شيطان ته او دده ملګری انسان ته فرمائی چه ځما مخکښې جنګ مه کوئی ځکه چه انسان بـه وائی چه ياالله ﷻ ده خو څه ګمراه کړې او اګر چه ماته نصيحت راغلې وو ،اوشيطان به وائی چه ما دې نه دې ګمراه کړې .نو الله ﷻ به دوی ددې خبرو نه منع کړی او ورته به اوفرمائی چه ما په تاسو خپل حجت ختم کړې دې د رسولانو په ذريعه دا ټولې خبرې تاسو ته آورولې شوی دی.تاسو ته مې کتابونه ليږلی وو،او تاسو مې په هره هره طريقه او هر هر رنګ پوهه کړی وې . واورئی چه کومه فيصله کول وی هغه ما کړې ده . ځما خبرې نه بدليږی،څه ظالم نه يم چه دنورو په ګناهونو يو کس اونيسم.هر سړی باندې اتمام حجت شوې دې. اوهر سړې د خپلو ګناهونو پخپله ذمه دار دې .

			يَوْمَ	نَقُولُ
			په کومه ورځ	چې اووايو مونږه
			په کومه ورځ	
لِجَهَنَّمَ	هَلِ امْتَلَأْتِ	وَتَقُولُ	هَلْ مِنْ مَّزِيْدٍ۝	وَأُزْلِفَتِ
دوزخ ته	آيا ډك شوې ته	او هغه به اووائی	آيا نور څه شته	او ورنزدې به کړې شی
چې به مونږ دوزخ ته اووايو	چې آيا ته ډک شوې ؟	نوهغه به اووائی چې څه نور هم شته ؟	او	

(١) احمد : ۳/۴۰، ابن ابي شيبة: ۱۳/۱٦۰، مسند ابي يعلى : ۱۱۴٦، البعث والنشور للبيهقي : ۵۷۷، المعجم الاوسطى : ۳۹۹۳،

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴿٣١﴾ هَٰذَا مَا تُوعَدُونَ

جنت | پرهیزګارانو ته | چې نۀ به وی لرې | دا هغه څیز دې | چې ستاسو سره به ئې وعده کیدله

پرهیزګارانو ته به جنت رانزدې کړې شی | هغه به څه لرې نه وی | هم دا هغه (جنت) دې د کوم چې

لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ ﴿٣٢﴾ مَنْ خَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ

دپاره دهر رجوع کونکی | حفاظت کونکی | هغه څوك | چې اویریدو | درحمن نه | بې دلیدو دهغه نه

تاسو سره وعده کولې شوه | هر رجوع کونکی او (دحقوقو) حفاظت کونکی دپاره | چې بې لیدلو دالله

وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ ﴿٣٣﴾ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ذَٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ ﴿٣٤﴾

او راغې | په زړۀ | رجوع کونکی سره | ننوزئ دې ته | په سلامتیا سره | دا ورځ دهمیشوالی ده

نه ویریږی | او رجوع کونکی زړه سره راشی | دې (جنت) ته په سلامتئ سره داخل شئ | دا دهمیشه اوسیدو ورځ ده

لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ ﴿٣٥﴾

وی به دپاره دهغوئ | هغه | چې غواړئ ئې هغوئ | په هغې کښې | او زمونږ سره | ددې نه هم زیات ډیرڅه دی

دوئ دپاره به هلته هر هغه څه وی | چې دوئ ئې غواړی | ....او مونږ سره نور هم ډیرڅه دی

قوله تعالي:- يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ

دجهنم الله ﷻ سره هم کلام کیدل :- چونکه الله ﷻ جهنم سره وعده کړیده چه هغه ذات به دا ډکوی نو په دې وجه به دقیامت په ورځ چه کوم انسانان اوجنات دده قابل وی نو دې کښې به اچولې شی. اوالله ﷻ به تپوس کوی چه اوس خو ډك شوې که نه؟ نو دې به وائی که څه نور ګناهګار باقی وی نو هغه هم ماته کښې راواچوئی. صحیح بخاری کښې ددې آیت مبارك تفسیر کښې داحدیث مبارك دې چه حضور نبی کریم صلی الله علیه وسلم اوفرمائیلو چه جهنم کښې به ګناهګار اچولې شی. اوهغه نور زیات طلب کوی تردې چه الله ﷻ به په ده خپل قدم مبارك کیږدی نو جهنم به اووائی چه بس بس. دمسند احمد یو حدیث مبارك کښې دی چه په هغه وخت کښې به دې ډك شی او وائی چه ائې الله ستاد عزت اوکرم قسم بس بس (١) اوپه جنت کښې به ځائې بچ شی او الله ﷻ په یو نوې مخلوق پیدا کړی او دې ځائې کښې به ئې آباد کړی (٢).

دجهنم او جنت خپلو کښې مکالمه - صحیح بخاری کښې دی چه دجنت او دوزخ مینځ کښې یو ځل خبرې اترې اوشوې. جهنم اووئیل چه څه متکبر او جبار لره مقرر کړې شوې یم. جنت اووئیل چه ځما دا حال دې چه ما کښې به کمزوری خلق او هغه خلق چه دنیا کښې به ورته دعزت په سترګه نشو کتلې هغوئ به داخلیږی. نو الله ﷻ جنت ته اوفرمائیل چه ته ځما رحمت ئې او په خپلو بندګانو چه په چا رحمت کوم نو هغوئ ته به دا رحمت ورکوم. اوجهنم ته به اووائی چه ته ځما عذاب ئې تاسره چه څه چاته عذاب ورکول غواړم نو هغه ته به عذاب ورکوم. خو تاسو دواړه به بالکل ډك شئ. نو جهنم به نه ډکیږی تر دې چه الله ﷻ خپل قدم مبارك په ده باندې کیږدی. نوبیا به اووائی چه بس بس. نو په هغه وخت کښې به دې ډك شی او دده ټول جوړونه به خپلو کښې ورشی. اوالله ﷻ به خپل مخلوق کښې په چا ظلم نه

---

(١) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة ق باب قوله (وتقول هل من مزید) ٤٨٤٨.

(٢) احمد: ٣٣٤/٣، صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی (وهو العزیز الحکیم): ٧٣٨٤، صحیح مسلم: ٢٨٤٨، ترمذی: ٣٢٧٢، احمد: ١٣٤/٣.

کوی . خو چه په جنت کښې کوم ځائې باقي پاتې شي دهغې د ډکولو دپاره به الله ﷻ يو بل مخلوق پيدا کړي ([1]) دمسنداحمد يو حديث مبارك کښې د جهنم قول دې چه ما کښې جبر کولووالا بادشاهان او شريف خلق داخليږی الخ ([2]) مسند ابويعلی کښې دی چه حضور نبی کريم صلی الله عليه وسلم فرمائی چه الله ﷻ به ما خپل ذات مبارك ته اورسوی او څه به په سجدې کښې پريوزم، او الله ﷻ به دې سره خوشحاله شي . بيا به څه دالله ﷻ داسې تعريفونه اوکړم چه دې سره به هغه خوشحاله شي . بيا به ماته دشفاعت کولو اجازت راکړې شي، او بيا خما امت د جهنم په پل تيريږی. بعضې خو به د نظر په شان تير شي او بعضې د غشی په شان او بعضې به د تيز آسونو نه زيات تيز ، تر دې چه يو سړې به گنټو مزل کوی او ددې نه به پورې اووځی . او دا به د اعمالو مطابق وی . او جهنم به نور طلب کړی تر دې چه الله ﷻ به په ده خپل قدم کيږدی . نودې به ډك شي او وائی به چه بس بس او څه به په حوض ولاړ يم. خلقو تپوس اوکړو چه حوض څه څيز دې؟نو حضور نبی کريم صلی الله عليه وسلم اوفرمائيل چه دهغې اوبه د پئيو نه زياتې سپينې او د شاتو نه زياتې خوږې دی او دواوړې نه زياتې يخې دی او دمشکو نه زياتې خوشبو دارې دی. پدې باندې د آسمان دستوروننه زيات لوښی دی. او چه چا ددې اوبه اوڅکلې هغه به هيڅ کله نه تږې کيږی. اوچه څوك ددې نه محروم شونو هغه ته به اوبه نه ملاويږی چه خپله تنده پرې ماته کړی ([3]) .

د (هَلْ مِنْ مَّزِيْدٍ) **مطلب او دې کښې اقوال:-** حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه هغه به اووائی چه آيا ما کښې څه کور شته دې چه ما کښې زياتوالې اوشی؟ حضرت عکرمه ﷺ فرمائی چه هغه به اووائی چه آيا ما کښې ديو دراتلو هم ځائې شته دې؟ څه ډك شوم .حضرت مجاهد رحمة الله عليه فرمائی چه په دې کښې به جهنميان اچولې شی. تردې چه دې به اووائی چه څه ډك شوم. او وائی به چه آيا ماکښې د زياتې څه گنجائش شته دې ؟ امام ابن جرير رحمة الله عليه رومبې قول اختيار کړې دې . ددې دويم قول مطلب دادې چه ددې بزرگانو په نيز به داسوال ددې نه پس وی چه الله ﷻ به خپل قدم په ده کيږدی . اوس چه کله هم دده نه تپوس اوشی نو دې به اووائی چه ماکښې هيڅ ځائې باقی نه دې پاتې شوې چه په هغې کښې څوك راشی. يعنی باقی نه دې ډك شوم. حضرت عوفی رحمة الله عليه حضرت ابن عباس ﷺ نه روايت کوی چه دا به په هغه وخت کښې وی چه کله په ده کښې د ستنې هومره ځائې هم پاتې نشی . والله اعلم .

بيافرمائی چه جنت به نزدې وی يعنی د قيامت په ورځ چه لرې نه ده. څکه چه د يو څيز راتلل يقينی وی نو هغه لرې نه شی گنړلې . د (أَوَّابٍ) معنی رجوع کولو والا ، توبه کولو والا ، گناهونو نه پرهيز کولو والا د (حَفِيْظٍ) معنی ده د وعدو پابند.

(أَوَّابٍ) **څوک دی؟**:-حضرت عبيد بن عمر ﷺفرمائی چه(أَوَّابٍ حَفِيْظٍ) هغه دې چه په يومجلس کښې ناستې نه پس پاسی تر کله پورې استغفار اونه وائی. او دوی رحما ن نه دې ليدلې خو ويريږی ترې. يعنی په تنهائی کښې هم دوی ته دالله ﷻ ويره وی. حديث مبارك کښې دی چه هغه سړې به هم د قيامت په ورځ الله ﷻ دعرش دسيوری دلاندې وی چه کوم په تنهائی کښې دالله ﷻ نه ويريږی اود ده سترگو نه اوښکې لاړې شی ([4]) اود قيامت په ورځ الله ﷻ ته سلامت زړه سره مخامخ شي او دې الله ﷻ ته سجده کولو والا وی. دې ته يعنی جنت ته داخل شئ،تاسو ته به دالله ﷻ د ټولو عذابونو نه نجات

---

[1]) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة ق باب قوله (وتقول هل من مزيد) : ٤٨٥٠ صحيح مسلم: ٢٨٤٦.

[2]) احمد: ١٣/٣، وسنده حسن مجمع الزوائد : ١١٢/٧، المنتخب لعبد بن حميد : ٩٠٨، السنة لابن ابی عاصم : ٥٢٨، ابن حبان : ٧٤٥٤.

[3])الطبری :

[4])صحيح بخاری کتاب الاذان باب من جلس فی المسجد ينتظر الصلاة : ٦٦٠، صحيح مسلم: ١٠٣١، ابن حبان : ٤٤٨٦،

ملاوۀ شي. اودا مطلب هم دې چه فرښتې به په دوی سلام وائي. داد ﴿ الْخُلُودِ ﴾ ورځ ده يعنی جنت ته همیشه دپاره جاري ده . او دې ځائې کښې به هیڅکله مرګ نه راځي.او ددې د بیدخله کولو ویره نشته دې. او دهغه ځائې نه د بدلۍ هیڅ ویره نشته دې.بیا فرمائي چه دوی هلته څه غواړي نو هغه به ورته ملاویږي. بلکه ددې بلکه ددې نه هم زیات.کثیر بن مروه رحمة الله علیه فرمائي چه نوردا هم دی چه هلته به جنت والو سره یو وریځ تیر ه شي او هغه به آواز کوي چه تاسو څه غواړئ ؟ تاسو چه څه غواړئ چه هغه راوروم . نو د وی چه د دکوم څیز خواهش کوي نو هغه راو وریږي . حضرت کثیر رحمة الله علیه فرمائي چه چرې څه دې مرتبې به اورسیدم او خما نه سوال اوشو نو څه به وا یم چه ښکلې خوش لباس پیغلې جینکۍ راواوروه. حضور نبی کریم ﷺ چه ستاسو زړه د دکوم مارغه د خوراك خواهش اوکړي نو هغه به په هغه وخت کښې موجوده اوموم‍ي دمسند احمد یو مرفوع حدیث مبارك کښې دی که جنتی اولاد غواړي نو ساعت کښې به ئې حمل اوشي او اولاد به ئې هم ا وشي او بچې به خوان هم شي. امام حسن رحمة الله علیه نه یو غریب حدیث مبارك کښې دی ا و ترمذی کښې دا هم دی چه ددې زیاتۍ نه مراد دالله ﷻ د څهرې مبارکې زیارت دې[1] اویو آیت مبارك کښې دی چه﴿لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ﴾ صهیب بن سنان رومی رحمة الله علیه فرمائي چه ددې زیاتۍ نه مراد دالله ﷻ د څهرې مبارك زیارت دې . حضرت انس بن مالك ﷺفرمائي چه دوی به هره جمعه د الله ﷻدیدار کوي .همدا مطلب دې د ﴿مزید﴾ مسندشافعی کښې دی چه حضرت جبریل علیه السلام یوسپینه آئینه راوړله اوحضور نبی کریم ﷺ ته راغلو او ددې په مینځ کښې یو نقطه وه . حضور نبی کریم ﷺ تپوس اوکړو دا څه دی ؟ نو وې فرمائيل چه د جمعې ورځ ده. او دا خاص تاسو ته او ستاسو امت ته په طور د فضیلت درکړې شوې ده. ټول خلق په دېکښې تاسو پسې دی . یهودیان هم او نصرانیان هم . ستاسو دپاره به دې کښې ډیر خیروبرکت دې . په دې کښې یو داسې وخت دې چه په هغې کښې تاسو دالله ﷻ نه څه اوغواړئ نو هغه قبلیږي.او مونږ سره ددې نوم ﴿ یوم‌المزید ﴾ دې حضور نبی کریم صلی الله علیه وسلم تپوس اوکړو دا څه دی ؟ نو وې فرمائيل چه ستا رب په جنت الفردس کښې یو فراخه مکان جوړ کړې دې چه په هغې کښې دمشکو غونډئ دی،د جمعې په ورځ چه الله ﷻ کومې کومې فرښتې غواړي نو دې کښې به ئې داخل کړي . او ددې نه ګیر چاپیره د نور منبرونه دی. او په هغې کښې نبیان علیهم السلام ناست وی او شهداء او صدیقین به ددوی نه روستو وی. الله ﷻ به اوفرمائي چه تاسو سره خپله وعده پوره کړه. اوس چه خما نه څه غواړئ نو ا وغواړئ. او ماسره نور هم څه شته دې.نو دا ټول به اووائي چه مونږ ستا رضا او خوشحالي غواړو. الله ﷻ به اوفرمائي چه دا خومې تاسو ته درکړه . څه تاسو نه راضي یم.ددې نه سوا چه تاسو څه غواړئ نو تاسو ته به هغه ملاویږي او ماسره نور زیات هم شته دې.نودا خلق به دجمعې ورځې خواهش کوي.څکه چه دوی ته به ډیر نعمتونه ملاویږي. هم دا ورځ چه په دې ورځ به ستا سو رب په عرش باندې مستوی وی او هم په دې ورځ حضرت آدم علیه السلام پیدا شوې وو. او هم په دې ورځ به قیامت راځي. هم دا شان ددې ذکر حضرت امام شافعی رحمة الله علیه په کتاب الام کښې په کتاب الجمعه کښې کړې دې.امام ابن جریر رحمة الله علیه ددې آیت مبارك د تفسیر په موقعه باندې یو ډیر لوئې اثر وارد کړې دی او په هغې کښې ډیرې غریبې خبرې هم دی.مسند احمد کښې دی چه حضور نبی کریم صلی الله علیه وسلم اوفرمائيل چه جنتی به اویا کاله هم یو طرفته متوجه ناست و ی. بیا به یو حوره راشي او دده په اوږه به لاس کیږدی او دې به خپل خان طرفته متوجه کړي او دا به دومره ښکلې وی چه دهغې په مخ کښې به دې خپل مخ داسې

[1] ترمذی کتاب صفة الجنة باب ماجاء فی ادنی اهل الجنة من الکرامة: ۲۵۶۳. وسنده حسن احمد : ۹/۳، دامی : ۳۳۷/۲، مسند ابـویعلی : ۱۰۵۱، ابن حبان : ۷۴۰۴.

اووینی چه ابداره ائینه کښې، دې چه به کوم کالي اغوستي وي په هغې به یو یو موتي داسې وي چه دهغې پرق سره به ټوله دنیا روښانه شي. هغه به سلام کوي اودې به جواب ورکړي او واني به چه ته څوك ئې ؟ هغه به اووائي چه چاته قران پکښې مزیدونیلې شوي دي. په هغې به اویا حلې(پر دې)خو دهغې د ښائست اوپرق په وجه به دهغې پنډئي ښکاري. دهغې په سر به یوتاج وي او په هغې کښې به موتیان وي اویوادني به داسې وي چه مشرق نه تر مغرب (دنیا) روښانه کولودپاره کافي دي( )

وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ هُمْ اَشَدُّ

او څومره ډیر هلاك كړي دي مونږه | مخكښې ددوئ نه | دقومونونه | چې هغوئ زیات سخت وو

اومونږ ددوئ نه وړاندې ډیرداسې قومونه تباه كړي دي | چې په (طاقت او) حمله كښې ددوئ نه زیات وو

مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوْا فِي الْبِلَادِ ۭ هَلْ مِنْ مَّحِيْصٍ ۝

ددوئ نه | په لحاظ دطاقت سره | پس اوګرزیدل هغوئ | په ملكونو كښې | ایا بیا ئې موندو خانې دپناه

اوهغوئ په ښارونو كښې (دترقئ په غرض) ګرځیدل | نو ایاهغوئ دپاره د خلاصي ځائې وو ؟ |

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِمَنْ كَانَ لَهٗ قَلْبٌ

بیشكه په دې تاریخ كښې | خامخا نصیحت دې | دپاره دهغه چا | چې وي | هغه لره | زړه

دهغوئ په تباهئ كښې دهغه چا دپاره لوئې عبرت دې | ....چې د (روغ) زړه

اَوْ اَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيْدٌ ۝ وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ

یاكیږدي | غوږ | او هغه حاضروي (یعني متوجه وي) | او پیدا كړي دي مونږه | اسمانونه

خاوند وي | یا په توجه سره خبرې ته غوږ نیسي | .... او مونږ اسمانونه

وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ڰ وَّمَا مَسَّنَا

او زمكه | او هغه چې | په منځ ددې دواړو كښې دي | په شپږو ورځو كښې | اواونه رسیدو مونږ ته

اوزمكه اوددې دواړو په مینځ كښې چې څه دي په شپږو ورځو كښې پیدا كړي دي | او مونږ پرې

مِنْ لُّغُوْبٍ ۝ فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَسَبِّحْ

څه سترې والې | پس صبر كوه | په هغه خبرو چې | دا خلق ئې وائي | او تسبیح وایه |

هیڅ هم سترې شوې نه یو | نو ددوئ په خبرو صبر كوه | ....اود خپل

بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوْبِ ۝

دحمد (ثنا) درب خپل سره | مخكښې د راختلو | دنمر نه | او مخكښې دپریوتلو دنمر نه

رب حمد او تسبیح وایه | دنمر راختلو نه وړاندې او دنمر ډوبیدو نه وړاندې

وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَاَدْبَارَ السُّجُوْدِ ۝

او دشپې دوخت نه | بیا تسبیح وایه دهغه | او روستو دسجدونه |

او په شپه كښې هم دهغه تسبیح وایه | او مونځونو نه پس هم |

قوله تعالی:- وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ

[1]) احمد: ۷۵/۳،

د آسمان او زمکه پیدا کول اود یهودو د نظریاتو تردید:- ارشاد دې چه دا کافران څه څیز دی؟ ددوی نه زیات طاقت او قوت والا او اسبابو والا خلق مونږ تباه کړي دی. او هغوئ ښارونو کښې خپل یادګارونه پرېښودي دی. په زمکه کښې ئې ښه فساد کړې وو. اوږده اوږده سفرونه به ئې کول. کله چه ئې عذاب اوکتلو نودبچ کېدو ځائې تلاش کولو خودا کوشش بالکل بې سود وو. دالله ﷻ د قضا او قدرت او نیولو نه څوك بچ کېدې شي؟ نو تاسو یاد ساتئ چه کله هم څما عذاب رااغلو نو تاسو به حیران پاتې شئ. اوتاسو به لکه د بوسو پشان باد شئ. هر عقل مند دپاره دې کښې کافي عبرت دې. اوکه څوك داسې هم چه په ښه عقل سره دا خبرې واوری نو هغه هم دې کښې څه موندې شي. یعنی د زړه په حضور سره په غوږونو.

قوله تعالی:- وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ

بیا الله ﷻ فرمائی چه هغه آسمانونه او زمکې او ددې مینځ کښې چه کوم څیزونه دی دائې په شپږو ورځو کښې پیدا کړل. اودې سره الله ﷻ ستړې نه شو. په دې کښې دمرګ نه پس ژوند باندې دالله ﷻ د قادرکېدو ثبوت دې چه هغه پاك ذات داسې لوئې مخلوق اول پیدا کړې دې نو هغه ته دمړو راپاڅول څه ګران دی؟ حضرت قتاده رحمة الله علیه فرمائی چه ملعون یهودو به وئیل چه الله ﷻ شپږو ورځو کښې مخلوق پیدا کولو نه پس په اوم آسمان آرام اوکړو او دا د خالي ورځ وه. اوددې نوم دوی یوم الراحت اېښودې وو. نو الله ﷻ ددوی د غلط خیال تردید اوکړو مونږ هډو ستړي شوی نه وو دا آرام څنګه؟[1] لکه یو بل آیت مبارك کښې دی چه﴿وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ﴾ یعنی آیا دوی او نه کتل چه الله تعالی هغه ذات دې چه هغه آسمان او زمکه پیدا کړه او ددې پیدا کولو سره ستړې نشو. نو هغه د مړو په راپاڅولو قادر نه دې څه؟ ولې نه هغه پاك ذات خو په هر څیز قادر دې. او دې آیت مبارك کښې دی چه ﴿ لَخَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴾ الخ، د زمکې او آسمان پیدا نښ د خلقود پیدانښ نه ډېر زیات دې او یوآیت مبارك کښې دی چه ﴿ ءَاَنْتُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمِ السَّمَآءُ بَنٰهَا ﴾ آیا ستاسو پیدانښ زیات مشکل دې که د آسمان. هغه الله ﷻ جوړ کړې دې.

قوله تعالی:- فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ

نبی کریم ﷺ ته تسلي او د عبادت حکم:- بیا فرمان دې چه دا دروغژن او انکارکونکی چه څه وائی نو دا صبر سره آورئې. اودوی ته مومهلت ورکړو. او د نمر راوختلو نه مخکښې او نمر ډوبېدو نه مخکښې د الله ﷻ تعریف کوئې. دمعراج نه مخکښې د مازیګر او سحر مونځ فرض وو. اود شپې تهجد په حضور نبی کریم صلی الله علیه وسلم او د حضور نبی کریم صلی الله علیه وسلم په امت باندې تر یو کال پورې واجب وو. اوددې نه پس د حضور نبی کریم صلی الله علیه وسلم د امت نه ددې وجوب منسوخ شو. دې نه پس دمعراج په شپه پنځه مونځونه فرض شو. او په هغې کښې د سحر او مازیګر مونځونه هم هغه شان شو. نود نمر ختلو او ډوبېدو نه مراد دسحر او مازیګر مونځونه دی. مسند احمد کښې دی چه مونږ د حضور نبی کریم صلی الله علیه وسلم خدمت اقدس کښې ناست وو نو حضور نبی کریم ﷺ څوارلسمې شپې سپوږمۍ اولیده. اوبیا حضور نبی کریم صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل چه تاسو به خپل رب ته پیش کړې شئ او هغه به داشان اووینئ لکه څنګه چه دا سپوږمۍ وینئ. اوددې په کتلو کښې څه رکاوټ نشته دې. که تاسو نه کېدیشي نوخبرداردنمر ختلو اونمر پرېوتلو نه مخکښې مونځونونه مه غافله کېږئې. بیا ئې آیت مبارك اولوستو چه ﴿ فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ

---

[1] الطبری: ۳۷٦/۲۲.

﴿ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ ﴾(١)دا حديث مبارك بخاري اومسلم كښې هم دې.د شپې هم دغه پاك ذات تسبيح بيانوئ يعنې مونځ كوئى لكه فرمائى چه ﴿ وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ ﴾يعنې د شپې د تهجدو مونځ كوئى . دا زياتوالي خاص ستا دپاره دې.تالره ستا رب مقام محمود كښې اودرولو والا دې. دسجدود روستونه مراد په قول د حضرت ابن عباس ﷺمونځ نه پس دالله ﷻپاكي بيانول دى (٢) بخاري او مسلم كښې دي چه حضرت ابوهريره ﷺ نه مروى دى چه حضور نبى كريم صلى الله عليه وسلم ته مفلس مهاجر راغلل اوې وئيل چه يارسول الله ﷺ ا مالدارو خلقو اوچتې درجې اوهميشه جنتونه حاصل كړل . نو حضور نبى كريم ﷺ وفرمائيل چه دا څنګه ؟ نو دوى اوفرمائيل چه هغوئ هم خمونږ په شان روژې نيسى اوصدقه هم وركوى چه هغه مونږ نشو وركولې . هغوئ غلامان آزادوى او مونږ نشو كولې . نو حضور نبى كريم صلى الله عليه وسلم ورته اوفرمائيل چه رازئې څه تاسو ته يو داسې عمل ا وښايم چه هغه تاسو كوئې نو تاسو به ډير مخكښې لاړشئ. اوستاسو نه به افضل هېڅوك نه وى . خو چه داسې عمل څوك كوى. تاسو دهر مونځ نه پس درې ديرش درې ديرش ځل﴿ سبحان الله الحمدلله الله اكبر ﴾ وائې. نودوى بيا راغلل او وى وئيل چه يارسول ا لله ﷺ خمونږ مالدارو رونړو هم دا حديث مبارك واوريدو ا وهغوئ هم دا عمل كوى . نو حضور نبى كريم صلى الله عليه وسلم اوفرمائيل چه بيا خو دا دالله ﷻفضل دې چه چاته ئې غواړى نو وركوئى ئې (٣)دويم قول دې چه ددې نه مراد دمابښام نه پس دوره ركعته دى. حضرت عمر فاروق ﷺ ، حضرت على ﷺ ، حضرت حسن ابن على ﷺ،حضرت ابن عباس ﷺ ، حضرت ابوهريره ﷺ ، حضرت ابوامامه ﷺ هم دا فرمائى . او هم دا قول د حضرت مجاهد رحمة الله عليه ، حضرت عكرمه رحمة الله عليه ، حضرت شعبى رحمة الله عليه ، حضرت نخعى رحمة الله عليه ، حضرت قتاده رحمة الله عليه وغيره دې . مسنداحمد كښې دى چه حضور نبى كريم ﷺ په هر فرض مونځونو نه پس دوه ركعته كول.سوادسحر اومازيګر نه.عبدالرحمان ﷺ فرمائى چه دهر مونځ نه پس(٤) ابن ابى حاتم كښې د حضرت ابن عباس ﷺ نه مروى دى چه ما يو شپه حضرت نبى كريمﷺ سره تيره كړه نو حضرت نبى كريمﷺ دسحر د فرض نه مخكښې ده مختصر ركعته ادا كړل .بيا كورنه د مونځ دپاره اووتلو. او وې فرمائيل چه ائې ابن عباس ﷺ سحر نه مخكښې دوه ركعته﴿ إِدْبَارَ النُّجُومِ ﴾ دى. او دمابښام نه پس دوه ركعته ﴿ أَدْبَارَ السُّجُودِ ﴾دى (٥) دادهغه شپې ذكر دې چه په كومه شپه حضرت عبدالله ﷺ دتهجدو مونځ ديارلس ركعته د حضرت نبى كريمﷺ په اقتداء كښې اداكړې وو. او په دې شپه د دوى د ترور حضرت ميمونه ﷺ نمبر وو. خودا چه كوم پورته بيان شو دا حديث مبارك ترمذى شريف كښې هم دې . او امام ترمذى ﷺ دې ته غريب وائې . خو اصل حديث د تهجدو مسلم شريف كښې دې (٦). ممكن دى چه دروميې كلام دحضرت ابن عباس ﷺ وى . والله اعلم .

	يَوْمَ	وَاسْتَمِعْ
	په كومه ورځ	او واوره
	..........او واوره ؛ په كومه ورځ	

(١) احمد : ٤/٣٦٥، صحيح بخارى كتاب موافيت الصلاة باب فضل صلاة العصر : ٥٥٤، صحيح مسلم : ٦٣٣،
(٢) الطبرى : ٢٢/٣٨١،
(٣) صحيح بخارى كتاب الاذان باب الذكر بعدالصلاة : ٨٤٣، صحيح مسلم: كتاب المساجد باب استحباب الذكر بعد الصلاة: ٥٩٥.
(٤) ابوداود كتاب التطوع باب من رخص فيهما اذا كانت الشمس مرتفعة: ١٢٧٥،
(٥) ترمذى كتاب تفسير القران باب ومن سورة الطور : ٣٢٧٥،
(٦) صحيح بخارى كتاب العمل فى الصلاة باب استعانة اليد فى الصلاة .....:١١٩٨، صحيح مسلم : ٧٦٣.

يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَّكَانٍ قَرِيْبٍ ﴿٤١﴾ يَّوْمَ يَسْمَعُوْنَ

چې به اواز کوي اواز کونکې | دخائې نزدې نه | په کومه ورځ | چې به واوري

چې اواز کونکې د نزدې نه اواز اوکړي |............ په کومه ورځ چې به دوئ ټول دغه

الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ۭ ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُرُوْجِ ﴿٤٢﴾ اِنَّا نَحْنُ نُحْيٖ

دا خلق چغه دحشر | په حقه سره | هغه به ورځ وي دراتلو دزمکې نه | بیشکه مونږه | ژوندي کول کوو

چغه په یقین سره واروي | هم دغه (دقبرونو نه) د راوتلو ورځ ده | بیشکه هم مونږ ټول ژوندي

وَنُمِيْتُ وَاِلَيْنَا الْمَصِيْرُ ﴿٤٣﴾ يَوْمَ تَشَقَّقُ الْاَرْضُ عَنْهُمْ

او مړه کول کوو | او خاص مونږ ته | واپس راتلل دي | په هغه ورځ | چې اوچوي زمکه | ددوئ نه

کوو او مړه کوو | او هر څه به مونږ ته واپس راګرځي | په کومه ورځ چې به زمکه په دوئ باندې اوچوي

سِرَاعًا ۭ ذٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيْرٌ ﴿٤٤﴾ نَحْنُ اَعْلَمُ

او دوئ رازغلي په منډه منډه | دا راغونډول دخلقو | په مونږ باندې | اسان دي | مونږه ښه پوهیږو

اودوئ به په منډه راځي | دغه راغونډول مونږ ته ډیر اسان دي | مونږته ددوئ خبرې ډیرې

بِمَا يَقُوْلُوْنَ وَمَآ اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ ۣ فَذَكِّرْ

په هغه خبرو | چې دوئ ئې وائي | اونهٔ ئې تهٔ | په دوئ باندې | زور کونکې | پس نصیحت کوه |

ښه معلومې دي | او ته په دوئ باندې څه جابر (حاکم) خو مقرر نه یې | نو ددې قران په ذریعه

بِالْقُرْاٰنِ مَنْ يَّخَافُ وَعِيْدِ ﴿٤٥﴾

په قران سره | هغه چاته | چې یریږي | دخبردارئ زما نه |

هغه چاته نصیحت کوه | چې زما د عذاب نه ویریږي

قوله تعالی:- وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَّكَانٍ قَرِيْبٍ ﴿٤١﴾

دالله ﷻ یو حکم سره به قیامت راشي:- حضرت کعب احبار رحمه الله فرمائي چه الله ﷻ به یو فرشتې ته حکم اوکړي چه دبیت المقدس په کاڼي اودریږه او آواز اوکړه چه ائې رستو او زړو هډوکو! او ائې د بدن منتشرو حصو! الله ﷻ تاسوته د جمع کولو حکم درکوي چه ستاسو په مینځ کښې فیصله اوکړي. نو ددې نه مراد صور دې. دا حق به دا شك او شبه او اختلاف به ختم کړي چه کوم ددې نه مخکښې وو ، دا د قبرونو نه د راپاسیدو ورځ ده . په شروع کښې پیدا کول ، بیا واپس کول او بیا ټول مخلوق یو ځائې کښې راجمع کول زمونږ د وس خبره ده . مونږ به هر چاته په هغه وخت کښې دهغه د عملونو بدله ورکړو. هر چاته به دخپلو ښو او بدو بدله ملاؤ شي (۱) زمکه به اوشلیږي او ټول به زر زر پاسي. الله ﷻ به دآسمان نه باران اوروي او دې سره به د مخلوقاتو بدنونه راوټوکیږي . لکه څنګه چه په ختمو پرته دانه باران سره رازرغونیږي. هر کله بدنونه ښه پوره شي نو الله ﷻ به حضرت اسرافیل علیه السلام ته د صور پوك وهلو حکم اوکړي . دهغوئ صور وهلو سره به د آسمان او زمکې تر مینځه روحونه به حرکت کښې شي. په هغه وخت کښې به الله ﷻ اوفرمائي چه ځما په عزت او جلال دې قسم وي ، هر روح خپل خپل بدن ته لاړ شئ. لکه څنګه چه ئې په دنیا کښې آباد کړي وو. هر یو روح به خپل خپل جسم ته

(۱) صحیح بخاري کتاب الفضائل : باب تفضیل نبینا ﷺ علی جمیع الخلائق : ۲۲۷۸.

لاړشي . لکه څنګه چه ديو زهريله ځناور (دزهرو) اثر زر دچا رګ رګ ته رسي نو داشان به بدنونو ته روحونه زر زر اورسي.او ټول مخلوق به دالله ﷻ په حکم سره په منډومنډو ميدان دحشر ته اورسي. اودا وخت به په کافرو ډيرسخت وي . دالله ﷻ فرمان دې چه ﴿يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ وَتَظُنُّونَ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا﴾ يعني چه په کومه ورځ هغه تاسو ته آواز اوکړي نو تاسو تعريفونو سره جواب ورکوئی او ګمان به کوی چه تاسو ډير کم پاتې شوئی په دنيا کښې يعنې ډير لږ وخت مو تير کړې.

قوله تعالى:-يَوْمَ تَشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا

قيامت کښې به ټولولو نه اول دنبی کريم ﷺ قبر مبارک شليږي:- صحيح مسلم کښې دحضرت نبی کريم ﷺ ارشاد دې چه ټولو نه مخکښې به ځما د قبر زمکه اوشليږی.فرمائي چه دا دوباره راپاسيدل په مونږ ډيرآسان دی اوبالکل آسان دی.لکه څنګه چه الله ﷻ فرمائي چه﴿ وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ ﴾ (ترجمه) زمونږ حکم به داشان په يوځاې اوشی لکه د سترګو رپ. اويو آيت مبارك کښې دی چه ﴿مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾ الخ.يعنى ستاسو دټولو پيدا کول او بيا د وژلو نه پس راپاڅول داسې دی لکه چه يو سړې دالله ﷻ آوريدو والا او کتلو والا دې .

بيا دالله ﷻ ارشاد دې چه اې نبی ﷺ ! دوی چه څه هم وائی نو زمونږ دعلم نه بهر نه دی . تاسو دوی اهميت مه ورکوئی مونږ به دوی سره پوهيږو. لکه بل ځاې کښې ارشاد دې چه﴿وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ ﴾ الخ يعنى واقعی مونږ ته معلوم دی چه دا خلق کومې خبرې جوړوی اوددې نه تاسو تنګ يئ نو ددې علاج دادې چه تاسو دخپل پروردګار تعر يف او صفت بيانوئی. او مونځ ګزارو کښې اوسه او تر مرګه پورې د خپل رب عبادت کښې اوسه .

بيا فرمائي چه ته دوی هدايت طرفته جبر سره نه شې راوستې. نه مونږ تاته ددې تکليف درکړې دې. ددې دا معنی هم ده چه په دوی جبر مه کوه ، بلکه ړومبې قول اولی دې. بلکه الفاظو کښې دا نشته دې چه تاسو په دوی جبر مه کوئی بلکه دادی چه تاسو په دوی جبار نه يئ يعنی تاسو مبلغ يئ. تبليغ کولو نه سره خپل فرض پورا کړئی. ﴿ جبر ﴾ه معنی د﴿ اجبر ﴾ کښې راځی.تاسو نصيحت کوئی چه دچا په زړه کښې دالله ﷻ ويره وی او دهغه لوئې ذات د عذاب نه ويريږی اودهغه د رحمتونو اميدوار دی نو هغه به ضرور ددې تبليغ نه فائده اوچتوی. او په نيغه لار به راشی . لکه فرمائي چه ﴿فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ﴾يعنی په تاسو صرف رسول دی او دحساب اخستلو ذمه زمونږ ده. او يو آيت مبارك کښې دی چه ﴿لَسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ﴾ته صرف نصيحت کولو والا ئې په دی داروغه نه ئې.اوبل ځاې کښې دی چه تاباندې ددوی هدايت نشته دې بلکه الله ﷻ چه چاته غواړی هدايت ورکوی . او يو ځاې کښې ارشاد دې چه ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يَشَاءُ﴾يعنی ته چه چاته غواړې نه هدايت نشې ورکولې بلکه الله ﷻ چه چاته غواړی نو هدايت ورکوی.هم دامضمون ئې دلته هم بيان کړې دې. حضرت قتاده رحمه الله به ددې آيت مبارك آورريدوسره دا دعا کوله چه ﴿ اللهم جعلنا ممن يخاف وعيدك ويرجوك موعدك ياباياراحيم ﴾

(ترجمه) اې الله ﷻ ! ته مونږ دهغوی نه کړې چه هغوئ ستا دسزا نه ويريږی اوستاسو د نعمتونو په اميدکښې دی ، ائې ډير زيات احسان کولو والا او ائې ډير زيات رحم کوونکيه. دسورة قٓ تفسير ختم شی . ﴿ والحمدلله وحده وحسبناالله ونعم الوکيل ﴾.

آياتونه	سورة الذاريات مكية وهي ستون اية وثلاث ركوعات	ركوع ګاني
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
⑥٠	شروع كوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم كونكې دې	①

وَالذّٰرِيٰتِ ذَرۡوًا ① فَالۡحٰمِلٰتِ وِقۡرًا ②

قسم دې په دوړو اوچتونكو هوا ګانو باندې | په اوچتولوسره | بيا پورته كونكې | دوريځو ډكې داوبو نه

په دوړو اوچتونكو سيلو باندې قسم دې | بيا په باراوچتوونكو وريځو باندې قسم دې

فَالۡجٰرِيٰتِ يُسۡرًا ③ فَالۡمُقَسِّمٰتِ اَمۡرًا ④ اِنَّمَا تُوۡعَدُوۡنَ

بيا چليدونكې په مزه مزه | بيا تقسيمونكې دلوئ كار | بيشكه هغه څيز | چې تاسو تر يرولې كيږئ

بيا په آزاد چليدونكو بيړو | بيا د څيزونو په تقسيموونكو فرښتو | چې تاسو سره كوم لوظ كيږي

لَصَادِقٌ ⑤ وَّاِنَّ الدِّيۡنَ لَوَاقِعٌ ⑥ وَالسَّمَآءِ

هغه رښتيا دې | او بيشكه بدلې دعملونو | خامخا واقع كيدونكې دى | قسم دې په آسمان

هغه بالكل رښتيادې | اوبيشكه دا سزا او جزا راتلونكې ده | او په آسمان باندې قسم دې | چې

ذَاتِ الۡحُبُكِ ⑦ اِنَّكُمۡ لَفِىۡ قَوۡلٍ مُّخۡتَلِفٍ ⑧ يُّؤۡفَكُ

مختلفو شكلونو والا باندې | چې بيشكه تاسو | په خبرو مختلفو كښې يئ | اړولې كيدې شي

لارې په كښې جوړې دى | چې تاسو داختلافى خبرو په چكر كښې پريوتى يئ | ددې حقيقت

عَنۡهُ مَنۡ اُفِكَ ⑨ قُتِلَ الۡخَرّٰصُوۡنَ ⑩ الَّذِيۡنَ هُمۡ

دهغې نه | هغه څوك | چې اړولې شوې دې | تباه شو قياس لګونكې خلق | هغه خلق | چې هغوئ

نه هم هغه مخ اړوى چې (دازل نه) محروم ساتلې شوې دې | هلاک دې شى بې دليله خبرې كونكې چې

فِىۡ غَمۡرَةٍ سَاهُوۡنَ ⑪ يَسۡـَٔلُوۡنَ اَيَّانَ يَوۡمُ الدِّيۡنِ ⑫

په غفلت كښې | بې خبره دى | تپوس كوى هغوئ | چې كله به وى | ورځ دبدلې |

(دجهالت) په غفلت كښې پراته دى | هر څه ترې هير دى | دا تپوس كوى چې د بدلې ورځ به كله وى

يَوۡمَ هُمۡ عَلَى النَّارِ يُفۡتَنُوۡنَ ⑬ ذُوۡقُوۡا فِتۡنَتَكُمۡ

په هغه ورځ به وى | چې دوئ به | په وور باندې | سوزولې كيږي | اوڅكئ مزه | دفتنې خپلې

دا به هغه ورځ وى | چې دوئ به په اور باندې سوزولې شى | (چې اوس) د خپلې سزا خوندواخلئ

هٰذَا الَّذِىۡ كُنۡتُمۡ بِهٖ تَسۡتَعۡجِلُوۡنَ ⑭

دا هغه څيز دې | چې وئ تاسو | په هغې سره | چې تلوار به مو كوله |

همدا دې هغه (عذاب) دكوم راتلو ته چې ستاسو تلوار ده |

قوله تعالى:- وَالذّٰرِيٰتِ ذَرْوًا﴾
دسورة ذاريات د ابتدائي آيتونو ښائسته تشريح :- خليفة المسلمين حضرت علي رضي الله عنه يو ځل كوفه كښې په منبر اوفرمائيل چه دقرآن پاك د كوم آيت مبارك باره كښې تاسو سوال كول غواړئې نو اوكړئې . په دې كښې حضرت ابن الكواء واوريدو او وې فرمائيل چه د ذاريات څه معنى ده ؟ نو وې فرمائيل چه هوا ، تپوس ئې اوكړو چه حاملات نه څه مراد دې جواب ئې وركړو چه ابريعنى وريځې، وې فرمائيل جاريات نه؟ وې فرمائيل كشتئ، وې فرمائيل مقسمات نه ؟ نو وې فرمائيل چه فرښتې (١) دې باره كښې يو مرفوع حديث مبارك راغلې دې . بزاز كښې دى چه صبيغ تميمي امير المومنين حضرت عمرفاروق رضي الله عنه ته راغلو او ورته ئې اوونيل چه اووايه د ذاريات نه څه مراد دې؟ وې فرمائيل هوا. اوكه ما د حضرت نبى كريم ﷺ نه وې آوريدلې نو مابه هيچرې دا نه وې وئيلې.تپوس ئې اوكړو چه مقسمات ؟ نووې فرمائيل چه فرښتې . اودا هم ما درسول الله ﷺ نه آوريدلې دى . تپوس ئې اوكړو چه د جاريات نه څه مطلب دې ؟ نو وې فرمائيل چه كشتئ . او دا هم ما درسول الله ﷺ نه آوريدلې دى . بيا حكم اوشو دې سل كوړې اووهئ . نو دې ئې سل كوړې اووهلو. او يو مكان كښې ئې بند كړو. او چه كله دده زخمونه صحيح شو نو بيائې سل كوړې اووهلو او په سورلئ ئې حضرت ابوموسى اشعرى رضي الله عنه ته واستولو او ورته ئې اوفرمائيل چه دې به په هيڅ مجلس كښې نه كينى . څو ورځې پس دې بيا حضرت ابوموسى اشعرى رضي الله عنه ته راغلو او ډير سخت تاكيدى قسم خوړلو نه پس ئې ورته اووئيل چه په الله قسم څما خيالات بالكل اصلاح والا جوړ شو. اوس څما زړه كښې هغه بد عقائد پاتې نشو چه كوم مخكښې وو. نو حضرت ابوموسى اشعرى رضي الله عنه د حضرت ا ميرالمومنين عمرفاروق رضي الله عنه خدمت كښې دا اطلاع اوليږله. او دې سره ئې ورته دا هم اوليكل چه څما خيال دې چه هغه اوس بالكل صحيح شوې دې.نوددې جواب كښې دربار خلافت نه پيغام وركړې شو چه بيا دې ده ته په مجلس كښې دناستې اجازت وركړې شى. امام ابو بكر بزار رحمه الله فرمائى چه ددې په دوؤ راويانو كښې كلام دې. نو داحديث مبارك ضعيف دې. امير المومنين رضي الله عنه چه ده ته كومه سزا وركړې وې هغوئ ته دده د غلطې عقيدې خبر وركړې شوې وو.اودهغه دا سوالات په طور د انكار او مخالفت وو. والله اعلم.دصبيغ دپلار نوم اعسل وو. اود هغه دا واقعه مشهوره ده كومه چه حافظ ابن عساكر رحمه الله ليكلې ده . همدا تفسير د حضرت ابن عباس رضي الله عنه ، حضرت ابن عمر رضي الله عنه ، حضرت مجاهد رحمه الله ، حضرت سعيد بن جبير رحمه الله ، حضرت حسن رحمه الله ، حضرت قتاده رحمه الله ، حضرت سدى رحمه الله وغيره نه مروى د ې. امام ابن جرير رحمه الله او امام ابن ابى حاتم رحمه الله خو ددې آيتونو باره كښې هيڅ تفسير نه دې وارد كړې. د حاملات نه مراد دابر محاوره ددې شعر نه هم معلوميږى ﴿ واسلمت نفسى لمن اسلمت له المزن تحمل عذبا زلالا ﴾ يعنى خپل ځان دهغه رب تابع كوم چه دكوم رب وريځې هم تابع دى چه صفا او خوږې اوبه راوروى. د ﴿ جاريات ﴾ نه مراد بعضو ستورى اخستې دې چه په آسمان كښې ګردش كوى . ددې معنى اخستلو كښې به د ادنى نه اعلى طرفته به ترقى وى . اول هوا بيا وريځ بيا ستورى بيا فرښتې چه كله دالله ﷻ حكم راوړلى. او كله چه دوى ته يو كار اوسپارلې شى نو هغې دپاره تشريف راوړى . چونكه دا ټولو قسمونه په دې خبره دې چه قيامت به ضرور راځى. او خلق به دوباره ژوندى كولې شى . پدې وجه ددې نه پس فرمائى چه تاسو سره كومه وعده كړې شوې ده هغه رښتونې ده . او حساب كتاب او جزاء او سزا به ضرور واقع كيږى.بيا دآسمان قسم خورى چه ښكلې او رونق والا اوحسن والا او برابرى والا دې. ډيرو سلفو د ﴿ حبك﴾ هم معنى دا بيان كړې ده(٢) .

---

(١) الطبرى : ٣٨٩/٢٢.
(٢) الطبرى : ٣٩٥/٢٢.

حضرت ضحاك رحمه الله وغیره فرمائی چه داوبو چپې او شګې ذرې او د پټهو پاڼې چه کله د هوا سره خوزي او داسې لهر په کښې پیدا شی چه ګویا په دې کښې لارې جوړې شوې . دې ته حبك وائی. د ابن جریر رحمه الله یو حدیث مبارك کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چه تاسو پسې کذاب درپسې شوې دې اود هغه دسر ویښته روستو نه حبك حبك دی یعنی ګولګوتې دی . ابو صالح رحمه الله فرمائی چه حبك نه مراد شدت والا دې. خصیب فرمائی چه دې نه مرد خوش منظر دې . حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائی چه ددې ښائست ددې ستوري دی. حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه فرمائی چه ددې نه مراد اووم آسمانونه دی.ممکن دی چه ددوی مطلب داوی چه پدې آسمان کښې قائم ستوری هم شته دې.د هئیت داکثرو عالمانو خیال دې چه دا په اتم آسمان کښې موجود دې چه اووم آسمان دپاسه دې.والله اعلم .

ددې ټولو اقوالو ماحصل یو دی یعنی ښائست (حسن) او رونق اود اسمان اوچت والې،ددې صفائی، ددې د جوړښت ښائست،ددې مضبوطی ، ددې لنډوالې،ددې اوږدوالې، اوددې د ستورو پړقیدل،اوپه دې (ستورو) کښې بعضې حرکت کوونکی دی او بعضې په ځائې ولاړ دی. ددې نمر او ددې سپوږمۍ او ددې ستورو سره ښائست داټول د ښائست او خوب صورتئې ځیزونه دی .

د ﴿قَوۡلٍ مُّخۡتَلِفٍ﴾ **نه څه مراد دې؟**:-بیا فرمائی چه انې مشرکانو تاسو په خپلواقوالو کښې مضطرب یئ او تاسو لا تر اوسه پورې صحیح نتیجې ته نه ئې رسیدلی،او په هیڅ رائې باندې ستاسو اجتماع نه ده شوې . حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چه په دوی کښې به بعضو قرآن پاك رښیا ګڼړلو، اوبعضو به ددې تکذیب کولو. بیا فرمائی چه دا حالت دهغه چا وی چه څوك ګمراه وی . هغوئ داسې باطلو اقولو په وجه بې لارې شوی وی ، صحیح پوهه او ریښتونې علم دده فوت شی لکه یوآیت مبارك کښې فرمان دې چه ﴿فَإِنَّكُمۡ وَمَا تَعۡبُدُونَ ۝ مَآ أَنتُمۡ عَلَيۡهِ بِفَٰتِنِينَ ۝﴾ یعنی تاسو سره د باطلو معبودانو او جهنمی کیدو سره نورو خلقو له نه شئ دهوکه کولې؛ ز حضرت ابن عباس رضی الله عنه او حضرت سدی رحمه الله فرمائی چه پدې هغه څوك ګمراه کیږي چه څوك په خپله خونیدلی وی .

حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چه دې نه لرې هغه څوك وی دنیکو نه لرې کړې شوې وی. حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائی چه د قرآن پاك نه هغه څوك لرې کیږي چه ددې مخالفت ته ملا اوتړی. بیا فرمائی چه بې سنده خبرې کولو والا دې هلاك شی یعنی د دروغ خبرو جوړولووالا چه هغوئ ته هډو یقین نه وو او دا به نې ونیل چه مونږ به نه شو اوچتولې دوباره.(1) حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه یعنی شك کولو والا ملعون دی. حضرت معاذ رضی الله عنه به هم خپلو خطبو کښې هم دا فرمائیل، دا دهوکې والا او بدګماند خلق دی . بیا فرمائی چه خلق خپل کفر او شك کښې بې پرواه دی . دا خلق د انکار په طور تپوس کوی چه دجزا ورځ به کله راځی ؟ الله تعالیٰ فرمائی چه الله رب العزت فرمائی چه په هغه ورځ به دا خلق اور کښې سوزولې شی لکه څنګه چه په اور کښې سره زر (سونا) سیزلې کیږي . دوی به په کښې سوزی او دوی ته به ونیلې کیږي چه د سوزیدو مزه اوڅکئ . او دا دخپلو کړو په بدله کښې برداشت کړئی . بیا به دوی ته دحقارت اودوی ته دغصې په وجه اوونیلې شی چه دا هغه عذاب دې چه د کوم تاسو ډیره تیزی کوله چه کله به رازی . والله اعلم .

إِنَّ ٱلۡمُتَّقِينَ
۱ بیشکه پرهیزګاران خلق به
بیشکه پرهیزګار خلق

(1) الطبری: ۳۹۹/۲۲.

فِيْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ۝١٥ اٰخِذِيْنَ مَآ اٰتٰهُمْ

په باغونو کښې وی | او په چينو کښې به وی | اغستونکې به وی | هغه چې ورکوی هغوی له

به په باغونو او چينو کښې وی | ....څه چې ددوی رب دوی ته ورکوی | هغه به اخلی

رَبُّهُمْ ط اِنَّهُمْ كَانُوْا قَبْلَ ذٰلِكَ مُحْسِنِيْنَ ۝١٦ ط كَانُوْا

رب دهغوی | بیشکه هغوی | وو | مخکښې ددې نه | نیکی کونکی | وو به هغوی |

.........بیشکه داخلق د دې نه وړاندې نیکی کونکی وو | .... دوی به

قَلِيْلًا مِّنَ الَّيْلِ مَا يَهْجَعُوْنَ ۝١٧ وَبِالْاَسْحَارِ

ډیر لږ دشپې نه | هغه حصه چې اوده کیدل به پکښې هغوی | او دشپې په روستو وختونو کښې

دشپې ډیر کم اوده کیدل | اودسحر په وخت کښې به ئې

هُمْ يَسْتَغْفِرُوْنَ ۝١٨ وَفِيْٓ اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّآئِلِ

به هغوی | معافیانې غوښتلې | او په مالونو دهغوی کښې | حق وو | دپاره دسوالګرو

(دخپل رب نه) ښښنه غوښتله | ....اود هغوی په مالونو کښې دسوالګرو اودنه غوښتونکو

وَالْمَحْرُوْمِ ۝١٩ وَفِي الْاَرْضِ اٰيٰتٌ لِّلْمُوْقِنِيْنَ ۝٢٠ لا

او دمحرومانو | او په زمکه کښې | ډیرې نښې دی | دپاره دیقین کونکو |

(غریبانانو) برخه مقرر ده | اوپه دې زمکه کښې دیقین کونکو دپاره ډیر نښې موجود دی

وَفِيْٓ اَنْفُسِكُمْ ط اَفَلَا تُبْصِرُوْنَ ۝٢١ وَفِي السَّمَآءِ

او په نفسونو ستاسو کښې هم نښې دی | آیا پس نۀ وینئ تاسو | او په آسمان کښې دې |

اوستاسو په خپلو ځانونو کښې هم | نو آیاتاسو د عبرت په نظرنه ګورئ | او پورته په آسمان

رِزْقُكُمْ وَمَا تُوْعَدُوْنَ ۝٢٢ فَوَرَبِّ السَّمَآءِ

رزق ستاسو | او هغه څیز چې وعده ئې کیږی ستاسو سره | نو قسم دې په رب داسمانونو |

کښې ستاسو روزی ده | او هغه هم چې تاسو سره ئې وعده کولې شی | ....نو د آسمان او

وَالْاَرْضِ اِنَّهٗ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَآ اَنَّكُمْ تَنْطِقُوْنَ ۝٢٣ ع

او دزمکې | چې بیشکه دا خبره حقه ده | په مثال دهغې | لکه څنګه چې تاسو | خبرې کوئ |

زمکې په رب مې دې قسم وی | چې څنګه ستاسو وینا برحق ده | دغه شان (دجزاد ورځې راتلل) هم حق دی

قوله تعالى:- اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِيْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ۝

د قیام اللیل او دپښمنی فضیلت: دپر هیزګارو او خداترس خلقو بیان کیږی چه به د قیامت په ورځ به جنتونو او نهرونوکښې وی پخلاف دهغه بدکرداره خلقو چه په عذاب او سزا او طوقونو او زنځیرونو کښې به وی. دالله ﷻ چه کوم فرائض دوی ته راغلی وو په هغې دوی عامل وو. اوددې نه مخکښې هم دوی اخلاص والا وو. خو په دې تفسیر کښې لږ تامل دې په دوؤ وجو سره . اول داچه ددې تفسیر باره کښې ونیلې کیږی چه دا دحضرت ابن عباس رضي الله عنه دې خو ددې سند حضرت ابن عباس رضي الله عنه ته نه رسی.ددوی دا سند ډیر زیات ضعیف دې. دویم داچه د ﴿ اخذین ﴾لفظ مخکښې سره دې.نو مطلب دا

شو چه متقیان خلق به دالله ﷻ ورکړې شوی نعمتونه حاصلوی . اودې نه مخکښې دوی د نیکئ کارونه کول یعنی په دنیا لکه څنګه چه الله ﷻ دې آیتونو کښې فرمائیلی دی چه ﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ﴾ یعنی تاسوچه دار دنیا کښې کومې نیکئ کړې وې دهغې بدله کښې تاسو دلته شوق سره خورئ څکئ . بیا الله ﷻ دهغوئ د عمل اخلاص اوددوی احسان تفصیل سره بیانوی . دوی به دشپې ډیر کم اوده کیدل. بعضې مفسرین وائی چه دلته (مَا) (نافیه) ده نو په قول د حضرت ابن عباس رضی الله عنهوغیره به دا مطلب وی چه په دوی هیڅ داسې شپه نه وه تیره شوې چه په هغې کښې دوی الله ﷻ نه وی یاد کړې (۱)که په اوله حصه کښې نې څه نوافل کړی وی او یا په نیمه شپه کښې یعنی څه نه څه وخت کښې به دوی خامخا مونځ کولو. ټوله شپه به نه وو اوده . حضرت ابوالعالیه رحمه الله وغیره فرمائی چه دې خلقو به د ماښام اوماسختن ترمینځه څه مونځ کولو. امام ابوجعفر باقر رحمه الله فرمائی چه ددې نه مراد دادې چه دوی به دماسختن مونځ نه مخکښې نه اوده کیدل.بعضې مفسرینو قول دې چه (مَا) دلته موصوله دې. یعنې ددوئ خوب دشپې کم وو. څه وخت به ویښ وو او که زړه به نې اولګیدو نو تر سحر پورې به وو. او په آخری شپه کښې به نې دالله ﷻ نه مغفرت غوښتلو او سوالونه به نې کول (۲) حضرت احنف بن قیس رحمه الله ددې آیت مبارك مطلب بیانولو نه پس فرمائی چه افسوس ما کښې دا خبره نشته دې. ددوی د شاګرد خواجه حسن بصری رحمه الله قول دې چه د جنتیانو کوم اعمال او صفات بیان شوی دی، کله چه دخپلواعمالو اوصفاتو مقابله کښې هغې ته ګورم نو ډیره فاصله په کښې مومم خو الحمدالله ددوزخیانو د عملونو باره کښې خپل اعمال زیات ښه مومم او ګورم چه دا خلق بالکل د خیر نه خالی وو. هغوئ دکتاب الله نه منکر ،درسول الله ﷺ نه منکر ،دمرګ نه دپس ژوند نه منکر. نو زمونږ حالت هم هغه دې چه کوم الله ﷻ ددې قسمه خلقو بیان کړې دې ﴿خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا﴾(۳) یعنی نیکئ او بدئ یوځائې . حضرت زید بن اسلم رحمه الله ته د قبیله بنو تمیم یو سړی اووئیل چه ائې ابو سلمه ! مونږ کښې خو دا صفت ډیر کم دې چه دشپې ډیر کم څملو. مونږ خو دالله ﷻ یاد کښې ډیر کم وخت تیروؤ. نو دوی رحمه الله اوفرمائیل چه هغه سړې هم ډیر زیات خوش نصیب دې چه کله ورته خوب راشی نو دې اوده شی او کله چه پاسې نو ورته الله ﷻ یاد وی اوویرېږی ترې . حضرت عبدالله بن سلام رضی الله عنه فرمائی چه کله شروع شروع کښې حضرت نبی کریم ﷺ مدینې منورې ته تشریف راوړو نو خلق ددوی زیارت دپاره راتلل . او څه هم دې خلقو کښې شامل اوم .په الله قسم چه کله هم ما د حضرت نبی کریم ﷺ نورانی څهره اولیده نو ما یقین اوکړو چه دومره نوارنی څهره دیو دروغژن کس نشی کیدې . د ټولو نه ړومبی خبره چه حضرت نبی کریم ﷺ خما غوږ کښې کړې وه هغه دا وه چه ائې خلقو! په خلقو خوراك خورئ،او صله رحمی کوئ، ا و سلام کوئ او دشپې چه کله خلق ملاست وی نو تاسو مونځ اداکوئ نوتاسو به سلامتیا سره جنت ته داخل شئ.(۴)

دتهجد کوونکو جنت:-مسنداحمد کښې دی چه په جنت کښې داسې بالاخانې دی چه د هغې دننه حصه د بهر نه او بهر حصه د دننه نه په نظر راځی . ددې آوریدو سره حضرت ابوموسی اشعری رضی الله عنهاوفرمائیل چه یارسول الله ﷺ ! دا دچا دپاره دی ؟ نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دهغه چا دپاره کلام نرم کوی او خلقو ته خوراك ورکوی او کله چه اوده وی نو دوی مونځ کوی (۵). حضرت زهری رحمه الله او

---

(۱) الطبری : ۴۰۷/۲۲.

(۲) الطبری : ۴۰۸/۲۲.

(۳) الطبری : ۴۰۹/۲۲.

(۴) ترمذی كتاب صفة القيامة باب حديث : افشو السلام : ۲۴۸۵. وسنده صحیح ابن ماجة: ۳۲۵۱، حاکم: ۱۳/۳.

(۵) احمد : ۱۷۳/۲. وهو حديث حسن حاكم : ۳۲۱/۱، وسنده حسن مجمع الزوائد : ۲۵۴/۲.

حضرت حسن رحمه الله فرمائی چه ددې ایت مطلب دادې چه دوی د شپې څه حصه تهجدو کښې تیروی. حضرت ابن عباس رضي الله عنه او حضرت ابراهیم نخعی رحمه الله فرمائی چه ددې مطلب دادې چه د شپې دوی کم خملی. حضرت ضحاک رحمه الله ﴿ كَانُوا قَلِيلًا ﴾ ددې نه مخکښې جملې سره یو ځائې کوی او ﴿ مِّنَ الَّيْلِ ﴾ نه ابتداء ښائی. خو دې قول کښې ډیر زیات لرې والې او تکلف دې.

بیا الله ﷻ ارشاد فرمائی چه دسحر په وخت کښې دوی استغفار کوی. حضرت مجاهد رحمه الله وغیره فرمائی چه دوی مونځ کوی او مفسرین فرمائی چه دشپې قیام کوی او چه کله سحر شی نو د خپلو ګناهونو معافی غواړی. لکه چه بل ځائې کښې ارشاد دې چه ﴿ الصّٰبِرِيْنَ وَالصّٰدِقِيْنَ وَالْقٰنِتِيْنَ وَالْمُنْفِقِيْنَ وَالْمُسْتَغْفِرِيْنَ بِالْاَسْحَارِ ﴾ یعنی دسحر په وخت کښې دا خلق استغفار کوی. که استغفار په مونځ کښې وی نو دا ډیر بهتر دی. صحاح سته وغیره کښې د صحابه کرام رضي الله عنهم یو ډلې نه ډیرو روایتونو سره ثابت دی چه حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه کله د شپې آخری حصه باقی پاتې شی نو په هغه وخت کښې الله ﷻ هره شپه آسمان ددنیا ته راکوز شی او فرمائی چه څوك ګناهګار شته دې چه توبه اوکړی او څه د هغه توبه قبوله کړم. څوك استغفار کولو والا شته دې چه استغفار اوکړی او څه دهغه استغفار قبول کړم. اوڅوك غوښتنې والا شته دې چه اوغواړی او څه ورته ورکړم. تر سحر راختو پورې هم دا فرمائی (١) داکثر مفسرین فرمائی چه حضرت یعقوب علیه السلام به خپلو بچو ته دا فرمائیل چه﴿ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي ﴾ څه به اوس ستاسو دپاره استغفار اوکړم، نو هغوئ استغفار ترد سحر وخت پورې ملتوی کړې وو بیا دهغوئ دا وصف بیانیږی چه چرته دا مونځګزار دی او دالله ﷻ حق ادا کوی او دنور خلقو حق هم نه هیروی. زکوة ورکوی او ښه سلوك کوی او احسان کوی او صله رحمی کوی. ددوی مال کښې یو حصه مقرر ده د غوښتونکو د پاره او دحقدارو دپاره چه سوال نه بچ کیږی. ابوداود وغیره کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چه د سائل حق دې اګر چه هغه په آس سور وی (٢)﴿ محروم ﴾ هغه دې چه دهغه څه حصه بیت المال کښې نه وی. اودده څه کار وغیره نه وی. او نه دده څه تجارت او کاروبار وی چه هغې سره روزی حاصله کړی. ام المومنین حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها فرمائی چه ددې نه مراد هغه خلق دی چه کوم دهغوئ دګټې وټې څه کار روان وی خو دومره نه وی چه دوی دپاره کافی وی. حضرت ضحاك رحمه الله فرمائی چه هغه سړې چه مالدار وو او دده سره اوس څه مال نه وی پاتې. په یمامه کښې چه کله د اوبوطغیانی راغله او دیو سړی ټول مال او اسباب تباه شو نو یو صحابی رضي الله عنه اوفرمائیل چه دا محروم دې. اوبزرګ مفسرین وائی چه دمحروم نه مراد هغه سړې دې چه د حاجت نه باوجود د چا نه سوال نه کوی (٣). یو حدیث مبارك کښې راغلی دی چه حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چه مسکین هغه نه دې چه چکرې لګوی اوتاسو هغه ته یو کهجوره یا یو دوه نوالې خوراك ورکوئی. بلکه حقیقت کښې مسکین هغه دې چه کوم دومره نه مومی چه حاجت ئې پاتې نشې او نه په وقار او ښه حال کښې اوسی او چه په چا ددوی حال ظاهر شی نو هغوئ ته صدقه ورکړی (٤) (بخاری و مسلم). حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله مکه کښې چکر لګولو چه په دې کښې ده سره یو سپې راغلو او اودریدو. نو دوی د ذبح شوې چیلئ یو ټکړه غوښه واخسته اوهغه ته ئې و اچوله او وې فرمائیل چه خلق وائی دا هم محرومو کښې دې. حضرت شعبی رحمه الله فرمائی چه څه خو ددې نه عاجز شوم چه د

---

(١) صحیح بخاری کتاب التهجد باب الدعاء والصلاة من اخر اللیل : ١١٤٥، صحیح مسلم : ٧٥٨. ابوداود : ١٣١٥، ابن ماجة: ١٣٦٦، احمد: ٢/٢٦٧، ابن حبان: ٩٢٠.

(٢) ابوداود کتاب الزکاة باب حق السائل : ١٦٦٥، وسنده حسن : احمد: ١/٢٠١، ابن ابی شیبة: ٢/١٨٦،

(٣) الطبری : ٢٢/٤١٦.

(٤) صحیح بخاری کتاب الزکاة باب قول الله تعالی (لایسئلون الناس الحافا) : ١٤٧٩، صحیح مسلم: ١٠٣٩.

محروم معنى باندې پوهه شم . امام ابن جرير رحمه الله فرمائي چه محروم هغه دې چه هغه سره مال نه وي او چه هر څه وجه وي . يعنى حاصل ئې نه كړي . د كښې وتې طريقه نه ورځي او نه دده كار چليږي . يا د څه آفت په وجه دده نه مال ضائع شوې وي . يو ځل دالله ﷻ رسول ﷺ يووړوكې لښكر دكافرو سره د مقابلې دپاره اوليږلو ، الله ﷻ هغوئ ته غلبه وركړه او دوى ته د غنيمت مال هم ملاؤ شو. بيا دوى ته څه خلق راغلل چه مال غنيمت حاصلولو په وخت كښې نه وو. نو دا آيت مبارك نازل شو . ددې اقتضا خو داده چه دا آيت مدني وي خو اصل كښې داسې نه دى دا آيت مبارك مكي دې .

بيا فرمائي چه ديقين والو دپاره په زمكه كښې ډيرې نښې دى د قدرت او دا دخالق د عظمت او عزت او هيبت او جلالت باندې دلالت كوي. تاسو اوګورئي چه په دې كښې حيوانات او نباتات څنګه ګرزي. او څنګه ئې په غرونو ميدانونو كښې اوسمندرونو كښې روان دى . بيا په انسانانو نظر واچونى اود دوى د ژبو په اختلاف هم، ددوى په رنګ په اختلاف،ددوى د ارادو او قوتونو په اختلاف، اوددوى دعقل او فهم په اختلاف ، او ددوى حركات او سكناتو په اختلاف، د دوى نيكئ اوبدئي اوګورئي، ددوى په جوړښت نظر اوكړئي چه څنګه هر يو اندام مناسب ځائي باندې دې، نو په دې وجه دې نه پس فرمائي چه پخپله ستاسو وجود كښې هم ډيرې نښې دى ، ولې تاسو نه ګورئي څه؟ حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چه كوم سړې په خپل پيدائش غور اوكړي اودخپلو جوړونو په تركيب غور اوكړي،نوهغه به يقين اوكړي چه الله ﷻ داټول هر څه پيدا كړي دى اودا ئې صرف د خپل عبادت دپاره پيداكړي دى [1]

بيا فرمائي چه آسمان كښې ستاسو روزئي دى يعنى باران اوهغه هم هغه دې چه دكومې تاسوسره وعده كړې شوې وه يعنى جنت.[2]

حضرت واصل احدب رحمه الله ددې آيت مبارك تلاوت اوكړو او وې فرمائيل چه ځما رزق آسمان كښې دې او څه ئې په زمكه كښې تلاش كوم. دې وينا سره ئې ګلئ پريښودو او لاړ ځنګل كښې آباد شو. دريو ورځو پورې خو ده ته هيڅ ملاؤ نشو، خو په دريمه ورځ څه ګورى چه دوى سره د كهجورو يو غنچه ايښودې شوې ده. ددوى رور چه ددوى نه هم زيات مخلص او نيك نيت وو دې هم هغه سره وو ، دواړه رونړه تر آخر وخت پورې په ځنګل كښې وو. بيا الله ﷻ خپل قسم خورى او وائي چه ځما وعدې دى . لكه د قيامت ، ددوباره ژوندى كيدو، دجزا اوسزا ، دا يقيني طور رېښتوني او بالكل بې شك او شبهې دى . لكه څنګه چه ستاسو دخولې نه وتلو الفاظو كښې شك نشته دې نو داشان تاسو ته په دې كښې هم شك نه دى كول پكار . حضرت معاذ رضي الله عنه چه به كله څه خبره كوله نو فرمائيل به ئې چه الله ﷻ دې هغه خلق برباد كړي چه څوك دالله ﷻ قسمونه نه منى.داحديث مرسل دې يعنى تابعي رحمه الله د حضرت نبى كريم ﷺ نه روايت كوى ، دصحابي نوم نه اخلي .

هَلْ أَتٰكَ	حَدِيْثُ	ضَيْفِ	إِبْرٰهِيْمَ	الْمُكْرَمِيْنَ﴿٢٤﴾	إِذْ دَخَلُوْا
آيا راغلې ده تاته	قيصه	دميلمنو	دابراهيم	عزتمندو	كله چې دننه ورغلل هغوئ
(اې رسوله ﷺ آيا تاته د ابراهيم عليه السلام دعزتمندو ميلمنو خبر(نه دې) راغلې					څه وخت چې فرشتې
عَلَيْهِ	فَقَالُوْا	سَلٰمًا	قَالَ	سَلٰمٌ	
په هغه باندې	نو وې وئيل	سلام دې په تاباندې	اووئيل ابراهيم	په تاسو باندې هم سلام دې	
ده ته راغلې	نو سلام ئې واچولو	او ابراهيم عليه السلام ورته د سلام جواب وركړو	او په زړه كښې ئې خيال اوكړو،		

[1] القرطبي : ٤٠/١٧.
[2] الطبري : ٤٢٠/٢٢.

قَوۡمٌ مُّنكَرُونَ۝٢٥ فَرَاغَ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِۦ فَجَآءَ بِعِجۡلٍ سَمِينٍ۝٢٦

خلق دي څه نا آشنا شان | پس ورغي | كور خپل ته | پس راني وړو | يو سخي | څو رب |

چې دا نا آشنا خلق دی | بيا په تادئ سره خپل كورته لاړو | نو يو څورب څخي ئې راوړو

فَقَرَّبَهُۥٓ إِلَيۡهِمۡ قَالَ أَلَا تَأۡكُلُونَ۝٢٧ فَأَوۡجَسَ

پس نژدې ئې كړو هغه | هغوئ ته | ورته ئې اووئيل | آيا نه خورئ تاسو | نو په زړه كښې ئې بيا موندله

نو نژدې ئې ورته كيخودو | اوورته ئې اووئيل چې تاسو ولې خوراک نه کوئ | بيا ئې

مِنۡهُمۡ خِيفَةًۖ قَالُواْ لَا تَخَفۡۖ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَٰمٍ

دهغوئ نه | يره | اووئيل فرښتو | چې ته مه يريږه | او زيرې ئې وركړو هغه ته | په يو هلك

ترې نه په زړه كښې ويره پيدا شوه | هغوئ ورته اووئيل چې ويريږه مه | او هغوئ ابراهيم عليه السلام ته

عَلِيمٍ۝٢٨ فَأَقۡبَلَتِ ٱمۡرَأَتُهُۥ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتۡ وَجۡهَهَا

ښه عالم سره | پس وړاندې شوه | ښځه دهغه | دچغې دحيرانتيا سره | پس وې وهلو | مخ خپل

دهوښيار ځوئې زيرې وركړو | نود هغه بي بي په وېناوينا را مخامخ شوه | نوتندی له ئې ټس وركړو

وَقَالَتۡ عَجُوزٌ عَقِيمٌ۝٢٩ قَالُواْ كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِۖ

اووې وئيل | چې زۀ بوډۍ شنډه يم | اووئيل فرښتو | هم په دې شان سره | وئيلي دی رب ستا

چې ښه دبوډۍ اود شنډې (په لا اولاد كيږي) | هغوئ ورته اووئيل چې هم دغسې ستا رب فرمائيلي دی

إِنَّهُۥ هُوَ ٱلۡحَكِيمُ ٱلۡعَلِيمُ۝٣٠

بيشکه هغه | حكمت والا دې | ښه خبردار دې دهر څه نه

هغه ډير دحكمت او دلوئې علم خاوند دې

قوله تعالى:- هَلۡ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ضَيۡفِ إِبۡرَٰهِيمَ ٱلۡمُكۡرَمِينَ۝

دحضرت ابراهيم عليه السلام د معززو ميلمنو واقعه:- داواقعه په سورة هود او سورة حجر كښې تيره شوې ده. دا ميلمانه فرښتې وې چه دانسان په شكل كښې راغلې وې. اودوی ته الله ﷻ عزت او شرافت وركړې وو. حضرت امام احمد بن حنبل رحمه الله او نور علماء فرمائي چه دميلمه ميلمستيا كول واجب دی. حديث مبارك كښې داهم راغلى دی ([1]) او دقرآن پاك ظاهرى الفاظ داهم دی. هغوئ سلام اوكړو او ددې جواب حضرت خليل الله عليه السلام زيات كړو. ددې ثبوت په بل سلام باندې د دوؤ پيښونو ده. همد فرمان دالله ﷻ دې چه ﴿وَإِذَا حُيِّيتُم بِتَحِيَّةٖ فَحَيُّواْ بِأَحۡسَنَ مِنۡهَآ أَوۡ رُدُّوهَآ﴾

يعنى كله چه تاسو ته څوك سلام اوكړی نوتاسو ورته دهغې نه بهتر سلام اوكړئ ياكم ازكم هم هغه هومره. نو خليل الله عليه السلام افضل صورت اختيار كړو. حضرت ابراهيم عليه السلام ددې نه واقف نه وو او اصل كښې دا فرښتې آشنا نه وې. دا فرښتې حضرت جبرئيل عليه السلام، حضرت ميكائيل عليه السلام او حضرت اسرافيل عليه السلام وې. اودوی د ښكلو ځوانانو شكل كښې راغلې وې. او ددوی په څهرو باندې هيبت او جلال وو. حضرت ابراهيم عليه السلام دهغوئ دپاره خوراك انتظام كښې مصروف شو. او چپ چاپ خپل كور

[1] صحيح بخارى كتاب الادب باب اكرام الضيف وخدمته اياه بنفسه: ٦١٣٥. صحيح: ٤٨.

والو ته ورغلو. او ډېر لږ وخت کښې ئې د يو څخي وريته کړې غوښه راوړه. او دهغوئ مخکښې هغوئ ته نزدې کيخوده اوورته ئې اوفرمائيل چه تاسو ولې نه خورئ ؟ ددې نه د ضيافت آداب معلومېږي دميلمه د تپوس نه بغير په شروع کښې احسان کولو ، او مخکښې دوی علیه السلام دهغوئ ته خبر ورکولو نه بغير لاړل او تيزئ سره ئې ښه نه ښه څيز پوخ کړو او هغه ئې راوړو. اوتيار د کم عمر څخي غوښه ئې وريته کړې راوړه او بل ځائې کښې ئې دا کينخوده بلکه ددوی مخکښې ئې کيخوده . اوبيا هغوئ ته داسې نه وائي چه خورئ څکه چه په دې کښې هم يو حکم دې . بلکه ډېر په عاجزئ او احترام سره وائي چه تاسو خوراك ولې نه کوئ؟ لکه چه يو سړې چاته وائي چه تاسو فضل او احسان سره سلوك کول غواړئ نو اوکړئ . بيا ارشاد دې چه خليل الله علیه السلام ددوی نه خفه ويريدو لکه چه ارشاد دې چه ﴿فَلَمَّا رَاٰۤ اَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ اِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَاَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيْفَةً﴾ يعنې کله چه دوی اوکتل دهغوئ لاسونه خوراك طرفته نه ورځي نو ويره ئې محسوس کړه ، اوپه زړه کښې خوف پيدا شو . نو پدې ميلمنو اووئيل چه ويرېږه مه مونږ دالله جل جلاله ليږلې شوې فرښتې يو او مونږ د قوم لوط دهلاکت دپاره راغلي يو.

ددوی بی بی ولاړه وه او دا ئې آوريدل. ددې آوريدو سره هغه په خنداشوه نو فرښتو دوی علیه السلام ته خوشخبری ورکړه چه تاسو ته به الله جل جلاله حضرت اسحاق علیه السلام درکوی. اودهغه نه به حضرت يعقوب علیه السلام پيدا کيږي. پدې ددوی علیه السلام بی بی حيرانه شوه چه افسوس څما به بچې څنګه پيداکيږي؟ څه خو بوډئ يم او څما دا خاوند هم بوډا دې. دا خو ډېر دتعجب څيز دې. نو فرښتو اووئيل چه ته دالله جل جلاله کارونو باندې تعجب کوې ؟ اوخاصکر ستا غوندې د پاکې کورنئ ښځه. په تا دې دالله جل جلاله رحمتونه او برکتونه وی، دا واوره چه الله جل جلاله ډېر تعريفونو والا او بزرګئ والا دې. دلته دافرمائي چه دا بشارت ئې حضرت ابراهيم علیه السلام ته ورکړواو ددې نه مخکښې آيت مبارك کښې دی چه بشارت ددوی علیه السلام بی بی صاحبې ته ورکړې شوې وو. نومطلب داشو چه بشارت دواړو ته ورکړې شوې وو څکه دبچی پيداکيدل د دواړو دپاره د خوشحالئ موجب وو. بيا فرمائي چه ددې بشارت آوريدو سره ددوی بی بی صاحبې د خولې نه اوتل چه او خپل سينه ئې ډېر په زوره زوره اووهله. او ددې عجيبه خبر آوريدو سره هغې اووئيل چه څه خو په ځوانئ کښې شنډه اوم او اوس خو ښځه خاوند دواړه بوډاګان يو نو څما به حمل څنګه کيږي ؟ ددې جواب کښې فرښتو اوئيل چه دازيرې مونږ څه خپل طرفنه نه درکوو بلکه الله جل جلاله مونږ ته ددې خبر راکړې دې چه تاسو ته ددې خبر درکړو. هغه ذات ډېر حکمت والا او علم والا دې . تاسو چه دکوم عزت او کرامت مستحق يئ نو هغه ته ښه معلوم دی. او دهغه ذات هر يو کار دحکمت نه خالي نه وی . اونه دهغه څه فرمان دحکمت نه خالي وی .

الحمد لله د شپږويشتمې پارې تفسير ختم شو.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ۝ قَالُوٓا

اووئیل ابراهیم علیه السلام | نو څه دی کار ستاسو | اے رالیږلی شوؤ فرښتو | اووئیل هغوئ |

(ابراهیم علیه السلام) اووئیل چې ائې فرښتو ستاسو مقصد څه دې؟ | هغوئ اووئیل

إِنَّآ أُرْسِلْنَآ إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ۝ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ

بیشکه مونږه رالیږلی شوی یو | یو قوم مجرم ته | دپاره ددې چې اولیږو مونږه | په هغوئ باندې

مونږ یو مجرم قوم طرفته رالیږلي شوی یو | د دې دپاره چې مونږ په هغوئ باندې داسې

حِجَارَةً مِّن طِينٍ ۝ مُّسَوَّمَةً عِندَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ۝

کاڼړی | دختې نه | چې نښه دار کړې شوی دی | په نز درب ستا | دپاره دحدنه داوړیدونکو خلقو

د تیکرو کاڼړي راوروو اچې په هغې باندې ستا د رب سره د حد نه تیریدونکو دپاره نښې لګیدلی دی

فَأَخْرَجْنَا مَن كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۝

بیا رااوویستل مونږه | هغه څوک | چې ووُ | په هغه کلی کښې | دمومنانونه |

نو په هغه کلی کښې چه کوم مومنان ووهغوی ترې مونږ بهر اوویستل

فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِّنَ الْمُسْلِمِينَ ۝ وَتَرَكْنَا

پس بیا اونهٔ موندو مونږه | په هغې کښې | بې دیو کورنه | دمسلمانانونه | او پریښوده مونږه

خو په هغوی کښې مونږ دیو کور نه سوا د مومنانو بله کورنۍ اونه موندله | او په دې (واقعه) کښې

فِيهَآ ءَايَةً لِّلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ۝

په هغې کښې | یوه نښه | دپاره دهغه کسانو | چې یریږی هغوئ | دعذاب دردناک نه |

مو د هغه خلقو دپاره یوه نخښه باقی پریخوده | چې د دردناک عذاب نه ویریږی

قوله تعالی:- قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ۝

دابراهیم علیه السلام د فرښتو نه سوال:- مخکښې بیان شوی دی چه کله دې نوؤ میلمنو سره د ابراهیم علیه السلام تعارف اوشو او ویره ئې ختمه شوه. بلکه ددوی په ژبه ورته یو ډیره لویه خوشخبری هم ملاؤ شوه. او د خپل صبراو رب ترسی او دردمندئی په وجه دالله ﷻ خدمت کښې ئې د قوم لوط سفارش اوکړو او دالله ﷻ د طرفنه پورته د حتمی فیصلې اعلان هم اوشو. دې نه پس چه څه اوشو دهغې بیان دلته کیږی چه خلیل الله علیه السلام ددې فرښتو نه تپوس اوکړو چه تاسو د څه مقصد دپاره راغلی یئ؟ هغوئ اوفرمائیل چه د لوط علیه السلام دقوم تباه کولو دپاره مونږ لیږلې شوی یو. مونږ به په هغوئ باندې سنګ باری کوؤ او هغه کاڼړی به په هغوئ وراوروؤ چه کومو باندې دالله ﷻ حکم سره په هغوئ دهغوئ نومونه لیکلې شوی دی.اوهر ګناهګار دپاره جداجدا کاڼړنی مقرر دې.سورة عنکبوت کښې تیر شوی دی چه ددې اوریدو سره ابراهیم علیه السلام فرمائی چه هلته خو لوط علیه السلام دې،بیا به تاسوهغه کلی څنګه تباه کوئی؟ فرښتو اووئیل چه ددې علم مونږ ته هم شته دې. مونږ ته حکم شوې دې چه مونږ هغوئ او دوی سره د هغوی دکورنۍ ټول ایماندار بچ کړو. خودهغه ښځه نشی بچ کیدې. هغه به هم مجرمانو سره د خپل جرم بدله کښې هلاکیږی. داشان دلته هم ارشاد فرمائی چه په دې کلی کښې څومره هم مومنان وو،ټول بچ کړې شو. ددې نه هم مراد د لوط علیه السلام او ددوی کورنۍ مراد ده،سوا دده د ښځې نه چه هغې ایمان نه وو

رازي.نو اوفرمائيلې شو چه هلته سواد يو كور نه دمسلمانانو نور كورونه نه وو.

قوله تعالى:- مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ

ايمان او اسلام:- دواړه آيتونه دليل دى دهغه خلقو دپاره چه وائى چه دايمان او اسلام مسمى يو دې. په دې وجه چه دې خلقو ته دې ځائې مومنان وئيلې شوى دى او هم دوى ته مسلمان هم وئيلې شوى دى. دمعتزله مذهب هم دادې چه دا يو څيز دى.او دې ته اسلام هم وائى او ايمان ورته هم وائى.خو دا استدلال ضعيف دې.ځكه چه دا خلق مسلمان وو او دا خو مونږ هم منو چه هر مومن مسلمان هم وى. خو هر مسلمان مومن نه وى.نو د حال د خصوصيت په وجه دوى ته مسلمان اومومنان اووئيلې شو. د دې نه عام طور دا نه ثابتيږى چه هرمسلم مومن دې.د امام بخارى عليه السلام او نورو محدثينو هم دا مذهب دې چه كله اسلام حقيقى او رښتونې وى نو هغه اسلام ايمان دې. اوپه دې صورت كښې اسلام او ايمان يوځيز دې.خو هركله چه ايمان او اسلام حقيقى طور نه وى نو بيا اسلام او ايمان كښې فرق دې. بيا وائى چه دا آباد كلى عذاب سره تباه كول اودا بدبوداره كنډرونو كښې بدلولو كښې دمومنانو دپاره عبرت موجود دې. چه په چا كښې دالله جل شانه ويره وى نو هغه دې دا ښه په غور سره اوګورى او ددې نه دې زبردست عبرت حاصل كړې.

وَفِيْ مُوْسٰى	اِذْ اَرْسَلْنٰهُ	اِلٰى فِرْعَوْنَ	بِسُلْطٰنٍ
او په قيصه دموسى كښى (نښه ده)	كله چې اوليږو مونږه هغه	فرعون ته	ددليل

اودغه شان دموسى عليه السلام په قيصه كښې هم (نښه ده) كله چې مونږ هغه د فرعون (دربار) ته په ښكاره

مُّبِيْنٍ	فَتَوَلّٰى	بِرُكْنِهٖ	وَقَالَ	سٰحِرٌ
ښكاره سره	نو مخ ئې واړوؤ	دقوت خپل سره په غرور كښى	اووې وئيل	چى دې جادوګر دې

دليل سره اوليږلو|خوهغه دخپل زور په وجه انكاراوكړو | او دائې اووئيل چې دا جادوګر

اَوْ مَجْنُوْنٌ	فَاَخَذْنٰهُ	وَجُنُوْدَهٗ	فَنَبَذْنٰهُمْ
يا ليونې دې	پس اونيوؤ مونږه هغه	او لښكرې دهغه	پس اوغورزول مونږ هغوى

يا ليونې دې |اومونږ هغه اودهغه لښكر (ټول) راونيول | او په سمندر كښې مو

فِى الْيَمِّ	وَهُوَ مُلِيْمٌ	وَفِيْ عَادٍ	اِذْ اَرْسَلْنَا
په درياب كښى	او هغه ملامته كړې شوې وؤ	او په عاديانو كښى نښه ده	كله چى اوليږله مونږه

اوغورزول | په داسې حال كښې چې ملامته كړې شوې وو | اود عاديانو (په واقعه) كښې هم (عبرت) دې

عَلَيْهِمُ	الرِّيْحَ	الْعَقِيْمَ	مَا تَذَرُ	مِنْ شَيْءٍ	اَتَتْ
په هغوى باندې	هوا	بې خيره	نه به ئې پريښودو	هيڅ څيز	چى رابه غله هغه هوا

كله چې مونږ په هغوى باندې بې خيره سيلئ راوليږله | (دا داسې سيلئ وه چې) په كوم څيز به

عَلَيْهِ	اِلَّا جَعَلَتْهُ	كَالرَّمِيْمِ	وَفِيْ ثَمُوْدَ
په هغه څيز باندې	مګر كوؤ به ئې هغه	پشان دروست هډوكى	او په ثموديانو كښى نښه ده

تيره شوه | نو هغه به ئې ريزه ريزه كولو |...... او (دغه شان) دثموديانو (په واقعه) كښې هم (عبرت دې)

فَعَتَوۡا	حَتّٰى حِيۡنٍ ۝۴۳	تَمَتَّعُوۡا	لَهُمۡ	اِذۡ قِيۡلَ
پس مخ واړوؤ هغوئ	ديو وخته پورې	چې نفع واخلئ	هغوئ ته	كله چې اووئيلې شو

كله چې دوئ ته اووئيلې شوې | چې څو ورځې نور دنياوى مزې واخلئ | نو هغوئ

فَمَا اسۡتَطَاعُوۡا	وَهُمۡ يَنۡظُرُوۡنَ ۝۴۴	الصّٰعِقَةُ	فَاَخَذَتۡهُمُ	عَنۡ اَمۡرِ رَبِّهِمۡ
پس طاقت نۀ لرلو هغوئ	او هغوئ ورته كتل	يو لوئ كړس	پس اونيول هغوئ	دحكم درب خپل نه

دخپل رب دحكم نه سركشي اوكړه |نو په هغوئ باندې عذاب راغلو| اوهغوئ ورته كتل | نو بيانه څو

مِّنۡ قَبۡلُ ؕ	وَقَوۡمَ نُوۡحٍ	مُنۡتَصِرِيۡنَ ۝۴۵ ۙ	وَّمَا كَانُوۡا	مِنۡ قِيَامٍ
مخكښې ددې ټولو نه	او هلاك كړو مونږه قوم دنوح	بدل اغستونكي	اونۀ وؤ هغوئ	دپاسيدو

اودريدو شو | او نه ئې زمونږ نه څه بدله واخستې شوه | اود هغوئ نه وړاندې دنوح عليه السلام قوم

فٰسِقِيۡنَ ۝۴۶ ؑ	قَوۡمًا	كَانُوۡا	اِنَّهُمۡ
فاسقان	قوم (خلق)	وؤ	بيشكه هغوئ

سره هم دغه شان سلوك كړې شوې ووا

قوله تعالى:- وَفِيۡ مُوۡسٰٓى اِذۡ اَرۡسَلۡنٰهُ اِلٰى فِرۡعَوۡنَ بِسُلۡطٰنٍ مُّبِيۡنٍ ۝

د فرعون دقوم انجام:- ارشاد دې چه څنګه تاسو د لوط عليه السلام د قوم انجام كتلو سره عبرت حاصلولې شئ نو همداقسمه واقعه د فرعونيانو ده.مونږ هغوئ طرفته خپل كليم پيغمبر موسى عليه السلام روښانه دليلونو او واضح برهان سره اوليږلو. خود هغوئ سردار چه دكبر يو مجسمه وه ددې دمنلو نه انكار اوكړو او زمونږ د فرمان ئې هډو پرواه اونكړه. دې دالله جل شانه دښمن دخپل طاقت په غرور كښې اودخپل راج لښكر په وجه د رب دفرمان هيڅ عزت اونه ساتلو. او ټول ئې ځان سره يو ځائې كړل او موسى عليه السلام ته ئې تكليف اورسولو او وې وئيل چه ائې موسى عليه السلام يا خو ته جادوګرئې يا ليونې.نو مونږ دا متكبره ،فاجر،معاندسرې دخپل لښكره سره تباه كړو په درياب كښې.

قوله تعالى:- وَفِيۡ عَادٍ اِذۡ اَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمُ الرِّيۡحَ الۡعَقِيۡمَ ۝

دقوم عاد انجام:- دا شان د قوم عاد واقعات هم ستاسو غوږونو نه مونږ تير كړې دى. چه دهغوئ د غلطوكارونو په وجه په هغوئ بې بركته هواګانې راغلې.او دې هواګانو د ټولو شكلونه بدل كړل. چه يو خل په يو څيز اولږيده نو هغه سوړ او بدبودار شو. دابن ابى حاتم حديث مبارك كښې دى چه نبى كريم a فرمائى چه هوا په دويمه زمكه كښې مسخره ده. هر كله چه الله عاديان هلاكول اوغوښتل نو دهوا داروغه ته ئې حكم اوكړو چه ددوى د تباه كولو دپاره هوا راولېږه.نو د هوا فرښتې اوئيل چه آيا د هوا كوم خانې تيرې شوې نو هغه خانې او څيزونه ئې تباه كړل (١).

ددې حديث مبارك فرمان a كيدل منكر دى. زيات دماغ دا قبلوى چه دا دعبدالله بن عمرو رضي الله عنه قول دې هغې ته د يرموك جنګ كښې د اهل كتابو د كتابو دوه بورئى ملاؤ شوې وې. ممكن دى چه دوى هغې ته دا خبره كړې وى. والله اعلم.

(١) ابن ابي حاتم وسنده حسن . تفسير سورة الروم : ٤٨، الطبري: ٤٣٣/٢٢.

دا جنوبي هواګانې وې.نبي کريم ﷺ فرمائي چه څما مدد هواګانو سره اوکړې شو. او عاديان لرمانانو او هواګانو سره هلاک شو. ([1])

قوله تعالى:- وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٤٣﴾

د قوم ثمود انجام :- همدا شان د قوم ثمود په حالاتواو انجام باندې غور اوکړئ. هغوئ ته اووئيلې شو چه تاسو مقرر وخت پورې ددې نه فائده اوچته کړئ. لکه څنګه چه بل ځائې کښې فرمائيلې شوي دي چه مونږ ثموديانو ته هدايت اوکړو چه هغوئ هدايت اوغورزولو. او ددې په و چه هغوئ د ذلت عذاب راونيول اوددوی نه نې چغې اوويستې او ددوی زړونه اوچاؤ دل.او داصرف دهغوئ دسرکشۍ او نافرمانۍ او سياه کارئ بدلـه وه.دوی کتـل او پـه دوی دالله جـل شانه عـذاب راغلـو. درې ورځـې خوداشان انتظار کښې وو او د عذاب آثار ئې کتـل ،او آخر پـه څلورمـه ورځ د الله جل شانه عـذاب راونيول او قوم ورسره نه وو. دوی پريشانه شو. هيڅ تدبير ورسره نه وو. دومره مهلت هم ورنکړې شو چه پاسي او منډه کړي.او يا څه په بله طريقه ئې د تيښتې کوشش کړې وې.داشان دوی نه مخکښې قوم هم زمونږ عذابونه کتلي وو.او د خپلې بدکارئ او نافرمانۍ بدلـه ئې موندې وه. دا ټول مفصل واقعات د فرعونيانو او عاديانواو د قوم نوح ددې نه مخکښې د ډيرو سورتونو تفسير کښې تير شوي دي.والله اعلم.

وَالسَّمَآءَ	بَنَيْنٰهَا	
او آسمان چې دې	جوړ کړې دې مونږه هغه	
بيشکه چې دغه ډير نافرمانه قوم وو	اومونږ آسمان دخپل	

بِاَيْىدٍ	وَّاِنَّا لَمُوْسِعُوْنَ ﴿٤٧﴾	وَالْاَرْضَ	فَرَشْنٰهَا
په قدرت لاس خپل سره	او بيشکه مونږه فراخه کونکي يو	او زمکه چې ده	غوړولي ده مونږه هغه
قدرت په لاسونو جوړ کړې دې	اومونږ د فراخۍ خاوندان يو	او زمکه مونږ غوړولې ده	

فَنِعْمَ الْمٰهِدُوْنَ ﴿٤٨﴾	وَمِنْ كُلِّ شَىْءٍ	خَلَقْنَا	زَوْجَيْنِ	لَعَلَّكُمْ	
پس ډير ښه غوړونکي يو مونږه	او د هر څيز نه	پيدا کړل مونږه	جوړئ	دپاره ددې چې تاسو	
نوڅومره ښه غوړرونکې يو	اوهر څيز موجوړئ جوړئ کړې دې	د دې دپاره چې تاسو			

تَذَكَّرُوْنَ ﴿٤٩﴾	فَفِرُّوْٓا	اِلَى اللّٰهِ ؕ	اِنِّىْ	لَكُمْ	مِّنْهُ
نصيحت قبول کړئ	پس منډه کړئ	الله ته	بيشکه زه	ستاسو دپاره	دطرفه دهغه نه
نصيحت حاصل کړئ	نوتاسو هم الله ﷻ طرفته ورمنډه کړئ	زۀ ستاسو دپاره دالله ﷻ			

نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٥٠﴾ ج
يرونکې يم ښکاره
دطرفه ښکاره ويرونکې يم

قوله تعالى:- وَالسَّمَآءَ بَنَيْنٰهَا بِاَيْىدٍ وَّاِنَّا لَمُوْسِعُوْنَ ﴿٤٧﴾

دالله جل شانه قدرتونه :- د زمکې اود آسمان د پيدائش ذکر کيږي چه مونږ آسمان خپل قوت سره پيدا

[1]) صحيح بخاری کتاب الاستسقاء باب قول النبي ﷺ نصرت بالصبا: ۱۰۳۵، صحيح مسلم: ۹۰۰.

کړې دي. او دا مو اوچت او محفوظ چت جوړ کړې دې. عبدالله ابن عباس ﷺ، مجاهد m، قتاده m، ثوري m او نورو ډېر مفسرينو همدا وئيلي دي چه مونږ آسمانونه خپل قوت سره پيدا کړي دی [1] او مونږ کشاده کونکي يو. او مونږ ددې کنارې فراخې کړې، او دا مو بې ستنې اودرولو او قائم موکړو. اوزمکه مونږ د خپل مخلوقات دپاره داوسيدو ځائې جوړ کړې دې. او دا ډيره ښه استوګنه ده. او مونږ ټول مخلوقات جوړې جوړې پيدا کړي دی. لکه آسمان زمکه، شپه ورځ، نمر سپوږمۍ، او چه لمده، رڼا تيارهٔ، ايمان کفر، مرګ ژوند، نيکي بدی، جنت دوزخ، تر دې چه حيواناتو او نباتاتو کښې هم جوړې دی. دا په دې و چه چه تاسو نصيحت حاصل کړئ، په دې پوهه شئ چه ددې ټولو خالق الله جل شانهٔ دې او د هغه هيڅوك شريك نشته دې. اوهغه يو دې. نوتاسو هغه طرفته ورځئ، دخپلې توجه مرکز صرف هغه ذات جوړ کړئ، خپلو کارونو کښې صرف په هغه بهروسه کوئ، څه تاسو ټولو لره صفا صفا خبرولو والا يم. خبردار الله جل شانه سره هيڅوك شريك مه جوړوئ، ځما د ښکاره ويرولو لحاظ اوساتئ.

وَلَا تَجْعَلُوْا	مَعَ اللهِ	اِلٰهًا اٰخَرَ	اِنِّيْ	لَكُمْ
او مهٔ جوړوئ تاسو	دالله سره	معبود بل	بيشکه زهٔ	ستاسو دپاره
او (کورئ) الله سره بل څوک معبود مه جوړوئ | بيشکه زه ستاسو دپاره				
مِّنْهُ	نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ	كَذٰلِكَ	مَآ اَتَى	الَّذِيْنَ
دطرفه دهغه نه	يرونکې يم ښکاره	هم دغسې کيږي	رانغې	هغه کسانو ته
دهغه دطرفه ښکاره ويرونکې يم | ....دغه شان ددوئ نه وراندې خلقو ته چې کله				
مِنْ قَبْلِهِمْ	مِّنْ رَّسُوْلٍ	اِلَّا	قَالُوْا	سَاحِرٌ اَوْ مَجْنُوْنٌ
چې مخکښې ددوئ نه وو	يو رسول	مګر	اووئيل هغوئ	چې دا جادوګر دې يا ليونې دې
هم يورسول ورغلې | ....نو هغوئ ورته جادوګر يا ليونې وئيلې دې				
اَتَوَاصَوْا	بِهٖ	بَلْ هُمْ	قَوْمٌ	طَاغُوْنَ
آيا دوئ وصيت کړې دې يو بل ته	په دې سره	بلکه دا خلق دی	يو قوم	سرکشه
آيادوئ يوبل ته ددې خبرې وصيت پريخودې دې | نه بلکه دغه خلق ټول يو شان سرکشان وو				
فَتَوَلَّ عَنْهُمْ	فَمَآ اَنْتَ	بِمَلُوْمٍ	وَّذَكِّرْ	فَاِنَّ الذِّكْرٰى
پس ته مخ واړوه ددوئ نه	پس نه ئې ته	ملامته کړې شوې	اونصيحت کوه	پس بيشکه نصيحت
نوته ددوئ نه مخ واړوه | ځکه چې په تاباندې هيڅ ملامتيا نشته | اوته دوئ ته نصيحت کوه | ځکه چې				
تَنْفَعُ	الْمُؤْمِنِيْنَ	وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ	وَالْاِنْسَ	اِلَّا
فائده ورکوی	مومنانوته	او نهٔ دی پيدا کړی ماپيريان	او انسانان	مګر
نصيحت مومنانو ته (خامخا) فائده ورکوی | اوما خو پيريان او انسانان صرف د خپل عبادت دپاره				

[1] الطبری: ۲۲/۴۳۸.

لِيَعۡبُدُونِ ﴿٥٦﴾ مَآ أُرِيدُ مِنۡهُم مِّن رِّزۡقٍ وَمَآ أُرِيدُ

دپاره ددې چې عبادت اوکړي زما | نۀ غواړم زۀ | دهغوئ نه | څه رزق | اونۀ دا غواړم زۀ |

پيدا کړي دي |...........زه ددوئ نه روزي نه غواړم | اونه (تري نه) داغواړم

أَن يُطۡعِمُونِ ﴿٥٧﴾ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلرَّزَّاقُ ذُو ٱلۡقُوَّةِ

چې دوئ دخوراکونه راکوی ماله | بيشکه الله | هم هغه روزي ورکونکې دې | خاوند دقوت دې |

چې ماله دې خوراکونه راکوي | بيشکه الله ﷻ دټولو خلقو روزي رسان دې | دطاقت خاوند دې

ٱلۡمَتِينُ ﴿٥٨﴾ فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُواْ ذَنُوبًا مِّثۡلَ

مضبوط دې | پس بې شکه دپاره دهغه کسانو | چې ظلم ئې کړې دې | حصه دعذاب ده | پشان |

مضبوط دې | نو ددې ظالمانو دپاره هم (دعذاب) حصه مقرر ده الکه چې ددوئ (تيرو شوو) ملګرو دپاره

ذَنُوبِ أَصۡحَٰبِهِمۡ فَلَا يَسۡتَعۡجِلُونِ ﴿٥٩﴾ فَوَيۡلٌ

دعذاب دملګرو دهغوئ | پس تلوار دنۀ کوي په ما (دپاره ددې خلقو) | پس تباهي ده |

دعذاب حصه مقرر وه | نو دوئ دې په ما تلوار نه کوي | کافرانو خلقو دپاره دهغې ورځ په راتلو

لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ مِن يَوۡمِهِمُ ٱلَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٦٠﴾

دپاره دهغه کسانو | چې کفر ئې اوکړو | دورځې دعذاب دهغوئ نه | هغه ورځ اچې هغوئ تر پرولې کيږي

کښې ډيره تباهي ده |..........دکومې چې ورسره وعده کولې شي

قوله تعالىٰ:- كَذَٰلِكَ مَآ أَتَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِم مِّن رَّسُولٍ

رسولان په دروغه اوګڼړلې شو :- الله جل شانه خپل نبي ﷺ ته تسلي ورکوي چه دا کافر تاته څه وائي نودا څه نوې خبره نه ده.ددې نه مخکښې هم کافرو خپلو خپلو زمانو کښې رسولانوته داونيلي دي.د کافرانو دا قول سلسله په سلسله راروان دې.لکه څنګه چه خپلو کښې يو بل ته وصيت کولې شي. ريښتيا دادي چه دا ټول په سرکشئ او سرتابئ کښې يو شان دي او چه کومه خبره د رومبي د خولې نه اووتله نو هغه د ددوي دخولې نه هم راوزي. خکه چه د زړه په سخت والي کښې دا ټول يو شان دي. نو تاسو پرې سترګې پټې کړئ،که دوي تاسوته جادوګر وائي اوکه مجنون وائي، تاسو صبر نه کار واخلئ.او دا آورئ،خو تاسو د نصيحت تبليغ مه پريږدئ. الله جل شانه يو يو خبره پيژنئ او چه دچا زړونو کښې دايمان د قبوليت ماده شته دې نو هغه به يو نه يو ورځ په لاړ راشي.

قوله تعالىٰ:- إِلَّا لِيَعۡبُدُونِ ﴿٥٦﴾

انسانان او جنات دعبادت دپاره پيداکړې شوي دي :- بيا الله جل شانه بيان فرمائي چه ما انسانان اوجنات څه د خپل ضرورت دپاره نه دي پيدا کړي بلکه صرف ددې دپاره چه څه د نفع دپاره دوي ته دعبادت حکم اوکړم.او هغوئ په خوشحالئ خپا د عبادت اقرار اوکړي سدی فرمائي چه بعضې عبادت فائده ورکوي او بعضې فائده نه ورکوي. لکه قران پاک کښې يو ځائې کښې دی چه تاسو ددې کافرو نه تپوس اوکړئ چه آسمان او زمکه چا پيدا کړي دي؟ نو دوي به جواب کښې اووائي چه الله جل شانه. اګر چه دا هم عبادت دې چه دابه دمشرکانو هيڅ په کار نه رازي.غرض دا چه عابدان ټول دي که دوی ته عبادت نفع ورکوي اوکه نه.او ضحاك فرمائي چه ددې نه مراد مسلمانان انسانان او ايماندار جنات دي.

قوله تعالى:- إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ۝

الله ﷻ دټولو نه بې احتیاج او ټول مخلوق د الله ﷻ محتاج دي:- دمسند احمد یو حدیث مبارك کښې دی چه عبدالله بن مسعود ﷺ فرمائی چه ماته رسول الله ﷺ داسې تلاوت اوکړو چه﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ۝﴾.([1]) داحدیث ابوداؤد،ترمذی او نسائی کښې هم شته دې.امام ترمذی دې ته حسن وائی.غرض الله جل شانه خپل بندګان د بندګئ دپاره پیدا کړی دی. اوس چه څوك دهغه عبادت یکسوئ سره کوی،هغه سره څوك شریك نه جوړوی، نو هغه ته به پورا پورا اجر ملاویږی. او چه څوك دهغه نافرمانی کوی اوهغه سره شریك جوړوی نو هغه ته به بدترینه سزا ورکولې شی. الله جل شانه د هیڅا محتاج نه دې بلکه ټول مخلوق هر حال کښې او هر وخت دالله جل شانه محتاج دی. بلکه محض سراسر بې دست وپااوسراسر فقیر دی. خالق او رازق صرف الله جل شانه دې. مسند احمد کښې حدیث قدسی دې چه ائې ابن آدم! ځما عبادت دپاره فارغ شه،ځه به ستا سینه د مالدارئی او بې نیازئی نه ډکه کړم. او ستا فقیری به ختمه کړم. اوکه ته داسې اونکړې نو ځه به ستاسینه د اشغال نه ډکه کړم. او ستا فقیری به بالکل ختمه نه کړم ([2])داحدیث مبارك ترمذی اوابن ما جه کښې هم دې.اوامام حسن دې ته غریب حسن وائی.

دخالد دواړه ځامن حبه ﷺ او سواء ﷺ فرمائی چه مونږ د نبی کریم خدمت کښې حاضر شو،په هغه وخت کښې نبی کریم ﷺ په څه کار کښې مشغول وو، یا ئې څه دیوال جوړولو. یا ئې څه څیز درست کولو، مونږ هم نبی کریم ﷺ سره کار کښې اخته شو، هر کله چه کارختم شو نو نبی کریم ﷺ مونږ ته دعا اوکړه او وې فرمائیل چه تاسو دې هیڅکله تر مرګه پورې درزق نه مایوسه مه شئ. هر کله چه انسان پیدا کېږی نوده سره یو سور بوټئ وی، دده په بدن یو داغ هم نه وی، بیا الله جل شانه ده ته هر څه ورکړی.مسند احمد ([3]).

وړاندنوکتابونو کښې دالله ﷻ کلام ابن ادم ته :- بعضې آسمانی کتابونو کښې دی چه ائې ابن آدم! ما ته خپل عبادت دپاره پیدا کړې ئې،نو ته ددې نه غفلت مه کوه،ځه ستا د رزق ضامن یم،ته په دې کښې بې ځایه تکلیف مه کوه، ته ما تلاش کوه چه ما اووینې.هر کله چه تا ځه اوموندم نو پوهه شه چه تا هر څه اوموندل. اوکه ځه تاته ملاؤ نشوم نو پوهه شه چه تا هر څه ورك کړل. واوره، ستا په زړه کښې تولو نه زیات محبت هم ځما پکار دې. بیا فرمائی چه ولې ځما عذاب زر زر غواړې؟ هغوئ ته دا عذاب په خپل وخت رسی. لکه څنګه چه ددې نه مخکښې کافرو ته رسیدلې وو. د قیامت په ورځ چه دکومې ورځې دوی سره وعده شوې وه،دوی دپاره ډیره خرابی ده.

الحمدلله د سورة زاريات تفسير ختم شو.

....

دسورة طور تفسير چه دا مكی سورة دې.

د سورت تعارف :- جبیر بن مطعم ﷺ فرمائی چه ما د نبی کریم a نه دماښام مونځ کښې سورة طور واوریدو. نبی کریم ﷺ نه زیات خوش آواز او نبی کریم ﷺ نه زیات ښه قرآت والا ما هیڅوك نه دی کتلی ([4]).(موطا امام مالك) ام سلمه رضي الله عنها فرمائی چه د حج زمانه کښې ځه بیماره اوم نو ما نبی کریم ﷺ ته ددې حال اووئیلو نو نبی کریم ﷺ راته اووئیل چه ته په سورلئ سوره شه او خلقو پسې روستو

---

[1]) احمد : ۴۱۸/۱، ابوداود كتاب الحروف : ۳۹۹۳، وهو حديث صحيح ، ترمذی : ۲۹۴۰، السنن الكبرى للنسائی : ۷۷۰۷، ابن حبان: ۶۳۲۹، مسند ابويعلى : ۵۳۲۳. حاكم: ۲/۲۳۴.

[2]) احمد : ۳۵۸/۲، ترمذی : كتاب صفة القيامة باب احاديث ابتلينا بالضراء ومن كانت الاخرة همه.: وابن آدم تفرغ لعبادتی : ۲۴۶۶

[3]) احمد: ۴۶۹/۳، ابن ماجه كتاب الزهد باب التوكل والقين:۴۱۶۵، .

[4])موطا امام مالك:۷۸/۱، صحيح بخاری كتاب الاذان باب الجهر فی المغرب: ۷۶۵، صحيح مسلم:۴۶۳، ابوداود : ۸۱۱، ابن ماجه: ۸۳۲.

روستو طواف کوه. نو څه په سورلۍ سوره شوم او طواف مې اوکړو او په هغه وخت کښې نبي کريم ﷺ دبيت الله شريف يو کوټ کښې مونځ کولو او ﴿وَالطُّورِ ۝ وَكِتٰبٍ مَّسْطُوْرٍ ۝﴾ ئې تلاوت کولو(بخاری)([1])

اياتونه	سورة الطور مكية وهي تسع واربعون اية وفيها ركوعان	ركوع ګاني
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
٥٠	شروع کوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم کونکې دې	٢

وَالطُّوْرِ ۝١ | وَكِتٰبٍ مَّسْطُوْرٍ ۝٢ | فِيْ رَقٍّ مَّنْشُوْرٍ ۝٣

قسم دې په طور غر باندې | او په کتاب ليکلی شوی باندې | په کاغذ پرانستلي شوی کښې |

په کوه طور باندې قسم دې | اوقسم دې په ليکلی شوی کتاب باندې اچې په خورشوی کاغذ کښې دې

وَالْبَيْتِ الْمَعْمُوْرِ ۝٤ | وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوْعِ ۝٥ | وَالْبَحْرِ الْمَسْجُوْرِ ۝٦

او په کور آباد شوی باندې | او په چت اوچت کړې شوی باندې | او په سمندر چپو وهونکی باندې |

اوقسم دې په آباد کور|او (قسم دې) په اوچت چت (يعني آسمان) | او (قسم دې) په ډک درياب

اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ۝٧ | مَّا لَهٗ مِنْ دَافِعٍ ۝٨

بيشکه عذاب | درب ستا | خامخا واقع کيدونکې دې | نشته هغه لره | هيڅوک دفع کونکې |

يقينا ستا د رب عذاب خامخا راتلونکې دې | هيڅوک ئې دفع کولې (بندولې) نشي

يَّوْمَ تَمُوْرُ السَّمَآءُ مَوْرًا ۝٩ | وَّتَسِيْرُ الْجِبَالُ سَيْرًا ۝١٠

په هغه ورځ | چې به اوخوزيږي آسمان | په خوزيدلو سره | او روان به شي | غرونه | په روانيدلو سره

په هغه ورځ چې اسمان به اوخوزيږي | او غرونه به دخپل ځائې نه روان شي

فَوَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ۝١١ | الَّذِيْنَ هُمْ فِيْ خَوْضٍ

پس تباهي ده | په دغه ورځ | دپاره ددروغ ګنړونکو خلقو | هغه خلق | چې هغوئ | په فضول خبرو کښې

نو په دغه ورځ به د دروغ ګنړونکو دپاره هلاکت وي| څوک چې د (حق نه) انکار په لوبو کښې

يَّلْعَبُوْنَ ۝١٢ | يَوْمَ يُدَعُّوْنَ اِلٰى نَارِ جَهَنَّمَ

لوبې کوی مشغوليږی | په کومه ورځ | چې به په ديکه ديکه بوتللې کيږی خلق | وور ددوزخ ته

فضول لوبې کوی | دابهٔ هغه ورځ وی چې دوئ به په ديکو ديکو د جهنم اور ته ديکه کولې شي

دَعًّا ۝١٣ | هٰذِهِ النَّارُ الَّتِيْ كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُوْنَ ۝١٤

په ديکه کولو سره | دا وور دې | هغه | چې وئ تاسو | په دې سره | چې دروغ به مو ګنړلو

(اودا به ورته وئيلی شي) چې د اهغه دوزخ دې | چې تاسو بهٔ دروغ ګنړلو

[1] صحيح بخاری كتاب الحج باب طواف النساء مع الرجال : ١٦١٩، صحيح مسلم: ١٢٧٦، ابوداود: ١٨٨٢.

أَفَسِحْرٌ هَٰذَآ أَمْ أَنتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿١٥﴾ ٱصْلَوْهَا

ايا اوس جادو دې | دا | يا يئ تاسو | چې څه درته په نظر نه راځي | سوزئ په دې کښې

(اوس اووائې) ايا دا هم جادو دې | که نه ستاسو نظر نه لګي | نو دې (دوزخ) ته ورداخل شئ | نو که

فَٱصْبِرُوٓا۟ أَوْ لَا تَصْبِرُوا۟ سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ ۖ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ

اوس که صبر کوئ | اوکه صبر نهٔ کوئ | يو شان دی دواړه په تاسو باندې | بيشکه تاسو له بدله درکړې کيږي

په دې صبر کوئ | اوکه بې صبري کوئ | دواړه ستاسو دپاره برابر دي | تاسو ته خو بس دهغې عملونو بدله

مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

دهغې | چې وئ تاسو | چې کول به تاسو |

درکولې شي | چې تاسو به کول |

قوله تعالى:- إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ﴿٧﴾

دالله عذاب برحق دې:- الله جل شانه دخپل مخلوق دهغه څيزونو قسم خوری چه دهغه دعظيم قدرت نښې دی. فرمائی چه دهغه عذاب به وی. هرکله دا عذاب راشی نو دهيچا مجال به نه وی چه دا لرې کړې. طورهغه غر ته وائی چه په هغې ونې وی. لکه هغه غر چه په هغې موسی ﷺ الله جل شانه سره کلام کړې وو. او د هغه ځائې نه ئې عيسی ﷺ ليږلې وو. اوچه کوم خشك غر وی هغې ته جبل وائی، هغې ته طور نه وائی.

(الْبَيْتِ الْمَعْمُورِ) څه څيز دې؟:- ﴿وَكِتَٰبٍ مَّسْطُورٍ﴾ نه مراد يا خو لوح محفوظ دې يا دالله جل شانه نازل شوی او ليکلې شوی کتابونه چه کوم انسان باندې وائی. په دې وجه ئې دې سره اووئيل چه پرانيستې پاڼړو کښې. د ﴿وَٱلْبَيْتِ ٱلْمَعْمُورِ﴾ باره کښې دمعراج والا حديث مبارك دی چه نبی کريم ﷺ فرمائی چه د اووم آسمان نه مخکښې ماته بيت المعمور اوخودلې شو. چه په هغې کښې هره ورځ اويا زره فرښتې د الله جل شانه عبادت کوی. او په دويمه ورځ هم دومره. خو چه کومې نن لاړې نو د هغوئ نمبر به تر قيامته پورې نه رازی. (1) لکه څنګه چه په زمکه د کعبة الله طواف کيږی نوداشان د آسمان والو طواف او عبادت ځائې هغه دې. هم دې حديث مبارك کښې دی چه نبی کريم ﷺ په هغه وخت کښې ابراهيم ﷺ اوکتلو چه بيت المعمور ته ئې تکيه لګولې وه. په دې کښې يو باريکه نکته داده چه چونکه خليل الله بانی دبيت الله وو، چه دهغه په لاسونو کعبة الله جوړ شوې وو نو په دې وجه خليل الله ﷺ نبی کريم ﷺ هلته هم کعبې سره په تکيه اوليدو. نو ددې عمل جزا هم هغه پروردګار خپل خليل ته ورکړې وه. او بيت المعورم بالکل د بيت الله شريف دپاسه دې او دا اووم آسمان نه پورته دې. هسې په هر يو آسمان کښې داسې يو کور شته دې چه په هغې کښې دالله جل شانه فرښتې دهغه عبادت کوی. په ړومبی آسمان کښې چه داسې ځائې دهغې نوم بيت العزت دې. والله اعلم.

دبيت المعمور ذکر:- ابن ابی حاتم کښې يو حديث مبارك کښې دی چه نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه په آسمان کښې يو کور دې چه هغې ته معمور وائی. چه هغه د کعبې په سمت کښې دې. څلورم آسمان کښې يو نهر دې چه دهغې نوم نهر حيوان دې. جبرئيل ﷺ هره ورځې په دې کښې غوپه وهی اودراتلو نه پس بدن څنډی او د دې نه اويا زره قطرې پيدا کيږی، يو يو قطرې نه د الله جل شانه يو فرښته

---

(1) صحيح بخاری کتاب بدء الخلق باب ذکر الملائکة صلوات الله عليهم: ۳۲۰۷، صحيح مسلم : ۱۶٤.

پیداکوي. اوهغې ته حکم کیږي چه هغه دې بیت المعمور کښې مونځ ادا کړي او بیا دهغه ځائې نه راوزي. او دا دوباره هغه ځائې ته نشي تلئ. یودوی سردار وی اوهغې ته حکم کیږي چه دوی واخله او یو ځائې کښې اودریږه. اوبیا هغه دالله جل شانه د تسبیح بیان کښې اخته شي. تر قیامته پورې ددې هم دا کار وی. دا حدیث مبارك ډیر غریب دې. ددې راوی روح بن جناح په دې کښې منفرد دې. د حافظانو یو جماعت په هغوئ ددې حدیث مبارك نه انکار کوی. لکه جوز جانی رحمه الله ،عقیلی رحمه الله او حاکم رحمه الله وغیره. امام حاکم ابوعبدالله نیشاپوري دې ته بالکل صحیح وائي.

بیت معمور باره کښې د علي رضي الله عنه قول:- علي رضي الله عنه نه یوکس تپوس اوکړو چه بیت المعمور څه څیز دې؟ نو دوی رضي الله عنه اوفرمائیل چه آسمان کښې دې.دې ته صراح وائي. بالکل د کعبې دپاسه دې. لکه څنګه چه د زمکې کعبه د حرمت ځائې دې. داشان هغه په آسمانونو کښې د حرمت ځاې دې. په هغې کښې هره ورځ اویا زره فرښتې مونځ اداکوی. خو چه نن کومې لاړې نو تر قیامته پورې بیا دهغوئ نمبر نه راځي. ځکه چه دفرښتو تعداد دومره زیات دې. یو روایت مبارك کښې دی چه دا تپوس کولو والا ابن کواء وو. عبدالله ابن عباس رضي الله عنه نه منقول دی چه دې دعرش محاذات کښې دې. الخ. یو مرفوع حدیث مبارك کښې دی چه هغوئ صحابه کرامو رضي الله عنهم ته اوئیل چه الله او د هغه ﷺ ته معلوم دی. وې فرمائیل چه هغه آسماني کعبه ده. او د زمکې دکعبې بالکل دپاسه ده. داشان که هغه راپریوزي نو په دې به راپریوزي. په دې کښې هره ورځ اویا زره فرښتې مونځ اداکوی. او ددوی نمبر بیا تر قیامته پورې نه رازی. ضحاك رحمه الله فرمائی چه دا فرښتې د ابلیس دقبیلې جناتو نه دی. والله اعلم.[1]

د اوچت نه مراد آسمان دې [2] لکه بل ځائې کښې دی ﴿ وَجَعَلۡنَا ٱلسَّمَآءَ سَقۡفٗا مَّحۡفُوظٗاۖ ﴾ ،ربیع بن انس رحمه الله فرمائی چه ددې نه مراد عرش دې. ځکه چه هغه د ټول مخلوق چت دې. ددې قول توجیه داشان کیدېشی چه مراد عام دی.

بحر مسجود کوم دریاب دې؟:- ﴿وَٱلۡبَحۡرِ ٱلۡمَسۡجُورِ﴾ نه مراد هغه اوبه دی دعرش لاندې دی. اوهغه به لکه د باران وریږي او دقیامت په ورځ به هغې سره مړي دخپلو قبرونو نه راپاسي. جمهور وائي چه هم دا عام د ریاب مراد دې. دې ته مسجور په دې وجه وئیلې شوی دی چه دقیامت په ورځ به په دې اور لګولې شي. لکه بل ځائې کښې ارشاد دې چه﴿ وَإِذَا ٱلۡبِحَارُ سُجِّرَتۡ﴾ کله چه دریابونه ویران کړې شي او په دې کښې اور اولګولې شي او دا به خور شي او ټول اهل محشر والا به ګیر کړي. علاء بن بدر وائي چه دې ته ویران شوی دریاب په دې وجه اووئیلې شو چه نه ددې اوبه د څکلو په کار رازی او نه د اوبه خور دپاره. هم داحال د قیامت په ورځ د دریابونو دې. دا معنی هم کړې شوې ده چه روان دریابونه.

او داهم وئیلې شوی دی چه ډك دریابونه،چه روان وی. عبدالله ابن عباس رضي الله عنه فرمائی چه مسجور نه مراد فارغ یعنی خالي دې. چه یو وینځه اوبو دپاره لاړه شي اوبیا واپس راشي او وائي چه حوض مسجور دې. نو ددې نه مراد هم دادی چه خالي دې. دا هم وئیلې شوی دی چه ددې معنی داده چه د زمکې نه منع کړې شو چه ډوب نشي.

د مسند احمد یو حدیث مبارك کښې دی چه هره شپه درې ځل دریاب دالله جل شانه نه اجازت غواړي که حکم چه دوی ډوب کړم. خو الله منع فرمائي.[3]

دویم روایت کښې دی چه یو بزرګ مجاهد دسمندر سرلښکر کښې وو. هغه د جهاد تیارئ کښې وو.

---

[1] الطبری: ۴۵۶/۲۲،..

[2] حاکم: ۴۶۸/۲،.

[3] احمد: ۴۳/۱،.

فرمانی چه یو شپه څه د چوکیدارنی دپاره اووتلم او په هغه شپه هېڅوك پهردار نه وو. څه کله میدان ته اورسیدم او ما اوکتل نو داسې معلوم شو چه ګنې سمندر دغرونو سرونوته رسیدلې دې،باربار همدا نظاره ما اوکتله.ما دا واقعه ابوصالح رحمه الله ته بیان کړه نو هغوئ ماته به روایت دعمربن خطاب ﷛ والا حدیث مبارك بیان کړو. خو ددې سند کښې یو راوی مبهم دې. اودهغه نوم نه دې اخستې شوې ددې قسمونو نه پس چه اوس دکوم څیز قسم خوری اوس دهغې بیان کیږی. کافروته چه کوم عذاب ورکونکې دې هغه یقینی طور راروان دې. هرکله چه هغه راشی نو دهیچا بس کښې به نه وی چه هغه ایسار کړی. ابن ابی الدنیا کښې دی چه یو شپه عمرفاروق ﷛ دښار د کتلو دپاره اووتلو نو یوکور نه دیو مسلمان د قرآن پاك د تلاوت آواز راغلو. هغه سورة والطور وئیلو. دوی ﷛ سورلی اودروله او قرآن پاك ئې واوریدو. هرکله چه دې آیت مبارك ته اورسیدو نو خولې مبارکې نه اووتل چه په رب د کعبه مې دې قسم وی چه دا ریښتیا دی، بیا دخپل خر نه کوزشو او دیوال ته ئې تکیه اولګوله او د تګ دم په کښې نه وو. تر ډیره پورې داشان ناست وو. هرکله چه ددوی هوش وحواس په ځائې شو نو بیاخپل کورته راغلل. خو دالله جل شانه دکلام ددې آیت مبارك د ویرې پوجه دزړه دکمزورئې ئې دا حال وو چه یومیاشت پورې بیمار وو. اوخلق به ددوی پوښتنې ته راتلل او ورته معلوم نه وو چه څه بیماری ئې ده؟

یو روایت کښې دی چه تلاوت کښې یو ځل دا آیت مبارك راغلو نو په هغه وخت کښې ددوی څکلې بند شوې. اودومره ئې په زړه اثر شو چه بیمارشو. نو تر شلو ورځو پورې ددوی عیادت کیدو. په هغه ورځ به آسمان اوخوزی، اوبه شلیږی،چورلیږی به،غرونه به د خپل ځائې نه اخوا شی،د ویرې ویرې نه به ټکړې ټکړې او ریزه ریزه شی ا و آخر به د مالوچو په شان والوزی، او ددوی به هډو نوم ورك شی. په هغه ورځ به هغه خلقو دپاره حسرت وی چه دا ورځ ئې نه منله. دالله جل شانه عذاب،دفرښتو وهل،دجهنم اور به ددوی دپاره وی،او دوی ته به دجهنم داروغه اووائی چه داهغه جهنم دې چه دا تاسو نه منلو. بیا نور په غصه کښې اووائی چه اووائې څه جادو دې یا تاسو ړانده یئ؟ ځئ ورشئ په دې کښې ډوب شئ،دابه تاسو د ځلورو واړو طرفونو نه ګیر کړی،اوس که تاسو ته ددې عذاب یقین وی او که نه وی،که هائې هائې کوئی او که خاموش اوسئ،هم په دې کښې به اوسئ،تاسوته به هیڅ ترکیب فائده نه درکوی. په هیڅ شان به تاسوته ددې نه نجات نه ملاویږی.دا دالله جل شانه ظلم نه دې بلکه ستاسو دعملونو بدله ده.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّٰتٍ

| بیشکه پرهیزګاران خلق به | په باغونو کښی

بیشکه چې پرهیزګاران به د نعمتونو په باغونو کښې

وَنَعِيمٍ ﴿١٧﴾ فَٰكِهِينَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمْ رَبُّهُمْ

او نعمتونو کښی وی | خوشحالیدونکی به وی | په هغې | چې ورکړی هغوئ ته | رب دهغوئ

اوسیږی | ...... او خپل رب چې ورته څه ورکړی وی په هغې به خوشحالی کونکی وی

وَوَقَىٰهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿١٨﴾ كُلُوا۟ وَاشْرَبُوا۟

او بچ به ساتی هغوئ | رب دهغوئ | دعذاب ددوزخ نه | خوری | او څکئ |

او خپل رب به ئې ددوزخ د عذاب نه بچ اوساتی | (ورته به اووئیلې شی) چې ښه په مزه خورئ څښئ

هَنِيْٓـًٔا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۹﴾ مُتَّكِـِٕيْنَ عَلٰى سُرُرٍ
ښه دمزې سره | په سبب دهغې | چې وئ تاسو | چې کول به مو | دوی وهونکې به وی | په تختونو باندې
دهغې (نیکو) کارونو په بدل کښې چې تاسو بهٔ کول | دوی به ئې وهلې وی | په برابر برابر غوړیدلو
مَّصْفُوْفَةٍ ۚ وَزَوَّجْنٰهُمْ بِحُوْرٍ عِيْنٍ ﴿۲۰﴾
قطار کړې شوې باندې | او ورواده به کړو مونږه هغوئ ته | حورې | غټ سترګې |
تختونو باندې| او مونږ به ورته د غټوغټو سترګو حورې وادهٔ کړو|

قوله تعالٰی:- اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِيْ جَنّٰتٍ وَّنَعِيْمٍ ۙ﴿۱۷﴾

جنتیانو باندې نعمتونه :- الله جل شانه دنیک بختو دانجام بیان کوی چه دوی به دهغه سزا او عذاب نه محفوظ وی چه کوم بدبختو باند به وی. دوی به محفوظ جنت ته داخل کړې شی. اودوی به هغه ځائې د بهترین نعمتونو نه فائده اوچتوی. او هر لحاظ سره به خوشحاله او آباد وی. قسم قسم خوراکونه او د څکلو نعمتونه، بهترین لباس، سورلئ، اوچت مکانات، او هر رنګ نعمتونه به دوی ته دستیاب وی. په دوی به هیڅ قسمه ویره نه وی. الله جل شانه فرمائیلی دی چه تاسو خما دعذابونو نه نجات ملاؤ شو. غرض تکلیف نه لرې، آسانو کښې خوشحاله او راحتونو او لذتونو کښې به مخمور وی. چه کوم څیز دوی ته مخامخ رازی نوهغه به داسې وی چه نه به سترګو کتلې وی، نه به غوږونو آوریدلې وی. نه به یو زړه کښې دهغې خیال تیر شوې وی، بیا دالله جل شانه دطرفنه دوی ته د ملمستیا په طور دوی ته ونیلې کیږی چه خورئ څکئ، خوشحاله اوسئ، خوش ذائقه، بې تکلفه، مزیدا، مرغوب څیزونه ستاسو دپاره دستیاب دی. بیا ددوی زړه خوشحالولو دپاره او ددوی حوصله زیاتولو او طبیعت کښې امنګ پیدا کولو دپاره دې سره اعلان کوی چه ستاسو د اعمالو بدله ده چه کوم تاسو دنیا کښې کړی دی. مرصع او پیاللې شوی تخت باندې ډیر بې فکره او فارغ البالی تکیه لګولی ناست وی. اویا آویا کاله به تیرشی خو دوی ته به ضرورت نه پیښیږی چه دوی ا وخوزی یا پاسی. او ددوی خدمت دپاره بې شمیره خادمان ولاړ وی، چه کوم څیز اوغواړی نو دسترګو رپ کښې به راشی، او ددوی مخې ته به د سترګو نور، دزړه سرور، وافر او موفور، ډیرې زیاتې ښکلې سپینو سپینو پنډو والا، غټو غټو سترګو والا، ډیرې حورې به ولاړې وی، اودا به ډیرې په زړه پاکې، حیا نه ډکې، زړه خوشحالونکې، او خواهش پورا کوونکې، به دوی ته ولاړې وی. هر هر نعمت او رحمت او هر طرفته خواره شوی، بیا به دوی ته دڅه کمې وی؟ اویا کاله پس چه کله دوی بل طرفته مائل شی نو ګوری به چه هغه طرفته بل منظر دې. هر څیز نوې او هر نعمت ښه په جوبن کښې دې. یوطرفته چه په حورو نظر اچوی نو دهغوئ دسترګور نور به ئې حیرانوی، دهغوئ ښکلی ښکلی صورتونه ا و ښکلې ښکلې پنډنی، او پیغلتوب شرمیلی نظرونه، اود خوانئ هغه ښائست په زړه لکه د مقناطیسی اثر کوی.

جنتی چه څه وائی نو ددې نه مخکښې به ورته دوی په خپل شرین کلام کښې عجب انداز سره وائی چه شکردې چه ستا توجه ماته شوه. غرض داچه دا شان په هر غوښتونکی نعمت به مست وی. بیا به ددې جنتیانو دتختونو قطارونه داشان نه وی چه یو بل ته به ئې شا وی بلکه ددوی به یو بل ته مخ وی لکه یو بل خانې کښې دی چه [عَلٰى سُرُرٍ مُّتَقٰبِلِيْنَ] په تختونو باندې به وی. او یو بل ته به مخامخ وی. بیا فرمائی چه مونږ دوی ته نکاح کښې حورې ورکړی دی چه هېڅکله به ددوی زړه نه خفه کوی. هر کله چه په دوی نظر واچوی نو خوشحالیږی به او ددوی د ظاهر ښائست لا څوک تعریف کولې شی. ددوی د صفتونو احادیث آثاروغیره په ډیرو ځایونو کښې تیر شوی دی. نو پدې وجه هغه دې ځائې کښې بیا

لیکل ضروري نه دي.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِاِيْمَانٍ اَلْحَقْنَا بِهِمْ

او هغه کسان چې ایمان ئې راوړو | او پیروی اوکړه دهغوئ | اولاد دهغوئ | په ایمان سره | نو یو ځائې به کړو مونږ دهغوئ سره

او چا چې ایمان راوړې دې | او خپل اولاد ورسره په ایمان راوړو کښې ملګرتیا کړې ده | نو مونږ به په جنت کښې (ددوئ

ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَآ اَلَتْنٰهُمْ مِّنْ عَمَلِهِمْ مِّنْ شَيْءٍ ط كُلُّ امْرِئٍ

اولاد دهغوئ | او کم به نهٔ کړو مونږ هغوئ لره | دعمل دهغوئ نه | هیڅ څیز | هر سړې |

اولاد ددوئ سره یو ځائې کړو | او مونږ به ددوئ په عملونو کښې هیڅ کمې اونه کړو | هر یو کس به

بِمَا كَسَبَ رَهِيْنٌ ۝۲۱ وَاَمْدَدْنٰهُمْ بِفَاكِهَةٍ

په هغه عمل سره | چې وې کړې | ګانړه دې | او امداد به اوکړو مونږ دهغوئ | په میوؤ سره |

په خپل عمل کښې ګیروی |..........او مونږ به جنتیانوته میوې

وَّلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُوْنَ ۝۲۲ يَتَنَازَعُوْنَ

او په غوښه سره | دهغه قسمونونه | چې غواړي ئې زړونه دهغوئ | دیوبل نه به اخلی هغوئ |

غوښه اوڅهٔ چې ئې زړه غواړي ورکوؤ |..............(دشرابو) په جامونو به یو بل

فِيْهَا كَاْسًا لَّا لَغْوٌ فِيْهَا وَلَا تَاْثِيْمٌ ۝۲۳

په هغه جنت کښې | پیالئ دشرابو | چې نهٔ به وی خرابې خبرې | په هغې کښې | او نهٔ نسبت دګناه یو بل ته

سره (دخوند دپاره) انګته اچوی | خو په هغې (شرابو) کښې به نه بکواس وی | او نه دګناه څه خبره

وَيَطُوْفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَّهُمْ

او ګرزی به چاپیره | په هغوئ باندې | هلکان خادمان | چې خاص به وی دپاره دهغوئ |

او ددوئ نه ګیرچاپیره به د خدمت دپاره هلکان اوړی راوړی |

كَاَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُوْنٌ ۝۲۴ وَاَقْبَلَ

داسې ښائیسته لکه چې وی به هغوئ | ملغلرې | پټې ساتلې شوی | او مخ به کړی |

(په ښائست کښې به) لکه دپټو ساتلې شوؤ ملغلرو په شان وی | او یو بل ته به

بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَّتَسَآءَلُوْنَ ۝۲۵ قَالُوْٓا

ځینې دهغوئ (جنتیانو) نه | ځینو نوروته | چې تپوس به کوی دیوبل نه | او به وائی هغوئ |

مخامخ ناست وی | او خبرې اترې به کوی |..............او دا به هم وائی چې

اِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِيْٓ اَهْلِنَا مُشْفِقِيْنَ ۝۲۶ فَمَنَّ اللّٰهُ

بیشکه وؤ مونږه | مخکښې ددې نه | په تیر خپل کښې | یریدونکی | پس احسان اوکړو الله |

مونږ به پخوا په خپلو کورونو کښې ډیر ډیر ویریدو |..........نو الله ﷻ رابانډې

عَلَيْنَا	وَوَقٰنَا	عَذَابَ السَّمُوْمِ ﴿۲۷﴾	اِنَّا كُنَّا	مِنْ قَبْلُ
په مونږ باندي	او بچ ئې كړو مونږه	دعذاب دګرمي هوانه	بيشكه وو مونږه	مخكښي ددې نه
ډير احسان اوكړو	اومونږئې ددوزخ دعذاب نه بچ كړو	....	بيشكه مونږ به د دې نه وړاندي	

نَدْعُوْهُ	اِنَّهٗ هُوَ	الْبَرُّ	الرَّحِيْمُ ﴿۲۸﴾
چي مونږ به دعا ګاني غوښتلي دهغه نه	بيشكه هغه	احسان كونكي	رحم كونكي دې
دالله ﷻ نه دعا ګاني غوښتلي	.... بيشكه هغه ډير احسان كونكي مهربان دې		

قوله تعالى:- وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِاِيْمَانٍ

د اهل ايمان اولاد:- الله جل شانه د خپل كرم او فضل بيان فرمائي چه دكومومومنانو د اولاد ايمانونه د خپل پلارنيكه په شان وى خو په نيكو عملونو كښې د هغوئ نه كم وى نو الله جل شانه به دا زيات كړي او ددوى د پلار نيكه عملونو برابر به ئې كړي چه په دې سره دمشرانو سترګي يخې شى او كشران هم هغوئ سره ښه خوشحاله وى. ددوى د عملونو زياتوالئ به ددوى د بزرګانو د عملونو په كمى سره نه كيږى بلكه دا به د محسن رب په وجه د هغه د معمورو خزانونه وى. عبدالله ابن عباس ﷺ ددې آيت مبارك تفسير كښې هم دا فرمائي. يو مرفوع حديث مبارك هم دې مضمون كښې مروى دې. يو بل حديث مبارك كښې دى چه كله جنتي جنت ته لاړشى او خپل پلار نيكه او بچى او نه وينى نو تپوس به كوى چه هغوئ چرته دى؟ جواب به ملاؤ شى چه هغوئ ستا مرتبې ته نه دى رسيدلى. دې به اووائى چه اې الله جل شانه ما دخو خپل ځان دپاره او د دوى دپاره نيك عملونه كړى وو. نو حكم به اوشى او هغوئ به هم دې درجې ته راوستې شى (¹). دا هم مروى دى چه د كومو جنتيانو اولاد ايمان قبول كړو او نيك عملونه ئې اوكړل نو هغه به هغوئ سره وى. او ددوى واړه بچى چه په وړوكوالى كښې وفات شوى وو هغه به هم دوى سره يو ځائي كړې شى. عبدالله ابن عباس ﷺ،شعبى ﷫ ،سعيد بن جبير ﷫ ،ابراهيم ﷫ ،قتاده ﷫ ،ابوصالح ﷫ ،ربيع بن انس ﷫ ،ضحاك ابن زيد ﷫ بن زيد هم دا فرمائي. امام ابن جرير ﷫ هم دا خوښوى. مسند احمد كښې دى چه خديجه ﵂ د حضور نبى كريم نه دخپلو دوؤ بچو متعلق تپوس اوكړو چه كوم د جاهليت په زمانه كښې وفات شوى وو. نو حضور نبى كريم اوفرمائيل چه هغه دواړه جهنم كښې دى. بيا مور بى بى ډيره خفه شوه نو حضور نبى كريم اوفرمائيل كه تا دهغوئ ځائي كتلې وې نو ستا زړه كښې به دهغوئ نه نفرت پيدا شوې وو. بيا مور بى بى حضور نبى كريم نه تپوس اوكړو چه يارسول الله ﷺ ! ستاسو نه چه ځما كوم ما شوم شوې وو هغه كوم ځائي كښې دې؟ نو حضور نبى كريم اوفرمائيل چه هغه جنت كښې دې. مومن سره د خپل اولاد جنت كښې دى او كافران سره دخپل اولاد جهنم كښې دى. بيا حضور نبى كريم ﷺ ددې آيت مبارك تلاوت اوفرمائيلو. (²)دا خو شوه د مور پلار په وجه د اولاد بزرګى. اوس د اولاد د دعاء خير په وجه د مور پلار بزرګى اوګورئ.

مسند احمد كښې حديث مبارك دې چه حضور نبى كريم اوفرمائيل چه الله جل شانه د خپل بنده درجه اچانك په جنت كښې اوچتوى او دې تپوس كوى چه اې الله جل شانه ! دا دې څنګه ځما درجه اوچته كړه؟ الله جل شانه ورته فرمائي چه ستا اولاد ستا دپاره استغفار اوكړو په دې وجه ما ستا درجه اوچته كړه(³). ددې حديث مبارك اسناد بالكل صحيح دى اګر چه بخارى او مسلم كښې دې الفاظو سره نه

(¹) طبراني : ١٢٢٤٨، .
(²) احمد : ١٣٤/١ ،.
(³) احمد : ٥٠٩/٢، ابن ماجة كتاب الادب باب برالوالدين : ٣٦٦٠. وسنده حسن.

دې راغلې. خو ددې په شان يو روايت په صحيح مسلم كښې مروى دې چه كله ابن آدم مړ شي نو دده اعمال موقوف شي خو درې عملونه داسې دى چه د مرګ نه پس هم جارې وى.(۱) صدقه جاريه (۲) د دين علم (۳) نيك اولاد چه دمرګ نه پس مردګانو دپاره دعاء خير كوى. [1]

دجنت نعمتونه :- دې ځائې كښې اوفرمائيلې شو چه د مومنانو د اولاد درجې بې عمل كولو زياتې شوې اودې سره سره ئې دخپل خپل فضل نه پس دعدل بيان هم اوكړو. لكه څنګه چه بل ځائې كښې دى چه [كُلُّ نَفۡسٍ بِمَا كَسَبَتۡ رَهِينَةٌ]الخ. يعنى هر سړې په خپلو كړو كښې ګرفتار دې خو هغه نه دى چه چا ته اعمال نامې په ښى لاس وركړې شوى دى. هغوئ به جنت كښې ناست وى او ګناهګارو نه به تپوس كوى. الخ.

بيا ارشاد فرمائى چه دې جنتيانو ته قسم قسم ميوې او رنګ په رنګ خوښې وركولې شي. چه كوم څيز ته ئې زړه اوشى اوكوم څيز ئې زړه ته نژدې شى نوزر به هغه موجود شي.دشراب طهور شرنګيدلې جامونه به يو بل ته وركوى او ددې څكلو سره سره لطف او سرور او مزه حاصليږى. اودې سره هيڅ بيهودګى نه وى. اوتې باوتې نه وائى او نه به بيهوشه كيږى. ريښتونې سرور او پورا خوشحالى،اوتو بوتو نه پاك،ګناه نه غافله،باطل او كذب نه لرې،دغيبت او ګناه نه لرې. په دنيا كښې به مو د شرابيانو حالت كتلې وى چه ددوى په سر چكر رازى،خېټه كښې ئې درد وى،عقل ئې زائل شى، بكواس كوى، اوتې باوتې وائى،څهرې ئې بې رونقه وى. داشان شراب ئې هم بد ذائقه او بدبودار وى. بل طرفته د جنت شراب دداشان خبرو نه ډير پاك دى. داپه رنګ كښې سپين او څكلو كښې خوشذائقه دى. نه خو ددې څكلو سره حواس ختميږى او نه ا وتې باوتې وائى،نه ورسره په سر كښې درد وى. او نه په كښې څه ضرر وى. په خوشحالئ خوشحالئ به ددې پاكو شرابو جامونه يو بل ته وركوى. ددوى غلامان به نو عمر بچى وى چه په حسن كښې به داشان وى لكه چه ملغلرې ئې په ډبى كښې بند كړې وى او په دې دچا لاس نه وى لګيدلې او تازه تازه راوښكلې شوى وى. ددې د ښائست او رنګ به څه وائې؟ اوددې غلمانو ښكلې څهرې هم ددې نه شرميږى. يو بل ځائې كښې دامضمون دې الفاظو سره راغلې دې چه[يَطُوفُ عَلَيۡهِمۡ وِلۡدَانٌ مُّخَلَّدُونَ]يعنى هميشه نوعمراووړه بچى، آبخورې، كټورى، او داسې صفا شرابو جامونه چه ددې څكلو سره به نه د سردرد وى او نه به بيهوشى وى او چه كوم قسم ميوه دوى خوښوى،او د كوم مارغه غوښه دوى غواړى نو دوى به ئې ورته راوړى او دوى به څلور واړه ..طرفته لاس په نامه ولاړوى.

قوله تعالى:- وَأَقۡبَلَ بَعۡضُهُمۡ عَلَىٰ بَعۡضٍ يَتَسَآءَلُونَ

جنت كښې دجنتيانو يو بل سره خبرې اترې اوملاقات:- ددې شرابو په وخت كښې به خپلو كښې ناست وى او خبرې اترې به كوى او وائى به چه مونږ په دنيا كښې خپلو كښې ناست وو نو د رب د ښن ورځې د عذاب نه ډير ويريدو. الحمدلله رب په مونږ احسان اوكړو او خمونږ د ويرې د څيز نه ئې مونږ ته امن راكړو. هم دهغه رب نه مونږ دعاګانې او درخواستونه كول او هغه ذات خمونږ دعاګانې قبولې كړې. او خمونږ سوال ئې پورا كړو. او يقينى طور هغه ډير نيك سلوك او رحم والا دې.

مسند بزار كښې دى چه حضور نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه جنتى به خپلو ملګرو سره ملاويدل غواړى نو بل طرفته به دده د ملګرو زړونو كښې هم دا خواهش پيدا شي.دده تخت به والوزى او لار كښې به دواړه يوبل سره ملاقى شي. په خپلو خپلو تختونو به آرام سره ناست وى او خبرې به كوى. او د دنيا ذكر به كوى او وائى به چه په فلانئ ورځ مونږ دخپلې بخښنې دپاره دعا فلانى ځائې كښې كړې وه او

---

[1] صحيح مسلم كتاب الوصية باب ما يلحق الانسان من الثواب بعدوفاته: ۱۶۳۱.

الله جل شانه هغه قبوله کړه. (۱) ددې حديث مبارک سند کمزورې دې.

فائده: عائشه رضي الله عنها چه کله ددې آيت مبارک تلاوت اوکړونو دا دعا ئې اوفرمائيله چه اللهم من علينا وقنا عذاب النار السموم انك انت البر الرحيم. اعمش راوي دحديث نه تپوس اوشو چه ددې آيت مبارک تلاوت کولو نه پس عائشه رضي الله عنها مونځ کښې دا دعا کړې وه؟ نو جواب کښې ئې اوفرمائيل چه آو (۲).

فَذَكِّرْ فَمَآ اَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَّلَا مَجْنُوْنٍ ۝

پس نصيحت کوه | پس نه ئې ته | په نعمت درب خپل سره | فالګر (جوګی) | او نه ليوني |

نو (اې نبي ﷺ) ته نصيحت کوه | ته دخپل په فضل سره نه خو کاهن يې | او نه ليوني يې

اَمْ يَقُوْلُوْنَ شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهٖ رَيْبَ الْمَنُوْنِ ۝

يا وائي دوئ | چې دې شاعر دې | انتظار کوؤ مونږه | په حق دده کښې | دګردش دزمانې |

ايا دوئ دا وائي چې دې شاعر دې | او مونږ په ده باندې د زمانې دحادثاتو انتظار کوؤ

قُلْ تَرَبَّصُوْا فَاِنِّيْ مَعَكُمْ مِّنَ الْمُتَرَبِّصِيْنَ ۝

ورته اووايه | تاسو انتظار کوئ | پس بيشکه زه | ستاسو سره | دانتظار کونکونه يم |

ته ورته اووايه | چې تاسو (زما د هلاکت) انتظار کړئ | اوزه هم (ستاسو د هلاکت) انتظار کونکي يم

اَمْ تَاْمُرُهُمْ اَحْلَامُهُمْ بِهٰذَآ اَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُوْنَ ۝ اَمْ يَقُوْلُوْنَ

ايا حکم کوي دوئ ته | عقلونه ددوئ | په دې کار | يا دوئ | يوقوم دې سرکشه | ياوائي دوئ

ايا ددوئ عقلونه بس دوئ ته دا ښائي اوکه دا خلق سرکشه دی؟ |.......... ايا دوئ وائي

تَقَوَّلَهٗ ۚ بَلْ لَّا يُؤْمِنُوْنَ ۝ فَلْيَاْتُوْا بِحَدِيْثٍ

دخانه جوړ کړې دې دهٔ دا قران | بلکه دوئ ايمان نهٔ راوړي | پس راد وړي دوئ | يو کلام |

چې دهٔ (قران) دخان نه جوړ کړې دي | داسې نه ده بلکه دوئ ايمان نه راوړي | دوی دې هم

مِّثْلِهٖٓ اِنْ كَانُوْا صٰدِقِيْنَ ۝ اَمْ خُلِقُوْا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ

په مثل ددې | که وي دوئ | رښتينې | يا پيدا کړې شوي دي دوئ | بغير ديو څيز (خالق) نه |

د دې پشان کلام (جوړ کړي او) هغه دې راوړي | که دوئ رښتوني وي | ايا دوئ د پيدا کونکې نه بغير

اَمْ هُمُ الْخٰلِقُوْنَ ۝ اَمْ خَلَقُوا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ ۚ

يا دوئ پيدا کونکی دی دخپل خان پخپله | يا پيدا کړي دي دوئ اسمانونه | او زمکه |

پخپله پيدا شوي دي | اوکه دوئ پخپله دخانونو پيدا کونکی دي | ايادا اسمانونه او زمکه دوئ پيدا کړي دي؟

بَلْ لَّا يُوْقِنُوْنَ ۝ اَمْ عِنْدَهُمْ خَزَآئِنُ رَبِّكَ اَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُوْنَ ۝

بلکه يقين نه لري دوئ | يا ددوئ سره دی | خزانې | درب ستا | يا دوئ واکداران دی |

بلکه دوئ يقين نه کوي | آيا دوئ سره ستا د رب خزانې دي | اوکه دوئ واکداران دي

(۱) مسند البزار: ۳۵۵۳،

(۲) ابن ابي حاتم: ۲۵۶/۱۲.

أَمْ لَهُمْ | سُلَّمٌ | يَّسْتَمِعُوْنَ | فِيْهِ ۚ | فَلْيَأْتِ | مُسْتَمِعُهُمْ

یا شته دوئ لره | اندر پایه | چې اوریدل کوی | په هغې باندې | پس رادوړی | اوریدونکې ددوئ |

یا دوئ سره داسې اندریایه ده|چې په هغې (بره خیژي) او خبرې آوری| (که داسې وی) نو چاچې اوریدل کړی وی

بِسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ۝ | أَمْ لَهُ | الْبَنٰتُ | وَلَكُمُ الْبَنُوْنَ ۝ | أَمْ تَسْـَٔلُهُمْ | أَجْرًا

یو دلیل ښکاره | یا الله لره | لونړه دی | او تاسو لره څامن دی | یا ته غواړې ددوئ نه | څه اجر

هغه دې ښکاره دلیل پیش کړي| (دوئ نه تپوس اوکړه) آیا دالله ﷻ لونړه دی |او ستاسو څامن |او که ته د دوئ نه

فَهُمْ | مِّنْ مَّغْرَمٍ | مُّثْقَلُوْنَ ۝ | أَمْ عِنْدَهُمُ | الْغَيْبُ | فَهُمْ

چې ګنی دوئ | دتاوان نه | درانه کړې شوی دی | یا ددوئ سره | غیب دې | چې دوئ

څه بدله غواړې | نو دوی د تاوان په درانه شوی دی؟ | آیا دوئ سره دغیبو څه علم شته

يَكْتُبُوْنَ ۝ | أَمْ يُرِيْدُوْنَ | كَيْدًا ۭ | فَالَّذِيْنَ | كَفَرُوْا

لیکلی کوی (دهغې نه) | یا غواړی دوئ | مکر (چل) | پس هغه کسان | چې کافران دی |

چې دوئ هغه لیکی| او که دوئ (تاته) چل جوړ کړې دې | (خودوی ستا څه نشي کولې)بلکه کافران به پخپل

هُمُ الْمَكِيْدُوْنَ ۝ | أَمْ لَهُمْ | إِلٰهٌ | غَيْرُ اللّٰهِ ۭ | سُبْحٰنَ اللّٰهِ

هغوئ به راګیرېږی په چل خپل کښې | یا دوئ لره | معبود دې | بغیر دالله نه | پاکی ده الله لره |

چل کښې پخپله راګیر شي| آیا دالله ﷻ نه سوا ددوئ بل څوک معبود شته؟ | الله ﷻ ددوئ

عَمَّا | يُشْرِكُوْنَ ۝

دهغې نه | چې دوئ ئې شریکوی دهغه سره |

دجوړکړو شریکانو نه پاک دې |

قوله تعالی:- أَمْ يَقُوْلُوْنَ شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهٖ رَيْبَ الْمَنُوْنِ ۝

کافرانو به پیغمبر ﷺ ته شاعر وئیلو :الله جل شانه خپل نبی ﷺ ته حکم کوی چه د الله جل شانه رسالت بندګانو ته رسوه ،اوتاسو باندې چه بدکارو کوم بهتان لګولې دې دې سره هغه هم صفا کوی. کاهن هغه ته وائی چه هغه ته کله کله څه خبر جنات رسوی.

فائده :- نو ارشاد اوشو چه د الله جل شانه ددین تبلیغ کوه.الحمد لله نه خوتاسو جنات والا یئ او نه جنون والا.بیا دکافرانوقول نقل کوی او وائی چه دوی وائی چه حضور نبی کریم ﷺ یو شاعر دې. دوی دې وائی،ددې د انتقال نه پس به ددوی په شان څوك وائی؟ددوی دا دین به دوی سره فنا شی. بیا خپل نبی ﷺ ته ددې جواب ورکوی او فرمائی چه ښه ده ته هلته انتظار کوه او دلته څه هم منتظر یم. د دنیا انجام به اوګوری چه ددنیا او آخرت نفرت او غلبه چه دچا وی؟ دارالندوة کښې د قریشو مشوره اوشوه چه محمد ﷺ هم د نورو شاعرانو په شان یو شاعر دی دې قید کړنی او دې به هم هلته هلاك شی. لکه څنګه چه د زهیر اونابغه حشر اوشو. نو دې باندې دا آیتونه نازل شو[1].

بیا فرمائی چه ددوی عقل دوی ته دا ښائی چه د پوهیدو نه باوجود بیا هم ستاسو باره کښې افواګانې

[1] الطبری : ۴۷۹/۲۲.

خوروي او بهتان لګوي. حقيقت دادې چه دا ډير سرکش او عناد والا خلق دي. دښمنۍ کښې واقعات هير کړي او مفتو کښې تاسو ته بد وائي. آيا دوی دا وائي چه دا قران پاك تاسو پخپله جوړ کړې دې؟ في الواقع داسې خو نه دي خو ددوی کفر ددوی د خلو نه داسې غلط دروغ راوباسي. که دوی رېښتوني وي نو دوی دې پخپله داسې يو خبره جوړه کړي اودا قريش لا څه کوې که دوی سره په مخ دزمکې جنات او انسانان يو ځائې شي نو بيا به هم ددې قران پاك د يو نظير پيش کولو نه عاجز شي. او پورا قرآن پاك خو ډير لوئې څيز دې. ددې پشان لس سورتونه بلکه يو سورت هم تر قيامته پورې نه شي جوړولې؟

قوله تعالى: - اَمْ خُلِقُوْا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ اَمْ هُمُ الْخٰلِقُوْنَ

دتوحيد الوهيت اوربوبيت دلائل :-د توحيد الوهيت او توحيد ربوبيت ثبوت ورکولې شي.او فرمائي چه دوی بغيردموجد نه موجود شو څه؟ يا دوی په خپله موجد دي؟ اصل کښې دواړه خبرې نه دي بلکه ددوی خالق الله جل شانه دې. دوی هيڅ نه وو الله جل شانه دوی پيدا کړل. جبير مطعم ؓ فرمائي چه حضور نبي کريم ﷺ د ماښام مونځ کښې د سورة طور تلاوت کولو اوما ورته غوږ اينبودې وو آوريدو مې،اوکله چه حضور نبي کريم ﷺ (الْمُصَيْطِرُوْنَ) ته اورسيدو نو خما حالت داسې شو چه زړه مې ډوب شو(بخاري)[1]. بدرى قيديانو كښې دا جبير ؓ هم راغلې وو. دادهغه وخت واقعه ده چه کله دې کافر وو. د قرآن پاك ددې آيت آوريدل دهغه دپاره د اسلام ذريعه جوړه شوه. بيا فرمائي چه آيا د آسمان او زمکې پيدا کولو والا دوی دی؟ دا هم نه دی بلکه د ټول مخلوقاتو او پخپله ددوی پيدا کولو والا صرف الله جل شانه دې. اوبياهم دوی د خپلې بې يقينۍ نه نه منع کيږي. بيا فرمائي چه صرف په دنيا کښې ددوی تصرف دې څه؟ او ولې دوی د هر څيز د خزانو مالکان دی څه؟ او يا د مخلوق محاسبان دی څه؟ حقيقت کښې داسې نه دی بلکه مالك او متصرف صرف الله جل شانه دې. هغه ذات قادر دې چه څه غواړي نو هغه کوي. بيا فرمائي چه آيا دوی سره اوچت آسمان ته دختلو څه ذ پوړئي دوی سره شته دې؟ که داسې وي نو دوی کښې دې يو هلته اورسي او د آسماني کلام آوريدو نه پس دې ددې دليل پيش کړي. او نه خو دوی پيش کولې شي او نه دوی د حقانيت پابند دی. دا هم د دوی ډيره لويه غلطي ده چه دوی وائي چه فرښتې دالله جل شانه لونړه دي (نعوذبالله). او دا څومره د مزې خبره دې چه خپل ځان دپاره خو لونړه نه خوښوي او دالله جل شانه دپاره دا ثابتوي. چه کله دوی ته معلوم شي چه د دوی لورپيدا شوې ده نو ددوی څهرې دغم په وجه تکې توري شي. او دالله جل شانه مقربو فرښتو ته دالله جل شانه لونړه وائي. صرف دومره نه بلکه ددوی عبادت هم کوي. نو ډيرې زورنې سره وائي چه آيا دالله جل شانه لونړه دي او ستاسو ځامن؟ بيا فرمائي چه ته په خپل تبليغ که ددوی نه څه معاوضه اخلې نو دا په دوی ډيره ګرانه پريوزي. يعنى دالله جل شانه نبي ؑ د الله جل شانه ددين په خورولو چا نه څه نه اخلي نو بيا دا په دوی ولې ګران پريوزي؟ آيا دا خلق دغيب خبر لرونکی دی څه؟ نه بلکه په زمکه او آسمانونو کښې د غيبو خبرې هيڅاته معلوم نه دی. آيا دا خلق دالله جل شانه دين او درسول الله ﷺ باره کښې بکواس کوي او پخپله ﷺ ته او مومنانواو عامو خلقو ته دهوکه ورکول غواړي؟ ياد ساتئ چه هم دا دهوکې باز به دهوکه کښې رسول وي او آخرت کښې به وبال په دوی وي. بيا فرمائي چه د الله جل شانه نه سوا ددوی نور معبودان شته دې؟ دالله جل شانه عبادت کښې دوی بتان او نورو لره ولې شريکوي. الله جل شانه خو شرکت نه مبراء دې او دشرك نه پاك دې او دمشرکانو ددې فعل نه سخت بې زاره دې.

---

[1]) صحيح بخاري کتاب التفسير سورة الطور: ۴۸۵۴، صحيح مسلم: ۴۶۳.

وَإِنْ يَّرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَآءِ

| او که اووینی دوی | یوه ټوټه | دآسمان نه |

| او که چرې دوئ د آسمان یوه ټوټه راپریوتونکې اووینی

سَاقِطًا يَّقُوْلُوْا سَحَابٌ مَّرْكُوْمٌ ﴿٤٤﴾ فَذَرْهُمْ حَتّٰى

راپریوتونکې | نو اوبه وائی دوئ | چی دا وریځ ده | گوره | پس پریږده دوئ | تر هغې پورې |

نو هغه وخت به هم وائی | چې دا خو فقط په قط جوړه وریځ ده | نو دوئ تر هغې وخته پورې پریږده چې

يُلٰقُوْا يَوْمَهُمُ الَّذِيْ فِيْهِ يُصْعَقُوْنَ ﴿٤٥﴾

چې ملاقات اوکړی دوئ | دورځې خپلې سره | هغه ورځ | چې په هغې کښې به | دوئ په تندر وهلې کیږی

هغه ورځ وربانديې راشی | په کومه کښې چې به ددوئ هوش په تندر اولگی |

يَوْمَ لَا يُغْنِيْ عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْـًٔا وَّلَا

هغه ورځ | چی نۀ به دفع کوی | دهغوئ نه | تدبیر دهغوئ | هیڅ څیز | اونۀ به دهغوئ سره

هغه ورځ چې ددوئ ټول تدبیرونه به هیڅ په کار نه رانشی | اونه به ورسره (دچرته نه)

هُمْ يُنْصَرُوْنَ ﴿٤٦﴾ وَإِنَّ لِلَّذِيْنَ ظَلَمُوْا عَذَابًا دُوْنَ ذٰلِكَ

امداد کیدې شی | او بیشکه هغه کسانولره | چی ظلم ئې اوکړو | عذاب دې | مخکښې دراتلو ددې وخت نه

مدداوشی | .... او په ظالمانو خو ددغې ورځې نه وړاندې یو عذاب راتلونکې دې

وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٤٧﴾ وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ

لیکن | زیات ددوئ نه | نۀ پوهیږی | او صبر کوه | حکم درب خپل ته |

خو په دوئ کښې زیات خلق نه پوهیږی | .... او ته دخپل رب حکم ته انتظار کوه

فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِيْنَ تَقُوْمُ ﴿٤٨﴾

بیشکه ته | په نظر زمونږ کښې ئې | او تسبیح وایه | دحمد درب خپل سره | څۀ وخت چې پاسې ته

ځکه چې ته زمونږ په نظر کښې یې | او دخپل رب حمد او تسبیح وایه | څه وخت چې ته پاڅې

وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُوْمِ ﴿٤٩﴾

اودشپې په بعضې حصه کښی | پس تسبیح وایه دهغه | او روستو دستورو نه (یعنې دسحر دمونځ نه)

اود شپې په څه حصه کښې دهغه تسبیح وایه | اوستورو (دډوبیدو) نه پس هم

قوله تعالی:- وَإِنْ يَّرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَآءِ سَاقِطًا

دمشرکانو دعناد ذکر : دمشرکانو او کافرانو دعناد بیان دې چه دوی په خپل سرکشئ او ضد کښې دومره دحد نه تیر شوی دی چه دالله جل شانه دعذاب محسوسولو نه پس هم دوی ته به دایمان توفیق نه وی که دوی اوګوری چه دآسمان نه د عذاب یو ټکړا راپریوزی نو بیا به هم دوی تصدیق او یقین او نه کړې. بلکه صفا به اووائی چه دا غلیظه وریځ ده چه اوبو ورورلو دپاره خوره شوه. لکه چه بل ځائې کښې فرمانی چه ﴿وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِّنَ السَّمَآءِ﴾ الخ :یعنی که مونږ دوی دپاره د آسمان یو دروازه پرانیزو او دوی هلته اوخیژی نو بیا به هم دوی وائی چه خمونږ سترګې تړلې شوی دی بلکه مونږ باندې جادو

اوکړې شو. يعني دوی چه کوم معجزات طلب کوی که ددوی د غوښتې مطابق دوی ته اوخودلې شي بلکه دوی دې پخپله آسمان ته اوخيژولې شي،نو بيا به هم دوی څه خبره جوړه کړی او ايمان به راونړی. انې نبی ﷺ! تاسو دوی پريږدئی دوی ته به د قيامت په ورځ معلوم شی او ددوی ټولې ريا کارئی او فريبونه اېښودې شوی دې او هلته هيڅ مکر او فريب کار نه کوی. نيغ به څی او چالاکی به ترې هيره شی. نن چه دوی چاچاته آوازونه کوی او هغوئ ته خپل مددګار وائی نو په هغه ورځ به دوی زيړه خوله پاتې شی او هيڅوك به ددوی د مددکولو دپاره نه وی. بلکه ددوی د طرفنه به څه عذر هم پيش کولې شی. صرف دا نه ده چه دوی ته به دقيامت په ورځ عذاب وی اودلته به دوی ښه په آرام سره وخت تيرکړی بلکه ددې نااتصافو دپاره په دنيا کښې هم عذاب تيار دې. لکه څنګه چه بل ځائې کښې فرمائی چه﴿ وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِّنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ۝﴾ يعني مونږ دوی ته د آخرت دعذاب نه علاوه په دنيا کښې هم د عذاب مزه ښايو چه دوی رجوع اوکړی. خو په دوی کښې اکثر بې علمه دی.
دوی ته معلوم نه دی چه په دنياوی مصيبتونو کښې به اخته شو. او دالله جل شانه نافرمانئی به دوی ته معلوم شی. هم دا بې علمی ده چه دوی په دې خبره آماده کوی چه ګناه دپاسه ګناه،ظلم دپاسه ظلم کوی. کله چه دوی اونيولې شی نو دوی عبرت حاصل کړی او کله چه عذاب لرې شی نو بيا دوی هم هغه شان سخت زړه والا بدکاره شی. بعضو احاديثو کښې دی چه دمنافق مثال داوښ په شان دې،لکه څنګه چه اوښ ته معلوم نه وی چه دې ولې اوتړلې شو او ولې پرانستې شو؟(۱) نوداشان منافق ته هم معلوم نه وی چه دې ولې بيمار کړې شو او ولې روغ کړې شو؟ اثر الهی کښې دی چه څه به څومره ستا نافرمانئ کوم او ته به ترکومې ماته سزا راکوې؟ الله جل شانه فرمائی چه انې بنده ماته څومره خل او بخښلې خوتاته علم نشته دې. بيا فرمائی چه انې نبی ﷺ! تاسو صبر اوکړئی او ددوی په تکليف رسولو مه خفه کيږئی،او ددوی د طرفنه هيڅ خطره نشته دې تاسو ته. واورئی تاسو څمونږ حفاظت کښې يئ. تاسو څمونږ د نظر لاندې يئ. ستاسو حفاظت څمونږ ذمه داری ده. دټولو دښمنانو نه بچ کول څمونږ په حواله دی.

قوله تعالیٰ:- وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

دالله جل شانه تسبيح او د حِينَ تَقُومُ ۝ مطلب :- بيا حکم کيږی چه کله تاسو پاسئ نو دالله جل شانه پاکی او تسبيح بيان کړئی. ددې يو مطلب دا دې چه کله مونځ دپاره اودريږې. دويم مطلب دا بيان شوې دې چه کله ته دشپې پاسې. دواړه مطلبونه درست دی. يو حديث مبارك کښې دی چه دمونځ شروع کښې به حضور نبی کريم ﷺ فرمائيل چه (**سبحانك اللهم وبحمدك وتبارك اسمك وتعالى جدك ولااله غيرك**) (صحيح مسلم). (۲)
يعني انې الله جل شانه ته پاك ئې،دټولو تعريفونو مستحق ته ئې. ستا نوم برکتونو والا دې. ستا بزرګی بلند وبالا ده. ستا نه سوا معبود برحق هيڅوك نشته دې.
مسند احمداوسنن کښې هم دحضور نبی کريم ﷺ نه داوينا مروی ده(۳)مسند احمد کښې دی چه حضور نبی کريم ﷺ فرمائی چه کوم سړې د شپې پاسی او اووائی چه (**لااله الاالله وحده لاشريك له له الملك وله الحمد وهو على كل شئ قدير سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اكبر ولا حول ولا قوة الا بالله**) بيا که خپل ځان دپاره بخښنه غواړی اوکه څه غواړی هغه طلب کړی نو الله جل شانه دهغه دعا قبلوی،بيا که ده پخه اراده اوکړ؛ او

---

(۱) ابوداود کتاب الجنائز باب الامراض المكفر للذنوب : ۳۰۸۹،
(۲) صحيح مسلم كتاب الصلوة باب حجة من قال لا يجهر بالبسملة: ۳۹۹، موقوفا.
(۳) ابوداود کتاب الصلوة باب من رای الاستفتاح بسبحانک اللهم وبحمدک : ۷۷۵، وهو حديث حسن ، ترمذی : ۲٤۳، نسائی: ۹۰۰، ابن ماجه: ۸۰٦، احمد: ۵۰/۳، مسند ابي يعلي : ۳۷۳۵.

اودس ئې اوکړو او مونځ ئې اداکړو نوهغه مونځ قبليږي. داحديث سنن او بخاري کښې مروی دې[1].
مجاهد رحمه الله فرمائي چه دالله جل شانه د تسبيح کولو حکم دهر مجلس نه د پاسيدو په وخت کښې دې
د ابوالاحوص قول هم دادې چه کله د يو مجلس نه پاسې نو دا وائي چه (سبحانك اللهم وبحمدك). عطاء ابن
ابورباح رحمه الله هم دا فرمائي. او فرمائي که په مجلس کښې نيکي شوې وی نو هغه نوره هم زياتيږی.
اوکه څه نور شوی وی نو دا کلمه دهغې کفاره جوړيږی. جامع عبدالرزاق کښې دی چه جبرئيل عليه السلام
حضور نبی کريم ﷺ ته تعليم ورکړو چه کله يو مجلس نه پاسې نو (سبحانك اللهم وبحمدك اشهدان لااله الاالله
انت استغفرك واتوب اليك) وايه، ددې راوی معمر رضي الله عنه فرمائي چه ما داهم آوريدلی دی چه داقول ددې
مجلس کفاره جوړيږی ([2]). داحديث مبارك خومرسل دې خومسند احاديث هم دې باره کښې ډير مروی
دی. اودهغې سندونه يو بل ته تقويت ورکوی. يو کښې دی چه کوم يو مجلس کښې ناست وی او هلته
څه بکواس اوکړی او د پاسيدو نه مخکښې دا کلمات اووائی نو دې مجلس کښې چه څه شوی دی دا
کلمات دهغې کفاره جوړيږی ([3])(ترمذی) دې حديث مبارك ته امام ترمذی رحمه الله حسن وئيلی دی.
امام حاکم رحمه الله مستدرك کښې روايت کوی او فرمائي چه ددې سند شرط مسلم دې. خو امام بخاری
رحمه الله په دې کښې علت راوشکلې دی. څه وايم چه امام احمد رحمه الله ،امام مسلم رحمه الله ،امام ابوحاتم رحمه الله
،امام ابوزرعه رحمه الله ،امام دارقطنی رحمه الله وغيره هم دې ته معلول وئيلی دی. او د وهم نسبت ئې امام ابن
جريج رحمه الله طرفته کړې دې. خو دا روايت چه ابوداود کښې کوم سند سره مروی دې،هغې کښې ابن
جريج رحمه الله نشته دې ([4]). او يو حديث مبارك کښې دی چه حضور نبی کريم ﷺ خپل آخری عمر مبارك
کښې چه به کوم مجلس نه پاسيدو نو دا کلمات به ئې وئيل. بلکه يو سړی تپوس اوکړو چه يارسول الله
ﷺ ! تاسو خو ددې نه مخکښې داسې نه وئيل. حضور نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه په مجلس کښې څه
اوشی دادا کلمات دهغې کفاره وی ([5]) دا روايت مرسل سند سره هم ابوالعاليه رحمه الله نه مروی دې،والله
اعلم،نسائی وغيره.
عبدالله بن عمر رضي الله عنه فرمائي چه داکلمات داسې دی چه که د يو مجلس نه د پاسيدو په وخت کښې درې
خل اووئيلې شی نو دهغه دپاره داکفاره جوړيږی. مجلس خير او مجلس ذکر کښې ددې وئيل د مهر
مثل په شان دی.(اوداود وغيره). ([6])
فائده:- الحمد لله ما يو جدا جز کښې هغه ټول احاديث او دهغې الفاظ اودهغې سندونه جمع کړی دی
او دهغې علتونه مې هم بيان کړی دی او ددې متعلق چه څه وو هغه مې ليکلی دی. بيا ارشاد دې چه
د شپې په وخت کښې دهغه عبادت ،تلاوت اومونځ سره کوئی.لکه فرمان دې چه (وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ) الخ.
د شپې په وخت کښې تهجد کوئی دا ستاسو دپاره نفل دی. ممکن ستارب تاته مقام محمود درکړي.
دستورو د ډوبيدو وخت نه مراد دسحر فرض مونځ نه مخکښې دوه رکعته کول دی. اودا د ستورو د
ډوبيدو دپاره د ډوبيدو په وخت کښې کولې شی. يو مرفوع حديث مبارك کښې دی چه تاسو دا سنت

---

[1]) صحيح بخاری کتاب التهجد باب من تعا من الليل فصلی: ١١٥٤. ابوداود : ٥٠٦، ترمذی : ٣٤١٤. السنن الکبری للنسائی : ١٠٦٩٨.
ابن ماجه: ٣٨٧٨. احمد: ٣١٣/٥.
[2]) مصنف عبالرزاق : ١٩٧٩٦..
[3]) ترمذی کتاب الدعوات باب مايقول اذا قام من مجلسه: ٣٤٣٣، وهو صحيح ابن حبان : ١٥٩٤، حاکم: ٧٢٠/١.
[4]) ابوداود کتاب الادب باب فی کفارة المجلس: ٤٨٥٨، وهو صحيح .
[5]) ابوداود کتاب الادب باب فی کفارة المجلس: ٤٨٥٩، وسنده حسن.
[6]) ابوداود کتاب الادب باب فی کفارة المجلس: ٤٨٥٧، وهو صحيح .

مه پریږدئی اګر چه اسونه تاسو لره چخړا کړی (١). په دې حدیث مبارك دنظر اچولو نه پس د امام احمد رحمه الله بعضي اصحاب خو دې ته واجب وائي. خو دا صحیح نه دی. ځکه چه حدیث مبارك کښې دی چه په شپه ورځ کښې پنځه مونځونه فرض دی. آوریدونکی اوونیل چه ددې نه سوا نور څه هم شته دی؟ نو حضور نبی کریم اوفرمائیل چه نه، مګر دا چه نفلونه ادا کړی (٢). بخاری اومسلم کښې عائشه رضي الله عنها نه روایت دې چه حضور نبی کریم ﷺ به نوافلو کښې د هیڅ یو نفل باره کښې دسحر د سنتو نه زیات پابندئی سره او نګرانئ سره نه کول (٣). صحیح مسلم کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ فرمائی چه د سحر دفرضو نه مخکښې دا دوه سنت د ټولې دنیا نه او دې کښې چه څه دی دهغې نه بهتر دی (٤).

(الحمد لله د سورة طور تفسیر پوره شو).

....

دسورة نجم تفسير چه دا مکی سورت دې

دسورت تعارف:- صحیح بخاری شریف کښې عبدالله رضي الله عنه نه مروی دی چه د ټولو نه مخکښې سورة چه په هغې کښې سجده وه، سورة والنجم نازل شویدې. او حضور نبی کریم ﷺ پسې چه څومره روستو ولاړ وو هغه ټولو سجده اوکړه. خوما یو سړې اولیدو چه هغه خپل موټې کښې شاوره واخسته او په هغې ئې سجده اوکړه. اوبیا ما اوکتل چه هغه دکفر په حالت کښې اووژلې شو. دا امیه بن حلف وو(٥). خو په دې کښې یو اشکال دې، هغه دا چه دویم روایت کښې دی چه دا عتبه بن ربیعه وو.

رکوع ګاني	سورة النجم مکیة وهي اثنتان وستون اية وثلاث رکوعات	ایاتونه
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
③	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	۶۲

وَالنَّجْمِ | اِذَا هَوٰى ① | مَا ضَلَّ | صَاحِبُكُمْ

قسم دې په ستوری | کله چې ډوب شی | نه دې بې لارې شوې | ملګرې ستاسو |

قسم دې په ستوری څه وخت چې ډوبیږی | چې ستاسو ملګرې (پیغمبر) نه بې لارې شوې دې اونه

وَمَا غَوٰى ② | وَمَا يَنْطِقُ | عَنِ الْهَوٰى ③ | اِنْ هُوَ | اِلَّا | وَحْيٌ

اونه په غلطه لار روان دې | اونه خبرې کوی | دخواهش نه | نه دې دا قران | مګر | وحی ده |

په غلطه ګمراه شوې دې | او هغه دخپل خان نه خبرې نه جوړوی | د هغه خوهره خبره یو وحی ده |

يُّوْحٰى ④

چې لیږلې کیږی هغه ته |

چې هغه نه کولې شی |

---

(١) ابوداود کتاب التطوع باب فی تخفیفهما : ۱۲۵۸، وسنده ضعیف احمد: ۴۰۵/۲، شرح معانی الاثار : ۲۹۹/۱.

(٢) صحیح بخاری کتاب الشهادات باب کیف یستحلف : ۲۶۷۸، صحیح مسلم : ۱۱، ابوداود : ۳۹۱، السنن الکبری للنسائی : ۱۱۷۵۹

(٣) صحیح بخاری کتاب التهجد باب تعاهد رکعتی الفجر ومن سماها تطوعا : ۱۱۵۹. صحیح مسلم: ۷۲۴.

(٤) صحیح مسلم حواله سابق. : ۷۲۵.

(٥) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة النجم باب(فاسجدوا لله واعبدوا) : ۴۸۶۳، صحیح مسلم: ۵۷۶، ابوداود : ۱۴۰۶. احمد: ۳۸۸/۱.

قوله تعالى:- وَالنَّجْمِ اِذَا هَوٰى ۙ

دستورو قسم:- شعبي رحمه الله فرمائي چه خالق په خپل مخلوق چه د څه قسم غواړي نو كوي خو مخلوق سوا دخپل خالق نه د هيچا قسم نه شي كولې. (ابن ابي حاتم). دستورو د ډوبيدو نه مراد د فجر وخت د ثريا ستورى ډوبيدل دى. بعضې وائي چه ددې نه مراد دزهره نومې ستورى دې. ضحاك رحمه الله فرمائي چه ددې نه مراد شيطان طرفته ويشتل دى. ددې قول ښه توجيه كيديشي. مجاهد رحمه الله فرمائي چه ددې جملې تفسير دادې چه قسم دې په قران پاك، چه كله دا نازل شي. ددې پشان يو آيت مبارك [فَلَآ اُقْسِمُ بِمَوٰقِعِ النُّجُوْمِ ۙ] الخ دې. بيا چه په څه خبره قسم خوړلې دې دهغې بيان دې چه حضور نبي كريم ﷺ نيكۍ اورشدو هدايت والا او تابع د حق دې. هغه بې علمۍ سره څه په غلطه لار يا د علم نه باوجود په غلطه لار نه دې. د ګمراه نصرانيانواو د حق خلاف يهودو پشان نه حضور نبي كريم ﷺ نه دې. د حضور نبي كريم ﷺ عمل كامل، د حضور نبي كريم ﷺ عمل كامل دعلم مطابق، د حضور نبي كريم ﷺ لار نيغه، حضور نبي كريم ﷺ دعظيم الشان شريعت شارع، حضور نبي كريم ﷺ د اعتدال او حق په لار قائم، د حضور نبي كريم ﷺ هيڅ يو قول، هيڅ يو فرمان د خپل خواهش اوذاتي غرض سره نه دې بلكه حضور نبي كريم ﷺ چه د كوم څيز تبليغ كوي نو حضور نبي كريم ﷺ ته دالله جل شانه حكم كيږي. او حضور نبي كريم ﷺ هغه په خوله راوړي. چه څه حضور نبي كريم ﷺ ته دهغه پورته ځاني نه اووئيلې شي هغه د حضور نبي كريم ﷺ په ژبه مباركه جاري وي. د حضور نبي كريم ﷺ كلام د كمۍ بيشۍ او نقصان نه پاك دې.

قوله تعالى:- وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى ۗ

حديث پيغمبرى وحى ده:- مسند احمد كښې دى چه حضور نبي كريم ﷺ اوفرمائيل چه ديو سړي شفاعت چه نبي نه دې، د دوؤ قبيلو يا دوؤ كښې د يوې قبيلې دشمير برابر خلق به جنت ته داخلوى. قبيله ربيعه او قبيله مضر. په دې كښې سړي اووئيل چه ربيعه مضر نه نه دى. نو حضور نبي كريم ﷺ اوفرمائيل چه څه خوهغه وايم چه څه ماته وئيل كيږي.(١) دمسند يو بل حديث مبارك كښې دى، عبدالله بن عمرو رضي الله عنه فرمائي چه ما به حضور نبي كريم ﷺ نه څه آوريدل هغه به مې حفظ كولو د پاره ليكل، خوبعضو قريشانو څه دې نه منع كړم اووې وئيل چه حضور نبي كريم ﷺ يو انسان دې او كله كله په غصه كښې هم څه فرمائي. نوځه دليكلو نه منع شوم نو حضور نبي كريم ﷺ ما ته اووئيل چه ليكه. په الله جل شانه قسم چه دهغه په قبضه كښې ځم روح دې، خما د خولې نه سوا دحق نه بله كلمه نه راوځي. دا حديث مبارك ابو داؤداو ابن ابي شيبه كښې هم دې (٢). بزار كښې دى چه حضور نبي كريم ﷺ اوفرمائيل چه تاسو ته دكوم امر خبر دالله جل شانه دطرفنه دركوم په هغې كښې هيڅ نشته دې. مسند احمد كښې دى چه حضور نبي كريم ﷺ اوفرمائيل چه څه دحق نه سوا نور څه نه وايم. په دې بعضو صحابه كرام رضي الله عنهم اوفرمائيل چه حضور نبي كريم ﷺ كله كله مونږ سره ګپ لګوى. نو حضور نبي كريم ﷺ اوفرمائيل چه په هغه وخت كښې هم خما د خولې نه ناحق نه اوزى (٣).

عَلَّمَهٗ	شَدِيْدُ الْقُوٰى ۙ	ذُوْ مِرَّةٍ ؕ	فَاسْتَوٰى ۙ
ښودلى ده هغه ته	سخت قوت والا	خاوند دحكمت	بيا مخامخ ودريدو
هغه ته يوه طاقتوره فرښته خودنه كوى اچې د حكمت خاونده ده			مخامخ شو

(١) احمد: ٢٥٧/٥. وسنده حسن. مجمع الزوائد: ٣٨١/١٠.
(٢) ابوداود كتاب العلم باب كتابة العلم: ٣٦٤٦، وسنده صحيح احمد: ١٦٢/٢.
(٣) ترمذى كتاب البر والصلة باب ماجاء فى المزاح: ١٩٩٠. وسنده حسن احمد: ٣٦٠/٢، عن ابي هريرة رضي الله عنه.

وَهُوَ | بِالْأُفُقِ الْأَعْلٰى ۝ | ثُمَّ دَنَا | فَتَدَلّٰى ۝ | فَكَانَ

او هغه وو | په كناره لوړه باندې | بيا نزدې راغې | او ودريدو په هوا كښې | پس شو نزدې |

په داسې حال كښې چې دافق په اوچته غاړه ولاړ وو | بيا رانزدې شوه | نو د دوو ليندو

قَابَ | قَوْسَيْنِ | اَوْ اَدْنٰى ۝ | فَاَوْحٰى | اِلٰى عَبْدِهٖ

په برابرئ | ددوؤ ليندو | يا ډير نزدې دې ددې نه | پس وحى اوكړه هغه | بنده دالله ته |

هومره فاصله ترمينځه پاتې شوه | يا د دې نه څه كمه | نو الله ﷻ خپل بنده ته وحى اوكړه

مَآ اَوْحٰى ۝ | مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ | مَا | رَاٰى ۝

هغه چې وحى ئې اوكړه | دروغ نه كړل زړه | هغه څه | چې اوليدل هغه په سترګو |

څه وحى چې ئې ورته وكړه | د هغه زړه هيڅ غلطى نه ده كړې څه چې ئې ليدلى وو.

اَفَتُمٰرُوْنَهٗ | عَلٰى مَا | يَرٰى ۝

آيا پس تاسو جګړه كوئ دهغه سره | په هغه څيز باندې | چې وينى ئې هغه په سترګو |

نو آيا تاسو ورسره په هغه څيز كښې جګړه كوى | چې هغه په خپلو سترګو ليدلې دې

وَلَقَدْ رَاٰهُ | نَزْلَةً اُخْرٰى ۝ | عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى ۝ | عِنْدَهَا

او بيشكه وې ليدو هغه | په راكوزيدو كښې بل ځل | دونې دبيرې آخرى سره | چې دهغې سره

اوهغه دغه (فرښته) يو بل ځل هم ليدلې ده | (يعنى) دسدرة المنتهى په خوا كښې چې دهغې

جَنَّةُ الْمَاْوٰى ۝ | اِذْ يَغْشَى | السِّدْرَةَ | مَا | يَغْشٰى ۝

جنت الماوى دې | كله چې راخوريدل | په ونه دبيرې باندې | هغه څه | چې راخوريدل به |

په خوا كښې جنت الماوى دى | څه وخت چې په بيره باندې راغوريدل څه چې راغوريدل

مَا زَاغَ | الْبَصَرُ | وَمَا طَغٰى ۝ | لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيٰتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى ۝

نه كوږ شو | نظر | او نه دحده واوړيدو | بيشكه اوليدې هغه دنښو درب خپل نه لوئې |

نه خو دهغه نظر بل خوا كوږ شوې وو | او نه دهو كه شوې وو | هغه دخپل رب (دقدرتونو) ډيرې غټې نښې اوليدې

قوله تعالى:- عَلَّمَهٗ شَدِيْدُ الْقُوٰى ۝

دجبرئيل عليه السلام شان:- الله جل شانه فرمائى چه د محمد ﷺ معلم جبرئيل عليه السلام دې، لكه څنګه چه بل ځائې كښې فرمائى ﴿ اِنَّهٗ لَقَوْلُ رَسُوْلٍ كَرِيْمٍ ۝ ﴾ الخ. قران پاك د يو بزرګې زوروړې فرښتې قول دې چه ددې دعرش مالك سره ډير عزت دې او ټول ئې منى. دلته هم فرمائى چه هغه قوت والا ده. د (ذُوْمِرَّةٍ) يو تفسير دادې. دويم دا دې چه هغه خوش شكل ده. حديث مبارك كښې هم د (ذُوْمِرَّةٍ) لفظ راغلې دې. حضور نبى كريم ﷺ فرمائى چه صدقه مالدار او قوت والا تندرست باندې حرامه ده [1]. بيا هغوئ نيغ اودريدل، يعنى جبرئيل عليه السلام. او هغوئ د او چتو آسمانونو په كناروباندې وو د كوم ځائې نه چه سبا راخيژى او دا دنمر

[1]) ابوداود كتاب الزكاة باب من يعطى من الصدقة وحد الغنى : ١٦٣٤، وسنده حسن: ترمذى : ٦٥٢. دارمى : ٤٧٢/١، احمد: ١٦٤/٢. حاكم : ٥٦٥/٤. ابن حبان : ٣٢٦٠. عن ابى هريرة رضي الله عنه.

د راختلو ځاني دي.

قوله تعالى:- لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيٰتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى﴿۱۸﴾

نبی کريم ﷺ جبرائيل عليه السلام څو ځله ليدلي وو:- ابن ابن حاتم کښې دی چه عبدالله ابن مسعود ؓ فرماني چه حضور نبی کريم ﷺ جبرئيل صرف دوه ځل په خپل اصلي صورت کښې ليدلي دي. يو ځل د حضور نبی کريم ﷺ په خواهش الله جل شانه دوی ﷺ ته دهغوی اصلي صورت مبارك اوخودلو. د آسمانونو تولي کناري ددوی د جسامت نه ډکې شوې وې. په دويم ځل هغه وخت چه کله جبرئيل ؑ حضور نبی کريم ﷺ پورته بوتلو. هم دا مطلب دې د ﴿وَهُوَ بِالْاُفُقِ الْاَعْلٰى﴾. امام ابن جرير رحمه الله ددې تفسير کښې يو قول وئيلې دې چه بل چا نه دې وئيلې. او دوی پخپله هم ددې قول اضافت بل چا طرفته نه دې کړې. دهغوی د قول ماحصل دادې چه جبرئيل ؑ او حضور نبی کريم ﷺ دواړه د اوچتو آسمانونو په کنارو ولاړ وو. اودا واقعه دمعراج ده.

دامام ابن جرير رحمه الله ددې تفسير تائيد هيچا نه دې کړې. اګر چه امام صاحب رحمه الله دا عربيت حيثيت سره ثابت کړې دی. او عربی قاعدې سره دا هم کيدې شي. خودا د واقعې خلاف دی. ځکه چه دا کتل د معراج نه مخکښې وو. هغه وخت کښې حضور نبی کريم ﷺ په زمکه وو. او حضور نبی کريم ﷺ ته جبرئيل ؑ راغلې وو. او دوی ﷺ ته نزدې شوې وو او هغوی ؑ خپل اصلي صورت کښې وو. بيا دې نه پس دوباره د سدرة المنتهى سره دمعراج په شپه ئې اوليدو. داځو دوباره کتلو او په ړومبی ځل کتل د رسالت دشروع دزمانې ذکر دې. د ړومبی وحی ﴿اِقْرَاْ بِاسْمِ﴾ څو آيتونه په دوی نازل شوی وو. بيا وحی بنده شوې وه. اوددې حضور نبی کريم ﷺ ته ډير پريشاني وه. تر دې حضور نبی کريم ﷺ ډير ځل اراده اوکړه چه د غر نه ځان غوزار کړی. څو هر ځل به د آسمان نه حضور نبی کريم ﷺ د جبرئيل ؑ دا آواز آوريدو چه انې محمد ﷺ! ته دالله جل شانه رينښتونې نبی ئې او زه جبرئيل يم. په دې به د حضور نبی کريم ﷺ غم غلط شو او زړه به ئې په قرار او طبيعت به ئې ښه شو او واپس به شو. څو بيا به څو ورځې پس حضور نبی کريم ﷺ ډير زيات غمګين شو او د الله جل شانه دوحی لذت به ورته راياد شو نو حضور نبی کريم ﷺ به اووتلو او د غر نه به ئې خپل ځان غورزلو. او داشان به جبرئيل ؑ حضور نبی کريم ﷺ ته تسلي ورکوله. تر دې چه يو ځل ابطح کښې جبرئيل ؑ په خپل اصلي صورت مبارك کښې ظاهر شو. يعنې وزرونه ئې شپږ سوه وو. ددوی جسمامت د آسمان ټولې کنارې پټې کړې وې. اوس حضور نبی کريم ﷺ ته نزدې شواو دالله جل شانه وحی ئې حضور نبی کريم ﷺ ته اورسوله. نو په هغه وخت کښې حضور نبی کريم ﷺ ته ددې فرښتې عظمت او جلال معلوم شو. او په دې پوهه شو چه دالله جل شانه په نزد ددې فرښتې څومره اوچته مرتبه ده.

قوله تعالى:- وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرٰى﴿۱۳﴾ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى﴿۱۴﴾

دمعراج ذکر:- دمسند بزار يو روايت کښې دامام ابن جرير رحمه الله دقول تائيد کښې پيش کيدېشي خو د دې راوی صرف حارث بن عبيد دې او دې د بصرې اوسيدونکې مشهور سړې دې. دده کنيت ابوقدامه ايادی دې. مسلم شريف کښې دده روايتونه راغلي دی. خو امام ابن معين رحمه الله دوی ته ضعيف وائي او فرماني چه دې په هيڅ نه دې. امام احمد رحمه الله فرماني چه دې مضطرب الحديث دې. امام ابو حاتم رازی رحمه الله فرماني چه دده احاديث ليکلې کيږی خوددې نه دليل نه شي نيولې. ابن حبان رحمه الله فرماني چه دې ډير وهمی وو. دده احتجاج صحيح نه دې. نو دا حديث مبارك صرف دده روايت شوې دې،نو د غريب کيدو نه علاوه منکر هم دې. او که ثابت هم شي نو ممکن دی چه دا واقعه د خوب وی. په دې کښې دی چه زه ناست اوم چه په دې کښې جبرئيل ؑ راغلو او په زوره ئې ځما د دواړو اوږدو مينځ کښې لاسونه کيخودل او زه اودرولم. ما اوکتل چه يو ونه ده اوپه هغې کښې لکه د مارغانو د ځالو

ځايونه جوړ شوي دي. يو کښې خه کيناستم او بله کښې جبرئيل کيناستو. بيا هغه ونه اوچتيده تر دې چه آسمان ته نزدې شوه. ما به اړخونه اړول او تردې که ما آسمان ته لاس وراوړې نو نيولې مې شو. ما اوکتل چه جبرئيل دالله جل شانه دويرې نه لکه د بورني خوريدو، نو په هغه وخت کښې ماته معلومه شوه چه دالله جل شانه علم کښې دوی ته په ما فضيلت دې. د آسمان دروازو نه ماته يو دروازه بيرته شوه. ما يو ډير عظيم الشان نور اوکتلو. او پردې سره مې زر او ياقوت په خوزيدو اوکتل. بيا چه الله جل شانه کومه وحی نازله هغه ئې نازله کړه.

دې واقعه کښې د نبی کريم ﷺ حضرت جبرائيل عليه السلام په خپل صورت کښې ليدل:- مسند کښې دی چه جبرئيل ﷺ لره حضور نبی کريم ﷺ په اصلی صورت کښې ليدلې دې. ددوی وزرې ډيرې وې. اوهريو داسې چه دې د آسمان کنارې پټې کړې وې. اوددې نه موتيان او مرواريد او زمرد غورزيدل[1]. اويو روايت کښې دی چه حضور نبی کريم ﷺ جبرئيل ﷺ ته خپل خواهش ظاهر کړو چه خه تالره خپل اصلی صورت کښې کتل غواړم. جبرئيل ﷺ اوفرمائيل چه الله جل شانه نه دعا اوکړه. حضور نبی کريم ﷺ دعا او د مشرق طرفنه حضور نبی کريم ﷺ ته يو څيز په راوچتيدو او خوريدو په نظر را غلو او ددې کتلو سره حضور نبی کريم ﷺ بې هوشه شو. جبرئيل ﷺ زر راغلو او حضور نبی کريم ﷺ ئې هوش کښې راوستو او د حضور نبی کريم ﷺ وخکو نه ئې توکانړې لرې کړې[2]. ابن عساکر کښې دی چه ابولهب او دده ځوئې د شام د سفر تيارې کولو، دده ځوئې اووئيل چه د سفر نه مخکښې خو الله جل شانه خو د محمد ﷺ مخکښې لږ کنځل خواوکړم. نو دې راغلو او وې وئيل چه اې محمد (ﷺ)! چه کوم نزدې شو او ستا د دواړو اوړو مينځ شو او ددې نه هم زيات نزدې شو خه خودهغه منکر يم. دا نافرمانه ډير زيات بې آدبه وو او هر ځل به ئې ګستاخی کوله. د حضور نبی کريم ﷺ د خولې مبارکې نه دده دپاره بددعا اووتله چه الله جل شانه دې د خپلو سپو نه په ده يو سپې مقرر کړي. دې چه کله واپس شو او خپل پلار ته راغلو او ټولې خبرې ئې ورته اوکړې نو پلار ته اووئيل چه ائې ځويه تالره خه فکرمند يم. دهغه بددعا به نه رد کيږی. دې نه پس دا قافله ددې ځائې نه روا نه شوه. دشام په زمکه ئې د يو راهب عبادت خانې سره پړاؤ اوکړو. راهب ورته اووئيل چه دې ځائې کښې خو شرمخان داسې ګرزی لکه د چيلو رمه، تاسو دلته څنګه راغلئ؟ ابولهب چه دا واوريدل نو ويريدو او ټوله قافله ئې جمع کړه او وې وئيل چه ګورئی تاسوته خو ځما بوډاتوب معلوم دې، اوتاسو ته معلوم دی چه ځما تاسو باندې څومره حقوق دی. نن خه تاسو ته يو عرض کوم اميد دې چه تاسو به ئې قبول کړئی. خبره داده چه نبوت مدعی ځما ځوئې ته خيرې کړې دی او په ده ويريږم. تاسو ټول خپل اسباب دې عبادت خانې سره جمع کړئی او په هغې ځما ځوړ ځوئې څملوئې. اوتاسو دده ګير چاپيره څملئ، خلقو دا اومنل. دا ټول خپل حفاظت کښې ښه هوښيار وو. په دې کښې يو شير راغلو او دټولو خولې ئې بوئی کولې. هرکله چه ئې دټولو خولې بوئی کړې اوچه د چا تلاش ئې کولو هغه ئې اونه موندو، نو ډير په زورنه ئې مخکښې څپو سره ټوب اووهلو او هغه ځائې ته اورسيدو او دهغه خوله ئې هم بوئی کړه او هغه دده مطلوب وو. نو دده هغه ټکرې ټکرې کړو. نو په هغه وخت کښې ابو لهب اووئيل چه دې د محمد ﷺ بددعا نه نشی بچ کيدې. بيا فرمائی چه جبرئيل ﷺ حضور نبی کريم ﷺ ته ډير نزدې شو اوزمکې طرفته راغلو تردې چه د محمد ﷺ اوجبرئيل آمين ﷺ مينځ کښې ددوؤ کمانونو هومره فاصله پاتې شوه بلکه ددې نه هم زيات نزدې شو. دلته لفظ اوددې خبر ورکړې کيږی، ددې ثابتولو دپاره راغلې دې. اوپه دې چه کوم زياتې شوې دې ددې نفی دپاره. لکه چه بل ځائې کښې فرمائی. بيا دې نه پس ستاسو زړونه سخت

---

[1] احمد: ۳۹۵/۱.

[2] احمد: ۳۲۲/۱، طبرانی: ۱۰۸۷۰.

شو.اولکه د کاڼړو شو.(أَوْأَشَدُّقَسْوَةً)بلکه ددي نه هم زيات سخت. يعنی دکاڼړی نه کم هيڅ صورت نه بلکه ددی نه سخت شو. اوفرمان دې چه هغویٔ د خلقو نه داسې ويريږی لکه چه الله جل شانه نه ويريږی(أَوْأَشَدُّقَسْوَةً)بلکه ددې نه هم زيات. اوبل ځائې کښې دی چه مونږ دوی يو لاك طرفته اوليږل بلکه زيا تو طرفته. يعنی هغویٔ خو ديو لاك نه کم نه وو بلکه حقيقت کښې هغویٔ يو لاك وو يا ددې نه زيات. نو دا دخپل خبر تحقيق دې، دشك او تردد دپاره نه دې. خبر کښې د الله جل شانه طرفته شك نه شی بيانولې. دا نزدې راتلونکې جبرئيل ﷺ وو. لکه څنګه چه د ام المومنين عائشه ﷺ او ابوذر ﷺ او ابن مسعود ﷺ فرمائی [1]. اوددې باره کښې نزدې احاديث هم ذکر کيږی. انشاء الله. صحيح مسلم کښې دی چه ابن عباس ﷺ نه مروی دی چه حضور نبی کريم ﷺ خپل رب خپل زړه سره دوه ځل کتلې دې. چه په هغې کښې د يو بيان په دې آيت (ثُمَّ دَنَا) کښې دې [2].

انس والادمعراج حديث مبارك کښې دی،بيا الله جل شانه رب العزت نزدې شو او لاندې راغلو. هم په دې وجه محدثينو په دې کښې کلام کړې دې. او ډير غرابتونه ئې قائم کړی دی. اوکه ثابت شی چه دا صحيح دی نو بيا به هم په بل وخت او بله واقعه باندې محمول وی. ددې آيت مبارك تفسير نشی کيدې. دا واقعه خو دهغه وخت ده چه کله حضور نبی کريم ﷺ په زمکه وو. د معراج په شپه نه وو. څکه چه ددې واقعې نه پس فرمائی چه زمونږ نبی ﷺ يو ځل بيا هم سدرة المنتهی سره کتلې وو. نو دا سدرة المنتهی سره کتل خو دمعراج ذکر دې. اوپه رومبی ځل کتل په زمکه وو. عبدالله ابن مسعود ﷺ فرمائی چه حضور نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه ماجبرئيل ﷺ ا وکتلو چه دهغویٔ شپږ سوه وزرې وې [3]. عائشه ﷺ فرمائی چه د حضور نبی کريم ﷺ دنبوت په ابتداء کښې حضور نبی کريم ﷺ جبرئيل ﷺ خوب کښې ليدلې وو. بيا حضور نبی کريم ﷺ د حاجت فارغيدو دپاره اووتلو نو حضور نبی کريم ﷺ واوريدل چه څوك د حضور نبی کريم ﷺ نوم مبارك اخلی. ډير ئې يوخوا بل خوا اوکتل خو څوك ئې اونه ليدل. درې ځل داسې اوشو. په دريم ځل حضور نبی کريم ﷺ پو رته اوکتل نووې کتل چه جبرئيل ﷺ خپلې دواړه پښې کښې يو پښه دويمې سره راټوله کړې ده او د آسمان کنارې ئې پټې کړی دی. نزدې وو چه حضور نبی کريم ﷺ ويريږی نو دې کښې فرښتې اووئيل چه څه جبرئيل يم،څه جبرئيل يم،ويريږه مه. خو حضور نبی کريم ﷺ نه ضبط نه شو،په منډه خلقو طرفته راغلو او چه بيا ئې اوکتل نو هيڅ نه وو. بيا چه ددې ځائې نه بهر اووتل او وې کتل نو جبرئيل ﷺ ورته داشان په نظر راغلو. حضور نبی کريم ﷺ بيا د ويرې نه خلقو طرفته راغلونو د لته هيڅ نه وو. بيا چه بهر اووتلو او وې کتل نو بيا ورته هغه منظر په نظرراغلو. نوددې ذکر په دې آيت مبارك کښې دې. (القاب نصف الاضبع) نيمې ګوتې ته وائی. اوبعضې وائی چه صرف د دوؤ لاسو فاصله پاتې شوې وه. او يو روايت کښې دی چه په هغه وخت کښې جبرئيل ﷺ باندې دوه ريښمی حلې وې.

قوله تعالی:- فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ ۝

حضور نبی کريم ﷺ الله جل شانه ليدلې دې که نه:- بيا فرمائی چه هغه وحی اوکړه. الخ،، ددې نه مراد دادې چه جبرئيل ﷺ دالله جل شانه بنده او رسول ﷺ طرفته وحی اوکړه. دواړه معنی صحيح دی.سعيد ابن جبير ﷺ فرمائی چه دهغه وخت وحی﴿أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ﴾ او ﴿وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ﴾ وه. او حضرات نه مروی دی چه په هغه وخت کښې دا وحی نازله شوې وه چه په نبيانو جنت حرام دې چه تر کومې حضور نبی کريم

---

[1] الطبری : ۵۰٤/۲۲.

[2] صحيح مسلم کتاب الايمان باب فی قول الله عزوجل (ولقد راه نزلة اخری) : ۱۷٦.

[3] الطبری : ۵۰۳/۲۲.

ﷺ دې ته داخل نه شي، او په امتونو جنت حرام دې چه تر کومې مخکښې د حضور نبی کریم ﷺ والا جنت داخل نشي. عبدالله ابن عباس ﷺ فرمائي چه حضور نبی کریم ﷺ خپل زړه سره دوه ځل لیدلې دې. ابن مسعود ﷺ کتل مطلق ساتلی دی، که هغه د زړه کتل وی او که هغه ظاهری سترګو سره کتل وی. دا ممکن دی چه دا مطلق په مقید محمول کړې. یعنی حضور نبی کریم ﷺ خپل زړه سره لیدلې وی (¹). چه کومو بعضو حضراتو وئیلی دی چه خپلو سترګو سره ئې لیدلې دې نو هغوئ یو غریب قول وئیلی دې. څکه چه صحابه کرامو ﷺ نه دې باره کښې هیڅ نه دی مروی. امام بغوی ﷺ فرمائی چه یو جماعت دې طرفته دې چه حضور نبی کریم ﷺ خپلو سترګو سره لیدلې دې. لکه انس ﷺ،حسن ﷺ،عکرمه ﷺ ،ددوی قول کښې نظر دې،والله اعلم.

ترمذی شریف کښې عبدالله ابن عباس ﷺ نه مروی دی چه حضور نبی کریم ﷺ خپل رب لیدلې دې. عکرمه ﷺ فرمائی چه ما دا واوریدل نو اومې وئیل چه بیا به دا آیت مبارك چرته ځی چه په هغې کښې فرمان دې چه ﴿لَاتُدۡرِكُهُ الۡاَبۡصَارُ وَهُوَيُدۡرِكُ الۡاَبۡصَارَ وَهُوَاللَّطِيۡفُ الۡخَبِيۡرُ﴾ یعنی هغه هیڅ یو نظر نشی لیدلې اوهغه ټول لیدلې شی. دوی اوفرمائیل چه دا په هغه وخت کښې دی چه کله هغه دخپل نور پورا تجلی اوښائی. او حضور نبی کریم ﷺ خپل رب لره دوه ځل کتلې دې (²). داحدیث مبارك حسن غریب دې. دترمذی شریف یو بل روایت کښې دی چه د ابن عباس ﷺ ملاقات کعب ﷺ سره اوشو،او هغه ئې اوپیژندو او یوسوال ئې اوکړو چه په دوی ډیرسخت اولګیدو. عبدالله ابن عباس ﷺ اوفرمائیل چه مونږ بنو هاشم دا خبر راکړې دې نو کعب ﷺ اوفرمائیل چه الله جل شانه خپل دیدار او خپل کلام حضور نبی کریم ﷺ او موسی ﷺ کښې تقسیم کړو.

موسی ﷺ سره ئې دوه ځل خبرې اوکړې او حضور نبی کریم ﷺ سره ئې دوه ځل دیدار اوکړو. یو ځل مسروق عائشه ﷺ ته ورغلو او تپوس ئې ترې اوکړو چه آیا حضور نبی کریم ﷺ خپل رب لیدلې دې؟ عائشه ﷺ ورته اوفرمائیل چه تا خو داسې خبره اوکړه چه دې ځما ویښته اودرول،ما اووئیل چه ائې مور بی بی،قران پاك کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ درب لوئې لوئې نښې اوکتلې. دوی اوفرمائیل چه چرته روان ئې؟ واورئې دې نه مراد جبرئیل ﷺ کتل دی. تاته چه څوك اووائی چه محمد ﷺ خپل رب لیدلې دې یا محمد ﷺ دالله جل شانه څه فرمان پټ کړې دې،محمد ﷺ دې پنځو خبرو کښې هیڅ خبره نه وه پته کړې. قیامت به کله قائمیږی باران به کله او څومره به کیږی د مور په خیټه کښې نر دې اوکه ښځه څوك به صبا څه کوی؟ څوك به چرته مری. هغه ډیره دروغ خبره اوکړه اوپه الله جل شانه ئې بهتان اولګولو. خبره داده چه حضور نبی کریم ﷺ جبرئیل ﷺ لیدلې وو. دوه ځل د الله دا امین ئې په خپل اصلی صورت کښې لیدلې وو. یو ځل سدرة المنتهی سره او یو ځل جیاد کښې. دهغوئ سل وزرې وې او هغه دآسمان ټولې کنارې پټې کړې وې (³). نسائی دابن عباس ﷺ نه روایت دې چه آیا تاته تعجب کیږی که خلت ابراهیم ﷺ دپاره وو اوکلام دموسی ﷺ دپاره او دیدار د محمد ﷺ دپاره.(⁴) صحیح مسلم کښې دابوذر ﷺ نه روایت دې چه ما رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو چه تاسو خپل رب لیدلې دې؟ نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه سراسر نور دې څه هغه څنګه لیدلې شم؟ یو روایت کښې دی چه ما نور اولیدو. (⁵)ابن ابی حاتم کښې دی چه دصحابه کرام ﷺ ددې سوال جواب

---

¹) صحیح مسلم کتاب الایمان باب فی قول الله عزوجل (ولقد راه نزلة اخری) : ١٧٦.
²) ترمذی کتاب تفسیر القران باب ومن سورة النجم : ٣٢٧٩، وهو حسن .
³) ترمذی کتاب تفسیر القران ومن سورة النجم : ٣٢٧٨،
⁴)حاکم : ٤٦٩/٢،
⁵) صحیح مسلم کتاب الایمان باب فی قوله ﷺ ((نوراني اراه:)) ١٧٨.

کښې حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ما خپل زړه سره خپل رب دوه ځل لیدلې دې، بیا حضور نبی کریم ﷺ دا آیت مبارك ﴿مَاكَذَبَ الْفُؤَادُ﴾ اولوستو. اویوروایت کښې دی چه ماخپلو سترګوسره نه دې لیدلې زړه سره مې دوه ځل لیدلې دې. بیا حضور نبی کریم ﷺ دا آیت مبارك اولوستو چه ﴿ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى﴾ [1]

د عکرمه ﷫ مذهب: عکرمه ﷫ نه د آیت مبارك ﴿مَاكَذَبَ الْفُؤَادُ﴾ باره کښې تپوس اوشو نو هغوئ اوفرمائیل چه آو حضور نبی کریم ﷺ اولیدو اوبیا نې اولیدو. سائل بیا د حسن ﷫ نه هم سوال اوکړو نو هغوئ اوفرمائیل چه د هغه جلال او عظمت اود لوئې څادر نې اوکتلو. حضور نبی کریم ﷺ نه یو ځل دا جواب هم مروی دې چه ما یو نهر اوکتلو اود نهر نه روستو مې پرده اوکتله او پردې نه روستو مې نور اوکتلو او ددې نه سوا ما هیڅ نه دی لیدلی [2]. دا حدیث هم ډیر غریب دې. یو حدیث مسند احمد کښې دې چه حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ماخپل رب لیدلې دې [3]. ددې اسناد په شرط صحیح باندې دی. خو دا حدیث د حدیث خواب یومختصرده. نو په طویل حدیث مبارك کښې دی چه ما لره خما رب جل شانه ډیر په ښه صورت کښې نن شپه راوی وائی چه خما خیال کښې) خوب کښې راغلو او وې فرمائیل چه ائې محمد ﷺ ! تاسو ته معلوم دی چه اوچت مقام فرښتې په څه مسئله باندې خبرې اترې کوی؟ ما اوونیل چه نه. نو الله جل شانه خپل لاس خما د دواړو لاسونوترمینځه کیخودو چه د هغې یخوالئ ما سینه کښې محسوس کړو. نو د زمکې او آسمان هر څیز ماته معلوم شو. خما نه هغه سوال اوشو نو ما اوونیل چه اوس ماته معلوم شو چه هغوئ د هغه نیکو باره کښې خبرې اترې کوی چه دګناهونو کفاره جوړېږی او درجې زیاتوی اوخپلو کښې خبرې اترې کوی. بیا خما نه الله جل شانه سوال اوکړو چه اووایه د کفارې نیکئ څه څه دی؟ نو ما اوونیل چه مونځ نه پس مسجد کښې ایساریدل، مسجد ته تلل، هرکله چه اودس ورته ښه ښکاره نه شې نو په ښه شان اودس کول. چه څوك داسې اوکړی نو هغه به په ښه شان ژوندتیروی. او دده خاتمه خیر سره وی. اودګناهونو نه به داسې پاك شی لکه چه نن دنیا ته راغلې دې. هغه وخت کښې الله جل شانه ما ته اوفرمائیل چه ائې محمد ﷺ ! هرکله چه ته مونځ اوکړې نو دا وایه چه ﴿اللهم انی اسئلك فعل الخیرات وترك المنكرات وحب المساكین واذا اردت بعبادك فتنة ان تقبضنی الیك غیر مفتون﴾:

یعنی اې الله جل شانه ! خه ستا نه دنیکو کولو اودبدو پرېښودو اومسکینانو سره دمحبت کولو توفیق غواړم، ته چه کله خپل بندګان په فتنه کښې اچوې نو هغې نه مخکښې مخکښې ما خپل طرفته اوبله. او وې فرمائیل چه درجې زیاتولو والا اعمال دادی. په چا روټئ خوړول، سلام اچول، چه خلق اوده وی په هغه وخت کښې د تهجدو مونځ کول [4]. هم ددې پشان یو روایت دسورة ص د تفسیر په خاتمه کښې تیر شوې دې. ابن جریر کښې دا روایت یو بل سند سره مروی دې. چه په هغې غربت والا زیاتې نور هم ډیر دی، په هغې د کفارې والا بیان کښې دی دجمعې مونځ دپاره پیدل قدمونه اخستل، یو مونځ نه پس دبل مونځ انتظار کول، ما اوونیل چه ائې الله جل شانه تا ابراهیم ﷺ خپل خلیل جوړ کړو او موسی ﷺ دې خپل کلیم جوړ کړو اودا دې اوکړل. نو الله جل شانه اوفرمائیل چه ولې ما ستا سینه نه ده پرانیستې او ما ستا بوج نه دې کم کړې؟ او فلانې فلانې احسان مې درباندې نه دې کړې او نور داسې احسانونه نې ماته اوخودل چه د هغې دبیانولو اجازت ستاسو مخکښې ماته نشته دې. ددې بیان په دې آیتونو (ثم دنا فتدل) کښې دې. نو الله جل شانه خما د سترګو نور خما په زړه کښې پیداکړو. اوما

---

[1] الطبری: ۵۰۵/۲۲،
[2] ابن ابی حاتم: ۲۵۸/۱۲،
[3] احمد: ۲۸۵/۱، وحدیث الترمذی: (۳۲۷۹) وهو حسن، یغنی عنه. مجمع الزوائد: ۷۸/۱.
[4] احمد: ۳۶۸/۱، ترمذی کتاب تفسیر القران باب ومن سورة ص: ۳۲۳۳. وهو حسن،

الله جل شانه خپل زړه سره اولیدو. (۱) ددې اسناد ضعیف دی. پورته د عتبه بن ابولهب وینا ده چه څه دا قریب راتلل او نزدې کیدو والا نه منم اوبیا د حضور نبی کریم ﷺ هغه دپاره بد دعا کول او هغه لره شرمخ ماتول بیان شوی دی. داواقعه په زرقا کښې یا په سراة کښې شوې وه. او حضور نبی کریم ﷺ د دې پیشنګوئی مخکښې نه کړې وه چه دې به داشان هلاکیږی. بیا د حضور نبی کریم ﷺ جبرئیل ؑ دوباره لیدل بیانیږی چه معراج والا شپې واقعه ده. دمعراج والا احادیث به تفصیل سره دسورة سبحان دشروع په آیت کښې تیر شوی دی. اودهغې دوباره لیکلو دلته ضرورت نشته دې.

داهم بیانشوی دی چه ابن عباس ؓ دمعراج په شپه د دیدار الهی قائل دې. د خلفواو سلفو دیو جماعت همدا قول دې. اود صحابه کرامو ؓ ډیر جماعتونه ددې خلاف دی. همدا شان تابعین او نور ډیر ددې خلاف دی. د حضور نبی کریم ﷺ جبرئیل ؑ دهغه وزرو سره لیدل مخکښې تیر شو. عائشه ؓ نه دمسروق ؒ تپوس کول او دهغې جواب هم مخکښې تیر شو. یو روایت کښې دی چه عائشه صدیقه ؓ ددې جواب نه پس آیت مبارک (لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ) الخ تلاوت کړو او د (مَا كَانَ لِبَشَرٍ الخ ئې هم تلاوت کړو. یعنی یو سترګه هغه نشی لیدلې اوهغه ټول نظرونه ګوری. یو الله جل شانه سره دیو انسان کلام کول ممکن نه دی خوکه وحی سره وی یا پردې نه روستو وی نو بله خبره ده. بیا ئې اوفرمائیل چه تاته څوك اووائی چه حضور نبی کریم ﷺ ته د صبا علم وو نو هغه غلط او دروغ اووئیل اوبیا ئې آیت ﴿إِنَّ اللَّهَ عِندَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ﴾ آخره پورې اولوستو. او چه څوك دا وائی چه حضور نبی کریم ﷺ د الله جل شانه څه خبره پټه کړې ده نوهغه هم دروغ اووئیل او بهتان ئې اولګولو. بیا ئې آیت مبارك (يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ) اولوستو. یعنی ائې نبی ﷺ تاته چه څه ستا د رب د طرفنه نازل شوی هغه اورسوه. او حضور نبی کریم ﷺ جبرئیل ؑ په خپل اصلی صورت کښې دوه ځل لیدلې دې(۲). مسند احمد کښې دی چه مسروق ؒ عائشه صدیقه ؓ نه تپوس اوکړواو دسورة نجم آیت (بِالْأُفُقِ الْأَعْلَىٰ) ئې اولوستلو. ددې جواب کښې عائشه صدیقه ؓ اوفرمائیل چې د دې آیتونو باره کښې ما دې امت کښې ټولو نه مخکښې تپوس کړې وو.بیا نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چې ددې نه مراد جبریل امین دې. یو ځل د آسمان نه راکوزیدو په وخت کښې او په هغه کښې ټوله فضا دهغه بدن مبارك نه ډکه وه. داحدیث مبارك بخاری او مسلم شریف کښې هم دې.(۳) مسند احمد کښې دی چه عبدالله بن شقیق ؒ ابوذر ؓ ته اووئیل که چرې ما حضور نبی کریم ﷺ لیدلې وې نو ما به د حضور نبی کریم ﷺ نه ضرور دا تپوس کولو. ابوذر ؓ اوفرمائیل چه تا به څه تپوس کولو؟ وې فرمائیل چه تاسو ﷺ خپل رب لیدلې دې که نه؟ نو ابوذر ؓ اوفرمائیل چه دا سوال خو پخپله د حضور نبی کریم ﷺ نه کړې وو. نو حضور نبی کریم ﷺ فرمائیلی وو چه ماهغه نور اوکتلو اوهغه خو نور دې څه هغه څنګه لیدلې شم (۴).

صحیح مسلم کښې هم دا حدیث مبارك دوؤ سندونو سره دی،د دوارو الفاظو کښې بدلون دې (۵).

امام احمد ؒ فرمائی چه څه نه پوهیږم چه ددې حدیث مبارك څه توجیه اوکړم. د زړه مې په دې اطمینان نشته دې. ابن ابی حاتم کښې دابوذر ؒ نه منقول دی چه حضور نبی کریم ﷺ خپل زړه سره دیدار کړې دې سترګو سره نه دې. امام ابن خزیمه ؒ فرمائی چه عبدالله بن شقیق ؒ او دابوذر ؓ مینځ کښې انقطاع ده. او امام ابن جوزی ؒ فرمائی چه ممکن دی چه دابوذر ؒ داسوال د معراج د

---

(۱) الطبری: ۵۰۷/۲۲.
(۲) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة النجم: ۴۸۵۵، صحیح مسلم: ۱۷۷، احمد: ۴۹/۶.
(۳) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة النجم: ۴۸۵۵ صحیح مسلم: ۱۷۷، ترمذی: ۳۰۶۸، احمد: ۲۴۱/۶.
(۴) احمد: ۱۴۷/۵، ومسلم: ۱۷۸/۲۹۲، وهو حدیث صحیح.
(۵) صحیح مسلم کتاب الایمان باب فی قوله ﷺ ((نورانی اراه:)) ۱۷۸.

واقعې نه مخکښې وی. اوحضور نبی کریم ﷺ ورته په هغه وخت کښې جواب ورکړې وی. که دا سوال د حضور نبی کریم ﷺ نه د معراج واقعې نه روستو شوې وې نو حضور نبی کریم ﷺ به ضرور ددې جواب کښې آؤ ونیلې وو اوانکار به ئې نه وو کړې. خودا قول بالکل ضعیف دې. ځکه چه دعائشه رضي الله عنها سوال د معراج نه روستوو. اود حضور نبی کریم ﷺ جواب په هغه وخت کښې هم انکار کښې وو. بعض حضراتو فرمائیلی دی چه دوی ته خطاب ددوی عقل مطابق وو. یا دا چه دهغوئ دا خیال غلط وو. نو ابن خزیمه رحمه الله په کتاب التوحید کښې هم دا لیکلی دی،نو اصل کښې دا صرف محض خطا ده او بالکل غلطی ده،والله اعلم.

دسدرة المنتهى ذکر :-انس رضي الله عنه او ابوهریره رضي الله عنه نه مروی دی چه حضور نبی کریم ﷺ الله جل شانه لیدلې خو دې خو خپلوسترګو سره ئې نه دې لیدلې خوجبرئیل عليه السلام ئې په خپلو سترګو دوه ځل دهغه اصلی حالت کښې لیدلې دې(¹) سدرة المنتهى باندې هغه وخت کښې فرښتې ډیرې وې او دالله جل شانه نور په هغه وخت کښې ځلیدو، او قسماقسم رنګونه چه هغه دالله جل شانه نه سوا نور چا ته نه دی معلوم.
ابن مسعود رضي الله عنه فرمائی چه دمعراج په شپه محمد ﷺ سدرة المنتهی ته اورسیدو او دا په اووم آسمان کښې ده. زمکې نه چه کوم څیزونه راخیژی نوهغه تر دې ځائې پورې راخیژی،هغه وخت کښې په دې ونه باندې د سرو زرو مولخان وو. حضور نبی کریم ﷺ ته هغه ځائې کښې درې څیزونه ورکړې شو. (پنځه واړه وخت مونځونه. دسورة بقره د خاتمې آیتونه) اود حضور نبی کریم ﷺ امت کښې چه څوک مشرکان نه وی نودهغوئ دګناهونو بخښنه. (مسلم) (²).
ابوهریره رضي الله عنه نه یا یو بل صحابی رضي الله عنه نه روایت دې چه څنګه مارغان په یو ونه ناست وی دغه شان په هغه وخت کښې سدرة المنتی باندې فرښتې ولاړې وې. هرکله چه حضور نبی کریم ﷺ هلته اورسیدو نو حضور نبی کریم ﷺ ته اوونیلې شو چه څه غوارې نواوغواړه.(³) مجاهد رحمه الله فرمائی چه ددې ونې ښاخونه د مرواریدو او یاقوتو او زبرجدو وو. حضور نبی کریم ﷺ دا اولیدې اوخپلو سترګو سره ئې د الله جل شانه هم زیارت اوکړو. ابن زید فرمائی چه د حضور نبی کریم ﷺ نه سوال اوشوچه تاسو په سدره باندې څه اولیدل.؟ نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه په هغې باندې د سرو زرو مولخان وو. او په هره هره پاڼړه باندې یو یو فرښته ولاړه وه او دالله جل شانه ذکر ئې کولو.(⁴) د حضور نبی کریم ﷺ نظرونه ښی اوګس طرفته نشو چه دکومو څیزونود کتلو ورته حکم ووهغه ئې اوکتل. د ثابت قدمئ او پورا اطاعت دا یو پورا دلیل دې چه څه دالله جل شانه حکم وو هغه ئې اومنلو. چه څه ورته ورکړې شو هغه ئې واخستل. هم دا یو ناظم د تعریف په طور ونیلې دی. حضور نبی کریم ﷺ د الله جل شانه لوئې لوئې نښې اوکتلې. لکه بل ځائې ارشاد دې چه ﴿لِنُرِيَكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَىٰ﴾ ځکه چه مونږ تاته خپلې خپلې لوئې نښې اوخودلې چه څمونږ د کامل قدرت او د زبردست عظمت دلیل دې. دا دواړه آیتونه دلیل جوړولو نه پس د اهل سنت مذهب دې چه په هغه وخت کښې حضور نبی کریم ﷺ د الله جل شانه دیدارئې کړې وی خپلو سترګو سره نه دې کړې. ځکه چه دالله جل شانه ارشاد دې چه حضور نبی کریم ﷺ دخپل رب لوئې لوئې نښې اوکتلې. که پخپله دالله جل شانه دیدار وې نو دهغه دیدار ذکر به وو. او خلقو ته به ئې دا ظاهر کړی وو. دابن مسعود رضي الله عنه قول تیر شو چه دې چه یو ځل د حضور نبی کریم ﷺ په خواهش په دویم ځل آسمان ته دختلو په وخت کښې جبرئیل عليه السلام لره حضور نبی کریم ﷺ اولیدو په خپل

¹) صحیح مسلم کتاب الایمان باب معنی قول الله عزوجل (ولقد راه نزلة اخری) : ۱۷۵.
²) صحیح مسلم کتاب الایمان باب ذکر المنتهی : ۱۷۳.
³) الطبری : ۲۲/ ۵۲۰.
⁴) الطبری : ۲۲/ ۵۲۰.

اصلي صورت کښې. نو هر کله چه جبرئیل ﷺ خپل رب ته خبر ورکړو نو خپل اصلي صورت کښې شو او سجده ئې اوکړه، نو سدرة المنتهى سره دوباره ددې کتل مراد دی[1]. دا روایت مسند احمد کښې دې او غریب دې.

أَفَرَءَيْتُمُ	ٱللَّٰتَ	وَٱلْعُزَّىٰ ﴿١٩﴾ وَمَنَوٰةَ	ٱلثَّالِثَةَ ٱلْأُخْرَىٰٓ ﴿٢٠﴾

آیا غور کړې دې تاسو | په حقیقت دلات | او دعزی | او دمنات | چې دریم بل دې |

آیا تاسو چرې دلات او عزی په حالت باندې غور کړې دې؟ | اودریم دمنات په حالت

أَلَكُمُ ٱلذَّكَرُ وَلَهُ ٱلْأُنثَىٰ ﴿٢١﴾ تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَىٰٓ ﴿٢٢﴾ إِنْ هِىَ

آیا تاسو لره ځامن دی | او هغه لره لونړه | دا خو بیا | تقسیم دې | دبې دانصافۍ | نه دی دا |

آیاستاسو دې ځامن وی او دالله ﷻ دې لونړه؟ | دا خودېرېې انصافه تقسیم دې | دا ستاسو معبودان خو

إِلَّآ أَسْمَآءٌ سَمَّيْتُمُوهَآ أَنتُمْ وَءَابَآؤُكُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ

مګر تش نومونه دی | چې ایښودلی هغه | تاسو | او پلارانو ستاسو | نه دې نازل کړې الله |

تش نومونه دی | چې پخپله تاسو او ستاسو نیکو نو ایخودی دی | الله ﷻ په دې څیزونو

بِهَا مِن سُلْطَٰنٍ ۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَمَا تَهْوَى ٱلْأَنفُسُ ۖ

په دې باندې څه سند | نه دی روان دوئ | مګر په ګمان پسې | او په هغه پسې | چې غواړي ئې نفسونه

هیڅ دلیل نه دې رالیږلې | داخلق صرف د ګمان اودخپل نفس د خواهشونو تابعداری کوی

وَلَقَدْ جَآءَهُم مِّن رَّبِّهِمُ ٱلْهُدَىٰٓ ﴿٢٣﴾ أَمْ لِلْإِنسَٰنِ

او بیشکه راغلې دې دوئ ته | دطرفه درب ددوئ نه | هدایت (لاره نیغه) | آیا انسان لره حق دې

ددې باوجود چې دخپل رب دطرفه ورته هدایت رارسیدلې دې | ....آیا د انسان

مَا تَمَنَّىٰ ﴿٢٤﴾ فَلِلَّهِ ٱلْءَاخِرَةُ وَٱلْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾ وَكَم مِّن مَّلَكٍ

هغه څیز | چې غواړي ئې هغه | پس الله لره دی آخرت | او دنیا | او ډیرې دی دفربنتونه

هر ارمان پوره کیږی | (نه بلکه دهر ارمان پوره کیدل) الله ﷻ سره دی په آخرت او دنیا کښې | په

فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ لَا تُغْنِى شَفَٰعَتُهُمْ شَيْـًٔا إِلَّا مِنۢ بَعْدِ

په آسمانونوکښې | چې نه شي دفع کولې | سفارش دهغوئ | هیڅ څیز لره | مګر | پس دهغې

آسمانونو کښې ډیر فرښتې دی | چې د هغوئ سفارش هیڅ فائده نشي ورکولې البته دا

أَن يَأْذَنَ ٱللَّهُ لِمَن يَشَآءُ وَيَرْضَىٰٓ ﴿٢٦﴾

چې حکم اوکړي الله | دپاره دهغه چا | چې غواړي ئې هغه | او راضي وی هغه |

چې الله ﷻ چاته اجازت ورکړی | اود هغه رضا وی |

---

[1] احمد: ۱/۴۰۷.

قوله تعالى:- أَفَرَءَيْتُمُ اللّٰتَ وَالْعُزّٰى ﴿١٩﴾

د لات عزى او منات ذكر :- دې آيتونو كښې الله جل شانه مشركان رټلي اودوى د بتانو او دالله جل شانه نه سوا دنورو عبادت كوى. او څنګه خليل الله ﷺ دالله جل شانه په حكم دالله جل شانه كور جوړ كړو دا خلق د خپلو باطلو معبودانو عبادت خانې جوړوى. لات يو سپين منقش كاڼړى وو چه په هغې قبه جوړه كړې شوې وه، په ده به ئې غلافونه غوړول،په ده باندې منجاوران او محافظ او جارو وهلو والا مقرر وو. او ددې ګير چاپيره ځائې ته لكه د حرم نظر كولو. دا د اهل طائف بت خانه وه. قبيله ثقيف ددې عبادت كوونكى او متولى وو. قريشو نه سوا باقى ټولو په ده فخر كولو. ابن جرير رحمه الله فرمائى چه دې خلقو دالله جل شانه لفظ نه لات جوړ كړې وو. يعنى ددې مونث ئې جوړ كړې وو. دالله جل شانه ذات مبارك د ټولو شريكانو نه پاك دې.يو قرات كښې لات د تا تشديد سره دې يعنى ګول كولو والا. دا ئې لات په دې معنى كښې اخستې وه چه دا يو نيك سړې وو،د حج موسم كښې به ئې حاجيانو ته به ئې ستوان وركول. دده د وفات نه پس خلقو دده په قبر منجور توب شروع كړو. او رو رو ئې دده عبادت شروع كړو[1]. داشان لفظ د عزى د عزيز نه اخستې شوې دې. دا دمكې او طائف مينځ كښې يو ونه وه په دې هم قبه جوړه شوې وه او په دې به ئې څادرونه غوړول،قريشو به د دې عظمت كولو[2]. ابوسفيان د احد په ورځ هم وئيلې وو چه څمونږ عزى دې او ستاسو نه. ددې جواب كښې حضور نبى كريم ﷺ وئيلې وو چه الله جل شانه څمونږ ولى دې او ستاسو نه دې.[3]

صحيح بخارى كښې دى چه كوم سړې د لات او عزى قسم اوخورى هغه ته پكار دى چه زر لا اله الا الله اووائى او چه څوك خپل ملګرى ته اووائى چه رازه جوارى اوكړو نو هغه ته صدقه كول پكار دى[4]. مطلب دادې چه د جاهليت په زمانه كښې ئې ددې قسم كړې وو نو اوس داسلام نه پس هم كه دده ژبې نه د مخكښې عادت مطابق دا الفاظ اوخى نو ده ته كلمه وئيل پكار دى. سعد بن ابى وقاص ﷺ يو ځل هم ددې لات او عزى قسم اوكړو نو په دې خلقو دې خبردار كړو،دې حضور نبى كريم ﷺ ته لاړو نو حضور نبى كريم ﷺ ورته اوفرمائيل چه (لا اله الا الله وحده لاشريك له له الملك وله الحمد وهو على كل شئ قدير) اووايه او درې ځل (اعوذ بالله من الشيطان الرجيم) اووايه او خپل ګس طرفته توكاڼړې تو كړه. اوبيا داسې مه كوه[5] دمكې او مدينې مينځ كښې قديد سره مشلل كښې مناة وو. قبيله بنو خزاعه او اوس او خزرج به ددې عبادت كولو دجاهليت په زمانه كښې. هم ددې ځائې نه به ئې احرام تړلو اوحج ته به تلل[6]. داشان ددې دريو نه علاوه نور هم بتان وو چه دهغې به عربو عبادت كولو. او ددې به ئې ډير زيات تعظيم كولو. خو ددې دريو شهرت ډير زيات وو په دې وجه دلته صرف ددې دريو ذكر دې.دې خلقو به د دې نه طوافونه هم كول. دقربانئ څناور به ئې دلته بوتلل او ددوى په نوم به ئې حلالولو. ددې باوجود دا خلق د كعبې دعظمت اوحرمت قائل وو.دې ته به ئې مسجد ابراهيم وئيلو.او ددې خاطره به ددې عزت كولو. سيرة ابن اسحاق كښې دى چه قريش او بنو كنانه د عزى عبادت كولو.او دا په نخله كښې وو. ددې نګهبان او متولى قبيله بنوشيبان وو او دا دبنو سليم يو ښاخ وو. او ددوى بنو هاشم سره رور

---

[1] الطبرى : ۵۲۳/۲۲.

[2] الطبرى : ۵۲۳/۲۲

[3] صحيح بخارى كتاب الجهاد باب مايكره من التنازع والاختلاف فى الحرب وعقوبة من عصى امامه: ۳۰۳۹.

[4] صحيح بخارى كتاب التفسير باب (افرايتم اللات والعزى) : ۴۹۶۰، صحيح مسلم: ۱۶۴۷، ابوداود : ۳۲۴۷، ترمذى : ۱۵۴۵، ابن ماجه: ۲۰۹۶.

[5] نسائى كتاب الايمان والنذور باب الحلف باللات والعزى : ۳۸۰۸. ابن ماجه: ۲۰۹۷، وهو صحيح احمد: ۱۸۳/۱، ابن حبان : ۴۳۶۵.

[6] صحيح بخارى كتاب التفسير سورة النجم باب (ومنوة الثالثة الاخرى) : ۴۸۶۱.

ولي وه. ددې بت ماتولو دپاره حضور نبی کریم ﷺ دفتح مکه نه پس خالد بن ولید ﷺ لیږلې وو. او هغوئ دا مات کړې دوه ټکړې ټکړې کړې وو او وئیلې ئې وو چه:

(**یاعزی کفرانك لاسبحانك انی رایت الله قد اهانك**)

یعنې ائې عزی څه ستا نه انکاری یم ستا پاکی بیانو والا نه یم، څما ایمان دې چه الله جل شانه ستا عزت ښاورې کړو. دا د ببول په دریو ونو باندې وو چه کومې ونې ئې اووهلې او په هغې ئې قبه واچوله او واپس راغلل او حضور نبی کریم ﷺ ته ئې ددې اطلاع ورکړه. حضور نبی کریم ﷺ ورته اوونیل چه واپس لاړ شه تا هیڅ نه دی کړی. خالد ﷺ دوباره تشریف یوړو او د هغه ځائې خدامو او لوئې لوئې د مکرو فریب دعوې اوکړې او د (**یاعزی عزی**) دچغې ئې وهلې. خالد ﷺ چه کله اوکتل نو یو بربنډه ښځه وه چه دهغې ویښته ویران دی او په خپل سر ښاورې اچوی. دوی یو وار سره هغه ختم کړو او واپس راغلو اوحضور نبی کریم ﷺ ته ئې دې خبر ورکړو. حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه عزی هم د اوو [1].
لات د قبیله ثقیف بت وو چه طائف کښې وو. ددې تولیت اومنجورتوب بنو معتب کړې وو. ددې د ختمولو دپاره حضور نبی کریم ﷺ مغیره بن شعبه ﷺ او ابوسفیان بن صخر بن حرب ﷺ لیږلی وو. دوی هغه ختم کړو اوهغه ځائې کښې ئې یو مسجد جوړ کړو. مناة د اوس او خزرج او دددې دهم خیال خلقو بت وو. دامشلل طرفته دسمندر په غاړه قدیر کښې وو. دلته هم حضور نبی کریم ﷺ ابوسفیان ﷺ اولیږلو او دوی هغه ذرې ذرې کړو. دبعضو قول دې چه دعلی ﷺ دلاسه دکفرستان تباه شو.

اِنَّ الَّذِیْنَ لَا یُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ لَیُسَمُّوْنَ الْمَلٰٓئِكَةَ تَسْمِیَةَ

بیشکه هغه کسان | چې ایمان نهٔ راوړی | په آخرت باندې | هغوئ نومونه ږدی | په فرښتو باندې | نومونه

بیشکه څوک چې په آخرت ایمان نه راوړی |.........هغوئ په فرښتو د زنانو نومونه ایږدی

الْاُنْثٰى ﴿۲۷﴾ وَمَا لَهُمْ بِهٖ مِنْ عِلْمٍ ط اِنْ یَّتَّبِعُوْنَ اِلَّا الظَّنَّ ج

دښځو | حالانکه نشته هغوئ لره | په دې باندې | هیڅ علم | نهٔ کوی پیروی هغوئ | مګر دګمان

.........حال دادې چې دوی سره په دې باندې هیڅ علم نشته |.....خو بس په ګمان پسې روان دی

وَاِنَّ الظَّنَّ لَا یُغْنِیْ مِنَ الْحَقِّ شَیْئًا ﴿۲۸﴾ ج فَاَعْرِضْ عَنْ مَّنْ

او بیشکه ګمان | نهٔ دفع کوی | دحق نه | هیڅ څیز | پس اوګرزه تهٔ | دهغه چانه |

اوګمان دحق په مقابله کښې هیڅ کار نه ورکوی |..........نو ته دهغه چا پرواه مکوه

تَوَلّٰى ۵ لا عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ یُرِدْ اِلَّا الْحَیٰوةَ الدُّنْیَا ﴿۲۹﴾ ط ذٰلِكَ مَبْلَغُهُمْ

چې مخ ئې واړوو | دذکرزمونږ نه | اونهٔ لری اراده | سوا دژوند ددنیا نه | دا حد دې ددې خلقو

چې زمونږ د نصیحت نه بې پرواه شوی دی | اود دنیاد ژوندتیرولو نه بغیر بل هیڅ مقصد نه لری | د دوی

مِّنَ الْعِلْمِ ط اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ

دعلم | بیشکه رب ستا چې دې | هغه ښه پوهه دې | په هغه چا | چې بې لارې شو |

د پوهې آخری حد بس دغه دې |.........ستا رب په هغه چا ښه پوهیږی چې د لارې نه ګمراه شوې وی

[1] السنن الکبری للنسائی: ۱۱۵۴۷، مسند ابو یعلی: ۹۰۲، وسنده حسن مجمع الزوائد: ۱۷۶/۶، دلائل النبوة: ۴۶۳.

عَنْ سَبِيْلِهٖ ۙ وَهُوَ اَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدٰى ۝ وَلِلّٰهِ

دلارې دهغه نه | او هغه ښه پوهه دې | په هغه چا | چې په نيغه لار روان دې | او الله لره دی |

..............او هغه په دې هم پوهيږی | چې څوک په سمه لار روان دې | او په

مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۙ لِيَجْزِيَ

هغه چې په آسمانونو کښې دی | او هغه چې په زمکه کښې دی | دپاره ددې چې بدله ورکړی |

آسمانونو او په زمکه کښې هرڅه چې موجود دی هغه ټول د الله ﷻ دی | چې کومو کسانو د بدئ لار

الَّذِيْنَ اَسَآءُوْا بِمَا عَمِلُوْا وَيَجْزِيَ

هغه کسانو لره | چې بدی ئې کړی وی | په سبب دهغې عمل | چې کړې ئې وی | او بدله ورکړی |

اختيار کړې ده هغوی ته د بدئ سزا ورکړي| او کومو کسانو چې نيکی کړې د ه هغوی ته د

الَّذِيْنَ اَحْسَنُوْا بِالْحُسْنٰى ۝ۚ اَلَّذِيْنَ يَجْتَنِبُوْنَ

هغه کسانو له | چې نيکی ئې کړی وی | په نيکئ سره | دا نيکان هغه کسان دی | چې خان ساتی |

نيکئ ښکلې بدله ورکړی |..............دا (نيکان) هغه کسان دی چې د ورو ګناهونه

كَبٰٓئِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ اِلَّا اللَّمَمَ ۭ اِنَّ رَبَّكَ

دلويو ګناهونو نه | او دبې حيايئ دکارونو نه | سوا دورو ګناهونو نه | بيشکه رب ستا |

نه سوا د لويو لويو ګناهونو اود بې شرمئ دکارونونه خان بچ ساتی | ستا رب

وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ ۭ هُوَ اَعْلَمُ بِكُمْ اِذْ اَنْشَاَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ

مالک دې دفراښه ښښانې | هغه | ښه خبر دې | په تاسو | کله چې هغه پيدا کړئ تاسو | دزمکې نه |

د ډير فراخه بخشش مالک دې| هغه ته ستاسو حال ښه معلوم دې| څه وخت چې ئې تاسو د زمکې نه پيدا کړی وئ

وَاِذْ اَنْتُمْ اَجِنَّةٌ فِيْ بُطُوْنِ اُمَّهٰتِكُمْ ۚ فَلَا تُزَكُّوْٓا

او څه وخت چې تاسو | (پټ) بچی وئ | په خيټو کښې | دميندو ستاسو | پس مهٔ پاکوئ تاسو |

او څه وخت چې تاسو د ميندو په خيټو کښې بچی وئ | بس خپل خانونه مه پاکوئ

اَنْفُسَكُمْ ۭ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقٰى ۝ۧ

خانونه خپل | هغه ښه خبر دې | په هغه چا | چې خان ئې اوساتو دګناه نه |

الله ﷻ پرهيز ګار خلق ډير ښه پيژنی |

قوله تعالى:- اِنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ لَيُسَمُّوْنَ الْمَلٰٓئِكَةَ تَسْمِيَةَ الْاُنْثٰى ۝

د ذوالخلصه بت ذکر :- د ذوالخلصه نومې بت خانه دوس او خثعم بجيله وو چه کوم خلق ددوی هم وطن وو.دا به تباله کښې وو.او دې ته به خلق کعبه يمانيه وئيله.اود مکې کعبې ته به ئې کعبه شاميه وئيله دادجرير بن عبدالله بجلی ﷺ په لاسونو فنا شوه. فلس نومې بت خانه د قبيله طے او ددې چاپير چل قبيلو وه دا جبل طے کښې سلمی او اجا ترمينځه وه. ددې د ختمولو دپاره علی ﷺ مقرر شوې وو. دوی هغه ختم کړو او ددې خانې نه ئې دوه تورې پيوړې. يو رسوب او بله مخزوم. حضور نبی کريم ﷺ دا

دواړه توري هم دوی ﷺ ته ورکړې. قبیله حمیرا او اهل یمن خپله بت خانه صنعاء کښې د ریا په نوم جوړه کړې وه. ذکر دی چه په هغې کښې یو تور سپې وو او هغه د ددوو حمیري چه تبع سره راوتلې هغوئ دا اوویستو او قتل ئې کړو. او دا بت خانه ئې تباه کړه. او رضا نومې بت خانه دبنوربیعه ابن سعد وه. دا مستوغه ابن ربیعه بن کعب بن سعد اسلام کښې راوسته.

ابن هشام فرمائی چه ددوی عمر ۳۳۰ کاله وو چه دهغې بیان پخپله خپلو اشعارو کښې کړې دې. د ذوالکعبات نومې صنم خنابکر او تغلب او د ایاد قبیلې سندات کښې وو. بیا فرمائی چه ستاسو دې خامن وی او دالله جل شانه دې لونړه؟ ځکه چه د مشرکانو یه خپل باطل ګمان کښې فرښتې ئې د الله جل شانه لونړه ګنړلې (نعوذبالله).

قوله تعالى:- اِنَّ الَّذِیۡنَ لَا یُؤۡمِنُوۡنَ بِالۡاٰخِرَۃِ

نوالله جل شانه فرمائی که تاسو خپلو کښې تقسیم کړئې او چا ته صرف لونړه او چا ته صرف ځامن ورکړئې نو هغه به هم خفه وی. اودا تقسیم به دانصاف نه وی. اګر چه تاسو الله جل شانه لره لونړه او تاسو خپل ځان دپاره ځامن خوښوئې. بیا فرمائی چه دوی تاسو د خپل طرفنه بغیر د څه دلیل نه معبودان جوړ کړل او دوی ته چه مو څه نوم غوښتلو هغه مو ورکړو. ګنی اصل کښې دا معبودان نه دی. او نه څه دداسې پاك نوم مستحق دی. پخپله دا خلق هم ددې دعبادت کولو څه دلیل نه شی پیش کولې. صرف په خپلو مشرانو باندې حسن ظن کولو نه پس هغوئې هم داسې کړی وو او دوی هم داسې کوی. هسې بیحئه دروغ وائی. مصیبت خو دادې چه الله جل شانه د دلیلونو او واضح خبرو راتلو نه پس هم د خپل پلار نیکه غلطو لارو پسې انخښتی دی او نه ئې پریږدی. بیا فرمائی چه آیا دهر انسان هرخواهش به پورا کیږی؟ چه څوك څه وائی هغه به وائی څه په حق یم نو هغه په حق شو څه؟ تاسو اګر چه دعوې لوئې لوئې کوئی خو دې نه هیڅ مراد او مقصد نه حاصلیږی. حضور نبی کریم ﷺ فرمائی چه خواهش کولو په وخت کښې تاسو سوچ کوئی چه تاسو څه خواهش کوئی؟ تاسو ته نه دی معلوم چه تاسو ته به ددې خواهش باره کښې څه لیکلې کیږی؟ (١) دټولوامورو مالك الله جل شانه دې او دنیا او آخرت کښې تصرف د هغه ذات دې، چه څه هغه غوښتل هغه اوشو او چه څه غواړئې نو هغه به کیږی. بیا فرمائی چه دالله جل شانه داجازت نه بغیر لوئې نه لوئې فرښته هم دسفارش یو لفظ نشی وئیلې. لکه فرمائی چه (مَنۡ ذَا الَّذِیۡ) الخ، څوك دی چه هغه ذات ته دهغه د اجازت نه بغیر هغه ته سفارش اوکړی. دهغه ذات د فرمان نه بغیر څوك هم چاته فائده نشی ورکولې. نو هرکله چه د لویولویو فرښتو دا حال دې نو بیا انې بې وقوفو! تاسو ته به دا بتان څه فائده اورسوی؟ تاسو الله جل شانه ددوی د عبادت نه منع کوی. ټول رسولان او ټول آسمانی کتابونه دالله جل شانه نه سوا د نورو دعبادت نه منع کول او خپل عظیم الشان مقصد ښائی. بیا هم تاسو دوی سفارشی منئ، دا څومره غلطه لار ده.

قوله تعالى:- لَیُسَمُّوۡنَ الۡمَلٰٓئِکَۃَ تَسۡمِیَۃَ الۡاُنۡثٰی

د بې ایمانه خلقو خبرې: الله جل شانه د مشرکانو ددې قول تردید کوی چه د الله جل شانه فرښتې دالله جل شانه لونړه دی لکه چه بل ځائې فرمائی چه (جَعَلُوا الۡمَلٰٓئِکَۃَ) الخ یعنی دالله جل شانه مقبول بندګانې فرښتې دوی دالله جل شانه لونړه جوړې کړې دی. آیا ددوی دپیدائش په وخت کښې دوی موجود وو څه؟ ددوی شهادت به لیکلې کیږی او ددوی نه به تپوس کیږی. دلته هم وائی چه دوی د فرښتو زنانه نوم ایږدی. اودا ددوی دبې علمئ نتیجه ده. دا نه صرف بهتان بلکه صریح شك دې، دا صرف ددوی اټکل دې او دا ظاهر دی چه اټکلی خبرې دحق قائمقام نشی کیدې. حدیث مبارك کښې دی چه ګمان نه ځان

(١) احمد : ٢/٣٥٧، وسنده حسن الادب المفرد: ٧٨٤.

اوساتئ ځکه چه دا بدترين دروغ دي[1] بيا الله جل شانه خپل نبي ﷺ ته فرمائي چه دحق نه اعراض کولو والو نه تاسو هم اغراض اوکړئ. ددوی انتهائي علم نظر ددنيا ژوند دې او ددې غايت سفلي دنيا دی ددې انجام هيڅکله هم نيك نشي کيدې. ددوی د علم غايت هم دا دی ددنيا طلب او کوشش کښې اخته دی.

حضور نبی کريم ﷺ فرمائی چه دنيا دهغوئ کور دې چه آخرت کښې دچا کور نه وی او دنيا دهغوئ مال دې چه آخرت کښې دهغوئ کور نه وی. او ددې جمع کولو کښې دوی اخته دی اودوی د عقل نه خالي دی[2] يو منقوله دعا کښې د حضور نبی کريم ﷺ دا الفاظ هم راغلی دی چه (اللهم لاتجعل الدنيا اكبر همنا ولا مبلغ علمنا، الى الله) ! ته څمونږ اهم کوششونه او منتهائي نظر او مقصد معلومات صرف دنيا مه کوه [3] يا فرمائي چه دټولو مخلوقاتو خالق صرف الله جل شانه دې چا ته چه هدات غواړی نو ورکوئی ئې او چه چاته ذلت ورکول غواړی نو هغه نه ذلت ورکوی. دا ټول هر څه د هغه ذات قدرت، اوعلم سره اوحکمت سره کيږی، هغه ذات عادل او خپل شريعت کښې اوانداز مقررولو کښې ظلم او بې انصافی نه کوی.

قوله تعالى:- وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

ټوله دنيا کښې بادشاهت دالله جل شانه دې:- دآسمان او زمکې مالك الله جل شانه بې پرواه، مطلق شهنشاه حقيقی او عادل او خالق حق او حق کار دې. هر چاته به دهغه د عملونو بدله ورکولو والا، نيکئ باندې نيکه جزا او بدئ باندې بده سزا ورکولو والا هم هغه ذات دې. دهغه ذات په نزد هغه ته بهتر خلق دی چه د حرام شوئ څيزونو اوکارونو نه، لويولويو گناهونو او بدکارونو او نالائقو نه بچ شی. دده نه که د بشريت په تقاضا څه گناه اوشی اودا وړه شان گناه وی نو الله جل شانه په ده پرده اچوی او دهٔ لره معاف کوی. لکه يو بل آيت مبارك کښې فرمائی چه ﴿إِن تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ﴾ که تاسو ددې لويو گناهونو نه بچ شوئی چه کومو نه تاسو منع کړې شوی يئ نو ستاسو گناهونه به معاف کړې شی او تاسو ته به د عزت ځائې يعنی جنت به داخل کړئی شئ.

قوله تعالى:- إِلَّا اللَّمَمَ

واړه گناهونه :- دلته هم اوفرمائيلې شو چه وړې وړې خطاگانې او دانسانيت کمزورئی معاف دی. عبدالله بن عباس ﷺ فرمائي چه لمم تفسير څما خيال کښې دابوهريره ﷺ بيان شوی حديث مبارك نه زيات ښه نه دې چه حضور نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه الله جل شانه ابن آدم باندې دده د زنا حصه ليکلې ده اودا به دې پورا کوی. د سترگو زنا کتل دی او ژبې زنا وينا ده اود زړه خواهش او آرزو کوی، اوس شرمگاه ياخو دې رښتونئ کوی اويا يې دروغژن کوئی ئې [4] (بخاری ومسلم) ابن مسعود ﷺ فرمائي چه دسترگو زنا نظر دې او شونډو زنا بوسه اخستل دی او لاسونو زنا نيول دی او پښو زنا تګ دې او شرمگاه ده لره رښتونې يا دروغژن کوی. يعنی که دې شرمگاه منع نه کړی او بدکاری اوکړی نو دټولو اندامونو زنا ثابت شوه. او که دې خپل دا اندام منع کړې نو دا ټول لمم کښې داخل دی [5] ابوهريره ﷺ نه مروی دی چه لمم بوسه اخستل، چيړل، کتل او مس کول دی اوکله چه شرمگاه ملاو

---

[1] صحيح بخاری كتاب الادب باب (يايها الذين امنو اجتنبوا من الظن ان بعض الظن .....) : ٦٠٦٦، صحيح مسلم: ٢٥٦٣. ترمذی: ١٩٨٨، ابوداود : /٤٩١٧، بيهقی : ١٨٠/٧، المعجم الاوسط: ٨٤٦١.

[2] احمد: ٧١/٦، شعب الايمان : ١٠٦٣٨، مجمع الزوائد: ٢٨٨/١٠.

[3] ترمذی كتاب الدعوات باب دعاء (اللهم اقسم لنا من خشيتک مايحول ...) : ٣٥٠٢، وهو صحيح حاکم : ٥٢٨/١.

[4] صحيح بخاری كتاب الاستئذان باب زنا الجوارح دون الفرج: ٦٢٤٣، صحيح مسلم: ٢٦٥٧، احمد: ٢٧٦/٢، ابن حبان : ٤٤٢٠.

[5] الطبری : ٥٣٥/٢٢، حاکم : ٤٧٠/٢،

شوه نو غسل کول واجب شو او د زنا کارئی گناه ثابت شوه.(¹)ابن عباس ﷺ نه ددې جملې تفسير همدا مروي دې يعنې چه کوم مخکښې تير شو. مجاهد ﷺ چه گناه سره حالت خراب شي او بيا دا پريږدي،نو دا لمم کښې داخل دی،شاعر وائي چه :

ان يغفر اللهم تغفر جما واي عبد لك لا الما

يعني ائې الله جل شانه ! هرکله چه ته معاف کوې نو ټول هر څه معاف کړه گنې هسې خو هر انسان گناه کښې اخته دې.

مجاهد ﷺ فرمائي چه جاهليت والو به خپل طواف کښې عام طور دا شعر وئيلو. ابن جرير کښې د حضور نبی کريم ﷺ دا شعر وئيل هم مروي دی. ترمذي شريف کښې هم دا مروي دی. او امام ترمذي هم دې ته صحيح حسن وائي(²). بزار ﷺ فرمائي چه مونږ ته ددې بل سند معلوم نه دې صرف هم دې سند سره مرفوعا مروي دی. ابن ابی حاتم او بغوی هم دا نقل کړې دې. بغوی دا سورة تنزيل کښې روايت کړې دې. خوددې مرفوع صحت کښې نظر دې. يو روايت کښې دی چه حضور نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه ددې نه مراد دادې چه زنا ته دنزدې کيدو نه پس توبه اوکړي او بيا واپس شي،غلا ته د نزدې کيدو نه پس غلا اونکړي او توبه ويستلونه پس واپس شي. داشان شرابو ته نزدې شو خو شراب ئې اونه څکل او توبه ې اوويستله. دا ټول الممام کښې داخل دی (³)او دا يو مومن ته معاف دی. حسن ﷺ نه هم دا مروي دی. عبدالله بن عمرو ﷺ فرمائي چه ددې نه مراد شرك نه علاوه گناهونه دی. ابن زبير ﷺ د دوؤ حدونو مينځ کښې زنا او د آخرت عذاب. ابن عباس ﷺ فرمائي چه هر هغه څيز چه دوؤ حدونو ترمينځه وی،حددنيا او حد آخرت. مونځونه ددې کفاره جوړيږي. اوهرواجب کوونکي نه کم دی. ددنيا حد خو هغه دې چه په يو گناه باندې الله جل شانه دنياوی سزا مقرر کړې وی. اود آخرت حد هغه دې چه په هغه څيز باندې الله جل شانه جهنم واجب کړې وی. اودهغې سزا دنيا کښې مقرر نه وی.

قوله تعالى:- إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ

دالله ﷺ د وسيع مغفرت بيان:- ستا درب بخشش ډير وسيع دې. هر څيز ئې گير کړې دې او ټولو گناهونوباندې دهغه احاطه ده. لکه چه فرمان دې (قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا) الخ ائي څما هغه بندگانو ! چه چا پخپلو ځانونو اسراف کړې دې دالله جل شانه درحمت نه مه نااميده کيږئي ،الله جل شانه ټول گناهونه بخښي او ډير بخښونکې والا او ډير لوئي رحم والا دې. بيا فرمائي چه هغه تاسو لره وينې او ستاسو دهر حال علم ورته شته دې ا وستاسودهر کلام اوريدونکې او ستاسو دټولو اعمالو نه واقف دې. اوهغه ذات ستاسو پلار آدم ﷺ د زمکې نه پيدا کړو. اود هغه د ملا نه ئې دهغه اولاد پيداکړل چه د ميږو پشان خواره شو. بيا دا تقسيم کړې شو او دوه ډلې جوړې کړې شوې. يو جنت دپاره او بله دوزخ دپاره. اوکله چه تاسو دمور خيټې کښې وې نو هغه پاك ذات تاسو دخپلو فرښتو په ذريعه تاسو ته روزي ،عمر،نيکي او بدي اوليکله. ډير بچې د مور خيټې نه پريوزي. ډير د پې څکلو حالت کښې مړه شي. ډير د پنيو نه پس حالت کښې بلوغت نه مخکښې مړه شي. اوډير خو په ځوانئ کښې ددې د نيا نه رخصت شي. او هرکله چه مونږ دا منازل پوره کړل او بوډاګان شو او ددې نه پس هيڅ منزل نشته دې او اوس هم که مونږ پوهه نشو نو زمونږ نه زيات غافل څوك دې؟ خبردار تاسو د خپل نفس تزکيه په خپله مه کوئي او اود خپلو اعمالو تعريفونه پخپله تعريفونه مه کوئي. او دخپل ځان تعريفونه په خپله مه

(¹) الطبري : ۵۳۷/۲۲.

(²)ترمذی کتاب تفسير القران باب ومن سورة والنجم : ۳۲۸۴. وسنه صحيح.

(³)الطبري : ۵۳۵/۲۲.

کونی. چه زړه کښې دالله جل شانه نه ویره ده الله جل شانه ته هغه ښه معلوم دی.

قوله تعالی:- فَلَا تُزَكُّوٓا أَنفُسَكُمْ ۖ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ ٱتَّقَىٰٓ ۝

ځان ته نیک مه وائې اویو آیت مبارك کښې دی چه [أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنفُسَهُم ۚ بَلِ ٱللَّهُ يُزَكِّى مَن يَشَآءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ۝] یعنی آیاتاسوهغه خلق اولیدل چه دخپل ځان پاکی پخپله بیانوی، هغوئ ته معلوم نه دی چه دا د الله جل شانه لاس کښې دې چه چا ته ئې ورکوی نو هغه پاك او صفا او برتر او اعلی کړی او په هیچا به ظلم نه کیږی..

محمد ابن عمرو بن عطاء رحمه الله فرمائی چه ما دخپلې لور نوم بره کیخودله نو ما ته زینب بنت ابو سلمه رضي الله عنها اوفرمائیل چه حضور نبی کریم ﷺ ددې نوم نه منع کړې ده. پخپله ځما نوم هم بره وو. نوېدې حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ته پخپله خپله پاکی او بهتری مه بیانوه. تاسو کښې دنیکئ کولو والا علم پورا په پورا الله جل شانه سره دې. خلقو اووئیل چه بیا مونږ ددې څه نوم کیږدو؟ نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ددې نوم زینب کیږدئی (۱). مسند احمد کښې دی چه د حضور نبی کریم ﷺ مخکښې یو سړی دبل سړی ډیر زیات تعریفونه اوکړل،نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه افسوس تا هغه اوو‌ژلو. ډیر ځل ئې دا اوفرمائیل که د چا تعریف کوې نو داسې وایه چه د فلانی باره کښې ځما ګمان دادې او حقیقی علم الله جل شانه ته دې. او بیا خپل معلومات بیان کړه. اوپخپله د چا پاکی مه بیانوه. (۲) ابوداود اومسلم کښې دی چه یو سړی دعثمان رضي الله عنه مخکښې ددوی تعریف اوکړو نو په دې مقداد ابن اسود رضي الله عنه دهغه خوله کښې ښاوره اچوله او وې فرمائیل چه مونږته د حضور نبی کریم ﷺ حکم دې چه دتعریف کوونکی خوله کښې ښاوره واچوو. (۳)

أَفَرَءَيْتَ	ٱلَّذِى	تَوَلَّىٰ ۝	وَأَعْطَىٰ	قَلِيلًا	وَأَكْدَىٰٓ ۝	أَعِندَهُۥ
آیا اولیدو تا	هغه سړي چې اوګرځیدو دحق نه		او ورنې کړو مال	لږ	او منع شو	آیا دهغه سره دي
آیا تاهغه سړې لیدلې دې کوم چې مخ واړولو			اولږ غوندې (مال) ئې ورکړو		اوبیا ئې لاس رانښکلو	آیا

عِلْمُ ٱلْغَيْبِ	فَهُوَ يَرَىٰٓ ۝	أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ	بِمَا
علم دغیبو	چې هغه وینې حقیقت	یا نهٔ دې خبر کړې شوې دې	په هغه
دهٔ سره دغیبو علم دې	چې (هرڅه) وینې ګورې	آیا ده ته دهغې مضمون خبر نه دې رارسیدلې	

فِى صُحُفِ مُوسَىٰ ۝	وَإِبْرَٰهِيمَ	ٱلَّذِى
چې په صحیفو دموسی کښې دی	او په صحیفو دابراهیم کښې دی	هغه (ابراهیم علیه السلام)
چې دموسی علیه السلام په صحیفو کښې وو	اود ابراهیم علیه السلام د صحیفو چې ټول حکمونه ئې	

وَفَّىٰٓ ۝	أَلَّا تَزِرُ	وَازِرَةٌ	وِزْرَ أُخْرَىٰ ۝	وَأَن لَّيْسَ
چې پوره ئې کړو کارخپل	اچې نه به اوچتوی	یو بوج اوچتونکې	بار دبل چا	او دا چې نشته
په ځائې کړل	دا چې هیڅ یو بار وړونکې به د بل چا بار اوچتولې نشی			اودا چې هر

(۱) صحیح مسلم کتاب الادب باب استحباب تغیر الاسم القبیح الی حسن ....: ۲۱٤۲.
(۲) صحیح بخاری کتاب الشهادات باب اذا ذکی رجل رجلا کفاه : ۲٦٦۲، صحیح مسلم: ۳۰۰۰، ابوداود: ٤۸۰۵. احمد: ٤٦/٥؛
(۳) صحیح مسلم کتاب الزهد باب النهی عن المدح اذا کان فیه افراط : ۳۰۰۲، ابوداود : ٤۸۰٤، ترمذی : ۲۳۹۳، ابن ماجه: ۳۷٤۲؛ احمد: ٦/٥، الادب المفرد: ۳۳۹.

سَوْفَ يُرٰى	وَاَنَّ سَعْيَهٗ	اِلَّا مَا سَعٰى	لِلْاِنْسَانِ
به ډیر زر اولیدې شي	او بیشکه کوشش دهغه	مگر هغه چې کوشش اوکړو هغه	انسان لره
انسان ته هم هغه ملاویږي چې دکوم هغه کوشش کوي او داچې دانسان کوشش به ډیر زر اولیدې شي			
	الْجَزَآءَ الْاَوْفٰى		ثُمَّ يُجْزٰىهُ
	بدله پوره		بیا به ورکړې شي هغه ته
بیا به ورته پوره پوره بدله ورکړې شي			

قوله تعالی:- اَفَرَءَيْتَ الَّذِيْ تَوَلّٰى

د دین نه مخ اړولو والا:- الله جل شانه د هغه خلقو مذمت بیانوي چه دالله جل شانه د فرمانبردارئي نه مخ اړوي.او ربېښتیا قبول نه کړي. او مونځ نه اداکوي بلکه دروغ وائي او اعراض کوي.دالله جل شانه لار کښې ډیر کم خیرات کوي. او زړه نصیحت قبلولو والا نه جوړوي. کله خو څه اومنې خو ددې نه پس بیا ددې نه روبېتو شي. عرب اکدی هغه وخت وائي لکه څه کسان کوهې کني اوددې مینځ کښې څه سخت کاڼړئي راشي او دوی روستو شي. فرمائي چه آیا دوی سره علم غیب دې څه؟ چه دې پوهه شو که څه دالله جل شانه لار کښې څه خرچ کړم نو څه به خالي لاس پاتې شم. یعني اصل کښې داسې نه ده بلکه دې صدقې نه،نیکئ نه،او د ښیګړې نه دبخل په وجه او طمع په وجه او خود غرضئ اونامردئي په وجه روستو کیږي. حدیث مبارك دی چه ائي بلال ! خرچ کوه او د عرش والا نه د فقیرئي ویره مه ساته(١)پخپله قران پاك کښې دي چه [وَمَآ اَنْفَقْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهٗ]تاسو چه څه خرچ کوئي نو الله جل شانه به تاسو دهغې بدله درکوي او هغه بهترین رازق دې.د [وفی] معنی یو داده چه ده څه حکم شوې وو هغه ټول ئې اورسول.

فائده:- بله معني دابیان شوې ده چه کوم حکم ملاؤ شو نو هغه پورا کوي. صحیح دادی چه دا دواړه معنې درست دی لکه بل ځائې کښې ارشاد دې چه (و اذابتلی)الخ،او ابراهیم ﷺ چه کله هم دده رب ازمائیلو نودوی ﷺ هغه کښې پورا پورا کامیاب شو. یعني هر حکم ئې اومنلو او چه کوم نه منع شوې وو هغې نه منع شو. درب تعالی رسالت ئې پورا اورسولو. نو الله جل شانه هغه امام جوړ کړواو نور خلق ئې دوی تابعدار جوړ کړل. لکه چه ارشاد دې چه ﴿ثُمَّ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ اَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ اِبْرٰهِيْمَ حَنِيْفًا﴾ بیا مونږ تاته وحي اوکړه چه د ابراهیم ﷺ د دین حنیف تابعداری اوکړه او هغه مشرك نه وو. دابن جریر یو مرفوع حدیث مبارك کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ ددې آیت مبارك تفسیر کښې اوفرمائیل چه هره ورځ به راختلو نو څلور رکعته به ئې ادا کول او هم دا دهغه وفاداري وه ترمذی کښې یو حدیث قدسي کښې دی چه ائي ابن آدم ! ته مالره د ورځې په شروع کښې څلور رکعته مونځ کوه څه به تالره ټوله ورځ کافي شم (٢). دابن ابی حاتم یو حدیث مبارك کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ابراهیم ﷺ دپاره د (وفی) لفظ په دې وجه اوفرمائیلې شوچه هغوئ به هر سحر ماښام دا کلمات وئیل چه ﴿فَسُبْحٰنَ اللّٰهِ حِيْنَ تُمْسُوْنَ وَحِيْنَ تُصْبِحُوْنَ﴾ تر دې چه حضور نبی کریم ﷺ دا آیت مبارك ختم کړو(٣)

---

(١) طبران : ١٠٢٠.
(٢) ابوداود کتاب التطوع باب صلاة الضحی : ١٢٨٩، وهو صحیح ، ترمذی : ٤٧٥.
(٣) احمد : ٤٣٩/٣.

بیا بیان کیږي چه صحف ابراهیم او صحف موسی کښې څه وو؟ په هغې کښې وو چه چا هم په خپل
ځان ظلم اوکړو لکه شرك ئې اوکړو یا کفر ئې اوکړو یا ګناه صغیره ئې اوکړه یا ئې ګناه کبیره اوکړه نو
دهغې باره به دهغه په سر وی،دده دا بوج به بل څوك نه اوچتوی. لکه څنګه چه قران پاك کښې دی چه
﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ أُخْرَىٰ وَإِن تَدْعُ مُثْقَلَةٌ﴾ الخ که څوك خپل بوج طرفته څوك راوبلی نو دهغه نه به هیڅ نشی
اوچتولې اګر چه دده رشته دار وی. په هغه صحیفو کښې دا هم وو چه انسان دپاره صرف هغه دی چه
کوم ده حاصل کړل. یعنی څنګه چه په ده د نورو بوج نشی اچولې داشان به دې دنورو په بدعملو کښې
نه نیولې کیږي اوداشان به د نورو نیکئ هم ده ته څه فائده نه رسوی.

قوله تعالی:- وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ

یو کس به دبل چا بوج نه اوچتوی اوایصال ثواب مسئله :- امام شافعی رحمه الله او ددوی متبعین ددې آیت مبارك
نه استدلال کړې دې که دقران خوانئ ثواب مړو ته رسول وی نو دا هغوئ ته نه رسی ځکه چه دا نه
دهغوئ عمل دې اونه کسب. هم دا وجه ده چه حضور نبی کریم ﷺ نه ددې جواب بیان کړو او نه ئې
خپل امت ته ددې رغبت ورکړو او نه ئې څه صریح فرمان سره دې طرفته اشاره اوکړه. هم داشان د
صحابه کرامو رضی الله عنهم نه هم دچا نه دا ثابت نه دی چه هغوئ د قرانپاك څه حصه وئیلې ده او ددې ثواب ئې
مرده ته بخښلې دې. که دا نیکی وې اود شرعې مطابق وې نو څمونږ نه زیات صحابه کرام رضی الله عنهم نیکو
کښې سبقت اخستونکی وو. دې سره دا هم یاد ساتل پکار دی چه د نیکو کارونه د قران وحدیث د
صریح فرمان نه ثابت دی. او په دې کښې د هیڅ قسمه رائې او قیاس دخل نشته دې. خو ددعا او
صدقې ثواب مړی ته رسی. په دې باندې اجماع ده اود شارع ﷺ دالفاظو نه ثابت دی. چه کوم حدیث
مبارك صحیح مسلم ابوهریره رضی الله عنه نه مروی دې چه حضور نبی کریم ﷺ ا وفرمائیل چه دانسان په مرګ
دده اعمال منقطع شی خودرې څیزونه باقی وی نیك اولاد چه دده دپاره دعا کوی یا هغه صدقه چه
دده د انتقال نه پس هم جاری وی. یا هغه علم چه دهغې نه فائده اوچتولې شی (١). ددې مطلب دادې
چه حقیقت کښې دا څیزونه پخپله دمړی د کوششونو او د هغه عملونه دی یعنی ده ته د بل چا د اجر
ثواب نه رسی. یو حدیث مبارك کښې دی چه دانسان دټولو نه بهترین خوراك هغه دې چه هغه خپلو
لاسونوسره حاصل کړی وی اودده خپله ګټه وی او دانسان اولادهم دده خپله ګټه ده اودده حاصل شوې
څیز دې (٢). نوثابت شو چه نیك اولاد دده دمرګ نه پس دده دپاره دعا کوی نو هغه دده خپل عمل دې
هم دا شان صدقه جاریه لکه وقف وغیره او هغه هم دده د عمل اثر دې. اوهم د ه وقف کړې دې. پخپله
قران پاك کښې فرمائی چه﴿إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ﴾الخ،مونږ مړګان ژوندی کوو او لیکو چه
څه مخکښې لیږی او څه نښې دده نه روستو دی، ددی نه ثابت شو چه ده کومې نیکۍ نښې روستو
پریښودې وی دهغې ثواب ده ته رسی. پاتې شو هغه علم چه هغه ده خلقوته رسولې وی اودده د وفات
نه پس هم خلق په هغې عمل کوی،هغه هم اصل کښې دده سعی او دده عمل دې چه دده نه پس باقی
پاتې وو او ده ته ثواب رسیدو. صحیح حدیث مبارك کښې دی چه کوم سړې هدایت طرفته خلق راوبلی
او څومره خلق دده تابعداری اوکړی نود هغه ټولو داجر په مثل به ده ته هم اجر ملاویږی. او دهغوی
داجر نه به څه نشی کمولې (٣)بیا فرمائی چه دده کوشش به د قیامت په ورځ تللې شی.په هغه ورځ به
دده عمل کتلې شی. لکه فرمائی چه ﴿قُلِ اعْمَلُوا﴾الخ یعنی اووایه چه تاسو عمل کوئ الله جل شانه به

(١) صحیح مسلم کتاب الوصیة باب ما یلحق الانسان من الثواب بعد وفاته : ١٦٣١٢، ابوداود : ٢٨٨٠، ترمذی : ١٣٧٦. احمد: ٣٧٢/٢،
ابن حبان : ٣٠١٦، دارمی : ١٤٨/١.

(٢) ابوداود کتاب البیوع باب الرجل یاکل من مال ولده: ٣٥٢٨. وهو صحیح ترمذی : ١٣٥٨. ابن ماجه: ٢٢٩٠.

(٣) صحیح مسلم کتا ب العلم باب من سن سنة حسنة او سیئة .....: ٢٦٧٤. ابوداود : ٤٦٠٩، ابن ماجه: ٢٠٦.

ستاسو اعمال ګوری. اودهغه رسول او ایمان والا او عن قریب تاسو به الله جل شانه طرفته واپس شئ. بیا به هغه تاسو ستاسود عملونو نه خبردار کړی. یعنی دهرې نیکئ جزا او د هرې بدئ بدله به درکوی. دلته ئې هم اوفرمائیل چه پورا پورا بدله به ورکوو.

د قران پاک وغیره نیکو اعمالو ثواب بل چاته ورکولې شی

مسلک حنفي:- د حنفیانو دغه شان د جمهورو عالمانو مذهب دې که یو کس د خپل نیک عمل ثواب بل ته بښی نوهغه ته رسیږی اوباقي په آیت کښې چې کوم ذکردې چه هرسړی ته به هم دهغه دنیک عمل ثواب ملاویږی نو د دې په مطلب کښې عالمانو ډیرې خبرې کړی دلته زه صرف د مسلک حنفي وضاحت کوم د جمهورو په هغه ټولو احادیثو دې په کومو کښې چې د یو د نیک عمل ثواب بل ته د رسیدو ذکر دې (تفسیرمظهری ۹، ۱۰۲، ۱۰۳).

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ ۝٤٢

| او بیشکه چی رب ستا ته | آخر رسیدل دی |

| اودا چې (ټول) ستا رب طرفته ورتلل دی

وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ۝٤٣ وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ۝٤٤ وَأَنَّهُ

او بیشکه هغه | اوخندوی | او ژړوی | او بیشکه هغه مړه کړل | او ژوندي ئې کړل | او بیشکه هغه

اودا چې هغه خندول او ژړل کوی | او دا چې هغه وژل اوژوندی کول کوی |.........اودا چې

خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَىٰ ۝٤٥ مِنْ نُطْفَةٍ إِذَا تُمْنَىٰ ۝٤٦

پیدا کړې جوړې | دنارینه (نر) او دزنانه (ښځه) | دنطفې نه | کله چې واچولې شی رحم ته |

دنر او د مادې جوړې هغه د نطفې نه پیدا کړې دی | څه وخت چې (په رحم کښې) تویه کړې شي

وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشْأَةَ الْأُخْرَىٰ ۝٤٧ وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَىٰ

او بیشکه چې دهغه ذمه واری ده | پیدا کول | ددویم خل | او بیشکه چې هغه | غنی کړو (انسان)

اودا چې دوباره ژوندون هم دهغه ذمه واری ده|..........اودا چې هم هغه غنی کول کوی اوهم

وَأَقْنَىٰ ۝٤٨ وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشِّعْرَىٰ ۝٤٩ وَأَنَّهُ أَهْلَكَ

او جائیداد ئې ورکړو | او بیشکه چې هغه | رب دشعری ستوری دی | او بیشکه چې هغه هلاک کړل

هغه جائداد ورکوی | اودا چې د شعری (ستوری) رب دې | اودا چې هغه

عَادًا الْأُولَىٰ ۝٥٠ وَثَمُودَا فَمَا أَبْقَىٰ ۝٥١ وَقَوْمَ نُوحٍ

عادیان رومبنی | او ثمودیان | پس باقی ئې پرې نښودو هیڅوک | او قوم دنوح علیه السلام |

اولنی عادیان هم تباه کړی دی | اوثمودیان هم | هیڅوک ئې باقی نه دی پریښې | اوددوئ نه

مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَىٰ ۝٥٢

مخکښې دهغوئ نه | بیشکه چې هغوئ | وو | خاص هم هغوئ | ډیر ظالمان | او ډیر سرکشان |

وړاندې د نوح علیه السلام قوم (ئې هم هلاک کړې وو) ځکه چې هغوئ ډیر ظالمان وو | اوسرکشه وو

وَالْمُؤْتَفِكَةَ	اَهْوٰى ۝	فَغَشّٰهَا
او پاستر شوی کلی | هغه اوچت کړل او راغوزارئي کړل | بیا ئي خور کړو په هغه کلی باندې |		
او (دغه) اوړیدلی کلی هم هغه (په بل مخ) اړولی وو | نو دهغي کلونه ئي راتاؤ کړه | هغه څه چي		

مَا غَشّٰى ۝	فَبِاَيِّ اٰلَآءِ	رَبِّكَ	تَتَمَارٰى ۝
هغه څه چي خور ئي کړو | نو په کومو نعمتونو | درب خپل | به ته شک کوې | دا خبردارونکي دې |			
ئي راتاؤ کړو | نو ته به د خپل رب په کړم کوم نعمت کښي شک کوې |			

قوله تعالی:- وَاَنَّ اِلٰى رَبِّكَ الْمُنْتَهٰى ۝

هم آخر به الله جل شانه ته تک وی :-فرمان دې چه آخر الله جل شانه طرفته تک دې. دقیامت په ورځ به ټول هغه ذات طرفته واپس شی. معاذ ﷺ قبیله بنواود کښې یو خطبه کښې اوفرمائیل چه انې بنی آدم! څه دالله جل شانه دپیغمبر قاصد ستاسو طرفته راغلې یم،تاسو یقین اوکړئ چه ستاسو دټولو واپس کیدل الله جل شانه طرفته دی،نو بیا خو به یا جنت ته داخل کړئې شئ؛ یا جهنم ته ([1]). بغوی کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ ددې آیت مبارك تشریح کښې اوفرمائیل چه دالله جل شانه ذات کښې فکرکول جائز دی لکه یو بل حدیث مبارك کښې دی چه مخلوق باندې بنه ژور نظر اچوئی خو دخالق ذات کښې دومره ژور مه کوزیږئی. هغه عقل و ادراك او فکر اوذهن نه شی موندې ([2]). اګر چه دې لفظونو سره دا حدیث مبارك محفوظ نه دې خو صحیح حدیث مبارك کښې دا مضمون موجود دې. هغې کښې دی چه شیطان چاته ورشی نو وائی چه هغه چا پیدا کړې دې؟ او هغه چا پیداکړې دې؟ تردې چه وائی چه الله ﷻ چا پیدا کړې دې؟(نعوذبالله) اوهرکله چه ستاسو زړونو کښې دچا زړه کښې دا وسوسه وی نو اعوذ وائې او دا خیال دزړه نه لرې کړئی ([3])دسنن یو حدیث مبارك کښې دی چه دالله ﷻ مخلوقات کښې غور وفکرکوئی لیکن دالله ﷻ ذات کښې غور و فکر مه کوئی واورئی الله ﷻ یوفرښته پیداکړې ده چه دهغه فرښتې)د غوږ د نرمئ نه تردغوږسوری پورې د دریو سوؤ کالو لار ده. او کماقال.

قوله تعالی:- وَاَنَّهٗ هُوَ اَضْحَكَ وَاَبْكٰى ۝

دژوند او مرګ مالک الله جل شانه دې :- بیافرمائی چه بندګانو کښې د ژړا او خندا ماده او ددوی اسباب هم هغه ذات پیداکړی دی چه بالکل مختلف دی. هم هغه ذات د مرګ او حیات مالك دې. لکه﴿اَلَّذِیْ خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَیٰوةَ﴾ هغه ذات موت او حیات پیداکړل،هغه ذات د نطفې نه هر جاندار پیدا کړل جوړې جوړې،اوبل ځائې کښې ارشاد دې چه ﴿اَیَحْسَبُ الْاِنْسَانُ لخ﴾ آیا انسان ګنړی چه دې به بې کاره پریښودې شی آیادې دمنئ قطره نه وو چه (رحم کښې وو؟ بیا آیا دې چکه خون نه وو؟ بیا الله جل شانه دې پیداکړو اودرست ئې کړو. او دده نه ئې جوړې یعنی نر او ماده جوړ کړل. آیا دداسې قدرتونو والا) الله جل شانه په دې قادر نه دې چه مړی ژوندی کړی؟ بیا فرمائی چه هم په دې دوباره ژوندی کیدل دی یعنی لکه څنګه چه هغه ابتداء پیداکړې دې. همداشان دهغه د مرګ نه پس دوباره د ژوندی کولو ذمه هم د هغه ذات ده. هغه ذات خپل بندګان غنیان جوړل کړل. او مال ئې ددوی قبضه کښې ورکړو. او دادوی سره په طور د پنګې دی. داکثرو مفسرینو دکلام خلاصه په دې مقام هم دا ده ([4]) اګر چه بعضو

---

[1] ابن ابی حاتم حاکم : ۸۳/۱.
[2] تفسیر بغوی : ٤١٢/٧.
[3] صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب صفة ابلیس وجنوده : ۳۲۷٦، صحیح مسلم: ۱۳٤.
[4] الطبری : ٥٤٨/٥.

نه مروی دی چه هغه مال ورکړو او غلام ئې ورکړو او هغه ذات ورکړل او خوشحاله شو او دې ئې غني کړواونورمخلوق ئې دده محتاج کړو. چه چا لره ئې غوښتل نو غني ئې کړل اوچا لره ئې غوښتل فقير ئې کړو. خودامخکښې دواړه الفاظ لفظ سره څه زيات مطابقت نه ساتي.

قوله تعالى:- وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشِّعْرَىٰ ﴿٤٩﴾

شعرى دهغه ستورى نوم دې چه هغې ته مرزم الجوزاء وائي. بعضو عربوبه ددې عبادت کولو(1). عاد والا يعنى قوم عاد لره چه ده ته عاد بن ارم بن سام بن نوح ونيلې شي. او هم دوی ددوی د سرکشئ په وجه دوی تباه کړل. لکه فرمائي چه﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ﴾ يعنى آياتا او نه کتل چه ستا رب عاد سره څه اوکړل؟ يعنى ارم سره چه ډير قد والا وو. او دهغوئ مثل ښارونو کښې نه ووپيداشوی. دا قوم ډير زور آور او قوی وو. دې سره دالله جل شانه نافرمان او درسول ﷺ نافرمان وو. په هغوئ د هوا عذاب راغلو اودا اووه شپې او اته ورځې جاري وه. داشان هغه ذات ثموديان هم هلاك کړل. او په هغې کښې يو هم باقي پاتې نشو. او ددوی نه مخکښې قوم نوح تباه شوې وو. او هغوئ ډير زيات بې انصافه او شرير وو.اود لوط کلي چه رب قهار هغه تباه کړل او آسماني کاڼړو سره ئې ټول بدکار هلاك کړل،هغوئ يو ځيز راګير کړل يعنى کاڼړواوهغوئ باندې ددې باران اوشو او ډير په بد حال تباه شو. په دې کلو کښې څلور لاکه خلق آباد وو. د آبادئې ټوله زمکه او اور او ګندهك او تېل په دې راتوي شو.دقتاده رحمه الله همدا قول دې. اوداډير غريب سند سره ابن ابى حاتم کښې مروی دې. بيا فرمائي چه اې انسانه ته به د خپل رب کوم کوم نعمت سره جنګ کوې؟ بعضې وائي چه خطاب نبى ﷺ ته دې؟ ليکن خطاب عام کول ډير اولى دی. امام ابن جرير رحمه الله هم ددې عام کول خوښوی.

هٰذَا نَذِيرٌ

دا خبردارونکې دې |

دا (پيغمبر) هم دپخوانو |

مِّنَ النُّذُرِ الْأُولَىٰ ﴿٥٦﴾ أَزِفَتِ الْآزِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ اللَّهِ

دخبردارونکو ړومبنونه | نزدې راغې | راتلونکې ساعت | نشته هغې لره | بغير دالله نه |

ويرونکو پشان يو ويرونکې دې | هغه (دقيامت) راتلونکې(ساعت) راورسيدو | دالله ﷻ نه بغير دابل څوک

كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾ أَفَمِنْ هَٰذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُونَ

څوك ښکاره کونکې | ايا پس ددې خبرې نه | تاسو تعجب کوئ | او تاسو خاندئ |

نشي لرې کولې| آيا تاسو ددې کلام په حق کښې تعجب کوئ؟ | او خندا ګانې ورپورې کوئ

وَلَا تَبْكُونَ ﴿٦٠﴾ وَأَنتُمْ سَامِدُونَ ﴿٦١﴾ فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا ۩ ﴿٦٢﴾

او نه ژاړئ | او تاسو غافله يئ | پس سجده اوکړئ | الله ته | او بندګي اوکړئ |

او ژړا نه کوئ|......... اوتاسو غافلان يئ | الله ﷻ ته سجدې لګوئ | اودهغه عبادت کوئ

قوله تعالى:- هَٰذَا نَذِيرٌ مِّنَ النُّذُرِ الْأُولَىٰ ﴿٥٦﴾

نبى کريم ﷺ نذير راغلې دې:- دوی ﷺ دويرې نه خبروونکې دی. يعنى دنبى کريم ﷺ،د رسالت هم داشان دې،لکه څنګه چه دمخکښې رسولانو وو.لکه چه يو آيت مبارك کښې دى چه﴿قُلْ مَا كُنتُ بِدْعًا مِّنَ

(1) الطبرى: ٥/٥٥١.

الرُّسُلِ] یعنی څه خو یو نوې رسول نه یم. رسالت خما نه نه دې شروع شوې. بلکه دنیا خما نه مخکښې ډیر رسولان لیدلې دی. نژدې راتلو والا وخت یعنی قیامت نژدې شو. نه خو څوك هغه دفع کولې شي او نه د هغې دراتلو دصحیح وخت چاته معلومات شته دې. نذیر عربئی کښې هغه چاته وائی، لکه یوجماعت دې چه په هغې کښې یو سرې څه ویریدونکې څیز اولیدو، او خپل قوم ددې نه خبروی یعنی د ویرې او خوف خبر ورکونکې. لکه یو بل آیت مبارك کښې دی چه [اِنْ هُوَ اِلَّا نَذِيْرٌ لَّكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيْدٍ] څه تاسو لره د سخت عذاب خبرونکې یم (۱). حدیث مبارك کښې دی چه تاسو لره ښکاره ویرونکې یم. یعنی څنګه چه یو سړې یو بدی اوګوری چه دا قوم ته نژدې شوې ده او بیا چه کوم حالت کښې وی نو هغه حالت کښې په منډه منډه راشی او قوم خبردار کړی چه ګورئی مصیبت راروان دې ددې څه فکر اوکړئی. داشان د قیامت دهولناکې تباهئ دعذاب حالت هم دخلقو د غفلت حالت کښې دوی ته بالکل نژدې راغلې دې. او حضور نبی کریم ﷺ ددې عذابونه خلق خبروی لکه دې نه پس سورة دی چه اقتربت الساعة قیامت نژدې شوې دې.

دمسن احمد حدیث مبارك کښې دی چه ائې خلقو اد ګناهونو دحقیرګنړلو نه بچ اوسئ. د ورو ورو ګناهونومثال داسې دې لکه چه یو قافله یو ځائې په پړاؤ شوه، تول یو خوابل خوالاړل، او تولو تولو لړلړ لرګی راغونډې کړل او هغه ئې راوړل. نو اګر چه هر یو سره لرګی کم دی. خو هرکله چه هغه راجمع کړې شي نو یو ډیرې جوړیږئ. او دې سره دیګونه هم پخیږی. داشان واړه واړه ګناهونه جمع کولو سره زیات ګناهونه شی. اودا ګناهګار بیا رانیولې شی او دې هلاك شی. او یو حدیث مبارك کښې دی چه خما اود قیامت مثال داسې دې، بیا حضور نبی کریم ﷺ خپله دشهادت ګو ته او دې سره مینځنئ ګوته اوچته اوددې فاصله ئې اوخودله. خما اودقیامت مثال ددوؤ آسونویه شان دې. خما اودآخرت د ورځې مثال داسې دې لکه چه یو قوم یو سړې میدان جنګ ته اولیږلو، هغه بالکل د دښمن لښکر سره نژدې دښمن اوکتلو چه حملې دپاره بالکل تیار دې. او تردې چه دې ویریدو چه هسې نه خما د رسیدو نه مخکښې مخکښې دوی هلته اونه رسی. نو په یو غونډئی اوختلواو کپړا ئې اوخوزوله چه خبردار دښمن ډیر نژدې موجود دې. نو څه داسې ویرولووالا یم (۲). ددې حدیث مبارك شهادت کښې نور هم ډیر حسن او صحیح احادیث دی.

قوله تعالی:- اَفَمِنْ هٰذَا الْحَدِيْثِ تَعْجَبُوْنَ﴿۵۹﴾

قران پاك نه مخ مه اړوئی:- بیا ئې دمشرکانو په دې فعل انکار اوکړو چه دوی قران پاك آوری خوددې نه اعراض کوی اوددې نه بې پرواهی کوی. بلکه ددې درحمت نه تعجب سره انکار کوی. او دې پورې خندا ګانې اومذاق کوی. پکارخودا وو چه ایماندارو پشان ئې دا آوریدلې او ددې نه ئې عبرت حاصلولې. لکه چه د مومنانوحالت ئې بیان کړې دې چه هغوئ ددې کلام آوریدو سره ژاړی او سجدې کوی او ددوی خشوع اوخضوع زیاتیږی.

د ﴿سٰمِدُوْنَ﴾ تفسیر:- ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه سمد سندرې ته وائی. دا یمنی لغت دې. ددوی نه د سامدون معنی اعراض کولو والا او تکبر کولووالا هم مروی ده(۳). علی رضی الله عنه او حسن رحمه الله فرمائی چه غفلت کولو والا. بیاخپلوبندګانوته حکم کوی چه د توحید او اخلاص پابند اوسئ او خضوع اوخلوص اوتوحید منلووالا جوړ شئ. صحیح بخاری کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ اوحضور نبی کریم ﷺ

---

(۱) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب الانتهاء عن المعاصی: ٦٤٨٢، صحیح مسلم: ۲۲۸۳.
(۲) احمد: ۳۳۱/۵،
(۳) الطبری: ۵۵۹/۲۲.

ملګرو مسلمانانو او مشرکانو او جن وانس دسورة النجم دسجدې په موقع سجده اوکړه.([1]) مسند احمد کښې دی چه مکه مکرمه کښې حضور نبی کریم ﷺ سورة النجم اولوستو. نو حضور نبی کریم ﷺ سجده اوکړه او هغه خلقو هم چه کوم حضور نبی کریم ﷺ سره وو.دحدیث راوی مطلب ابن ابی داعه ﷺ وائی چه ما خپل سر اوچت کړو او سجده مې اونه کړه. دې تر دغه وخت پورې مسلمان شوې نه وو. اسلام نه پس چه کله هم دوی ددې سورة مبارك تلاوت دچا نه آوریدونو سجده به ئې کوله. دا حدیث مبارك سنن نسائی کښې هم دې ([2]).

د الله جل شانه فضل وکرم سره د سورة نجم تفسير ختم شو فالحمد

....

دسورة قمر تفسير چه دا مكی سورة دې.

دسورت تعارف:-دابوواقدروایت نه مخکښې تیر شوی دی چه حضور نبی کریم ﷺ به د عیدالضحی او عیدالفطر مونځونو کښې سورة قٓ او سورة قمر لوستلو. ([3]) داشان لویو لویو محفلونو کښې به هم حضور نبی کریم ﷺ ددې دواړو سورتونو تلاوت کولو ځکه چه دې کښې دوعدې او وعید او ابتداء د ژوند او ددوباره ژوند سره سره د توحید او اثبات رسالت وغیره اهم مقاصد اسلامیه ذکر دی.

ایاتونه		سورة القمر مكية وهي خمس وخمسون اية وثلاث ركوعات		رکوع ګانې
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
۵۵		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		۳

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ① وَاِنْ يَّرَوْا اٰيَةً
نژدې راغې | وخت دقیامت | او دوه ټوټې شوه | سپوږمئ | او که اووینی دا خلق | هره نښه |
قیامت رانژدې شو| او سپوږمئ اوچاؤدله |............اودوئ که یوه نښه اووینی | نو دهغې نه
يُّعْرِضُوْا وَيَقُوْلُوْا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ② وَكَذَّبُوْا وَاتَّبَعُوْا
نو مخ اړوی | اووائی | دا جادو دې | روان | او دروغ ئې اوګڼړو | او پیروی ئې اوکړه |
مخ اړوی| او ویناشروع کړی چې دا جادو دې| چې دهمیشه نه راروان دې|اودوئ پیغمبران دروغژن
اَهْوَآءَهُمْ وَكُلُّ اَمْرٍ مُّسْتَقِرٌّ ③ وَلَقَدْ جَآءَهُمْ مِّنَ الْاَنْۢبَآءِ مَا
دخواهشاتو خپلو | او هر کار | قرار نیونکې دې | او راغلې دې دوئ ته | دخبرونونه | هغه خبر
اوګڼړل|اوپخپلوخواهشاتو پسې روان شول|اودهر کاردپاره وخت مقرردې| اودوئ ته دومره خبرونه راغلل چې
فِيْهِ مُزْدَجَرٌ ④ لا حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ
چې په هغې کښې| منع ده دکفر نه |حکمت دې|چې رسیدونکې دې مقصدته|خونۀ رسوی فائیده (دوئ ته)
په هغې کښې کافی زورنه ده| داوچت حکمت (نه ډک دې) |خو ویر ونکی څیزونه دوی ته هیڅ فائده نه ورکوی

[1] صحيح بخارى كتاب التفسير سورة النجم باب (فاسجدو لله واعبدو) : ٤٨٦٢.

[2] نسائى كتاب الافتتاح باب السجود فى (والنجم) : ٩٥٩. وهو حديث حسن ، احمد: ٦/٤٠٠.

[3] صحيح مسلم كتاب صلاة العيدين باب يقرا فى صلاة العيدين : ٨٩١.

النُّذُرُ ۝
یرونکي ا

قوله تعالی:- اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ۝

قیامت نژدې شوې دې :-الله جل شانه د قیامت د قرب اود دنیا دخاتمې اعلان کوی. لکه بل آیت مبارک کښې دی چه دالله ﷻ امراغلواوس خو دهغه د طلب تیزی کوئی.او فرمائی چه (اَتٰۤی اَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوْهُ) دخلقو دحساب وخت ددوی په سرونو راغلو اودوی لا په غفلت کښې پراته دی.ددې مضمون احادیث هم ډیر دی. بزار کښې انس ﷺ فرمائی چه د نمر ډوبیدو په وخت چه هغه لږ شان باقی پاتې شوې وو حضور نبی کریم ﷺ خپلو صحابه کرامو ﷺ ته خطبه ورکړه او په هغې کښې ئې اوفرمائیل چه د هغه ذات قسم چه دهغه قبضه کښې څما روح دې چه ددنیا تیره شوې حصه کښې او باقی حصه کښې هم هغه نسبت دې چه کوم ددې ورځې تیره شوې اوباقی حصه کښې دې[1]ددې حدیث مبارك راویانو کښې خلف بن موسی لره امام ابن حبان ثقه راوی منی.خو فرمائی چه کله کله به ئې خطاهم کوله.

دویمه خبره داده چه ددې تقویت بلکه تفسیر هم دې. هغه مسند احمد کښې دعبدالله بن عمر ﷺ روایت نه دې چه دمازیگر نه پس چه نمر بالکل ډوبیدو والا وو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ستاسو عمرونه د تیر شوؤ خلقو مقابله کښې دومره دی چه څومره دا باقی ورځ د تیره شوې ورځې مقابله کښې ده ([2]). دمسند یو بل حدیث مبارك کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ د کلمه شهادت گوتې او دمینځنۍ گوتې سره اشاره اوکړه او وې فرمائیل چه څه او قیامت داشان مبعوث شوی یو.([3]) او یو روایت کښې دومره زیاتوالئ دې چه نژدې وه چه هغه څمانه مخکښې لاړ شی. ولید بن عبدالملك ته ابوهریره ﷺ تشریف راوړو،نوهغه ترې د قیامت د حدیث باره کښې سوال اوکړو،نو په دې دوی اوفرمائیل چه ما حضور نبی کریم ﷺ نه آوریدلی دی چه تاسو او قیامت ددې دواړوگوتو پشان یئ ([4])،ددې شهادت ددې حدیث مبارك نه کیږی چه په هغې کښې دحضور نبی کریم ﷺ په نامو کښې یو نوم حاشر راغلې دې. او حاشر هغه دې چه دهغه په قدمونو کښې دخلقو حشر وی. ([5])

دبهز روایت کښې دی چه عتبه بن غزوان ﷺ خپله خطبه کښې اوفرمائیل او کله به ئې وئیل چه حضور نبی کریم ﷺ مونږ ته خطبه راکړه او دالله جل شانه دحمد وثناء نه پس ئې اوفرمائیل چه ددنیا دخاتمې اعلان اوشو دا په شا منډې وهی روانه ده لکه څنگه چه دلوښې نه خوراك اوکړې شی او ددې غاړو کښې څه پاتې شی،داشان ددنیا دعمر ټوله حصه تیره شوې ده صرف برائې نام باقی پاتې ده. تاسو ددې ځائې نه داسې تلونکی یئ چه هغې لره فنا نشته دې. نوتاسونه چه څومره کیدې شی هغه هومره ښیگړې اوکړئ اوخان سره ئې یوسئ. واورئ مونږ ته ذکر شوی دی چه د جهنم د غاړې نه به یو کانړئ اوویشتلې شی او هغه تر اویاؤ کالو پورې لاندې روان وی خولاندې ویخ ته به اونه رسی. په الله جل شانه قسم چه دجهنم دا کنده د انسانانو نه ډکیدو والا ده. تاسویه دې تعجب مه کوئ. مونږ دا ذکر هم آوریدلې دې چه د جنت د دواړو چوکاټونو دلرگو ترمینځه د څلویښتو کالو لار ده او هغه به هم یو ورځ داسې وی چه په هغې کښې به گڼړه گوڼړه وی. الخ.(مسلم) ([6])

---

[1]) البزار (البحر الزخار) : ۴٦۲/۱۳ ح /۷۲۴۲) .

[2]) احمد : ۱۱٦/۲، وسنده حسن لذاته.

[3])صحیح بخاری کتاب الرقاق باب قول النبی ﷺ ((بعثت انا والساعة کهاتین)) : ٦۵۰۳. صحیح مسلم: ۲۹۵۰، احمد: ۳۳۸/۵،

[4])صحیح بخاری کتاب المناقب باب ماجاء فی اسماء النبی ﷺ : ۳۵۳۲. صحیح مسلم: ۲۳۵۴.

[5])احمد : ۲۲۳/۳،. وسنده حسن .

[6])صحیح مسلم کتاب الزهد باب الدنیا سجن للمومن وجنة للکافر : ۲۹٦۷.

د قیامت علامات:- ابوعبدالرحمن سلمی رحمه الله فرمائي چه څه خپل پلار سره مدائن ته لاړم او د کلی نه دریې میله لرې اوسیدو. د جمعې په ورځ څه هم خپل پلار سره لاړم. حذیفه رضی الله عنه خطیب وو او وې فرمائیل چه انې خلقوواورئی دالله جل شانه فرمان دې چه قیامت نزدې شوې دې او سپوږمۍ دوه ټکړې شوې ده. بیشکه قیامت نزدې شوې دې، بیشکه سپوږمۍ ټکړې شوې ده. بیشکه دنیا د جدائی غږ کړې دې، نن ورځ د کوشش او تیارۍ ده. صبا ورځ خو دمنډې ده. ما خپل پلار نه تپوس اوکړو چه آیا سبا به منډه وی؟ چه په هغې کښې به مخکښې تلل وی څه؟ خما پلار ماته ا ووئیل چه ته نادان ئې دلته مراد د نیکو خلقو په نیکو کښې سبقت دې. په دویمه جمعه چه مونږ راغلو نو حذیفه رضی الله عنه ددې نزدې بیان کولو، اوددې آخر کښې ئې اوفرمائیل چه غایت اوور دې او سابق هغه دې چه جنت ته اول داخل شو. د سپوږمۍ دوه ټکړې ټکړې کیدل دا د حضور نبی کریم ﷺ دزمانې ذکر دې لکه څنګه چه متواتر حدیث کښې صحت سره مروی دی. ابن مسعود رضی الله عنه فرمائي چه دا پنځه واړه څیزوونه تیرش وی دی، روم، لوګې، لزام، بطشه، د سپوږمۍ شق[1] دې باره کښې احادیث واورئی. مسند احمد کښې روایت دې چه اهل مکه حضور نبی کریم ﷺ نه معجزه اوغوښتله. نو په دې دوه ځل سپوږمۍ شق شوه. او د هغې ذکردې دوؤ آیتونو کښې دې ([2]).

بخاری شریف کښې دی چه دوی ته سپوږمۍ دوه ټکړې اوخودله. یو د حراء نه هغه طرفته او بله دې طرفته ([3]) مسند کښې دی چه یو ټکړه په یو غر او بله په بله غر. ددې کتلو سره هم هغه خلقو اوونیل چه د چا قسمت کښې ایمان نه وو چه محمد ﷺ څمونږ په سترګو جادو کړې دې. خو پوهه خلقو اوونیل که دا اومنلې شی چه مونږ باندې جادوشوې دې نودټولې دنیا خلقو باندې خو نشی کیدې ([4]). او یو روایت کښې دی چه دا واقعه د هجرت نه مخکښې ده ([5]). او نور روایتونه هم ډیر دی. ابن عباس رضی الله عنه نه مروی دی چه د حضور نبی کریم ﷺ زمانه کښې سپوږمۍ تندر اونیوله نو کافرو اووئیل چه په سپوږمۍ جادو شوې دې نو پدې دا آیتونه نازل شو چه (مُّسْتَمِرٌّ) پورې. ([6]) ابن عمر رضی الله عنه فرمائي چه کله سپوږمۍ شق شوه نو یو د غر شاته اوبله مخکښې وه. په هغه وخت کښې حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه انې الله جل شانه ته ګواه اوسې. مسلم او ترمذی وغیره کښې هم داحدیث مبارک موجود دې ([7]).

ابن مسعود رضی الله عنه فرمائي چه ټولو خلقو هغه ښه اوکتله نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه اوګورئی اوګواه اوسئ[8] دوی فرمائي چه دغه وخت کښې حضور نبی کریم ﷺ او مونږ منی کښې وو ([9]). او یو روایت کښې دی چه مونږ مکه کښې وو ([10]). ابوداود طیالسی کښې دی چه کافرو ددې کتلو سره اووئیل چه دا دابن ابی کبشه یعنی د حضور نبی کریم ﷺ جادو دې. خوددوی پوهه خلقواووئیل چه مونږ اومنل چه مونږ باندې جادو شوې دې خو په ټوله دنیا خونه دې شوې. اوس چه کوم خلق د سفر نه واپس راشی نوهغوئ نه هم تپوس اوکړئی چه دهغوئ هم دشپې سپوږمۍ شق شوې لیدلې وه که نه؟ هرکله

---

[1]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة حم الدخان باب (یوم نبطش البطشة الکبری) صحیح مسلم: ٢٧٩٨،

[2]) صحیح مسلم صفات المنافقین، باب انشقاق القمر: ٢٨٢٥. احمد: ١٦٥/٣.

[3]) صحیح بخاری کتاب المناقب باب انشقاق القمر: ٣٨٦٨، صحیح مسلم: ٢٨٠٢.

[4]) احمد: ٨١/٤، ترمذی تفسیر القران ومن سورة القمر: ٣٢٨٩، وهو صحیح.

[5]) الطبری: ٥٦٩/٢٢.

[6]) طبرانی: ١١٦٤٢،

[7]) صحیح مسلم کتاب صفات المومن باب انشقاق القمر: ٢٨٠١، بدون المتن ترمذی: ٣٢٨٨.

[8]) صحیح بخاری کتاب المناقب باب سؤال المشرکین ان یریهم النبی ﷺ: ٣٦٣٦. صحیح مسلم: ٢٨٠٠.

[9]) صحیح بخاری کتاب مناقب الانصار باب انشقاق القمر: ٣٨٦٩، صحیح مسلم: ٢٨٠٠.

[10]) صحیح بخاری کتاب مناقب الانصار باب انشقاق القمر: ٣٨٦٩،

چه هغوئي راغلل او هغوئ نه تپوس اوکړو نوهغوئ هم ددې تصديق اوکړو چه او پـه فلانـئ شپه مونږ سپوږمئ دوه ټکړې ليدلې وه.(¹) کفارو دا وئيلي وو که چرې بهر نه خلق راشي اودا اووائي نو د حضور نبي کريم ﷺ سچائي کښې هيڅ شک نشته دې. اوس چه هر څوک راغلل اودکوم طرفنه راغلل هغوئ شهادت ورکړو چه مونږ په خپلو سترګو ليدلې ده. هم ددې بيان دې آيت مبارک کښې دې (²). عبدالله ﷺ فرمائي چه غر د سپوږمئ د دوو ټکړو مينځ کښې ښکاريدو.(³) او روايت کښې دي چه نبي اکرم ﷺ خـاص ابوبکرصـديق ﷺ تـه اوفرمائيـل چـه ائـې ابـوبکر تـه ګـواه اوسـه. (⁴)او مـشرکانو دې زبردستي معجزې ته هم جادو اووئيلو. هم ددې ذکر دې آيت مبارک کښې دې چه هرکله دليل او حجت او برهان مواوکتلو نو څومره آسانتيا سره وائې چه دا روان جادو دې او تاسو نې نه منئ بلکه حق په دروغه ګنړئي اود احکام نبوي خلاف خپلو خواهشونو پسې لړيدلي يئ. د خپل کم عقل توب او جهالت نه نه منع کيږئي.هر امرمستقر دې يعني خير خير والوسره اوشر شروالو سره. اودا معنی هم ده چه د قيامت په ورځ هر امر واقع کيدووالا دې. دمخکښې خلقو هغه واقعات چه زړه ويروي او خپله عبرت دی دوی ته راغلي دی. ددوی د تکذيب په وجه په دوی چه کوم مصيبتونه راغلل او ددوی چه کومې قصې دوی ته رارسيدلي هغه سراسر نصيحت دی او وعظ او هدايت دی. الله جل شانه چه چا ته هدايت کوی او که چالره ګمراه کوی نو داهغه ذات حکمت بالغه کښې موجوددی. په دوی شقاوت ليکلې شوې دې او ددوی په زړونو مهر لګولې شوې دې. دوی هيڅوک هدايت ته نه شي راوستئ. لکه فرمائي چه ﴿قُلْ فَلِلّٰهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ﴾ الخ،دالله جل شانه دليلونه په هر شان کامل دی. کـه هغـه غوښتلې نـو تاسو ټول به نې هدايت ته راوستي وې. لکه بل ځائې کښې ارشاد دې چه ﴿وَمَا تُغْنِي الْاٰيٰتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُوْنَ﴾ بې ايمانو لره څه معجزې اوهيڅ ويرې او ويرونکي هيڅ فائده اونه رسوله.

فَتَوَلَّ	عَنْهُمْ	يَوْمَ	يَدْعُ	الدَّاعِ	إِلٰى شَيْءٍ
پس مخ واړوه	ددوئ نه	په کومه ورځ	چې رابلئ	بلونکې	يو څيز
نو وائې نبي ﷺ ته ددوئ پرواه مه ساته|په کومه ورځ چې به يو رابلونکې (فرښته) دوئ يو ناخوښهٔ څيزته راوبلي					
نُّكُرٍ	خُشَّعًا	أَبْصَارُهُمْ	يَخْرُجُوْنَ	مِنَ الْأَجْدَاثِ	
ناخوښه ته	حال دا چې يريدونکې به وی	سترګې ددوئ	رااوځئ به	دقبرونو نه	
سترګې به ئې کوزې وی | او دقبرونو نه به په داسې حالت کښې رابهر شي					
كَأَنَّهُمْ	جَرَادٌ	مُّنْتَشِرٌ	مُّهْطِعِيْنَ	إِلَى الدَّاعِ	
لکه چې دوئ وی	مولخان	خواره واره	منډې وهونکې به وی	طرف دبلونکې ته	
لکه چې دوی راخوارهٔ شوې ملخان دی| بلونکې طرفته به په منډه روان وی					
يَقُوْلُ الْكٰفِرُوْنَ	هٰذَا يَوْمٌ	عَسِرٌ	كَذَّبَتْ	قَبْلَهُمْ	
وائي به کافران	دا ورځ ده	سخته	دروغ اوګنړو (آخرت)	مخکښې ددوئ نه	
کافران به اووائي چې داخو ډيره سخته ورځ ده|ددې نه وړاندې د نوح ﷺ قوم(پيغمبران)					

¹)مسند الطيالسي : ۲۹۵،

²)مسند الطيالسي : ۲۹۵.

³)الطبري : ۲۲/۵۶۷.

⁴)الطبري : ۲۲/۵۶۹.

قَوْمُ نُوْحٍ فَكَذَّبُوْا عَبْدَنَا وَقَالُوْا مَجْنُوْنٌ

قوم دنوح علیه السلام | نو دروغ اوګڼرو هغوی | بنده زمونږه | اووې ونیل | چې دا لیونې دې |

دروغ ګڼرلي وو | نو زمونږ بنده ئې دروغژن اوګڼرلو او وائې اووئیل چې (نوح علیه السلام) لیونې

وَّازْدُجِرَ ۝ فَدَعَا رَبَّهٗٓ اَنِّيْ مَغْلُوْبٌ

او بدې ردې ورته اووئیلې شوې | پس هغه اواز اوکړو | رب خپل ته | چې بیشکه زۀ | بې وسه شوم |

او د سختې خبرورته ورکړې شو بدې | په دې باندې هغه د خپل رب نه سوال اوکړو | چې زه ډیره

فَانْتَصِرْ ۝ فَفَتَحْنَآ اَبْوَابَ السَّمَآءِ بِمَآءٍ مُّنْهَمِرٍ ۝

پس ته بدله واخله | پس پرانستې مونږه | دروازې داسمان | په اوبو ډیرو راتوئیدونکو سره |

عاجزه شوې یم | نو ته زما بدله واخله | نو مونږ داسمان دروازې دشرپ په اوبو سره راپرانستلې

وَّفَجَّرْنَا الْاَرْضَ عُيُوْنًا فَالْتَقَى الْمَآءُ عَلٰٓى اَمْرٍ

او جارې کړه مونږه | زمکه | په چینو سره | پس یو ځائې شوې (تولې) اوبه | په هغه کار باندې |

او د زمکې نه مو چینې راوبیولې | نو ټولې اوبه په هغه کار پسې یو ځائې شوې کوم چې

قَدْ قُدِرَ ۝ وَحَمَلْنٰهُ عَلٰى ذَاتِ اَلْوَاحٍ وَّدُسُرٍ ۝

چې اندازه کړې شوې وو | او سور کړو مونږه هغه | په کشتۍ دتختو او میخونو والا کښې |

تجویز شوې وو | او مونږ علیه السلام د تختو او دمیخونو په یوه بیړۍ کښې سور کړو

تَجْرِيْ بِاَعْيُنِنَا ۚ جَزَآءً لِّمَنْ كَانَ كُفِرَ ۝

چې ګرزیدله بد | په نګرانۍ زمونږ کښې | دا بدله وه | دپاره دهغه چا | چې بې قدري ئې شوې وه |

چې زمونږ دسترګو په وړاندې روانه وه | دا دهغه چا دپاره بدله اخستل وو | چې انکار ترې شوې وو

وَلَقَدْ تَّرَكْنٰهَآ اٰيَةً فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ۝ فَكَيْفَ

او پرېښودله مونږه هغه کشتۍ | یوه نښه | نو ایا شته څوک نصیحت اغستونکې | پس څرنګې وو |

او دا واقعه مو د نښې په طور پرېخوده | نو ایا څوک عبرت اخستونکې شته؟ | نو اوګوره چې،

كَانَ عَذَابِيْ وَنُذُرِ ۝ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ

عذاب زما | او یرونې زما | او اسان کړې دې مونږه | دا قران | دپاره دنصیحت |

زما عذاب اوزما ویرول څنګه وو؟ | او مونږ قران (د بندګانو د) پوهولو دپاره اسان کړې دې

فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ۝

نو ایا شته څوک نصحیت قبلونکې |

نو ایا څوک نصیحت قبلونکې شته|

قوله تعالی:- فَتَوَلَّ عَنْهُمْ

میدان حشر طرفته تګ دې ارشاد دې چه اني نبی ﷺ! ته داکافران پرېږده ځکه چه دوی ته معجزه وغیره هم څه نه ښکاري. دوی نه مخ واړوه او دوی دقیامت انتظار کښې پرېږده. په هغه ورځ به دوی د حساب ځائې یو آواز کوونکې آوازکوی چه دا به ډیر هولناك ځائې وی. او هغه ځائې کښې به بلاګانې اوآفتونه

وي. اوددوی په مخونو به ذلت او شرم وي. د شرم په وجه به ئې سترګې ښکته وي. اود قبرونونه به راوزي. نو لکه څنګه چه مولخان ځي دغه شان به تيزئي سره دوی هم ميدان حشر ته روان وي. د آوازکونکي آواز ته به ئې غوږ وي او تيز تيز به روان وي. نه ورکښې دمخالف څه تاب شته دې او نه ورته دايساريدو طاقت شته دې. چه دهغه ورځې هيبتناکي سختئي اوګوري نو کافران به اووائي چه دا خو ډيره سخته او هيبتناکه ورځ ده.

قوم نوح باندې عذاب: يعنی ائې نبی ﷺ! ستاسو ددې امت نه مخکښې د نوح عليه السلام امت خپل نبی عليه السلام لره چه څمونږ بنده نوح عليه السلام وو دهغه تکذيب ئې کولو. هغه ته ئې مجنون اوونيل اوپه هر شان ئې تنبيه کړو اودهمکئ ئې ورکړه او صفا ئې ورته اوونيل چه ائې نوح! که ته منع نه شوې نو مونږ به تا په کانړو اووژنو. څمونږ بنده اورسول نوح عليه السلام مونږ اوبللو چه ائې پروردګاره! زه ددوی مقابله کښې ضعيف او کمزورې يم او په هيڅ شان خپله کورنئی نشم سنبالولې او نه ستا د دين حفاظت کولې شم. ته ماسره مدد اوکړې او ماته غلبه راکړې. ددوی دا دعا قبوله شوه اوددوی په کافر قوم باندې مشهور طوفان نوح اوليږلې شو. د ښه تيز باران دروازې د آسمان نه اود زمکې نه د اوبو چينې رااوخوټيدلې. تردې چه کوم د اوبو خائې نه وو لکه تنور وغيره دهغه ځائې نه هم اوبه زمکې رااوويستې. خو په هغه وخت کښې دآسمان د اوبو دروازې بيرته کړې شوی او د عذاب الهی شکل کښې باران وريدو. نه ددې نه مخکښې داسې اوبه وريدلې وې اونه به دې نه پس داسې اوشي. يو طرفته د آسمان داسې حالت بل طرفته زمکې ته حکم چه اوبه راوباسه.

علي رضي الله عنه فرمائي چه د آسمان دروازې بيرته کړې شوې اودهغې نه نيغ په نيغه اوبه اووريدلې. ددې طوفان نه مونږ خپل بنده بچ کړو او هغه مو يو کشتئ کښې سوار کړو او هغه کشتئ ئې تختو باندې ميخونه لګولو سره جوړه کړې وه. د (دُسُرٍ) معنی دکشتئ ښی او ګس طرفته حصه او دشروع حصه چه په هغې چپې وهلې شي او ددې جوړې او ددې اصل هم کړې شوی وو. هغه څمونږ د سترګو مخکښې او څمونږ حفاظت کښې روانه وه او صحيح او سالمه تلله. دنوح عليه السلام مدد دپاره دا دکفارو نه انتقام وو.

قوله تعالي:- وَلَقَدْ تَّرَكْنٰهَآ اٰيَةً

ايا دا کشتئ ی چا ليدلې ده:-مونږ دا يو نښه پريخوده. يعنی دا کشتئ مو په طور د عبرت پريخوده. قتاده رحمه الله فرمائي چه ددې امت اولو خلقو هم هغه اوکتله. خوظاهر معنی داده چه ددې کشتئ په شان نورې کشتئ مونږ په طور دنښې دنيا کښې قائم کړې. او يو آيت مبارك کښې دی چه ﴿وَاٰيَةٌ لَّهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ﴾ يعنی دوی دپاره نښې دی چه مونږ نسل آدم لره په کشتئ کښې سواره کړل اود کشتئ په شان نورې هم سورلئ دی چه په هغوئ دوی سواره دی. اوبو خائې کښې ارشاد دې چه ﴿اِنَّا لَمَّا طَغَا الْمَآءُ حَمَلْنٰكُمْ﴾ الخ، هركله چه اوبو کښې طغيانی راغله نو مونږ تاسولره کشتئ کښې سواره کړئ چه ستاسو دپاره عبرت وي او نصيحت وي. او ياد ساتونکي غوږونه دا محفوظ کړي. نو څوك شته دې چه ذکر او وعظ حاصل کړي؟ ابن مسعود رضي الله عنه فرمائي چه ماته حضور نبی کريم ﷺ ﴿مُدَّكِرٍ﴾ اوونيلو (1). پخپله حضور نبی کريم ﷺ نه ددې لفظ قرات داشان مروی دې (2). اسود نه سوال کيږی چه دا لفظ دال سره دې اوکه ذال سره؟ نووې فرمائيل چه ما د عبدالله رضي الله عنه نه دال سره آوريدلې دې. او فرمائيل ئې چه ما حضور نبی کريم ﷺ نه دال سره آوريدلې دې (3). بيا فرمائي چه څما عذاب کفر والو او څما رسولانو لره په دروغه ګڼړلو او څما نصيحت نه عبرت نه حاصلولو والو باندې څنګه اوشو؟ ما دا دحق دښمنان

---

(1) احمد: ۳۹۵/۱، صحيح مسلم کتاب احاديث الانبياء باب قول الله تعالى: (والى ثمود اخاهم هودا): ۳۳٤٥.
(2) صحيح بخارى کتاب التفسير سورة اقتربت الساعة باب (ولقد اهلكنا اشياعكم فهل من مدكر): ٤٨٧٤.
(3) صحيح بخارى کتاب التفسير سورة اقتربت الساعة باب (اعجاز نخل منقعر فكيف كان عذابي ونذر): ٤٨٧١.

خنګه تس نس کړل؟ مونږ دقران پاك هر لفظ او معانی دهر هغه سړی دپاره آسان کړی دی چه څوك ددې نه دنصيحت حاصلولو اراده لری. لکه فرمائی چه (فَإِنَّمَا يَسَّرْنَٰهُ بِلِسَانِكَ) الخ يعنی مونږ ستا په ژبه خکه آسان کړې دی چه ته پرهيزګاره خلقو ته زيرې ورکړې او چه کوم خلق جګړې کوی چه هغوئ لره اوويروې. مجاهد رحمه الله فرمائی چه ددې قرات او تلاوت الله جل شانه آسان کړې دې. ابن عباس رضي الله عنه فرمائی که چرې الله جل شانه دې کښې آسانتيا نه وې ايښو دې نو د مخلوق طاقت نه وو نه چه دالله جل شانه کلام ئې وئيلې وې. څه وايم چه دې آسانو کښې يو آسانی هغه ده چه کومه مخکښې تيره شوه چه داقران پاك اوؤ قراتونو کښې نازل شوې دې (١). ددې حديث مبارك ټول طرق او الفاظ مونږ جمع کړی دی. اوس دوباره دې ځائې کښې د جمع کولو ضرورت نشته دې. نو دا قران ډير آسان کړې شوې دې. هر يو طالب علم دا ربانی علم حاصلولې شی چه څوك ئې حاصلوی اودا ډير آسان دی.

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٨﴾

| دروغ اوګڼړو | عاديانو | پس څرنګې وؤ | عذاب زما |

| عاديانو هم (پيغمبران) دروغژن اوګڼړل | نو (اوګوره) چې زما

إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا

او يرول زما | بيشکه اوليږله مونږه | په هغوئ باندې | هوا | تيزه |

عذاب او ويرل څنګه شو؟ | بيشکه مونږ په هغوئ باندې يوه تيزه سيلئ راوليږله | په

فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾ تَنزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ

په ورځ دمنحوستيا مسلسله کښې | چې راايستل به ئې خلق | داسې لکه چې هغوئ |

داسې ورځ چې (دهغوی په حق کښې) هميشه سپيره وه | خلق به ئې راغورزول | لکه چې هغوی د راوتو کهجورو

أَعْجَازُ نَخْلٍ مُّنقَعِرٍ ﴿٢٠﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٢١﴾

تنې وی دکجورو | ايستلې شوی | پس څرنګې وؤ | عذاب زما | او خبردارياني زما |

تنې دی چې (په زمکه) پرتې دی | نو (اوګوره چې) زما عذاب او ويرول څنګه وو؟ |

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٢٢﴾

او آسان کړې دې مونږه | دا قران | دپاره دنصيحت | نو آيا شته څوك نصيحت قبلونکې |

او مونږ قران (دبندګانو) پوهولو دپاره آسان کړې دې | نو آيا څوک نصيحت قبلونکې شته؟

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ﴿٢٣﴾ فَقَالُوا أَبَشَرًا مِّنَّا وَاحِدًا

دروغ اوګڼړلې | ثموديانو | خبردارياني | پس اووئيل هغوئ | آيا سړې | زمونږ نه | يو |

ثموديانو هم پيغمبران دروغژن اوګڼړل | هغوئ اووئيل چې آيا مونږ دځپل ځان په شان د يو انسان

نَّتَّبِعُهُ إِنَّا إِذًا لَّفِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٢٤﴾ أَؤُلْقِيَ

مونږ پيروی اوکړو دهغه | بيشکه بيا خوبه يو مونږه | خامخا په ګمراهئ کښې | او په ليونتوب کښې

تابعداری اوکړو | مونږ به په دغه وخت په ګمراهئ او ليونتوب کښې يو | آيا په مونږ ټولو کښې

---

(١) صحيح بخاری کتاب فضائل القران باب انزل القران علی سبعة احرف: ٤٩٩٢، صحيح مسلم: ٨١٨.

الذِّكْرُ	عَلَيْهِ	مِنْۢ بَيْنِنَا	بَلْ	هُوَ كَذَّابٌ
ايا راوغورزولى شو ذكر	بس په ده باندې	دمنځه زمونږ نه	بلکه دې	غټ دروغژن دې

بس هم په دهٔ وحى نازله شوې ده | نه، بلکه غټ دروغژن دې | ....چې لافې وهي

أَشِرٌ	سَيَعْلَمُوْنَ	غَدًا	مَّنِ الْكَذَّابُ
او تكبر كونكې دې	زر دې چې معلوم به شي هغوئ ته	صباله	چې څوك دې غټ دروغژن

.... | صبا (په قيامت كښې) به ورته معلومه شي|چې څوك غټ درغژن او لافوو

الْأَشِرُ	إِنَّا مُرْسِلُوا	النَّاقَةِ	فِتْنَةً	لَّهُمْ
متكبره	بيشكه مونږه	ليږونكى داوښې يو	په طور دفتنې	دپاره ددوئ

.... | مونږ ددوئ د امتحان دپاره د يوې اوښې ليږونكى يو| ته ددوئ كارونو ته

فَارْتَقِبْهُمْ	وَاصْطَبِرْ	وَنَبِّئْهُمْ	أَنَّ الْمَاءَ	قِسْمَةٌ
پس انتظار كوه دوئ ته	او صبر كوه	او خبر وركړه دوئ ته	چې بيشكه اوبهٔ	تقسيم شوى دى

گوره | او(د دوى په خبرو) صبر كوه |.......اودوئ ته خبرور كړه |چې اوبه ددوئ په مينځ كښې ويشلي

بَيْنَهُمْ	كُلُّ شِرْبٍ	مُّحْتَضَرٌ	فَنَادَوْا
په منځ ددوئ كښې	هروار داوبو ته	حاضر كړې شوى دى خپل واروالا	پس اواز اوكړو هغوئ

شوى دى | نود رار خاوندان دې خپل خپل وار ته حاضريږى | بيا هغوئ خپل

صَاحِبَهُمْ	فَتَعَاطٰى	فَعَقَرَ	فَكَيْفَ كَانَ	عَذَابِىْ
ملگرى خپل ته	پس وئې نيوله	بيا ئې شله كړه (اووې وژله)	پس څرنگې وو	عذاب زما

بدبخت ملگرې اوليږلو | هغه (اوښهٔ) اونيوله | اودهغې پښې ئې زخمى كړې| نو(او گوره چې) زما عذاب

وَنُذُرِ	إِنَّآ أَرْسَلْنَا	عَلَيْهِمْ	صَيْحَةً	وَّاحِدَةً	فَكَانُوْا
او خبردارياني زما	بيشكه اوليږو مونږه	په هغوئ باندې	دتندر آواز	يو	پس شو هغوئ

او ويرول څنگه وو؟| مونږ په هغوئ يوه چغه اووهله |...............نو داسې چوره شول لكه

كَهَشِيْمِ	الْمُحْتَظِرِ	وَلَقَدْ يَسَّرْنَا	الْقُرْاٰنَ	لِلذِّكْرِ
پشان دچقيدلو وښو	دشپول لگونكى	او آسان كړې دې مونږه	دا قرآن	دپاره دنصيحت

دشپول لگونكى (دلاسه) |...............اومونږ قران (دبند گانود) پوهولودپاره آسان كړې دې

فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ

نو ايا شته څوك نصيحت قبلونكې |

نوايا څوک نصيحت قبلونكې شته|

قوله تعالى:- كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِىْ وَنُذُرِ

د قوم عاد سركشى او په هغوئ عذاب:- الله جل شانه خبر وركوى چه قوم هود هم د الله جل شانه رسولان په دروغه گنړلى وو او بالكل د قوم نوح پشان سركشى ئې اوكړه نو په هغوئ سخته يخه هلاكونكې هوا

اولیږلې شوه او هغه ورځ ددوی دپاره سراسرمنحوسه وه. په هغوئ هواګانې اوچلیدې او هغوی نې تباه کړل. دنیاوی او اُخروی عذاب کښې راګیرکړې شو. د هوا یوشغله به راغله اودوی کښې به یو کس خان سره اوچت کړو اوتردې چه زمکې والو نظر نه پناه شو اوبیا به هغه زمکې ته پرمخ راغوزارکړې شواوسر به نې اوچاوذو او هر څه به ټرې بهر راوتل. سر به نې جدا او تنه به نې جدا وه.داسې به معلومیدل چه ګویاد کهجورو ونې دی. ا وګورئی خما عذاب څنګه دې؟ ما خوداقرانپاك آسان کړې دې خو چه څوك ددې نه نصیحت حاصل کړی.

قوله تعالی:- كَذَّبَتْ ثَمُوْدُ بِالنُّذُرِ ۝

قوم ثمودباندې عذاب:- رسول صالح ﷺ په دروغه اوګڼړلو.اودتعجب په طور نې محال اوګڼړلو او وې وئیل چه داسې هم کیدیشی چه مونږ دیوسړی تابعدار جوړ شو؟ آخر ددې دومره فضیلت څه وجه ده؟ بیاددې نه مخکښې لاړل او وې وئیل چه مونږ نه منو چه مونږ ټولو کښې دې صرف دهغه یوالله جل شانه خبرې راشي. بیا ددې نه هم لږ شان د حد نه تیر شو او دالله جل شانه نبی ئې په ښکاره په دروغه اوګڼړلو او هغه ته نې دروغژن اووئیل. نو اوس ورته الله جل شانه په طور د تنبیه وائی چه اوس چه څه غواړئی نو کوئی صبا به معلوم شی چه اصل کښې دروغژن او دروغو کښې حد نه زیات تیریدو والا څوك وو؟ددوی دآزمینښت دپاره مونږ یو اوښه لیږو.نوددې خلقو دطلب دپاره اود طلب موافق د کانړی یو غار نه یو غټه پټه اوښه راوتله. او الله جل شانه خپل نبی ته اوفرمائیل چه ته ګورئی چه ددوی څه انجام دې؟ او ددوی په مصیبتونو باندې صبر اوکړه. او د نیا او آخرت کښې به غلبه هم ستا وی. اوس دوی ته اووایه چه په اوښه باندې یو ورځ ستاسو ده او یو ورځ د اوښې. لکه چه یوبل آیت مبارك کښې دی چه (قَالَ هٰذِهٖ نَاقَةٌ لَّهَا شِرْبٌ وَّلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَّعْلُوْمٍ ۝) دا ددوی کس وو ،هغه راغلو او دا ئې اونیوله اوزخمی نې کړه. بیا خوما ددوی د تکذیب او کفر ښه بدله واخسته. او لکه څنګه چه یو پټی کښې اوچې پاڼړې غیبې شی،دوی هم مونږ داسې تباه کړل. اوچ خشاك لکه څنګه چه خُنګل کښې الوزی نوداشان مونږ دوی تباه کړل. یادا مطلب دې چه عربو کښې دستور وو چه اوښان به ئې اوچ ازغن پټی کښې اینودو. او کله چه دا پټې ویران کړې شی نوداسې دوی وو لکه څنګه چه ددې پټې حالت وو چه یو هم بچ نشو لکه څنګه چه ښاوره دیوال نه رژیږی. داشان دوی هم ذرې ذرې شو. دا ټول اقوال مفسرینو ددې جملې په تفسیر کښې وئیلی دی خو اول قوی دې،والله اعلم.

بِالنُّذُرِ ۝٣٣	قَوْمُ لُوْطٍ	كَذَّبَتْ
خبرداریانې زمونږه	قوم دلوط	دروغ اوګڼړلې
دلوط ﷺ قوم هم پیغمبران دروغژن ګڼړلي وو		

إِنَّا أَرْسَلْنَا	عَلَيْهِمْ	حَاصِبًا	إِلَّا	آلَ لُوْطٍ ط
بیشکه اولیږله مونږه	په هغوئ باندې	هوا کانړي ورونکې	سوا	دکوروالو دلوط عليه السلام نه
نو په هغوی باندې مونږ دکانړو نه ډکه سیلۍ اوچلوله	خو دلوط ﷺ په کورو الا نه			

نَجَّيْنٰهُمْ	بِسَحَرٍ ۝٣٤ لا	نِّعْمَةً	مِّنْ عِنْدِنَا ط	كَذٰلِكَ
مونږه بچ کړل هغوئ	دشپې په آخری حصه کښې	په فضل سره	دطرفه زمونږ نه	دارنګې
هغوئ مو صبا وختی بچ کړل	..............دا زمونږ فضل وو	څوک چې (زمونږ)		

نَجْزِیْ | مَنْ | شَكَرَ۝ | وَلَقَدْ اَنْذَرَهُمْ

بدله ورکوو مونږه | هغه چاته | چې شکر ئې اوویستلو | او خبردارکړی وو لوط هغوئ لره |

شکر کوی | مونږ ورته هم دغسې بدله ورکوو | او (پیغمبر) دغه خلق زمونږ د نیولو (عذاب) نه

بَطْشَتَنَا | فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ۝ | وَلَقَدْ | رَاوَدُوْهُ

دنیولو زمونږ نه | پس هغوئ شکمنې اوګنړلې | دیرونې خبرې | او هغوئ طلب کړې وو دلوط نه |

ویرولی وو | هغوئ په دغه تعلیم کښې جګړې شروع کړې | اودلوط ﷺ نه ئې د هغه د میلمنو په

عَنْ ضَيْفِهٖ | فَطَمَسْنَآ | اَعْيُنَهُمْ | فَذُوْقُوْا | عَذَابِیْ

په باره دمیلمنو دهغه کښې | پس ړندې کړې مونږه | سترګې دهغوئ | پس اوڅکئ مزه | دعذاب زما

غلط نیت مطالبه اوکړه | نو مونږ یې سترګې په ړندې کړې | نو اوس زما عذاب او زما د

وَنُذُرِ۝ | وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ | بُكْرَةً | عَذَابٌ مُّسْتَقِرٌّ۝

او دیرونې زما | او بیشکه راغې هغوئ ته | وختی سحر | عذاب قرار نیونکې (همیشه)

ویرولو مزه اوڅکئ | اوسحر وختی به هغوئ باندې همیشه عذاب راغلو

فَذُوْقُوْا | عَذَابِیْ وَنُذُرِ۝ | وَلَقَدْ يَسَّرْنَا | الْقُرْاٰنَ | لِلذِّكْرِ

پس اوڅکئ مزه | دعذاب زما او دیرونې زما | او آسان کړې دې مونږه | دا قرآن | دپاره دنصیحت

نو (واخلئ) زما دعذاب او دویرولو مزه اوڅکئ | اومونږ قران (دبند ګانود) پوهولو دپاره اسان کړې دې

فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ۝

پس نو آیا شته څوك نصیحت قبلونکې |

نو څوک نصیحت قبلونکې شته؟ |

قوله تعالی:- كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوْطٍۭ بِالنُّذُرِ۝

قوم لوط باندې عذاب:- د لوطیانو واقعه بیانیږی چه هغوئ څنګه خپل رسول په دروغه اوګنړلو او د هغه مخالفت ئې اوکړو او څه څه مکروفریب ئې اوکړو او ددوی نه مخکښې چا نه وو کړی یعنی اغلام بازی، په دې وجه دهغوئ د هلاکت صورت هم داسې عجیبه اوشو. دالله رب العزت حکم سره جبرئیل د هغوئ کلی آسمان ته اوچت کړو او پړمخ ئې راوغوزار کړو او په هغوئ باندې ئې دآسمان نه د هغوئ نوم کانړی اوورول. خو چه کومو خلقو لوط ﷺ منلو هغوئ ئې دسحر په وخت کښې یعنی آخری ګړئ کښې بچ کړل. هغوئ ته حکم اوشو چه تاسو ددې کلی نه اوزنی. لوط ﷺ باندې ددوی قوم کښې هیڅا ایمان نه وو راوړې تر دې چه دلوط ﷺ ښځه هم کافره وه. قوم کښې یو سړی ته هم ایمان نصیب نه شو. نو دالله جل شانه عذاب نه هم بچ نشو. ددوی بی بی هم قوم سره سره هلاکه شوه او صرف دوی او ددوی لونړه ددې نحوست نه بچ شو. الله ﷻ داسې سختو کښې د شاکرانو په کار راځی. او دوی نه د شکر بدله ورکوی.

دعذاب راتلو نه مخکښې لوط ﷺ دوی خبر کړی وو خو دوی پرې غور اونه کړولو بلکه شك او جنګ ئې اوکړو. اوددوی میلمنوسره ئې بدتمیزی کوله. جبرئیل ﷺ، اسرافیل ﷺ اومیکائیل ﷺ وغیره فرښتې

د انسان شکل کښې دنوح ؑ کور کښې میلمانه وو ډیر ښکلی صورت کښې، ښکلې څهرې، ښکلی ښکلی شکلونه، او ځوانۍ عمر کښې. دوی د شپې په وخت کښې د لوط ؑ کور کښې راکوزې شوې. د دوی بی بی چه کافره وه قوم ته اطلاع ورکړه چه نن د لوط ؑ میلمانه راغلی دی. ددې خلقو خو داعام بد عادت وو، په منډه راغلل اودلوط ؑ کور نه چاپیره شو. لوط ؑ دروازې بندې کړې، هغوئ ترکیبونه کول چه څه رنګه میلمنو ته اورسو. کله چه دا کیدل نو دا د ماښام وخت وو. لوط ؑ هغوئ پوهول چه دا خما لونړه ستاسو دپاره موجود دی، تاسو دا بدفعلی پریږدئی او حلال ځیزونو نه فائده پورته کړئی خو دهغه سرکشو جواب دا وو چه تاسو ته معلوم دی چه مونږ ښځې نه خوښوو. خمونږ چه کومه اراده ده هغه تاسو ته معلوم ده، تاسو خپل میلمانه مونږ ته حواله کړئی. هرکله چه دې بحث مباحثه کښې وخت تیر شو او هغه خلقو مقابلې ته تیار شو نو لوط ؑ ډیر پریشانه شو نو بیا جبرئیل ؑ بهر اووتلو او خپل وزر ئې دهغوئ په سترګو راښکلو او ټول ړانده شو. اوس خو لوط ؑ ته ئې بدرد وئیل او دیوالونو پورې ولاړ وو دسحر رعده ئې ورکړه او واپس شو. خو دسحر په وخت کښې دوی باندې عذاب نازل شو. او ددې نه تښتیدې نه شو. او نه ئې ددې نه ځان بچ کړې شو. د عذاب د مزې او ویرې طرفته دهیان نه ورکولو وبال په هغوئ را غلو. دا قران خو ډیر زیات اسان دې چه څوک ترې غواړې نو نصیحت ترې حاصلولې شی. څوک شته دې چه ددې نه نصیحت حاصل کړی؟

وَلَقَدْ جَآءَ اٰلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ﴿٤١﴾

| او بیشکه راغلې وې | ال دفرعون ته | خبرداریانې |

| اود فرعون قوم ته د ویرې ډیر ځیزونه راغلی وو |

كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا كُلِّهَا فَاَخَذْنٰهُمْ اَخْذَ عَزِيْزٍ

دروغ اوګڼرلې هغوئ | نښې زمونږه | ټولې | پس رااونیول مونږه هغوئ | نیشان دنیولو | دغالب

هغوئ زمونږ ټولې نښې دروغ اوګڼرلې | نومونږ هغوئ د یو مضبوط اود قدرت د خاوند د رانیولو

مُّقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾ اَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِّنْ اُولٰٓئِكُمْ اَمْ لَكُمْ

قدرت والا | آیا کافران ستاسو (اے قریشو) | غوره دی | دهغه کافرانونه | یا ستاسو دپاره

پشان اونیول|نو ایا ستا سود زمانې کافران د هغوئ نه غوره دی | اوکه ستاسو دپاره

بَرَآءَةٌ فِى الزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ اَمْ يَقُوْلُوْنَ نَحْنُ جَمِيْعٌ مُّنْتَصِرٌ ﴿٤٤﴾

خلاصې دې | په کتابونو کښې | یا وائی دوئ | چې مونږه ډله یو | بدل اغستونکې

په کتابونو کښې څه معافی لیکلې شوې ده | اوکه دوئ داخیال کوی چې مونږه غالبه ډله یو

سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّوْنَ الدُّبُرَ ﴿٤٥﴾ بَلِ السَّاعَةُ

زر دې چې شکست به ورکړې شی | ډلې ته | اواوبه ګرزوی دوئ | شاګانې | بلکه قیامت |

داټولې ډلې به زر بیلات اوکړی | او په شا اړخ به اوتښتی|خو ددوئ په حق کښې اصلی وعده

مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ اَدْهٰى وَاَمَرُّ ﴿٤٦﴾

ځائې دوعدې ددوئ دې | او قیامت | ډیر سخت دې | او ډیر تریخ دې |

د قیامت ده | اوقیامت ډیر سخت او تریخ ځیزدې |

قوله تعالى:- وَلَقَدْ جَآءَ اٰلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ۝

قوم فرعون باندې عذاب:- دفرعون اودده دقوم واقعه بيانيږي چه هغوئ ته دالله جل شانه رسول موسى ﷺ اوهارون ﷺ بشارت او ويروه راوړې وه. دوى ته ني دالله جل شانه د طرفنه لوئي لوئي معجزې او نښې اوخودلې چه دهغوئ په نبوت باندې ښه پوره دليل وو خو دا فرعون هغه ټولې اونه منلې چه په دې وجه په دوى باندې عذاب راغلو اوبالكل ختم شو. بيا فرمائي چه اې د قريشو مشركانو! اوس اووائې تاسو ددوى نه بهتر يئ؟ هركله چه هغوئ زيات غټ جماعت او زيات قوت والا وو او خوئې عذاب نه بچ نشو نو تاسو لا څه څيز يئ؟ آيا تاسو داګنړئ چه تاسو لره الهامي كتابونو كښې څه نجات ليكلې شوې دې؟ چه دهغوئ په كفر هغوئ ته عذاب وركړې شو او تاسو كفر كوئي اوتاسو ته به هيڅ نه وي؟ بيا فرمائي چه آيا ددوى خيال دې چه مونږ يو جماعت ديو جماعت خپلو كښې د بويل سره مدد كوؤ او مونږ ته څوك بد نشي وئيلې او خمونږ د كثرت په وجه مونږته به هيڅ بدى نه رسي؟ كه ددوى دا خيال وي نو ددوى دا يقين ماتيدل پكار دى، ددوى جماعت به ختم كړې شي، دوى ته به تكليف وركړې شي او دوى به په شا اوتښتي.

قوله تعالى:- سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّوْنَ الدُّبُرَ ۝

كافران به شكست اوخوري:- صحيح بخارى كښې دى چه دبدر په ورځ خپله ډيره كښې حضور نبى كريم ﷺ خپله دعا كښې فرمائيل چه أې الله جل شانه! څه تاته ستا وعده يادوم، اې الله جل شانه كه ستا غوښتنه داده چه نن ورځې نه پس ستا عبادت او وحدانيت سره زمكه ډكه نه شي، نودومره وينا وه چه ابوبكرصديق ﷺ د حضور نبى كريم ﷺ لاسونه اونيول او وې فرمائيل چه يارسول الله ﷺ! بس كړئ تاسو ډيره التجا اوكړه. نو بيا حضور نبى كريم ﷺ د خپلې خيمې نه واپس راغلواو د حضور نبى كريم ﷺ په ژبه مباركه باندې دا دواړه آيتونه وو چه (سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ) الخ.(١) عمر فاروق ﷺ فرمائي چه ددې آيت مبارك دنازليدو په وخت كښې ما سوچ كولو چه ددې نه مراد كوم يو جماعت دې؟ هر كله چه دبدر په ورځ ما حضور نبى كريم ﷺ اوليدو چه زره ئې اغوستې وه او دخپلې خيمې نه بهر راووتل اودا آيت مبارك ئې لوستلو نو په هغه ورځ څما پوهه كښې ددې آيت مبارك تفسير راغلو. بخارى شريف كښې دى چه عائشه ﷺ فرمائي چه څما عمر ډير كم وو او خپلو ملګرو سره به مې لوبې كولې نو په هغه وخت كښې دا آيت مبارك (بَلِ السَّاعَةُ) الخ نازل شو (٢). دا روايت مبارك بخارى شريف كښې دفضائل القران په موقع باندې ښه طويل ذكر دې. مسلم شريف كښې دا حديث مبارك نشته دې (٣).

إِنَّ الْمُجْرِمِيْنَ

بيشكه دا مجرمان خلق

دامجرمان په غټه ګمراهۍ

فِيْ ضَلٰلٍ	وَّسُعُرٍ ۝	يَوْمَ	يُسْحَبُوْنَ
په ګمراهۍ كښې دى	او په بې عقلۍ كښې دى	په كومه ورځ	چې به راښكلې كيږى دوئ

او په لويه بې عقلۍ كښې پراته دى | په كومه ورځ چې به په اور كښې راښكي شى

(١) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة اقتربت الساعة باب قوله (بل الساعة موعدهم والساعة ادهى وامر): ٤٨٧٧.

(٢) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة اقتربت الساعة باب قوله (بل الساعة موعدهم والساعة ادهى وامر): ٤٨٧٦.

(٣) صحيح بخارى كتاب فضائل القران باب تاليف القران : ٤٩٩٣.

فِي النَّارِ عَلٰى وُجُوْهِهِمْ ؕ ذُوْقُوْا مَسَّ سَقَرَ ﴿۴۸﴾ اِنَّا

به وور کښې | په مخونو ددوئ باندې | اوڅکئ مزه | ددرسیدو | ددوزخ دوور | بیشکه مونږه

(نوورته به اووئیلې شي) چې (اوس) ددوزخ داور مزه اوڅکئ |..................مونږ هر یو

كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنٰهُ بِقَدَرٍ ﴿۴۹﴾ وَمَآ اَمْرُنَآ اِلَّا وَاحِدَةٌ

هر څیز | پیدا کړو مونږه هغه | په اندازه سره | او نه دې حکم زمونږه | مګر حکم یو

څیز په یو خاص انداز پیدا کړې دې |.................او زمونږ (دقیامت) حکم راتلل بس

كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ ﴿۵۰﴾ وَلَقَدْ اَهْلَكْنَآ اَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ

لکه رپول | دسترګو | او هلاك کړل مونږه | (قومونه) مشابه ستاسو | آیا شته څوك |

لکه د سترګو رپ دې | او مونږ ستاسو په شان څومره هلاک کړی دی | نو آیا څوک عبرت اخستونکې

مِنْ مُّدَّكِرٍ ﴿۵۱﴾ وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوْهُ فِي الزُّبُرِ ﴿۵۲﴾

نصیحت قبلونکې | او هر څیز | چې کړې وی دوئ هغه | په کتابونو کښې درج دې |

شته؟|..................اوهرڅه چې دوئ اوکړل | هغه په کتابونو کښې لیکلی دی

وَكُلُّ صَغِيْرٍ وَّكَبِيْرٍ مُّسْتَطَرٌ ﴿۵۳﴾ اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ

اوهروړوکې عمل | او لوئ عمل | لیکلې شوې پروت دې | بیشکه پرهیزګاران خلق به |

اوهرد وړد اوغټه خبره په کښې لیک ده|..................بیشکه پرهیزګاران به

فِيْ جَنّٰتٍ وَّنَهَرٍ ﴿۵۴﴾ لا فِيْ مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيْكٍ

په باغونو او نهرونو کښې وی | په ځائې | رښتینی کښې به وی | په خوا دبادشاه

په باغونو کښې د ننه اود نهرونو په غاړه اوسیږی | په یو اوچت ځائې کښې د هغې بادشاه سره

مُّقْتَدِرٍ ﴿۵۵﴾

دلویو قدرتونو والا کښې (به وی) |

چې د قدرتونو خاوند دې

قوله تعالی:- اِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنٰهُ بِقَدَرٍ ﴿۴۹﴾

الله جل شانه تقدیر جوړ کړو:- بدکاره خلق ګمراه شوی دی او د حق لارې نه بې لارې شوی دی او شکونو او پریشانو کښې اخته دی. دا بدکاره خلق کفار وی او که نور فرقو والا ګناهګار وی، ددوی دا فعل به دوی پرمخ جهنم ته اورسوی. او لکه څنګه چه دلته غافل دی هلته به هم دوی بې خبره وی چه چرته به بوتلې شی. په هغه کښې به دوی ته غصه کښې اووئیلې شی چه اوس د دوزخ د اوور مزه اوڅکئ. مونږ هر یو څیز اندازې سره پیداکړې دې لکه څنګه چه یوبل آیت مبارك کښې دی چه هر څیز مونږ پیداکړو او بیا مو ددې مقدر مقرر کړو. بل ځائې کښې دی چه د خپل لوئې رب پاکی بیان کړه چه هغه ذات پیدا کړنې او درست ئې کړې او اندازه ئې کړې او لار ئې درته اوخودله. یعنی تقدیر ئې مقرر کړو بیا ئې دې طرفته رهنمائی اوکړه. آئمه اهل سنت ددې نه استدلال کړې دې چه الله جل شانه د خپل مخلوق تقدیر ددوی دپیدائش نه مخکښې مقرر کړې دې. اوهرڅیز دخپل ظهورنه مخکښې الله ﷻ سره لیکلې

شوي دي. قدریه فرقه ددې نه منکره ده. دا خلق د صحابه کرامو رضي الله عنهم اخره زمانه کښې راوتلي وو. اهل سنت ددوی دمسلك خلاف داقسمه آیتونه پیش کوی او ددې مضمون آیتونه هم. ددې مسئلې مفصل بحث مونږ بخاري شریف کښې کتاب الایمان شرح کښې لیکلې دې. دلته صرف هغه احادیث لیکو چه کوم د مضمون آیت متعلق دی. ابوهریره رضي الله عنه فرمائي چه د قریشو مشرکانو رسول الله ﷺ نه د تقدیر دباره کښې بحث اوکړو نو په دې باندې دا آیتونه نازل شو[1] (مسند احمدومسلم وغیره) په روایت د عمرو بن شعیب عن ابیه عن جده مروی دی چه دا آیتونه دمنکرین تقدیر تردید کښې نازل شوی دی جل شانه بزار).

دابن ابی حاتم روایت کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ ددې آیت مبارك تلاوت کولو نه پس اوفرمائیل چه دا څما دامت هغه خلقو باره کښې نازل شوې دې چه آخری زمانه کښې به پیداکیږی او تقدیر به نه منی. عطاء ابن ابی رباح رحمه الله فرمائي چه څه ابن عباس رضي الله عنه ته ورغلم او دوی په هغه وخت کښې زمزم نه اوبه راویستلې. ددوی جامې لمدې شوې وی ما ترې تپوس اوکړو چه د تقدیر باره کښې کلام شوې دې، خلق دې مسئله کښې موافق او مخالف دی. دوی اوفرمائیل چه آیا خلقو داسې کړی دی؟ مااوونیل چه آو داسې شوی دی. نو دوی اوفرمائیل چه ﴿ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ۝ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ۝﴾ یاد ساتئ دا خلق ددې امت بدترین خلق دی. ددوی د بیمارانو تپوس مه کوئی او ددوی په مړو باندې جنازه مه کوئی. که دوی ماته څوك ملاؤ شی نو څه په ګوتو ددوی نه سترګې اوباسم. یوروایت کښې دی چه دابن عباس رضي الله عنه مخکښې ذکر اوشو چه یو سړې راغلې دې چه د تقدیر نه منکر دې. دوی اوفرمائیل چه ما هغه ته ورولئی. خلقو اوونیل چه تاسو خو نابینا یئ؛ تاسو به هغه سره څه اوکړئی؟ دوی اوفرمائیل چه په الله جل شانه قسم که هغه ماته ملاؤ شی نو څه به په هغه پوزه ماته کړم. او که د هغه مرغټ څما لاس کښې راشی نو څه به ئې خپه کړم. ما حضور نبی کریم ﷺ نه آوریدلی دی چه حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ګویا څه وینم چه دبنوفهر ښځې د بنو خزرج نه ګیرچاپیره تاویږی، د دوی بدنونه حرکت کوی، دا مشرکانې ښځې دی. ددې امت ړومبې شرك دادې. دهغه رب قسم چه د هغه قبضه کښې څما روح دې چه ددوی ناپوهی به تر دې زیاتیږی چه الله جل شانه لره به دښه مقدر هم نشی منلې. لکه څنګه چه دبدئی مقدر کولو والا نه شی منلې. (مسنداحمد) ([2]).

دتقدیر انکار او دې مسئله کښې بحث کول:- دعبدالله بن عمر رضي الله عنه یو دوست شامی وو. اوهغه به دده سره خط و کتابت کیدو. عبدالله ابن عمر رضي الله عنه چرته آوریدلی وو چه هغه دتقدیر باره کښې څه غلطه وینا کوی دوی ورته زر خط اولیکلوچه ما آوریدلی دی چه ته د تقدیر باره څه کلام کوې که دا رښتیا وی نو بس څما نه نور د خط و کتاب امید مه ساته. نن ئې بند اوګڼړه. ما حضور نبی کریم ﷺ نه آوریدلی دی چه څما امت کښې به تقدیر په دروغه ګڼړلو والا خلق وی. ([3]) (ابوداود) حضور نبی کریم ﷺ فرمائي چه هر امت کښې مجوس وی او څما د امت مجوس د تقدیر منکر دی. که دوی بیمار شی نو تاسو ددوی تپوس مه کوئی او که دوی مړه شی نو تاسو ددوی جنازې مه کوئی ([4]) (مسند احمد). دې امت کښې به مسخ وی یعنی دخلقو صورتونه به بدلیږی، یاد ساتئ دابه په هغوئی کښې وی چه څوك تقدیر نه منی او زندیقیت کوی ([5]) (ترمذی وغیره).

---

[1] صحیح مسلم کتاب القدر باب کل شئ بقدر : ۲۶۵۶، ترمذی : ۲۱۵۷، ابن ماجه: ۱۰۸۳، احمد: ۲/ ٤٤٤.

[2] احمد : ۱/ ۳۳۰،

[3] ابوداود کتاب السنة باب من دعا الی السنة : ٤٦۱۳، وسنده حسن.

[4] احمد: ۲/ ۸٦، / ۵۵۸٤،.

[5] ترمذی : کتاب القدر باب ماجاء فی المکذبین بالقدر من الوعید : ۲۱۵۳، ابن ماجه: ٤۰٦۱، وسنده حسن احمد: ۲/ ۱۰۸.

حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه هر څیز مقرري اندازې سره دې او تردې چه عقل او نادانی هم.[۱] (مسلم) صحیح حدیث مبارك کښې دی چه دالله ﷻ نه مدد اوغواړئ او عاجزه اوبې وقوف مه جوړیږئ، بیا که څه نقصان دراورسی نو وائې چه دا دالله جل شانه د طرفنه مقرر شوې وو او چه څه الله ﷻ غوښتلې وو، بیا داسې مه وائې که داسې مو کړې وې نوداسې به شوی وو. ځکه چه داسې وینا سره د شیطانی عمل دروازه بیرته کیږی.[۲]

حضور نبی کریم ﷺ ابن عباس رضی الله عنه ته اوفرمائیل چه پوهه شه که ټول امت جمع شی اوتاته څه فائده رسول غواړی، څه چه الله جل شانه ستا قسمت کښې نه دی لیکلی وی هغه تاته نشی رسیدلې. اوکه ټول اتفاق اوکړی او تاته څه نقصان رسول غواړی او ستا تقدیر کښې هغه نه وی نو نه شی رسولې. قلمونه اوچ شو او دفترونه بند شو[۳] ولید بن عباده رضی الله عنه د خپل پلار عباده بن صامت بیمارئی کښې چه کله د هغه حالت بالکل غیر وو، عرض ئې اوکړو چه اباجی مونږ ته څه وصیت اوکړئ. دوی اوفرمائیل چه ما کینوئی، هرکله چه خلقو کینولو نو دوی اوفرمائیل چه ائې ځما خوږو بچو! دایمان مزه تاسو ته نشی حاصلیدې اود الله جل شانه متعلق چه تاسوته کوم علم دې دهغې ویخ ته نشې رسیدلئ تر کومې چه ستا ایمان د تقدیر په نیکئ اوبدئی نه وی. ما عرض اوکړو چه اباجی ! څه ځنګه معلومولې شم چه ځما ایمان په خیر اوشر باندې دې؟ وې فرمائیل چه تاته دایقین وی چه څه تاته ملاؤ نشو هغه تاته هډو ملاویدو والا نه وو، او چه څه تاته اورسیدل هغه ختمیدو والا نه وو. ځما خویه واوره! ما درسول الله ﷺ نه آوریدلی دی چه الله جل شانه ټولو نه مخکښې قلم پیداکړو او بیا ئې هغه ته اوفرمائیل چه اولیکه ! نوهغه وخت نه شروع شو او تر قیامته پورې چه څه کیدو والا وو هغه هر څه ئې اولیکل. اې ځویه که ته د وفات په وخت کښې په دې عقیده نه وې نو ته به جهنم ته داخلیږې. دا حدیث مبارك ترمذی شریف کښې دې. او امام ترمذی رحمه الله فرمائی چه دا حسن صحیح غریب دې[۴]. حضور نبی کریم ﷺ فرمائی چه تاسو کښې یو سړې تر هغه وخت پورې ایماندار نه شی کیدې تر کومې چه دهغه ایمان په څلورو خبرو نه وی، اول ددې خبرې شهادت ورکړی چه معبود برحق صرف الله جل شانه دې اوخه د الله جل شانه رسول یم او دمرګ نه پس په ژوندایمان اولری او دتقدیر نیکی او بدی من جانب الله اومنی،[۵] (ترمذی وغیره).

صحیح مسلم کښې دی چه الله جل شانه د زمکې او آسمان د پیدائش نه پنځوس زره کاله مخکښې د مخلوقاتو تقدیر اولیکلو هرکله دهغه ذات عرش په اوبو باندې وو[۶] امام ترمذی رحمه الله دې ته حسن غریب وائی. بیا الله جل شانه د خپلې خوښې او داحکامو د ښه پورا کیدو بیان فرمائی چه ځنګه ما مقدر کړې دی هم هغه کیږی. همداشان چه یو کار څه اراده اوکړم نو صرف یو ځل وینا سره هغه کیږی ددوباره تاکید او حکم ضرورت نه وی. دسترګو رپ کښې هغه کیږی ځما د خوښې مطابق. دعربو شاعر څه ښه وئیلی دی چه :

اذاما اراد الله امرا فانما يقول له كن قوله فيكون

(ترجمه) الله جل شانه چه کله دیو کار اراده اوکړی نوصرف فرمائی چه شه نو هغه اوشی.

---

[۱] صحیح مسلم کتاب القدر باب کل شی بقدر : ۲٦٥٥.
[۲] صحیح مسلم کتاب القدر باب الایمان بالقدر : والادغان له: ۲٦٦٤،
[۳] ترمذی صفة القیامة حدیث حنظلة: ۲٥١٦ وسنده حسن .
[۴] ترمذی کتاب القدر باب اعظام امر الایمان بالقدر : ۲١٥٥، وهو صحیح احمد: ٣١٧/٥.
[۵] ترمذی کتاب القدر باب ماجاء ان الایمان بالقدر خیره وشره: ٢١٤٥، ابن ماجه: ٨١،
[۶] صحیح مسلم کتاب القدر باب حجاج آدم وموسی علیهما السلام : ٢٦٥٣، ترمذی : ٢١٥٦، احمد: ١٦٩/٢، ابن حبان: ٦١٣٨.

مونږ ستاسو په شان ستاسو نه مخکښې دهغوئ دسرکشئ په وجه فنا کړل. بيا تاسو ولې ددې نه عبرت نه اخلئ؟ دهغوئ عذاب او واقعاتو کښې آيا ستاسو دپاره څه نصيحت نشته دې؟ لکه فرمائي چه ﴿وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِم مِّن قَبْلُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُّرِيبٍ﴾ يعنې ددوی او ددوی د غوښتنې مينځ کښې پرده اچولې شوې ده لکه چه څنګه ددوی نه مخکښې خلقو سره شوی وو چه هغوئ اوکړل هغه ددوی اعمال نامه کښې موجود دی چه دالله ﷻ د امين فرښتو لاس کښې دی.د دوی هر يووړوکې اولوئې عمل محفوظ دې او ليکلې شوې دې. يو هم داسې نه دې چه پاتې شوې وی. حضور نبی کريم ﷺ فرمائي چه واړه ګناهونه هم سپک مه ګڼړئ ددې به دالله جل شانه د طرفنه مطالبه کيږی. (١)(نسائي و ابن ماجه وغيره).

قوله تعالی:- وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُّسْتَطَرٌ

هيڅ يو ګناه وړ ته مه ګڼړئ:- سليمان بن مغيره ؓ فرمائي چه يو ځل ځمانه څه ګناه اوشوه او ما دا حقيره اوګڼړله،دشپې خوب کښې ګورم چه يو راتلونکئ ماته وائي چه ائې سليمانه :

لاتحقرن من الذنوب صغيرا :-:-:- ان الصغير غدا يعود كبيرا

ان الصغير ولو تقادم عهده :-:-:- عند الله مسطر تسطيرا

فازجر هواك عند البطالة لاتكن صعب القياد وشمرن تشميرا

ان المحب اذا احب الهه :-:-:- طار الفوءاد والهم التفكيرا

فاسأل هدايتك الاله بنية :-:-:- فكفى بربك هاديا ونصيرا

ترجمه : ګناه لره حقيره او ناچيزه مه ګڼړئ،دا صغير به صباله کبيره شي. اګر چه ګناهونه واړه واړه وی او ددې کولو کښې وخت تير شوې وی،الله ﷻسره هغه صفا صفا ليکلې شوی موجود دی. دبدنې نه خپل نفس لره بچ ساتئ اوداسې نه چه مشکل سره نيکئ طرفته راشئ بلکه خپله لمن اوچته کړئ او نيکئ طرفته په منډه شئ،هرکله چه يو سړې د زړه نه الله جل شانه سره محبت کوی نو دهغه زړه الوزی اوهغه دالله جل شانه د طرفنه غوراو فکر او الهام کيږی. خپل رب نه هدايت غواړه اونرمی او ملامت کړئ. هدايت او نصرت کولو والا رب به تالره کافي شی،بيا ارشاد دې چه د نيکو خلقو حالت به ددې بدکارو خلقو خلاف وی،هغوئ ضلالت او تکليف کښې وو او پرمخ به جهنم ته داخلولې شی او په دوئ به الله جل شانه ډير غصه وی. خودنيکان خلق به جنتونو کښې وی اود روانو صفا چينو مالکان به وی. اوعزت اوکرامت او رضوان او فضيلت او جود احسان او فضل او منان او نعمت او رحمت،آسائش او راحت او مکان کښې به خوشحاله وی. اودوی ته به د الله جل شانه قرب حاصل وی. او هغه ذات د ټولو څيزونو مالك دې. د ټولو اندازو لره مقررولو والا او په هر څيزقدرت لرونکئ ذات دې. هغه ذات به ددې نيکانو خلقو يو يو خواهش پورا کړی. يويو آرزو به ئې پوراکړی. مسنداحمد کښې دی چه حضور نبی کريم ﷺ عدل و انصاف کولو والا نيکان خلق به الله جل شانه سره د نور په منبرونورحمان ذات سره ښی طرفته وی. دالله جل شانه دواړه لاسونه ښی دی. دا عادلان خلق هغه دی چه دې خلقو به احکامو کښې او خپل اهل وعيال کښې او چه کوم څيزدوی سره وو هغې کښې به ئې د الهامی فرمان خلاف نه کولو بلکه عدل وانصاف نه به ئې کار اخستلو. دا حديث مبارك صحيح مسلم او نسائي کښې هم دې. الحمد لله دالله جل شانه توفيق سره د سورة اقتربت تفسير ختم شو،الله تعالی دې مونږ ته نيك توفيق راکړی او دبدو نه مو دې اوساتی (٢).

---

(١)ابن ماجه كتاب الزهد باب ذكر الذنوب: ٤٢٤٣، وهوصحيح احمد: ٦/ ٧٠.
(٢) ددې تخريج سورة الحجرات کښې آيت نمبر ١٥ لاندې تير شوې دې .

دسورة رحمن تفسير

تعارف دسورت :زر رحمه الله نه روايت دې چه يو سړي اوونيل چه قران پاك كښې لفظ(مِّنْ مَّآءٍ غَيْرِ اٰسِنٍ) دې چه دا (اٰسِنٍ) لفظ دې يا (ياسِنٍ) نو دوی اوفرمائيل چه ګويا ته ټول قران پاك باندې پوهه شولې؟ هغه اوونيل چه څه د مفصل ټول سورتونه يو ركعت كښې وايم. نو دوی اوفرمائيل لكه څنګه چه اشعار زر زر وئيلې شي دغه شان به ته هم قران پاك زر زر وائې. افسوس،ما ته ښه محفوظ دي چه دمفصل ابتدائي كوم كوم دوه برابر والا سورتونه به حضور نبی كريم ﷺ يو ځائې كول.د ابن مسعود رضي الله عنه روايت كښې دمفصلو ټولو سورتونو كښې ړومبې سورة سورة الرحمان دې (١).

جابر رضي الله عنه فرمائي چه يو ورځ حضور نبی كريم ﷺ د صحابه كرام رضي الله عنهم مجمعې ته تشريف راوړو اود سورة رحمان اول نه ئې تر آخره پورې تلاوت كړو. صحابه كرامو رضي الله عنهم چپ چاپ آوريدلو. حضور نبی كريم ﷺ اوفرمائيل چه ستاسو نه خو جناتو نه هم ښه جواب وركولو. ماچه كله د هغوئ مخكښې ددې سورة تلاوت اوكړو نو كله چه(فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ)مې اولوستو نو وئيل ئې چه (لابشيء من نعمك ربنا نكذب فلك الحمد) يعنی ائې پروردګاره مونږ به ستاسو نعمتونو كښې دكوم كوم نعمت ناشكري كوو. هم ستاد پاره ټول تعريفونه او صفتونه دی(٢)(ترمذی) دا حديث مبارك غريب دې او همدا روايت ابن جرير كښې هم دې. هغې كښې دی چه يا خو حضور نبی كريم ﷺ دا سورة اولوستو يادحضور نبی كريم ﷺ مخكښې ددې تلاوت اوشو.نوبه هغه حضور نبی كريم ﷺ دصحابه كرام رضي الله عنهم په خاموشئ دا اوفرمائيل اودجواب الفاظ دی چه (لابشيء من نعم ربنا نكذب) (٣)

ایاتونه	سورة الرحمٰن مكية وهي ثمان وسبعون اٰية وثلاث ركوعات	ركوع ګاني
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
(۷۸)	شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكې دې	(٣)
	اَلرَّحْمٰنُ ﴿١﴾ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ﴿٢﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ ﴿٣﴾ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ﴿٤﴾	
	رحمن | ښودلې دا قران | هغه پيدا كړو انسان | وې ښودو هغه ته | بيان (دخبرو كولو)	
	الله ډير مهربان دې|چې دقران تعليم ئې وركړې دې |هم هغه انسان پيدا كړې دې|هغه ته ئې خبرې خودلې دی	
	اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ﴿٥﴾ وَّالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدٰنِ ﴿٦﴾	
	نمر | او سپوږمئ | په حساب سره دی | او ستوری | او ونې | سجدې كوی (الله ته) |	
	نمر او سپوږمئ هم د حساب پابند دی |..........اوبوټی او ونې هم هغه ته سجدې كوی	
	وَالسَّمَآءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيْزَانَ ﴿٧﴾ اَلَّا تَطْغَوْا	
	او آسمان | پورته كړو الله هغه لره | او كيښودو ئې ميزان | چې اونۀ كړئ تاسو زياتې |	
	اوآسمان هغه پورته كړې دې | او تله (دانصاف ئې) مقرر كړې ده | چې تاسو تول	

(١)احمد: ٤١٢/١. وسنده حسن .
(٢)ترمذی كتاب تفسير القران باب سورة الرحمان : ٣٢٩١، وهو حديث حسن ، حاكم: ٤٧٤/٢.
(٣) الطبری : ٣/٢٣.

فِي الْمِيزَانِ ﴿٨﴾ وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ ﴿٩﴾

په ميزان کښې | او برابر کوئ | تول | په انصاف سره | او مه کموئ | تله

کښې کمی زياتي نه کوئ | او تول په انصاف باندې برابر کوئ | او په تله کښې کمي مه کوئ

وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ ﴿١٠﴾ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ

او زمکه | کيښوده الله هغه | دپاره دمخلوقاتو | په هغې کښې | ميوې دی | او دکجورو ونې دي

او هم هغه دخلقو دپاره زمکه خوره کړې ده | چې په هغې کښې ميوې دي | او د کهجورو ونې خاوندانې

ذَاتُ الْأَكْمَامِ ﴿١١﴾ وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ ﴿١٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ

خاوندانې دغلافونو | او دانې دی | بوسو والا | او رزق دې (غله ده) | پس کوم يو نعمت |

د غلافونو | او غله ده چې د بوسو اود خوراکې (دواړو) څيز دې | او خوشبويه ګلونه نوانې پيريانو او انسانانو،

رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٣﴾ خَلَقَ الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ﴿١٤﴾

درب ستاسو | دروغ ګڼړئ تاسو | پيدا ئې کړو انسان | دوچې ختې نه | پشان دټيکرى |

تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼړئ | هغه انسان د ختې نه پيدا کړو اچې دټيکرى په شان ټينګيدله

قوله تعالي:- اَلرَّحْمٰنُ ۝ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ۝

دالله جل شانه رحمتونه:- الله جل شانه د خپل رحمتونو بيان کوی چه هغه په خپلو بندګانو قران پاك نازل کړو. اوپخپل فضل سره ئې ددې حفظ کول آسان کړو. هم هغه ذات انسان پيدا کړو او ده ته ئې وينا اوخودله. قتاده رحمه الله وغيره وائی چه دبيان نه مراد خير او شر دې. خودې خائې کښې وينا اخستل زيات بنه دی. دحسن رحمه الله قول هم دادې او دې سره دقران پاك تعليم هم ذکر دې او ددې نه مراد دقران پاك تلاوت دې. او تلاوت موقوف دې دوينا په آسانۍ باندې، هر يو حرف د خپل مخرج نه بنه په آسانتيا سره اداکيږی که هغه دحلق نه وی اوکه هغه د شونډو نه وی، دمختلفو مخرجونو او مختلفو قسمونو حروف ادا کول الله جل شانه انسان ته آسان کړی دی. نمر او سپوږمئ يو بل پسې خپل خپل مقرر حساب سره ګردش کوی. نه خو په دوی کښې اضطراب پيدا شواو نه اختلاف او نه يو بل نه مخکښې روستو شو. هر يو په خپل خائې باندې روان دی. او بل خائې کښې فرمائی چه (فَالِقُ الْاِصْبَاحِ الخ) الله جل جلاله د سحر کوونکې ذات دې اوهم هغه ذات شپه ستاسو دآرام دپاره پيدا کړه. او نمر اوسپوږمئ ئې حساب دپاره دا مقرر اندازې دی د غالب او دانا الله جل شانه.

قوله تعالي:- اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ۝

دنمر او د عرش دپردو درنړا اندازه:- عکرمه رحمه الله فرمائی که دټولو انسانانو او جناتو او چارپايانو او مارغانو د سترګو نظر ديوسړی کړې شی اوبيا د نمر مخکښې چه کومې اويا پردې دی هغه لرې کړې شی نو دانا ممکن دی چه دا سړې هغه نمر طرفته اوګوری، ددې باوجود چه دنمر نور دکرسئ دنور اويايمه حصه ده. اود کرسئ نور د عرش د نور اويايمه حصه ده. اود عرش د نور چه کومې پردې دالله جل شانه مخکښې دی هغې کښې د يو پردې نور اويايمه حصه ده. نو خيال اوکړئ چه الله جل شانه به دخپلو بندګانو جنتيانو سترګو کښې څنګه نورا ينبودې وی چه کله هغوئ خپل رب جل شانه لره په ښکاره خپلو سترګو سره اووينی (ابن ابی حاتم

د ونې رحمت او د نجم معنې:- په دې خود مفسرينو اتفاق دې چه شجر هغه ونې ته وئيلې شی چه د هغې

تنه وي. خو نجم معنې ډيرې دي. بعضې وائي چه دنجم معنى هغه خيلې دى چه دهغې تنې نه وي او په زمکه خورې شوې وي (۱). بعضې وائي چه ددې نه مراد ستورى دى چه كوم آسمان كښې دى (۲). هم دا قول زيات ظاهر دې. اګر چه اول قول د امام ابن جرير رحمه الله اختيار كرده دې. والله اعلم.

دقران پاك دا قول ددې دويم قول تائيد كوى. فرمان دې چه (الم تر ان الله يسجد الخ.) آيا تاسو نه دى كتلى چه الله جل شانه لره د زمكې اوآسمان ټول مخلوقات او نمر او سپوږمۍ او ستورى، غرونه او ونې او چارپايان او ځناوراو اكثر خلق سجده كوى، الخ.

قوله تعالى:- وَالسَّمَآءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيْزَانَ

دآسمان پيدائش: بيا فرمائي چه آسمان لره هغه ذات اوچت كړو. اوهغه پاك ذات ميزان جوړ كړو. يعنى عدل لكه يو بل آيت كښې دى چه (لَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنٰتِ وَاَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتٰبَ وَالْمِيْزَانَ لِيَقُوْمَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ) يعنى يقينا مونږ خپل رسولان دليلونوسره او ميزان سره اوليږل چه خلق په عدل باندې قائم كړى. دلته ئې هم آسمان او زمكه عدل اوآسمان عدل او حق سره پيدا كړل چه ټول څيزونه حق او عدل سره وى. نو فرمائي چه كله وزن كوئى نو پورا تول كوئى اوعدل او حق سره او وزن كښې كمې او زياتې مه كوئى چه د اخستلو په وخت كښې زيات تول كوئى او د خرڅولو وخت كښې كم تول كوئى. او بل ځائې كښې ارشاد دې چه (وَزِنُوْا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيْمِ) صحت سره او ښه طريقې سره تول كوئى. آسمان خوهغه ذات اوچت كړو. او زمكه هم هغه ذات لاندې كړه اوخوره ئې كړه. او په دې كښې ئې د غرونو پشان مضبوط ميخونه اووهل چه دا خوزى نه او په دې مخلوق اوسى او دوى ښه آرام كښې دى

قوله تعالى:- وَالْاَرْضَ وَضَعَهَا لِلْاَنَامِ

زمكه او ميوې: بياد زمكې مخلوق ته اوګورئى، ددې مختلف قسمونه، مختلفو شكلونو، مختلفونو رنګونو، مختلفونو ژبو، مختلفو عادتونو باندې نظر واچوئى او دالله جل شانه دقدرت كامله اندازه اوكړئى. دې سره سره د زمكې پيداوار ته اوګورئى چه رنګ په رنګ خوږې ترخې اورنګ رنګ خوشبو والا ميوې او خاص كر د كهجورو ونې چه نفع وركونكې او د رزغونيدو نه تر اوچيدو پورې اودې نه پس هم په كار راتلونكې عامه ميوه ده. په دې كښې غونچې وى چه دا څيرې كولو نه پس بهر راوځى. بيادا ترشى اوبيا پخه شى. ډير نفع وركونكې دى. دې سره سره ددې ونه بالكل نيغه او بالكل بې ضرره وى

عمر فاروق رضي الله عنه ته د قصرى خط او دهغه جواب: ابن ابى حاتم كښې دى چه قيصر امير المومنين عمر ابن خطاب رضي الله عنه ته اوليكل ځما قاصد تاسو نه واپس راغلې هغه وائى چه تاسو سره يوونه ده چه دهغې پشان خوئى خصلت نورو كښې نشته دې. دا د زمكې نه د ځناور د غوږ پشان راوزى. بيا دا زرغونه شى او د موتى په شان شى. بيا دا زيړه شى او بيا سره شى او دياقوت پشان شى، بيا پخه شى او تياره شى او د بهترينې فالوده پشان وى. بيا دا اوچه شى او د مقيم خلقو د بچ كيدو دپاره اودمسافرو دتوښې دپاره يو څيز وى. كه ځما دقاصد دا خبره صحيح وى نو ځما په خيال خو دا جنتى ونه ده.

ددې جواب كښې شاه اسلام فاروق اعظم رضي الله عنه اوليكل چه دالله جل شانه د غلام دمسلمانانوبادشاه عمر طرفنه دشاه روم قيصر په نوم، ستاسو قاصد چه تاسو ته كوم خبر وركړې دې هغه رښتيا دې، داقسمه ونې ملك عرب كښې ډيرې زياتې دى. هم دا هغه ونه ده چه دا الله جل شانه مريم سره زرغونه كړې وه. اوددې خوئې عيسى عليه السلام ددې په رحم كښې وو. نو ائې بادشاه دالله تعالى نه ويريږه او عيسى عليه السلام لره خدائې مه ګڼره. الله جل شانه يو دې. دعيسى عليه السلام مثال دالله جل شانه په نزد آدم عليه السلام پشان دې چه هغه

---

(۱) الطبرى: ۱۱/۲۳.
(۲) الطبرى: ۱۲/۲۳.

الله جل شانه د ښاورې نه پيدا كړو، بيا ئې ورته اوفرمائيل چه شه نوهغه شو. دالله ﷻ طرفنه رښتونې او حق خبره هم داده، تاته پكار دى چه شك او شبه والو كښې نه شې، د ﴿الْأَكْمَامِ﴾ معنى پوستكى وى چه د كهجورې په ونه د پوستكى په شان وى. او هغه پاك ذات زمكه كښې بوس او غلې پيدا كړې د ﴿ذُو الْعَصْفِ﴾ دپتى هغه شنې پاڼې دى چه د پورته نه پريكړې شى بيا اوچې كړې شوې وى (۱)، ﴿الرَّيْحَانُ﴾ نه مراد پاڼې (۲) يا هم دا ريحان چه هم دې نوم سره مشهوردى يا دپتې شنې پاڼې. مطلب دادې چه د غنمو او اوربشو وغيره هغه دانې چه په وړى كښې بوسو سره وى اودا هم ونيلې شوى دى چه دپتې مخكښې نه راوويستې شوې پاڼو ته ﴿ذُو الْعَصْفِ﴾ ونيلې كيږي. اوكله چه پاڼې راوزى نو ددې وړى پيدا شى نودې ته ريحان وائى، لكه چه د زيد بن عمرو بن نفيل مشهوره قصيده كښې دى.

قوله تعالي:- فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۱۳﴾

د الله جل شانه نعمتونه په دروغه ګڼړل: بيا فرمائى چه ائې جناتو او انسانانو اتاسو به د خپل رب كوم كوم نعمت په دروغه ګڼړئى؟ تاسو دهغه ذات نعمتونو كښې سر نه تر پښو پورې پټ يئ. ناممكن دى چه تاسو دنعمت نه انكار اوكړئى شئ، اودې ته دروغ اووائې، كه يو يا دوه نعمتونه وى نو خير دې، دلته خوتاسو سر نه پښو پورې نعمتونو كښې ډوب يئ. په دې وجه مومن جناتو ددې آوريدو سره جواب كښې اوئيل چه ﴿اللهم ولا بشيء من الائك ربنا نكذب فلك الحمد﴾ ابن عباس رضي الله عنه ددې جواب كښې اوفرمائيل چه ﴿لا بايها يارب﴾ يعنى ائې الله جل شانه! مونږ ددې كښې دهيڅ نعمت انكار نه كوؤ(۳) د ابوبكرصديق رضي الله عنه لور بى بى آسماء رضي الله عنها فرمائى چه در سالت شروع شروع كښې چه لا داسلام پورا پورا اعلان نه وو شوې ما حضور نبى كريم ﷺ اوليدو چه بيت الله شريف كښې دركن طرفته مونځ كولو او حضور نبى كريم ﷺ مونځ كښې همدا سورت تلاوت فرمائيلو او مشركانو هم آوريدو. (۴)

وَخَلَقَ الْجَانَّ	مِن مَّارِجٍ	مِّن نَّارٍ ﴿۱۵﴾	فَبِأَيِّ آلَاءِ	رَبِّكُمَا
او پيدا ئې كړل پيريان	دشغلې نه	دوور نه	پس كوم يو نعمت به	درب ستاسو
اوپيريان ئې داور د شغلې نه پيدا كړل	نو (اې پيريانو او انسانانو) تاسو به دخپل رب كوم كوم			
تُكَذِّبَانِ ﴿۱۶﴾	رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ	وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴿۱۷﴾	فَبِأَيِّ آلَاءِ	
دروغ ګڼړئ تاسو	رب ددواړو مشرقونو دې	او رب ددواړو مغربونو دې	پس كوم يو نعمت به	
نعمت دروغ ګڼړئ	هغه دوؤ مشرقونو او د دوؤ مغربونو رب دې	نو (اې پيريانو او انسانانو) تاسو به		
رَبِّكُمَا	تُكَذِّبَانِ ﴿۱۸﴾	مَرَجَ	الْبَحْرَيْنِ	يَلْتَقِيَانِ ﴿۱۹﴾
درب ستاسو	دروغ ګڼړئ تاسو	روان ئې كړل	دوه دريابونه	چې ديوبل سره يو ځائې كيږي
دخپل رب كوم كوم نعمت دروغ ګڼړئ	هغه دوه دريابونه روان كړي دي	چې سره يو ځائې هم دي		
بَيْنَهُمَا	بَرْزَخٌ	لَّا يَبْغِيَانِ ﴿۲۰﴾	فَبِأَيِّ آلَاءِ	رَبِّكُمَا
په منځ ددواړو كښې	پرده ده	چې په يو بل نه وراوړي	پس كوم يو نعمت به	درب ستاسو
اوددې دواړو په مينځ كښې پرده هم ده	دواړه پرې يو بل نه وراندې كيدې نشي	نو تاسو به دخپل رب كوم كوم		

(۱) الطبرى: ۱۸/۲۳.
(۲) الطبرى: ۱۹/۲۳.
(۳) الطبرى: ۲۳/۲۳.
(۴) احمد: ۳۴۹/۶، طبرانى: ۱۹۷۱۷، مجمع الزوائد: ۱۱۵/۲.

تُكَذِّبٰنِ ﴿٢١﴾ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴿٢٢﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ

دروغ گنړئ تاسو | راوځي | ددې دواړونه | ملغلرې | او مرجان | پس كوم يو نعمت به

نعمت دروغ گنړئ | ددې دواړو دريابونو نه ملغلرې اومرجان راوځي |...........نو تاسو به دخپل

رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٢٣﴾ وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَئٰتُ فِي الْبَحْرِ

درب ستاسو | دروغ گنړئ تاسو | او هغه لره دي كشتئ (جهازونه) | اوچتې اوچتې | په درياب كښې

رب كوم كوم نعمت دروغ گنړئ |اودغه جهازونه هم دهغه په اختيار كښې دي اچې په سمندر كښې دغرونو

كَالْاَعْلَامِ ﴿٢٤﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٢٥﴾

پشان دغرونو | پس كوم يو نعمت به | درب ستاسو | دروغ گنړئ تاسو |

په شان اوچت ولاړ دي | نو تاسو به دخپل رب كوم كوم نعمت دروغ گنړئ |

قوله تعالى:- خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ﴿١٤﴾

دانسان او جن پيدائش: دلته بيان كيږي چه دانسان پيدائش دغړيدونكې ټكركې پشان ښاورې نه شوې دې، او د جناتو پيدائش داوور دشغلې نه شوې دې چه خالص او ا حسن وو. دمسند يو حديث مبارك كښې دي چه حضور نبي كريم ﷺ فرمائي چه فرښتې نور نه، جنات اوور نه او انسان ښاورې نه پيدا شوې دې او ددې ذكر تاسو ته مخكښې اوشو(١). بيا دخپل نعمت په دروغه نه گنړلو هدايت كوي، د يخنۍ او گرمۍ وخت كښې د دوونمرو راختلو د ځائې ذكر الله جل شانه فرمائي. د ددوؤ نه مراد د نمر د راختلو او ډوبيدو دوه مختلف ځايونه دي چه دهغه ځائې نه نمر راخيژي او پريوزي. اودموسم لحاظ سره دا بدليږي او هره ورځ ځې راځي. لكه چه بل آيت مبارك كښې دي چه د مشرق او مغرب وكيل هغه ذات دې تاسو هغه خپل وكيل اوگنړئ. نو دلته مراد جنس مشرق اومغرب دې او دوه مشرق مغرب نه مراد دطلوع اوغروب ځايونه دي او چونكه دطلوع او غروب ځائې جدا جدا كيدو كښې انساني منفعت او ددې مصلحت وو په دې وجه ئې اوفرمائيل چه تاسو اوس هم د خپل رب نعمتونه په دروغه گنړئ.

قوله تعالى:- مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيٰنِ ﴿١٩﴾

دوه سمندرونه او ددې مطلب: دهغه د قدرت نظاره اوكړئ دوه سمندرونه برابر روان دي، ديو اوبه تروې دي اودبل خوږې دي. نه ديو اوبه بل ته داخليدو سره هغه تروې كوي اونه د دې بل اوبه دې ته داخليدو سره دا خوږې كوي. بلكه دواړه خپل رفتار سره روان دي. د دواړو مينځ كښې يو پرده حائل ده چه نه هغه دې سره گډې شي او نه دا هغې سره. دا خپل حد كښې دې او هغه خپل حد كښې. او دقدرت فاصلې دا دواړه جداجدا كړې دي. حالانكه دواړه اوبه يو بل سره يو ځائې شوې دي. دسورة فرقان آيت مبارك ﴿وَهُوَ الَّذِيْ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ﴾ الخ تفسير كښې ددې پورا تفسير تير شوې دې.

امام ابن جرير رحمه الله فرمائي چه دې نه مراد داسمان درياب او دزمكې درياب دې. امام ابن جرير رحمه الله دا هم فرمائي چه آسمان كښې چه كومه داوبو قطره ده او چه كوم صدف زمكه كښې دې، ددې دواړو يو ځائې كيدو نه لؤلؤ پيدا كيږي.(٢) واقعه خودا صحيح ده خوددې آيت مبارك تفسير داشان كول څه مناسب نه معلوميږي ځكه آيت مبارك كښې ددې دواړو تر مينځه برزخ يعنې د پردې بيان دې. چه د

(١) صحيح مسلم وكتاب الزهد باب في احاديث متفرقة: ٢٩٩٦، احمد: ١٦٨/٦.
(٢) الطبري: ٣٣/٢٣.

هغې نه اوهغه ددې نه جدا کوی. ددې نه معلومیږی چه دادواړه زمکه کښې دی بلکه یو بل سره لګیدلې دی خو قدرت دوی لره جدا ساتې. د آسمان او زمکې چه کومه فاصله ده هغه برزخ او حجر نه دې په دې وجه صحیح قول دادې چه دا دزمکې د دوؤ زمکو ذکر دې د آسمان او زمکې ددریابونو نه دې. دې دواړو کښې یعنی دواړو نه یو کښې لکه بل ځائې کښې جن اوانس ته خطاب کولو نه پس سوال کوی چه آیا تاسو ته رسول نه دې راغلې څه؟ ظاهر دی چه حضور نبی کریم ﷺ انسانانو کښې رسول دې جناتو کښې څه رسول نه دې راغلې. لکه څنګه چه دلته اطلاق کیږی. حالانکه وقوع کښې هم یو دی. داشان آیت مبارك اطلاق په دوؤ دریابونو دې خو وقوع کښې یو دې.

قوله تعالی:- يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ

لولو او مرجان:- لؤ لؤ یعنی موتی خو یو مشهور معروف څیز دې. د مرجان باره کښې وئیلې شوی دی چه دا وړوکی موتی ته وائی([1]). اودا هم وئیلې شوی دی چه دا غټ موتی ته وئیلې شی. اوبعضې وائی چه بهترین او عمده موتی ته مرجان وائی([2]). بعضې وائی چه سور رنګ والا جواهر ته وائی. بعضې وائی چه سور رنګ والا مهرې ته وائی او آیت مبارك کښې دی چه ﴿وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا﴾ یعنی تاسو کښې هر یو راوتلې شوې غوښه خورئې چه تازه وی او اچولو دپاره کالی اچوئې. او مهې (کب) خود خوږو او ترخو اوبو نه ملاویږی. او موتیان صرف په ترخو اوبو کښې وی. خوږو اوبو کښې نه وی. ابن عباس ﷺ فرمائی چه د آسمان کومه قطره د سمندر دسیپئ خولې ته ورشی نو دې نه لولؤ جوړیږی ([3]). او کله چه د صدف کښې لاړ نشی نو ددې نه عنبر پیدا کیږی. د باران وریدو وخت کښې سیپئ خپله خوله وازوی،نو ددې نعمت بیانولوسره فرمائی چه داسې بې شمیره نعمتونه چه دهغه رب دی چه نوتاسو به دکوم کوك تکذیب کوئې؟

قوله تعالی:- وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ

بحری جهاز او کشتئ:- بیا ارشاد دې چه سمندر کښې تلونکی لوئې لوئې بادبانونو والا جهازونه چه لرې نه په نظر رازی او د غرونو په شان په نظر رازی. اودا په زرګونومنونه مال او انسانان یو طرف اوبل طرفته اوړی. دا هم دالله جل شانه ملکیت دی. دا عالیشان نعمت یادولونه پس تپوس کوی اوس اووائې تاسو څنګه انکارکولې شئ؟ عمیره بن سوید رحمه الله فرمائی چه څه علی ﷺ سره د فرات دریاب په غاړه اوم،یو اوچت جهاز راروان وو،دوی چه کله هغه اولیدو نو د خپل لاس هغې طرفته اشاره اوکړه او ددې آیت مبارك تلاوت ئې اوکړو. بیائې اوفرمائیل چه په هغه الله جل شانه دې قسم وی چه هغه د غرونو پشان دا کشتئ د سمندر موجونو کښې جاری کړی دی. نه خو ما عثمان ﷺ قتل کړې دې او نه مې دهغه دقتل کولو اراده کړې وه اونه قاتلانو سره شریك اوم اونه دهغوئ نه خوشحاله اوم او نه هغوئ سره نرمی کولو والا یم.

كُلُّ مَنْ	عَلَيْهَا	فَانٍ	وَّيَبْقٰى	وَجْهُ رَبِّكَ
ټول هغه څوك	چې په دې زمکه باندې دی	فنا کیدونکی دی	اوباقی به پاتې کیږی	ذات درب ستا

هرڅه چې په دې زمکه باندې موجود دی | هغه فنا کیدونکی دی | او صرف ستا د رب ذات باقی پاتې

[1]) الطبری: ۳۳/۲۲.
[2]) الطبری: ۳٤/۲۲.
[3]) الطبری: ۳٥/۲۲.

ذُو الْجَلٰلِ	وَالْاِكْرَامِ ﴿٢٧﴾	فَبِاَيِّ اٰلَآءِ	رَبِّكُمَا	تُكَذِّبٰنِ ﴿٢٨﴾
چي خاوند دلويئ دي او دعزت وركولو دي		پس كوم يو نعمت به	درب ستاسو	دروغ ګڼړئ تاسو
كيدونكي دي چي د لويئ او داحسان خاوند دي	...نو تاسو به دخپل رب كوم كوم نعمت دروغ ګڼړئ			
يَسْـَٔلُهٗ	مَنْ	فِي السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ	كُلَّ يَوْمٍ
غواړي دهغه نه	(هغه ټول) هر څوك	چي په اسمانونو كښي دی	او په زمكه كښي دی	هره ورځ
داسمانونو او زمكي ټول مخلوق دهغه نه دعا كوي	...............هغه هر وخت په يو كار			
هُوَ	فِيْ شَاْنٍ ﴿٢٩﴾	فَبِاَيِّ اٰلَآءِ	رَبِّكُمَا	تُكَذِّبٰنِ ﴿٣٠﴾
هغه	په يونوى كار كښي دي	پس كوم يو نعمت به	درب ستاسو	دروغ ګڼړئ تاسو
كښي لګيا وي	...............نو تاسو به دخپل رب كوم كوم نعمت دروغ ګڼړئ			

قوله تعالى:- كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾

دالله جل شانه نه سوا هر څه فنا كيدو والا دی:- فرمائی چه د زمكي ټول مخلوق فنا كيدو والا دي، يو ورځ به راشی چه په دې به هيڅ نه وی او ټول ساه والا مخلوق ته به مرګ رازی. اوداشان ټول آسمان والا مخلوق ته به هم مرګ رازی. خو چالره چه ا الله جل شانه اوغواړی (هغوئ ته نه) صرف دالله جل شانه ذات به باقي وی. اودهغه ذات هميشه نه دې اوهميشه به وی. اوهغه ذات دمرګ نه بالكل پاك دې. حضر قتاده رحمه الله فرمائی چه اول خو ئې د عالم دپيدائش ذكر اوكړو بيادوی دفنا. حضور نبی كريم ﷺ نه يو منقوله دعا كښې داهم دی چه ﴿ ياحي ياقيوم يابديع السماوات والارض ياذا الجلال والاكرام لا اله الا انت برحمتك نستغيث اصلح لنا شاناكله ولا تكلنا الى انفسنا طرفة عين ولا الى احد من خلقك ﴾ (ترجمه) ائې هميشه ژوندي اوسيدونكيه اوابد نه نه فنا كيدونكيه اوباقی اوقائم اوسيدو والا الله، ائې دآسمان او زمكې اول كښي پيدا كولووالا ربه، ائې جلال اوبزرګئ والا پرودردګاره، ستا نه سوا هيڅوك معبودنشته دې. مونږ ستا نه مدد غواړو. ته خمونږ ټول كارونه جوړ كړه او دسترګو د رپ هومره هم دا مونږ ته مه سپاره، او نه خپل مخلوق كښې چا طرفته شعبی رحمه الله فرمائی چه كله ته ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ﴾ وانې نو مه ايسار شه اودې سره ﴿وَيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ﴾ هم وايه. ددې آيت مبارك مضمون يو بل آيت مبارك كښې دې الفاظو سره دې چه ﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهٗ﴾ سوا د الله جل شانه ذات ګرامی نه هر څيز ناپيد كولو والا دې. بيا د خپلې څهرې تعريف كوی او فرمائی چه هغه ذوالجلال دې يعنی ددې قابل دې چه دهغه دې عزت اوكړې شی دهغه جلال دې اومنلې شی. او دهغه د احكامو اطاعت دې اوكړې شی. اودهغه د نافرمانئ نه دې منع كړې شی. لكه بل ځائې كښې ارشاددې چه ﴿وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ﴾ الخ، چه كوم خلق سحر ماښام الله جل شانه لره بلی او د هغه د ذات مريدان دی نو هغه سره دې خپل نفس ساتی. او يو آيت مبارك كښې ارشاد دې چه نيك خلق د صدقه وركولو په وخت كښې داګڼړی چه مونږ صرف دالله جل شانه دپاره وركړه كوو، هغه كبريائی او عظمت والا او جلال والا دې. نو ددې خبرو منلو سره ټول اهل زمين فوت كيدو كښې او د الله جل شانه مخكښې دقيامت په ورځ پيش كيدو كښې برابر دی. او په هغه ورځ به هغه بزرګئ والا الله ددوی مينځ كښې عدل او انصاف سره حكم كوی. دې سره فرمائی چه اوس تاسو به دجن او انس درب كوم كوم نعمت په دروغه ګڼړنی.

قوله تعالى:- يَسْـَٔلُهٗ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

ټول د الله جل شانه نه غواړی: بيا فرمائی چه هغه دټول مخلوق نه بې نيازه او ټول مخلوق دهغه ذات

محتاج دي .ټول په ټوله سائلان او هغه ذات غني دي. ټول فقيران اوهغه د ټولوسوالونو پوراکوونکې دې.هرمخلوق خپل حال او قال سره خپل حاجتونه هغه ذات ته پيش کوي.او ددې د پوراکيدو سوال کوي. هغه هره ورځ نوی شان کښې دې. دهغه شان دې د هر آواز کونکی د آواز جواب ورکړي. غوښتونکی ته ورکړه اوکړي. تنګ حال والوله فراخي ورکړي. مصبيت او آفتونو والوته آرام اوبخښي. بيمارانو ته صحت ورکړي، غم او وهم ئې لرې کړي. دبيقراره د بې قرارئي په وخت کښې دهغه دعا قبوله کړي او هغه ته قرار او آرام ورکړي. دګناهګارو په فرياد کولو متوجه شي او هغوئ ته معافي اوکړي. ژوند هغه ورکوي او مرګ هغه ورکوي. ټول آسمان والا او ټولو زمکې والا دهغه ذات مخکښې لاس نيسي.او جولئ ئې غوړلي دي. هغه ذات ورو لره لوئي کوي،قيديانو ته رهائي ورکوي. د نيکو خلقو د حاجتونو منتهی ته،ددوی د آواز مدعا،ددوی د شکايت مرجع هم هغه ذات دې. غلامانو ته آزادي او رغبت والو ته عطيه ورکوي. هم دادهغه شان دې. ابن جرير کښې دی چه حضور نبی کريم ﷺ ددې آيت مبارك تلاوت اوفرمائيلو نوصحابه کرامو ﷺ سوال اوکړو چه يارسول الله ﷺ ! چه د هغه شان څه دې؟ نو حضور نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه د ګناهونو بخښنه،غم لره لرې کول،خلقو ته ترقی او تنزل ياندې کول (۱). ابن ابی حاتم کښې او ابن عساکر هم ددې يو هم معنی حديث مبارك دې. صحيح بخاری کښې دا روايت معلقًا ابوالدرداء ﷺ قول سره مروی دې. بزار کښې هم څه کمی سره مرفوعا مروی دې (۲). ابن عباس ﷺ فرمائی چه الله جل شانه لوح محفوظ لره د سپين موتی نه پيدا کړو.او ددې دواړه پټې ئې د سور ياقوت نه. دده قلم نوری دې. ددې پلن والئ داسمان او زمکې برابر دې.هره ورځ درې سوه شپيته ځل دې ته ګوري. په هرنظر کښې ژوندی کول کوي او مړهٔ کول کوي او عزت او ذلت ورکوي. اوچه څه غواړي نو کوي (۳).

سَنَفۡرُغُ	لَكُمۡ	اَيُّهَ الثَّقَلٰنِ ۚ	فَبِاَيِّ	اٰلَآءِ	رَبِّكُمَا
زر به وزګار شو مونږ	تاسو ته	اے دوؤ درنو قبيلو	پس کوم يو احسان به		درب ستاسو

اې دپيريانو اوانسانو (ډلو) ! مونږ ډير زر تاسو ته اوزګاريږو | نو تاسو به دخپل رب کوم کوم

تُكَذِّبٰنِ ۞	يٰمَعۡشَرَ الۡجِنِّ	وَالۡاِنۡسِ	اِنِ اسۡتَطَعۡتُمۡ
دروغ ګڼړئ تاسو	اے ډلې دپيريانو	او دانسانانو	که چرې طاقت کيږي ستاسو

نعمت دروغ ګڼړئ | اې د پيريانو اوانسانانوډلو ! که چرې تاسو نه کيدې شي

اَنۡ تَنۡفُذُوۡا	مِنۡ اَقۡطَارِ	السَّمٰوٰتِ	وَالۡاَرۡضِ	فَانۡفُذُوۡا ؕ	لَا تَنۡفُذُوۡنَ
چی بهر اوځئ تاسو	دغاړه (حدونو)	داسمانونونه	او دزمکې نه	نو اوځئ	نه شئ وتلې

چې داسمانونو اود زمکې د حدونونه چرته اووځئ | نو بيشکه اوځئ | خوبغير

اِلَّا بِسُلۡطٰنٍ ۚ	فَبِاَيِّ اٰلَآءِ	رَبِّكُمَا	تُكَذِّبٰنِ ۞	يُرۡسَلُ
مګر په طاقت سره	پس کوم يو قدرت به	درب ستاسو	دروغ ګڼړئ تاسو	اوبه ليږلې شي

د طاقت نه وتلې نشئ | نو تاسوبه دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼړئ | په تاسو دواړو (ډلو)

(۱) الطبری: ۲۳/۴۰،

(۲) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الرحمٰن تعليقا قبل حديث : ۴۸۷۸.

(۳) ابن جرير وحاکم : ۲/۴۷۴،

عَلَيْكُمَا	شُوَاظٌ	مِّنْ نَّارٍ	وَّنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرٰنِ
به تاسو باندې ا	لمبه دوور نه	او لوګې	پس مقابله به نشئ کولې تاسو ا
د اور شغلې او لوګې راپرېښودې شي ا.......نو تاسوبه نې بېرته کولې نشئ			
فَبِاَيِّ اٰلَآءِ	رَبِّكُمَا	تُكَذِّبٰنِ	
پس کوم قدرت به ا	درب ستاسو ا	دروغ ګڼرئ تاسو ا	
نو تاسوبه دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼرئ ا			

قوله تعالى:- سَنَفْرُغُ لَكُمْ اَيُّهَ الثَّقَلٰنِ

جناتو او انسانانو ته خطاب:- د فارغيدو دامعنى نه ده چه اوس هغه څه مشغوليت دې بلكه دا په طور د غصې فرمائى صرف ستاسو طرفته د پورا "جو كيدو زمانه راغله. اوس به صحيح صحيح فيصلې كيږي. هغه به بل هيڅ څيز نه مشغولوى. بـ ـه صرف ستاسو حساب به اخلى. دعربو دمحاورې مطابق دا كلام كړې شوې دې. لكه د غصې په وخت كښې يو كس بل ته وائى چه څه اوزګار شم نو تاسره به ګورم. ددې خو دا معنى نه ده چه هغه په هغه وخت كښې مشغول وى بلكه دا مطلب دې چه يو خاص وخت به تاسره ګورم او ستا په غفلت به تا رانيسم.(١) ﴿الثَّقَلَيْنِ﴾ نه مراد انسان او جن دى لكه يو حديث مبارك كښې دى چه هغه سوا د ثقلين نه هر څيز آورى (٢) او بل حديث مبارك كښې دى چه سوا د انسانانو او جناتو نه (٣).

او حديث صور كښې صفا دى چه ثقلين يعنى جن وانس،بيا تاسو به دخپل رب دكومو كومو نعمتونو نه انكار كوئى؟ ا ئې جناتو او انسانانو! تاسو دالله جل شانه دحكم او دهغه د مقرر تقديرنه نشئ تښتيدئى بلكه هغه تاسو ټول راګير كړې يئ،دهغه هر هر حكم تاسو باندې جارى ده چه چرته هم ځئ نو د هغه ذات سلطنت دې. دا به حقيقت كښې واقع كيږى،ميدان حشر كښې چه مخلوقاتولره هر طرفنه فرښتو ګير كړى وى. څلورو وارو طرفونو ته ددوى اووه صفونه وى. هيڅ يو سړې به بغير د دليل نه اخوا ديخوا نه شى تلئ. اودليل سوا دامر الهى نه او حكم نه بل نشته دې. انسان به په هغه ورځ وائى چه د تيښتې ځائې چرته دې؟ ليكن جواب ورته ملاوشى چه نن ورځ درب مخكښې د اودريدو ده.

او يو آيت مبارك كښې دى چه ﴿والذين كسبوا السيات﴾ يعنى بدئى كولووالو ته به ددوى د بدئى پشان سزا وركولې شى. اوپه دوى به ذلت اورسوائى وى. اودالله جل شانه د عذاب نه به ورته هيڅوك پناه نشى وركولې.ددوى مخونه د تيارې شپې د ټكړو پشان وى. دا د جهنم ډله ده. اوهميشه به جهنم كښې وى (٤)د﴿شُوَاظٌ﴾ معنى داوور شغلې چه هغې كښې لوګې هم وى او شين رنګې سوزونكې وى. بعضې وائى چه بې لوږى اووربادې شغله داسې وى لكه چه داوبو يو لهر وى. ﴿نُحَاسٌ﴾ وائى لوګې ته (٥)،دا لفظ د نون په زبر سره دې ليكن دلته قرائت دنون پيش سره هم دې،دنابغه شعر كښې دا لفظ هم په دې معنى كښې دې.

خو ابن عباس ﷺ فرمائى چه شواظ نه مراد هغه شغله ده چه هغې لوګې نه وى او دوى ددې په سند سره

---

(١) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة الرحمان تعليقا قبل حديث : ٤٨٧٨.
(٢) صحيح بخارى كتاب الجنائز باب الميت يسمع خفق النعال : ١٣٣٨، ابوداود : ٤٧٥٢، مجمع الزوائد : ٥١/٣.
(٣) احمد : ٤٥٣/٥، وسنده صحيح.
(٤) الطبرى: ٤٥/٢٣.
(٥) الطبرى: ٤٧/٢٣.

د امیه بن ابوصلت شعر هم لوستي دي. او دوی دنحاس معنی هم کړې ده ،صرف لوږې چه په هغې کښې شغله نه وی او ددې شهادت هم یو شعر دنابغه نه نې لوستلې دي. مجاهد رحمه الله فرمائی چه نحاس نه مراد پیتل دی چه ویلې شوې وی اوددوی په سرونوباندې اړولې شوې وی ([1]). بهر صورت مطلب دادې که تاسو د قیامت په ورځ میدان حشر نه تیښته غواړئی نو خما فرښتې اودجهنم داروغه گان به تاسو باندې اوور او اوور وی او لوږې به پریږدی او ستاسو په سرونو به ویلې شوې پیتل توې کړی او تاسو به واپس کړی. نه خوتاسو دهغوئ مقابله کولې شئ او نه هغوئ لره دفع کولې شئ. او نه هغوئ نه انتقام اخیستې شئ. تاسو به درب د کوم کوم نعمت نه انکار کوئی.

فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ

| پس کله چې | اوشلیږی | آسمان

|..........بیاهر کله چې آسمان اوشلیږی

فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ﴿٣٧﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٨﴾

او شی سور | پشان دځرمنې | پس کوم یو قدرت به | درب ستاسو | دروغ گنړئ تاسو |

او د سرې ځرمنې په شان تک سور شی | نو تاسوبه د خپل رب کوم کوم نعمت دروغ گنړئ

فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُسْأَلُ عَن ذَنبِهِ إِنسٌ وَلَا جَانٌّ ﴿٣٩﴾

پس په دغه ورځ به | تپوس نهٔ کیږی | په باره دگناهونو دهغه کښې |دیو انسان نه | اونهٔ دیو پیری نه

بیاپه دغه ورځ به دانسان یا د پیری نه دهغه د گناهونو په باره کښې تپوس نه کیږی (بلکه هرڅه مونږ پیژنو)

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٠﴾ يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ

پس کوم یو احسان به | درب ستاسو | دروغ گنړئ تاسو | پیژندې به شی | مجرمان خلق |

نو تاسوبه دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ گنړئ | مجرمان خو بهٔ د شکل نه پخپله پیژندې شی

بِسِيمَاهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ ﴿٤١﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ

په نښو دهغوئ سره | پس نیوې کیږی به | دویختو دتندی نه | او دخپو نه | پس کوم قدرت به

نود تندی د (ویختو) او د پښو نه به رانیولې شی |..........نو تاسوبه دخپل

رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٢﴾ هَٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا

درب ستاسو | دروغ گنړئ تاسو | دا دوزخ دې | هغه | چې دروغ به گنړلو | دې لره

رب کوم کوم نعمت دروغ گنړئ | دا هغه دوزخ دې |..........چې مجرمانو

الْمُجْرِمُونَ ﴿٤٣﴾ يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ آنٍ ﴿٤٤﴾

مجرمانو خلقو | هغوئ به گرځئ | په منځ ددوزخ کښې | او په منځ | دگرمو یشیدلو اوبو کښې |

به دروغ گنړلو | دوئ به ددغه اور او د گرمو ویشیدلو اوبو په مینځ کښې په گرځید و (مجبوره) وی

[1] الطبری: ۴۸/۲۳.

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ	رَبِّكُمَا	تُكَذِّبٰنِ
پس كوم يو قدرت به	درب ستاسو	دروغ گڼئ تاسو
نو تاسو به د خپل رب كوم كوم نعمت دروغ گڼئ		

قوله تعالى: -فَاِذَا انْشَقَّتِ السَّمَآءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ۚ

هر كله چه اسمان اوشليږي: دآسمان شليدل نورو آيتونو كښې هم بيان شوي دي.ارشاددې چه ﴿وَانْشَقَّتِ السَّمَآءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَّاهِيَةٌ﴾ اوبل خائې كښې ارشاد دې چه﴿وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلٰٓئِكَةُ تَنْزِيْلًا﴾ الخ، اوفرمان دې چه ﴿اِذَا السَّمَآءُ انْشَقَّتْ﴾ الخ وغيره. لكه څنګه چه چاندي وغيره ويلې كيږي همدا حالت د آسمان به وي،رنګ پسې به رنګ بدلوي،څكه د قيامت هيبت ددې شدت او دهشت دې. د مسند احمد يو حديث مبارك كښې دي چه خلق به دقيامت په ورځ پورته كړې شي. او آسمان به په دوی باندې نرې باران اور وي(۱) ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چه دا به دسرې څرمنې په شان وي.او يو روايت كښې دي چه ګلابي رنګ آس په شان به آسمان شي.ابو صالح رحمه الله فرمائي چه اول به ګلابي رنګ كښې وي او بيا به سور شي،دګلابي رنګ آس په موسم بهار كښې زيړ په نظرراځي او په باران جړني كښې بدل شي اوسور شي. څنګه چه ګرمي زياتيږي نو ددې رنګ بدليږي. داشان آسمان به هم رنګ بدلوي او ويلې شوې تانبې په شان به شي لكه د روغن ګلاب رنګ ،داسې رنګ كښې به آسمان وي. نن خو ددې رنګ شين خو په هغه ورځ به ددې رنګ سور وي،دزيتونو تيلو په شان. دجهنم اور به دې ويلې كړې او دتيلو په شان به ئې كړي. په هغه ورځ به د هيڅ يومجرم نه دهغه جرم تپوس نشي كولې. لكه چه يو آيت مبارك كښې دي چه ﴿هٰذَا يَوْمُ لَا يَنْطِقُوْنَ﴾ داهغه ورځ ده چه خبرې به نه كوي. او نه به دوی ته اجازت وي،هغوئ به عذر كوي،او نورو آيتونو كښې ددوی عذر كول او فرمائيل اوحساب وغيره اخستل بيان شوي دي. فرمان دې چه ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَسْئَلَنَّهُمْ اَجْمَعِيْنَ﴾ ستا درب قسم مونږ به ټولو نه سوال كوو او ددوی دټولو كارونو تپوس به كوو. نومطلب دادې چه په يوموقع باندې دا دي او بله موقع باندې هغه دي. تپوس اوشو،حساب كتاب اوشو او عذر ختم شو. اوس خوله باندې مهر اولګيدو. اواندامونو ګواهي وركړه،نوبيا خو هډو دتپوس كولو ضرورت پاتې نشو او معذرت ختم كړې شو. او دا تطبيق همدې چه هيڅا نه به تپوس نشي كولې چه فلاني عمل دې ولې كړې دې؟ څكه چه الله ﷻ ته به معلوم دي خوكه څه سوال وي نو هغه به داشان وي چه داسې دې ولې اوكړل؟

دريم قول دا دې چه فرښتې به تپوس نه كوي،هغوئ به دده څهرې كتلو سره پوهه شي او دجهنم زنځيرونو كښې به ئې تړلې پرمخ به ئې جهنم ته داخل كړي. لكه دې نه پس فرمائي چه دا ګناهګار به د خپلو څهرونو او خپلو خاص علامتونونه پيژندې شي. مخونه به ئې تور وي. سترګې به ئې ورغلې وي. همدا شان به دمومنانو څهرې هم جدا ممتازې وي. ددوی د اودس ځايونو نه به د سپوږمۍ په شان پرقيږي. ګناهګار به د تندو او پښو نه نيولې شي او جهنم ته به داخلولې شي. لكه څنګه چه غټ لرګې اونيسي او تنور ته غورزولې شي داشان دشا د طرفنه به زنځير ددوی څټونو ته اچولې شي او تړلې به شي،ملا به ورته ماته كړې شي. او پښو اوتندې به ورته يو كړې،او تړلې به شي.

پل صراط او د هغې كيفيت: - مسند ابن ابي حاتم كښې دي چه دېنو كنده يو سرې عائشه صديقه رضي الله عنها ته ورغلو او پردې نه روستو كيناستو او تپوس ئې ترې اوكړو چه آيا تاسو حضور نبی كريم ﷺ نه دا هم اوريدلي دي چه په يو وخت كښې به حضور نبی كريم ﷺ ته هم د شفاعت كولو اختيار نه وي؟ عائشه

---

(۱) احمد : ۲۶۷/۳.

صديقه رضي الله عنها جواب ورکړو چه اوّ، يو ځل مونږ په يو کپړا کښې وو، نو ما حضور نبي کريم ﷺ نه هم دا سوال اوکړو نو حضور نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه آؤ کله چه پل صراط کيخودې شي نو په هغه وخت کښې به ماته د چا د سفارش کولو اختيار نه وي. تردې ماته معلوم شي چه ما چرته بوزي؟ او کله چه مخونه زيړيږي او توريږي تر دې چه ماته معلوم شي چه ماسره به څه کيږي؟ يائې اوفرمائيل چه تر دې چه ماته معلوم شي چه ماباندې څه وحي ليږلې کيږي؟ اوکله چه جهنم باندې پل صراط کيخودې شي او د ګرم او تيره کړې شي نو ما تپوس اوکړو چه يارسول الله ﷺ ! چه ددې د تيزنې او ګرمنې څه حد دې؟ نو حضور نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه د تورې د مخ پشان به تيره وي او اور د سکروټې په شان به ګرم وي. مومن خو به بې ضرره تير شي او کافر به په کښې انخلي. هرکله چه ددې مينځ ته اورسي نو دده قدمونه به اوخوئږي، دې به خپل لاسونه خپلو پښو ته اوغزوي کله چه څوك پخپلو پښو روان وي او دده پښه کښې ازغې لاړ شي او دې ټيټ شي، نو داشان به دې ټيټ شي. دې خوا به دجهنم داروغه دده تندې او دده قدمونه زنځيرونو سره اوتړي اودې به د جهنم اور ته غوزار کړي اوپه هغې به دې پنځوس کاله پورې روان وي. ما تپوس اوکړو چه يارسول الله ﷺ جهنمي به څومره درونډ وي؟ نو حضور نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه دلسو څربو اوښو په شان. بيا حضور نبي کريم ﷺ ددې آيت مبارك تلاوت اوکړو. دا حديث مبارك غريب دې. اوددې دبعضو فقرو د حضور نبي کريم ﷺ د کلام نه منکر دی. او ددې اسنادو کښې يو سړې دې چه دهغه نوم هم لاندې راويانو کښې نشته دې. داسې دليلونه د صحت قابل نه وي، والله أعلم.

قوله تعالى:- هَٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ﴿﴾

دجهنم دمنکرو انجام:- دې ګناهګارو ته اووئيلې شي چه تاسو د کوم جهنم نه انکار کولو هغه په خپلو سترګو اوګورئ، دا به دوی ته درسوا کولو او ذليل کولو اوشرمنده کولو او د نفرت په طور وئيلې کيږي. او بيا ددوی به د احالت وي چه کله به په دوی د اوور عذاب وي اوکله به پرې د اوبو عذاب وي او کله به په جحيم وي او کله به ورته حميم د څکلو دپاره ورکولې شي اودا (حميم) د ويلې شوې تانبې په شان صرف اوورډې چه کولمې پريکوي. اويو ځائې کښې ارشاد دې چه ﴿إِذِ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ يُسْحَبُونَ﴿﴾﴾ هرکله چه ددوی څټونو کښې طوق وي او پښو کښې ئې بيړئ وي نو دوی به حميم نه جحيم ته راښکلې شي او بار بار به سيزلې شي. دا ګرمې اوبه به ډيرې زياتې ګرمې وي. نو داسې د نيل پکار دی چه هغه هم دجهنم اوور دې چه د اوبو صورت کښې دې. قتاده رحمه الله فرمائي چه دزمکې او آسمان دپيدا کيدو دوخت نه تر اوسه پورې هغه ګرمولې شي (١).

محمد بن کعب رحمه الله فرمائي چه دبدکاره سړي دتندې ويښته به اونيولې شي اوورته به دې ګرمو اوبو کښې غوټه ورکړې شي او دده نه به ټوله غوښه ويلې شي او هډوکی به ئې پاتې شي. بس صرف دوه سترګې او ډهانچه به ئې پاتې شي. هم پدې وجه فرمائي چه ﴿فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ﴿﴾﴾ ددې معنی دحاضر هم کړې شوې ده. او يو بل آيت مبارك کښې دی چه ﴿تُسْقَىٰ مِنْ عَيْنٍ آنِيَةٍ﴿﴾﴾ دسختو ګرمو اوبو والا نهر نه به دوی ته اوبه ورکړې شي او دوی به هغه نشي څکلې. ځکه چه هغه ډيرې ګرمې او داور په شان به وي. قرآن پاك کښې يو بل ځائې ارشاد دې چه ﴿غَيْرَ نَاظِرِينَ إِنَاهُ﴾ هلته مراد تياري او پخيدل دی. چونکه دنيکانو جزا او دبدکارو سزا هم د هغه فضل اورحمت، عدل او لطف دې. خپل دا عذابونه مخکښې بيانول دې دپاره دی چه دشرك او ګناهونو نه مخ واړوي، دا هم دهغه نعمت دې. په دې نې اوفرمائيل چه ائې جن وانس تاسو به دخپل رب دکوم کوم نعمت نه انکار کوئ.

---

(١) الطبري: ٢٣/٥٤.

وَلِمَنْ خَافَ
او دپاره دهغه چا | چې اویریدو |
اوڅوک چې دخپل رب په وړاندې ....|

مَقَامَ رَبِّهٖ جَنَّتٰنِۚ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا
دودریدو نه | رب خپل نه | دوه باغونه دي | پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو |
د پیش کیدو نه ویریږي | نو هغوئ دپاره دوه باغونه دي | نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت

تُكَذِّبٰنِۚ ذَوَاتَآ اَفْنَانٍۚ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا
دروغ ګڼړئ تاسو | (باغونه) خاوندان | دشنو څانګو | پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو |
دروغ ګڼرئ | په دې دواړو باغونو کښې به ډېر ښاخونه وي | نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت

تُكَذِّبٰنِ فِيْهِمَا عَيْنٰنِ تَجْرِيٰنِۚ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ
دروغ ګڼرئ تاسو | په هغې دواړو کښې به وي | دوه چینې | روانې | پس کوم یو نعمت به
دروغ ګڼرئ | په دې دواړو باغونو کښې دوه چینې بهیږي |...................نو تاسو به دخپل

رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ فِيْهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجٰنِۚ
درب ستاسو | دروغ ګڼرئ تاسو | په هغې دواړو کښې به وي | دهرې میونې نه | دوه قسمه
رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼرئ | په هغې کښې به دهرې یوې میوې دوه دوه قسمونه وي

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ
پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو | دروغ ګڼرئ تاسو |
نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼرئ |

قوله تعالی:- وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ جَنَّتٰنِۚ

دالله تعالی ویره درب انعام دي :- ابن شوذب رحمه الله او عطاء خراساني رحمه الله فرمائي چه دا آیت ﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ ﴾ دابوبکرصدیق رضي الله عنه باره کښې نازل شوې دې. عطیه بن قیس رحمه الله فرمائي چه دا آیت مبارك د هغه کس باره کښې نازل شوې دې چه هغه ونیلي وو چه ما اوور کښې اوسیزئی چه څه ا للهﷻ ته په تلاش کولو ملاؤ نشم، ددې کلمې د وینا نه پس یو شپه نې توبه ویستله، اللهﷻ قبوله کړه او هغه ته جنت ته دا خل کړو.خو صحیح خبره داده چه دا آیت مبارك عام دې. حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه هم دا قول نقل دې. مطلب دا چه کوم سړې د قیامت په ورځ دخپل رب مخکښې د اودریدو ویره زړه کښې لري اوخپل ځان د نفس دخواهشونو نه بچ کوي اوسرکشي نه کوي بلکه دآخرت فکر زیات کوي اودا بهتراو پائیداره ګڼړي اوفرض پوراکوي او محرماتو نه ځان بچ ساتي نودقیامت په ورځ به یو لا څه کوې ده ته به دوه جنتونه ملاویږي. صحیح بخاري کښې دی ،حضور نبی کریم ﷺ فرمائي چه دوه جنتونه به د چاندئي اوددې ټول سامان به هم د چاندئي وي. اودوه جنتونه به د سرو زرو وي او دهغې لوښي اوهغې کښې چه څه دي هغه ټول به دسرو زرو وي. ددې جنتیانو او دالله ﷻ ددیدار مینځ کښې به هیڅ څیز حائل نه وي سوا دهغه کبریائي دپردې نه چه کومه دالله ﷻ په څهره باندې ده. دوی به جنت عدن کښې وي. دا

حديث مبارك دصحاح نورو كتابونو كښې هم موجود دې سوا د ابوداود نه.([1]) د حديث مبارك راوى وائى چه حماد رحمه الله فرمائى چه خما خيال كښې خو داحديث مبارك مرفوع دې. تفسير كښې د الله ﷻ دفرمان ﴿وَمِن دُونِهِمَا جَنَّتَانِ﴾،د سرو زرو دوه جنتونه د مقربينو دپاره او چاندنى دوه جنتونه د اصحاب يمين دپاره ([2]). ابودرداء رضي الله عنه فرمائى چه حضور نبى كريم ﷺ يو خل ددې آيت مبارك تلاوت اوكړو نو ما اووئيل اگر چه زنا ئې كړې وى او غلا ئې كړې وى؟ حضور نبى كريم ﷺ بيا هم دا آيت مبارك تلاوت كړو. ما بيا دا سوال اوكړو نو حضور نبى كريم ﷺ اوفرمائيل اگر چه زنا ئې كړې وى او اگر چه غلا ئې كړې وى،نسائى ([3]).

قوله تعالى:- ذَوَاتَا أَفْنَانٍ

دجنت نعمتونه:بعضو سندونو نه دا روايت موقوف مروى دې. او ابودرداء رضي الله عنه نه داهم مروى دى چه په كوم زړه كښې دالله ﷻ مخكښې د اودريدو ويره وى نو ممكن نه دى چه ده نه به زنا شوې وى او غلا به ترې شوې وى.دا آيت مبارك عام دې او انسانان اوجنات ټول دې كښې شامل دى. اوددې خبرې بهترين دليل دې چه جناتو چه كوم ايمان راوړى او تقوى اختيار كړى هغوى به هم جنت ته داخليږى. په دې وجه جن وانس ته دخطاب كولو نه پس فرمائى چه اوس به تاسو د خپل رب دكوم كوم نعمت تكذيب كوئى؟ بيا ددې دواړو جنتونو اوصاف بيانوى چه دا ډير زيات سرسبز او شاداب دى ،بهترين او د اعلى درجې او ښه تيار دى او دې كښې هر قسمه ميوې موجودې دى. تاسو ته نه دى پكار چه دخپل رب د نعمتونو نه انكار اوكړئى. ﴿أَفْنَانٍ﴾ ښاخونو والا ته وائى.داد ډيركثرت په وجه خپلو كښې يو خائې شوى دى.دا سيورى والا وى.او ددې سيورنى به په ديوالونوباندې هم كيږى. عكرمه رحمه الله همدا معنى بيان كړې ده اود عربى شعر ئې په دې باندې دليل جوړ كړې دې. دا ښاخونه به نيغ او خواره شوى وى. اورنگ په رنگ به وى. دا مطلب هم بيان شوې دې چه په دې كښې به رنگ په رنگ ميوى وى. فراخې او گڼ سيورو والا به وى.دا ټول اقوال صحيح دى اودې كښې هيڅ منافاه نه شته دې. دا ټول اوصاف به په دې ښاخونو كښې وى. آسماء رضي الله عنها نه مروى دى چه حضور نبى كريم ﷺ د سدرة المنتهى ذكر اوكړو او وې فرمائيل چه ددې د ښاخونو سيورنى دومره اوږد دې چه ددې لاندې په سورلئ سور سل كاله منزل كولې شى يا ئې اوفرمائيل چه سل سواره ددې سيورى لاندې تلئ شى. په دې كښې به د سرو زرو مولخان وى. ددې ميوې به غټې غټې دمنگو او ډير گول به وى. ([4])

دجنت اوبه: بيا په دې كښې نهرونه بهيږى چه ددې ونې او ښاخونونه سيراب كړى اودې نه زياتې ميوې پيداشى. اوس خو تاسو ته پكار دى چه دخپل رب د نعمتونو قدر اوكړئى. د يو نوم تسنيم او د بل نوم سلسبيل دې. دواړه نهرونه پورا روان دى. يو دصفا اوبواو بل د لذت والا دشرابو چه بې نشې به وى. په دې كښې دهرقسمه ميووۀ جوړې هم موجودې دى. او ميوې هم هغه چه هغه تاسو دصورت لحاظ سره پيژنئى خو دهغې لذت درته نه دې معلوم. ځكه چه د هغه ځائې نعمتونه نه يو سترگې ليدلې دى او نه يو غوږ دهغې متعلق آوريدلى دى او نه دهغې خيال يو زړه كښې راتلئ شى. تاسو ته پكار دى چه دخپل ناشكرنى نه منع شئ. ابن عباس رضي الله عنه فرمائى چه په دنيا كښې څومره خوږې ترخې ميوې دى هغه ټولې جنت كښې موجودې دى تر دې چه حنظل يعنى اندرائن يعنى ترخه هندوانه هم. خو

---

[1] صحيح بخارى كتاب التفسير سورة الرحمان باب قوله((ومن دونهما جنتان)) : ٤٨٧٨، صحيح مسلم: ١٨٠، ترمذى : ٢٥٢٨، ابن ماجة: ١٨٦. حاكم: ١٥٧/١.

[2] الطبرى: ٥٧/٢٣.

[3] ابن جرير واحمد : ٣٥٧/٢، وسنده صحيح .

[4] ترمذى كتاب صفة الجنت باب ماجاء فى صفة ثمار اهل الجنة: ٢٥٤١. وسنده حسن.

ددنیا ددې ځیزونو نومونه او دجنت د ځیزونو نومونه خو یو شان دی ولې لذت ئې بالکل بل شان دی.دلته ئې صرف نوم دې اصلیت ئې جنت کښې دې.ددې فضیلت فرق به هلته دتلو نه پس معلوم شي

مُتَّكِـِٕيْنَ عَلٰى فُرُشٍۢ

تکیه وهونکی به وی|په داسې فرشونو باندې

|...............هغوئ به داسې فرشونو باندې

بَطَآئِنُهَا مِنْ اِسْتَبْرَقٍ ؕ وَجَنَا الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ ۚ

|چې استرونه دهغې به | دغټو ریښمونه وی | او میوه | دباغونو به | ښکته زنګیدونکی وی

ددې وهونکې ناست وی | چې د هغې استرونه به د غټو ریښمونه جوړوی |اود دواړو باغونو میوې به نزدې وی

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝ فِيْهِنَّ قٰصِرٰتُ

پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو | دروغ ګڼړئ تاسو | په دغه نعمتونو کښې به |لنډ کتونکې حورې وی

نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼړئ |............ په هغې کښې به سترګې ښکته

الطَّرْفِ ۙ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ اِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَآنٌّ ۚ

چې ګرتې به نۀ وی وروړی هغوئ له | یو انسان | مخکښې ددې جنتیانونه | او نۀ یو پیری

ساتونونکې ښځې وی |چې ددې جنتیانونه وړاندې چا انسان یا پیری به لاس هم نه وی وراوړې

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۚ كَاَنَّهُنَّ الْيَاقُوْتُ

پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو | دروغ ګڼړئ تاسو |داسې ښائیسته لکه چې هغوئ | یا قوت

نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼړئ|اهغه ښځې بهٔ داسې (سرې سپینې) وی| لکه یاقوت

وَالْمَرْجَانُ ۚ فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝ هَلْ جَزَآءُ الْاِحْسَانِ

او مرجان وی | پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو | دروغ ګڼړئ تاسو | نۀ ده بدله دنیکئ

او مرجان|نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼړئ |...........او د احسان بدله د

اِلَّا الْاِحْسَانُ ۚ فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝

مګر نیکی ده | پس کوم یو صفت به |درب ستاسو |دروغ ګڼړئ تاسو |

احسان نه سوا بله څه ده|نو تاسو به دخپل ربّ کوم کوم نعمت دروغ ګڼړئ |

قوله تعالٰی:- مُتَّكِـِٕيْنَ عَلٰى فُرُشٍۢ بَطَآئِنُهَا مِنْ اِسْتَبْرَقٍ ؕ

دجنتیانو بسترې او تختونه:-جنتیان به بې فکرئ سره تکیه لګولې وی او ناست به وی،اوکه ملاست،او آرام سره ناست وی اوتکیه ئې لګولې وی،ددوی استوګنې به دومره غټې وی چه دې کښې دننه والا استر به هم دبیزا او خالص زرین ریښمو وی،بیا به ددې پورتنی استر اوابره څنګه وی،په دې تاسو سوچ اوکړئ..... مالك بن دینار رحمه الله او سفیان ثوری رحمه الله فرمائی چه داستر دا حال دې نو ابرا به ئې نورانی وی. او دا بالکل اظهار رحمت او نور وی. بیا په دې بهترې ګلکارئی شوې دی. او ددې معلومات الله ﷻ نه بسوا بل چاته نشته دې. ددې جنتونو میوې به دې جنتیانوته بالکل نزدې وی،چه کله غواړی او په څه حال کښې غواړی نوهغه خانې نه به اخلی. که ملاست وی دناستې اوکه ناست وی

نود ولاړې ضرورت به نه وی پخپله به ښاخ دوی ته نزدې شی،لکه فرمانی چه ﴿ قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ﴾ او فرمانی چه ﴿وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلَالُهَا﴾ الخ یعنی بې حده نزدې میوې چه دې اخستونکی ته به د تکلیف کولو یا د تکلیف ضرورت نه وی پخپله به ښاخونه دوی ته راټیټ شی اودوی ته به میوې ورکوی. نوتاسو به دالله ﷻ دکوم کوم نعمت نه انکار کوئی.

قوله تعالی:- فِيهِنَّ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ

د حورو د خاندانو سره د محبت حالت:- چونکه د فرشونوبیان شوې وو او دې سره فرمائیلې شوی وو چه دې فرشونوباندې به هغوئ سره ښیبیانې وی چه عفیفه پاکدامنې او شرم والا او نظرونه به ئې لاندې وی چه د خپلو خاوندانونه سوابه په چا نظر نه لګوی. او ددوی خاوندان هم په دوی ته مائل وی. دوی هم د جنت یو څیز لره هم دې خاوندانونه بهتر نه مومی. دا هم وارد شوی دی چه دا حورې به خپلو خاوندانو ته اووائی چه په الله ﷻ قسم چه په ټول جنت کښې ستاسو نه بهتر مالره هیڅ څیز نه شته دې. الله ﷻ ته ښه معلوم دی چه څما زړه کښې دجنت د څه څیز خواهش او محبت دومره نه دې چه څومره ستا دې. دالله شکر دې چه هغه ذات ﷻ ته څماحصه کښې راوستې اوماته ئې ستا د خدمت کولو شرف اوبخښلو.دا حورې به خوانې او داسې به وی چه چابه ورته لاس نه وی لګولې.ددې جنتیانو نه به مخکښې ددوی پاك بدنونه هیڅ یوانس و جن نه وی لیدلی. دا آیت مبارك هم دجناتو جنت ته دتلو دلیل دې.

ضمره بن حبیب رحمه الله نه سوال کیږی چه مومن جن ته به هم جنت ملاویږی؟ نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه آو،اوددوی نکاح هغه جنتی ښځو سره کیږی چه کومې جنې دی. لکه دانسانانو انسانانو ښځو سره،بیا ئې همدا آیت مبارك تلاوت کړو[1].

قوله تعالی:- كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ

دحورو صفت: بیا دهغه حورو تعریف بیانیږی. چې هغوئ خپل پاکوالی او حسن کښې داسې دی لکه یاقوت و مرجان. یاقوتو سره ئې پاکوالی کښې تشبیه ورکړه. او مرجان سره بیاض کښې.نودلته د مرجان نه مراد لؤلؤ دې[2].نبی کریم ﷺ فرمانی چې دجنتیانو ښځو کښې هریو داسې ده چې د هغوئ د پنډو سپین والئ د اویا اویا جوړو اغوستلو نه پس هم ښکاری.تر دې دننه نلې (مغز) هم. بیا نبی کریم ﷺ دا آیت مبارک تلاوت کړو چه ﴿كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ﴾ او وې فرمائیل چې اوګورئی دایو کانړئی دې خو الله ﷻ خپل قدرت سره دا داسې صفا کړې دې که دې کښې دننه تار ورکړیشی نو هغه به هم ښکاری (ابن ابی حاتم) دا روایت ترمذی شریف کښې هم دې چه موقوفا دعبدالله بن مسعود نه مروی دې او امام ترمذی رحمه الله دې ته زیات صحیح وائی[3]. مسند احمد کښې دی چې نبی کریم ﷺ فرمانی چه د جنت والو دوه ښیبیانې به داسې وی چه هغوئ به اویا اویا جوړه جامې اغوستې وی نو بیا به هم په هغې کښې دهغوئ پنډئ ښکاری. بلکه دهغوئ هډوکی کښې دننه چه کوم نلې (مغز) وی هغه به هم ښکاری[4]. صحیح مسلم کښې دی چه یا دفخر په طور یا د مذاکرې په طور دا بحث شروع شو چه جنت کښې به سړی زیات وی اوکه ښځې؟ ابوهریر رضی الله عنه فرمانی چه ابوالقاسم دا نه دی فرمائیلی چه کوم جماعت جنت ته اول داخلیږی دهغوئ صورتونه به د سپوږمئ په شان وی. دوی پسې چه کوم جماعت داخلیږی هغوئ لکه

---

[1] الطبری: ۶۵/۲۳.
[2] الطبری: ۶۶/۲۳.
[3] ترمذی کتاب صفة الجنة باب ماجاء فی صفة نساء اهل الجنة:۲۵۳۳.
[4] احمد: ۳۴۵/۲.

د اسمان د ښکلو ستورو پر قیږي. دوی کښي به دهر سړی دوه دوه ښځي وي. اودا به داسي وي چي ددوی پنډو کښي دننه غوښه اوهډوکی کښي به نلي (مغز) هم ښکاري. او جنت کښي به هیڅ یو کس هم بغیر ښځي نه پاتي کیږي (1). ددي حدیث پاک اصل بخاري شریف کښي هم دي (2).

مسنداحمد کښي دی چه حضور نبی کریم ﷺ فرمائي چه دالله ﷻ لار کښي یو ماښام او یو سحر ددنیا او دنیا کښي څه دی هغه ټولو نه بهتر دي. جنت کښي چه تاته کوم ځائي ملاویږي په هغي کښي دیو کمان او دیو کوړي برابر ځائي دټولي دنیا او ددي دټولو څیزونو نه بهتر دي. که د جنت دښځو نه یو ښځه دنیا ته اوګوري نو زمکه آسمان به پړق وهي او ټول عالم به خوشبوئي شي. دهغوی وړوکي شان دوه پټي هم ددنیا اودي کښي چه څه دي هغي نه بهتر دي. دا حدیث مبارك صحیح بخاري کښي دي (3). بیا ارشاد دي چه دنیا کښي چا نیکي اوکړو نو ددي بدله آخرت کښي ښه سلوك او احسان نه سوا بل څه نه ده. لکه ارشاد دي چه ﴿ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ ﴾ نیکئ کونکو دپاره نیکي ده او زیات یعني جنت او دالله ﷻ دیدار دي. حضور نبی کریم ﷺ چه کله دا آیت مبارك تلاوت کړو نو خپلو صحابه کرامو ﷺ نه تپوس اوکړو چه تاسو ته معلوم دي چه ستاسو رب څه اوفرمائیل؟ نوهغوئ اوفرمائیل چه الله ﷻ اودهغه رسول ﷺ ته ښه معلوم دي. نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه الله ﷻ فرمائي چه څه په چا په دنیا کښي دخپل توحید انعام اوکړم نو دهغه بدله آخرت کښي جنت دي (4) خکه چه دا هم یو عظیم الشان نعمت دي. اودراصل د یوعمل بدله کښي نه دي بلکه صرف دهغه احسان او فضل دي. په دي وجه ئي دي نه پس اوفرمائیل چه تاسو به ځما د کوم کوم نعمت نه لاپرواهي کوئ؟ درب تعالی ﷻ دمقام نه دویریدو والا دبشارت متعلق ترمذي شریف کښي دا حدیث مبارك دي هم خیال کښي وي چه حضور نبی کریم ﷺ فرمائي چه څوك ویریږي نو هغه به د شپي وخت کښي کوچ کوي اوچه څوك د شپي تیاري کښي روان شو نو هغه منزل مقصود ته اورسیدو. خبردار شئ دالله ﷻ سودا ډیره ګرانه ده. یاد ساتئ هغه سودا جنت دي. (5) امام ترمذي ﷫ دي حدیث مبارك ته غریب وائي. ابودرداء ﷜ فرمائي چه رسول الله ﷺ نه ما په منبر باندي وعظ و نصیحت کښي واوریدل چه حضور نبی کریم ﷺ د آایت مبارك ﴿ ولمن خاف ﴾ اولوستو نو ماووئیل چه اګر چه زنا ئي کړي وي اګر چه غلا ئي کړي وي، باقي حدیث مبارك مخکښي تیر شوي دي.

وَمِنْ دُونِهِمَا
اوعلاوه ددغه دوؤ باغونو نه
او ددي دواړو نه علاوه

مُدْهَامَّتَانِ	تُكَذِّبَانِ	رَبِّكُمَا	فَبِأَيِّ آلَاءِ	جَنَّتَانِ
شنه شنه ګڼ باغونه	دروغ ګڼئ تاسو	درب ستاسو	پس کوم یو نعمت به	به دوه باغونه نور وي
دواړه باغونه تک شنه دي	نو تاسوبه دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼئ			دوه باغونه نور دي

(1) صحیح مسلم کتاب الجنة باب اول زمرة تدخل الجنة علی صورة القمر لیلة البدر وصفاتهم وازواجهم. ۲۸۳٤.
(2) صحیح بخاري کتاب الحور العین وصفتهن: ۲۷۹٦.
(3) احمد: ۱٤۱/۲. صحیح بخاري کتاب الجهاد باب الحور العین وصفتهن: ۲۷۹٦.
(4) تفسیر بغوی: ۲۵۱/٤.
(5) ترمذي کتاب صفة القیامة باب فی ثواب الاطعام والسقی والکسو......: ۲٤۵۰.

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۶۵﴾ فِيْهِمَا عَيْنٰنِ

پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو | دروغ ګڼرئ تاسو | په هغې دواړو کښې به | دوه چينې وي

نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼرئ |.............په دې باغونو کښې به د اوبو دوه

نَضَّاخَتٰنِ ﴿۶۶﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۶۷﴾

جوش وهونکې (دفوارې پشان) | پس کوم يو نعمت به | درب ستاسو | دروغ ګڼرئ تاسو

چينې راخوټکيږي |.............نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼرئ

فِيْهِمَا فَاكِهَةٌ وَّنَخْلٌ وَّرُمَّانٌ ﴿۶۸﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ

په هغې دواړو کښې به | ميوې وي | او کجورې به وي | او انار به وي | پس کوم يو نعمت به

په دې (باغونو) کښې به ميوې او کهجورې او انار وي |.............نو تاسو به دخپل

رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۶۹﴾ فِيْهِنَّ خَيْرٰتٌ حِسَانٌ ﴿۷۰﴾

درب ستاسو | دروغ ګڼرئ تاسو | په دې نعمتونو کښې به | نيک خويه | ښائيسته ښځې وي |

رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼرئ | په دې باغونو کښې به نيک خويه ښکلې ښځې وي

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۷۱﴾ حُوْرٌ مَّقْصُوْرٰتٌ

پس کوم يو نعمت به | درب ستاسو | دروغ ګڼرئ تاسو | حورې به وي | پټې ساتلې شوې |

نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼرئ |.............دا حورې به په خيمو کښې

فِي الْخِيَامِ ﴿۷۲﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۷۳﴾ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ

په خيمو کښې | پس کوم يو نعمت به | درب ستاسو | دروغ ګڼرئ تاسو | ګوتې به نۀ وي وروړې هغوئ له

محفوظې وي | نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼرئ | ددوئ نه وړاندې به ورته چا

اِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَآنٌّ ﴿۷۴﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا

يو انسان | مخکښې ددې جنتيانو نه | او نۀ يو پيرې | پس کوم يو نعمت به | درب ستاسو

انسان يا پيروی لاس نه وی وراوړې |.............نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت

تُكَذِّبٰنِ ﴿۷۵﴾ مُتَّكِـِٕيْنَ عَلٰى رَفْرَفٍ خُضْرٍ

دروغ ګڼرئ تاسو | ډډې وهونکې به ناست وي | په قالينونو باندې | چې شين رنګې به وي

دروغ ګڼرئ |.............دوئ به شنو شنو قيمتي قالينونو

وَّعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ ﴿۷۶﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۷۷﴾

صفا سوتره به وي | او ښائيسته به وي | پس کوم يو نعمت به | درب ستاسو | دروغ ګڼرئ تاسو

او په ښائسته صوفو ډډې وهلې وي | نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼرئ

تَبٰرَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ ﴿۷۸﴾

ډير برکتناک دې | نوم | درب ستا | چې خاوند دلويئ دې | او دعزت ورکولو دې |

ستاد رب نوم ډير برکتی دې | چې د لوئي شان او عزت خاوند دې

قوله تعالی:- مُدۡهَآمَّتَانِ﴿۶۴﴾

جنت شين دي:-دا دواړه جنتونه چه دهغې ذکر پدې آيتونو کښې دې دهغه جنتونونه کم درجې والا دی چه دهغې ذکر مخکښې تير شوې دې. او هغه حديث مبارك هم بيان شو چه هغې کښې دی چه دوه جنتونه به دسرو اودوه دچاندئی وی (۱). دا اول خو مقربينو دپاره خاص دې او دا بل اصحاب يمين دپاره. غرض دا درجه او فضيلت دا دواړه ددې دوؤ نه کم دی. اوددې دلائل ډير زيات دی. يو دا چه دهغې ذکر مخکښې بيان شوې دې. او دا تقديم بيان هم دليل دې دهغې د فضيلت. بيا دلته ﴿وَمِنۡ دُونِهِمَا جَنَّتَانِ﴾ فرمائيل صفا ظاهروی چه ددې نه کمې مرتبې والا دی. هلته ﴿مُدۡهَآمَّتَانِ﴾ ئې ونيلی وو يعنی په کثرت سره مختلفې مزې او ميوې والا ښاخونو والا. او دلته فرمائی چه ﴿ذَوَاتَآ أَفۡنَانٍ﴾ يعنی د اوبو د پورا تر کيدو نه پورا تور. ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی چه شين. محمد بن کعب رحمه الله فرمائی چه دشينکی نه ډك. قتاده رحمه الله فرمائی چه دومره ميوې پخې شوې دی تيارې دی چه هغې سره ټول جنت شين معلوميږی. غرض دا چه هغه ځائې د ښاخونو خور والئ بيان شوې دې دلته د ونو کثرت بيان شوې دې.نوظاهردی چه هغې کښې او دې کښې ډير فرق دې. ددې دنهرونو باره کښې لفظ﴿تَجۡرِيَانِ﴾ دې اودلته لفظ ﴿فِيهِمَا عَيۡنَانِ نَضَّاخَتَانِ﴾ دې يعنی راخوټکيدونکې. اودا ظاهر دی چه نضخ نه جاری يعنی راخوټکيدونکی ډير زيات بهتر وی.

قوله تعالی:- فِيهِمَا فَٰكِهَةٞ وَنَخۡلٞ وَرُمَّانٞ﴿۶۸﴾

دجنت ميوې:-ضحاك رحمه الله فرمائی يعنی روانې دی اوبه نه اودريږی (۲). او هلته ئې فرمائيلي وو چه هر قسمه ميوې دی چه جوړه دی. او دلته فرمائی چه دې کښې ميوې او کهجورې دی اوانار دی نو ظاهر دی چه داول الفاظ د عموميت دپاره دی او هغه دقسم او کميت لحاظ سره هم ددې نه افضل دی. ځکه چه دلته لفظ فاکه نکره دې خو سياق کښې اثبات دی. په دې وجه عام به نه وی. په دې وجه ئې د تفسير په طور روستو کښې ئې نخل او رومان اووئيل. لکه عطف خاص عام باندې وی. د امام بخاری رحمه الله وغيره تحقيق هم دا دې (۳)کهجورې انار ئې په دې وجه ذکر کړل چه هغه نورو ميوؤ نه اشرف دی.

د يهودو سوال اود هغې جواب:- مسندعبد بن حميد کښې دی چه يهود راغلل او حضور نبی کريم ﷺ نه تپوس اوکړو چه آيا جنت کښې ميوې شته دې؟ نو حضور نبی کريم ﷺ ددې آيت مبارك تلاوت اوفرمائيلو او ورته اووئيل چه آؤ. بيا ئې تپوس اوکړو چه آيا جنتيان به د دنيا په شان هغه ځائې کښې هم خوراك کوی؟ نو حضور نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه آو بلکه ډير زيات ډير زيات. بيا هغوئ تپوس اوکړو چه بيا به هلته فضله هم وی؟ نو حضور نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه نه نه بلکه خوله به راشی اوهر څه به هضم شی.(۴)دابن ابی حاتم يو مرفوع حديث مبارك کښې دی چه د جنتی کهجورې د ونې د ريش نه به دجنتيانولباس جوړيږی. دا به سور رنګ کښې وی. ددې تنې به شنې او زمرد وی. ددې ميوې به دشهدو نه زياتې خوږې وی.او پيروی نه به زيات نرم وی.دې کښې به ګټکئ بالکل نه وی(۵) يو بل حديث مبارك کښې دی چه ما د جنت انار اوليدلو نو دومره غټ وو لکه اوښ د بوج سره چه وی د خيرات معنی په کثرت او ډير حسين ،ډير نيك او اخلاق او بهتر خلق. يو مرفوع حديث مبارك کښې

---

۱) ددې تخريج آيت نمبر ۴۶ کښې تير شوې دې.

۲)الطبری: ۷۵/۲۳.

۳) صحيح بخاری کتاب التفسير: سورة الرحمان قبل حديث: ۴۸۷۸.

۴) مسند عبد بن حميد: ۳۵،

۵)حاکم: ۴۷۵/۲،

دا معنی هم مروی ده ([1]). یو بل حدیث مبارك کښې دي چه حور عین چه کومې سندرې وائي په هغې به دا هم وي چه مونږ ښه اخلاقو والا او ښکلې یو او نیکو خاندانو دپاره پیدا شوې یو. دا پورا حدیث مبارك به د سورة واقعه تفسیر کښې راځي. انشاء الله. دا لفظ تشدید سره هم لوستلې شوې دی. بیا سوال کیږي چه اوس تاسو د خپل رب دکوم کوم نعمت تکذیب کوئی. حورې دی چه په خیمو کښې اوسی، دلته هم هغه فرق اوګورئی چه هلته ئې فرمائیلي ووچه هغه حورې به خپل نظرونه لاندې ساتي او د لته ئې اوفرمائیل چه دهغوئ نظرونه لاندې کړې شوی دي. نو په خپله یو کار کول او په بل باندې یو کار کولو کښې څومره فرق دې. نوپرده دواړو صورتونو کښې حاصل ده. عبدالله بن مسعود رضي الله عنه فرمائي چه هر مسلمان دپاره خیره ده یعنی نیك اوبهترین نوراني حوره او هرې حورې دپاره خیمه ده او هرې خیمې دپاره څلور دروازې دی چه په هغې کښې هره ورځ تحفې او کرامت اوانعامات ورکولې کیږي. خو هغه ځائې کښې څه فسادشته دې او نه سختی شته دې او نه ګندګی شته دې. اونه بدبو شته دې. د حورو صحبت دې چه هغوئ لکه د سپینو پړقیدونکو موتیانو په شان دی. صحیح بخاری کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ فرمائي چه جنت کښې یو خیمه ده د درمجوف چه دهغې پلنوالئ شپیته میله دې او دهرهر ګوټ کښې دجنتي بیبیانې دی چه دبل ګوټ والوته په نظر نه راځي. مومن دې تولو ته ورځي.([2]) بل روایت کښې ددې پلنوالئ دیرش میله ذکر دې ([3]). دا حدیث مبارك صحیح مسلم شریف کښې هم دې ([4]). دابودرداء رضي الله عنه فرمائي چه خیمه یو د لؤلؤ ده چه په هغې کښې اویا دروازې دموتیانوی دی. ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چه جنت کښې یو خیمه ده چه دیو موتی نه جوړه شوې ده، دا به څلور فرسخه پلنه، او ددې به څلور زره دروازې وی او ددې چوکاټونه به تول د سرو زرو وی. یو مرفوع حدیث مبارك کښې دی چه د ادنی درجې جنتي به اتیا زره خادمان وی او دده به دوه اویا ښځې وی او دده محل به دلؤلؤ اوزبرجدو وی چه د جابیه نه صنعا پورې رسی ([5]). بیا فرمائي چه ددې بې مثله حسینو جسمونه داسې دی چه چا ورته لاس نه دې لګولې. او په دوی چرته جن او انس نه دې تیر شوې. مخکښې هم داسې آیت تفسیر سره تیر شوې دې. خو دمخکښې جنتیانو اوصافو کښې دومره جمله زیاته وه چه هغوئ د یاقوت او مرجانو په شان دی. دلته هغوئ دپاره دا بیان نه شو. بیا سوال کیږي چه تاسو به درب د کوم کوم نعمت نه انکا رکوئي؟ یعنی تاسو ته پکار دی چه د هیڅ یو نعمت نه هم انکار اونه کړئي.

قوله تعالی:- وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ﴿۷۶﴾

دجنت فرشونه او تکیه لګول:-دا جنتیان به دښینو اعلی فرشونو او تکیاګانو باندې تکیه لګونکی ناست وی، تختونه به وی او تختونو باندې به پاکه اعلی درجې والا فرش وی. او بهترین نقش دارې تکیه ګانې به وی. دا تختونه او فرشونه اوتکیه ګانې دجنت باغونو او کیارو کښې وی.دا به اعلی قسم نقش دارې او د ریښمو وی. اوهمدا به دهغوئ فرشونه وی. څه به دسور رنګ وی او څه به د شین رنګ.دجنتیانو کپړې به هم داسې اعلی او ښکلې وی. دنیا کښې هیڅ څیز داسې نشته دې چه هغې سره ورته تشبیه ورکړې شي. دا بسترې به مخملی وی چه بالکل نرمې او خالصې به وی. په دې کښې

---

[1] الطبری: ۷۵/۲۳.

[2] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الرحمن: باب ((حور مقصورات فی الخیام)) : ۴۸۷۹.

[3] صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ماجاء فی صفة الجنة وانها مخلوقة: ۳۲۴۳.

[4] صحیح مسلم کتاب الجنة باب فی خیام الجنة : ۲۸۳۸.

[5] ترمذی کتاب صفة الجنة باب ماجاء ما لادنی اهل الجنة من الکرامة: ۲۵۶۲.: ابن حبان : ۷۴۰۱.

به ډير زيات رنګونه يو ځائې شوې وي. ابوعبيده رحمه الله فرمائي چه عبقر د يوځائې نوم دې چه کوم ځائې کښې نقشداري کپړې جوړيږي. خليل بن احمد رضي الله عنه فرمائي چه هر نفس او اعلىٰ څيز ته عرب عبقري وائي. تو يو حديث مبارك كښې دي چه حضور نبی کریم ﷺ دعمر ابن خطاب رضي الله عنه باره کښې اوفرمائيل چه ما يوعبقري اونه ليدو چه د عمر په شان د اوبو لوئې لوئې ډولچې راکاږي (١). دلته هم خيال اوکړئي چه اول دوؤ جنتونو فرش او فرشونه او دهغه ځائې تکيه ګانې چه دهغې کوم صفت بيان شوې دې هغه ددې نه اعلىٰ دې. هغه ځائې كښې فرمائيلې شوي وو چه دهغې استر يعنى دننه کپړا خالص د دبيزا او ښه ريښمو به وي،بيا د دپاسه کپړې بيان نه دې شوې. په وجه چه دکوم استر دومره اعلىٰ دې نودهغې ابر يعنى پورتنۍ کپړا به لا څومره ښه وي. بيا د وروستې دوؤ جنتونو دبيان په خاتمه باندې ئې فرمائيلې ووچه د اطاعت بدله د عنايت نه سوابله څه کيدې شي؟ نو دهغه اهل جنت اوصافو کښې ئې اوفرمائيل چه داعلىٰ مرتبې او ډير بهترين دي لکه جبرئيل عليه السلام والا حديث مبارك كښې دي چه هغوئ داسلام سوال کړې وو بيا ئې دايمان سوال اوکړو اوبياد احسان (٢). نو ددې ډير وجوهات دي چه دهغې نه صفا ثابت دي چه د مخکښې دوؤ جنتونو ته په دې دوؤ جنتونو بهترين فضيلت حاصل دې. الله ﷻ نه مونږ سوال کوؤ چه هغه ذات مونږ ته هم دا جنتونه راکړي چه په دې دوؤ جنتونو باندې ورته فضيلت حاصل دې به. اودهغې اوصاف مخکښې بيان شو،آمين.

قوله تعالى:- تَبٰرَكَ اسْمُ رَبِّكَ

بيا فرمائي چه ستا درب ذوالجلال نوم برکت والا دې او هغه جلال والا دې يعنى ددې لائق دې چه د هغه جلال دې اومنلې شي اودهغه د بزرګئ خيال ساتلو سره دې دهغه نافرمانی اونکړې شي بلکه دهغه دې پورا اطاعت اوکړې شي اوهغه ددې قابل دې چه دهغه ذات اکرام دې اوکړې شي يعنى دهغه ذات عبادت دې اوکړې شي. دهغه ذات نه سوادې دنورو عبادت اونکړې شي. دهغه شکر دې ادا کړې شي او دهغه ناشکري دې اونکړې شي. دهغه ذات ذکر دې اوکړې او هغه دې هير نه کړې شي. هغه ذات عظمت او کبريائی والا دې. حضور نبی کريم ﷺ فرمائي چه دالله ﷻ اجلال کوئي،دهغه عظمت اومنئ هغه به تاسو لره اوبخښي(٣)(احمد)او يو حديث مبارك كښې دي چه دالله ﷻ عظمت منلو کښې داهم داخل دي چه دهغه مسلمان دې عزت اوکړي چه هغه بوډاوي اوهغه دبادشاه او دعامل قران چه قران پاك كښې کمې زياتې نکوي يعنى دې غلو نه کوي (٤).ابويعلى رحمه الله کښې دي چه ﴿ يَاذِي الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ ﴾ سره دې محبت اوکړئي. دا حديث مبارك ترمذى شريف كښې هم دې (٥). امام ترمذى رحمه الله ددې سندسره دا حديث مبارك مروى دې. په هغې کښې د يا لفظ نه شته دې (٦). جوهري رحمه الله فرمائي چه کله څوك چا پورې انخلي او هغه راونيسي نو عرب وائي چه ﴿ الظ ﴾ هم دا الفاظ دې حديث مبارك كښې راغلي دي نو مطلب دادې چه ا لحاح وخلوص عاجزئې او مسکينۍ سره هميشه او لزوم سره دالله ﷻ نه غوښتنه کوي. صحيح مسلم او سنن اربع کښې عائشه صديقه رضي الله عنها نه روايت دې چه حضور نبی کريم ﷺ به کله سلام اوګرزولو نو دې نه پس به دومره کښيناستل چه داکلمات به اووئيل چه ﴿ اللهمانت

(١)صحيح بخارى كتاب فضائل اصحاب النبى ﷺ باب مناقب عمر ابن الخطاب رضي الله عنه: ٣٦٨٢، صحيح مسلم: ٢٣٩٣، ابن حبان : ٦٨٩٨.

(٢) صحيح بخارى كتاب سؤال جبريل عليه السلام النبى ﷺ عن الايمان ، والاسلام والاحسان : ٥٠.

(٣)احمد: ١٩٩/٥،

(٤) ابوداود كتاب الادب باب فى تنزيل الناس منازلهم : ٤٨٤٣،

(٥)ترمذى كتاب الدعوات باب قول (ياحي يا قيوم ..... ، والظايا ذا الجلال والاكرام :) ٣٥٢٥. وهو صحيح. مسند ابويعلى ، : ٢٧٣٣.

(٦) احمد: ١٧٧/٤ ،ز ح/١٧٥٩٦، وسنده صحيح .

السلام ومنك السلام تبارکت یاذاالجلال والاکرام﴾. ([1])

الحمد لله دالله ﷻ فضل وکرم سره د سورة رحمن تفسیر ختم شو،دالله ﷻ ډیر ډیر شکر دې

د سورة واقعه مکی سورة تفسیر

دسورة تعارف: یو خل ابوبکرصدیق رضي الله عنه حضور نبی کریم ﷺ ته اوفرمائیل چه یارسول الله ﷺ! تاسو بوډاګان شوئی.نوحضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه څه سورة هود او سورة واقعه اوسورة والمرسلات اوسورة عم یتسالون او سورة تکویر بوډاکړم. دا حدیث مبارك امام ترمذی رحمه الله راوړې دې او دې ته ئې حسن غریب وئیلی دی([2])دحافظ ابن عساکر رحمه الله،عبدالله بن مسعود رضي الله عنه واقعاتو کښې یو روایت راوړې دې چه کله عبدالله رضي الله عنه بیمار شو اوهغه بیمارئی نه دوی بچ نشو،دې بیمارئی کښې عثمان بن عفان رضي الله عنه ددوی عیادت دپاره لاړل،نو تپوس ئې اوکړو چه څه شکایت دې؟ وې فرمائیل چه دخپلو ګناهونو.تپوس ئې اوکړو چه څه خواهش دې؟ وې فرمائیل درب درحمت.وې فرمائیل چه کوم یو طبیب اولیږم. نو وې فرمائیل چه هم طبیب خو بیمار کړې یم. وې فرمائیل چه څه مال اولیږم؟ وې فرمائیل چه ما ته د مال هیڅ ضرورت نشته دې. وې فرمائیل چه ستا نه پس به ستا دبچو په کار راشی. وې فرمائیل چه څما دبچو باره کښې ستا د غریبئ ویره ده؟ واوره ما خپلو ټولو لونړو ته وئیلی دی چه هره شپه سورة واقعه لولئ ،ما حضور نبی کریم ﷺ نه آوریدلی دی چه کوم سړې هره شپه سورة واقعه وائی نوهغه ته به هیڅ کله فاقه نه کیږی ددې واقعې راوی ابوظبیه هم دا سورة بلاناغه وئیلو.

مسند احمد کښې جابر رضي الله عنه فرمائی چه حضور نبی کریم ﷺ به مونځونه داسې کول چه څنګه تاسو وائې،خو دحضور نبی کریم ﷺ مونځ تخفیف والا وو.دسحر مونځ کښې به حضور نبی کریم ﷺ سورة واقعه او ددې پشان سورتونه لوستل ([3]).

رکوع ګانې		سورة الواقعه مکیة وهی ست وتسعون اٰیة وثلاث رکوعات		آیاتونه
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
③		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		⑨⑥

إِذَا	وَقَعَتِ	الْوَاقِعَةُ ①	لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا	كَاذِبَةٌ ②
کله چې	راشی	هغه کیدونکی واقعه	نشته دې راتلو دهغې لره	دروغ کونکې یو نفس
څه وخت چې قیامت راشی | د هغې په راتلو کښې هیڅ شک نشته				
خَافِضَةٌ	رَّافِعَةٌ ③	إِذَا	رُجَّتِ	الْأَرْضُ
هغه به ښکته کونکې وی	پورته کونکې به وی	کله چې	اوخوزولې شی	زمکه
نوڅوک به ښکته (ذلیله) کړی | او څوک بهٔ اوچت (معزز) کړی | څه وخت چې به په زمکه				

[1] صحیح مسلم کتاب المساجد باب استحباب الذکر بعد الصلاة ......٥٩٢، ابوداود : ١٥١٢.

[2] ترمذی کتاب تفسیر القران باب ومن سورة الواقعه : ٣٢٩٧، وهو صحیح .

[3] احمد: ١٠٤/٥.

رَجًّا ۝٤	وَّبُسَّتِ	الْجِبَالُ	بَسًّا ۝٥	فَكَانَتْ
په خوزولو سختو سره	او ریز مریز کړې شي	غرونه	په ریزه کولو سختو سره	پس شي هغه

په ډیر زور سره زلزله راشي | اوغرونه به ریزه ریزه شي |.........................نو

هَبَآءً	مُّنْۢبَثًّا ۝٦	وَّكُنْتُمْ	اَزْوَاجًا	ثَلٰثَةً ۝٧	فَاَصْحٰبُ الْمَيْمَنَةِ ۝
دوړه	خوره وره	او شئ تاسو	قسمونه (ډلې)	درې	پس یوه ډله به وي ښي طرف والا

خوره (الوتلي) دوړه به شي | اوستاسو به درې ډلې شي | نود (عرش د) ښي طرف خاوندان به وي

مَآ اَصْحٰبُ الْمَيْمَنَةِ ۝٨	وَاَصْحٰبُ الْمَشْئَمَةِ ۝	مَآ اَصْحٰبُ الْمَشْئَمَةِ ۝٩
څه ښه نصیبي دي ښي طرف والا	او بله ډله ګس طرف والا	څه بد نصیبه دي ګس طرف والا |.

د ښي طرف خاوندان څومره ښه خلق دي |اود ګس طرف خاوندان | د ګس طرف خاوندان څومره خراب خلق دي

وَالسّٰبِقُوْنَ	السّٰبِقُوْنَ ۝١٠	اُولٰٓئِكَ
او مخکښې کیدونکي په نیکۍ کښې	مخکښې کیدونکي به وي په جنت کښې	هم دغه خلق

اوکوم چې داوچتې مرتبې خاوندان دي |..........................نوهغوئ د ا وچتې مرتبې خاوندان

الْمُقَرَّبُوْنَ ۝١١	فِيْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ ۝١٢
نزدیکان دي (الله ته)	په جنتونو دنعمتونو کښې به وي

دي| هغوئ (الله) ته ډیر نزدې دي| دنعمتونو ډکو باغونه کښې به وي|

قوله تعالى:- اِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ۝

قیامت بر حق دې: واقعه د قیامت نوم دې ځکه چه ددې واقع کیدل یقیني امردې.لکه یو بل آیت مبارک کښې دي چه﴿ فَيَوْمَئِذٍ وَّقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ۝ ﴾ په هغه ورځ به چه څه کیدونکي دي هغه به کیږي. ددې واقع کیدل یقیني امردې. نه خو دا ځوك اخوا کولې شي اونه ئې ځوك روستو کولې شي.هغه به په خپل مقرر وخت راځي. لکه یوبل آیت مبارك کښې دي چه ﴿ اِسْتَجِيْبُوْا لِرَبِّكُمْ ﴾ الخ،دخپل پروردګار خبرې اومنئ ددې نه مخکښې چه هغه ورځ راشي چه دهغې ځوك لرې کولو والا نشته دې. اویو ځائې کښې ارشاد دې چه ﴿سَاَلَ سَآئِلٌ بِعَذَابٍ وَّاقِعٍ ۝﴾ دسائل سوال دهغه عذاب نه دې چه یقیني طور راتلونکې دې اودهغې ځوك ایسارولو والا نشته دې.او آیت مبارك کښې فرمائي چه﴿يَقُوْلُ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ۝﴾ الخ،چه په کومه ورځ به الله ﷻ اوفرمائي چه اوشه نو هغه به اوشي.دهغه قول حق دې اوهغه مالك دې چه په کومه ورځ شپیلۍ به پوك وهلې شي،هغه دغیبو اوظاهرعالم دې.اوهغه حکیم دې اوخبیردې.قیامت کاذبه نه دې یعني برحق دې،ضرورقائمیدو والا دې،په هغه ورځ خو نه دوباره راتلل دي او نه واپس کیدل دي اونه راتلل دي.

قوله تعالى:- لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ۝

دقیامت ذکر: ﴿ کاذبة ﴾ مصدر دې لکه ﴿ عاقبة ﴾ او ﴿عافیة﴾،هغه ورځ تنزل او ترقۍ والا ده. ډیر خلق به په تنزل کښې کړي اوجهنم ته به ئې داخل کړي. چه په دنیا کښې ډیر عزت او وقعت والا وو.او ډیر خلق به پورته کړي اوهغه اعلى علیین او جنت نعیم ته به ئې اورسوي اګر چه دوی دنیا کښې پست او بې قدر وو. دالله ﷻ دښمنان به ذلیل شي او جهنم ته به لاړشي او دالله ﷻ دوستان به عزیز شي اوجنت ته به داخل شي.کبرکوونکي به هغه ذلیل کړي.او عاجزانو لره به عزیز کړي. او هغه به نزدې اولرې والوته

واوروى اوهر يو لره به رابيدار كړي، هغه رالاندې كړي او قرب و الو لره به پورته كړي او لرې والو ته به واوروي. داحالت به شي لكه چه چانړ كښې څه څيز شته دي چه څوك ئې خوزوي. لكه يو بل آيت مبارك دى چه ﴿ إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴾ اويوځائې ارشاد دې چه ﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ﴾ ائې خلقوا الله ﷻ نـه ويريـږئ چـه ستاسو رب دې يقين اوكړئ چه دقيامت زلزلـه ډير لـوئې څيز دې، بياارشاد دې چه غرونه به په هغه ورځ ريزه ريزه شي. اويوځائې كښې ﴿ كَثِيبًا مَّهِيلًا ﴾ راغلې دې. نو دوى به لكه د غبار په شان پريشانه وى لكه هوا ئې يوځوا بل خوا يوسي او هيڅ پاتې نشي. ﴿ هَبَاءً ﴾ هغه بسرو ته هم وائي چه د اوور بلولو په وخت كښې د پتنګانو پشان الوزى. اوكله چه لاندې راشى نو هيڅ نه وى. ﴿ مُّنبَثًّا ﴾ هغه څيز ته وائي چه هغه هوا پورته كړي او خور ئې او ختم ئې كړي. لكه د پاڼو چوره چه هوا خور كړي، د اقسمه نور آيتونه هم ډير زيات دى چه دهغې نه ثابت دى چه غرونه به دخپل ځائې نه اوخوزي. بيا به ريزه ريزه شي. او ختم به شي.

قوله تعالى:- وَكُنتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً

خلق به درې ډلې شي:- خلق به په هغه ورځ درې قسمونو كښې تقسيميږي. يو جماعت بـه د عرش ښى طرفته به وى چې كوم دآدم ﷺ دښى طرفنه راويستې شوې دې او اعمال نامه ورتـه پـه ښـى لاس وركړې شوې وى. اودوى به ښى طرفته روا نيږى داډله دجنتيانو ده.

دويم جماعت چه دعرش ګس طرفتـه بـه وى، دا بـه هغـه خلق وى چـه كـوم د آدم ﷺ د ګس طرفتـه راويستې شوى وو. دوى ته به اعمال نامه په ګس لاس ملاويږى. او د ګسې لارې پـه لار استولې شوى وو. د اتول جهنميان دى، الله ﷻ دې مونږ ټول دې نه محفوظ كړى.

دريم جماعت چه دالله ﷻ مخكښې به وى دا به خاص خلق وى. دا به اصحاب يمين نه هم زيات وقعت والا اوخاص قرب والا وى. دوى دجنتيانو سرداران وى. دوى رسولان دى، نبيان عليهم السلام دى، صديقين دى او شهداء دى. ددوى شميربه د ګس والو نه كم وى، نو دا درې قسمه داهل محشر وى. لكه چه ددې سورة مبارك آخر كښې هم اختصار سره ددوى دا تقسيم كړې شوې دې، هم داشان سورة ملائكه كښې دى چه [ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَمِنْهُم مُّقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ] يعنى بيا مونږ دخپل كتاب وارثان خاص خاص بندګان جوړ كړل، په دوى كښې خوبعضې په خپلوځانونوباندې ظلم كوونكى دى اوبعضې ميانه روش دى، او بعضې دالله ﷻ حكم سره نيكو كښې سبقت كوونكى دى.

نودلته هم ددرې قسمونو بيان دې، دا په هغه وخت كښې چه كله د ﴿ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ﴾ تفسير اوشى چه ددې مطابق دې. ګنې يو قول بل هم دې. چه ددې آيت مبارك د تفسير په موقع تير شوې دې. ابن عباس ﷺ وغيره هم دا فرمائي، دوه ډلې جنتيان او يو جهنميان.

قوله تعالى:- فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ

دنيكو درجات: ابـن ابى حاتم كښـې حديث مبارك دې چه حضور نبى كريم ﷺ فرمائى چه ﴿وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ﴾ هركله چه خلق جوړې جوړې شى نـو وې فرمائيـل چـه قسم قسم يعنى دهر عمل د عامل يو جماعت دې لكه الله ﷻ فرمائي چه تاسو به درې قسمه شئ يعنى اصحاب يمين، اصحاب يمين او سابقين مسند احمد كښې دى چه حضور نبى كريم ﷺ ددې آيت مبارك تلاوت اوفرمائيلو او دخپل لاس مبارك مـوټئ ئـې بند كـړو او وې فرمائيل چه دا جنتيـان دى مـا تـه هـيڅ پرواه نشته دې[1]

---

[1] احمد: ٢٣٩/٥.

مسند احمد کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ فرمائي چه تاسو ته معلوم دی چه دالله ﷻ سيوري طرفته به څوك دړومی ټولو نه مخکښې؟ هغوئ عرض اوکړو چه الله اودهغه ﷺ ته ښه معلوم دی. نو حضور نبی کریم ﷺ فرمائی چه هغه خلق چه خپل حق ورکړی او قبول کړی او چه په دوی کوم حق چه په دوی باندې دې چه کله دوی اوغواړی نو دوی هغه ورکوی. او نورو خلقو دپاره هم هغه حکم دې چه کوم دوی دپاره دې. (1)

قوله تعالی:- وَالسّٰبِقُوْنَ السّٰبِقُوْنَ

سابقین خلق څوك دی؟ دې باره کښې ډیر اقوال دی. لکه انبیاء کرام علیهم السلام، اهل علیین، یوشع علیه السلام بن نون چه په موسی علیه السلام باندې ټې ټولو نه مخکښې ایمان راوړې وو، هغه مومن چه دهغه ذکر په سورة یاسین کښې دې چه کوم په عیسی علیه السلام باندې ایمان راوړې وو، علی بن ابی طالب رضی الله عنه چه په محمد ﷺ ټې ټولو نه مکښې ایمان راوړې وو، هغه خلق چه ټولو نه مخکښې مسجد ته دړومی، هغه خلق چه هغوئ دواړو قبلو طرفته مونځ کړې دې، دهر امت هغه خلق چه هغوئ په خپلو نبیانو مخکښې مخکښې ایمان راوړې وو، چه کوم جهاد کښې ټولو نه مخکښې روان وی. دا ټول اقوال اصل کښې صحیح دی یعنی د اټول خلق سابقین دی. دالله ﷻ فرمان لره مخکښې کړی او په نورو ورته سبقت ورکوی او هغه قبلوی د اټول دې کښې داخل دی. قران پاك کښې یو ځائې دی چه ﴿وَسَارِعُوْٓا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ ۙ اُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِيْنَ﴾ الخ، د خپل رب بخشش او هغه جنت طرفته زر ځئ چه د هغې پلن والئ لکه د آسمان اوزمکې دې نو چه کوم سړی دې دنیا کښې نیکو طرفته سبقت اوکړو نو هغه به آخرت کښې هم د الله ﷻ نعمتونو طرفته سابق وی. دهر عمل بدله هم ددې پشان ده لکه چه څه کړې هغه به ریبې. په دې وجه دلته ذکر کوی او ددوی باره کښې فرمائی چه دا مقربین الی الله دی. دوی به نعمتونو والا جنت کښې وی.

الله ﷻ نه د فرښتو سوال:- ابن ابی حاتم کښې دی چه عبدالله بن عمرو رضی الله عنه نه مروی دی چه فرښتو دالله ﷻ دربار کښې عرض اوکړو چه ائې الله ﷻ ! تا خو ابن آدم دپاره خودنیا جوړه کړې ده، هغه ځائې کښې خوری څکی، او بچو او ښځې سره ښه خوشحاله دې، نو مونږ لره آخرت اوګرزوه. نو جواب ملاؤ شو چه څه به داسې اونه کړم. هغوئ درې ځل دا دعا اوکړه نو الله ﷻ اوفرمائیل چه کوم لره ماپه خپل لاس پیدا کړل دهغوئ په شان تاسونه چه کوم لره ما او هغوئ لره ما صرف په لفظ کن سره پیدا کړل. امام دارمی رحمه الله هم دا اثر په خپل کتاب الرد علی الجهیمة کښې وارد کړې دې، دهغې الفاظ دادی چه الله ﷻ فرښتو ته اوفرمائیل چه کوم لره ما په خپل لاس پیدا کړې دې دهغه نیك اولاد به څه دهغه په شان نه کړم، او چه څنګه ما غوښتل هغه اوشو.

ثُلَّةٌ	مِّنَ الْاَوَّلِيْنَ
لويه ډله به وی	داولنو خلقو نه
	په دې کښې به زيات دپخوانو خلقو وی

وَقَلِيْلٌ	مِّنَ الْاٰخِرِيْنَ	عَلٰى سُرُرٍ	مَّوْضُوْنَةٍ
اولږ به وی	دروستنو خلقو نه	ناست به وی په تختونو باندې	چې بنړلې شوی به وی په ملغلرو سره
اولږ به د روستنو خلقو نه وی		..........دوئ به دسرو زرو په تارونو بنړلې شوؤ تختونو ،	

(1) احمد: ٦٩/٦.

مُّتَّكِـِٔينَ عَلَيْهَا مُتَقٰبِلِيْنَ ﴿١٦﴾ يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ

ډډه وهونكى به وى | په هغې باندې | يو بل ته مخ كونكى | گرځى به | په هغوئ باندې | هلكان

ډډې لگولى يو بل ته مخامخ ناست وى |...........داسې هلكان بهٔ وربانديې څيزونه گرځوى

مُّخَلَّدُونَ ﴿١٧﴾ بِأَكْوَابٍ وَّأَبَارِيقَ ۙ وَكَأْسٍ

چې هميشه به وى هلكوانى دهغوئ | دپيالو سره | او دشيشې دبوتلونو سره | او دجامونو سره

چې تل به هلكان وى| پيالئ اود شيشې بوتلې اود بهيدونكو شرابو (ډكې) پيالئ به وى |

مِّن مَّعِينٍ ﴿١٨﴾ لَّا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنزِفُونَ ﴿١٩﴾

اودرواني چينې دشرابونه | نهٔ به سرگردانه كيږى هغوئ | دڅكلو دهغې نه | او نهٔ به ئې عقل خرابيږى

دهغه په وجه به نه د هغوى سر درد راځى اونه ئې په عقل كښې خرابى راځى

وَفَاكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا

او دميوؤ سره | دهغه قسمونونه | چې خوښوى ئې (جنتيان) |اودغوښې دمارغانو سره|دهغې قسم نه

اوداسې ميوې كومې چې هغوئ خوښوى | او د هر هغه مارغه غوښه به وى كومه چې د هغوئ زړونه

يَشْتَهُونَ ﴿٢١﴾ وَحُورٌ عِينٌ ﴿٢٢﴾ كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ

چې زړونه ئې غواړي دهغوئ |او حورې به وى | ښائيسته ستركو والا | پشان | دملغلرو

غواړى | اوحورې د غټو ستركو ميرمنې | داسې پاكې لكه پټې ساتلې شوې

الْمَكْنُونِ ﴿٢٣﴾ جَزَاءًۢ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾

پټو ساتلو شوؤ| دا به دبدلې په طور وى | په سبب دهغې عمل | چې وؤ هغوئ | چې كوؤ به ئې

ملغلرې |...............دا به دهغوئ دنيكو عملونو بدله وى | چې هغوئ بهٔ كول

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا ﴿٢٥﴾ إِلَّا قِيلًا

نهٔ به اورى هغوئ | په هغې كښې | عبث خبرى | اونهٔ دگناه خبرى | مگر | يوه خبره |

نه بهٔ هلته فضول خبره اورى | اونه دگناه وينا | بس هر طرفته به دسلام سلام اوازونه وى

سَلَامًا سَلَامًا ﴿٢٦﴾

سلام سلام |

قوله تعالى:- عَلٰى سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ ﴿١٥﴾

جنت كښې انعامونه :- ارشاد دې چه مقربين خاص ډير مخكښې خلقو كښې دى او څه روستو خلقو كښې هم دى. ددې اولين او آخرين قول كښې ډير اقوال دى. لكه مخكښې امتونو نه او دې امت نه. امام ابن جرير رحمه الله همدا قول خوښ كړې دې.([1]) اودا حديث مبارك ددې قول په پوخوالى كښې پيش كوى چه حضور نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه مونږ روستو يو او د قيامت په ورځ مخكښې يو([2]). او ددې قول

---

[1] الطبرى : ۹۸/۲۳.

[2] صحيح بخارى كتاب الجمعة باب فرض الجمعة: ۸۷۶، صحيح مسلم: ۷۵۵.

تائیدد ابن ابی حاتم ددې روایت نه هم کیدې شي چه کله دا ایت مبارك نازل شو نو اصحاب ﷺ باندې ډیر گران پریوتو ،نودا آیت مبارك نازل شو چه ﴿ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ﴾ نوحضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ځما امید دې چه سبا به تاسو د جنت څلورومه حصه یئ بلکه دویمه حصه تاسو بلکه نیم په نیمه تاسو. تاسو به دنیم جنت مالکان یئ او باقی نیم به په ټولو امتونو تقسیم وی چه په هغې کښې تاسو شریك یئ. دا حدیث مبارك مسنداحمد کښې هم دې ،(1)ابن عساکر کښې دی چه عمرفاروق رضی الله عنه ددی آیت مبارك آوریدو سره دحضور نبی کریم ﷺ خدمت کښې عرض اوکړو چه یارسول الله ﷺ ! چه آیا مخکښې امتونو کښې ډیر خلق سابقینو کښې داخل دی او موږ نه کم خلق؟ دې نه یوکال پس دا آیت مبارك نازل شو چه مخکښې امتونو کښې ډیراو روستو امتونو کښې کم. حضور نبی کریم ﷺ عمر فاروق رضی الله عنه راوبللو او ورته ئې فرمائی چه واوره ! چه آدم علیه السلام نه واخله تر ما پورې ثلة ده او صرف ځما امت ثلة دې،موږ خپل دې ثلة پورا کولو دپاره به دا حبشیان اخلو چه اوښان څروی خودالله ﷻ وحده لاشریك شهادت ورکوی. خو ددې سند کښې خبرې شته دې. خو ډیرو سندونو سره د حضور نبی کریم ﷺ فرمان دا ثابت دې چه ځماامید دې چه تاسو به داهل جنت څلورمه حصه یئ،آخر پورې (2). نو الحمد لله دا یو بهترینه خوشخبری ده.

امام ابن جریر رحمه الله چه کوم قول خوښ کړې دې په هغې کښې د لږ شان غور کولو ضرورت دې. بلکه اصل کښې دا قول ډیر زیات کمزورې دې ځکه چه دقران پاك دالفاظو نه ددې امت او دټول امت افضل او اعلی کیدل ثابت دی. بیا دا څنگه کیدې شی چه دالله ﷻ در صمدیت کښې او نورو امتونو کښې خو ډیر دی او دې بهترین امت کښې دی کم وی. خو دا توجیه کیدیشی چه ددې ټولو امتونو مقرب یو ځائې شی او ددې امت د شمیر نه زیات شی. مخکښې الله ﷻ ته علم دې. دویم قول ددې جملې تفسیر کښې دادې چه ددې امت دشروع د زمانې نه د مقربینو شمیر ډیر زیات دې او روستو خلقو کښې کم دې.او هم دا راجح قول دې. نو حسن رحمه الله نه مروی دی چه دوی ددې آیت مبارك تلاوت اوفرمائیلو او دې امت کښې چه کوم مقربین تیر شوی دی هغوئ کښې مقربین ډیر وو. امام ابن سیرین رحمه الله هم دا فرمائی.هیڅ شك نشته دې چه هر ا مت کښې هم داشان کیدل راروان دی چه شروع کښې ډیر مقربین وی او روستو خلقو کښې کم وی. نودا هم ممکن دی چه مراد تیرې همداشان وی یعنی دهر امت مخکښې خلق سبقت کولو والا زیات وی په نسبت دهر امت د روستو خلقو.

د صحاح وغیره احادیثو نه ثابت دی چه حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ټولوزمانو کښې ټولو نه بهتره زمانه ځما ده،بیا دې نه پس،بیا دی سره متصل الخ(3)خو یو حدیث مبارك کښې راغلی دی چه ځما د امت مثال د باران په شان دې،معلوم نه ده چه اولې زمانې باران به افضل وی او که د آخرې زمانې(4)نودا حدیث مبارك چه ددې د اسنادو دصحت حکم ورکړې شی محمول دې،په دې امر باندې چه څنگه ددین دشروع دخلقو ضرورت وو چه ددې تبلیغ دخپلو بعدوالو دپاره اوکړی،هم داشان آخر کښې هم هغې لره قائم ساتلو ضرورت دې چه خلق په سنت نبی ﷺ باندې اوساتی. ددې روایتونه اوکړی. دا په خلقو ظاهر کړی. خو فضیلت د اول خلقو دې. هم داشان لکه څنگه چه د پټې دپاره د شروع باران او آخری باران ضرورت وی. خو لویه فائده اول باران ورکوی،په دې وجه که دشروع شروع باران نه وی نو دانې به نه زرغونیږی اونه به ددې جرړې راوزی.

---

(1) احمد: ۲/۳۹۱.

(2) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب الحشر : ۶۵۲۸.

(3) صحیح بخاری کتاب فضائل اصحاب النبی ﷺ باب فضائل اصحاب النبی ﷺ ومن صحب النبی ﷺ .....: ۳۶۵۰، صحیح مسلم: ۲۵۳۵.

(4) احمد: ۴/۳۱۹.

بې حسابه جنت ته تلونکی :- هم په دې وجه حضور نبی کریم ﷺ فرمائی چه یو جماعت به خما امت کښې همیشه په حق باندې اوسی او غالب به وی. ددوی دښمنان به دوی ته ضرر نه شی رسولې. ددوی مخالف به دوی رسوا او لاندې نشی کولې. تردې چه قیامت قائم شی او دوی به داشان وی.[1] الغرض دا امت د باقی ټولوامتونونه ښه افضل او اشرف دې.او په دوی کښې رب ته مقربین د نورو امتونو په نسبت زیات دی او د ډیر رتبې والا دی. ځکه ددین دکامل کیدو او دنبی عالی مرتبه کیدو لحاظ سره دا ټول بهتر دی. تواتر سره دا حدیث مبارك ثبوت ته رسیدلې دې چه حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دې امت کښې اویا زره خلق بغیر د حساب نه جنت ته به داخلیږی ([2])او هر یو زر سره به اویا زره نور وی ([3]). طبرانی کښې دی چه دهغه ذات قسم چه دهغه قبضه کښې خما روح دې چه تاسو کښې به یو لوئې جماعت دقیامت په ورځ اودرولې شی او دا به دومره لوئې وی لکه چه شپه راغله،ټوله زمکه به ئې ګیره کړې وی. فرښتې به اووائی چه ټولو نبیانو سره څومره امتیان راغلی دی دهغې نه زیات محمد ﷺ سره دی([4]) مناسب مقام دادې چه ډیر لوئې جماعت د مخکښې خلقو نه دې اوډیر روښتو نه، د آیت مبارك د تفسیر په موقع دا حدیث مبارك ذکر کړې دې. چه حافظ ابوبکر بیهقی رحمه الله دلائل النبوة کښې وارد کړی دی چه حضور نبی کریم ﷺ به کله دسحر مونځ اوکړو نو په ماتو پښو به ئې اویا ځل دا وئیل چه ﴿ سبحان الله وبحمده استغفر الله ان الله کان توابا ﴾ بیا فرمائی چه اویا بدله کښې اوۀ دی. چه د چا دیو ورځې ګناهونه اویاؤ نه هم زیاتې شی نوهغه بې خبره دې،بیا دوه ځل دا فرمائی،بیا خلقو طرفته مخ کوی او کینی او چونکه حضور نبی کریم ﷺ ته خوبونه ډیر خوښ وو،په دې وجه به ئې تپوس کولو آیا تاسو کښې چه چاخوب لیدلې دې؟

د یو صحابی خوب اودنبی کریم ﷺ تعبیر:-ابن زمل رضی الله عنه فرمائی چه هم داشان حسب عادت حضور نبی کریم ﷺ تپوس اوکړو نو ما اووئیل چه یارسول الله ﷺ ما یو خوب لیدلې دې. نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه الله ﷻ دې خیراوکړی،مونږ لره دې د خیر جوړکړی او خمونږ دښمنانو لره دې د شر جوړ کړی دهر قسم تعریفونو مالك هغه ذات دې چه دټولو جهانونو پالونکې دې. خپل خوب بیان کړه. ما اووئیل چه یارسول الله ﷺ ! ما اوکتل چه لاره فراخه ده او آسانه اونرمه ده او بې شمیره خلق په دې لار روان دی. او دا لار یو شین باغ ته تلې ده او خما سترګو ددې نه مخکښې داسې شین ګوشین او ښکلې باغ نه وو لیدلې. هر طرفته اوبه روانې دی اوهرطرفته شینکې دې اوهر قسمه ونې اوقسما قسم میوې دی. ما چه اوکتل نو ړومبې جماعت راغلو او دې باغ سره ایسار شو اودې باغ ته راورسیدل نو هغوی خپلې سورلې تیزې کړې او یو خوا بل خوا لانړل. او تیزنی سره ددې خائې نه تیر شو. اوبیا بل جماعت راغلو چه تعداد کښې ډیر زیات وو او کله چه دلته راوسیدو نو بعضو خلقو خو خپل څناور څرول شروع کړل او بعضو ددې خائې نه څه واخستل او روان شو. اوبیا خو ډیر زیات خلق راغلل. او کله چه هغوی په دې خائې ګل ګلزار باندې تیر شو نو دې خائې ایسار شو او وې وئیل چه دا ټولو نه ښه خائې دې. نو ما هغوی اوکتل چه هغوی یو خوا بل خوا خواره شو. خوځه پخپله روان اووم او لرې لاړم او ما اوکتل چه یو منبرچه دهغې اوۀ پوړنی دی،اوتاسو دهغې په اوچت خائې ناست یئ او ستاسو ښی طرفته یو سړې دې چه غنم رنګې دې او غټو ګوتو والا او لوئې قد والا دې،کله چه کلام کوی نو ټول خاموشې سره کینی اوهغه آوری او خلق پورته پورته کیږی دهغه خبرې ښه توجه سره آوری. او ستاسو

[1] صحیح بخاری کتاب المناقب باب : ٢٨، حدیث : ٣٦٤٠، صحیح مسلم : ١٩٢٠.
[2] صحیح بخاری کتاب الرقاق باب یدخل الجنة سبعون الفا بغیر حساب : ٦٥٤١. صحیح مسلم: ٢١٦.
[3] ترمذی کتاب صفة القیامة باب منه دخول سبعین الف بغیر حساب: ٢٤٣٧، ابن ماجة: ٤٢٨٦. وسنده حسن .
[4] طبرانی: ٣٤٥٥،

کس طرفته یو سړی دی د ښه جسم والا او درمیانه قد والا او دهغه په څهره باندې ډیر زیات تور داغونه دی، او ویښته داسې دی لکه چه تر وی، او کله چه هغه خبرې کوی نو خلق د اکرام په وجه سرونه ټیټ کړی. او بیا دهغه مخکښې یو کس دې چه اخلاق او عادات او دڅهرې نقشه کښې هم ستاسو په شان دې. تاسو خلق هغه طرفته متوجه کیږی او دهغه اراده لرئی. دهغه مخکښې یو بوډئی نرئی نروچکې اوښه ده او ما اوکتل چه تاسو هغه پورته کوئی.

دخوب تعبیر:-ددې په آوریدو د حضور نبی کریم ﷺ رنګ مبارک بدل شو. لږ وخت پس چه کله د حضور نبی کریم ﷺ دا حالت بدل شو نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه د صحیح لارې نه مراد خو هغه دین دې چه ما راوړې دې دالله ﷻ د طرفنه، او تاسو دهغې په هدایت یئ. اوتاسو چه کوم شین باغ اولیدو هغه دنیا ده او ددې دعیش وعشرت والا زړه لره لوبونکی سامان، څه او زما اصحاب خو به ددې نه تیر شو اودې کښې به مشغول نه شو. نه به هغه مونږ پورې انخلی او نه خمونږ تعلق هغې سره شته دې، اونه دهغې تعلق مونږ سره. نه خو مونږ هغه غواړو او نه هغه مونږ غواړی. خمونږ پس به بل جماعت راشی او خمونږ به شمیر کښې زیات وی. په هغوئ کښې به بعضې دې دنیا کښې انخلی او بعضې به ئې په قدر د حاجت یوسی او څې به اونجات به حاصل کړی. بیا به دې نه پس یو زبردست جماعت راشی چه دې دنیا کښې به مستغرق وی او یو خوا بل خوا به خواره شی. ﴿فانالله وانااليه راجعون﴾ اوس تاسو اوسئ نو تاسو په خپله لار روان شوئی تر دې ما سره به ستاسو ملاقات اوشی. چه کوم منبر په آخر اوومه پوړئی تا څه اولیدم دهغې تعبیر دا دې چه ددنیا عمر اووه زره کاله دې او آخری زرمه حصه څه یم. زما ښی طرفته چه تا کوم غنم رنګ تلو والا انسان اولیدو هغه موسی علیه السلام دې او هر کله چه هغه کلام کوی نو ټول خلق پورته کیږی ځکه هغوئ ته دا شرف حاصل شوې وو چه الله ﷻ سره ئې خبرې کړې وې. او تا چه کوم زما کس طرفته اولیدو چه درمیانه قد ئې وو او په بدن ئې ډیر تور داغونه وو او ویښته ئې اوبه سره لمدهٔ وو هغه عیسی علیه السلام وو. دهغه اکرام الله تعالی کړې دې په دې وجه مونږئې هم اکرام کوو. او چه کوم سړې تا ماته مخامخ اولیدو هغه زما پلار ابراهیم علیه السلام دې، مونږ ټول دهغه قصد کوو او دهغه تابعداری کوو. او تا چه کومه اوښه اوکتله چه څه ئې پاسوم هغې نه مراد قیامت دې اودا به زما په امت باندې قائمیږی. نو زما نه پس نه بل نبی شته دې او نه زما امت نه پس بل امت شته دې. فرمائی چه دې نه پس حضور نبی کریم ﷺ دا تپوس کول پریښودل چه چا خوب لیدلې دې؟ خوکه چا به پخپله خپل خوب بیان کړو نو حضور نبی کریم ﷺ به هغه ته تعبیر ورکولو. (۱)

قوله تعالی:- عَلَىٰ سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ

د جنتیانو د تختونو او فرشونو وغیره بیان:-دهغوئ د ناستې تختونه او دآرام کولو پالنګونه د سرو زرو د تارونو نه جوړ شوی وی او په هغې به ځائې په ځائې موتیان لګیدلی وی او پکښې یاقوت وی. دا د فعیل معنی کښې د مفعول صیغه ده. په دې وجه د اوښې خیټې لاندې ځائې ته وضین وائی. دټولو مخونه به یو بل ته مخامخ وی او هیڅ به بل ته شا کړې نه وی. او هغه غلمان چه ددوی خدمت کښې مشغول وی، عمر کښې به نه زیات وی او نه به کم وی اونه بوډاګان. او نه به کمیږی او نه به په هغوئ تغیر راځی. ﴿بِأَكْوَابٍ﴾ وائی هغه کوزو ته چه د هغې ټوټی او د نیولو ځائې پکښې نه وی. ﴿أَبَارِيقَ﴾ هغه آفتابې چه دټوټی او نیولو قابلې وی. دا ټول به شرابو روانونهرونو نه ډک وی. او دا شراب به نه ختمیږی او نه به ځکه چه دې کښې به چینې روانې وی. جامونه به ئې خپلو لاسونو کښې اخیستی دا ګل اندام ساقی به یو خوا بل خوا ګشت کوی. دې شرابو سره به نه ددوی سر کښې درد وی او نه به

(۱)دلائل النبوة للبيهقي: ۳٦/۷.

دوی عقل زائل کیږی بلکه د پورا سرور او کیف نه ددوی عقل او حواس به په خپل ځائې قائم وی او پورا لذت به ورته حاصل وی. شرابو کښې څلور اوصاف دی. نشه،سرور، قې او متیازې،نو حضور نبی کریم ﷺ د جنت د شرابو ذکر کولو نه پس ددې څلورو نقصانونو ذکر اوکړواو (دجنتی شرابو نه نې نفی اوکړه چه هغې کښې د ا څلور اوصاف نه شته دې). او هغه شراب ددې نقصانونو نه پاك دی. او دوی ته به قسم قسم میو ې او د مارغانوغوښې ملاویږی. چه دد وی کومې میو ې ته زړه او شی اوکومې غوښې ته ئې زړه اوشی نوهغه به په خپله موجوده شی.دا ټول څیزونه به دهغوئ خادمانو ښه طریقې سره اخیستی وی او ددوی نه به چاپیره تاویږی چه کله هم د څه څیز خواهش اوکړی نو چه هغه واخلی.

قوله تعالی:- وَفَاكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ ۝

دجنت میوې :- دې آیت مبارك کښې دې چه بنده د خپل خواهش مطابق میوې غونډوی. مسند ابو یعلی موصلی کښې دی چه عکراش بن ذویب فرمائی چه ما دخپل قوم دصدقې مال واخستواو د حضور نبی کریم ﷺ خدمت کښې حاضر شوم. حضور نبی کریم ﷺ انصار اومهاجرینو سره ناست وو.ماسره د زکوٰة ډیر اوښان وو.یعنی دا د شکو کښې څریدلی خوانان اوښان وو. حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ته څوك ئې؟ما عرض اوکړو عکراش بن ذویب. نوحضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه خپله نسب نامه تر لرې پورې بیان کړه. ما مره بن عبید پورې بیان کړه او دې سره مې اووئیل چه زکوة دمره بن عبید دې. نو حضور نبی کریم ﷺ په خندا شو او وې فرمائیل چه دا څماد قوم اوښان دی دا څما د قوم دصدقې مال دې. بیا ئې حکم اوکړو چه د صدقې د اوښانو نښې په دوی باندې اوکړئی او دې سره داهم یو ځائې کړئی. بیا ئې څما لاس اونیولو او څه ئې د ام المومنین ام سلمی رضی الله عنها کور ته بوتلم او وې فرمائیل چه څه دخوراك شته دې؟ جواب ملاؤ شو چه آؤ. نو لونې لګن کښې روټئ راوړې شوه، ما او حضور نبی کریم ﷺ اوخوړه. ما یو طرف اوبل طرفنه نمړئی اخستې. نو حضور نبی کریم ﷺ څما لاس اونیولو او وې فرمائیل چه ا ئې عکراش دا یو قسم خوراك دې یو طرفنه خوراك کوه. بیا یو سینئ تالئ دکهجورو یا د خوشکو کهجورو راوړې شوه. نو ما بیا خپلې مخې نه خوراك شروع کړو. خو حضور نبی کریم ﷺ به چه کوم ځائې نه خوښ وو هغه ځائې نه به ئې خوراك کولو. اوماته ئې اوفرمائیل چه ائې عکراش دې کښې هر قسمه کهجورې دی چه د کوم ځائې نه خوراك کوې نو خوره او بیا اوبه راغلې نو حضور نبی کریم ﷺ خپل لاسونه مبارك اووینځل او هم هغه تر لاسونه ئې په خپل مخ مبارك اودواړو لاسونو مبارکو راښکل او بیا ئې په سرمبارك درې ځل راښکل او بیا ئې اوفرمائیل چه ائې عکراش دا اودس دې دهغه څیز نه چه دا اوور متغیر کړې وی (١) (ترمذی ابن ماجه) امام ترمذی دې ته غریب وائی.

د یو صحابیه خوب :مسنداحمد کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ ته خوب خوښ وو.اکثر به حضور نبی کریم ﷺ تپوس کولو چه چا څه کتلې دې که نه؟ که چا به ذکر کړو نو حضور نبی کریم ﷺ به د هغه خوب نه ډیر خوشحاله شو چه کوم به حضور نبی کریم ﷺ ته ښه معلوم شو. یو ځل یو ښځه حضور نبی کریم ﷺ ته راغله او وې وئیل چه یارسول الله ﷺ ما نن یو خوب لیدلې دې چه ماته څوك راغلل اوځه ئې مدینې نه بوتلم اوجنت ته اوورسولم. بیا ما د دهماکې یو آواز واریدو چه دې سره جنت کښې شور شو.ما چه کله نظر اوکړو فلانې بن فلانې مې اولیدو،ددولسو کسانو نومونه ئې واخستل، او هم ددې دولسوکسانو یو لښکر حضور نبی کریم ﷺ په مهم روان کړې وو، فرمائی چه هغوئ راوستې شو. دوی د اطلس کپړې اغوستې وې او دوی ډیر خوشحاله شو اوحکم اوشو چه دوی نهر بیدخ ته بوځئ، یا ئې

---

(١)ترمذی کتاب الاطعمة باب ماجاء فی التسمية علی طعام : ١٨٤٨، ابن ماجه: ٣٢٧٤.:

نهر بیذخ اوونیلو، هرکله چه دې خلقو هغه نهر کښې اولامبل نو ددوی څهرې لکه د څوارلسمې سپوږمۍ په شان پرقیدلې، بیا د سرو زرو یوسینۍ کښې ګدرې کهجورې راوړې شوې او هغوئ په خپله خوښه ښه اوخوړلې. اودې سره هر قسمه میوې هم وې. اوچه کومه میوه به ددوی زړه غوښته نو هغه به نې خوړه. ما هم هغوئ سره شرکت اوکړو او هغه میوې مې اوخوړې. دې نه پس یوقاصد راغلواووې وئیل چه فلانې فلانې سړې چه تاسو لښکر کښې لیږلې ووهغه شهیدشو. دا بالکل دا دولس سړی دې بی بی صاحبې په خوب کښې لیدلی وو. نو حضور نبی کریم ﷺ بیا دا نیکه بخته بی بی راوغوښته او ورته اووئیل چه خپل خوب بیا بیانکړه. دې بیا بیان کړو او هم ددې خلقو نومونه ئې وا خستل چه کوم قاصد بیان کړی وو(۱) طبرانی وائ چه جنتی کومه یوه میوه راوشوکوی نو هغه ځائې به ددې پشان بله میوه اوشی (۲). مسند احمد کښې دی چه جنتی مارغان د بختی اوښ برابر دی چه په جنت کښې څرېږی. ابوبکر صدیق رضی الله عنه اوفرمائیل چه یارسول الله ﷺ! چه دا مارغان خو به ډیر مزو کښې وی. نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ددې خوړونکی به ددې نه زیات مزو کښې وی. درې ځل حضور نبی کریم ﷺ دا اوفرمائیل، بیا ئې ما ته اوفرمائیل چه ځما دالله ﷻ نه امیددې چه ائې ابوبکر رضی الله عنه! ته به دهغه خلقو نه ئې چه کوم ددې مارغانو غوښه خوری (۳)

طوبی څه څیز دې: د حافظ ابو عبدالله مقدسی رحمه الله په کتاب صفة الجنة کښې دی چه د حضور نبی کریم ﷺ مخکښې د طوبی ذکراوشو نو حضور نبی کریم ﷺ ابوبکر صدیق رضی الله عنه نه تپوس اوکړو چه تاته معلوم دی چه طوبی څه څیز دې؟ نو هغوئ جواب ورکړو چه الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ ته ښه معلوم دی. نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دا جنت کښې یو ونه ده چه دهغې د پلن والی علم د الله ﷻ نه سوا بل چاته نشته دې. ددې دیو ښاخ لاندې یو تیز سوار اویا کاله تلئ شی او بیا به هم ددې سیورنی نه ختمیږی. ددې پاڼرئی غټې او پلنې پلنې دی، او په دې د بختی اوښ هومره برابر مارغان راځی او کینی. نو ابوبکر صدیق رضی الله عنه اوفرمائیل چه بیا خو به دا مارغان ډیر نعمتونو والا وی. نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ددې نه زیات نعمتونووالا به خوړونکی وی. اوانشاء الله ته به هم د هغوئ نه ئې. قتاده رحمه الله نه همدا روستئ حصه مروی ده. ابن ابی دنیا کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ نه د کوثر باره کښې تپوس اوشو نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه هغه یو جنتی نهر دې چه الله ﷻ ماته راکړې دې. د پیئو نه زیات سپین او شاتو نه زیاتې خوږې ددې اوبه دی. ددې غاړې ته د بختی اوښانو د څټونو په شان مارغان دی. عمر فاروق رضی الله عنه فرمائی چه هغه مارغان ډیر مزو کښې دی. نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دهغې خوړونکئ ددې نه زیات مزو کښې دې (۴) (ترمذی) امام ترمذی رحمه الله دې ته حسن وائی.

قوله‌تعالیٰ:- وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ۝

جنتی مارغان ابن ابی حاتم کښې دی چه رسول اکرم ﷺ فرمائی چه په جنت کښې مارغه دې چه د هغې اویا زره وزرې دی. دا به دجنتی دسترخوان ته راشی او هر وزر نه به ئې یو یو قسم راوزی او دا د پیئو نه زیات سپین او کوچو نه زیات نرم او شاتو نه زیات خوهره دې. بیا به دویم وزر نه دویم قسم راوزی، دا به هر یو وزر نه جدا جدا، بیا هغه مرغئ والوزی. دا حدیث مبارک ډیر غریب دې (۵) او ددې

---

(۱) احمد: ۱۳۵/۳. وسنده صحیح.

(۲) طبرانی: ۱٤٤۹،

(۳) احمد: ۲۲۱/۳. وسنده حسن للذاته.

(٤) ترمذی کتاب صفة الجنة باب ماجاء فی صفة طیر الجنة: ۲٥٤۲. وسنده حسن. النسائی: فی الکبری: ۱۱۷۰۳. احمد: ۲۲۰/۳

(٥) صفة الجنة لابی نعیم: ۳٤۰.

راوی وصافي او دده استاد دواړه ضعيف دی. ابن ابی حاتم کښې کعب رحمه الله نه مروی دی چه جنتی مارغان به لکه دبختی اوښ پشان وی چه دجنت میوې خوری او دجنت د نهرونو اوبه څکی. د جنتیانو زړه چه کوم یو څیز ته اوشی نو هغه به دده مخې ته راشی نو دې چه څومره غواړی اود کوم خائې نه غواړی غوښه به خوښه کړی او هغه به اوخوری، بیا هغه مرغۍ والوزی، او چه څنګه وه هغه شان به شی. عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فرمائی چه دجنت کوم یومارغه ته غواړی نو هغه به تاته وریت شوې راشی.(١)

قوله تعالى:- وَحُوْرٌ عِيْنٌ

د حور عين لفظ:- دحور بل قرات د راء زير سره دې. پيش سره خو مطلب دادې چه حورې به وی او زير سره مطلب دادې چه ګويا دمخکښې اعراب ماتحتې کښې دا اعراب هم دی. لکه ﴿وَامْسَحُوْا بِرُءُوْسِكُمْ﴾ کښې دزير قرات دې اولکه ﴿عٰلِيَهُمْ ثِيَابُ سُنْدُسٍ خُضْرٌ وَّاِسْتَبْرَقٌ﴾ کښې. اودا معنى هم کيدې شی چه غلمانو سره به حورې هم وی. خودا به ددوی محلونو او خيمو کښې وی عام به نه وی. والله اعلم. دا حورې به داسې وی لکه ښه تازه صفا سپين موتی وی. لکه سورة صافات کښې دی چه ﴿كَاَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَّكْنُوْنٌ﴾ سورة رحمان کښې دا لفظ هم تفسير سره تير شوې دې. دا ددوی د عملونو صله او بدله ده يعنی دا تحفې ددوی د ښه کارونو په بدله اوانعام کښې دی. دوی به جنت کښې لغوه او بې معنا او خلاف طبع کلمات نه آوری.

قوله تعالى:- لَا يَسْمَعُوْنَ فِيْهَا لَغْوًا وَّلَا تَاْثِيْمًا

جنت دبيهوده خبرو نه پاک دې: ددوی غوږونه به دبدئی او حقارت يو لفظ هم نه آوری. لکه چه يو بل آيت مبارک کښې دی چه ﴿لَّا تَسْمَعُ فِيْهَا لَاغِيَةً﴾ فضول خبرو نه به دوی غوږونه محفوظ وی. اونه به څه قبيح کلام آوری. خود سلامتيا نه ډک کلمې به يو بل ته وائی. لک بل خائې کښې ارشاد دې چه ﴿وَتَحِيَّتُهُمْ فِيْهَا سَلٰمٌ﴾ ددوی خپلو تحفه به يو بل ته سلام وئيل وی. ددوی خبرې به لغو او ګناه نه پاکې وی.

وَاَصْحٰبُ الْيَمِيْنِ ۙ مَآ اَصْحٰبُ الْيَمِيْنِ ۝ فِيْ سِدْرٍ

او ملګری دښی لاس | څومره ښه نصيبي دی ښی لاس والا | هغوئ به په بيرو
او د ښی طرف خاوندان څومره ښه خلق دی | هلته به ئ او سيرړی چې بې ازغو ....

مَّخْضُوْدٍ ۙ وَّطَلْحٍ مَّنْضُوْدٍ ۙ وَّظِلٍّ مَّمْدُوْدٍ ۙ

بې ازغو کښې وی | او په کيلو قط په قط کښې به وی | او په سورو اوږدو کښې به وی |
بيرې به په کښې وی | او قط په قط کيلې به وی | او اوږده اوږده سيوری به وی

وَّمَآءٍ مَّسْكُوْبٍ ۙ وَّفَاكِهَةٍ كَثِيْرَةٍ ۙ لَّا مَقْطُوْعَةٍ

او په اوبو جاريو کښې به وی | او په ميوو ډيرو کښې به وی | چې نۀ به ختميدونکې وی |
او بهيدونکې اوبه بۀ وی | او ډيرې ډيرې ميوې به وی | .... نه بۀ ختميږی

وَّلَا مَمْنُوْعَةٍ ۙ وَّفُرُشٍ مَّرْفُوْعَةٍ ۝ اِنَّآ اَنْشَاْنٰهُنَّ

او نۀ به پکښې څه منع وی | او په فرشونو اوچتو کښې به وی | ابيشکه چې مونږ به پيدا کړوبيبيانې د هغوئ
اونه بۀ پرې باندې څۀ بنديز وی | او اوچت اوچت فرشونه بۀ وی | مونږ دهغې خائې ښځې ډيرې ښې روغې

(١) صفة الجنة لابی نعيم : ٣٤١..

إِنۡشَآءً	فَجَعَلۡنٰهُنَّ	أَبۡكَارًا	عُرُبًا	أَتۡرَابًا
په نوځ پیدا کولو سره کړي دي	او جوړې به کړو مونږه هغوئ داسې مو جوړې کړې دي	انوې پیغلې جونې چې همیشه به پیغلې وی	ء بانې محبوبې ی	همزولې همخولې به وی

لِّأَصۡحٰبِ الۡيَمِينِ	ثُلَّةٌ	مِّنَ الۡأَوَّلِينَ	وَثُلَّةٌ	مِّنَ الۡآخِرِينَ
دپاره دملګرو دښي لاس الویه ډله به وی دښي طرف د خاوانود پاره	په دوئ کښې به ډیر	داولنو خلقو نه دپخوانو خلقونه وی	او لویه ډله به وی اوډیر به	دروستنو خلقو نه د روستنو خلقو نه وی

قوله تعالى:- وَأَصۡحٰبُ الۡيَمِينِ ۙ مَآ أَصۡحٰبُ الۡيَمِينِ ۞

دښیکوحال: دسابقینو حال بیانولو نه پس اوس الله ﷻ د ابرارو بیان فرمائي. اودوی دسابقینو نه کم مرتبه کښې دي.اوځه نتیجه چه ده هغه واورئي.دا په هغه جنتیانو کښې دی چه په کوم ځائې کښې د بیرې ونې دی خو ازغی دارې نه دی.او میوې ډیرې زیاتې او بهترینې دی،دنیا کښې د بیرې ونې زیاترد ازغو والا وی او میوې پکښې کمې وی،د جنت دا ونې زیاتې میوه دارې او بالکل به د ازغو نه پاکې وی.د میوو د بوج نه به ونې زورند وی.

جنتی ونې: حافظ ابوبکر احمد بن سلمان نجاد رحمه الله نه یو روایت کښې وارد دی چه صحابه کرام رضی الله عنهم وائی چه اعرابیان نبی اکرم ﷺ ته مخامخ راتلل او دمسئلو تپوسونه به ئې کول به مونږ ته ډیره فائده راکوله. یو ځل یو اعرابی راغلواو حضور نبی کریم ﷺ ته ئې اووئیل چه یارسو الله ﷺ! قران پاک کښې دیو داسې ونې ذکر هم دې چه کومه تکلیف ورکوی،حضور نبی کریم ﷺ تپوس اوکړو چه هغه کومه ده؟ هغه اووئیل چه بیرې ونه. حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه بیا خو به تادې سره چه د ﴿مَّخۡضُودٍ﴾ لفظ نه وی لوستې؟ ددې ازغی الله ﷻ لرې کړی دی. اوددې په ځائې ئې دې کښې میوې پیدا کړی دی. هره بیره کښې به بهترین قسم ذائقې وی. اوددې رنګ او ذائقه به مختلفې وی. دا روایت نوروکتابونو هم موجود دې[1]. په هغې لفظ کښې ﴿طَلۡحٍ﴾ دې اود اویا ذائقو بیان دې. ﴿طَلۡحٍ﴾ یو لویه ونه ده چه د حجاز په زمکه باندې کیږی. دا ازغی داره ونه ده. دې کښې ازغی ډیر زیات وی.

ابن جریر کښې ددې شهادت د عربې یو شعر نه هم شوې دې.د ﴿مَّنضُودٍ﴾ معنی قت په قت میوې،میوو نه ډک. ددې دواړو ذکر په دې و جه اوشو چه عربو به ددې ونو لوئې سیوری خوښول. اګر چه دا ونه به ددنیا د ونې په شان وی خو د ازغو په ځائې به دې کښې خوږې میوې وی. جوهری رحمه الله فرمائی چه ﴿طَلۡحٍ﴾هم وائې او طلع هم. علی رضی الله عنه نه هم دا مروی دی. نو ممکن دی چه د هم د بیرې صفت وی یعنی هغه بیرې به بې ازغی وی او دې کښې به ډیرې میوې وی. والله اعلم. نورو حضراتو د ﴿طَلۡحٍ﴾ نه مراد د کیلې ونه ده. یمن والا کیلې ته طلح وائې. اواهل حجاز ورته موز. ددې به لوئې لوئې سیورې وی.

صحیح بخاری کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه د جنت دسیوری والا ونې لاندې یو سور سل کاله مزل کولې شی خودابه ختم نشی،که تاسو غواړئی نو دا آیت مبارک اووائې. مسلم کښې هم د روایت مبارک موجود دې [2] اومسند احمد کښې هم او ابویعلی کښې هم مسند او د حدیث شک سره دې. یعنی اویا یا سل. اوداهم دی چه داشجر الخلد دې [3]ابن جریر او ترمذی کښې هم دا حدیث

---

[1] حاکم: ۲/۴۷٦.

[2] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الواقعة باب قوله: ((وظل ممدود)) : ۴۸۸۱؛ صحیح مسلم: ۲۸۲٦. احمد: ۴/۴۱۸.

[3] احمد: ۲/۴۵۵.

مبارك دي نو دا حديث مبارك متواتر او قطعا صحيح دي. ددې اسناد ډير دى اوددې راوى ثقه دى، ابن ابى حاتم وغيره هم دا حديث مبارك نقل كړي دي.

ابوهريره رضي الله عنه چه كله دا روايت بيان كړو اود كعب رحمه الله غوږونو ته اورسيدو نو دوى اوفرمائيل چه په الله جل جلاله قسم چه هغه تورات په موسى عليه السلام او قران په حضور نبى كريم ﷺ باندې نازل كړې دې كه يو سړې په خوانه اوښه باندې سور وى او ترهغه وخته پورې روان وى چه تر كومې دا بوډئي شوې نه وى او پريوزى نو بيا هم ددې انتها ته نه شي رسيدې. الله جل جلاله دا په خپل لاس نال كړې ده. او دې كښې ئې پخپله روح پوكولې دې. ددې ښاخونه د جنت ديوالو نه بهر وتلى دى. دجنت ټول نهرونه هم ددې ونې د جرړې نه راوزى. ابوحصين وائى چه يو موضع كښې په يودروازه مونږ وو او مونږ سره ابوصالح او شقيق جهني هم وو، ابو صالح دابوهريره رضي الله عنه والا پورتني حديث مبارك بيان كړواو وې وئيل چه آيا ته ابوهريره رضي الله عنه په دروغه ګنړلې؟ هغه اووئيل چه نه، هغه نه تا. نو دا په قاريانو ډير ښه اونه لګيدل. خه خو وايم چه دا ثابت صحيح او مرفوع حديث مبارك چه څوك په دروغه ګنړى هغه په غلطه دې. ترمذى شريف كښې دى چه دجنت د هرې ونې تنه د سرو زرو ده.

قوله تعالى:- وَّظِلٍّ مَّمۡدُوۡدٍ ۙ

دجنت سورى:- حضرت ابن عباس رضي الله عنه فرمائى چه جنت كښې يو ونه ده چه دهغې هر طرفته د سلو كالو مزل دې. جنتيان به ددې لاندې كيني او خپلو كښې به خبرې كوى. هر كله چه چاته ددنيا تماشې او آوازونه راپه يادشي نو هم په هغه وخت كښې به يو جنتي هوا راشي او ددې ونې نه به ټول راګونه او باجې اوتماشې او آوازونه شروع شي. دا اثر غريب دې. اوددې سند قوى دې. عمرو ابن ميمون رحمه الله فرمائى چه داسيورئى د اوياؤ كالويه مسافت وى. داسيورئى نه ختميږى او نه په دې نمر رازى او نه ددې نه ګرمى رازى، لكه چه د سبا راختلو نه مخكښې فضا وى دغه شان ددې لاندې وى. ابن مسعود رضي الله عنه فرمائى چه جنت كښې به هميشه هغه وخت وى لكه څنګه چه د صبا صادق نه تر نمر راختلو پورې وى. دسيورى دمضمون روايتونه هم ددې نه مخكښې تير شوى دى. لكه﴿وَنُدۡخِلۡكُمۡ مُّدۡخَلًا كَرِيۡمًا﴾ او﴿اُكُلُهَا دَآئِمٌ وَّظِلُّهَا﴾ او﴿ فِيۡ ظِلٰلٍ وَّعُيُوۡنٍ ۙ﴾ وغيره. اوبه وى روانې خو د نهرونو كندې او كنلې شوې زمكه به نه وى. ددې پورا تفسير په ﴿ فِيۡهَاۤ اَنۡهٰرٌ مِّنۡ مَّآءٍ غَيۡرِ اٰسِنٍ ۚ﴾ كښې تير شوى دې. دوى سره رنګ به رنګ په مزيدارې ميوې وى اودا نه يو سترګې ليدلې دى او نه يو غوږ ددې باره كښې آوريدلى دى او نه د انسان زړه كښې ددې خيال هم تير شوې دې، لكه څنګه چه بل آيت مبارك كښې دى چه كله هلته ميوؤ سره روزى وركولې شي نو وائى چه دا خو مونږ ته مخكښې هم راكړې شوې دې خكه چه دا به بالكل هم شكل وى. خو هر كله چه دوى دا اوخورى نو ددې ذائقه به بدله اومومى. بخارى او مسلم كښې دسدرة المنتهى ذكر كښې دى چه ددې پاڼې به د هاتى د غوږونو هومره وى او ميوې به ئې دهجر د غټو غټو منګو په شان وى[1]. دابن عباس رضي الله عنه دې حديث مبارك كښې چه په هغې كښې د نمر د تندر نيولو او د حضور نبى كريم ﷺ د نمر د تندر نيولو دمونځ د واقعې ذكر تفصيل سره بيان شوى دې، هغې كښې دا هم دى چه د فراغت نه پس دوى چه كوم ملګرى وو هغوئ تپوس اوكړوچه يارسول الله ﷺ ا مونږ تاسو اوليدئى چه تاسو دې خائې مخكښې كيدئى اوروستو كيدئى، د اڅه خبره وه؟ نو حضور نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه ما جنت اوليدو او دجنت دميوې غنچه مې اخستل غوښتل، خو كه ما اخيستې وې نو دا به باقى دنيا پورې وې او تاسو به هغه خوړه. [2] ابويعلى كښې دى چه د ماسپخين مونځ كښې حضور

---

[1] صحيح بخارى كتاب مناقب الانصار باب المعراج : ۳۸۸۷، صحيح مسلم: ۱٦۲ ابن حبان: ۷٤۱۵.

[2] صحيح بخارى كتاب الكسوف باب صلاة الكسوف جماة : ۱۰۵۲. صحيح مسلم: ۹۰۷، ابوداود: ۱۱۸۹.

نبي کريم ﷺ مخکښې شو او مونږ هم. بيا لکه چه حضور نبي کريم ﷺ څه څيز اخستو. بيا روستو شو. هرکله چه دمونځ نه فارغ شو نو ابي بن کعب رضي الله عنه تپوس اوکړو چه يارسول الله ﷺ! نن خوتاسو داسې څيزه اوکړ چه ددې نه مخکښې موکله نه وه کړې. نو حضور نبي کريم ﷺ فرمائي چه ماته مخې ته جنت راوړې شو او چه څه دې کښې ميوې وې او ښينکې وو هغې نه ما دانګورو يو غنچه اخستل غوښتل چه تاسو ته ئې درکړم نو ځما اودهغې مينځ کښې پرده حائل کړې شوه. اوکه ما هغه راشکولې وې نو د زمکې او آسمان ترمينځه چه څومره مخلوقات دی هغوئ به خوړه اودا به نه ختميده. ددې په شان دجابر رضي الله عنه صحيح مسلم کښې هم مروی دی ([1]).مسند احمد کښې دی چه يو اعرابی راغلو او حضور نبي کريم ﷺ نه د حوض کوثر باره کښې سوال اوکړو او دجنت ذکر ئې هم اوکړو. تپوس ئې اوکړو چه آيا دې کښې ميوې هم شته دې. نو حضور نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه آؤ دې کښې طوبی نومې ونه هم ده.اوبيا ئې څه اوئيل خو ماته هغه ياد نه دی. بيا ئې تپوس اوکړو چه هغه ونه ځمونږ دزمکې کومې ونې سره مشابه ده؟ نو حضور نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه ستاسو په زمکه کښې هيڅ يو ونه دهغې مشابه نشته. آيا ته شام کښې ته تلې ئې؟ شام کښې يو ونه وی چه هغې ته جوزه وائی،دهغې يو تنه وی او دهغې پورتنئ حصه خوره شوې وی. هغه لا البته دهغې مشابه ده. هغه تپوس اوکړو چه جنتی غنچې څومره غټې دی؟ نو حضور نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه يو تورمارغه يو مياشتې پورې الوزی دومره غټې. نو هغه اووئيل چه ددې ونې تنه به څومره وی؟ نو حضور نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه ته د خپلې اوښې بچې پريږدې او هغه غټيږی او ترڅې چه بوډا شی او پريوزی نوبيا به هم ددې نه چکر پورا نکړې شی. هغه تپوس اوکړو چه دې کښې انګور هم وی؟ نو حضور نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه آؤ. تپوس ئې اوکړو څومره؟ نو حضور نبي کريم ﷺ جواب کښې اوفرمائيل چه کله ستا پلار خپلې رمې نه يو ښه څربه چيلئ ذبح کړې ده اودهغې نه ئې څرمن ويستلې او ستا مور ته ئې ورکړې ده چه دې نه ډول جوړ کړه؟ هغه اووئيل چه آؤ. نو حضور نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه بس دومره غټې د انګورو دانې به وی. بيا هغه اووئيل چه دا خوبه يو دانه مالره او ځما کورنئی له کافی وی. نو حضور نبي کريم ﷺ اوفرمائيل بلکه ستا ټول خاندان لره([2])اودا ميوې به هميشه وی او هيڅکله به نه ختميږی. اونه به ددې نه منع وی. او دا نه چه يخنی دې وی او ګرمئی کښې دې نه وی،يا ګرمو کښې شته دې او يخنو کښې نشته دې،بلکه دا ميوې دوام والا او هميشه والا دی. چه کله ئې هم اوغواړی نو ورته به ملاويږی به دالله ﷻ قدرت سره،اونه به دې کښې څه ازغې وی او نه به په کښې د څه ښاخ آړ وی او نه به لرې وی او نه به ددې حاصلولو کښې څه تکليف وی. بلکه يو طرفته چه کله دې ميوه اوشوکوی نوبل طرفته ددې پشان بله ميوه اوشی لکه څنګه چه دې نه مخکښې حديث مبارك کښې تير شوی دی. ددې فرشونه به اوچت او نرم او ګدئی به آرام او راحت والا وی،حضور نبي کريم ﷺ فرمائی چه ددې اوچت والئ به دومره وی چه څومره د زمکې اوآسمان دې يعنی پنځه سوه کاله (ترمذی) دا حديث مبارك غريب دی.

بعضو اهل معانی ونيلی دی چه مطلب ددې حديث مبارك دادې چه د فرش اوچتوالئ د آسمان او زمکې برابر دې. يعنی يو درجه د بلې درجې نه دومره اوچته ده. دهرو دوؤ درجو مينځ د پنځوو سوؤ کالو مسافت دې([3]) بيا د اهم خيال ساتنی چه دا روايت د رشدين بن سعد نه مروی دې اوهغه ضعيف دې.دا روايت ابن جرير او ابن ابی حاتم وغيره کښې هم دې.حسن رحمه الله نه مروی دی چه دهغې اوچتوالئ

[1]) صحيح مسلم کتاب الکسوف باب ما عرض النبي ﷺ في صلاة الکسوف : ٩٠٤.
[2]) احمد: ١٨٢/٤،
[3]) ترمذی کتاب تفسير القران باب ومن سورة الواقعه : ٣٢٩٤.

د اتياؤ كالو دي. دې نه پس ئې ضمير راوړې دې چه دهغې مرجع مخكښې مذكور نه ده په دې وجه قرينه موجود ده. دبسترې ذكر راغلې دې چه په هغې به د جنتيانو بيبيانې موجود وي. نو دې طرفته ئې ضمير راوړې دې. لكه دسليمان عليه السلام ذكر كښې د توارت لفظ راغلې دې، دشمس لفظ ددې نه مخكښې نه دې نو قرينه كافي ده. خو ابوعبيده وائي چه مخكښې ذكر ...ى دى (١). ﴿حُورٌ عِينٌ﴾.

قوله تعالى:- ﴿فَجَعَلْنٰهُنَّ أَبْكَارًا ۙ عُرُبًا أَتْرَابًا﴾

دجنت حورې: نو فرمائي چه مونږ ددوى بيبيانو لره نوى پيدائش سره پيدا كړې دى.دې نه پس چه هغه بالكل بوډئى وې مونږ هغه بيا ځوانې كړو او يو خاص پيدائش سره مو پيدا كړې.او هغوئ د خپل ظرافت، ملاحت،حسن صورت،جسامت،ښه اخلاقو،او حلاوت خپلو خاوندانو ته ډير خوښې دى. بعضې وائي چه عربا وائي چه ناز او نعم والا(٢)يو حديث مبارك كښې دى چه دا هغه ښځې دي چه كومې دنيا كښې بوډئى وې او اوس جنت كښې داخلې شوې نو اوس اګر چه دا ښځې پيغلې وې او كه ثيبه وى،الله ﷻ به تولې داسې كړى. يو بوډئى ښځه د حضور نبى كريم ﷺ خدمت كښې حاضريږى او وائ چه يارسول الله ﷺ ما لره دعا اوكړئى چه الله ﷻ ماهم جنت كښې داخله كړى. نو حضور نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه ائې ام فلانئ ا جنت كښې به هيڅ بوډئى نه وى. نو هغه واپس په ژړه لاړه. نو حضور نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه لاړشئ او هغه پوهه كړئى. مطلب دادې چه كله هغوئ جنت كښې وى نو بوډئى به نه وى،الله ﷻ فرمائي چه مونږ به دوى نوى پيدائش سره پيداكړواوبيا به ئې باكره كړو (شمائل ترمذي وغيره). (٣)

د جنت باره كښې د ام سلمه رضى الله عنها تپوسونه او د نبى كريم ﷺ جوابونه:- طبرانى كښې دى چه ام سلمه رضي الله عنها فرمائي چه ما اووئيل چه يارسول الله ﷺ ا ماته دحورعين باره كښې اوفرمائې.نو حضور نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه هغه سپينې دى او غټو غټو ستركو والا دى،تكو تورواولويو وينښتو والا دى لكه ګده بازوزر. ما اووئيل چه ماته لؤلؤ مكنون باره كښې اوفرمائې. نو حضور نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه دهغوئ صفائى او رنګ دهغه موتى په شان دې چه د سيپئ نه نوې نوې راوتلې وى. لكه په هغې د چا لاس نه وى لګيدلې. ما اووئيل چه خيرات حسان څه دى؟ نو حضور نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه ښه اخلاقو والا او ښكلې. مااووئيل چه ﴿ بَيْضٌ مَّكْنُونٌ ﴾ نه څه مراد دى؟ نو حضور نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه دهغوئ دنزاكت او نرمى به داندې هغه جلئ په شان وى چه دكومه دې كښې دننه وى. ما د ﴿عُرُبًا أَتْرَابًا﴾ باره كښې تپوس اوكړو نو حضور نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه ددې نه مراد د دنيا جنتى ښځې دى چه كومې بوډئى وې. الله ﷻ به دوى لره بيا په نورى شكل سره پيدا كړى او پيغلې اود خاوندانو خوښې او خاوندانو سره عشق لرلو والا اوهم عمر جوړې كړې وى. ما تپوس اوكړو چه يارسول الله ﷺ ! ددنيا ښځې افضل دى اوكه حورعين؟ وې فرمائيل چه ددنيا ښځې حور عين نه ډيرې افضل دې. لكه استر نه ابرا ښه وى. نو ما اووئيل چه ددې افضيلت څه دې؟ نو حضور نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه مونځ،روژو او دالله ﷻ عبادتونه. الله ﷻ ددوى مخونه د نور نه اوددوى جسمونه د ريښمو نه ښكلې كړې دى. سپين ريښم،او زيړ ريښم،او شين ريښم،او زيړ دسرو كالى بخوردان موتى د سرو ږمنځې،دا به وائي چه :

نحن الخالدات فلا نموت ابدا	ونحن الناعمات فلا نباس ابدا
ونحن المقيمات فلا نظعن ابدا	ونحن الراضيات فلا نسخط ابدا

---

(١) الطبرى : ١١٨/٢٣.

(٢) ترمذى كتاب تفسير القران باب ومن سورة الواقعه : ٣٢٩٤. الطبرى : ١١٩/٢٣.

(٣) الشمائل :ح/٢٣٩،.

طوبی لمن کنا له وکان لنا

ترجمه: مونږ همیشه اوسیدونکې یو او هیڅکله به نه مرو. مونږ ناز او نعمت والا یو او هـیڅ کله به مفلس او بې نعمته کیږو نه، مونږ اقامت کولو والا یو او هیڅکله به په سفر نه ځو. مونږ دخپلو خاوندانو نه لره خوشحاله کولو والا یو او هیڅکله به خفه کیږو نه، خوش نصیبه دی هغه خلق چه هغوئ دپاره مونږ یو او خوش نصیبه یو مونږ چه هغوئ زمونږ دپاره دی. ما تپوس اوکړو چه یارسول الله ﷺ! دبعضو ښځو خو دوه دوه، درې درې او څلور څلور خاوندان وی، او دې نه پس دوی مړې شی. مرګ نه پس که دوی جنت ته لاړې او ټول خاوندان ئې هم لاړل نو دا به چاته ملاویږی؟ نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دې ته به اختیار ورکړې شی چه دا چاسره تلل غواړی نو ځی به. نودا به هغوئ هغه څوك خوښوی چه د چا دې سره سلوك ښه وو. الله ﷻ نه به سوال کوی چه انې پروردګار! ده ما سره ډیر ښه سلوك کولو په دې وجه ما ده ته نکاح کښې ورکړه. انې ام سلمه! حسن خلق ددنیا او آخرت دپاره دې.(۱) دصور مشهور مطول حدیث مبارك دې چه حضور نبی کریم ﷺ به دټولو مسلمانانو جنت ته دتلو سفارش کوی، نو پدې به الله ﷻ فرمائی چه ما ستا سفارش قبول کړو او تاسو ته دا اجازت درکړو چه دوی جنت ته بوځه. حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه بیا به څه دوی جنت ته بوځم. په الله ﷻ قسم! چه تاسو خومره دخپلو بیبیانو او کور نه واقف یئ نو ددې نه زیات اهل جنت د خپل کورا او بیبیانو نه واقف وی. نود یو جنتی به دوه اویا بیبیانې وی او دا الله ﷻ جوړې کړې دی. او دوه دوه ښځې بیبیانې به د ښځو نه وی او هغوئ ته به دخپل عبادت په وجه په ټولو ښځو فضیلت حاصل وی. جنتی به دوی کښې یو ته ورشی، دا به هغه بالاخانه کښې وی چه هغه د یاقوتو نه جوړه شوې وی او په هغه پالنګ کښې به وی چه د سرو زرو تارونو نه جوړ شوې وی. دې به اویا جوړې اغوستې وی او دا به دباریکو شنو پرقیدونکو ریښمو نه جوړ وی. دا ښځې به دومره نازکه وی چه ددې په ملا لاس کیږدی نو سینې طرفته به دا لیدې شی او دا به ورته صفا په نظر رازی. کپړې او هډوکی هیڅ یو څیز به دا نه منع کوی. داشان به ددې جسم صفا او د آئینې په شان وی لکه څنګه چه مروارید کښې سورې اوکړې شی او دې رسۍ داچوی او دا بل طرفته ښکاری نو داشان به ددې جسم په نظر رازی. داشان به ددې جنتی نورانی بدن وی. الغرض دې به دهغې آئینه وی او هغه به ددې. دې به هغې سره عیش وعشرت کښې مشغول وی، نه به دې ستړې کیږی او نه به هغه، نه به دده زړه مړیږی او نه به دهغې. هرکله چه دې نزدې شی نو پیغلتوب کښې به ئې مومی، نه به دهغې څه اندام سست وی او نه به یو بل ښه نه ګڼړی، هلته به خاص اوبه نه وی چه دهغې نه بونی راشی. دوی به داشان مشغول وی چه آوازبه راشی چه دا مونږ ته معلوم ده چه نه ستا ددې نه او نه ددې ستا نه زړه مړیږی خو ستا نورې بیبیانې هم دی. نو بیا دې یو یو ته ورته ورځی او چه چاته هم ورشی او هغه اووینی نو بې ساخته به دده دزړه اوځی چه په الله قسم! جنت کښې ستا نه بهتر څیز بل نشته دې. او نه ځما ستا نه چا سره زیات محبت دې.(۲)

جنت کښې جماع شته کنه: ابوهریره رضی الله عنه حضور نبی کریم ﷺ نه تپوس کوی چه یارسول الله ﷺ! چه آیا جنت کښې به جنتیان جماع کوی؟ نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه آؤ. په الله ﷻ قسم چه دهغه قبضه کښې ځما روح دې په ښه شان او په ښه طریقه. او کله چه دهغې نه راپورته شی نو هغه به بیا ښه پاکه صفا پیغله به جوړه شی. حضور نبی کریم ﷺ فرمائی چه مومن ته به جنت کښې ددومره ښځو دپاره طاقت ورکړې شوې وی(۳) انس رضی الله عنه تپوس کوی چه یارسول الله ﷺ! آیا ده کښې به دومره طاقت وی؟ نو

(۱) الطبری: ۱۹۳۱۳،
(۲) البعث للبیهقی: ۶۶۹،،
(۳) عبدالله بن وهب وسنده حسن.

حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ده کښې به د سلو سړو طاقت وی(١) د طبراني یو حدیث مبارك کښې دی چه دې به یو ورځ کښې سلو پیغلو ته ورځی (٢). حافظ عبدالله مقدسی رحمه الله فرمائی چه ځما په نزد د حدیث په شرط د صحیح باندې صحیح دې. والله اعلم.
ابن عباس رضي الله عنهما دعربا تفسیر کښې فرمائی چه دوی به د خپلو خاوندانو محبوبې وی. دوی د خپلو خاوندانو عاشقې او خاوندان به ددوی عاشقان وی. عکرمه رحمه الله نه مروی دی چه ددې معنی ناز او کرشمه والا ده. او یو سند سره مروی دی چه ددې معنی نزاکت دې. تمیم بن حذلم وائی چه عربا هغه ښځو ته وائی چه خپل خاوند خپل موټی کښې ساتی. زید بن اسلم وغیره نه مروی دی چه دې نه مراد خوش کلامی ده، خپلو خبرو سره به دخپلو خاوندانو زړه راښکونکې وی. هرکله چه څه اووائی نو معلومیږی چه ددوی دخولو نه ګلونه رژیږی او نور ترې وریږی. ابن ابی حاتم کښې دی چه دا دعرب نه اخیستې شوې دې چه ددوی خبرې اترې به عربئی کښې وی (٣). داتراب معنی کښې دی، هم عمر یعنی د ریې دیرش کالو. او بله معنی ده چه دخاوند طبیعت او خلق به بالکل یو شان وی. هغوئ به دوی نه خوشحاله او دوی به هغوئ نه خوشحاله وی. چه هغوئ نه خوښوی نو هغه به دوی نه خوښوی. دا معنی هم بیان شوې ده چه ددوی په خپلو کښې بغض کینه او خپل پردې اوحسد اوکینه نه وی. دوی ټول به خپلو کښې هم عمر وی چه بې تکلیفه یو بل سره ملاویږی. ترمذی شریف کښې یو حدیث مبارك کښې دی چه داجنتی حورې به یو ښکلی باغ کښې وی جمع شی او ډیر محبت اومینې سره دښکلې مرئی نه ښکلې سندرې وائی اودا به داسې سریلی وی چه داسې به مخلوق هیڅکله نه وی آوریدلې. ددوی سندرې به هغه وی چه کومې بیان شوې، ابو یعلی کښې دی چه ددوی سندرو کښې به دا هم وی چه:

نحن خیرات حسان   خبئنا لازواج کرام

ترجمه:-مونږ صفا او پاکې او خوش طبع ښځې یو چه د بزرګ او عزت والا خاوندانودپاره ساتلې شوی وو. (٤)او یو روایت کښې دی چه دخیرات بدله کښې د جوار لفظ راغلې دې، بیا فرمائی چه اصحاب یمین دپاره پیدا کړې شوی دی او هم ددوی دپاره محفوظ او مصور کړې شوې وو. لیکن زیات ظاهر دادی چه دا متعلق دې د ﴿اِنَّآ اَنْشَاْنٰهُنَّ اِنْشَآءً﴾ الخ. یعنی مونږ دوی دپاره جوړې کړې دی.
ابوسلیمان دارانی رحمه الله نه منقول دی چه ما یو شپه د تهجدو مونځ نه پس دعا شروع کړه او سخته یخنی وه او ډیر یخ وو. دیخنئ په وجه لاسونه نشو پورته کیدې نو په دې وجه ما په یولاس دعا اوغوښتله. او هم په دې حالت دعا غوښتلو غوښتلو کښې ما ته خوب کښې راغلو. خوب ما یو حوره اولیده چه ددې په شان ښکلې نورانی شکل مه هیچرې نه وولیدلې، هغې اووئیل چه ائې ابوسلیمان یو لاس سره دعا غواړې او دا خیال دې نه دې چه الله ﷻ پنځو سوؤ کالو راسې څه تالره په خپلو خاصو نعمتونو کښې پاللې یم. داهم کیدې شی چه دا لام متعلق د ﴿اَتْرَابًا﴾ وی یعنی ددوی هم عمر به وی لکه بخاری اومسلم وغیره کښې یو حدیث کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ فرمائی چه اولنې جماعت چه کوم به جنت ته ځی دهغوئ څهرې به لکه د څوارلسمې سپوږمئ روښانه وی. اودوی نه پس والا جماعت څهرې به لکه د ږقیدونکی ستوری په شان وی. دا به د پاخانې، متیاز او خړینګ وغیره نه پاکې وی. ددوی ږمنځې به دسرو وی او ددوی خولې به لکه د خوشبو داره مشکو وی. ددوی ګوتمې به

(١) ترمذی کتاب صفة الجنة باب ما جاء فی صفة جماع اهل الجنة: ٢٦٣٦، وهو حدیث حسن.
(٢) المعجم الاوسط للطبرانی: ٥٢٦٣.
(٣) داروایت منقطع یعنی ضعیف دې.
(٤) ترمذی کتاب صفة الجنة باب ماجاء فی کلام الحور العین: ٢٥٦٤.

دلولړ وي. ددوی بیبیانې به حورعین وي. ددوی ټولو اخلاق دیوسړي په شان به وي. دا ټول به د خپل آدم عليه السلام پشان شپیته گزه اوږده وي ([1]). طبراني کښې دي چه اهل جنت به بې ویښتو اوبې ږیرې سپین رنګي خوش اخلاقه او ښکلې سترګو والا ددرې دیرشو کالو عمر کښې شپیته ګزه اوږده وي او اووه لاسه پلن وي. ددې څه حصه ترمذي شریف کښې هم ده([2]). او یو حدیث مبارك کښې دي اګرچه ددوی مرګ په هر عمرکښې وي خو دوی به د درې دیرشو کالو عمر کښې جنت ته داخليږي. اودې کښې به همیشه وي. همدا شان جهنمیان هم ([3]) (ترمذي شريف) اوروایت کښې دي چه ددوی قدونه به د فرښتو د لاس اعتبار سره شپیته لاسه وي. د آدم عليه السلام قد، دیوسف عليه السلام حسن، دعیسی عليه السلام په پشان عمر یعنې درې دیرش کاله او ژبه به دمحمد عربي ﷺ یعنې عرب به وي، بې ویښتو به وي او تورو سترګو والا به وي. (ابن ابي دنيا).

جنتي لباس:- او یو روایت کښې دي چه دخول جنت سره به دوی ته به دجنتي ونې لباس ورکړې شي او هغه ځائې کښې به دوی ته کپړې ورکړې شي. ددوی کپړې به نه لمدېږي او نه به سخا کیږي او نه به زړیږي او نه به خیرنیږي او نه به ددوی ځواني ځي او نه به دوی ته فنا کیږي ([4]). اصحاب یمین د مخکښو نه ډیر دي او روستو نه هم. ابن ابي دنيا کښې دي چه څما مخکښې ټول نبیان علیهم السلام لکه د تابعداره امت پیش شو، بعضې نبیان به تیریدل او بعضو نبیانو سره به یو جماعت وو اوبعضو نبیانو سره به صرف درې کسان وو او بعضو سره به یو هم نه وو. راوي دحدیث مبارك قتاده رحمه الله دومره بیان اوکړو او بیا ئې دا آیت مبارك اولوستو چه ﴿ أَلَيْسَ مِنكُمْ رَجُلٌ رَّشِيدٌ ۝﴾ آیا تاسو کښې یو هم پوهیدووالا نشته دې؟ تردې چه موسی بن عمران عليه السلام تیر شو اوهغه سره دبني اسرائیلو یو لوئې جماعت وو، ما تپوس اوکړو چه دا څوك دې؟ نو جواب ملاؤ شو چه دا ستا رور موسی بن عمران عليه السلام دې، اودوی سره ددوی تابعدار امتیان دي. نو ما تپوس اوکړو چه ائې الله ﷻ څما امت چرته دې؟ نو وې فرمائیل چه خپل ښي طرفته لاندې اوګوره. نو ما اوکتل او یو لوئې جماعت مې اولیدو چه دې کښې د ډیرو خلقو څهرې پرقیدې. بیا څما نه تپوس اوشو چه اووایه اوس خوشحاله ئې. ما اووئیل چه ائې الله ﷻ اوس خوشحاله یم. بیا حکم اوشو چه خپل ګس طرفته اوګوره ما چه اوکتل نو بې شمیره خلق وو، نوبیا څما نه تپوس اوشو چه اوس خوشحاله ئې؟ ما اووئیل چه آؤ ربه اوس راضي یم. اوفرمائیلې شو چه واوره دوی سره اویا زره خلق نور هم دي چه بغیرحساب نه به جنت ته داخليږي. ددې اوریدو سره عکاشه رضي الله عنه اودریدو اودا د قبیله بنواسد دمحصن څوې وو. دبدر جنګ کښې موجود وو. عرض ئې اوکړو چه یارسول الله ﷺ دعا اوکړئې چه الله ﷻ ما هم دوی نه اوګرزوي. حضور نبي کريم ﷺ دعا اوکړه. بیا یو بل سړې اودریدو او وې وئیل چه یارسول الله ﷺ! ما دپاره هم دعا اوکړئې. حضور نبي کريم ﷺ فرمائي چه عکاشه رضي الله عنه تاباندې سبقت اوموندو. بیا حضور نبي کريم ﷺ فرمائي چه ائې خلقو! تاسو باندې دې څما مورپلار قربان وي که تاسو نه کیدیشي نو تاسو هم د هغه اویاو زرو نه شئ چه کوم به بې حسابه جنت ته داخليږي. ګني کم از کم ښي طرف والو کښې خو شئ که نه. او که دا هم نشئ کولې نو د کنارو والا نه خو شئ کنه. ما اکثر خلق لیدلي دي چه خپل حال کښې به وي. بیا ئې ما ته اوفرمائیل چه څما امید دې چه جنت کښې به ستاسو څلورمه حصه وي. بیا مونږ تکبیر اوونیلو بیا حضور نبي کريم ﷺ اوفرمائیل چه څما امید دې چه تاسو نه دریمه حصه جنت کښې

---

[1]) صحيح بخاري كتاب احاديث انبياء باب خلق آدم وذريته: ۳۳۲۷، صحيح مسلم : ۲۸۳٤.
[2]) ترمذي كتاب صفة الجنت باب ماجاء فى سن اهل الجنة : ۲۵٤۵، وهو حديث احمد: ۲/۲۹۵.
[3]) ترمذي كتاب صفة الجنة باب ماجاء ما لادنى اهل الجنة من الكرامة: ۲۵٦۲. الزهد لابن المبارك : ٤۲۲.
[4]) حلية الاولياء : ۳/۵٦،.

وی، بیا مونږ تکبیر اووئیلو، نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه واورئی تاسو به جنت کښې نیم به نیمه یئ. مونږ بیا تکبیر اووئیلو او دې نه پس حضور نبی کریم ﷺ دا آیت مبارك اووئیلو چه ﴿ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ ۝ وَثُلَّةٌ مِّنَ الْآخِرِينَ﴾ اوس مونږ خپلو کښې مذاکره شروع کړه چه دا اویا زره به کوم خلق وی؟ بیا مونږ اووئیل چه هغه خلق چه هغوئ اسلام کښې پیدا شی اوشرك ئې نه وی کړې، نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل بلك دا به هغه خلق وی چه داغ نه لګوی او جادو نه کوی او فالونه نه ګوری، او خپل رب باندې بهروسه کوی.(١) دا حدیث مبارك ډیرو سندونو سره

وَأَصْحٰبُ الشِّمَالِ ۙ	مَآ أَصْحٰبُ الشِّمَالِ ۝	فِى سَمُومٍ
او د ګس طرف خلق	څه بدنصیبی ده د ګس طرف د خلقو	په ګرمو هواګانو کښې به وی

اوخوك چې د ګس اړخ خاوندان وی (هائې هائې) د ګس اړخ خاوندان څومره خراب خلق دی.

وَحَمِيمٍ ۙ	وَظِلٍّ مِّن يَحْمُومٍ ۙ	لَّا بَارِدٍ	وَلَا كَرِيمٍ ۝

اوپه ګرمو اوبو کښې به وی | اوپه سوری د تورلوګی کښې به وی | اچې نۀ به یخ وی | اونۀ به ارام ورکونکې وی

په ګرمو بادونو او په ویشیدلو اوبو کښې او د تک تور لوګی په سیوری کښې به وی | چې نه به یخ وی او نه به

إِنَّهُمْ	كَانُوا	قَبْلَ ذٰلِكَ	مُتْرَفِينَ ۝	وَكَانُوا	يُصِرُّونَ
بیشکه هغوئ	وؤ	مخکښې ددې نه	خوشحاله (دولتمند)	اووؤ هغوئ	چې ټینګتیا به ئې کوله

زړه خوشحالوی | هغوی ددې قیامت نه وړاندې ډیر خوشحاله وو | او په ډیره غټه ګناه (یعنی شرك)

عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ ۝	وَكَانُوا	يَقُولُونَ ۙ	أَئِذَا	مِتْنَا
په ګناه لویه باندې	او وؤ هغوئ	چې وئیل به ئې	ایا هرکله چې	مړه شو مونږه

باندې انښتی وو | ......اودائې به وئیل چې ایا مونږ بو څل مړه شو

وَكُنَّا تُرَابًا	وَعِظَامًا	أَءِنَّا	لَمَبْعُوثُونَ ۙ	أَوَ آبَاؤُنَا
او شو مونږه خاورې	او هډوکی	ایا مونږ به	دوباره راژوندی کیږو	ایا او پلاران زمونږه

او خاورې شو | اوهډوکی شو | نو لا بیا به هم راژوندی کیږو | اوکه زمونږ پخوانی پلاران

الْأَوَّلُونَ ۝	قُلْ	إِنَّ الْأَوَّلِينَ	وَالْآخِرِينَ ۙ	لَمَجْمُوعُونَ ۙ
مخکښی هم	ورته اووایه	بیشکه اولنی	او اخرنی خلق	خامخا به راجمع کړې کیږی

نیکونه؟ | انې محبوبه) ته ورته اووایه | چې وړاندینی او روستنی ټول به د یوې مقررې ورځ

إِلَىٰ مِيقَاتِ	يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ۝	ثُمَّ إِنَّكُمْ	أَيُّهَا الضَّآلُّونَ	الْمُكَذِّبُونَ ۙ
وخت مقررته	دورځې معلومې	بیا به بیشکه تاسو	اے ګمراهانو	دروغ ویونکو

په معلوم وخت راجمع کیږئ | بیا به تاسو انې ګمراهانو ا دروغ ګڼرونکو

لَآكِلُونَ	مِن شَجَرٍ مِّن زَقُّومٍ ۝		فَمَالِـُٔونَ	مِنْهَا الْبُطُونَ ۝
خامخا خوړونکی یئ	دونې	دزقوم نه	پس ډکونکی به یئ	دهغې نه خیټو لره

د زقوم دونې نه خوراك کوئ | ......او هم ددې نه خیټې ډکونکې یئ

(١) ابن ابي حاتم، احمد: ٤٢٠/١.

فَشٰرِبُوْنَ	عَلَيْهِ	مِنَ الْحَمِيْمِ ۝	فَشٰرِبُوْنَ	شُرْبَ الْهِيْمِ ۝
پس څکونکي به يئ	په هغې باندې	دګرمو اوبو نه	پس څکونکي به يئ	پشان د تږو جل وهلو اوښانو

بيا په دې باندې ويشيدلې اوبه څښئ .... بيا به د سخت تږي اوښ په شان

هٰذَا	نُزُلُهُمْ	يَوْمَ الدِّيْنِ ۝
دا	ميلمستيا ددوئ ده	په ورځ دجزاء

څکاک کوئ | دا به دقيامت په ورځ دهغوئ ميلمستيا وي |

قوله تعالى:- وَاَصْحٰبُ الشِّمَالِ ۝

دصحابه کرام ﷺ نه ډيرو کتابونو کښې صحت سره مروي دي (١)ابن جرير کښې دي چه حضور نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه دې آيت مبارك کښې دمخکښنو روستونه مراد څما دامت مخکښنې روستي دي (٢).

ددوزخيانو سزا: اصحاب يمين ذکر کولو نه پس داصحاب شمال ذکر کوي. فرمائي چه ددوي به څه حال وي؟ دوي به څه عذاب کښې وي؟ بيا دهغه عذابونو ذکر کوي او فرمائي چه دوي به دګرمو هواګانو اوګرمو اوبو کښې وي. او په دوي به د لوړې سخت تور سيوري وي. لکه يو بل ځائې کښې دي چه ﴿اِنْطَلِقُوْۤا اِلٰى مَا كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُوْنَ ۝﴾ فرمائي چه دهغه دوزخ طرفته ځئ چه هغه تاسو به دروغه ګڼړلو. ځئ درې ښاخونو والا سيوري طرفته چه نه ګڼړ دې او نه د اور شغلې نه بچ کيدې شي.دا د دوزخ د محل برابر سکروټې اولي.داسې معلوميږي چه داګئي زيړې اوښې دي. نن تکذيب والو دپاره بربادي ده. هم داشان دلته هم ذکر کوي چه دا خلق چه ددوي ګس لاس کښې به عمل نامه ورکړې شوې ده دوي به سخت تور لوګي کښې وي چه نه په بدن ښه لګي او نه به په سترګو ښه لګي.دا دعربو محاوره ده چه کوم ځائې کښې ديو څيز زيات بدي بيانوي نو هلته دهغې هريو خراب وصف بيانولو نه پس﴿وَلَا كَرِيْمٍ ۝﴾ وائي.

قوله تعالى:- اِنَّهُمْ كَانُوْا قَبْلَ ذٰلِكَ مُتْرَفِيْنَ ۝

دجهنم د جهنميانو د سزا وجه:- بيا الله ﷻ فرمائي چه د اخلق ددې سزاګانو پدې وجه مستحق دي چه دوي ته په دنيا کښې کوم رباني نعمتونه ملاؤ شوي وو په هغې کښې دوي مست شوي وو. درسولانو خبرو ته به ئې هډوغوږنه اېښودو. بدکارونو کښې اخته شو او بيا ئې توبه ويستلو ته څه توجه ورنکړه ﴿الْحِنْثِ الْعَظِيْمِ ۝﴾ نه مراد په قول د عبدالله ابن عباس کفر او شرك دې. بعضې وائي چه د دروغو قسم ته وائي. بيا ددوي يو عجيبه بيان کيږي چه دوي دقيامت محال کيدل هم خيال کولو،ددې تکذيب ئې کولو،او عقلي استدلال ئې پيش کولو چه مړ کيدو او ښاورې کيدو نه پس بيا دوباره څنګه ژوندې کيدې شي؟ دوي ته جواب ملاويږي چه ټول اولادآدم به دقيامت په ورځ نوي ژوند سره پيدا کولې شي او يو ميدان کښې به ئې جمع کوي. يو وجود به داسې نه وي چه دنيا ته راغلې وي او هغه دلته نه وي. لکه يو بل ځائې کښې ارشاد چه په هغه ورځ ټول به جمع کيږي. دا دحاضريدو ورځ ده. تاسو ته دنيا کښې څه ورځې مهلت دې ،دقيامت په ورځ څوك دي چه دالله ﷻ د اجازت نه بغير خوله هم وازه کړي؟ انسانان به دوه قسمونو کښې تقسيم کړې شي، دقيامت وخت محدود او مقرر دې. کمې او زياتې،تقديم او تاخير په دې کښې بالکل نشته دې. نو بيا تاسو ګواه اوسئ ائې تکذيب کوونکو ا دزقوم ونه به خوړولې شي اودې سره به خېټه درنه شي،خکه چه دا به ستاسو خوله کښې په زور درکولې شي. بيا دې دپاره ويشدلې ګرمې اوبه څکل وي اوهغه همدا شان لکه چه تږئي اوښ څکل کوي. ﴿الْهِيْمِ﴾ جمع

---

(١) صحيح بخاري كتاب الرقاق باب يدخل الجنة سبعون الفا بغير حساب : ٦٥٤١، صحيح مسلم : ٢١٨.
(٢) الطبري: ٣٣٤٤٥،

ده او ددې واحد هیم دې او مونث ئې ﴿ هیما﴾ دې. ﴿هائم﴾ او ﴿ هائمة﴾ هم ونیلې کیږي. سختې تندې والا اوبښ ته وائي چه هغه د تندې بیماري وی. اوبه ډیرې څکي چه تنده ئې نه ماتیږي او نه دې بیمارني سره اوبښ ته څه فائده رسي. داشان دې جهنمیانو ته به ګرمې اوبه ورکولې شي اودا به پخپله یو بدترین عذاب وی. نودې سره به تنده څه ماته شي؟ خالد بن معدان رحمه الله فرمائي چه په یو سا اوبه څکل داهم د تږي اوبښ څکل دي په دې و چه مکروه دی. بیا فرمائي چه ددې مجرمانو میلمستیا په دې ورځ دا ده لکه چه د متقیانو باره کښې ارشاد دې چه ددوی میلمستیا جنت الفردوس دې.

نَحۡنُ خَلَقۡنٰكُمۡ فَلَوۡلَا تُصَدِّقُوۡنَ ﴿۵۷﴾

| مونږه پیدا کړي یئ تاسو | نو ولې تصدیق نهٔ کوی تاسو

اهم مونږ تاسو پیدا کړی یئ انو ولې قیامت نه منئ

اَفَرَءَیۡتُمۡ مَّا تُمۡنُوۡنَ ﴿۵۸﴾ ءَاَنۡتُمۡ تَخۡلُقُوۡنَهٗۤ

آیا فکر کړې دې تاسو اهغه نطفې ته اچې تاسو ئې دزنا نه بچه دان ته اچوئ اآیاتاسو بچې جوړوئ دهغې نه

ښه دا راته اووائې چې تاسو کومه منی (رحم) ته رسوئ انو تاسود هغې نه بنیادم پیدا کوئ

اَمۡ نَحۡنُ الۡخٰلِقُوۡنَ ﴿۵۹﴾ نَحۡنُ قَدَّرۡنَا بَیۡنَکُمُ الۡمَوۡتَ

یا مونږ جوړونکی یو دهغې | مونږه په اندازه تقسیم کړې دې | په منځ ستاسو کښې | مرګ

که مونږ ئې پیدا کوؤ | ....مونږ ستاسو په مینځ کښې مرګ مقرر کړې دې

وَمَا نَحۡنُ بِمَسۡبُوۡقِیۡنَ ﴿۶۰﴾ عَلٰۤی اَنۡ نُّبَدِّلَ

او نهٔ یو مونږه | چې سبقت اوشي په مونږ باندې (یعنی نهٔ یو عاجزه) | چې بدل کړو مونږه |

اومونږ د دې نه عاجزه نه یو | چې ستاسو په ځائې ستاسوپشان نور خلق پیدا کړو

اَمۡثَالَکُمۡ وَنُنۡشِئَکُمۡ فِیۡ مَا لَا تَعۡلَمُوۡنَ ﴿۶۱﴾

شکلونه ستاسو | او راپیدا کړو تاسو | په هغه شکل کښې | چې تاسو ته هډو معلوم نهٔ دی

او تاسو په داسې حالت کښې پیدا کړو | چې تاسو ته هډو معلوم نه وی

وَلَقَدۡ عَلِمۡتُمُ النَّشۡاَۃَ الۡاُوۡلٰی فَلَوۡلَا تَذَکَّرُوۡنَ ﴿۶۲﴾

او بیشکه معلوم دې تاسو ته | پیدائش اولنې (خپل) | نو ولې سبق نهٔ حاصلوئ |

اوتاسو ته د ړومبی پیدائش حال ښه معلوم دې| نو ولې سبق نه اخلئ؟ |

قوله تعالٰی:- نَحۡنُ خَلَقۡنٰكُمۡ فَلَوۡلَا تُصَدِّقُوۡنَ ﴿۵۷﴾

د انسان پیدائش دالله ﷻ قدرت دې الله ﷻ دقیامت منکرینو ته جواب ورکوی او ددوی لاجواب کولو دپاره دقیامت قائمیدواودخلقو د دوباره پیدا کولودلیل ورکوی،فرمائي چه کله مونږ په ړومبی ځل چه تاسو هیڅ نه وې پیدا مو کړنی نو اوس فنا کیدو نه پس چه کله څه نه څه تاسو یئ ستاسو دوباره پیدا کیدل مونږ لره څه ګران دی؟ کله چه ابتدائی او ړومبې پیدائش منئ نوبیا په دویم ځل د پیدائش نه ولې انکار کونی؟ اوګورئی د انسان دخاصو اوبو څو قطرې خود ښځې بچی دانې ته رسول ستاسو کار ود اواوس ددې قطرو نه بصورت انسان پیدا کول دچا کار دې؟ ظاهر دی چه دې کښې ستاسو څه دخل نشته دې،اودې کښې مو څه لاس نشته دې،هیڅ قدرت مو په کښې نشته دې،اوتاسو سره څه تدبیر

نشته دي. پيدا کول دا صفت دخالق دي. بيا هم داشان په وژلو هم هغه قادر دي،دټول اسمان اوزمکې
مالك دي،نودداسې لوئې قدرتونو والا مالك دا نشي کولې چه دقيامت په ورځ ستاسو پيدائش کښې
تبديلي اوکړي او چه کوم صفت او کوم حال کښې تاسو غواړې نو تاسو دوباره پيدا کړي. نو چه منئ او
درته معلوم دی شروع هغه ذات کړې ده او عقل او باور کوئی چه په ړومبی ځل پيدائش د دويم ځل
پيدائش نه مشکل دي،بياد دويم پيدائش انکار ولې کوئی؟او يو ځائې کښې ارشاد دې چه ﴿وَهُوَ الَّذِيْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾ الله ﷻ په اول ځل پيداکړی دی او هم هغه ذات به دوباره داسې کوی
اودا هغه ذات دپاره ډير آسان دی. سورة ياسين کښې دی چه ﴿اَوَلَمْ يَرَ الْاِنْسَانُ﴾ نه تر ﴿عَلِيْمٌ﴾ پورې،ارشاد
دې فرمائی چه مونږ انسان دنطفې نه پيدا کوؤ،اوبيا دې حجتونه لټوی او ځمونږ مخکښې مثالونه
بيانوی اووائی چه دا وراسته زاړه هډوکی به څوك راژوندی کوی؟ ائې نبی ﷺ ! تاسو ځمونږ د طرفنه
جواب ورکړئی چه دا به هغه ذات ژوندی کوی چه کوم ذات په اول ځل پيداکول. هغه دهر پيدائش علم
لرلو والا دی. سورة قيامه کښې فرمائی چه ﴿اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ﴾ نه تر آخر پورې،يعنی آيا انسان دا وائی چه
دې به داشان آواره ګرد پريښودې شی؟ آيادې يودغليظو نطفې شکل کښې نه وو بيا د وينې ديو ټکړې
صورت کښې نمايا وو،بيا الله ﷻ دې پيدا کړو،درست ئې کړو،سرې او ښځې ئې جوړ کړل،نوداسې
الله ﷻ د مردګانو په سيزلو قادر نه دی؟

اَفَرَءَيْتُمْ مَّا | تَحْرُثُوْنَ ۝ | ءَاَنْتُمْ تَزْرَعُوْنَهٗ | اَمْ نَحْنُ الزّٰرِعُوْنَ ۝

ايا سوچ کړې دې تاسو هغه تخم | چې کرئ ئې تاسو | اياتاسو زرغونوئ هغه | ايامونږ زرغونونکې يو دهغې
ښه دا خو اووائې چې تاسو چې کوم فصل کرئ | نو هغه تاسو راټوکوئ | که مونږ ئې رازرغلوؤ؟

لَوْ نَشَآءُ | لَجَعَلْنٰهُ | حُطٰمًا | فَظَلْتُمْ | تَفَكَّهُوْنَ ۝

که اوغواړو مونږه | خامخا جوړ به کړو مونږ هغه | بوس | پس شئ به تاسو اچې خبرې به جوړوئ قسماقسم
که مونږ اوغواړو نو هغه بۀ چورې چورې کړو ا.......... نو تاسو به حيران پاتې شئ.

اِنَّا لَمُغْرَمُوْنَ ۝ | بَلْ نَحْنُ | مَحْرُوْمُوْنَ ۝ | اَفَرَءَيْتُمْ

چې مونږه خو تاوانيان شو | بلکه مونږه | محرومه کړې شوی يو دحصې نه | ايا سوچ کړې دې تاسو
چې اوس خو مونږ تاوانيان شو | بلکه بالکل خالی لاس پاتې شو |......... ښه دې اوبو ته خو اوګورئ

الْمَآءَ | الَّذِيْ | تَشْرَبُوْنَ ۝ | ءَاَنْتُمْ | اَنْزَلْتُمُوْهُ | مِنَ الْمُزْنِ

په دې اوبو باندې | هغه اوبه | چې تاسو ئې څکئ | ايا تاسو | نازل کړې دی هغه | دوريځې نه
چې تاسو ئې څکئ |........... ايا دا تاسو د وريځو نه

اَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُوْنَ ۝ | لَوْ نَشَآءُ | جَعَلْنٰهُ | اُجَاجًا

يا مونږه نازلونکې يو دهغې | که اوغواړو مونږه | جوړې به کړو مونږه دا اوبه | سختې تروې
راوروئ که د دې نه ورونکی هم مونږ يو؟ | که مونږ اوغواړو نو دا به ترخې کړو

فَلَوْلَا تَشْكُرُوْنَ ۝ | اَفَرَءَيْتُمُ | النَّارَ | الَّتِيْ | تُوْرُوْنَ ۝

نو ولې تاسو شکر نۀ اوباسی | آيا سوچ کړې دې تاسو | وورته | هغه وور | چې بلوئ ئې تاسو
نوتاسو ولې شکرنه اوباسئ؟ | ښه نو اور ته اوګورئ کوم چې تاسو بلوئ

نَحۡنُ جَعَلۡنٰهَا	الۡمُنۡشِـُٔوۡنَ۝	اَمۡ نَحۡنُ	شَجَرَتَهَاۤ	ءَاَنۡتُمۡ اَنۡشَاۡتُمۡ
مونږه جوړه کړې ده دغه ونه	پیدا کونکي دهغې	یا مونږه یو	ونه دهغې	آیا تاسو پیدا کړې ده

آیا ددې ونه تاسو پیدا کړې ده | او که (ددې) پیداکونکي مونږ یو؟

بِاسۡمِ رَبِّكَ	فَسَبِّحۡ	لِّلۡمُقۡوِيۡنَ۝	وَّمَتَاعًا	تَذۡكِرَةً
دنوم درب خپل	پس تسبیح وایه	دپاره دحاجتمندو (مسافرانو)	او سامان	ذریعه د وریادولو

داخو مونږ دنصیحت یوذریعه اوحاجتمندو کسانو له فائده مند خیز پیدا کړې دې | نو ته دخپل لوئي رب دنوم

الۡعَظِيۡمِ۝

چې لوئ دې |

پاکي بیانوه|

قوله تعالی:- اَفَرَءَيۡتُمۡ مَّا تَحۡرُثُوۡنَ۝

د میوؤ پیدائش دالله قدرت دې:- دالله ﷻ ارشاد دې چه تاسو کوم پټي کرئي او زمکه واړوئي او دې کښې کر اوکړئي بیا ددې تخمونو زرغونول هم ستاسو کار نه دې؟ نه نه بلکه ددې زرغونول او دا ګلونه او میوې کول خمونږ کار دې.ابن جریر کښې دی چه حضورنبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ﴿زرعت﴾ مه وائې بلکه ﴿حرثت﴾وائې یعنی داسې وائې چه اوموکرل اوداسې مه وائې چه زرغون مو کړل.ابوهریره ﷺ ددې حدیث مبارك آوریدونه پس داآیت مبارك تلاوت کړو([1]). امام حجر مدری ﷫ ددې آیتونوداسې سوال په موقع کله چه ئې لولی نو وائی چه ﴿بل انت یاربی﴾ مونږ نه بلکه ائې خمونږه ربه تا. بیا فرمائی چه دپیدا کولو نه پس هم خمونږ مهربانی ده چه مونږ دا لوئې کړو او پاخه ئې کړو ګنی خمونږ قدرت شته دې چه دا اوچ کړومضبوط ئې نه کړواوبرباد ئې کړواو بې نشان ئې کړو او تاسو به لاسونه مروړئي او خبرې به جوړوئې چه په مونږ آفت راغلو خمونږ خو اصل هم اووژلې شو او ډیر نقصان مو اوشو.فائده خو یو طرفته جمع پونجي مو تباه شوه. اود غم په وجه معلوم نه ده چه څه څه وائې او کله وائې چه دې خل به هډو کر نه کوؤ. کاش چه داسې مو کولې.دا هم کیدیشی چه دا مطلب وی چه په هغه وخت کښې تاسوبه خپلو ګناهونوباندې شرمنده شئ.دتفکه لفظ په خپلودوؤ معنو کښې دې، فائده او غم.

قوله تعالی:- اَفَرَءَيۡتُمُ الۡمَآءَ الَّذِيۡ تَشۡرَبُوۡنَ۝

اوبه د الله ﷻ نعمت دې:- مزن وریځې ته وائی. بیاداوبو په شان لوئې نعمت ذکر کوی چه اوګورئی ددې وریدل هم خما قبضه کښې دی ،څوك شته دې چه دا د وریځې نه راوباسی؟ اوکله چه نازل شوې بیا هم دې کښې خوږ والی او تریخ والی هم خما په قدرت دې. دا خوږې ا وبه ما تاسو ته درکړی دی. چه تاسو دې سره غسل اوکړئي او کپړې پرې اووینځئ!ا و پټې اوباغونه پرې سیراب کړئي او څناور ته ئې ورکړئي. آیا تاسو ته دا پکار دی چه خما شکر هم نه کوئي؟ حضور نبی کریم ﷺ چه به کله ا وبه اوڅکلې نو دا به ئې فرمائیل چه :

﴿ الحمدلله الذي سقانا عذبا فراتا برحمته ولم يجعله ملحا اجاجا بذنوبنا ﴾ :

یعنی دالله ﷻ شکردې چه هغه ذات مونږ ته خوږې اوبه راکړې او خپل رحمت سره ئې راباندې اوڅکولې.اوخمونږ دګناهونو په وجه ئې دا ترخې نه کړې ([2]).عربو کښې دوه ونې کیږی مرخ او عفار،

---

[1] الطبری : ١٣٢/٢٣.

[2] الدرالمنثور : ٢٤/٨.

د دې شنه ښاخونه چه کله یو بل سره اومخلې شي نو اور بلیږي. دا نعمت ورته یادوي او فرمائي چه دا اور چه دې سره تاسو پخلې کوئ اوپه سوړنو فائدې ترې اخلئ! ووائې چه ددې اصل یعنی د ونې پیدا کولو والا تاسو یئ؟ یا څه؟ دا اور مونږ تذکره کړې دې چه ددې په کتلو سره تاسو ته د جهنم اور یاد شي او دې نه دبچ کیدو کوشش اوکړئ. قتاده رحمه الله یو مرسل حدیث مبارك کښې دي چه حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دا ددنیا اوور د دوزخ د اور اویایمه حصه ده. خلقو اووئیل چه یارسول الله ﷺ! دا هم ډیر زیات دې. نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه آو، بیا دا اویایمه حصه هم دوه ځل اوبو سره مړه شوې ده،اوس دا ددې قابل شو چه تاسو ددې نه فائده اوچتوئی اودې ته نزدې ورځئ. (۱) دمرسل حدیث مبارك مسند کښې مروی دې اوبالکل صحیح دې (۲)

مقوین نه مراد مسافر دی. بعضو وئیلی دی چه ځنګل کښې اوسیدونکې خلق. بعضو وئیلی دی چه ددې نه هر اوږئی مراد دې. غرض ترې هر هغه سړې مراد دې چه هغه ته د اور ضرورت وی او ددې نه د فائدې حاصلولو محتاج یئ. هر امیر ،غریب،ښار والا و کلي والا،مسافر او مقیم ته ددې حاجت دې، پخولو دپاره،تاپېې دپاره او رڼا دپاره وغیره. بیاد الله ﷻ کریمنی ته اوګورئ چه په ونه کښې،اوسپنه کښې ئې دا اېښودې دې چه مسافر ئې خپل ځان سره یوسی اود ضرورت په وخت کښې خپل کار اوکړي. ابو داود وغیره کښې دا حدیث مبارك دې حضور نبی کریم ﷺ فرمائي چه درې څیزونو کښې د ټولو مسلمانانو حصه ده برابره،اور،واښه اواوبه. (۳)ابن ماجه کښې دی چه ددې درې څیزونو هیڅا ته دمنع کولو حق نشته دې (۴)یو روایت کښې ددې دقیمت ذکر هم شوې دې. خو ددې سند ضعیف دې. والله اعلم. بیا فرمائي چه تاسو ټولو ته پکار دی چه دهغه لوئې قدرتونو مالك دالله ﷻ هر وخت پاکی بیان کړئ اوهغه داور په شان سیزونکې څیز ستاسو دفائدې دپاره جوړ کړې دې. اوهغه ذات اوبه ترخې او خوږې کړي دی چه د تندې په وخت کښې تکلیف کښې شئ بلکه دا ئې نورې خوږې او مزیدارې کړې. دنیا کښې درب نعمتونو نه فائده اوچته کړئ اودهغه ذات شکراداکړئ.نوبیا تاسو لره آخرت هم فائده فائده ده. دنیا کښې دا اور ستاسو دفائدې دپاره جوړ شوې دې او دې دپاره چه دآخرت د اور هم تاسو اندازه اوکړئ او ددې نه دبچ کیدو دالله ﷻ فرمانبردار جوړ شئ.

فَلَآ أُقْسِمُ بِمَوٰقِعِ النُّجُومِ ﴿۷۵﴾ وَاِنَّهٗ لَقَسَمٌ

| پس نه | زه قسم خورم | په ځایونو | دستورو باندې | او بیشکه دا | خامخا قسم دې

| نوزه دستورو په ډوبیدوپه ځایونو قسم خورم |.........اوکه تاسو پوهیږئ

لَّوْ تَعْلَمُوْنَ عَظِيْمٌ ﴿۷۶﴾ اِنَّهٗ لَقُرْاٰنٌ كَرِيْمٌ ﴿۷۷﴾ فِيْ كِتٰبٍ مَّكْنُوْنٍ ﴿۷۸﴾

که پوهیږئ تاسو | لوئې | بیشکه دا | خامخا قران عزتمند دې | په کتاب پټ ساتلې شوی کښې

نو دا ډیر لوئې قسم دې | دا ډیر عزت مند قران دې اچې په لوح محفوظ کښې (لیکلې شوې) دې

لَّا يَمَسُّهٗٓ اِلَّا الْمُطَهَّرُوْنَ ﴿۷۹﴾ تَنْزِيْلٌ مِّنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۸۰﴾

نشی وروړې ګوتې ده لره | مګر پاکان خلق | نازل شوې دې | دطرفه درب دمخلوقاتونه |

چې دپاکو نه سوا هیڅوک به ورته ګوتې نه اوړي | دا قران پاک د پروردګار دطرفه نازل شوې دې

(۱) الطبری : ۱٤٤/۲۳.
(۲) احمد: ۲٤٤/۲، والحمیدی : ۱۱۳٦، وسنده صحیح.
(۳) ابوداود کتاب البیوع باب فی منع الماء : ۳٤۷۷، وسنده صحیح احمد: ۳٦٤/۵.
(٤) ابن ماجه کتاب الرهون باب المسلمون شرکاء فی ثلاث : ۲٤۷۳، وهو صحیح .

اَفَبِهٰذَا الْحَدِيْثِ	اَنْتُمْ	مُّدْهِنُوْنَ ﴿۸۱﴾	وَتَجْعَلُوْنَ	رِزْقَكُمْ	
ايا پس ددې كلام سره	تاسو ابې پرواهي كونكي يئ	اوګرځوئ تاسو	حصه خپله (په دې نعمت كښې)		
نو ايا تاسو ددې كلام په منلو كښې بې پرواهي كوئ		اوددې دروغژن ګڼل مو ځان دپاره (لكه) خوراك جوړ			
اَنَّكُمْ	تُكَذِّبُوْنَ ﴿۸۲﴾				
دا چې تاسو	دروغ ګڼړئ (دا قران)				
كړې دې					

قوله تعالى:- فَلَآ اُقْسِمُ بِمَوٰقِعِ النُّجُوْمِ ﴿۷۵﴾

ضحاك رحمه الله فرمائي چه دا قسمونه دكلام شروع كيدو دپاره وي. خو دا قول ضعيف دې. جمهور وائي چه داقسمونه دي او په دوى كښې ددې څيزونود عظمت بيان دې. دبعضو مفسرينو قول دې چه دلته لام زائد دې.او﴿اِنَّهٗ لَقُرْاٰنٌ﴾ الخ جواب دقسم دې.اوخلق وائي چه دې ته لام دزائد وئيلو هيڅ وجه نشته دې.كلام عرب ددستور مطابق هغه قسم دشروع كښې رازى هركله چه په څه څيز باندې قسم خوړلې كيږى هغه منفي وى،لكه عائشه صديقه رضي الله عنها دې قول كښې چه ﴿لاوالله مامست يد رسول الله ﷺ يد امرءة قط﴾ يعني دالله ﷻ قسم چه حضور نبى كريم ﷺ خپل لاس مبارك ديو ښځې لاس سره نه دې لګولې [1].يعني بيعت كښې به ئې ښځو سر مصافحه نه كوله. داشان دلته هم لا دقسم شروع كښې مطابق د قاعدې دې نه كه زائد. نو دكلام مقصود دادې چه ستاسو خيالات دقران پاك نسبت دې چه دا جادو دې يا كهانت غلط دې. بلكه دا پاك كتاب دالله ﷻ دې. بعضې وائي چه دلا نه ددوى دكلام انكار دې. بيا د اصل امر اثبات الفاظ دى.مواقع نجوم نه مراد دقران بتدريج نازليدل دى.لوح محفوظ نه خو قرآن پاك ليلة القدر كښې په يوځائې اول آسمان ته نازل شو،بيا لږ لږ وخت په وخت نازليدو. تر دې چه ډيرو كلونو كښې نازل شو. مجاهد رحمه الله فرمائي چه ددې نه مراد د ستورو طلوع او ظاهريدل او آسماني ځايونه دى. مواقع نه مراد منازل دى.

حسن رحمه الله فرمائي چه د قيامت په ورځ ددوى منتشر كيدل دى. ضحاك رحمه الله فرمائي چه ددې نه مراد هغه ستورى دى چه دهغې باره كښې دمشركانو عقيده ده چه دفلانې فلانې ستورى په وجه مونږ باندې باران اوشو. بيا بيان كوى چه دا ډير لوئې قسم دې،په دې وجه چه په كوم امر باندې قسم خوړلې كيږى هغه ډير لوئې امر دې.

قوله تعالى:- لَّا يَمَسُّهٗٓ اِلَّا الْمُطَهَّرُوْنَ ﴿۷۹﴾

ددې پورته ايت مبارک څه مطلب دې؟:-يعنى دا قرآن پاك ډير عظمت والا كتاب دې. معظم او محفوظ اومضبوط كتاب كښې دى چه دې ته صرف پاك لاسونه لاس لګولې شى. يعنى د فرښتو.خودا بله خبره ده چه دنيا كښې دې ته ټول لاس لګوى. دابن مسعود رضي الله عنه قرآت كښې دى چه ﴿مَا يَمَسُّهٗ﴾. ابوالعاليه رحمه الله فرمائي چه دلته پاك نه مراد انسان نه دې بلكه ګناهګار انسان دې دا دكفارو جواب دې،هغوئ به وئيل چه داقرآن پاك شيطان راوړى. لكه بل ځائې كښې فرمائي چه ﴿وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيٰطِيْنُ﴾ الخ،يعنى ائې شيطان خو دا نه نازلوى. او نه داد هغه لائق دى،اونه دهغه مجال شته دې،بلكه هغه خوددې د آوريدو نه هم جدا دې. هم داقول ددې آيت مبارك تفسير كښې زړه ته زيات نزدې دې. او نور اقوال هم د دې مطابق دى.

فراء وئيلى دى چه ددې ذائقه اوددې لطف صرف ايماندارو خلقو ته ميسر دې. بعضې وائي چه ددې

---

[1] صحيح بخارى كتاب الشروط باب ما يجوز من الشروط فى الاسلام والاحكام والمبايعة: ۲۷۱۳، صحيح مسلم: ۱۸٦٦، .

نه مراد جنابت او حدث نه پاکیدل دي. یعني دا خبر دي چه ددي نه مراد انشاء ده. او قران پاك نه دلته مراد مصحف دي، مطلب دادي چه مسلمان دي دنا پاکئ حالت کښې دي قران پاك ته لاس نه لګوي.

قوله تعالی:- ﴿تَنْزِيْلٌ مِّنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ﴾

قران پاک دي ددشمن ملک ته يونه وړ شي:- يو حديث مبارك کښې دي چه حضور نبی کریم a قرآنپاك دحربي کافرو ملك ته داوړلو نه منع فرما ،بلې ده چه داسې نه وي چه دي ته دښمنان نقصان اورسوي (مسلم)[1]. حضور نبی کریم ﷺ چه کوم فرمان عمرو بن حزم رضي الله عنه ته ليکلې وو په هغې دا هم ووچه قران پاك ته لاس مه اورئی خو د پاکوالی حالت کښې. [2](موطا امام مالك) مراسيل ابوداود کښې زهری رحمه الله فرمائی چه ما پخپله هغه کتاب ليدلې دې او په هغې کښې مې د اجمله ليدلې ده. اګر چه ددي روايت ډير سندونه دی خو هر يو قابل غور دي. والله اعلم.

قرآن پاک حق دي:- بيا ارشاد دي چه داقران پاك شعر او سخن او جادو نه دي بلکه کلام رباني دي او دهغه ذات دطرفنه نازل شويدې. دا سراسر حق دي بلکه صرف هم دا حق دي اوددې نه سوا ددې خلاف چه څه دی هغه باطل او يکسر مردود دی. بيا تاسو دداسې پاکې خبرې نه ولې انکار کوني او ولې ددي نه روستو او يو طرفته کيږئي؟ آيا ددې شکر دادې چه تاسو دا په دروغه اوګڼرئي؟ دقبيلة ازدکلام کښې رزق په معنی د شکر دي. دمسند يو حديث مبارك کښې دی چه درزق معنی شکر ده. تر دې پورې وائي چه مونږ د فلانی ستوری په وجه مونږ ته اوبه ملاؤ شوې او فلانی ستوری په وجه فلانې څيز [3]. ابن عباس رضي الله عنه فرمائی چه د هر باران په وخت بعضې خلق کفريه کلمات وائي چه باران وجه فلانې ستورې دې. مؤطا کښې دی چه مونږ دحديبيه ميدان کښې وو. دشپې باران شوې وو. دسحر مونځ نه پس حضور نبی کریم ﷺ خلقو طرفته متوجه شو او وې فرمائيل چه تاسوته معلوم دی چه ستاسو رب نن شپه څه فرمائيلی دی؟ خلقو اووئيل چه الله ﷻ اودهغه رسول ته معلوم دی،نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائيل چه واورئی ! الله ﷻ اوفرمائيل نن شپه چه بندګانو کښې ډيرو ماسره کفر اوکړو اوډير ايماندار شو. چا چه اووئيل چه مونږ باندې دالله ﷻ فضل اوکرم سره اوبه اوريدي نوهغه څما په ذات ايمان راوړلووالا او ستورو باندې کفر کولو والا شو. اوچه چا اووئيل چه دفلانی ستوری په وجه مونږ باندې باران اوشو نو هغه ماسره کفر اوکړو او په دې ستورو ئې ايمان راوړو[4].

مسلم شريف کښې يوحديث مبارك کښې عموم دی چه آسمان نه کوم برکت نازليږی نودهغه دبعضو د ايمان اود بعضو د کفر باعث جوړيږی.[5] الخ. خودا خيال دې وی چه يو ځل عمرفاروق رضي الله عنه ابن عباس رضي الله عنه نه تپوس کړې وو چه ثريا ستورې څومره باقی دي؟ بيا ئې وئيلی وو چه ددې علم والو خيال دي دا د خپل ساقط کيدو نه يو هفته پس نمودار شی. نو هم دا اوشو چه ددې سوال دجواب او د استسقاء اوؤ ورځې تيرې شوې وې چه باران اوشو. دا واقعه په عادت و تجربه باندې محمول ده. دا نه چه دا ستورنی اوددې اثر موجد ګڼړی. داقسمه عقيده خودکفر ده خو تجربې نه څه څيز معلومول او څه خبره کول بله خبره ده. دې باره کښې احاديث اوآيتونه د ﴿مَا يَفْتَحِ اللّٰهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَّحْمَةٍ﴾ تفسير کښې تير شوی دی. يو سړي حضور نبی کریم ﷺ اوليدوچه وئيل چه د فلانی ستوری اثر سره باران اوشو. نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائيل چه ته دروغژن ئې. دا خو الله ﷻ وروليې دي. دا دالله ﷻ رزق دې. دا يو مرفوع حديث

---

[1] صحيح بخاری كتاب الجهاد باب كراهية السفر بالمصاحف الى الارض العدو: ۲۹۹۰. صحيح مسلم: ۱۸۶۹ بخاری كتاب المغازی.

[2] موطا امام مالك : ۱۹۹/۱، ح/۴۷۰، وهو حديث حسن حاكم : ۳۹۵/۱.

[3] ترمذي كتاب تفسير القران ، باب ومن سورة الواقعة : ۳۲۹۵،

[4] صحيح بخاری كتاب المغازی باب غزوة الحديبية : ۴۱۴۷، صحيح مسلم : ۷۱، ابوداود : ۳۹۰۶، موطا امام مالك : ۱۹۲/۱.

[5] صحيح مسلم كتاب الايمان باب كفر من قال مطرنا بالنوء : ۷۲.

دي. پته نشته چه خلقو باندې څه شوي دي. که اووه کاله قحط سالي وي او بیا الله ﷻ خپل فضل وکرم سره باران اوروي نو دوی زر وائي چه فلانی ستوري باران اورولو. (۱)
مجاهد رحمه الله فرمائي چه خپله روزي تکذیب کښې مه اچوئي. یعني داسې مه وائي چه دفلانی فراخی سبب فلاني څیز دې بلکه داسې وائي چه دا ټول هر څه دالله ﷻ دطرفنه دي. نو دا هم مطلب دې چه اودا هم قرآنپاك کښې دی او دقرآن پاك څه حصه نه ده بلکه ددې حصې داده چه دوی دې ته دروغژن وائي. او هم ددې مطلب او ددې تائید کښې ددې نه مخکښې آیت مبارك تیر شوې دي.

فَلَوْلَآ | اِذَا | بَلَغَتِ
) | نو ولې نهٔ (واپس کوئ روح) | کله چې | او رسیږي روح
نو څه وخت چې ساه مرئ ته راشي | ....

الْحُلْقُومَ ۝٨٣ | وَاَنْتُمْ | حِيْنَئِذٍ | تَنْظُرُوْنَ ۝٨٤ | وَنَحْنُ | اَقْرَبُ
مرئ ته | او تاسو | په دغه وخت کښې | ګورئ (چې اوزي روح) | مونږه | زيات نزدې يو
.... | او تاسو ورته په هغه وخت کښې ګورئ | او دغه (قريب الموت) ته مونږ ستاسو نه زيات

اِلَيْهِ | مِنْكُمْ | وَلٰكِنْ لَّا تُبْصِرُوْنَ ۝٨٥ | فَلَوْلَآ
هغه ته | ستاسو نه | وليكن تاسو نهٔ وينئ | نو ولې نهٔ (واپس كوئ دغه روح) |
نزدې يو | .... خو تاسو مونږ نه وينئ | .... نو كه تاسو دچا په حكم

اِنْ كُنْتُمْ | غَيْرَ مَدِيْنِيْنَ ۝٨٦ | تَرْجِعُوْنَهَآ | اِنْ كُنْتُمْ
كه يئ تاسو | چې نهٔ يئ دبل دحكم لاند | (نو ولې نهٔ) واپس كوئ دغه روح | كه يئ تاسو |
نه يئ | نو دغه ساه واپس راولئ (كله چه د هغه نه اوځي اومړ شي) | كه تاسو پخپله وينا كښې

صٰدِقِيْنَ ۝٨٧ | فَاَمَّآ | اِنْ كَانَ
رښتنيى (په دې خيال كښې چې تاسو دبل دحكم دلاند نهٔ يئ) | نو پس بيا | كه چرې وي دغه مړې |
رښتونې يئ | .... نو څوك چې په نزدو خلقو كښې شمير دی | نو

مِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ ۝٨٨ | فَرَوْحٌ | وَّرَيْحَانٌ ۝۵ | وَّجَنَّتُ نَعِيْمٍ ۝٨٩ | وَاَمَّآ
دنزديكانونه | نو دهغه دپاره راحت | او ښه رزق | او جنت دنعمتونو دې | او هر چې دا خبره
هغه دپاره راحت دې | او خوراكونه دی | اود نعمتونو باغونه دی. | .... او څوك چې

اِنْ كَانَ | مِنْ اَصْحٰبِ الْيَمِيْنِ ۝٩٠ | فَسَلٰمٌ | لَّكَ | مِنْ اَصْحٰبِ الْيَمِيْنِ ۝٩١
كه چرې وی هغه | ښي طرف دخلقو نه | نو سلامتيا ده | تالره | (نهٔ) دښي طرف دخلقو نه نې |
د ښي اړخ خلق دی|هغوئ ته به اووئيلې شی اچې ته په امن وامان سره او سيږه اخكه چې ته دښې طرف خاوندېې

وَاَمَّآ | اِنْ كَانَ | مِنَ الْمُكَذِّبِيْنَ | الضَّآلِّيْنَ ۝٩٢ | فَنُزُلٌ
او هر چې دا خبره | كه وی هغه | ددروغ ګڼرونكو | ګمراهانونه | پس ملمستيا ده
او كه د دروغ ګڼرونكو ګمراهانو څخنی وی | .... نو هغوئ ته بهٔ د ويشيدلو

(۱) دارمي : ۴۰۵/۲، احمد: ۷/۳، مسند حميدی : ۳۳۱/۲، وهو حديث حسن.

مِّنۡ حَمِيۡمٍ ﴿۹۳﴾	وَّتَصۡلِيَةُ جَحِيۡمٍ ﴿۹۴﴾	اِنَّ هٰذَا	لَهُوَ حَقُّ الۡيَقِيۡنِ ﴿۹۵﴾
دګرمو اوبو نه	او سوزیدل دی په وور کښې ددوزخ	بیشکه دا خبره	خامخا دیقین حقه ده
اوبو میلمستیا ورکولې شی|او په دوزخ کښې به ورننوځی | بیشکه دا خبره حقه ده			

فَسَبِّحۡ	بِاسۡمِ رَبِّكَ	الۡعَظِيۡمِ ﴿۹۶﴾
پس تسبیح وایه	په نوم درب خپل سره	چې لوئ دې
نو ته د خپل لوئې رب دنوم پاکي بیانوه		

قوله تعالی:- فَلَوۡلَاۤ اِذَا بَلَغَتِ الۡحُلۡقُوۡمَ ﴿۸۳﴾

دعالم نزع ذکر :هم ددې مضمون آیتونه سورة قیامه کښې راروان دی. فرمائی چه یو سړې خپل آخری وخت کښې دې او د نزع حالت کښې دې او روح ئې قبض کیږی او تاسو ورسره ناست یئ او ګورئی او څوك هیڅ نشی کولئ،خمونږ فرښتې چه هغه تاسو نه ګورئی ستاسو نه هم زیات نزدې دې مرده ته دی. لکه بل ځائې کښې دی چه ﴿وَهُوَ الۡقَاهِرُ فَوۡقَ عِبَادِهٖ وَيُرۡسِلُ عَلَيۡكُمۡ حَفَظَةً﴾ الخ، الله ﷻ په خپلو بندګانو غالب دې، هغه په تاسود خپل طرفنه محافظ لیږی،هرکله چه تاسو کښې چاته مرګ رازی نو خمونږ لیږلې شوی دا صحیح وخت باندې فوت کوی او بیا دا تولې الله ﷻ طرفته ځی چه حاکم دې او زر حساب اخستو والا دې. دلته فرمائی که په رښتیا تاسو خلق دفرمان منلو والا نه یئ. که دا حق دی چه تاسو د دوباره ژوندی کیدو او دقیامت په ورځ د حاضریدو قائل نه یئ او تاسو دې کښې په حق یئ،که تاسو ته دحشر اونشر یقین نشته دې،او تاسو ته به عذاب نشی درکولې وغیره نو مونږ وایو چه دا روح ولې پریږدئی؟ که ستاسو وس کښې دی نو حلق ته رسیدلئ روح دوباره د مړئ نه خپل اصلي ځائې ته اورسوئی. دا یاد ساتئی چه څنګه چه مونږ ددې روح په جسم کښې اچولو باندې قادر وو اوتاسو اوکتل چه نو همداشان ددې په راویستلو باندې هم قادر وو، ودا هم تاسو په خپلو سترګو اولیدل. یاد ساتئ چه هم دا شان به مونږ دوباره دا روح جسم کښې واچوو او په نوی ژوند ورکولو باندې قادر یو. ستاسو خپل پیدائش کښې کوم ځائې دخل،نو مرګ نه پس دوباره په ژوندی کیدو کښې ستاسو دخل چرته دې؟ اودا چه تاسو وائې چه کله مونږ مړه شو نو دوباره به څنګه ژوندی شو.

قوله تعالی:- فَاَمَّاۤ اِنۡ كَانَ مِنَ الۡمُقَرَّبِيۡنَ ﴿۸۸﴾

د سعادتمند مقربینو دمرګ حالت :- دلته هغه حالات بیانیږی چه دمرګ په وخت کښې کوم سکرات د انسان آخری وخت کښې وی چه یا خودې د الله جل شانه مقرب وی یا ددې نه کم وی اوده ته به په ښی لاس کښې اعمال نامه ورکولې شی. یا بالکل بدنصیب دې. د الله جل شانه نه جاهل وو او د حق لارې نه غافل وو. نو فرمائی چه کوم دالله جل شانه درګاه کښې مقربین دی،چه د کوم د احکامو عامل وو،دنافرمانو نه بیچ وو،دوی ته خو فرښتې رنګ په رنګ زیری آوروی. لکه چه څنګه مخکښې دبراء ﷺ روایت تیر شوې دې چه دوی ته به د رحمت فرښتې اووائی چه ائې پاك روحه !دپاك جسم والا روحه! آرام او راحت طرفته څه،هیڅکله نه خفه کیدونکی رب طرفته څه ([1])دروح نه مراد راحت دې اودریحان نه مراد آرام دې. غرض ددنیا مصائبو نه راحت ملاویږی. اوابدی سرور او ریښتونې خوشحالی په هغه وخت کښې ملاویږی او دې یو فراخی او وسعت وینی. دده مخکښې رزق و رحمت وی دې جنت عدن طرفته ناقراره وی. ابوالعالیه رحمه الله فرمائی چه دجنت یو شین ښاخ راشی او په هغه وخت کښې الله ددې مقرب روح واخستې شی. محمد بن کعب رحمه الله فرمائی چه دمرګ نه مخکښې هر کس ته معلوم وی چه

[1] ددې تخریج سورة ابراهیم آیت نمبر: ۲۷ لاندې تیر شوې دې.

دې جهنمي دی او که جنتي. اګر چه مونږ د سکرات والا حدیث د سورة ابراهیم په ایت ﴿یثبت الله﴾ (الخ تفسیر کښې ذکر کړې دې. خو دا ددې بهترینه موقع ده په دې وجه دلته ئې یو حصه بیانوو. حضور نبی کریم ﷺ فرمائی چه الله جل شانه ملك الموت ﷺ ته فرمائی چه ځما فلانی بنده ته ورشه او هغه ځما دربار کښې حاضر کړه. ما هغه په غم، خوشحالئ، راحت، تکلیف، خفګان غرض هر آزمیښت کښې اوکتلو او دخپلې مرضئ مطابق مې اوموندو. نو اوس ځه هغه ته ابدی راحت ورکول غواړم. لاړشه او هغه ځما خاص دربار کښې پیش کړه. ملك الموت ﷺ پنځه سوه درحمت فرښتو اود جنت کفن او جنتي خوشبیانو سره هغه ته ورشي. اګر چه ریحان یو وی خو ددې شل قسمونه وی. اودهر یو جدا جدا خوشبو وی. ورسره سپین ریښم وی. او په هغې مشك انغښتې شوی وی. الخ. مسند احمد کښې دی چه عائشه رضی الله عنها فرمائی چه ما دحضور نبی کریم ﷺ نه قرات ﴿فَرُوْحٌ﴾ (د را په پیښ سره واوریدو([1]) خود ټولو قاریانو د راء په زبر سره دې یعنی ﴿فَرَوْحٌ﴾ مسند کښې دی چه ام هانی ؓ حضور نبی کریم ﷺ نه تپوس اوکړو آیا مرګ نه به پس مونږ یو بل سره ملاویږو؟ او یو بل به وینو؟ حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه روح به یو مارغه شی.([2]) تردې د ونو نه به میوې خوری تردې چه قیامت قائم شی. او په هغه وخت کښې به خپل خپل جسم ته واپس شی. دې حدیث مبارك کښې د مومن دپاره بشارت دې. مسند احمد کښې دی چه ددې شاهد یو حدیث مبارك دې ([3])چه دهغې اسناد ډیر صحیح دی اومتن ئې هم قوی دې.

او صحیح روایت کښې دی چه د شهیدانو روحونه د شین رنګو مارغانو قالب کښې وی، اوټول جنت کښې خوراك څكاك کوی. او د عرش لاندې چه کوم قندیلونه دی په هغې کینی ([4]) مسند احمد کښې دی چه عبدالرحمان بن ابولیلی ؓ په یو خر سور روان وو، دوی په هغه وخت کښې بوډا وو. د سراو ږیرې ویښته ئې سپین وو. نو پدې دوران کښې دوی دا حدیث مبارك بیان کړو چه نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه څوك دالله ملاقات خوښوی نو الله جل شانه هم هغه سره ملاویدل غواړی. او چه څوك د الله جل شانه د ملاقات کولو نه روستو کیږی نو الله تعالی هم دده سره دملاقات کولو نه کراهت کوی. صحابه کرامو ؓ دا واوریدل نو سرونه ئې ښکته کړی وو او ژړل ئې. نو نبی کریم ﷺ تپوس اوکړو چه ولې ژاړئ؟ نو صحابه کرام ؓ اوفرمائیل چه یارسول الله ﷺ ا مرګ هم څوك غواړی؟ نو نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه واورئ اوس مراد به دې بلکه د سکراتو وخت مراد دې. په هغه وخت کښې نیکې او مقربې فرښتې بندګانو ته دراحت اوانعام او د آرام والا جنتونو زیرې ورکوی، اودې چه دا واوری نو په تږپونو شی او وائي چه څنګه به زر ممکن دی چه الله جل شانه سره ملاقات اوکړی چه ددې نعمتونو نه مزې واخلی. نو الله تعالی هم ده سره د ملاقات کولو خواهش کوی. او که بنده بد وی نو ده ته دمرګ په وخت کښې دګرمو اوبو او دجهنم د میلمستیا خبر ورکوی. او ددې نه دې بیزاره کیږی. او دده روح ډیر په تکلیف او مصیبت کښې وی. اودده زړه غواړی چه په هیڅ شان هم دالله جل شانه حضور کښې حاضر نشي. نوالله تعالی هم دده ملاقات نه خوښوی ([5]). بیا فرمائی چه که دې نیك بخت وی نو ده ته دمرګ فرښتې سلام کوی، چه په تا دې سلامتی وی، ته داصحاب یمین نه ئې. ته به دالله جل شانه دعذاب نه نجات مومې او فرښتې پخپله تاته سلام کوی. لکه یو آیت مبارك کښې دی چه ﴿إِنَّ الَّذِينَ

---

[1]) ابوداود کتاب الحروف : ٣٩٩١، وسنده حسن ، ترمذی : ٢٩٣٨، احمد: ٦/٦٤، مسندابی یعلی : ٤٥١٥.

[2]) احمد: ٦/٤٢٤،

[3]) احمد : ٣/٤٥٥، وهو حديث صحيح.

[4]) صحيح مسلم كتاب الامارة باب بيان ارواح الشهداء فى الجنة وانهم احياء عند ربهم يرزقون: ١٨٨٧.

[5]) احمد: ٤/٢٥٩، وسنده حسن ، همام سمع من عطاء بن السائب قبل اختلاطه انظر مشكل الآثار للطحاوى.

﴿قَالُوۡا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسۡتَقَامُوۡا﴾ الخ: يعنى ريښتونى او پاخه تو حيد والوته د وفات په وخت كښې فرښتې رازى درحمت او دوى ته بشارت وركوى چه هيڅ غم مه كوئى، هيڅ فكر مه كوئى، ستاسو د جنت وعده شته دې. دنيا اوآخرت كښې مونږ ستاسو دحمايت دپاره موجود يو، چه څه ستا زړه غوارى نو مونږ موجود يو. چه څه خواهش كوې نو هغه به پورا كيږى. الله جل شانه غفور ورحيم سره تاسو دعزت ميلمانه يئ. بخارى شريف كښې دى چه ستا دپاره سلام دى ته د ا صحاب يمين نه ئې. دا هم كيديشى چه په دې خائې كښې سلام د دعا په معنى كښې وى. والله اعلم (۱). اوكه مرده د حق تكذيب كولو والا، او هدايت نه يو طرفته، نوهغه ميلمستيا به هغه ګرم حميم سره وى چه كولمې او ځرمن به اوسوزوى. بيا به ئې څلورو وارو طرفونو نه دجهنم اور ګير كړى او په هغې كښې به دې سوزى. بيا فرمائى چه يقينى خبره ده چه د دا په حق كښې ددې هيڅ شك نشته دې. نو د خپل عظيم رب تسبيح كوه.

قوله تعالى:- فَسَبِّحۡ

ددې حكم په ركوع او سجده كښې:-مسند احمد كښې دى چه ددې آيت مبارك نازليدو سره (۲) نبى كريم ﷺ فرمائى چه دا په ركوع كښې ساتئ او ﴿سَبِّحِ اسۡمَ رَبِّكَ الۡاَعۡلَى﴾ (نازليدو باندې ئې نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه دا په سجده كښې ساتئ. نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه چا (سبحان الله العظيم وبحمده) اووئيل نو دده دپاره جنت كښې يو ونه نال كيږى (۳) (ترمذى). صحيح بخارى كښې آخره كښې دا حديث مبارك دې چه نبى كريم ﷺ فرمائيلى دى چه دوه كلمې دې په ژبه آسانې دى، ميزان كښې درنې دى، او الله جل شانه ته ګرانې دى (**سبحان الله وبحمده سبحان الله العظيم**). (۴)

الحمد لله دسورة واقعه تفسير ختم شو. الله جل شانه دې قبول كړى. (او څمونږ دتولو واقعاتو انجام دې بهتر كړى).

تفسير د سورة حديد چې مدنى دې

تعارف د سورت:- ابوداود وغيره كښې دى چه نبى كريم ﷺ به د اوده كيدو نه مخكښې دا سورتونه وئيل چه دكومو په شروع كښې (سَبَّحَ) يا (يُسَبِّحُ) دى او فرمائيل به ئې چه په دې كښې يو آيت مبارك دې چه هغه د زرو آيتونو نه افضل دې (۵) يو آيت مبارك دې چه هغه يو ﴿ **سبحان الله وبحمده سبحان الله العظيم** ﴾ الخ دې. والله اعلم. ددې تفيصيلى بيان نزدې راوران دې. (انشاء الله).

ركوع ګانې		سورة الحديد مدنية وهى تسع وعشرون اية واربع ركوعات		اياتونه
		بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ		
۴		شروع كوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم كونكې دې		۲۹

سَبَّحَ	لِلّٰهِ	مَا	فِى السَّمٰوٰتِ	وَالۡاَرۡضِ
پاكى بيان كړى ده	الله لره	هر هغه څيز	چې په آسمانونو كښى دې	او په زمكه كښى دې

په زمكه او آسمانونو كښې چې څوك اوسيږى هغوى ټول د الله تعالى پاكى بيانوى

(۱) بخارى كتاب تفسير القران باب ومن سورة الواقعه قبل حديث : ۴۸۸۱.
(۲) ابوداود كتاب الصلاة باب ما يقول الرجل ل ركوعه وسجوده : ۸۶۹، وسنده صحيح : ابن ماجه: ۸۸۷. احمد: ۱۵۵/۴.
(۳) ترمذى كتاب الدعوات باب ل فضائل سبحان الله وبحمده : ۳۴۶۴،
(۴) صحيح بخارى كتاب التوحيد باب قول الله تعالى ((ونضع الموازين بالقسط ليوم القيامة)): ۷۵۶۳، صحيح مسلم : ۲۶۹۴.
(۵) ابوداود كتاب الادب باب مايقول عندالنوم : ۵۰۵۷. وهو حسن ترمذى : ۲۹۲۱.

وَهُوَ الْعَزِيزُ	الْحَكِيمُ ①	لَهُ	مُلْكُ السَّمٰوٰتِ	وَالْأَرْضِ
او هغه غالب دی	دحکمت خاوند دی	هغه لره ده	بادشاهي دآسمانونو	او دزمکې

اوهغه غالب دې صاحب دحکمت دی | دآسمانونو اود زمکې بادشاهي صرف دهغه ده

يُحْيِي	وَيُمِيتُ	وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ	قَدِيرٌ ②	هُوَ الْأَوَّلُ
هغه ژوندي کول کوی	او مړه کول کوی	او هغه په هر څيز باندې	قادر دی	هغه اول دی

هم هغه دې چې ژوندی کول کوی او مړه کول کوی| او الله تعالی په هر څيز قادر دی |هغه (الله) د ټولو

وَالْآخِرُ	وَالظَّاهِرُ	وَالْبَاطِنُ	وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ	عَلِيمٌ ③
او اخر دی	او ښکاره دی	او پټ دی	او هغه په هر څيز باندې	ښه عالم دی

نه اول وو| اود ټولونه روستوبه وی| (په قدرتونوسره) ښکاره دی |او پټ هم دی |او په هرڅه ښه پوهه دی

قوله تعالى:- سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ

دالله جل شانه تسبيح :- ټول حيوانات او ټول نباتات دهغه پاکي بيانوی.اووه واړه آسمانونه او زمکې او د دې مخلوق او هرهر څيز دهغه تعريف کولو کښې مشغول دی.اګر چه تاسو دهغه څيزونو تسبيح نه پوهيږئ.حليم وغفور دی.دهغه مخکښې هر يو څيز پست او عاجز دی.دهغه مقرر شريعت اودهغه احکام دشريعت نه ډک دی. حقيقي بادشاه هم هغه دی چه دهغه په ملکيت کښې زمکه او آسمانونه دی.مخلوق کښې متصرف هم هغه دی. مرګ هم دهغه په قبضه کښې دی،هم هغه فنا کول کوی او هم هغه پيدا کول کوی. چه چاته څه غواړی نو ورکوی. په هر څيز قدرت لری. چه څه غواړی نو کيږی. اوچه څه نه غواړی نو نه کيږی.

قوله تعالى:- هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ

الله جل شانه اول او آخر دی :-دی نه پس آيت (هو الاول)دی،دا هغه آيت دی چه ددی باره کښې پورته حديث مبارك تير شوی دی چه دا ديو زر آيتونونه بهتر دی. ابوزميل ﷫ ابن عباس ﷠ ته وائی چه خما په زړه کښې يو خبره ده خو په ژبه ئې نه شم را وستې. نو په دې ابن عباس ﷠ په خنداشو او وې فرمائيل چه ستا په زړه کښې به څه شك وی چه د هغې نه هيڅوك نه دی بچ شوی. تر دې چه قرآن پاك کښې دی چه ﴿فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ﴾ الخ :يعنې چه ستا طرفته څه نازل شوی دی که ته په هغې کښې په شك کښې ئې نو ستا نه مخکښې چه کوم کتاب لوستلې شو هغوئ نه تپوس اوکړه. الخ. بيا ئې ورته اوفرمائيل چه ستا په زړه کښې څه شك وی نو دا آيت مبارك لوله چه ﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ﴾[1] الخ. ددې آيت مبارك تفسير کښې لسونه زيات اقوال دی. امام بخاری ﷬ فرمائی چه يحيى فرمائی چې د ظاهر او باطن نه مراد دعلم په ذريعه په هر څيز باندې ښکاره او پوشيده کيدل دی. دا د يحيى زياد فراء خوښې دی. ددوی يو تصنيف دی چه دهغې نوم معانی القران دی.

د اوده کيدو دعا :- مسنداحمد کښې دی چه نبی کريم ﷺ به د اوده کيدو په وخت کښې دا دعا ونيله چه ﴿اللهم رب السمٰوات السبع ورب العرش العظيم ربنا ورب كل شئ منزل التوراة والانجيل فالق الحب والنوى لا اله الا انت اعوذبك من كل شئ انت اخذ بناصيته انت الاول فليس قبلك شئ وانت الاخر فليس بعدك شئ وانت الظاهر ليس فوقك شئ وانت الباطن ليس دونك شئ اقض عنا الدين واغننا من الفقر﴾

[1] ابوداود كتاب الادب باب رد الوسوسة : ۵۱۱۰. وسنده حسن.

يعنې ائې الله جل شانه،ائې د اووۀ آسمانونو او عرش عظيم ربه،ائې ځمونږ اوهر څيز ربه،ائې د تورات او انجيل نازلوونکيه،ائې د دانو او کټکو زرغونه ونکيه،ستا نه سوا هيڅوك د عبادت لائق نشته دې،څه ستا پناه کښې راځم،دهر هغه څيز بدى نه چه دهغې سر ستا په لاس کښې دې،ته اول ذات ئې ستا نه مخکښې څوك نه وو،هم ته آخر ئې او ستا نه بعد څوك نشته دې،ته ظاهر ئې ستا نه پورته څوك نشته دې،ته باطن ستانه پټ څوك نشته دې،ته ځمونږ قرض ادا کړه او ته ځمونږ فقيرى لرې کړه. ([1])

ابو صالح رحمه الله به خپلو متعلقينو ته دا دعا خودله او فرمائيل به ئې چه د اوده کيدو په وخت کښې په ښى طرف څمله او دا دعا وائې. الفاظو کښې څه ردبدل شته دې. اوګورئې مسلم شريف ([2]). ابو يعلى کښې دى چه عائشه رضي الله عنها فرمائې چه د نبى کريم ﷺ حکم سره به د نبى کريم ﷺ بستره مبارکه مخ په قبله غوړولې شوه. نبى کريم ﷺ چه به راغلل نو په خپل ښى لاس به ئې تکيه اولګوله او آرام به ئې کولو. بيا به ئې رو رو څه ونيل او په آخرى شپه کښې به ئې دا دعا ونيله کومه چه پورته بيان شوې ده. الفاظو کښې ئې څه ردوبدل شته دې.

قوله تعالى:- وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ

ددې په تفسير کښې يو روايت:-ددې آيت مبارك تفسير کښې جامع ترمذى کښې دى چه نبى کريم ﷺ خپلو صحابه کرام رضي الله عنهم سره تشريف فرما وو چه پدې کښې وريځ په سر راغله. نبى کريم ﷺ اوفرمائيل چه تاسو ته معلوم دى چه دا څه دى؟ نو صحابه کرامو رضي الله عنهم ډير په ادب سره اوئيل چه الله اودهغه رسول ﷺ ته ښه معلوم دى. نو نبى کريم ﷺ اوفرمائيل چه دې ته عنان وائې. دا زمکه اوبه کوى. په هغه خلقوهم دا وروړلې شى چه کوم نه خو الله جل شانه شکر ګزار وى او نه دالله جل شانه نه غوښتنه کوى. بيا نبى کريم ﷺ اوفرمائيل چه تاسو ته معلوم دى چه ستاسو دپاسه څه دى؟ نو هغوى رضي الله عنهم اوفرمائيل چه الله او دهغه رسول ﷺ ته زيات خبر دې. نو نبى کريم ﷺ اوفرمائيل چه اوچت محفوظ چت او راغونډ موج. تاسو ته معلوم دى چه ستاسو او ددې مينځ کښې څومره فاصله ده؟ نو هغه جواب ملاؤ شو. نو نبى کريم ﷺ اوفرمائيل چه د پنځوسوؤ کالو مزل دې. بيا نبى کريم ﷺ اوفرمائيل چه تاسو ته معلوم دى چه ددې دپاسه څه دى؟ نو صحابه کرام رضي الله عنهم بيا د لاعلمۍ اظهار هم په هغه الفاظوسره اوکړو. نو نبى کريم ﷺ اوفرمائيل چه ددې دپاسه بل آسمان دې. او ددې دواړو آسمانونو تر مينځه هم د پنځو سوؤ کالو فاصله ده. داشان نبى کريم ﷺ اووۀ آسمانونه شمير کړل او د هر يو مينځ کښې ئې هم دومره فاصله اوخودله. بيا د سوال جواب آوريدونه پس هم دومره فاصله کښې عرش دې. بيا نبى کريم ﷺ تپوس اوکړو چه تاسوته معلوم دى چه ستاسو لاندې څه دى؟ هم دهغه جواب آوريدو نه پس نبى کريم ﷺ اوفرمائيل چه دويمه زمکه. بيا دسوال اوجواب نه پس نبى کريم ﷺ اوفرمائيل چه ددې لاندې بله زمکه ده. او ددواړو زمکو ترمينځه هم د پنځوسوؤ کالو فاصله ده. هم داشان ئې اووه واړه زمکې د يو بل نه هم په دې فاصله کښې اوخودلې. بيا نبى کريم ﷺ اوفرمائيل چه په هغه الله جل شانه مې دې قسم وى چه دهغه په قبضه کښې د محمد ﷺ روح دې چه تاسو يو رسئ هم دټولو نه لاندې زمکې طرفته زړوند کړئ نو هغه به هم الله تعالى ته اورسى. بيا نبى کريم ﷺ ددې آيت مبارك تلاوت اوفرمائيلو ددې د راوى حسن رحمه الله دخپل استاد ابوهريره رضي الله عنه نه آوريدل ثابت نه دى. لکه چه څنګه د ايوب يونس او على بن زيد محدثينو قول دې. بعضو اهل علم ددې حديث مبارك شرح کښې ليکى چه ددې نه مراد رسئ دالله جل شانه علم قدرت او غلبې ته رسيدل دى. (ذات بارى پورې نه)، د الله جل شانه علم دهغه

---

[1] احمد : ٢/٤٠٤.

[2] صحيح مسلم کتاب الذکر والدعاء باب الدعاء عند النوم : ٢٧١٣.

قدرت اودهغه غلبه او سلطنت بیشکه هر ځائې کښې دې. خو هغه خپل ذات سره عرش باندې دې. لکه چه څنګه هغه خپل وصف په خپل کتاب کښې پخپله بیان کړې دې (۱). مسند احمد کښې هم دا حدیث مبارك شته دې. او په هغې کښې د ډدووځ زمکو ترمینځه فاصله د اووه سوه کاله ده (۲). ابن ابی حاتم او بزار کښې هم دا حدیث مبارك شته دې. ابن ابی حاتم کښې درسئ ز.روندیدو ذکر نشته دې او دوو آسمانونو مینځ فاصله د پنځوو سوو کالو. امام بزار رحمه الله دا حدیث مبارك هم بیان کړې دې چه ددې روایت راوی دابوهریره رضی الله عنه نه سوا بل څوك نشـه دې. ابن جریر کښې دی چه داحدیث مبارك مرسلًا مروی دې. یعنی قتاده رحمه الله فرمائی چه مونږ داسې ذکر شوې دې. بیا حدیث بیانوی اود صحابی رضی الله عنه نوم نه اخلی. ممکن چه هم دا صحیح وی. والله اعلم.

ابوذر غفاري رضی الله عنه نه مسند بزار کښې او کتاب الاسماء والصفات کښې بیهقی کښې دا حدیث مبارك مروی دی خو دهغې اسناد کښې نظر دې. او په متن کښې ئې غرابت او نکارت دې. والله سبحانه وتعالی اعلم.

ابن جریر رحمه الله د آیت ﴿وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ﴾ تفسیر کښې دقتاده رحمه الله قول راوړې دې چه د آسمان او زمکې ترمینځه د څلورو فرښتو ملاقات اوشو. خپلو کښې ئې تپوس اوکړوچه چرته نه راغلې؟ یو اووئیل چه اووم آسمان نه څه الله جل شانه لیږلې یم. اوما الله تعالی هم هغه ځائې کښې پریښودې دې. بلې اووئیل چه اوومې زمکې نه چه الله جل شانه رالیږلې یم او الله جل شانه هم هلته وو. دریمې اووئیل چه خما رب څه د مشرق نه رالیږلې یم او الله جل شانه هم هغه ځائې کښې وو. څلورمې اووئیل چه څه الله جل شانه دمغرب نه رالیږلې یم او ما الله جل شانه هغه ځائې کښې پریښـودې دې. خودا روایت هم غریب دې. بلکه داسې معلومیږی چه دقتاده رحمه الله والا پورتنې بیان شوې حدیث مبارك چه مرسلًا دې ممکن دی چه هغه هم دقتاده m خپل قول وی لکه چه دا قول د قتاده m خپل دې، والله اعلم.

هُوَ الَّذِىْ | خَلَقَ السَّمٰوٰتِ | وَالْاَرْضَ | فِىْ سِتَّةِ اَيَّامٍ | ثُمَّ اسْتَوٰى

هغه ذات دې | چې پیدا ئې کړل اسمانونه | او زمکه | په شپږو ورځو کښې | بیا برابر شو (کیناستو)

(الله تعالی) داسې ذات دې | چې اسمانونه اوزمکه ئې په شپږو ورځو کښې پیدا کړل | بیا په عرش

عَلَى الْعَرْشِ ط | يَعْلَمُ | مَا | يَلِجُ | فِى الْاَرْضِ | وَمَا

په عرش باندې | معلومیږی هغه ته | هغه څه | چې ننوځی | په زمکه کښې | او هغه څه

باندې قائم شو | الله تعالی پوهیږی په هغه څه چه په زمکه کښې ورننوځی | اوپه هغه څه پوهیږی

يَخْرُجُ | مِنْهَا | وَمَا | يَنْزِلُ | مِنَ السَّمَآءِ | وَمَا يَعْرُجُ | فِيْهَا ط

چې راوځی | دهغې نه | او هغه | چې راکوزیږی | داسمان نه | او هغه چې خیژی | په هغې کښې

چې د دې نه راوځی | او په هغه څه چې د اسمان نه راکوزیږی | او په هغه څه چې دې (اسمان) ته خیژی

وَهُوَ مَعَكُمْ | اَيْنَ | مَا كُنْتُمْ ط | وَاللّٰهُ | بِمَا | تَعْمَلُوْنَ

او هغه ستاسو سره دې | هر ځائې کښې چې | یئ تاسو | او الله | په هغه کارونو | چې کوئ ئې تاسو

اوتاسو چې کوم ځائې هم یئ هغه درسره دې | ....او الله تعالی ستاسو ټول کارونه وینی ګوری

(۱) ترمذی کتاب تفسیر القران باب ومن سورة الحدید : ۳۲۹۸،
(۲) احمد: ۲/ ۳۷۰،

بَصِيْرٌ ۞ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۗ وَاِلَى اللّٰهِ

ښه ليدونكي دي | هغه لره ده | بادشاهي داسمانونو | او دزمكې | او خاص الله ته |

داسمانونو او د زمكې بادشاهي صرف دهغه ده|............ اوټولې معاملې بهٔ الله تعالى ته

تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ۞ يُوْلِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَيُوْلِجُ النَّهَارَ

واپس ګرزولې كيږي | ټول معاملات | ننباسي | شپه | په ورځ كښې | او ننباسي ورځ

پيش كيږي |............ هغه شپه په ورځ كښې داخلوى| او ورځ په شپه كښې داخلوى|

فِى الَّيْلِ ۗ وَهُوَ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ۞

په شپه كښې | او هغه | خبردار دي | په پټو رازونو دسينو باندې |

............او هغه دزړونو په پټو رازونو ښهٔ پوهه دې |

قوله تعالى:- هُوَالَّذِىْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

دزمكې او آسمان پيدائش شپږ ورځو كښې :دالله جل شانه زمكه او آسمان شپږو ورځو كښې پيدا كول اوعرش باندې قرار كيدل د سورة اعراف تفسير كښې پورا پورا تير شوى دى. په دې وجه دې ځائې كښې د دوباره بيانولو ضرورت نشته دې. هغه ذات ته ښه علم دې چه څومره دباران څاڅكى زمكې ته لاړل، څومره دانې زمكه كښې پريوتې او څه زرغونيدې پيدا شوې. څومره پتې اوشو او څومره ميوې اوشوې. لكه چه يو آيت مبارك كښې دى چه ﴿وَعِنْدَهٗ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ﴾ الخ:

يعنى دغيب كنجيانې هغه سره دى اوهغه ذات نه سوا بل چاته معلومات نشته دې. هغه د اوچې او لمدې ټولو څيزونو مالك دې. ديو پاڼې غوزاريدل هم دهغه د علم نه بهر نه دى. د زمكې تيرو كښې پټه دانه او يو خشك او لوند څيز داسې نه دې چه هغه ورته د ښكاره كتاب نه وى. داشان آسمان نه نازليدو والا دباران ړلى: او واوره او تقديرونه او احكام د فرښتو په ذريعه نازليږى. ټول د هغه په علم كښې دى. دسورة تفسير كښې تير شوى دى چه دالله جل شانه مقرر شوې دې فرښتې د باران يو يو څاڅكى: د الله جل شانه مقرر ځائې ته رسوى. د آسمان نه نزول والا فرښتې او اعمال هم دهغه په وسيع علم كښې دى. لكه څنګه چه حديث مبارك كښې دى دشپه اعمال د ورځې نه مخكښې او د ورځې اعمال د شپې نه وړاندې دهغه په حضور عظيم كښې پيش كيږى ([1])هغه تاسره دې يعنى ستا نګهبان دې ستاسو عملونو او كارونو ته ګورى. څنګه چه هم وى او چه كوم هم وى،او تاسوهم كه په اوچه يئ او كه په لمده كښې،شپه وى اوكه ورځ،تاسو كور كښې يئ يا ځنګل كښې،هر حالت كښې دهغه علم دپاره يو شان،هر وخت دهغه په نظر كښې يئ،اودهغه آوريدل ستاسو سره دى. ستاسو كلمات آورى او ستاسو حال ګورى. ستاسو د پټ پناه هغه ته علم دې. لكه چه فرمائى چه دهغه نه څوك پټيږى نو د هغه دا فعل فضول دې. بلكه د ظاهر او باطن او د زړه ارادې پورې دهغه نه څوك څه نشى پټولې. او آيت مبارك كښې دى چه پټې خبرې،ښكارخبرې،دشپې هم چه څه وى په هغه ذات ټول روښانه دى. ريښتيا دى چه هغه رب او هم هغه معبود برحق دې.

صحيح حديث مبارك كښې دې چه د جبرئيل ﷺ په يوسوال نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه احسان دادې چه ته د الله جل شانه عبادت داشان اوكړې چه ګويا ته الله تعالى وينې ([2]). نوكه ته هغه ذات نه ګورې

---

[1]) صحيح مسلم كتاب الايمان باب فى قول عليه السلام ((ان الله لا ينام)).: ١٧٩.

[2]) صحيح بخارى كتاب سؤال جبريل ﷺ النبى ﷺ عن الايمان ، والاسلام والاحسان :٥٠ . صحيح مسلم: ٩.

نو تا هغه وینی. یو سړي راغلو اود نبی کریم ﷺ ته ئې عرض اوکړو چه یارسول الله ﷺ! ماته څه داسې توبه اوښائې چه هغې سره خما ژوند ښه شی. نو نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دالله جل شانه لحاظ ساته او دهغه نه داشان شرمیږه لکه چه ته دخپل یو نزدې رښته دار نه شرمیږې او هغه ستا نه هېڅکله هم نه جدا کیږی. داحدیث مبارك ابوبکر اسماعیلی بیان کړې دې. ددې سند غریب دې. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه چا درې کارونه اوکړل نو هغه د ایمان نه خوند واخستو. دیو الله جل شانه عبادت ئې اوکړو او دخپل مال زکوة ئې خوشحالئ سره ورکړو او که څناور ئې زکوة کښې ورکړل نو هغه ئې هم بوډاګان کمزوری او بیمار نه بلکه ښه درمیانه مال ئې دالله جل شانه لار کښې ورکړو. او خپل نفس ئې پاك کړو. نو په دې یو سړی سوال اوکړو چه یارسول الله د نفس پاکولو نه څه مطلب دې؟ نو نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دا خبره په خپل زړه کښې محسوس کړی او دا یقین او عقیده اوساتی چه الله جل شانه هر ځائې کښې ده سره دې (ابونعیم). او یو حدیث مبارك دی چه افضل ایمان هغه دې چه په دې پوهه شې چه ته هر چرته ئې نو الله جل شانه تا سره دې. (نعیم بن حماد). امام احمد m به اکثر دا دوه شعرونه وئیل چه :

اذاما خلوت الدهر یوما فلا تقل　　خلوت ولکن قل علی رقیب

ولا تحسبن الله یغفل ساعة　　ولا ان ما یخفی علیه یغیب

یعنی کله چه ته بالکل تنها ئې او خلوت کښې ئې نو په هغه وخت کښې هم دا مه وایه چه څه خالئه یم، بلکه وایه چه په تا یو نګبهان دې یعنی الله جل شانه. هېڅ یو ساعت هم الله جل شانه بې خبره مه ګنړه او پټ نه پټ کار هم دهغه نه پټ مه ګنړه.

قوله تعالی:-لَهٗ مُلۡكُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ؕ

دا هرڅه د الله ﷻ په اختیار او ملکیت کښې دی:- بیا فرمائی چه ددنیا او آخرت مالك الله (دې لکه یو بل آیت مبارك کښې دی چه ﴿وَاِنَّ لَنَا لَلۡاٰخِرَةَ وَالۡاُوۡلٰی﴾ یعنی ددنیا اوآخرت ملیکت زمونږ دې. دهغه تعریف په دې بادشاهت هم زمونږ فرض دی. فرمائی چه : ﴿لَهُ الۡحَمۡدُ فِی الۡاُوۡلٰی وَالۡاٰخِرَةِ ۫ وَلَهُ الۡحُکۡمُ وَاِلَیۡهِ تُرۡجَعُوۡنَ﴾ یعنی هم هغه معبود برحق دی. اوهم هغه ذات دحمد او ثناء لائق دې. دنیا کښې هم اوآخرت کښې هم او یو آیت مبارك دی چه الله جل شانه دپاره ټول تعریفونه دی او دهغه په ملکیت کښې دزمکې او آسمانونو ټول څیزونه دی. اود هغه ذات حمد په آخرت کښې او هغه دانا اوخبردار دې. نو هر هغه څیز چه په آسمان او زمکه کښې دې دهغه بادشاهت کښې دې. دټولې زمکې او آسمان مخلوق دهغه ذات غلام او دهغه خدمت ګزار او دهغه په مخکښې پست دی.

لکه فرمائی چه ﴿اِنۡ کُلُّ مَنۡ فِی السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ اِلَّاۤ اٰتِی الرَّحۡمٰنِ عَبۡدًا﴾ الخ یعنی د آسمان او زمکې ټول مخلوقات د رحمان مخکښې دغلامئ په حیثیت پیش کیدونکی دی. دا ټول دهغه په ګیره کښې دی. او ټول ئې یو یو شمیرلی دی. اوهم هغه ذات طرفته ټول څیزونه واپس کیدل دی. خپل مخلوق کښې چه څه غواړی حکم ورکوی، هغه عادل دې، ظلم نه کوی، بلکه یو نیکی لس چنده کوی. او بیا خپل طرفنه اجر عظیم ورکوی. ارشاد دې چه ﴿وَنَضَعُ الۡمَوَازِیۡنَ الۡقِسۡطَ﴾ د قیامت په ورځ به مونږ د عدل تله کیږدو او په هیچا به ظلم نه کیږی. د اورئی د ددانې هومره عمل به هم مونږ راوباسو او مونږ حساب اخستلو او ورکولو دپاره کافی یو. بیا فرمائی چه په مخلوق کښې تصرف هم دهغه ذات چلیږی. د ورځې شپې ګردش هم دهغه په لاس کښې دې. خپل حکمت سره زیاتوی او کموی. کله ورځې لنډې او کله شپې لنډې او کله دواړه یو شان. کله ګرمی او کله یخنی. کله باران او کله بهار او کله خزان. او دا ټول دبندګانو دبهبیګړې او مصلحت لحاظ سره دی. هغه ذات دزړه د وړوکې نه وړوکې خبرې او پټ نه پټ راز نه هم واقف دې.

اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ

| ايمان راوړئ | په الله باندې |

| تاسو په الله تعالى او دهغه په رسول ايمان راوړئ

وَرَسُوْلِهٖ وَاَنْفِقُوْا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُّسْتَخْلَفِيْنَ

او په رسول دهغه باندې | او خرچ کړئ | دهغه څيزونو نه | چې جوړ کړئ يئ تاسو الله | خليفګان

او دهغې مالونو نه يو حصه خيرات کړئ | چې تاسو ئې په کښې د نورو خلقو خليفه ګان جوړ کړي يې

فِيْهِ ؕ فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَاَنْفَقُوْا لَهُمْ

په هغې کښې | نو هغه کسان | چې ايمان ئې راوړو | ستاسو نه | او مال ئې خرچ کړو | دپاره دهغوئ

په تاسو کښې چې چا | ايمان راوړې دې | اوخيراتونه يې کړي دي | هغوئ دپاره لويه

اَجْرٌ كَبِيْرٌ ۝ وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ ۚ وَالرَّسُوْلُ

اجر لوئ دې | اوڅه شوي دي تاسو لره | چې ايمان نۀ راوړئ | په الله باندې | حال دا چې رسول |

بدله مقرر ده |اودا په تاسو څه شوي دي | چې په الله باندې ايمان نه راوړئ؟| اوحال دادې چې

يَدْعُوْكُمْ لِتُؤْمِنُوْا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ اَخَذَ مِيْثَاقَكُمْ

رابلي تاسو | چې ايمان راوړئ تاسو | په رب خپل | او اغستلې ده هغه | وعده ستاسو نه |

رسول مودې خبرې ته رابلي| چې تاسو پخپل رب ايمان راوړئ|او الله تعالى ستاسونه کلکه وعده هم اخستې ده

اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ۝ هُوَ الَّذِيْ يُنَزِّلُ عَلٰى عَبْدِهٖۤ اٰيٰتٍۢ

که يئ تاسو | ايمان راوړونکي | هغه هغه ذات دې | چې نازلوي | په بنده خپل باندې | ايتونه

که چرې تاسويقين کوئ|...... الله تعالى هغه ذات دې چې پخپل بنده ئې ښکاره اياتونه نازل کړي دي

بَيِّنٰتٍ لِّيُخْرِجَكُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ؕ وَاِنَّ اللّٰهَ

واضحه | دپاره ددې چې رااوباسي تاسو | دتيرونه | رڼرا ته | او بيشکه الله

د دې دپاره چې تاسو د (کفر د) تيارونه (د ايمان) رڼرا ته راوباسي | اويقينا الله تعالى

بِكُمْ لَرَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ۝ وَمَا لَكُمْ اَلَّا تُنْفِقُوْا

په تاسو باندې | خامخا مهربانه رحم کونکې دې | او څه وجه ده تاسو لره | چې خرچ نۀ کوي |

په تاسو ډير مئين او ډير مهربانه دې | او دا په تاسو څه شوي دي | چې تاسو د الله تعالى په

فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَلِلّٰهِ مِيْرَاثُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ

په لاره د الله کښې | حال دا چې الله لره دې | ميراث | داسمانونو | او دزمکې

لار کښې خرچ نه کوئ | حال دا دې چې اسمانونه او زمکه ټول به اخر الله تعالى ته پاتې کيږي

لَا يَسْتَوِيْ مِنْكُمْ مَّنْ اَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ

برابر کيدې نۀ شي | ستاسو نه | هغه څوك | چې خرچ ئې اوکړو | مخکښې | دفتحې نه

په تاسو کښې هغه کسان (دنورو سره) برابر نه دي| چې د (مکې) فتحې نه مخکښې ئې (د الله تعالى په لار کښې

وَقٰتَلَ ؕ أُولٰٓئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِّنَ الَّذِيْنَ

او جهاد ئې اوکړو | دا کسان چې دی | ډیر لوئ دی | په لحاظ ددرجې سره | دهغه کسانو نه |

خرچونه کړی دې | او جهاد ئې کړې دې | دغه کسان په مرتبه کښې دهغه خلقو نه ډیر اوچت دې

أَنْفَقُوْا مِنْۢ بَعْدُ وَقٰتَلُوْا ؕ وَكُلًّا وَّعَدَ اللّٰهُ

چې خرچ ئې اوکړو | روستو دفتحې نه | او جهاد ئې اوکړو | حال دا چې دهر یو سره | وعدې کړې دی الله

چې روستو ئې خرچونه کړی دی | او جنګیدلی دی | او الله تعالی د ټولو سره د ښیګړې وعده کړې ده

الْحُسْنٰى ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿١٠﴾ مَنْ ذَا الَّذِيْ

ښې ښې | او الله | په هغه کارونو | چې تاسو ئې کوئ | خبردار دې | څوک دې | هغه

............او الله تعالی ستاسو د کارونو نه ښه خبر دې | څوک شته چې

يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضٰعِفَهٗ لَهٗ وَلَهٗٓ

چې قرض ورکوی | الله ته | قرض ښه | چې دوچند کړی هغه | دپاره دهغه | او هغه لره دې

الله تعالی ته په ښه شان قرضه ورکړی | نو الله تعالی به ئې دهغه دپاره په څو څو چنده زیاته کړی

أَجْرٌ كَرِيْمٌ ﴿١١﴾

اجر عزتمند |

او د هغه دپاره دعزت بدله ده|

قوله تعالی:- اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ

په الله جل شانه او په رسول ﷺ ایمان راوړئ: الله جل شانه هدایت کوی چه په ما او په نبی کریم ﷺ باندې ایمان راوړئی او په دې باندې مضبوط او همیشه کلك اوسئ. اوخپله لار کښې د خیرات کولو رغبت بیان فرمائی. تاسو چه هغه ذات کوم مال درکړې دی هغه دالله جل شانه اطاعت کښې خرچ کوئی. اوپه دې پوهه شئ چه څنګه تاسوته د نورو لاسونو نه ملاؤ شوې دې داشان به ستاسو نه نورو لاسونو ته لاړشی. اوپه تاسو به حساب او عتاب پاتې شی. او په دې دا هم ارشاد دې چه ستا نه پس ستا وارث ممکن ده چه نیك وی او ستا میراث خما لار کښې خرچ کړی او خما نزدیکت حاصل کړی. او ممکن ده چه هغه بد وی او بدمستئ کښې او سیاکارئ کښې ستا هر څه تباه کړی.اودهغه د بدو باعث ته جوړ شې. که تا نه پریښودې نو هغه به دا سې نه الوزولو. نبی کریم ﷺ سورة (الهاکم التکاثر) تلاوت کړو او وې فرمائیل چه انسان اکثر دا وائی چه دا هم خما مال دې، حالانکه دانسان اصل مال هغه دې چه ده اوخوړو، وائې غوستو او صدقه ئې کړو. وې خوړلو فناء شو او وائې غوستل نو زوړ شو اوتباه شو یا دالله جل شانه لار کښې ورکړه نو دخزانې په طور جمع شو (مسلم). ([1])

او چه څه پاتې شو نو هغه دنورومال دې،تا خوهغه جمع کړې وو او پریښو دې وو ([2]). بیا هم ددې دوؤ خبرو ترغیب ورکوی او ډیر اجر وعده کوی،بیا فرمائی چه تاسو ایمان نه هیڅ نه شی منع کولې؟ تاسو کښې نبی کریم ﷺ موجود ې هغه تاسو ایمان طرفته رابلی. دلیلونه درکوی او معجزې درته ښائی. د صحیح بخاری دشرح ابتدائی حصه کتاب الایمان کښې مونږ دا حدیث مبارك بیان کړې دې

[1] صحیح مسلم کتاب الزهد باب الدنیا سجن للمومن وجنة للکافر : ٢٩٥٨.

[2] صحیح مسلم حواله سابق : ٢٩٥٩.

چه نبی کریم ﷺ تپوس اوکړو چه ټولو نه زیات ښه ا یمان والا ستاسو په نیز څوك دي؟ نو وې ونیل فرښتې. نو وې فرمائیل چه هغوئ خو الله تعالی سره دي بیا به ایمان ولې نه راوړي؟ وې فرمائیل چه بیا نبیان علیهم السلام، په هغوئ خو وحي او دالله کلام نازلیږي بیا به ولې ایمان نه راوړي؟ بیا ئې اوونیل چه مونږ. واه تاسو ایمانه څنګه منع کیدیشئ تاسو کښې خو څه موجود یم. واورئې ا بهترین او عجیبه ایمان والا به هغه خلق وي چه ستاسو نه روستو رازي. صحیفو کښې به لیکلې شوي ګوري او ایمان به راوړي. دسورة بقره شروع کښې آیت ﴿الَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِالْغَيْبِ﴾ تفسیر کښې هم مونږ داسې احادیث لیکلي دي.

بیا دوي ته دمیثاق دورخې قول وریادولې شی لکه چه یو آیت مبارك کښې دي چه ﴿وَاذْكُرُوْا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ﴾ الخ. ددې نه مراد نبی کریم ﷺ نه بیعت کول دي. اوامام ابن جریر ؒ فرمائي چه ددې نه مراد هغه میثاق دې چه د آدم ؑ خیته کښې دهغوئ نه اخستې شوې وو. دمجاهد ؒ هم دا مذهب دې. والله ا علم.

هغه الله جل شانه چه هغه په خپل بنده روښانه دلیلونه او بهترین دلائل او ښه آیتونه نازل کړل. چه تاسو ظلم او جهل د تیرونو نه او د رائې قیاس دبدترینو تیرونه راوباسي او تاسو نوراني او روښانه او صفا لار اوښائي. الله جل شانه رؤف دې اورحیم دې. دا دهغه لوئې ذات کرم دې چه هغه د خلقو د رهنمائي دپاره کتابونه نازل کړل او رسولان ئې اولیږل او شکوك شبهات ئې لرې کړل. د هدایت وضاحت ئې اوکړو. دایمان او خیرات حکم کولو نه پس بیا د ایمان رغبت ورکوي او بیان فرمائي چه اوس د ایمان نه قبلولو هیڅ عذر باقی نه دې پاتې. دآسمانونو د خزانوتنها مالك الله جل شانه دې. عرش او کرسي دهغه دي اوهغه تاسو سره ددې خیرات دبدلې وعده کړې ده. فرمائي چه ﴿وَمَآ اَنْفَقْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهٗ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ﴾ یعنی تاسو چه څه دالله جل شانه لار کښې خرچ کوئې نو به د هغې بهترینه بدله د رکوي. اوحقیقت کښې روزئ ورکولو والا هغه ذات دې. اوفرمائي چه ﴿مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ﴾ یعنی تاسو به دا فاني مال خرچ کړئې او هغه به تاسو ته همیشه پاتې کیدونکئ مال درکړي.

توکل والا خرچ کوي اودعرش مالك هغه دتنګئ اوغریبئ نه محفوظ کوي. هغه ته ددې خبرې اعتماد وي چه مونږ کوم مال في سبيل الله خرچ کړو نودهغې بدله به مونږ ته په دواړو جهانونو کښې ملاویږي.

قوله تعالی:- ﴿لَا يَسْتَوِيْ مِنْكُمْ مَّنْ اَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقٰتَلَ ؕ﴾

فضائل صحابه:- بیا ددې امر بیان کیږي چه دفتح مکه نه مخکښې کومو خلقو دالله جل شانه لار کښې خرچونه اوکړل او دالله جل شانه لار کښې ئې جهاد اوکړو او کومو خلقو چه دا اونه کړل، او مکه فتح شوه نو دا دواړه برابر نه دي. په دې وجه هم چه په هغه وخت کښې تنګي زیاده وه او قوت کم وو. اوپه دې وجه هم چه په هغه وخت کښې به ایمان هغه خلقو قبلولو چه دهغوئ زړونه هرقسم ګند نه پاك وو. دمکې د فتح نه پس خو اسلام ته ښکاره غلبه ملاؤ شوه، اودمسلمانانو شمیر زیات شو. او فتوحات زیات شو. اودې سره مال هم ښکاره شو. نو په هغه وخت کښې او په دې وخت کښې چه څومره فرق دې نو دومره فرق په دې خلقو او هغه خلقو کښې دې. هغوئ ته به ډیر زیات اجر ملاویږي. اګر چه دواړه د اصل نیکئ کښې او اصل اجر کښې شریك دي.

د قبل الفتح نه څه مراد دې؟:- بعضو ونیلی دی چه فتح نه مراد صلح حدیبیه ده. او ددې تائید د مسنداحمد یو روایت نه هم کیږي چه خالد بن ولید ؓ او عبدالرحمان بن عوف ؓ مینځ کښې اختلاف پیدا شو، په دې خالد ؓ اوفرمائیل چه ته په دې خبره ئې چه ما څو ورځې مخکښې اسلام قبول کړې دې. هر کله چه نبی کریم ﷺ ته ددې علم اوشو نو وې فرمائیل چه څما صحابه کرام ؓ ماته پریږدئې. په الله جل شانه قسم چه دهغه په قبضه کښې څما روح دې که د اُحد د غر هومره سرۂ او سپین زر جمع

کړي نو بيا هم دهغه اعمالو ته نه شي رسيدې [1]. ظاهر دی چه دا واقعه د خالد بن وليد ﷺ د
مسلمانيدو نه مخکښې ده او دوی ﷺ دصلح حديبيه نه پس او فتح مکه نه مخکښې اسلام قبول کړې
وو. اودا اختلاف چه کوم پدې روايت کښې دې د بنوخزيمه باره کښې وو.نبی کريم ﷺ د فتح مکه نه
پس دخالد ﷺ په امارت کښې هغوئی طرفته يو لښکر ليږلې وو،هرکله چه دوی هغه خائې ته اورسيدل
نوهغه اووئيل چه مونږ مسلمانان شوی يو خو دخپل ناواقفيت په وجه ئې دا اونه وئيل چه مونږ اسلام
راوړې دې بلکه داسې ئې اووئيل چه مونږ صابيان شو،يعنی بې دينه شو او کفارو به مسلمانو ته هم دا
لفظ وئيلو. خالد ﷺ غالبا ددې کلمې اصل مطلب ته اونه رسيدو او دهغوئ د قتل کولو حکم ئې
اوکړو.او دهغوئ چه کوم نيولې شوی وو دهغوئ د قتل کولو حکم ئې اوکړو. نو په دې د عبدالرحمان
ﷺ او خالد بن وليد ﷺ مينځ کښې مخالفت پيدا شو. ددې واقعې مختصر بيان پورتنی حديث مبارک
کښې دې.

صحابه کرامو ته بد مه وائې: -صحيح حديث مبارک کښې دی چه صحابه کرام ﷺ ته بد مه وائې،په هغه
ذات مې دې قسم وی چه دهغه په قبضه کښې ځما روح دې که تاسو د اُحد غر هومره برابر سرۀ زر او
سپين زر هم خرچ کړئی نوبيا هم دهغوئ درې پاوه غلې ثواب ته هم نه شئ رسيدئی. بلکه يو نيم پاؤ ته
هم نه شې رسيدې [2] ابن جرير کښې دی چه حديبيه په کال مونږ نبی کريم ﷺ سره چه کله عسفان ته
اورسيدو نو نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه داسې خلق به هم راشی چه تاسو به خپل اعمال دهغوئ د
عملونو مقابله کښې حقير اوګڼړئی. مونږ اووئيل چه آيا قريشی؟ نو نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه نه بلکه
يمنی نرم دل،خو اخلاق،اوساده مزاج. مونږ عرض اوکړو يارسول الله ﷺ ! آيا هغوئ به ځمونږ نه بهتر
وی؟ نبی کريم ﷺ جواب کښې اوفرمائيل که هغوئ سره دأحد دغربرابر هم سرۀ سپين وی اوهغه خرچ
کړی نو بيا هم ستاسونه د يو درې پاوا يا يونيم پاؤ خيرات ته هم نشی رسيدلې. ياد ساتئ مونږ او
نورو ټولو خلقو کښې فرق دې. بيا نبی کريم ﷺ هم دا آيت مبارک (لا يستوی) تلاوت کړو. خو دا
روايت غريب دې. بخاری اومسلم شريف کښې دی چه دابوسعد خدری ﷺ روايت کښې د خارجيانو
ذکر کښې دی چه تاسو خپل مونځونه دهغوئ د مونځونو باره کښې او خپلې روژې دهغوئ دروژو باره
کښې حقير اوکمې ګڼړئی هغوئ داشان د دين نه خارجيږی لکه څنګه غشئ د ښکار نه [3]
ابن جرير کښې دی چه عن قريب به يو قوم راشی نوتاسو به خپل اعمال کمتر اوګڼړئی چه کله دهغوئ
اعمال اوګورئی. صحابه کرام ﷺ تپوس اوکړو چه آيا هغوئ به قريشيان نه وی؟ نو نبی کريم ﷺ
اوفرمائيل چه هغه ساده مزاج،نرم زړه والا دلته راروان دی. او نبی کريم ﷺ يمن طرفته ته لاس سره
اشاره اوکړه،او بيا نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه هغه خو ديمن خلق دی او ايمان خو د يمن والا خلقو دی
او حکمت ديمن د خلقو حکمت دې. مونږ تپوس اوکړو چه هغوئ به ځمونږ نه افضل وی؟ نو نبی کريم
ﷺ اوفرمائيل چه په هغه الله جل شانه مې دی قسم وی چه دهغه په قبضه کښې ځما روح دې،که هغوئ
کښې چاسره دسرو غر وی او هغه دالله جل شانه لار کښې خرچ کړی نو بيا هم ستاسو د يو مد يا نيم
مدته مقدارته نشی رسيدې. بيا نبی کريم ﷺ خپلې ګوتې بند کړې او خپله کتهه او مسواکه ګوته ئې
نيغه کړه او وې فرمائيل چه دادې فرق ځمونږ اودهغوئ ترمينځه. بيا نبی کريم ﷺ هم دا آيت مبارک
تلاوت کړو. نودې حديث مبارک د حديبيه ذکر نشته دې. بيا دا هم کيديشی چه ممکن دی چه د فتح
مکه نه مخکښې خبر د فتح مکه نه پس الله جل شانه نبی کريم ﷺ ته ورکړې وی. لکه څنګه چه سورۀ

[1] احمد: ۳/۲۶۶،
[2] صحيح بخاری کتاب فضائل اصحاب النبی ﷺ ((لوکنت متخذا خليلا)) : ۳۶۷۳، صحيح مسلم: ۲۵۴۱.
[3] صحيح بخاری کتاب استتابة المرتدين باب قتل الخوارج والملحدين بعد اقامة الحجة: ۶۹۳۱.

مزمل کښې ابتدائي سورتونو کښې دي چه کوم مکه مکرمه کښې نازل شوي وو. الله جل شانه خبر ورکړې وو چه ﴿اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يُقَاتِلُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ﴾ يعنې څه داسې خلق هم شته دي چه دالله جل شانه لار کښې جهاد کوي. نو کله څنګه چه دا آيت مبارك ډيراتلونکې واقعې ذکرکوي نوداشان دا آيت مبارك هم او حديث لره دې هم اوګنړلې شي. والله اعلم.

قوله تعالى:- ﴿وَكُلًّا وَّعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰى﴾

ټول صحابه کرام ز عظيم دي :-بيا فرمائي چه هر يو سره الله جل شانه د ښيګړې وعده کړې ده يعنې فتح مکه نه مخکښې او ددې نه پس هم چه چا څه دالله جل شانه لار کښې خرچ کړي دي دهغې اجر به هغه ته ملاويږي. دابله خبره ده چه چاته به زيات وي او چاته به کم.لکه څنګه چه بل ځائې کښې ارشاد دې چه مجاهد او غير مجاهد چه عذر والا هم نه وي نو برابر نشي کيدې. اګر چه نيکه وعده کښې دواړه شامل دي. صحيح کښې دي چه قوي مومن دالله جل شانه په نيز ضعيف نه افضل دې. خو ښيګړه دواړو دپاره ده. (۱)که دا فقره په دې آيت کښې نه وې نو ممکن وو چه چا ته به ددې روستو والو خيال تير شوې وې. په دې وجه ئې فضيلت بيانکړو،بيا ئې پرې عطف واچولو اصل اجر کښې ئې دواړه برابر کړل. بيا فرمائي چه ستاسو د ټولو عملونو ستاسو رب ته خبر دې. هغه چه درجاتو کښې کوم تفاوت ساتي هغه هم اندازې سره نه بلکه صحيح علم سره.

قوله تعالى:- ﴿فَيُضٰعِفَهٗ لَهٗ وَلَهٗٓ اَجْرٌ كَرِيْمٌ﴾

الله جل شانه صدقات زياتوي :حديث مبارك کښې دي چه يو درهم يو لك درهمو پورې زياتيږي (۲)دا هم يادساتئ چه ددې آيت مبارك حصه دار ابوبکر صديق ﷺ دې،ځکه چه په دې عمل کولو والا دټولو نبيانو امتونو سردار دوي ﷺ دي. ابوبکر ﷺ دشروع تکليف وخت کښې خپل ټول مال دالله جل شانه لار کښې خرچ کړې وو. او ددې بدله ئې دالله جل شانه دبدلې نه سوا نوره نه وه. عمرفاروق ﷺ اوفرمائيل چه څه د نبي کريم ﷺ خدمت کښې حاضر اوم او ابوبکرصديق ﷺ هم وو. ددوي ﷺ په بدن مبارك صرف يو عبا وه او ګريوان کښې ئې ازغي ورکړې وو. په دې کښې جبرئيل ﷺ نازل شو او تپوس ئې اوکړو چه څه وجه ده چه ابوبکر صديق ﷺ صرف يو عبا اغوستې ده او په دې کښې ئې ازغي ورکړي دي؟ نو نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه هغه خپل ټول مال زما کارونو کښې دالله جل شانه لار کښې خرچ کړې او اوس هغه سره هيڅ نشته دې. نو جبرئيل ﷺ اوفرمائيل چه اے محمد ﷺ ! تاسو دوي ﷺ ته اووائې چه الله جل شانه په تا سلام وائي او فرمائي چه آيا دوي ﷺ په دې فقيرئې کښې زما نه خوشحاله دي که خفا؟ نبي کريم ﷺ داټول هر څه ابوبکرصديق ﷺ ته بيان کړو نو ابوبکرصديق ﷺ اوفرمائيل چه څه خپل رب نه څنګه خفه کيديشم،څه په دې حال کښې ډير خوشحاله يم. داحديث مبارك سنداً ضعيف دې والله اعلم. بيا فرمائي چه څوك دي چه الله جل شانه ته قرض ورکړي. ددې نه مراد دالله جل شانه د رضا دپاره خرچ کول دي.

قوله تعالى:- ﴿مَنْ ذَا الَّذِيْ يُقْرِضُ اللّٰهَ﴾

بعضو وئيلي دي چه ددې نه مراد خپل بال بچ باندې خوراك څکاك دې. کيديشي چه دا آيت مبارك د خپل لحاظ سره دواړو دپاره شامل وي. بيا وعده کوي چه ده ته به ډيره لويه بدله ملاويږي او او جنت کښې به ورته پاك رزق ملاويږي. ددې آيت مبارك آوريدو سره ابو دحداح انصاري ﷺ نبي کريم ﷺ ته راغلو اوعرض يې اوکړو چه آيا زمونږ رب زمونږ نه قرض غواړي؟ نو نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه

---

(۱) صحيح مسلم كتاب القدر باب الايمان بالقدر والاذعان له : ۲۶۶۴، ابن ماجة: ۷۹، احمد: ۳۶۶/۲.

(۲) لسائى كتاب الكاة باب جهد المقل : ۲۵۲۸،.

او نبی کریم ﷺ ته ئې عرض یې اوکړو چه خپل لاس راکړه. نو نبی کریم ﷺ خپل مبارك لاس وراوږد کړو نو د نبی کریم ﷺ لاس مبارك ئې خپل لاس کښې اخستلو نه پس عرض یې اوکړو چه څما باغ چه په هغې کښې د کهجورو شپږ سوه ونې دی، هغه ما خپل رب ته ورکړل. دهغه بال بچ هم په دې باغ کښې وو. هغه راغلو او د باغ دروازه کښې اودریدو او خپلې ښځې ته ئې آواز اوکړو، هغې لبیك اووئیلو او راغله او وې فرمائیل چه بچی راواخله او رازه، ما دا باغ الله جل شانه ته قرض ورکړو. هغه ډیره خوشحاله شوه او وې وئیل چه تا ډیر د فائدې تجارت اوکړو. او بچی او دکور اثاثه اخستلونه پس روان شو. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه الله جل شانه دجنت ونې او دهغه ځائې باغونه او میوې چه د هغې ښاخونه دیاقوتو او موتیانو دی ابودحداح ته ورکړی (1)

يَوْمَ | تَرَى | الْمُؤْمِنِيْنَ | وَالْمُؤْمِنٰتِ | يَسْعٰى

په هغه ورځ | چې اووینې ته | مومنان سړی | او مومنانې ښځې | چې منډې به وهي

هغه ورځ (هم دیادساتلو قابله ده) چې ته به مومنان او مومنانې اووینې

نُوْرُهُمْ | بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ | وَبِاَيْمَانِهِمْ | بُشْرٰىكُمُ | الْيَوْمَ

نور دهغوئ | مخکښې دهغوئ نه | او ښې طرف دهغوئ ته | زیرې دې تاسو لره | نن ورځ

چې (دایمان) خپله رڼړا به ترې نه وړاندې اوښې طرف ته خوریږی | نن تاسو ته زیرې درکوو

جَنّٰتٌ | تَجْرِيْ | مِنْ تَحْتِهَا | الْاَنْهٰرُ | خٰلِدِيْنَ | فِيْهَا | ذٰلِكَ

جنتونه دی | چې بهیږی به | لاندې دهغې نه | نهرونه | چې همیشه به وی | په هغې کښې | دا انجام

دداسې باغونو چې دهغې لاندې به ولې بهیږی | همیشه به په کښې اوسیږی | هم دا دتولونه

هُوَ | الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿۱۲﴾ | يَوْمَ | يَقُوْلُ | الْمُنٰفِقُوْنَ | وَالْمُنٰفِقٰتُ

هم دا | کامیابی ده لویه | په دغه ورځ به | وائی | منافقان سړی | او منافقانې ښځې |

لویه کامیابی ده |............ دا به هغه ورځ وې چې منافقان سړی او منافقانې ښځې

لِلَّذِيْنَ | اٰمَنُوْا | انْظُرُوْنَا | نَقْتَبِسْ

هغه کسانو ته | چې ایمان ئې راوړی وی | چې لږ اوګورئ مونږ ته | چې مونږ رڼړا واخلو |

به دایمان خاوندانو ته وائی | چې مونږ ته لږ انتظار اوکړئ چې مونږ هم ستاسو د نور نه رڼړا واخلو

مِنْ نُّوْرِكُمْ | قِيْلَ | ارْجِعُوْا | وَرَآءَكُمْ | فَالْتَمِسُوْا

دنور (رڼړا) ستاسو نه | ورته به اووئیلې شی | چې واپس شئ | شاګانو خپلو ته | او ګورئ

دوئ ته به اووئیلې شی | چې تاسو وا پس لاړشئ ابیا رهلته ځان دپاره، رڼړا تلاش کړئ | بیا به ددې دواړو (ډلو)

نُوْرًا | فَضُرِبَ | بَيْنَهُمْ | بِسُوْرٍ | لَّهٗ

رڼړا (بل ځائې کښې) | پس اوبه وهلې شی | په مینځ دهغوئ کښې | یو دیوال | چې په هغې کښې به

په مینځ کښې یو دیوال اودرولې شی |............ په هغې کښې به یوه دروازه وی | چې

---

(1) ابن ابی حاتم

بَابٌ ط	بَاطِنُهُ	فِيْهِ	الرَّحْمَةُ	وَظَاهِرُهُ
بوه دروازه وی | دننه دهغې چې به وی | په هغې کښې به | رحمت وی |او بهر طرف دهغې چې به وی				
دننه طرف ته به په کښې رحمت وی| او بهر طرف ته به ترې عذاب وی | منافقان به				

مِنْ قِبَلِهِ	الْعَذَابُ ۝ ط	يُنَادُوْنَهُمْ	اَلَمْ نَكُنْ	مَّعَكُمْ ط
دمخې طرف نه به | عذاب وی | آواز به کوی منافقان مومنانوته | چې آیا نهٔ وو مونږ | ستاسو سره				
مومنانو پسې چغې وهی | چې (ائې خلقو) آیا مونږ (په دنیا کښې) ستاسو ملګری نه وو				

قَالُوْا	بَلٰى	وَلٰكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ	اَنْفُسَكُمْ	وَتَرَبَّصْتُمْ
اوبه وائی مومنان | چې هو | ولیکن تاسو په فتنه کښې واچول | خانونه خپل | او موقعې ته مو کتل				
دوئ بهٔ جواب ورکړی| نه بلکه تاسو خپل خانونه په نفاق کښې اچولی وو|اوتاسو (به په مونږ دمصیبتونو) انتظار				

وَارْتَبْتُمْ	وَغَرَّتْكُمُ	الْاَمَانِيُّ	حَتّٰى	جَآءَ
او شک به مو کوؤ | او دوکه درکړه تاسو له | امیدونو (ددروغو) | تر هغې پورې | چې راغې |				
کولو|او شک به مو کولو| اوستاسو امیدونو تاسو په دهوکه کښې اچولې وئ| تردې چې دالله				

اَمْرُ اللّٰهِ	وَغَرَّكُمْ	بِاللّٰهِ	الْغَرُوْرُ ۝	فَالْيَوْمَ
حکم دالله | او دوکه درکوله تاسو له | په معامله دالله کښې | دوکه باز (شیطان) | پس نن ورځ به |				
تعالی حکم (مرګ) راغلو| اوتاسو دالله تعالی په حق کښې فریبی (شیطان) دهوکه کړئ| نو نن ورځ				

لَا يُؤْخَذُ	مِنْكُمْ	فِدْيَةٌ	وَّلَا مِنَ الَّذِيْنَ	كَفَرُوْا ط
نه اغستلې کیږی | ستاسو نه | فدیه (معاوضه) | او نهٔ دهغه کسانو نه | چې کفر ئې کړې وؤ |				
بهٔ تاسو نه څه فدیه نشی قبلولې|.............اونه د هغه خلقو نه چې کفر ئې اختیار کړې وو				

مَأْوٰكُمُ	النَّارُ ط	هِيَ	مَوْلٰكُمْ ط	وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۝
خائې دورتلو ستاسو | وور دې | دا وور | ملګرې ستاسو دې | او ډیر بد خائې دورتلو دې |				
ستاسو د ټولو خائې دوزخ دې | هم دغه (دوزخ) ستاسو ملګرې دې |او هغه ډیره خراب خائې دې				

قوله تعالى:- يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ

دقیامت په ورځ د مومنانو ښځو او سړو د نور بیان :دلته بیان کیږی چه دمسلمانانو دنیکو عملونو بدله کښې به دوی ته نورملاویږی.او دابه دقیامت په ورځ دوی سره سره وی. عبدالله بن مسعود ﷺ فرمائی چه په دوی کښې به دبعضو نور دغرونو برابر وی. اودبعضو نور به د کهجورې برابر وی. اودبعضو به د ولاړ انسان برابر. دټولو نه کم نورچه دکوم مومن وی دهغه پښې دکتې ګوتې باندې به نور وی. او هغه به کله کمیږی او کله به زیاتیږی (۱) (ابن جریر).

قتاده فرمائی چه مونږ ته ذکراوکړې شو چه د نبی کریم ﷺ ارشاد دې چه بعضې مومنان به داسې هم وی چه دهغوئ نور به دومره وی چه څومره مدینې منورې نه عدن پورې فاصله ده.او ابین لرې دې

(۱) الطبری: ۱۷۹/۲۳.

اوصنعاء لرې ده. بعضې ددې نه کم، بعضې دهغې نه هم کم، او تردې پورې به بعضې وی چه دهغوی نور به دهغې لاندې قدمونو پورې وی.

جناده بن ابوامیه ؒ اوفرمائیل چه ائې خلقو! ستاسونومونه سره د ولدیت الله جل شانه سره لیکلې شوی دی. اوداشان به ستاسو هر باطن علم هم هلته لیکلې شوې وی. د قیامت په ورځ به آواز کیږی چه ائې فلانی دفلانی څویه دا ستا نور دې. او فلانی د فلانی څویه ستا دپاره مونږ سره هیڅ نور نشته دې. بیا دوی ددې آیت مبارك تلاوت اوکړو.

دقیامت ورځ به مومنانو دپاره نور وی:- ضحاك ؓ فرمائی چه هر سړی ته به اول اول کښې نور ملاویږی، خو چه کله په پل صراط باندې تیریږی نو بیا د منافقانو نور ختم شی، ددې کتلو سره به مومنان هم ویریږی چه هسې نه څمونږ نور هم لاړ شی. نو الله جل شانه نه به دعاګانې غواړنی چه ائې الله جل شانه څمونږ نورمونږدپاره پورا پورا کړه. حسن ؒ فرمائی چه ددې آیت مبارك نه دپل صراط نور دې. چه په تیاره کښې په آرام سره تیر شی. نبی کریم ﷺ فرمائی چه دټولو نه مخکښې به دسجدې کولو اجازت ماته ملاؤ شی او داشان به د ټولو نه مخکښې ماته اجازت اوشی چه سجدې نه سر اوچت کړه. خه به مخکښې روستو، ګس او ښیء طرفته نظر واچوم نو څه به خپل امت اوپیژنم. نو سړی اووئیل چه یارسول الله ﷺ! نوح علیه السلام نه ستاسو امت پورې ټول امتونه په دې میدان کښې جمع وی تاسو به په دې کښې خپل امت څنګه پیژنئی؟ نبی کریم ﷺ د بعضو خاص نښو په وجه. څما دامت د اودس اندامونه به پرقیږی او دا صفت به بل امت ته نه وی. او دوی ته ددوی اعمال نامې ددوی په ښی لاس ورکولې شی. او ددوی څهرې به پرقیږی. او ددوی نور به ددوی مخکښې روان وی. او ددوی اولاد به دوی سره وی [1]

ضحاك ؒ فرمائی چه ددوی اعمال نامې به ددوی ښی لاس کښې وی. لکه څنګه نورو آیتونو کښې تشریح شوې ده. دوی ته به اووئیلې شی چه نن تاسو ته د هغه جنتونو بشارت دې چه هغې په هر ګوټ کښې چینې جاری دی. اودهغه ځائې نه هیڅ کله هم وتل نشته دې. دا یو زبردسته کامیابی ده. ددې نه پس دقیامت د هیبتناك او زړه ویرونکی منظر واقعه بیان شوې ده چه سوا د رینښتونی ایمان والو او نیك اعمالو نه به هیچا ته نجات نه ملاویږی.

قبر څنګه ځائې دې؟:- سلیم بن ابن عامر ؒ فرمائی چه مونږ یو جنازې سره باب کښې باب دمشق کښې وو، هرکله چه د جنازې مونځ اوشو، او ددفن کار شروع شو نو ابوامامه باهلی ؓ فرمائی چه ائې خلقو! تاسو ددې دنیا منزل کښې نن سحر ماښام کونې، نیکئ او بدئی کولې شئ، اودې نه پس تاسو یو بل منزل طرفته کولو والا یئ: اوهغه منزل هم دا د قبر دې. اودا دتنهائی، چینجو، تنګئ او تیارو کوردې. خو هغه چا دپاره نه دې چه د چا دپاره الله جل شانه دې کښې وسعت پیدا کړی. دې ځائې نه به بیا تاسو میدان قیامت طرفته ځئ او هغه ځائې کښې ډیره تیاره ده. او هغه ځائې کښې به ایماندارو کښې نور تقسیم وی او کافران او منافقان به بې رونقه وی. ددې ذکر آیت ﴿أَوْ كَظُلُمَٰتٍ﴾ الخ کښې دې. نو لکه څنګه چه سترګو والود نظر نه ړوند ته هیڅ فائدې نشی حاصلیدې نوداشان به کافران او منافقان دایماندراو دنور نه هیڅ فائده نشی حاصلولې. نو منافقان به ایماندارو ته وائی چه تاسو دومره مخکښې مه ځئی، لږ خو آیسار شئ چه مونږ ستاسو دنور په رڼړا کښې څو. تاسو به چه څنګه دنیا کښې مسلمانانو سره فریب کولو داشان به نن دوی ته اووئیلې چه تاسو واپس شئ او نور تلاش کونی. دوی به واپس د نور د تقسیم ځائې ته واپس شی. خودوی به هېڅ نه مومی. هم دا دالله جل شانه مکر دې چه ددې بیان ﴿وَهُوَ خَادِعُهُمْ﴾ کښې دې. اوس واپس چه دوی دې ځائې ته راشی نو ګوری به چه ددوی

[1] حاکم: ۲/۴۷۸،

او د مومنانو مینځ کښې به یو دیوال حائل شی چه دهغې نه هغه طرفته رحمت دې او دې طرفته عذاب دې. نودا منافقان به د تقسیم په وخت کښې په دهوکه کښې وی. دنور په ملاویدو به ددوی راز ښکاره شی. تمیز به نې اوشی. او دامنافقان به دالله جل شانه درحمت نه مایوسه شی. ابو امامه فرمائی چې قیامت کښې به داسې تیارهٔ راپورته شی چې یو مؤمن او کافر به هم خپل لاسونه نشی لیدې، بیا به مؤمنانو ته ددویٔ د اعمالو په بدله کښې نور ورکړې شی نو منافقان به آواز ورکوی چی (انْظُرُونَا).

قوله تعالى:- فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَّهُ بَابٌ

ددې دیوال نه کوم یو دیوال مراد دې؟:- ابن عباس رضی الله عنه نه مروی دی چه کله تیاره وی او انسان به خپل لاس هم نه وینی، نو په هغه وخت کښې به الله جل شانه یو نور ظاهر کړی. مسلمانان به یو طرفته ځی. او منافقان به روستو ځی. چه هرکله مومنان ډیر مخکښې لاړ شی نو دوی به هغوئ ته د اودریدو دپاره آوازونه کوی. او دوی ته به یادوی چه دنیا کښې خو مونږ ټول یو ځائې وو.([1])د نبی کریم ﷺ ارشاد دی چه د قیامت په ورځ به خلق ددې خلقو د پرده پوشئ دپاره آواز کوی. خو په پل صراط به تمیز اوشی. دا مومنان به آوازونه کوی خو په هغه وخت کښې به مومنان په ویره کښې وی. دابه هغه وخت وی چه سرې به فکرمند وی. دکوم دیوال چه په دې ځائې کښې ذکر دې دا به د دوزخ او جنت ترمینځه وی. هم ددې ذکر دې دې آیت مبارک (وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ). نو په جنت کښې به رحمت او په جهنم کښې به عذاب وی

صحیح خبره داده خو دبعضو قول دې چه ددې نه مراد د بیت المقدس دیوال دې اودا به دجنهم وادئی سره وی. ابن عمر رضی الله عنه نه مروی دی چه دا دیوال د بیت المقدس شرقی دیوال دې. چه ددې په باطن کښې مسجد وغیره دې او ددې ظاهر کښې دجهنم وادی ده. اوبعضو بزرګانو دا هم ونیلی دی. خودا یاد ساتل پکار دی چه بعینه ددې آیت نه مراد هم دا دیوال دې. بلکه ددې ذکر په طور د قرب معنی ددې آیت مبارك تفسیر کښې دې حضراتو ذکر کړې دې. ځکه چه جنت آسمان کښې اعلی علیین کښې دې اوجهنم اسفل السافلین کښې دې. او کعب احبار رحمه الله نه چه کوم مروی دی چه د کومې دروازې ذکر دې آیت مبارك کښې دې. دې آیت کښې ددې نه مراد مسجد باب الرحمت دې. دا دبنو اسرائیلو روایت دې. چه مونږ دپاره سند نه شی کیدې. حقیقت دادې چه دا دیوال به د مومنانو او منافقانو ترمینځه وی. مومنان خو به دې دروازې نه تیر شی او جنت ته به داخل شی. بیا به دروازه بنده شی. اومنافقان به حیران اوپریشان تیارو کښې پاتې شی. لکه څنګه چه داخلق په دنیا کښې په کفراو جهالت، شك او حیرت او تیارو کښې وو. اوس به ورته دوی اووائی چه مونږ خو دنیا کښې تاسو سره وو، یو ځائې به مو هر څه کول، عرفات او غزواتو کښې موجود وو، واجباتو به مو ادا کول. ایماندار به اووائی چه تاسو خپلو کرتوتونو او ګناهونو، نفسانی خواهشاتو او دالله جل شانه رحمت کښې ټول عمر مو تیر کړې دې، تاسو به ونیل چه مونږ بدعملئ اوکړې او دا به مو ونیل چه نن به توبه اوکړو صبا به توبه اوکړو او بد عملونه به پریږدو، او دې ا نتظار کښې مو عمر تیر کړو چه دمسلمانانو څه نتیجه راوزی؟. او تاسو ته ددې هم یقین نه وو قیامت به راځی که نه؟ او تاسو په دې خواهش کښې وې که رازی نو مونږ به ضرور بخنبلې شو. ا و تر مرګه پورې دالله جل شانه د طرفنه تاسو ته هغه لونې ذات طرفته د مائل کیدو توفیق ملاؤ نشو. او الله جل شانه سره تاسو دهوکه باز شیطان پ دهوکه کښې اوساتلئ. تر دې چه نن تاسو جهنم ته داخل شوئی.

مطلب دادې چه تاسو بدنی طور مونږ سره وې، خو زړه نه او نیت نه مونږ سره نه وې. بلکه حیرت او شك کښې وې. ریاکارئی کښې وې او تاسو ته د زړه نه دالله جل شانه یاد هم نصیب نه شو. مجاهد رحمه الله

([1]) الطبری: ۱۷۹/۲۳.

فرمائي چه دا منافقان مومنانو سره وو، نکاح واده، مجلس، مرګ او ژوند کښې دوی سره شریك وو خو اوس دلته جدا کړې شو. د سورة مدثر آیتونو کښې دی چه کله مسلمانان مجرمانولره په جهنم کښې اووینی نو تپوس به کوی چه آخر تاسو څه کښې ګیر شوئ؟ او دوی به ور ته خپل بدعملونه شمیری. نو یاد ساتئ چه دا سوال به صرف د غصې او ددوی دشرمنده کولو دپاره وی. خو حقیقت حال به مسلمانان ښه خبر وی. بیا ئې هغه ځائې کښې فرمائیلی وو چه دهیچا سفارش به دوی ته فائده نه ورکوی. دلته ئې اوفرمائیل چه نن به دوی ته فائدی نه شی ورکولې. اګر چه دټولې زمکې برابر سره زر ورکړی، نو دابه هم نشی قبولې. نه منافقانو نه اونه کافرانو نه. ددوی مرجع او ځائې جهنم دې. هم ددې ځائې دوی لائق دی. او ظاهر دی چه هغه بدترین ځائې دې.

اَلَمْ يَاْنِ | لِلَّذِيْنَ | اٰمَنُوْٓا | اَنْ تَخْشَعَ

ایا وخت لا نهٔ دې راغلې | دپاره دهغه کسانو | چې ایمان ئې راوړې دې | چې اویریږی

ایا په ایمان دارو باندې لاهغه وخت راغلې نه دې | چې دهغوئ زړونه دالله تعالی دذکر

قُلُوْبُهُمْ | لِذِكْرِ اللّٰهِ | وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ ۙ | وَلَا يَكُوْنُوْا

زړونه دهغوئ | دوجې دذکر دالله نه | او دوجې دهغې حق نه چې نازل کړې دې الله | او نهٔ شی هغوئ

اودهغه دنازل شوی ربښتینی کلام په وړاندې نرم شی | اودهغې خلقو په شان نشی

كَالَّذِيْنَ | اُوْتُوا الْكِتٰبَ | مِنْ قَبْلُ | فَطَالَ

پشان دهغه کسانو | چې ورکړې شوې وو ورته کتاب | مخکښې ددې نه | پس اوږده شوه

چې وړاندې ورته کتاب ورکړې شوې ووا.............بیا په هغې یوه زمانه تیره شوه

عَلَيْهِمُ | الْاَمَدُ | فَقَسَتْ | قُلُوْبُهُمْ ؕ | وَكَثِيْرٌ مِّنْهُمْ | فٰسِقُوْنَ ﴿۱۶﴾

په هغوئ باندې | زمانه | پس سخت شو | زړونه دهغوئ | او زیات دهغوئ نه | فاسقان دی |

نو دهغوئ زړونه سخت شول | او په هغوئ کښې ډیر کسان (اوس هم) بدعمله دی

اِعْلَمُوْٓا | اَنَّ اللّٰهَ | يُحْيِ الْاَرْضَ | بَعْدَ مَوْتِهَا ؕ | قَدْ بَيَّنَّا

پوهه شئ | چې بیشکه الله | ژوندئ کوی زمکه | روستو د مرګ دهغې نه | صفا صفا ښودلی دی مونږه

پوهه شئ چې الله تعالی زمکه د اوچیدو نه پس بیا زرغونوی |..........مونږ تاسو ته

لَكُمُ الْاٰيٰتِ | لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۷﴾

تاسو ته نښې | چې تاسو دعقل نه کارا خلئ!

واضحه مثالونه څګه بیان کړی دی | چې تاسو پرې پوهه شئ |

قوله تعالی:- اَلَمْ يَاْنِ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْ تَخْشَعَ قُلُوْبُهُمْ

دالله تعالی جل شانه ویره:- الله جل شانه فرمائی چه آیا مومنانو دپاره هغه وخت لا ندې راغلې څه؟ چه دوی دالله جل شانه ذکراو پند و نصیحت او قرآن پاك آیتونه اواحادیث نبوی ﷺ واوری اوددوی زړونه نرم شی. واوری او اومنی، احکام اومنی، دممنوعاتونه پرهیزاوکړی. ابن عباس ؓ فرمائی چه د قران پاك نازلیدو نه پس دیارلس کاله تیر شوی وو چه دمسلمانانو دزړونو دې طرفته د راتلو شکایت شوې

وو. حضرت ابن مسعود ﷺ فرمائی چه څلور کاله تیر شوی وو چه مونږ ته د اعتاب اوشو(١) (مسلم) اصحاب ﷺ په دې ملامته شو او وې وئیل چه یا رسول الله ﷺ څه خبره خو بیان کړئی. ﴿نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ﴾ بیا یو ځل څو ورځې پس هم دا عرض اوشو نو آیت نازل شو چه ﴿اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ﴾ بیا څو وخت پس دا اووئیل نو آیت نازل شو چه ﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ﴾ (نبی کریم اوفرمائیل چه د ټولو نه رومبې خیر چه څما دامت نه به اوچت کړې شی هغه به خشوع وی. بیا نبی کریم اوفرمائیل چه تاسود یهودیانو او نصرانیانو په شان مه کیږئی هغوئ دالله جل شانه کتاب بدل کړو. او په لږ لږ قیمت ئې د اخرخ کړو. نو کتاب الله ئې شاته اوغورزولو او په رائې او قیاس پسې شو. او پخپله چه دوی کوم اقول ایجاد کول هغې پسې شو. او دالله جل شانه دین کښې ئې د نورو تقلیدو شروع کړو. اود خپلوعالمانو اودرویشانوبې سنده خبرې ئې دین کښې داخلې کړې.ددې بد عملونو په وجه الله جل شانه د ددوی زړونه سخت کړل.دوی ته به که هر څه دالله جل شانه خبرې واورولې شوې خوددوی په زړونو به هیڅ اثر نه کیدو. په دوی به هیڅ پندو نصیحت اثر نه کیدو. هیڅ یو وعده او وعید دوی دالله جل شانه طرفته په رجوع اونکړې شو. او په دوی کښې اکثر فاسقان او بدکار شو.کوټه عملونه ئې هم ښه نه وو.لکه آیت مبارك کښې دی چه ﴿فَبِمَا نَقْضِهِم مِّيثَاقَهُمْ﴾ددوی د بدعهدئی په وجه مونږ په دوی لعنت اولیږلو. اوددوی زړونه مو سخت کړل. دوی به کلمات په خپله بدلول او څمونږ نصیحتونه ئې هیرکړو یعنی ددوی زړونه فاسد شوی دی. دالله جل شانه خبرې ئې بدلې کړې دی. نیکئ کول ئې پریښودې دی. بدو کښې اخته شوی دی. په دې وجه الله جل شانه دوی ته خبردار کوی چه هسې تاسو باندې ددوی اثر اونشی ،اصل اوفرع کښې دوی نه بالکل بیل اوسئ.

قوله تعالی:- وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلُ

قران پاک باندې عمل اوکړئی :- ابن ابی حاتم کښې دی چه ربیع ابن عمیله فرمائی چه د قران وحدیث خوږوالې خو مسلم دې خو ما دابن مسعود ﷺ نه یو خوږه او ښکلې خبره آوریدلې ده چه دا څما ډیره خوښه زړه ته نزدې ده. دوی فرمائی چه کله د بنی اسرائیلوپه کتاب څه وخت تیرشو نو دې خلقو څه کتابونه پخپله تصنیف کړل. او په هغې کښې ئې هغه خبرې اولیکلې چه کومې ددوی خوښې وې او چه کومې دوی د خپل ځان نه جوړې کړې وې. اوس ئې دا په ښه مزو مزو سره لوستل. په دې کښې اکثر مسائل دالله جل شانه دکتاب خلاف وو. چه کوم احکام ددوی زړونونه غوښتل هغه ئې بدل کړل. او خپل کتاب کښې ئې د خپلې مرضئ مطابق مسائل جمع کړې وو. او په دې ئې عمل شروع کړې وو. اوس دوی ته خیال راغلو چه د اپه نورو خلقو هم اومنی اوپه دې آماده کړی چه دوی هم دا څمونږ لیکلې شوی کتاب شرعی کتاب اومنی او په دې عمل اوکړی. دوی خلقو ته ددې دعوت ورکړو او په دې ئې زور کولواو چه چا به ددوی نه منل نوهغوئ ته به ئې تکلیف ورکولو او وهل به ئې بلکه تر دې چه قتل کول به ئې. په دوی کښې یو سړې الله والا او متقی وو. هغه ددوی طاقت نه او زیاتئ نه مرعوب شو او کتاب الله ئې په یو باریك څیزباندې اولیکلو او په یو نرسنګه کښې ئې و اچولو اودا ئې خپله غاړه کښې واچولو. ددې خلقو فساداو شر نور هم زیات شو. او دا شر ورځ په ورځ زیاتیدو تر دې چه دوی هغه ډیر خلق قتل کړل چه کوم په کتاب الله باندې عاملان وو. بیائې خپلو کښې مشوره اوکړه چه تر کومې به داشان یویو قتل کوؤ. ددوی لوئې عالم څمونږ ددې کتاب بالکل منلو والا نه دې او دټولو نه زیات د کتاب لله عامل دبنی اسرائیلو فلانې عالم دې. هغه راونیسئ اوهغه باندې د خپلې رائې او قیاس کتاب اومنئ چه کله ئې هغه اومنی نو بیا څمونږ مزې شوې. اوکه هغه اونه منلو نوهغه

---

(١) صحیح مسلم کتاب التفسیر باب قول الله تعالی ((الم یان للذین امنو ان تخشع قلوبهم لذکر الله)) : ٣٠٢٧.

قتل کړنی. نوبیا به ستاسو دې کتاب هیڅوك مخالفت نه کوی. اونور خلق به خمونږ دکتاب قبول کړی. او د ابه اومنی. نو دې رائې قیاس والو دکتاب الله عالم او عامل او بزرګ اونیولو او رائې وستلو اوده ته ئې اووئیل چه زمونږ په دې کتاب کښې څه دی هغه ته منې که نه؟ دې بزرګ خو دخپلې وې دا اونه وئیل چه نه منم بلکه خپلې هغه نرسنګئ طرفته ئې اشاره اوکړه چه په دې خما ایمان دې. هغوئ دااوګڼړل چه دده اشاره زمونږ کتاب طرفته ده. نو ده ته ئې تکلیف ورنکړو. خو دده داطوارو، اقوال او افعال نه ویریدل. تر دې چه کله دې وفات شو نو دوی تفتیش شروع کړوچه ده سره هسې نه کتاب الله او څه مسائل دکتاب وی. آخرنر سنګا هغوئ ته ملاؤ شوه. هرکله چه ئې اولوستو نو په هغې کښې د کتاب الله اصلی مسائل موجود وو. نو اوس ئې بهانه اوکړه چه مونږ خو هډو دا مسائل اوریدلی نه دی. ددین خو داسې خبرې نه وی. نو یو زبردسته فتنه شروع شوه اودوه اویا ډلې شوې. په دوی کښې چه کوم بهتر او حق والا ډله وه هغه هغه ډله وه چه په دې نرسنګئ باندې عاملان وو. ابن مسعود ﷺ چه کله دا واقعه بیان کړه نو وې فرمائیل چه اې خلقو! په تاسو کښې چه کوم باقی پاتې کیږی هغوئ به دداسې امورومعائنه کوی اوبالکل به بې بسه وی. ددې کتابونو د ختمولو به په ده کښې قدرت نه وی. نو داسې خراب وخت کښې هم په ده دا فرض دې اوده لره ضروری دی چه دې په الله جل شانه ثابت کړی چه دې دا ټول بنه نه ګڼړی. امام جعفر طبری رحمه الله هم د روایت نقل کړې دې چه عتریس بن عرقوب عبدالله بن مسعود ﷺ ته راغلو او وې وئیل چه انې ابوعبدالله! چه کوم سړې د نیکئ حکم نه کوی اوبدئی نه منع نه کوی نوهغه هلاك شو. نو دوی اوفرمائیل چه هلاك خوهغه شو چه په خپل زړه کښې نیکی نیکی اونه ګڼړی. او بدی بدی اونه منی. بیا دوی د بنی اسرائیلو دا واقعه بیان کړه.

بیا ارشاد باری دې چه په دې پوهه شئ چه الله جل شانه به مړه زمکه ژوندئی کړی. په دې ارشاد دې چه دې امر طرفته دسختو زړونو نه پس هم راوستلو او نرم کولو باندې قادر دې. که د ګمراهو بیخ ته هم سړې اورسی بیاهم الله جل شانه هم دې نیغې لارې ته راولی. لکه څنګه چه خشکه اوبنجره زمکه لمده کړی داشان الله جل شانه مړه زړونه ژوندی کوی. زړونو کښې چه کله بنه تیاره شی نو کتاب الله رنړا ددوی زړونه منور کوی. دالله جل شانه وحی د تالې کنجی ده. ریښتنې هادی هغه دې. ګمراهئ نه پس صحیح لارې ته راوستلو والا، چه څه غواړی هغه کولو والا، حکمت او وعده کولووالا، لطف او خیروالا، کبر اوجلال والا، بلندئی او علو والا هم هغه ذات دې.

إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ

بیشکه صدقې ورکونکی سړی |

| بیشکه صدقه

وَالْمُصَّدِّقَٰتِ | وَأَقْرَضُوا | اللَّهَ | قَرْضًا حَسَنًا

اوصدقې ورکونکی ښځې | او هغه خلق چې قرض ئې ورکړو | الله له | قرض حسن |

ورکونکی سړی او صدقه ورکونکې ښځې | او هغه خلق چې د الله تعالی په لاره کښې په

يُضَٰعَفُ | لَهُمْ | وَلَهُمْ | أَجْرٌ كَرِيمٌ ⑱ | وَالَّذِينَ

دوچند به ورکړې کیږی | هغوئ ته | او دپاره دهغوئ | اجر عزتمند دې | او هغه کسان

اخلاص سره خرڅ کوی | نو دهغوئ صدقه به څو چنده زیاتولې شی | او دهغوئ دپاره ډیر دعزت اجر دې | او کومو

اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖٓ اُولٰٓىِٕكَ
چې ایمان ئې راوړو | په الله باندې | او په رسولانو دهغه باندې | دغه کسان چې دی |
کسانو چې په الله تعالی او د هغه په رسول ایمان راوړی دی |..........هم دغه خلق
هُمُ الصِّدِّيْقُوْنَ ۖ وَالشُّهَدَآءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۭ لَهُمْ اَجْرُهُمْ
هم دوئ رېښتني دی | او ګواهان دی دحق | په نز درب خپل | دپاره دهغوئ دی | اجر دهغوئ |
رښتونی دی | او خپل رب په نیز (د حق) ګواهان دی | هغوئ دپاره (خصوصی) اجر دی| اوهغوئ
وَنُوْرُهُمْ ۭ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَآ اُولٰٓىِٕكَ
او نور دهغوئ | او هغه کسان | چې کفر ئې اوکړو | او دروغ ئې اوګڼړل | آیتونه زمونږ | دا کسان |
دپاره به رڼړا هم وی|اوکومو خلقو چې انکار کړی دی|اوزمونږ ایتونه ئې دروغ اوګڼړل اِنو هم دغه خلق
اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ ﴿۱۹﴾ ع
خاوندان ددوزخ دی |
دوزخیان دی |

قوله تعالی:- اِنَّ الْمُصَّدِّقِيْنَ وَالْمُصَّدِّقٰتِ

دمومنانو درجات: د فقیرانو اومسکینانو وغیره اومحتاجو اوحاجت مندو ته دالله جل شانه درضا دپاره خلق خپل مالونه په ښه زړه ورکوی اوددې بدله کښې الله جل شانه دوی ته ددې نه زیات اجر او ثواب ورکوی.لس لس چنده او ددې نه هم زیات اووه اووه سوه پورې بلکه ددې نه هم زیات. دهغه ذات ثواب بې حسابه دې. دهغه اجر او ثواب زیات دې.

په الله او رسول ﷺ باندې ایمان لرلو والا صدیق او شهید دې. ددې دواړو اوصافو مستحق صرف باایمانه خلق دی. بعضې حضراتو(اَلشُّهَدَآءُ) لره بیله جمله ګڼړلې ده. نودرې قسمونه شو. مصدقین، صدیقین، شهداء. لکه څنګه چه روایت کښې دی چه دالله تعالی او دهغه رسول ﷺ اطاعت ګزار به هغه خلقو سره وی چه کوموباندې انعام شوې دې چه کوم نبیان او صدیقین او شهداء او صالحان دی. نو په صدیق او شهید کښې دلته هم فرق کړې شوې دې چه ددې نه معلومیږی چه دا دوه قسمه خلق دی. دصدیق درجه د شهید نه لویه ده. د نبی کریم ﷺ ارشاد دې چه جنتیان به دخپل ځان نه بره بالاخانووالوته داسې ګوری لکه څنګه چه تاسو مشرقی یا مغربی ستوری ته آسمان طرفته ګورئی. خلقواوویل چه دا درجې خوصرف د نبیانو علیهم السلام به وی. نو نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه آو قسم دې په هغه ذات چه دهغه لاس کښې ځما روح دې چه دا به هغه خلق وی چه دوی په الله تعالی ایمان راوړی او د رسولانو تصدیق اوکړی [1].(بخاری ومسلم). یو غریب حدیث مبارك نه معلومیږی چه دشهید او صدیق دواړا اوصاف په دې آیت مبارك کښې هم ددې مومن دی.

د شهیدانو روحونه:-نبی کریم ﷺ فرمائی چه ځما د امت مومنان شهیدان دی. بیا نبی کریم ﷺ ددې آیت مبارك تلاوت اوفرمائیلو.[2] عمرو بن میمون رحمه الله فرمائی چه دا دواړه به دقیامت په ورځ ددې دواړه ګوتو په شان رازی. بخاری اومسلم کښې حدیث مبارك دې چه د شهیدانو روحونه د شین رنګ

[1] صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ماجاء فی صفة الجنة وانها مخلوقة: ۳۲۵۶، صحیح مسلم: ۲۸۳۱.
[2] الطبری: ۱۹۲/۲۳

قالبونو کښې به وي. په جنت کښې چه کوم ځائې کښې غواړي نو خوري ځکي به. او دشپې قنديلونو کښې به سهارا اخلي. ددوي رب دوي طرفته اوکتل او وې فرمائيل چه تاسو څه غواړئ؟ هغوي اووئيل چه مونږ دا غواړو چه ته مونږ دوباره دنيا ته اوليږې چه مونږ بيا ستا لاره کښې جهاداوکړو او شهيدان شو. نوالله جل شانه به ورته اوفرمائي چه داخو ما فيصله کړې ده چه دوباره به څوك دنيا ته نه ځي(١)بيا فرمائي چه دوي ته به اجر او ثواب ملاويږي. چه کوم نور ددوي مخکښې وي او هغه به ددوي عملونو مطابق وي. د مسنداحمد يو حديث مبارك کښې دی چه د شهيدانو څلور قسمونه دی. يو هغه پوخ ايمان والا مومن چه دښمن سره په جنګ شي او جنګ کولو کولو کښې دې ټکړې ټکړې شي نو دده هغه درجه ده چه اهل محشر به ده ته سر اوچت اوچت ګوري او پورته کيږي به دې اوګوري اوددې فرمائيلو په وخت کښې نبی کريم ﷺ دومره خپل سر مبارك اوچت کړو چه د نبی کريم ﷺ سر مبارك نه ټوپۍ پريوتله. اوددې حديث مبارك راوی عمر فاروق ﷺ هم ددې دبيانولو په وخت دومره خپل سر مبارك اوچت کړو چه د دوي دسر مبارك نه ټوپۍ پريوتله. دويم هغه دې چه جهاد دپاره اوځي خو دده زړه کښې جرا ت کم وي. يك دم غشۍ راغلو او دده روح پرواز اوکړو. دا دويمې درجې جنتی دې. شهيد دې. دريم هغه چه دهغه نيك اعمال نه وو. خو الله تعالی دې خوښ کړو. او ميدان جهاد کښې د کفر د لاسه دې شهيد شو. دا دريمې شهيد دې. څلورم هغه دې چه دهغه ګناهونه ډيروو،جهاد ته لاړو او الله جل شانه ده ته شهادت نصيب کړو. او خپل ځان ته ئې اوبللو(٢). ددې نيکو خلقو انجام بيانولو نه پس اوس د بدو خلقو نتيجه بيان کړه چه دا جهنميان دی.

اِعْلَمُوْٓا اَنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ

او پوهه شئ | چې بيشکه ژوند ددنيا | لوبې دی | او عبث مشغولتيا ده

پوهه شئ چې ددنيا ژوند خوبس لوبه تماشه او (سامان د)

وَّزِيْنَةٌ وَّتَفَاخُرٌۢ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ

او ظاهري ښائيست دې | او فخر کول دی | په منځ ستاسو کښې | او ديو بل نه دزياتيدو کوشش دې

ښائست دې | اوپخپل مينځ کښې په يو بل باندې فخر کول دی |.....او په مال

فِي الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ ۭ كَمَثَلِ غَيْثٍ اَعْجَبَ الْكُفَّارَ

په مالونو کښې | او په اولاد کښې | لکه په مثال دباران | چې خوشحاله کړو کروندګر لره |

او په اولاد کښې خپله لوئې ښکاره کول دی | (دا دنياوي زيب اوزينت) لکه باران دې اچې د هغې زرغونه

نَبَاتُهٗ ثُمَّ يَهِيْجُ فَتَرٰىهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُوْنُ

بوټو دهغې | بيا | هغه فصل اوچيږي | پس ته وينې هغې لره | زيړ شوې | بيا شي هغه

زميندار ته ښائسته ښکاری | بيا اوچه شي | نوته ئې زيړوينې |.................بيا هغه

حُطَامًا ۭ وَفِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ۙ وَّمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللّٰهِ

بوس ذره ذره | او په آخرت کښې | عذاب سخت دې | او ښښنه ده | دطرفه دالله نه |

ريزمريز شي | او په آخرت کښې سخت عذاب هم شته | اودالله تعالی د طرفه ښښنه

---

(١) صحيح مسلم كتاب الامارة باب بيان ارواح الشهداء فى الجنة وانهم احياء عند ربهم يرزقون: ١٨٨٧.بتصرف يسير.

(٢) ترمذی كتاب فضائل الجهاد باب ماجاء فى فضل الشهداء عندالله : ١٦٤٤.

وَرِضْوَانٌ ۚ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُوْرِ ۝

او رضا ده | او نه دي ژوند ددنيا | مګر | سامان ددوکي دي |

اوخوشحالي هم شته | اوددنيا ژوند تش ددهوکي سامان دي |

سَابِقُوْآ اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ

په منډه منډه ديو بل نه وړاند والي اوکړئ | ببښني ته | درب خپل نه | او هغه جنت ته

نودخپل رب ببښني طرفته منډه کړئ |..................اود خپل رب هغي جنت طرف ته

عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ۙ اُعِدَّتْ لِلَّذِيْنَ

چې پلنوالي دهغي | ايشان دپلنوالي | داسمان اودزمکي دي | چې تيارکړي شوي دي | دپاره دهغه کسانو

چې د هغي پلنوالي د آسمان | و د زمکي په برابر دي |..................دادهغه خلقو دپاره

اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ ۚ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ

چې ايمان ئې راوړي وي | په الله | او په رسولانو دهغه باندي | دا فضل دالله دي | چې ورکوي دا |

تيار کړي شوي دي | چې په الله تعالى اودهغه په رسولانو ئي ايمان راوړي دي | دادالله تعالى فضل دي

مَنْ يَّشَآءُ ۚ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ ۝

هغه چاته | چې خوښوي هغه | او الله | خاوند دفضل لوئي دي |

چې چا ته اوغواړي نو فضل پرې اوکړي | او الله تعالى دډير لوئي فضل مالک دي |

قوله تعالى:- اِعْلَمُوْآ اَنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ

دنيا عارضي او فاني ده: د امردنيا تحقير او توهين بيانيږي. دنيا والوته ددنيا دلهو لعب او زينت او فخر او داولاداو مال د زياتوالي نه سوا نورڅه دي؟لکه چه بل آيت مبارك کښې فرمائي چه ﴿زُيِّنَ لِلنَّاسِ﴾ الخ، يعني خلقو دپاره ددوي دخواهش څيزونه ښائسته کړې شوي دي لکه بچي او ښځې وغيره. الخ. بيا ددنيا دژوند مثال بيانيږي چه ددې تازه والئ فاني دې. او ددې ځاني نعمتونه فاني دي. غيث هغه باران ته وائي چه دخلقو د نااميدئي نه پس اووريږي. لکه فرمان دې چه ﴿وَهُوَ الَّذِيْ يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوْا﴾ الله جل شانه هغه ذات دې چه هغه د خلقو د نااميدئي نه پس باران وروي. نو لکه څنګه چه د باران په وجه پټي پيدا کيږي اوهغه ښه شنه وي اودا زميندار ته ډير ښه ښکاري هم داشان اهل دنيا ددنيا په مال و اسباب باندې ناز کوي. خوددې نتيجه دا وي چه همدا شنه پټي اوچ شي او بيا ذرې ذرې شي.هم دا شان ددنيا تازګي او ددې ځاني خوشحالي او ترقي هم ښاورو سره ښاورې کيدونکې ده. ددنيا هم دا صورتونه وي چه يو وخت کښې دا تروتازه وي،بيا ئې عمر زيات شي او بيا زوړ شي. همداشان دانسان حالت هم دې چه دده وړوکوالي او ځوانئ او بوډاوالي ته او بيا دده مرګ ته دې اوکتې شي.چرته د ځوانئ د وختونو هغه جوش او جذبه او طاقت او چرته د بوډاوالي هغه کمزوري او ناچاقي او کمزورې بدن او بې طاقته هډوکي لکه دالله جل شانه ارشاد دې چه ﴿اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ ضُعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ ضُعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ قُوَّةٍ ضُعْفًا وَّشَيْبَةً ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ وَهُوَ الْعَلِيْمُ الْقَدِيْرُ ۝﴾ الله جل شانه هغه ذات دې چه هغه تاسو دکمزورئ حالت کښې پيدا کړئ ،بيا ددې کمزورئ نه پس طاقت درکړو،بيا ئې ددې قوت نه پس کمزوري او بوډاوالئ درکړو هغه ذات چه څه غواړي نوهغه پيدا کوي اوهغه عالم او قادر دې.دې مثال نه ئې ددنيا فنا او زوال ظاهرکړو او بيا ورته دآخرت دواړه منظرونه ښائي او ويروي ئې او

د بل رغبت ورته ورکوي. بیا فرمائي چه نزدې به راتلونکې قیامت ځان سره عذابونه او سزاګانې راوړي. او ځان سره به دالله جل شانه مغفرت او رضامندي راوړي. نوتاسوهغه کار اوکړئ چه د ناراضګۍ نه بچ شئ؛ او رضا حاصله کړئ. دسزاګانو نه بچ شئ او د بخښنې حق دار جوړ شئ. دنیا صرف ددهوکې ځائې دې. دې طرف ته چه څوك مائل وي نو په هغه داسې وخت راځي چه ده ته ددې نه سوا د نور څه هډو خیال نه وي. اوددې په خیالونو کښې شپه ورځ اخته وي. بلکه ددې کم والي او کمینتوب باندې دنیا ته په آخرت ترجیح ورکوي. او په مزه مزه تر دې راشي چه اکثر دې دآخرت نه منکر شي. نبي کریم ﷺ فرمائي چه د جنت دیو تکړې ځائې د دنیا دټولو څیزونو ونو نه بهتر دې او وائي قران پاك چه دنیا خو صرف د دهوکې سامان دې. (ابن جریر) دآیت مبارك زیاتوالي نه بغیر دا صحیح حدیث مبارك هم دی، والله اعلم.([1])

جنت او جهنم دواړه انسان ته ډیر نزدې دي:- دمسند احمد یو مرفوع حدیث مبارك کښې دی چه تاسو کښې هرچاته جنت دومره زیات نزدې دې لکه چه څومره ستاسو د پیزار تسمه او داشان جهنم هم.([2]) (بخاری) نومعلوم شو چه خیر او شر انسان ته ډیر نزدې دې اوپه دې وجه ده ته پکار دی چه دې نیکو طرفته سبقت اوکړي. اود بدو کارونو نه مخ واړوي. چه دده ګناهونه او خطاګانې معاف شي او دثواب درجې ئې اوچتې شي. په دې وجه ئې دې سره اوفرمائیل چه دخپل رب بخښنې طرف ته په منډه ځئ او جنت طرفته چه دهغې وسعت دزمکې او آسمان د جنس برابر دې. لکه بل ځائې کښې یو آیت مبارك کښې دی چه ﴿وَسَارِعُوٓا۟ إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ﴾ دخپل رب دمغفرت طرفته او جنت طرفته سبقت حاصل کړئ چه دهغې فراخي د ټولو آسمانونو او زمکو هومره ده. او دا نیکانو خلقو دپاره جوړ شوې دې. دلته ئې اوفرمائیل چه دا په الله جل شانه او په حضور نبی کریم ﷺ باندې ایمان راوړنکو دپاره جوړ شوې دې. دا خلق دالله جل شانه ددې فضل لائق وو. نو په دې وجه هغه لوئې فضل والا خپل کرم دپاره دا خلق غوره کړل او په دوی ئې خپل پورا پورا احسان او اعلی انعام اوکړو. مخکښې یو صحیح حدیث مبارك بیان شوې دې چه د مهاجرینو فقیرانو حضور نبی کریم ﷺ ته سوال اوکړو یارسول الله ﷺ مالدارو خلقو دجنت اعلی همیشګیر نعمتونه حاصل کړل. حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه هغه څنګه؟ نوهغوئ اوفرمائیل چه مونځ او روژه خومونږ ټول کوو اوساتو خود مال په وجه هغوئ صدقې کوي او غلامان آزادوي. اودا د غریبئ په وجه څمونږ نه نه کیږي. نو حضور نبی کریم ﷺ ورته اوفرمائیل چه راځئ تاسو ته څه یو داسې څیز اوښایم چه دهغې کولو سره به تاسو دهر سړي نه وړاندې شئ سوا دهغو نه چه څوك ستاسو په شان هغه کوئي. تاسو دهر مونځ نه پس دري دیرش (۳۳) ځل سبحان الله وائې، هم دومره ځل الله اکبر او هم دومره ځل الحمد لله وائې، څو ورځې پس دا خلق بیا د حضور نبی کریم ﷺ خدمت اقدس کښې حاضرشواو وې فرمائیل چه یارسول الله ﷺ چه څمونږ مالدارو رونړو ته هم ددې وظیفې اطلاع ملاؤشوه اوهغوئ هم ددې وئیل شروع کړل نو حضور نبی کریم اوفرمائیل چه دا دالله جل شانه فضل دې چه چا ته ئې اوغواړي نو ورکوئي ئې([3]).

مِنْ مُّصِيبَةٍ	مَآ أَصَابَ
یو مصیبت	نه رسیږي
هر مصیبت چې راځي	

[1] ترمذی کتاب تفسیر القران باب سورة آل عمران : ۳۰۱۲، وسنده حسن عن ابن هریرة ، بخاری : ۳۲۵۰ عن سهل بن سعد.
[2] صحیح بخاری کتاب الرقاق باب الجنة اقرب الی احدکم من شراک نعله: ٦٤٨٨.
[3] صحیح بخاری کتاب الاذان باب الذکر بعد الصلاة ......۸٤۳، صحیح مسلم : ۵۹۵.

فِى الْاَرْضِ	وَلَا فِىٓ اَنْفُسِكُمْ	اِلَّا	فِىْ كِتٰبٍ	
په زمکه کښې |	اونه په نفسونو ستاسو کښې |	مګر |	هغه په کتاب کښې ليکلې دی |	
که په دنيا کښې راځي | اوکه خاص په تاسو باندې راځي | نو دا ټول په يو کتاب				
مِّنْ قَبْلِ	اَنْ نَّبْرَاَهَا ؕ	اِنَّ ذٰلِكَ	عَلَى اللّٰهِ	يَسِيْرٌ ۝
مخکښې ددې نه |	چې مونږ پيدا کوو هغه |	بيشکه دا کار	په الله باندې |	اسان دی |
کښې ليکلې شوې دی | د هغې د پيښيدو نه وړاندې | يقينا الله تعالى ته دا کار ډير اسان دی				
لِّكَيْلَا تَاْسَوْا	عَلٰى مَا	فَاتَكُمْ	وَلَا تَفْرَحُوْا	
دپاره ددې چې تاسو غمژن نه شئ |	په هغه څه باندې |	چې اوځي دلاسه ستاسو نه |	او خوشحاله نشئ	
(داخوځکه کوو چې) تاسو نه څه واخستې شي | په هغې باندې خفه نشئ				
بِمَآ اٰتٰىكُمْ ؕ	وَاللّٰهُ	لَا يُحِبُّ	كُلَّ مُخْتَالٍ	فَخُوْرِۙ ۝ الَّذِيْنَ
په هغې چې درکړې تاسو ته |	او الله |	نهٔ خوښوی |	هر متکبره |	فخرکونکې | هغه غاوره خلق
او چې څه درکړې شي نو په هغې ځان ته غاوره نشئ | او الله تعالى هيڅ متکبر فخر کوونکي نه خوښوی				
يَبْخَلُوْنَ	وَيَاْمُرُوْنَ النَّاسَ	بِالْبُخْلِ ؕ	وَمَنْ يَّتَوَلَّ	
چې شومتيا کوی پخپله |	او حکم کوی خلقو ته	په شومتيا سره |	او هغه څوک چې مخ اړوی |	
چې پخپله هم شومتوب کوی | اونورو خلقو ته هم دشومتوب حکم کوی | اوڅوک چې				
فَاِنَّ اللّٰهَ	هُوَ الْغَنِىُّ	الْحَمِيْدُ ۝		
پس بيشکه الله | خاص هم هغه بې پروا دی | ستائيلې شوې دی |				
ددين نه مخ واړوی | نو الله تعالى (دهغه د تابعدارئ نه) بې پرواه اود تعريف لائق دی |				

قوله تعالى:- مَآ اَصَابَ مِنْ مُّصِيْبَةٍ

الله جل شانه تقدير اوليکلو: الله جل شانه دخپل هغه قدرت خبر ورکوی چه کوم هغه دخپل مخلوقاتو پيدا کولو نه مخکښې دخپل مخلوق تقدير مقرر کړې وو. نو وې فرمائيل چه دزمکې په څه حصه باندې برائې راشي يا په يو سړي باندې څه خرابي راشي نو ده لره يقين کول پکار دی چه د خلقو د پيدائش نه مخکښې دا دالله جل شانه په علم کښې وو او ددې امر کيدل يقيني وو. بعضې وائي چه د ځانونو دپيدائش نه مخکښې. بعضې وائي چه د مصيبتونو د پيدائش نه مخکښې. خو زياته صحيح خبره داده چه دمخلوق دپيدائش نه مخکښې. دامام حسن رحمه الله نه ددې آيت مبارك باره کښې سوال اوکړې شو نووې فرمائيل چه سبحان الله هر مصيبت چه آسمان او زمکه کښې دې هغه د خلقو د پيدائش نه مخکښې دالله جل شانه کتاب کښې موجود وو. په دې کښې څه شك دې؟ دزمکې د مصيبتونو نه مراد خشك سالي او قحط وغيره دې. او دخلقو مصيبت درد او دك اوبيماري وغيره دی. چا ته چه څه تکليف اورسي يا ورته څه مصيبت اورسي يا ورته د سخت محنت په وجه څه خوله راشي. نو دا ټول دده د ګناهونو په وجه وی. او دده خو ډير ګناهونه دی چه الله جل شانه غفور رحيم هغه بخښي. دا آيت مبارك ډير بهترين او اعلى دليل دې د قدريه ترديد کښې چه هغوئ خيال دې چه سابقه علم هيڅ څيز نه دې الله جل شانه دې هغوی ذليل کړی.صحيح مسلم شريف کښې دی چه الله

جل شانه تقديرونه مقرر کړل د زمکښې او اسمانونو د پيدائش نه پنځوس زره کاله مخکښې. اوبو بل روايت کښې دی چه دهغه ذات جل شانه عرش په اوبو باندې وو(۱) (ترمذی) بيا فرمائی چه دکارونوپه وجود کښې د راتلو نه مخکښې اندازه کول،ددې د کيدو علم حاصلول،او دا ليکل الله جل شانه لره څه ګران نه وو. هم هغه ذات خو ددې پيدا کولو والا دې. دهغه ذات محيط علم په کړې شوؤ،کيدو والا او کوونکو ټولو څيزونو باندې دې. بياارشاد دې چه مونږ تاسو ته خبر درکړو په دې وجه چه تاسو ته يقين اوشی چه تاسو ته څه اورسيدل هغه بالکل هيڅ صورت کښې ختميدو والا نه دی. نو د مصيبت وخت کښې صبر او شکر،ثابت قدمی،مضبوط او روحانی طاقت تاسو کښې موجود وی. ستاسو نه افوس او هائې هائې بې صبری او بې ضبطی لرې وی. تاسو باندې جزع او فزع نه وی. تاسو په اطمينان کښې اوسئ چه دا تکليف خو به راتلو. او چه کله تاسو ته مال او دولت ملاؤ شي نو چه تاسو بې قابو کيږئی نه. دا د الله جل شانه يو عطيه اوګنړئی او تاسو کښې تکبر او غررو رانشی. داسې نه چه تاسو دمال او دولت وغيره په نشه کښې ډوب نشئ او الله جل شانه هير نکړئی. ځکه چه په هغه وخت کښې به هم څمونږ تاسو سره وی چه دا ځما د لاس پښنواو ځما دعقل او هوش نتيجه نه ده بلکه د خالق او رازق ده.ددې يو قرآت (اتکم) دې دويم بمعنی (اعطاکم) دې او دواړو کښې تلازم دې. په دې وجه ارشاد دې چه په زړه کښې خپل ځان لره لوئې ګنړلو والا او په نورو فخر کولو دالله جل شانه دښمنان دی. د ابن عباس ﷺ فرمان دې چه غم او راحت،خوشحالئ او غم کښې خو هر سړې راځی،خوشحالی شکر کښې اوغم صبر کښې تير کړئی. بيا ارشاد دې چه دا خلق پخپله هم بخيلان او بې شرع کار کولو والا دی او نورو ته هم دا لار ښائی. چه کوم سړې دالله جل شانه د حکم نه اورغړی هغه دالله جل شانه هيڅ نشی کولې. ځکه چه هغه ذات دټول مخلوق نه بې نياز دې او په هر شان د حمد لائق دې. لکه چه موسی ﷺ اوفرمائيل چه ﴿اِنْ تَكْفُرُوْٓا اَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ جَمِيْعًا ۙ فَاِنَّ اللّٰهَ لَغَنِيٌّ حَمِيْدٌ﴾ يعنی که تاسو او په مخ دزمکې ټول انسانان کافران شی نو بيا هم دالله جل شانه هيڅ نشی کولې،الله جل شانه دټول مخلوق نه غنی دې او مستحق د حمد دې.

لَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا

| بيشکه اوليږل مونږه | رسولان خپل

امونږ خپل پيغمبران

بِالْبَيِّنٰتِ وَاَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتٰبَ وَالْمِيْزَانَ

دواضحه هداياتو سره | او نازل کړو مونږه | دهغوئ سره کتاب | او تله (انصاف)

په ښکاره دلائلو سره ليږلی ووا اوهغوئ سره مو کتاب اوانصاف ليږلې ووا چې

لِيَقُوْمَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ۚ وَاَنْزَلْنَا الْحَدِيْدَ فِيْهِ

دپاره ددې چې ودريږی | خلق | په انصاف باندې | او نازله کړه مونږه | وسپنه | چې په هغې کښې

خلق په انصاف (واعتدال) ولاړ پاتې شی ا.............ومونږ اوسپنه راليږلې ده | چې په

بَاْسٌ شَدِيْدٌ وَّمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ

زور (طاقت) دې | سخت | او فائدې دی | دپاره دخلقو | او دپاره ددې چې معلوم کړی | الله |

کښې ډير طاقت دې |اوخلقو ته په کښې نورې ډيرې فائدې دی|او دا چې الله تعالی په ظاهری علم سره

(۱) صحيح مسلم کتاب القدر باب حجاج آدم وموسى ﷺ: ۲۶۵۳، ترمذی: ۲۱۵۶، احمد: ۱۶۹/۲، ابن حبان: ۶۱۳۸.

مَنۡ يَّنۡصُرُهٗ	وَرُسُلَهٗ	بِالۡغَيۡبِ	اِنَّ اللّٰهَ	قَوِيٌّ	عَزِيۡزٌ۝
چې څوك امداد كوي دهغه	او درسول دهغه	بې ليدو	بېشكه الله	طاقتور دې	غالب دې

هغه څوك اوپېژني، چې دهغه ددين او دهغه د رسولانو په نادېده مدد كوي،بېشكه الله ډېر طاقتور اوغالب دې

قوله تعالى:- لَقَدۡ اَرۡسَلۡنَا رُسُلَنَا بِالۡبَيِّنٰتِ

پيغمبرانو باندې د معجزو نزول: الله جل شانه فرمائي چه مونږ خپلو پيغمبرانوتـه معجزې وركړې او ښكاره حجتونه موور كړل او ښه پورا دلائلو سره مو دنيا ته اوليږل. او بيا مو دې سره دوی ته كتاب هم وركړو چه هغه صفا او رېښتوني دې. او عـدل او حق مـو وركـړو چـه هغـې سـره هر عقل دانسان دا خبرې قبلولوباندې مجبوروي. خو خراب رائې والا اوخلاف عقل ددې نه محروم اوسي. لكـه چـه بـل ځـائې كښې فرمائي چه(اَفَمَنۡ كَانَ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنۡ رَّبِّهٖ وَيَتۡلُوۡهُ شَاهِدٌ مِّنۡهُ) چه كوم سړې دخپل رب د طرف نه په دليل وی او هغه سره ګواه هم وی. بل ځائې كښې ارشاد دې چه دالله جل شانه دا فطرت دې چه په دې هغه ذات مخلوق پيداكړو. اوفرمائي چه آسمانونه هغه اوچت كړل او ميزان ئې كيخودو. نو دلتـه فرمان دې اودا په دې وجه چه خلق په عدل او حق باندې قائم اوسي. يعنى اتباع رسول ﷺ باندې اوسي. او امر رسول ﷺ اومني. د رسول الله ﷺ ټولې خبرې حق اومنى ځكه چه ددې نه سوا سراسر حق د بل چا كلام نه دې. لكه چه فرمان دې چه (وَتَمَّتۡ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدۡقًا وَّعَدۡلًا (ستا د رب جل شانه كلمه چه دخپلو خبرونو رېښتوني او خپلواحكامو كښې عدل والا ده. هم دا وجه چه كله ايماندار جنت ته لاړ شي اودالله جل شانه نعمتونه دوی اووينى نو اوبه وائي چه دالله جل شانه شكر دې چه هغه ذات مونږ ته ددې هدات اوكړو. كه مونږ ته هغه هدايت نه وې كړې نو مونږ ته به دا لار نه وه ملاوۀ شوې. خمونږ درب ﷺ مونږ ته حق راوړې دی.

قوله تعالى:- وَاَنۡزَلۡنَا الۡحَدِيۡدَ فِيۡهِ بَاۡسٌ شَدِيۡدٌ

اوسپنه دالله جل شانه نعمت دې :- بيا فرمائي چه مونږدمنكرين حق د رالاندې كولو دپاره اوسپنه جوړه كړه. يعنى اول خو مونږ كتاب اورسول كريم ﷺ سره حجت قائم كړو،بيا د كږو زړونو والو كړولو دپاره اوسپنه پيدا كړه چه ددوی وسله جوړه شي او دالله جل شانه دوستان د الله جل شانه د دښمنانو زړونه اوچوی. همدا نمونه د حضور نبی كريم ﷺ په ژوند مبارك كښې بالكل ښكاره ښكاری چه (حضور نبی كريم ﷺ) مكه مكرمه كښې ديارلس كالـه دمشركانو پوهولو اود توحيد دعوت وركولو او دهغوئ د بدو عقائد اصلاح كولو كښې تير كړل پخپله ئې په ځان مصيبتونه تير كړل او چه كله حجت قائم شو نو شرع مسلمانانو ته د هجرت اجازت وركړو. بيا دوی ته حكم اوشو چه اوس دې مخالفينو ته چه دوی داسلام اشاعت بند كړې دې،مسلمانان ئې تنګ كړي دی،او ددوی ژوند ئې لندتنګ كړې دې،دوی سره باقاعده جنګ اوكړئي،دوی قتل كړئي اود وحی الهی مخالفينو نه زمكه پاكه كړئي.

مسند احمداو ابوداود كښې دی چه حضور نبی كريم ﷺ فرمائي چه ځه د قيامت مخكښې يو توره ليږلې شوې يم. تر دې چه دالله جل شانه عبادت اوكړې شي. او ځما رزق ځما د غشى لاندې اېښودې شوې دې او په هغه خلقوكمينه پن او ذلت دې چه څوك ځما دحكم خلاف اوكړي. اوڅوك چه يو قوم سره مشابهت اوكړي نوهغه به دهغوئ نه وی[1]نوداوسپنې نه دجنګ كولووسله جوړه شوې ده. لكه توره،غشئ،چړې اوداوسپنې قميص(زرها)وغيره.اوخلقو دپاره ددې نه دوی ته ددې(اوسپنې نه) زياتې فائدې دی. لكه كودالې بيلچې ،آرې،د پټو سامان،د بونړو سامان،د پخولو لوښی،د روټۍ تبخى وغيره وغيره اوډير داسې څيزونه دی چه دانسانى ژوند سره تړلې شوی دی. ابن عباس ﷺ فرمائي چه

---

[1] احمد: ۲/۵۰، وسنده حسن

درې خیزونه ادم علیه السلام سره د جنت نه راغلی دی. نهائی(سنسی (ختك(ابن جرير). بيا فرمائي چه الله جل شانه ته معلوم دی چه ددې وسلو اوچتولو والو دالله د رسول کريم ﷺ دمدد کولو د چا اراده ده؟ الله جل شانه قوت او غلبې والا دې. ځوك چه دهغه ددين مدد اوكړی نو الله جل شانه د هغه مددكوی. هغه ذات جل شانه خو جهاد د خپلو بندګانو دآمیښت دپاره مقرراوفرمائيل او غلبه او نصرت خودهغه ذات د طرفنه دي.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَٰهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا
او بیشکه لیږلی وو مونږه | نوح | او ابراهیم | اوګرځولی وو مونږ | په اولاد ددواړو کښی |
اوبیشکه مونږ نوح علیه السلام اوابراهیم علیه السلام (خپل خپل قوم ته) لیږلی وواود دې دواړو په نسل کښي
ٱلنُّبُوَّةَ وَٱلْكِتَٰبَ فَمِنْهُم مُّهْتَدٍ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ
نبوت (پیغمبری) | او کتاب | پس خینی دهغوئ نه | لارموندونکی شو | او زیات | دهغوئ نه
مو د نبوت اوکتاب سلسله جاری ساتلې وه | بیا په دوئ کښې ځوک په سمه لار پاتې شوا او ډیر په
فَٰسِقُونَ ۝ ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا
فاسقان وؤ | بیا روستو اولیږل مونږه | په هغوئ پسې | رسولان زمونږه | او روستو اولیږو مونږه |
کښې بدعمله اوختل | بیا ددوئ نه پس مونږ پرله پسې نور پیغمبران اولیږل|اودهغوئ نه پس مو
بِعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ وَءَاتَيْنَٰهُ ٱلْإِنجِيلَ وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ ٱلَّذِينَ
عیسی خوئې دمریم | او ورکړو مونږه هغه ته | انجیل | او واچوؤ مونږه | په زړونو دهغه کسانو کښی
د مریم ځوئې عیسی اولیږلو| اوهغه ته مو انجیل ورکړو | اوځوک چې د هغه په لارروان شول
ٱتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةً ٱبْتَدَعُوهَا
چې پیروی ئې اوکړه دهغه | نرمی | او رحم | او دګوټ ناسته چې ده | دخانه جوړه کړی وه هغوئ هغه
نو دهغوئ په زړونو کښې مو نرمي او مهرباني واچوله | او رهبانیت هغوئ پخپله ایجاد
مَا كَتَبْنَٰهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ٱبْتِغَآءَ رِضْوَٰنِ ٱللَّهِ
نه وه فرض کړی مونږ هغه | په هغوئ باندې | مګر دپاره دطلب | درضا دالله (هغوئ جوړ کړو دا بدعت)
کړو | مونږ دا په هغوئ فرض کړې نه وو |خو هغوئ پخپله دالله تعالی د رضا مندئ
فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا فَـَٔاتَيْنَا ٱلَّذِينَ
پس وې نۀ کړه پابندی دهغې |لکه څنګه چې حق وؤدپابندئ دهغې |پس ورکړومونږه| هغه کسانو له
دپاره (اختیارکړې وو)| خوبیا ئې دهغې پوره پوره لحاظ اونه ساتلو | نو چا چې
ءَامَنُوا۟ مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ۝
چې ایمان ئې راوړو | دهغوئ نه | اجر دهغوئ | او زیات دهغوئ نه | فاسقان دی |
په کښې اوس ایمان راوړو|هغوئ ته مو پوره پوره اجر ورکړو|او زیات خلق په کښې نافرمان پاتې شو

قوله تعالى:- وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَٰهِيمَ

دنوح ﷺ او ابراهيم ﷺ ذكر: دنوح ﷺ او ابراهيم ﷺ دې فضيلت ته اوګورئى چه دنوح ﷺ نه پس ابراهيم ﷺ پورې چه څومره پيغمبران راغلى دى ټول ددوى دنسل نه وو.او دبيا دابراهيم ﷺ نه پس چه څومره نبيان او رسولان راغلل ټول په ټو له ددوى دنسل نه وو.لكه چه يو آيت مبارك كښې دى چه ﴿وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَٰبَ﴾ چه دبنى اسرائيلو پيغمبران عيسى ﷺ دمحمد ﷺ زيرې وركړو. نو دنوح ﷺ اودابراهيم ﷺ نه پس د رسولانوسلسله جارى وه ترعيسى ﷺ پورې. اوعيسى ﷺ ته انجيل وركړې شو.اوهغه تابع فرمانبردار اورحم دل او نرم مزاج واقع شو. خشيت الهى او رحمت خلق نه ډك او پاك وو. بيا د نصرانيانو د يو بدعت ذكر دې چه كوم دهغوئ شريعت كښې نه وو. اوداهغوئى د خپل طرفنه ايجادكړو. دې نه پس ديو جملې دوه مطلبونه بيان شوى دى. يو خو دا چه ددوى مقصد نيك وو. د الله جل شانه درضا دپاره هغوئ دا طريقه ايجاد كړې وه. سعيد بن جبير ﷺ او قتاده ﷺ وغيره همدا نقل كړې دى. دويم مطلب دا بيان شوې دې چه مونږ په دوى نه وو واجب كړې،مونږ په هغوئ صرف دالله جل شانه رضا واجب كړې وه.

بيا فرمائى چه دا هم دوى اونه كړې شو. چه څنګه كول پكار وو هغه شان ئې اونه كړو. دوه خرابئ پكښې راغلې.يودا چه يو نوې خبره ئې دالله جل شانه دين كښې ايجاد كړه. دويم دا چه په دې باندې قائم پاتې نشو. يعنى چه كوم دوى د الله جل شانه د قربت ذريعه ګڼړل په هغې باندې هم قائم پاتې نشو.ابن ابى حاتم كښې دى چه حضور نبى كريم ﷺ عبدالله بن مسعود ﷺ رابللو. هغوئ لبيك اووئيلو. نو حضور نبى كريم ﷺ ورته اوفرمائيل چه دبنى اسرائيلو دوه اويا ډلې شوې وو چه په هغې كښې دريو ته نجات ملاؤ شو.رومبئ فرقې خو چه د بنى اسرائيلو ګمراهى اوكتله نو دهغوئ دهدايت دپاره ئې سختې هلې ځلې شروع كړې اودهغوئ مشرانو ته ئې تبليغ شروع كړو. خوهغه خلقو جنګ ته بڼې اووهلې. او بادشاه اوامراء چه ددې تبليغ نه ډير ويريدل په هغوئ لښكرې اوكړې او هغوئ كښې ئې څه قتل كړل او څه قيد كړل. هغه خلقو خو نجات حاصل كړو. بيا دويمه ډله راپورته شوه او په هغوئ كښې د مقابلې كولو توان نه وو نو دخپل دين دقوت په وجه ئې دبادشاهانو اوسركشو په دربار كښې حق وينا شروع كړه.اودالله جل شانه اصل دين او دعيسى ﷺ مسلك اصلى طرفته ئې دعوت شروع كړو.دې بدنصيبو هغوئ قتل كړل اوپه آرو ئې آرا هم كړل او په اوور ئې اوسيزل. اودا دې ډلې صبر اوشكر سره برداشت كړل او نجات ئې حاصل كړو. بيا دريمه ډله راپورته شوه ا و دوى د هغوئ نه هم زيات كمزورى وو. هغوئ كښې طاقت نه وو چه اصل دين دې ظالمانو ته اوكړې. نو په دې وجه هغوئ د خپل دين بچ كيدل دې كښې اوګڼړل چه ځنګلونو ته اوځى اوغرونو ته اوخيژى اوعبادت كښې مشغول اوسى اودنيا پريږدى. او هم ددې ذكر رهبانيت والا آيت مبارك كښې راغلې دې[1]همدا حديث مبارك دويم سند سره هم ذكر شوې دې. په هغې كښې د درې اويا فرقو بيان شوې دې. او په هغې كښې د اهم دى چه اجر به هغوئ ته ملاويږى چه څوك په ما ايمان راوړى. او ځما تصديق اوكړى اودوى كښې اكثر فاسقان دى. اودوى ما په دروغه ګڼړى او ځما خلاف كوى [2].

قوله تعالى:- وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ

دعيسى ﷺ ذكر: ابن عباس ﷺ فرمائى چه دبنى اسرائيل بادشاهانو عيسى ﷺ نه پس تورات او انجيل كښې تبديلئ اوكړې. يوه ډله خو په ايمان قائمه وه او اصلى تورات او انجيل دهغوئ لاس كښې وو او هغوئ به ددې تلاوت كولو چه كوموخلقو په كتاب الله كښې ردوبدل كړې وو،يوځل ئې خپلو بادشاهانو

[1]) طبرانى : ١٠٢٠٦ .
[2]) الطبرى : ٢٠٧/٢٣. حاكم : ٤٨٠/٢. وسنده ضعيف جدا.

ته ددې ريښتونو مسلمانانو شکايت اوکړو چه دا خلق کوم کتاب وائي په هغې کښې مونږ ته کنځل کوي. په هغې کښې ئې ليکلي دي چه کوم خلق دالله جل شانه نازل شوي کتاب مطابق حکم نه وي نوهغوئ کافران دي. اوداشان ډير آيتونه دي.او بيادا خلق ځمونږ په عملونو کښې عيبونه لټوي. نو تاسو هغوئ خپل دربار ته راوبلئ او هغوئ په دې مجبور کړئ چه يا خو هغوئ دا کتاب وائي چه څنګه ئې مونږ وايو اوداشان عقيده اولري چه څنګه مونږ لرو ګنې دوی ته به بدترينه سزا ورکړې شي. نو دا ريښتوني مسلمانان دربار ته راغوښتلې شو او دوی ته اووئيلې شو چه يا خو ځمونږ صحيح شوي کتاب وائې او ستاسولاس کښې چه کوم دالله جل شانه نازل شوې کتاب دې هغه پريږدئي. ګنې بيا قتل ته تيار شئ او خپلو ځانونو نه لاس اووينځئ. نوبيدې ددې پاکو خلقو يو جماعت اووئيل چه تاسو مونږ ته تکليف مه راکوئي. تاسو يو اوچت مکان جوړ کړئي او مونږ هغه ځائې ته اورسوئي او يو رسئ راکړئي چه هغه رسئ پورې يو لوښې وی او ځمونږ خوراك څکاك په هغې کښې اچوئي او مونږ به ئې پورته راکاږو. لاندې به نه راکوزيږو. او ستاسومخې ته به نه رازو. يو ډلې اووئيل چه مونږ به ددې ځائي نه هجرت اوکړو، ځنګلونو او غرونو ته به اوزو. اوستاسو د بادشاهت حد نه به بهر شو. د چينو او نهرونو او نالونو نه به د ځناورو په شان په خوله اوبه څخو. اوچه کوم ګلونه اوپاڼې وغيره ملاوېږي نوبه هغې به ګزاره کوو. دې نه پس که تاسو مونږ په خپل ملك کښې اووينئ نو بيشکه مونږ قتل کړئي. دريمې ډلې اووئيل چه مونږ خپلې آبادئي سره يو خواته ځائې راکړئي او مينځ کښې ديوال اووهئ، مونږ به کوهي اوکنو او پټي به کرو او ستاسو طرفته به بالکل نه راځو. چونکه دې الله والا ډلې سره ددې خلقو رشته دارئي وې نو ددې وجې ئې درخواستونه قبول کړل اودا خلق خپلو خپلو ځايونو ته لاړل. خودوی سره نور خلق هم لاړل. اودې نورو خلقو ته دايمان او اصل علم هيڅ خبر نه وو. دوی سره تقليدا ملګری شو. نو دوی باره کښې دا آيت مبارك نازل چه (ورهبانية(الخ).

نو کله چه حضور نبی کريم ﷺ مبعوث شو نو په هغه وخت کښې دوی کښې ډير کم خلق پاتې وو. د حضور نبی کريم ﷺ دبعثت خبر آوريدو نه پس خانقاهونو والا دخپلوخانقاهونونه او حصار والا دخپلو حصارونو نه راوتل اود حضور نبی کريم ﷺ خدمت کښې حاضر شو. حضور نبی کريم ﷺ باندې ئې ايمان راوړو او د حضور نبی کريم ﷺ تصديق ئې اوکړو. او دهغې ذکر د ې آيت مبارك کښې دې چه ﴿يَاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَاٰمِنُوْا بِرَسُوْلِهٖ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَّحْمَتِهٖ وَيَجْعَلْ لَّكُمْ نُوْرًا تَمْشُوْنَ بِهٖ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۭ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ﴾ يعنی انې ايمان والو دالله جل شانه نه ويريږئی او دهغه ﷺ باندې ايمان راوړئی تاسو ته به الله جل شانه د خپل رحمت دوچند حصه درکړی.(يعنی په عيسی عليه السلام باندې ايمان راوړل او په محمد ﷺ باندې ايمان راوړل)اوتاسو ته به يونوردرکړی چه هغې کښې به تاسومزل کوئی.(يعنی قران او سنت) چه اهل کتابوته معلوم شي چه (چه ستاسو په شان دی) چه د الله (دفضل اختيار دوی ته نشته دې اوټولو نه افضل دالله جل شانه لاس دې چه چاته غواړي نوورکوني ئې او الله جل شانه د ډير لوئې فضل مالك دې. دا سياق غريب دې او دې دواړو مخکښې آيتونو تفسير دې آيت نه پس رازي. (انشاء الله تعالی)

انس رضی الله عنه او رهبانيت: ابويعلی کښې دی چه دعمر بن عبدالعزيز رحمه الله په زمانه کښې سهل بن ابی امامه اوددهٔ پلار انس بن مالك رضی الله عنه ته راغلل، دوی په هغه وخت دمدينې امير وو. هرکله چه هغوئ راغلل نو په هغه وخت کښې انس رضی الله عنه مونځ کولو او ډير په مختصر مونځ ئې کولو لکه دمسافر دمونځ يا دې نه نزدې نزدې. هرکله چه دوی سلام اوګرزولو نو خلقو ددوی نه تپوس اوکړو چه تاسو فرض مونځ کولو يا نفلی مونځ؟ نووې فرمائيل چه فرض. اوهم دا مونځ دنبی کريم ﷺ وو. ځما خيال کښې خو دې کښې څه کمې يا خطا نه وه.

خوکه څه هيره شوې وی نو دهغې باره کښې نه شم وئيلې. د حضور نبی کريم ﷺ فرمان دې چه په خپلو

خانونو باندې سختي مه کوئ ګنې تاسو باندې به سختي اوکړې شي. يو قوم په خپل ځان سختي اوکړه نو په هغې هم سختي اوکړې شوه. نو د هغوئ بقايا په خانقاهونو کښې او داشان په کورونو کښې اوګورئ. داسختي دترك دنيا وه چه الله جل شانه په هغوئ واجب کړې نه وه.په دويمه ورځ مونږ اوونيل چه راځئ په سورلو سواره شواو عبرت حاصل کړو. انس ﷺ اوفرمائيل چه ډيره ښه ده. نو ټول سواره شواو روان شو او ډير کلي ئې اوکتل چه هغه بالکل تباه شوی وو. او کورونه الټا پراته وو. نومونږ اوونيل چه تاسو ددې ښارونو نه واقف يئ؟ نوهغوئ اوونيل چه ښه ډير بلکه ددې ځائې اوسيدونکو نه هم. دا خلق سرکشو او حسد برباد کړل. حسد دنيکو نور لره تباه کوی. او سرکشي دهغې تکذيب يا تصديق کوی. سترګې هم زنا کوی. او د لاسونواو پښو اوژبې هم زنا شته دې. او شرمګاه دا بچ کوی يا ئې دروغ ګڼړي.([1]) مسند احمد کښې دی چه حضور نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه هر نبی دپاره رهبانيت وو او ځما دامت رهبانيت دالله جل شانه لار کښې جهاد کول دی.

يو سړې ابوسعيد خدری ﷺ ته رازی او وائی چه ماته څه وصيت اوکړئ. دوی ورته اوفرمائيل چه تا خو ځما نه هغه سوال اوکړو چه کوم ما د حضور نبی کريم ﷺ نه کړې وو. څه تاته وصيت کوم چه دالله جل شانه نه ويريږه. همدا کار د نيکو سر دې. او ته جهاد لازم کړه همدا داسلام رهبانيت دې. او دالله جل شانه په ذکر او تلاوت قران باندې هميش والئ کوه دا ستا د روح راحت دې په آسمانونو کښې او ستا ياد دې په زمکه کښې،دا روايت مسند احمد کښې دې ،([2]) والله اعلم.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ	ءَامَنُوا۟	ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ	وَءَامِنُوا۟	بِرَسُولِهِۦ
اے هغه کسانو! چې ايمان مو راوړې دې		اويريږئ دالله نه	او ايمان راوړئ	په رسول دهغه باندې
انې د ايمان خاوندانو! د الله تعالى نه اوويريږئ او دهغه په پيغمبر باندې ايمان راوړئ هغه				
يُؤْتِكُمْ	كِفْلَيْنِ	مِن رَّحْمَتِهِۦ	وَيَجْعَل لَّكُمْ	نُورًا
دربه کړی تاسو له	دوه حصې	درحمت خپل نه	او دربه کړی تاسو له	داسې نور
به درته د خپل رحمت دخزانې نه دوچنده درکړی او يوه داسې رڼرا به درکړی				
تَمْشُونَ	بِهِۦ	وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ	وَٱللَّهُ غَفُورٌ	رَّحِيمٌ ۝٢٨
چې تلل به کوئ په هغې سره		اواوبه ښنې تاسو لره	او الله ښښونکې	مهربانه دې
چې په هغې سره به (وړاندې) تګ کوئ او ښښنه به درته اوکړی او الله تعالى ښښونکې مهربان دې				
لِّئَلَّا يَعْلَمَ	أَهْلُ ٱلْكِتَٰبِ	أَلَّا يَقْدِرُونَ	عَلَىٰ شَىْءٍ	
دپاره ددې چې ويوهيږی	اهل کتاب	چې نه دی قادران هغوئ	په هيڅ څيز باندې	
دابه څکه درکړی، چې کتابيانو ته (په قيامت کښې) دا ښکاره شي				
مِّن فَضْلِ ٱللَّهِ	وَأَنَّ ٱلْفَضْلَ	بِيَدِ ٱللَّهِ	يُؤْتِيهِ	مَن
دفضل دالله نه	او بيشکه چې فضل	په لاس دالله کښې دې	چې ورکو هغه	هغه چاته
،چې دالله تعالى په فضل باندې دهغوئ هيڅ اختيار نشته او دا چې فضل خو هم دالله په لاس کښې دي				

[1] ابوداود كتاب الادب باب في الحسد : ٤٩٠٤.
[2] احمد: ٣/٢٦٦

يَشَآءُ ط	وَاللّٰهُ	ذُوالْفَضْلِ الْعَظِيْمِ ﴿٢٩﴾ ع
چي غواړي ئې هغه | او الله |		خاوند دفضل لوئ دي |
چاته چي اوغواړي | نو هغه ته ئې ورکوي| او الله:		ى د لوئې فضل مالک دي

قوله‌تعالى:- يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَّحْمَتِهٖ

اهل کتاب مومنانو دپاره دوچند اجر دي: ددې نه مخکښې آيت مبارك کښې بيان اوشو چه ابن عباس ﷛ فرمائي چه دې ځائې کښې دکومو مومنانو ذکر دې دهغې نه مراداهل کتابومومنانوذکردې اودوی ته به دوچند اجر ملاويږي لکه څنګه چه دسورة ق آيت مبارك کښې دی.اولکه څنګه چه حديث مبارك کښې راغلي دی چه دريو کسانو ته به الله جل شانه دوچند اجر ورکوی. يو هغه اهل کتاب چه په خپل نبي ئې ايمان راوړو او بيا ئې په ما باندې ايمان راوړو هغه ته به دوچند اجر ملاويږي.اوهغه غلام چه د خپل مالك تابعدارئي سره سره دخپل رب هم حق ادا کوی نو هغه ته به دوچنداجرملاويږي.اوهغه سړې چه هغه خپلې وينځې ته ادب اوښائي اوډير ښه ادب ورته اوښائي. يعنى بيا هغه آزاده کړې او ورسره نکاح اوکړي،هغه هم د دوچند اجر مستحق دې. (بخاري ومسلم). حضرت سعيدبن جبير ﷛ فرمائي چه کله اهل کتابو په دې دوچند اجر فخر شروع کړو نو الله جل شانه دا آيت مبارك ددې امت باره کښې نازل شو او دوی ته د دوچند اجر نه پس د نور هدايت هم ورکړې شواو مغفرت وعده هم اوشوه. نو نور انواردمغفرت دوی ته دوباره ملاؤ شو([1])(ابن جرير). هم ددې مضمون ﴿يَآيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ﴾ يعنى ائې ايمان والو که تاسو دالله جل شانه نه ويريږئې نوهغه به ستاسو دپاره فرقان نازل کړي او ستاسو نه به ستاسو خرابۍ ختمې کړي او تاسو به معاف کړي او الله جل شانه ډير لوئې فضل والا دې.

دعمر فاروق ﷛ ديهودي عالم نه سوال کول:- عمر فاروق ﷛ د يهودو يو لوئې عالم نه تپوس اوکړو چه تاسو به په يو نيکئ زيات نه زيات څومره اجر اجر ملاويږي؟ هغه اووئيل چه درې نيم سوه پورې. دوی د الله جل شانه شکر ادا کړو او وې فرمائيل چه مونږ ته ستاسو نه دوچند ملاؤ شوې دې. سعيد ﷫ هم دا بيان کړواوهمداآيت مبارك ئې اولوستواو وې فرمائيل چه همداشان دجمعې دوچنداجردې([2])د مسند احمد يو حديث مبارك کښې دی چه ستاسواوديهود اونصرانيان مثال دهغه سړي په شان دې چه هغه څو مزدوران په کار لګول غوښتل او اعلان ئې اوکړو چه څوك شته دې چه څما نه يو قيراط واخلی اودسحر مونځ نه تر نيمې ورځې پورې کار اوکړي؟ نو يهود تيار شو. بيا ده اووئيل چه ماسپخين نه مازيګر پورې څوك کار کوی نو هغه ته به هم څه يو قيراط ورکوم. نوپه دې نصرانيان تيار شو. کار ئې اوکړو او اجرت ورته ملاؤ شو. ده بيا اووئيل چه مازيګر نه ماښام پورې چه څوك کار کوی نو هغه ته به څه يو قيراط ورکوم. نوهغه تاسومسلمانان يئ. نو په دې يهود او نصرانيان غصه شو او وې وئيل چه کار مونږ ډير اوکړو او اجر هغوئ ته زيات ملاويږي،مونږ ته کم ملاؤ شو. نو هغوئ ته جواب ورکړې شو چه ماخو ستاسوڅه حق نه دې وهلې؟ نو هغوئ اووئيل چه نه داسې خو څه نشته دې.نوبياجواب کښې ورته اووئيلې شو چه بياداڅما فضل دې چه چا ته اوغواړم او ورکوم ئې ([3]).

صحيح بخاری شريف کښې دی چه دمسلمانانو او يهوديانو او نصرانيانو مثال دهغه سړي په شان دې چه هغه څه خلق په کار اولګول او د مزدورنی خبره ئې ورسره اوکړه او ورته ئې اووئيل چه ټوله ورځ به کار کوئی.هغوئ کار شروع کړو. خو نيمه ورځ کار کولو نه پس ئې اووئيل چه اوس مونږ ته ضرورت

---

[1] بخاری کتاب العلم باب تعليم الرجل امته واهله : ٩٧، صحيح مسلم: ١٥٤.

[2] الطبری : ٢١٠/٢٣.

[3] احمد : ٦/٢، صحيح بخاری کتاب الاجارة باب الاجارة الى نصف النهار : ٢٢٦٨ ترمذی : ٢٨٧١٠ ، ابن حبان: ٦٦٣٩.

نشته دي چه کوم مونږ اوکړل اومونږ ددې مزدورئی هم نه غواړو او نور کار به هم نه کوو. ده ورته ډیر اووئيل چه کار پوره کړئی او مزدوری واخلئ. خو هغوئ صفا انکار اوکړو. او کار ئې نیمګړې پریښودو اولاړل. نو ده نور مزدران راوستل او ورته ئې اووئيل چه باقی کار تاسو مانبام پورې پوره کړئی او پوره مزدوری واخلئ. دوی کار شروع کړو. خود مازیګر نه پس دوی هم دکار نه اوتختیدل او وې وئیل چه مونږ نه نور کار نه کیږی او مونږ ته ستا اجرت هم نه دې پکار. ده هغوئ هم ډیر پوهه کړل چه ګورئی اوس ورځ کښې څه پاتې دی کار پوره کړئی اومزدوری واخلئ. خو دوی اونه منل او لاړل. بیا ده نور مزدوران راوغوښتل او ورته ئې اوئيل چه تاسو ترمابنامه پورې کار اوکړئی اود ټولې ورځې مزدوری واخلئ. نو دوی تر مابنام پورې کار اوکړو او ددې دواړو ډلو اجرت هم دوی واخستو. نودا دې دهغوئ مثال او دهغه نور مثال چه هغوئ قبول کړو([1]). بیا فرمائی چه دا په دې وجه چه اهل کتاب یقین اوکړی چه الله جل شانه چاته ورکول غواړی نو دې د هغې دواپس کولو او چه چا ته ورنکړی نو دې دهغې د اخستلو قدرت نه لری. او دوی دې دا خبره هم قبوله کړی چه دفضل اوکرم مالك صرف الله جل شانه دې. دهغه ذات دفضل هیڅ اندازه نشی لګیدلې.

امام ابن جریر رحمه الله فرمائی چه د ﴿لِئَلَّا يَعْلَمَ﴾ معنی (لیعلم)ده. دابن عباس رضی الله عنه قرآت کښې (لکی یعلم) دې. همداشان دعبدالله بن عبدالله رحمه الله او سعید بن جبیر رحمه الله نه هم دا قرآت نقل دې. غرض دا دې چه دعربو کلام کښې(لا) صله دپاره رازی چه دکلام په اول کښې او آخر کښې رازی. اوهغه ځائې ترې انکار مراد نه وی. لکه ﴿مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ﴾ کښې او ﴿وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ کښې او ﴿وَحَرَامٌ عَلَى قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ﴾ کښې.

الحمدالله دسورة حدید تفسیر ختم شو اودې سره اوویشتمه پاره هم ختمه شوه.

[1]) صحيح بخاری كتاب مواقيت الصلاة باب من ادرك ركعة من العصر قبل الغروب : ۵۵۸.

یاتونه	سورة المجادلة مدنية وهي اثنتان وعشرون اية وثلاث ركوعات	رکوعات
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۲۲	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	۳

قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ	قَوْلَ	الَّتِيْ	تُجَادِلُكَ	فِيْ زَوْجِهَا
یقیناواوریده الله	خبره	دهغې ښځې	چې تکرار کوی ستا سره	په باره دخاوند خپل کښې
بیشکه الله تعالی دهغې ښځې خبره واوریدله اچې دخپل خاوند په حق کښې نې تاسره تکرار کولو				
وَتَشْتَكِيْ	إِلَى اللّٰهِ	وَاللّٰهُ يَسْمَعُ	تَحَاوُرَكُمَا	إِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ بَصِيْرٌ
او فریاد کوی	الله ته	او الله اوری	دیو بل سره خبری ستاسو	بیشکه الله اوریدونکې لیدونکې دې
اوالله ﷻ ته ئې شکایت کولو	اوالله ﷻ ستاسود دواړو خبرې اوریدلې یقینا الله ﷻ هرڅه اوری هرڅه وینی			

قوله‌تعالی:- قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّتِيْ تُجَادِلُكَ فِيْ زَوْجِهَا

شان نزول اود حضرت خوله رضي الله عنها واقعه:-حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی چه د الله ﷻ ذات د حمد اوثناء لائق دې دچااوریدو چه ټول آوازونه راګیر کړی دی.داشکایت کونکې بی بی راغله اوحضور ﷺ سره ئې داسې پټې پټې خبرې کولې چه سره د دې چه په دې کورکښې وه خو ما بالکل دا وانو ریدل چه هغه څه وائی؟ الله ﷻ داپټ آواز هم واوریدو اودا آیت نازل شو([1])او په روایت کښې دحضور ﷺ فرمان داسې نقل دې چه دبرکت خاوند دې هغه الله ﷻ چه اوچت او ټیټ آواز اوریدې شی.دا شکایت کونکې بی بی حضرت خوله بنت ثعلبه رضي الله عنها چه کله د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضره شوه نو داسې غوږیستنې ئې کولې چه آوازخو غوږونوته رسیدو ولې سره د دې چه په دې کورکښې وه زما غوږونوته نه رسیدې چه د خپل خاوند شکایت کولو سره ئې اوفرمائیل یارسول الله ﷺ!زما ځوانی، هغوی نه خو ځو بچی شوی اوس چه زه بوډئی شوم اود بچو پیدا کولو جوګه پاتې نه شوم نو زما خاوندزما نه ظهاراوکړو. اې الله ﷻ! زه تاته خپل د دې غم ژړا کوم. دې وخت کښې دا بی بی صاحبه لاد کور نه وتلې نه وه چه حضرت جبرائیل عليه السلام دا آیت راوړو نازل شو. د هغې د خاوندنوم حضرت اوس بن صامت وو رضي الله عنه([2])

هغه ته به کله څه لیونتوب شان کیدو نو دې حالت کښې به ئې د خپلې بی بی نه ظهار کولو، بیا چه به کله ښه شونو تابه وئیل چه هډو هیڅ هم نه وو. بی بی صاحبه د حضور ﷺ نه فتوی د تپوس کولو اود الله ﷻ په وړاندې خپله سوال زاری بیانولود پاره راغله په کومه چه دا آیت نازل شو.([3])

دخوله رضی الله عنها شان او حضرت عمر فاروق رضي الله عنه:-حضرت ابویزید رضي الله عنه فرمائی چه حضرت عمر رضي الله عنه د خپل خلافت په زمانه کښې نورو خلقو سره روان وو چه یوې ښځې آواز اوکړو ویدرولو. حضرت عمر رضي الله عنه ډیرزراودریدواودهغې خواته لاړو په توجو او ادب سره ئې خپل سر ټیټ کړو د هغې خبرې چه واوریدې. کله چه هغې خپله غوښتنه پوره کړه او پخپله لاړه نو هله حضرت امیرالمؤمنین هم مونږ ته واپس راغلو.یوسړی اوونیل چه امیرالمؤمنین د یوې بوډئی په وینا تاسو اودریدنی اودومره سړی ستاسود

---

[1] احمد ۳۶/۶ صحیح بخاری کتاب التوحید باب قوله تعالی ﴿وکان الله سمیعًا بصیرا﴾ معلقًا قبل حدیث ۷۳۸۶، ابن ماجه ۱۸۸، النسائی ۱۶۸/۶ح ۳۴۶۰ وروایات المدلسین فی الصحیحین محمولة علی السماع

[2] الطبری ۲۲۶/۲۳.(ابن ابی حاتم)

[3] ابوداؤد کتاب الطلاق باب فی الظهار ۲۲۱۹ وهوحدیث صحیح.

پاره اودریدل. هغوی اوفرمائیل افسوس! پوهیږئ چه دا څوك وه؟ وئ فرمائیل چه دا هغه ښځه وه د چافریاد چه الله ﷻ په اووم آسمان کښې واوریدو. دا حضرت خوله بنت ثعلبه ﷞ وه که نن دسحر نه ماښام خو پریږده که شپه ئې کوله هم او ماته ئې څه وینا کوله نو بیا به هم زه د هغې د خدمت نه نه خوزیدم اود مانځه په وخت کښې به مې مونځ کولو اوبیا به خدمت ته ملا تړلې ولاړ ووم(ابن ابی حاتم). د دې سند منقطع دې او په بل روایت سره هم مروی دې. په یوروایت کښې دی چه دا حضرت خوله بنت صامت ﷞ وه اود هغې د مور نوم معاذه ﷞ وه د چا باره کښې چه دا آیت ﴿ولاتکرهوهن فتیٰتکم﴾[1] نازل شوې وو.خو صحیح دا ده چه حضرت خوله ﷞ داوس بن صامت ﷛ بی بی وه،الله ﷻ دې د هغوی نه راضی وی.

اَلَّذِيْنَ يُظٰهِرُوْنَ مِنْكُمْ مِّنْ نِّسَآئِهِمْ

| هغه کسان | چې ظهار کوی | ستاسو نه | دښځو خپلو سره

| په تاسو کښې چې څوک دخپلو ښځو سره ظهار کوی

مَّا هُنَّ اُمَّهٰتِهِمْ ؕ اِنْ اُمَّهٰتُهُمْ اِلَّا الّٰٓـِٔىْ

نه دی هغوئ | میندې دهغوئ | نه دی میندې دهغوئ | مګر هغه ښځې نې میندې دی |

نو هغه ښځې ددوئ میاندې خو نه دی | میاندې خوئې بس هغه دی چې دوی ئې

وَلَدْنَهُمْ ؕ وَاِنَّهُمْ لَيَقُوْلُوْنَ مُنْكَرًا مِّنَ الْقَوْلِ

چې زیږولی نې دی هغوئ لره | او بیشکه دوئ | خامخا وائی | بې مناسبه | دخبری نه

زیږولی دی | یقینا چې دوئ یوه غیرمناسبه او دروغ

وَزُوْرًا ؕ وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُوْرٌ ۝ وَالَّذِيْنَ يُظٰهِرُوْنَ

او دروغ | او بیشکه الله | خامخا معاف کونکې | ښښونکې دې | او هغه خلق | چې ظهار کوی

خبره کوی|او بیشکه الله معافی کونکې بخښونکې دې |..........اوڅوک چې دخپلو ښځو

مِنْ نِّسَآئِهِمْ ثُمَّ يَعُوْدُوْنَ لِمَا قَالُوْا فَتَحْرِيْرُ

دښځو خپلو سره | بیا واپس کیږی | دهغه خبری نه | چې وئیلی وه هغوئ | پس ازادول دی

سره ظهار اوکړی بیا د خپلې خبرې نه واپس کیدل (یعنی تلافی کول) غواړی| نو دهغه په ذمه یو غلام

رَقَبَةٍ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّتَمَآسَّا ؕ ذٰلِكُمْ تُوْعَظُوْنَ

دیو مرئی | مخکښې دلاس وروړلونه یو بل له | دا حکم دې | چې نصیحت کیږی تاسو ته |

ازادول دی | ددې نه وړاندې چې دواړه یو بل سره یوځائې شی|دا حکم څکه دې چې تاسوتړې نصیحت

بِهٖ ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ۝ فَمَنْ

په دې سره | او الله | په هغه کارونو | چې کوئ نې تاسو | خبردار دې | پس هغه چا

واخلئ| اوتاسو چې کوم کارونه کوئ الله ﷻ پرې ښه خبر دې | ....نوڅوک چې

[1] ٢٤/النور:٣٣ .

لَّمْ يَجِدْ | فَصِيَامُ | شَهْرَيْنِ | مُتَتَابِعَيْنِ | مِنْ قَبْلِ

چې بیا نهٔ موندو(غلام) | پس روژې نیول دی | دوه میاشتې | مسلسل | مخکښې

غلام بیانه مومی | نو دوه میاشتې پرله پسې (مسلسل) روژې نیول لازم دی | ددې نه وړاندې

أَنْ يَتَمَاسَّا | فَمَنْ | لَّمْ يَسْتَطِعْ | فَإِطْعَامُ

دلاس وروړلو نه یو بل له | پس هغه څوك | چې طاقت ئې نهٔ لرو (دروژو) | پس خوراك ورکول دي

چې دواړه یو بل سره یوځائې شي | اوڅوک چې دا هم نشي کولې | نو شپیتو

سِتِّينَ مِسْكِينًا | ذَٰلِكَ | لِتُؤْمِنُوا | بِاللَّهِ

شپیتو مسکینانوته | دا حکم دې | دپاره ددې چې تاسو ایمان راوړئ | په الله باندې

مسکینانو ته خوراک ورکول دی | دا (حکمونه) ځکه دی | ....چې تاسو په الله اودهغهٔ په

وَرَسُولِهِ | وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ | وَلِلْكَافِرِينَ | عَذَابٌ

او په رسول دهغه باندې | او دا مقرر کړې شوی حدونه دالله دی | او دپاره دکافرانو | عذاب

رسول ﷺ ایمان راوړئ | اودا دالله ﷻ مقرر حدود دی | اود کافرانو دپاره دردناک عذاب مقرر دې

أَلِيمٌ

دردناك دی |

قوله تعالی:- اَلَّذِيْنَ يُظٰهِرُوْنَ مِنْكُمْ مِّنْ نِّسَآئِهِمْ

دظهار مسئله ا د خوله زباني قصه:- حضرت خوله بنت ثعلبه رضی الله عنها فرمائی دالله ﷻ قسم زمااوزما دخاونداوس بن صامت رضی الله عنه باره کښې ددې سورة مجادله دشروع څلور آیاتونه نازل شوی دی.زه د هغوی په کورکښې ووم،هغه د ډیر عمر وو اواخلاق ئې هم ډیر ښه نه وو. یوه ورځ ما په خبرو خبروکښې د هغه د څه خبرې خلاف اوکړه او هغه له مې څه جواب ورکړو په هغې باندې هغه ډیر په غصه شو او په غصه کښې ئې اووئیل ته په ما باندې زما د مور د ملا په شان ئې اود کورنه اووتلو او په قومي مجلس کښې د لږ شان ناستې نه واپس راغلو او ماسره ئې خاص خبرې اترې کول غوښتل ما وئیل چه د هغه الله ﷻ قسم د چا په لاس کښې چه د خوله ځان دې ستا د دې وینا نه پس اوس دا خبره ناممکن ده تر دې چه د الله ﷻ اود هغه د رسول الله ﷺ خبره زمونږ فیصله اونه کړی خو هغه اونه منل او زبردستی ئې اوکړه.کمزورې او ضعیف وو زه په هغه باندې غالب راغلم او هغه په خپل مقصد کښې کامیاب نه شو. خپلې ګاونډئی کره لاړم اود هغې نه مې کپړه اوغوښتله او رسول الله ﷺ له اورسیدلم. دا واقعه مې هم بیان کړه او خپل نور مصیبتونه او تکلیفونه مې هم بیان کړل. حضور ﷺ به هم دا فرمائیل چه خوله د خپل خاوندباره کښې د الله ﷻ نه اوویریږه هغه بوډا دې. اوس لا داخبرې کیدلې چه په حضور ﷺ باندې د وحی کیفیت شروع شواو وحی نازل شوه. حضور ﷺ اوفرمائیل اې خوله ستااوستادخاوند باره کښې د قرآن کریم آیاتونه نازل شو بیا حضور ﷺ د (قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ) نه (عَذَابٌ اَلِيْمٌ) پورې واورول.

د ظهارکفاره:- اوونئ فرمائیل لاړه شه اوخپل خاوند ته اووایه چه یوغلام آزادکړی.ماعرض اوکړو حضور ﷺ هغه سره غلام چرته دې؟هغه خوډیر مسکین سړې دې.نوحضور ﷺ اوفرمائیل چه ښه ده دوه میاشتې دې پرله پسې روژې اونیسی. ماوئیل حضور ﷺ! هغه خود ډیرعمر بوډا سړې دې د هغه د دوو میاشتو د روژو ساتلو هم طاقت نشته. بیا حضور ﷺ اوفرمائیل چه ښه ده شپیتومسکینانوته دې یو

وسق (تقریبا پاخه خلورمنه کهجوري) ورکړي. ماااوونیل حضور ﷺ! هغه مسکین سره خوداهم نشته. حضورﷺ اوفرمائیل چه ښه ده نیم وسق کهجورې به زه د خپل طرف نه ورکړم. مااوونیل ډیره ښه ده نیم به زه ورکړم. حضورﷺ اوفرمائیل چه دا ډیر ښه کاراوکړو زه دا اداکړه او د خپل خاوندسره چه ستا د تره خوئ دې په مینه محبت خیرخواهئ اوحکم منونکې ژوندتیرکړه[1] دهغې نوم په بعضو روایتونو کښې دخویله په ځائ خوله هم راغلي دې اود بنت ثعلبه په ځائ بنت مالك بن ثعلبه هم راغلي دي. په دې اقوالوکښې داسې هیڅ اختلاف نشته چه د یوبل خلاف وي. والله اعلم. د دې سورة د شروع آیاتونو صحیح شان نزول هم دغه دې.

د حضرت سلمه بن صخر ﷺ د ظهار واقعه:- دحضرت سلمه بن صخر ﷺ واقعه چه اوس راځي هغه د دې د نازلیدلو ذریعه نه ده. خو چه کوم حکم د ظهارپه دې آیاتونوکښې وو هغوی ته هم ورکړې شو یعنی د غلام آزادي یا روژې ساتل یا خوراك ورکول. دحضرت سلمه بن صخرﷺ واقعه پخپله د هغه په ژبه دا ده چه په ماکښې د جماع طاقت د نورونه زیات وو. په رمضان کښې د دې ویرې چه هسې نه د روژې په وخت کښې بچ نه شم ماد ټول رمضان د پاره د خپلې بی بی نه ظهاراوکړو. یوه شپه چه هغه زما په خدمت کښې لګیا وه د بدن یوې حصې نه ئې کپړا اخواشوه نو بیا تاب چرته وو؟هغې سره مې کوروالئ اوکړو.سحرخپل قوم ته راغلم چه د شپې داسې واقعه شوې ده تاسو ما رسول الله ﷺ له بوځئي اود حضورﷺ نه تپوس اوکړئ چه د دې ګناه بدله څه ده؟ ټولو انکار اوکړو چه مونږ خوتاسره نه خو هسې نه چه په قرآن کریم کښې د دې متعلق څه آیت رانازل نه شي او یا حضورﷺ څه داسې خبره اوفرمائي چه د همیشه د پاره زمونږ د پاره شرم جوړشي. ته پوهه شه او ستاکار تاولې داسې کول؟مونږ تاسره نه خو. ماوئیل چه ښه ده زه یوازې ځم. زه لاړم او حضورﷺ ته مې ټوله واقعه بیان کړه. حضورﷺ اوفرمائیل چه تا داسې کړي؟ ماوئیل چه آوجي مانه داسې شوي دي. حضورﷺ اوفرمائیل چه تا داسې کړي؟مابیا همداعرض اوکړوچه اوحضورﷺ مانه داسې شوي.حضورﷺ په دریم ځل همداسې اوفرمائیل او ما بیا اقرار اوکړو او عرض مې اوکړو چه حضورﷺ زه حاضریم چه څه سزا زما د پاره وي زه به هغه په صبر سره تیره کړم تاسو حکم اوفرمائي. حضورﷺ اوفرمائیل زه لاړشه یوغلام آزادکړه. ما په خپل سټ باندې لاس کیخودو او عرض مې اوکړو چه حضورﷺ زه خوصرف د دې مالك یم په الله ﷻ قسم زماد غلام آزادولوطاقت نشته. حضورﷺ اوفرمائیل چه بیا پرله پسې دوه میاشتې روژې اوساته نو ما اوونیل چه یارسول الله ﷺ هم د روژو په وجه خوداسې اوشو. بیائې حکم اوکړو چه زه صدقه اوکړه نو ما ونیل چه په الله ﷻ قسم چه تاسو یئې په حقه سره رالیږلې یئې ما سره خو هیڅ نشته بلکه نن شپه ټول ټبر په لوږه تیره کړې ده. ونې فرمائیل چه ښه ده د بنوزریق قبیلې د صدقې والا له لاړشه او هغه ته اووایه چه د صدقې مال دې تاته درکړي نو ته د هغې نه یو وسق کهجورې شپیتو مسکینانوته ورکړه او باقي ته هغه په خپل کاراوړ بال بچ په کارکښې راوله. زه خوشحاله خوشحاله خپل قوم له راغلم چه تاسوسره خومابدې اوتنګي موندلې وه او محمدﷺسره مې وسعت اوبرکت اوموندلو.د حضورﷺ حکم دې چه خپله صدقه تاسو ماته راکړئي نو هغوی ماته راکړې[2]

په ظاهره خوداسې معلومیږي چه داواقعه د حضرت اوس بن صامت او د هغه بی بی حضرت خویله بنت ثعلبه ﷺد واقعې نه روستوده. د حضرت ابن عباس ﷺ فرمان دې چه د ظهار ړومبنئ واقعه د حضرت اوس بن صامت ﷺده چه د حضرت زیدبن صامت ﷺ رور وو. د هغه د بی بی نوم حضرت خوله

---

[1] ابوداؤد کتاب الطلاق باب الظهار: ۲۲۱٤. (مسنداحمد، ابوداؤد)

[2] احمد ۳۷/٤، ابوداؤد حواله سابق، ۲۲۱۳، ترمذی:۳۲۹۹، ابن ماجه:۲۰٦۲، المنتقی لابن الجارود:۷٤٤، صحیح ابن خزیمه:۲۳۷۸، حاکم: ۲۰۳/۲، بیهقی:۳۹۰/۷. (مسنداحمد، ابوداؤد وغیره)

بنت ثعلبه بن مالك وه ﷺ. په دې واقعه باندې حضرت خوله ته ویره وه چه کیدیشي طلاق شوې وي. هغه راغله او حضور ﷺ ته ئې اوونیل چه زما خاوند زما نه ظهاراوکړواوکه مونږ دواړه جدا جدا شو نو دواړه به بربادشو. زه اوس د دې خبرې هم پاتې نه شوم چه زمانه به اولاد اوشي اوزمونږ د دې تعلق هم موده تیره شوه. نورې ئې هم داسې خبرې کولې او ژړلې. تراوسه پورې په اسلام کښې د ظهار هیڅ قسم حکم نه وونو په دې باندې دا آیاتونه د شروع سورت نه تر ﴿أَلِيمٌ﴾ پورې نازل شو. حضور ﷺ حضرت اوس ﷺ راوغوښتلو چه ته غلام آزادولې شې؟هغه په قسم خوړلو سره انکاراوکړو.حضور ﷺ د هغه د پاره رقم راجمع کړو اوهغه په دې سره غلام آزادکړو اوخپلې ښځې ته ئې رجوع اوکړه([1])دحضرت ابن عباس ﷺ نه علاوه د نوروهم ډیرو بزرګانودا قول دې چه دا آیاتونه هم د دوی باره کښې نازل شوی دی. والله اعلم.

دظهارتعریف:- دظهارلفظ مشتق دې د ظهرنه، اود جهالت په زمانه کښې به د ظهارکولوپه وخت کښې داسې وئیل ﴿انت علی کظهرامی﴾ یعنی ته په ماباندې داسې یئې لکه زمادمورشا. په شریعت کښې دا حکم دې چه که داسې هراندام یادکړې شونو ظهارکیږی. ظهاربه د جاهلیت په زمانه کښې طلاق ګڼړلې شو. الله ﷻ په دې کښې د دې امت د پاره کفاره مقررکړه او دا ئې طلاق شمیرنه کړو لکه څنګه چه به د جاهلیت په زمانه کښې دستوروو.سلفوکښې اکثرحضراتوداسې فرمائیلی.حضرت ابن عباس ﷺ جاهلیت د زمانې ددستورذکر کولو سره اوفرمائیل چه په اسلام کښې کله دحضرت خوله ﷺ واقعه پیښه شوه اودواړه ښځه اوخاوند پښیمانه شو نوحضرت اوس ﷺ خپله بی بی د حضور ﷺ په خدمت کښې اولیږله.کله چه دا راغله اوونې کتل نوحضور ﷺ ګمنزه کوله،حضور ﷺ چه دا واوریده نو ونې فرمائیل چه زمونږ سره د دې څه حکم نشته. په دې کښې دا آیاتونه نازل شو او حضور ﷺ حضرت خوله ﷺ ته ئې زیرې ورکړو او وئې لوستل. کله چه د غلام د آزادولو ذکر راغلو نو عذر ئې اوکړوچه مونږ سره خوغلام نشته بیا د روژو ذکر راغلو نو ونې وئیل چه هره ورځ درې خل اوبه اونه څکو نو د بوډا والې نه به مړه شو. کله چه د خوراك د ورکولوذکر راغلو نو وئې وئیل چه مونږ خو په یوڅو نمړوباندې ټوله ورځ تیروو نوروته به څه ورکړو؟نو حضور ﷺ نیم وسق دیرش صاع راوغوښتل اودې ته ئې ورکړه چه داصدقه کړه اوخپل خاوندته رجوع اوکړه([2])د دې اسناد قوی اوپاخه دی خود غرابت نه خالی نه دی. د حضرت ابوالعالیه ﷺ نه هم داسې روایت دې فرمائی چه خوله بنت دولیج د یوانصاری ښځه وه چه کم نظرې غریب او بداخلاقه وو. یوه ورځ د ښځې خاوند په مینځ کښې په څه خبره جګړه اوشوه نود جاهلیت ددستورمطابق ئې ظهاراوکړو چه د هغوی طلاق وو. دا ښځه د حضور ﷺ کورته لاړه هغه وخت حضرت عائشې ﷺ دحضور ﷺ سرمبارك وینځلوټوله واقعه ئې ورته بیان کړه.حضور ﷺ اوفرمائیل چه اوس څه اوکړو زما په علم کښې خوته په هغه حرامه شوې. دې اوریدو سره هغې اوونیل یاالله زماعرض اوسوال تاته دې. دې وخت کښې حضرت عائشه ﷺ د حضور ﷺ دسرمبارك یوه حصه اووینځله او بل طرف ته راتاوشوه اوهغه طرف ئې وینځلو نوخوله ﷺ هم بل طرف ته راتاوشوه اوخپله ټوله واقعه ئې واوروله. حضور ﷺ بیا هغه جواب ورکړو. حضرت ام المؤمنین ﷺ اوکتل چه د حضور ﷺ د مخ مبارك رنګ بدل شو نو دې ته ئې اوونیل چه ته اخوا کینه او پخپله هم اخوا شوه او وحی نازلیدل شروع شو. چه کله وحی نازل شوه نوحضور ﷺ اوفرمائیل هغه ښځه څه شوه نو ام المؤمنین حضرت عائشه ﷺ هغې ته آوازاوکړو.نبی کریم ﷺ اوفرمائیل لاړه شه خپل خاوند راوغواړه نو هغه په منډه لاړه او خپل خاوند ئې راوغوښتلو نوواقعی هغه هم داسې وو چه څنګه هغې بیان کړې وو.حضور ﷺ ﴿استعیذ بالله

---

[1] الطبری ۲۲۷/۲۳. (ابن جریر)

[2] الطبری ۲۲۲/۲۳. (ابن جریر)

السميع العليم بسم الله الرحمن الرحيم﴾ لوستلو سره د سورت دا آیاتونه واورول او وئی فرمائیل چه ته غلام آزادولې شې؟هغه وئیل نه.وئی فرمائیل چه دوه میاشتې پرله پسې روژې ساتلې شې؟هغه قسم اوخوړلوچه د ورځې دوه درې ځل خوراك اونه کړم نو نظر مې بالکل خې.وئی فرمائیل شپیتو مسکینانو ته ډوډئی ورکولې شې؟ هغه وئیل چه نه اوکه ته زمامدادا وفرمائې نوهغه بله خبره ده. نو حضورﷺ د هغه امداداوکړو او ورته ئی اوفرمائیل چه په شپیتو مسکنانو باندې اوخوروه اود جاهلیت دا رسم ئی اخواکړو او الله ﷻ دا ظهارمقرر کړو.(١).

ایلاء او ظهار په جاهلیت کښې طلاق گڼړلې کیدل:-سعید بن جبیر رحمه الله فرمائی چه ایلاء او ظهارد جاهلیت د زمانې طلاقونه وو. الله ﷻ خود ایلاء د پاره څلورمیاشتې مقررکړې اوپه ظهارکښې کفاره مقررکړه. امام مالك رحمه الله لفظ ﴿منکم﴾ نه استدلال کړې دې چه دلته خطاب مؤمنانوته دې نو په دې وجه کافر په کښې داخل نه دی.دجمهورو مذهب د دې نه خلاف دې.هغوی داجواب ورکوی چه دا په اعتبار د غلبه وئیلې شوېدی پدې وجه دقیدپه توګه ددې مفهوم نه ددې مخالف مرادنه شی اخستې. د ﴿مِن نِّسَآئِهِمْ﴾ نه جمهورو دا استدلال کړې دې چه وینځې نه ظهار نشته اونه هغه په دې خطاب کښې داخله ده.

د وینځې نه ظهار صحیح نه دې

مسلك حنفی:- د حنفیانو په نیز د وینځې نه ظهار کول صحیح نه دې لکه څنګه چه د امام شافعی احمد او نورو ډیرو فقهاؤ دا مذهب دې (تفسیر مظهری ١٩٦/٩)-

د کافر ظهار صحیح نه دې

مسلك حنفی:-دامام ابوحنیفه رحمه الله په نیز د کافر لکه ذمی وغیره شو دهغه ظهار نه صحیح کیږی ځکه چه هغه په احکامو د شریعت مکلف نه دې (تفسیرمظهری ٢٩٦/٩)-

بیا فرمائی چه په دې وینا سره چه ته په ما د موریه شان یئې یا زما د پاره ته زما د مور په شان یئې یا زما د مورد شا په شان یئې یاداسې نورقسم الفاظ وئیلوسره هغه ښځه په ربښتیاسره مور نه جوړیږی حقیقی مورخوهم هغه ده د چا د خیټې نه چه دې پیداشوې دې.دا خلق په خپله خُله باندې خرابې او باطلې خبرې کوی الله ﷻ معافی کونکې او ښونکې دې. هغه د جاهلیت دا تنګی تاسو نه لرې کړه. دغه شان هره هغه خبره چه بغیرد سوچ او پوهې نه د ژبې نه بغیرارادې اوځی. په ابوداؤد وغیره کښې دی چه حضورﷺ واوریده چه یوسړی ښځې ته وئیل چه اې زما خورې نو نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دا ستا خور ده؟(٢)غرض دا وینا ورته خرابه ښکاره شوه نو هغه ئی منع کړو خود دې حرمت ئی ثابت نه کړو ځکه چه دې نه د هغه مقصد دا نه وو هسې د خُلې نه بغیرارادې وتلې وو ګنی نو خامخا به حرمت ثابتیدلو ځکه چه صحیح قول همدا دې چه خپله ښځه څوك په دې نوم سره یاده کړی کومې چه همیشه محرمات دی مثلاً خور، ترور وغیره نو هغه هم د مور په حکم کښې دی. کوم خلق چه ظهار اوکړی او بیا د خپلې وینا نه واوړی د دې مطلب خو یودا بیان کړې شوچه ظهار ئی اوکړو او بیائی بار بار دا لفظ اوونیلو نودا ټیك نه دی.

د ظهارمتعلق د ائمه اقوال:-دحضرت امام شافعی رحمه الله په قول مطلب دا دې چه ظهارئی اوکړواو بیائی هغه ښځه اوساتله تردې چه دومره زمانه په کښې تیره شوه چه که غوښتلې نوپه دې کښې باقاعده طلاق ورکولې شو خو طلاق ئی ورنه کړو.امام احمد رحمه الله فرمائی چه بیا واپس شو دجماع طرف ته یا اراده اوکړی نو دا حلال نه دی تر هغه وخت پورې چه ذکر شوې کفاره ادانه کړی.امام مالك رحمه الله فرمائی چه

(١) الطبری٢٣/٢٢٠. (ابن ابي حاتم اوابن جریر)
(٢) ابوداؤد کتاب الطلاق باب فی الرجل یقول لامراته یا اختی: ٢٢١٠.

دي نه مراد د جماع اراده يا د ساتلو اراده او يا جماع ده. امام ابوحنيفه رحمه الله وغيره وائي چه مراد د ظهار طرف ته واپس کيدل دی.د دې حرمت او د جاهليت د زمانې حکم ختميدو نه پس چه کوم سړی اوس ظهار اوکړی په هغه باندې د هغه ښځه حرامه ده ترکومې چه دا کفاره ادانه کړی. حضرت سعيد رحمه الله فرمائی چه مراد دا دې چه کوم څيز هغه په خپل ځان باندې حرام کړې وو او اوس بيا دې هغه کار کول غواړی نو کفاره دې ادا کړی.

قوله تعالی:- مِّن قَبْلِ أَن يَتَمَاسَّا

حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائی چه مجامعت کول غواړی، نو په لاس وړلوکښې وړاندې د کفارې نه هم د هغه په نيز څه خرابي نشته. ابن عباس رضي الله عنه وغيره فرمائی چه دلته د مس نه مراد صحبت کول دی.[1] زهری رحمه الله فرمائی چه لاس لګول مينه کول هم د کفارې ادا کولو نه وړاندې جائزنه دی. په سنن کښې دی چه يوسړی اووئيل يارسول الله ﷺ! ما خپلې ښځې نه ظهارکړې وواو بيا د کفارې اداکولونه وړاندې هغې سره ملاوشوم حضور ﷺ اوفرمائيل الله ﷻ دې په تا رحم اوکړی تا داسې ولې کول وئې وئيل يا رسول الله ﷺ! د سپوږمئی په شپه کښې د هغې د پانزيبو پړق زه بې تابه کړم. حضور ﷺ اوفرمائيل چه بيا هغې سره نيزديکت مه کوه ترکومې چه د الله ﷻ مقرر کړې شوې کفاره ادانه کړې. په نسائی کښې داحديث مرسلاً روايت دې او امام نسائی رحمه الله مرسل ډير صحيح ګڼړی.[2]

د ظهار د کفارې نه وړاندې جماع کول جائز نه دی

مسلک حنفی:- ظهار کونکې چې کله ظهار اوکړی نو دې به اول کفاره ورکوی او د کفارې ورکولو نه پس خپلې بی بی سره جماع وغيره کولې شی که د کفارې ورکولو نه وړاندې ئې جماع اوکړه نو ده حرام کار اوکړو اوګناه ګار شو (تفسير مظهری (۲۰۵\۹)-

بياد کفارې بيان کيږی چه يوغلام آزادکړنې دلته دا قيدنشته چه هم مؤمن دې وی لکه څنګه چه د قتل په کفاره کښې د غلام مؤمن کيدلو قيددی. امام شافعی رحمه الله خو فرمائی چه دابه مطلق په دې مقيد باندې محمول وی ځکه چه آزادی څنګه هلته ده داسې دلته هم ده. د دې دليل دا حديث شريف هم دې چه يوې تورې وينځې باره کښې حضور ﷺ فرمائيلی وو دا آزاده کړنې دا مؤمنه ده.[3] پورته واقعه تيره شوه چه د هغې نه معلوميږی چه په ظهارکولوسره د کفارې نه وړاندې واقع کيدونکی نه حضور ﷺ د دويمې کفارې نه دی فرمائيلی

په کفاره د ظهار کښې د غلام ايمان شرط دې که نه ؟

مسلک حنفی:- په کفاره د ظهار کښې چې غلام آزادوی نو د غلام ايمان شرط نه دې ځکه چه دلته الله تعالی مطلق رقبه ياده کړې ده د ايمان قيد ئې نه دې لګولې نو مطلق د کتاب الله به په خپل اطلاق باندې جاری کولې شی او کافر غلام به هم په کفاره د ظهار کښې جائز وی (تفسير مظهری (۲۰۰\۹)-

بيا فرمائی چه په دې سره تاسو ته نصيحت کولې شی يعنی ويرولې موشی. الله ﷻ ستاسو د مصلحتونونه خبردار دې اوستاسو په احوالوپوهه دی. څوك چه د غلام په آزادولوباندې قادر نه وی هغه دې پرله پسې دوه مياشتې روژې ساتلونه پس خپلې ښځې سره په دې صورت کښې ملاويدلې شی او که د دې طاقت هم نه لری نو بيا دې د شپيتومسکينانو د خوراك ورکولو نه پس. اول حديث تيرشو چه د هغې نه معلوميږی چه مقدم اولنې صورت بيا دويم او بيا دريم لکه څنګه چه د بخاری شريف او مسلم شريف په حديث کښې هم دی کوم چه حضور ﷺ په رمضان کښې د يوسړی خپلې ښځې سره په

---

[1] الطبری:۲۳/۲۳۱.

[2] ابوداؤد کتاب الطلاق باب فی الظهار:۲۲۲۱، وهوحسن، ترمذی:۱۱۹۹، نسائی:۳۴۸۷، ابن ماجه:۲۰۶۵.

[3] صحيح مسلم کتاب المساجد باب تحريم الکلام فی الصلاة...۵۳۷، ابوداؤد:۹۳۰، احمد:۵/۴۴۷، ابن حبان:۱۶۵.

جماع کولو کښې فرمائیلي وو.(¹) مونږ دا احکام ځکه مقرر کړي دي چه ستاسو پوره ایمان په الله ﷻ باندې اود هغه په رسول ﷺ باندې شي. دا د الله ﷻ مقرر شوی حدونه دي او د هغه محرمات دي. خبردار دا حرمت مات نه کړئی. چه څوك کافر وي ایمان نه لري او حکم نه مني د شریعت د احکامو بې عزتي اوکړي د هغوی نه بې پروائي اوکړئی هغوی د بلاګانو نه بچ کیدونکي مه ګڼړئی بلکه د هغوی د پاره په دنیا اوآخرت کښې دردناك عذاب دي.

اِنَّ الَّذِيْنَ	يُحَآدُّوْنَ اللّٰهَ	وَرَسُوْلَهٗ	كُبِتُوْا
بیشکه هغه کسان	چې مخالفت کوي دالله	اودرسول دهغه	هغوئ به ذلیله کړې شي
څوک چې دالله ﷻ	اوددهٔ د رسول ﷺ (دحکم) مخالفت کوي		هغوئ به داسې ذلیله شي

كَمَا	كُبِتَ	الَّذِيْنَ	مِنْ قَبْلِهِمْ	وَقَدْ اَنْزَلْنَآ
لکه څنګه چې	خواراو ذلیل کړې شوي دي	هغه کسان	چې مخکښې ددوئ نه وو	اونازل کړي دي مونږه
لکه څنګه چې پخواني خلق ذلیله شوي وو		....		او یقینا مونږ خو واضحه ایاتونه رالیږلي

اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ ط	وَلِلْكٰفِرِيْنَ	عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ۚ	يَوْمَ
ایتونه واضحه	او دپاره دکافرانو	عذاب سپکونکې دې	په کومه ورځ
دي	او کافرانو دپاره رسوا کونکې عذاب مقرر دې	....	او په کومه ورځ چې

يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ	جَمِيْعًا	فَيُنَبِّئُهُمْ	بِمَا
چې به ژوندي راپورته کړي دوئ الله لره	ټول	پس خبر به کړي دوئ لره	په هغه عمل
الله تعالی دا ټول خلق (دقبرونونه) راوچت کړي	بیا چې څه دوی کړي وي هغه ټول به ورته اوښائي		

عَمِلُوْا ط	اَحْصٰىهُ اللّٰهُ	وَنَسُوْهُ ط	وَاللّٰهُ	عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ
چې کړي دي دوئ	شمار کړي دې هغه الله	او هیر کړې دې دوئ هغه	او الله	په هر څیز باندې
............دغه کارونه الله ﷻ محفوظ کړي دي		او دوئ هیر کړي دي	او الله ﷻ په هرڅیز باندې	

شَهِيْدٌ ۝	اَلَمْ تَرَ	اَنَّ اللّٰهَ	يَعْلَمُ	مَا	فِي السَّمٰوٰتِ
ګواه دې	ایا ته نهٔ وینې	چې بیشکه الله	خبریږي	دهغه څه نه	چې په اسمانونو کښې دي
ښه خبر دې	ایا تا په دې خبره غور نه دې کړې	چې الله ﷻ د	اسمانونو او د زمکې		

وَمَا فِي الْاَرْضِ ط	مَا يَكُوْنُ	مِنْ نَّجْوٰى	ثَلٰثَةٍ	اِلَّا هُوَ
او هغه چې په زمکه کښې دي	نهٔ وي	دغوږ خبري	ددریو کسانو	مګر هغه
په هر څیز ښه پوهیږي	په دریو کسانو کښې هیڅ د غوږ مجلس داسې نه کیږي			

رَابِعُهُمْ	وَلَا خَمْسَةٍ	اِلَّا هُوَ	سَادِسُهُمْ	وَلَآ اَدْنٰى مِنْ ذٰلِكَ
څلورم دهغوئ وي	اونهٔ دپنځو کسانو	مګر هغه	شپږم دهغوئ وي	او نهٔ کم ددې نه
چې څلورم په کښې الله نه وي	او نه په پنځو کښې چې شپږم به په کښې الله نه وي			او نه ددې نه کم

¹) صحیح بخاری کتاب الصوم باب اذا جامع فی رمضان ولم یکن له شیء...:۱۹۳۶، صحیح مسلم:۱۱۱۱.

ثُمَّ يُنَبِّئُهُم	اَيْنَ مَا كَانُوْا	مَعَهُمْ	اِلَّا هُوَ	وَلَآ اَكْثَرَ
بیا به خبر ورکړي هغوئ له	هر ځائي کښې چې وی هغوئ	دهغوئ سره وی	مگر هغه	او نه زیات
بیا به ورته د	په هرځائي کښې چې دوی وي	خو الله ﷻ ددوئ سره موجود وی		اونه ددې نه زیات

عَلِيْمٌ	بِكُلِّ شَيْءٍ	اِنَّ اللهَ	يَوْمَ الْقِيٰمَةِ	عَمِلُوْا	بِمَا
ښه خبردار دې	په هر څيز باندې	بيشکه الله	په ورځ دقيامت	چې کړي وی هغوئ	دهغه څه
پوهه هر څه عالم دې	بيشکه چې الله ﷻ		قيامت په ورځ د دوی عملونه وړاندې کړي		

قوله تعالى:- اِنَّ الَّذِيْنَ يُحَآدُّوْنَ اللهَ وَرَسُوْلَهٗ كُبِتُوْا

دَ الله تعالى اود رسول اللهﷺ مخالفت مه کوئي :-فرمان دې د الله ﷻ اود هغه درسول الله ﷺ مخالفت کونکی اودشریعت داحکامونه روګرداني کونکي دذلت خوارئي نحوست او عذاب لائق دی. لکه څنګه چه د دوی نه وړاندې هم د دې اعمالوپه وجه تباه او بربادکړې شو دغه شان به دوی هم په دې سرکشئي تباه اورسوا کړې شی.مونږ داسې واضحه دومره ښکاره او داسې کولاو آياتونه بيان کړي دی او نښې مو ښکاره کړې دی چه بغير دهغه نه د چا په زړه کښې چه سرکشی وی دې نه انکار نه شی کولې او چه څوك د دې نه انکار اوکړی هغه کافر دې. د داسې کافرانود پاره د دې ځائ د ذلت او رسوائي نه پس د هغه ځائ عذابونه هم دی. دلته د هغوی کبرد ا الله ﷻ طرف ته تيتيدونه منع کړل هلته به د دې په بدله کښې هغوی ډيرزيات ذليل کولې شی او ښه نی عذابولې شی. د قيامت په ورځ به الله ﷻ ټول مخکی روستی په يوميدان کښې راجمع کړی او چه چا کوم څه ښه بد کړی وی د هغې نه به نی خبرکړی. لکه چه دوی هغه هيرکړی وو الله ﷻ خو هغه يادساتلې وو،د هغه فرښتو هغه ليکلې ووځود الله ﷻ نه څه څيزپټ پاتې نه شو اونه د هغه نه هيرشو.

قوله تعالى:- اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ

بيا بيان فرمانی چه تاسو کوم ځائ کښې هم يئ اوپه کوم حالت کښې هم يئی نه به ستاسوخبرې د الله ﷻ د اوريدو نه پاتې شی اونه ستاسو حالات د الله ﷻ د ليدو نه پټ پاتې شی. د هغه علم د ټولې دنيا احاطه کړې ده،هغه ته د زمان اومکان خبرپه هروخت کښې شته. هغه دزمکې اوآسمانونود ټولو کائناتو نه خبردې.

که درې کسان په خپل مينځ ډير په پټه اورازدارئی سره خپلې خبرې ظاهرکړی هغه الله ﷻ اوری او هغوی دې خپل ځان درې نه ګنړی بلکه څلورم دې الله ﷻ ګنړی اوچه کوم پنځه سړی په رازدارئی سره خپلې خبرې کوی هغوی دې هم يقين ساتی چه هغوی چرته هم وی هغوی سره د هغوی الله ﷻ موجود دې يعنی دهغوی په حال او قال باندې خبر دې.د هغوی خبرې اوری اود هغوی حال وينی. او بيا ورسره ورسره د هغه فرښتې هم ليکل کوی. لکه چه يوبل ځا کښې دی(اَلَمْ يَعْلَمُوْٓا اَنَّ اللهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوٰىهُمْ وَاَنَّ اللهَ عَلَّامُ الْغُيُوْبِ) آيا خلق نه پوهيږی چه الله ﷻ دهغوی پټ رازونو باندې ښه پوهيږی اوالله ﷻ د ټولوغيبو خبر لرونکې دې.يوبل ځائ کښې ارشاد باری ﷻ دې(اَمْ يَحْسَبُوْنَ اَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوٰىهُمْ ۭ بَلٰى وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُوْنَ) آيادهغوی دا ګمان دې چه مونږ دهغوی پټې خبرې او خفيه مشورې نه اورو؟ برابر نی اورو او زمونږ ليږلې شوې فرښتې هغوی سره موجود دی کوم چه ليکل کوی. اکثرو بزرګانو په دې خبره باندې اجماع نقل کړې ده چه ددې آيت نه مراد معيت علمی دې (يعنی د الله ﷻ وجود هر ځائي نه دې بلکه د هغه علم هرځائ دې. د هرو دريو په ټولی کښې د هغه علم څلورم دې تبارك وﷻ) بې شکه او شبهې په دې خبره باندې کامل ايمان او کلك يقين ساتل پکار دی چه دلته مراد د ذات په لحاظ موجود کيدل

نه دي بلکه په اعتبار د علم هرځائې کښې موجودګي ده او بې شکه د هغه اوريدل او کتل هم د علم سره سره دي. الله ﷻ سبحان وتعالیٰ ﷻ په ټول مخلوق باندې خبر دی د هغوی هيڅ کار د هغه نه پټ نه دې بيابه دقيامت په ورځ دهغوی په ټولواعمالوهغوی ته خبرداري ورکوی اوالله ﷻ په هرڅيزباندې پوهه دی. حضرت امام احمد بن حنبل رحمه الله فرمائی چه د دې آيت شروع نې هم د خپل علم نه بيان کړې وه او ختمول ئې هم د الله ﷻ په علم باندې اوکړل(مطلب دا چه په مينځ کښې د الله ﷻ موجودکيدل چه دا کوم بيان شوی دی دې نه مراد هم د علم په رو سره موجودکيدل دی نه چه د ذات په رو سره. مترجم)

أَلَمْ تَرَ	إِلَى الَّذِينَ	نُهُوا	عَنِ النَّجْوَىٰ	ثُمَّ يَعُودُونَ
آيا تا اونه ليدل	هغه کسان	چې منع کړې شوی وو	دغوږ دخبرونه	بيا کوئ هغوئ

آيا تا دهغه خلقو حال اونه ليدل| چې دناجائزه پټو مشورو نه منع شوی وو| بيا دکومې خبرې نه

لِمَا	نُهُوا عَنْهُ	وَيَتَنَاجَوْنَ	بِالْإِثْمِ	وَالْعُدْوَانِ
هغه کار	چې منع کړې شوی وو دهغې نه	او پټې خبرې کوی	دګناه	او دزيات (ظلم)

چې دوئ منع کړې شوی وو| هم په هغې خبرو کښې لګيا دی |اود ګناه ا ود ظلم کولو

وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ	وَإِذَا جَاءُوكَ	حَيَّوْكَ	بِمَا
او دنافرمانئ درسول	او کله چې راشی تاته	نو سلام کوی تاته	په هغه طريقه

اودرسول ﷺ دنافرمانئ پټ پټ مجلسونه کوی | او (ائې نبي ﷺ) تاته چې مخامخ شي

لَمْ يُحَيِّكَ	بِهِ اللَّهُ	وَيَقُولُونَ	فِي أَنْفُسِهِمْ
چې نۀ دې کړې سلام تاته	په هغې سره الله	او وائی دوئ	په زړونو خپلو کښې

نويه داسې ټکو درباندې سلام اچوی |چې الله درباندې هغه سلام نه دې اچولې |او په خپلو زړونو کښې وائی

لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ	بِمَا	نَقُولُ	حَسْبُهُمْ	جَهَنَّمُ
ولې نۀ راکوی عذاب مونږ ته الله	په هغه خبرو	چې وايو ئې مونږه	کافی دې دوئ له	دوزخ

چې څه مونږ وايو| الله ﷻ مونږ ته دهغې سزا ولې نه راکوی |...........دې خلقو دپاره دوزخ کافی دې

يَصْلَوْنَهَا	فَبِئْسَ الْمَصِيرُ ⑧	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ	آمَنُوا
چې ننوزی به هغې ته	پس ډير بدځائې دې دورتلو	اے هغه کسانو	چې ايمان مو راوړې دې

هغوئ به ورته داخليږی | اودغه ډيره خرابه ټيکانړه ده | ائې مومنانو !

إِذَا تَنَاجَيْتُمْ	فَلَا تَتَنَاجَوْا	بِالْإِثْمِ	وَالْعُدْوَانِ
کله چې تاسو ديوبل سره پټې خبرې کوئ	پس پټې خبرې مۀ کوئ	دګناه	او دزياتی

هرکله چې پټ مجلس کوئ |...........نو دګناه د زياتئ اود رسول د نافرمانئ

وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ	وَتَنَاجَوْا	بِالْبِرِّ	وَالتَّقْوَىٰ	وَاتَّقُوا اللَّهَ
او دنافرمانئ درسول	او کوئ پټې خبرې	دنيکئ	او دپرهيزګارئ	اواويريږئ دالله نه

مشورې هيڅ کله مۀ کوئ |بلکه دنيکئ اوپرهيزګارئ باره کښې صلاح مشورې کوئ |اودالله نه ويريږئ

الَّذِيٓ | اِلَيۡهِ | تُحۡشَرُوۡنَ ۝٩ | اِنَّمَا النَّجۡوٰى

| هغه الله | چې هغه ته | به ورجمع کړې شئ تاسو | بیشکه چې دا پټې دغوږ خبرې |

هغه الله چې تاسوټول به ورته پیش کولې شئ| .... پټې صلاح ګانې

مِنَ الشَّيۡطٰنِ | لِيَحۡزُنَ | الَّذِيۡنَ | اٰمَنُوۡا

دشیطان نه دی | دپاره ددې چې غمژن شي | هغه کسان | چې ایمان ئې راوړې دې |

دشیطان په لمسه کیږی | ....چې مومنان پرې غمژن کړی

وَلَيۡسَ بِضَآرِّهِمۡ | شَيۡـًٔا | اِلَّا بِاِذۡنِ اللّٰهِ | وَعَلَى اللّٰهِ

حالانکه نۀ دې شیطان ضرررسونکې دوئ ته|هیڅ قدرله |مګرپه حکم دالله سره|اوخاص په الله باندې

حال دادې چې دالله ﷻ دحکم نه بغیر شیطان هغوئ ته هیڅ ضرر نشی رسولې | او خاص په الله تعالی

فَلۡيَتَوَكَّلِ | الۡمُؤۡمِنُوۡنَ ۝١٠

پکار دی چې توکل اوکړی | مومنان |

دې مومنان بهروسه ساتی|

قوله تعالی:- اَلَمۡ تَرَ اِلَى الَّذِيۡنَ نُهُوۡا عَنِ النَّجۡوٰى

د غوږ ایستنو متعلق هدایات:-دغوږ ایستنونه یهودیان منع کړې شوی وو په دې وجه چه کله په هغوی کښې اوحضور ﷺ په مینځ کښې صلح او صفائی شوې وه نودې خلقو به دا حرکت کولوچه کوم ځائ کښې به نې یومسلمان لیدلواوکوم ځائ به هم څوك هغوی له لاړونودوی به اخوادیخوا پټ پټ په اشارو کنایوسره یوبل سره غوږایستنې کولې چه خان له مسلمان به دا ګنړل چه دوی زما د قتل سازش کوی یا زما خلاف اود ایماندارانوخلاف څه پټ ترکیبونه سوچ کوی. د دوی به د هغوی طرف ته په تلوکښې هم ویره وه. کله چه دا شکایتونه ډیر عام شو نوحضور ﷺ هغوی د دې حرکتونونه منع کړل خو هغوی بیا هم دغه کارکولو. د ابن ابی حاتم په یو حدیث کښې دی چه مونږ خلق به په نمبر نمبر د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضریدلوکه څه کاروغیره وی نو چه اوکړو. یوه شپه هغه د نمبر والا هم راغلو او څه نورخلق هم د ثواب په نیت سره. خلق ډیر راجمع شو نو مونږ خلق ډلې ډلې یوځائ بل ځائ کیناستو او هرې یوې ډلې خپلوکښې خبرې کولې په دې کښې حضور ﷺ تشریف راوړو او وئې فرمائیل څه غوږایستنې کوئې؟ آیاتاسو د دې نه منع کړې شوی نه یئې؟هغوی وئیل حضور ﷺ زمونږ توبه ده مونږ خو د مسیح دجال ذکر کولوځکه چه د هغې غم راسره وی. حضور ﷺ اوفرمائیل چه زه تاسو ته د دې نه هم زیات ویرونکې څیز اوښایم هغه پټ شرك دې. لکه چه یو سړې اودریږی اود بل د خودنې د پاره څه کار اوکړی(یعنی ریاکاری) د دې اسناد غریب دی اوبعضې راویان ضعیف دی.

بیافرمائی چه د دوی کورنئی غوږایستنې خویاد ګناه په کارونوکښې وی په کوم کښې چه د هغوی ذاتی نقصان وی یاپه ظلم باندې وی په کوم کښې چه د نوروخلقو د نقصان باره کښې ترکیبونه سوچ کوی.یاد پیغمبر ﷺ په مخالفت باندې یوبل پخوی اود حضور ﷺ د نافرمانومنصوبې جوړوی.

قوله تعالی:- حَيَّوۡكَ بِمَا لَمۡ يُحَيِّكَ بِهِ اللّٰهُ

د یهودیانوسلام په نبی کریم ﷺ باندې: بیاددې بدکارانو یوډیرخراب خوئ بیانولې شي چه دوی د سلام الفاظ هم بدلوی.عائشه رضي الله عنها فرمائی چه یوخل یویهودی حضور ﷺ له راغلو او وئې وئیل ﴿السام علیك یا

ابالقاسم) (دسام معنی مرګ ده) مااووئیل ﴿وعلیکم السام﴾. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل اې عائشه! الله ﷻ خراب الفاظ او سختې خبرې نه خوښوی. ما وئیل آیا حضور ﷺ نه دی اوریدلی؟ هغه تاسوته ﴿السلام﴾ نه دی وئیلی ﴿السام﴾ ئې اووئیل. حضور ﷺ اوفرمائیل چه تاواونه ریدل ما اووئیل ﴿وعلیکم﴾. (۱) هم د دې بیان کیږی. په بل روایت کښې دی چه حضرت عائشه رضي الله عنها په جواب کښې فرمائیلی وو ﴿علیکم السام والدام واللعنة﴾ نو حضور ﷺ عائشه صدیقه رضي الله عنها منع کولوسره اوفرمائیل چه زمونږ دعا د هغوی په حق کښې قبوله ده او د هغوی زمونږ رټل قبول نه دی (ابن ابی حاتم وغیره).(۲)

یو ځل نبی کریم ﷺ د صحابه کرامو رضي الله عنهم سره په مجمع کښې تشریف فرما وه چه یویهودی راغلو سلام ئې اوکړو صحابه کرامو جواب ورکړو .نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه تاسو ته پته ده هغه څه اووئیل؟ صحابه کرامو عرض اوکړو چې هغه خو سلام وائی نو رسول کریم ﷺ اوفرمائیل چه نه هغه وئیلې وو ﴿سام علیکم﴾ یعنی ستاسو دین دې مغلوب وی او ختم دې شی. بیا حضور ﷺ حکم اوکړوچه دا یهودی راوغواړئی. کله چه هغه راغلو نو حضور ﷺ ورته اوفرمائیل چه رښتیا رښتیا وایه چه تا ﴿سام علیکم﴾ نه وو وئیلی، هغه اووئیل چه او حضرت ما هم داسې وئیلی وو. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه واورئی کله څوک اهل کتاب تاسو ته سلام اوکړی نو صرف ﴿علیك﴾ ورته وائې یعنی چه تاځه وئیلی هغه دې هم په تاوی.(۳) بیا به داخلق په دې خپل کار خوشحاله کیدل او ځان سره به ئې وئیل که چرې دا نبی په حقه باندې وو نو الله ﷻ به زمونږ په دې خبرو باندې مونږ ته هم په دنیا کښې عذاب راکولوځکه چه الله ﷻ خو زمونږ په باطنی حال باندې ښه خبردار دې. الله ﷻ فرمائی چه د دوی د پاره صرف د آخرت د کور عذاب هم کافی دې دوی به دوزخ ته ځی او خراب ځاې ته به رسی.

ددې ایت مبارک شان نزول څه دې؟:-د حضرت عبدالله بن عمرو رضي الله عنه نه روایت دې چه د دې آیت شان نزول د یهودیانویه دې طریقه باندې سلام دې.(۴) دحضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روایت دې چه منافقانویه هم داسې سلام کولو.بیا الله ﷻ مؤمنانوته ادب ښائی چه تاسو دمنافقانواو یهودیانوغوندې کار مه اختیاروئی. تاسو د ګناه کارونه د حد نه وړاندې کیدل اودنبی ﷺ نه منلومشورې مه کوئی بلکه تاسوته دهغوی خلاف د نیکئی اود خپل ځان بچ کولو مشورې کول پکار دی. تاسو له هروخت د هغه الله ﷻ نه ویریدل پکار دی چه د چا طرف ته به ټول ورجمع کولې شئی چه هغه وخت به تاسو ته د هرې نیکئی او بدئی بدله اوسزا درکوی او په ټولو اقوالواواعمالوباندې به موخبردار کوی سره د دې چه تاسو هیرکړی وی خوهغه سره ټول محفوظ او موجود دی. حضرت صفوان رضي الله عنه فرمائی چه ما د حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه لاس نیولې ووچه یوسړې راغلو هغه اووئیل تاسو د رسول الله ﷺ نه د مؤمن د غوږایستنې متعلق چه د قیامت په ورځ به الله ﷻ سره وی څه اوریدلی؟ هغه اوفرمائیل چه ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی چه الله ﷻ به مؤمن بنده خپل ځان ته نیزدې راوغواړی او دومره نیزدې چه خپل مټ به په هغه کیږدی اود خلقو نه به هغه په پرده کښې کړی اود هغه نه به د هغه د ګناهونو اقرار اوکړی اوتپوس به کوی چه یاددې دی؟فلانکې ګناه تا کړې وه فلانکې دې کړې وه هغه به اقرارکوی او زړه به ئې درزیږی چه اوس هلاك شوم. الله ﷻ به فرمائ چه ګوره په دنیاکښې هم ما ستا پالنه کړې وه او اوس هم ته ما اوبخښلې.بیا به هغه ته دهغه د نیکو اعمال نامه ورکړی خود کافر اومنافق باره کښې خو به ګواه چغې وهی چه داپه الله ﷻ باندې دروغ ویونکی خلق دی خبردار شئی په دې ظالمانوباندې دالله ﷻ لعنت

(۱) الطبری ۲۲/۲۳۶، احمد:۶/۲۲۹وهوحدیث صحیح.
(۲) صحیح بخاری کتاب الدعوات باب قول النبی ﷺ ((ایستجاب لنافی الیهود...)):۶۴۰۱، صحیح مسلم:۲۱۶۵-۲۱۶۶.
(۳) الطبری۲۳/۲۴۰، ابن ماجه کتاب الادب باب ردالسلام علی اهل الذمة:۳۶۹۷، مختصراً
(۴) احمد:۲/۱۷۰وسنده حسن وقال الهیثمی واسناده جیدلان حماذا (ابن سلمة) سمع من عطاء بن السائب فی حالة الصحة،

دی(۱)

قوله تعالى:- إِنَّمَا النَّجْوَىٰ مِنَ الشَّيْطَٰنِ

بیا فرمائي چه داسې قسم غوړایستنې چه په هغې سره مسلمان ته تکلیف رسی اوهغه ته بدګمانی کیږي د شیطان د طرف نه ده. شیطان د دې منافقانو وغیره نه داکار خکه اخلی چه مؤمنان خفه دلګیر شی ولې حقیقت خودادې چه د الله ﷻ د اجازت نه بغیر نه شیطان اونه بل څوك هغوی ته ضرر رسولې شی. کله چه داسې څه حرکت معلوم شی هغه له پکار دی چه ﴿اعوذ﴾ اووائی د الله ﷻ پناه واخلی اوپه الله ﷻ باندې یقین اوساتی ان شاءالله هغه ته به هیڅ نقصان نه رسی.داسې غوړایستنې چه د یو مسلمان ناخوښه وی په حدیث شریف کښې د هغې نه هم منع راغلې ده. په مسند احمد کښې دی چه نبی کریم ﷺ فرمائیلی دی چه کله تاسو درې کسان یئې نو دوه په خپل مینځ کښې په غوږ کښې خبرې کولوته مه کینئی دې سره به د دې دریم زړه خیرن شی (۲) اویه روایت کښې دی چه که د دې اجازت وی نو څه بدیت نشته.(۳)

يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ	ءَامَنُوٓا				
اے هغه کسانو	چې ایمان مو راوړې دی				
ائې مومنانو !					
إِذَا قِيلَ	لَكُمْ	تَفَسَّحُوا	فِي الْمَجَٰلِسِ	فَافْسَحُوا	
کله چې اوونیلې شي	تاسو ته	فراښې اوکړئ	په ځایونو د ناستو کښې	پس فراښې اوکړئ	
هر کله چې درته اوونیلې شي	چې په مجلس کښې لږ ځائې فراخه کړئ	نو تاسو ځائې			
يَفْسَحِ اللَّهُ	لَكُمْ	وَإِذَا قِيلَ	انشُزُوا	فَانشُزُوا	
فراښې به اوکړي الله	تاسو ته	او کله چې اوونیلې شي	چې پاسئ	نو پاسئ	
فراخه کوئ	الله به تاسو ته فراخه ځائې درکړي	او چې درته اوونیلې شي چې (د مجلس نه) پاځئ اودریږئ			
يَرْفَعِ اللَّهُ	الَّذِينَ	ءَامَنُوا	مِنكُمْ	وَالَّذِينَ	
پورته کوي الله	هغه کسان	چې ایمان ئې راوړې دی	ستاسو نه	او هغه کسان	
نو پاځیږئ	الله ﷻ به په تاسو کښې د مسلمانانو او د علم د خاوندانو				
أُوتُوا الْعِلْمَ	دَرَجَٰتٍ	وَاللَّهُ	بِمَا	تَعْمَلُونَ	خَبِيرٌ
چې ورکړې شوې دې علم	مرتبو ته	او الله	په هغه کارونو	چې کوئ ئې تاسو	خبردار دی
مرتبې اوچتې کړي	.... او تاسو چې څه کارونه کوئ الله ﷻ پرې ښه خبر دی				

قوله تعالى:- إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَٰلِسِ

د مجلس د آدابو تفصیل:- دلته د ایمان خاوندانوته الله ﷻ د مجلس آداب ښائی. هغوی ته حکم ورکوی چه په ناسته پاسته کښې هم د یوبل خیال او لحاظ ساتئی.کله چه په مجلس کښې وڼی او څوك راشی نو لږ

---

(۱) صحیح بخاری کتاب المظالم باب قول الله تعالى ﴿الالعنة الله على الظلمين﴾ ۲۴۴۱، صحیح مسلم: ۲۷۶۸، ابن حبان:۷۳۵۶،

(۲) صحیح بخاری کتاب الاستئذان باب اذا کانوا اکثر من ثلاثة فلا باس...: ۶۲۹۰، صحیح مسلم: ۲۱۸۴، ابوداوٗد: ۴۸۵۱، ترمذی:۲۸۲۵، ابن ماجه:۳۷۷۵،احمد:۱/۳۷۵، ابن حبان:۵۸۳. (بخاری ومسلم)

(۳) صحیح مسلم کتاب السلام باب تحریم مناجاة الاثنین دون الثالث:۲۱۸۳، احمد: ۲/۱۴۶.

شان په خوزیدو راخوزیدو سره هغه ته هم ځائ ورکوئي. په مجلس کښې کولاووالې کوئې. ددې په بدله کښې به الله ﷻ تاسوته هم کولاووالي درکړی ځکه چه دهریوعمل بدله هم هغه شان وی.په حدیث شریف کښې دی چه څوك د الله ﷻ د پاره جمات جوړکړی الله ﷻ به د هغه د پاره کورجوړکړی.(١) په یو بل حدیث شریف کښې دی چه څوك په یوسختئي والا باندې آسانی اوکړی الله ﷻ به په هغه باندې په دنیا اوآخرت کښې آسانی اوکړی. څوك چه د یومسلمان رور په امدادکښې لګیاشی الله ﷻ پخپله د هغه سړی په امداد کښې لګیاکیږی.(٢) په دې باب کښې نورهم ډیر احادیث دی. حضرت قتاده ﷺ فرمائی چه دا آیت د ذکردمجلس باره کښې نازل شوې.مثلاً وعظ کیږی یاحضورﷺ څه دنصیحت خبرې فرمائی خلق ناست دی اورې نو چه اوس څوك بل کس راغلو او څوك د خپل ځائ نه نه خوزیږی چه هغه ته هم ځائ ملاوشی نو قرآن کریم حکم اوکړو چه داسې مه کوئې دې د پاره چه د دې راتلونکی دپاره هم ځائ اوشی.(٣)

حضرت مقاتل رحمه الله فرمائی چه د جمعې په ورځ دا آیت نازل شوې. رسول اللهﷺ هغه وخت په صفه کښې وو یعنی دجمات په دنکانچه باندې ځائ تنګ وواود حضورﷺ عادت مبارك ووچه کوم مهاجر او انصاردِ بدر په جنګ کښې هغویﷺ سره وو حضورﷺ به د هغوی ډیر عزت او اکرام کولو. په هغه ورځ یوڅو د بدر صحابه کرام لږ شان ناوخته راغله نو نبی کریم ﷺ سره اخوادیخوا اودریدل. حضورﷺ سره سلام علیك اوشو هغویﷺ جواب ورکړو بیا د مجلس نور خلقو ته سلام اوکړو هغوی هم جواب ورکړو. اوس دوی هم په دې امید ولاړوو چه په مجلس کښې به لږ شان کولاووالي اووینی نو دوی به هم کینی خو یوکس هم د خپل ځائ نه اونه خوزیدو چه د هغوی د پاره هم ځائ شوې وو. نبی کریم ﷺ چه دا اوکتل نو پاتې ته شو او یو یوکس ته ئې په نامه نامه آواز اوکړو اود هغه ځائ نه ئې اودرول اودا د بدر صحابه کرام ئې کینول. کوم خلق ئې چه اودرولې وو په هغوی لږشان بداولګیدل.بل خوا منافقانوته په لاس خبره ورغله نو بس شروع شو چه دا عدل کونکې نبی دې چه کوم خلق په شوق سره اول راغله خپل نبی سره ئې نیزدې ځائ اونیولو او ښه په آرام سره په خپل خپل ځائ کیناستل هغوی خو ئې د خپل ځائ نه اودرول اوناوخته راتلونکو ته ئې د هغوی ځائ ورکړودا څومره بې انصافی ده.بل خوا حضورﷺ د دې د پاره چه د هغوی زړه کښې څه رانه شی دعااوکړه چه اې الله په دوی باندې رحم اوکړه چاچه د خپل مسلمان رور د پاره په مجلس کښې ځائ اوکړو. د دې حدیث شریف په اوریدو باندې صحابه کرامو پخپله اخوا دیخوا خوزیدل شروع کړه او د راتلونکو د پاره ئې ځائ اوکړو او هم د جمعه په ورځ دا آیت نازل شو(ابن ابی حاتم)

په بخاری مسلم او مسندوغیره کښې حدیث دې چه یوسړې دې بل کس د هغه د ځائ نه نه پاسوی چه پخپله کینی بلکه هغه له پخپله پکار دی چه اخوادیخوا شی اود هغه د پاره ځائ پیداکړی(٤) په مسند شافعی کښې دی چه په تاسوکښې دې د جمعې په ورځ یوکس هم خپل روردهغه دځائ نه نه پاسوی بلکه ورته دی وائی چه لږ اخوا شه. په دې مسئله کښې د علماؤ اختلاف دې چه د راتلونکی د پاره اودریدل جائزدی که نه؟ بعضې خلق خو اجازت ورکوی اودا حدیث پیش کوی چه نبی ﷺ اوفرمائیل

---

١) صحیح بخاری کتاب الصلاة باب من بنی مسجدًا : ٤٥٠،صحیح مسلم: ٥٣٣.

٢) صحیح مسلم کتاب الذکروالدعاء باب فضل الاجتماع لتلاوة القرآن:٢٦٩٩.

٣) الطبری:٢٤٤/٢٣.

٤) صحیح بخاری کتاب الاستئذان باب لایقیم الرجل الرجل من مجلسه:٦٢٦٩-٦٢٧٠، صحیح مسلم:٢١٧٧، احمد:١٧/٣، مصنف عبدالرزاق:١٩٨٠٧، ابن ابی شیبه:٥٨٤/٨، ابن حبان: ٥٨٦.

چه خپل سردار طرف ته پاسیږئ.[١] اوچه کوم خلق داغواړي چه خلق دې د هغه د پاره نیغ اودریږي هغه په دوزخ کښې خپل ځان له ځائ جوړکړو.[٢]
بعضې بزرګان تفصیل کوی فرمائی چه څوك د سفرنه راغلې وی اود حاکم د پاره د هغه د حکومت په ځائ اودریدل صحیح دی ځکه چه حضورﷺ د چا د پاره اودریدل فرمائیلی وونودا حضرت سعدبن معاذ﷛ وو.دبنوقریظه ئې هغه حاکم جوړکړې ووکله چه ئې هغه راتلونکې اولیدلونوحضورﷺ فرمائیلي وو چه د خپل سردار د پاره اودریږئ اودا د تعظیم د پاره نه وو صرف د دې د پاره وو چه د هغه احکام په ښه شان سره جاری کړې شی. والله اعلم. اودا عادت جوړول چه په مجلس کښې هرلوئ سړې راشی نو خلق اودریږی نو دا د عجمیانوطریقه ده. د سنن په حدیث کښې دی چه د رسول اللهﷺ نه د هغوی د پاره د ټولونه ډیر محبوب او د عزت خاوند بل هیڅ څوك نه وو خود هغوی ﷺ په لیدو به صحابه کرام نه اودریدل. پوهیدل چه حضورﷺ دا مکروه ګڼړی.[٣] د سنن په یو بل حدیث کښې دی رسول اللهﷺ به راتلوسره دمجلس په خاتمه کښې کیناستلواوچه کوم ځائ کښې به کیناستلوهم هغه ځائ به د صدارت شو اوصحابه کرام به دخپلو مرتبومطابق په مجلس کښې کیناستل.[٤] حضرت ابوبکرصدیق ﷛ د حضورﷺ ښي طرف ته،حضرت عمرفاروق﷛ ګس طرف، عموماً به حضرت عثمان ﷛ د حضورﷺ مخامخ کیناستلو ځکه چه دا دواړو بزرګان د وحی کاتبان وو، نبی کریم ﷺ به هغوی ته فرمائیل او هغوی به وحی لیکله. په صحیح مسلم کښې دی چه د حضور ﷺ فرمان دې چه ماسره نیزدې صاحب عقل او فراست خاوندان دې کینی اوبیا درجه په درجه.[٥] اودا انتظام د دې د پاره وو چه د حضورﷺ مبارك ارشادات دا صاحبان واوری او ښه پوهه شي. هم دغه وجه وه چه د صفه په مجلس کښې د کوم ذکرچه اوس تیرشو حضورﷺ نورخلق د هغوی دمجلس نه پاسول اوهغه ځائ د بدر صحابه کرامو ته ورکړونودې سره نورې وجهې هم وې.مثلاً دې خلقو له پخپله پکاروو چه ددې بزرګانوصحابه کرامو خیال او لحاظ ئې ساتلې وې او پخپله ئې هغوی ته ځائ پریخې وې. کله چه پخپله هغوی داسې اونه کړل نو بیا حکماً په هغوی باندې داسې اوکړې شو.دغه شان اولنوخلقودحضورﷺ کلمات پوره شان سره اوریدلي وو اوس دا حضرات راغله نوحضورﷺ غوښتل چه اوس دوی په آرام سره کینی اوزما حدیث واوری اود الله ﷻ تعلیم حاصل کړی. دغه شان امت ته د دې خبرې تعلیم هم ورکول وو چه هغوی خپل مشران او بزرګان خپل امام سره د ناستې د پاره پریږدی اوهغوی د خپل ځان نه مقدم اوګڼړی.

مانځه کښې صفونه درست کول:- په مسنداحمدکښې دی چه رسول الله ﷺ به د مانځه صفونو صحیح کولوپه وخت کښې زمونږ اوږې په خپله نیولوسره صحیح کول دی او نیغولې او زبانی به ئې هم فرمائیل چه نیغ شئ کاږه واږه مه اودریږی،هوښیاراوعقلمندماسره نیزدې اوسیږئ درجه په درجه.[٦] حضرت ابومسعود﷛ دا حدیث فرمائیلو سره فرمائی چه سره د دې حکم افسوس چه تاسو اوس هم ډیر کاږه صفونه جوړوئ. مسلم ابوداؤد نسائی او ابن ماجه کښې هم دا حدیث شریف دې. ښکاره خبره دا چه کله د حضورﷺ دا حکم د مانځه د پاره وونود مانځه نه علاوه خو دا حکم په طریقه اولی باندې دې.

---

[١] صحیح بخاری کتاب الاستئذان باب قول النبیﷺ ((قوموا الی سیدکم)) ٦٢٦٢، صحیح مسلم: ١٧٦٨.
[٢] ابوداؤد کتاب الادب باب الرجل یقوم للرجل یعظمه بذلك: ٥٢٢٩وهوحسن، ترمذی: ٢٧٥٥.
[٣] ترمذی کتاب الادب باب ماجاء فی کراهیة قیام الرجل للرجل: ٢٧٥٤وهوحسن الادب المفرد: ٩٤٦.
[٤] ابوداؤد کتاب الادب باب فی الرجل یقوم الرجل من مجلسه: ٤٧٢٥،ترمذی کتاب الاستئذان باب فی الثلاثة الذین اقبلوا فی مجلس...: ٢٧٢٥.
[٥] صحیح مسلم کتاب الصلاة باب تسویت الصفوف واقامتها: ٤٣٢.
[٦] صحیح مسلم حواله سابق: ٤٣٢، ابوداؤد کتاب الصلاة باب من یستحب ان یلی الامام...: ٦٧٤، ابن ماجه: ٩٧٦، مصنف عبدالرزاق: ٢٤٣٠، ابن حبان: ٢١٧٨، احمد: ١٢٢/٤.

ابوداؤد کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی صفونه صحيح کړئی اوږې ملاؤکړئی د صفونو په مينځ کښې خالی ځای مه پرېږدئی د خپلوروڼروسره په صفونوکښې په نرمئی سره ورځئی په صف کښې د شيطان د پاره سوړه مه پرېږدئی د صفونو ملاوونکی الله ﷻ ملاووی اوصفونه ماتونکی الله ﷻ پريکوی(۱) دغه شان چه کله به سيدالقراء حضرت ابی بن کعب ﷛ رسيدلو نو په اول صف کښې به نی ضعيف العقل سړی روستوکولو او پخپله به په ړومبی صف کښې ملاويدلو اوهم دا حديث به نی په دليل کښې راوړلو چه حضور ﷺ فرمائيلی ماسره دې نيزدې د ښه رائې او عقل والا سړی ولاړوی بيا درجه په درجه.(۲)

دحضرت عبدالله بن عمر ﷛ په ليدو به چه يوسړې اودريدو نوهغه به دده په ځای نه کيناستلو(۳)اودا حديث شريف به نی وړاندې کولوچه څوك پاسولو باندې دې دهغه په ځای بل کس نه کينی.دلته د نمونې په توګه دايوڅو احاديث او مسئلې ذکرکولوسره وړاندې خودبسط او تفصيل دلته ګنجائش نشته او نه دا موقعه ده.

مسجد نبوی ﷺ ته د دريو کسانو راتلو واقعه:- په يوحديث شريف کښې دی چه يوځل حضور ﷺ تشريف ايخودې وو چه درې سړی راغله. يوخود مجلس په مينځ کښې خالی ځای کښې کيناستودويم د مجلس په آخره کښې ځای جوړکړوکيناستو او دريم واپس لاړو. حضور ﷺ اوفرمائيل اې خلقو زه تاسو ته د دريو سړو باره کښې خبردرکوم يو د الله ﷻ طرف ته ځای واخستو اوالله ﷻ هغه ته ځای ورکړوبل شرم اوکړو نوالله ﷻ هم د هغه حياء اوکړه دريم مخ واړولو نوالله ﷻ هم د هغه نه مخ واړولو.(۴) مسند احمد کښې دی چه د چاد پاره حلال نه دی چه د دوسړو په مينځ کښې تفريق اوکړی اوکه د هغوی په رضا سره وی نو هغه بله خبره ده(۵)ابوداؤد و ترمذی دې ته حسن ونيلی. حضرت ابن عباس ﷛ او حسن بصری رحمه الله فرمائی چه د مجلس د کولاووالی حکم د جهاد باره کښې دې(۶)دغه شان د پاسيدوحکم هم د جهاد باره کښې دې.

حضرت قتاده رحمه الله چه کله تاسودښيګړې او نيکئی طرف ته رابللې شئی نو تاسوضرورځئی(۷) حضرت مقاتل رحمه الله فرمائی مطلب دا دې چه تاسو د مانځه د پاره راغواړی نو زر پاسئی. حضرت عبدالرحمن بن زيد رحمه الله فرمائی چه صحابه کرام به کله دحضور ﷺ نه واپس تلل نود هريوبه دا خوښه وه چه د ټولونه په آخره کښې د حضور ﷺ نه جدا شی اکثر به د حضور ﷺ څه کاروغيره وونو ډير حرج به کيدوخو نبی کريم ﷺ به دمروت په وجه هيڅ نه فرمائيل.په دې باندې داحکم اوشو چه کله تاسوته د پاسيدو اوونيلې شی نو اودريږئی لکه څنګه چه بل ځای کښې ارشاددې ﴿وَاِنۡ قِيۡلَ لَكُمُ ارۡجِعُوۡا فَارۡجِعُوۡا﴾ که تاسو ته دواپس کيدواوونيلې شی نو واپس شئی. بيا فرمائی چه په مجلسونوکښې تاسوته د ځای ورکولو اوونيلې شی نو په ځای ورکولوکښې او د واپس کيدلو د پاره ونيلو سره خپله بې عزتی مه ګڼړئی بلکه دا د الله ﷻ په وړاندې مرتبه اوچتيدل او خپل عزت کول دی دا به الله ﷻ نه ضائع کوی بلکه په دې باندې به په دنيا اوآخرت کښې نيکه بدله درکوی. کوم سړې چه د الله ﷻ په احکامو په عاجزئ سره خپل سر ټيټ

---

(۱) ابوداؤد كتاب الصلاة باب تسوية الصفوف :٦٦٦وهوحسن، نسائی: ٨٢٠.

(۲) احمد:١٤٠/٥، نسائی كتاب الامامة باب من يلی الامام ثم الذی يليه:٨٠٩وسنده صحيح.٧.

(۳) صحيح بخاری كتاب الاستئذان باب ﴿اذاقيل لكم تفسحوا فی المجالس فافسحوا﴾: ٦٢٧٠، صحيح مسلم:٢١٧٧.

(۴) صحيح بخاری كتاب العلم باب من قعد حيث ينتهی به المجالس:٦٦،صحيح مسلم:٢١٧٦،ترمذی: ٢٧٢٤، احمد:٢١٩/٥،

(۵) ابوداؤد كتاب الادب باب فی الرجل يجلس بين الرجلين بغير اذنهما:٥٨٤٥، وسنده حسن، ترمذی ٢٧٥٢، احمد:٢١٣/٢.

(۶) الطبری: ٢٤٤/٢٣.

(۷) ايضا ٢٤٥/٢٣.

کړی الله ﷻ دهغه عزت زیاتوی اودهغه مشهورتیاپه نیکئی سره کوی.دایماندارواوصحیح علم لرونکو هم دغه کاروی چه د الله ﷻ د احکاموپه وړاندې خپل سرتیتوی نودې سره هغوی د اوچتودرجو خاوندان جوړیږی. الله ﷻ ته ښه علم دې چه د اوچتودرجو حقدار کوم یودې اوکوم یونه دې.

قوله تعالی:- يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنكُمْ

دکتاب الله په وجه دمؤمنانواوچتوالی: دنافع بن عبدالحارث ﷺ سره دعمرفاروق ﷺ ملاقات په عسفان کښې اوشو حضرت عمرﷺ هغه د مکې عامل جوړکړې وود هغه نه تپوس اوکړو چه تاسو خپل ځائ په مکه کښې چاته پریخې دې راغلې ئی؟جواب ملاوشو چه ابن ابزی ته. حضرت عمر ﷺ اوفرمائیل چه هغه خو زمونږ مولې دې یعنی آزادکړې شوې غلام، هغه تا د اهل مکه امیر جوړکړې راغلې؟ وئی وئیل او ځکه چه هغه د الله ﷻ د کتاب ماهر، د فرائضو پیژندونکې او ښه وعظ کونکې دې.حضرت عمرﷺ هغه وخت اوفرمائیل چه رښتیافرمائیلی دی رسول الله ﷺ چه الله ﷻ به د دې کتاب په وجه یو قوم ته عزت ورکړی او په اوچته مرتبه به ئی کړی او نوربه ښکته او کمه مرتبه کښې کړی. (۱) د علم او علماؤ فضیلت چه د دې آیت نه اود نوروآیاتونو او احادیثونه ښکاره دې ما هغه ټول د بخاری کتاب العلم په شرح کښې راجمع کړی دی.﴿والحمدلله﴾

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْٓا	اِذَا نَاجَيْتُمُ	الرَّسُوْلَ
اے هغه کسانو	چی ایمان مو راوړې دې	کله چی پټې خبری کوئ تاسو	درسول سره

ائې مومنانو تاسو چې کله د پیغمبر سره پټې صلاح مشورې کوئ |

فَقَدِّمُوْا	بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰىكُمْ	صَدَقَةً ۭ	ذٰلِكَ	خَيْرٌ لَّكُمْ
نو وړاندې لیږئ	مخکښې دپټو خبرو کولو نه	صدقه	دا کار	بهتر دې ستاسو دپاره

نود خپلو پټو صلاح مشورو نه وړاندې څه (لږه ډیره) صدقه ورکوئ | داکار ستاسو دپاره ډیربهتر دې

وَاَطْهَرُ ۭ	فَاِنْ لَّمْ تَجِدُوْا	فَاِنَّ اللّٰهَ	غَفُوْرٌ	رَّحِيْمٌ ﴿۱۲﴾
او زیات پاکیزه دې	پس که بیا نۀ مونده تاسو صدقه	پس بیشکه الله	بښونکې	مهربانه دې

اودپاکئ ذریعه ده | خو که دصدقې وس نه لرئ | نو بیشکه الله ﷻ بښونکې رحم کونکې دې

ءَاَشْفَقْتُمْ	اَنْ تُقَدِّمُوْا	بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰىكُمْ	صَدَقٰتٍ ۭ
آیا اویریدئ تاسو	چی وړاندې ورکړئ	مخکښې دپټو خبرو کولو نه	صدقې

آیاتاسو ددې نه ویریدلئ چې دخپلو پټو مشورو نه وړاندې څه لږه ډیره صدقه ورکړئ ؟ (نوخبر دې)

فَاِذْ لَمْ تَفْعَلُوْا	وَتَابَ اللّٰهُ	عَلَيْكُمْ	فَاَقِيْمُوا
نو کله چی اونۀ کړو تاسو دا کار	او وکړه رجوع په رحمت سره الله	په تاسو باندې	پس قائیموئ

که دا کارونه نشوئ کولې | اوالله ﷻ تاسوته معافی اوکړه | نو اوس دمونځ پابند

(۱) صحیح مسلم کتاب الصلاة المسافرین باب فضل من یقوم بالقرآن ویعلمه: ۸۱۷، ابن ماجه: ۲۱۸، احمد: ۳۵/۱،

الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ط وَاللّٰهُ خَبِيْرٌ

مونځ | او ورکوئ زکاة | او خبره منئ دالله | او درسول دهغه | او الله | خبردار دي

اوسیرئ او زکوة ورکوئ او د الله ﷻ او دهغه د رسول ﷺ هره خبره منئ | او الله ﷻ ته ستاسو ټول

بِمَا تَعْمَلُوْنَ ۝

په هغه کارونو | چې کوئ يې تاسو |

کارونه معلوم دي

قوله تعالى:- يٰاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُوْلَ

پیغمبر ﷺ سره غوږ ایستنې اوده هغې احکام:-الله ﷻ خپلو مؤمنانو بندیګانو ته حکم ورکوی چه زما نبی سره کله تاسو درازخه خبره کونې نود هغې نه وړاندې زما په لارکښې خیرات کونی دې دپاره چه تاسو پاك صاف شنی اوددې قابل جوړشئی چه زماپیغمبرسره مشوره اوکړې شنی اوکه څوك غریب مسکین سړې وی نو خیردې د الله ﷻ په ښښنه او رحم باندې نظر ساتل پکار دی یعنی دا حکم صرف هغوی ته دې چه مالداروی.بیا فرمائی چه آیاتاسوته د دې حکم دباقی پاتې کیدواندیښنه اوویره وه چه دا صدقه به ترکومې واجب وی ښه چه تاسو هم دا اونه کړه او الله ﷻ هم تاسو معاف کړئی نو اوس د دې پورته ذکرشوی فرائضو پوره شان سره خیال ساتئی چه دغوږ ایستنې نه وړاندې د صدقې کولوعزت صرف حضرت علی رضی الله عنه ته حاصل شوې وو بیاداحکم اخوا شو.یودینار صدقه ورکولو سره حضرت علی رضی الله عنه حضور ﷺ سره پټې خبرې اوکړې اولس مسئلې ئی اوپوښتلې. بیاخوحکم اخواشو. د حضرت علی رضی الله عنه د پخپله هم دا واقعه په تفصیل سره روایت ده چه هغوی فرمائی په دې آیت باندې زما نه وړاندې چا عمل نه دې کړې اونه زمانه پس چا عمل کړې.ماسره یودینارووهغه مامات کړو او لس درهم مې واخستل یودرهم مې د الله ﷻ په نوم یومسکین ته ورکړو بیا د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شوم او غوږکښې می ورسره خبرې اوکړې بیا داحکم ختم شونوپه دې باندې زمانه وړاندې چاعمل نه دې کړې اونه زما نه پس په دې څوك عمل کولې شی. بیا هغوی د دې آیت تلاوت اوکړو( )ابن جریر کښې دی چه حضور ﷺ د حضرت علی رضی الله عنه نه تپوس اوکړو چه دصدقې مقدار یودینار مقررول پکار دی نو هغه اووئیل چه داخوډیر زیات شو. وئی فرمائیل چه نیم دینار نو هغه اووئیل چه هریوسړې د دې هم طاقت نه لري. بیانبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ښه ده ته اووایه چه څومره؟ هغه وئیل دیوې اوربشې برابرسره زر نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه واه واه ته خوډیر زیات زړه تنګې یئې.

حضرت علی رضی الله عنه فرمائی چه زماپه وجه الله ﷻ په دې اومت باندې تخفیف اوفرمائیلو(۲)په ترمذی کښې هم دا روایت دې اودې ته ئی حسن غریب وئیلې. حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه مسلمانانوبه یوشان دحضور ﷺ سره د رازدارئی خبرې کولونه وړاندې صدقه ویستله خود زکوة حکم داختمه کړه. هغوی فرمائی چه صحابه کرامو ډیر زیات تپوسونه شروع کړه چه حضور ﷺ ته به تکلیف وو نوالله ﷻ په دې حکم باندې په هغوی ﷺ آسانی کړه ځکه چه اوس خلقو سوالونه کول پریخودل. بیا الله ﷻ په مسلمانانو باندې کشادګی اوکړه اودا حکم منسوخ شو(۳)د عکرمه رضی الله عنه او حضرت حسن بصری رحمه الله هم دا قول دې چه دا حکم منسوخ دې(۴)حضرت قتاده رحمه الله او حضرت مقاتل رحمه الله هم دا فرمائی. حضرت قتاده رحمه الله

(۱) حاکم: ۴۸۲/۲ وسنده حسن.
(۲) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة المجادلة: ۳۳۰۰.
(۳) الطبری:۲۴۹/۲۳.
(۴) ایضا ۲۵۰/۲۳.

فرمائی چه د ورځې د یوځوګهړو پورې دا حکم پاتې وو اوحضرت علی ﷺ هم دا فرمائی چه صرف هم ما پرې عمل کړې وو اوډیر لږ وخت په دې حکم نازلیدو باندې شوې وو چه منسوخ شو.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا

آیااونۀ کتل تا|هغه کسانو ته |چې دوستی کوی|دهغه خلقو سره

آیا تا هغه خلقو ته نه دی کتلی |چې دداسې قوم سره دوستی کوی |په

غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ

چې غضب کړې دې الله | په هغوئ باندې | نۀ دی هغوئ | ستاسو نه | او نۀ د هغوئ نه |

چا چې د الله ﷻ غضب نازل شوې دې | دا (منافقان) نه تاسو سره دی |او نه دهغوئ (کافرانو) سره دی

وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ۝ أَعَدَّ اللَّهُ

او خوری قسمونه | په دروغه باندې | او هغوئ پوهیږی (په دروغو) خپلو | تیار کړې دې الله |

أوسره د پوهې په دروغه قسمونه خوری |..........................او الله ﷻ هغوئ دپاره

لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا

دپاره دهغوئ| عذاب سخت |بیشکه هغوئ چې دی | ډیرخراب دی | چې وو هغوئ |

سخت عذاب مقرر کړې دې | ....بیشکه هغه کارونه ډیر خراب دی چې هغوئ

يَعْمَلُونَ ۝ اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

چې کول به ئې |نیولی دی هغوئ | قسمونه خپل | یو ډال | پس منع ئې کړل خلق | دلارې دالله نه |

ئې کوی |.....دوئ خپل قسمونه ځان دپاره ډال جوړکړې دې | او خلق دالله ﷻ دلارې نه منع کوی

فَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ۝ لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ

پس هغوئ لره دی | عذاب سپکونکې | هر ګز به دفع نۀ کړی | دهغوئ نه | مالونه دهغوئ |

نوهغوئ دپاره د ذلت عذاب مقرر دې | ....دالله د عذاب په مقابله کښې د هغوئ مال اود هغوئ

وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ

او نۀ اولاد دهغوئ | دعذابه دالله نه | څه څیز | دا کسان | خاوندان دوور دی | هغوئ به |

اولاد هغوئ ته هیڅ فائده نشی ورکولې | هم دغه خلق دوزخیان دی | ....اوهمیشه به

فِيهَا خَالِدُونَ ۝ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا

په هغې کښې | همیشه وی | په کومه ورځ | چې به ژوندی راپورته کړی دوئ لره الله | ټول |

په کښې پراته وی | ....په کومه ورځ چې الله ﷻ دوئ ټول بیا راژوندی کړی

فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ

نو قسمونه به خوری دوئ | هغه ته | لکه څنګه چې | قسمونه خوری دوئ | تاسو ته |

نو دالله ﷻ وړاندې به داسې قسمونه خوری | لکه څنګه چې (نن) ستاسو په وړاندې خوری

وَيَحْسَبُوْنَ اَنَّهُمْ عَلٰى شَيْءٍ ط اَلَآ اِنَّهُمْ هُمُ
او گمان به کوی دوی | چي ددوی به څه کار جوړ شي (په دې سره) | خبردار | بيشکه دوئ چي دی |
اودا خيال به کوی | چي ګڼي ددوئ څه دين ايمان شته | .... ښه واوره چي دوی
الْكٰذِبُوْنَ ۝١٨ اِسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطٰنُ فَاَنْسٰهُمْ
هم دوئ دروغژن دی | غالب شوي دي | په دوئ باندې | شيطان | پس هير ئې کړو ددوئ نه
بيخي دروغژن دی | (خبره داده چي) په دوئ باندې شيطان قابو موندلي دې | نو د دوی نه ئې
ذِكْرَ اللّٰهِ ط اُولٰٓئِكَ حِزْبُ الشَّيْطٰنِ ط اَلَآ اِنَّ حِزْبَ الشَّيْطٰنِ
يا ددالله | دا کسان | ډله دشيطان ده | خبردار | بيشکه ډله دشيطان چی ده |
دالله ﷻ ياد هير کړې دې | هم دغه دشيطان ټولګي دې | او ځان خبر کړئ چي دشيطان ټولګي
هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ۝١٩
هم دوئ خساره موندونکی دی |
تاوانيان دی

قوله تعالى:- اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ط

دمنافقانو ذکراو ددوئ سزا: دمنافقانو ذکر کولې شي چه دوی په خپل زړه کښې ديهوديانو مينه ساتله. لکه دهغوی هم حقيقي ملګری نه دی اونه ستا دی نه د اخوا دی اونه د ديخوا. صفاد دروغو قسمونه خوری اوايماندارانو له راځی اوهم دهغوی په شان وائی. رسول الله ﷺ له راځی اود دروغو قسمونو خوړلو سره هغوی ته د خپل ايمان يقين ورکوی اوپه زړه کښې د هغې خلاف جذبات لری اوپه خپلې غلطۍ وينا بې دريغه قسمونه خوری.د دوی د دې بدعمل په وجه به دوی ته ډيرسخت عذاب ورکولې شی.د دې دهوکې ورکولوبه دوی ته ډيره خرابه بدله ورکولې شي. دوی داد دروغو قسمونه خوړل خپل ډالونه جوړکړې اود الله ﷻ د لارې نه منع شوی دی. ايمان ښکاره کوی او کفرئې په زړه کښې ساتلې دې اوپه قسمونوخوړلو سره خپل باطني بدی پټوی.ناخبره خلقو ته د خپلودروغوقسمونو په وجه ثبوت ورکوی اوهغوی خپل ملګری جوړوی او بيا په مزه مزه هغوی هم په خپل رنګ کښې رنګوی.دوی په دروغو قسمونوخوړلودالله ﷻ په زرګونود عزت دنوم بې عزتی کړې وه څکه به دوی ته د ذلت او شرمندګئي عذاب سره مخ کيدل وی.کوم عذابونه چه به نه دهغوی مالونه او نه دهغوی دهغه وخت اولاد دهغوی په څه کار راشی دوی خو دوزخيان شوی دی اود هغه ځائ نه د دوی وتل به هيڅ کله هم نه کيږی.کله چه دقيامت په ورځ د دوی حشرو ی اويوبه هم ددې ميدان دراتلونه نه پاتيږی ټول به جمع کيږی.د دوی خو په ژوندکښې دا عادت وو چه د دروغوپه قسمونوبه ئې خپلې خبرې رښتيا ثابتولې نو نن به هم د الله ﷻ په وړاندې د خپل هدايت او استقامت لوئ لوئ قسمونه خوری اودابه ګڼري چه دلته به هم دا چالاکی اوچليږی خود دې دروغژنوبه د الله ﷻ په وړاندې د چالاکۍ چرته چليدې شی؟ هغه خود دوی دروغژن کيدل دلته هم مسلمانانو ته بيان کړی دی.

قوله تعالى:- وَيَحْلِفُوْنَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُوْنَ ۝

د منافقانو د دروغو قسمونه:- ابن ابی حاتم کښې دی چه نبی کريم ﷺ يوځل دخپلې کمرې په سوری کښې تشريف فرما وواو صحابه کرام رضی الله عنهم هم خواوشاکښې ناست وو.د سورې ځائ کم وواودې خلقو په ګرانه

په هغې کښې پناه اخستې وه. حضور ﷺ اوفرمائيل چه گورئی اوس به يوسړې راشی چه شيطانی نظر سره به گوری چه هغه راشی نو هغه سره خبره مه کوئې. لږ ساعت پس يوکگوسترګووالا سړې راغلو. پيغمبر ﷺ هغه خپل ځان له راوغوښتو او ورته ئې اوفرمائيل چه ولې ته اوفلانکې فلانکی ماته کنځلې کوئې؟دې د هغه ځائ نه لاړو او چه دچاچانومونو حضور ﷺ اخستې وو هغه ئې راوستل او بيا ئې په يوه ساقسمونه خوړل شروع کړه چه مونږ خود نبی کريم ﷺ په شان کښې څه بې ادبی نه ده کړې په دې باندې دا آيت نازل شو چه دا دروغژن دی.(1)دغه حال به دمشرکانو هم د الله ﷻ په دربار کښې وی چه قسمونه به خوری چه زمونږ دې په الله ﷻ باندې قسم وی کوم چه زمونږ رب دې مونږ شرک نه دې کړې. بيا فرمائی چه په دوی باندې شيطان غلبه بيامونده ده اود دوی زړونه ئې په خپل موټی کښې نيولې دی.د الله ﷻ د ياد او ذکر نه ئې دوی لرې کړی دی.د ابوداؤد په حديث شريف کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه په کوم کلی يا ځنګل کښې درې کسان هم وی او هغوی مونځ نه قائموی نو شيطان په هغوی باندې راخوريږی. نوتاسو ډلې سره اوسيږئی. شرمخ هغه چيلنی ماتوی چه د رمې نه جدا شی. سائب ﷺ فرمائی چه دلته د ډلې نه مراد د مانځه جماعت دې.(2)بيافرمائی چه د الله ﷻ ذکر هيرونکی د شيطانی ډلې کسان دی. د شيطان دا لښکر يقيناً نامراد او تاونيان دی.

إِنَّ الَّذِينَ — يُحَادُّونَ اللَّهَ — وَرَسُولَهُ
| بيشکه هغه کسان | چې مخالفت کوی دالله | او درسول دهغه |
بيشکه څوک چې دالله ﷻ اودهغهٔ د رسول ﷺ مخالفت کوی

أُولَٰئِكَ — فِي الْأَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾ — كَتَبَ اللَّهُ — لَأَغْلِبَنَّ — أَنَا — وَرُسُلِي ۚ
هم دا کسان | په ذليلانو کښې دی | ليکلی دی الله | چې خامخا به غالب کيږم | زهٔ | او رسولان زما
نودغه خلق ذليلان دی |............ الله ﷻ داليکلی دی چې زه او زما رسول به غالب يو

إِنَّ اللَّهَ — قَوِيٌّ — عَزِيزٌ ﴿٢١﴾ — لَا تَجِدُ — قَوْمًا — يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ
بيشکه الله | قوی دې | غالب دې | بيا به نهٔ مومې تهٔ | يو قوم | چې هغوئ ايمان لری په الله |
بيشکه الله ﷻ دقوت خاوند دې او غالب دې | ته بهٔ هيچرې دا اونه مومې چې په الله ﷻ

وَالْيَوْمِ الْآخِرِ — يُوَادُّونَ — مَنْ — حَادَّ اللَّهَ
او په ورځ دآخرت | چې هغوئ محبت کوی | دهغه چاسره | چې هغه مخالفت کوی دالله |
او په ورځ داخرت باندې ايمان راوړی | هغوئ دداسې خلقو سره دوستانې اوساتی | چې دالله ﷻ او

وَرَسُولَهُ — وَلَوْ كَانُوا — آبَاءَهُمْ — أَوْ أَبْنَاءَهُمْ — أَوْ إِخْوَانَهُمْ
او درسول دهغه سره | او اګر که وی هغوئ | پلاران دهغوئ | يا خامن دهغوئ | يا رونړه دهغوئ |
دهغهٔ د رسول ﷺ مخالف وی | اګر که هغوئ ئې پلاران ، يا خامن يا رونړه

(1) احمد:١/٢٦٧وسنده حسن، حاكم: ٤٧٢/٢، طبراني:٨: ٢٣٠٨، دلائل النبوة للبيهقي:٥/٢٨٢.
(2) ابوداؤد كتاب الصلاة باب التشديد في ترك الجماعة :٥٤٧ وسنده صحيح، نسائي: ٨٤٨، احمد:٥/١٩٦، ابن حبان: ٢١٠١، حاكم: ٢١١/١.

أَوْ عَشِيرَتَهُمْ ط أُولَٰٓئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ

يا خپلوان دهغوئ | دا کسان چي دي | ليکلي دي الله | په زړونو دهغوئ کښې | ايمان |

يا دکورنۍ نورخلق وي | هم د دغه کسانو په زړونو کښې الله تعالى د ايمان (نور) اچولي دي

وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِّنْهُ ط وَيُدْخِلُهُمْ

او محکم کړي ئې دي هغوئ | په يو روح سره | دطرفه خپل نه | او داخل به کړي هغوئ |

او هغوئ ئې پخپله مهربانۍ سره مضبوط کړي دي | او داسې باغونو ته به ئې

جَنَّٰتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ط

داسې باغونو ته | چي بهيږي به | لاند دهغې نه | نهرونه | چي هميشه به وي | په هغې کښې |

داخل کړي | چې دهغې لاندې به نهرونه بهيږي | هميشه به په هغې کښې استوګن وي

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ط أُولَٰٓئِكَ حِزْبُ اللَّهِ ط أَلَآ

راضي شو الله | دهغوئ نه | او راضي شو هغوئ دهغه نه | دا کسان چي دي | ډله دالله ده | خبردار

الله ﷻ به دهغوئ نه راضي وي | او هغوئ به دالله ﷻ نه راضي وي | هم دغه دالله ﷻ ټولګي دي | خبردار

إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿۲۲﴾ ع

بيشکه ډله دالله | خاص هم دوئ فلاح (خلاصې) موندونکي دي |

چې هم دالله ﷻ ټولګي کامياب دي

قوله تعالى:- إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

د الله تعالى اورسول الله دښمنان به ذليل وي: الله ﷻ بيان فرمائي چه کوم خلق د حق نه جدادي او هدايت نه لرې دي دالله ﷻ اوهغه درسول الله ﷺ مخالف دي. د شريعت د احکامونه جدادي دا خلق داوچتې درجې ذليل دي بې عزته اوخراب حال دي د الله ﷻ د رحمت نه لرې. د الله ﷻ دمهربانئي دډك نظرنه لرې او په دنيااو آخرت کښې برباد دي. الله ﷻ خو فيصله کړې ده بلکه په خپل کتاب کښې ليکلي دي او مقدرکړي دي. چه کوم ليك او تقدير نه بدليږي نه ورانيږي اونه په چا کښې په هغې کښې د اړولو راړولوطاقت شته. هغه د هغه کتاب اود هغه رسول اود هغه مومنان بنديګان به په دنيا اوآخرت کښې غالب وي. بل ځائ کښې ارشاد دي﴿إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ﴾ مونږ د خپل رسول اودايماندارانو بنديګانو ضرور، ضرور امداد کوو په دنياکښې هم او په آخرت کښې هم. په کومه ورځ چه ګواهان قائم شي اوپه کومه ورځ چه به دګناهګارانوهيڅ عذراومعذرت هغوى ته فائده رسولې نه شي په هغوى به لعنتونه راوريږي اودهغوى د پاره به داوسيدو ډير خراب کور وي. دا ليکونکي الله ﷻ قوي دې اودهغه ليکلآخرې دي هغه غالب اوقهار دې په خپلو دښمنانوباندې هروخت قابو لرونکې دې. د هغه دا اټله فيصله او فيصله شوې قضا ده چه په دواړو جهانونوکښې د انجام په اعتبارسره غلبه او نصرت هم د مومنانو حصه ده.

قوله تعالى:- لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

مومنان د ټولو نه زيات د الله ﷻ اورسول الله سره مينه لري: بيا فرمائي چه دا ناممکنه ده چه د الله ﷻ دوستان دهغه دښمنانوسره دوستي اوکړي. بل ځائ کښې ارشاددې چه مسلمانانوله پکارنه دي چه مسلمانان پريږدي اوکافران خپل ملګري اودوستان جوړوي. داسې کونکې دالله ﷻ په وړاندې په هيڅ شميرکښې نه دي. البته که د ويرې په وخت کښې که دفع الوقتي توګه باندې وي نوهغه بله خبره ده. الله ﷻ

تاسودخپل عزتمند ذات نه ويروی.بل ځای کښې دی اې نبی! اعلان اوکړه که چرې ستاسو پلاران نيکونه خامن نمسی ښځې بچی خاندان قبيله مال دولت تجارت حرفت کور کلې وغيره تاسو په نسبت دالله ﷻ اود هغه درسول ﷺ اود هغه د لارې د جهاد نه ډير خوښ وی نو تاسو د الله ﷻ د طرف نه دراوريدونکی عذاب انتظارکوئې.ددې قسمه فاسقانولارخودنه دالله ﷻ دطرف نه هم نه وی. سعيدبن عبدالعزيز رحمه الله فرمائی داآيت دحضرت ابوعبيده عامر بن عبدالله بن جراح رضي الله عنه باره کښې نازل شوی، په جنګ بدرکښې دهغه پلارد مسلمانانو په مقابله کښې راغلې ووهغه دې قتل کړې وو([1])

حضرت عمر رضي الله عنه په خپل آخری وخت کښې کله د خلافت د پاره يوه ډله د خليفه جوړولو له مقررکړه چه خلق څوك غواړی نوخليفه دې جوړکړی. هغه وخت ئې د حضرت ابوعبيده رضي الله عنه باره کښې فرمائيلی وو که هغه وو نومابه خليفه جوړولو([2])اودا هم وئيلې شوی دی چه يويوصفت په يويوبزرګ کښې وی مثلا اباءهم. حضرت ابوعبيده بن جراح رضي الله عنه خو خپل پلارقتل کړې ووهاو ابناء هم. حضرت ابوبکرصديق رضي الله عنه د خپل خوئ عبدالرحمن د قتل اراده کړې وه .او اخوانهم اوحضرت مصعب بن عمير رضي الله عنه د خپل رورعبيد بن عميرقتل کړې وواو حضرت عمر رضي الله عنه حضرت حمزه رضي الله عنه حضرت علی رضي الله عنه او حضرت عبيده بن حارث رضي الله عنه خپل نيزدې رشته دار عتبه شيبه او وليدبن عتبه قتل کړې وو. والله اعلم.

هم په دې ضمن کښې داواقعه هم داخليدې شی چه په کوم وخت کښې رسول الله ﷺ بدری قيديانو په نسبت د مسلمانانوسره مشوره اوکړه نو حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه اوفرمائيل چه دوی نه فديه واخلئی او پريږدئی چه د مسلمانانومالی حالت برابرشی د مشرکانوسره د جنګ کولو د پاره د جنګ سامان او وسله راجمع کړو اوکه دوی پريخودلې شی نو څه عجيبه ده چه الله ﷻ د دوی زړونه د اسلام طرف ته راوګرځوی اخردوی هم زمونږ د خاندان دی. خوحضرت عمر رضي الله عنه ددې نه خپله رائې بالکل خلاف پيش کړه چه يارسول الله د کوم مسلمان چه کوم مشرك رشته دار دې هغه دې هغه ته حواله کړې شی او دا حکم دې ورکړې شی چه هغه به دې قتل کوی مونږ الله ﷻ ته دا خودل غواړو چه زمونږ په زړونو کښې ددې مشرکانو سره هيڅ محبت نشته. ماته زما فلانکی رشته دارحواله کړه اوحضرت علی رضي الله عنه ته عقيل حواله کړه اوفلانکی صحابی ته فلانکې کافرورکړه وغيره.([3])

بيافرمائی چه څوك خپل زړه دالله ﷻ د دښمنانود محبت نه خالی کړی اومشرکانو رشته دارانو سره هم محبت کول پريږدی هغه د کامل ايمان خاوند دې. د چا په زړه کښې چه ايمان جرړې کلکې کړی دی او د چا په قسمت کښې چه سعيد ليکلې شوې دې اود چا په نظرکښې چه د ايمان ښائست ښائسته کړې شوې دې اود هغوی تائيدالله ﷻ د خپل خوانه په روح سره کړې دې يعنی هغه ئې قوی جوړ کړې دې. هم دوی به بهيدونکی نهرونووالا جنتونوکښې وی چرته نه به چه چرې هم دوی نه شی ويستلې. الله ﷻ د دوی نه راضی اودوی دالله ﷻ نه خوشحاله. هغوی د الله ﷻ د پاره خپل خاندان اورشته داران خفه کړې ووالله ﷻ دهغې په بدله کښې ددوی نه راضی شو اوهغوی ته ئې دومره ورکړه چه هغوی هم خوشحاله شو.دالله ﷻ لښکر هم دغه دې اوکاميابه ډله هم دغه ده کومه چه د شيطانی لښکر اوناکامه ډلې په مقابله کښې ده.

قوله تعالى:- أُولَٰئِكَ حِزْبُ اللَّهِ ۚ

حضرت ابوحازم اعرج حضرت زهری رحمه الله ته اوليکل عزت په دوه قسمه دې يوهغه چه الله ﷻ د اولياؤ په لاس ښکاره کوی. کوم حضرات چه د عاموخلقو په نظرکښې ښه نه لګی اود هغوی عام مشهود

---

[1]) حاکم:٣/٢٦٥من طريق آخرمرسلاً.

[2]) ايضاً:٣/٢٦٨.

[3]) صحيح مسلم كتاب الجهاد باب الامداد بالملائكة في غزوة بدر:١٧٦٣.

تیانه وي اود چا صفت چه د الله ﷻ رسول ﷺ هم فرمائیلي چه الله ﷻ هغه خلق دوستان ساتي کوم چه پټ متقیان او پرهیزګار نیکوکار دي که چرې هغوي رانه شي نوڅوك ئې تپوس نه کوي اوچه راشي نو څه خاص خیال ئې نه شي ساتلې د هغوي زړونه د هدایت چراغونه دي. د هرقسم تورې تیارې د فتنې نه بهرراوځي.دادي هغه اولیاوُ الله چاته چه الله ﷻ خپل لښکر فرمائیلي اود چا د کامیابۍ اعلان چه ئې کړې دې(ابن ابی حاتم) رسول الله ﷺ په خپله دعاکښې فرمائیلي دي اې الله دیوفاسق فاجر هیڅ احسان او سلوك په ما باندې مه ایږده ځکه چه ما ستا په نازل کړې شوې وحی کښې لوستلي دي چه ایماندارد الله ﷻ د مخالفینودوست نه وي.حضرت سفیان ﷺ فرمائي چه د وړاندینوخیال دې چه دا آیت د هغه خلقو باره کښې نازل شوې چه بادشاهانوسره تعلقات ساتي. (ابواحمدعسکری)

(الحمدلله) د سورة مجادله تفسیر ختم شو.

(تفسیر سورة حشر) اود حضرت ابن عباس ﷺ په قول (سورة بنونضیر)

په صحیح بخاري اوصحیح مسلم کښې دي چه سعیدبن جبیرﷺ حضرت ابن عباسﷺ ته اووئیل چه دا سورة حشر دې نوهغوي اوفرمائیل چه قبیله بنونضیر باره کښې نازل شوې دې.[1] د بخاري شریف په بل روایت کښې دي چه هغوي په جواب کښې اوفرمائیل داسورة سورت بنونضیر دې.[2]

ایاتونه		سورة الحشرمدنية وهي اربع وعشرون اٰية وثلاث ركوعات		رکوع ګاني
		بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ		
۲۴		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		۳

سَبَّحَ | لِلّٰهِ | مَا | فِي السَّمٰوٰتِ | وَمَا | فِي الۡاَرۡضِ ۚ

پاکي بیانوي | الله لره | هغه څه | چې په آسمانونو کښې دي | او هغه څه | چې په زمکه کښې دي |

په زمکه او آسمانونو کښې چې څه دي ټول دالله ﷻ پاکي بیانوي

وَهُوَ الۡعَزِيۡزُ | الۡحَكِيۡمُ ۝۱ | هُوَ الَّذِيۡۤ | اَخۡرَجَ | الَّذِيۡنَ

او هغه غالب دې | او حکیم دې | هغه هغه ذات دې | چې وې ایستل | هغه کسان |

او هغه ډیر غالب او صاحب دحکمت دې | الله ﷻ هغه ذات دې چې کتابیان

كَفَرُوۡا | مِنۡ اَهۡلِ الۡكِتٰبِ | مِنۡ دِيَارِهِمۡ | لِاَوَّلِ الۡحَشۡرِ ؕ

چې کفرئې اوکړو | داهل کتابونه | د کورونو دهغوئ نه | په اول د ایستلو سره |

کافران ئې په ړومبی ځل په جمع دکورونو نه اوویستل | ....

مَا ظَنَنۡتُمۡ | اَنۡ يَّخۡرُجُوۡا | وَظَنُّوۡۤا | اَنَّهُمۡ

نه کوو ګمان تاسو | چې اوبه وځي هغوئ | او ګمان کړې وو هغوي | بیشکه هغوئ چې دي |

تاسو دا داګمان هم نه کولو | چې دوئ به اوځي | اوهغوئ دا ګمان کولو چې خپلې

[1] صحيح بخاري كتاب التفسير سورة الحشر باب نمبر١، حديث:٤٨٨٢، صحيح مسلم:٣٠٣١.
[2] صحيح بخاري حواله سابق:٤٨٨٣.

مَّانِعَتُهُمْ	حُصُونُهُمْ	مِّنَ اللّٰهِ	فَأَتٰهُمُ اللّٰهُ	مِنْ حَيْثُ
منع کونکی دی هغوئ لره	قلاګاني دهغوئ	دالله نه	پس راغې په هغوئ الله	دداسې طرفنه

قلعه ګاني به ئې دالله ﷻ د عذاب نه بچ اوساتی | نو دالله ﷻ عذاب پرې دهغه طرف نه راغلو

لَمْ يَحْتَسِبُوْا	وَقَذَفَ	فِيْ قُلُوْبِهِمُ	الرُّعْبَ	يُخْرِبُوْنَ
چې ګمان نهٔ وؤ دهغوئ	او واچوله الله	په زړونو دهغوئ کښې	يره	چې ورانول هغوئ

چې ددوئ په خواخاطر کښې هم نه وو | .... اودهغوئ په زړونو کښې ئې رعب واچولو

بُيُوْتَهُمْ	بِأَيْدِيْهِمْ	وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِيْنَ	فَاعْتَبِرُوْا	يٰٓأُولِي
کورونه خپل	په لاسونو خپلو سره	او په لاسونو دمومنانو	پس عبرت واخلئ	اے خاوندانو

چې خپل کورونه ئې په خپلو اودمسلمانانو په لاسونو نړول | نوائې دسترګو خاوندانو ددې نه

الْأَبْصَارِ	وَلَوْلَآ أَنْ كَتَبَ اللّٰهُ	عَلَيْهِمُ	الْجَلَآءَ
دسترګو	او که چرې نهٔ وې ليکلی الله	په هغوئ باندې	وتل دوطن خپل نه

عبرت حاصل کړئ| .... اوکه الله ﷻ دهغوئ په حق کښې جلا وطنی ليکلې نه وې | نو په دنيا

لَعَذَّبَهُمْ	فِي الدُّنْيَا	وَلَهُمْ	فِي الْأٰخِرَةِ
نو خامخا به ئې عذاب ورکړې وؤ هغوئ له	په دنيا کښې	او هغوئ لره دې	په اخرت کښې

کښې به ئې د(قتل) سزا ورکوله | او(يوائې د دنيا عذاب نه بلکه)په اخرت کښې خو دوی دپاره د

عَذَابُ النَّارِ	ذٰلِكَ	بِأَنَّهُمْ	شَآقُّوا اللّٰهَ	وَرَسُوْلَهٗ
عذاب دوور	دا کار	په سبب ددې وؤ چې هغوئ	مخالفت اوکړو دالله	او درسول دهغه

اور سزا مقرر ده | دا ځکه چې دوئ دالله ﷻ اود رسول ﷺ مخالفت کړې دې |

وَمَنْ يُّشَآقِّ اللّٰهَ	فَإِنَّ اللّٰهَ	شَدِيْدُ الْعِقَابِ	مَا قَطَعْتُمْ
اوڅوک چې مخالفت کوی دالله	پس بيشکه الله	سخت عذاب ورکونکې دې	هغه چې پرې کړې تاسو

اوڅوک چې دالله ﷻ مخالفت کوی | نوالله ﷻ په سزا ورکولو کښې ډير سخت دې | تاسو چې

مِّنْ لِّيْنَةٍ	أَوْ تَرَكْتُمُوْهَا	قَآئِمَةً	عَلٰٓى أُصُوْلِهَا	فَبِإِذْنِ اللّٰهِ
دونو دکجورو نه	يا پريښودې تاسو هغه	ولاړې	په جرړو خپلو باندې	پس په اجازت دالله سره دی

دکهجورو کومې ونې کټ کړې يامو په جرړو باندې ولاړې پريخودې | نو دا دالله ﷻ په حکم وو

وَلِيُخْزِيَ	الْفٰسِقِيْنَ
او دپاره ددې چې الله ذليله کړی	فاسقان خلق

او(ځکه) چې الله ﷻ نافرمانه خلق رسوا کړی |

قوله تعالى:- هُوَ الَّذِيْٓ أَخْرَجَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

د بنونضير تفصيلي واقعه: الله ﷻ فرمائی چه دآسمانونو اوزمکې هريوڅيز دالله ﷻ تسبيح تحميد تقديس تمجيد تکبير او توحيد کښې مشغول دې.لکه چه يوبل ځای کښې ارشاددې ﴿وَإِنْ مِّنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ﴾ يعنی هرڅيزدالله ﷻ پاکوالې او ثناخوانی کوی.هغه د غلبې والا اوچتې درجې والا لوئ سرکاردې او په

خپلوټولواحکامو او ټول فرمان کښې دحکمت والا دې. چا چه د اهل کتاب کافران یعنی د بنو نضیر قبیلې یهودیان د هغوی د کورونونه اوویستل. د دې لنډه قصه دا ده چه نبی کریم ﷺمدینې منورې ته راغلو نو یهودیانوسره ئې صلح کړې وه چه نه به هغوی دوی سره جنګیږی اونه به دوی هغوی سره جنګیږی.خودې خلقو دا عهدمات کړو د څه په وجه چه د الله ﷻ غضب په هغوی نازل شو. الله ﷻ خپل نبی په دوی غالب کړو او هغوی ئې د دې ځایٔ نه اوویستل.د مسلمانانودا خیال هم نه وو اوپخپله دې یهودیانو هم دا ګنړله چه د دې مضبوطوقلعه ګانوپه موجودګنی کښې دهغوی څوك هیڅ نه شی کولې خو چه کله د الله ﷻ نیول راغله نوداټول څیزونه هم په خپل ځایٔ پراته پاتې شو اوناڅاپی داسې په نیولو کښې راغله چه حیران پاتې شواو نبی کریم ﷺ هغوی د مدینې نه اوویستل. بعضې خو د شام مقام اذرعات طرف ته لاړل کوم چه دحشر نشرځایٔ دې اوبعضې دخیبرطرف ته لاړل. هغوی ته وئیلې شوی وو چه په خپلو اوښانوڅه بارکولې شنی نو یوسئی. په دې وجه هغوی خپل کورونه وران کړل او چه څه ئې اوړې شونوهغه ئې یوړل اوچه کوم پاتې شو هغه د مسلمانانولاس له ورغله. د دې واقعه بیانولوسره فرمائی چه د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ د مخالفینوانجام اوګورئی اودې نه عبرت حاصل کړئی چه د الله ﷻ عذاب په هغوی باندې ناڅاپی څنګه راغلواو په دنیاکښې تباه او بربادکړې شو اوپه آخرت کښې ذلیل او رسوا کړې شو او په دردناکو عذابونوکښې وربریوتل.

دابی بن سلول او دده د ملګرو په نوم د قریشو خط:-ابوداؤد کښې دی چه ابن اُبی اودهغه مشرك ملګری چه دقبیلې اوس او خزرج نه وود قریشو کافرانو ته خط اولیکه کله چه حضورﷺ په مدینه کښې وو او غزود بدر نه وه پیښ شوې. په دې کښې لیکلې وو چه تاسو نبی کریم ﷺ خپل ځان سره ساتلې دې نو یا خو تاسوهغه سره جنګ اوکړئی او بهرئی اوباسئی اویا به مونږ تاسو اوباسواو په خپلو ټولو لښکروبه په تاسو حمله اوکړو او ستاسو ټول جنګیان به د تیغ نه اوباسو. ستاسو ښځې او جینکئی به وینځې جوړې کړو.د الله ﷻ قسم هم داسې به کیږی تاسو سوچ اوکړئی.عبدالله بن ابی اودهغه مشرکانو ملګرو د دې خط کتلوسره مشوره اوکړه او په پټه باندې ئې د پیغمبرﷺ خلاف په اتفاق سره دا تجویز منظور کړو.کله چه نبی کریمﷺ ته دا خبرونه معلوم شو نو پخپله هغوی له لاړواو هغوی ته ئې اوفرمائیل چه ماته معلومه ده چه د قریشوخط په کارراغلو اوتاسو خلقو د خپل مرګ سامان په خپلو لاسونو تیار کړو.تاسو خپل اولاد او خپل رونړه په خپلولاسونو باندې حلالول غوارئی زه تاسو ته یوځل بیا موقع درکوم چه ښه سوچ اوفکر اوکړئی اود خپلې دې بدې ارادې نه منع شئی. د حضورﷺ دې ارشاد په هغوی باندې اثراوکړو اوخپل ځایٔ ته لاړل. خوقریشودبدر نه فارغیدوباندې دوی ته یو بل خط اولیکه او هم داسې اوویرول، هغوی ته ئې خپلې مضبوطې قلعه ګانې دهغوی طاقت اوتعدادوریادکړو. دوی بیا راپاسیده او بنونضیر په صفاتوګه باندې عهد ماتولو له ملا اوتړله اوحضورﷺ ته ئې سړې اولیګلو چه تاسودیرش کسان راولنی راشئی اوزمونږ نه هم دیرش پوهان خلق درځی چه زمونږ او ستاسو په مینځ کښې ځایٔ کښې به داشپیته کسان ملاوشی چه خبرې اترې اوشی. که دې خلقو ته رښتونې اومنلې اوایمان ئې راوړو نو مونږ هم تاسو سره یو. ددې بدعهدئی په وجه په دویمه ورځ سحر نبی کریم ﷺ خپل لښکرواخستو اود هغوی نه محاصره اوکړه اوهغوی ته ئې اوفرمائیل چه که اوس تاسو د نوې ښرنه د امن او امان معاهده کوئی نو صحیح ده ګنی تاسو ته امن نشته. هغوی صفاانکاراوکړو اود جنګیدلو او مړه کیدلو د پاره تیارشو. ټوله ورځ جنګ اوشو او بل سحر حضورﷺ د بنوقریظه طرف ته لښکر ورانډې کړو او بنونضیرئی داسې پریخوده هغوی ته ئې هم اوفرمائیل چه تاسوهم د نوې سره نه معاهده اوکړئی هغوی منظورکړه او معاهده اوشوه. حضورﷺ د هغه ځایٔ نه فارغ شونو بیا بنونضیر ته راغلوجنګ شروع شو او آخر هغوی ماتې اوخوړه. نبی کریم ﷺ هغوی ته حکم اوکړو چه تاسو مدینه

خالي کړئ کوم سامان چه اوړل غواړئ هغه په اوښانو بار کړئ او يوسئ. هغوی د کورونو سامانونه تر دې چه د دروازې او کړکئ هم په اوښانو رابار کړې او وطن ئې پريخودو. د هغوی د کهجورو باغونه خاص درسول الله ﷺ شوالله ﷻ دا هم رسول الله ﷺ ته ورکړه لکه چه په آيت ﴿وَمَآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ﴾ الخ کښې دی خو پيغمبر ﷺ اکثره حصه مهاجرينوته ورکړه. اوداده چه د انصارو دوو حاجت منډو ته ئې حصه ورکړه او باقي ټوله ئې په مهاجرينوکښې تقسيم کړه او چه کوم باقي پاتې شو نو هم دادرسول الله ﷺ صدقه وه کومه چه د بنوفاطمه لاس ته ورغله. [1]

دَ غزوه بنونضير لنډا قصه: د دې سبب دا ووچه کله مشرکانو په دهوکه سره صحابه کرام رضي الله عنهم بئر معونه سره شهيدان کړل دکومو شميرچه اويا وو. ددوی نه يوحضرت عمرو بن اميه ضمري ﷺ بچ راوتختيدلو. مدينې ته په راتلوراتلوکښې هغه موقعه بيامونده او د قبيله بنوعامر دوه کسان ئې قتل کړل سره د دې چه دې قبيلې رسول الله ﷺ سره معاهده کړې وه او دوی ته امن ورکړې شوې وو خود دې خبر حضرت عمرو ﷺ ته نه وو. کله چه دې مدينې ته راورسيدو او حضور ﷺ ته ئې ذکر اوکړونو حضور ﷺ اوفرمائيل چه تا هغوی قتل کړل، اوس به زه د هغوی وارثانوته ديت يعنی د قتل جرمانه ورکوم. بنونضير او د بنو عامر په مينځ کښې هم قسم اووعده ومصلحت وو په دې وجه حضور ﷺ هغوی له لاړو چه څه دوی ورکړي او څه حضور ﷺ پخپله ورکړي او بنوعامر راضي کړي. د قبيله بنونضير کنده د مدينې مشرق طرف ته د يوڅو ميلو فاصله باندې وه کله چه نبی کريم ﷺ دلته راورسيدو نو هغوی وئيل چه حضور ﷺ مونږ دلته موجوديو هم اوس د خپلې خپلې حصې مطابق راجمع کوو اوستاسو په خدمت کښې حاضروو. بل خوا دا خلق د نبی کريم ﷺ نه ځان له شو او خپلوکښې مشوره اوکړه چه دې نه به ښه موقع کله په لاس راشي؟ دې وخت کښې حضور ﷺ په قبضه کښې دې راغلی چه کار ئې خلاص کړو.دا مشوره اوشوه چه په کوم يوکور کښې نبی کريم ﷺ تشريف فرما دې په هغې دې څوك وراوخيژي او يو لوئ کاڼې دې پرې راګذار کړي چه ورلاندې خښ شي. عمرو بن حجاش ابن کعب په دې کار مقرر شو هغه د رسول الله ﷺ د قتل کولو ذمه واري واخسته په چت باندې اوختلو او دا ئې غوښتل چه کاڼې رااورغړوي. په دې کښې الله ﷻ حضرت جبرائيل ﷺ نبی کريم ﷺ له راوليږلو اوحکم ئې ورکړو چه تاسو د دې ځائ نه پاسئ. حضور ﷺ زرد هغه ځائ نه پاسيدو او دا بدباطن په خپله اراده کښې ناکامه شو. دې وخت کښې حضور ﷺ سره يو څو صحابه کرام مثلاً حضرت ابوبکر صديق ﷺ حضرت عمر فاروق ﷺ او حضرت علي ﷺ وغيره وو.

حضور ﷺ زرد دې ځائ نه مدينې ته لاړو. هلته چه کوم صحابه کرام رضي الله عنهم هغوی ﷺ سره نه وو اوپه مدينه کښې دنبی کريم ﷺ په انتظار وودوخت لګيدوپه وجه خيال پيداشو اودحضور ﷺ د لټولودپاره راپاسيده خو يوسړی ته پته اولګيده چه مدينې منورې ته رسيدلې دې نودا خلق واپس شو. تپوس ئې اوکړو چه حضور ﷺ څه واقعه وه نو حضور ﷺ ورته ټوله قصه بيان کړه او ورته ئې حکم اوکړو چه د جهاد د پاره تيارې اوکړئ. مجاهدينو ملاګانې اوتړلې او د الله ﷻ په لارکښې د جهاد د پاره راوُوتل. يهوديانو چه لښکرې اوليدلې نود خپلوقلعه ګانودروازې ئې بندکړې او پټ شو. نبی کريم ﷺ د هغوی نه محاصره اوکړه او حکم ئې ورکړو چه د دوی د کهجورو باغونه پريکړئ او وئې سوزوئ. بس بيا يهوديانو چغې سورې جوړې کړې چه دا څه کيږي؟ تاسو خو په زمکه کښې فسادکولونه نور منع کوئ او فساد نه بدرد وائې نو بيا دا څه دی؟ يوطرف ته د ونو پريکيدوغم او بل طرف ته چه کوم امداد راروان وو د هغې د طرف نه ناامیدی ده دوارو ځيزونود يهوديانو ملاګانې ماتې کړې. د امداد واقعه داسې وه چه د بنوعوف بن خزرج قبيله کوم کښې چه عبدالله بن ابی بن سلول او وديعه بن مالك ابن ابوقوقل،

---

[1] ابوداؤد کتاب الخراج باب في خبر النضير: ۳۰۰۴.

سویداوداعس وغیره وو دې خلقو بنونضیرته ونیلې وو چه تاسو په مقابله باندې کلك شئی او قلعه ګانې مه پریږدئی مونږ ستاسو په امدادکښې یو ستاسو دښمن زمونږ دښمن دې مونږ به تاسو سره یو ځایې هغوی سره جنګیږو اوکه تاسو راووتلې نو مونږ به هم دراوځو. خو تراوسه پورې د یهودیانو دا وعده پوره نه شوه اوهغوی د یهودیانوهیڅ امداد اونه کړو. بل طرف ته په هغوی رعب پریوتلو نو درخواست ئې اوکړو یارسول الله ﷺ امونږ معاف کړه مونږ مدینه پریږدو خوخو چه مونږ خپل کوم مال په اوښانو بارکولې شو هغه مونږ ته راکړه. حضور ﷺ رحم اوکړو اود هغوی دا درخواست ئې منظورکړو او هغه خلق د دې ځایې نه لاړل. د تلو په وخت کښې خپل دروازو پورې رااوویستلې او راجمع ئې کړئې او یوئې وړئې کورونه ئې راګذار کړل او شام او خیبر ته لاړل آبادشول.دهغوی نه باقي پاتې شوې مال خاص درسول الله ﷺ شو هغوی ﷺ چه څنګه غوښتلو خرچ ئې کړو. نبی کریم ﷺ دا مال اولنو مهاجرینو کښې تقسیم کړو او هلته انصاروکښې صرف دوو کسانوته یعني سهل بن حنیف ﷺ او ابودجانه سماك بن خرشه ﷺ ته ورکړو اودا ځکه چه دا دواړه مسکینان وو. د بنونضیر نه صرف دوه کسان مسلمانان شواود هغوی مال هم هغوی سره پاتې شو.یویامین بن عمرو چه د عمروبن حجاش د تره د ځوئ ځوئ وو.دا هغه عمرو دې کوم چه په حضور ﷺ باندې د ګانړې راغورزولو ذمه واری اخستې وه. دویم ابو سعد بن وهب. یوځل حضرت نبی کریم ﷺ د حضرت یامین ﷺ نه تپوس اوکړو اې یامین ستادې د تره ځوئ ته اوګوره چه ماسره څومره خراب سلوك کړې وواو ماته د نقصان رسولو څومره په بې باکئی سره کوشش کړې وو؟حضرت یامین ﷺ یوسړی ته څه ورکړه اوعمرو ئې قتل کړو. سورة حشر هم د دې واقعه بنو نضیر په بیان کښې نازل شو.

قوله تعالی:- لِأَوَّلِ الْحَشْرِ

حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه څوك په دې کښې شك کوی چه د محشر زمکه دشام ملك دې هغه دې دا آیت اولولی.دې یهودیانو ته چه کله رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه تاسو ددې ځایې نه اوځئی نو هغوی ونیل چرته لاړشو حضور ﷺ اوفرمائیل د محشر زمکې ته[1] حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائی کله چه حضور ﷺ بنونضیر د وطن نه اوویستل نو وئې فرمائیل چه دا اول حشر دې اومونږ هم د دې نه شاشاته یو (ابن جریر).

د بنونضیر ددې قلعه ګانو محاصره صرف شپږ ورځې وه.محاصرینوته دا خیال هیڅ کله نه وو چه داد مضبوطو قلعه ګانو یهودیانو زیاتی دمنافقانو دیووالې دا سازشونه او خفیه چالونوپه کتلوسره به دوی دا قلعه ګانې دومره زر خالی کړی. بل خوا یهودیانوهم د خپلوقلعه ګانو د مضبوطیا په وجه په دې فخرکولو او پوهیدل چه هغوی هرقسم محفوظ دی خود الله ﷻ امردهغه ځایې نه راغلوچه د هغوی په خیال او ګمان کښې هم نه وو. هم دغه د الله ﷻ دستور دې چه مکر کونکی هم په خپل مکر کښې وی او بې خبرئی کښې په هغوی باندې عذاب راشی.په هغوی باندې رعب پریوتلو او رعب به ولې نه پریوتلوچه محاصره کونکی خو هغه خلق ووچاته چه دالله ﷻ دطرف نه رعب ورکړې شوې وو چه دښمن به دمیاشتې په فاصله کښې وی اوهلته به دهغوی زړه درزیدلو. ﴿صلوات الله وسلامه علیه﴾

قوله تعالی:- يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُم بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ

یهودیانو په خپلولاسونو خپل کورنه تباه او برباد کړل. د چتونو لرګی اودروازې د خان سره داوړلود پاره ماتول شروع کړه. مقاتل رحمه الله فرمائی چه مسلمانانو هم د هغوی کورونه ماتول او څومره به وړاندې کیدل اود هغوی کورونه به د هغوی په قبضه کښې راتلل هغه به ئې راغورزول او د جنګ د پاره به ئې میدان هوارولو.دغه شان به یهودیانو پخپله هم د وړاندې نه خپل کورونه محفوظ کول او د روستونه

[1] کشف الاستار:۳٤۲٦، مجمع الزوائد:۱۰/۳۳٦.

به ئې کنډرې کولې اود وتلو لارې به ئې جوړولې. بیا فرمائي اې سترګووالا عبرت حاصل کړئ د هغه الله ﷻ نه اوویریږئ د چا ډنډه چه بې آوازه ده. که د دې یهودیانو په مقدرکښې وطن پریخودل نه وو نو هغوی ته به د دې نه هم سخت عذاب ورکړې کیدې شو. دوی به قتل کیدل او قید کیدل به وغیره وغیره. بیا د آخرت هم خراب عذاب د دوی د پاره تیار دې. د بنونضیر دا جنګ د بدر نه شپږ میاشتې پس اوشو. هغه مال چه کوم په اوښانو باندې بارکیدې شو د هغې د اوړلو اجازت وو خود وسلې اوړلو اجازت نه وو. دا دهغه قبیلې خلق وو چه دوی د وطن نه چرې هم نه وو وتلې. د عروه بن زبیر رضی الله عنه د وینا مطابق د سورة د شروع نه ﴿الْفٰسِقِيْنَ﴾ پورې آیاتونه هم ددې واقعې په بیان کښې نازل شوی دی. د ﴿الْجَلَآءَ﴾ معنی قتل اوخښول هم کړې ده. نبی کریم ﷺ هم د دې وطن پریخودو په وخت کښې هردریو کسانو ته یو یواوښ او یوه مشکیزه ورکړې وه. د دې فیصلې نه پس نبی کریم ﷺ حضرت محمد بن مسلمه رضی الله عنه هغوی ته لیږلې وو اوهغوی ته ئې اجازت ورکړې وو چه په دریوورځوکښې خپل سامان تیک کړئ او ځئ. د دې دنیاوی عذاب سره د آخرت د عذاب هم بیان کولې شی هلته هم د دوی د پاره خامخا د دوزخ اور دې. دهغوی د دې سزا اصلی وجه دا ده چه هغوی د الله ﷻ اود هغه د رسول الله ﷺ خلاف کړې وواو په یواعتبارئې ټول پیغمبران دروغ ګڼړلې وو. هریو نبی د حضرت محمد ﷺ باره کښې پیشن ګوئی کړې وه دې خلقو حضور ﷺ ښه پیژندلو بلکه اولاد چه څومره خپل پلار پیژني د دې نه ئې هم زیات نبی آخرزمان ﷺ پیژندلوخود سرکشئی او حسد په وجه ئې نه منلو بلکه د مقابلې د پاره تیاروو اودا ښکاره خبره ده چه الله ﷻ هم پخپلو مخالفینو باندې سخت عذاب رالیږی ﴿لِّيْنَةٍ﴾ وائی دښوکهجورو باغونو ته، عجوه او برنی چه کوم قسم کهجوری دی د بعضو په قول دا ﴿لِّيْنَةٍ﴾ کښې داخل نه دی[1] بعضې وائی چه صرف عجوه نه دی او بعضې وائی چه هر قسم کهجورې په دې کښې داخل دی. یهودیانو چه د پیغور په توګه وئیلې وو د کهجورو ونې پریکوی اود خپل فعل خلاف کولو سره په زمکه کښې فساد ولې خوروی؟ دا د هغې جواب دې دا څه چه کیږی د رب په حکم کیږی اود الله ﷻ په اجازت د الله ﷻ دښمنان ذلیل او خوار اوناکامه کول اود هغوی د ښکته کولو او بدنصیبه کولو د پاره کیږي. کومې ونې چه پریخودې شی هغه په اجازت سره او کومې چه پریکړې شی هغه هم په مصلحت سره.[2]
داهم روایت دې چه بعضومهاجرینوبعضې د دې ونوپریکولونه منع کړې وو چه آخر به هم دامسلمانانو ته د غنیمت د مال په توګه ملاویدونکی دی نو بیا دا ولې پریکړې شی؟ په دې وجه دا آیت نازل شو چه منع کونکی هم په حقه دی او پریکونکی هم په حقه دی. د دوی نیت د مسلمانانو د ګټې دې اود هغوی نیت کافرانوته غصه او غضب کښې راوستلود پاره اوهغوی ته د هغوی د شیطانومزه ورڅکلود پاره دې. اودا ئې هم اراده وه چه په دې وجه به هغوی اوسوزی او د غصې نه به بهر راوځی نو بیا به ... سره یو دوه دوه لاسه جنګ اوکړو چه د دین دا دښمنان خپل انجام ته اورسوو. صحابه کرامو رضی الله عنهم خو به کولودا کاراوکړو خو بیا اوویریدل چه هسې نه په پریکولویاباقی پریخودلو باندې د الله ﷻ د طرف نه څه نیول اوشی نوهغوی د نبی کریم ﷺ نه تپوس اوکړو اودا آیت نازل شو یعنی په دواړو کارونوباندې اجر دې په پریکولوهم او په باقی ساتلو هم. په بعضو روایاتو کښې دی چه پریکړې هم وې او سوزولې هم وې.

دبنو قریظه دیهودو حالت:- دبنوقریظه په یهودیانوباندې حضور ﷺ هغه وخت کښې احسان اوکړو او هغوی ئې هم په مدینه منوره کښې پریخودل. کله چه دوی هم په مقابله کښې راغلل نو ماتې ئې

---

[1] الطبری: ۲۳/۲۶۸.
[2] الطبری: ۲۳/۲۲۷۱.

اوخوړله دهغوی جنګ کونکی سړی خو قتل کړې شو او ښځې ماشومان او مالونه په مسلمانانو کښې تقسیم کړې شو اوڅه کوم خلق د حضورﷺ په خدمت کښې حاضر شو اوایمان ئې راوړو نو هغوی بچ شو بیائی د مدینې نه ټول یهودیان اوویستل. بنوقینقاع هم په کوم کښې چه عبدالله بن سلام ﷺ وو او بنو حارثه هم او ټول یهود ئې د وطن نه اوویستل. (١) دا ټول واقعات د عربوشاعرانو په خپلو شعرونو کښې په ښه شان سره ادا کړی دی کوم چه په سیرت ابن اسحاقﷺ کښې روایت شوی دی. دا واقعه د ابن اسحاق په قول کښې د أحد او بیر معونه نه پس ده اود عروه ﷺ په قول د بدر نه شپږمیاشتې پس ده.

وَمَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ

او هغه چې واپس کړل الله | رسول خپل ته

او الله ﷻ چې خپل رسول ته څه (د جنګ نه بغیر)

مِنْهُمْ فَمَآ اَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَّلَا رِكَابٍ

دهغوئ نه | پس نۀ دی زغلولی تاسو | په هغې باندې | داسونونه | اونۀ داوښانونه

ددې (یهودو) نه ورکړل | نو په هغې باندې تاسو خپل اسونه یا اوښان زغلولی نه دی

وَّلٰكِنَّ اللّٰهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهٗ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ

ولیکن الله | غالب راولی | رسولان خپل | په هغه چاباندې چې خوښه ئې شی | او الله

بلکه الله ﷻ په هغه چا خپلو پیغمبرانو ته غلبه ورکوی چه اوغواړی | .... او الله ﷻ

عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِيْرٌ ۝٦ مَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى

په هر خیز باندې | قادر دی | هغه مال چې واپس کړو الله | رسول خپل ته | دخلقو دکلونه

په هر خیزپوره پوره قدرت لری | الله چې خپل پیغبر ته دنورو کلو خلقو نه کوم مال د فئ ورکړې دې

فَلِلّٰهِ وَلِلرَّسُوْلِ وَلِذِی الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى

پس هغه الله لره دې | او رسول لره دې | او رشته دارانو لره دې | او یتیمانو لره دې

نو هغه دالله ﷻ .... اودرسول .... اودهغه دخپلوانو .... اود یتیمانو

وَالْمَسٰكِيْنِ وَابْنِ السَّبِيْلِ ۙ كَیْ لَا يَكُوْنَ دُوْلَةً

او مسکینانو لره دې | او مسافرانو لره دې | دپاره ددې | چې نۀ شی | ګرزیدونکې

اودمسیکنانو....... اودمسافرو حق دې | .... چې دغه مال فئ ستاسو دمالدارو په

بَيْنَ الْاَغْنِيَآءِ مِنْكُمْ ؕ وَمَآ اٰتٰىكُمُ الرَّسُوْلُ

په منځ دمالدارو خلقو کښې | ستاسو نه | او هغه چې درکړی تاسو ته | رسول

قبضه کښې رانشی | .... اورسول چې تاسو ته څه درکوی هغه واخلئ

فَخُذُوْهُ ۚ وَمَا نَهٰىكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوْا ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ؕ

نو واخلئ هغه | او هغه چې منع کړی تاسو | دهغې نه | پس منع شئ | اواویریږئ دالله نه

اوچې د څه نه مو منع کوی د هغې نه منع شئ | اود الله ﷻ نه ویریږئ | بیشکه الله ﷻ

(١) صحیح بخاری کتاب المغازی باب حدیث بنی نضیر: ٤٠٢٨، صحیح مسلم: ١٧٦٦.

اِنَّ اللّٰهَ	شَدِيۡدُ الۡعِقَابِ ۘ
بیشکه الله	سخت عذاب ورکونکي دي
په سزا ورکولو کښي ډير سخت دي	

قوله تعالی:- وَمَاۤ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰی رَسُوۡلِهٖ مِنۡهُمۡ

د فئ تفصيل: فئ کوم يو مال ته وائی؟ د دي صفت څه دي؟ د دي حکم څه دي؟ دلته دا ټول بيان کيږي. فئ د کافرانو هغه مال ته وائي چه د هغوی سره بغير د جنګ جګړي نه د مسلمانانو په قبضه کښي راشي لکه څنګه چه د بنونضير دا مال وو د کوم ذکر چه پورته تيرشو. مسلمانانو خپل اسونه يا اوښان نه وو زغلولي يعنی د دغه کافرانو سره مخامخ مقابله يا جنګ نه وو شوي بلکه د هغوی زړونه الله ﷻ د خپل رسول ﷺ د هيبت نه ډک کړل او هغوی خپلي قلعه ګانې خالي کړې چه په قبضه کښي راغلي. دې ته فئ وائی. دا مال د حضور ﷺ شو چه هغوی څنګه غواړي خرچ کولې شي. نو حضور ﷺ د نيکئي او صلاح په کارونو کښي دا خرچ کړو د کوم بيان چه د دې نه پس په دويم آيت کښي دي. نو فرمائي چه د بنونضير کوم مال د فئ په توګه الله ﷻ د خپل رسول ﷺ په قبضه کښي ورکړوبه کوم چه مسلمانانو خپل اسونه او اوښان نه وه زغلولي بلکه الله ﷻ په خپل فضل سره رسول الله ﷺ له په دې باندې غلبه ورکړې وه او الله ﷻ ته دا څه ګران دی؟ د هغه خو په هرڅيز باندې قدرت دې، نه په هغه باندې د چا غلبه ده او نه هغه څوک منع کونکي شته بلکه په ټولو باندې هم هغه غالب او ټول د هغه د فرمان تابع.

د فئ د مال حکم:-بيانی اوفرمائيل چه کوم ښارونه داسې فتح شي د هغې د مال به هم داحکم وی چه رسول الله ﷺ به هغه په خپله قبضه کښي اخلي بيا به ئی هغوی ته ورکوی د کوم بيان چه په دې آيت کښي دې اود دې نه پس راتلونکی آيت کښي دې. دا دې د فئ د مال مصرف اود دې د خرچ کولو حکم. په حديث شريف کښي دی چه د بنونضير مال د فئ په توګه خاص د رسول الله ﷺ شوې وو. حضور ﷺ به د دې نه د خپل کور د کال خرچ ورکولو اوکوم به چه بچ شو هغې باندې به ئی د جنګ وسله او سامان کښي خرچ کولو. (١)

د ميراث باره کښي د عمر فاروق ﷺ فيصله:-په ابوداؤد کښي د حضرت مالك بن اوس ﷺ نه روايت دې چه اميرالمؤمنين حضرت عمر بن خطاب ﷺ زه په رنړاورځ راوغوښتم. کورته ورغلم اومی کتل چه هغوی په يو چوکي په کوم چه څه کپړه وغيره نه وه ناست وو. زما په ليدوباندې اوفرمائيل چه ستا د قوم يو څو کسان راغلي دی ما هغوی ته څه ورکړی ته هغه واخله او په دوی کښي تقسيم کړه. ما ووئيل چه ښه به وه که دا کار دې بل چا ته حواله کړې وو، هغوی اوفرمائيل چه نه هم ته ئی اوکړه. ماوئيل چه ډيره ښه ده. په دې کښي دهغوی داروغه يرفا راغلو وئی وئيل اې اميرالمؤمنين! حضرت عثمان بن عفان ﷺ، حضرت عبدالرحمن بن عوف ﷺ، حضرت زبير بن العوام ﷺ او حضرت سعد بن ابی وقاص ﷺ تشريف راوړې دي هغوی ته اجازت دې؟ حضرت عمر ﷺ اوفرمائيل چه او رادي شی نو دي حضراتو تشريف راوړو. يرفابياراغلو چه اميرالمؤمنين حضرت عباس ﷺ اوحضرت علی ﷺ تشريف راوړو هغوی اوفرمائيل اجازت دی. دې دواړوحضراتو هم تشريف راوړو. حضرت عباس ﷺ اوفرمائيل اميرالمؤمنين زما اود ده فيصله اوکړه يعنی د حضرت علی ﷺ. د اول نه چه کوم څلور بزرګان راغلي وو هغوی هم اوفرمائيل چه اواې اميرالمؤمنين د دې دواړو په مينځ کښي فيصله اوکړئی او دوی ته خوشحالی اورسوئی. حضرت مالك ﷺ فرمائي چه دې وخت زما په زړه کښي داخيال راغلوچه داڅلور واړه بزرګان

(١) صحيح بخاری کتاب الجهاد باب المجن ومن يتترس صاحبه: ٢٩٠٤، صحيح مسلم: ١٧٥٧، ابوداؤد: ٢٩٦٥، ترمذی: ١٧١٩، احمد: ٢٥/١. (سنن ومسند وغيره)

هم دې دواړو حضراتو د خپل خان نه اول راالېږلې وو. حضرت عمر ﷺ اوفرمائيل اودرېږئ. بيا دې ځلورو واړو ته متوجه شو او وئې فرمائيل ستاسو دې په هغه الله باندې قسم وی د چا په حکم چه آسمانونه او زمکې قائم دی آيا تاسو ته معلومه ده چه رسول الله ﷺ فرمائيلي دی زمونږ ورثه به نه شي تقسيم کولې کوم څه چه مونږ پرېږدو هغه صدقه ده. دې ځلورو واړو د دې اقرار اوکړو. بيا هغوی اوفرمائيل چه الله ﷻ د خپل رسول ﷺ د پاره يوه خاصه کړې وه چه د بل چا د پاره نه وه. بيا هغوی هم دا آيت ﴿مَآاَفَآءَاللهُ﴾ اولوستلو او بيا ئې اوفرمائيل چه د بنونضيرمال الله ﷻ د فئ په توګه خپل رسول ﷺ له ورکړې وو. د الله ﷻ قسم نه ما په تاسو باندې چاته ترجيح ورکړې اونه مې پخپله دا ټول په ټول اخستې رسول الله ﷺ به د دې نه د خپل خان او اهل د پاره د ټول کال خرچ د دې نه اخستلواوباقی ئې د بيت المال د مال په شان کړې وو. بيا ئې دې ځلورو واړو بزرګانوته داسې قسم ورکړو چه آيا تاسو ته دا معلومه ده؟ هغوی وئيل چه او. بيا ئې دې دواړو ته قسم ورکړو او تپوس ئې اوکړو نو هغوی هم اقرار اوکړو. بيا ئې اوفرمائيل د حضورﷺ د وفات نه پس حضرت ابوبکر ﷺ خليفه جوړ شو اوتاسو دواړه د رسول الله ﷺ خليفه له راغلئ. اې عباس! تاخوبه خپله خپلولی ښکاره کوله اود خپل د تره د ځوی د مال نه به دې خپله ورثه غوښتله اودې يعنې حضرت علیﷺخپل حق خودلوسره به د خپلې بی بی حضرت فاطمه ﷺ د طرف نه د هغې د پلار د مال نه ورثه غوښتله د کوم په جواب کښې چه حضرت ابوبکرﷺ فرمائيلي ووچه د رسول الله ﷺ فرمان دې چه زمونږ پاتې مال به نه تقسيميږی مونږ چه څه پرېږدوهغه صدقه ده.الله ﷻ ښه پوهيږی چه حضرت ابوبکرﷺيقيناً راست ګو نيکوکارد رشداو هدايت خاوند اود حق تابع وو.ددې مال ولايت حضرت ابوبکرﷺاوکړو.دهغوی دوفات نه پس ستاسواود رسول اللهﷺ خليفه زه جوړشوم اوهغه مال زما په ولايت کښې راغلوبيا تاسو دواړو په يوه صلاح باندې ماله راغلئ اوزمانه خو هغه اوغوښتو د کوم په جواب کښې چه ما اووئيل که تاسو په دې شرط باندې دا مال په خپله قبضه کښې اخلئ چه څنګه به دا مال رسول اللهﷺ خرچ کولوتاسو به ئې هم داسې خرچ کوئ نو زه ئې تاسو ته درکوم. تاسو داخبره قبوله کړه او الله ﷻ په مينځ کښې کولو سره تاسو د دې مال ولايت کوئ او بيا چه دا تاسو اوس راغلې يئ آيا د دې نه بله فيصله غواړئ؟ د الله ﷻ قسم چه د قيامته پورې به د دې نه بله هيڅ فيصله اونه کړې شم اودا کيدې شی که تاسو د خپلې وعدې مطابق د دې مال ساتنه او خرچ نه شئ کولې نو تاسو دا بيا واپس کړئ(چه زه ئې پخپله دغه شان خرچ کړم څنګه چه به رسول الله ﷺ خرچ کولو او څنګه چه خلافت صديقی کښې او ترننه پورې کيدل.([1])

مسنداحمدکښې دی چه خلقو به رسول الله ﷺ له خپلې د کهجورو ونې وغيره ورکولې تردې چه د بنو نضير او بنوقريظه مالونه د حضورﷺ په قبضه کښې راغله نو حضورﷺ هغه خلقو ته خپل مالونه واپس کول شروع کړه. حضرت انس ﷺ هم د هغه د کور خلقو د حضورﷺ په خدمت کښې ليږلې وو چه زمونږ ورکړې هم که ټول وی يا چه څومره غواړی واپس کړی. حضرت انس ﷺ نبی کريم ﷺ ته وريادکړه نو هغویﷺ هغه ټول هرڅه دوی ته واپس کړه خو هغویﷺ دا ټول حضرت ام ايمن ﷺ ته د خپل طرف نه ورکړې وو. هغې ته چه کله معلومه شوه چه داهرڅه زما د قبضې نه اوځی نو هغه راغله او زما په مرئی کښې کپړا واچوله او ماته ئې اوفرمائيل د الله ﷻ قسم چه د هغه نه بغير بل معبود نشته حضرت به تاسو ته دا هرڅه درنه کړی هغوی ﷺ خو ماته داهرڅه راکړی دی. نبی کريم ﷺ اوفرمائيل ام ايمن! ته مه ويريږه تاته به زه د دې په بدله کښې دومره دومره درکړم خو هغې اونه منل اوهم دا ئې وئيل. نبی کريم ﷺ اوفرمائيل ښه ده نور به دومره دومره درکړو خو هغه بيا هم خوشحاله نه شوه اوهم دغه ئې وئيل.

[1] صحيح بخاری کتاب فرض الخمس باب فرض الخمس:۴۰۹۴، صحيح مسلم:۱۷۵۷، ابوداؤد:۲۹۶۳، ترمذی:۱۶۱۰، ابن حبان:۶۶۰۸.

حضورﷺ اوفرمائیل چه ښه نور به هم دومره دومره درکړو اوتردې چه څومره نی هغې ته ورکړې وو د هغې په لسمه حصه زیات دورکولو وعده ئی اوکړه نو بیا هغه راضی او خاموش شوه اوزمونږ مال ته ملاو شو(١) داد فئ مال چه په کومو پنځو ځایونوکښې به خرچ کیږی هم دغه ځایونه د غنیمت د مال د خرچ کولو هم دی. په سورة انفال کښې د دې پوره تشریح وضاحت سره پوره تفسیر الحمدلله تیرشوی دې په دې وجه ئی مونږ دلته نه بیانوو.

بیا فرمائی چه د مال فئ دا مصارف مونږ په دې وجه په وضاحت سره دلته بیان کړه چه دا د مالدارانو په لاس کښې ورشی او چرته د هغوی خوراك جوړنه شی اودخپلې خوښې مطابق هغوی دا والوزوی اود مسکینانو په لاس اونه لګی. بیا فرمائی چه د کوم کار د کولو د پاره زما پیغمبر تاسو ته وائی هغه کوئې اودکوم کار نه چه تاسو منع کوی د هغې نه منع شئی.یقین کوئې چه د کوم کارهغوی حکم کوی هغه دښیګړې کارونه دی اود کوم نه چه مو منع کوی هغه د بدئی کارونه دی. ابن ابی حاتم کښې دی چه یوه ښځه حضرت عبدالله بن مسعودﷺ له راغله او وئی وئیل تاسو د خالونو کولو یعنی په څرمن یا لاسونو باندې ښځې په ستن وغیره سره خالونه کوی د دې نه اوپه ویښتوکښې نور ویښته یوځائ کولو سره د ویښتو د اوږدولو د پاره کوی دې نه ئی منع فرمائیلې نو آیا دا ممانعت په کتاب الله کښې دی یا په حدیث رسول اللهﷺ کښې دی؟ هغوی اوفرمائیل چه په کتاب الله کښې هم دی او حدیث رسول اللهﷺ کښې هم دواړو کښې دا ممانعت وینم. هغه ښځې وئیل د الله ﷻ قسم د دواړو لوحونو په مینځ کښې چه څومره په قرآن کښې دی ما ټول ښه لوستلی اوښه خیال مې کړې دې خو ما د دې ممانعت چرته نه دې لیدلې.هغوی اوفرمائیل چه تا دا آیت ﴿وَمَآ اٰتٰىكُمُ الرَّسُوْلُ فَخُذُوْهُ﴾ الخ لوستلې؟ هغې وئیل چه او داخومې لوستلې ونی فرمائیل (د قرآن نه ثابت شو چه د رسول اللهﷺ حکم اود رسول اللهﷺ ممانعت باندې عمل کول دی اوس واوره) پخپله ما د رسول اللهﷺ نه اوریدلی چه حضورﷺ د خالونو کولو ویښتوکښې نورویښته ملاوول د تندی او مخ ویښته ویستلو نه منع فرمائیلې(داهم ښځې د خپل ښائست د پاره کوی اوپه دې زمانه کښې خوئی سړی هم په کثرت سره کوی) دې ښځې اووئیل حضرت دا خو ستاسو کوروالا هم کوی. هغوی اوفرمائیل چه لاړه شه اوګوره هغه لاړه وئی کتل او راغله وئی وئیل حضرت معاف کړه غلطی اوشوه په دې خبروکښې یوه هم ما ستاسو په کوروالا کښې اونه کتله. هغوی اوفرمائیل چه تانه هیرشوچه دالله ﷻ نیکان (حضرت شعیبؑ) فرمائیلې وو ﴿وَمَآ اُرِیْدُ اَنْ اُخَالِفَكُمْ اِلٰى مَآ اَنْهٰىكُمْ عَنْهُ﴾ یعنی زه دا نه غواړم چه د کوم څیز نه تاسو منع کوم پخپله د هغې خلاف اوکړم. (٢)

د خالونو لګولو مذمت:- بخاری او مسلم شریف کښې دی حضرت ابن مسعودﷺ اوفرمائیل الله ﷻ لعنت کوی په هغه ښځه چه خالونه پخپله لګوی اونوروله ئی لګوی څوك چه د تندی نه ویښته واخلی او د خپل ښائست دپاره خپل مخامخ غاښونه کولاووی اود الله ﷻ جوړشوې پیدائش بدلول غواړی. دې اوریدو سره د بنواسد یوه ښځه چه د هغې نوم ام یعقوب ووهغوی له راغله اوتپوس نی اوکړو چه آیا تاسو داسې فرمائیلی دی؟هغوی اوفرمائیل چه او زه به ولې په هغوی لعنت نه کوم په چاچه د الله ﷻ رسولﷺ لعنت فرمائیلې دې او چه په قرآن پاك کښې موجوددی. هغې وئیل ما چه څومره هم قرآن پاك دې اول نه تراخره پورې لوستلې دې خوما داحکم چرته نه دې لیدلې. هغوی اوفرمائیل چه که تا په سوچ اوفکرسره لوستلې وې نوخامخا به دې لیدلې وو.آیا تادا آیت ﴿وَمَآ اٰتٰىكُمُ الرَّسُوْلُ﴾ الخ نه دې لوستلې؟ هغې وئیل چه اودا خو مې لوستلې دې. بیا هغوی هغه حدیث شریف واورولو. هغې د دوی د کور والا

(١) صحیح بخاری کتاب المغازی باب مرجع النبیﷺ من الاحزاب:٤١٢٠، صحیح مسلم :١٧٧١، احمد: ٣١٩/٣، مسندابی یعلی ٤٠٧٩، ابن حبان: ٤٥٠٥.

(٢) احمد:٤٣٣/١، مسند احمد

باره کښې اووئیل چه لاړه نو بیا ئې معذرت اوکړو. هغه وخت کښې هغوی اووئیل چه که زما کور والا داسې کول نو ما به هغې سره ملاویدل پریخودې وو[1] په مسلم او بخاری شریف کښې د حضرت ابو هریره ﷺ نه روایت دې چه رسول الله ﷺ فرمائیلي کله چه زه تاسو ته څه حکم درکړم نو ترکومې چه تاسو نه کیدې شی هغه پوره کوئې اوکله چه زه تاسو د څه څیز نه منع کړم نود هغې نه منع شئ. ([2]) په نسائی کښې د حضرت عمر او حضرت ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه رسول الله ﷺ د کدو په ډډ کښې او په شنوښاخونو په کنده کړې شوې لوښو کښې او د رال په رنګ کړې شوې رکیبوکښې نبیذ جوړولو یعنی دکهجورو او اوڅکو وغیره لمدولونه منع فرمائیلي ده بیاددې آیت تلاوت اوکړو ([3]) (یادساتئ اوس داحکم باقی نه دې. مترجم) بیافرمائی چه د عذابونونه د بچ کیدلود پاره د هغه احکام په خائ راوړئ اودهغه دممنوعاتونه بچ اوسیږئ.یادساتئ دهغه نافرمانی مخالفت کونکو انکارکونکواودهغه دمنع کړې شوې کارونوکونکوته به سخته سزاورکوی اوپه غمونوکښې به راګیروی

لِلۡفُقَرَآءِ الۡمُهٰجِرِیۡنَ
| دا مال) دپاره دفقیرانو | هجرت کونکو دې
| ....د هغې حاجتمندو مهاجرینو

الَّذِیۡنَ اُخۡرِجُوۡا مِنۡ دِیَارِهِمۡ وَاَمۡوَالِهِمۡ یَبۡتَغُوۡنَ
هغه مهاجرین اچې ایستلې شوی دی | دکورونو خپلو نه |او دمالونو خپلو نه |چې طلب کوی هغوئ
(دنورو نه زیات) حق دې | چې دخپلو کورونو اود مالو نو نه ویستلې شوی دی

فَضۡلًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِضۡوَانًا وَّیَنۡصُرُوۡنَ اللّٰهَ وَرَسُوۡلَهٗ ؕ
فضل | دالله نه | او رضا (دهغه) | او امداد کوی هغوئ دالله سره | او درسول دهغه سره |
دالله ﷻ فضل او دهغه رضا لټوی | .اودالله ﷻ (ددین) اودهغه د رسول ﷺ مدد کوی

اُولٰٓئِکَ هُمُ الصّٰدِقُوۡنَ ۚ﴿۸﴾ وَالَّذِیۡنَ تَبَوَّؤُ
دا کسان چې دی | هم دوئ رښتینی دی | او (دغه مال) هغه کسانو لره دې | چې اوسیدل هغوئ
همدغه کسان رښتونی (مسلمانان) دی | او (دامال) دهغه خلقو (حق دې) چې (دهجرت) په کور (مدینه)

الدَّارَ وَالۡاِیۡمَانَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ یُحِبُّوۡنَ
په دارهجرت (مدینه) کښې |اوایمان ئې راوړې وؤ امخکښې دراتلو دمهاجرینونه |هغوئ محبت کوی
کښې دوړاندې نه دیره (انصار) دی اوپه ایمان کښې (ثابت قدم) دی | اودهغې خلقو سره مینه ساتی

مَنۡ هَاجَرَ اِلَیۡهِمۡ وَلَا یَجِدُوۡنَ فِیۡ صُدُوۡرِهِمۡ حَاجَةً
دهغه چاسره | چې هجرت ئې اوکړو هغوئ ته | او نه مومی هغوئ | په زړونو خپلو کښې | څه حاجت
چې د هغوئ ښار ته ئې هجرت کړې دې او پخپلو زړونو کښې هیڅ تنګی نه ساتی | په هغه

[1]) احمد: ۱/۴۳۳، صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الحشر باب ﴿وماآتاکم الرسول فخذوه﴾:٤٨٨٦، صحیح مسلم:۲۱۲۵، ابوداؤد: ٤١٦٩، ترمذی: ۲۷۸۲، ابن ماجه:۱۹۸۹.

[2]) صحیح بخاری کتاب الاعتصام باب الاقتداء بسنن رسول الله ﷺ:۷۲۸۸، صحیح مسلم: ۱۳۳۱.

[3]) نسائی کتاب الاشربة باب ذکر الدلالة علی النهی للموصوف من الاوعیة....:٥٦٤٦وهوصحیح.

مِّمَّآ اُوْتُوْا وَيُؤْثِرُوْنَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ

چي ورکړې کيږي مهاجرو له | او ترجيح ورکوي هغوئ | په ځانونو خپلو باندې (نورو له) |

ځيز کښې چي دوی ته ورته ورکړې شي |او نور (د حاجت په پوره کولو کښې) د خپلو ځانونو نه وړاندې کوي |

وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ ؕ وَمَنْ يُّوْقَ شُحَّ نَفْسِهٖ

او اګر که وي | په هغوئ باندې | محتاجي | او هغه څوك | چي وساتلې شو | د بخل د زړه خپل نه |

اګر که پخپله اوړي وي | او څوک چي د خپل نفس د شومتيا نه اوساتلې شو |

فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ۚ﴿۹﴾ وَالَّذِيْنَ جَآءُوْ

نو هم دغه کسان | خلاصې موندونکي دي | او د غه مال هغه کسانو لره دې | چي راغلل هغوئ |

نو هم دغه خلق کامياب دي | ....او د هغه چا (په کښې حق دې) چي

مِنْۢ بَعْدِهِمْ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا اغْفِرْلَنَا

روستو د دوئ (مهاجرو او انصارو) نه | وائي هغوئ | اے ربه زمونږه | معافي اوکړه مونږ ته |

د دوئ نه پس راشي | او دا دعا کوي چي اې زمونږ ربه | ....مونږ ته بښنه اوکړه

وَلِاِخْوَانِنَا الَّذِيْنَ سَبَقُوْنَا بِالْاِيْمَانِ وَلَا تَجْعَلْ

او رونړو زمونږ ته | هغه رونړه | چي وړاندې شوي دي زمونږ نه | په ايمان سره | او مهٔ پيدا کوه |

او زمونږ هغه رونړه هم اوبښه چي زمونږ نه وړاندې مسلمانان شوي دي | او زمونږ په

فِيْ قُلُوْبِنَا غِلًّا لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا رَبَّنَآ اِنَّكَ

په زړونو زمونږ کښې | کينه | هغه کسانو ته | چي ايمان ئې راوړې دې | اے ربه زمونږه | بيشکه ته

زړونو کښې د هغه رونړو د پاره هيڅ کينه مه پيدا کوه چي ايمان ئې راوړې دې | اې زمونږه ربه بيشکه ته

رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۰﴾ؑ

مهربانه ئې | رحم کونکې ئې |

مهربان رحم کونکي يئ |

قوله تعالى:- لِلْفُقَرَآءِ الْمُهٰجِرِيْنَ الَّذِيْنَ اُخْرِجُوْا مِنْ دِيَارِهِمْ

دمهاجرينو او انصاروفضائل:-: پورته بيان شوې ووچه دفئ مال يعنى کوم چه دکافرانونه دمسلمانانو په قبضه کښې په ميدان جنګ کښې دجنګ نه بغيرراغلي وی دهغې مالك رسول الله ﷺ دي.بيابه هغوی ﷺ داما ل چاته ورکوی؟ددې بيان هم پورته شوې وو.اوس هم په دې آياتونوکښې ددغه مستحقينود نور بيان کولې شی چه د دې حقدار هغه غريب مهاجردی چاچه د الله ﷻ د رضامندئی د پاره خپل قوم ناراضه کړوتردې چه هغوی خپل خوږوطن اوپه ډيروسختوسره جمع کړې شوې مال وغيره ټول پريخودلو سره لاړل.دالله ﷻ په دين اودرسول الله ﷺ په امدادکښې مشغول دی.دالله ﷻ د فضل او خوشحالئ لټونکی دی. هم دغه رښتونی خلق دی کومو چه خپل فعل د قول مطابق کولوسرة اوخودلو.

دا صفتونه خو په مهاجرینو کښې وو. بیا د انصارو صفت کیږي اود هغوی فضیلت شرافت عزت او بزرگئ اظهار کولې شي.د هغوی دارت زړه،خود خپلو ځانونو قربانئ او سخاوت ذکر کیږي چه هغوی د مهاجرینوسره د اول نه د مدینې په هجرت کښې خپل تعلق او ساتلو اوپه ایمان ئې یقین اوساتلو.دمهاجرینود رسیدونه وړاندې دوی ایمان راوړې وو بلکه د ډیرو مهاجرینونه هم وړاندې دوی ایمانداران جوړشوي وو.

دمهاجرینو او انصارو په حقله د عمرفاروق ﷛ فیصله:-په صحیح بخاری کښې دآیت په تفسیرکښې دا روایت دې چه حضرت عمر ﷛ اوفرمائیل زه دخپل ځان نه پس خلیفه ته داوصیت کوم چه مهاجرین د اولین حقداردی ددوی په خاطر مدارات کښې کمې مه کوئې اوزماوصیت دې چه انصاروسره هم نیکی او ښیگړه کوئې چا چه په مدینه کښې ځائ جوړکړو اوپه ایمان کښې ئې ځائ حاصل کړو د هغوی د خو خلقو ښیگړې قبول کړئې اود هغوی خطاگانې معاف کړئې او سترگې پرې پټې کړئې[1]د هغوی د طبیعت شرافت په خیال کښې اوساتئې چه څوك هم د الله ﷻ په لارکښې هجرت کوی راځي هغوی ورله په خپل زړه کښې کور ورکوی اوخپل ځان او مال په هغوی قربانی کول خپل فخر گڼړي.مسنداحمد کښې دی چه یوځل مهاجرینو اووئیل یارسول الله ﷺ! مونږ خو په دنیاکښې ددې انصارو په شان خلق نه دی لیدلی دلږو نه لږو او د ډیرو نه ډیره برابره حصه مونږ ته راکوی.دمودو نه زمونږه ټوله خرچه اوچتوی بلکه نازونه مو اوړی او کله ئې هم په تندی کښې کونجی نه وی او خدمت کوی خوشحالیږی. ورکړه کوی او احسان نه کوی،کار روزگارپخپله کوی او گټه مونږ ته راکوی مونږ خو ویریږو چه چرته زمونږ داعمالوټول اجردوی ته ملاو نه شي.نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه نه نه ترکومې چه تاسود دوی یاداش او تعریف کوئې اوددوی دپاره دعاگانې غواړئې[2]صحیح بخاری کښې دی چه حضورﷺ انصار راوغوښتل او ورنی فرمائیل چه زه د بحرین علاقه ستاسو په نوم لیکم. هغوی اووئیل یارسول اللهﷺ ترکومې چه تاسو زمونږ مهاجرو رونړوته هم دومره ورنه کړئې مونږ دا نه اخلو. حضورﷺ اوفرمائیل چه ښه ده نه اخلئې نو گورئې چه بیا هم صبرکوئې زما نه پس به هم داسې وخت راځي چه نوروته به ورکړې کیدې شي اوتاسو به پریخودې شئې[3]هم د صحیح بخاری یوبل حدیث شریف دې چه انصارو اووئیل چه یارسول اللهﷺ! زمونږد کهجوروباغونه په مونږ کښې اوزمونږ په رونړو کښې تقسیم کړه.نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه نه. بیائې اوفرمائیل چه کار روزگار هم تاسوکوئې اوپه پیداوارکښې مونږ شریك ساتئې. انصارو جواب ورکړو یارسول اللهﷺ! مونږ ته دا هم په خوشحالئې سره منظور ده.[4]

دیو انصاری حبشي قصه:بیا فرمائی چه دوی پخپل زړه کښې هیڅ حسد د دې مهاجرینو په قدراوعزت کښې ذکراو مرتبت کښې نه کوی،دوی ته چه څه ملاوشي هغوی پرې نه پسخیږی.هم په دې مطلب باندې ددې حدیث دلالت هم دې کوم چه په مسنداحمد کښې دحضرت انس ﷛ نه روایت دې چه مونږ خلق رسول اللهﷺ سره ناست وو چه حضورﷺ اوفرمائیل گورئې اوس یو جنتی سړې راتلونکې دې. لږ ساعت کښې یو انصاری ﷛ سړی خپلې څپلئې په لاس کښې تازه اودس کړې راروان وو د ږیرې نه ئې اوبه څڅیدې. بله ورځ هم مونږ داسې ناست وورسول اللهﷺ داسې اوفرمائیل او هم هغه سړې دغه شان راغلواو په دریمه ورځ هم داسې اوشو. حضرت عبدالله بن عمرو بن عاص ﷛ نن کتل او چه کله د نبیﷺ مجلس ختم شو نو دې هم هغه انصاری بزرگ پسې شاته پاسیدو او هغه ته ئې اووئیل چه

---

1) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الحشر باب (والذین تبوؤالدار والایمان):٤٩٩٩.
2) احمد:٣/٢٠٠-٢٠١، والترمذی: ٢٤٨٧ وهوصحیح.
3) صحیح بخاری کتاب مناقب الانصار باب قول النبیﷺ ((للانصار اصبروا حتی تلقونی علی الحوض)): ٣٧٩٤.
4) صحیح بخاری کتاب الحرث والمزارعة باب اذا قال اکفی مؤنة النخل وغیره: ٢٣٢٥.

حضرت زما او زما د پلار په مینځ کښې څه تکرار شوې په کومې چه ما قسم خوړلې چه دریو ورځو پورې به خپل کور ته نه ځم نو که تاسو مهربانی اوکړئ او ماته اجازت راکړئ چه دا درې ورځې تاسوسره تیرې کړم. هغه وئیل ډیره ښه ده. نو حضرت عبدالله ﷺ دا درې ورځې د هغه په کور کښې هغه سره تیرې کړې. وئی کتل چه هغه د شپې د تهجدو اوږد مونځ هم نه کوی صرف دومره کوی چه کله ئې سترګې کولاوشی نو هم په خپله بستره په ملاسته د الله ﷻ ذکر او لوئی بیانوی تردې چه د سحر د مانځه د پاره پاسی. اودا ضروری خبره وه چه ما د هغه د خُلې نه دخیردخبرې نه بل څه نه دی اوریدلی. کله چه درې شپې تیرې شوې نو ماته د هغه عمل ډیرکم معلوم شو. اوس ما هغه ته اووئیل چه حضرت نه خو زمااود پلارپه مینځ کښې داسې خبرې شوې اونه ما د خفګان په وجه خپل کور پریخودې وو بلکه داسې واقعه شوې وه چه نبی کریم ﷺ درې ځل دا فرمائیلې وو چه اوس به یو جنتی سړې راشی نودریواړه ځل هم تاسو راغلئی.ما اراده اوکړه چه یوڅو ورځې ستاسوپه خدمت کښې پاتې شم او اوګورم چه تاسو داسې کوم عبادتونه کوئې چه د رسول الله ﷺ مبارکې خُلې نه په ژوند باندې ستاسو د جنتی کیدو یقینی خبر مونږ ته راورسیدو. ما دا بهانه اوکړه او درې ورځې ستاسو په خدمت کښې پاتې شوم چه ستاسو عملونه اوګورم او زه هم ستاسو په شان عمل شروع کړم. ولې ما خو ته په څه نوی او اهم عمل کولو سره اونه کتلې او نه په عبادتونوکښې د نورو نه زیات وړاندې اوکتلې. اوس ځم خو زبانی یوسوال دې چه تاسو ئې اوښائې چه هغه کوم یوعمل دې په کوم سره چه ته د پیغمبرﷺ په خُله مبارکه باندې جنتی جوړکړې؟ هغه وئیل چه تا زما اعمال اوکتل بس بل هیڅ څه خاص پټ عمل نشته.ده نه رخصت شو لږ شان لرې تلې وم چه هغه ماته آواز اوکړو چه زمایوعمل واوره او هغه دا چه زما په زړه کښې کله هم یو مسلمان سره دهوکه بازی، حسد او بغض اراده نشته او زه چرې هم د یومسلمان بدخوا نه یم جوړشوې. خضرت عبدالله ﷺ اوفرمائیل چه دې اوریدو سره بس اوس ماته معلومه شوه هم دې عمل ته دې درجې ته رسولې یئې او هم دغه هغه څیز دې چه د هرچا د وس کار نه دې(١)امام نسائی په خپل کتاب عمل الیوم اللیله کښې داحدیث شریف راوړې دې. غرض دا چه په دې انصاروکښې دا صفت وو چه دې مهاجرینوته څه مال دولت ورکړې شی او دوی ته ورنه کړې شی نو بد نه ګڼړی.کله چه د بنونضیرمالونه هم په مهاجرینوکښې تقسیم شو نو یوانصاری په دې کښې خبره اونه کړه په کومه چه دا آیت ﴿ وَمَآ أَفَآءَ ٱللَّهُ ﴾ نازل شو.

نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ستاسو مهاجرینو رونړو هم مال اولاد پریخې ستاسو طرف ته راغلی دی نو انصارو اووئیل چه بیاخو حضورﷺ زمونږ مالونه په دوی او مونږ کښې برابر تقسیم کړه. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ددې نه هم زیاته قربانی کولې شئی؟هغوی وئیل چه کوم دحضورﷺ حکم وی.وئې فرمائیل چه مهاجرډېټو او باغونو په کار نه پوهیږی تاسو پخپله خپل مال په قبضه اوساتئی،پخپله کارکوئی،پخپله په باغونوکښې محنت کوئی او دوی ځان سره په پیداوار کښې شریك کړئی.انصارو دا هم په کولاوټندی سره منظورکړه.(٢)

قوله تعالی:- وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ

دانصارو بل غټ صفت-بیا فرمائی چه سره د خپل حاجت کیدو به ئې د خپلو نورو رونړو حاجت وړاندې کولو،خپل ضرورت به ئې پاتې شو خوچه دبل مسلمان ضرورت زر پوره شی داهروخت دهغوی غوښتنه

---

(١) احمد:١٦٦/٣ وسنده صحیح واخطا بعض الناس فضعفه، السنن الکبری:١٠٦٩٩، مصنف عبدالرزاق: ٢٠٥٥٩، شعب الایمان: ٢٦٠٥،مسندالبزار:١٩٨١.

(٢) الطبری:٢٨٣/٢٣.

وه، په یوصحیح حدیث کښې دي چه چاسره کمې وی او خپل ضرورت ئې وی او بیا هم صدقه کوی نود هغه صدقه افضل او بهتر ده[1] دا درجه دهغه خلقو د درجې نه هم زیاته ده د کومو ذکر چه بل ځائ کښې دې چه دمال د غوښتنې سره داد الله ﷻ په لارکښې خرچ کوی. خودا خلق سره د خپل ضرورته خرچ کوی. محبت ئې وی حاجت نه وی د هغه وخت خرچ کول دې درجې ته نه شی رسیدې چه پخپله ئې ضرورت وی او بیاهم د الله ﷻ په لارکښې خرچ کوی. د حضرت ابوبکر صدیق ﷺ صدقه هم د دې قسم نه وه چه خپل ټول مال ئې راوړو او د رسول الله ﷺ مخې ته ئې کیخودو. هغوی ﷺ تپوس هم اوکړو چه ابوبکراکورکښې دې هم څه باقي پریخي؟جواب ئې ورکړوچه داالله ﷻ اودهغه د رسول ﷺ نوم مې پریخې راغلې یم[2] دغه شان هغه واقعه ده چه په جنګ یرموك کښې حضرت عکرمه ﷺ اودهغه ملګرو ته پیښه شوې وه چه په میدان جنګ کښې زخمی پراته وو ښکه او خاوره ئې په زخمونوپرته وه، فریاد کوی ترقیرې، سخته ګرمئی کښې پراته دی د تندې د لاسه ئې مرې اوچې دی. په دې کښې یومسلمان مشك په اوږه زوړندکړې راځی اودې زخمی مجاهدینوته ئې وړاندې کوی خو یووائی دې بل ته ئې اول ورکړه اوبل وائی چه دې بل ته ئې ورکړه اودویم وائی چه دې دریم ته ئې ورکړه. هغه لا دریم ته رسیدلې هم نه وی چه یوشهیدشو. بل ته ګوری چه هغه هم تګې لاړو او چه دریم له راځی نو هغه هم اوچې شوندې الله ﷻ سره ملاویږی [3] الله ﷻ دې د دې بزرګانو نه خوشحاله شی او دوی دې هم د ځان نه خوشحاله اوساتی. په صحیح بخاری کښې دی چه یوسړې رسول الله ﷺ له راغلو او عرض ئې اوکړو زه ډیرحاجت مندیم په ماخه اوخوروه.نبی کریم ﷺ خپلو کورونوته جواب اولیږلو خو د ټولونه جواب راغلو چه یارسول الله ﷺ مونږ کره هیڅ هم نشته. دې معلومولونه پس حضور ﷺ نورو خلقو ته اووئیل چه څوك شته چه نن شپه دوی میلمانه جوړ کړی؟ یوانصاری پاسیدو او وئی حضور ﷺ زه به دا میلمه اوساتم. دې ئې کورته بوتلو او بی بی ته ئې اووئیل چه ګوره د رسول الله ﷺ میلمه دې که نن مونږ ته د خوراك د پاره هیڅ هم ملاو نه شی خوچه دې اوږې پاتې نه شی. بی بی وئیل چه نن خو په کورکښې هم برکت دې.اود ماشومانود پاره مې یو څو ټکرې ساتلی دی.انصاری وئیل چه ښه ده ماشومان په څه اوغوله وه اوده ئې کړه اوما اوتابه دواړه په خیته کېږا اوتړلو او وړې به شپه تیره کړو.دخوراك په وخت کښې ډیوه مړه کړه چه میلمه دا اوګنړی چه مونږ خوراك کووخو په حقیقت کښې به مونږ خوراك نه کوو نو هم دغه شان ئې اوکړه.کله چه داسړې انصاری رسول الله ﷺ له راغلوچه ددې سړی اود ده دکوروالا دشپې دعمل نه الله ﷻ خوشحاله شو او مسکې شو. هم د دوی باره کښې آیت ﴿وَيُؤْثِرُونَ﴾ الخ نازل شو.
په صحیح مسلم کښې د دې انصاری نوم هم دې یعنی حضرت ابوطلحه ﷺ[4] بیا فرمائی چه څوك د خپل نفس د بخیلتوب، حرص اولالچ نه بچ شوده خلاصې بیاموندلو. مسنداحمداو مسلم شریف کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی خلقو د ظلم نه بچ شئی د قیامت په ورځ به دا ظلم تیارې جوړې شی.خلقو د بخل اوحرص نه بچ شئی هم دا هغه څیز دې چه کوم تاسو نه وړاندې خلق بربادکړی دی،هم ددې په وجه هغوی وینې تویولې او حرام ئې حلال جوړکړی وو. [5] په یوبل سندسره دا هم روایت دې چه د فحش نه بچ شئی الله ﷻ خرابې خبرې او د بې حیایئی کارونه نه خوښوی. د حرص او بخیلې په

---

[1] ابوداؤد كتاب الوتر باب طول القيام:١٤٤٩ وسنده حسن، نسائى ٢٥٢٧، احمد:٢/٣٨٥، صحيح ابن خزيمه :٢٤٤٤، ابن حبان:٦/٣٣٤٦، حاكم:١/٤١٤.
[2] ابوداؤد كتاب الزكاة باب الرخصة فى ذلك: ١٦٧٨، وسنده حسن، ترمذى: ٣٦٧٥، حاكم:١/٤١٤.
[3] حاكم:٣/٢٤٢.
[4] صحيح بخارى كتاب التفسير سورة الحشر باب قوله ﴿ويؤثرون على انفسهم﴾ :٤٨٨٩، صحيح مسلم ٢٠٥٤،
[5] صحيح مسلم كتاب البروالصلة باب تحريم الظلم: ٢٥٧٨، احمد:٣/٣٢٣.

خرابوالی کښې دالفاظ هم دی چه هم د دې په وجه وړاندينوظلم، فسق او فجور کړې او تعلقات ئې پريخی دی([1]) په ابوداوٗد وغيره کښې دی چه د الله ﷻ د لارې دوړه اود دوزخ لوګې د يوبنده په خيټه کښې نه شی جمع کيدې. دغه شان بخيلتوب او ايمان هم په يوسړی کښې نه شی جمع کيدی.([2]) يعنی دالله ﷻ دلارې دوړه چه په چاپريوتله هغه د دوزخ نه آزاد شو اود چا په زړه کښې چه بخيلتوب کور جوړکړو نود هغه په زړه کښې د ايمان پاتې کيدو ګنجائش نه پاتې کيږی. حضرت عبدالله ﷺ له يو سړې راغلو وئی وئيل اې ابوعبدالرحمن زه خو هلاك شوم هغوی اوفرمائيل څه خبره ده؟ هغه سړی عرض اوکړوچې په قرآن پاك کښې خودی چه څوك دخپل نفس د بخيلتوب نه بچ کړې شو هغه خلاصې بيامونډلو اوزه خو مال ډير رامنع کونکې يم، په خرچ کولوسره مې زړه بنديږی. هغوی اوفرمائيل چه د کنجوسئی ذکر په دې آيت کښې نشته دلته مراد د بخيلتوب نه دادې چه ته دخپل يومسلمان رور مال په ظلم سره اوخورې.اوبخيلتوب په معنی د کنجوستوب هم دې دا ډيرخراب څيز دې.([3]).

حضرت ابوالهياج اسدی ﷺ فرمائی چه د بيت الله طواف کولووخت کښې ما اوکتل چه يوملګرې صرف همدادعا کوی﴿اللهم قني شح نفسي﴾ ياالله ما دخپل نفس د حرص نه بچ کړې.آخر زه صبرنه شوم ما تپوس اوکړو چه ته صرف هم دا دعاولې غواړې؟هغه وئيل چه که دې نه بچ شوم نو بيا به نه زناکاری کيږی نه غلا او نه څه بل خراب کار. خوچه کله ما اوکتل نوهغه عبدالرحمن بن عوف ﷺ وو. (ابن جرير)

په يوحديث شريف کښې دی چه چا زکوة اداکړو او ميلمستيا ئې اوکړه اود الله ﷻ دلارې په ضروری کاروتو کښې ئې ورکړه اوکړه هغه د خپل نفس د بخيلتوب نه لرې شو([4]) بيا دمال فیئ د دريم قسم خلقو بيان کولې شی چه د انصارو او مهاجرينودفقيرانونه پس د هغوی تابع چه د هغوی نه پس کوم خلق دی په هغوی کښې مسکينان د دې مال حقدار دی چه د الله ﷻ نه دخپل ځان نه د وړاندې خلقو يا د ايماندارو خلقو د پاره د مغفرت دعاګانې کوی. لکه چه په سورة برات کښې دی ﴿وَالسّٰبِقُوْنَ الْاَوَّلُوْنَ مِنَ الْمُهٰجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ وَالَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُمْ بِاِحْسَانٍ ۙ رَّضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ﴾ يعنی اول اول وړاندې والې کونکی مهاجر اوانصاراود دوی نه پس هغه خلق چه په احسان کښې د هغوی تابعداردی. الله ﷻ د دې ټولونه خوشحاله دې او دوی ټول دالله ﷻ نه راضی دی.يعنی داروستونی خلق د هغه وړاندينو د خو آثارو او ښکلې اوصافو تابعداری کونکی اودوی په نيکودعاګانوسره يادونکی دی. لکه چه ظاهراو باطن د هغوی تابعدار دی.د دې دعانه حضرت امام مالك رحمه الله څومره ښکلې او پاك استدلال کړې دې چه رافضی ته دې دمال فیئ نه د وخت امام هيڅ هم نه ورکوی ځکه چه هغوی د رسول الله ﷺ صحابه کرامو رضي الله عنهم ته ددعا په ځائ کنځلې کوی. حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها فرمائی چه هغه خلقو ته اوګوره چه څنګه د قرآن پاك خلاف کوی.قرآن پاك حکم ورکوی چه دمهاجرو او انصارو دپاره دعاګانې کوئې اودوی کنځلې کوی.بيا هغوی هم دا آيت تلاوت اوفرمائيلو.([5])اوپه يوبل روايت کښې دومره نورهم دی چه ما ستاسود نبی ﷺ نه اوريدلی دی چه دا امت به نه ختميږی ترکومې چه د دوی روستونی خلق به خپلو وړاندينوباندې لعنت اونه کړی. په ابوداوٗد کښې دی چه حضرت عمر ﷺ اوفرمائيل آيت ﴿مَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى﴾ کښې دکوم مال فیئ بيان دې هغه خو خاص د رسول الله ﷺ د پاره دې.دغه شان د دې نه پس

---

[1] ابوداوٗد کتاب الزکاة باب الشح:۱۶۹۸ وسنده صحيح، احمد: ۲/۱۵۹-۱۶۰.

[2] نسائی کتاب الجهاد باب فضل من عمل فی سبيل الله علی قدمه: ۳۱۱٤، وهوحسن، الادب المفرد:۲۸۱، حاکم:۲/۷۲، احمد:۲/۳٤۲ ابن حبان:۳۲۵۱.

[3] حاکم:۲/٤۹۰. (ابن ابی حاتم)

[4] الطبری ۲۳/۲۸٦.

[5] د دې معنې روايت صحيح مسلم کتاب التفسير:۳۰۲۲ کښې هم موجود دې. (ابن ابی حاتم)

آیت ﴿مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى﴾ والاعام کړل ټول مسلمانان چه پدې کښې شامل دی.اوس یومسلمان هم داسې نشته چه دهغه په دې مال کښې حصه نه وی سوا ستاسو دغلامانو نه[1] ددې حدیث په سند کښې انقطاع ده.
ابن جریر کښې دی چه عمر رضی الله عنه ﴿اِنَّمَا الصَّدَقٰتُ لِلْفُقَرَآءِ وَالْمَسٰكِیْنِ وَالْعٰمِلِیْنَ عَلَیْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوْبُهُمْ وَفِی الرِّقَابِ وَالْغٰرِمِیْنَ وَفِیْ سَبِیْلِ اللّٰهِ وَابْنِ السَّبِیْلِ ؕ فَرِیْضَةً مِّنَ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ عَلِیْمٌ حَكِیْمٌ﴾ اولوستلونو ونی فرمانیل چه دزکوة د مال خوداخلق حقدار دی.
بیانی ﴿وَاعْلَمُوْٓا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِّنْ شَیْءٍ فَاَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهٗ وَلِلرَّسُوْلِ وَلِذِی الْقُرْبٰى وَالْیَتٰمٰى وَالْمَسٰكِیْنِ وَابْنِ السَّبِیْلِ ۙ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ وَمَآ اَنْزَلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا یَوْمَ الْفُرْقَانِ یَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعٰنِ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ﴾ آیت لوستلوسره اوفرمانیل د غنیمت حقدار دا خلق دی بیانی دا آیت ﴿مَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى﴾ لوستلو سره اوفرمانیل دمال فئ مستحقین بیان فرمانیلوسره دې آیت ټول مسلمانان ددې مال فئ حقدار کړل، ټول ددې حقدار دی. که چرې زه ژوندې پاتې شوم نوتاسو به ګورئی چه د کلی ښاربانانوله به هم ددې نه حصه ورکوم د چا په تندوباندې چه به د دې مال د حاصلولو دپاره خوله هم نه وی راغلې.[2]

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِیْنَ نَافَقُوْا یَقُوْلُوْنَ
آیا تا اونهٔ کتل | هغه کسانو ته | چې هغوئ منافقت اوکړو | وائی هغوئ
آیا تا هغه خلق نه دی کتلی چې منافقت ئې اختیار کړې دې | هغوئ خپلو
لِاِخْوَانِهِمُ الَّذِیْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ لَئِنْ
رونړو خپلو ته | هغه رونړو ته | چې هغوئ کفر اوکړو | داهل کتابونه | که چرې
اهل کتابو نه کافرانو رونړو ته وائی | .... که چرې
اُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِیْعُ فِیْكُمْ
اوویستلې شوئ تاسو | نو خامخا به اوزو مونږه | ستاسو سره | او نهٔ به منو مونږ | په حق ستاسو کښې
تاسو (دمدینې نه) اوویستلې شوئ | نو مونږ به هم تاسو سره اوځو | او ستاسو په معامله کښې به
اَحَدًا اَبَدًا ۙ وَّاِنْ قُوْتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ ؕ
خبره دهیچا | همیشه | او که جنګ اوکړې شو ستاسو سره | خامخا به مونږ امداد کوؤ ستاسو
دهیچا خبره نه آورؤ ، | او که تاسو سره جنګ کیږی | نو خامخا به ستاسو مدد کوو
وَاللّٰهُ یَشْهَدُ اِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ۞ لَئِنْ اُخْرِجُوْا
او الله | ګواهی کوی | چې بیشکه دا خلق | خامخا دروغژن دې | که چرې اوویستلې شو هغوئ
او الله ﷻ په دې ګواهی ورکوی چې دوئ دورغژن دی | .... کچرې کتابیان اوویستلې شو
لَا یَخْرُجُوْنَ مَعَهُمْ ۚ وَلَئِنْ قُوْتِلُوْا لَا یَنْصُرُوْنَهُمْ ۚ
نو دوئ به اونهٔ وځی | دهغوئ سره | او که جنګ اوکړې شو دهغوئ سره | نو دوئ به امدادنهٔ کوی دهغوئ
نو دوئ به ورسره نه اوځی | .... او که چرې هغوئ سره جنګ اوشو | نو دوئ به ئې مدد نه کوی

[1] ابوداؤد کتاب الخراج باب فی صفایا رسول الله ﷺ من الاموال: ۲۹٦٦.
[2] الطبری: ۲۷٦/۲۳.

وَلَئِنْ نَّصَرُوْهُمْ لَيُوَلُّنَّ الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُوْنَ ⑫

او كه دوئ امداد اوكړو دهغوئ | نو خامخا به ګرزوي شاګاني|بيا به امداد اونۀ كړې شي دهغوئ سره

او كه چرې مدد ئې هم اوكړ | نو په شا به تښتي | ....اوبيا به دوئ سره مدد نشي كولې

لَاَنْتُمْ اَشَدُّ رَهْبَةً فِيْ صُدُوْرِهِمْ مِّنَ اللّٰهِ ط

خامخا تاسو چې يئ|زيات سخت يئ| په لحاظ ديرې سره|په زړونو ددوئ كښې|په مقابله دالله كښې

(مسلمانانو) بيشكه ددوئ په زړونو كښې دالله ﷻ نه هم زياته ستاسو ويره پرته ده

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُوْنَ ⑬

دا يره | په سبب ددې ده چې بيشكه دوئ | يو داسې قوم دې | چې نۀ پوهيږي

دا ځكه چې دوئ داسې خلق دى | چې د كار په انجام باندې نه پوهيږي

لَا يُقَاتِلُوْنَكُمْ جَمِيْعًا اِلَّا فِيْ قُرًى مُّحَصَّنَةٍ اَوْ مِنْ وَّرَآءِ

دوئ به جنګ اونۀ كړې ستاسو سره | ټول په جمع سره | مګر | په كلو قلابندو كښې | يا روستو

دوئ كه ټول را جمع شي|نو هم تاسو سره جنګ نشي كولې اخو په داسې كلو كښې به درسره كوي چې قلعه نما

جُدُرٍ ط بَاْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيْدٌ ط تَحْسَبُهُمْ جَمِيْعًا

دديوالونو نه | جنګ ددوئ | په منځ ددوئ كښې | سخت دې | تۀ ګمان كوې په دوئ| چې يوه ډله ده

وى| يا د ديوالونو شاته وى | ددوئ جنګ په خپل مينځ كښې ډير سخت وى|ستاپرې داګمان دې چې ګنى

وَّقُلُوْبُهُمْ شَتّٰى ط ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُوْنَ ⑭ ج

او حال داچې زړونه ددوئ |جداجدا دى | دا په دې وجه چې دوئ |يو داسې قوم دې| چې عقل نۀ لرى

يو موټى دى| حالانكه ددوئ زړونه بيل بيل دى | دا ځكه چې دا خلق دعقل نه كار نه اخلى

كَمَثَلِ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَرِيْبًا ذَاقُوْا وَبَالَ

په شان | دهغه كسانو | چې مخكښې ددوئ نه وو | په نزدې زمانه كښې | چې وې ځكله | سزا

ددوئ مثال دهغه خلقو پشان دې | چې د دوى نه وړاندې تير شوى دى | هغوئ

اَمْرِهِمْ ج وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ⑮ ج كَمَثَلِ الشَّيْطٰنِ اِذْ قَالَ

دعمل خپل | او دپاره ددوئ | عذاب | دردناك دې | په مثال دشيطان | كله چې| اووئيل هغه

دخپلو كارونو سزا اوځكله|اودوى دپاره دردناك عذاب دى | د دوئ مثال د شيطان دې

لِلْاِنْسَانِ اكْفُرْ ج فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ اِنِّيْ بَرِيْٓءٌ مِّنْكَ

انسان ته | چې كفراوكړه |پس هر كله چې اهغه كفر اوكړو| نو وې وئيل |چې زۀ ذمه وار نۀ يم ستا

چې انسان ته وائى كافر شه | كله چې هغه كافر شى | نوبيا ورته وائى | چې زه ستا نه بيزاره يم

أَنَّهُمَا	عَاقِبَتَهُمَآ	فَكَانَ	رَبَّ الْعٰلَمِيْنَ ۝	إِنِّيْٓ أَخَافُ اللّٰهَ
بیشکه هغوی دواړه به	انجام ددواړو اچې	پس وی به	دالله نه اچې پالونکې دمخلوقاتو دې	زۀ خو یریږم
چه دواړه	نو د دواړو انجام دا شو		چې دټول مخلوق رب العالمین دې	زه خو د الله ﷻ نه ویریږم

الظّٰلِمِيْنَ ۝	جَزٰٓؤُا	وَذٰلِكَ	فِيْهَا ۚ	خَالِدَيْنِ	فِي النَّارِ
دظالمانو	بدله ده	او دا	په هغې کښې	همیشه به وی دواړه	په وور کښې وی
او هم دا د ظالمانو سزا ده			....	اوهمیشه به په کښې وی	به په اورکښې وی

قوله تعالى:- اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ نَافَقُوْا

دمنافقانوچالبازیانې:- عبدالله بن ابی اود ده په شان د نورومنافقانو دچالبازواو مکارتوب ذکرکولې شی چه هغوی دبنونضیریهودیان په ملا اوټپول د دروغودلاسه او غلطه وعده کولوسره ئې مسلمانانو سره اوجنګول،هغوی سره ئې وعده اوکړه چه مونږ ستاسو ملګری یو په جنګ کښې به ستاسو ملګرتیا کوو.اوکه تاسو ماتې اوخوړله اودمدینې نه اوویستلې شوې نو مونږ به هم تاسوسره دابښار پریږدو. خود وعدې په وخت کښې د هغوی د پوره کولونیت ئې نه وو اوپه هغوی کښې دومره هم حوصله نه وه چه داسې ئې کړې وې.نه ئې په جنګ کښې دهغوی امداد اوکړواونه ئې په خراب وخت کښې دهغوی ملګرتیااوکړه. که د بدنامئې د وجه میدان ته راهم شی نو دلته په راتلوسره د غشواو تورو په کتوسره د هغوی وینښته اودریږی او نامردئې سره تیخته کوی. بیا په مستقل توګه باندې پیش ګوئې فرمائې چه د دوی به ستاسو په مقابله کښې امدادنه شی کولې.دوی دالله ﷻ نه هم دومره نه ویریږی چه څومره تاسو نه ویریږی.لکه څنګه چه بل ځائې کښې ارشاددې ﴿اِذَا فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللّٰهِ اَوْاَشَدَّ خَشْيَةً﴾ یعنې د دوی یوه ډله د خلقو نه دومره ویریږی چه څومره د الله ﷻ نه بلکه د دې نه هم ډیره لویه خبره دا ده چه د نامرده او بزدل خلقو دا حالت دې چه دوی په میدان کښې هیڅ کله هم جنګ نه شی کولې. او که په مضبوطو او محفوظو قلعه ګانوکښې ناست وی یا په مورچوکښې ناست دڅه کاروائې موقعه وی نوبیا به څه اوکړی ولې میدان کښې بهادری خودل د دوی نه په میلونولرې ده. دوی په خپل مینځ کښې دیوبل دښمنان دی.لکه چه په بل ځائې کښې ارشاددې﴿وَّيُذِيْقَ بَعْضَكُمْ بَاْسَ بَعْضٍ﴾بعضوته د جنګ مزه وروڅکی.تاسو دوی یوموټې په اتفاق اومتحدګنړئې خویه اصل کښې دوی ډیر ګډوډ اومختلف دی،د یوزړه د بل سره نه ملاویږی. منافق په خپل ځائې او اهل کتاب په خپل ځائې دیو بل دښمنان دی اووجه داده چه بې عقله خلق دی.

قوله تعالى:- كَمَثَلِ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَرِيْبًا

دمنافقانو مثال:- بیا فرمائې د دوی مثال د دوی نه لږشان د وړاندې کافرانو په شان دې چاچه دلته هم د خپلوکړو بدله اوموندله او هلته هم تیرول باقی دی.د دې نه مراد خوییاد قریشوکفاردی چه د بدرپه ورځ دهغوی ملاګانې ماتې شواود سخت نقصان اوچتولوسره ئې هرڅه پریخودل اواوتختیدل.یاد بنوقینقاع یهودیان دی.هغوی هم په شیطانت باندې راغلل نو الله ﷻ په هغوی باندې خپل نبی ﷺ غالب کړو او هغوی ﷺ دوی دمدینې د ښار نه بهراوویستل.دا دواړه واقعات داوس وخت دی اوستاسودعبرت صحیح سبق دې خوچه د دغه وخت نه څوك عبرت حاصلونکې او په انجام باندې سوچ کونکې څوك وی هم.د ډیر مناسب مقام واقعه هم دبنوقینقاع د یهودیانوده.والله اعلم.دمنافقانوپه وعدوباندې د دې یهودیانو په شیطانت باندې راوچتیدل اود هغوی په خبروکښې راتلوسره معاهده ماتول اوبیا د دغه منافقانود موقع په وخت کښې د هغوی په کار نه راتلل، نه د جنګ په وخت کښې امداد رسول اونه په

وطن پريخودوكښې په يومثال سره پوهه كوي چه ګورئي شيطان هم دغه شان سړي په دهوكه كښې اچوي خو چه كله دي كفر كوي نو هغه پخپله دي ملامت كوي اوخپل ځان د الله والا ښكاره كوي.

قوله تعالى:- كَمَثَلِ الشَّيْطٰنِ

دَ يوراهب واقعه:- هم ددې مثال يوه واقعه هم واورئي. بني اسرائيلوكښې يوعابد وو شپيته كاله ئې د الله ﷻ په عبادت كښې تيركړې وو. شيطان هغه غولول غوښتل خو هغه په قابوكښې نه راتلو.هغه په يوه ښځه باندې خپل اثر واچولو اودا ئې ښكاره كړه چه لكه په دې باندې د پيريانواثردې. بل طرف ته ئې دښځې د رونړو په زړه كښې داوسوسه واچوله چه د دې علاج هم دې عابدنه كيدې شي. هغوی دا ښځه دې عابد له راوستله او هغه علاج يعني دم وغيره شروع كړواو دا ښځه هم دلته پاتې شوه. يوه ورځ دا عابد هم دې ښځې سره وو چه شيطان د هغه خيالات خرابول شروع كړو. هغه دې ښځې سره زنا اوكړه او هغه حامله شوه. اوس د رسوائي نه د ځان خلاصولو د پاره شيطان دا صورت اوخودلوچه دا ښځه مړه كړه ګنې دارازبه ښكاره شي.عابد هغه ښځه مړه كړه اودې لاړودهغې رونړوته ئې شك واچولو نو هغوی په منډه راغله. شيطان راهب له راغلواوورته ئې اووئيل چه هغه خلق راروان دی. اوس به ئې عزت هم ځي او ځان به ئې هم ځي. كه ما خوشحالوې نو ځان او عزت به دې دواړه بچ كيدې شي. هغه وئيل چه ته څنګه وائي زه تياريم.شيطان وئيل ماته سجده اوكړه عابدهغه ته سجده اوكړه.هغه وئيل چه په تادې لعنت وی اې كم بخته زه اوس تانه ويزاره يم،زه خودالله ﷻ نه ويريږم چه رب العالمين دې.[1]

په يوبل روايت كښې دی چه يوې ښځې چيلئي څرولې اود يوراهب په عبادت خانه كښې به ئې شپه تيروله.دهغې څلور رونړه وو.يوه شپه شيطان هغه راهب اوتخړولو هغه دې ښځې سره زنا اوكړه. د هغې حمل شو.اوس شيطان د راهب په زړه كښې واچول چه داخو به لويه رسوائي وی. دې نه به ښه دا وی چه دامړه كړه او چرته ئې خښه كړه.ستاپاكوالي ته په كتوبه ستا طرف ته د چاخيال هم نه وی اوكه بيا هم څه تپوس وغيره اوشونو څه دروغ به اووائې.څوك دی چه ستاخبرې ته دروغ اووائي دهغه په دماغو كښې داخبره راغله. يوه ورځ هغه موقعه بيامونده او د شپې ئې هغه مړه كړه او چرته په شاړځائ كښې خښه كړه.اوس شيطان د هغې څلورو واړو رونړو ته په خوب كښې هم يوقسم واقعه ياده كړه اود هغې د خښولو ځائ ئې هم ورته اوخودلو. سحرچه راپاسيدل نو يووئيل چه د شپې خو ماعجيبه خوب ليدلې د بيانولو همت مې نشته چه تاسو ته ئې بيان كړم. بل وئيل چه خيردې خوب خو بيان كړه نو هغه خپل ټول خوب بيان كړو چه فلانكى عابد هغې سره بدكارى كړې او بياچه كله حمل شو هغه ئې قتل كړه او فلانكى ځائ كښې خښه كړه. دې دريواړو هم وئيل چه مونږ هم داسې خوب ليدلې دې. اوس خود هغوی پوخ يقين پيداشوچه دا ربښتونې خوب دې. دې خلقو حكومت ته خبرور كړواود بادشاه په حكم ئې هغه راهب د هغه د عبادت خانې نه ځان سره كړو اوهغه ځائ ئې اوكنستلونو لاش ئې راښكاره شو. پوره ثبوت سره ئې هغه شاهي دربارته بوتلو. دغه وخت شيطان د هغه مخې ته ښكاره كيږی او ورته وائي چه دا هرڅه زما كړه دی كه اوس هم ماته خوشحالوې نو څه دې بچ كولې شم. هغه وئيل چه ښه ده ته څه وائې. ده وئيل ماته سجده اوكړه هغه داسې هم اوكړل نو چه پوره ئې بې ايمانه كړو نو شيطان اووئيل زه خوتانه ويزاره يم زه خود هغه الله ﷻ نه چه دټولو جهانونو رب دې ويريږم. بادشاه حكم اوكړو اوپادرى قتل كړو.مشهوره ده چه ددې پادرى نوم برصيصاوو. علي رضي الله عنه حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه طاؤس،مقاتل بن حيان رحمهم الله وغيره نه دا قصه دمختلفو الفاظوسره كمې بيشې سره روايت ده.والله اعلم

دَ حضرت جريج واقعه:- د دې نه برعكس د جريج عابد قصه ده چه يوې بدكاره ښځې په هغه باندې تهمت اولګولو چه ده ماسره زناكړې اودا ماشوم چه ماسره دې هم د ده دې.خلقوحضرت جريج په

---

[1] حاكم:۲/٤٨٤وابن جرير والسياقله، وسنده حسن. (ابن جرير)

عبادت خانه کښې راګیر کړواو ډیره بې ادبی کولوسره ئې اووهلواو په کنځلوکولوسره ئې بهر رااوویستلو او عبادت خانه ئې ورله ورانه کړه. دې غریب به په ډیره ویرې سره تپوس کولو چه آخر واقعه څه ده؟ خو هغه خلق ډیرغصه وو آخر په کښې چا اووئیل د الله ﷻ دښمنه د اولیاء الله په جامه کښې داشیطانی حرکت؟دې ښځې سره تابدکاری کړې. حضرت جریج اووئیل چه ښه ده هغه ماشوم راولئې. هغه پینې ځکونکي ماشوم ئې راوستلو. حضرت جریج د الله ﷻ نه د خپل عزت ساتلو په خاطر دعااوکړه اودې ماشوم نه ئې تپوس اوکړو اې بچې ستاپلار څوك دې؟ دې ماشوم ته الله ﷻ د خپل ولی د عزت بچ کولو د پاره دخبروطاقت ورکړو اوهغه په واضحه آوازکښې اووئیل زما پلار يو ګډبه دې. دې اوریدو سره بنی اسرائیل حیران شو اود دې بزرګ په وړاندې ئې عذر اومعذرت کولو سره معافی اوغوښتله. هغه وئیل چه اوس ما پریږدئې([1])خو خلقو وئیل چه مونږ ستا عبادت خانه د سرو زرو جوړوو. هغه وئیل چه بس څنګه وه هم هغه شان ئې جوړه کړئې. بیا فرمائی چه آخر انجام د کفر کولو اود حکم ورکونکی هم دغه اوشوچه دواړه د همیشه د پاره دوزخیان شو. هر ظالم د خپل ظلم سزا بیامومی.

يَآيُّهَا الَّذِيْنَ | اٰمَنُوْا | اتَّقُوا اللّٰهَ | وَلْتَنْظُرْ | نَفْسٌ

اے هغه کسانو | چې ایمان مو راوړې دې | اوویریږئ دالله نه | او پکار دی چې اوګوري | یو نفس

ائې مومنانو ! دالله ﷻ نه ویریږئ | ....اوهر سړې دې سوچ فکر اوکړي

مَّا | قَدَّمَتْ | لِغَدٍ | وَاتَّقُوا اللّٰهَ | اِنَّ اللّٰهَ | خَبِيْرٌ

هغه | چې مخکښې ئې لیږلې دې | دپاره دصبا | او او یریږئ دالله نه | بیشکه الله | خبردار دی

چې دصبا ورځې دپاره ئې څه وړاندې کړې دی | اودالله ﷻ نه ویریږئ | هغه ستاسو دکارونو نه پوره

بِمَا | تَعْمَلُوْنَ | وَلَا تَكُوْنُوْا | كَالَّذِيْنَ | نَسُوا اللّٰهَ

په هغه څه | چې تاسو ئې کوئ | او مه کیږئ تاسو | پشان دهغه کسانو | چې هغوئ هیر کړو الله

پوره خبر دې | ....اودهغه چا په شان مه کیږئ | چې اللهﷻ ئې هیر کړې دې

فَاَنْسٰهُمْ | اَنْفُسَهُمْ | اُولٰٓئِكَ | هُمُ الْفٰسِقُوْنَ | لَا يَسْتَوِيْ

نو هیر کړل الله دهغوئ نه | نفسونه دهغوئ | دا کسان چې دی | هم دوئ فاسقان دی | نه برابریږی

نو الله ﷻ ترې نه خپل خانونه هیر کړل | هم دغه خو نافرمانه خلق دی | ....دوزخیان

اَصْحٰبُ النَّارِ | وَاَصْحٰبُ الْجَنَّةِ | اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ | هُمُ الْفَآئِزُوْنَ

ملګری دوزر | او ملګری دجنت | ملګری دجنت چې دی | هم دوئ کامیاب دی

او جنتیان هیڅ کله برابر نه دی | هم جنتیان کامیاب خلق دی

قوله تعالی:- يَآيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ

دالله تعالی نه ویریدل: حضرت جریر ؓ فرمائی چه مونږ رسول اللهﷺ سره په رڼا ورځ کښې ناست ووچه څه خلق راغله بربنډاوپښې ابله وو صرف په څادرونوباندې خپل بدنونه پټ کړې ووااوتورې ئې په غاړو کښې زوړند وې.اکثر بلکه ټول په ټول د قبیله مضر نه وو. د دوی دې غریبئ اوناچارې د رسول اللهﷺ

---

[1] د دې معنې روایت صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب قوله تعالی ﴿واذکر فی الکتاب مریم....﴾:۳۴۳۶، صحیح مسلم:۲۵۵۰ کښې هم موجود ده.

د مخ مبارك رنګ بدل کړو. حضور ﷺ کورته لاړو بیا بهرراووتلواو بلال ﷺ ته ئې داذان حکم اوکړو. بیا
اقامت اوشومونځ اداشوبیائې خطبه شروع کړه اوآیت ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ﴾ ئې تلاوت کړو. بیا
ئې دسورت حشر آیت ﴿وَلْتَنظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ اولوستلو او خلقو ته ئې
د خیرات ورکولو ترغیب ورکړونو خلقو صدقه ورکول شروع کړه. ډیر دراهم اودنانیر کپړې جامې غنم
کهجورې راجمع شوې. حضور ﷺ برابرتقریر کولو تردې چه وئې فرمائیل چه نیمه کهجوره هم ورکړئ که
شئ نو راوړئ. یوانصاری یوه تهیلئې د نقدو پیسونه ډکه ډیره وزن داره چه په ګرانه ئې اوچتولې
شوه راوړله نو بیا خو خلقو ډیرزیات څاروی راوستل شروع کړه. تردې چه د هریوڅیز ډیری اولګیدل نو
د حضور ﷺ غمګین مخ مبارك روښانه او خوشحاله شو اود سرو زرو په شان اوپړقیدو نو بیا اوفرمائیل
چه څوك هم د اسلام څه د خیر کارشروع کړی هغه ته خپله اودې نه پس چه څوك هم دا کارکوی د ټولو
بدله ملاویږی خود روستووالا د عمل اجر به نه کمیږی. دغه شان که څوك په اسلام کښې یوخراب او
خلاف شرع کاراوطریقه روانه کړی نوپه ده باندې خپله ګناه هم وی اوچه بیا څومره خلق په دې لار روان
وی ټولوته چه څومره ګناه ملاویږی ده ته به هم دومره ملاویږی اود هغې نوروګناهونه به کمیږی نه.[1]
په آیت کښې اول حکم کیږی چه د الله ﷻ د عذابونونه د ځان د بچ کولو صورت پیداکړئ یعنی دهغه
احکام په ځای راوړئ اود هغه د نافرمانونه بچ شئ. بیا فرمان دې چه د وخت نه وړاندې خپل حساب
په خپله اوکړئ ګورئ چه د قیامت په ورځ کله د رب په وړاندې پیش کیږئ نو بیا په کار راتلونکې د
نیکو اعمالو څومره حصه به تاسو سره وی. بیا په تاکیدسره ارشادکیږی د الله ﷻ نه ویریږئ او پوهه
شئ چه الله ﷻ ستاسو په ټولواعمالوباندې پوره خبردې. نه دهغه نه ستاسو وړوکې عمل پټ دې اونه
لوئی نه پټ او نه ښکاره. بیا فرمائی چه د الله ﷻ ذکر مه هیروئی هغه به ستاسو نیك اعمال کوم چه په
آخرت کښې نفع ورکونکی وی هیرکړی. ځکه چه دهر علم بدله د هغې په شان وی. د دې د پاره ئې
اوفرمائیل چه دغه خلق فاسق دی یعنی دالله ﷻ د تابعدارئې نه وتونکی اودقیامت په ورځ نقصان
موندونکې او په هلاکت کښې پریوتونکی هم دغه خلق دی. بل ځائې کښې ارشاد دې ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَن ذِكْرِ اللَّهِ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾ مسلمانانو تاسودې مال اواولاد د الله ﷻ
د یاد نه غافله نه کړی څوك چه داسې اوکړی هغه سخت په نقصان کښې دې.

قوله تعالی:- وَلْتَنظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ

دابوبکر صدیق ﷺ خطبه: په طبرانی کښې دحضرت ابوبکرصدیق ﷺ دخطبې یو مختصرحصه نقل ده
هغوی فرمائیل چه تاسو نه پوهیږئ چه سحر ماښام تاسو د خپل مقرر وخت طرف ته وروړاندې کیږئ.
نو تاسوله پکار دی چه د خپل ژوند وختونه د الله ﷻ عزوجل په حکم منلوکښې تیرکړئ اودا مقصد
بغیردالله ﷻ د توفیق او فضل اوکرم نه صرف په خپل طاقت او قوت سره څوك هم نه شی حاصلولې.
کوموخلقو چه خپل ژوندد الله ﷻ نه علاوه په نوروکارونوکښې ورکړې دې د هغوی په شان تاسو مه
کیږئ. الله ﷻ تاسو دهغوی په شان جوړیدونه منع کړی یئې. ﴿نَسُوا اللَّهَ فَأَنسَاهُمْ أَنفُسَهُمْ﴾ خیال اوکړئ چه
ستاسو پیژندګلو ستاسوورونړه نن چرته دی؟ هغوی چه په خپلو تیرو ورخوکښې کوم اعمال کړی وو د
هغې بدله اخستلو او یا د هغې سزا تیرولو دپاره هغوی د فیصله کونکی رب دربار ته رسیدلی دی.
چه هغوی نیك بختی اوموندله که نامرادی او بدبختی حاصله کړه. چرته دی؟ هغه سرکشه خلق چا چه
ښکلی ښارونه آباد کړی وو هغوی مضبوطې قلعه ګانې اودرولې وې نن هغوی په قبرونوکښې د کانړو
لاندې خښ پراته دی. دا دې د الله ﷻ کتاب قرآن کریم تاسو دې نه نور او رڼا حاصله کړئ چه ستاسو

---

[1]) صحیح مسلم کتاب الزکاة باب الحث علی الصدقة ولو بشق تمرة: ۱۰۱۷، احمد: ۴/۳۵۹. (مسلم)

دقیامت په تیاروکښې په کارراشی.ددې دښکلې بیان نه عبرت حاصل کړئی اوښه ځان ډولی کړئی.الله ﷻ د حضرت زکریاﷺ اودهغه داهل بیت تعریف بیانولوسره فرمائی ﴿اِنَّهُمْ كَانُوْا يُسٰرِعُوْنَ فِي الْخَيْرٰتِ وَيَدْعُوْنَنَا رَغَبًا وَّرَهَبًا ۭ وَكَانُوْا لَنَا خٰشِعِيْنَ۝﴾ یعنی هغوی به په نیکو کارونوکښې وړاندیوالې کولو اوپه ډیر لالچ او ډیره ویره به ئې زمونږ نه سوال کولو اوزمونږ په وړاندې به ټیټیدل. واورئی هغه خبره دښیګړې نه خالی ده کومه کښې چه د الله ﷻ رضا مقصد نه وی. هغه مال د خیر اوبرکت والا نه دې کوم چه د الله ﷻ په لار کښې نه خرچ کیږی. هغه سړې د نیك بختئی نه لرې دی د چا جهالت چه د هغه په برداشت او پوهه باندې غالب وی. دغه شان هغه سړې هم د نیکئی نه خالی لاس دې چه د الله ﷻ د احکامو په پوره کولو کښې د یو ملامت کونکی د ملامتیانه وېریږی. د دې اسناد ډیر ښکلی دی او د دې راویان ثقه دی. خود دې صرف یو راوی نعیم بن نمحه په ثقاهت یا عدم ثقاهت سره مشهورنه دې خود امام ابوداؤد سجستانی دا فیصله کافی ده چه د جریربن عثمان ﷺ ټول استاذان ثقه دی اودې هم د هغوی د استاذانو نه دې اود دې خطبې نور شواهد هم نقل دی. والله اعلم

قوله‌تعالى:- لَا يَسْتَوِيْٓ اَصْحٰبُ النَّارِ وَاَصْحٰبُ الْجَنَّةِ ۭ

بیا ارشاد فرمائی چه جنتی او دوزخی د الله ﷻ په نیز یوشان نه دی لکه چه ارشاد دې ﴿اَمْ حَسِبَ الَّذِيْنَ اجْتَرَحُوا السَّيِّاٰتِ اَنْ نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ۙ سَوَاۗءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ ۭ سَاۗءَ مَا يَحْكُمُوْنَ۝﴾ یعنی آیا بدکارانودا ګنړلې ده چه مونږ به هغوی د ایماندارو نیکانوخلقو په شان کړو، د دوی ژوند اومرګ یو شان دې.ددوی دادعوه بالکل غلطه او خرابه ده.بل ځائ کښې ارشاد دې ﴿وَمَا يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ۝﴾ الخ ړوند اوبینا نیك او بد برابر نه دی تاسو ډیرکم نصیحت حاصلوئی اوارشاددې ﴿ اَمْ نَجْعَلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ﴾ آیا مونږ به ایمان راوړونکی او نیك عملونه کونکی د فسادیانوپه شان کوو یا به پرهیزګاران د فاجرانو په شان کوو الخ.د دې مضمون نور هم ډیر آیاتونه دی مطلب دا چه د نیکانوخلقو به اکرام کولې شی او د بدکارانو به تضحیك او سپکاوې کیږی. دلته هم ارشاد کولې شی چه څومره خلق چه په مقصد کښې کامیاب او خلاصې بیاموندونکی دی د الله ﷻ د عذابونونه به دوی بچ وی.

لَوْ اَنْزَلْنَا | هٰذَا الْقُرْاٰنَ | عَلٰي جَبَلٍ | لَّرَاَيْتَهٗ | خَاشِعًا

که نازل کړې وې مونږه | دا قران | په یو غر باندې | نو خامخا به لیدلې وې تا هغه لره | عاجزی کونکې

که مونږ دا قران پاک په یو غرباندې نازل کړې وې | ....نو تا به لیدلې وو

مُّتَصَدِّعًا | مِّنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ ۭ | وَتِلْكَ الْاَمْثَالُ | نَضْرِبُهَا

ټوټې ټوټې کیدونکې | دیرې دالله نه | او دا مثالونه دی | چې بیانوؤ ئې مونږه |

چې دالله ﷻ د ویرې نه بۀ فرمان منونکې چاؤدلې وو | اودا مثالونه مونږ د خلقو دپاره بیانوو

لِلنَّاسِ | لَعَلَّهُمْ | يَتَفَكَّرُوْنَ۝ | هُوَ اللّٰهُ الَّذِيْ | لَآ اِلٰهَ

دپاره دخلقو | دپاره ددې چې هغوئ | فکر اوکړی | هغه الله هغه ذات دې | چې نشته لائیق دعبادت

چې هغوی (دالله په وحدانیت کښې) غور اوفکر اوکړی | الله ﷻ خو هغه ذات دې چې دهغه نه

اِلَّا هُوَ ۚ | عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ۚ | هُوَ الرَّحْمٰنُ | الرَّحِيْمُ۝ | هُوَ اللّٰهُ

مګر هم هغه دې | خبر دې دپټ او دښکاره نه | هغه ښنونکې | مهربانه دې | هغه الله

سوا بل څوک دعبادت لائق نشته | دپټ اوښکاره هرڅه نه خبر دې | هغه ډیر مهربان رحم کونکې دې الله ﷻ

الَّذِىْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ اَلْمَلِكُ الْقُدُّوْسُ

هغه ذات دي | چي نشته لائيق دعبادت | مګر | هم هغه دي | بادشاه دي | پاك دي

هغه ذات دي | ...... چي دهغه نه سوا بل څوک د عبادت لائق نشته | بادشاه دي د هر عيب نه پاک دي

السَّلٰمُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيْزُ الْجَبَّارُ

سلامتيا ورکونکي | امن ورکونکي دي | ساتونکي دي | غالب دي | اخپل حکم په زور جاري کونکي دي

امن ورکونکي دي | حفاظت کونکي دي | زبردست دي | خپل حکم په زور جاري کونکي دي

الْمُتَكَبِّرُ ۭ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ۝

لوئ دي په حقيقت کښي | پاکي ده دالله | دهغي نه | چي دا خلق ئي شريکوي دهغي سره

ډير لوئي دي | ....الله ﷻ ددوئ دشرک نه بيخي پاک دي

هُوَ اللّٰهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْاَسْمَاۗءُ الْحُسْنٰى ۭ

دغه هم الله دي | راايستونکي دي ځيزونو لره | شکل جوړونکي دي | هغه لره دي نومونه ښۀ ښۀ

هم الله پيدا کونکي ، ناشنا پيدا کونکي ، صورت جوړونکي دي | دهغه ښکلي نومونه دي

يُسَبِّحُ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَهُوَ

پاکي بيانوي | هغه لره | هغه څه | چي په اسمانونو کښي دي | او په زمکه کښي دي | او هغه

په اسمانونو اوپه زمکه کښي هر څه د هغه پاکي بيانوي | ....اوهغه

الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝

غالب | او حکيم دي |

غالب او صاحب دحکمت دي

قوله تعالى:- لَوْ اَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰي جَبَلٍ

دقرآن کريم عظمت: دقرآن کريم بزرګي بيانولي شي چه واقعي داپاك کتاب دومره داوچتي درجي کتاب دي چه زړه د دي په وړاندي تيټ شي، زغونې زيږ شي ايني اورچي د دي ريښتوني وعدي د دي د حق رټل هريو اوريدونکي اوژړوی اود الله ﷻ په دربارکښي په سجده راپريباسي. که چري دا قرآن پاك الله ﷻ په يوکلك اوچت غرباندي هم نازل کړي وواوهغه ته ئي د غورفکر سوچ او پوهي حس هم ورکړي وونوهغه به هم د الله ﷻ د ويري نه ذره ذره شوي وو.بياد انسانانو زړونه چه نسبتا نرم او واړه دي او هغوی ته پوره سوچ اوپوهه ده په دي باندي ډير اثر پريوتل پکاردی.دا مثالونه الله ﷻ د هغوی په وړاندي د غوراوفکر دپاره بيان فرماني مطلب داچه انسانانوله هم ويريدل اوعاجزی پکار ده.

قوله تعالى:- لَّرَاَيْتَهٗ خَاشِعًا

مسجد نبوی کښي د کهجوري د تني فرياد:- په متواترحديث کښي دی چه د منبرتياريدونه وړاندي رسول الله ﷺ به د کهجوري يوي تني ته اډه لګوله اوخطبه به ئي لوستله. کله چه منبرجوړشو اولګيدو او حضور ﷺ په دي باندي خطبه ورکولود پاره اودريدواو د هغه تني نه اخواشونودهغه تني نه د ژړا آواز راغلو او داسي ئي سلګني وهلي لکه چه يوماشوم په چغوچغوژاړي اوهغه چپ کولي شي اوداځکه چه هغي ته د

دې وحي د اوريدونه څه لرې والې پيداشو([1])اوامام حسن بصرى رحمه الله دا حديث بيانولو سره فرمائيل چه اې خلقو د كهجورې يو تنه دومره د رسول الله ﷺ شوق منه وه نوتاسو له پكار دى چه د دې نه زيات شوق اوغوښتنه اوساتئى.([2])دغه شان دا آيت چه ديوغرداحال وى نوتاسو له پكاردى چه تاسويه دې حال كښې دهغه نه وراندې شئى.بل ځاىٔ كښې دالله ﷻ ارشاد دې ﴿وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتَىٰ ۗ بَل لِّلَّهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا ۗ أَفَلَمْ يَيْأَسِ الَّذِينَ آمَنُوا أَن لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعًا ۗ وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُم بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِّن دَارِهِمْ حَتَّىٰ يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ﴾ يعنى كه يوقرآن پاك داسې وى چه د هغې په وجه يوغر روان شى يازمكه پريكړې شى يامړى راوځى(نود دې قابل به هم دا قرآن وو)خوبيابه هم ددې كافرانوايمان نه وى نصيب شوې. يوبل ځاىٔ كښې ارشاد مبارك دې﴿وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ ۚ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ ۚ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ﴾ يعنى بعضې كانړى داسې دى چه د هغې نه نهرونه بهيږى. بعضې هغه دى چه شليږى اود هغې نه اوبه راوځى. بعضې د الله ﷻ د ويرې نه پريوځى.

قوله تعالى:- هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ

د الله ﷻ د قدرت دلائل او صفات حسنه:-بيا فرمائى چه د الله ﷻ نه بغيرنه څوك پالونكې دې اونه څوك ساتونكې شته نه د هغه نه سوا بل داسې څوك ذات شته چه د هغه څوك يوقسم عبادت هم اوكړى. د هغه نه علاوه چه څوك د كومو كومو خلقو عبادت كوى هغه ټول باطل دى.الله ﷻ د ټول كائنات علم لرونكې دې.كوم څيزونه چه مونږ ته ښكاره دى او كوم چه زمونږ نه پټ دى ټول هرڅه هغه ته ښكاره دى كه لوىٔ دى او تردې پورې چه د تيارو ذرې هم هغه ته ښكاره دى. هغه دومره د لوىٔ اوكولاو رحمت والا دې چه د هغه رحمت په ټول مخلوق باندې شامل دې. هغه په دنيا او آخرت كښې رحمن هم دې او رحيم هم دې. زمونږ د تفسير په شروع كښې د دې دواړو نومونو پوره تفسيرتيرشوې دې.

په قرآن كريم كښې يوبل ځاىٔ كښې ارشاد دې﴿وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ۚ﴾ زما رحمت ټول څيزونه راګير كړى دى. په يوبل ځاىٔ كښې ارشاد دې ﴿كَتَبَ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ ۚ﴾ ستاسو رب په خپل ځان باندې رحم او رحمت ليكلې دې. يوبل فرمان ربانى دې ﴿قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ﴾ اووايه چه د الله ﷻ فضل او رحمت سره خوشحاليدل پكار دى. ستاسو د راجمع كړې شوى څيزونونه دا بهتردې.دهغه مالك رب او معبودنه بغير بل څوك دصفتونو والا نشته دټولو څيزنو هم هغه مختار او مالك دې. په هرڅيزكښې بدلون راوستونكې په ټولوڅيزونوباندې قبضه او تصرف لرونكې هم دغه رب دې. هيڅ څوك نشته چه د هغه مزاحمت او مدافعت اوكړې شى يا هغه منع كړې شى هغه قدوس دې يعنى ظاهر دې. مبارك دې د ذاتى او صفتى نقصانونونه پاك دې. ټولې د اوچتې درجې فرښتې او د اوچتو نه اوچت مخلوق دهغه په تسبيح او تقديس كښې دهميشه نه مشغول دى.د ټولو عيبونو او نقصانونونه پاك او خلاص دې.دهغه يوكار هم د حكمت نه خالى نه وى. په خپلو افعالوكښې د هغه ذات دهرقسم نقصان نه پاك دې.هغه مومن دې يعنى هغه ټول مخلوق د دې خبرې نه بې ويرې ساتلې دې چه په هغوى باندې د يوقسم اوياپه يووخت كښې دخپل طرف نه ظلم وى. هغه دا فرمائيلى چه هغه حق دې او ټول ئى په امن سره ساتلى دى. د خپلو ايماندارو بنديګانو د ايمان تصديق كوى. او هغه مهيمن دې يعنى د خپل ټول مخلوق په ټولو اعمالوهروخت يو شان شاهددې

---

[1]) صحيح بخارى كتاب المناقب باب علامات النبوة فى الاسلام:۳۵۸۳-۳۵۸۴، ترمذى:۵۰۵، بيهقى: ۱۹۶/۳، دلائل النبوة للبيهقى: ۵۵۶/۲، ابن حبان: ۶۵۰۶.

[2]) ابويعلى:۲۷۵۶، ابن حبان:۶۵۰۷.

اونگهبان دي.لکه چه فرمائی ﴿ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴾ الله ﷻ په هرڅيز باندې شاهددی. بل ارشاد دی ﴿ثُمَّ اللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ﴾ اوالله ﷻ د هغوی په ټولواعمالوباندې ګواه دې. يوبل ځای ارشاد الهی دی ﴿أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ ۗ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ ۚ أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَم بِظَاهِرٍ مِّنَ الْقَوْلِ ۗ بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ ۗ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ﴾ مطلب دا چه هريونفس چه څه کوی الله ﷻ هغه ته ګوری. هغه عزيز دې هريوڅيز د هغه تابع فرمان دې. په ټول مخلوق باندې هغه غالب دې نود هغه د عزت عظمت جبروت په وجه د هغه څوك هم مقابله نه شی کولې.

قوله تعالى:- الْمُتَكَبِّرُ

هغه جباراومتکبردې. جبريت او تکبرصرف د هغه د شان سره لائق دی. په صحيح حديث کښې دی چه الله ﷻ فرمائی لوئی زما لنګ دې اوکبرزما څادرڅوك چه په دې دواړو کښې ماته يواخستل غواړی زه به هغه په عذاب کوم(۱)خپل مخلوق چه په کوم څيزسره غواړم لرې کولې شم.د ټولو کارونو اصلاح د هغه په لاس کښې ده.هغه دهرې بدئی نه نفرت او لرې کونکې دې.کوم خلق چه د ناپوهئی په وجه څوك د هغه شريك ګرځوی هغه د دې ټولونه ويزاره دې. د هغه ذات د شرکت نه مبرا دې. الله ﷻ خالق دې يعنی مقدرکونکې دې بياباری دې يعنی دا جاری کونکې او ظاهرونکې دې. تقدير سره ايجاد او تنفيذ باندې هم قدرت لرونکې ذات هم د الله ﷻ دې. نودخلق نه مراد تقدير او برء نه مراد تنفيذ دې. په عربوکښې دا الفاظ په معنوکښې برابر د مثال په توګه هم رائج دی.دهغه شان دې چه کوم څيز کوم ځائ کښې کول غواړی هغې ته وائی شه نو هغه هم په هغه صورت کښې کيږی.لکه چه فرمائی ﴿فِي أَيِّ صُورَةٍ مَّا شَاءَ رَكَّبَكَ﴾ په کوم صورت کښې چه هغه غواړی تاته ئی ترکيب درکړو، څکه دلته فرمائی هغه مصور دې يعنی کوم څيز چه څنګه غواړی هغه شان ئی کوی.

قوله تعالى:- لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ

د الله تعالى اسماء حسنى: ښکلې ښکلې بهترين او بزرګ نومونو والا هم هغه دې. په سورة اعراف کښې د دې جمله تفسير تيرشوې دې. ورسره هغه حديث شريف هم بيان شوې دې کوم چه په بخاری او مسلم شريف کښې د حضرت ابوهريره ﷺ په روايت سره مروی دې چه رسول الله ﷺ فرمائی د الله ﷻ يو کم سل نومونه دی څوك چه دا اوشميری يادئی کړی هغه به جنت کښې داخليږی. هغه طاق دې يعنی واحد دې او يووالې خوښوی (۲) په ترمذی شريف کښې د دې نومونوتفصيل هم راغلې دې. هغه نومونه دا دی چه الله نه دې څوك معبود بلکه هم هغه چه ﴿رحمن، رحيم، ملك، قدوس، سلام، مومن، مهيمن، عزيز، جبار، متکبر، خالق، باري، مصور، غفار، وهاب، رزاق، قهار، فتاح، عليم، قابض، باسط، خافظ، رافع، معز، مذل، سميع، بصير، حکم، عدل، لطيف، خبير، حليم، عظيم، غفور، شکور، علی، کبير، حفيظ، مقيت، حسيب، جليل، کريم، رقيب، مجيب، واسع، حکيم، ودود، مجيد، باعث، شهيد، حق، وکيل، قوي، متين، ولی، حميد، محصی، مبدي، معيد، محی، مميت، حی، قيوم، واجد، ماجد، واحد، صمد، قادر، مقتدر، مقدم، موخر، اول، اخر، ظاهر، باطن، والی، متعال، بر، تواب، منتقم، عفو، رؤف، مٰلك الملك، ذوالجلال والاکرام، مقسط، جامع، غنی، مغنی، معطی، مانع، ضار، نافع، نور، هادي، بديع، باقی، وارث، رشيد، صبور﴾

په ابن ماجه کښې هم دا حديث دې(۳)اوپه هغې کښې کمې بيشې وړانديوالې روستووالې هم شته. لنډه دا چه د دې ټولو احاديثو پوره شان سره تفسيرپه سورة اعراف کښې تيرشوې دې. په دې وجه دلته

---

(۱) صحيح مسلم کتاب البرباب تحريم الکبير: ۲۶۲۰، ابوداؤد: ۴۰۹۰.

(۲) صحيح بخاری کتاب الدعوات باب لله مائة اسم غير واحدة: ۶۴۱۰،صحيح مسلم: ۲۵۷۷،ترمذی: ۳۵۰۶، ابن ماجه: ۳۸۶۰، احمد: ۲/۲۶۷، ابن حبان: ۸۰۷.

(۳) ترمذی کتاب الدعوات باب حديث فی اسماء الله الحسنی: ۳۵۰۷ابن ماجه: ۳۸۴۱.

صرف دومره لیکل کافی دی. باقی تول بیا دوباره کول ضروری نه دی. د زمکې او اسمان تول څیزونه د هغه تسبیح بیانوی. لکه چه په بل ځای کښې ارشاد دې ﴿تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوٰتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيْهِنَّ ۭ وَاِنْ مِّنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ وَلٰكِنْ لَّا تَفْقَهُوْنَ تَسْبِيْحَهُمْ ۭ اِنَّهٗ كَانَ حَلِيْمًا غَفُوْرًا﴾ دهغه پاکوالې بیانوی اووه واړه زمکې او آسمانونه چه کوم مخلوق په دې کښې دې اوهیڅ څیز داسې نشته چه دهغه حمداو تسبیح نه بیانوی ولې تاسود هغوی تسبیح باندې نه شئی پوهیدلې. بې شکه هغه بردبار او بښونکې دې. هغه عزیز دې د هغه دحکم والا سرکار خپلو احکامو اودتقدیر تقدر کښې داسې نه دې چه یوقسم کمې په کښې رااوویستلې شی یا څه قسم اعتراض اوکړې شی.

د سورة حشر اخری درې ایتونه:-د مسنداحمد په حدیث شریف کښې دی چه کوم سړې د سحر په وخت کښې درې ځل ﴿اعوذبالله السمیع العلیم من الشیطن الرجیم﴾ لوستلونه پس د سورة حشر دا آخری درې ایاتونه اولولی الله ﷻ د هغه د پاره اویازره فرښتې مقرر کوی چه ترمابښامه پورې په هغه رحمتونه رالیږی. او که هم په دغه ورځ هغه وفات شی نو د شهادت مرتبه به بیامومی. اوکوم سړې چه د دې تلاوت د مابښام په وخت کښې اوکړی هغه هم په دې حکم کښې دې[1] په ترمذی شریف کښې هم دا حدیث شریف دې. او امام ترمذی رحمه الله دا غریب ګڼړی.

﴿الحمدلله﴾ د سورة حشر تفسیرختم شو.

ایاتونه			رکوع ګانې
	سورة الممتحنة مدنية وهي ثلاث عشرة آية وفيها ركوعان		
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
⑬	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		②

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّخِذُوْا عَدُوِّيْ وَعَدُوَّكُمْ

اے هغه کسانو | چې ایمان مو راوړې دې | مۀ نیسئ تاسو | دشمن زما | او دشمن ستاسو |

انې مومنانو ! زما دشمنان اوخپل دشمنان دوستان مه جوړوئ

اَوْلِيَآءَ تُلْقُوْنَ اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوْا بِمَا

دوستان | تاسو غورزوئ | (مخکې) هغوئ ته | دوستی | حال دا چې انکار کړې دې هغوئ | په هغه څیز

تاسو هغوئ ته ددوستئ (او محبت) پیغام لیږئ | حال دا دې چې هغوئ دهغه حق دین د منلو نه انکار

جَآءَكُمْ مِّنَ الْحَقِّ ۚ يُخْرِجُوْنَ الرَّسُوْلَ وَاِيَّاكُمْ

چې راغلې دې تاسو ته | دحق نه | اوباسی هغوئ | رسول لره | او تاسو لره (دوطن نه) |

کړې دی | کوم چې تاسو ته راغلې دې | هغوئ خو (ستاسو) رسول ﷺ اوتاسو (ستاسو دوطن نه) صرف په

اَنْ تُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ رَبِّكُمْ ۭ اِنْ كُنْتُمْ

صرف په دې خبره چې ایمان راوړې دې تاسو | په الله باندې | چې رب ستاسو دې | که یئ تاسو |

وجه اوباسی چې تاسو په الله ﷻ چې ستاسو رب دې ایمان راوړې دې | ....که تاسو

[1] ترمذی کتاب فضائل القرآن باب فی فضل قراءة آخر سورة الحشر: ۲۹۲۲، احمد: ٥/٢٦.

خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِيْ سَبِيْلِيْ وَابْتِغَآءَ مَرْضَاتِيْ ۚ

چې راوتلي يئ تاسو | دپاره دجهاد | په لار زما کښې | او دپاره دغوښتلو | درضا زما |

زما په لار کښې د جهاد او زما د رضا حاصلولو دپاره (دخپلو کورنو نه) راوتلي يئ (نوهغوی سره دوستی مکوئ)

تُسِرُّوْنَ اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ ۖ وَاَنَا اَعْلَمُ بِمَآ

تاسو پټ پټ ليږئ | هغوئ ته | پيغمبرانونه ددوستی | حال دا چې زۀ ښه پوهيږم | په هغه څه |

تاسو ورسره پټه پټه مينه ساتئ | او تاسو چې څه پټوئ او څه ښکاره کوئ زه په هغې باندې ښه

اَخْفَيْتُمْ وَمَآ اَعْلَنْتُمْ ؕ وَمَنْ يَّفْعَلْهُ

چې پټوئ ئې تاسو | او په هغې چې ښکاره کوئ ئې تاسو | او هغه څوک چې اوکړئ دا کار |

پوهه يم | ....او څوک چې (دبيادپاره) داسې اوکړی

مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ السَّبِيْلِ ① اِنْ يَّثْقَفُوْكُمْ

ستاسو نه | پس ورکه کړی ئې ده | نيغه لار | که بيا مومی هغوئ تاسو

نو هغه دسمې لارې نه بې لارې شو | ....که د هغوئ درباندې لاس بر شی

يَكُوْنُوْا لَكُمْ اَعْدَآءً وَّيَبْسُطُوْٓا اِلَيْكُمْ اَيْدِيَهُمْ

نو شی به | تاسو لره | دشمنان | او اوږده به کړی هغوئ | تاسو ته | لاسونه خپل |

نو ستاسو دښمنان به وی | او خپل لاسونه او خپلې ژبې به درته بدئ باندې راوږدې کړی

وَاَلْسِنَتَهُمْ بِالسُّوْٓءِ وَوَدُّوْا لَوْ تَكْفُرُوْنَ ؕ ② لَنْ تَنْفَعَكُمْ

اوژبې خپلې | په بدئ سره | او غواړی هغوئ | چې کافران شئ تاسو | هر گز به فائيده اونۀ رسوی تاسو ته

او هغوئ خو دا غواړی چې تاسو کافران شئ | ....دقيامت په ورځ به تاسو ته ستاسو

اَرْحَامُكُمْ وَلَآ اَوْلَادُكُمْ ۚ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۚ يَفْصِلُ

خپلوی ستاسو | او نۀ اولاد ستاسو | په ورځ دقيامت | فيصله به اوکړی الله |

رشته داران او اولاد هيڅ فائده درنکړی | ....الله ﷻ به ستاسو په مينځ کښې

بَيْنَكُمْ ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ③

په منځ ستاسو کښې | او الله | په هغه کارونو | چې کوئ ئې تاسو |

فيصله اوکړی | او الله ﷻ ستاسو کارونه وينی ګوری |

قوله تعالى:- يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّخِذُوْا عَدُوِّيْ وَعَدُوَّكُمْ اَوْلِيَآءَ

مشرکانوسره دوستی مه کوئی: د حضرت حاطب بن ابوبلتعه ؓ باره کښې ددې سورة د شروع آياتونه نازل شوی دی. واقعه داسې وه چه حاطب ؓ د مهاجرينونه وو. دبدر په جنګ کښې هم هغه د مسلمانانو سره په لښکر کښې شرکت کړې وو. د هغه بچی مال دولت هم په مکه کښې وو خو بخپله د قريشو نه نه وو. صرف د حضرت عثمان ؓ حليف وو په دې وجه هغه ته په مکه کښې امن حاصل وو. اوس دې د رسول الله ﷺ سره په مدينه کښې وو. تردې چه کله اهل مکه وعده ماته کړه رسول الله ﷺ په دوی باندې حمله

کول غوښتل نود حضورﷺ خواهش وو چه هغوی ناڅاپی راګیرکړی دي د پاره چه وینې تونې نه شی او په مکه باندې قبضه اوشی. د دې د پاره نبی کریم ﷺ د الله ﷻ نه دا دعاهم کړې وه چه یا الله ﷻ زمونږ د تیارۍ خبر دې زمونږ وررسیدوپورې اهل مکه ته اونه رسی.دیخوا نبی کریم ﷺ صحابه کرامو ؓ ته د تیارۍ کولو حکم ورکړو. حضرت حاطب ؓ په دې موقع یوخط د اهل مکه په نوم باندې اولیکلو اود یوې قریشی ښځې په لاس ئې اولیګلو په کوم کښې چه د رسول الله ﷺ د دې تیارۍ او د مسلمانانود حملې خبر لیکلې وو. د هغه اراده د دې نه صرف دا وه چه زما په قریشوباندې څه احسان پاتې شی د څه په وجه چه زما ښځه بچی مال دولت محفوظ شی. د حضورﷺ دعا قبوله شوې وه نو دا ناممکن وه چه قریشوته په څه ذریعه هم د دې ارادې علم شوې وو. دغه شان الله ﷻ خپل رسول اللهﷺ د دې پټ راز نه خبردار کړو او حضورﷺ دې ښځې پسې خپل سواره اولیګل په لارکښې هغه راحصاره کړه او خط ئې ترې وصول کړو. دا تفصیلی واقعه په صحیح احادیث کښې پوره شان سره تیره شوې ده.

دَحضرت حاطبؓ دخط واقعه او درسول کریم ﷺ استاذي:- مسند احمد کښې حضرت علیؓ فرمائیلی دی زه حضرت زبیرؓ او حضرت مقدادؓ رسول الله ﷺ راوغوښتو او وئی فرمائیل تاسودې ځای نه ډیر زر روان شئی او چه روضه خاخ ته اورسئی نو تاسوته به په اوښ سوره یوه ښځه ملاوشی چاسره چه یو خط دې تاسو هغه په قبضه کښې واخلئی او دلته ئې راولئی. مونږ دریواړه په اسونوسواره شو اوډیر په تیزئی سره لاړواوکله چه روضه خاخ ته اورسیدونو مونږ هغه په اوښ سوره ښځه اولیده. مونږ هغې ته اووئیل چه کوم خط تاسره دې هغه مونږ ته حواله کړه هغې صفاانکاراوکړو چه ماسره هیڅ خط نشته.مونږ وئیل ته غلطه باندې یئې تاسره یقینًا خط شته که ته ئې په رضا خوشحالئی نه راکوې نو مونږ به ستا تالاشی په زور اخلواوخط به درنه اخلو.اوس دې ښځې مخ سروهلو او خپله کونسئی ئې کولاو کړه اود هغې نه ئې هغه پرچه رااوویستله او مونږ ته ئې راکړه. مونږ هغه وخت ددغه ځای نه واپس شواودحضورﷺ په خدمت کښې مو پیش کړه.په لوستلوپته اولګیدله چه حضرت حاطبؓ لیکلې وه او ددې ځای خبر ئې ورکړې وو دحضورﷺ د ارادونه ئې کافران خبر کړې وو. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل حاطب! دا کوم حرکت دې؟ حضرت حاطبؓ اووئیل یارسول اللهﷺ تندی اونه کړئی زما عرض هم واورئی زه په قریشوکښې ملاوشوې ووم پخپله قریشی نه ووم. بیا مې په تاسو باندې ایمان راوړو او تاسوسره مې هجرت اوکړو. خومره چه نور مهاجرین دی د هغوی خپلوان په مکه کښې موجود دی اود هغوی بال بچ په مکه کښې پاتې شو او هغوی د دوی حمایت کوی خوزما هیڅ څوك رشته دار نشته چه زماد بچوحفاظت اوکړی. د دې د پاره ما وئیل چه راشه قریشوسره څه سلوك او احسان اوکړه په څه سره چه هغوی زما حفاظت اوکړی اولکه څنګه چه د نورو د نسبت هغوی سره تعلق دې زما د احسان په وجه به زما هم تعلق پاتې شی. یارسول الله ﷺ ما نه څه کفرکړې اونه د خپل دین نه مرتدشوې یم اونه د اسلام نه پس په کفرباندې راضی شوې یم د دې خط وجه صرف زما د بچو د حفاظت یوه حیله وه. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل خلقو حاطب چه تاسو ته کومه واقعه بیانوی هغه تکې په تکې صحیح ده. چه د خپلې ګټې په غرض ئې یوه غلطی کړې ده نه چه د مسلمانانود نقصان رسولودپاره اویانه د کافرانو امدادد هغه په وړاندې. حضرت فاروق اعظم ؓ په دې موقع باندې موجودوو اودا د هغه په وړاندې شوې وه. هغه له ډیره غصه ورغله او وئی فرمائیل یارسول اللهﷺ ماته اجازت راکړه چه د دې منافق سټ والوزوم. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه تاته پته نه ده چه بدری صحابی دې اود بدر والا ته الله

ﷺ اوکتل اوونی فرمائیل چه څه غواړئ عمل کوئ ماتاسو اوبښلئ.داروایت داحادیثو په نورو کتابونو کښې هم دې.[1]

صحیح بخاری کتاب المغازی کښې دانورهم دی چه بیاالله ﷻ داسورة نازل کړو[2] اوپه کتاب التفسیر کښې دی چه حضرت عمروؓ اوفرمائیل دې باره کښې دا آیت ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُم مِّنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَن تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِن كُنتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنتُمْ وَمَن يَفْعَلْهُ مِنكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴾ نازل شوې خوامام بخاری ته شك دې چه د آیت د نازلیدلوبیان د حضرت عمروؓ دې یا په حدیث کښې دی. امام علی بن مدینی رحمه الله فرمائی چه د حضرت سفیانؓ نه تپوس اوشو چه دا آیت هم په دې کښې نازل شوې؟ نوسفیانؓ اوفرمائیل چه دا د خلقو په خبرو کښې دی. ما دا د حضرت عمروؓ نه حفظ کړې اویوحرف مې هم نه دې پریخې اوزما دا خیال دې چه ما نه بغیردا بل چا حفظ کړې هم نه وو.[3] د بخاری اومسلم په یوروایت کښې د حضرت مقدادؓ د نوم په بدله کښې د حضرت ابومرثدؓ نوم دې. په دې کښې دا هم دی چه حضورﷺ دا هم خودلې وو چه دې ښځې سره د حضرت حاطبؓ خط دې. د دې ښځې سورلی کینولې شی او تالاشی اخستو باندې هیڅ پرچه نه راوځی چه آخر مونږ عاجز راغلو او چرته نه پرچه ملاونه شوه نومونږ دې ښځې ته اووئیل چه په دې کښې خو بالکل شك نشته چه پرچه هم تاسره ده سره ددې که مونږ ته نه ملاویږی خو تاسره خامخا پرچه شته اودا ناممکن خبره ده چه د رسول الله ﷺ خبره غلطه وی اوس که ته ئې نه راکوې نومونږ به تانه کپړې کوزې کړو او لټوو به دې. کله چه د هغې پوره یقین راغلو چه دوی بغیر د اخستونه نه صبریږی نوهغې خپل سرکولاوکړو اود خپلو ویښتونه ئې پرچه راواویستله او ورئې کړه.مونږ دا واخسته او واپس د نبی کریمﷺ په خدمت کښې حاضرشو. حضرت عمرؓ داواقعه کتلو اوریدلو باندې اوفرمائیل هغه د الله ﷻ اود هغه د رسولﷺ اود مسلمانانوخیانت کړې ماته د ده د سټ وهلو اجازت راکړه. حضورﷺ د حضرت حاطبؓ نه تپوس اوکړو او هغه دا پورته بیان شوې جواب ورکړو. رسول اللهﷺ ټولوته اوفرمائیل چه دد ته هیڅ هم مه وائې اوحضرت عمرؓ ته ئې هم هغه اوفرمائیل کوم چه پورته تیرشو چه دا بدری صحابی دې د چا د پاره چه الله ﷻ جنت واجب کړې دې. د څه په اوریدو چه حضرت عمرؓ په ژړاشو او وئې فرمائیل هم الله ﷻ ته اود هغه رسول ﷺ ته پوره علم دې[4] دا حدیث په دې الفاظوسره صحیح بخاری کتاب المغازی کښې د غزوه بدر په ذکر کښې دې. په یو بل روایت کښې دی چه حضورﷺ د خپل مکې تلواراده د خپلو یوڅورازدارانو کبار صحابه کرامو رضی الله عنهم ته ښکاره کړې وه په کوموکښې چه حضرت حاطبؓ هم وو باقی په عام توګه مشهوره وه چه خیبرته ځو. په دې روایت کښې داهم دی چه کله مونږ خط په ټول سامان کښې اولټولواو ملاونه شونو حضرت ابومرثدؓ اووئیل چه کیدې شی دې سره څه پرچه نه وی. په دې باندې حضرت علیؓ اوفرمائیل چه ناممکن دی نه رسول الله ﷺ دروغ ونیلې شی اونه مونږ دروغ ونیلی دی. کله چه مونږ هغه اوویروله نو هغې مونږ ته اوویل چه د الله ﷻ نه نه ویریږئ؟ آیاتاسومسلمانان نه یئ؟ په یوروایت کښې دی چه هغې پرچه د خپل بدن نه

---

[1] صحیح بخاری کتاب الجهاد باب الجاسوس والتجسس:۳۰۰۷، صحیح مسلم:۲۴۹۴، ابوداؤد:۲۶۵۰، ترمذی:3305، مسندابویعلی:۳۹۴، بیهقی:۱۳۶/۹، دلائل النبوة للبیهقی:۱۷/۵، احمد:۷۹/۱، ابن حبان:۶۴۹۹.

[2] صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة فتح:۴۲۷۴.

[3] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الممتحنة باب ﴿لاتتخذوا عدوی وعدوکم اولیاء﴾:۴۸۹۰.

[4] صحیح بخاری کتاب المغازی باب فضل من شهد بدر:۳۹۸۳، صحیح مسلم:۲۴۹۴، ابوداؤد:۲۶۵۱، احمد: ۱۰۵/۱، مسندابویعلی:۳۹۷، ابن حبان: ۷۱۱۹.

راووېسته. د حضرت عمر ﷺ په فرمان کښې دا هم دی چه دې په بدرکښې خو موجود وو خو وعده خلافي ئې اوکړه اودښمنانوته ئې زمونږ خبرورکړو. یوبل روایت کښې دی چه دا ښځه د قبیله مزینه ښځه وه. بعضې وائي چه د دې نوم ساره وواود عبدالمطلب آزاده کړې شوې وينځه وه. حضرت حاطب ﷺ هغې ته څه ورکړي وو اوهغې خط په خپل ویښتوکښې په کمسنی کښې تاوکړې وو. نبی کریم ﷺ خپلو سورو ته فرمائیلی وو چه هغې سره د حاطب ﷺ د لاس د دې مضمون خط دې. د آسمان نه دا خبر حضور ﷺ له راغلې وو. دبنوابی احمد په حلیفه کښې داښځه نیولې شوې وه. دې ښځې وئیلې ووچه تاسو مخ واړوئی زه ئې راوباسم.دوی مخ واړولو او هغې رااوویستلو ورتی کړو. په دې روایت کښې دحضرت حاطب ﷺ په جواب کښې دا هم دی چه په الله ﷻ قسم زه په الله اود هغه په رسول ﷺ باندې ایمان لرم زما په ایمان کښې هیڅ بدلون وغیره نه دې راغلې د دې د پاره هم د دې سورة آیاتونه د حضرت ابراهیم ﷺ د قصه د ختمیدوپورې نازل شو. په یوبل روایت کښې دی چه دې ښځې ته د مزدورۍ دپاره حضرت حاطب ﷺ لس درهم ورکړي وواوحضور ﷺ د دې خط د وصول کولود پاره حضرت عمر ﷺ او حضرت علی ﷺ لیګلې وواوجحفه کښې ملاوشوې وه.د دې آیاتونو مطلب دادې چه اې مسلمانانودمشرکانو اوکافرانو چه الله ﷻ اورسول الله ﷺ اومؤمنانوسره جنګیدونکی دی،د چا زړونه چه ستاسود دښمنئی نه ډك دی تاسوله هیڅ کله جائز نه دی چه هغوی سره دوستی تعلق تګ راتګ او خپلولي اوساتئی. تاسو ته د دې خلاف حکم درکړې شوې دې. ارشاد دې ﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ اې ایماندارانو یهودیانو اونصاراو سره دوستی مه ساتئی .خو هغوی په خپل منیځ کښې د یوبل دوستان دی تاسو کښې چه څوك هم هغوی سره تعلق او مینه کوی هغه به هم د دوی نه وی. په دې کښې خومره په غصې سره منع والې فرمائیلې شوې دې. بل ځائې ارشاد دې ﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ أَوْلِيَاءَ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ مسلمانانو اهل کتاب او کافرانو سره دوستی مه کوئې څوك چه ستاسو دین پورې ټوقې کوی اودا لوبې ټوقې ګنړی. که په تاسوکښې ایمان وی نود الله ﷻ نه اوویرېږئی. یوبل ځائې کښې ارشاد دې مسلمانانو! مسلمانان پرېخودوسره د کافرانو دوستی مه کوئی، تاسودا غواړئی چه په خپل ځان باندې د الله ﷻ ښکاره الزام ثابت کړئی.

یو بل ځائې کښې ارشاد دې چه مسلمانانوله پکار دی چه د خپلونه بغیردې کافرانوسره دوستانه نه کوی .څوك چه داسې اوکړی هغه دالله ﷻ د طرف نه په هیڅ څیز کښې نه دې اوکه د وخت تیرولو اود ځان دبچ کولو د پاره وی نو هغه بله خبره ده. الله ﷻ تاسو د خپل ځان نه ویروی. هم په دې وجه حضرت رسول کریم ﷺ د حضرت حاطب ﷺ عذرقبول کړوچه د خپل مال او اولاد د بچ کولوپه خاطرداکارد هغه نه شوې وو.

د رسول کریم ﷺ مثالونه: مسند احمد کښې دی چه زمونږ په وړاندې رسول الله ﷺ ډیر مثالونه بیان کړل. یودرې پنځه نهه یولس او بیا په دې کښې په تفصیل سره صرف یوبیان باقی کړوتول ئې پرېخودل. وئې فرمائیل یوضعیف مسکین قوم وو په هغوی باندې یوزورآور ظالم قوم حمله اوکړه خوالله ﷻ د دې کمزورو امداد اوکړواو دوی له ئې په خپلو دښمنانوباندې غلبه ورکړه. غلبه راتلوسره په هغوی کښې سرکشی راغله او په دوی باندې ئې ظلمونه شروع کړه په دې باندې الله ﷻ د هغوی نه د همیشه د پاره ناراض شو(١) بیا مسلمانانوته خبرداری ورکوی چه تاسو دې کافرانوسره اود دین اسلام دښمنانوسره ولې مینه اومحبت ساتئی؟سره د دې چه دوی تاسو سره د بدسلوکئی یوه موقع باندې هم څه کمې نه

---

(١) احمد:٥/٤٠٧. مجمع الزوائد:٥/٢٣٥.

کوی. ایا دا تازه واقعه هم ستاسود زړونونه اخواشوه چه هغوی تاسو بلکه پخپله رسول الله ﷺ په زور د وطن نه رابهرکړلو. اود دې بل څه وجه نه وه بغیر ستاسود رسول الله ﷺ دا حکم منل په هغوی باندې ډیرګران تیریدل لکه چه بل ځای کښې دی ﴿وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَن يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ﴾ یعنی مؤمنانوسره صرف په دې وجه مخاصمت او دښمنی ده چه هغوی په لوئ الله ﷻ باندې ایمان لري. بل ځای کښې ارشاد دې چه خلق صرف په دې وجه ناحقه د وطن نه اوویستلې شوچه هغوی وئیل زمونږ رب الله دې بیا فرمائی چه که تاسو رښتیازما د لارې د جهادد پاره وتلې یئی اوزما د رضاغوښتونکی یئی نو هیڅ کله دې کافرانوسره چه زما او ستاسو دښمنان دی زما دین ته او ستاسو مالونوته نقصان رسوی دوستانې مه پیدا کوئی. دا څومره غلطه خبره ده چه تاسو پټ په پټه دوی سره دوستانه اوساتئی؟ آیادا پټوالې دالله ﷻ نه هم پټیدې شی؟څوك چه د ظاهراو باطن پیژندونکې دې د زړونو رازونه او د نفسونو وسوسې هم د هغه په وړاندې ښکاره دی. نو بس واورئی چه څوك هم دوی سره مینه محبت ساتی هغه د نیغې لار نه اوړیدلې دې. تاسو نه ګورئی چه که د دې کافرانو وس رسیدې اودوی ته یوه موقع ملاو شی نو نه به په خپلو ښو لاسونو باندې تاسو ته د نقصان رسولونه منع شی اونه به د بدې وینا نه خپلې ژبې بند کړې څه چه د هغوی نه ممکن وی هغه به اوکړی بلکه ټول کوششونه به په دې کښې اوکړی چه تاسو هم د خپل ځان په شان کافران کړی. اود هغوی د دننه او بهر دښمنئی حال تاسو ته ښه معلوم دې نو بیاڅه تیاره ده؟ چه تاسو خپل دښمنان دوستان ګنړئی او په خپله لارکښې پخپله ازغې کرنی. غرض دا دې چه مسلمانانوته په کافرانو باندې باورکولو اوهغوی سره ځور تعلقات ساتلو اود زړه مینه لرلونه منع کولې شی او هغه خبرې وریادولې شی چه دوی په جداوالی تیار کړې. ستاسو خپلولنی او رشته دارئی به ستاسو د پارد د الله ﷻ په وړاندې په هیڅ کار رانه شی. که تاسو الله ﷻ ناراضه کوئی اودوی خوشحالوئی چه تاسو ته به ګټه وی او نقصان به لرې شی نو دا ستاسو خامخیالی ده نه به د الله ﷻ د طرف نه څوك راتلونکې نقصان اخواکړې شی اونه به د هغه ورکړې شوې نفع څوك بنده کړې شی. خپلوانوسره کد چا دهغوی د کفر په وجه تعلق اوساتلو هغه بربادشو. نولکه رشته دارځنګه هم وی هیڅ ګټه نه ده.مسنداحمد کښې دی چه یوسړی درسول الله ﷺ نه تپوس اوکړویارسول الله ﷺ!زما پلارچرته دې هغوی ﷺ اوفرمائیل دوزخ کښې. کله چه هغه لاړو نورسول الله ﷺ راوغوښتو او وئی فرمائیل واوره زما پلاراوستا پلاردواړه دوزخیان دی(١) دا حدیث په صحیح مسلم کښې او سنن ابوداؤد کښې هم دې.

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ | أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ | فِي إِبْرَاهِيمَ | وَالَّذِينَ

بیشکه ده دپاره ستاسو | نمونه ښه | په طریقه دبراهیم علیه السلام کښې | او دهغه کسانو کښې

اوتاسو دپاره خو دابراهیم ﷺ اودهغوئ دملګرو په (ژوند)کښې یوه اوچته نمونه (موجوده) ده|کله چې هغوی خپل

مَعَهُ | إِذْ | قَالُوا | لِقَوْمِهِمْ | إِنَّا بُرَآءُ

چې دهغه سره ملګری وو | کله چې | اووئیل هغوئ | قوم خپل ته | بیشکه مونږه بې زاره یو |

قوم ته اووئیل | ....چې مونږ ستاسو نه

مِنكُمْ | وَمِمَّا | تَعْبُدُونَ | مِن دُونِ اللَّهِ | كَفَرْنَا

ستاسو نه | او دهغه معبودانونه | چې تاسو ئې عبادت کوئ | ماسوا دالله نه | کفر اوکړو مونږه |

بیزاره یو| اودهغې معبودانو نه چې تاسوئې دالله ﷻ نه سوا عبادت کوئ| مونږ

(١) صحیح مسلم کتاب الایمان باب بیان ان من مات علی الکفرفهوفی النار:٢٠٣، ابوداؤد:٤٧١٨، احمد:٢٦٨/٣، ابن حبان:٥٧٨.

بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ

په تاسو باندې | او ښکاره شو | په منځ زمونږ | او په منځ ستاسو کښې | دشمني | او بغض |

تاسو نه منکر یو او زمونږ اوستاسو په مینځ کښې دهمیشه دپاره دښمني اوبغض ښکاره شوې دې

اَبَدًا حَتّٰى تُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ وَحْدَهٗٓ اِلَّا قَوْلَ اِبْرٰهِيْمَ

همیشه | تر هغې پورې | چې تاسو ایمان راوړئ | په الله باندې | یوازې | مګر نهٔ وینا | دابراهیم |

تر څو چې تاسو په یو الله ﷻ باندې ایمان رانه وړئ | .... البته ابراهیم ﷺ

لِاَبِيْهِ لَاَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَآ اَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللّٰهِ

پلار خپل ته | چې خامخا به زهٔ ښښنه غواړم | دپاره ستا | او نهٔ لرم اختیار زهٔ | دپاره ستا | دالله نه |

خپل پلار ته داوئیلي ووا چې زه ستا دپاره ښښنې دعا کوم | او زما دالله ﷻ په وړاندې

مِنْ شَيْءٍ ؕ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَاِلَيْكَ اَنَبْنَا

دځه څیز دحاصلولو | اے ربه زمونږه | په تاباندې | بروسه اوکړه مونږه | او خاص تاته | رجوع اوکړه مونږه

هیڅ اختیار نشته | ائې زمونږه ربه ! مونږ په تاباندې بهروسه کوو | اومونږ هم ستا طرفته رجوع کوو

وَاِلَيْكَ الْمَصِيْرُ ۝ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِيْنَ

او خاص تاته | واپس درتلل دی | اے ربه زمونږه | مهٔ جوړوه مونږه | یوه فتنه | دپاره دهغه کسانو

اوهم ستا طرفته بیرته تګ دې | ائې زمونږه ربه ! مونږ د کافرو دپاره امتحان مه جوړه |

كَفَرُوْا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا ۚ اِنَّكَ اَنْتَ

چې کفر ئې کړې دې | او معافي اوکړه مونږ ته دګناهونو | اے ربه زمونږه | بیشکه تهٔ | هم تهٔ

.... او زمونږ ګناهونه معاف کړه | ائې زمونږه ربه بیشکه ته

الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيْهِمْ اُسْوَةٌ

غالب ئې | او دحکمت خاوند ئې | بیشکه ده | ستاسو دپاره | په (ژوند) ددوئ کښې | نمونه

زبردست او صاحب د حکمت یې | د دغې خلقو په وینا کښې ستاسو دپاره بهترینه

حَسَنَةٌ لِّمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ ؕ وَمَنْ يَّتَوَلَّ

ښه | دپاره دهغه چا | چې وی | چې امید لری دالله | او دورځې داخرت | او هغه څوک چې مخ ګرزوی

نمونه ده | خود هغه چا دپاره چې الله ته د ورتلو اوداخرت دورځې عقیده ساتی | اوڅوک چې مخ واړوی

فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيْدُ ۝ ع

پس بیشکه الله | هم هغه بې حاجته دې | ستائیلې شوې دې |

نو الله ﷻ (خوبالکل) بې پرواه اوستائیلی شوې دې |

قوله تعالى:- قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ

حضرت ابراهیم ﷺ یوه بهترینه نمونه:- الله تبارك وتعالی خپلو مؤمنانوبندیگانوته دکافرانو سره تعلقات او دوستئ نه کولو هدایت فرمائی اود هغوی په وړاندې د خپل خلیل اودهغه دملګرو نمونه پیش کوي چه هغه په ښکاره باندې خپل رشته دارو خاندان او د قوم خلقو ته فرمائیلي وو چه مونږ تاسونه او د چا چه تاسو عبادت کوئې ویزاره خلاص او ځان له اوجدایو. مونږ ستاسود دین او طریقې نه نفرت کوو. تر کوم وخته پورې چه تاسو په دې طریقه او دې مذهب یئی مونږ خپل دښمن ګڼړئی. دا ناممکن ده چه د رور ولئی په وجه به مونږ ستاسود کفر باوجود د دې رورولئی او دوستئی تعلقات قائم اوساتو. اودا یوجدا خبره ده چه الله ﷻ تاسوته هدایت درنصیب کړی اوتاسو په هغه الله وحده لاشریك له باندې ایمان راوړئی د هغه توحیداومنئی اوهم د هغه یوذات عبادت شروع کړئی او چه کوم کوم تاسو د الله ﷻ شریك اوملګرې ګرځولي دې اود کومو کوموچه تاسو په عبادت کښې اخته یئی هغه ټول پریږدئی خپله طریقه اوفکر اود شرك لار نه اخوا شئی نو بیا بې شکه زمونږ رونړه یئی، زمونږ خپلوان یئی ګنی په مونږ او تاسوکښې هیڅ اتفاق نشته. مونږ تاسو نه او تاسو مونږ نه جدا یئی.

قوله تعالى:- إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ

او داخبره یادساتئی چه حضرت ابراهیم خلیل الله ﷺ د خپل پلارسره کومه د استغفار وعده کړې وه او بیائی هغه پوره کړه په دې کښې د هغوی اقتداء نشته ځکه چه دا استغفار ترهغه وخته پورې ووترکوم وخت پورې د خپل پلار اود الله ﷻ دښمنی په هغه باندې په وضاحت سره ښکاره شوې نه وه. کله چه هغه ته په یقینی توګه د پلاردالله ﷻ د دښمننئ پته اولګیده نود هغه نه ئی صفاویزاری ښکاره کړه.بعضې مؤمنانوبه د خپل مشرك مورپلاردمغفرت دعاګانې کولې اوپه سندکښې به ئی د حضرت ابراهیم ﷺ د خپل پلار د پاره د استغفار غوښتل پیش کول په هغې باندې الله ﷻ خپل فرمان ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ﴾ پوره دوه آیاتونه نازل کړل دلته ئی هم د ابراهیم ﷺ طریقه کښې دهغه استثنا اوکړه چه په دې خبره کښې د هغه پیروی کول ستاسو د پاره منع دی اود حضرت ابراهیم ﷺ ددې استغفار تفصیل ئی هم اوکړواود هغې خاص سبب او خاص وخت ئی هم بیان اوفرمائیلو حضرت ابن عباس ؓ مجاهد رحمه الله قتاده رحمه الله مقاتل بن حیان رحمه الله او ضحاك رحمه الله وغیره هم دا مطلب بیان کړې دې.[1]

قوله تعالى:- رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ

دابراهیم علیه السلام دعاء:- بیاارشادکولې شی چه د قوم نه بې زاری کوی نواوس د رب په رحمت کښې پټیږی اوداللهﷻ په دربار کښې په عاجزئی اوانکسارئی سره عرض کوی اې الله ﷻپه ټولو کارونوکښې زمونږ یقین او باور هم ستا په پاك ذات باندې دې. مونږ خپل ټول کارونه تاته سپارو. هم ستا طرف ته رجوع او رغبت کوو او په آخرت کښې هم مونږ ستا طرف ته واپس کیدونکی یو. بیا فرمائی اې الله ته مونږ د کافرانود پاره فتنه مه جوړه وه یعنی داسې نه وی چه دوی په مونږ غالب راشی او مونږ په مصیبت کښې راګیرکړی. دغه شان داسې هم نه وی چه ستا د طرف نه په مونږ باندې سختئی او عذاب نازل شی اوهغه د دوی او زمونږ د خوئیدلوسبب جوړشی، که دوی په حق وې نو الله ﷻ به ولې عذابول؟ که دوی چرته په یومیدان کښې ګتیه هم اوکړه نودا به هم د دې د پاره د فتنه سبب وی چه مونږ ځکه غالب راغلوچه هم مونږ په حق یو. دغه شان که چرې دوی په مونږ باندې برې بیاموندونومونږ ته

---

[1] الطبری:۲۳/۴۱۸.

تکلیف رسولورسولو باندې چرته ستا د دين نه وانړوي. بيا دا دعاکوي چه ياالله زمونږ ګناهونه هم اوبښه او زمونږ پرده هم اوساته اومونږ معاف کړه. ته عزيزيې ستاپه حضورکښې پناه اخستونکې نامراده نه ګرځوي ستادروازه ټکونکې خالي لاس نه واپس کيږي.ته دخپل شريعت په تقررکښې خپل اقوالو اوافعالوکښې قضا اوقدرمقررولوکښې حکمت والايې ستايوکارهم دحکمت نه خالي نه وي

قوله تعالیٰ:-لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ

بياد تاکيدپه توګه هم هغه اوله خبره بيا راګرځوي چه په دې کښې ستاسود پاره نيکه نمونه ده. څوك هم چه په الله ﷻ باندې اود قيامت د راتلوپه حقانيت باندې ايمان لري دهغوي په اقتداء کښې قدم وړاندې کول پکار دي.اوڅوك چه د الله ﷻ د احکامونه مخ اړوي هغه دې پوهه شي چه الله ﷻ د هغه نه بې پرواه دې هغه د حمداوثناء قابل دې. مخلوق د هغه خالق په تعريف کښې اخته دې. لکه چه بل ځائ کښې ارشادرباني دې ﴿إِن تَكْفُرُوٓا۟ أَنتُمْ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا فَإِنَّ ٱللَّهَ لَغَنِىٌّ حَمِيدٌ﴾ که چرې تاسو اوپه مخ د زمکه ټول خلق په کفراود الله ﷻ په نه منلوباندې راشي نود الله ﷻ هيڅ هم نه شي خرابولې. الله ﷻ د ټولونه غني اودټولونه بې نيازه اودټولونه بې پرواه اودهغه تعريف کړې شوېدې.حضرت ابن عباس ﵁ فرمائي چه غني هغه ته وائي چه په خپله غناء کښې پوره وي. هم د الله ﷻ دا صفت دې چه هغه د هرقسم نه بې پرواه او بې نيازه دې. د بل چاذات داسې نشته.دهغه سره هيڅ څوك برابرنشته اونه د هغه په شان څوك شته. هغه پاك دې يو دې په ټولو حاکم په ټولو غالب د ټولوبادشاه دې. حميد دې يعني مخلوق د هغه ستاينه کوي. په خپلو ټولو اقوالوکښې ټولو افعالو کښې هغه د ستاينې او تعريفونووالا دې. دهغه نه سوا بل څوك د عبادت خاوند نشته د هغه نه علاوه بل څوك پالونکې نشته. رب هم هغه دې معبود هم هغه دې.

عَسَى اللَّهُ | أَن يَجْعَلَ

| نزدې دې الله | چې پيدا کړي

دا څه عجيبه نه ده | چې الله ﷻ

بَيْنَكُمْ | وَبَيْنَ الَّذِينَ | عَادَيْتُم | مِّنْهُم | مَّوَدَّةً

په منځ ستاسو کښې | او په منځ دهغه کسانو کښې | چې دشمني لرئ تاسو | دهغوئ سره | مينه

ستاسو اود هغې کسانو په مينځ کښې محبت پيدا کړي | چې (نن) ورسره ستاسو دشمني ده

وَاللَّهُ | قَدِيرٌ | وَاللَّهُ | غَفُورٌ رَّحِيمٌ | لَّا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ | عَنِ الَّذِينَ

| او الله | قادر دې | او الله | ښښونکې مهربانه دې | نه منع کوي تاسو لره الله | دهغه کسانونه

اوالله ﷻ قادر دې | او الله ﷻ ښښونکې زيات مهربان دې | الله ﷻ تاسودهغه چا نه نه منع کوي

لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ | فِي الدِّينِ | وَلَمْ يُخْرِجُوكُم | مِّن دِيَارِكُمْ

چې جنګ ئې اونه کړو ستاسو سره | په دين کښې | اووې نه ويستلئ تاسو | دکورونو ستاسو نه |

چې ددين په باره کښې ئې تاسو سره جنګ نه وي کړې | اونه هغوئ تاسود خپلو کورونو نه ويستلي يئ

أَن تَبَرُّوهُمْ | وَتُقْسِطُوٓا۟ إِلَيْهِمْ | إِنَّ اللَّهَ | يُحِبُّ | الْمُقْسِطِينَ

چې تاسو نيکي اوکړئ | او انصاف اوکړئ دهغوئ سره | بيشکه الله | خوښوي | انصاف کونکي خلق |

چې تاسو هغوئ سره ښه سلوک کوئ | اوانصاف ورسره کوئ | بيشکه انصاف کونکي کسان دالله ﷻ خوښ وي

إِنَّمَا يَنْهٰكُمُ اللّٰهُ | عَنِ الَّذِيْنَ | قٰتَلُوْكُمْ | فِي الدِّيْنِ

بیشکه منع کوی تاسو لره الله | دهغه کسانونه | چې جنګ ئې اوکړو ستاسو سره | په دین کښې |

الله ﷻ خو تاسو دهغه خلقو د دوستئ نه منع کوی | چې ددين په باب کښې درسره جنګيدلی دی

وَاَخْرَجُوْكُمْ | مِّنْ دِيَارِكُمْ | وَظٰهَرُوْا | عَلٰٓى اِخْرَاجِكُمْ

اووې ايستلئ تاسو | دکورونو ستاسو نه | او امداد ئې اوکړو ديوبل سره | په ايستلو ستاسو باندې |

او هغوئ تاسو دخپلو کورونو نه ويستلی يئ | اوستاسو په ويستلو کښې ئې ديوبل

اَنْ تَوَلَّوْهُمْ | وَمَنْ يَّتَوَلَّهُمْ | فَاُولٰٓئِكَ

چې تاسو دوستی اوکړئ دهغوئ سره | او څوك چې دوستی کوی دهغوئ سره | نو هم هغوئ |

سره مدد کړې دې | او څوک چې دغې خلقو سره دوستی کوی | نو هم دغه خلق

هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ۝

ظالمان دی |

ظالمان دی |

قوله تعالى:- عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّجْعَلَ بَيْنَكُمْ

هدايت د الله تعالى په لاس کښې دې:-دکافرانوسره د مينې کولو ممانعت اودهغوی د بغض او دښمنئ ساتلو بيان نه پس اوس ارشاد کيږی چه داسې ممکن دی چه هم اوس په تاسوکښې اوپه هغوی کښې يو شان والې او يوځائ کول اوکړی. دبغض نفرت او جداوالی نه پس مينه محبت اوالفت پيداکړی. کوم يوڅيز دې چه په هغې الله ﷻ قادر نه دې. هغه يوشان او مختلف څيزونه راجمع کولې شی. د دښمنئ او بدبختئ نه پس په زړونوکښې مينه او محبت پيداکول د هغه په لاس کښې دی. لکه يوبل ځائ کښې چه په انصاروباندې دخپل نعمت بيان فرمائيلوسره ارشاد کيږی ﴿وَاذْكُرُوْا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ كُنْتُمْ اَعْدَآءً فَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوْبِكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهٖٓ اِخْوَانًا ۚ وَكُنْتُمْ عَلٰى شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَاَنْقَذَكُمْ مِّنْهَا ۗ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيٰتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ ۝﴾ په تاسو چه د الله نعمت دې يادساتئ چه ستاسود زړه دښمنی هغه ستاسو د زړه په مينه بدله کړه اوتاسوداسې شوئی لکه ديوې مور رونړه.تاسو د اُورغاړې له رسيدلې وئې خو هغه تاسو د هغه ځائ نه بچ کړئی. نبی کريم ﷺ انصارو ته اوفرمائيل آيا زه تاسو د ګمراهئی په حالت کښې نه ګورم؟بيا الله ﷻ زما په وجه تاسو ته هدايت درکړو تاسو ګډوډونې نوالله ﷻ زما په وجه تاسو رايوځائ کړئی([1]) په قرآن کريم کښې دی ﴿ هُوَ الَّذِيْٓ اَيَّدَكَ بِنَصْرِهٖ وَبِالْمُؤْمِنِيْنَ ۝ وَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوْبِهِمْ ۗ لَوْ اَنْفَقْتَ مَا فِي الْاَرْضِ جَمِيْعًا مَّآ اَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوْبِهِمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ اَلَّفَ بَيْنَهُمْ ۗ اِنَّهٗ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ۝﴾ الله ﷻ په خپل امدادسره مؤمنان تاسره کړه اواې نبی ستا امداد ئې اوکړو او په ايماندارانوکښې ئې هغه مينه محبت اويووالې پيداکړو که د مخ د زمکې دولت خرچ کړې او هغه يوځائ والی اويوشان والې کول اوغواړې نو نه شې کولې. دا مينه د الله ﷻ د طرف نه وه چه عزيز او حکيم دې. په يوحديث شريف کښې دی چه د دوستانود دوستئ په وخت

[1]) صحيح بخارى كتاب المغازى باب غزوة الطائف: ۳۳۰، صحيح مسلم: ۱۰۶۱.

کښې همداخبره وړاندې ګڼړلی چه څه عجیبه ده چه ده سره یووخت کښې دښمنی پیداشي او په دښمنئ کښې هم د حدنه مه تیریږئ هیڅ خبرنشته چه کله به دوستي اوشي.([1])

﴿وقد یجمع الله الشتیتین بعد ما یظنان کل الظن ان لا تلاقیا﴾

یعنی په داسې دوودښمنانو کښې هم چه یود یونه جداشي اودغه شان چه په زړه کښې نی غوټه کړې وی چه د همیشه د پاره به ده سره نه ملاویږی. الله ﷻ اتفاق او اتحاد پیداکوی اوداسې یوکیږی چه لکه دوی هډو دوه وو نه. الله ﷻ ښښونکې اومهربان دې.کافرچه کله توبه اوکړی الله ﷻ به نې قبوله کړی کله چه هغه دالله ﷻ طرف ته تیښ شی هغه به دې په خپل سوری کښې واخلی.که هرڅنګه ګناه وی اوکه هرڅنګه ګناهګاروی اخوا هغه د مالك طرف ته تیښ شو اودیخواد هغه درحمت غیږ کولاوشوه. حضرت مقاتل بن حیان رحمه الله فرمائی چه دا آیت د ابوسفیان رضی الله عنه صخربن حرب باره کښې نازل شوې دې. د هغه لور بی بی سره رسول الله ﷺ نکاح کړې وه اوهم دغه نکاح کول د محبت سبب جوړشوې وو. خودا قول څه زړه ته نیزدې نه لګی خکه چه د رسول الله ﷺ دا نکاح دمکې د فتح نه وړاندې شوې وه اود حضرت ابو سفیان رضی الله عنه اسلام راوړل په اتفاق سره د مکې د فتح په شپه شوې وو. بلکه دې نه خو ښه توجیه هغه ده کومه چه په ابن ابی حاتم کښې روایت شوې ده چه رسول الله ﷺ حضرت ابوسفیان رضی الله عنه صخربن حرب رضی الله عنه د یوباغ دمیوو عامل جوړکړې وو. د حضور ﷺ دوفات نه پس دې راروان وو چه په لارکښې ورته ذوالخمار مرتد ملاوشو.هغه ده سره جنګ اوکړونو دمرتدینو سره د ټولو نه اول جنګ کونکې مجاهدفی الدین هم دې وو.دحضرت ابن شهاب رضی الله عنه قول دې چه هم د ده باره کښې دا آیت ﴿عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً ۚ وَاللَّهُ قَدِيرٌ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ نازل شوې.

صحیح مسلم کښې حدیث شریف دې چه حضرت ابوسفیان رضی الله عنه داسلام قبلولونه پس نبی کریم ﷺ ته اووئیل یارسول الله ﷺ زمایودرې درخواستونه دی که اجازت وی نوعرض کړم. حضور ﷺ اوفرمائیل وایه.هغه وئیل چه اول خوداماته اجازت راکړه چه څنګه مې دکفرپه زمانه کښې دمسلمانانوسره مسلسل جنګ کولو د اسلام نه پس دکافرانوسره برابرجنګ جاری اوساتم. نبی کریم ﷺ دا منظورکړه. بیائی اووئیل زما خوئ معاویه رضی الله عنه خپل منشی جوړکړه. نبی کریم ﷺ دا هم منظورکړه (په دې چه کوم کلام دې هغه وړاندې تیرشوې) او زما بهترینه عرب لور ام حبیبه رضی الله عنها په خپله نکاح کښې قبوله کړه. نبی کریم ﷺ داهم قبوله کړه([2]) (په دې هم کلام مخکښې تیرشوې دې)بیا ارشاد فرمائی چه کومو کافرانوتاسره مذهبی جنګ نه دې کړې نه ئی ته دوطن نه ویستې یئی لکه څنګه چه ښځو او کمزوروخلقو وغیره سره په سلوك احسان عدل اوانصاف کولونه الله ﷻ تانه منع کوی بلکه هغه خو داسې انصاف کونکوخلقوسره محبت کوی. بخاری او مسلم کښې دی حضرت اسماء بنت ابوبکر رضی الله عنه له دهغې مشرکه مور راغله.داد هغه زمانې ذکر دې په کومه کښې چه د حضور ﷺ اود مکې مشرکانو سره صلح شوې وه نو حضرت اسماء رضی الله عنها د حضور ﷺ په خدمت کښې د مسئلې تپوس کوی زما مور راغلې ده او تراوسه پورې هغه د دې دین نه جدا ده نو زما د پاره جائزدی چه هغې سره ښه سلوك اوکړم؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه اولاړه شه اوهغې سره صله رحمی اوکړه([3]) دمسنداحمد په دې روایت کښې دی چه دهغې نوم قبیله وو دې به د مکې نه کوچ غوړی او پنیرد تحفه په توګه راوړلو. خو حضرت اسماء رضی الله عنها خو نه خپله مشرکه مور خپل کورته پریخوده او نه نی تحفه او هدیه قبوله کړه. نو بیا ئی د

---

[1] ترمذی کتاب البروالصلة باب ماجاء فی الاقتصاد فی الحب والبغض، ۱۹۹۷وسنده حسن.

[2] صحیح مسلم کتاب فضائل الصحابة باب من فضائل ابی سفیان صخر بن حرب رضی الله عنه:۲۵۰۱.

[3] صحیح بخاری کتاب الادب باب صلة المراة امها ولها زوج: ۵۹۷۹، صحیح مسلم:۳:۱۰۰۳، ابوداؤد:۱۶۶۸، مسندالطیالسی:۱۶۴۳، احمد:۶/۳۴۷، ابن حبان:۴۵۲.

حضور ﷺ نه تپوس اوکړو نو په اجازت سره ئې خپل کور کښې هم پرېخوده اوهديه ئې هم قبوله کړه.[١] دبزار په حديث کښې د حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها ●مورنوم هم دې خودا صحيح نه ده ځکه چه د حضرت عائشه رضي الله عنها نوم ام رومان رضي الله عنها وو او هغې اسلام راوړلې وو او هجرت کولو سره مدينې ته راغلې وه.اود حضرت اسماء رضي الله عنها د مورنوم ام رومان نه وو بلکه دهغې نوم په پورتني حديث کښې قبيله ذکر دې. والله اعلم.

د ﴿مُقْسِطِيْنَ﴾ تفسير په سورة حجرات کښې تيرشوې دې کوم چه الله ﷻ خوښوی. په حديث شريف کښې دی ﴿مُقْسِطِيْنَ﴾هغه خلق دی چه په عدل سره حکم کوی.که هغه دخپل بال بچ معامله وی که د ماتحتانو دا خلق به د الله ﷻ د عرش ښی طرف ته د نور په منبرناست وی. (٢) بيافرمائی چه د الله ﷻ منع والې خو دهغه خلقو دوستئ نه دې کوم چه ستاسو په دښمنئ کښې ستاسو مقابلې له راوتلې ولاړدی. تاسو سره صرف ستاسو د مذهب په وجه جنګ جګړې کوی او تاسو ئې د خپلو ښکارونونه اوويستلې ستاسو د دښمنانو امداد ئې اوکړو. بيامشرکانو سره اتحاد اواتفاق دوستی او يووالې لرونکی ويروی او د هغوی ګناه ښائی چه داسې کونکی ظالمان ګناهګاران دی او يوبل ځائ کښې فرمائی يهوديانواو نصرانيانوسره دوستی کونکی زمونږ په نيز هم د هغوی په شان دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ | ءَامَنُوٓاْ | إِذَا جَآءَكُمُ | ٱلْمُؤْمِنَٰتُ

اے هغه کسانو | چې ايمان مو راوړې دې | کله چې راشیٔ تاسو ته | مومنانې ښځې

| ائې مومنانو ! څه وخت چې مومنې ښځې هجرت اوکړی

مُهَٰجِرَٰتٍ | فَٱمْتَحِنُوهُنَّ ۖ | ٱللَّهُ أَعْلَمُ | بِإِيمَٰنِهِنَّ ۖ

هجرت کونکې | پس امتحان واخلئ دايمان دهغوئ | الله ښه پوهه دې | په ايمان دهغوئ باندې |

اوتاسو ته راشیٔ انو د هغوئ امتحان اخلئ| الله ﷻ دهغوئ دايمان (او نفاق) نه ښه خبر دې

فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ | مُؤْمِنَٰتٍ | فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى ٱلْكُفَّارِ ۖ

پس که چرې معلومې شی تاسو ته هغوئ | چې مومنانې دی | پس مهٔ واپس کوئ هغوئ کافرانو ته |

نو که ستاسو باور اوشی چې هغوئ مومنې دی | نو کافرانو ته ئې مه واپس کوئ

لَا هُنَّ | حِلٌّ | لَّهُمْ | وَلَا هُمْ | يَحِلُّونَ | لَهُنَّ ۖ

نه هغوئ | حلالې دی | دپاره دهغوئ | او نه هغوئ (کافران) | حلاليږی | دپاره دهغوئ |

نه دغه ښځې کافرانو دپاره حلالې دی | اونه کافران سړی د هغوئ دپاره حلال دی

وَءَاتُوهُم | مَّآ | أَنفَقُواْ ۚ | وَلَا جُنَاحَ | عَلَيْكُمْ

او ورکړئ هغوئ (کافرانو) ته | هغه مهر | چې ورکړې ئې وو ښځوله | او نشته ګناه | په تاسو باندې |

او(کافرانو)له هغه هرڅه ورکړئ اکوم چې هغوئ (په دې ښځو) خرڅ کړې وی|اوپه تاسو هيڅ ګناه نشته

أَن تَنكِحُوهُنَّ | إِذَآ | ءَاتَيْتُمُوهُنَّ | أُجُورَهُنَّ ۚ

چې تاسو په نکاح سره واخلئ هغوئ | کله چه | ورکړئ تاسو هغوئ له | مهرونه دهغوئ |

که تاسو هغوئ سره نکاح اوکړئ | خو په دې شرط چې مهرونه ورته ورکوئ

---

[١] احمد:٤/٤، حاکم:٢/٤٨٥، مجمع الزوائد:٧/١٢٣.

[٢] صحيح مسلم کتاب الامارة باب فضيلة الامير العادل:١٨٢٧، احمد:٢/١٥٩، ابن حبان:٤٤٨٥.

وَلَا تُمۡسِكُوۡا بِعِصَمِ الۡكَوَافِرِ وَاسۡـَٔلُوۡا مَاۤ

او مه ساتئ تاسو په نكاح كښي | ښځي كافراني (پخپله هم) | او اوغواړئ | هغه مهر چې

او چې كومې كافراني ښځې دى | هغوئ سره (ادزواجی) تعلق باقی مه ساتئ | او چې څومره خرچ مو په هغوی

اَنۡفَقۡتُمۡ وَلۡيَسۡـَٔلُوۡا مَاۤ اَنۡفَقُوۡا ؕ

تاسوور كړې وو(خپلو كافرو ښځوله |اودغواړى هغوئ |اهغه مهرچې هغوئ وركړې وو(خپلومسلمانانو ښځوله

كړې وى | هغه ترې اوغواړئ | او هغوی (كافرانو) چې پرې كوم خرچ كړې وى هغه دې (تاسونه) اوغواړى

ذٰلِكُمۡ حُكۡمُ اللّٰهِ ؕ يَحۡكُمُ بَيۡنَكُمۡ ؕ وَاللّٰهُ

دا حكمونه چې دى | دا حكم دالله دې | هم هغه فيصله كوى | په منځ ستاسو كښي | او الله

هم دا دالله ﷻ حكم دې | هغه به ستاسو په مينځ كښې فيصله اوكړى | ....او الله ﷻ

عَلِيۡمٌ حَكِيۡمٌ ۝ وَاِنۡ فَاتَكُمۡ شَيۡءٌ

ډير پوهه دې | او دحكمت خاوند دې | او كه پاتې شى ستاسو نه (يعنى ملاؤ نشى تاسو ته) | څه څيز

ډير پوهه صاحب د حكمت دې | او كه چرې ستاسو په ښځو كښې يوه ښځه

مِّنۡ اَزۡوَاجِكُمۡ اِلَى الۡكُفَّارِ فَعَاقَبۡتُمۡ

دكافرو ښځو دمهرونو ستاسو نه | كافرانو ته | اوبيا سزا وركړه تاسو (په غالب كيدو سره په هغوئ باندې)

كافرانو ته لاړه شى | اوبيا تاسو هغو (كافرانو) باندې غلبه حاصله كړه |

فَاٰتُوا الَّذِيۡنَ ذَهَبَتۡ اَزۡوَاجُهُمۡ

پس وركړئ تاسو | هغه كسانو له | چې تلى دى ښځې دهغوئ (هلته پاتې شوى دى)

نودچا دلاس نه چې ښځې وتلى دى (او كافرانو سره شاملې شوې وى) نو هغوئ ته د مال په اندازه

مِّثۡلَ مَاۤ اَنۡفَقُوۡا ؕ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِىۡۤ اَنۡتُمۡ

په مثل دهغې (يعنى هغومره مال) | چې وركړې وو هغوئ | او اوويريږئ دالله نه | هغه الله | چې تاسو

وركړئ | كوم چې هغوی خرچ كړى وو | ....او دهغه الله ﷻ نه ويريږئ | چې تاسو پرې

بِهٖ مُؤۡمِنُوۡنَ ۝

په هغه باندې | ايمان راوړونكى يئ

ايمان راوړى دى |

قوله تعالى:- يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡۤا اِذَا جَآءَكُمُ الۡمُؤۡمِنٰتُ مُهٰجِرٰتٍ فَامۡتَحِنُوۡهُنَّ ؕ

دمهاجرو ښځو ازميښت:-دسورة فتح په تفسير كښې د صلح حديبيه واقعه په تفصيل سره بيان شوې ده. د دې صلح په موقعه چه د رسول الله ﷺ اوكفارقريش په مينځ كښې كوم شرائط مقرر شوې وو په دې كښې يودا هم وو چه د كافرانونه څوك مسلمان شى حضور ﷺ له لاړشى تاسو به هغه اهل مكه ته واپس كوئې خو قرآن كريم د دې نه ښځې بهر كړې چه كومه ښځه اسلام قبول كړې راشى او په حقيقت كښې هغه په رښتيا سره ايمانداره وى نو مسلمانان به هغه كافرانوته نه واپس كوى. دحديث تخصيص په قرآن كريم سره د كيدو دا يو ښكلې مثال دې او د بعضې سلفو په نيزدا آيت د دې حديث ناسخ دې.

ددې ایت مبارک شان نزول او امتحان اخستلو طریقه:-د دې ایت شان نزول دا دې چه حضرت ام کلثوم بنت عقبه بن ابومعیط ﷺ مسلمانه شوه هجرت ئې اوکړو مدینې ته راغله. د هغې دواړه رونړه عماره او ولید د هغې د اخستو د پاره د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شو. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل واورئ دا د امتحان آیت نازل شو اود مؤمنې ښځې د واپس کولونه ممانعت اوکړې شو.د حضرت ابن عباس ﷺ نه تپوس کیږی چه حضور ﷺ به د دې ښځو امتحان څنګه اخستلو؟ ونې فرمائیل داسې چه په الله ﷻ باندې قسم اوخوره او رښتیا رښتیا اووایه چه هغه د خپل خاوند د خفګان د وجه نه ده راغلې، صرف د آب وهوا او زمکې بدلولود پاره د سیل په توګه نه ده راغلې یا د څه دنیاوی مطلب د پاره نه ده راغلې. بلکه صرف د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ محبت کښې د اسلام په خاطر ئې وطن پریخې دې او بل ئې هیڅ غرض نشته. قسم ورکول اوداسوالونه کول د حضرت عمرفاروق ﷺ په ذمه وواو په روایت کښې دی چه امتحان به داسې کیدو چه هغه د الله ﷻ د معبودبرحق او لاشریك کیدو ګواهی ورکړی اود نبی کریم ﷺ د الله ﷻ د بنده اود هغه د رالیګلې شوی رسول ﷺ کیدو ګواهی ورکړی. که په امتحان کښې به دڅه دنیاوی غرض پته لګیدله نو هغوی ته دواپس تلو حکم وو.مثلاً چه دا به معلومه شوه چه د ښځې خاوندد جګړې په وجه یا د بل سړی د محبت په وجه راغلې ده وغیره. ([1])د دې آیت په دې جمله چه که تاسو ته معلومه شی چه دا ایمانداره ښځه ده نودا دکافرانوطرف ته مه واپس کوئ. ثابتیږی چه په ایمان باندې په یقینی توګه خبریدل هم ممکن امر دې. ارشاد دې چه مسلمانانې ښځې د کافرانو سرو د پاره او کافران سړی د مسلمانانو ښځود پاره حلال نه دی.

قوله‌تعالی:- وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ ؕ

کافرانو سره درشتې کولو ممانعت:-دې آیت دا رشته حرام کړه ګنی دې نه وړاندې د مؤمنه ښځو نکاح د کافرانوسرو سره جائز وه. لکه د نبی کریم ﷺ د لور بی بی نکاح ابوالعاص بن ربیع سره شوې وه اودې په هغه وخت کښې کافروو اود رسول الله ﷺ لور مسلمانه وه. د بدر په جنګ کښې دې هم کافرانو سره وو اوچه کوم کافران ژوند راګیرکړې شوپه هغوی کښې دې هم نیولې شوې وو.حضرت زینب ﷺ د حضرت خدیجة الکبری ﷺ خپل مور هار د هغه په فدیه کښې ورکړې ووچه دې آزادشی او راشی. د ده په لیدوپه حضور ﷺ باندې ژړیدل شروع شواومسلمانانوته ئې اوفرمائیل که زمادلورقیدی پریخودل تاسو خوښونې نودې پریږدئ. مسلمانانو هغه په خوشحالئ سره بغیرد فدیه پریخودل منظورکړل حضور ﷺ هغه آزادکړو اوورته ئې اوفرمائیل چه زما لور ماله مدینې ته راولیګه. هغه دا هم منظورکړه او زیدبن حارثه ﷺ سره ئې اولیګلو([2])دا واقعه د ۲هجری ده.حضرت زینب ﷺ په مدینه کښې اوسیدله او داسې ناسته وه تردې چه په ۸هجری کښې دهغې خاوند حضرت ابوالعاص ﷺ ته الله ﷻ د اسلام توفیق ورکړو اومسلمان شو. نو حضور ﷺ هم په هغه وړاندینې نکاح سره بغیرد نوی مهر نه خپله لور هغه سره رخصت کړه. او بل روایت کښې دی چه دوه کاله پس حضرت ابوالعاص ﷺ مسلمان شوې وو اوحضور ﷺ هم په هغه اوله نکاح باندې حضرت زینب ﷺ هغه واپس کړې وه([3]) هم دا صحیح دی ځکه چه مسلمانې ښځې په مشرکانو سړوباندې د حرامیدو دوه کاله پس هغه مسلمان شوې وو. په یو بل روایت کښې دی چه دهغه د اسلام نه پس د نوی سر نه نکاح اوشوه او نوې مهر تړلې شوې وو.
امام ترمذی ﷺ فرمائی چه د ړومبی روایت راوی حضرت ابن عباس ﷺ دې اوهغه روایت د اسناد په لحاظ سره ډیر اوچت دې او د دویم روایت راوی حضرت عمرو بن شعیب ﷺ دې او عمل هم په دې

---

[1] الطبری:۳۲٦/۲۳.
[2] ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی فداء الامیر بالمال: ۲٦۹۲ وهوحسن.
[3] ابوداؤد کتاب الطلاق باب الی متی تردعلیه امرأته اذا اسلم بعدها: ۲۲٤۰،ترمذی:۱۱٤۳، ابن ماجه:۲۰۰۹.

باندې دي. خو دا ياد ساتلی چه د عمرو بن شعيب ﷺ په روايت کښې يو راوی حجاج ابن ارطاة ته حضرت امام احمد رحمه الله وغيره ضعيف وئيلې. دحضرت ابن عباس ﷺ دحديث جواب جمهورو دا ورکوی چه داشخصی واقعه ده. ممکن ده چه هغې عدت ختم شوې نه وی. د اکثرو حضراتو مذهب دا دې چه په دې صورت کښې ښځه د عدت موده پوره کړی اوتردغه وخته پورې د هغې کافر خاوندمسلمان شوې نه وی نوهغه نکاح فسخ کيږی. اود بعضې حضراتو مذهب دا هم دې چه عدت پوره کولونه پس ښځې ته اختياردې چه که غواړی خپله دا نکاح په ځائ اوساتی اوکه غواړی نو دا فسخ کړی بله نکاح دې اوکړی. او هم په دې باندې هم د حضرت ابن عباس ﷺ والا روايت محمول کوی. بيا حکم کولې شی چه د دې مهاجروښځو کافرانوخاوندانوته د هغوی خرچ کړې شوې خرچې ورکړې لکه مهر. بيا فرمان دې چه اوس د دوی مهر واپس کولونه پس دوی سره بيا نکاح کولوکښې په تاسو څه بدی نشته. د عدت تيرول د ولی مقررول وغيره چه د نکاح اموروکښې ضروری دی دې شرائط پوره کولوباندې دې مهاجروښځو سره چه کوم مسلمان نکاح کول غواړی کولې شی.

قوله تعالی:- وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ

كافره نكاح كښې ساتل حرام دی:- بيا ارشاد فرمائی چه په تاسوباندې هم اې مسلمانانود دې ښځو په خپلو نکاحونوکښې ساتل حرام دی کومې چه کافرانې دی. دغه شان کافرې ښځې سره نکاح کول هم حرام دی. د دې حکم په نازليدوباندې حضرت عمر ﷺ خپلې دوه کافرانې ښځې طلاقې کړې. په کوموکښې چه يوې خو معاويه بن ابی سفيان ﷺ سره نکاح اوکړه او بلې صفوان بن اميه سره[1] حضور ﷺ کافرانوسره صلح اوکړه او تراوسه خو هغوی د حديبيه په لاندې حصه کښې وو چه دا آيت نازل شو اومسلمانانوته ئی اووئيل چه کومه ښځه مهاجره راشی دهغې ايمان راوړل او په خالص نيت سره هجرت کول هم معلوم کړئی نود دوی کافرانو خاوندانوته د هغوی ورکړې شوې مهر واپس کړئی. دغه شان کافرانوته هم دا حکم واورولې شو[2] د دې حکم وجه هغه لوظ نامه وه اوس اوس ليکلې شوې وه. حضرت عمر فاروق ﷺ چه کومودوو کافرانوښځوته طلاق ورکړو په هغې کښې د يوې نوم قريبه وه. دا د ابواميه بن مغيره لور وه اود بلې نوم ام کلثوم وو چه د عمرو بن جرول خزاعی لور وه.دحضرت عبدالله ﷺ مور هم دا وه. دې سره ابوجهم بن حذيفه بن غانم خزاعی نکاح اوکړه دا هم مشرک وو. دغه شان د دې حکم لاندې حضرت طلحه بن عبيدالله ﷺ خپله کافره ښځه اروی بنت ربيعه ابن حارث بن عبدالمطلب ته طلاق ورکړو دې سره خالد ابن سعيد بن عاص نکاح اوکړه.

بيا ارشادکيږی چه ستاسو په ښځوباندې کوم خرچ شوې دې هغه د کافرانونه واخلئی اوهغوی دی څې. دغه شان د کافرانو ښځې چه مسلمانې شوی دی هغوی ته ددوی خرچ واپس کړئی.دصلح او ښځو باره کښې دالله ﷻ فيصله بيان شوه چه هغه په خپل مخلوق کښې اوکړه. الله ﷻ د خپلو بنديګانو د هرقسم مصلحتونو نه خبردې اود هغه يوکار هم د حکمت نه خالی نه وی ځکه چه علی الاطلاق حکيم هم هغه دې. دې نه پس آيت ﴿وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُم مِّثْلَ مَا أَنفَقُوا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنتُم بِهِ مُؤْمِنُونَ﴾ مطلب حضرت قتاده رحمه الله دا بيان کړې دې چه کافرانوسره ستاسو عهدوپيمان او صلح صفائی نشته که يوه ښځه د يومسلمان د کورنه لاړه شی او هغوی سره ملاوشی نو ښکاره خبره ده چه هغه به دخپل خاوند کړې شوې خرچه نه واپس کوی نود دې په بدله کښې تاسوته هم اجازت درکولې شی که د هغوی نه يوه ښځه مسلمانه شی تاسوله راشی نوتاسو هم د هغې خاونده هيڅ مه ورکوئې تر

[1] صحيح بخاري كتاب الشروط باب الشروط في الجهاد والمصالحة مع اهل الحرب: ٢٧٣١-٢٧٣٢، ابوداؤد: ٢٧٦٥، احمد: ٣٢٨/٤.
[2] الطبري: ٣٢٩/٢٣.

کومې چه هغوی درنه کړی(۱)حضرت زهری رحمه الله فرمائی چه مسلمانانوخود الله ﷻ د دې حکم پوره والې اوکړواود کافرانو چه کومې ښځې مسلمانانې شوې هجرت ئې اوکړوراغلې دهغوی اخستې شوې مهردهغوی خاوندانوته واپس کړې شو خومشرکانو د دې حکم منلونه انکاراوکړو. په دې باندې دا آیت نازل شواو مسلمانانوته اجازت ورکړې شو که تاسو نه يوه ښځه هغوی له لاړه شی او هغوی ستاسو خرچ کړې شوې خرچه واپس نه کړه نو چه کله د هغوی نه يوه ښځه تاسو له راشی نو تاسو خپله خرچه د هغې نه اوباسئی که باقی څه بچ شو نو هغوی ته ورکړئی ګنې معامله ختمه شوه(۲)د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه ددې دا مطلب روايت دې چه په دې کښې رسول الله ﷺ ته داحکم ورکولې شی چه کومه مسلمانه ښځه کافرانو سره ملاوشی اوکافران د هغې خاوندته د هغه کړې خرچه واپس نه کړی نود مال غنيمت نه هغه مسلمان ته د هغه د خرچ مطابق ورکړئی.نو ﴿فَعَاقَبْتُمْ﴾معنی داشوه چه بيا کله د قريشويا نورو کافرانو نه دغنيمت مال ملاوشی نودې سړو ته د چا ښځې چه کافرانوله تلې دی د هغوی خرچه ورکړئی يعنی مهرمثل. په دې اقوالوکښې هيڅ اختلاف او تضاد نشته. مطلب دا که ړومبې صورت ممکن وی نوهغه تيك دې ګنی د غنيمت د مال نه هغه ته د هغه حق ورکړئی په دواړوخبروکښې اختيار دې او په حکم کښې وسعت دې. حضرت امام ابن جرير رحمه الله دا تطبيق خوښوی. ﴿فالحمدلله﴾

يَاَيُّهَا النَّبِىُّ اِذَا جَآءَكَ الْمُؤْمِنٰتُ

| اے نبی کله چې | راشی تاته مومنانې ښځې

ائې پيغمبره ﷺ! چې مومنې ښځې درته راشی

يُبَايِعْنَكَ عَلٰٓى اَنْ لَّا يُشْرِكْنَ بِاللّٰهِ شَيْـًٔا وَّلَا يَسْرِقْنَ

چې بيعت کوی ستاسره|په دې خبره چې هغوئ به نۀ شريکوی| دالله سره | هيڅ څيز|او نۀ به غلا کوی

اوددې خبرې بيعت درسره کوی|چې الله ﷻ سره به هيڅوک نه شريکوی |اوغلا به نه کوی

وَلَا يَزْنِيْنَ وَلَا يَقْتُلْنَ اَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَاْتِيْنَ بِبُهْتَانٍ يَّفْتَرِيْنَهٗ

اونۀ به زنا کوی | اونۀ به وژنی اولاد خپل | اونۀ به راتله کوی | په دروغو سره | چې جوړوی ئې هغوئ

اوزنا بۀ نه کوی | او خپل بچی به نه وژنی | اود دروغو الزام به په چا نه لګوی | چې هغه ئې

بَيْنَ اَيْدِيْهِنَّ وَاَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِيْنَكَ فِىْ مَعْرُوْفٍ

په منځ دلاسونو او خپو خپلو کښې (يعنی دخپله خانه) | اونۀ به نافرمانی کوی ستا | په نيکئ کښې |

په خپل مينځ کښې جوړ کړی وی|............................او د نيکئ په کارونو کښې به

فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ

پس بيعت اوکړه دهغوئ سره | او دبښنې دعا اوغواړه | دپاره دهغوئ | دالله نه | بيشکه الله |

ستا نافرمانی نه کوی|نو ته هغوئ سره بيعت اوکړه| او دهغوئ دپاره د الله نه ښښنه غواړه|بيشکه الله

غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۲﴾

ښښونکې مهربانه دې |

ښښونکې ډير زيات مهربان دې

---

(۱) الطبری: ۲۳/۳۳۸.

(۲) ايضاً.

قوله تعالى:- يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰ أَن لَّا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا

د ښځو بيعت اوددې طريقه:-په صحيح بخاری کښې دی عائشه ؓ فرمائی چه کومې مسلمانانو ښځوم به هجرت کولو اوحضور ﷺ له به راتلې نود هغوی امتحان به هم په دې آيت سره کيدلو. کومې ښځې به چه ددې ټولوخبرو اقرار کولوهغې ته به نبی کريم ﷺ زبانی فرمائيل چه ما ستانه بيعت واخستلو. دا به نه وه چه رسول الله ﷺ به هغوی سره لاس ملاوولو. په الله ﷻ قسم رسول الله ﷺ کله هم د بيعت په وخت کښې د ښځولاس سره لاس نه دې لګولې صرف زبانی به ئې ورته فرمائيل چه په دې خبره ماستانه بيعت واخستلو.([1])

د بيعت طريقه د يو صحابی په ژبه:-ترمذی،نسائی،ابن ماجه او مسنداحمد وغيره کښې دی چه حضرت اميمه بنت رقيقه ؓ فرمائی د نوروډيروښځوسره زه هم د نبی کريم ﷺ نه دبيعت د پاره حاضره شوې ووم نود قرآن پاك د دې آيت مطابق حضورﷺ زمونږ نه بيعت واخستلو. مونږ به په خوخبروکښې د حضورﷺ نافرمانی نه کوو د اقرار په وخت کښې اوفرمائيل چه دا هم اووايئی ترکوم وخته پورې چه ستاسو طاقت وی. مونږ اووئيل الله ﷻ اودهغه رسول ﷺ ته زمونږ خيال زمونږ نه ډير دې اود هغوی مهربانئی په مونږ باندې زمونږ د مهربانونه زياتې دی. بيامونږ اووئيل حضورﷺ! تاسوزمونږ سره لاس نه ملاوونی؟وئی فرمائيل زه پردوښځوسره لاس نه ملاووم. زما يوې ښځې ته ويناکول د سلوښځود پاره کافی دی، بس بيعت اوشولو([2])امام ترمذی ؒ دې حديث ته صحيح حسن وائی. په مسند احمد کښې دومره زياتوالې نورهم دې چه په مونږ کښې چاسره هم حضورﷺ لاس ملاو نه کړو.داحضرت اميمه ؓ دحضرت خديجه ؓ خوراود حضرت فاطمه ؓ ترور وه. په مسنداحمد کښې دی حضرت سلمی بنت قيس چه د رسول اللهﷺ ترور وه اودواړو قبلوطرف ته ئی دحضورﷺ سره مونځ ادا کړې وو د بنوعدی بن نجار د قبيلې نه وه. فرمائی چه د انصارو ښځوسره د رسول الله ﷺ په خدمت کښې د بيعت کولودپاره زه هم تلې ووم او په دې آيت کښې چه دکوموخبروذکردې مونږ د هغې اقرار هم اوکړو. بيعت مواوکړو او لاړوماته بيا خيال راغلواويوه ښځه ما حضورﷺ ته اوليګله چه معلومه کړی د خيانت او دهوکې نه ستاسو څه مطلب دې؟ رسول اللهﷺاوفرمائيل چه د هغه مال چاته په پټه مه ورکوه. ([3]) د مسند په حديث کښې حضرت عائشه بنت قدامه ؓ فرمائی زه خپلې مور رائطه بنت سفيان خزاعيه ؓسره د حضورﷺ نه د بيعت کونکو ښځوسره ووم حضورﷺ به په دې خبرو بيعت اخستلو اوښځوبه د دې اقرار کولو. زمادمور په فرمان سره ماهم اقرار اوکړواود بيعت اخستونکو ښځوسره شامله شوم([4])

په صحيح بخاری‌کښې حضرت ام عطيه ؓ نه نقل دی چه مونږ په دې خبرواو په دې امر باندې چه مونږ به په يومړی باندې وير او ژړا نه کوو د حضورﷺ نه بيعت اوکړو. په دې وخت کښې يوښځې خپل لاس رابنکلو او وئی وئيل چه زه په په مړی باندې د وينا نه کولونه منع کيدلوباندې بيعت نه کوم څکه چه فلانکې ښځې زما فلانکی مړی باندې وير او ژړا کولوکښې زما امدادکړې وو نو زه به د هغې بدله خامخا خلاصوم. حضور ﷺاوريدو سره چپ پاتې شواو هيڅ ئی اونه فرمائيل هغه لاړه خو لږ ساعت پس بيا راغله او بيعت ئی اوکړو.

په مسلم شريف کښې هم دا حديث دې اودومره زياتوالې ورسره دې چه دا شرط صرف هم دې ښځې او حضرت ام سليم بنت ملحان ؓپوره کړو([5]) دبخاری شريف په يوبل روايت کښې دی چه داشرط پنځو

[1]) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الممتحنة باب ﴿اذاجاءکم المؤمنات مهاجرات﴾:۴۸۹۱، صحيح مسلم:۱۸۸۶، ابن ماجه:۲۸۷۵.

[2]) ترمذی کتاب السير باب ماجاء فی بيعة النساء: ۱۵۹۷وسنده صحيح، نسائی: ۴۱۸۶، ابن ماجه: ۲۸۷۴، مختصرًا، احمد:۶/۳۵۷.

[3]) احمد:۶/۳۷۹-۳۸۰.

[4]) احمد:۶/۳۶۵، مجمع الزوائد:۶/۴۱.

[5]) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الممتحنة باب ﴿اذاجاءك المؤمنات يبايعنك﴾ :۴۸۹۲، صحيح مسلم:۹۳۶.

لور چه د حضرت معاذ ﷺ بی بی وه او دوه نورې ښځې، ام علا او ابوسبره ﷺ لور چه د حضرت معاذ ﷺ بی بی وه او دوه نورې ښځې، ښځو پوره کړو. ام سليم، ام علا او ابوسبره ﷺ يادابوسبره ﷺ لوراودحضرت معاذ ﷺ بی بی اويوه ښځه بله([1])حضور ﷺ به د اخترپه ورځ هم د ښځوند د دې بيعت معاهده اخستله. حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه د رمضان د اختر مونځ ما د حضور ﷺ حضرت ابوبکر ﷺ او حضرت عمر ﷺ سره اداکړې دې.ټولو به دخطبه نه اول مونځ کولوبيانی به د مانځه نه پس خطبه کوله.يوځل نبی کريم ﷺ خطبه ورکوله چه راکوزشولکه چه هغه نقشه اوس هم زما د سترګو په وړاندې ده چه خلق نی کينول او حضور ﷺ د هغوی د مينځ نه تشريف راوړلو. تردې چه د ښځومينځ ته راغلواوحضرت بلال ﷺ ورسره وو. دلته په رسيدوباندې نبی کريم ﷺ هم د دې آيت تلاوت اوفرمائيلوبيا حضور ﷺ تپوس اوکړو چه آياتاسوپه خپل دې اقرار باندې کلکې يئی؟ يوه ښځه اودريده اوجواب نی ورکړو چه اوحضور ﷺ په دې باندې په مضبوطياسره قائمې يو.بل چا جواب ورنه کړو. راوی حديث حضرت حسن ﷺ ته دا معلومه نه ده چه دا جواب ورکونکې ښځه کومه يوه وه. بيا حضور ﷺ اوفرمائيل چه ښه ده خيرات کوئی او حضرت بلال ﷺ خپله کپړا خوره کړه نو ښځو په دې کښې د غمو او بغيرغمو ګوتې د الله ﷻ په لارکښې واچولې.([2])

دمسنداحمد په روايت کښې د اميمه ﷺ د بيعت په ذکرکښې دآيت نه علاوه دومره نور هم دی چه وير اوژړا نه کول او دجاهليت دزمانې غوندې سينګارونه کول اوپردوسړوته نه خودل([3])د بخاری او مسلم شريف په حديث کښې دی چه رسول الله ﷺ په يومجلس کښې سړو ته هم اوفرمائيل چه ماسره په دې خبرو باندې بيعت اوکړئی کومې چه په دې آيت کښې دی. کوم سړې چه دا بيعت پوره کړی د هغه اجر الله ﷻ سره دې او چه خوك د دې نه څه خلاف اوکړی اود مسلمان حکومت نه پټ پاتې وی د هغه حساب د الله ﷻ سره دې. که غواړی نو اوبه ئی ښښی او که غواړی نو عذاب به ئی کړی. حضرت عباده بن صامت ﷺ فرمائی چه په عقبه اولی کښې مونږ دولسوکسانو د رسول الله ﷺ نه بيعت اوکړو اوهم په دې خبروچه کومې په دې آيت کښې ذکر دې حضور ﷺ زمونږ نه بيعت واخستلو او ونی فرمائيل که تاسو په دې باندې پوره پاتې شوئی نو يقينا ستاسود پاره جنت دې.دا واقعه د جهادد فرضيت نه وړاندې ده.د ابن جرير په روايت کښې دی رسول الله ﷺ حضرت عمر بن خطاب ﷺ ته حکم ورکړوچه هغه دې ښځوته اووائی چه رسول الله ﷺ تاسو نه په دې خبروبيعت اخلی چه تاسو الله ﷻ سره څوك مه شريکوئی. د دې بيعت د پاره راتلونکوښځوکښې حضرت هنده هم وه چه د عتبه بن ربيعه لور اود حضرت ابوسفيان ﷺ بی بی وه. هم دغه وه چه هغې د کفر په زمانه کښې د نبی کريم ﷺ د تره حضرت حمزه ﷺ ځيګر ځيرلې وه، په دې وجه هغه د دې ښځوسره په داسې حالت کښې راغلې وه چه څوك هغه اونه پيژنديشی. هغې چه کله فرمان واوريدو نو ونی وئيل چه زه څه وئيل غواړم خو که خبرې کوم نو حضور ﷺ به ما اوپيژنی اوکه اومې پيژنی نوزما د قتل حکم به اوکړی. زه په دې وجه داسې راغلې يم چه اونه پيژندلې شم خوهغه ښځې ټولې چپ پاتې شوې اود هغې خبره نی په خپلو خلوکولوسره انکاراوکړو.آخر هم هغې اووئيل چه داصحيح ده چه کله د شرك نه منع کيدل د سړود پاره دی نود ښځو دپاره به ولې نه وی؟ حضور ﷺ د هغې طرف ته اوکتل خو هيڅ نی اونه فرمائيل. بيائی حضرت عمر ﷺ ته اوفرمائيل چه دې ته اووايه بله خبره دا ده چه غلابه نه کوی. په دې باندې هندې ﷺ اووئيل چه مابه د ابوسفيان ﷺ معمولی معمولی څيز کله کله اخستلو څه پته ده چه دا هم په غلاکښې شامل دی که نه؟ اوزما د پاره دا حلال هم دی که نه؟ حضرت ابوسفيان ﷺ هم په دې مجلس کښې ناست وو

---

[1]) صحيح بخاری کتاب الجنائز باب ماينهي من النوح والبکاء والزجر عن ذلك: ۱۳۰۶، صحيح مسلم:۹۳۶.

[2]) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الممتحنة باب(اذاجاءك المؤمنات يبايعنك) :۴۸۹۵، صحيح مسلم:۸۸۳.

[3]) احمد:۲/۱۹۶وسنده حسن، مجمع الزوائد:۶/۳۷.

اوریدوسره هغه اوونیل چه زما په کورکښې کوم څه هم تا اخستې وی اوهغه دې خرچ کړی وی یا اوس هم باقی وی هغه ټول هرڅه ما ستا د پاره حلال کړی دی. اوس خو نبی کریم ﷺ ته صفا معلومه شوه چه دا خو زما د تره حضرت حمزه ﷺ قاتله اود هغه اینه ځیرونکې او بیا په هغې چکونه لګونکې ښځه هنده ده. نبی کریم ﷺ هغه اوپیژندله د هغې خبرې نی واوریدې او هغه نی په دې حالت کښې لیدلوسره مسکې شو او هغه نی خپل خواته راوغوښتله. هغې د حضور ﷺ لاس اونیولو او معافی نی اوغوښتله حضور ﷺ اوفرمائیل چه ته هم هغه هنده یې؟هغې وئیل تیرې شوې ګناهونه الله ﷻ معاف کړل حضور ﷺ چپ شو اود بیعت په کارکښې بیا مشغول شو اووئې فرمائیل دریمه خبره دا ده چه دې ښځوکښې دې څوك بدكاری نه کوی. په دې باندې حضرت هنده ﷺ اووئیل چه آیا آزادې ښځې هم بدكاری کوی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل ټیك ده د الله ﷻ قسم آزادې ښځې به په دې خراب کار هیڅ کله هم ځان ګنده نه کړی. بیائې اوفرمائیل څلورمه خبره چه څوك دې هم خپل اولاد قتل نه کړی. هندې ﷺ اووئیل تاسو هغه په بدرکښې قتل کړی تاسو پوهه شئی او هغوی. حضور ﷺ اوفرمائیل پنځمه خبره دا ده چه پخپله دې دخپل ځان نه بې سر اوخپو څه خاص بهتان نه لګوی اوشپږمه خبره دا چه زما په شرعی خبرو کښې دې زما نافرمانی نه کوی. اووم عهدئې د هغوی نه دا واخستلوچه ویناکانې دې نه کوی. د جاهلیت په زمانه کښې به ښځوخپلوان مړه کیدوباندې کپړې شلولې مخونه به ئې وهل ویښته به ئې شوکول او چغې سورې به ئې وهلې. ([1]) دا اثر غریب دې او د دې په بعضې حصوکښې نکارت هم دې ځکه چه د ابوسفیان ﷺ اود هغه د ښځې د اسلام راوړلو په وخت کښې هغوی ته د حضور ﷺ نه هیڅ اندیښنه نه وه بلکه هغوی سره هم حضور ﷺ د صفائې او محبت اظهار کړې وو. والله اعلم.

په یوبل روایت کښې دی چه د فتح مکه په ورځ داد بیعت والا آیت نازل شو.نبی کریم ﷺ په صفاباندې د سړونه بیعت واخستو اوحضرت عمر ﷺ د ښځونه بیعت واخستو. په دې کښې نور دا هم دی چه د اولاد دقتل نه کولو واوریده نو حضرت هنده ﷺ اوفرمائیل مونږ خوهغه د وړوکوالی نه اوپالل لوئ مو کړل خودا لوئ تاسو قتل کړل. په دې باندې حضرت عمر ﷺ ډیر زیات اوخندل. ابن ابی حاتم کښې دی چه کله هنده بیعت له راغله نود هغې لاسونه د سرو په شان سپین وو. حضور ﷺ اوفرمائیل لاړه شه د دې رنګ بدل کړه. هغې نکریزې اولګولې اوحاضره شوه. د هغې په لاس کښې دوه کړې وې. هغې تپوس اوکړو چه د دې باره کښې څه حکم دې؟ وئې فرمائیل چه د دوزخ د اُور دوه سروتکې دی (دا حکم د هغه وخت دې چه کله د دې زکوة نه اداکیږی) د دې بیعت اخستلوپه وخت د حضور ﷺ په لاس کښې یوه کپړا وه. کله چه د هغوی نه د اولاد د نه قتل کولو وعده اخستې شوه یوې ښځې اووئیل چه د هغې پلارنیکه خوقتل کړې شوی دی اود هغوی د اولاد وصیت مونږ ته کیږی. دا د بیعت د شروع صورت ووبیا د دې نه پس دا دستور وو چه کله به ښځې بیعت له راجمع شوې نو حضور ﷺ به دا ټولې خبرې هغوی ته وړاندې کولې هغوی به د دې اقرار کولو او واپس کیدلې به. ([2]) نود الله ﷻ فرمان دې چه کومې ښځې د دې بیعت د پاره راځی نود هغوی نه بیعت واخله چه الله ﷻ سره دې شریك نه ګرځوی. د غیروخلقو مالونه دې نه پټوی او هغه ښځه چه هغې ته خاوند د هغې د خوراك ځښاك او اغوستو د پاره نه ورکوی نو د هغې د پاره جائز دی چه د خپل خاوند د مال نه د دستور مطابق اود خپل حاجت په اندازه واخلی که دهغې خاوندته پته هم نه وی.د دې دلیل دهندې والا حدیث دې چه هغې درسول الله ﷺ نه معلومه کړې وه چه یارسول الله ﷺ زماخاوند ابوسفیان ﷺ بخیل سړې دې هغه مونږ ته دومره خرچ نه راکوی کوم چه زما اود اولاد د پاره کافی وی. نوکه زه د هغه د مال نه د هغه په

---

[1] الطبری:۳٤۲/۲۳.

[2] الدرالمنثور:۱٤۰/۸.

بې خبرې کښې څه واخلم نو ماله جائز دی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه په معروفه طریقه د هغه د مال نه دومره اخستل چه ستا د بال بچ د پاره کافي وی.(١)

اوهغه دې زناکاري نه کوی. لکه چه بل ځائ کښې ارشاد دې ﴿وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا﴾ زنا ته مه نیزدې کیږئ هغه بې حیائي ده او خرابه لار ده. د حضرت سمره رضي الله عنه په حدیث کښې د زناسزا دردناك عذاب د جهنم دې(٢) په مسنداحمد کښې دی چه کله فاطمه بنت عقبه رضي الله عنها بیعت له راغله او دې آیت تلاوت د هغې په وړاندې اوکړې شو نو هغې د شرم نه خپل لاس په سر کیخودو. حضور ﷺ ته د هغې داحیاء ډیره خوښه شوه. حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي هم په دې شرطونوباندې ټولو بیعت اوکړو. دې اوریدوسره هغې هم بیعت اوکړو. (٣) د حضور ﷺ د بیعت طریقې پورته بیان شوې.

قوله تعالی:- وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ

د اولاد نه قتل کولو حکم عام دې. پیدا شوې اولاد قتل کول هم په دې ممانعت کښې دې. لکه څنګه چه به د جاهلیت په زمانه کښې د دې ویرې قتل کولې شو چه په دوی باندې به د کوم ځائ نه خوړو اوڅکو. حمل غورزول هم په دې ممانعت کښې شامل دی لکه بعضې جاهلوښځو به خپل خپل بچی غورزول.

قوله تعالی:- وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ

په خراب غرض وغیره سره بهتان نه لګولومطلب خویوحضرت ابن عباس رضي الله عنه دا بیان کړې دې چه د بل اولاد دخپل خاوند په سر لګول(٤)د ابوداود په حدیث کښې دی چه دملاعنه آیت نازلیدلوپه وخت رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه کومه ښځه داپه یوقوم کښې داخل کړی چه په قوم کښې نه وی هغه د الله ﷻ په نیز په هیڅ یو شمیرکښې هم نه ده اوچه کوم سړې دخپل اولادنه انکاراوکړی اوهغه په وړاندې موجود وی نوالله ﷻ به د هغه نه پرده اوکړی اود ټولو وړاندینواو روستونوپه وړاندې به ئې رسوا او ذلیل کړی. (٥)

قوله تعالی:- وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ

د حضور ﷺ نافرمانی مه کوئې یعنی دهغوی احکام په ځائ راوړئې اود هغوی دمنع کړې شوی کاروتونه منع شئې. دا شرط د معروف کیدلو د پاره ښځو الله ﷻ اولګولو. (٦) حضرت میمونه فرمائي الله ﷻ د خپل نبي اطاعت فقط په نیکوکښې منحصرکړې دې او صرف هم معروف اطاعت دې. حضرت ابن زید رحمه الله فرمائي ګورئې بهترین اخلاق د رسول الله ﷺ حکم منل هم په معروف کښې دی. (٧) د دې بیعت په ورځ رسول الله ﷺ د ښځونه په مرو ویر او ژړا نه کولو اقرار هم اخستې وو لکه څنګه چه د ام عطیه رضي الله عنها په حدیث کښې اول تیرشو. حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چه مونږ ته ذکر شوی دی چه په دې بیعت کښې داهم وو چه ښځو پردوسړو سره خبرې اترې مه کوئې. په دې باندې حضرت عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه اوفرمائیل یارسول الله ﷺ! اکثرمونږ کورکښې نه یو او میلمانه راخی نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه زما د دې خبرواترونه منع کول مطلب نه دې. زه هغوی سره د کار د خبرکولونه

---

(١) صحیح بخاری کتاب النفقات باب اذا لم ینفق الرجل للمراة ان تاخذ بغیرعلمه:٥٣٦٤، صحیح مسلم:١٧١٤.

(٢) صحیح بخاری کتاب التعبیر باب تعبیر الرؤیا بعد صلاة الصبح:٧٠٤٧.

(٣) احمد:١٥١/٦.

(٤) الطبری:٣٤٠/٢٣.

(٥) ابوداؤد کتاب الطلاق باب التغلیظ فی الانتفاء: ٢٢٦٣وسنده حسن، نسائی:٣٥١١.

(٦) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الممتحنة باب ﴿اذاجاءك المؤمنات یبایعنك﴾ ٤٨٩٣.

(٧) الطبری:٣٤٥/٢٣.

نه منع کوم([1]) ابن ابی حاتم کښې دی چه حضورﷺ د دې بیعت په ورځ ښځې د پردوسروسره د خبرو کولو نه منع کړې دی او حضرت حسن رحمه الله فرمائیلی چه بعضې خلق هغه هم وی چه پردوښځوسره په خبرو کولوسره هم مزې اخلی تر دې چه اوبه ترې اوځی([2]) پورته حدیث بیان شو چه په مړی د ویر او ژړا نه کولوبه شرط یوې ښځې اووئیل چه د فلانکې قبیلې ښځو ویر او ژړا کولوکښې زما ملګرتیاکړې وه نودهغوی په ونیاکښې به زه هم خامخا امدادکوم اود هغې بدله به خلاصوم. بیاراغله او حضورﷺ نه بیعت اوکړو الخ. حضرت ام سلیم رضی الله عنها د چا نوم چه په ویر او ژړا نه کولوښځوکښې وو بیعت پوره کړو.دا دملحان ﷺ لور اوحضرت انس ﷺ مور ده. په بل روایت کښې دی چه کومې ښځې په ویر او ژړا کښې د بلې بدلې خلاصولو اجازت غوښتې وو پخپله حضورﷺ هغې ته اجازت ورکړې وو. هم دغه هغه معروف دې په کوم کښې چه نافرمانی کول منع دی.دبیعت کونکوښځونه د یوې بیان دې چه په معروف کښې مونږ د حضورﷺ نافرمانی اونه کړو، د دې مطلب دا دې چه د مصیبت په وخت کښې مخ مه شوکه وه ویښته مه اوباسه کپړې مه شلوه چغې صورې مه وهه.

په ابن اجریرکښې د حضرت ام عطیه رضی الله عنها نه روایت دې چه کله حضورﷺ مدینې ته تشریف راوړو نو یوه ورځ ئې حکم اوکړو چه د فلانکی انصاری په کورکښې ټولې ښځې راجمع شئی.بیا ئې حضرت عمربن خطابﷺ هلته راولیګلو. هغه په دروازه کښې اودریدو او سلام ئې اوکړو. مونږ د هغه د سلام جواب ورکړو نو هغوی اوفرمائیل چه زه د رسول اللهﷺ قاصد یم. مونږ وئیل چه رسول اللهﷺ ته دې هم په خیر راغلې وی او د هغوی قاصدته هم. حضرت عمرﷺ اوفرمائیل چه ماته حکم شوې دې چه زه تاسو ته حکم اوکړم چه تاسو الله ﷻ سره شریك نه ګرځولو غلا نه کولو او د زناکارئی نه په بچ کیدلو باندې بیعت اوکړئی. مونږ وئیل مونږه ټولې حاضرې یو اواقرار کوو. هغوی هم هلته په دروازه کښې په ولاړه ولاړه خپل لاس دننه کړواومونږ خپل لاسونه هم دننه په دننه وروړاندې کړل بیا هغوی اوفرمائیل چه اې الله ګواه اوسیره.بیاحکم اوشو چه په دواړو اخترونوکښې خپلې حائضه ښځې او خواناني جینکئی بوځئی په مونږ باندې جمع فرض نه ده، مونږ له جنازوکښې نه دی تلل پکار. حضرت اسماعیل رحمه الله راوی حدیث فرمائی ما د خپلې نیاحضرت ام عطیه رضی الله عنها نه تپوس اوکړو چه ښځې دې په معروف کښې د رسول اللهﷺ نافرمانی نه کوی د دې څه مطلب دې؟ وئې فرمائیل دا په مړودې وینا ګانې نه کوی([3]) بخاری اومسلم کښې دی چه کوم خلق په مصیبت کښې خپل مخونه وهی جامې شلوی او د جاهلیت د زمانې په شان چغې صورې اوشورکوی هغه زمونږ نه نه دی. ([4]) بل روایت کښې دی چه رسول اللهﷺ د هغه خلقو نه بری دې چه تیزې تیزې چغې صورې وهی ویښته راوباسی یاشوکوی ګریوانونه شلوی یا لمنې شلوی.([5])

مسند ابویعلی کښې دی چه زما په امت کښې څلور کارونه د جاهلیت د وخت دی چه هغه به دوی نه پریږدی په حسب نسب باندې فخرکول، انسان ته د هغه د نسب پیغوروکول د ستورو نه باران غوښتل او په مړی باندې وینا کول او فرمائی چه که په مړی وینا کونکې ښځه بغیرد توبې کولو مړه شی نو هغې ته به د قیامت په ورځ د ګوګړو جامې وراغوستې شی اود ښکارخ څادر به پرې اچولې شی. ([6])

---

[1]) داروایت مرسل دي

[2]) داروایت مرسل دي

[3]) الطبری۳٤٦/۲۲.

[4]) صحیح بخاری کتاب الجنائز باب ((لیس منا من ضرب الخدود)):۱۲۹۷، صحیح مسلم:۱۰۳، ابن ماجه:۱۵۸٤، احمد:٤۳۲/۱

[5]) صحیح بخاری کتاب الجنائز باب ماینهی من الحلق عند المصیبة:۱۲۹٦، صحیح مسلم:۱۰٤، ابن ماجه:۱۵۸٦.

[6]) صحیح مسلم کتاب الجنائز باب التشدید فی النیاحة:۹۳٤، مسندابی یعلی:۱۵۷۷، ابن ماجه:۱۵۸۱، احمد:٤۳/۵.

مسلم شريف کښې دي چه رسول الله ﷺ ويناګانې کونکوښځو اود هغوی ويناګانوته غوږ کيخودونکوښځو باندې لعنت ونيلې.[1] د ابن جرير په يومرفوع حديث کښې دي چه په معروف کښې نافرماني نه کولونه مراد په مړی وينا نه کول دی. دا حديث د ترمذی شريف په کتاب التفسيرکښې دې او امام ترمذی رحمه الله دې ته حسن غريب وائی.[2]

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	لَا تَتَوَلَّوْا	قَوْمًا	
اے هغه کسانو	چې ايمان مو راوړې دې	مۀ کوئ دوستي	دهغه قوم سره	
اې مومنانو ! هغه خلقو سره ياراني مه ساتئ				
غَضِبَ اللّٰهُ	عَلَيْهِمْ	قَدْ يَئِسُوْا	مِنَ الْاٰخِرَةِ	كَمَا
چې غضب کړې دې الله	په هغوئ باندې	نااميد شوې دي	داخرت نه	لکه څنګه چې
چې د الله ﷻ په غضب اخته وي	د اخرت نه داسې مايوسه دي	لکه چې		
يَئِسَ الْكُفَّارُ	مِنْ اَصْحٰبِ الْقُبُوْرِ			
نااميد شوې دي کافران	دخاوندانو دقبرونو نه (يعني چې پراته دي په قبرونو کښې)			
په قبرونو کښې پراته کافران چې مايوسه دي				

قوله تعالي:- كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ

کافران د اهل قبور نه نااميده شوی دی:- د دې سورة په شروع کښې چه کوم حکم وو هغه په ختميدو کښې هم دې. يهوديان نصاری اونورکافرانوته په چا چه د الله ﷻ غضب اولعنت تيرشوې دې اود الله ﷻ درحمت او شفقت نه لرې شوی دی تاسو د هغوی سره دوستانه او تګ راتګ مه ساتئ هغوی د آخرت د ثواب نه اود هغه ځائ د نعمتونونه داسې نااميده شوی دی لکه د قبرونووالا کافران. د دې نه روستونئ جمله دوه معنی کړې شوی دی لکه څنګه چه ژوندی کافران دخپلو مړه کافرانود بيا ژوندی کيدونه نااميده شوی دی بل دا چه مړه کافران د هرقسم ښيګړې نه نااميده شوی دی. هغوی مړه شو او د آخرت احوال ئې اوليدل او اوس هغوی ته د هيڅ قسم ښيګړې توقع پاتې نه شوه.

(الحمدلله) د سورة ممتحنه تفسير ختم شو.

(تفسير د سورة صف)

دسورت تعارف او شان نزول:-حضرت عبدالله بن سلام رضي الله عنه فرمائی چه مونږ صحابه په خپل مينځ کښې په ناسته ناسته دا تذکرې کولې چه څوك دې لاړشي او د رسول الله ﷺ نه دې تپوس اوکړی چه الله ﷻ ته د ټولونه ګران عمل کوم يودې؟ خولااوس څوك ولاړ هم نه وو چه مونږ له د رسول الله ﷺ قاصد راغلو او مونږه ئې يويو رسول الله ﷺ له بوتلو کله چه مونږ ټول راجمع شو نو د دې پوره سورة تلاوت ئې اوفرمائيلو[3] په دې کښې ذکر دی چه جهاد د ټولونه د الله ﷻ خوښ عمل دې. د ابن ابی حاتم په دې حديث کښې دی چه مونږ درسول الله ﷺ نه په سوال کولو ويريدو. او په دې کښې دا هم دی چه څنګه حضور ﷺ پوره سورة لوستلې وو دغه شان د دې روايت کونکی صحابي تابعي ته لوستلوسره اوروله وو او تابعي خپل شاګردانوته او شاګرانو خپل شاګردانوته دغه شان تراخره پورې. په يوبل روايت کښې

[1] ابوداؤد كتاب الجنائز باب في النوح: ٣١٢٨، احمد: ٦٥/٣، بيهقي: ٦٣/٤.
[2] ترمذي كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة الممتحنة: ٣٣٠٧وسنده حسن، ابن ماجه: ١٥٧٩.
[3] احمد: ٤٥٢/٥والترمذي: ٣٣٠٩وهوحديث الصحيح.

دی چه مونږ ونیلې ووکه مونږ ته د یوداسې عمل خبراوشي نو مونږ به خامخا په هغې عمل کونکي شو(¹)ماته زما استاذ شیخ مسندابوالعباس احمدابن ابوطالب حجار رحمه الله هم په خپل سندسره دا حدیث بیان کړې دې اوپه دې کښې هم مسلسل هراستاذ خپل شاګرد ته د دې سورة لوستل اورول نقل دی. تر دې چه زما استاذ هم دا د خپل استاذ نه اوریدلې دې چونکه هغه پخپله امي وو او هغه ته د دې یادولووخت ملاونه شو هغه ماته نه دې اورولېخو الحمدلله زما بل استاذ حافظ کبیر ابوعبدالله محمد بن احمدبن عثمان رحمه الله په خپل سندسره داحدیث ماته د لوستلو په وخت کښې دا سورة هم پوره اورولې دې.

ایاتونه		سورة الصف مدنية وهي اربع عشرة اية وفيها ركوعان		ركوع ګانې
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
⑭		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		②

سَبَّحَ | لِلّٰهِ | مَا | فِي السَّمٰوٰتِ | وَمَا | فِي الْاَرْضِ ۚ

تسبیح وائی | الله لره | هغه څه | چې په آسمانونو کښې دې | او هغه څه | چې په زمکه کښې دي |

په زمکه او آسمانونو کښې چې څومره څه دې دا الله ﷻ پاکوی بیانوی

وَهُوَ الْعَزِيْزُ | الْحَكِيْمُ ① | يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ | اٰمَنُوْا | لِمَ تَقُوْلُوْنَ

او هغه غالب دې | او حکمت والا دې | اے هغه کسانو | چې ایمان موراوړې دې | ولې وایئ تاسو |

او هغه غالب اوصاحب دحکمت دې | ائې مومنانو ! تاسې داسې خبرې ولې کوئ

مَا | لَا تَفْعَلُوْنَ ② | كَبُرَ مَقْتًا | عِنْدَ اللّٰهِ | اَنْ | تَقُوْلُوْا

هغه خبرې | چې نه ئې کوئ تاسو لويه ده په لحاظ دغصې سره | په نزد دالله | دا خبره | چې اووایئ تاسو

چې هغه نه (پوره) کوئ | د ا دالله ﷻ په نیز د ناراضګۍ سبب دې | چې تاسو داسې خبرې کوئ

مَا | لَا تَفْعَلُوْنَ ③ | اِنَّ اللّٰهَ | يُحِبُّ | الَّذِيْنَ | يُقَاتِلُوْنَ | فِيْ سَبِيْلِهٖ

دغه | چې نه یې کوئ تاسو | بیشکه الله | خوښوی | هغه کسان | چې جنګ کوی | په لار دهغه کښې

چې هغه نه (پوره) کوئ | .... الله ﷻ هغه کسان خوښوی | چې د هغه په لاره کښې په صف بندئ کښې

صَفًّا | كَاَنَّهُمْ | بُنْيَانٌ | مَّرْصُوْصٌ ④

صف تړونکی | داسې لکه چې هغوئ | دیوال وی | دویلی کړې شوی تانبې |

داسې جنګیږي | لکه چې هغوی د ویلې شوې تانبې دیوال دې |

قوله تعالى:- لِمَ تَقُوْلُوْنَ مَا لَا تَفْعَلُوْنَ ②

په وعدونه پوره کولو تنبیه:- دړومبی ایت تفسیرخوځل تیرشوې دې اوس بیاد دې دوباره کولوضرورت نشته. بیاپه هغه خلقو باندې انکارکولې شی چه نورڅه اونه کړی وعده اوکړی او پوره ئی نه کړی. بعضو علماء سلف ددې آیت نه استدلال کړې دې چه وعده پوره کول مطلقًا واجب دی. چاسره چه وعده

(¹) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الصف: ۳۳۰۹ وهوصحیح، دارمی:۲/۲۰۰، حاکم:۲/۶۹.

اوکړی که هغه تاکیداوکړی اوکه نه. د هغوی دلیل د بخاری اومسلم دا حدیث شریف هم دی چه رسول الله ﷺ فرمائیلی د منافق درې عادتونه دی کله چه وعده اوکړی خلاف ئی کوی کله چه خبره کوی دروغ وائی اوچه کله امانت ورکړې خیانت کوی[1] په بل صحیح حدیث کښې دی چه په چاکښې څلور خبرې وی هغه خالص منافق دې اوپه چا کښې چه په دې څلوروکښې یوه وی په هغه کښې د نفاق یو خصلت دې. ترکومې چه دا پرینږدی. په هغې کښې یوعادت د وعده خلافئ دې.[2] د بخاری شریف د شرح په شروع کښې مونږ د دې دواړو احادیثوپوره شرح کړې ده. فالحمدلله. د دې د پاره دلته هم د هغې په تاکید کښې اوفرمائیلې شو. د الله ﷻ دا خبره ډیره سخته ناخوښه ده چه ته هغه اووائې چه پخپله ئې نه کوې.

قوله تعالى:- كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ

چې څه وائې هغه کوه هم:- مسنداحمد او ابوداؤد کښې د حضرت عبدالله بن عامر بن ربیعه رضی الله عنه نه روایت دې چه مونږ له رسول الله ﷺ راغلو. زه هغه وخت ماشوم بچې ووم د لوبو او منډوترړود پاره لاړم نوزما مورماته آواز راکړوراشه څه واخله. حضور ﷺ اوفرمائیل چه څه ورکوې هم؟ زما مور اووئیل او حضور ﷺ کهجورې ورکوم. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه بیاخوخیردې ګنې یادساته که د څه نه ورکولواراده دې وی اوهسې دې وئیل نو تا باندې یو دروغ وئیل لیکلې شو.[3] امام مالک رحمه الله فرمائی چه کله وعدې سره د وعدې کولوتاکید تعلق دې نودغه وعده پوره کول واجب کیږی. مثلاً یوسړی بل سړی ته اووئیل چه ته نکاح اوکړه نو زه به تاته هره ورځ دومره دومره درکوم. هغه نکاح اوکړه نوچه ترکومې نکاح باقی وی نو په دې سړی واجب دی چه دخپلې وعدې مطابق هغه ته ورکوی ځکه چه په دې کښې د سړی د حق تعلق ثابت شوبه څه چه د ده نه په سختئ سره تپوس کیدلې شی.

قوله تعالى:- إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا

د جهادفرضیت او مجاهد فضیلت:- د جمهورومذهب دې چه وعده پوره کول مطلق واجب نه دی. ددې جواب هغوی داورکوی چه کله خلقودجهادد فرضیت خواهش اوکړواوفرض شونوبعضې خلقو ترې اخوا شو په کومې چه دا آیت نازل شو. لکه چه بل ځائ کښې دی ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ﴾ یعنی تا هغوی اونه کتل چاته چه اووئیلې شوخپل لاس بند کړئ. بیاچه کله په هغوی باندې جهادفرض کړې شو نوبیا هغوی کښې داسې خلق هم رااوتل چه د خلقو داسې ویریدل لکه چه څنګه د الله ﷻ نه ویریږی بلکه د دې نه هم زیات، اووئیل ئې چه پروردګاره تا په مونږ باندې جهادولې فرض کړو؟ مونږ دې ولې یومقرر وخت پورې پرینخودو کوم چه نیزدې هم دې. اووایه چه د دنیااسباب خو ډیر کم دی او د پرهیزګارانو د پاره آخرت بهترین ځیز دې. په تاسوبه هیڅ ظلم هم نه کیږی. تاسو چه کوم ځائ کښې هم یئ مرګ به تاسو اولټوی سره د دې که تاسو په مضبوطومحلونوکښې یئ. بل ځائ کښې ارشاد دې ﴿وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ ۖ فَإِذَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ مُّحْكَمَةٌ وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ ۙ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۖ فَأَوْلَىٰ لَهُمْ﴾

یعنی مسلمانان وائی چه ولې داسې یو سورة نه نازلیږی؟ بیا چه کله یومحکم سورت نازل شی اوپه هغې کښې د جنګ ذکر وی نوته به ګورې چه بیمار زړونووالا به تاته داسې ګوری لکه څنګه چه هغه کس ګوری چه په چا باندې دمرګ بې هوشی وی. دغه شان داآیت هم دې. حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه بعضې مسلمانانو د جهاد د فرضیت نه وړاندې وئیلې ووچه څه به ښه وه چه الله ﷻ مونږ ته هغه

---

[1] صحیح بخاری کتاب الایمان باب علامات المنافق: ۳۳، صحیح مسلم:۵۹.

[2] صحیح بخاری حواله سابق:۳٤، صحیح مسلم:۵۸، ترمذی:۲۶۳۲، احمد:۲/۳۵۷، ابوعوانه:۱/۲۱.

[3] ابوداؤد کتاب الادب باب التشدید فی الکذب: ٤۹۹۱، احمد:۳/٤٤۷.

عمل خودلي ووچه هغه ته د ټولونه خوښ وی دې د پاره چه مونږ په هغې عمل کونکي شوې وو. نوالله ﷻ خپل حبيب پاك ﷺ ته خبرورکړو چه زما په نيز د ټولونه زيات خوښ عمل ايمان دې چه د شك شبهې نه پاك وی او د بې ايمانوسره جهادکول دی نو په بعضې مسلمانانو باندې ګران پريوتلو په کوم چه دا آيت نازل شو هغه خبرې ولې د خلې نه اوباسئ چه کونئ نه.امام ابن جرير رحمه الله هم دا خوښوی چه مسلمانانو اووئيل چه مونږ ته معلومه شی چه الله ﷻ کوم علم ډيرخوښوی نو مونږ به په هغې باندې خامخا عمل کوو. په دې باندې الله ﷻ عزوجل هغه عمل اوخودلو چه زما په لارکښې صفونه تړل او په مضبوطيا سره کلك اودريدل او جهاد کونکی زه ډير زيات خوښوم. بياد أحد په ورځ خلقو شا کړه او اوتختيدل په کومې چه دافرمان عالی شان نازل شوې چه ولې هغه وائې چه کونې نه؟[1]بعضې حضرات فرمائی چه دا دهغوی باره کښې نازل شوې چه هسې په خوله وائی مونږ جهاد اوکړو خو جهادېې نه دې کړې،وائی مونږ زخمی شوخو زخمی زخی شوی نه وی، وائی مونږ اووهلې شو خو وهلې شوی نه وی، چه وائی مونږ قيدکړې شواونور قيدنه کړې شو. ابن زيد رحمه الله فرمائی چه دې نه مراد منافق دی چه د مسلمانانود امداد وعده به ئې کوله خو په وخت به ئې پوره کوله نه. زيد بن أسلم رحمه الله جهادمراد اخلی.

قوله تعالى:- كَأَنَّهُم بُنْيَانٌ مَّرْصُوصٌ

حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چه ددې ايت مبارك مصداق کښې حضرت عبدالله بن رواحه انصاری رضی الله عنه هم وو کله چه دا آيت نازل شواومعلومه شوه چه جهاد د ټولونه ښکلې عمل دې نو هغه وعده اوکړه چه زه خويه خپل ځان د اوس نه واخله تر مرګه پورې د الله ﷻ په لار کښې وقف کړم. او هم په دې باندې قائم هم پاتې شواودالله ﷻ په لارکښې شهيدهمشو.حضرت ابوموسی رضی الله عنه يوځل دبصره قاريان راوغوښتل نو درې سوه قاريان هغوی له راغله په کوم کښې چه هريو کس د قرآن پاك قاری وو. بيائی اوفرمائيل چه تاسود بصرې والا قاريان او په دوی کښې بهترين خلق ئې واورئی مونږ به يوسورت لوستلوچه د مسبحات د سورتونو مشابه وو بيا مونږ هغه هير کړو او ماته په هغې کښې دومره يادده﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ﴾(فتكتب شهادة فی اعناقكم فتسألون عنها يوم القيامة) يعنی اې ايماندارو هغه ولې وائې چه کونې نه بيا به هغه اوليکلې شی اوستاسوپه مروکښې به دګواه په توګه زوړندکړې شی اوبيا به د قيامت په ورځ د هغې باره کښې تپوس کولې شی. بيائې اوفرمائيل چه د الله ﷻ په خوښوخلقو کښې هغه خلق دی چه صفونه اوتړی اود الله ﷻ د دښمن په مقابله کښې کلك اودريږی.دې دپاره چه د الله ﷻ د نوم اوچت والې اوشی اود اسلام حفاظت وی اود دين غلبه وی.مسنداحمدکښې دی چه ددرې قسمه خلقودرې حالتونه دی د کوم په کتو چه الله ﷻ خوشحاليږی او مسکې کيږی.د شپې پاسيدونکی تهجد کونکی،د مانځه د پاره صفونه جوړونکی او په ميدان جنګ کښې صف بندی کونکی.[2]

د جهادفضائل:-ابن ابی حاتم کښې دی چه حضرت مطرف رحمه الله فرمائی ماته د حضرت ابوذر رضی الله عنه په روايت سره يوحديث رسيدلې وو.زما په زړه کښې وو چه پخپله دحضرت ابوذر رضی الله عنه سره ملاوشم اود هغه نه نيغ په نيغه دا حديث واورم. يوځل لاړم اوهغوی سره مې ملاقات اوکړو او هغوی ته مې واقعه بيان کړه. هغوی دخوشحالئی ښکاره کونه اوکړه او وئی فرمائيل چه هغه حديث کوم يودې؟ وئی فرمائيل چه الله ﷻ درې قسمه کسان دښمنان ګڼړی او درې قسمه دوستان. وئی فرمائيل چه او زه په خپل خليل حضرت محمد ﷺ باندې دروغ نه شم تړلې دا حديث په حقيقت کښې مونږ ته بيان فرمائيلې شوې دې. ما تپوس اوکړو چه هغه درې څوك دی؟ کوم چه الله ﷻ خوښوی. وئی فرمائيل چه يوخو هغه څوك چه د

[1] الدرالمنثور:٨/١٤٦.

[2] ابن ماجه المقدمة باب فيما انكرت الجهمية: ٢٠٠،احمد:٣/٨٠.

الله ﷻ په لار کښې جهاد کوی صرف دالله ﷻ دخوشحالولوپه نیت سره اوځی.کله چه دښمن سره مقابله وی نو په بهادرئی سره جهادکوی اوته د دې تصدیق پخپله هم په کتاب الله کښې کتلې شی. بیا هغوی دغه آیت مبارك بیان کړو اوبیائی پوره حدیث بیان کړو.ابن ابی حاتم کښې داحدیث هم دومره په دې الفاظو کښې راغلې دې اوپه ترمذی اونسائی کښې پوره حدیث دې اومونږ هم داپه بل ځائ کښې پوره لیکلې دی.[1] (فالحمدلله)

د نبی آخر الزمان صفت: دحضرت کعب احبار‌رضی‌الله‌عنه نه ابی حاتم کښې نقل دی الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته فرمائی ته زما متوکل او خوښ بنده یئی.بد اخلاقه بد زبانه اوپه بازارونوکښې شورځوګ کونکې نه ئې،د بدئی بدله په بدئی سره نه ورکوې بلکه معافی کوې.د پیداکیدوځائ دې مکه دې اود هجرت ځائ دې طابه دې. ملك ستا شام دې او امت ستا په کثرت سره د الله ﷻ حمد کونکې دې. په هرحال کښې او په هرمنزل دالله ﷻ حمداوثناء بیانونکې دې. دسحر په وخت کښې دالله ﷻ د ذکرپه مزه آواز برابر اوریدې شی لکه د شاتود مچو بنګارې. خپل نوکونه او بریت کټ کوی او خپل تهبند د نیمو پنډو پورې تړی او د هغوی صفونه په میدان جهادکښې داسې وی لکه مانځه کښې چه وی. بیا حضرت کعب‌رضی‌الله‌عنه هم دا آیت تلاوت کړو.بیافرمائی دنمر خیال ساتونکی چه کوم ځائ کښې دمانځه وخت راشی نومونځ ادا کونکی وی سره ددې چه په سورلئی وی.حضرت سعید بن جبیر رحمه‌الله فرمائی چه حضور ﷺ به ترکومې پورې صفونه نه وو جوړکړی ترهغې پورې به ئې جنګ نه شروع کولو. نود صف جوړولوتعلیم د الله ﷻ د طرف نه مسلمانانوته ورکړې شوې دې. یوبل سره ملاو وی ثابت قدم وی او اخواکیږی نه او یوبل سره ملاوشوی ولاړوی. ته نه ګورې چه د آبادئی والا دا نه غواړی چه د هغه په آبادئی کښې دې څه بنکته پورته وی کوګ وی یاپه ترس وی یا په کښې سوره پاتې شی. دغه شان الله ﷻ نه غواړی چه د هغه په امر کښې دې اختلاف وی په میدان جنګ کښې او په مانځه کښې هغه پخپله صف بندئ کړې ده نو تاسو د الله ﷻ د حکم پوره والې کونئ او چه څوك احکام په ځائ راوړی دا به د هغه د پاره عزت او بچاؤ ثابت وی. ابوبحریه رحمه‌الله فرمائی مسلمانانو به په اسونوباندې سواره شوی جنګ نه خوښولو هغوی ته به دا ښه ښکاریده چه په زمکه به ئې صفونه جوړکړی پیدل یوبل ته مخامخ مقابله کوله. هغوی فرمائی چه کله ته ماته اوګورې چه ماد صف نه اخوادیخوا توجه کړې ده نوچه څه غواړې ملامتیاکوه او بدرد وایه.

وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى

او کله چې اووئیل موسی

او کله چې موسی خپل قوم ته اووئیل

لِقَوْمِهٖ | يٰقَوْمِ | لِمَ تُؤْذُوْنَنِىْ | وَقَدْ تَّعْلَمُوْنَ | اَنِّىْ

قوم خپل ته | اے قومه زما | ولې تاسو ضرر رسوئ ماته | حال دا چې پوهه يئ تاسوا چې بیشکه زۀ

ائې زما قومه ! ولې ماته تکلیف راکوئ ؟.........او په دې ښه پوهه یئ چې زۀ تاسوته د الله ﷻ

رَسُوْلُ اللّٰهِ | اِلَيْكُمْ | فَلَمَّا | زَاغُوْٓا | اَزَاغَ اللّٰهُ | قُلُوْبَهُمْ

رسول د الله یم | تاسو ته | پس هر کله چې | کاږه شو هغوئ | نو کاږه کړل الله | زړونه دهغوئ

رسول رالیږلې شوېې یم انو هرکله چې هغوئ ګمراهی اختیار کړه | نو الله ﷻ د هغوئ زړونه واړول

[1] ترمذی کتاب صفة الجنة باب احادیث فی صفة الثلاثة الذین یحبهم الله:٢٥٦٨ وسنده حسن، نسائی ٢٥٨١، احمد:٥/١٥٣،

وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ۝ وَاِذْ قَالَ عِيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ

او الله | نه ښائي نيغه لار | قوم فاسق ته | کله چې اووئيل عيسى خوى د مريم |

او الله ﷻ داسې نافرمانه خلقو ته لاره نه ښائي | او څه وخت چې عيسى ﷺ د بي بي مريم خوى

يٰبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ اِنِّيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ مُّصَدِّقًا

اے بني اسراءيلو | چې بيشکه زۀ | رسول د الله يم | تاسو ته | تصديق کونکي يم |

اووئيل | اې بني اسرائيلو! زه تاسو ته د الله ﷻ رسول (رالېږلي شوي) يم | د تورات

لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرٰىةِ وَمُبَشِّرًاۢ بِرَسُوْلٍ يَّاْتِيْ

هغې لره | چې وړاندې زما دي | د تورات نه | او زيرې ورکونکي يم | په يو رسول سره | چې راځي به

تصديق کونکي يم | کوم چې زما نه وړاندې نازل شوې وو | او د يو (بل) پيغمبر زيرې ورکوم

مِنْۢ بَعْدِي اسْمُهٗٓ اَحْمَدُ ؕ فَلَمَّا جَآءَهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ

روستو زمانه | چې نوم د هغه به | احمد وي | پس هر کله چې راغې هغه هغوئ ته | د واضحه نښو سره

چې زمانه پس به راځي | د هغه نوم به احمد ﷺ وي | نو هر کله چې (هغه پيغمبر) دوي ته په ښکاره دلائلو سره راغلو

قَالُوْا هٰذَا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ۝

نو اووئيل هغوئ | دا | جادوګر دې | ښکاره |

نو دوئ اووئيل | دا خو ښکاره جادو دې |

قوله تعالى:- وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى لِقَوْمِهٖ

پيغمبران عليهم السلام هم تنګ کړې شوي وو: الله ﷻ فرمائي چه کليم الله حضرت موسى بن عمران ﷺ خپل قوم ته اوفرمائيل چه تاسو زما د رسالت صداقت پيژنئي نو بيا ولې ماته آزاد رسوئ؟ په دې کښې لکه چه يوقسم حضور ﷺ ته تسلي ورکولې شي. نوچه کله به نبي کريم ﷺ تنګولې شونو هغوى ﷺ به فرمائيل چه الله ﷻ دې په موسى ﷺ باندې رحمت نازل کړي هغه به ددې نه ډيرتنګولې شو خو بيا به ئې هم صبرکولو(۱) او ورسره دې کښې مؤمنانو ته ادب خودلې شي: چه هغوى دې د الله ﷻ نبي ته تکليف نه رسوي. داسې مه کوئې چه په هغې سره د هغه زړه خيرن شي لکه چه يوبل ځائ کښې ارشاد دې ﴿يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ اٰذَوْا مُوْسٰى فَبَرَّاَهُ اللّٰهُ مِمَّا قَالُوْا ۭ وَكَانَ عِنْدَ اللّٰهِ وَجِيْهًا ۝﴾ اې د ايمان خاوندانو تاسو داسې مه کيږئي لکه څنګه چه موسى ﷺ ته تکليفونه رسونکي وو. الله ﷻ خپل دا عزت مند بنده د هغوى د بهتانونو نه پاك کړو او دا خلق سره د پوهې د حق علم د تابعدارئي نه اخواشو او کاګه روان شو نو الله ﷻ هم د هغوى زړونه د هدايت نه اخوا کړل. په هغوى کښې شك او حيرانتيا واچوله لکه چه بل ځائ ارشاد دې ﴿وَنُقَلِّبُ اَفْـِٕدَتَهُمْ وَاَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوْا بِهٖٓ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَّنَذَرُهُمْ فِيْ طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُوْنَ ۝﴾ يعني مونږ به د هغوى زړونه او سترګې اولټه کړو لکه څنګه چه دوى په اول ځل زمونږ په آياتونو باندې ايمان نه راوړې او مونږ به دوى د هغوى د سرکشئي په حالت کښې پريږدو او په هغې کښې به سرګردان وي. يوبل ځائ ارشاد رباني دې ﴿وَمَنْ يُّشَاقِقِ الرَّسُوْلَ مِنْۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدٰى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيْلِ الْمُؤْمِنِيْنَ نُوَلِّهٖ مَا تَوَلّٰى وَنُصْلِهٖ جَهَنَّمَ ۭ وَسَاۗءَتْ مَصِيْرًا ۝﴾ د هدايت ښکاره کيدو نه پس چه څوك د رسول الله ﷺ مخالفت کوى او د مؤمنانو د لارې

(۱) صحيح بخاري کتاب المغازي باب غزوة الطائف:۴۳۳۵، صحيح مسلم:۱۰۶۲.

ته علاوه د بل چا تابعداری کوی مونږ به هغوی هم هغه طرفته واړوؤ کوم طرفته چه دی اوړی او اخر به مونږ هغوی په دوزخ کښې اوغورزوو او هغه ډیر خراب ځائ دې. دلته هم ارشاد کیږی چه الله ﷻ د فاسقانو لار خودنه نه کوی. بیا دحضرت عیسی ﷺ خطبه بیانولې شی چه هغوی بنی اسرائیلو ته کړې وه. په هغې کښې فرمائیلې ووچه په تورات کښې زما خوشخبری ورکړې وه او اوس زه تاسو ته زما نه پس دیورسول زیرې درکوم چه نبی امی عربی مکی احمدمجتبی حضرت محمد ﷺدې. حضرت عیسی ﷺ دبنی اسرائیلودپیغمبرانو ختمونکې اوحضرت محمد ﷺدټولوانبیاؤاومرسلینوخاتم دې.د حضور ﷺ نه پس به نه څوك نبی راځی اونه رسول. نبوت اورسالت ټول په حضور ﷺ باندې ﴿من کل الوجوه﴾ ختم شو.

قوله تعالی:- مِنۢ بَعۡدِي ٱسۡمُهُۥٓ أَحۡمَدُۖ

دَ حضور ﷺ فضائل، نومونه او صفات:- په صحیح بخاری شریف کښې یوډیر صفاسترا حدیث واردشوې دې په کوم کښې چه دی حضور ﷺ اوفرمائیل زما ډیر نومونه دی محمد احمد ماحې د کوم په وجه چه الله ﷻ کفر ختم کړو او زه حاشر یم د چا په قدمونوچه به د خلقو حشر وی او زه عاقب یم دا حدیث په مسلم شریف کښې هم دې[1] ابوداؤد کښې دی چه حضور ﷺ زمونږ په وړاندې خپل ډیر نومونه بیان کړل کوم چه مونږ یادکړل په هغې کښې یوځو دا دی. زه محمد یم، زه احمد یم، زه حاشر یم، زه مقفی یم، زه نبی الرحمت یم،زه نبی التوبه یم،زه نبی الملحمه یم،دا حدیث هم په صحیح مسلم کښې دې. په قرآن کریم کښې دی﴿ٱلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ ٱلرَّسُولَ ٱلنَّبِيَّ ٱلۡأُمِّيَّ ٱلَّذِي يَجِدُونَهُۥ مَكۡتُوبًا عِندَهُمۡ فِي ٱلتَّوۡرَىٰةِ وَٱلۡإِنجِيلِ يَأۡمُرُهُم بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَىٰهُمۡ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيۡهِمُ ٱلۡخَبَٰٓئِثَ وَيَضَعُ عَنۡهُمۡ إِصۡرَهُمۡ وَٱلۡأَغۡلَٰلَ ٱلَّتِي كَانَتۡ عَلَيۡهِمۡۚ فَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِهِۦ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَٱتَّبَعُواْ ٱلنُّورَ ٱلَّذِيٓ أُنزِلَ مَعَهُۥٓ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ﴾ څوك چه تابعداری کوی د دې رسول نبی امی کوم چه خپل ځان سره لیکلې شوې مومې په تورات کښې هم او په انجیل کښې هم الخ. بل ځائ ارشاد دې﴿وَإِذۡ أَخَذَ ٱللَّهُ مِيثَٰقَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ لَمَآ ءَاتَيۡتُكُم مِّن كِتَٰبٖ وَحِكۡمَةٖ ثُمَّ جَآءَكُمۡ رَسُولٞ مُّصَدِّقٞ لِّمَا مَعَكُمۡ لَتُؤۡمِنُنَّ بِهِۦ وَلَتَنصُرُنَّهُۥۚ قَالَ ءَأَقۡرَرۡتُمۡ وَأَخَذۡتُمۡ عَلَىٰ ذَٰلِكُمۡ إِصۡرِيۖ قَالُوٓاْ أَقۡرَرۡنَاۚ قَالَ فَٱشۡهَدُواْ وَأَنَا۠ مَعَكُم مِّنَ ٱلشَّٰهِدِينَ﴾ الله ﷻ چه کله د انبیاؤ نه وعده واخسته چه کله هم زه تاسو ته خپل کتاب او حکمت درکړم بیا تاسو ته زما رسول راشی چه څوك به هغه پیژنی کوم چه تاسو سره دی تاسوبه خامخا په هغه باندې ایمان راوړئی اوهغه به خامخا امدادکوئی،آیا تاسو په دې باندې اقرار کوئی اوپه دې باندې زماسره وعده کوئی؟ټولواووئیل زمونږه اقراردې نوالله ﷻ اوفرمائیل چه ګواه اوسیږئی او زه هم تاسو سره په ګواهانو کښې یم.

حضرت ابن عباس ؓ فرمائی چه یونبی الله ﷻ داسې نه دې رالیګلې د چانه چه دا اقرار نه وی اخستې شوې که دهغه په ژوند کښې حضرت محمد ﷺ راولیګلې شو نو ته به دهغه تابعداری کوې اود هرنبی نه داوعده هم اخستې شوې ده چه هغه دې دخپل خپل امت نه هم دا وعده واخلی. یوځل صحابه کرامو ؓ معلومات اوکړل چه یارسول الله ﷺ! مونږ ته خپل خبر راکړه. حضور ﷺ اوفرمائیل چه زه د خپل پلار حضرت ابراهیم ﷺ دعایم اودحضرت عیسی ﷺ خوشخبری یم. زمادمورچه کله ښبه درنه شوه نو په خوب کښې نی اولیدل لکه چه د هغې نه یونور راوتلې وی په کوم سره چه د شام د ښار بصرې محلونه اوبړقیدل (ابن اسحاق) د دې سند ښکلې دې اود نور سندونوسره هم د دې شواهد شته.

نبی کریم ﷺ دَ حضرت عیسی ﷺ زیرې دې :- مسنداحمد کښې دی زه دالله ﷻ په نیزد خاتم النبیین ووم هغه وخت کښې چه حضرت آدم ﷺ په خپله خاوره کښې اخلې شوې وو.زه تاسو ته دهغه شروع واوروم. زه د خپل پلار حضرت ابراهیم ﷺ دعا د حضرت عیسی ﷺ زیرې او د خپلې مورخوب یم. د انبیاؤ

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الصف:۴۸۹۶، صحیح مسلم:۲۳۵۴، ترمذی:۲۸۴۰، احمد:۴/۸۰، ابن حبان: ۶۳۱۳.

كرامو منيندو ته هم داسې خوب خودلې كيږي(۱) په مسنداحمدكښې په يوبل روايت باندې دې سره
نيژدې روايت دې(۲)دمسندپه يوبل حديث شريف كښې دى چه رسول الله ﷺ مونږ د نجاشي بادشاه
حبشه ته ليګلې وو مونږ تقريبا اتياكسان وو.په مونږ كښې حضرت عبدالله بن مسعودﷺ حضرت
جعفرﷺ حضرت عبدالله بن رواحه ﷺ حضرت عثمان ابن مظعونﷺ اوحضرت ابوموسيﷺ وغيره هم
وو.زمونږ دلته په رسيدوسره قريشو په خبريدوباندې مونږ پسې شاته خپل دوه سفيران عمرو بن عاص
اوعماره بن وليداوليګل. هغوى سره ئې د بادشاه دربارته تحفې هم اوليګلې.كله چه دوى راغله نو
بادشاه ته ئې سجده اوكړه او بيا ښي او ګس طرف ته راتاوشو او كيناستل. بيائې خپل درخواست
وړاندې كړو چه زمونږ د قبيلې يوڅوكسانوزمونږ دين پريخودې ستاسوملك ته راغلى دى.زمونږ قوم
مونږ ددې دپاره تاسوله راليګلې يو چه تاسو هغوى مونږ ته حواله كړئ.نجاشي تپوس اوكړوهغوى
چرته دى؟هغوى وئيل هم دلته په دې ښاركښې دى.حكم اوشوچه هغوى حاضركړئ نو دامسلمانان
صحابه كرام ﷺ دربارته حاضر كړې شو. د هغوى خطيب دغه وخت كښې حضرت جعفرﷺ وو اوباقى
خلق د هغه ماتحت وو. دوى چه كله راغله نو هغه سلام خو اوكړوولې سجده ئې اونه كړه. درباريانو
وئيل تاسو د بادشاه په وړاندې سجده ولې اونه كړه؟ جواب ملاؤ شوچه مونږ د الله ﷻ نه علاوه بل چاته
سجده نه كوو. تپوس ئې اوكړو ولې؟ وئې فرمائيل الله ﷻ مونږ ته خپل رسول راوليګلواو هغه رسول
ﷺ حكم كړې چه مونږ دالله ﷻ نه بغير بل چا ته سجده اونه كړو او حضورﷺ مونږ ته حكم راكړې دې
چه مونږ مونځ كوو او زكوة وركوو.دې وخت كښې عمرو بن عاص چپ پاتې نه شوچه هسې نه د دې
خبرواثر په بادشاه باندې اونه شي.درباريان او پخپله بادشاه له غصه ورروستلود پاره په مينځ كښې
خبرې شروع كړې چه حضور ددوى عقيدې دحضرت عيسى بن مريم ﷺ باره كښې ستاسوخلقو نه
بالكل مخالف دى. بادشاه تپوس اوكړو چه تاسو د حضرت عيسىﷺ اود هغه د مور باره كښې څه
عقيده لرئ.هغوى اووئيل چه زمونږ عقيده دهغوى باره كښې هم هغه ده كومه چه الله ﷻ په خپل
كتاب كښې مونږ ته تعليم راكړې چه كلمة الله دې او روح الله دې كوم روح چه الله ﷻ د پيغلې مريم
بتول طرف ته القاء كړو چه پيغله وه اويوانسان ورسره لاس هم نه وو لګولې اونه دهغې د بچى كيدوڅه
موقعه وه. بادشاه په دې اوريدوباندې دزمكې نه يوډكې راوچت كړواو وئې وئيل اې دحبشه خلقو او
اې عالمانو درويشانو واعظانو د دوى اوزمونږ په دې باره كښې هم يوه عقيده ده. د الله ﷻ قسم زمونږ
او د دوى په عقيده كښې د دې ډكى هومره فرق هم نشته. اې دمهاجرو ډلې تاسو ته دې پخير راغلې
وى او ستاسو رسول ته دې هم پخير راغلې وى د چاد طرف نه چه تاسو راغلى يئ.زما دا ګواهى ده
چه هغه د الله ﷻ رښتونې رسول دې. هم هغه دې د چا باره كښې چه مونږ پيشن ګوئې په انجيل كښې
لوستلې ده. اودا هم هغه دې د چا زيرې چه زمونږ پيغمبر حضرت عيسىﷺ وركړې دې. زما د طرف
نه تاسوته عام اجازت دې چرته چه اوسيږئ اوسئ.دالله ﷻ قسم كه د ملك د دې لانجونه زه فارغ شوم
نو زه به د حضورﷺ په خدمت كښې حاضر شوې ووم د هغوى څپلئ به مې اوچتولې اود هغوى خدمت
به مې كولو اود هغوى اودس به مې كولو. دومره وينا كولوسره ئې حكم اوكړوچه دا دواړه قريشانو
كومې تحفې راوړې دى هغه دوى ته واپس كړئ. دې مهاجرينو نه خو حضرت عبدالله بن مسعودﷺ
ډيرزرحضورﷺ سره ملاوشو په جنګ بدركښې هم هغه شركت اوكړو.دحبشه ددې بادشاه دوفات كيدو
چه كله حضورﷺ ته خبر اورسيدو نوحضورﷺ د هغه د پاره د ښښنې دعا اوغوښتله. (۳) دا ټوله واقعه د

(۱) احمد:۱۲۷/۴، حاكم:۴۱۸/۲.
(۲) احمد:۲۶۲/۵ وسندحسن، مسندالطيالسي:۱۱۴۰.
(۳) احمد:۴۶۱/۱.

حضرت جعفر ﷺ او حضرت ام سلمه ﷺ نه روایت ده.(۱)

د تفسیرموضوع نه دا جدا څیز دې په دې وجه مونږ دلته مختصراً ذکر کړه او نورتفصیل د سیرت په کتابونو کښې اوګورئی.زمونږ مقصددادې چه دلوئ مرتبې خاوند محمدﷺ باره کښې وړاندینو پیغمبرانو علیهم السلام برابر پیشن ګویانې کولې اوخپل امتیانوته ئې دخپلوکتابونو نه دنبي کریم ﷺ صفتونه بیانولاو د هغوی د تابعدارئی او نصرت ئې هغوی ته حکم کولو. اود حضورﷺ د امر مشهورتیا د حضرت ابراهیم ﷺ د دعا نه پس چه د ټولو انبیاؤ کرامو پلار وو. دغه شان د نورې مشهورتیا وجه د حضرت عیسی ﷺ زیرې شو. په کوم حدیث شریف کښې چه حضورﷺ د سوال کونکی په سوال باندې د نبوت د امر په نسبت د خلیل دعا او مسیح زیرې طرف ته کړې دې د دې نه هم دغه مراد دې. دې دواړوسره د خپلې موربی بی د خوب ذکر کول د دې د پاره ووچه په اهل مکه کښې د حضورﷺ د شروع نه د مشهورتیاوجه هم دغه خوب وو. الله ﷻ دې په هغویﷺ باندې بې شمیره درود او رحمت اولیګی. بیاارشاد کیږی چه سره د دومره مشهورتیا اوسره د انبیاؤ علیهم السلام د متواترو پیشن ګویانو هم چه کله هغوی روښانه دلیلونه راوړل راغلو نو مخالفینو او کافرانو ونیل چه دا خوصفاصفا جادو دې.

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰی

| او څوك دې ډیر ظالم | دهغه چانه | چې جوړنې کړل

او د هغه چا نه لوئې ظالم څوک دې

عَلَی اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعٰى اِلَى الْاِسْلَامِ ؕ وَاللّٰهُ

په الله باندې | دروغ | حال دا چې هغه ته دعوت ورکړې کیږی | طرف داسلام ته | او الله

چې په الله ﷻ باندې دروغ تړی ؟ | حال دا دې چې هغه داسلام طرفته رابللې شی | او الله ﷻ

لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ۝ يُرِيْدُوْنَ لِيُطْفِئُوْا نُوْرَ اللّٰهِ

هدایت نه کوی | قوم ظالم ته | دوئ غواړی | چې مړ کړی | نور دالله |

داسې ظالمانو ته هدایت نه کوی | ....دوئ غواړی چې دالله ﷻ نور دخولې په

بِاَفْوَاهِهِمْ وَاللّٰهُ مُتِمُّ نُوْرِهٖ وَلَوْ كَرِهَ الْكٰفِرُوْنَ ۝

په خلو خپلو سره | او الله | پوره کونکې دې | دنور خپل | او اګر که نه خوښوی ئې کافران |

پوکو باندې مړ کړی | او الله ﷻ د خپل نور کمال ته رسونکې دې | اګر که په کافرانو بدلګی

هُوَ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ رَسُوْلَهٗ بِالْهُدٰى وَدِيْنِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهٗ

هغه هغه ذات دې | چې وې لیږلو ارسول خپل | دهدایت سره | اودحق دین سره |دپاره ددې چې غالب کړی دې

الله ﷻ هغه ذات دې چې خپل رسول ئې په هدایت اوپه حق دین سره (تاسو ته) راولیږلو

عَلَى الدِّيْنِ كُلِّهٖ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُوْنَ ۝

دین لره | په دینونو ټولو باندې | اګر که نه ئې خوښوی مشرکان

چې دا دین په نورو ټولو دینونو باندې غالب کړی | اګر مشرکانو بنه نه لګی |

(۱) احمد: ۱/۲۰۲،۲۰۱.

قوله تعالی:- يُرِيْدُوْنَ لِيُطْفِئُوْا نُوْرَ اللهِ

د الله تعالی دین روښانه دي :- ارشاد دي چه کوم سړي په الله ﷻ باندې دروغ اود خان نه خبره اوتړي او هغه سره شريك مقرر کړی دې نه لوئی ظالم بل نشته. که چرته داسې سړې بې خبره وو نو بيا خو هم يوه خبره ده دلته خو داخبره ده چه هغه د اخلاص او توحيدطرف ته برابر راوبللې شی. د داسې ظالمانو په قسمت کښې هدايت چرته دې؟ د دې کافرانو خوښه خو دا ده چه حق په باطل سره ردکړی. د دې مثال بالکل داسې دې لکه چه سړې د نمر شغلې د خپلې خُلې په پوکوسره بې نوره کول غواړی. لکه څنګه چه دا ناممکن دی چه د ده د خُلې په پوکويه د نمر رڼرا لاړه شی دغه شان دا هم ناممکن دی چه د الله ﷻ دين به دې کافرانوسره ردشی. الله ﷻ فيصله کړې ده چه هغه بۀ خپل نور پروه کوی که کافران بد ګڼړی نو ګنړی دې. دې نه پس نی خپل دين اود خپل رسول حقانيت واضح کړلو، د دې دواړو آياتونو پوره تفسير په سورة برات کښې تيرشوې دې. **(فالحمدلله)**

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا | هَلْ اَدُلُّكُمْ | عَلٰى تِجَارَةٍ | تُنْجِيْكُمْ

اے هغه کسانو چې ايمان مو راوړې دې | آيا اوښايم زۀ تاسو ته | يو تجارت | اچې خلاص به کړئ تاسو

اټې مومنانو!. آيا داسې سوداګرې درته اوښايم | چې د دردناک عذاب

مِّنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿۱۰﴾ | تُؤْمِنُوْنَ | بِاللهِ | وَرَسُوْلِهٖ | وَتُجَاهِدُوْنَ

دعذاب دردناك نه | ايمان راوړئ | په الله باندې | او په رسول دهغه باندې | او جهاد کوئ |

نه مو بچ کړی | ....(هغه دا چې) په الله ﷻ او په پيغمبر ﷺ ايمان راوړئ | اود الله تعالی په لار

فِيْ سَبِيْلِ اللهِ | بِاَمْوَالِكُمْ | وَاَنْفُسِكُمْ ط | ذٰلِكُمْ

په لار دالله کښې | په مالونو خپلو سره | او په نفسونو خپلو سره | دا کار |

کښې په خپلو مالونو او ځانونوسره جهاد کوئ | ....دا ستاسو دپاره

خَيْرٌ لَّكُمْ | اِنْ كُنْتُمْ | تَعْلَمُوْنَ ﴿۱۱﴾ لا | يَغْفِرْ لَكُمْ | ذُنُوْبَكُمْ

بهتره دې ستاسو دپاره | که يئ تاسو | چې پوهيږئ | اوبه ښني تاسو لره | ګناهونه ستاسو

غوره ده | که تاسو پوهيږئ | ....الله ﷻ به ستاسو ګناهونه معاف کړی

وَيُدْخِلْكُمْ | جَنّٰتٍ | تَجْرِيْ | مِنْ تَحْتِهَا | الْاَنْهٰرُ | وَمَسٰكِنَ

او داخل به کړی تاسو لره | داسې باغونو ته | چې بهيږی به | لاندې دهغې نه | نهرونه | اوکورونه

او داسې باغونو ته به مو داخل کړی | چې دهغې لاندې به نهرونه بهيږی | اوښکلې پاک د استوګنې

طَيِّبَةً | فِيْ جَنّٰتِ عَدْنٍ ط | ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿۱۲﴾ لا | وَاُخْرٰى

پاك پاك ښۀ ښۀ | په باغونو دهميشه اوسيدو کښې | دا کاميابی لويه ده | او دويم څيز |

ځايونو ته به مو داخل کړی | چې د هميشه اوسيدو باغونو دی | هم دغه لويه کاميابی ده | او بله يوه

تُحِبُّوْنَهَا ط | نَصْرٌ مِّنَ اللهِ | وَفَتْحٌ | قَرِيْبٌ ط | وَبَشِّرِ

چې تاسو خوښوئ هغه | امداد دې دطرفه دالله نه | او فتحه | نزدې ده | او زيرې ورکړه

(غنيمت) چې ستاسو ډيره خوښه ده | يعنې د الله مدداو (په دشمن باندې) زر کاميابی حاصلول اومؤمنانو

الْمُؤْمِنِينَ ۞
مومنانو له |
ته (ددې) زيرې ورکړه |

قوله تعالى:- هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ

په الله تعالى باندې ايمان او جهاد ذټولونه لوئې تجارت دې :دحضرت عبدالله بن سلام رضي الله عنه والاحديث کښې تير شوي دي چه صحابه کرامو د رسول الله ﷺ نه داتپوس کول غوښتل چه الله ﷻ ته د ټولونه زيات محبوب عمل کوم يو دې؟ په دې باندې الله ﷻ عزوجل دا سورت نازل کړو په کوم کښې چه فرمائې راشئ چه زه تاسو ته د سراسر نفع والا تجارت اوښايم په کوم چه د نقصان هيڅ يوصورت هم نشته. او په کوم سره چه به مقصد حاصل او ويره ختمه شي. هغه دا چه تاسو د الله ﷻ په وحدانيت او د هغه د رسول په رسالت باندې ايمان راوړئ. خپل ځان اومال دهغه په لارکښې قرباني کړئ. يادساتئ چه دا د دنياتجارت اود دې د پاره سخت محنت او کوشش کولونه ډير بهتر دې. که زماد دې خودلې شوي تجارت تاسو تجارتيان شوئې نوستاسو په هره ګناه خطابه زه معافي اوکړم.اود جنتونو صفااوچتو محلونواوچتودرجوته به تاسواورسوم.ستاسو بالاخانو اوددې هميشه پاتې کيدونکوباغونو د ونولاندې صفا سترا بهيدونکې نهرونه به په پوره موج سره روان وي. يقين لرئې چه زبردست کاميابي او اوچت مقصدحاصلول هم دغه دی. ښه ده دې نه هم زيات واورئې تاسو هميشه د دښمن په مقابله کښې زما امداد غواړئې نو که خپله فتح غواړئې زما وعده پوره کړئې نودا به هم تاسوته درکړم. يوطرف ته مقابله اوشوه اوبل طرف ته فتح اوشوه، ديخوامخامخ شوئې او اخوا فتح او نصرت ستاسوقدمونه ښکل کړل. بل ځائې ارشاد دې ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ ۞﴾ اې ايماندارو که تاسو د الله ﷻ د دين امداد اوکړونوالله ﷻ به ستاسو امداد اوکړي او تاسو ته به ثابت قدمي درنصيب کړي. يو بل ارشاد دې ﴿وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ۞﴾ يقيناً الله ﷻ د هغه امداد کوي څوک چه د الله ﷻ د دين امداد کوي. بې شکه الله ﷻ د لوئې طاقت خاوند اوغيرفاني عزت مالك دې.دا امداد او فتح په دنيا کښې اوهغه جنت او نعمت په آخرت کښې به د هغه خلقو په حصه کښې وي چه څوك دالله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ تابعداري کوي. دالله ﷻ اود هغه د دين په خدمت کښې د مال او ځان ډډه نه کوي. د دې د پاره اوفرمائيلې شو چه اې نبي ﷺ ايماندارو ته زما د طرف نه دا زيرې وراورسوه.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا	كُونُوا	أَنْصَارَ اللَّهِ	كَمَا
اے هغه کسانو چې ايمان مو راوړې دې |	شئ |	مددګاران دالله |	لکه څنګه چې
| انئ مومنانو ! د الله ﷻ (د دين) مددګار شئ | .... لکه څنګه			

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ	لِلْحَوَارِيِّينَ	مَنْ أَنْصَارِي	إِلَى اللَّهِ ۗ
اووئيل | عيسى خوی دمريم |	حواريانو ته |	څوك دې مددګار زما |	طرف دالله ته
چې عيسى عليه السلام د مريم خوی حواريانو ته وئيلي وو اچې څوک ما سره دالله ﷻ په دين کښې مدد کوی			

قَالَ الْحَوَارِيُّونَ	نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ	فَآمَنَتْ	طَائِفَةٌ
اووئيل حواريانو	| مونږه مددګاران دالله يو |	پس ايمان راوړو |	يوې ډلې |
حواريانو جواب ورکړوا چې مونږ دالله ﷻ (ددين) مددګاران يوا نوبيا په بني اسرائيلو کښې			

مِّنْ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ	وَكَفَرَتْ طَّآئِفَةٌ	فَاَيَّدْنَا	الَّذِيْنَ
دبني اسراءيلونه	او انکار اوکړو بلې ډلې	پس تائيد اوکړو مونږه	دهغه کسانو
يوې ډلې ايمان راوړو	او بلې ډلې انکار اوکړو	...........نو مونږ د هغوی د دښمن په مقابله کښې	
اٰمَنُوْا	عَلٰى عَدُوِّهِمْ	فَاَصْبَحُوْا	ظٰهِرِيْنَ ﴿١٤﴾
چې ايمان ئې راوړو	په مقابله ددشمنانو دهغوئ کښې	پس شو هغوئ	غالب
دمؤمنانو مدد اوکړو	.... نو هغوئ غالب اوګرځيدل		

قوله تعالى:- كُوْنُوْٓا اَنْصَارَ اللّٰهِ

د الله ﷻ دين او د پيغمبر ﷺ امداد کوه: الله ﷻ وتبارك خپلو مؤمنانوبنديګانوته حکم ورکوی چه هغوی دې هروخت اوهره لحظه د ځان مال عزت حياء قول فعل نقل و حرکت نه دې په زړه او ژبه سره د الله ﷻ اود هغه درسول ﷺ دټولوخبرو په قبوليت کښې وی.بيا مثال ورکوی چه دحضرت عيسى ؈ تابعدارانو ته اوګوره چه دحضرت عيسى ؈ په آواز باندې ډير زر لبيك اووئيل اود هغه په دې خبره چه څوك شته چه زما سره د الله ﷻ په دې خبروباندې امداد اوکړی هغوی بغيرد سوچ او غورنه اووئيل چه مونږ ټول ستا ملګری يو اود الله ﷻ د دين په امدادکښې ستا تابعداريو. نو روح الله ؈ اسرائيليانو اويو نانيانو ته هغوی مبلغ جوړکړل اود شام ښارونو ته ئې اوليګل.

قوله تعالى:- مَنْ اَنْصَارِيْٓ اِلَى اللّٰهِ

د حج په ورځو کښې به د رسولانوسردار هم دا فرمائيل چه څوك شته چه ماله ځائ راکړی چه زه د الله ﷻ رسالت اورسوم. قريش خو ما د رب د پيغام رسولونه منع کوی([1])نوداهل مدينې اوس او خزرج قبيلوته الله ﷻ دا دهميشه نيك بختی وراوبښله. هغوی درسول الله ﷺ بيعت اوکړو اود هغوی ﷺ خبرې ئې قبولې کړې اوکلکې وعدې ورسره اوکړې که چرې تاسو مونږ له راشئې نو بيا د هيڅ سور سپين طاقت نشته چه تاسو ته تکليف اورسوی.مونږ به ستاسود مخه خپل ځانونه اوجنګوو او په تاسو به هيڅ تکليف رانه ولو. بيا چه کله حضور ﷺ د خپلوملګرو سره هجرت اوکړو او هغوی له لاړو نوهغوی خپله وينا په حقيقت کښې پوره کړه او وئې خودل اود خپلې ژبې ساتنه ئې اوکړه. په دې وجه د انصارو په عزت مند لقب سره ممتاز شو اودا لقب لکه چه د هغوی يو جدا نوم جوړشو. الله ﷻ دې د هغوی نه خوشحاله شی او هغوی دې هم راضی کړی آمين. اوس چه کله ئې چه حواريين ځان سره کړه اود الله ﷻ د دين تبليغ د پاره راپاسيدل نود بنی اسرائيلو څه خلق خو په نيغه لاررراغله اوڅه خلق رانغله بلکه هغوی ته اودهغوی موربی بی چه ډيره پاکه بی بی وه ته ئې ډير خراب نسبتونه اوکړل. دې يهوديانو باندې دالله ﷻ غضب نازل شو اودهميشه د پاره د الله ﷻ د دربار نه اوشړلې شو.بيا په منونکوکښې يوه ډله دخپل حد نه داسې زياته شوه اوهغه ئې دخپلې درجې نه دومره زيات کړو اوبياپه دې ډله کښې نورې ډيرې ډلې جوړې شوې.بعضوخو اووئيل چه سيدنا حضرت عيسى ؈ دالله ﷻ خوئ دې (نعوذبالله) بعضو وئيل په دريوکښې دريم دې يعنی پلار خوئ او روح القدس او بعضو خو هم هغه الله ﷻ اومنلو.د دې ټولوذکر په سورة نساء کښې په تفصيل سره اوکړونې. رښتونی ايماندار الله ﷻ د خپل نبی آخر الزمان رسول الله ﷺ په رااليګلوسره تائيداوکړو او د هغوی دښمنانو نصرانيانو باندې ئې دوی غالب کړل.

قوله تعالى:- فَاٰمَنَتْ طَّآئِفَةٌ

[1]) احمد:٣/٣٢٢ح ١٤٦٥٣ وهوحديث صحيح، دلا ئل النبوة للبيهقي:٢/٤٤٢.

د حضرت عیسی ﷺ د ملګرو ذکر:- حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه کله الله ﷻ اراده اوکړه چه حضرت عیسی ﷺ آسمان ته اوخیژوی نوهغوی ښه غسل اوکړواوخپلو ملګروله راغلودسر نه ئې داوبو څاڅکی څڅیدل.دا دولس صحابه وو چه په یوکورکښې ناست وو.راتلوسره ئې اوفرمائیل چه په تاسو کښې هغه هم شته چه په ما باندې ایمان راوړلې دې خوبیابه په ما کفرکوی اویوځل دوه ځل نه بلکه پوره دولس دولس ځل.بیائی اوفرمائیل چه په تاسوکښې څوك دې خبرې ته تیار دې چه په هغه باندې زماغوندې شکل واچولې شی اوهغه زما په بدله کښې قتل کړې شی اوپه جنت کښې زما په درجه کښې زماملګرې شی؟ یوځوان چه په دغه ټولوکښې کم عمر وو اودریدواوخپل ځان ئې وړاندې کړو. هغوی اوفرمائیل ته کینه او بیائی دغه خبره اوکړه دې ځل هم هم هغه کمر عمر ځوان صحابی اودریدو نو حضرت عیسی ﷺدې ځل هم هغه کینولو. بیائی په دریم ځل دغه سوال اوکړو دې ځل هم بیا هغه ځوان اودریدو. هغه اوفرمائیل ډیره ښه ده. هم هغه وخت د هغه شکل او صورت هم د حضرت عیسی ﷺ په شان شو او پخپله حضرت عیسی ﷺ د دغه کور په یو روزان باندې آسمان ته اوچت کړې شو. اوس یهودیانوراملدې کړې او هغوی دغه ځوان حضرت عیسی ﷺ اوګنړلو او راګیرئی کړو اوقتل ئې کړواوپه سولئی ئې کړو.بعضودولس دولس ځل کفر اوکړو سره د دې چه وړاندې ایماندار وو.بیا د بنی اسرائیلود منونکې ډلې درې فرقې شوې. یوې ډلې خو وئیل چه پخپله الله ﷻ زمونږ په مینځ کښې د مسیح ﷺ په شکل کښې ووترکومې چه غوښتل بیا آسمان ته اوختلو، دوی ته یعقوبیه وائی. یوې فرقې وئیل چه په مونږ کښې د الله ﷻ ځوئ وو ترکومې چه الله ﷻ غوښتلو هغه ئې په مونږ کښې اوساتلو او چه کله ئې اوغوښتل خپل ځان ته ئې اوچت کړو. دې ته نسطوریه وائی. دریمه ډله په حق باندې قائمه وه اود هغوی عقیده دا ده چه د الله ﷻ بنده اورسول حضرت عیسی ﷺ په مونږ کښې وو ترکومې چه الله ﷻ غوښتل هغوی په مونږ کښې موجود وو وبیا الله ﷻ خپل طرف ته اوچت کړو دا ډله د مسلمانانو ده.بیا د دې دواړو کافرانوډلو طاقت زیات شو او هغوی مسلمانانان وهل ټکول او قتل کول ئې شروع کړه اودوی تیت ماتحت او مغلوب وو ترهغه وخته پورې چه الله ﷻ خپل نبی حضرت محمد ﷺ راولیګلو.نود بنی اسرائیلو هغه مسلمانې ډلې په رسول الله ﷺ باندې ایمان راوړو اودې کافرانو ډلو دهغوی نه هم کفر اوکړو. د دې ایماندارو الله ﷻ امداد اوکړواو دهغوی په دښمنانوباندې ئې غالب کړل. د حضوراکرم ﷺ غالب راتلل اود دین اسلام په ټولو دینونوباندې غالب کیدل په اصل کښې دهغوی غالب کیدل او په خپلو دښمنانوباندې فتح موندل دی. د تفصیل د پاره تفسیرابن جریر او سنن نسائی.

نودا امت په حق باندې قائم پاتې کیدوسره به د همیشه د پاره غالب وی تردې چه امرالله یعنی قیامت به راشی اوتردې چه د دې امت آخری خلق به حضرت عیسی ﷺ سره شی او مسیح دجال سره به جنګ کوی لکه څنګه چه په صحیح احادیثوکښې موجود دی. والله اعلم.

د الله ﷻ په فضل اوکرم سره د سورة صف تفسیر ختم شو. **﴿فالحمدلله﴾**

﴿تفسیر سورة جمعه﴾

په صحیح مسلم کښې د حضرت ابن عباس ﷺ او حضرت ابوهریره ﷺ نه روایت دې چه رسول الله ﷺ به د جمعه په مانځه کښې سورة جمعه او سورة منافقون لوستلو.[1]

---

[1] صحیح مسلم کتاب الجمعة باب مایقرا في صلاة الجمعة:۸۷۷،ابوداؤد ۱۱۲٤، ترمذی:۵۱۹، ابن ماجه:۱۱۱۸، احمد:۲/۴۲۹.

اياتونه	سورة الجمعه مدنية وهي احدى عشراية وفيها ركوعان	ركوع ګاني
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
⑪	شروع كوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم كونكې دې	②

يُسَبِّحُ | لِلّٰهِ | مَا | فِي السَّمٰوٰتِ | وَمَا | فِي الۡاَرۡضِ

پاكي بيانوي | الله لره | هغه څه | چې په اسمانونو كښې دي | او هغه څه | چې په زمكه كښې دي |

په زمكه او اسمانونو كښې چې څه دي دالله ﷻ پاكي بيانوي

الۡمَلِكِ | الۡقُدُّوۡسِ | الۡعَزِيۡزِ | الۡحَكِيۡمِ ① | هُوَ الَّذِيۡ | بَعَثَ

چې بادشاه دې | پاك دې | غالب دې | دحكمتونو خاوند دې | هغه هغه ذات دې | چې وې ليږو |

چې بادشاه دې | پاک دې | ......غالب دې | صاحب د حكمت دې | (الله تعالى) هغه ذات دې چې په

فِي الۡاُمِّيّٖنَ | رَسُوۡلًا | مِّنۡهُمۡ | يَتۡلُوۡا | عَلَيۡهِمۡ | اٰيٰتِهٖ

په اميانو ناپوهانو كښې | يو رسول | دهغوئ نه | چې لولي | په هغوئ باندې | ايتونه دهغه |

اميانو(عربو) كښې ئې هم د دوى نه يو پيغمبر راوليږلو | چې د الله ﷻ اياتونه ورته اوروى

وَيُزَكِّيۡهِمۡ | وَيُعَلِّمُهُمُ الۡكِتٰبَ | وَالۡحِكۡمَةَ ۚ | وَاِنۡ كَانُوۡا

او پاكوى هغوئ لره | اوښائي هغوئ ته كتاب | او دحكمت خبرى | حال دا چې | وو هغوئ |

اود كتاب او دحكمت خبرې ورته ښائي | ....حال دا چې دوئ وړاندې په ښكاره

مِنۡ قَبۡلُ | لَفِيۡ ضَلٰلٍ مُّبِيۡنٍ ② | وَّاٰخَرِيۡنَ | مِنۡهُمۡ

مخكښې ددې نه | په ګمراهئ ښكاره كښې | او دده پيغمبرى دهغه نورو دپاره هم ده | ددوئ نه |

ګمراهئ كښې وو | ....او په د وئ كښې مو نورو ته هم (نه ليږلې)

لَمَّا يَلۡحَقُوۡا | بِهِمۡ ؕ | وَهُوَ | الۡعَزِيۡزُ | الۡحَكِيۡمُ ③

چې نه دي ملاؤ شوى | ددوئ سره | او هغه | غالب | او حكيم دې

چې هغوئ لا تراوسه رارسيدلي نه دي | او هغه غالب اوصاحب د حكمت دې |

قوله تعالى:- هُوَ الَّذِيۡ بَعَثَ فِي الۡاُمِّيّٖنَ رَسُوۡلًا مِّنۡهُمۡ

د درسول درسالت د منصب بيان: هرخبرې كونكې اونه خبرې كونكې څيزد الله ﷻ پاكوالې بيانوى. لكه چه بل ځائ ارشاد دې هيڅ څيزداسې نشته چه دهغه حمدد تسبيح سره نه كوى.ټول مخلوق كه هغه په اسمان كښې وى اوكه په زمكه د هغه د تعريفونواوپاكوالى په بيانولو كښې مشغول دې. هغه د زمكې اوآسمان بادشاه او په دې دواړوكښې پوره تصرف كونكې او اټل حكم جارى كونكې دې هغه د ټولو نقصاناتونه پاك او بې عيبه دې. په ټولوصفتونو كماليه باندې موصوف دې هغه عزيز اوحكيم دې.د دې تفسيرخوحُل تيرشوې دې. د ((اميون)) نه مراد عرب دى لكه چه بل ځائ ارشاد دې ﴿وَقُلۡ لِّلَّذِيۡنَ اُوۡتُوا الۡكِتٰبَ وَالۡاُمِّيّٖنَ ءَاَسۡلَمۡتُمۡ ؕ فَاِنۡ اَسۡلَمُوۡا فَقَدِ اهۡتَدَوۡا ۚ وَاِنۡ تَوَلَّوۡا فَاِنَّمَا عَلَيۡكَ الۡبَلٰغُ ؕ وَاللّٰهُ بَصِيۡرٌۢ بِالۡعِبَادِ﴾ يعنى ته اهل كتاب اوان پړه خلقوته اووايه چه آيا تاسو اسلام قبول كړو؟ پس كه هغوى مسلمانان شونو په نيغه لار شواوكه مخ واړوى نو په تاباندې خو پيغام رسول دى اود خپلو بنديګانو پوره خيال ساتونكې خوالله ﷻ دې.

دلته دعربوذکر ځکه نشته چه دغیرعربو نفي وی بلکه صرف ددې دپاره دې چه په هغوی باندې احسان اواکرام د نور په نسبت ډیرزیات دي. لکه چه
بل ځای کښې ارشاد باری ﷻ دې ﴿ وَاِنَّهٗ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ ﴾ یعنی دا ستاد پاره هم نصیحت دې او ستاد قوم د پاره هم. دلته هم د قوم خصوصیت نشته ځکه چه قرآن کریم د ټول جهان د خلقو د پاره نصیحت دې. دغه یوبل ځای ارشاد دې ﴿ وَاَنْذِرْ عَشِيْرَتَكَ الْاَقْرَبِيْنَ ﴾ خپل خپلوان او خاندان والا اوویروه. دلته هم دا هیڅ کله مطلب نه دې چه د هغوی خبرې صرف د خپل خاندان د خلقو پورې مخصوص ده بلکه عام ده. دالله ﷻ ارشاد دې ﴿ قُلْ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنِّىْ رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمِيْعًا ﴾ خلقوزه ستاسو ټولو طرف ته د الله ﷻ رسول یم. بل ځای ارشاد دې ﴿ لِاُنْذِرَكُمْ بِهٖ وَمَنْۢ بَلَغَ ﴾ یعنی دې سره چه زه تاسو خبردار کړم اوهر هغه سړې چاته چه دا اورسی. دغه شان دقرآن کریم باره کښې اوفرمائیل ﴿ وَمَنْ يَّكْفُرْ بِهٖ مِنَ الْاَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهٗ ﴾ په ټولو ډلو کښې چه څوك هم د دې نه انکاراوکړی هغه دوزخی دې. د دې په شان نور هم ډیر آیاتونه دی د کومونه چه صفا ثابت دی چه د نبی کریم ﷺ رالیګل د زمکې په مخ د ټول مخلوق د پاره پیغمبر وو. د هریوتوراو سپین د پاره هغه نبی جوړکړې رالیګلې شوې وو. ﴿صلوات الله وسلامه علیه﴾ د سورت انعام په تفسیرکښې د دې پوره بیان مونږ کړې دې اوډیر آیاتونه او احادیث بیان شوی دی. ﴿فالحمدلله﴾ دلته دا فرمائیل چه ان پړهویعنی عربوته خپل رسول لیګل د دې د پاره وو چه د خلیل الله ﷺ د دعاد قبلیدل معلوم شی. هغوی د اهل مکه د پاره دعا غوښتې وه چه الله ﷻ د دوی نه یورسول هم په دوی کښې راولیګه چه دوی ته د الله ﷻ آیاتونه اولولی او واوروی. دوی ته پاکوالې اوښائی اود کتاب او حکمت تعلیم ورکړی. تو الله ﷻ د هغوی دا دعا قبوله کړه اوکله چه مخلوق خدا ته د رسول الله ډیر حاجت وو بغیرد یوڅو اهل کتابونه چه د حضرت عیسی ﷺ په رښتونی دین باندې قائم وو اود زیاتی او کمی نه جدا وو. باقی ټولې دنیا حق دین هیرکړې وو اود الله ﷻ په ناخوښوکارونوکښې اخته وو. الله ﷻ حضرت محمد ﷺ راولیګلو. هغوی دې ان پړهوته د الله ﷻ آیاتونه اولوستل او واورول هغوی ته نی پاکوالې اوخودو او دکتاب اوحکمت تعلیم ئی ورکړو. دې نه وړاندې هغوی په ښکاره ګمراهئی کښې وو. واورئی عرب دحضرت ابراهیم ﷺ د دین دعویدار وو خوحالت ئی دا وو چه اصل دین ئی اړولې راړولې وو. په دې کښې نی دومره بدلون کړې وو چه توحید په شرك سره او یقین په شك سره بدل شوې وو. او ورسره نی د خپل ځان نه پیداکړې شوی بدعتونه د الله ﷻ په دین کښې شامل کړې وو. دغه شان اهل کتابوخپل کتاب بدل کړې وو. په هغې کښې ئی تحریف کړې وو او بدل کړې ئی وو. دې سره ئی معنې هم اړولې راړولې وې.
الله ﷻ حضرت محمد ﷺ ته یوعظیم الشان شریعت او کامل مکمل دین ورکولوسره ددنیاوالا طرف ته راولیګلوچه د دې فساد اصلاح اوکړی. د دنیاخلقو ته دالله ﷻ اصل احکام اورسوی. د الله ﷻ دخوښې او ناخوښې احکام خلقو ته معلوم کړی. جنت ته نیزدې کونکی اود دوزخ نه لرې کونکی ټول اعمال ورته اوښائی. د ټول مخلوق هادی یعنی لارخودونکې جوړشی، اصول او فروع ټول ورته اوښائی چه هیڅ لویه وړه خبره باقی پاتې نه شی اوټولې شك شبهې دټولونه لرې کړی. اوخلق په داسې دین باندې راواړوی په کوم کښې چه هرقسم ښیګړې موجود وی. ددې اوچت خدمت د پاره په هغوی کښې هغه اوچتوالې او بزرګنې راجمع کړې چه نه د هغوی نه وړاندې په چاکښې وې اونه د هغوی نه پس په چا کښې کیدې شی. الله ﷻ دې په هغوی ﷺ باندې د همیشه همیشه د پاره درود او سلام نازلوی آمین.

قوله تعالی:- ﴿وَّاٰخَرِيْنَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوْا بِهِمْ﴾

د دویم آیت په تفسیرکښې د حضرت ابوهریره ﷺ نه په صحیح بخاری کښې نقل دی چه مونږ حضور ﷺ سره ناست ووچه په هغوی باندې سورة جمعه نازل شو. کله چه حضور ﷺ ددې آیت تلاوت اوکړو نو خلقو

تپوس اوکړو ﴿وَآخَرِينَ مِنْهُمْ﴾ نه څه مراد دي؟دري ځل دحضورﷺ نه سوال اوشونوبيا حضور ﷺ د حضرت سلمان فارسي رضي الله عنه په سر باندې لاس کېخودو او وئې فرمائيل چه چرته ايمان د ثريا ستورى په خواکې يعنې په آسمان کښې وو نو بيا به هم دې خلقو کښې يو يا ډيرو هغه موندلې وو.(١)

د دې روايت نه ثابته شوه چه دا سورت مدنى دې اوداهم ثابته شوه چه د حضور ﷺ پيغمبرى د ټولې دنيا دخلقو د پاره ده صرف د عربو د پاره خاص نه ده ځکه چه حضورﷺ ددې آيت په تفسيرکښې د فارس والاد پاره اوفرمائيل هم د دې عام بعثت په وجه حضورﷺ د فارس او روم د بادشاهانوپه نوم د اسلام قبلولو خطونه وراوليکل.حضرت مجاهد رحمه الله وغيره هم فرمائى (٢) دې نه مراد عجمى خلق دى يعنى دعربونه علاوه چه کوموخلقو په حضورﷺ باندې ايمان راوړى اودحضورﷺ دوحى تصديق اوکړى ابن ابى حاتم کښې دى د اوس نه درې درې پشته روستو راتلونکى زما امتيان به بغير حساب کتاب جنت کښې داخليږى بيا حضورﷺ د دې آيت تلاوت اوکړو. (٣) هغه الله عزت والا اوحکمت والا دې په خپل شريعت او خپل تقديرکښې غالب باحکمت دې.بيا فرمان دې چه داداالله ﷻ فضل دې يعنى حضورﷺ په يوداسې زبردست عظيم الشان نبوت سره سرفرازکول اوددې فضل عظيم نه فائده ورکول، داخاص د الله ﷻ فضل دې.الله ﷻ چه خپل فضل چاته غواړى ورکوى هغه ډير فضل اوکرم خاوند دې

ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ

دا فضل دالله دې |

دا د الله ﷻ فضل دې |

يُؤْتِيهِ مَنْ يَّشَآءُ ۚ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ۝ مَثَلُ الَّذِينَ

چې ورکوى ئې هغه چاته | چې خوښه ئې شي | او الله | خاوند دفضل لوئ دې | مثال دهغه کسانو |

هغه چاته ئې ورکوى چې وې غواړي | او الله ﷻ دلوئې فضل خاونددې | چاته چې تورات باندې

حُمِّلُوا التَّوْرٰىةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوْهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ اَسْفَارًا ۭ

چې بار کړې شوې وو پرې تورات | بيا پورته نه کړوهغوئ هغه | پشان دهغه خر دې | چې باروى کتابونه |

دعمل کولو حکم شوې وو اوهغوئ په دې عمل اونه کړو،د هغوئ مثال دخردې چې کتابونه پرې بار وى

بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ۭ وَاللّٰهُ

ډير خراب دې | مثال دقوم | هغه قوم | چې دروغ ئې اوګڼړل | ايتونه دالله | او الله |

د هغې قوم مثال ډير خراب دې | چې د الله ﷻ ايتونو ته ئې نسبت د دروغو اوکړو | او الله ﷻ

لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ۝ قُلْ يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوْٓا

نه کوى هدايت | قوم ظالم ته | اووايه | اے هغه کسانو | چې يهوديان شوى يئ! |

ظالمانو ته هدايت نه کوى | ....ته اووايه | ....چې ائې يهودو !

(١) صحيح بخاري كتاب التفسير سورة الجمعة باب قوله ﴿وآخرين منهم لما يلحقوا بهم﴾: ٤٨٩٧، صحيح مسلم:٢٥٤٦، ترمذي:٣٣١٠.

(٢) الطبرى:٢٣/٣٧٤.

(٣) السنة لابن ابى عاصم:٣٠٨٩.

اِنْ زَعَمْتُمْ	اَنَّكُمْ	اَوْلِيَآءُ لِلّٰهِ	مِنْ دُوْنِ النَّاسِ
که گمان کوئ تاسو	چي بيشکه تاسو	دوستان يئ د الله	بي د نورو خلقو نه (يعني يوازي تاسو)

که تاسو دا دعوه کوئ .... چي په ټولو خلقو کښي صرف تاسو د الله ﷻ دوستان ئي

فَتَمَنَّوُا	الْمَوْتَ	اِنْ كُنْتُمْ	صٰدِقِيْنَ ⑥	وَلَا يَتَمَنَّوْنَهٗ	اَبَدًا
پس ارزو اوکړئ	د مرګ	که يئ تاسو	رښتينني	او هر ګز به ارزو اونۀ کړي ددي	هميشه

نود مرګ ارزو اوکړئ | که تاسو رښتوني يئ | ....اودوئ به چري هم دا ارزو اونکړي

بِمَا	قَدَّمَتْ	اَيْدِيْهِمْ ؕ	وَاللّٰهُ	عَلِيْمٌۢ	بِالظّٰلِمِيْنَ ⑦
په سبب دهغي	چي مخکښي ليږلي دي	لاسونو ددوئ	او الله	ښۀ عالم دې	په ظالمانو باندي

ځکه چي دخپله لاسه وړاندي ليږلي عملونه ورته معلوم دي|او الله ﷻ په دي ظالمانو ډير عالم دي

قُلْ	اِنَّ الْمَوْتَ	الَّذِيْ	تَفِرُّوْنَ	مِنْهُ	فَاِنَّهٗ	مُلٰقِيْكُمْ
اووايه	بيشکه مرګ	هغه	چي تاسو تښتئ	دهغي نه	پس بيشکه هغه	ملاويدونکي دي ستاسو سره

ته ورته اووايه چي تاسو دکوم مرګ نه تښتئ | هغه به تاسو باندي خامخا راځي

ثُمَّ	تُرَدُّوْنَ	اِلٰى عٰلِمِ الْغَيْبِ	وَالشَّهَادَةِ	فَيُنَبِّئُكُمْ
بيا به واپس شئ تاسو	هغه ذات ته چي عالم دي په غيبو	اوپه ښکاره باندي		پس هغه به خبر درکړي تاسو ته

بيا به پټ اوښکاره هر څه عالم (الله ﷻ) ته ور وړاندي کيږئ | ....نو هغه به درته خپل

بِمَا	كُنْتُمْ	تَعْمَلُوْنَ ⑧ ع
په هغه کارونو	چي وئ تاسو	چي کول به مو

عملونه يو په يو اوښائي (چي تاسو دا عملونه کړي وو)|

قوله تعالى:- مَثَلُ الَّذِيْنَ حُمِّلُوا التَّوْرٰىةَ

د يهوديانو مذمت:- په دي آياتونو کښي د يهوديانو مذمت بيانولي شي چه هغوی ته تورات ورکړې شواود عمل کولو دپاره هغوی واخستو خو بيائي پرې عمل اونه کړو. فرمائي چه د دوی مثال دخر په شان دې که په خر باندي کتابونه راباركړې نوهغه ته دا پته شته چه په هغه باندي څه بوج دې ولي په دې نه پوهيږي چه په دې کښي څه دی؟ دغه شان دايهوديان دی چه ظاهری الفاظ خوورته ښه ياد دی خو نه ورته دا معلوم دی چه مطلب څه دې؟ اونه په دې باندي د هغوی عمل دې بلکه نور بدلونونه په کښي کوي. نو حقيقت دادې چه دې ناپوهه ښناور نه هم بدتردی ځکه چه ده ته خو الله ﷻ پوهه نه ده ورکړې خودوی سره دپوهې لرلو بياهم ددې استعمال نه کوي. په دې وجه په دويم آيت کښي فرمائيلې شوی دی ﴿اُولٰٓئِكَ كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ ؕ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْغٰفِلُوْنَ ⑩﴾ داخلق د ښاروو په شان دی بلکه د هغوی نه هم زيات خونيدلي داغافل خلق دی. دلته فرمائي چه دالله ﷻ آياتونه دروغ ګڼړلو والا خراب مثال دې داسې ظالمان دالله ﷻ د لارښودنې نه محروم پاتې وی.

قوله تعالى:- كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ اَسْفَارًا ؕ

مسنداحمد کښې دی چه کوم سړې د جمعه په ورځ د امام په خطبه کښې خبرې کوي هغه د خر په مثال دې چه کتابونه پرې بار وی او چه څوك ده ته اووائي چپ شه د هغه هم جمعه لاړه.[1] بیا فرمائي چه اې یهودیانوکه ستاسو دعوی ده چه تاسو په حقه یئي او حضورﷺ او د هغوی صحابه کرام رضي الله عنهم په ناحقه دی نو راشئي اودا دعااوغواړئي چه مونږ کښې څوك په ناحقه دی هغه دې الله مړه کړی. بیا فرمائي چه دوئ کوم اعمال وړاندې لیګلې دی هغه د دوی په وړاندې دی مثلاً فسق کفر فجور نافرماني ظلم وغیره، په دې وجه زمونږ پیشن ګوئي ده چه هغوی به په دې باندې نه راضي کیږي اوظالمان الله ﷻ ښه پیژني. دسورت بقره آیت ﴿قُلْ إِن كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِندَ اللَّهِ خَالِصَةً مِّن دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾ په تفسیرکښې د یهودیانود دې مباهلې پوره ذکر مونږ کړې دې او هلته موداهم بیان کړې دی چه مراد دا دې چه په خپل ځان باندې پخپله ګمراه وی اویا په خپل مقابل باندې که دوی ګمراه وی نود مرګ بددعادې اوکړی لکه څنګه چه د نصرانیانود مباهلې ذکرپه سورة آلعمران کښې تیرشوی دې اوګورئي تفسیر دسورت مریم آیت ﴿فَمَنْ حَاجَّكَ﴾ مشرکانوسره هم د مباهلې اعلان کړې شوې وو اوګورئي تفسیر دسورت مریم آیت ﴿ قُلْ مَن كَانَ فِي الضَّلَالَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمَٰنُ مَدًّا ۚ حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذَابَ وَإِمَّا السَّاعَةَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضْعَفُ جُندًا﴾ یعنی اې نبی دوی ته اووایه چه څوك په ګمرهئي کښې وی رحمن دې هغه نور هم زیات کړی.

درسول کریم ﷺ مقابلې اومباهلې ته څوك هم نه دی راوتلي:- مسنداحمدکښې دحضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روایت دې چه ابوجهل لعنة الله علیه اووئیل که محمدﷺ مې کعبې سره اوکتلونود هغه سټ به یا مال کوم. کله چه دا حضورﷺ واوریده نو وئې فرمائیل چه که ده داسې کړې وې نود تولو په وړاندې به دې فرښتې رانیولې وو اوکه یهودیانو زما په مقابله کښې راتلوسره خپل مرګ غوښتلو نو خامخا به هغوی مړه کیدل اوخپل ځایٔ به ئې په جهنم کښې لیدلو اوکه دمباهله د پاره خلق راوتلي نو هغوی به په واپس کیدو باندې هیڅ کله هم خپل بال بچ نه لیدلو. داحدیث په بخاری ترمذی او نسائی کښې هم موجود دی[2]بیا فرمائي چه دمرګ نه خوڅوك بچ کیدې نه شي.لکه چه په سورت نساء کښې دی ﴿أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِككُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ﴾ یعنی چه تاسو هرځایٔ کښې یئي مرګ به تاسو راګیرکړی که په مضبوطومحلونوکښې هم یئي.

قوله تعالی:- تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ

دمعجم طبرانی په یومرفوع حدیث کښې دی د مرګ نه د تختیدونکي مثال داسې دې لکه چه یوه لومبړه وی او په هغې باندې د زمکې څه قرض وی او هغه د دې ویرې چه چرته ئې رانه اونه غواړی په تختیدو تختیدو کله ستړې شي او هغه خپلې سوړې ته ننوځي. چه کله ننوځي نو زمکه ترې بیا تقاضا اوکړی چه لومبړې زما قرض اداکړه او هغه د هغه ځایٔ نه بیا لګئي ښکته کړی او په تیزئي سره منډه کړی نوآخر په منډو منډو به هلاکه شي.[3]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ	آمَنُوا	إِذَا
اے هغه کسانو	چې ایمان مو راوړې دې	کله چې

اے مومنانو هرکله چې

[1] احمد:۱/۲۳۰.

[2] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة اقرا باسم ربك الذی خلق باب قوله تعالی ﴿کلا لئن لم ینته لنسفعا بالناصیة﴾:۴۹۵۸، ترمذی:۳۳۴۵

[3] المعجم الکبیر:۶۹۲۲، مجمع الزوائد:۳۲۳/۲.

نُودِيَ	لِلصَّلٰوةِ	مِنْ يَّوْمِ الْجُمُعَةِ	فَاسْعَوْا	اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ
اواز اوکړې شي	دپاره دمانځه	په ورځ دجمعې	نو منډه وهئ	ذکر (یاد) دالله ته
دجمعې په ورځ دمونځ دپاره اذان اوشي | نو دالله ﷻ د ذکر دپاره (جمات ته) روان شئ				

وَذَرُوا	الْبَيْعَ	ذٰلِكُمْ	خَيْرٌ	لَّكُمْ	اِنْ كُنْتُمْ	تَعْلَمُوْنَ ⑨
اوپرېږدئ	اغستل خرڅول	دا کار	بهتر دي	ستاسو دپاره	که يئ تاسو	چې پوهېږئ
او (په دغه وخت کښې) اخستل خرڅول پرېږدئ | دا ستاسو دپاره بهتره ده | که تاسو پوهېږئ						

فَاِذَا	قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ	فَانْتَشِرُوْا	فِي الْاَرْضِ	وَابْتَغُوْا
پس هر کله چې	پوره کړې شی مونځ	نو بیا خوارۀ شئ	په زمکه کښې	او تلاش اوکړئ
بیا کله چې مونځ پوره شي | نو په زمکه کښې خواره شئ | او د الله ﷻ (مقرر کړې)				

مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ	وَاذْكُرُوا اللّٰهَ	كَثِيْرًا	لَّعَلَّكُمْ	تُفْلِحُوْنَ ⑩
دفضل دالله	او یاد کړئ الله	ډېر	دپاره ددې	چې تاسو کامیابی بیا مومئ
روزي تلاش کوئ | ....او الله ﷻ ډېر ډېر یادوئ | د دې دپاره چې کامیاب شئ				

قوله تعالى:- مِنْ يَّوْمِ الْجُمُعَةِ

دجمعه معنى اومفهوم:- دجمعه لفظ د جمع نه مشتق دې اود اشتقاق وجه دا ده چه په دې ورځ مسلمانان لوېو لوېو جماتونوکښې د الله ﷻ د عبادت د پاره راجمع کیږي اودا هم یوه وجه ده چه په دې ورځ دا ټول مخلوق کامل شوې. په شپږو ورځوکښې دا ټول کائنات جوړکړې شو او اوومه ورځ د جمعه ده. په دې ورځ حضرت آدم ﷺ پیداکړې شو اوهم په دې ورځ په جنت کښې آباد کړې شو او هم په دغه ورځ د هغه ځائ نه راوویستلې شو، هم په دې ورځ به قیامت قائمیږي. په دې ورځ کښې یوداسې وخت دې چه په هغې کښې مؤمن بنده د الله ﷻ نه څه اوغواړي الله ﷻ ئې هغه ته ورکوي لکه چه په صحیح احادیثوکښې راغلي دي. ابن ابي حاتم کښې دي چه حضور ﷺ د سلمان ﷺ نه تپوس اوکړو د جمعه ورځ کومه ده؟ هغه عرض اوکړوالله ﷻ اود هغه رسول ﷺ ته ښه علم دې. رسول الله ﷺ اوفرمائیل هم په دې ورځ ستاسو مورپلار (یعنی آدم او حوا ﷺ) الله ﷻ راجمع کړل، یائې داسې اوفرمائیل چه ستاسو پلار ئې راجمع کړو. دغه شان په یوموقوف حدیث کښې د حضرت ابوهریره ﷺ نه روایت دې. والله اعلم.

د جمعه فضائل:- اول به دې ته یوم العروبه وئیلې شوه. ړومبنوامتونوته هم په هرو اووه ورځوکښې یوه ورځ ورکړې شوې وه خود جمعه هدایت هغوی ته نه وو شوې. یهودیانود هفتې ورځ خوښه کړه چه په کښې د مخلوقو پیدائش لاشروع شوې هم نه وو. نصارې د اتوارورځ خوښه کړه په کومه کښې چه د مخلوق دپیدا کیدو شروع شوې وه اود دې امت د پاره الله ﷻ جمعه خوښه کړه. په کومه ورځ چه الله ﷻ مخلوق پوره کړې وو لکه چه په صحیح بخاری کښې حدیث دې چه مونږ خو په دنیاکښې د راتلو په اعتبار سره د ټولونه روستوني یوخو د قیامت په ورځ به د ټولونه وړاندې یو. سوا د هغوی نه چاته چه زمونږنه اول کتاب الله ورکړې شوې دې. بیادهغوی په دې ورځ کښې هغوی اختلاف اوکړو. الله ﷻ مونږ ته نیغه لاراوخودله نوخلق په دې کښې هم زمونږنه روستو دی یهودیان سبااونصرانیان بله ورځ. (۱)

---

(۱) صحیح بخاری کتاب الجمعة باب فرض الجمعة: ۸۷۶؛ صحیح مسلم:۸۵۵.

د جمعه مسائل:- په مسلم شريف کښې دومره نورهم دي چه دقيامت په ورځ به د ټول مخلوق نه اول فيصله زمونږ باره کښې کيږي. ([1]) دلته الله ﷻ مؤمنانوته د جمعه په ورځ د خپل عبادت د پاره د راجمع کيدو حکم ورکوی. لکه چه په دې آيت کښې د سعی نه مراد منډه نه بلکه مطلب دا دې چه د مانځه د پاره اراده اوکړه روان شه کوشش کوه کار روزګار پريږده پاسه لکه چه په دې آيت کښې سعی دکوشش په معنى کښې ده ﴿وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا﴾ يعنى کوم سړې چه د آخرت اراده اوکړی بيا د هغې د پاره کوشش هم اوکړی.دحضرت عمر بن خطاب رضی اوحضرت عبدالله بن مسعود رضی په قراءت کښې په ځاىٔ د ﴿فَاسْعَوْا﴾ کښې ﴿فامضوا﴾ دې ([2]) داياد ساتنې چه د مانځه د پاره په منډه تلل منع دی. بخاری اومسلم کښې دی چه کله تاسو اقامت واورئې نود مانځه د پاره په سکون او وقار سره ځنې چه کوم لاندې کړئې اولولې چه کوم فوت شي اداکړه([3]) په يوبل روايت کښې دی چه حضور ﷺ په مانځه کښې وو چه د خلقو د پښو تيز آوازونه ئې واوريدل. چه فارغ شو نو تپوس ئې اوکړو څه خبره ده؟ خلقو وئيل حضرت مونږ په مانځه کښې زر زر شامل شو وئې فرمائيل چه نه مونځ ته په تسلئې سره راتلل کونې چه کوم لاندې کړې اوکړه اوچه کوم فوت شي پوره ئې کړه. ([4]) حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائي د الله ﷻ قسم دلته دا حکم نه دې چه په منډه د مانځه د پاره راشه داخومنع دی بلکه مراد زړه، نيت، خشوع او خضوع ده.حضرت قتاده رحمه الله فرمائي په خپل زړه اوعمل سره کوشش کوه ([5]) لکه چه بل ځاىٔ فرمان دې ﴿فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ﴾ کله چه ذبيح الله د خليل الله سره ګرځيدو راګرځيدو قابل شو. د جمعه د پاره راتلونکوله غسل هم کول پکار دی. بخاری او مسلم کښې دی چه کله تاسوکښې څوک د جمعه د پاره مانځه له د تلواراده اوکړی نو هغه دې غسل هم کوی([6])او په يوبل حديث شريف کښې دی چه د جمعه په ورځ غسل کول په هربالغ باندې واجب دی. ([7]) په يوبل روايت کښې دی چه په هربالغ باندې په اوومه ورځ سر او بدن وينځل دی([8])دصحيح مسلم په حديث کښې دی هغه ورځ د جمعې ده. ([9]) په سنن اربعه کښې دی چه کوم سړې د جمعه په ورځ ښه غسل اوکړی او د وخته نه د جمات طرف ته لاړشي او پيدل لاړشي سور نه وی اوامام سره نيزدې کينی خطبه ته غوږ کيږدی واوری فضولتيا اونه کړی نوهغه ته به په هر يو قدم باندې د کال د روژو اود ټول کار د قيام ثواب ملاويږی.([10])

د جمعې مونځ په اول وخت کښې د راتلو ثواب:- بخاری اومسلم کښې دی چه کوم سړې د جمعه په ورځ لکه د جنابت دغسل په شان غسل اوکړی په اول وخت کښې لاړشي نو لکه ده چه د الله ﷻ په لارکښې يو اوښ قربان کړو او په دويم وخت کښې تلونکی ته د غوا په شان قرباني کونکي دې دريم وخت کښې تلونکي لکه د ګډې قرباني کونکي دې. په څلورم ساعت کښې تلونکې د الله ﷻ په لارکښې د چرګې د

---

[1] صحيح مسلم: کتاب الجمعة باب هداية هذه الامة ليوم الجمعة: 856،ابن ماجه:١٠٨٣.
[2] الطبرى:٣٨١/٢٣.
[3] صحيح بخارى کتاب الاذان باب لايسعى الى الصلاة وليأتها بالسكينة والوقار:٦٣٦، صحيح مسلم:٦٠٢، ابن ماجه: ٧٧٥، احمد:٥٣٢/٢، ابن حبان: ٢١٤٦.
[4] صحيح بخارى کتاب الاذان باب قول الرجل فاتتناالصلوة:٦٣٥، صحيح مسلم:٦٠٢.
[5] الطبرى:٣٨٠/٢٣.
[6] صحيح بخارى کتاب الجمعة باب فضل الغسل يوم الجمعة:٨٧٧، صحيح مسلم:٨٤٤، ترمذى:٤٩٢، احمد:٩/٢.
[7] صحيح بخارى کتاب الجمعة باب فضل الغسل يوم الجمعة:٨٧٧، صحيح مسلم:٨٤٤،ابوداؤد:٢٤١.
[8] صحيح بخارى کتاب الجمعة باب هل على من لم يشهد الجمعة غسل:٨٩٧، صحيح مسلم:٨٤٩،بيهقى:١٨٨/٣.
[9] نسائى کتاب الجمعة باب ايجاب الغسل يوم الجمعة:١٣٧٩، وهوصحيح، احمد:٣٠٤/٣، مصنف ابن ابى شيبه:٩٥/١، ابن حبان:١٢١٩.
[10] ابوداؤد کتاب الطهارة باب الغسل يوم الجمعة: ٣٤٥، وسنده صحيح، ترمذى:٤٩٦، نسائى: ١٣٨٢،ابن ماجه:١٠٨٧، حاكم:١/ ٢٨٢،ابن حبان: ٢٧٨١.

صدقې کونکی په شان دې. پنځم وخت کښې تلونکې لکه اګنې چه دالله ﷻ په لار کښې ورکونکی وي. بیا چه کله امام راشی نوفرښتې خطبه اوریدلود پاره حاضریږی[1] مستحب دی چه د جمعه په ورځ د خپل طاقت مطابق ښه جامې واغوندی خوشبوئی اولګوی مسواك اوکړی په صفائی او پاکوالی کښې دجمعه دمانځه د پاره راشی. په یوحدیث شریف کښې د غسل سره مسواك کول خوشبوئی مږل هم دی.[2] مسنداحمدکښې دی چه کوم سړې د جمعه په ورځ غسل اوکړی اود کور والا خلقو خوشبوئی اولګوی که چرې وی ښه جامې واغوندی او بیا جمات ته راشی او څه نفلونه اوکړی که زړه ئی غواړی او چاته څه تکلیف ورنه کړی (یعنی د خلقو په سټونو وانوړی اونه څوك ناست پاسوی) بیا چه کله امام راشی او خطبه شروع شی په خاموشئی سره ئی واوری نود هغه ګناه چه د هغه جمعه نه واخله تر بلې جمعه پورې وی د تېرلوکفاره کیږی[3] ابوداؤد او ابن ماجه کښې دی حضرت عبدالله بن سلام ﷺ فرمائی چه ماد رسول الله ﷺ نه په منبرباندې اوریدلی دی چه په تاسو کښې په چا څه تکلیف دې که هغه د خپل روزمره د کاردجامونه علاوه واخلی او د جمعه د پاره ئی خاص کړی[4] حضور ﷺ دا فرمان هغه وخت اوفرمائیلو کله چه ئی خلقو سره هم هغه معمولی څادرونه اولیدل وئی فرمائیل که طاقت وی نو داسې ولې نه کوئې.[5]

دَ جمعه اول او دویم اذان:- د کومې ورځ چه دلته په دې آیت کښې ذکر دې دې نه مراد هغه اذان دې چه د امام په منبر باندې د کیناستونه پس وی. د نبی کریم ﷺ په زمانه کښې به هم دغه اذان وو. کله به چه هغوی ﷺ د کورنه تشریف راوړو نو منبرته به تلو اود هغوی ﷺ د کیناستونه پس به د هغوی په وړاندې دا اذان کولې شو. دې نه وړاندې اذان د حضور ﷺ په زمانه کښې نه وو دا امیرالمؤمنین حضرت عثمان بن عفان ﷺ د خلقو زیاتوالی ته د کتلوسره زیات کړو. په صحیح بخاری کښې دی اود حضرت ابوبکر صدیق ﷺ اوحضرت عمر فاروق ﷺ په زمانه کښې به اذان هغه وخت کیدلوکله چه به امام د خطبه د پاره په منبر کیناستلو. دحضرت عثمان ﷺ په زمانه کښې چه کله خلق ډیر زیات شونو هغوی دویم اذان په یویل مکان کښې کول،زیات کړه.ددې مکان نوم زوراء وو[6] جمات سره نیزدې هم دغه د ټولونه اوچت ځائ وو.

د حضرت ابن مکحول ﷺ نه په ابن ابی حاتم کښې روایت دې چه اذان به صرف هم یو ووچه کله به امام راتلو د هغې نه پس به صرف تکبیروو کله به چه مونځ اودریدو هم د هغه اذان په وخت کښې به اخستل او خرڅول حرام وو. حضرت عثمان ﷺ د دې نه اول د اذان حکم ورکول صرف د دې د پاره زیات کړی وو چه خلق راجمع شی.په جمعه کښې حاضریدل صرف آزادو سړو له دی د ښځو غلامانواو ماشومانود پاره نه دی. مسافر مریض او د مریض خیال ساتونکی اودغه شان د نور عذر والا هم معذور کړې دې لکه څنګه چه په کتابونود فروع کښې د دې ثبوت موجود دې. بیا فرمائی چه بیع پریږدئی یعنی د الله ﷻ د ذکر د پاره لاړشئی تجارت پریږدئی کله چه د جمعه د مانځه اذان اوشی. د علماء کرامو اتفاق دې چه د دې اذان نه پس اخستل اوخرڅول حرام دی. په دې کښې اختلاف دې چه که ورکونکې ورکړی نو هغه هم صحیح دی که نه؟ د ظاهر آیت نه خوهم دامعلومیږی چه هغه به هم صحیح نه وی. والله اعلم.

---

[1] صحیح بخاری کتاب الجمعة باب الاستماع الی الخطبة یوم الجمعة:۹۲۹، صحیح مسلم:۷۵۰، ابوداؤد:۳۵۱، ترمذی:۴۹۹
[2] صحیح بخاری کتاب الجمعة باب اللبس للجمعة:۸۸۰، صحیح مسلم:۸۴۶.
[3] احمد:۵/۴۲۰وسنده حسن.
[4] ابوداؤد کتاب الصلاة باب اللبس للجمعة:۱۰۷۸ وهو حسن، ابن ماجه: ۱۰۹۵.
[5] ابن ماجه کتاب اقامة الصّلوات باب ماجاء فی الزینة یوم الجمعة:۱۰۹۶، وهوحسن بالشواهد.
[6] صحیح بخاری کتاب الجمعة باب الاذان یوم الجمعة: ۹۱۲.

قوله‌تعالى:- وَذَرُوا الْبَيْعَ

د جمعه د پاره خرڅول اواخستل پريږدئ:- بيا فرمائى چه اخستل خرڅول پريخودل اود الله ﷻ د ذكر او مونځ دپاره ستاسوراتلل ستاسو په حق كښې ددين ار دنيا د بهترنى سبب دې كه تاسو پوهيږئ. اوچه د مانځه نه فارغ شئى نود دې ګنړې نه تلل اود الله ﷻ فضل لټولوكښې لګياكيدل ستاسو د پاره حلال دى. عراك بن مالك ﷺ به د جمعه د مانځه په فارغيدو باندې د جمات په دروازه كښې اودريدو اودا دعابه ئى كوله ﴿اللهم انى اجبت دعوتك وصليت فريضتك وانتشرت كما امرتنى فارزقنى من فضلك وانت خيرالرازقين﴾ يعنى اې الله ماستاپه آواز باندې حاضرى وركړه اوستا فرض كړې شوې مونځ مې اداكړوبياستادحكم مطابق د دې ګنړې نه پاسيدم راغلم اوس ته ماته خپل فضل رانصيب كړه ته د ټولونه ښه رزق وركونكې يئى [1] دا آيت خپلې مخې ته وړاندې ساتلوسره بعضې سلف صالحين فرمائى چه كوم سړې د جمعه د مانځه نه پس اخستل او خرڅول اوكړى هغه ته به الله ﷻ اويادرجې زيات بركت وركړى. بيا فرمائى چه د اخستلو او خرڅولو په وخت كښې هم د الله ﷻ ذكر كوئى د دنيا په ګټه كښې دومره مشغول كيږه مه چه د آخرت ګټه هيره كړې.

بازارته د تلو دعاء:- په حديث شريف كښې دى چه كوم سړې بازار ته لاړشى او هلته ﴿لااله الاالله وحده لاشريك له له الملك وله الحمد وهوعلى كل شىء قدير﴾ اولولى الله ﷻ د هغه د پاره يولاكه نيكئى ليكى اويولاكه بدئى معاف كوى[2] حضرت مجاهد رحمه الله فرمائى كثيرالذكر هغه وخت ونيلې شى چه په ولاړه اوناسته هر وخت د الله ﷻ ذكر كوى.

وَإِذَا رَأَوْا	تِجَارَةً	أَوْ لَهْوًا	انْفَضُّوا	إِلَيْهَا	وَتَرَكُوكَ
او كله چې اوليدو دوئ	تجارت	يا تماشا	نو منده كړه دوئ	هغې ته	او پريښودې ته
او(بعضو) چې د سودا يا د تماشې څيز اوليدو نو هغې پسې په منډه خواره واره شو اوته ئې ولاړ پريخودلې					
قَائِمًا	قُلْ	مَا عِنْدَ اللَّهِ	خَيْرٌ	مِنَ اللَّهْوِ	وَمِنَ التِّجَارَةِ
ولاړ	ورته اووايه	هغه چې دالله سره دى	بهتر دى	دتماشې نه	او دتجارت نه
ته ورته اووايه چې دالله ﷻ سره كوم ثواب دې هغه دتماشو او د سوداګانو نه ډير بهتر دې					
وَاللَّهُ	خَيْرُ الرَّازِقِينَ				
او الله	بهتره درزق وركونكو نه دې				
او الله ﷻ ډير ښۀ روزى رسان دې					

قوله‌تعالى:- وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً

جمعه اوتجارت:- مدينې ته دجمعه په ورځ د تجارت مال راتللوپه دې وجه چه كوموحضراتو خطبه پريخودې وه اوپاسيدلې ووهغوى ته الله ﷻ غصه كوى چه دا خلق كله څه تجارت يالوبى تماشې وينى نود هغې طرف ته روانيږى او پاسى اوتاپه خطبه كښې ولاړپريږدى. حضرت مقاتل بن حيان رحمه الله فرمائى چه دا د تجارت مال د دحيه بن خليفه ﷺ وو د جمعه په ورځ راغلواوپه ښار كښې د خبرورکولود پاره ئى ډنډوره اوغږوله. حضرت دحيه ﷺ هغه وخت لامسلمان شوې نه وو. د ډنډورې آوازاوريدوسره ټول خلق اودريدل صرف يوڅوكسان پاتې شو. مسند احمد كښې دى صرف دولس كسان پاتې شو باقى ټول

---

[1] تفسيرقرطبى: ۱۸/۱۰۸. (ابن ابى حاتم)
[2] ابن ماجه كتاب التجارات باب الاسواق ودخولها: ۲۲۳۵.

د دغه تجارتي قافلې طرف ته لاړل په کومې چه دا آيت نازل شو([1]) مسندبن ابويعلى کښې دومره نور هم دي چه حضورﷺ اوفرمائيل چه که دا هم باقي نه وې پاتې شوې اوټول تلې وې نو په تاسو ټولويه دا وادئې اور جوړشوې وه او رالمبه شوې وو. کوم خلق چه د حضورﷺ د خوانه نه ووتلي په هغوى کښې حضرت ابوبکر صديق او حضرت عمرفاروق ﷺهم وو. دې آيت نه دا هم معلوم شو چه د جمعه خطبه په ولاړه ورکول پکاردي.

صحيح مسلم کښې دي چه د جمعه په ورځ به نبي دوه خطبې ورکولې او په مينځ کښې به کيناستلو قرآن کريم به ئې لوستلواوخلقوته به ئې دتذکيراونصيحت خبرې کولې([2])دلته دا خبره هم معلوميدل پکاردي چه دا واقعه د بعضوپه قول کښې د هغه وخت ده کله چه به نبي کريم ﷺ د جمعه د مانځه نه پس خطبه ورکوله. په مراسيل ابوداؤدکښې دي چه رسول الله ﷺ به د خطبې نه وړاندې د جمعه مونځ کولو لکه څنګه چه په اخترونو کښې کولې شي. تردې چه يوځل حضورﷺ خطبه اوروله چه يوسړي راغلو وئې وئيل دحيه بن خليفهﷺ د تجارت مال راوړلې دې راغلې دې دې اوريدوسره بغيرد يو څو کسانو باقي ټول پاسيده لاړه.([3]) بيا فرمائي چه اې نبي! دوى ته خبر ورکړه چه د آخرت د کورثواب کوم الله ﷻ سره دې هغه د لوبوتماشونه د اخستلو خرڅولونه ډير بهتردې. په الله ﷻ باندې توکل ساتل د اجازت په وخت کښې د رزق طلب کول چه څوك کوى الله ﷻ به هغه ته په بهترينه طريقه سره رزق ورکوى.

(فالحمدلله) د سورة جمعه تفسيره پوره شو.

رکوع ګاني	سورة المنافقون مکية وهي احدى عشرة اية وفيها رکوعان	اياتونه
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
②	شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې	⑪

اِذَا جَآءَكَ الْمُنٰفِقُوْنَ قَالُوْا نَشْهَدُ اِنَّكَ لَرَسُوْلُ اللّٰهِ ۘ

کله چې | راشي تاته | دا منافقان | نو وائي | مونږ ګواهي کوو | چې بيشکه ته | خامخا رسول د الله ئې

(اې نبي ﷺ) کله چې تاته منافقان راشي\نو وائي چې مونږ ګواهي کوو چې بيشکه ته د الله رسول يې

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِنَّكَ لَرَسُوْلُهٗ ؕ وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ

او الله | ښه پوهيږي | چې بيشکه ته | خامخا رسول د هغه ئې | او الله ګواهي کوى | چې بيشکه دا منافقان

او الله ته معلومه ده | چې ته د الله ﷻ رسول يې | خو الله ﷻ (ددې خبرې) ګواهي ورکوى | چې منافقان

لَكٰذِبُوْنَ ۚ① اِتَّخَذُوْٓا اَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ

خامخا دروغژن دي | جوړ کړي دي دوئ | د قسمونو خپلو نه | ډال | پس منع کوى خلق | د لارې د الله نه

دروغژن دي | دوئ د ځان د پاره خپل قسمونه ډالونه جوړ کړي دي | بيا دوئ (نور خلق هم) د الله

[1] احمد:۳/۳۱۳، صحيح بخاري كتاب التفسير سورة الجمعة باب ﴿واذا رأوا تجارة أولهوا﴾:۴۸۹۹، صحيح مسلم:۸۶۳، ترمذى:۳۳۱۱.
[2] صحيح مسلم كتاب الجمعة باب ذكر الخطبتين قبل الصلاة....:۸۶۲.
[3] كتاب المراسيل: ۵۹.

إِنَّهُمْ	سَآءَ	مَا	كَانُوا	يَعْمَلُونَ ۝	ذٰلِكَ
بیشکه دوئ چی دی	ډیر بد دی	هغه عملونه	چی دی دوئ	چی کوی ئې	دا هر څه
ﷺ دلارې نه منع کوی	کوم کارونه چی دوی کوی هغه ډیر بد دی	.... دا څکه چی			
بِأَنَّهُمْ	اٰمَنُوا	ثُمَّ	كَفَرُوا	فَطُبِعَ	عَلٰى قُلُوبِهِمْ
په سبب ددې چی دوئ	ایمان راوړو	بیا	کفر اوکړو دوئ	پس مهر اووهلې شو	په زړونو ددوئ باندې
دوئ ایمان راوړو	بیاکافران شول	نو د دوی په زړونو مهر اولګولې شو	....		
فَهُمْ	لَا يَفْقَهُونَ ۝	وَإِذَا	رَأَيْتَهُمْ	تُعْجِبُكَ	
نو اوس دوئ	نه پوهیږی	او کله چی	اووینې ته دوئ لره	نو په تعجب کښی به واچوی تا لره	
نو اوس دوی نه پوهیږی	.... او کله چې ئې ته اووینې	نو د دوی بدنونه تاته ډیر ښه ښکاره شي			
أَجْسَامُهُمْ ۖ	وَإِنْ يَقُولُوا	تَسْمَعْ	لِقَوْلِهِمْ ۖ	كَأَنَّهُمْ	خُشُبٌ
جوثې ددوئ	او که خبری کوی دوئ	نو غوږ بړدې	خبرو ددوئ ته	لکه چی دوئ	لرګی دی
.... او چې خبرې کوی	نو ته ددوئ خبرې آورې	دوئ جخت لکه (په دیوال پورې)			
مُسَنَّدَةٌ ۖ	يَحْسَبُونَ	كُلَّ صَيْحَةٍ	عَلَيْهِمْ ۖ	هُمُ الْعَدُوُّ	
ودرولې شوی دیوال ته	ګمان کوی دوئ	هر آواز	خلاف دخپل ځان	هم دوئ (پاخه) دشمنان دی	
اودرولې شوی لرګی دی	دوئ هر آواز په خپل ځان ګنړی	.... دوئ (ستا) دښمنان دی			
فَاحْذَرْهُمْ ۖ	قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ ۖ	أَنّٰى	يُؤْفَكُونَ ۝		
پس ځان اوساته ددوئ نه	هلاک دکړی دوئ لره الله	کوم طرفته	دوئ بوتللې کیږی		
ددوئ نه ځان ساته	الله تعالی دې دوئ هلاک کړی	څنګه دوی د حق دین نه اړولی شي			

قوله تعالی:- وَاللّٰهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَكٰذِبُوْنَ ۝

دمنافقانو مذمت: الله ﷻ دمنافقانو نفاق ښکاره کوی چه دوی تاله راځي اوقسمونه خوړلوسره دخپل اسلام اظهارکوی.ستاد رسالت اقرارکوی خوپه اصل کښې د زړه نه کوټه دی.په حقیقت کښې ته رسول الله ﷺ یې د دوی داقول هم دې خوپه زړه کښې د دې څه اثرنشته نودوی دروغژن دی په دې خبره کښې چه دوی تارسول الله منی. که دوی د رښتونې کیدوپاره قسمونه هم اوخوری خوته پرې یقین مه کوه دا قسمونه خوړل خود دوی دګس لاس کاردې. اوداخود دوی د خپلو دروغ سره د رښتیاجوړولویوه ذریعه ده.مقصددادې چه مسلمانان دې ددې نه هوښیاراوسی چرته دوی رښتونې ایمانداراونه ګنړی اود دوی په یوه خبره کښې تقلیداونه کړی. دوی به د اسلام په رنګ کښې کفراوکړی. دوی د الله ﷻ دلارنه لرې او بدعمله خلق دی.

د ضحاک رحمه الله په قراءت کښې ﴿ایمانهم﴾ د الف د زیرسره دې نومطلب به داوی چه دوی خپل ظاهری تصدیق دخپل ځان د پاره یوه لارجوړه کړې ده چه د قتل اودکفرد حکم نه به دنیاکښې بچ شو. دانفاق د دوی په زړونوکښې د دې ګناه په وجه ننوتې دې چه د ایمان نه واوختل کفرطرف ته اود هدایت نه اخوا

شواود ضلالت طرف ته راغلل. اوس د دوی په زړونوباندې مهرلګیدلې دې اود خبرې بيخ ته د رسيدو قابليت د ټولونه ختم شوې دې.

په ښکاره خو ښکلې ښکاری ښې خبرې اوپه داسې فصاحت اوبلاغت سره خبرې اترې کوی چه خامخواه د نوروزړه راکاږی خوپه باطن کښې ډيرکوټه ډيرکمزورې زړه نامرد اوبدنيته دی. چرته هم چه څه واقعه اوشوه اودوی پوهه شوچه بس مړه شو. بل ځائ کښې ارشاد دې ﴿اَشِحَّةً عَلَيْكُمْ ۚ فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۖ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ ۚ أُولَٰئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا﴾ ستاپه مقابله کښې بخل کوی.

اوبياچه کوم وخت يره وی نوستاطرف ته سترګې داسې اړوی رااړوی ګوری لکه چه په چاباندې د مرګ بې هوشی شروع شی. بياچه کله دايره لاړه شی نو تا په خپلو خرابوخبروسره پريکوی اود غنيمت د مال باره کښې نه کونکې خبرې کوی. دا بې ايمانه دی د دوی عملونه تباه دی اوپه الله ﷻ باندې داکار ډير آسان دې. د دوی دا آوازونه د خالی خيتې د ډول داوچت آوازنه نورڅه زيات وقعت نه لرې. هم دغه ستا دښمنان دی د دوی د چاپړوسئ په خبرو د عقل مندواومسکينانوصورتونوپه دهوکه کښې رانه شې. الله ﷻ دې دوی تباه کړی لږسوچ دې اوکړی چه دوی ولې د هدايت لار پريږدی اوبې لارې روان دی؟

دمنافق علامت:- مسنداحمد کښې دی رسول الله ﷺ اوفرمائيل د منافقانوډيرې نښې دی په کوموسره چه دوی پيژندلې شی. د دوی سلام لعنت دې د دوی خوراك لوټ ماردې د دوی غنيمت حرام او خيانت دې دوی د جمات سره نيژديوالې ناخوښوی دوی مونځونوله په آخری وخت کښې راځی کبرژن او نخوت والا دی نرمی سلوك عاجزئی انکسارئی نه محروم دی نه پخپله داکارکوی اونه نوروخلقوته د دې کارونوکولو په نظر سره ګوری د شپې لرګی اود ورځې چغې اوشور کوی. په يوروايت کښې دی چه د ورځې ښه خوراك څښاك کونکی اود شپې د اوچولرګوپه شان پراته وی.(١)

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّوْا

اوکله چی اوويلې شی | دوئ ته | چی راشی | چی ښښنه اوغواړی | ستاسو دپاره | رسول دالله نو تاؤ کړی دوئ

اوکله چې ورته اوويلې شی | چې راځئ چې دالله پيغمبر ستاسو دپاره ښښنه اوغواړی | نو دوئ په تکبر سره

رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُم مُّسْتَكْبِرُونَ ۝

| سرونه خپل | اووينې ته دوئ لره | چی منع کيږی دراتلو نه | او دوئ | تکبر کونکی دی

خپل سرونه تاؤ کړی | اوته به ئې اووينې | چې دوئ مخونه تاوهی | اوځان غټ ګڼړی

سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ

يو شان ده | په حق ددوئ کښې | که ښښنه اوغواړې ته (اے نبی ﷺ) دپاره ددوئ | اوکه ښښنه اونه غواړې

د دوئ دپاره برابره ده | که ته دوی دپاره ښښنه غواړې | او که دوی دپاره ښښنه نه غواړې

لَهُمْ ۚ لَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ

دپاره ددوئ | هرګز به ښښنه اونه کړی الله | دوئ ته | بيشکه الله | لار نه ښائی | قوم |

الله ﷻ به دوئ ته هيچرې ښښنه اونکړی | .... بيشکه الله ﷻ نافرمانه خلقو ته

---

(١) احمد: ٢/٢٩٣، مجمع الزوائد: ١/١٠٧.

الْفٰسِقِيْنَ ⑥	هُمُ الَّذِيْنَ	يَقُوْلُوْنَ	لَا تُنْفِقُوْا	عَلٰى مَنْ
فاسق ته	دا هم هغه خلق دی	چي وائی	چي خرچ مۀ کوئ	په هغه چاباندې
هدايت نه کوی	داخو هغه خلق دی	چې وائی څوک چې دالله ﷻ پيغمبر سره ملګری شوی دی		

عِنْدَ رَسُوْلِ اللّٰهِ	حَتّٰى	يَنْفَضُّوْا ط	وَلِلّٰهِ	خَزَآئِنُ السَّمٰوٰتِ
چي دالله درسول سره دی	اتر دي پورې	چي خوارۀ شي	او الله لره دی	خزانې داسمانونو
په هغوئ خرچ مه کوئ	چې خواره واره شی	حال دا چې داسمانونو اودزمکې خزانې د الله ﷻ سره دی		

وَالْاَرْضِ	وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ	لَا يَفْقَهُوْنَ ⑦	يَقُوْلُوْنَ	لَئِنْ رَّجَعْنَآ
او دزمکې	وليکن دا منافقان خلق	نۀ پوهيږي	وائی دوئ	که واپس لاړو مونږه
خو منافقان په دې نه پوهيږی	......دوئ وائی که مونږ مدينې ته واپس لاړوا			

اِلَى الْمَدِيْنَةِ	لَيُخْرِجَنَّ	الْاَعَزُّ	مِنْهَا	الْاَذَلَّ ط	وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ
مدينې ته	خامخا به اوباسی	عزتمند خلق	ددې مدينې نه	ذليلو خلقو لره	او الله لره دې عزت
نو عزت مند خلق به ذليله خلق د مدينې نه بهر اوباسی	اوعزت خو بس دالله ﷻ				

وَلِرَسُوْلِهٖ	وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ	وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ	لَا يَعْلَمُوْنَ ⑧ ع
او رسول دهغه لره دې	او مومنانو لره دې	وليکن منافقان خلق	نۀ پوهيږي
اود رسول ﷺ اود مومنانو دې	......خو منافقان خلق نه پوهيږی		

قوله تعالى:- رُءُوْسَهُمْ

دمنافقانو بدخويونه: دملعونو منافقانو ذکر کولې شی چه کله ددوی په ګناه باندې ربنتونی مسلمانان وائی راځئ رسول الله ﷺ به ستاسو د پاره استغفار اوکړی نو الله ﷻ به ستاسو ګناهونه معاف کړی نو دوی د کبرد وجه نه سرخوزوی اوډډه کوی اومنع کيږی. د دوی بدله هم دغه ده چه د دوی د پاره د ښښنې دروازې بندې دی دنبی استغفار به هم دوی ته څه فائده ورنه کړی. ددې فاسقانو په قسمت کښې هدايت چرته دې؟ په سورة براءت کښې هم ددې مضمون آيت تيرشوې دې اوهم هلته د هغې تفسير اود هغې متعلق احاديث هم بيان کړې شوی دی.

ابن ابی حاتم کښې دی چه عمرو وائی چه سفيان رحمه الله خپل مخ بل طرف ته واړولو اودغصې او کبر سره نی په ګګه سترګه برنداوکتل او دائی اوخودل چه (لَوَّوْا رُءُوْسَهُمْ) دغه دی. دسلفونه داکثرو حضراتو فرمان دې چه دا ټول په ټول بيان د عبدالله بن ابی بن سلول دې لکه چه نيزدې راروان دی ان شاء الله. سيرت محمدبن اسحاق کښې دی چه عبدالله بن ابی بن سلول د خپل قوم لوئ سړې وو. کله چه به نبی کريم ﷺ مدينې منورې ته راغلل اود جمعه په ورځ د خطبه ورکولو د پاره په منبر کيناستونو دې به اودريدو او وئيل به نې خلقو دا دې د الله ﷻ رسول ﷺ چه په تاسو کښې موجود دې د چا په وجه چه الله ﷻ ستاسو اکرام اوکړو اوتاسو ته نې عزت درکړو اوس په تاسو فرض دی چه د رسول الله ﷺ امداد اوکړئ عزت اوتکريم نې اوکړئ خبرې نې واورئ او چه څه اوفرمائی هغه په ځائ راوړئ دې وينا سره به کيناستو. د اُحد په ميدان کښې د هغه منافقت ښکاره شو. ده د حضور ﷺ ښکاره نافرمانی اوکړه اودريمه حصه لښکرنی واخستواومدينې ته واپس راغلو. کله چه رسول الله ﷺ د غزوه اُحدنه فارغ شو اوبه خيرسره مدينې ته تشريف راوړو، د جمعه ورځ راغله اوحضور ﷺ په منبر کيناستواو وراندې په شان دې نن هم

اوريدو اووينا كول ئې غوښتل نو بعضې صحابه كرام ﷡ اخواديخواودريدل اود ده كېږې ئې اونيولې او ونې ونيل د الله ﷻ دښمنه كينه ته اوس ددې خبروكولو مخ نه لرې تاچه څه اوكړل هغه د چانه پټ نه دی اوس ته د دې اهل نه يئې چه په ژبه دې څه راځي نو وانې.دې خفه شواود خلقو په ستونو راوختوبهر لاړو اودائې ونيل چه ته به وانې چه لكه زه څه بدې خبرې كولوله ولاړووم. زه خود هغه كارنورمضبوط كولوله ولاړووم. يوځو انصاريان صحابه كرام هغه ته په دروازه كښې ملاو شو نوونيل څه خبره ده؟ ده ورته اوونيل چه زه خود هغه كار نور مضبوط كولوله ولاړووم چه يوځو صحابه كراموپه ما رااودانګل زه ئې راښكلم او غصې راباندې اوكړې لكه چه زه د څه خرابې خبرې كولود پاره ولاړووم زما نيت خودا ووچه زه د پيغمبر ﷺ د خبرې تائيد اوكړم.هغوی ورته اوونيل چه خيرته اوس واپس شه مونږ به رسول الله ﷺ ته عرض اوكړو حضور ﷺ به ستا د پاره د الله ﷻ نه ښښنه اوغواړی هغه ونيل ماته هيڅ ضرورت نشته.

د عبدالله بن ابی واقعه: -حضرت قتاده ﷫ او سدی ﷫ فرمائی چه دا آيت د عبدالله بن ابی باره كښې نازل شوې دې. واقعه داسې وه چه هم د دې قوم يو ځوان مسلمان هم داسې يو څو خرابې خبرې رسول الله ﷺ ته اورسولې. حضور ﷺ هغه راوغوښتو نوده صفاانكاراوكړو او قسم ئې اوخوړلو. انصارو دا صحابی ملامت كړو اوغصې پرې اوكړې اودې ئې دروغژن اوګنړلو.په دې باندې دا آياتونهٔ نازل شو او د دې منافق د دروغود قسمونو اود هغه ځوان صحابی ﷛ د صداقت الله ﷻ واقعه بيان فرمائيلې ده. اوس هغه ته اووئيلې شو چه ته لاړشه اود رسول الله ﷺ نه استغفار اوكړه نوهغه د انكار په لهجه كښې سراوخوزولو او لاړنه شو. (۱)

قوله تعالى: -لَيُخْرِجَنَّ الْاَعَزُّ مِنْهَا الْاَذَلَّ ؕ

ابن ابی حاتم كښې دی چه درسول الله ﷺ مبارك عادت وو چه په كوم منزل كښې به كوزشونود هغه ځائ نه به نه تلوترڅو مې چه به ئې مونځ نه ووكړې. غزوه تبوك كښې رسول الله ﷺ ته خبر اورسيدو چه عبدالله بن ابی وائې چه مونږ عزتداره به دا بې عزته مدينې ته په رسيدو باندې د هغه ځائ نه اوباسو نو رسول الله ﷺ په آخرى ورځ دكوزيدونه يوه ورځ وړاندې كوچ اوكړو. هغه ته اووئيلې شو چه حضور ﷺ له لاړشه اود الله ﷻ نه د خپلې خطا معافى اوغواړه. د دې بيان په دې آيت كښې دې.د دې اسنادخود ابن جبير ﷛ پورې صحيح دی خودا وينا كول چه دا واقعه د غزوه تبوك ده په دې كښې نظر دې بلكه دا صحيح نه ده ځكه چه عبدالله بن ابی بن سلول خو په دې غزوه كښې دسر نه وو نه بلكه د لښكر يوه ډله ئې اخستوسره واپس شوې وو. دكتب سيرومغازی مصنفينوكښې خودامشهوره ده چه داواقعه عزوه مريسيع يعنې عزوه بنو المصطلق ده. خو په دې قصه كښې حضرت محمد بن يحيى بن حبان او حضرت عبدالله بن ابوبكر او عاصم بن عمر بن قتاده ﷭ نه روايت دې چه د دې جنګ په وخت كښې د حضور ﷺ په يوځائ كښې قيام وو هلته حضرت جهجاه بن سعيد غفاری ﷛ اوحضرت سنان بن يزيد په خپل مينځ كښې په اوبوڅه جګړه اوشوه.حضرت جهجاه د حضرت عمر ﷛ سړې وو جنګ اوړد شو.سنان انصاروته د خپل امدا كولودپاره آواز وركړواوجهجاه مهاجرينوته. په هغه وخت كښې زيد بن ارقم ﷛ وغيره انصارويوه ډله د عبدالله بن ابی سره ناسته وه. هغه چه كله دافرياد واوريدو نو ونيل زه اوس هم زمونږ په ښارونوكښې داخلق هم په مونږ حملې كوی په الله ﷻ مې دې قسم وی چه زمونږ اود دې قريشيان مثال هم هغه دې چه هغه چاوئيلی دی خپل سپې ښه چاق او تازه كړه چه هم تا اوخوری. د الله ﷻ قسم كه چرته مونږ واپس شو او مدينې ته اورسيدو نومونږ به قدرت لرونكی خلق دا بې قدرته خلق د دغه ځائ نه اوباسو. بياچه د هغه د قوم كوم خلق هغه سره ناست وو هغه ټولوته ئې اووئيل چه دا ټول

(۱) الطبرى: ۲۳/۳۹۹.

مصیبت تاسو په خپل لاس په ځان باندې اچولې دې.تاسو خلقو هغوی په خپلو ښاریوکښې اباد کړل د خپلو مالونونیمه حصه موهغوی ته ورکړه اوس هم که تاسو د دوی مالی امداد اونه کړئ نو دوی به تنګ شی او پخپله به د مدینې نه اوځي.حضرت زید بن ارقم ﷜ دا ټولې خبرې واوریدې. هغه دې وخت کښې ډیر کم عمر وو نیغ په دربار نبوت کښې داخل شو اوټوله واقعه ئې ورته بیان کړه. هغه وخت حضرت عمر بن خطاب ﷜ هم رسول الله ﷺ سره ناست وو په غصه شو او وئې وئیل یارسول الله ﷺ اعبادبن بشر ته حکم اوکړئې چه د ده مرئې جدا کړي. نبی کریم ﷺاوفرمائیل چه بیا خوبه خلقو کښې مشهوره شی چه محمدﷺ خود خپلو ملګرو ستونه ماتوی دا صحیح نه دی او لاړشه خلقو ته د تلو اعلان اوکړه. عبدالله بن ابی ته چه کله پته اولګیده چه رسول الله ﷺ ته د دې خبرو اترو خبرشوې دې نو ډیر مخ سپ ئې اووهلواودحضورﷺ په خدمت کښې حاضرشو معذرت حیلې حوالې تاویل او تحریف ئې اوکړو او قسمونه ئې اوخوړل چه ماداسې هیڅ کله نه دی وئیلی. داسړې په خپل قوم کښې طاقتور عزت مند وو اوخلقو هم وئیل چه حضورﷺ کیدې شی چه دې ماشوم نه غلطی شوې وی ده ته وهم شوې وی او واقعه خو ثابتیږی نه.نبی کریم ﷺ ډیر زر د دې ځائ نه د تلود وخت نه وړاندې تشریف یوړو. په لارکښې حضرت اسید بن حضیر﷜ ملاوشو اود حضورﷺ د نبوت د شان برابر ئې په ادب سره سلام اوکړواو بیا ئې عرض اوکړو چه حضورﷺ نن څه خبره ده چه د وخت نه وړاندې تاسو کوچ کوئې.حضورﷺ اوفرمائیل چه ولې تاته نه ده معلومه چه ستا دوست ابن ابی څه وئیلی دی چه مدینې ته په رسیدو به مونږ عزت مندخلق د ذلیل د هغه ځائ نه اوباسو.حضرت اسید﷜ اوفرمائیل یارسول الله ﷺ د عزت خاوندان خو تاسو یئې اوذلیل هغه دې یارسول الله ﷺ تاسو د هغه د خبرو خیال هم مه کوئې په اصل کښې دې ډیر سوزیدلې دې.واورئې چه د مدینې خلقو دې خپل سردارجوړولو تاج تیاریدلوچه الله ﷻ رب العزت تاسو راولیګلې د ده د لاس نه ملك اووتلو او دې سوزیږی. حضورﷺ روان وو او هم په غرمه روان شوې وو ماښام شو شپه شوه او سحرشو تردې چه په نمرکښې تیزی راغله نو هله رسول الله ﷺ ډیره واچوله چه خلق په دې خبره باندې بیا اونه انخلی. ټول خلق ستړې ستومانه اود شپې نه وینې وو کوزیدوسره ټول اوده شو. اوهلته دا سورة نازل شو[1]

د بیهقی روایت بیهقی کښې دی چه مونږ په غزوه کښې دحضورﷺ سره وویومهاجریوانصاری په کانړی اوویشتلو. په دې خبره زیاته شوه او دواړو خپلو خپلوډلوته آواز اوکړو.حضورﷺ سخت خفه شو او وئې فرمائیل چه دا څه د جاهلانوپه شان کار موشروع کړو دا فضول او خراب عادت پریږدئی.عبدالله بن ابی بن سلول وئیل د الله ﷻ قسم مدینې ته په رسیدوباندې به مونږ دا بې عزته او ذلیل د هغه ځائ نه بهر اوباسو.دې وخت کښې دانصارو شمیرد مهاجرینونه ډیرزیات وو روستوبیا مهاجرډیرزیات شو. حضرت عمر ﷜ ته چه کله د ابن ابی د خبرې پته اولګیده نو د رسول الله ﷺ نه ئې د هغه د قتل کولو اجازت اوغوښتو خو هغویﷺ منع کړو. [2]

د زید بن ارقم بیان:- په مسند احمد کښې د حضرت زیدبن ارقم ﷜ نه روایت دې چه په غزوه تبوك کښې ماد دې منافق قول حضورﷺ ته بیان کړو او هغه راغلوانکارئې اوکړواو قسمونه ئې اوخوړل هغه وخت زما قوم ماته ډیر بدرد اووئیل او هرشان ئې ملامت کړم چه ماداسې ولې اوکړه؟ زما زړه ډیرخفه شو د هغه ځائ نه لاړم او په ډیر غم او خفګان کښې ووم. کله چه حضورﷺ زه یادکړم او وئې فرمائیل الله ﷻ ستا عذرنازل کړوستاربښتونولی ئې ښکاره کړه اودا آیت نازل شو ﴿هُمُ الَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ لَا تُنْفِقُوْا عَلٰى مَنْ عِنْدَ رَسُوْلِ اللّٰهِ حَتّٰى يَنْفَضُّوْا ۗ وَلِلّٰهِ خَزَآئِنُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَفْقَهُوْنَ﴾ دا حدیث په نورو ډیرو کتابونو کښې هم شته.

---

[1] دلائل النبوة للبیهقی:۴/۵۲-۵۳. (سيرة ابن اسحاق)

[2] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة المنافقین باب ﴿یقولون لئن رجعنا الی المدینة....﴾:۴۹۰۷، صحیح مسلم:۲۵۸۴، ترمذی:۳۳۱۵

په مسنداحمدکښې د حضرت زیدبن ارقم ﷺ بیان داسې دې چه زه دخپل تره سره په یوه غزوه کښې ووم اومادعبدالله بن ابی دادواړه خبرې واوریدې ما خپل تره ته اووئیل اوهغه نبی کریم ﷺ ته بیان کړې کله چه حضور ﷺ هغه راوغوښتلونوهغه صفاانکاراوکړواوقسم ئې اوخوړلو نو حضور ﷺ هغه رښتونې او زه دروغژن اوګڼړلم. زما تره هم ماته ډیر بدرداووئیل زه دومره خفه اودلګیر شوم چه دکورنه بهر راوتل مې پریخودل.تردې چه داسورت نازل شو اوحضور ﷺ زما تصدیق اوکړو اوماته ئې دا واورولو([1])

د مسندپه یوبل روایت کښې دی د یوسفرپه موقعه باندې صحابه کرامو ﷡ ته تنګی پېښه شوه نو هغوی ته د څه ورکولو ممانعت اوشو. الخ. رسول الله ﷺ هغه د دې د پاره راوغوښتوچه د هغه د پاره استغفاراوکړی خوهغه ددې نه هم مخ واړولو. قرآن کریم هغوی ته اډه لګونکی لرګی څکه اووئیل چه دا خلق د ډیر ښکلی بدن والا وو.([2]) په ترمذی کښې د حضرت زید بن ارقم ﷺ نه روایت دې چه مونږ په یوه غزوه کښې د حضور ﷺ سره اووتلو مونږ سره څه باندچیان خلق هم ووداوبوځای ته هغوی وړاندې رسیدل غوښتل دغه شان مونږ هم په دې کوشش کښې وو. یوځل یو اعرابی لاړو او په حوض ئې قبضه اوکړه او کاڼړی ترې چاپیره کړل اود پاسه ئې پرې څرمن خوره کړه. یوانصاری راغلود دې حوض نه ئې په خپل اوښ باندې اوبه څکل غوښتل نو ده منع کړو. انصاری په اوبوڅکلوباندې زور کولو نوهغه یو لرګې راوچت کړو او انصاری پرې په سر اووهلو دې سره دهغه سرزخمي شو.داد عبدالله بن ابی ملګرې وو نیغ هغه له راغلو او ټوله قصه ئې ورته اوکړه. عبدالله غصه شو وئې وئیل دې اعرابیانوله څه مه ورکوئې دوی به پخپله ولاړې مړه کیدو نه اوتختی.دوی به د خوراك په وخت کښې رسول الله ﷺ له راتله او خوراك به ئې کولو. دوی به پاتې شی نو هسې به د ولاړې مړه کیږی او تختی به او چه مونږ مدینې ته لاړ شو نودا کمینه به د هغه ځای نه اوباسو. زه.هغه وخت د رسول الله ﷺ ملګرې ووم او دا هر څه مې واوریدل او خپل تره ته مې ذکر کړل، تره مې رسول الله ﷺ ذکر کړل. نبی کریم ﷺ هغه راوغوښتلو هغه انکار اوکړو اوقسم ئې اوخوړلو. حضور ﷺ هغه رښتونې او زه دروغژن اوګڼړلم. تره مې ماله راغلو او وئې وئیل دا تا څه حرکت اوکړو؟ حضور ﷺ تانه خفه شو او ته ئې دروغژن اوګڼړلې اونورومسلمانانوهم ته دروغژن اوګڼړلې. په ما خودې دغم غرونه رامات کړل اود ډیر زیات غم په وجه مې سرښکته کړې د رسول الله ﷺ سره روان ووم. لږ ساعت به تیرشوې وو چه هغه زما خواله راغلو اوزما غوږ ئې اونیولو کله چه ما سره اوچت کړو نو حضور ﷺ مسکې شو او روان شو په الله ﷻ قسم چه زه دومره خوشحاله شوم چه بیانولې ئې نه شم. که د دنیا د همیشه ژوندون ماته ملاوشوې وو نو بیا به هم زه دومره خوشحاله شوې نه ووم. بیا حضرت صدیق اکبر ﷺ ماله خواته راغلو او وئې فرمائیل داحضور ﷺ تاته څه اووئیل؟ ما وئیل چه فرمائیلې خو ئې هیڅ نه دی خو مسکې شو او تشریف ئې یوړو. هغوی اوفرمائیل چه بس بیاخوشحاله اوسه.دې نه پس حضرت عمرفاروق ﷺ راغلواومانه ئې دغه سوال دوباره اوکړونوما هم دغه جواب ورکړو .سحر سورت منافقون نازل شو([3])په بل روایت کښې ددې سورت ﴿مِنْهَا الْأَذَلَّ﴾ پورې لوستل هم نقل دی([4]) عبدالله ابن لهیعه ﷫ او موسی بن عقبه ﷫ هم دا حدیث په مغازی کښې بیان کړې دې. خود دې دواړو په روایت کښې د خبر ورکونکی نوم اوس بن ارقم ﷺ دې چه د قبیلې بنوحارث بن خزرج نه وو نوممکن ده چه زید بن ارقم ﷺ هم خبر رسولې وی اوحضرت اوس ﷺ هم اودا هم ممکن دی چه د راوی نه په نوم کښې غلطی شوې وی. والله اعلم.

---

[1]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة المنافقین باب ﴿اتخذوا ایمانهم جنة﴾: ۴۹۰۰، احمد: ۴/۳۷۳.

[2]) صحیح بخاری کتاب التفسیر باب ﴿واذا رأیتهم تعجبك....﴾: ۴۹۰۳، صحیح مسلم: ۲۷۷۲، احمد: ۴/۳۷۳.

[3]) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة المنافقین: ۳۳۱۳وهو صحیح، دلائل النبوة: ۴/۵۴.

[4]) حاکم: ۲/۴۸۸-۴۸۹وسنده حسن.

ابن ابی حاتم کښې دی چه داواقعه د غزوه مریسیع ده. داهغه غزوه ده په کوم کښې چه حضرت خالد ﷛ حضور ﷺ لیکلې وو او دمناة بت ئې مات کړې ووکوم چه د قفامشلل او سمندرپه مینځ کښې وو. په دې غزوه کښې ددوو کسانو په مینځ کښې جنګ شوې وویومهاجراوبله قبیله بهزوه اوقبیله بهزد انصارو ملګری وو. بهزی انصاروته او مهاجر مهاجرینوته آواز اوکړو څه خلق د دواړو طرفونه اودریدل او جنګ جوړشو. کله چه جنګ ختم شو نومنافق او د بیمارزړونوخلق عبدالله بن ابی سره راجمع شو اووئیل ئې چه زمونږ خوتانه ډیر امیدونه وو اوته خوزمونږ د دښمنانونه زمونږ بچاؤ وې. اوس خوته بې کاره غوندې شوې نه د نفع خیال اونه د نقصان هم تا د دې جلبونه دومره خیژولي دی چه په خبره خبره دوی په مونږ رامنډې وهی. نوې مهاجروته به دې خلقو جلالیب وئیل. هغه د الله ﷻ دښمن جواب ورکړو چه اوس مدینې ته اورسونودا ټول به هغه ځائ نه اوباسو. مالك بن دخشن چه منافق ووهغه وئیل چه زه خوتاسو ته داول نه لګیایم چه دې خلقوسره تعلقات پریږدئی پخپله به ګډوډشی. داخبرې حضرت عمر ﷛ واوریدې اود نبی کریم ﷺ په خدمت کښې حاضر شوعرض ئې اوکړو چه د منافقانود دې مشرخوماته اجازت راکړه چه د ده کارخوخلاص کړم. حضور ﷺ اوفرمائیل چه ښه ده که اجازت درکړم نو ته به دې قتل کړې؟ هغه عرض اوکړو یارسول الله ﷺ اوس به ئې په خپل لاس باندې کارتمام کړم. حضور ﷺ اوفرمائیل چه ښه ده کینه دې کښې اسیدبن حضیر ﷛ هم دغې ویناکولوسره راغلو حضور ﷺ د هغه نه هم دا تپوس اوکړو او هغه هم داجواب ورکړو. هغه ئې هم کینولو. بیابه لږ ساعت تیرشوې وو چه دکوچ کولوحکم ئې ورکړو اودوخت نه اول لښکرروان شو. هغوی شپه ورځ دبل سحر پورې برابرروان ووچه کله په تمرکښې تیزی راغله نودکوزیدلو حکم ئې اوفرمائیلو. د غرمې اوختوپورې زر کوچ اوکړو اوهم دغه شان روان وو. دریمه ورځ سحر قفامشلل نه مدینې ته اورسیدل. حضرت عمر ﷛ نې راوغوښتو ورته اوفرمائیل که ماتاته دهغه د قتل حکم درکړې وونوتابه هغه وژلو؟ حضرت عمر ﷛ اوفرمائیل چه یقیناً به مې دهغه سرد تنې نه جداکولو. حضور ﷺ اوفرمائیل چه که تا هغه په دغه ورځ قتل کړې وونو د ډیرو خلقوپوزې به د خاوروشوې وې. که ما هغه ته وئیل هغه به د ده په قتل کولوکښې سستی نه کوله بیا به خلقو ته د خبروکولوموقعه ملاویده چه محمد ﷺ خپل ملګرې هم بې دردئی سره وژنی. هم د دې واقعه بیان په دې آیاتونوکښې دې. داسیاق ډیر غریب دې اوپه دې کښې ډیرې داسې ښکلې خبرې دی چه په نورو روایتونوکښې نشته.

د سیرت ابن اسحاق روایت:- په سیرة محمدبن اسحاق کښې دی چه د عبدالله بن ابی منافق خوئ حضرت عبدالله چه پوخ او ربښتونې مسلمان وو د دې واقعه نه پس د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شو اوعرض ئې اوکړو یارسول الله ﷺ مااوریدلې دی چه زما پلارکوم بکواس کړې دې د هغې په بدله کښې تاسو هغه قتل کول غواړئی. که هم داسې وی نود هغه د قتل حکم بل چاته مه ورکوئی زه پخپله ځم اود هغه سرستاسو په قدمونوکښې لاندې راغورزوم. د الله ﷻ قسم چه د قبیله خزرج یویوسړی ته معلومه ده چه زمانه زیات یوخوئ هم د خپل پلارسره احسان ښه سلوك مینه اوعزت کونکې نشته (خوزه د رسول الله ﷺ په فرمان باندې خپل پلار قتل کولوته تیاریم) که تاسو بل چاته دا حکم ورکړو او هغه دې مړکړونو هسې نه چه د انتقام په جوش کښې زه هغه قتل نه کړم اوښکاره خبره ده که مانه چرته داسې حرکت اوشو نوزه به د یوکافرپه بدله کښې یومسلمان قتل کړم او دوزخې به جوړشم. تاسوزما د پلار قتل کولو حکم هم ماته راکړئی. حضور ﷺ اوفرمائیل چه نه زه هغه قتل کول نه غواړم مونږ خوبه هغه سره نوره نرمی کوو اوهغه سره به ښه سلوك کوو ترکومې پورې چه هغه مونږ سره دې. د حضرت عکرمه ﷛ او حضرت ابن زید ﷛ بیان دې چه کله حضور ﷺ د خپلو لښکروسره مدینې ته راورسیدو نوبیا دې منافق عبدالله بن ابی خوئ حضرت عبدالله ﷛ د مدینې په دروازه کښې اودریدو توره ئې

راوویسته او خلق مدینې ته داخلیدل تردې چه د ده پلار راغلونوده اوفرمائیل اخواشه مدینې ته مه ز؛
هغه ونیل څه خبره ده؟ زه دې ولې منع کړم؟ حضرت عبدالله ﷺ اوفرمائیل چه ته مدینې ته نه شې تلې
ترکومې چه د الله ﷻ رسول ﷺ ستاد پاره اجازت نه وی کړې. د عزت والا هم هغه ﷺ دې اوته ذلیل یئې.
دې منع شو اودریدو تردې چه رسول الله ﷺ تشریف راوړو. د حضور ﷺ عادت مبارك ووچه د لښکر په
آخری حصه کښې به وو. نبی کریم ﷺ ته په کتوباندې دې منافق د خپل ځوئ شکایت اوکړو حضور ﷺ
د هغه نه تپوس اوکړوچه دې دې ولې حصار کړې دې؟هغه ونیل په الله قسم دې چه ترکومې تاسو
اجازت نه وی کړې دې دننه نه شی تلې. رسول الله ﷺ اجازت اوکړونو حضرت عبدالله ﷺ پلار ښار دننه
تلوته پریخودو([1])مسندحمیدی کښې دی چه هغه پلارته اوونیل چه ترکومې دې په خپله خله نه وی
ونیلې چه ته ذلیل یئې او رسول الله ﷺ عزت داردې ته مدینې ته نه شې داخلې دې.دې نه وړاندې د
حضور ﷺ په خدمت کښې حاضرشوې وواوعرض ئې کړې وو یارسول الله ﷺ د پلار دهیبت دوجه نه تر
ننه پورې مادپلار مخ ته په اوچتوسترګونه دی کتلې نوکه تاسوخفه ئې نوهم نن ماته حکم اوکړئې د
هغه سرېه درته حاضرکړم بل چاته دهغه دقتل کولوحکم مه ورکوه.ځکه چه زه دخپل پلارقاتل په
ګرځیدو نه شم لیدې([2])

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ | اٰمَنُوْا | لَا تُلْهِكُمْ | اَمْوَالُكُمْ | وَلَاۤ اَوْلَادُكُمْ

اے هغه کسانو | چی ایمان مو راوړې دې | غافله دنۀ کړی تاسو | مالونه ستاسو | اونۀ اولاد ستاسو |

انې مومنانو ؛ (یاد ساتئ) ستاسو مالونه او اولاد مو دالله ﷻ دیاد نه غافله نکړی

عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ ۚ | وَمَنْ يَّفْعَلْ | ذٰلِكَ | فَاُولٰٓئِكَ | هُمُ | الْخٰسِرُوْنَ ۝

دیاد دالله نه | او هغه چاچی اوکړو | دا کار | نو هغوئ | خاص هم هغوئ | په نقصان کښی دی |

.........او څوک چې داسې اوکړی | نو هغوئ تاوانیان دی

وَاَنْفِقُوْا | مِمَّا | رَزَقْنٰكُمْ | مِّنْ قَبْلِ | اَنْ يَّاْتِيَ

او خرچ اوکړئ | دهغې مال نه | چی درکړې دې مونږ تاسو لره | مخکښی ددې نه | چی راشی |

اومونږ چې درته څه درکړی دی | دهغې نه (په صدقاتو کښې) خرڅ کوئ | ددې نه وړاندې چې

اَحَدَكُمُ | الْمَوْتُ | فَيَقُوْلَ رَبِّ | لَوْلَاۤ اَخَّرْتَنِيْۤ | اِلٰۤى اَجَلٍ قَرِيْبٍ ۙ

یو له تاسې ته | مرګ | او بیا وائی اے ربه زما | ولې دروستو نۀ کړو ماله | نیتې نزدې ته |

په تاسو کښې یوکس ته مرګ راشی انوبیا به وائی ائې زما ربه ! ما ته دې ولې څو ورځې مهلت را نکړو

فَاَصَّدَّقَ | وَاَكُنْ | مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ۝ | وَلَنْ يُّؤَخِّرَ اللّٰهُ | نَفْسًا

چی ماصدقه ورکړې وې | او شوې وې | دصالحانو نه | او هرګز نۀ روستو کوی الله | یو نفس لره |

چې ما خیراتونه کړې وې | اوپه نیکانو کښې شامل شوې وې | او الله ﷻ هیچا ته مهلت نه ورکوی

[1] الطبری۲۳/٤٠٣.
[2] مسندحیدی:١٢٤٥.

إِذَا جَآءَ	أَجَلُهَا ۚ	وَاللّٰهُ	خَبِيرٌۢ	بِمَا	تَعْمَلُونَ ﴿۱۱﴾
كله چې راشي	نيټه دهغه	او الله	خبردار دې	په هغه كارونو	چې تاسو يې كوئ

كله چې ئې نيټه پوره شي | او الله ﷻ ستاسو د كارونو نه پوره پوره خبر دې

قوله تعالى:- لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَآ أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ ۚ

دمال اولادمحبت اود الله تعالى د ذكرنه غفلت: الله ﷻ خپلو مؤمنانو بندي‌گانو ته حكم وركوي چه هغوى دې په كثرت سره دالله ﷻ ذكركوي اوخبرداري وركوي چه هسې نه د مال اواولاد په مينه كښې اينختو سره دالله ﷻ د ذكرنه غافل نه شئ. بيا فرمائي چه څوك د الله ﷻ د ذكر نه غافل شي اود دنيا دښائست په مينه مست شي دخپل رب په اطاعت كښې سست شي هغه خپل نقصان كونكي پخپله دي. بيا په خپل اطاعت كښې دمال خرچ كولوحكم وركوي چه د خپل مرګ نه وړاندې خرچ كړه د مرګ د بې كسئى په وخت كښې پښيمانه كيدل او اميدونه تړل هيڅ نفع نه وركوي. هغه وخت به غواړي چه كه لږ وخت ته هم چاپريخودم نو چه څه نيك عمل كيدې شي اوبه كړم اوخپل مال به هم په خوشحاله زړه سره دالله ﷻ په لاركښې وركړم خوافسوس اوس وخت چرته دي؟راتلونكي مصيبت راغلو اونه ختميدونكي آفت په سرولاړ دي. بل ځائ كښې ارشاد دي ﴿وَأَنذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخِّرْنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ نُّجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ ۗ أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُم مِّن قَبْلُ مَا لَكُم مِّن زَوَالٍ﴾ يعني خلق هوښيار كړه كوم وخت چه هغوى له عذاب راشي نوداظالمان به وائي اې زمونږه ربه كه مونږ ته لږشان مهلت ملاوشي چه مونږ ستا دعوت قبول كړواوستادرسول اتباع اوكړوالخ.په دې آيت كښې خود كافرانودمذمت ذكردې.په دويم آيت كښې په نيك عمل كښې دكمي افسوس بيان څه داشان دي ﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ﴾ يعني په هغوى كښې چه چاته مرګ راشي نو وائي زما ربه ما واپس كړه نوزه به نيك عمل اوكړم الخ.دلته فرمائي چه د مرګ وخت وړاندې روستوكيږي نه.الله ﷻ خبر لرونكي دي چه څوك په خپل قول كښې رښتوني دي اوبه خپل سوال كښې په حقه دي.كه دا خلق واپس كړې شي نوبيا به هم داخبرې هيرې كړي اوهم هغه كارونه به كوي چه دې نه وړاندې كول.

قوله تعالى:- لَوْلَآ أَخَّرْتَنِيٓ إِلَىٰٓ أَجَلٍ قَرِيبٍ ۙ

ترمذى شريف كښې د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دې چه هرهغه سړي چه مالداروى اوهغه حج نه وى كړي يازكوة ئې نه وى وركړې هغه د مرګ په وخت كښې دنياته د واپس كيدو خواهش كوى. يوسړي عرض اوكړو حضرت دالله ﷻ ويره اوكړه دواپسئى خواهش خوكافران كوى حضورﷺ اوفرمائيل تندى ولې كوې؟ واوره قرآن فرمائي. بيا حضورﷺ دا پوره ركوع تلاوت اوفرمائيلو. د هغه نه ئې تپوس اوكړو زكوة په څومره كښې واجب دې هغه وئيل سل او زياتوكښې. تپوس ئې اوكړوحج كله فرض كيږي وئې فرمائيل چه كله د لارې خرچ او د سورلئى د خرچ طاقت وى.(۱) په يومرفوع روايت كښې داسې هم دي خوموقوف ډير صحيح دې.

د ضحاك رحمه الله په روايت كښې د ابن عباس رضي الله عنه والا هم منقطع دې. په دويم روايت كښې يوراوى ابو جناب كلبي دې هغه هم ضعيف دې. والله اعلم. ابن ابى حاتم كښې دى چه يوځل صحابه كرامو د رسول الله ﷺ په وړاندې د عمر د زياتى ذكر اوكړو نوحضورﷺ اوفرمائيل كله چه اجل راشي بيا روستو كيږي نه. د عمرزياتوالي صرف داسې دې چه الله ﷻ يوبنده ته نيك صالح اولادوركړي چه د هغه د مرګ نه پس د هغه د پاره دعاكوى.(۲)

(۱) ترمذى كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة المنافقين: ٣٣١٦.
(۲) تفسير ابن ابى حاتم كتاب المجروحين:١/٣٣١.

﴿فالحمدلله﴾ د الله ﷻ په فضل وکرم اولطف ورحم سره د سورة منافقون تفسير ختم شو.

﴿تفسيرسورة تغابن﴾

دابن عساکرپه يوډيرغريب بلکه منکر حديث کښې دي چه کوم ماشوم پيداکيږي دهغه دسر په جوړونو کښې د سورة تغابن پنځه آياتونه ليکلي شوي وي.

اياتونه		سورة التغابن مکية وهي ثماني عشرة اٰية وفيها رکوعان		رکوع ګانې
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
⑱		شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې		②

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ

تسبيح (پاکي) بيانوي | الله لره | هغه څه | چې په اسمانونو کښې دي | اوهغه څه | چې په زمکه کښې دي

په زمکه او اسمانونو کښې چې څه دي ټول د الله ﷻ پاکي بيانوي

لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ① هُوَ الَّذِيْ

هغه لره بادشاهي ده | او هغه لره ثناده | او هغه په هر څيز باندې | قادر دې | هغه هغه ذات دې

بادشاهي صرف د هغه ده | او ټول تعريفونه دهغه دپاره دي | اوهغه په هرڅيز قدرت لري | اوهغه (الله)

خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَّمِنْكُمْ مُّؤْمِنٌ ؕ

چې پيدا ئې کړئ تاسو | پس ځينې له تاسو نه | کافر دې | او ځيني له تاسو نه | مومن دې

هغه ذات دې | چې ټول ئې پيدا کړئ | نو بعضې په تاسو کښې کافران دي | اوبعضې مومنان دي

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ② خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

| او الله | په هغه کارونو | چې کوئ ئې تاسو | ليدونکې دې | هغه پيدا کړل آسمانونه | او زمکه

او الله ﷻ ستاسو کارونه وينې ګوري | .... آسمانونه او زمکه ئې

بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ ۚ وَاِلَيْهِ

په حقه سره | او شکل ئې جوړ کړوستاسو | پس ډير ښائيسته ئې کړل | شکلونه ستاسو | اوخاص هغه ته

په يومقصد سره پيدا کړل | اوتاسوته ئې شکلونه درکړل | اوډير ښائسته ئې درته درکړل | اودهغه طرفته

الْمَصِيْرُ ③ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

واپس ورتلل دي | معلوم دي هغه ته | هغه څه چې په آسمانونو کښې دي | او په زمکه کښې دي

واپس کيدل دي | په زمکه او په آسمانونو کښې چې څه دي ټول هغه (الله) ته معلوم دي

وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّوْنَ وَمَا تُعْلِنُوْنَ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ

او معلوم دي هغه ته | هغه چې پټوئ ئې تاسو | او هغه چې | ښکاره کوئ ئې تاسو | او الله | عالم دې

او الله تعالى ستاسو په پټو اوښکاره کارونو باندې ښه پوهيږي | ....او الله ﷻ ته د

بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ۝
په حال دسينو باندې
زړونو ټول رازونه ښه معلوم دي ۔

قوله تعالى:- يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ

د الله تعالى تسبيح:- د مسبحات په سورتونو كښې د ټولونه آخرى سورت هم دا دې. دمخلوقاتو د الله ﷻ د تسبيح بيان څوځل شوې دې. دملك اوحمدوالا هم الله دې په هرڅيز كښې دهغه حكومت دې په هركار كښې اود هرڅيز په اندازه مقررولوكښې هغه د تعريف لائق دې. چه د كوم څيزاراده اوكړي هغه پوره قدرت والا دې، نه د هغه څوك مقابله كولې شي اونه هغه څوك بندولې شي.كه هغه اونه غواړي نوڅه په هم نه وي هم هغه د ټول مخلوق خالق دې هم د هغه په اراده باندې بعضې انسانان كافر او بعضې مؤمن اوهغه ته ښه معلوم دي چه څوك دهدايت لائق او څوك دضلالت مستحق دی؟هغه دخپلو بنده ګانو په عملونوګواه دې اودهرعمل به پوره پوره بدله وركوي.هغه دعدل اوحكمت سره دآسمانونواو زمكې پيدائش كړې دې. هم هغه تاسو ته صفاستره اوښكلې شكلونه دركړي دي. لكه چه بل ځائ كښې ارشاد رباني دې ﴿يٰۤاَيُّهَا الْاِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ﴾ الخ اې انسانه ته د خپل كريم او مهربان رب نه څه څيزدهوكه كړې هغه ته پيداكړې بيائې ټيك كړې بيا ئې صحيح كړې اوپه كوم صورت كښې غوښتل ته ئې جوړكړې.بل ځائ كښې دی ﴿اَللّٰهُ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِتَسْكُنُوْا فِيْهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُوْنَ ۝﴾هم الله ﷻ دې چه ستاسود پاره ئې زمكه اودروله او آسمان ئې چت جوړ كړو اوتاسو ته ئې بهترين صورتونه دركړه اود خوراك دپاره ئې تاسوته پاك څيزونه دركړل الخ. آخر ټولو له دهغه طرف ته واپس كيدل دی.آسمان زمكه اوهريو نفس اود ټول كائنات علم ورته حاصل دې.ترديې پورې چه د زړه په پټواړادو خبروهم خبر دې.

كَفَرُوْا	الَّذِيْنَ	نَبَؤُا	اَلَمْ يَاْتِكُمْ
چې كفر ئې اوكړو	دهغه كسانو	خبر	آيا نه دې راغلې تاسو ته
			آيا تاسوته دپخوانو خلقو خبر راغلې نه دې چې تاسو نه

عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝	وَلَهُمْ	اَمْرِهِمْ	وَبَالَ	فَذَاقُوْا	مِنْ قَبْلُ
عذاب دردناك	او دې دپاره دهغوئ	دعملونو خپلو	عذاب	پس اوڅكو هغوئ	مخكښې ددې نه
					وړاندې ئې كفر كړې وو اوهغوئ دخپلو كارونو په عذاب كښې راګيرشول او هغوئ دپاره دردناك عذاب دې

بِالْبَيِّنٰتِ	رُسُلُهُمْ	تَّاْتِيْهِمْ	بِاَنَّهٗ كَانَتْ	ذٰلِكَ
دواضحه نښو سره	رسولان دهغوئ	چې راتلل به هغوئ ته	په سبب ددې شو	دا انجام
				دا په دې وجه چې هغوئ ته پيغمبران په ښكاره نښو سره راغلي وو

وَتَوَلَّوْا	فَكَفَرُوْا	يَّهْدُوْنَنَا	اَبَشَرٌ	فَقَالُوْا
او مخ ئې واړووه	پس انكار اوكړو هغوئ	چې هدايت به كوي موږ ته	آيا انسان دې	نو اوبه وئيل هغوئ
				نو وي وئيل چې آيا (زموږ پشان) انسانان به موږ ته لارې ښائي نو انكارئې اوكړو او مخ ئې واړولو

وَّاسْتَغْنَى اللّٰهُ ؕ وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَمِيْدٌ ۝٦ زَعَمَ الَّذِيْنَ

او بې پروا شو الله | او الله | بې پروا دې | ستائيلې شوې دې | په دعوى سره اووئيل هغه كسانو

او الله ﷻ هم د هغوئ څه پرواه اونكړه | او الله ﷻ بې پرواه دې | ستائيلې شوې دې | دكافرانو خيال

كَفَرُوْٓا اَنْ لَّنْ يُّبْعَثُوْا ؕ قُلْ

چې انكار ئې كړې وو | چې هرګز به هغوئ نه راپاڅولې كيږى (پلس دمرګ نه) | ورته اووايه

دې | چې هغوئ به هيڅ كله دوباره ژوندى نشى راپورته كولې | ....ته اووايه

بَلٰى وَرَبِّيْ لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ

ولې نه | قسم دې په رب زما | چې خامخا به تاسو راپاڅولې كيږئ | بيا به خامخا خبر دركړې كيږى تاسو له

چې ولې نه | زما دې په خپل رب قسم وى | چې تاسو به خامخا راپاڅولې شئ | بيا به درته ټول عملونه

بِمَا عَمِلْتُمْ ؕ وَذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ۝٧ فَاٰمِنُوْا

دهغې كارونو | چې كړى دى تاسو | او دا كار | په الله باندې | اسان دې | پس ايمان راوړئ

په ګوته كولې شى | ....او دا كار الله ﷻ ته ډير اسان دې | نو په الله ﷻ

بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَالنُّوْرِ الَّذِيْٓ اَنْزَلْنَا ؕ

په الله باندې | او په رسول دهغه باندې | او په (قران) نور باندې | هغه نور | چه نازل كړې دې مونږ |

او د هغه په رسول ﷺ او په هغه نور (قران) باندې ايمان راوړئ | چې مونږ راليږلې دې

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ۝٨ يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ

او الله تعالى | په هغه كارونو | چې كوئ يې تاسو | خبردار دې | په كومه ورځ | چې به راجمع كړى تاسو |

او الله ستاسو دكارونو نه خبر دې | په كومه ورځ چې به هغه تاسو دجمع كيدو (يعنى دقيامت) په ورځ

لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ ؕ وَمَنْ يُّؤْمِنْ بِاللّٰهِ

ورځې دراجمع كيدو ته | دغه به ورځ دګټې تاوان وى | او چاچې ايمان راوړو | په الله باندې |

راجمع كړى | هم دغه د (سود) زيان ورځ ده | ....او څوك چې په الله ﷻ ايمان راوړى

وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُّكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّاٰتِهٖ وَيُدْخِلْهُ جَنّٰتٍ

او عمل ئې اوكړو نيك | لرې به كړى الله | دهغه نه | ګناهونه دهغه | او داخل به كړى هغه | داسې باغونو ته |

اودنيكئ كارونه كوى | نو الله ﷻ به دهغه ګناهونه معاف كړى | او هغه به داسې باغونوته داخل كړى

تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ؕ ذٰلِكَ الْفَوْزُ

چې بهيږى به | لاندې دونو دهغې نه | نهرونه | هميشه به وى | په هغې كښې | هميشه | دا كاميابى ده

چې دهغې لاندې به نهرونه بهيږى | هميشه به په هغې كښې اوسيږى | ....او دا ډيره لويه

الْعَظِيْمُ ۝٩ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَآ اُولٰٓئِكَ

لويه | او هغه كسان | چې كفر ئې اوكړو | او دروغ ئې اوګنړل | ايتونه زمونږه | دغه كسان

كاميابى ده | او چا چې انكار كړې وى | او زمونږ ايتونه ئې دروغ ګنړلې وى | نو هغوئ

أَصْحٰبُ النَّارِ	خٰلِدِيْنَ	فِيْهَا	وَبِئْسَ	الْمَصِيْرُ
خاوندان دوور دي	همیشه به وي	په هغې کښې	او ډیر بد ځائې دی	دورتلو

دوزخیان دي | همیشه به په هغې کښې وي | ....او دغه ډیر ناکاره ټیکاؤنړه ده

قوله تعالی:- أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ قَبْلُ

دکافرانوسزا: دلته دوړاندې کافرانود کفراودهغوی د خرابوسزاګانو ذکر کولې شی چه آیاتاسوته ستاسو د وړاندینومنکرانوحال معلوم دې؟چه د رسولانوتکذیب اود حق مخالفت څه رنګ راوړو؟په دنیا او آخرت کښې برباد شول.دلته هم د خپلو خرابواعمالو سزا خوړل اودهغه ځائ سزاخوړل باقی دی چه ډیر د غم نه ډکه ده.د دې وجه بغیرد دې نه هیڅ نه دی چه دلائلو ثبوتونو او ښکاره نښوسره چه انبیاء الله هغوی له راوړې هغوی دا اونه منل اوخپل ځان سره ئې دامحال اوګنړل چه انسان پیغمبروی اوهم د هغوی په شان یوآدم زاد په لاس هغوی ته هدایت ورکړې شی. انکار ئې اوکړو او عمل ئې پریخودو. الله ﷻ هم د هغوی نه بې پروائې اوکړه.هغه خو غنی دې او ورسره د حمدوثناء لائق دې.

قوله تعالی:- زَعَمَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا أَنْ لَّنْ يُّبْعَثُوْا

مشرکان د قیامت منکر دی:- الله ﷻ فرمائی چه کافران مشرکان او ملحدین وائی چه د مرګ نه پس به اوچتیږونه. نو اې نبی اته دوی ته اووایه چه اوپاسئی به اوبیا به ستاسو د ټولو وړو لویوټیو اوښکاره عملونو په تاسو څرګندونه کولې شی. واورئی ستاسو بیا پیداکول او تاسوله بدلې درکول وغیره ټول کارونه په الله ﷻ باندې بالکل آسان دی.دادریم آیت دې چه الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته قسم خوړلو سره د قیامت دحقانیت بیانولو باره کښې اوفرمائیلو.اولنې آیت په سورت یونس کښې دې﴿وَيَسْتَنْۢبِـُٔوْنَكَ أَحَقٌّ هُوَ قُلْ إِيْ وَرَبِّيْٓ إِنَّهٗ لَحَقٌّ وَمَآ أَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ﴾ یعنی دا خلق تانه تپوس کوی چه آیا هغه حق دې؟نووایه چه زما د رب قسم چه هغه حق دې اوتاسو الله ﷻ ته ماتې نه شئې ورکولې.دویم آیت په سورت سباکښې دې ﴿وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَأْتِيْنَا السَّاعَةُ قُلْ بَلٰى وَرَبِّيْ لَتَأْتِيَنَّكُمْ﴾ کافران وائی چه په مونږ به قیامت نه راځی نوته اووایه چه او زما د رب قسم دې یقیناً او خامخابه راځی. او دریم آیت هم دغه دې.

بیاارشاد فرمائی چه په الله باندې په رسول باندې او په نورمنزل باندې یعنی په قرآن کریم باندې ایمان راوړئی ستاسو هیڅ یوپټ عمل د الله ﷻ نه پټ نه دې د قیامت په ورځ به الله ﷻ تاسو ټول راجمع کوی اود دې د پاره دهغې نوم یوم الجمع دې. لکه چه بل ځائ فرمائی﴿ ذٰلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوْعٌ لَّهُ النَّاسُ وَذٰلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُوْدٌ﴾دادخلقود جمع کیدو اودهغوی د حاضریدو ورځ ده.یو ماځ دی﴿قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِيْنَ وَالْآخِرِيْنَ لَمَجْمُوْعُوْنَ إِلٰى مِيْقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُوْمٍ﴾ یعنی د قیامت په ورځ به ټول اولین او آخرین راجمع کولې شی.

قوله تعالی:- يَوْمُ التَّغَابُنِ

حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه یوم التغابن د قیامت د ورځې یو نوم دې. د دې نوم وجه دا ده چه جنتیان به دوزخیان په نقصان کښې اچوی([1]) حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چه د دې نه به زیات تغابن څه وی چه دهغوی په وړاندې دوی جنت ته او د دوی په وړاندې هغوی دوزخ ته بوځی. لکه چه د دې تفسیر په دې روستونی آیت کښې دې چه د ایماندارو نیك عمل کونکو ګناهونه به معاف کړې شی اود بهیدونکو نهرونو د همیشه والی جنت کښې به ئې داخل کړی اوپوره کامیابئی ته به اورسولې شی. اوکفر او تکذیب کونکی به د دوزخ اور ته ځی چرته به چه پراته سوزیږی اوورتیږی، بنه ده د دې نه خراب بل ځائ کوم یوکیدې شی؟

([1]) الطبری:۲۳/۴۲۰.

مَآ اَصَابَ مِنْ مُّصِيْبَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۗ وَمَنْ يُّؤْمِنْ

نه رسيږي | څه مصيبت | مګر (رسيږي) | په حکم دالله سره | او هغه څوك | چې ايمان ني راوړو

(دنيا کښې) هيڅ مصيبت دالله ﷻ د حکم نه بغير نه راځي| او څوک چې په الله ﷻ ايمان راوړي

بِاللّٰهِ يَهْدِ قَلْبَهٗ ۗ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ۝ وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ

په الله باندې | هدايت به اوکړي زړه دهغه ته | او الله | په هر څيز باندې | عالم دې | او حکم اومنئ دالله

نو الله د هغه زړه ته هدايت کوي |او الله ﷻ په هرڅيز ښه پوهه دې| او تاسو دالله ﷻ تابعداری اوکړئ

وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ ۚ فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاِنَّمَا عَلٰى رَسُوْلِنَا

او حکم اومنئ د رسول | پس که چرې مخ واړوئ تاسو | پس بيشکه | په رسول زمونږ باندې |

او د رسول تابعدارې اوکړئ| نو که مخ مو ترې نه واړولو | نو زمونږ په پيغمبر خو په ښکاره باندې

الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ۝ اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۗ وَعَلَى اللّٰهِ

رسونه ښکاره ده | الله چې دې | نشته دې لائق دعبادت | مګر هم هغه دې | او خاص په الله باندې |

حکمونه رسول دي| دالله ﷻ نه سوا بل څوک معبود نشته | ....او ايمان دار

فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ۝

پکار دی چې توکل اوکړي | مومنان |

کسان دې صرف په يو الله ﷻ باندې بهروسه ساتي |

قوله تعالى:- مَآ اَصَابَ مِنْ مُّصِيْبَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۗ

مصيبت د الله تعالى په رضا سره راځي: سورة حديد کښې هم دامضمون تيرشوې دې چه څه هم کيږي هغه د الله ﷻ په اجازت او حکم سره کيږي.دهغه د قدر اورضانه بغيرهيڅ هم نه شي کيدې.کوم سړی ته چه څه تکليف اورسی هغه دې پوهه شي چه دالله ﷻ په رضا اومنشاباندې ده ته تکليف رسيدلې دې بيادې صبراوکړي اودالله ﷻ په رضادې ثابت قدم اوسيږي اودثواب اوښيګړې اميد دې ساتي. رضاپه قضانه دې علاوه شونډې نه خوزوي نوالله ﷻ دهغه د زړه ساتنه کوي اوهغه ته دبدله په توګه دزړه هدايت ورنصيب کوي.ديقين صادق پړق هغه په زړه کښې ويني او اکثرداسې هم کيږي چه ددغه مصيبت بدله ياد هغې نه بهتر په دنيا کښې هم ورکوي. د حضرت ابن عباس ﷺ بيان دې د هغه ايمان مضبوطيږي هغه مصيبتونه کمزورې کولې نه شي هغه ته پته وی چه څه اوشو هغه خطا کونکي نه دې اوڅه راورسيدل هغه هډو ملاويدونکی نه وو([1]) د حضرت علقمه ﷺ په وړاندې دا آيت تلاوت کولې شی اود هغوی نه د دې مطلب معلومولې شي نو فرمائي چه د دې نه مراد هغه سړې دې چه دهرمصيبت په وخت کښې داعقيده اولري چه د الله ﷻ د طرف نه دې او بيادا په خوشحالئ سره برداشت کړي. دا هم مطلب دې چه هغه ﴿اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَيْهِ رٰجِعُوْنَ﴾ اولولي. په متفق عليه حديث کښې دی چه په مؤمن باندې حيرانتياده چه دهغه په هره هره خبره کښې بهتری ده چه په ضرر او نقصان باندې صبراوبرداشت اوکړي په ښګړه اوګټه باندې شکر او احسان مندي اوکړي نوښيګړې راغونډوي. دا دوه طرفيزه ښيګړه د مؤمن نه علاوه د بل چا په حصه کښې نشته.([2])

---

[1] الطبري:۲۳/۴۲۱.

[2] صحيح مسلم كتاب الزهد باب المؤمن امره كله خير:۲۹۹۹.

افضل عمل:- مسند احمد کښې دی چه یوسړی د رسول الله ﷺ نه معلومات اوکړو چه یارسول الله ﷺ! د ټولو نه افضل عمل کوم یودې؟ حضور ﷺ اوفرمائیل په الله ﷻ باندې ایمان راوړل د هغې تصدیق کول اودالله ﷻ په لارکښې جهاد کول.هغه وئیل حضرت زه چرته آسان کار غواړم. حضور ﷺ اوفرمائیل چه کومه فیصله ستا په قسمت باندې جاری شی په هغې باندې د الله ﷻ نه ګیلې مانې مه کوه اودهغه په رضاباندې راضی کیدل د دغې نه آسان عمل دې[۱] بیا خپل اود خپل رسول د تابعدارئی حکم درکوی چه په دې شرعی امورو کښې د دې تابعدارئی نه مخ سر مه وړاندې کوه د کوم حکم چه ملاوشی په ځائ راوړه د کوم نه چه منع کړې شې هغې نه منع شه. که ته د دې د منلونه ډډه کوې نه په رسول الله ﷺ باندې هیڅ بوج نشته د هغه په ذمه صرف تبلیغ کول وو چه هغه کړې دې اوس به د عمل نه کولوسزا هم نه خورې. بیا فرمان دې چه الله ﷻ واحد اوصمد دې د هغه نه علاوه هیڅ څوک د هیڅ قسم عبادت لائق نه دی. داخبرپه معنی کښې طلب دې یعنی د الله ﷻ توحیداومنه په اخلاص سره صرف د هغه عبادت کوه. بیا فرمائی چه د توکل اویقین لائق هم هغه ذات دې نو ته په هغه باندې یقین ساته. بل ځائ کښې ارشاددې ﴿رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيْلًا﴾ دمشرق اومغرب رب هم هغه دې حقیقی معبود هم د هغه نه علاوه بل څوک نشته ته هم هغه خپل کارساز جوړکړه.

يَاَيُّهَا الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا
اے هغه کسانو	چې ایمان مو راوړی دی
..........اې ایمان والو!	

اِنَّ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ	وَاَوْلَادِكُمْ	عَدُوًّا لَّكُمْ	فَاحْذَرُوْهُمْ
بیشکه ځینی دښځو ستاسو نه	او داولاد ستاسو نه	دشمنان دی ستاسو دپاره	پس خان اوساتئ دهغوئ نه
ستاسو په ښځو او اولاد کښې بعضې ستاسو دښمنان دی	نود هغوئ نه ځان ساتئ		

وَاِنْ تَعْفُوْا	وَتَصْفَحُوْا	وَتَغْفِرُوْا	فَاِنَّ اللّٰهَ	غَفُوْرٌ
او که معافی اوکړئ تاسو	او مخ اوګرخوی تاسو	او ببښنه اوکړئ تاسو	پس بیشکه الله	ښښونکې
اوکه معافی اوکړئ او سترګې پرې پټې کړئ	او وې ښښئ نو الله ﷻ ښښونکې			

رَّحِيْمٌ ﴿۱۴﴾	اِنَّمَآ	اَمْوَالُكُمْ	وَاَوْلَادُكُمْ	فِتْنَةٌ	وَاللّٰهُ	عِنْدَهٗٓ
مهربانه دې	بیشکه	مالونه ستاسو	او اولاد ستاسو	یو ازمیښت دې	او الله چې دی	د هغه سره
مهربان دې	بیشکه ستاسو مالونه او ستاسو اولاد یو امتحان دې	..........او الله ﷻ سره				

اَجْرٌ	عَظِيْمٌ ﴿۱۵﴾	فَاتَّقُوا اللّٰهَ	مَا اسْتَطَعْتُمْ	وَاسْمَعُوْا
اجر دې	لوئ	پس اوویریږئ دالله نه	تر څو چې طاقت کیږی ستاسو	او اوورئ خبره
ډیر لوئې اجر دې	..........نود الله ﷻ نه ویریږئ	څومره چې ستاسو وس وی	او خبره اورئ	

وَاَطِيْعُوْا	وَاَنْفِقُوْا	خَيْرًا	لِّاَنْفُسِكُمْ	وَمَنْ يُّوْقَ
او حکم اومنئ	او مال خرچ کړئ	دا بهتره ده	دپاره دنفسونو ستاسو	او هغه څوک چې اوساتلی شو
او حکم منئ	او (دالله ﷻ په لاره کښې) خرخ کوئ	دا به ستاسو دپاره بهتره وی	او څوک چې	

۱) احمد: ۵/۳۱۸-۳۱۹ ح ۲۲۷۱۷.

شُحَّ نَفْسِهٖ	فَاُولٰٓئِكَ	هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ⑯	اِنْ تُقْرِضُوا اللّٰهَ
دبخل دنفس خپل نه	پس دغه کسان چې دی	هغویٌ کامیاب دی	که تاسو قرض ورکړو الله له
دنفس دشومتیا نه بچ شی	انو هم دغه کسان کامیاب دی	که تاسو الله ﷻ ته قرض ورکړو	

قَرْضًا حَسَنًا	يُّضٰعِفْهُ	لَكُمْ	وَيَغْفِرْ لَكُمْ ط	وَاللّٰهُ شَكُوْرٌ
قرض حسن	نو دوچند به کړی هغه	دپاره ستاسو	اواوبه ببښي تاسو لره	او الله قدردان دي
نو هغه به ئې درله په څو څو چنده زیاتوی	او ستاسو قصور بهٔ معاف کوی	او الله ﷻ ډیر قدردان		

حَلِيْمٌ ⑰ لا	عٰلِمُ الْغَيْبِ	وَالشَّهَادَةِ	الْعَزِيْزُ	الْحَكِيْمُ ⑱ ع
صبر ناك دي	عالم دي په غيبو	او په ښکاره	غالب دي	او دحکمت خاوند دي
اوډیر برداشت کونکي دي	په پټه او په ښکاره هرڅه باندې پوهه دي	غالب دي	دحکمت خاوند دي	

قوله تعالی:- اِنَّ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ وَاَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَّكُمْ فَاحْذَرُوْهُمْ ۚ

د ښځواوبچوتربیت: ارشادکولې شی چه بعضې ښځې خپل سړی اوبعضې اولاد خپل موړپلار دالله ﷻ دذکراونیك عمل نه منع کوی چه په حقیقت کښې دښمنی ده دکومې نه چه وړاندې خبرداري ورکړې شوې دې چه داسې نه وی ستاسومال اواولاد تاسودالله ﷻ د ذکر نه غافل کړی که چرې داسې اوشو نو تاسو به په لویٌ نقصان کښې پریوځئي. دلته هم فرمائی چه دې نه هوښیار اوسیږئی د خپل دین ساتنه دهغوی په ضرورتونو او د هغوی په فرمائشونوپوره کولوباندې مقدم اوساتئی. د ښځې بچو اومال په خاطرانسان خپلوئی نه تیریږی دالله ﷻ په نافرماني کښې اخته کیږی دهغوی په مینه کښې په اینختو باندې د الله ﷻ حکمونه شاته غورزوی.

(وَاِنْ تَعْفُوْا وَتَصْفَحُوْا) ددې شان نزول: حضرت ابن عباس ؓ فرمائی چه بعضو اهل مکه اسلام قبول کړې وو خود ښځې او خامنو مینې هغوی د هجرت نه منع کړل اوبیا چه کله اسلام ښه خورشو نوبیا داخلق د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضرشول چه وئې کتل نو وړاندینومهاجرو د دین ډیر علم حاصل کړې وو. د دوی په زړه کښې راغله چه خپل بال بچ ته سزا ورکړی نو په دې باندې دا فرمان جاری شو **(وَاِنْ تَعْفُوْا وَتَصْفَحُوْا وَتَغْفِرُوْا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ⑭)** چه اوس معافی کوئې اود راتلونکی وخت د پاره هوښیار شئی. الله ﷻ مال اواولادورکولوسره د انسان ازمیښت کوی چه په مصیبت کښې اخته کیدونکی څوك دی؟او تابعدار څوك دې؟ الله ﷻ سره چه کوم اجر عظیم دې تاسو له په هغې باندې نظر ساتل پکار دی. لکه چه یوبل ځایٌ کښې ارشاد دی **(زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوٰتِ مِنَ النِّسَآءِ وَالْبَنِيْنَ وَالْقَنَاطِيْرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْاَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ؕ ذٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَاللّٰهُ عِنْدَهٗ حُسْنُ الْمَاٰبِ ⑭)** یعنی د ازمیښت په توګه د خلقو د پاره دنیاوی خواهشات یعنی ښځه اولاد سرو زرواوسپینوزرو لویٌ لویٌ ډیری لګیدلی دی د ښکلو اسونو او څاروو اوفصلونومحبت ته ښائست ورکړې شوې دې خودا د دنیاد یوځوورځوړندون سامان دې اود همیشه پاتې کیدوښکلې ځایٌ خوهم د الله ﷻ سره دې.

د بچو محبت او رسول کریم ﷺ: مسنداحمد کښې دی یوځل حضور ﷺ خطبه ورکوله چه حضرت حسن ؓ اوحضرت حسین ؓ اوړده اوړده قمیصونه اچولی راغله دواړه ماشومان په قمیصونوکښې اینختل رااینختل پریوتونکی راروان وو دا قمیصونه د سور رنګ وو. د حضور ﷺ نظرچه کله په هغوی باندې پریوتلونو د منبر نه راکوزشو او هغوی ئې اوچت کړل راوړل او مخې ته کینول بیا ئې اوفرمائیل الله ﷻ رښتوني دې اود هغه رسول الله ﷺ رښتیافرمائیلی دی چه ستاسو مال اولاد ازمیښت دې دادواړه په

راپریوتوکښې په لیدوباندې صبر نه شواخر خطبه ئې پریخودله هغوی راوچت کړل[1] مسنداحمد کښې دی چه حضرت اشعث بن قیس ﷺ فرمائی د کنده قبیلې په جرګه کښې زه هم دحضورﷺ په خدمت کښې حاضرشوم. حضورﷺ مانه تپوس اوکړو چه ستاځه اولادهم شته؟ ماوئیل چه اوس راتلوکښې یو هلك شوې دې افسوس چه د ده په ځائ یوځناور وې. حضورﷺ اوفرمائیل خبردار داسې مه وایه په هغې کښې د سترګو یخوالې دې اوکه وفات شی نواجر دې او بیانی اوفرمائیل چه او د هم دا د بزدلئ اوغم سبب هم جوړیږی.دا بزدلې او غم خفګان هم دې[2] بزارکښې دی اولاد د زړه میوه ده اودا د بخل نامرد ئی او غم سبب هم دې.[3]

طبرانی کښې دی ستادښمن صرف هغه نه دې چه ستا په مقابله کښې په کفرباندې کلك ولاړ جنګ له راغلې وی ځکه چه که هغه تا قتل کړل نوستاد پاره د نور باعث دې اوکه هغه ته قتل کړې نو ته یقینی جنتی یې. بیا ئی اوفرمائیل کیدې شی چه ستاپوره دښمن ستابچې وی چه هم ستا د شانه راوتې دې او ستاسره به دښمنی کوی.[4] بیا فرمائی د خپل قدرت برابر د الله ﷻ نه ویریږه د هغه د عذابونه نه بچاؤ پیداکړه. بخاری او مسلم کښې دی چه کوم حکم زه اوکړم د هغې د پوره کولو پوره کوشش کوئ کوم ئه چه زه منع کړم هغې نه منع شئ.[5]

قوله‌تعالی:- فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ

د مفسیرینوفرمان دې چه د سورة آل عمران آیت ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ﴾ناسخ دا آیت دې یعنی اول ئی فرمائیلي وو چه د الله ﷻ نه دومره یریږه څومره چه د هغه نه ویریدل پکار دی خو اوس ئی اوفرمائیل چه د خپل طاقت مطابق. حضرت سعیدبن جبیر ﷺ فرمائی چه رومبې آیت په خلقو باندې ډیر دروندپریوتې وو دومره اوږد قیام به ئی کولو چه په پښوباندې به ئی پړسوب راتلو اودومره اوږدې سجدې به ئی کولې چه تندی به ئی زخمی شو نو الله ﷻ دا دویم آیت نازل کړو آسانی اوکړه. نوروهم یعضې مفسرینودا فرمائیلی او رومبی آیت ئی منسوخ او دا دویم ئی ناسخ ګرځولې دې. بیا فرمائی د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ حکم منونکی جوړشئ د هغه فرمان نه لږ شان هم اخوادیخواکیږئ مه، مه وړاندې کیږئ مه روستوکیږئ مه امر پریږدئ او مه د نهی خلاف کوئ. کوم څه چه الله ﷻ تاسوته درکړی د هغې نه خپلوانوته فقیرانوته مسکینانوته او حاجت مندوته ورکوئ. الله ﷻ په تاسو احسان اوکړو تاسو په نورمخلوق باندې احسان اوکړئ دې د پاره چه په دې جهان کښې هم د الله ﷻ د احسان مستحق جوړشئ او که داسې نه کوئ نو د دواړو جهانو بربادی به په خپلو لاسونو باندې واخلئ.

آیت ﴿وَمَنْ يُوقَ﴾ تفسیر په سورت حشر کښې تیرشوې دې.

قوله‌تعالی:- يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ

دالله ﷻ په لاکښې د خرچ کولو دوچند اجر:- کله چه تاسو د الله ﷻ په لارکښې څه څیز ورکړئ نو الله ﷻ به د هغې بدله درکوی. د هرې صدقې بدله به درکوی. ستاسو مسکینانوسره ښه سلوك کول لکه چه الله ﷻ ته قرض ورکول دی. د بخاری اومسلم په حدیث کښې دی الله ﷻ فرمائی څوك دی؟ چه داسې ذات ته

[1] ابوداؤد کتاب الصلاة باب الامام یقطع الخطبة للامر:۱۱۰۹، وسنده حسن، ترمذی:۳۷۷٤، نسائی :۱٤۱٤، ابن ماجه: ۳٦۰۰، احمد:۳٥٤/٥، ابن حبان: ٦۰۲۹.
[2] احمد: ۲۱۱/٥ ح ۲۱۸٤۰. حاکم:۲۳۹/٤.
[3] مسند البزار:۱۸۹۲، مسندابن ابی یعلی:۱۰۳۲.
[4] طبران:۳٤٤٥.
[5] صحیح بخاری کتاب الاعتصام باب الاقتداء بسنن رسول الله ﷺ:۷۲۸۸، صحیح مسلم: ۱۳۳۷.

قرض ورکړی چه نه ظالم دې نه مفلس دې نه واپس کونکې دې (¹) فرمائی چه هغه به تاسو ډیر زیات درواپس کړی. لکه چه په سورت بقره کښې هم فرمائیلی دی چه څو څو درجې زیات به درکړی او ورسره به په خیرات کولوستاسو ګناه معاف کړی الله ﷻ ډیر قدردان دې د لږې شان نیکئی ډیر لوئ اجرورکوی. هغه بردبار دې معافی کوی. د ګناهونونه ښښنه کوی او په خطاګانې باندې سترګې پټوی خطاګانې اوبدئی معاف کوی. هغه په پټ او ښکاره باندې خبر دې هغه غالب او باحکمت دې. د دې اسماء حسنی تفسیر ډیر خل دې نه وړاندې تیرشوې دې.

د الله ﷻ په فضل او کرم سره د سورة تغابن تفسیر ختم شو **(فالحمدلله)**

دې سره د تفسیر ابن کثیر عربی نهم جز پوره شوه اوس د لسم جز تفسیر د سورة طلاق نه شروع کیږی الله ﷻ دې خیر اوبرکت سره دا هم پوره کړی. آمین.

ایاتونه	سورة الطلاق مدنية وهي اثنتا عشرة آية وفيها ركوعان		رکوع ګانې
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ		
⑫	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		②

يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ	اِذَا	طَلَّقۡتُمُ	النِّسَآءَ	فَطَلِّقُوۡهُنَّ	لِعِدَّتِهِنَّ
اے نبی ﷺ	کله چې	طلاق ورکوئ تاسو	ښځو له	نو طلاق ورکوئ هغوئ له	دپاره دعدت دهغوئ

انې نبی (مسلمانانوته اؤوایه) کله چې تاسو ښځو ته طلاق ورکوئ نو دعدت دزمانې نه وړاندې ئې ورکوئ

وَاَحۡصُوا	الۡعِدَّةَ	وَاتَّقُوا اللّٰهَ	رَبَّكُمۡ	لَا تُخۡرِجُوۡهُنَّ
او شمارئ	موده دعدت	اواویریږئ دالله نه	چې رب ستاسو دې	مهٔ اوباسئ تاسو هغوئ لره

او د عدت (دورځو) شمیرکوئ او دخپل رب نه ویره کوئ ....او هغوئ دخپلو کورونو نه بهر

مِنۡۢ بُيُوۡتِهِنَّ	وَلَا يَخۡرُجۡنَ	اِلَّاۤ اَنۡ	يَّاۡتِيۡنَ	بِفَاحِشَةٍ
دکورونو دهغوئ نه	او نهٔ دې څپله اوځی	ماسوا ددې نه	چې راتله اوکړی	په کار دبې حیایئ

مه اوباسئ او پخپله دې هم نه اوځی خو هله چې د بې شرمئ کار په څرګنده اوکړی

مُّبَيِّنَةٍ ؕ	وَتِلۡكَ حُدُوۡدُ اللّٰهِ ؕ	وَمَنۡ يَّتَعَدَّ	حُدُوۡدَ اللّٰهِ	فَقَدۡ ظَلَمَ
ښکاره سره	او دا حدونه دالله دی	او هغه څوك چې واوړیدو	دحدونو دالله نه	نو ظلم ئې اوکړو

اودغه دالله (مقررکړی) حدود دی او څوک چې د الله دمقررو حدودو نه وړاندې تیر شی نو هغه په خان

نَفۡسَهٗ ؕ	لَا تَدۡرِيۡ	لَعَلَّ اللّٰهَ	يُحۡدِثُ	بَعۡدَ ذٰلِكَ	اَمۡرًا ①
دخان خپل سره	نهٔ لرې پته تاته	کیدې شی چې الله	پیدا کړی	روستو ددې نه	څه شکل دزړهٔ لګیدو

زیاتې اوکړو تاته معلومه نه ده کیدې شی چې الله ﷻ ددې نه پس یو نوې خبره پیدا کړی

قوله تعالی:- اِذَا طَلَّقۡتُمُ النِّسَآءَ فَطَلِّقُوۡهُنَّ

(¹) صحيح مسلم كتاب صلاة المسافرين باب الترغيب في الدعاء والذكر في آخر الليل:٧٥٨، الاسماء والصفات للبيهقي:٤٩٦.

د طلاق او عدت مسئلې اود ايت مبارک شان نزول :- اول خونبي ﷺ ته د شرافت كرامت په توګه خطاب اوكړې شو بيا ئې تبعًا د هغه امت ته خطاب اوكړو اود طلاق مسئله ئې ورته واضحه كړه. ابن ابى حاتم كښې دى چه رسول الله ﷺ حضرت حفصه رضي الله عنها ته طلاق وركړواوخپل پلاركره لاړه په دې باندې دا آيت نازل شو چه دې ته رجوع اوكړه هغه ډيره روژه ساتونكې اوډير مونځ كونكې ښځه ده.هغه دلته هم ستاسې بى ده اوپه جنت كښې به هم ستا په بيبيانوكښې وى.([1]) هم دغه روايت مرسلاً ابن جرير كښې نقل دې اوپه سندونوسره هم راغلې دې. چه رسول الله ﷺ حضرت حفصه رضي الله عنها ته طلاق وركړو بيائې رجوع اوكړه. ([2])

دابن عمر رضي الله عنه د حيض په حالت كښې خپلې ښځې ته طلاق وركول:-صحيح بخارى كښې دى چه حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه خپلې بى بى ته د حيض په حالت كښې طلاق وركړو. حضرت عمر رضي الله عنه دا واقعه رسول الله ﷺ ته بيان كړه حضور ناراض شو او وئې فرمائيل چه ده له پكار دى چه رجوع اوكړى بيادې د حيض نه د پاكيدوپورې اوساتى بيا چه دويم حيض راشى او اولامبى نوكه بيائې زړه غواړى نو طلاق دې وركړى د دې پاكې په حالت كښې د خبرو اترو كولونه وړاندې. هم دغه هغه عدت دې د كوم باره كښې چه د الله ﷻ حكم دې([3]) دا حديث په نورو ډيرو كتابونوكښې په څو سندونوسره ذكر دې. حضرت عبدالرحمن بن ايمن رضي الله عنه چه د عزه مشر دې د حضرت ابوالزبير رضي الله عنه په اوريدوسره دحضرت ابن عمر رضي الله عنه نه سوال اوكړو چه دهغه سړى باره كښې تاسو څه فرمائې چا چه خپلې ښځې ته د حيض په حالت كښې طلاق وركړو نو هغوى اوفرمائيل چه واورئې ابن عمر رضي الله عنه د رسول الله ﷺ په ژوند كښې خپلې بى بى ته د حيض په حالت كښې طلاق وركړو نو حضور ﷺ حكم اوكړو هغه راواپس كړه نو ابن عمر رضي الله عنه رجوع اوكړه اودا هم حضور ﷺ فرمائيلى وو د دې د پاكيدونه پس هغه ته اختيار دې كه طلاق وركوى كه ساتى. اوحضور ﷺ د دې آيت تلاوت اوكړو ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا طَلَّقۡتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَطَلِّقُوهُنَّ﴾ ([4])

په دويم روايت كښې ﴿فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ﴾ يعنى د پاكئى په حالت كښې د جماع نه وړاندې. ډيرو بزرګانو هم دا فرمائيلى دى([5]) حضرت ابن عباس رضي الله عنه فرمائى يعنى د حيض په حالت كښې طلاق مه وركوئى او نه په هغه پاكوالى كښې په كوم كښې چه جماع شوې وى بلكه هغه وخته پورې دې پريږدى چه كله حيض راشى بيا د هغې نه غسل اوكړى نوبيا يوطلاق وركړه. ([6]) حضرت عكرمه رضي الله عنه فرمائى د عدت نه مراد پاكى دة.د قرء نه مرادحيض دې يا دحمل په حالت كښې كله چه حمل ښكاره شى. په كوم پاكوالى كښې چه جماع كړې ده په هغې كښې طلاق مه وركوه معلومه نه ده چه حامله ده كه نه. د طلاق دريم قسم هم دې كوم چه نه طلاق سنت دې اونه بدعت او هغه د نابالغه طلاق دې اود هغه ښځې د كومې چه دحيض د راتلو نه نااميدى شوې وى اودهغه ښځې كومې ته چه دخول نه دې شوې د دې ټولواحكام او تفصيلى بحث ځاى كتب فروع دى نه چه تفسير. والله سبحانه وتعالى اعلم.

قوله تعالى:- وَأَحۡصُواْ ٱلۡعِدَّةَۖ

د عدت حفاظت:- بيافرمان دې چه د عدت حفاظت كوئې د دې د شروع او ختميدو خيال كوئې هسې نه چه دعدت اوږدوالې ښځه د بل خاوند كولونه منع نه كړى اوپه دې باره كښې د خپل پروردګار عالم نه

---

[1] الدرمنثور:٦/٣٤٨، حاكم:٤/١٥.

[2] ابوداؤدكتاب الطلاق باب فى المراجعه:٢٢٨٣وسنده صحيح،نسائى:٣٥٠٩،ابن ماجه:٢٠١٦،ابن حبان:١٣٢٤،حاكم:٢ /١٩٧،

[3] صحيح

[4] بخارى كتاب الطلاق باب نمبر١حديث:٤٩٠٨، صحيح مسلم:١٤٧١.

[5] صحيح مسلم كتاب الطلاق باب تحريم طلاق الحائض بغير رضاها:١٤٧١، ابوداؤد:٢١٨٥، احمد:٢/٨١، بيهقى:٧/٣٢٧.(مسلم)

[6] الطبرى:٢٣/٤٣٢.

[7] ايضا:٢٢/٤٢٥.

ویریږي. د عدت په زمانه د طلاقې شوې ښځې د اوسیدودپاره مکان د خاوند په ذمه دی نه دې هغه اوباسي اونه هغې له پخپله وتل جائز دی ځکه چه هغه د خپل خاوندپه حق کښې رابنده شوې ده.

قوله‌تعالى:- فَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ

(فَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ) زنا ته هم شامل دې اوهغې ته هم چه ښځه خپل خاوندتنګ کړی د هغه خلاف کوی او تکلیف وررسوی بدزبانی او بداخلاقی شروع کړی او په خپلو کارونواو خپله ژبه خپلې سخرګنبې ته تکلیف رسوی. نو په دې صورتونوکښې بې شکه خاوندله جائز دی چه هغه د خپل کورنه اوباسي[1] دا د الله ﷻ مقررکړې شوی حدونه دی او د هغه شریعت اوخودلې شوی احکام دی. کوم سړې چه په دې عمل نه کوی اودایه بې حرمتنی سره مات کړی اودې نه وړاندې تیرشی نوهغه هم په خپل خان بد کونکې دې اوهم په خپل خان باندې ظلم کونکې دې. کیدې شی چه الله ﷻ څه نوې خبره پیداکړی د الله ﷻ ارادې او کیدونکې خبرې چاته نه شی معلومیدې. دعدت زمانه د خپل خاوندپه کورکښې د تیرولو حکم طلاقوشوو ښځو ته د دې مصلحت لاندې ورکړې شوې ده چه ممکن ده په دې عدت کښې د دې ښځې د خاوند خیالات بدل شی په طلاق ورکولو باندې پښیمانه وی او د واپس راګرځولوخیال نی پیدا شی.او بیا رجوع اوکړی او ښځه خاوند په امن اوامان سره خپله ګذراه اوکړی. د نوی کار پیداکولونه مراد هم رجوع ده[2] په دې وجه بعضې سلف اود هغوی تابعین مثلاً د امام احمدبن حنبل رحمه الله مذهب دې چه مبتوته یعنی هغه ښځه د کومې د طلاق نه پس چه د خاوندد رجوع کولو حق باقی نه وی هغې ته د عدت تیرولود پاره مکان ورکول د خاوند په ذمه نه دی. دغه شان د کومې ښځې خاوندچه مړشی دهغې د عدت تیرولودپاره مکان ورکول د هغه په وارثانوباندې نشته. د دې اعتمادی دلیل د حضرت فاطمه بنت قیس فهریه رضي الله عنها والا حدیث دې چه کله د هغې خاوند حضرت ابوعمر بن حفص رضي الله عنه هغې ته دریم آخری طلاق ورکړو اوهغه دې وخت کښې دلته موجودنه وو بلکه په یمن کښې وواو هم د هغه ځای نه ئی طلاق ورکړې وو نود هغه وکیل چه هغې له لږ شان څه رالیګلې ووچه دا ستا خوراک دې. هغه ډیره خفه شوه نو هغه اووئیل غصه کیږې ولې؟ ستا خوراک څښاک او نفقه زمونږ په ذمه نشته. دا رسول الله ﷺ له راغله هغوی ﷺ اوفرمائیل چه تیك ده ستا نفقه په هغه نشته.

د عدت نفقه:- مسلم کښې دی نه ستاد اوسیدوکور اوهغې ته ئی اوفرمائیل چه ام شریك په کور کښې خپل عدت تیرکړه. بیانی اوفرمائیل چه هلته خو زما اکثر صحابه کرام ځی ته د حضرت عبدالله ابن مکتوم رضي الله عنه په کورکښې خپل عدت تیرکړه هغه یوناببینا سړې دې ته ښه په آرام باندې هلته خپلې کپړې هم کیخودلې شې الخ.[3] مسنداحمد کښې دی چه د هغې خاوند حضور ﷺ په یوجهادباندې لیګلې وو هغه هم دهغه ځای نه دې ته طلاق راولیګلو. د هغه رور دې ته اووئیل چه زمونږ دکور نه زه. هغې وئیل چه نه ترځو چه عدت ختم نه وی زما خوراك څښاك او استوګنه د خاوند په ذمه ده. هغه انکاراوکړو. آخرحضور ﷺ ته دا معامله اورسیدله. کله چه حضور ﷺ ته معلومه شوه چه دا آخرینې دریم طلاق دې نو بیانی فاطمه رضي الله عنها ته اوفرمائیل نفقه کوروغیره دخاوندپه ذمه په هغه صورت کښې دی چه هغه ته د رجوع حق حاصل وی کله چه دانشته نو هغه هم نشته.ته ددې ځای نه لاړه شه اوفلانکې ښځې کره خپل عدت تیرکړه. بیانی اوفرمائیل چه هلته خوصحابه ځی راځی ته د ابن ام مکتوم رضي الله عنه کره د خپل عدت زمانه تیره کړه هغه نابینادې تا لیدلې نه شی الخ[4] طبرانی کښې دی چه فاطمه بنت قیس رضي الله عنها ضحاك

---

[1] ایضاً:۲۲/٤۳۸.

[2] ایضاً:۲۲/٤٤۱.

[3] صحیح مسلم کتاب الطلاق باب المطلقة البائن لانفقة لها:۱٤۸۰، ابن حبان:٤۲۵۳، ابوداؤد:۲۲۸٤ السنن الکبری: ٦۰۳۳.

[4] احمد:٦/۳۷۲-۳۷٤.

بن قیس قرشی﷜خور وه د هغې خاوند د مخزومی قبیلې نه وو. د طلاق خبر رسیدو نه پس هغې دنفقه غوښتلو باندې دهغې دخاوند ولیانواووئیل چه نه خوستا خاوندخه رالیګلې دی اونه ئې مونږ ته درکولوخه وئیلی دی اود حضورﷺ په فرمان کښې داهم نقل دی چه کله ښځې ته هغه طلاق ملاوشی دخه په وجه چه هغه پخپل وړاندینی خاوندباندې حرامیږی ترګومې چه بل سره نکاح اود هغه خلاصې اونه شی نو په دې صورت کښې د عدت نان اونفقه اود اوسیدو مکان د خاوند په ذمه نشته.(١)

فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوْهُنَّ

پس هر کله چې | اورسیږی هغوئ | نیتې خپلې ته (دعدت) | نو اوساتئ هغوئ په نکاح خپله کښې

نو چې هغوئ خپل میعاد ته په رسیدو شی | نو (یا خو) د رواج مطابق هغوئ (په نکاح کښې) باقی اوساتئ

بِمَعْرُوْفٍ اَوْ فَارِقُوْهُنَّ بِمَعْرُوْفٍ وَّاَشْهِدُوْا ذَوَىْ عَدْلٍ

په ښۀ طریقې سره | یا جدا کړئ هغوئ لره | په ښه طریقې سره | او ګواهان اونیسئ | دوه تنه خاوندان دعدل

اویائې د رواج مطابق جدا کړئ | او پخپلو کښې پرې دوه کسان معتبر ګواهان مقرر کړئ

مِّنْكُمْ وَاَقِيْمُوا الشَّهَادَةَ لِلّٰهِ ذٰلِكُمْ يُوْعَظُ بِهٖ

ستاسو نه | او تیک تیک کوئ ګواهی دپاره دالله | دا خبری دی اچې نصیحت کیدې شی | په دې سره

..... او صحیح طریقه باندې ګواهئ دالله ﷻ دپاره ورکوئ | په دې مضمون هغه چاته نصیحت کولې شی

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَنْ يَّتَّقِ اللّٰهَ

هغه چاته | چې ایمان لری | په الله باندې | او په ورځ داخرت باندې | او هغه څوک چې یریږئ دالله نه

چې په الله ﷻ او په ورځ د اخرت ایمان راوړی | ....او څوک چې د الله ﷻ نه ویریږی

يَجْعَلْ لَّهٗ مَخْرَجًا وَّيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ

پیدا به کړی هغه لره | څه لار دوتلو (دمشکلاتو نه) | او رزق به ورکړی هغه لره | دداسې ځائې نه

نو الله ﷻ به د هغه دپاره دخلاصی څه لار راوباسی | او دداسې طرف نه به ورته روزی ورکړی اچې د هغه

لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَّتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ

چې دهغه په ګمان کښې به نۀ راځی | او هغه څوک چې بروسه اوکړی | په الله باندې | نو هغه |

به پرې ګمان هم نه راځی | او څوک چې په الله ﷻ بهرسوه کوی | ....نو هغه دپاره

حَسْبُهٗ اِنَّ اللّٰهَ بَالِغُ اَمْرِهٖ قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لِكُلِّ شَيْءٍ

کافی دی هغه لره | بیشکه الله | رسونکې دې | کار خپل لره | جوړه کړی ده الله | دپاره دهر څیز |

یواځې الله کافی دې | الله ﷻ خپل کار (په هر حال کښې) سرته رسوی | الله د هر څیز دپاره یوه اندازه

قَدْرًا

یوه اندازه |

مقرر کړې ده |

قوله تعالى:- فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوْهُنَّ بِمَعْرُوْفٍ

١) نسائی کتاب الطلاق باب الرخصة فی ذلك: ٣٤٣٢وهو صحيح وفی السنن الكبرى:٥٥٩٦، المعجم الاوسط:١١٦٤.

د عدت مسئلې:- ارشاد دې چه د عدت د ښځې د عدت وخت چه کله پوره کیدو ته نیزدې شی نو هغوی خاوندانوله پکار دی چه په دوو خبروکښې یوه اوکړی یاخودې هغه په ښیګړه او ښه سلوك سره په خپله نکاح کښې اوساتی یعنی چه کوم طلاق ئې ورکړې وو د هغې نه دې رجوع کولو سره باقاعده هغې سره اوسیدل کوی یادې هغې ته بل طلاق ورکړی خود بدو ردو او کنځلو کولو نه بغیر وهلوټکولو او غصو کولو نه بغیرپه ښه طریقه سره (دا یادساتنی چه د رجوع اختیار هغه صورت کښې دې چه کله یو طلاق شوې وی یا دوه)

قوله تعالی:- وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ

بیا فرمائی چه که د رجوع اراده وی نورجوع اوکړه یعنی واپس ئې کړه اوته په دې باندې دوه عادل مسلمانان ګواه اوساته. ابوداؤد او ابن ماجه کښې دی چه د حضرت عمر بن حصین ﷺ نه معلومه کړې شوه چه یوسړې خپلې ښځې له طلاق ورکوی او بیا هغې سره جماع کوی نه په طلاق باندې ګواه ساتی او نه په رجعت. نو هغوی اوفرمائیل چه هغه خلاف سنت طلاق ورکړو اوخلاف سنت ئې رجوع اوکړه په طلاق باندې هم ګواه ساتل پکار دی او په رجعت باندې هم اوس بیا داسې اونه کړې. (۱) حضرت عطاء ﷫ فرمائی نکاح طلاق رجعت د بغیردوو عادل ګواهانونه جائز نه دی. لکه چه د الله ﷻ فرمان دې او که مجبوری وی نو بله خبره ده. بیا فرمائی چه د ګواه مقرر کولو اوربښتیاو ګواهی ورکولو حکم هغوی ته کولې شی چه په الله ﷻ باندې او په روستونئې ورځ باندې ایمان لری. د الله ﷻ د شریعت او آخرت د عذاب نه یریدونکې وی. حضرت امام شافعی ﷫ فرمائی چه په رجعت باندې ګواه ساتل واجب دی. لکه څنګه چه د هغوی په نیز د نکاح په شروع کښې ګواه ساتل واجب دی. د هغوی نه یوبل قول هم نقل دې اود یو بلې ډلې هم دا قول دې د دې مسئلې منونکی علماء کرامو د ډلې دا هم وینا ده چه رجعت بغیرد زبانی وینا نه نه ثابتیږی ځکه چه ګواه ساتل ضروری دی. اوترکومې چه په خله اونه وائی ګواه څنګه مقررولې شی.

د طلاق نه پس په رجوع کولو ګواه مقرر کول

مسلک حنفی:- په رجوع باندې د ګواهانو مقرر کولو حکم دلته د استحباب دپاره دې واجب نه دې دا د امام ابوحنیفه امام مالک او امام احمد رحمهم الله مذهب دې (تفسیرمظهری ۹/۳۲۱)-

بیا فرمائی چه کوم سړې د الله ﷻ احکام په ځائ راوړی د هغه د حرام کړې شوې څیزونونه پرهیز اوکړی الله ﷻ د هغه دپاره مخلصی پیداکوی. اود داسې ځائ نه ورته داسې روزی ورکوی چه د هغه په خوب او خیال کښې هم نه وی.

قوله تعالی:- وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا

د قران پاک یو عظیم الشان ایت مبارک:- مسند احمد کښې دی حضرت ابوذر ﷺ فرمائی یوځل زماپه وړاندې رسول الله ﷺ د دې آیت تلاوت اوکړو بیائی اوفرمائیل اې ابوذرا که تاسو ټول خلق صرف هم داواخلئی نوکافی ده. بیاحضور ﷺ باربارد دې تلاوت اوکړوتردې چه ماته خوب راغلو. بیاحضور ﷺ اوفرمائیل ابوذر ﷺ ته به څه کوې چه ته د مدینې نه اوویستلې شې؟ جواب مې ورکړوچه زه به د نور کشادګئی او رحمت طرف ته لاړشم یعنی مکې ته اوهم د هغه ځائ کوتره به جوړه شم او اوسیږم به. حضور ﷺ اوفرمائیل چه بیا به څه کوې چه د هغه ځائ نه هم اوویستلې شې؟ ماوئیل د شام پاکې زمکې ته به لاړشم وئی فرمائیل چه کله د شام نه اوویستلې شې نوڅه به کوې؟ ماوئیل حضرت د الله ﷻ قسم چاته ته په حقه سره پیغمبرالیګلې ئی بیاخوبه خپله توره په اوږه کړم اومقابلې ته به تیارشم. حضور ﷺ اوفرمائیل چه زه تاته ددې نه ښه چل دراوښایم؟ماوئیل اوحضور خامخااوښائې. وئی فرمائیل اوره او

(۱) ابوداؤد کتاب الطلاق باب الرجل براجع ولایشهد: ۲۱۸۶، ابن ماجه: ۲۰۲۵ وسنده حسن.

منه اګرکه خليفه ستاسو يو حبشي غلام هم وي. (١) ابن ابي حاتم کښې دی حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ فرمائی په قرآن پاك کښې يوډير جامع آيت ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ﴾ دې اود ټولونه زيات د کولاوالی وعده په دې آيت ﴿وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ﴾الخ کښې ده. مسندکښې د رسول الله ﷺ فرمان دې کوم سړې چه په کثرت سره استغفارکوی الله ﷻ هغه ته د هريوغم نه خلاصې اود هرې تنګئی نه فراخی ورکوی اود داسې ځائ نه به ورته رزق ورکوی د کوم ځائ نه چه د ده خيال اوګمان هم نه وی. (٢)
حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه هغه ته به الله ﷻ د دنيااوآخرت د سختو اوبې آرامئی نه خلاصې ورکړی. ربيع رحمة الله فرمائی په خلقوچه کوم کارګران وی هغه به آسان کړې شی. حضرت عکرمه رحمة الله فرمائی چه مطلب دا دې چه کوم سړې خپلې ښځې ته د الله ﷻ د حکم مطابق طلاق ورکوی الله ﷻ به هغه ته آسانی او خلاصې ورکوی. (٣) د ابن مسعود ﷺ وغيره نه روايت دې چه هغه پوهيږی چه که الله غواړی نو وريه کړی اوکه نه غواړی نو نه به ورکوی. حضرت قتاده رحمة الله فرمائی چه د ټولوکارونود شبه نه به اود مرګ د تکليف نه به ئی بچ کړی اورزق به د داسې ځائ نه ورکړی چه چرته نه به د هغه ګمان هم نه وی. (٤)
د ايت ﴿وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا﴾ شان نزول:-حضرت سدی رحمة الله فرمائی چه دلته د الله ﷻ د يرې معنی داده چه دسنت مطابق طلاق ورکړئی او د سنت مطابق رجوع اوکړئی. هغوی فرمائی چه د حضرت عوف بن مالك اشجعی ﷺ ځوئ کافرانو ګرفتارکړو او بوئی تلو هغه ئی په جيل خانه کښې واچولود هغه پلاردحضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شواود خپل ځوئ حالت حاجت مصيبت اوتکليف ئی بيانولو حضور ﷺ به هغه ته د صبر تلقين کولو اوفرمائيل به ئی چه ډيرزر به الله ﷻ د هغه د خلاصی يوه لار جوړه کړی. لږې ورځې تيرې وې چه د هغه ځوئ د دښمنانونه راوتختيدو.په لارکښې د دښمنانو د چيلو رمه ملاوشوه هغه ئی هم ځان سره راوستلې اود خپل پلار په خدمت کښې راورسيدو. نودا آيت هم رانازل شوچه متقيانو خلقو ته الله ﷻ خلاصې هم ورکوی اود هغه ګمان هم نه وی د کوم ځائ نه چه هغه ته رزق رسوی(٥)مسنداحمدکښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی چه د ګناه په وجه انسان د خپلې روزې نه محروم کيږی. تقدير واپس کونکې څيز صرف دعا ده په عمر کښې زياتوالی کونکې څيز صرف نيکی او ښه سلوك دې. (٦)
سيرت ابن اسحاق کښې دی دحضرت عوف اشجعی ﷺ ځوئ حضرت سالم ﷺ چه کله د کافرانوپه قيد کښې وو نوحضور ﷺ اوفرمائيل چه په هغه باندې په کثرت سره ﴿لاحول ولاقوة الا بالله﴾ لوله. يوه ورځ په ناسته ناسته د هغه قيدنکی اوده شو اودې د هغه ځائ نه راوتختيدو د هغه خلقو يوه اوښه په لاس ورغله چه په هغې باندې راسور شو او په لار کښې د هغوی د اوښانو رمه ملاوشوه هغه ئی هم ځان سره راوشړل هغه خلقو شاته رامنډې وهلې خو په لاس ورنغلو نيغ خپل کورته راغلو اوپه دروازه کښې آواز اوکړو. پلارئی آواز واوريدو وئی وئيل چه په الله قسم داخوسالم دې. مور ئی وئيل چه افسوس هغه چرته هغه خو د قيدوبندپه تکليفونوکښې راګير دې. اوس دواړو مورپلار او خادم دروازې له رامنډې کړې چه کولاوئی کړه نود هغوی ځوئ حضرت سالم ﷺ دې او ټوله لار د اوښانونه ډکه ده. تپوس ئی

---

(١) احمد:٥/١٧٨-١٧٩، ابن ماجه كتاب الزهد باب الورع والتقوى:٤٢٢٠ مختصرًا، حاكم:٢/٤٩٢، شعب الايمان:١٣٣٠.
(٢) ابوداؤد كتاب الوتر باب في الاستغفار:١٥١٨، ابن ماجه:٣٨١٩، احمد:١/٢٤٨، بيهقي:٣/٣٥١.
(٣) الطبري:٢٣/٤٤٥.
(٤) ايضا:٢٣/٤٤٨.
(٥) الطبري:٢٣/٤٤٧.
(٦) ابن ماجه كتاب الفتن باب العقوبات:٤٠٢٢، احمد:٥/٢٨٢.

اوکړو دا اوښان څنګه دی؟ هغوی ته ئې واقعه بیان کړه نو هغه ونیل اودریږه زه د دې باره کښې د حضورﷺ نه د مسئلې تپوس کوم راځم. حضورﷺ اوفرمائیل هغه ټول ستا مال دې چه څه کوې کوه اودا آیت نازل شو چه د الله ﷻ نه ویریدونکوته مشکل آسانیږی او بې ګمانه رزق وررسوی(۱) دابن ابی حاتم په حدیث کښې دی چه کوم سړې د هرطرف نه ځان راکاږې او صرف د الله ﷻ شي الله ﷻ د هغه په هرمشکل کښې ساتنه کوی او بې ګمانه رزق ورکوی او چه څوك د الله ﷻ نه اخواشی د دنیاشی الله ﷻ هم هغه د دې طرف ته ورسپاری.(۲)

مسنداحمدکښې دی یوځل حضرت ابن عباسؓ حضوراکرم ﷺ سره د هغوی په سورلئی شاته ناست وو نو حضورﷺ هغه ته اوفرمائیل بچې زه تاته یوڅو خبرې کوم واوره. ته الله ﷻ یادساته هغه به تایاد اوساتی، ته د الله ﷻ د حکم حفاظت کوه نوته به الله ﷻ خپل ځان سره بلکه خپلې مخې ته اومومې، کله چه څه غوښتل وی نوهم د الله ﷻ نه غواړه، کله چه امدادغوښتل وی نوهم د هغه نه امدادغواړه، که ټول امت یوځائ شی اوتاته نفع رسول غواړی او الله ﷻ ته منظورنه وی نولړه شان نفع هم نشی دررسولې اودغه شان که ټول په ټول راجمع شی اوتاته نقصان رسول غواړی نو نه شی رسولې، که په تقدیرکښې نه وی لیکلې. قلمونه اوچت شوی دی او صحیفې اوچې شو. ترمذی شریف کښې هم داحدیث راغلې دې امام ترمذی رحمه الله دې ته حسن صحیح ونیلې دې(۳)د مسنداحمدپه یوبل حدیث کښې دی دچا چه څه حاجت وی اوهغه د خلقو طرف ته یوسی نوډیرممکن دی چه هغه په سختنی کښې پریوځی اوکارئی نورهم سخت شی خوچه څوك خپل حاجت د الله ﷻ طرف ته یوسی الله ﷻ خامخاد هغه مرادپوره کوی یاخو ډیر زر په دې دنیاکښې او څه وخت پس یاد مرګ نه پس(۴) بیا ارشاد کولې شی الله ﷻ خپله قضا او احکام چه څنګه غواړی په خپل مخلوق کښې پوره کونکې او په ښه شان سره جاری کونکې دې.دهرڅیز هغه اندازه مقررکړې ده. بل ځائ کښې ارشاد دې ﴿وَكُلُّ شَيْءٍ عِندَهُ بِمِقْدَارٍ﴾ هریوڅیز هغه سره په یوه اندازه دې.

وَالِّٓئِ	يَئِسْنَ	مِنَ الْمَحِيْضِ	مِنْ نِّسَآئِكُمْ
او هغه ښځې	چې نااميده شي	دحيض نه	دښځو ستاسونه
اوستاسو په طلاقو شوؤ ښځو کښې څوک چې دحيض نه مايوسه شوې وی			
إِنِ ارْتَبْتُمْ	فَعِدَّتُهُنَّ	ثَلٰثَةُ أَشْهُرٍ	وَالِّٓئِ
كه چرې په شك كښې يئ تاسو	نو عدت دهغوئ	درې مياشتې دې	او هغه ښځې
که چرې ستاسو شک وی نود هغې عدت درې مياشتې دې اودغسې			
لَمْ يَحِضْنَ	وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ	أَجَلُهُنَّ	
چې حيض ئې نه وی راغلې	او ښځې خاوندانې دحملونو چې دی	نيتې دهغوئ	
دهغې ښځو چې حیض ئې لا راغلی نه وی (نابالغه وی) درې میاشتې عدت دې او د امیدوارو ښځو عدت			

۱) داروایت مرسل دي

۲) المعجم الاوسط:۳۳۸۳.

۳) ترمذی کتاب صفة القیامة باب حدیث حنظله:۲۵۱۶ وسنده حسن، احمد:۲۹۳/۱.

۴) احمد:۳۸۹/۱، ابوداؤد کتاب الزکاة باب فی الاستغفار:۱۶۴۵وسنده حسن، ترمذی:۲۳۲۶..

أَنْ يَّضَعْنَ | حَمْلَهُنَّ ط | وَمَنْ | يَّتَّقِ اللّٰهَ | يَجْعَلْ | لَّهٗ
دا دي چي اوزیگوي | حمل خپل | او هغه څوك | چي یریږئ دالله نه | پیدا کوي الله | هغه لره |
دا دي چي اولاد اوزیږوي | ....او څوک چي دالله ﷻ نه ویریږي | نو الله ﷻ بهٔ د هغه په هر کار

مِنْ اَمْرِهٖ | يُسْرًا ۝ | ذٰلِكَ اَمْرُ اللّٰهِ | اَنْزَلَهٗٓ | اِلَيْكُمْ ط | وَمَنْ
بکار دهغه کښې | آسانتیا | داحکم دالله دي | اچي نازل کړي ئې دي | تاسو ته | او هغه څوك
کښې آساني پیدا کړي | ....دا دالله ﷻ حکم دي اچي تاسو ته ئې رالیږلي دي |اوڅوک چي

يَّتَّقِ اللّٰهَ | يُكَفِّرْ عَنْهُ | سَيِّاٰتِهٖ | وَيُعْظِمْ | لَهٗٓ اَجْرًا ۝
چي یره کوي دالله نه | نو لرې کوي دهغه نه | گناهونه دهغه | اولوئ به کړي | هغه لره اجر |
دالله ﷻ نه ویره کوي| نو الله ﷻ به تري نه گناهونه لرې کړي | او لوئې اجر به ورته ورکړي

قوله تعالى:- وَالّٰٓئِيْ يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيْضِ مِنْ نِّسَآئِكُمْ

د حامله او نااميده ښځې عدت:- د کوموبوډیگانوښځو حیض د خپل زیات عمر په وجه بندشوې وی د هغوی عدت دلته خودلې شي چه درې میاشتې عدت دې تیرکړی لکه څنګه چه د ایام والا ښځو عدت درې حیض دی.دسورة بقره آیت اوګورئی دغه شان هغه نابالغه جینکئی چه دې عمر ته نه وی رسیدلې چه د هغوی جامې راشی دهغوی عدت ئی هم درې میاشتې کیخودو. که ستاسو شك وی د دې په تفسیرکښې دوه أقواله دی یوخوداچه داوینه اوګوری اوتاته شك شی چه دادحیض وینه ده که د استحاضه بیماری[1] دویم قول دا دې چه د دوی د عدت په حکم کښې ستا شك باقی پاتې شی اوته دا اونه پیژنې نو درې میاشتې یادساته[2] دا دویم قول ډیر واضحه دې. د دې دلیل دا روایت هم دې چه حضرت ابی بن کعب ﷺ وئیلې وو یارسول الله ﷺ د ډیرو ښځو عدت لاوس هم نه دې بیان شوې، کم عمره جینکئی، زړې ښځې اود حمل والا ښځې. د دې په جواب کښې دا آیت نازل شو. [3] بیا د حامله ښځې عدت بیان شو چه د حمل کیدل د دې عدت دې که طلاق د خاوند د مرګ نه لږ شان پس هم اوشی لکه څنګه چه د آیت مبارك الفاظ دی اود احادیث نبویه نه ثابت دی اود جمهورو علماؤ خلف او سلف قول دې.اودحضرت علی ﷺ اوحضرت ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه د سورة بقره آیت اودا آیت یوځای کړی د هغوی فتوی ده چه په دې دواړوکښې کوم په ډیروخت کښې ختم شی هغه دې داعدت تیرکړی یعنی که ماشوم د دریومیاشتو نه وړاندې پیداشو نودرې میاشتې عدت او درې میاشتې تیرې شوې او ماشوم پیدانه شو نود ماشوم د کیدوپورې عدت دې.

صحیح بخاری کښې حضرت ابوسلمه ﷺ نه روایت دې چه یوسړې حضرت ابن عباس ﷺ له راغلو هغه وخت ابوهریره ﷺ هم موجود وو. هغه سوال اوکړوچه دهغه ښځې باره کښې ستا څه فتوی ده د چا چه د خپل خاوند د وفات نه څلویښت ورځې پس ماشوم پیداشی. هغوی اوفرمائیل په دواړو عدتونوکښې به آخری عدت تیروی یعنی په دې صورت کښې به په دې درې میاشتې عدت وی. ابوسلمه ﷺ اوفرمائیل په قرآن کښې چه دی چه د حمل د ښځې عدت د هغې د بچی پورې دې. حضرت ابوهریره ﷺ اوفرمائیل چه زه هم د خپل تره ځوئ حضرت ابوسلمه ﷺ سره یم یعنی زما هم دغه فتوی ده. حضرت

[1] الطبری:۲۳/٤٥٠.
[2] ایضًا:۲۳/٤٥۲.
[3] حاکم:۲/۲۹۲-۲۹۳، الطبری:۲۳/٤٥۲.

ابن عباس ﷺ هم هغه وخت خپل غلام كريب مور ام سلمه ﷺ له اوليګلو چه لاړشه د هغې نه د دې مسئلې تپوس اوکړه.هغې اوفرمائيل د سبيعه اسلميه ﷺ خاوند قتل کړې شواوداهغه وخت اميدواره وه ځلويښت شپې پس ماشوم اوشو هم هغه وخت غوښتنه راغله او حضورﷺ نكاح اوكړه په غوښتنه اچولوكښې ابوالسنابل ﷺهم وو([1])داحديث په لږ شان اوږدوالي سره په نوروكتابونوكښې هم دې حضرت عبدالله بن عتبه ﷺ حضرت عمر بن عبدالله بن ارقم زهري ﷺته اوليكل چه هغه دې سبيعه بنت حارث اسلميهﷺ له لاړشي اود هغې نه دې هغه واقعې تپوس اوكړى او ماته دې اوليكي. دې لاړو تپوس ئې اوكړو او وئې ليكل چه د هغې خاوند حضرت سعدبن خوله ﷺ وو دا د بدر صحابيﷺ وو په حجة الوداع كښې وفات شو هغه وخت كښې دا په اميد وه لږې ورځې پس د دې ماشوم پيدا شو كله چه د نفاس نه پاكه شوه نو ښې جامې ئې واغوستې او سنګار ئې اوكړو كيناسته. حضرت ابوالسنابل بن بعكك ﷺ چه كله دې له راغلو چه دائې په دې حالت كښې اوليده نو وئې وئيل ته چه دا داسې ناسته ئې نو نكاح كول غواړې والله ته نكاح نه شې كولې تركومې چه لس ورځې او څلور مياشتې نه وې تيرې شوې. ما چه دا واوريده نو څادرمې په سركړواوحضورﷺ ته لاړم اود هغوى ﷺ نه مې د دې مسئلې تپوس اوكړو حضورﷺ اوفرمائيل چه د ماشوم كيدوسره ستا عدت ختم شو.اوس تاته اختيار دې كه ته غواړې نو خپله نكاح اوكړه ([2])

په صحيح بخارى كښې د دې آيت لاندې د دې حديث وارد كولونه پس داهم دى چه حضرت محمدبن سيرين ﷺ په يومجلس كښې وو چرته چه عبدالرحمن بن ابوليلى ﷺ هم وو د چا تعظيم اوتكريم به چه د هغوى ملګروډيرزيات كولو هغوى د حامله عدت په آخرى دوو عدتونوكښې موده اوخودله په دې باندې ماد حضرت سبيعه ﷺ والا حديث بيان كړونوزما بعضو ملګرو په ماباندې خبرې لګول شروع كړې. ماوئيل چه ماخوبيا ډير جراءت اوكړوچه عبدالله باندې ما بهتان اولګولو اوهغه خود كوفې په يو ګوټ كښې ژوندې موجود دې. نو هغه لږ شان اوشرميدو او وئيل چه د هغه تره خودې نه وو. زه د حضرت ابوعطيه مالك بن عامر سره ملاوشوم هغه ماته د حضرت سبيعهﷺ والا حديث پوره واورولو ما وئيل چه تاد دې په بابت كښې د حضرت عبدالله نه هم څه اوريدلى دى. وئې فرمائيل مونږ حضرت عبدالله سره ووهغوى اوفرمائيل چه آياتاسو په دې سختى كوئې او رخصت نه وركوئې؟سورة نساء قُصرى يعنى سورة الطلاق سورة نساء طولى نه پس نازل شوې او په دې كښې فرمان دې چه د حامله ښځې عدت د هغې ماشوم كيدل دى([3]) ابن جريركښې د حضرت عبدالله ابن مسعودﷺ نه روايت دې چه څوك ملاعنه كول غواړى نو زه هغه سره ملاعنه كولوته تياريم يعنى زماد فتوې خلاف چه د چا فتوى وى زه تيار يم چه هغه زما مقابلې له راشى او په دروغژن دې الله ﷻ لعنت اوكړى. زما فتوى دا ده چه حمله والا ښځې عدت د هغې بچې پيداكيدل دى. نودا ښځې د هغه ښځونه مخصوص شوې اوس مسئله هم دغه ده چه د كومې ښځې خاوندوفات شو او هغه حامله وى نوچه د حمل نه فارغه شوه دعدت نه اووتله.دابن ابى حاتم په روايت كښې دى چه حضرت ابن مسعودﷺ داهغه وخت فرمائيلې وو چه كله هغه ته معلومه شوه چه د حضرت على فتوى دا ده چه د هغې عدت په دې دواړو عدتونو كښې چه كوم آخرى وى هغه دې. مسنداحمد كښې دى چه ابى بن كعبﷺ د رسول الله ﷺ نه تپوس اوكړو چې اولات الاحمال آيت،دادډيوطلاقووالا د ښځو عدت دې ياد مړشوى خاوند دښځې نوهغوى اوفرمائيل

---

[1]) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة الطلاق باب ﴿واولات الاحمال اجلهن....﴾:٤٩٠٩، صحيح مسلم:١٤٨٥مختصراً.

[2]) صحيح مسلم كتاب الطلاق باب القضاء عدة المتوفى عنها بوضع الحمل:١٤٨٤، صحيح بخارى:٣٩٩١، ابوداوٗد:٢٣٠٦، ابن ماجة: ٢٠٢٨، بيهقى:٤٢٨/٧، ابن حبان:٤٢٩٤. (مسلم).

[3]) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة الطلاق باب ﴿واولات الاحمال اجلهن...﴾:٤٩١٠.

د دوارو([1]) داحديث ډير غريب دې بلكه ډير منكردې ځكه چه په اسناد كښې مثنى بن صباح دې اوهغه بالكل متروك الحديث دې خود دې نورسندونه هم دى. بيا فرمائى چه الله ﷻ د متقيانود پاره هر مشكل آسانوى اود هرتكليف نه راحت وركوى. دا د الله ﷻ احكام اود هغه پاك شريعت دې چه د خپل رسول ﷺ په ذريعه ستاسود پاره نازليږى. د الله ﷻ نه يريدونكى الله ﷻ د ګيزونو د ويرې نه بچ كوى او د هغوى په لږ شان عمل ډير اجر وركوى.

أَسْكِنُوهُنَّ ‏ مِنْ حَيْثُ ‏ سَكَنتُم ‏ مِّن وُجْدِكُمْ ‏ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ

اوسوئ هغوئ | په هغه ځائې كښې|چې اوسيږئ تاسو|دخپل طاقت مطابق|اوتكليف مه وركوئ هغوئ ته

دغه (طلاقې شوې) ښځې دخپل حيثيت مطابق هغه ځائې كښې اوسوئ | په كوم ځائې كښې چې تاسو

لِتُضَيِّقُوا ‏ عَلَيْهِنَّ ۚ ‏ وَإِن كُنَّ ‏ أُولَاتِ حَمْلٍ

دپاره ددې چې تنګى راولئ | په هغوئ باندې | او كه چرى وې هغوئ | خاوندانې دحمل

اوسيږئ | او د هغوئ دتنګولو دپاره ورته تكليف مه وركوئ | اوكه هغوئ اميداوارې وى | نو خرڅ

فَأَنفِقُوا ‏ عَلَيْهِنَّ ‏ حَتَّىٰ ‏ يَضَعْنَ ‏ حَمْلَهُنَّ ۚ

نو خرڅ كوئ | په هغوئ باندې | تر هغې پورې | چې اوزيګوى هغوئ | حمل (بچې) خپل

خوراک وركوئ | ....تر دې چې اولاد اوزيږوى

فَإِنْ أَرْضَعْنَ ‏ لَكُمْ ‏ فَآتُوهُنَّ ‏ أُجُورَهُنَّ ۚ

پس كه چرى پئ وركړل هغوئ | دپاره ستاسو | پس وركړئ تاسو هغوئ له | مزدورى دهغوئ

بيا كه هغوئ تاسو ته (دغه) ماشوم پالى | نو خپل (مناسب) اجرت ورته وركوئ

وَأْتَمِرُوا ‏ بَيْنَكُم ‏ بِمَعْرُوفٍ ۖ ‏ وَإِن تَعَاسَرْتُمْ

او مشوره كوئ | په منځ ستاسو كښى | په ښه طريقې سره | اوكه چرى تنګ كړو تاسو يو بل

اوپه خپل مينځ كښې د رواج مطابق اجر خلاصوئ | ....اوكه يو بل سره مو سختى راواخسته

فَسَتُرْضِعُ ‏ لَهُ ‏ أُخْرَىٰ ﴿٦﴾ ‏ لِيُنفِقْ ‏ ذُو سَعَةٍ

نو پئ به وركوى | هغه بچى لره | بله ښځه | نفقه دى وركړى | خاوند دطاقت (مالدار سړې)

نو بله ښځه به ورله (دماشوم) پالنه اوكړى | مالداردې دخپل وس (طاقت) مطابق خرچه وركوى

مِّن سَعَتِهِ ۖ ‏ وَمَن ‏ قُدِرَ ‏ عَلَيْهِ ‏ رِزْقُهُ ‏ فَلْيُنفِقْ

دطاقت خپل نه | او هغه څوك | چې تنګ كړې شو | په هغه باندې | رزق دهغه | نو خرڅ داوكړى

.... | اودچاچې لاس تنګ وى (آمدنى ئې كمه وى) نو چې څه ورته الله تعالى وركړى وى

مِمَّا ‏ آتَاهُ اللَّهُ ۚ ‏ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ ‏ نَفْسًا ‏ إِلَّا ‏ مَا

دهغه مال نه | چې وركړې دې هغه ته الله | نه وركوئ تكليف الله | هيڅ يو نفس ته | مګر | هغه

دهغې نه دې خرڅ خوراک وركوى | الله ﷻ په چا باندې هغه خومره بوج | اچوى څومره چې ئې

[1]) احمد: ٥/١١٦.

اٰتٰهَا	سَيَجْعَلُ اللّٰهُ	بَعْدَ	عُسْرٍ	يُّسْرًا ﴿٧﴾
قدر چې ورکړې ئې وی هغه ته	زر دې چې جوړ به کړي الله	روستو	دتنګئ نه	آسانوالي

ورته طاقت ورکړې وی | ....الله ﷻ به پړې د تنګئ نه پس فراخي راولي

قوله تعالى:- اَسْكِنُوْهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ

په ښځو خرچه کول:- الله ﷻ خپلو بندیګانوته حکم ورکوی چه کله په هغوی کښې څوك خپلې ښځې ته طلاق ورکړی نود عدت تیریدوپورې هغې ته د اوسیدودپاره خپل مکان ورکړئی،دا خایٔ د خپل طاقت مطابق دې تردې چه حضرت قتاده رحمه الله فرمائی که زیات کولاو نه وی نو هم د خپل مکان یوګوټ هغې ته ورکړه. هغې ته په تکلیف رسولوهغه دومره مه تنګوه چه هغه کورپریږدی او لاړه شی یاستانه د خلاصی د پاره خپل حق مهر پریږدی یاداسې طلاق ئی ورکړوچه ګوری یو ورځ دوه د عدت پاتې شی اود رجوع اعلان ئی اوکړو بیائی طلاق ورکړواوعدت ختمیدوسره نیزدې رجوع اوکړه دې د پاره چه هغه عاجزه نه ناوې جوړه شی او نه کونډه. بیا ارشاد فرمائی چه که د طلاق والا ښځه حامله وی نو د بچی کیدوپورې دهغې خرڅ خوراك د هغې د خاوند په ذمه دې. که هغه په حمل سره وی نوهم اوکه بغیر دحمل نه وی نوهم. او علماء حضرات فرمائی چه داحکم هم ددې ښځو باره کښې بیانیږی د کومو نه چه د رجعت حق حاصل دې ځکه چه پورته هم د دوی بیان وو دائی جدا ځکه بیان کړوچه عموماً د حمل موده اوږده وی نوڅوك دې دانه ګنړی چه د عدت هومره زمانه خرچه په مونږ ده باقی نه ده. د دې دپاره ئی صفااوفرمائیل چه د رجعت والا ښځه د طلاق په وخت کښې که حامله وی نوچه ترکومې پورې ماشوم نه وی شوې د هغې خرچه د خاوندپه ذمه ده. بیا په دې کښې هم دعلماء اختلاف دې چه خرچ د هغې د حمل د پاره دې یا هم د حمل دې. د امام شافعی رحمه الله وغیره نه دواړه قوله نقل دی.او هم د دې په بنا ډیرو فروعی مسئلوکښې هم اختلاف ښکاره شوې دې.

قوله تعالى:- فَاِنْ اَرْضَعْنَ لَكُمْ فَاٰتُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ

درضاعت د خرچې بیان: بیافرمائی چه کله داطلاقې شوې ښځې د حمل نه فارغ شی نوکه ستاسو اولادباندې پئی څکوی نوتاسو له د هغوی د پئیوڅکولو خرچه ورکول پکار دی. اوښځې ته اختیار حاصل دې که هغه پرې پئی څکوی که نه څکوی خود اول ځل پئی خامخا څکول پکار دی. نوکه بیا پرې پئی نه څکوی ځکه چه عام توګه باندې د ماشوم ژوندهم دې پئیوسره تړلې دې نوکه هغه دې نه پس هم پئی څکوی نوچه د موریلار په مینځ کښې کوم اجرت مقررشی هغه اداکول پکار دی. ستاسو په خپل مینځ کښې چه کوم کاروی هغه د ښیګړې سره باقاعده د دستور مطابق کیدل پکار دی نه دې دا د هغه په نقصان پسې لګیدلې وی اونه دې هغه دې ته نقصان اوتکلیف رسولوکوشش کوی. لکه چه په سورة بقره کښې فرمائیلی دی ﴿وُسْعَهَا ۚ لَا تُضَآرَّ وَالِدَةٌۢ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُوْدٌ لَّهٗ بِوَلَدِهٖ﴾ یعنی دبچی باره کښې دې نه دهغه مورته تکلیف رسولې شی اونه دهغه پلار ته.بیا فرمائی چه که په خپل مینځ کښې اختلاف زیات شی مثلاً د ماشوم پلارکمه معاوضه ورکول غواړی چه د هغه مورته منظور نه وی یامور ئی زیاته غواړی چه پلارته نی ورکول ګران وی اوبرابروالې نه شی کیدې اودواړه په یوه خبره رضاکیږی نه نو اختیار دې چه چرته بلې دائی له دې ورکړی اوچه کوم څه بلې دائی ته ورکول منظوروړلی شی که هم په دې باندې د بچی مور رضامنده شی نوډیره حقداره هغه ده. بیا فرمائی چه د ماشوم پلار یا ولی چه څوك وی هغه له پکار دی چه په ماشوم باندې د خپل وس مطابق خرچ اوکړی. تنګدست دې د خپل طاقت مطابق ورکوی او د طاقت نه زیاتی تکلیف الله ﷻ په چاباندې نه ایږدی. په تفسیر ابن جریرکښې دی چه دحضرت ابوعبیده رضی الله عنه په بابت د حضرت عمر رضی الله عنه نه معلومه کړې شوه نو پته اولګیده

چه هغوی پیره کپړا اغوندي او سپك خوراك كوي. هغوی حکم اوکړو چه هغه ته یوزر دیناره اولیګئی اود چا په لاس چه ئې اولیګي هغه ته اووایه ګوره چه هغه په دې دینارونوڅه کوي؟ کله چه هغه ته دا پیسې ملاو شوې نو هغه پرې نرې کپړې واغوستې اونفیس خوراکونه کول ئې شروع کړه. قاصد واپس راغلو اوحضرت عمرﷺ ته ئې واقعه بیان کړه. هغوی اوفرمائیل الله ﷻ دې په هغه رحم اوکړي هغه په دې آیت باندې عمل اوکړوچه مالدارئې د خپلې مالدارئې مطابق خرچ کوي او غریب دې د خپلې غریبئې مطابق.([1])دطبراني په یوغریب حدیث کښې دي چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل یوسړي سره لس دیناره وو هغه په دې کښې یود الله ﷻ په لارکښې صدقه کړو بل سره لس اوقیه وې د هغې نه ئې یو اوقیه یعنې څلوېښت درهمه خرچ کړل. دریم سره سل اوقیه وې هغه د الله ﷻ لارکښې لس اوقیه خرچ کړې.نودا ټول دالله ﷻ په نیز په اجرکښې برابردي ځکه چه هریودخپل مال لسمه حصه د الله ﷻ په لارکښې خرچ کړه.([2]) بیا الله ﷻ رښتونې وعده ورکوي چه هغه به د تنګئې نه پس آساني کوي.لکه چه بل ځائ کښې ارشاد دې ﴿فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا﴾ په تحقیق سختئې سره آساني وي.

قوله تعالی:- سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا

دمسنداحمدحدیث په دې ځائ کښې د راوړوقابل دې په کوم کښې چه حضرت ابوهریره ﷺ فرمائي چه په وړاندې زمانه کښې یوښځه او خاوندوو د ولږې تندې ژوندئې تیرولو ورسره هیڅ هم نه وو. یوځل داسړې د سفر نه واپس راغلو او سخت وږې وو د ولږې د لاسه بیتابه وو. راتلوسره ئې ښځې ته اووئیل چه د خوراك د پاره څه شته؟ هغې ورته وئیل او خوشحاله شه د الله ﷻ راکړې شوې روزی رارسیدلې ده. هغه وئیل چه بیا خوراوړه هرڅه چه وی سخت وږې یم. ښځې وئیل لږشان صبراوکړوه د الله ﷻ د رحمت نه زمونږ ډیر څه امیددې. کله چه لږساعت نورتیرشونو هغه وئیل چه داڅه تاسره دی ولې نه راکوې؟ماته خود ولږې دوجې نه سخت تکلیف دې.ښځې وئیل دادومره تلواړولې کوې؟اوس تنور کولا وو هم. د لږساعت تیریدونه پس چه ښځې اوکتل چه دې بیا تقاضا کول غواړی نوپخپله ئې اووئیل چه اوس پاسم او تنورکورم. چه پاسیده نوګوری د الله ﷻ په قدرت سره دهغې د توکل په بدله کښې د چیلئې د اړخ د غوښې نه ډك وو او چه وئې کتل نود کوردواړه میچنې پخپله تاویدلې او برابر ترې اوړه راوتل. هغې د تنور نه ټوله غوښه راوویستله اود میچنونه ئې ټول اوړه راوچت کړل او وئې څنډلې. حضرت ابوهریرهﷺ قسم خوړلوسره فرمائي چه د حضورﷺ فرمان دې که دې صرف اوړه راخستې وې او میچنې ئې څنډلې نه وې نودابه د قیامته پورې رواني وې([3]) یوبل روایت کښې دی چه یوسړی د خپل کورطرف ته اووتلو روان وو دلته چه کله د هغې نیك بختې ښځې اوکتل چه خاوندئې خفه دې او دا نظاره نه شی لیدلې نولاړه او میچنه ئې ټیك کړه تنورئې تودکړو اود الله ﷻ نه ئې دعااوغوښتله چه اې الله مونږ ته رزق راکړې پاسیده وئې کتل چه کټوئې د غوښې نه ډکه ده په تنورکښې روټئې لګی او میچن برابر روانه ده اوړه ترې راوځی. په دې کښې ئې خاوندهم تشریف راوړو تپوس ئې اوکړوچه زمانه پس تاته څه ملاوشو؟ ښځې ئې وونیل چه او زمونږ رب مونږ ته ډیر څه راکړه. هغه لاړه اود میچنې دویم سرئې واړولو. کله چه حضورﷺ ته داواقعه بیان کړې شوه نوحضورﷺ اوفرمائیل که هغوی دا نه وه اوچته کړې نود قیامته پورې به دا میچن روانه وه.([4])

---

[1]) داروایت مرسل دې.

[2]) المعجم الکبیر:۲۴۳۹.

[3]) احمد:۴۲۱/۲ وسنده حسن.

[4]) احمد:۵۱۳/۲، مجمع الزوائد:۲۵۶/۱۰، المعجم الاوسط:۵۵۸٤، شعب الایمان:۱۳۳۹، دلائل النبوة للبیهقي:۱۰۵/۶.

وَكَاَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ اَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهٖ

او ډیر وو | دکلونه | چې مخ ئې واړووُ | دحکم درب خپل نه | او درسولانو دهغه نه

او څومره کلي دي چې دخپل رب او د هغه دپیغمبرانو دحکم نه ئې مخ اړولې وو

فَحَاسَبْنٰهَا حِسَابًا شَدِيْدًا ۙ وَّعَذَّبْنٰهَا عَذَابًا نُّكْرًا ۝

پس حساب اوکړومونږه دهغوئ سره | حساب سخت | او عذاب ورکړو مونږ هغوئ له | عذاب ناکاره

نو مونږ ورسره سخت حساب اوکړوا او مونږ هغوئ ته ډیره درنه سزا ورکړه

فَذَاقَتْ وَبَالَ اَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ اَمْرِهَا خُسْرًا ۝ اَعَدَّ اللّٰهُ

پس وې څکلو | عذاب دعمل خپل | او وؤ انجام | دعمل دهغوئ | نقصان | تیار کړي دي الله

غرض دا چې هغوئ دخپلو کارونو په سزا کښې راګیر شول او انجام ئې تاوان ووا الله ﷻ

لَهُمْ عَذَابًا شَدِيْدًا ۙ فَاتَّقُوا اللّٰهَ يٰٓاُولِي الْاَلْبَابِ ۚ الَّذِيْنَ

دپاره دهغوئ | عذاب | سخت | پس اوویرېږئ دالله نه | اے خاوندانو دعقلونو | هغه کسانو

د هغوئ دپاره سخت عذاب مقرر کړې دې | نو دالله ﷻ نه اوویرېږئ ا ئې هوښیارانو ! | چې

اٰمَنُوْا ۛ قَدْ اَنْزَلَ اللّٰهُ اِلَيْكُمْ ذِكْرًا ۝ رَّسُوْلًا يَّتْلُوْا

چې ایمان مو راوړې دې | نازل کړې دې الله | تاسو ته | نصیحت | یعني رسول | چې لولي

ایماندارئ الله ﷻ تاسو ته یو نصیحت (قرآن) رالیږلې دې | ....او رسول ئې رالیږلې دې

عَلَيْكُمْ اٰيٰتِ اللّٰهِ مُبَيِّنٰتٍ لِّيُخْرِجَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

په تاسو باندې | آیتونه دالله | واضحه | دپاره ددې چې راوباسي | هغه کسان | چې ایمان ئې راوړې دې

تاسو ته دالله ﷻ ښکاره حکمونه بیانوی | د دې دپاره چې کومو کسانو ایمان راوړې دې

وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ مِنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ۭ وَمَنْ يُّؤْمِنْ

او عملونه ئې کړي دی نیک | دتیرونه | رڼرا ته | او هغه څوك | چې ایمان راوړی |

او نیک عملونه کوی هغوی د تیارونه رڼرا ته راوباسي | ....او څوک چې په الله

بِاللّٰهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُّدْخِلْهُ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ

په الله باندې | او عمل کوی نیک | داخل به کړی هغه لره | داسې باغونو ته | چې بهیږی به

باندې ایمان راوړی | او دنیکئ کارونه کوی | هغوئ به داسې باغونو ته داخل کړی

مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ۭ قَدْ اَحْسَنَ اللّٰهُ لَهٗ

لاندې دهغې نه | نهرونه | چې همیشه به وی | په هغې کښې | همیشه | ښه کړې دې الله | هغه لره

چې دهغې لاندې به ولې بهیږی | همیشه به په هغې کښې اوسیږی | بیشکه الله ﷻ به ورته

رِزْقًا ۝

په لحاظ درزق سره |

ډیر ښه رزق ورکړی

قوله تعالى:- وَكَاَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ

د الله تعالى حكم اومنئى:- كوم خلق چه د الله ﷻ د حكم خلاف اوكړى د هغه رسول ﷺ اونه منى اودهغه په شريعت باندې نه ځى هغوى باندې غصه كولې شى. چه ګوره په وړاندينوخلقوكښې څوك په دې لار روان وو هغه تباه اوبربادشو. چا چه كبر لوئى اوسركشى اوكړه د الله ﷻ د حكم او رسول د تابعدارئى نه ئى بې پروائى اوكړه نو آخرهغوى له سخت حساب وركول پريوتل اود خپلې بدكارئى مزه ئى اوڅكله اود هغوى انجام نقصان شو. هغه وخت پښيمانه شو ولې اوس پښيمانتيا د څه كار؟كه.ددې دنيا په عذابونوسره عذاب شوې وې نو بيا هم يوه خبره وه د هغوى د پاره خو په آخرت كښې هم سخت عذاب او ډير وهل دى. اوس د سوچ او پوهې والا تاسو له پكاردى چه د دوى په شان مه جوړيږئى اود هغوى نه عبرت واخلئى عقلمندو ايماندارو خلقو الله ﷻ ستاسوطرف ته قرآن پاك نازل كړې دې د ذكر نه مراد قرآن پاك دې لكه چه فرمائى ﴿اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ﴾ هم مونږ دا قرآن پاك نازل كړې دې اوهم مونږ به د دې حفاظت كونكى يواوبعضووئيلى دى چه د ذكر نه دلته مراد رسول دې. نوورسره ئى اوفرمائيل رسولا نودابدل اشتمال دې ځكه چه د قرآن پيژندونكې هم رسول الله ﷺ دې نو په دې مناسبت سره ئې هغوى ﷺ د ذكر په لفظ سره ياد كړى دى. حضرت امام ابن جرير رحمه الله هم دا مطلب صحيح ګڼړى[1] بيا ئى د رسول ﷺ حالت بيان كړو چه د الله ﷻ روښانه او واضح آياتونه لولى اوروى دې دپاره چه مسلمانان د تيارونه راوځى او رڼړاګانوته اورسى. لكه چه بل ځاى كښې فرمائى ﴿كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ اِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ۙ بِاِذْنِ رَبِّهِمْ اِلٰى صِرَاطِ الْعَزِيْزِ الْحَمِيْدِ﴾ دا كتاب مونږ تاته دركړې دې د دې د پاره چه ته خلق د تيارونه رانړا طرف ته راوباسې. بل ځاى ارشاد دې ﴿اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا﴾ الله ﷻ د ايماندارو كارساز دې هغه دوى د تيارونه د رڼړا طرف ته راولى يعنى د كفراوجهالت نه د ايمان اوعلم طرف ته. په يوبل آيت كښې الله ﷻ خپلې نازل كړې شوې وحې ته نورفرمائيلې دې ځكه چه په دې سره هدايت او نيغه لار حاصليږى. اود دې نوم ئى روح هم ايخودې ځكه چه په دې سره زړونوته ژوند ملاويږى. الله ﷻ ارشاد دې ﴿وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ رُوْحًا مِّنْ اَمْرِنَا ۭ مَا كُنْتَ تَدْرِيْ مَا الْكِتٰبُ وَلَا الْاِيْمَانُ وَلٰكِنْ جَعَلْنٰهُ نُوْرًا نَّهْدِيْ بِهٖ مَنْ نَّشَاۗءُ مِنْ عِبَادِنَا ۭ وَاِنَّكَ لَتَهْدِيْٓ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ﴾ يعنى مونږ دغه شان ستاطرف ته د خپل حكم نه د روح وحى اوكړه تاته پته نه وه چه كتاب څه څيز دې اوايمان څه څيز دې؟ خو مونږ هغه نوركړو د څه سره چه مونږ كوم يوبنده ته غواړوهدايت كوو. يقيناً ته د رښتونې او صحيح لارې طرف ته رهنمائى كوې. بياد ايماندارو او نيك عمل كونكو هم دغه بهيدونكى د هميشه والى جنت بيان شوې دې د كوم تفسيرچه بار بار تيرشوې دې.

اَللّٰهُ الَّذِيْ	خَلَقَ	سَبْعَ سَمٰوٰتٍ	وَّمِنَ الْاَرْضِ
الله هغه ذات دې	چې جوړ ئې كړل	اوه آسمانونه	او د زمكې دقسم نه
الله ﷻ هغه ذات دې چې اووه آسمانونه ئې پيدا كړى دى			اود
مِثْلَهُنَّ ؕ	يَتَنَزَّلُ الْاَمْرُ	بَيْنَهُنَّ	لِتَعْلَمُوْٓا
په مثل دهغې	نازليږى حكم	په منځ دهغوئ كښې	دپاره ددې چې معلومه شي تاسو ته
هغې په شان زمكه هم	په دې ټولو كښې دالله ﷻ حكمونه جارى كيږى		د دې دپاره چې تاسو ته معلومه شي

[1] الطبرى:۲۳/۴۶۸.

أَنَّ اللّٰهَ	عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ	قَدِيْرٌ ۙ	وَّأَنَّ اللّٰهَ	قَدْ أَحَاطَ	بِكُلِّ
چې بيشکه الله |	په هر څيز باندې |	قادر دې |	او بيشکه الله |	چاپيره دې |	په هر څيز باندې |
چې الله ﷻ په هرڅه قادر دې|			......................او د الله ﷻ علم دهرڅيز نه		

شَيْءٍ	عِلْمًا ﴿١٢﴾
په لحاظ دعلم سره |	
راچاپيره شوې دې	

قوله تعالى:- اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ وَّمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ ؕ

اووه زمکې اووهٔ اسمانونه :- الله ﷻ د خپل قدرت کامله او عظيم الشان سلطنت بيان کوی چه مخلوق د هغه د عزت او عظمت خيال اوکړی اود هغه فرمان ته د قدر په نظرسره اوګوری او په دې باندې عمل کونکې شی اوهغه خوشحاله کړی. نوونې فرمائيل چه د اووه آسمانونوخالق الله ﷻ دې لکه څنګه چه نوح ﷺ خپل قوم ته فرمائيلې وو ﴿أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللّٰهُ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا ۙ﴾ آياتاسونه ګورئی چه الله ﷻ اووه آسمانونه څنګه يود بل د پاسه پيداکړی؟بل ځائ کښې ارشاد دې ﴿تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوٰتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيْهِنَّ ؕ﴾ يعنې اووه واړه آسمانونه زمکې اويه دې کښې چه څه دی ټول د هغه الله ﷻ تسبيح وائی. بيا فرمائی چه هم د دې په مثال زمکې دی لکه چه د بخاری اومسلم شريف په صحيح حديث کښې دی چه کوم سړې ظلم سره د بل کس نه يولويشت زمکه واخلی هغه ته به د اووه زمکوطوق وراچولې شی. (١) په صحيح بخاری کښې دی چه دې به تراووه زمکوپورې ورخښولې شی. ما د دې ټول سندونه ټول الفاظ دشروع نه تراخره پورې اود زمکې د پيدائش په ذکر کښې بيان کړی دی. فالحمدلله. کومو بعضو خلقو چه وئيلی دی چه دې نه مراد اووه اقليم دی هغوی بې فائدې منډه تړه کړې ده اوپه بې ځايه اختلاف کښې اينختې دی اوبغيرد دليل نه ئې د قرآن اوحديث خلاف کړې دی.په سورة حديد کښې آيت ﴿هُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ ۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ۞ هُوَ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ۚ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيْهَا ۚ وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ ۚ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ۞﴾ تفسير کښې د اووه واړو زمکواود دې په مينځ کښې د لريوالی اود دې د پيړوالی چه پنځه سوا کاله دې دې پوره بيان شوې دې.

د کرسئ مقابله کښې د اسمانونو او زمکو نسبت:- حضرت ابن مسعود ﷺ وغيره هم دا فرمائی په يوبل حديث کښې هم دی چه اووه واړه آسمانونه اود دې په مينځ کښې چه څه دی او اووه زمکوکښې اود دې په مينځ کښې چه څه دی د کرسئی په مقابله کښې داسې دی لکه چه په يوډير لوئ اوږدميدان کښې يوه کړنی پرته وی. په ابن جريرکښې د حضرت ابن عباس ﷺ نه روايت دې که چرې زه د دې تفسير ستاسو په وړاندې بيان کړم نودا به اوته منئی اونه منل دروغژن کيدل دی او په روايت کښې دی چه يو سړی د يو آيت د مطلب تپوس کړې وو په هغې باندې حضور ﷺ فرمائيلی وو چه زه څنګه باور اوکړم چه زه تاته څه ښايم ته به د هغې نه انکار نه کوې. او په يو بل روايت کښې دی چه په هره زمکه کښې د حضرت ابراهيم ﷺ اود هغه د زمکې د مخلوق په شان دی اود ابن مثنی والا په دې روايت کښې راغلی دی په هرآسمان کښې دابراهيم ﷺ په مثل دی.د بيهقی کتاب **﴿الاسماء والصفات﴾** کښې د حضرت ابن عباس ﷺ قول دې چه په اووه واړو زمکوکښې د هريو نه نبی دې په مثال ستاسو د نبی او آدم ﷺ

(١) صحيح بخاری حواله سابق:٣١٩٦.

دي په شان ستاسو د ادم ﷺ او نوح ﷺ دي په شان د نوح ﷺ اوابراهيم ﷺ دي په مثل د ابراهيم ﷺ او عيسى دي په مثل د عيسى ﷺ. بيا امام بيهقي رحمه الله يو بل روايت هم د ابن عباس ﷺ نه نقل كړي دي اوفرمائيلي دى چه د دې اسناد صحيح دى خودا بالكل شاذ دې.ابوالضحى چه د دې يوراوى دې زما په علم كښې د هغه متابعت هيڅ څوك نه كوى. والله اعلم. يومرسل او ډير منكر روايت ابن ابى الدنيا راوړلې دې په كوم كښې چه روايت دې چه يوځل حضور ﷺ صحابه كرامو ﷺ په ډله كښې تشريف راوړو. ونې كتل نو ټول په څه سوچ اوفكر كښې چپ ناست وو. تپوس ئې اوكړو څه خبره ده وئي وئيل چه د الله ﷻ باره كښې سوچ كوو. وئي فرمائيل ټيك ده په مخلوقاتو كښې نظر زغلوئي خود الله ﷻ باره كښې په سوچ اوفكر كښې مه پريوځئي. واوړئي د دې مغرب طرف ته يوه سپينه زمكه ده دهغې سپينوالې دهغې نور دې يا وئي فرمائيل چه د هغې نور د هغې سپينوالي دې. د نمر لاردڅلوېښتوورځو ده، هلته د الله ﷻ يومخلوق دې چا چه د سترګې د يو رپ برابر هم د هغه نافرماني نه ده كړې. صحابه كرامو ﷺ اوفرمائيل بيا شيطان د هغوى نه چرته دې؟ وئي فرمائيل چه هغوى ته دا هم نه دى معلوم چه شيطان پيداشوې هم دې اوكه نه؟ تپوس اوكړې شو چه هغوى انسانان دى؟ وئي فرمائيل چه نه د حضرت آدم ﷺ د پيدائش علم هم ورته نشته.

﴿فالحمدلله﴾ د سورة طلاق تفسير هم پوره شو.

ركوع ګاني		سورة التحريم مكية وهي اثنتا عشرة اية وركوعان		اياتونه
		بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ		
۲		شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكې دې		۱۲

يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَاۤ اَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ ۚ تَبۡتَغِيۡ

اے نبي ﷺ | ته ولې حراموې | هغه څيز | چې حلال كړې دې الله | دپاره ستا | ته غواړې |

اني نبي ! كوم څيز چې الله تعالى ستا دپاره حلال كړې دې | هغه ولې حراموې . | ته خپلې بيبيانې

مَرۡضَاتَ اَزۡوَاجِكَ ؕ وَاللّٰهُ غَفُوۡرٌ رَّحِيۡمٌ ۝ قَدۡ فَرَضَ اللّٰهُ

خوښي (خوشحالي) | دبيبيانو خپلو | او الله | ښښونكې | مهربانه دې | بيشكه چې مقرر كړي دي الله

خوشحالول غواړې | .او الله تعالى بخښونكې مهربان دې | ...... الله تعالى ستاسو دپاره

لَكُمۡ تَحِلَّةَ اَيۡمَانِكُمۡ ۚ وَاللّٰهُ مَوۡلٰىكُمۡ ۚ وَهُوَ الۡعَلِيۡمُ

دپاره ستاسو | حلالوالي | دقسمونو ستاسو | او الله | مولى (دوست) دې ستاسو | او هغه ښه پوهه دې

قسمونه ماتول مقرر كړي دى | .... او الله تعالى ستاسو كارساز دې | او هغه (الله) پوهه دې

الۡحَكِيۡمُ ۝ وَاِذۡ اَسَرَّ النَّبِيُّ اِلٰى بَعۡضِ اَزۡوَاجِهٖ حَدِيۡثًا ۚ

دحكمت خاوند دې | او كله چې | پټه اووئيله نبي ﷺ | يوې بيبې خپلې ته | يوه خبره |

اوصاحب د حكمت دې | او څه وخت چې پيغمبر د خپلو بعضو بيبيانو سره پټه خبره اوكړه

فَلَمَّا نَبَّاَتۡ بِهٖ وَاَظۡهَرَهُ اللّٰهُ

پس هر كله چې | خبر وركړو هغې بى بى | په هغه خبرې سره | او ښكاره كړه هغه خبره الله

بياهر كله چې هغې دغه خبره (بلې بى بى ته) ښكاره كړه | .... او الله تعالى په هغې

عَلَيْهِ	عَرَّفَ	بَعْضَهُ	وَأَعْرَضَ

په نبي ﷺ خپل باندې | نو نبي ﷺ خبر کړه هغه بي بي | د څه حصې دهغه خبرې نه | او څنډه ئي اوکړه

باندې پيغمبر خبرو کړو | ...نو پيغمبر دهغې څه حصه ښکاره کړه | او څه حصه ئې ښکاره نکړه

عَنْ بَعْضٍ ۚ	فَلَمَّا	نَبَّأَهَا	بِهِ	قَالَتْ

دڅه حصې نه | پس هر کله چې انبي ﷺ خبرور کړو هغې ته اپه دغه راز ښکاره کولو سره انو اووئيل هغې

(بلکه پته ئي کړه) | بيا چې پيغمبر هم هغې بي بي ته د خبرې خبر ورکړو | نو هغې ورته اووئيل

مَنْ أَنْبَأَكَ	هٰذَا ۖ	قَالَ	نَبَّأَنِيَ	الْعَلِيمُ	الْخَبِيرُ ۝

چا خبر درکړو تالره | ددې خبرې | اووئيل نبي ﷺ | خبر راکړو مالره | په هر څه پوهه | او دهر څيز نه خبر الله

چې دا حال درته چا اووئيلو ، پيغمبر ا ووئيل چې د علم خاوند خبردار (الله تعالى) راته اووئيلو

إِنْ تَتُوبَا	إِلَى اللّٰهِ	فَقَدْ صَغَتْ	قُلُوبُكُمَا ۚ

که توبه اوباسئ تاسو دواړه | الله ته | نو مائل شوې دي | زړونه ستاسو ددواړو

ائې دواړو بيبيانو که تاسو الله ﷻ ته توبه اوويستله |...نو ستاسو زړونه هسې هم مائل شوي دي

وَإِنْ تَظَاهَرَا	عَلَيْهِ	فَإِنَّ اللّٰهَ	هُوَ مَوْلٰهُ

اوکه تاسو دواړه امداد اوکړئ ديوې بلې سره | خلاف دهغه | پس بيشکه الله | هم هغه مددګار دهغه دې

اوکه چرې تاسو دواړو د رسول ﷺ خلاف ديو بل مدد اوکړو | نو (ياد ساتئ چې) الله تعالى پخپله

وَجِبْرِيلُ	وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ ۚ	وَالْمَلٰٓئِكَةُ	بَعْدَ ذٰلِكَ

او جبريل عليه السلام | او صالحه دمومنانو ئې هم مددګاران دي | او فرښتې | روستو ددغه مددګارئ نه

او جبريل اونيکان مومنان د هغه مددګاران دي | او ددې نه پس فرښتې هم ددهٔ مددګارې دي

ظَهِيرٌ ۝	عَسٰى	رَبُّهُ	إِنْ طَلَّقَكُنَّ	أَنْ يُبْدِلَهُ

مددګارنې دي(دهغه) الرې نه ده اچې رب دهغه اکه نبي طلاق درکړي تاسو له اپه بدل کښې ورکړي هغه له

د اکيديشي چې که پيغمبر تاسو ته طلاق درکړي انو الله ﷻ به ورته ستاسو په عوض کښې غورې

أَزْوَاجًا	خَيْرًا	مِنْكُنَّ	مُسْلِمٰتٍ	مُؤْمِنٰتٍ	قٰنِتٰتٍ	تٰٓئِبٰتٍ

ښځې (بيبيانې) | بهتره | ستاسو نه | مسلمانانې | مومنانې | حکم منونکې | توبه ايستونکې

بيبيانې ورکړي | ....مسلمانانې | مومنانې | فرمان منونکې | توبه ويستونکې

عٰبِدٰتٍ	سٰٓئِحٰتٍ	ثَيِّبٰتٍ	وَّأَبْكَارًا ۝

عبادت کونکې | روژې نيونکې | کونډې | او جينکۍ |

عبادت کونکې | روژه دارې | د خاوندانو نه پاتې | او پيغلې |

قوله تعالى:- يٰٓأَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ أَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ ۚ

د شان نزول باره کښې د مفسرينو اقوال:-د دې سورة د شروع آياتونو د شان نزول باره کښې د مفسرينو اقوال دا دي. ① بعضې خوانې چه دا د حضرت ماريه رضي الله عنها باره کښې نازشوي دي.دا نبي کريم ﷺ په خان

حرامه کړې وه په دې باندې دا آیاتونه نازل شو. په نسائی کښې دا روایت موجوددې. چه د حضرت عائشه رضي الله عنها اوحضرت حفصه رضي الله عنها په خبرواوریدلوسره داسې شوې وو چه دیوې وینځې په نسبت حضور ﷺ فرمائیلی وو نو په دې باندې دا آیاتونه نازل شو([1]) ابن جریرکښې دی چه ام ابراهیم رضي الله عنها سره حضور ﷺ د خپلې یوې بی بی په کورکښې خبرې اترې کړې وې په کوموخبرو چه دغه بی بی وئیلې وو یا رسول الله ﷺ زما په کورکښې اوزما په بستره نو حضور ﷺ هغه په خپل ځان باندې حرامه کړه نو هغې وئیل یارسول الله ﷺ حلال به په تاسو باندې څنګه حرام شی؟ نو هغوی ﷺ قسم اوخوړلوچه بیا به دې سره داسې خبرې اونه کړم. په دې باندې دا آیت نازل شو. حضرت زید رضي الله عنه فرمائی چه دې نه معلومه شوه چه د چاداً وینا ته په ماحرامه شوې بې کاره اوفضول ده([2]) حضرت زیدبن اسلم رضي الله عنه فرمائی حضور ﷺ دا فرمائیلې وو ته په ماحرامه یې په الله ﷻ قسم زه به تاسره صحبت اونه کړم. ([3]) حضرت مسروق رحمه الله فرمائی دحرام کولوپه باب کښې خوپه حضور ﷺ باندې سختی اوکړې شوه اودقسم دکفارې حکم اوشو.
ابن جریر کښې دی چه حضرت ابن عباس رضي الله عنه د حضرت عمر رضي الله عنه نه تپوس اوکړو چه دا دواړه ښځې څوک وې؟ وئې فرمائیل حضرت عائشه رضي الله عنها او حضرت حفصه رضي الله عنها او شروع د قصې ام ابراهیم رضي الله عنها قبطیه باره کښې اوشوه. د حضرت حفصه رضي الله عنها په کورکښې د هغې د نمبر په ورځ حضور ﷺ هغې سره ملاؤ شوې وو په دې باندې حضرت حفصه رضي الله عنها خفه شوه چه زمادنمبرپه ورځ زما په کورکښې زما په بستره. حضور ﷺ د هغې د راضی کولو اوپوخلاکولو د پاره هغې ته اووئیل چه دا په ځان باندې حرام کوم اوس ته د دې خبرې ذکر چاته مه کوه. خوحضرت حفصه رضي الله عنها حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها ته واقعه بیان کړه. الله ﷻ د دې خبر خپل نبی ﷺ ته ورکړواودا ټول آیاتونه نازل شو. حضور ﷺ کفاره ورکړه اوخپل قسم ئې مات کړواودې وینځې سره ملاؤشو.

یو سړی باندې خپله حلاله ښځه حراموِل څنګه دی؟:- هم دا واقعه دلیل جوړولوسره د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه فتوی ده چه څوک اووائی فلانکې څیز په ما باندې حرام دې هغه له د قسم کفاره ورکول پکار دی([4]) یوسړی د هغوی نه هم د دې مسئلې تپوس اوکړوچه ما خپله ښځه په ځان باندې حرامه کړې ده نو هغوی اوفرمائیل هغه په تاباندې حرام نه ده. د ټولونه زیاته سخته کفاره د الله ﷻ په لارکښې غلام آزادول دی([5]) د امام احمد رحمه الله او نوروډیرو علماؤ فتوی ده چه کوم سړې خپله ښځه یاوینځه یا د خوراك څښاك یاد اغوستلو څیزپه ځان حرام کولو باندې خوپه ده کفاره شته په بل چانشته.اوکه د حرام کولو نه د طلاق نیت کړې وی نو بې شکه طلاق به کیږی.دغه شان که د وینځې د آزادولو باره کښې نیت د حرام کولو د لفظ په وئیلو سره کړې وی نوهغه به آزادیږی.

② د ابن عباس رضي الله عنه نه روایت دې چه دا آیت د هغه ښځې په باب کښې نازل شوې دې چاچه خپل ځان حضور ﷺ ته هبه کړې وو خوداغریب دې.بالکل صحیح خبره دا ده چه د دې آیاتونو نازلیدل د حضور ﷺ په خپل ځان باندې شات حرام کول وو. ③ په صحیح بخاری کښې د دې آیت په موقعه باندې دی چه دحضرت زینب بنت جحش رضي الله عنها په کورکښې حضور ﷺ شات څکلې وو اودهغې په خاطر به هلته لږشان حصاریدلوهم. په دې باندې حضرت عائشه رضي الله عنها اوحضرت حفصه رضي الله عنها خپل مینځ کښې مشوره اوکړه چه په مونږ کښې چاکره حضور ﷺ تشریف راوړونو وایوبه چه یارسول الله ﷺ نن خو ستاسو د خُلې

---

[1]) نسائی کتاب عشرة النساء باب الغيرة: ۳٤۱۱وسنده صحيح، حاكم:۲/٤۹۳.
[2]) الطبری:۲۳/٤۷٥.
[3]) ايضاً.
[4]) صحيح بخاری كتاب التفسير سورة التحريم باب ﴿ياايها النبي لم تحرم ما احل الله لك...﴾:٤۹۱۱، صحيح مسلم:۱٤۷۳.
[5]) نسائی كتاب الطلاق باب تاويل قوله تعالى ﴿ياايهاالنبي لم تحرم ما احل الله لك ﴾:۳٤٤۹وهو حسن.

مبارکې نه مغافیرو په شان بوئي راځي کیدې شي تاسو مغافیرخوړلې وي. نو مونږ هم داسې اوکړه حضور ﷺ اوفرمائیل چه نه ماخوزینب کره شات څکلې دي. اوس قسم خورم چه بیا به نه څکم خوداچاته مه وائې[1] حضرت امام بخاري (رحمه الله) داحدیث په کتاب الایمان والنذورکښې هم په څه زیاتي سره راوړلي دې. وائي چه دلته د دواړوښځو نه مراد حضرت عائشه (رضي الله عنها) اوحضرت حفصه (رضي الله عنها) دي. او پته خبره کول داده چه ما شات څکلي دي[2] په کتاب الطلاق کښې امام صاحب (رحمه الله) داحدیث راوړې دې[3] بیا فرمائي مغافیرد ګوندو په شان یوڅیزدې چه په وښوکښې پیداکیږي اویدې کښې لږشان خوږوالې وي.

د شاتو واقعه او د عائشه صدیقه رضي الله عنها قصه: د صحیح بخاري کتاب الطلاق کښې داحدیث د حضرت عائشه (رضي الله عنها) نه په دې الفاظوکښې روایت دې چه حضور ﷺ ته خواږه څیزونه او شات ډیرخوښ وو. دمازیګردمانځه نه پس به د خپلو بیبیانوکورته راتلواوچاته به نیزدې کیدو. یوخل حضور ﷺ حضرت حفصه (رضي الله عنها) کره لاړواوچه څومره به حصاریدونو د هغې نه لږشان زیات حصارشو. په ماغیرت سور شو او تحقیق مې اوکړو نومعلومه شوه چه دهغوي دقوم یوې ښځې یوپیالې شات د هدیه په توګه رالیګلي وو هغې په حضور ﷺ باندې د شاتو شربت اوڅکلو اودومره ساعت ئې راحصارکړو. ماوئیل چه خیر دا به په څه بهانه باندې راېنده کړم نوما حضرت سوده بنت زمعه (رضي الله عنها) ته اووئیل چه کله تاکره حضور ﷺ راشي اورانیزدې شي نوته ورته اووایه چه نن تاسو مغافیرخوړلي دي حضور ﷺ به اوفرمائي نه نوته ورته اووایه چه بدبوئي د څه ده؟ حضور ﷺ به اوفرمائي چه په ماباندې حفصه (رضي الله عنها) شات څکولې دي نو ته ورته اووایه چه کیدې شي مچو د عرفط ازغنه ونه چوپلې وي. چه ماکره راشي نوزه به هم دا وایم نو بیا اې صفیه چه تاکره راشي نوته هم دا وایه . حضرت سوده (رضي الله عنها) فرمائي چه کله حضور ﷺ ماکره راغلو نولاپه دراوازه کښې وو چه ما دااراده کړې وه چه تا ماته څه وئیلې وو زه به هغه حضور ﷺ ته وایم خکه چه زه تانه ډیره ویریږم خودې وخت کښې خاموش شوم. کله چه حضور ﷺ ماکره راغلونو ما ستاوینا توله پوره کړه بیا حضرت ماکره راغلو ماهم دا اووئیل بیا صفیه (رضي الله عنها) کره لاړو نوهغې هم دا وینا اوکړه. بیاچه حضرت حفصه (رضي الله عنها) کره لاړو نوهغېورباندې د شاتوشربت څکول اوغوښتل حضور ﷺ اوفرمائیل ماته د دې حاجت نشته. نو حضرت سوده (رضي الله عنها) اووئیل چه افسوس مونږ په رسول کریم ﷺ دا حرام کړل ما وئیل خاموش شه[4] د صحیح مسلم په حدیث کښې دومره زیاتوالې دا هم دې د نبي کریم ﷺ د بدبوئي نه سخت نفرت وو[5] په دې وجه دې بیبیانووئیلې ووچه هغوي مغافیرخوړلې دي. په دې کښې هم لږ شان بدبوئي وي. کله چه حضور ﷺ جواب ورکړو چه ما شات څکلي دي نوهغه بیبیانواووئیل چه بیا خو به دې مچو د عرفط ونه چوپلې وي. د ګومې د چیړ نوم چه مغافیر دې اود دې په اثر سره به د دې بوئي د دې شاتو په مچو کښې پاتې شوې وي. په دې روایت کښې لفظ جرست دې د کوم معني چه علامه جوهري کړې ده اود شاتومچوته هم جوارس وائي اوجرس سپك او رواواز ته هم وائي.عرب وائي ﴿سمعت جرس الطير﴾ کله چه مرغئي دانې راټولوي او د هغې د مښوکې آواز اوري. په یوحدیث کښې دي بیا به هغوي د جنتي مرغو رو خواږه او مزیدار آوازونه اوري دلته هم په عربي کښې لفظ جرس دې.

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة التحریم باب ﴿یاایهاالنبی لم تحرم ما احل الله لك﴾:۴۹۱۲.
[2] صحیح بخاری کتاب الایمان والنذور باب اذاحرم طعاما:۶۶۹۱،صحیح مسلم:۱۴۷۴.
[3] صحیح بخاری کتاب الطلاق باب ﴿ لم تحرم ما احل الله لك ﴾:۵۲۶۷.
[4] صحیح بخاری کتاب الطلاق باب ﴿لم تحرم ما احل الله لك ﴾:۵۲۶۸.
[5] صحیح مسلم کتاب الطلاق باب وجوب الکفارة علی من حرم امراته:۱۴۷۴.

نبی کریم ﷺ ته شات چا ورکړی وو حفصه رضی الله عنها که زینب رضی الله عنها:- اصمعی رحمه الله وائی چه زه د حضرت شعبه ؓ په مجلس کښې ووم هغه دا لفظ جرس جرش سره د لوئ شین اولوستلو ماوئیل په وړوکی سین سره دې حضرت شعبه ؓ زماطرف ته اوکتل اوونی فرمائیل چه دې زمونږ نه زیات پوهیږی هم دا ټیك دې ته اصلاح اوکړه. غرض دا چه شاتوڅکلوواقعه کښې په شاتوڅکونکوکښې دوه نو مونه روایت دی یود حضرت حفصه ؓ اوبل دحضرت زینب ؓ بلکه په دې امرباندې اتفاق کونکو ښځوکښې د حضرت عائشه صدیقه ؓ سره د حضرت حفصه ؓ نوم دې. کیدې شی دا دوه واقعات وی اوتردې پورې خو ټیك ده خود دې دواړو باره کښې دا آیت نازلیدل لږ شان غور غواړي. والله اعلم. په خپل مینځ کښې داسې مشوره کونکوکښې حضرت عائشه ؓ او حضرت حفصه ؓ وې اود دې حدیث نه هم معلومیږی کوم چه مسنداحمدکښې د حضرت ابن عباس ؓ نه نقل دې فرمائی زما د مودونه ارمان وو چه د حضرت عمرؓ نه د حضورﷺ د هغه دواړو ببیبانونومونه معلوم کړم د کومو ذکر چه په آیت ﴿اِنْ تَتُوْبَآ﴾الخ دی. کله چه د حج په سفرخلیفة الرسول روان شونوزه هم ورسره ووم په یوه لارکښې حضرت عمرؓلار پریخوده او یوځنګل طرف ته روان شوماډولچه واخسته او شاشاته لاړم. هغوی د ضروری حاجت نه فارغ شوراغلو ماوبه ورواچولې او اودس ئې اوکړو اوس مې موقع بیاموندهِ او سوال مې اوکړو اې امیرالمؤمنین د چا باره کښې چه دا آیت نازل شوې د هغه دواړه ښځې وې؟ هغوی اوفرمائیل ابن عباسؓ افسوس! حضرت زهری ؒ فرمائی حضرت عمرؓ ته د هغه دا سوال بد اولګیدو خوپټول جائز نه ووبه دې وجه ئې جواب ورکړو چه دې نه مراد حضرت عائشه ؓ اوحضرت حفصه ؓ دی. بیاحضرت عمرؓ واقعه بیانول شروع کړه چه قریشوخو به خپلې ببیبانې د خپل حکم لاندې ساتلې خود مدینې په خلقو عموماً د هغوی ښځې حاوی وې. کله چه مونږ هجرت اوکړو مدینې ته راغلونوزمونږه ښځو هم هغوی ته په کتو کتوسره په مونږ باندې غلبه حاصلول غوښتله. زه په مدینه کښې د حضرت امیه بن زیدؓ په کور کښې ووم یوځل په خپله بی بی باندې ناراضه غوندې شوم نوځه وینامې کوله نوهغې ماته جواب راکول شروع کړه. ماته ډیر خراب ولګیده چه داڅه حرکت دې؟ دانوې خبره په کښې څنګه؟ هغې زما حیرانتیا ته اوکتل نوونی وئیل ته په کوم خیال کښې یئی؟ د الله ﷻ قسم د حضورﷺ ببیبانې هم هغویﷺ ته جواب ورکوی او بعضې وخت خو خبرې اترې هم ټوله ورځ بند وی. اوس زه په یوبل کش مکش کښې پریوتلم نیغ خپلې لور حضرت حفصه ؓ کره لاړم اومعلومات مې اوکړو چه دا صحیح دی چه ته حضورﷺ ته جواب ورکوې؟ اوکله کله ټوله ورځ خفه هم یئی؟ جواب ملاؤشو رښتیادی. ما وئیل برباده شوې او په نقصان کښې پریوتلې چا چه داسې اوکړه.آیاته د داسې خبرې نه غافله شوې چه د رسول الله ﷺ د غصې په وجه داسې ښځې نه الله ﷻ ناراض شی اوهغه د هیڅ هم پاتې نه شی؟خبردار بیا حضورﷺ ته هیڅ قسم جواب ورنه کړې مه دهغوی ﷺ نه څه غواړه که څه غواړې نوماته غواړه. حضرت عائشه ؓ ته په کتوباندې د هغې حرص مه کوه هغه تانه ښه ده او تانه ډیره رسول الله ﷺ ته نیزدې ده.اوس نور واوره زما ګاونډی یوانصاری ووما او هغه وار مقرر کړې وو یوه ورځ به ما دحضورﷺ په خدمت کښې تیروله او یوه هغه. ما به د خپلې ورځې ټول احادیث او آیاتونه وغیره هغه ته اورول او هغه ماته. دا خبره په مونږ کښې هغه وخت مشهوره کیدله چه غسانی بادشاه د خپلو اسونونعلونه لګوی اود هغه اراده په مونږ باندې حمله کول دی. یوه ورځ زما ملګرې د خپل وار په ورځ تلې وو د ماسخوتن په وخت کښې راغلواو زما دروازه ئې اوټکوله اوماته ئې آوازونه کول زه اوویریدلم او بهر راووتلم چه خیرخودې کنه؟ هغه وئیل چه نن خو ډیر غټ کار اوشو ما وئیل چه ولې غسانی بادشاه راورسیدو؟ هغه وئیل چه د دې نه هم لوئ کار ما تپوس اوکړو هغه څه؟ وئیل رسول الله ﷺ خپلو ببیبانوته طلاق ورکړو ما وئیل افسوس حفصه ؓ برباده

شوه اوهغې خو نقصان اوکړو زه د اول نه د دې کار نه ويريدلم. د سحر مونځ کولوسره مې کپړې واچولې اونيغ حفصه ﷽ له لاړم. اومې کتل چه هغه ژاړی ما ونيل چه حضور ﷺ تاته طلاق درکړو؟ جواب ملاوشو چه دا معلومه نه ده حضور ﷺ زمونږ نه جدا په خپله بالاخانه کښې تشريف ايخودې دې. زه هلته لاړم اومې کتل يوحبشی غلام په پهره باندې وو. ماوئيل لاړشه زما دپاره اجازت اوغواړه هغه لاړو بيا راغلو وئيل حضور ﷺ هيڅ جواب رانه کړو. زه د هغه ځای نه واپس جمات ته راغلم اومې کتل چه منبرسره د صحابه کرامو ﷺ يوه ډله ناسته ده او د بعضو بعضوخو اوښکې هم روانې دی زه لږ شان ساعت کيناستم خو آرام چرته وو؟ بياپاسيدم او هلته مې غلام ته اووئيل زما د پاره اجازت اوغواړه هغه بياراغلو چه هيڅ جواب ملاو نه شو. زه بيا جمات ته لاړم بيا د هغه ځای نه ويريدونکې راغلم دلته راغلم بيامې غلام ته اووئيل غلام واپس راغلو او هم هغه جواب ئې اوکړو زه بيا واپس شوې ووم چه غلام آواز اوکړو راشئ تاسو ته اجازت ملاوشو. زه لاړم اومې کتل چه حضور ﷺ په يوه بوجئی باندې ډډه لګولې ناست دې د کومې نښې چه د حضور ﷺ په بدن مبارك لګيدلې دی ما وئيل يارسول الله ﷺ تاسو خپلو بيبيانوته طلاق ورکړو؟ هغوی ﷺ سر اوچت کړو اوزما طرف ته ئې اوکتل سرئې اوخوزولوچه نه. ما وئيل الله اکبر. يارسول الله ﷺ خبره دا ده چه مونږ قريشوخويه ښځې په خپل دباؤکښې ساتلې خو د مدينې والا باندې ښځې غالبې دی دلته په راتلوسره زمونږ ښځوهم د هغوی په کتو سره داسې حرکت کول شروع کړو. بيا ما د خپلې بی بی واقعه بيان کړه نو داخبرمې واوريدوچه د حضور ﷺ بيبيانې هم داسې کوی دا وينا هم بيان شوه چه هغوی ته ويره نشته د رسول الله ﷺ د غصې په وجه به الله ﷻ هم ناراض شی اوهغوی به هلاکې شی. په دې باندې حضور ﷺ مسکې شو او ما بياخپل تګ د حفصه ﷺ کره اوهغه مې د حضرت عائشه ﷺ سره د مقابلې کولونه منع کول بيان کړل. په دې باندې بيا مسکې شو او ما اجازت اوغوښتلوچه زه لږ شان نور حصارشم؟ حضور ﷺ اجازت اوکړو زه کيناستم اوس چه مې څلورو واړو طرفوته نظر اوکړو نود حضور ﷺ بيټك (خاص دربار) بغيرد دريواوچوځرمنويل هيڅ ځيز اونه کتلو. د زړه غوښتنې سره مې عرض اوکړو يارسول الله ﷺ دعااوکړئی چه الله ﷻ ستاسويه امت باندې کشادګی اوکړی. که اوګورې فارسيان او روميان چه د الله ﷻ عبادت هم نه کوی هغوی ته د دنيا په نعمتونوکښې څومره وسعت ورکړې شوې دې؟ دې اوريدوسره حضور ﷺ رانيغ شوکيناستو او وئی فرمائيل ای دخطاب خويه! ته په شك کښې يئی؟ د هغه قوم نيکئی هغوی ته په تندئی دنياکښې ورکړې شوې.ماعرض اوکړوحضور ﷺ! زمادپاره دالله ﷻ نه ښښنه اوغواړئی.خبره دا وه چه تاسودسخت خفګان په وجه قسم خوړلې ووچه پوره مياشت به خپلو بيبيانوته لاړنه شم تردې چه الله ﷻ تاسوته خبردارې اوکړوداحديث په بخاری مسلم ترمذی اونسائی کښې هم شته(1) دبخاری اومسلم په حديث دی ابن عباس ﷺ فرمائی ټول کال په دې اميد کښې تيرشو چه موقعه ملاوشی دعمر ﷺ نه به ددې دواړونومونوتپوس کوم خودفاروقی هيبت نه مې همت نه کيدو. تردې چه دحج په واپسئی کښې مې تپوس اوکړو بيائی پوره حديث بيان کړو چه پورته تير شو.(2)

د عمر فاروق ﷺ د فرمان مطابق د قران پاک نزول:- صحيح مسلم کښې دی چه د طلاق د مشهوريدلو واقعه دپردې دآياتونونازليدلو نه وړاندې ده. په دې کښې دا هم دی چه حضرت عمر څنګه حفصه ﷺ له د پوهکولود پاره تلې وو دغه شان حضرت عائشه ﷺ ئی هم پوهه کړې وه اودا هم دی چه هغه غلام چه په ډيوټئ کښې ئې پهره ورکوله حضرت رباح ﷺ وو. حضرت عمر ﷺ حضور ﷺ ته اووئيل تاسو د ښځو

---

(1) احمد:۱/۳۳-۳۴، صحيح بخاری کتاب النکاح باب موعظة الرجل ابنته لحال زوجها:۵۱۹۱، صحيح مسلم :۱۴۷۹، ترمذی: ۳۳۱۸.

(2) صحيح بخاری کتاب التفسيرسورة التحريم باب ﴿تبتغی مرضات ازواجك﴾:۴۹۱۳، صحيح مسلم:۱۴۷۹.

په معامله کښې په دې مشقت کښې ولې پریوځې؟ که تاسو هغوی ته طلاق هم ورکړنې نوتاسو سره الله ﷻ دې اود هغه فرښتې جبرائيل ﷺ او میکائیل ﷺ دې زه و ابوبکر ﷜ او ټول مؤمنان. حضرت عمر ﷜ فرمائي چه الحمدلله ما چه داقسم خبره کوله زما امید وو چه الله ﷻ به زما د خبرې تصدیق نازلوي. نوپه دې موقعه باندې هم آیت تخییر یعنې ﴿عَسٰى رَبُّهٗٓ اِنْ طَلَّقَكُنَّ اَنْ يُّبْدِلَهٗٓ اَزْوَاجًا خَيْرًا مِّنْكُنَّ مُسْلِمٰتٍ مُّؤْمِنٰتٍ قٰنِتٰتٍ تٰٓئِبٰتٍ عٰبِدٰتٍ سٰٓئِحٰتٍ ثَيِّبٰتٍ وَّاَبْكَارًا﴾ او ﴿وَاِنْ تَظٰهَرَا عَلَيْهِ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ مَوْلٰىهُ وَجِبْرِيْلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِيْنَ ۚ وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَعْدَ ذٰلِكَ ظَهِيْرٌ﴾ په حضور ﷺ باندې نازل شو. ماته چه کله نه معلومه شوه چه حضور ﷺ خپل بیبیانو ته طلاق نه دې ورکړې نوزه جمات ته راغلم په دروازه کښې اودریدم او په اوچت آواز سره مې ټولوته خبرورکړو چه حضور ﷺ ازواج مطهرات ته طلاق نه دې ورکړې.

هم د دې باره کښې آیت ﴿وَاِذَا جَآءَهُمْ اَمْرٌ مِّنَ الْاَمْنِ اَوِ الْخَوْفِ اَذَاعُوْا بِهٖ ۚ وَلَوْ رَدُّوْهُ اِلَى الرَّسُوْلِ وَاِلٰٓى اُولِى الْاَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِيْنَ يَسْتَنْۢبِطُوْنَهٗ مِنْهُمْ ۚ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطٰنَ اِلَّا قَلِيْلًا﴾ نازل شو. یعنې کله چه هغوی ته څه د امن یا ویرې خبر اورسیدوچه دوی دې ته مشهورتیاورکوی. که چرې دوی دا خبررسول ﷺ ته یادعقل اوعلم خاوندته رسولې نو بې شکه په هغوی کښې چه کوم خلق تحقیق کونکی دی هغوی به په دې باندې پوهه شوې وو. عمر ﷜ تر دې دا آیت لوستلوسره فرمائي چه ددې امرپه استنباط کونکو کښې زه هم یم. (١)

د﴿صَالِحُ الْمُؤْمِنِيْنَ﴾ نه څوک مراد دی؟:-د نوروهم ډیرو بزرګانومفسرینونه روایت دې چه ﴿وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِيْنَ﴾ نه مراد حضرت ابوبکر ﷜ او حضرت عمر ﷜ دې. (٢) بعضو د حضرت عثمان ﷜ نوم هم اخستې دې او بعضو د حضرت علي ﷜. په یوضعیف حدیث کښې مرفوعاً صرف دحضرت علي ﷜ نوم دې خوسند ضعیف دې او بالکل منکر دې. په صحیح بخاری کښې دی چه د نبی کریم ﷺ بیبیانې په غیرت کښې راغلې په دې باندې ما اووئیل چه که حضور ﷺ تاسو ته طلاق درکړی نوالله ﷻ به ستاسو نه بهتر بیبیانې رسول الله ﷺ ته ورکړي. نوهم زما په الفاظوکښې د قرآن دا آیت نازل شو. (٣)

مواقعات عمریه:-اول دا بیان تیرشوې دې چه حضرت عمر ﷜ په ډیرو خبروکښې دقرآن پاك موافقت کړې لکه د پردې باره کښې، د بدرد قیدیانوباره کښې، مقام ابراهیم قبله ګرځولو باره کښې. دابن ابی حاتم په روایت کښې دی چه کله ماته د امهات المؤمنین دخفګان داخبرراورسیدو نود هغوی په خدمت کښې لاړم او هغوی ته مې هم دغه وئیل شروع کړه تردې چه آخر ام المؤمنین له راورسیدم نو ماته جواب ملاؤشو چهآیامونږ ته نصیحت کولودپاره پخپله رسول الله ﷺ کم دی چه ته راغلې؟په دې باندې زه چپ شوم خو قرآن کښې ﴿عَسٰى رَبُّهٗٓ اِنْ طَلَّقَكُنَّ اَنْ يُّبْدِلَهٗٓ اَزْوَاجًا خَيْرًا مِّنْكُنَّ مُسْلِمٰتٍ مُّؤْمِنٰتٍ قٰنِتٰتٍ تٰٓئِبٰتٍ عٰبِدٰتٍ سٰٓئِحٰتٍ ثَيِّبٰتٍ وَّاَبْكَارًا﴾ نازل شو. (٤)

په صحیح بخاری کښې دی چه جواب ورکونکې ام المؤمنین حضرت ام سلمه ﷞ وه. (٥) حضرت ابن عباس ﷜ فرمائي چه کومه خبره حضور ﷺ پټه غوندې خپلې بی بی ته کړې وه د دې واقعه دا ده چه د حضرت حفصه ﷞ په کورکښې حضور ﷺ وو. هغې چه کله تشریف راوړو اوحضرت ماریه ﷞ سره نې حضور ﷺ مشغول اولیدو نوورته نې اوفرمائیل چه ته حضرت عائشه ﷞ ته خبر مه ورکوه زه تاته یوزیرې اوروم. زما د وفات نه پس به د حضرت ابوبکر ﷜ د خلافت نه پس ستا پلار راځي. حضرت حفصه ﷞ حضرت عائشه ﷞ خبرکړه نو حضرت عائشه ﷞ رسول الله ﷺ ته اووئیل چه تاسوته

---

(١) صحيح مسلم كتاب الطلاق باب في الايلاء واعتزال النساء:١٤٧٩.
(٢) الطبري:٤٨٦/٢٣.
(٣) صحيح بخاري كتاب التفسير سورة التحريم باب ﴿عسى ربه ان طلقكن ان يبدله....﴾:٤٩١٦.
(٤) الطبري:٤٨٨/٢٣.
(٥) صحيح بخاري كتاب التفسيرسورة البقرة باب ﴿واتخذوا من مقام ابراهيم مصلى﴾:٤٤٧٣.

داخبر چادر کړو؟ حضورﷺ اوفرمائیل چه ماته علیم او خبیر الله ﷻ راکړو. عائشه صدیقه رضي الله عنها اووئیل چه زه به ستاسو طرف ته اونه ګورم چه ترڅو دې حضرت ماریه رضي الله عنها په ځان حرامه کړې نه وی. حضورﷺ اوکړه نو په دې باندې آیت ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ أَحَلَّ ٱللَّهُ لَكَ ۖ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَٰجِكَ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ نازل شو (طبرانی). خود دې سند مخدوش دې. مقصددا دې چه د دې ټولو روآیاتونه خود دې مبارکو آیاتونو تفسیر ظاهر دې. د ﴿سَٰٓئِحَٰتٍ﴾ یوتفسیرخودا دې چه روژې ساتونکې ښځې. په یو مرفوع حدیث کښې هم دا تفسیر ددې لفظ راغلې دې چه کوم حدیث د سورت براءت د دې لفظ په تفسیرکښې تیرشوې دې. د دې امت سیاحت روژې ساتل دی(١)دویم تفسیردادې چه دې نه مراد هجرت کونکې ښځې دی خواول قوم اولی دې. والله اعلم.

قوله تعالی:- ثَيِّبَٰتٍ وَأَبْكَارًا

د پیغمبرﷺ بیبیانې:- بیا فرمائی چه په دوی کښې به بعضې کونډې وی او بعضې پیغلې د دې د پاره چه زړه ئې خوشحاله وی. د قسمونوبدلون په نفس ښه لګی. په معجم طبرانی کښې ابن یزید د خپل پلار نه روایت کوی چه هغوی اوفرمائیل الله ﷻ چه خپل نبیﷺ سره په دې آیت کښې کومه وعده فرمائیلې ده د دې نه مراد کونډه حضرت آسیه رضي الله عنها چه د فرعون ښځه وه اود پیغلې نه مراد حضرت مریم ﷺ ده چه د عمران لور وه. ابن عساکر کښې دی چه حضرت جبرائیلﷺ رسول الله ﷺ له راغلو دغه وخت حضرت خدیجه رضي الله عنها حضورﷺ له خواله راغله نو جبرائیلﷺ اوفرمائیل چه الله ﷻ په حضرت خدیجه رضي الله عنها باندې سلام وائی او فرمائی چه دې ته د خوشحالی وی د جنت د چاندنی د یوکور چرته چه نه ګرمی شته نه تکلیف شته نه شور او ټکوهلې شوی مرغلرونه جوړشوې دې د کوم ښی او ګس طرف ته مریم بنت عمران اود آسیه بنت مزاحم کورونه دی. په یوبل روایت کښې دی چه د حضرت خدیجه رضي الله عنها د وفات په وخت کښې حضورﷺ اوفرمائیل اې خدیجه رضي الله عنها په خپلو بنو باندې زما سلام وایه. حضرت خدیجه رضی الله عهنااوفرمائیل یارسول الله ﷺ مانه وړاندې هم تاچاسره نکاح کړې وه؟ حضورﷺ اوفرمائیل چه نه خو الله ﷻ مریم بنت عمران آسیه د فروعون ښځه اوکلثوم د موسیﷺ خور دریواړه زما په نکاح کښې راکړې دی. داحدیث هم ضعیف دې. دحضرت امامه رحمه الله نه په ابویعلی کښې روایت دې چه حضورﷺ اوفرمائیل آیاتاته معلومه ده چه الله ﷻ زما نکاح په جنت کښې مریم بنت عمران کلثم د موسیﷺ خوراوآسیه د فرعون ښځې سره کړې ده. ماوئیل یارسول الله ﷺ تاته دې مبارکی وی داهم ضعیف حدیث دې او ورسره مرسل هم دې.

آمَنُوا	يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ
چې ایمان مو راوړې دې	اے هغه کسانو
اٸې مومنانو !	او پیغلې

ٱلنَّاسُ	وَقُودُهَا	نَارًا	وَأَهْلِيكُمْ	أَنفُسَكُمْ	قُوٓا
خلق دی	چې خشاك دهغې	دوور نه	او بال بچ خپل	خانونه خپل	اوساتئ
خپل ځانونه اوخپل کور والا د هغې اور نه اوساتئ .... چې دهغې خشاك خلق					

لَّا يَعْصُونَ	شِدَادٌ	غِلَاظٌ	مَلَٰٓئِكَةٌ	عَلَيْهَا	وَٱلْحِجَارَةُ
چې نافرمانۍ نه کوی	قوت ناکې	سخت زړه والا	فرښتې	مقرر دی په هغې باندې	او کاڼړی دی
او کاڼړی دی | په هغې باندې سخت خویه مضبوطې فرښتې مقرر دی | چې په هیڅ کار کښې د الله ﷻ					

(١) الطبری: ٥٠٨/١٤.

اللّٰهَ مَآ اَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُوْنَ مَا يُؤْمَرُوْنَ ⑥

د الله | په هغې کښې | چې حکم ئې کړې دې هغوئ ته | او کوي هغوئ | هغه کار | چې حکم کولې شي هغوئ ته

نافرماني نه کوي | او هم هغه کار کوي | د کوم چې هغوئ ته حکم کولې شي |

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَ ۭ اِنَّمَا تُجْزَوْنَ

اے هغه کسانو | چې کفر مو کړې دې | عذر مه کوئ | نن ورځ | بيشکه بدله درکړې کيږي تاسو له

ائې کافرانو نن ورځ عذر معذرت مه پيش کوئ | تاسو ته خو به هيله د خپلو کارونو

مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ⑦ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا تُوْبُوْٓا

د هغې عمل | چې وئ تاسو | چې کوؤ به مو | اے هغه کسانو | چې ايمان مو راوړې دې | توبه اوباسئ |

سزا درکولې شي | .... ائې مومنانو الله ﷻ ته توبه ريښتيني

اِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَّصُوْحًا ۭ عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يُّكَفِّرَ عَنْكُمْ

الله ته | توبه خالصه | نزدې ده | چې رب ستاسو | چې لرې به کړي | ستاسو نه

توبه اوباسئ | .... اميد دې چې ستاسو رب ستاسو گناهونه ستانو لرې کړي

سَيِّاٰتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا

گناهونه ستاسو | او داخل به کړي تاسو | داسې باغونو ته | چې بهيږي به | لاندې د هغې نه |

او تاسو به داسې باغونو ته داخل کړي | .... چې د هغې لاندې به ولې بهيږي

الْاَنْهٰرُ ۙ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللّٰهُ النَّبِيَّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

نهرونه | په هغه ورځ | چې نۀ به رسوا کوي | الله | نبي لره | او هغه کسانو لره | چې ايمان ئې راوړې دې

په هغه ورځ به الله ﷻ نبي ﷺ او د هغه مومنانو ملگري نه شرموي |

مَعَهٗ ۚ نُوْرُهُمْ يَسْعٰى بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَبِاَيْمَانِهِمْ يَقُوْلُوْنَ

د هغه سره | نور د هغوئ به | منډې وهي | مخکښې د هغوئ نه | او په ښي طرف د هغوئ | وائي به هغوئ

د هغوئ نه به د هغوئ رڼا ورانډې او ښي طرفته روانه وي | .... او دا به وائي چې

رَبَّنَآ اَتْمِمْ لَنَا نُوْرَنَا وَاغْفِرْ لَنَا ۚ اِنَّكَ

اے ربه زمونږه | پوره کړې | دپاره زمونږه | نور زمونږه | او اوبښه مونږ لره | بيشکه چې تۀ |

ائې زمونږه ربه ! دا رڼا راته تر اخره پورې قائمه اوساته | او وبښه راته او کړه | بيشکه ته په

عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ⑧

په هر څيز باندې | قادر ئې |

هر څه پوره پوره قدرت لرې

قوله تعالىٰ:- يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا قُوْٓا اَنْفُسَكُمْ وَاَهْلِيْكُمْ نَارًا

د دوزخ نه بچ شئ اوخپل كور والا بچ كړئ:- حضرت علي رضي الله عنه فرمائي د الله ﷻ ارشاددې د خپل كور خلقو ته علم اوادب اوښائي([1])اوحضرت ابن عباس رضي الله عنه فرمائي د الله ﷻ حكم په ځاى راوړئ دهغه نافرماني مه كوئ دخپل كورخلقوته د الله ﷻ د ذكر تاكيد اوكړئ دې د پاره چه الله ﷻ تاسود دوزخ نه بچ كړي([2]) مجاهد رحمه الله فرمائي دالله ﷻ نه اوويريږئ اودخپل كورخلقوته هم ددې تلقين اوكړئ([3]) قتاده رحمه الله فرمائي دالله ﷻ د تابعدارئ حكم كوئ اود نافرمانونه منع كيږئ په هغوى باندې دالله ﷻ حكم قائم كړئ اوهغوى ته دالله ﷻ دحكم په ځاى راوړلوتاكيد كوئ په نيكوكارونوكښې د هغوى امداد كوئ اوپه خرابو كارونوهغوى ته زورنه وركوئ.([4]) ضحاك رحمه الله اومقاتل رحمه الله فرمائي په هرمسلمان باندې فرض دي چه د خپلې رشتې اوخاندان خلقوته او خپلووينځوغلامانوته دالله ﷻ د فرمان پوره كولواودهغه د نافرمانونه د بنديدلو تعليم وركول پكار دي. مسنداحمد كښې د رسول الله ﷺ ارشاد دې چه كله ماشومان د اووه كالوشي هغوى ته د مانځه وينا كوئ كله چه د لسوكالوشي اوپه مانځه كښې سستي كوي نوهغوى وهئ اومونځ پرې كوئ.داحديث په ابوداؤد اوترمذي كښې هم دې.([5])فقهاء فرمائي چه دغه شان د دې عمرنه د روژې تاكيدهم كول پكار دي چه د بالغ كيدوپورې پوره شان سره د مونځ روژې عادتي جوړشي. او د حكم منلو د ګناه نه د بچ كيدلو اود بدو نه لرې اوسيدلو طريقه په كښې پيداشي. په دې كارونوبه تاسواوهغوى د دوزخ نه بچ شي د كوم خشاك چه د انسانانوغوښې او كاڼې دي. هم په دې څيزونوباندې دا أور سوركړې شوې دې. بيا خيال كوئ چه څومره به تير وي د كاڼو نه مرادخو يا هغه كاڼې دي د كوموچه په دنياكښې عبادتونه شوي دي لكه چه بل ځاى كښې ارشاد دې ﴿اِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾ ستاسو معبودان د دوزخ لرګي دي ياد ګندهكو (ګوګړ) بدبودار كاڼې دي. يوروايت كښې دي چه حضور ﷺ د دې آيت تلاوت اوكړو هغه وخت د حضور ﷺ په خدمت كښې بعضې صحابه كرام ووپه كوموكښې چه يوبزرګ معلومات اوكړو چه يارسول الله ﷺ آيا د دوزخ كاڼې ددنياد كاڼوپه شان دي؟ رسول الله ﷺ اوفرمائيل په الله ﷻ قسم د چاپه قبضه كښې چه زما ځان دې د دوزخ يوكاڼې د ټولې دنياد كاڼونه لوئ دې. هغه چه دا واوريده نو بې هوشي پرې راغله. حضور ﷺ د هغه په زړه باندې لاس مبارك كيخودونو زړه ئې درزيدو. حضور ﷺ هغه ته آواز اوكړو اې شيخ اووايه ﴿لااله الاالله﴾هغه دا اووئيل بياهغه ته رسول الله ﷺ د جنت زيرې وركړو نوصحابه كراموعرض اوكړو چه په مونږ ټولوكښې صرف ده ته زيرې وركولې شي؟ حضور ﷺ اوفرمائيل ګورئ په قرآن پاك كښې دي ﴿ذٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِيْ وَخَافَ وَعِيْدِ﴾ دا دهغوى د پاره دې چه زما مخې ته د اودريدو نه اوزما د ويرولونه ويريږي. دا حديث غريب دې او مرسل دې.

قوله تعالى:- غِلَاظٌ شِدَادٌ

بياارشاد كولې شي په دغه أور باندې عذاب وركونكې فرښتې سخت طبيعتې دي د چا په زړونو كښې چه دكافرانود پاره الله ﷻ رحم نه دې ايخودې چه په ډيروخرابو تركيبونوباندې ډيرې لوئ سزا ګانې وركوي چه د هغې په كتلوباندې هم اينه سكې راوځي. عكرمه رحمه الله فرمائي چه كله دوزخ ته د دوزخيانو رومبنۍ ډله لاړه شي نوګوري به چه په اوله دروازه باندې عذاب وركونكې څلورلاكهه فرښتې ولاړې دي دكومو مخونه چه ډير هيبت ناك او تك توردي اننګې ئې بهر راوتلې دي ډيرې بې

---

[1] حاكم:٢/٣٩٤.
[2] الطبري: ٢٣/٤٩١.
[3] ايضًا:٢٣/٤٩٢.
[4] ايضًا.
[5] احمد:٣/٤٠٤، ابوداؤد كتاب الصلاة باب متى يؤمر الغلام با لصلاة: ٤٩٤ وسنده حسن، ترمذي:٤٠٧.

رحم دی الله ﷻ د هغوی په زړونوکښې د یوې ذرې برابر رحم نه دې ایخودې. دومره د غټو بدونونو والادی چه که دیوې اوږې نه نی مرغئی والوزی نوبلې اوږې ته رسیدوباندې به دوه میاشتې تیرې شی. بیا به په دروازه باندې نورلس فرښتې گوری د چا د سینوپلنوالې چه به د اویاؤ کالو په مسافت وی. بیا به د یوې دروازې نه بلې ته دیکه کولې شی پنځو سووکالوپورې به غورزیږی راغورزیدونه پس به بله دروازه راشی هلته به هم داسې او هم دومره فرښتې اووینی اودغه شان به په هره دروازه باندې دا فرښتې د الله ﷻ د حکم تابعدارې دی. دیخوا حکم اوفرمائیلې شو او اخوائی پرې عمل اوکړو.د دوی نوم زیانیه دی الله ﷻ دې مونږ ته د خپلو عذابونونه خپله پناه راکړی. آمین.

قوله تعالی:- تُوبُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ تَوۡبَةٗ نَّصُوحًا

دې نه څهٔ مراد دی؟:-د قیامت په ورځ به کافرانوته اوفرمائیلې شی نن تاسو بې کار عذر مه پیش کوئی زمونږ په وړاندې به هیڅ معذرت اونه چلیدې شی. ستاسو د کړې شوو عملونوبدله به تاسو ځکئی.بیا ارشاد دې چه ایمانداروتاسو رښتونې اوخالص توبه اوکړئی په کومه چه ستاسووړاندینی گناهونه معاف کړې شی خیری وغیره اووینځلې شی. د بدو عادت درنه اخوا شی. نعمان بن بشیر ﷺ په خپله خطبه کښې بیان اوفرمائیلو خلقو ما د حضرت عمر بن خطاب ﷺ نه اوریدلی دی چه خالص توبه داده چه انسان د گناه معافی اوغواړی اوبیا هغه گناه اونه کړی(١) بل روایت کښې دی بیا د هغې د کولواراده هم اونه کړی.د حضرت عبدالله ﷺ نه هم د دې په شان یوروایت نقل دې. په یومرفوع حدیث کښې هم دا راغلی دی(٢) چه ضعیف دې او ټیك دادی چه هغه هم موقوف دې. والله اعلم.

علماء سلف فرمائی خالص توبه داده چه کومه گناه شوې ده هغه هم دغه وخت پریږدی په دې پښیمانه شی اودبیا نه کولوپخه اراده اوکړی اوکه په گناه کښې د یوانسان حق شته نوځلورم شرط دادې چه هغه حق دې باقاعده اداکړی. حضور ﷺ فرمائی چه پښیمانه کیدل هم توبه ده(٣)حضرت ابی بن کعب ﷺ فرمائی چه مونږ ته وئیلې شوی ووچه د دې امت خلق به د قیامت سره نیزدې نیزدې کوم کوم کارونه کوی؟ په دې کښې یودا دې چه انسان به د خپلې ښځې یا وینځې سره د شاطرف نه وطی کوی کوم چه الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ مطلق حرام کړې ده او په دې کاردالله ﷻ اورسول الله ﷺ خفگان دې. دغه شان به نر نرسره بدفعلی کوی چه د الله ﷻ او رسول الله ﷺ د ناراضگئی ذریعه ده. د دې خلقو مونځ هم د الله ﷻ په نیزد قبول نه دې ترکومې چه دې د نصوح غوندې توبه اونه کړی. حضرت زر ﷺ د حضرت ابی ﷺ نه تپوس اوکړو توبه نصوح څه ته وائی. ما د حضور ﷺ نه دغه شان تپوس کړې وو وئی فرمائیل په خطاباندې گناه اوشوه بیا په دې باندې پښیمانه کیدل د الله ﷻ نه معافی غوښتل اوبیاد دې گناه طرف ته نه مائل کیدل. حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائی توبه نصوح دا ده چه څنگه گناه سره محبت وودغه شان بغض په زړه کښې کینول پکاردی چه کله هغه گناه دریاده شی استغفار کول. کله چه یو سړې په توبه کولوباندې کلکوالې کوی او په خپله توبه باندې ولاړ وی نوالله ﷻ دهغه ټول مخکینی گناهونه معاف کوی.لکه چه په صحیح حدیث کښې دی داسلام راوړلونه وړاندې ټولې خطاگانې اسلام فناکوی. اود توبې نه وړاندې ټولې خطاگانې توبه سوزوی. (٤) اوس پاتې شوه داخبره چه په توبه نصوح کښې دا شرط هم دی چه توبه کونکې به بیا ترمرگه پورې دغه گناه نه کوی لکه چه.احادیث او آثار اوس بیان شو په دې کښې دی چه بیا به ئی هیڅ کله هم نه کوی یاد دې کلکه اراده-کافی ده چه دابه

---

١) حاکم: ٤٩٥/٢.

٢) احمد: ٤٤٦/١.

٣) ابن ماجه کتاب الزهد باب ذکر التوبة: ٤٢٥٢ وهوحسن، احمد: ٣٧٦/١.

٤) بې اصل روایت دې صحیح مسلم (١٢١) حدیث د دې نه بې نیازه کوی.

اوس کله هم نه کوم خو که د بشريت په تقاضا هيره وغيره اوشي لکه چه اوس حديث تيرشو چه توبه د خان نه وړاندې ګناهونه بالکل ختموي. نو په توبه هم هم دغه ګناه معاف کيږي يابيا ترمرګه پورې د دې کار نه کول دمعافنئ دشرط په توګه دې؟داولنئ خبرې دليل خوداصحيح حديث دې چه کوم سړې په اسلام کښې نيکئ اوکړي هغه به د جاهليت د زمانې په ګناهونوباندې نه شي رانيولې. اوچه څوك اسلام راوړي اوپه بدوکښې اخته وي هغه به د اسلام او جاهليت په دواړو ګناهونو کښې راګيرولې شي (۱) نواسلام چه د ګناهونو په لرې کولوکښې د توبه نه زيات دې نوچه کله د دې نه پس هم د خپلو بد کاروپه وجه باندې په ړومبوګناهونوکښې راګيرشونود توبې نه پس خو په طريقه اولي باندې کيدل پکار دي. والله اعلم.

لفظ عسئ د تمنا اميد او امکان معنی ورکوي خو په کلام الله کښې د دې معنی تحيقي وي نوفرمان دې چه خالص توبه کونکی به قطعاً خپل ګناهونه معاف کړي او شنواو آبادو جنتونو ته به ځي. بيا ارشاد دې چه الله ﷻ به رسول الله ﷺ اودهغه ايماندارملګري هيڅ کله هم شرمنده او رسوا نه کړي. هغوی ته به د الله ﷻ د طرف نه نورورکولې شي چه دهغوی نه به وړاندې وړاندې ښی طرف ته وي او نور به ټول په تياروکښې وي او دوی به په رڼاکښې وي. لکه څنګه چه دسورة حديد په تفسيرکښې اول تيرشو. کله چه دوی اوګوري چه منافقانو ته کومه رڼا ورکړې شوې وه هغه ترې په عين وخت کښې واخستلې شوه اوهغوی په تياروکښې ورك شو نو دعابه کوي چه اې الله مونږ سره داسې مه کوه زمونږ دا رڼا دې د آخرت وختنه پورې مونږ سره هم داسې وي. زمونږ د ايمان نور دې مړ نه شي. د بنوکنانه يو صحابي ﷺ فرمائي چه د مکې د فتح په ورځ رسول الله ﷺ پسې ما مونځ اوکړو نوما د حضور ﷺ دا دعا واوريده ﴿اللهم تخزني يوم القيامة﴾ زما الله ما د قيامت په ورځ مه رسوا کوې(۲) په يوحديث کښې حضور ﷺ فرمائي د قيامت په ورځ به د ټولونه وړاندې د سجدې اجازت ماته راکولې شي. اودغه شان به د سجدې نه د ټولونه وړاندې سراوچتول به هم ماته نصيب کيږي.زه به خپلې مخې ته ښی طرف ته او ګس طرف ته اوګورم نو خپل امت به اوپيژنم. يوصحابي ﷺ عرض اوکړو يارسول الله ﷺ هغوی به څنګه پيژنې؟ هلته خو به ډير امتونه ګډوډوي. ونې فرمائيل زماد امت د خلقو خو به يوه نښه دا وي چه د هغوی د اودس اندامونه په زليږي. په بل امت کښې به داخبره نه وي. دويمه پيژندګلوبه دا وي د هغوی عمل نامې به د هغوی په ښی لاس کښې وي دريمه نښه به دا وي چه د هغوی د سجدو نښې به د هغوی په تندوباندې وي په کومو چه به ئې زه پيژنم. څلورم علامت دا دې چه د هغوی نور به د هغوی نه وړاندې وړاندې وي.(۳)

وَالْمُنٰفِقِيْنَ	جَاهِدِ الْكُفَّارَ	يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ
او دمنافقانو سره	جهاد اوکړه کافرانو سره	اے نبی ﷺ

ائې پيغمبره ! دکافرانو او منافقانو سره جهاد اوکړه

وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ⑨	جَهَنَّمُ	وَمَاْوٰىهُمْ	عَلَيْهِمْ	وَاغْلُظْ
او ډير بد ځائې دې دورتلو	دوزخ دې	او ځائې دهغوی	په هغوی باندې	او سختی کوه

اوپه هغوی سختی کوه | اودهغوی تيکانړه دوزخ دې | ....او هغه ډيره خراب ځائې دي

(۱) صحيح بخاری کتاب استتابة المرتدين باب اثم من اشرك بالله وعقوبته فى الدنيا والآخرة: ٦٩٢١، صحيح مسلم: ١٢٠، ابن ماجه: ٤٢٤٢

(۲) احمد:٤/٢٣٤، المعجم الكبير:٢٥٢٤.

(۳) احمد:٥/١٩٩، مجمع الزوائد:٧/٣٤٤، حاكم:٢/٤٧٨.

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوا امْرَاَتَ نُوْحٍ

بیانوی الله | یو مثال | دپاره دهغه کسانو | چی کفر ئې کړې دې | دښځې دنوح عليه السلام |

الله ﷻ کافرانو د پاره د نوح عليه السلام دښځې او د لوط عليه السلام د ښځې مثال بیانوی

وَّامْرَاَتَ لُوْطٍ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ

او دښځې دلوط عليه السلام | چې وې دواړه | لاندې دنکاح | د دوو بندګانو | دبندګانو زمونږ نه | چې نیکان وو

.... هغه دواړه زمونږ د بندګانو نه د دوو نیکانو بندګانو په نکاح کښې وې

فَخَانَتٰهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا

پس خیانت ئې اوکړو دهغوئ سره | پس دفع نۀ کړل دغه دواړو خاوندانو | ددغه دواړو ښځو نه |

مګر هغه دواړو ښځو د هغوی (پیغمبرانو) حق ضائع کړو | نو هغه دواړه بندګان د الله په مقابله کښې

مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا وَّقِيْلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدّٰخِلِيْنَ ۝

دعذابه دالله نه | هیڅ څیز | او اوئیلې شو دواړو ته | چې ننوزئ | وور ته | دننوتونکو سره |

د هغوئ هیڅ په کار رانغلل او ورته اووئیلې شو چې دنورو داخلیدونکو سره تاسو هم دوزخ ته داخل شئ

قوله تعالى:- ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا

د حضرت نوح عليه السلام او د حضرت لوط عليه السلام د ښځو ذکر:- الله ﷻ خپل نبی پاک ﷺ ته حکم ورکوی چه کافرانو سره په وسله جهاد اوکړه او منافقانو سره جهاد اوکړه د الله ﷻ حدونه جاری کولو سره په هغوی باندې په دنیاکښې سختی اوکړه. په آخرت کښې هم دهغوی د اوسیدو ځائ دوزخ دې چه ډیر خراب ځائ دې. بیا مثال ورکولو سره فرمائی چه د کافرانو مسلمانانو سره یوځائ کیدل او ګډوډ اوسیدل دهغوی دکفر سره د الله ﷻ په نیزد هیڅ فائده نه شی ورکولې. اوګوره هغه د پیغمبرانو علیهم السلام ښځې دحضرت نوح عليه السلام او دحضرت لوط عليه السلام چه هروخت دنبیانو په صحبت کښې اوسیدونکې او شپه ورځ هغوی سره ناستې پاستې خوراك څښاك کونکې بلکه اوده کیدونکې پاسیدونکې وې خو په ایمان کښې د هغوی ملګرې نه وې او په خپل کفرباندې قائمې وې خود پیغمبرانو هروخت صحبت کښې پاتې کیدل د هغوی هیڅ په کار رانغله. دالله ﷻ انبیاء کرامو هغوی ته هیڅ اخروی فائده اونه رسولې شوه اونه به ئې داخروی نقصان نه بچ کړې شی. بلکه دې ښځوته هم د دوزخیانو سره د تلو وئیلې شوی دی. دا یادساتئی چه د خیانت نه دلته مراد بدکاری نه ده د انبیاء علیهم السلام حرمت او عصمت د دې نه ډیر اوچت او اعلی دې دهغوی کوروداني دې فاحشه وی مونږ د هغې پوره بیان په سورة نور په تفسیر کښې بیان کړې دې بلکه دلته مراد خیانت په دین کښې دې یعنی په دین کښې د خپل خاوند خیانت اوکړو د هغوی ملګرتیا ئې اونه کړه. حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی د هغوی خیانت زناکاری نه وه بلکه دا وه چه د حضرت نوح عليه السلام ښځې خو به خلقوته وئیل چه دې مجنون دې،

د لوط عليه السلام ښځې به چه کوم میلمانه حضرت لوط عليه السلام کره راتله کافرانوته به ئې د هغې خبرورکولو دا دواړه بددینه وې([1]) د نوح عليه السلام رازداری اوبه هغه باندې په پټه ایمان راوړونکو خبره به ئې کافرانوته ورکولو. دغه شان د لوط عليه السلام ښځه هم دخپل خاوند، د الله ﷻ د رسول مخالف وه او کوم خلق چه به هغه کره میلمانه کیدل دا به تله اوخپل قوم به ئې پرې خبرولو د کومو چه د بدفعلئی عادت وو([2]) بلکه د

---

[1] حاکم: ۲/۴۹۶.

[2] الطبری: ۲۳/۴۹۸.

حضرت عبدالله ابن عباس ﷺ نه روایت دي چه د یو پیغمبر یوې ښځې هم چرته بدکاری نه ده کړې (۱) دغه شان د عکرمه رحمة الله سعیدبن جبیر رحمة الله او ضحاك رحمة الله وغیره نه روایت دي دې نه استدلال کولو سره بعضو علماؤ ونیلی دی چه هغه په کوموعاموخلقو کښې مشهوره ده چه په حدیث کښې دی چه کوم یوکس داسې کس سره خوراك اوکړی چه بخښلې شوې وی هغه به هم بخښلې شی دا حدیث بالکل ضعیف دې او حقیقت هم دغه دې چه دا حدیث صرف بې اصل دې. اود یوبزرګ نه روایت دې چه هغه په خوب کښې د حضور ﷺ زیارت اوکړو اوتپوس ئی اوکړوچه حضور ﷺ دا حدیث ارشاد فرمائیلې دې؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه نه خو اوس زه وایم.

وَضَرَبَ اللّٰهُ	مَثَلًا	لِّلَّذِيْنَ	اٰمَنُوا	امْرَاَتَ	فِرْعَوْنَ
او بیانوی الله	یو مثال	دپاره دهغه کسانو	چي ایمان ئي راوړي دي	د ښځي	دفرعون

......او الله ﷻ د مومنانو دپاره د فرعون دښځي مثال بیانوی | ......

اِذْ قَالَتْ	رَبِّ	ابْنِ	لِيْ	عِنْدَكَ	بَيْتًا	فِي الْجَنَّةِ	وَنَجِّنِيْ
کله چي اووئیل هغي	اے ربه زما	جوړ کړې	مالره	دخان سره	یو کور	په جنت کښي	اوبچ کړه ما

څه وخت چي هغي دعا اوکړه اچي ائي زما ربه! ماته په جنت کښي خپل خوا کښي یو کور جوړ کړه | او

مِنْ فِرْعَوْنَ	وَعَمَلِهٖ	وَنَجِّنِيْ	مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ
دفرعون نه	او دعمل دهغه نه	او خلاصه کړه ما	دقوم ظالمانونه

ما د فرعون او د هغه د عمل نه محفوظ اوساته | اوما دظالمانو نه هم بچ اوساته

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ	عِمْرٰنَ	الَّتِيْٓ	اَحْصَنَتْ	فَرْجَهَا
او بیانوی مثال دمریم	دلور دعمران	هغه	چي په حفاظت کښي ئي ساتلي وؤ	دشرم ځائي خپل

اوبل د مریم مثال بیانوو | چي د عمران لور وه | چي خپله شرمگاه ئي (د زنا نه) بچ ساتلي وه

فَنَفَخْنَا	فِيْهِ	مِنْ رُّوْحِنَا	وَصَدَّقَتْ	بِكَلِمٰتِ رَبِّهَا
پس پوک وهو مونږ	په هغي کښي	دروح خپل نه	او تصدیق اوکړو هغي	دحکمونو درب خپل

نو مونږ (دهغي) په (گریوان) کښي خپل روح پوک وهلو | اوهغي د خپل رب خبري

وَكُتُبِهٖ	وَكَانَتْ	مِنَ الْقٰنِتِيْنَ
او د کتابونو دهغه	او وه هغه	دحکم منونکونه

اوکتابونه اومنل | او هغه د تابعدارو په جماعت کښي وه

قوله تعالى:- وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا

دحضرت آسیه اوحضرت مریم فضائل:-دلته الله ﷻ د مسلمانانود پاره مثال بیانولوسره فرمائی که دوی د خپل ضرورت د پاره کافرانوسره یوځایٔ شی نودوی ته به هیڅ نقصان نه وی بل ځایٔ کښې دی ﴿لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُوْنَ الْكٰفِرِيْنَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِيْنَ ۚ وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ فِيْ شَيْءٍ اِلَّآ اَنْ تَتَّقُوْا مِنْهُمْ تُقٰىةً ۗ وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهٗ ۗ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيْرُ﴾ ایماندارو له پکار دی چه د مسلمانانونه علاوه نوروسره دوستانه نه کوی څوك چه داسې کوی هغه ته به دالله ﷻ د طرف نه هیڅ ښیګړه نه ملاویږی اوکه دبچاؤ په توګه وی او یا د وخت تیرولو په

---

(۱) ایضًا.

توګه وی نو هغه بله خبره ده. قتاده رحمه الله فرمائي چه په مخ د زمکې د ټولونه زيات ظالم فرعون وو خود هغه کفر دهغه ښځې ته هيڅ نقصان اونه رسولو ځکه چه هغه په خپل زبردست ايمان باندې کلکه ولاړه وه. خبرښتي الله ﷻ عادل حاکم دې هغه د يوپه ګناه باندې بل نه نسي(۱)حضرت سلمان رضي الله عنه فرمائي چه فرعون به هغه نيك بخته ښځې ته قسم قسم تکليفونه ورکول په سخته ګرمئی کښې به ئې په نمر کښې اودروله خوالله ﷻ به دخپلو فرښتود وزرو سورې په هغې باندې کولواوهغه به ئې د ګرمئی نه بچ کوله بلکه هغې ته به ئې خپل جنتي مکان خودلو(۲) چه د هغې سره به د دې روح تازه کيدلو اوايمان به ئې زياتيدلو. د فرعون او حضرت موسی عليه السلام باره کښې به ئې تپوس کولوچه څوك غالب شو نوهروخت به ئې دا اوريدل چه موسی عليه السلام غالب شو اوهم دادهغې دايمان ذريعه جوړه شوه اودې چغې کړې چه د موسی عليه السلام اوهارون عليه السلام په رب زما ايمان دې. فرعون ته چه کله دا معلومه شوه نو وئې وئيل چه کوم د لوئ نه لوئ کاڼې تاسوته ملاو شي راوړئې هغه سملوئې اوورته اووايئي چه ددې خپلې عقيدې نه منع شه که منع شوه نو زما ښځه ده په عزت اوحرمت ئې واپس راولئې اوکه نه منئ نو هغه کاڼې پرې راګذارکړئې او قيمه قيمه ئې کړئې. کله چه دې خلقو کاڼې راوړو دائې بوتله راسيملوله کاڼې ئې په دې دراغورزولود پاره اوچت کړو نوهغې دآسمان طرفته سترګې اوچتې کړې پروردګار پردې اخوا کړې جنت اوهلته چه د هغې د پاره کوم کورجوړشوې وو هغه دې په خپلوسترګوباندې اوليدو اوهم په دې کښې د هغې روح لاړو. کوم وخت چه کاڼې راګذارکړې شوهغه وخت په هغې کښې روح وو هم نه. (۳)

قوله تعالى:- رَبِّ ابْنِ لِي عِندَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ

دشهادت په وخت کښې د اسيه رضی الله عنها دعاء:- دخپل شهادت په وخت کښې دعاغواړي ياالله په جنت خپل خان سره نيزدې ځائ ماله راکړه. د دې دعا په باريکئی باندې خيال اوکړئي چه اول د الله ﷻ ګاونډتوب غوښتلې شي بيا دکور درخواست کولې شي. په دې واقعه کښې مرفوع حديث هم دې. بيا دعاکوي چه ماته د فرعون اود هغه د عمل نه خلاصې راکړه زه د هغه د کفريه حرکتونونه ويزاره يم. ما د دې ظالم قوم نه په عافيت کښې اوساته.

د اسيه د ايمان راوړل واقعه:- د دې بی بی نوم حضرت آسيه بنت مزاحم وو. د دې د ايمان راوړلو واقعه ابوالعاليه رحمه الله داسې بيانوی چه د فرعون د داروغه د ښځې ايمان دهغې دايمان راوړو ذريعه جوړه شوه. هغې يوورځ د فرعون د لورسرکتلو ناڅاپی ګمنز دلاسه پريوتله اودهغې دخلې نه اووتل کفاربرباد کړې. د فرعون لور وئيل چه ته زما د پلارنه علاوه بل څوك رب منې؟ هغې وئيل زما ستا د پلار او هر څيز رب الله ﷻ دې هغه په غصه کښې راغله او هغه ئې ښه اووهله اوخپل پلار ئې په دې خبرکړو. فرعون هغه راوغوښتله او پخپله ئې ترې تپوس اوکړو چه ته زما نه بغيرد بل چاعبادت کوې؟ جواب ئې ورکړو چه او زما ستا او ټول مخلوق رب الله دې زه هم د هغه عبادت کوم. فرعون حکم اوکړو چه دا راسملوئې او د دې په لاسونو او پښوباندې ميخونه ټکوهئې اوماران ئې پرې پريخودل چه دې له به ئې ټکونه ورکول. بيا يوه ورځ راغلوچه اوس هم ستا خيالات ټيك شوکه نه؟ د هغه ځائ نه جواب راځی زما ستا اوټول مخلوق رب هم الله دې. فرعون وئيل اوس به زه ستا دسترګوپه وړاندې ستا ماشوم ټکړې ټکړې کړم ګنی اوس هم زما وينا اومنه اود دې دين نه منع شه. هغې وئيل چه ته څه کولې شې اوکړه دې ظالم د هغې ماشوم راونيولو اود هغې په وړاندې ئې اوونژلو کله چه د دې ماشوم روح وتلونو هغه وئيل اې موري خوشحاله شه ستاد پاره الله ﷻ لوئ لوئ ثوابونه تيارکړی دی اوفلانکې فلانکې

---

(۱) الطبری:۲۳/۵۰۰.

(۲) الطبری:۲۳/۵۰۰، حاکم:۲/۴۹۶.

(۳) الطبری:۲۳/۵۰۰.

نعمت به تاته ملاویږي. هغې دا روح لړزونکې واقعه په خپلو سترګو اولیدله صبر ئې اوکړو او په قضاباندې راضي کیناستله. فرعون به هغه دغه شان راواچوله او ماران ئې پرې پریخودل. بیا یوه ورځ راغلو او خپله خبره ئې دوباره کړه دې بی بی بیا په صبر او استقلال سره هم هغه جواب ورکړو هغه بیا هم هغه دهمکي ورکړه او بل بچې ئې د هغې د سترګو په وړاندې قتل کړو د هغه روح هم هغه شان خپلې مور ته خوشخبري ورکړه اود صبر تلقین ئې ورته اوکړو. د فرعون ښځې د مشرځوئ د روح زیرې اوریدلې وو اوس ئې د دې وړوکي ماشوم زیرې هم واوریدو اوایمان ئې راوړو. دلته د دې بی بی روح الله ﷻ واخستو اود هغې مرتبه اودرجه چه الله ﷻ سره وه الله ﷻ پرده اخواکړه اود فرعون ښځې ته ئې اوخودله. دا په خپل ایمان او یقین کښې ډیره کلکه شوه تردې چه فرعون ته هم د دې د ایمان خبر اورسیدلو. هغه یوه ورځ خپلو درباریانوته اووئیل چه تاسو ته زما د ښځې څه خبرشته؟ تاسو هغه څه ګڼړئ ټولو ډیر تعریف اوکړو اود هغې ښیګړې ئې بیان کړې. فرعون ونیل تاسو ته نه ده معلومه؟ هغه زما نه بغیربل الله منی بیامشوره اوشوه چه داقتل کړئې میخونه ئې پرې ټکوهل اود هغې پښې لاسونه ئې اوتړل وانیچوله. هغه وخت حضرت آسیه د خپل رب نه دعا اوکړه الله ماله په خپل خواکې جنت جوړکړه الله ﷻ د هغې دعاقبوله کړه اوپرده اخواشوه هغې ته ئې خپله جنتي درجه اوخودله په هغې دا مسکئې شوه ټیك هم هغه وخت فرعون راغلو او دائې په خنداکښې لیدوسره اوونیل خلقو تاسو ته حیرانتیا نه کیږي؟ په دومره سخته سزا کښې راګیره ده او بیا هم خاندي یقیناً د دې دماغ په ځائ نه دې غرض داچه هم په دې عذابونوکښې داشهیده شوه. رضي الله عنها

دویم مثال د مریم بی بی:-بیا دویم مثال د حضرت مریم بنت عمران بیانولې شي چه هغه ډیره پاکدامنه ښځه وه مونږ د خپلې فرښتې جبرائیل ﷺ په معرفت باندې په هغې کښې روح پوك وهلو. حضرت جبرائیل ﷺ الله ﷻ په انساني شکل کښې رالیګلې وو اوحکم ئې ورکړې وو چه ته په خپله خله د هغې په ګریوان کښې پوکې اووهه هم دې نه ئې حمل شو او عیسی ﷺ پیدا شو نو ارشاد دې چه مونږ په هغه کښې خپل روح پوك وهلو. بیادحضرت بی بی مریم نورتعریف کولې شي چه هغې د خپل رب تقدیراو شریعت رښتیامنونکې ښځه وه اوپوره حکم منونکې وه. مسنداحمدکښې دي رسول الله ﷺ په زمکه باندې څلور کرښې راښکلې د صحابه کرامو نه ئې تپوس اوکړو پوهیږئې دا څه دي؟ هغوی جواب ورکړو الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ ته پوره علم دې. رسول الله ﷺ اوفرمائیل واورئې په ټولو جنتي ښځو د ټولو نه غوره خدیجه رضي الله عنها بنت خویلد او فاطمه رضي الله عنها بنت محمد ﷺ او بی بی مریم بنت عمران او بی بی آسیه بنت مزاحم چه د فرعون ښځه وه([1]) په صحیح بخاري او مسلم کښې دي رسول الله ﷺ فرمائیلي چه په سړوکښې خود کمال خاوندان ډیر دي ولې په ښځو کښې کاملې ښځې حضرت آسیه چه د فرعون ښځه وه ، حضرت مریم بنت عمران اوحضرت خدیجه رضي الله عنها بنت خویلد اود حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها فضیلت په ښځوکښې داسې دې لکه په ترکارئې کښې میده شوې روټئې فضیلت چه په باقي خوراکونوباندې وي. ([2]) مونږ په خپل کتاب البدایه والنهایه کښې د حضرت عیسی ﷺ د قصې په بیان کښې د دې حدیث سندونه او الفاظ بیان کړي دي.

فالحمدلله اود الله ﷻ په فضل سره هم د دې سورة د الفاظو ﴿ثَيِّبٰتٍ وَّأَبْكَارًا﴾ د تفسیر په موقع هغه حدیث هم مونږ بیان کړې دې په کوم کښې چه دي د نبی کریم ﷺ جنتي بیبیانو کښې یوه حضرت آسیه رضي الله عنها بنت مزاحم هم ده.

﴿الحمدلله﴾ د سورة تحریم تفسیرختم شو اودې سره د اته ویشتمې سپارې تفسیرهم ختم شو.

---

[1] احمد: ۲۹۲/۱وسنده صحیح، مسندابی یعلی: ۲۷۲۲، حاکم: ۱۸۵/۳.

[2] صحیح بخاری کتاب فضائل اصحاب النبی ﷺ باب فضل عائشه رضي الله عنها: ۳۷۶۹، صحیح مسلم: ۲٤۳۱.

﴿تفسیرد سورة ملک﴾

دسورت ملک فضیلت اوفائدې: -مسند احمد کښې دا روایت دحضرت ابوهریره ﷺ نه نقل دې چه رسول الله ﷺ فرمائیل چه په قرآن کریم کښې د دیرشو آیاتونو یوسورت دې چه دخپلولوستونکو سفارش به کوی. تر دې چه هغوی به اوبخښلې شي هغه سورت ﴿تَبٰرَكَ الَّذِیْ بِیَدِهِ الْمُلْكُ﴾ دې. ابوداؤد نسائی ترمذی او ابن ماجه کښې هم دا حدیث دې. امام ترمذی رحمه الله دې ته حسن وائی.(١)

تاریخ ابن عساکر کښې دحضرت انس بن مالک ﷺ نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل تاسو نه د وړاندې یوسړې مړشوچا سره چه دالله تعالی په کتاب کښې دسورة ﴿تَبٰرَكَ الَّذِیْ﴾ نه علاوه بل هیڅ څیز نه وو. کله چه هغه خښ کړې شواوفرښته هغه له راغله نوداسورت دهغې په وړاندې اودریدو. فرښتې وئیل ته دالله تعالی کتاب ئې زه تا خفه کول نه غواړم. تاته دا معلومه ده چه ماته ستادخپل ځان یا د دې مړی د څه نفع هیڅ اختیارنشته. که ته هم داغواړې نو الله تعالی ته سفارش اوکړه نودا سورت به الله تعالی عزوجل له لاړشی او وائی به چه الله ستاد کتاب نه فلانکی سړی زه زده کړې اولوستلې ووم اوس به ته دې په اور کښې سوزوې؟ سره د دې چه زه د ده په سینه کښې محفوظ یم اوته به دې په عذاب کوې؟که هم داسې کوې نوماد خپل کتاب نه وران کړه. الله تعالی به اوفرمائی چه دې وخت کښې ته ډیر غصه کښې ئې دا به وائی چه ماته حق دې چه خپل خفگان ښکاره کړم. الله تعالی به اوفرمائی چه زه دا ما تاله درکړو او ستاسفارش مې قبول کړو. اوس به دا سورت هغه له راشی اود عذاب فرښته به اخوا کړی اود هغه خُلې سره به خپله خُله یوځائی کړی او وائی به مرحبادې وی هم دې به زماتلاوت کولو. دې سینې ته دې ډیر شاباش وی دې زه یادکړې ووم. دا دواړه قدمونه دې مبارك وی هم دا به اودریدل اودشپې به ئې زما قراءت سره قیام کولو. اودا سورت به دهغه په قبر کښې امدادی او غمخوار جوړیږی او هیڅ قسم یره او خفگان به هغه ته رسیدوته نه پریږدی. د دې حدیث په اوریدو ټولو لویو واړو آزادو اوغلامانو دا زده کړو. ددې دې نوم رسول الله ﷺ ﴿مُنْجِیه﴾ کیخودویعنی دخلاصې والا سورت. خو دایادساتئی چه داحدیث ډیر منکر دې د دې راوی فرات بن سائب ته امام احمد امام یحیی بن معین امام بخاری امام ابوحاتم او امام دارقطنی رحمهم الله وغیره ضعیف وئیلې دې.

او په دویم سند کښې دا روایت دې چه دا قول دزهری رحمه الله دې مرفوع حدیث نه دې. امام بیهقی رحمه الله په کتاب "اثبات عذاب القبر" کښې د حضرت ابن مسعود ﷺ نه یومرفوع حدیث هم بیان کړې دې اوموقوف هم. په دې کښې چه هم کوم مضمون دې هغه د دې په شهادت کښې کارورکولې شی. موئږ هغه په کتاب الجنائز احکام کبری کښې بیان کړې دې ولله الحمد. طبرانی وغیره کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی په قرآن کریم کښې یو سورت دې کوم چه د خپل لوستونکی د پاره الله تعالی سره جګړه اوکړه اوهغه ئې په جنت کښې داخل کړو او هغه سورت ﴿تَبٰرَكَ الَّذِیْ﴾ دې. ترمذی شریف کښې دی چه یوصحابی ﷺ په ځنګل کښې ډیره لګولې وه چرته چه قبر هم وو خوده ته علم نه وو هغه واوریده چه یوسړې دې سورت ﴿ملك﴾ لولی او هغه دا پوره اولوستلو. هغه نبی کریم ﷺ ته ټوله واقعه بیان کړه نو حضور ﷺ اوفرمائیل دا سورت بندونکې دې، دا سورت خلاصونکې دې چه د عذاب قبر نه خلاصې ورکوی.(٢) دا حدیث غریب دې.

د ترمذی شریف په دویم روایت کښې دی چه حضور ﷺ به د اوده کیدو نه وړاندې سورة ﴿الٓمّٓ تَنْزِیْلُ﴾ او سورة ﴿تَبٰرَكَ الَّذِیْ﴾ ضرور لوستلو. د حضرت طاؤس رحمه الله په روایت کښې دی چه دا دواړه سورتونه د قرآن

---

(١) ابوداؤد كتاب شهر رمضان باب فى عدد الآى: ١٤٠٠ وسنده حسن، ترمذى: ٢٨٩١، ابن ماجه: ٣٧٨٦، السنن الكبرى: ٧١٠

(٢) ترمذى كتاب فضائل القرآن باب ماجاء فى فضل سورة الملك: ٢٨٩٠، دلائل النبوة للبيهقى: ٤١/٧.

پاك په نوروسورتونوباندې اويا نيكئ زيات فضيلت لري. (۱) طبراني كښې دي چه حضورﷺ فرمائي زماد زړه خوښه ده چه داسورت دې زما د امت دهريوپه زړه كښې وي. يعني سورت ملك(۲)داحديث هم غريب دې اوددې راوي ابراهيم رحمه الله ضعيف دې اوهم د دې په شان روايت د سورت ياسين په تفسير كښې تيرشوې دې. مسند عبدبن حميد كښې لږشان وضاحت سره بيان دې چه حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه يوسړي ته اوفرمائيل تاته داسې تحفه دركړم چه ته پرې خوشحاله شې ﴿تَبٰرَكَ الَّذِىْ﴾ لوله او دا خپل اهل اوعيال اولاد كوروالا بچوته ګاونډيانو ته اوښايه.دا سورت د خلاصې وركونكې اود شفاعت كونكې دې د قيامت په ورځ به د خپل لوستونكي د طرف نه الله تعالى ته سفارش كوي اوهغه به د اُور د عذاب نه بچ كوي اود قبرد عذاب نه هم. د رسول الله ﷺ ارشاد مبارك دې زه خو غواړم چه زما د يو يو امتي په زړه كښې داوي.(۳)

ایاتونه	سورة الملك مكية وهى ثلثون اية وفيها ركوعان	ركوع ګانې
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۳۰	شروع كوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم كونكې دې	۲

تَبٰرَكَ الَّذِىْ بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ

ډير بركت والا دې | هغه ذات | چې په لاس دهغه كښې | بادشاهي ده | او هغه | په هر څيز باندې |

دلوئې بركت خاوند دې | هغه (الله ﷻ) چې په لاس كښې ئې ټوله بادشاهي ده | او هغه په هر څه

قَدِيْرُۨ ۝ الَّذِىْ خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ لِيَبْلُوَكُمْ

قادر دې | هغه (الله) | چې پيدا ئې كړو | مرګ | او ژوند | دپاره ددې چې وازمائي تاسو |

قادر دې | (الله ﷻ) هغه ذات دې چې مرګ او ژوندئې پيدا كړي دي | چې په تاسو امتحان اوكړي

اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا ؕ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْغَفُوْرُۙ ۝

چې كوم يو له تاسو نه | زيات ښه دې | په لحاظ دعمل سره | او هغه غالب دې | بښونكې دې |

چې په عمل كښې څوك ښه دې | .... او هغه ډير غالب ډير بښونكې دې

الَّذِىْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا ؕ مَا تَرٰى فِىْ خَلْقِ

هغه (الله) | چې پيدا ئې كړل | اوه اسمانونه | لاندې باندې | اوبه نه وينې ته | په پيداوښت |

هغه ذات دې چې اووه اسمانونه ئې لاندې باندې پيدا كړل | ته به د رحمان (الله ﷻ) په پيداوښت كښې

الرَّحْمٰنِ مِنْ تَفٰوُتٍ ؕ فَارْجِعِ الْبَصَرَۙ هَلْ تَرٰى

درحمن كښې | څه خلل (بې ربطي) | واپس اوګرزوه | نظر (خپل) | ايا وينې ته |

هيڅ فرق اونه وينې | .... نو ته (اسمان طرف ته) بيا اوګوره | چې څه خلل درته ښكاري؟

---

۱) ترمذى كتاب فضائل القرآن باب ماجاء في فضل سورة الملك: ۲۸۹۰.

۲) حاكم: ۵٦۵/۱ ح ۲۰۷٦.

۳) المنتخب لعبدبن حميد: ٦۰۱.

مِنْ فُطُوْرٍ۞ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ اِلَيْكَ الْبَصَرُ

څه چاوْ دي (خرابتيا) | بيا اوګرزوه | نظر | دوه دوه ځلې | واپس به راشي | تاته نظر |

.........بيا په بار بار اوګوره | سترګې به دې ذليلې او ستومانه واپس شي (خو په اسمان کښې به

خَاسِئًا وَّهُوَ حَسِيْرٌ۞ وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْيَا

نامراده | او هغه به ستړې ستومانه وی | او بيشکه ښائيسته کړې دې مونږه | اسمان | نزدې |

نقص بيا نه مومې| .... او بيشکه مونږ ددنيا اسمان (د ستورو) په ډيوؤ سره

بِمَصَابِيْحَ وَجَعَلْنٰهَا رُجُوْمًا لِّلشَّيٰطِيْنِ وَاَعْتَدْنَا

په ډيوؤ سره | او جوړې کړی دی مونږ دا ډيوې | ويشتونکی | دپاره دشيطانانو| او تيار کړې دې مونږه

ښائسته کړې دې| او هغه مو د شيطانانو د ويشتلو ذريعه ګرځولې ده | او هغوئ دپاره مو

لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيْرِ۞

دپاره ددوئ | عذاب سوزونکې |

ددوزخ عذاب تيار کړې دې |

قوله تعالى:-اَلَّذِيْ خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا

د مرګ اوژوندخالق الله دې: الله تعالى خپل تعريف بيانوی او خبرورکوی چه په ټول مخلوق باندې د هغه قبضه ده چه څه غواړی کوی څوك دهغه حکم روستوکولې نه شي.دهغه د غلبه حکمت اوعدل په وجه د هغه نه څوك تپوس قدرې هم نه شي کولې.هغه په ټولوځيزونوباندې قدرت لرونکې دې.بيا خپل مرګ او ژوند پيداکول بيانوی.ددې آيت نه دهغه خلقودپاره استدلال کړې دې چه مرګ يووجودی امردې خکه چه هغه هم پيداکړې شوې دې.دآيت مطلب دا دې چه ټول مخلوق ئې د عدم نه په وجودکښې راوستلوچه دښوعملونوکونکو ازميښت اوشی لکه چه بل ځائی کښې ارشادمبارك دې﴿كَيْفَ تَكْفُرُوْنَ بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ﴾تاسوالله ﷻ سره ولې کفرکوئې؟تاسوخومړه وئې بياهغه تاسوراژوندی کړئې. نو اول حال يعنی عدم ته هم دلته مرګ اوونيلې شواودې پيدائش ته حيات اوونيلې شو.هم په دې وجه ددې نه پس ارشادکولې شی﴿ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ۞﴾هغه به بياتاسو وژنی اوبيا به موژوندی کوی.

ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی بنيادم دمرګ په ذلت کښې وو الله تعالى د حيات کورجوړ کړو بيادمرګ اوآخرت د جزا او بيا دبقا[1])خوهم داروايت بل ځائی دحضرت قتاده رحمه الله خپل قول کيدل بيان شوی دی. امتحان د دې خبرې دې چه تاسوکښې نيك عمل کونکی څوك دی؟د اکثر عمل والا نه بلکه دبهتر عمل والا.هغه د غلبه او اوچت ذات کيدو نه سره کله چه ګناه ګار او سرکش خلق کله رجوع اوکړی اوتوبه اوکړی نو معاف کونکې اوبخښونکې هم دې.چا چه يود پاسه بل اووه آسمانونه لاندې باندې پيداکړل. بعضې خلقو دا هم ونيلی دی چه يوسره بل ملاؤ شوې دې خوبل قول دا دې په مينځ کښې ځائی شته اود يوبل نه په فاصله دی.ډيرصحيح قول هم دغه دې اود معراج د حديث نه هم دغه خبره ثابتيږی.دالله تعالى په پيدائش کښې خو به څوك څه کمې ياعيب اونه مومی بلکه ته به ګوری چه هغه برابردې نه اخواديخوا نه مخالفت نه بې ترتيبی نه کمې نه عيب اونه خلل. خپل نظردآسمان طرف ته اوچت کړه او غوراوکړه چه چرته څه نقص مات رامات جوړ چاوډې سورې ښکاری؟که بيا دې هم څه

[1]) ابن ابی حاتم.

شك وی نوبیا بیا اوګوره هیڅ کمې به نه ښکاری که تاسو په ښه ژور نظرسره لټون کړې وی خوبیا هم ناممکن دی چه تاته څه کمې بیشې په نظرراشی.ستا سترګې به ستړې شی ناکامه به شی او لاندې به شی دکمې نفی کولوسره به اوس دکمال اثبات کولې شی.فرمائی چه ددنیادا آسمان مونږ په دې قدرتی چراغونو سره په ستوروسره ښائسته کړې دې په کومو کښې چه بعضې ګرځیدونکې دی اوبعضې په یو ځائې حصاریدونکې دی.بیاد دې یوه بله فائده بیانولې شی داچه په دې سره شیطانان ویشتلې شی د دې نه شغلې اوځی اوپه هغوی باندې راپریوځی دانه ده چه پخپله ستورې په هغوی راماتیږی.والله اعلم د شیطان په دنیاکښې خودارسوائی کوږې په آخرت کښې به هم د لمبه کولواو سوزیدلو عذاب وی لکه چه دسورت صافات په شروع کښې دی چه مونږ ددنیاآسمان ته په ستورو ښائست ورکړې دې اود سرکش شیطانانو نه حفاظت په دې سره کړې دې.هغه د اوچتو فرښتو خبرې نه شی اوریدې او په شغلې سره شړلې شی. اودهغوی دپاره دهمیشه عذاب دې اوکه دوی کښې یونیمه خبره واخلی اوتختی نوهغه پسې پړقیدونکې شغله وی.قتاده رحمه الله فرمائی ستوری ددرې قسم فائدې د پاره پیدا کړې شوی دی دآسمان ښائست دشیطانانوویشتلواولارموندلود نښود پاره.کوم سړی چه ددې نه بله خبره اولټوله هغه د لارې نه واختو او خپله صحیح حصه ئې ورکه کړه اود نه د نښت والی په وجه ئې تکلف اوکړو (۱)

بِرَبِّهِمْ	كَفَرُوا	وَلِلَّذِينَ
درب خپل سره	چې کفر ئې کړې دې	او دې دپاره دهغه کسانو

............او چا چې د خپل رب نه انکار کړې دې هغوئ دپاره

فِيهَا	إِذَا أُلْقُوا	وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ۝٦	عَذَابُ جَهَنَّمَ ط
په هغې کښې	کله چې اوغورزولې شی	او ډیر خراب ځائې دې دورتلو	عذاب ددوزخ

ددوزخ عذاب تیار دې | اوهغه ډیره خرابه ټیکانړه ده | څه خت چې دوئ دوزخ ته غوزارکړې شی

تَمَيَّزُ	تَكَادُ	وَهِيَ تَفُورُ ۝٧ لا	شَهِيقًا	لَهَا	سَمِعُوا
چی شلیږی به	نزدې ده	او هغه به خوټکیږی	هیبتناك اواز	هغه دوزخ لره	نو وابه وری هغوئ

نو ګرزار به ئې اوری | او هغه دوزخ به داسې ویشیږی | چې د ډیره قهره به شلیدو ته نزدې وی

سَأَلَهُمْ	فَوْجٌ	فِيهَا	أُلْقِيَ	كُلَّمَا	مِنَ الْغَيْظِ ط
نو تپوس به اوکړی دهغوئ نه	یوه ډله	په هغې کښې		هر کله چی اوراوغورزولې شی	دغصې نه

.... څه وخت چې یوه ډله ورغورزولې شی | نو محافظې فرښتې به ترې

قَدْ جَاءَنَا	بَلَى	قَالُوا	نَذِيرٌ ۝٨	أَلَمْ يَأْتِكُمْ	خَزَنَتُهَا
راغلې وۀ مونږ ته	هو	نو اوبه وائی هغوئ	یو یرونکې	ایا نۀ وۀ درغلې تاسو ته	نوکران ددوزخ

تپوس اوکړی | چې ایا تاسو ته څوک ویرونکې درغلې نه وو؟ | هغوئ به اووائی چې ولې نه ! ویرونکې خو

إِلَّا	إِنْ أَنْتُمْ	مِنْ شَيْءٍ ج	مَا نَزَّلَ اللَّهُ	وَقُلْنَا	فَكَذَّبْنَا	نَذِيرٌ ۝٥ لا
مګر	نۀ یې تاسو	هیڅ څیز	نۀ دې نازل کړې الله	اواووئیل مونږه	اخو دروغ اوګڼړو مونږه	یرونکې

راغلې وو | اخو مونږ دروغژن ګڼرلې وو | اوورته مووئیلی وو | اچې الله خوهیڅ څیزنازل کړې نه دې | اوتاسو پخپله

(۱) الطبری:۲۳/۵۰۸. (ابن جریر او ابن ابی حاتم).

فِيْ ضَلٰلٍ كَبِيْرٍ	وَقَالُوْا	لَوْ كُنَّا	نَسْمَعُ	اَوْ نَعْقِلُ
په گمراهۍ لويه كښې	اواوبه وائي هغوئ	كه چرې وې مونږه	چې اوريدلي موا	يامو دعقل نه كار اغستلې
لويه گمراهۍ كښې ئې	اودا به هم اووائي چې كه چرې مونږ	اوريدلي وې	يا مو دعقل نه كار اخستې وې	
مَا كُنَّا	فِيْٓ اَصْحٰبِ السَّعِيْرِ	فَاعْتَرَفُوْا	بِذَنْۢبِهِمْ	
نو نۀ به وې مونږه	په ملگرو د وور كښې	پس هغوئ به اومني	گناهونو خپلو لره	
نو نن بۀ په دوزخيانو كښې نه وو شامل شوې	....	نو د خپلو گناهونو اقرار به اوكړي		
فَسُحْقًا	لِّاَصْحٰبِ السَّعِيْرِ			
پس لرې والي دې درحمت نه	دپاره دملگرو ددوزخ			
نو د دوزخيانو دپاره دې هلاكت وى				

قوله تعالٰى:- وَلِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ

دَ الله تعالى آياتونه دروغ كنړونكي بدانجام:- د الله تعالى ارشاددې چه څوك هم د هغه نه كفراوكړي هغه دوزخي دې.د غه انجام او ځائى دبدنه بد دې.دا د اوچت او مكروه خرپه شان آوازونه وهونكې او جوش وهونكې دوزخ دې په هغې سوزيږى او وريتيږى.د جوش او غضب د وجې نه داسې كړنگيږى لكه چه اوس به مات شي.دادوزخيان ډير ذليل كول اوآخرى حجت قائمول اود اقبالي مجرم جوړلود پاره د دوزخ فرښته دهغوى نه تپوس كوى چه اې بدنصيبو د الله تعالى رسول ﷺ تاسودې نه ويرولي نه ونې؟ نو دوى به چغې او افسوس كولوسره خپل ځان باندې بدوئيلوسره جواب وركوى چه راغلي خو وو خو زمونږ بدنصيبي چه مونږ هغه دروغ كنړلو اود الله تعالى كتاب مو هم نه منلواو پيغمبرموهم بې لاري گنړلو.اوس د الله تعالى عدل صفا ثابت شوې دې اودالله تعالى فرمان پوره نازل شوې دې كوم چه هغه فرمانيلي﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِيْنَ حَتّٰى نَبْعَثَ رَسُوْلًا﴾ترکومې چه مونږ رسول نه وى ليگلي تر هغې پورې عذاب نه ورليگو(په دې آيت كښې دنياوى عذاب طرف ته اشاره ده د آخرت د عذاب طرف ته نه ده).

بل ځائې ارشاد دې﴿حَتّٰىٓ اِذَا جَآءُوْهَا فُتِحَتْ اَبْوَابُهَا﴾ كله چه دوزخيان دوزخ ته اورسى اود دوزخ دروازې كولاو كړې شى اود دوزخ داروغه دوى نه تپوس اوكړى چه آيا تاسوله هم ستاسونه رسول نه ليگلي شوې؟ چه تاسو ته به ئې ستاسود رب آياتونه لوستل اوتاسو به ئې ددې ورځې دملاقات نه ويرولې نو وائى به چه اوراغلي وو او ويرولي ئې هم وو خو په كافرانوباندې دعذاب كلمه حقه شوې وه. اوس به خپل ځان ملامت كوى او وائى به كه زمونږ غوږونه وې كه په مونږ كښې عقل وې نوپه دهوكه كښې به نه پريوتلو خپل مالك اوخالق سره به موكفر نه كولونه به مورسولان دروغ گنړل او نه به مود هغوى د تابعدارئې نه مخ اړولو.الله تعالى به فرمائى چه اوس خودوى پخپله دخپلې گناه اقرار اوكړو دوى دپاره دې لعنت وى اودوى دپاره دې لريوالي وى.رسول الله ﷺ فرمائى چه تركومې خلق په خپل ځان باندې په دنيا كښې غوراونه كړى اوخپلې بدنې پخپله اونه وينى هلاك كيږى به نه([1])بل حديث شريف كښې دى چه دقيامت په ورځ به داسې حجت قائمولې شى چه پخپله به انسان پوهه شى چه زه دوزخ ته دتلو قابل يم.

اِنَّ الَّذِيْنَ	يَخْشَوْنَ
بيشكه هغه كسان	چې يريږي
كوم كسان چې د خپل رب نه بې ليدو	

[1] احمد:۴/۲۶۰، ابوداؤد كتاب الملاحم باب الامروالنهى:۴۳۴۷وسنده صحيح، احمد:۵/۲۹۳.

رَبَّهُمْ	بِالْغَيْبِ	لَهُمْ	مَّغْفِرَةٌ	وَّاَجْرٌ	كَبِيْرٌ ﴿١٢﴾	وَاَسِرُّوْا	
درب خپل نه	په غيبو سره	دپاره دهغوئ	ښښنه ده	او اجر	لوئ دي	او كه پټوئ تاسو	
ويريږي	نو هغوی دپاره ښښنه ده	او لوئي اجر دې	...............اوكه تاسو خپله خبره پټوئ				
قَوْلَكُمْ	اَوِاجْهَرُوْا	بِهٖ	اِنَّهٗ	عَلِيْمٌ			
خبره خپله	يا كه ښكاره والې كوئ	په هغې سره	بيشكه هغه	خبردار دې			
اوكه ښكاره كوئ يې	...............هغه (الله) دزړونو په حال ښه عالم دي						
بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿١٣﴾	اَلَا يَعْلَمُ	مَنْ خَلَقَ	وَهُوَ				
په خبرو دسينو باندې	ايا نه پوهيږي هغه	چې پيدا كړي ئې دي زړونه	او هغه				
....	ايا هغه به ترې نه خبر نه وي	...............چا چې پيدا كړي دي	او هغه				
اللَّطِيْفُ	الْخَبِيْرُ ﴿١٤﴾	هُوَالَّذِيْ	جَعَلَ	لَكُمُ			
باريك ليدونكې دې	خبردار دې	هغه خو هغه ذات دې	چې جوړه ئې كړه	ستاسو دپاره			
ډير باريک بين په هرڅه خبر دې	...............الله ﷻ هغه ذات دې چا چې تاسو دپاره زمكه						
الْاَرْضَ	ذَلُوْلًا	فَامْشُوْا	فِيْ مَنَاكِبِهَا	وَكُلُوْا	مِنْ رِّزْقِهٖ		
زمكه	تابع	پس گرځئ	په اطرافو (سينه) ددې كښې	او خورئ	درزق دهغه نه		
داستعمال قابله جوړه كړه	ددې دپاره چې تاسو ددې په لارو كښې تګ راتګ كوئ	او دالله د رزق نه خورئ					
وَاِلَيْهِ	النُّشُوْرُ ﴿١٥﴾						
او خاص هغه ته	دوباره ژوندي راپاسيدل دي						
او هغه (الله) ته بيا پيش كيدل دي							

قوله تعالى:- اِنَّ الَّذِيْنَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ كَبِيْرٌ ﴿١٢﴾

د الله ﷻ نه غائبانه ويريدلو فضيلت:- الله ﷻ هغه خلقو ته زيرې وركوی چه د خپل رب په وړاندې اودريدلو نه ويريږي.سره ددې كه يوازې وی اودچا نظرپه دوی نه پريوځی. خو بياهم د الله تعالى د ويرې د نافرمانئی يوكار نه كوی.نه دتابعدارئی اوعبادت نه ستركې پټوی.دهغوی ګناه به هم الله تعالى معاف كړی اوهغوی ته به زبردست ثواب اوښكلې اجر هم وركوی لكه چه د بخاری او مسلم شريف په حديث كښې دی چه كومو اووه كسانوته به الله تعالى دعرش سورې په هغه ورځ وركوی په كومه ورځ چه به بل سورې نه وی په هغوی كښې به يوهغه كس وی چه دمال او جمال والا ښځه هغه ته دزنا دعوت وركړی اوهغه اووائی چه زه دالله تعالى نه ويريږم او هغه ته هم چه داسې په پټه صدقه اوكړی چه د ښی لاس خرچ كولونه د هغه كس لاس هم خبرنه شي.

مسنداحمد كښې دی چه صحابه كرام رضی الله اجمعين يوځل عرض اوكړويارسول الله ﷺ زمونږ د زړونو چه كوم كيفيت ستاسو په وړاندې وی ستاسو نه پس هغه نه وی. حضور ﷺ اوفرمائيل چه دا اووائی چه د رب سره ستاسو څه حال وی؟ هغوی جواب وركړوپه ظاهر او باطن هم الله تعالى رب منو حضور ﷺ اوفرمائيل چه ځنی دا نفاق نه دې.([1])

---

[1]) مسندالبزار ٥٢، مسندابي يعلى: ٣٣٦٩، احمد: ١/ ٣٠، ٥٢، ابن حبان: ٧٣٠.

قوله تعالى:- وَأَسِرُّوا۟ قَوْلَكُمْ أَوِ ٱجْهَرُوا۟ بِهِۦٓ ۖ

الله تعالى ته ول پيژني: بيافرمائي ستاسو پټو او ښکاره خبرو ماته علم دې اود زړونود خطرونه هم خبريم. دا نامکن دی چه کوم خالق وی هغه به عالم نه وی، د مخلوق نه خالق بې خبره وی هغه خو ډير باريک بين او بې حده خبرلرونکې دې. دې نه پس دخپل نعمت ذکر کندونه کوی زمکه ئی ستاسو د پاره مسخر کړه او په آرام سره ولاړه ده.خوزيدو سره تاسو ته هيڅ نقصان نه درکوی. د غرونوميخونه ئی په دې ورټکوهلې دی.د اوبوچينې په دې کښې رواني کړی دی. لارې ورکړې دی.قسم قسم کټې په دې کښې ايخودې دی.ميوې غلې د دې نه راوخی.کوم ځائی ی ته چه تاسو تلل غواړئی تلې شئی.قسم قسم اوړده فائده ورکونکې سوداګرئی تاسو کوئې. ستاسو کوشش هغه کاميابوی تاسو ته خپل رزق په دې اسبابو سره درکوی. معلومه شوه چه د اسبابوحاصلولو کوشش د توکل نه خلاف نه دې.

قوله تعالى:- وَكُلُوا۟ مِن رِّزْقِهِۦ ۖ

هر چا ته رزق رسونکې صرف الله تعالى دې: دمسنداحمدپه حديث کښې دی‌که تاسو د الله تعالى په ذات باندې پوره پوره يقين اوکړئی نوهغه به تاسوته داسې رزق درکړی لکه څنګه چه مرغوته ورکوی چه دخپلو جالونه خالی خيټې اوځی اومړې واپس راځی(١)نود هغوی سحرمابنام تلل راتلل او رزق لټول ئی هم په توکل کښې داخل اوګنړل څکه چه د اسبابوپيداکونکې او هغه آسانونکې هم هغه يو الله تعالى دې هم دهغه طرف ته دقيامت په ورځ واپس کيدل دی. حضرت ابن عباس ﷺ وغيره خود مناکب نه لارې او اخوا ديخوا ځايونه مراد اخلی (٢) اود قتاده رحمه الله وغيره نه نقل دی چه مراد ترې غرونه دی. حضرت بشيربن کعب رحمه الله د دې آيت تلاوت اوکړو او خپلې وينځې ته چه دهغې نه د ده اولاد هم شوې وواوئيل که د مناکب صحيح تفسير دې اوخودلو نه ته به آزاده شې. هغې وئيل دې نه مراد غرونه دی. هغه د حضرت ابودرداء ﷺ نه تپوس اوکړو نوجواب ملاوشو چه دا تفسيرصحيح دې.

فِي ٱلسَّمَآءِ	مَّن	ءَأَمِنتُم
آيا په امن کښې يئ تاسو | دهغه ذات نه | چې په آسمان کښې دې		
آيا تاسو ددې نه بې غمه يئ | چې خوک په آسمان کښې دې		

تَمُورُ	هِيَ	فَإِذَا	ٱلْأَرْضَ	بِكُمُ	أَن يَخْسِفَ
وهي	تالي يعنې اګرځي	دا زمکه	بيا به ناساپه	په زمکه	تاسو | ددې خبرې چې ډوب به کړي
نوهغه (زمکه) به ناګهانه اولړزيږي					هغه مو په زمکه کښې ورخخ کړي

عَلَيْكُمْ	أَن يُرْسِلَ	أَمْ أَمِنتُم مَّن فِي ٱلسَّمَآءِ
يا په امن کښې يئ تاسو دهغه ذات نه چې په آسمان کښې دی | ددې خبرې نه چې رااوبه ليږی | په تاسو باندې		
ايا تاسوددې نه بې غمه شوئ | چې خوک په آسمان کښې دې هغه درباندې دکاڼرو		

وَلَقَدْ كَذَّبَ	نَذِيرِ	كَيْفَ	فَسَتَعْلَمُونَ	حَاصِبًا
او دروغ ګنړلی دی	يرونه زما	چې خرنګې وه	پس زربه معلوم شي تاسو ته	باران دکاڼرو
اوددوئ نه پخوا			نوتاسو ته به زر معلومه شي چې زماويرول څنګه دی؟	باران راوروی ر

(١) ترمذی کتاب الزهد باب فی التوکل علی الله :٢٣٤٤وسنده حسن، ابن ماجه:٤١٦٤، احمد:١/٣٠، ٥٢، ابن حبان:٧٣٠.
(٢) الطبری:٥١٢/٢٣.

الَّذِيْنَ	مِنْ قَبْلِهِمْ	فَكَيْفَ كَانَ	نَكِيْرِ ⑱
هغه کسانو	چې مخکښې ددوئ نه وو (پیغمبران خپل)	پس څرنګې وو	عذاب زما
خلقو هم (خپل پیغمبران) دروغژن ګنړلي وو	بیا اوګوره چې په دوئ زما عذاب څنګه راغلو ؟		

اَوَلَمْ يَرَوْا	اِلَى الطَّيْرِ	فَوْقَهُمْ	صٰٓفّٰتٍ	وَّيَقْبِضْنَ ط
ایا نه ګوری دوئ	مرغانوته	دپاسه دځان خپل	چې وزرې خورونکې دی	او راغونډونکی دی
ایادوئ بره مارغانو ته نه ګوری	چې ورزې ئې خورې کړې وی	اوغونډې کړې ئې وی		

مَا يُمْسِكُهُنَّ	اِلَّا الرَّحْمٰنُ ط	اِنَّهٗ	بِكُلِّ شَيْءٍۢ	بَصِيْرٌ ⑲
نه ټینګوی دوئ لره (په هوا کښې)	مګر رحمن	بیشکه هغه	په هر څیز باندې	لیدونکې دې
دوئ صرف رحمان (په هوا کښې) راټینګ کړی دی	..........هغه هرڅیز وینی ګوری			

قوله تعالی:- ءَاَمِنْتُمْ مَّنْ فِي السَّمَآءِ اَنْ يَّخْسِفَ بِكُمُ الْاَرْضَ

د الله تعالی دعذاب نه بې ویرې کیدل نه دی پکار: په دې آیاتونو کښې هم الله تعالی د خپل کرم او رحمت بیان کوی چه دخلقودکفر اوشرك په وجه هغه په قسم قسم دنیاوی عذابونوباندې قادر دې خود هغه حکم اوعفو ده چه زرعذاب نه ورکوی. لکه چه بل ځائې ی ارشاد دې ﴿وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوْا مَا تَرَكَ عَلٰى ظَهْرِهَا مِنْ دَآبَّةٍ﴾ یعنی که الله تعالی خلق د هغوی په بدو نیول نو په مخ د زمکې به ئی هیڅ څوك نه وو پریخی.هغه دوی ته دیو مقرروخت پورې مهلت ورکړې دې. کله چه هغه وخت راشی نوالله تعالی به دې مجرمانو خلقو سره پخپله پوهه شی. دلته ئی هم اوفرمائیل چه که زمکه خوزیدله او اخوادیخواکیدله نو دا ټول به په هغې کښې ورخښ شوې وې یا په هغوی به ئی داسې سیلئی رالیګله چه په هغې کښې به کانړی وو اود هغوی دماغ به ئی ماتول.

یوبل ځائی کښې ارشاد دې ﴿اَفَاَمِنْتُمْ اَنْ يَّخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ﴾ آیا تاسو نه ویریږئی چه د زمکې په یوه غاړه کښې به ورخښ شئی په تاسوبه هغه کانړی راووروی هیڅ څوك به نه وی چه ستاسو وکالت اوکړې شی. دلته هم فرمان دې چه هغه وخت به تاسو ته معلومه شی چه زما د دهمکیانو او ویرولوانجام څه شو؟ تاسوپخپله اوګورئی چه اول خلقوهم اونه منل او انکارکولوسره ئی زما خبرې دروغ اوګنړلې نود هغوی څومره خراب او د عبرت نه ډك انجام شو.

قوله تعالی:- اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ

تاسوزمادهرې ورځې دقدرتونو مشاهده نه کوئی چه مرغئې ستاسو په سرونوباندې الوزی کله په دواړو وزروباندې اوکله څه بندکړی نوزما نه بغیر هغه چانیولې وی؟ماهواګانې مسخرکړې دی اودوی په کښې زوړند الوزی.داهم زما لطف کرم رحمت اونعمت دې.د مخلوقاتو حاجتونه ضرورتونه دهغوی د اصلاح او بنیګړو خیال ساتونکې اوکفالت کونکې هم زه یم. لکه چه بل ځائی ارشاد دې ﴿اَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرٰتٍ فِيْ جَوِّ السَّمَآءِ﴾ آیا دوی دامرغئی نه دی لیدلې چه دزمکې اوآسمان په مینځ کښې مسخردی د چا نیونکې چه دالله تعالی نه بغیربل څوك نشته.یقیناً په دې کښې دایمانداراودپاره لوئ لوئ نښې دی.

اَمَّنْ هٰذَا الَّذِيْ	هُوَ جُنْدٌ لَّكُمْ	يَنْصُرُكُمْ
ایا څوك دې هغه کس	چې هغه لښکر دې ستاسو دپاره	چې هغه امداد کوی ستاسو
ایا د رحمان نه سوابل څوك دې	..........چې ستاسولښکر جوړ شی	اوستاسو مدد اوکړی

مِّنْ دُوْنِ الرَّحْمٰنِ ؕ اِنِ الْكٰفِرُوْنَ اِلَّا فِيْ غُرُوْرٍ ⑳ اَمَّنْ هٰذَا الَّذِيْ

په مقابله د رحمن کښې | نه دي دا کافران | مګر | په دوکه کښې پراته دي | آیا څوک دي هغه

دا کافران خو په لويه دهوکه کښې پراته دي | .... آيا داسې څوک شته چې تاسو ته

يَرْزُقُكُمْ اِنْ اَمْسَكَ رِزْقَهٗ ۚ بَلْ لَّجُّوْا

چې رزق درکولې شي تاسو ته | که بند کړي هغه | رزق خپل | بلکه ننوتلي (محکم شوي) دي دوئ |

روزي درکړي | که هغه (الله ﷻ) دربانديې خپله روزي بنده کړي | بلکه دوی په

فِيْ عُتُوٍّ وَّنُفُوْرٍ ㉑ اَفَمَنْ يَّمْشِيْ مُكِبًّا

په سرکشئ کښې | او په نفرت کولو کښې دحق نه | آيا پس هغه څوک | چې ګرځي | نسکور |

سرکشئ او په نفرت کښې پراته دي | .... آيا هغه کس چې

عَلٰى وَجْهِهٖٓ اَهْدٰٓى اَمَّنْ يَّمْشِيْ سَوِيًّا

په مخ خپل باندې | زيات صحيح لار موندونکې دې | يا هغه څوک چې ګرځي | برابر نيغ |

پرمخې تګ کوي | هغه په سمه لار دې؟ | .... او که هغه چې په هواره

عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ㉒ قُلْ هُوَ الَّذِيْٓ اَنْشَاَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ

په نيغه لار باندې | اووايه | الله هغه ذات دې | چې پيدا ئې کړئ تاسو | او درئې کړو تاسو له

لاره سم روان وي | .... ته ورته اووايه چې الله ﷻ هغه ذات دې | چې تاسو ئې پيدا کړي يئ

السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٕدَةَ ؕ قَلِيْلًا مَّا تَشْكُرُوْنَ ㉓ قُلْ

طاقت داوريدو | او طاقت دليدو | او زړونه (دپاره د سوچ) | ډير لږ تاسو شکر اوباسئ | اووايه |

او غوږونه او سترګې او زړونه ئې درکړي دي | .... خو تاسو ډير کم شکر کوئ | ورته اووايه

هُوَ الَّذِيْ ذَرَاَكُمْ فِي الْاَرْضِ وَاِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ㉔

الله هغه ذات دې | چې خوارۀ ئې کړئ تاسو | په زمکه کښې | او خاص هغه ته به | تاسو ورجمع کيږئ

الله ﷻ هغه ذات دې | چې تاسو ئې په زمکه کښې خواره کړي يئ | او بيا به هغه ته جمع کولې شئ

وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ㉕ قُلْ اِنَّمَا الْعِلْمُ

او وائي دوئ | کله به وي | دا وعده | که يئ تاسو | رښتيني | ورته اووايه | چې بيشکه دغه علم

او دوئ وائي چې دا وعده به کله پوره کيږي | که تاسو ريښتوني يئ؟ | ورته اووايه چې (ددې) علم

عِنْدَ اللّٰهِ ۪ وَاِنَّمَآ اَنَا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ㉖ فَلَمَّا رَاَوْهُ

| دالله سره دې | او بيشکه زه | يرونکې يم | ښکاره | پس هر کله چې | اووينې دوئ هغه

د الله ﷻ سره دې | او زه خو بس يو څرګند ويرونکې يم | .... بيا چې دوئ قيامت نژدې اووينې

زُلْفَةً سِيْٓـَٔتْ وُجُوْهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَقِيْلَ

نژدې | نو وران به شي | مخونه | دهغه کسانو | چې انکار ئې کړې دې | او او به وئيلې شي

نو د کافرانو مخونه به وران شي | .... او ورته به او وئيلې شي

هٰذَا الَّذِيْ	كُنْتُمْ	بِهٖ	تَدَّعُوْنَ۞
چې دا هغه څيز دې	چې وئ تاسو	په دغه څيز سره	چې غوښتو به مو

چې داهغه عذاب دې | چې تاسو به (په دنيا کښې) غوښتلو

قوله تعالی:- اَمَّنْ هٰذَا الَّذِيْ هُوَ جُنْدٌ لَّكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِّنْ دُوْنِ الرَّحْمٰنِ ؕ

د باطلې عقيدې ترديد: الله تعالى دمشرکانوددې عقيدې ترديدکوی کوم چه هغوی خيال کوی دکومو بزرګانوچه هغوی عبادت کوی هغوی ددوی امدادهم کولې شی اودوی ته رزق رسولې شی.نو فرمائی چه بغيرد الله تعالى نه نه څوك امدادکولې شی نه رزق رسولې شی نه څوك بچ کولې شی د کافرانو دا عقيده صرف يوه دهوکه ده. که اوس الله تعالى ستاسو رزق بندکړی نوبيا څوك هم هغه نه جاری کولې. په ورکولواخستلوپيداکولو فناکولو رزق ورکولواوامدادکولوباندې صرف دالله تعالى چه وحده لاشريك دې ته قدرت حاصل دې.داخلق پخپله هغه دزړه نه پيژنی اوپه عملونوکښې نورهغه سره شريك کوی.حقيقت دادې چه کافران په ګمراهئ غلطو لارو ګناه او سرکشئ کښې بهيږی روان دی. د دوی په طبيعتونوکښې کبر ضد اود حق نه انکار بلکه د حق سره دښمنی کول ناست دی. تردې چه د ښو خبرو اوريدل هم نه شی برداشت کولې عمل کول خولرې خبره ده؟ بيا د مؤمن اوکافر مثال بيانولې شی د کافرمثال داسې دې لکه چه څوك ملاقبئ کړی سرټيټ کړی سترګې ښکته روان وی نه لار ته ګوری او نه هغه ته دامعلوم وی چه چرته روان دې بلکه حيران اوپريشان لار هيره شوې وارخطا دې. اود مؤمن مثال داسې دې لکه چه يوسړې په نيغه لار نيغ روان وی لار پخپله صفااو نيغه ده دا سړې هغه پخپله هم ښه پيژنی اوپه برابر اوصحيح چال باندې روان دې.

دغه حال به د قيامت په ورځ د دوی وی چه کافران په پړمخې د دوزخ طرف ته راجمع کولې شی او مسلمانان به په عزت سره جنت ته رسولې شی.لکه چه ارشاد دې ﴿اُحْشُرُوا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا وَاَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوْا يَعْبُدُوْنَ۞ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ فَاهْدُوْهُمْ اِلٰى صِرَاطِ الْجَحِيْمِ۞﴾ ظالمان اود هغوی په شان اود هغوی معبودان کوم چه دالله تعالى نه بغيررو راجمع کړئی اود دوزخ لار ورته اوښائې الخ. مسنداحمدکښې دی د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړې شو حضور ﷺ! خلق به پړمخې کولوسره څنګه حشر کولې شی؟ هغوی ﷺ اوفرمائيل چا چه په پښو باندې روان کړی دی هغه ذات په پړمخې روانولوباندې هم قادر دې[1] په مسلم اوبخاری شريف کښې هم دا روايت دې الله تعالى هغه ذات دې چا چه تاسو په اول ځل تاسو هيڅ هم نه وئی پيداکړئی. تاسو ته ئې غوږونه سترګې او زړه درکړو يعنی په تاسوکښې ئې عقل او پوهه پيداکړه خوتاسو ډير کم شکر ګذاری کوئی.يعنی خپل داقوتونه دالله تعالى په حکم منلوکښې اودهغه دنافرمانونه په بچ کيدو کښې ډيرکم خرچ کوئی.هم الله تعالى دې چه تاسوئې په زمکه کښې خواره کړئی ستاسو ژبې جدا ستاسو رنګونه جدا ستاسو په شکلونواو صورتونوکښې اختلاف اوتاسو ئې د زمکې په جدا جداحصه کښې آباد کړئی.بيا به ددې ګډوډوالی او شيندلو نه پس هغه وخت هم راشی چه تاسو ټول به دهغه په وړاندې اودرولې شئ. هغه چه څنګه تاسو اخوادېخوا خواره کړی ئې هم دغه شان به مو يوطرف ته راغونډ کړی.اوڅنګه چه په اول ځل هغه تاسو پيداکړئی بيابه تاسو راواپس کړی. بيا بيان کولې شی چه دا کافران د بيا ژوندی کيدلو قائل نه دی اوهغوی دا دويم ژوند محال او ناممکن ګڼړی د دې بيان په اوريدوسره اعتراض کوی چه ښه ده هغه وخت به کله راځی دکوم چه مونږته خبرراکولې شی که

[1] احمد:٣/١٦٧، صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الفرقان باب قوله ﴿الذين يحشرون على وجوههم إلى جهنم﴾: ٤٧٦٠، صحيح مسلم:٢٨٠٦.

رښتوني نی نو اوښایه چه د دې ګړوړکیدونه پس به هغه اجتماع کله وی؟

قوله تعالى:- قُلْ اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ

د پیغمبرانو کار خبرورکول دی: الله تعالى خپل نبی ته فرمائی چه دوی ته جواب ورکړه دهغې علم ماته نشته چه قیامت به کله وی؟داخو صرف هم هغه علام الغیوب پیژنی. اودومره ماته وئیلې شوی دی چه هغه وخت به ضرور راځی.زما حیثیت صرف دادې چه زه تاسو خبرکړم اودهغه ورځ دسختتونه مو خبر کړم. زما فرض خو صرف تاسو ته رسول ووکوم چه الحمدلله ماکړی دی. بیا د الله تعالى ارشاد دې چه کله قیامت قائم شی اوکافران ئی په خپلو سترګوباندې اوګوری او معلومه کړی چه اوس خوهغه رانیزدې شو او هر راتلونکې څیز خو راځی که هغه هرڅومره په مزه راځی اوکله چه دوی دا راتلونکې اووینی کوم چه نی تراوسه پورې دروغ ګڼړلو نو هغوی ته به ډیر خراب اولګی ځکه چه د خپل غفلت نتیجه به مخامخ اووینی اود قیامت تباهئی به بدحواسه کونکې وی آثار به ټول مخامخ وی په هغه وخت کښې به دوی ته د رټلو اوذلیل کولو په توګه وئیلې شی هم دا دې د کوم چه تاسو تندی کوله.

قُلْ	اَرَءَيْتُمْ
ورته اووایه	ایا وینئ تاسو
ته ورته اووایه چې ښه دا اوښایئ	

اِنْ اَهْلَكَنِيَ اللّٰهُ	وَمَنْ مَّعِيَ	اَوْ رَحِمَنَا	فَمَنْ
که هلاك کړي ما الله	او هغه څوك چې زما سره دي	يا رحم اوکړي په مونږ باندې	پس څوك
که الله ﷻ ما او زما ملګرې هلاک کړي	.... يا راباندې رحم اوکړي	......نو	

يُجِيْرُ	الْكٰفِرِيْنَ	مِنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ	قُلْ	هُوَ الرَّحْمٰنُ
به بچ کوی	کافران	دعذب دردناك نه	ورته اووایه	چې هغه خدائې رحم کونکې دې
کافران به د دردناک عذاب نه څوک بچ کړي	ته ورته اووايه چې هغه الله ﷻ رحمان دې			

اٰمَنَّا	بِهٖ	وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا	فَسَتَعْلَمُوْنَ
ایمان راوړی دې مونږه په هغه	او په هغه باندې	بروسه کړی ده مونږه	پس زربه معلوم شی تاسو ته
مونږ په هغه ایمان راوړي دې	او په هغه مو بهروسه کړې ده	.........تاسو ته به زر معلومه شی	

مَنْ هُوَ	فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ	قُلْ	اَرَءَيْتُمْ	اِنْ اَصْبَحَ
چې څوك دې هغه	چې په ګمراهئ ښکاره کښې دې	ورته اووایه	ایا وینئ تاسو	که چرې شی
چې څوک په ښکاره ګمراهئ کښې دې	.........ورته اووايه چې ښه دا راته اوښائې که			

مَآؤُكُمْ	غَوْرًا	فَمَنْ يَّاْتِيْكُمْ	بِمَآءٍ	مَّعِيْنٍ
اوبه ستاسو	ښکته	پس څوك به راولي تاسو له	او به	جاري
ستاسو اوبه ښکته غائبې شی	نو څوک به ستاسو دباره دچینې اوبه راولي			

قوله تعالى:- فَمَنْ يُّجِيْرُ الْكٰفِرِيْنَ مِنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ

کافران به د دردناک عذاب نه څوک بچ کوی: الله تعالى فرمائی چه اې نبی دې مشرکانوته اووایه کوم چه دالله تعالى دنعمتونوانکارکوی داتاسوچه ددې خبرې په ارزوکښې ئی چه مونږته به نقصان اورسوئی نو

فرض کړه چه مونږ ته دالله تعالی دطرف نه نقصان راورسیدو یاهغه په مااوزما په ملګرو باندې رحم اوکړو نوستاسو په دې څه صرف په دې کارخوستاسوخلاصي نه شی کیدلې؟ستاسودخلاصی خودا صورت نه دې؟ خلاصې په توبه پورې موقوف دې،دالله تعالی طرف ته په تهیدوباندې،دهغه دین منلوباندې.زمونږ په بچ کیدو یا هلاك کیدوباندې ستاسو خلاصې نشته. تاسوزمونږ خیال پرېږدئی اود خپلې ښښنې صورت اولټوئی.

قوله تعالی:- فَمَنْ يَأْتِيكُم بِمَاءٍ مَّعِينٍ۝

اوبه دالله تعالی نعمت: بیافرمائی مونږ په رب العالمین رحمن او رحیم باندې ایمان راوړلې دې په خپلو ټولوکارونو کښې زمونږ یقین اوتوکل هم دهغه په پاك ذات باندې دې.لکه چه ارشاددې (فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ)هم دهغه عبادت کوه اوهم په هغه باندې یقین ساته. اوس به ډیرزر تاسو ته معلومه شی چه په دنیا اوآخرت کښې خلاصې چاته ملاویږی اوپه نقصان او تاوان کښې څوك پرېوځی؟درب رحمت په چا باندې دې اوپه هدایت باندې څوك دی؟ د الله تعالی غضب په چاباندې دې اوپه خرابه لارڅوك دی؟ بیا فرمائی چه دا اوبه په کوموچه د انسانی ژوند دارومداردې زمکه راکاږی یعنی د زمکې نه هلو راونه وځی نوتاسوبه په کنستلوکنستلوسترې شئی نوبغیردالله تعالی نه بل څوك شته چه دا بهیدونکې راخوټکیدونکی او روانیدونکې اوبه تاسو ته درکړې شی.

د الله په فضل اوکرم سره د سورة ملك تفسیر ختم شو. **(فالحمدلله رب العالمین)**

آیاتونه	سورة القلم مکیة وهی اثنتان وخمسون اٰیة وفیها رکوعان	رکوع ګانې
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ	
٥٢	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	٢

ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ۝ مَا أَنتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ

ن قسم دې په قلم | او په هغه څیز | چې لیکونکي ئې لیکی | نه ئې ته | په فضل درب خپل سره |

نون | په قلم باندې قسم دې | او په هغې چې (فرښتې) څه لیکی | ستا د رب مهربانی ده چې ته

بِمَجْنُونٍ۝ وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ۝ وَإِنَّكَ

لیونې | او بیشکه تالره دې | خامخا اجر | چې نه دې ختمیدونکې | او بیشکه ته |

لیونې نه یې | اوستا دپاره داسې اجر دې | چې ختمیدونکې نه دې | اوته د اوچتو اخلاقو په

لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ۝ فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ۝ بِأَييِّكُمُ

داوچتو اخلاقومالک یې انو ډیر زر به ته هم اووینې او هغوئ به هم اووینی اچې په کوم یو له تاسو نه

اوچته مرتبه یې نوته به هم اووینې اودوئ به هم اووینی |.........چې په تاسو کښې

الْمَفْتُونُ۝ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ

لیونتوب دې | بیشکه رب ستاسو چې دې | هغه ښه پیژنی | هغه څوك | چې بې لارې شوې دې

څوک لیونې دې | بیشکه ستا رب په هغه ځا ښه پوهه دې څوک چې ئې د لارې نه بې لارې

عَنْ سَبِيلِهٖ ۖ	وَهُوَ أَعْلَمُ	بِالْمُهْتَدِينَ ۝
دلارې دهغه نه |	او هغه ښه پیژني |	نیغه لار موندونکي |

شوې وي\|او هغه ته هغه خلق ښه معلوم دي په نیغه لار روان دي\|

قوله تعالى:- وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ۝

دنون مفهوم اود ټولو نه اول پیدا شوې څیز: د نون وغیره په شان د حروف هجي بیان په تفصیل سره د سورة بقره په شروع کښې تیر شوې دې ځکه ئې دلته دبیاسردوباره کولوضرورت نشته. وئیلې شي چه دلته د نون نه مراد هغه لویٔ کب دې چه په یومحیط عالم اوبوباندې دې او اووه واړه زمکې ئې اوچتې کړې دی.دابن عباس رضي الله عنه نه روایت دې چه د ټولو نه اول الله تعالى قلم پیداکړو ورته ئې اوفرمائیل چه لیکه نوهغه اووئیل څه اولیکم؟ وئې فرمائیل تقدیرلیکه. نو د هغه ورځ نه واخله ترقیامته پورې چه به څه کیږي په هغې باندې قلم روان شو. بیا الله تعالى کب راپیداکړو اود اوبوچینې راوچتې کړې د کمې نه چه آسمان جوړ شواوزمکه ئې د دغه کب په شا کیخوده. کب حرکت اوکړو په څه سره چه زمکه هم اوخوزیده نو په زمکه کښې غرونه ورخښ کړل اوزمکه ئې مضبوطه او ساکن کړه. بیا هغوی د دې آیت تلاوت اوکړو.([1])

مطلب دا چه دلته د نون نه مراد داکب دې. په طبراني کښې مرفوعاً روایت دې چه د ټولونه اول الله تعالى قلم اوکب پیداکړو.قلم تپوس اوکړو چه زه څه اولیکم؟حکم اوشوچه هرهغه څیزکوم چه د قیامت پورې کیدونکې دې. بیا هغوی د اولنی آیت تلاوت اوکړو ([2]) نود نون نه مراد هم داکب دې او قلم نه مراد هم دا قلم دې. د ابن عساکر په حدیث کښې دی د ټولونه اول الله تعالى قلم پیداکړو بیا نون یعنی دوات بیائې قلم ته اوفرمائیل چه لیکه نو هغه وئیل څه اولیکم؟ اوفرمائیلې شو چه څه کیږي او څه کیدونکې دی عمل رزق عمر مرګ وغیره. نو قلم هرڅه اولیکل د دې آیت نه هم دا مراد دې. بیا په قلم باندې مهراولګیدلو هغه به ترقیامت پورې نه چلیږي. بیائې عقل پیداکړو او وئې فرمائیل چه په خپل عزت مې دې قسم وي په خپلو دوستانوکښې به زه تا کمال ته رسوم او په خپلو دښمنانوکښې به زه تاناقص ساتم. فرمائي چه دا مشهوره وه چه د نون نه مراد هغه کب دې کوم چه د اووه واړو زمکولاندې دې بغوي رحمه الله وغیره مفسرین فرمائي چه د دې کب په ملاباندې یوکانړې دې د کوم پیروالې چه د زمکې اوآسمان برابر دې. په دې باندې یو غوایه دې چه دهغه څلويښت زره ښکرې دی اود هغه په ملا باندې اووه واړه زمکې اود هغې ټول مخلوق دې. والله اعلم.

دعبدالله بن سلام سوالونه اود رسول کریم ﷺ جوابونه:- او ډیره د حیرانتیاخبره خودا ده چه بعضې مفسرینودا حدیث هم په دې معنی کښې محمول کړې دې کوم چه په مسنداحمدوغیره کښې دې. کله چه عبدالله بن سلام رضي الله عنه ته خبرملاوشو چه رسول الله ﷺ مدینې ته راغلې دې نوهغه دحضور ﷺ په خدمت کښې حاضرشو اوډیرسوالونه ئې اوکړل. وئې وئیل چه زه د هغه خبرو تپوسونه کول غواړم چه هغه د انبیاؤ نه بغیر بل څوک نه پیژني. اوښایه د قیامت ړومبئ نښه کومه یوه ده؟دجنتیانو ړومبې خوراك څه دې؟اودا څه وجه ده چه کله بچې د پلار په شان وي اوکله د مور په شان؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه دا خبرې اوس اوس ماته حضرت جبرائیل علیه السلام اوخودلې. ابن سلام رضي الله عنه اووئیل چه په فرښتوکښې هم دغه فرښته ده چه د یهودیانو دښمنه ده. حضور ﷺ اوفرمائیل واوره چه د قیامت اوله نښه دا ده چه یوأور به راوځي چه خلق به د مشرق نه مغرب طرف ته بوځي اود جنتیانوړومبې خوراك د کب د اینې زیاتوالې

---

[1] حاکم:۲/۴۹۸. (ابن ابی حاتم)
[2] المعجم الکبیر ۱۲۲۲۷، مجمع الزوائد:۷/۱۳۱.

دې اوچه د سړي اوبه د ښځې په اوبه ور وړاندې شي نو هلك پيداكيږي او چه د ښځې اوبه د سړي په اوبوباندې وړاندې والې اوكړي نو هم د هغې طرف ته ځي(١) په بل حديث كښې دومره زياتوالې دې چه تپوس ئې اوكړو جنتيانوته به د دې خوراك نه پس څه ملاويږي؟ وئې فرمائيل جنتي غوايه به حلال كړې شي چه په جنت كښې څرن كوي. تپوس اوشو چه هغوى ته به اوبه څنګه ملاويږي؟ اوفرمائيلې شو دسلسبيل نومې د نهر نه(٢) دا هم وئيلې شوى دى چه د "ن" نه مراد د نورتختئي ده. په يومرسل غريب حديث كښې دى چه رسول الله ﷺ دا آيت اولوستلو او وئې فرمائيل دې نه مراد د نورتختئي اود نورقلم دې چه د قيامت پورې په احوالو چليدلې دې. ابن جريج فرمائي ماته خبر راكړې شوې دې چه دا نوراني قلم د سلوكالو پورې اوږدوالې لرى اوداهم وئيلې شوى دى چه د "ن" نه مراد دوات او د قلم نه مراد قلم دې. حسن رحمه الله او قتاده رحمه الله هم دا فرمائيلې دى. په يو ډير غريب مرفوع حديث كښې داهم روايت دې كوم چه په ابن ابى حاتم كښې دې الله تعالى "ن" پيدا كړواوهغه دوات دې.(٣)

حضرت ابن عباس ﷺ فرمائي چه الله تعالى نون يعنى دوات پيداكړو قلم ئې پيداكړو بيائې اوفرمائيل ليكه هغه تپوس اوكړو څه اوليكم؟ اوفرمائيلې شو چه څه د قيامته پورې كيدونكې دى. عملونه كه هغه نيك وى كه بد، رزق كه حلال وى كه حرام، بيا داهم چه كوم څيز به كله دنياته راځي، څومره اندازه باندې به وى او څنګه به اوځي؟ بيا الله تعالى په بنديګانوباندې حفاظت كونكې فرښتې مقرر كړې او په كتاب باندې داروغه مقرركړې. محافظې فرښتې هره ورځ د خازن فرښتونه معلومات كوى او ليكي. كله چه رزق ختميږي عمر پوره كيږي مرګ رارسى نو محافظې فرښتې داروغه فرښتو له ورځي تپوس كوى چه د نن ورځې كوم يوسامان دې؟ هغوى به وائي چه د دې سړي د پاره زمونږ سره هيڅ هم نشته. دې اوريدو سره فرښتې لاندې راكوزيږي نوګورى چه هغه مړ شوې وى. د دې بيان نه پس حضرت ابن عباس ﷺ اوفرمائيل تاسوخو عرب ئې آيا تاسو په قرآن پاك كښې دمحافظو فرښتوباره كښې دا نه دى لوستلې ﴿إِنَّا كُنَّا نَسْتَنسِخُ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ مطلب دا دې چه مونږ ستاسو اعمال د اصل نه نقل كول اوليكل. داخووو دلفظ "ن" متعلق بيان.

د قلم ذكر:- اوس دقلم بارد كښې واورئ. په ظاهره دلته عام قلم مراد دې په كوم سره چه ليكل كيږي لكه چه بل ځائې كښې ارشاد ربانى دې ﴿الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ﴾ يعنى الله تعالى په قلم سره ليكل اوخودل. نود دې قسم خوړلوسره ددې خبرې خبروركوى چه په مخلوق باندې زمايونعمت داهم دې چه ما دوى ته ليكل اوخودل په كوم سره چه د دوى علوموته رسيدل اوشى. په دې وجه ئې ددې نه پس اوفرمائيل ﴿وَمَا يَسْطُرُونَ﴾ يعنى دهغه څيزقسم چه ليكل كوى. دحضرت ابن عباس ﷺ نه ددې تفسيردا هم نقل دې چه دهغه څيز چه پيژنى. سدى رحمه الله فرمائي چه دې نه مرادد فرښتوليكل دى چه د بنديګانو اعمال ليكي. اونورمفسرين وائي چه دې نه مراد هغه قلم دې كوم چه په قدرتي توګه روان شواوتقدير ئې اوليكلو. د زمكې او آسمان د پيدا كيدونه پنځوس زره كاله وړاندې اود دې قول په دليل كښې دغه دِله هغه احاديث وارد كوى كوم چه دقلم په ذكر كښې روايت شوى دى. حضرت مجاهد رحمه الله فرمائي چه دقلم نه مراد هغه قلم دې په كوم سره چه ذكر ليكلې كيږي.

قوله تعالى:- ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾

د نبى كريم ﷺ د اخلاقويوڅوواقعات:- بيافرمائي چه اې نبى الحمدلله ته ديوانه نه ئې لكه څنګه چه ستا دقول منكران حق وائي بلكه ستاد پاره لوئ اجردې اوبې حسابه ثوابونه دى چه نه ختميږي نه پريكيږي.

(١) صحيح بخارى ك تاب احاديث الانبياء باب خلق آدم وذريته: ٣٣٢٩، احمد:٣/١٠٨، ابن حبان:٧١٦١.

(٢) صحيح بخارى كتاب الحيض باب بيان صفة منى الرجل والمرأة: ٣١٥، حاكم:٣/٤٨١، ابن حبان:٧٤٢٢.

(٣) الشريعة للآجرى:١٧٩.

اونه کټ کیږي ځکه چه تاد رسالت حق اداکړې دي اوزمونږ په لارکښي دي د سخت نه سخت تکلیفونه برداشت کړي دي مونږ به تاته بې حسابه بدله درکوو. ته په ډیرو ښو اخلاقو باندې ئی یعنی په دین اسلام باندې ئی او په بهترین ادب باندې ئی.

د حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها نه د حضورﷺ د اخلاقوباره کښې تپوس کیږي نو هغه جواب ورکوی چه دحضورﷺ اخلاق خو قرآن پاك وو. حضرت سعيد رضي الله عنه فرمائی لکه څنګه چه په قرآن پاك کښې دی[1] په دویم حدیث شریف کښې دی حضرت صدیقه رضي الله عنها تپوس اوکړو چه ولې تاقرآن پاك نه دې لوستلې؟ تپوس کونکی حضرت سعیدبن هشام رضي الله عنه اووئیل چه اولوستلې مې دې. نو هغې اوفرمائیل چه نود حضورﷺ اخلاق قرآن کریم وو. په مسلم شریف کښې دا حدیث پوره پوره دې ([2]) کوم چه به مونږ په سورت مزمل کښې بیانوو. ان شاء الله تعالی. د بنوسواد یوسړی دحضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها نه هم دا سوال کړې وو نو هغوی هم دا فرمائیلی وواوبیائی داآیت ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ۝﴾ تلاوت اوفرمائیلو. هغه وئیل چه یوه نیمه واقعه خو بیان کړئی.حضرت عائشه رضي الله عنها اوفرمائیل واوره یوځل ما هم د حضورﷺ د پاره خوراك تیارکړو او حضرت حفصه رضي الله عنه هم. ما خپلې وینځې ته اووئیل چه ګوره که زما د خوراك نه اول د حضرت حفصه رضي الله عنها خوراك تیار شوراغلو نو راګذارئی کړه. نو هغې هم داسې اوکړه او لوښې هم مات شو. حضورﷺ شیندلې شوې خوراك راغونډکړو او وئی فرمائیل چه د دې لوښي په بدل کښې به ته ثابت لوښې ورکوې او هیڅ غصه اورټنه ئی اونه کړه([3])

مطلب دا حدیث په ډیرو طریقو سره په مختلفوالفاظوسره په مختلفوکتابونوکښې دې چه یوخود پیغمبرﷺ د شروع اوپیدا کیدونه الله تعالی خوښ کړې شوی اخلاق بهترین خصلتونه او پاك عادتونه کیخودې وو نودغه شان د حضورﷺ عمل په قرآن پاك باندې هم داسې وو لکه چه د قرآن پاك یومجسم عملي نمونه وو.د هریوحکم په ځائی راوړلواود هرې نهی نه بندیدلو کښې دحضورﷺ حالت دا ووچه په قرآن پاك کښې کوم څه دی نو هغه هم دحضورﷺ د ښکلې اوعزت مندو اخلاقو بیان دې.دحضرت انس رضي الله عنه بیان دی چه مادرسول اللهﷺ لس کاله خدمت اوکړو خویو ورځ ئی راته اف قدرې هم نه دې فرمائیلې. که د کولویوکار به مې اونه کړو او یا د نه کولوکاربه مې اوکړو نو غصه اورټل خو څه چه دومره به ئی هم نه فرمائیل چه داسې دې ولې اوکړه([4])حضورﷺ د ټولونه زیات دخواخلاقو مالك وو.

([5]) دحضور اکرمﷺ د تلی(ورغوی) نه زیات نرم نه ریښم وو اونه څه بل څه څیز. د حضور اکرمﷺ د خولې نه زیات خوشبودار څیز ما نه دې بوئی کړې نه مشك اونه عطر([6])په صحیح بخاری کښې دی چه حضرت براء رضي الله عنه فرمائی رسول اللهﷺ د ټولونه زیات ښائسته او د ټولونه زیات خلیق وو. د حضورﷺ قد نه ډیر اوږد اونه ډیر ټیټ وو([7]) په دې باره کښې نورهم ډیر احادیث دی.

شمائل ترمذی شریف کښې د حضرت عائشه رضي الله عنها نه روایت دې چه رسول اللهﷺ نه چرې په خپل لاس باندې یوخادم یا غلام وهلې اونه ئی بیبیانې او بچی اونه ئی بل څوك، اود الله تعالی د لارې جهاد خو یو بله خبره ده. کله به چه حضورﷺ ته په دوو کارونوکښې اختیارورکړې شو نو حضورﷺ به هم هغه

---

[1]) الطبری:٥٢٩/٢٣.

[2]) صحیح مسلم کتاب صلاة المسافرین باب جامعة صلاة اللیل ومن نام عنه اومرض:٧٤٦.

[3]) احمد:١١١/٦،ابن ماجه کتاب الاحکام باب الحکم فیمن کسر شیئا:٢٣٣٣. (مسنداحمد)

[4]) صحیح بخاری کتاب الادب باب حسن الخلق والسخاء: ٦٠٣٨، صحیح مسلم:٢٣٠٩، ابوداؤد:٤٧٧٤، احمد:٢٥٥/٢.

[5]) صحیح مسلم کتاب الفضائل باب حسن خلقهﷺ:٢٣١٠.

[6]) صحیح بخاری کتاب الصوم باب مایذکر من صوم النبیﷺ وافطاره:١٩٧٣، صحیح مسلم:٢٣٣٠.

[7]) صحیح بخاری کتاب المناقب باب صفة النبیﷺ:٣٥٤٩، صحیح مسلم:٢٣٣٧.

خوشولو چه کوم به ډېر اسان وو. اودایوه بله خبره وه که په هغې کښې به څه ګناه وه نود هغې نه به ډېرلرې کیدو. حضورﷺ کله هم خپله بدله د چا نه نه ده اخستې اودا خبره ده چه که چا به د الله تعالی حرمتونه ماتول نو نبی کریم ﷺ به د الله تعالی د احکاموجاری کولود پاره خامخا انتقام اخستلو[1] مسنداحمد کښې حضور ﷺ ارشاد فرمائی چه زه د بهترینو اخلاقو او پاکیزه عاتونوپوره کولود پاره راغلې یم[2] بیا فرمائی چه اې نبی ﷺ ته اوستا مخالف اومنکربه ډېر زر پوهه کړې شی چه په حقیقت کښې دهوکه شوې او ګمراه څوك دې؟ لکه چه بل ځائی کښې فرمائی ﴿سَیَعۡلَمُوۡنَ غَدًا مَّنِ الۡکَذَّابُ الۡاَشِرُ﴾ دوی ته به اوس یاصبامعلومه شی چه دروغژن او ځان خودونکی شرارتی څوك وو؟ یوبل ځائی کښې ارشاد دې ﴿وَاِنَّاۤ اَوۡ اِیَّاکُمۡ لَعَلٰی هُدًی اَوۡ فِیۡ ضَلٰلٍ مُّبِیۡنٍ﴾ مونږ یا تاسو په هدایت باندې که په ښکاره ګمراهئ باندې.حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه داحقیقت به د قیامت په ورځ راښکاره شی[3] دهغوی نه روایت دې چه مفتون مجنون(لیونی) ته وائی[4] دمجاهد رحمه الله وغیره هم دا قول دې[5] قتاده رحمه الله فرمائی چه څوك شیطان سره ډېر نیزدې دې؟دمفتون ظاهری معنی داده چه دحق نه واوړی اوګمراه شی. په ﴿اَیِّکُمُ﴾ باندې "ب" ځکه داخل کړې ده چه هغه دلالت شی﴿فَسَتُبۡصِرُ وَیُبۡصِرُوۡنَ﴾ کښې تضمین فعل دې نو تقدیر عبارت ملاوولوسره به ترجمه داسې شی چه ته به هم او هغوی به هم ډېر زر اوپیژنی او تاته هم اوهغوی ته به هم ډېر زر د مفتون خبرورکړې شی. والله اعلم. بیا فرمائی چه په تاسوکښې دهوکه خوړونکې او په نیغه لار باندې تلونکې ټول الله تعالی ته ښکاره دی هغه ته ښه معلوم دی چه د نیغې لار نه د چا قدم خوئیدلې دې.

فَلَا تُطِعِ | الۡمُکَذِّبِیۡنَ ﴿٨﴾
پس مهٔ منه خبره | ددروغ ګنړونکو خلقو
نو ته ددروغ ګنړونکو تابعدار مکوه

وَدُّوۡا | لَوۡ تُدۡهِنُ | فَیُدۡهِنُوۡنَ ﴿٩﴾ | وَلَا تُطِعۡ | کُلَّ حَلَّافٍ
غواړی دوئ | که ته نرمی اوکړې | نو دوئ به هم نرمی اوکړی | او خبره مهٔ نه | دهر قسم خور
دوئ خو دا غواړی چې ته نرم شې | نودوئ به هم نرم شی | او د هر قسم خور تابعداری هم کوه

مَّهِیۡنٍ ﴿١٠﴾ | هَمَّازٍ | مَّشَّآءٍۭ بِنَمِیۡمٍ ﴿١١﴾ | مَّنَّاعٍ لِّلۡخَیۡرِ | مُعۡتَدٍ
سپك سړی | عیب ویونکی | وړونکې دچغلۍ | منع کونکې خیر لره | دحدنه اوړیدونکې
چې سپک دې | عیب لګونکې دې | ګرزنده چغل خور دې | د نیکئ د کارونو منع کونکې دې | دحد نه

اَثِیۡمٍ ﴿١٢﴾ | عُتُلٍّۭ | بَعۡدَ ذٰلِكَ | زَنِیۡمٍ ﴿١٣﴾ | اَنۡ کَانَ | ذَا مَالٍ
سخت ګنهګار | بدخویه | پس ددې ټولو عیبونو نه | بداصله دې | په دې وجه چې وؤ هغه | خاوند دمال
تیریدنکې دې غټ ګناهګار دې | بدخویه دې | د دې هرڅه نه علاوه بدذاته دې | دا ځکه چې دې دمال

---

[1] احمد٦/٢٣٢، ابوداؤد ٤٧٨٦وهوحدیث صحیح، اصله عند مسلم:٢٣٢٨
[2] احمد: ٣٨١/٢.
[3] تفسیرقرطبی:٢٢٩/١٨.
[4] الطبری:٥٣١/٢٣.
[5] ایضا.

وَّبَنِيْنَ ۝ اِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِ اٰيٰتُنَا قَالَ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ۝

او داولاد | كله چي | اولوستې شي | په هغه باندې | ايتونه زمونږه | نو وائي قيصې دي دړومبنو خلقو

اواولاد خاوند دي | كله چي ورته زمونږ اياتونه اولوستې شي | نووائي چي داخو دپخوانو خلقوافساني دي

سَنَسِمُهٗ عَلَى الْخُرْطُوْمِ ۝

زر دي چي داغ به كيږدو هغه لره | په خرتم (پوزه) باندې |

مونږ به روله زر په پوزه داغ اولګوؤ

قوله تعالى:- فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِيْنَ ۝

دخرابو اخلاقو تفصيلي مذمت: الله تعالى ارشادفرمائي اې نبيﷺ كوم نعمتونه چه مونږ تاته دركړي، كوم صراط مستقيم او خلق عظيم مونږ تاته دركړي اوس تاله پكار دى چه زمونږ د نه منونكو ته اونه مني د هغوى خو دا خواهش دې چه ته لږه شان هم نرمى اوكړې نو دوى به چغې صورې جوړې كړي. اودائي هم مطلب دې چه تاله پكاردى د دوى دباطلو معبودانوطرف ته خو لږ شان مخ كړه د حق نه لږ شان اخوا ديخوا شه. بيافرمائي چه ډير قسمونه خوړونكو كمينه سړي هم مه منه. د دروغژن سړي د خپلې دروغ وينا د ښكاره كيدلو ويره وى په دې وجه هغه په قسمونوخوړلوسره نورو ته خپل يقين وركول غواړي. د قسم د پاسه قسم خورى اود الله تعالى نومونه بې موقعې استعمالونكې ګرځي.

ابن عباس ﷺ فرمائي چه د ﴿مَهِيْنٍ﴾ نه مراد كاذب يعني دروغژن دي[1] مجاهد ﷫ فرمائي دكمزورى زړه والا. حسن ﷫ وائي ﴿حَلَّافٍ﴾ مكابره كونكې او ﴿مَهِيْنٍ﴾ ضعيف كمزورې ﴿هَمَّازٍ﴾ غيبت كونكې چغل خورچه ديوځائي بل ځائي ته ني غوږ لګولې وى دې دپاره چه فساداوشي. په طبيعتونو كښې خرابوالې او زړونوكښې خيرنوالې راشي. د رسول الله ﷺ په لاركښې دوه قبرونه راغله نو وئې فرمائيل دواړه په عذاب دي اوپه څه لوئي كارنه بلكه يوخو به په متيازوكولوكښې پرده نه كوله او بل چغل خور وو[2] فرمائي چغل خور به جنت ته نه ځي.[3]

په بل روايت كښې دى چه حضرت حذيفه ﷺ دا حديث هغه وخت اورولې ووكله چه هغوى ته اووئيلې شو چه دا سړې د خفيه پوليس سړې دې[4] دمسنداحمد په حديث كښې دى چه حضورﷺ اوفرمائيل چه زه تاسوته اونه ښايم چه تاسوكښې د ټولونه ښه سړې څوك دې؟ خلقو عرض اوكړو ضرور ارشاد اوفرمائې. وې فرمائيل چه كله هغه ته اوګورې اوالله تعالى درته ياد شي. او واورئي د ټولونه خراب سړې هغه دې چه چغل خور وى په دوستانو كښې فساد اچونكې وى، په پاكو اوصفاخلقو باندې تهمت لګونكې وى[5] دحلالوكارونواوحلالوخيزونونه اخواكيږي اودحرام خوراك اوحرام كارئي كښې پريوځي. ګناهګار بدكار او محرمات استعمالونكې بدخويه اوبده ويناجمع كونكې اونه وركونكې دې.

د مسنداحمد په حديث كښې رسول الله ﷺ فرمائيلى دى جنتى خلق پريوتې عاجز اوضعيفان دى چه د الله تعالى په نيز په هغه اوچته مرتبه دى كه هغوى قسم اوخورى نو الله تعالى ئې پوره كوى او دوزخى خلق سركش متكبر او خان خودونكى دى[6] يو بل حديث كښې دى چه جمع كونكى اونه وركونكى

---

[1]) الطبرى:۵۲۳/۲۳.

[2]) صحيح بخارى كتاب الوضوء باب من الكبائران لايستتر من بوله:۱۲۱۶، صحيح مسلم:۲۹۲.

[3]) صحيح بخارى كتاب الادب باب مايكره من النميمة:۶۰۵۶، صحيح مسلم:۱۰۵، ابوداؤد:۴۸۷۱، ترمذى:۲۰۲۶، احمد:۳۸۶/۵.

[4]) صحيح بخارى كتاب الايمان باب بيان تغليظ تحريم النميمة:۱۰۵، احمد:۳۸۹/۵.

[5]) احمد:۴۵۹/۶ ح ۲۷۵۹۹ وسنده حسن، شهربن حوشب حسن الحديث والحمدلله.

[6]) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة ن والقلم باب (عتل بعد ذلك زنيم):۴۹۱۸، صحيح مسلم: ۲۸۵۳، ترمذى: ۲۶۰۵،

بده وینا کونکی او سخت اخلاق خلق. ([1]) په یو بل روایت کښې دی چه د حضوراکرم ﷺ نه تپوس اوشو(عتل زنیم) څوك دی؟ وئې فرمائیل بداخلاق ښه خوراك ځښاك كونكى په خلقو باندې ظلم کونکی خیټوان سړی([2])خودا روایت اکثرو راویانو مرسل بیان کړې دې. په یوبل حدیث کښې دی چه په هغه نالائق باندې آسمان ژاړی چاته چه الله تعالی صحت ورکړې د خوراك د پاره ئې په ډکه خیټه ورکړی مال او عزت هم ورکړی بیا هم په خلقو باندې ظلم کوی. داحدیث هم په دوو مرسل طریقوباندې روایت دې.غرض عتل وائی دچابدن چه صحیح وی طاقتوروی اوښه خوراك کونکې اوزوراور سړې وی

دَ زَنِيمٍ مفهوم اوددې مصداق:﴿زَنِيمٍ﴾ نه مرادبدنام دې چه په بدئی کښې مشهور وی.په عربی لغت کښې زنیم هغه سړی ته وائی چه په یوقوم کښې پوهه ګڼړلې شی خود هغه قوم نه نه وی. عربو شاعرانو هغه هم په دې معنی کښې ترلې دې. یعنی د چانسب چه صحیح نه وی. وئیلې شی چه دې نه مراد اخنس بن شریق ثقفی دې چه د بنوزهره حلیف وو. او بعضې وائی چه دا اسود بن عبدیغوث زهری دې. عکرمه ﷺ فرمائی ولدالزنا مراد دې.داهم بیان شوې دې چه څنګه یوه چیلئی د نورو چیلونه ځان له او جداشی خپل ځیرلې غوږ په خپل سټ زړوندکړې وی نو هغه په یونظرکښې پیژندلې شی دغه شان کافریه مؤمنانو کښې پیژندلې شی دغه شان نور هم ډیر اقوال دی خوخلاصه د ټولوصرف دومره ده چه زنیم هغه سړې دې کوم چه په بدئی سره مشهور وی او په عام توګه داسې خلق د اخوا دیخوانه ملاوشوې وی د چا چه د صحیح نسب او حقیقی پلار پته نه وی. په داسې خلقو باندې د شیطان غلبه ډیره زیاته وی لکه چه په حدیث شریف کښې دی د زنااولاد به جنت ته نه ځی (داحدیث بعضې خلقو موضوع ګڼړی).([3])

قوله تعالى:- أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ۝

په یوبل روایت کښې دې چه د زنا اولاد د دریوخراب خلقو د بدئی مجموعه ده که هغه هم د خپل مور پلارپه شان کاراوکړی([4]) بیافرمائی د دوی د دې شرارتونوتوجه داده چه دوی مالدار او د ځامنوپلاران جوړ شو.زمونږ ددې نعمت تعریف کول خوځه چه زمونږ آیاتونه دروغ ګڼړی او بې عزتی کولوسره ګرځی وائی چه داخوزړې قصې دی.یوبل ځائی کښې الله تعالی ارشادفرمائی﴿ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا﴾ما پریږدی اوهغه کوم چه مایوازې پیداکړی دی اوډیر مال مې ورکړې دې او تکړه ځامن مې ورکړی دی او نور مې هم ډیر آسانتې ورکړی دی بیاهم په دې طمع کښې دی چه زه به دوی ته نورهم ورکړم هیڅ کله داسې نه شی کیدې. دوی خوزما د آیاتونومخالف دی. زه به دوی ډیر زر په ډیرخراب مصیبت کښې اخته کړم. هغه غوراوفکرکولوسره اندازه اولګوله چه دا تباه شی څومره خراب سوچ ئې اوکړو.زه بیا وایم دادې برباد وی هغه څنګه خراب تجویز اوکړو هغه بیا نظر واچولو اوخفه شو شکل ئې جوړکړو مخ ئې واړولوپاسیدو اوونی وئیل دا د الله تعالی کلام خو پخوانې نقل کړې شوې جادو دې صفا معلومه ده چه دا انسانی کلام دې د دوی په دې خبره به زه هم دوی په سقرکښې ورواچوم. تاته څه معلومه ده چه سقرڅه ځیز دې؟ هغه هیڅ ځیز نه باقی ساتی اونه ئې باقی پریږدی په بدن پورې اینخلی او په دې باندې نورلس فرښتې مقرر دی. دغه شان دلته ئې هم اوفرمائیل چه د دوی په پوزه به مونږ داغ اولګوو یعنی داسې به ئې رسواکړو چه دهغوی بدی به د چانه پټه نه وی. هریوبه هغه اوپیژنی.لکه نښه لګولې شوې پوزې والا چه په زرګونو سړو کښې خلق پیژنی. او چه څوك داغ پټوی نو پټولې به ئې نه شی. دا

---

[1]) احمد:۱۶۹/۳وسنده صحیح، مجمع الزوائد:۳۹۶/۱۰.

[2]) احمد:۲۲۷/۴، مجمع الزوائد:۳۹۶/۱۰.

[3] احمد:۲۰۳/۳ ح ۶۸۹۲،مجمع الزوائد:۲۵۷/۶، حلیة الاولیاء: ۳۰۷/۳،الموضوعات لابن الجوزی:۱۱۰/۳.

[4]) احمد:۱۰۹/۶، ابوداؤد: ۳۹۶۳،وسنده صحیح بلفظ ولدالزناشر الثلاثة، مشكل الاثار:۳۹۱/۱، حاکم:۲۱۴/۲.

هم ونیلی شوی دی چه دبدر په ورځ به د دوی پوزې په توره لگی اودا هم وئیلې شوی دي چه د قیامت په ورځ به پرې د دوزخ مهر لگی یعنی مخ به ورله توروليې شي نو د پوزې نه مراد پوره مخ شو.
امام ابوجعفر ابن جریر رحمه الله دا ټول اقوال نقل کولوسره فرمائیلی دی چه په دې ټولوکښې داسې تطبیق کولې شی چه دا ټول کارونه به په هغوی کښې کیږي. دا به هم وی او هغه به هم او په دنیاکښې به هم رسوا کیږي او په رښتیابه ئی په پوزه نښه لگی. په آخرت کښې به هم د نښې والا مجرمان جوړیږي. او په حقیقت کښې دا ده هم ډیره صحیح. ابن ابی حاتم کښې د رسول الله ﷺ فرمان دې چه بنده د الله تعالی په نیزد باندې په زرگونوکلونو پورې مؤمن لیکلې شي خومرکیږي په هغه حال کښې چه الله تعالی ترې ناراض وی. او یوبنده په زرگونوکلونو پورې د الله تعالی په نیزد کافر لیکلې کیږي خود مرګ په وخت الله تعالی دهغه نه خوشحالیږي. اوچه کوم سړې د عیب لګولو او چغلئی خوړلو په حالت کښې مرکیږي اوچه د خلقو بدنامونکې وی نود قیامت په ورځ به د هغه په پوزه باندې د دواړوشونډو د طرف نه نښه لګولې شي کوم چه به د دې مجرم علامت جوړیږي.

اِنَّا بَلَوْنٰهُمْ
ابیشکه مونږ په ازمیښت کښې واچولی دی دوئ
مونږ ددوئ داسې

كَمَا بَلَوْنَآ | اَصْحٰبَ الْجَنَّةِ | اِذْ
لکه څنګه چې مونږ په ازمیښت کښې اچولی ووُ | خاوندان (مالکان) دباغ | کله چې
امتحان اخلو | لکه څنګه چې مو د باغ دخاوندانو امتحان اخستې ووا څه وخت چې هغوئ

اَقْسَمُوْا | لَيَصْرِمُنَّهَا | مُصْبِحِيْنَ ﴿۱۷﴾
هغوئ قسمونه اوخوړل | چې خامخا به پریکوی میوه دهغې | په وخت دصبا کښې
قسم خوړلې ووا .... چې میوه بهٔ ترې سحر وختی کټ کووا

وَلَا يَسْتَثْنُوْنَ ﴿۱۸﴾ | فَطَافَ | عَلَيْهَا | طَآئِفٌ | مِّنْ رَّبِّكَ
او استثنائې نهٔ کوله | پس اوګرزیدو | په هغې باندې | یو ګرزیدونکې (افت) | د طرفه درب ستا نه
او انشاء الله ئي هم وئیلې نه وهٔ نو په دغه باغ ستادرب د طرف نه یو تاویدونکې عذاب راتاؤ شو

وَهُمْ | نَآئِمُوْنَ ﴿۱۹﴾ | فَاَصْبَحَتْ | كَالصَّرِيْمِ ﴿۲۰﴾ | فَتَنَادَوْا
او هغوئ | اوده ووُ | پس شو هغه باغ | پشان دریبلی شوی فصل | نو هغوئ اواز اوکړو یو بل ته
هغوی لا اوده پراته ووا | اوهغه باغ لکه د ریبلې شوې پټې پشان پاتې شوا | نو هغوئ

مُصْبِحِيْنَ ﴿۲۱﴾ | اَنِ اغْدُوْا عَلٰى حَرْثِكُمْ | اِنْ كُنْتُمْ | صٰرِمِيْنَ ﴿۲۲﴾
په وخت دصبا کښې | چې سحر وختی ورشئ فصل خپل ته | که یئ تاسو | رشتونکی (لوکونکی)
صبا یوبل ته نعرې کړې | چې خپل پټې ته وختی اورسیږئ | که میوه ټولول غواړی

فَانْطَلَقُوْا | وَهُمْ يَتَخَافَتُوْنَ ﴿۲۳﴾ | اَنْ لَّا يَدْخُلَنَّهَا
پس روان شو هغوئ | او هغوئ دیو بل سره پټې پټې خبری کولې | چې هرګز داخل نهٔ شی دې باغ ته
غرض دا چې ټول روان شول | اوپټې پټې خبرې ئې کولې | چې (ګورئ) نن تاسو ته

الْيَوْمَ	عَلَيْكُمْ	مِّسْكِيْنٌ ﴿۲۴﴾	وَّغَدَوْا	عَلٰى حَرْدٍ

نن ورځ | په تاسو باندې | يو مسکين | او سحر وختي لاړل | په فيصله دنۀ ورکولو فقيرانو ته |

يو مسکين هم رانشي |.......... اوپخپل قدرت (اوتدبير) غاوره په تيزۍ سره سحر وختي

قٰدِرِيْنَ ﴿۲۵﴾	فَلَمَّا	رَاَوْهَا	قَالُوْٓا

(لکه چې) هغوئ قادر دی (په شوکولو دميوو) | پس هر کله چې | وې ليدو هغه باغ | نو وې وئيل |

اورسيدل | ....نوچې دا (تباه شوې باغ) ئې اوليدو نو وې وئيل

اِنَّا لَضَآلُّوْنَ ﴿۲۶﴾	بَلْ نَحْنُ	مَحْرُوْمُوْنَ ﴿۲۷﴾	قَالَ	اَوْسَطُهُمْ

بيشکه مونږه لاره ورکه کړې ده | بلکه مونږه | محرومه پاتې شو | اووئيل | دټولونه بهترسړی دهغوئ

چې (غالبا) مونږلاره خطا کړې ده | بلکه رښتيادا ده چې قسمت موبندديـ | په هغوئ کښې لږ ښه سړی داووئيل

اَلَمْ اَقُلْ	لَّكُمْ	لَوْلَا تُسَبِّحُوْنَ ﴿۲۸﴾	قَالُوْا	سُبْحٰنَ

ايا ما نۀ وو وئيلې | تاسو ته | چې ولې نۀ وايئ تاسو تسبيح | اووئيل هغوئ | پاکي ده

ماتاسو ته نه وو وئيلې چې دالله ﷻ پاکي ولې نه بيانوئ | ....بيائې اووئيل چې پاک دې

رَبِّنَآ	اِنَّا كُنَّا	ظٰلِمِيْنَ ﴿۲۹﴾	فَاَقْبَلَ	بَعْضُهُمْ	عَلٰى بَعْضٍ

رب زمونږ لره | چې بيشکه وو مونږه | ظالمان | بيا مخ کړو | خينو دهغوئ | خينو نورو ته

زمونږ رب | بيشکه هم مونږ خطاکار وو | بيا ئې يوبل ته کتل او الزامونه لګول ئې شروع کړل

يَّتَلَاوَمُوْنَ ﴿۳۰﴾	قَالُوْا	يٰوَيْلَنَآ	اِنَّا كُنَّا	طٰغِيْنَ ﴿۳۱﴾

چې يو بل ئې ملامته کولو | اووئيل هغوئ | اے افسوسه زمونږه | بيشکه وو مونږه | سرکشه

بيائې اووئيل | ....چې هائې افسوس دې په مونږ ! | هم مونږ د حد نه تيريدونکي يو

عَسٰى رَبُّنَآ	اَنْ يُّبْدِلَنَا	خَيْرًا	مِّنْهَآ	اِنَّآ

اميد دې چې رب زمونږه | په بدله کښې راکړې | مونږ له | بهتره | ددې نه | بيشکه مونږه

اميد دې چې مونږ ته خپل رب ددې نه غوره (باغ) په بدله کښې راکړي | بيشکه مونږ

اِلٰى رَبِّنَا	رٰغِبُوْنَ ﴿۳۲﴾	كَذٰلِكَ الْعَذَابُ ؕ	وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ	اَكْبَرُ

رب زمونږ ته | رجوع کونکي يو | همدارنګې وی عذاب | او خامخا عذاب دآخرت | ډير لوئ دې

خپل رب ته رجوع کونکي يو | عذاب (چې راځي نو) داسې راځي اود آخرت عذاب ډير لوئې دې

لَوْ كَانُوْا	يَعْلَمُوْنَ ﴿۳۳﴾

افسوس که وې دوئ | چې پوهيدلې |

کاش ! دوئ پرې پوهيدلې

قوله تعالى:- كَمَا بَلَوْنَآ اَصْحٰبَ الْجَنَّةِ

دَ باغ والا تفصيلي واقعه:- دلته د هغه کافرانوچه رسول الله ﷺ ئې دروغ ګڼړلومثال بيانولې شي چه څنګه د باغ والا وو دالله تعالى ناشکرى اوکړه اود الله تعالى په عذابونوکښې خپل خان ورواچولو. هم دغه حال

د دې کافرانوهم دې چه دالله تعالی نعمت یعنی حضوراکرم ﷺ دپیغمبرئی ناشکری اوانکار هغوی د الله تعالی ناراضګئي مستحق اوګرځول نو وئی فرمائیل چه مونږ دوی هم ازمیښت کړل څنګه چه مونږ د باغ والا ازمیښت کړی وو. په کوم باغ کښې چه قسم قسم میوې دانې وغیره وې. دې خلقو په خپل مینځ کښې قسمونه اوخوړل چه د سحر کیدونه وړاندې وړاندې به په شپه کښې میوې راکوزې کړو چه فقیرانو مسکینانو او سوال کونکو ته پته هم اونه لګی چه هغوی راشي اودریږی اومونږ هغوی له هم ورکوو بلکه ټولې میوې دانې به پخپله یوسو. په خپل دې چل باندې اوکامیابئی باندې د هغوی غرور وو او په دې ډیر خوشحاله وو تردې چه الله تعالی ترې هم هیرشو ان شاء الله پورې د چا د ژبې نه اونه وتلو. په دې وجه د هغوی داقسم پوره نه شو هم د شپې شپې د هغوی د رسیدو نه وړاندې آسمانی آفت هغه ټول باغ اوسوزولو او هیره ئې ... و داسې شولکه توره شپه او پریکړې شوې فصل.ددې د پاره حضوراکرم ﷺ ارشاد فرمائی چه خلقو د ګناهونوه بچ شئی د ګناهونو په وجه انسان د هغه رزق نه هم محروم کولې شی کوم چه دهغه دپاره تیارکړې شوې وی. بیا ئی د دې دواړو آیاتونو تلاوت اوفرمائیلو چه دا خلق د خپلې ګناه په سبب د خپل باغ د میوې او پیداوار نه بدنصیبه شو.(ابن ابی حاتم)

د سحر په وخت کښې دوی یوبل ته آوازونه ورکوی که د میوو شوکولواراده مووی نو وخت مه لګونی اوسحر وختی اوځئی.عبدالله ابن عباس ؓ فرمائی چه داباغ دانګورو وو.اوس دوی پټ پټ خبرې کولې چه څوک ئی وانوری اوغریبانانومسکینانوته پته اونه لګی.نود دوی غوړایستلې خود هغه الله تعالی نه پټیدې نه شوې چه دزړه د ارادونه هم پوره شان سره واقف دې.هغه بیان فرمائی چه ددوی دا پټې خبرې داوې چه ګورئی هوښیار اوسیږئی چامسکین ته پته اونه لګی اودلته رانه شی هیڅ کله یوفقیرهم په باغ کښې مه پریږدئی.اوس پوره طاقت اوسختئی سره په پخه اراده سره اوپه غریبانانوباندې غصې سره باغ ته لاړل. سدی ؒ فرمائی چه حروان دکلی نوم وو خوداخه ډیر صحیح نه معلومیږی دوی پوهیدل چه اوس په میوو باندې قابض دی اوس به ئی راکوزې کړو او ټولې به راوړو.خو چه هلته اورسیدل نو حیران او پریشان پاتې شو. ګوری چه چپې وهونکې تك شین ډك باغ د میوو نه ډکې ونې پخې میوې ټولې غرقې او تباه شوی دی په ټول باغ کښې سیلئی ګرځیدلې او ټول باغ سره د میوو سوزیدلې سکاره شوې دې.یوه میوه د نیم قیمت هم پاتې نه وه ټول تازه والې اینختلو سره بدل شوې . ټول باغ سوزیدلې ایره شوې دې د ونو تور تور ویرونکی ښاخونه ولاړ دی نو اول خوئی وئیل چه مونږ لارهیره کړې ده چرته بل باغ ته راغلې یو اودا مطلب هم کیدې شی چه زمونږ طریقه کار غلط وو د کوم چه دا نتیجه شوه. بیاچه کله په غورسره کتلونه پس نی دا یقین اوشو چه باغ خو هم زمونږ دې نو هله پوهه شو او وئی وئیل دې خو دا ولې مونږ بدقسمته یو زمونږ په نصیب کښې د دې میوې اوفائده نه وه. په دې ټولو کښې چه د عدل او انصاف والا ښیګړې او بهترئی والا وو هغه وئیل ګورئی ماخو به د اول نه تاسو ته وئیل چه تاسو ان شاء الله ولې نه وائې؟سدی ؒ فرمائی چه د هغوی په زمانه کښې سبحان الله وئیل هم د ان شاء الله په ځائی وو.امام ابن جریر ؒ فرمائی چه هم د دې معنی ان شاء الله وئیل دی.اودا هم اووئیلې شو چه د هغوی بهتر سړی دوی ته اووئیل چه ګورئی ماخوتاسو ته اول وئیلې وو چه تاسو ولې د الله تعالی پاکوالې او حمدوثنا نه وئې؟ دې اوریدو سره اوس هغوی وئیل چه زمونږ رب پاك دې. بې شکه مونږ په خپلو ځانونوباندې ظلم اوکړو. اوس به تابعداری په ځائی راوړو چه عذاب خو راورسیدو اوس ئی خپل تقدیر اومنلوچه سزائې ورکړه.اوس خو ئی یوبل ملامت کولو چه مونږ ډیر بد اوکړو د مسکینانو حق مو وهل غوښتل اود الله تعالی دحکم منلونه موانکار رامنع شو بیا ټولواووئیل چه هیڅ شك نشته زمونږ سرکشۍ دحد نه زیاته شوې وه پدې وجه دالله تعالی عذاب راغلو

دا واقعه دکوم کلی ده؟:-بیا وائي چه کیدې شي زمونږ رب مونږ ته ددې نه ښه بدله راکړي يعني په دنيا کښې اودا هم ممکن دی چه د آخرت د خیال نه هغوی دا وئيلې وی. والله اعلم. د بعضو سلفو وينا ده چه دا واقعه د اهل يمن ده. حضرت سعید بن جبیر ﷺ فرمائي چه دا خلق د ضروان اوسيدونکي وو چه دصنعانه د شپږو ميلو په فاصله باندې يو کلې دې.مفسرین وائي چه دا اهل حبشه وو او د مذهب په سلسله کښې اهل کتاب وو دا باغ دوی ته د خپل پلار نه په ميراث کښې ملاؤشوې وو.دهغه دا دستور وو چه د باغ نه به ئې خپله خرچه اوويستله اود خپل بال بچ د ټول کال خرچ به ئې ترې اوويستلو او باقي ګټه به ئې د الله تعالى په نوم باندې صدقه کوله. د هغه د وفات نه پس دې بچو ئې په خپل مينځ کښې مشوره اوکړه او وئي وئيل چه زمونږ پلار خو بې وقوف وو چه هرکال به ئې دومره لوئي رقم اخوا ديخوا ورکولو.که مونږ دې فقيرانوته ورنه کړو او خپل مال سمبال کړو نو ډير زر به دولت مندجوړشو. دا اراده دوی پخه کړه نوپه دوی باندې عذاب راغلو چه د هغوی هغه اصل مال ئې هم تباه کړو او خالي لاس پاتې شو. بيا فرمائي چه کوم سړې هم د الله تعالى د حکم خلاف اکړي اود الله تعالى په نعمتونو کښې بخل اوکړي اود مسکينانو او محتاجانو حق ادا نه کړي اود الله تعالى دنعمتونو ناشکري اوکړي په هغوی باندې هم دا قسم عذابونه وی. اودا خو د دنياعذابونه دی او د آخرت عذاب خو لاباقي دې کوم چه ډيرسخت او ډير خراب دې.دبيهقي په يوحديث شريف کښې دی چه رسول الله ﷺ د شپې فصل پريکول اودباغ ميوې راشوکول منع فرمائيلي دی.[1]

جَنّٰتِ	عِنْدَ رَبِّهِمْ	اِنَّ لِلْمُتَّقِيْنَ	
جنتونه دی	په نز درب دهغوئ	بيشکه دپاره دمتقيانو	
	ډپرهيزګارانو دپاره خپل د رب سره د		
كَالْمُجْرِمِيْنَ ۞	الْمُسْلِمِيْنَ	اَفَنَجْعَلُ	النَّعِيْمِ ۞
پشان دمجرمانو	دمسلمانانو	آيا پس اوګرځوؤ مونږه حال	دنعمتونو نه ډك
	نوآيا مونږ به منونکي دمجرمانو سره برابروو		آرام باغونه دی
كِتٰبٌ	اَمْ لَكُمْ	تَحْكُمُوْنَ ۞	كَيْفَ / مَا لَكُمْ
كتاب شته	آيا ستاسو سره	حکم کوئ تاسو	خرنګې / څه شوی دی تاسو لره
	کتاب شته (آسماني) آيا تاسو سره	دا تاسو څنګه فيصلې کوئ	دا په تاسو څه شوی دی
لَمَا	فِيْهِ	اِنَّ لَكُمْ	تَدْرُسُوْنَ ۞ / فِيْهِ
خامخا هغه څيز	په هغې کښی	چی بيشکه تاسو لره دی	تاسو لولئ (دا) / چی په هغې کښی
	د خوښې څيزونه ليکلي	چې په هغې کښې ستاسو	چې تاسو په کښې (حکمونه)لولئ
بَالِغَةٌ	عَلَيْنَا	اَيْمَانٌ	اَمْ لَكُمْ / تَخَيَّرُوْنَ ۞
چی رسيدلی وی	په مونږ باندې	قسمونه	يا دی تاسو لره / چی تاسو ئې خوښوئ
	پراته دی (خوړلی) قسمونه	يا زمونږ په ذمه ستاسوباره کښې	(پراته) دی

[1] بيهقي:۹/ ۲۹۰.

اِلٰى يَوۡمِ الۡقِيٰمَةِ ۙ اِنَّ لَكُمۡ لَمَا تَحۡكُمُوۡنَ ۚ﴿۳۹﴾

دورځې دقیامته پورې | چې بیشکه وی به تاسو لره | خامخا هغه | چې تاسو پرحکم کوئ

چې تر قیامته به باقي پاتې وی | اوتاسوته به دخپلو فیصلو مطابق (نعمتونه) درکولې شي

سَلۡهُمۡ اَيُّهُمۡ بِذٰلِكَ زَعِيۡمٌ ۚ﴿۴۰﴾ اَمۡ لَهُمۡ

تپوس اوکړه ددوئ نه | چې کوم یو ددوئ | په دې باندې | ذمه وار (ضامن) دې | یا دوئ لره دی

د دوی نه تپوس اوکړه|...... چې په دوئ کښې څوک ددې ذمه وار دې؟ | یادوئ(د الله ﷻ) شرکان جوړ

شُرَكَآءُ ۚ فَلۡيَاۡتُوۡا بِشُرَكَآئِهِمۡ اِنۡ كَانُوۡا صٰدِقِيۡنَ ﴿۴۱﴾

شریکان | پس رادولی | شریکان خپل | که وی دوئ | رښتینی |

کړی دی |که داسې وی نو پکار دی چې دوئ خپل شریکان راولی|که چرې دوئ رښتونی وی

قوله تعالى :- اَفَنَجۡعَلُ الۡمُسۡلِمِيۡنَ كَالۡمُجۡرِمِيۡنَ ﴿۳۵﴾

نیکان او ګناهګاران به برابر نه وی:-پاس خوددنیاوی جنت اوباغ حال بیان شوې وواودالله ﷻ د نافرمانئ اودهغه د حکم خلاف کولونه په هغوی چه کوم بلا او آفت راغلو د هغې ذکر شوې وو د دې دپاره اوس دهغه متقي او پرهیزګارو خلقو حال ذکر کړې شو چاته به چه په آخرت کښې جنتونه ملاویږی د کومو نعمتونه چه به نه فناکیږی اونه به کمیږی نه به ختمیږی او نه به سخاکیږی. بیا فرمائی چه آیا دا کیدې شی چه مسلمان او ګناهګار په بدله کښې یوشان شی؟ قسم دې د زمکې او آسمان د رب چه دا نه شی کیدې څه دریاندې شوی دی تاسو څنګه دا غواړئی؟ آیا ستاسو په لاس کښې د الله تعالى د طرف نه نازل کړې شوی داسې یوکتاب شته چه په خپله تاسوسره هم محفوظ وی اود وړاندینوپه لاسونو تاسو روستونو ته هم رسیدلې وی او په هغې کښې هم دا وی کومه چه ستاسوخوښه ده اوکوم چه تاسو وائې؟ یا زمونږ چرته مضبوطه وعده او لوظ تاسو سره دې چه دا تاسو څه وائې هم دغه به کیږی او ستاسو د بې خایه او غلط خواهشونه به پوره کیږی؟ دوی نه لږ شان تپوس اوکړه چه د دې خبرې به څوك ضامن وی اود چا په ذمه دا کفالت دې؟ تیك ده ستاسو د دروغو دا خدایان دی هم دوی په خپل صداقت کښې په ثبوت کښې پیش کړئی.

يَوۡمَ يُكۡشَفُ عَنۡ سَاقٍ وَّيُدۡعَوۡنَ اِلَى السُّجُوۡدِ

په کومه ورځ چې به ښکاره کړې شی | پنډئ | او خلق رااوبللې شی | سجدې کولو ته |

په کومه ورځ چې پنډئ به بربنډې کړې شی | . .اودوئ به سجدې ته راغوښتې شی | خو سجده به

فَلَا يَسۡتَطِيۡعُوۡنَ ۙ﴿۴۲﴾ خَاشِعَةً اَبۡصَارُهُمۡ تَرۡهَقُهُمۡ

پس هغوئ به طاقت نه لری دسجدې کولو ابنکته (ذلیله) به وی استرګې ددوئ اراګیر کړی به وی دوئ لره

نشی کولې| .... سترګې به ئې ټیټې وی | ذلت به پرې راخور وی| حال دا دې چې

ذِلَّةٌ ؕ وَقَدۡ كَانُوۡا يُدۡعَوۡنَ اِلَى السُّجُوۡدِ وَهُمۡ سٰلِمُوۡنَ ﴿۴۳﴾

| ذلت | او بیشکه وو دوئ | چې رابللې کیدل به | سجدې کولو ته | او دوئ | صحیح سالم وو

(په دنیا کښې)دوئ به سجدې ته رابللې شول| .... اوښه روغ رمټ وو

فَذَرۡنِيۡ وَمَنۡ يُّكَذِّبُ بِهٰذَا الۡحَدِيۡثِ ؕ سَنَسۡتَدۡرِجُهُمۡ

پس پریږده ما | اوهغه خاك چې دروغ ګڼرې | دا كلام (قران) | ډير زر به رو رو بوځو دوئ لره تباهئ ته

نو ته پریږده ما اودا کلام دروغ ګڼرونکی | .... مونږ دوئ رو رو داسې ځائې ته ورانديې کوؤ

مِّنۡ حَيۡثُ لَا يَعۡلَمُوۡنَ ۙ﴿۴۴﴾ وَاُمۡلِيۡ لَهُمۡ ؕ اِنَّ كَيۡدِيۡ

په داسې طريقه | چې دوئ به پر نهٔ پوهيږی | او زهٔ مهلت ورکوم | دوئ له | بيشکه تدبير زما

چې دوئ ته خبر هم نشته | .... اوزه دوئ ته مهلت ورکوم | بيشکه زما تدبير

مَتِيۡنٌ ﴿۴۵﴾ اَمۡ تَسۡـَٔلُهُمۡ اَجۡرًا فَهُمۡ مِّنۡ مَّغۡرَمٍ

سخت محکم دي | ايا تهٔ غواړې ددوئ نه | څه اجر | چې دوئ ګنی | دتاوان دوجې نه

ډير پوخ دې | ايا ته د دوئ نه څه اجر غواړې | چې دوئ دهغې د تاوان (ادا کولو) نه

مُّثۡقَلُوۡنَ ۚ﴿۴۶﴾ اَمۡ عِنۡدَهُمُ الۡغَيۡبُ فَهُمۡ يَكۡتُبُوۡنَ ﴿۴۷﴾

درانه کړې شوی دی | ايا ددوئ سره | علم غيب دې | چې دوئ ئې | ليکی |

عاجزه دی؟ | اوکه دوئ سره د غيبو څه خبر دې | .... چې دوئ هغه ليکی |

قوله تعالی:- وَيُدۡعَوۡنَ اِلَى السُّجُوۡدِ فَلَا يَسۡتَطِيۡعُوۡنَ ۙ

مجرم به د قيامت په ورځ سجده نه شی کولې :-پورته خودا بيان شوی وو چه د پرهيزګاروخلقود پاره به دنعمتونو والا جنتونه وی د دې د پاره دلته اوس دا بيان کيږی چه دا نعمتونه به دوی ته کله ملاويږی؟ نوفرمائی چه په هغه ورځ په کومه ورځ چه به پنډئی کولاوولې شی يعنی د قيامت په ورځ کومه ورځ چه د ډيرو يرو ډيرو زلزلو د ډير امتحان او د ډيرو ازميښتونووالا ورځ ده اودلويولويو کارونو د ښکاره کيدلو ورځ به وی. په صحيح بخاری کښې په دې ځانی کښې د حضرت ابوسعيد خدری ﷺ دا حديث دې چه ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلی دی فرمائيلې چه زمونږ رب به خپله پنډئی کولاوکړی نو هر يو مؤمن سړې اومؤمنه ښځه به په سجده کښې راپريوځی اوچه کوموخلقو په دنياکښې دځان خودلودپاره سجدې کولې هغوی به هم سجده کول غواړی خود هغوی ملاګانې به د تختې په شان شی يعنی سجده به اونه کړې شی.دا حديث په بخاری او مسلم دواړوکښې دې.([1])

په نوروکتابونوکښې هم دې چه په څو څو سندونواود الفاظو په وړاندې روستوکولوسره روايت دې اودا حديث مطول او مشهوردې.حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه ددې کشف ساق(يعنی پنډئی ښکاره کول)نه مراددې چه داورځ به دتکليف سختوالی اوغم دردورځ وی([2])کوم چه دلته په محاوره کښې بيان کړې شوې دې.(ابن جرير) اوابن جريردا په بل سندد شك سره بيانوی چه د ابن مسعود ﷺ يا ابن عباس ﷺ نه د ﴿يُكۡشَفُ عَنۡ سَاقٍ﴾ په تفسير کښې يوډير لوئ عظيم الشان امر نقل دې لکه چه د شاعر قول دې ﴿شالت الحرب عن ساق﴾ دلته هم د جنګ لونی والې او عظمت بيان کړې شوې دې. د مجاهد رحمة الله عليه نه همدا روايت دې.حضرت عبدالله ابن عباس ﷺ فرمائی چه د قيامت په ورځ به دا ساعت ډير سخت وی.هغوی فرمائی چه دا امرډيرسخت ډير ويرونکې او خطرناك دې.هغوی فرمائی چه کوم وخت به امر کولاوکړې شی اعمال به ښکاره شی اودا کولاويدل د آخرت راتلل دی اودې نه مراد د کار ښکاره کيدل

---

[1]) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة ن والقلم باب ﴿يوم يكشف عن ساق﴾:٤٩١٩، صحيح مسلم:١٨٣، ترمذی:٢٥٩٨، ابن ماجه:١٧٩، احمد:١٦/٣، ابن حبان:٧٣٧٧.

[2]) حاکم:٤٩٢/٢وسنده حسن.

دی دا ټول روایتونه په ابن جریر کښې دی. دې نه پس داحدیث دې چه رسول الله ﷺ ددې په تفسیر کښې فرمائیلی امر به ډیر لوئ نوروی. خلق به د دې په وړاندې په سجده کښې راپریوځی[1] اودا حدیث په ابویعلی کښې هم دې اوددې په اسنادو کښې یومبهم راوی دې. والله اعلم.

قوله تعالی:- خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ

سرکش به سترګې نه شی اوچتولې: بیا فرمائی په نن ورځ به ددې خلقو سترګې پورته اوچتې نه شی اوخوار او ذلیل به وی ځکه چه په دنیا کښې ډیر سرکش کبرژن او غرورکونکی وو. دصحت او بړلامتیا په حالت کښې چه به دوی دسجدې کولود پاره رابللې شو نو منع کیدل به د کوم سزا چه نن دا ملاوشوه نن سجده کول غواړی خو کولې نه شی. اول به ئی کولې شوه خونه ئی کوله. دالله تعالی تجلی او نور کتلو سره به ټول مؤمنان په سجده کښې راپریوځی خوکافراومنافق به سجده نه شی کولې ملاکانې به ئی تخته شی ټیټیدلې به نه شی بلکه پرمخې به په شا پریوځی. دلته هم د هغوی حالت د مؤمنانو خلاف وو هلته به هم خلاف وی. بیا فرمائی چه ما اوزما داحدیث یعنی قرآن دروغ ګنړونکی خو پریږده په دې کښې سخت وعیداو سخته رټنه ده چه ته خو اودریږه زه به دوی سره پخپله ګورم. ګوره خو صحیح چه څنګه په نمبرباندې ئی راګیروم. دوی به په خپله سرکشئی اوغرور کښې زیاتیږی اوزماد ډهیل ورکولو په راز به پوهه نه شی او بیا به یوناڅاپه دا ګناه دا کنده راخوټکیږی اوزه به ناڅاپه دوی راګیرکړم. زه به دوی زیاتوم دوی به نور هم بدمست کیږی دوی به هغه عزت ګنړی خوهغه به بې عزتی وی. بل ځائی کښې ارشاد دې ﴿أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُمْ﴾ یعنی آیا د دوی ګمان دې چه د مال اولاد زیاتیدل د دوی د پاره زمونږ دطرف نه د څه ښیګړې په وجه دی؟ نه بلکه داخو بې عقله دی. بل ځائی فرمائی ﴿فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ﴾ کله چه دوی زمونږ وعظ اونصیحت هیرکړو نومونږ په دوی باندې د ټولوڅیزونودروازې کولاو کړې تر دې چه هغوی ته څه ورکړې شوی وو په هغې باندې سرکشی اوکړه نومونږ هغوی ناڅاپه راګیرکړل او د هغوی امیدونه مو پرې کړل. دلته هم ارشاد دې چه زه به دوی ته وخت ورکوم زیاتوم به ئی اوچتوم به ئی دا زما چل دې اوزما تدبیرزما مخالفانواو زما نافرمانوسره ډیردې. بخاری اومسلم کښې دی چه حضور ﷺ اوفرمائیل الله تعالی ظالم ته مهلت ورکوی بیائی چه کله راګیر کړی نوپریږدی نه. بیا حضور ﷺ دا آیت اولوستلو ﴿وَكَذَٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ وَهِيَ ظَالِمَةٌ ۚ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ﴾ یعنی داسې دی ستاد رب نیول چه ډیر سخت او دردناک دی.[2] بیا فرمائی چه ته خو څه د دوی نه اجرت او بدله نه غواړې چه هغوی ته ګرانه ده اودکومې په تاوان سره چه دوی ټیټیږی. نه دوی سره څه علم غیب دې کوم چه دوی لیکی. د دې دواړو جملوتفسیر سورة ﴿والطور﴾ کښې تیرشوې دې. خلاصه مطلب دا دې چه اې نبی ﷺ ته دوی د الله تعالی طرف ته بغیرد اجرت او بغیرد مال غوښتلونه اوبغیرد څه بدلې غوښتلو نه راغواړې ستا غرض بغیرد ثواب حاصلولو نه بل هیڅ نه دی نو په دې باندې هم داخلق د خپل جهالت او سرکشئی په وجه تادروغ ګنړی.

فَاصْبِرْ
پس صبر کوه
نو ته دخپل

---

[1] مسندابی یعلی:۷۲۸۳.

[2] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة هود باب قوله﴿وکذلك اخذ ربك اذااخذالقری...﴾:۴۶۸۶، صحیح مسلم:۲۵۸۳، ترمذی:۳۱۱۰، ابن حبان: ۵۱۷۵.

لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوْتِ اِذْ نَادٰى

حكم درب خپل ته | او مه كيږه ته | پشان دملګرى دمهى | كله چي | هغه اواز اوكړو |

رب حكم راتلوته صبر كوه | او د مهى د خاوند (حضرت يونس) په شان مه كيږه | چي خپل رب ته ئي اواز اوكړو

وَهُوَ مَكْظُوْمٌ ۞ لَوْلَا اَنْ تَدٰرَكَهٗ نِعْمَةٌ مِّنْ رَّبِّهٖ

او هغه وو | ډك دغم نه | كه نۀ وې دا خبره | چي اورسيږى هغه ته | نعمت | دطرفه درب خپل نه

او په غم كښي ډوب وو | ....كه دخپل رب نعمت راتېنګ كړې نه وې |

لَنُبِذَ بِالْعَرَآءِ وَهُوَ مَذْمُوْمٌ ۞ فَاجْتَبٰهُ

نوخامخا به غورزولې شوې وې | په سپيره ميدان | او په هغه به ملامتى ونيلې كيده | پس غوره كړو هغه لره

نو په ډاګه ميدان به غورزيدلې پروت وو | او په بدحال به اخته وو | نو بيا خپل رب هغه نور

رَبُّهٗ فَجَعَلَهٗ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ۞ وَاِنْ يَّكَادُ الَّذِيْنَ

رب دهغه | پس وې ګرز وو هغه | دصالحانونه | او بيشكه نزدې دى | هغه كسان

غوره كړو | او په صالحانو كښي ئي شامل كړو | ....او داسې ښكارى چي داكافران

كَفَرُوْا لَيُزْلِقُوْنَكَ بِاَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ

چي كفر ئي كړې دې | چي اوبه خويوى تالره | په ستركو خپلو سره | هر كله چي هغوئ واوريدو قرآن

به تا د ستركو په نظر اوخويوى | څه وخت چي دوئ قران پاك واورى

وَيَقُوْلُوْنَ اِنَّهٗ لَمَجْنُوْنٌ ۞ وَمَا هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ

او وايي هغوئ | چي بيشكه دې | خامخا ليونې دې | او نۀ دې دا قرآن | مګر | نصيحت دې

اودوئ وائي چي داخو ليونې دې | ....حال دادې چي داقرآن پاك خو د ټولو

لِّلْعٰلَمِيْنَ ۞

دپاره دمخلوقاتو دټول جهان |

جهانونو دپاره نصيحت دې

قوله تعالى:- وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوْتِ

ديونس عليه السلام (كب والا) واقعه: الله تعالى فرمائى چه اې نبى ﷺ دخپل قوم په تكليف اوددوى په دروغ ګڼړلو باندې صبر اوبرداشت كوه، ډير زر دالله تعالى فيصله كيدونكى ده او آخركار به ستا اوستا د ماتحتانو غلبه وى په دنياكښي هم اوپه آخرت كښي هم. ګوره ته د كب والا د نبى په شان مه كيږه. دې نه مراد حضرت يونس بن متى عليه السلام دې. كله چه هغه په خپل قوم باندې غصه شو او اووتلو بيا چه څه اوشو نو هغه اوشو يعنى د هغه په كشتئى كښې سوريدل د كب هغه تيرول اود سمندر په بيخ كښې كيناستل او داسې قط په قط تياروكښې دومره لاندې په سمندركښې د هغوى د الله تعالى پاكى بيانولوسره اوريدل اوبخپله د هغه هم آواز كول (لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ سُبْحٰنَكَ ۖ اِنِّيْ كُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِيْنَ ۞) لوستل. بيا د هغه دعاقبليدل اود دې نه خلاصې موندل وغيره. د كومې واقعه چه په تفصيل سره بيان تير شوې دې.

دکوم دبيان نه پس چه دالله تعالی سبحانه وتعالی ارشاددې چه مونږ هم داسې ايماندارو ته خلاصې ورکووا و فرمائی که هغه تسبيح نه کوله نو د قيامته پورې به د کب په خيټه کښې پروت وو.دلته هم فرمان دې چه کله هغه د غم او تکليف په حال کښې مونږ ته آواز اوکړو. اول بيان شوې دې چه د يونس ﷺ د خلې نه وتلې دا کلمه عرش ته اورسيده. فرښتواووئيل د دې کمزورې غيرمعروف سړې آواز خوداسې معلوميږی لکه د مخکې نه اوريدلې شوې وی الله تعالی اوفرمائيل چه ولې تاسودې اونه پيژندلو؟فرښتوعرض اوکړونه.الله تعالی اوفرمائيل دا زما د بنده حضرت يونس ﷺآواز دې. فرښتو عرض اوکړوچه بياخودا ستاهغه بنده دې دچانيك اعمال چه به هره ورځ آسمان ته راختل دچادعا ګانې چه په هروخت د قبوليت درجه بياموندله. الله تعالی اوفرمائيل رښتيا دی. فرښتواووئيل چه بيا خو اې أرحم الراحمين د ده د آسانود وخت د نيکو اعمال په وجه ده ته د دې سختئی نه خلاصې ورکړې. نود الله تعالی ارشاد اوشو اې کبه ته دې اوغورزوه. نوکب دې په غاړه باندې رااوويستلو.دلته هم دغه بيان کولې شی چه الله تعالی هغه بيا بزرك جوړکړو او په نيکانوکښې ئی کړو.

د يونس عليه السلام هيڅ قسمه مذمت جائز نه دې:-مسند احمدکښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی چه چاله هم نه دی پکار چه هغه څپل ځان دحضرت يونس بن متی ﷺ نه غوره اوښائی.بخاری او مسلم کښې هم داحديث دې[1] (بس دالفاظو وړانديوالې روستووالې دې.په يو روايت کښې داسې دی "چه ما د حضرت يونس بن متی ﷺ نه غوره مه ښائې" دا د دې د پاره چه چرته خلق د الله تعالی ددې فرمان نه داسې اونه وائی "چه اې محمد ﷺ د کب والا په شان مه کيږه" چه دې نه دحضرت يونس ﷺ بدی او مذمت شان اوځی)د وړاندينی آيت مطلب دادې چه ستاد بغض اوحسد په وجه داکافرانوخو په برندو برندو تاته ګورې اوخويول دی غواړی.که دالله تعالی د طرف نه ستاحمايت او بچاؤ نه وونو يقيناً دوی خو به داسې کړې وو. په دې آيت کښې دليل دې په دې امر باندې چه د نظر لګيدل اود دې اثر د الله تعالی په حکم سره حق دې لکه چه په ډيرواحاديثو کښې هم دی چه په څوڅو سندونوسره نقل دی.

قوله تعالی:- **لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ**

دبدنظر علاج اود بدګمانانئی مذمت:- په ابوداؤد کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی چه دم پوکوهل صرف د بدنظردزهرژن ځناور اونه اودريدونکې وينې دې[2]په بعضې سندونوکښې د نظر لفظ نشته. داحديث په ابن ماجه کښې هم دې اوپه صحيح مسلم او ترمذی کښې هم دې.[3] ابويعلی کښې يوغريب حديث دې چه نظر په حکم دالله تعالی انسان راغورزوی.[4]مسنداحمدکښې دی چه کيرئ اونظرکښې هيڅ هم حق نشته. د ټولونه ښه شګون فال دې. دا حديث په ترمذی شريف کښې هم دې اوامام ترمذی رحمه الله دې ته غريب وائی[5]په بل روايت کښې دی چه کيرئی کښې څه بد فالی نشته اونظر حق دې اونيك فال د ټولونه ډيررښتونې فال دې.يوبل روايت کښې دی نظرحق دې هغه داوچت ځائی ښتونکې هم راکوزه وی.[6]

---

[1] احمد:۱/۳۹۰، صحيح بخاری کتاب احاديث الانبياء باب قول الله تعالی ﴿وان يونس لمن المرسلين﴾ :۳۴۱۶، صحيح مسلم:۲۳۷۹، ابوداؤد:۴۶۶۹،ابن حبان:۶۲۳۸.

[2] ابوداؤد کتاب الطب باب فی الرقی:۳۸۸۹، حاکم:۴/۴۱۳.

[3] ابن ماجه کتاب الطب باب مارخص فيه من الرقی:۳۵۱۲،وهوصحيح، صحيح مسلم کتاب الايمان باب الدليل علی دخول طوائف من المسلمين الجنة بغيرحساب:۲۲۰،صحيح بخاری کتاب الطب باب من اوکوی غيره:۵۷۰۵.

[4] احمد:۵/۱۴۶ ح ۲۱۳۰۲.

[5] احمد:۵/۷۰، ترمذی کتاب الطب باب ماجاء ان للعين حق والغسل لها:۲۰۶۱وسنده حسن، الادب المفرد:۹۱۴.

[6] احمد:۱/۲۹۴.

يو څو فائده مندعمليات: - صحيح مسلم کښې دی چه نظرحق دې که، يوڅيز د تقديرنه وړانديوالې کونکې وو نو نظر به کولو. کله چه په تابانديې غسل اوکړې شی نو غسل کوه[1] په مصنف د عبدالرزاق کښې دی چه حضورﷺ به حضرت حسن رضی الله عنه او حضرت حسين رضی الله عنه په دې الفاظوسره پناه کښې ورکولو **(اعيذكما بكلمات الله التامة من كل شيطن وهامة ومن كل عين لامة)** يعنی تاسو دواړه دالله تعالی د پوره کلماتو په پناه کښې ورکوم د هرشيطان نه د هريو زهرژن ښناور نه اود هريو لګيدونکې نظر نه اوفرمائې چه حضرت ابراهيم عليه السلام به هم حضرت اسحق عليه السلام او حضرت اسماعيل عليه السلام په دې الفاظوسره د الله تعالی په پناه کښې ورکولو. دا حديث په سنن کښې او بخاری شريف کښې هم دې.[2] ابن ماجه کښې دی چه حضرت سهل بن حنيف رضی الله عنه غسل کولو عامر بن ربيعه رضی الله عنه وئيل چه ما خوترننه پورې داسې پنډۍ د يوې پرده کونکې ښځې هم نه ده ليدلې. نو په لږ شان ساعت کښې هغه بې هوشه راپريوتلو. خلقو حضورﷺ ته عرض اوکړو يارسول الله ﷺ د هغه خبر واخلئی دې خو بې هوشه شو. حضورﷺ اوفرمائيل چه ستاسو په چا شك هم شته؟ خلقو عرض اوکړوچه اوعامر بن ربيعه رضی الله عنه باندې. حضورﷺ اوفرمائيل چه تاسو کښې ولې څوك خپل رور قتل کوی؟ کله چه تاسو نه يوکس د خپل رور يوداسې څيز اووينی چه په هغه باندې ډير ښه اولګی نو هغه له پکار دی چه د هغه د پاره د برکت دعا اوکړی. بيا ئې اوبه راوغوښتې او عامر ته ئې اوفرمائيل ته اودس اوکړه د مخ او کيټو پورې لاسونه ترڅنګلوپورې او زنګونونه او د بډې پورې دننه حصه اووينځه. بل روايت کښې دی چه حضورﷺ اوفرمائيل چه يولوښې د ده په شانه باندې راواړونی[3] په نسائی وغيره کښې هم دا روايت موجود دې. حضرت ابوسعيد رضی الله عنه فرمائی چه نبیکريم ﷺ به د پيريانواو انسانانود بد نظر نه پناه غوښتله. کله چه معوذتين سورتونه نازل شو نو حضورﷺ هغه واخستل او ټول ئې پريخودل.[4]

په مسندوغيره کښې دی حضرت جبرائيل عليه السلام حضور ﷺ له راغلو او ورته وئيل اې نبی ﷺ آيا ته بيمار ئې؟ حضورﷺ اوفرمائيل او. نوجبرائيل عليه السلام اووئيل **(بسم الله ارقيك من كل شئ يؤذيك من شر كل نفس وعين والله يشفيك بسم الله ارقيك)**[5] په بعضې روايتونوکښې د الفاظووړانديوالې روستووالې هم دې. د بخاری او مسلم په حديث کښې دی چه يقيناً د نظر لګيدل حق دی[6] دمسندپه يوحديث کښې د دې نه پس داهم ليکلې دی چه ددې سبب شيطان دې اودبنيادم حسددې[7] دمسندپه يوبل روايت کښې دی چه د حضرت ابوهريره رضی الله عنه نه تپوس اوکړې شو چه تا د حضورﷺ نه اوريدلی دی چه شګون په دريو څيزونو کښې دې کور، اس او ښځه. نو ابوهريره رضی الله عنه اوفرمائيل چه بيا خوبه زه په رسول الله ﷺ باندې اووايم چه هغه نه دی فرمائيلی. او ما د حضورﷺ نه دا اوريدلی دی د ټولونه ښه شګون نيك فال دې او د نظر لګيدل حق دی[8] ترمذی وغيره کښې دی چه حضرت اسماء رضی الله عنها عرض اوکړو يارسول الله ﷺ د حضرت جعفر رضی الله عنه ماشومانوته نظرلګی نو زه پرې څه دم کووم؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه اوکه څه څيز د تقديرنه وړانديوالې کولې شونو هغه به نظروو.[9]

---

[1] صحيح مسلم كتاب السلام، باب الطب والمرضى والرقى:۲۱۸۸، المعجم الكبير:۱۰۹۰۵، بيهقى: ۳۵۱/۹.

[2] صحيح بخارى كتاب احاديث الانبياء:۳۳۷۱، ابوداؤد:۴۷۳۷، ترمذى:۲۰۶۰، ابن ماجه:۳۵۲۵، احمد:۲۳۶/۱، ابن حبان:۱۰۱۲.

[3] ابن ماجه كتاب الطب باب العين:۳۵۰۹، رهوصحيح، احمد:۳۸۶/۴، ابن حبان:۶۱۰۶.

[4] ترمذى كتاب الطب باب ماجاء فى الرقية بالمعوذتين:۲۰۵۸، نسائى :۵۴۹۶، ابن ماجه:۳۵۱۱.

[5] صحيح مسلم كتاب السلام باب الطب والمرض والرقى:۳۱۸۶، ترمذى:۹۷۲، احمد: ۲۸/۳.

[6] صحيح بخارى كتاب الطب باب العين حق، ۵۷۴۰، صحيح مسلم:۲۱۸۷، مصنف عبدالرزاق:۹۷۷۸، احمد:۳۱۹/۲، ابن حبان:۵۵۰۲.

[7] احمد:۴۳۹/۲.

[8] احمد:۲۸۹/۲.

[9] ترمذى كتاب الطب باب ماجاء فى الرقية من العين:۲۰۵۹ وهوصحيح، ابن ماجه:۳۵۱۰، احمد:۴۳۸/۶.

د حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها نه هم د حضور ﷺ دبدنظرنه ددم کولو حکم روایت دې[١] حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی چه د نظرلګونکی ته به حکم کولې شو چه اودس اوکړی او چاته چه به نظرلګیدلې ووپه هغه باندې به ئی په دې اوبوغسل کولې شو[٢] اوپه حدیث کښې دی چه نشته کیری اونظر حق دې اود بولونه ښه شګون فال دې.مسنداحمد کښې هم دسهل رضي الله عنه اوعامر رضي الله عنه قصه کومه چه پورته بیان شوه لړه په تفصیل سره نقل ده[٣] بعضې روایاتوکښې دا هم دی چه دواړه بزرګان د غسل په اراده لاړل اوعامر رضي الله عنه په اوبوکښې دغسل دپاره کوزشو نود هغه بدن لیدلوسره دسهل رضي الله عنه نظر اولګیدو اوهغه هم هلته په اوبوکښې خرارې شروع کړو.ما درې خل آواز ورکړوخو جواب ملاؤنه شو.زه دحضور ﷺ په خدمت کښې حاضرشوم او ټوله واقعه مې ورته بیان کړه. هغوی لوښې راوړو او په لړوشان اوبو کښې ئی لاس اووهلو تهبندئی پورته اوچتولوسره ترهغه ځائی پورې اورسیدو او په سینه ئی ورته لاس اووهلو او دادعا ئی اوکړه ﴿اللهم اصرف عنه حرها وبردها ووصبها﴾ اې الله ته د ده نه د ده ګرمي یخی اوتکلیف لرې کړه الخ[٤] مسندبزاز کښې دی چه زما د امت قضااوقدر نه پس به اکثر مرګ د نظرنه وی[٥] فرمائي چه نظر حق دې اوانسان قبرته رسوی او اوښ کټوئی ده. زما د امت اکثر هلاکتونه هم دې کښې دی[٦] د یو بل صحیح سندنه دا روایت هم نقل دې رسول الله ﷺ فرمائی چه د یوبیماری بل ته نه لګي اونه د ګونګی په وجه د بربادئی یقین کول څه واقعیت نه لری اونه حسد څه څیز دې او نظر حق دې.[٧]

ابن عساکر کښې دی چه حضرت جبرائیل عليه السلام حضور ﷺ ته تشریف راوړو حضور ﷺ دغه وخت کښې خفه شان وو سبب ئی تپوس اوکړو نو وئی فرمائیل چه حسن رضي الله عنه اوحسین رضي الله عنه ته نظرلګیدلی دې. وئی فرمائیل چه د رښتیاؤقابل څیز دې نظرواقعی لګی. تاسو دا کلمات لوستلوسره ولې په پناه کښې ورنه کړو؟ حضوراکرم ﷺ تپوس اوکړوهغه کلمې کومې دی؟ وئی فرمائیل داسې وایه ﴿اللهم ذاالسلطان العظیم والمن القدیم ذاالوجه الکریم ولی الکلمات التامات والدعوات المستجابات عاف الحسن والحسین من انفس الجن واعین الانس﴾ یعنی اې الله اې د ډیرې لوې بادشاهئی والا ، اې زبردست احسانونووالا ، اې د ټولونه د بزرګ مخ والا ، اې د پوره کلماتووالا ، اې دعاګانو ته د قبولیت درجه ورکونکیه ته حسن او حسین د ټولوپیریانود هواګانونه اودټولوانسانانود سترګونه خپله پناه ورکړه. حضور ﷺ دادعااوکړه اوهم هلته دواړه ماشومان راپاسیدل اود حضور ﷺ په وړاندې لوبې کولې. نوحضور ﷺ اوفرمائیل خلقو خپل ځانونه خپلې بیبیانې خپل اولاد ته هم په دې پناه سره پناه ورکوئې. د دې په شان بله د پناه څه دعا نشته. بیافرمائی چه کله داکافرانو د خپل سپکاوی نه ډك نظر په تاسو اچوی او ورسره د پیغورونو ډکه ژبه هم په تاسوباندې کولاووی او وائی چه دې خو په قرآن پاك راوړوکښې مجنون دې نوالله تعالی د دوی په جواب کښې فرمائی قرآن پاك خود الله تعالی د طرف نه د ټول عالم د پاره نصیحت نامه ده.

﴿الحمدلله﴾ د سورت قلم تفسیر ختم شو.

---

[١] صحیح بخاری کتاب الطب باب رقیة العین:٥٧٣٨، صحیح مسلم:٢١٩٥ ابن ماجه:٣٥١٠،احمد:٥/63 ابن حبان:٦١٠٢. (ابن ماجه)
[٢] ابوداؤد کتاب الطب باب ماجاء فی العین:٣٨٨٠. (احمد)
[٣] احمد:٤٤٧/٣ والمستدرك:٢١٥/٤، ابن ماجه:٣٥٠٦،مختصرا وهوحدیث حسن، امیة بن هندحسن الحدیث وثقه ابن حبان والحاکم وغیرهما.
[٤] احمد:٤٤٧/٣ وهوحدیث حسن.
[٥] مسندالبزار ٣٠٥٢.
[٦] محمد بن المنذر الهروی فی کتاب العجائب
[٧] احمد:٢٢٢/٢، مجمع الزوائد:١٠١/٥.

ایاتونه	سورة الحاقة مكية وهی اثنتان وخمسون اٰية وفيها ركوعان	ركوع ګاني
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۵۲	شروع كوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زيات رحم كونكې دې	۲

اَلْحَآقَّةُ ۝۱ مَا الْحَآقَّةُ ۝۲ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا الْحَآقَّةُ ۝۳

حق ثابتونكې (قيامت) | څه دې حق ثابتونكې | او څه معلوم دې تاته | چې څه دې حق ثابتونكې |

هغه ضرور واقع كيدونكې دې | هغه واقع كيدونكې څيز څه دې ؟او تاته څه معلومه ده چې هغه واقع كيدونكې

كَذَّبَتْ ثَمُوْدُ وَعَادٌ بِالْقَارِعَةِ ۝۴ فَاَمَّا ثَمُوْدُ

دروغ اوګڼړو | ثموديانو | او عاديانو | څيزونه يو بل ته رااچونكى آفت لره | پس هر چې ثموديان ووُ

څيز څه دې | ثموديانو او عاديانو (دواړو) هغه ګړزيدنكې واقعه دروغ ګڼړله | نو ثموديان خو په

فَاُهْلِكُوْا بِالطَّاغِيَةِ ۝۵ وَاَمَّا عَادٌ فَاُهْلِكُوْا

پس هلاك كړې شو هغوئ | په سخته حادثې سره | او هر چې عاديان ووُ | پس هلاك كړې شو هغوئ

يوه چغه هلاک كړې شول | ....پاتې شول عاديان نو هغوئ موپه يوه

بِرِيْحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ۝۶ سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ

په هوا سره | چې سخته يخه وه | دحدنه اوړيدونكې وه | مقرر كړې وه الله دغه هوا | په هغوئ با ندې

يخه سخته تيزه سيلئ هلاک كړل | .... الله ﷻ په هغوی باندې

سَبْعَ لَيَالٍ وَّثَمٰنِيَةَ اَيَّامٍ حُسُوْمًا فَتَرَى الْقَوْمَ فِيْهَا

اوه شپې | او اته ورځې | پرله پسې | پس تابه ليدلې وې هغه خلق | په هغې كښې

دغه تيزه سيلئ اووهٔ شپې او اته ورځې پرله پسې والوزوله| نو تا به په كښې هغه خلق داسې

صَرْعٰى كَاَنَّهُمْ اَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ۝۷ فَهَلْ تَرٰى لَهُمْ

راپريوتی | لكه چې هغوئ | تنې دكجورو دی | راپريوتلی | پس آيا وينې ته | هغوئ لره

راغورزيدلی ليدل | لكه چې د غورزيدلو كهجوروتنې دی | ....نو آيا ته په هغوی كښې

مِّنْۢ بَاقِيَةٍ ۝۸ وَجَآءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهٗ

څوك باقی پاتې شوی | او راغې فرعون | او هغه څوك | چې مخكښې ووه دهغه نه

څوک پاتې وينې | ....اوفرعون اودهغه نه وړاندې د اوړيدلې شوې كلو

وَالْمُؤْتَفِكٰتُ بِالْخَاطِئَةِ ۝۹ فَعَصَوْا رَسُوْلَ رَبِّهِمْ

اولاند باندې كړې شوی كلی | په لوئ خطا سره | پس هغوئ نافرمانی اوكړه | درسول | درب خپل

خلقو (غټ غټ) جرمونه كړی ووا|..................نو ټولو دخپل رب د پيغمبر نافرمانی اوكړه

فَأَخَذَهُمْ	أَخْذَةً رَّابِيَةً ⑩	إِنَّا	لَمَّا	طَغَا الْمَآءُ
نو راوي نيول هغوئ	په نيولو سختو سره	بيشكه مونږه	هر كله چي	سركشي اوكړه اوبو
الله ﷻ هغوی لره ډير مضبوط راونيول	....	هر كله چې اوبه زياتې شوې	نو تاسو مو په	
حَمَلْنَٰكُمْ	فِي الْجَارِيَةِ ⑪	لِنَجْعَلَهَا		
سواره كړئ مونږه تاسو	په كشتئ كښې	دپاره ددې چې جوړ كړو مونږ دې واقعې لره		
بيړئ كښې سواره كړئ	....	چې دا واقعه ستاسو دپاره يو يادګار كړو		
لَكُمْ	تَذْكِرَةً	وَتَعِيَهَآ	أُذُنٌ وَّاعِيَةٌ ⑫	
دپاره ستاسو	يو عبرتناك يادګار	او ياد اولرې هغې لره	غوږونه يادساتونكې	
....	او ياد ساتونكې غوږونه ئې ياد اوساتي			

قوله‌تعالى:- اَلْحَآقَّةُ ①

دقيامت نوم حاقه: ﴿حَآقَّةُ﴾ دقيامت يونوم دې اوددې نوم وجه داده چه دوعدې اووعيد د حقانيت هم دغه ورځ ده.په دې وجه ئې د دې ورځې دهشت بيانولوسره فرمائي چه ته ددې ﴿حَآقَّةُ﴾ د صحيح حال نه خبر نه ئې.بيائې دهغه خلقو بيان اوكړو كوموكوموخلقو چه دادروغ ګنړلې وه اوبيائې بدله بيامونده ې وه.

قوله‌تعالى:- فَأَمَّا ثَمُودُ فَأُهْلِكُوا بِالطَّاغِيَةِ ⑤

دعاداوثمود عذاب: اوفرمائيلې شوچه ثمودديانوته اوګوره يوطرف ته خود فرښتوهيبت ناك اواينې شلونكې آواز راځي بل طرف ته په زمكه كښې دغضب نه ډكه زلزله راځي اوټول لاندې باندې كيږي نو دحضرت قتاده رحمه الله په قول ﴿طاغية﴾ معنى ده دارې چينګونكې[1] او مجاهد رحمه الله فرمائي چه دې نه مراد ګناه ده يعنى هغوى دخپلوګناهونو په وجه تباه برباد كړې شو.د ربيع رحمه الله ابن انس رضي الله عنه او ابن زيد رضي الله عنه قول دې چه دې نه مراد د هغوى سركشي ده. ابن زيد رضي الله عنه د دې په ګواهئ كښې داآيت اولوستلو ﴿كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَىٰهَآ﴾ يعنى ثموديانود خپلې سركشئ په وجه دروغ اوګنړلو يعنى د اوښې پنډئ ئې پريكړې او عاديان د يخو هواګانوپه تيزو چپو كوموچه دهغوى زړونه اوڅيرل تباه برباد كړل. دا سيلئي چه دخيراوبركت نه خالي وې اود فرښتود لاسونونه وتونكې وې برابر يوشان اووه شپې او اته ورځې روانې وې په دې ورځوكښې د هغوى د پاره بغيرد سپيره والي او بربادئي نه بل هيڅ نښيكړه نه وه.لكه څنګه چه بل ځاى كښې ارشاد دې ﴿فِيٓ أَيَّامٍ نَّحِسَاتٍ﴾

قوله‌تعالى:- سَبْعَ لَيَالٍ

د هوا اغاز دكومې ورځې نه شوې وو؟ حضرت ربيع رحمه الله فرمائي چه دجمعه د ورځې نه داشروع شوې وې بعضې وائي چارشنبه نه. دې هواګانوته عرب اعجاز د دې د پاره هم وائي چه قرآن پاك فرمائيلى دى د دې عاديانوحالت داعجاز يعنى د كهجورو د ډډوتنو په شان وو. دويمه وجه دا هم ده چه په عام توګه دا هواګانې د ژمي په آخركښې وى او عجزوائي آخرته. او بله دا وجه هم بيانولې شي چه په عاديانوكښې يوه بوډئي ښځه په يوغاركښې ننوتې وه چه په دې هواګانو سره په اتم ورځ هم هلته تباه شوه او بوډئي ته په عربي كښې عجوزوائي والله اعلم.د ﴿خاوية﴾ معنى ده خراب سخاډډ ،مطلب دادې چه هواګانو دوى

[1] الطبرى:۲۳/۵۷۱.

په اوچتولو راخلاصولو او اولټه کولو سره او سر ماتونکی او چوری چوری کولوسره باقی بدنونه داسې پاتې شو لکه چه د کهجورو د ونونه چه د پاڼړووالا حصه اوسر کټ کړې او صرف تنه ئی پاتې شی.

د بخاری اومسلم په حدیث کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی زما امداد اوکړې شو په صباسره ي یعنی په ښکلوهواګانوسره اوعادیان هلاك کړې شو په دبورسره یعنی تباه کونکې هوا سره([1]) ابن ابی حاتم کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائې چه د عادیانود هلاك کولود پاره د هواګانود خزانې نه صرف د یوې ګوتې برابر ځائی کولاو کړې وو([2]) د کوم نه چه هواګانې راوتلې اول هغه په کلی والو باندې راغلې د هغوی ټول سړی ښځې لوئ واړه مالونه او ځناوروسره د آسمان او زمکې په مینځ کښې زوړند کړل د ښاریو خلقو ته د ډیر اوچتوالی په وجه دا معلوم شوچه د تور رنګ اوریځ راښتلې ده خوشحاله شو چه د ګرمئی په وجه د هغوی کوم دا خراب حال شوې دې اوس به اوبه راووریږی. په دې کښې هواګانوته حکم اوشو نو هغوی ټول ئی په دې ښاریو والا باندې راګذار کړل دا اوهغوی ټول هلاك شول. حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چه دا دهوا وزر او لکې وه بیا فرمائی اوښائې ته د هغوی نه یا د هغوی د نسل نه یو کس هم وینې؟ یعنی ټول په ټول تباه برباد کړې شو هیڅ نوم اونښه ئی باقی پاتې نه شوه.

قوله‌تعالی:- وَجَاۤءَ فِرۡعَوۡنُ وَمَن قَبۡلَهُۥ

د فرعونیانواو وړاندینو بربادي:- بیا فرمائی د فرعون او وړاندینوګناهګارانو د رسول د نافرمانی کونکو همدغه انجام اوشو. ﴿قَبۡلَهُۥ﴾ دویم قراءت ﴿قِبَلَهُۥ﴾هم دې نومعنی به دا وی چه فرعون اودهغه سره خواوشا خلق یعنی فرعون قبطی کافران﴿مؤتفکت﴾نه مرادهم پیغمبران دروغ ګڼړونکی وړاندینی امتونه دی. ﴿خاطئة﴾ نه مطلب ګناه خطا ده. نو اوفرمائیلې شو چه په دوئی کښې هریود خپلې خپلې زمانې رسول ﷺ دروغ ګڼړلې لکه چه بل ځائی کښې ارشاد دی ﴿ كُلࣱّ كَذَّبَ ٱلرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِیدِ ۝ ﴾ یعنی دې ټولود رسولانو تکذیب کړې اوپه دوی باندې عذاب راغلې.اودا هم یاد ساتئی چه دیوپیغمبر انکار لکه د ټولو انبیاؤعلیهم السلام انکار دې. لکه چه قرآن پاك فرمائیلی دی﴿كَذَّبَتۡ قَوۡمُ نُوحٍ ٱلۡمُرۡسَلِینَ ۝﴾ او فرمائی ﴿كَذَّبَتۡ عَادٌ ٱلۡمُرۡسَلِینَ ۝﴾ یعنی د نوح ﷺ قوم عادیانو او ثمودیانو رسولان دروغ ګڼړل سره د دې چه ټولو له یعنی هریوامت ته یورسول راغلې وو. هم دغه مطلب دلته هم دی چه هغوی د خپل رب د پیغمبر نافرمانی اوکړه نو الله تعالی هغوی په سخت هلاك کونکی او دردناك عذاب نیولو کښې راګیر کړل. دې نه پس خپل احسان ښائی چه ګوره د نوح ﷺ د دعا په وجه په زمکه کښې طوفان راغلو اواوبه د حد نه تیرې شوې هرطرف ته اوبه اوبه وې د تجارت د پاره هیڅ ځائی پاتې نه شو نوهغه وخت مونږ ته په کشتئ کښې اوخیژولې.

قوله‌تعالی:- إِنَّا لَمَّا طَغَا ٱلۡمَاۤءُ حَمَلۡنَـٰكُمۡ فِی ٱلۡجَارِیَةِ ۝

حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه کله د نوح ﷺ قوم خپل پیغمبر دروغ اوګڼړلو اود هغه مخالفت او هغه ته تکلیف رسول شروع کړه د الله تعالی نه بغیرد نور عبادت ئی کولو هغه وخت حضرت نوح ﷺ تنګ راغلو اود هغوی د هلاکت دعائی اوکړه کومه چه الله تعالی قبوله کړه اومشهور طوفان نوح ﷺ رانازل شو په کوم سره چه بغیرد هغه خلقو نه کوم چه حضرت نوح ﷺ سره په کشتئ کښې سواره ووپه مخ د زمکې څوك هم بچ نه شو. نو دا ټول خلق د نوح ﷺ دنسل اود هغه د اولاد نه دی.

حضرت علی رضی الله عنه فرمائی چه د اوبو یویوڅاڅکې د الله تعالی په اجازت سره د اوبو د فرښتې په ناپ تول سره وریږی دغه شان د هوا یو وړه غوندې چپه هم بې ناپه او بې توله نه راځی. خو چه په عادیانوباندې

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الاستسقاء باب قول النبی ﷺ ((نصرت بالصبا)):۱۰۳۵۰، صحیح مسلم:۹۰۰.

[2]) ابن ابی حاتم.

کومې هواګانې راغلې وې اود نوح ﷺ په قوم چه کوم طوفان راغلې وو هغه بې حده بې شمیره او بې ناپه او بې توله راغلې وو. د الله تعالی په اجازت سره اوبو اوهوا هغه زور اولګولو چه د خیال ساتونکی فرښتو هیڅ وس هم نه چلیدوپه دې وجه په قرآن کښې ﴿طَغَا الْمَآءُ﴾ او ﴿ بِرِيْحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ﴾ الفاظ دی. د دې دپاره دا اهم احسان الله تعالی وریادوی چه په داسې خطرناك وخت کښې مونږ تاسو په کشتۍ کښې سوارۀ کړې دې د پاره چه دا کشتۍ ستاسود پاره نمونه جوړه شي نو نن هم په داسې کشتوکښې سوریدو سره د سمندر لوئ اوږده سفرونه کوئې. لکه چه بل ځائې کښې ارشاد دې ﴿وَجَعَلَ لَكُمْ مِّنَ الْفُلْكِ وَالْاَنْعَامِ﴾ یعنی ستاسو د سورلود پاره کشتۍ او څاروی او څناور پیداکړه چه تاسو په دې باندې سورلی اوکړئی اوپه سوریدوکښې دخپل رب نعمت یادکړئی.بل ځائې کښې ارشاد دې ﴿ وَاٰيَةٌ لَّهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ۝ وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِّنْ مِّثْلِهٖ مَا يَرْكَبُوْنَ ۝﴾

قوله تعالی:- لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً

یعنی دهغوی د پاره د قدرت یوه نښه دا هم ده چه مونږ د هغه نسل په ډکه کشتۍ کښې سواره کړه اود هغې په شان نورې سورلئی هم مونږ پیداکړې. حضرت قتاده رحمه الله د دې پورته بیان شوی آیت په مطلب کښې دا هم فرمائی چه هم هغه د نوح ﷺ کشتۍ باقي پاتې وه تردې چه د دې امت وړاندینوخلقو هم هغه اولیدله.خوډیرښکاره مطلب هم اولنې دې.بیافرمائی چه دادپاره هم چه یادساتونکی اوریدونکی غوږونه دا یاد کړی او محفوظ ئې کړی اودا نعمت هیر نه کړی.یعنی د صحیح پوهې او رښتیا اوریدونکی دعقل سلیم اوفهم مستقیم لرونکی چه د الله تعالی دخبرو اودهغه دنعمتونونه بې پرواهی اوبې خیالی نه کوی د هغوی د نصیحت او پند یوه ذریعه دا هم جوړه شوه.ابن ابی حاتم کښې دی چه حضرت مکحول رحمه الله فرمائی چه کله دا الفاظ نازل شو نوحضور ﷺ اوفرمائیل ماد خپل رب نه سوال اوکړو چه هغه دې حضرت علی رضی الله عنه هم داسې جوړکړی.حضرت علی رضی الله عنه به فرمائیل د رسول الله ﷺ نه د یوڅیز اوریدل مابیا نه دی هیرکړی.([1]) داروایت په ابن جریرکښې هم دې خو مرسل دې.د ابن ابی حاتم یوبل حدیث کښې دی چه حضوراکرم ﷺ حضرت علی رضی الله عنه ته حکم اوفرمائیلوچه زه تا نیزدې کړم لرې نه کړم اوتاته تعلیم درکړم اوته هم هغه یادکړې او هم دغه تاله هم پکار دی په دې باندې دا آیت نازل شو.([2]) دا روایت په بل سندسره هم ابن جریر کښې روایت دې خوهغه هم صحیح نه دې.

فَاِذَا نُفِخَ	فِي الصُّوْرِ	نَفْخَةٌ وَّاحِدَةٌ ۝	وَّحُمِلَتِ الْاَرْضُ
پس هر کله چې پوکې اووهلې شی	په صور (شپیلۍ) کښې	پوکې یو خل	اواوچت کړې شي زمکه

کله چې یوخل شپیلۍ پوک وهلې شي | او زمکه او غرونه اوچت کړې شي |

وَالْجِبَالُ	فَدُكَّتَا دَكَّةً	وَّاحِدَةً ۝	فَيَوْمَئِذٍ	وَّقَعَتِ
او غرونه	نو ریزه ریزه به کړې شي دواړه	په یووار سره	پس په دغه ورځ به	واقع شي

نودواړه په یو وارې ذره ذره کړې شي |.......... او په هغې ورځ کښې به واقع کیدونکې

الْوَاقِعَةُ ۝	وَانْشَقَّتِ	السَّمَآءُ	فَهِيَ	يَوْمَئِذٍ	وَّاهِيَةٌ ۝
هغه واقع کیدونکې (قیامت)	اواوبه شلیږی	اسمان	پس هغه به	په دغه ورځ	سست وی

حادثه واقع شي| .... اواسمان به اوشلیږی | .... او هغه به په دغه ورځ ډیر کمزورې وی

([1]) الطبری: ٥٧٩/٢٣.

([2]) الطبری: ٥٧٩/٢٣، ابن عساکر: ٤٢٣/٢.

وَّالْمَلَكُ	عَلٰۤى اَرْجَآىِٕهَاؕ	وَيَحْمِلُ	عَرْشَ رَبِّكَ	فَوْقَهُمْ
او فرښتې به	په غاړه داسمان وي	او اوچت کړې به وي	عرش درب ستا	دپاسه دخان
اوفرښتې به ددې په غاړه ولاړې وي	..........اوستا د رب عرش به په دغه ورځ اتو (٨) (فرښتو)			
يَوْمَىِٕذٍ ثَمٰنِيَةٌؕ ⑰	يَوْمَىِٕذٍ	تُعْرَضُوْنَ	لَا تَخْفٰى	
په دغه ورځ / اتو فرښتو	دغه ورځ به وي	چې تاسو به پيش کړې شئ	پټ به پاتې نه شي	
دخان دپاسه اوچت کړې وي	په کومه ورځ چې تاسو پيش کړې شئ	نو ستاسو هيڅ خبره		
مِنْكُمْ	خَافِيَةٌ ⑱			
د (عملونو) ستاسو نه	يو پټ راز			
به پټه پاتې نشي				

قوله تعالى:- فَاِذَا نُفِخَ فِى الصُّوْرِ نَفْخَةٌ وَّاحِدَةٌ ⑬

د شپيلئ پوک وهلووخت: دلته دقيامت د تباهوذکر کولې شي.دټولونه ړومبې يره خورونکې څيز به د شپيلئ پوك وهل وي په څه سره چه به د ټولوزړه اوړچي. بيابه شپيلئ پوك وهلې شي کوم سره چه به د زمکې او آسمان ټول مخلوق بې هوشه شي خوچه څنګه الله تعالى غواړي نو بيابه شپيلئ پوك وهلې شي په کوم آواز چه به ټول مخلقو د الله تعالى په وړاندې اودريږي.دلته دهغه ړومبئ شپيلئ بيان دې دلته ئې د تاکيدپه توګه دا هم بيان کړه چه دا د راپاسيدو شپيلئ هم يوه ده. د دې د پاره چه کله د الله تعالى حکم اوشي نو نه به د هغې خلاف کولې شي اونه به څوك خوزيدې شي اونه د بيا فرمان کولو ضرورت شته اونه تاکيد.

امام ربيع رحمه الله فرمائي دې نه مراد آخرى نفخه ده خوظاهر قول هم هغه دې چه مونږ اول کړې. د دې دپاره دې سره اوفرمائيلې شو چه زمکه او آسمان به اوچت کړې شي اود څرمن په شان به خواره کړې شي اوزمکه به بدله کړې شي او قيامت به قايم شي.

حضرت على رضي الله عنه فرمائي چه په آسمان باندې د کولاويدو ځائې باندې به اوشليږي لکه چه په سورة نباء کښې دى(وَفُتِحَتِ السَّمَآءُ فَكَانَتْ اَبْوَابًا)يعنى آسمان به کولاو کړې شي اوپه هغې کښې دروازې دروازې پيداشي. ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چه په آسمان کښې به سورى او غارونه پيداشي او اوبه شليږي. عرش به د هغې مخې ته وي او فرښتې به په غاړوباندې وي کومې غاړې چه دې وخته پورې نه وي شليدلې. په دروازوکښې به وي او د آسمان په اوږدوالى کښې خورې وي اود زمکې والا ته به ګورى. بيا فرمائى د قيامت په ورځ به اته فرښتې د الله تعالى عرش په خپل ځانونوباندې اوچت کړې وي. نوياخومراد د عرش اوچتول دى يا د هغه عرش اوچتول مراد دى په کوم به چه د قيامت په ورځ الله تعالى د خلقو د فيصلود پاره وي. والله اعلم بالصواب.

قوله تعالى:- وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ

د عرش اوچتونکې فرښتې: حضرت عباس رضي الله عنه بن عبدالمطلب فرمائى چه دافرښتې به د غريزوبکرو په شکل کښې وى[1])حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه فرمائى چه د دوى ديوې سترګې د سر نه به د بلې سترګې پورې دسلو کالوپورې لاروى.(مطلب دا چه ډير لوئى به وى) د ابن ابى حاتم په مرفوع حديث کښې دى

[1] ابوداؤد کتاب السنة باب فى الجهمية: ٤٧٢٣، ترمذى:٣٣٢٠، ابن ماجه:١٩٣، حاكم:٢/٥٠٠.

چه ماته خبر راکړې شوې دې چه زه تاسو د عرش د اوچتونکوفرښتې نه د یوې فرښتې خبردرکړم چه د هغې دسې اوغوږ لاندې د پوستکی فاصله دومره ده چه الوتونکې مرغنې د اووه سووکالوپورې والوزی اولاړه شی([1]) د دې اسناد ډیر ښکلې دی اوټول راویان ثقه دی. امام ابوداؤد رحمه الله هم په خپل سنن کښې روایت کړی دی چه رسول الله ﷺ داسې فرمائیلی دی([2])حضرت سعیدبن جبیر رضی الله عنه فرمائی چه دې نه مراددفرښتواته صفونه دی.دنورو ډیروبزرګانو نه هم داروایت دې.حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه د اعلی فرښتواته حصې دی په کوموکښې چه د هرې یوې حصې شمیر د ټولوانسانانو پیریانو اود ټولو فرښتوبرابر دی. بیا فرمائی چه د قیامت په ورځ به تاسو د هغه الله تعالی په وړاندې پیش کولې شئ چه پټ او ښکاره ښه پیژنی. څنګه چه هغه د ښکاره نه د ښکاره څیز عالم دې دغه شان دپټ نه پټ څیز هم هغه پیژنی. د دې د پاره اوفرمائیلې شو چه ستاسو یوپټ راز به په هغه ورځ پټ نه شی.

د حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه قول دې خلقو د خپلو ځانونوحساب اوکړئی د هغې نه وړاندې چه ستاسو نه حساب واخستلې شی اود خپلو عملونو پخپله اندازه اوکړئی د هغې نه وړاندې چه ستاسو د دې عملونو تول اوکړې شی دې د پاره چه صبا د قیامت په ورځ په تاسو آسانی وی په کومه ورځ چه به ستاسو پوره پوره حساب اخستلې شی. او په لویه پیشئ کښې به تاسو د الله تعالی په وړاندې پیش کولې شئ. مسنداحمدکښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی د قیامت په ورځ به خلق درې ځل د الله تعالی په وړاندې پیش کولې شی. په ړومبی او دویم ځل کښې خو عذر معذرت او جګړې فیصله کولې شی خو دریمه پیشی چه آخری به وی هغه وخت به عمل نامې ورشیندلې شی د چا به په ښی لاس کښې راشی اود چا په ګس لاس کښې. داحدیث په ابن ماجه کښې هم دې.([3])د حضرت عبدالله رضی الله عنه په قول سره هم دا روایت په ابن جریر کښې دې اود حضرت قتاده رحمه الله نه هم داسې مرسل روایت نقل دې.

فَاَمَّا مَنْ	اُوْتِيَ	كِتٰبَهٗ
نو هر هغه څوک	چې ورکړې شوه	عملنامه خپله

نوچاته چې عملنامه په ښی لاس کښې ورکړې شی

بِيَمِيْنِهٖ	فَيَقُوْلُ	هَآؤُمُ	اقْرَءُوْا	كِتٰبِيَهْ ﴿١٩﴾	اِنِّيْ ظَنَنْتُ
په ښی لاس دهغه کښې	پس وائی به	راشئ	اولولئ	عملنامه زما	بیشکه ما یقین کوؤ

نو هغه به وائی (خلقو) راشئ زما عمل نامه اولولئ زه په دې پوهه ووم .... چې

اَنِّيْ	مُلٰقٍ	حِسَابِيَهْ ﴿٢٠﴾	فَهُوَ	فِيْ عِيْشَةٍ	رَّاضِيَةٍ ﴿٢١﴾
چې بیشکه زهٔ	ملاویدونکې یم	دحساب خپل سره	نو هغه به	په عیش (ژوند)	ښه کښې وی

زه به خپل حساب ته مخامخ کیږم .... نو هغه به ښه دمزو ژوند تیروی

فِيْ جَنَّةٍ	عَالِيَةٍ ﴿٢٢﴾	قُطُوْفُهَا	دَانِيَةٌ ﴿٢٣﴾
په جنت کښې به وی	داوچتې مرتبې	چې غنګو چې دمیوؤ دهغې به	لاندې زنګیدونکې وی

په اوچت جنت کښې به وی .... چې میوې به ئې راښکته وی

---

[1]) وسنده صحيح.

[2]) ابوداؤد كتاب السنة باب ل الجهمية:٤٧٢٧ وسنده صحيح.

[3]) ابن ماجه كتاب الزهد باب ذكر البعث:٤٢٧٧، ترمذى:٢٤٢٥، احمد:٤/٤١٤.

كُلُوا	وَاشْرَبُوا	هَنِيْٓئًا	بِمَآ	أَسْلَفْتُمْ
خورئ	اوڅكئ	ښه په مزه سره	په بدل دهغه عملونو كښې	چې مخكښې ليږلي وو تاسو
(او زمونږ د طرفه به ورته وئيلی شي) ښه په مزه خورئ څكئ			د هغې عملونو په بدله كښې چې په تيرو	

فِي الْأَيَّامِ	الْخَالِيَةِ﴿٢٤﴾
په ورځو	تيروشوو كښې
ورځو كښې مو كړي ووا	

قوله تعالى:- فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ

چاته چه به عمل نامه په ښی لاس كښې ملاويږي: دلته بيان كولې شي چه كوموخوش نصيبوته به د قيامت په ورځ عمل نامې په ښی لاس كښې وركولې شي هغه نيك بختنه حضرات به ډير زيات خوشحاله وی اوډيرخوشحالئي نه به هريوته وائي چه زماعمل نامه خو اولوله اودا ددې د پاره چه كوم گناهونه د بشريت په وجه شوې وو هغه هم د دوی د توبه په وجه د دوی د عمل نامې نه ختم كړې شوی دی اونه صرف ختم كړې شوی دی بلكه دهغې په ځائې نيكئي ليكلې شوی دی. نو دوی به دا د سراسر نيكو عمل نامې يو يو ته په خوشحالوسره ښائي. حضرت عبدالرحمن بن زيد رحمه الله فرمائي چه د (ها) نه پس لفظ(ؤم) زيات دې خو ښكاره خبره دا ده چه (هائوم) معنى كښې د(هاكم) دې.حضرت ابوعثمان رحمه الله فرمائي چه پټ په پرده كښې به مؤمن ته خپله عمل نامه وركولې شي كوم كښې چه به د هغه گناهونه ليكلې شوی وی هغه به دا لولی اود هرې گناه په ليدو به د ده هوش الوزی.د مخ رنگ به ئې پيكه كيږی په دې كښې به دده نظر په خپلو نيكو باندې پريوځی نو گوری به چه د ده بدئې به ئې هم په نيكو بدلې كړې وی.دهرې بدئې په ځائې نيكی ليكلې شوې ده او اوس به دهغه وښكی كولاؤ شی او دخوشحالئي نه به راوخي اودريږی اوچه څوك هم ملاويږی هغه ته به وائی لږه شان زماعمل نامه اولوله حضرت حنظلهؓ چاته چه فرښتودهغه د شهادت نه پس غسل وركړې وو دهغه نمسي حضرت عبدالله رحمه الله فرمائي چه الله تعالى به خپل بنده دقيامت په ورځ خپلې مخې ته اودروی اود بدی به د هغه د عمل نامې په شا ليكلې شوې وی چه ده ته به خودلې شی اوالله تعالى به ده ته وائی چه اوښايه تادا اعمال كړی دی؟هغه به اقرار كوی چه اوالله تعالى دا بدئې زما نه شوی دی الله تعالى به فرمائي چه گوره ماته په دنياكښې رسوا نه كړې نه مې دې فضيحت اوكړو اوس دلته هم زه تاته معافی كوم او ستاټول گناهونه معاف كوم.كله چه دې نه دې فارغ شی نوهله به خپله عمل نامه په خوشحالئي سره يو بل ته ښائی گرځی به.دحضرت عمرؓ صحيح حديث چه اول بيان كړې شوې دې په كوم كښې چه رسول الله ﷺ فرمائيلی دی الله تعالى به خپل بنده د قيامت په ورځ خپل ځان له راوبلی اود هغه نه به د ده دگناهونوباره كښې تپوس كوی چه فلانكې گناه دې كړې؟فلانكې گناه دې كړې؟ هغه به اقرار كوی تردې چه پوهه به شی چه بس اوس هلاك شوم. دغه وخت به الله تعالى اوفرمائي اې زما بنده په دنيا كښې ما ستاپه دې گناهونوپرده اچولې وه اوس به زه تا څه رسوا كوم؟ زه ما ته معاف كړې بيا به د هغه عمل نامه په ښی لاس كښې وركړې په كومه چه به صرف نيكئي وی خود كافرانواومنافقانوباره كښې خو به گواه چغې وهی چه دا هغه خلق دی كومو چه په الله تعالى باندې دروغ ونيل خلقو واورئي په دې خلقوباندې د الله تعالى عذاب دې.(1)

(1) صحيح بخارى كتاب المظالم باب قول الله تعالى ﴿الا لعنة الله على الظلمين﴾:٢٤٤١، صحيح مسلم:٢٧٦٨.

بیافرمائی چه دادښی لاس دعمل نامې والا وائی چه ماته خوهم په دنیاکښې پوره یقین ووچه داد حساب ورځ خو یقینی راتلونکې ده لکه چه بل ځائی کښې ارشاد دې﴿الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَاقُوا رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾ یعنی ددوی یقین ووچه دوی خپل رب سره ملاویدونکی دی.اوفرمائیلې شوچه د دوی بدله دا ده چه دوی به خوښ او د زړه د خوشحالولو ژوندبیاموملی او په اوچتو اوچتو جنتونوکښې به اوسیږی د کومو محلونه چه به اوچت اوچت وی د کومو حورې چه ښکلې شکل او نیك سیرته وی هغه کورونه به د نعمتونو ډکوخزانووالاوی اوداتول نعمتونه به نه اخوا کیدونکی اونه ختمیدونکی بلکه د کمی نه به هم محفوظ وی. یوسړی د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو یارسول الله ﷺ داوچتو اوچتو جنتونووالا به خپل مینځ کښې یوبل سره ملاقاتونه هم کوی؟ هغوی ﷺ اوفرمائیل چه اوداوچتو درجووالا خلق به د کمې مرتبې والا خلقو له راکوزیږی او په ښه مینه او محبت سره به سلام او مصافحه او هرکلې وی اودا ده چه د لاندې والا خلق به دخپل عمل دکمی په وجه پورته نه شی ختی.په یوبل صحیح حدیث کښې دی چه په جنت کښې سل درجې دی او په هرو دوو درجوکښې دومره فاصله ده چه څومره په زمکه او آسمان کښې ده[١] بیافرمائی چه د دې میوې به لاندې لاندې وی.

حضرت براء بن عازب ﷺ وغیره فرمائی چه دومره ټیټې به وی چه جنتی به په خپل چپرکټ باندې په ملاسته ملاسته دا میوې راشوکوی[٢] رسول الله ﷺ فرمائی چه هریوجنتی ته به د الله تعالی د طرف نه یوه لیکلې شوې پروانه ملاویږی په کوم کښې چه به لیکلې وی﴿بسم الله الرحمن الرحيم هذا كتاب من الله لفلان ابن فلان ادخلوه جنة عالية قطوفها دانية﴾ د الله تعالی چه رحمن او رحیم دې د هغه په نوم شروع،دا پروانه ده د د الله تعالی د طرف نه د فلانکی سړی دپاره چه د فلانکی ځوئ دې اې د اوچتو او ټیټیوشوډکو غونچو والا مزیدار جنت ته ئی پریږدئی[٣] بعضې روایتونوکښې دی دا پروانه به په پل صراط باندې ملاویږی.

بیا فرمائی چه د احسان په توګه او د نور لطف اوکرم په توګه به دوی ته زبانی هم د خوراك ښباك آسانتی ورکولې شی او وئیلې به شی چه دا ستاسو د نیکواعمالوبدله ده د اعمالو بدله وئیل صرف د لطف اوکرم په وجه دی ګنی په صحیح حدیث کښې دی حضور ﷺ فرمائی عمل کوئی نیغ او نیزدې نیزدې اوسئی او پوهه شئی چه صرف اعمال جنت ته بوتللود پاره کافی نه دی. خلقو عرض اوکړو حضور ﷺ ستاسو اعمال هم نه دی؟ وئی فرمائیل چه نه، اودابله خبره ده چه د الله تعالی فضل اوکرم شامل حال شی.[٤]

وَأَمَّا مَنْ | أُوتِيَ | كِتَابَهُ | بِشِمَالِهِ

| او هر هغه څوك | چی ورکړې شوه | عملنامه خپله | په ګس لاس دهغه کښی

| اوچاته چې عملنامه په ګس لاس کښې ورکړې شی

فَيَقُولُ | يَا لَيْتَنِي | لَمْ أُوتَ | كِتَابِيَهْ ﴿٢٥﴾ | وَلَمْ أَدْرِ

پس وائی به | اے کاش چی نۀ وې راکړې شوې ماته | عملنامه زما | او معلوم نۀ وې ماته

نو هغه به اووائی | ښه به وه چې دا عملنامه هډوراکړې شوې نه وې | ....او زۀ هډو

---

[١] صحیح بخاری کتاب الجهاد والسیر باب درجات المجاهدین فی سبیل الله :٢٧٩٠.
[٢] الطبری:٥٨٦/٢٣.
[٣] المعجم الکبیر:٦١٩١. (طبرانی)
[٤] صحیح بخاری کتاب الرقاق باب القصد والمداومة العمل:٦٤٦٧، صحیح مسلم:٢٨١٨.

مَا حِسَابِيَهْ ۝ يٰلَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ ۝ مَآ اَغْنٰى

چې څه دي حساب زما | اے کاش چې دا مرګ | وې فیصله کونکې (یعنې اخري) | هیڅ دفع اونهٔ کړه

خبر نه وې چې زما حساب څه دې ؟ | اې افسوس! چې په مرګ مې قصه ختمه شوې وې | زما مال څو

عَنِّیْ مَالِيَهْ ۝ هَلَكَ عَنِّیْ سُلْطٰنِيَهْ ۝ خُذُوْهُ فَغُلُّوْهُ ۝

مال زما | بربادشو (ختم شو) | زمانه | اقتدار زما | اونیسئ دې | او پتې ورواچوئ دهٔ ته

ماته هیڅ فائده رانکړه | زما اختیار هم لاړو | (حکم بهٔ اوشي) دې اونیسئ او طوق ورته واچوئ

ثُمَّ الْجَحِيْمَ صَلُّوْهُ ۝ ثُمَّ فِیْ سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُوْنَ

بیا دوزخ ته | اوغورزوئ دې | بیا په یو زنځیر کښې | چې ګزونه دهغې | او یاګزونه وی

بیا ئې دوزخ ته ورداخل کړئ | بیا ئې په داسې زنځیرونو کښې اوتړئ | چې دهغې اوږدوالې

ذِرَاعًا فَاسْلُكُوْهُ ۝ اِنَّهٗ كَانَ لَا یُؤْمِنُ بِاللّٰهِ الْعَظِیْمِ ۝

پس ننباسئ دهٔ لره (په دوزخ کښې) | بیشکه دې وو | چې ایمان ئې نهٔ راوړو | په الله | لوئ باندې

اویاګزه دې | .... دهٔ به په لوئې الله ﷻ ایمان نه راوړو

وَلَا یَحُضُّ عَلٰی طَعَامِ الْمِسْكِیْنِ ۝ فَلَیْسَ لَهُ الْیَوْمَ هٰهُنَا

او تیزول ئې نهٔ کول | په طعام ورکولو | مسکین ته | پس نشته | دهٔ لره | نن ورځ | دلته |

اومسکین ته به ئې د روټئ ورکولو ترغیب نه ورکولو | نو نن ئې دلته څوک

حَمِیْمٌ ۝ وَّلَا طَعَامٌ اِلَّا مِنْ غِسْلِیْنٍ ۝ لَّا یَاْكُلُهٗٓ اِلَّا الْخَاطِئُوْنَ ۝

څوک دوست | اونهٔ طعام شته | ماسوا | نو ددزخمونونه | چې نهٔ به خوری هغه | ماسوا دخطا کارونه

دوست نشته | اود وینونه سوا ئې بل څه خوراک نشته | هغه خوراک چه د ګناهګارانو بغیر ئې بل څوک نه خوری

قوله تعالى:- وَاَمَّا مَنْ اُوْتِیَ كِتٰبَهٗ بِشِمَالِهٖ ۝

کومو ته چه به عمل نامه په ګس لاس ورکولې شی: دلته د ګناهګارانو حال بیانولې شی چه کله د قیامت په ورځ هغوی ته د هغوی عمل نامه په ګس لاس کښې ورکولې شی دوی به ډیر پریشانه او پښیمانه وی اوپه حسرت او ارمان سره به وائی چه څه به ښه وه چه مونږ ته دا عمل نامه نه ملاویدله او افسوس چه مونږ د خپل حساب د دې کیفیت نه خبرشوې نه وې او افسوس چه مرګ زمونږ کار خلاص کړې وې دا دویم ژوندون مونږ ته هډو ملاؤشوې نه وو. د کوم مرګ نه چه په دنیاکښې مونږ ډیر یریدلو نن به دهغې تمناګانې کوی وائی به چه زمونږ مال اودولت هم نن زمونږ ملګرتیاپریخوده اوزمونږ دې خیزونو هم زمونږ نه داعذاب اخوانه کړې شو. یوازې زمونږ په ذات باندې دا مصیبت راپریوتلو نه څوک امداد کونکې مونږ ته ښکاری اونه د بچ کیدو څه صورت په نظر راځی. الله تعالی به فرښتوته حکم اوکړی دې راونیسئی اود ده په مرئی کښې طوق واچوئی دې دوزخ ته بوځئی او په هغې کښې ورواوغورزوئی حضرت منهال ابن عمرو ﷺ فرمائی د الله تعالی دا فرمان چه دې اونیسئی اوریدو سره به اویازره فرښتې د ده طرف ته راټوپ کړی په کوموکښې چه که یوې ته هم الله تعالی داحکم اوکړی نو یوڅو چه اویازره کسان به راګیرکړی اودوزخ ته به ئې اوغورزوی. په ابن ابی الدنیاکښې دی چه څلور لاکهه فرښتې به د ده طرف ته رامنډې کړی اوهیڅ خیز به باقی نه وی او هغه به مات رامات کړی. دې به

وائي ستاسوماسره څه تعلق دې؟ هغوی به وائي الله تعالی تبارك وتعالی په تاباندې غضب کړې دې په دې وجه هریوځیز تاته په غصه دې.

فضیل بن عیاض رحمه الله فرمائي چه د الله تعالی د دې فرمان جاري کیدو سره به اویازره فرښتې ده ته په غصه کښې رامنډې کړي په کوموکښې چه به هره یوه په بله باندې وړاندیوالې کول غواړي چه ده ته به زه طوق اچوم. بیاهغه د دوزخ په اورکښې ورغوړه کولو حکم کیږي. بیا به په هغه زنځیرونو کښې راګیرولې شي کومو یوسر چه به دکعب بن احبار رضي الله عنه په قول د ټولې دنیاد اوسپنې برابر وي.حضرت ابن عباس رضي الله عنه او ابن جریج وائي چه دا ناپ تول د فرښتود لاس دې. دعبدالله بن عباس رضي الله عنه قول دې چه دا زنځیرونه به د هغه په بدن کښې اوپیللې شي د ډکومتیازو په ځائی کښې به ورکولې شي اوپه خُله به ترې راویستلې شي اوداسې به په اورکښې وریتولې شي لکه په سیخ کښې کباب اوډکې کښې ملخ. داهم روایت دې چه د روستونه به دا زنځیرونه اچولې شي اود سپیرمو د دواړو سوروونه به راویستلې شي د کومو په وجه چه به هغه په پښوباندې اودریدې هم نه شي[1] دمسند احمدپه یومرفوع حدیث کښې دی که یولوئ شان کانړې د آسمان نه راګذارکړې شي نو په زمکه باندې به هغه په یوه شپه کښې راورسي خوکه دا د دوزخیانود تړلووالاد زنځیر په یوسر باندې پریخودلې شي نو بل سرته رسیدوکښې به څلویښت کاله لګي.داحدیث په ترمذی کښې هم دې اوامام ترمذی رحمه الله دې ته حسن وائي.[2]

قوله‌تعالی:- إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ

په الله ﷻ باندې ایمان اومسکین باندې خوراک کول:- بیافرمائي چه دوی په الله ﷻ باندې ایمان نه لرلو اونه به ئې چاته دمسکین د خوراك ورکولوترغیب ورکولو یعنی نه به ئې د الله ﷻ طاعت او عبادت کولو نه به ئې د الله ﷻ د مخلوق حق اداکولو سره هغوی ته نفع رسوله.د الله ﷻ حق خو په مخلوق باندې دې چه دهغه توحید اومنی هغه سره څوك شریك نه کړي اود بندیګانوپه خپل مینځ کښې په یوبل حق دادې چه یوبل سره احسان او ښه سلوك اوکړي او په خوکارونوکښې دیوبل سره امداداوکړي په دې وجه الله ﷻ دا دواړه حقونه په یوځائی بیان اوفرمائیل لکه چه مونځ اوکړئ او زکوۃ ورکړئ. او نبی کریم ﷺ د خپل انتقال په وخت کښې دا دواړه یوځائی بیان فرمائیلی چه د مانځه حفاظت اودخپلو ماتحتانو سره نیك سلوك کوئ. بیا فرمان دې چه په نن ورځ د ده دلته څوك خالص دوست داسې نشته هیڅ څوك نیزدې خپلوان یا سفارشی نشته چه دې د الله تعالی د عذابونونه بچ کړې شي اونه د هغه د پاره څه خوراك شته بغیر د خراب مردار او سخا بې کاره ځیزنه د کوم نوم چه غسلین دې. دا د دوزخ یوه ونه ده او ممکن ده چه هم د دې دویم نوم زقوم وي اود غسلین معنی داهم کیدې شي چه د دوزخیانود بدن نه کوم وینې نونه اوبه بهیږي هم دغه دی او دا هم وئیلې شوي دي چه د هغوی پیپ وغیره.

فَلَآ	أُقْسِمُ	بِمَا	تُبْصِرُونَ	وَمَا
پس نه	زه قسم خورم	په هغه ځیزونو باندې	چې تاسو يې وینئ	او په هغه ځیزونو باندې
نوزه په هغه څه قسم خورم چې تاسوئې وینئ	........او په هغه څه چې تاسو ئې			

لَا تُبْصِرُونَ	إِنَّهُ	لَقَوْلُ	رَسُولٍ كَرِيمٍ
چې تاسو ئې نه وینئ	بیشکه (دا قرآن)	خامخا قول دې	درسول کریم (محمد ﷺ)
نه وینئ	........بیشکه داقران دیوې عزت مندې فرښتې راوړې کلام دې		

[1] الطبری:۲۳/۵۸۹.

[2] احمد:۲/۱۹۷، ترمذی کتاب صفة الجهنم باب ل بعد قعرجهنم:۲۵۸۸وسندحسن، کتاب الزهد:۲۹۰.

وَّمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ	قَلِيْلًا	مَّا	تُؤْمِنُوْنَ ۝٤١	وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ
او نه دي دا قول (كلام) دشاعر	ډير لږ دي	هغه	چې تاسو ايمان راوړئ	اونه دې قول (كلام) دكاهن
او دچا شاعر كلام نه دي	تاسو ډير كم ايمان راوړئ		....	اونه دچا كاهن كلام دي

قَلِيْلًا مَّا	تَذَكَّرُوْنَ ۝٤٢	تَنْزِيْلٌ	مِّنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۝٤٣
ډير لږ دي هغه	چې تاسو نصيحت اخلئ	نازل شوې دې	دطرفه درب العالمين نه
تاسو ډير كم پوهيږئ	....		دا د رب العالمين د طرفه نازل شوې دې

قوله تعالى:- فَلَآ اُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُوْنَ ۝

قرآن پاک دالله تعالى كتاب دې :الله تعالى قسم خوري، پخپلومخلوقاتوكښې دخپلوهغه نښوقسم خوري كوم چه خلق ګوري. اودهغې هم كوم چه دخلقو د نظرونونه پټ دي په دې خبره چه قرآن كريم د هغه كلام اوهغه وحى ده كوم چه هغه په خپل بنده او غوره رسول ﷺ باندې نازل كړې دې. كوم چه هغه د امانت د اداكولو اود رسالت د تبليغ د پاره خوښ كړې دې. د رسول ﷺ نه مراد حضرت محمدمصطفى ﷺ دې د دې اضافت د رسول اكرم ﷺ طرف ته په دې وجه اوكړې شو چه د دې تبليغ كونكې او پيژندونكې هم هغوى ﷺ دى. د دې د پاره ئې د رسول لفظ راوړو. ځكه چه رسول الله ﷺ خوپيغام د خپل راليګونكي رسوى. داسې ده چه ژبه د هغه وى خو وينا د ليګونكي وى. هم دغه وجه ده چه په سورة تكوير كښې د هغه نسبت په هغه رسول سره كړې دې كوم چه د فرښتونه دې. فرمان دې ﴿اِنَّهٗ لَقَوْلُ رَسُوْلٍ كَرِيْمٍ ۝ الخ﴾ يعنى دا قول د هغه بزرګ رسول دې چه د قوت والا اود عرش د مالك په نيز د مرتبې والا دې. هلته د هغه وينامنلې شى اوهغه دې هم امانت دار، دې نه مراد حضرت جبرائيل عليه السلام دې. د دې پاره ئې د دې نه پس اوفرمائيل ستاملګرې يعني محمد ﷺ مجنون او ليونې نه دې بلكه هغه حضرت جبرائيل عليه السلام د هغه په خپل اصلى شكل كښې د آسمان په غاړوكښې ليدلې هم دې اوهغه په پټ علم باندې بخيل هم نه دې. او نه دا د شيطان رټلې شوى قول دې.

دغه شان دلته هم ارشاد كيږى چه نه د شاعركلام دې اونه د كاهن قول دې البته ستاسو په ايمان كښې اود نصيحت په حاصلولوكښې كمې دې. نوكله ئې د خپل كلام نسبت د رسول انسى طرف ته كړې اوكله درسول ملكى طرف ته ځكه چه هم دې د دې پيژندونكې راوړونكې او په دې باندې امين دې. او په اصل كښې كلام د چا دې؟ دا ئې هم ورسره ورسره بيان اوفرمائيلو چه داد رب العالمين نازل ړې شوې دې.

د اسلام نه وړاندې د عمر فاروق رضي الله عنه خپله يوه واقعه:-حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه د خپل اسلام راوړونه وړاندې يوه خپله واقعه بيانوى چه زه حضور ﷺ له لاړم اومې كتل چه حضور ﷺ مسجدحرام ته رسيدلې دې، زه هم لاړم اودهغوى ﷺ نه شاته اودريدم. نبى كريم ﷺ سورت حاقه شروع كړو د كوم په اوريدوسره چه ماته د دې ښكلې الفاظو مضامينود بندش او فصاحت او بلاغت باندې حيرانتيا راغله. آخره كښې زما په زړه كښې خيال راغلو چه قريش ټيك وائى چه دا سړې شاعر دې اوس زه لا په دې خيال كښې ووم چه نبى‌كريم ﷺ دا آيت تلاوت كړو چه دا قول د رسول كريم ﷺ دې د يوشاعر نه دې په تاسوكښې د ايمان كمې دې. نو ماخيال اوكړو چه ښه ده شاعر نه دې نو كاهن خو خامخادې اخواد هغوى ﷺ په تلاوت كښې دا راغله چه دا د كاهن قول هم نه دې تاسو نصيحت كم اخستې دې. دې نه پس حضور ﷺ لوستلوتردې چه پوره سورت ختم شو. فرمائى چه دا ړومبئى موقعه وه چه زما په زړه كښې اسلام پوره

خانی اوکړو او په ړک ړک کښې مې د اسلام صداقت ورننوتلو. (١) نوداهم د هغه ټولو اسبابوچه حضرت عمرؓ اسلام راوړلوپوره یوخاص سبب وو. مونږ د هغوی د اسلام راوړلو پوره کیفیت "سیرت عمرؓ" کښې لیکلې دې. ﴿ولله الحمد والمنة﴾

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ ۝ لَأَخَذْنَا

او که دخانه اوونیله)جوړه کړه محمد ﷺ(په مونږ باندې | یوه خبره | خامخا به نیولې وۀ مونږه

اوکه دې پیغمبر په مونږ باندې (د ځان نه) څه خبره تړلې وې |......نو مونږ به ترې نه

مِنْهُ بِالْيَمِينِ ۝ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ۝ فَمَا مِنْكُمْ

دهغه نه | ښئ لاس | بیا به پریکړې وۀ مونږه | دهغه نه | رګ دزړۀ | پس نۀ به وۀ له تاسو نه |

ښي لاس نیولې وَو | بیا به مو ورله د زړه رګ کټ کړې وو | ....نو بیا به

مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ ۝ وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ۝

هیڅوک | ددې نه | منع کونکې | او بیشکه دا قران | یو نصیحت دې | دپاره دمتقیانو |

په تاسو کښې هیڅوک ددې سزا نه بچ کوؤنکې نه وو | اوداقرآن د پرهیزګارانو دپاره نصیحت دې

وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ ۝

او بیشکه مونږه | خامخا پوهیږو | چې بیشکه څه خلق له تاسو نه | دروغ ګنړونکی دی |

او مونږ په تاسو کښې (پیغمبرانو لره) دروغژن ګنړونکی ښه پیژنو

وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ ۝ وَإِنَّهُ

او بیشکه دا دروغ ګنړل دقران | خامخا به دافسوس وې | په کافرانو باندې | او بیشکه دا قران

اوداقران دکافرانو دپاره د پښیمانتیا سبب دې | اودا قران بیخی

لَحَقُّ الْيَقِينِ ۝ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ۝

یقینی حق دې | پس پاکی وایه | په نوم درب خپل | چې لوئ دې |

یقیني خبره ده|نو(اې پیغمبره) ته دخپل رب دنوم تسبیح وایه| چې لوئې دي

قوله تعالی:- وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ ۝

رسول ﷺ ته په قرآن پاک کښې د کمې زیاتی اختیارنشته:-دلته دالله تعالی ارشاد دې چه څنګه تاسو وائې او په واقعی کښې زمونږ دا رسول ﷺ داسې وې چه زمونږ په رسالت کښې نی څه کمې زیاتې کولو یا زمونږ نه وئیلې شوې خبره نی زمونږ نوم سره بیانوله نو یقیناً مونږ به هم هغه وخت هغه ته خرابه سزا ورکوله یعنی په خپل ښی لاس باندې د هغه ښې لاس نیولو اوهغه رګ به مو پریکړې وې په کوم سره چه زړه زوړند دې او زمونږ اود هغه په مینځ کښې به څوک هم نه شو راتلې چه د هغه د بچ کولوکوشش به ئې کولو. نومطلب دا شو چه حضورﷺ رښتونې پاکباز او د هدایت والا دې د دې د پاره الله تعالی د دین زبردست تبلیغ خدمت د حضورﷺ په ذمه کړې دې اود خپل طرف نه ئې زبردست معجزې اود هغوی ﷺ د صدق بهترین او لوئ لوئ نښې نبی کریم ﷺ ته ورنصیب کړی دی.

(١) احمد: ١/١٧، مجمع الزوائد: ٩/٦٥.

قوله تعالى :- وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ⊙

قرآن پاک نصیحت دي :-بيا فرمائي چه داقرآن پاك د متقيانودپاره تذكره ده.لكه چه بل ځائی کښې ارشاد دې اووايه چه دا قرآن پاك د ايماندارانود پاره هدايت اوشفاده او بې ايمانه خوړانده اوکانړه دی. بيافرمائی سره د دې صفاتي او کولاؤ حق مونږ ته ښه معلوم دی چه په تاسوکښې بعضې دا دروغ گنړي. دا تكذيب به د دغې خلقو د پاره د قيامت په ورځ د ارمان او افسوس ذريعه وی. يادا مطلب نی دې چه دا قرآن پاك او په دې ايمان به په حقيقت کښې په کافرانوباندې د حسرت اوارمان باعث وی. لکه چه بل ځائی ارشاد دې چه دغه شان مونږ دا د گناهگارانو په زړونوکښې ورکوزوو چه هغوی په دې باندې ايمان نه راوړی.بل ځائی ارشاددې ﴿وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ﴾ دوی کښې اود دوی په خواهش کښې مو پرده اچولې ده. بيا فرمائی داخبربالکل حق رښتيا او بې شك او شبهې دې. بيا خپل نبی اکرم ﷺ ته حکم ورکوی چه د دې قرآن پاك د نازلونکي رب عظيم د نوم بزرگی او پاکی بيانوه.د الله تعالى په فضل اوکرم سره د سورت حاقه تفسير ختم شو والحمد لله رب العلمين.

ركوع ګاني	سورة المعارج مكية وهي اربع واربعون اية وركوعان	اياتونه
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۲	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زيات رحم کونکې دې	۴۴

سَاَلَ سَآئِلٌ بِعَذَابٍ وَّاقِعٍ ۝ لِّلْكٰفِرِيْنَ لَيْسَ لَهٗ

اوغوښتو | غوښتونکی | هغه عذاب | چې واقع کيدونکې دې ادپاره دکافرانو دې | نشته هغې لره

يوسوال کونکی دهغه عذاب د راتلو په باره کښې تپوس اوکړو | چې په کافرانو به واقع کيږی | اودهغې

دَافِعٌ ۝ مِّنَ اللّٰهِ ذِي الْمَعَارِجِ ۝ تَعْرُجُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوْحُ

دفع کونکې | دطرفه دالله نه دې اچې مالك داندرپايو دې | خيژی | فرښتې | او روح (جبريل عليه السلام)

څوک دفع کونکې نشته | دالله ﷻ دطرفه به وی اچې داوچتو درجو مالک دې | فرښتې اوروح به ورته په

اِلَيْهِ فِيْ يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهٗ خَمْسِيْنَ اَلْفَ سَنَةٍ ۝ فَاصْبِرْ

هغه ته | په داسې ورځ کښې | چې دې مقدار دهغې | پنځوس زره کاله | پس صبر کوه

په داسې ورځ کښې ورخيژی | چې دهغې اندازه به پنځوس زره کاله وی | نو ته صبر کوه

صَبْرًا جَمِيْلًا ۝ اِنَّهُمْ يَرَوْنَهٗ بَعِيْدًا ۝ وَّنَرٰىهُ قَرِيْبًا ۝

صبر ښائيسته | بيشکه دوئ | وينی هغه عذاب | لرې | او مونږه وينو هغه | نزدې |

اوبې فرياده صبر کوه | دوئ ته (د) دغه ورځ (راتلل) لرې ښکاری |..........اومونږ ته نزدې ښکاری

قوله تعالى :- سَاَلَ سَآئِلٌ بِعَذَابٍ وَّاقِعٍ ۝

﴿بِعَذَابٍ﴾ کښې چه کومه "ب" ده هغه ښائی چه دلته د فعل تضمين دې لکه چه فعل مقدردې. يعنی دا کافران دعذاب په واقع کيدلو کښې تندی کوی لکه چه بل ځائی ارشاددې ﴿وَيَسْتَعْجِلُوْنَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُّخْلِفَ اللّٰهُ وَعْدَهٗ﴾ يعنی دوی په عذاب غوښتلوکښې جلدی کوی اوالله تعالى هيڅ کله وعده خلافی نه کوی يعنی دهغه عذاب به په خپل وخت مقرر باندې راځی.

په نسائي کښې د حضرت ابن عباس نه روايت دې چه کافرانود الله تعالى عذاب اوغوښتلوچه په هغوی باندې يقيناً راتلونکې دې[1] يعنى په آخرت کښې.دهغوی دغوښتلودااالفاظ هم بل ځائې په قرآن پاك کښې نقل دی وائی ﴿اللَّهُمَّ إِن كَانَ هَٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِندِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَاءِ أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ يعنى الله تعالى که چرې داستاد طرف نه حق وی نو په مونږ باندې د آسمان نه کانړي راووره وه، په مونږ باندې چرته دردناك عذاب راوله.ابن زيد رحمه الله وغيره وائي دې نه مراد هغه دعذاب وادی ده چه دقيامت په ورځ به دعذابونونه بهيږی.خوداقول ضعيف دې اودمطلب نه ډيرلرې دې.صحيح اولني دې په کوم باندې چه دکلام دلالت دې.بيافرمائی چه هغه عذاب دکافرانود پاره تياردې اوپه هغوی باندې راتلونکې دې کله چه راشی نوهغه څوك لرې کونکې نشته اونه په چاکښې دومره طاقت شته چه هغه اخوا کړی.

قوله تعالى:- مِّنَ اللَّهِ ذِي الْمَعَارِجِ ۝

د معارج مفهوم: ﴿ذِي الْمَعَارِجِ ۝﴾ معنى دابن عباس رضى الله عنه د تفسيرمطابق ددرجو والايعنى داوچتوالي او بزرګئی والا[2] حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چه دمعارج نه دآسمان پاوړې مراددی[3] قتاده رحمه الله فرمائی د فضل رحم کرم او نعمت والايعنى داعذاب دهغه الله تعالى د طرف نه دې چه د صفتونو مالك دې. د هغه طرف ته فرښتې او روح ورخيږی.دروح په تفسيرکښې حضرت ابوصالح رحمه الله فرمائی چه دا د يو قسم مخلوق دې انسان خو نه دې ولې بالکل د انسان په شان دې. زه وايم چه دې نه مراد حضرت جبرائيل عليه السلام دې اودا عطف وی عام په خاص اوممکن دی چه دې نه مراد د بنيادمو روحونه دی ځکه چه هغه هم د قبض کولونه پس د آسمان طرف ته خيژی. لکه څنګه چه د حضرت براء رضى الله عنه په اوږد حديث کښې دی چه کله فرښتې پاك روح اوباسی نو هغه اخلی اود يوآسمان نه ئی بل آسمان ته خيژوی تردې چه اووم آسمان ته رسی سره[4] د دې چه د دې په بعضې راويانوکښې کلام دې. خودا حديث مشهوردې اود دې په شهادت کښې دابوهريره رضى الله عنه حديث هم دې[5] لکه چه اول دا روايت امام احمد رحمه الله ترمذی او ابن ماجه کښې تيرشوې دې. د کوم د سند راوی چه د يوجماعت په شرط باندې دې. اولنې حديث هم مسند احمد ابوداؤد نسائی او ابن ماجه کښې دې. مونږ د دې الفاظ اود دې د طرق بسيط بيان په آيت ﴿يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا﴾ په تفسيرکښې کړې دې.

قوله تعالى:- خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ۝

د پنځوسوزروکالود قيامت ورځ: بيا فرمائی چه په هغه ورځ کښې چه د هغې مقدارد پنځوسوزرو کالوده. په دې کښې څلور اقوال دی يوخودا دې چه دې نه مراد هغه لريوالې دې چه د اسفل السافلين نه عرش معلی پورې دې. اودغه شان د عرش نه لاندې نه واخله ترپورته پورې فاصله هم دومره ده اوعرش معلی د سرو ياقوتودې لکه چه امام ابن ابی شيبه رحمه الله په خپل کتاب "صفت العرش" کښې ذکرکړې دې. ابن ابی حاتم کښې دی حضرت ابن عباس رضى الله عنه فرمائی چه د دې د حکم انتهاء د لاندې زمکونه د اسمانونود پاسه پورې پنځوس زره کاله دې. او يوه ورځ د زروکالو ده. هم دغه روايت په دويم طريق سره د حضرت مجاهد رحمه الله په قول سره نقل دې د حضرت ابن عباس رضى الله عنه د قول نه نه دې.دحضرت ابن عباس رضى الله عنه نه په ابن ابی حاتم کښې روايت دې چه د هرې زمکې پيړوالې د پنځوسووکالو په فاصله دې اود يوې زمکې

---

[1]) الطبری:۲۲/۵۹۹.
[2]) الطبری:۲۳/۶۰۰.
[3]) ايضًا.
[4]) احمد:۲۸۷/٤، ابوداؤد:٤۷۵۳وهوحسن دا روايت مختصرًا ابن ابی شيبة:۳/۳۱۰، کتاب الزهد:۳۳۹، الشريعة اللآجری:۳۶۷
[5]) احمد:۲/۳٦٤-۳٦۵، ابن ماجه کتاب الزهد باب ذکرالموت والاستعداد له:٤۲٦۲وسنده حسن.

نه د بلې زمکې پورې د پنځو سوو کالوپورې لرېوالې دې نو اووه زره کاله داشو اودغه شان د اسمان نو څوارلس زره کاله (۱۴۰۰۰) دا شو اود اووم آسمانه د عرش عظيم پورې شپږ ديرش زره کاله فاصله شوه. هم دا معنى ده د الله تعالى د دې فرمان چه په هغه ورځ کښې د کومې مقدارچه د پنځوسوزرو (۵۰۰۰۰)کالوبرابردې. دويم قول دا دې چه دې نه مراد دا دې چه د کله نه الله تعالى دا جهان پيدا کړې نود هغه وخت نه واخله د قيامته پورې د دې د بقا آخرى موده پنځوس زره کاله ده. حضرت مجاهد رحمه الله فرمائى چه د دنياټول عمر د پنځوسوزروکالودې اوهم دا يوه ورځ ده چه په دې آيت کښې مراد اخستې شوې دې. حضرت عکرمه رضي الله عنه فرمائى چه د دنيا پوره موده هم دا ده خوچا ته معلومه نه ده بغيرد الله تعالى نه چه څومره تيره شوه او څومره باقى پاتې ده .دريم قول دادې چه دا هغه ورځ ده چه په دنيااوآخرت کښې فاصله ده. حضرت محمد بن کعب رحمه الله هم دا فرمائى خودا قول ډير غريب دې. څلورم قول دا دې چه دې نه مراد د قيامت ورځ ده اودا د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه په صحيح سندسره روايت دې.

حضرت عکرمه رضي الله عنه هم دافرمائې([1]) دابن عباس رضي الله عنه قول دې چه دقيامت ورځ الله تعالى به په کافرانو باندې د پنځوسوزروکالوکوى([2])دمسنداحمدپه حديث کښې دى چه رسول الله ﷺ ته عرض اوکړې شو چه دا ورځ خو ډيره اوږده ده. حضور ﷺ اوفرمائيل چه په هغه ذات مې دې قسم وى د چا په لاس کښې زما ځان دې دا به په مؤمن باندې دومره آسانه وى چه د دنيا په يوفرض مونځ کښې څومره وخت لګى د دې نه به هم کم وى([3]) داحديث په ابن جرير کښې هم دې.د دې دوه راويان ضعيف دى. والله اعلم. د مسندپه يوبل حديث کښې دى چه حضرت ابوهريره رضي الله عنه سره د قبيله بنوعامر يو سړې تيرشو. خلقو وئيل حضرت داپه خپله قبيله کښې دټولونه مالدارسړې دې.هغوى دې راوغوښتواوورته ئې اوفرمائيل واقعى ته د ټولونه زيات مالدارئې؟هغه عامرى اوئيل چه او ماسره رنګ په رنګ په سوونو اوښان قسم قسم غلامان اود اوچتواوچتو درجو اسونه وغيره دى. حضرت ابوهريره رضي الله عنه اوفرمائيل چه ګوره هسې نه چه دا څناور تاد خپل پښولاندې کړدى اوپه خپلو ښکروباندې تا اووهى. باربار ئې هم دا فرمائيل تردې چه د عامر د مخ رنګ والوتلو او هغه اووئيل چه حضرت دا ولې؟ هغوى اوفرمائيل چه واوره ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلى دى چه څوک د خپلو اوښانوحق نه اداکوى دهغوى په سختئى او د هغوى په نرمئى کښې نو هغه به الله تعالى په کولاو هوار صفا او پلن ميدان کښې راسملوى اودا ټول څناور به ښه تکړه او چاق کړى اوحکم به ورکړى چه په ده باندې خيژئى او تيريږئى.نو يويوبه په ده باندې تيريږى اوکله چه د آخر والا تيرشى نو اولنى به بيا راواپس شى. هم دغه شان عذاب به ورکولې شى. په هغه ورځ د کومې مقدارچه د پنځوسو زرو کالوده. تردې چه د خلقو په مينځ کښې به فيصله اوشى. بيا به هغوى خپله لاړ اووينى. دغه شان به غوا اسونه چيلئى وغيره ښکرور څناور به ئې په خپلو ښکرو باندې وهى هيڅ يويه په هغوى کښې بې ښکر يا مات ښکرې نه وى. عامرى تپوس اوکړو اې ابوهريره رضي الله عنه اوفرمائې په اوښانوکښې د الله تعالى حق څه دې؟ وئې فرمائيل مسکينانو ته د سورلئى د پاره په تحفه کښې ورکول غريبانانوسره ښه سلوک کول د پئيود پاره څناور ورکول د هغوى د نرانود ضرورت چه د ښځې څناوردپاره وى بغيرد قيمت غوښتلونه ورکول. داحديث په ابوداؤد اونسائى کښې هم په بل سندسره ذکر دې.([4])

---

[1] الطبرى:۲۳/۶۰۱.

[2] ايضا:۲۳/۶۰۳.

[3] احمد:۳/۷۵، مسندابى يعلى:۱۳۹۰، ابن حبان:۷۳۳٤.

[4] احمد:۲/٤۷۹، ابوداؤدکتاب الزکاة باب فى حقوق المال:۱٦٦۰وسنده حسن، نسائى:۲٤٤٤.

د مسندپه يوحديث كښې دى چه د سرو زرو سپينوزرو د خزانووالا به د دې حق نه ادا كوى د هغه سره زر او سپين زر به د تختوپه شكل كښې جوړولې شي اود دوزخ په اُوركښې به ګرم كولې شي اود هغه تندې اړخ او شا به پرې داغلې شي. تردې چه الله تعالى به د خپلو بنديګانو فيصله اوكړي. په هغه ورځ به مقدار ستاسو په شميركښې د پنځو زرو كالووى.بيا به هغوى خپله لار دجنت يا د دوزخ طرف ته اووينى.بيا وړاندې د چيلو او اوښانو بيان دې لكه چه پورته تير شو اودا بيان هم دې چه اسونه د دريو قسم خلقو د پاره دى يوقسم خود اجر وركونكى، دويم قسم د پرده كونكو اودريم قسم د بوج لټونكو الخ.(١) دا حديث پوره پوره په صحيح مسلم كښې هم دې. د دې روايتونو د پوره بيانولو اود دې ټولو سندونو او الفاظ ټول نقل كولو مناسب ځائى احكام كتاب الزكوة دې دلته د هغې د نقل كولو زمونږ مقصد صرف هغه الفاظوسره دې چه تردې چه الله تعالى په خپلو بنديګانو كښې فيصله اوكړي په هغه ورځ د كومې مقدار چه پنځوس زره كاله دې. د حضرت عبدالله ابن عباس ﷺ نه چا تپوس اوكړو هغه كومه ورځ ده چه د هغې مقدار د پنځوسوزروكالوده. ابن عباس ﷺ اوفرمائيل هغه به كومه د پنځوسو زرو كالو ورځ وى؟ هغه وئيل حضرت زه خو پخپله د تپوس كولود پاره راغلې يم هغوى اوفرمائيل واوره دا دوه ورځې دى د كوموذكر چه الله تعالى په خپل كتاب كښې كړې دى. هم الله تعالى ته د هغې د حقيقت علم دې زه خو سره د نه پيژندلو په كتاب الله كښې څه وئيل مكروه ګڼړم.
بيا فرمائى چه اې نبى ﷺ ته د خپل قوم په دروغ ګڼړلو او د عذاب غوښتلو په تندئى باندې ګوم چه هغوى خپل ځان ته نه راتلونكې ګڼړى صبراوبرداشت اوكړه لكه چه بل ځائى دى ﴿يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِهَا ۚ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مُشْفِقُوْنَ مِنْهَا ۙ وَيَعْلَمُوْنَ اَنَّهَا الْحَقُّ ۗ اَلَآ اِنَّ الَّذِيْنَ يُمَارُوْنَ فِى السَّاعَةِ لَفِىْ ضَلٰلٍۭ بَعِيْدٍ﴾ يعنى بې ايمان خو د قيامت د زرراتلوخواهش كوى اوايماندارد دې راتلل حق ګڼړى اودې نه ويريږى ددې د پاره ئې دلته هم اوفرمائيل چه دوى خو هغه لرې ګڼړى بلكه محال اونه كيدونكى ئې ګڼړى خو مونږ دا نيزدې وينو يعنى مؤمن خو د دې راتلل حق ګڼړى او پوهيږى چه اوس به راشى نه ده معلومه چه كله به قيامت قايميږى اوكله به عذاب راځى ځكه چه د هغې صحيح وخت خو بغيرد الله تعالى نه بل څوك نه پيژنى نو هر هغه څيز چه د هغې په راتلو او كيدوكښې هيڅ شك نه وى د هغې راتلل نيزدې ګڼړى اود هغې د كيدو هروخت يره وى.

يَوْمَ تَكُوْنُ	السَّمَآءُ	كَالْمُهْلِ ۙ	وَتَكُوْنُ	الْجِبَالُ
دغه عذاب به په هغه ورځ وى	اچى شى به آسمان	پشان دويلى كړې شوې زرو	او شى به	غرونه
په دغه ورځ به آسمان دويلې شوې تانبې په شان وى	....			او غرونه به درنګينې

كَالْعِهْنِ ۙ	وَلَا يَسْـَٔلُ	حَمِيْمٌ	حَمِيْمًا ۚ	يُّبَصَّرُوْنَهُمْ ۭ
پشان دوهلى شوى وړئ	او تپوس به نۀ كوى	يو دوست	دبل دوست نه	حالانكه يو بل به وينى هغوئ
وړئ په شان وى	اودوست به د دوست پوښتنه نه كوى			ددې باوجود چې مخامخ به ئې وينى

يَوَدُّ الْمُجْرِمُ	لَوْ يَفْتَدِيْ	مِنْ عَذَابِ يَوْمِىِٕذٍۭ	بِبَنِيْهِ ۙ
غواړى به مجرم سړى	چى په فديه كښى وركړى	دعذابه ددغې ورځې نه	اولاد خپل
مجرم به په دغه ورځ آرزو كوى	چې ددغې ورځې د عذاب نه دبچ كيدو دپاره (په بدله كښې)		خپل ځامن

---

(١) صحيح مسلم كتاب الزكاة باب اثم مانع الزكاة :٩٨٧، احمد:٢٦٢/٢.

وَصَاحِبَتِهٖ	وَاَخِيْهِ ﴿١٢﴾	وَفَصِيْلَتِهِ	الَّتِيْ	تُؤْيْهِ ﴿١٣﴾	وَمَنْ
او ښځه خپله	او رور خپل	او خاوندان دقبيلې خپل	هغه	چې پناه ئې ورکوله دۀ ته	او هغه څوك
اوخپله ښځه	اوخپل رونړه	اوخپل هغه خاندان ټول ورکړي		په کوم کښې چې به دې اوسيدو	

فِي الْاَرْضِ	جَمِيْعًا	ثُمَّ	يُنْجِيْهِ ﴿١٤﴾	كَلَّا	اِنَّهَا لَظٰى ﴿١٥﴾
چې په زمکه کښې دی	ټول	ابيا	نجات ورکړي دۀ ته	هرگز نۀ	بيشکه هغه وورلمبې وهونکې دې
اود ټولې زمکې استوګن خلق		او د دې په بدله کښې خپل ځان بچ کړي		خو هيڅکله نه هغه داسې شغله ده	

نَزَّاعَةً	لِّلشَّوٰى ﴿١٦﴾	تَدْعُوْا	مَنْ	اَدْبَرَ	وَتَوَلّٰى ﴿١٧﴾
ايستونکې دې	اغوښې پوستکی لره	رابلې به	هغه څوك	چې شاټې کړه	او مخ ئې واړوو دحق نه
چې (روغه) څرمن غورزوی		......اوهغه کس به ځانته راغواړي چې شاکړې به ئې وه			اومخ به ئې اړولو

وَجَمَعَ	فَاَوْعٰى ﴿١٨﴾
او جمع ئې کړو مال	پس سنبال ئې کړو
اومال ئې جمع کړلو	اوهغه ئې سنبالولو

قوله تعالى:- يَوْمَ تَكُوْنُ السَّمَآءُ كَالْمُهْلِ ﴿٨﴾

دقيامت تباهئ: الله تعالى فرمائي چه کوم عذاب دوی غواړی نو هغه عذاب به پدې غوښتونکو کافرانو باندې په هغه ورځ راځی په کومه ورځ چه به آسمان د مهل په شان شی يعنی د تيلود خيری په شان به شی اوغرونه به داسې شي لکه ويشتلې شوې وړئی. هم دا فرمان بل ځائی کښې دې ﴿وَتَكُوْنُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوْشِ ﴿٥﴾﴾ بيا فرمائی چه هيڅ يو نيزدې خپلوان به د خپل نيزدې رشته دار نه تپوس قدرې هم نه شی کولې سره د دې چه يوبل به په خراب حالت کښې ګوري ولې پخپله به داسې مشغول وی چه د بل د حال د تپوس خيال به ئی هم نه وی. هريو به په خپل ځان اخته وی. ابن عباس ﷺ فرمائي چه يوبل ته به ګوری پيژنی به ولې بيابه ترې تختی. لکه چه بل ځائی ارشاد دې ﴿لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَاْنٌ يُّغْنِيْهِ ﴿٣٧﴾﴾ يعنی هر سړې به په داسې شغل کښې لګيا وی چه د بل طرف ته د توجه موقعه به ورته نه وی(۱) بل مقام کښې ارشاد ربانی دې چه خلقو د خپل رب نه اوويريږئی اودهغه ورځ نه ويره اوکړئی په کومه ورځ چه به پلار د خپل اولاد او اولاد د خپل پلار په هيڅ کار نه راځی الخ. بل ځائی ارشاد دې چه خپلوان به وی خو څوك به د چا بوج نه شی اوچتولې. يوبل فرمان دې ﴿فَاِذَا نُفِخَ فِي الصُّوْرِ فَلَآ اَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَّلَا يَتَسَآءَلُوْنَ ﴿١٠١﴾﴾ يعنی دشپيلئی پوك وهلو سره به دخپل مينځ يوبل سره خپلولئی او تعلق وغيره ختم شی. او يوبل ځائی فرمان دې ﴿ يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ اَخِيْهِ ﴿٣٤﴾ وَاُمِّهٖ وَاَبِيْهِ ﴿٣٥﴾﴾. يعنی په هغه ورځ به انسان د خپل رور نه مور نه پلار نه ښځې نه او ځامنونه تختی هرسړې به د پريشانئی په وجه د بل نه غافل وی. دا به هغه ورځ وی چه په دغه ورځ به د هريو ګناهګار زړه دا غواړی چه خپل اولاد په فديه کښې ورکړی اود دوزخ د عذاب نه خلاص شي او خپله ښځه خپل روراو خپله رشته او خاندان او خپله قبيله بلکه که غواړی نو په مخ د زمکې چه څومره خلق دی دوزخ کښې واچولې شی خوچه هغه آزاد کړې شی.

افسوس څومره زړه سوزونکې منظر دې چه د خپل زړه ټکړې خپل ښاخونه او جرړې او خپل هرڅه

---

(۱) الطبری: ۲۳/۶۰۵.

قرباني کولوته تيار دې دې د پاره چه پخپله بچ شي. ﴿فصيلة﴾ يوه معنى د مال سره هم کړې ده. لندا دا چه خپلې ټولې محبوب هستيانې د خپل طرف د ځان په خلاصي کښې د زره نه راضي دې خو هيڅ څيز به په کار نه راځي. هيڅ بدله او فديه به نه شي قبلولې هيڅ عوض او معاوضه به نه شي قبلولې بلکه د هغه اور په عذابونو کښې به اچولې شي چه اوچتې اوچتې اوي. تيزې شغلې غورزونکې او د سخت براس والا دې چه د سر د څرمنې پورې سوزوي او راکاږي. د بدن څرمن لرې کوي او کوپړئي پرسوي هډوکي د غوښې نه جدا کوي رګونه او پټې راکاږي پښې لاسونه شليږي پنډوئي پريکيږي مخ ورانيږي هراندام ورانيږي چغې صورې وهي هډوکي ميده کوي څرمنې سوزوي د اور په خپله فصيح ژبه او اوچت آواز سره دخپلو خلقو کومو چه په دنياکښې بدکارئي کړې اود الله تعالى نافرمانئي ئي کړې وي آواز کوي اوبيا څنګه چه مرغئي دانه راټولوي دغه شان به د محشر د ميدان نه بدکاره خلق يويو ښه په خيال سره راغونډوي.

قوله تعالى:- تَدْعُوا مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ⑰

د جهنميانو د عملونو بيان:- اوس دهغوي بدعملونه بيانولې شي چه دوي دزره نه دروغ ګنړونکي او په بدن باندې عمل نه کونکي وو دا د مال جمع کونکي او په هغې باندې سربندونکي وو د الله تعالى په ضروري کارونوکښې به هم د مال خرچ کولونه بنديدل بلکه زکوه پورې به ئي نه ادا کولو.

حديث شريف کښې دي چه راغونډول او شميرل مه کوه ګنې الله تعالى به ئي ستانه هم رامنع کړي[1]

حضرت عبدالله بن عکيم خو به په دې آيت باندې د عمل کولو په وجه د تيلئي خُله هم نه راَبندوله.

امام حسن بصري رحمه الله فرمائي چه اې د آدم ځويه د الله تعالى وعيداورې بيا هم مال راغونډوې.

حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چه د مال په راجمع کولوکښې د حلال او حرام خيال نه ساتلو اوسره د الله تعالى د فرمان به ئي د خرچ کولو همت نه کولو.

إِنَّ الْإِنسَانَ	خُلِقَ	هَلُوعًا ⑲		
بيشکه انسان	پيدا کړې شوې دې	بې صبره		
يقينا انسان بې صبره پيدا شوې دې				
إِذَا مَسَّهُ	الشَّرُّ	جَزُوعًا ⑳	وَإِذَا مَسَّهُ	الْخَيْرُ
کله چې اورسيږي هغه ته	مصيبت	نو يريدونکې وي	او کله چې اورسيږي هغه ته	خير
هرکله چې ورته تکليف اورسيږي	نوفريادونه کوي او چې دولت ورته ملاؤ شي	نو شومتيا کوي		
مَنُوعًا ㉑	إِلَّا الْمُصَلِّينَ ㉒	الَّذِينَ	هُمْ	عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ
نومنع کونکې وي	ماسوا دمونځ کونکو نه	هغه مونځ کونکی	چې هغوئ	په خپل مونځ باندې
د هغه مونځ ګزارو نه سوا چې خپل مونځونه هميشه په پابندئ سره کوي				
دَائِمُونَ ㉓	وَالَّذِينَ	فِي أَمْوَالِهِمْ	حَقٌّ	مَّعْلُومٌ ㉔
هميشوالي کونکې وي	او هغه کسان	چې په مالونو دهغوئ کښې	حق وي	معلوم (مقرر)
او د کوم په مالونو کښې چې د سوال کونکو او محتاجو دپاره حق مقرر دې				

[1] صحيح بخاری کتاب الزکاة باب الصلاة فيما استطاع: ۱۴۳۴، صحيح مسلم: ۱۰۲۹.

لِّلسَّآئِلِ	وَالْمَحْرُوْمِ ﴿۲۵﴾	وَالَّذِيْنَ	يُصَدِّقُوْنَ	بِيَوْمِ الدِّيْنِ ﴿۲۶﴾

دپاره دسوال کونکی | او دمحرومو خلقو | او هغه کسان | چی حقه منی | ورځ دجزا

او هغه خلق چې دبدلې په ورځ يقين ساتی..................

وَالَّذِيْنَ	هُمْ	مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ	مُّشْفِقُوْنَ ﴿۲۷﴾	اِنَّ

او هغه کسان | چی هغوئ | دعذاب د رب خپل نه | يريدونکی وی | ځکه چی بيشکه

اوهغه خلق چې د خپل رب دعذاب نه ويريږی | ....حقيقت دادې چې

عَذَابَ رَبِّهِمْ	غَيْرُ	مَاْمُوْنٍ ﴿۲۸﴾	وَالَّذِيْنَ	هُمْ

عذاب درب دهغوئ | داسې نۀ دې اچې څوك تر په امن کړې شی | او هغه کسان | چی هغوئ

ددوئ د رب عذاب ډير خطرناك دې | ....اوڅوک چې دخپل

لِفُرُوْجِهِمْ	حٰفِظُوْنَ ﴿۲۹﴾	اِلَّا	عَلٰٓى اَزْوَاجِهِمْ	اَوْ مَا

شرم ځايونو خپلو لره | حفاظت کونکی وی | بغير | دښځو خپلو نه | يا دهغه وينځو نه

شرمګاه خيال ساتی |.................. خوکه د ښځو او وينځو نه ئې حفاظت

مَلَكَتْ	اَيْمَانُهُمْ	فَاِنَّهُمْ	غَيْرُ مَلُوْمِيْنَ ﴿۳۰﴾

چی مالکان شی دهغوئ | ښی لاسونه دهغوئ | پس بيشکه هغوئ | نۀ دی ملامته کړې شوی

نه کومې | ....نو دوی (په خپل دې تعلق) ملامته نه دی

فَمَنِ ابْتَغٰى	وَرَآءَ ذٰلِكَ	فَاُولٰٓئِكَ هُمُ	الْعٰدُوْنَ ﴿۳۱﴾

پس هغه چاچی طلب اوکړو | علاوه ددې نه دبل څه | پس هم دغه خلق | دحدنه اوړيدونکی دی

نوڅوک چې ددې نه سوا خواهش اوکړی | نو هم داسې خلق د حد نه تيريدونکی دی

وَالَّذِيْنَ	هُمْ	لِاَمٰنٰتِهِمْ	وَعَهْدِهِمْ	رٰعُوْنَ ﴿۳۲﴾	وَالَّذِيْنَ

او هغه کسان | چی هغوئ | امانتونه خپلو لره | او وعده خپلو لره | ساتونکی وی | او هغه کسان |

اوڅوک چې د خپلو امانتونو او وعدو خيال ساتی | ....اوپه خپلو ګواهو باندې

هُمْ	بِشَهٰدٰتِهِمْ	قَآئِمُوْنَ ﴿۳۳﴾	وَالَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ

چی هغوئ | په ګواهو خپلو باندې | قائم اوسيدونکی وی | او هغه کسان چی هغوئ په مونځ باندې

ټينګ ولاړ وی | اوهغه څوک چې دخپلو مونځونو

يُحَافِظُوْنَ ﴿۳۴﴾	اُولٰٓئِكَ	فِيْ جَنّٰتٍ	مُّكْرَمُوْنَ ﴿۳۵﴾

حفاظت کوی | دا کسان چی دی | په باغونو دجنت کښې به وی | عزتمند کړې شوی |

حفاظت کوی | هغوئ به جنتونو ته په عزت سره ورداخليږی |

قوله‌تعالى:- إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾

انساني عادتونه:- دلته د انساني جبلت کمزوري بیانولې شي چه ډېر بې صبره دې.د مصیبت په وخت کښې ډیرې د وجه اود پریشانئ نه لیونې کیږي لکه چه زړه ئې الوزي اولکه چه اوس ئې هیڅ آسرا باقي پاتې نه شوه اود راحت په وخت کښې بخیل او کنجوس جوړیږي.د الله تعالى حق هم هضم کوي. رسول الله ﷺ فرمائي چه بدترین څیز په انسان کښې بې حده بخیلتوب او ډیره زیاته نامردي ده.([1]) بیا فرمائي چه د دې خراب خوئي نه هغه خلق لرې دي په چاچه د الله تعالى خاص فضل دې اوچاته چه د خیرتوفیق د ازل د ورځ نه ملاؤشوې دې. د هغوي صفتونه دادي چه پوره مونځ ګذار وي د وختونوخیال ساتونکی دمانځه واجبات په ښه شان سره په ځائي راوړونکي په سکون تسلئ خشوع او خضوع او پابندئ سره مونځ کونکي دي. لکه چه فرمائي ﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ۝ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ۝﴾.هغه د ایمان خاوندانوخلاصې بیاموندلو چه خپل مونځ د الله تعالى د ویرې نه اداکوي. ولاړو او بې حرکته اوبو ته هم عرب ﴿ماءدائم﴾ وائي. دې نه ثابته شوه چه په مانځه کښې اطمینان کول واجب دی کوم سړې چه خپله رکوع سجده په پوره ولاړه او په تسلئ سره نه اداکوي هغه په خپل مانځه باندې دائم نه دې ځکه چه نه هغه سکون کوي او نه اطمینان بلکه د کارغه په شان ټونګې وهي د هغه مونځ به هغه خلاص نه کړې شي. اوداهم وئیلې شوي دي چه دې نه مراد په هریونیك عمل باندې همیشه والې کول دي لکه چه د نبي ﷺ فرمان دې چه الله تعالى ته د ټولونه خوښ عمل هغه دې په کوم چه همیشه والې وي سره د دې که هغه کم وي. ([2]) پخپله د حضور ﷺ عادت مبارك هم ووچه کوم یوکاربه ئې هم کولو نو همیشه به ئې کولو.([3])

حضرت قتاده ﷫ فرمائي چه مونږ ته ذکر شوې دې چه حضرت دانیال ﷺ پیغمبردحضرت محمد ﷺ د امت تعریف کولوسره فرمائیل چه هغوي به داسې مونځ کوي که دنوح ﷺ قوم داسې مونځ کولونو دوبیدل به نه اوکه دقوم عاد داسې مونځونه وې نو په هغوي به دبې برکتئ هواګانې نه شوې رالیګلې اوکه دقوم ثمود مونځونه داسې وې نو هغوي به په چغه نه شو هلاکولې. نو اې خلقو مونځ په ښه پابندئ سره ادا کوئې دا د مؤمن کالې او د هغه بهترین خلق دې.

قوله‌تعالى:- وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ﴿٢٤﴾

په مالونو کښې دغریب حصه: بیافرمائي چه د دوي په مالونوکښې دحاجت مندوهم مقررحصه ده [سائل] او [محروم]پوره تفسیر په سورت ذاریات کښې تیرشوې دې. دا خلق دحساب او بدلې په ورځ هم کامل یقین او پوره ایمان لري. هم په دې وجه هغوي اعمال کوي په کوموسره چه به ثواب مومي اود عذاب نه به خلاصیږي. بیا د هغوي صفت بیانولې شي چه هغوي د خپل رب د عذاب نه ویریږي او ویره خوړونکي دي. دکوم عذاب نه چه یوعقل منذانسان بې ویرې نه شي پاتې کیدې اودا ده چه چاته الله تعالى امن ورکړي. اودا خلق خپل شرمګاهونه د حرام کارئ نه منع کوي چرته چه د الله تعالى اجازت نه وي د هغه ځائي نه ئې بچ کوي اود خپلو بیبیانواو خپل مملوکه وینځونه خپل خواهش پوره کوي نو په دې کښې په هغوي باندې هیڅ ملامتیانشته خو چه کوم سړې دې نه علاوه بل ځائي کښې او په بله طریقه باندې شهوت پوره کوي هغه یقینا د الله تعالى د حدونونه وړاندې کیدونکې دې.د دې دواړو پوره تفسیر ﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ۝﴾ کښې تیرشوې دې دلته بیا د سردوباره کولو ضرورت نشته.دا خلق د

---

[1]) ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی الجراة والجبن:۲۵۱۱وسنده صحیح،احمد:۲/ ۳۲۰، ابن حبان: ۳۲۵۰، حلیة الاولیاء:۹/ ۵۰. (ابوداؤد)

[2]) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب القصد والمداومة على العمل:٦٤٦٥، صحیح مسلم:۷۸۳.

[3]) صحیح بخاری کتاب الصیام باب صوم شعبان:۱۹۷، صحیح مسلم:۷۸۵،

امانت اداکونکي وعدې او معاهدې او قول اقرار پوره کونکي او په ښه شان سره سرته رسونکي دي. نه خیانت کوي اونه بې وعدګي. دا ټول صفتونه د مؤمنانودي اود دې نه خلاف عمل کونکي منافقان دي. لکه چه په صحیح حدیث کښې دي چه د منافق درې خصلتونه دي کله چه خبره کوي نو دروغ به وائي کله چه وعده اوکړي نو د هغې خلاف کوي اوچه کله هغه سره امانت کیخودې شي نو خیانت کوي[1] او په یوبل روایت کښې دي چه کله وعده اوکړي نو هغه ماتوي اوچه کله جنګ کوي نو کنځلې کوي[2] دوی د خپلو شهادتونوهم حفاظت کونکي دي یعنی نه په دې کښې کمي کوي اونه زیاتې د ګواهئ کولو نه نه تختي او نه دا پټوي او چه څوك ئې پټ کړي نود هغه زړه ګناهګار دې.

بیافرمائي چه هغوی د خپل مانځه پوره خیال کوي یعنی په وخت باندې ارکان واجبات اومستحبات پوره شان سره په ځائې راوړي او مونځ اداکوي. دلته داخبره د خاص توجه لائق ده چه ددې جنتیانو صفتونه بیانولو په شروع کښې وصف هم د مانځه د ادائیګې بیان اوکړو او ختم ئې هم په دې کړو. نو معلومه شوه چه د دین په کارونو کښې مونځ د ټولونه یوعظیم الشان کار دې اودټولونه زیات د عزت اوفضیلت والا څیز هم دا څیزدې ددې آداکولو سخت ضروری اود دې بندوبست ډیر تاکیدوالا دې. په سورة ﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ﴾ کښې ټیك هم داسې بیان شوې دې اوهلته ئې د اوصافونه پس بیان فرمائیلي دې چه هم دغه خلق د جنت فردوس د همیشه همیشه وارثان دی اودلته فرمائي چه هم داخلق جنتیان دی اوهلته په قسم قسم خوندونو او خوشبوګانوسره عزت او قدر سره به خوشحاله او محفوظ وی.

فَمَالِ الَّذِينَ	كَفَرُوا	قِبَلَكَ	مُهْطِعِينَ ۝
پس څه شوي دی هغه کسانو لره	چې کفر ئې کړې دې	چې طرف ستا ته	منډې وهونکي دی

په دې کافرانو څه چل شوې دې | چې ستا طرفته رامنډې وهی

عَنِ الْيَمِينِ	وَعَنِ الشِّمَالِ	عِزِينَ ۝	أَيَطْمَعُ	كُلُّ امْرِئٍ	مِّنْهُمْ
ښي طرفنه	او ګس طرفنه	ډلې ډلې	آیا طمع لری	هر سړې	ددوئ نه

چې ښي طرف اوګس طرف غاړې نه ډلې جوړیږی | آیاپه دوئ کښې هرکس

أَنْ يُدْخَلَ	جَنَّةَ نَعِيمٍ ۝	كَلَّا	إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ
چې داخل به کړې شی	جنت دنعمتونو ته	هرګز نهٔ	بیشکه مونږه پیدا کړی دی دوئ

دا امید لری|چې دې به د نعمت په باغ کښې ورداخل شي| نه هچرې نه |مونږ دوئ دهغې څیزنه پیداکړی دی

مِّمَّا	يَعْلَمُونَ ۝	فَلَا	أُقْسِمُ	بِرَبِّ الْمَشَارِقِ	وَالْمَغَارِبِ
دهغې څیزنه	چې دوئ ئې پیژني	پس نهٔ	زهٔ قسم خورم	په رب دمشرقونو	او دمغربونو

چې ټول ترې نه واقف دی | ....نوزما دې قسم وی دمشرقونو | او دمغربونو په رب | چې

إِنَّا لَقَادِرُونَ ۝	عَلَىٰ أَنْ	نُّبَدِّلَ	خَيْرًا	مِّنْهُمْ	وَمَا نَحْنُ
چې بیشکه مونږه قادر یو	په دې باندې	چې بدل راولو	بهتره	ددوي نه	اونهٔ یو مونږه

مونږ په دې قادر یو | چې ددوئ په ځائې ددوئ نه ښه خلق راولو | ....اومونږ

[1] صحیح بخاری کتاب الایمان باب علامات المنافق:۳۳، صحیح مسلم:۵۹.

[2] صحیح بخاری حواله سابق :۳٤، صحیح مسلم:۵۸.

بِمَسۡبُوۡقِيۡنَ۝	فَذَرۡهُمۡ	يَخُوۡضُوۡا	وَيَلۡعَبُوۡا	حَتّٰى
عاجزه کړې شوی	پس پرېږده دوئ	چې مشغولېږي	او لوبې کوي	تر دې پورې

ځه بې وسه خو نه يو | نو ته دوئ دغسې پرېږده اچې په خپلو کښې مشغول وي

يُلٰقُوۡا	يَوۡمَهُمُ	الَّذِيۡ	يُوۡعَدُوۡنَ۝
چې ملاقات اوکړي (اوورسي)	ورځې خپلې ته	هغه ورځ	چې ددوئ سره ئې وعده کېږي

تردې چې هغه ورځ ورته راشي | ...دکومې چې ورسره وعده شوې ده

يَوۡمَ	يَخۡرُجُوۡنَ	مِنَ الۡاَجۡدَاثِ	سِرَاعًا	كَاَنَّهُمۡ
دغه ورځ	چې رااوځي به دوئ	دقبرونو نه	منډې وهونکی به وی	لکه چې دوئ

په کومه ورځ چې به دقبرونو نه په منډه منډه راوځي | داسې لکه چې

اِلٰى نُصُبٍ	يُّوۡفِضُوۡنَ۝	خَاشِعَةً	اَبۡصَارُهُمۡ	تَرۡهَقُهُمۡ
درباړونو دبتانو	منډې وهي	ټيټې پريدونکې به وي	سترګې ددوئ	پټ کړې به وي دوئ لره

دوئ يو نښې طرفته منډې وهي | ....(په دغه ورځ به) ددوئ سترګې ټيټې وي

ذِلَّةٌ ؕ	ذٰلِكَ الۡيَوۡمُ الَّذِيۡ	كَانُوۡا	يُوۡعَدُوۡنَ۝
ذلت (خواري)	دغه ورځ ده هغه	چې دې دوئ	چې وعده ئې ورسره کېږي

او ذلت به په دوئ راخور وی | هم دغه خو هغه ورځ ده چې دکومې به دوی سره وعده کولې شوه

قوله تعالى:- فَمَالِ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا قِبَلَكَ مُهۡطِعِيۡنَ۝

الله تعالى په دې کافرانوباندې انکارکوی کوم چه د حضورﷺ په مبارکه زمانه کښې وو. پخپله به هغوی حضورﷺ ليدلو اوحضورﷺ چه کوم هدايت راوړلې وو هغه د دوی په وړاندې وو اود حضورﷺ ښکاره معجزې به ئې هم په خپلو سترګوليدلې اوبيا به سره د دې ټولوخبرو هغوی تيختنه کوله او ډلې ډلې به شواوښې اوګس طرف ته اوخوئېدل لکه چه بل ځائې کښې ارشاد دې ﴿فَمَا لَهُمۡ عَنِ التَّذۡكِرَةِ مُعۡرِضِيۡنَ۝﴾ دوی د نصيحت نه مخ اړوی او د هغه خرو په شان د ازمری نه تختې ولې تختې؟الخ. دلته هم داسې فرمائې چه په دې کافرانوباندې څه شوی دی اودوی ولې نفرت کوی اوتانه تختي؟ ولې ښې او ګس طرف ته خوئېږي؟ اوڅه وجه ده چه په ځان له توګه اختلاف سره اخوادېخوا کېږي.

حضرت امام احمدبن حنبل رحمه الله د نفس په خواهش باندې د عمل کونکوباره کښې هم دا فرمائيلې دی چه هغوی د الله تعالى د کتاب مخالف وی اوپه خپل مينځ کښې چه جدا وی اود کتاب الله په مخالفت کښې ټول متفق وی. د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه په روايت د عوفی نقل دی چه هغوی ډلې ډلې بې پرواهئې سره ستاښې او ګس طرف ته شي او په ټوقوسره تاته ګوري. حضرت حسن رحمه الله فرمائې چه ښې او ګس طرف ته جداکېږي او تپوس کوی چه دې سړی څه اووئيل؟ حضرت قتاده رحمه الله فرمائې چه ښې طرف ته او ګس طرف ته ډلې شي اود حضورﷺ نه چاپيره ګرځي نو نه د کتاب الله په غوښتنه کښې اونه د رسول اللهﷺ په رغبت کښې. يوحديث کښې چه رسول اللهﷺ خلقو ته تشريف راوړوهغوی جدا

جدا او ډلې ډلې وو نو هغوی ﷺ اوفرمائيل چه زه تاسو ولې د جدا جدا ټولو په شکل کښې وينم؟[1] دا په ابن جرير کښې په يوبل سندسره هم نقل دي.

قوله تعالى:- أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ أَن يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ ۝

د کافرانو خواهش:- بيا ارشاد کولې شی چه د دوی خواهش دې چه د جنت په نعمتونوکښې داخل کړی؟ داسې به هيڅ کله هم نه کيږی يعنی چه ترکومې د دوی دا حالت دې چه د کتاب الله او رسول الله ﷺ نه اخواديخوا تختي نوبيا د دوی دا خواهش پوره کيدې نه شی بلکه دا د دوزخيانوډله ده اوس چه کوم څيز دوی ناممکن ګڼړی نود هغې بهترين ثبوت هم د دوی په معلوماتو اواقرار سره بيانولې شی چه چا تاسو د کمزورې اوبونه پيداکړئی لکه څنګه چه تاسو ته ښخپله پته ده نوبيا ولې هغه تاسو دوباره نه شی پيداکولې؟ لکه چه بل ځائې کښې ارشاددې (أَلَمْ نَخْلُقكُّم مِّن مَّاءٍ مَّهِينٍ ۝) آيا مونږ تاسو د بې قدره اوبو نه پيداکړی نه ئی؟ارشادباری تعالی دې ﴿ فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ مِمَّ خُلِقَ ۝ خُلِقَ مِن مَّاءٍ دَافِقٍ ۝ يَخْرُجُ مِن بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ ۝ إِنَّهُ عَلَىٰ رَجْعِهِ لَقَادِرٌ ۝ يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ ۝ فَمَا لَهُ مِن قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ ۝﴾ انسان له کتل پکار دی چه هغه د څه څيز نه پيدا کړې شوې دې؟د ټوپ وهونکی اوبونه پيداکړې شوې دې کومې چه د ملا اوسينې د مينځ نه راوځی. يقيناً هغه الله تعالی ددوی په واپس راپيداکولوباندې قادر دې. او په کوم ذات چه پټې خبرې ښکاره وی نه به دهيڅا طاقت وی او نه امداد. نودلته هم دافرمائی زما قسم دې په هغه ذات چا چه زمکه اوآسمان پيدا کړل اومشرق اومغرب ئی مقررکړو اود ستورو د پټيدو او ښکاره کيدو ځايونه ئی مقررکړل. مطلب دا دې چه اې کافرانو څنګه چه ستاسوګمان دې داسې معامله نه ده چه نه به حساب کتاب وی اونه به حشر اونشر وی بلکه دا ټول يقيناً کيدونکی څيزونه دی. د دې د پاره د قسم نه وړاندې دهغوی دباطل خيال تکذيب اوکړو اوهغه ئی داسې ثابت کړل چه د خپل قدرت کامله مختلف نمونې ئی د هغوی په وړاندې پيش کړې. مثلاً د زمکې اوآسمان د شروع نه پيداکول اوبه دې کښې ځناور کانړی اود مختلف قسم مخلوق موجودګی لکه چه بل ځائې فرمائی ﴿لَخَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۝﴾ يعنی د آسمان او زمکې پيداکول د خلقوپيدا کولونه ډير زيات لوئ دی خواکثرخلق بې علم دی.مطلب دادې چه کله په لويولويوڅيزونو پيدا کولو الله تعالی قادر دې نو په وړو وړوڅيزونوپيداکولو به ولې قادر نه وی؟ بل ځائی کښې ارشاد دې ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَن يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ ۚ بَلَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝﴾ يعنی آيا دوی نه ګوری چه چا آسمانونه او زمکې پيداکړې اود دوی په پيدا کولو ستړې نه شو نوولې هغه د مړو په ژوندی کولوباندې قادر نه دې؟بې شکه هغه قادر دې اويوپه دې نه بلکه هغه ته په هريوڅيزباندې قدرت حاصل دې. بل ځائی کښې ارشاد دې ﴿أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَن يَخْلُقَ مِثْلَهُم ۚ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ۝ إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَن يَقُولَ لَهُ كُن فَيَكُونُ ۝﴾ آياد زمکې اوآسمان پيداکونکې ددې په شان پيداکولوباندې قادرنه دې؟ اوقادر دې اوهم هغه پيداکونکې او پيژندونکې دې. هغه چه د کوم څيز اراده اوکړی نو وائی چه شه نو هغه هم په هغه وخت اوشی.

قوله تعالى:- فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ إِنَّا لَقَادِرُونَ ۝

د مشرق اومغرب رب:- دلته ارشاد کولې شی چه د مشرقونو او مغربونود رب قسم مونږ به د هغوی بدلونه څنګه چه اوس دی د دې نه هم په ښه شکل او صورت کښې بدلولوباندې پوره پوره قادر يو. نه يوڅيز نه يو سړی اونه يوکار مونږ عاجز او کمزورې کولې نه شی. لکه چه ارشاد دې ﴿ أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَلَّن نَّجْمَعَ عِظَامَهُ ۝﴾ آياد يوسړی داګمان دې چه مونږ به دهغه هډوکی راغونډنه کړې شو؟غلط ګمان دې بلکه

[1] احمد:٥/٩٣، صحيح مسلم كتاب الصلاة باب الامر بالسكون فى الصلاة:٤٣٠. (احمد)

مونږ خوبه دهغه یوه یوه زره راجمع کړواوصحیح سلامت به ئې جوړکړو.بل خائې فرمائي ﴿نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ۝﴾ مونږ ستاسو په مینځ کښې مرګ مقدر کړې دې اومونږ دې نه عاجز نه یو چه تاسو به بدل کړواو تاسو به په دې نوی پیداکولو سره پیدا کړو کوم چه تاسو ته معلوم هم نه دی. نو یو خود دې پورته آیت مطلب دا دې بل مطلب امام ابن جریر﷫ دا هم بیان کړې دې چه مونږ په دې امر باندې قادریو چه ستاسو په بدله کښې داسې خلق پیداکړوچه زمونږ تابعدار او حکم منونکي وی او زمونږ د نافرمانونه رابندشوې وی. لکه چه بل خائې فرمان دې ﴿وَإِنْ تَتَوَلَّوْا﴾ الخ یعنی که تاسو مخ واړولو نو الله تعالی ستاسو په خائې بل قوم راولي اوهغه به ستاسو په شان نه وی.خواولنې مطلب د نورو آیاتونود صفا دلالت په وجه ډیر ظاهر دې. والله سبحانه وتعالی اعلم.

قوله تعالی:- ﴿يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ ۝﴾

د دروغ ګڼرونکو د قیامت په ورځ پیښې:- بیافرمائي چه اې نبي ﷺ! دوی په خپلو دروغ ګڼړلو کفرکولو سرکشی کول کښې وړاندې کیدو ته پرېږده د کوم بوج او نقصان چه به په دوی په هغه ورځ راځی د کومې چه دوی سره وعده شوې ده په کومه ورځ چه به الله تعالی دوی دمحشر میدان ته راوغواړي چرته به چه دوی د حساب د پاره اودرولې شي. داسې په ټوپونوبه روان وی لکه څنګه چه بت جهنډې چلې ته لاس اوړلو او ټوپونه وهلو د پاره د یوبل نه وړاندې کیږي. د شرم او پښیمانتیا په وجه به ئې سترګې په زمکه کښې ورښخې کړې وی او په مخونو به ئې سپیره والې راوریږي. دا ده په دنیاکښې د الله تعالی د حکم نه سرکشی کولونتیجه. اودا ده هغه ورځ کومه چه دوی نه ګڼړله او په ټوقومسخروکښې به ئې د نبي کریم ﷺ شریعت او کلام الله سپکاوې کولوسره وئیل چه قیامت ولې نه راځی او په مونږ باندې عذاب ولې نه راځی.

﴿الحمدلله﴾ سورت معارج تفسیرهم ختم شو.

﴿تفسیرسورت نوح مکیه﴾

ایاتونه		سورة النوح مکیة وهی ثمان وعشرون ایة وفیها رکوعان		رکوع ګانې
		بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ		
۲۸		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		۲

إِنَّا أَرْسَلْنَا | نُوحًا | إِلَىٰ قَوْمِهِ | أَنْ أَنذِرْ | قَوْمَكَ | مِن قَبْلِ

بیشکه اولیږو مونږه | نوح علیه السلام | قوم دهغه ته | چې اویروه | قوم خپل | مخکښې ددې نه |

مونږ حضرت نوح ﷺ خپل قوم ته اولیږلو | چې ته خپل قوم ویروه | د دې نه وړاندې چې

أَن يَأْتِيَهُمْ | عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝ | قَالَ | يَا قَوْمِ | إِنِّي | لَكُمْ

چې راشي هغوئ ته | عذاب دردناك | اوونیل هغه | اے قومه زما | بیشکه زه | ستاسو د پاره

دردناك عذاب پرې راشي |.........هغه ورته اووئیل | ائې زما قومه زه ستاسو د پاره ښکاره

نَذِيرٌ مُّبِينٌ ۝ | أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ | وَاتَّقُوهُ | وَأَطِيعُونِ ۝

یرونکې ښکاره یم | چې عبادت اوکړئ دالله | اواویریږئ دهغه نه | اواومنئ خبره زما |

ویرونکې یم |........چې د الله ﷻ عبادت کوئ | او د هغه نه ویریږئ | او زما تابعداری اوکړئ

يَغْفِرْ لَكُمْ	مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ	وَيُؤَخِّرْكُمْ	إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ
معاف به كړئ تاسو ته	گناهونه ستاسو	اوروستو به كړي تاسو لره	دنيتي مقرري پوري

هغه به ستاسو گناهونه معاف كړي | او تريو مقرر وخته پوري به مهلت دركړي

إِنَّ	أَجَلَ اللّٰهِ	إِذَا جَآءَ	لَا يُؤَخَّرُ	لَوْ كُنْتُمْ	
بيشكه	نيته دالله	كله چي راشي	نو بيا ئي څوك روستو كولي نه شي	كاش چي تاسو	

يقينا دالله ﷻ مقرر وخت چي يوځل راشي | ....نو (په هيڅ) صورت نه روستو كيږي | كاش!

تَعْلَمُوْنَ ۝

پوهيدلي |

چي تاسو پوهيدلي |

قوله تعالى:- أَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاتَّقُوْهُ وَأَطِيْعُوْنِ ۝

دحضرت نوح ؑ تبليغ: الله تعالى بيان فرمائي چه هغه حضرت نوح ؑ دهغه دقوم طرف ته خپل رسول جوړكړو وني ليګلو اوحكم ئې وركړوچه د عذاب راتلونه وړاندې خپل قوم خبركړه كه توبه اوباسي اود الله تعالى طرف ته ټيټيږي نود الله تعالى عذاب به د هغوی نه اوچت كړې شي. حضرت نوح ؑ د الله تعالى دا پيغام خپل قوم ته اورسولو او هغوی ته ئې صفا اووئيل چه ګورئي زه په صفا الفاظوسره تاسو ته خبردركوم. زه صفا صفا وايم چه د الله تعالى عبادت د هغه ويره او زما تابعداري لازمي څيزونه دي كوم كار چه ستاسو رب په تاسو باندې حرام كړې دې د هغې نه بچ شئي د ګناه د كارونونه جداشئي څه چه زه وايم هغه په ځائي راوړئي كوم نه چه منع كوم منع شئي. زما د رسالت تصديق اوكړئي نو الله تعالى به ستاسو خطاګانې معاف كړي. ﴿وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوْبَكُمْ﴾ كښې لفظ من دلته زائدې د اثبات په موقع باندې هم كله لفظ من زائد راځي لكه د عربومقوله ﴿قدكان من مطر﴾ كښې او دا هم كيدې شي چه دا د عن په معنى كښې وی بلكه ابن جرير ؒ خو هم دا خوښوی. بل قول دا دې چه د تبعيض د پاره دې يعنى ستاسو څه ګناهونه به معاف كړي يعنى هغه ګناه په كومه چه د سزا وعيددې او هغه لوئ لوئ ګناهونه دی. كه تاسو دا درېواړه كارونه اوكړل نو معاف به ئې كړي او په كومو عذابونوسره چه هغه اوس ستاسو د خطاګانو او غلطوكارونوپه وجه باندې بربادونكې دې هغه عذاب به درنه اخواكړي او ستاسو عمرونه به زيات كړي. د دې آيت نه دا استدلال هم كړې شوې دې چه د الله تعالى تابعداری او د نيكئي سلوك او صله رحمئي سره حقيقتاً عمر زياتيږي. په حديث كښې داهم دی چه خپلولی ساتل عمر زياتوی([1]) بيا ارشاد دې چه نيك اعمال دې نه اول اوكړئي چه د الله تعالى عذاب راشي په دې وجه چه كله هغه راشي نو بيا هغه څوك اخواكولې نه شي اونه ئې بندولې شي. د الله ﷻ لوئ لوئې هر څيز ښكته كړې دې د هغه د عزت اوعظمت په وړاندې ټول مخلوق ښكته دې.

قَالَ	رَبِّ	إِنِّيْ دَعَوْتُ	قَوْمِيْ	لَيْلًا وَّنَهَارًا ۝
اووئيل نوح	اے ربه زما	بيشكه رااوبلو ما	قوم زما	دشپې او دورځې

| (نوح ؑ) اووئيل اې زما ربه! ما خپل قوم شپه ورځ (ستا دين ته) راوبله

---

[1] د دې تخريج د سورة الرعد آيت ۳۹ لاندې تيرشوې دې.

فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَآءِيْٓ اِلَّا فِرَارًا ۝٦ وَاِنِّيْ

پس زیات نه کړو هغوئ لره | بلنې زما | مګر | تیښته (زمانه) | او بیشکه زه چې یم |

خوزما بلنې (دین نه) د هغوئ تیښته نوره هم زیاته کړه | ....او ماچې کله هم دوی

كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوْٓا

هر کله چې ما رااوبلل هغوئ | د پاره ددې چې ته اوبښې هغوئ لره | نو هغوئ به ننباسلې |

رااوبللی دی | ....د دې د پاره چې ته ورته ببښنه اوکړې | ....نو هغوئ خپلې

اَصَابِعَهُمْ فِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ

ګوتې خپلې | په غوږونو خپلو کښې | او پټ به کړل هغوئ ځانونه | په جامو خپلو کښې |

ګوتې په غوږونو کښې ورکړې | او دخپلو ځانونو او مخونونه جامې راتاؤ کړې |

وَاَصَرُّوْا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ۝٧ ثُمَّ اِنِّيْ دَعَوْتُهُمْ

او ټینګ به شو (په طریقه خپله) | اولوئی به نې اوکړه | په لوییٔ سره | بیا ما رااوبلل هغوئ |

او (پخپله خبره) ټینګ ولاړ دی | اوځان ئې ډیر غټ ګنړاوګنړل | ....بیا ماهغوئ په اوچت آواز

جِهَارًا ۝٨ ثُمَّ اِنِّيْٓ اَعْلَنْتُ لَهُمْ وَاَسْرَرْتُ لَهُمْ

په اوچت آواز سره | بیا | ما په ښکاره وینا اوکړه | هغوئ ته | او پټ پوهه کړل ما | هغوئ لره |

سره رااوبلل | بیا مې په ښکاره هم پوهه کړل | او په پټه مې هم پوهه کړل

اِسْرَارًا ۝٩ فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ط اِنَّهٗ كَانَ

په پټ پوهه کولو سره | پس ما اووئیل | معافی اوغوارئ | درب خپل نه | بیشکه هغه دې |

نو هغوی ته مې اووئیل | تاسو د الله ﷻ نه ببښنه اوغوارئ | هغه ډیر

غَفَّارًا ۝١٠ يُّرْسِلِ السَّمَآءَ عَلَيْكُمْ مِّدْرَارًا ۝١١ وَّيُمْدِدْكُمْ

ډیرمعاف کونکې | رااوبه وروی اسمان | په تاسو باندې | ډیر وریدونکې | او امداد به اوکړی ستاسو

زیات ښونکې دې | هغه به درباندې د اسمان نه زیات بارانونه اوروی | ....اود

بِاَمْوَالٍ وَّبَنِيْنَ وَيَجْعَلْ لَّكُمْ جَنّٰتٍ وَّيَجْعَلْ لَّكُمْ

په مالونو سره | او په ځامنو سره | او جوړ به کړی تاسو لره | باغونه | او جوړ به کړی تاسو لره

مالونو او ځامنو په صورت کښې به ستاسو مدد اوکړی | او تاسو دپاره به باغونه رازرغون کړی | او

اَنْهٰرًا ۝١٢ مَا لَكُمْ لَا تَرْجُوْنَ لِلّٰهِ وَقَارًا ۝١٣

نهرونه | څه شوی دی تاسو لره | چې تاسو ارزو نه لری | دالله دپاره | دعزت |

ستاسو دپاره به نهرونه روان کړی | دا په تاسو څه شوی دی | چې د الله ﷻ په لوئي یقین نه ساتئ

وَقَدْ خَلَقَكُمْ اَطْوَارًا ۝١٤ اَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ

او حال دا چې هغه پیدا کړی یئ تاسو | په قسم قسم طریقو سره | ایا نه وینئ تاسو | چې څرنګې

او حال دا چې هغه تاسو په قسم قسم طریقو سره پیدا کړی یئ | ....ایا تاسو نه ګورئ

خَلَقَ اللّٰهُ سَبۡعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا ﴿۱۵﴾ وَّجَعَلَ الۡقَمَرَ فِيۡهِنَّ نُوۡرًا

پیدا کړل الله | اوه اسمانونه | لاندی باندي | او جوړه ئې کړه سپوږمئ | په هغې کښې | نور والا

چې الله ﷻ څنګه اووۀ آسمانونه لاندې باندې پیدا کړي دي | او سپوږمئ ئې په کښې روښانه

وَّجَعَلَ الشَّمۡسَ سِرَاجًا ﴿۱۶﴾ وَاللّٰهُ اَنۡۢبَتَكُمۡ مِّنَ الۡاَرۡضِ نَبَاتًا ﴿۱۷﴾

او جوړ ئې کړو نمر | ډیوه | او الله | زرغون کړئ تاسو | دزمکې نه | په زرغونولو سره

اونمر ئې په کښې ډیوه ګرځولې ده | او الله ﷻ تاسود زمکې نه په خاص طریقه راټوکولی (پیدا کړئ) یئ

ثُمَّ يُعِيۡدُكُمۡ فِيۡهَا وَيُخۡرِجُكُمۡ اِخۡرَاجًا ﴿۱۸﴾ وَاللّٰهُ

بیا | به واپس ننباسی تاسو | په هغې کښې | اوراوبه باسی تاسو | په رایستلو سره | او الله

بیا به مو دې (زمکې) ته واپس وروولی | ....اوبیابه مو ددې (زمکې) نه بهر اوباسی | او الله ﷻ

جَعَلَ لَكُمُ الۡاَرۡضَ بِسَاطًا ﴿۱۹﴾ لِّتَسۡلُكُوۡا مِنۡهَا

جوړه کړه | ستاسو دپاره | زمکه | فرش | دپاره ددې چې ګرځئ تاسو | په دې کښې |

ستاسو دپاره زمکه فرش جوړه کړې ده | ....چې تاسو دهغې په کولاؤ لارو

سُبُلًا فِجَاجًا ﴿۲۰﴾

په لارو فراښو باندې |

کښې روان یئ |

قوله تعالی:- قَالَ رَبِّ اِنِّيۡ دَعَوۡتُ قَوۡمِيۡ لَيۡلًا وَّنَهَارًا ﴿۵﴾

د حق خلاف د حضرت نوح ؑ دقوم ضد:- دلته بیان کولې شی چه حضرت نوح ؑ خپل قوم نهه نیم سوا کاله پورې په قسم قسم طریقود هدایت طرف ته راوغوښتو، قوم څنګه څنګه ډېره اوکړه، څنګه څنګه تکلیفونه ئې دالله تعالی نیازبین پیغمبر ته اورسولو او څنګه په خپل ضدباندې کلك وو. حضرت نوح ؑ د شکایت په توګه د الله تعالی په دربارکښې عرض کوی چه اې الله ماپه پوره شان سره ستا د حکم پوره کول اوکړل ستا د فرمان عالی شان مطابق مې نه ورځ ته ورځ اوونیل اونه شپې ته شپه بلکه ملاتړلې مې هروخت دوی ته د نیغې لار دعوت ورکړې اوهغوی هم په دغه شان سختئی سره زمانه تختیدلی، د حق نه ئې مخ اړولې تردې پورې اوشوه چه ما هغوی ته اوونیل راشئی د رب خبره واورئی چه رب هم تاسو اوبښی خوهغوی زما د دې الفاظواوریدل هم برداشت نه کړل اوغوږونه ئې بند کړل. هم دغه حال د قریشود کافرانوهم ووچه قرآن پاك اوریدل به ئې نه خوښول لکه چه فرمائی ﴿ وَقَالَ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا لَا تَسۡمَعُوۡا لِهٰذَا الۡقُرۡاٰنِ وَالۡغَوۡا فِيۡهِ لَعَلَّكُمۡ تَغۡلِبُوۡنَ ﴾ یعنی کافرانواوونیل دا قرآن مه اورئی اوچه کله دا لوستلې کیږی شور کوئی چه تاسو غالب ئی. د نوح ؑ قوم یوطرف ته په غوږونوکښې ګوتې کیخودې نو بل طرف ته ئې مخونه په کپړوباندې پټ کړل چه هغوی اونه پیژندلې شی اونه څه واوری. په خپل کفر اوشرك باندې په خپل ضد کلك شواود حق د تابعدارئی نه ئې نه یوازې انکاراوکړو بلکه دې نه ئې بې پرواهی اوکړه او دا ئې سپك اوګڼړلو او د کبرنه ئې ورته شاکړه. حضرت نوح ؑ فرمائی چه د عاموخلقو په ګڼړه کښې هم ما دوی ته اوونیل په اوچت آواز مې ورته هم اوونیل د هغوی غوږونه مې کولاوکړل او ډیر خلې مې یویو ته پټ پټ هم اوونیل.

لهذا دا چه ټول کوششونه مې اوکړل چه داسې نه نوداسې به پوهه شي اوکه داسې نه وي نوداسې به په لار راشي. ما هغه ته اووئيل چه کم نه کم تاسو د دې خپلې بدکارئي نه خو توبه اوکړئي هغه ښځونکې دې خپل طرف ته ټيټيدونکې ته توجه فرمائي اوکه د نه هرقسم بدعمل ولې نه وي شوې په يوساعت کښې معافي کوي او صرف دا نه بلکه په دنياکښې به هم تاسو ته ستاسو د استغفار کولو په وجه تاسو ته قسماقسم نعمتونه درکړي اود غم دردنه به مويچ کړي.

فائده:- هغه به په تاسو باندې ښه مزيدار باران راووروي. دا يادساتئي چه د اوچ کالئي په موقع کله چه مسلمانان داستسقاء د مانځه د پاره اوخي نو مستحب دی چه په دې مونځ کښې داسورت تلاوت کړي. د دې يو دليل خو هم دا آيت دې بل د حضرت عمر فاروق ﷺ هم دا فعل وو. د هغوی نه روايت دې چه د باران غوښتلود پاره کله تاسو اوځئي نو په منبرباندې اوختلو او هغوی ښه استغفاراوکړو اود استغفاروالا د آياتونو تلاوت ئې اوکړو په کوم کښې چه يو دا آيت هم وو. بيا به ئې اوفرمائيل چه ما باران د باران د ټولولارونه چه په آسمان کښې دی اوغوښتلو. يعنی هغه کارمې اوکړو په کوم سره چه به الله تعالى باران راووروي.

حضرت نوح ﷺ فرمائي اې زما دَ قوم خلقوکه تاسو استغفارکوئي نود باران سره سره به د رزق برکت هم تاسو ته ملاوشي. د زمکې اوآسمان په برکتونويه تاسو ماړه شئي. فصلونه به ښه کيږي د خناورو غلانړې به د پئيو نه ډکې وي په مال اولادکښې به ترقي وي. د قسم قسم ميوونه به ډك باغونه تاسو ته نصيب شي د کوموپه مينځ کښې چه به څلورو واړو طرفوته اودبرکت نه ډکې اوبه رواني وي هرطرف ته به نهرونه او دريابونه روان وي. دغه شان رغبتونه ورکولوسره بيا لږه شان ويره هم ورکوي اوفرمائي چه تاسو د الله تعالى د عظمت قائل کيږئي نه؟د هغه د عذابونونه ولې بې باکه شوې ئې؟ گورئي نه چه الله تعالى په کومو کومو حالاتوکښې په څنګه څنګه اوړيدو راوړيدو پيداکړې ئې؟ اول د اوبوڅاڅکې بيا چك وينه بياد غوښې ټکړه او بيا شکل او حالت وغيره. دغه شان گورئي خوسهی چه هغه څنګه د يو آسمان د پاسه بل آسمان پيداکړو که هغه صرف په اوريدوسره معلوم شوې وي يا په هغه وجوهاتوسره معلوم شوې وي چه محسوس دی کوم چه د ستورو چال او د هغې کسوف (تندر)سره پوهيدلې شی لکه څنګه چه د دې علم والا بيان دې.

قوله تعالى:-وَّجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا

په دې کښې هم د هغوی ډير سخت اختلاف دې چه گرځيدونکی ستوری لوئ لوئ اووه دی. يو بل بې نوره کوی د ټولونه په نيزدې آسمان کښې خو سپوږمئی ده چه نور ئې تت کړې دی. په دويم آسمان باندې عطارد دې، په دريم آسمان زهره ده څلورم آسمان کښې نمر دې پنځم آسمان کښې مريخ دې شپږم آسمان کښې مشتری ده اووهم آسمان کښې زحل دې. اوباقي ستوری کوم چه ثوابت دی هغه په اتم آسمان کښې دی د کوم نوم چه داخلق فلك ثوابت ايږدی او په دوی کښې چه کوم د شرع والا دی هغوی دې ته کرسئي وائي او نهم فلك د دې په نيزد اطلس او اثيردې. د کوم حرکت چه د هغوی په خيال کښې د نورو افلاکو د حرکت خلاف دې. د دې د پاره چه د دې حرکت اود حرکتونومبداء دې هغه د مغرب نه د مشرق طرف ته حرکت کوی او باقي ټول آسمانونه د مشرق نه مغرب طرف ته اوهم دې سره ستوری هم گرځي. خودسيارو حرکت د افلاك د حرکت نه بالکل برعکس دې هغه ټول د مغرب نه د مشرق طرف ته حرکت کوی اوپه دوی کښې هريودخپل آسمان چکردخپل مقدورمطابق وهي. سپوږمئی خو په هره مياشت کښې يوځل، نمر په هرکال کښې يوځل، زحل هرديرش کالوکښې يوځل د مودې دا کمې زياتې د آسمان د اوږدوالي پلنوالي په اعتبارسره دې گنی د ټولوحرکت په تيزوالی کښې بالکل مناسبت لري.

داد دهغوی د ټولو خبرو خلاصه په کوموکښې چه دهغوی په خپل مینځ کښې هم ډیر اختلاف دې نه مونږ هغه دلته وارد کول غواړو او نه د هغې د تحقیق او تفتیش دې وخت کښې څه غرض دې. مقصد صرف دومره دې چه الله تعالی سبحانه وتعالی اووه آسمانونه پیداکړی دی او هغه د یوبل د پاسه دی. بیائی په دې کښې سپوږمئی اونمر پیداکړی دی. د دواړو پړق پړوق اورڼړا جداجدا ده په کوموسره چه د شپې ورځې فرق کیږی. بیا د سپوږمئی مقرر منزلونه او بروج دی بیا د دې رڼړا زیاتیږی اوکمیږی اوداسې وخت هم راځي چه هغه په خپله پوره رڼړا کښې وی په کوموسره چه میاشتې او کال معلومیږی لکه چه فرمائی ﴿هُوَ الَّذِیْ جَعَلَ الشَّمْسَ ضِیَآءً﴾ الله تعالی هغه ذات دې کوم چه نمر اوسپوږمئی ښه روښانه او پړقیدونکې پیداکړل اود سپوږمئی منزلونه ئی مقرر کړل دې د پاره چه تاسو ته کال او حساب معلوم شی. د دوی پیداکول په حقه سره دی د عالمانو مخې ته د قدرت دا نښې جداجدا موجود دی.بیا فرمائی چه الله تعالی تاسو د زمکې نه راټوکولې. دلته نباتا اسم مصدر دې او ددې راوړل دلته حسن دی.بیا به ستاسو د وژلو نه پس هم دې واپس کولې شئی او بیا به د قیامت په ورځ هم دې نه راوباسی لکه څنګه چه ئی په اول ځل پیداکړې وئی.اوالله تعالی زمکه ستاسو دپاره فرش جوړکړو اوهغه خوزیږی راخوزیږی نه په هغې کښې مضبوط غرونه ورخښ کړی دی. هم د دې زمکې په کولاو لارو تاسو ګرځئی راګرځئی هم په دې باندې اوسیږئی دیخوانه اخوا ځئی راځئی. د نوح ﷺ غرض دا دې چه دا د الله تعالی دعظمت او قدرت نښې د خپل قوم مخې ته ایږدی او هغوی اماده کوی چه د زمکې برکتونه ورکونکې د هرڅیز پیداکونکې د اوچت قدرت رازق خالق په تاسو دومره هم حق نشته چه تاسو د هغه عبادت اوکړئی د هغه لحاظ اوساتئی اودهغه په وینا د هغه د رښتونی نبی حضرت محمد مصطفی ﷺ لار اختیار کړئی؟ تاسو له خامخا هم د هغه عبادت کول پکار دی د بل چا عبادت مه کوئی د هغه په شان دهغه شریك اود هغه مثیل بل څوك مه ګنړئی. هغه د ښځې لونړو نمسووزیرانو مشیرانو د عدیل او نظیر نه پاك اوګنړئی او هم هغه اوچت لوئی عظیم او اعلی اوګنړئی.

قَالَ نُوْحٌ رَّبِّ اِنَّهُمْ عَصَوْنِیْ وَاتَّبَعُوْا

اووئیل نوح علیه السلام | اے ربه زما | بیشکه دوئ | نافرمانی اوکړه زما | اوپیروی ئې اوکړه

| حضرت نوح ﷺ اووئیل اثې زما ربه ! | دوئ زما نافرمانی اوکړه|اودهغه چا

مَنْ لَّمْ یَزِدْهُ مَالُهٗ وَوَلَدُهٗۤ اِلَّا خَسَارًا ﴿۲۱﴾ وَمَكَرُوْا

دهغه چا | چې زیات نه کړو هغه لره | مال دهغه | اواولاد دهغه | سوا دنقصان نه |او مکر اوکړو هغوئ

په لاره روان شول | چې مال او اولاد ورته د تاوان نه سوا بل څه نه دی ورکړې | اودوئ غټ غټ

مَكْرًا كُبَّارًا ﴿۲۲﴾ وَقَالُوْا لَا تَذَرُنَّ اٰلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا

مکر لوئ | اواوئیل هغوئ | چې مه پریږدئ | معبودان خپل | او مه پریږدئ | ود |

سازشونه اوکړل |اودوئ (یوبل ته) اووئیل اچې خپل معبودان بالکل مه پریږدئ |اومه پریږدئ ود بت

وَّلَا سُوَاعًا ۙ وَّلَا یَغُوْثَ وَیَعُوْقَ وَنَسْرًا ﴿۲۳﴾ وَقَدْ اَضَلُّوْا كَثِیْرًا ۚ

او نه سواع بت او نه یغوث |او یعوق |او نسر | او ګمراهه کړی دی دوئ | ډیر خلق

او سواع بت او نه یغوث بت او یعوق بت او نه نسربت| اودوئ ((خان سره) ډیر خلق ګمراه کړل

وَلَا تَزِدِ الظّٰلِمِيْنَ	اِلَّا ضَلٰلًا
او مه زياتوه ظالمانو لره	سوا د گمراهۍ نه
اوته ددې ظالمانو گمراهي نوره هم سوا کړه	

قوله تعالى:- قَالَ نُوْحٌ رَّبِّ اِنَّهُمْ عَصَوْنِيْ

د الله ﷻ دربار کښې د نوح عليه السلام فرياد:- حضرت نوح ؑ د خپل تيرشوي شکايتونوسره د الله تعالى په دربارکښې د خپل قوم د خلقو دا طريقه هم بيان کړه چه زما دا آواز د هغوى د پاره سراسر د فائدې او گټې وو هغوى ورته غوږ قدرې کينخودو اود خپلو مالدارانو او بې فکرو ئې اومنل کوم چه ستا د امر نه بالکل غافل وو او په مال اولاد باندې مست وو سره د دې چه دغه مال اولادهم د دوى د پاره نقصان وو ځکه چه هم د هغوى په وجه به هغوى غتيدل اوالله تعالى به ئې هيرولو او په ډير نقصان کښې به پريوتل. د ﴿وَلَدُهٗ﴾ دويم قراءت ﴿وُلْدُهٗ﴾هم دې اودا مالداران کوم چه دشان اوشوکت والا وو دوى سره ډيره مکارى اوکړه. ﴿کُبَّارًا﴾ په دواړومعنوکښې ﴿کبير﴾ دې يعنى ډير لوئ. د قيامت په ورځ به هم داخلق هم دغه وائى چه ستاسو د شپې ورځې د مکارئى نه مونږ ته دکفر او شرک حکم کولو وو اودې غټانودې وړو ته اووئيل چه خپل دا بتان د کومو چه تاسو عبادت کوئى هيڅ کله مه پريږدئى.

قوله تعالى:- وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا

د قوم نوح ؑ بتان او عرب:- په صحيح بخارى کښې دى چه د قوم نوح ؑ بتان د عربوکفارو واخستل او دومته الجندل کښې کلب قبيلې د "ود" عبادت کولو هذيل قبيلې د سواع تابعدار وو او قبيله مراد بيا قبيله بنوغطيف کوم چه جرف اوسيدونکي وو دا د ښار سبا سره خواکې وو ديغوث عبادت به ئى کولو همدان قبيله د يعوق عبادت کونکي وو آل ذى کلاع قبيله د حميرنسر بت منونکي وو. دا ټول بتان د قوم نوح ؑ نيکان بزرگان اولياء خلق وو. د هغوى د وفات نه پس شيطان د هغوى په زړه کښې دا خبره واچوله چه د دې بزرگانو په عبادتخانو کښې د دوى څه يادگارقايم کړئى. نوهغوى هلته نښې جوړې کړې اود هريوبزرگ په نوم ئى مشهور کړه. ترکومې چه دا خلق ژوندى وو نو هغه وخته پورې خو د دوى عبادت نه شو کيدې خو دا نښې او يادگارونه قايمونکى خلقو د مرگ نه پس اود علم د اوچتيدونه پس چه کوم خلق راغله د جهالت په وجه هغوى باقاعده د دې ځايونواو نومونو عبادت شروع کړو.(١)

شرک د عقيدت نه شروع شوې دې:- حضرت عکرمه رحمه الله حضرت ضحاک رحمه الله حضرت قتاده رحمه الله او حضرت ابن اسحاق رحمه الله هم دا فرمائى. حضرت محمدبن قيس رحمه الله فرمائى چه دا بزرگ عابد د الله تعالى والا دالله ﷻ دوستان دحضرت آدم ؑ اوحضرت نوح ؑ رښتونې تابعدار او نيکان خلق وو. دچاتابعدارى چه نوروخلقوهم کوله. کله چه دوى مړه شونوددوى مقتديانواووئيل که مونږددوى تصويرونه جوړکړو نوزمونږ به په عبادت کښې نورهم زړه لگى اوددې بزرگانوشکل کتلوسره به زمونږ د عبادت شوق نورهم زياتيږى. نوهم دغه شان ئى اوکړه. کله چه داخلق هم مړه شواوفناشونو د هغوى نسلونه راغله نوشيطان په هغوى باندې داگوتې اوځکله چه ستاسومشرانوخپله ددې عبادت کولواوهم د دوى نه به ئى دعاغوښتله نوهغوى په پوره توگه د دې بزرگانود تصويرونوعبادت شروع کړو

قوله تعالى:- وَلَا سُوَاعًا ۙ وَّلَا يَغُوْثَ وَيَعُوْقَ وَنَسْرًا

حافظ ابن عساکر رحمه الله د حضرت شيث ؑ په قصه کښې بيان فرمائى چه حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه اوفرمائيل دحضرت آدم ؑ څلويښت بچي وو شل ځامن اوشل لونړه. په دوى کښې چه د کومو عمرونه

(١) صحيح بخارى کتاب التفسير سورة نوح: ۴۹۲۰.

زيات وو په هغوی کښې هابيل قابيل صالح اوعبدالرحمن وو د کوم چه ړومبې نوم عبدالحارث وو بل ود وو کوم ته چه به ئې شيث او هبة الله هم وئيلې شو ټولورونړو سرداری دې رور ته ورکړې وه د هغه اولاد دا ځلور واړه وو يعنی سواع يغوث يعوق او نسر. حضرت عروه بن زبير رضی الله عنه فرمائی چه د حضرت آدم عليه السلام د بيمارئی په وخت کښې د هغه اولاد ود يغوث يعوق سواع او نسر وو ود په دوی کښې د ټولو نه لوئ او د ټولونه نيك سلوك وو.

ابن ابی حاتم کښې دی ابوجعفر رحمه الله مونځ کولو چه خلقو د يزيدبن مهلب ذکر اوکړو هغوی چه فارغ شو نو وئې فرمائيل چې تاسو د يزيد بن مهلب تذکره اوکړه. هغه هلته قتل کړې شوچرته چه به د ټولونه اول د غيرالله عبادت کولې شو. او بيا يې د دود تذکره ا وکړه او وې فرمائيل چې واقعه داسې اوشوه چه ود يودينداد ولی الله مسلمان وو کوم چه د خلقو ډير خوښ وو اوډير معتقدوو هغه مړشو. داخلق منجوران جوړ شو اود هغه په قبرکيناستل اوژړا فرياد او هغه ئې يادول شروع کړه اوډير بې آرامه او په مصيبت کښې وو. ابليس لعين چه دا اوکتل نو يه انسانی شکل اوصورت کښې هغوی له راغلواو ورته ئې اووئيل چه د دې بزرګ يادګار ولې نه جوړوئې؟ چه هروخت ستاسو په وړاندې وی او تاسوهغه نه هيروئې. ټولود ده رائې اومنله نو ابليس د هغه بزرګ تصوير جوړکړواود هغوی په وړاندې ئې اودرولو کوم چه به هغوی په کتوکتوسره يادولواود هغه د عبادت تذکرې به ئې کولې کله چه دا ټول په دې کښې ښه مشغول شو نو ابليس اووئيل چه تاسو ټول خودلته راځئې نو ښه به دا وی چه زه د ده ډير تصويرونه جوړکړم تاسو هغه په خپلو کورونوکښې کيږدئې نو هغوی ټول په دې هم راضی شو نو داهم اوشو. تراوسه پورې دا تصويرونه هم د يادګار په توګه وو نود دوی دويم پشت نيغ په نيغه د دوی عبادت کول شروع کړو او اصلی واقعه ټولوهيره کړه اوخپل پلاران اونيکونه ئې هم د دوی عبادت کونکی اوګڼړل او پخپله هم په بت پرستئی کښې مشغول شو. د هغه نوم "ود" وو اود ټولونه اولنی هم دا بت وودکوم چه دالله تعالی نه بغيرعبادت اوکړې شو.هغه ډيرمخلوق ګمراه کړو.دهغه وخت نه واخله تر اوسه پورې په عربواو عجموکښې بغيرد الله تعالی نه د نوروعبادت کول شروع شو اود الله تعالی مخلوق دهوکه شو.

قوله تعالی:- وَلَا تَزِدِ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا ضَلٰلًا۝

دنوح عليه السلام بد دعاء:- خليل الله عليه السلام په خپله دعاکښې عرض کوی اې زماربه ما اوزما اولاد د بت پرستئی نه بچ کړه ياالله هغه اکثرمخلوق ګمراه کړې دې.بيا حضرت نوح عليه السلام دخپل قوم د پاره بد دعا کوی خکه چه د هغوی سرکشی ضد د حق سره دښمنی هغه ښه ليدلې وه. نو وائی چه الله تعالی دوی په ګمراهئی کښې نورهم ورزيات کړه لکه چه موسی عليه السلام د فرعون او فرعونيانود پاره بددعاکړې وه چه اې الله د دوی مالونه تباه کړې د دوی زړونه سخت کړې چه د دوی ايمان نصيب نه شی د کوم وخت پورې چه دوی دردناك عذاب اونه وينی.د نوح عليه السلام دعاقبوله شوه اود هغوی د خپل تکذيب په وجه هغوی غرق کړې شو.

اُغْرِقُوْا	مِمَّا خَطِيْٓئٰتِهِمْ
غرق کړې شو هغوئ	نه | په سبب دګناهونو دهغوئ
نو دخپلو ګناهونو په سبب هغوئ ډوب کړې شول	

مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ	لَهُمْ	فَلَمْ يَجِدُوْا	نَارًا	فَاُدْخِلُوْا
بې الله نه		پس بيا نه موندو هغوئ	دپاره دخان خپل	پس داخل کړې شو | وور ته
او اور ته اورسيدل | نوهغوی د الله جل جلاله په مقابله کښې خان دپاره هيڅوک مددګار بيا نه موندو				

أَنصَارًا	وَقَالَ نُوحٌ	رَّبِّ	لَا تَذَرْ	عَلَى الْأَرْضِ
مددگاران	او اووئیل نوح علیه السلام	اے ربه زما	مه پریږده	په زمکه باندې
او حضرت نوح علیه السلام داهم اووئیل چې ائې زما ربه! اته دزمکې په مخ				
مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا	إِنَّكَ إِن تَذَرْهُمْ	يُضِلُّوا	عِبَادَكَ	
دکافرانو نه یو کوروالا	بیشکه که تا پریښودل دوئ	نو گمراهه کوي به دوئ	بندگان ستا	
دکافرانو یو استوګن هم باقي پاتې نکړې که ته دوئ پريږدې نو ستا بندګان به هم ګمراه کړي				
وَلَا يَلِدُوا	إِلَّا	فَاجِرًا كَفَّارًا	رَبِّ اغْفِرْ لِي	وَلِوَالِدَيَّ
اونه به زیگوي دوئ	مګر	بدکاره ناشکره	اے ربه زما معاف کړې مالره	او مور اوپلار زما لره
اوچې کوم اولاد زيږوي هغه هم بدعمله کافر (اولاد) وي ائې زما ربه ما اوبښه اوزما پلار او مور اوبښه				
وَلِمَن دَخَلَ بَيْتِيَ	مُؤْمِنًا	وَلِلْمُؤْمِنِينَ	وَالْمُؤْمِنَاتِ	
او هغه چالره چې داخل شو کور زماته	په حيثيت دمومن	او مومنانوسړو لره	او مومنانو ښځو لره	
اوڅوک چې زما کورته دمومن په حيثيت راننوتولو او ټول مومنان او ټولې مومنانې اوبښه				
وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ	إِلَّا تَبَارًا			
او مه زياتوه ظالمانو لره	سوا دهلاکت نه			
اودا ظالمان په تباهۍ کښې نور هم زيات کړه				

قوله تعالی:-

د حضرت نوح علیه السلام بددعا او عذاب:- د ﴿خطيئتهم﴾ دويم قراءت ﴿خطاياهم﴾ هم فرمائيلې شوې دې چه د خپلو ګناهونو داکثریت په وجه داخلق هلاك كړې شو. هغوی سرکشي او ضد په وجه خبره نه منل اودهغوی مخالف او دښمنی د رسول سره د حدنه تیره شوه نوهغوی په اوبوکښې ډوب کړې شو. اود دې ځائی نه وړاندې کندې ته ورديكه كړې شو او هيڅ څوك اونه دريدل چه دوی د عذاب نه بچ کړې وې لکه چه ارشاد دې ﴿قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَن رَّحِمَ﴾ يعنى په نن ورځ د الله تعالى د عذاب نه هيڅ څوك نه شی بچ کولې صرف هم هغه به خلاصې بیاموبی په چا چه الله تعالی رحم اوکړې. حضرت نوح علیه السلام د دې بد نصيبود خپل آقا ذوالجلال الله تعالى وتبارکه په درباندې خپل تندې ايخودې فريادكوی اوهغه مالك ته په دوی باندې د عذاب راليګلودرخواست وړاندې کوی چه اوس خو د دې ناشکرونه يوكس هم الله تعالى په دې زمکه باندې ګرځيدونکې مه پريږده. اوهم داسې اوشو چه ټول په اوبوکښې غرق کړې شوتردې چه د نوح علیه السلام خپل سکه ځوئ هم چه د پلار نه جدا شوې وو هغه هم بچ نه شو. هغه دا ګنړل چه اوبه به زما څه اوکړی زه به چرته يولوئ غرته اوخیژم. ولې هغه اوبه خونه وې دالله تعالى عذاب وود الله تعالى غضب وواود حضرت نوح علیه السلام بددعاوه دې نه څوك بچ كيدې شو؟ اوبه هغه هم هلته راګيروی او هغه پلارسره په خبروخبرو کښې د هغه په وړاندې ډوبيږی او مړ کيږی.

ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی که د نوح علیه السلام په طوفان کښې الله تعالی په چاباندې رحم کولو نود دې لائق هغه ښځه وه چه اوبه راخوټکیدل او راوریدل نی اوکتل نو راپاسیده او غرته کتلې وه کله چه اوبه هلته هم اورسيدې نو ماشوم نی اوچت کړو او په خپلو اوږو نی کینولو کله چه اوبه هلته هم اورسيدې نوهغه ئی په سر کینولو کله چه اوبه سرته هم اورسيدې نو خپل بچې ئی په لاسونوکښې د سر

نه هم اوچت اونیولوخواخر اوبه هلته هم اورسیدلې موراوخوئ ډوب شول نوکه په هغه ورځ په کافرانو کښې څوك د رحم قابل وې نو هم دغه ښځه وه خوهغه هم نه بچ شوه اونه نې څوك بچ کړې شو[1] دا حدیث غریب دې خوراویان ئې ثقه دی.

قوله تعالى:-رَبِّ اغْفِرْلِيْ وَلِوَالِدَيَّ

د نوح علیه السلام دعاءاو بددعاء:-غرض داچه د مخ د زمکې کافران غرق کړې شول صرف هغه ایماندار هستئې پاتې شوې چه حضرت نوح ﷺ سره په کشتئې کښې وو اود الله تعالی په حکم حضرت نوح ﷺ هغوی خپل ځان سره په کشتئې کښې سواره کړې وو. د حضرت نوح ﷺ ډیره سخته ترخه تجربه شوې وه په دې وجه خپله ناامیدی ښکاره کولوسره فرمائی چه یاالله زما زړه غواړی چه داټول کافران تباه کړې شی په دوی کښې چه څوك هم باقی او بچ پاتې شی نوهغه به دنورود ګمراهئې ذریعه جوړیږی او چه د هغوی کوم نسل خوریږی هغه به هم د دوی په شان بدکاران او د کافرزړه والا وی. دې سره د خپل ځان د پاره ښښنه غواړی او فرمائی اې زما ربه ما اوښښه زما مورپلار اوښښه او هر هغه سړې چه زما کورته راشی اوهغه وی هم ایماندار. د کورنه مراد جمات هم اخستې شوې دې خو عام مراد هم دغه دې.مسنداحمد کښې دې رسول الله ﷺ فرمائی هم مؤمن سره کینئې پاسئې پاك او پرهیزګاره خلق دې ستا خوراك اوخوری. ([2]) داحدیث په ابوداؤداو ترمذی شریف کښې هم دې. امام ترمذی ﷬ فرمائی چه صرف هم په دې اسنادوسره دا حدیث معروف دې.

بیا خپله دعاعام کوی او فرمائی چه ټول ایماندار سړی او ښځې هم اوښښه که هغه ژوندی وی اوکه مړه وی په دې وجه مستحب دی چه هرسړې دې په خپله دعاکښې نور مؤمنان هم شاملوی چه د نوح ﷺ اقتداء هم وی اوپه دې احادیثوباندې هم عمل اوشی کوم چه په دې باره کښې دی او هغه دعاګانې هم راشی کومې چه نقل دی. بیاد دعاپه خاتمه کښې وائی چه یاالله تعالی داکافران داسې تباهئې اوبربادئې هلاکت او نقصان کښې نور هم ورزیات کړې په دنیااو آخرت کښې دې دوی برباد وی.

﴿الحمدلله﴾ د سورت نوح تفسیر هم ختم شو.

رکوع ګانې		سورة الجن مكية وهي ثمان وعشرون اٰية وفيها ركوعان		اياتونه
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
٢		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		٢٨

فَقَالُوْٓا	مِّنَ الْجِنِّ	نَفَرٌ	اَنَّهُ اسْتَمَعَ	اِلَيَّ	اُوْحِيَ	قُلْ
پس اووئیل هغوئ	دپیریانو نه	یوې ډلې	چې بیشکه غوږ ایښې وو	ماته	وحی شوی ده	اووایه

(ائې رسوله) اووایه چې ماته وحی راغلې ده | چې دپیریانو یوې ډلې قرآن پاک واوریدلو | نو وې وئیل

اِلَى الرُّشْدِ	يَّهْدِيْٓ	قُرْاٰنًا عَجَبًا ۝١	سَمِعْنَا	اِنَّا
نیکئ ته	چې لاربښودنه کوی	یو قرآن عجیبه	واوریدو	چې بیشکه مونږه

چې مونږ عجیبه قرآن واوریدو | چې د هدایت لارې ته بلنه کوی

[1] دا روایت حاکم: ٣٤٢/٢ کښې مختصراً دحضرت عائشه رضی الله عنها نه مروی دې وسنده حسن، موسی بن یعقوب حسن الحدیث راوی دې.

[2] ابوداؤد کتاب الادب باب من یؤمر ان یجالس: ٤٨٣٢ وسنده صحیح، ترمذی: ٢٣٩٥، احمد: ٣٨/٣٨,٣/٣.

فَاٰمَنَّا بِهٖ ؕ وَلَنْ نُّشْرِكَ بِرَبِّنَآ اَحَدًا ۙ

بس ایمان راوړو مونږ په هغه باندې | او مونږ به هرګز نۀ شریکوو | درب خپل سره | هیڅوک |

نو مونږ پرې ایمان راوړو | او مونږ به خپل رب سره (اوس) هیڅوک نه شریکوو

وَّاَنَّهٗ تَعٰلٰى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَّلَا وَلَدًا ۙ

او بیشکه چې لوئ دې | شان درب زمونږه | نۀ ده نیولی (جوړه کړی) هغه | ښځه | او نۀ ځوئې |

اودا چې زمونږ د رب شان ډیر لوئې دې | هغه نه ښځه کړې ده | .... اونه ئې اولاد شته

وَّاَنَّهٗ كَانَ يَقُوْلُ سَفِيْهُنَا عَلَى اللّٰهِ شَطَطًا ۙ وَّاَنَّا

او بیشکه وو | چې وئیل به | ناپوهانو زمونږه | په الله باندې | خبرې دحق نه خلاف | او بیشکه مونږه |

او دا چې زمونږ کم عقلو به د الله ﷻ په باره کښې د حدنه زیاتې خبرې کولې | او زمونږ خو دا خیال وو

ظَنَنَّآ اَنْ لَّنْ تَقُوْلَ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ۙ وَّاَنَّهٗ كَانَ

ګمان کولو | چې هرګز به نۀ وائی | انسان | او پیرې | په الله باندې | دروغ | او بیشکه چې وو |

.... چې انسانان او پیریان به د الله ﷻ په باره کښې دروغ نه وائی | .... او دا چې

رِجَالٌ مِّنَ الْاِنْسِ يَعُوْذُوْنَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ

ډیر سړی | -انسانانونه | چې پناه به ئې غوښتله | په سړو پورې | دپیریانونه |

بنیادمو کښې ډیر کسان داسې هم تیر شوی دی | .... چې هغوئ به د بعضو سړونه دپیریانو

فَزَادُوْهُمْ رَهَقًا ۙ وَّاَنَّهُمْ

پس زیات کړو انسانانو هغوئ پیریانو لره | په لحاظ دغرور سره | او بیشکه چې انسانانو هم |

په ذریعه پناه غوښتله | نو د هغوئ (پیرانو) تکبر ئې نور هم زیات کړو | او د هغوئ

ظَنُّوْا كَمَا ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَّبْعَثَ اللّٰهُ اَحَدًا ۙ

ګمان اوکړو | لکه څنګه چې ګمان کړې وو تاسو | چې هرګز به نۀ رالیږی الله | یو (رسول) |

داګمان وو | لکه چې تاسو ګمانونه کوئ | چې الله ﷻ به هیڅوک بیا نه راژوندې کوی

قوله تعالىٰ:- قُلْ اُوْحِيَ اِلَيَّ اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ

دپیریانوقران اوریدل اوپدې باندې ایمان راوړل:-الله تعالى سبحانه وتعالى خپل رسول حضرت محمد مصطفى ﷺ ته فرمائی چه خپل قوم ته د دې واقعه خبرورکړه چه پیریانوقرآن پاك واوریدو هغه ئی رښتونې بیاموندو په دې ئی ایمان راوړو اود دې تابعدارشو. نو فرمائی چه اې نبی ته اووایه زما طرف ته وحی رالیګلې شوې ده چه د پیریانو یوې ډلې قرآن پاك واوریدو او خپل قوم ته لاړل او خبرئی ورکړو چه نن مونږ ډیر عجیبه او حیرانونکې کتاب واوریدو چه رښتونې اود خلاصی لار ښائی. مونږ خو دا منلې دې او ناممکن دی چه اوس مونږ دالله تعالى سره د بل چا عبادت اوکړو.هم دامضمون په دې آیاتونوکښې تیرشوې دې. ﴿وَاِذْ صَرَفْنَآ اِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُوْنَ الْقُرْاٰنَ﴾ یعنی چه کله مونږ د پیریانو یوه ډله ستا طرف ته راوګرځوله دې د پاره چه هغوی قرآن پاك واوری الخ. اود دې تفسیرمې هم هلته په احادیثو سره بیان کړې دې دلته د بیا بیانولوضرورت نشته. بیا دا پیریان خپل قوم ته وائی زمونږ د

رب د قدرت کار امر ډیر اوچت او د لوئ شان اوعزت والا دي دهغه نعمتونه قدرتونه او په مخلوق باندې مهربانئ ډیردوقعت والا دی ددې جلالت او عظمت ډیراوچت دې.دهغه جلال اواکرام ډیر اوچت خیژولې شوې دې د هغه ذکر د اوچتې درجې دې د هغه شان ډیر اوچت دې.
په یوروایت کښې د حضرت ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه جد وائی پلار ته که چرته پیریانوته دا علم وی چه انسانانوکښې هم جد وی نوهغوی به د الله تعالی په نسبت سره دا لفظ نه وئیلو نولکه دا قول سنداً قوی دې خوکلام جوړیږی نه او هیڅ مطلب په پوهه کښې نه راځی. ممکن ده چه په دې کښې څه کلام پاتې شوې وی. والله اعلم. بیا خپل قوم ته وائی چه الله تعالی د دې نه اوچت او بزرګ دې چه د هغه ښځه وی یا د هغه اولاد وی.

قوله تعالی:- يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا

بیا فرمائی چه زمونږ بې وقوف یعنی شیطان په الله تعالی باندې د دروغو تهمت لګوی اوداهم کیدې شی چه دې نه مراد عام وی یعنی چه کوم سړې الله تعالی له اولاد او ښځه ثابتوی بې عقله دې دورغ وائی باطل عقیده لری او د ظلم خبره د خلې نه اوباسی. بیا فرمائی چه مونږ خو په دې خیال کښې وو چه پیریان او انسانان په الله تعالی باندې دروغ نه شی تړلې. خو د قرآن پاك په اوریدو سره معلومه شوه چه دا دواړه ډلې په رب العالمین باندې تهمت تړی اوپه اصل کښې د الله تعالی ذات د دې عیب نه پاك دې. بیا فرمائی چه د پیریانو د ډیر دهوکه کیدو سبب دا اوشو چه هغوی کتل کله چه یو انسان په ځنګل یا بیابان ته ځی نود پیریانو پناه غواړی او دا به ئې ګڼړل چه داسې وئیا کولو سره لکه چه د جاهلیت د زمانې د عربوعادت وو چه کله به ئې چرته ډیره اچوله نو وئیل به ئې چه د دې ځائی د لوئ پیری په پناه کښې مونږ راځو. اودابه ئې ګڼړل چه په داسې وینا کولو سره د ټولوپیریانود شر نه به مونږ محفوظ شو. دغه شان چه به ښارونوته تلل د لوئ رئیس پناه به ئې اخستله دې د پاره چه د ښار نور دښمنان خلق هغوی ته تکلیف اونه رسولې شی. پیریانوچه دااوکتل چه انسانان هم زمونږ پناه اخلی نود هغوی سرکشی نوره هم زیاته شوه اوهغوی نور هم ډیر انسانان تنګول شروع کړه. اوداهم مطلب کیدې شی چه پیریانودا حالت په لیدوسره انسانان نور هم ډیر ویرول شروع کړی وی او هغوی ئې قسم قسم سره تنګول. په اصل کښې به پیریان د انسانانو نه ویریدل لکه چه انسان د پیریانونه بلکه د دې نه هم ډیر چه کوم ځنګل او بیابان ته به انسان رسیدلو نود هغه ځائی نه به پیریان تختیدل. خو چه د کله نه مشرکانو د دوی نه پخپله پناه غوښتل شروع کړه او وئیل به ئې چه د دې وادئی د لوئ پیری په پناه کښې مونږ راځو د هغې نه چه زمونږ مال اولاد ته نقصان اورسی. اوس پیریان په دې پوهه شو چه داخوزمونږ نه پخپله ویریږی نوهغوی نور هم بهادران شو اوس هغوی قسم قسم ویرول تنګول او چیړل شروع کړه هغوی په ګناه کښې ویره کښې ظلم او سرکشئ کښې نورهم زیات شو.

پیریانو سره د پناه اخستلو واقعه:- کردم بن ابوسائب انصاری ﷺ فرمائی چه زه د خپل پلار سره په مدینه کښې د یوکارد پاره بهر اووتلم هغه وخت د حضور ﷺ بعثت شوې وو اوپه مکه مکرمه کښې هغوی د پیغمبر ﷺ په حیثیت سره ښکاره شوې وو.د شپې په وخت کښې مونږ یو ګډبه سره په یوځنګل کښې پاتې شو د نیمې شپې په وخت کښې یو لیوه راغلو او چیلئی اوچته کړه اوتختیدو. ګډبه هغه پسې منډه کړه اوپه چغه ئې اووئیل اې د دې ځنګل آباد ساتونکیه ستا په پناه کښې راتلونکې سړې لوټ شو ورسره یوآواز راغلو هیڅ څوك سړې موجود نه وو اې لیوه دا چیلئی پریږده. لږ ساعت پس مونږ اوکتل چه هم هغه چیلئی په منډه منډه واپس راغله او په رمه کښې یوځائی شوه او هغه زخمی شوې هم نه وه[1] هم دا بیان په دې آیت کښې دې کوم چه په رسول الله ﷺ باندې مکه کښې نازل شو چه

[1] المعجم الکبیر للطبرانی: ۱۹/۱۹۱-۱۹۲، مجمع الزوائد: ۷/۱۲۹.

بعضې خلقو به د پیریانوپناه غوښتله. داسې هم ممکن دی چه دا لیوه جوړیدونکې راغلې هم پیرې وی اودچیلنې بچې ئې نیولې وی اودګډبه په دې فریاد باندې ئې پریښې وی چه ګډبه ته او نورو اوریدونکوته ددې خبرې اوریدو سره په دې باندې نور هم کامل یقین پیداشی چه د پیریانوپه پناه کښې راتلوسره د نقصان نه محفوظ پاتې کیدې شی. او بیا په دې عقیده سره هغه نورهم ګمراه شی او د الله تعالی د دین نه خارج شی والله اعلم. دا مسلمانان پیریان خپل قوم ته وائی چه اې پیریانوځنګه چه ستاسو ګمان ووډغه شان انسان هم په دې خیال کښې وو چه اوس به الله تعالی یورسول نه رالیګی.

وَّاَنَّا	لَمَسْنَا السَّمَآءَ	فَوَجَدْنٰهَا	مُلِئَتْ
او بیشکه چې مونږه	اورسیدو آسمان ته	پس بیا موندو مونږه هغه	چی ډك کړې شوې دې

اودا چې مونږ آسمان ته اورسیدو | ....نو هغه مو د سختو څوکیدارانو فرشتو

حَرَسًا شَدِيْدًا	وَّشُهُبًا ۝٨	وَّاَنَّا كُنَّا	نَقْعُدُ
دڅوکیدارانو سختونه	او دشغلو دوور نه	او بیشکه چې ووْ مونږه (پخوا)	چې کیناستو به

او دشغلو نه ډک بیاموندلو | .... اودا چې مونږ به دآسمان په بعضې ځایونو کښې

مِنْهَا	مَقَاعِدَ	لِلسَّمْعِ ؕ	فَمَنْ يَّسْتَمِعِ الْاٰنَ
په دې آسمان کښې	په ځائې دناستې کښې	دپاره داوریدو	پس څوك چې غوږ ږدې اوس

د خبرونو اوریدو دپاره کیناستلو | نو اوس چې څوک د اوریدو دپاره غوږ تکیا کړی |

يَجِدْ	لَهٗ	شِهَابًا رَّصَدًا ۝٩	وَّاَنَّا لَا نَدْرِيْۤ	اَشَرٌّ
نو مومی	دپاره دځان خپل	شغله انتظار کونکې	او بیشکه چې مونږه نهٔ پوهیدو	چې آیا دشر

نو یوه تیاره شغله به بیامومی | ....او مونږ په دې نه پوهیږو | چې ددې نه

اُرِيْدَ	بِمَنْ	فِي الْاَرْضِ	اَمْ اَرَادَ	بِهِمْ
اراده کړې شوی ده	په هغه چا باندې	چې په زمکه کښې دی	یا اراده کړې ده	په هغوئ باندې

زمکې خلقو ته تکلیف ورکول مراد دی | ....اوکه د دوی په باره کښې د دوی

رَبُّهُمْ	رَشَدًا ۝١٠
رب دهغوئ	دنیغې لارې دښودلو

د هدایت کولو اراده کړې ده |

قوله تعالی:- وَّاَنَّا لَمَسْنَا السَّمَآءَ

د پیریانواوریدل ئې بندکړل: دحضورﷺ د بعثت نه وړاندې به پیریان آسمانونوته تلل او یوځائې کښې به کیناستل اوغوږبه ئې کیخودو دفرښتوخبرې به ئې اوریدې اوبیابه ئې کاهنانوته خبر ورکولو او کاهنانوبه دې خبروته ښه مرچ مالګه اولګوله اوپه یوه کښې به ئې سل دروغ یوځائې کړل او خپلو منونکوته به ئې ونیل. اوس چه کله نه حضورﷺ پیغمبرجوړکړې شواو په هغویﷺ باندې قرآن کریم نازلیدل شروع شو نو په آسمانونوباندې زبردستې پهرې کینولې شوې او دې شیطانانو ته د اول په شان خبرې اوریدو او د خبرود الوزولو موقع پاتې نه شوه. دې د پاره چه د قرآن کریم اوکاهنانوکلام ګډوډنه

شي اود حق لټونکوته مشکلات پیدانه شي. دې مسلمانانو پیریانوبه خپل قوم ته وئیل چه اول خو به مونږ په آسمانونوکښې کیناستو ولې اوس خو سختې پهرې لګیدلې دی اود اُور شغلې په شیش کښې ناستې دی اوداسې راخلاصیږی چه هډو خطاکیږی نه لوله په کوی یعنی سیزی.اوس مونږ دا نه شو وئیلی چه دې نه حقیقي مرادڅه دی د زمکې والا څه بدی خوره شوه یاد هغوی سره د هغوی د رب اراده د نیکئی او ښیګړې ده. خیال اوکړئی چه دا مسلمانان پیریان څومره د ادب نه ډك وو چه د بدئی د اسناد د پاره ئې د چا فاعل ذکر اونه کړواود ښیګړې اضافت ئې د الله تعالی طرف اوکړو او وئې وئیل چه په اصل کښې د آسمان څوکئی اوحفاظت نه څه مطلب دې؟ دامونږ نه پیژنو.

دغه شان په حدیث کښې هم راغلی دی چه اې الله ستاد طرف نه شر او بدی نه ده (١) ستورې به د دې اول هم کله کله راجداکیدل خوداسې په کثرت سره د هغوی اُور ورول د قرآن کریم د حفاظت او صیانت په وجه شوې وو. په یوحدیث کښې دی مونږ رسول الله ﷺ سره ناست وو چه ناڅاپی یوستورې راجداشو او ډیره رنړا شوه. نو حضورﷺ زمونږ نه معلومه کړه چه چه اول به داسې ستورې راجداشوتاسو به څه وئیل؟ هغوی عرض اوکړو یارسول اللهﷺ! زمونږ به داخیال وو چه داخو یاد لوئ سړی په پیداکیدو سره راجداکیږی اویاد یولوئ په مرګ باندې. حضورﷺ اوفرمائیل نه نه بلکه الله تعالی چه کله هم په آسمان باندې د چافیصله کوی الخ. (٢) داحدیث په پوره توګه د سورت سبا په تفسیرکښې تیرشوې دې.

په اصل کښې د ستورو په کثرت سره راپریوتل د پیریانوپه دې سره هلاکیدل د آسمان حفاظت زیاتیدل د آسمان د خبرونونه محروم کیدل د دې امر سبب جوړشوچه دوی بهر راووتل اوهغوی څلورو ډارو طرفونوته لټون شروع کړو چه څه وجه ده چه زمونږ آسمانونوته تګ موقوف شو. نوپه دوی کښې د یوې ډلې تیریدل په عربوباندې اوشو اودلته ئې رسول الله ﷺ د سحر په مانځه کښې په قرآن کریم اوریدو سره واوریدو او پوهه شو چه ددې نبی ﷺ د بعثت اود ده د کلام نازلیدل زمونږ د بندش سبب دې. نو خوش نصیب او عقل مند پیریان خومسلمانان شو باقی نورو پیریانوته ایمان نصیب نه شو.دسورت احقاف آیت ﴿وَإِذْ صَرَفْنَآ إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ ٱلْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ ٱلْقُرْءَانَ﴾ کښې د دې پوره بیان تیرشوې دې. د ستورو پریوتل د آسمان محفوظ کیدل صرف د پیریانود پاره نه دی بلکه د انسانانود پاره هم یود خطرې علامت وو ویریدل به او په انتظارکښې به وو چه نتیجه به څه کیږی. په عام توګه د انبیاء کرام علیهم السلام د تشریف راوړو اود الله تعالی د دین د اظهار په وخت کښې به هم داسې کیدل.

حضرت سدی رحمه الله فرمائی شیطانان به اول په آسمانی بیټهکونوکښې کیناستل او د فرښتو خپل مینځ کښې خبرې به ئې راوړلې.کله چه حضورﷺ پیغمبر جوړکړې شو نویوه شپه پدې شیطانانوباندې ډیرې شغلې اوورولې شوې د کومو په لیدو چه د طائف خلق اوویریدل چه کیدې شی د آسمان والا هلاك شوی وی. هغوی اوکتل چه بې نمبره ستوری ماتیږی شغلې اوچتیږی اولرې لرې پورې په تیزئی سره خی.هغوی د غلامانوآزادول او څناور د الله تعالی په لارکښې پریخودل شروع کړل. آخر عبدیالیل بن عمروبن عمیر هغوی ته اووئیل اې دطائف خلقو تاسو ولې خپل مالونه بربادکوئی؟تاسو نجوم اوګورئی که ستوری په خپل خپل ځائی موجود وی نو پوهه شئی چه د آسمان والا نه دی تباه شوی بلکه دا ټول انتظامات صرف د دین ابی کبشه د پاره کولې شی.(او که تاسو اووینئی چه په حقیقت کښې ستوری په خپل مقرر ځائی باندې نشته نو بې شکه د آسمان والا هلاك اوګڼړئی) هغوی نجوم اوکتلو نو ستوری ټول په خپل خپل مقرر ځائی باندې موجود وونو هله هغوی ته آرام راغلو.

---

١) صحیح مسلم کتاب صلاة المسافرین باب صلاة النبیﷺ ودعائه باللیل:٧٧١.

٢) صحیح مسلم کتاب السلام باب تحریم الکهانة واتیان الکهان:٢٢٢٩، ترمذی:٣٢٢٤، احمد:١/٢١٨، ابن حبان: ٦١٢٩.

شیطانانو کښې بې ارامي: شیطانانو کښې هم منډې ترړې شروع شوې دوی ابلیس له راغله نوابلیس اووئیل چه ماله د هرې هرې علاقې خاوره راوړئی. هغه بوئی کړه او وئی وئیل چه د دې سبب په مکه کښې دې، اووه پیریان د نصیبین اوسیدونکی مکې ته راورسیدل.دلته حضورﷺ په مسجد حرام کښې مونځ کولواود قرآن کریم تلاوت ئې کولو د کوم په اوریدوباندې چه د دوی زړه نرم شو.ډیر نیزدې شو او قرآن پاک ئې واوریدو بیادهغې په اثرباندې مسلمانان شو اوخپل قوم ته ئې هم د اسلام دعوت ورکړو. (د قرآن مجید د عبارت نه دا معلومیږی چه دا ټولې خبرې پیریان حضورﷺ ته وائي خپل قوم ته نه. او په سورت احقاف کښې چه کوم د پیریانو ذکر دې په هغې کښې د هغوی خپل قوم ته د دعوت ورکولو ذکر دې. دې نه وړاندې مضمون هم اوکورئی. والله اعلم. الحمدلله مونږ دا پوره پوره واقعه په خپل کتاب السیرت کښې د حضورﷺ د نبوت د شروع په بیان کښې لیکلې دې. والله اعلم.

وَّاَنَّا مِنَّا الصّٰلِحُوْنَ وَمِنَّا

| او بیشکه ځینې زمونږ نه | صالحان دی | او ځینی زمونږ نه |

| اودا چې بعضې په مونږ کښې نیکان دی | او بعضې

دُوْنَ ذٰلِكَ ؕ كُنَّا طَرَآىِٕقَ قِدَدًا ۟ۙ وَّاَنَّا ظَنَنَّاۤ اَنْ لَّنْ نُّعْجِزَ اللّٰهَ

بې ددې نه دی | یو مونږه | په لارو | مختلفو اوبیشکه پوهیدو مونږه اچې هرگز به مونږه عاجزه نه کړو الله

بل قسم خلق هم | (غرض دا چې) مونږ په مختلفو لارو چارو روان وو | اومونږ په دې پوهه شوی

فِی الْاَرْضِ وَلَنْ نُّعْجِزَهٗ هَرَبًا ۟ۙ وَّاَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا

په زمکه کښې | او هرگز به مونږه عاجزه نه کړو هغه | په تیښتې سره | او بیشکه |هر کله چې واوریدو مونږه

یو | چې مونږ د زمکې په مخ (هیڅ ځائې کښې) الله عاجزه کولې نشو او نه ترې په تیښته خلاصیدې شو | اودا

الْهُدٰۤی اٰمَنَّا بِهٖ ؕ فَمَنْ یُّؤْمِنْ بِرَبِّهٖ

هدایت | نو مونږه ایمان راوړو په هغې | پس هغه څوك چې ایمان راوړی | په رب خپل

چې مونږ دهدایت خبره واوریده | نو ایمان مو پرې راوړو | نو څوك چې په خپل رب

فَلَا یَخَافُ بَخْسًا وَّلَا رَهَقًا ۟ۙ وَّاَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُوْنَ

پس نه به یریږئ | د کمی دنیکئ نه | اونه دزیاتو دبدئ نه | او بیشکه ځینې زمونږ نه | مسلمانان دی

ایمان راوړی |نوهغه سره نه خو دنقصان ویره وی| او نه د زیاتی | او په مونږ کښې بعضې مسلمانان دی

وَمِنَّا الْقٰسِطُوْنَ ؕ فَمَنْ اَسْلَمَ فَاُولٰٓىِٕكَ تَحَرَّوْا

اوځینی زمونږ نه | دحق نه بې طرفه دی | پس هغه چاچې اسلام قبول کړو | پس هغوئ | فکر اوکړو

او بعضې د حق نه بې لارې دی | ....نو چا چې اسلام قبول کړو | نو هغوئ دنیکئ د لارې سوچ

رَشَدًا ۟ وَاَمَّا الْقٰسِطُوْنَ فَكَانُوْا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ۟ۙ

| دنیکئ لارې | او څوك چې دحق نه بې طرفه دی | پس دی هغوئ | دپاره ددوزخ | خشاك |

کړې دې| .... اوڅوك چې (د اسلام نه) بې لارې شو | نو هغوئ ددوزخ خشاك شو

وَّاَنْ لَّوِاسْتَقَامُوْا عَلَى الطَّرِيْقَةِ

او دا (وحي هم راغلې ده) که چرې دا خلق په مضبوطيا سره تللې | په نيغه لار باندې |

اوکه دا خلق په سمه لاره ولاړ پاتې وې | ....نو مونږ به په ډيرو اوبو سره

لَاَسْقَيْنٰهُمْ مَّآءً غَدَقًا ﴿۱۶﴾ لِّنَفْتِنَهُمْ

نو خامخا به څکولې مونږ په هغوئ | اوبه ډيرې | دپاره ددې چې مونږ ازميښت اوکړو دهغوئ |

خړوب کړې وو | ....چې د دوئ امتحان پرې اوکړو

فِيْهِ ؕ وَمَنْ يُّعْرِضْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهٖ يَسْلُكْهُ

په دې نعمت کښې | او هغه څوك | چې مخ اړوي | د ذکر د رب خپل نه | نو ننباسي به هغه لره |

..........او څوک چې د خپل رب د ذکر نه مخ واړوي | نو الله ﷻ به ئې سخت

عَذَابًا صَعَدًا ﴿۱۷﴾

عذاب سخت ته |

عذاب ته داخل کړي|

قوله تعالى:- وَّاَنَّا مِنَّا الصّٰلِحُوْنَ وَمِنَّا دُوْنَ ذٰلِكَ ؕ

دپيريانو عقيدې او اعمش سره ديو پيروي واقعه: پيريان د خپل قوم اختلاف بيانوي چه په مونږ کښې نيکان هم شته او بدکاره هم شته.مونږ په مختلفو لارو باندې لګيدلې وو. حضرت اعمش رحمه الله فرمائي چه يو پيرې مونږ له راغلې وو ما د هغه نه يوه ورځ تپوس اوکړو چه په ټولو خوراکونو کښې ستاسو کوم خوراك ډير خوښ دې؟ هغه وئيل اوريژې. ما راوړې ورمې کړې چه اومې کتل نو نوړئي برابر اوچتيدله خود خوړونکې په نظر نه راتلو. ما تپوس اوکړو چه داکوم خواهشات په مونږ کښې دی هغه په تاسو کښې هم دی؟هغه وئيل او.ماتپوس اوکړوچه په تاسوکښې رافضي څنګه شميرلې شي؟هغه وئيل ډير خراب. حافظ ابوالحجاج مزي رحمه الله فرمائي چه د دې سندصحيح دی.

ابن عساکر کښې دی چه حضرت عباس بن احمد دمشقي رحمه الله فرمائي چه ما د شپې يو پيرې په دې اشعارو وئيلو واوريدو چه زړونه د الله تعالى د محبت نه ډك شوي دی ترديې چه په مشرق اومغرب کښې د دې جرړې کلکې شوی دی اوهغه حيران او پريشان د الله تعالى په محبت کښې ګرځي. کوم چه د هغوی رب دې هغوی د مخلوق نه خپل تعلقات کټ کړل او خپل تعلقات ئې الله تعالى سره اوتړل.

بياوائي چه مونږ ته معلومه شوه چه د الله تعالى قدرت په مونږ باندې حاکم دې مونږ د دې نه په تيخته نه شو بچ کيدې اونه په څه بل شان هغه عاجز کولې شو اوس په فخر سره وائي چه مونږ خودا هدايت نامه اوريدو سره په دې ايمان راوړلې دې. په حقيقت کښې دې هم دا د فخر مقام دې نه زيات عزت او فضيلت بل څه کيدې شي چه د رب کلام زراثر اوکړي.

بياوائي چه د مؤمن خو به نه نيك عمل ضائع کيږي اونه به په ده باندې هسې بدئي رابارکړې شي لکه چه بل ځائي ارشاد دې ﴿ فَلَا يَخٰفُ ظُلْمًا وَّلَا هَضْمًا ﴾ يعني نيك مؤمن ته د ظلم او نقصان ويره نه وي. بيا وائي چه په مونږ کښې بعضې خو مسلمانان دی او بعضې د حق نه اخواشوی دی عدل ئې پريښې دې. مسلمانان د خلاصي لټونکی دی اوظالمان د دوزخ لرګی اوخشاك دې.

داَنْ لَّوِاسْتَقَامُوْا دوه مطلبونه :-دې نه پس آيت ﴿وَّاَنْ لَّوِاسْتَقَامُوْا﴾ دوه مطلبونه بيان کړې شوی دی يوخودا که ټول خلق په اسلام باندې په نيغه لار اود الله تعالى په تابعدارئي باندې کلك شوې وو نو په هغوی

باندې به ئې په كثرت سره بارانونه نازل كړي وو او په ښه وسعت سره به ئې رزق وركړې وو لكه چه بل ځائې كښې دي ﴿ وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنجِيلَ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِم مِّن رَّبِّهِمْ لَأَكَلُوا مِن فَوْقِهِمْ وَمِن تَحْتِ أَرْجُلِهِم ﴾ كه چرې دوى په تورات انجيل او آسمانى كتابونوباندې صحيح عمل كولو نو دوى ته به د آسمان او زمكې نه رزق ملاويدلو.

بل ارشاد دې ﴿وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ﴾ كه داكلى والاايمان راوړلې اوداسې پرهيزګاره جوړيدلې نو موږ به په هغوى د زمكې او آسمان بركتونه كولاوكړې وې اودا د دې د پاره چه هغوى پوره اوكتلې شي چه څوك په هدايت باندې كلك ولاړدې اوڅوك بيا د ګمراهۍ طرفته واپس كيږي.

حضرت مقاتل رحمه الله فرمائى چه دا آيت د قريشود كافرانوپاره كښې نازل شوې دې كله چه په هغوى باندې اووه كاله قحط راغلې ووو. بل مطلب ئې دا بيان كړې دې كه دا ټول په ګمراهئى باندې ولاړ وو نو په دوى به د رزق دروازې كولاوولې شوې چه دوى نورهم مست شى اوالله تعالى هيركړې اود سختو سزاګانو قابل شى. لكه چه د الله تعالى فرمان دې ﴿فَلَمَّا نَسُوا﴾ يعنى چه كله هغوى نصيحتونه هير كړل نوموږهم په هغوى باندې دهريوڅيز دروازې كولاوكړې په څه سره چه هغوى مست شو او ناڅاپى موږ هغوى راګيركړل او بيا هغوى نااميده شو. دغه شان آيت ﴿ أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُم ﴾ هم دې. بيافرمائى چه څوك هم د خپل رب د ذكر نه بې پروائى كوى د هغه رب به هغه په دردناك تباه كونكى او سخت عذابونوكښې راګيركړي. د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دې چه ﴿صعد﴾ د دوزخ د كوهى نوم دې.

وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ | لِلَّهِ | فَلَا تَدْعُوا | مَعَ اللَّهِ | أَحَدًا ﴿١٨﴾

| او دا چې جوماتونه | الله لره دي | پس مه رابلئ تاسې | د الله سره | هيڅوك |

او دا چې جماعتونه خو هم د الله ﷻ (د عبادت) د پاره دي نو الله ﷻ سره بل هيڅوك مه بلئ

وَأَنَّهُ | لَمَّا | قَامَ عَبْدُ اللَّهِ | يَدْعُوهُ | كَادُوا | يَكُونُونَ

او دا چې بيشكه | هر كله | ودريدو بنده د الله | چې رابلي هغه لره | نزدې وو خلق | چې شوى دى |

او دا چې د الله ﷻ خاص بنده د هغه عبادت ته اودريږى | نو دا پيريان پرې

عَلَيْهِ | لِبَدًا ﴿١٩﴾ | قُلْ | إِنَّمَا أَدْعُو | رَبِّي

په هغه باندې | حمله كونكى په جمع سره | او وايه اے نبى | | چې بيشكه رابلم زه | رب زما |

راټول شى | .... ته اووايه چې زه خو بس د خپل رب عبادت كوم | او هغه سره

وَلَا أُشْرِكُ بِهِ | أَحَدًا ﴿٢٠﴾ | قُلْ | إِنِّي لَا أَمْلِكُ | لَكُمْ | ضَرًّا

او نه شريكوم د هغه سره | هيڅوك | ورته اووايه | چې بيشكه زه اختيار نه لرم | ستاسو د پاره | د ضرر

هيڅوك نه شريكوم | ....ته اووايه چې زه تاسو ته نه د نقصان دركولو اختيار لرم

وَلَا رَشَدًا ﴿٢١﴾ | قُلْ | إِنِّي | لَن يُجِيرَنِي | مِنَ اللَّهِ | أَحَدٌ

او نه د خير | ورته اووايه | بيشكه زه چې يم | هرګز به بچ نه كړې شى مالره | د الله نه | هيڅوك |

او نه د هدايت | ته اووايه چې ما ته د الله ﷻ نه سوا بل هيڅوك پناه نشى راكولې |

بَلٰغًا	اِلَّا	مُلْتَحَدًا ﴿٢٢﴾	مِنْ دُوْنِهٖ	وَّلَنْ اَجِدَ
رسونه ده دخبرى	مګر (كار زما)	خائي دپناه	بې دهغه نه	او هرګز به بيا نۀ مومم زۀ
اونه دهغه نه سوا بل څوك پناه موندې شم .... البته زما كار د الله ﷻ حكمونه اودهغۀ				

وَرَسُوْلَهٗ	وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ	وَرِسٰلٰتِهٖ ط	مِّنَ اللّٰهِ
او درسول دهغه	او څوك چې نافرماني كوى دالله	او (رسونه ده) دپيغامونو دهغه	دطرفه دالله نه
پيغامونه رسول دى | او څوك چې د الله او دهغه د رسول ﷺ نافرماني كوى			

حَتّٰٓى	اَبَدًا ﴿٢٣﴾	فِيْهَآ	خٰلِدِيْنَ	نَارَ جَهَنَّمَ	لَهٗ	فَاِنَّ
تر دې پورې	هميشه	په هغې كښې	هميشه به وى	وور ددوزخ	دې هغه لره	پس بيشكه
نو ده دپاره د دوزخ اور تيار دې | چې هميشه به په كښې اوسيږى | .... تردې چې						

فَسَيَعْلَمُوْنَ	يُوْعَدُوْنَ	مَا	اِذَا رَاَوْا
نو زر به معلوم شى دوئ ته	چې وعده ئې كيدې شى ددوئ سره	هغه	چې كله اووينى دوئ
كله هغوئ هغه (عذاب) اووينى | دكوم چې ورسره وعده كيږى | ....نو هغه وخت به پوه شى			

عَدَدًا ﴿٢٤﴾	وَّاَقَلُّ	نَاصِرًا	مَنْ اَضْعَفُ
په لحاظ دشمار سره	او ډير كم دې	په حيثيت دمددګار سره	چې څوك ډير كمزورې دې
چې د چا مددګاران كمزورى دى | ....او د چا شميره كمه ده			

قوله تعالى:- وَّاَنَّ الْمَسٰجِدَ لِلّٰهِ فَلَا تَدْعُوْا مَعَ اللّٰهِ اَحَدًا ﴿١٨﴾

صرف الله تعالى رابله او دفَلَا تَدْعُوْا مَعَ اللّٰهِ اَحَدًا مطلب:- الله تعالى خپلو بنديګانوته حكم وركوى چه د هغه د عبادت خايونه د شرك نه پاك اوساتئى.هلته د بل چانوم مه اخلئى اومه بل څوك د الله تعالى په اطاعت اوعبادت كښې شريكونى.حضرت قتاده رحمه الله فرمائى چه يهوديانواونصارى به په خپلوګرجواو كليسا ګانو كښې د الله تعالى سره سره په عبادت كښې نورهم شريك كول نودې امت ته حكم كولې شى چه داسې مه كوئى خكه چه نبىكريم ﷺ هم او امت ئى هم د توحيدوالا دى. حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائى چه د دې آيت د نازليدو په وخت صرف مسجداقصى او مسجد حرام وو.حضرت اعمش رحمه الله د دې آيت تفسيرداهم بيان كړې دې چه پيريانود رسول الله ﷺ نه اجازت غوښتې وو چه ستاسو په جمات كښې د نوروانسانانوسره مونځ اداكړى.نولكه داسې ده چه هغوى ته وئيلې شى چه مونځ اوكړئى خو انسانانو سره ګډوډ كيږئى مه.

د مساجد نه مراد څه دى؟ حضرت سعيدبن جبير رضی الله عنه فرمائى چه پيريانوحضور ﷺ ته عرض اوكړوچه مونږ ډير لرې لرې اوسيږو نو څنګه ستاسو جمات ته رسيدلې شونوهغوى ته وئيلې شى چه مقصدخو مونځ اداكول دى اوصرف هم د الله تعالى عبادت په خائى راوړل دى كه هغه هر چرته وى. حضرت عكرمه رضی الله عنه فرمائى چه دا آيت عام دې اوټولوجماتونه ته شامل دې.

حضرت سعيدبن جبير رضی الله عنه فرمائى چه دا آيت د سجدې د اندامونوباره كښې نازل شوې دې يعنى په كومو اندامونوچه تاسو سجده كوئى هغه ټول هم د الله تعالى دى. نو په تاسو باندې په دې اندامونو نوروته سجده كول حرام دى. په صحيح حديث كښې دى چه ماته په اووه اندامونوباندې د سجدې كولو

حکم راکړې شوې دې. تندې او د لاس په اشاره سره ئې پوزه هم دې کښې شامله کړه دواړه لاسونه دواړه زنګونونه او دواړه پښې. (۱)

د﴿لَمَّاقَامَ﴾ مطلب:-دایت ﴿لَمَّاقَامَ﴾ یومطلب خودادې چه پیریانوکله د حضورﷺ په ژبه مبارکه د قرآن پاك تلاوت واوریدونوداسې په وړاندې کیدو سره تیتیدل لګه چه د یوبل په سرونوباندې ورخيژي. اودویم مطلب دادې چه پیریان خپل قوم ته وائي چه د حضورﷺ د صحابه کرامو ﷺ د اطاعت او چاهت حال دا دې چه کله حضورﷺ مانځه ته اودریږي او صحابه کرام ﷺ شاته وی نو برابر په اطاعت او اقتداء کښې ترآخره پورې مشغول وی لګه چه یوه حلقه وی. دریم قول دادې چه کله رسول الله ﷺ په خلقو کښې دالله تعالی د توحید اعلان کوی نوکافران خلقو غاښونه چیچي اواینخلي. پیریان اوانسانان یو ځائې کیږي چه د دین دا امر ختم کړي اود دې رڼړا پته کړي خود الله تعالی اراده د دې خلاف شوې ده. دادریم قول ډیر ښکاره او واضحه معلومیږي ځکه چه د دې نه پس دی چه زه خو صرف د خپل رب نوم اخلم اود بل چا عبادت نه کوم یعنی چه کله د توحید اوحق آواز د هغوی په غوږونوکښې پریوتلو چه د ډیرې مودې نه اشنا شوې وو نودې کافرانو په تکلیف ورکولو مخالفت کولو او تکذیب کولوباندې ملا اوتړله اوحق ئې ختمول اوغوښتل اود رسول الله ﷺ په دښمنئي ئې غونډه اوکړه دې وخت کښې رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه زه خوبه د خپل پالونکی رب وحده لاشریك له په عبادت کښې مشغول یم زه هم د هغه په پناه کښې یم هم په هغه باندې زما توکل دې او هم هغه زما آسره دې مانه دا توقع هیڅ کله اونه کړئي چه زه به بل چاته تیتې شم یا به د هغه عبادت اوکړم. زه ستاسو په شان انسان یم ستاسو د نفع نقصان مالك نه یم، زه خو د الله تعالی یو غلام یم د الله تعالی د بندیګانونه یوبنده یم ستاسو د هدایت او ضلالت مختیار او مالك نه یم. ټول څیزونه د الله تعالی په قبضه کښې دی اوزه خو صرف پیغام رسونکې یم. که زه پخپله هم د الله تعالی ګناه اوکړم نو الله تعالی به ماته ضرور عذاب راکوی او هیڅ څوك به ما بچ نه کړې شی ماته چرته د پناه ځائې بغیرد هغه نه ښکاری زما حیثیت خوصرف د مبلغ او رسول دې.

په الا کښې دلا مطلب:- بعضې خوائی چه د﴿الا﴾ استثناد﴿لااملک﴾نه ده یعنی زه د نفع نقصان هدایت اوضلالت مالك نه یم زه خو صرف تبلیغ کونکې اوپیغام رسونکې یم اوکیدې شی چه ﴿لَنْ يُّجِيْرَنِيْ﴾ نه دا استثناوی یعنی دالله تعالی د عذابونونه ما صرف زما د رسالت ادائیګی بچ کولې شی لکه چه ارشاد دې ﴿يٰٓاَيُّهَا الرَّسُوْلُ بَلِّغْ مَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ ۗ وَاِنْ لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسٰلَتَهٗ ۗ وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ۗ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكٰفِرِيْنَ﴾ یعنی اې رسول ﷺ ستاطرف ته چه کوم ستاد رب د طرف نه نازل کړې شوې دې دا اورسوه که چرې تا دا اونه کړه نوتاد رسالت حق ادا نه کړو الله تعالی به تاد خلقو نه بچ کړی.د نافرمانود پاره دهمیشه والی د دوزخ اُور دې د کوم نه چه به هغوی نه اوځی اونه ترې تختیدې شی. کله چه دامشرکان پیریان اوانسانان د قیامت په ورځ ویرونکی عذابونه اووینی نوهغه وخت به ورمعلومه شی چه د کمزورو امدادکونکې اوبې فائدې شمیر والا څوك دی؟یعنی موحدمؤمن که مشرك. حقیقت خودادې چه دمشرکانوبه صرف په نوم باندې هم په هغه ورځ څوك امدادکونکې نه وی اود الله تعالی د لښکرویه مقابله باندې به د هغوی شمیرهم لګه د نشت وی.

قُلْ	اِنْ اَدْرِیْٓ	اَقَرِیْبٌ مَّا	تُوْعَدُوْنَ
ورته اووایه	نه ده معلوم ماته	چې ایا نزدې دې هغه (عذاب)	چې ستاسو سره ئې وعده کیږي
نه ورته اووایه	چې ماته معلومه نه ده	چې تاسو سره د کوم څیز وعده کولې شي	هغه

(۱) صحیح بخاری کتاب الاذان باب السجود علی الانف: ۸۱۲، صحیح مسلم: ۴۹۰.

أَمْ يَجْعَلُ لَهُ رَبِّيٓ أَمَدًا ﴿٢٥﴾ عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ

يا مقرر وي | هغې لره | رب زما | موده لرې | هغه عالم دې په غيبو | پس نهٔ خبروي هغه |

نزدې راغلې دې | اوكه زما رب هغې ته اوږده نيټه مقرر كړې ده | ....هغه په غيبو خبر دې

عَلَىٰ غَيْبِهِۦٓ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ إِلَّا مَنِ ٱرْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ

په غيبو خپلو باندې | هيڅوك | سوا دهغه چانه | چې خوښ كړې وي هغه | يعني سوا درسول نه |

نو هغه په خپلو غيبو هيڅوك نه خبر وي | البته دا كه يو غوره پيغمبر ته(دغيبو

فَإِنَّهُۥ يَسْلُكُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِۦ رَصَدًا ﴿٢٧﴾

پس بې شكه هغه | روانوي | مخكښې دهغه نه | او روستو دهغه نه | محافظان |

خبروركول غواړي) نو د هغه وړاندې روستو محافظان راوليږي

لِّيَعْلَمَ أَن قَدْ أَبْلَغُوا۟ رِسَٰلَٰتِ رَبِّهِمْ وَأَحَاطَ

دپاره ددې چې پوهه شي هغه | چې اورسول هغوئ | پيغامونه درب خپل | او چاپيره دې هغه |

چې هغه ته ښكاره شي | چې هغوئ د خپل رب پيغامونه اورسول | ....او الله ﷻ

بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَىٰ كُلَّ شَىْءٍ عَدَدًۢا ﴿٢٨﴾

دهغې نه چې دهغوئ سره دي | او شمارلي دې هغه | هر څيز | په شماره سره |

دهغه د دوي په ټولو معاملو په علم سره احاطه كړې ده | او هغه هرڅيز شميرلې دي

قوله تعالى:- قُلْ إِنْ أَدْرِيٓ أَقَرِيبٌ مَّا تُوعَدُونَ

آيا حضور ﷺ په غيبو پوهيدلو: الله تعالى خپل رسول ﷺ ته حكم وركوي چه دې خلقوته اووايه چه قيامت به كله وي ددې علم ماته نشته بلكه زه داهم نه پيژنم چه دهغې وخت نيزدې دې كه لرې اوداوږدې مودې نه پس راتلونكې دې.

فائده:- په آيت مبارك كښې د دې خبرې دليل دې چه په اكثروجاهلانوكښې مشهوره ده چه حضور ﷺ ته د زمكې دننه څيزونوعلم وو دا خبره بالكل غلطه ده د دې روايت هيڅ څهٔ اصل نشته صرف دروغ دى اوبالكل بې اصل خبره ده. مونږ خودا په كتاب كښې اونه ليدله اوددې خلاف صفاثابت دى. د حضور ﷺ نه به دقيامت دقائميدو باره كښې تپوس كولې شو اوحضور ﷺ به ددې د مقرروخت نه بې خبرى ښكاره كوله. داعرابى په شكل چه حضرت جبرائيل ﷺ هم دقيامت باره كښې تپوس كړې وو نو حضور ﷺ صفا فرمائيلې وو چه د دې علم نه تپوس كونكى ته دې اونه هغه ته د چانه چه تپوس كولې شي.[1]

د پيغمبر ﷺ د علم غيب نفى:- يوبل حديث كښې دى چه يوكلى وال په ډير اوچت آواز كښې د رسول الله ﷺ نه تپوس اوكړو چه حضور ﷺ! قيامت به كله راځى؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه هغه خو به خامخا راځى خو اوښايه تاد هغې د پاره څهٔ تيارى كړې ده؟ هغه وئيل چه ماسره خود مونځ روژې كثرت نشته خود الله تعالى اود هغه د رسول ﷺ مينه شته. حضور ﷺ اوفرمائيل چه ته خويه بياهم هغوى سره ئې چاسره چه محبت ساتې. حضرت انس ﷺ فرمائى چه مسلمانان په يوحديث سره داسې نه دى خوشحاله شوى څومره چه په دې حديث شريف سره خوشحاله شو.[2] د دې حديث نه هم معلومه شوه چه حضور ﷺ ته هم

---

[1] صحيح بخارى كتاب الايمان باب سوال جبرائيل النبى ﷺ عن الايمان....: ۵۰، صحيح مسلم: ۹.

[2] صحيح بخارى كتاب الادب باب ماجاء فى قول الرجل ويلك: ٦١٦٧، صحيح مسلم: ٢٦٣٩، ترمذى: ٢٣٨٥.

د قیامت صحیح وخت معلوم نه وو. ابن ابی حاتم کښې دی چه حضور ﷺ اوفرمائیل اې خلقو که تاسو ته څه علم وي نوخپل خان په مړوکښې شمیرکړئی په الله تعالی قسم د کوم چه تاسو سره وعده کولې شی هغه یقیناً یووخت راتلونکې دې. (١) دلته ئې هم د هغې څه مقررشوې وخت اونه خودلو. ابوداؤد کښې په کتاب الملاحم آخره کښې دی چه د دې امت د پاره څه عجیبه ده چه دوی ته الله تعالی د نیمې ورځې پورې هم مهلت ورکړی. (٢) په یوبل روایت کښې دومره نورهم دی چه د حضرت سعد ﷺ نه تپوس اوکړې شو چه د نیمې ورځ څه مطلب دې؟ونې فرمائیل پنځه سوه کاله. (٣) بیا فرمائی چه الله تعالی عالم الغیب دې هغه په خپل غیب باندې څوك نه خبروی خو په رسولانوکښې چه څوك خوښ کړې هغوی خبروی.لکه چه بل ځائی کښې دی ﴿وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ﴾ یعنی دهغه په علم کښې څه څیز نه شې راګیرولې(یعنی معلومولې شي) خوچه څه الله تعالی اوغواړی یعنی رسول الله ﷺ که د انسانانونه وی که دفرښتونه وی څوك چه الله ﷺ څومره غواړی ورښائی بس هغوی هم دومره پوهیږی.

فائده:- بیاد هغې نورتخصیص کیږی چه د دې د حفاظت او ورسره د دې علم خورونې د پاره کوم چه الله تعالی هغه ته ورکړې هغه سره خواوشا هروخت حفاظت کونکې فرښتې مقرر وی.

د ﴿لِيَعْلَمَ﴾ ضمیرچاته راجع دې: د ﴿لِيَعْلَمَ﴾ ضمیر خوبعضو وئیلی چه د نبی ﷺ طرف ته راجع دې. یعنی د حضرت جبرائیل ﷺ نه به وړاندې روستو څلور څلور فرښتې وې چه حضور ﷺ ته یقین راشی چه هغه د خپل رب پیغام په صحیح توګه ماته رسولې.

اوبعضې وائی چه اهل شرك ته ضمیرراجع دې یعنی په نمبر نمبر راتلونکې فرښتې د الله تعالی د نبی ﷺ حفاظت کوی د شیطان نه اود هغه د اولادنه دې د پاره چه اهل شرك ته معلومه شی چه رسولانو د الله تعالی رسالت اداکړې دې یعنی چه درسول دروغ ګڼرونکی هم درسولانوپه رسالت باندې پوهه شی خوپه دې کښې لږشان نظر دې. د یعقوب قراءت په پیښ سره دې یعنی چه خلقو ته معلومه شی رسولانوتبلیغ کړې دې اوممکن دی چه دامطلب وی چه الله تعالی اوپیژنی یعنی هغه د خپلورسولانو د خپلوفرښتو په لیګلوسره حفاظت کوی چه هغوی درسالت حق اداکړې شی اود الله تعالی وحی محفوظ اوساتلې شی او الله تعالی اوپیژنی چه هغوی رسالت ادا کړو.لکه چه فرمائی ﴿وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّن يَنقَلِبُ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ﴾ یعنی په کومه قبله چه ته وې نو هغه مونږ صرف د دې دپاره مقررکړې وه چه مونږ د رسول رښتونی تابعدار اومرتدان اوپیژنو. بل ځائی ارشاد دې ﴿وَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ﴾ یعنی الله تعالی به ایماندار اومنافقان یوشان اوپیژنی (چه مؤمن څوك دې اومنافق څوك دې؟) داسې نورهم آیاتونه دی. مطلب داچه الله تعالی د اول نه پیژنی خود دې د ظاهرکولو سره هم پیژنی د دې د پاره دلته د دې نه پس اوفرمائیلې شو چه هرڅیز اود هر څه شمیر هم د الله تعالی د علم په احاطه کښې دې.

﴿الحمدلله﴾ د سورت جن تفسیرهم ختم شو.

﴿تفسیر د سورة مزمل﴾

د سورت شان نزول:- بزار کښې د حضرت جابر ﷺ نه روایت دې چه قریش په دارالندوه کښې راجمع شو او خپل مینځ کښې اووئیل چه د حضور ﷺ دپاره یوداسې نوم خوښ کړئی چه د ټولو د ژبې نه هم هغه اوځی دې د پاره چه د بهر خلق هم یوآواز اوریدو سره پوهیږی. نوبعضووئیل د هغه نوم کاهن کیږدئی

---

(١) حلية الاولياء:٩١/٦، ابن عساكر:٣٤٨/٢.
(٢) ابوداؤد كتاب الملاحم باب قيام الساعة: ٤٣٣٩وسنده صحيح، حاكم:٤٢٤/٤.
(٣) ابوداؤد كتاب الملاحم باب قيام الساعة: ٤٣٥٠.

نو په دې باندې نورو اووئيل چه هغه خو کاهن نه دې. ونيل بنه ده د هغه نوم مجنون کيږدنې په دې باندې هم نورو اووئيل چه هغه خو مجنون هم نه دې. بيا بعضوونيل ساحر نوم پرې کيږدنې په دې باندې نوروخلقو ونيل چه هغه خو ساحر اوجادوګرهم نه دې. غرض داچه هغوی داسې خراب نوم خوښ نه کړې شو په کوم چه د ټولو اتفاق وی اوداډله هم داسې پاسيده. نبیکريم ﷺ دې خبراوريدوسره مخ پټ کړو او کپړه ئې واغوسته سملاستو حضرت جبرائيل ؑ تشريف راوړو او هم دغه شان ئې مخاطب کړو چه اې کپړه اغوستونکيه(¹)د دې روايت نه يوراوی معلی بن عبدالرحمن داهل علم جماعت روايت اخلی اوهغه په دې سره حديثونه نقل کوی خود هغه په روايتونوکښې ډير داسې احاديث هم دی په کوم باندې چه د هغه متابعت نه شی کولې.

اياتونه	سورةالمزمل مکيةوهی عشرون اٰيةوفيهارکوعان	رکوع ګانې
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
⑳	شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې	②

يٰۤاَيُّهَا الۡمُزَّمِّلُ ۙ① قُمِ الَّيۡلَ اِلَّا قَلِيۡلًا ۙ② نِّصۡفَهٗۤ اَوِ انۡقُصۡ مِنۡهُ قَلِيۡلًا ۙ③

اې خان نغښتونکيه (په څادر کښې) | اودريږه دشپې | مګر لږ | نيمه شپه | ياکم کړه | ددې نه لږ |

اې خان په څادر کښې انغښتونکيه اودريږه سوا د لږې شپې يعنې نيمه شپه يا ددې نه کم يا څه لږ زيات

اَوۡ زِدۡ عَلَيۡهِ وَرَتِّلِ الۡقُرۡاٰنَ تَرۡتِيۡلًا ؕ④ اِنَّا سَنُلۡقِیۡ

يا زيات کړه | په دې باندې | او په قلاره لوله قرآن | په قلاره لوستلوسره | بيشکه زر دې چې نازلوؤ به مونږ

اوقرآن بنه بښکاره لوله | .... مونږ په تاباندې يو دروند کلام اچوو يعنې تاته

عَلَيۡكَ قَوۡلًا ثَقِيۡلًا ⑤ اِنَّ نَاشِئَةَ الَّيۡلِ هِیَ اَشَدُّ

په تاباندې | کلام درون | بيشکه پاسيدل دشپې چې دی | دا ډير دفائيدې کار دې

يوه لويه ذمه واری حواله کوو، ستا خو دورځې هم ډيره مشغولتيا ده بيشکه دشپې راپاڅيدل (نفس) په سختۍ

وَطۡاً وَّاَقۡوَمُ قِيۡلًا ؕ⑥ اِنَّ لَكَ

دپاره دتابع کولو دنفس | او زيات قوی (مناسب وخت) دې | دپاره لوستلو دقران | بيشکه دا تاله

سره پامال کوی | اوکومه خبره چې د خولې نه اوځی چې درسته وځی | بيشکه چې ستا

فِی النَّهَارِ سَبۡحًا طَوِيۡلًا ؕ⑦ وَاذۡكُرِ اسۡمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلۡ

په وختونو دورځ کښې | ناوزګارتيا ده | ډيره | او يادوه نوم | درب خپل | او را جدا شه دهر څه نه

خو د ورځې هم ډيره مشغولتيا ده | .... اوته دخپل رب د نوم ذکر کوه | او هغه ته په

اِلَيۡهِ تَبۡتِيۡلًا ؕ⑧ رَبُّ الۡمَشۡرِقِ وَالۡمَغۡرِبِ لَاۤ اِلٰهَ

| هغه ته | په پوره جدا کيدو سره | هغه رب دمشرق او مغرب دې | نشته لائق دعبادت

کامله توجه سره متوجه شه | چې د مشرق او مغرب رب دې | .... د هغه نه سوا بل څوک

¹) مسندالبزار: ۲۲۷٦، مجمع الزوائد: ۷/۱۳۳.

إِلَّا هُوَ	فَاتَّخِذْهُ	وَكِيلًا ۝
مګر هم هغه دی	بس اونیسه هغه لره	وکیل (کارساز)
دعبادت لائق نشته | نو هم دې خپل کارساز اوګنړه |		

قوله تعالى:- يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ۝ قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا ۝

پیغمبر ﷺ ته د تهجد د مونځ حکم: الله تعالى خپل نبي اکرم ﷺ ته حکم ورکوی چه د شپې په وخت کښې کېږې اغوستلو سره سملاستل پرېږده اوتهجدودمانځه قيام اختيارکړه. لکه چه ارشاددې ﴿تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ۝﴾ د هغوی اړخونه د بسترونه جداوی اوخپل رب په ويره او لالچ سره يادوی اوزمونږ د ورکړې نه ورکوی. رسول الله ﷺ تول عمر د دې حکم پوره کول کړی. د تهجد مونځ صرف په هغه واجب وويعنی په امت باندې واجب نه دې. بل ځائی ارشاددې ﴿وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَىٰ أَن يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا ۝﴾ د شپې تهجد کوه داحکم د نفل په توګه صرف تاته دې ستا رب تامقام محمود ته رسونکې دې. دلته دې حکم سره اندازه هم بيان کړه چه نيمه شپه ياکم زيات. د مزمل معنی اوده کيدونکې اوکپړه اغوستونکې ده. (¹) دې وخت کښې رسول الله ﷺ خپل څادراغوستې پروت وو اوداهم ونيلی شوی دی چه اې د قرآن پاك په بنه شان سره اخستونکيه ته ترنيمې شپې پورې په تهجدکښې مشغول اوسيږه ياڅه زياتوه اوکمه وه اوقرآن کريم په مزه مزه په سا سا لوله دې د پاره چه بنه پرې پوهه شې. د دې حکم هم حضور ﷺ عمل کونکې وو. د حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها بيان دې چه رسول الله ﷺ به قرآن کريم په ترتيل سره لوستلو په څه سره چه به په ډير زيات وخت کښې سورت ختميدلو. لکه وړوکې سورت به د لوئ نه لوئ کيدلو. (²)

قوله تعالى:- وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا ۝

د حضور ﷺ د تهجدتفصيل او د ترتيل مطلب:- صحيح بخاری شريف کښې دی چه د حضرت انس رضي الله عنه نه به د رسول الله ﷺ د قراءت وصف تپوس کولې شو نوهغوی به فرمائيل چه رسول الله ﷺ به بنه مد رابنکلو سره لوستلو. بيائی ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ﴾ لوستلو سره واورولو په کوم کښې چه په لفظ الله باندې لفظ رحمن باندې اولفظ رحيم باندې مد اوکړو (³) ابن جرير کښې دی چه په هريوآيت باندې به حضور ﷺ وقف کولو. لکه ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ﴾ لوستلوباندې وقف کولو ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝﴾ لوستلو باندې وقف ﴿الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ۝﴾ باندې وقف ﴿مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ۝﴾ لوستلوسره اودريدل. (⁴) داحديث مسند احمد ابوداؤد او ترمذی شريف کښې هم دې. د مسنداحمد په يوحديث کښې دی چه د قرآن پاك قاری ته به د قيامت په ورځ ونيلې شی چه لوله او خيژه او په ترتيل سره لوله لکه څنګه چه به دې په دنيا کښې په ترتيل سره لوستلو ستادرجه هم هغه ده چرته چه ستا آخری آيت ختم شو. (⁵) داحديث په ابوداؤد ترمذی او نسائی کښې هم دې اوامام ترمذی رحمه الله دې ته حسن وائی. مونږ د دې تفسير په شروع کښې هغه احاديث وارد کړی دی چه د ترتيل په مستحب کيدلو او په بنکلې آوازسره قرآن پاك لوستلو باندې دلالت کوی. لکه هغه حديث په کوم کښې چه دی قرآن پاك په خپلو آوازونوباندې بنائسته کړئ (⁶) اوهغه سړې زمونږ نه

(¹) الطبری: ۶۷۷/۲۲.
(²) صحيح مسلم كتاب صلاة المسافرين باب جواز النافلة قائما وقاعدا: ۷۳۳.
(³) صحيح بخاری كتاب فضائل القرآن باب مدالقراءة: ۵۰۴۶، ابن حبان: ۶۳۱۷.
(⁴) ابوداؤد كتاب الحروف: ۴۰۰۱، ترمذی: ۲۹۱۴، احمد: ۳۰۲/۲.
(⁵) ابوداؤد كتاب الوتر باب كيف يستحب الترتيل في القراءة: ۱۴۶۴، سنده حسن، ترمذی: ۲۹۱۴، احمد: ۱۹۲/۲، ابن ابي شيبة: ۴۹۸/۱۰
(⁶) ابوداؤد حواله سابق: ۱۴۶۸ وهوصحيح، نسائی: ۱۰۱۶، ابن ماجه: ۱۳۴۲، احمد: ۲۹۶/۴.

نه دي (مسلمان نه دي) چه په خوش اوازني سره قران نه لولي (۱) او د حضرت ابوموسى اشعري ﷺ په نسبت د حضور ﷺ دا فرمائيل چه ده ته د آل داؤد خوش آوازى ورکړې شوې ده (۲) اود حضرت ابوموسي ﷺ فرمائيل که ماته معلومه وه چه تاسو ﷺ اورئى نو ما به د دي نه هم په ښه آواز سره لوستلو (۳) اودحضرت عبدالله بن مسعود ﷺ دا فرمائيل چه د شګې په شان قرآن پاك مه خوروئى اود شعرونو په شان قرآن پاك بې تهذيبئى سره مه لولئى د دې په عجائبو باندې غوراوکړئى او په زړونو کښې اثر اخلئى اودې پسې شاته مه غورزيږئى چه زرسورت ختم شى. (بغوى)يوسړي راغلو اوحضرت ابن مسعود ﷺ ته ئې اووئيل چه ماد مفصل ټول سورتونه په نن شپه کښې هم په يو رکعت کښې اولوستل نوهغوى اوفرمائيل چه بيا خويه تاد شعرونو په شان زر زر لوستلي وى.ماته هغه برابر برابر سورتونه ښه يادى کوم چه به رسول الله ﷺ يوځائې کول او لوستل به ئې(۴) بيا ئې دمفصل سورتونونومونه واخستل په دې کښې دوه دوه سورتونه به حضور ﷺ په يويو رکعت کښې لوستل.

قوله تعالى:-قَوْلًا ثَقِيلًا۝

د قول قَوْلًا ثَقِيلًا۝مطلب اود نزول قران کيفيت:-بيا الله تعالى فرمائى چه مونږ به په تا ډير زر يو ډير دروند بوج والا خبره نازل کړو يعنى په عمل کښې به ثقيل وى او د نازليدلو په وخت کښې به د خپل عظمت په وجه ډير قدرمند وى. حضرت زيدبن ثابت ﷺ فرمائى يوځل په رسول الله ﷺ باندې وحى نازل شوه هغه وخت د هغوى زنګون زما په زنګون وو د وحى دومره بوج پريوتلو چه زه خو اوويريدلم چه چرته زما پنډئى ماته نه شى.(۵)

مسنداحمدکښې دى چه حضرت عبدالله بن عمرو ﷺ فرمائى چه ماد رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو د وحى احساس هم تاسو ﷺ ته کيږى؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه زه داسې آواز اورم لکه چه د زنځير آواز وى زه غلې شم کله هم چه وحى نازليږى په مادومره بوج پريوځى چه زه وايم که زما روح اوځى(۶)د صحيح بخارى په شروع کښې دى چه حضرت حارث بن هشام ﷺ تپوس کوى چه يارسول الله ﷺ تاسو له وحى څنګه راځى؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه کله خود ټلټلى د آواز په شان وى چه په ما باندې ډير درونده پريوځى اوچه کله هغه د غږيدو هغه آواز ختم شى نو چه په دغه وخت کښې څه وئيلې شوى وى هغه ماته ښه يادشى اوکله فرښته په انسانى شکل کښې ماله راشى اوما سره کلام کوى اوزه ئې يادوم. حضرت عائشه ﷺ فرمائى چه ماکتلى دى چه د سختې يخنئى په ورځ کښې هم چه کله په حضور ﷺ باندې وحى نازليدله نود هغوى ﷺ د تندى مبارك نه به د خولې څاڅکى څڅيدل.(۷) مسنداحمدکښې دى چه کله به حضور ﷺ په اوښه سور وو اودې حال کښې به وحى نازليدله نو اوښه به ټيټه شوه.(۸) ابن جريرکښې داهم دى ترکومې چه به وحى نازليدله نود اوښې نه به قدم نه شو اخستې کيدې اونه به هغې سټ اوچتولې شو. مطلب دا چه پخپله د وحى نازليدل دومره اهم او درانه وو اوبيا د احکامو په

---

(۱) صحيح بخارى كتاب التوحيد باب قول الله تعالى ﴿واسروا قولكم أواجهروبه...﴾:۷۵۲۷، ابوداؤد:۱۴۶۹، احمد:۱/۱۷۵، ابن حبان:۱۲۰، حاكم:۱/۵۶۹.

(۲) صحيح بخارى كتاب فضائل القرآن باب حسن الصوت بالقراءة للقرآن :۵۰۴۸، صحيح مسلم:۷۹۳.

(۳) حاكم:۳/۴۶۶، بيهقى:۱۰/۲۳۱، مجمع الزوائد:۷/۱۷۱.

(۴) صحيح بخارى كتاب الاذان باب الجمع بين السورتين فى ركعة: ۷۷۵، صحيح مسلم:۸۲۲.

(۵) صحيح بخارى كتاب التفسيرسورة النساء باب ﴿لايستوى القاعدون من المؤمنين﴾:۴۵۹۲.

(۶) احمد:۲/۲۲۲.

(۷) صحيح بخارى كتاب بدء الوحى باب كيف كان بدء الوحى الى رسول الله ﷺ:۲، صحيح مسلم:۲۳۳۳، مؤطاامام مالك:۱/۲۰۲، ابن حبان:۳۸.

(۸) احمد:۵/۱۱۸وسنده حسن.

خاني راوړل او په هغې باندې عمل كول هم دا شان وو. هم دا قول د امام ابن جرير رحمه الله هم دې. د حضرت عبدالرحمن رضي الله عنه نه نقل دي لكه څنګه چه دا په دنيا كښې دروندكار دې دغه شان په آخرت كښې د دې اجربه هم دروندملاويږي. بيافرمائي چه د شپې اوچتيدل د نفس ښكته كولو پاره او د ژبې د صحيح كولود پاره اكسيردې. د نشا معنى په حبشى ژبه كښې د قيام كولوده. په ټوله شپه كښې چه ويښ وى هغې ته ﴿نَاشِئَةَ الَّيْلِ﴾ وائي.(١)

قوله تعالى:-اِنَّ نَاشِئَةَ الَّيْلِ هِيَ اَشَدُّ وَطْاً وَّاَقْوَمُ قِيْلاً

د تهجدد فائدې:- د تهجدد مانځه خوبي داده چه زړه اوژبه يوشى اود تلاوت كوم الفاظ چه د ژبې نه اوځى په زړه كښې ځائي كيږي اوپه نسبت د ورځې د شپې په يوازيوالى كښې معنى اومطلب ښه په ذهن كښې كينى ځكه چه د ورځې شورشر اوګټې وټې وخت وى.حضرت انس رضي الله عنه ﴿وَّاَقْوَمُ قِيْلاً﴾ په ځائى **(اصوب قيلا)** اولوستلو نو خلقو وئيل چه مونږخو **(اقوم)** لولونوهغوى اوفرمائيل چه **(اقوم،اصوب،اهياء)** او د دې په شان ټول الفاظ په يو معنى دى. بيا فرمائي چه په ورځ كښې تاسو ته ډير فراغت دې خوب كولې شئې اوده كيدل اوكيناستلې شئې آرام حاصلولې شئې نفلونه په كثرت سره كولې شئې خپل دنياوى كارونه روزګارونه پوره كولې شئې نو بيادا شپه د آخرت د كارد پاره خاص كړئى. په دې بنياد داحكم هغه وخت ووكله چه د شپې مونځ فرض وو. بيا الله تعالى په خپلو بنديګانوباندې احسان اوكړو اود تخفيف په توګه ئې په دې كښې كمې اوكړو اووئې فرمائيل چه د شپې لږ شان قيام كوئى. د دې فرمان نه پس حضرت عبدالرحمن رضي الله عنه بن زيد بن اسلم د ﴿اِنَّ رَبَّكَ﴾ نه واخله ﴿فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ﴾ پورې اولوستلو او آيت ﴿وَمِنَ الَّيْلِ﴾ تلاوت ئې هم اوكړو. (٢) د هغوى دا قول ټيك هم دې.

د سعيد بن هشيم خپلې ښځې ته د طلاق او جهاد هت د تلو ارادې واقعه:- مسنداحمد كښې دى چه حضرت سعيد ابن هشام رحمه الله خپلې بى بى ته طلاق وركړواومدينې طرف ته لاړو چه هلته خپل مكانونه خرڅ كړي اودهغې په قيمت باندې وسله وغيره واخلي او جهاد له لاړشي او روميانوسره اوجنګيږي. ترڅو چه يا خوروم فتح شى او ياشهادت ورنصيب شى. په مدينه كښې د خپل قوم خلقو سره ملاؤ شو او خپله اراده ئې ښكاره كړه نوهغوى وئيل واوره هم د رسول الله ﷺ په زمانه كښې ستا دقوم شپږو كسانو هم دا اراده كړې وه چه ښځو ته به طلاق وركړو او كورونه به خرڅ كړو اود الله تعالى په لاركښې به اوډيږو. حضورﷺ ته چه كله دامعلومه شوه نوهغوى ته ئې اوفرمائيل څنګه چه زه كوم ولې دغه شان كولو كښې ستاسو دپاره بهترى نه ده؟خبردار داسې اونه كړئى اود خپلې ارادې نه منع شئى. دا حديث اوريدوباندې حضرت سعيد هم خپله اراده پريخوده او هم هلته ئې دغه ډلې ته اووئيل تاسو ګواه اوسيږئى چه ما خپلې ښځې ته رجوع اوكړه بيا حضرت سعيد رحمه الله لاړواوچه كله ئې دې ډلې سره ملاقات اوشو نو وئې وئيل چه دې ځائى نه تلونه پس زه حضرت ابن عباس رضي الله عنه له لاړم اود هغه نه مې د حضورﷺ د وترو كولو د حال تپوس اوكړو نوهغوى اوفرمائيل چه دا مسئله د ټولو نه حضرت عائشه رضي الله عنها ښه بيانولې شى ته هلته لاړ شه او هم د هغې نه ئې معلومه كړه اود هغې نه چه څه واورې نوهغه لرشان ماته هم اووايه. زه حضرت حكيم بن افلح رحمه الله له لاړم اوهغه ته ماووئيل ما حضرت ام المؤمنين رضي الله عنها له بوزه.هغه وئيل چه زه هلته نه ځم ځكه چه ما هغوى ته مشوره وركړې وه چه د دې دواړو خپل مينځ كښې جنګيدونكو ډلو يعنى حضرت على رضي الله عنه اود هغوى د مقابلې د پاره كښې تاسو څه دخل مه وركوئى خوهغې اونه منل او دخل ئې اوكړو. ما هغه ته قسم وركړو چه نه ته ما هلته ضرور بوزه خير

(١) الطبرى:٦٨٣/٢٢.
(٢) الطبرى:٦٨٣/٢٣.

ډير په مشکل مې راضي کړو اوزه هغه سره لاړم. ام المؤمنين د حضرت حکيم اواز اوپيژندلو نو وئې فرمائيل آيا حکيم دې؟ جواب ملاوشو چه اوجې زه حکيم بن افلح يم. تپوس ئې اوکړو تاسره څوك دې؟ وئيل سعيد بن هشام دې. تپوس اوشو چه هشام څوك؟ د عامرخوئ؟ وئيل اود عامر خوئ نو حضرت عائشه رضي الله عنها د حضرت عامر رضي الله عنه د پاره د رحمت دعااوکړه او وئې فرمائيل عامر رضي الله عنه ډير ښه سړې وو الله تعالى دې په هغه رحم اوکړي. ماعرض اوکړو ام المؤمنين ماته اوښايه چه د رسول الله ﷺ اخلاق څه وو؟ هغوى اوفرمائيل چه ولې ته قرآن پاك نه لولې؟ ماوئيل ولې نه. وئې فرمائيل چه بس د حضور ﷺ اخلاق قرآن پاك وو. بياماد اجازت غوښتلواراده اوکړه خو زر رایادشو چه درسول الله ﷺ د شپې دمونځ حال هم معلوم کړم.ددې سوال په جواب کښې ام المؤمنين اوفرمائيل ولې تا سورت مزمل نه دې لوستلې؟ ماوئيل چه اولوستلې مې دې. واوره د دې سورت په اوله حصه کښې قيام ليل فرض شو او پوره کال پورې حضور ﷺ اوصحابه کرامو رضي الله عنهم د تهجدمونځ د فرضيت په توګه ادا کولو تر دې چه په پښومبارکوئې پړسوب راغلو. دولس مياشتې پس بياد دې سورت د آخرى آياتونه نازل شواوالله تعالى تخفيف اوکړوفرضيت ختم شو او نفل باقي پاتې شو. مابيا د پاسيدو اراده اوکړه خو بيا خيال راغلو چه د وترومسئله هم تپوس کوم. ماعرض اوکړو چه د حضوراکرم ﷺ د وتروکولو کيفيت هم راته بيان کړئې. هغوى اوفرمائيل چه ښه ده واوره مونږ به د حضور ﷺ مسواك د اودس اوبه وغيره تيارې يوطرف ته کيخودلې کله چه به هم الله تعالى غوښتل د حضور ﷺ سترګې مبارکې به کولاوشوې مسواك به ئې کولو اودس به ئې کولو او اته رکعته به ئې کول او په مينځ کښې به په تشهد کښې بالکل نه کيناستلوآخرى رکعت پوره کولوسره به په التحيات کيناستلو د الله تعالى ذکر به ئې کولو دعابه ئې کوله اوبه زوره به ئې ګرځولوچه مونږ هم واورو بيا به ئې په ناسته ناسته دوه رکعته کول(اويووتربه ئې کولو) بچې دا ټول يولس رکعته شو بياچه کله هغوى کمزورې شو او بدن ئې درونډشو نو حضور ﷺ اووه وترکول بيابه ئې سلام ګرځولونه پس کيناستو دوه رکعته به ئې اداکړل نو بس بچې دا نهه رکعته شو. د حضوراکرم ﷺ عادت مبارك ووچه کله به ئې مونځ کولونو په دې به ئې هميشه والې کولو.اوکه دڅه شغل خوب درد تکليف يابيمارئې په وجه به ئې مونځ ادانه کړې شو نود ورځې به ئې دولس رکعته اداکول. ماته ياد نه دى چه رسول الله ﷺ په يوه شپه کښې پوره قرآن پاك ترسحر پورې لوستلې وى اونه ئې د رمضان نه علاوه د بلې مياشت پوره مياشت روژې ساتلې وى.اوس زه دحضرت ام المؤمنين نه رخصت شوم او حضرت ابن عباس رضي الله عنه له راغلم اودهغه ځائې ټول سوال جواب مې ورته اووئيل هغوى دټولوخبروتصديق اوکړو او وئې فرمائيل چه که زه هم هلته تلې ووم نوپخپلو غوږونو به مې ترې اوريدلې وو. داحديث په صحيح مسلم کښې هم دې.(۱)

درسول کريم ﷺ تهجد او د عائشه رضي الله عنها بيان: ابن جرير کښې دى حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي چه ما به د رسول الله ﷺ د پاره بورئې کيخودلې په هغې باندې به ئې د تهجدمونځ ادا کولو. خلقوته هم چرته پته اولګيدله اود شپې دمانځه د پاره د حضور ﷺ په اقتداء کولود پاره هغوى هم راغله. حضور ﷺ په غصه شو او بهر راووتلو د حضور ﷺ په امت باندې شفقت او مهربانى وه اودې سره دا ويره هم وه هسې نه چه دامونځ فرض شى نوحضور ﷺ هغوى ته اووفرمائيل خلقو د هغه اعمالوکولوتکليف اوچتوئې د کومو چه په تاسو کښې طاقت وى الله تعالى په ثواب ورکولوباندې ستړې کيږى نه خوتاسو به په عمل کولوباندې ستړى شئې. د ټولونه بهترعمل هغه دې په کوم باندې چه هميشه والې اوشى او انسان هغه پوره کړې شى. ديخوا په قرآن کريم کښې دا آياتونه نازل شو او صحابه کرامو رضي الله عنهم په قيام الليل باندې عمل کول شروع کړو تردې چه ځان پورې رسئې اوتړلې چه خوب رانه شى اته مياشتې دغه شان تيرې

(۱) احمد:۶/۵۳-۵۴، صحيح مسلم کتاب صلاة المسافرين باب جامع صلاة الليل ومن نام عنه اومرض:۷۴۶، ابوداؤد:۱۳۴۲.

شوې د هغوی دا کوشش کوم چه هغوی د الله تعالی د رضا د پاره کولو کتلوسره الله تعالی هم په هغوی باندې رحم اوکړو اوهغوی ئی د ماسخوتن د فرضوطرف ته راوګرځول اوقیام لیل ئی پریخودلو دا روایت په ابن ابی حاتم کښې هم دې خود دې راوی موسی بن عبیده ربذی ضعیف دې. اصل حدیث بغیرد سورت مزمل د نازلیدلود ذکر نه صحیح کښې هم دی. ([1]) اود دې حدیث د الفاظو د روانئی نه خودامعلومیږی چه دا سورت په مدینه کښې نازل شوې حالانکه داسورت په مکه مکرمه کښې نازل شوې.

دغه شان په دې روایت کښې دی چه اته میاشتې پس د دې آخری آیاتونه نازل شوداقول هم غریب دې صحیح هغه دې کوم چه د مسند په حواله اول تیرشو چه د کال نه پس دا آخری آیاتونه نازل شو. د حضرت ابن عباس ﷛ نه هم ابن ابی حاتم کښې نقل دی چه د سورت مزمل د شروع آیاتونو د نازلیدلو نه پس صحابه کرامو ﷺ په شان د رمضان قیام کولو اود دې سورت د اول اوآخر آیاتونو نازلیدوکښې تقریبًا د پوره کال فاصله وه. د حضرت ابواسامه ﷛ نه هم په ابن جریرکښې داسې روایت دې. حضرت ابوعبدالرحمن ﷛ فرمائی د شروع د آیاتونود نازلیدلونه پس صحابه کرامو ﷺ پوره کال قیام کولو تردې چه د هغوی پښې او پنډئی اوپړسیدې بیا ﴿ فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ﴾ نازل شو نو خلق په آرام شو. ([2]) د حسن بصری ﷫ او سدی ﷫ هم دا قول دې([3]) ابن ابی حاتم کښې په روایت دحضرت عائشه ﷞ د شپاړسو میاشتو موده روایت ده. حضرت قتاده ﷫ فرمائی چه یوکال یادووکالوپورې ئی قیام کولو پښې او پنډئی اوپړسیدلې نو بیاد سورت آخری آیاتونه نازل شو اوآسانی اوکړې شوه.حضرت سعید بن جبیر ﷛ د لسوکالوموده ښائی.(ابن جریر)

حضرت ابن عباس ﷛ فرمائی چه د اول آیت د حکم مطابق ایمانداروقیام لیل شروع کړوخودیر مشقت به ئی کولو.بیا الله تعالی رحم اوفرمائیلو او ﴿عَلِمَ اَنْ سَيَكُوْنُ مِنْكُمْ مَّرْضٰى ۙ وَاٰخَرُوْنَ يَضْرِبُوْنَ فِي الْاَرْضِ يَبْتَغُوْنَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ ۙ وَاٰخَرُوْنَ يُقَاتِلُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۖ فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ﴾ نازل کړې شو وسعت اوشو او تنګی لرې شوه. ([4]) بیا ارشاد دې چه دخپل رب دنوم ذکر کوه اودهغه د عبادت دپاره فارغ شه یعنی ددنیاد کارونونه فارغیدو سره پوره د زړه په اطمینان سره ښه په کثرت سره ذکر کوه د هغه طرف ته مائل شه اوپوره راغب شه لکه چه بل مقام کښې ارشاد دې ﴿فَاِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ﴾ یعنی کله چه د خپل شغل نه اوزګارشې نو زمونږ عبادت په محنت سره کوه. په اخلاص آسانئی کوشش محنت د زړه په مینه او یوشان د الله تعالی طرف ته تیتیږه.

قوله تعالی:-وَتَبَتَّلْ اِلَيْهِ تَبْتِيْلًا

ددې پورته ایت مبارک نه څه مراد دې؟:-په یوحدیث شریف کښې دی حضوراکرم ﷺ د تبتل نه منع فرمائیلې ([5]) یعنی بال بچ او دنیا پریخودلونه، دلته مطلب دا دی چه د دنیاوی تعلقاتوختمولوسره د الله تعالی په عبادت کښې توجه او پوره تیارئی له هم ضرور وخت اوباسه. هغه مالك دې هغه متصرف دې مشرق اومغرب ټول دهغه په قبضه کښې دی د هغه نه بغیرد بل څوك د عبادت لائق نشته. نه چه څنګه صرف دهغه عبادت کوې نو هم دغه شان صرف هم په هغه باندې بهروسه اویقین ساته.لکه چه بل آیت کښې دی ﴿فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ﴾هم دهغه عبادت کوه اوهم په هغه باندې توکل کوه.هم دا مضمون په ﴿اِيَّاكَ نَعْبُدُ

[1]) صحیح مسلم کتاب الصلاة المسافرین باب فضیلة العمل الدائم من قیام اللیل وغیره: ۷۸۲.

[2]) الطبری:۶۷۹/۲۳.

[3]) ایضًا:۲۸۰/۲۳.

[4]) ایضًا.

[5]) ترمذی کتاب النکاح باب ماجاء فی النهی عن التبتل:۱۰۸۲وهوصحیح، نسائی: ۳۲۱۶، ابن ماجه:۱۸۴۸.

﴿وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ كنيبي هم دي.په دې معنې نور هم ډيرآياتونه دي چه عبادت طاعت توكل او د يقين لائق هم يود غه ذات پاك دې.

وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا

| او صبر كوه | په هغه خبرو باندې

| ....اوددوئ په ويناګانو

يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا ۝ وَذَرْنِي

| چې وائې ئې دا خلق | او جدا شه ددوئ نه | په جدا كيدو ښكلو سره | (او كار دفيصلې ته) پريږده ما

صبر كوه | اوپه ښه مناسبه طريقه ترې نه جدا شه | او ما پريږده

وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا ۝

| او دروغ ګڼړونكې خلق | چې خاوندان دنعمت دي | او مهلت وركړه دوئ له | څه لږ وخت

اودا دروغ ګڼړونكې د نعمتونو خاوندان پريږده | او دوئ ته لږ مهلت وركړه

إِنَّ لَدَيْنَا أَنكَالًا وَجَحِيمًا ۝ وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ

| بيشكه زمونږ سره | زنځيرونه دي | او دوزخ دې | او خوراك دې | نښتونكې (په مرئ كښې)

بيشكه مونږ سره خو بس بيړئ او دوزخ دې |..............او په مرئ كښې انښتونكې خوراک دې

وَعَذَابًا أَلِيمًا ۝ يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ

او عذاب دردناك دې | په هغه ورځ | چې خوزيږى به زمكه | او غرونه | او شي به غرونه

اودردناک عذاب دې | دا په هغه ورځ چې زمكه اوغرونه به اوجړقيږى | اوغرونه به

كَثِيبًا مَّهِيلًا ۝ إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا

| ډيرئ دشګو | خواره واره | بيشكه رااوليږو مونږه | تاسو ته | يو رسول | چې ګواهى كونكې دې

د دوړې په شان الوزى | مونږ تاسو ته يورسول درليږلې دې | ....په تاسو

عَلَيْكُمْ كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ۝ فَعَصَىٰ

| په تاسو باندې | لكه څنګه چې ليږلې وو مونږه | فرعون ته | يو رسول | پس خبره اونۀ منله

موګواه كړې دې | لكه څنګه چې مو فرعون ته يو رسول ليږلې وو | ....نو فرعون

فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلًا ۝ فَكَيْفَ تَتَّقُونَ

| فرعون | درسول | نو رااونيوؤ مونږه هغه | په رانيولو سختو سره | پس څه رنګک به | بچ شئ تاسو

دهغه رسول ﷺ نافرمانى اوكړه | نو مونږ ډيرمضبوط راونيول | ....تاسوبه دهغې ورځې

إِن كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا ۝ السَّمَاءُ

| كه خبره اونۀ منله تاسو | دهغه ورځې نه | چې جوړ به كړى | بچو لره | بوډاګان | اسمان به

(دمصيبت) نه څنګه ځان بچ كړئ | چې بچې به (دويرې نه) بوډاګان كړى | ....اواسمان به پرې

مُنْفَطِرٌ	بِهٖ	كَانَ وَعْدُهٗ	مَفْعُوْلًا ⑱
چودونکې وی	په سختئ دهغې سره	ده وعده دهغه	خامخا کیدونکې
راوشلیږی	....	د الله ﷻ وعده پوره کیدونکې ده	

قوله تعالى:- وَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ

دمنکرانود پاره عذاب اونبی کریم ﷺ ته دصبر حکم: الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته دکافرانودپیغورونونه ډکو خبروباندې دصبر کولو هدایت کوی او فرمائی چه هغوی په خپل حال باندې بغیرد څه رټنې وغیره نه پریږده ،زه به پخپله دوی سره ګورم.زمادغضب اوغصې په وخت کښې به ګورې چه څنګه داخلق خلاصې بیامومی.اود دوی مالداران او خوشحال خلق کوم چه بې فکره دی اوستاد تنګولود پاره خبرې جوړوی په کوموباندې چه ډېل حقوق دی دمال او ځان اودوی په دې کښې یوهم نه اداکوی ته د دوی نه بې تعلق شه بیاګوره چه زه دوی سره څه کوم؟ په دنیاکښې خو که دوی غوارې نولږ ساعت به فائده واخلی خوآخرکاربه په عذابونوکښې راګیر شی اوعذاب هم کوم یو؟

د سخت قیداوبند خراب سورکړې شوې نه مړکیدونکی اونه کمیدونکې اُور اوهغه خوراک چه په حلق کښې به اینخلی، نه به ئې تیرولې شی اونه به ئې توکلې شی او نوربه هم قسم قسم دردناك عذابونه وی. بیا به وخت هم هغه وخت وی چه په زمکواوغرونوکښې به زلزله راغلې وی اوسخت او لوئ لوئ غرونه به په خپل منیځ کښې جنګیدوسره ټکړه ټکړه او ذره ذره شی لکه د اُوچې شګې شیندلې شوې ذرې کوم چه به هوااخوادیخوا اوړی اونوم اونښه به ئې ختمه کړی او زمکه به د کولاو هوار صفامیدان په شان پاتې شی په کومه کښې به چرته هم ښکته پورته په نظر نه راځی.

قوله تعالى:- اِنَّآ اَرْسَلْنَآ اِلَيْكُمْ رَسُوْلًا

د درسول لېږل او د کافرانوړانیول: -بیافرمائی اې خلقو!اوخاص کراې کافرانو!مونږ په تاسو باندې ګواهی ورکونکې خپل صادق رسول تاسوته درلیګلې وو څنګه چه فرعون ته مونږ خپل احکام رسولود پاره خپل یو رسول لیګلې وو هغه چه کله د دغه رسول اونه منل توتاسو ته معلومه ده چه مونږ هغه ډیر خراب تباه کړواو په سختئ سره مو راګیرکړو. دغه شان یادساتئی که د دې نبی ﷺ هم تاسو اونه منل نوستاسو هم خیرنشته د الله تعالی عذاب به په تاسوهم راشی او تباه اوبرباد به موکړی. ځکه چه دا رسول د رسولانوسردار دې د ده دروغ ګڼړلونقصان به هم د نورو نقصانونونه زیات وی. د دې نه پس د آیت دوه معنې دی یوه خودا چه که تاسو کفر اوکړو نو داخواوښائې چه د هغه ورځې د عذابونونه څنګه خلاصې حاصلوئی؟د کومې ورځې ویره هیبت چه به ماشومان بوډاګان کړی او بله معنی دا چه که تاسود دومره لوئې خطرناکې ورځې هم کفراوکړواود هغې هم منکر پاتې شوئی نوتاسو ته په تقوی اود الله تعالی ویره څنګه حاصله شی؟

قوله تعالى:- يَوْمًا يَّجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيْبًا

د اکومه ورځ ده: - دادواړه معنې خوډیرې ښکلې دی خواولنئی معنی اولی ده.والله اعلم. طبرانی کښې دی چه رسول مقبول ﷺ دې آیت تلاوت اوکړواووئی فرمائیل چه داد قیامت ورځ ده په کومه چه به الله تعالی حضرت آدم ﷺ ته اوفرمائی د خپل اُولاد نه دوزخیان جداکړه. هغه به تپوس کوی د څومره نه څومره؟ حکم به اوشی دهر زرونه یوکم زر. دې اوریدوسره دمسلمانانو وارخطاشو او ویریدوحضور ﷺ هم دهغوی مخونوته په کتو پوهه شو دتشفی په توګه یې اوفرمائیل چه واورئی بنیادم ډیر دی یاجوج ماجوج هم د آدم ﷺ اولاددی په کوموکښې چه یویوخپل شاته خاص خپل صلبی اولاد یویو زرپریږدی اوځی نو په دوی کښې اود دوی په شان به یو ځائی شی نود دوزخیانو شمیریه داسې شی. جنت به

ستاسو اوتاسو به د جنت د پاره شني. (١) داحديث غريب دې اود سورت حج د تفسيرپه شروع كښې د دې په شان د احاديثو تذكره تيره شوې ده.د دې ورځ د هيبت او دهشت د ويرې به آسمان هم اوشليږي. بعضو د دې ضمير د الله تعالى طرف ته راجع كړې دې خودا قوى نه دې ځكه چه دلته هډوذكر نشته. د هغې ورځ وعده يقيناً رښتياده اوكيږى به اود هغه ورځ په راتلوكښې هيڅ شك نشته.

إِنَّ هَٰذِهِ
| بيشكه دا |
| دا (قران پاک) يو
تَذْكِرَةٌ ۖ فَمَن شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿١٩﴾ إِنَّ رَبَّكَ
يو نصيحت دې | پس څوک | چې غواړى | او دنيسى | رب خپل ته | لاره | بيشكه چې رب ستا |
نصيحت دې | نو چې د چا زړه غواړى | نو دخپل رب په لار دې روان شي | ستارب ته ښه
يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِن ثُلُثَيِ اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ
پوهيږى | چې بيشكه ته | ودريږې | نزدې | په دريو كښې دوو حصوته دشپې | او نيمه شپه |
معلومه ده|چې ته اوستا بعضې ملګرى د شپې په دريو كښې تر دوو برخو اوكله ترنيمې شپې
وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ مِّنَ الَّذِينَ مَعَكَ ۚ وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ
او دريمه دشپې | او يوه ډله | دهغه كسانو نه | چې ستاسو سره دى | او الله اندازه كوى | شپه |
اوكله تر دريمې حصې ولاړ يئ | ....اود شپې ورځې اندازه يوازې
وَالنَّهَارَ ۚ عَلِمَ أَن لَّن تُحْصُوهُ فَتَابَ
او ورځ | هغه ته معلومه ده | چې هرګز تاسو ټيک شمارلې نشئ هغه | پس توجه درحمت نې اوكړه |
الله كوى|هغه ته معلومه ده |چې تاسودا قيام الليل ترسره كولې نشئ|نو دخپل رحمت توجه ئې درته
عَلَيْكُمْ ۖ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ ۚ عَلِمَ أَن سَيَكُونُ
په تاسو باندې | پس اولولئ | هغه چې آسان وى | دقرآن نه | هغه ته معلومه ده | چې وى به |
اوكړه| نو څومره قرآن چې په آسانتيا سره لوستې شئ| نو هومره لولئ | هغه ته داهم معلومه ده | چې
مِنكُم مَّرْضَىٰ ۙ وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ
ځينى له تاسو نه | مريضان | او ځينى نور خلق به | سفر كوى | په زمكه كښې | چې تلاش كوى به |
په تاسو كښې به څوک ناجوړه وى | او څوک به په زمكه كښې په سفر وتلى وى |
مِن فَضْلِ اللَّهِ ۙ وَآخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ فَاقْرَءُوا
دفضل (رزق) دالله نه | او ځينى نور خلق به | جنګ كوى | په لاره دالله كښې | پس لولئ |
چې دالله ﷻ فضل به تلاش كوى| اوبعضې خلق به دالله ﷻ په لاره كښې جهاد كوى|نو تاسو چې څومره

(١) المعجم الكبير:١٢٠٣٤، مجمع الزوائد:١٣٣/٧.

مَاتَيَسَّرَ	مِنْهُ ۙ	وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ	وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ	وَاَقْرِضُوا اللّٰهَ
هغه چې آسان وي | دهغه قرآن نه | او قائيموئ مونځ | او ورکوئ زکات | او قرض ورکوئ الله ته |				
په آسانئ لوستلې شئ | هومره لولئ | اودمونځ پابندي کوئ | اوزكوة وركوئ | اوداللهﷻ په لاره كښې				
قَرْضًا حَسَنًا ؕ	وَمَا تُقَدِّمُوْا	لِاَنْفُسِكُمْ	مِّنْ خَيْرٍ	تَجِدُوْهُ
قرض حسن | اوهغه چې وړاندې ليږئ تاسو | دپاره دنفسونو خپلو | دنيكئ نه | تاسو به بيا مومئ هغه				
په خوشحالئ خرڅ كوئ | اوكومه نيكي چې تاسو دخان نه وړاندې اوليږله | نو اللهﷻ ته درسيدلو سره به د				
عِنْدَ اللّٰهِ	هُوَ خَيْرًا	وَّاَعْظَمَ	اَجْرًا ؕ	وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ
| دالله سره | دا بهتره ده | او زياته لويه ده | په لحاظ داجر سره | او بښنه غواړئ دالله نه | بيشكه الله				
هغې نه ښه بيا مومئ | چه ښه به وي او زياته به وي | اودالله ﷻ نه بښنه غواړئ | بيشكه الله تعالى				
غَفُوْرٌ	رَّحِيْمٌ ۝۲۰			
| بخښونكې | رحم كونكې دې |				
ډير بښونكې رحم كوونكې دې				

قوله تعالى:- اِنَّ هٰذِهٖ تَذْكِرَةٌ ۚ
الله تعالى فرمائي چه داسورت سراسردعقل مندودپاره نصيحت او عبرت دې څوك هم چه د هدايت غوښتونكې وي هغه به دالله تعالى په مرضئ سره د هدايت لاربيامومي اودخپل رب طرف ته د رسيدو ذريعه به حاصله كړي لكه چه بل سورت كښې ارشاد فرمائيلې دې ﴿اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيْمًا حَكِيْمًا۝﴾.

قران پاک سراسر هدايت او نصيحت:- ستاسو غوښتنه په كارنه راځي هغه كيږي څه چه الله تعالى غواړي د صحيح علم خاوند او د پوره حكمت مالك هم الله تعالى دې. بيافرمائي اې نبي ﷺ ته اوستا د صحابه كرامو يوه ډله دريو كښې د دويمې حصې د شپې پورې قيام ليل كښې مشغول اوسيږئ كله نيمه شپه په دې كښې تيروئي كله دريمه حصه د شپې تهجدكوئي الله تعالى ته ښه معلومه ده سره د دې كه ستا مقصد هغه وخت پوره كول نه وي اودې هم هغه ګران كار ځكه چه د شپې ورځې صحيح اندازه خو هم الله تعالى ته ده كله دواړه برابر وي كله شپه وړه ورځ لويه وي اوكله ورځ وړه اوشپه لويه وي او هم الله تعالى ني پيژني. د دې د پوره كولوطاقت په تاكښې نشته ته اوس د شپې مونځ هم دومره اداكوه كوم چه ته په آسانئ سره كولې شې هيڅ وخت مقرر نه دې چه فرضاً به دومره وخت لګول وي.
دلته ني د صلوة تعبيرپه قراءت سره كړې دې لكه چه په سورت سبحان كښې دي ﴿وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا﴾ يعني خپل قراءت مه اوچتوه او مه ني بالكل ښكته كوه.

قوله تعالى:- فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ۙ
فاتحه خلف الامام مسئله:- د امام ابوحنيفه رحمه الله ملګرو د دې آيت نه استدلال كړې دې اودامسئله ني وئيلې ده چه په مانځه كښې د سورت فاتحه لوستل متعين نه دى كه دا اولولي كه څوك بل څوك ني د چرته نه اووائي يوآيت وئيل كافى دى اوبيا ني د دې مسئلې مضبوطيا په دې حديث سره كړې ده په

كوم كښې چه دې ډېر زرزر مونځ اداكونكې ته حضور ﷺ فرمائيلي ووچه بيا اولوله كوم چه تاته اسان وي د قرآن پاك نه.[1]

جمهورو هغوی ته داجواب وركړې دې چه د بخاری اومسلم شريف د حضرت عباده بن صامت ﷺ والا حديث كښې راغلې دی چه رسول الله ﷺ فرمائيلی مونځ نه دې مګردا چه ته سورت فاتحه اولولې.[2] اوپه صحيح مسلم كښې د حضرت ابوهريره ﷺ په روايت نقل دی چه رسول الله ﷺ فرمائيلی دی هرهغه مونځ په كوم كښې چه سورت فاتحه اونه لوستې شي هغه بالكل نيمګړې ناكاره ناقص او ناتمام دې.[3] په صحيح ابن خزيمه كښې هم په دې روايت سره نقل دی چه حضور ﷺ فرمائيلی د هغه سړی مونځ نه كيږی كوم چه سورت فاتحه اونه لولی.[4]

مسلك حنفي:- د عالمانو ﷺ په دې باره كښې اختلاف دې.چه په مانځه كښې دننه د قرآن قرات په څومره مقدار فرض او ركن دې.① زمونږ د عالمانو مذهب دا دې.چه مطلقاً د قرآن قرات فرض دې.كه يو آيت ئې اووئيل.نو ركن قرات ادا شو.باقي د سورة فاتحه لوستل او ددې سره د سورت ملاوول دا دواړه زمونږ په نيز په واجباتو كښې دی.(تسهيل الهدايه شرح هدايه ۲۲۳/۱)۔

بيافرمائي چه په دې امت كښې دعذر والاخلق هم شته چه د قيام ليل په ترك كولوباندې معذوره دی مثلاً بيمار چه دهغوی ددې طاقت نه وی مسافر چه د رزق په لټون كښې اخوادېخواځی راځي. مجاهد چه په ډېر شغل كښې مشغول وی. دا آيت بلكه دا ټول سورت مكی دې او په مكه كښې نازل شوې. هغه وخت جهادنه وو بلكه مسلمانان په ډېر ښكسته حالت كښې وو. بياد غيب دا خبرور كول اودغه په شا ښكاره كيدوكښې راتلل چه مسلمانان پوره په جهادكښې مشغول شو. دا د نبوت اعلی او بهترين دليل دې. نود دې عذرونوپه وجه تاته آساني دركولې شی چه څومره قيام تاته كول آسان وی كوه.

قوله تعالى:- عَلِمَ اَنْ سَيَكُوْنُ مِنْكُمْ مَّرْضٰى

حضرت ابورجاء محمد ﷺ دحضرت حسن ﷺ نه تپوس اوكړواې ابوسعيد ﷺ د هغه سړی باره كښې ته څه وائې چه د پوره قرآن پاك حافظ دې خو تهجدنه كوی صرف فرض مونځ كوی؟ هغوی اوفرمائيل چه هغه قرآن كريم تكيه جوړكړې دې په ده باندې دې دالله تعالی لعنت وی.الله تعالی د خپل نيك غلام د باره فرمائيلي دی هغه زمونږ د علم پيژندونكې وو او اوفرمائيلي شو چه تاسو ته هغه خودلې شوی دی كوم چه نه تاسو پيژندل اونه ستاسوپلارنيكه. ما وئيل ابوسعيد ﷺ الله تعالی خو فرمائي چه كوم قرآن پاك تاسوپه آسانئی سره لوستلې شئی لولئی وئی فرمائيل چه اوتيك خوده هم پنځه آياتونه لوله نو په ظاهره معلوميږی چه د حافظ قرآن د شپې په مونځ كښې څه نه څه قيام كول د امام حسن بصری ﷺ په نيزد حق او واجب وو.

يوحديث په دې دلالت كوی كوم چه د حضور ﷺ نه دهغه سړی باره كښې تپوس اوشو چه څوك د سحر كيدوپورې اوده كيږی. وئی فرمائيل داهغه سړې دې د چاپه غوږ كښې چه شيطان متيازې كړې وی.[5] ددې خويو مطلب دا بيان كړې شوې دې نه مراد هغه سړې دې چه د ماسخوتن فرض هم اونه كړی اودا هم وئيلی شوی دی چه څوك د شپې نفلی قيام اونه كړی.دسنن په حديث كښې دی چه اې د

---

[1] صحيح بخارى كتاب الاذان باب وجوب القراءة للامام والماموم فى الصلوات كلها:۷۵۷، صحيح مسلم:۳۹۷.
[2] صحيح بخارى حواله سابق:۷۵۶، صحيح مسلم:۳۹۴.
[3] صحيح مسلم كتاب الصلاة باب وجوب قراءة الفاتحة فى كل ركعة: ۳۹۵، احمد:۲۴۱/۲، ابن حبان:۱۷۸۸.
[4] صحيح ابن خزيمه:۴۹۰وسنده صحيح، احمد:۴۵۷/۲، ابن حبان:۱۷۸۹، مواردالظمان:۴۵۷.
[5] صحيح بخارى كتاب بدءالخلق باب صفة ابليس وجنوده: ۳۲۷۰، صحيح مسلم:۷۷۴.

قران والووترکوئی(1) بل روایت کښې دی چه څوك وتر اونه کړي هغه زمونږ نه نه دې(2) د حضرت حسن بصري رحمه الله نه زيات غريب قول د ابوبكرابن عبدالعزيزحنبلي رحمه الله دې چه وائي د رمضان په مياشت كښې قيام فرض دې. والله اعلم.

(داياد ساتل پكار دی چه صحيح مسلك خوهم دادې چه دتهجدمونځ نه په رمضان كښې واجب دې اونه په غيررمضان كښې. د رمضان مبارك باره كښې هم په حديث كښې صفاراغلي دی ﴿قيام ليلة تطوعا﴾ يعنی الله تعالى د هغې قيام نفل ګرځولې دې. وغيره مترجم) د طبرانی په حديث كښې د دې آيت په تفسيركښې مرفوعًا روايت دې كه سل آياتونه وی. خوداحديث ډير غريب دې صرف په معجم طبرانی كښې ما ليدلې دې. بياارشاد دې چه د فرض مونځونوحفاظت كوئی اوفرض زكوة اداكوئی. دا آيت د هغه حضراتو دليل دې چه فرمائی د زكوة د فرضيت حكم هم په مكه كښې نازل شوې وو او څومره اوويستلې شي؟ نصاب څه دې؟ وغيره داټول په مدينه كښې بيان شو. والله اعلم.

ايا دا ايت وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ د شپې قيام لره ناسخ دې كنه؟ حضرت ابن عباس ؓ عكرمه رحمه الله مجاهد رحمه الله حسن رحمه الله قتاده رحمه الله وغيره سلفو بيان دې چه دې آيت د دې نه وړاندې حكم د شپې قيام منسوخ كړو. د دې دواړو حكمونوپه مينځ كښې څومره موده وه؟ په دې كښې چه كوم اختلاف دې د هغې بيان پورته تيرشو. د بخاری اومسلم په حديث كښې دی حضوراكرم ﷺ يوسړی ته اوفرمائيل پنځه مونځونه په شپه ورځ كښې فرض دی هغه تپوس اوكړو چه دې نه سوا هم په ماڅه مونځونه فرض دی؟ حضور ﷺ اوفرمائيل باقي ټول نوافل دی.(3)

قوله تعالى:- وَأَقْرِضُوا اللَّهَ

د الله تعالى په لاركښې خرچ كوئی:- بيا فرمائی چه الله تعالى ته ښه قرض وركړئ يعنی د الله تعالى په لاركښې صدقه اوخيرات كوئی په كوم چه به الله تعالى تاسو ته ډيره بهتر اوچته او پوره پوره بدله دركوی. لكه بل ځائی ارشاد دې داسې څوك دی چه الله تعالى ته قرض حسن وركړي اوالله تعالى هغه ډيرزيات او اوچت كړي. تاسو چه كومې نيكئی هم كوئی او ليكئی هغه ستاسو دپاره د هغه څيز نه كوم چه تاسو پريږدئی او ځئی ډير بهتر او په اجر او ثواب كښې ډير زيات دې. د ابويعلی موصلی په روايت كښې دی رسول الله ﷺ يوځل د خپلو صحابه كرامو ؓ نه تپوس اوكړو تاسو كښې څوك دی چه هغه ته د خپل وارث مال د خپل مال ډير ګران وی هغوی وئيل حضور ﷺ مونږ كښې خويوهم داسې نشته. حضور ﷺ اوفرمائيل سوچ اوكړئی هغوی بيا عرض اوكړو حضور ﷺ هم دغه خبره ده. وئی فرمائيل واورئی ستاسو مال هغه دې كوم چه تاسو د الله تعالى په لار كښې خرچ كوئی اوليګئی اوكوم چه پريږدئی نوهغه ستاسو مال نه دې هغه خوستاسو د وارثانومال دې.(4) داحديث په بخاری اومسلم كښې هم روايت دې.

بيافرمان دې د الله تعالى ذكر په كثرت سره كوئی اوپه خپلوټولوكارونوكښې استغفاركوئی څوك چه استغفار كوی هغه ښنه حاصلوی ځكه چه الله تعالى ښښونكې او مهربانئی كونكې دې.

﴿الحمدلله﴾ د الله تعالى په فضل اوكرم سره د سورت مزمل تفسيرختم شو.

....

1) ابوداؤد كتاب الوترباب استحباب الوتر:١٤١٦، ترمذی:٤٥٣،نسائی:١٦٧٦،ابن ماجه:١١٦٩.
2) ابوداؤد كتاب الوتر باب فيمن لم يوتر:١٤١٩،احمد:٤٤٣/٢.
3) صحيح بخاری كتاب الايمان باب الزكاة من الاسلام:٤٦، صحيح مسلم:١١٠.
4) صحيح بخاری كتاب الرقاق باب ماقدم من ماله فهوله:٦٤٤٢، احمد:٣٨٢/١.

آیاتونه		سورة المدثر مكية وهي ست وخمسون آية وفيها ركوعان		ركوع ګاني
		بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ		
٥٦		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		٢

يٰۤاَيُّهَا الۡمُدَّثِّرُۙ ١ قُمۡ فَاَنۡذِرۡ ۙ ٢ وَرَبَّكَ فَكَبِّرۡ ۙ ٣

اې ځان نغښتونکیه | پاسه او اویروه | او رب ستا چې دی | پس لوئې بیا ن کړه دهغه |

اې ځان په جامه کښې انغښتونکیه | ....پاځه اوخلق اوویروه | او دخپل رب لوئي بيان کړه

وَثِيَابَكَ فَطَهِّرۡ ۙ ٤ وَالرُّجۡزَ فَاهۡجُرۡ ۙ ٥

او جامې ستا چې دی | پس پاکې ساته هغه | او ګندګی چې ده | پس لرې وسه دهغې نه |

اوخپلې جامې پاکې کړه | .... اوډګندګئ (شرک) نه لرې اوسیږه

وَلَا تَمۡنُنۡ تَسۡتَكۡثِرُ ۙ ٦ وَلِرَبِّكَ فَاصۡبِرۡ ؕ ٧ فَاِذَا

او داسې احسان مه کوه | چې بدل ئې ډیر غواړې | او دپاره درب خپل | صبر کوه | پس هر کله چې |

اوداسې احسان مه کوه | چې زیات عوض پرې غواړې | اودخپل رب په رضا صابره اوسه

نُقِرَ فِى النَّاقُوۡرِ ۙ ٨ فَذٰلِكَ يَوۡمَئِذٍ يَّوۡمٌ عَسِيۡرٌ ۙ ٩ عَلَى الۡكٰفِرِيۡنَ

پوکې اووهلې شي | په صور کښې | پس دغه | په دغه ورځ کښې | ورځ سخته ده | په کافرانو باندې |

نو څه وخت چې شپیلئ پوک وهلې شي انو دغه ورځ به په کافرانو باندې سخته ورځ وی

غَيۡرُ يَسِيۡرٍ ١٠

نه ده اسانه |

اسانه به نه وی |

قوله تعالى:- يٰۤاَيُّهَا الۡمُدَّثِّرُۙ

د قرآن پاک اوله وحی کومه یوه ده؟اقراء که مدثر او راجح قول :- دحضرت جابر ﷺ نه په صحیح بخاری کښې روایت دې د ټولونه اول د قرآن کریم هم دا آیت ﴿يٰۤاَيُّهَا الۡمُدَّثِّرُ﴾ نازل شوې دې[1] خود جمهورو قول دا دې چه د ټولونه اولنۍ وحی ﴿اِقۡرَاۡ بِاسۡمِ﴾ آیاتونه دی لکه چه د دې سورت د تفسیر په موقع کښې به ان شاء الله راشي. یحیی بن ابوکثیر رحمه الله فرمائي چه ما د حضرت ابوسلمه بن عبدالرحمن ﷺ نه سوال اوکړو چه د ټولونه اول دقرآن کریم کوم آیاتونه نازل شوی؟ نو وئې فرمائیل ﴿يٰۤاَيُّهَا الۡمُدَّثِّرُ﴾ ماوئیل خلق خو﴿اِقۡرَاۡ بِاسۡمِ﴾ بناني؟ نوهغوی اوفرمائیل چه ماد حضرت جابر ﷺ نه تپوس کړې وو نوهغوی دا جواب راکړې وو ماتاته درکړواوما هم دا اووئیل داتاچه ماته اووئیل د هغې په جواب کښې حضرت جابر ﷺ اوفرمائیل چه زه خوتاته هم هغه وایم کوم چه مونږ ته رسول الله ﷺ فرمائیلی چه ماپه حراء کښې الله تعالی یادولو کله چه زه دهغه ځائی نه فارغ شوم اوواپس راکوزشوم نوماواوریده چه لکه څوک ماته آوازکوی ما خپلې وړاندې روستو ښی طرف اوګس طرف ته اوکتل خو څوک په نظررانغلو نوماسر

[1] صحيح بخاری كتاب التفسير سورة المدثر:٤٩٢٢، صحيح مسلم:١٦١.

اوچت کړو او پاس مې اوکتل نوماته هيڅ ښکاره نه شو. زه حضرت خديجه ﷞ له راغلم او ورته مې اووئيل چه په ما څادر واچوه او په ما يخې اوبه واچوه.هغې هم داسې اوکړه اود (يَآأَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ) آياتونه نازل شو.[1]

صحيح بخاري اومسلم کښې دی حضور ﷺ د وحی بنديدو حديث پاك بيانولوسره اوفرمائيل چه يوځل زه روان ووم چه ناڅاپې د آسمان نه ماته آواز اوشو ما پورته نظر اوچت کړو اومې کتل چه کومه فرښته به ماته په غارحراء کښې راتله هغه د زمکې او آسمان په مينځ کښې په يوه کرسئی ناسته ده زه د ويرې د وجې د زمکې طرف ته ټيټ شوم اوکورته په راتلوسره مې اووئيل چه ماپه کپړا پټ کړه نود کوروالا په ما کپړا واچوله اود سورت مدثر (فَاهْجُرْ) پورې آياتونه نازل شو.ابوسلمه ﷛ فرمائي د رجز نه مراد بت دې. بياوحی يو بل پسې په ګرمه ګرمئی سره نازليدله[2]داد بخاری لفظ دې او هم دغه سياق محفوظ دې. دې نه صفاپته لګی چه دې نه اول هم څه وحی راغلې وه ځکه چه د حضور ﷺ هغه فرمان موجود دې چه داهم هغه وو کوم چه به غارحراء کښې ماله راتلو يعنی حضرت جبرائيل ﷺ کله غارحراء کښې د سورت اقراء آياتونه (لَمْ يَعْلَمْ) لوستلې وو. نودې نه پس د څه زمانې پورې وحی رانغله.بيا چه کله د دې راتلل شروع شو نوپه هغې کښې د ټولونه اول وحی د سورت مدثر د شروع آياتونه وو اودغه شان په دواړو احاديثوکښې تطبيق هم کيږی چه په اصل کښې د ټولونه اول وحی د (اقْرَأْ) آياتونه دی بيا د وحی د بنديدلو نه پس د ټولونه ړومبنۍ وحی د دې سورت آياتونه دی. د دې تائيدد مسنداحمد وغيره د احاديثونه هم کيږی په کوم کښې چه دی د وحی بنديدلونه پس ړومبنۍ وحی د دې سورت د شروع آياتونه دی.[3]

دَ سورت شان نزول:- طبراني کښې د دې سورت شان نزول داسې روايت شوې دې چه وليد بن مغيره د قريشو دعوت اوکړو کله ئې چه خوراك څښاك اوکړو نو وئې وئيل تاسو د دغه سړی باره کښې څه وائې؟نو بعضو وئيل جادګردې بعضو وئيل نه دې. بعضووئيل کاهن دې خوچاوئيل چه کاهن نه دې. بعضووئيل شاعردې بعضو اووئيل شاعر نه دې. بعضو وئيل چه د هغه داکلام يعنی قرآن نقل شوې جادو دې. نو په دې باندې اجماع اوشوه چه منقول جادو ورته وائې. حضور ﷺ ته چه کله داخبر اورسيدو نوپه سر باندې کپړاواچوله اوخفه شواوکپړائې اغوستلې هم وه چه په دې باندې آياتونه د (فَاصْبِرْ) پورې نازل شو[4] بيافرمائي چه اودريږه يعنی په کلکه او قوی اراده سره ملا اوتړه تيارشه اوخلق زمونږ د ذات نه د دوزخ نه اود هغوی د بدو عملونود سزا نه اوويروه. د هغوی غوږونه رابيدار کړه د هغوی نه غفلت لرې کړه. د اولنئی وحی سره په نبوت سره حضور ﷺ ممتاز کړې شواو په دې وحی سره رسول ﷺ جوړکړې شو. د خپل رب تعظيم اوکړه.

قوله تعالی:- وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ اوخپلې کپړې پاکې کړه يعنی دې ګناه بې وعدګئی وغيره نه خان بچ اوساته. لکه چه د شاعر په شعرکښې دی چه د الله تعالی په فضل سره زه د فسق او فجور د لباس نه اود غدر د روما نه خلاص يم. په عربی محاوره کښې دابرابر راځی چه کپړې پاکې ساته يعنی ګناه پريږده د اعمالواصلاح اوکړه داهم مطلب خودلې شوې دې چه په حقيقت کښې خو حضور ﷺ نه کاهن دې نه جادوګر که داخلق هرڅه هم وائی تاسو پرواه هم مه کوئې. په عربی محاوره کښې کوم دګناه ککړې او د

---

[1] ايضا.

[2] صحيح بخاری کتاب التفسيرسورة المدثر:۴۹۲۵، صحيح مسلم: ۱۶۱، ترمذی: ۳۳۲۵.

[3] صحيح بخاری کتاب بدالخلق باب اذاقال احدکم آمين والملائکة فی السماء:۳۲۳۸، احمد:۳۲۵/۳.

[4] طبرانی:۱۱۲۵۰، مجمع الزوائد:۱۳۴/۷.

بې وعدګئی په هواسره خیرنې شوې ګنده کپړو والا وائی اوکوم چه بې ګناه او د وعدې پابندوی هغه ته پاکو کپړووالا وائی شاعر وائی:

﴿اذاالمرءلم یدنس من اللوم عرضه﴾ ﴿فکل ردآءیرتدیه جمیل﴾

یعنی انسان چه کله د ګناه نه جدادې نوپه هروکپړو کښې ښائسته دې اودامطلب هم دې چه غیر ضروری لباس مه اغونده خپلې کپړې په ګناه مه ګنده کوه کپړې پاکې اوصفاساته خیری وینځه د مشرکانو په شان خپل لباس ناپاکه مه ساته. په اصل کښې دا ټول مطلبونه صحیح دی چه دا هم وی هغه هم وی اوورسره زړه هم پاك وی په زړه باندې هم د کپړې اطلاق د عربو په کلام کښې موندلې شی. لکه چه د امروٴالقیس په شعرکښې دی اود حضرت سعیدابن جبیر رضی الله عنه نه د دې آیت په تفسیرکښې نقل دی چه خپل زړه او خپل نیت صفاساته([1])محمدبن کعب قرظی رحمه الله او حضرت حسن رحمه الله نه هم دا روایت دې چه خپل اخلاق ښه ساته. بیا فرمائی چه ګندګی پرېږده یعنی بتان اود الله تعالی نافرمانی پرېږده لکه چه بل ځائی کښې ارشاد دې ﴿یٰٓاَیُّهَا النَّبِیُّ اتَّقِ اللّٰهَ وَلَا تُطِعِ الْکٰفِرِیْنَ وَالْمُنٰفِقِیْنَ﴾اې نبی د الله تعالی نه اوویرېږه اود منافقانواوکافرانومه منه. حضرت موسی علیه السلام خپل رور هارون علیه السلام ته وئیلې وو اې هارون علیه السلام زما نه پس زما په قوم کښې ته زما په ځائی کینه اصلاح کوه او د فساد کونکو په لار باندې مه لګه. بیا فرمائی چه عطیه ورکولوسره زیاتې مه غوښوه. د ابن مسعود رضی الله عنه په قراءت کښې ﴿ان تستکثر﴾دې. دا مطلب هم بیان شوې دې چه د خپل نیکواعمالو احسان په الله تعالی باندې د زیاتې په طلب کولوکښې مه ساته اودا هم وئیلی شوی دی د خیرد غوښتلو په کثرت سره کمزوری مه کوه. ([2]) او دا هم وئیلی شوی دی چه دخپل نبوت بوج احسان په خلقو باندې کیخودوسره د دې په عوض کښې دنیا مه غواړه. دا ځلور اقوال شوځو اولنې اولی دې والله اعلم. بیافرمائی چه د دې په تکلیفونوکوم چه دالله تعالی په لارکښې تاته اورسی نود رب د رضاپه خاطر په دې صبراوبرداشت کوه.الله تعالی چه تاته کوم منصب درکړې دې په هغې کښې لګیااوسه اوکلك اوسیږه د﴿نَّاقُوْرِ﴾ نه مرادصور یعنی شپیلئی ده.([3])

قوله تعالی:- فَاِذَا نُقِرَ فِی النَّاقُوْرِ ۙ

شپیلئی پوک وهل:- مسنداحمد، ابن ابی حاتم وغیره کښې دی چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه زه څنګه په آرام سره اوسیږم سره د دې چه د شپیلئی والا فرښتې شپیلئی په خُله کښې نیولې ده اوتندې ښکته کړې د الله تعالی د حکم په انتظاردې چه کله به حکم اوشی اوهغه به شپیلئی پوك وهی. صحابه کرامو عرض اوکړو یارسول الله ﷺ بیا موږ ته څه ارشاد کولې شی؟ وئی فرمائیل وائې ﴿وَّقَالُوْا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَکِیْلُ﴾([4]) بیائی د شپیلئی د پوك وهلو ذکر کولوسره اوفرمائیل کله چه شپیلئی پوك وهلې شی بیا فرمائی چه هغه ورځ او هغه وخت به په کافرانو باندې ډیرسخت وی چه په هیڅ شان سره به آسان نه وی لکه چه بل ځائی کښې پخپله د کافرانو قول دې چه ﴿یَقُوْلُ الْکٰفِرُوْنَ هٰذَا یَوْمٌ عَسِرٌ﴾ د نن ورځ خو ډیره زیاته ګرانه اوډیره سخته ورځ ده.حضرت زراره بن ابی اوفی رحمه الله چه دبصرې قاضی وویوخل نی خپلو مقتدیانو ته دسحر مونځ ورکولو ددې سورت تلاوت ئی اوکړو چه کله دې آیت ته راورسیدو نو ناځاپې

---

[1] الطبری: ۱۳/۲٤.

[2] الطبری: ۱٦/۲٤.

[3] ایضاً: ۱۸/۲٤.

[4] احمد: ۳۲٦/۱، ترمذی: کتاب التفسیر القرآن باب و من سورة الانبیاء: ۳۲۳٤، حاکم: ۵۵۹/٤، ابن حبان: ۸۲۳، عن ابی سعید الخدری رضی الله عنه.

نې يوه تيزه چغه دخلې نه اووتله او راپريوتلو چه خلقو اوكتلونو روح ئې تلې وو الله تعالى دې په هغوى باندې خپل رحمت نازل كړى.(۱)

ذَرۡنِیۡ وَ مَنۡ خَلَقۡتُ وَحِیۡدًا ﴿۱۱﴾ وَّ جَعَلۡتُ لَهٗ مَالًا مَّمۡدُوۡدًا ﴿۱۲﴾

| پريږده ما | او هغه څوك چې پيدا كړو ما | يوازې | او وركړو ما | هغه له | مال ډير |

ما او هغه څوک پريږده | چې يوازې مې پيدا كړې دې | او هغه ته مې ډير مال وركړې دې

وَّ بَنِیۡنَ شُهُوۡدًا ﴿۱۳﴾ وَّ مَهَّدۡتُّ لَهٗ تَمۡهِیۡدًا ﴿۱۴﴾

او خامن | حاضر وسيدونكى | او تياره كړه ما | هغه ته (لاره دسردارۍ) | په تيارولو سره |

او حاضريدونكى خامن مې ورته وركړې دى | اوپه سردارۍ وركولو سره مې ورته سردارى وركړې ده

ثُمَّ یَطۡمَعُ اَنۡ اَزِیۡدَ ﴿۱۵﴾ کَلَّا ؕ اِنَّهٗ کَانَ لِاٰیٰتِنَا

بيا هغه طمع لرى | چې زيات به نور وركړم | هر گز نۀ | بيشكه هغه | دې | دآيتونو زمونږ سره |

بيا هغه طمع كوى | چې د هغه مال نور هم زيات كړم | هيڅكله نه | دې خو زمونږ د آياتونو

عَنِیۡدًا ﴿۱۶﴾ سَاُرۡهِقُهٗ صَعُوۡدًا ﴿۱۷﴾ اِنَّهٗ فَکَّرَ

عناد ساتونكې | ډير زر به زۀ وروخيژوم هغه لره | په سختو خيژولو سره | بيشكه هغه | سوچ اوكړو |

سره عناد ساتونكې دې | اوس به ئې زه دوزخ ته داور غرته په زور اوخيژوم | هغه فكر اوكړو

وَ قَدَّرَ ﴿۱۸﴾ فَقُتِلَ کَیۡفَ قَدَّرَ ﴿۱۹﴾

او اندازه ئې اوكړه دخبرى | پس دالله غضب دوى په هغه باندې | چې دڅنگه خبرى اندازه ئې اوكړه

نو بيا ئې سوچ اوكړو | نو برباد دې شى | چې څنگه خراب سوچ ئې اوكړو |

ثُمَّ قُتِلَ کَیۡفَ قَدَّرَ ﴿۲۰﴾ ثُمَّ نَظَرَ ﴿۲۱﴾

بيا دغضب دالله وى په هغه باندې | چې دڅنگه خبرى اندازه اوكړو هغه | بيا ئې اوكتل (خلقو ته) |

بيا دې هلاک شى | چې څنگه خراب سوچ ئې اوكړو | .... بيا ئې اوكتلو

ثُمَّ عَبَسَ وَ بَسَرَ ﴿۲۲﴾ ثُمَّ اَدۡبَرَ وَ اسۡتَکۡبَرَ ﴿۲۳﴾ فَقَالَ

بيا ئې تندې تريو كړو | او خلۀ ئې بوټه كړه | بيا ئې شا كړه | او تكبر ئې اوكړو | اووې وئيل |

بيا ئې تندې تريو كړو | او خوله ئې ورانه كړه | مخ ئې واړولو | اوځان ئې غټ اوگڼلو | نو وې وئيل

اِنۡ هٰذَاۤ اِلَّا سِحۡرٌ یُّؤۡثَرُ ﴿۲۴﴾ اِنۡ هٰذَاۤ اِلَّا قَوۡلُ الۡبَشَرِ ﴿۲۵﴾

نۀ دې دا قرآن | مگر جادو دې | چې نقل كولې كيږى | نۀ دې دا | مگر كلام دانسان دې |

چې دا (قرآن) خو د (پخوانو) راغلې جادو دې | .... داخو تش د انسان كلام دې

---

(۱) سنن ترمذى كتاب الصلاة باب اذا نام عن صلاته بالليل صلى بالنهار تحت حديث ٤٤٥، حاكم:۲/٥۰٦.

سَاُصْلِيْهِ	سَقَرَ ﴿٢٦﴾	وَمَآ اَدْرٰىكَ	مَا سَقَرُ ﴿٢٧﴾	لَا تُبْقِيْ
زر به ننباسم زه هغه لره	دوزخ ته	او ته څه خبر ئې	چې څه دي سقر	چی باقي نه پاتې کوی
زه به ئې زر دوزخ ته ورداخل کړم .... اوته څه خبر یې چې دوزخ څه څیزدې				نه روغ پرېږدی
وَلَا تَذَرُ ﴿٢٨﴾	لَوَّاحَةٌ	لِلْبَشَرِ ﴿٢٩﴾	عَلَيْهَا	تِسْعَةَ عَشَرَ ﴿٣٠﴾
او نه پرېږدی هیڅ څیز	سوزونکې دې څرمن لره		مقرر دی په هغې باندې	نو لس (فرښتې)
او نه به ئې خلاصوی	د مخونو ورانونکې دې		په هغې به نو لس فرښتې مقرر وی	

قوله تعالى:- ذَرْنِيْ وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيْدًا ﴿١١﴾

د ولیدبن مغیره مذمت:- کوم خبیث سړی چه دالله تعالی د نعمتونو کفراوکړواوقرآن پاك ته ئې انسانی قول اووئیلو د هغه دسزاګانوذکر کولې شی. اول چه کوم نعمتونه په هغه باندې انعام کړې شوی دی د هغې بیان کولې شی چه دې خان له اویوازې دنیاته راغلې و، مال اولاد یانورڅه ورسره نه وو. بیاالله تعالی هغه مالدارکړو په زرګونولاکهونو دینارونه دولت او جائیدادونه ئې ورکړی وو اوپه اعتبارد اقوالو دیارلس اود بعضې نورو اقوالو لس ځامن ئې ورکړل چه ټول به د هغه سره ناست وو. نوکرانو مزدورانو وینځو غلامانو به کارونه روزګارونه کول او ده به په مزه سره خپل ژوند د اولادسره تیرولو. غرض چه هرقسم مال دولت وینځې غلامان هرقسم آرام او مزې ورته حاصلې وې بیاني هم د نفس خواهش نه پوره کیدلو اوغوښتل ئې چه الله تعالی دې نورهم زیات کړی حالانکه داسې اوس نه کیدل. دې زمونږ د خبرودعلم نه پس کفراوسرکشی کوی دې خو به په صعود (دوزخ کښې د اوریوغردې) ورخیژولې شی.

صعود نه څه مراد دی؟ د مسنداحمد په یوحدیث کښې دی چه ویل د دوزخ د یوې کندې نوم دې کومه کښې چه به کافران ورغورزولې شی. ترڅلویښتوکالوپورې به هم دننه دننه روان وی خوبیابه هم بیخ ته او نه رسی. اوصعود د دوزخ د اور د غر نوم دې په کوم چه به کافران ورخیژولې شی د اویاؤ کالوپورې خوبه هم ورختل کوی بیا به د هغه ځائی نه لاندې راغورزولې شی. اویاؤکالوپورې به لاندې رارغړېږی او هم په دغه همیشه والی سزا کښې به راګیروی. ([1]) دا حدیث په ترمذی کښې هم دې او امام ترمذی رحمه الله دې ته غریب وئیلې دې اوورسره په دې کښې نکارت هم دې. ابن ابی حاتم کښې دی چه صعود د دوزخ د یوغرنوم دې کوم چه د اوردې. دې به مجبورکولې شی چه پدې اوخیژه لاس کیخودو سره به تك سور شی او اوچتولوسره به هم دغه شان شی داشان به ئې پښې هم. ([2])

حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه صعود د دوزخ د یوکاڼړی نوم دې په کوم چه به کافر پرمخې رابنکلې شی([3]) سدی رحمه الله فرمائی چه داکاڼړې ډیر خوئیدونکې دې. مجاهد رحمه الله وائی چه د آیت مطلب دا دې چه مونږ به دله د مشقت والا عذاب ورکوو. ([4]) قتاده رحمه الله فرمائی چه داسې عذاب په کوم کښې چه به ده له کله هم آرام حاصل نه شی. امام ابن جریر رحمه الله هم دا خوښوی.

قوله تعالى:- اِنَّهٗ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾

جهنم ته د ورغوزارولو سبب:- بیافرمائی چه مونږ ده لره دې تکلیف ورکونکی عذاب ته خکه ورنیزدې کړوچه دې دایمان نه ډیر لرې ووهغه به په سوچونو سوچونو کوشش کولو چه دې قرآن ته څه نوم ورکړی

---

[1]) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الانبیاء: ۳۱۶۴، احمد: ۷۵/۳، مسندابی یعلی: ۱۳۸۳، ابن حبان: ۶۴۶۷، البعث للبیهقی: ۳۶۵.

[2]) الطبری: ۲۶۶/۸، ۲۶۶/۲۳.

[3]) الدرمنثور: ۳۳۱/۸.

[4]) الطبری: ۲۳/۲۴.

اوڅه خبره جوړه کړي. بیا به په ده باندې افسوس کولې شي اودعربو د متل مطابق د ده د هلاکت کلمې وئیلې شي دې غرق کړې شي او دې برباد کړې شي. څومره خرابه خبره ئې سوچ کړه او څومره بې حیا دروغ خبره ئې راوویستله. د ډیر زیات غور اوفکرنه پس ئې تندې کونجې کړو اوخُله ورانه ورانه کولوسره دحق نه لرې اودبښیکړې نه مخ اړولو سره دالله تعالی د تابعدارئې نه سراړولې زړه ئې اودرولو سره صفااووئیل داقرآن خود الله تعالی کلام نه دې بلکه دا محمدﷺ د خپل ځان نه د وړاندې خلقو جادو منتر نقل کوي اوهم هغه بیانوي داخود الله تعالی کلام نه دې بلکه انساني قول دې اوجادو دې چه نقل کولې شي. ددې لعنتي نوم ولیدبن مغیره مخزومي وواود قریشو سردار وو.

د ولید واقعه څه وه ؟:-حضرت ابن عباسؓ فرمائي چه واقعه داسې ده چه یوځل دا ولید پلیت حضرت ابوبکر صدیقؓ له راغلو اوخواهش ئې ښکاره کړو چه هغوی لږ شان قرآن واوروی. حضرت صدیق اکبرؓ یوڅو آیاتونه اولوستل چه د هغه په زړه کښې ئې ځائې اوکړو. کله چه د دې ځائې نه پاسیدو او د قریشوټولی ته اورسیدو نووئیل خلقو د حیرانتیا خبره ده(حضرت محمدﷺ) چه کوم قرآن لولي د الله تعالی قسم نه خو هغه شعردې اونه هغه جادومنتر دې نه د لیونووینا ده بلکه په الله قسم هغه خو هم خاص د الله تعالی کلام دې په دې کښې هیڅ شك نشته. قریشو دې اوریدوسره سرونه اونیول او ئې وئیل که دې مسلمان شونو بس بیاخوبه په قریشوکښې،یوکس هم بغیرد اسلام راوړو نه باقي پاتې نه شي. کله چه أبوجهل ته داخبر اورسیدونو هغه وئیل ویرېږئې مه کورئې زه به دې په یوچل باندې د اسلام نه واړوم. دې وینا سره هغه په زړه کښې یوترکیب سوچ کړو اود ولیدکورته لاړو ورته ئې اووئیل چه ستاقوم تاله څه چنده کړې او ډیرمال ئې راجمع کړې دې او هغوی هغه تاته په صدقه کښې درکول غواړي. هغه وئیل واه څه د مزې خبره ده ماته د چندواو صدقوڅه ضرورت دې دنیاته پته ده چه دوی کښې زمانه زیات مال او اولاد بل چاسره نشته. ابوجهل وئیل چه دا خوتیك ده ولې په خلقو کښې داسې خبرې کیږي دا ته چه ابوبکرؓ له ځې راځې صرف د دې د پاره چه د هغه نه څه وصول کړې. ولید وئیل افسوس زما په خاندان کښې زما باره کښې داسې خبرې کیږي ماته خو بالکل پته نه وه اوس د الله قسم نه به زه ابوبکرؓ له لاړشم اونه به عمرؓ له لاړشم اونه به رسول اللهﷺ له لاړشم او هغوی خو چه څه وائي هغه جادو دې کوم چه نقل کولې شي. په دې باندې الله تعالی داآیاتونه نازل کړل (ذرني) نه (لاتذر)پورې.([1])

دویم روایت :- حضرت قتاده رحمه الله فرمائي هغه وئیلې ووچه زه د قرآن باره کښې د ډیر سوچ اوغورفکر نه پس په دې نتیجه رسیدلې یم چه داشعرخونه دې په دې کښې حلاوت دې په دې کښې چمك دې، دا غالب دې مغلوب نه دې خودې یقیناً جادو. په دې باندې دا آیاتونه نازل شو.ابن جریرکښې دی چه ولیدحضورﷺ له راغلې وو اوقرآن پاك اوریدوسره دهغه زړه نرم شوې وواوپوره اثر پرې شوې وو. خوچه کله ابوجهل ته دامعلومه شوه نو په منډومنډو راغلو اود دې ویرې چه دې چرته په ښکاره مسلمان نه شي دې غصه کولود پاره ئې دروغ مروغ اووئیل تره ستاقوم ستاد پاره مال راجمع کول غواړي. تپوس ئې اوکړو ولې؟نووئې دې د پاره چه تاته ئې درکړي ته د محمدﷺ خواله تلل پریږده خکه چه ته هم د مال حاصلولوپه غرض هلته ځې. هغه په غصه کښې اووئیل چه زما قوم ته معلومه نه ده چه په هغوی ټولو کښې زه ډیر مالداریم؟ابوجهل وئیل دا خو تیك ده ولې دې وخت کښې د خلقو داخیال پوخ شوې دې چه ته د محمدﷺ نه دمال حاصلولو په غرض د هغه شوې ئې. که ته داغواړې چه دا خبردې د خلقو د زړه نه اوځي نوته دهغه باره کښې څه سختې خبرې اوکړه دې د پاره چه دخلقو یقین اوشي چه ته د هغه مخالف ئې اوستاد هغه نه هیڅ غرض نشته. هغه وئیل ګوره خبره خودا ده چه هغه ماته کوم قرآن

---

[1]) الطبري:۲٤/۲٤.

اورولې دي قسم دې دالله تعالی چه هغه خو نه شعر دی اونه څه قصیده اوجزر دې نه د پیریانوقول یاد هغوی اشعاردی. تاته ښه پته ده چه دانسان اوپیریانو کلام ماته ښه یاددې زه پخپله ښه مشهور شاعریم د کلام دښه والی او خراب والی نه ښه خبریم،د الله قسم چه دې کښې دمحمد ﷺ هیڅ کلام نشته الله تعالی ته معلومه ده چه په دې کښې عجیبه خوږه حلاوت خوند مزه او دلبری ده چه هغه د ټولو کلامونو سرداردې د هغې په وړاندې بل یوکلام ښه کیدلې نه شی هغه په ټول خوریږی په دې کښې زړه راښکل اوچتوالی اوجذب دې. اوس ته اووایه چه زه د دې کلام باره کښې څه اووایم؟ ابوجهل ونیل واوره ترکومې چه ته هغه په بدنی سره یادنه کړې ستاد قوم خیالات به ستا په نسبت صفانه شی. هغه ونیل ماته ته مهلت راکړه زه سوچ کوم چه د دې باره کښې څه داسې کلمه وایم. د ډیر سوچ اوفکر نه پس ئې د خپل قوم په خاطر او پوزه کیخودو په خاطر داسې اوونیل چه داخو جادو دې چه هغه ئې نقل کوی. په دې باندې ﴿ذَرْنِي﴾ نه واخله ﴿تِسْعَةَ عَشَرَ﴾ پورې آیاتونه نازل شو.(١)

دریم روایت:- سدی رحمه الله وائی چه په دارالندوه کښې کیناستل اودې ټولوخلقو مشوره اوکړه چه د حج په موسم کښې به خلق د څلورو واړو طرفونه راځی نو هغوی ته اووائې چه د محمد ﷺ په نسبت څه اووایو؟ څه داسې خبره تجویز کړئی چه ټول په یوه ژبه هم هغه یوه خبره کوو چه په ټولو عربوکښې او په نورو ځایونوکښې هم هغه مشهوره شی. نودې وخت کښې چاشاعر اوونیل چا جادوګر اوونیل چاکاهن او نجومی اوونیل چا مجنون او لیونې اوونیل. ولید ناست وو سوچ ئې کولو غوراوفکرکولو سره ئې په ښه خیال تندې ګونجې کړوځله ئې جوړه کړه اوونیل دادپخوانو جادوګرو قول دې کوم چه دې نقل کوی.

قوله تعالی:- سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ۝

د دوزخ ذکر اوددې د منکر سزا: قرآن پاك کښې بل ځائی ارشاد دې ﴿انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ۝﴾ یعنی لږ شان ګوره خو سهی ستا څنګه مثالونه جوړوی خو غلی غلی پاتې کیږی او په څه نتیجه باندې نه شی رسیدلې. اوس د هغه د سزا ذکر کولې شی چه زه به هغه د دوزخ په اورکښې ورغرق کړم کوم چه د زبردست اوویرونکی عذاب اُوردې چه غوښه څرمن او رګونه اوېتې خوری. بیا به دا ټول نوی راځی او بیابه سوزولې شی نه به مرګ راځی اونه به د آرام والا ژوندملاویږی. څرمن راویستونکې هغه اُور دې چه په یوتړق کښې بدن د شپې نه زیات توره وی. بدن او څرمن وریتوی.

قوله تعالی:- عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ۝

دیهودیانو دصحابه کرامو نه تپوس او دایت نزول:- په دې باندې نورلس فرښتې مقرردی چه نه سترې کیږی اونه رحم کوی. دحضرت براء رضی الله عنه نه روایت دې چه یوڅویهودیانود صحابه کرامو رضی الله عنهم نه تپوس اوکړو دااوښائی چه د دوزخ د فرښتو شمیرڅه څومره دې؟ هغوی ونیل الله تعالی اود هغه رسول ﷺ ښه پوهیږی. بیایوسړی حضور ﷺ ته داواقعه بیان کړه نو هم هغه وخت ﴿عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ﴾ نازل شو. حضور ﷺ صحابه کرامو ته واورولو اوونی فرمائیل چه هغوی لږ شان ماله راولئی چه زه هم د هغوی نه تپوس اوکړم چه د جنت خاوره د څه ده؟ونی فرمائیل واورئی هغه د سپینې میدې په شان ده. بیا یهودیان حضور ﷺ له راغله اوتپوس ئې اوکړود دوزخ د فرښتو شمیر څومره دې؟ حضور ﷺ د دواړو لاسونو ګوتې دوه ځل ښکته کړې په دویم ځل ئې ترې غټه ګوته پریخوده یعنی نورلس. بیا حضور ﷺ اوفرمائیل اوس تاسو اوښائی چه دجنت خاوره څنګه ده؟ هغوی ابن سلام رضی الله عنه ته اوونیل چه هم ته اووایه. ابن سلام رضی الله عنه ونیل هغه لکه چه دسپینې روټئی ده. حضور ﷺ اوفرمائیل چه یادساتئی هغه سپینه روټئی کومه چه

---

(١) حاکم: ٢/٥٠٦-٥٠٧.

د خالص میدې وی. ([1])مسندبزارکښې دی چه کوم سړی حضورﷺ ته د صحابه کرامو رضي الله عنهم د بې جوابه کیدوخبرورکړې وو هغه راغلې وو او وئیلې وو چه نن خوستا صحابه کرامواوبائیلله وئی فرمائیل څنګه؟هغه وئیل هغوی جواب ورنه کړې شو اودانې اووئیل چه مونږ به دخپل نبی ﷺ نه تپوس کوو.
حضورﷺ اوفرمائیل ښه ده دا هم بیلل ګنړلې کیدې شی د چا نه چه د کومې خبرې تپوس کولې شی چه هغوی ته نه وی پته نوهغوی وائی چه مونږبه دخپل نبیﷺ نه تپوس کووبیا به جواب درکوو دا یهودیان دالله تعالی دښمنان خو لږ شان ماله راولئی هغوی خو د خپل نبی نه د الله تعالی د لیدو سوال کړې وو اوبه هغوی باندې عذاب راالیکلې شوې وو. جواب ئی ورکړواودرسول الله ﷺ په سوال کولو باندې هغوی ډیر پریشانه شو اویوبل ته ئی کتل. الخ([2])

وَمَا جَعَلْنَآ اَصْحٰبَ النَّارِ اِلَّا مَلٰٓئِكَةً ۙ وَّمَا جَعَلْنَا
او نه دی جوړې کړی مونږه | کارکنانې ددوزخ | مګر | فرښتې | اونهٔ دې جوړ کړې مونږه |
اومونږ خو بل څوک نه بلکه فرښتې په دوزخ مقرر کړی دی | اود هغوئ دا

عِدَّتَهُمْ اِلَّا فِتْنَةً لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۙ لِيَسْتَيْقِنَ
شمار دهغوئ | مګر يوه فتنه | دپاره دهغو خلقو | چې کفر ئې اوکړو | دپاره ددې چې یقین راشی |
شمیر مو دکافرانو دپاره تش د امتحان په غرض مقرر کړې دې| ....نتیجه به ئې دا شی | چې

الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ وَيَزْدَادَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا
دهغه کسانو | چې ورکړې شوې دې ورته کتاب | او زیات شی | هغه کسان | چې ایمان ئې راوړو |
اهل کتاب به پرې یقین اوکړی | ....او دایماندارو به پرې ایمان نور زیات شی

اِيْمَانًا وَّلَا يَرْتَابَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ وَالْمُؤْمِنُوْنَ ۙ
په لحاظ دایمان سره | او چې اونهٔ کړی شك | هغه کسان | چې ورکړې شوې دې کتاب | او مومنان |
اواهل کتاب او مومنان به په کښې هیڅ شک شبه نه کوی |

وَلِيَقُوْلَ الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ
او دپاره ددې چې اووائی | هغه کسان | چې په زړونو دهغوئ کښې | مرض دنفاق دې |
اونتیجه به ئې دا شی | چې دچا په زړونو کښې چې مرض وی| هغه کسان

وَّالْكٰفِرُوْنَ مَاذَآ اَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا مَثَلًا ؕ كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ
او کافران (دا خبره) | چې څه اراده کړې ده الله | په دې شمار سره | دا رنګې | بې لارې کوی الله |
اوکافران به دا وائی چې ددې په بیانولو کښې دالله ﷻ څه غرض دې| دغه شان الله ﷻ هغه څوک ګمراه

مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَمَا يَعْلَمُ جُنُوْدَ رَبِّكَ
هغه څوك | چې غواړی هغه | او لار ښائی | هغه چاته چې غواړی هغه |او نهٔ پیژنی لښکرې درب ستا
کوی| چې وې غواړی| اوچاته چې اوغواړی هدایت ورته کوی| او ستادرب لښکرې صرف هغه ته معلومې دی

[1]) البعث للبیهقی:۹ ۰ ۵ مختصراً.
[2]) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة المدثر:۳۳۲۷.

اِلَّا هُوَ	وَمَا هِيَ	اِلَّا	ذِكْرٰى	لِلْبَشَرِ	كَلَّا
مګر خاص هم هغه	او نه دي دا دوزخ	مګر	يو نصيحت دي	دپاره دانسان	هر ګز نه
اودا (د دوزخ) بيان دخلقو دپاره نصيحت قدرله دي | قسم دي					
وَالْقَمَرِ	وَالَّيْلِ	اِذْ اَدْبَرَ	وَالصُّبْحِ		
قسم دي په سپوږمۍ باندي	او په شپه باندي	کله چي په شاشي	او په صبا باندي		
په سپوږمۍ اوشپه چي په تيريدوشي | ....او په صبا چي					
اِذَآ اَسْفَرَ	اِنَّهَا	لَاِحْدَى الْكُبَرِ	نَذِيْرًا	لِّلْبَشَرِ	
کله چي روښانه شي	چي بيشکه دا دوزخ	خامخا يوه نښه ده دلويو نښونه	يرونکي دي	انسان لره	
کله روښانه شي | چي دغه (دوزخ) يوډير لوئي مصيبت دي اد خلقو دپاره ويرونکي دي					
لِمَنْ	شَآءَ	مِنْكُمْ	اَنْ يَّتَقَدَّمَ	اَوْ يَتَاَخَّرَ	
دپاره دهغه انسان	چي غواړي	ستاسو نه	چي وړاند شي (دنيکۍ په لاره)	يا روستي شي (کفرته)	
يعني په تاسو کښي دهغه دپاره چي (په نيکۍ کښي) وړاندي کيدل غواړي اوکه روستو پاتي کيدل غواړي					

قوله تعالى:- وَمَا جَعَلْنَآ اَصْحٰبَ النَّارِ اِلَّا مَلٰٓئِكَةً

د دوزخ د داروغه ګانو ذکر:- الله تعالى فرمائی چه په عذاب کولواودوزخ په خیال ساتلوباندي موږ فرښتي مقرر کړي چه نه رحم کونکی دی اوسختي خبري کونکی دی. په دي کښي د قریشود مشرکانو تردیددي هغوی ته چه کله د دوزخ دداروغه ګانو شمیراوخودلي شو نوابوجهل اووئیل چه اي قریشو که هغه نورلس دی نو زیات نه زیات که موږ لس کم دوه سوه یوځائی شو نو هغوی ته به ماتي ورکړو. په دي باندي وائی چه هغه فرښتي دی انسانان نه دی نه به تاسو ماتي ورکړي شئی اونه به هغه تاسو ستړي کړي شئی. دا هم ونیلي شوی دی چه ابوالاشدین د چانوم چه کلده بن اسیدبن خلف ووهغه چه دا شمیرواوریدو نو وئي ونیل اي قریشو تاسو ټول راجمع شئی په هغې کښي صرف دوه رامنع کړئی باقي اووه لسوله زه کافي یم. دا ډیر مغروره سړي وو او ډیر طاقتور هم وو دي به د غوا په څرمن اودریدو بیا به لسو کسانوهغه د ده د پښونه راښکله څرمن به ټکړي شوه خود هغه پښې به خوزيدي هم نه. هم دغه سړي وو چه رسول الله ﷺ له مخامخ راغلو وئی وئیل ته ماسره پرزول اوکړه که تا زه راګذار کړم نوزه به ستانبوت اومنم. حضور ﷺ هغه سره پرزول اوکړي او څو ځل ئي راګذارکړو خوهغه ته ایمان راوړل نصیب نه شو.

قوله تعالى:- اِلَّا فِتْنَةً لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا

دفرښتو د شمیر خودلوځه وجه ده؟:- امام ابن اسحق ته د پرزونو والا واقعه د رکانه بن عبدیزید بن هاشم بن المطلب خودلي ده. زه وایم په دي دواړوکښي څه منافات نشته(ممکن ده چه دي دواړوسره ئي پرزونې کړي وی)والله اعلم. بیائي اوفرمائیل چه د دي شمیر خودل خو وود امتحان د پاره یوطرف ته د کافرانو کفر راښکاره شوبل طرف ته د اهل کتابو یقین کامل شو چه د رسول الله رسالت حق دی ځکه چه پخپله د هغوی په کتاب کښي هم دغه شمیردي اودریمه دا چه ایماندار په خپل ایمان کښي کامیاب شو.دحضوراکرم ﷺ د خبري تصدیق او د هغوی ایمان زیات شو. اهل کتاب او مسلمانانونه هیڅ شك شبه پاتي نه شوه د ناجوړه زړونومنافقان راپاسیدل چه ښه ده اوښایه چه دلته د دي د ذکر کولوڅه حکمت دي الله تعالى فرمائی چه هم داسي خبري د ډیروخلقو د ایمان د مضبوطولود پاره سبب

جوړېږي اود ډېرو خلقو د شك والا زړه نور هم ګډوډ شي. د الله تعالى دا ټول کارونه د حکمت او راز نه ډك دي. ستا د رب د لښکرو صحيح شمير او صحيح تعداد اود هغې د کثرت هيڅ چا ته علم نشته هم هغه ښه پوهيږي. دا مه ګنړئ چه بس هم نورلس دي لکه چه يوناني فلسفيانو اود هغوی هم خيال خلقو دخپل جهالت په وجه دا ګنړل چه دې نه مرادعقول عشره اونفوس تسعه دي حالانکه دادهغوی مجرد دعوی ده په کوم چه هغوی د دليل قائمولونه بالکل عاجز دي. افسوس چه د آيت په اول باندې خود هغوی نظر دې ولې آخری حصې نه هغوی کفر اوانکارکوی چرته چه صفا الفاظ موجود دی چه ستا درب د لښکرو بغيرد هغه نه چاته پته نه لګی بيا صرف د نورلسوڅه معنی ده؟ د بخاري اومسلم د معراج والا په حديث کښې ثابته شوې ده. حضورﷺ د بيت المعمور صفت بيانولوسره فرمائيلی چه هغه په اووم آسمان باندې دې اودې ته هره ورځ اويازره فرښتې ځی دغه شان په دويمه ورځ بيا اويازره فرښتې ځی اودغه شان هميشه خود فرښتوشمير دومره ډير دې چه کومې نن لاړې شی د هغوی نمبربيا د قيامته پورې نه شی راتلې.(١)

قوله تعالى:- وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ

د فرښتودکثرت ذکر او ددې متعلق احاديث:- مسنداحمد کښې رسول مقبول ﷺ فرمائي زه هغه ګورم څه چه تاسو نه ګورئ هغه اورم کوم چه تاسونه اورئ آسمان چنړېږی اوهغه ته د چنړيدلوحق دې د يوې ګوتې د کيخودوخائی داسې خالی نشته چرته چه د يوې فرښتې سجده نه وی لګيدلې. که تاسوته هغه معلوم شوې وې کوم چه ماته معلوم دی نوتاسو به ډير کم خندل اوډيرزيات به موژړل او په بسترو باندې به مو خپلو ښځو سره خوندونه نه اخستی بلکه فرياد او زاری کولوسره به ځنګلونوته وتلې وئی. دا حديث بيانولوسره به د حضرت ابوذرؓ د خُلې نه ناڅاپی داوتل چه افسوس زه ونه وې چه پرې کړې شوې وې. (٢)داحديث په ترمذی او ابن ماجه مکښې هم دې اوامام ترمذی رحمه الله دې ته حسن غريب وائی اود حضرت ابوذر ؓ نه مرفوعا هم روايت شوې دې.

طبراني کښې دی چه په آسمان باندې د يوې لويشتې برابرخائی يا د تلی برابر خائی هم داسې نشته چرته چه يونه يوفرښته د قيام، رکوع ياسجدې په حالت کښې نه وی بيا به هم دا ټول د قيامت په ورځ وائی الله تعالى پاك نی اومونږ له چه څنګه عبادت کول پکار وو هغه شان مونږ ادانه کړې شو خودا ده چه مونږ تاسره څوك شريك نه دې ګرځولې(٣)دامام محمدبن نصر مروزی "کتاب الصلوة" کښې دی چه حضورﷺ يوځل د صحابه کرامو رضي الله عنهم نه تپوس اوکړو کوم چه زه اورم هغه تاسو هم اورئ؟ هغوی جواب ورکړويارسول الله ﷺ مونږ خو څه نه اورو. حضورﷺ اوفرمائيل چه د آسمان چرچرکول زه اورم او هغه په دې چرچر کولوباندې ملامت کولې نه شی ځکه چه په دې کښې دومره فرښتې دی چه يولويشت ځاې خالی نشته چرته څوك په رکوع کښې دی او څوك په سجده کښې دی.(٤)

دويم روايت کښې دی چه د دنياآسمان کښې د يوقدم کيخودو ځائی داسې نشته چرته چه په سجده يا قيام کښې يوه فرښته نه وی د دې د پاره د فرښتوداقول په قرآن کريم کښې موجود دې ﴿ وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَعْلُومٌ ۝ وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ ۝ وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ ۝﴾ يعنی په مونږ کښې د هريوې د پاره مقررخائی دې اومونږ صفونه تړونکی او د الله تعالى تسبيح بيانونکی يو. د دې حديث مرفوع کيدل ډير غريب دی. په دويم روايت کښې دا قول د حضرت ابن مسعودؓ بيان کړې شوې دې. په يوبل سندسره دا روايت د حضرت

(١) صحيح بخاری کتاب بدء الخلق باب ذکر الملائكة صلوات الله عليهم:٣٢٠٧، صحيح مسلم:١٦٤.

(٢) ترمذی کتاب الزهد باب ماجاء فی قول النبیﷺ((لوتعلمون ماأعلم)):٢٣١٢وهوحسن، ابن ماجه: ٤١٩٠، احمد:١٧٣/٥.

(٣) المعجم الاوسط:٣٥٩٢، مجمع الزوائد:٥٧/١.

(٤) الصلاة لابن نصر:٢٥٠.

علاءبن سعد﷜ نه هم مرفوعانقل دي. داصحابي دمكې د فتح اودې نه پس په جهادونوكښې حضور اكرمﷺ سره ووخو سنداً داهم غريب دې. په يوبل ډيرزيات غريب بلكه سخت منكر حديث كښې دى چه حضرت عمرفاروق ﷜ راغلو مونځ ولاړوو اودرې كسان ناست ووپه كوموكښې چه يوابوجحش ليثي وو. هغه اوفرمائيل پاسئ حضورﷺ سره په مانځه كښې شركت اوكړئ نو دوه كسان خو اودريده او ابوجحش اووئيل چه كه څوك داسې سړې راشي چه زما نه په طاقت او قوت كښې زيات وي ماسره پهلواني اوكړي اوما راګذاركړي بيا زما خله په خاوروكښې اومږي نو بيا به زه پاسم ګني نه پاسم. حضرت عمرفاروق ﷜ وئيل نور به څوك راځي راشه زه راغلې يم. پهلواني مو اوكړه او ما هغه راخلاص كړو بيا مې د هغه خله په خاورو ككړه كړه. په دې كښې حضرت عثمان بن عفان ﷜ راغلواوهغه نې زما نه خلاص كړو. زه ډيرغصه شوم اود دغه غصې په حالت كښې حضورﷺ په خدمت كښې حاضر شوم. حضورﷺ ماته په كتوسره اوفرمائيل ابوحفص تن څه خبره ده؟ ماټوله واقعه واورولہ نوونې فرمائيل چه كه د حضرت عمر﷜ مرضي داسې وى نود الله تعالى قسم زما په نيزد خود دغه خبيث سر راپريكړې وو نو ښه به وه. دې اوريدوسره حضرت عمر﷜ هسې پاسيدو اود هغه طرف ته نې ورټوپ كړو هغه ډير لرې تلې وو حضورﷺ هغه ته آواز وركړو او ونې فرمائيل كينه واوره الله تعالى د ابوجحش د مونځ نه بالكل بې پرواه دې. د دنياپه آسمان كښې په خشوع اوخضوع سره بې شماره فرښتې د الله تعالى په وړاندې سجده كښې پرتې دى چه د قيامته پورې به سراوچت نه كړي. په قيامت كښې به د سجدې نه سر اوچت كړي اودې وينا كولوسره به حاضرې شي اې زمونږ ربه مونږ نه ستا د عبادت حق ادانه كړې شو دغه شان په دويم آسمان كښې به هم داحال وى.

د ملائكو تسبيحات:- حضرت عمر﷜ تپوس اوكړو حضورﷺ د دوى تسبيح څه دى؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه د دنيا د آسمان فرښتې خو وائى ﴿**سبحان ذى الملك والملكوت**﴾ د دويم آسمان فرښتې وائى ﴿**سبحان ذى العزت والجبروت**﴾د دريم آسمان فرښتې وائى ﴿**سبحان الحى الذى لايموت**﴾ عمر﷜ ته هم په خپل مانځه كښې داسې وايه. حضرت عمر﷜ عرض اوكړويارسول الله ﷺدې نه وړاندې چه كوم تاسو لوستل خودلې دى اود كوم د لوستلو د پاره تاسوفرمائيلى دى د هغې به څه، كوو؟ ونې فرمائيل كله دا وايه كله هغه لوله. اول چه د لوستلودپاره حضورﷺ فرمائيلې وو هغه دادى ﴿**اعوذ بعفوك من عقابك واعوذ برضاك من سخطك واعوذبك منك جل وجهك**﴾ يعنى الله تعالى زه ستا د عذابونونه ستاد معافئ په پناه كښې راځم اوستاد ناراضګئ نه ستا د رضامندئ پناه غواړم اوستانه هم ستا پناه غواړم ستا مخ د جلال والا دې.(١)

اواسحق مروزي كوم چه د حديث راوى دې د هغه نه حضرت امام بخاري ﷫ روايت كوى او امام ابن حبان ﷫ هم هغه په ثقه راويانوكښې شميرى خو حضرت امام ابوداوُد ﷫ امام نسائى ﷫ امام عقيلى ﷫ اوامام دراقطني ﷫ هغه ته ضعيف وائى. امام ابوحاتم رازى ﷫ فرمائى وو خوهغه ربښتوني ولې نابيناشوې وو اوكله كله به نې تلقين قبلولو. اود هغوى د كتابونو روايتونه صحيح دى. دهغه نه داهم روايت دې چه دا مضطرب دې اود هغه استاذ عبدالملك بن قدامه ابوقتاده حمجى كښې هم كلام دې. حيرانتياده چه امام محمد بن نصر ﷫ د هغه داحديث څنګه نقل كړې دې نه نې په هغه باندې كلام كړې نه ئې د هغه حال معلوم كړې نه نې د هغه نه پس د راويانوضعف بيان كړې اودومره نې كړي دى چه هغه نې په بل سندسره مرسلاً روايت كړې دې اود مرسل دوه سندونه نې راوړي دى يود حضرت سعيدابن جبير﷜ نه اودويم د حسن بصرى ﷫ نه.

بيانى يوبل روايت راوړې دې چه حضرت عدى بن ارطاة﷜ د مدئن په جامعه مسجد كښې خپله خطبه

---

(١) كتاب الصلاة لمحمدبن نصر:٢٥٦،حاكم:٣/٨٧-٨٨، شعب الايمان:١/١١٤.

كښې فرمائيل چه ماد يوصحابي ﷛ نه اوريدلي دي هغه د نبي كريم ﷺ نه اوريدلي دي حضور ﷺ فرمائيلي چه د الله تعالى ډيرې زياتې فرښتې دي چه هروخت د الله تعالى د ويرې نه رچيرى د هغوى اوښكې راپريوځي اوهغه په دغه فرښتوباندې راڅڅيږى كومې چه په مانځه كښې مشغول دي. او په هغوى كښې داسې فرښتې هم دي چه د دنياد شروع نه هم په ركوع كښې دي اوبعضې هم په سجده كښې دي د قيامت په ورځ به خپله شا اوسر اوچتوى اوډير په عاجزئى سره به د الله تعالى په دربار كښې عرض كوى ياالله ته پاك ئى اومونږ ستا د عبادت حق ادانه كړې شو[1] ددې حديث په اسنادو كښې هيڅ نقصان نشته بيا فرمائى چه هغه اُور د كوم صفت چه تاسو واوريدو دا د خلقو د پاره سراسر دعبرت اونصيحت سبب دې. بيا د سپوږمئې د شپې د تلود سحر د رڼا كيدو قسم خوړلو سره فرمائى چه هغه اُور يوزبردست او ډير لوئ څيز دې څوك چه دا ويره قبوله كړى اود حق په لار لګيدل غواړى او دې لګى اوكه څوك غواړى چه سره د دې د حق كيدو هم شاكړى نوده نه لرې تختئى او هغه رد كوئى.

كُلُّ نَفْسٍۢ ‍ بِمَا ‍ كَسَبَتْ ‍ رَهِيْنَةٌ ‍ اِلَّاۤ اَصْحٰبَ الْيَمِيْنِ

هر انسان | په سبب دهغې عمل | چې اوكړى هغه | ګانړه دې | غير دښى لاس والو نه |

هربنده به پخپل عمل كښې ګانړه پروت وى | ....خو دښى اړخ خاوندان نه

فِيْ جَنّٰتٍ ‍ يَتَسَآءَلُوْنَ ‍ عَنِ الْمُجْرِمِيْنَ ‍ مَا سَلَكَكُمْ

هغوئ به په باغونو كښې وى | چې تپوسونه به كوى هغوئ | دمجرمانو نه | څه څيز ننويستئ تاسو

هغوئ به په باغونو كښې وى | د مجرمانو نه به تپوسونه كوى | چې تاسو كومې خبرې

فِيْ سَقَرَ ‍ قَالُوْا ‍ لَمْ نَكُ ‍ مِنَ الْمُصَلِّيْنَ ‍ وَلَمْ نَكُ

په دوزخ كښې | اوبهٔ وائى هغوئ | نهٔ ووٌ مونږه | دمونځ كونكونه | اونهٔ ووٌ مونږه |

دوزخ ته داخل كړئ | هغوئ به په جواب كښې اووائى | مونږ مونځ ګزار نه وو | او مسكينانو ته

نُطْعِمُ ‍ الْمِسْكِيْنَ ‍ وَكُنَّا ‍ نَخُوْضُ

چې ډوډئ مو وركړې وې | مسكينانو ته | او ووٌ مونږه | چې مشغوليدو به مونږه |

به مو خوراک نه وركولو | او په عبثو خبرو او كارونو كښې مشغوليدونكو سره مونږ هم

مَعَ الْخَآئِضِيْنَ ‍ وَكُنَّا ‍ نُكَذِّبُ ‍ بِيَوْمِ الدِّيْنِ

دحق خلاف مشغوليدونكو سره | او ووٌ مونږه | چې دروغ به مو ګڼړو مونږه | ورځې دقيامت لره |

مشغوليدو | ....اومونږ به د جزاء ورځې (قيامت) ته دروغ وئيل

حَتّٰۤى ‍ اَتٰىنَا ‍ الْيَقِيْنُ ‍ فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ

تر دې پورې | چې راغې مونږ ته | هغه څيز يقينى (مرګ) | پس هيڅ فائيده به ورنهٔ كړى هغوئ له |

تردې چې مرګ راباندې راغلو | نوداسې خلقو ته بهٔ دسفارشيانو سفارش هيڅ فائده اونه رسوى

[1] كتاب الصلاة لمحمدبن نصر: ۲٦۰.

الشَّٰفِعِينَ ﴿٤٨﴾	فَمَا لَهُمْ	عَنِ التَّذْكِرَةِ	مُعْرِضِينَ ﴿٤٩﴾

سفارش دسفارش کونکو | پس څه شوي دي دوئ لره | چي د نصيحت نه | مخ اړونکي دي |

|.............. نو په دوئ څه شوي دي | چي د نصيحت نه مخ اړوي؟

كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنفِرَةٌ ﴿٥٠﴾ فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍۭ ﴿٥١﴾ بَلْ يُرِيدُ كُلُّ ٱمْرِئٍ مِّنْهُمْ

دوئ داسي دي لکه | خره | تښتيدونکي وي | دشرمخ نه | بلکه غواړي | هر سړي | ددوئ نه |

لکه چي دوئ (ځنګلي) خره دي| چي د زمري نه تښتي | خبره داده چي په دوئ کښي هر کس دا غواړي

أَن يُؤْتَىٰ صُحُفًا مُّنَشَّرَةً ﴿٥٢﴾ كَلَّا ۖ بَل لَّا يَخَافُونَ ٱلْآخِرَةَ ﴿٥٣﴾

چي ورکړې شي هغه ته | صحيفي (خط) | غوړيدلي | هر ګز نه | بلکه نه يريږي دوئ | داخرت نه |

چي هغه ته دي پرانستلي صحيفي ورکړې شي|دانه شي کيدې | خبره دا ده | چي دوی داخرت نه ويريږي

كَلَّآ إِنَّهُۥ تَذْكِرَةٌ ﴿٥٤﴾ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ﴿٥٥﴾

هر ګز نه | بيشکه دا | يو نصيحت دې | پس هغه څوك | چي غواړي | نصيحت د حاصل کړي ددې نه

خبردار دا(قران) خو نصيحت دې | نو څوک چي غواړي له دې (کتاب) نه نصيحت واخلي

وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ ۚ هُوَ أَهْلُ ٱلتَّقْوَىٰ

او نصيحت نشي حاصولي دوئ | مګر هغه چي اوغواړي الله | هغه لائق دې ددې چي يره تر اوشي |

او نصيحت خودوی هله حاصلوی شي|چي الله اوغواړي | هم هغه ذات د ويرې لائق دې(چي ويره تري اوشي)

وَأَهْلُ ٱلْمَغْفِرَةِ ﴿٥٦﴾

او خاوند دې دبښنې (متقيانو لره) |

او هم هغه دبښنې خاوند دې

قوله تعالى:- كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ

هرنفس به په خپل عمل نيولې کيږي: الله تعالى خبرورکوی چه هرسړې به د قيامت په ورځ په خپل عمل کښې اينختې اوګيروی. خوچه دچاپه ښی لاس کښې عمل نامه راغلې وی هغوی به د جنت په بالا خانو کښې په آرام سره ناست وی دوزخيان به په خرابوعذابونو کښې کتلوسره د هغوی نه تپوس کوی چه تاسودلته څنګه راورسيدئی؟هغوی به جواب ورکړی چه نه مونږ درب عبادت کړې اونه مو مخلوق سره احسان کړې بغيرد علم نه چه څه په ژبه راتلل راويستل مو. که څوك مو په اعتراض کولو ليدل نو مونږ به هم ورسره کيدلو اوخبرې به موجوړولې اود قيامت د ورځې تکذيب موکولو تردې چه مرګ راغلو د يقين معنى مرګ هم په دې آيت کښې هم ده.﴿وَٱعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ ٱلْيَقِينُ﴾ يعنى د مرګ د وخت پورې د الله ﷻ په عبادت کښې لګيااوسه اود حضرت عثمان بن مظعون رضي الله عنه د مرګ په نسبت حديث کښې هم د يقين لفظ راغلې دې. [1] اوس الله تعالى فرمائى چه داسې خلقو ته به د چا سفارش او شفاعت فائده ورنه کړی څکه چه شفاعت هله فائده مندوی کوم ځائی چه دشفاعت محل يعنى ځائى وی خوچه د چا سره هم په کفر باندې وتلې وی دهغوی د پاره شفاعت چرته دې؟هغوی به دهميشه دپاره هاويه ته ځی.

[1] صحيح بخارى كتاب الجنائزباب دخول على الميت بعد الموت اذا درج فی الكفانه: ۱۲۴۳.

بیا فرمائی څه خبره ده؟ څه وجه ده؟ چه دا کافرانو ستاد دعوت اونصیحت نه مخ اړوی اودقران او حدیث نه داسې تختی لکه ځنګلی خرچه د ازمری نه تختی په فارسی ژبه کښې چه کوم ته شیروانی په عربی ژبه کښې هغې ته اسدوانی اوحبشی ژبه کښې قسوره وائی اوپه نبطی ژبه کښې ورته اوبا. بیا فرمائی چه دامشرکان خوغواړی چه په دوی کښې په هریوسړی باندې خان له خان له کتاب نازل شو لکه چه یو بل خای کښې د هغوی مقوله ده ﴿حَتّٰى نُؤْتٰى مِثْلَ مَآ اُوْتِيَ رُسُلُ اللهِ﴾ یعنی چه کله هغوی له یوآیت راځی نووائی چه مونږ خو به هیڅ کله هم ایمان راونړو ترکومې چه هغه رانه کړې شی کوم چه د الله تعالی رسولانوته ورکړې کیدې شی. الله تعالی ته ښه علم دې چه د رسالت قابل څوک دی؟ اودا هم مطلب کیدې شی چه مونږ ته بغیرد څه عمل نه خلاصې راکړې شی.(١)الله تعالی فرمائی چه اصل کښې وجه داده چه د دوی د آخرت ویره هډو نشته ځکه چه د دوی دایقین هم نه دې په دې باندې ایمان نشته بلکه دا دروغ ګڼړی نو ویریږی به ولې؟ بیا فرمائی چه ربښتیاخبره داده چه دا قرآن پاك خوصرف نصیحت او موعظت دې چه څوك غواړی عبرت دې حاصل کړی او نصیحت دې واخلی لکه چه ارشاد دې ﴿وَمَا يَذْكُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللهُ﴾ یعنی ستاسوغوښتنې دې د الله تعالی دغوښتنې تابع شی بیا فرمائی د هغه ذات د دې قابل دې چه د هغه دې اوویریږی او هغه داسې دې چه د هررجوع کونکی توبه قبلوی. مسنداحمد کښې دی چه رسول الله ﷺ ددې آیت تلاوت اوکړو او وئی فرمائیل ستاسو رب فرمائی چه زه د دې حقدار یم چه مانه اوویریږئی اوماسره دې دویم معبود اونه ګرځولې شی څوك چه زماسره دشریك جوړولونه بچ شوهغه خوزمادبښنې حقدار شو(٢)ابن ماجه ترمذی اونسائی وغیره کښې دا حدیث هم دې اوامام ترمذی رحمه الله دې ته حسن غریب وائی. سهیل د دې راوی قوی نه دې.

د الله تعالی په احسان سره د سورت مدثر تفسیرهم ختم شو.

ایاتونه	سورة القيامة مكية وهي اربعون آية وفيها ركوعان	رکوع ګانې
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۴۰	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	۲

لَآ	اُقْسِمُ	بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ ۝	وَلَآ	اُقْسِمُ	بِالنَّفْسِ	اللَّوَّامَةِ ۝
نۀ	زۀ قسم خورم	په ورځ دقیامت	اونۀ	زۀ قسم خورم	په نفس	ملامته کونکی باندې

زۀ دقیامت په ورځ قسم خورم او زۀ په هغه نفس قسم خورم چې په بدئ ملامته کونکې دې

اَيَحْسَبُ	الْاِنْسَانُ	اَلَّنْ نَّجْمَعَ	عِظَامَهٗ ۝	بَلٰى	قٰدِرِيْنَ
ایا ګمان کوی	انسان	چې مونږ به راجمع نکړې شو	هډوکی دهغه	ولې نۀ	قادر یو مونږه

ایا انسان داخیال کوی چې مونږ به دهغه هډوکی راجمع نکړو ضرور به ئې راجمع کړو مونږخو په دې قادریو

عَلٰٓى اَنْ نُّسَوِّيَ	بَنَانَهٗ ۝	بَلْ يُرِيْدُ	الْاِنْسَانُ	لِيَفْجُرَ
په دې چې برابر کړو مونږه	بندونه دګوتو دهغه	بلکه اراده لری	انسان	چې ګناه کوی

چې د هغه دګوتوبندونه هم برابر کړو ....بلکه انسان دا غواړی چې ائنده دې هم بد عملونه کوی

(١) الطبري: ٢٤/٤٢.
(٢) احمد: ٣/١٤٢، ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة المدثر: ٣٣٢٨، ابن ماجه: ٤٢٩٩، مسندابی یعلی: ٣٣١٧، حاکم: ٢/٥٠٨.

اَمَامَهٗ ۝ يَسْـَٔلُ اَيَّانَ يَوْمُ الْقِيٰمَةِ ۝ فَاِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ۝

انینده دپاره | تپوس کوی | چی کله به وی | ورځ دقیامت | پس هر کله چی | او برېښی سترګې |

.... دقیامت د ورځې تپوس کوی چې کله به وی| په کومه ورځ چې سترګې سپینې اوتښتی

وَخَسَفَ الْقَمَرُ ۝ وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۝ يَقُوْلُ الْاِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ

او توره شی سپوږمۍ | او یوځانې کړې شی نمر | او سپوږمۍ | اوبه وانی انسان | په دغه ورځ |

او سپوږمۍ بې نوره شی |اونمر اوسپوږمۍ په یو حال کښې شی| نو انسان به په دغه ورځ وائی چې

اَيْنَ الْمَفَرُّ ۝ كَلَّا لَا وَزَرَ ۝ اِلٰى رَبِّكَ يَوْمَئِذِ الْمُسْتَقَرُّ ۝

چی چرته دې ځانې دتیښتې |هرګز نه | نشته ځانې دپناه | رب ستاته | په دغه ورځ | ځانې دقرار دې

کوم خوا اوتښتم انه ، اوس د پناه هیڅ ځانې نشته| په دغه ورځ ستا د رب نه سوا بل ځانې کښې پناه نشته |

يُنَبَّؤُا الْاِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ

| خبر به ورکړې شی انسان ته | په دغه ورځ | په هغې | چی مخکښې ئې لیږلې وی |

په دغه ورځ به انسان ته خپل وړاندینی او روستنی ټول عملونه پیش کړې شی

وَاَخَّرَ ۝ بَلِ الْاِنْسَانُ عَلٰى نَفْسِهٖ بَصِيْرَةٌ ۝ وَّلَوْ اَلْقٰى

اوروستو ئې پریښی وی | بلکه انسان به | په نفس خپل باندې | لیدونکې وی | اګر که پیش کړی هغه

بلکه انسان به پخپله هم په خپل حالت باندې ګواه وی | ....اګر که بهانې لتوی

مَعَاذِيْرَهٗ ۝ لَا تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهٖ ۝

| عذرونه خپل | مه خوزوه | په دې وحی | ژبه خپله | چی تلوار کړې | په یادولو ددې |

.............(ائې رسول ﷺ) ته د قرآن په لوستلو کښې د زر ونیلو دپاره خپلې ژبې ته حرکت مه ورکوه|

قوله تعالٰی:- لَآ اُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ ۝

دقیامت قسم: داخوځل تیرشوی دی چه په کوم ځیزباندې قسم اوخوړلې شی نوکه هغه د ردکولوځیز وی نودقسم نه اول دلا کلمه دنفی دتاکیددپاره راوړل جائزکیږی. دلته دقیامت په کیدوباندې اود جاهلانو د دې قول په تردیدباندې چه قیامت به نه کیږی قسم خوړلې شی نوفرمائی چه قسم دې د قیامت په ورځ اوقسم دې د ملامت کونکی ځان. حضرت حسن رحمه الله خو فرمائی چه د قیامت قسم دې اود ملامت کونکی نفس قسم نه دې. حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چه د دواړوقسم دې[1] د حسن رحمه الله او اعرج رحمه الله قراءت ﴿لَآ اُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ ۝﴾ دې. دې سره هم دحسن رحمه الله دقول تائید کیږی خکه چه د هغه په نیزداولنې قسم دې اوددویم نه دې خوصحیح قول هم دغه دې چه د دواړوقسم خوړلې شوې دې. لکه چه د حضرت قتاده رحمه الله بیان دې. د حضرت ابن عباس رضی الله عنه او حضرت سعیدبن جبیر رضی الله عنه نه هم دا روایت دې او د امام ابن جریر رحمه الله مختارقول هم دغه دې. د قیامت ورځ خو هرسړې پیژنی.

[1] الطبری: ۴۸/۲۴.

قوله تعالى:- وَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلنَّفۡسِ ٱللَّوَّامَةِ

قسم دې د نفس لوامه: په نفس لوامه کښې د حضرت حسن بصرى رحمة الله عليه نه روايت دى چه دې نه مراد د مؤمن نفس دې چه هغه هروخت خپل ځان ملامت کوى چه داسې دې ولې اووئيل؟دادې ولې اوخوړلو؟ داخيال په زړه کښې ولې راغلو؟اوفاسق اوفاجر غافل وى په هغه باندې څه شوى دى چه خپل نفس ملامت کړى(۱)داهم روايت دې چه د زمکې اوآسمان ټول مخلوق به خپل ځان ملامت کوى. دخيروالا به دخيرپه کمى اود شروالا به د شر په کيدو باندې.داهم وئيلى شوى دى چه دې نه مرادمذموم نفس دې چه نافرمان وى په پاتې کيدونکى باندې پښيمانه اوپه دې باندې ملامته کونکې.امام ابن جرير رحمة الله عليه فرمائى چه دا ټول اقوال نيزدې نيزدې دى مطلب دا دې چه دا هغه نفس والا دې چه د نيکئى په کمى باندې او د بدئى په کيدوباندې نفس ملامت کوى او په فوت شوى باندې پښيمانتيا کوى. بيا فرمائى چه انسان دا سوچ کړې دې چه مونږ به د قيامت په ورځ د هغوى د هډوکو په راجمع کولوباندې قادر نه يو. داخو ډير غلط خيال دې مونږ به دا د جدا جدا ځايونونه راجمع کوو اوبيا به ئى اودرو اودا به پوره پوره جوړوو.حضرت ابن عباس رضى الله عنه وغيره فرمائى چه مونږ قادر يو چه دوى د اوښ يا اس د تلى په شان جوړکړو.امام ابن جرير رحمة الله عليه فرمائى چه که په دنياکښې مونږ غوښتلې نو دوى به مو هم داسې جوړکړې وې.د آيت دلفظونونه خوپه ظاهره هم دا معلوميږى چه ﴿قَٰدِرِينَ﴾ حال دې د﴿نجمع﴾ نه يعنى انسان آيا داګمان کوى چه مونږ به د هغه هډوکى راجمع نه کړې شو؟ او مونږ ئى ډيرزر راجمع کړو مونږ د دې د راجمع کولوقدرت لرو بلکه که مونږ غواړو نو څومره چه دې وو نود هغې نه به ئى هم څه زيات جوړکړو راوچت به ئى کړو.د ددوى دګوتوسرونه به برابرکړو دابن قتيبه رحمة الله عليه اوزجاج رحمة الله عليه د قول هم دغه معنى ده.

قوله تعالى:- بَلۡ يُرِيدُ ٱلۡإِنسَٰنُ لِيَفۡجُرَ أَمَامَهُۥ

د انسان اعمال: بيافرمائى چه الله تعالى خپلې مخې ته فسق اوفجوركول غواړى يعنى قدم په قدم وړاندې کيږى وائى چه ګناه خوکوم توبه به هم اوباسم. د قيامت ورځ کومه د هغه په وړاندې ده د هغې نه کفرکوى اوهغه ئى په خپل سر به سوره ده وړاندې روان دې هروخت هم دغه وينى چه يوقدم به خپل نفس دالله تعالى د ګناه طرف ته وړاندې کوم خو چه په چا باندې د رب رحم دې. د اکثروسلفوقول د دې آيت په تفسير کښې هم دغه دې چه په ګناهونوکښې تندى کوى اوتوبه کښې تاخيركوى. حضرت ابن عباس رضى الله عنه فرمائى د حساب د ورځ نه انكارى دې ابن زيد رضى الله عنه هم دغه وائى اوهم دا ډير ښه مطلب دې خکه چه هم دې نه پس دى چه هغوى تپوس کوى قيامت به کله راځى؟د هغوى دا سوال هم د انكارپه توګه دې داخوپيژنى چه دقيامت راتلل محال دى بل ځائى ارشاددې﴿وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا ٱلۡوَعۡدُ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ﴾ وائى چه که ته رښتونې ئى نو اوښايه چه قيامت به کله راځى؟ دوى ته اووايه چه د هغې يو ورځ مقرر ده دکومې نه چه نه تاسويوساعت وړاندې کيدې شئى نه روستو کيدې شئى.دلته هم فرمائى چه کله مو سترګې بقې پاتې شى لکه چه بل ځائى ارشاددې ﴿لَا يَرۡتَدُّ إِلَيۡهِمۡ طَرۡفُهُمۡۖ وَأَفۡـِٔدَتُهُمۡ هَوَآءٌ﴾يعنى باتړه به ئى رپيږى نه بلکه درعب اوددهشت دوجه به ئى سترګې بقې نيولې اخواديخوابه ګورى.د﴿بَرِقَ﴾دويم قرائت ﴿بَرَقَ﴾ هم دې معنى نيزدې نيزدې دې اود سپوږمئى رانړابه بالكل ختمه شى اونمر سپوږمئى به راجمع کړې شى يعنى دواړه به بې نوره کړې شى او راغونډبه کړې شى لکه چه فرمان دې ﴿إِذَا ٱلشَّمۡسُ كُوِّرَتۡ وَإِذَا ٱلنُّجُومُ ٱنكَدَرَتۡ﴾

دحضرت ابن مسعود رضى الله عنه په قراءت کښې ﴿وجمع بين الشمس والقمر﴾ دې انسان چه کله دا پريشان شوې او د ويرې اود دنيا د انتظام دا خطرناك حال اووينى نوتختنى به او وائى به چه د پناه ځائى کوم ځائى دې؟

(۱) تفسير قرطبى:۱۹/۹۳.

د الله تعالى د طرف نه به جواب ملاويږي چه هيڅ پناه نشته درب وړاندې اوهغه سره د اودريدونه بغير بله هيڅ لار نشته.لکه چه بل ځائی ارشاد دې ﴿مَالَكُمْ مِّنْ مَّلْجَاٍ يَّوْمَئِذٍ وَّمَالَكُمْ مِّنْ نَّكِيْرٍ﴾ يعنى نن نه يوځائی د پناه شته اونه داسې يوځائی شته چرته چه تاسو لاړشئی اوتاسو بې انجام او بې پيژندګلو شئی. نن به هر سړی ته د هغه وړاندې روستو لوئ واړه نيوی اوزاړه ټول اعمال وروړاندې کړې شي. لکه چه ارشاد دې ﴿وَوَجَدُوْا مَا عَمِلُوْا حَاضِرًا﴾ يعنى چه څه ئې کړې وو هغه به اووينى اوستارب به په چا باندې ظلم نه کوي. انسان خپل ځان ډير ښه پيژنی د خپلوعملونوپخپله آئينه ده سره د دې که انکارکوی ياعذر اومعذرت کوی ګرځی.

لکه چه ارشاد باری تعالى دې ﴿ اِقْرَاْ كِتٰبَكَ كَفٰى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيْبًا ﴾ خپله عمله نامه پخپله اولوله او خپل ځان هم پخپله اوګوره.دهغه غوږونه سترګې لاسونه پښې اونوراندامونه په هغه د ګواهئ د پاره کافی دی. خوافسوس چه دې د نورو عيبونه او نقصانونه ګوری اود خپل ځان نه غافله دې. وئيلی شی په توراة کښې ليکلی دی اې بنيادمه ته خود نورو دسترګوډکی وينې اودخپلوسترګو پوره تير تاته نه ښکاری؟دقيامت په ورځ به انسان فضول بهانې جوړکړی اوددروغودليلونه به ورکوی اوبې کاره عذرونه به پيش کړی يوبه هم نه شی قبلولې.ددې آيت يوه معنى داهم کړې ده چه هغه به پردې راواچوی اهل يمن پردې ته عذار وائی خوصحيح معنى دپاسه ده لکه چه بل ځائی ارشاد دې يومعقول عذربه ورسره نه وی نود خپل شرك نه به د سر نه انکار اوکړی چه د الله تعالى قسم مونږ خو د سره مشرکان نه وو. بل ځائی دی چه د قيامت په ورځ به هم د الله تعالى په وړاندې قسمونه خوړلوسره به خپل ځان رښتونی ثابتول غواړی لکه څنګه چه په دنياکښې دهغوی ستاپه وړاندې حال دې ولې الله تعالى ته خود هغوی دروغ ښکاره دی که هغوی خپل ځان هرڅه ګنړی. غرض دا چه عذر معذرت به د قيامت په ورځ دهغوی هيڅ په کار رانه شی لکه چه بل ځائی فرمائی ﴿فَيَوْمَئِذٍ لَّا يَنْفَعُ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مَعْذِرَتُهُمْ﴾ ظالمانو ته به د هغوی معذرت هيڅ کار ورنه کړی دوی به د خپل شرك سره دخپلو ټولوبدعملوانکار اوکړی خوبې فائدې.

لَا تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهٖ ﴿۱۶﴾

| مۀ خوزوه | په دې وحی | ژبه خپله | چې تلوار کوې | په يادولو ددې |

(ائې رسول ﷺ) ته د قرآن په لوستلو کښې د زر وئيلو دپاره خپلې ژبې ته حرکت مه ورکوه

اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهٗ وَقُرْاٰنَهٗ ﴿۱۷﴾ فَاِذَا قَرَاْنٰهُ فَاتَّبِعْ

بيشکه په مونږ دی | جمع کول ددې | او لوستل ددې | پس هر کله چې لولو مونږ دا | پس پيروی کوه |

ددې رايوځائې کول اوتاته لوستل زمونږ په ذمه دی | نو چې مونږ ئې (تاته) ولولو نو ته

قُرْاٰنَهٗ ﴿۱۸﴾ ثُمَّ اِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهٗ ﴿۱۹﴾ كَلَّا

دلوستلو ددې | بيا | بيشکه زمونږه ذمه ده | بيان(يعنى مطلب دربښودل) ددې | هر ګز نۀ |

د هغې پيروی کوه|........ بيا (خلقو ته) د هغې بيانول هم زمونږ په ذمه دی |..........مګر

بَلْ تُحِبُّوْنَ الْعَاجِلَةَ ﴿۲۰﴾ وَتَذَرُوْنَ الْاٰخِرَةَ ﴿۲۱﴾ وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ

بلکه تاسو خوښوئ | زر حاصليدونکی دنيا | او پريږدئ | اخرت | خينی مخونه به | په دغه ورځ |

تاسو خلق دنياسره محبت کوئ | اواخرت موپريښې دي |.......... ډيرمخونه به په دغه ورځ

نَّاضِرَةٌ ۙ	اِلٰى رَبِّهَا	نَاظِرَةٌ ۚ	وَوُجُوْهٌ	يَّوْمَئِذٍۭ	بَاسِرَةٌ ۙ
تازه وي	رب خپل ته به	کتونکې وي	او ځيني مخونه به	په دغه ورځ	غمګين وي
تازه وي	خپل رب ته به ګوري	....	او ډير مخونه به په دغه ورځ بې رونقه وي		

تَظُنُّ	اَنْ يُّفْعَلَ	بِهَا	فَاقِرَةٌ ۭ
ګمان به کوي (پوهه به وي)	چې کيږي به	په دغه مخونو باندې (دهغوئ سره)	سخت سلوک
دوئ به خيال کوي	چې دوئ سره به داسې سختي کولې شي	چې د دوئ ملا به ماته کړي	

قوله تعالىٰ:- لَا تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهٖ ۝ اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهٗ وَقُرْاٰنَهٗ ۝

قرآن پاک لوستل او يادول: دلته الله تعالىٰ ﷻ خپل نبی کريم ﷺ ته تعليم ورکوی چه دفرښتې نه څنګه وحي واخلي حضور ﷺ به دهغې په اخستلوکښې ډيره تندي کوله اوپه قراءت کښې به فرښتې سره بالکل يوشان وو.نوالله ﷻ حکم فرمائي چه کله فرښته وحی راوړی راشي نو ته صرف اوره اوبيا د کومې ويرې چه ته داسې کوې د دې خبرپه بابت تسلي ورکوی چه ستاپه سينه کښې جمع کول او په خپل وخت ستا د ژبې نه لوستل دا زمونږ په ذمه دی دغه شان دا واضح کول او د دې تفسير او بيان ستانه کول داهم زمونږ په ذمه دی.نواولنې حالت خو يادول بيا تلاوت کول بيا تفسير مضمون وضاحت اومطلب بيانول د دې دريواړو کفالت الله تعالىٰ په خپله ذمه اخستې دی لکه چه بل ځائی ارشاددې﴿ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْاٰنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يُّقْضٰٓى اِلَيْكَ وَحْيُهٗ ۡ وَقُلْ رَّبِّ زِدْنِيْ عِلْمًا ۝﴾يعنی ترکومې چه تاسره پوره وحی رانه شي نو ته په لوستلوکښې تندي مه کوه زمونږ نه دعا غواړه چه زما ربه زما علم زيات کړې. بيافرمائی چه دا ستا په سينه کښې جمع کول اودا په تا باندې لوستل په مونږ دی کله چه مونږ دا اولولو يعنی زمونږ نازل کړې شوې فرښته دا تلاوت کړی نوته اوره چه کله هغه اولولي نو بيائی ته وايه زمونږ په مهربانئی سره به تاته پوره يادوی. دومره هم نه بلکه د حفظ کولو اوتلاوت کولونه پس مونږ به تاته د دې معنې مطلبونه په ښکاره والي او وضاحت سره پوهه کوو دې دپاره چه زمونږ اصلي مراداو صفاشريعت باندې ته پوره شان سره خبرشې.

مسندکښې دی چه حضور ﷺ ته د دې نه وړاندې په وحی اخستوکښې ډير سخت تکليف کيدلواود دې ويرې چه چرته زه ئی هيرنه کړم فرښتې سره سره به ئی لوستلو اود حضور ﷺ شونډمبارکې به خوزيدلې. ابن عباس ﷺ راوی حديث خپلې شونډاوخوزولې او وئی خودلې چه داسې اود هغه شاګرد سعيد ﷺ به هم د خپل استاذ په شان شونډې خوزولې او خپلوشاګردانوته به ئی خودل. په دې باندې دا آيت نازل شو چه دومره تندی مه کوه او خپلې شونډې مه خوزوه. دا ستا په سينه کښې جمع کول او په تاباندې تلاوت کول زمونږ په حواله دی بخاری او مسلم کښې هم دا روايت دې (١) اوبخاری کښې داهم دی چه کله به وحی نازليدله نوحضور ﷺ به سترګې مبارکې ښکته کړې وې اوچه کله به نازل شوه نو حضور ﷺ به لوستله(٢)ابن ابی حاتم کښې هم د ابن عباس ﷺ په روايت سره نقل دی اوډيرومفسرينو او سلفو صالحينوهم دافرمائيلی دی.داهم روايت دې چه حضور ﷺ به هروخت تلاوت کولوداسې نه چه زه ئی هير نه کړم په دې باندې دا آياتونه نازل شو.

حضرت ابن عباس ﷺ او حضرت عطيه عوفی رحمه الله فرمائی د دې بيان په مونږ باندې دې يعنی حلال او حرام واضح کول. د حضرت قتاده رحمه الله هم دا قول دې. بيا فرمان کولې شی چه دې کافرانو د قيامت نه

---

(١) احمد:١/٣٤٣، صحيح بخاری کتاب بدء الوحی باب کيف کان بدء الوحی الی رسول الله ﷺ، صحيح مسلم:٤٤٨، ترمذی:٣٣٢٩.

(٢) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة القيامة ﴿فاذا قرأناه فاتبع قرآنه﴾:٤٩٢٩.

انکار کول اود الله تعالی پاك کتاب نه منل اود الله تعالی د عظيم الشان رسول ﷺ تابعداری نه کولو باندې اماده کونکې څيز چه کله دنيا اوآخرت پريخودل دی سره د دې چه د آخرت ورځ ډيره د اهميت والا ورځ ده. په دې ورځ به ډير خلق خو داسې وی چه د هغوی مخونه به ډير خوشحاله تروتازه وی اود خپل رب په ديدار باندې به مشرف کيږی لکه چه صحيح بخاری کښې دی چه ډير زر به تاسو خپل رب صاف‌صاف اوښکاره په ښکاره خپلې مخې ته اوګورئی په ډيرصحيح حديث اومتواتروسندونو سره کوم چه داحاديثو آئمه په خپلوکتابونو کښې وارد کړې دې ثابته شوې ده چه ايماندار به قيامت په ورځ د خپل رب په ديدارباندې مشرف کيږی. دا احاديث خو به نه څوك اخواکړې شی اونه به ددې نه انکار اوکړې شی.

صحيح بخاری اوصحيح مسلم کښې دحضرت ابوسعيدؓ اوحضرت ابوهريرهؓ نه روايت دې چه خلقوتپوس اوکړو يارسول الله ﷺ مونږ به خپل رب دقيامت په ورځ وينو؟حضورﷺ اوفرمائيل چه نمر او سپوږمئی کتلوکښې چه کله آسمان صفاوی اواوريځ اوګرد نه وی څه رکاوټ يارش وغيره وی؟هغوی وئيل نه.حضورﷺ اوفرمائيل دغه شان به تاسو الله تعالی وينئی.([1])بخاری اومسلم کښې دحضرت جريرؓ نه روايت دې چه نبی کريم ﷺ دڅوارلسمې شپې سپوږمئی اوکتله اوونی فرمائيل تاسو به دغه شان خپل رب وينئی څنګه چه دا سپوږمئی وينئی. نوکه تاسو نه کيدې شی د نمرد راښتلونه وړاندې مونځ (يعنې د سحرمونځ) اود نمر د ډوبيدونه اول مونځ (يعنی دمازيګر مونځ) کښې هيڅ شان سستی مه کونې([2])دابوموسیؓ نه هم په دې دواړومتبرك کتابونو کښې روايت دې رسول الله ﷺ فرمائيلی هغه جنتونه د سروزرو دی د هغه څائی لوښی لرګی هرڅه د سرو زرودی. دوه جنتونه د سپينوزرودی او د هغې لوښی لرګی ټول د سپينوزرو دی.د دې جنتونو او الله تعالی د ديدار په مينځ کښې به صرف د لوئې د څادرونونه بغير بل هيڅ نه وی. دا د جنت عدن ذکردې.([3])

د صحيح مسلم په حديث کښې دی چه کله جنتی جنت ته اورسی نو الله تعالی به د هغوی نه معلومه کړی که څه غواړئی نوچه زيات کړم؟هغوی به وائی الله تعالی تازمونږ مخونه سپين نورانی کړی مونږ دې جنت ته اورسولود دوزخ نه دې بچ کړو اوس مونږ ته د څه ضرورت دې؟هم هغه وخت به پردې اوچتې کړې شی اوددې جنتيانو سترګې به د الله ﷻ په جمال باندې منورې شی په دې کښې چه هغوی ته کوم خوند اومزه ورحاصله شی هغه به په هيڅ څيز کښې نه حاصليږی. د ټولونه زيات محبوب او خوښ څيز به هغوی ته د الله ﷻ ديدار وی.هم دا په دې آيت کښې په لفظ ﴿زِيَادَةٌ﴾ سره تعبيرکړې شوې دې. بياحضورﷺ دا آيت اولوستلو ﴿لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ﴾ يعنی احسان کونکوته به جنت هم ملاويږی او د الله تعالی ديدارهم.([4])

صحيح مسلم کښې د حضرت جابرؓ والا روايت کښې دی چه الله تعالی به په مؤمنانوباندې په ميدان حشر کښې په مسکی کيدوسره تجلی اوفرمائی ([5]) نومعلومه شوه چه ايماندار به د قيامت په عرصاتو کښې اوجنتونو کښې د الله تعالی په ديدار باندې مشرف کولې شی. د مسنداحمد په حديث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه د ټولو نه د کمې درجې والا جنتی به خپل ملکيت ته دوه زره کالوپورې ګوری د لرې اونيزدې څيزونه به ورته يوشان ښکاری هرطرف او هرڅائی به د هغه بيبيانې او خادمان په نظر

---

[1]) صحيح بخاری كتاب التوحيدباب قول الله تعالى ﴿وجوه يومئذ ناضرة﴾:٧٤٣٧، صحيح مسلم:١٨٢، احمد:٢/٢٩٣، ابن حبان:٧٤٢٩.

[2]) صحيح بخاری حواله سابق:٧٤٣٤، صحيح مسلم:٦٣٣، ابن حبان:٧٤٤٣.

[3]) صحيح بخاری حواله سابق: ٧٤٤٤، صحيح مسلم:١٨٠،ترمذی:٢٥٢٨،ابن ماجه:١٨٦، احمد:٤/٤١١.

[4]) صحيح مسلم كتاب الايمان باب اثبات رؤية المؤمنين فى الآخرة ربهم سبحانه وتعالى:١٨١.

[5]) صحيح مسلمكتاب الايمان باب ادنى اهل الجنة منزلة فيها:١٩١.

راخی اود اوچتې درجې جنتي به يوه يوه ورځ دوه دوه ځل د الله تعالى مخ مبارك ويني(١)په ترمذي كښې هم داحديث دې. داحديث په روايت دحضرت ابن عمرﷺ مرفوعًا هم نقل دې. زمونږ ويره ده كه د دې قسم ټول احاديث روايتونه اودهغې سندونه اودهغې مختلف الفاظ دلته راجمع كړې شي نو مضمون به ډير اوږدشي.ډير صحيح او حسن احاديث په مسنداود سننو په كتابونوكښې روايت دی په كومو كښې چه اكثر زمونږ په دې تفسيركښې په مختلفومقاماتوكښې هم راغلی دی.اوتوفيق د الله تعالى په قدرت كښې دې. د الله تعالى شكر دې چه په دې مسئله كښې يعنی د الله تعالى په ديدار كښې مؤمنانوته دقيامت په ورځ نصيب كيدوكښې د صحابه كرامو ﷢ تابعين ﷣ اودامت د اسلافو په اتفاق سره اجماع ده.

ائمه حضرات او بزرګان دين په دې باندې متفق دی چه كوم خلق د دې تاويل كوی اووائی چه دې نه مراد دالله ﷻ نعمتونه كتل دی لكه څنګه چه د مجاهد ﷫ اوابوصالح ﷫ نه په تفسيرابن جريركښې روايت دې دهغوی قول د حق نه لرې اوسراسر د تكلف نه ډك دې. هغوی سره د دې آيت څه جواب دې كوم چه د بدكارانو باره كښې فرمائيلې شوې دې ﴿كَلَّآ اِنَّهُمْ عَنْ رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوْبُوْنَ﴾ يعنی فاجران به د قيامت په ورځ د خپل پروردګار نه په پرده كښې كولې شی. حضرت امام شافعی ﷫ فرمائی چه د فاجرانود الله ﷻ دديدار نه محروم پاتې كيدلوصفامطلب هم دادې چه ابراريعنی نيكان خلق به دالله ﷻ په ديدارباندې خروب كولې شی او د متواتررواحاديثونه ثابت شوی دی اوهم په دې باندې د دې آيت د الفاظوروانی صفادلالت كوی چه ايماندار به د الله تعالى په ديدارباندې خوشحاليږی.حضرت حسن ﷫ فرمائی چه دوی به د ښكلی اوښائسته مخونووالا وی ځكه چه د رب په ديدار باندې به د هغوی نظر پريوځی نوبيا به دوی منور اوښكلې ولې نه وی. اوډير مخونه به په هغه ورځ وران شوی وی بد شكله كيږی به بدرنګك او خفه به وی د هغوی به دايقين وی چه په مونږ به اوس د الله تعالى هلاكت او د هغه راګيرول راشی اوس به مونږ ته د دوزخ د تلوحكم اوشی. لكه بل ځائی چه ارشاد دې ﴿يَّوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوْهٌ وَّتَسْوَدُّ وُجُوْهٌ﴾ يعنی په هغه ورځ به بعضې مخونه تك سپين ښائسته او ښكلې وی اوبعضې به د تور مخ والا وی بل ځائی دی ﴿وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ۝ عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ۝ تَصْلٰى نَارًا حَامِيَةً۝﴾ يعنی د قيامت په ورځ به ډير مخونه ويريدونكی بوګنيدونكی بدرنګه او ذليل وی كوم عمل چه ئې كولو تكليف به اوچتوی خو نن به سوركړې شوی اوركښې ورننوځی الخ. بيافرمائی ﴿وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ۝﴾ يعنی بعضې مخونه به په هغه ورځ د نعمتونووالاخوشحاله تازه پړقيدونكی اوروښانه وی چه په خپلو تيرو اعمالوبه خوشحاله وی او به اوچتو جنتونوكښې به اوسيږی. هم د دې مضمون نورهم ډير آياتونه دی.

كَلَّآ	اِذَا	بَلَغَتِ	التَّرَاقِيَ۝	وَقِيْلَ	مَنْ	رَاقٍ۝
هرګز نه	كله چې	اورسيږی ساه	حلق (مرۍ) ته	اواوونيلې شی	څوك شته	دم اچونكې

البته څه وخت چې روح مرۍ ته اورسيږی او دا اووئيلې شی چې څوک دم اچونكې شته؟

وَّظَنَّ	اَنَّهُ الْفِرَاقُ۝	وَالْتَفَّتِ السَّاقُ	بِالسَّاقِ۝	اِلٰى رَبِّكَ	يَوْمَئِذِ
او پوهه شی	چې بيشكه دا جدائی ده	او تاو شی پنډۍ	د بلې پنډۍ نه	رب ستا ته	په دغه ورځ

اودې به ګمان اوكړی چه دا جدائی ده اويوه پنډۍ به د بلې پنډۍ سره يوځائې شی په دغه ورځ ستا

(١) ترمذی كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة القيامة: ٣٣٣٠، احمد: ١٣/٢،مجمع الزوائد: ٤٠١/١٠، مسند ابی يعلى: ٦٧١٢، الشريعة للآجری: ٦٣١، البعث للبيهقی: ٤٧٧.

السَّاقُ ﴿٢٩﴾ فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلّٰى ﴿٣١﴾ وَلٰكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ﴿٣٢﴾

روانیدل دی | پس هغه نه رښتیا اومنل | اونه ئي مونځ اوکړو | لیکن دروغ اوګڼړو | او مخ ئي واړوؤ |

رب طرف ته روانیدل دي|بیا نه خوهغه تصدیق اوکړو اونه ئي مونځ اوکړو|بلکه (د الله حکمونه ئي) دروغ اوګڼړل| او مخ

ثُمَّ ذَهَبَ اِلٰٓى اَهْلِهٖ يَتَمَطّٰى ﴿٣٣﴾ اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰى ﴿٣٤﴾

بیا لاړو | کوروالو خپلو ته | چې غرور ئي کوؤ | مناسب ده تالره | او هم ستا سره ښائي |

ئي واړولو| اوبیا خپل کورته په تکبر سره واپس روان شو | ستا دپاره تباهي ده |

ثُمَّ اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰى ﴿٣٥﴾ اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَنْ يُّتْرَكَ

بیا مناسب ده تالره |او هم ستا سره ښائي دا طریقه |آیا ګمان کوی انسان |چې پرې به ښودې شي هغه

بیا ستادپاره تباهي پس ډیره تباهي ده |آیا انسان په دې خیال کښې پروت دې |چې دې به هسې بې کاره

سُدًى ﴿٣٦﴾ اَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّنْ مَّنِيٍّ يُّمْنٰى ﴿٣٧﴾ ثُمَّ كَانَ

بې مطلبه |آیا نه وو هغه | یوه نطفه | د منئ نه | چې اچولې کیږي په خیټه دمور کښې|بیا شوه هغه

پریخودې شي | آیا دې د منئ یو څاڅکی نه وو| چې (په رحم کښې) تونئ کړې شوه | اوبیا

عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوّٰى ﴿٣٨﴾ فَجَعَلَ

| یوه ټوټه دوینې | بیا ئې جوړ کړو (بدن دهغه) | بیا ئي برابر کړه اندامونه دهغه | بیا ئي جوړ کړل

دوینې یوه ټوټه شوه | نو الله ﷻ ترې نه انسان جوړ کړو | او سم برابر ئي کړو| بیا ئي

مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰى ﴿٣٩﴾ اَلَيْسَ ذٰلِكَ بِقٰدِرٍ عَلٰٓى

| دهغې نه | جوړئ نر | او ښځه | آیا نه دې | دغه ذات | قادر | په دې

د ده نه دوه جوړئ یعنې سړې او ښځه جوړ کړل | آیا هغه (الله ﷻ) په دې قادر نه دې

اَنْ يُّحْيِۦَ الْمَوْتٰى ﴿٤٠﴾

| چې ژوندي کړي | مړي |

چې مړي بیا راژوندي کړي

قوله تعالىٰ:- كَلَّآ اِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ﴿٢٦﴾

د عالم نزع ذکر: دلته د مرګ دسکراتو بیان کولې شي الله ﷻ دې په هغه وخت کښې مونږ په حق باندې کلك اوساتی (کلا) که دلته د رټلو په معنی کښې واخستلې شي نودامعنی به وی چه اې بنیادمه تاچه دا زما خبرې دروغ ګڼړلې هغه صحیح نه دی بلکه د هغې مقدمات خو به تا روزانه ښکاره په ښکاره کتل.اوکه دالفظ د (حقا) په معنی کښې واخستلې شي نومطلب به نورهم زیات واضح شي یعنی داخبره یقینی ده کله چه ستا روح ستا د بدن نه اوخې اوستا د مرې پورې راورسی. (تراقی) جمع ده د (ترقوة) هغه هډوکو ته وائی چه د سینې اود اوږو په مینځ کښې دی کوم ته چه د مرنی هډوکې وائی لکه چه بل ځائی راشاد دې (فَلَوْلَآ اِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُوْمَ ﴿٨٣﴾ وَاَنْتُمْ حِيْنَئِذٍ تَنْظُرُوْنَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلٰكِنْ لَّا تُبْصِرُوْنَ ﴿٨٥﴾ فَلَوْلَآ اِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِيْنِيْنَ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُوْنَهَآ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٨٧﴾) یعنی چه کله روح د حلق پورې راورسی او ته ګوری نومونږ تانه هم دې ته ډیر نیزدې یوخو ته نه شی لیدلې.اوس که ته د الله تعالی د حکم ماتحت نه نی اوپه خپل قول کښې

رښتوني ئې نوهغه روح ولې واپس نه راګرځوي؟په دې مقام باندې په دې حديث باندې هم نظر واچونئ کوم چه د بشر بن حجاج په روايت سره د سورت يس په تفسير کښې تير شوي دې.(١) ﴿تراقى﴾جمع ده د ﴿ترقوة﴾ هغه هډوکې ته وائي کوم چه حلق ته نيزدې دې. دغه وخت کښې چغې صورې وهي چه چرته څوک دم والا نشته؟يعنې ديوطبيب وغيره سره شفا کيدلې شي اوداهم وئيلې شوى دى چه دا د فرښتو قول دې يعنې دا روح په څوک اخلي خيژى به د رحمت فرښتې ياد عذاب؟

قوله تعالى:-﴿وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ﴾

اوينډئې په پنډئې سره د مړلويومطلب خوداابن عباس ؓ وغيره نه دا نقل دې چه دنيااوآخرت په ده باندې راجمع کيږى ددنياآخرى ورځ وى اودآخرت رومبنۍ ورځ وى په څه سره چه دسختنې دپاسه سختي کيږى خوچه په چاباندې درب رحيم کريم رحم اوکرم وى(٢)دويم مطلب دعکرمه نه دا روايت دې چه يودېر لوئ امر د يوبل ډير لوئ امرسره ملاويږى د بلاد پاسه بلا راځي. دريم مطلب دحضرت حسن بصرى ؒ نه دا روايت دې چه پخپله د مړکيدونکى دښې آرامنۍ اوسخت درددد وجه نه يوه پښه په بله باندې اچول مراد دى(٣)اول خو دې په دې پښوباندې ګرځيدو راګرځيدو خواوس په هغې کښې ساچرته ده؟اودا هم وئيلى شوى دى چه د کفن په وخت کښې يوه پنډئې دبلې سره ملاويدل مراد دى.

څلورم مطلب دحضرت ضحاک ؒ نه دا روايت دې چه دوه کاروانه دووطرفونوته جمع کيږى يو خوا خلق دهغه بدن ته غسل ورکولوپالإه اوخاوروته سپارلودپاره تياردى او ديخوافرښتې د هغه روح اوړلو کښې مشغول دى که نيک وى نو ښکلې تيارې په ښه شان سره اوکه بد وى نوپه ډير بد او خراب حالت سره.اوس د واپس کيدلو او پاتې کيدلو خائي اوسيدلوخائي اود رسيدلوخائي ته تلل او رسيدلو خائي هم دالله تعالى طرف ته دې. روح د آسمان طرف ته خيژى او بيا حکم کولې شي چه دا د زمکې طرف ته واپس اوګرځوئى ما دا ټول هم د دې نه پيدا کړى دى اوهم دې ته به ئى واپس کوم اوبيابه ئى هم د دې نه واپس راوباسم.

لکه څنګه چه د براء ؓ په اوږد حديث کښې راغلى دى(٤)هم دا مضمون بل ځائې بيان شوي دې. ﴿وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ﴾هم هغه په خپلوبنديګانوباندې غالب دې هم هغه ستاسودحفاظت دپاره تاسوله فرښتې راليګى. ترديې چه کله په تاسوکښې د چا د مرګ وخت راشي نوزمونږ ليګلې شوې فرښتې هغه وفات کوى اوهغوى هيڅ قصور نه کوى او بيا ټول په ټول د خپل رښتونى مولا طرف ته واپس کولې شى. يقين اوکړئ چه حکم هم د هغه چليږى اوهغه د ټولونه ډير زر حساب اخستونکې دې.

قوله تعالى:- فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ﴾

بيا د هغه کافرانسان حال بيانولې شى چه په خپل زړه او خپله عقيده د حق دروغ ګنړونکې اوپه خپل عمل د حق نه مخ اړونکې دې. د چا چه ظاهر اوباطن برباد شوى وو او په هغه کښې هيڅ ښيګړه باقي پاتې نه وه نه هغه د الله تعالى د خبروپه زړه سره تصديق کولو اونه په بدن باندې د الله تعالى عبادت پوره کولو ترديې چه د مانځه هم غل وو. اوپه دروغ ګنړلو او مخ اړولوکښې بې باکه وو او په خپل دې ناکاره عمل به ئې فخر کولواو په خوشحالو سره بې همتئې او بدعملئې سره د خپل خان په شان خلقو سره به ملاويدلو. لکه چه بل ځائې فرمان دې ﴿وَاِذَا انْقَلَبُوْٓا اِلٰٓى اَهْلِهِمُ انْقَلَبُوْا فَكِهِيْنَ﴾ يعنې چه کله به د خپل خان په شان خلقوته واپس کيدلو نوښه خبرې جوړونکې مزې کونکې اوخوشحاله خوشحاله به تلو.

---

(١) ابن ماجه كتاب الوصايا باب النهى عن الامساك فى الحياة والتبذير عندالموت:٢٧٠٧وسنده صحيح، احمد:٤/٢١٠.

(٢) الطبرى:٢٤/٧٦.

(٣) ايضا:٢٤/٧٨.

(٤) اوګورئ سورت اعراف آيت:٤٠.

بل ځائی ارشاد دي ﴿إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا﴾ يعني دخپل كوروالاكښې به خوشحاله وو او دائي كنټرل چه د الله تعالى طرف خوهډوواپس كيدل نشته. دهغه داخيال غلط وو د هغه د رب نظر په هغه باندې وو. بيا الله تعالى هغه خبردار كوي اوويره ورته اوروي اوفرمائي چه خرابي دې وي په تاته الله تعالى باندې كفركولوسره بيا فخركوې لكه چه بل ځائی ارشاد دې ﴿ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ﴾ دقيامت په ورځ به كافر ته د رټنې په توګه اوپه سپكاوي سره وئيلې شي چه واخله اوس مزه اوڅكه ته خوډيرعزتدار او قدر منددوې.

بوبل فرمان باری تعالى دې ﴿كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا إِنَّكُم مُّجْرِمُونَ﴾ څه اوخوره اوڅكه آخر ته بدكاره ګناهګارنی بل ځائي دی﴿ فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُم مِّن دُونِهِ﴾ څه دالله ﷻ نه بغيرچه دچاغوارې عبادت كوه وغيره وغيره. غرض دا چه په دې ټولوځايونوكښې دا احكام دغصې اورټنې په توګه دی. دحضرت سعيدبن جبير ﷺ نه چه كله دا آيت ﴿أَوْلَىٰ لَكَ﴾ باره كښې تپوس اوكړې شونو هغه اوفرمائيل چه حضوراكرم ﷺ ابوجهل ته وئيلي وو بيا په قرآن پاك كښې هم دغه الفاظ نازل شو. د حضرت ابن عباس ﷺ نه هم د دې سره نيزدې نيز دې روايت په نسائی كښې موجود دې[1] ابن ابی حاتم كښې د قتاده رحمه الله روايت دې د رسول الله ﷺ په دې ارشاد باندې دې د الله تعالى دښمن اوونيل چه ته ماويروې؟ د الله تعالى قسم ته اوستا رب زما هيڅ هم نه شي كولې. د دې دواړوغرونويه مينځ كښې تلونكې د ټولونه زيات د عزت خاوندهم زه يم. فرمائي چه آياانسان داګنړي چه هغه به هم داسې پريخودې شي؟يعني دمرګ نه پس به ئې بيا راژوندې نه كړې؟ده ته به هيڅ حكم او د يوڅيز ممانعت نه شي كولې داسې هيڅ كله نه ده بلكه په دنياكښې هغه ته حكم اوممانعت اوپه آخرت كښې دخپلو اعمالوبرابر بدله اوسزا ضرورملاويږي. دلته مقصد د قيامت ثبوت اودقيامت دمنكرانو رددې په دې وجه ددليل په توګه وئيلې شي چه انسان دنطفه په شكل كښې بې سا او بې بنياده وو د اوبويوذليل څاڅكې وو چه د شانه رحم ته راغلو. بيا د وينې يوه چكئې جوړه شوه بيا د غوښې يوه ټكړه شوه بيا الله تعالى شكل اوصورت وركړواو روح ئې په كښې پوك وهلو اود پوره اندامونو بنيادم ئې جوړ كړواود ښځې ياسړي په شكل ئې پيداكړو. آيا هغه الله ﷻ چا چه د يوكمزورې نطفه نه صحيح سالم او كلك وجود والا انسان جوړ كړو هغه په دې خبره باندې قادر نه دې چه دې فناكړي او بيائي راپيداكړي؟ يقيناً په اول ځل پيداكونكې په بيا جوړولوباندې په طريقه اولى قادر دې ياكم نه كم دومره چه څومره په اول ځل وو. لكه چه فرمائي ﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾ هغه په شروع كښې پيداكړوهم هغه به ئې دوباره واپس راګرځوي اودا په هغه باندې ډير آسان دی. ددې آيت په مطلب كښې هم دوه اقواله دی څو اولنې قول زيات مشهوردې لكه چه د سورت روم په تفسير كښې د دې بيان اوتقرير تيرشوې دې. والله اعلم.

قوله تعالى:- أَلَيْسَ ذَٰلِكَ بِقَادِرٍ

فائده: ابن ابی حاتم كښې دی چه يوصحابی ﷺ په خپل چت باندې په اوچت آواز قرآن پاك لوستلوكله چه ئې ددې سورت آخری آيت تلاوت كړونوئی فرمائيل﴿سبحنك بلى﴾ اې الله ﷻ ته پاك ئې اوبيشكه قادرئی خلقوددې ويناكولوسبب دتپوس اوكړونووئی فرمائيل چه مارسول الله ﷺ ددې آيت هم داجواب وركونكې اوريدلې دې. ابوداؤد ﷺ هم دا حديث دې[2] څو په دواړو كتابونوكښې د دې صحابي نوم نشته خود دې نوم نشتوالې مضر نه دې. د ابوداؤد په يو بل حديث كښې دی د رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه په تاسو كښې كوم يوسړې د ورت والتين آخری آيت ﴿أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ﴾ اولولی نو هغه دې ﴿بلى

[1] حاكم:۲/۵۱۰ وسنده صحيح، السنن الكبرى للنسائي:٦/۵۰٤ ح۱۱٦۳۸.
[2] ابوداؤد كتاب الصلاة باب الدعاء في الصلاة: ۸۸٤.

﴿وانا على ذلك من الشهدين﴾ وانی یعنی او اوزه هم په دې باندې ګواه یم. اوکوم سړې چه دسورت قیامت آخری آیت ﴿أَلَيْسَ ذَٰلِكَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَن يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ﴾ اولولی نووائی دې ﴿بلی﴾ اوکوم سړې چه دسورت والمرسلات آخری آیت ﴿فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ﴾ اولولی نو وائي دې ﴿امنابالله﴾ ([1]) داحدیث په مسند اوترمذی شریف کښې هم دې. ابن جریر کښې د حضرت قتاده رحمه الله نه روایت دې نبی کریم ﷺ به د دې سورت د آخری آیت نه پس فرمائیل ﴿سبحنك بلى﴾ دحضرت ابن عباس رضی الله عنه نه د دې آیت په جواب کښې داوینا ابن ابی حاتم کښې نقل ده.

﴿الحمدلله﴾ د سورت قیامت تفسیرختم شو

....

﴿د سورة د هر تفسیر﴾

دَسورت تعارف: د صحیح مسلم په حواله داحدیث اول تیرشوې دې چه د جمعه په ورځ د سحر په مانځه کښې حضور ﷺ سورت الم تنزیل یعنی سورت السجدة او سورت ﴿هَلْ أَتَىٰ عَلَى الْإِنسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُن شَيْئًا مَّذْكُورًا﴾ لوستلو([2]) په یومرسل غریب حدیث کښې دی چه کله دا سورت نازل شو اوحضور ﷺ د دې تلاوت اوکړو په دغه وخت کښې حضور ﷺ سره یود ښکلی رنګ صحابی رضی الله عنه ناست وو. کله چه د جنت د صفتونوذکر راغلو نودهغه د خُلې نه ناخاپی یوه چغه اووتله او ورسره ئی روح لاړو. جناب رسول مقبول ﷺ اوفرمائیل ستاسو د ملګری او ستاسو د رور روح د جنت په شوق کښې اووتلو. ([3])

آیاتونه		سورة الدهر مکیة وهی احدی وثلثون اٰیة وفیها رکوعان		رکوع ګانې
		بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ		
۳۱		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		۲

هَلْ أَتَىٰ | عَلَى الْإِنسَانِ | حِينٌ | مِّنَ الدَّهْرِ | لَمْ يَكُن | شَيْئًا

بیشکه راغلې دې | په انسان باندې | یو وخت | دزمانې نه | چې نه وو هغه | یو څیز

بیشکه په انسان باندې یوه زمانه داسې هم تیره شوې ده | چې هغه هډو د ذکر قابل څیز نه وو

مَّذْكُورًا ﴿١﴾ | إِنَّا خَلَقْنَا | الْإِنسَانَ | مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ

یاد کړې شوې (قابل ذکر) | بیشکه پیدا کړو مونږه | انسان | دنطفې شریکې نه |

.... بیشکه مونږ انسان د ګډې شوې نطفې نه پیدا کړې دې (یعنی د سړی او ښځې)

نَّبْتَلِيهِ | فَجَعَلْنَاهُ | سَمِيعًا | بَصِيرًا ﴿٢﴾ | إِنَّا

مونږه امتحان اخلو دده | پس جوړ کړو مونږه دده لره | اوریدونکې | لیدونکې | بیشکه |

مونږ پرې امتحان کوو په ده | نو هغه مو آوریدونکې او لیدونکې انسان جوړ کړو | بیشکه مونږ

---

[1] احمد:۲/۲٤۹، ابوداؤد کتاب الصلاة باب مقدار الرکوع والسجود:۸۸۷، ترمذی::۳۳٤۷، حاکم:۲/۵۱۱.
[2] صحیح مسلم کتاب الجمعة باب مایقرا فی یوم الجمعة:۸۷۹.
[3] الدرالمنثور۶/٤۸۰.

هَدَيۡنٰهُ	السَّبِيۡلَ	اِمَّا شَاكِرًا	وَّاِمَّا كَفُوۡرًا
اوښودله مونږ ده ته	لاره	كه شكر گزاره جوړيږي	كه كفر كونكې (ناشكره)
ورته نيغه لار اوخودله	....	نو هغه ياشكرگزار شو	اويا كافر(ناشكره) شو

قوله تعالى:- هَلۡ اَتٰى عَلَى الۡاِنۡسَانِ حِيۡنٌ مِّنَ الدَّهۡرِ

د انسان د پيدائش نه وړاندې او روستو والا حالت:- الله تعالى بيان فرمائي چه هغه انسان پيداكړوسره د دې چه ددې نه اول د خپل سپكوالى اوكمزورى والى په وجه څه داسې څيز نه وو چه د هغې ذكر اوكړې شي.دې دسرې اوښخې د يوځائي شوو اوبونه پيداكړو اود عجيبه عجيبه اړولونه پس نې داموجوده شكل اوصورت اختيار كړو دې مونږ ازميښت كوو لكه چه بل ځائي ارشاد دې ﴿لِيَبۡلُوَكُمۡ اَيُّكُمۡ اَحۡسَنُ عَمَلًا﴾ دې دپاره چه هغه تاسوازميښت كړى چه په تاسوكښې نيك عمل كونكې څوك دې؟هغه تاسو ته سترگې اوغوږونه دركړه چه په تابعدارئى اوگناه كښې فرق اوكړې شئ. مونږ هغه ته لار اوخودله ښه واضحه اوصفا او په هغه باندې مو خپله نيغه لار كولاوكړه لكه چه بل ځائي ارشاددې ﴿وَاَمَّا ثَمُوۡدُ فَهَدَيۡنٰهُمۡ فَاسۡتَحَبُّوا الۡعَمٰى عَلَى الۡهُدٰى﴾ يعنى ثمودياتوته مونږ هدايت اوكړوخوهغوى ړوندوالى له په هدايت باندې ترجيح وركړه.بل ځائى فرمائى﴿وَهَدَيۡنٰهُ النَّجۡدَيۡنِ﴾يعنى مونږانسان ته دواړه لارې اوخودلې يعنى دښيگړې او بدئي.

د دې آيت په تفسيركښې د حضرت مجاهد رحمه الله ابوصالح رحمه الله ضحاك رحمه الله او سدى رحمه الله نه روايت دې چه ده ته مونږ لاراوخودله يعنى دمورد خيټې نه د بهر راتلو. خوداقول غريب دې اوصحيح قول ړومبنې دې اودجمهورونه هم دانقل دې.د ﴿شَاكِرًا﴾ او﴿ وَّاِمَّا كَفُوۡرًا﴾ نصب حال په وجه سره ذوالحال "ه" ضميردې چه ﴿اِنَّا هَدَيۡنٰهُ السَّبِيۡلَ﴾كښې دې.يعنى هغه په دې حال كښې يابدبخت دې اويا نيك بخت لكه چه د صحيح مسلم په حديث كښې دى هرسړې دسحر وخت كښې د خپل نفس اخستل او خرڅول كوى يا خو هغه هلاك كوى اوياهغه آزادوى[1] مسنداحمد كښې دى چه كعب بن عجره رضي الله عنه ته حضور ﷺ اوفرمائيل چه الله تعالى دې تا د بې وقوفانود سردارئى نه بچ كړى. حضرت كعب رضي الله عنه اوفرمائيل يار رسول الله ﷺ هغه څه څيز دې؟ وئى فرمائيل هغه به زمانه پس سرداران وى چه نه به زما په سنتوعمل كوى اونه به زما په طريقه تگ كوى نوچه كوم خلق د هغوى د دروغ تصديق اوكړى اود هغوى د ظلم امداد اوكړى نه هغوى زمانه دى اونه زه د هغوى يم. يادسائى هغوى زما په حوض كوثر باندې هم نه شى راتلې اوڅوك چه د هغوى دروغ رښتيانه كړى اود هغوى په ظلمونوكښې د هغوى امدادى جوړنه شى هغه زما دې او زه دهغه يم.داخلق به زما په حوض كوثرباندې ماسره ملاويږى.اې كعب رضي الله عنه روژه ډال دې اوصدقه خطا گانې ختموى.اومونځ د الله ﷻ د نيزديكت سبب دې ياوئى فرمائيل چه د خلاصى دليل دې.اې كعب رضي الله عنه هغه غوښه اوبدن جنت ته نه شى تلې كوم چه په حرام باندې پاللې شوې وى هغه خوهم په دوزخ كښې د تلوقابل دې.اې كعب رضي الله عنه خلق هرسحردخپل نفس خرڅول اواخستل كوى څوك خو دې آزادوى او څوك هلاك كوى تيريږى[2] دسورت روم د آيت ﴿فِطۡرَتَ اللّٰهِ الَّتِيۡ فَطَرَ النَّاسَ عَلَيۡهَا﴾ په تفسيركښې د حضرت جابر رضي الله عنه په روايت سره دحضور ﷺ دا فرمان هم تيرشوې دې چه هرماشوم د اسلام په فطرت باندې پيداكيږى تردې چه كله ئى ژبه روانيږى نو بياخوياشكر گذار جوړيږى ناشكره[3] د مسنداحمد

---

[1] صحيح مسلم كتاب الطهارة باب فضل الوضوء:٦٢٣، ترمذى ٣٠١٧، احمد:٣٤٢/٥، ابن حبان: ٨٤٤.
[2] احمد:٣٢١/٣وسنده حسن؛ مجمع الزوائد:٢٤٦/٥.
[3] احمد:٣٥٣/٣، ابن حبان:١٦٥٨، بيهقى:١٣٠/٩ بتصرف يسير.

په يو بل حديث کښې دي چه کوم وتونکې اوځي د هغه په دروازه باندې دوه جهنډې وي يوه د فرښتې په لاس کښې بله د شيطان په لاس کښې. نو که هغه د يوکار د پاره اوځي چه د الله تعالى د مرضۍ کار وي نو فرښته خپله جهنډا اخلي او د هغه سره کيږي اودې د واپس کيدو پورې د فرښتې د جهنډې لاندې وي اوکه دې چرته د الله تعالى د ناراضګۍ په څه کار پسې اوځي نو شيطان خپله جهنډا لګولې د هغه سره کيږي. اوهغه د واپس کيدو پورې د شيطان د جهنډې لاندې پاتې وي.(١)

إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ سَلَٰسِلَا۟ وَأَغْلَٰلًا وَسَعِيرًا ④

بيشکه تيار کړي دي مونږه | د کفر کونکو دپاره | زنځيرونه | او دغاړې پټې | او دغرغنډو وور |

بيشکه مونږ کافرانو دپاره زنځيرونه تيزندئ او دغرغنډو اور تيار کړي دي

إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِن كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا

بيشکه نيکان خلق چې دي | څکې به هغوئ | دشرابو داسې پيالئ | چې وي به خلط دهغې سره |

بيشکه نيکان خلق به د داسې شرابو جامونه څکي | چې په هغې کښې به د کافورو

كَافُورًا ⑤ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ ٱللَّهِ

کافور | دا يوه چينه ده | چې څکې به شراب | دهغې داوبو سره | بندګان دالله |

ګډون وي | هغه يوه چينه ده | ....چې دهغې اوبه به د الله ﷻ بندګان څکي |

يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ⑥ يُوفُونَ بِٱلنَّذْرِ

چې هغوئ به روانوي ولې دهغې نه | په روانولو (اسانو) سره | هغوئ پوره کوي | نذر لره |

هغوي به دغه ولې څنګه چې غواړي نو روانوي به ئې|........... هغوئ خپلې نذرانې پوره کوي

وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُۥ مُسْتَطِيرًا ⑦ وَيُطْعِمُونَ ٱلطَّعَامَ

او هغوئ يريږي | دهغه ورځې نه | چې دې شر دهغې | هر طرف ته خور شوې | او هغوئ طعام ورکوي

او دهغې ورځې نه ويريږي چې مصيبت به ئې کيرچاپيره هر طرفته خور وي | اود الله ﷻ په مينه کښې

عَلَىٰ حُبِّهِۦ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ⑧ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ

| په مينه دالله | مسکين ته | او يتيم ته | او قيدي ته | اووائي چې بيشکه مونږ طعام درکوؤ تاسو له |

مسکينانو، يتيمانو او قيديانو ته طعامونه ورکوي | او (وائي) چې مونږ خوتاسو ته صرف دالله ﷻ

لِوَجْهِ ٱللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَآءً وَلَا شُكُورًا ⑨ إِنَّا نَخَافُ

دپاره درضا دالله | مونږ اراده نۀ لرو | ستاسو نه | دبدلې | اونۀ دشکرئې | بيشکه مونږه يريږ و |

د رضا دپاره خوراکونه درکوؤ | نه مونږ ستاسو نه څه معاوضه غواړو | اونه شکريه | مونږ د خپل

مِن رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ⑩

دطرفه درب زمونږ نه | دورځې | تر يو منځي (غمجنې) | تر يو تندی (ډيرې سختې) نه |

رب نه د هغه ورځې (په حق کښې) ويريږو | چې ډيره سخته اوترخه به وي

---

١) احمد:٢/٣٢٣ وسنده حسن، المعجم الاوسط:٤٧٨٣، کتاب الزهد للبيهقي:٦٩٩.

فَوَقٰهُمُ اللهُ	شَرَّ ذٰلِكَ الْيَوْمِ	وَلَقّٰهُمْ	نَضْرَةً	وَّسُرُوْرًا
پس بچ به کړي هغوئ لره الله	دشر ددغې ورځې نه	او وربه کړي هغوئ له	تازګي	او خوشحالي
نو الله ﷻ به هغوئ د هغې دسختو نه بچ اوساتي. اوهغوئ ته به تازګي او خوشحالي ورکړي				

وَجَزٰىهُمْ	بِمَا	صَبَرُوْا	جَنَّةً	وَّحَرِيْرًا
او بدله به ورکړي هغوئ له	په سبب دهغې	چې صبر اوکړو هغوئ	جنت	او جامې ريښمينې
اود هغوی د صبر بدله به ورته د جنت اود ريښمو جامو په صورت کښې ورکړي				

قوله تعالى:- اِنَّآ اَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ سَلٰسِلَا۠ وَاَغْلٰلًا وَّسَعِيْرًا
دلته الله ﷻ خبرورکوی چه دهغه په مخلوق کښې څوك هم دهغه نه کفر اوکړی دهغوی دپاره زنځيرونه طوق اود شغلووالا سورکړې شوې تيزاُورتيار دي.لکه چه فرمائی ﴿اِذِ الْاَغْلٰلُ فِيْٓ اَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلٰسِلُ يُسْحَبُوْنَ فِي الْحَمِيْمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُوْنَ﴾ يعنې طوق به دهغوی په غاړه وی اوبيرئی به دهغوی په پښوکښې وی اودوی به په حميم راښکلې شی بيا به په دوزخ کښې سوزولې شی.

قوله تعالى:- اِنَّ الْاَبْرَارَ يَشْرَبُوْنَ مِنْ كَاْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُوْرًا
د نيکوبدله:- د هغه بدنصيبو د سزا ذکرکولونه نه پس اوس د نيکانوخلقو د بدلې ذکرکولې شی چه په هغوی باندې به هغه جامونه څکولې شی کوم چه به د کافور نومې نهر د اوبووی اود هغې خوند هم ډير اوچت خوشبوئی هم ډيره مزيداره او فائده هم د بهترکافوروپه شان يخه اود سوندې په شان بوئی. کافورد يو نهر نوم دې د کوم نه چه د الله تعالى خاص قسم بنديګان اوبه څکی اوصرف هم په دې باندې خان مړوی د دې د پاره ئی دا په "ب" سره متعدی کړو او د تميزاوفرق په بنياد ئی عينا باندې نصب کړو. دا اوبه په خوشبوزکښې د کافوروپه شان دی اويادا ټيك هم کافور دی. اود عينا زبر د يشرب په وجه دې. بيا دې نهر ته د هغوی د راتلوضرورت نشته دوی به په خپلو باغونو محلونو مجلسونو بيټکونوکښې چرته چه هم غواړی دا اوړی اوهلته به هغه رسی.﴿تفجير﴾ معنی روانيدل او جاری کيدل ده لکه آيت ﴿حَتّٰى تَفْجُرَ لَنَا﴾ کښې او ﴿وَّفَجَّرْنَا خِلٰلَهُمَا نَهَرًا﴾ کښې چه دی.

قوله تعالى:- يُوْفُوْنَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُوْنَ
بيا ددغه خلقو نيکئی بيانولې شی چه کوم عبادتونه د الله تعالى دطرف نه دهغوی په ذمه وو هغه خو به ئی په ځانی راوړل بلکه دوی چه به کوم څيز په خپل ځان باندې کولو هغه به ئی هم پوره کولو يعنی نذر به ئی هم پوره کولو.
په حديث شريف کښې دی چه څوك د الله تعالى د طاعت نذر اومنی هغه دې پوره کوی اوچه څوك د نافرمانئ نذر اومنی هغه دې نه پوره کوی (۱) امام بخاری رحمه الله دا دامام مالك رحمه الله په روايت باندې بيان کړې دې. اود الله تعالى د نافرمانونه تختې ځکه چه د قيامت د ورځې ويره ده د کومې ويره چه په عام توګه ټول راګيروی او هريو به په مشکل کښې پريوځی خو چه په چا باندې د الله تعالى رحم اوکرم وی د زمکې او د آسمان پورې به خوريږی.﴿استيطار﴾معنی ده خوريدل او اطراف راګيرونکی. دا نيکان خلق به د الله تعالى په محبت کښې په مستحق خلقو باندې د خپل طاقت مطابق خرچ هم کولو. اود "ه" ضمير بعضې خلقو طعام ته راجع کړې دې ډيره ښکاره هم دا ده يعنی سره د خوراك د محبت خواهش او ضرورت به ئی د الله تعالى په لارکښې غريبانانو اوحاجت مندو ته ورکول. لکه چه بل ځائی کښې

---

(۱) صحيح بخاری کتاب الايمان والنذور باب النذور فی الطاعة: ۲٦۹٦، ابوداؤد: ۳۲۸۹، ترمذی: ۱۵۲٦، احمد: ٦/۳٦، موطاء: ۲/٤۷٦.

ارشاد دي ﴿وَآتَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ﴾ يعنى د مال د غوښتنې نه باوجودبه ئې د الله تعالى په لاركښې وركولو. بل ارشاد دي ﴿لَن تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّىٰ تُنفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ﴾ تاسو هيڅ كله ښيگړه نه شئ حاصلولې تركومې چه د خپلې خوښې څيزدالله تعالى په لاركښې خرچ نه كړئ. نافع رحمه الله فرمائي عبدالله بن عمر ﷺ بيمار شو د هغوى په بيمارئى دانگورو موسم راغلو كله چه انگورپاخه شونودهغوى زړه هم غوښتل انگور اوخوري. دهغوى بى بى حضرت صفيه رضي الله عنها د يودرهم انگور راوغوښتل. هغه سړي كوم چه انگور راوړل هغه سره يو سوال كونكې راغلو او هغه آواز اوكړو چه زه سوال كريم. حضرت عبدالله ﷺ اوفرمائيل چه دا ټول ده له وركړئي نو وركړې شو بيا په دويم خل سړي لاړو او انگورئي راوغوښتل دې خل هم سوال كونكې ورسره راغلو د هغه په سوال كولوباندې ئې هغه ټول هغه ته وركړل خودې خل حضرت صفيه رضي الله عنها سوال كونكى ته صرف دومره اوونيل كه بيا راغلې نوتاته به څه نه ملاويږي اوبيائي په دريم خل د يو درهم انگورراوغوښتل. (بيهقى)

افضل صدقه: صحيح حديث كښې دى چه افضل صدقه هغه ده كومه چه ته په خپل صحت كښې سره د مال دمحبت او د مالدارئى د غوښتنې اود غريبئى د ويرې د الله تعالى په لاركښې وركړې ([1]) يعنى چه د مال حرص دې هم وى محبت هم وى اوحاجت او ضرورت هم وى اوبياهم هغه د الله تعالى په لاركښې قربان كړې. يتيم اومسكين څه ته وائى؟ددې تفصيلى بيان اول تيرشوې دې. د قيدى باره كښې حضرت سعيد ﷺ وغيره فرمائى چه مسلمان اهل قبله قيدى مراد دې ([2]) خود ابن عباس ﷺ وغيره بيان دې دغه وخت قيديانوكښې بغيرد مشركانونه څوك مسلمان قيدى نه وو.

اود دې تائيدد دې حديث نه هم كيږي په كوم كښې چه دى حضور ﷺ د بدرد قيديانوباره كښې صحابه كرامو رضي الله عنهم ته فرمائيلې وو چه د دوى اكرام اوكړئى نو په خوراك څښاك كښې صحابه كرامو رضي الله عنهم د خپل ځان نه هم زيات خيال د هغوى ساتلو. حضرت عكرمه ﷺ فرمائى چه دې نه مراد غلام دې. امام ابن جرير ﷺ په سبب د آيت د عام كيدو داخوښوى اومسلمان اومشرك ټول شامل گڼړي([3])غلامانواو ماتحتانو سره ښه سلوك كولوتائيد په ډيرواحاديثوكښې راغلې دې. بلكه دحضورسرور كائنات حضرت محمد مصطفى ﷺ آخرى وصيت خپل امت ته هم دغه دې چه د خپلومونځونوخيال اوساتئى ([4]) او خپلوماتحتانوسره ښه سلوك كوئې اود هغوى پوره خيال ساتئى. دوى څونه د دې ښه سلوك د چانه بدله غواړي نه شكريه بلكه لكه چه د خپل حال نه اعلان كوى چه مونږ تاسو ته صرف د الله تعالى په لاركښې دركوو په دې كښې هم زمونږ بهترى ده چه په دې سره دالله تعالى رضا اود رب مرضى حاصله شى اومونږ د ثواب اواجر مستحق شو.

حضرت سعيد ﷺ فرمائى چه د الله تعالى قسم دا خبره هغه خلق د خُلې نه نه اوباسى دائى د زړه اراده وى د كوم علم چه هم الله تعالى ته دې نو الله تعالى دا ښكاره كړو چه د خلقو د رغبت ذريعه جوړه شى. ([5]) دا پاك اوصفا ډله صدقه اوخيرات كوى اود هغه ورځ د تباهونه او عذابونونه ځان بچ كول غواړي چه تنگ ترش تياره او اوږد دې. د هغوى عقيده ده چه د دې په وجه به الله تعالى په مونږ باندې رحم اوكړى اود هغه محتاج اوبې كسئى په ورځ به زمونږ نيكئى زمونږ په كار راشى. حضرت ابن عباس ﷺ

---

[1]) صحيح بخارى كتاب الزكاة باب فضل صدقة الشحيح الصحيح:۱٤۱۹، صحيح مسلم:۱۰۳۲، ابوداؤد:۲۸٦۵بتصرف يسير، ابن ماجه:۲۷۰٦،احمد: ۲/۲۵، ابن حبان:۳۳۱۲.

[2]) الطبرى:۲٤/٦۷.

[3]) ايضًا: ۲٤/٦۸.

[4]) ابوداؤد كتاب الادب، باب فى حق المملوك:۵۱۵٦، ابن ماجه:۲٦۹۸، احمد:۳/۱۱۷، ابن حبان:٦٦۰۵.

[5]) الطبرى:۲٤/۹۸.

د ﴿عبوس﴾ معنی د تنګئی والا او د ﴿قمطریر﴾ معنی اوږد مراد دې[۱] عکرمه ﷜ فرمائی چه د کافرخله به په هغه ورخ ورانه وی د هغه تندې به ګونجې وی. او د هغه د دواړو سترګو په مینځ کښې خوله بهیږی چه په شان د ګندهك د تیلو به وی. [۲] مجاهد ﷫ فرمائی شونډې به ئی راوچتې شوی وی اومخ به ئی راغونډ شی. دسعید ﷫ اوحضرت قتاده ﷫ قول دې چه د ویرې اودهشت په وجه به د هغوی شکلونه وران شی او تندی به ئی تنګ شی.

ابن زید ﷜ فرمائی دبدئی اوسختئی ورخ به وی خود ټولونه زیات واضح او بهتراومناسب قول دابن عباس ﷠ دې د قمطریر لغوی معنی امام ابن جریر ﷫ د سختئی کوی یعنی ډیرسختئی والا. دهغوی د دې نیك نیتئی او پاك عمل په وجه الله تعالی د دې ورځې د بدئی نه هغوی بالکل بچ کړل اودومره هم نه بلکه هغوی ته په خائی د تریوتندی رونړتندی او د زړه د دهشت په خائی تسلی او د زړه سرور ورکړو. خیال اوکړئی چه دلته په عبارت کښې څومره ډیر تجانس استعمال کړې شوې دې. بل خائی ارشاد دې ﴿وُجُوْهٌ يَّوْمَىِٕذٍ مُّسْفِرَةٌ ۝ ضَاحِكَةٌ مُّسْتَبْشِرَةٌ ۝﴾ په دغه ورخ به ډیر مخونه پړقیږی چه په خندا خوشحالو باندې به وی. داخو ښکاره خبره ده چه کله زړه خوشحاله وی نومخ به ئی روښانه وی. د حضرت کعب بن مالك ﷜ په اوږدحدیث کښې دی چه کله به نبی کریم ﷺ خوشحاله وو نود هغوی ﷺ مخ مبارك به پړقیدو اوداسې به معلومیده لکه د سپوږمئی ټکړا. [۳]

د حضرت عائشه ﷞ په اوږد حدیث کښې دی یوځل حضرت رسول کریم ﷺ ماله تشریف راوړو مخ مبارك ئی د خوشحالئی نه روښانه وو او د مخ مبارك رګونه ئی پړقیدل الخ[۴] بیا فرمائی چه د هغوی د اوسیدو د پاره به کولاؤ جنت پاك ژوند او د آغوستلو د پاره ریښمین لباس ملاویږی. ابن عساکر کښې دی چه ابوسلیمان ﷫ دارانی په وړاندې د دې سورت تلاوت اوشو. کله چه قاری دا آیت اولوستلو نو هغه اوفرمائیل چه هغوی د دنیا خواهشونه پریخې وو. بیا داشعر اولوستلو:

﴿کم قتیل لشهوة وأسیر　　اف من مشتهی خلاف الجمیل﴾
﴿شهوات الانسان تورثه الذل　　وتلقیه فی البلاء الطویل﴾

افسوس چه د نفس شهوت د نورو نیکوخلاف د بدود غوښتلو د ډیرو مرئی خفه کړه او ډیر خلق ئی راګیر کړل. هم نفسانی خواهشونه دی کوم چه انسان بدترین ذلت او په بلا اومصیبت کښې اخته کوی.

مُّتَّكِـِٕيْنَ	فِيْهَا	عَلَى الْاَرَآئِكِ	لَا يَرَوْنَ	فِيْهَا	شَمْسًا
چی تکیه وهونکی به وی	په هغې کښې	په تختونو باندې	نهٔ به وینی هغوئ	په هغې کښې	نمر
هغوی به په تختونو باندې ډې لګونکی وی .... هلته به هغوئ نه د نمر ګرمی محسوسوی					
وَّلَا زَمْهَرِيْرًا ۝	وَدَانِيَةً	عَلَيْهِمْ	ظِلٰلُهَا	وَذُلِّلَتْ	
اونهٔ یخنی	او رازوړند به وی	په هغوئ باندې	سوری دهغې	او تابع کړې شوی به وی	
اونهٔ یخه یخنی او د هغې د ونو سیورې به هغوئ ته نزدې وی					

[۱] الطبری: ۹۸/۲٤.
[۲] الطبری: ۱۰۰/۲٤.
[۳] صحیح بخاری کتاب المغازی باب حدیث کعب بن مالك ﷜: ٤٤۱۸، صحیح مسلم ۲۷٦۹، ترمذی: ۳۱۰۲، ابن حبان: ۳۳۷۰.
[٤] صحیح بخاری کتاب المناقب باب صفة النبی ﷺ: ۳٥٥٥، صحیح مسلم: ۱٤٥۹.

قُطُوفُهَا تَذْلِيلًا ۝ وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِآنِيَةٍ

میوې دهغې | په تابعوالۍ سره | او ګرزولې کیږي به | په هغوئ باندې | لوښی |

اودهغې میوې به هم راټيټې وي | ....او سپينو زرو لوښي به پرې ګرځولی شي

مِّن فِضَّةٍ وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا ۝ قَوَارِيرَا

چې جوړ به وي دسپينو زرونه | او پيالئ | چې جوړې به وي دشيشې نه | هغه شيشې |

.... | ....| او د شيشې ګلاسونه به وي | داسې شيشې چې دسپينو

مِن فِضَّةٍ قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ۝

چې وي به دسپينو زرو | چې هغوئ به په اندازه کړې وي هغه | په انداز کولو سره |

زرو نه به جوړې شوې وي | اوپه اندازه باندې به ئې پيمانه کړې وي |

وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنجَبِيلًا ۝

او څکولې کیږي به په هغوئ باندې | په هغې کښې | پيالئ دشرابو | چې وي به خلط سره | زنجبيل |

او «دشرابو داسې» جامونه به پرې څکولی شي | ....چې سونډ به په کښې اچولې شوې وي

عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّىٰ سَلْسَبِيلًا ۝ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ

دا به يوه چينه وي | په هغې کښې | ونيلې کیږي هغې ته | سلسبيل | او ګرځي به په هغوئ باندې |

«دادجنت» يوه چينه ده | چې نوم ئې سلسبيل دې | او داسې خادمان به ترې نه تاويږي راتاويږي

وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ

هلکان | چې هميشه به وي هلکوانې دهغوئ | کله چې ته اووينې هغوئ | ګمان به کوې په هغوئ باندې

چې هميشه به هلکان وي | که ته ئې اووينې نو دا ګمان به دې راشي | چې

لُؤْلُؤًا مَّنثُورًا ۝ وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ۝

ملغلرې خورې کړې شوې | او کله چې اوګورې ته هلته | نو اوبه وينې ته | نعمتونه | او بادشاهي لويه

خورې ورې ملغلرې دي | .....او چې اوئې وينې | نو ډير لوئې نعمت اوغټه بادشاهي به اووينې

عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُندُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ وَحُلُّوا

دپاسه دهغوئ به | جامې وي | دنرو ريښمو | شنې | او دغټو ريښمو | او وابه چولې شي هغوئ ته

هغوئ به د نرو او د غټو ريښمو شنې جامې اغوستې وي | .... او دسپينوزرو

أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٍ وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ

بنګړې | چې جوړ به وي دسپينو زرونه | اووابه څکوي په هغوئ باندې | رب دهغوئ

بنګړې به ورته اچولې شي | ....او خپل رب به ورته پاکيزه شراب

مَّشْكُوْرًا	وَّكَانَ سَعْيُكُمْ	جَزَآءً	لَكُمْ	إِنَّ هٰذَا كَانَ	شَرَابًا طَهُوْرًا
قبول كړې شوې	اوودې كوششونه ستاسو	بدله	ستاسو دپاره	بېشكه داده	شراب پاكيزه

دڅكلو دپاره وركوي[او ودوئ ته به اووئيلې شي، داستاسو بدله ده[اوستاسو كوشش قبول شوې دې

قوله تعالىٰ:- مُتَّكِـِٕیْنَ فِیْهَا عَلَى الْاَرَآىِٕكِ

په جنتيانوباندې د انعاماتوباران:- دجنتيانود نعمتونو د هغوی د راحتونو دهغوی د ملك اومال اوشان او شوكت ذكركيږي چه داخلق به په پوره اطمينان اوخوشحاله زړه سره دجنت په تكياګانو او ښكلي پيللي شوي تختونوباندې تكيه لګولې په خوند اومزو سره ناست وي.دسورت والصفات په تفسير كښې د دې پوره شرح تيره شوې ده داهم بيان شوي دې چه ﴿اتكا﴾ نه مرادسملاستل يا كوندې لګول دي يا په څلوربولي كيناستل دي په ملاسره ډډه لګول دي اوداهم بيان شوې دې چه ﴿اَرَآىِٕكِ﴾چپر كټونو ته وائي. بيا يوبل نعمت بيانولې شي چه هلته به نه د نمر د تيزو شغلونه دوی ته تكليف رسي اونه د ژمې ډير يخې هواګانې په هغوی باندې ګرانې پريوځي بلكه د سپرلي غوندې موسم به هروخت او هميشه وي. د ګرمواويخنو د تكليفونونه به لرې وي دجنتو ونو ښاخونه به په تاويدو راتاويدو سره په هغوی باندې سورې كړې وي اوميوې به هغوی ته بالكل نيزدې وي كه غواړي نو په ملاسته ملاسته نې راشوكولې اوخورلې شي كه غواړي نو په ناسته ناسته دې اخلي اوكه غواړي نو په ولاړه دې خوري. ونوته د ختواو تكليف كولوبه هيڅ ضرورت نه وي. په سرونوباندې به د ميووغونچې ډكې زوړندوی پرې كوی به اوخوري به.كه ولاړنوميوې به هم دومره اوچتې وي اوكه ناست وي نو هم دومره به ښكته وي كه ملاست وي نو نوربه هم نيزدې وي نه به د ازغوڅه ويره وي او نه به د لريوالي څه دردسر وي.

د جنت زمكه:- حضرت مجاهد رحمه الله فرمائي چه د جنت زمكه دسپينوزروده او ددې خاوره دخالص مشك ده.ددې دونوتنې دسرو زرواوسپينو زرو دي ښاخونه نې د لؤ لؤ زبرجداوياقوتودي. ددې په مينځ كښې پاڼې اوميوې دی د كوموپه راشوكولوكښې چه هيڅ تكليف اومشكل نشته.كه غواړې نو په ناسته نې راشوكوه اوكه غواړې نو په ولاړه ولاړه بلكه كه غواړې نو په ملاسته ملاسته. يوطرف ته خوشحاله تازه د خوشحاله زړه سره، ښائسته په ادب اوطريقه حكم منونكي خادمان قسم قسم خوراكونه د سپينوزرو په ركيبوكښې لګولې شوي ولاړ وي او بل طرف ته به د شراب طهور نه ډك بلوري جامونه اخستې د شرابوساقيان د ارشارې په انتظارولاړ وي. داګلاسونه به په صفائې كښې د شيشې په شان او په سپين والي كښې دسپينوزرو په شان به وي. په اصل كښې به وی د سپينوزرو خو د شيشې په شان به صفا پړقيدونكې وی اوددننه څيز به بهرښكاري.د جنت دڅيزونو هسې په نوم باندې مشابهت ددنياپه څيزونوكښې موندې شي خود دې سپينوزرو بلوري ګلاسونوچرته مثال نه ملاويږي. اودا ياد ساتئی چه رومبې لفظ ﴿قَوَارِيْرَ﴾ باندې زبر ددې دپاره چه هغه كَانَ خبردې اوبل باندې زبردبدليت په وجه دې اوياد امتياز په وجه دې. بيا دا جامونه په يوه مقرره اندازه دی د ساقي په لاس كښې هم ښه ښكاري اود هغه په تلوكښې ښه معلوميږي اود څكونكو د خواهش برابر طهور شراب په دې كښې خائې كړې شي چه نه بچ شي اونه كم شي. په دې نه بيامونده ونكو ګلاسونوكښې چه دا پاك مزايدار اود سرور والا بې نشې شراب دوی تل ملاويږي نو هغه به د سلسبيل د نهر اوبوكښې ګډوډشوي وركوي لكه پورته تيرشوی دی چه دكافورد نهر په اوبوسره يوځائې شوي دوی ته وركوي نومطلب دا دې چه كله خو به د دې يخو او يخ مزاجه اوبوسره اوكه د دې ترمو اوبوسره دې د پاره چه اعتدال قائم وي.دا د نيكانوخلقو ذكر دې او خاص مقربين به خالص د دې نهر شربت څكي.

سلسبيل دعکرمه رحمه الله په قول د جنت د يوې چينې نوم دې ځکه چه هغه په تيزئى سره يوشان په روانئى سره د چپوپه چال بهيږي. د دې اوبه ډيرې سپکې ډيرې خوږې ښائسته خونداوښائسته بوئى والا دى چه په آسانئى سره څکلې شى او ازمولې شى.د دې نعمتونوسره ښائسته ښکلى خوانان کم عمره هلکان به دهغوى دخدمت د پاره ملاتړلې ولاړ وى.داغلمان چه جنتيان په کوم عمرسره وى په هغې کښې به دوى هم وى.دابه نه وى چه عمرئى زيات شى نو شکل به ئى وران شى دا مزيدار لباسونه او ډيرزيات قيمتى پيالې شوى کالى اغوستې په ډيرشميرکښې اخواديخواپه مختلفو کارونو کښې تقسيم شوى وى کوم چه به په منډو تړړو سره تيزئى سره او چالاکئى سره پوره کونکى وى.داسې به معلوميږي لکه چه سپين د اوبومرغلرې اخواديخوا په جنت کښې شيندلې پراته دى. په حقيقت کښې د دې نه زياته ښه تشبيه د هغوى د پاره بله نه وه چه د دې ښکلې شکل او خويونو والا صاحبانو مناسب قدوالا سپين نورانى مخونووالا پاك صفا ښائسته کړې شوى لباسونه په کالوکښې بارشوى د خپل مالك حکم منونکى منډو تړروسره اخواديخواګرځيدونکى داسې ښکلې به وى لکه په مزين کړې شوى د تکلف نه ډك فرش باندې پرقيدونکى مرغلرې اخواديخواارغړې.

ديو جنتي ته به څومره خادمان وي: حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه فرمائى چه د هريوجنتى به زر خادمان وى چه په مختلفوکارونو روزګارونو کښې به لګياوى([1]) بيا فرمائى چه اې نبى ﷺ ته چه په جنت کښې په کوم ځائى نظراوکړې تاته به نعمتونه او عظيم الشان سلطنت ښکارى. ته به ګورې چه نعمت او سروراو په نورسره هريوځائى معموره دى. په صحيح حديث کښې دى چه د ټولونه روستوچه د دوزخ نه راوباسى اوجنت ته اوليږى هغه ته به الله تعالى اوفرمائى چه ماتاته په جنت کښې دومره څه درکړه لکه په شان د دنيابلکه د دې نه هم لس حصې زيات.([2])

اود حضرت ابن عمر رضي الله عنه په روايت سره هغه حديث هم اول تيرشوې دې په کوم کښې چه دى د ادنى جنتى ملکيت اوملك به د دوو زروکالوپه فاصله باندې وى. په هريو لرې اونيزدې ځيز باندې به په يونظرد هغه سترګې وى. داحال خودې د ادنى جنتى نو اندازه اولګوئى چه د اعلى جنتى درجه به څه وى؟اود هغه نعمتونه به څنګه وى؟([3])(اې الله ﷻ اې بغيرزمونږ ددعا اوعمل مونږته موردپښيو چينې راکونکيه مونږ په ډيره عاجزئى سره ستا په پاك درباركښې عرض کوو چه ته زمونږ دبې صبر طبيعتونو ارمانونه پوره کړې اومونږ ته هم جنت الفردوس راکړې که داسې اعمال مونه هم وى نوزمونږ ايمان دې چه ستا رحمت په اعمالوباندې موقوف نه دې.)آمين مترجم)

د طبرانى په يوډير غريب حديث کښې دى چه يوحبشى د سرورکائنات په درباکښې حاضرشو حضور ﷺ هغه ته اوفرمائيل ته چه د څه تپوس کوې نو په کوزه خبره چه پوهيږې د هغې تپوس اوکړه. هغه وئيل يا رسول الله ﷺ په شکل صورت رنګ نبوت اورسالت کښې تاته په مونږ باندې فضيلت درکړې شوې دې نواوس تاسو دا اوفرمائې چه که زه هم په دې څيزونوباندې ايمان راوړم په کوم چه تاسو ايمان راوړې او په کومو چه تاسو عمل کونى زه هم په هغې عمل اوکړم نو آيا په جنت کښې تاسو سره کيدې شم؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه اوقسم دې په هغه الله تعالى د چا په قبضه کښې چه زما ځان دې چه د تور رنګ خلقو ته به په جنت کښې هغه سپين رنګ ورکړې شى چه د زرو کالود فاصلې نه به ښکارى. بيا حضور ﷺ اوفرمائيل چه څوك ﴿لااله الاالله﴾ اووائى الله ﷻ سره وعده مقررکيږي او چه کوم سړې ﴿سبحان

---

[1] اليهقى فى البعث والنشور:٤١٢ والمروزى فى زوائد الزهد:١٥٨، والطبرى فى تفسير٢٩/١٣٦.

[2] صحيح بخارى كتاب الرقاق باب صفة الجنة والنار:٦٥٧١، صحيح مسلم:١٨٦.

[3] ترمذى كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة القيامة: ٣٣٣،احمد:١٣/٢، مسندابى يعلى:٥٧١٢، الشريعة للآجرى:٦٣١، البعث للبيهقى:٤٧٧.

اللہ وبحمدہ﴾ اووائی دهغه دپاره یولاکھ څلیریش زره نیکئی لیکلې شي. نویوسړی اووئیل یارسول الله ﷺ بیا به مونږ څنګه هلاك کړې شو؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه واورئی یوسړې به دومره نیکئی راوړی که په یولوئ غر باندې کیخودلې شي نوهغه به ئی درنې اوګڼړی خوچه بیا د هغې په مقابله کښې د الله تعالی نعمتونه راوړلې شي نو نیزدې به وی چه دا ټولې به فنا شي خودا بله خبره ده چه د الله تعالی رحمت متوجه شي دغه وخت دا سورت﴿مُلْكًا كَبِيرًا﴾پورې نازل شو نوهم دې جبشي اووئیل یارسول الله ﷺ کوم څه چه ستاسو سترګې په جنت کښې وینی زما سترګې به ئی هم وینی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه او او نو هغه په ژړا شو تردې چه د هغه روح لاړو.

دجنتیانو لباس:- حضرت عبدالله ﷺ فرمائی ما اوکتل چه رسول الله ﷺ هغه په خپل لاس مبارك خښ کړو([1]) بیادجنتیانود لباس ذکر کولې شي چه هغه به دشین ښښن رنګ مهین اوپړقیدونکی ریښم وی﴿سُنْدُسٍ﴾داوچتې درجې خالص ریښم چه بدن سره به لګیدلې وی ﴿اِسْتَبْرَقٌ﴾ ښکلې ډیر قیمتی ریښم کوم کښې چه پړقیدل وی اود پاسه به اغوستلې شي اوورسره به سپینوزرو ښګړی په لاسونو کښې وی د الباس د ابرار دې.

اودخاص مقربینو باره کښې بل ځائی کښې ارشاد دې﴿يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا ۖ وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ﴾ دوی ته به د سروزرو مرغلرې پیللې شوی ښګړی اچولې شي اوخالص نرم ریښمین لباس به وی. ددې ظاهر بدنی استعمال د نعمتونوسره به د خوند نه ډك د سرور والا پاك او پاکوونکی شراب څکولې شي چه ټوله ظاهری اوباطنی بدئی به ختموی حسد کینه بداخلاقی غصه وغیره به لرې کوی. لکه څنګه چه د امیرالمؤمنین حضرت علي ﷺ بن ابی طالب نه روایت دې چه کله جنتیان د جنت دروازې ته اورسی نوهغوی ته به دوه نهرونه ښکاره شي اود هغوی به پخپله خیال راپیداشي چه که د یودوی اوبه اوڅکی نوددوی په زړونوکښې چه څه وو هغه به لرې شي په دویم کښې به غسل کوی په څه سره چه به د هغوی مخونه تازه او خوشحاله شي. ظاهری اوباطنی دواړه قسم خوبیانې به د کمال په درجه حاصلې شي د کوم بیان چه دلته کولې شي.

بیا به په دې سره د هغوی د زړونود خوشحالولودپاره اود هغوی خوشحالئی دوچنده کولود پاره به بار بارونیلې شي داستاسوداعمالوبدله اوستاسود ښوکوششونو قدردانی ده لکه چه ارشاد دې ﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ﴾ په دنیاکښې چه کوم اعمال تاسوکړی نن تاسو ښه په آرام او اطمینان سره خورئی څکئی. بل ځائی ارشاد دې ﴿وَنُودُوا أَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾یعنی اعلان به کولې شي چه ددې جنتونووارثان تاسو ستاسود نیکو اعمالو په وجه جوړکړې شوئی. دلته ئی هم اوفرمائیل ستاسو سعی مشکورده په لږعمل باندې ډیر اجردې الله تعالی دې مونږ ته هم د دې نه راکړی. آمین.

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا	عَلَيْكَ	الْقُرْآنَ	تَنْزِيلًا ﴿٢٣﴾	فَاصْبِرْ
بیشکه مونږه نازل کړې دې	په تاباندې	دا قرآن	په نازلولو سره	پس صبر کوه
بیشکه مونږ په تا باندې قرآن پاك لږ لږ نازلوو			......	نو ته د الله ﷻ

لِحُكْمِ رَبِّكَ	وَلَا تُطِعْ	مِنْهُمْ	آثِمًا	أَوْ كَفُورًا ﴿٢٤﴾	وَاذْكُرِ
په حکم درب خپل باندې	او خبره مه منه	ددوئ نه	دچاګنهګار	یا دچا ناشکره	او یادوه
په حکم ټینګ ولاړ اوسیږه	اوپه دوئ کښې دچا فاسق یا کافر تابعداری مکوه			......	او

[1] المعجم الکبیر: ۱۳۵۹۵، مجمع الزوائد: ۳۵۶/۱۰.

اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ﴿۲۵﴾ وَمِنَ الَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهٗ

نوم درب خپل | سحر | او مابنام | او دځه برخي دشپې نه | پس سجده کوه | هغه ته

سحر اومابنام دهغه د نوم ذکر کوه | ....اود شپې په یوه حصه کښې هغه ته سجده کوه

وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيْلًا ﴿۲۶﴾ اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ يُحِبُّوْنَ

او تسبیح وایه دهغه | په شپه اوږده کښې | بیشکه دا خلق چې دی | مینه کوی |

اودهغه تسبیح د شپې په لویه حصه کښې وایه | بیشکه دې خلقو خودنیا خوښه کړې ده

الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُوْنَ وَرَآءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيْلًا ﴿۲۷﴾

دزر حاصلیدونکی دنیا سره | او پریږدی | روستو دځانونو خپلو نه | ورځ درنه |

.........اوورانديې راتلونکې یوه درنه ورځ ئې بیخی پریښودې ده |

نَحْنُ خَلَقْنٰهُمْ وَشَدَدْنَآ اَسْرَهُمْ ۚ

خاص هم مونږه پیدا کړی دی دوئ | او مضبوط کړی دی مونږه | بندونه ددوئ |

هم مونږ دوئ پیدا کړی دی | ....اوددوئ بندونه مو کلک کړی دی

وَاِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَآ اَمْثَالَهُمْ تَبْدِيْلًا ﴿۲۸﴾ اِنَّ هٰذِهٖ

او کله چې اوغواړو مونږه | بدل به کړو مونږه شکلونه ددوئ | په بدلولو سره | بیشکه دا قرآن |

او هرکله چې اوغواړو | نو ددوئ په ځائې به ددوئ غوندې نور خلق بدل کړو | دا (قران پاک)

تَذْكِرَةٌ ۚ فَمَنْ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيْلًا ﴿۲۹﴾

نصیحت دې | پس هغه څوك | چې غواړي | اونیسي | رب خپل ته | لار |

خو یو نصیحت دې | نو څوک چې اوغواړي نود خپل رب طرفته دې لار اونیسی

وَمَا تَشَآءُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ ۭ اِنَّ اللّٰهَ

او هیڅ نه کیږي په غوښتلو ستاسو | مګر کیږي هغه | چې غواړي الله | بیشکه الله |

اوتاسو خوبس هغه څه غوښتلې (کولې) شئ | چې الله ﷻ ئې اوغواړي | بیشکه الله ﷻ

كَانَ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿۳۰﴾ يُّدْخِلُ مَنْ يَّشَآءُ فِيْ رَحْمَتِهٖ ۭ وَالظّٰلِمِيْنَ

دې عالم او حکیم | داخلوی | هغه څوك | چې خوښه ئې شی | په رحمت خپل کښې | اوظالمان چې دی

دویر علم او حکمت خاوند دې | څوک چې اوغواړی نو په خپل رحمت کښې ئې داخلوی | اوظالمانو

اَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿۳۱﴾

تیار کړې دې الله | دپاره دهغوئ | عذاب دردناك |

دپاره الله ﷻ دردناک عذاب تیار کړې دې

قوله تعالى:- اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ تَنْزِيْلًا

د قرآن پاك نازليدل واړپه وار اوشو:- الله تعالى چه په خپل نبي کريم ﷺ باندې خپل کوم خاص کرم کړې دې دهغې يادداشت کولې شي چه مونږ په تاباندې واړپه وار لږ لږدا قرآن پاك نازل اوفرمائيلو اوس د دې اکرام په مقابله کښې تالره هم پکار دى چه زما په لارکښې دصبراوبرداشت نه کارواخلې زما په ضا او قدرباندې صابر اوشاکر پاتې شې نوزما حسن تدبيرته ګوره چه زه تاد کوم ځاي نه کوم ځائي ته رسوم.د دې کافرانواومنافقانو په خبرو کښې مه راځه. که دوى تاد تبليغ نه منع کوى خوته مه منع کيږه. بغيردځه نرمئى اورعايت اوبغيردناامبدئى اوستړيوالى هروخت وعظ اونصيحت ارشاد او تلقين سره غرض لره. زما په ذات باندې يقين ساته زه به تاد خلقو د تکليفونونه بچ کوم. ستا د عزت ذمه دار زه يم.فاجر وائى بدعمله اوګناهګارته اوکفور وائى د زړه نه منکر ته، دورځې په اوله اوآخره حصه کښې رب يادوه.د شپې دتهجد مونځ کوه اود ناوخته پورې د الله ﷻ تسبيح کوه لکه چه بل ځائى دى ﴿ وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهٖ﴾ د شپې تهجد کوه ډير زر به تاته الله تعالى مقام محمود درکړى. د سورت مزمل په شروع کښې اوفرمائيل اې د کمبلې اغوستونکيه د شپې قيام کوه لږه شپه نيمه شپه ياد دې نه کم يا زيات اوقرآن پاك په ترتيل سره لوله. بيا کافران منع کوى چه په دنياکښې اونخلئى اوآخرت مه پريږدئى هغه ډيره درنه ورځ ده د دې فانى دنياشاته پريوځئى اودهغه ويرونکې ورځ د سختونه غافل ئى نودا د عقل مندوکارنه دې.بيا فرمائى چه د ټولوخالق مونږيو اود ټولو مضبوط پيدائش او قوى قوى هم مونږ جوړکړى دى اومونږ بالکل قادريو چه د قيامت په ورځ هغوى بدل کړو او په نوى پيدائش سره ئى پيدا کړو.دلته ئى ابتدائى پيدائش د دوباره راګرځولو دليل جوړکړو.

اود دې آيت دامطلب هم دې چه که مونږ غواړو اوکله غواړو مونږ ته قدرت حاصل دې چه هغوى فنا کړو اوختم ئى کړو اوددوى په شان نور انسانان د هغوى په ځائى قايم کړو.لکه بل ځائى ارشاددې ﴿اِنْ يَّشَاْ يُذْهِبْكُمْ اَيُّهَا النَّاسُ﴾ که الله تعالى اوغواړى نواې خلقو تاسو ټول به بربادکړى او نور به راولى او الله ﷻ په دې باندې هروخت قادر دې.بل ځائى ارشاددې که اوغواړى تاسوبه فناکړى اونوې مخلوق به راولى الله ﷻ ته داګران نه دى.

قوله تعالى:- اِنَّ هٰذِهٖ تَذْكِرَةٌ

بيافرمائى چه داسورت سراسر عبرت اونصيحت دې څوك چه غواړى دې نه دې نصيحت واخلى اود الله تعالى سره ملاويدنکې لار باندې دې روان شى. لکه څنګه چه په بل مقام کښې ارشاد ربانى دې ﴿وَمَاذَا عَلَيْهِمْ﴾ په هغوى به څه بوج پريوتې وې که الله تعالى اود قيامت ورځ ئى منلې وې؟ بيا فرمائى چه خبره داده ترکومې الله تعالى نه غواړى نوستاسوبه د هدايت هڅو غوښتنه نه وى. الله تعالى عليم او حکيم دې اود هدايت مستحق خلقو ته هغه د هدايت لار آسانوى اود هدايت اسباب ورنصيب کوى او چه څوك خپل ځان د ګمراهئى مستحق جوړوى هغه دهدايت نه اخوا کوى په هرکارکښې د هغه حکمت بالغه او حجت تامه دې. څوك چه غواړى د خپل رحمت لاندې راولى اوپه نيغه لارئى.اودروى اوچاله چه غواړى بې لارې کړى او په نيغه لارئى نه پوهه کوى دهغه هدايت خوبه نه څوك ورك کړى اونه به د هغه ګمراهى څوك په لاربدله کړې شى.دهغه عذاب د ګناهګارانو ظالمانوانصافود پاره خاص دې.

د الله تعالى شکر دې چه د سورت دهر تفسير ختم شو.

﴿تفسير سورت مرسلات﴾

د سورت پيژندګلو:- حضرت ابن مسعود رضی الله عنه فرمائى چه مونږ د منى په يوغارکښې ووکله چه دا سورت نازل شو.حضور ﷺ د دې تلاوت کولو اوما اوريدلو اويادولومې چه ناڅاپې يومار په مونږ باندې راټوپ کړو.حضور ﷺ اوفرمائيل دا مړکړه مونږ وراودانګل خو هغه اووتلو نوحضور ﷺ اوفرمائيل ستاسو د سزا

نه بچ شو لکه څنګه چه تاسو د هغه د بدنی نه بچ شوئ.(۱) دحضرت عبدالله بن عباس ﷛ مور بی بی حضرت ام الفضل ﵥ فرمائی چه ما نبی کریم ﷺ د ماښام په مانځه کښې د دې سورت تلاوت کولو سره واوریدو(۲)بل روایت کښې دی چه عبدالله ﷛ ددې سورت په لوستلوسره حضرت ام الفضل ﵥ واوریدونو وئی فرمائیل ګرانه بچیه نن خوتاماته رایادکړل چه ما د رسول الله ﷺ د مبارکې ژبې نه د ماښام په مانځه کښې په آخر ځل دا سورت اوریدلې وو.(۳)

اياتونه		سورة المرسلات مكية وهي خمسون اية وفيها ركوعان		ركوع ګانې
		بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ		
۵۰		شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې		۲

وَالۡمُرۡسَلٰتِ عُرۡفًا ۝ فَالۡعٰصِفٰتِ

قسم دې په لیږلو شوؤ نرمو هواګانو باندې | چې لیږلې کیږی بې درپې | بیا تیزې چلیدونکې وی |

په هغه بادونو قسم دې چې رالیږلې شوی دی| بیا په هغه بادونو چې

عَصۡفًا ۝ وَّالنّٰشِرٰتِ نَشۡرًا ۝ فَالۡفٰرِقٰتِ

په تیزو چلیدلو سره | اواوچتونکې وی وریځې | په اوچتولو سره | بیا جدا کونکې وی (وریځو لره) |

تیز الوزی | بیا په هغې وریځو چې خوربړی| ....بیا په هغې (وریځو) چې ګډې وډې ځی

فَرۡقًا ۝ فَالۡمُلۡقِيٰتِ ذِكۡرًا ۝ عُذۡرًا اَوۡ نُذۡرًا ۝

په جدا کولو سره | بیا په زړه کښې اچونکې وی | یاد دالله لره | په طور دعذر | یا په طور دیرونې |

.........بیا په هغه فرښتو چې وحی راکوزوی| په طور د عذر یا په طور د ویرولو

اِنَّمَا تُوۡعَدُوۡنَ لَوَاقِعٌ ۝

بیشکه دکوم څیز چې وعده کیږی ستاسو سره | هغه خامخا واقع کیدونکې دې |

بیشکه تاسو سره چې کومه وعده کولې شی | هغه خامخا پوره کیدونکې ده

فَاِذَا النُّجُوۡمُ طُمِسَتۡ ۝ وَاِذَا السَّمَآءُ فُرِجَتۡ ۝ وَاِذَا الۡجِبَالُ

پس هر کله چې ستوری | بې نوره شی | او کله چې اسمان | اوشلولې شی | او کله چې غرونه |

کله چې ستوری بې نوره شی | ....او څه وخت چې اسمان اوشلیږی | اوکله چې غرونه

نُسِفَتۡ ۝ وَاِذَا الرُّسُلُ اُقِّتَتۡ ۝ لِاَيِّ يَوۡمٍ

والوزولې شی | او کله چې رسولان | په مقرر وخت حاضر کړې شی | دکومې ورځې دپاره |

والوزولې شی | او کله چې ټول پیغمبران په مقرر وخت راجمع کړې شی | دا کارکومې ورځې

---

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة المرسلات باب (هذايوم لاينطقون): ٤٩٢٤، صحیح مسلم: ٢٢٣٤، احمد: ٤٢٨/١، حاکم: ٤٥٣/١

(۲) احمد: ٣٣٩/٦ وهوحدیث صحیح والبخاری: ٤٤٢٩، مسلم: ٤٦٢.

(۳) صحیح بخاری کتاب الاذان باب القراءة فی المغرب: ٧٦٣، صحیح مسلم: ٤٦٢، ابوداؤد: ٨١٠، ترمذی: ٣٠٨، ابن ماجه: ٨٣١.

مَا يَوْمُ الْفَصْلِ ﴿۱۴﴾	وَمَآ اَدْرٰىكَ	لِيَوْمِ الْفَصْلِ ﴿۱۳﴾	اُجِّلَتْ ﴿۱۲﴾
دفيصلي	چې څه ده ورځ	دفيصلې دورځې دپاره | اوڅه معلومه ده تاته	روستو كړې شوې دې دا كار |
		ته روستو شوې دې | د فيصلې ورځې ته | اوتاته څه معلومه ده چې د فيصلې ورځ څه ده	

لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۱۵﴾	وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ
دپاره ددورغ كنړونكو |	| تباهي ده په دغه ورځ |
	په دغه ورځ دروغ كنړونكو دپاره لوئې هلاكت دې

قوله تعالى:- وَالْمُرْسَلٰتِ عُرْفًا ﴿۱﴾

د الله تعالى قسمونه:- دبعضې بزرگانوصحابه كرامو رضي الله عنهم او تابعين رحمهم الله نه خوروايت دې چه دا ذكر شوي قسمونه ددې صفتونووالا فرښتو خوړلي دي بعضې وائي چه اولني څلورقسمونه د هواگانودي او پنځم قسم دفرښتودې. بعضوتوقف كړې دې. ﴿وَالْمُرْسَلٰتِ﴾ نه مرادفرښتې دي ياهواگانې دي ﴿فَالْعٰصِفٰتِ﴾ كښې وئيلې شوي دي چه دې نه مراد هواگانې دي. بعضې په ﴿الْعٰصِفٰتِ﴾ كښې دا فرمائي او ﴿وَّالنّٰشِرٰتِ﴾ كښې څه فيصله نه كوي. داهم روايت دې ﴿وَّالنّٰشِرٰتِ﴾ نه مرادباران دې اوپه ظاهره خوهم دامعلوميږي چه ﴿وَالْمُرْسَلٰتِ﴾ نه مرادهواگانې دي لكه چه بل ځائې د الله تعالى ارشاد دې ﴿وَاَرْسَلْنَا الرِّيٰحَ لَوَاقِحَ﴾ يعني مونږ هواگانې روانې كړې چه اوريځې درنه وي بل ځائې دي ﴿يُرْسِلَ الرِّيٰحَ بُشْرًا﴾ دخپل رحمت نه وړاندې د دې زيرې وركونكې يخې يخې هواگانې هغه چلوي. ﴿الْعٰصِفٰتِ﴾ نه مرادهواگانې دي هغه نرمې سپكې او ښانسته ښانسته هواگانې وې او دا لړ شان د تيزو چپووالا او آواز والا هواگانې دي. ﴿وَّالنّٰشِرٰتِ﴾ نه مراد هم هواده كوم چه اوريځې په آسمان كښې هرو څلورو واړو طرفونوته خوروي اوكوم ځائې چه د الله تعالى حكم وي هلته ئې بوځي ﴿الْفٰرِقٰتِ﴾ او ﴿فَالْمُلْقِيٰتِ﴾ نه مراد البته فرښتې دي چه دالله تعالى كريم ذات دطرف نه رسولانوته وحي راوړي. په كوم سره چه په حق اوباطل حلال اوحرام ضلالت اوهدايت كښې فرق اوجدا والى كيږي د دې د پاره چه د خلقو عذر ختم شي اومنكرانوته خبردارې اوشي.

قوله تعالى:- اِنَّمَا تُوْعَدُوْنَ لَوَاقِعٌ ﴿۷﴾

قيامت راتلونكې دې:- ددې قسمونونه پس فرمان دې چه دكوم قيامت تاسوسره وعده شوې ده په كومه ورځ چه به تاسو ټول اول اوآخر والا د خپلو خپلو قبرونونه بياراژوندي كولې شئي اود خپل كړو ميوه به بيامومئي. دنيكئي بدله اود بدئې سزا. شپيلئي به پوك وهلې شي اوپه يوهوارميدان كښې به تاسو ټول راجمع كړې شئي. داوعده يقينا حق او كيدونكې ده اوخامخاراتلونكې ده. په هغه ورځ به د ستورو رڼا اوبرق پروق تت شي. لكه چه فرمائي ﴿وَاِذَا النُّجُوْمُ انْكَدَرَتْ ﴾ بل ځائې ارشاددې ﴿وَاِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ ﴾ ستورې به بې نوره شي او راپريوبه ځي. آسمان به اوشليږي ټكړې ټكړې به شي غرونه به ذره ذره شي وابه لوزې تردې چه نوم اونښه به ئې هم باقي پاتې نه شي. بل مقام كښې دي ﴿وَيَسْئَلُوْنَكَ عَنِ الْجِبَالِ﴾ يوبل ځائې ارشادرباني دې ﴿وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ﴾ يعني غرونه به ذره ذره شي وابه لوزې او په هغه ورځ به هغه روان شي او نوم نښه به ئې ختمه شي اوزمكه به هواره بغيرد ښكته پورته پاتې شي اورسولان به راجمع كړې شي او په مقرر وخت به هغوى راوستلې شي.

بل ځائې ارشاد دې ﴿يَوْمَ يَجْمَعُ اللّٰهُ الرُّسُلَ﴾ په هغه ورځ به الله ﷻ رسولان راجمع كړي اود هغوى نه به گواهئي واخلي لكه چه بل ځائې دي ﴿وَاَشْرَقَتِ الْاَرْضُ﴾ زمكه به د خپل رب په حكم باندې اوبريقيږي عمل نامې به وركړې شي. نبيان او گواهان به راوستلې شي اوپه حق اوانصاف سره به فيصلې كولې

شي او په چاباندې به ظلم نه شي کولې. بیا فرمائي چه دا رسولان اودرولې شي چه د قیامت په ورځ به فیصله کولې شي.بل ځائې فرمان دې ﴿فَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ مُخْلِفَ وَعْدِهٖ رُسُلَهٗ﴾ داخیال مه کوئې چه الله تعالی به خپلو رسولانوسره وعده خلافي اوکړي.نه نه الله تعالی ډیرد غلبې والا او بدلې اخستونکې دې. په کومه ورځ چه به دازمکه بدله کړې شي او آسمان هم بدل کړې شي او ټول به د الله تعالی چه واحداوقهار دې په وړاندې پیش کولې شي. هم دغه ورځ ته دلته د فیصله ورځ وئیلې شوې ده.بیا نې د دغه ورځ عظمت ښکاره کولو د پاره اوفرمائیل زما نه د معلومولو نه بغیر اې نبي ته هم د دغه ورځ د حقیقت نه نه شي خبریدې. په دغه ورځ د دې تکذیب کونکود پاره سخته خرابي ده. په یوغیرصحیح حدیث کښې دا هم تیرشوي دي چه ویل د دوزخ د یوې کندې نوم دې.(١)

أَلَمْ نُهْلِكِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦﴾
آیا مونږه هلاك نه کړل | اولنی خلق |
آیا مونږ پخوانی خلق تباه کړې نه دي
ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ الْآخِرِينَ ﴿١٧﴾ كَذٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴿١٨﴾ وَيْلٌ
بیا به مونږ وروله په هغوئ پسې | دا روستني خلق | درانګې | کوؤ مونږه | دمجرمانو سره | تباهی ده |
بیا به دا روستني هم ورپسې بوځو (اوهلاک به ئې کړو). مونږ نافرمانو سره هم دغه شان معامله کوو
يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٩﴾ أَلَمْ نَخْلُقكُّم مِّن مَّاءٍ مَّهِينٍ ﴿٢٠﴾
په دغه ورځ | دپاره ددروغ ګنړونکو | آیا مونږه پیدا نه کړئ تاسو | داوبو بې قدرونه |
په دغه ورځ دروغ ګنړونکو دپاره لویه تباهي ده | آیا مونږ تاسو دبې قدره اوبو نه پیدا کړې نه یئ
فَجَعَلْنَاهُ فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴿٢١﴾ إِلَىٰ قَدَرٍ مَّعْلُومٍ ﴿٢٢﴾
بیا اوساتو مونږه هغه | په ځائې دقرار مضبوط کښې | دنیټې معلومې پورې |
بیا موهغه اوبه په یو محفوظ ځائې (رحم) کښې ایسارې کړې | تر مقرر وخته پورې
فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ ﴿٢٣﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ
پس مونږ اندازه اولګوله | پس ډیر ښهٔ قدرت لرونکی یو | تباهی ده | په دغه ورځ |
غرض دا چې مونږ یوه اندازه مقرر کړه نو څومره ښهٔ اندازه مقررونکی یو | په دغه دروغ ګنړو دپاره
لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٤﴾ أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا ﴿٢٥﴾ أَحْيَاءً وَأَمْوَاتًا ﴿٢٦﴾
دپاره ددروغ ګنړونکو | آیا مونږه جوړه نه کړه | زمکه | جمع ساتونکی | دژوندو دپاره | او دمړو دپاره |
هلاکت دې | ....آیامونږ زمکه رانغښتونکې جوړه کړې نه ده | د ژوندو او د مړو دپاره
وَجَعَلْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ شَامِخَاتٍ وَأَسْقَيْنَاكُم مَّاءً فُرَاتًا ﴿٢٧﴾ وَيْلٌ
او ودردول مونږه | په هغې کښې | غرونه | لوړ لوړ | او اوڅکولې مونږ په تاسو | اوبهٔ خوږې | تباهي ده
اومونږ په زمکه باندې دنګ دنګ غرونه پیدا کړي دي | اومونږ په تاسو خوږې اوبهٔ څکولی دي

---

١) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الانبیاء: ٣١٦٤.

يَّوْمَئِذٍ	لِّلْمُكَذِّبِيْنَ
په دغه ورځ	دپاره ددروغ ګنړونکو

په دغه ورځ دروغ ګنړونکو دپاره هلاکت دې

قوله تعالى: -اَلَمْ نُهْلِكِ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۱۶﴾

دګناهګارانوانجام هلاکت شو: -الله تعالى فرمائي چه تاسو نه وړاندې هم کوم خلقو زمادرسولانو رسالت دروغ ګنړلې ووماهغوى تباه بربادکړل بيادهغوى نه پس نورراغله هغوى هم داسې اوکړه نو مونږ هغوى هم دغه شان غرق کړل. مونږ د مجرمانود غفلت هم دغه شان بدله ورکونکى راوان يو. په دغه ورځ به د دې تکذيب کونکو بده ورځ وى.

قوله تعالى: -اَلَمْ نَخْلُقْكُّمْ مِّنْ مَّآءٍ مَّهِيْنٍ ﴿۲۰﴾

بياخپل مخلوق ته خپل احسان وريادوى. د قيامت د منکرانو په وړاندې دليل پيش کوى چه مونږ دوى د حقيراوذليل قطرې نه پيداکړل چه دکائناتود خالق په وړاندې هيڅ څيز هم نه وو لکه چه د سورت يس په تفسيرکښې تيرشوى دى اې بنيادمه ته به ما عاجز کړې شې؟ [۱]ماخوته د داسې څيز نه پيداکړې بيا مونږ دغه قطره په رحم کښې راجمع کړه چه د دغه اوبود راجمع کولو ځاي دې دا لويوى او محفوظ کوى.د مقرره مودې پورې هم هلته پاتې شو يعنى د شپږوومياشتونه ترنهو مياشتوپورې. زمونږ دې اندازې ته اوګوره څومره صحيح او بهترده نوکه بيا هم تاسو دا راتلونکې ورځ نه منئې نو يقين اوګنړئى چه د قيامت په ورځ به تاسو ته ډير ارمان او سخت افسوس وى. بيافرمائي چه آيامونږ دې زمکې ته داخدمت حواله کړې نه دې؟ چه هغه تاسو په خپل ژوندکښې په خپله شاباندې ګرځوى اود مرګ نه پس هم هغه تاسو په خپله ځيته کښې پټ ساتى.بيا د زمکې دنه څوزيدو د پاره مونږ په دې کښې مضبوط اواوچت غرونه ورخښ کړل اود اوريځونه وريدونکى اودچينونه راوتونکى سپکې زر هضميدونکى او مزيدارې اوبه مونږ تاسوته درکړې.که د نعمتونونه پس هم تاسوزماخبرې دروغ ګنړئى نو يادساتئى وخت راروان دې چه افسوس اوارمان به کوئى خو هيڅ په کار به نه راځى.

اِنْطَلِقُوْٓا	اِلٰى مَا	كُنْتُمْ	بِهٖ
ورشئ	هغه څيز ته	چې وئ تاسو	په هغې سره

(اوبه وئيلې شى) چې هغه (عذاب) ته ورشئ چې تاسوبه دروغ

تُكَذِّبُوْنَ ﴿۲۹﴾	اِنْطَلِقُوْٓا	اِلٰى ظِلٍّ	ذِىْ ثَلٰثِ شُعَبٍ ﴿۳۰﴾	لَّا ظَلِيْلٍ
چې دروغ به مو ګنړلو	ورشئ	سورى ته	چې درې څانګووالا دې	چې نۀ به وى يخ

ګنړلو | تاسو (ددوزخ دلوګى) هغه سيورى ته لاړشئ | چې دهغې درې حصې دى | په کښې نه

وَلَا يُغْنِىْ	مِنَ اللَّهَبِ ﴿۳۱﴾	اِنَّهَا	تَرْمِىْ	بِشَرَرٍ	كَالْقَصْرِ ﴿۳۲﴾
اونۀ به دفع کوى	دلمبې نه	بيشکه هغه وور	چې دې ولې به هغه	داسې سپرغئ	لکه ماڼۍ

سيورئ شته | اونه داور دتاؤ نه څوک بچ کيدې شى | هغه اور به دومره غټې غټې سکروټکې اولى لکه (لوړې)

---

[۱] اوګورئى سورة يس آيت: ۷۷.

كَانَّهٗ جِمٰلَتٌ صُفْرٌ۝ وَيْلٌ يَّوْمَىِٕذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ۝ هٰذَا يَوْمُ

لكه چي هغه | اوښان دي | زيړ | تباهي ده | په دغه ورځ | دپاره ددروغ ګنړونكو | دا هغه ورځ ده |

مانړۍ | لكه چي هغه د زيړرنګ اوښان دي | په دغه ورځ دروغ ګنړونكو دپاره هلاكت دي | دا هغه

لَا يَنْطِقُوْنَ۝ وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُوْنَ۝

چي هغوئ به خبري نۀ كوي | او نۀ به اجازت وركړې كيږي | هغوئ لره | چي عذر اوكړي هغوئ |

ورځ ده | چي دوئ به خبرې نشي كولې | او نه بۀ دوئ ته اجازت وي | چي عذر پيش كړي

وَيْلٌ يَّوْمَىِٕذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ۝ هٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ جَمَعْنٰكُمْ

تباهي ده | په دغه ورځ | دپاره ددروغ ګنړونكو | دا ورځ دفيصلې ده | راجمع كړي يئ مونږ تاسو |

په دغه ورځ دروغ ګنړونكو دپاره هلاكت دي | هم دغه د فيصلې ورځ ده | مونږ به تاسو او اولني تول

وَالْاَوَّلِيْنَ۝ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيْدُوْنِ۝

او مخكښني خلق | پس كه چرې وي | تاسو لره | څه تدبير | نو زما خلاف يئ اوچلوئ |

راجمع كړو | ....نو كه تاسو څه چل ول جوړول غواړئ | نو زما په مقابله كښې جوړ كړئ

وَيْلٌ يَّوْمَىِٕذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ۝

تباهي ده | په دغه ورځ | دپاره ددروغ ګنړونكو |

په دغه ورځ دروغ ګنړونكو دپاره هلاكت دي |

قوله تعالى:-اِنْطَلِقُوْٓا اِلٰى ظِلٍّ ذِيْ ثَلٰثِ شُعَبٍ۝

درې ښاخونو والا وور:كوم كافرانو چه د قيامت ورځ جزا اوسزا اوجنت دوزخ دروغ ګنړلو هغوی ته به د قيامت په ورځ ونيلې شی چه كوم څيز موربښتونې نه منلو هغه سزا اودوزخ دادې موجود دې دې ته ځنی اودشغلې لمبې وهی او په اوچتيدوسره سره دې كښې درې پاتكی كولاويږی اود دې درې حصې كيږی اودې سره لوګې هم پورته اوچتيږی د څه په وجه چه لاندې سورې شان كيږی دا سورې معلوميږی خو په حقيقت كښې نه هغه سورې وی اونه د اورګرموالې كموی.دادوزخ دومره تيز اوتند سخت او د ډير زيات اُور والا دې چه ددې كوم بڅری الوزی هغه هم دقلعه په شان اوديوې سرورې ونې په شان مضبوط اواوږدې اوپلنې تنې په شان دی كتونكی ته دابښكاری لكه چه دتوررنګ اوښ دې ياد كښتورسنی اوياد تانبې تكړې دی.

د دوزخ ذكر:-ابن عباس ﷺ وائی چه مونږ به د ژمی په موسم كښې درې درې لاسه يادې نه لږ شان اوږده لرګی راوچتول دې ته به مونږ قصر ونيل(1)دكشتنی رسنی چه كله يوځائی شی نوپوره زيات اوچتيږی هم دغه دلته مراد اخستې شوې دې. په دې مكذبينوباندې ارمان او افسوس دې چه نن به نه دوی خبرې كولې او نه به دوی ته عذر اومعذرت اجازت وی خكه چه په دوی باندې حجت قايم شوې دې.او په ظالمانوباندې د الله تعالى خبره ثابته شوې ده اوس دوی ته د خبروكولواجازت نشته. داياد ساتنی چه په قرآن كريم كښې د هغوی وينا كول منكركيدل پټول عذر كول هم بيان شوی دی. نومطلب دا دې چه د حجت قائميدونه وړاندې به عذر معذرت وغيره پيش كوی كله چه هرڅه مات كړې شی اودليلونه

(1) صحيح بخاری كتاب التفسير سورة المرسلات باب ﴿انها ترمى بشرر كالقصر﴾:٤٩٣٢.

ورمخکښې کړې شي نو وینا خبرې کول اوعذر معذرت به ختم شي. غرض دا چه د میدان حشر به مختلف مواقع اود خلقو به مختلف حالتونه وی یووخت کښې دایو وخت کښې هغه.ددې دپاره د هریو کاریه خاتمه باندې دتکذیب کونکود خرابئ خبرورکولې شي. فرمائي چه دا د فیصلې ورځ ده وړاندې روستوټول راجمع دی.که تاسو په څه چالاکئ مکرهوښیارئ اودهوکې سره زمادقبضې نه خان ویستلې شئ نو اوخئ پوره کوشش اوکړئ.خیال کوئ چه داڅومره د زړه درزونکې فقره ده چه الله ﷻ رب العالمین پخپله د قیامت په ورځ دې منکرانوته فرمائي چه اوس ولې چپ ئې؟ هغه چالاکي تیزي او بې باکي څه شوه؟ کورئ ماتاسوټول د وعدې مطابق په یومیدان کښې راجمع کړئ که نن په څه چل ول مانه خلاصیدې شئ نوڅه کمې مه کوئ.لکه بل ځائې ارشاد دې ﴿يَٰمَعْشَرَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ إِنِ ٱسْتَطَعْتُمْ أَن تَنفُذُوا۟ مِنْ أَقْطَارِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ﴾ یعنې اې د انسانانو پیریانوډلې تاسود زمکې اوآسمان دغاړو نه دوتلو طاقت لرئ نو اوخئ خودومره پوهه شئ چه بغیرد قوت نه تاسو بهر نه شئ تلې(اوهغه په تاسو کښې نشته). بل ځائې کښې ارشاد دې ﴿وَلَا تَضُرُّونَهُۥ شَيْـًٔا﴾ یعنې تاسودالله تعالی هیڅ نه شئ کولې. په حدیث کښې دی چه الله ﷻ فرمائي اې زمابندیګانونه خوتاسوماته څه نفع رارسولواختیارلرئ اونه د نقصان رسولو. نه تاسوماته څه فائده رسولې شئ اونه زما څه کولې شئ([1])حضرت ابوعبدالله جدی رحمه الله فرمائي زه بیت المقدس ته لاړم اومې کتل چه هلته حضرت عباده بن صامت رضی الله عنه حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه او حضرت کعب احبار رحمه الله ناست دی خبرې کوی.زه هم کیناستم نوما واوریده چه حضرت عباده رضی الله عنه فرمائي د قیامت په ورځ به الله تعالی ټول مخکې روستي په یوهواراوکولاو میدان کښې راجمع کړي. آواز کونکې به آواز کولوسره ټول رابیدار کړي. بیا به الله تعالی اوفرمائي نن د فیصلوورځ ده تاسو ټول وړاندینې اوروستونئ ما راجمع کړي ئې اوس زه تاسو ته وایم که څوك ماسره دهوکه مکر فریب یاڅه حیله کولې شئ نواوکړئ. واورئ کبرژنوسرکشومنکرانواوتکذیب کونکو نن زماد رانیولونه بچ کیدې نه شئ اونه څوك نافرمانه شیطان زما دعذابونونه ځان خلاصولې شي. حضرت عبدالله رضی الله عنه اوفرمائیل یوحدیث زه هم بیانوم. په هغه ورځ به دوزخ خپله غړانګه د خلقو مینځ ته وراورسوی اوپه اوچت آواز سره به وائي اې خلقو د دریوقسم خلقو د رانیولواوس ماته حکم شوې دې زه هغه ښه پیژنم یو پلار به خپل اولاد یا اولاد به خپل پلار دومره نه پیژنئ څومره چه زه هغوی پیژنم. نن هغوی زمانه چرته پټیدې شي اونه ئې زمانه څوك پټولې شي. یوهغه چا الله تعالی سره ئې څوك شریك ګرځولې وی. دویم هغه چه منکر او کبرژن وی اودریم هغه چه نافرمانه شیطان وی. بیا به هغه په راتاویدو او راغونډولوسره د دې صفتونوخلق په میدان حشر کښې چاړکوی اویویوبه رانیسي او تیروی به ئې اود حساب کتاب نه وړاندې به دوی څلویښت کاله مخکښې دوی دوزخ ته اورسي.(الله تعالی دې مونږ په حفاظت اوساتي. آمین)

فِى ظِلَٰلٍ	إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ	
(نن) په سورو کښې دی	او بیشکه متقیان خلق	
اببیشکه (د الله ﷻ) نه ویریدونکی (دهغه درحمت) سیوری		

وَٱشْرَبُوا۟	كُلُوا۟	مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٤٢﴾	وَفَوَٰكِهَ	وَعُيُونٍ ﴿٤١﴾
اوڅکئ	خورئ	هغه چې غواړی یې هغوئ	او په میوو کښې دی	او په چینو کښې دی
(ورته به اوونیلې شي چې)		اوهغوئ به په هغه میوو کښې وی اچې دهغوئ به خوښې وی		اوچینو کښې وی

[1] صحیح مسلم کتاب البروالصلة باب تحریم الظلم: ۲۵۷۷.

هَنِيْٓـًٔا | بِمَا | كُنْتُمْ | تَعْمَلُوْنَ ۝ | اِنَّا كَذٰلِكَ

ښهٔ دمزې سره | په سبب دهغې | چې وئ تاسو | چې کول به مو | بیشکه مونږه همدارنګې |

ښه فراخه خورئ څښئ | دهغه عملونو په بدله کښې | چې تاسو به کول | (او) مونږ نیکانو

نَجْزِي | الْمُحْسِنِيْنَ ۝ | وَيْلٌ | يَّوْمَئِذٍ | لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ۝ | كُلُوْا

بدله ورکوو نیکانو خلقو له | تباهي ده | په دغه ورځ | دپاره ددروغ ګڼرونکو | خورئ |

ته هم دغه شان بدله ورکوو | په دغه ورځ دروغ ګڼرونکو دپاره هلاکت دې (اې کافرانو)

وَتَمَتَّعُوْا | قَلِيْلًا | اِنَّكُمْ | مُّجْرِمُوْنَ ۝ | وَيْلٌ | يَّوْمَئِذٍ

او فائیده واخلئ | لږ وخت | بیشکه تاسو | مجرمان یئ | تباهي ده | په دغه ورځ |

بوڅو ورځې (په دنیا کښې) اوخورئ | اولږه فائده واخلئ | یقیناتاسومجرمان یئ | په دغه ورځ د دروغ

لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ۝ | وَاِذَا قِيْلَ | لَهُمُ | ارْكَعُوْا | لَا يَرْكَعُوْنَ ۝ | وَيْلٌ

دپاره ددروغ ګڼرونکو | او کله چې اوویلې شي | دوئ ته | ټیټ شئ الله ته | نو نهٔ ټیټیږي | تباهي ده

ګڼرونکو دپاره هلاکت دې | او څه وخت چې دوئ ته اوویلې شي (چې الله ته) ټیټ شئ | نو دوئ نه ټیټیږي

يَّوْمَئِذٍ | لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ۝ | فَبِاَيِّ حَدِيْثٍۭ | بَعْدَهٗ | يُؤْمِنُوْنَ ۝

په دغه ورځ | دپاره ددروغ ګڼرونکو | پس په کوم کلام باندې | روستوددې قران نه | ایمان راوړي دوئ

په دغه ورځ د دروغ ګڼرونکو دپاره هلاکت دې | اخر ددې (قران پاک) نه پس به په کومه خبره دوئ ایمان راوړي

قوله تعالى:- اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِيْ ظِلٰلٍ وَّعُيُوْنٍ ۝

جنت او د جنتيانو ذکر: پورته د بدکارانو د سزاګانو بيان شوې وو دلته د نيکو کارو د بدلې بيان کولې شي کوم خلق چه متقيان او پرهيزګاروو د الله ﷻ عبادت کونکې وو د فرائضو او واجباتو پابند وو د الله ﷻ د نافرمانو او حرامو کارونو نه بچ کيدل هغوی به د قيامت په ورځ په جنتونو کښې وی. کوم ځائی چه قسم قسم نهرونه روان دی ګناهګار به په تك تور بدبويه لوګی کښې راګيروی او نيکان به د جنتونو په ګڼرو يخو او د سورو نه ډکو خايونو کښې ناست او ملاست وی مخامخ به د صفا او مزيدار اوبو چينې په پوره روانئي سره جاری وی. قسم قسم ميوې ګلونه ترکاريانې به موجودوی. کوم څيز چه کله غواړی خوری څکی دې نه نه منع کول شته نه کميدل شته او نه د نقصان څه انديښنه شته. نه به د فناکيدو او نه ختميدو څه خطره وی. بيا د حوصلې زياتولو او د زړه خوشحالولو دپاره د الله تعالى د طرف نه باربار فرمان کولې شی اې زما خوږو بند يګانو اې جنتيانو تاسو ښه په اوزګارتيا او خوشحالئى سره ښه خورئى څکنى مونږ به هر يو نيك پرهيزګار او مخلص انسان ته دغه شان د ښيګړې بدله اونيکه جزا ورکوو او د تکذيب کونکو خو په نن ورځ ډيره خرابى ده.

قوله تعالى:- كُلُوْا وَتَمَتَّعُوْا قَلِيْلًا اِنَّكُمْ مُّجْرِمُوْنَ ۝

دا تکذيب کونکى ويروى چه ښه ده په دنيا کښې خو تاسو څه خورئى څکنى فائدې اوچتې کړئى ډير زر به دا نعمتونه فناشی او تاسو به هم مړه شئی بيا ستاسو نتيجه هم دوزخ دې (د کوم ذکر چه پورته تير شو) ستاسو بدعملو او خرابو کارونو سزا مونږ سره تياره ده. يو مجرم هم زمونږ د نظر نه به نه دی. قيامت زمونږ نبی ﷺ زمونږ وحی نه منونکى او دا دروغ ګڼرونکى به د قيامت په ورځ په سخت نقصان کښې او خساره کښې وی. د دوی به سخته خرابى وی لکه چه بل ځائی ارشاد دې ﴿تُمَتِّعُهُمْ قَلِيْلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ اِلٰى

عَذَابٍ غَلِيظٍ﴾ په دنیاکښې به مونږ دوی ته لږه شان فائده اورسوو بیا به مونږ دوی د سخت عذاب طرف ته بې بس کړو. بل ځائې ارشاد دې ﴿قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ كَتَ مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ﴾ یعنی په الله تعالی باندې دروغ تړونکې کامیابیدې نه شي. په دنیاکښې به هسې لږه شان فائده اوچته کړي بیا د هغوی واپس راګرځیدل خو هم زمونږ طرف ته دی. مونږ به هغوی ته د هغوی د کفر سخته سزا ورکړو. بیا فرمائي چه دې نادانو منکرانوته کله اووئیلې شي چه راشئی د الله تعالی په وړاندې ټیټ شئی جمعې سره مونځ اداکړئی نو دوی نه دا هم نه شي کیدې او دې نه هم ځان پټوی بلکه دې ته په سپکوالی سره ګوری اود تکبر سره انکارکوی.دهغوی دپاره کوم چه په تکذیب کښې عمرونه تیروی دقیامت په ورځ به سخت مصیبت وی
بیا فرمائي چه کله خلق په دې پاك کتاب باندې هم ایمان نه راوړي نوکوم یوکلام به مني؟ لکه ارشاد دې ﴿فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ﴾ یعني چه په الله تعالی باندې اود هغه په آیاتونوباندې دوی ایمان نه راوړی نو اوس به دوی په کومه خبره باندې ایمان راوړي؟ ابن ابی حاتم کښې د حضرت ابوهریره ﷺ نه روایت دې رسول الله ﷺ فرمائیلی دی کوم سړې چه د دې سورت دا آیت الولی نو هغه ته د دې په جواب کښې ﴿امنت بالله وبما انزل﴾ وئیل پکار دی یعنی ما په الله تعالی باندې اود هغه په نازل کړې شوی کتابونوباندې ایمان راوړې.(1) داحدیث په سورت قیامت کښې هم تیرشوې دې.

﴿الحمدلله﴾ د سورت مرسلات تفسیرختم شو.

د الله تعالی شکر دې چه د یوکم دیرشمې سپارې تفسیرهم پوره شو. ﴿فالحمدلله﴾

الله تعالی دې په خپل کلام پاك باندې پوره پوهه اوپه دې باندې د عمل توفیق راکړی او دا دې قبول کړی.
﴿امین یارب العالمین﴾

(1) ابوداؤد کتاب الصلاة باب مقدار الركوع والسجود:۸۸۷، ترمذی:۳۳۴۷، حاکم:۲/۵۱۱.

اٰياتونه	سورة النبأ مكية وهي اربعون اٰية وفيها ركوعان	ركوع ګاني
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
٤٠	شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكې دې	٢

عَمَّ | يَتَسَآءَلُوْنَ ۝١ | عَنِ النَّبَاِ الْعَظِيْمِ ۝٢ | الَّذِيْ | هُمْ

دخه څيز په پاره كښې | دوئ تپوسونه كوي ديوبل نه | په باره د لوئ خبر | هغه | چې دوئ |

داخلق دكوم څيز په باره كښې ديوبل نه تپوسونه كوي | دهغه لوې خبر(قيامت) په باره كښې چې

فِيْهِ | مُخْتَلِفُوْنَ ۝٣ | كَلَّا | سَيَعْلَمُوْنَ ۝٤ | ثُمَّ كَلَّا

په هغې كښې | اختلاف كونكي دی | هرګز نه | ډير زر به معلومه شي دوئ ته | بيا هر ګز نه |

دوئ په كښې دی | داسې نه ده | زر به دوئ پوهه شي | .... بيا داسې پكار نه ده

سَيَعْلَمُوْنَ ۝٥ | اَلَمْ نَجْعَلِ | الْاَرْضَ مِهٰدًا ۝٦ | وَّالْجِبَالَ اَوْتَادًا ۝٧

ډير زر به معلومه شي دوئ ته | آيا جوړه كړې نه ده مونږ | زمكه | فرش | او غرونه | ميخونه |

دوئ به زر پوهه شي | آيا مونږ زمكه فرش نه ده ګرځولې او غرونه مو پرې ميخونه نه دي لګولي

وَّخَلَقْنٰكُمْ | اَزْوَاجًا ۝٨ | وَّجَعَلْنَا | نَوْمَكُمْ | سُبَاتًا ۝٩ | وَّجَعَلْنَا

او پيدا كړې مونږه تاسو | جوړې | او جوړ كړو مونږه | خوب ستاسو | د آرام ذريعه | او جوړه كړه مونږه

اومونږ تاسو جوړې جوړې پيدا كړې ئي | او مونږ ستاسو دپاره خوب آرام اوګرزولې | او مونږ

الَّيْلَ لِبَاسًا ۝١٠ | وَّجَعَلْنَا | النَّهَارَ | مَعَاشًا ۝١١ | وَّبَنَيْنَا | فَوْقَكُمْ

شپه | پرده | او جوړه كړه مونږه | ورځ | وخت د روزئ ګټلو | او جوړ كړل مونږه | دپاسه ستاسو |

شپه د پردې څيز جوړ كړې دې | او ورځ مو د رزق ګټلو ذريعه ګرزولې ده | اومونږ ستاسو نه پورته

سَبْعًا | شِدَادًا ۝١٢ | وَّجَعَلْنَا | سِرَاجًا | وَّهَّاجًا ۝١٣ | وَّاَنْزَلْنَا

اوه آسمانونه | مضبوط | او جوړ كړو مونږه | (ډيوه) نمر | روښانه اوګرم | او رااوورولې مونږه |

اووه مضبوط آسمانونه جوړ كړې دی | او مونږ يوه روښانه ډيوه(يعني نمر) جوړ كړې دې | او مونږ

مِنَ الْمُعْصِرٰتِ | مَآءً | ثَجَّاجًا ۝١٤ | لِّنُخْرِجَ | بِهٖ

دوريځو نه | اوبه | مسلسل راوريدونكې | دپاره ددې چې رااوباسو مونږه | په ذريعه ددې |

له ډكو وريځونه په شيبو شيبو باران راوورو | چې مونږ په دې (باران) سره

حَبًّا | وَّنَبَاتًا ۝١٥ | وَّجَنّٰتٍ | اَلْفَافًا ۝١٦

دانې (غلې) | او بوټي (سبزي) | او باغونه | ګڼر ګڼر |

غله اوګياه اوګوركور باغونه رزرغون كړو

قوله تعالى:- عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ﴿١﴾

قيامت به يقيناً راځي: کومومشرکانوخلقو چه دقيامت دراتلونه انکارکولواودهغې ددروغ ګڼرلوپه نيت به نی پخپل مينځ کښې قسم قسم خبرې کولې.دلته الله ﷻ دهغه سوالونوجواب اودهغې حقيقت بيانولو سره دهغوی ترديد کوی چه داخلق په خپل مينځ کښې دڅه باره کښې سوالونه کوی؟يعنی دکوم څيز باره کښې تپوسونه کوی؟آياد قيامت باره کښې تپوسونه کوی؟سره ددې چه هغه خويوډيرلوئ خبردې. يعنی خطرناک اوخراب خبردې اود روښانه ورځ په شان ښکاره دې.حضرت قتاده رحمه الله اوابن زيد رحمه الله د دې نباعظيم(ډيرلوئی خبر)دمرګ نه پس بياراژوندی کيدل مراداخستې دې.بياددې آيت﴿الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ﴿٣﴾﴾(په کوم کښې چه داخلق اختلاف لری)کښې چه د کوم اختلاف ذکردې هغه دادې چه خلق په دې باره کښې په دوو مختلفومحاذونو باندې دی.يوخو دامنی چه دابه کيږی اوبل دا نه منی.

بياالله ﷻ دې دقيامت منکرانو له دهمکی ورکولوسره فرمائی چه يقيناًبه دوی ته د دې حقيقت ډير زر معلوم شی اوډيرزرخوڅه چه هم اوس به معلوم شی.هغوی ته الله ﷻ داډيره سخته دهمکی اووعيد اوروله دې.بيا الله ﷻ دخپل عجيبه اوحيرانونکی مخلوقاتوباريکئی خودل.سره دخپل عظيم الشان قدرت نښې بيانوی.دکوم نه چه دا ثابتيږی چه کله الله ﷻ داسې داسې څيزونه بغيردڅه نمونې په اول ځل پيداکولې شی نوآيادوی بيانه شی راپيداکولې؟

قوله تعالى:- أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا﴿٦﴾

دزمکې جوړښت: الله ﷻ فرمائی چه آيامونږزمکه ستاسودپاره فرش نه دې خورکړې؟يعنی د ټول مخلوق دپاره ئی داهواره نه ده خوره کړې.دغه شان هغه ستاسو په وړاندې عاجزه او حکم منونکې ده.بغيرد څه خوزيدونه چپ چاپ کلکه پرته ده.اوغرونه ئی ددې ميخونه جوړکړی دی يعنی دائې ميخونه جوړکړه اودې کښې ورخښ کړل دې دپاره چه هغه په دې باندې کلکه ولاړه وی.اودمځکې په شان خوزيږی راخوزيږی نه اودخپل ځان د پاسه اوسيدونکی مخلوق پريشان نه شی.

قوله تعالى:- وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا﴿٨﴾

انسان ئې جوړه پيداکړو: بيافرمائی چه دې نه پس خپل ځان ته اوګوره مونږه تاسو جوړه جوړه پيدا کړنی يعنی نراوماده،سړې اوښځه چه په خپل مينځ کښې د يوبل نه فائده اخلئ اوخپل خواهش پوره کوی او دغه شان دهغوی نسل زياتيږی.لکه چه يوبل ځائ کښې ارشاددې﴿وَمِنْ رَّحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾يعنی داالله ﷻ په نښوکښې يوه داده چه هغه پخپله تاسو نه ستاسو جوړې پيداکړې دې دپاره چه تاسو په دې سکون حاصل کړئی. هغه په خپله مهربانئی سره په تاسوکښې مينه اورحم واچولو. بيافرمائی چه مونږ ستاسوخوب د حرکت دکټ کيدلوسبب جوړکړو دې د پاره چه تاسو آرام اواطمينان حاصل کړئی اود ټولې ورځې ستړيوالې بې آرامی خفګان لرې شی.هم ددې معنې يوبل آيت په سورت فرقان کښې تيرشوې دې.شپه مونږ لباس جوړکړوچه د دې تياره او توروالې په ټولوخلقو باندې خورشی.يوبل ځائ ارشاد دې ﴿وَالَّيْلِ إِذَا يَغْشٰهَا﴿٤﴾﴾قسم دې دشپې کله چه هغه پټ کړی. د عربو شاعران هم په خپلوشعرونوکښې شپې ته لباس وائی.حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چه شپه د سکون سبب جوړيږی.او په خلاف د شپې ورځ مونږ روښانه رڼرا اوبغيردتيارې نه جوړه کړه دې دپاره چه تاسو په کښې کار روزګار اوکړئی، لاړشئی بيوپار سوداګری او لين دين اوکړې شئی اوخپل رزق روزی حاصله کړې شئی.اومونږ ستاسو د اوسيدو د پاره زمکه جوړه کړه نو بل طرف ته مونږ ستاسو په سرونوباندې اووه آسمانونه جوړکړل چه ډيراوږده پلن مضبوط پاخه اوښکلې مزيداردی. تاسوګورئی چه په دې کښې دمرغلروپه شان پرقيدونکی ستوری دی. بعضې په کښې روان دی او بعضې په يوځائ قايم دی.

قوله تعالی:- وَّجَعَلۡنَا سِرَاجًا وَّهَّاجًا

دَنموجوړول: بیا فرمائی مونږه نمر پېدا کړی دې څوک چې چراغ جوړ کړ چه ټوله دنیا روښانه کوی. هر یو څیز پرې او دنیا روښانه کوی. او گورئی چه مونږ داوبونه د ډکو اوریځونه باران راوړولو. ابن عباس ﷺ فرمائی چه هواګانې روانې دی د یوځوانه بل خواته اوریځې اوړی. بیا دې اوریځونه ښه باران راوریږی([1]) اوزمکه خړوب کوی نوروهم ډیرو مفسرینوهم دا فرمانیلی دی. د﴿ الْمُعْصِرٰتِ ﴾ نه بعضوخوهوامراد اخستې ده او بعضو اوریځې چه یویوڅاڅکی برابر راوروی. ﴿مراة معصرة﴾ په عربوکښې هغه ښځې ته وائی دکومې چه دحیض وخت بالکل نیزدې راغلې وی خولاتراوسه پورې حیض جاری شوې نه وی. حضرت حسن ﷺ او قتاده ﷺ فرمانیلی دی د﴿ الْمُعْصِرٰتِ ﴾ نه مراد آسمان دی. خو دا قول غریب دې اود ټولونه واضحه قول دا دې چه دې نه مراد اوریځې دی. بل ځای ارشاد دې ﴿اَللّٰهُ الَّذِیۡ یُرۡسِلُ الرِّیٰحَ فَتُثِیۡرُ سَحَابًا فَیَبۡسُطُهٗ فِی السَّمَآءِ کَیۡفَ یَشَآءُ وَ یَجۡعَلُهٗ کِسَفًا فَتَرَی الۡوَدۡقَ یَخۡرُجُ مِنۡ خِلٰلِهٖ ۚ فَاِذَاۤ اَصَابَ بِهٖ مَنۡ یَّشَآءُ مِنۡ عِبَادِهٖۤ اِذَا هُمۡ یَسۡتَبۡشِرُوۡنَ﴾ الله ﷻ هواګانې راليګی کومې چه اوریځې راوچتوی اوداد رب د منشا مطابق په آسمان باندې خوروی اوداهغه ټکرې ټکرې کوی بیاته ګورې چه دهغې دمینځ نه اوبه راوځی. ﴿ثَجَّاجًا﴾ معنی ښه یوشان بهیدل دی. چه ډیر بهیږی اوښه راوریږی([2])

قوله تعالی:- مَآءً ثَجَّاجًا

د ثجاجا معنی: یو حدیث شریف کښې دی چه غوره حج هغه دې په کوم کښې چه ﴿لبیك﴾ ښه په زوره اوکړې شی او وینه ډیره اوبهیولې شی([3]) یعنی چه قربانئی زیاتې اوکړی. په دې حدیث کښې هم لفظ ﴿ثج﴾ دې. یو بل حدیث کښې دی چه د حیض دمسئلې تپوس کونکې یوه صحابیه ﷺ ته حضور ﷺ اوفرمائیل چه د مالوچو پټئی کیږده([4]) هغې وئیل حضور ﷺ هغه خو ډیرې زیاتې دی زه خو هر وخت ډیر هزیاته وینه بهیوم. په دې روایت کښې هم ﴿اثج ثجا﴾ دې یعنی بغیر د بندیدو برابر وینه راځی. نو دلته هم په دې آیت کښې هم دغه مراد دې چه اوبه داوریځونه برابر بغیرد بندیدو راوریږی. والله اعلم.

بیا مونږ په دې اوبو باندې چه پاکې صفا او د برکت نه ډکې دی ګټه حاصلوو غلې دانې پیدا کوو چه د انسان او څناورو ټولو د خوراك په کار راځی اوسبزئی راټو کوو چه تازه خوړلې شی. اوغله په پنډیرو کښې کیخودې شی او بیا خوړلې شی. اودې اوبو سره باغونه آبادیږی اود قسم قسم خوندونو اورنګونو میوې دانې او ګلونه راپیدا کیږی او دزمکې هم په یوه ټکره باندې یوځای دی. ﴿اَلۡفَافًا﴾ معنی دجمع ده([5]) بل ځای ارشاد دې ﴿وَ فِی الۡاَرۡضِ قِطَعٌ مُّتَجٰوِرٰتٌ وَّ جَنّٰتٌ مِّنۡ اَعۡنَابٍ وَّ زَرۡعٌ وَّ نَخِیۡلٌ صِنۡوَانٌ وَّ غَیۡرُ صِنۡوَانٍ یُّسۡقٰی بِمَآءٍ وَّاحِدٍ ۟ وَ نُفَضِّلُ بَعۡضَهَا عَلٰی بَعۡضٍ فِی الۡاُکُلِ ؕ اِنَّ فِیۡ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ لِّقَوۡمٍ یَّعۡقِلُوۡنَ﴾ په زمکه کښې مختلف ټکړې دی چه خپل مینځ کښې یوځای شوی دی. دانګورو ونې دی بعضې دښاخونو او بعضې بغیر ښاخونو دی. او هغه ټول هم په یو اوبو باندې خړوب کولې شی. او مونږ د یو نه یوه میوه زیاتوو او یقیناً د عقل مندو دپاره په دې کښې نښې دی.

اِنَّ یَوۡمَ الۡفَصۡلِ	کَانَ
بیشکه ورځ دفیصلې چې ده	هغه دې
بیشکه دفیصلې دورځې وخت	

---

[1] الطبری : ۱۵۳/۲۴.
[2] الطبری : ۱۵۵/۲۴.
[3] ترمذی کتاب الحج باب ماجاء فی فضل التلبية : ۸۲۷.
[4] ابوداود کتاب الطهارة باب اذا قبلت الحيضة تدع الصلاة : ۲۸۷ ، ترمذی : ۱۲۸ ، ابن ماجة : ۶۲۷.
[5] الطبری : ۱۵۶/۲۴.

مِيقَاتًا ﴿١٧﴾ يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا ﴿١٨﴾

وخت مقرر | په كومه ورځ | چي پوكي اووهلي شي | په شپيلۍ كښي | پس راځئ به تاسو | ډلي ډلي |

مقرر دی | چي شپيلۍ به پوک وهلي شی| نو تاسو به ډلي ډلي (ميدان حشر ته) راځئ

وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا ﴿١٩﴾ وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ

او پرابه نستي شي آسمان | نو شي به هغه | دروازي دروازي | او روان به كړي شي | غرونه |

اوآسمان بهٔ پرانستي شي انو ټول به دروازي دروازي شي| ....او غرونه به والوزولي شي

فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿٢٠﴾ إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿٢١﴾ لِّلطَّاغِينَ

نو شي به هغه | پرقنده شګي | بيشكه دوزخ چي دي | دي | ځائي دګيريدو | دپاره دسركشانو |

نو هغه به دشګو په شان شي .... | بيشكه جهنم په انتظار كښي دي | ....د سركشو دپاره

مَآبًا ﴿٢٢﴾ لَّابِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا ﴿٢٣﴾ لَّا يَذُوقُونَ

ځائي داوسيدو | چي وخت تيرونكي به وي | په هغې كښي | په مودو مودو | نهٔ به څكي هغوئ |

تيكاؤنړه ده |چي په مودو مودو به په كښي اوسيږی| نه به په كښي ديخنئ خوند څكي |

فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ﴿٢٤﴾ إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا ﴿٢٥﴾ جَزَاءً

په هغې كښي | مزه ديخوالي | اونهٔ څكلو دڅيز | مګر څكي به | ګرمي اوبه | او نو دزخمونو | بدله |

اونه دڅكلو څه څيز |...........سوا د يشيدلو اوبو اودوينو زوؤنه | ....دا

وِفَاقًا ﴿٢٦﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ حِسَابًا ﴿٢٧﴾ وَكَذَّبُوا

موافقه دعمل سره | بيشكه هغوئ | وو | چي اميد ئي نهٔ لرو | دحساب كولو | او دروغ ئي اوګڼړل |

پوره پوره بدله ده| دا ځكه چي دوئ دحساب كتاب (دورځي) اميدونه لرلو|................ او زمونږ

بِآيَاتِنَا كِذَّابًا ﴿٢٨﴾ وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا ﴿٢٩﴾

آيتونه زمونږ | په دروغ ګڼړلو سره | او هر څيز چي دي | په شمار ساتلي دي مونږه هغه | په ليكلو سره

آيتونه ئي دروغ ګڼړل | ....او مونږ هر څيز په يو ليک (لوح محفوظ) كښي راجمع كړي دي

فَذُوقُوا فَلَن نَّزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾

| نو اوڅكئ مزه | نو هر ګز به نهٔ زياتوو مونږه ستاسو دپاره | مګر زياتوو به | عذاب |

نو اوس خوند اوڅكئ| ....مونږ به تاسو ته نور څه نه خو هم دغه عذاب درزياتوؤ

قوله تعالى:- إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا

دَ قيامت د ورځ علم صرف الله تعالى سره مقدردي :يعني د قيامت ورځ زمونږ په علم كښي مقرره ورځ ده نه هغه وړاندي كيدي شي اونه روستوكيدي شي صحيح په خپل وخت به راځي. كله به راځي د دي صحيح علم بغيرد الله ﷻ نه بل چاته نشته.لكه چه بل ځائ كښي ارشاد دي﴿وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مَّعْدُودٍ﴾ نه وركوو وخت مونږ هغې ته مګر نيتې مقررې پورې. په هغه ورځ به په شپيلئی كښي پوكي وهلي شی

اوخلق به ډلې ډلې راځي. هريوامت به دخپل خپل نبي سره جداجد وي. بل ځای فرمائي ﴿يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ﴾ په كومه ورځ چه مونږ ټول خلق دخپلوامامانوسره راوغواړو.په صحيح بخاري كښې حديث شريف دې رسول الله ﷺ فرمائي ددواړوشپيلوپه مينځ كښې به څلوېښت وي.خلقو تپوس اوكړو څلوېښت ورځې هغوی ؓ اوفرمائيل نه شم وئيلې،تپوس اوشو څلوېښت مياشتې وئې فرمائيل ماته پته نشته. تپوس اوشو څلوېښت كاله وئې فرمائيل داهم نه شم وئيلې.بيابه الله ﷻ دآسمان نه اوبه راوروی لكه څنګه چه وني راټوكيږي دغه شان به داخلق دزمكې نه راټوكيږي. انسان ټول په ټول سخا كيږي خويوهډوكې اوهغه د ملاد تيرهډوكې دې. هم د دې نه به د قيامت په ورځ مخلوق يوځائې كولې شي([1])آسمان به كولاوكړې شي اوددې نه به د فرښتودراتلولارې اودروازې جوړې شي.غرونه به روان كړې شي اوبالكل د شګود ذروپه شان به جوړشي.لكه چه فرمائي﴿وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ﴾يعنې تاسوغرونوته ګورئې اوبوهيږئې چه هغه پاخه مضبوطاوكلك دی دا به د اوريځو په شان روان شي.بل ځای دی﴿وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنفُوشِ﴾ غرونه به د ويشتلې شوی وړئې په شان شي.دلته فرمائي غرونه به سراب غوندې شي يعنې كتونكې به دا ګنړي چه څه دی خوپه حقيقت كښې به هيڅ نه وي او په آخره كښې به بالكل برباد شي او نوم نښه به ئې پاتې نه شي.بل ځای ارشادرباني دې﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا﴾خلق تانه دغرونوباره كښې معلومات كول غواړي نوورته اووايه چه زمارب به ئې ختم كړي اوزمكه به بالكل هوارميدا پاتې شي په كوم كښې به چه نه څه ګوټ وي اونه موړه.بل ځای ارشاد دې﴿وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً﴾په كومه ورځ چه مونږ غرونه روان كړونو ته به ګورې چه زمكه بالكل كولاوشوه.

قوله تعالي:- ﴿إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا﴾

بيافرمائي دشركش نافرمان اودرسول د مخالفينوپه شيش كښې دوزخ لګيادې اوهم دغه دهغوی د واپس كيدو اواوسيدوځای دې.د دې معنی حضرت حسن رحمه الله او قتاده رحمه الله داهم كړې چه يوسړې جنت ته هم نه شي تلې تركومې چه په دوزخ باندې تيرنه كړې شي. كه اعمال ئې صحيح وو نو خلاصې ئې بيامونډلواوكه اعمال ئې بد وو نورامنع كړې شو اوپه دوزخ كښې وراوتوبلې شو.حضرت سفيان ثوری رحمه الله فرمائي په دې باندې درې پلونه دی. بيا فرمائي چه هغوی به په دې كښې د زمانې راسې پراته وي (احقاب)جمع د(حقب)ده يوې اوږدې زمانې ته وائي.بعضې وائي چه حقب داتياؤكالووی،كال د دولسو مياشتو مياشت د ديرشو ورځو اوره ورځ د زرو كالو. بشيربن كعب رحمه الله خو وائي يوه يوه ورځ به دومره لويه اوداسې د دريوسوو كالويوحقب.په يومرفوع حديث كښې دی چه حقب مياشت،مياشت ديرش ورځې كال دولس مياشتې دكال ورځې درې سوااوشپيته او هره ورځ ستاسود شميريوزركاله([2]) (ابن ابي حاتم)

خوداحديث سخت منكر دې د دې راوی قاسم چه د جعفربن زبير خوئ دې دا دواړه متروك دی. په يو بل روايت كښې دی چه ابن مسلم ابوالعلاء دسيلمان تيمي رحمه الله نه تپوس اوكړوآياددوزخ به څوك راوځي هم؟ نو جواب ئې وركړو چه ما د نافع رحمه الله نه اوهغه د ابن عمر ؓ نه اوريدلې چه رسول الله ﷺ فرمائيل د الله ﷻ قسم د دوزخ نه به هيڅ څوك هم بغيرد اوږدې مودې نه راونځي. بيا فرمائي چه هم د دې نه لرې شان د پاسه حقب وی اوهر كال درې سوه شپيته ورځې كوم چه تاسو شميرئې.([3])

---

[1]) صحيح بخاري كتاب التفسير سورة عم يتساءلون : ۴۹۳۵، صحيح مسلم: ۲۹۵۵، بتصرف يسير.
[2]) المعجم الكبير : ۷۹۵۷،
[3]) مسند البزار : ۵۳۰۳،

سدی رحمه الله فرمائي چه اووه سوه حقب به وي. هر حقب د اویاؤکالو هرکال د دریوسوو شپیتو ورځو او هره ورځ به د دنیاد زرو کالوبرابر وي.حضرت مقاتل ابن حیان رحمه الله فرمائي دا آیت ﴿فَذُوقُوا﴾په آیت سره منسوخ شوي دې. خالدبن معدان رحمه الله فرمائي چه دا آیت او آیت ﴿إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ﴾یعني دوزخیان چه تر کومې الله ﷻ غواړي په دوزخ کښې به وي. دا دواړه آیاتونه دتوحیدوالا باره کښې دی(۱)امام ابن جریر رحمه الله فرمائي داهم ممکن دی چه داحقاب پورې اوسیدل متعلق وی آیت﴿إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا﴾ پورې. یعنی هم هغه یوعذاب ګرمې اوبه او بهیدونکې پیپ به دمودو پورې وی بیابه دویم قسم عذاب شروع شي.خو صحیح دادی چه د دې خاتمه به نه وي.

حضرت حسن رحمه الله نه چه کله تپوس اوکړې شو نو ونې فرمائیل د احقاب نه مراد همیشه په دوزخ کښې اوسیدل دی.خوحقب وائي اویاؤکالوته د کوم هره یوه ورځ چه ددنیاد زروکالوبرابره ده(۲)حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چه احقاب کله هم نه ختمیږي.کله چه یوحقب ختم شي نو بل به شروع شي.د دې احقابو د صحیح مودې اندازه صرف یوالله ﷻ ته ده.اودا مونږ اوریدلی دی چه یوحقب داتیاؤ کالو یوکال د دریو سوو شپیتوورځو او هره ورځ د دنیاد زروکالو. دې دوزخیانوته خو به نه د زړه یخیدل نصیب کیږی او نه به څه ښه اوبه د څکلود پاره ملاویږي. اودیخوالې په ځائ به ورته ګرمې سرې کړې اوبه ملاویږی اود خوراك څښاك څیزبه ورته پیپ ملاویږي. حمیم دومره سخت ګرم ته وائي د کوم نه پس چه دګرمانش بله درجه نه وي.اوغساق وائي ددوزخیانووینونونوځولې اوښکې اودزخمونونه بهیدونکې وینوزووته. ددې ګرم څیز په مقابله کښې به دادومره سخت یخ وی چه پخپل ځائ عذاب دې اوډیرخراب بوئ والا دې.

په سورت ص کښې د غساق پوره تفسیرتیرشوې دې. بیا دلته د سردوباره کولو هیڅ ضرورت نشته. الله ﷻ دې پخپل فضل اوکرم سره مونږدخپلوټولوعذابونونه بچ کړی.بعضوئیلی دی د ﴿بَرْدًا﴾ نه مراد خوب دې.د عربوشاعران په خپلو شعرونوکښې هم ﴿بَرْدًا﴾ د خوب په معنی کښې مومی. بیا فرمائي چه دهغوی د اعمالو پوره پوره بدله ده. د هغوی بد عملئ هم اوګوره چه د هغوی عقیده وه چه دحساب هیڅ ورځ نه ده راتلونکې. مونږ چه په خپل نبیﷺ باندې کوم کوم دلیلونه نازل کړی وو هغه ټول دوی دروغ ګنړلې وو﴿كِذَّابًا﴾مصدردې په دې وزن باندې اومصدرهم راځي.بیافرمائي چه مونږ دخپلو بندی ګانو ټول اعمال اوافعال شمیرلې دی.او هغه ټول زمونږ سره لیکلې دی اود ټولوبدله هم زمونږ سره تیاره پرته ده. دې دوزخیانوته به وئیلې شی چه اوس د دې عذابونومزه اوڅکئ. داسې هم او د دې نه نور زیات هم عذابونه به تاسو ته په زیاتولو درکولې شی.(۳)

حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه فرمائي چه د دوزخیانود پاره د دې سخت زیات نااميده کونکې بل یو آیت نشته.د هغوی عذابونه به هروخت زیاتیږي.دحضرت ابوبرزه اسلمی رضي الله عنه نه سوال اوکړې شو چه د دوزخیانو دپاره د ټولو نه زیات سخت آیت کوم یودې؟ فرمائي حضورﷺ دا آیت تلاوت کولو سره اوفرمائیل چه دا خلق د الله ﷻ نافرمانو تباه کړل. خوددې حدیث راوی جسربن فرقدبالکل ضعیف دې.

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ	مَفَازًا ۝	حَدَآئِقَ وَأَعْنَابًا ۝	وَكَوَاعِبَ	أَتْرَابًا ۝
بیشکه پرهیزګارانو لره دې	ځائې دکامیابئ	باغونه دی او انګور دی	او پیغلې جینکئ	همزولې
بیشکه پرهیزګارانو لره کامیابی ده		(دوئ دپاره) باغونه اوانګور به وی	او همزولې پیغلې جینکئ	

(۱) الطبری : ۱۶۲/۲۴.
(۲) الطبری : ۱۶۲/۲۴.
(۳) الطبری : ۱۶۲/۲۴.

وَّكَاسًا	دِهَاقًا ۝	لَا يَسْمَعُونَ	فِيهَا	لَغْوًا	وَّلَا كِذّٰبًا ۝
او جامونه دشرابو	ډك ډك	نۀ به اوري هغوئ	په هغې كښې	عبث خبرې	او نۀ دروغ خبرې
اوډک ترخلې خلې جامونه		........دوئ به هلته عبث خبره نه اوري		....	اونه به دروغ اوري

جَزَآءً	مِّنْ رَّبِّكَ	عَطَآءً حِسَابًا ۝
دا بدله ده	دطرفه درب ستا	وركړه ده كافي
دا بدله ستا د رب له طرفه نه		پوره پوره انعام دي

قوله تعالى:- اِنَّ لِلْمُتَّقِيْنَ مَفَازًا ۝

په جنت كښې دالله تعالى نعمتونه:- دنيكانوخلقو دپاره الله ﷻ سره نعمتونه اورحمتونه دی دهغې بيان كيږی چه دوی په مقصد كښې كامياب او د نصيب خاوندان دی چه د دوزخ نه ئې خلاصې بيا موندو او جنت ته اورسی.حدائق وائی د كهجورو وغيره باغونوته. هغوی ته به ځوانې پيغلې حورې هم ملاويږی چه دجګوسينو والا په يوعمركښې به وی لكه څنګه چه په سورت واقعه كښې ددې پوره بيان تيرشوې دې.په يوحديث كښې روايت دې چه د جنتيانو لباس به هم د الله ﷻ رضامندی وی.او وريځې به په هغوی راځی اوهغوی ته به وائی چه اوښائې مونږ په تاسو څه اوورو؟بياچه هغوی څه وائی نو هغه پرې راوروی. تردې چه ځوانانې پيغلې جينكئی به هم په دوی راوريږی. (ابن ابی حاتم)

دوی ته به دشراب طهورنه ډك پاك صفا جامونه ملاويږی په هغې كښې به نشه نه وی چه فضول بې هوده خبرې به ئې دخُلونه اوځی او په غوږونوئی اولګی.بل ځائ كښې ارشاد دې﴿لَّا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ ۝﴾په دې كښې نه فضول خبرې نه بدې خبرې او نه د ګناه خبرې وی. هيڅ خبره دروغ او فضول نه وی.

هغه د سلامتياكور دې چرته چه به هيڅ عيب او د بدئی خبره نه وی. دا كومې بدلې چه دې پاكو خلقو ته ملاويږی داد هغوی د نيكو عملونوتيجه ده چه د الله ﷻ په فضل اوكرم سره اودهغه داحسان او انعام په بنياددوی ته ملاويږی.ډيرې زياتې اوكافی دی ډيرې په كثرت سره دی.عرب وائی﴿اعطانی فاحسبنی﴾انعام ئې وركړواوپوره ئې وركړو.دغه شان وائی﴿حسبی الله﴾يعنی الله ﷻ ماله هرشان سره كافی دی

رَّبِّ السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ
چې رب دې داسمانونو	او دزمكې
چې داسمانونو اود زمكې اوددې	

وَمَا بَيْنَهُمَا	الرَّحْمٰنِ	لَا يَمْلِكُوْنَ	مِنْهُ
او هغه چې په منځ ددواړو كښې دی	چې مهربانه الله دې	چې طاقت نۀ لری هغوئ	دهغه سره
دواړومينځ كښې دټولو څيزونو پالونكې دې	مهربان دې	هيڅوک ترې (هيڅ قسمه) مطالبه نشی	

خِطَابًا ۝	يَوْمَ	يَقُوْمُ	الرُّوْحُ	وَالْمَلٰٓئِكَةُ	صَفًّا	لَّا يَتَكَلَّمُوْنَ
دخبرو كولو	په كومه ورځ	چې ودريږی	روح	او فرشتې	په قطار كښې	نۀ به خبرې كولې شی هيڅوك
كولې	په هغه ورځ چې جبريل او ټولې فرښتې به صف ترلې ولاړې وی				....	او هيڅوك

اِلَّا	مَنْ	اَذِنَ	لَهُ	الرَّحْمٰنُ	وَقَالَ	صَوَابًا ۝	ذٰلِكَ
مګر	هغه څوك	چې اجازت اوكړی	هغه ته	مهربانه خدائې	او اووائی	خبره ټيك	دغه
به خبرې نشی كولې	اخو چاته چې مهربان الله ﷻ اجازت وركړی				او هغه خبره هم سمه كوی		دغه

اَلْيَوْمُ الْحَقُّ ۚ	فَمَنْ	شَآءَ	اتَّخَذَ	اِلٰى رَبِّهٖ	مَاٰبًا ۝	اِنَّآ
ورځ حقه ده	پس هغه څوك	چې غواړي	اونيسي	رب خپل ته	واپسى لار	بيشكه مونږه

ورځ حقه ده | ......نود چا چه خوښه وى نو خپل رب ته دې رجوع اوكړى |................ بيشكه مونږ

اَنْذَرْنٰكُمْ	عَذَابًا قَرِيْبًا ۚ ۖ	يَّوْمَ	يَنْظُرُ الْمَرْءُ	مَا
اويرولى: تاسو	دعذاب نزدې نه	په كومه ورځ	چې اوبه وينى هر سړې	هغه هر څه

تاسو دنزدې راتلونكى عذاب نه ويروو |په هغه ورځ چې هرسړې به خپل عمل په

قَدَّمَتْ	يَدٰهُ	وَيَقُوْلُ	الْكٰفِرُ	يٰلَيْتَنِيْ	كُنْتُ	تُرٰبًا ۝ ع
چې مخكښې ليږلې دى	لاسونو دهغه	اواوبه وائى	كافر	افسوس دې مالره	چې وې زهٔ	خاورې

خپلو سترګو اووينى | اوكافر به وائى چې ائې كاش كه زهٔ خاورې وې (نوڅومره به ښه وه)

قوله تعالى:- لَا يَتَكَلَّمُوْنَ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ۝

دقيامت په ورځ به بغيرد اجازت نه هيڅ څوک خبرې نشى كولې :الله ﷻ دخپل عظمت اوجلال خبر وركوى چه دآسمان اوزمكې اود دې په مينځ كښې دټولومخلوقاتو پالونكې هم هغه يوذات دې.هغه رحمن دې د هغه رحم ټول څيزونه راګيركړى دى.تركومې چه دهغه اجازت نه وى ترهغه وخته پورې دهغه په وړاندې شوندې هم نه شى خوزولې. لكه چه بل ځائ ارشاد دې ﴿مَنْ ذَا الَّذِيْ يَشْفَعُ عِنْدَهٗۤ اِلَّا بِاِذْنِهٖ﴾ يعنى څوك دې چه د هغه د اجازت نه بغيردهغه مخې ته سفارش يوسى.بل ځائ ارشاد دې ﴿يَوْمَ يَاْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ اِلَّا بِاِذْنِهٖ﴾ يعنى په كومه ورځ چه هغه وخت راشى څوك به هم دهغه داجازت نه بغيرهغه سره خبره نه شى كولې.

قوله تعالى:- يَوْمَ يَقُوْمُ الرُّوْحُ وَالْمَلٰٓئِكَةُ صَفًّا ۗ

دروح نه مرادخويادټولوانسانانوروحونه دى ياټول انسانان.يادېوقسم خاص مخلوق دې چه د انسانانود شكلونو په شان دى.خورى څكى نه هغه فرښتې دى اونه انسانان.يا مراد حضرت جبرائيل ؑ دې. حضرت جبرائيل ؑ ته يوبل ځائ كښې هم روح وئيلې شوې دې .ارشاد دې ﴿نَزَلَ بِهِ الرُّوْحُ الْاَمِيْنُ ۝ عَلٰى قَلْبِكَ لِتَكُوْنَ مِنَ الْمُنْذِرِيْنَ ۝﴾ دا امانتدار روح ستا زړه ته دركوزكړې دې دې د پاره چه ته ويرونكې جوړ شې. دلته مراد يقيناحضرت جبرائيل ؑ دې.

حضرت مقاتل رحمه الله فرمائى چه په ټولوفرښتوكښې بزرګ الله ﷻ سره ډير نيزدې اووحى راوړونكې هم دغه دې.ياد روح نه مراد قرآن كريم دې.ددې په دليل كښې داآيت پيش كولې شى ﴿وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ رُوْحًا مِّنْ اَمْرِنَا﴾ يعنى مونږ په خپل حكم سره ستاطرف ته روح نازل كړو.دلته د روح نه مراد قرآن كريم دې. شپږم قول دا دې چه دا يوه فرښته ده چه د ټول مخلوق برابره ده.حضرت ابن عباس رضي الله عنه فرمائى چه دا فرښته د ټولوفرښتونه ډيره لويه ده. حضرت ابن مسعود رضي الله عنه فرمائى چه داد روح په نوم فرښته په څلورم آسمان كښې ده.دټولوآسمانونوټولوغرونواو ټولو فرښتونه لويه ده.هره ورځ دولس زره تسبيحات وائى. د هرې يوې تسبيح نه يوه فرښته پيداكيږى د قيامت په ورځ به هم هغه ځان يوصف جوړيږى خودا قول ډيرغريب دې.

طبرانى كښې حديث دې چه رسول الله ﷺ فرمائى په فرښتوكښې يوه فرښته هغه هم ده كه هغې ته حكم اوشى چه ټول آسمانونه او زمكې يوه نوړنى جوړه كړه نو هغه به ټول هرڅه په يوه نوړنى واخلى.د هغې

تسبیح داده ﴿سبحانك حيث كنت﴾ اي الله ته چه چرته هم ئی پاك ئی[1] داحديث هم ډيرغريب دې بلکه د دې درسول ﷺ په فرمان کيدوکښې هم شك دې ممکن دی چه دحضرت عبدالله بن عباس ﷺ قول وی او هغه هم د بنی اسرائیلونه اخستې وی. والله اعلم.

امام ابن جرير رحمه الله دا ټول اقوال واردکړی دی خوځه فیصله ئی نه ده کړې.زما په نيزد خو په دې ټولو اقوالو کښې بهترقول دا دې چه دلته د روح نه مراد ټول انسانان دی. والله اعلم. بیافرمائی چه په هغه ورځ به صرف هغه کس خبرې کوی چاته چه رحمن اجازت ورکړی.لکه چه فرمائی﴿يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾یعنی په کومه ورځ چه هغه وخت راشی چه یونفس به بغیرد هغه د اجازت نه خبرې هم نه شی کولې.په صحیح حدیث کښې هم دی چه په هغه ورځ به بغیردرسولانونه هیڅ څوك خبرې نه شی کولې. ([2])

بیا فرمائی چه د هغه خبره هم ټيك اوصحیح ده. د ټولونه زیاته حقه خبره ﴿لااله الاالله﴾ده. بیافرمائی دا ورځ حق ده اويقيناً راتلونکې ده. څوك چه غواړی خپل رب ته د واپس ګرځيدو لار اوپه هغه لار روان شی کومه چه نیغه هغه طرف ته رسی. مونږ تاسو بالکل نیزدې راغلی آفت نه خبرکړئ. راتلونکې څیز خوهم راغلې ګڼړل پکاردی.هغه ورځ به نوی اوزاړه لوئی اوبدبنه اوخراب اعمال ټول دانسان په وړاندې وی لکه چه فرمائی﴿وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا﴾کوم چې موکړی هغه به مخې ته بیاموممنی.لکه ارشاد دې ﴿يُنَبَّؤُا الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ﴾هرانسان به د هغه د وړاندې روستواعمالونه خبرکړی شی. په دغه ورځ به کافران خواهش کوی چه افسوس مونږ خاورې شوې وې، پیداکړې شوې نه وې او په وجود نه نه وې راغلې.د الله ﷻ عذابونه به په سترګو اووینی.خپلې بدکارئی به ئی په وړاندې وی کوم چه دپاکو انصاف کونکو فرښتو په لاس لیکلې شوی وی.نو یوه معنی خو هم داشوه چه په دنیا کښې خاورې شوې وې یعنی د نه پیداکیدو خواهش به کوی.بله معنی داچه کله دځناوررو فیصله کولې شی اود هغوی قصاص ورکولې شی.تردې که ښکرورې چیلئی بې ښکرو چیلئی وهلې وی نوهغې ته به هم بدله ورکولې شی. بیابه هغوی ته وائی چه خاورې شئ. هغوی به خاوری شی. دغه وخت کښې به داکافران انسانان وائی چه کاش مونږ هم ځناور وې او خاورې شوې وې. د صور یعنی شپیلئی په اوږد حدیث کښې هم دا مضمون وارد شوې دې اود حضرت ابوهریره ﷺ او حضرت عبدالله بن عمرﷺ وغیره نه هم دا روایت نقل دې.

د سورت نباء تفسیرختم شو ﴿والحمدلله رب العالمين﴾

.....

﴿تفسير سورت نازعات مكيه﴾

اياتونه				رکوع ګانې
		سورة النازعات مكية وهي ست واربعون اية وفيها ركوعان		
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
۴۶		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		۲

وَالنّٰزِعٰتِ	غَرْقًا ①	وَّالنّٰشِطٰتِ
قسم دې په راښکونکو فرښتو |	چې راښکل کوی په سختئ سره |	قسم دې په اسانه ایستونکو فرښتو |

قسم دې په هغه فرښتو چې په سختئ سره روحونه راوباسی اوپه هغې چې په نرمئ سره

---

[1] المعجم الكبير:١١٤٧٦،

[2] صحيح بخاری كتاب الايمان باب فضل السجود :٨٠٦، صحيح مسلم:١٨٢.

نَشْطًاۙ﴿۲﴾ وَّالسّٰبِحٰتِ سَبْحًاۙ﴿۳﴾

چې رابښکل کوي په آسانئ سره | قسم دې په ګرځیدونکو فرښتو | چې ګرځي په تیزئ سره |

روحونه راکاږي | ....(په فضا کښې) لامبو وهي

فَالسّٰبِقٰتِ سَبْقًاۙ﴿۴﴾ فَالْمُدَبِّرٰتِ اَمْرًاۘ﴿۵﴾ يَوْمَ

بیا وړاندې کیدونکې وي | په وړاندې کیدو سره | بیا انتظام چلونکې وي | دهر کار | په کومه ورځ |

اوبیو تربله ور وړاندې کیږي | اودهر کار تدبیر کوي | (چې قیامت به راځي)............ په هغه ورځ

تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُۙ﴿۶﴾ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُؕ﴿۷﴾

چې خوزیدونکې (زلزله) | چې روستو به راځي په هغې پسې | روستو راتلونکې (دویمه زلزله) |

چې رپیدونکې زمکه اورپیږي | وریسې به دویم (زور دار آواز) راشي

قُلُوْبٌ يَّوْمَىٕذٍ وَّاجِفَةٌۙ﴿۸﴾ اَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌۘ﴿۹﴾ يَقُوْلُوْنَ

(ځینې) زړونه به | په دغه ورځ | رپیدونکې وي | سترګې دهغې به | یریدونکې وي | وائي دا خلق |

ډیر زړونه به په دغه ورځ درزیږي | دهغوئ سترګې به کوزې وي | .... دوئ وائي چې

ءَاِنَّا لَمَرْدُوْدُوْنَ فِي الْحَافِرَةِؕ﴿۱۰﴾ ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا نَّخِرَةًؕ﴿۱۱﴾

آیا مونږه به بیا راوستلې کیږو | په واپسې کښې | آیا کله چې | شو مونږه | هډوکي | وراسته |

نبه مونږ به لابیا راژوندي کیږو | ....کله چه مونږ رژیدلي هډوکي شوي یو!

قَالُوْا تِلْكَ اِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌۘ﴿۱۲﴾ فَاِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَّاحِدَةٌۙ﴿۱۳﴾

وائي هغوئ | دا خو به بیا | واپسي وي | تاوان ورکونکې | پس بیشکه دا به | سخت آواز وي | یو |

وائي چې بیره دا خو به هسې دتاوان نه ډکه واپسي وي | (واوره) هغه خو به بس یوه زورداره چغه وي

فَاِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِؕ﴿۱۴﴾

پس یو دم به هغوئ | په مخ دزمکې وي |

اودوئ به ناڅاقه میدان (دحشر) کښې موجود وي |

قوله تعالى:- وَالنّٰزِعٰتِ غَرْقًاۙ وَّالنّٰشِطٰتِ نَشْطًاۙ

دفرشتوقسمونه: دې نه مرادفرښتې دي چه دبعضې خلقونه روح په سختنئ سره راکاږي.بعضې روحونه ډیر په آسانئ سره راوباسي.لکه څنګه چه د چا بندکولاوکړې شي دکافرانوروحونه راکاږي بیا بند کولاوي اودوزخ کښې وردوبوي.داذکردمرګ د وخت دې.بعضې وائي﴿ وَالنّٰزِعٰتِ غَرْقًاۙ ﴾ نه مرادمرګ دې[1]

بعضې وائي چه د دواړو رومبی آیاتونومطلب ستوري دي. بعضې وائي مراد تري نه د سخت جنګ کونکې دي.خو صحیح خبره هم اولنئ ده چه دروح ویستونکې فرښتې.دغه شان د دریم آیت باره کښې هم دادریواړه تفسیرونه نقل دي یعنی فرښتې مرګ اوستوري.حضرت عطاء رحمه الله فرمائي چه دې

[1]) حاکم: ۵۱۳/۲.

نه مراد کښتئی دی.دغه شان د سبقت په تفسیرکښې هم دریواړه اقوال دی.معنی داده چه د ایمان او تصدیق طرف وړاندې کیدونکی. عطاء رحمه الله فرمائی چه د مجاهدینواسونه تړې مراد دی.

بیاالله ﷻ دحکم اوتدبیرپوره کونکی دې نه مرادهم فرښتې دی لکه چه دحضرت علی ﷺ وغیره قول دې.دآسمان نه دزمکې پورې دالله ﷻ د حکم تدبیرکوی.امام ابن جریر رحمه الله پدې اقوالو ښې هیڅ فیصله نه ده کړې.د ړچیدونکی ړچیدل اوشاته راتلونکی پسې شاته راتلونکې نه مراددواړه نفخې یعنی شپیلئی پوك وهل دی. اول د شپیلئی پوك وهلو بیان په دې آیت کښې هم دې ﴿يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ﴾ په کومه ورځ چه زمکه او آسمان اوړچیږی. د دویمې شپیلئی بیان په دې آیت کښې دې ﴿وَحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً﴾ اوزمکه او غرونه به اوچت کړې شی. بیا به دواړه هم په یوځل ذره ذره کړې شی.

قوله تعالى:- يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ

د مسنداحمد په حدیث کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی ړچیدونکې به راځی دې نه روستو به روستو راتلونکې راځی یعنی مرګ به ځان سره ټول آفتونه راولی راځی به. یوسړی عرض اوکړویارسول الله ﷺ که زه دخپلې وظیفې ټول وخت په تاسو باندې درودشریف ونیلو کښې تیرکړم نو؟حضور ﷺ اوفرمائیل چه بیا خو به الله ﷻ تاد دنیا اوآخرت د غم نه بچ کړی. (۱)

ترمذی شریف کښې دی چه دریمه حصه شپه دریدونه پس به رسول الله ﷺ اودریدو اوفرمائیل به نې اې خلقو الله ﷻ یادکړئی.د ړچولووالا به راځی اوبیا به دې نه پس نورراځی(۲) مرګ خپل ځان سره ټول آفتونه راخستی راروان دې.په هغه ورځ به ډیر زړونه ویریږی.د داسې خلقو نظرونه به په ذلت او سپکاوی سر ښکته وی ځکه چه هغوی به دخپلوګناهونواود الله ﷻ دعذابونو کتنه کړې وی.مشرکان چه د قیامت د ورځې منکر وو اوئیل به ئې چه آیا قبرونوته دتلونه پس به هم مونږ بیاژوندی کولې شو؟ هغوی به نن خپل ژوند د رسوائې او خرابئی سره په خپلو سترګواوګوری.

قوله تعالى:- الْحَافِرَةِ :-قبرونوته هم وائی یعنی قبرونوته دتلونه پس دبدن او هډوکو سخاکیدو او ذره ذره کیدونه پس به بیاهم مونږ راژوندې کړې شو؟ نوبیاخوبه دا دوباره راژوندی کیدل د خسارې او نقصان ژوند وی.د قریشود کافرانو دایوه مقوله وه.د﴿الْحَافِرَةِ﴾ معنی دمرګ نه پس د ژوندهم نقل ده اود دوزخ نوم هم دې.د دې ډیر نومونه دی لکه جحیم،سقر،جهنم، هاویه، حافرة، لظې حطمه وغیره. اوس الله ﷻ فرمائی چه کوم څیز دوی ډیر ګران نه کیدونکې او ناممکن ګڼړی دا زمونږ د کامل قدرت په وړاندې یومعمولی خبره ده. دیخوا یوآواز ورکول او بل خوا به ټول ژوندی په یومیدان کښې جمع شی.یعنی الله ﷻ به حضرت اسرافیل علیه السلام ته حکم اوکړی هغه به شپیلئی پوك وهی اودهغه په شپیلئی پوك وهلو سره ټول مخکې تیرشوی راژوندی شی اود الله ﷻ په وړاندې به په یومیداز کښې اودریږی.لکه چه بل ځائ ارشاد دې﴿يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ وَتَظُنُّونَ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا﴾ په کومه ورځ چه هغه تاسو راوبلی اوتاسو به د هغه په تعریف کولوسره جواب ورکړئی اومعلومه به شی چه ډیر کم اودریدل. بل ارشاد فرمائی ﴿وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ﴾ زمونږ حکم به هم بس یوځل کیږی لکه د سترګې رپ.

بل ځائ ارشاد دې ﴿وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ﴾ د قیامت امر د سترګې د رپ په شان دې بلکه دې نه هم زیات نیزدې دې. دلته هم دغه بیانولې شی چه بس صرف د یو آواز خبره ده. په دغه ورځ به پروردګار ډیره سخت غضبناك وی. دا آواز به هم په غصه کښې وی دا به آخری نفخه یعنی شپیلئی پوك

---

(۱) احمد:۵/۱۳۶.

(۲) ترمذی کتاب صفة القیامة باب فی الترغیب فی ذکر الله وذکر الموت:۲۴۵۷.

وهل وی چه ټول خلق به د زمکې د پاسه راشي حالانکه دې اول لاندې وو. ﴿ بِالسَّاهِرَةِ﴾ د زمکې مخ ته وائي اونيغ صفاميدان ته هم وائي. ثوری رحمه الله وائي چه دې نه مراد د شام زمکه ده.دعثمان بن ابو العاليه رحمه الله قول دې چه دبيت المقدس زمکه مراد ده.وهب بن منبه رحمه الله وائي دبيت المقدس نه يو طرف ته غردې. قتاده رحمه الله وائي چه دوزخ ته هم ﴿بِالسَّاهِرَةِ﴾ وائي خودا ټول اقوال غريب دي صحيح قول رومبې دې يعنى دزمکې مخ. ټول خلق به په زمکه راجمع کړې شي چه تکه سپينه به وی اوبالکل صفااوخالي به وی لکه چه دميدې روټئي وی. بل ځائ ارشاد دې﴿يَوۡمَ تُبَدَّلُ الۡاَرۡضُ غَيۡرَ الۡاَرۡضِ وَالسَّمٰوٰتُ وَبَرَزُوۡا لِلّٰهِ الۡوَاحِدِ الۡقَهَّارِ﴾يعنى په کومه ورځ چه دا زمکه بدله کړې شي او بله زمکه شي اوآسمان به هم بدل کړې شي.او ټول مخلوق د الله جل جلاله واحد اوقهار په وړاندې مخامخ اودريږی. بل ځائ ارشاد فرمائي چه خلق تانه د غرونو بابت کښې تپوس کوی نو ته دوی ته اووايه چه زما رب به دا ټکړې ټکړې کړی اوزمکه به بالکل هوار ميدان جوړه شي.په کومه کښې چه به نه هيڅ کوږ نه ښکته پورته ځائ وی.يوبل ځائ ارشاددې چه مونږ به غرونه روان کړو او زمکه به صفا ښکاره شي غرض دا چه بالکل به يوه نوې زمکه وی په کومه چه به نه څه خطا شوې وی نه قتل اونه څه ګناه.

هَلۡ اَتٰىكَ حَدِيۡثُ مُوۡسٰى ﴿۱۵﴾

| آيا رارسيدلې دې تاته | خبر د واقعه | دموسی |

| آيا تاته دموسی عليه السلام دواقعې خبر رارسيدلې دې

اِذۡ نَادٰىهُ رَبُّهٗ بِالۡوَادِ الۡمُقَدَّسِ طُوًى ﴿۱۶﴾ اِذۡهَبۡ اِلٰى فِرۡعَوۡنَ اِنَّهٗ

کله چې آواز اوکړو هغه ته|رب دهغه | په ميدان پاک کښې | دطوی | لاړشه فرعون ته | بيشکه هغه

چې خپل رب ورته د طوی په پاکيزه وادئ کښې آواز اوکړو|(اودا ئې ورته اوفرمائيل)چې فرعون ته ورشه

طَغٰى ﴿۱۷﴾ فَقُلۡ هَلۡ لَّكَ اِلٰۤى اَنۡ تَزَكّٰى ﴿۱۸﴾

سرکشه دې | پس اووايه ورته | آيا تيارئې ته | دې خبرې ته چې ته پاکوالې اختيار کړې |

چې هغه دحدنه تير شوې دې | نو ورته اووايه چې آيا د پاکيدو خواهش لرې (چه د ګناهونو نه پاک شې)

وَاَهۡدِيَكَ اِلٰى رَبِّكَ فَتَخۡشٰى ﴿۱۹﴾ فَاَرٰىهُ الۡاٰيَةَ الۡكُبۡرٰى ﴿۲۰﴾

او زۀ لاره اوښايم تاته | طرف د رب ستاته | چې ته اويريږې | نو وې ښودله هغه ته | نښه | لويه |

او چې زه درته دخپل رب لاره اوښايم| چې ته ترې نه ويره اوکړې |نو هغه ته ئې يوه لويه معجزه اوخودله

فَكَذَّبَ وَعَصٰى ﴿۲۱﴾ ثُمَّ اَدۡبَرَ يَسۡعٰى ﴿۲۲﴾

نو دروغ اوګڼړله فرعون | او نافرمانی ئې اوکړه | بيا واپس شو | چې کوشش کوی |

نو فرعون هغه دروغ اوګڼړله | اونافرمانی ئې اوکړه| بيا مخ په شا په منډه لاړو

فَحَشَرَ فَنَادٰى ﴿۲۳﴾ فَقَالَ اَنَا رَبُّكُمُ الۡاَعۡلٰى ﴿۲۴﴾

نو جمع ئې کړل خلق | نو اعلان ئې اوکړو | نو وې وئيل | زۀ يم رب ستاسو | لوئ |

نو خلق ئې راټول کړل |اواعلان ئې اوکړو | نو وې وئيل چې زۀ خو ستاسو لوئې رب يم

فَاَخَذَهُ	اللّٰهُ	نَكَالَ الْاٰخِرَةِ	وَالْاُوْلٰى ؕ	اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً
پس رااونیوؤ هغه لره	الله	په عذاب دآخرت	اودنیا کښې	بیشکه په دې کار کښې لوئ عبرت دې
نو الله ورته په آخرت اودنیا دواړو کښې عذاب ورکړو | په دې کښې هغه ټولو خلقو دپاره عبرت دې				
لِّمَنْ	يَّخْشٰى ؕ			
دپاره دهغه چا	چې یریږي			
چې (دالله ﷻ)نه ویریږي				

قوله تعالی:- هَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ مُوْسٰى ؕ

دحضرت موسی ﷺ واقعه:- الله ﷻ خپل رسول الله حضرت محمد ﷺ ته خبر ورکوی چه هغه خپل بنده اورسول حضرت موسی ﷺ دفرعون طرف ته اولیګلو او په معجزیاندې د هغه تائیداو امداد اوکړو خو سره د دې فرعون د خپلې سرکشئي او کفر نه منع نه شو. آخرد الله ﷻ عذاب نازل شواوهغه برباد شو.اې پیغمبر آخر زمان ﷺ ستا دمخالفینو به هم دغه حشروی.په دې وجه نی د دې واقعه په آخر کښې اوفرمائیل د ویریدونکو دپاره په دې کښې عبرت دې نوفرمائی چه تاته خبر هم دې؟موسی ﷺ ته د هغه رب آواز ورکړو کله چه هغه په یو مقدس میدان کښې وو د کوم نوم چه طوی دې.د دې تفصیلی بیان په سورت طه کښې تیرشوې دې.آواز نی ورکړو وئی فرمائیل چه فرعون سرکشی کبر لوئی اوظلم اختیارکړې دې ته هغه ته اورسه اوهغه ته زما پیغام ورکړه چه آیا هغه غواړې چه زما خبره اومني او په دې پاکه لار روان شی کومه چه دپاکیزګئی لار ده.زماواوره زما اومنه اوسلامتئی سره پاکیزګی حاصله کړه زه به تاته د الله ﷻ د عبادت دوه طریقې اوښایم په څه سره چه به ستا زړه نرم او روښانه شی.په دې کښې به خشوع اوخضوع پیدا شی.اود زړه سختی اوبدبختی به دې لرې شی. حضرت موسی ﷺ فرعون ته اورسیدو اود الله ﷻ پیغام نی ورته اورسولو حجت نی پوره کړو اودلیل نی بیان کړو.تردې چه دخپل صداقت په ثبوت کښې معجزې هم پیش کړې خوهغه هم هغه شان دحق تکذیب کولو اود حضرت موسی ﷺ د خبرونافرمانی کوله.په زړه کښې نی کفر کلك شوې وودهغې نه نی طبیعت نه اخواکیدو.سره د دې چه حق واضحه شوې وو خو ایمان اومنل نی نصیب نه شو.دا یوه بله خبره وه چه په زړه سره نی غوښتل چه دا حق نبی دې اود ده تعلیم هم حق دې.

خو د زړه معرفت بل څیز دې او ایمان یوبل څیز دې. د زړه په معرفت بندې د عمل کولونوم ایمان دې چه دحق حکم منونکې جوړشی اود الله ﷻاود هغه درسول په خبروباندې دعمل کولو دپاره تیت شی. بیا هغه د حق نه مخ واړولو اود حق خلاف کوششونوکښې لګیاشو.جادوګرئی راجمع کړل اود هغوی په ذریعه نی حضرت موسی ﷺ ښکته کول غوښتل. خپل قوم نی راجمع کړو او هغوی ته نی اعلان اوکړو چه ستاسودټولونه اوچت رب هم زه یم.دې نه خلوښت کاله وړاندې هغه وئیلې ووچه ﴿مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرِيْ﴾ یعنی زه نه پوهیږم چه زما نه بغیر به ستاسو بل څوك رب هم وی.اوس خو د هغه سرکشی د حد نه زیاته شوه اوصفائی اووئیل چه هم زه اوچت رب یم او په ټولو غالب یم.الله ﷻ فرمائی چه مونږ هم دهغه نه هغه بدله واخسته چه د ټولو سرکشود پاره د همیشه همیشه د عبرت سبب جوړشو. په دنیا کښې هم اود آخرت هغه خراب عذابونه خولا باقی دی.لکه چه فرمائی ﴿وَجَعَلْنٰهُمْ اَئِمَّةً يَّدْعُوْنَ اِلَى النَّارِ ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ لَا يُنْصَرُوْنَ﴾ یعنی مونږ هغه د دوزخ طرف ته راغوښتې مشر جوړکړو. د قیامت په ورځ به دا امداد نه شی ورکولې.نود آیت صحیح معنی هم داده چه دآخرت اواولی نه مراد دنیا اوآخرت دې.بعضو وئیلی دی چه د اول آخر نه مراد د دې دواړه اقوال دی.یعنی اول دا وینا کول چه زما په علم کښې نشته

چه زمانه بغیربه ستاسو بل رب وی. بیادا وینا کول چه ستاسو د تولو نه اوچت هم زه یم. بعضې وائی چه مراد کفر اونافرمانی ده. خو صحیح قول اولنې دې اوپه دې کښې هیڅ شك نشته. په دې کښې د هغه خلقو د پاره عبرت او نصیحت دې څوك چه نصیحت حاصل کړی او منع شي.

ءَاَنْتُمْ	اَشَدُّ	خَلْقًا	اَمِ السَّمَآءُ ؕ
آیا تاسو	زیات سخت یئ	په لحاظ دپیدائش سره	یا آسمان

آیا ستاسو پیدا کول گران دی او که د آسمان؟

بَنٰهَا ﴿۲۷﴾	رَفَعَ	سَمْكَهَا	فَسَوّٰىهَا ﴿۲۸﴾	وَاَغْطَشَ
چې الله جوړکړو هغه	اوچت ئې کړو	چت دهغې	بیا ئې برابر کړو هغه	او توره تیاره ئې کړه

چې هغه جوړ کړو| دهغې چت ئې اوچت اوکړو | اوبرابر ئې کړو | .... او شپه ئې ورله

لَیْلَهَا	وَاَخْرَجَ	ضُحٰىهَا ﴿۲۹﴾	وَالْاَرْضَ	بَعْدَ ذٰلِكَ	دَحٰىهَا ﴿۳۰﴾	
شپه دهغې	او راوویستله هغه	رنړا (ورځ) دهغې	او زمکه	روستو ددې نه	اوغوړوله الله هغې لره	

تیاره کړه | اوورځ ئې ورله رنړا روښانه کړه | اوزمکه ئې ددې نه پس اوغوړوله ....

اَخْرَجَ	مِنْهَا	مَآءَهَا	وَمَرْعٰىهَا ﴿۳۱﴾	وَالْجِبَالَ	اَرْسٰىهَا ﴿۳۲﴾
راوویستلې ئې دی	دهغې نه	اوبه دهغې	اوواښه (خوراك) دهغې	او غرونه	ودرول ئې هغې لره

دهغې نه ئې اوبه او ورشوگانې راوویستلې | او غرونه ئې پرې قائم کړل | (داهرڅه) ستاسو او ستاسو

مَتَاعًا	لَّكُمْ	وَلِاَنْعَامِكُمْ ﴿۳۳﴾ ؕ
سامان دژوند	دپاره ستاسو	او دپاره دڅاروو ستاسو

د څاروو دفائدې دپاره دی |

قوله تعالی:- ءَاَنْتُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمِ السَّمَآءُ ؕ بَنٰهَا ﴿۲۷﴾

د الله تعالی د قدرت دلائل: کوم خلق چه دمرگ نه پس د ژوندې کیدونه منکروو هغوی ته پروردگار دلیلونه ورکوی چه ستاسو د پیداکولونه خو دیرسخت د آسمانونو پیداکول دی. لکه چه ارشاد دې﴿لَخَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ ﴾یعنی دزمکې او آسمان پیداکول د انسانانو د پیداکولونه دیرسخت دی. بل ځائ ارشاد دې﴿ اَوَلَيْسَ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِقٰدِرٍ عَلٰۤی اَنْ یَّخْلُقَ مِثْلَهُمْ ۚ بَلٰی ۚ وَهُوَ الْخَلّٰقُ الْعَلِیْمُ ﴾ آیا چا چه زمکه اوآسمان پیداکړل هغه ددوی په شان انسانان دوباره پیداکولوباندې قدرت نه شی لرلې؟ ضرور قادردې. اوهم هغه دیرلوئ پیداکونکې او ښه پیژندگلو کونکې دې. آسمان هغه جوړکړو یعنی ښه اوچت ښه پلن ارت او بالکل برابر ئې جوړ کړو. بیا په تیاروشپو کښې پرقیدونکی ستوری پدې کښې اولگول. شپه ئې توره او د تیارې والا جوړه کړه او ورځ ئې رښانه اود رنړا والا جوړه کړه. او زمکه ئې د دې نه پس خوره کړه یعنی اوبه او واښه ئې راوویستل. په سورت حم سجده کښې دا بیان تیرشوې دې چه د زمکې پیداکول خو د آسمان نه اول دی. اود دې د برکتونو څرگندونه د آسمانونود پیداکولونه پس شوې. د کوم بیان چه دلته کیږی. د ابن عباس ﷺ او دیرومفسرینونه هم دا روایت دې. امام ابن جریر رحمه الله هم دا خوښوی. د دې تفصیلی بیان تیرشوې دې. اوغرونه هغه ښه مضبوط ورخښ کړی دی. هغه د حکمتونووالا او فصیح علم والا دې اودې سره په خپل مخلوق باندې بې حده مهربان دې.

قوله تعالى:- وَالْجِبَالَ اَرْسٰىهَا

الله ﷻ نه د فرښتوسوال:-مسنداحمد کښې دی رسول الله ﷺ فرمانی کله چه الله ﷻ زمکه پيداکړه نو هغه به خوزيدو شوه. پروردګار غرونه راپيداکړه او په هغې کښې ورخښ کړل نودې سره زمکه اودريده. فرښتې په دې سره ډيرې زياتې حيرانې شوې او تپوس ئې اوکړو اې الله ستا په مخلوق کښې د دې غرونه نه هم سخت څيز شته؟ وئې فرمائيل او اوسپنه. هغوی وئيل دې نه هم سخت څيز؟ وئې فرمائيل اُور بيائې تپوس اوکړو دې نه هم سخت؟ وئې فرمائيل او اوبه. تپوس ئې اوکړو دې نه هم زيات سخت څيز شته؟ وئې فرمائيل هوا. تپوس ئې اوکړو پروردګار آياستا په مخلوق کښې ددې نه هم سخت څيز بل څه شته؟ وئې فرمائيل چه او هغه بنيادم دې چه په ښى لاس باندې څه خرچ کړى نو ګس لاس ته پته هم اونه لګى. (١)

الله ﷻ ته د زمکې شکايت:-ابن جرير کښې د حضرت علي ﷺ نه روايت دې چه کله الله ﷻ زمکه پيدا کړه نوهغه رچيدله او وئيل ئې چه په ماباندې به ته حضرت آدم ﷺ اود هغه اولاد پيداکونکې ئې چه خپله ګندګى به په ما راغورزوى او زما په شا باندې به ستا نافرمانى کوى. الله ﷻ پرې غرونه ورخښ کړل او وئې دروله.ډيرغرونه تاسو وينئى اوډيرستاسونه پناه دى.دزمکې دغرونونه پس سکون حاصلول بالکل داسې وولکه چه اوښ په حلالولوسره د هغه غوښه رچيږى بيا څه وخت پس اودريږى. بيا فرمائى چه دا ټول ستاسواو ستاسو د څناورو د فائدې د پاره دى. يعنى د زمکې نه چينې او نهرونه جارى کول پټې خزانې ښکاره کول، فصلونه او ونې لګول د غرونو ورخښول چه د زمکې نه تاسو پوره پوره فائده حاصله کړې شئى. دا ټولې خبرې د انسانانو د فائدې د پاره دى اود هغوى د څناورود فائدې د پاره دى.بيا دا څناور هم د دوى د فائدې دپاره دى چه دبعضو غوښه خورى او په بعضو باندې سورلى کوى او خپل عمر په دنياکښې په آرام او راحت سره تيروى.

فَاِذَا جَآءَتِ الطَّآمَّةُ الْكُبْرٰى

| پس هر کله چې | راشي | هغه آفت لوئ |

نو څه وخت چې (دقيامت) هغه لويه هنګامه راشي

يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ مَا سَعٰى وَبُرِّزَتِ الْجَحِيْمُ

په کومه ورځ | چې رايادوئ به | انسان | هغه څه چې کړي وي هغه | او ښکاره کړې شي | دوزخ |

نو بنيادم ته به خپل عملونه ټول په ټول ياد شي | ....او هرليدونکي ته به

لِمَنْ يَّرٰى فَاَمَّا مَنْ طَغٰى

دپاره دهغه چا | چې ليدل کوى | پس هر چې دې هغه څوک | چې سرکشي يې کړې وي |

دوزخ ښکاره شي | ....نو چا چې سرکشي اوکړه ....

وَاٰثَرَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا فَاِنَّ الْجَحِيْمَ هِيَ الْمَاْوٰى

او غوره کړې ئى وى ژوند ددنيا | پس بيشکه | دوزخ چې دي | هم هغه ځائې دوسيدو دې دهغه |

اوددنيا ژوند ئې (د آخرت په مقابله ښې) غوره اوګڼړلو | نودوزخ بهٔ دهغه ټيکاڼړه وى

(١) احمد :۳/۱۲۴، ترمذى کتاب التفسير باب فى حکمة خلق الجبال :۳۳۶۹ وسند حسن .

وَاَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ وَنَهَى النَّفْسَ
او هر چې دې هغه څوک | چې اویریدو | دمخامخ کیدو درب خپل نه | او منع ئې کړو | نفس (خپل) |
اوڅوک چې دخپل رب په وړاندې دپیښیځ نه ویریدلې وی | او خپل نفس ئې دخواهشاتو

عَنِ الْهَوٰى ۝ فَاِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَاْوٰى ۝
دغلطو خواهشاتو نه | پس بیشکه جنت چې دې | هغه ځانې دوسیدو دې دهغه |
نه منع کړې وی | .... نو جنت دهغه ټیکاوُنړه ده | ....

يَسْئَلُوْنَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰهَا ۝ فِيْمَ اَنْتَ
دا خلق تپوس کوی ستا نه | په باره دقیامت کښې | چې کله به وی | راتلل دهغې | په څه کښې ئې ته |
دوی ستا نه دقیامت په باره کښې تپوس کوی | چې کله به (قیامت) راځی | .... تاته ددې وخت څه

مِنْ ذِكْرٰهَا ۝ اِلٰى رَبِّكَ مُنْتَهٰهَا ۝ اِنَّمَآ اَنْتَ مُنْذِرُ مَنْ
دوخت دیادولو دهغې نه | خاص رب ستاته دې | اخری علم دهغې | بیشکه ته ایرونکې ئې | هغه چالره
معلوم دې | ددې آخری علم خو صرف الله ﷻ سره دې | ستا کار خو صرف هغه څوک ویرول دی | چې

يَّخْشٰهَا ۝ كَاَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا
| چې یریږی دهغې نه | لکه چې وی هغوئ | په هغه ورځ | چې اووینی دا قیامت |
دقیامت نه ویریږی | دوئ چې دقیامت ورځ اووینی نو داسې به وی لکه چې (په دنیا ....

لَمْ يَلْبَثُوْٓا اِلَّا عَشِيَّةً اَوْ ضُحٰهَا ۝
چې وخت ئې تیر نهٔ کړو | دغرمې نه روستنې وخت | یا دغرمې نه مخکینې وخت |
کښې ئې)هیله دنمردزیږې یادڅاښت هومره وخت تیر کړې وی ....

قوله تعالی:- فَاِذَا جَآءَتِ الطَّآمَّةُ الْكُبْرٰى ۝

قیامت ډیر تریخ دې: ﴿الطَّآمَّةُ الْكُبْرٰى﴾ نه مراد د قیامت ورځ ده. ځکه چه هغه ډیره خطرناکه او د هنگامې ورځ ده. لکه بل ځایځ ارشاد دې ﴿الطَّآمَّةُ الْكُبْرٰى ۝﴾ یعنی قیامت ډیر سخت دد برداشت نه بهر څیزدې په دې ورځ به بنیادم خپل ښه او بدعملونه یادوی اوکافی نصیحت به حاصلوی. یوبل ځایځ ارشاد دې ﴿يَوْمَئِذٍ يَّتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ وَاَنّٰى لَهُ الذِّكْرٰى ۝﴾ یعنی په هغه ورځ به سړې نصیحت حاصلوی خودنن ورځې نصیحت به ده ته څه فائده نه ورکوی. دخلقو مخې ته به دوزخ راوړې شی اوهغوی به ئې په خپلو سترګو اووینی. په دغه ورځ به دسرکښنی کونکو اودنیاته ترجیح ورکونکو ځایځ دوزخ وی. دهغوی خوراك به زقوم وی او دهغوی څښاك به حمیم وی. اوزمونږ په وړاندې اودریدونکی ویریدونکی خپل ځان د نفسانی خواهشاتو نه بچ کونکی د الله ﷻ ویره په زړه کښې ساتونکی اود بدو نه خپل ځان ساتونکی به په جنت کښې وی. اود هغه ځایځ د ټولونعمتونو حصه داربه صرف هم دغه وی.

قوله تعالی:- يَسْئَلُوْنَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰهَا ۝

بیافرمائی دقیامت باره کښې تانه تپوس کوی نوورته اووایه چه دهغې نه ماته څه علم دې اونه په مخلوق کښې بل چاته اوصرف هم الله ﷻ ته معلومه ده چه قیامت به کله راځی؟ د دې صحیح وخت هیڅ چا ته نه دې معلوم. هغه په زمکه او آسمان باندې دروند پریوځی هغه به ناڅاپی راځی. خلق تانه

داسي تپوسونه کوی لکه چه ته هغه پیژني حالانکه دهغې علم بغیرد الله ﷻ نه بل چا ته نشته. حضرت جبرائیل ﷺ هم چه کله په انسانی شکل کښې د حضور ﷺ خواته راغلو او څه سوالونه ئی اوکړه د کومو جوابونه چه نبی کریم ﷺ ورکړه. بیا ئی هم د دغه قیامت د ورځې د مقررولو باره کښې تپوس اوکړو نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه د چانه تپوس کوې نه هغه ته معلومه ده اونه پخپله تپوس کونکی ته د هغې څه علم دې. [1]

بیا فرمائی چه اې نبی ﷺ ته خو صرف د خلقو ویرونکې ئی اودې نه به نفع هغه خلقو ته رسی چه د دې ویرونکې ورځ ویره لری. هغوی به تیاری اوکړی اودهغه ورځ د خطرې نه به بچ شی.باقی چه کوم خلق دی هغوی به ستاسو د فرمان نه عبرت حاصل نه کړی بلکه مخالفت به کوی.اوبه هغه ورځ به په بدترین عذابونو او نقصانونوکښې راګیروی. خلق چه د خپلو خپلوقبرونونه راپاسی او د محشر میدان کښې راجمع کیږی هغه وخت به دوی ته د دنیاژوندون ډیر کم ښکاری. او داسې به معلومیږی چه د سحریاماښام څه حصه وخت ئی په دنیاکښې تیرکړې دې.دماسپښین نه واخله ترنمرډوبیدو پورې وخت ته غشیه وائی اود نمر د راختونه واخله د نیمې ورځ پورې وخت ته ضحی وائی.[2] مطلب دا دې چه آخرت ته اوګوری نود دنیا دا دومره اوږد وخت به ورته کم محسوس شی.

د سورت نازعات تفسیرختم شو ﴿فالحمدلله رب العلمین﴾

آیاتونه		سورة عبس مکیة وهی اثنتان واربعون آیة وفیها رکوع واحد		رکوع ګانې
		بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ		
۴۲		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		۲

عَبَسَ وَتَوَلّٰٓى ۝١ اَنۡ جَآءَهُ الۡاَعۡمٰى ۝٢ وَمَا يُدۡرِيۡكَ

تندې ئې تریو کړو | او مخ ئې واړوؤ | چی راغې هغه ته | هغه ړوند | او څه پته ده تاته |

تندې ئې تریو کړو | او مخ ئې واړولو | چې یو ړوند ورته راغلو | اوتاته څه معلومه ده

لَعَلَّهٗ يَزَّكّٰٓى ۝٣ اَوۡ يَذَّكَّرُ فَتَنۡفَعَهُ الذِّكۡرٰى ۝٤

کیدې شی چې هغه | پاك شی | یا په نصیحت غور اوکړی | پس فائده ورکړی هغه ته | نصیحت |

چې هغه (په دین زده کولو) پاک شی | یانصیحت اومنی | نو هغه ورته فائده ورکړی

اَمَّا مَنِ اسۡتَغۡنٰى ۝٥ فَاَنۡتَ لَهٗ تَصَدّٰى ۝٦

هرچی دې | هغه څوك | چی بې پرواهی ئې اوکړه | پس ته | هغه ته | توجه کوې |

پاتې شوهغه سړې چې بې پرواه دې |............. نو تا هغه ته توجه اوکړه

وَمَا عَلَيۡكَ اَلَّا يَزَّكّٰى ۝٧ وَاَمَّا مَنۡ جَآءَكَ

حال دا چې نشته په تاباند ذمه واری | چې پاك نه شی هغه | او هر چی دې هغه څوك | چی راغې تاته |

اوستا په کښې څه تاوان دې | که هغه پاک نشی | او څوک چې تاله په منډه منډه راغلو

[1] صحیح بخاری کتاب الایمان باب سوال جبریل النبی ﷺ عن الایمان......۵۰، صحیح مسلم: ۹.

[2] الدرالمنثور:۸/۴۱۳.

يَسْعٰى ﴿۸﴾	وَهُوَ يَخْشٰى ﴿۹﴾	فَاَنْتَ	عَنْهُ	تَلَهّٰى ﴿۱۰﴾	كَلَّآ	اِنَّهَا
چې رامنډې وهي	او هغه يريږي (دالله نه)	پس ته	دهغه نه	مخ اړوې	هرګز نه	بيشکه دا (قرآن)

او هغه د (الله ﷻ) نه ويريږي| نو دهغه نه بې پرواه شوې | ....بياداسې مه کوه

تَذْكِرَةٌ ﴿۱۱﴾	فَمَنْ	شَآءَ	ذَكَرَهٗ ﴿۱۲﴾	فِيْ صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ﴿۱۳﴾
يو نصيحت دې	پس هغه څوک	چې غواړي	قبول کړي هغه	(دا قرآن) په پاڼړو معززو کښې دې

داخو يو نصيحت دې | نو چې دچا خوښه وي| هغه دې قبول کړي |په عزت مندو صحيفو کښې دې

مَّرْفُوْعَةٍ	مُّطَهَّرَةٍ ﴿۱۴﴾	بِاَيْدِيْ	سَفَرَةٍ ﴿۱۵﴾	كِرَامٍ
چې داوچتو مرتبو دی	پاکې دی	په لاسونو	دليکونکو فرښتو کښې دی	چې عزتمندې دی

چې اوچتې او پاکې دی| دا دداسې ليکونکو (فرښتو) په لاسونو کښې دی | چې عزت مندې

بَرَرَةٍ ﴿۱۶﴾	قُتِلَ الْاِنْسَانُ	مَآ اَكْفَرَهٗ ﴿۱۷﴾
نيکانې دی	لعنت دې وی په (کافر) انسان باند	چې څومره سخت منکر دې هغه (دحق نه)

اونيکانې دی| انسان (کافر) دې هلاک شی دې | څومره ناشکره دې

قوله تعالى:- عَبَسَ وَتَوَلّٰى ﴿۱﴾ اَنْ جَآءَهُ الْاَعْمٰى ﴿۲﴾

شان نزول، دحضرت ابن ام مكتوم ﷛ فضيلت:- د ډيرومفسرينونه روايت دې رسول الله ﷺ يوځل د قريشو سردارنوته د دين اسلام تعليم ورکولو او په شغل سره دهغوی طرف ته متوجه وو په زړه کښې دا خيال وو چه څه عجيبه ده چه الله ﷻ دوی ته اسلام ورنصيب کړی. ناڅاپې حضرت عبدالله ابن ام مکتوم ﷛ حضور ﷺ له راغلو. زوړ مسلمان وو عموماً به د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضريدلو اود دين اسلام تعليم به ئې زده کولو اودمسئلوتپوسونه به ئې کول. نن هم عادت مطابق راتلوسره ئې سوالونو تپوسونه شروع کړل او په وړاندې کيدو کيدو به ئې حضور ﷺ خان ته متوجه کول غوښتل. دغه وخت حضور ﷺ د دين په يواهم کارکښې مشغول وود هغه طرف ته ئې توجه اونه فرمائيله بلکه خاطر ئې لږ شان دروندشو اوپه تندی مبارك کښې ئې گونجې راغله. په دې باندې دا آياتونه نازل شوچه ستاسو اوچت شان او اخلاق د دې خبرې لائق نه ووچه دا نابينا کوم چه زمونږ د ويرې منډې تړې وهلې ستاسو په خدمت کښې د دين اسلام د علم حاصلولود پاره راغلو تاسو د هغه نه مخ واړولو اود هغوی طرف ته متوجه شوې کوم چه سرکش مغرو اومتکبردی ډير ممکن دی چه دا پاك شی اود الله ﷻ خبرې واوری د بدو نه بچ شی اود احکامود تعليم د پاره تيارشی. دا څه خبره ده چه تاسو ﷺ د دې بې پرواه خلقو طرف ته تيوله توجه اوفرمائې؟ په تاسو باندې د دوی په نيغه لار راوستل څه ضروری خونه دی؟ که دوی ستا خبرې اونه منی نوته د دوی په اعمالوراګيرولې نه شې. مطلب دا چه د دين په تبليغ کښې شريف، ضعيف، فقير، غنی، آزاد، غلام، ښځه او سړی لوئ او وړوکې ټول برابر دی. ته تيولوته يو شان نصيحت کوه هدايت د الله ﷻ په لاس کښې دې. که هغه څوك د نيغې لارې نه لرې اوساتی نو د دې حکمت هم هغه پيژنی. څوك چه په پخپله لار اولګوی نو هغه هم ښه پيژنی. د حضرت ابن ام مکتوم ﷛ د راتلو په وخت کښې د حضور ﷺ مخاطب ابی بن خلف وو. دې نه پس به حضور ﷺ د ابن ام مکتوم ﷛ ډير اکرام او خيال ساتلو. (مسند ابويعلی)

قوله تعالى:- وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكّٰى ۝

د دين تبليغ: حضرت انس ؓ فرمائي چه ما حضرت ابن ام مكتوم ؓ د قادسيه په جنګ كښې ليدلې دې زغره ئې اغوستې وه او توره جهنډا ورسره وه.[1] حضرت عائشه ؓ فرمائي چه كله دې راغلو او وې وئيل حضور ﷺ ماته د ښيګړې خبرې اوښايه نو هغه وخت كښې د قريشو رئيسان د حضور ﷺ په مجلس كښې ناست وو. حضور ﷺ د هغه طرف ته پوره توجه اونه فرمائيله هغوى به ئې پوهه كول او فرمائيل به ئې وائې زما خبره ټيك ده؟[2] هغوى به وئيل او حضرت ټيك ده. په دې خلقو كښې عتبه بن ربيعه ابوجهل بن هشام او عباس بن عبدالمطلب وو. د حضور ﷺ ډير كوشش وو او پوره حرص ئې وو چه دا خلق به څنګه د حق دين قبول كړى. دې وخت كښې دې راغلو او وئې وئيل حضور ﷺ ماته د قرآن پاك يو آيت واوروه او د الله ﷻ خبرې راته اوښايه. حضور ﷺ ته دغه وخت كښې د هغه خبره بې موقع غوندې ښكاره شوه مخ ئې ترې واړولو او هم اخوا متوجه وو. كله چه د هغوى سره خبرې پوره شوې او حضور ﷺ كورته روان شو نو سترګو ته ئې تياره خوره شوه سرمبارك ئې ښكته كړو او دا آياتونه نازل شو بيا به حضور ﷺ د هغه ډير عزت كولو او په پوره توجه سره به ئې غوږ كيخودو او د هغه خبرې به ئې اوريدې. تلو راتلو او هر وخت به ئې تپوس كولو چه څه كار شته څه حاجت شته څه وائې څه غواړې (ابن جرير وغيره) په دې روايت كښې غرابت دې نكارت دې او د دې سند كښې هم كلام دې. حضرت عبدالله بن عمر ؓ فرمائي چه ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلي دى فرمائيل ئې چه بلال ؓ به د شپې اذان وركوى نو تاسو پيشمني خورئى څكئى تردې چه د ابن ام مكتوم ؓ اذان واورئى. دا هغه نابينا دې د چا باره كښې چه ﴿عَبَسَ وَتَوَلّٰىٓ ۝ اَنْ جَآءَهُ الْاَعْمٰى ۝﴾ نازل شوې. دا هم مؤذن وو. په نظر كښې ئې نقصان وو كله چه به خلقو صبح صادق اوكتلو او هغه ته به ئې خبرور كړو چه سحر شو نو هله به ئې اذان وركولو (ابن ابى حاتم) د ابن ام مكتوم ؓ مشهور نوم خو عبدالله وو او بعضو وئيلي دى چه د هغه نوم عمرو دې. والله اعلم.

قوله تعالى:- ﴿اِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ۝﴾ يعنى دا نصيحت دې. د دې نه مراد يا خو دا سورت دې يا دا مساوات چه د دين په تبليغ كښې ټول يو شان دى مراد دې. سدى ؒ فرمائي چه دې نه قرآن پاك مراد دې كوم سړې چه غواړى نو يادې كړى. يعنى الله ﷻ دې ياد كړى او په خپلو ټولو كارونو كښې دې د هغه فرمان مقدم اوساتې. يا دا مطلب دې چه د الله ﷻ وحى دې ياده كړى. دا سورت او دا وعظ او نصيحت بلكه ټول په ټول قرآن پاك په موقر معزز او معتبر صحيفو كښې دې چه ډير اوچت او د اعلى مرتبې والا دې. چه د خيرى وغيره او كمى زياتى نه محفوظ او پاك دې. د فرښتو په پاكو لاسونو كښې دې. او دا هم مطلب كيدې شى چه د رسول الله ﷺ د صحابه كرامو په پاكو لاسونو كښې دې. د حضرت قتاده ؒ قول دې چه دې نه مراد قارى دې.

ابن عباس ؓ فرمائي چه دا د نبطى ژبې لفظ دې معنى ئې قارى ده. امام ابن جرير ؒ فرمائي چه صحيح قول هم دا دې چه دې نه مراد فرښتې دى چه د الله ﷻ او مخلوق په مينځ كښې سفير دى. سفير هغه ته وائى چه د صلح او ښيګړې د پاره په خلقو كښې كوشش كوى. د عربو يو شاعر په شعر كښې هم دغه معنى موندلې شى. امام بخارى ؒ فرمائي چه دې نه مراد فرښتې دى هغه فرښتې چه د الله ﷻ د طرف نه وحى راوړى. هغه هم داسې دى لكه د خلقو په مينځ كښې سفير چه وى.[3] هغه په ظاهر او باطن كښې پاكې دى ښكلې مخونه شريف او بزرګ ښكارى. په باطن كښې اخلاق او افعال صفا ستره. د دې ځائې نه دا هم معلوموول پكار دى چه د قرآن پاك لوستونكو له اخلاق او اعمال ښكلې ساتل

---

[1] مسند ابى يعلى : ۳۱۲۳،

[2] الترمذى :۳۳۲۸. وقال حسن غريب .

[3] صحيح بخارى كتاب التفسير سورة عبس قبل حديث :۴۹۳۷، .

پکاردی. دمسند احمد په یوحدیث کښې دي رسول الله ﷺ فرمائي چه څوك قران پاك اولولي اود دې مهارت حاصل کړي هغه به د بزرګانو لیکونکې فرښتو سره وي. او چه څوك ئې سره دمشقته لولي هغه ته به ډبل اجر ملاویږي. (١)

قُتِلَ الْإِنسَانُ مَا أَكْفَرَهُ ﴿١٧﴾
لعنت دې وی په (کافر) انسان باند. | چې څومره سخت منکر دې هغه (دحق نه) |
انسان (کافر) دې هلاک شي دې | څومره ناشکره دې
مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ ﴿١٨﴾ مِن نُّطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ ﴿١٩﴾
دکوم څیز نه | الله پیدا کړو هغه | دنطفې نه | الله پیدا کړو هغه | بیا ئې تقدیر مقرر کړو دهغه |
دڅومره حقیر څیز نه ئې پیدا کړې دې | دیو څاڅکې نه الله ﷻ پیدا کړې دې | بیا ئې په یو خاص اندازه جوړ کړو
ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ ﴿٢١﴾ ثُمَّ إِذَا
بیا ئې لار (دژوند) | اسانه کړه هغه ته | بیا ئې مړ کړو هغه | پس قبر ته ئې اورسولو هغه | بیا چې کله |
ورته ئې لار اسانه کړه |...... بیائې مړ کړو | نو قبر کښې ئې کیخودو | بیا چې کله ئې
شَاءَ أَنشَرَهُ ﴿٢٢﴾ كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَا أَمَرَهُ ﴿٢٣﴾
خوښه شي دهغه | را ژوندې به کړي هغه لره | هرګز نه | اونۀ کړو هغه | هغه کار | چې حکم کړې ووْ الله هغه ته
خوښه شي | نو راژوندې به ئې کړي |............ البته ده هغه حکم پوره نکړو کوم چه ورته الله کړې وو
فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ إِلَىٰ طَعَامِهِ ﴿٢٤﴾ أَنَّا صَبَبْنَا الْمَاءَ
نو اودې ګوری | انسان | خوراك خپل ته | بیشکه مونږه را بیوو | اوبۀ |
نو انسان دې خپل خوراک ته اوګوری | چې مونږ څومره اوبه (د اسمان د طرفه) راوروو
صَبًّا ﴿٢٥﴾ ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا ﴿٢٦﴾ فَأَنبَتْنَا فِيهَا
په رابیولو سره | بیا څیرې کړه مونږه | زمکه | په څیرولو سره | بیا زرغون کړې مونږ | په هغې کښې |
.... بیا مو زمکه اوچوله |............ نو په هغې کښې مو غلې
حَبًّا ﴿٢٧﴾ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ﴿٢٨﴾ وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ﴿٢٩﴾ وَحَدَائِقَ غُلْبًا ﴿٣٠﴾ وَفَاكِهَةً
دانې غلې | او انګور | او ترکاریانې | او زیتون (خونه) | او کجورې | او باغونه | ګڼ ګڼ | او میوې |
او انګور او ترکاریانې .... اوزیتون او کهجورې اوګڼ ګور باغونه او رنګ رنګ میوې
وَأَبًّا ﴿٣١﴾ مَّتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿٣٢﴾
او خوراکونه | په طور دسامان دژوند | دپاره ستاسو | او دپاره دخاروۀ ستاسو |
اوګیاه زرغون کړل | چې ستاسو او ستاسو د څارو په کار راځي

قوله تعالی:- قُتِلَ الْإِنسَانُ مَا أَكْفَرَهُ ﴿١٧﴾

د مرګ نه پس د راپاسیدو عقلي دلیلونه:- کوم خلق چه د مرګ نه پس د بیا ژوندی کیدونه انکاری وود هغوی

---

(١) صحیح بخاری حوالا سابق :۴۹۳۷، صحیح مسلم : ۷۹۸، ابوداود :۱۴۵۵، ترمذی :۲۹۰۴.

دلته مذمت بیانولې شي. ابن عباس ﷺ فرمائي په انسان دې لعنت وي چه دا څومره لوئ ناشکر دې اودا ئې هم معنی کړې ده چه عموماً ټول انسانان دروغ ګنړونکي دي بغیرد څه دلیل نه صرف یو څیز په خپل خیال باندې ناممکن ګنړل دعملي سرمایه د کمې په وجه ډیر زر د الله ﷻ دخبرو تکذیب کوي اوداهم وئیلې شوي دي چه دې په دې دروغ ګنړلوباندې کوم یوڅیز رضاکوی؟دې نه پس هغه ته خپل اصلیت خودلې شي چه هغه دې خیال اوکړي چه دکوم حقیر سپك اوذلیل څیز نه الله ﷻهغه جوړکړې دې نوهغه به د ده د بیا راپیداکولو قدرت نه لري؟ هغه انسان د نطفه نه پیداکړو بیائي د هغه تقدیر مقرر کړویعني عمر رزق عمل نیك او بدکیدل. بیائي د هغه د پاره د مورد خیټې نه د راوتلولار آسانه کړه.دا هم معنی ده چه مونږ د خپل دین لار آسانه کړه یعني واضح او ښکاره کړه لکه چه بل ځائ ارشاددې ﴿اِنَّا هَدَيْنٰهُ السَّبِيْلَ اِمَّا شَاكِرًا وَّاِمَّا كَفُوْرًا﴾ یعني مونږ هغه ته لاراوخودله بیاهغه شکر کونکې جوړ شو او یا ناشکر. حسن رحمه الله او ابن زید رحمه الله هم دا راجح ګنړي. والله اعلم.

د ده د پیداکولونه پس بیا ده ته مرګ ورکړواوبیا قبرته اورسولو. د عربو متل دې چه هغوی کله یوکس خښ کړي نووائي ﴿قبرت الرجل﴾ او وائي چه ﴿اقبره الله﴾ دغه شان نورې محاورې هم دي.مطلب دا چه اوس الله ﷻ هغه د قبروالا جوړکړو بیا چه کله الله ﷻ غواړي هغه به دوباره راژوندې کوی هم دې ژوندون ته بعث هم وائي او نشور هم.لکه بل ځائ ارشاد دې ﴿ وَمِنْ اٰيٰتِهٖۤ اَنْ خَلَقَكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ اِذَاۤ اَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُوْنَ﴾ د هغه په نښوکښې یوه داهم ده چه هغه تاسود خاورې، نه جوړکړئ بیا تاسو انسانان جوړیدوسره راپاسیدئ بل ځائ دی ﴿كَيْفَ نُنْشِزُهَا﴾ هډوکوته ګوره چه مونږ څنګه هغه کینوو پاسوو بیا په هغې باندې څنګه غوښه ورخیژوو. د ابن ابی حاتم په حدیث کښې دي رسول الله ﷺ فرمائي چه د انسان ټول اندامونه وغیره خاوره خوري خود ملاهډوکې. خلقو وئیل هغه څه دی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه یود اوري د دانې هومره دې هم د دې نه به بیا ستاسو پیدائش کولې شي.دا حدیث بغیرد سوال جواب د زیاتي بخاري او مسلم کښې هم شته چه بنیادم سخاکیږي خود ملاهډوکې چه هم دې نه پیداکړې شوې دې او هم د دې نه به بیا جوړولې شي.(¹)

بیاالله ﷻ فرمائي چه څنګه دا ناشکر او بې قدره انسان وائي چه دهغه په ځان اومال کښې دالله ﷻ کوم حق وو هغه ئې ادا نه کړو ولې داسې هیڅ کله نه ده بلکه تراوسه پورې خو هغه دالله ﷻ د فرائضو پوره کولونه هم اوزګاریدل نه دي حاصل کړي.دحضرت مجاهد رحمه الله فرمان دې چه دیو سړي نه هم د الله ﷻ فرائض پوره نه شي اداکیدلې.دحسن بصری رحمه الله نه هم داسې معنی نقل ده.په متقدمینونه کښې خوما د دې نه علاوه بل یو کلام هم نه دې موندلې. اوماته د دې دا معنی معلومیږي چه د الله ﷻ د فرمان دا مطلب دې چه بیا کله هغه غواړي نو دوباره به ئې راپیداکوی. تراوسه پورې د هغه د فیصله مطابق لاوخت راغلې نه دې. یعني اوس به هم هغه داسې نه کوی تردې چه مقرر موده ختمه شي اود بنیادم تقدیر پوره شي.

دهغوی په قسمت کښې دې دنیا ته راتلل اودلته ښه او بد کول وغیره چه کوم مقدرشوي دي هغه ټول دالله ﷻ د اندازې مطابق پوره شي نو هغه وخت به الله ﷻ ټول مخلوق راژوندې کړي.لکه څنګه چه ئې په اول ځل پیداکړي وو په دویم ځل به ئې هم راپیداکړي. ابن ابی حاتم کښې د حضرت وهب بن منبه ﷺ نه نقل دي چه حضرت عزیر ﷺ اوفرمائیل چه ماله یوه فرښته راغله هغې ماته اووئیل قبرونه د زمکې خیټه ده اوزمکه د مخلوق مور ده. چه کله ټول مخلوق راپیداشي نو بیا به قبرونوته رسي او قبرونه به ټول ډك شي هغه وخت به د دنیا سلسله ختمه شي او چه څوك هم په زمکه باندې وي هغه به ټول مړه

¹) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة عم یتساءلون:۴۹۳۵، صحیح مسلم:۲۹۵۵.

شي. اوکوم څه چه په زمکه کښې دی هغه به زمکه رابهر کړی او په قبرونو کښې چه کوم مړی دی هغه به ټول بهر راوویستلې شي. دا قول مونږ د دې تفسیر په دلیل کښې پیش کولې شو والله سبحانه وتعالی اعلم.

قوله تعالی:- فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ اِلٰى طَعَامِهٖٓ ﴿۲۴﴾

د الله تعالی احسانات:- بیا ارشاد کولې شي چه زما دې احسان ته اوګوره چه ما هغوی ته خوراك ورکړو یا په دې کښې هم دلیل دې د مرګ نه پس د ژوندی کیدو لکه څنګه چه د اوچې بنجر زمکې نه مونږ تازه ونې راوټوکولې اود دې نه مو غله وغیره پیدا کړه ستاسو د پاره ترې خوراك پیدا کړو دغه شان سخاشوی او ډډشوی او چوره شوی هډوکی به هم مونږ یوه ورځ راژوندی کړو اوهغی ته به غوښه او څرمن واچوو او بیا به تاسو راژوندی کړو. تاسو ګورئی چه مونږ د آسمان نه یوشان اوبه راورولې بیا هغه مونږ زمکې ته اورسولې بیا مو هغه تخم ته اورسولې او په زمکه کښې مو پرتودانو ته اورسولې په کوموسره چه هغه دانې راوټوکیدې ونې راوټوکیدې اوچتې شوې او فصلونو چپې اووهلې. یو طرف ته غله پیدا شوه بل طرف ته انګور او ترکاریانې. حب وائی هرې یوې دانې ته. عنب وائی انګورو ته او قضب هغه شنې ګیاته وائی کوم چه څاروی خوری. زیتونه مو پیدا کړل چه روټئی سره د ترکارئی کاروکوی سوزولې شي او تیل ترې ویستې شي. د کهجورو ونې مو راپیدا کړې چه کچه هم خوړلې شي. لمدې هم خوړلې شي او اوچې هم، پخې هم اود دې شیره هم جوړولې شي او سرکه هم. باغونه مو راپیدا کړه. غلبًا معنی د کهجورو لوئ لوئ د میوو ډکې ونې هم دی. حدائق وائی هر هغه باغ ته کوم چه ګڼ وی او ښه ډك وی ښه سوری والا او د لویوونو والا وی. د پیر سټ والا سړی ته هم عرب اغلب وائی. میوې راپیدا کړې. او "اَبّ" وښوته د زمکې هغه شینکې کوم چه څاروی خوری او انسان هغه نه خوری. "اَبّ" د څناورو د پاره داسې دی لکه د انسان د پاره فاکهه یعنی میوې.

د حضرت عطاء رحمه الله قول دې چه په زمکه باندې کوم راټوکیږی هغې ته "اَبّ" وائی. ضحاك رحمه الله وائی چه بغیر د میوونه باقی ټول "اَبّ" دی. ابوالسائب رحمه الله فرمائی چه "اَبّ" د سړی په خوراك کښې هم راځی او د څناور په خوراك کښې هم. د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه نه د دې باره کښې سوال کولې شی نو فرمائی چه کوم یو آسمان به ماته لاندې سورې راکړی؟ او کومه یوه زمکه به ما په خپله شا اوچت کړی؟ که زه د الله ﷻ په کتاب کښې هغه بیان کړم د کوم چه ماته علم نه وی خو دا اثر منقطع دې. ابراهیم تیمی رحمه الله حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه نه دې موندلې او البته سند صحیح دې. په ابن جریر کښې د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه نه روایت دې چه هغوی په منبر باندې سورت عبس اولوستلو او تردې ځای رسیدو پورې ئې اوفرمائیل چه فاکهه خو مونږ پیژنو خو دا "اَبّ" په کښې څه څیز دې؟ بیا په خپله فرمائی عمر دا تکلیف پریږده. [1] دې نه مراد دا دې چه د دې شکل او صورت اود دې تعیین معلوم نه دې ګنی دومره خو د آیت د لوستلونه صفا معلومیږی چه دا د زمکې نه راټوکیدونکې یو څیز دې ځکه چه اول دا لفظ موجود دې. ﴿فَاَنْۢبَتْنَا فِيْهَا حَبًّا﴾ الخ. بیا فرمائی دا ستاسو د ژوند د قایمولو او تاسو ته فائده رسولو د پاره اوستاسو د څناورو د پاره دی چه د قیامت پورې به دا سلسله روانه وی او تاسو به د دې نه فائده اوچتوئی.

فَاِذَا جَآءَتِ	الصَّآخَّةُ ﴿۳۳﴾	يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ	مِنْ اَخِيْهِ ﴿۳۴﴾	وَاُمِّهٖ	وَاَبِيْهِ ﴿۳۵﴾
نو هر کله چې راشي	هغه اواز سخت	په هغه ورځ به تښتي سړي	د رور خپل نه	او د مور خپلې نه	او د پلار خپل نه
نو هر کله چې د قیامت چغه راشي		په دغه ورځ به سړي د خپل رور		..او خپلې مور او خپل پلار	

[1] الطبری: ۲۴/۲۲۹.

وَصَاحِبَتِهٖ وَبَنِيْهِ ۝ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ

او د ښځې خپلې نه | او د خامنو خپلو نه | د پاره د هر سړي به | د دوئ نه | په دغه ورځ |

او خپلې ښځې او خپل اولاد نه تښتي | ....چې په دوئ کښې د هر سړي به داسې حال وی

شَأْنٌ يُّغْنِيْهِ ۝ وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ

يو داسې حالت وی | چې بې پرواه کوی به هغه لره (د ټولو احوالونه) | (بعضې) مخونه به | په دغه ورځ |

چې د بل (د پوښتنې نه) به ئې غافله کړې وی | ....بعضې مخونه به په دغه ورځ

مُّسْفِرَةٌ ۝ ضَاحِكَةٌ مُّسْتَبْشِرَةٌ ۝ وَوُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ

ځلیدونکی وی | خندیدونکی به وی | خوشحالیدونکی به وی | او (ځینی) مخونه به | په دغه ورځ |

روښانه وی | ....خاندی به ....خوشحاله به وی | ....او ځیني مخونه به په دغه

عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ۝ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ۝ أُولٰٓئِكَ

(داسې وی) چې په هغې باندې به | ګردوی | پټ کړی به وی هغه لره | توروالي | دغه کسان چې دی

ورځ خړې پړ وی | ....چې د غم تیاره به پرې راخوره شوی وی هم دغه کسان

هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ ۝

هم هغوئ کافران دی | فاجران دی |

بدعمله کافران دی

قوله تعالى:- فَإِذَا جَآءَتِ الصَّآخَّةُ ۝

قیامت غوږونه کڼ وونکې دي: حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه صاخة دقیامت نوم دې اود دې نوم وجه داده چه د دې د شپیلئ آواز اوشور زګ به د غوږونو پردې اوشلوی. په هغه ورځ به انسان خپل نیزدې رشته دار اووینی خوتختی به هیڅ څوك به دچا په کارنه راځی. خاوندبه ښځې ته په کتووائی چه وایه کنه تاسره ما په دنیاکښې څومره ښه سلوك کړې وو. هغه به وائی چه اوتاماسره ډیر ښه سلوك کړې وو ډیر مینه او محبت دې ساتلې ووم. دې به وائی چه نن ماته د یوې نیکئ ضرورت دې راکړه چه د دې مصیبت نه خلاص شم. نو هغه به جواب ورکړی چه ستاسوال خود ډیر لږ څیز دې خوځه اوګرم هم دغه ضرورت ماته هم دې اوماته خو هم د دې ویره ده نوزه نیکی نه شم درکولې. څوئ به پلار سره ملاویږی اوهم دغه به وائی نوهم دغه جواب به ورته ملاویږی.

قوله تعالى:- يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيْهِ ۝ وَأُمِّهٖ وَأَبِيْهِ ۝

شفاعت اودهر انسان نفسانفسی: په صحیح حدیث کښې دشفاعت بیان فرمائیلوسره دحضور ﷺ ارشاد دې چه د اولوالعزم پیغمبرانو نه به خلق شفاعت غواړی اوپه هغوی کښې به هریوهم دا وائی چه نفسی نفسی تردې چه حضرت عیسی ﷺ روح الله به هم دا فرمائی چه زه نن د الله ﷻ نه د خپل ځان نه بغیر د بل چا د پاره هیڅ هم نه شم وئیلې. زه به په نن ورځ د خپلې مور بی بی مریم د پاره هم هیڅ اونه وایم د چا د خیتې نه چه زه پیدا شوې یم([1]) غرض دا چه دوست به د دوست نه رشته دار به د رشته دار نه پټ مخ ګرځی. هریوبه د خپل ځان په غم کښې لګیاوی. چاته به د بل هیڅ خیال نه وی. رسول الله ﷺ

[1]) ددې پشان روایات صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة بنی اسرائیل باب «ذریة من حملنا مع نوح...» ۴۷۱۲، صحیح مسلم: ۱۹۴، وغیره کښې موجود دي.

فرمائی چه تاسو به پښې ابله بربنډ سر او بربنډ بدن او ناسونته د الله ﷻ په وړاندې جمع کولی شئ. دحضور ﷺ بی بی اوفرمائیل یارسول الله ﷺ بیا خو به د یوبل په شرمګاهونو باندې نظر پریوځي وئې فرمائیل دهغه ورځې ویره د هغه ځائ حیرانونکي هنګامه به هرسړي داسې مشغول ساتي چه چاته به د بل طرف ته د کتلوموقع به چرته وی؟ (ابن ابی حاتم)بعضې روایاتوکښې دی چه حضور ﷺ بیاد دې آیت تلاوت اوفرمائیلو ﴿لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ﴾ (١)دویم روایت کښې دی چه دا بی بی صاحبه حضرت ام المؤمنین عائشه صدیقه رضي الله عنها وه.یوبل روایت کښې دی چه یو ورځ حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها حضور ﷺ ته اووئیل یارسول الله ﷺ زما موربلار دې په تاقربان شی زه د یوې خبرې تپوس کوم لږ شان راته اوښائې. حضور ﷺ اوفرمائیل که ماته معلومه وی نو ضرور به درته اوښایم. تپوس ئې اوکړو حضور ﷺ د خلقو حشربه څنګه وی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل بربنډې پښې اوبربنډ بدن. لږ شان ساعت پس ئې تپوس اوکړو چه ښځې به هم داسې وی؟ وئې فرمائیل او. دې اوریدو سره ام المؤمنین افسوس اوکړو نبي کریم ﷺ اوفرمائیل عائشه دا آیت واوره نو بیا به تاته د دې هیڅ غم او خفګان نه وی چه کپړې اغوستې دی که نه؟ تپوس ئې اوکړو حضور ﷺ هغه آیت کوم یه دې هغه وئیل ﴿لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ﴾(٢)یوروایت کښې دی چه حضرت سوده رضي الله عنها تپوس اوکړودا اوریدوسره چه خلق به بربنډ بدن بربنډې پښې او ناسونته راجمع کولې شی. په خوله کښې به ډوب وی د چا به د خُلې پورې خوله رسیدلې وی د چا د غوږونوپورې نو نبی کریم ﷺ دا آیت تلاوت کړو.(٣)

قوله تعالى:- وُجُوهٌ يَّوْمَئِذٍ مُّسْفِرَةٌ

قیامت کښې دخلقو دوه ډلې:-بیا ارشاد فرمائی چه هلته به دخلقو دوه ډلې وی بعضې به هغه وی دچا مخونه چه به دخوشحالئی نه پرقیږی زره به ئې دخوشحالئی نه مطمئن وی مخ به ئې ښائسته او نورانی وی،دا جنتی ډله ده. دویمه ډله به د دوزخیانووی دهغوی مخونه به تور وی دوړې به پرې وی. په حدیث کښې دی دهغوی خوله به په شان دواګې وی بیابه پرې دوړې پریوځی.داهغه دی دچا به زړونو کښې چه کفر وو او په اعمالوکښې بدکاری وه لکه چه بل ځائ کښې دی ﴿ وَلَا يَلِدُوٓا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا﴾ یعنی د دې کافرانو اولاد هم به بدکاره کافران وی.

د سورت عبس تفسیر ختم شو. **﴿فالحمدلله والمنه﴾**

﴿تفسیر د سورت تکویر چې مکی دې﴾

د سورت تعارف:- مسنداحمد کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی چه کوم سړي قیامت په خپلوسترګو لیدل غواړی نو هغه دې ﴿ إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ﴾ او ﴿ إِذَا السَّمَاءُ انفَطَرَتْ﴾ او ﴿ إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ﴾ اولولی.(٤)

رکوع ګانې	سورة التكوير مكية وهي تسع وعشرون آية وركوعا واحدا	آیاتونه
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ	
①	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	⑤

وَإِذَا الْجِبَالُ	انكَدَرَتْ ②	وَإِذَا النُّجُومُ	كُوِّرَتْ ①	إِذَا الشَّمْسُ
کله چې غرونه	او کله چې	بې نوره او خواره واره کړې شی	او کله چې ستوری	اونغښتې شی / کله چې نمر
څه وخت چې غرونه	اوځه وخت چې	ستوری بې نوره شی	او څه وخت چې	څه وخت چې نمر راوانغښتې شی

(١) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب و من سورة عبس :٣٣٣٢، وقال حسن صحیح وسنده حسن نسائی : ٢٠٨٣
(٢) نسائی کتاب الجنائز باب البعث :٢٠٨٥، وهو صحیح بالشواهد.
(٣) حاکم : ٢/٥١٤.
(٤) ترمذی کتاب تفیرالقران باب ومن سورة اذا الشمس کورت : ٣٣٣٣، وسنده حسن ، احمد: ٢/٢٧.

سُيِّرَتْ ﴿٣﴾ وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ﴿٤﴾

روان کړې شي | او کله چې دلسو میاشتو بلاربې اوښې | په خاني پریښودې شي |

روان کړې شي | او کله چه لس میاشتینی بلاربې (اوښې) هیرې کړې شي

وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ﴿٥﴾ وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ﴿٦﴾ وَإِذَا النُّفُوسُ

او کله چې ځنګلي ځناور راجمع کړې شي | او کله چې دریابونه | لمبه کړې شي | او کله چې روحونه |

اوڅه وخت چې ځنګلي ځناورراجمع کړې شي |اوڅه وخت چې دریابونه اور شي|اوڅه وخت چې روحونه

زُوِّجَتْ ﴿٧﴾ وَإِذَا الْمَوْءُدَةُ سُئِلَتْ ﴿٨﴾

یو ځائې کړې شي (دبدنونو سره) | او کله چې ژوندئ ښخې شوې جینئ | او پوښتلې شي |

(دبدنونو سره) جوړئ کړې شي| اوڅه وخت چې د ژوندئ ښخې کړې شوو جینکونه تپوس اوشي

بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ﴿٩﴾ وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ﴿١٠﴾ وَإِذَا السَّمَاءُ

چې په کومه ګناه سره | وژلې شوې وه هغه | او کله چې عملنامې | خورې کړې شي | او کله چې اسمان

چې په کومې ګناه وژلې شوې دی| او څه وخت چې عملنامې پرانستلې شي| اوڅه وخت چې آسمانونونه

كُشِطَتْ ﴿١١﴾ وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ﴿١٢﴾ وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ ﴿١٣﴾

| بې پردې کړې شي | او کله چې دوزخ | لمبې کړې شي | او کله چې جنت | رانزدې کړې شي |

پوستکې اوویستلې شي |اوهرکله چې دوزخ لمبه کړې شي| او څه وخت چې جنت رانزدې کړې شي

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أَحْضَرَتْ ﴿١٤﴾

معلوم به شي | هر انسان ته | هغه چې حاضر کړې وی هغه | نو نهٔ |

نو هر یو نفس ته به عمل معلوم شي |

قوله تعالى:- إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴿١﴾

د قیامت واقع کیدو منظرونه:- یعنې نمر به بې نوره شي اوخې به اولټه به راغونډ کړې شي او په زمکه به راګذارکړې شي.حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائي چه نمر سپوږمئ اوستورې به راغونډولوسره بې نوره کړې شي اوپه سمندرکښې به اوغورزولې شي. بیا به هواګانې چلیږی او اوربه اولګي. یومرفوع حدیث کښې چه دا به قط کړې شي اودوزخ کښې به واچولې شی(ابن ابی حاتم) او په یوحدیث کښې د نمرسره دسپوږمئ ذکر هم دې خو هغه ضعیف دې([1]) په صحیح بخاری کښې داحدیث د الفاظو په وړاندیوالې روسنووالی سره نقل دې په دې کښې دی چه نمراوسپوږمئ به د قیامت په ورځ راغونډولې شی([2]) امام بخاری رحمه الله دا په کتاب بدء الخلق کښې راوړې دې خو دلته راوړل زیات مناسب وویا د عادت مطابق هلته او دلته دواړوځایونوکښې راوړلې وې لکه چه د امام صاحب رحمه الله عادت دې.

حضرت ابوهریره رضی الله عنه چه کله داحدیث بیان کړو چه د قیامت په ورځ به داسې کیږی نوحضرت حسن رحمه الله اووئیل چه د دوی څه ګناه ده؟وئې فرمائیل چه ما حدیث اووئیلو او ته په کښې خبرې جوړوې. د نمربه

---

[1] مسند ابي يعلى : ٤١١٦،.

[2] صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب صفة الشمس والقمر: ٣٢٠٠.

د قیامت په ورځ دا حالت وي.ستوري به ټول متغیر کیدوسره راورژولې شي.لکه چه بل ځائ ارشاد دي ﴿وَاِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ﴾دابه هم خیرن او بې نوره شي اومړه به شي.حضرت ابی بن کعب‌ؓ فرمائي چه د قیامت نه په وړاندې شپږ نښې وي.خلق به په خپلوبازارونوکښې وي چه ناڅاپې به دده رڼړا لاړه شي اوبیا به ناڅاپې ستورې په ماتیدوسره راپریوځي. بیا به ناڅاپې غرونه په زمکه راپریوځي او زمکه به په زوره زوره جتکې وهی او ډیره خرابه به رقیږي. نو بس بیا څه انسان څه ځناور او څه پیریان او څه ځنګلي ځناوردا ټول به په خپل مینځ کښې ګډوډشي.ځناور هم چه د انسان نه به تختیدل انسانانوله به راشي خلق به داسې وارخطا او ویریدونکي وي چه د ښو نه ښې اوښې کوم چه لوشل غوارې دهغوی به هم خیرخبرنه اخلي. پیریان به وائي مونږ څو چه پته اولګووچه داڅه کیږي؟څوچه هغوی راشي اوګوري چه په سمندرکښې هم اورلګیدلې دي هم په دې حال کښې به یودم زمکه اوشلیږي آسمان به هم رامات شي د اووه واړوزمکواو اووه واړو آسمانونوبه هم داحال وي.بل طرف نه به یوه تیزه هوا راشي او ټول سا والا به مړه شي. (ابن ابی حاتم) په یوبل روایت کښې دي رسول الله ﷺ فرمائي چه ټول ستوري او د کوموکومو چه دالله ﷻنه بغیر عبادت کړې شوې دي ټول به دوزخ کښې وروآچولې شي. صرف حضرت عیسی ؑ اوحضرت بی بی مریمؑ به بچ شي.که دوی هم پخپل عبادت باندې خوشحالیدل نو دوی به هم دوزخ کښې داخلولې شو (ابن ابی حاتم) غرونه به د خپل ځائ نه اخواشي او بې نوم اوبې نښې به شي. زمکه به صفاهوارمیدان پاتې شي اوښې به بې کاره پریخودې شي نه به د هغوی څوك خیال ساتي اونه به هغوی څوك څروي نه به ترې پئي لشي اونه به پرې سورلي کوي. عشار جمع ده د عشراء. کومه بلاربه اوښه چه په لسمه میاشت کښې داخله شي هغې ته عشراء وائي.مطلب دا چه ویره او وارخطائي بې آرامي او پریشاني به دومره زیاته وي چه د ښه نه د ښه مال به هم پرواه نه شي کولې.دقیامت دې تباهو به ترې زړه ویستې وي اینې به ئې څُلوله راغلې وي.

بعضې خلق وائي چه دا به د قیامت په ورځ وي اود خلقو به دې سره هیڅ کارنه وي.اودهغوی به کتلو کښې به دا وي.ددې قول قائل خلق د عشار ډیرې معنې کوي یوخودا وائي چه دې نه مراد اوریځې دي چه ددنیاد بربادئي په وجه به د آسمان اوزمکې ترمینځه ګرځي.بعضې وائي چه دې نه مرادهغه زمکه دد د کومې چه عشر ورکړې شوې وي.بعضې وائي چه دې نه مرادکورونه دي چه اول آباد وو اوس وران دي.امام قرطبی ؒ دا ټول اقوال بیانولوسره ترجیح دې ته ورکوی چه دې نه مراد اوښې دي اود اکثرو مفسرینو هم دغه قول دې اوزه خووایم چه د سلفونه اود آئمه حضراتونه د دې نه علاوه بل هیڅ هم نه دي واردشوي. والله اعلم.

وحشي ځناوربه راجمع کولې شي لکه چه فرمان دي ﴿وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا طٰٓئِرٍ يَّطِيْرُ بِجَنَاحَيْهِ اِلَّآ اُمَمٌ اَمْثَالُكُمْ ۭمَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتٰبِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ اِلٰى رَبِّهِمْ يُحْشَرُوْنَ﴾ یعني په زمکه باندې ګرځیدونکي ټول ځناوراوپه هواکښې الوتونکي ټولې مرغئې هم ستاسو په شان ډلې دي.مونږ په خپل کتاب کښې هیڅ څیز نه دې پریخې بیا به دا ټول د خپل رب طرف ته راجمع کولې شي.دټولو ساه لرونکو حشر به هم هغه سره وي ترڅو چه مچئي هم.ددې ټولوبه الله ﷻ په انصاف سره فیصله اوکړي.د دې ځناوروحشر هم د دوی مرګ دې. څو انسانان او پیریان به د الله ﷻ په وړاندې اودرولې شي اودوی سره به حساب کتاب وي.ربیع بن خثیم ؒ وائي چه دوحشیانودحشر نه مراد په دوی باندې دالله ﷻامر راتلل دي خوابن عباس‌ؓ دې اوریدو سره اوفرمائیل دې نه مرادمرګ دې. دا ټول ځناور به هم انسانانوسره شي. پخپله په قرآن پاك کښې بل ځائ ارشاد دي ﴿وَالطَّيْرَ مَحْشُوْرَةً﴾مرغئي جمع کړې شوې.نوصحیح مطلب د دې آیت هم دا دې چه وحشي ځناور به راجمع کولې شي. حضرت علي ؓ د یویهودي نه تپوس اوکړو دوزخ چرته دې؟ هغه وئیل په سمندرکښې. هغوی اوفرمائیل چه زما په خیال کښې دا رښتیادی قرآن پاك وائي ﴿وَالْبَحْرِ الْمَسْجُوْرِ﴾ او

فرمائي ﴿وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ﴾ حضرت ابن عباس رضي الله عنه وغيره فرمائي الله ﷻ به هواګانې راوليګي هغه به دا تيز کړي او شغلې وهونکې أوربه ترې جوړشي. آيت ﴿وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ﴾ په تفسيرکښې د دې پوره تفصيلي بيان تيرشوي دې.

حضرت معاويه بن سعيد رضي الله عنه فرمائي چه په بحرروم کښې برکت دې داد زمکې په مينځ کښې دې ټول نهرونه هم په دې کښې راځي اوبحرکبيرهم په دې کښې پريوځي. دې نه لاندې کوهيان دي د کوموخلې چه په تانبه سره بندکړې شوي دي د قيامت په ورځ به هغه راخوټکيږي.دا اثرعجيبه دې اودې سره غريب هم دې.اوپه ابوداؤد کښې کوم حديث دې چه د سمندرسفردې صرف حاجي کوي اوعمره کونکي يا جهادکونکي غازي. ځکه چه د سمندرلاندې أور دې اود أور لاندې اوبه دي.الخ(۱) د دې بيان هم د سورت فاطر په تفسيرکښې تيرشوې دې.دسجرت معنی دا هم کړې شوې ده چه اوچ به کړې شي يوڅاڅکې به هم باقي پاتې نه شي. دامعنی هم کړې ده چه اوبه بهيولې شي اواخواديخوابه اوځي. بيا فرمائي چه هرقسم خلق به يوځائې راجمع کړې شي.لکه چه ارشاددې ﴿احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ﴾ ظالمان او د هغوی جوړې يعنی د هغوی په شان راجمع کړې.

په حديث شريف کښې دي چه د هرسړي حشربه هغه قوم سره وي چه د هغوی په شان اعمال کوي. الله ﷻ فرمائي ﴿وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً ۝ فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ۝ وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ۝ وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ﴾ تاسو به درې قسمه ډلې شئ ځه هغه دچا په ښی لاس کښې چه به عمل نامه وي ځه دګس لاس والا او ځه وړاندې کيدونکي. (۲)

ابن ابی حاتم کښې دي حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه د خطبه لوستلو په وخت کښې داآيت تلاوت کړو اوونی فرمائيل چه هره يوه ډله به د خپل خان په شان سره ملاوشي. بل روايت کښې دي چه هر هغه دوه سړي دکوموعمل چه يوشان وي هغه به ياپه جنت کښې يوځائې وي اويا به دوزخ کښې يوځائې سوزيږي. (۳)

د حضرت عمر رضي الله عنه نه د دې آيت تفسيرتپوس اوکړې شونوونی فرمائيل نيک به نيکانوسره ملاوشي او بد بدانوسره په أورکښې. حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه يوځل ددې آيت تفسيردخلقو نه تپوس اوکړونوټول خاموش شو هغوی اوفرمائيل زه اوبنايم د سړي جوړه به په جنت کښې داسې وي اودغه شان به په دوزخ کښې هم.حضرت ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چه دې نه هم دامطلب دې چه درې قسم خلق به شي يعني اصحاب اليمين د ښی لاس والا اصحاب الشمال د ګس لاس والا او سابقين يعني وړاندې کيدونکي. مجاهد رحمه الله فرمائي چه هرقسم خلق به يو ځائې وي. هم دا قول امام ابن جرير رحمه الله هم خوښوی اوهم دا ټيک هم دې.

دويم قول دادې چه د عرش دخوانه به داوبودرياب روانيږي چه د ځلوبښتو کالوپورې به بهيږي او ډير زيات به پلن وي. دې سره به ټول مړه شوي سخاشوي راوځي. داسې به شي چه څوك هغوی پيژني نو په يونظر کتلوسره به ئې اوپيژني بيا به روحونه پريخودې شي اوهرروح به په خپله جوثه کښې راشي. هم دا معنی ده د ﴿وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ﴾ يعني روحونه به بدنونوسره يوځائې کړې شي.اودامعنی هم کړې ده چه د مؤمنانو جوړه به حوروسره اولګولې شي اود کافرانو د شيطانانوسره (تذکره قرطبی) بيا ارشاد دې ﴿وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ﴾ الخ د جمهوروقراءت هم دا دې.

---

(۱) ابوداود كتاب الجهاد باب في ركوب البحر في الغزو: ۲۴۸۹،

(۲) الطبری : ۲۴/۲۴۵.

(۳) ابن ابي حاتم .

قوله تعالى:- ﴿وَإِذَا الْمَوْءُدَةُ سُبِلَتْ﴾

دَ جاهليت دَ زمانې يوبدرسم:- د جاهليت په زمانه كښې به خلقو لونړه نه خوښولې او هغه به ئې ژوندئ خښولې دهغوی نه به د قيامت په ورځ تپوس كولې شي چه دوی موولې قتل كولې دې دپاره چه د دوی قاتلانوته ډيره رټنه او شرمندګي وی. په دې هم پوهه شئي چه كله د مظلوم نه سوال اوشو نود ظالم څه وينا ده؟ اودا ئې هم وئيلی دی چه پخپله به تپوس كوی چه هغوی مو په څه وجه ژوندئې خښې كړې وې؟د دې متعلق احاديث واورئې. مسنداحمد كښې حضورﷺ فرمائی چه ماراده اوكړه چه خلق د حمل دوران كښې د كوروالی نه منع كړم خو مااوكتل چه روميان او فارسيان داكاركوی اود هغوی اولاد ته دې نه هيڅ نقصان نه رسی. خلقو د حضورﷺ نه د عزل باره كښې تپوس اوكړو يعنی په عين وخت كښې نطفه بهرغورزولو باره كښې نوحضورﷺ اوفرمائيل چه دا پټ ژوندی خښول دی.او په ﴿وَإِذَا الْمَوْءُدَةُ سُبِلَتْ﴾ كښې هم د دې بيان دې([1]) سلمه بن يزيد رضی الله عنه اودهغې رور دحضورﷺ په درباركښې حاضر شو او سوال ئې اوكړوچه زمونږ مور مالداره وه هغې به صله رحمی كوله ميلمستيا به ئې كوله اونوربه ئې هم ډير د نيكئی كارونه كول خو هم په جاهليت كښې مړه شوې وه نو هغې ته به دا د نيكئی كارونه څه فائده اورسوی. حضورﷺ اوفرمائيل نه. هغوی اووئيل چه هغې زمونږ يوه خور ژوندئې خښه كړې وه آيا هغه به هم څه فائده وركړی. حضورﷺ اوفرمائيل چه ژوندئې خښه شوې او ژوندئې خښونكې دوزخ كښې دی اودا بله خبره ده چه هغه اسلام قبول كړی. ([2]) (مسنداحمد)ابن ابی حاتم كښې دی ژوندئې خښونكې ښځه اوخوك ئې چه خښه كړې دا دواړه دوزخ كښې دی. د يوې صحابيه رضی الله عنها په تپوس باندې چه جنت ته به څوك ځي حضورﷺ اوفرمائيل چه نبی شهيداو ژوندئې خښې شوې([3])دا حديث مرسل دې دحضرت حسن رحمه الله نه چاته چه بعضومحدثينو قبوليت درجه وركړې ده.حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه د مشركانو په وړوكی عمر كښې مړه شوی بچی جنتيان دی څوك چه دوی ته دوزخی وائی هغه دروغژن دی. الله ﷻ فرمائی ﴿وَإِذَا الْمَوْءُدَةُ﴾(ابن ابی حاتم).

قيس بن عاصم رضی الله عنه سوال كوی چه يارسول اللهﷺ ما د جاهليت په زمانه كښې خپلې لونړه ژوندئې خښې كړې دی زه څه اوكړم؟ حضورﷺ اوفرمائيل دهرې يوې په بدله كښې يوغلام آزاد كړه.هغه عرض اوكړو حضورﷺ دغلام آزادولوخو زه نه يم خاوندښان راسره شته. وئې فرمائيل دهرې يوې په بدله كښې يو يواوښ دالله ﷻ په لاركښې قربانی كړه([4]) (عبدالرزاق)

بل روايت كښې دی چه ما خپلې اته لونړه داسې ژوندئې خښې كړې دی.دحضورﷺ په فرمان كښې دی كه غوارې نوداسې اوكړه.يوبل روايت كښې دی چه ما دولس دياړلس لونړه ژوندئې خښې كړې دی حضورﷺ اوفرمائيل د هغې هومره غلامان آزادكړه. هغه وئيل ډيره ښه ده زه داسې كوم. بل كال هغه سل اوښان راوستل او وئې وئيل حضورﷺ دا زما د قوم صدقه ده چه د هغې په بدله كښې دی كوم چه ما مسلمانانوسره كړې.

حضرت علی رضی الله عنه فرمائی مونږ داوښان بوتلل او ددې نوم مو قيسيه كيخودلې وو.بيا ارشاد دې چه عمل نامې به تقسيم كولې شی چاته په ښی لاس كښې اوچاته په كس لاس كښې. اې بنيادمه ته ليكلې كيږې كوم چه به راغونډيږی اوخورولو سره به تاته دركولې شی.اوګوره څه دې ليكلې شوی دی. آسمان به راښكلې شی او راغونډبه كړې شی او بربادبه كړې شی. دوزخ به لمبه كولې شی د الله ﷻ په

---

[1]) احمد: ۴۳۴/۶، صحيح مسلم كتاب النكاح باب جواز الغلية وهي وطن المرضع :۱۴۴۲، ترمذی :۲۰۷۶، ابن ماجة : ۲۰۱۱.

[2]) احمد: ۴۷۸/۳، وسنده صحيح المعجم الكبير : ۶۳۱۹.

[3]) ابوداود كتاب الجهاد باب فی فضل الشهادة : ۲۵۲۱، .

[4]) مسندالبزار : ۲۲۸۰، وسنده حسن ، بيهقی :۱۱۶/۸.

غضب او د بنیادمانو په گناهونو به ددې اورتیز کړې شي. جنت به جنتیانوله راشي کله چه دا ټول کارونه اوشي هغه وخت به هرسړې پوهه شي چه هغه د دنیا په خپل ژوند کښې کوم اعمال کړې وو هغه ټول اعمال به د هغه په وړاندې موجود وي. لکه چه بل ځائې ارشاد دې ﴿يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا ۚ وَمَا عَمِلَتْ مِن سُوٓءٍ ۚ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُۥٓ أَمَدًۢا بَعِيدًا ۗ وَيُحَذِّرُكُمُ ٱللَّهُ نَفْسَهُۥ ۗ وَٱللَّهُ رَءُوفٌۢ بِٱلْعِبَادِ﴾ په کومه ورځ چه به هرسړې خپل اعمال اووینی که نیك وي نو مخامخ به ئې اووینی اوکه بد وي نوهم اوپه هغه ورځ به هغه تمناکوي چه افسوس ددې او د هغه په مینځ کښې ډیر لرېوالې وو. بل ځائې دې ﴿يُنَبَّؤُا ٱلْإِنسَٰنُ يَوْمَئِذٍۭ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ﴾په هغه ورځ به دانسان په ټولو وړاندینواو روستونواعمالوسره تنبیه کولې شي.عمرؓ داسورت اوریدلو اواوریدو سره ئې اوفرمائیل وړاندې ټولې خبرې هم د دې د پاره بیان شوې وې.

فَلَآ أُقْسِمُ بِٱلْخُنَّسِ ۝١٥

| نو نۀ | زۀ قسم خورم | په واپس کیدونکو

نو زۀ قسم خورم په راتاویدونکو

ٱلْجَوَارِ ٱلْكُنَّسِ ۝١٦ وَٱلَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ ۝١٧ وَٱلصُّبْحِ

سیده تلونکو | پټیدونکو روستو کیدونکو باندې | او په شپه باندې | کله چې واپس راشي | او په صبا باندې

گرځیدونکو او پټیدونکو ستورو | ....او په شپه څه وخت چې را خوره شي | اوپه وخت د صبا

إِذَا تَنَفَّسَ ۝١٨ إِنَّهُۥ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ۝١٩

کله چې ساه واخلی | بیشکه دا قرآن | خامخا خبره ده | دپیغام وړونکی عزتمند (جبریل عليه السلام) |

چې کله راوخیژی | چې بیشکه دا (قرآن) دیوې عزتمندې فرښتې په ژبه رالیږلې شوې دې |

ذِى قُوَّةٍ عِندَ ذِى ٱلْعَرْشِ مَكِينٍ ۝٢٠ مُّطَاعٍ ثَمَّ

چې خاوند دقوت دې | دعرش والا په نیز | دغټې مرتبې خاوند دې | حکم ئې منلې کیږی | هلته

چې ډیر مضبوط دعرش خاوند (الله جل جلاله) سره دلوئې مرتبې خاونده ده |..............خبره ئې هلته

أَمِينٍ ۝٢١ وَمَا صَاحِبُكُم بِمَجْنُونٍ ۝٢٢ وَلَقَدْ رَءَاهُ

امانتدار دې | اونۀ دې ملگرې ستاسو | لیونې | اوبیشکه لیدلې ئې دې هغه |

منلې شي | او امانت گر دې | اوستاسو ملگرې (محمد ﷺ) لیونې نه دې | اودۀ هغه (جبریل عليه السلام)

بِٱلْأُفُقِ ٱلْمُبِينِ ۝٢٣ وَمَا هُوَ عَلَى ٱلْغَيْبِ بِضَنِينٍ ۝٢٤ وَمَا هُوَ

په لمن داسمان روښانه باند | اونۀ دې هغه | په رسولو دغیبو دعلم کښې ابخیل | اونۀ دې دا قران |

داسمان غاړې سره لیدلې هم دې | اودا پیغمبر د غیبو خبرو په خودلو کښې شوم نه دې | اودا کلام

بِقَوْلِ شَيْطَٰنٍ رَّجِيمٍ ۝٢٥ فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ ۝٢٦ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ

قول (وینا) | دشیطان رټلی شوی | نو کوم خوا روان یئ تاسو | نۀ دې دا | مگر | یو نصیحت |

درټلې شوی شیطان کلام نه دې | نو تاسو بل کوم اړخ ته روان یئ | دا (کتاب) خو بس ټول مخلوق

لِلْعٰلَمِيْنَ ﴿٢٧﴾ | لِمَنْ شَآءَ | مِنْكُمْ | اَنْ يَّسْتَقِيْمَ ﴿٢٨﴾

دپاره دخلقو | دپاره دهغه چاچې غواړي | ستاسو نه | چې په نيغه لار لاړ شي |

ته يو نصيحت دې |د هغه چا دپاره چې څوک په تاسو کښې په نيغه لار تلل غواړي

وَمَا تَشَآءُوْنَ | اِلَّآ اَنْ | يَّشَآءَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٢٩﴾

اونۀ کيږي هغه چې غواړئ تاسو | مگر کيږي هغه | چې غواړي الله چه رب د مخلوقاتو دې |

اوتاسو هغه څه غوښتلې شئ چې الله ﷻ ئې اوغواړي| چې دټول مخلوق رب دې

قوله تعالىٰ:- فَلَآ اُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ ﴿١٥﴾

د حضرت محمدمصطفىٰ ﷺ شان: حضرت عمروبن حريث رضی الله عنه فرمائي چه دسحر په مانځه کښې مارسول الله ﷺ ددې سورت په تلاوت کولو واوريدو. په دې مونځ کښې زه هم په مقتديانو کښې شامل ووم.[1] (مسلم) داقسمونه ئې د ستورو خوړلې دي چه د ورځې په وخت کښې روستوکيږي يعنې پټيږي اود شپې ښکاره کيږي. حضرت علي رضی الله عنه هم دافرمائي ([2]) او صحابه کرام رضی الله عنهم او تابعين رحمهم الله وغيره نه هم دا تفسير نقل دې. بعضې آئمه حضراتو فرمائيلې دي چه د راختلوپه وخت کښې ستورو ته خنس وئيلې شي اوپه خپل خپل ځائ دې ته جوار وئيلې شي. بعضو وئيلې دي چه دې نه مراد ځنګلي غوا ده اودا هم روايت دې چه مراد تړې هوسئې ده. ابراهيم رحمه الله د حضرت مجاهد رحمه الله نه د دې د معنې تپوس اوکړونو حضرت مجاهد رحمه الله اوفرمائيل چه مونږ ددې باره کښې هيڅ نه دي اوريدلي البته خلق وائي چه دې نه مراد ستورې دي. هغه بياسوال اوکړو چه تا کوم اوريدلي دي هغه اووايه هغه اوفرمائيل چه دې نه مراد نيل غواده کومه چه په خپل ځائ پټه شي. حضرت ابراهيم رحمه الله اوفرمائيل هغه په مادروغ تړي. د حضرت علي رضی الله عنه نه روايت کوي چه هغوي اسفل د اعلى او اعلى د اسفل ضامن اوخودلو.

امام ابن جرير رحمه الله په دې کښې د چا هم تعين اونه کړو اووئې فرمائيل چه ممکن دي دريواړه څيزونه مراد وي ستورې نيل غوا او هوسئې. د ﴿عَسْعَسَ﴾ معنى ده د تيارې والا او پاسيدلې او خلق پټونکې. د سحر په وخت کښې يوځل حضرت علي رضی الله عنه اووتلو اووئې فرمائيل چه د وترو تپوس کونکي چرته دي؟ بيائې دا آيت اولوستلو. امام ابن جرير رحمه الله هم دا خوښوي چه هم دا معنى ده چه کله شپه لاړه شي ځکه چه د دې په مقابله کښې دي کله چه سحراوپرقيږي ﴿عَسْعَسَ﴾ ئې د ﴿اَدْبَرَ﴾ په معنى کښې تړلې دې. زما په نيز ټيک معنى دا ده چه قسم دې د شپې کله چه هغه راشي اوتياره خوره کړي اوقسم دې د ورځې کله چه هغه راشي اورنړ اخوره کړي. لکه بل ځائ ارشاد دې. ﴿وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰى ﴿١﴾ وَالنَّهَارِ اِذَا تَجَلّٰى ﴿٢﴾﴾ بل ځائ دي ﴿وَالضُّحٰى ﴿١﴾ وَالَّيْلِ اِذَا سَجٰى ﴿٢﴾﴾ بل ځائ دي ﴿فَالِقُ الْاِصْبَاحِ ۚ وَجَعَلَ الَّيْلَ سَكَنًا﴾ نورهم د دې قسم آياتونه دي مطلب د ټولويودې. اوبې شکه ددې لفظ معنى د روستواخواکيدوهم ده. علماؤ اصول فرمائيلې دي چه دا لفظ په وړاندې راتلواو په روستوکيدو دواړو معنو کښې راځي په دې وجه دا دواړه معنې ټيک کيدې شي. والله اعلم.

او قسم دې د سحر کله چه هغه راخيژي اود رنړا سره راشي بيا د دې قسمونو نه پس فرمائي چه دا قرآن پاک يوبزرګ شريف پاکيزه اوخوش منظر فرښتې کلام دې يعنې د جبرائيل عليه السلام او هغه د قوت والا دې. لکه بل ځائ ارشاددې ﴿عَلَّمَهٗ شَدِيْدُ الْقُوٰى ﴿٥﴾ ذُوْ مِرَّةٍ ۭ فَاسْتَوٰى ﴿٦﴾﴾ يعنې سخت مضبوط سخت نيونکې او.

---

[1] صحيح مسلم كتاب الصلاة فى القراة فى الصبح: ٤٥٦.

[2] الطبرى: ٢٥١/٢٤.

سخت فعل والا فرښته هغه د الله ﷻ سره چه د عرش مالك دې اوچت او د مرتبې والا دې هغه د نور اوياؤ پردوته تلې شي اوهغه ته عام اجازت دې چه دهغه خبره هلته اوريدې شي.اوچتې فرښتې دهغه د حکم تابعدارې دی په آسمانونوکښې دهغه سرداری ده.نورې فرښتې د هغه د حکم منونکې دی او هغه په دې پيغام رسولوباندې مقرردې چه دالله ﷻ دهغه رسول ﷺ ته اورسوی دافرښتې دالله ﷻ آمين دی.

قوله تعالى:- ﴿وَلَقَدْ رَاٰهُ بِالْاُفُقِ الْمُبِيْنِ﴾

دنبی کريم ﷺ او د جبرائيل عليه السلام ملاقات:- مطلب دا چه فرښتوکښې کومې په دې رسالت باندې مقرردی هغه هم پاکې صفادی اوپه انسانانوکښې چه کوم رسول ﷺ مقرر دې هغه هم پاك او اوچت دې. د دې دپاره ئې د دې نه پس اوفرمائيل چه ستاسوملګرې يعنی محمد ﷺ ليونې نه دې.دې پيغمبر ﷺ دا فرښته د هغې په اصلی شکل کښې هم ليدلې ده کوم وخت کښې چه هغه دخپلو شپږو سوو وزرو سره ښکاره شوې وه.دا واقعه دبطحا ده او داد اول ځل ليدل وو.دآسمان په کولاؤ غاړو باندې د جبرائيل ﷺ دا ديدار حاصل شوې وو.

ددې بيان په دې آيت کښې دې﴿ عَلَّمَهٗ شَدِيْدُ الْقُوٰى ۙ ذُوْ مِرَّةٍ ؕ فَاسْتَوٰى ۙ وَهُوَ بِالْاُفُقِ الْاَعْلٰى ؕ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى ۙ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى ۚ فَاَوْحٰۤى اِلٰى عَبْدِهٖ مَاۤ اَوْحٰى ؕ﴾ يعنی هغه ته يوه فرښته تعليم کوی چه ډيره طاقتوره اوقوی ده کومه چه د آسمان په اوچتوغاړو باندې په خپل اصلی صورت کښې ښکاره شوې وه بياهغه نيزدې راغله اوډيره نيزدې راغله صرف ددوو کمانونوفاصله پاتې شو بلکه ددې نه هم کمه بياچه کومه وحی الله ﷻ په خپل بنده باندې نازلول غوښتل نازل ئې کړه. ددې آيت تفسير په سورت النجم کښې تيرشوې دې.

په ظاهره خودامعلوميږی چه دا سورت د معراج نه اول نازل شوې دې ځکه چه په دې کښې صرف د اول ځل ليدل ذکر دی اود دوباره ليدل په دې آيت کښې ذکردی ﴿وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرٰى ۙ﴾ يعنی حضور ﷺ هغه يو ځل بيا هم په سدرة المنتهی کښې ليدلې دې کوم سره نيزدې چه جنت الماوی دې کله چه دا ونه يوډير عجيبه او حيرانونکی څيز پټه کړې وه. په دې آيت کښې د دويم ځل ليدلوذکر دې.

داسورت د معراج د واقعه نه پس نازل شوې وو﴿بِضَنِيْنٍ﴾دويم قراءت ﴿بظنين﴾هم نقل دې يعنی په هغوی باندې هيڅ تهمت نشته. اوچه کله په ضاد سره اولوستلې شی نو معنی به وی دابخيل نه دې بلکه هر سړی ته چه کومې دغيب خبرې هغه ته دالله ﷻ دطرف نه معلومولې شی دې ورته ښائی.دادواړه قراءتونه مشهوردی او صحيح دی.نو حضور ﷺ نه دتبليغ په احکاموکښې کمې اوکړونه تهمت اولګيدو.

قوله تعالى:- ﴿وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطٰنٍ رَّجِيْمٍ ۙ﴾

دقرآن پاک شان:- دا قرآن پاك د شيطان مردود کلام نه دې اونه شيطان دا اخستې شی او نه د هغه د مطلب دا څيز دې اونه هغه د دې قابل دې لکه چه بل ځائ ارشاد دې ﴿وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيٰطِيْنُ ۞ وَمَا يَنْۢبَغِىْ لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ؕ اِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُوْلُوْنَ ؕ﴾نه د دې اخستوسره شيطان راکوز کړې نه هغه ته دا لائق دی نه د هغه ددې طاقت دې هغه خود دې د اوريدونه هم محروم اولرې دې. بيا فرمائی تاسو چرته ځې؟يعنی د قرآن حقانيت ددې صداقت د ښکاره کيدونه پس تاسو ولې دادروغ ګڼړې؟ستاسوعقلونه چرته تلی دی؟

قوله تعالى:- ﴿فَاَيْنَ تَذْهَبُوْنَ ؕ﴾

حضرت ابوبکرصديق ﷺ له چه کله د بنوحنيفه قبيلې خلق مسلمانان شو راغله نو هغوی اوفرمائيل مسيلمه چاچه د نبوت ددروغو دعوی کړې ده کوم چه تاسو تراوسه پورې منلو هغه چه دځان نه کوم کلام جوړکړې دې لږ شان هغه خو واوروئی. کله چه هغوی واورولو نو وئی کتل چه ډير فضول الفاظ دی بلکه صرف بکواس دې. نو هغه اوفرمائيل چه ستاسو عقلونه چرته تلی؟ لږ شان سوچ خو اوکړئی

يو فضول بکواس نه تاسو د الله ﷻ کلام منئی. ناممکن ده چه داسې بې معنی او بې نوره کلام د الله ﷻ کلام وی. دا هم مطلب بیان کړې شوې دې چه تاسو دکتاب الله نه اود اطاعت الله نه چرته تښتئ؟ بیا فرمائی چه قرآن پاك د ټولوخلقو د پاره پنداونصیحت دې.
د هدایت هریوطالب له پکار دی چه په دې قرآن پاك باندې عمل کونکې جوړشی هم دا د خلاصی او هدایت کفیل دې د دې نه بغیرپه بل کلام کښې هدایت نشته. ستاسو غوښتنې په کار نه راځی چه څوك غواړی هدایت واخلی او څوك غواړی ګمراه شی بلکه دا هرڅه د الله ﷻ د طرف نه دی. رب العالمین چه څه غواړی کوی هم د هغه غوښتنه چلیږی. د دې نه وړاندې آیت اوریدو سره ابوجهل ونیلې وو بیا خودا هدایت او ضلالت زمونږ د وس کار نه دې د دې په جواب کښې دا آیت نازل شو.([1])

﴿الحمدلله﴾ د سورت تکویر تفسیرختم شو.

﴿تفسیر سورت انفطار﴾

دسورت تعارف: نسائی کښې دی چه حضرت معاذ رضی الله عنه دماسخوتن مونځ ورکړو اوپه هغې کښې اوږد قراءت اولوستلو. مقتدیان یې رسول کریم ﷺ ته شکایت اوکړو. نوحضور ﷺ اوفرمائیل چه معاذ ته خلق په فتنه کښې اچونکې یې لې؟ داسورتونه نه وو ﴿سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ۝ الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى ۝﴾ او ﴿وَالضُّحَى ۝ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى ۝﴾ او ﴿إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ ۝ وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ ۝﴾. د دې حدیث شریف اصل په بخاری اومسلم کښې هم دې ([2]). او ﴿إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ ۝﴾ ([3]) ذکر صرف په نسائی کښې روایت دې او هغه حدیث اول تیرشوې دې په کوم کښې چه بیان شوې دې چه کوم سړې قیامت په خپلوسترګولیدل غواړی نو هغه دې ﴿إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ۝﴾ او ﴿إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ ۝﴾ او ﴿إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ ۝﴾ اولولی. ([4])

ایاتونه	سورة الانفطار مكية وهي تسع عشرة اٰية وركوعا واحد اس	رکوع ګاني
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
⑲	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	①

إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ ۝۱ وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ ۝۲ وَإِذَا الْبِحَارُ

کله چې اسمان | اوچوی | او کله چې ستوری | خواره واره شی | او کله چې دریابونه

څه وخت چې اسمان اوچوی | ...او چې ستوری خواره واره شی |.............. اودریابونه

فُجِّرَتْ ۝۳ وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ ۝۴ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا

اوشلولې شی | او کله چې قبرونه | راوسپړدلې شی | معلوم به شی هر انسان ته | هغه څه |

يو بل سره په بهیدو يو ځائې شی | اوهر کله چې قبرونه اونړولې شی | نو هرنفس ته به معلومه شی

قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ ۝۵ يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ

وړاندې ئې لیږلی دی | اوروستو ئې پرینبودی دی | ای انسانه | څه څیز | په دهوکه کښې واچولې ته |

چې څه ئې کړی دی اوڅه ئې پریخودی دی | ائې انسانه ته دخپل مهربان رب په باره کښې کوم

---

[1] الطبری : ۲۶۴/۲۴.
[2] صحیح بخاری کتاب الاذان باب من شکا امامه اذا طول ، : ۷۰۵، صحیح مسلم : ۴۶۵.
[3] نسائی کتاب الافتتاح باب القراة فی العشاء الاخرة (سبح اسم ربک الاعلی.....)) : ۹۹۸،.
[4] ترمذی کتاب تفیر القران باب ومن سورة اذا الشمس کورت : ۳۳۳۳، وسنده حسن ، احمد: ۲۷/۲.

بِرَبِّكَ الْكَرِيْمِ ۙ﴿۶﴾ الَّذِيْ خَلَقَكَ فَسَوّٰىكَ

دخپل رب عزتمند په حقله | هغه رب | چې پیدا ئې کړې ته | نو برابر ئې کړې ته |

څیز دهوکه کښې اچولې ئې | هغه رب چې ته ئې پیدا کړې | ....نو برابر ئې کړې

فَعَدَلَكَ ۙ﴿۷﴾ فِيْٓ اَيِّ صُوْرَةٍ مَّا شَآءَ رَكَّبَكَ ۭ﴿۸﴾ كَلَّا

نو برابر ئې کړې ته | په کوم صورت کښې | چې خوښه شوه دهغه | (هغسې ئې) پیوند کړې ته | هرګز نه |

نو درمیانه حال ئې کړې | په کوم صورت کښې چې ئې خوښه وه هغسې ئې جوړ کړې | نه بلکه

بَلْ تُكَذِّبُوْنَ بِالدِّيْنِ ۙ﴿۹﴾ وَاِنَّ عَلَيْكُمْ لَحٰفِظِيْنَ ۙ﴿۱۰﴾

بلکه تاسو دروغ ګڼړئ | جزا سزا لره | او بیشکه | مقرر دي په تاسو باند | خامخا نګرانی کونکی فرښتي

تاسو خودقیامت نه انکار کوئ | حال دا چې نګراني فرشتې درباندې مقرر دی

كِرَامًا كَاتِبِيْنَ ۙ﴿۱۱﴾ يَعْلَمُوْنَ مَا تَفْعَلُوْنَ ﴿۱۲﴾

| عزتمندې | لیکونکې (فرښتې) | چې معلوم دی هغوئ ته | هغه عملونه | چې کوئ ئې تاسو

چې معززې لیکونکې دی | ....تاسو چې څه کوئ په هغې ښۀ پوهیږی

قوله تعالىٰ:- اِذَا السَّمَآءُ انْفَطَرَتْ ۙ﴿۱﴾

دقیامت د واقع کیدو مناظر:- الله ﷻ فرمائی چه دقیامت په ورځ به آسمان ټکړې ټکړې شی. لکه چه فرمائی ﴿السَّمَآءُ مُنْفَطِرٌۢ بِهٖ ۭ﴾ اوستوری به ټول راپریوځی. خوږ او تریخ سمندربه په خپل مینځ کښې ګډوډ شی اوبه به اوچې شی قبرونه به اوشلیږی. دهغې د شلیدونه پس به مړی راژوندی شی. بیا هرسړې خپل وړاندینی او روستونی ټولو اعمالونه خبرشی.بیا الله ﷻ خپلو بندیګانوله دهمکی ورکوی چه تاسو ولې مغروره شوی ئی؟ دا نه چه الله ﷻ ددوی نه جواب غواړی یائی هغوی ته ښائی. بعضودا هم ونیلی دی بلکه هغوی جواب ورکړې چه الله ﷻ غافل ساتلې وو.دامعنی بیانول بالکل غلطه ده. صحیح مطلب هم دغه دې چه اې بنیادمو د خپل عظمت والا د رب نه تاسو ولې بې پرواهی کړې ده؟ کوم څیز دهغه په نافرمانئی باندې تاسوتیار کړې ئې؟ اوته د هغه په مقابله کښې ولې تیارشوې ئې؟ حدیث کښې دی چه د قیامت په ورځ به الله ﷻ اوفرمائی ته زما دطرف نه کوم څیز مغرور ساتې وې او اې بنیادمه اوښایه تا زما نبیانوته څه جواب ورکړې وو؟ (۱)

دکریم رب نه ولې لرې ئې: حضرت عمر ﷺ یوسړی ددې آیت په تلاوت کولوسره واوریده نوونی فرمائیل اې چه انسانی جهالت هغه غافل ساتلې وو.د ابن عمر ﷺ او ابن عباس ﷺ وغیره نه هم دا نقل دی چه د ده دهوکه کونکې هم شیطان دې. حضرت فضیل بن عیاض رحمه الله فرمائی که مانه دا سوال وی نو زه به جواب ورکړم چه ستا زوړندې کړې پردو. حضرت ابوبکر وراق رحمه الله فرمائی چه زه خوبه وایم چه د کریم کرم بې فکره کړې ووم. بعضې هوښیاران فرمائی چه دلته د کریم لفظ راوړل لکه چه د جواب طرف ته اشاره خودل دی خودا قول څه فائده مندنه دې. بلکه صحیح مطلب دا دې چه د کرم والا الله ﷻ د کرم په مقابله کښې بدکارونه او بداعمال نه دی کول پکار. کلبی رحمه الله او مقاتل رحمه الله فرمائی چه د اسود بن شریق باره کښې دا نازل شوی. دې خبیث نبی کریم ﷺ وهلې وو او په هغه وخت په هغه باندې څه

(۱) لا اصل في المرفوع ورواه عبدالله بن احمد في السنة : ۲۹۸/۱، ح/٤٧٥، من حديث عبدالله بن مسعود ﷺ.

عذاب رانغلو نو هغه فخر اوکړو په دې باندې دا آيت نازل شو. بيافرمائي هغه الله ﷻ چاچه ته پيداکړې بيائي صحيح کړې بيائي درله درميانه قداوقامت درکړو ښکلې شکل او ښائسته ئي جوړکړې.

بنده ته د الله ﷻ خطاب:- د مسنداحمد حديث کښې دی چه حضورﷺ په خپل تلې کښې توک کړل بيائي په دې باندې خپله ګوته کيخوده وئي فرمائيل چه الله ﷻ فرمائي اې بنيادمه آيا ته ما عاجزکولې شې؟ حالانکه ما ته د داسې څيز نه پيداکړې ئي بيا صحيح سلامت کړې بياصحيح جوټه درکړه بياتاته اغوستنه اوکړه او تګ راتګ مې درته اوخودلو. آخر ستا ځائ په زمکه کښې دننه دې. تا ښه جمع واری اوکړه او زما په لارکښې د ورکولونه منع پاتې شوې تردې چه کله دې ساه حلق له راغله نو تاونيل چه زه صدقه کوم ښه ده نواوس د صدقه وخت چرته دې؟ ([1]) په کوم شکل کښې چه مې غوښتلي ترکيب مې درکړو يعنی د مور په شان پلار په شان د ماما تره په شکل باندې مې پيدا کړې. يوسړی ته حضورﷺ اوفرمائيل ستا به څنګه بچې کيږی هغه اووئيل ياهلك يا جينئي. وئي فرمائيل د چا په شان به وی. وئي وئيل زما په شان يا د مور په شان، وئي فرمائيل چپ داسې مه وايه نطفه چه کله رحم کښې حصاره شي نود حضرت آدم ﷺ پورې نسب د هغې په وړاندې وی. بياحضورﷺ آيت ﴿ فِيٓ أَيِّ صُورَةٖ مَّا شَآءَ رَكَّبَكَ ﴾ اولوستلواو وئي په کوم صورت کښې چه هغه غوښتل ته ئي جوړکړې([2])که دا حديث صحيح وو نود آيت معنی ظاهرولو د پاره کافي وو خود دې اسناد ثابت نه دی. مظهر بن هيثم ﷫ چه د دې راوی دې دا متروك الحديث دې په ده باندې نوره جرح هم شته.

قوله تعالى:- مَّا شَآءَ رَكَّبَكَ

ديوسړی دخپل ځوئې باره کښې شک:- د بخاری اومسلم په يوبل حديث کښې دی يوسړې حضرت محمدﷺ له راغلوونئ وئيل زما د ښځې چه کوم بچې پيداشوې دې هغه خو بالکل تک تور دې. حضورﷺ اوفرمائيل تاسره اوښان هم شته؟ هغه وئيل او. وئي فرمائيل کوم رنګ کښې دی؟ وئيل : سره. وئي فرمائيل چه په هغې کښې چرته برګ هم شته؟ وئيل او. وئي فرمائيل د دې رنګ بچې د سور رنګ په نراو ماده کښې څنګه پيداشوې دې؟ وئيل کيدې چرته د پورته نسل طرف نه ئي رګ رابنکلې شوې وی. حضورﷺ اوفرمائيل چه دغه شان ستا د بچی تور رنګ وجه هم داسې کيدې شی.([3])حضرت عکرمه ﷛ فرمائي چه که غواړی نو د بيزو شکل به ترې جوړکړی اوکه غواړی نود بدخنزير شکل به جوړکړی.ابوصالح ﷫ فرمائي که غواړی نودسپی شکل به ترې جوړکړی که غواړی نودخراوکه غواړی نو د بدخنزير.

حضرت قتاده ﷫ فرمائي چه دا ټول رښتيادی او الله ﷻ په ټولو څيزونوقادر دې خوهغه مالك مونږ ته بهترين ښکلې شکل او زړه خوشحالونکې او پاك شکلونه راکړی دی. بيافرمائي چه د هغه کريم رب په نافرمانو باندې تيارونکې څيز صرف دغه دې چه ستاسو په زړونو کښې دقيامت دورځې تکذيب دې تاسو د دې راتګ حق نه ګنړنی په دې وجه د دې نه بې پرواهی کونې. تاسو يقين ساتئ چه په تاسو باندې بزرګ محافظ او ليکونکې فرښتې مقرر دی تاسو له پکاردی چه دهغوی لحاظ اوساتئ هغوی ستاسو اعمال ليکی تاسو له بدی کولوباندې شرم کول پکار دی. رسول الله ﷺ فرمائي چه دا فرښتې تاسو نه د جنابت او اودس ماتی د وخت نه علاوه بل يو وخت کښې هم نه جدا کيږی. تاسو د دوی

[1] ابن ماجة کتاب الوصايا باب النهي عن الامساك في الحياة......:۲۷۰۷، وسنده صحيح ، احمد: ٤/۲۱۰.
[2] المعجم الکبير :٤٦٢٤.
[3] صحيح مسلم کتاب الطلاق باب اذا عرض ينفي الولد:۵۳۰۵، صحيح مسلم: ۱۵۰۰.

احترام کوئی او د غسل په وخت کښې هم پرده کوئې د دیوال نه یا د اوښ نه اوکه دا هم نه وی نو خپل بو ملګری اودرونی چه هم هغه پرده شی. (۱) (ابن ابی حاتم)

د بزار رحمه الله په دې حدیث کښې د الفاظو وړاندیوالې روستووالې دې. پدې کښې دا هم دی الله ﷻ تاسو د بربنډېدونه منع کوی. د الله ﷻ ددې فرښتونه اوشرمیږئی. دې کښې دا هم دی چه د غسل په وخت کښې هم دا فرښتې لرې کیږی(۲) یو بل حدیث کښې دی چه کله دا کراماً کاتبین د بنده د هرې ورځ اعمال الله ﷻ ته پیش کوی نو که په شروع اوآخر کښې استغفاروی نو الله ﷻ فرمائی د دې په مینځ کښې ټولې خطاګانې ما خپل بنده ته معاف کړې. (بزار) (۳)

د بزار رحمه الله په یو بل ضعیف حدیث کښې دی چه د الله ﷻ بعضې فرښتې د انسانانو اعمال پیژنی. کله چه یو بنده په نیکئی کولو کښې مشغول وینی نو په خپل مینځ کښې وائی چه نن شپه فلانکی سړی خلاصې بیاموندلو او خلاص شو او که د هغې خلاف کوی نو په خپل مینځ کښې ذکر کوی چه نن شپه فلانکی سړې هلاك شو. (۴)

إِنَّ الْأَبْرَارَ ‏ لَفِي نَعِيمٍ ﴿١٣﴾ ‏ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي

بیشکه چې نیکان خلق به | خامخا په نعمتونو کښې وی | او بیشکه چې بدکار خلق به

بیشکه نیک خلق به د نعمتونو په جنت کښې وی | او بیشکه بدکار خلق به په

جَحِيمٍ ﴿١٤﴾ ‏ يَصْلَوْنَهَا ‏ يَوْمَ الدِّينِ ﴿١٥﴾ ‏ وَمَا هُمْ ‏ عَنْهَا

خامخا په دوزخ کښې وی | ننوزی به هغې ته | په ورځ د جزا | او نهٔ به وی هغوئ | د هغې نه

جهنم کښې وی | کوم کښې چې به دوئ د قیامت په ورځ داخلیږی | او دوئ به د دغې

بِغَائِبِينَ ﴿١٦﴾ ‏ وَمَا أَدْرَاكَ ‏ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٧﴾ ‏ ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ ‏ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٨﴾

غائبه ونکی | او څه معلومه ده تاته | چې څه ده ورځ د جزا | بیا څه پته ده تاته | چې څه ده ورځ د جزا

جهنم نه پټیدې نشی | او تاته څه معلومه ده چې د بدلې ورځ څه ده | بیا تاته څه معلومه ده چې د بدلې ورځ څه ده

يَوْمَ ‏ لَا تَمْلِكُ ‏ نَفْسٌ ‏ لِنَفْسٍ ‏ شَيْئًا ‏ وَالْأَمْرُ

هغه ورځ | چې اختیار (طاقت) به نهٔ لری | یو نفس | د پاره د بل نفس | د هیڅ څیز | او حکم (فیصله) به

هغه داسې ورځ ده | چې هیڅوک به د هیڅا په کار رانشی | او په دغه ورځ به

يَوْمَئِذٍ ‏ لِلَّهِ ﴿١٩﴾

په دغه ورځ | خاص الله لره وی |

حکم صرف د یو الله ﷻ چلیږی

خوك چه د الله ﷻ اطاعت ګزار او حکم منونکی دی د ګناهونونه لرې اوسیږی هغوی ته الله ﷻ د جنت زیرې ورکوی. په حدیث کښې دی چه هغوی ته "ابرار" ځکه وائی چه دوی د خپل مور پلار حکم

(۱) تفسیر قرطبي: ۲۴۸/۱۹،
(۲) ابن ابي حاتم.
(۳) مسند البزار: ۳۲۵۲،
(۴) مسند البزار: ۳۲۱۴، مجمع الزوائد: ۲۲۶/۱۰،

منونکي وو اوخپل اولاد سره ئې نیك سلوك کولو. بدکاره خلق به د همیشه په عذاب کښې پراته وي. د قیامت په ورځ چه د حساب او بدلې ورځ ده د هغوی داخله به په دې کښې وي یوساعت به هم په هغوی باندې عذاب سپکولې نه شي. نه به ورله مرګ راځي اونه به راحت او آرام راځي اونه به لږ شان هم د هغې نه اخواکولې شي.

قوله تعالى: ﴿يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ شَيْئًا﴾: بیا د قیامت لوئي او تباهي ښکاره کولود پاره دوه دوه ځل فرمائي چه تاسو څه څيز خبرکړئ چه هغه ورځ څنګه ده؟ بیا هم پخپله ښائي چه په هغه ورځ به هیڅ څوك هم چاته څه فائده نه شي رسولې. نه به ئې د عذابونونه خلاص کړې شي اودا بله خبره ده چه چا ته د الله ﷻ د طرف نه د سفارش اجازت پخپله الله ﷻ ورکړي په دې موقع باندې داحديث واردكول بالكل مناسب دى چه رسول الله ﷺ فرمائي اې بنوهاشم خپل ځانونه د دوزخ نه د بچ کولودپاره د نیك عمل تیارې اوکړئ. زه تاسو په هغه ورځ د الله ﷻ د عذابونونه د بچ کولو اختیارنه لرم. (١) داحديث د سورت شعراء د تفسیر په آخره کښې تيرشوې دې. دلته ئې داهم اوفرمائيل چه په دغه ورځ به امر صرف هم د الله ﷻ وي. لکه چه بل ځائ فرمائي ﴿ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴾ يو بل مقام کښې ارشاد دې ﴿اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذِ الْحَقُّ لِلرَّحْمٰنِ﴾ بيا فرمائي ﴿مٰلِكِ يَوْمِ الدِّيْنِ﴾ مطلب د ټولو يودې چه په هغه ورځ به بادشاهي صرف دالله ﷻ چه واحد قهار اورحمن دې وي. نن هم د هغه ملکیت دې هم دغه یوازې مالك دې د هغه حکم چليږي خو هلته خو به ښکاره حکومت ملکیت او د امر والا هم نه وي.

﴿فالحمدلله﴾ د سورت انفطار تفسیر ختم شو.

ایاتونه	سورة المطففين مكية وهي ست وثلاثون اية وركوعا واحدا	رکوع کاني
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
٣٦	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	١

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِيْنَ ﴿١﴾ الَّذِيْنَ إِذَا اكْتَالُوْا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُوْنَ ﴿٢﴾

تباهي ده | دپاره دکم ناپ تول کونکو | هغه کسان | کله چې خان ته اخلي | دخلقو نه | نو پوره اخلي |

دکم تول کونکو دپاره تباهي ده| هغه چا دپاره چې د خلقو نه پیمانې اخلي نو پوره ئې اخلي

وَإِذَا كَالُوْهُمْ أَوْ وَّزَنُوْهُمْ يُخْسِرُوْنَ ﴿٣﴾

او کله چې پیمانه ورکوي خلقو ته | یا تول کوي هغوئ ته | نو کمې کوي هغوئ ته |

او چې خلقو ته پیمانه ورکوي او یاورته ئې تلي نو کم ورکوي

أَلَا يَظُنُّ أُولٰٓئِكَ أَنَّهُمْ مَّبْعُوْثُوْنَ ﴿٤﴾ لِيَوْمٍ عَظِيْمٍ ﴿٥﴾

ایا نهٔ کوي ګمان | دا خلق | چې بیشکه دوئ | به دوباره ژوندي کړې شي | دپاره د ورځې لوئ |

ایادوئ دا باور نه کوي اچې دوئ به (دقیامت) په لویه ورځ راژوندي کیږي؟ ....

يَّوْمَ يَقُوْمُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٦﴾

په کومه ورځ | چې به ودریږي خلق | رب العالمین ته |

په کومه ورځ چې به ټول خلق رب ته پیش کیږي|

(١) صحيح مسلم كتاب الايمان باب في قوله تعالى ((وانذر عشيرتك الاقربين)) : ٢٠٤.

قوله تعالی:- ﴿وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ﴾

په ناپ تول کښې کمې کونکو دپاره هلاکت:- نسائي او ابن ماجه کښې دی حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی کله نبي کريم ﷺ مدينې ته تشريف راوړونو هغه وخت کښې د مدينې خلق د ناپ تول په اعتبارسره ډير خراب وو. کله چه دا آيت نازل شو بيا هغوی ناپ تول ډير صحيح کړو. (١) ابن ابي حاتم کښې دی چه حضرت بلال بن طلق ﷺ يو ځل حضرت عبدالله بن عمر ﷺ ته اووئيل چه د مکې او مدينې خلق ډير ښه ناپ تول ساتي. هغوی اوفرمائيل چه ولې به ئې نه ساتي د الله ﷻ فرمان دې ﴿وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ﴾ الخ. نود تطفيف نه مراد په ناپ تول کښې کمې دې که هغه په دې صورت کښې وی چه د خلقو نه ئې اخستلو په وخت کښې زيات واخلی اود ورکولو په وخت کښې کم ورکړی. په دې وجه نې هغوی اوويرول چه دانقصان اوچتونکی او هلاکيدونکی دی چه کله درنه خپل حق اخلی نو پوره اخلی بلکه زيات اخلی اوچه نوروله ورکول وی نوکم ورکوی. صحيح دادی چه ﴿كَالُوْ﴾ او ﴿وَّزَنُوْهُمْ﴾ متعدی اومنی او ﴿هم﴾ ته ﴿محلًا﴾ منصوب اووائی سره ددې چه بعضوداضمير موکد منلې دې. چه دکالو اووزنو د پټ ضمير د تاکيد دپاره دې اومفعول محذوف ئې منلې دې په کوم چه د کلام دلالت موجود دې. دواړو شانوته مطلب نيزدې نيزدې يوشان دې. قرآن کريم ناپ تول صحيح ساتلوحکم په دې آيت کښې هم ورکړې دې ﴿اَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُوْنُوْا مِنَ الْمُخْسِرِيْنَ ۝ وَزِنُوْا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيْمِ﴾ يعنی چه کله ناپ کوئی نو پوره ناپ کوئی او وزن هم په تيغه تله باندې تلئی ورکوئی. بل ځائ حکم دې ﴿وَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيْزَانَ بِالْقِسْطِ ۚ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا ۚ وَاِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوْا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى ۚ وَبِعَهْدِ اللّٰهِ اَوْفُوْا ۚ ذٰلِكُمْ وَصّٰىكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ﴾ يعنی ناپ تول په انصاف سره برابر ورکوئی مونږ چاته دهغه د طاقت نه زيات تکليف نه ورکوو.

بل ځائ ارشاد دې ﴿وَاَقِيْمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيْزَانَ﴾ يعنی تول قايم اوساتئی اوتله مه کموئی. د حضرت شعيب ﷺ قوم الله ﷻ د دې بد عادت په وجه غرق او تباه کړل. دلته هم الله ﷻ يرول کوی چه دخلقو حق وهونکی دقيامت د ورځې نه نه ويريږی په کومه ورځ چه به د هغه پاك ذات په وړاندې اودرولې شی چانه چه نه پټه خبره پټه ده اونه ښکاره خبره. هغه ورځ هم ډيره ويرونکې اوخطرناکه ده ډيرد ويريدو او پريشانو ورځ ده. په هغه ورځ به دا نقصان رسونکی خلق د دوزخ اُورته داخلولې شی. په کومه ورځ چه خلق دالله ﷻ په وړاندې اودرولې شی په دې حال کښې به بربندې پښې اوبربنډبدنونه وی او ناسونته به وی. هغه ځائ به هم ډير تنګ او تياره وی او ميدان به د مصيبتونو او بلاګانو نه ډك وی اومصيبتونه به نازليږی. زړونه به پريشانه وی بې حاله به وی. صحيح حديث کښې دی د نيمونيمو غوږونو پورې به ئې خوله رسيدلې وی. (موطا امام مالك ﷫) (٢)

قوله تعالی:- ﴿لِيَوْمٍ عَظِيْمٍ ۝ يَّوْمَ يَقُوْمُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ﴾

دقيامت د ورځې سخت والې او اوږد والې:- د مسند احمد حديث کښې دی په هغه ورځ به د رحمن عزوجل د عظمت په وړاندې تول رچيدونکی ولاړ وی. (٣) بل حديث کښې دی چه د قيامت په ورځ به نمر خلقو ته دومره نيزدې وی چه د يوې يادوو نيزوبرابر به اوچت وی او سخت تيز به وی. هرسړې به د خپلو خپلو اعمالو مطابق په خولو کښې ډوب وی. د بعضو به د ګيټو پورې خوله وی د بعضو د زنګونو پورې د بعضو د ملا پورې او بعضو له خوبه د هغوی خولې واګې جوړې شوی وی. (٤) بل حديث کښې دی چه

١) ابن ماجة کتاب التجاوزات باب التوقی فی الکیل والوزن: ۲۲۲۳، وسنده حسن ؛ المعجم الکبیر: ۲۰٤۱؛ حاکم: ۳۳/۲.
٢) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة ویل للمطففین: ٤۹۳۸، صحیح مسلم: ۲۸٦۲، ترمذی: ۲٤۲۲.
٣) احمد: ۳۱/۲، وحدیث البخاری: ٤۹۳۸.
٤) صحیح مسلم کتاب الجنة باب فی یوم القیامة: ۲۸٦٤، ترمذی: ۲٤۲۱، احمد: ۳/٦.

نمر به دومره تیزوی چه کوپړنی به خوټکیږی او په دې کښې به داسې جوش راوچتیږی لکه څنګه چه کتوئی خوټکیږی. (۱) بل روایت کښې دی حضور ﷺ په خپله خُله مبارکه باندې ګوتې مبارکې کیخودې او وئې فرمائیل چه دغه شان به د خُولې واګې اچولې شوې وی. بیا حضور ﷺ په خپل لاس مبارك سره اشاره کولوسره اوخودل چه بعضې به بالکل ډوب وی.(۲) بل حدیث کښې دی چه د اویاؤ کالوپورې به بغیرد خبرو کولونه ولاړ وی. دا هم وئیلې شوی دی چه دریوسوو کالوپورې به ولاړ وی او دا هم وئیلی شوی دی چه څلویښت زروکالوپورې به ولاړ وی او په لس زره کاله کښې به فیصله کولې شی.

صحیح مسلم کښې د حضرت ابوهریره ﷺ نه مرفوعا روایت دې په هغه ورځ د کومې مقدارچه پنځوس زره کاله به وی(۳) د ابن ابی حاتم په حدیث کښې دی رسول الله ﷺ بشیرغفاری ﷺ ته اوفرمائیل ته به څه کوې په کومه ورځ چه به خلق دالله رب العلمین په مخکې درې سوه کاله ولاړ وی نه به دآسمانه څه خبر راځی او نه به څه حکم کولې شی. حضرت بشیر ﷺ اوفرمائیل چه هم الله ﷻ امدادی دې. حضور ﷺ اوفرمائیل واوره کله چه بسترې له لاړشې نو د الله ﷻ نه د قیامت د ورځې د تکلیفونو نه اود حساب د بدئی نه پناه اوغواړه(۴) سنن ابوداؤد کښې دی رسول الله ﷺ د قیامت په ورځ د اودریدو د تنګ ځایٔ نه پناه غوښتله(۵) دحضرت ابن مسعود ﷺ نه روایت دې چه ترڅلویښتو کالوپورې به خلقو سر اوچت کړې ولاړوی. هیڅ څوك به خبرې نه کوی نیك او بدبه ټولوته د خولو واګې لګیدلې وی(۶) ابن عمر ﷺ فرمائی تر سلوکالوپورې به ولاړوی. (ابن جریر) ابوداؤد نسائی ابن ماجه کښې دی چه حضور ﷺ به کله د شپې پاسیدو او د تهجدمونځ به ئې شروع کولو نولس ځل به ئې الله اکبروئیل لس ځل به ئې الحمدلله وئیل او لس ځل به ئې سبحان الله وئیل لس به ئې استغفرالله وئیل بیا به ئې وئیل ﴿اللهم اغفرلي واهدني وارزقني وعافني﴾ اې الله ما اوبښې ماته هدایت راکړې ماته رزق راکړې اوماته عافیت نصیب کړې. بیابه ئې د الله ﷻ نه د قیامت دورځې د ځایٔ دتنګئی نه پناه غوښتله.(۷)

كَلَّآ	اِنَّ كِتٰبَ الْفُجَّارِ
هرګز نه	بیشکه عملنامه دبدکارو خلقو
داسې دې نه کوی	بیشکه دبدکارو کسانو

لَفِيْ سِجِّيْنٍ ۝	وَمَآ اَدْرٰىكَ	مَا سِجِّيْنٌ ۝

خامخا په (رجسټرډ) قید خانې کښې ده | او څه معلومات دی تاته | چې څه دې دقید خانې رجسټر |
عملنامې په سجین کښې دی | او تاته څه معلوم دی چې سجین څه څیز دې

كِتٰبٌ	مَّرْقُوْمٌ ۝	وَيْلٌ	يَّوْمَئِذٍ	لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ۝	الَّذِيْنَ

یو کتاب دې | لیکلې شوې | تباهی ده | په دغه ورځ | دپاره ددروغ ګنړونکو | هغه |
دا یو لیکلې شوې کتاب دې | په دغه ورځ د دروغ ګنړونکو دپاره تبادهی ده | چې څوک

---

(۱) احمد : ۵/۲۵۴، وسنده حسن.
(۲) احمد : ۴/۱۵۷، حاکم: ۴/۵۷۱، ابن حبان : ۷۳۲۹.
(۳) صحیح مسلم کتاب الزكاة باب اثم مانع الزكاة: ۹۸۷.
(۴) الطبری :۲۴/۲۸۰، و ابن ابی حاتم .
(۵) ابو داود کتاب الصلاة باب ما يستفتح به الصلاة من الدعاء : ۷۶۶، نسائی : ۶۱۸، ابن ماجة : ۱۳۵۶، وسنده حسن
(۶) الطبری : ۲۴/۲۸۱.
(۷) ابوداود کتاب الصلاة باب ما يستفتح به الصلاة من الدعاء : ۷۲۲، نسائی : ۱۶۱۸، ابن ماجة : ۱۳۵۶، وسند حسن .

يُكَذِّبُوْنَ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ۝١١ وَمَا يُكَذِّبُ بِهٖۤ اِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ اَثِيْمٍ ۝١٢

چې دروغ ګڼري هغوئ | ورځ دجزا | او دروغ نه ګڼري دا | مګر | هر دحدنه اوړيدونکي | ګنهګار |

دقيامت ورځ دروغ ګڼري | او ددې ورځې نه انکار يوازې هغه کس کوي اچې سرکشه ګناهګار وي

اِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِ اٰيٰتُنَا قَالَ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ۝١٣ كَلَّا

کله چې اورولې کيږي | هغه ته ايتونه زمونږ | نو وائي | چې قيصې دي دپخوانو خلقو | هرګز نه |

هرکله چې زمونږ ايتونه ورته اولوستلې شي انو وائي چې دا خو دمخکنو خلقو واقعات دي داسې نه ده

بَلْ ۜ رَانَ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ۝١٤

بلکه | زنګ لګولې دې | په زړونو دهغوئ باند | هغه ګناهونو | چې وو هغوئ | چې کول به ئې |

بلکه ددوئ (بدو) عملونو ددوئ په زړونو باندې زنګ لګولې دې ....

كَلَّاۤ اِنَّهُمْ عَنْ رَّبِّهِمْ يَوْمَىِٕذٍ لَّمَحْجُوْبُوْنَ ۝١٥ ثُمَّ

هرګز نه | بيشکه دوئ به | ددیدار درب خپل نه | په دغه ورځ | په پرده کښې ساتلې شی | بيا به |

هرګزنه | دوئ به دخپل رب د ليدو نه په دغه ورځ بند (محروم) کړې شي | .... بيا يقينا

اِنَّهُمْ لَصَالُوا الْجَحِيْمِ ۝١٦ ثُمَّ يُقَالُ هٰذَا الَّذِيْ

بيشکه دوئ | خامخا ننوتونکې وی دوئ دوزخ ته | بيا به اووئيلې شي | دا هغه څيز دې |

دوئ به جهنم ته داخليږي | بيابه ورته اووئيلې شي چې دا هغه جهنم دې | چې ....

كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُوْنَ ۝١٧

چې وئ تاسو | چې هغه به مو دروغ ګڼړو |

تاسو به دروغ ګڼړلو

قوله تعالى:- كَلَّاۤ اِنَّ كِتٰبَ الْفُجَّارِ لَفِيْ سِجِّيْنٍ ۝

سجين اودګناهګارانوعمل نامه: مطلب داچه دبدانوخلقو مقام سجين دې. دا لفظ د **﴿فعيل﴾** په وزن باندې **﴿سجن﴾** نه ماخوذ دې. سجن وائی لغتًا تنګئی ته **﴿ضيق شريب خمير سكير﴾** وغيره په شان دا لفظ هم سجين دې بيا د دوی نورې بدئی بيانولوسره فرمانی تاسوته د دې حقيقت معلوم نه دې هغه ډير د خفګان اودهميشه درد اوتکليف والا ځائ دې. روايت دې چه داځائ د اووه زمکولاندې دې. دحضرت براء بن عازبؓ په يومطول حديث کښې داتيرشوی دی چه د کافرد روح باره کښې الله تبارك وتعالى فرمائی چه دده کتاب سجين کښې اوليکنی([1]) اوسجين د اوومې زمکې لاندې دې. وئيلې شی چه دا د اوومې زمکې لاندې يو شين کاڼړې دې او دا هم وئيلی شوی دی چه دا په دوزخ کښې يوه کنده ده. د ابن جريرپه غريب منکراوغيرصحيح حديث کښې دی چه فلق د دوزخ يوبند خلې والا کوهې دې او سجين د کولاوخلې والا کنده ده([2]) صحيح خبره دا ده چه ددې معنی ده تنګ ځائ دجيل خانه په لاندې مخلوق کښې تنګی ده او پورته مخلوق کښې ارتوالې دې. په آسمانونو کښې هرپورته آسمان د لاندې آسمان نه کولادې اوپه زمکو کښې د هرې يوزمکې لاندې زمکه تنګه ده. تردې چه دټولونه لاندې

[1] ددې تخريج سورة الاعراف آيت : ۴۰ لاندې تير شوې دې.
[2] الطبری : ۲۸۴/۲۴، وسنده حسن .

زمکه بالکل تنګه ده.اود ټولو نه زيات تنګ ځایٔ د اوومې زمکې مينځ دې. د کافرانو د پاره د واپس کيدلو ځایٔ دوزخ دې اوهغه د ټولولاندې دې.بل ځایٔ دی ﴿ثُمَّ رَدَدْنٰهُ اَسْفَلَ سٰفِلِيْنَ ۝ اِلَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ﴾ يعنی بيامونږ هغوی د لاندې نه لاندې کړل مګر چه کوم د ايمان والادی اود نيک اعمال والا دی.غرض داچه سجين اوتنګ او قط والا ځایٔ دې لکه چه قرآن کريم کښې يوبل ارشاددې ﴿مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقَرَّنِيْنَ دَعَوْا هُنَالِكَ ثُبُوْرًا ۝﴾ کله چه هغوی ددوزخ په تنګ ځایٔ کښې پښې لاسونه تړلې ورواچولې شی نوهلته به هم د مرګ چغې وهی.

﴿كِتٰبٌ مَّرْقُوْمٌ ۝﴾داد سجين تفسيرنه دې بلکه دا تفسيردې دهغوی چه د هغوی د پاره ليکلې شوې دې چه آخر به دوزخ ته رسی.دهغوی نتيجه دا ليکلې شوې ده اود دې نه فراغت حاصل کړې شوې دې. نه به په دې کښې اوس څه زياتې کولې شی نه کمې. نواوفرمائيلې شو چه د هغوی انجام زمونږ په کتاب کښې داول نه هم سجين ليکلې شوې دې.ددې تکذيب کونکو به په دغه ورځ خرابی وی. دوی له به د دوزخ قيدخانه اودرسوائې والا دردناك عذاب وی.د ﴿وَيْلٌ﴾پوره تفسيردې نه اول تيرشوې دې. د مطلب خلاصه دا ده چه د دې به ډيره زياته بربادی او هلاکت اوخرابی وی لکه چه ونيلې شی ﴿ويل لفلان﴾. (1)

قوله تعالی:- ﴿الَّذِيْنَ يُكَذِّبُوْنَ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ۝﴾

بيانی د دې دروغ ګڼړونکوبدکاره کافرانونوره تشريح اوکړه او وئی فرمائيل دا هغه خلق دی چه د بدلې ورځ نه منی دې ته خلاف عقل وئيلوسره واقع کيدل محال ګڼړی. بيافرمائی چه قيامت دروغ ګڼړل د دې خلقو کاردې کوم چه په خپلوکارونوکښې د حد نه تيرشی حرام کارونه اوکړی او يا په حلالوکارونوکښې دحد نه وړاندې شی. دغه شان په خپلو اقوالوکښې ګناهګاران وی دروغ وائی وعده خلافی کوی اوکنځلې کوی وغيره.

داهغه خلق دی چه زمونږ آياتونه اوری اوهغه دروغ ګڼړی. بدګمانی کوی او وائی چه د پخوانو کتابونونه نی راجمع کړی دی لکه بل ځایٔ ارشاددې ﴿وَاِذَا قِيْلَ لَهُمْ مَّاذَآ اَنْزَلَ رَبُّكُمْ ۙ قَالُوْٓا اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ۝﴾کله چه هغوی ته اووئيلې شي چه ستاسو رب څه نازل کړی نو وائی چه د پخوانوقصې. بل ځایٔ دی ﴿وَقَالُوْٓا اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلٰى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ۝﴾ يعنی دوی وائی چه د وړاندينو قصې دی. چه دوی ته سحر او مابنام ليکلې شی. الله ﷻ هغوی ته په جواب کښې فرمائی چه په حقيقت کښې خبره د هغوی دقول او د هغوی د خيال مطابق نه ده بلکه په حقيقت کښې دا قرآن کريم کلام الله دې د هغه وحی ده چه هغه په خپل بنده باندې نازل کړې ده.

قوله تعالی:- ﴿كَلَّا بَلْ ۜ رَانَ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ۝﴾

په زړه باندې د ګنا ه اثر:- اودهغوی په زړونوباندې دهغوی بدعمل پردې اچولې دی دګناهونواوخطاګانو د کثرت په وجه د هغوی زړونه زنګ شوې دی. د کافرانو په زړونوباندې شپه وی او د نيکانو خلقو په زړونو باندې رڼړا وی. ترمذی نسائی ابن ماجه وغيره کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه کله بنده يوه ګناه کوی نودهغه په زړه باندې يوتورداغ جوړيږی که توبه کوی نوهغه صفاکيږی اوکه ګناه کوی نونور تور والې پرې هم خوريږی. هم د دې بيان په ﴿كَلَّا بَلْ ۜ رَانَ﴾کښې دې.(2)دنسائی په الفاظو کښې څه اختلاف هم دې. په مسنداحمد کښې هم داحديث دې(3)دحضرت حسن بصری رحمه الله وغيره فرمان دې په ګناهونو باندې ګناه کولوسره زړه ړنديږی او بيا مړکيږی. بيافرمائی چه دا خلق په دې

---

(1) ابوداود کتاب الادب باب التشديك فی الكذب: ٤٩٩٠. وسنده حسن. ترمذی : ٢٣١٥، احمد: ٦٠٥/٥.

(2) ترمذی کتاب التفسير باب ومن سورة ويل للمطففين :٣٣٣٤، وهو حسن ، ابن ماجة : ٤٢٤٤.

(3) احمد: ٢٩٧/٢، وابن ماجة :٤٢٤٤ وهو حديث حسن.

عذابونو کښې راګیر یدو سره د الله ﷻ د دیدار نه هم محروم او محجوب کړې شي.

قوله تعالی:- كَلَّآ اِنَّهُمْ عَنْ رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوْبُوْنَ ۝

فائده: حضرت امام شافعي رحمه الله فرمائی د دې آیت په دلیل کښې دی چه مؤمن به د قیامت په ورځ د الله ﷻ دیدار سره مشرف کولې شي. د امام صاحب دا فرمان بالکل صحیح دې او د آیت صفا مفهوم هم دا دې. بل ځائې کښې په کولاو الفاظو سره هم دا بیان موجود دې. ارشاد دې ﴿وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ۝ اِلٰى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ۝﴾ یعنی په هغه ورځ به ډیر مخونه تروتازه وی او خپل رب ته به ګوری. د صحیح او متواتر احادیثونه هم دا ثابت دی چه ایماندار به د قیامت په ورځ خپل رب عزوجل په خپلو سترګو سره د قیامت په میدان کښې او د جنت په ښکلی باغونو کښې ګوری. حضرت حسن رحمه الله فرمائی چه پردې به لرې شی مؤمنانو او کافران په خپل رب اووینی. بیابه کافران د پردو شاته کړی خو مؤمن به هرسحر او ماښام پروردګار عالم دیدار حاصلوی. یا هم د دې په شان بل کلام دې. بیا فرمائی چه نه به صرف د الله ﷻ نه محروم وی بلکه داخلق به دوزخ کښې ورداخل کړې شي او دوی ته به د سپکاوی ذلت او رټینې په توګه په غصه سره ونیلې شي چه هم دغه دې کوم چه تاسو دروغ ګنړلو.

كَلَّآ اِنَّ كِتٰبَ الْاَبْرَارِ

| هرګز نهٔ | او بیشکه علمنامه دنیکانو خلقو |

بلکه دنیکانو عملونه په ....

لَفِيْ عِلِّيِّيْنَ ۝ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا عِلِّيُّوْنَ ۝

خامخا داوچتو خلقو په رجسټر کښې ده | او څه پته ده تاته | چی څه دې داوچتو خلقو رجسټر |

علین کښې لیک وی | ....او تاته څه معلوم دی چې علین څه ځائي دې

كِتٰبٌ مَّرْقُوْمٌ ۝ يَّشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُوْنَ ۝ اِنَّ الْاَبْرَارَ

یو کتاب دې | لیکلې شوې | چی حاضریږی هغې ته | مقربې فرشتې | بیشکه نیکان خلق به |

دایو لیکلې شوې کتاب دې | چې مقربې فرشتې ورته حاضرې وی | .... بیشکه نیکان به

لَفِيْ نَعِيْمٍ ۝ عَلَى الْاَرَآئِكِ يَنْظُرُوْنَ ۝ تَعْرِفُ

خامخا په نعمتونو کښې وی | ناست په تختونو باند | کتل به کوی | تاته به ښکاری |

دنعمت (په باغونو) کښې وی | په تختونو ناست کتل به کوی | ....دهغوئ په مخونو به

فِيْ وُجُوْهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيْمِ ۝ يُسْقَوْنَ مِنْ رَّحِيْقٍ مَّخْتُوْمٍ ۝

په مخونو دهغوئ کښې | تازه والې دنعمتونو | څکولې کیږی به په هغوئ | شراب صفا | سربند |

د نعمتونو تازګی ښکاری | په هغوئ به مهرلګولې شوی خاص (پاک) شراب څکولې شی

خِتٰمُهٗ مِسْكٌ ۚ وَفِيْ ذٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ

مهر دهغې به | مشک وی | او په دې کښې | یکار دی چی دبری موندلو کوشش اوکړی |

چې مهرونه به ئې د مشکو وی | او د دغه څیز په حاصلولو کښې دې رغبت کونکی

يَشْرَبُ	عَيْنًا	مِنْ تَسْنِيمٍ ۝٢٧	وَمِزَاجُهُ	الْمُتَنَافِسُونَ ۝٢٦
چې څکې به	دا یوه چینه ده	دتسنیم نه	او شامل به وی دهغې سره	بریې غوښتونکي خلق
دایوه چینه ده چې مقرب خلق		ګډولې شی	اوپه هغې کښې به د تسنیم(اوبه)	رغبت اوکړی

الْمُقَرَّبُونَ ۝٢٨	بِهَا
الله ته نزدې خلق	دهغې نه
	به ترې نه څکل کوی

قوله تعالى:- كَلَّآ إِنَّ كِتٰبَ الْأَبْرَارِ لَفِيْ عِلِّيِّيْنَ ۝

د نیکانوعمل نامه:- د بدکارانود حشربیانولونه پس اوس د نیکانوخلقو بیان کولې شی چه د هغوی ځای علیین دې کوم چه دسجین بالکل برعکس دې.حضرت ابن عباس ﷺ د کعب ﷺ نه دسجین سوال اوکړو نوهغه اوفرمائیل چه هغه اوومه زمکه ده په دې کښې دکافرانوروحونه دی.اود علیین د سوال په جواب کښې اوفرمائیل چه دا اووم آسمان دې اوپه هغې کښې د مؤمنانوروحونه دی(۱)حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه دې نه مراد جنت دې(۲)عوفي رحمه الله دهغوی نه روایت کوی چه دهغوی اعمال دالله ﷻ په نیزد په آسمان کښې دی. قتاده رحمه الله فرمائی چه دادعرش ښئی پایه ده اوخلق وائی دا په سدرة المنتهی کښې ده(۳)ښکاره خبره ده چه لفظ علویعنی اوچتوالی نه ماخوذ دی. څومره چه یوځیز اوچت او بره وی هم هغه هومره به لوئ اوکولاووی.د دې د پاره د دې د عظمت او بزرګئی د څرګندونې د پاره اوفرمائیل تاسوته دهغې حقیقت نه دې معلوم.بیائی ددې تاکیداوکړوچه دا یقینی ځیز دې په کتاب کښې لیکلې شوې دې چه دا خلق به علیین ته ځی د کوم خواته چه د هرآسمان مقرب فرښتې ځی. بیا فرمائی چه د قیامت په ورځ به دا نیکان دهمیشه نعمتونواو باغونوکښې وی اود الله ﷻ عام فضل اوکرم به په هغوی لکه د باران راوریږی. دوی به په پالنګونوباندې ناست وی خپل ملك اومال ته نعمتونو راحتونو عزتونو شان شوکت اومال اومتاع ته به ګوری خوشحالیږی به. داخیر اوفضل دانعمت اورحمت به نه کله کمیږی نه به ختمیږی اونه به ورکیږی. اودا هم معنی ده چه په خپل د آرام ځایونوکښې د سلطنت په تخت به ناست اود الله ﷻ دیداربه کوی. نولکه د فاجرانو به بالکل برعکس وی. په هغوی باندې به د الله ﷻ دیدار حرام وی او دوی ته به هروخت اجازت وی. لکه څنګه چه د ابن عمر ﷺ په حدیث کښې دی کوم چه اول بیان شوې دې چه د ټولونه د ښکته درجې جنتی خپل ملك اوملکیت د دوو زروکالو د فاصلې نه وینی.اودا د ټولونه دآخری ځیزونه به داسې د هغه د نظر په وړاندې وی لکه څنګه چه د ټولونه اول ځیزونه.اود اعلی درجه جنتی خو به په یوه ورځ کښې دوه دوه ځل د الله ﷻ ددیدار په نعمت باندې خپل زړه خوشحالوی اوخپلې سترګې به د نور نه ډکوی(۴)که څوك دهغه په مخ باندې نظر واچوی نو په یونظر به خوشحاله اسوده خوند او نور اووینی د هغوی مرتبه اوګورئی او خیال اوکړئی چه په راحت او آرام کښې خوشحال دې. د جنتی شرابوجامونه به روان وی.

قوله تعالى:- يُسْقَوْنَ مِنْ رَّحِيْقٍ مَّخْتُوْمٍ ۝

رحیق اومختوم:- رحیق دجنت یوقسم شراب دې.رسول الله ﷺ فرمائی څوك چه یوتږی مسلمان باندې اوبه اوڅکوی په هغه به الله ﷻ "**رحیق اومختوم**"اوڅکوی یعنی د جنت د مهر والا شراب اوچه څوك په یو اوږی

---

(۱) الطبری : ۲۹۱/۲٤.
(۲) الطبری : ۲۹۱/۲٤.
(۳) الطبری : ۲۹۲/۲٤.
(٤) ترمذی کتاب تفسیر القران باب ومن سورة القیامة : ۳۳۳۰.

مسلمان باندې خوراك اوكړي الله ﷻ به په هغه دجنت ميوې اوخوروی اوچه څوك يوبربنډ مسلمان ته كپړې واغوندوی الله ﷻ به هغه ته د جنت د شنوريښمو جوړې واغوندوی. (مسنداحمد)[1]

قوله تعالى :- خِتٰمُهٗ مِسْكٌ

د (ختام) معنی ګدوډ يايوځاۍ شوی.دا الله ﷻ پاك صفاكړې دی اودمشكومهرپرې لګولې دې.داهم معنی ده چه ددې انجام مشك دې. يعنی هيڅ بدبوئی نشته بلكه د مشكوپه شان خوشبوده.دچاندې په شان سپين رنګ والا شراب په كومو چه به مهرلګكی يابه ئی يوځاۍ كوی. دومره د خوشبووالا دی چه كه ددنياد خلقودې سره ګوته اولګی اوهغه ئی هم په هغه وخت راوباسی نوټوله دنيابه په هغې سره خوشبويه شی.اود(ختام)معنی خوشبوئي هم كړې شويده. بيافرمائی چه حرص كونكی فخرلونی كونكی كثرت او سبقت كونكوله پكار دی چه د هغه طرف ته ټوله توجه اوكړی. لكه بل ځاۍ ارشاد دې (لِمِثْلِ هٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعٰمِلُوْنَ) د داسې څيزونودپاره عمل كونكو له پكاردی چه عمل اوكړی.تسنيم د جنت د بهترينو شرابونوم دې دايونهر دې كوم نه چه سابقين خلق خو برابر څكی اود ښی لاس والا به خپل شراب په رحيق كښې ملاووی څكی.

إِنَّ الَّذِيْنَ | أَجْرَمُوْا | كَانُوْا

| بيشكه هغه خلق | چې جرمونه ئې كړی دی | ووبه هغوئ |

بيشكه څوك چې مجرمان دی ....

مِنَ الَّذِيْنَ | اٰمَنُوْا | يَضْحَكُوْنَ ﴿٢٩﴾ | وَإِذَا مَرُّوْا | بِهِمْ

په هغه كسانو پورې | چې ايمان ئې راوړې وو | چې خندل به ئې | او كله چې به تيردل | په هغوئ باند |

هغوئ به (په دنيا كښې) په مؤمنانو پورې خندګانې كولې |او چې مسلمانان به ئې خوا كښې تيريدل

يَتَغَامَزُوْنَ ﴿٣٠﴾ | وَإِذَا انْقَلَبُوْا | إِلٰى أَهْلِهِمُ | انْقَلَبُوْا | فَكِهِيْنَ ﴿٣١﴾

نو سترګې به ئې وهلې يو بل ته | او كله چې به واپس تلل | دكورخلقو ته | نو تلل به | خوشحاله |

نويوبل ته به ئې سترګې وهلې|اوچې خپلو كورونوته به واپس تلل|نوهلته به ئې هم(مسلمانانو) پورې ټوقې كولې

وَإِذَا رَأَوْهُمْ | قَالُوْا | إِنَّ هٰٓؤُلَآءِ | لَضَآلُّوْنَ ﴿٣٢﴾

او كله چې به ئې ليدل هغوئ | نو وئيل به ئې | بيشكه دا خلق | خامخا بې لارې دی |

اوچې مسلمانان به ئې اوليدل نودابه ئې اووئيل | چې داخلق ګمراهان دی

وَمَآ أُرْسِلُوْا | عَلَيْهِمْ | حٰفِظِيْنَ ﴿٣٣﴾ | فَالْيَوْمَ

او حال دا چې نه دی ليږلې شوی دا كافران | په مومنانو باند | نګرانی كونكی | نو نن ورځ |

حال دا چې دوئ په مسلمانانو باندې نګران مقرر شوی نه دی | .... نو نن (دقيامت)

الَّذِيْنَ | اٰمَنُوْا | مِنَ الْكُفَّارِ | يَضْحَكُوْنَ ﴿٣٤﴾ | عَلَى الْأَرَآئِكِ

هغه كسان | چې ايمان ئې راوړې دې | په كافرانو پورې | خندا كوی | ناست په تختونو باند |

په ورځ به مسلمانان په كافرانو پورې خنداګانې كوی | ....په تختونوبه ناست وی

[1] احمد: ۱۳/۳، ۱٤، ترمذی كتاب صفة القيامة باب فی ثواب الاطعام والسقی والكسو......: ۲٤٤۹،

يَنظُرُونَ ﴿٣٥﴾	هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ	مَا	كَانُوا	يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾
ګوري هغوئ ته | آيا ملاو شوه بدله کافرانو ته | دهغې | چې وو هغوئ | چې کول به ئې |				
نظاره به ئې کوی | چې آيا کافرانو ته دخپل عمل پوره پوره کړو بدله اورسيده که نه ؟				

قوله تعالى:- إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ ﴿٢٩﴾

په ايماندارو پورې دخنداکونکو انجام:- يعني په دنياکښې خود دې کافرانوښه تعلق وو په ايماندارانو پورې به ئې ټوقې کولې په تګ راتګ کښې به ئې ورپسې آوازونه کول او سپکاوې او بې عزتي به ئې کوله. او خپلو خلقوسره به تلل او ښه خبرې به ئې جوړولې. چه څه به ئې غوښتل هغه به ئې موندل. خو شکرخو څه چه نور کفر به ئې کولو اومسلمانانو ته به ئې تکليفونه ورکول. مسلمانانو به د هغوی نه منل نودوی به هغوی ګمراه کولو کوشش کولو. الله ﷻ فرمائي چه داخلق خو مونږ د هغوی حفاظت کونکی نه وولیګلې د هغوی په مؤمنانوباندې څه. ولې هروخت هغوی پسې لګيدلې دی اود هغوی د اعمالواوافعالوخيال ساتي او پيغورتې خبرې جوړوی. لکه چه فرمائي ﴿قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا﴾ الخ يعني په دې دوزخ کښې پراته سوزيږئ ماسره خبره مه کوئ. زما خاص بندګانو به وئيل چه اې زمونږه پروردګار مونږ ايمان راوړو نو مونږ اوبښه په مونږ باندې رحم اوکړه ته د ټولونه ډير رحم اوکرم کونکې ئې. نو تاسو هغوی پورې ټوقې اوکړې اوداسې غافل شوئ چه زما ياد موهيرکړو اودوی پورې موټوقې مسخرې کولې. اوګورئ نن ما د هغوی د صبر بدله ورکړه اوهغوی په هرشان کامياب دی. دلته هم د دې نه پس ارشاد دې چه نن د قيامت په ورځ ايماندار په بدکاروپورې خاندی او په تختونوباندې ناست خپل الله ﷻ ته ګوری چه د دې خبرې صفاثبوت دې چه دا ګمراه نه وو تاسو به دوی ته ګمراه وئيلې بلکه دوی په اصل کښې اولياء الله وو اود رب مقربين وو. په دې وجه نن د الله ﷻ ديدار د هغوی دسترګو په وړاندې دې. دوی د الله ﷻ ميلمانه دی اود هغه دعزت ولا په کورکښې اوسيږي. لکه کوم څه چه دې کافرانو په دنياکښې مسلمانانو سره کړې وو د هغې پوره بدله هغوی ته په آخرت کښې ملاوشوه که نه؟ د هغوی د مسخرو په بدله کښې نن په هغوی پورې خنداکانې کولې شی دوی به ئې ختمول الله ﷻ هغوی زيات کړل. غرض دا چه پوره پوره بدله ورکړې شوه.

﴿الحمدلله﴾ د سورت مطففين تفسيرختم شو.

﴿سورت انشقاق مکيه﴾

د سورت تعارف:- موطاامام مالك رحمه الله کښې دی ابوهريره رضي الله عنه خلقو ته مونځ ورکړواوپه هغې کښې ﴿إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ﴾ سورت اولوستلو او سجده ئې اوکړه فارغ شو نوونئ فرمائيل رسول الله ﷺ هم د دې د لوستلو نه پس سجده کړې وه([1]) دا حديث په مسلم او نسائي کښې هم دې. بخاري شريف کښې دی چه حضرت ابورافع رحمه الله فرمائي چه ماحضرت ابوهريره رضي الله عنه پسې د ماسخوتن مونځ اوکړو. هغوی په دې کښې ﴿إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ﴾ تلاوت اوکړواو سجده ئې اوکړه. ما تپوس اوکړو نو جواب ئې راکړوچه ما ابوالقاسم ﷺ پسې سجده کړې ده (يعني حضور ﷺ دا سورت په مانځه کښې اولوستلو اودسجدې په آيت ئې سجده اوکړه اومقتديانوهم سجده اوکړه) نو چه زه کله هم تاسوسره ملاويږم (په دې موقعه به) سجده کوم([2]) (يعني ترمرګه پورې) د دې حديث نورسندونه هم دی. صحيح مسلم اوسنن نسائي کښې روايت دې چه ابوهريره رضي الله عنه فرمائي مونږ رسول الله ﷺ سره سورت ﴿إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ﴾ کښې او په سورت

---

[1] صحيح مسلم کتاب المساجد باب سجود التلاوة : ۵۷۸، نسائی: ۹۶۳، موطا امام مالک : ۲۰۵/۱.

[2] صحيح بخاری کتاب الاذان باب الجهر فی العشاء : ۷۶۶، صحيح مسلم : ۵۷۸، ابوداود : ۱٤۰۸.

(اِقْرَاْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِیْ خَلَقَ) کښې سجده کړې. (۱)

اياتونه		سورة الانشقاق مكية وهي خمس وعشرون اية وركوعا واحدا		ركوع ګانې
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
۲۵		شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې		۱

اِذَا السَّمَآءُ انْشَقَّتْ ۝۱ وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۝۲

کله چې آسمان | اوشلیږي | او حکم اومنی | درب خپل | او حق دادې چې حکم اومنی |

څه وخت چې آسمان اوشلیږی او دخپل رب حکم اومنی او هغه هم ددې قابل دې (چه دخپل رب حکم اومنی)

وَاِذَا الْاَرْضُ مُدَّتْ ۝۳ وَاَلْقَتْ مَا فِيْهَا

او کله چې زمکه | خوره یعنی همواره کړې شی | او راواغورزوی | هغه څه چې په هغې کښې دننه دی |

او هرکله چې زمکه راښکلې شی او هرڅه چې په کښې دی هغه بهر ته راواغورزوی

وَتَخَلَّتْ ۝۴ وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۝۵ يٰۤاَيُّهَا الْاِنْسَانُ اِنَّكَ

او خالی شی | او حکم اومنی | درب خپل | او حق دادې چې حکم اومنی | اې انسانه | بیشکه ته |

| اوخالی شی | اودخپل رب حکم اومنی | او هغه هم ددې قابله ده (چه داسې اوکړی) | اې انسانه ! ته

كَادِحٌ اِلٰى رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلٰقِيْهِ ۝۶

عمل کونکې روان ئې | رب خپل ته | په عمل کولو سره | نو ته ملاویدونکې ئې دهغه سره |

لګیا یې دخپل رب طرف ته کوشش کوې | او خامخا ورسره مخامخ کیدونکې یې

فَاَمَّا مَنْ اُوْتِیَ كِتٰبَهٗ بِيَمِيْنِهٖ ۝۷

نوهر چې هغه څوک دی | چې ورکړې شوه | عملنامه دهغه | په ښی لاس دهغه کښې |

نوهغه څوک چه عملنامه ورته په ښی لاس ورکړې شی ....

فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَّسِيْرًا ۝۸ وَّيَنْقَلِبُ اِلٰۤى اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ۝۹

نو حساب به اوکړې شی دهغه سره | حساب آسان | او واپس به شی | اهل خپل ته | خوشحاله |

نو هغه سره به آسان حساب اوشی | او خپلو خپلوانو ته به خوشحاله خوشحاله ورشی

وَاَمَّا مَنْ اُوْتِیَ كِتٰبَهٗ وَرَآءَ ظَهْرِهٖ ۝۱۰ فَسَوْفَ يَدْعُوْا

او هر چې هغه څوک دی | چې ورکړې شوه | عملنامه خپله | دشا دهغه نه | نو اوازونه به کوی |

او چا ته چې عمل نامه د شا دطرفه ورکړې شی | ....نو هغه به د هلاکت دعاګانې

(۱) صحیح مسلم کتاب المساجد باب سجود التلاوة : ۵۷۸، ابو داود:۱۴۰۷، ترمذی :۵۷۳، ابن ماجة :۱۰۵۸.

ثُبُوۡرًا ۝١١ وَّيَصۡلٰى سَعِيۡرًا ۝١٢ اِنَّهٗ كَانَ فِىۡۤ اَهۡلِهٖ مَسۡرُوۡرًا ۝١٣

هلاکت ته | او ننوزی به بل اور ته | بیشکه هغه وو | په کوروالو خپل کښې | خوشحاله |

.....اوهغه به بلیدونکي اور ته داخلیږي| دې به په (دنیا) کښې خپلو خپلوانو کښې ډیر خوشحاله اوسیدو

اِنَّهٗ ظَنَّ اَنۡ لَّنۡ يَّحُوۡرَ ۝١٤ بَلٰىۤ ۚ اِنَّ رَبَّهٗ

بیشکه هغه خیال کوو | چې هرگز به هغه واپس نشی الله ته | ولې نه | بیشکه رب دهغه |

ددهٔ داگمان وو چې (الله ﷻ) ته به نه پیش کیږم | ....ولې نه بیشکه الله ﷻ ددهٔ

كَانَ بِهٖ بَصِيۡرًا ۝١٥

وو د عمل دهغه | لیدونکې |

کارونه لیدل کتل |

قوله تعالى:- اِذَا السَّمَآءُ انۡشَقَّتۡ ۝

آسمان به اوشلیږی:- الله ﷻ فرمائی دقیامت په ورځ به آسمان اوشلیږی اودخپل رب دحکم منلودپاره به نی خپل غوږ نیولې وی. دشلیدوحکم ملاویدوسره به اوشلیږی او ټکړې ټکړې به شی. ده له هم پکار دی چه دالله ﷻ حکم په ځائ راوړی ځکه چه داد هغه الله ﷻ حکم دې کوم چه هیڅ څوك نه شی بندولې د چانه چه بل لوئ څوك نشته څوك چه په ټولو غالب دې په هغه باندې هیڅ څوك غالب نشته. هریوڅیز د هغه په وړاندې بښکته اولاچاره دې. بې طاقته او مجبوردې.

قوله تعالى:- وَاِذَا الۡاَرۡضُ مُدَّتۡ ۝

بله زمکه به خوره کړې شی اوبه غوړولې شی او پلنه به کړې شی. په حدیث شریف کښې دی چه الله ﷻ به دقیامت په ورځ زمکه د څرمن په شان راکاږی تردې چه هریوانسان ته به د اودریدلودپاره صرف د دوو پښوځائ ملاویږی. د ټولونه اول به زه رابللې شم. حضرت جبرائیل عليه السلام به د الله ﷻ نه ښی طرف ته وی. دالله ﷻ قسم دې نه وړاندې هغه دې کله هم نه دې لیدلې نوزه به وایم اې الله جبرائیل عليه السلام ماته ونیلې ووچه دې ستا رالیګلې شوې ماله راځی. الله ﷻ به اوفرمائی رښتیادی نو زه به وایم بیاماته د شفاعت اجازت راکړه. په مقام محمود کښې به اودریږم اوشفاعت به کوم او وایم به اې الله ستادې بندیګانو د زمکې په ګوټ ګوټ کښې ستا عبادت کړې دې. (ابن جریر) ([1])

بیافرمانی چه زمکه به د خپلې خیټې دننه چه څومره مړی دی راوباسی اوخالی به شی. دابه هم د رب د فرمان په انتظاروی اودې له هم دا پکاردی. بیاارشاد کیږی چه اې انسانه ته کوشش کوه او د خپل رب طرف وړاندې کیږه اعمال کونی تردې چه یوه ورځ به هغه سره ملاوشنی. اود هغه په وړاندې به اودریږنی اوخپل عمل اوخپل کوشش به خپلې مخې ته اووینئی. ابوداؤداو طیالسی کښې دی چه حضرت جبرائیل عليه السلام اوفرمائیل اې محمد ﷺ ژوندې اوسیږه ترکومې چه غواړې خوآخرپه مرګ راځی. چاسره چه غواړې زړه اوتړه خویوه ورځ به د دوی نه جدا کیدل وی. چه څه غواړې عمل اوکړه خو یوه ورځ هغه سره ملاقات کیدونکې دې. ([2])

---

[1]) الطبري: ٣١١/٢٤،

[2]) مسند الطيالسي: ١٧٥٥،

قوله تعالی:- فَمُلٰقِيهِ

د (فَمُلٰقِيهِ) ضمير مرجع بعضو لفظ رب ته هم خودلي دي نودا معنى به شي الله ﷻ سره ستاملاقات كيدونكي دي هغه به تاله ستاد ټولوعملونوبدله دركوي. اوستاد ټولو كوششونو اومحنتونو ميوه به تاته درنصيب كړي. دواړه خبري خپل مينځ كښي يوبل ته لازم او ملزوم دي.

قوله تعالی:- فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا

چا سره چي حساب سختي اوشوه هغه هلاك شو: -قتاده رحمه الله فرمائي چه بنيادمه ته كوشش كونكي ئي خوپه خپل كوشش كښي كمزوري ئي. چانه چه دا اوشي خپل ټول كوشش اومحنت د نيكود پاره اوكړي نوهغه دي اوكړي خوپه أصل كښي د نيكوقدرت اودبدونه د بچ كيدو طاقت سواد الله ﷻ د امدادنه حاصليدي نه شي. بيافرمائي چاته چه په ښي لاس كښي عمل نامه ملاوشوه د هغه حساب به بغيرد سختئي نه په آسانئي سره كيږي. د هغه واړي بدئي به معاف هم كړي شي اود چانه چه د هغه د ټولو اعمالو حساب اخستلي شي هغه هلاك شو. حضرت رسول مقبول ﷺ فرمائي چه چاسره چه حساب شروع شو هغه تباه شو. حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي چه په قرآن پاك كښي خودي چه دنيكانو خلقو سره به هم حساب كيږي (فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا) حضور ﷺ اوفرمائيل چه په اصل كښي داهغه حساب نه دي داخوصرف پيشي ده. د چانه چه په حساب كښي تپوس پوښتنه كيږي هغه به تباه كيږي. (مسنداحمد)[1]

بل روايت كښي دي چه دي بيان سره حضور ﷺ خپله گوته په خپل لاس باندي كيخوده اولكه چه څنگه يو څيزراگرولي شي اُدغه شان ئي خوزوله. مطلب داچه د چانه تپوس كيږي او څوك لټولي شي هغه به د عذاب نه نشي بچ كيدلي. پخپله د حضرت عائشه رضي الله عنها نه روايت دي چه چاسره باقاعده حساب كيږي هغه بي د عذاب نه نشي پاتي كيدلي. اود حساب يسيرنه مرادصرف پيشي ده. سره د دي چه الله ﷻ ښه گوري. د حضرت عائشه رضي الله عنها نه روايت دي چه ما يوځل د حضور ﷺ نه واوريدل چه هغوي ﷺ په مانځه كښي دادعاغوښتله (اللهم حاسبني حسابا يسيرا) كله چه حضور ﷺ فارغ شونوماتپوس اوكړو حضور ﷺ داآسان حساب څه څيزدي؟ جواب كښي اوفرمائيل چه صرف عمل نامه باندي به نظراچولي شي او ونيلي به شي چه زهٔ مونږ معاف كړي. خواي عائشه رضي الله عنها چاسره چه الله ﷻ په حساب شوهغه هلاك شو[2] (مسنداحمد) غرض دا چه د چا په ښي لاس كښي عمل نامه راغله هغه به الله ﷻ ته پيش كيدوسره پريخودي شي او خپلوانو له به په خوشحالوسره جنت ته واپس راځي. طبراني كښي دي رسول الله ﷺ فرمائي چه تاسو خلق اعمال كوئي اود حقيقت علم چاته هم نشته زردي هغه وخت راتلونكي دي چه تاسو به خپل عملونه اوپيژنئي. بعضي به هغه خلق وي چه په خنداخوشحالئي به خپلوانوسره ملاويږي اوبعضي به داسي وي چه په خفگان غمگين اوخفه به واپس راځي اوچاته چه په شابيرته گس لاس كښي عمل نامه وركړي شي هغه به د نقصان او تاوان چغي وهي. هلاكت او مرگ به رابلي او دوزخ ته به ځي. په دنياكښي ښه تازه تكړه وو او بي فكره ئي مزي كولي د آخرت ويره د عاقبت انديښنه مطلق نه وه اوس هغه غم فكر خفگان نااميدئي د هرطرف نه راگير كړو. ده گنړل چه د مرگ نه پس ژوندون نشته هغه ته دا يقين نه وو چه د الله ﷻ طرف ته واپس هم تلل دي. بيا فرمائي چه او دي به ضرور الله ﷻ راژوندي كوي لكه څنگه چه په اول ځل هغه راپيداكړي. بيابه دهغه د نيك اوبدسزا او جزاوركولي شي. د بنديگانو د اعمالو او احوالوهغه ته خبر دي اوهغه دا گوري.

---

[1] صحيح بخاري كتاب التفسير سورة اذا السماء انشقت : ۴۹۳۹، صحيح مسلم:۲۹۷۶.

[2] احمد:۴۸/۶، وسنده حسن .

فَلَآ أُقۡسِمُ بِالشَّفَقِ ﴿١٦﴾ وَالَّيۡلِ

| نو نۀ | قسم خورم | دماښام په سرخۍ باندې | او په شپه باند |

| نو زما دې په سورخۍ باندې قسم وی | او په شپه اوپه هغه څیزونو چې شپې

وَمَا وَسَقَ ﴿١٧﴾ وَالۡقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ ﴿١٨﴾ لَتَرۡكَبُنَّ

او په هغه چې راجمع کړی دا شپه | او په سپوږمۍ باند | کله چې کامله شی | خامخا به تاسو ورخیژئ

راغونډ کړی وی| او په سپوږمۍ څه وخت چې پوره (بدر) شی چې تاسو به پوړئ

طَبَقًا عَنۡ طَبَقٍ ﴿١٩﴾ فَمَا لَهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿٢٠﴾

یو حالت ته | دبل حالت نه پس |نو څه شوی دی په دوی | چې دوئ ایمان نۀ راوړی |

په پوړئ خیژئ |.................. نو دا په دوئ څه شوی دی چې دوئ ایمان نه راوړی

وَإِذَا قُرِئَ عَلَيۡهِمُ الۡقُرۡءَانُ لَا يَسۡجُدُونَ ﴿٢١﴾ بَلِ الَّذِينَ

کله چې لوستلې کیږی | په دوئ باند | قران | نو دوئ سجده نۀ کوی | بلکه هغه کسان |

او کله چه دوئ ته قران پاک اولوستلې شی| نو دوئ سجده نه کوی | ....بلکه

كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ ﴿٢٢﴾ وَاللَّهُ أَعۡلَمُ بِمَا

چې کفر ئې کړې دې | هغوئ دروغ ګڼړی قران | او الله عالم دې | په هغه څه باند |

کافران (دا هرڅه) دروغ ګڼړی | .... اوددوئ د زړونو په حال الله ﷻ ښه

يُوعُونَ ﴿٢٣﴾ فَبَشِّرۡهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٤﴾

چې دوئ ئې ساتی په زړه کښې | نو زیرې ورکړه دوئ ته | د عذاب دردناك |

عالم دې |............................نو دوئ ته د دردناک عذاب زیرې ورکړه

إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّٰلِحَٰتِ لَهُمۡ أَجۡرٌ

مګر هغه کسان چې ایمان ئې راوړې دې | او عملونه ئې کړی دی نیك | هغوئ دپاره | بدله ده |

خو څوک چې مومنان دی | اونیک کارونه کوی | هغوئ دپاره نه ختمیدونکې اجر

غَيۡرُ مَمۡنُونٍ ﴿٢٥﴾

نۀ ختمیدونکې

مقرر دې

قوله تعالى:- فَلَآ أُقۡسِمُ بِالشَّفَقِ ﴿١٦﴾

د سرخئ قسم:-دشفق نه مراد هغه سرخی ده کومه چه دنمرپریوتونه پس د آسمان په مغربی غاړو باندې ښکاره کیږی.حضرت علی رضی الله عنه حضرت ابن عباس رضی الله عنه حضرت عباده ابن صامت رضی الله عنه حضرت ابو هریره رضی الله عنه حضرت شداد بن اوس رضی الله عنه حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه محمدبن علی بن حسین رحمه الله مکحول رحمه الله بکربن عبدالله مزنی رضی الله عنه بکیربن اشج رحمه الله مالك ابن ابی ذنب رضی الله عنه ابوسلمه ماجشون رحمه الله هم دافرمائی چه شفق هم

دغه سرخنی ته وائی([1]) د حضرت ابوهریره ﷺ نه هم دا روایت دې چه مراد داسپینوالې دې نوشفق د غاړوسرخنی ته وائی. که هغه د راختونه وړاندې وی که دپریوتونه پس وی اوداهل سنت په نیزدهم دامشهوره ده. خلیل وائی دماسخوتن د وخت پورې دا سرخی باقی وی([2]) جوهری وائی د نمرد ډوبیدونه پس چه کومه سرخی اورڼړا باقی پاتې وی هغې ته شفق وائی. دا د شپې د اول نه د ماسخوتن د وخته پورې باقی وی. عکرمه ﷺ فرمائی د ماښام نه واخله ترماسخوتن پورې. د صحیح مسلم په حدیث کښې دی، چه د ماښام وخت د شفق د غائبیدو پورې دې.([3]) دمجاهد رحمه الله نه دا روایت دې چه دې نه مراد ټوله ورځ ده. اوپه یوروایت کښې دی مراد ترې نمر دې. غالبًا د دې مطلب وجه د دې نه پس جمله ده نولکه چه د رڼړا اوتیارې قسم نې اوخوړلو. امام ابن جریر رحمه الله فرمائی د ورځ د تلو اود شپې د راتلو قسم دې. نورو ونیلی دی دسپینوالي اوسوروالی نوم شفق دې. یوبل قول دې چه دا لفظ په دې دواړومختلفو معنوکښې ونیلې شی. د وسق معنی ده جمع کړې شو. یعنی دشپې د ستورو او د شپې د ځناورو قسم. دغه شان د شپې په تیاره کښې د ټولوځیزونوپه خپل خپل ځائ تلل. اود سپوږمئی قسم چه کله هغه پوره شی اود پوره رڼړاوالا جوړه شی.

قوله تعالی:- لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ ۝

﴿لَتَرْكَبُنَّ﴾ الخ تفسیر بخاری کښې په مرفوع حدیث سره نقل دې چه دیوحالت نه به بل حالت ته به پورته ورخیژئی ([4]) حضرت انس ﷺ فرمائی چه کوم یوکال راځی هغه به د وړاندینی نه ډیر خراب وی. ما دغه شان ستاسو د نبی ﷺ نه اوریدلی دی([5]) د دې حدیث او پورتنی حدیث الفاظ بالکل یوشان دی. په ظاهردامعلومیږی چه دا مرفوع حدیث دې. والله اعلم. اود دې حدیث دامطلب هم بیان کړې شوې دې چه دې نه مراد د نبی کریم ﷺ ذات گرامی دې. اود دې تائید حضرت عمر ﷺ ابن مسعود ﷺ ابن عباس ﷺ اودعام اهل مکه اواهل کوفه قراءت هم دادې. د هغوی قراءت ﴿لَتَرْكَبَنَّ﴾ (د ب په زبر سره دې). شعبی رحمه الله وائی چه مطلب دا دې چه اې نبی ﷺ ته به د یوآسمانه پس بل آسمان ته ځیژې. دې نه مراد معراج دې یعنی منزل په منزل به ځیژې. سدی رحمه الله وائی چه مراد دادې چه د خپل خپل عمل مطابق به منزلونه پوره کوئی. لکه چه په حدیث کښې دی تاسو به د خان نه د وړاندینوخلقو په طریقوباندې ځئی. بالکل برابر برابر او تردې پورې چه که په هغوی کښې څوك د سمسارې په سوړه کښې داخل شوې وی نو تاسو به هم دغه شان کوئی. خلقو ونیل چه د وړاندینونه مراد ستاسو یهود او نصاری دی. حضور ﷺ اوفرمائیل بیانورڅوك دی؟([6]) حضرت مکحول ﷺ فرمائی چه هروشلوکالوکښې به تاسوداسې کار ایجاد کوئی چه دې نه وړاندې به نه وو. عبدالله فرمائی چه آسمان به شلیږی بیا به سور رنګ کښې شی او بیا به هم رنګونه بدلوی.

ابن مسعود ﷺ فرمائی چه کله خوبه آسمان لوګې جوړشی اوبیابه اوشلیږی. حضرت سعیدبن جبیر رحمه الله فرمائی یعنی ډیرخلق چه په دنیاکښې ښکته او ذلیل وو په آخرت کښې به د اوچتودرجو والا او عزت دارجوړشی. ډیر خلق کوم چه په دنیاکښې عزت دار او مرتبې والا وو هغوی به په آخرت کښې خوار زار او نامراد وی. عکرمه ﷺ دا مطلب بیانوی اول نې پښی ځکل اوس خوراك کوی. اول ځوانان وو بیا بوډا

---

[1]) الطبری :۱۹/۲۷٤.
[2]) الطبری :۱۹/۲۷۵.
[3]) صحیح مسلم کتاب المساجد باب اوقات الصلوت الخمس:۶۱۲،
[4]) صحیح بخاری کتاب التفسیرسورة اذ السماءانشقت ، باب (لترکبن طبقا عن طبق): ٤۹٤۰.
[5]) صحیح بخاری کتاب الفتن باب لا یاتی زمان الا الذی بعده شرمنه : ۷۰۷۸، ترمذی: ۲۲۶، احمد: ۳/۱۷۹.
[6]) صحیح بخاری کتاب الاعتصام بالکتاب والسنة باب قول النبی ﷺ لتتبعن سنن من کان قبلکم ۷۳۲۰، صحیح مسلم: ۲۶۶۹ بتصرف یسیر.

ګان شو. حسن بصري رحمه الله فرمائي د نرمئي نه پس سختي او سختئي نه پس نرمي. د مالدارئي نه پس غريبي او غريبئي نه پس مالداري. د صحت نه پس ناجوړتيا، اوناجوړتيانه پس جوړيدل. يومرفوع حديث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائي بنيادم په غفلت کښې دې هغه پرواه نه کوی چه څه څيز له ئې پيداکړې يم. الله ﷻ چه څوك پيداکوی نو فرښتې ته وائي چه د ده رزق د ده اجل د ده ژوند اود ده بد کيدل يانيك کيدل اوليکه. بيا هغه فارغ شي اوځي اودويمه فرښته راځي اود ده حفاظت کوی تردې چه دې پوهه شي بيا هغه فرښته لاړه شي او دوه فرښتې د ده عمل نامه ليکونکې راشي. دمرګ په وخت کښې هغه هم لاړې شي او د مرګ فرښته راځي د خپل کار نه پس هغه هم لاړه شي. بيا قبرته د هغه روح واپس کولې شي اودمرګ فرښته هم لاړه شي. اودسوال جواب کولو فرښتې راشي د خپل کار نه پس هغوی هم لاړې شي. د قيامت په ورځ به د ده د بدوفرښته راځي اود ده د سټ نه به د هغه عمل نامه راپرانستې کړی او بيابه هم هغه سره وی يوسائق دې بل شهيد.

بيابه الله ﷻ اوفرمائي ﴿ لَقَدْ كُنتَ فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَٰذَا ﴾ ته د دې نه غافل وې. بيارسول الله ﷺ آيت ﴿لَتَرْكَبُنَّ﴾ الخ اولولی يعنی د يوحال نه بل حال بيافرمائي خلقو ستاسو په وړاندې لوئ لوئ کارونه دی د کوم چه تاسوکښې طاقت نشته. د الله ﷻ نه چه اوچت دې امداد اوغواړئ. داحديث په ابن ابی حاتم کښې دې او منکر حديث دې. د دې په سندکښې ضعيف ضعيف راويان دی خود دې مطلب بالکل صحيح او ټيك دې. والله سبحانه وتعالى اعلم.

امام ابن جرير رحمه الله دا ټول اقوال بيانولوسره فرمائيلې دی صحيح مطلب دا دې چه اې محمد ﷺ ته به د يو نه پس په بل سخت کار کښې پريوتونکې ئې. نوروته خطاب کول هم حضور ﷺ ته دی خومراد ترې ټول خلق دی چه هغوی به د قيامت په ورځ د يونه پس بل تکليف وينی. بيا فرمائي چه نه دا څه شوی دی دوی ايمان ولې نه راوړی؟ اود دوی قرآن پاك اوريدوسره د سجدې کولونه څوك منع کوی؟ بلکه داکافران خو ئې بالکل دروغ ګڼړی اود حق خبرې مخالفت کوی اوپه سرکشئ او بدئ کښې اينختی دی. الله ﷻ د دوی د زړونوخبرې کومې چه دوی پټوی ښه پيژني. اې نبي ﷺ ته دوی ته خبر اورسوه چه الله ﷻ د دوی د پاره دردناك عذاب تيار ساتلې. بيا فرمائي د دې عذاب نه محفوظ شوی خلق د بهترين اجر مستحق ايماندار او نيك کردار خلق دی دوی ته به پوره پوره بغير کمی بې حسابه اجر ملاويږی.

لکه چه بل ځائ ارشاد دې ﴿ عَطَاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ ﴾ بعضې خلقو دا هم وئيلی دی چه بغيرد احسان نه. خودا معنی ټيك نه ده. هروخت هره لمحه د الله ﷻ په جنتيانوباندې به احسان اوانعام وی. بلکه صرف د هغه په فضل اوکرم سره هغوی ته جنت نصيب شوې دې دانه چه د هغوی د عمل په وجه. نود دې مالك خو په خپل مخلوق باندې د هميشه او مدام احسان والادې دهغه ذات پاك هرقسم اوهروخت د تعريفونو لائق د هميشه هميشه د پاره دې. د دې د پاره به په جنتيانوباندې د الله ﷻ تسبيح اود هغه ثناء داسې کولې شي څنګه چه ساه بغيرد تکليف او بغيرد تکلف بلکه بې ارادې روانه وی. قرآن پاك فرمائي ﴿وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ يعنی دهغوی به آخری قول دا وی ټول تعريفونه د جهانونو د پالونکی الله ﷻ د پاره دی.

﴿الحمدلله﴾ دسورت انشقاق تفسير ختم شو. الله ﷻ دې مونږ ته د خير توفيق راکړی اومونږ دې د بدو نه بچ کړی. (آمين)

اياتونه	سورة البروج مكية وهي اثنتان وعشرون اية وركوعا واحدا	ركوع گاني
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۲۲	شروع كوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم كونكې دې	۱

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْبُرُوْجِ ۝۱ وَالْيَوْمِ الْمَوْعُوْدِ ۝۲ وَشَاهِدٍ

قسم دې په آسمان | چه خاوند د برجونو دې | او په ورځ وعده كړې شوې باند | او په حاضريدونكې باند

قسم دې په آسمان چې دبرجونو خاوند دې | او په هغه ورځ چې وعده ئې شوې ده | اوقسم دې په گواه

وَّمَشْهُوْدٍ ۝۳ قُتِلَ اَصْحٰبُ الْاُخْدُوْدِ ۝۴ النَّارِ ذَاتِ الْوَقُوْدِ ۝۵

اوپه هغه ورځ چه حاضريدل ورته كولې شي | قتل كړې شول | خاوندان دكندو | د اور چې خاوند دډير خشاك وه

اودچاخلاف چه گواهي وركولې شي | د خندق جوړونكي قتل كړې شول | او داور خاوندانو چې ډير خشاك په كښې

اِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُوْدٌ ۝۶ وَّهُمْ عَلٰى مَا يَفْعَلُوْنَ

كله چې هغوئ | په غاړه ددغه كندو | ناست وو | او هغوئ | په هغه څه چې كول هغوئ |

پروت وو | څه وخت چې دوئ د اور په غاړه ناست وو | اوڅه چې دوئ په مومنانو باندې

بِالْمُؤْمِنِيْنَ شُهُوْدٌ ۝۷ وَمَا نَقَمُوْا مِنْهُمْ

په مومنانو باند | حاضر وو (يعنې ليدل ئې) | او نه كوله دشمني هغوئ | دهغوئ سره |

كول هغه ئې په خپلو ستركو ليدل | ....اوهغوئ (كافرانو) د دوئ (مسلمانانو) نه صرف

اِلَّآ اَنْ يُّؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَمِيْدِ ۝۸ الَّذِيْ

مگر په دې وجه | چې ايمان راوړې وو هغوئ | په الله غالب ستائيلې شوې باند | هغه (الله) |

ددې خبرې بدله اخستله | چې دوئ په الله ﷻ ايمان راوړې وو | چې غالب او ستائيلې ذات دې

لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدٌ ۝۹

چې هغه لره ده | بادشاهي دآسمانونو او دزمكې | او الله | په هر څيز باند | نظر لرونكې دې |

هغه ذات چه حكومت ئې په آسمانونو اوزمكه كښې دې | او الله ﷻ په هرڅه باندې خبردار دې

اِنَّ الَّذِيْنَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ

بيشكه هغه كسان | چې ظلم ئې اوكړو | په مومنانو سړو باند | او په مومنانو ښځو باند |

بيشكه كومو خلقو چې مومنانوسړو او ښځو ته عذاب وركړو

ثُمَّ لَمْ يَتُوْبُوْا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيْقِ ۝۱۰

بيا ئې توبه اونه ويستله | نو دې هغوئ دپاره | عذاب ددوزخ | اودې هغوئ دپاره | عذاب داور سوزونكى

او د دې نه پس ئې توبه اونه ويستله | ....نو هغوئ دپاره د جهنم عذاب مقرر دې

قوله تعالى:- وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ ﴿١﴾

دَ آسماني بروج قسم د بروج نه مرادلوئ لوئ ستوري دي لكه چه ﴿جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا﴾ په تفسير كښې تيرشو.دحضرت مجاهد رحمه الله نه روايت دې چه بروج هغه دي په كوم كښې چه حفاظت كونكي اوسيږي. يحيى رحمه الله فرمائي دا آسماني محل دې. منحال بن عمرو ﷺ وائي چه دې نه مراد د ښكلي جوړښت والا آسمان دې.(١) ابن خيثمه رحمه الله فرمائي دې نه مراد د نمرسپوږمني منزلونه دي كوم چه دولس دي اونمر په دې هريوكښې په مياشت كښې روان وي او سپوږمني په دې كښې دوه ورځې او د يوې ورځې دريمه حصه ګرځي. نودا اتويش ورځې شوې اودوه ورځې هغه پټه وي نه راوځي. (٢) د ابن ابي حاتم په حديث كښې دي رسول الله ﷺ فرمائي د ﴿وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ﴾ نه مرادد قيامت ورځ ده اود شاهدنه مرادد جمعه ورځ ده. نمرچه په كوموكومو ورځور اوځي اوډوبيږي په دې كښې د ټولو نه افضل اواعلى ورځ دجمعه ده. پدې كښې يوساعت داسې دې چه په هغې كښې بنده كومه يوه ښيګړه اوغواړي نو ملاويږي اود كومې بدئي نه پناه غواړي اخواكيږي اود ﴿ مَشْهُودٍ ﴾ نه مراد د عرفه ورځ ده.

قوله تعالى:- وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ ﴿٣﴾

يوم مشهود څه څيز دې :ابن خزيمه كښې هم دا حديث دې(٣) موسى بن عبيده نه د دې روايت دې اودې ضعيف دې.داروايت پخپله د حضرت ابوهريره ﷺ د قول نه نقل دې اوهم دا ډير صحيح معلوميږي. مسندكښې د حضرت ابوهريره ﷺ نه هم دا روايت دې (٤) اود حضراتونه هم دا تفسير نقل دې اويه دې كښې اختلاف نشته. فالحمدلله.يوبل روايت كښې مرفوعاً نقل دي چه دجمعه ورځ ته دلته شاهد وئيلې شوې دې دائي خاص زمونږ دپاره دخزانې په توګه پټه كړې وه(٥)يوبل حديث كښې دي چه د ټولو ورځو سرداره ورځ د جمعه ده(٦)دحضرت ابن عباس ﷺ نه دا هم روايت دې چه د شاهد نه مراد پخپله د حضرت محمد ﷺ ذات دې اودمشهودنه مراد دقيامت ورځ ده.بيا هغوى دا آيت اولوستلو﴿ذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَّهُ النَّاسُ وَذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ﴾ يعنى د هغه ورځ دپاره به خلق راجمع كړې شي اودا ورځ مشهوديعنى حاضره كړې شوې ده.

يوسړي دحضرت حسن بن علي ﷺ نه سوال اوكړوچه شاهد اومشهودڅه څيز دې؟ هغوى اوفرمائيل تاد بل چانه تپوس كړې؟وئې وئيل اود ابن عمر ﷺ او ابن زبير ﷺ نه. وئې فرمائيل هغوى څه جواب دركړو وئيل د قربانئي ورځ اود جمعه ورځ. وئې فرمائيل چه نه بلكه د شاهدنه مراد حضرت محمد ﷺ دې لكه چه قرآن پاك كښې ارشاد دې ﴿فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ شَهِيدًا﴾ يعنى څه حال به وي چه كله مونږ د هريوامت نه ګواه راولو اوتا په هغوى باندې ګواه جوړكړو اود مشهودنه مراد د قيامت ورځ ده.قرآن پاك وائي ﴿وَذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ﴾داهم روايت دې چه دشاهدنه مراد حضرت آدم ﷺ اود مشهود نه مراد د قيامت ورځ اود مشهودنه مراد د جمعه ورځ هم روايت ده اود شاهدنه مراد پخپله الله ﷻ هم دې اود عرفه ورځ هم ده.

يوحديث كښې دي رسول الله ﷺ فرمائيلي دي دجمعه په ورځ په ما په كثرت سره درود وائې هغه مشهود ورځ ده په كومه كښې چه فرښتې حاضريږي.حضرت سعيدبن جبير رحمه الله فرمائي شاهد الله ﷻ دې. قرآن

---

(١) تفسير قرطبي :١٩/٢٨٣.
(٢) الطبري : ٢٤/٣٣٢.
(٣) الطبري : ٢٤/٣٣٣، ابن خزيمه: ٣/١١٦،.
(٤) احمد: ٢/٢٩٨،
(٥) المعجم الكبير : ٣٤٥٨،.
(٦) الطبري : ٢٤/٣٣٤.

پاك واني (وَكَفَىٰ بِاللّٰهِ شَهِيْدًا) اومشهودمونږ یو.دقیامت په ورځ به مونږ ټول د الله ﷻ په وړاندې حاضرولې شو.د اکثروحضراتودا فرمان دې چه شاهدد جمعه ورځ ده اومشهود د عرفه ورځ ده.د دې قسمونونه پس ارشاددې چه دخندوقونو والا باندې لعنت وی.دا د کافرانویوه ډله وه کومو چه ایماندار مغلوب کولوسره هغوی ددین نه اړول غوښتل ا. دهغوی په انکارباندې ئې کندې اوکنستلې او په هغې کښې ئې لرګی بل کړل او اُور ئې سورکړو اوبیا ئې هغوی ته اوونیل چه اوس هم ددین نه واوړئې.دې الله والاخلقوانکاراوکړو.اودې دالله ﷻ نه نه ویریدونکو کافرانوهغه مسلمانان په هغه سورکړې شوی اُورکښې واچول.هم دابیانولې شی چه داخلق هلاك شو.دادخشاك نه ډك سورکړې شوی اُورد خندوقونو په غاړوناست د هغه مؤمنانود سوزیدو تماشه کتله.د دې دښمنئې اوعذاب سبب د مؤمنانوهیڅ قصور نه وو اود هغوی صرف د دوی په ایماندارئې باندې غضب اوغصه وه. په اصل کښې غلبه لرونکې هم الله ﷻ دې د هغه په پناه کښې راتلونکی هیڅ کله هم نه برباد کیږی اوهغوی په خپلو ټولو افعالو او اقوالو کښې په شریعت او تقدیرکښې د تعریف قابل دی اوکه الله ﷻ څه وخت کښې خپلو خاص بندی ګانوته دکافرانود لاسه تکلیف هم اورسوی اود هغې رازچاته معلوم نه شی نونه دې وی خوپه اصل کښې هغه دڅه مصلحت اوحکمت په بنیادباندې وی.دالله ﷻپه پاکو صفتونوکښې داهم دی چه هغه د زمکوآسمانونواوټولومخلوقاتومالك دې اوهغه دهریوڅیز حاضراوناظردې هیڅ څیزدهغه نه پټ نه دې.

دا واقعه دکومې علاقې اوکومې زمانې ده؟:علیؓ فرمائی چه داواقعه د اهل فارس ده.دهغوی بادشاه دا قانون جاری کول غوښتل چه محرمات ابدیه یعنی مورخور لور وغیره ټول حلال دی.دهغه وخت علماء کرامود دې نه انکاراوکړو او منع ئې کړو. په دې باندې هغوی خندقونه اوکنستل په هغې کښې ئې اُور بل کړوهغه حضرات ئې په دې کښې اوغورزول. دااهل فارس ترننه پورې دابنځې هم حلال ګنړی. دا هم روایت دې چه دا خلق یمنیان وو.مسلمانانواوکافرانوکښې جنګ اوشو مسلمانان غالب راغلل بیا په دویم جنګ کښې کافران غالب راغلل نوهغوی کندې اوکنستلې اوایمانداران ئې په کښې اوسوزول. داهم روایت دې چه دا واقعه د اهل حبش ده.دا هم روایت دې چه دا واقعه د بنی اسرائیلوده. هغوی دانیال او دهغه ملګروسره دا سلوك کړې وو. نوراقوال هم دی.

دَ خندقونوواقعه:- مسنداحمد کښې دی رسول الله فرمائیل چه پخوانئی زمانه کښې یوبادشاه ووهغه سره یوجادوګروو. کله چه جادوګربوډا شونو بادشاه ته ئې اوونیل اوس زه بوډا شوم اوزما د مرګ وخت رانیزدې شو ماته یوماشوم راکړه نوزه به هغه ته جادواوښایم. یوهوښیارهلك ته هغه تعلیم ورکول شروع کړه. هلك چه به هغه له تلونو په لارکښې دیوراهب کور ووچرته چه به هغه په عبادت کښې او کله په وعظ کښې مشغول وو.دې به هم اودریدو اود هغه د عبادت طریقه به ئې کتله اود هغه وعظ ئې اوریدلو.تلورراتلوکښې به دلته اودریدلو جادوګربه هم وهلو او موربلارهم ځکه چه هلته به هم ناوخته رسیدلواودلته هم. یوځل دې ماشوم راهب ته خپل شکایت وړاندې کړو.راهب ورته اوونیل چه کله جادوګرتانه تپوس اوکړی چه ولې دې ناوخته کړو؟ نوته ورته وایه دکورخلقو راحصارکړې ووم او چه د کوروالا دې راګیرکړی نوورته وایه چه جادوګرحصارکړې ووم. دغه شان یوه زمانه تیره شوه. یوطرف ته هغه جادو زده کولو او بل طرف ته د الله ﷻ کلام اودالله ﷻ دین.یوه ورځ هغه اوکتل چه په لارکښې یو خطرناك ښناور پروت دې دخلقو تګ راتګ بند دې.داخواخلق دیخوانه شی راتلې اوددیخوا خلق اخوانه شی تلې. ټول خلق اخوادیخوا پریشانه ولاړدی. هغه په خپل زړه کښې سوچ اوکړو چه نن موقعه ده زه خپل ازمیښت کوم چه د راهب دین د الله ﷻ خوښ دې که د جادوګر.هغه یوکاڼړې راوچت کړو اوپه هغه ښناور ئې ورګذار کړو اوونی ونیل اې الله که ستا په نیزدد راهب دین اوتعلیم د جادوګر د کارنه ډیرمحبوب دې نودا ښناور په دې کاڼړی باندې هلاك کړې دې د پاره چه خلق د دې بلانه خلاص شی. د

کانړی په لګیدو باندې هغه ځناور مړشو اود خلقو تګ راتګ شروع شو. بیا لاړو او راهب ئې خبرکړو نو هغه اوونیل خوږه بچیه! ته مانه غوره ئې. اوس به د الله ﷻ دطرف نه ستا ازمیښت کیږی که چرې داسې اوشی نو ته زما خبر چاته مه ورکوه.اوس دې ماشوم ته دحاجت مندو خلقوقطارونه اولګیدل. اود هغه په دعاسره د مورنه پیداشوی ړانده جذامیان شل اوهرقسم بیماران جوړیدل.دبادشاه د یونابینا وزیرغوږ ته هم دا خبره اورسیده. هغه ډیرې تحفې تحائف واخسته راغلو. هغه وئیل که تاماته شفا راکړه نودا ټولې به تاله درکړم. هغه ونیل شفازما په لاس کښې نه ده اوزه چاله شفانه شم ورکولې شفا ورکونکې خو الله وحده لاشریك له دې. که ته په هغه باندې د ایمان راوړو وعده کوې نو زه به د هغه نه دعا اوکړم. هغه اقرار اوکړو ماشوم د هغه د پاره دعااوکړه او الله ﷻ هغه ته شفاورکړه اوهغه د بادشاه دربارته راغلواو چه څنګه ئې د ړندو په شان اول کار کولو کارئې شروع کړو سترګې ئې بالکل بینا وې. بادشاه حیران شو اوتپوس ئې اوکړو تاته سترګې چادرکړې؟هغه وئیل زما رب. بادشاه ونیل یعنی ما. وزیرونیل نه نه زما اوستارب الله ﷻ دې. بادشاه وئیل چه ښه ده زما نه علاوه بل څوك هم ستارب شته. وزیر ونیل اوزما اوستا رب الله ﷻ عزوجل دې. اوس هغه په وهلوټکولو سره هغه ته قسم قسم تکلیفونه اوسزاګانې ورکول شروع کړه اوتپوس ئې کولوتاته داتعلیم چا درکړې؟ آخر هغه اوخودل چه د دغه ماشوم په لاس ما ایمان راوړې.اوس هغه داماشوم راوغوښتو او وئې وئیل چه ته خو په جادوکښې ښه ماهرشوې چه ړانده هم جوړول او بیماران تیك کول دې شروع کړه.هغه ونیل غلطه ده نه زه چاته شفا ورکولې شم اونه جادو. شفاخو الله ﷻ په لاس کښې ده. ونیل چه ښه یعنی زما په لاس کښې ده څکه چه الله خو هم زه یم. هغه وئیل هیڅ کله نه . بادشاه ونیل چه بیا ته خوزما نه بغیربل څوك الله منې.هغه وئیل اوزمااوستارب الله ﷻ دې. هغه ده ته هم قسم قسم سزاګانې ورکول شروع کړه تردې چه د راهب پته ئې معلومه کړه. راهب ئې راغوښتو چه ته اسلام پریږده اود دې دین نه واوړه. هغه انکار اوکړونوبادشاه هغه په آره اوڅیرلواو دوه ټکړې کړو ونې غورزولو.بیا دې ځوان ته اوونیل چه ته هم د دین نه واوړه نوهغه هم انکار اوکړونو بادشاه حکم اوکړو زماسپاهیانودې فلانکی فلانکی غرته بوځئی اودهغې اوچتوسوکوته په رسیدو باندې ده ته اووایئې چه دادین پریږده که دې منی نو تیك ده ګنی د هغه ځائ نه ئې رالړه کړئی. دې خلقو هغه بوتلواو چه د هغه ځائ نه ئې دیکه ورکول اوغوښتل نوهغه دالله ﷻ ته دعا اوکړه﴿اللهم اکفنیهم بماشئت﴾اې الله ﷻ څنګه چه غوارې د دوی نه خلاصې راکړې. دې دعاسره غراوخوزید،اوهغه سپاهیان رالړه شول او هغه ماشوم بچ شو.دهغه ځائ نه په خندا خوشحالئی باندې هغه ظالم بادشاه له بیاراغلو. بادشاه ونیل دا څه اوشو؟زما سپاهیان څه شو؟ ونیل زماالله زه دهغوی نه بچ کړم.هغه څه نور سپاهیان راوغوښتل او هغوی ته ئې اووئیل چه دې په کشتئی کښې کینوئی او بوئی زئی او د سمندر به بیخ کښې ورډوب کړئی. دوی هغه واخستلو اولاړل د سمندر مینځ ته اورسیدل. کله چه ئې هغه په سمندرکښې غورزول غوښتل نوهغه بیا هغه دعا اوکړه یاالله څنګه چه غوارې ماد دوی نه بچ کړه. یوڅپه راوچته شوه اوهغه سپاهیان ټول په سمندرکښې ډوب شول صرف هغه ماشوم باقی پاتې شو. دې بیا بادشاه له راغلو او وئې ونیل زما الله زه بیا د هغوی نه بچ کړم. اې بادشاه که ته هرڅومره چلونه اوکړې خو ما هلاك کولې نه شې. او چه څنګه زه وایم که هغه شان دې اوکړه نو زما روح به اوځی. هغه ونیل څه اوکړم؟ وئې فرمائیل ټول خلق په یومیدان کښې راجمع کړه بیا د کهجورې په تنه باندې په سولئی مې اوځیژوه او زما ترکش نه یو غشې راوباسه اوهم زما په لینده باندې خیژوه او ﴿بسم الله رب هذا الغلام﴾ یعنی دهغه الله ﷻ په نوم چه د دې ماشوم رب دې وایه اوغشې زما طرف ته اووله هغه باندې به زه اولګم اوزه به مړشم. بادشاه هم داسې اوکړه او غشې د هغه په کوپړئی باندې اولګیدو هغه خپل لاس هم په هغه ځائ کیخودو او شهیدشو. په دې طریقه

باندې دشهید کېدلوسره خلقو ته د هغه په دین باندې یقین راغلو ځلورو واړو طرفونه اوازونه راغله چه مونږتولو ددې ماشوم په رب باندې ایمان راوړلې دې.ددې حال په کتوباندې دبادشاه ملګری اوویریدل او بادشاه ته ئې اووئیل د دې هلك ترکیب باندې خو مونږ پوهه نه شو. ګورئی د هغې دا اثر اوشو چه دا ټول خلق هم دهغه په مذهب باندې شو. مونږ خو هغه په دې وجه قتل کړو چه د ده مذهب خور نه شی ولې هغه ویره خو مخې ته راغله او ټول مسلمانان شو.بادشاه وئیل چه ښه ده ټولو محلونو اولاروکښې خندقونه اوکنئ هغه د لرګونه ډك کړئی اواُور ورته کړئی.څوك چه د دې دین نه واوړی هغه پریږدئی او چه څوك اونه منی هغه په اُورکښې واچوئی.دې مسلمانانو په صبراوبرداشت سره په اُورکښې سوزیدل منظورکړه اوپه هغې کښې په ټوپونو وراودانګل.خو یوه ښځه چه د هغې په غیږ کښې یو پئی ځکونکې ماشوم ووهغه لږه شان اوویریدله نودې ماشوم له الله ﷻدخبرو طاقت ورکړو هغه وئیل مورې څه کوې ته خوپه حق ئی صبرکوه او دې ته وراودانګه([1])داحدیث په مسنداحمدکښې هم دې اود صحیح مسلم په آخر کښې هم دې او په نسائی کښې هم په څه اختصار سره دې.

د ترمذی شریف په حدیث کښې دی چه حضرت صهیب رضی الله عنه فرمائی چه نبیکریم ﷺ د مازیګرمونځ کولو نه پس عموماً د شونډې لاندې څه فرمائیل نود حضور ﷺ نه تپوس اوشو چه حضور ﷺ! دا تاسو څه فرمائې؟ونی فرمائیل چه په انبیاؤکرامو کښې یونبی علیه السلام ووچه په خپل امت باندې به ئی فخرکولو. وئی وئیل چه د دوی خیال به څوك ساتی نو الله ﷻ د هغوی طرف ته وحی راولیګله چه دوی ته اختیاردې که داخبره خوښوی چه زه پخپله د دوی نه انتقام اوبدله واخلم یاپخپله داخبره خوښوی چه په دوی باندې دښمن مسلط کړم.هغوی انتقام خوښ کړو نو په یوه ورځ د هغوی نه اویازره مړه شو دې سره هغوی داحدیث هم بیان کړو کوم چه پورته تیرشو.بیا په آخره کښې دقتل نه واخله ترمجیدپورې آیاتونه تلاوت کړل.داخوان شهید خښ کړې شوې وواود حضرت عمر بن الخطاب رضی الله عنه د خلافت په زمانه کښې د هغه دقبرنه هغه راویستلې شوې وودهغه ګوته هم هغه شان په کوپړئی باندې پرته وه څنګه چه د شهادت په وخت کښې وه.امام ترمذی رحمه الله دې ته حسن غریب وائی.خوپه دې روایت کښې داصراحت نشته چه داواقعه نبیکریم ﷺ بیان فرمائیلې.ممکن دی چه دحضرت صهیب رومی رضی الله عنه بیان فرمائیلې وی هغه سره د نصرانیانو داسې ډیر حکایتونه وو. والله اعلم.

د سیرت ابن اسحاق روایت:- امام محمد بن اسحاق رحمه الله هم دا قصه په نورو الفاظوکښې بیان کړې ده چه ددې خلاف ده.هغه وائی نجرانی خلق بت پرست مشرکان وو.اونجران سره یووړوکې غونډې کلې وو په هغې کښې یوجادوګروو.نجرانیانو ته به ئی جادوخودلو.فیمون نومې یوبزرګ عالم دلته راغلواود نجران اوهغه کلی په مینځ کښې هغه خپله ډیره واچوله.دښارهلکان کوم چه به دجادوګرنه جادوزده کولو دپاره تلل.په هغوی کښې دسوداګریوځوی عبدالله نومې هلك وو.هغه ته به په تلوراتلوکښې د راهب دعبادت اودهغه د مونځ وغیره د زده کړې موقعه هم ملاویدله په دې به ئی سوچ اوفکر کولو او په زړه کښې ئی دهغه دمذهب صداقت ځائ کړې وو.بیا هغه دلته تګ راتګ شروع کړو اومذهبی تعلیم ئی دهغه راهب نه حاصلول شروع کړو.یوڅو ورځې پس هغه پدې مذهب کښې داخل شو او اسلام ئی قبول کړو.دتوحید پابندشو اوهم دیو الله ﷻعبادت ئی کولو اود دین علم ئی په ښه شان سره حاصل کړو. هغه راهب اسم اعظم هم پیژندلو. هغه ډیرخواهش کولو چه ده ته ئی اوښائی خوهغه اونه خودلو او ورته ئی اووئیل اوس لا په تاکښې د دې صلاحیت نه دې راغلې ته لااوس د کمزوری زړه خاوندئی د دې طاقت زه په تاکښې نه وینم. دعبدالله پلار ته د خپل ځوئ د مسلمان کیدو علم نه وو. هغه خو خپل ځان سره دا ګنړل چه زما ځوئ جادو زده کوی اوهم هلته ځی راځی. عبدالله چه کله دا اوکتل چه راهب

[1] احمد: ۱٦/٦. صحیح مسلم کتاب الزهد باب قصة اصحاب الاخدود والساحر:۳۰۰۵.

ماته اسم اعظم نه ښائی هغه ته زماد کمزورتیا ویره ده نو یوه ورځ هغه غشی واخستل اوچه څومره نومونه دالله ﷻ هغه ته یاد وو په هریوغشی باندې ئې یویو نوم اولیکلو بیائی اور بل کړو اوکیناستو او یویوغشې ئې په هغې کښې اچول شروع کړه.کله چه هغه غشی راغلوپه کوم چه اسم اعظم وو هغه اورکښې پریوتوسره راټوپ کړو بهر راووتلو اوپدې باندې اور بالکل اثر اونه کړو. هغه ته پته اولګیدله چه هم دا اسم اعظم دې. خپل استاذ له راغلو او ورته ئې اووئیل ماته داسم اعظم علم معلوم شوه.
استاذ تپوس اوکړو چه اوښایه څه دې نوهغه اوخودلو.راهب تپوس اوکړوڅنګه معلومه شوه نوهغه ټوله واقعه بیان کړه.هغه اووئیل چه اوتاښه معلومه کړه هم دغه اسم اعظم دې دا هم خپل ځان پورې اوساته خوماته ویره ده چه ته به ئې ښکاره کړې. د هغه داحالت شو چه نجران ته راغلو په کوم بیمار په کوم خفه اوپه کوم ستم شوی سړی باندې به ئې نظر پریوتلو هغه ته به ئې وئیل که ته موحد جوړیږې اودین اسلام قبول کړې نوزه دخپل رب نه دعاکوم هغه به تاته شفا او خلاصې درکړی او ګوره بلا به درنه اخوا شی.هغه به دا قبوله کړه. ده به په اسم اعظم سره دعا اوغوښتله الله ﷻ به هغه روغ جوړکړو.اوس د نجرانیانوپیره اولګیدله اوډلوډلوبه روزانه اسلام قبلولواوکامیابیدل به.آخربادشاه ته ددې پته اولګیده اوهغه ئې راوغوښتو دمکی ورکړه چه تا زما رعیت وران کړو زما اوزماد پلار نیکونو په مذهب دې حمله اوکړه زه به ستانه پښې لاسونه کټ کړم اولنډې بوچې به دې کړم. عبدالله بن تامر جواب ورکړوته داسې نه شی کولې. بادشاه هغه د غر نه راګذارولوخو هغه لاندې په راتلوباندې صحیح سالم وو. په ټول بدن باندې چرته زخم هم نه وو راغلې.د نجران په طوفانی سمندرونوکښې ئې ورواچولو د څه نه چه څوک بچ کیدې نه شی خودې د هغه ځائ نه هم صحیح سلامت راغلو. غرض دا چه عاجز راغلو نو بیا عبدالله بن تامر اووئیل اې بادشاه واوره ته به زما په قتل کولو باندې چرې هم قادر نه شې تردې چه ته دا دین اومنه کوم چه زه منم اود یوخدائی عبادت کوه که تا دا اوکړه نو ته به بیا ما قتل کړې شې.
بادشاه هم داسې اوکړه اودعبدالله خودلې شوې کلمه ئې اولوستله اوکوم لرګې چه د هغه په لاس کښې وو په هغې باندې ئې حضرت عبدالله اووهلو په دې سره په هغه باندې هسې لږشان ګریدل راغله او هم د دې نه هغه شهیدشو.الله ﷻ د هغه نه خوشحاله شو اوخپل خاص رحمتونه ئې په هغه باندې نازل کړل.د نجران ټول خلق مسلمانان شو اود حضرت عیسی ؑ په ریښتونې دین باندې قایم شو.هم دغه مذهب هغه وخت په حق باندې وو. دغه وخت کښې حضور ﷺ نبی نه وو جوړشوې خوبیایوزمانه پس په هغوی کښې بدعتونه راپیدا شو او خواره شو اود حق دین نور د هغوی نه واخستې شو. غرض په نجران دعیسائیت د خوریدلو اصلی سبب دا وو.بیا د یوزمانې نه پس ذونواس یهودی خپل لښکر سره په دې نصرانیانوباندې حمله اوکړه او غالب شو. بیائی هغوی ته اووئیل چه یاخو یهودیت قبول کړئی یامرګ.هغوی قتل کیدل منظورکړه. هغه خندقونه اوکنستل اورئې په کښې بل کړو او وئې سوزول. بعضې ئې قتل هم کړل.اود بعضو پښې لاسونه پوزه غوږونه وغیره پریکړل.
تقریباً شل زره مسلمانان دې ظالم قتل کړل.هم د دې ذکر په آیت ﴿قُتِلَ أَصْحَـٰبُ ٱلْأُخْدُودِ﴾ کښې دې.د ذو نواس نوم زرعه ووده‌غه د بادشاهت په زمانه کښې به ئې هغه ته یوسف وئیل.دهغه دپلار نوم اسعدابی کریب ووکوم چه تبع دې اوهغه په مدینه کښې جنګ اوکړو اوکعبه باندې.کپړه واچوله هغه سره دوه یهودی عالمان وو.د یمن والا هم د هغه په لاس باندې یهودی مذهب کښې داخل شو. ذونواس هم په یوه ورځ صرف د سحر په وخت کښې په دې خندقونوکښې شل زره د ایمان خاوندان قتل کړل. په دوی کښې صرف یوکس پاتې شو د هغه نوم دوس ذی ثعلبان وو دې په اس باندې اوتختیدو. خوهغه پسې هم اسونه اوزغلول خودې په لاس ورنغلو. دې نیغ د روم بادشاه قیصر له لاړو اوهغه د حبشو بادشاه نجاشی ته اولیکل. دوس د هغه ځائ نه د نصرانیانو لښکر واخستو یمن ته راغلو د هغوی سرداران

ارياط اوابرهه وو. يهوديان مغلوب شو او يمن د يهوديانود لاس نه اووتلو. ذوانواس اوتختيدو خو هغه په اوبو كښي غرق شو. بيا د اوياؤكالوپورې دلته د حبشو نصرانيانو قبضه وه. آخر سيف بن ذی يزن حميري د فارس د بادشاه نه امدادي فوځيان واخستل او په اووه سوو قيديانو خلقو ئې په هغوی حمله اوكړه فتح ئې حاصله كړه او بيا حميري سلطنت قايم شو. د دې څه بيان به په سورت فيل كښې هم راځي. ان شاء الله ﷻ. سيرت ابن اسحاق كښې دی چه يونجراني د حضرت عمر ﷺ په زمانه كښې د نجران يو شاړه اوغيرآباده زمكه دخپل څه كارد پاره اوكنستله نو وئې كتل چه دعبدالله بن تامر جوسه په هغې كښې وه. هغوی ناست وو په سرباندې چه په كوم ځائ زخم راغلې وو هم هلته ئې لاس وو. كه لاس به دې اخواكولونو وينه به روانيدله چه بيا به دې لاس پريخودو لاس به پخپله خپل ځائ ته تلو او وينه به بنديدله. د لاس په يوه ګوته كښې يوه ګوته هم وه چه په هغې ربی الله ليكلې وو يعنی زما رب الله دې. ددې واقعه خبر دخلافت محل ته اورسيده ددې ځائ نه د فاروق اعظم ﷺ حكم راغلو چه دا هم داسې پريږدئې اودلارې نه چه كومه خاوره اخواكړې شوې ده هغه پرې واچوئې او چه څنګه وو هغه شان ئې كړئې اونښه پرې اولګوئې. نو هم داسې اوشو.

ديو بل بزرګ جوسه:- ابن ابی الدنيا ﷫ ليكلې دی چه كله حضرت ابوموسی اشعري ﷺ اصبهان فتح كړونو يو ديوال ئې اوليدوچه هغه غورزيدلې وو په حكم ئې جوړ كړوخوبيارالپريوتلو بيائې جوړ كړو نو بيا رالپريوتلو. آخر معلومه شوه چه د دې لاندې يونيك بخت سړې خښ دې. كله چه زمكه اوكنستلې شوه نووئې كتل چه ديوسړی جوسه ولاړه ده. ورسره يوه توره ده په هغې ليكلې دی زه حارث بن مضاض يم چاچه د خندقونووالا نه انتقام واخستلو. ابوموسی اشعري ﷺ هغه جوسه راوويستله او هلته ئې ديوال اودرولو نو برابر شو. زه وايم چه دا حارث ابن مضاض بن عمرو جرهمي دې كوم چه د كعبة الله متولی شوې وو. ثابت ابن اسمعيل بن ابراهيم د اولاد نه پس د هغه خوئ عمروبن حارث ابن مضاض وو چه په مكه كښې د جرهم قبيلې آخری بادشاه وو. كوم وخت چه خزاعه قبيلې هغه ددې ځائ نه اوويستلو اوديمن طرف ته ئې جلاوطن كړو. هم دغه هغه سړې دې چاچه په عربو كښې اول اول شعراوونيل په كوم شعركښې چه ورانه مكه آبادول او دزمانې داوختوراوختوسره بيادهغه ځائ نه ويستل هغه بيان كړی دی. ددې واقعه نه خودا معلوميږي چه داقصه داسماعيل ﷺ د څه زمانې نه پس او ډيره زړه ده چه د اسماعيل ﷺ نه تقريبًا پنځه سوه كاله پس معلوميږي خود ابن اسحاق ددې مطول روايت نه كوم چه پورته تيرشوداخبره ثابتيږي چه داقصه دعيسی ﷺ نه پس اود محمد ﷺ نه وړاندې ده. زيات صحيح هم دا معلوميږي. والله اعلم. اوداهم كيدې شي چه داواقعه په دنياكښې څوځل شوې وی لكه چه د ابن ابی حاتم د روايت نه معلوميږي چه حضرت عبدالرحمن بن جبير ﷫ فرمائي چه د تبع په زمانه كښې په يمن كښې خندقونه كنستلې شوې وواودقسطنطين په زمانه كښې په قسطنطنيه كښې هم مسلمانانوته دغه عذاب وركړې شوې وو. اونصرانيانو خپله قبله بدله كړه او په دين مسيح كښې ئې بدعتونه راپيداكړل توحيد ئې پريخودو. هغه وخت كښې چه كوم رښتونی ديندار وو هغوی ددوی ملګرتياونه كړه اوپه اصلي دين باندې پاتې شونوهغه ظالمانو خندقونه اوكنستل اود اُورنه ئې ډك كړل اوهغوی ئې اوسوزول. اوهم دغه واقعه د بابل په زمكه باندې په عراق كښې د بخت نصر په زمانه كښې اوشوه كوم چه يوبت جوړ كړې وو اوپه خلقو باندې به ئې هغه ته سجده كوله. حضرت دانيال اود هغه دواړه ملګری عزريا او ميشايل ددې نه انكار اوكړو نوهغه دوی دغه د اُور په خندق كښې واچول. الله ﷻ اُور په هغوی باندې يخ كړو اوهغوی ئې په سلامتياسره اوساتل. صفاخلاصې ئې وركړواودغه ظالمان ئې پدغه خندق كښې واچول. دا نهه قبيلې وې او ټول اوسوزيدل ايره شو. سدی ﷫ فرمائي چه په دريوځايونو كښې دا معامله اوشوه په عراق كښې شام كښې او په يمن كښې.

مقاتل رحمه الله فرمائي چه خندقونه دریوځایونو کښې وو یود یمن په ښارنجران کښې بل شام کښې او دریم فارس کښې. په شام کښې د دې باني انطنانوس رومي وو او فارس کښې بخت نصر او د عربوپه زمکه یوسف ذونواس شام او فارس د خندقونوذکر په قرآن کښې نشته. دا ذکرد نجران دې.ربیع بن انس رضی الله عنه فرمائي چه مونړ اوریدلي دي دفترة په زمانه کښې یعني دعیسی علیه السلام اوپیغمبرآخرزمان ﷺ په مینځنئ زمانه کښې یوقوم وو کله چه هغوی اوکتل خلق فتنه اوښارکښې راګیرکړې شو اوډلې ډلې شوی دی او هره ډله په خپلو خیالاتوکښې خوشحاله ده نودوی دا خلق پریخودل اودې ځایئ نه ئی هجرت اوکړو جدا جدا ځایونه ئی جوړکړل اوهلته ئی استوګنه شروع کړه اود الله ﷻ عبادت کښې په یوشان اخلاص سره مشغول شو. د مونځونوپابندی د زکوة ورکولوکښې لګیاشو اود هغوی نه ځان له اوسیدل. تردې چه یوسرکش بادشاه ته د دې الله والا ډلې پته اولګیده. هغه دوی له خپل سړی راولیګل او هغوی ئی پوهه کړل چه تاسو هم مونړ سره یوځائ شئی او بت پرستی شروع کړئی دې ټولو بالکل انکار اوکړوچه مونړ نه دا نه کیږی چه د الله ﷻوحده لاشریك له نه بغیرد بل چا عبادت اوبندګی اوکړو.بادشاه اووئیل که تاسوته دا منظورنه وی نوزه به تاسو قتل کړم. جواب ملاوشو چه څه کولې شې اوکړه خو مونړ دین نه شوپریخودې. دې ظالم خندقونه اوکنستل اُور ئی بل کړو اودا ټول ښځې سړی اوماشومان ئی راجمع کړل اود هغه خندقونو په غاړوئی اودرول اووئیل وائې دا آخری سوال اوجواب دې. آیا بت پرستی قبلوئی که په اُورکښې غورزیدل قبلوئی. هغوی وئیل مونړ ته سوزیدل اومړه کیدل قبول دی خو وړو وړو ماشومانو چغې صورې شروع کړې مشرانوهغوی پوهه کړل چه بس د نن نه پس به اُور نه وی. مه ویریږئ اود الله ﷻ نوم واخلئی وردانګئی. نو ټولو وراودانګل په هغوی باندې څه تاو هم نه وه راغلې چه الله ﷻدهغوی روحونه قبض کړل او اُورد خندقونونه بهر راووتلو اودا بدکرداره سرکش چه څومره وو راګیرئی کړل او ټول ئی اوسوزول. ددې خبر په دې آیاتونو ﴿قتل﴾الخ کښې دې. نو په دې وجه د فتنوا معنی شوه سوزول.نو فرمائي چه دې خلقو مسلمانان ښځې اوسړی اوسوزول که هغوی توبه اونه کړه یعنی دخپل دې کار نه منع نه شو او پخپلو کړوباندې پښیمانه هم نه شو نود هغوی دپاره دوزخ دې او د سوزیدلوعذاب دی دې د پاره چه بدله هم د هغوی د عمل په شان وی. حضرت حسن رحمه الله فرمائي چه الله ﷻډیرلوئ او بزرګ اواوچت رحم اوکرم اومهربانئی ته اوګوره چه کوموبدکاروددغه ګران بندی ګان پداسې بدترین عذابونوکښې اووژل هغوی ته هم الله ﷻد توبه وائی اوهغوی سره هم دمغفرت اوښتې وعده کوی. اې الله مونړ ته هم د خپلو وسیع رحمتونونه پوره حصه راکړې. آمین.

إِنَّ الَّذِينَ	آمَنُوا وَعَمِلُوا	الصَّالِحَاتِ	لَهُمْ	جَنَّاتٌ
بیشکه هغه کسان	چې ایمان ئې راوړو	او عملونه ئې اوکړل نیك	دی هغوئ دپاره	باغونه

| بیشکه چاچې ایمان راوړې دې او نیک عملونه ئې اوکړل هغوئ دپاره |

تَجْرِي	مِن تَحْتِهَا	الْأَنْهَارُ ۚ	ذَٰلِكَ الْفَوْزُ	الْكَبِيرُ ۝١١	إِنَّ بَطْشَ	رَبِّكَ
چې بهیږی به	لاند دهغې نه	نهرونه	دا کامیابی ده	لویه	بیشکه نیول	درب ستا

| باغونه دی | چې دهغې لاندې به ولې بهیږی | دا ډیره لویه کامیابی ده | بیشکه ستا درب نیول ډیر |

لَشَدِيدٌ ۝١٢	إِنَّهُ هُوَ	يُبْدِئُ	وَيُعِيدُ ۝١٣	وَهُوَ الْغَفُورُ
ډیر سخت دی	بیشکه هم هغه	په اول خل پیدا کول کوی	او دوباره به ئې هم کوی	او هغه بښونکې دې

| سخت دی | الله ﷻ په ړومبی ځل هم پیدا کول کوی | اودوباره به هم پیدا کول کوی | او هغه بښونکې |

الْوَدُوْدُ ﴿۱۴﴾ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيْدُ ﴿۱۵﴾ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيْدُ ﴿۱۶﴾

محبت کونکي دی | خاوند دعرش دی | لوئي دی | کونکي دی | هغه کار لره چې وي غواړی |

او مینه کونکي دی | دعرش خاوند دی | لوئي ذات دی | .....څه چې غواړی هغه کوی

هَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ الْجُنُوْدِ ﴿۱۷﴾ فِرْعَوْنَ وَثَمُوْدَ ﴿۱۸﴾ بَلِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

ایا راغلې دی تاته | خبر | دلښکرو | دفرعون او دثمود | بلکه هغه کسان | چې کفر ئې کړی دی |

ایا تا د لښکرو قصې اوریدلی دی ؟! دفرعون او د (قوم د) ثمود د (لښکرو) بلکه کافران

فِيْ تَكْذِيْبٍ ﴿۱۹﴾ وَّاللّٰهُ مِنْ وَّرَآئِهِمْ مُّحِيْطٌ ﴿۲۰﴾ بَلْ هُوَ قُرْاٰنٌ

(حق ته) په دروغ ونیلو کښی اخته دی | او الله | چاپیره ددوئ نه | احاطه کونکي دی | بلکه دا قران دی

په انکار کښې (غافل) پراته دی | او الله ﷻ هر طرفته دوئ راګیر کړی دی | په اصل کښې دا قران پاک

مَّجِيْدٌ ﴿۲۱﴾ فِيْ لَوْحٍ مَّحْفُوْظٍ ﴿۲۲﴾

لوئي دی | (پروت دی) په لوح محفوظ کښی |

دلوئي شان کتاب دی اچې په لوح محفوظ کښې سنبال دی

قوله تعالی:- اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ جَنّٰتٌ

د جنت نهرونه:- دخپلو دښمنانو انجام بیانولو سره دخپلو دوستانو نتیجه بیانوی چه دهغوی دپاره جنتونه دی دکومو لاندې چه نهرونه روان دی. د دوی په شان کامیابی به نوره چاته ملاویږی. بیافرمائی ستاد رب نیول ډیرسخت دی.هغه به خپل دا دښمنان کوم چه رسولان دروغ ګنړی اود هغوی په نافرمانوکښې اخته دی په ډیر طاقت سره داسې راګیرکړی چه د هغوی د پاره به د خلاصی هیڅ لار باقی پاتې نه شی.

قوله تعالی:- ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيْدُ ﴿۱۵﴾

الله ﷻ ډیرو قدرتونو والا دی:- هغه د ډیروقوتونو مالك دی. څه چه ئی اوغوښتل وئی کړل څه چه غواړی هغه په یوساعت کښې کیږی. دهغه قدرتونو طاقتونو ته اوګوره چه هغه تاسواول هم پیداکړئی او بیا د وژلو نه پس به مو دوباره بیاراپیداکوی هغه نه څوك بندولې شی نه څوك وړاندې راتللې شی اونه څوك وړاندې کیدې شی. هغه د خپلو بندیګانوګناهونه معاف کونکي دی خو په دې شرط چه د هغه طرف ته تیبې شی او توبه اوکړی اود هغه په وړاندې پوزه اومږی. نو بیا که هرڅنګه خطاګانې وی په یودم کښې معاف کولې شی. خپلو بندیګانوسره هغه مینه اومحبت ساتی هغه د هغه عرش والا دی کوم چه د ټولونه اوچت دی اود ټولو مخلوقاتو د پاسه دی. دمجید دوه قراءتونه دی د دال پیش هم اود دال زیر هم. په پیش سره د الله ﷻ صفت جوړیږی اوپه زیرسره د عرش صفت دی.د دواړومعنې بالکل صحیح اوټیك پریوځی. هغه چه د کوم یوکار کله اراده اوکړی په کولوئی قدرت لری.دهغه عظمت ،عدالت د حکمت په بنیاد نه څوك بندولې شی اونه هغه نه څوك تپوس کولې شی.صدیق اکبر ﷺ ته د هغه په هغه بیمارئی کښې په کومه کښې چه هغه وفات کیږی خلق وائی چه چرته طبیب ته کتلې ئی. وئی فرمائیل او، تپوس ئی اوکړو چه څه جواب ئی درکړو وئی فرمائیل جواب ئی راکړو (فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيْدُ ﴿۱۶﴾) بیافرمائی چه تاته څه خبرهم شته چه په فرعونیانو او ثمودیانوباندې کوم کوم عذابونه راغله. څوك هم داسې نه ووچه دهغوی نی څه امداد کړې وې اونه ترې چاهغه عذاب اخواکړې شو. مطلب دا چه د هغه نیول ډیر سخت دی کله چه هغه یوظالم راونیسی نو په سختئی او په ډیر زبردست نیولوسره ئی راګیروی.

فائده:- ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ تشریف اوړلو چه هغوی ﷺ واوریدل چه یوه بی بی د قران پاک دا آیت لولی ﴿هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ﴾ حضور ﷺ اودریدو او غوږ ئې کیخودو اووئې فرمائیل ﴿نعم قدجاءنی﴾ یعنی اوماته هغه خبرونه راغله[1] یعنی د قرآن پاک د دې آیت جواب ئې ورکړو چه تاته د فرعونیانواوثمود یانوخبررسیدلې دې؟ بیافرمائی چه کافر په شك شبه او کفراوسرکشئی کښې دی الله ﷻ په هغوی قادر دې نه به هغوی د هغه نه اورك شی اونه به هغه عاجزکړې شی. بلکه داقرآن د عزت اوکرامت والا دې او په لوح محفوظ کښې لیکلې شوې دې. د اوچتومرتبو فرښتوسره دې. د زیاتی او کمی نه پاك اود سرنه ترپښوپورې محفوظ دې نه په دې کښې څه بدلون شته اونه تحریف.

قوله تعالى:- ﴿فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ﴾

لوح محفوظ چرته دې: انس ﷺ فرمائی چه دالوح محفوظ د اسرافیل ﷺ په تندی باندې دې. عبدالرحمن بن سلمان رحمه الله فرمائی چه په دنیاکښې څه اوشو روان دی کیږی یا به راتلونکی وخت کښې کیږی هغه ټول په لوح محفوظ کښې موجود دی اولوح محفوظ د حضرت اسرافیل ﷺ د دواړو سترګو په وړاندې دې. خوچه ترکومې هغه ته اجازت نه ملاویږی هغه دا کتلې نه شی.دحضرت ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه د لوح محفوظ په تندی باندې دا عبارت دې هیڅ څوك معبود نشته بغیرد الله ﷻنه هغه یوازې دې د هغه دین اسلام دې محمد ﷺ د هغه بنده اود هغه رسول دې. چا چه په الله ﷻ باندې ایمان راوړو اود هغه وعده ئې رښتونې اوګنړله اودهغه درسولانوتابعداری اوکړه الله ﷻ ﷻ به هغه جنت کښې داخل کړی.فرمائی چه دا لوح محفوظ دمرغلرو دې د دې اوږدوالې د آسمان اوزمکې دمینځ برابردې اود دې پلنوالې دمشرق اومغرب برابردې.د دې دواړه غاړې د مرغلرو او یاقوتو دی. د دې دواړه پټې د سرویاقوتودی.دهغه قلم د نوردې د هغه کلام عرش سره تړلې دې. دهغې لیکل د نور دی. الله ﷻ هره ورځ درې سوه شپیته ځل هغې ته ګوری.هغه پیداکوی رزق ورکوی وژل کوی ژوندی کول کوی عزت ورکوی ذلت ورکوی اوڅه چه غواړې کوی.[2]

﴿الحمدلله﴾ د سورت بروج تفسیر ختم شو.

﴿تفسیرسورت طارق﴾

دَ سورت تعارف:- مسنداحمد کښې دی چه خالدبن ابی حبل ﷺ عدوانی د ثقیف قبیلې د مشرق طرف ته رسول الله ﷺلرګی ته یالندې ته اوده لګولې دا پوره سورت لوستلوسره واوریدو هغوی د خلقو نه د امدادد پاره دلته راغلی وو. حضرت خالد ﷺ دا یادکړو کله چه دې ثقیف له راغلو نوثقیف د هغه نه تپوس اوکړودا څه وائی دې هم دغه وخت کښې مشرك وو.هغوی بیان کړو نوچه کوم قریش هلته وو ډیر تندئی سره ئې اووئیل چه که دا حق وو نوتراوسه پورې به مونږ نه منلو[3] نسائی کښې حضرت جابر ﷺ نه روایت دې چه حضرت معاذ ﷺ د ماښام په مانځه کښې سورت بقره یا سورت نساء اولوستلو نوحضور ﷺ اوفرمائیل چه اې معاذ ﷺ ولې ته فتنه کښې اچول کوې؟آیاستاد پاره دا کافی نه وه نه چه ﴿ وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ﴾ او ﴿وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا﴾ اوداسې سورتونه دې لوستلې وې. [4]

---

[1] داروایت مرسل دې،

[2] المعجم الکبیر:۱۲۵۱۱،

[3] احمد:٤/۳۳۵، حسن بن موران بن معاویه الفزاری صرح بالسماع عند الطبرانی فی الکبیر: ٤١٢٦.

[4] ددې تخریج دسورة انفطار په اول کښې تیر شوې دې.

آياتونه	سورة طارق مكية وهي سبع عشرآية وركوعا واحدا	ركوع ګاني
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑰	شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكي دي	①

وَالسَّمَآءِ وَالطَّارِقِ ① وَمَآ اَدْرٰىكَ

| قسم دي په اسمان باندي | او رابنكاره كيدونكي باندي په شپه كښې | او څه پته ده تاته |

قسم دي په اسمان او په هغه څيز چي د شپي ښكاره كيږي | او تاته څه معلوم دي چي

مَا الطَّارِقُ ② النَّجْمُ الثَّاقِبُ ③ اِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَّمَّا عَلَيْهَا

چي څه دي ښكاره كيدونكي دشپي | ستوري ځليدونكي دي | نشته يو نفس | چي نۀ وي په هغي باند

دشپي راتلونكي څيز څه دي ؟ | هغه يو ځلانده ستوري دي | داسي يو نفس نشته چي په هغه يونه يو

حَافِظٌ ④ فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ⑤

| ساتونكي (نګران) | پس اودي ګوري | انسان | چي دڅه څيز نه | پيدا كړې شوې دى |

محافظ مقرر نه وي انو بنيادم دې اوګوري چي هغه د څه نه پيدا كړې شوې دي

خُلِقَ مِنْ مَّآءٍ دَافِقٍ ⑥ يَّخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَآئِبِ ⑦

پيدا كړې شوې دي | داوبو توب وهونكو نه | چي راوځي | دمنځ دشا | او دسينې دهډوكى نه

هغه ديوټوپ وهونكو اوبو نه پيدا كړې شوې دي | چي د ملا او د سينې دمينځ نه راوځي

اِنَّهٗ عَلٰى رَجْعِهٖ لَقَادِرٌ ⑧ يَوْمَ

بيشكه چي هغه (خالق) | په دوباره پيدا كولو دهغه (انسان) باند | خامخا قادر دى | په كومه ورځ |

بيشكه الله ﷻ ددۀ په دوباره پيدا كولو پوره پوره قدرت لرى | ....په كومه ورځ

تُبْلَى السَّرَآئِرُ ⑨ فَمَا لَهٗ مِنْ قُوَّةٍ وَّلَا نَاصِرٍ ⑩

چي به ظاهرولې شي | پټ رازونه | پس نۀ به وي هغه لره | څه طاقت | اونۀ مددګار |

چي پټ رازونه ښكاره كړې شي | نو نه به ددۀ خپل طاقت وي او نه به ئې څوك مددګار وي

قوله تعالى:- وَالسَّمَآءِ وَالطَّارِقِ

دستوروقسم: الله ﷻ د آسمانونو او دهغې دروښانه ستورو قسم خوري. دطارق تفسيرنې پرقيدونكى ستورى سره كړې دې. وجه ئې داده چه د ورځې پټيږى او دشپې ښكاره كيږى. يوحديث شريف كښې دي چه رسول الله ﷺ منع فرمانيلې دي دينه چه څوك خپل كورته د شپې په وخت كښې بې خبر راشي[1] دلته هم لفظ طروق دي. د حضور ﷺ په يوه دعا كښې هم د طارق لفظ راغلي دي[2] ثاقب وانې پرقيدونكى رڼاكونكى ته چه شيطان پرې ويشتلې شي اوهغه سوزوى. په هرسړي باندې دالله ﷻ طرف نه يو محافظ مقرر دي چه هغه د آفتونونه بچ كوى. لكه چه بل ځاى ارشاددي ﴿لَهٗ مُعَقِّبٰتٌ مِّنْ بَيْنِ

---

[1] صحيح بخاري كتاب العمرة بآب لا يطرق اهله اذا بلغ المدينة: ١٨٠١، صحيح مسلم: ٧١٥،

[2] احمد: ٤١٩/٣، وسنده حسن.

يَدَيۡهِ وَمِنۡ خَلۡفِهِۦ يَحۡفَظُونَهُۥ مِنۡ أَمۡرِ ٱللَّهِ﴾ وړاندې روستونه په نمبرنمبر راتلونکې فرښتې مقرردي چه د الله ﷻ په حکم باندې د بنده حفاظت کوي بیاد انسان د کمزورتیا بیان کولې شي چه څوره دده اصل څه دې؟ او لکه چه په دې کښې ډېرپه باریکئی سره د قیامت یقین ورکړې شوې دې چه په اول پیداکولوباندې قادردې نو هغه به په واپس کولو ولې قادر نه وي.

بل ارشاد دې ﴿وَهُوَ ٱلَّذِي يَبۡدَؤُا۟ ٱلۡخَلۡقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ وَهُوَ أَهۡوَنُ عَلَيۡهِ﴾ یعني چاچه په اول خل پیدا کړې هم هغه به ئې واپس راګرځوي اوداپه هغه باندې ډیرآسان دی. انسان د ټوپ وهونکې اوبونه یعني دښځې اوسړي د منئي نه پیداکړې شوې دې چه د سړي د ملانه او ښځې د سینې نه راوځي. د ښځې دااوبه د زیړ رنګ او نرئي وي اود دواړونه د ماشوم پیدائش کیږي تریبه وائي د بار ځائ ته. د اوړو نه واخله ترسینې پورې ځائ ته هم وئیلې شي او د مرئي نه لاندې ځائ ته هم وائي.دسینې د پاسه حصې ته هم وئیلې شي او لاندې طرف ته څلوروپښتوته هم وئیلې شي. دواړو سینو دواړو پښو او دواړو سترګو په مینځ ته هم وئیلې شي.د زړه نچوړولو ته هم وائي.دسینې او شا مینځ ته هم وئیلې شي.هغه د دې په واپس ګرځولو باندې قادردې یعني راوتلې اوبه د هغې ځائ ته واپس رسولوباندې. اودا مطلب چه دې دوباره راپیداکول اود آخرت طرف ته په واپس ګرځولوباندې هم. روستونې قول ښه دې. او دا دلیل څو خل بیان شوې دې.

بیافرمائي چه د قیامت په ورځ به پټ رازونه کولاوکړې شي رازونه به ښکاره شي پټې خبرې به هم راوځي.رسول الله ﷺ فرمائي چه د هرغدار(وعده ماتونکې او خیانت کونکې)د پنډو په مینځ کښې د هغه دغدر (وعدې ماتولو) جهنډا به ورخښولې شي او اعلان به کیږي چه دا د فلانکي ځوئ د فلانکي دغدارئي(وعدې ماتولو یاخیانت کولو) دی[1] په هغه ورځ به نه پخپله انسان ته څه قوت حاصل وي او نه به د هغه څوك امدادي اودريږي.یعني نه به پخپله ځان د عذابونونه بچ کړې شي اونه به بل څوك وي چه هغه د الله ﷻ د عذابونونه بچ کړې شي.

وَالسَّمَآءِ | ذَاتِ الرَّجۡعِ ⑪ | وَالۡأَرۡضِ | ذَاتِ الصَّدۡعِ ⑫

قسم دې په آسمان | باران وروونکې باند | او په زمکه | چاودونکي باند (په تخم راختلو سره) |

قسم دې چې په آسمان بارانونه وروي | او په زمکه چې (شینکی ته) اوچوي

إِنَّهُۥ | لَقَوۡلٌ | فَصۡلٌ ⑬ | وَمَا هُوَ | بِٱلۡهَزۡلِ ⑭

چې بیشکه دا قرآن | خامخا وینا ده | جدا کونکې (دحق اوباطل) | اونۀ دې هغه | بې فائدې |

بیشکه داقرآن پاك(دحق او دباطل ترمینځه)فیصله کونکې کلام دې | اودا څه عبث خبره نه ده

إِنَّهُمۡ | يَكِيدُونَ | كَيۡدًا ⑮ | وَأَكِيدُ

بیشکه دا کافران (دمکې) | تدبیرونه (چلونه) کوي | په چلونو کولو سره | اوزۀ تدبیر کوم |

هغه خلق په خپل خپل تدبیر کښې لګیا دی | ....اوزه (الله ﷻ) هم تدبیر کوم

كَيۡدًا ⑯ | فَمَهِّلِ | ٱلۡكَٰفِرِينَ | أَمۡهِلۡهُمۡ | رُوَيۡدًۢا ⑰

په تدبیر کولو سره | نو مهلت ورکړه | دې کافرانو ته | مهلت ورکړه دوئ ته | (مهلت) لږ |

پس ته کافرانو ته (لږنور) مهلت ورکړه او څه موده دوئ پریږده

[1] صحیح بخاری کتاب الجزیة باب اثم الغادر للبر والفاجر : ۳۱۸۸، صحیح مسلم:۱۷۳۵.

قوله تعالى: - إِنَّهُ لَقَوْلٌ فَصْلٌ
دقرآن پاك فيصلې په حق دى:-د رجع معنى باران،اوريځې د باران والا،وريدونكې،هركال د بنديګانو رزق راګرځول د كوم نه بغيرچه دوى اود دوى ځناورهلاكيږي.د نمر سپوږمئى اوستورو اخوادېخوا واپس كول روايت دى. زمكه چوى دانې وابنه ګيا راوځى.دا قرآن حق دې دعدل حكم دې،داځه بې كاره قصه خبرې نه دى.كافران دا دروغ ګنړي د الله ﷻ لار نه خلق منع كوى په قسم قسم خبروسره خلق دقرآن پاك خلاف راپاسوى. نواې نبى دوى ته لږشان مهلت وركړه بيا به دوى ډير زر اووينى چه په څنګه خرابو عذابونو كښې دوى راګيريږى. بل ځاى ارشاددې ﴿نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ﴾ يعنى موږ به دوى ته هسې فائده وركړو بيا به دوى د ډير سخت عذاب طرف ته بې بس كړو.

﴿الحمدلله﴾ د سورت طارق تفسير ختم شو.

....

﴿تفسير سورت اعلى﴾

دسورت تعارف:- د دې سورت د مكى كيدو دليل داحديث دې كوم چه په صحيح بخارى كښې دې. حضرت براء بن عازب ﷺ فرمائى د رسول الله ﷺ صحابه كرامو ﷺ كښې د ټولونه اول موږ له حضرت مصعب بن عمير ﷺ او حضرت ابن ام مكتوم ﷺ راغلو موږ ته ئى قرآن پاك خودل شروع كړو. بيا حضرت عمار ﷺ حضرت بلال ﷺ اوحضرت سعد ﷺ راغلو. بياحضرت عمر ﷺ ځان سره شل صحابه كرام ﷺ راوستل بيا حضور ﷺ تشريف راوړو، مانه دى كتلې چه د مدينې والا په بل څه باندې دومره خوشحاله شوې وى لكه چه په دې باندې خوشحاله شو تردې چه واړه واړه بچى او نابالغ هلكانو هم دا وئيل چه دا دې رسول الله ﷺ چه تشريف ئى راوړو. دحضور ﷺ د راتلونه وړاندې مادا سورت سبح اسم د دې په شان نورو سورتونو سره ياد كړې وو.([1]) مسنداحمد كښې دى چه حضور ﷺ ته دا سورت ډير خوښ اوګران وو([2]) د بخارى اومسلم په حديث كښې دى حضور ﷺ حضرت معاذ ﷺ ته اوفرمائيل چه سورت ﴿سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ او ﴿وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا﴾ او ﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ﴾ سره ولې مونځ اونه كړو؟([3]) مسند احمد كښې روايت دې چه حضوررسول الله حضرت محمد ﷺ ﴿سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ او ﴿هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ﴾ به د دواړو اخترونو په مونځونو كښې لوستلو اود جمعه په ورځ كه اختر به وو نو په اختر او جمعه دواړو كښې به ئى هم دا دواړه سورتونه لوستل. ([4]) داحديث په صحيح مسلم كښې هم دې. ابوداؤد ترمذى او نسائى كښې هم دې. ابن ماجه وغيره كښې هم نقل دې.
مسنداحمد كښې د حضرت عائشه صديقه ﷺ نه روايت دې چه د وترو په مونځ كښې به رسول الله ﷺ ﴿سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ او ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ او ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ لوستلو. په يو روايت كښې دومره زياتوالې هم شته چه سورت معوذتين يعنى ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ او ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾ به ئى هم لوستلو([5]) داحديث هم د ډيرو صحابه كرامو ﷺ نه په ډيرو طريقو سره مروى دې. كه موږ ته د كتاب

---

[1] صحيح بخارى كتاب التفسر سورة سبح اسم ربك الاعلى : ٤٩٤١.
[2] احمد :٩٦/١.
[3] ددې تخريج په سور انفطار كښې تير شو يدې.
[4] صحيح مسلم كتاب الجمعة باب ما يقرأ في صلاة الجمعة: ٨٧٨، ابوداود: ١١٢٢. ترمذى :: ٥٣٣.
[5] ابوداود كتاب الوتر باب ما يقر في الوتر :١٤٢٣، وهو صحيح : ١٤٢٤، ترمذى : ٤٦٣. ٤٦٣.

د اوریدو ویره نه وه نو دا سندونه اود دې ټولو روایتونو الفاظ به مودلته راوړې وو خوچه ځومره په اختصار باندې بیان کړې شو هم دومره کافی دی. والله اعلم.

ایاتونه	سورة الاعلیٰ مکیة وهی تسع وعشرة آیة ورکوعاً واحداً	رکوع ګانې
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑲	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	①

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْاَعْلَى ① الَّذِىْ خَلَقَ

پاکی بیان کړه | دنوم درب خپل | چې دټولو نه اوچت دې | هغه رب | چې پیدا ئې کړو (هر څیز) |

دخپل رب دنوم پاکی بیان کړه | ....چې اوچت دې | ....هغه ذات چې مخلوق ئې پیدا کړو

فَسَوّٰى ② وَالَّذِىْ قَدَّرَ فَهَدٰى ③ وَالَّذِىْ

نو برابر ئې کړو هغه | او هغه رب | چې تقدیر ئې جوړ کړو | بیا ئې لار اوښودله | او هغه رب |

نو برابر ئې کړو | او هغه ذات چې دهر څیز اندازه ئې مقرر کړه | بیا ئې لاره اوخودله | اوهغه ذات

اَخْرَجَ الْمَرْعٰى ④ فَجَعَلَهٗ غُثَآءً اَحْوٰى ⑤ سَنُقْرِئُكَ

چې راویې ویستل | بوټی (واښه) | نو کړل ئې هغه | وچ | تور | مونږ به لولوو (یعنی اوروو) تاته

چې ګیاه ئې رازغون کړه | ....بیا ئې هغه تور بوس کړل | ....مونږ به تاته (قرآن پاک) لولو

فَلَا تَنْسٰى ⑥ اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ اِنَّهٗ يَعْلَمُ الْجَهْرَ

بیا به ته نه هیروې هغه | مګر هغه | چې اوغواړی الله | بیشکه هغه | پوهیږی | په ښکاره |

نو ستا نه به نه هیریږی | مګر هغه څه چې الله ﷻ ئې اوغواړی | ....هغه په ښکاره هم پوهیږی

وَمَا يَخْفٰى ⑦ وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرٰى ⑧ فَذَكِّرْ

او په هغې چې پټ وی | او مونږه اسانتیا درکوؤ تاته | طرف داسانې طریقې ته | نو نصیحت کوه ته |

او په هغه څه هم چې پټ دی | اوتاته به داسان دین لاره اسانوؤ | ....نو ته نصیحت کوه

اِنْ نَّفَعَتِ الذِّكْرٰى ⑨ سَيَذَّكَّرُ مَنْ يَّخْشٰى ⑩ وَيَتَجَنَّبُهَا

که فائده ورکوی | نصیحت | نصیحت به قبلوی | هغه څوک چې یریږی | او ځان به ساتی ددې نه |

که نصیحت څه فائده ورکوی | څوک چې ویریږی نو هغه به نصیحت قبلوی | او څوک چې بدنصیبه دی

الْاَشْقَى ⑪ الَّذِىْ يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرٰى ⑫ ثُمَّ لَا يَمُوْتُ فِيْهَا

لوئ بدبخته سړې | هغه بدبخته | چې ننوځی به | وور | لوئ ته | بیا به نه مری | په هغې کښی |

هغوئ به ترې نه ډډه کوی | هغه کس چې لوئې اور ته داخلیږی | ....بیا به په کښې نه مری

وَلَا يَحْيٰى ⑬

اونه به ژوندې کیږی |

اونه رغیږی |

قوله تعالى:- سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ۝

دخالق قدرتونه او دالله ﷻ دتسبیح حکم: مسند احمد کښې دی عقبه بن عامر جهنی ﷺ فرمانی چه کله آیت ﴿فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ۝﴾ نازل شو نورسول الله ﷺ اوفرمائيل ته دا په رکوع کښې کړه[1] کله چه ﴿سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ۝﴾ نازل شونو حضور ﷺ اوفرمائيل دا په خپله سجده کښې کړه. د ابوداؤد وغيره په حديث کښې دی چه کله رسول الله ﷺ ﴿سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ۝﴾ لوستلو نو وئ فرمائيل ﴿سبحان ربى الاعلى﴾[2] د حضرت علی ﷺ نه هم روايت دی د حضرت ابن عباس ﷺ نه هم روايت دې او چه کله به حضور ﷺ ﴿لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ ۝﴾ لوستلو او آخری آيت ﴿ أَلَيْسَ ذَٰلِكَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ ۝﴾ باندې اورسيدلو نو فرمائيل به ئې ﴿سبحانك وبلى﴾ الله ﷻ دلته ارشاد فرمائی د خپل اوچت اوپالونکی د الله ﷻ د پاك نوم پاکی او تسبيح بيانوه چا چه ټول مخلوق پيدا کړواوټولوله ئې ښکلې شکل اوصورت ورکړو. انسان ته ئې د نيك بختنی او بدبختنی ښرگندونه اوکړه. ځناور ته د څرن اودانو ټولولوغيره. بل ارشاددې ﴿رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَىٰ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَىٰ ۝﴾ يعنی زمونږ رب هغه دې چا چه هرڅيز له د هغه پيدائش ورکړو او بيائې لارخودنه اوکړه. دصحيح مسلم په حديث کښې دی چه دزمکې او آسمان دپيداکيدونه پنځوس زره کاله وړاندې الله ﷻ دخپل مخلوق تقدير اوليکه اودهغه عرش په اوبوباندې وو[3] کومونه چه هرقسم بوټې اوفصلونه راووتل بيا ئې داشنې گياه گانې اوچې اوتوررنگ کښې کړې. بعضې دعربوکلام پيژندونکو خلقو وئيلی دی چه دلته کوم بعضې الفاظ ذکر کښې مؤخردی د معنې په لحاظ سره مقدم دی. يعنی مطلب دا چه کوم ذات د شين رنگ واښه تور ښن پيداکړه بيائی هغه اوچ کړل نودامعنی هم جوړيدې شی خو ديره به نه ښکاری ځکه چه د مفسرينود اقوال وخلاف ده. بيافرمائی اې محمد ﷺ مونږ به تاته داسې خودل اوکړو کوم چه به ته هيرنه کړې. اوکه پخپله الله ﷻ درنه يوآيت هيرول غواړی نوهغه بله خبره ده. امام ابن جرير ﷫ خو هم دا مطلب خوښوی اود دې آيت مطلب دا دې چه کوم قرآن مونږ تاته لولوهغه ته مه هيروه. اوچه کوم مونږ پخپله منسوخ کړو دهغې خبره بله ده. الله ﷻ ته د بنديگانو پټ اوښکاره اعمال احوال او عقيدې ټولې ښکاره دی. مونږ به په تاباندې ښې خبرې اود ښيگړې خبرې او شرعی امر آسان کړو. نه به په هغې کښې څه کوگوالې وی نه سختی اونه جرم. ته نصيحت کوه که نصيحت فائده ورکړی. دې نه معلومه شوه چه نالائقوته نه دی خودل پکارلکه ځنگه چه امير المؤمنين حضرت علی ﷺ فرمائی که ته نوروسره هغه خبرې کوې چه دهغوی په عقل کښې نه راځی نو نتيجه به دا وی چه په هغوی به ستاښې خبرې هم بدې لگی او د فتنې سبب به شی. بلکه خلقو سره د هغوی د پوهې مطابق خبرې اترې کوه چه خلق الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ دروغ نه گڼری.

بيافرمائی چه دې نه به نصيحت هغه خلق حاصل کړی د چا په زړه کښې چه د الله ﷻ ويره وی ځوك چه د هغه په ملاقات باندې يقين لری اودې نه هغوی عبرت نه شی حاصلولې چه بدبخت وی دوزخ ته تلونکې وې چرته چه نه د آرام والا ژوندون دې اونه ښه مرگ بلکه هغه دهميشه عذاب او د مودام د پاره بدی ده. پدې کښې قسم قسم عذابونه او ډيرې خرابې سزاگانې دی. مسند احمد کښې دی چه کوم اصلی دوزخيان دی هغوی ته خو به نه مرگ راځی او نه د کاروالا ژوندون اوچه کوموخلقو سره د الله ﷻ اراده د رحمت ده هغوی به په اورکښې پريوتوسره مړه شی بيابه سفارشی خلق لاړشی اوهغوی به راخلاص کړی اودحياة په نهر کښې به ورواچولې شی. د جنتی نهرونواوبه به په دوی باندې واچولې شی

---

[1] ابوداود كتاب الصلاة باب ما يقول الرجل في ركوعه وسجوده: ٨٦٩، وسنده صحيح: ابن ماجة: ٨٨٧، احمد: ١٥٥/٤.
[2] ابوداود كتاب الصلاة باب الدعاء في الصلاة: ٨٨٣.
[3] صحيح مسلم كتاب القدر: باب حجاج آدم وموسى: ٢٦٥٣، ترمذى: ٢١٥٦، احمد: ١٦٩/٢.

اوهغوی به داسې راژوندی شی لکه دانه چه د ناوې په غاړه باندې راټوکیږي. اول شنه شی بیا زیړه او بیا راشنه شی. خلقو ونیل چه حضور ﷺ خوداسې خبرې کوی لکه چه د ځنګل نه هم واقف وی([1])دا حدیث په مختلفوالفاظوسره په ډیروکتابونوکښې ذکردې.قرآن کریم کښې یوبل ځاې ارشاد دې ﴿وَنَادَوْا يٰمٰلِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ ۖ قَالَ اِنَّكُمْ مّٰكِثُوْنَ﴾یعنی دوزخیان خلق به په چغو چغو وائی اې ددوزخ داروغه فرښتې الله ﷻ ته اووایه چه مونږ له مرګ راکړی. جواب به ملاوشی چه اوس خو به تاسو په دې کښې پراته ئې. بل ځاې ارشاد دې ﴿لَا يُقْضٰى عَلَيْهِمْ فَيَمُوْتُوْا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِّنْ عَذَابِهَا ۚ كَذٰلِكَ نَجْزِيْ كُلَّ كَفُوْرٍ﴾ نه به هغوی له مرګ راځی اونه به عذاب کمیږی نور هم د دې معنې آیاتونه دی.

قَدْ اَفْلَحَ	مَنْ	تَزَكّٰى	وَذَكَرَ
بیشکه چې کامیاب شو	هغه څوك	چې پاکوالې ئې اختیارکړو	او یاد ئې کړو

هغه څوک کامیاب شو | ....چاچې ځان پاک کړو | ....اودخپل رب نوم ئې

اسْمَ رَبِّهٖ	فَصَلّٰى	بَلْ	تُؤْثِرُوْنَ	الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا	وَالْاٰخِرَةُ
نوم درب خپل	بیا ئې مونځ اوکړو	بلکه تاسو	غوره کوئ	ژوند ددنیا	حالانکه آخرت

یادولو | اومونځ ئې کولو | بلکه تاسو ددنیا ژوند غوره کوئ | ....حال دا دې چې آخرت

خَيْرٌ	وَّاَبْقٰى	اِنَّ هٰذَا	لَفِي الصُّحُفِ الْاُوْلٰى
بهتره دی	او باقي پاتې کیدونکې دې	بیشکه دا خبره	خامخا په صحیفو ړومبنو کښې وه

ډیر پائیدار دې | ....بیشکه دا مضمون په پخوانو صحیفو کښې هم بیان شوې وو

صُحُفِ اِبْرٰهِيْمَ	وَمُوْسٰى
په صحیفو دابراهیم	او دموسی کښې

(یعنی) دابراهیم علیه السلام او موسی علیه السلام په صحیفو کښې

قوله تعالٰی:- قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى

کامیاب څوک دی: الله ﷻ فرمائی چاچه د رذیلواخلاقونه ځان پاک کړود اسلام داحکامو تابعداری ئې اوکړه مونځ ئې په صحیح وخت باندې صرف دالله ﷻ د خوشحالولو او د هغه د رضا د پاره قایم کړو هغه نجات او خلاصې بیاموندو.رسول الله ﷺ ددې آیت تلاوت کولوسره اوفرمائیل چه کوم سړې د الله ﷻ د وحده لاشریك دوحدانیت ګواهي ورکړی د هغه نه بغیرد بل چا عبادت اونه کړی اوزما رسالت اومنی اود پنځووختو مونځونوپوره شان سره حفاظت اوکړی هغه خلاصې بیاموندو. ([2]) (بزار)

ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه دې نه مراد پنځه وخته مونځ دې.حضرت ابوالعالیه رحمه الله یوځل ابوخلده رحمه الله ته اوفرمائیل چه صباله کله عیدګاه ته لاړې نوماسره ملاوشه نو لاړ شه. کله چه زه لاړم نوماته ئې اوونیل څه دې خوړلې دی؟ ما ونیل او ونی فرمائیل اودې لامبل؟ماونیل او. ونی فرمائیل زکوة فطر دې اداکړو؟ماونیل او. ونی فرمائیل چه بس هم دا مې ونیل چه په دې آیت کښې هم دا مراد دې.اهل مدینه د فطره او اوبوڅکولونه غوره بله صدقه نه پیژندله. حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله به هم خلقو ته دفطره اداکولوحکم کولو بیا به ئې هم د دې آیت تلاوت کولو.حضرت ابوالاحوص رحمه الله فرمائی چه

---

[1] صحیح مسلم کتاب الایمان باب اثبات الشفاعة واخراج الموحدین من النار: ١٨٥.

[2] مسند البزار : ٢٢٨٤، مجمع الزوائد:١٤٠/٧.

تاسو کښې څوك د مانځه اراده اوکړي اوڅوك سوال کونکې راشي نو هغه ته خيرات ورکړئي بيائي دا آيت تلاوت کړو.(۱)

حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چه هغه خپل مال پاك کړو اوخپل رب ئې راضي کړو(۲) بيا ارشاد کولې شي چه تاسو ددنياژوندله د آخرت په ژوندباندې ترجيح ورکوئي او په اصل کښې ستاسو مصلحت او ستاسوګټه اخروي ژوندله د دنياپه ژوندباندې ترجيح ورکولو کښې ده.دنياذليل ده فاني ده اوآخرت شريف دې باقي دې.يوعاقل داسې نه شي کولې چه فاني په باقي باندې اختيارکړي اود هغې په انتظام کښې پريوځي اود اخرت اهتمام او تياري پريږدي. مسنداحمد کښې دي رسول الله ﷺ فرمائي دنيادهغه کور دې دچا چه په آخرت کښې کورنه وي.دنياد هغه مال دې د چا چه هلته مال نه وي. د دې په جمع کولوپسې هغوي لګي چه څوك بې وقوف وي.(۳) ابن جرير کښې دي چه حضرت عرفجه ثقفي رحمه الله داسورت د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه نه لوستلو کله چه دې آيت ته راورسيدو نو تلاوت ئې پريخودو اوخپلوملګروته ئې اوفرمائيل چه رښتيادې مونږ دنياله په آخرت باندې ترجيح ورکړې. خلق خاموش پاتې شو نوهغوي بيااوفرمائيل دا خکه چه مونږ د دنياليونې يو د دې ځائ ښائست د دې ځائ ښځو او د دې ځائ د خوراك څښاك څيزونه مونږ ليدلي او آخرت د سترګو نه پناه دې نومونږ دې مخامخ څيزونوله توجه ورکړه اود هغه ځائ والا نه مو سترګې واړولې. ياخودا فرمان د حضرت عبدالله رضي الله عنه د عاجزئي په توګه دې يادجنس انسان باره کښې فرمائي. والله اعلم. رسول الله ﷺ فرمائي چا چه دنياسره محبت اوکړو هغه خپل آخرت ته نقصان اورسولو اوچاچه آخرت سره محبت اوکړو هغه دنياته نقصان اورسولو.تاسو اې خلقو! باقي پاتې کيدونکي ته په فناکيدنکي باندې ترجيح ورکړئي. (مسنداحمد)(۴)

بيافرمائي چه د ابراهيم عليه السلام او حضرت موسى عليه السلام په صحيفوکښې هم دا وو. رسول الله ﷺ فرمائي چه دا ټول بيان په هغه صحيفوکښې هم وو. (۵) (بزار) نسائي کښې د حضرت ابن عباس نه دا روايت دې. او چه کله آيت ﴿وَإِبْرَٰهِيمَ ٱلَّذِى وَفَّىٰٓ﴾ نازل شو نووئي فرمائيل دې نه مراد دې چه د يوبوج به بل نه اوچتوي سورت نجم کښې دي ﴿أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِى صُحُفِ مُوسَىٰ﴾ د آخرې مضمون پورې ټول آياتونه يعني دا ټول احکام په وړاندېنوکتابونوکښې هم وو. دغه شان دلته هم مراد ﴿سَبِّحِ ٱسْمَ رَبِّكَ ٱلْأَعْلَى﴾ دا آياتونه دي. بعضو پوره سورت وئيلې دې بعضو د ﴿وَذَكَرَ ٱسْمَ رَبِّهِۦ فَصَلَّىٰ ۝ بَلْ تُؤْثِرُونَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا ۝ وَٱلْءَاخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰٓ﴾ پورې وئيلې دې. ډير قوي هم دا معلوميږي. والله اعلم.

﴿الحمدلله﴾ د سورت سبح اسم تفسيرختم شو. الله ﷻ دې هرسړي له په دې د عمل کولوتوفيق ورکړي اود دوزخ د عذاب نه دې بچ کړي. آمين.

﴿تفسيرسورت غاشيه﴾

دَسورت تعارف:- داحديث اول تيرشوي دې رسول الله ﷺ سبح اسم اوغاشيه به د اخترونو او جمعه په مانځه کښې لوستلو. موطاامام مالك رحمه الله کښې دي چه د جمعه په ورځ اول رکعت کښې سورت جمعه او دويم کښې ﴿هَلْ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ٱلْغَٰشِيَةِ﴾ لوستلو.(ابوداؤد) په صحيح مسلم ابن ماجه او نسائي کښې هم داحديث دې. (۶)

---

(۱) الطبري : ۳۷٤/۲٤.

(۲) الطبري : ۳۷٤/۲٤.

(۳) احمد:۷۱/٦.

(۴) احمد: ٤١٢/٤،

(۵) مسند البزار : ۲۲۸٤

(۶) صحيح مسلم كتاب الجمعة باب مايقر في صلاة الجمعة : ۸۷۸، ابوداود : ۱۱۲۳. نسائي : ۱٤۲۳.

اياتونه	سورة الغاشيه مكية وهي ست وعشرون اٰية وركوعا واحدا	ركوع ګانې
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
٢٦	شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكې دې	١

هَلۡ اَتٰىكَ	حَدِيۡثُ الۡغَاشِيَةِ ۝١	وُجُوۡهٌ	يَّوۡمَئِذٍ	خَاشِعَةٌ ۝٢
ايا راغلې دې تاته	خبر دخوريدونكې افت	(بعضې) مخونه به	په دغه ورځ	يريدونكې وي

(ائې پيغمبره) اياتاته دچاپيره خوريدو واقعې (قيامت) څه خبر راغلې دې | ډير مخونه به هغه ورځ ذليله

عَامِلَةٌ	نَّاصِبَةٌ ۝٣	تَصۡلٰى نَارًا	حَامِيَةً ۝٤	تُسۡقٰى	مِنۡ عَيۡنٍ
مشقت كونكې	ستړې ستومانه به وي	سوزي به په اور	ګرم كښې	څكولې كيږي به پرې	دچينې

زېلې اوستړي وي | (داخلق به) بل شوي اور ته داخليږي | چې د ويشيدونكې چينې نه به پرې اوبه

اٰنِيَةٍ ۝٥	لَيۡسَ لَهُمۡ	طَعَامٌ	اِلَّا مِنۡ ضَرِيۡعٍ ۝٦	لَّا يُسۡمِنُ
يشيدلې نه	نۀ به وي هغوئ لره	خوراك	سوا د ازغنې وچې ګياه نه	چې نۀ به څربول كوي

څكولې شي | بغير دازغو د بوټې نه به دوي دپاره بل خوارك نه وي | ....چې نه به پرې څربيږي

وَلَا يُغۡنِيۡ	مِنۡ جُوۡعٍ ۝٧	
اونۀ به دفع كوي	دلوږې نه	(

اونه به پرې لوږه تنده ختميږي |

قوله تعالىٰ:- هَلۡ اَتٰىكَ حَدِيۡثُ الۡغَاشِيَةِ ۝

قيامت پټونكې دې :- غاشيه د قيامت نوم دې ځكه چه هغه به په ټولو باندې راځي. ټول به راګير كړې وي او هريو به پټ كړي. ابن ابى حاتم كښې دى چه رسول الله ﷺ چرته روان وو چه د يوې ښځې د قرآن پاك د لوستلو آواز راغلو حضور ﷺ اودريدو اوريدل ئې. هغې هم دا آيت ﴿هَلۡ اَتٰىكَ﴾ اولوستلو آيا تاله د پټونكې قيامت خبر دررسيدلې دې؟ نو حضور ﷺ په جواب كښې اوفرمائيل ﴿نعم قد جاءني﴾ يعنى اوماته رارسيدلې دې[1] په غه ورځ به ډير خلق د ذليل مخونو والا وي ښكته والې به په هغوى راوريږي د هغوى اعمال به غرق وي او لوئ لوئ اعمال به ئې كړى وي سخت تكليفونه ئې اوچت كړې وو. هغوى به په سوركړې شوي اور كښې داخليږي.

قوله تعالىٰ:- عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ ۝

يو ځل عمر ﷺ يوخانقاه سره تيريدلو د هغه ځائ راهب ته ئې آواز وركړو نو هغه حاضرشو، هغوى چه دې اوليدونو په ژړاشو. خلقو تپوس اوكړو حضرت څه خبره ده؟ نوونې فرمائيل د ده په كتو دا آيت راياد شو چه عبادتونه به كوي خو آخر به دوزخ ته ځي. [2] حضرت ابن عباس ﷺ فرمائي دې نه مراد نصراني دې[3] عكرمه رحمه الله او سدى رحمه الله فرمائي چه په دنيا كښې د ګناهونو كار كولو او په آخرت كښې به د عذابونو او تكليفونو وهل برداشت كوي. دوى به په سخت سوركړې شوي ګرم اور ته ځي چرته به چه بغير دضريع نه د خوراك هم بل څه نه ملاويږي. دا د دوزخ ونه به وي اود دوزخ كاڼړي به

1) ددې تخريج سورة البروج آيت: ٢٢ لاندې تير شوې دې.
2) حاكم: ٥٢٢/٢،
3) صحيح بخارى كتاب التفسير تحت سوره (هل اتاك)

وی. دا به د عفور زیلئی وی او په هغې کښې به د زهرو ازغیژنه میوه لګیدلې وی اودا به ډیر خراب خوراك وی او ډیر زیات بد به وی نه به اولږه ختموی اونه به نقصان لرې کوی.

وُجُوْهٌ يَّوْمَىِٕذٍ نَّاعِمَةٌۙ۝۸

| (بعضې) مخونه به | په دغه ورځ | تازه وی |

ډیر مخونه به په هغه ورځ تازه وی

لِّسَعْيِهَا رَاضِيَةٌۙ۝۹ فِیْ جَنَّةٍ عَالِيَةٍۙ۝۱۰ لَّا تَسْمَعُ فِيْهَا

کوشش خپل ته به خوشحاله وی | په جنت اوچت کښې به وی | نه به اوری هغه | په هغې کښې |

پخپل عمل به خوشحاله وی | په اوچتو باغونو کښې به ناست وی | چې هیڅ عبث خبره به

لَاغِيَةًؕ۝۱۱ فِيْهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌۘ۝۱۲ فِيْهَا سُرُرٌ مَّرْفُوْعَةٌۙ۝۱۳

فضول خبری | په هغې کښې به | چینه جاری وی | په هغې کښې به | تختونه اوچت وی |

نه اوری | په هغې کښې به چینې بهیږی | په هغې کښې به اوچت اوچت تختونه وی

وَّاَكْوَابٌ مَّوْضُوْعَةٌۙ۝۱۴ وَّنَمَارِقُ مَصْفُوْفَةٌۙ۝۱۵

او پیالې به وی | کیښودلې شوی | او تکیه ګانې به وی | قطار په قطار لږیدلې شوی |

او په سمون ایښی ګلاسونه به وی | او په قطارونو کښې ایښی بالختونه به وی

وَّزَرَابِیُّ مَبْثُوْثَةٌؕ۝۱۶ اَفَلَا يَنْظُرُوْنَ اِلَى الْاِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ۝۱۷

او فرشونه به وی | غوړیدلې شوی | آیا نو نۀ ګوری دا خلق | اوښانو ته | چې څرنګې جوړ کړې شول

او هر خواته غوړیدلی قالینونه به وی | آیا دوئ اوښ ته نه ګوری چې څنګه پیدا شوې دی

قوله تعالی:- وُجُوْهٌ يَّوْمَىِٕذٍ نَّاعِمَةٌۙ

په نیکانو باندې انعامونه: پورته د بدکارانو بیان او د هغوی د عذابونو ذکر شوې وو نو دلته د نیکانو او د هغوی د ثوابونو ذکر کولې شی. فرمائی چه په هغه ورځ به ډیر مخونه داسې هم وی په کومو چه به د خوشحالئی او تازګئی آثار ښکاره وی. دوی به په خپلو عملونو خوشحاله وی د جنت په اوچتو بالاخانو کښې به وی په کوم کښې چه به هیڅ فضول خبره په غوږ کښې نه پریوځی. لکه چه فرمائی ﴿لَا يَسْمَعُوْنَ فِيْهَا لَغْوًا اِلَّا سَلٰمًا﴾ پدې کښې به د سلامتیا او سلام نه بغیر بله څه خرابه خبره نه شی اوریدې. او فرمائی ﴿لَا لَغْوٌ فِيْهَا وَلَا تَاْثِيْمٌ﴾ نه په دې کښې بې هودګی شته او نه د ګناه خبرې.

بیا فرمائی ﴿ لَا يَسْمَعُوْنَ فِيْهَا لَغْوًا وَّلَا تَاْثِيْمًاۙ اِلَّا قِيْلًا سَلٰمًا سَلٰمًا﴾ نه به په دې کښې فضول خبرې اوری نه بدې خبرې بغیر د سلام او سلام نه به بل هیڅ نه وی. په دې کښې به بهیدونکی نهرونه وی دلته دا ده نکره د اثبات په سیاق کښې هم یو نهر مراد نه دې بلکه صرف جنس نهر مراد دې یعنی نهرونه به بهیږی. رسول الله ﷺ فرمائی د جنت نهرونه د مشکو د غرونو نه او د مشکو د غونډو نه راوځی ([1]) په دې کښې اوچت اوچت تختونه دی په کومو چه بهترین فرشونه دی او هغې سره حورې ناستې دی لکه چه دا تختونه ډیر اوچت او ډیر لوئ دی خو چه کله د الله ﷻ دوستان په هغې باندې کیناستل غواړی نو هغه به راټیټ شی د شرابو ډك جامونه به اخوا دیخوا ښه په طریقه لګیدلې وی څوك چه غواړی او کوم قسم چه غواړی او

[1] ابن حبان: ۷۴۰۸، وسنده حسن دوسرا نسخه: ۷۳۶۵.

په کومه اندازه باندې غوارې اخلی به اوڅکی به. او تکیه ګانې دی په یو قطار کښې لګیدلې او یو خوا بل خوابهترین بسترې او باقاعده فرش خورکړې شوې دې.
ابن ماجه وغیره کښې حدیث دې رسول الله ﷺ فرمائی څوك شته چه تهبند اوتړی اود جنت تیاری اوکړی دهغه جنت د کوم اوږدوالې پلنوالې چه بې حسابه دې. دکعبه درب قسم چه دهغه یو پړقیدونکې نوردې هغه یوه خوزیدونکې شنکې دې هغه اوچت اوچت محلونه دی هغه بهیدونکی نهرونه دی هغه په کثرت سره رښتینې جامې دی هغه پخې شوې تیارې میوې دی هغه د همیشه والی ځائ دې هغه سراسر میوه جات شینکې راحت اونعمت دې هغه تازه اواوچت ځائ دې. ټولو خلق وئیل چه مونږ ټول د دې خواهش لرو اود دې د پاره به تیاری کوو. ونی فرمائیل چه ان شاء الله ﷺ اووایئی. صحابه کرامو ﷺ ان شاء الله ﷺ اووئیل.[1]

أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾
آیا نو نهٔ ګوری دا خلق | اوښانو ته | چې څرنګې جوړ کړې شول
آیا دوئ اوښ ته نه ګوری چې څنګه پیدا شوې دې
وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٨﴾ وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿١٩﴾ وَإِلَى الْأَرْضِ
او اسمان ته | چې څرنګې اوچت کړې شو | او غرونو ته | چې څرنګې مضبوط ودرلې شو | او زمکې ته
او اسمان ته نه ګوری چې څنګه اوچت کړې شوې دې؟ | اوغرونو ته چې څنګه اودرولې شوی دی؟ اوزمکې ته
كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾ فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾
چې څرنګې اوغوړولې شوه | نو نصیحت کوه | بیشکه چې ته | نصیحت کونکې ئې |
نه ګوری چې څنګه خوره کړې شوې ده | نو ته نصیحت کوه ځکه چې ته نصیحت کونکې یې
لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾ إِلَّا مَن تَوَلَّىٰ
نهٔ ئې ته په هغوئ باند | مسلط کړې شوې (جبر کونکې) | مګر هغه څوك | چې مخ ئې واړوؤ |
ته په دوئ نګران مقرر شوې نه یې | ....خوچا چې مخ اوګرځولو
وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيُعَذِّبُهُ اللَّهُ الْعَذَابَ الْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ إِلَيْنَا
او انکار ئې اوکړو | پس اوبه عذابوی هغه لره | الله | په عذاب لوئ سره | بیشکه مونږ ته دی |
او انکار ئې اوکړو | نو الله ﷻ به ورته ډیر لوئې عذاب ورکوی | ....بیشکه مونږ طرفته
إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم ﴿٢٦﴾
واپس راتلل ددوئ | بیا بیشکه | په مونږ باند دی | حساب کول ددوئ |
ددوئ واپسی ده | ....نو بیا به مونږ ورسره حساب کوو

قوله تعالی:- أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ

آیا منکرین د الله ﷻ نخښې نهٔ ګوری:- الله ﷻ خپل بندیګانوته حکم ورکوی چه هغوی دې دهغه په مخلوقاتوباندې په سوچ سره نظرواچوی او اودې ګوری چه په دې کښې ډیر زیات قدرت په دوی کښې د هر یو څیز نه داسې ظاهرېږی چه د هغه په پاك ذات باندې هر یو څیز څنګه دلالت کوی. اوښ ته اوګوره

[1] ابن ماجة كتاب الزهد باب صفة الجنة:٤٣٣٢،

چه څنګه يوعجيبه او حيرانونكي تركيب او شكل سره دي څومره مضبوط اوقوي دي اوسره د دي څومره په آسانئي او نرمئي سره بوج اوړي او يوماشوم سره هم څنګه حكم منونكي روان وي.دهغه غوښه هم ستاسو په كارراځي اودهغه ويښته هم ستاسو په كارراځي دهغه پښې تاسو څكئي اوقسم قسم فائدي ترې اوچتوئي. د ټولونه اول ئي دا ځكه بيان كړو چه عموما د عربو په ملك كښې او عربو سره هم دا ځناوروو. دې ځناورطرف ته په خاص توګه توجه ځكه راوګرځولې شوه چه د ده د خوراك څښاك تلوكيناستو متيازوكولو اود تناسل طريقه د ټولو ځناورو نه جداده. كه يوځل خوراك څښاك اوكړي نو په هفتوورله كافي وي. كيني هم عجيبه شان. (على هذالقياس۱۲)

حضرت شريح قاضي رحمه الله به فرمائيل چه راځئي چه لاړشو اوګورو چه د اوښ پيدائش څنګه دې اود آسمان اوچتوالې دزمكې نه څنګه دې وغيره. بل ځائ ارشاد دې ﴿أَفَلَمْ يَنظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِن فُرُوجٍ۝﴾ آيادې خلقو د خپل ځان د پاسه آسمان ته دې كتلې چه مونږ هغه څنګه جوړكړې يا څنګه موښائسته كړې او يوه سوره په كښې نه ده پريخودې. بيا غرونوته اوګوره چه څنګه ئې ورخښ كړې دې دپاره چه زمكه اونه خوزي او غرونه هم خپل ځائ پرينږدي. بيا په دې كښې چه كوم د ښيګړې اوګټې څيزونه پيداكړي دي په هغې باندې نظرواچوئې زمكې ته اوګورئې چه څنګه ئې خوره كړې غوړولې ده.غرض دا چه دلته ئې د هغه څيزونو ذكراوكړو چه د قرآن پاك مخاطب عربوته په هروخت مخې ته وو.يوكلي وال چه په خپل اوښ باندې سور شي راوځي نو زمكه دهغه لاندې وي آسمان دهغه دپاسه وي غرونه د هغه د سترګو په وړاندې وي او په اوښ باندې پخپله سور دې. د دې خبرو نه د خالق دكامل قدرت اوكاريګرى بالكل واضحه اوصفاښكاره دى چه خالق صانع يعنې جوړونكې د عظمت والا رب اودعزت والا مالك اومتصرف اومعبودبرحق او حقيقي الله ﷻ صرف هم هغه دې اود هغه نه بغيرڅوك داسې نشته چه مونږ د هغه په وړاندې خپله عاجزي اوغريبي ښكاره كړوكوم چه مونږ د حاجتونو په وخت كښې رابلو د چا د نوم چه ذكراوكړو اود چا وړاندې سرټيټ كړو.

قوله تعالى:- أَفَلَا يَنظُرُونَ

ضمام رضي الله عنه چه كوم سوالونه د حضورﷺ نه كړې وو هغه ئې داسې قسمونه وركولوسره كړې وو. بخاري مسلم ترمذي نسائي مسنداحمد وغيره كښې حديث دې انس رضي الله عنه فرمائي چه مونږ د باربار سوالونو كولونه منع كړې شوي وو نو زمونږ به داخواهش وو چه د بهر نه څوك عقل مندسړې راشي هغه سوالونه اوكړي اومونږ هم موجوديو اوبيا د حضورﷺ په ژبه مباركه باندې جوابونه واورو.يوځل د بهرنه يوكس راغلواوونې ونيل اې محمدﷺ ستاسو قاصد مونږ له راغلو اومونږ ته ئې اوونيل چه تاسو فرمائې چه الله ﷻ ته خپل رسول جوړكړې ئې. حضورﷺ اوفرمائيل هغه رښتيا ونيلي هغه ونيل اوښايه دا آسمان چاپيداكړې دې؟حضورﷺ اوفرمائيل الله ﷻ.هغه ونيل زمكه چاپيداكړې؟حضورﷺاوفرمائيل الله ﷻ. هغه ونيل غرونه چاپيداكړي؟او په دې كښې دادفائدې څيزونه چاپيداكړي حضورﷺ اوفرمائيل الله ﷻ. ونيل ستادې قسم وي په هغه الله ﷻ چاچه آسمان اوزمكه پيداكړي اودا غرونه ئې ورخښ كړي هم الله ﷻ ته خپل رسول جوړكړې راليګلې؟حضورﷺاوفرمائيل او. هغه ونيل چه ستاسوقاصداهم ونيلي چه په مونږ باندې په شپه ورځ كښې پنځه مونځونه فرض دي ونې فرمائيل چه هغه رښتيا ونيلي. هغه ونيل چه ستادې په هغه الله ﷻ باندې قسم وي چاچه ته راليګلې ئې چه آيادا د الله ﷻ حكم دې؟ حضورﷺ اوفرمائيل او. ونيل ستاسوقاصداهم ونيلي چه زمونږ په مالونوكښې زكوة فرض دې ونې فرمائيل رښتيادى. هغه ونيل ستادې په خپل راليګونكي الله باندې قسم وي چه داحكم هغه كړې دې؟ونې فرمائيل اوستاسوقاصدونيلي چه په مونږكښې طاقت لرونكو باندې الله ﷻ دحج حكم هم دركړې دې؟حضورﷺ اوفرمائيل اوهغه رښتياونيلي دى.هغه دې ويناوريدوسره روان شوونيل چه د

هغه الله ﷻ لاشريك قسم چاچه ته په حقه سره راليګلې نه به زه پدې باندې څه زياتې اوکړم نه به په دې کښې کمې اوکړم. نبي ﷺ اوفرمائيل که هغه رښتياوائي نو جنت ته به داخليږي([1]) بعضې رواياتو کښې دي چه هغه وئيل زه ضمام بن ثعلبه ﷺ يم اود سعدبن بکر رورو ([2])
ابويعلى کښې دي رسول الله ﷺ به اکثرداحديث بيانولو چه دجاهليت په زمانه کښې يوه ښځه په غرباندې وه هغې سره دهغې يووړوکې بچې وو دې ښځې به چيلئي څرولې.دهغې ځوئ دهغې نه تپوس اوکړو مورې ته چا پيداکړې؟ هغې وئيل الله تپوس ئي اوکړو زه هغې وئيل الله بيائي وئيل آسمان هغې وئيل الله بيائي تپوس اوکړو زما پلارچاپيداکړې دې؟هغې وئيل الله ﷻ.تپوس ئي اوکړو دا غرونه هغې وئيل داټول هم الله ﷻ پيدکړي دي. ماشوم بيا تپوس اوکړو چه ښه ده داچيلئي چا پيدا کړې؟هغې وئيل داهم الله ﷻ پيداکړې دي د ماشوم د خلې نه بې اختياره اووتل الله ﷻ خود ډير لوئ شان خاوندې.دهغه زړه دالله ﷻ دعظمت نه ډك شو هغه په خپل نفس باندې قابواونه کړې شوه اود غرونه راپريوتل او ټکړې ټکړې شو.ابن دينار رحمه الله فرمائي چه حضرت ابن عمر ﷺ به هم داحديث مونږ ته اکثر بيانولو.د دې حديث په سند کښې عبدالله بن جعفر مديني ضعيف دې.
فائده:-امام علي بن مديني رحمه الله کوم چه دهغه ځوئ او دجرح او تعديل امام دې هغه دې يعني خپل پلارضعيف ښائي.بيا فرمائي چه اې نبي ﷺ ته دالله ﷻ د رسالت تبليغ کوه په تاباندې صرف رسول دی حساب زمونږ په ذمه دې ته په دوی باندې مسلط نه ئې جبرکونکې نه ئې ددوی په زړونو کښې ته ايمان پيدا کولې نه شې ته دوی په ايمان راوړلوباندې مجبورکولې نه شې. رسول الله ﷺ فرمائي ماته حکم کړې شوې دې چه زه خلقو سره اوجنګيږم تردې چه هغوی لااله الاالله اووائی کله چه هغوی دا اووائي نو هغوی زما نه خپل ځان اومال بچ کړو مګرحق داسلام سره اودهغوی حساب دالله ﷻ سره دې. بيا حضور ﷺ هم د دې آيت تلاوت اوفرمائيلو([3]).(مسلم ترمذي مسند وغيره)
بيافرمائي هغه چه مخ واړوی اوکفر اوکړی يعنی نه ايمان راوړی اونه عمل اوکړی اونه اقرار اوکړی لکه چه فرمائي ﴿فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ ۝ وَلَٰكِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ﴾ نه خوئي دحق خبرې تصديق اوکړواونه ئي مونځ اوکړو بلکه دروغ ئي اوګڼل اومخ ئي ترې واړولو په دې وجه به په دوی باندې ډيرلوئ عذاب وی.
حضرت ابوامامه باهلي رحمه الله حضرت خالدبن يزيد بن معاويه ﷺ له لاړو وئي وئيل چه تاد نبي ﷺ نه د ټولو نه د آسان نه آسان حديث اوريدلی وی هغه ماته واوروه. هغه اوفرمائيل چه ما د حضور ﷺ نه اوريدلي دي په تاسو کښې به هريوجنت ته ځي خو هغه چه داسې سرکشي اوکړی لکه چه شريراوښ په خپل مالك باندې کوی.(مسنداحمد) د دې ټولو واپس کيدل هم زمونږ طرف ته دي او بيا به هم مونږ د هغوی نه حساب اخلو اوهغوی ته به بدله ورکوو. د نيکئي نيکه او د بدئي بده.

﴿الحمدلله﴾ د سورت غاشيه تفسيرختم شو.

﴿تفسيرسورت فجر﴾

د سورت تعارف:- نسائي کښې دي چه حضرت معاذ ﷺ مونځ ورکړو يوسړې راغلو او په جمع کښې شامل شو. حضرت معاذ ﷺ په مانځه کښې قراءت اوږد کړو نو هغه د جمات په يوګوټ کښې خپل مونځ اوکړو او فارغ لاړو. حضرت معاذ ﷺ ته هم دا واقعه معلومه شوه نود حضور ﷺ په خدمت کښې حاضرشو اود شکايت په توګه ئي دا واقعه بيان کړه.حضور ﷺ هغه ځوان راوغوښتو اوتپوس ئي ترې

---

[1] صحيح مسلم كتاب الايمان باب السوال عن اركان الاسلام: ١٢، ترمذى : ٦١٩.
[2] صحيح مسلم كتاب العلم باب القراة والعرض على المحدث:٦٣، ابوداود:٤٨٦، ابن ماجة : ١٤٠٢.
[3] صحيح مسلم كتاب الايمان باب الامر بقتال الناس حتى يقولوا لا اله الاالله ،.....:٣٣٤١.

اوکړو هغه ونیل حضور ﷺ زه څه اوکړم ما دوی پسې مونځ کولو دوی اوږد قراءت شروع کړو نو زه راتاؤ شوم او د جمات په کوټ کښې مې مونځ اداکړو بیامې خپلې اوښې ته ګیاواچوله. حضور ﷺ اوفرمائیل اې معاذ ؓ آیا ته په فتنه کښې اچونکې نې؟ ته د دې سورتونونه چرته نې؟ ﴿سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ الخ ﴿وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا﴾، ﴿وَالْفَجْرِ ۝ وَلَيَالٍ عَشْرٍ﴾ ﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى﴾ [1]

ایاتونه		سورة الفجر مكية وهي ثلثون اية وركوعا واحدا		ركوع ګانې
		بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ		
٣٠		شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې		①

وَالْفَجْرِ ۝١ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ۝٢ وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ۝٣ وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ ۝٤

قسم دې په سحر | او په شپو لسو | او په جفت | او په طاق | او په شپه | کله چې تیریږی |

قسم دې په وخت د سحر او په لسو شپو او قسم دې په جفت او په طاق باندې او په شپه چې په تیریدو شی

هَلْ فِي ذَٰلِكَ قَسَمٌ لِذِي حِجْرٍ ۝٥ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ

آیا شته دې په دې کښې | قسم | دپاره دخاوند دعقل | آیا اونهٔ لیدل تا | چې څه اوکړل | رب ستا |

بیشکه عقل مندو دپاره دا ډیر لوئې قسم دې | .... آیا تا اونه لیدل (یعنی تاته علم نشته) چې ستا الله ﷻ

بِعَادٍ ۝٦ إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ۝٧ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ

دعادیانو سره | (یعنی) دارم قوم سره | چې خاوندان دستنووؤ | هغه | چې نهٔ وؤ پیدا شوی |

دعادیانو یعنی دارم دقوم سره څه اوکړل | چې ستنو غوندې لوړدنګ وو او چې دهغوئ په شان (مضبوط)

مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ۝٨ وَثَمُودَ الَّذِينَ

په شان دهغوئ | په ملکونو کښې | او څه ئې اوکړل دثمودیانو سره | هغه (ثمودیان) |

په هیڅ وطن کښې نه وو پیدا شوی | او دثمود دقوم سره (ئې څه اوکړل) چې په وادی القری کښې

جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ۝٩ وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ۝١٠

چې تراشلې ئې وؤ کاڼړی | په واد (القری) کښې | او څه ئې اوکړل دفرعون سره | چې خاوند دمیخونو وو

ئې (کورونو دپاره) ګټې تراشل | .... اوفرعون دمیخونو ولا سره (ئې څه اوکړل)

الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ۝١١ فَأَكْثَرُوا فِيهَا

داهغه کسان وؤ | چې سرکشی ئې کړې وه | په ملکونو کښې | نو ډیر ئې اوکړو | په هغې کښې |

دې ټولو په (خپلو خپلو) ښارونو کښې سرکشي کړې وه | .... نو ډیر فسادونه ئې په کښې

الْفَسَادَ ۝١٢ فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ۝١٣ إِنَّ رَبَّكَ

فساد | پس راپریباسو | په هغوئ باندې | رب ستا | شرق دعذاب | بیشکه رب ستا |

جوړ کړی وو | نو ستا رب پرې د عذاب یوه کوړه (حصه) راولیږله | .... بیشکه ستا رب

---

[1] ددې تخریج دسورة انفطار په شروع کښې تیر شوې دې.

لَبِالْمِرْصَادِ ﴿١٤﴾
خامخا په تاك كښې دې (پټ نظر ساتونكې دې) ....|
دنافرمانو په تاك كښې دې	

قوله تعالى:- وَالْفَجْرِ ﴿١﴾ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ﴿٢﴾

د فجر قسم:- فجر خو هر سهر پيژنى يعنى سحر او دا مطلب هم دې چه د لوئ اختر د ورځ سحر او دا هم مراد دې چه د سحر د وخت مونځ او پوره ورځ او د لس شپونه مراد د ذى الحجه د مياشت اول لس شپې.[1] د صحيح بخارى په حديث كښې دى يو عبادت هم د دې لسو ورځو د عبادت نه غوره نه دې. خلقو تپوس اوكړو دالله ﷺ لارې جهاد هم؟ وئى فرمائيل چه دا هم نه مگر هغه سړې چه ځان او مال والى اوخى او بيا هيڅ هم ځان سره واپس راونړى.[2] بعضو وئيلى د محرم لس ورځې مراد دى. حضرت ابن عباس ﷺ فرمائى د رمضان اول لس ورځې. خو صحيح قول هم رومبې دې يعنى د د ذى الحجه د شروع لس شپې.

قوله تعالى:- وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ﴿٣﴾

مسند احمد كښې دى رسول الله ﷺ فرمائى د عشرنه مراد د لوئ اختر لس ورځې دى او د وترنه مراد د عرفې ورځ ده او د شفع نه مراد د قربانئى ورځ ده.[3] د دې په اسنادو كښې خو هيڅ مضائقه نشته خو په متن كښې نكارت دې. والله اعلم. د وترنه مراد د عرفې ورځ ده دا نهم تاريخ وى نو د شفع نه مراد لسم تاريخ دې يعنى د لوئ اختر يا د قربانئى اختر ورځ. هغه طاق دى دا جفت. حضرت واصل بن سائب رحمه الله د حضرت عطاء رحمه الله نه تپوس اوكړو چه آيا د وترنه مراد دا د وتر مونځ دې؟ هغوى اوفرمائيل نه شفع د عرفې ورځ ده او وتر د لوئ اختر شپه ده. حضرت عبدالله بن زبير ﷺ خطبه وركوله يو سړې اودريدو تپوس نى اوكړو شفع څه ده او وتر څه دى. هغوى اوفرمائيل ﴿ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ ﴾ كښې چه د كومو دوو ورځو ذكر دې هغه شفع ده او ﴿ وَمَنْ تَأَخَّرَ ﴾ كښې چه د كومې يوې ورځ ذكر دې هغه وتر دې. يعنى يولسم دولسم ذى الحجه شفع ده او ديارلسمه شپه وترده. هغوى دا هم اوفرمائيل چه د ايام تشريق مينځ والا ورځ شفع ده او آخرى ورځ وتر ده.

جفت او طاق:- د بخارى او مسلم په حديث كښې دى دالله ﷺ يو كم سل نومونه دى څوك چه دا ياد كړى هغه جنتى دې هغه وتر دې او وتر دوست لرى.[4] زيد بن اسلم رحمه الله فرمائى دې نه مراد ټول مخلوق دې په دې كښې شفع هم ده او وتر هم. دا هم وئيلې شوى دى چه مخلوق شفع دې او الله ﷺ وتر دې. دا هم وئيلى شوى دى چه د سحر مونځ شفع دې او د ماښام وتر دې. دا هم وئيلى شوى دى چه د شفع نه مراد جوړه جوړه او وترنه مراد الله عزوجل دې لكه آسمان زمكه لمده اوچه پيريان انسانان نمر سپوږمئى وغيره. قرآن كښې دى ﴿ وَمِن كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴾ مونږ هر څيز جوړه جوړه پيدا كړى دى دې د پاره چه تاسو عبرت حاصل كړئى. يعنى پوهه شئى چه د دې ټولو څيزونو خالق صرف هم يو الله دې. د چا چه څوك شريك نشته. دا هم وئيلى شوى دى چه دې نه مراد شمير دې په كوم كښې چه جفت هم دى او طاق هم. يو حديث شريف كښې دى چه شفع نه مراد دوه ورځې دى او وترنه مراد دريمه ورځ ده[5] دا حديث د

---

[1] الطبرى : ٢٤/ ٣٩٦.

[2] صحيح بخارى كتاب العيدين باب فضل العمل فى ايام التشريق : ٩٦٩، ابوداود : ٢٤٣٨، ترمذى : ٧٥٧.

[3] احمد: ٣/ ٣٢٧.

[4] صحيح بخارى كتاب الدعوات باب لله مائة اسم غيرواحدة : ٦٤١٠، صحيح مسلم: ٢٦٧٧.

[5] الطبرى : ٢٤/ ٣٩٧.

دي حديث مخالف دي كوم چه دي نه اول تيرشوي دي. يوقول داهم دي دي نه مراد مونځ دي په دي كښې شفع ده لكه د سحر دوه ماسپښين ماز يګر ماسخوتن ځلور ځلور او وتردى لكه د ماښام درې ركعتونه كوم چه د ورځې وتردى اودغه شان د آخرى شپې وتر. يومرفوع حديث مطلق د لفظ مونځ سره مروى دې[1] دبعضو صحابه كرامو ﷺ نه فرض مونځ روايت دي خودا مرفوع حديث نه دي بلكه ډير صحيح هم دا معلوميږى چه حضرت عمران بن حصين رضي الله عنه باندې موقوف دې. والله اعلم.

امام ابن جرير رحمه الله دې اته نهه اقوالوكښې يوهم فيصله كن نه دي ګرځولي بيافرمائى دشپې قسم كله چه لاړه شى اوداهم معنى كړې شوې ده چه كله راشي بلكه هم دا معنى ډيره مناسب اودوالفجر سره ډير مناسبت لرى. فجروائى د شپې تلوته اودورځ راتلوته نودلته دشپې راتلل اودورځې تلل مراددى لكه ﴿وَالَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ ۝ وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ ۝﴾ كښې عكرمه ﷺ فرمائى مراد د مزدلفه شپه ده. د حجرنه مراد عقل دې حجروائى بنديدو ته عقل هم د غلطو كارونو او دروغوخبرونه منع كول كوى ځكه دې ته عقل وائى. حطيم ته هم حجرالبيت ځكه وائى چه هغه طواف كونكى د شامى ديوال د طرف نه منع كوى اوهم دې نه ماخوذ دې حجريمامه اود دې د پاره عرب وائى ﴿حجرالحاكم على فلان﴾ كله چه يوسړې بادشاه د تصرف منع كړى او وائى ﴿حِجْرًا مَّحْجُورًا ۝﴾ نوفرمائى چه په دې كښې دعقل والا د پاره قابل عبرت قسم دې. يوطرف ته خو قسمونه دى د عبادتونو اوچرته د عبادتونو د وختونو لكه حج مونځ وغيره په كومو سره چه دهغه نيكان بنديګان د هغه قرب او نيزديكت حاصلوى اود هغه په وړاندې خپله عاجزى او د خپل ځان هيرول ښكاره كوى؟ چه كله نى د دې پرهيزګارانونيكانو خلقو اود هغوى د عاجزئى او تواضع خشوع اوخضوع ذكراوكړو نو اوس هم دې سره د هغوى خلاف كونكو سركش اوبدكارخلق دى د هغوى ذكركولې شى. نو فرمائى چه آيا ته نه دى ليدلى چه څنګه الله ﷻ عاديان غرق كړل كوم چه سركش او متكبروو دالله ﷻ نافرمانى درسولانو تكذيب او په ګناهونو به راتيټ وو. هغوى له د الله ﷻ رسول حضرت هود ﷺ راغلې وو دا عاد اولى دى كوم چه د عاد بن ارم بن عوص بن سام بن نوح په اولاد كښې وو. الله ﷻ په هغوى كښې ايماندارانو له خو خلاصې وركړو او بې ايمانه ئى په تيزو خوفناكو او هلاكونكو هواګانوسره هلاك كړل. اووه ورځې او اته شپې دا تباه كونكې طوفان روان وو اودا تول په تول داسې غرق كړې شو چه د دوى سرونه جداوواو تنې جداوې. په دوى كښې يوهم باقى پاتې نه شود كوم تفصيلى بيان چه په قرآن كريم كښې ډيرو ځايونو كښې دې.

سورت الحاقه كښې هم دا بيان دې ﴿إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ۝﴾ دا د عاد تفسيرئى د عطف په توګه بيان كړې دې دې د پاره چه ښه وضاحت اوشى. داخلق به د اوچتوستنو مضبوطو كورونو كښې اوسيدل اودخپلې زمانې د نورو خلقو نه ډير طاقتور وجود والا د قوت او طاقت والا وو. په دې وجه حضرت هود ﷺ دوى ته د نصيحت كولو د پاره فرمائيلې وو ﴿وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِن بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَصْطَةً ۖ فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۝﴾ يادكړئى چه الله ﷻ د نوح ﷺ د قوم نه پس تاسو په زمكه كښې خليفه جوړ كړئى او تاسو ته ئى پوره بدنى كولاووالى دركړو تاسو له پكار دى چه د الله ﷻ نعمتونه يادكړئى او په زمكه كښې فساديان جوړيدوسره مه اوسيږئى. بل ځائ دى چه عاديانو ناحقه په زمكه سركشى اوكړه او ونيل نى چه موږ نه د ډير قوت والا څوك دى؟ آيا هغوى دا هيركړل چه د هغوى پيداكونكې د هغوى نه ډير زبردست قوت او طاقت والا دې. دلته هم ارشاد كولې شى چه د دې قبيلې په شان طاقتور بل ښاركښې نه وو. ډير اوږد قد او قوى وجودونووالا وو ارم د هغوى دارالخلافه وه دوى ته به د ستنووالا وئيلې شو په دې وجه هم چه داخلق ډير د اوږد قد خاوندان وو بلكه صحيح وجه هم دا ده

---

[1] ترمذى كتاب تفسير القران باب ومن سورة الفجر : ۳۳۴۲.

چه د ﴿مِثْلُهَا﴾ د ضمیرمرجع عماد خودلې شوې دې د دوی په شان په نورو ښارونوکښې نه وو دا احقاف کښې جوړشوی اوږده اوږده وو اوبعضو د ضمیر مرجع قبیله خودلې ده یعنی د دې قبیلې په شان خلق په نورو ښارونوکښې نه وو اوهم دا قول صحیح دې او وړاندینې قول ضعیف دې د دې د پاره هم چه هم دامراد وی نو ﴿لم یجعل﴾ وئیلې شی نه چه ﴿لَمْ يُخْلَقْ﴾ ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی په دوی کښې داسې زورور طاقت وو چه په دوی کښې به یوکس پاسیدو او یولوئ کانړې به ئی په یوه قبیله ورغورزولونو غریبانان به ټول د هغې لاندې خښ شو مړه به شو. حضرت ثور بن زید دیلی رحمه الله فرمائی چه په یوه پاڼړه دالیکلې لیدلې وو چه زه شداد بن عاد یم ماستنې اوچتې کړی دی ملاس مضبوط کړې دې ماد اووه ذراع خزانې راجمع کړی دی چه د حضرت محمد ﷺ امت به ئی راوباسی. غرض دا چه که داسې اووائی چه هغوی د ښکلې اوچتو مضبوطو کورونووالا ووکه داسې اووائی چه هغوی د اوچتو ستنووالا وو یاداسې اووائی چه هغوی د بهترینووسلووالا وویاداسې اووائی چه د اوږدو اوږدو قدونه والا وو. مطلب دا چه یوقوم وود کوم ذکر چه په قرآن کریم کښې په ډیرو ځایونو کښې د ثمودیانو سره راغلې دې.دلته هم دغه شان د عادیانو اوثمودیانو دواړو ذکر دې. والله اعلم.

بعضې حضراتوداهم وئیلی دی چه ﴿إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ﴾ یوښاردې یاخودمشق یا اسکندریه خودا قول صحیح نه معلومیږی ځکه چه د عبارت صحیح مطلب نه جوړیږی. ځکه چه یاخوبدل جوړیږی یا عطف بیان. بل په دې وجه هم چه دلته دا مقصددې چه هریوسرکش الله ﷻ بربادکړو د کوم نوم چه عادی وو نه چه یوښار. مادا خبره دلته ځکه بیان کړه چه د کومو مفسرینوجماعت دلته دا تفسیرکړې دې چه په هغوی کښې یوکس په دهوکه کښې پرینوځی. هغه لیکی چه داد یوښار نوم دې د کوم چه یوه خښته د سرو زرو او بله د سپینو زرو. د هغې کورونه باغونه او محلونه وغیره ټول د سپینوزرو او سرو زرودی کانړی لولو جواهر دی خاوره ئی مشك دی نهرونه ئی روان دی میوې تیارې دی هیڅ څوك اوسیدونکی نشته. کورونه دیوالونه خالی دی هیڅ هاهو والا نشته. دا ښار بدلیږی کله په شام کښې کله په یمن کښې کله په عراق کښې کله چرته اوکله چرته وغیره. دا ټول خرافات د بنواسرائیلو دی د هغوی بد دینه خلقو د ځان نه جوړکړی دی دې د پاره چه په جاهلانوکښې خبرې جوړې کړی.

ثعلبی وغیره بیان کړی دې چه یو اعرابی د حضرت امیرمعاویه رضی الله عنه په زمانه کښې خپل ورك شوی اوښان لټول چه په ځنګل او بیابان کښې ئی هم د دې په شان یو ښاراولیدو. هغې ته لاړو اوګرځیدو بیا راغلو خلقوته ئی ذکر اوکړو خلق هم هلته لاړل خو بیا څه په نظر رانغله. ابن ابی حاتم دلته داسې اوږدې اوږدې قصې نقل کړی دی داحکایت هم صحیح نه دې اوکه دا د اعرابی والا قصه سنداً صحیح اومنلې شی نوممکن ده چه د هغه په سوچ او خیال کښې داسې شوی وی او په خپل خیال کښې دانقشه جوړه کړې وی اودخیالاتوپوخوالی او د عقل د کمې په وجه د هغه دایقین شوې وی چه هغه هم په صحیح توګه داسې وینی او په واقع کښې داسې نه وی.

د جاهلانو جوړې کړې قصې بالکل هم دغه شان چه کوم جاهل حریص او د کچه خیالاتو والا داسې پوهیږی چه دیوخاص زمکې لاندې دسروسپینوپل دې اوقسم قسم قیمتی کانړی لؤلؤ اومرغلې چه اکسیرکبیردی خوداسې یوڅو مواقع دی چه هلته خلق رسیدلې نه شی. مثلاً د خزانې په خُله باندې یوه اژدها ناسته ده،د یوپیری څوکې ده وغیره.دا ټولې فضول قصې اود ځان نه جوړې شوی خبرې دی دا جوړوی اوبې وقوفانو اودمال حرص ناك په خپل جال کښې راګیرولوسره د هغوی نه څه وصولی د پاره مکارانومشهورې کړی دی او بیاکله د چله ویستلو په بهانه کله د عودو زعفرانو په بهانه اوکله په بل څه مکرروپئی وصول کوی اوخپله خیته ډکوی.اودا ممکن دی چه د زمکې نه د جاهلیت د زمانې یاد مسلمانانود زمانې خښ کړې شوې مال راوځی نود هغې پته چه چا ته اولګی نود هغه په لاس ورځی نه

هلته څه د خزانې مار وي او نه چرته ديو پيري خاپيرئي. څنګه چه دې خلقو مشهوره کړې ده دا بالکل غلط دی.دا هم د داسې خلقو د ځان نه خبرې دي ياهم د داسې خلقو نه ئي اوريدلي وي.الله ﷻ سبحانه وتعالی دې ورته نيکي اوکړي.

امام ابن جرير رحمه الله هم وئيلي دي چه ممکن ده دې نه قبيله مراد وي او ممکن ده چه ښار مراد وي خو صحيح نه ده.دلته خو صفاښکاره خبره ده چه ديوقوم ذکر کيږي نه چه ديوښار.ددې دپاره نې دې نه پس دثمود دیانوذکراوکړوکوموچه به کاڼړي تراشل لکه بل ځای چه فرمائي ﴿وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَارِهِينَ﴾ يعنې تاسو په غرونوکښې خپل کولاو او ارام ورکونکي کورونه په خپلولاسونو په کاڼړو کښې تراشئي. د دې په ثبوت کښې چه د دې معنې د تراشلوده په عربي شعرکښې هم ده. ابن اسحاق عليه السلام فرمائي ثمود عرب ووا و په وادی قری کښې اوسيدل.د عاديانو قصه پوره پوره مونږ په سورت اعراف کښې بيان کړې ده.اوس د دوباره کولو ضرورت نشته. بيا فرمائي د ميخونووالا فرعون. د اوتاد معنی حضرت ابن عباس رضي الله عنه په لښکر سره کړې ده چه د هغه کارونه به ئې مضبوطول. داهم روايت دې چه فرعون به د غصې په وخت کښې د خلقو په ښسو لاسونو ميخونه ټکوهل اومره کول به ئې. په څلور بولي (خپې لاسونه زنګونونه اوسر ښکته) کولوسره به ئې پرې يو لوئ کاڼړې راګذارولو په څه سره چه به هغه چخنړي شو. بعضې خلق وائي چه په رسو او ميخونو باندې به ئې د هغه په وړاندې لوبه کوله د هغې يوه وجه دا هم بيان کړې شوې ده چه هغه خپله بی بی چه مسلمانه شوې وه سملولې وه او د هغې په دواړو لاسونو او دواړو پښوباندې ميخونه ټکوهلې وو بيا يو لوئ شان پلن د ميچنې کاڼړې په هغې باندې کيخودو اومره ئې کړه. الله ﷻ دې په هغې رحم اوکړي.

قوله تعالی:- فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ

د فساديانوهلاکت:- بيا فرمائي چه دغه خلقو په سرکشئي باندې ملاتړلې وه اوفساديان خلق وو.خلق به ئې ذليل اوسپك ګنړل اوهريو ته به ئې سزا ورکوله. نتيجه دا شوه چه د الله ﷻ دعذاب کوړه پرې راوريده اوهغه عذاب پرې راغلو چه په اخواکولوئې نه شو اخواکولې اوتباه اوبرباد شو.ستا رب په شيش کښې دې ګوري اوري پوهيږي په مقرر وخت به د نيکو او بدو بدله اوسزا ورکوی.دا ټول خلق د هغه خواله تلونکي دی ځان له او يوازې دهغه په وړاندې اودريدونکي دی هغه به په عدل او انصاف سره د هغوی فيصلې کوی او هريوسړی ته به پوره بدله ورکوی د کوم چه هغه حقدار وی هغه د زور ظلم نه پاك دې.

دلته ابن ابی حاتم يوحديث وارد کړې دې چه ډير غريب دې د کوم په سند کښې چه کلام دې او په صحت کښې هم نظر دې. په دې کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائي اې معاذ رضي الله عنه مؤمن د حق قيدی دې اې معاذ رضي الله عنه مؤمن په تذبذب کښې وی ترکومې چه د پل صراط نه تيرنه شی.اې معاذ رضي الله عنه قرآن مؤمنان د زړه د ډيروخواهشاتو نه منع کړې دی دې د پاره چه هغوی د هلاکت نه بچ شی.قرآن د هغوی دليل دې ويره د هغوی حجت دې شوق د هغوی سورلي ده مونځ د هغوی پناه ده روژه د هغوی ډال دې. صدقه دهغوی خلاصې دې صداقت د هغوی امير دې شرم د هغوی وزيردې اود هغوی رب د دې ټولو نه پس د هغوی نه واقف او خبر دې هغه په تيزو تيزو نظرونو هغوی ته ګوري. د دې راوی يونس الحذاء، ابوحمزه مجهول دې بيا په دې کښې ارسال هم دې ممکن دی چه دا هم د ابوحمزه کلام وی. هم په دې ابن ابی حاتم کښې دی چه ابن عبدالکلاعی په خپل يوعظ کښې اوونيل خلقو د دوزخ اووه پلونه دی په دې ټولوباندې پل صراط دې هم په اولنی پل به خلق رابند کړې شی دلته به د مانځه حساب کتاب کيږي. چه دلته نه خلاصې اوشی نو په بل پل باندې به رامنع کړې شی دلته به د امانتدارئي سوال کولې شی چه څوك امانت دار وی هغه خلاصې بيامونداوچه څوك خيانت والا وو هغه هلاك شو. په

دریم پل باندې به د صله رحمئ تپوس کولې شي د دې پریکونکی به د دې ځای نه خلاصې نه شي بیامومندلې او هلاك به شي. رشته داري یعنی صله رحمی به هم هلته موجود وی او دا به وائی اې الله چاچه زه یوځای کړې یم ته هغه یوځای کړې او چاچه زه ماته کړې یم هغه ته مات کړې. هم دغه معنی ده ﴿ اِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴾ دا اثر هم دومره دې پوره نه دې.

فَاَمَّا الْاِنْسَانُ

پس هر چې انسان دې |

د (کافر) انسان خو دا حال دې چې

اِذَا مَا ابْتَلٰىهُ رَبُّهٗ فَاَكْرَمَهٗ وَنَعَّمَهٗ

کله چه په امتحان کښې واچوي هغه رب دده | پس عزت ئې ورکړو هغه ته | او نعمت ئې ورکړو هغه ته |

چه کله پرې الله ﷻ امتحان اوکړي | ....نو عزت ورکړي او نعمت ورکوی

فَيَقُوْلُ رَبِّيْٓ اَكْرَمَنِ ﴿۱۵﴾ وَاَمَّآ اِذَا

نو وائي هغه | رب زما | عزت راکړو ماته | او هر چې دا خبره ده | چې کله ئې |

نو دې وائي | ....چې ماته زما رب عزت راکړو | ....او کله چې پرې داسې

مَا ابْتَلٰىهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهٗ فَيَقُوْلُ رَبِّيْٓ

په امتحان کښې واچوي هغه ته | نو تنګ ئې کړو | په هغه باندې | رزق دهغه | نو وائي | چې رب زما

امتحان اوکړي | .... چې روزي پرې تنګه کړي | نو وائي چې زما رب زه

اَهَانَنِ ﴿۱۶﴾ كَلَّا بَلْ لَّا تُكْرِمُوْنَ الْيَتِيْمَ ﴿۱۷﴾ وَلَا تَحٰٓضُّوْنَ

ذلیله کړم زه | هرګز نه | بلکه نه کوئ عزت تاسو | دیتیم | اونه تیزوئ تاسو یو بل |

ذلیله کړم |.........خبره داسې نه ده | بلکه تاسو دیتیم پالنه نه کوئ | ....او مسکین ته خوراک

عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِيْنِ ﴿۱۸﴾ وَتَاْكُلُوْنَ التُّرَاثَ اَكْلًا لَّمًّا ﴿۱۹﴾ وَّتُحِبُّوْنَ الْمَالَ

په طعام دمسکین | او خورئ تاسو | مال د میراث | په خوړلو ټولو سره | اومحبت کوئ تاسو دمال سره

ورکولو باندې یو بل ته ترغیب نه ورکوئ | او دمیراث مال (حق ناحق) ټول خورئ | او (ددنیا) مال مو ډیر

حُبًّا جَمًّا ﴿۲۰﴾ كَلَّآ اِذَا دُكَّتِ الْاَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿۲۱﴾

| په محبت ډیر سره | هرګز نه | کله چې | وټکولې شي زمکه | په ټکولو سختو سره |

زیات خوښ دې | په دې نه کیږي | هر کله چه زمکه ریزه ریزه کړې شي |

قوله تعالىٰ :- فَاَمَّا الْاِنْسَانُ اِذَا مَا ابْتَلٰىهُ رَبُّهٗ فَاَكْرَمَهٗ وَنَعَّمَهٗ فَيَقُوْلُ رَبِّيْٓ اَكْرَمَنِ ﴿۱۵﴾

مطلب داچه کوم خلق وسعت او کولاووالې بیاموسي او دا اوګنړي چه الله ﷻ دهغوی اکرام اوکړو دا غلط دې بالکل دا امتحان دې لکه چه ارشاد دې ﴿اَيَحْسَبُوْنَ اَنَّمَا نُمِدُّهُمْ بِهٖ﴾ یعنی د مال اولاد زیاتوالې دا خلق د نیکوزیاتوالې ګنړي. په اصل کښې دا دهغوی ناپوهی ده دغه د دې خلاف هم. یعنې تنګی سختي انسان خپل سپیره والې ګنړي اودا هم د الله ﷻ دطرف نه وی ازمیښت دې د دې د پاره دلته ﴿كلا﴾ راوړلو سره ددواړو خیالاتو تردید اوکړې شو چه دا واقعه نه ده چاته چه الله ﷻ مال ورکړې هغه نه خوشحاله دې او په چا چه تنګی اوکړي هغه نه خفه دې بلکه د خوشحالئ او خفګان مدار په دې

دواړوحالاتوکښې په عمل دې.غنی کیدو سره شکر کوه د الله ﷻ محبوب او فقیر کیدوسره صبرکوه نو د الله ﷻ محبوب. الله ﷻ داسې او هغسې ازمیښت کوی. بیائی د یتیم د عزت کولو حکم ورکړو. په حدیث کښې دی د ټولونه ښه کور هغه دې په کوم کښې چه یتیم وی او د ټولونه نې ښه پالنه کیږی. اوبدترین کورهغه دې کوم کښې چه یتیم وی او د هغه سره بدسلوکی کولې شی.بیا حضورﷺ ګوتې اوچتې کړې او ونې فرمائیل زه اودیتیم پالونکی به په جنت کښې داسې یو ځایٔ یعنې نیږدې نیږدې.[1] د ابوداؤد په حدیث کښې دی چه د شهادت او مینځ والا ګوته نې یوځایٔ کړه ونې خودله او ونې فرمائیل چه زه اود یتیم پالونکې به په جنت کښې دغه شان یو[2] بیافرمائی چه داخلق د فقیر او مسکین سره دښه سلوك او احسان کولو هغوی ته خوراك څښاك ورکولو یوبل ته رغبت او لالچ نه ورکوی اوداعیب هم په هغوی کښې دې چه د میراث مال حلال وی که حرام هضموی اود مال محبت هم په هغوی کښې بې شانه دی.

كَلَّآ إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾ وَّجَآءَ رَبُّكَ

| هرګز نهٔ | کله چې | وټکولې شی زمکه | په ټکولو سختو سره | او راشی رب ستا

| په دې نه کیږی | هرکله چه زمکه ریزه ریزه کړې شی | اوستارب (میدان حشرته) راشی

وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ﴿٢٢﴾ وَجِايْٓءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ

| او فرشتې | (ولاړې وی) په قطار قطار کښې | او راوړې شی | په دغه ورځ | دوزخ | نو په دغه ورځ به

او فرشتې قطار قطار اودریږی | اوپه هغه ورځ به جنهم راوړې شی | ....نو په دغه ورځ به

يَّتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ وَأَنّٰى لَهُ الذِّكْرٰى ﴿٢٣﴾ يَقُولُ

یاد شی | انسان ته | او څه فائده به ورکړی | هغه ته | وریادیدل | وائی به هغه |

انسان ښه پوهه شی | خود پوهیدو موقع به ترې تیره شوې وی | .... وائی به چې

يٰلَيْتَنِيْ قَدَّمْتُ لِحَيَاتِيْ ﴿٢٤﴾

اې افسوس دې مالره | چې مخکښې تیاری کړې وې ما | دپاره دژوند زما (په آخرت کښې) |

ائې کاش ! دې (د آخرت) ژوندن له مې وړاندې (چه زه په دنیا کښې وم) څه رالیږلی وې

فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهٗٓ أَحَدٌ ﴿٢٥﴾ وَّلَا يُوْثِقُ

نو په دغه ورځ به | نهٔ ورکوی عذاب | پشان دعذاب دهغه | بل هیڅوك | اونهٔ به تړل کوی |

نو په دغه ورځ به هیڅوک د الله ﷻ په شان عذاب نشی ورکولې | او نه به څوک د الله ﷻ غوندې

وَثَاقَهٗٓ أَحَدٌ ﴿٢٦﴾ يٰٓأَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ارْجِعِيْٓ إِلٰى رَبِّكِ

پشان دتړلو دهغه | بل هیڅوك | اې نفسه | د اطمینان | واپس شه | رب خپل ته |

مضبوط تړل کولې شی| د الله ﷻ په نیکانوته اووائی، ائې مطمئن نفسه! ته خپل رب ته واپس شه

(۱) ابن ماجة كتاب الادب باب حق اليتيم : ٣٦٧٩،

(۲) صحيح بخاری کتاب الطلاق باب اللعان: ٥٣٠٤، ابوداود : ١٥٠، ترمذی : ١٩١٨۔

رَاضِيَةً	مَّرْضِيَّةً ﴿۲۸﴾	فَادْخُلِيْ
په داسې حال چې ته خوشحاله ئې (په نيك انجام) | او خوښ ئې (خپل رب ته) | نوشامل شه |		
په داسې حال كښې چې ته دهغه نه راضى يې | ......او هغه ستانه راضى دې|بيا زما په نيكانو بندګانو		
فِيْ عِبٰدِيْ ﴿۲۹﴾	وَادْخُلِيْ جَنَّتِيْ ﴿۳۰﴾	
په بندګانو زما كښې | او داخل شه جنت زما ته		
كښې شامل شه | او زما جنت ته داخل شه		

قوله تعالى:- كَلَّآ اِذَا دُكَّتِ الْاَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿۲۱﴾

د قيامت تباهئ:-دقيامت د خطرناك حالات بيان كولې شى چه په يقين سره به په هغه ورځ زمكه ښكته كړې شى،ښكته پورته زمكه به برابره كړې شى اوبالكل صفاهوارميدان به شى غرونه به دزمكې برابر كړې شى ټول مخلوق به دقبرونونه راوځى. پخپله به الله ﷻ دمخلوق د فيصلې دپاره راځى.دا به د هغه عام شفاعت نه پس چه د آدم ﷺ د ټول اولادسردارحضرت محمد ﷺدې اودا شفاعت به هغه وخت وى كله چه به ټول مخلوق يو يو لوئ لوئ پيغمبرله راشى اوواپس به شى اوهريونبى به ورته اووائى چه زه د دې قابل نه يم. بيابه ټول نبى كريم ﷺ له راشى هغوى ﷺ به اوفرمائى چه اوزه د دې د پاره تيارېم. بيابه حضورﷺ ځى اود الله ﷻ په وړاندې به سفارش كوى چه پروردګاردې د خلقو د فيصله د پاره تشريف راوړى هم دا هغه ړومبى شفاعت دې اودغه مقام محموددې دا تفصيلى بيان په سورت سبحان كښې تيرشوې دې.بيابه الله ﷻرب العزت دفيصله د پاره تشريف راوړى د هغه د راتلوكيفيت هم هغه پيژنى. فرښتې به هم د هغه نه وړاندې وړاندې صف تړلې حاضرې وى دوزخ به هم راوړلې شى.صحيح مسلم كښې دى رسول الله ﷺ فرمائى د دوزخ به په هغه ورځ اويا زره واګې وى او په هره يوه واګه به اويازره فرښتې وى چه هغه به راكاږى. هم دا روايت پخپله د حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ نه هم نقل دې.[1] په دغه ورځ به انسانان خپل ټول نوى اوزاړه عملونه رايادوى. په بدو باندې به پښيمانتياكوى اود نيكونه كولوياكم كولوباندې به افسوس كوى اوپه ګناهونوباندې به پښيمانه وى[2]مسنداحمد كښې دى رسول الله ﷺ فرمائى كه يوبنيادم د خپل پيدانش نه واخله ترمرګه پورې په سجده باندې پروت وى اود الله ﷻ پوره تابعدار پاتې وى نو بيابه هم خپل دا عبادت د قيامت په ورځ سپك اوهيڅ څيز نه ګڼړى او غواړى به كه زه چرته دنيا طرف ته واپس كړې شوم نود اجر او ثواب كارونه به نورهم زيات اوكړم. بيا الله ﷻ فرمائى چه په دغه ورځ به د الله ﷻ د عذابونوپه شان عذاب د چانه وى. كوم چه به هغه خپلو نامنونكو بنديګانوته وركوى نه ددغه زبردست نيولو راڼيولوغوندې اوقيدكولوبندولوپه شان دبل چاكيدې شى. زبانيه فرښتوبه ډير خرابې بيړنى او هتكړئى هغوى ته اچولې وى.داخو شو د بدبختانو انجام اوس د نيك بختانوحال واورئى چه كوم روحونه د سكون او اطمينان والا دى پاك او ثابت دى د حق ملګرى دى هغوى ته به دمرګ په وخت اود قبرنه د پاسيدو په وخت وئيلې شى چه ته دخپل رب طرف ته دهغه د ګواندېتوب طرف ته دهغه د ثواب اواجرطرف ته د هغه دجنت اورضامندنى طرف ته واپس روان شه. دوى دالله ﷻ نه خوشحاله دى او الله ﷻ د دوى نه راضى دې. اودومره به وركړى چه دوى به خوشحاله شى وائى به چه ته زما په خاص بنديګانوله راشه او زما جنت كښې داخل شه. حضرت ابن عباس ﷺ فرمائى چه دا آيت د حضرت عثمان بن عفان ﷺ باره كښې نازل شوې دې. بريده عليه السلام فرمائى چه د

---

[1] صحيح مسلم كتاب الجنة باب جهنم اعاذنا الله منها :۲۸٤۲، ترمذى : ۲۵۷۳.

[2] كتاب الزهد لابن المبارك :۳٤، احمد: ۱۸۵/٤، وسنده صحيح موقوف على محمد بن ابن عميره ﷺ.

حضرت حمزه ﷺ بن عبدالمطلب باره کښې نازل شوې دې. د حضرت عبدالله ﷺ نه دا هم روایت دې چه د قیامت په ورځ به د اطمینان والا روحونوته وئیلې شی چه ته خپل رب یعنی خپل ملګری یعنی د خپل بدن طرف ته واپس شه لکه څنګه چه ته په دنیاکښې آبادکړې شوې وې تاسو دواړه د یوبل نه راضی اورضامندئی.داهم روایت دې چه حضرت عبدالله ﷺ دا آیت ﴿فَادْخُلِي فِي عِبَادِي﴾لوستلو یعنی اې روحه زما په بنده کښې یعنی د هغه په بدن کښې ورننوځه خودا غریب دې او واضح قول هغه ړومبې دې لکه چه فرمائی ﴿ثُمَّ رُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ﴾ یعنی بیابه ټول د خپل رښتونی مولا طرف ته واپس کړې شی.بل ارشاد دې ﴿وَأَنَّ مَرَدَّنَا إِلَى اللَّهِ﴾زمونږ واپس کیدل یعنی دالله ﷻ طرف ته واپس کیدل دهغه دحکم طرفته اودهغه مخې ته دی.ابن ابی حاتم کښې دی چه داآیاتونه دحضرت صدیق اکبر ﷺ په موجودګئی کښې نازل شوی نو هغری وئیل څومره ښه وینا ده. حضور اکرم ﷺ اوفرمائیل چه تاته به هم دا وئیلې شی.[۱] بل روایت کښې دی چه دحضور ﷺ په وړاندې حضرت عبدالله بن عباس ﷺ دا آیاتونه اولوستل نو حضرت صدیق اکبر ﷺ دا اوفرمائیل په دې باندې حضور ﷺ دا زیرې واورولو چه تاته به فرښته د مرګ په وخت داسې وائی[۲] ابن ابی حاتم کښې دا روایت هم دې چه کله د حضرت عبدالله بن عباس ﷺ د تره د خوئ په طائف کښې انتقال اوشو نویوه مرغئی راغله د هغې په شان مرغئی چرته په زمکه باندې نه ده لیدلې شوې. هغه لاش ته لاړه بیا وتلوکښې اونه لیدې شوه کله چه هغه ښخ کړې شو نود قبرد ګوټ نه د دې آیت د تلاوت آواز راتلو اودا معلومه نه شوه چه څوك ئې لولی. دا روایت په طبرانی کښې دې. ابوهاشم قباث بن رزین رحمه الله فرمائی چه د روم په جنګ کښې مونږ د دښمن په لاس قیدشو. د روم بادشاه مونږ خپلې مخې ته پیش کړو چه یاخودا دین پریږدئی یاقتل کیدل منظورکړئی. یویو ته هغه وئیل چه زمونږ دین قبول کړئی ګنی جلاد ته حکم ورکوم چه ستاسو سټ اووهی. درې کسان خو مرتدشوکله چه څلورم راغلونوهغه صفاانکاراوکړو. د بادشاه په حکم ئې د غه سټ والوزولو اوسرئې په نهرکښې اوغورزولو هغه لاندې ډوب شو اولږ ساعت پس د اوبوسر له راغلو اود دې درېواړو طرف ته ئې اوکتل وئې وئیل اې فلانکیه اې فلانکیه اواې فلانکیه د هغوی نومونه ئې واخستل او آوازئې ورکړوکله چه هغوی متوجه شواوټولودرباری خلقو هم کتل اوپخپله بادشاه هم په حیرانتیاسره اوریدل. ددې مسلمان شهیدسر وئیل واورئی الله ﷻ فرمائی﴿يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۝ ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً ۝ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۝ وَادْخُلِي جَنَّتِي﴾دومره وینا کولو سره بیا هغه سر اوبوکښې غوپه شو. د دې واقعه دومره ښه اثر اوشو چه نیزدې وه نصرانی هم هغه وخت مسلمان شوې وو او بادشاه هم هغه وخت دربار ختم کړواوهغه درېواړه بیامسلمانان شو او مونږ ټول هم هغه شان په قید کښې پاتې شو.آخرد خلیفه ابوجعفر منصور دطرف نه زمونږفدیه راغله اومونږ راخلاص شو.ابن عساکرکښې دی رسول الله ﷺیوسړی ته اوفرمائیل دادعاوایه ﴿اللهم ان اسئلك نفسا بك مطمئنة تؤمن بلقآئك وترضى بقضآئك وتقنع بعطآئك﴾اې الله زه تانه داسې نفس غواړم چه ستا په ذات باندې اطمینان او بهروسه لری ستا په ملاقات باندې ایمان لری ستا په قضا باندې راضی وی اوستا په ورکړه باندې صبرکونکې وی.[۳]

﴿الحمدلله﴾ د سورت فجر تفسیر ختم شو. الله ﷻ دې د عمل توفیق راکړی.

....

[۱] الدر المنثور : ۵۱۳/۸.
[۲] الطبری : ۴۲۴/۲۴ .
[۳] ابن عساکر :۲۱۱/۱۹.

اياتونه	سورة البلد مكية وهي عشرون اٰية وركوعا واحدا	ركوع ګاني
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
⑳	شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكې دې	①

لَآ اُقۡسِمُ بِهٰذَا الۡبَلَدِ ۙ وَاَنۡتَ حِلٌّۢ بِهٰذَا الۡبَلَدِ ۙ

نه | زۀ قسم خورم | په دې ښار | حال داچې ته | حلال كړې شوې ئې | په دې ښار كښې |

زۀ قسم خورم په دې ښار (مكه) باندې | او ته پدې ښار كښې (فاتحانه شان سره) داخليدونكې يې |

وَوَالِدٍ وَّمَا وَلَدَ ۙ لَقَدۡ خَلَقۡنَا

او قسم دې په پلار باند | او په هغې | چې پيدا شو دهغه نه | په حقيقت كښې پيدا كړې دې مونږ |

او قسم دې د پلار (يعنى ادم عليه السلام) او د ده په اولاد | .... چې مونږ انسان په سختئ كښې

الۡاِنۡسَانَ فِىۡ كَبَدٍ ؕ اَيَحۡسَبُ اَنۡ لَّنۡ يَّقۡدِرَ عَلَيۡهِ اَحَدٌ ۘ يَقُوۡلُ

انسان | په مشقت كښې | آيا ګمان كوى دې | چې هرګز به قادر نشي | په ده باند | هيڅوك | وائي دې

پيدا كړې دې | آيا انسان داخيال كوى چې دهيچا وس به په ده اونه رسى | .... دې پخپله

اَهۡلَكۡتُ مَالًا لُّبَدًا ؕ اَيَحۡسَبُ اَنۡ لَّمۡ يَرَهٗۤ اَحَدٌ ؕ اَلَمۡ نَجۡعَلۡ لَّهٗ

چې خرچ كړو ما | مال ډير | آيا ګمان كوى دې | چې اونۀ ليدو دۀ لره هيڅ چا | آيا ورنۀ كړې مونږ | دۀ ته

وائي چې ما (داسلام خلاف) ډير مالونه برباد كړل | آيا دې خيال كوى چې دې هيچا نه دې ليدلى | آيا مونږ دۀ ته

عَيۡنَيۡنِ ۙ وَلِسَانًا وَّشَفَتَيۡنِ ۙ وَهَدَيۡنٰهُ النَّجۡدَيۡنِ ۚ

دوه سترګې | او يوه ژبه | او دوه شونډې | او وښودلې مونږه دۀ ته | دوه لارې |

دوه سترګې يوه ژبه او دوه شونډې نه دى وركړى | او د (خير او شر) دوه لارې مو ورته نه دى خودلى

قوله تعالى:- لَآ اُقۡسِمُ بِهٰذَا الۡبَلَدِ ۙ

الله ﷻ دمكې مكرمې قسم خورى او د هغه وخت نه چه آباده ده په دې كښې خلق اوسيږى او هغوى په امن اوسكون كښې دى په لا سره ئې په دې ردكړې دې. بيائې قسم اوخوړلو اووئې فرمائيل اې نبى ﷺ ستا دپاره يوخل دلته جنګ حلال كيدونكې دې په كوم كښې چه به هيڅ ګناه اوحرج نه وى او په دې كښې چه څه ملاو شي هغه به حلال وى. صرف د هغه وخت د پاره دا حكم دې. صحيح حديث كښې هم دى چه دا د بركت نه ډك ښار مكه پروردګارعالم د اول نه دحرمت والا جوړكړې دې او د قيامته پورې د دې داحرمت او عظمت به باقى پاتې كيدونكې وى د دې ونې مه پريكونى مه ئې ازغى راوباسئى زما دپاره هم د يوې ورځې يوساعت حلال كړې شوې وو. نن بيادهغې حرمت هم هغه شان واپس ګرځيدلې دې څنګه وړاندې وو، هريوحاضر له پكاردى چه غيرحاضر ته ئې اورسوى. يوروايت كښې دى چه كه د دې ځاىٔ د جنګ جګړې د پاره د جواز دليل پيش كړى نو ورته وائې الله ﷻ خپل رسول ﷺ ته اجازت وركړې ووتاسوته نه. (١) بيا قسم خورى د پلار او اولاد. بعضو خو وئيلى دى چه ﴿مَاوَلَدَ﴾ كښې ﴿مَا﴾ نافيه دې يعنى قسم دې د هغه چه د اولاد والا دې اوقسم دې د هغه چه بې اولاد دې يعنى د بچو والا

---

(١) صحيح بخارى كتاب جزاء الصيد باب لا يعضد شجر الحرم: ١٨٣٢، صحيح مسلم: ١٣٥٣.

اوښندراوکه ﴿مَا﴾ موصوله اومنلې شي نومعنی دا شوه چه د پلاراو اولاد قسم.د پلار نه مراد حضرت آدم ﷺ اود اولاد نه ټول انسانان. ([1]) ډیره قوی بهتره خبره هم دامعلومیږی ځکه چه ذې نه وړاندې قسم دې د مکې چه د ټولې زمکې او ټولو آبادو مور ده نودې نه پس په دې کښې د اوسیدونکو قسم نې اوخوړلو اود اوسیدونکو یعنی انسان اصل او جرړه یعنی د آدم ﷺ بیاد هغه د اولاد قسم اوخوړلو. ابوعمران ﷺ فرمانی مراد تری نه حضرت ابراهیم ﷺ اود هغه اولاددې.([2]) امام ابن جریر رحمه الله فرمانی چه مراد عام دې یعنی هرپلار اوهراولاد.([3]) بیا فرمانی چه مونږ انسان ته صحیح قداوقامت صحیح سلامت اندامونه او ټیک ټاک پیداکړې دې. هم د هغه د مور په خیټه کښې هغه ته دا پاك ترتیب او ښکلې ترکیب ورکولې شی. لکه چه فرمانی ﴿الَّذِیْ خَلَقَكَ فَسَوّٰىكَ فَعَدَلَكَ﴾ ([4]) یعنی هغه الله ﷻ ته پیدا کړې صحیح نی کړې ټیک ټاك نی جوړکړې اوبیا چه په کوم شکل کښې غوښتل ترکیب نی درکړو. بل ځائ فرمانی ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِیْٓ اَحْسَنِ تَقْوِیْمٍ۝﴾ مونږ انسان په ښکلې شکل کښې جوړکړو. د ابن عباس ﷺ وغیره نه روایت دې چه قوت او طاقت والا پیداکړې دې. پخپله ده ته ګوره اود هغه د پیداکولوظرف ته غوراوکړه د هغه د غاښونو راوتلوته فکراوکړه وغیره.حضرت مجاهد رحمه الله فرمانی اول نطفه بیاچکه شوې وینه بیاد غوښې بوټئی غرض په خپل پیداکیدوکښې ښه مشقتونه اوچتوی لکه چه ارشاد دې ﴿ حَمَلَتْهُ اُمُّهٗ كُرْهًا وَّوَضَعَتْهُ كُرْهًا ﴾ یعنی د هغه مور په حمل کښې تکلیف اوچت کړو بیانې دماشوم پیداکیدوکښې تکلیف برداشت کړو بلکه د پئیوپه ورکولوکښې هم مشقت او په معیشت کښې هم تکلیف ([5])حضرت قتاده رحمه الله فرمانی سختی اوطلب نی په کسب کښې پیداکړې دې.عکرمه رحمه الله فرمائی په سختئی او اوږدوالی کښې پیداکړې دې. قتاده رحمه الله فرمائی مشقت کښې اوداهم روایت دې چه په اعتدال کښې قیام دې. په دنیااوآخرت کښې سختئی برداشت کول وی. حضرت آدم ﷺ په آسمان کښې پیداشوې ووپه دې وجه دا اوونیلې شو. آیاهغوی دا ګنړی چه د هغوی په مال اخستوباندې څوك قادر نه دی. په ده باندې د چا هډو طاقت نشته ولې داتپوس به نه کیږی چه د کوم ځائ نه دې مال راوړې او چرته دې خرچ کړې آیا هغه دا خیال کوی چه هغه ته څوك نه ګوری؟ آیا د الله ﷻ د نظر نه هغه خپل ځان غیب ګنړی. آیا مونږ انسان ته د کتلود پاره دوه سترګې نه دی ورکړې؟ اود زړه د خبرو د څرګندونو د پاره مو ژبه نه ده ورکړې؟ اودوه شونډې نه دی ورکړې؟په کوموسره چه په خبروکولوکښې امداد ملاویږی په خوراك کولوکښې امداد ملاویږی اود مخ ښائست هم وی او د خلې هم. ابن عساکر کښې دی چه نبی کریم ﷺ فرمانی چه الله ﷻ فرمانی ای بنیادمه ما تاته ډیر لوئ لوئ نعمتونه دربښلی دی کوم چه ته شمیرلې هم نه شې اونه د دې د شکر ادا کولو په تاکښې طاقت شته. زما دا نعمت هم دې چه ما تاته د کتلود پاره دوه سترګې درکړی بیا ما په دې د بڼړو غلاف جوړکړې دې نو په دې سترګو باندې زما حلال کړې شوی څیزونه ګوره که حرام څیز ستا د سترګو په وړاندې راشی نودا بندکړه. ما تاته ژبه درکړې ده اود دې خلاف مې هم درکړې دې زما د مرضئی خبره د ژبې نه اوباسه او زما د منع کړې شوی خبرونه ژبه بندساته. ما تاته شرمګاه درکړې اود دې پرده مې هم درکړې ده په حلال ځائ کښې ته بې شکه استعمالوه خو په حرام ځائ باندې پرده اچوه. ای بنیادمه ته زما خفګان نه شې اوچتولې اوزما د عذابونو زغملو طاقت نه شې لرلې.

---

[1]) الطبری : ۲۴/۴۳۲.
[2]) الطبری : ۲۴/۴۳۳.
[3]) الطبری : ۲۴/۴۳۳.
[4]) الطبری : ۲۴/۴۳۴.
[5]) الدرالمنثور: ۸/۵۲۰.

بیا فرمائی چه مونږ هغه ته دواړه لارې اوخودلې د نیکئی او د بدئی. رسول الله ﷺ فرمائی چه دوه لارې دی نو بیا تاته د نیکئی لار د بدئی د لارې نه ولې ښه نه ښکاری؟ داحدیث ډیر ضعیف دې. دا حدیث په مرسل طریقه باندې هم روایت دې. ابن عباس ﷛ فرمائی چه دې نه مراد دواړه پئیی دی اومفسرینوهم دا وئیلی دی. امام ابن جریر رحمه الله فرمائی چه صحیح قول هم ړومبې دې. لکه چه هم دا بل ځائ ارشاد دې ﴿إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ۝ إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ۝﴾ یعنی مونږ انسان د یوځائ شوې نطفه نه پیداکړو بیا مونږ هغه اوریدونکې کتونکې کړو. مونږ د هغه لار خودنه اوکړه او لارمو ورته اوخودله نو یاخو شکرکونکې دې اویا ناشکره دې.

فَلَا اقْتَحَمَ | الْعَقَبَةَ ۝ | وَمَا أَدْرَاكَ | مَا الْعَقَبَةُ ۝

نو همت ئې اونۀ کړو دتیریدو | په سخته لار باند | او څه پته ده تاته | چې څه ده هغه سخته لار |

بیاهغه (ددین) گزرگاه ته داخل شو|.................او تاته څه خبر دې چې گزرگاه څه څیز دې

فَكُّ رَقَبَةٍ ۝ | أَوْ إِطْعَامٌ | فِي يَوْمٍ | ذِي مَسْغَبَةٍ ۝ | يَتِيمًا

آزادول دغلام دی | یا خوراك ورکول دی | په هغه ورځ کښې | چې خاوند دلوږې وی | یتیم ته |

(واورۀ هغه) دچا څټ (دغلامئ نه) خلاصول دی| یا دلوږې په ورځ کښې خوراک ورکول دی| یتیمانو ته

ذَا مَقْرَبَةٍ ۝ | أَوْ مِسْكِينًا | ذَا مَتْرَبَةٍ ۝ | ثُمَّ كَانَ | مِنَ الَّذِينَ | آمَنُوا

چې خپل وی | یا مسکین ته | چې په خاورو خړ وی | بیا وی | دهغه کسانو نه | چې ایمان ئې راوړې دې

چې رشته دار هم وی | یا په ښاوره کښې ناست مسکین ته | بیا هغه د مومنانو نه هم وی (مسلمان وی)

وَتَوَاصَوْا | بِالصَّبْرِ | وَتَوَاصَوْا | بِالْمَرْحَمَةِ ۝ | أُولَئِكَ

| اویوبل ته نصیحت کوی | په صبر کولو سره | او یوبل ته نصیحت کوی | په رحم کولو سره | دا خلق |

او هغوئ په خپل مینځ کښې یو بل ته د صبر اود رحم کولو نصیحت کوی |..................داخلق

أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ۝ | وَالَّذِينَ | كَفَرُوا | بِآيَاتِنَا

ملگرې دښې طرف دی | او هغه کسان | چې انکار ئې اوکړو | د آیتونه زمونږه |

په ډیر خوش نصیبه وی| او هغه خلق کومو چې زمونږ په آیتونوباندې کفر اوکړو|

هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ۝ | عَلَيْهِمْ | نَارٌ | مُّؤْصَدَةٌ ۝

هم دوئ ملگرې دگس طرف دی | په هغوئ باند به وی | اور | سرپوخ کړې شوې |

هغوئ دگس طرف (خراب) خلق دی | د هغوئ نه به اور د هر طرف چارچاپیره وی

قوله تعالی:- فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ۝

د غلام آزادولو ثواب، عقبه نه څه مراددی :دحضرت ابن عباس ﷛ نه روایت دې چه عقبه ددوزخ د یو خونیدونکی غرنوم دې. حضرت کعب احبار رحمه الله فرمائی دا په اویا درجې په دوزخ کښې. قتاده رحمه الله فرمائی دایوه د داخلې سخته کنده ده دې کښې د الله ﷻ په فرمانبردارئی سره داخل شئی. بیائی د دې داخله اوخودله یادا ویناکول چه تاته چا اوخودل چه داکنده څه څیز دې. نو وئی فرمائیل غلام آزادول او د الله ﷻ په نوم باندې خوراك ورکول. ابن زید رحمه الله فرمائی مطلب دادې چه دې د خیر اوخلاصی په لار ولې روان نه شو؟ بیائی مونږ ته خبرداري اوکړو وئی فرمائیل تاسوته څه پته ده چه

عقبه څه ځیزدې؟ د سټ خلاصول یا د طعام صدقه ورکول ﴿فَكُّ رَقَبَةٍ﴾ کوم چه داضافت سره دې دا﴿فَكُّ رَقَبَةٍ﴾هم لوستلې شوې دې یعنی فعل فاعل د دواړوقراءتونو مطلب تقریبایودې مسند احمد کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه څوك د یومسلمان غاړه خلاصه کړی الله ﷻ به د هغه هریو اندام د هغه د هریواندام په بدله کښې د دوزخ نه آزادکړی تردې چه د لاس په بدله کښې لاس او د پښو په بدله کښې پښې اود شرمګاه په ځائ شرمګاه.علی بن حسین رضی الله عنه یعنی امام زین العابدین رحمه الله چه کله دا حدیث واوریدو نودسعیدبن مرجانه د حدیث د راوی نه ئې تپوس اوکړو آیا تا پخپله دحضرت ابوهریره رضی الله عنه د خُلې نه داحدیث اوریدلې دې؟هغوی اوفرمائیل او نو دوی خپل غلام ته اوفرمائیل چه مطرف راوغواړه چه کله هغه مخامخ شو نو هغوی اوفرمائیل ځه ته د الله ﷻ په نوم آزاد ئې. بخاری مسلم ترمذی او نسائی کښې هم داحدیث دې. په صحیح مسلم کښې داهم دی چه غلام ئې په لس زره درهم باندې اخستې وو([1])اوپه حدیث کښې دی چه یومسلمان بل مسلمان غلام آزادکړی الله ﷻ د هغه د یو یو هډوکی په بدله کښې د هغه یویو هډوکې د دوزخ د اُور نه خلاصوی اوچه کومه مسلمانه ښځه یوه مسلمانه وینځه آزاده کړی د هغې هم د یو یو هډوکی په بدله کښې یو یو هډوکې د دوزخ د اُور نه آزادیږی.([2]) (ابن جریر) مسنداحمد کښې دی چه کوم سړې د الله ﷻ د ذکر د پاره جمات جوړکړی الله ﷻ د هغه د پاره په جنت کښې کور جوړوی اوچه کوم مسلمان غلام آزاد کړی الله ﷻ د هغه د پاره فدیه جوړوی اوهغه د دوزخ نه آزادوی. کوم سړې چه په اسلام کښې بوډا شو هغه ته به د قیامت په ورځ نور ملاویږی([3]) بل روایت کښې داهم دی چه کوم سړې د الله ﷻ په لارکښې غشې اوچلوی که هغه اولګی اوکه اونه لګی هغه ته به د حضرت اسماعیل علیه السلام د اولادنه د یو غلام د آزادولوثواب ملاویږی. بل حدیث کښې دی چه دکوم مسلمان درې بچی د بلوغت نه وړاندې وفات شی هغه به الله ﷻ په خپل فضل اوکرم سره په جنت کښې داخلوی([4]) او کوم سړې چه د الله ﷻ په لارکښې جوړې ورکړی الله ﷻ به د هغه د پاره د جنت اته واړه دروازې کولاوکړی په کومه چه غواړی ځی دې([5])د دې ټولو احادیثو سندونه ډیر ښکلې دی. ابوداؤد کښې دی یوځل مونږ حضرت واثله بن اسقع رضی الله عنه ته اوونیل چه مونږ ته یو داسې حدیث واوروئې په کوم کښې چه ډیر کمې زیاتې نه وی نو هغوی ډیر خفه شو او وئې فرمائیل چه په تاسوکښې دې څوك اولولی اود هغه قرآن د هغه په کورکښې وی نوآیا هغه کمې زیاتې کوی؟ مونږ وئیل حضرت زمونږ مطلب دا نه دې مونږ خو وایو چه د رسول الله ﷺ نه اوریدلې شوې حدیث مونږ ته واوروه. هغوی اوفرمائیل مونږ یوځل د رسول الله ﷺ په خدمت کښې د خپل یوملګری باره کښې حاضرشو چا چه د قتل په وجه د دوزخ اُور په ځان واجب کړې وو نو حضور ﷺ اوفرمائیل د ده د طرف نه یوغلام آزادکړئ نو الله ﷻ به د هغه د هریو اندام په بدله کښې د ده یویو اندام د دوزخ د اُور نه آزاد کړی([6])داحدیث په نسائی کښې هم شته. بل یوحدیث کښې دی چه کوم سړې د بل سړی مرئی آزاده کړی نو الله ﷻ هغه د ده فدیه جوړوی([7]) داسې نور هم ډیر احادیث دی.

قوله تعالی:- أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ

غریب مسکین باندې خوراک کول:- مسنداحمد کښې دی یو اعرابی رسول الله ﷺ له راغلواوئې وئیل

---

[1] صحیح بخاری کتاب العتق باب فی العتق وفضله : ۲۵۱۷، صحیح مسلم: ۱۵۰۹، ترمذی : ۱۵۴۱.
[2] ابوداود کتاب العتق باب ای الرقاب افضل ، : ۳۹۶۵، وسنده صحیح قتاده صرح بالسماع عند البیهقی : ۱۶۱/۹.
[3] احمد: ۳۸۶/۴.
[4] احمد : ۱۱۳/۴، ابوداود کتاب العتق باب ای الرقاب افضل : ۳۹۶۶.
[5] احمد: ۳۸۶/۴.
[6] ابوداود کتاب العتق باب فی ثواب العتق: ۳۹۶۴، وسنده حسن.
[7] احمد: ۱۵۰/۴

حضورﷺ ابوداسې کار راته اوښایه چه په هغې زه جنت ته لاړشم. حضورﷺ اوفرمائيل په لږ وشان الفاظو کښې تا ډیرو خبروتپوسونه اوکړل نسمه آزاده کړه اورقبه خلاصه کړه. هغه وئيل حضرت دا دواړه څیزونه یونه دي؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه نه د نسمه آزادولومعنى داده چه ته یوازې یوغلام آزاد کړې اود ﴿فَكُّ رَقَبَةٍ﴾ معنى ده چه څه لږ ډیر امداد کوه. د پښیوڅاروې د پښیوڅکلود پاره چا مسکين ته ورکول، ظالم رشته دار سره نیك سلوك کول دا دي د جنت کارونه که د دې په تاکښې طاقت نه وي نو په اوږې باندې خوراك او تږي باندې څکل، د نیکوحکم اود بدو نه منع کول خوکه د دې هم طاقت نه وي نو سوا د ښیګړې او نیکې خبرې بله خبره د خُلې نه مه اوباسه (١). ﴿ذِي مَسْغَبَةٍ﴾ معنى ده اوږې کله چه د خوراك خواهش وي. (٢) غرض د ولږې په وخت کښې خوراك ورکول اوهغه هم هغه نادان ماشوم ته د چا د سرنه چه د پلار سورې اوچت شوې وي اودې هم د ده رشته دار وي. رسول الله ﷺ فرمائي چه مسکين ته صدقه ورکول يو ثواب لري او رشته دار ته ورکولوباندې دوه اجرونه ورکولې کیږي (٣)(مسنداحمد) داسې مسکين ته ورکول چه د خاورو ککړوي په لارکښې پروت وي کورنې نه وي سامان وغیره ورسره نه وي د ولږې د لاسه ئې خیټه په زمکه لګې د خپل کور نه لرې وي په مسافرت کښې وي فقير مسکين محتاج قرض دار مفلس وي څوك ئې تپوس والا نه وي بال بچ دار وي لکه چه بل ارشاد دې ﴿وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُم مَّشْكُورًا﴾ کوم سړې چه د آخرت اراده لري اود دې د پاره کوشش اوکړي اوهغه ايماندارهم وي نودهغه کوشش دالله ﷻ په نيزدمشکوردې. بل ارشاد دې ﴿وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ په ايماندارانو کښې چه کوم سړې او ښځې نيك عمل اوکړي جنت ته به ځي اوهلته به بې حسابه رزق مومي. بيا د هغوی بل صفت بيانيږي چه د خلقو غم زغمي په هغوی رحم اوکرم کولو خپل مینځ کښې يوبل ته نصيحت او وصيت کوي. لکه چه په حديث شريف کښې دي په رحم کونکو باندې الله ﷻ هم رحم کوي. تاسو د زمکې والا باندې رحم اوکړئ د آسمان والا به په تاسو باندې رحم اوکړي. (٤) بل حديث کښې دي چه څوك رحم نه کوي په هغه باندې هم رحم نه کيږي(٥) ابوداؤد کښې دي چه څوك زمونږ په کشرانو باندې رحم نه کوي اود مشرانوعزت نه کوي هغه زمونږ نه نه دې(٦) بيا فرمائي چه داهغه خلق دي د چا په ښې لاس کښې چه به عمل نامه ورکولې شي. اوزمونږ آياتونه دروغ ګڼړونکو ته به په ګس لاس عمل نامه ملاويږي. او په سرېند لاندې باندې اورکښې به ورځي. د کوم نه چه به نه خلاصې ملاويږي نه کمې نه آرام او نه راحت. د دې اور دروازې به په دوی پسې رابندوی. نور بيان د دوی په ﴿وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ﴾ الخ کښې راځي. ان شاء الله. حضرت قتاده رحمه الله فرمائي مطلب دادې چه نه به په هغې کښې رڼړا وي اونه سورې اونه به کله دهغه ځاې نه وتل ملاويږي(٧)حضرت ابوعمر جونی رحمه الله فرمائي چه کله د قيامت ورځ راشي الله ﷻ به حکم ورکړي اوهرسرکش هريوشيطان او هرهغه سړې د چا د شرارت نه چه په دنيا کښې خلق ويريدل د اوسپنې په زنځيرونو به کلك اوتړلې شي بيا به دوزخ کښې وراچولې شي. بيا به دوزخ رابند کړې شي د الله ﷻ قسم چه هيڅ کله به د هغوی قدمونه اونه دريږي. د الله ﷻ قسم هغوی ته به کله هم د آسمان

---

(١) احمد: ٢٩٩/٤ وسنده صحيح.

(٢) الطبری: ٤٤٢/٢٤.

(٣) ترمذی کتاب الزکاة باب ماجاء في الصدقة على ذي القرابة: ٦٥٨، وهوحديث صحيح لسائي.

(٤) ابوداود کتاب الادب باب في الرحمة: ٤٩٤١، وسنده حسن، ترمذی: ١٩٢٤، احمد: ١٦٠/٢.

(٥) صحيح بخاری کتاب التوحيد باب قول الله تعالى (قل ادعوالله اوادعوالرحمان ....) ٧٣٧٦.

(٦) ابوداود کتاب الادب باب في الرحمة: ٤٩٤٣، وهو حديث حسن.

(٧) الطبری: ٤٤٧/٢٤.

ښکل هم ښکاره نه شي. د الله ﷻ قسم چه کله به په ارام باندې د هغوی سترګې اونه لګي. د الله ﷻ قسم هغوی ته به کله هم د خوراک څښاک څه د مزې څيز ملاونه شي. (ابن ابی حاتم) ﴿الحمدلله﴾ د سورت بلد تفسير ختم شو.

﴿تفسيرسورت والشمس﴾

دحضرت جابر ﷺ حدیث اول تیرشوی دې چه نبی کریم ﷺ حضرت معاذ ﷺ ته اوفرمائیل چه تا ﴿سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ او ﴿وَالشَّمْسِ وَضُحٰهَا﴾ او ﴿وَالَّيْلِ إِذَا يَغْشٰى﴾ سره امامت ولې اونه کړو. (١)

ایاتونه	سورة الشمس مكية وهي خمس عشرة اٰية وركوعا واحدا	رکوع ګاني
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑮	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زيات رحم کونکې دې	①

وَالشَّمْسِ | وَضُحٰهَا ① | وَالْقَمَرِ | إِذَا

قسم دې په نمر | او په ګرمۍ دنمر باند | او قسم دې په سپوږمۍ باند | کله چې |

قسم دې په نمر او دهغې په رنړا | .... او (قسم دې) په سپوږمۍ چې ورپسې

تَلٰهَا ② | وَالنَّهَارِ | إِذَا جَلّٰهَا ③ | وَالَّيْلِ

هغه راځي په نمر پسې | او قسم دې په ورځ باند | کله چې ښکاره کړي دغه نمر | قسم دې په شپه باند

راځيږي | .... او (قسم دې) په ورځ چې روښانه شي | .... او (قسم دې) په شپه چې

إِذَا يَغْشٰهَا ④ | وَالسَّمَآءِ | وَمَا

| کله چې راخوريږي په نمر باند | او قسم دې په آسمان باند | او په هغه ذات باند |

راخوره شي | او (قسم دې) په آسمان او په هغه الله ﷻ چې جوړ کړې ئې دې (آسمان)

بَنٰهَا ⑤ | وَالْأَرْضِ | وَمَا | طَحٰهَا ⑥

چې جوړ ئې کړو دغه آسمان | او قسم دې په زمکه باند | او په هغه ذات باند | چې وې غوړوله دغه زمکه

او (قسم دې) په زمکه او په هغه ذات چې خوره کړې ئې ده (دا زمکه) ....

وَنَفْسٍ | وَّمَا | سَوّٰهَا ⑦

او قسم دې په نفس دانسان باند | او په هغه ذات باند | چې برابر ئې کړو هغه

او (قسم دې) په نفس او په هغه الله ﷻ چې ډير برابر ئې جوړ کړې دې (دا نفس)

فَأَلْهَمَهَا | فُجُوْرَهَا | وَتَقْوٰهَا ⑧ | قَدْ أَفْلَحَ

| نو په زړونو کښې ئې واچوله دغه نفس ته | بدی دهغه | او نیکی دهغه | یقینا چې کامیاب شو

نو بد او نیک ئې ورته خودلې دی | .... هغه کس کامیاب شو چا چې

---

(١) ددې تخریج د سورة انفطار په شروع کښې تیر شوې دې.

مَنْ	زَكّٰهَا	وَقَدْ خَابَ	مَنْ	دَسّٰهَا
هغه كس	چې پاك ئې كړو نفس خپل	او ناكام شو	هغه څوك	چې تباه يې كړو دغه نفس
خپل نفس پاك كړو	......او هغه كس ناكام شو چې چا خپل نفس خراب كړو			

قوله تعالى:- وَالشَّمْسِ وَضُحٰهَا

دنمراوسپوږمئ قسم:- حضرت مجاهد رحمه الله فرمائي چه د ضحانه مراد رڼرا ده[1] قتاده رحمه الله فرمائي پوره ورځ مرادده[2] امام ابن جرير رحمه الله فرمائي چه ټيك خبره دا ده چه الله ﷻ د نمراو ورځې قسم خوړلې دې اوسپوږمئ چه ددې نه روستوراشي يعني نمرپټ شي او سپوږمئ روښانه شي. ابن زيد رحمه الله فرمائي چه د مياشت په رومبو پنځلس ورځو كښې خو سپوږمئ د نمر نه شاته وي او په روستونوپنځلسو ورځوكښې وړاندې وي. زيد بن اسلم رحمه الله فرمائي چه دې نه مراد ليلة القدردې.

قوله تعالى:- وَالنَّهَارِ إِذَا جَلّٰهَا

بيائي دورځې قسم اوخوړلو كله چه هغه روښانه اورڼرا شي يعني نمر ورځ راګيره كړي. بعضې عربو وئيلې دي چه ورځ كله تياره رڼراكړي خوكه داسې اووائي چه خوروالې كله اوېرڅيرې نو نوربه هم ښه وو. دې دپاره چه په ﴿يَغْشٰهَا﴾ كښې هم دامعنى ټيك ده. په دې وجه حضرت مجاهد رحمه الله فرمائي د ورځې قسم كله چه هغه روښانه شي.[3] امام ابن جرير رحمه الله دا قول خوښوي چه په دې ټولو كښې ضمير ها مرجع نمردې ځكه چه هم د دې ذكر روان دې. شپه چه كله هغه پټ كړي او ځلورو وارو طرفوته تياره خوره شي. يزيدبن حمامه رحمه الله وائي چه كله شپه راځي نو الله ﷻ فرمائي زما بنديګان يو ډير خراب خلق پټ كړل مخلوق د شپې نه ويريږي نود دې د پيداكونكى نه نور ډير ويريدل پكار دي. (ابن ابى حاتم) بيادآسمان قسم خوري دلته چه كوم "ما" ده دامصدريه هم كيدې شي يعني د آسمان اود دې د جوړولو قسم. دحضرت قتاده رحمه الله قول هم دغه دې اودا "ما" د "من" په معنى كښې هم كيدې شي نومطلب به دا شي چه د آسمان قسم اود دې د جوړونكى قسم يعني پخپله هم دالله ﷻ. مجاهد رحمه الله هم دافرمائي. دا دواړه معنې يوبل سره لازم اوملزوم دي. د "بنا" معنى اوچتوالې. بل ځاى ارشاد دې ﴿وَالسَّمَآءَ بَنَيْنٰهَا بِأَيْيدٍ﴾ الخ يعني آسمان مونږ په قوت سره جوړكړو اومونږ د كولاووالي والا يو. مونږ زمكه خوره كړه او ځنګه ښه خورولو والايومونږ. دلته ئې هم اوفرمائيل چه د زمكې اوددې دهوارئې د دې د خورولو د دې د غوړولو د دې د تقسيم اود دې د مخلوق قسم. ډير مشهورقول د دې د خورولودې. د اهل لغت په نيزد هم دا معروف دې. جوهري رحمه الله فرمائي ﴿طحوته﴾ په شان د ﴿دحوته﴾ دې اود دې معنى د خوررلوده. د اكثرو مفسرينوهم داقول دې. بيا فرمائي چه د نفس او د دې ټيك ټاك جوړولوقسم يعني دا ئې پيداكړو او تر هغه وخت نه دا صحيح سالم او په فطرت باندې قايم دې. لكه بل ځاى ارشاد دې ﴿فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّيْنِ حَنِيْفًا ۚ فِطْرَتَ اللّٰهِ الَّتِيْ فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ۚ لَا تَبْدِيْلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ ۚ ذٰلِكَ الدِّيْنُ الْقَيِّمُ ۙ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ﴾ خپل مخ قايم ساته ددين حنيف دپاره چه فطرت دې دالله ﷻ په كوم ئې چه خلق جوړكړه. د الله ﷻ د خلق بدل نشته. حديث شريف كښې دي چه هرماشوم په فطرت باندې پيداكيږي بيا د هغه موربلار هغه يهودي نصراني او يا مجوسي جوړوي. لكه ځناور ځاروي بچې چه صحيح سالم پيداكيږي تاسو به په هغې كښې يو غوږ پريشوې اونه وينئ. (بخاري اومسلم)[1] د صحيح مسلم په يو حديث كښې دي

---

[1]) الطبرى : ۴۵۱/۲۴.
[2]) الطبرى : ۴۵۲/۲۴.
[3]) الطبرى : ۴۵۱/۲۴.

پریشوې اونه وینئ. (بخاري اومسلم)(۱) د صحیح مسلم په یو حدیث کښې دي الله ﷻ فرمائي چه ما خپل بندګان یوشان والا پیداکړي هغوی له شیطان اورسیدواود دین نه ئې دهوکه کړل(۲) بیافرمائي چه الله ﷻ بدکاري او پرهیزګاري بیان کړه اوچه کوم څیز د هغه په قسمت کښې وود هغې طرف ته د هغه لارخودنه اوکړې شوه. ابن عباس ﷺ فرمائي چه خیراوشر ښکاره کړې شو. (۳) ابن جریر کښې دي چه حضرت ابوالاسود رحمه الله فرمائي چه حضرت عمران بن حصین ﷺ تپوس اوکړو اوښایه خلق چه کوم اعمال کوي اوتکلیفونه اوچتوي آیا دادهغوي دپاره دالله ﷻ دطرف نه مقررشوي دي اودهغوي په تقدیر کښې لیکلې شوي دي یادوي پخپله د راتلونکي وخت دپاره پخپله توګه کوي په دې وجه چه انبیاء علیهم السلام هغوي له راغلي دي اود الله ﷻ حجت په دوي پوره شوې دې. ما په جواب کښې اووئیل نه نه بلکه دا څیز د اول نه فیصله شوې دې او مقدرشوې دې. حضرت عمران ﷺ اووئیل چه بیاخویه دا ظلم نه وي. ما خو چه دا واوریده نو اوړچیدم او اوویریدم چه د هرڅیز مالك اوخالق هم هغه الله ﷻ دي ټول ملك د هغه په لاس کښې دي د هغه د افعالوتپوس ښتنه څوك نه شي کولي هغه د ټولو نه تپوس کولي شي. زما دې جواب اوریدو سره حضرت عمران ﷺ ډیرزیات خوشحاله شو او وئې وئیل چه الله ﷻ دې تا صحیح کړي ماخودا سوالونه د دې د پاره کړې وو چه ازمیښت اوشي. واوره یوسړې د مزینه جهینه قبیلې د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضرشو اوهم دا سوال ئې اوکړو کوم چه ما تانه اول اوکړو حضوراکرم ﷺ هم دا جواب ورکړو کوم چه تا راکړو نو هغه وئیل چه بیا زمونږ په اعمالوڅه؟ حضور ﷺ په جواب کښې ارشاد اوفرمائیلو چه څوك الله ﷻ وتبارك د کوم منزل د پاره پیداکړې دې د هغه نه به هم هغه شان کار کیږي. که جنتي وي نود جنت اعمال اوکه دوزخي لیکلې شوې وي نو هم داسې اعمال به په هغه باندې آسان وي. واوره په قرآن پاك کښې د دې تصدیق موجود دې الله ﷻ فرمائي ﴿وَنَفْسٍ وَمَا سَوّٰىهَا ۝ فَاَلْهَمَهَا فُجُوْرَهَا وَتَقْوٰىهَا ۝﴾ دا حدیث په مسلم کښې هم دې(۴)

قوله تعالى:- قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰىهَا ۝

تزکیه نفس:- مسند احمد کښې هم دي چاچه خپل نفس پاك کړو هغه بامراد شو یعني د الله ﷻ په تابعدارئ کښې لګیا شو او خراب اعمال او رذیل اخلاق ئې پریخودل لکه چه بل ځای ارشاد دې﴿قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى ۝ وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهٖ فَصَلّٰى ۝﴾ چا چه پاکوالې اوکړو اود خپل رب نوم ئې یادکړو بیائې مونځ اوکړو نو هغه کامیابي بیامونده او چا چه خپل ضمیر خراب کړوبرباد ئې کړو اود هدایت نه اخوا شو هغه ئې بربادکړو په نافرمانو کښې پریوتلو اوکوم نفس چه الله ﷻ لاندې راګذارکړو هغه برباد اوخائب اوخاسر پاتې شو. عوفي علي بن ابوطلحه د حضرت ابن عباس ﷺ نه هم دا روایت کوي(۵) د ابن ابي حاتم په یو مرفوع حدیث کښې دي چه حضوراکرم ﷺ آیت ﴿قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰىهَا ۝﴾ اولوستلو وئې فرمائیل کوم نفس چه الله ﷻ پاك کړلو دهغه نه ئې خلاصي بیامونده. خو په دې حدیث کښې یو علت خودا دې چه جویر بن سعید متروك الحدیث دې. دویم علت دا دې چه ضحاك د حضرت عبدالله ﷺ نه روایت کوي د هغه ملاقات ثابت نه دې. د طبراني په حدیث کښې دي چه ﴿فَاَلْهَمَهَا فُجُوْرَهَا وَتَقْوٰىهَا ۝﴾ لوستلو سره هغوي دا دعا اولوستله ﴿اللهم آت نفسي تقوها وزكها انت خير من زكها انت وليها ومولاها﴾(۶) د مسند احمد په حدیث کښې دي

---

(۱) صحیح بخاري كتاب الجنائز باب اذا سلم الصبي فمات: : ۱۳۵۸. ترمذي : ۲۱۳۸.
(۲) صحیح مسلم كتاب الجنة باب الصفات التي يعرف بها في الدنيا : ۲۸۶۵. احمد: ۲۶۶/۴.
(۳) الطبري : ۴۵۴/۲۴،
(۴) صحیح مسلم كتاب القدر باب كيفية ابن حبان : خلق آدمي في بطن امه .
(۵) الطبري : ۴۵۵/۲۴،
(۶) السنة لابن ابي عاصم : ۳۱۹،

حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي چه د شپې يوځل زما سترګې کولاوشوې اومې کتل چه حضور ﷺ په خپل کټ کښې نشته د تيارې په وجه ما په خپل کورکښې په لاسونو اولټولو نوزما لاس حضور ﷺ سره اولګيدل هغه وخت حضور ﷺ په سجده کښې وو اودا دعائي لوستله ﴿رب اعط نفسي تقوها وزكها انت خير من زكها انت وليها ومولاها﴾ (١) داحديث صرف هم په مسنداحمد کښې دې. دمسلم اومسنداحمد په يوحديث کښې دي چه رسول الله ﷺ دا دعا غوښتله ﴿اللهم اني اعوذبك من العجز والكسل والهرم والجبن والبخل وعذاب القبر اللهم انت نفسي تقوها وزكها انت خير من زكها انت وليها ومولاها اللهم اني اعوذبك من قلب لايخشع ومن نفس لاتشبع وعلم لاينفع ودعوة لايستجاب لها﴾ ياالله زه د عاجز کيدو او لاچارې نه د سستئي نه اود شکست خوړلونه د بوډاوالی نه او د نامردئي د بخيل توب نه اود قبرد عذاب نه ستا پناه غوارم.اې الله زما زړه ته د دې تقوی راکړه او دا پاک کړې هم ته د دې ښه پاکونکې ئې اوهم ته د دې والي او مولی ئې.اې الله ماد داسې زړه نه بچ کړه په کوم کښې چه ستا ويره نه وی اود داسې نفس نه مې بچ کړه چه آسوده نه وی اود داسې علم نه مې بچ کړه چه نفع په کښې نه وی اود داسې دعا نه مې بچ کړه چه قبوله نه شي. دحديث راوي حضرت زيد بن ارقم رضي الله عنه فرمائي چه د الله ﷻ رسول ﷺ مونږ ته دعا اوخودله اومونږ ئې تاته ښايو. (٢)

كَذَّبَتْ	ثَمُودُ	بِطَغْوٰىهَآ ⑪	اِذِ انْۢبَعَثَ	اَشْقٰىهَا ⑫
دروغ اوګڼړو	ثموديانو	په وجه دسرکشئ خپلې	کله چې راپورته شو	دټولو نه بدبخته سړې دهغوئ

(قوم د) ثمود دخپلې سرکشئ په وجه (صالح) دروغژن اوګڼړلو | کله چې په هغوی کښې يو بدبخته راپورته شو

فَقَالَ	لَهُمْ	رَسُوْلُ اللّٰهِ	نَاقَةَ اللّٰهِ	وَسُقْيٰهَا ⑬
نو اووئيل	هغوئ ته	رسول دالله	(لاس مه وروړئ) اوښې دالله ته	او (مه بندوئ) اوبه څکل ددې

نورسول دالله ﷻ ورته اووئيل | چې خبردار دا دالله ﷻ اوښه ده | اوددې دڅکلو وار مقرر دې

فَكَذَّبُوْهُ	فَعَقَرُوْهَا ⑭	فَدَمْدَمَ
نو دروغ اوګڼړو هغوئ هغه لره	پس زخمي ئې کړه هغه اوښه	نو راوستلو هلاکت

خودوئ پيغمبر دروغژن اوګڼړلو | او اوښه ئې زخمي (مړه) کړه | ....نو الله ﷻ پرې

عَلَيْهِمْ	رَبُّهُمْ	بِذَنْۢبِهِمْ	فَسَوّٰىهَا ⑭
په هغوئ باند	رب دهغوئ	په سبب دګناهونو دهغوئ	نو برابر ئې کړل هغوئ په هلاکت کښې

د هغوی د ګناه په وجه عذاب راوستلو .... | ....نو ټول ئې برابر کړل ......

وَلَا يَخَافُ	عُقْبٰهَا ⑮
اونه يريږي الله	دانجام دهغې نه

او الله تعالى دهغوئ د هلاکت د انجام هيڅ پرواه نه کوی

قوله تعالى:- كَذَّبَتْ ثَمُوْدُ بِطَغْوٰىهَآ ⑪

دثموديانو نه دسرکشئ بدله: الله ﷻ فرمائي چه ثموديانو دخپل سرکشئ کبرغرورپه وجه دخپلو رسولانو تصديق اونه کړو.محمدبن کعب رضي الله عنه فرمائي د ﴿ بِطَغْوٰىهَآ ⑪﴾ مطلب دادې چه دې ټولوتکذيب اوکړ خو

---

(١) احمد:٦/٢٠٩.

(٢) صحيح مسلم كتاب الذكر والدعاء باب في الادعية : ٢٨٢٢، احمد:٤/٣٧١.

اولنئ خبره ډيره اولى ده.حضرت مجاهد رحمه الله اوحضرت قتاده رحمه الله هم دا بيان كړي دي[1] چه ددې سركشئ په وجه اوددې تكذيب په ملامتيا سره دا دومره بدبخت شو چه په دوى كښې كوم ډير بدسړې وو هغه تيارشو د هغه نوم قداربن سالف وو هم ده د حضرت صالح عليه السلام د اوښې خپې وهلې وې هم دده باره كښې فرمان دې ﴿فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَىٰ فَعَقَرَ﴾ دثمود ديانو په آواز دې راغلو اوهغه اوښه اووژله. داسړې په خپل قوم كښې دعزت والا وودنسب والا وو شريف وو دقوم رئيس او سردار وو. دمسند احمد په حديث كښې دى چه رسول الله ﷺ يوځل په خپله خطبه كښې دهغه اوښې اودهغې دمړه كونكى ذكر فرمائيلې اوددې آيت تلاوت ئې اوفرمائيلو او وئې فرمائيل چه څنګه ابوزمعه دې هم دغه شان دا سړې پخپل قوم كښې شريف عزيزاولوئ سړې وو[2]امام بخارى رحمه الله هم داپه تفسيركښې اوامام مسلم رحمه الله د جهنم په صفت كښې راوړلې دې او په سنن ترمذى او سنن نسائى كښې هم دا روايت په تفسير كښې دې.ابن ابى حاتم كښې دى رسول الله ﷺ على رضي الله عنه ته اوفرمائيل چه زه تاته د دنيا د ټولو نه بدبخت سړې ښايم يوخو احيمر ثمود كوم چه اوښه وژلې وه او بل هغه سړې چه ستا په تندى به زخم لګوى تردې چه ږيره به دې په وينو لمده شي[3]د الله ﷻ رسول حضرت صالح عليه السلام خپل قوم ته فرمائيلې وو چه اې قومه د الله ﷻ اوښې ته د نقصان رسولونه اوويرېږئې د دې د اوبويه مقررو ورځو كښې په ظلم كولو سره د دې اوبه مه بندوئې ستاسو اود دې نمبر ترلې شوې دې خودې بدبختانود پيغمبر عليه السلام اونه منل د كومې ګناه په وجه چه ددوى زړونه سخت شو اوبيا دوى په صفاتوكه د مقابلې د پاره تيارشواودهغه اوښې پركې ئې پريكړې كومه چه الله ﷻ بغيردمور پلار نه ديوكانړي نه راپيدا كړې وه چه دصالح عليه السلام معجزه اوالله ﷻ دقدرت كامله يوه نښه وه.الله ﷻ هم په دوى باندې په غضب شو او هلاك ئې كړل او په ټولو باندې برابر عذاب نازل شو.دا ددې د پاره چه احيمر ثمود په لاس باندې د هغه قوم لوئ وړو سړو او ښځو بيعت كړې وو اود ټولو په مشوره باندې هغه دا اوښه وهلې وه په دې وجه په عذاب كښې هم ټول راګيرشو. ﴿ولايخاف﴾ ئې ﴿فلايخاف﴾ هم لوستلې دې مطلب دا چه الله ﷻ څوك سزا كوى نوهغه ته دا ويره نه وى چه د دې انجام به څه وى؟ چرته دا خراب نه شي دامطلب هم كيدې شي چه د دوى بدكار احيمر اوښه اووژله خود انجامه اونه ويريدل. خو اولنې قول اولى دې. والله اعلم.

﴿الحمدلله﴾ د سورت والشمس تفسيرختم شو.

﴿تفسير سورت الليل﴾

د حضور ﷺ حضرت معاذ رضي الله عنه ته دا فرمائيل اول بيان تيرشوې دې چه تا د سبح اسم والشمس او والليل سره ولې امامت اونه كړو. [4]

آياتونه	سورة الليل مكية وهي احدى وعشرون اية وركوعا واحدا	ركوع ګاني
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ	
۲۱	شروع كوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم كونكې دې	۱

وَاللَّيْلِ	إِذَا يَغْشَىٰ ①	وَالنَّهَارِ	إِذَا تَجَلَّىٰ ②
قسم دې په شپه	كله چې خوره شي	او قسم دې په ورځ	كله چې روښانه شي

قسم دې په شپه چې راخوره شي ....او (قسم دې) په ورځ چې روښانه شي

1) الطبرى: ۲۴/۴۵۸.
2) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة (الشمس وضحها) :۴۹۴۲، صحيح مسلم:۲۸۵۵، ترمذى: ۳۳۴۳.
3) احمد: ۴/۲۶۳.
4) ددې تخريج دسورة انفطار لاندې تير شوې دې.

وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَىٰ ۝٣ إِنَّ سَعْيَكُمْ

او قسم دې په هغه ذات | چې پيدا ئې کړو | نر | او ښخه | بیشکه چې کوششونه ستاسو |

او (قسم دې) په هغه ذات چې نر او ښځه ئې پيدا کړې دی | ....چې بیشکه ستاسو کوششونه

لَشَتَّىٰ ۝٤ فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ ۝٥

خامخا مختلف دی | پس هر چې دې | هغه څوك | چې ورنې کړو (مال) | او ځان ئې اوساتو دبدئ نه |

مختلف دی | ....نو چا چې (دمال حقونه) ورکړل | ....او پرهیزګار شو

وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ۝٦ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَىٰ ۝٧

او رښتيني ئې اومنله | نیکی | نو اسانی به پیدا کړو مونږ هغه ته | دپاره داسانۍ لارې |

او دښائسته دین تصدیق ئې اوکړو| ....نو مونږ به ورته د اسانۍ لاره اسانه کړو

وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ ۝٨ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ ۝٩

او هر چې دی | هغه څوك | چې بخل ئې اوکړو | او بې پروائی ئې اوکړه | او دروغ ئې اوګڼړله | نیکی |

او چا چې شومتیا اوکړه | او بې پروا شو | ....اود ښائسته دین نه ئې انکار اوکړو

فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَىٰ ۝١٠ وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا

نو اسانتیا به پیدا کړو مونږ هغه ته | دپاره دسختۍ لارې | او پکار به رانشی دهغه مال خپل | کله چې

نو مونږ به ورته دسختۍ لار مخکښې کړو | ....او دده مال به دده هیڅرې پکار رانشی

تَرَدَّىٰ ۝١١

| هلاك شی هغه |

هر کله چې دې مړ شی |

قوله تعالىٰ:- وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَىٰ ۝

د شپې او ورځې قسم او په دې پورته ایت مبارک کښې بل قرات:- مسند احمد کښې دی حضرت علقمه رحمه الله شام ته راغلو اود دمشق جمات ته لاړو دوه رکعته مونځ ئی اداکړواودالله ﷻ نه ئی دعااوکړه یاالله ماته نیك ملګرې راکړې بیاروان شونود حضرت ابوالدرداء رضي الله عنه سره ئی ملاقات اوشو تپوس ئی اوکړو ته دکوم ځائې ئی؟حضرت علقمه رحمه الله اوونیل زه دکوفې یم. تپوس اوکړو ابن ام عبد رضي الله عنه به داسورت څنګه لوستلو؟ماونیل والذکروالانثی به ئی لوستلو. بیا ئی اوفرمائیل چه په تاسو کښې د تکیه والا یعنی چاسره به چه په سفرکښې دحضورﷺ بستره وه او رازدان چه د داسې رازونونه خبر وود کوم علم چه بل چاته نه وو هغه چه د شیطان نه د رسول الله ﷺ په ژبه مبارك بچ کړې شوې وو هغه نه دې؟(١) یعنی حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه داحدیث په بخاری کښې هم دې چه د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه شاګرداوملګرې حضرت ابوالدرداء رضي الله عنه له راغلوهغوی هم دی لټولو سره راورسیدل. بیائی تپوس اوکړو چه په تاسو کښې د حضرت عبدالله رضي الله عنه په قراءت کښې قرآن لوستونکې څوك دې؟ نو وئیل مونږ ټول یو بیا تپوس اوکړو چه په تاسو ټولوکښې دحضرت عبدالله رضي الله عنه قراءت دټولونه زیات یادونکې څوك دې؟ خلقو د حضرت علقمه رحمه الله طرف ته اشاره اوکړه نود هغه نه سوال اوکړې شو(وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ ۝) د عبدالله

(١) احمد: ٦/٤٤٩، وهو صحيح واصله في صحيح البخاري :٦٢٧٨، ومسلم:٨٢٤.

ﷺ نه تا څنګه اوریدلې دې نو وئې ونیل ﴿الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ﴾ په نې لوستلو. ونیل ما هم د حضورﷺ نه هم داسې اوریدلې دي اودا خلق غواړې چه زه ﴿وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ﴾ اولولم.د الله ﷻ قسم زه خو به د دوی اونه منم. [1] غرض دا چه د حضرت ابن مسعودؓ او حضرت ابودرداء ؓ قراءت دا دې. او حضرت ابوالدرداء ؓ خودې ته مرفوع هم ونیلې دې. باقي هم د جمهوروقراءت دا دې کوم چه په موجوده قرآنونوکښې دې. نو الله ﷻ د شپې قسم خوری چه په مخلوق باندې خوره شی اود ورځې قسم خوری کله چه هغه په خپله رنړاباندې ټولوڅیزونه روښانه کړی اود خپل ذات قسم خوری چه د نراوښځې پیداکونکې دې لکه چه فرمائی ﴿وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا﴾ مونږ تاسو جوړه جوړه پیداکړې ئې بل ارشاد فرمائی ﴿وَمِن كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ﴾ دهرڅیز جوړې هم مونږ پیداکړې دی.دامتضاد اودیوبل خلاف قسمونه خوړلو سره فرمائی چه ستاسو کوشش او ستاسو اعمال هم متضاد اود یوبل خلاف دی. د نیکوکونکی هم دی او په بدو کښې اخته کیدونکی هم دی. بیافرمائی چه چا ورکړه یعنی دالله ﷻ مال ئې دالله ﷻ د حکم لاندې خرچ کړو او په خیال خیال ئې قدم کیخودو په هرکار کښې ئې هم د الله ﷻ کول د هغه بدلې ئې رښتونې ګنړلې د هغه په ثواب ئې یقین ساتلو. د ﴿الْحُسْنَىٰ﴾ معنی د لااله الاالله هم کړې شوې ده د الله ﷻ د نعمتونوهم کړې شوې ده. د مونځ روژه زکوة صدقه فطر او د جنت ئې هم روایت دې. بیا فرمائی چه مونږ به هغه ته د آسانئی لارآسانه کړویعنی د ښیګړې د جنت او نیکئی د بدلې او چاچه خپل مال د الله ﷻ په لارکښې خرچ نه کړو اود الله ﷻ نه بې پروائی اوکړی اود ﴿الْحُسْنَىٰ﴾ د قیامت د بدلې تکذیب ئې اوکړو نو په هغه به مونږ د بدئی لاره آسانه کړو. لکه چه فرمائی ﴿وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ﴾ یعنی مونږ به د هغه زړه او سترګې واړوو څنګه چه هغوی په اول ځل په قرآن باندې ایمان نه وو راوړې اومونږبه هغه هم دهغه په سرکشئ کښې دهوکه کړی ساتو.ددې مطلب آیاتونه په قرآن کریم کښې ځائ په ځاي موجود دی چه د هرعمل بدله هم د هغې په شان وی د خیر اراده کونکی ته دخیرتوفیق ملاویږی اودشراراده لرونکو ته هم ددې توفیق وی.ددې معنی په تائید کښې دا احادیث هم دی. حضرت صدیق اکبرؓ یو ځل د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړوچه زمونږ اعمال دفارغ شوی تقدیر لاندې دی یانوی پیداکیدونکی هم زمونږدطرف نه دی حضورﷺ اوفرمائیل چه د تقدیرد لیك مطابق. ونیل بیا د عمل څه ضرورت دې.وئې فرمائیل په هرسړی باندې به هغه عمل آسان وی دکوم څیز دپاره چه هغه پیداکړې شوې دې.(مسنداحمد)([2])حضرت علی ؓ فرمائی چه دجنت البقیع په مقبره کښې مونږدرسول الله ﷺ سره په یوه جنازه کښې شریك وو وئې فرمائیل چه واورئې په تاسوکښې د هر یود پاره په جنت او دوزخ کښې ځائ مقرردې او لیکلې شوې دې خلقو وئیل چه بیا مونږ په دې باندې یقین ولې اونه کړو او کینو؟ حضورﷺ اوفرمائیل عمل کوئی هرسړي باندې به هم هغه عمل راس راځی د کوم د پاره چه هغه پیداکړې شوې دې. بیا حضورﷺ هم دا آیاتونه تلاوت کړل.(صحیح بخاری)([3]) هم د دې روایت په بل طریق کښې دی چه د دې بیان په وخت کښې د حضورﷺ په لاس مبارك کښې یو لکړ ووا وسرمبارك ئې لاندې کړې وو او په زمکه باندې ئې راښکلو په الفاظو کښې څه کمې زیاتې هم دې.([4])
مسنداحمد کښې د حضرت عبدالله بن عمر ؓ هم داسې یوسوال لکه چه پورته حدیث کښې د حضرت

---

[1] صحیح البخاری کتاب التفسیر و من سورة اللیل اذا یغشی باب (وماخلق الذکر والانثی) :۴۹۴۴، صحیح مسم : ۸۲۴،
[2] احمد:۱/۶، وسنده ضعیف ، وفی الباب احادیث اخری مغنیة عن النظر صحیح البخاری :۱۳۶۲، ومسلم: ۲۶۴۷، مسندالبزار:۲۸.
[3] صحیح البخاری کتاب التفسیر سورة اللیل اذ یغشی باب قوله (فاما من اعطی واتقی) :۴۹۴۵.
[4] صحیح البخاری کتاب التفسیر سورة اللیل اذ یغشی باب قوله (وکذب بالحسنی):۴۹۴۸.

صديق اکبر ﷺ تيرشو روايت دي اود هغوی ته تقريبا هم هغوی جواب هم داسې روايت دې[1] ابن جرير کښې دحضرت جابرنه هم داسې روايت نقل دې[2] دابن جرير يوبل حديث کښې د دوو ځوانانوهم داسې سوال اود حضور ﷺ هم دغه شان جواب ورکول مروی دی اوبيا د دې دواړوحضراتو داقول هم دې چه يارسول الله ﷺ! مونږ به کوشش باندې نيك اعمال کوو[3] د حضرت ابوالدرداء ﷺ نه هم داسې نقل دی. رسول الله ﷺ فرمائی چه هره ورځ د ډوبيدو په وخت د نمردواړو طرفوته دوه فرښتې وی هغوی په اوچت آوازدعاکوی کومه چه هرڅه اوری بغيرد انسانانو او پيريانونه چه اې الله ﷺ سخی ته نيکه بدله ورکړې اود بخيل مال ختم کړې. [4] هم دا معنی ده د قرآن د دې ځلورو آياتونو.

ددې سورت شان نزول څه دې؟:-د ابن ابی حاتم په يوډيرغريب حديث کښې د دې پوره سورت شان نزول دا ليکلې دې چه د يوسړی د کهجوروباغ وو په هغې کښې د يوې ونې ښاخونه د مسکين سړی په کور باندې پراته وو. هغه غريب نيك بخت بال بچې داروو. د باغ والاچه به کله د دې کهجورو شوکولو له راتلوهغه مسکين کره به تلواوکهجورې به ئی راشوکولې.دې نه به چه کومې کهجورې لاندې پريوتلې نو د هغه غريب سړی ماشومانوبه هغه راغونډولې نودې به راتلواود هغوی نه به ئی په زور اخستلې اوکړ. يوماشوم به چرته په خُله کښې هم اچوله نو په ګوته به ئی د هغه د خُلې نه راويستله. دې مسکين سړی د دې شکايت رسول الله ﷺ ته اوکړو حضور ﷺ هغه ته اوفرمائيل چه ښه ده ته لاړشه. حضور ﷺ هغه باغ والا سره ملاوشو اوورته ئی اوفرمائيل چه ته هغه خپله ونه د کومې څانګې چه د فلانکی سړی په کور دی ماته راکړه الله ﷺ به تاله په جنت کښې يوه ونه درکړی هغه وئيل ښه ده حضور ﷺ. مادرکړې خو ماته د هغه کهجورې ډيرې ښې لګی زما په ټول باغ کښې داسې کهجورې د يوې ونې هم نه دی. حضور ﷺ دې اوريدو سره په خاموشئی کښې تشريف يوړو. يوسړی چه دا خبرې اترې ئی اوريدې د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شو وئی وئيل هغه وئيل چه حضور ﷺ که دا ونه زما شی اوزه ئی تاسوله درکړم نو ماته هم د دې په بدله کښې جنتی ونه ملاويدې شی؟حضور ﷺ اوفرمائيل او. دا سړې د هغه باغ والا له راغلو د ده هم يوباغ وو دې رومبی سړی هغه ته دا ذکراوکړو.حضرت ماته زما د فلانکې ونې د کهجورو په بدله کښې د جنت د يوې ونې راکولود پاره اوفرمائيل. مادا جواب ورکړو دې اوريدوسره چپ شو. بيالږ ساعت پس اوفرمائيل ته دا خرڅول غواړې؟ هغه وئيل نه. او دا يو بله خبره ده چه کوم قيمت زه غواړم او هغه ماته څوك راکړی خو څوك ئی راکولې شی؟ تپوس ئی اوکړو څه قيمت غواړې؟ وئيل څلويښت ونې د خرما. هغه وئيل دا خوتا ډير زبردست قيمت اولګولو د يوې بدله کښې څلويښت؟ بيا په نورو خبروکښې اخته شو او بيائی اوونيل ښه ده زه ئی په دې اخستل غواړم. هغه وئيل چه که رښتيائی اخلې نو ګواه راوړه. هغه يوڅوکسان راغونډکړل او معامله برابره شوه ګواه مقرر شو او بيا هغه څه سوچ اوکړو او ونی وئيل ګوره صاحبه چه ترکومې پورې مونږ جدا شوې نه يو دا معامله نه برابريږی. هغه وئيل ښه ده زه هم داسې کم عقل نه يم چه ستا د يوې ونې بدله کښې کومه چه کګه شوې ده خپلې څلويښت ونې درکړم نو ده وئيل ښه ده ښه ده ماته منظور ده خو چه زه کومې ونې اخلم هغه به ښه ځرورې وی هغه وئيل ښه ده منظور ده. د ګواهانو په مخامخ داسودا فيصله شوه او مجلس ختم کړې شو. دا سړې په خوشحالئی خوشحالئی د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شو اوونی وئيل يارسول الله ﷺ! اوس هغه ونه زما شوه او ما هغه تاسو ته درکړه. رسول الله ﷺ

---

[1] ترمذی کتاب القدر باب ماجاء فی الشقاء والسعادة: ۲۱۳۵، وهو حسن.
[2] صحيح مسلم کتاب القدر باب کيفية خلق آدمی بطن امه:۲٦٤٨،
[3] الطبری : ۲٤/٤٧٥.
[4] الطبری : ۲٤/٤٧١.

دي مسکين لـه تشريف يوړو او ورتـه ئـې اوفرمائيـل دا ونـه ستا ده اوستا د بـال بـچ ده. حضرت ابن عباس ﷺ فرمائي په دې باندې دا سورت نازل شو. ابن جرير کښې روايت دې چه دا آياتونه دحضرت ابوبکرصديق ﷺ باره کښې نازل شوي دي هغوي بـه پـه مکـه معظمـه کښـې د اسلام د شروع پـه زمانـه کښې د بوډې ګانو ښځو اوضعيفانوخلقو چه مسلمانان شوي وو آزادول به ئې. په دې باندې يو ځل د هغوي پلار ابوقحافه ﷺ چه لامسلمان شوې نه وواوئيل چه بچې دا کمزوري مسلمانان آزادولـود پـاره کرځې دې نه ښه دا ده چه ځوانان او طاقتور خلق آزاد کړې چه پـه وخت باندې ستا پـه کـار راشـي ستا امدادوکړي نو دښمنانو سره اوجنګيږي نو صديق اکبر ﷺ جواب ورکړو باباجي زما اراده د دنياوي فائدې نـه ده زه خـو صـرف د رب رضـا اود مـولا مرضـي غـواړم پـه دې بـاره کښـې دا آياتونـه نـازل شو[1] د"تردى" معنى د مړه کيدو هم نقل ده او په اور کښې د غورزيدو هم. ([2])

اِنَّ عَلَيْنَا	لَلْهُدٰى ﴿۱۲﴾	وَاِنَّ لَنَا	لَلْاٰخِرَةَ
بيشکه زمونږ په ذمه دی	خامخا لار ښودل	او بيشکه مونږ لره دي	خامخا آخرت
بيشکه هدايت کول زمونږ کار دې	....	او آخرت او دنيا دواړه زمونږ په	

وَالْاُوْلٰى ﴿۱۳﴾	فَاَنْذَرْتُكُمْ	نَارًا	تَلَظّٰى ﴿۱۴﴾	لَا يَصْلٰهَآ	اِلَّا
او دنيا	نو يروم زه تاسو	د اور نه	چې لمبې وهي	نۀ به ننوزي هغې ته	مګر
قبضه کښې دی	نوزه تاسو دهغه لمبې وهونکې اور نه يروم		چې هغې ته به هغه		

الْاَشْقَى ﴿۱۵﴾	الَّذِىْ	كَذَّبَ	وَتَوَلّٰى ﴿۱۶﴾	وَسَيُجَنَّبُهَا
بدبخته سړې	هغه	چې دروغ ئې اوګڼړو	او مخ ئې واړوؤ	او لرې به ساتلې کيږي دهغې نه
بدنصيبه داخليږي	چې انکار ئې کړې دې	او مخ ئې اړولې دې	اوهغه نيکان	

الْاَتْقَى ﴿۱۷﴾	الَّذِىْ	يُؤْتِىْ	مَالَهٗ	يَتَزَكّٰى ﴿۱۸﴾	وَمَا لِاَحَدٍ	عِنْدَهٗ
پرهيزګار انسان	هغه	چې ورکوي	مال خپل	دپاره دپاک کيدو	او نۀ وي د هيچا	په هغه باندې
به تري نه بچ ساتلې شي	چې خپل مالونه دځان دپاکولو دپاره (دالله په لار کښې) ورکوي				او دۀ سره چا	

مِنْ نِّعْمَةٍ	تُجْزٰٓى ﴿۱۹﴾	اِلَّا ابْتِغَآءَ	وَجْهِ رَبِّهِ	الْاَعْلٰى ﴿۲۰﴾
څۀ احسان	چې خلاصوی بدله دهغې	مګر دپاره د لټولو	درضا درب خپل	چې لوئ دې
احسان کړې نه وو	چې بدل ئې خلاصولو	خو دخپل لوئي رب رضامندی ئې لټوله		

وَلَسَوْفَ	يَرْضٰى ﴿۲۱﴾
او خامخا به هغه راضي وی (دهغه نه)	
اوډير زر به (دخپل رب نه) راضي شي	

[1] ابن جرير :۲/۲٥، ح/۳۹٤۲، وسنده حسن.
[2] الطبرى : ۲٤/٤٧٦،

قوله تعالى:- اِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدٰى

هدايت دالله ﷻ په لاس كښې دې:- يعنى حلال اوحرام ښكاره كول زمونږ ذمه ده. داهم معنى ده چه څوك په هدايت باندې لاړل هغه به يقيناً مونږ له رارسى. لكه چه فرمائى ﴿وَعَلَى اللهِ قَصْدُ السَّبِيْلِ وَمِنْهَا جَآئِرٌ وَلَوْ شَآءَ لَهَدٰىكُمْ اَجْمَعِيْنَ﴾ددنيا او آخرت ملكيت هم زمونږ دې.ما د سور كړې شوى اُور نه تاسو هوښياركړې ئى.مسنداحمد كښې دى چه حضرت نعمان بن بشير ﷺ په خپله خطبه كښې فرمائيل چه د رسول الله ﷺ نه مادخطبه په حالت كښې اوريدلى دى چه حضور ﷺ په ډيراوچت آوازسره فرمائيل تردې چه دهغه ځائ نه بازاربورې آواز اورسيدو او باربار ئى فرمائيل خلقو ماتاسود دوزخ د اُور نه اوويرولې خلقو زه تاسو د دوزخ د اُور نه ويروم. باربار ئى دافرمائيل چه دټولونه دسپك عذاب والادوزخى به هغه وى چه د هغه د دواړو تلولاندې به دوه سرونكې كيخودې شى. په دې سره به د هغه مازغه خوټكيږى لكه چه كټونى وى([1])سره د دې چه د ټولونه د سپك عذاب والا به هغه وى خود هغه په خيال كښې به د ده زيات عذاب د چانه وى.په دې دوزخ كښې به هغه خلق راګيركړې شوى وى اوپه بدترين عذابونوكښې به وى چه ډير بدبخت به وى دچا په زړه كښې چه تكذيب وى اودبدن نه داسلام عمل نه كوى ([2])دمسند احمد په حديث كښې هم دى چه دوزخ ته به بدبخت خلق ځى. خلقو تپوس اوكړو چه بدبختان څوك دى؟ونى فرمائيل چه اطاعت كونكى نه واودالله ﷻ ويرې نه څه بدى نه پريږدى.دمسندپه يوبل حديث كښې دى چه زما ټول امت به جنت ته ځى سوا دهغوى نه چه انكاراوكړى.خلقو تپوس اوكړو چه انكاركونكى څوك دى؟ ونى فرمائيل چه څوك زما اطاعت اوكړى هغه به جنت ته ځى او چا چه زما نافرمانى اوكړه هغه انكار اوكړو([3])اوونى فرمائيل چه د دوزخ نه به لريوالې هغوى ته وى چه تقوى شعار پرهيزګاردالله ﷻ نه ويريدونكې وى خپل مال د الله ﷻ په لاركښې وركړى دې دپاره چه پخپله هم پاك شى اوخپل ځيزونه هم پاك كړى اوپه دين اودنيا دواړوكښې پاكى حاصله كړى.دا ددې دپاره چه چاسره سلوك نه كوى چه د هغه هم په ده باندې څه احسان وى بلكه ددې دپاره چه په آخرت كښې جنت واخلى اوهلته د الله ﷻ ديدارنصيب شى. بيافرمائى چه ډير زر په يقين سره به دداسې پاكوصفتونووالاسړې راضى شى.

قوله تعالى:- اَلَّذِىْ يُؤْتِىْ مَالَهٗ يَتَزَكّٰى وَمَا لِاَحَدٍ عِنْدَهٗ مِنْ نِّعْمَةٍ تُجْزٰى

د صديق اكبر ﷺ فضائل:- اكثرمفسرين حضرات وائى چه دا آياتونه د حضرت ابوبكرصديق ﷺ باره كښې نازل شوى دى. تردې چه بعضې مفسرينوخو په دې باندې اجماع نقل كړې ده. بې شكه صديق اكبر ﷺ په دې كښې داخل دې اود دې په عموم كښې د ټول امت نه وړاندې دې سره د دې چه د آيت الفاظ عام دى. خوهغوى د ټولو نه اول د دې مصداق دى. په دې ټولواوصافوكښې اود ټولو په ټولو نيكوكښې د ټولونه اول د ټولو نه وړاندې اود ټولونه لوئ اوزيات هم هغه وو. هغوى صديق وو هغوى پرهيزګار وو سخى وو خپل مالونه ئى د مولى په اطاعت كښې اود رسول الله ﷺ په امدادكښې په كولاوزړه سره خرچ كړې وو.هريوسره به ئى احسان او سلوك كولو اودهيڅ دنياوى فائده په غوښتلوسره نه.دچاد احسان په بدله كښې نه بلكه صرف د الله ﷻ د مرضنى د پاره اود رسول الله ﷺ په حكم منلوكښې چه څومره خلق وو كه هغه لوئ وو كه واړه په ټولو باندې د صديق اكبر ﷺ د احسانونو بار وو.تردې چه عروه بن مسعود چه د قبيله ثقيف سرداروو د صلح حديبيه په موقع باندې حضرت صديق اكبر ﷺ هغه اوړتلو اودوه خبرې ورته اوكړې نو هغه اوونيل كه چرې ستا احسان په ما باندې نه وو د كوم بدله چه زه

---

[1]) احمد: ٢٧٢/٤، وسنده صحيح وصححه الحاكم: ٢٨٧/١. على شرط مسلم ووافقه الذهبي وهو.

[2]) صحيح مسلم كتاب الايمان باب اهون اهل النار عذابا: ٢١٣.

[3]) صحيح بخارى كتاب الاعتصام بالكتاب والسنة باب الاقتداء بسنن رسول الله ﷺ: ٧٢٨٠.

نه شم درکولې نوما به تاله ضرور جواب درکړې وو. (۱) نو چه د عربو په بادشاهانو او د عربو په قبیلو باندې دهغوی دومره احسانونه وو چه هغه سر نه شو اوچتولې نو نور به څه وی؟ په دې وجه دلته هم اوفرمائیلې شو چه دچاد احسان بدله ورکول نه دی بلکه صرف دالله ﷻ ددیدار خواهش دہی. د بخاری اومسلم په حدیث کښې دی چه کوم سړې د الله ﷻ په لارکښې جوړه خرچ کړی هغه ته به د جنت څوکیدارې فرښتې وائی اې د الله ﷻ بنده دیخوانه راشه دا دروازه د ټولونه ښه ده نو حضرت ابوبکر صدیق ﷺ اوفرمائیل یارسول الله څه داسې ضرورت خونشته خواوفرمائې چه داسې هم څوك شته چه د جنت دټولودروازونه راوبللې شی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه اوشته اوماته دالله ﷻ نه داامیددې چه ته د هغوی نه یئې.(۲)

﴿الحمدلله﴾ د سورت الیل تفسیرختم شو. د الله ﷻ احسان دې اود هغه شکر دې.

﴿تفسیرسورت الضحی﴾

د سورت تعارف:-د اسماعیل بن قسطنطین او شبل بن عباد په وړاندې حضرت عکرمه ﷺ د قرآن پاك تلاوت کولو. کله چه دې سورت ته اورسیدلونودواړواوفرمائیل چه اوس ددې ځائ نه دهرسورت په خاتمه باندې الله اکبر وایه. مونږ د ابن کثیر ﷫ په وړاندې وئیلو نوهغه مونږ ته هم دا اوفرمائیل چه مونږ ته مجاهد ﷫ دا فرمائیلی دی او حضرت مجاهد ﷫ ته دحضرت ابن عباس ﷺ دا تعلیم ووااو ابن عباس ﷺ ته حضرت ابی بن کعب ﷺ فرمائیلی وو او ابی بن کعب ﷺ ته رسول الله ﷺ داحکم فرمائیلې وو(۳)امام القراءت حضرت ابوالحسن ﷺ هم د دې سنت راوی دی. حضرت ابوحاتم رازی ﷫ دې ته ضعیف حدیث وائی ځکه چه ابوالحسن ﷺ ضعیف دې ابوحاتم ﷫ خو د هغه نه حدیث نه اخلی. دغه شان ابوجعفرعقیلی ﷫ هم هغه ته منکرالحدیث وائی خوشیخ شهاب الدین ابوشامه شرح شاطبیه کښې د حضرت امام شافعی ﷫ نه روایت کوی چه هغه دیو سړی نه اوریدلی چه هغه به په مانځه کښې داتکبیرونیلو نو هغه اوفرمائیل تا ښه اوکړل او سنت ته اورسیدلې. داواقعه د دې خبرې مقتضی ده چه داحدیث صحیح وی. بیا په قاریانوکښې هم د دې خبرې اختلاف دې چه په کوم ځائ کښې داتکبیراولی اوڅنګه ئی اولولی. بعضې خو وائی چه د ﴿وَالَّيْلِ إِذَا يَغْشٰى﴾ په خاتمه باندې بعضې وائی د والضحی په آخرکښې. اوبعضې خووائی چه صرف الله اکبر وایه بعضې وائی چه لااله الاالله والله اکبر وایه. بعضې قاریانود سورت والضحی نه د دې تکبیرونو وئیلودا وجه بیان کړې ده چه کله د وحی په راتلو کښې وخت اولګیدو او څه موده په حضور ﷺ باندې وحی نه نازلیده. بیا جبرائیل ﷺ راغلواوهم داسورت ئی راوړو نود خوشحالئی او فرحت په وجه حضور ﷺ تکبیراووئیلو. خودا د یو داسې سند سره نقل نه دې د کوم چه د صحت او ضعف پته اولګی. والله اعلم.

آیاتونه		سورة الضحی مکیة وهی احدی عشرة اٰیة ورکوعا واحدا		رکوع ګانې
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
(۱۱)		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		(۱)

وَالضُّحٰى ①	وَالَّيْلِ	إِذَا سَجٰى ②	مَا وَدَّعَكَ	رَبُّكَ
قسم دې په څاښت	او قسم دې په شپه	کله چې خوره شي	چې نه ئې پرېښودې ته	رب ستا
قسم دې دڅاښت په وخت	اوپه شپه هرکله چې دا	راخوره شي	چې نه ته خپل رب پرېښودې يې	

(۱) صحیح بخاری کتاب الشروط باب الشروط فی الجهاد: ۲۷۳۱.
(۲) صحیح بخاری کتاب الصوم باب الریان للصائمین: ۱۸۹۷.
(۳) حاکم ۳۰٤/۲.

وَمَا قَلٰى ۝ وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْاُوْلٰى ۝

اونۀ ناراضه شوې دې (ستانه) | او خامخا روستنې دور | بهتر دې | دپاره ستا | داولنې دورنه |

او نه درنه خفه شوې دې | ....او ستا دپاره آخرت د دنيا نه ډير بهتر دې

وَلَسَوْفَ يُعْطِيْكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى ۝ اَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيْمًا

او ډير زر به درکړي تاله | رب ستا | پس تۀ به خوشحاله شې | ايا هغه اونۀ موندې تۀ | يتيم |

او ډير زر به درته الله ﷻ دومره څه درکړي | چې راضي به شې | ....ايا الله ﷻ ته يتيم

فَاٰوٰى ۝ وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدٰى ۝ وَوَجَدَكَ

نوځاې ني درکړو | اووې موندې تۀ | لار نۀ پيژندونکې | نو لار ني دراوښودله | اووې موندې تۀ |

بيانه وې موندلې چه ځاې ئې درکړو | او بې لارې ئې موندلې وې نو لار ئې درته سمه کړه | اومحتاجه ئې

عَآئِلًا فَاَغْنٰى ۝ فَاَمَّا الْيَتِيْمَ فَلَا تَقْهَرْ ۝ وَاَمَّا السَّآئِلَ

غريب | نو مالدار ئې کړې | نوهر چې دې يتيم | نو سختئ مۀ کوه په هغه | او هر چې سوالګرې دې

موندلې وې | نو مالدار ئې کړې | ....نو يتيم ته قهر مه کوه | ....او سوال ګرې

فَلَا تَنْهَرْ ۝ وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ۝

| نو مۀ رټه هغه | او هر چې نعمت | د رب ستا دې | نوبيان کړه (اظهار ئې اوکړه) |

مه رټه |.................... اود الله ﷻ نعمت (چه پيغمبرى ده) هر چاته بيانوه

شان نزول:- مسنداحمد کښې دى چه حضورﷺ بيمارشو اويوه شپه يادوه شپې د تهجد مونځ له پانه سيدې شو نويوې ښځې اووئيل ته ستا شيطان پريخودې. په دې باندې دا وړاندينى آياتونه نازل شو (بخارى اومسلم)([1]) حضرت جندب ؓ فرمائى چه د حضرت جبرائيل ؑ په راتلوکښې لږ وخت اولګيدو نومشرکانو ووئيل چه دې خو پريخودې شو نوالله ﷻ د ﴿وَالضُّحٰى ۝﴾ نه د ﴿وَمَا قَلٰى ۝﴾ پورې آياتونه نازل کړل ([2]) بل روايت کښې دى چه د حضورﷺ يوه ګوته په کاڼى لګيدلې وه دکومې نه چه وينه راوتلې وه په دې باندې حضورﷺ اوفرمائيل ﴿هل انت الا اصبع دميت وفى سبيل الله مالقيت﴾ يعنى ته صرف يوه ګوته ئې اود الله ﷻ په لارکښې تاته دا زخم لګيدلې دې.طبيعت شريف د لږشان ناسازه کيدوپه وجه دوه درې شپې حضورﷺ بيدار نه شو په دې باندې هغه ښځې دا نازيبا الفاظ راوويستل نودا آياتونه نازل شو.وئيلې شى چه دا ښځه د ابولهب ښځه ام جميل وه په هغې دالله ﷻ غضب. د حضورﷺ ګوته مبارکه زخمى کيدل اودا مناسب کلام د ناڅاپې د ژبې مبارکې نه ادا کيدل خوپه بخارى اومسلم کښې هم ثابت دى ولې د قيام ترک کولوسبب دا([3]) خودل اوپه دې باندې دا آياتونه نازليدل،دا غريب دى.

ابن جرير کښې دى چه حضرت خديجة الکبرى ؓ وئيلې ووچه تاسو نه چرته رب ناراض شوې نه وى؟ په دې باندې دا آياتونه نازل شو. ([4]) بل روايت کښې دى چه د حضرت جبرائيل ؑ په راتلوکښې وخت اولګيدو نو حضورﷺ ډير پريشانه شو په دې باندې حضرت خديجة الکبرى ؓ دا سبب بيان کړو نو

---

[1]) صحيح بخارى کتاب التفسير سورة الضحى باب قوله (ماودعک ربک وما قلى) : ٤٩٥٠، صحيح مسلم: ١٧٩٧.

[2]) صحيح مسلم کتاب الجهاد باب مالقى النبى ﷺ من اذى المشرکين والمنافقين: ١٧٩٧.

[3]) صحيح بخارى کتاب الادب باب ما يجوز من الشعر والرجز: ٤١٤٦، صحيح مسلم: ١٧٩٦.

[4]) الطبرى: ٤٨٧/٢٤.

په دې باندې دا ایانونه نازل شو. (۱) دا دواړه روایتونه مرسل دی اود حضرت خدیجة الکبری رضی الله عنها نوم خو په دې کښې محفوظ نه معلومیږي اودا ممکن دی چه حضرت خدیجة الکبری رضی الله عنها د افسوس او خفګان سره دا فرمائیلې وي. والله اعلم.

ابن اسحاق رحمه الله او بعضې نورو سلفودا فرمائیلی دی کله چه حضرت جبرائیل علیه السلام په خپل اصلی صورت کښې ښکاره شوې وو اوډیر زیات نیزدې شوې وو هغه وخت هم د دې سورت وحی نازل شوې وه. د ابن عباس رضی الله عنه وینا ده چه د وحی په بندیدود مشرکانو ددې ناپاکه قول په وجه دا آیاتونه نازل شو. دلته الله ﷻ دنمردراختلو د وخت د ورځې د رڼرااو دشپې د سکون اود تیارې قسم خوړلې دې چه د قادر د قدرت او خالق د خلق صفادلیل دې. لکه چه ارشاد دې ﴿وَالَّيْلِ إِذَا يَغْشٰى ۝ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلّٰى ۝﴾ بل ځائې ارشاد دې ﴿فَالِقُ الْإِصْبَاحِ ۚ وَجَعَلَ الَّيْلَ سَكَنًا وَّالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ۚ ذٰلِكَ تَقْدِيْرُ الْعَزِيْزِ الْعَلِيْمِ ۝﴾ مطلب دا چه دلته نی د خپل قدرت هم بیان کړې دې فرمائی چه ستا رب ته نه نی پریخې نه تاسره دښمنی کوی ستاد پاره آخرت د دې دنیا نه ډیر بهتردې ځکه رسول الله ﷺ په دنیاکښې د ټولونه زیات زاهد وو اود ټولونه زیات د دنیاترک کونکې وو. د حضور ﷺ د سیرت مطالعه کونکی نه داخبره هیڅ کله پټه نه شی پاتې کیدې.

د حضور ﷺ شان:- مسند احمد کښې دی چه عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فرمائی حضور ﷺ په بوجنی باندې اوده شوې وو اوپه بدن مبارك نی دبوجنی نښې جوړې شوې وې. چه کله بیدار شو نو ما په اړخ مبارك باندې لاس راښکلو او عرض مې اوکړو چه حضور ﷺ مونږ ته ولې اجازت نه کوئی چه په دې بوجنی باندې څه خواره کړو. حضور ﷺ اوفرمائیل زما دنیاسره څه کار دې؟ زه چرته او دنیا چرته؟ زما اود دنیا مثال خو د هغه لاروی او سور دې چه د یوې ونې لاندې لږ شان حصار شی او بیا هغه پریږدی او لاړشی(۲) دا حدیث په ترمذی کښې هم دې او حسن دې.

قوله تعالی:- وَلَسَوْفَ يُعْطِيْكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى ۝

بیا فرمائی ستارب به تاته په آخرت کښې دخپل امت باره کښې دومره نعمتونه درکړی چه ته به خوشحاله شې ددوی به ډیر عزت وی. حضور ﷺ له به په خاص توګه حوض کوثر ورکړې کیدې شی د کوم په غاړو چه به د ډډو مرغلرو خیمې وی د کوم خاوره چه به خالص مشك وی. دا حدیث ډیر زر راتلونکې دې ان شاء الله. یو روایت کښې دی چه کومې خزانې د حضور ﷺ امت ته ملاویدونکې وې هغه یوه یوه په حضور ﷺ باندې ظاهره شوې ده هغوی ډیر خوشحاله شو نو په دې باندې دا آیت نازل شو. (۳) په جنت کښې زر محلونه حضور ﷺ ته ورکړې شو په هریو محل کښې پاکې بیبیانې او بهترین خادمان دی. د ابن عباس رضی الله عنه پورې د دې سند صحیح دې اوپه ظاهره داسې خبره بغیرد حضور ﷺ نه د اوریدو نه شې کیدلې. حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه د حضور اکرم ﷺ په رضامندنی کښې داهم دی چه د هغوی په اهل بیت کښې څوك دوزخ ته لاړنه شی. حضرت حسن رحمه الله فرمائی دې نه مراد شفاعت دې.

ابن ابی شیبه کښې دی چه حضور ﷺ فرمائیلی مونږ هغه خلق یود چاد پاره چه الله ﷻ آخر په دنیا باندې خوښ کړې دې. بیانی دا آیت ﴿وَلَسَوْفَ﴾ تلاوت کړو(۴) بیا الله ﷻ د خپل نعمت خودنه کوی. اولنې نعمت نی دابیان کړوچه د حضور ﷺ د یتیموالی په حالت کښې الله ﷻ ستا حفاظت اوکړو پالنه نی اوکړه او ځائې درکړو. د حضور ﷺ دپلار انتقال دهغوی ﷺ د پیداکیدونه وړاندې شوې وو بعضې

---

(۱) الطبری: ۲۴/۴۸۴.
(۲) ترمذی کتاب الزهد باب حدیث (ما الدنیا الاکراکب استظل) ابن ماجة : ۴۱۰۹.
(۳) الطبری: ۲۴/۴۸۷.
(۴) مصنف ابن ابی شیبه : ۳۷۷۱۶

وائی چه د پیدائش نه وړاندې شوې وو. د شپږو کالو په عمر کښې موربی بی هم وفات شوه. دې وخت کښې د نیکه په کفالت کښې وو خوچه کله د اتوکالو شو نو نیکه ئی هم وفات شو. دې نه پس د خپل تره ابوطالب په ساتنه کښې راغلو. ابوطالب به د حضور ﷺ امداد او خیال ساتلو دهغوی به نی پوره عزت کولواود قوم دمخالفت راختونکې طوفان به ئی منع کولو او خپل ځان به ئی د ډال په توګه پیش کولوځکه چه د څلویښتوکالو په عمر کښې حضور ﷺ ته نبوت ملاو شوې وو اوقریشوسخت مخالفت بلکه دځان دښمنان شوې وو. ابوطالب به سره د بت پرستئی او مشرك توب د حضور ﷺ ملګرتیاکوله او مخالفینوسره به جنګ او شرکولو. دا وو د الله ﷻ د طرف نه تدبیرچه د حضور ﷺ د یتیموالی ورځې داسې تیرې کړې اود مخالفینو نه د حضور ﷺ داسې خدمت واخستلو. تردې چه د هجرت نه لږ شان وړاندې ابوطالب هم وفات شو. اوس د قریشو سفهاء او جهلا راپاسیده نو پروردګارعالم حضور ﷺ ته د مدینې طرف ته د هجرت رخصت ورکړواود اوس او خزرج غوندې خلق نی د حضور ﷺ انصار او امدادیان جوړکړل. دې بزرګانو حضور ﷺ ته اود هغوی ملګروته ځائ ورکړو اوامدادئی اوکړو حفاظت ئی اوکړو اومخالفینو سره مقابله اوکړه بهادرئی سره نی جنګونه اوکړل. الله ﷻ دې د دې ټولونه خوشحاله شی اودا هرڅه د الله ﷻ حفاظت عنایت احسان اواکرام سره وو.

قوله تعالی:- وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدٰى ۝

بیا فرمائی لاړ هیره کیدلو سره نی درته صحیح لاراوخودله لکه چه ارشاد دې ﴿مَا كُنْتَ تَدْرِىْ مَا الْكِتٰبُ وَلَا الْاِيْمَانُ وَلٰكِنْ جَعَلْنٰهُ نُوْرًا نَّهْدِىْ بِهٖ مَنْ نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ۚ وَاِنَّكَ لَتَهْدِىْٓ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۝ صِرَاطِ اللّٰهِ الَّذِىْ لَهٗ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ۗ اَلَآ اِلَى اللّٰهِ تَصِيْرُ الْاُمُوْرُ ۝﴾ یعنی دغه شان مونږ په خپل حکم باندې ستا طرف ته روح (جبرائیل ؑ یا قرآن پاك) وحی اوکړه. تاته داهم پته نه وه چه ایمان څه څیز دې نه درته د کتاب خبروو بلکه مونږ دا نور جوړکړو اوچه چاله مو غوښتل هدایت مو اوکړو. بعضې وائی مراد دا دی چه حضور ﷺ په وړوکوالی مکه کښې ورك شوې وو هغه وخت الله ﷻ راواپس کړو. بعضې وائی چه ملك شام طرف ته خپل تره سره تلوکښې شیطان د حضور ﷺ اوښه د پړی نه نیولې وه اود لارې نه ئی اخواکړې وو ځنګل کښې اچولې وو. نو جبرائیل ؑ راغلو شیطان له نی پوکې ورکړو او هغه خو نی حبشه ته اورسولو او سورلی په لارکړه. بغوی دا دواړه اقوال نقل کړی دی. بیافرمائی چه د بال بچ خاوند کیدوسره په تنګدستئی کښې ته مونږ غنی کړې. بیا د فقیر صابر او غنی شاکر کیدو درجې تاته ملاوشوې. صلوات الله وسلامه علیه.

حضرت قتاده رحمه الله فرمائی دا ټول احوال د نبوت نه مخکې دی. بخاری اومسلم وغیره کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه مالداری په مال اواسباب په زیاتی سره نه ده بلکه حقیقی مالداری هغه ده د چا زړه چه بې پرواه وی([1]) صحیح مسلم کښې دی چه هغوی خلاصې بیاموندلو چاته چه اسلام نصیب شو او کافی شو چه دومره رزق ورته هم ملاوشو ([2]) اود الله ﷻ په ورکړه قناعت او توفیق ملاوشو.

قوله تعالي:- فَاَمَّا الْيَتِيْمَ فَلَا تَقْهَرْ ۝

یتیم مه رټه:- بیافرمائي چه یتیم سپك مه ګڼړئی رټنه مه ورکوه بلکه هغه سره احسان او سلوك کوه خپل یتیموالې مه هیره وه. قتاده رحمه الله فرمائی چه دیتیم پحقله داسې کیدل پکاردی ځنګه چه سکه پلاریه خپل اولادباندې مهربان وی. سوالګر مه رټه ځنګه چه ته بې لارې وې اوالله ﷻ هدایت درکړو نو چه اوس تانه څوك د علمی خبروتپوس کوی او صحیح لارې تپوس کوی نو ته هغوی مه رټه. په غریبانانو مسکینانواوضعیفانوباندې کبر اولوئی مه کوه. دې مه زوروه. بدې ردې ورته مه وایه. سخت سست

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب الغنی غنی النفس : ٦٤٤٦، صحیح مسلم: ١٠٥١، ترمذی : ٢٣٧٢.

[2]) صحیح مسلم کتاب الزکاة باب فی الکفاف والقناعة: ١٠٥٤، ترمذی : ٢٣٤٨.

ورته مه وایه. که مسکین ته څه ورنه کړې نو هم خیردې اوکه ښه جواب ورکړې اونرمئي او رحم سره ئې رخصت کړه. بیا فرمائي چه د خپل رب نعمتونه بیانوه یعنې څنګه چه مونږ ستا فقیرۍ مونږ په مالدارئي بدله کړه نوته هم زمونږ دا نعمت بیانوه. د دې د پاره د حضورﷺ په دعاګانوکښې داهم وو ﴿واجعلنا شاكرين لنعمتك مثنين بها عليك قابليها واتمها علينا﴾ اې الله مونږ د خپلو نعمتونوشکر کونکې، د دې د وجه نه ستائنا بیانونکې اوودې اقرارکونکې جوړکړه اودا نعمتونه مونږ له پوره راکړه[1] ابونضره رحمه الله فرمائي چه د مسلمانانوداخیال وو چه د نعمتونو په شکرویستلوکښې داهم داخل دی چه د دې بیان اوکړې شي.

مسنداحمدکښې دی چه کوموخلقو په لږو باندې شکر اونه کړو هغه په ډیرو هم شکر اونه کړو. د خلقو شکریه چه چا اونه کړه نوهغه د الله ﷻ شکریه هم اونه کړه[2] دنعمتونو بیان هم شکردې اود هغې بیان نه کول ناشکري ده.جماعت سره اوسیدل درحمت سبب دې اوتفرقه د عذاب سبب دې.ددې اسناد ضعیف دی. بخاري اومسلم کښې دانس رضی الله عنه نه روایت دې چه مهاجرینو اوونیل یارسول الله ﷺ أنصارو خو ټول اجرونه یوړل. وئی فرمائیل نه ترکومې چه تاسو د هغوی د پاره دعا کوئی اود هغوی تعریف کوئی[3] ابوداؤد کښې دی چه هغه دالله ﷻ شکر اونه کړو ترکومې چه ئې د خلقو شکریه نه وی اداکړې. [4] د ابوداؤدپه یوبل حدیث کښې دی چاته چه یونعمت ملاوشو اوهغه دا بیان کړو نو هغه شکر کونکې دې اوچاچه دا پټ کړو هغه ناشکره دې[5] بل روایت کښې دی که چاته څه ورکړه اوشي نوهغه له پکار دی چه کیدې شي نو بدله دې ورکړي اوکه اونه کړې شي نود هغه تعریف دې اوکړي.چاچه تعریف اوکړو هغه شکراداکړو اوچاچه د دغه نعمت اظهار اونه کړو هغه ناشکري اوکړه. (ابوداؤد) [6]

مجاهد رحمه الله فرمائي چه دلته د نعمت نه مراد نبوت دې. یوروایت کښې دی چه قرآن مراد دې. حضرت علي رضی الله عنه فرمائي چه مطلب دا دې کومې د خیرخبرې چه تاته معلومې دی هغه خپلو رونړوته هم بیان کړه.محمد بن اسحاق رحمه الله وائي چه کوم نعمت اوکرامت تاته د نبوت ملاودې دا بیان کړه د دې ذکر کوه اود دې طرف ته خلقو له دعوت ورکوه. حضورﷺ په خپلوانوکښې چه په چاباندې اطمینان وو د پټوالي نه وړاندې وړاندې دعوت ورکول شروع کړو اوپه حضورﷺ باندې مونځ فرض شو نو ادائې کړو.

﴿الحمدلله﴾ د سورت والضحى تفسیرختم شو. د الله ﷻ په احسان باندې د هغه شکر دې.

ایاتونه	سورة الانشراح مكية وهي ثماني ايات وركوعا واحدا	رکوع ګانې
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑧	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	①

أَلَمْ نَشْرَحْ	لَكَ	صَدْرَكَ ①	وَوَضَعْنَا	عَنكَ	وِزْرَكَ ②	الَّذِي
ایا مونږه پرانڅه نسته	ستاد پاره	سینه ستا	او اوچت کړو مونږ	ستانه	بوج ستا	هغه بوج
ایا مونږ تاله ستا سینه نه ده پرانیستې			او ستا نه مو هغه بار نه دې کوز کړې			چې ستا

[1] ابوداود كتاب الصلاة باب التشهد: ٩٦٩، وهو حديث صحيح.
[2] زوائد مسند احمد: ٢٨٧/٤؛
[3] داروایت په صحیحینو کښې نشته دې. او ابوداود كتاب الادب باب في شكر المعروف: ٤٨١٢.
[4] ابوداود حواله سابق: ٤٨١١، وسنده صحيح، ترمذی: ١٩٥٤.
[5] ابوداود كتاب الادب باب في شكر المعروف: ٤٨١٤.
[6] ابوداود حوالا سابق: ٤٨١٣.

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ	ذِكْرَكَ ۝	لَكَ	وَرَفَعْنَا	ظَهْرَكَ ۝	أَنْقَضَ
نو بیشکه | دسختئ سره	شهرت ستا	ستا د پاره	او پورته کړو مونږه	ملا ستا	چې ماتوله ئې

ملانې ماته کړې وه | اوستانوم مو نه دې پورته کړې | نو بیشکه په سختئ پسې آسانی راځي

فَرَغْتَ	فَإِذَا	يُسْرًا ۝	مَعَ الْعُسْرِ	إِنَّ	يُسْرًا ۝
وزګار شې ته	نو هر کله چې	اسانتیا وی	سختئ سره	بیشکه	اسانتیا وی

بیشکه چې په سختئ پسې اسانی راځي | نو هرکله چې فارغ شې (د عبادت نه) نو په عبادت کښې

فَارْغَبْ ۝	وَإِلَىٰ رَبِّكَ	فَانْصَبْ ۝
رغبت (توجه) کوه	او رب خپل ته	نو کوشش کوه په عبادت کښې

ښه محنت کوه | .... او خپل رب ته رغبت کوه

قوله تعالى:- أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ۝

الله تعالی دخپل پیغمبر ﷺ سینه کولاو کړه:- یعني مونږ ستا سینه روښانه کړه پلنه کولاو اود رحمت او کرم والاموکړه. بل ځای ارشاد دي ﴿فَمَنْ يُرِدِ اللهُ﴾ الخ یعني چاته چه الله ﷻ هدایت ورکول غواړی د هغه سینه د اسلام دپاره کولاووی. لکه څنګه چه ستاسینه کولاوکړې وه دغه شان ستا شریعت هم د کولاو والی نرمئ او آسانئ والا جوړکړې په کوم کښې چه نه څه حرج شته نه تنګی نه تکلیف اوسختی. او دا هم وئیلې شوی دی چه مراد د معراج والا د شپې د سینې شلول دی لکه چه د مالك بن صعصعه په روایت سره اول تیرشوی دی. امام ترمذی دا حدیث دلته وارد کړې دې[1] خودا یادساتئ چه دا دواړه واقعات مرادکیدې شی.یعنی د معراج دشپې دسینې شلول اوسینه دالله ﷻ د رازخزانه جوړول. والله اعلم.

حضرت ابی بن کعب ؓ فرمائی چه حضرت ابوهریره ؓ ډیر بهادرئی سره د رسول الله ﷺ نه د هغه خبرو تپوسونه کول د کومو چه به بل چا تپوس نه شوکولې. یوځل ئې سوال اوکړو یارسول الله ﷺ د نبوت په امرکښې د ټولونه اول تاسو څه اولیدل؟ حضور ﷺ په طریقه سره کیناستو او ونې فرمائیل ابوهریره ؓ زه د لسوکالو اوځو میاشتو ووم په ځنګل کښې ولاړوم چه د آسمان د طرف نه مې د څه آواز واوریدو چه یوسړې بل چاته وائی چه دا هم هغه دې؟ اوس دوه سړی مالـه مخامخ راغلـه د چا ځلې چه ډیرې پړقیدې اوماداسې ورانـدې نـه وې لیدلې او خوشبویانې ترې راتلې چه زما دماغو داسې بوئی نـه وُ اخستې اوداسې کپړې ئی اغوستې وې چه ما چاسره هم داسې کپړې نه دی لیدلې. راغلو اوزما دواړه لاسونه ئی اونیول خوماته دا هم نه معلومیدله چه چازما لاسونه نیولې دی بیا یوبل تـه اووئیل چه دې راسملوه.نوهغه زه راسملولم او په دې کښې هم ماته څه تکلیف محسوس نه شو. بیا یو بل تـه اووئیـل د ده سینه اوشلوه نوزما سینه ئی اوڅیرله خو په دې کښې ماته هیڅ درداونـه شو اونـه مې وینـه اولیدلـه. بیا اووئیل چه دې نه شور خرابوالی حسد بغض ټول اوباسه.هغه د وینې په شان یوڅیز رااوویستلو او وئی غورزولو. بیاهغه وئیل په دې کښې نرمی رحمت رحم اوکرم ورواچوه. بیائی د سپینوزرو په شان یو څیز څومره چه راویستلې وو ورواچولو. بیائی زما د ښې پښې غټه ګوته اوخوزوله او ونې وئیل زه اوپه سلامتیاسره ژوند تیروه.اوس چه زه روان شوم نو په هرووړکې باندې زما زړه نرم دې او په هرلوئ باندې رحمت دې. (مسنداحمد)[2]

[1] ترمذی کتاب التفسیر باب ومن الم نشرح: ٣٣٤٦، والبخاری: ٣٢٠٧.
[2] زوائد مسند احمد: ١٣٩/٥.

قوله تعالى :- وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ﴿۴﴾

الله تعالى د پيغمبر ﷺ بوج سپک کړو:- بيا فرمان دې چه مونږ ستا بوج کوزکړو داهم په دې معنى کښې دى چه الله ﷻ ستا وړاندې روستو ټول ګناهونه معاف کړل. کوم چه ستا ملا درنه کړې وه. مونږ ستا ذکر اوچت کړو.حضرت مجاهد رحمه الله فرمائى چه کوم ځائ زما ذکر کولې شى هلته په ستاذکر هم کولې. لکه ﴿اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمدا رسول الله﴾ قتاده رحمه الله فرمائى چه په دنيا او آخرت کښې الله ﷻ ستاذکر اوچت کړو. هيڅ يو خطيب وعظ کونکې او کلمه ويونکې مونځ ګذارداسې نه دې چه د الله ﷻ د وحدانيت اوستاد رسالت کلمه نه وائى. ابن جرير کښې دى چه حضور ﷺ له حضرت جبرائيل عليه السلام راغلو اوونې فرمائيل چه زما اوستا رب فرمائى چه زه ستا ذکر څنګه اوچت کړم؟حضور ﷺ اوفرمائيل هم الله ﷻ ته پوره علم دې. وئى فرمائيل چه کله زما ذکر کيږى نو ستابه هم ذکر کولې شى.

ابن ابى حاتم کښې دى رسول الله ﷺ فرمائى چه ماد خپل رب نه يو سوال اوکړو خوچه کړې مې نه وې نوښه به وه.ما اوونيل چه اې الله تامانه وړاندې نبيانو کښې دچاد پاره هوا تابعداره کړې وه د چا په لاس دې مړى ژوندى کول نو الله ﷻ ماته اوونيل چه تاله ما په يتيم والى کښې ځائ نه وو درکړې؟ ماوئيل بې شکه. وئى فرمائيل چه لاردرنه ورکه شوې وه تاله ماهدايت نه وو درکړې؟ ماوئيل بې شکه. وئى فرمائيل فقير کيدوسره مې غنى کړې نه وې؟ما وئيل بې شکه. وئى فرمائيل چه آيا ستا سينه ما کولاو کړې نه وه؟ آيا ما ستا ذکر اوچت کړې نه وو؟ ما وئيل بې شکه کړې دې دې.

ابونعيم په دلائل النبوة کښې راوړلى دى چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه کله زه فارغ شوم دهغه څيز نه دکوم حکم چه ماته زمارب کړې وو. دآسمان اوزمکې دکار نه نوما اوونيل اې الله ﷻ! زمانه وړاندې چه څومره انبياءکرام عليهم السلام ووددهغوى ټولو تاعزت اواکرام کړې. ابراهيم عليه السلام دې خليل جوړکړې، موسى عليه السلام دې کليم جوړکړو،د داؤد عليه السلام دپاره دې غرونه مسخر کړل،دسليمان عليه السلام د پاره دې هوا ګانې تابعدارې کړې او شيطانان هم،دعيسى عليه السلام په لاس دې مړى راژوندى کړل نوزما د پاره دې څه کړى؟الله ﷻ اوفرمائيل چه آياماته ددې ټولونه افضل څيز تاته نه دې درکړې؟چه زما ذکر سره ستا ذکر هم کيږى.اوماستا دامت سينې داسې کړى دى چه هغوى قرآن پاك ظاهراً لولى.دا ما چرته وړاندينو امتونو ته نه دى ورکړى اوما تاته دعرش دخزانو نه خزانه درکړې چه ﴿لاحول ولاقوة الا بالله العلى العظيم﴾ دې.

دنبى عليه السلام نوم به ژوندې وى: ابن عباس رضى الله عنه او مجاهد رحمه الله فرمائى چه دې نه مراد اذان دې يعنى په اذان کښې دحضور ﷺ ذکر دې څنګه چه د حضرت حسان رضى الله عنه په شعرکښې دې:

اغر عليه للنبوة خاتم — من الله من نور يلوح ويشهد

وضم الاله اسم النبى الى اسمه — اذا قال فى الخمس المؤذن اشهد

وشق له من اسمه ليجله — فذو العرش محمود وهذا محمد ﷺ

ترجمه- الله ﷻ دنبوت مهر د خپل طرف نه يونورجوړکړواو په تابانده اوبرقو چه ستا د رسالت ګواه دې. د خپل نوم سره ئې دخپل نبى ﷺ نوم يوځائ کړواو پنځه وخته مؤذن ﴿اشهد﴾ الخ وائى. ستا د عزت اوجلال د ښکاره کولو د پاره ئې خپل نوم نه ستا نوم راوويستو ګوره هغه دعرش والا محمود دې او ته محمد ﷺ ئې. اوخلق وائى چه په مخکنواو روستونو کښې الله ﷻ ستاد نوم ذکر اوچت کړو اود ټولو انبياءکرام عليهم السلام نه ئې دميثاق په ورځ وعده واخستله چه هغوى په تا باندې ايمان راوړى او خپلوخپلو امتونوته هم په تاباندې د ايمان راوړلوحکم اوکړى. بيائى ستا په امت کښې ستا ذکر مشهور کړو چه د الله ﷻ د ذکرسره ستا ذکر اوکړې شى.

صرصرى رحمه الله څومره ښه خبره بيان فرمائيلې ده فرمائى چه د فرضو اذان صحيح نه وى خوچه د حضور ﷺ د خوږ نوم چه د خوښ کړې شوې او ښکلې خلې نه اداشى اوفرمائى چه زمونږ اذان او زمونږ

فرض صحيح کيږي نه ترکومې چه ستا ذکر بار بار رانه شي. بيا الله تبارك وتعالى د تکرار او تاکيد سره دوه دوه ځل فرمائي چه سختئ سره آساني او مشکل سره سهولت دې.ابن ابى حاتم کښې دى رسول الله ﷺ ناست و،واود حضورﷺ مخکې يوکانړې وو.خلقوونيل که سختي راشي نو په دې کانړي کښې ورننوځي نوآساني به هم راشي او هم په دې کښې به ځي اود دې نه به ئې راوباسي. په دې باندې دا آيت نازل شو[1] مسندبزارکښې دى چه حضورﷺ فرمائي که سختي په دې کانړي کښې داخله شي نو آساني به راشي اودابه راوباسي. بياحضورﷺ د دې آيت تلاوت اوفرمائيلو[2] دا حديث صرف عائذ بن شريح د حضرت انس ﷺ نه روايت کړې دې اود هغه باره کښې دابوحاتم رازیؒ فيصله ده چه دده په حديث کښې ضعف دې اود ابن مسعودﷺ نه موقوف روايت دې.

يوه سختي په دوه اسانو نشي غالب کيدې:-حسن ﷺ فرمائي چه خلقو به وئيل چه يوه سختي په دوو آسانو باندې نه شي غالب کيدې. دحضرت حسن ﷺ نه په ابن جريرکښې روايت دې چه نبئ‌کريم ﷺ يو ځل ډير خوشحاله خوشحاله مسکې کيدوسره اوفرمائيل هيڅ کله يوه سختي په دوو نرموباندې غالب نه شي راتلې بيا حضورﷺ د دې آيت تلاوت اوفرمائيلو. [3] داحديث مرسل دې. حضرت قتادهؒ فرمائي چه مونږ ته ذکر کړې شوې دې چه حضور نبى اکرم ﷺ خپلو صحابه کرامو ﷺ ته زيرې واورولو چه په دوو آسانوباندې يوه سختي غالب نه شي راتلې. [4] مطلب دا چه د عسرة لفظ ئې دواړو ځايونوکښې معرفه راوړلې دې او هغه مفرد شواود يسر لفظ ئې نکره راوړلې دې نوهغه متعددشو. يوحديث شريف کښې دى چه معونة يعنى د الله ﷻ امداد په اندازه د مؤنة يعنى تکليف سره د آسمان نه نازليږي اود صبر اومصيبت په اندازه باندې نازليږي. حضرت امام شافعیؒ فرمائي:

صبرا جميلا ما اقرب الفرجا من راقب الله فى الامور نجا

من صدق الله لم ينله اذي ومن رجاه يكون حيث رجا

يعنى ښه صبر کولاووالى ته څومره نيزدې دې؟ په خپلوکارونوکښې دالله ﷻ لحاظ لرونکې خلاصې بيا موندونکې دې.دالله ﷻ دخبرو تصديق کونکى ته هيڅ تکليف نه رسى.دهغه نه د نيکئ اميد ساتونکې هغه په خپل اميدباندې بيامومى.دحضرت ابوحاتم سجستانیؒ اشعاردى چه کله مايوسى په زړه باندې قبضه کوى اوسينه سره د کولاووالى تنګه شي تکليفونه ئې راګير کړى او مصيبتونه ورته راجمع شي اوهيڅ لار ورته نه ښکارى اوڅه چل ول هم د خلاصى نه وى نوهغه وخت ناڅاپې د الله تعالى امدادراځي اوهغه د دعاګانو اوريدونکې دې.ډير لرې کتونکې الله ﷻ هغه سختي آسانوى او هغه تکليف په راحت کښې بدلوى. سختئ چه کله ښه پوره راځي پروردګار کولاو والى نازلوى اونقصان په فائده کښې بدلوى. يوبل شاعر هم وئيلى دى:

ولرب نازل يضيق به الفتى
ذرعا وعند الله منها المخرج
كملت فلما استحكمت حلقاتها
فرجت وكان يظنها لا تفرج

يعنى ډيرداسې مصيبتونه په انسان باندې نازليږي په کوم سره چه د هغه زړه تنګ شي سره د دې چه الله ﷻ سره د دې نه خلاصې هم شته. کله چه دامصيبتونه پوره شي اود زنځير کړئ مضبوطې شي او

---

[1] حاكم : ٢/٢٥٥،
[2] مسند البزار: ٢٢٨٨،
[3] حاكم : ٢/٥٢٨،
[4] الطبرى :٢٤/٤٩٥.

انسان ګمان کوی چه بنه نواوس به څه کیږی؟چه ناڅاپی دهغه کریم رحیم الله ﷻ د شفقت نظر پریوځی او هغه مصیبت داسې لرې کوی چه لکه هډو راغلې نه وو. د دې نه پس ارشاد مبارك دې چه تـه کله د دنیاوی کارونو اود دې ځاۍ د شغلونونه فارغ شې نوزمونږ په عبادتونوکښې اخته شه او اوزګارتیاسره د زړه په توجه سره زمونږ په وړاندې په عاجزئی کښې لګیاشه. خپل نیت خالص کړه په خپل پوره رغبت سره زمونږ طرف ته متوجه شه.

هم د دې معنی هغه حدیث دې چه د هغې په صحت دټولو اتفاق دې په کوم کښې چه دی دخوراك د موجودګئی په وخت کښې مونځ نشته په دې حالت کښې هم کله چه انسان تـه د متیازوغیره حاجت وی.(١) بل حدیث کښې دی چه کله مونځ اودرولې شی اود ماښام خوراك مخکښې موجود وی نو اول د خوراك نه ځان اوزګار کړه.(٢)

حضرت مجاهد رحمه الله د دې آیت په تفسیر کښې فرمائی چه کله ددنیاد کارنه فارغ شې اود مانځه د پاره اودریږې نو په محنت سره عبادت کوه اوپه مشغولیت سره د رب طرف تـه توجه کوه. حضرت ابن مسعود ﷺ فرمائی چه کله د فرض مانځه نه فارغ شې نو د تهجد په مانځه اودریږه.حضرت عبدالله ابن مسعود ﷺ فرمائی چه د مانځه نه فارغ شې نو په ناسته باندې دخپل رب طرف تـه توجه اوکړه.حضرت عبدالله بن عباس ﷺ فرمائی چه دعااوکړه.زیدابن اسلم رحمه الله او ضحاك رحمه الله فرمائی چه د جهادنه فارغ شې نودالله ﷻ په عبادت کښې لګیا شه اوخپل نیت او رغبت د الله ﷻ طرف ته متوجه کړه.

﴿الحمدلله﴾ د سورت الم نشرح تفسیر د الله ﷻ په فضل اوکرم سره ختم شو.

﴿تفسیر سورت التین﴾

دسورت تعارف:- حضرت براء بن عازب ﷺ فرمائی رسول الله ﷺ به په خپل سفرکښې په دوو رکعتو کښې په یوکښې دا سورت لوستلو.ماد حضور ﷺ نـه زیات ښکلې آواز اوښکلې قراءت د بـل چا نـه دې اوریدلې.(٣)

آیاتونه		سورة التين مكية وهي ثماني ايات وركوعا واحدا	رکوع ګانې
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑧		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	①

وَالتِّيْنِ	وَالزَّيْتُوْنِ ①	وَطُوْرِ سِيْنِيْنَ ②	وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمِيْنِ ③
قسم دې په اینځر	او په خونړ	او په طور سینا باند	او په دې ښار د امن باند
زما قسم دې په انځر	اوپه ښوّنه	اوپه طور سینا باندې	او په دې امانت ګر ښار(مکه) باندې

لَقَدْ خَلَقْنَا	الْاِنْسَانَ	فِيْٓ اَحْسَنِ تَقْوِيْمٍ ④	ثُمَّ رَدَدْنٰهُ	اَسْفَلَ
بیشکه پیدا کړو مونږ	انسان	په بهترین شکل کښې	بیا واپس کړو مونږه هغه	ډیر لاند
چه بیشکه مونږ انسان په ښه معتدل صورت کښې پیدا کړې دې			بیا مو (د عمرتیریدو په وجه)	

(١) صحيح مسلم كتاب المساجد باب كراهة الصلاة بحضر الطعام الذى يريداكله فى الحال: ٥٦٠.
(٢) صحيح بخارى كتاب الاذان باب اذا حضر الطعام واقيمت الصلاة: ٦٧١، صحيح مسلم: ٥٥٧.
(٣) صحيح بخارى كتاب الاذان باب القراة فى العشاء: ٧٦٩، صحيح مسلم: ٤٦٤، ابوداود: ١٢٢١.

سٰفِلِينَ ۝	اِلَّا الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ	فَلَهُمْ
دلاندونه	بغير دهغه كسانونه	چې ايمان ئې راوړو	او عملونه ئې اوكړل نيك	پس هغوئ دپاره دي

دلاندې نه لاندې مرتبې ته اوغورزولو | خو څوك چې مومنان دى | اونيك كارونه كوى | نو هغوى دپاره

اَجْرٌ	غَيْرُ مَمْنُوْنٍ ۝	فَمَا يُكَذِّبُكَ	بَعْدُ	بِالدِّيْنِ ۝
اجر	نهٔ ختميدونكي	نو څوك به دروغ اوګڼړي تا لره	روستو ددې نه	په معامله دجزا كښې

نه ختميدونكي ثواب مقرر دې | نو (انسانه) ددې نه پس كوم څيز د جزا د ورځې دروغ ګڼړلو ته آماده كوئ

اَلَيْسَ اللّٰهُ	بِاَحْكَمِ	الْحٰكِمِيْنَ ۝
آيا نه دې الله	لوئ حاكم	دټولو حاكمانونه

آيا الله ﷻ دټولو حاكمانو دپاسه لوئې حاكم نه دې (بلكه دې)

قوله تعالى:- وَالتِّيْنِ وَالزَّيْتُوْنِ ۝ وَطُوْرِ سِيْنِيْنَ ۝

انځرياتين نه څه مراد دي :-د تين نه مراد د چا په نيزد خود دمشق جمات دې،څوك وائي پخپله دمشق ترې مراد دې اودچاپه نيزد د دمشق يوغرمراد دې. بعضې وائى داصحاب كهف جمات ترې مراددې. څوك وائى چه په جودى غرباندې كوم مسجدنوح دې هغه مراد دې. بعضې وائى انځر ترې مراد دې او د زيتون نه څوك وائى چه بيت المقدس مراد دې.

زيتون اوطورسينا:-چا وئيلي هغه زيتون كوم چه نچوړى كيږى. طورسينين دوه غرونه دى په كوم چه حضرت موسى عليه السلام دالله ﷻ سره خبرې كړې وې.﴿وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمِيْنِ ۝﴾ نه مراد مكه ده په دې كښې د چا هم اختلاف نشته.دبعضو قول دا دې چه دا دريواړه ځايونه هغه دى چرته چه درې اولوالعزم پيغمبران عليهم السلام راليګلې شوې وو.د تين نه مراد خو بيت المقدس دې چرته چه ئې عيسى عليه السلام نبى جوړ كړې ليګلې وو اود طور سينين نه مراد طور سينا دې چرته چه موسى بن عمران عليه السلام د خپل رب سره كلام كړې وو اود ﴿الْبَلَدِ الْاَمِيْنِ ۝﴾ نه مراد مكه مكرمه ده چرته چه زموږ سردار حضرت محمد مصطفى احمدمجتبا ﷺ ليګلې شوې وو.د تورات په آخركښې د دې دريواړو ځايونونومونه دى. په دې كښې دى چه دطورسينا نه الله ﷻ راغلو يعنى هلته ئې حضرت موسى عليه السلام سره كلام اوكړو اود ساعيريعنى بيت المقدس د غرنه هغه نور اوپړقولو.

دٙ مكه عظمت :- حضرت عيسى عليه السلام ئې هلته اوليګلو اود فاران په څوكو باندې هغه اوچت كړو يعنى د مكې دغرونونه ئې حضرت محمد ﷺ اوليګلو بيا د دې دريواړو زبردست مرتبې والا پيغمبرانو په زبانى او بدنى ترتيب بيان كړو. دغه شان دلته ئې هم د چا نوم چه اول واخستو د هغې نه ئې بيا د نور ډيرشريف څيز نوم واخستلو اوبيا ئې د دې ديواړو نه د ډير بزرګ څيز نوم په آخركښې واخستلو. بيائى ددې قسمونو نه پس اوفرمائيل چه انسان په ښه شكل اوصورت سره صحيح قداوقامت سره ښكلې اومزيداراندامونو سره دښائسته او ښكلې بشر والاپيداكړو.بيائى هغه د ښكتونه ښكته كړو يعنى دوزخي شو.كه د الله ﷻ تابعدارى اود رسول حكم منل ئې اونه كړل نود دې وجه نه ئې دايمان والا جدا كړل.بعضې وائى چه مراد ترې نه بوډاوالى طرف ته واپس ګرځول دى.

قوله تعالى:- ثُمَّ رَدَدْنٰهُ اَسْفَلَ سٰفِلِيْنَ ۝

حضرت عكرمه رحمه الله فرمائى چاچه قرآن كريم جمع كړو هغه به رذيل عمر ته نه رسى.امام ابن جرير رحمه الله هم دا خوښوى خوكه دا بوډاوالې مراد وونود مؤمنانو استثناء به ولې كيده. بوډاوالې خو په بعضې

مؤمنانوهم راخي. نو تيك خبره هم هغه ده كومه چه مونږ پورته ذكر كړه لكه چه بل ځائ په سورت العصر كښې دی چه ټول انسانان په نقصان كښې دي سوا د هغوی نه چه ايماندار او نيك عمل كوی او هغوی ته به نيكه بدله ملاويږی دكوم چه به ختميدل نه وی لكه چه اول بيان شوي دي. بيا فرمائي اې انسانه چه ته د خپل اول خل پيداكيدلونه خبرئي نوبيا دجزا اوسزادورځې په راتلو اوستاپه بيا راژوندی كيدوباندې ستا يقين ولې نشته؟ څه وجه ده چه ته دا نه منې سره د دې چه ظاهره ده چا چه په اول ځل پيدا كړې نو په دويم ځل پيداكول څه سخت دی؟

حضرت مجاهد رحمه الله يوځل د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه تپوس اوكړو چه دې نه مراد حضور ﷺ دې؟ هغوی اوفرمائيل معاذالله دې نه مراد مطلق انسان دې. د عكرمه رضي الله عنه وغيره هم دا قول دې. بيا فرمائي چه ولې الله ﷻ احكم الحاكمين نه دی؟هغه نه ظلم كوی نه بې انصافي كوی د دې دپاره به هغه قيامت قايموی اود هرظالم نه به د مظلوم بدله اخلی. دحضرت ابوهريره رضي الله عنه نه په مرفوع حديث كښې روايت تيرشوي دي چه كوم سړی ﴿ وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ﴾ اولولی اود دې آخری آيت ﴿ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ﴾ اولولی نو وائي ﴿ وَأَنَا عَلَىٰ ذَٰلِكُم مِّنَ الشَّاهِدِينَ ﴾ يعنی او اوزه په دې گواه يم. [1]

﴿الحمدلله﴾ د الله ﷻ په فضل اوكرم سره د سورت والتين تفسيرختم شو.

ايانونه			ركوع گانې
		سورة العلق مكية وهي تسع عشرة آية وركوعا واحدا	
		بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ	
⑲		شروع كوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم كونكې دې	①

اِقْرَأْ	بِاسْمِ رَبِّكَ	الَّذِي	خَلَقَ ۚ	خَلَقَ الْإِنسَانَ
اولوله	په نوم درب خپل	هغه رب	چې پيدا ئي كړو (ټول كائنات)	پيدا ئي كړو انسان
(ائې زما محبوبه) دخپل رب په نوم قرآن لوله			چې مخلوق ئې پيدا كړې دې	انسان ئې دڅكه وينې نه

مِنْ عَلَقٍ	اِقْرَأْ	وَرَبُّكَ	الْأَكْرَمُ	الَّذِي	عَلَّمَ	بِالْقَلَمِ
دڅكه وينې نه	اولوله	او رب ستا	ډير كريم دې	هغه	چې علم ئې اوښودو	په ذريعه دقلم
پيدا كړې دې	ته قرآن پاک لوله	اوستارب ډير مهربان دې		هغه ذات دې چې دقلم په ذريعه ئې ليكل خودلې دی		

عَلَّمَ الْإِنسَانَ	مَا لَمْ يَعْلَمْ
وې ښودل انسان ته	هغه چې نه وو معلوم هغه ته
انسان ته ئې هغه څه خودلې دی چې ورته معلوم نه وو	

قوله تعالى:- اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ

اولنئ وحی:- ام المؤمنين حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها فرمائي درسول الله ﷺ د وحی شروع د رښتونو خوبونونه شوې ده. كوم يو خوب چه به حضرت ليدلو دسحر په شان به ښكاره كيدلو. بيا حضور ﷺ گوشه نشيني اوخلوت اختياركړو. د ام المؤمنين حضرت خديجه رضي الله عنها نه به ئې خوراك واخستو او غار حراته به ئې تشريف يوړو او څو شپې به ئې په هغه ځائ كښې په عبادت كښې تيرولې اوبيا به راتلو اوخوراك څښاك به ئې اوړلو بيابه تلو. تردې چه يوځل هلته ناڅاپي وحی راتلل شروع شو. فرښته حضور ﷺ له راغله او ورته وئيل اقراء يعنی اولوله. حضور ﷺ فرمائي ما وئيل چه زه خو لوستونكې نه

[1] ابوداود كتاب الصلاة باب مقدار الركوع والسجود: ۸۸۷،

يم. فرښتې زه راونيولم او زور ئې راکړو ترديې چه ماته تکليف هم اوشو بيائې زه پريخودم او وئې فرمائيل لوله. مابيا اووئيل زه خو لوستل نه پيژنم فرښتې زه بيا راونيولم او زور ئې راکړو چه دې سره ماته تکليف هم اوشو بيائې پريخودم او وئې فرمائيل لوله ما بيا هم دا اووئيل چه زه لوستونکې نه يم. هغې زه په دريم ځل اونيولم زورئې راکړو او تکليف ئې راورسولو بيائې پريخودم اود ﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝ خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۝ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝ عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ۝﴾ پورې تلاوت ئې اوکړو.

د رسول کريم ﷺ ويريدل او د خديجه رضي الله عنها تسلي ورکول:- حضور ﷺ دا آياتونه واخستل او رپيدونکې حضرت خديجه رضي الله عنها له راغلو په ماکپړا اواچوه نو کپړا ئې پرې واچوله ترديې چه خوف او ويره ترې لاړه. نو حضور ﷺ حضرت خديجه رضي الله عنها ته ټوله واقعه تيره کړه اووئې فرمائيل چه زه په خپل ځان ويريږم. حضرت خديجه رضي الله عنها اوفرمائيل حضور ﷺ تاسو خوشحاله شئ د الله ﷻ قسم الله ﷻ به تاسو هيڅ کله رسوائه کړې تاسو صله رحمي کوئې ښې خبرې کوئې د نورو بوج پخپله اوچتوئې ميلمستيا کوئې په حق خبره د نورو امداد کوئې. بيا حضرت خديجه رضي الله عنها حضور ﷺ خپل د تره ځوئ ورقه بن نوفل بن اسد بن عبدالعزى بن قصى له بوتلو. د جاهليت په زمانه کښې دې نصرانى شوې وو عربى کتابونه ئې ليکل او په عبرانئ ژبه کښې انجيل ليکلو د ډير لوئ عمر بوډا سړې وو نظرئې تلې وو حضرت خديجه رضي الله عنها اووئيل چه د خپل وراره واقعه واوره. ورقه اووئيل وراره تاڅه اوليدل؟ رسول الله ﷺ ټوله واقعه واوروله. ورقه چه واوريده نو وئيل چه هم دغه هغه رازدان فرښته ده چه حضرت عيسى عليه السلام له به هم د الله ﷻ د طرف نه راليګلې کيده. افسوس چه زه دغه وخت کښې ځوان ووم او افسوس چه زه دغه وخت کښې ژوندې يم کله چه تا خپل قوم اوباسي. رسول الله ﷺ په حيرانتيا سره سوال اوکړو چه ولې هغوى به ما اوباسي؟ ورقه وئيل او يوته نه بلکه څومره خلق چه ستا په شان په نبوت سره کامياب کړې شوى دى راغلى ټولو سره دښمنئ شوى دى که هغه وخت زما په ژوند کښې راغلو نوزه به ستا پوره پوره امداد کوم.

د رسول کريم ﷺ ډيره پريشانى او د جبرائيل عليه السلام تسلي:- د دې واقعه نه پس ورقه د ډيرې کمې مودې پورې ژوندې وو او بل طرف ته وحى هم بنده شوه اود دې په بنديدو سره حضور ﷺ ډير زيات خفه وو. څوځل حضور ﷺ خپل ځان د غرد څوکې نه راغورزول غوښتل خو هروخت به حضرت جبرائيل عليه السلام راتلو او وئيل به ئې اې محمد ﷺ ته د الله ﷻ رښتونې رسول ئې دې سره به د هغه غم او خفګان تلو او په زړه کښې به ئې لږشان تسلى پيداشوه او په آرام سره به کورته راغلو. (مسند احمد) (۱)

داحديث په صحيح بخارى او صحيح مسلم کښې هم د زهرى رحمه الله په روايت سره نقل دې (۲) د دې په سند کښې اود دې په متن کښې او د دې په معنى کښې کوم څه بيانول پکار وو هغه مونږ د بخارى شريف په شرح کښې پوره بيان کړې دى. که زړه موغواړې نو هم هلته ئې اوګورئې ﴿والحمدلله﴾

نويه قرآن کريم کښې د نزول په اعتبارسره رومبى آياتونه هم دا دى هم دا رومبې نعمت دې چه الله ﷻ پخپلو بنديګانو باندې نازل کړو او هم دا هغه رومبې رحمت دې چه ارحم الرحمين مونږ ته په خپل رحم اوکرم سره راکړو. په دې کښې د انسان په اول پيدائش باندې تنبيه ده چه هغه د ټينګې وينې په شکل کښې وو الله ﷻ په هغه باندې دا احسان اوکړو چه هغه ئې په ښکلې شکل کښې پيدا کړو بيا دعلم په شان خپل يوخاص نعمت ورعطا کړو هغه ئې ورته اوخودل کوم چه هغه نه پيژندل. هم د علم برکت وو چه د ټولو انسانانو پلار حضرت آدم عليه السلام په فرښتو کښې هم ممتاز ښکاريدو؟ علم کله په ذهن کښې وى او کله په ژبه اوکله په کتابى شکل کښې ليکلې شوې وى. نو د علم درې قسمونه شو ذهنى لفظى او

(۱) احمد: ۲۳۲/۶، وسنده صحيح البخاري: ۴۹۵۶، ومسلم: ۱۶۰.

(۲) صحيح بخاري كتاب بدء الوحي باب كيف كان بدء الوحي الى رسول الله ﷺ :۳ صحيح مسلم: ۱۶۰.

رسمي. رسمي علم لفظي اوذهني علم ته مستلزم دي خو هغه دواړه دې ته مستلزم نه دي. د دې د پاره نې اوفرمائيل چه لوله ستارب خوډير د اکرام والا دې چاچه د قلم په ذريعه علم اوخودلو او انسان ته ئې هغه اوخودل کوم چه هغه نه پيژندل.په يو اثر کښې دي چه علم ليکه(١)هم په دې اثرکښې دي چه کوم سړې په خپل علم باندې عمل کوی هغه الله ﷻ د هغه علم هم وارث کوی کوم چه هغه نه پيژنې. (٢)

كَلَّآ إِنَّ الْإِنسَانَ

| داسې نهٔ ده | بيشکه چې انسان |

رښتيا داده چې (کافر) انسان د

لَيَطْغَىٰٓ ۝٦ أَن رَّآهُ اسْتَغْنَىٰٓ ۝٧ إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰٓ ۝٨

خامخا سرکشي کوی | چې وې ليدو ځان خپل | بې پروا | بيشکه رب ستاته | واپس کيدل دي |

حده تيريږي | هرکله چې ځان مالداره اووينې | ....بيشکه ستا رب ته د هرچا واپس کيدل دي

أَرَءَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ ۝٩ عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰٓ ۝١٠ أَرَءَيْتَ

ايا تااوليدو | هغه سړې | چې منع کوی | يوبنده | کله چې مونځ کوی هغه | څه خيال کوې تهٔ |

تا هغه سړې اوليدو چې (د الله ﷻ نيک) بنده (محمدصلى الله عليه وسلم) دمونځ نه منع کوی اګوره

إِن كَانَ عَلَى الْهُدَىٰٓ ۝١١ أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰٓ ۝١٢ أَرَءَيْتَ

که وی هغه سړې | په صحيح لار | ياحکم کوی | د پرهيزګارئ | څهٔ خيال کوې تهٔ |

که دا (منع شوې) سړې په هدايت وی | يا دتقوى تعليم ورکوی | ګوره که دا (منع کونکې)

إِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰٓ ۝١٣ أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ ۝١٤

که هغه دروغ اوګڼړو حق | او مخ ئې واړوو | آيا معلومه نهٔ ده هغهٔ ته | چې بيشکه الله | وينې |

منکر وی | اومخ ئې (دحق نه ګرځولې وی) | ....آيا دې نه پوهيږی چې الله ﷻ هر څه وينې

كَلَّا لَئِن لَّمْ يَنتَهِ لَنَسْفَعًۢا بِالنَّاصِيَةِ ۝١٥

هرګز نهٔ (داسې نهٔ ده) | که چرې منع نهٔ شو هغه | نو خامخا به راکاږو هغه | دويختو دتندی نه |

خبردار | که دې منع نشو | ....نو مونږ به ئې دڅټوکې نه راکاږو

نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ۝١٦ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُۥ ۝١٧

هغه تندې | چې دروغژن دې | سخت خطا کار دې | نو رادې غواړې | دِله دملګرو خپلو |

هغه څټوکې چې دروغژن او خطاکار دې | ....بيا دې دې خپل ملګرې راوغواړې

سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ۝١٨ كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِب ۝١٩

مونږ به هم راوغواړو | فرشتې دعذاب | هرګز نهٔ | چې خبره اونهٔ منې دهغه | او سجده کوه | او نزدې شه

مونږ به ددوزخ فرشتې راوغواړو | ددهٔ خبره اونه منې | او سجدې کوه | او الله ﷻ ته ځان نزدې کړه

---

(١) حاکم: ١٠٦/١، عن انس ﷺ موقوف وسنده حسن.
(٢) لم اجده موقوفا ورواه ابونعيم في الحلية: ١٤/١٠، ١٥.

قوله تعالى:- كَلَّآ إِنَّ الْإِنسَانَ لَيَطْغَىٰٓ

د الله تعالى نه ويريدل:- فرمائي چه انسان سره دوه پيسې راشي لږ شان فارغ شي نود هغه په زړه كښې كبرغروراو عجيبه خان خوښي اوخان خودل راشي.هغه له ويريدل پكاردي اوخيال ساتل پكار دي چه هغه به يوه ورځ دالله ﷻ طرف ته واپس كيدونكې دې.چرته چه به حساب كيږي.د مال باره كښې به هم تپوس كيږي چه كوم ځائ نه دې راوړې وو اوچرته دې خرچ كړې وو. حضرت عبدالله ؓ فرمائي چه دوه لالچيان داسې دي چه د هغوی خيټه هډوډ كيږي نه. يوطالب علم او بل طالب دنيا.

دې دواړو كښې ډيرفرق دې. د علم طالب خود الله ﷻ رضامندۍ حاصلولو كښې وړاندې كيږي اود دنيا لالچي په سركشئ او خان خوښئ كښې وړاندې كيږي. بيا ئې دا آيت تلاوت اوفرمائيلو كوم كښې چه ددنياداروذكردې. بيائې دطالب علمانو د فضيلت په بيان كښې دا آيت تلاوت كړو﴿إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَٰٓؤُا﴾ داحديث مرفوعًا يعني د نبي ﷺ په فرمان سره هم مروی دې. چه دوه لالچيان دی د هغوی خيټه نه ډكيږي يوطالب علم اوبل طالب دنيا. ([1])

شان نزول: ددې نه پس آياتونه د ابوجهل ملعون باره كښې نازل شوی دی چه ده به حضور ﷺ په بيت الله كښې دمونځ كولونه منع كولو.اول خوهغه په ډيره ښه طريقه سره پوهه كړې شو دا ته چه څوك منع كوې كه دې په نيغه لار باندې وی د ده خبرې د تقوی حكم كوی نوكه بيا په ده باندې غصه اوربه كوې اود الله ﷻ دكورنه ئې منع كوې نوستادبدقسمتئ انتهاء ده كه نه؟ آيا دا منع كونكې چه داسې مرشد حق دحق لارې نه منع كولوپسې لګيدلې دې دومره هم نه پوهيږي چه الله ﷻ هغه ته ګوری او د هغه خبرې اوری دهغه په كلام او كار به هغه ته سزاوركوی.دغه شان پوهيولونه پس ئې اوس ويروی كه هغه خپل مخالفت سركشئ او تكليف رسول نه پرېږدی نو مونږ به هم د هغه د تندی ويښته اونيسواو رابه ئې كاږوكوم چه په اقوالوكښې دروغژن اوافعالو كښې خطاكاردې دې دې خپل دناستې پاستې خلق رشته دران او قبيلې والاراوغواړې اودې ګوری چه څوك دهغه امداد كولې شی.مونږ هم دخپل عذاب فرښتې راغواړو بيا به هرچاته ښكاره شی چه څوك ګټی اوڅوك بيلی. په صحيح بخاری كښې دحضرت ابن عباس ؓ نه روايت دې چه ابوجهل وئيل كه ما محمد ﷺ په خانه كعبه كښې په مونځ كولو اوليدو نو سټ به ورله ناپ كړم. حضور ﷺ ته هم دا خبر اورسيدونووئی فرمائيل چه كه هغه داسې اوكړه نو د الله ﷻ فرښتې به هغه راګيركړی([2])روايت كښې دی چه حضور ﷺ مقام ابراهيم سره بيت الله كښې مونځ كولونو دا ملعون راغلو وئې وئيل ماته منع كړې خوته بياهم منع نه شوې.كه دې نه پس ما ته په كعبه كښې په مونځ كولو اوليدې نوسخته سزا به دركړم. حضور ﷺ په سختئ سره جواب وركړو اود هغه خبره ئې ردكړه اوښه ئې اورټلو په دې باندې هغه اووئيل چه ته ما رټې په الله ﷻ قسم زما په يوآواز به دا ټوله وادی د سړو نه ډكه شی. په دې باندې دا آيت نازل شو چه ښه ده ته خپل ملګری راغونډكړه او مونږ هم خپلې فرښتې راغواړو.حضرت عبدالله بن عباس ؓ فرمائي كه هغه خپل خلق راغوښتې وې نو ډير زربه هغه د عذاب فرښتو راګيركړې وو(ترمذی وغيره اوګورئی) ([3])

مسنداحمدكښې دابن عباس ؓ نه روايت دې ابوجهل وئيل كه مارسول الله ﷺ په كعبه كښې په مونځ كولواوليدو نودهغه سټ به مات كړم. حضور ﷺ اوفرمائيل كه هغه داسې كړې وې نو هم هغه وخت به د خلقوپه مخكې د عذاب فرښتو هغه رانيولې وو اوهم دا شان چه كله يهوديانو ته قرآن پاك دا ويئلې وو كه تاسو رښتونې ئې نومرګ اوغواړئی نو كه هغوی دا قبول كړې وو او مرګ ئې غوښتې وو نو ټول به

---

[1]) حاكم: ٩٢/١، عن انس

[2]) صحيح بخاری كتاب التفسير سورة اقراء باسم ربک الذی خلق باب قوله تعالی (كلا لئن لم ينته.......) : ٤٩٥٨. ترمذی : ٣٣٤٨.

[3]) ترمذی كتاب تفسير القران باب ومن سورة اقراباسم ربک : ٣٣٤٩، وهوحديث صحيح ، احمد: ٢٥٦/١.

هم هغه وخت مړه شوي وو او په دوزخ کښې به ئې خپل ځاۍ ليدلې وو.
کومونصرانيانوته چه د مباهله دعوت ورکړې شوې وونوکه دوی د مباهله د پاره راوتلې وونو واپس تلو سره به ئې نه خپل مال ليدلو اونه خپل بال بچ[1] ابن جرير کښې دي چه ابوجهل اووئيل که چرې ته ما مقام ابراهيم سره په مونځ کولو اوليدې نو مړ به دې کړم پدې باندې داسورت نازل شو. حضورﷺ تشريف يوړو ابوجهل موجود وو حضورﷺ هم هلته مونځ اداکړو نوخلقو دې بدبخت ته اووئيل چه ولې ناست ئې؟هغه وئيل څه اووايم چه څوك زما اود هغه په مينځ کښې راغلل.
ابن عباس ﷺ فرمائي چه که لږ شان هم خوزيدلې وې نو د خلقو په وړاندې به فرښتو هلاك کړې وو[2]
د ابن جرير په يوبل روايت کښې دي چه ابوجهل تپوس اوکړو چه آيامحمدﷺ ستاسو په وړاندې سجده کوی؟خلقو وئيل او نو هغه وئيل په الله قسم که هغه زما په مخکې داسې اوکړه نودهغه سټ به چخړې کړم اودهغه په خله کښې به خاورې ملاوکړم. اخوا دې ملعون دا اووئيل بل خوا رسول الله ﷺ مونځ شروع کړو کله چه حضورﷺ سجده ته لاړو نو ده حرکت اوکړو نو ورسره ئې په خپل لاس باندې خپل خان بچ کولوسره شاته په تلوکښې ډيروارخطا روستوشو. خلقو وئيل څه دي؟ وئيل زما اود حضورﷺ په مينځ کښې د أور کنده ده اود ويرولو خطرناك څيزونه دي اود فرښتو وزرې دي وغيره. هغه وخت حضورﷺ اوفرمائيل چه که دې نور لږ شان وړاندې شوې وو نو فرښتو به د هغه يو يو اندام جدا جدا کړې وو.نودا آياتونه ﴿ كَلَّآ إِنَّ الْإِنسَٰنَ لَيَطْغَىٰٓ ﴾ نه آخر سورت پورې نازل شو[3] هم الله ﷻ ته علم دې چه دا کلام د حضرت ابوهريره ﷺ په حديث کښې دی اوکه نه؟
داحديث مسند مسلم نسائي او ابن ابی حاتم کښې هم دی. [4] بيا فرمائي چه اې نبی ته د دې مردود خبره مه منه په عبادت باندې هميشه والې کوه او ډير عبادت کوه اوچه کوم ځاۍ دې زړه غواړې مونځ کوه اود ده بالكل پرواه مه کوه. الله ﷻ پخپله ستاحافظ او ناصر دی. هغه به تاد دشمنانو نه محفوظ اوساتي ته په سجده اودالله ﷻ په نيزديکت غوښتلوکښې مشغول اوسيږه.رسول الله ﷺ فرمائي چه د سجدې په حالت کښې بنده خپل رب تبارك وتعالى ته ډير نيزدې وی نو تاسو په کثرت سره په سجده کښې دعاگانې کوئي[5] اول داحديث هم تيرشوې دې چه حضور ﷺ به په سورت ﴿ إِذَا السَّمَآءُ انشَقَّتْ ﴾ کښې اويه دې سورت کښې سجده کوله. [6]
﴿الحمدلله﴾ د سورت اقراء تفسيرهم ختم شو. د الله ﷻ شکر اواحسان دی.

اياتونه			رکوع گانې
		سورة القدر مكية وهي خمس ايات وركوعا واحدا	
		بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ	
⑤		شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې	①

إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ	فِى لَيْلَةِ الْقَدْرِ ①	وَمَآ أَدْرَىٰكَ	مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ②
بيشکه نازل کړو مونږه دا (قرآن)	په شپه دقدر کښې	او څه پته ده تاته	چې څه ده شپه دقدر
مونږدا کتاب د عزت په شپه کښې راکوز کړيدې	او تاته څه معلومه ده چې	دعزت شپه څومره (او چته) ده	

[1] احمد: ۲۴۸/۱، وهو حديث صحيح .
[2] الطبرى : ۵۲۶/۲۴.
[3] الطبرى : ۵۲۶/۲۴.
[4] صحيح مسلم كتاب الصفات المنافقين باب قوله (ان الانسان ليطغى....) ۲۷۹۷. نسائي في الكبرى: ۱۱۶۸۳.
[5] صحيح مسلم كتاب الصلاة باب يقال في الركوع والسجود: ۴۸۲، ابوداود : ۸۷۵، احمد: ۴۲۱/۲.
[6] ددې تخريج په سورة انشقاق کښې تير شوې دې.

لَيْلَةُ الْقَدْرِ	خَيْرٌ	مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ	تَنَزَّلُ	الْمَلٰٓئِكَةُ	وَالرُّوحُ
شپه دقدر	بهتره ده	د زرو میاشتو نه	نازلیږي (راکوزیږي)	فرښتې	او روح (جبریل علیه السلام)
دعزت شپه د زرو میاشتو (دعبادت) نه بهتره ده | په دې کښې فرښتې او روح (جبریل علیه السلام)					

فِيهَا	بِإِذْنِ رَبِّهِمْ	مِّن كُلِّ أَمْرٍ	سَلٰمٌ	هِيَ
په دې شپه کښې	په اجازت درب خپل سره	د هرکارنه	سلامتیا ده	دا شپه ده
دالله ﷻ په حکم هرامرخیر سره راکوزیږي ،،،،،،،،،،،،،،،،،،،،،،، | تهوله سلامتیا ده | .... داشپه				

حَتّٰى مَطْلَعِ الْفَجْرِ
دختو دصبا پورې
ترصبا ختو پورې قائمه وي

قوله تعالى:- إِنَّآ أَنزَلْنٰهُ فِى لَيْلَةِ الْقَدْرِ

د ليلة القدرفضيلت:- مقصددادې چه الله ﷻ قرآن كريم په ليلة القدركښې نازل کړې دې د دې نوم ليلة المبارك هم دې. لكه چه بل ځائې ارشاد دې ﴿إِنَّآ أَنزَلْنٰهُ فِى لَيْلَةٍ مُّبٰرَكَةٍ﴾ اوداهم د قرآن پاك نه ثابته ده چه دا شپه درمضان المبارك په مياشت كښې ده.لكه چه ارشاد دې ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِىٓ أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْاٰنُ﴾ د ابن عباس ﷺ نه روايت دې چه پوره قرآن پاك دلوح محفوظ نه اول آسمان بيت العزت ته پدې شپه كښې نازل شو بيابه تفصيل سره دواقعاتو مطابق درجه په درجه په درويش كاله كښې په رسول الله ﷺ باندې نازل شو. بياالله ﷻ د ليلة القدرد شان اوشوكت اظهارفرمائى چه ددې شپې يوزبردست بركت خودا دې چه د قرآن كريم په شان اوچت نعمت په دې شپه نازل شو.نوفرمائى چه تاته څه خبردې چه ليلة القدرڅه څيز دې؟ بيا پخپله وائى چه دا يوه شپه د يوزركالونه غوره ده.

شان نزول:- امام ابوعيسى رحمه الله اوترمذى رحمه الله په ترمذى شريف كښې د دې آيت په تفسيركښې يوروايت راوړلې دې چه يوسف بن سعد د حضرت حسن بن على ﷺ ته چه كله هغوى د حضرت معاويه ﷺ سره صلح اوكړه اووئيل چه تاد ايمان والا مخ توركړو. يانې داسې اووئيل چه اې د مؤمنانومخ توره ونكو نو هغوى اوفرمائيل الله ﷻ دې په تاباندې رحم اوكړى مانه مه خفه كيږه نبىكريم ﷺ ته اوخودلې شو چه ستاسو په منبرباندې بنواميه دې. هغوى ﷺ ته دا بدمعلوم شونو ﴿إِنَّآ أَعْطَيْنٰكَ الْكَوْثَرَ ۝ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ۝ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ﴾ نازل شو. يعنى دجنت نهر كوثررسول الله ﷺ ته د وركولوزيرې ملاوشو.او ﴿إِنَّآ أَنزَلْنٰهُ فِى لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ نازل شو.نو زرمياشتې هغه مراد دى په كوموكښې چه دحضور ﷺ نه پس دبنواميه مملكت به وى.قاسم رحمه الله وائى مونږ حساب اولګولو نو هغه پوره زر مياشتې شوې نه يوه ورځ زياته او نه يوه ورځ كمه[1]

امام ترمذى رحمه الله داروايت غريب ښائى.اوددې په سند كښې يوسف بن سعد دې چه مجهول دې او صرف هم په دې يوسندسره دا ذكر دې. مستدرك حاكم كښې هم دا روايت دې د امام ترمذى رحمه الله دا فرمائيل چه يوسف مجهول دې په دې كښې لږ شان نظر دې. د هغه ډير شاګردان دى يحيى بن معين رحمه الله وائى چه دا مشهوراوثقه دې اود ده په سندكښې څه اضطراب خنګه چه هم دې. والله اعلم.په هرصورت دا روايت ډير منكردې.زمونږ شيخ حافظ حجت ابوالحجاج المزى هم دا روايت منكر ښائى (دا ياد ساتنى چه د قاسم قول كوم چه د ترمذى په حواله سره بيان شوې دې چه هغه وائى مونږ حساب اولګولونود بنواميه سلطنت د زرو ورځو پورې وو.دادنسخې غلطى ده يوزر مياشتې ليكل پكار وو.ما

---

[1]) ترمذى كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة القدر : ۳۳۵۰، حاكم: ۱۷۰/۳.

ترمذی اوکتلونو هلته هم زر میاشتې دی او وړاندې هم دا راځي. مترجم) د قاسم بن فضل حدانی دا وینا چه د بنو امیه د سلطنت موده یو زر میاشتې وه دا هم صحیح نه دی ځکه چه د حضرت معاویه ﷺ مستقل حکومت ۴۰ﻫ کښې قایم شو حضرت حسن ﷺ د هغوی په لاس باندې بیعت اوکړو اود خلافت امور ئې هغوی ته حواله کړه. اوټول خلق هم د حضرت معاویه ﷺ په بیعت باندې راجمع شو اود دې کال نوم هم عام الجماعه مشهور شو. بیا په شام وغیره کښې برابر د بنوامیه حکومت قایم شو او تقریبًا د نهوکالوپورې حرمین شریفین، اهواز او بعضي ښارونوباندې د حضرت عبدالله بن زبیر ﷺ حکومت شوې وو خوبیا هم په دې موده کښې کلیة د هغه د لاس نه حکومت لاړ نه شو البته د بعضې ښارونونه حکومت اوچت شوې وو.او په ۱۳۲ﻫ کښې بنوالعباس دهغوی نه حکومت په خپله قبضه کښې واخستو نود هغوی د حکومت موده (۹۲) کاله شوه اودا د یو زر میاشتونه ډیره کمه شوه که زیاته؟ د زرو میاشتو (۸۳) کاله او څلور میاشتې جوړیږي. اود قاسم بن فضل دا حساب داسې خو تقریبًا صحیح کیدې شی چه د حضرت ابن زبیر ﷺ د خلافت موده د دې شمیرنه اوویستلې شی. والله اعلم. د دې روایت د ضعیف کیدو یوه وجه داهم ده چه د بنو امیه د حکومت د زمانې بدی او خرابې بیانول مقصد دې اود لیلة القدر په دې زمانه باندې فضیلت ثابت کول څه د هغوی د زمانې د خرابوالی دلیل نه دې. لیلة القدرخو په هرشان د بزرګئی والا ده اودا پوره سورت د دې مبارکې شپې مدحه او تعریف بیانوی. د بنوامیه د زمانې د خرابوالی سره د لیلة القدر کوم یوفضیلت ثابتیدلې شی دا خو به بالکل هم هغه مثل شی چه یوسړې د توري تعریف کولو سره اووائي چه د لرګی نه ډیره تیره ده. د یوبهترین فضیلت والا سړی ته د یوې کمې درجې په ذلیل سړی باندې فضیلت ورکول خو د هغه شریف بزرګ سپکاوې کول دی. یوه بله وجه واورئی د دې روایت په بنا باندې زر میاشتې هغه شوې کوم کښې چه د بنو امیه حکومت وو اودا سورت نازل شوې دې په مکه مکرمه کښې نو په دې کښې د دې میاشتو حواله څنګه ورکولې شی کوم چه د بنو امیه د زمانې دی. نه په دې باندې څه لفظ دلالت کوی اونه د معنې په توګه دا ګنړلې شی. منبرخو په مدینه کښې قائمیږی اود هجرت د یوې مودې نه پس منبرجوړولې شی اوکیخودلې شی نود دې ټولو وجوهاتونه معلومیږی چه داروایت ضعیف او منکر دې. والله اعلم.

ابن ابی حاتم کښې دی مجاهد رحمه الله فرمائی نبی کریم ﷺ د بنی اسرائیلو یوسړی ذکر اوفرمائیلو چه د زرو میاشتو پورې دالله ﷻ په لارکښې یعنی جهادکښې وسله تړلې وه.مسلمانانوچه داواوریده نو حیران شونوالله ﷻ دا سورت نازل کړو چه د یوې شپې د لیلة القدرعبادت دهغه سړی د زرو میاشتو د عبادت نه غوره دې.

ابن جریرکښې دی بنی اسرائیلوکښې یو سړې وو چه د شپې به ئې ترسحره پورې قیام کولو اود ورځې به ئې ددین دښمنانوسره ترماښامه پورې جهادکولو.د زرومیاشتوپورې ئې هم داکول نو الله ﷻ دا سورت نازل کړوچه ددې امت د یوسړی صرف د لیلة القدر قیام کول د هغه عبادت ګذار د زرومیاشتو د عبادت نه غوره دې.

ابن ابی حاتم کښې دی چه رسول الله ﷺ بنی اسرائیلو د څلورو عابدانو ذکر اوفرمائیلو کومو چه د اتیاؤ کالوپورې دالله ﷻ عبادت کړې وو او دیوې سترګې درپ برابر ئې هم دالله ﷻ نافرمانی نه وه کړې. حضرت ایوب، حضرت زکریا ،حضرت حزقیل بن عجوز، حضرت یوشع بن نون علیهم السلام .د رسول الله ﷺ صحابه کرام ﷺ ډیر حیران شو، حضور ﷺ له حضرت جبرائیل ﷺ راغلو او وئی وئیل ای محمد ﷺ ستاامت د دغه ډلې په عبادت باندې حیرانتیا اوکړه نوالله ﷻ ددې نه هم غوره څیز په تا باندې نازل کړو او وئی فرمائیل چه دا غوره دې د هغې نه په کوم چه تا او ستا امت حیرانتیاښکاره کړې وه.نوحضوراکرم ﷺ اوصحابه کرام ﷺ ډیر زیات خوشحاله شو.حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی

مطلب دا دې چه د دې شپې نيك عمل د دې مونځ روژه د زرو مياشتود مونځ او روژې نه غوره دی په کوم کښې چه ليلة القدر نه وی اود نورو مفسرينوهم دا قول دې.
امام ابن جرير رحمه الله هم دا خوښوی چه هغه زر مياشتې کوم کښې چه ليلة القدر نه وی هم دا ټيك دی دې نه بغيريوقول هم ټيك نه دې. لکه چه رسول الله ﷺ فرمائی چه د يوې شپې د جهادتياری ددې نه سوا د يوزر شپو نه غوره دی. مسنداحمد[1] دغه شان په بل حديث کښې دی چه کوم سړې په ښه نيت او ښه حالت کښې دجمعه دمانځه دپاره لاړشی دهغه دپاره دکال داعمالو ثواب ليکلې شی.دپوره کال د روژو او پوره کال د مونځونو.د دې په شان نورهم ډير احاديث دی. نو مطلب دا دې چه د زرو مياشتو نه مراد هغه مياشتې دې په کوموکښې چه ليلة القدر رانه شی لکه څنګه چه د زرو شپونه مراد هغه شپې دی په کوم کښې چه يوه شپه د دې عبادت نه وی. لکه چه د جمعه طرف ته تلونکی له د يوکال د نيکو يعنی هغه کال په کوم کښې چه جمعه نه وی.مسنداحمد کښې دی حضرت ابوهريره ﷺ فرمائی چه کله رمضان راغلو نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل خلقودرمضان مياشت راغله داد برکت مياشت ده ددې روژې الله ﷻ په تاسو فرض کړی دی پ دې کښې دجنت دروازې کولاوولې شی اود دوزخ دروازې بندولې شی شيطانان قيدَولې شی په دې کښې يوه شپه ده چه د زرو مياشتونه غوره ده ددې د ښيګړې نه محرومه کيدونکې حقيقی بدقسمته دې. ([2])
نسائی کښې هم داروايت دې چه د دې شپې عبادت د زرو مياشتو د عبادت نه غوره دی. څکه چه د بخاری اومسلم حديث دې رسول الله ﷺ فرمائی کوم سړې چه د ليلة القدر قيام په ايماندارئی او نيك نيتئی سره اوکړی نودهغه ټول وړاندينی ګناهونه ښښلې شی([3])بيا فرمائی ددې شپې دبرکت د زياتوالی په وجه په کثرت سره فرښتې نازليږی. فرښتې خود هربرکت او رحمت سره نازليږی. لکه چه د قرآن پاك تلاوت په وخت کښې نازليږی اود ذکر مجلسونه ئی راګيرکړې وی اود دين د علم زده کونکو د پاره په رضا اوخوشحالئی سره خپلې وزرې خوروی اود هغوی عزت او اکرام کوی.
قوله تعالي:- تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ
دروح نه مراد حضرت جبرائيل عليه السلام دې :د روح نه مراد دلته جبرائيل عليه السلام دې دا د خاص عطف دې په عام باندې.بعضې وائی چه د روح په نوم باندې يوخاص قسم فرښتې دی لکه چه په سورت ﴿ عَمَّ يَتَسَآءَلُونَ ﴾ په تفسير کښې تفصيل سره تيرشوی دی. والله اعلم.
بيافرمائی هغه سراسر دسلامتياشپه ده په کومه کښې چه شيطان نه څه بدی کولې شی اونه څه تکليف رسولې شی. حضرت قتاده رحمه الله وغيره فرمائی په دې کښې د ټولو کارونو فيصله کولې شی.عمراورزق مقررکولې شی لکه بل ځائ ارشاد دی﴿فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ﴾يعنی پدې شپه کښې د هريو حکمت والا کار فيصله کولې شی.حضرت شعبی رحمه الله فرمائی په دې شپه فرښتې د جماتونو والا باندې تر سحره سلامونه راليګی.
قوله تعالي:-مِنْ كُلِّ أَمْرٍ ۝ سَلٰمٌ
امام بيهقی رحمه الله پخپل کتاب "فضائل اوقات" کښې د حضرت علی ﷺ يوغريب اثر د فرښتو په نازليدو کښې اوپه مونځ ګذارو باندې د هغوی تيريدوکښې او هغوی ته برکت حاصليدو کښې روايت کړې دې. ابن ابی حاتم د حضرت کعب احبار رضی الله عنه نه يو عجيبه او حيرانونکې ډير اوږد اثر واردکړې دې په کوم کښې چه د فرښتو دسدرة المنتهی نه دجبرائيل عليه السلام سره زمکې ته راتلل اومؤمنانو سړو او مؤمنانو

[1] احمد ۱/۷۵، ترمذی : کتاب الجهاد باب ماجاء فی فضل المرابط: ۱۶۶۷،وسنده صحيح نسائی : ۳۱۷۱.
[2] احمد : ۲/۲۳۰، نسائی کتاب الصيام باب ذکر الاختلاف علی معمرفيه : ۲۱۰۸، .
[3] صحيح بخاری کتاب فضل ليلة القدر فضل ليلة القدر :۲۰۱۴، صحيح مسلم: ۷۶۰. ابوداود :۳۷۲.

ښخو د پاره دعاګاني کول وارد دي. ابوداؤد طيالسي رحمه الله فرمائي چه رسول الله ﷺ فرمائيلي دي چه ليلة القدر ۲۷ يا ۲۹ ده په دې شپه فرښتې په زمکه د شګو د شميرنه هم زياتې وي([1])عبدالرحمن بن ابو يعلى رحمه الله فرمائي په دې شپه کښې د هر امر نه سلامتياده يعنې هيڅ نوې خبره نه پيدا کيږي.

د حضرت قتاده رحمه الله او ابى زيد رحمه الله قول دې چه دا شپه سراسر سلامتيا ده هيڅ بدى ترسحره پورې نه کيږي.مسنداحمدکښې رسول الله ﷺ فرمائي چه ليلة القدرباقى پاتې لسو شپو کښې ده څوک چه د دې قيام دثواب غوښتلو په نيت سره کوى الله ﷻ دهغه وړاندې روستو ګناهونه معاف کوى.داشپه د طاقونه ده يعنې يوويشتمه،درويشتمه پنځويشتمه اوويشتمه اوآخرى شپه.حضورﷺ فرمائي داشپه بالکل صفااوداسې روښانه وى لکه چه سپوږمئى راختلې وى په دې کښې سکون اوزړه جمع وى نه زياته يخنى وى اونه ګرمى ترسحره پورې ستورى نه پريوځى.يوه نښه ددې داهم ده چه ددې په سحرباندې نمر په تيزوشغلوسره نه راوځى بلکه هغه د څوارلسمې شپې دسپوږمئى په شان صفا راوځى.په دغه ورځ دې سره شيطان هم نه راوځى.([2]) دا اسناد خو صحيح دى ولې په متن کښې غرابت دې او په بعضو الفاظوکښې نکارت هم دې.

ابوداؤد طياليسى کښې دى رسول الله ﷺ فرمائي ليلة القدر صفا د سکون يخنئى ګرمئى نه خالى شپه ده.ددې په سحر نمر په تته رڼا سوررراوځى([3])حضرت ابوعاصم نبيل رحمه الله په خپل اسناد سره د حضرت جابرؓ نه روايت کوى چه رسول الله ﷺ يوځل اوفرمائيل ليلة القدر راته اوخودلې شوه بيا رانه هيره کړې شوه. دا په آخرى لسو شپوکښې ده دا صفا ستره د سکون او عزت والا شپه ده نه زياته يخه اونه زياته ګرمه.داسې روښانه شپه وى چه داسې معلوميږى لکه چه سپوږمئى راختلې وى دنمرسره شيطان نه راوځى تردې چه نمر خورشى.([4])

آيا ليلة قدرپه وړاندينوامتونو کښې هم وه:- د دې باب په فصل کښې د علماؤاختلاف دې چه ليلة القدر په وړاندينو امتونوکښې هم وه که صرف دې امت ته په خصوصيت سره ورکړې شوې ده. په يوحديث کښې خوداسې راغلى دى چه حضورﷺ کله ستر ګې اوچتې کړې چه د وړاندينوامتونوعمرونه ډير زيات وو نود حضورﷺ خيال راغلوچه زما د امت عمرونه ډيرکم دى نوبيا به ئې نيکئى هم کمې وى او درجې او ثوابونه به ئې هم کم وى. نو الله ﷻ ورته دا شپه ورکړه اود دې ثواب ئې د يوزر مياشتو د عبادت نه زيات ورکولوعده اوکړه([5]) د دې حديث نه خودامعلوميږى چه صرف هم دې امت ته ورکړې شوې ده بلکه صاحب عدة چه د شافعيه نه يوامام دې د جمهورعلماؤهم دغه قول نقل کړې دې. والله اعلم اوخطابى رحمه الله خو په دې باندې اجماع نقل کړې ده. يوبل حديث شريف دې چه د هغې نه دامعلوميږى چه دا شپه څنګه دې امت ته ورکړې شوې وه وړاندينوامتونوکښې هم وه. حضرت مرثد رحمه الله فرمائي چه ماحضرت ابوذرؓ نه تپوس اوکړو چه تا د ليلة القدر باره کښې د رسول الله ﷺ نه څه سوال کړې وو؟ هغه وئيل واوره ما به د حضورﷺ نه اکثر تپوسونه کول. يوځل ما عرض اوکړو يارسول الله ﷺ دا خو راته اوفرمايه چه دا ليلة القدر هم په رمضان کښې وى که په نورومياشتوکښې؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه په رمضان کښې. ښه ده يارسول الله ﷺ دا هم د انبياؤکرامو عليهم السلام سره وى چه ترکومې

---

[1]) مسند الطيالسى : ۲۵٤۵،

[2]) احمد: ۳۲٤/۵،

[3]) مسند الطيالسى : ۲۶۸۰.

[4]) صحيح ابن حزيمه : ۲۱۹۰.

[5]) شعب الايمان : ۳۶۶۷. موطا ۷۱۵/۱،

هغوی وی نودا هم وی کله چه انبیاء کرام علیهم السلام انتقال کړې شی نودا هم اوچتیږی که دا به د قیامته پورې وی؟ حضورﷺ اوفرمائیل چه نه دا به د قیامت پورې وی. ما وئیل د رمضان په کومه حصه کښې ده؟حضورﷺ اوفرمائیل درمضان په اولولسوکښې او په آخرو لسوکښې اولتهوه.بیا زه چپ شوم اوحضورﷺ هم په نوروخبروکښې مشغول شو.ما بیا موقعه بیامونده او تپوس مې اوکړو حضورﷺ په دې دواړو عشروکښې په کومه عشره کښې تلاش اوکړم؟ حضورﷺ اوفرمائیل چه په آخری عشره کښې خو بس اوس نور څه تپوس مه کوه. بیا چپ شو خوچه کله موقعه ملاوشوه سوال مې اوکړو ما وئیل حضورﷺ ستاسو دې قسم وی زما خو هم څه حق جوړیږی اوفرمائې چه هغه کومه یوه شپه ده؟ حضورﷺ سخت غصه شو ماخوداسې د خپل خان باره کښې چرته په غصه نه وو لیدلې وئی فرمائیل چه په آخری هفته کښې ګوره بس نور تپوس اونه کړې.(۱) دا روایت په نسائی کښې هم موجود دې دې نه ثابته شوه چه دا شپه په وړاندینو امتونوکښې هم وه اود دې حدیث نه داهم ثابتیږی چه داشپه د نبی کریم ﷺ نه پس هم هرکال راځی.

دشیعه ګانو بکواس:-د بعضو شیعه ګانو وینا ده چه دا شپه بالکل اوچت کړې شوې ده دا قول غلط دې هغوی ته د دې حدیث نه غلط فهمی شوې ده په کوم کښې چه دی هغه اوچته کړې شوې ده اوممکن دی چه ستاسو د پاره په دې کښې بهتری وی دا حدیث به پوره اوس راځی.

د حضورﷺ د دې فرمان نه مطلب دادې چه د دې میاشتې تعین او تقرراوچت کړې شوې دې نه دا چه د سرنه لیلة القدر اوچته شوې ده. د دې پورتنی حدیث شریف نه داهم معلومیږی چه دا میاشت هم په رمضان المبارك کښې راځی بلکه میاشت کښې نه.دحضرت ابن مسعودؓ اود کوفې د علماؤ قول دې چه په ټول کال کښې یوه شپه ده اوپه هره میاشت کښې د دې کیدل ممکن دی. داحدیث د دې نه خلاف دې.سنن ابوداؤد کښې باب دې چه د دغه سړی دلیل چه کوم وائی لیلة القدر په ټول رمضان کښې ده. بیا ئې حدیث راوړلې دې چه د حضورﷺ نه د لیلة القدرباره کښې تپوس اوشو نو حضورﷺ اوفرمائیل چه په ټول رمضان کښې ده(۲)د دې دسندټول راویان ثقه دی اودا موقوف هم مروی دې. د امام ابوحنیفه رحمه الله په یو روایت کښې دی چه د رمضان په ټوله میاشت کښې ددې کیدل ممکن دی.غزالی رحمه الله هم دا نقل کړی دی خو رافعی رحمه الله دې ته بالکل غریب وائی.

لیلة القدر کومه یوه شپه ده:- فصل ابورزین رحمه الله فرمائی چه د رمضان اوله شپه لیلة القدر ده. د امام شافعی محمد بن ادریس قول دې چه دا اوه لسمه شپه ده. ابوداؤدکښې د دې مضمون یومرفوع حدیث مروی دې حضرت ابن مسعودؓ حضرت زیدبن ارقمؓ اود حضرت عثمان بن ابوالعاص ؓ نه موقوف هم نقل دې. د حضرت حسن بصری رحمه الله مذهب هم دا نقل کړې دې د دې یودلیل دا بیان کړې شوې دې چه درمضان المبارك هم دا اوه لسمه شپه دجمعه وه اوهم داشپه د بدرشپه وه اوه لسم تاریخ باندې جنګ شروع شوې وو کومې ورځ ته چه قرآن یوم الفرقان وئیلې دې. دحضرت علی ؓ او حضرت ابن مسعود ؓ نه روایت دې چه یوکم دیرشمه شپه د لیلة القدرده اوداهم وئیلې شوی دی چه یویشتمه شپه.

د حضرت ابوسعیدخدری ؓ په حدیث کښې دی چه رسول الله ﷺ به د رمضان په اولولسو ورځو کښې اعتکاف کولو مونږ هم حضورﷺ سره په اعتکاف کښې کیناستو بیا حضورﷺ له جبرائیل ؑ راغلواو ورته ئې اوفرمائیل کومه چه ته لټوې هغه خوستاسو د پاره وړاندې ده بیا حضورﷺ د لسونه د شلوورځو اعتکاف اوکړو او مونږ هم. بیا حضرت جبرائیل ؑ راغلوچه کوم ته لټوې هغه وړاندې ده

(۱) احمد:۱۷۱/۵، وسنده حسن ، لذاته . صحیح ابن حزیمه : ۲۱۷.
(۲) ابوداود کتاب شهر رمضان ، باب من قال فی کل رمضان :۱۳۸۷،

یعني لیلة القدر. درمضان په شلم تاریخ باندې حضور ﷺ اودریدواوخطبه ئې ورکړه چه زما سره اعتکاف کونکوله پکار دی چه هغوی بیا په اعتکاف کښې کینی ما لیلة القدر اولیده خو مانه هیره شوه. لیلة القدر د آخری عشرې په طاق شپوکښې ده ما کتلی لکه چه زه په خټوکښې سجده کوم. د حدیث راوی فرمائی چه دمسجد نبوی چت صرف د کهجورو د پاڼړو وو په آسمان باندې هغه وخت داوریځې یوه وړه ټکړه هم نه وه بیااوریځ راوچته شوه او باران اوشو اود نبی کریم ﷺ خوب رښتیاشو او ماپخپله اوکتل چه د نبی کریم ﷺ په تندی مبارك باندې لمده خاوره لګیدلې وه.

هم د دې روایت په یوطریق کښې دی چه دا د یویشتمې شپې واقعه ده داحدیث په صحیح بخاری او صحیح مسلم دواړوکښې دی(١) امام شافعی رحمه الله فرمائی چه په ټولوروایتونوکښې همداحدیث د ټولونه زیات صحیح دی. داهم ونیلې شوی دی چه لیلة القدر د رمضان په دروېشتمه شپه ده د دې دلیل د حضرت عبدالله بن انیس رضی الله عنه د صحیح مسلم والا هم داسې یوروایت دی. (٢) والله اعلم.

یوقول داهم دې چه څلیریشتمه شپه ده. ابوداؤد طیالسی کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی لیلة القدر څلیریشتمه شپه ده.د دې سندهم صحیح دې(٣) مسنداحمدکښې هم داروایت دې(٤) خود دې په سند کښې ابن لهیعه دې چه ضعیف دې. بخاری شریف کښې دحضرت بلال رضی الله عنه نه چه د حضور ﷺ مؤذن وو روایت دې چه دا ړومبی اووه دی په آخری عشره کښې ده (٥) اوهم دا موقوف روایت صحیح دې. والله اعلم. حضرت ابن مسعود رضی الله عنه ابن عباس رضی الله عنه جابر رضی الله عنه حسن رحمه الله قتاده رحمه الله او عبدالله بن وهب رحمه الله هم فرمائی چه څلیریشتمه شپه لیلة القدر ده. د سورت بقره په تفسیرکښې د حضرت واثله بن اسقع رضی الله عنه نه روایت کړې شوې مرفوع حدیث بیان شوې دې چه قرآن کریم د رمضان په څلیریشتمه شپه نازل شوې دې بعضې وائی پنځه ویشتمه شپه د لیلة القدر ده د هغوی دلیل د بخاری شریف داحدیث دې چه حضور ﷺ فرمائیلی دا د رمضان په آخری عشره کښې اولټوئی نهه باقی پاتې شی بیا اووه باقی پاتې شی بیا پنځه باقی پاتې شی (٦) نو بیا اکثرومحدثینو د دې هم دا مطلب بیان کړې دې چه دې نه مراد طاق شپې دی اوهم دا ډیر واضح قول دې او ډیر مشهور دې. سره د دې چه بعضو دا په جفت شپوباندې هم محمول کړې ده. لکه چه په صحیح مسلم کښې دی حضرت ابوسعید رضی الله عنه دا په جفت کښې محمول کړې ده(٧) والله اعلم. دا هم ونیلې شوی دی چه دا اوویشتمه شپه ده د دې دلیل د صحیح مسلم داحدیث دې په کوم کښې چه دی رسول الله ﷺ فرمائی دا اوویشتمه شپه ده.

مسنداحمدکښې دی حضرت زر رحمه الله حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه ته اوونیل چه ستا رور حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فرمائی چه کوم سړې د ټول کال د شپو قیام کوی هغه به لیلة القدر بیامومی. هغوی اوفرمائیل الله ﷻ دې په هغوی رحم اوکړی هغه پوهیږی چه داشپه هم په رمضان کښې ده اوداد رمضان اوویشتمه شپه ده.بیا په دې خبره باندې حضرت ابی رضی الله عنه قسم اوخوړلو ما تپوس اوکړو تاسو ته دا څنګه معلومه شوه؟ جواب ملاوشو چه دانښې کومې چه مونږ ته خودلې شوی دی چه په دې ورځ نمر بغیرد شغلونه راوخی. (٨)

---

(١) صحیح بخاری کتاب فضل لیلة القدر باب تحری لیلة القدر فی الوتر من العشر الاواخر :٢٠١٨، صحیح مسلم: ١١٦٧.
(٢) صحیح مسلم کتاب الصیام باب فضل لیلة القدر والحث علی طلبها: ١١٦٧.
(٣) احمد:٦/١٢،
(٤) صحیح بخاری کتاب المغازی باب غیر :٨٩، حدیث :٤٤٧٠.
(٥) صحیح بخاری کتاب المغازی باب غیر:٨٩، حدیث :٤٤٧٠.
(٦) صحیح بخاری کتاب فضل لیلة القدر باب تحری لیلة القدر ل الوتر من العشر الاواخر : ٢٠٢١.
(٧) صحیح مسلم کتاب الصیام باب فضل لیلة القدر : ١١٦٧.
(٨) صحیح مسلم کتاب صلاة المسافر باب الندب الا کیدالی قیام لیلة القدر....:٧٦٢.

په يوبل روايت كښې دى چه حضرت ابى ﷺ اوفرمائيل د هغه الله ﷻ قسم چه دهغه نه بغيرد عبادت لائق څوك نشته چه دا شپه هم په رمضان كښې ده هغوى په دې باندې ان شاء الله هم اونه فرمائيل او كلك قسم ئې اوخوړلو. بيا فرمائى ماته ښه معلومه ده چه دا كومه شپه ده په كومه كښې چه د رسول الله ﷺ د قيام حكم دې. دا اوويشتمه شپه ده. د دې نښه دا ده چه د دې په سحر نمر په سپين رنګ كښې راوخى او تيزوالې په كښې ډير نه وى[1] حضرت معاويه ﷺ حضرت ابن عمر ﷺ او حضرت ابن عباس ﷺ وغيره نه هم روايت دې چه رسول الله ﷺ فرمائيلى دا اوويشتمه شپه ده. د سلفو يوډلې هم دا وئيلى دى اود امام احمد بن حنبل اختياركړې شوې مسلك هم دا دې اودامام ابوحنيفه رحمه الله نه هم د دې روايت يوقول دې.

د اوويشتمې شپې ثبوت د قران پاك د الفاظونه:-بعضو سلفود قرآن كريم د الفاظونه هم د دې ثبوت حواله وركړې ده. دغه شان ﴿هِيَ﴾ په دې سورت كښې اوويشتمه كلمه ده اود دې معنى ده "دا" والله اعلم.
طبرانى كښې دى چه حضرت عمر بن خطاب ﷺ د رسول الله ﷺ صحابه كرام ﷺ راجمع كړل اود هغوى نه ئې د ليلة القدرباره كښې تپوس اوكړو نودټولواجماع په دې امر باندې اوشوه چه دا د رمضان په آخرى لسوكښې ده. ابن عباس ﷺ خو دا هم اوفرمائيل چه زه خودا هم پيژنم چه كومه شپه ده. حضرت عمر ﷺ اوفرمائيل چه بيا اووايه كومه شپه ده؟ وئې فرمائيل په دې آخرى عشره كښې اووه په تيريدوباندې يا اووه په باقى پاتې كيدوباندې. حضرت عمر ﷺ تپوس اوكړو دا څنګه معلومه شوه؟ جواب ئې وركړو چه ګوره الله ﷻ آسمانونه هم اووه پيداكړى او زمكې هم اووه پيداكړى مياشت هم په هفتو باندې ده د انسان پيدائش هم په اووه دې خوراك هم اووه دې سجدې هم اووه دى د بيت الله شريف طواف هم اووه چكرې دى د رمى جمار كاڼرى هم اووه دى اودغه شان د اووه د شمير ډير داسې څيزونه ئې نورهم داسې اوشميرل. حضرت فاروق اعظم ﷺ اوفرمائيل چه ستاعقل هلته اورسيدو چرته چه زمونږ خيالات هم اونه رسيدل.دا چه اوفرمائيلې شو اووه خوراك هم دې د قرآن كريم آيت ﴿فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ۝ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ۝﴾ مراد دې په كوموكښې چه د اووه څيزونوذكر دې كوم چه خوړلې شى ددې اسناد هم جيد اوقوى دى خو په متن كښې ډيرغرابت دې. والله اعلم.

داهم روايت دې چه يوكم ديرشمه شپه ده. د حضرت عباده بن صامت ﷺ د سوال په جواب كښې حضور ﷺ فرمائيلې ووچه دا په آخرى عشره كښې په طاقو شپو كښې لټوه يعنى يويشتمه درويشتمه پنځه ويشتمه اوويشتمه او يوكم ديرشمه ياآخرى شپه.[2] مسندكښې دى چه ليلة القدر اوويشتمه شپه ده يايوكم ديرشمه شپه ده په دې شپه فرښتې په زمكه باندې د شنګيړ نه هم زياتې وى[3]د دې اسناد هم ښه دى. يوقول دا هم دې چه آخرى شپه ليلة القدر دې ځكه چه دا اوس كوم حديث تيرشو په دې كښې دى او په ترمذى اونسائى كښې هم دى چه كله نهه باقى پاتې شى يا اووه يا پنځه يادرې يا آخرى شپه يعنى په دې شپوكښې د ليلة القدر لټول كوئې. امام ترمذى دې ته حسن صحيح وائى او په مسندكښې دى چه دا آخرى شپه ده.

د ليلة القدر لټون:-فصل: حضرت امام شافعى رحمه الله فرمائى چه په دې مختلفواحاديثوكښې داسې تطبيق كيدې شى چه دادسوالونوجواب دې چا ونيل چه حضرت مونږ دا په فلانكوشپوكښې لټوو نو حضور ﷺ اوفرمائيل او. حقيقت دا دې چه ليلة القدر مقرره شپه ده او په دې كښې بدلون نه كيمى. امام ترمذى رحمه الله د امام شافعى رحمه الله هم د دې معنې قول نقل كړې دې. ابوقلابه رحمه الله فرمائى چه د آخرى عشرې په

---

[1] احمد: ۵/۱۳۰. صحيح مسلم: ۷۶۲.
[2] احمد: ۵/۳۱۸،
[3] احمد: ۵/۵۱۹،

شپوکښې د دې پهر بدلیږي. امام مالك رحمه الله امام ثوري رحمه الله امام احمدبن حنبل رحمه الله امام اسحاق بن راهويه رحمه الله ابوثورمزني رحمه الله ابوبكر بن خزيمه رحمه الله وغيره هم دافرمائيلي دي. د امام شافعي رحمه الله نه قاضي رحمه الله هم دا نقل كړې دی اوهم دا تيك هم ده. والله اعلم. د دې قول لږ ډير تائيد د بخاري او مسلم د دې حديث نه هم كيږي چه يوڅوك صحابه كرام د رسول الله ﷺ خوب كښې د ليلة القدر د رمضان په روستو شپوكښې خودلې شوې. هغوی اوفرمائيل چه زه وينم چه ستاسو خوبونه د دې موافق دي هرطلب كونكې له پكار دی چه ليلة القدر په دې اووه آخري شپوكښې اولټوی. (١)

د حضرت عائشه رضي الله عنها نه هم په بخاري اومسلم كښې روايت دې چه رسول الله ﷺ فرمائيلي د رمضان په آخري عشره كښې طاقو شپوكښې د شب قدر تلاش كوئی(٢)د امام شافعي رحمه الله په دې فرمان باندې چه چه ليلة القدرپه هريورمضان كښې يوه مقرره شپه ده دابدليږي رابدليږي نه.داحديث دليل جوړيدې شي كوم چه په صحيح بخاري‌كښې د حضرت عباده بن صامت رضي الله عنه په روايت سره نقل دې. رسول الله ﷺ مونږ له د ليلة القدر د شپې چه په فلانكئی شپه لبلة القدردې راووتلو خو دوه مسلمانان په خپل مينځ كښې په جنګ وو حضورﷺ اوفرمائيل چه تاسو ته د ليلة القدر د شپې د خبرخودلود پاره راغلې ووم خود فلانكې فلانكې د جګړې په وجه هغه اوچته كړې شوه اوممكن دی چه هم په دې كښې ستاسو خيروي. اوس دا په نهمه اوومه او پنځمه كښې اولټوئی(٣) د دلالت وجه دا ده كه ددې تعين د هميشه د پاره نه ووتود هركال د ليلة القدر علم به نه شو حاصليدې. كه د ليلة القدر اوختل راوختل كيدې شو نوصرف هم د هغه كال د پاره به معلومه شوې وه چه فلانكې شپه ده د نورو كالونودپاره به تعين نه شوكيدې. اودا يوجواب د دې كيدې شی چه حضورﷺ صرف هم د هغه كال د ليلة القدر د خبرو كولود پاره تشريف راوړې وو. د دې حديث نه دا هم معلومه شوه چه جنګ جګړې خير اوبركت كته وركول او علم غرق كوی. په يوبل صحيح حديث كښې دی چه بنده د خپلو ګناهونو په وجه د رزق نه محروم كولې شی(٤)داپادساتئی داحديث كوم كښې چه فرمائيلي دی اوچته كړې شوه دې نه مراد ددې د تعين علم اوچتيدل دی دانه چه بالكل ليلة القدر د دنيا نه اوچته كړې شوه. لكه چه د جاهلانو شيعه ګانو قول دې په دې باندې لوئ دليل دا دې چه هم ددې لفظ نه پس دا دی چه حضورﷺ اوفرمائيل چه دا په نهمه اوومه او پنځيشتمه كښې اولټوئی. د حضورﷺ دا فرمان چه ممكن ده دې كښې ستاسو خيروی يعني د دې د تعين اومقرروالي په علم نه كيدو كښې، د دې مطلب دا دې چه كله دا مبهم ده نود دې لټونكې په كومو شپوكښې چا دا ممكن ده ګوري په دې ټولو شپوكښې په خلوص سره عبادت كښې لګياوی. په خلاف د دې چه معلومه شی په فلانكې شپه كښې ده نو هغه به صرف هم د دې شپې عبادت كوی. خكه چه همتونه كمزوري دی او د دې دپاره حكمت دحكيم تقاضا همدغه ده چه ددې شپې دتعين خبر نه وركوی اود دې شپې دلټون په شوق كښې په دې مباركه مياشت كښې ښه په زړه لګولوسره عبادتونوكښې مشغول وی.ددې د پاره پخپله د الله ﷻ پيغمبر حضرت محمد ﷺ هم د خپل وفات پورې درمضان د آخري عشرې اعتكاف كولو اود حضورﷺ نه پس ازواج مطهرات رضي الله عنهن اعتكاف كولو. داحديث بخاري او مسلم دواړو كښې دې. (٥)

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه په روايت كښې دی چه حضورﷺ به د رمضان المبارك د آخري عشرې اعتكاف

---

(١) صحيح بخاری كتاب فضل ليلة القدر باب التماس ليلة القدر فی السبع الاواخر: ٢٠١٥.

(٢) صحيح بخاری كتاب فضل ليلة القدر باب تحری ليلة القدر فی الوتر من العشر الاواخر :٢٠١٨، صحيح مسلم: ١١٦٩.

(٣) صحيح بخاری كتاب فضل ليلة القدر باب رفع معرفة ليلة القدر لتلاحی الناس : ٢٠٢٣.

(٤) ابن ماجة كتاب الفتن باب العقوبات :٤٠٢٢

(٥) صحيح بخاری كتاب الاعتكاف باب الاعتكاف فی العشر الاواخر :٢٠٢٦. صحيح مسلم: ١١٧٢.

کولو. حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي چه کله به د رمضان المبارك اخرى لس شپې پاتې شوې نو رسول الله ﷺ به ټوله شپه بيداروو اود خپل کوروالا به ئې هم راپاسول او ملابه ئې تړله[1] (صحيح بخاري او مسلم) مسلم شريف کښې دی حضور ﷺ چه به په کوم محنت سره په دې ورځوکښې عبادت کولو په دومره محنت سره به په نورو وختونوکښې د نبي کريم ﷺ عبادت نه وو.[2] هم دغه معنی د پورتنی حديث د دې جملې چه حضور ﷺ به ملا مضبوطه تړله يعني په عبادت کښې به ئې پوره کوشش کولو. د دې دا معنی هم شوې ده چه حضور ﷺ به بيبيانو سره نه ملاويدلو اوداهم کيدې شی چه دواړه خبرې مراد وی يعني بيبيانوسره ملاويدل به ئې هم ترك کول اود عبادت په مشغولتياکښې به ئې ملا هم تړله. د مسنداحمد د حديث دا الفاظ دی چه کله به د رمضان آخرى لس ورځې باقی پاتې کيدې نو حضور ﷺ به تهبند مضبوط تړلو اود ښځو نه به جدا اوسيدلو[3] امام مالك رحمه الله فرمائي چه د رمضان په آخرى لسو شپوکښې د ليلة القدر يوشان کوشش کوئی يوې شپې له په بله باندې ترجيح مه ورکوئی. (شرح رافعی)

په رمضان کښې زيات عبادت کوئی: -داهم ياد ساتئی چه هسې خوهروخت په کثرت سره دعاغوښتل مستحب دی خو په رمضان کښې نور هم زياتوالې کول پکار دی په آخرى عشره کښې او خاص کر په طاق شپو کښې دادعاپه کثرت سره کوئی ﴿اللهم انك عفو تحب العفو فاعف عني﴾ اې الله ﷻ معافی کونکې ئې اومعافی خوښوې ما هم معاف کړه. مسنداحمد کښې دی چه حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها د حضور ﷺ نه تپوس اوکړوکه ماته ليلة القدر ملاوشی نوزه کومه دعا اوکړم؟ حضور ﷺ هم دا اوخودله. دا حديث په ترمذی نسائی او ابن ماجه کښې هم دې. امام ترمذی رحمه الله دې ته حسن وائی او په مستدرك حاكم کښې هم روايت شوې دې اوامام حاکم دا د بخاری او مسلم په شرط باندې صحيح ښائی. يوعجيبه او حيرانونکې اثر د کوم تعلق چه ليلة القدرسره دې.

امام ابومحمد بن ابوحاتم په خپل تفسير کښې د دې سورت په تفسيرکښې د حضرت کعب رضي الله عنه نه روايت کړې دې چه سدرة المنتهى کوم چه د اووم آسمان په حد باندې جنت سره نيزدې دې کوم چه د دنيا او آخرت په فاصله باندې دې د دې اوچتوالې په جنت کښې دې او د دې ښاخونه او څانګې د کرسئ لاندې دی په دې کښې دومره فرښتې دی د کومو شميرچه د الله ﷻ نه بغير بل چاته نه دې معلوم. د دې په هريو ښاخ باندې بې شميره فرښتې دی د يوويښته برابر هم داسې ځائ نشته چه د فرښتونه خالی وی. د دې ونې په مينځ کښې د حضرت جبرائيل عليه السلام مقام دې. د الله ﷻ د طرف نه حضرت جبرائيل عليه السلام ته آواز کولې شی چه اې جبرائيل د ليلة القدر په شپه د دې ونې ټولې فرښتې ځان سره واخله زمکې ته لاړشه. دا ټولې په ټولې فرښتې د رافت او رحمت دی د چا په زړه کښې چه د هريومؤمن د پاره د رحم جذبات په چپو دی. د نمر ډوبيدوسره دا ټولې فرښتې حضرت جبرائيل عليه السلام سره د ليلة القدرپه شپه کښې راکوزيږی او په ټول مخ د زمکې خوريږی. په هريوځائ په سجده قيام کښې مشغوليږی اود ټولو مؤمنانو ښځو او سړو د پاره دعاګانې غواړی. او په ګرجو کښې مندرونو کښې آتش کدوکښې بت خانوکښې غرض د الله ﷻ نه بغيرچه په کوموځايونوکښې عبادت کولې شی هلته دا فرښتې نه ځی اوهغه ځايونوته هم چرته چه تاسو ګنده څيزونه غورزونی اوهغه کورته کوم ځائ چه نشئي موجود وی ياد نشې والا څيز وی ياپه کوم کورکښې چه بت جوړکړې شوی وی په کوم کور کښې چه ډول سورنااوباجې وی تصويرونه وی يا ډيران وی هلته دا د رحمت فرښتې نه ځی. حضرت

---

[1] صحيح بخاری کتاب الاعتکاف باب الاعتکاف فی العشر الاواخر: ۲۰۲۵. صحيح مسلم: ۱۱۷۱.

[2] صحيح مسلم کتاب الاعتکاف باب الاجتهاد فی العشر الاواخر من شهر رمضان ۱۱۷۵.

[3] ترمذی: کتاب الدعوات باب فی فضل سوال العافية والمعافاة: ۳۵۱۳. وهو حديث صحيح. ابن ماجة: ۳۸۵۰.

جبرائیل ﷺ ټولومؤمنانوسره لاس ملاوهی. د هغې نښه دا ده چه ویښته په بدن باندې اودریږي زړونه نرم شي سترګې اوښکې تویوي. دغه وخت کښې سړی له پوهیدل پکاردی چه دې وخت کښې زما لاس د حضرت جبرائیل ﷺ په لاس کښې دې.

حضرت کعب ﷺ فرمائي چه کوم سړې په دې شپه کښې درې ځل لااله الا الله اووائی نو په دې اول ځل ونیلوباندې دګناهونو ښښنه کیږي په دویم ځل ونیلوباندې د اُورنه خلاصې ملاویږي اوله دریم ځل ونیلو سره جنت کښې داخلیږي. راوی تپوس کوی چه اې ابواسحاق که څوك دا کلمه په رښتوني سره اووائي نو؟ فرمائي چه داخو به دهغه د خُلې نه اوځي څوك چه په صداقت سره د دې وایونکې وی. د هغه الله ﷻ قسم د چا په لاس کښې چه زما ځان دې چه لیلة القدر په کافر اومنافق باندې دومره درنه پریوځي لکه چه دهغه په شاباندې غر پریوتو. غرض ترسحره پورې فرښتې داسې وی بیا د ټولونه اول جبرائیل ﷺ پورته خیژي اوډیر اوچت ختلوباندې خپلې وزرې خوروی،خاص کر هغه دوه شنې وزرې چه ددې شپې نه بغیرهغه هیڅ کله هم نه خوروی اوهم دغه وجه ده چه دنمر رنړا تته شي او شغلې ئي نه وی بیا یوې یوې فرښتې ته آواز کوی اوټولې پورته خیژي. نود فرښتو نور او دحضرت جبرائیل ﷺ د وزرو نور یوځای شي او د نمر رنړا تته کړي. په دغه ورځ نمر متحیر پاتې شي. حضرت جبرائیل ﷺ او داټولې بې شمیره فرښتې په دغه ورځ د آسمان اوزمکې په مینځ کښې د مؤمنانو سړو او مؤمنانو ښځو د پاره د رحمت دعاګانې غواړي اود هغوی د ګناهونو ښښنه غوښتلوکښې تیروی. په نیك نیتنې سره روژه ساتونکو د پاره اود هغه خلقو د پاره هم د چا چه داخیال وی چه که راتلونکی کال کښې هم الله ﷻ ژوندراکړو نود رمضان روژې به په ښه شان سره پوره کوی. هم دغه دعاګانې غواړي. مابښام د دنیا آسمان ته خیژي اود هغه ځای ټولې فرښتې حلقې جوړولوسره دې نه چاپیره جمع کیږي اود یویوسړي او یوې یوې ښځې باره کښې ترې تپوس کوی اودوی جواب ورکوی. تردې تپوس کوی چه فلانکې سړې دې کال کښې تاسو په کوم حال کښې اوکتلونو وائي چه په تیرکال کښې خوهغه مونږ په عبادت کښې لیدلې وو خودې کال کښې هغه په بدعتونو کښې اخته اوفلانکې سړې پروس کال په بدعتونو کښې اخته وو خو په دې کال کښې هغه مونږ په سنت طریقه باندې په عبادتونوکښې اولیدلو. نودا فرښتې د هغه اولنی سړي د پاره د ښښنې دعاګانې غوښتل موقوف کړي اود هغه دویم کس د پاره د ښښنې دعاګانې شروع کړي اودا فرښتې هغوی ته اوروی چه مونږ فلانکې فلانکې د الله ﷻ په ذکرکښې اولیدلو فلانکې په رکوع کښې فلانکې په سجده کښې فلانکې دکتاب الله په تلاوت کښې. غرض دا چه یوه شپه ورځ دلته په تیرولوکښې دویم آسمان ته ځي دلته هم دغه شان وی. تردې چه سدرة المنتهی ته خپل خپل ځای ته اورسي.دغه وخت سدرة المنتهی دهغوی نه تپوس کوی په ماکښې اوسیدونکو زماهم په تاسو حق دې زه هم د هغوی سره محبت ساتم څوك چه دالله ﷻ سره محبت ساتي.لږ شان ماته هم د خلقو د حالت خبرراکړئي اود هغوی نومونه راته اوښایئي.

کعب احبار ﷺ فرمائي چه اوس فرښتې د هغې په وړاندې شمیرکوی اود یو یوښځې او سړي سره د پلارنومونه ښائي.بیا جنت سدرة المنتهی ته متوجه کیږي اوتپوس کوی چه په تاکښې اوسیدونکو فرښتو چه کوم خبر تاته درکړو ماته ئي هم بیان کړه. سدرة المنتهی هغې ته ذکرکوی نو هغه وائي چه د الله ﷻ رحمت دې وی په فلانکی سړي او فلانکئی ښځه اې الله دوی ژر ماسره یوځای کړې. حضرت جبرائیل ﷺ د ټولونه اول خپل ځای ته رسي او هغه ته الهام کیږي اودې عرض کوی پروردګار! ماستا فلانکې فلانکې بنده په سجده کښې اولیدلو ته هغه اوبښې الله ﷻ فرمائي ما هغه اوبښلو. حضرت جبرائیل ﷺ دا د عرش اوچتونکو فرښتو ته خبر ورکوی بیا ټول وائي چه په فلانکی فلانکی ښځې او سړي باندې دې د الله ﷻ رحمت وی او ښښنه دې وی.

بیاحضرت جبرائیل ﷺ خبرورکوی چه الله ﷻ فلانکي سړې تیرکال په سنت باندې عمل کونکې او بدعت نه منع کیدونکې پریخودې وو خو په دې کال کښې بدعتونوکښې پریوتلې وو اوستا د احکامو نه ئې مخ اړولې. الله ﷻ فرمائی چه اې جبرائیل ﷺ که دې د مرګ نه یودرې ساعته وړاندې هم توبه اوکړی نو زه به ئې اوبښم.دغه وخت کښې حضرت جبرائیل ﷺ زر اووائی چه اې الله هم ستا د پاره ټول تعریفونه دی اې الله ته په خپل مخلوق باندې د ټولونه ډیر مهربا ئې. په بندیګانو باندې ستا مهربانی پخپله د هغوی د خپلې مهربانئی نه هم زیاته ده. دغه وخت کښې عرش اودې سره خواوشاځیزونه پردې او ټول آسمانونه خوزیږی اووائی ﴿الحمدلله الرحیم الحمدلله الرحیم﴾ حضرت کعب ﷺ دا فرمائی چه کوم سړې د رمضان المبارك روژې پوره کړی اودهغه دا هم نیت وی چه د رمضان نه پس به هم د ګناهونونه بچ کیږم هغه به بغیرد سوال جواب او بغیرد حساب کتاب جنت کښې داخلیږی.

﴿الحمدلله﴾د سورت لیلة القدر تفسیرختم شو.

﴿تفسیرسورت بینه﴾

دَ سورت تعارف:- کله چه دا سورت نازل شو نوحضرت جبرائیل ﷺ حضور نبی اکرم ﷺ ته اوفرمائیل د الله ﷻ دطرف نه تاته حکم شوې دې چه دا سورت حضرت ابی ﷺ ته واوروه. حضور ﷺ دې ذکرحضرت ابی ﷺ ته اوکړو نوهغه اوفرمائیل یارسول الله ﷺ هلته زما ذکرشوې دې؟حضور ﷺ اوفرمائیل اونو حضرت ابی ﷺ په ژړا شو[1](مسنداحمد).هم د مسندپه یوبل روایت کښې دی چه حضرت ابی ﷺ تپوس کړې وویارسول الله ﷺ الله ﷻ زما نوم اخستې دې؟ ([2])

داحدیث بخاری مسلم ترمذی او نسائی کښې هم دې.دمسند په یوبل روایت کښې دی چه کوم وخت حضرت ابی ﷺ داواقعه بیان کړه هغه وخت حضرت عبدالرحمن بن ابزی ﷺاووئیل بیا خوبه ته اې ابو منذرډیرخوشحاله شوې ئې. وئیل او خوشحالیدم ولې نه الله ﷻ پخپله فرمائی ﴿قُلْ بِفَضْلِ اللهِ وَبِرَحْمَتِهٖ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوْا ۗ هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُوْنَ﴾ یعنی اووایه چه د الله ﷻ په فضل اورحمت سره خلق خوشحاله شی. دا د هغوی د راجمع کړې شوی ډیر بهتردی.([3])

بل حدیث کښې دی حضرت رسول کریم ﷺ دا سورت د حضرت ابی ﷺ په وړاندې تلاوت کړو په دې کښې دا آیت هم وو ﴿ لوان ابن ادم سال وادیامن مال فاعطیه لسئال ثانیا ولوسئال ثانیا فاعطیه لسئال ثالثا ولایملأ جوف ابن ادم الا التراب ویتوب الله علی من تاب وان ذالك الدین عندالله الحنیفیة غیر المشرکة ولا الیهودیة ولا النصرانیة ومن یفعل خیرا فلن یکفروه ﴾ یعنی که انسان زمانه د یوډك ځنګل سره زر اوغواړی اوزه ئې هغه له ورکړم نو بیابه بل غواړی اوکه دویم ته ورکړم نو یقیناً به دریم کس غواړی.د انسان خیټه سوادخاورونه بل ځیزنه شی ډکولې. څوك چه توبه اوکړی نوالله ﷻ هم د هغه توبه قبلوی.دالله ﷻ په نیزد مقبول دین هغه دې چې خالص او پاك وی د شرك ، یهودیت او نصرانیت نه. کوم سړې هم چه نیك کار اوکړی د الله ﷻ په نیزد به د هغه ناقدری نه کیږی([4])(مسنداحمد)ترمذی شریف کښې هم داروایت دې او امام ترمذی رحمه الله دې ته صحیح حسن وئیلې دې. طبرانی کښې دی چه کله حضور ﷺ حضرت ابی ﷺ ته اوفرمائیل چه ماته حکم شوې دې چه زه ستا په وړاندې قرآن اووایم نو حضرت ابی ﷺ عرض اوکړو حضور ﷺ ما په الله ﷻ باندې ایمان راوړې دې ستاسو په لاس باندې مې اسلام راوړې دې هم ستاسو نه مې د دین علم حاصل کړې دې. حضور ﷺ بیا هم دا اوفرمائیل نو حضرت ابی ﷺ عرض اوکړو یارسول الله ﷺ آیازما هلته ذکر

---

[1] احمد: ۴۸۹/۳، ح/۱۶۰۰۱،

[2] احمد: ۱۳۰/۳ صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة لم یکن باب نمبر:۱ حدیث: ۴۹۵۹.

[3] احمد: ۱۲۳/۵، ح/۲۱۳۷، وسنده حسن لذاته.

[4] احمد:۱۳۱/۵، ترمذی کتاب المناقب باب فضل ابی بن کعب ﷺ: ۳۸۹۸، وهوحدیث حسن .

شوي دي؟حضور ﷺ اوفرمائيل ستا په نوم او نسب سره ﴿ملاءآلاعلی﴾ کښې ستا ذکر اوشو. حضرت ابی ﷺ عرض اوکړو چه ښه بيا اولولئی. دا روايت په دې طريق سره غريب دې او ثابت هغه دې کوم چه اول بيان شو.

فائده:-دا يادساتئی چه د حضور ﷺ دا سورت دابی ﷺ په وړاندې لوستل دادهغه د ثابت قدمئی او د ايمان د زياتوالی د پاره وو. مسنداحمد ابوداؤد نسائی او مسلم کښې دی چه يو ځل د حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ تلاوت واوريده نو حضرت ابی ﷺ وران ناست وو ځکه چه هغه څنګه دا سورت د حضور ﷺ نه زده کړې ووحضرت عبدالله هغه شان نه وولوستلي. په غصه کښې دې د نبیکريم ﷺ په خدمت کښې بوتلو حاضر ئی کړو. حضور ﷺ د دې دواړو نه قرآن واوريده هغه په خپله طريقه او ده په خپله طريقه تلاوت اوکړو حضور ﷺ اوفرمائيل دواړو ټيك اولوستلو. حضرت ابی ﷺ فرمائی چه زه خو دومره په شك شبه کښې پريوتلم چه د جاهليت د زمانې شك مې مخې ته راغلو. حضور ﷺ چه دا اوکتل نو زما په سينه باندې ئی خپل لاس مبارك کيخودو په څه سره چه زه خولې خولې شوم او په ما باندې دومره يره شروع شوه لکه چه الله ﷻ خپلې مخې ته وينم. بيا حضور ﷺ اوفرمائيل واوره حضرت جبرائيل ﷺ ماله راغلو او وئی فرمائيل د الله ﷻ حکم دې چه قرآن هم په يو قراءت باندې خپل امت ته اولوله. ما وئيل زه د الله ﷻ نه معافی ښينه او مغفرت غواړم بيا ما ته د دوو قراءتونو اجازت اوکړې شو خو بيا مې هم زياتوالي غوښتلو تردې چه د اووه قراءتونو اجازت ملاوشو(۱)داحديث په مختلفوسندونو او مختلفو الفاظو سره د تفسير په شروع کښې پوره شان سره بيان شوې دې اوس چه دا مبارك سورت نازل شو او په دې کښې آيت ﴿ رَسُولٌ مِّنَ اللَّهِ يَتْلُوا صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ۝ فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ۝ ﴾ هم نازل شو. په دې وجه حضور ته حکم اوشو چه د رسولو په توګه او ثابت قدمی ورکولو د پاره اود خبرولودپاره لوستلوسره حضرت ابی ﷺ ته واوروه. د چا دې دا خيال نه وی چه د زده کولو په توګه ياد يادولو د پاره حضور ﷺ دا سورت هغه ته تلاوت کړې وو. والله اعلم.

نو چه څنګه حضور ﷺ په هغه ورځ د حضرت ابی ﷺ شك شبه لرې کولو د پاره حضور ﷺ ته د مختلفو قراءتونو جائزساتلوباندې پيداشوې وه دهغه په وړاندې داسورت تلاوت کړوټيك همدغه شان د حضرت عمر بن الخطاب ﷺ واقعه چه هغه هم د حديبيه والا په کال د صلح په معامله کښې خپل خفګان ښکاره کولوسره ډيرسوالونه د حضور ﷺ نه کړې وو. په کوموکښې چه يودا هم وو تاسو مونږ ته دا نه ووفرمائيلی چه مونږ به بيت الله ته ځو او طواف به کوو؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه او دامې ضرور وئيلې وو خودامې نه وو وئيلی چه په دې کال به دا کيږی. يقيناً هغه وخت راروان دې چه ته به هلته ځې اوطواف به کوې. اوس د حديبيه نه واپس کيدو سره سورت فتح نازل شو نو حضور ﷺ حضرت عمر ﷺ راوغوښتو اودا سورت ئی ورته واورولو (۲) په کوم کښې چه دا آيت هم دې ﴿لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّءْيَا بِالْحَقِّ ۚ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِن شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ ۖ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِن دُونِ ذَٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴾ يعنی الله ﷻ دخپل رسول ﷺ خوب رښتيا کړو يقيناً ستاسو داخله به په مسجدالحرام کښې د امن او امان سره وی لکه چه اول د دې ذکر بيان هم شوې دې. حافظ ابو نعيم ﷫ خپل کتاب "اسماء صحابه" کښې حديث راوړلې دې چه رسول الله ﷺ فرمائيلی چه الله ﷻ کله د سورت بينه قراءت اوری نو فرمائی چه زما بنديګانو خوشحاله شئی زمادې په خپل عزت قسم وی زه به په جنت کښې تاسو له داسې ځای درکوم چه تاسو به خوشحاله شئی(۳)داحديث ډير غريب دې او په روايت کښې دومره زياتوالې دې چه

(۱) صحيح مسلم كتاب صلاة المسافرين باب بيان القران انزل على سبعة احرف: ۸۲۰.

(۲) صحيح بخاری كتاب الشروط باب الشرط فی الجهاد والمصالحة مع اهل الحرب ......:۲۷۳۱.

(۳) معرفة الصحابة لابن نعيم الاصبهانی : ۳۵۰/۱، وقال وهو عندی اسناد منقطع.

زه به تاسوته د دنيا او اخرت د احوالونه په يوحال کښې هم نه هيروم.

اياتونه	سورة البينة مكية وهي ثماني ايات وركوعا واحد	ركوع ګاڼې
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑧	شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې	①

لَمْ يَكُنِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ وَالْمُشْرِكِيْنَ مُنْفَكِّيْنَ

نه وو | هغه کسان | چې کفر ني کړې وو | داهل کتابونه | او دمشرکانونه | منع کيدونکې |

کافران اهل کتاب اومشرکان ټول (دخپل باطل دين نه) جدا کيدونکې نه وو ....

حَتّٰى تَاْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ۙ ① رَسُوْلٌ مِّنَ اللّٰهِ يَتْلُوْا

تر دې پورې | چې راشي هغوئ ته | روښانه دليل | يعنې يو رسول | دطرفه دالله نه | چې لولې |

تردې چې څرګند دليل ورته راغې | ....يعنې دالله ﷻ رسول چې پاکيزه صحيفې

صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ۙ ② فِيْهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ۗ ③ وَمَا تَفَرَّقَ

صحيفې پاکې | چې په هغې کښې | ليکل شوې وي | صحيح سلامت | اونه وو جداجدا شوې |

ورته لولي اچې په هغې کښې صحيح (ددين) حکمونه ليکلي دي|او کتابيان خودهغې نه پس ديوبل نه

الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ

هغه کسان | چې ورکړې شوي وو ورته کتاب | مګر | روستو دهغې نه | چې راغلې وو هغوئ ته |

..........جدا شوي وو | چې څرګند دليل ورته راغلې وو |

الْبَيِّنَةُ ۗ ④ وَمَآ اُمِرُوْٓا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ

روښانه دليل | اونه وو حکم شوې هغوئ ته | مګر دا | چې عبادت دې کوي دالله |

.... | اودوئ ته خو صرف دا حکم شوې وو | چې دالله ﷻ عبادت دې کوي

مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ۙ ۵ حُنَفَآءَ وَيُقِيْمُوا الصَّلٰوةَ

حال داچې خالص کونکې وي | هغه لره | ددين خپل | (او) يو مخيزې (وي) | او قائيموي دې مونځ |

دين دې خالص د هغه منې | .... دباطل نه دې حق ته مخ ګرځوي | .اومونځ دې کوي

وَيُؤْتُوا الزَّكٰوةَ وَذٰلِكَ دِيْنُ الْقَيِّمَةِ ۗ ⑤

او ورکوي زکوة | او دا | دين محکم دې |

او زکواة دې ورکوي | اوهم دا مضبوط (سم) دين دې |

قوله تعالى:- حَتّٰى تَاْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ۙ

اهل کتاب سره دليل راغلو:- د اهل کتاب نه مراد يهوداونصارې دې اود مشرکانونه مراد د بتانوعبادت کونکې عرب اوآتش پرست دې. فرمائي چه داخلق بغيرد دليل نه منع کيدونکې نه ووبيافرمائي هغه دليل دالله ﷻ رسول حضرت محمد ﷺ دې چه پاکه صحيفه يعنې قرآن کريم تلاوت کوي چه اعلى فرښتو په پاکو پاڼرو باندې ليکلې دې. لکه بل ځائ ارشاد دې ﴿فِىْ صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ۙ مَّرْفُوْعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ ۙ بِاَيْدِىْ

سَفَرَةٍۭ كِرَامٍۭ بَرَرَةٍ ﴾ چه هغه په مشهورو اوچتو اوپاکو صفاپاڼو باندې د پاکو نیکو بزرګو فرښتو په لاس لیکلي شوي دي. بیا فرمائي چه په دې پاکو صحیفوکښې دالله ﷻ لیکلي شوې خبرې دعدل او استقامت والا موجود دي دکومو چه د الله ﷻ د طرف نه کیدوکښې هیڅ شک شبه نشته اونه په دې کښې څه خطا اوغلطي شته. حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چه هغه رسول الله ﷺ په ښکلې انداز کښې قرآني وعظ فرمائي اود هغه ښه تعریفونه بیانوي. ابن زید رحمه الله فرمائي چه په دې صحیفوکښې کتابونه دي د استقامت عدل او انصاف والا.

قوله تعالى:- وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ

بیافرمائي چه په وړاندینو کتابونووالا د الله ﷻ حجتونه قایم شوي دي اود دلیل راتلونه پس د الله ﷻ دکلام مراد کښې اختلاف اوکړواو په جدا جدا لاروباندې تقسیم شو لکه چه په دې حدیث کښې دي کوم چه په مختلفوطریقوسره روایت دې. د یهودیانو یواویا (۷۱) ډلې شوې اود نصرانیانو دووه اویا (۷۲) اود دې امت به درې اویا (۷۳) ډلې جوړیږي. سوا د یوې نه به ټولې دوزخ ته ځي. خلقو تپوس اوکړو چه هغه یوه کومه ده؟ وئې فرمائیل هغه چه په کومه باندې زه او زما صحابه کرام دي. (۱)

بیافرمائي چه هغوی ته صرف دومره حکم وو چه په خلوص او اخلاص سره د خپل حقیقي معبود عبادت کوئي لکه چه بل ځائ ارشاد دې ﴿وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا نُوْحِيْٓ اِلَيْهِ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا فَاعْبُدُوْنِ﴾ یعنې تا نه وړاندې هم مونږ چه کوم رسولان لیګلي دي د ټولو طرف ته مو هم دا وحي کړې چه زما نه سوا بل معبود برحق نشته تاسو ټول صرف هم زما عبادت کوئي. د دې د پاره دلته هم اوفرمائیلې شو چه یو طرف ته شئي یعني شرک پریږدئي او په توحید کښې مشغول شئي. بل ارشاد دې ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِيْ كُلِّ اُمَّةٍ رَّسُوْلًا اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوْتَ﴾ یعنې مونږ هرامت ته رسول لیګلي چه د الله ﷻ عبادت کوئي اود الله ﷻ نه بغیرد نورو د عبادت نه بچ شئي. د حنیف پوره تفسیر په سورت انعام کښې تیرشوې دې د هغې د دوباره کولو ضرورت نشته.بیافرمائي مونځونه قایم کړئي کوم چه بدني عبادتونوکښې د ټولونه اوچت عبادت دې او زکوة ورکوئي یعني فقیرانو اومحتاجانوسره ښه سلوك کوئي هم دغه دین مضبوط نیغ صحیح د عدل او ښکلې دې.

فائده:- ډیر ائمه کرام ﷫ لکه امام زهري رحمه الله امام شافعي رحمه الله وغیره د دې آیت نه په دې امر باندې استدلال کړې دې چه اعمال په ایمان کښې داخل دي ځکه چه په دې آیاتونوکښې الله ﷻ د خلوص او یوشان والی سره عبادت مونځ او زکوة دین فرمائیلې دې.

مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ	كَفَرُوْا	اِنَّ الَّذِيْنَ			
داهل کتابونه	چې کفر نې کړې دې	بیشکه هغه کسان			
اکه اهل کتاب	بیشکه چا چې انکار کړې دې				
هُمْ	اُولٰٓئِكَ	خٰلِدِيْنَ فِيْهَا	فِيْ نَارِ جَهَنَّمَ	وَالْمُشْرِكِيْنَ	
دوی	دا کسان چې دي	همیشه به وي په هغې کښې	په اور د دوزخ کښې به وي	او دمشرکانونه	
اودوئ په ټولو کښې		د دوزخ په اور کښې به همیشه دپاره پراته وي		دی اوکه مشرکان دي	

(۱) ددې تخریج سورة یونس آیت ۹۳ لاندې تیر شو بدې.

شَرُّ الْبَرِيَّةِ ۝ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ

دیر بد دخلقو دی | بیشکه هغه کسان | چې ایمان ئې راوړو | او عملونه ئې اوکړل نیک |

خراب خلق دی | بیشکه کومو کسانو چې ایمان راوړې دې او نیک کارونه ئې کړی دی

أُولٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ۝ جَزَآؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ

دا کسان چې دی | دوئ | بهترین دخلقو دی | بدله ددوئ | په نز درب ددوئ |

هغوئ په ټولو کښې ښه خلق دی | د هغوئ بدله د هغوئ درب سره دهمیشه اوسیدلو

جَنّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهٰرُ خٰلِدِينَ فِيهَآ

جنتونه دهمیشه اوسیدو دی | چې بهیږی به | لاندې دهغې نه | نهرونه | همیشه به وی | په هغې کښې

باغونه دی | .... چې د هغې لاندې به ولې بهیږی

أَبَدًا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذٰلِكَ لِمَنْ

تل ترتله | راضي شو الله | دهغوئ نه | او راضي شول هغوئ | دالله نه | دا هر څه | دپاره دهغه چادی |

همیشه به په کښې اوسیږی | الله ﷻ به دهغوئ نه راضي وی | او هغوئ به دالله ﷻ نه راضي شی | دا (مرتبه) هغه

خَشِيَ رَبَّهٗ ۝

چې اوویریدو | درب خپل نه

دپاره ده | چې دخپل رب نه ویریږی

قوله تعالى:- فِي نَارِ جَهَنَّمَ خٰلِدِينَ فِيهَا

دکافرانو انجام:- الله ﷻ دکافرانو انجام بیانوی هغه کافران که هغه یهودیان اونصاری وی یادعربو او عجمومشرکان څوك هم چه دالله ﷻ د انبیاءکرامو مخالف وی اودکتاب الله تکذیب کونکی وی هغه به دقیامت په ورځ د دوزخ په اُورکښې اچولې شی او هم په دې کښې به پراته وی. نه به د هغه ځائ نه وتلې شی اونه به خلاصیدلې شی.داخلق د ټول مخلوق نه خراب او کمتر دی. بیا د خپلو نیکو بندګانودانجام خبرورکوی د کومو په زړونو کښې چه ایمان دې اوڅوك چه په خپلوبدنونوباندې دسنتوپه پوره کولو کښې اوسیږی داد ټول مخلوق نه بهتر اوبزرګ دی.

فائده: ددې آیت نه ابوهریره ﷺ اودعلماؤ یوې ډلې دا ستدلال کړې دې چه ایماندارانسان د فرښتونه هم غوره دې.بیاارشاد دې چه د هغوی نیکه بدله د هغوی رب سره دهغه همیشه والا جنتونوپه صورت کښې ده. دکومو په تکړه تکړه کښې چه د صفا صفا اوبونهرونه بهیږی په کومو کښې چه به همیشه والا ژوندسره اوسیږی. نه به د هغه ځایه ویستلې شی اونه به دغه نعمتونه د دوی نه جدا کولې شی. نه به کمیږی اونه د هغوی څه غم اوپریشانی وی. بیا د دې ټولونه زیات او اوچت نعمت اورحمت دا دې چه د رب رضااود مولی مرضی به دوی ته حاصله وی.اودوی ته به الله ﷻ دومره نعمتونه ورکړی چه د دوی زړه به هم راضي شی. بیا ارشاد کولې شی چه دا بهترینه بدله اودا جزائی جزیل دا اجرعظیم به دنیا کښې د الله ﷻ نه په ویرې سره اوسیدونکو بدله اوعوض دې. هرهغه سړې د چا په زړه کښې چه ویره وی د چا په عبادت کښې اخلاص وی چه په دې پوهیږی الله ﷻ هغوی ته ګوری بلکه د عبادت په وخت کښې په داسې مشغولتیا او خشوع سره عبادت کوی لکه چه پخپله په خپلو سترګو خپل خالق مالك ربښتونې رب او حقیقی الله ﷻ ګوری.

بهترین کس څوک دي؟:-دمسنداحمدپه حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه زه تاسو ته اوښایم چه دټولونه بهترسړې څوک دي؟خلقو وئیل ضرور. وئی فرمائیل هغه سړې چه دخپل اس واګه ئی نیولې وی چه کله به د جهاد آواز اوشی اوکله به زه وراودانګم د ده په شا به سور شم او په یوه چغه د دښمن په لښکر کښې ورننوځم او بهادری اوښایم. زه تاسو ته د یوبل بهترین مخلوق خبردرکوم هغه سړې چه د چیلوبه رمه کښې دې نه مونځ پریږ دی اونه د زکوة نه سترګې پټوی. راشئ چه اوس درته بدترین مخلوق اوښایم هغه سړې چه د الله ﷻ په نوم باندې سوال کوی اوبیانه شی ورکولې. (۱)

الحمدلله﴾ د سورت بینه تفسیرختم شو د الله ﷻ شکر او احسان دې.

﴿تفسیر سورت الزلزال﴾

د سورت تعارف:-ترمذی شریف کښې دی چه یوسړې رسول الله ﷺ له راغلو او وئی وئیل چه حضور ﷺ ماته اولوله. حضور ﷺ اوفرمائیل چه ﴿الر﴾والادرې سورتونه لوله هغه وئیل زه بوډاشوې یم حافظه مې کمزورې شوې ده او ژبه مې پیړه شوې ده نو حضور ﷺ اوفرمائیل ښه ده ﴿حم﴾ والا سورتونه لوله هغه بیاهم هغه عذربیان کړو نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه د ﴿یسبح﴾ والا درې سورتونه لوله هغه بیاهم هغه عذربیان کړواودرخواست ئی اوکړو چه حضور ﷺ ماته چرته د یوجامع سورت سبق راکړه نوحضور ﷺ هغه ته داسورت اوخودلو.کله چه ئی اولوستلو نو هغه اووئیل په الله ﷻ قسم چاچه ته په حقه سره نبی جوړ کړې رالیګلې زه به چرې هم په دې باندې زیاتې اونه کړم. بیا هغه واپس لاړو حضور ﷺ اوفرمائیل دې سړی خلاصې بیاموندو اوخلاصی ته اورسیدو. بیائی اوفرمائیل لږ شان دې راوغواړئی هغه حاضر شو نو حضور ﷺ اوفرمائیل ماته د قربانئی د اختر حکم شوې دې دغه ورځ الله ﷻ د امت د اختر ورځ جوړه کړې ده. نو دې سړی اووئیل که ماسره د قربانئی څاروې نه وی او یوسړی ماته د پښود پاره څاروې په تحفه کښې راکړې وی نوزه هغه حلال کړم؟ وئی فرمائیل چه نه نه بیاخو ته خپل ویښته اوخروه نوکونه بریت واړه کړه د نوم نه لاندې ویښته واخله د الله ﷻ په نیزد ستا پوره قربانی هم دغه ده (۲). داحدیث په مسنداحمد ابوداؤد او نسائی کښې هم دي.

د ترمذی په یوبل حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه کوم سړې دا سورت اولولی نو ده ته د نیم قرآن پاك ثواب ملاویږی(۳)داحدیث غریب دې اوپه یوبل روایت دې کښې دی ﴿اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ﴾د نیم قرآن پاك برابر دې.او ﴿قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ﴾د دریمې حصې قرآن برابر دې. ﴿قُلْ يٰۤاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ﴾ د څلورمې حصې قرآن برابردې(۴) داحدیث هم غریب دې. بل حدیث کښې دی رسول الله ﷺ خپلو صحابه کرامو کښې یو کس ته اوفرمائیل آیا تا نکاح اوکړه؟ هغه وئیل نه حضور ﷺ ماسره دومره څه نشته چه زه پرې خپله نکاح اوکړم. حضور ﷺ اوفرمائیل ﴿قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ﴾ تاسره نشته؟ هغه وئیل او شته خو. وئی فرمائیل دریمه حصه قرآن دا شو. بیائی اوفرمائیل ﴿اِذَا جَآءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ﴾ نشته؟ وئیل هغه هم شته. وئی فرمائیل څلورمه حصه قرآن دا شو بیا ئی اوفرمائیل﴿قُلْ يٰۤاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ﴾ درته یادنه دي؟ هغه اویاد دې. وئی فرمائیل څلورمه حصه قرآن دا دې زه اوس نکاح اوکړه. (۵) دا حدیث حسن دې دا دریواړه احادیث صرف ترمذی کښې دی.

---

(۱) احمد : ۳۹٦/۲،

(۲) احمد: ۱۹٦/۲، ابوداود کتاب شهر رمضان ، باب تحزیب القران : ۱۳۹۹، وسنده حسن .

(۳) ترمذی کتاب فضائل القران باب ماجاء فی اذا زلزلت : ۲۸۹۳.

(۴) ترمذی حوالا سابق : ۲۸۹٤،

(۵) ترمذی کتاب فضائل القران باب ماجاء فی زلزلت : ۲۸۹۵،

اياتونه	سورة الزلزال مكية وهي ثماني ايات وركوعا واحدا	ركوع كاني
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑧	شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكې دې	①

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ۝ وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ۝

كله چي | اوخوزولې شي | زمكه | په خوزولو دهغې سره | او راؤباسى | زمكه | بوجونه خپل |

څه وخت چي زمكه زلزلې سره اوجر قولې شي | .... اوزمكه به خپل بارونه بهرته راؤباسى

وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا ۝ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ۝

او اووائى | انسان | چي څه اوشو په دې | په دغه ورځ به | بيانوى زمكه | خبرونه (حالات) خپل |

او انسان بۀ اووائى چي په دې زمكه څه چل اوشو ؟! په دغه ورځ به زمكه خپل ټول حالونه اووائى

بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا ۝ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ

په سبب ددې چي رب ستا به | وحى كړې وى هغې ته | په دغه ورځ به | واپس كيږى | خلق |

ځكه چي ستا رب به ورته حكم كړې وى | ....په دغه ورځ به خلق ټولى ټولى راوځى

أَشْتَاتًا لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ ۝ فَمَنْ

جداجدا (خواره واره) | دپاره ددې چي ورته اوښودلې شي | عملونه خپل | نو هغه څوك |

........................چي خپل عملونه ورته اوخودلې شي | ....نوچا

يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝ وَمَنْ يَعْمَلْ

چي كړې ئې وى | په مقدار د ذرې | نيكى | اوبه وينى هغه | او هغه څوك | چي كړې ئې وى |

چي ديوې ذرې هومره نيكى كړې وى | هغه به اووينى | ....او چاچې ديو

مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۝

په مقدار د ذرې | بدى | اوبه وينى هغه

ذرې هومره بدى كړې وى هغه به اووينى

قوله تعالى:- إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ۝

كله چه په زمكه باندې زلزله راشى:- زمكه به د لاندې نه د پاسه پورې رچيږى او چه څومره مرى په دې كښې دى هغه ټول به بهر راوغورزوى. لكه بل ځائ ارشاد دې ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ۝﴾ خلقو د خپل رب نه اووېرېږئ يقين اومنئ چه د قيامت زلزله او دهغه ورځ زلزله ډيرلوئ څيز دې. بل ځائ ارشاد دې ﴿وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ۝ وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ۝﴾ زمكه به په رابنكلوسره برابره او هواره كړې شى اوچه په دې كښې هرڅه دى هغه به بهر راوباسى او بالكل به خالى شى.

قوله تعالى:- وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ۝

صحيح مسلم كښې دى رسول الله ﷺ فرمائى زمكه به د خپلې اينې ټكرې رابهر كړى سره زر او سپين زر به د لكه د ستنو بهر راوځى. قاتل به دې ته په كتوسره افسوس كوى وائى به ارمان دې چه د دې مال

د پاره ما فلانکې قتل کړې وو نن دا هسې اخوا دیخوا خرابیږې څوك ورته یونظر هم نه ګوری دغه شان به صله رحمئی ماتونکې هم وائی چه هم د دې په مینه کښې ما رشته دارانوسره سلوك نه کولو. غل به هم وائی هم د دې په محبت کښې ما خپل لاسونه کټ کړې غرض دا چه دغه مال به هسې پروت وی هیڅ څوك به نی نه اخلی([1]) انسان به هغه وخت حیران اوپریشان پاتې وی اووائی به داخود خوزیدوهم نه دې بالکل ولاړدې غیب او کلك وو په دې څه اوشو چه لکه د بید په شان خوزیږې؟ او چه ورسره اوګوری چه ټول وراندې روستو مړی هم د زمکې نه راووتل نو حیران او پریشان به شی آخر په ده څه شوی دی؟ زمکه به بالکل بدله کړې شی او آسمان هم او ټول خلق به د هغه قهار رب په وړاندې اودریږی زمکه به په صفاصفا او ښکاره توګه باندې ګواهی ورکوی چه فلانکی فلانکی سړی فلانکې فلانکې نافرمانی په دې کړې ده. حضورﷺ د دې آیت تلاوت کولونه پس اوفرمائیل پوهیږئی چه د زمکې بیان کړې شوی خبرونه په څه وی؟ خلقو وئیل الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ ته ښه علم دې. نو حضورﷺ اوفرمائیل کوم کوم عملونه چه بنیادمو په زمکه باندې کړی دی هغه ټول به راښکاره کړی چه فلانکی سړی فلانکئی نیکی یا بدی فلانکی ځائ کښې فلانکی وخت کښې کړې ده. ([2]) امام ترمذی ﷫ داحدیث حسن صحیح غریب ښائی.

قوله تعالى:- يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا﴿٤﴾

زمکه به هره خبره راښکاره:- معجم طبرانی کښې دی حضورﷺ فرمائیلی د زمکې نه بچ شئی دا ستاسو مورده کوم سړې چه په دې باندې نیکی بدی کوی دا به ټول راښکاره کړی([3]) دلته د وحی نه مراد حکم ورکول دی. ﴿اوحی﴾ اود دې په شان د معنې افعال صله حرف لام هم راځی. او ﴿اتی﴾ هم. مطلب دا دې چه الله ﷻ به دې ته اوفرمائی چه اوښایه نو هغه به ئی ښائی. په هغه ورځ به د حساب د ځائ نه په مختلفو قسمو ډلو کښې واپس کیږی. څوك بد څوك نیك څوك جنتی څوك دوزخی.دا معنې هم دی چه ددې ځائ نه کله جدا جدا شی نو بیا به نه شی یوځائ کولې.دا د دې د پاره چه هغوی خپل عملونه اوپیژنی اود بدئی او نیکئی بدله اووینی په دې وجه ئی په آخره کښې بیان کړل. رسول الله ﷺ فرمائی چه د اسونووالا درې قسمه دی یود اجرموندونکی یو پرده ساتونکی او یو بوج او ګناه والا. د اجروالاخو هغه دې کوم چه اس ساتی دجهاد په نیت سره که د ده د اس پرې وغیره سست شواودې اخوا دیخوا څریدلونودا هم د اس والا د پاره د اجرسبب دې اوکه ده رسئی اوشلوله اواخوا دیخوا اوختلو نو د هغه د قدمونو نښې او د هغه خراشنه هم ده ته ثواب ملاویږی اوکه چرې دې په یونهر باندې اوبه اوڅکی اود څکلواراده ئی نه وی نوبیا هم ورته ثواب ملاویږی. دااس خود هغه سړی د پاره سراسر اجر او ثواب دې. دویم هغه سړې چه اس ئی د دې د پاره ساتلې وی چه د نورو خلقو نه بې پرواه وی اود چا نه د سوال کولو ضرورت نه وی خود الله ﷻ حق نه پخپله په دې کښې هیروی اونه د ده په سورلئی کښې نودا د ده د پاره پرده ده. دریم هغه سړې دې چه د فخر او ځان خودلو د پاره او ظلم اوزیاتی کولود پاره ئی اس ساتلې وی نو دا د ده د پاره بوج او په ده باندې ګناه ده. بیادحضورﷺ نه سوال اوکړې شو چه دخرو پاره کښې څه حکم دې؟حضور ﷺاوفرمائیل په ما باندې د الله ﷻ د طرف نه بغیرددې یو او جامع آیت نه بل څه نه دی نازل شوی چه د ذرې برابر نیکی اودومره بدی به هرسړې وینی. (مسلم) ([4])

---

[1]) صحيح مسلم كتاب الزكاة باب الترغيب فى الصدقة قبل ان لا يوجد من يقلها: ۱۰۱۳.

[2]) ترمذى كتاب فضائل القران باب ماجاء فى زلزلت :۳۳۹۳،

[3]) المعجم الكبير : ٤٥٩٦، ، مجمع الزوائد: ۲٤١/١.

[4]) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة اذا زلزلت باب قوله ((فمن يعمل مثقال ذرة خير يره) : ٤٩٦٢.

حضرت صعصعه بن مالك ﷺ د حضور ﷺ په ژبه مبارکه دا ايت اوريدلوسره وئيلي وو چه صرف هم دا آيت کافي دي اوکه زيات وانوري نو هيڅ ضرورت نشته.[1] (مسنداحمد نسائي) صحيح بخاري کښې دا روايت د حضرت عدي بن حاتم رحمه الله نه مروي دې چه د اُورنه بچ شئ که د نيمې کهجورې په صدقه ولې نه وي[2] دغه شان په صحيح حديث کښې دي چه د نيکئ کار سپك مه ګڼړئ که هغه دومره وي چه د خپلې لوټې نه لرې شان اوبه په يوترې باندې اوڅکوې يا د خپل يومسلمان رور سره په رونړ تندي خوشحالئ سره ملاقات اوکړي[3] په يوبل صحيح حديث کښې دي اې ايماندارو ښځو تاسودخپلې ګوانډئي هديه او تحفه سپکه مه ګڼړئ که يوه نوکه ولې نه وي[4] بل حديث کښې دي چه سوال کونکي ته څه نه څه ورکوئ که سوزيدلې نوکه ولې نه وي.[5]

دمسنداحمد په حديث کښې دي اې عائشه رضي الله عنها ګناه سپکه مه ګڼړه يادساته د دې هم الله ﷻ حساب اخستونکې دې[6] ابن جرير کښې دي چه حضرت ابوبکرصديق ﷺ رسول الله ﷺ سره خوراك کولو چه دا آيت نازل شو نوصديق اکبر ﷺ د خوراك نه لاس اوچت کړو او تپوس ئې اوکړويارسول الله ﷺ آيا ماته به ديوې يوې ذرې بدئ بدله راکولې شي نوحضور ﷺ اوفرمائيل صديق اکبر په دنياکښې چه کوم کوم تکليفونه تاته رسيدلې دي دا خوپه هغې کښې راغلې او نيکئ د الله ﷻ سره ستا د پاره جمع شوې دي اود دې تولو به پوره پوره بدله د قيامت په ورځ درکولې شي[7] د ابن جرير په يوبل روايت کښې دي چه دا سورت د حضرت ابوبکر ﷺ په موجودګئ کښې نازل شوې وو هغه چه دا واوريدو نو ډيرئې اوژړل. حضور ﷺ د سبب تپوس اوکړو نو هغوی اوفرمايل چه ما دا سورت ژړوي. حضور ﷺ اوفرمائيل که تا خطا او ګناه نه کوله چه تاته اوبښلې شي اومعاف کړې شي نو الله ﷻ به يوبل امت پيداکړې وو چه خطا اوګناه به ئې کوله او الله به هغوی ښنل.[8]

حضرت ابوسعيدخدري ﷺ د حضور ﷺ نه دا آيت واوريدو نو تپوس ئې اوکړو حضور ﷺ آيا زه به خپل ټول اعمال وينم؟ حضور ﷺ اوفرمائيل او، تپوس ئې اوکړو لوئ لوئ وئې فرمائيل او بيائې وئيل واړه واړه حضور ﷺ اوفرمائيل او. ما وئيل هائې افسوس نوحضور ﷺ اوفرمائيل ابوسعيد خوشحاله شه نيکي خودلس چنده نه واخله تر اووه سوو پورې بلکه د دې نه هم زيات چه الله ﷻ چاله غواړې ورکوي به. اوګناد به هم د هغې په شان وي الله ﷻ به هغه هم اوبښي. واورئې يوکس ته به صرف د هغه عمل خلاصي ورنه کړې شي. ماوئيل حضور ﷺ تاسو ته هم وئې فرمائيل نه ماته هم مګردا چه الله ﷻ په خپل رحمت سره ما پټ کړي.[9] د دې په راويانوکښې يو ابن لهيعه دې دا روايت صرف هم د ده نه نقل دې.

د هريوعمل بدله به ملاويږي: حضرت سعيدبن جبير رحمه الله فرمائي چه کله دا آيت ﴿وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا﴾ نازل شو يعني د مال د محبت نه باوجود مسکين يتيم او قيدي باندې خوراك کوي نوخلقو دااوګنړل که مونږ لږ شان څيز د الله ﷻ په لارکښې ورکړو نوڅه ثواب به ملاويږي. مسکين به د هغوی په دروازه کښې راتلو خود يوې نيمې کهجورې يا د روټئ يوه ټکړه وغيره ورکول ئې سپك

---

[1] احمد: ۵/۵۹،
[2] صحيح بخاري کتاب التوحيد باب کلام الرب تعالی يوم القيامة مع الانبياء وغيرهم. : ۷۵۱۲.
[3] احمد: ۵/۶۳،
[4] صحيح بخاري کتاب الادب باب لا تحقرن جارة لجارتها: ۶۰۱۷، صحيح مسلم: ۱۰۳۰.
[5] نسائي کتاب الزکاة باب رد السائل : ۲۵۶۶، وسنده صحيح ، احمد: ۶/۴۳۵.
[6] ابن ماجة کتاب الزهد باب ذکر الذنوب: ۴۲۴۳، وهو صحيح: ۶/۱۵۱.
[7] الطبري :
[8] ابن ابي جرير وسنده حسن شعب الايمان : ۷۱۰۳، مجمع الزوائد: ۷/۱۴۱.
[9] ابن ابي حاتم

کنټرل اوداسې به ئې واپس کولو که چرې ورکوی نو چه چرته ښه او محبوب څيز ورکړی. هلته خود دې خيال يوه ډله وه بله ډله هغه وه چاته چه داخيال پيداشوې ووچه په وړو وړو ګناهونو به زمونږ نيول نه کيږی مثلاً کله ئې چرته دروغ خبره اوکړه کله ئې چرته اخواديخوا نظر اوکړو کله ئې غيبت اُوکړو، د دوزخ وعيد خو په کبيره ګناهونوباندې دې نوداآيت ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۝﴾ نازل شو اودوی ته دا اوخودلې شو چه وړه شان نيکی سپکه مه ګنړئی دا به لونيږی اوملاويږی به لس او چه دچاد پاره الله ﷻ اوغواړی نود دې نه هم ډيرزيات بلکه د دې نيکو په بدله کښې بدئی هم معاف کوی.د يوې يوې نيکئی سره لس لس بدئی معاف کيږی. بيا دا هم دی چه که د چا نيکی د بدئی نه يوه ذره هم زياته شوه هغه جنتی شو.رسول الله ﷺ فرمائی چه ګناه سپکه مه ګنړئی دا ټولې راجمع کولې شی اوسړې هلاکوی.رسول الله ﷺ د دې بدو مثال بيان کړې دې لکه چه څنګ خلق يوځائ کښې کوز شي بيا يويو دوه دوه لرګی راغونه کړې نود لرګويو ډهيرې اولګی اوکه بيا دا اوسوزولې شی نو په دې اُورکښې چه څه غواړې پخولې شې[1] (دغه شان لړه لړه ګناه ډيره زياتيږی اود اُور کار کوی او انسان سوزوی.)

﴿والحمدلله رب العلمين﴾ د سورت الزلزال تفسير ختم شو.

اياتونه		سورة العاديات مكية وهي احدى عشرة ايات وركوعا واحدا		ركوع ګانې
		بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ		
⑪		شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې		①

وَالْعٰدِيٰتِ ضَبْحًا ۝ فَالْمُوْرِيٰتِ قَدْحًا ۝

قسم دې په منډه وهونکو اسونو باند | دپرشار سره | بيا ايستونکی د اور دی | په وهلو دنوکونو سره |

قسم دې په منډه وهونکو اسونو چې پرشيږی | ....نو په پښو وهلو داور بځری غورزوی

فَالْمُغِيْرٰتِ صُبْحًا ۝ فَاَثَرْنَ بِهٖ نَقْعًا ۝ فَوَسَطْنَ

بيا حمله کونکی دی | په صبا کښی | بيا پورته کوی | په دې موقع | دوړه | بيا منځ ته ورننوزی |

نو د صبا په وخت په دښمن حمله کوی | نو په هغې سره ګرداو غبار اوچتوی | ....نو ددښمن

بِهٖ جَمْعًا ۝ اِنَّ الْاِنْسَانَ لِرَبِّهٖ لَكَنُوْدٌ ۝

په دې حالت کښی | ډلې (ددشمن) ته | بيشکه انسان | درب خپل | ډير ناشکره دې |

(دلښکر) مينځ ته ورننوځی | ....بيشکه چې انسان دخپل رب ناشکره دې

وَاِنَّهٗ عَلٰى ذٰلِكَ لَشَهِيْدٌ ۝ وَاِنَّهٗ لِحُبِّ الْخَيْرِ

او بيشکه دا انسان | په دې ناشکرئ باند | خامخا ګواه دې | او بيشکه دې | په مينه دمال کښی |

اودې پخپله په دې خپله ناشکرئ ګواه دې | ....اودې دمال په مينه کښې

لَشَدِيْدٌ ۝ اَفَلَا يَعْلَمُ اِذَا بُعْثِرَ مَا

خامخا سخت دې | ايا نو هغه نه پيژنی هغه وخت | کله چې | راپورته کړې شي | هغه څه |

ډير (زيات)سخت دې |..................ايا دهٔ ته معلومه نه ده چې څه وخت د قبرونو نه هغه څه په کښې دی

[1] احمد: ۲/۱ ۴۰۲..

إِنَّ رَبَّهُمْ	فِي الصُّدُورِ ۝	مَا	وَحُصِّلَ	فِي الْقُبُورِ ۝
بيشکه رب دهغوئ به	چې په سينو کښې دی	هغه څه	او بهر کړې شي	چې په قبرونو کښې دی

(مړي) راپاڅولې شي | او د سينو پټ رازونه به څرګند کړې شي | ....نو په دغه

لَّخَبِيرٌ ۝	يَوْمَئِذٍ	بِهِمْ
خامخا خبردار وی	په دغه ورځ	په هغوئ باندې

ورځ به الله تعالی ددوئ په حال ښه خبر وی

قوله تعالى:- وَالْعٰدِيٰتِ ضَبْحًا ۝

د مجاهدينو د اسونو قسم :-دمجاهدينواسونه کله چه د الله ﷻ په لارکښې هنرېږی او منډې وهی د هغوی الله ﷻ قسم خوری بيا په دې تيزئی سره منډې وهلوکښې دهغوی نعلونه د کاڼوسره جنګيدل او په دې مرلوسره د اُور بڅری الوتلو اوبياد سحر په وخت کښې په دښمن باندې حمله کول اود رب دښمنان لاندې باندې کول. د حضورﷺ هم دغه عادت مبارك وو چه کله به د دښمن يوکلی ته تلو نو هلته به د شپې د پاره حصاريدو او غوږبه ئی کيخودو که چرته د اذان آواز به راغلونو حضورﷺ به منع شوکه نه به راتلونو لښکر ته ئی حکم اوکړو چه ورچغه کړئی(١) بيا د دغه اسونو دوړې اوچتول او د هغه ټولود دښمنانو مينځ ته ورننوتل په دې ټولو څيزونو باندې قسم خوړلوسره مضمون شروع کوی. د حضرت عبدالله ﷺ نه روايت دې ﴿وَالْعٰدِيٰتِ﴾ نه مراد اوښ دې حضرت علی ﷺ هم دا وائی.

د حضرت ابن عباس ﷺ داقول دې چه دې نه مراد اسونه دی کله چه علی ﷺ ته معلومه شوه نو هغوی اوفرمائيل اسونه د بدر په ورځ مونږ سره چرته وو؟ دې خو په هغه وړوکی لښکرکښې وو چه ليګلې شوې وو.حعبدالله بن عباس ﷺ يوځل په حطيم شريف کښې ناست وو چه يوسړې راغلود دې آيت تفسيرتپوس ئی اوکړو نو هغوی اوفرمائيل دې نه مراد دمجاهدينواسونه دی چه د جهاد په وخت کښې په دښمن باندې حمله کوی بياد شپې په وخت دا اسونه اوسواره مجاهدين خپلو کيمپونوته راځی اود خوراك د پاره اُور لګوی هغه د دې تپوس نه پس حضرت علی ﷺ له لاړو هغه وخت هغوی د زم زم اوبه په خلقو څکولې هغه سړی د دوی نه هم هغه سوال اوکړو هغوی اوفرمائيل چه ما نه وړاندې دې د بل چانه هم تپوس کړې دې؟ ونيل او د حضرت ابن عباسﷺ نه مې تپوس کړې نوهغوی اوفرمائيل د مجاهدينو اسونه کوم چه د الله ﷻ په لارکښې حمله اوکړی. حضرت علی ﷺ ورته اوفرمائيل څه لاړشه هغه لږ شان ماله راولحه کله چه هغه راغلو نو حضرت علی ﷺ اوفرمائيل چه تاته پته نشته اوخلقو ته فتوی ورکوې.د الله ﷻ قسم په اسلام کښې رومبنی غزوه د بدر شوې په دې جنګ کښې مونږ سره صرف دوه اسونه وو. يودحضرت زبيرﷺ او بل د حضرت مقداد ﷺ نو عاديات ضبحانه څنګه مرادکيدې شی دې نه مرادخودعرفات نه دمزدلفه طرف ته تلونکی(١) اوبياد مزدلفه نه منی طرف ته تلونکی دی. حضرت عبدالله ﷺ فرمائی دې اوريدوسره ما د خپل وړاندينی قول نه رجوع اوکړه اوچه حضرت علی ﷺ کوم فرمائيلې وو هم هغه مې اوونيل.مزدلفه ته په رسيدو باندې حاجی خپله کټونی روټئی د پاره اُور بلوی. نود حضرت علیﷺ فرمان داسې شو چه دې نه مراد اوښ دې اوهم دا قول د يوې ډلې دې په کوم کښې چه ابراهيم عبيده بن عمير وغيره دی اود حضرت ابن عباس ﷺ نه اسونه روايت دی.

١) صحيح مسلم کتاب الصلاة باب الامساک عن الاغارة علی قوم: ٣٨٢.

قوله تعالى:- فَالْمُغِيْرٰتِ صُبْحًا

دَ سحر په وخت کښې حمله کونکی:- مجاهد رحمه الله عکرمه رحمه الله عطاء رحمه الله قتاده رحمه الله ضحاك رحمه الله هم دا وائي اوامام ابن جرير رحمه الله هم دا خوښوي بلکه د حضرت ابن عباس رضي الله عنه او حضرت عطاء رحمه الله نه روايت دي **(ضبح)** يعني هنړيدل د يوځناوردپاره نه وي سوا د اس اوسپي. ابن عباس رضي الله عنه فرمائي د هغوي د خُلو نه چه د هنړارې په وخت کښې کوم آواز د اح اح اوخي هم دا **(ضبح)**دي. اود دويمې جمله خو يوه دا معنی کړې شوې ده چه د نعلونو کانړو سره جنګيدوباندې أور پيداکيدل اوبله معنی دا هم کړې شوې ده چه د هغوي د سورو په جنګ کښې أور لګول اوداهم ونيلی شوي دي چه په جنګ دهوکه او چل ول کول اودا هم روايت دې چه د شپې خپل د قيام ځای ته په رسيدو باندې أور بلول او په مزدلفه کښې د حاجيانو پس د ماښام نه رسيدل او أور لګول.

امام ابن جرير رحمه الله وائي چه زما په نيزد د ټولونه زيات تيك قول هم دا دې چه د اسونو نعلونه د کانړو سره لګيدوباندې د أور پيدا کيدل. بيا د سحر په وخت کښې د مجاهدينو په دښمن باندې ناڅاپې حمله کول او چه کومو صاحبانو ددې نه مراد اوښ اخستې دې هغه فرمائي چه د دې نه مراد د مزدلفه نه منی طرف ته د سحر تلل دي بيا دا ټول وائي چه بيا هغوي په کوم ځای کښې کوزيږي که هغه په جهاد کښې وی که حج کښې دوړې الوزوي بيا د دې مجاهدينو د کافرانو په لښکر کښې په بهادرئی سره ورننوتل او په شلولو وهلو وژلو د هغوي د لښکر مينځ ته رسيدل اودا هم مراد کيدې شي چه ټول راجمع شي اودهغه ځای مينځ ته راشي نو په دې صورت کښې جمعا د حال مؤکد کيدو په وجه سره منصوب کيږي. ابوبکر بزارکښې په دې ځای يو غريب حديث دې په کوم کښې چه حضور ﷺ يولښکر ليګلی وويوه مياشت تيره شوه خود هغوي څه خبر رانغلو په دې باندې دا آيت نازل شو او د هغه لښکر الله ﷻ خبرورکړو چه د هغوي اسونه هنړيدلوسره په تيزئی سره لاړل د هغوي د نعلونود جنګيدو نه بڅرې الوتل هغوي هم سحرسحر په دښمن باندې په پوره تياری سره حمله اوکړه دهغوي د قدمونو نعلونو نه دوړې الوتې بيا غالب راغلل او ټول راجمع شو کيناستل(١) ددې قسمونونه پس هغه مضمون بيانيږي په کوم چه داقسمونه خوړلې شوې وو چه انسان د خپل رب دنعمتونو قدردان نه دې. که يووخت کښې څه درد تکليف راشي نوهغه ورته ښه يادوی خود الله ﷻ په زرګونونعمتونه چه کوم دی هغه ټول ئی هيرکړې دی.

د ابن ابی حاتم په حديث کښې دی چه **(کنود)** هغه دې څوك چه ځان له خوراك کوی غلامان وهی او احسان او سلوك نه کوی د دې اسناد ضعيف دی. بيا الله ﷻ په دې باندې ګواه دې چه دې پخپله په خپله خبره ګواه دې د ده ناشکری د کارونو او وينا نه صفاښکاره ده. لکه بل ځای ارشاد دې **(شاهدين علی انفسهم بالکفر)** يعنی د مشرکانونه د الله ﷻ د جماتونو آبادی نه شي کيدلې اودوی د خپل کفر پخپله ګواه دی. بيا فرمائي چه دوی د مال په غوښتلو کښې ډيرسخت دی يعنی د دوی د مال سره ډيره مينه ده اوداهم معنی ده چه د دې په مينه کښې اونخلی أوزمونږ په لار کښې د ورکړې نه ځان پټوی. بخل کوی.بيا الله ﷻ هغه د دنيا نه بې رغبت کوی او د آخرت طرف ته ئی متوجه کولود پاره فرمائي آيا انسان ته دا معلومه نه ده چه يووخت داسې راروان دې چه ټول مړی به د خپلو قبرونو نه راپاسی اودريږی به اوکومې خبرې چه پټې شوې وې ټولې به ښکاره کولې شي. واورئی دهغوی رب د هغوی د ټولو کارونونه خبردې اود هريوعمل بدله پوره پوره ورکونکې دې د يوې ذرې برابر هغه ظلم نه کوی.

(والحمدلله رب العالمين) د سورت عاديات تفسير د الله ﷻ په فضل اوکرم سره ختم شو.

---

(١) المعجم الكبير :٧٧٧٨،

آیاتونه	سورة القارعة مكية وهي احدى عشرة ايات وركوعا واحدا	ركوع ګاڼې
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
⑪	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	①

اَلۡقَارِعَةُ ① مَا الۡقَارِعَةُ ② وَمَاۤ اَدۡرٰىكَ مَا الۡقَارِعَةُ ③ يَوۡمَ

لویه حادثه | څه ده هغه لویه حادثه | او څه معلومه ده تاته | چې څه ده هغه لویه حادثه | هغه ورځ |

ټکونکې دې | هغه ټکونکې څه دې | او تاته څه معلومه ده چې هغه ټکونکې څه دې | .... په دغه

يَكُوۡنُ النَّاسُ كَالۡفَرَاشِ الۡمَبۡثُوۡثِ ④ وَتَكُوۡنُ الۡجِبَالُ كَالۡعِهۡنِ الۡمَنۡفُوۡشِ ⑤

چې شی به خلق | پشان دپتنګانو | خورو ورو | او شی به غرونه | پشان دوړیٔ | وهلې شوی |

ورځ به خلق د خورو ورو پتنګانو په شان ګرځي | او غرونه به د شیندلې شوي رنګینې وړیٔ په شان الوزي

فَاَمَّا مَنۡ ثَقُلَتۡ مَوَازِيۡنُهٗ ⑥ فَهُوَ فِيۡ عِيۡشَةٍ رَّاضِيَةٍ ⑦

هر چې دې هغه څوك | چې درنې شی | تلې دهغه | پس هغه به | په ژوند | خوښ کښې وی |

نو د چا (دنیکو عملونو) تلې چې درندې شي | ....هغه په ښهٔ مزه کښې وی

وَاَمَّا مَنۡ خَفَّتۡ مَوَازِيۡنُهٗ ⑧ فَاُمُّهٗ هَاوِيَةٌ ⑨

او هر چې دې هغه څوك | چې سپکې شوې | تلې دهغه | نو ځائې دقرار دهغه | ژوره کنده ده |

او د چا (دبدو عملونو) تلې چې سپکې شی | ....دهغه ځائې هاویه دې

وَمَاۤ اَدۡرٰىكَ مَا هِيَهۡ ⑩ نَارٌ حَامِيَةٌ ⑪

او څه پته ده تاته | چې څه ځیز دې هغه | اور ګرم دې

او تاته څه معلومه چې هاویه څه ځیز دې | هغه ګرم اور دې

قوله تعالي:- اَلۡقَارِعَةُ ۙ مَا الۡقَارِعَةُ ۚ

قیامت ګډ زونکې دې :- ﴿قارعة﴾ هم د قیامت نوم دې لکه ﴿حاقة طامة صاخة غاشية﴾ وغیره. د دې د لوئي او خطرناکوالی بیانولو دپاره سوال کولې شی چه داڅه ځیزدې؟ ددې علم بغیرزمادخودلو بل هیڅ چا ته حاصلیدې نه شی. بیا پخپله ښائی په دغه ورځ به خلق خفه ګډوډ حیران اوپریشان اخوادیخوا ګرځی لکه څنګه چه پتنګان وی. بل ځای فرمائی ﴿كَاَنَّهُمۡ جَرَادٌ مُّنۡتَشِرٌ ۙ﴾ لکه هغوی خواره شوی ملخان دی. بیا فرمائی د غرونوبه داحال وی چه هغه به د ویشتلې شوې وړنی په شان اخوادیخوا الوتونکی په نظر راځی. بیا فرمائی چه په هغه ورځ به د هرنیك او بد انجام ښکاره کړې شی. د نیکانو بزرګی او د بدانو سپکاوې به ښکاره کړې شی د چا چه نیکئی په وزن کښې د بدونه زیاتې شی هغه به د عیش او آرام په جنت کښې اوسیږی اود چا بدئی چه په نیکو راخورې شوې د نیکو چاپېرې سپك شو هغه به دوزخی شی هغه به پړمخې دوزخ کښې ورغورزولې شی. د ام نه مراد دماغ دی یعنی سرښکته به هاویه ته ځي او دا هم معنی شوې ده چه فرښتې به په دوزخ کښې د هغه په سرباندې د عذابونو بارانونه راوروی. او دا هم مطلب دې چه د ده اصلی ځائ هغه دې چرته چه د هغه دپاره ځائ مقررشوې دې هغه دوزخ دې

﴿هاوية﴾ د دوزخ نوم دې هم ددې دپاره د دې تفسير بيانولوسره فرمايي چه تاته نه ده معلومه چه دا هاويه څه څيز دې؟اوس درته زه ښايم دا هغه شغلې وهونكې سوركړې شوې أور دې.

قوله تعالى:- فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ

حضرت اشعث بن عبدالله ﷺ فرمائي چه د مؤمن د مرګ نه پس د هغه روح د ايماندارانود روحونو طرف ته اوړي اوفرښتې هغې ته وائي چه د خپل رور تسلي اوزړه اوساته دې د دنيا په غمونو دردونو كښې اخته وو اوس هغه نيك روحونه د هغه نه تپوس كوي چه د فلانكي څه حال دې؟ هغه وائي چه هغه خومړشوې دې تاسو له نه دې راغلې؟ دوی پوهيږي او وائي پريدئي هغه خوخپلې مور هاويه له تلې دې. د ابن مردويه په يومرفوع حديث كښې دی چه دا بيان په ښه كولاووالی سره دې او مونږ هم دا په كتاب صفة النار كښې ذكر كړې دې. الله ﷻ په خپل فضل اوكرم سره مونږ له د دې دوزخ د أور نه خلاصي راكړی. آمين.

قوله تعالى:- نَارٌ حَامِيَةٌ

أور سوزونكې:- بيا فرمائي هغه ډير سخت تيز سوزونكې أور دې لوئ شغلې وهونكې، سوزونكې. رسول الله ﷺ فرمائي چه ستاسودا أورخو د هغې اويايمه حصه ده. خلقو ونيل حضرت د هلاكت د پاره خوداهم كافي دې.حضور ﷺ اوفرمائيل چه او خو د دوزخ أورخو ددې نه يوكم اويادرجې تيز دې. په صحيح بخاری كښې داحديث دې او په دې كښې داهم دی چه هره يوه حصه ئې ددې أور په شان ده. ([1]) مسنداحمد كښې هم دا روايت موجود دې([2])مسنداحمد كښې يوحديث كښې دې سره داهم شامل دی چه دا أورسره د دې چه اويا درجې كيدونه بيا هم دادوه ځل د سمندريه ابوكښې مړكړې شوې دې اوراليګلې دې اوكه دا نه وو نودې نه به دې هم نفع نه شوه اوچتولې. ([3])په يو بل حديث كښې دی چه دا أورسلمه حصه دې([4]) طبراني كښې دې پيژنئې چه ستاسود دې أوراود دوزخ د أور په مينځ كښې څه نسبت دې؟ستاسوددې أورد لوګی نه هم اويادرجې زيات تورهغه أوردې([5])ترمذی او ابن ماجه كښې حديث دې چه ددوزخ أور زركاله بل كړې شونوهغه سورشو بيا د زروكالوپورې اوسوزولې شونو سپين شو او بيا زركالو پورې بل كړې شو نو تور شو نو اوس هغه سخت تك تور او د تياروولا دې. ([6])

دمسنداحمدپه حديث كښې دی د ټولونه د سپك عذاب والا دوزخي هغه دې دچا په پښوكښې چه به د أور دوه څپلئې وی په كوموسره چه به د هغه مازغه خوټكيږی([7]) بخاری او مسلم كښې دی چه أور خپل رب ته شكايت اوكړو اې الله زما يوه حصه دويمه خوری نو پروردګار ورته د دوو ساه ګانو اخستلو اجازت وركړو يو په ژمی كښې او يو په اوړی كښې. نو چه دا تاسو سخته يخنی وينئی د هغه يخه ساه ده اوچه دا سخته ګرمی وی نو دا د هغه د ګرمې ساه اثر دې. ([8]) بل حديث كښې دی چه كله سخته ګرمی وی نو مونخ يخولو سره كوئی خكه چه د ګرمئی سختی د دوزخ د أور په وجه سره ده. ([9])

﴿الحمدلله﴾ د سورت قارعه تفسير هم ختم شو.

---

[1]) صحيح بخاری كتاب بدء الخلق باب صفة النار انها مخلوقة:۳۲۶۵، صحيح مسلم: ۲۸۴۳، موطا: ۲/۹۹۴.
[2]) احمد:۲/۴۶۷ وسنده حسن .
[3]) احمد:۲/۲۴۴وهو حديث صحيح
[4]) احمد:۲/۳۷۸، وسنده صحيح.
[5]) المعجم الكبير الاوسط للطبرانی: ۴۷۹؛
[6]) ترمذی كتاب صفة جهنم باب منه فی صفة النار وانها سودا مظلمة: ۲۵۹۱.
[7]) احمد: ۲/۴۳۲، صحيح مسلم كتاب الايمان باب اهون اهل النار عذابا. ۲۱۱.
[8]) صحيح بخاری كتاب مواقيت الصلاة باب الابراد بالظهر فی شدة الحر: ۵۳۷.
[9]) صحيح بخاری كتاب مواقيت الصلاة باب الابراد بالظهر فی شدة الحر: ۵۳۶.

آياتونه	سورة التكاثر مكية وهي ثماني ايات وركوعاواحدا	ركوع ګاني
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
⑧	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	①

اَلۡهٰكُمُ | التَّكَاثُرُۙ① | حَتّٰى | زُرۡتُمُ الۡمَقَابِرَؕ② | كَلَّا

غافله کړئ تاسو | (حرص) دمال ډیرولو | تر دې پورې | چې زیارت اوکړو تاسو دمقبرو | هرګز داسې نۀ

دمال د ډیرولو حرص تاسو غافله کړې ئې | تر دې چې تاسو قبرونو ته اورسیږئ | .... خبردار

سَوۡفَ تَعۡلَمُوۡنَۙ③ | ثُمَّ كَلَّا | سَوۡفَ تَعۡلَمُوۡنَؕ④ | كَلَّا

ډیر زر به معلوم شي تاسو ته | بیا هر ګز داسې نۀ | ډیر زر به معلوم شي تاسو ته | هرګز داسې نۀ |

زر به پوهه شئ | .... بیا یاد لرئ چه زر به پوهه شئ | .... هر ګز نه

لَوۡ تَعۡلَمُوۡنَ | عِلۡمَ الۡيَقِيۡنِؕ⑤ | لَتَرَوُنَّ | الۡجَحِيۡمَۙ⑥ | ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا

کاش چې تاسو پوهیدلې | په علم یقیني سره | خامخا به وینئ تاسو | دوزخ | بیا به خامخا وینئ تاسو هغه |

که تاسو خپل انجام یقیني طور پیژندې | تاسو به ضرور په خپلو سترګو دوزخ اووینئ | بیا به هغه خامخا

عَيۡنَ الۡيَقِيۡنِۙ⑦ | ثُمَّ لَتُسۡـَٔلُنَّ | يَوۡمَئِذٍ | عَنِ النَّعِيۡمِ⑧ ع

په سترګو دیقین سره | بیا به خامخا تپوس کیږي ستاسو نه | په دغه ورځ | په باره ددې نعمتونو کښې |

دیقین په سترګو اووینئ | بیا به په دغه ورځ تاسو نه دنعمتونو تپوس کولې شي

قوله تعالى:- اَلۡهٰكُمُ التَّكَاثُرُۙ① حَتّٰى زُرۡتُمُ الۡمَقَابِرَؕ②

دُ دنیاپه محبت کښې دُ آخرت نه غفلت:- ارشاد کیږي چه د دنیامحبت او ددې حاصلولوکوشش تاسود آخرت دطلب او نیکودګارونونه بې پرواه کړې تاسو هم ددې دنیا په لانجوکښې اونختئ اوناڅاپې مرګ راغلو اوتاسو قبرونوته اورسیدئ. رسول الله ﷺ فرمائي د پروردګارد اطاعت نه تاسو د دنیا په کوششونو کښې اونختئ او د مرګه پورې په غفلت کښې پراته وئ ([1]) (ابن ابی حاتم). حسن بصری رحمه الله فرمائي چه د مال اولاد د زیاتوالی حرص کښې مود مرګ خیال اخوا اوغورزولو. صحیح بخاری کتاب الرقاق کښې دی چه ابی بن کعب رضی الله عنه فرمائي چه **(لوكان لابن آدم وادمن ذهب)** یعنی که بنیادم سره دیوځنګل برابرسره زر وی دا مونږ هم د قرآن پاك آيت ګڼړلو تردې چه **(اَلۡهٰكُمُ التَّكَاثُرُۙ①)** نازل شو([2])

دانسان مال کوم یو دې؟:- مسنداحمد کښې چه حضرت عبدالله بن شخیر رضی الله عنه فرمائي چه زه کله د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضرشوم نو حضورﷺ دا آيت لوستلو. وئي فرمائيل چه بنیادم وائي چه زما مال زما مال حالانکه ستا مال خو صرف هغه دې کوم چه تا اوخوړلو اوفنادې کړو یادې واغوستو اواودې شلولو صدقه ورکولوسره دې باقي کړو([3]) په صحيح مسلم کښې دومره نور هم دې چه دې نه سوا څه

---

[1]) ابن ابی حاتم

[2]) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب ما يتقى من فتنة المال: ٦٤٤٠.

[3]) احمد ٢٤/٤، صحيح مسلم كتاب الزهد باب الدنيا سجن للمومن و جنت للكافر :٢٩٥٨.

هم دی هغه خو تا د خلقو د پاره پریخودل لاړی.(۱)

دانسان سره صرف عمل پاتې کیږي:- د بخاری شریف په حدیث کښې دی چه مړی سره درې څیزونه ځی په کوموکښې چه دوه واپس راګرځی اویوورسره پاتې کیږی. د کوروالا مال او اعمال. اهل اومال واپس راځی او عمل پاتې کیږی.(۲) دمسنداحمد په حدیث کښې دی بنیادم بوډاکیږی خو دوه څیزونه هغه سره باقی پاتې کیږی یو لالچ او بل خواهش. (۳)

ددې سورت شان نزول:- حضرت ضحاک رحمه الله د یوسړی سره په لاس کښې یودرهم لیدوسره نی تپوس اوکړودا درهم د چا دې؟هغه ونیل زما. ونی فرمائیل چه ستاخو به هغه وخت وی چه په څه نیک کار کښې ئی خرچ کړې یاد الله ﷻ د شکر په توګه ئی خرچ کړې. حضرت احنف ﷛ دا واقعه بیانولوسره بیا داشعر اوونیلو:

انت للمال اذا امسكته　　　　فاذا انفقته فالمال لك

ترجمه:- یعنی چه ته کله د مال د پاره ناست ئی نو ته د مال ملکیت ئی کله چه داخرچ کړې هغه وخت به مال ستا ملکیت شی.

ابن بریده ﷛ فرمائی بنوحارثه اوبنوحارث د انصاروقبائل په خپل مینځ کښې فخر اوغرور کولویوونیل چه ګوره په مونږ کښې فلانکې سړې دومره بهادر دې داسې کلك دومره لوئ مالدار وغیره. د بلې قبیلې والا دخپل داسې کسان پیش کول. کله چه ئی ژوندو سره داسې فخر اومباهات کول نوونیل چه راځئ قبرستان ته خو هلته لاړل او د خپلو خپلو مړو قبرونوته ئی ارشارې کولې اوونیل به ئی اوښائی د ده په شان هم په تاسوکښې څوك تیرشوې دې هغوی به دوی ته د خپلو مړوسره الزامونه ورکول. په دې باندې دا دوه د شروع آیاتونه نازل شو چه تاسو فخر اومباهات کولوسره ادیرو ته اورسیدئی اوپه خپلوخپلومړو باندې مو فخر او غرور شروع کړو. پکار وو چه دلته په راتلوباندې مو عبرت حاصل کړې وې خپل مړه کیدل سخاکیدل اوخاورې کیدل مو یادول.

دنبی کریم ﷺ دیو سړی دعیادت کولو واقعه:- حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چه خلقو به په خپل زیاتوالی او کثرت باندې فخر کولو تردې چه یویو په قبر کښې وربکته شو. مطلب دا چه د ډیروالی ارمان په غفلت کښې اوساتل تردې چه مړه شول اوقبرونوکښې داخل شو.صحیح حدیث کښې دی نبی کریم ﷺ د یو باندہ چې تپوس لـه ورغلو اود عادت مبارك مطابق ئی اوفرمائیل هیڅ یره نشته ان شاء الله د ګناهونونه به خلاص شې نو هغه اوونیل چه تاسو خودا بنه پاك بنائی دا خو هغه تبه ده چه په بوډاګانو او خوانانو باندې جوش وهی اوقبرته ئی رسوی. حضور ﷺ اوفرمائیل چه بنه هم داسې ټیك ده. (۴) په دې حدیث کښې هم لفظ **(تزیره القبور)** دې اودلته په قرآن کښې هم **(حَتّٰى زُرۡتُمُ الۡمَقَابِرَ)** دې. نومعلومه شوه چه دې نه مراد مړه کیدل اوپه قبرکښې خښیدل دی. ترمذی کښې دی حضرت علی ﷛ فرمائی ترکومې چه دا آیت نازل شوې نه وو مونږ د قبر د عذاب په شك کښې وو(۵) داحدیث غریب دې.

ابن ابی حاتم کښې دی چه حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله د دې آیت تلاوت اوکړوبیانی څه وخت پورې سوچ اوکړو ونی فرمائیل میمون! د قبرونوکتل خو صرف د زیارت په توګه دی اوهریوزیارت کونکې خپل ځای ته واپس کیږی یعنی که دجنت طرف ته وی که د دوزخ طرف ته. یواعرابی هم د یوسړې نه د

---

۱) صحیح مسلم: ۲۹۶۰ حواله سابق: ۲۹۵۹.
۲) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب سکرات الموت: ۶۵۱٤، صحیح: ۲۹۶۰.
۳) احمد: ۱۱۵/۳، ح/۱۲۱٤۲، وسنده صحیح وهو متفق علیه البخاری: ۶٤۲۱، ومسلم: ۱۰٤۷، من حدیث شعبة به
٤) صحیح بخاری کتاب المرض باب عیادة الاعراب: ۵۶۶۲. المعجم الکبیر: ۱۱۹۵۱.
۵) ترمذی کتاب تفسیر القران باب ومن سورة (الهاکم التکاثر): ۳۳۵۵.

دې دواړو اٰیاتونو تلاوت اوریدوسره داسې وئیلي وو چه اصل مقام بل ځائ دې.بیا الله ﷻ په سختئی سره دوه ځل فرمائی د حقیقت حال علم به تاسو ته اوس اوشی. دا مطلب هم بیان کړې شوې دې چه اول مراد کافران دی او په دویم ځل مؤمنان مراد دی.بیا فرمائی که تاسو په یقینی علم سره دا معلوم کړې وې یعنی که داسې وې نو تاسو به غفلت کښې نه پریوتلې اومرګه پورې به د خپل آخر منزل آخرت نه په غفلت کښې نه پاتې کیدئې. بیا چه د کوم څیز نه ئې اول ویرولې وو هم د هغې بیان کولې شی چه تاسو به دوزخ پخپلو سترګوباندې اووینئی چه ددې په چپه باندې نورخو څه چه انبیاء علیهم السلام به د هیبت او ویرې په زنګونونوباندې راپریوځی اود دې عظمت او دهشت به په هر چا باندې خورشوې وی لکه چه په ډیرو احادیثوکښې په تفصیل سره نقل دی.

قوله تعالی:- ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ۝

دَقیامت په ورځ به دَ نعمتونومتعلق سوال کیږی:- بیا فرمائی چه په دې ورځ به تاسو نه د نعمتونوپاره کښې تپوس کولې شی.دصحت امن رزق وغیره ټولونعمتونو متعلق به تپوس کولې شی چه د دې شکر موترکوم ځائ پورې اداکړې دې. د ابن ابی حاتم په یوغریب حدیث کښې دی چه ټیك د غرمې په وخت رسول الله ﷺ د خپل کورنه اووتلو اوابوبکر﷛ هم جمات ته راروان ووتپوس ئې اوکړو چه دې وخت کښې څنګه راوتلې ئې؟ وئې وئیل حضورﷺ کوم څیز چه تاسو راویستلې ئې هغې زه هم راویستلې یم. حضرت عمر بن خطاب﷛ هم راغلو هغه ته هم حضورﷺ داسې اوفرمائیل نو هغه هم دغه جواب ورکړو. بیا حضورﷺ دې دواړو بزرګانوسره خبرې کول شروع کړه. بیائې اوفرمائیل چه که همت وی نو دغه باغ پورې څو خوراك څښاك به ملاوشی اود سوری ځائ هم. مونږ وئیل ډیره ښه ده نو حضورﷺ مونږ د ابوالهیثم ﷛ انصاری د باغ دروازې ته راوستلو. حضورﷺ سلام اوکړو او اجازت ئې اوغوښتو ام هیثم انصاریه هم د دروازې نه شاته ولاړه وه اوریدل ئې خو په اوچت آواز سره ئې جواب ورنه کړو په دې لالچ باندې چه د الله ﷻ رسولﷺ نورې ډیرې د سلامتیادعاګانې اوکړی او په څوځل د حضورﷺ سلام واوری. کله چه درې ځل حضورﷺ سلام اوکړو او څه جواب ملاونه شو نو واپس روان شو. نو د حضرت ابوالهیثم ﷛ موربی بی رامنډې کړې او وئې وئیل حضورﷺ ماستاسو آواز اوریدلو خوزما اراده وه چه الله ﷻدې اوکړې چه تاسو څو څوځل سلام اوکړئې په دې وجه ما خپل آواز تاسو ته واونړولو تاسو راشئی او تشریف راوړئې.حضورﷺ د هغې دا فعل په ښه نظر سره اوکتلو اووئې فرمائیل چه پخپله ابو الهیثم ﷛ چرته دې؟ هغې اووئیل حضورﷺ هغه هم دلته نیزدې د اوبوراوړلو د پاره تلې دې. تاسو تشریف راوړئې ان شاء الله بس راروان دې. حضورﷺ باغ کښې تشریف کیخودو هغه بی بی د یوسوری لاندې څه خواره کړه په هغې باندې حضورﷺ تشریف کیخودو. په دې کښې ابوالهیثم ﷛ هم تشریف راوړلو او ډیر زیات خوشحاله شواو ښکلې ښکلې غونچې ئې راکوزولې او ورکولې ئې تردې چه پخپله حضورﷺ منع کړو.صحابی اووئیل یارسول الله ﷺ اوچې لمدې تر اوبالکل پخې څنګه چه تاسو غواړئې اوخورئې. کله چه ئې کهجورې اوخوړلې نو خوږې اوبه ئې راوړلې هغې اوڅکلې اوبیا حضورﷺ اوفرمائیل هم دا هغه نعمتونه دی د کوم باره کښې به چه د الله ﷻ په دربارکښې پوښتنه کولې شی.

د ابن جریر هم په دې حدیث کښې دی چه حضرت ابوبکر ﷛ او حضرت عمر﷛ ناست ووهغوی له حضورﷺ تشریف راوړو اووئې فرمائیل دلته څنګه ناست ئې؟ دواړو وئیل حضورﷺ د ولږې د وجه نه د کور نه راوتلې یو وئې فرمائیل دهغه الله ﷻ قسم چاچه زه په حقه سره رالیګلې یم زه هم په دې وجه نن راوتلې یم. اوس حضورﷺ دوی سره د یوانصاری کور ته لاړل د هغه بی بی ملاوشوه تپوس ئې اوکړو چه ستا خاوندچرته دې ؟ وئیل د کور د پاره خوږې اوبه راوړلو له تلې دې. په دې کښې هغه مشك اوچت کړې راغلوپه خوشحالوخوشحالو ئې وئیل چه زما په شان خوش قسمته نن څوك نشته د چا کور

ته چه د الله ﷻ نبی ﷺ تشریف راوړې دې. مشك ئې زوړند كړو او پخپله لاړو او د كهجورو تازه تازه غونچې ئې راوړې حضور ﷺ اوفرمائیل چه په خوښه دې راغونډې كړې وې او راوړې دې وې نو ښه به وه هغه جواب وركړو چه حضور ﷺ ماوئیل چه تاسو د خپل طبیعت او خپلې خوښې مطابق راغونډې كړئي او وئې خورئي بیا چاړه په لاس چه چرته یوڅاروې حلال كړي غوښه پخه كړي نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه گوره د پئیووالا څاروې مه حلالوه. هغه حلاله اوكړه او حضور ﷺ هم هلته ډوډئي اوخوړله. بیائې اوفرمائیل چه گورئي نهر د كور نه وتلې وو او په مړه خیټه خو هم دا هغه نعمتونه دي د كومو باره كښې چه به په قیامت تپوس كولې شي.(١) د رسول الله ﷺ آزاد كړې شوې غلام حضرت عسیب ؓ فرمائي د شپې رسول الله ﷺ ماته آواز اوكړو زه راووتلم بیائې حضرت ابوبكر ؓ ته آواز اوكړو بیائې حضرت عمر ؓ ته آواز اوكړو او بیا د یو انصاري باغ ته تشریف یوړو او وئې فرمائیل راوړه خوراك راوړه هغه د انگورو غونچې راوړې اود حضور ﷺ مخې ته ئې كیخودې. حضور ﷺ اود هغه ملگرو اوخوړلې بیائې اوفرمائیل یخې اوبه راباندې اوڅكوه هغه راوړې او حضور ﷺ اوڅكلې بیا ئې اوفرمائیل د دې باره كښې به هم د قیامت په ورځ تپوس كولې شي. حضرت عمر ؓ هغه غونچه زمكې له راخلاصه كړه اووئې وئیل چه د دې باره كښې به هم د الله ﷻ په دربار كښې تپوس كولې شي. حضور ﷺ اوفرمائیل چه او صرف د دریو څیزونو باره كښې به تپوس نه شي كولې د پردې لاتې كپړا د ولږې ختمولو ټكړه اود یخنئي اوگرمئي نه د سرپټولو كور. (٢) (مسنداحمد)

ددې سورت په نزول د صحابه كرامو سوال:-د مسند په یوبل حدیث كښې دي چه كله دا سورت نازل شو او حضور ﷺ اولوستلو نو صحابه كرامو ؓ وئیل چه زمونږ نه به په كوم نعمت تپوس كولې شي؟ كهجورې خورو او اوبوڅكو تورې مو په ستهونو كښې زوړندې دي اودښمن مو په سرولاړ دې. حضور ﷺ اوفرمائیل چه ویریږئي مه ډیر نعمتونه به راشي.(٣) حضرت عمر ؓ فرمائي یوخل مونږ ناست وو حضور ﷺ تشریف راوړلواو غسل كړې معلومیده مونږ عرض اوكړو چه حضور ﷺ نن خوتاسو ډیر تازه ښكارئي حضور ﷺ اوفرمائیل چه او. بیاخلقو د مالدارئي ذكر اوكړو نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل د چاپه زړه كښې چه د الله ﷻ ویره وي د هغه د پاره مال څه خراب څیز نه دې اویاد ساتئې د پرهیزگار سړي د پاره صحت د مالدارئي نه هم ښه دې اود ځان خوشحالول هم د الله ﷻ نعمت دې (٤) (مسنداحمد)

دكومو كومو نعمتونو تپوس به كولې شي:ابن ماجه كښې همداحدیث دې. ترمذي شریف كښې دي د نعمتونودتپوس باره كښې به د قیامت په ورځ د ټولو نه اول داوئیلې شي چه مونږ تاسو ته صحت نه وو دركړې؟ او په یخو اوبوباندې به مو تاسو خړوب كولې نه؟ (٥) د ابن ابی حاتم په روایت كښې دي چه دا آیت ﴿ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ﴾ اوریدوسره صحابه كرامو ؓ اووئیل رسول الله ﷺ مونږ خود اوربشو ډوډئي او هغه هم په نیمه خیټه خورو. نود الله ﷻ د طرف نه وحي راغله چه تاسو د پښو بچ كولو د پاره څپلئي نه اچوئي او آیا تاسو یخې اوبه نه څكئي؟ هم دا د تپوس كولو نعمتونه دي. بل روایت كښې دي چه د امن او صحت باره كښې به تپوس كولې شي په مړه خیټه خوراك كول یخو اوبو نه دسورې والاكورونه اودخوږ خوب باره كښې به هم تپوس كولې شي په شاتو څكلوسره خوندونو اخستو سره دسحر ماښام د خوراك غوړي شات اومیدې روټئي وغیره. غرض دا چه د دې ټولو نعمتونو باره

---

(١) الطبری: ٥٨٣/٢٤،

(٢) احمد: ٨١/٥، وسنده حسن ، مجمع الزوائد: ٢٦٧/١٠.

(٣) احمد: ٤٢٩/٥، وسنده حسن ،

(٤) احمد: ٣٧٢/٥، ابن ماجة كتاب التجارات باب الحث علي المكاسب: ٢١٤١.

(٥) ترمذی كتاب تفسير القران باب ومن سورة (الهاكم التكاثر) : ٣٣٥٨. وسنده صحيح.

کښې به د الله ﷻ په دربار کښې تپوس کولې شي. حضرت ابن عباس ﷛ په تفسیر کښې فرمائي دبدن صحت غوږونو سترګود صحت باره کښې به هم سوال کولې شي چه د دې طاقتونو نه دې کوم کاراخستې وو.
قرآن کريم کښې ارشاد رباني دې ﴿ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا ﴾ دهرسړې نه به د هغه د غوږ سترګې اود هغه د زړه باره کښې تپوس کولې شي. د صحيح بخاري وغيره په حديث کښې دې چه د دوو نعمتونوباره کښې خلق ډير په غفلت کښې پراته دي دصحت او فراغت([1]) يعنې نه خود هغې پوره شکراداکوي اونه د هغې عظمت پيژني اونه هغه د رب د مرضئي مطابق خرچ کوي. بزارکښې دي چه د ته بند نه سوا اود سوري والا ديوالونونه بغيراود روټئي د ټکړې نه علاوه د هريوڅيز به د قيامت په ورځ حساب ورکول وي. ([2])
د مسنداحمد په مرفوع حديث کښې دي الله ﷻ به د قيامت په ورځ اوفرمائي اې بنيادمه ما ته په اسونو اواوښانو باندې سورکړې وې ښځې مې ستا په نکاح کښې درکړې وې تاته مې مهلت درکړې وو تا په خندا خوشحالئي سره او په آرام او راحت سره ژوندتيرکړو اوس اوښايه د دې شکريه چرته ده؟ ([3])
والحمدلله رب العالمين د الله ﷻ په فضل اوکرم سره د سورت تکاثر تفسيرختم شو.

﴿تفسير سورت العصر﴾

دَ سورت تعارف:- حضرت عمربن عاص ﷛ دخپل مسلمانيدونه اول يوځل مسيلمه کذاب سره ملاوشو هغه دپيغمبرئي ددروغودعوې کړې وو عمرو ﷛ ئې چه اوليدونو تپوس ئې اوکړو وايه په دې موده کښې ستاسو په نبي باندې هم وحي نازل شوې ده؟ حضرت عمرو ﷛ اوفرمائيل يومختصرډير فصيح او ښکلې سورت نازل شوې دې. تپوس ئې اوکړو کوم يو دې؟ حضرت عمرو ﷛ سورت العصر اولوستلو. مسيلمه لږ شان پورته سوچ کولو نووئې وئيل عمرو ګوره په ما باندې هم د دې په شان سورت نازل شوې دې عمرو ﷛ اوفرمائيل کوم يودې هغه اووئيل ﴿ياوبر ياوبر انما انت اذنان وصدر وسائرحفرنقر﴾ بيا ئې وئيل عمرو وايه ستا څه خيال دې؟ عمرو ﷛ اوفرمائيل چه زما خيال خو ته پخپله پيژنې چه ماته ستا د دروغ کيدو علم دې. وبرد پشوپه شان يوځناور دې دهغې دواړه غوږونه لږ شان اوږده وي اوسينه ئې هم ، باقي بدن ئې بالکل حقير او بې کاره غوندې وي.دې کذاب او فضول ويونکي بکواس کونکي د الله ﷻ دکلام معارضه کول غوښتل د کوم په اوريدو چه د عربو بت پرسته خلقو هم د ده دروغژن کيدو اود ځان نه خبرې کونکې اوګڼړلو. طبراني کښې دي چه د دوو صحابيانو دا دستور وو چه کله به ملاويدل نو يو به سورت وئيلو او بل به اوريدو بيابه ئې سلام کولو رخصت کيدل به.
فائده:- حضرت امام شافعي رحمه الله فرمائي که خلق په غور او سوچ سره دا سورت اولولي او ځان پوهه کړي نو هم دا يوسورت کافي دې. ([4])

رکوع ګانې		سورة العصر مكية وهي ثلاث أية وركوعا واحدا		آياتونه
		بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ		
①		شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې		③

---

[1]) صحيح بخاري كتاب الرقاق باب الصحه والفراغ : ٦٤١٢. ترمذي : ٢٣٠٤.
[2]) مسندالبزار: ٣٦٤٣،
[3])احمد: ٤٩٢/٢. وسنده صحيح ،ددې پشان روايت صحيح مسلم ، كتاب الزهد باب الدنيا سجن للمومن و جنة للكافر: ٢٩٢٨.
[4]) المعجم الاوسط: ٥١٢٠،

وَالْعَصْرِ ①	اِنَّ الْاِنْسَانَ	لَفِیْ خُسْرٍ ②	اِلَّا الَّذِیْنَ
قسم دې په زمانې | چې بیشکه انسان | خامخا په خساره کښې دې | ماسوا دهغه کسانونه |			
قسم دې په زمانه چې یقینا انسان ډیر په تاوان کښې دې | .... سوا د هغه خلقو نه			
اٰمَنُوْا	وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ	وَتَوَاصَوْا	بِالْحَقِّ ۙ۬
چې ایمان ئې راوړو | او عملونه ئې اوکړل نیك | او یو بل ته نصیحت کوی | دحق سره دملګرتیا کولو			
چې ایمان ئې راوړې دې | اونیک کارونه ئې کړی دی | اوخپل مینځ کښې یوبل ته دحق تلقین کوی			
وَتَوَاصَوْا	بِالصَّبْرِ ③		
| او یوبل ته نصیحت کوی | په صبر کولو سره |			
اوخپل مینځ کښې یو ته د صبر نه دکار اخستلو تاکید کوی			

قوله تعالٰی:- وَالْعَصْرِ ①

د سورت عصر مختصر تفسیر:- دعصر نه مراد زمانه ده په کومه کښې چه انسان نیکئی او بدئی کارونه کوی حضرت زید بن اسلم ﷺ دعصرنه مراد د مازیګر مونځ یا د مازیګردمانځه وخت بیان کړې دې خو مشهور اولنې قول دې. د دې قسم نه پس بیان فرمائی چه انسان په نقصان اوخساره او هلاکت کښې دی. اود دې نقصان نه بچ کیدونکی خلق هغه دی د چا په زړونو کښې چه ایمان وی په اعمالو کښې نیکئی وی د حق وصیتونه کونکی وی یعنی دنیکئی کارونه کولواودبدئی د کارونونه منع کیدویوبل ته تاکیدکوی. د قسمت په لیك او د مصیبتونو په برداشت کولو صبر کوی او نورو ته هم د دې تلقین کوی اوورسره د ښو خبرو حکم کولو اود خرابو خبرو نه په بندیدوکښې د خلقو طرف نه کوم تکلیفونه اومصیبتونه رسی هغه برداشت کوی اوهم د دې تلقین خپلو ملګروته هم کوی. هم دا دی چه د دې ښکاره نقصان نه خلاص دی.

﴿الحمدلله﴾ د سورت العصر تفسیرختم شو.

آیاتونه		سورة الهمزة مكية وهي تسع ايات وركوعا واحدا		رکوع ګانې
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ		
⑨		شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې		①

وَیْلٌ	لِّکُلِّ هُمَزَةٍ	لُّمَزَةِ ①	الَّذِیْ	جَمَعَ	مَالًا
تباهی ده | دپاره دهر عیب لګونکی | بدویونکی | هغه | چې جمع ئې کړو | مال					
خرابی ده هرهغه چا دپاره چې پیغور ورکوی | او غیبت کوی | چې مال راجمع کوی					
وَّعَدَّدَهٗ ②	یَحْسَبُ	اَنَّ مَالَهٗ	اَخْلَدَهٗ ③		
او په شمار شمار ئې کینبودو هغه | ګمان کوی هغه | چې بیشکه مال دهغه | به همیشه وی دهغه سره					
او هغه بیابیا شماری |........... هغه دا خیال کوی چې دهغه مال به همیشه دهغه سره وی					

كَلَّا	لَيُنۢبَذَنَّ	فِي الْحُطَمَةِ ۝
هرگز نه ده داسې	خامخا به غورزولې کیږي هغه	په ریز مریز کونکې ځانې کښې

هیڅرې نه | ....هغه به یقینا په حطمه کښې غورزولې شي

وَمَآ أَدْرٰىكَ	مَا الْحُطَمَةُ ۝	نَارُ اللّٰهِ	الْمُوقَدَةُ ۝	الَّتِي
او څه پته ده تاته	چې څه دې هغه ریز مریز کونکې ځانې	اور دالله	بل کړې شوې	هغه اور

اوتاته څه معلومه ده چې حطمه څه څیز دې | ....(هغه) دالله تعالی اور دې چې | هغه اور چه

تَطَّلِعُ	عَلَى الْأَفْئِدَةِ ۝	إِنَّهَا	عَلَيْهِم	مُّؤْصَدَةٌ ۝	فِي عَمَدٍ
چې خیژی به	په زړونو باند	بیشکه دا اور به	په هغوئ باند	سربند کړې شوې وی	په ستنو

(دده په حکم) بل شوې دې | چې زړونو ته به ورننوځي| دا اور به وروپسې (دهر طرفنه) بند کړې شی |په دنګو

مُّمَدَّدَةٍ ۝

دنګو کښې |

ستنو پورې (به تړلې شوې وی)

قوله تعالى:- وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ۝

ناحقه مال جمع کونکودپاره هلاکت:- الله ﷻ فرمائی چه په ژبه سره د خلقو عیبونه لټونکې په خپلو کارونوباندې د نورو سپکونکې د خرابئ والا سړې دې. ﴿هَمَّازٍ مَّشَّآءٍۭ بِنَمِيمٍ ۝﴾ په تفسیر کښې بیان شوې دې.دابن عباس ﷺ قول دې چه دې نه مراد پیغورورکونکې اوغیبت کونکې دې. ربیع بن انس ﷺ فرمائی چه مخامخ بد وئیل ﴿هُمَزَةٍ﴾ دې اوپشی شا عیب بیانول ﴿لُّمَزَةٍ﴾ دې. قتاده رحمه الله وائی چه په ژبه اود سترګویه اشاره د الله ﷻ بندیګان تنګول اوچیرل مراد دی چه کله د هغوی غوښه اوخوری یعنی غیبت اوکړی اوکله په هغوی باندې پیغورونه کوی. مجاهد رحمه الله فرمائی ﴿هُمَزَةٍ﴾ په لاس او سترګه سره کیږی او ﴿لُّمَزَةٍ﴾ په ژبه سره. بعضې وائی چه دې نه مراد اخنس بن شریق کافر دې. مجاهد رحمه الله فرمائی چه آیت عام دې. بیافرمائی چه کوم جمع کوی او په شمیرشمیرئی ساتی. لکه چه بل ځائ ارشاد دې ﴿وَجَمَعَ فَأَوْعٰى ۝﴾

کعب ﷺ فرمائی چه ټوله ورځ خود مال ګټلوهائي هائي اودشپې سخاد بوسوډك لاش په شان پروت وی. د ده خیال دا دې چه د ده مال به ده سره همیشه په دنیاکښې وی حالانکه حقیقت دانه دې بلکه دا بخیل او لالچی انسان به د دوزخ په هغه طبقه کښې پریوځی اوهرهغه څیز چه دې کښې پریوځی ذره ذره کوی نی. بیا فرمائی چه دا مات ګوډ کونکې څه څیز دې؟ د دې حال اې نبی ﷺ تاته معلوم نه دې دا دالله ﷻ بل کړې شوې اوردې کوم چه په زړونو باندې ورخیژی او سوزلوسره ئې ایره کوی خو هغوی مړه کیږی نه. حضرت ثابت رحمه الله بنانی به کله چه د دې آیت تلاوت کولو اود دې به ئې دا معنی بیانوله نو ژړل به ئې او وئیل به ئې چه هغوی عذاب ډیر تنګ کړل.

قوله تعالى:- فِي عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ ۝

محمدبن کعب ﷺ فرمایې چه اُور سوزونکې د حلق پورې رسی بیاواپس کیږی او بیارسی دا اُور په هغوی باندې د څلورو واړو طرفونه رابندولې شی لکه چه د سورت بلد په تفسیرکښې تیرشو. په

يومرفوع حديث كښې دا هم دى اودويم طريق د دې موقوف دې. اوسپنه چه په مثال د اور ده د دې په ستنوكښې دا اوږدې اوږدې دروازې دى. د حضرت عبدالله بن مسعودﷺ په قراءت كښې ﴿بعمد﴾ مروى دې. د دې دوزخيانو په مروكښې به زنځيرونه وى دوى به په اوږدو اوږدو ستنوكښې تړلې شوى وى او د پاسه به پرې دروازې بندكړې شى. دې د اور په ستنوكښې به دوى ډير خراب عذابولې شى.ابوصالح ﷫ فرمائى يعنى درنې بيړئى او قيد اوبند به د دوى د پاره وى.

﴿فالحمدلله رب العلمين﴾ د دې سورت تفسيرهم د الله ﷻ په فضل اورحم سره ختم شو.

آیاتونه		سورة الفيل مكية وهي خمس ايات وركوعا واحد		ركوع ګاني
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
⑤		شروع كوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم كونكې دې		①

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحٰبِ الْفِيْلِ ؕ① اَلَمْ يَجْعَلْ

ايا اونۀ ليدل تا | چې څرنګې كار اوكړو | رب ستا | دهاتيانووالو سره | ايا وې نۀ ګرځولو |

ايا تاته معلومه ده چې ستا رب دهاتيانو دخاوندانو سره څه اوكړل ؟! .... ايا الله تعالى

كَيْدَهُمْ فِيْ تَضْلِيْلٍ ۙ② وَّاَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا اَبَابِيْلَ ۙ③

تدبير دهغوئ | په ګمراهئ (يعنى ناكامئ) كښې | اووې ليږل | په هغوئ باند | مارغان ډلې ډلې |

دهغوئ ټول تدبيرونه ناكامه نه كړل | ....نو الله تعالى په هغوئ ټولى ټولى مارغان راوليږل

تَرْمِيْهِمْ بِحِجَارَةٍ مِّنْ سِجِّيْلٍ ۙ④ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ

چې ويشتل به ئې هغوئ | په كاڼو سره | چې جوړووْ دتيكرونه | پس كړل ئې هغوئ | پشان دبوسو |

چې په هغوئ به ئې دبره نه دكاڼو ګټكى راويشتل | بيا الله تعالى هغوئ د خوړلې شوو

مَّاْكُوْلٍ ؏⑤

خوړلې شوو

بوسو په شان اوګرځول

قوله تعالى :- اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحٰبِ الْفِيْلِ ①

دهاتيانو والا واقعه:- الله ﷻ چه په قريشوباندې د خپل كوم خاص نعمت انعام فرمائيلې وو دهغې ذكر كولې شى چه كوم لښكرد خان سره هاتيان راخستې وو اود كعبه د ورانولود پاره ئى حمله كړې وه.الله ﷻ دهغې نه وړاندې چه دوى كعبه ورانه كړى دهغوى نوم اونښه ختمه كړه د هغوى ټول فريب اود هغوى ټول طاقت ئى ختم كړو برباد او غرق ئى كړل.دا خلق په مذهبى توګه نصرانيان وو خودمسيح ﷺدين ئى مسخ كړې وو او نيزدې نيزدې بت پرست شوې وو. دوى داسې ناكامه كول لكه د اوړاندې نه خبرتيا وه د حضرت محمد ﷺ د بعثت اواطلاع وه د حضورﷺ د راتلو. حضورﷺ هم په دې كال پيدا شو.د اكثرو تاريخ دانانو هم دغه قول دې. نودعالم رب فرمائى چه اې قريشو دحبشه په دې لښكر

باندې تاسو له فتح ستاسو د نيکنی په وجه نه ده درکړې شوې بلکه په دې کښې زمونږ د کور بچ کول وو دکوم چه مونږ عزت شرف بزرگی اوعظمت د خپل آخرالزمان پيغمبر محمد ﷺ په نبوت سره زياتوو.

دواقعه تفصيل:- غرض داې چه د اصحاب فيل يعنی د هاتيانووالا مختصر واقعه دا وه کومه چه بيان شوه اواوړده واقعه په اصحاب الخدود کښې بيان شوې ده چه د قبيله حمير آخری بادشاه ذونواس کوم چه مشرك وو چا چه د خپلې زمانې مسلمانان په خندقونو کښې قتل کړي ووکوم چه رښتونی نصرانيان وواو په شمير کښې تقريباً شل زره وو ټولې ئې شهيدان کړي وو. صرف دوس ذوثعلبان يويچ شوې ووچه د شام ملك ته رسيدلې وواود روم بادشاه نه ئې امداد غوښتې وو دا بادشاه په نصرانی مذهب باندې وو هغه د حبشه بادشاه نجاشی ته اوليکل چه ده سره خپل ټول فوځ کړه څکه چه د دې ځائ نه د دښمن ملك نيزدې وو.دې بادشاه ارياط ابويکسوم ابرهه بن صباح د لښکر مشر جوړکړواوډير لوئ لښکر ئې ورکړواودواړوله د ماتی ورکولود پاره روان شو. دالښکر يمن ته اورسيدو اويمن اويمنيان ئې تباه کړل. ذونواس اوتختيدو او درياب کښې ډوب شومړشو اود هغه خلقو د سلطنت خاتمه اوشوه او په ټول يمن باندې د حبشه بادشاهی شوه اودا دواړه سرداران دلته اوسيدل خو څه لږه موده پس په دوی کښې اختلاف پيداشو. آخر نوبت دې ته اورسيدو چه دواړه د يوبل دمقابلې دپاره مخامخ صفونه اوتړل اود جنگ د پاره اودريدل. عام حمله اوشوه دې نه وړاندې دواړو سردارانو خپل مينځ کښې اووئيل چه فوځونه او د خلقو قتلولو څه ضرورت دې راځه دواړه ميدان ته اوځو او يوبل سره جنگيږو فيصله کوو کوم چه ژوندې پاتې شي ملك اوفوځ د هغه نو بس دا خبره مقرره شوه اوداوړه ميدان ته راووتل. ارياط په ابرهه باندې حمله اوکړه او هم په يووار ئې ورله مخ وينې وينې کړو پوزه شونډې او مخ ئې پرې شو. د ابرهه غلام عتوده په دې موقعه باندې په ارياط باندې يوه سخته حمله اوکړه او هغه ئې قتل کړو ابرهه زخمی شو اود ميدان نه ژوندې لاړو واپس شو. علاجونه ئې اوکړه زخم ئې ټيك شو اود يمن دې مستقل بادشاه جوړشو. کله چه نجاشی د حبشه بادشاه ته دا واقعه معلومه شوه نوهغه سخت غصه شو اويوخط ئې ابرهه ته اوليکه هغه ئې ډير ملامته کړو او وئيل ئې قسم دې د رب چه زه به ستا ښارونه تباه کړم او ستا مرئی به پرې کړم. ابرهه د هغې جواب ډير په عاجزئی سره اوليکه او خپل قاصد ته ئې ډيره هديه ورکړه او په يوه تهيلئی کښې د يمن خاوره ورکړه اود خپل تندی ويښته ئې پرې کړل او په هغې کښې کيخودل او په خپل خط کښې د خپلو غلطو معافی اوغوښتله او وئې وئيل چه دا يمن خاوره حاضره ده اوزما ويښته هم حاضری دی تاسو خپل قسم پوره کړئی او خفگان معاف کړئی. په دې باندې د حبشه بادشاه خوشحاله شو او د دغه ځائ سرداری ئې د هغه په نوم کړه. اوس ابرهه نجاشی ته اوليکل چه زه په يمن کښې تا له داسې گرجا جوړوم چه تراوسه پورې به په دنياکښې نه وی جوړه شوی. هغه د دې گرجې جوړول شروع کړه.

په ډير اهتمام او شوق سره ئې ډيره اوچته ډيره مضبوطه او بې حده ښکلې او نقش اونگار سره ښائسته کړې شوې گرجا ئې جوړه کړه. دومره اوچته وه چه د سوکې پورې نظر اچونکی نه به ټوپئی پريوتله. د دې دپاره به عربو دې ته قليس وئيل يعنی ټوپئی غورزونکې.اوس ابرهه اشرم دا سوچ اوکړو چه خلق د کعبة الله د حج په ځائ دلته حج اوکړی په خپله ټوله بادشاهئ کښې ئې دا اعلان اوکړو. عدنانيه او قحطانيه عربوته دا ډير بد اولگيدل اود اخوا نه قريش هم غصه شو. لږې ورځې پس څوك د شپې په هغې کښې ورننوتلو او هلته ئې ډکې متيازې اوکړې او لاړو. څوکيدارچه دا اوکتل نو بادشاه ته ئې خبرورکړواووئې وئيل چه دا کاردقريشو دې څکه چه تاد هغوی کعبه بنده کړله او هغوی په جوش او غضب کښې داکاراوکړو.

دابرهه قسم او په مکه دحملې بندوبست - ابرهه هم هغه وخت قسم اوخوړلو چه زه به مکې ته ځم اوبيت الله به ورانوم. يوروايت کښې داهم دي چه د قريشو يوځو ځوانانو په ګرجاکښې اور اولګولو اوهغه وخت هوا هم ډيره تيزه وه ټوله ګرجا اوسوزيده اوپرمخې په زمکه راپريوتله. په دې باندې ابرهه يوډير لوئ لښکر سره په مکه باندې حمله اوکړه چه څوک ئې رامنع نه کړې شي او خپل ځان سره ئې يوډير چاق او اوچت هاتي واخستو کوم ته به چه محمود وئيلې شو د ده په شان بل هاتي نه وو. د حبشه بادشاه دا هاتي هغه له د دې غرض د پاره ليګلې وو اّنه يا دولس هاتيان نور هم ورسره وو دې د کعبه د غورزلو په نيت روان شوې وو اودا سوچ ئې کړې وو چه د کعبې په ديوالونوکښې به مضبوط زنځيرونه واچوم اود هاتيانو په ستونوکښې به دا زنځيرونه اوتړم اوهاتيان به په يو جړق سره د کعبة الله ټلور واړه ديوالو راګذارکړي. کله چه اهل عرب ته دا معلومه شوه نو په هغوی باندې ډير زيات اثر اوشو اوهغوی کلکه اراده اوکړه چه که هرڅه کيږي نو مونږ به خامخا د ده مقابله کوو اودې به د دې بد کارنې نه منع کوو. يويمنې شريف سردار چه د هغه ځائ د بادشاهانواولاد وو کوم ته چه به ذونفرونيلې شو دې اودريدو او خپل قوم اوخواوشا عرب ئې راجمع کړل اودې بدنيته بادشاه سره ئې مقابله اوکړه ولې قدرت ته خو بل څه منظور وو او عربوماتې اوخوړلو اوذونفر د دې خبيث د لاسه قيدشو. هغه دې هم ځان سره کړو او مکه طرف ته روان شود خثعم قبيلې زمکې ته چه کله دې اورسيدو نو دلته نفيل بن حبيب خثعمي په خپل لښکر سره د ده مقابله اوکړه خو ابرهه هغه هم مغلوب کړو اونفيل هم قيدشو اول خودې ظالم هغه قتل کول اوغوښتل خوبيائې قتل نه کړو قيدئې کړواو ځان سره ئې بوتلو. دې د پاره چه لارې اوښائی کله چه طائف ته اورسيدل نو ثقيف قبيلې ده سره صلح اوکړه هسې نه چه د هغوی بت خانې کومې کښې چه لات نومې بت وو دا مات کړي هغوی هم د دوی ډير خدمت اوکړو او هغوی ابورغال دوی سره کړو چه دې به تاسو ته د هغه ځائ لار اوښائی. ابرهه چه کله مکې ته ډير نيزدې مخمس ته اورسيدو نوهغه دلته ډيره واچوله د ده لښکر چه مکې سره خواوشا کوم ځناور اوښان وغيره څريدل ټول ئې په خپله قبضه کښې کړل په دې ځناوروکښې خو دوه سوا اوښان صرف د عبدالمطلب وو. اسودبن مقصود چه ددې لښکر د سرسردار وو هغه د ابرهه په حکم دا ځناور لوټ کړي وو په دې باندې د عربوشاعرانو شعرونه ليکلې وو کوم چه په سيرت ابن اسحاق کښې موجوددی. اوس ابرهه خپل قاصد حناطه حميری د مکې والا له اوليګلو چه د مکې د ټولونه لوئ سردار ماله راولئي اودا هم اعلان اوکړئي چه زه د مکې والا سره د جنګ د پاره نه يم راغلې زما اراده صرف د بيت الله غورزول دی خوکه د مکې والا د دې د بچ کولو کوشش کوی نو مجبورا به هغوی سره هم جنګ کول وی. حناطه چه کله مکې ته راغلو او خلقو سره ملاو راملاوشو نومعلومه شوه چه د دې ځائ لوئ سردارعبدالمطلب ابن هاشم دې.دې عبدالمطلب سره ملاوشو اوشاهی پيغام ئې ورته اورسولو عبدالمطلب اووئيل والله نه زمونږ اراده هغه سره د جنګ کولو ده اونه په مونږ کښې دومره طاقت شته دا د الله ﷻ د حرمت والا کوردې اود هغه د خليل ابراهيم عليه السلام يوژوندې يادګار دې که الله ﷻ غواړی نودخپل کور به پخپله حفاظت اوکړی ګنې په مونږ کښې خو همت اوطاقت نشته. حناطه اووئيل چه ښه ده نو ته ماسره بادشاه له لاړشه. عبدالمطلب ورسره شو بادشاه چه کله هغه اوليدو نو په هيبت شو. عبدالمطلب تک سپين ښکلې مضبوط قوی ښائسته ښکلې انسان وو کنلوسره ابرهه د تخت نه لاندې راکوزشو او په زمکه باندې عبدالمطلب سره کيناستو او خپل ترجمان ته ئې اووئيل چه ده ته اووايه څه غواړی؟عبدالمطلب اووئيل چه زما دوه سوا اوښان بادشاه اخستې دی هغه دې واپس کړی بادشاه وئيل ده ته اووايه په اول نظرکښې ستا رعب په ما پريوتلې وو اوزما په زړه کښې ستا وقعت ناست ووخو هم په ړومبی کلام کښې تاهر څه بيلل اود خپلو دوو سوو اوښانوخو تاته فکر دې اود خپل قوم د

دین تاته هیڅ فکر نشته. زه خو ستا سوخلقو عبادت خانه ماتولواو هغه خاورو سره ملاوولوله راغلی یم. عبدالمطلب جواب ورکړو چه واوره بادشاه اوښان زما دی ځکه د هغې د بچ کولو په کوشش کښې یم اوخانه کعبه د الله ﷻ ده هغه به پخپله دا بچ کوی. په دې باندې دې سرکشه اووئیل چه الله ﷻ نې هم نن زما د لاسه نه شي بچ کولې. عبدالمطلب وئیل چه ښه ده هغه پوهه شه او ته پوهه شه. دا هم روایت دې چه اهل حجاز دریمه حصه مال ابرهه ته ورکول غوښتل چه هغه دې د خپلې دې بدې ارادې نه منع شي خوهغه قبول نه کړه. عبدالمطلب خو خپل اوښان واخستل اولاړو او راغلو قریشو ته ئې اووئیل چه مکه بالکل خالي کړئې غرونوته لاړل. اوس عبدالمطلب د قریشو مخاوریز خلق ځان سره کړل او کعبه ته راغلل اود بیت الله د دروازې کونډه ئې اونیوله او په ژړا ژړا او په زارو زارو ئې دعاګانې شروع کړې چه یاالله د ابرهه نه اودهغه د خونړي لښکر نه خپل دا پاك اود عزت كور بچ كړه. عبدالمطلب هغه وخت دا دعائیه شعرونه لوستل:

﴿لاهم ان المرء يمـ نع رحله فامنع رحالك﴾
﴿لايغلبن صليبهم ومحالهم ابدا محالك﴾

ترجمه:-یعنی مونږ بې فکر یو مونږ ته پته ده چه د هریوکور والا د خپل کورحفاظت په خپله کوی یا الله ته هم خپل کور خپلو دښمنانونه بچ کړه.داخوهیڅ کله نه شي کیدلې چه د دوی صلیبونه اود دوی ډولو نه ستا په ډولونو غالب راشي.

اوس عبدالمطلب د بیت الله کونډه پریخوده او خپلو ملګروسره خواوشا د غرونوڅوکوته اوختل.دا هم ذکردې چه د قربانئی سل اوښان د بیت الله نه ئې چاپیره نښې اولګولې او پریخودل. په دې وجه چه که دا بې دینه راشي اود الله ﷻ دنوم د قربانئی دا اوښان ئې اوچیړل نود الله ﷻ عذاب به په دوی راشي.
بل سحر د ابرهه لښکر د مکې ښار ته د تلوتیاری اوکړه خپل خاص هاتي د کوم نوم چه محمودوو هغه ئې تیارکړو او په لښکر ملاتړې اوشوه اود مکې طرف ته ئې مخ کړو روان شو. دغه وخت نفیل بن حبیب چه کوم په لارکښې ده سره جنګیدلې وو اوس ده سره د قیدی په توګه وو هغه وروړاندې شو اود شاهي هاتي غوږ ئې اونیولو او ورته ئې اووئیل محمود کینه او د کوم ځائ نه چه راغلې ئې هم هغه طرف ته روان شه ته د الله ﷻ د عزت په ښارکښې ئې دې وینا کولوسره ئې غوږ پریخودو او لاړو اوتختیدو او نیزدې غرونوکښې پټ شو. محمود هاتي چه دا واوریده نو کیناستو اوس د هاتیانووالا په زرګونو کوششونه کوی اولښکریان هم په کوشش کولوکولو ستړي شو خو هاتي د خپل ځائ نه خوزیدونه. په سرباندې په ستڅکونو وهلو اخوادیخوانه ئې بیلچو کودالو وهلو. ټول کوششونه ئې اوکړه خو هاتي حرکت نه کولو بیائې د امتحان په توګه د هغه مخ د یمن طرف ته کړو اوروانول ئې غوښتل نو په یوترق کښې پاسیدو او په منډه روان شو. د شام طرف ته ئې روان کړو نوبیا هم په منډه او په پوره طاقت سره وړاندې شو د مشرق طرف ته ئې بوتلل غوښتل نو په منډه منډه لاړو بیائې د مکې طرف ته ورله مخ واړلو نو هم هلته کیناستو. هغوی بیا دې وهل اوټکول شروع کړه چه وئې کتل نو یود مرغو یوسیل د اوریځو په شان د سمندرد غاړې د طرف نه راوچت شو. اوس لاپوره په نظرهم نه وو راغلی چه سرله راورسیدل. د څلورو واړو طرفونه ئې ټول لښکر راګیرکړو په هغوی‌کښې د هریو په مښوکه کښې د مسورو یاد ماش د دالود دائې په شان کانړې وو او په دواړو پنجوکښې دوه کانړې وو. هم دلته ئې راګذار کړل او چه په کوم کوم باندې به کانړې پریوتلو هغه هم هلته هلاك شو او خودا لښکر په تیختته شو هریو به نفیل نفیل کولوځکه چه هغوی دې خپل لار خودونکې ګڼړلې وو. نفیل خو هاتي ته وئیلې وو او په غر ختلې وو اود مکې نورو خلقو د هغوی دا حال په خپلو سترګوکتلو اونفیل هلته ولاړ داشعر وئیلو:

این المفر والاله الطالب والاشرم المغلوب ليس الغالب

اوس د پناه ځای چرته دې کله چه الله ﷻ پخپله په لټون او شيش کښې دې واورئي اشرم بدبخت مغلوب شواوس دې د سميدونه دې. نفيل د دې واقعه نور هم ډير شعرونه وئيلی دی په کوم کښې چه دا قصه بيان شوې ده او وئيل چه افسوس ته هغه وخت موجود وې کله چه د دې هاتيانو والا سپکاوی راغلې وو او په وادی محصب کښې په دوی باندې د عذاب قوتکانړی وريدلې وو نو هغه وخت به تا هغه د الله ﷻ لښکر يعنی مرغئی کتلوسره بالکل په سجده کښې پريوتلې. مونږ خو هلته ولاړوو اود الله ﷻ د حمداوثنا تعريفونه مو کول سره د دې چه زمونږ اينې هم اوچتې شوې وې چه چرته يوقوتکانړی زمونږ هم کارخلاص نه کړی. نصرانيانو مخ اړولې تختيدل او نفيل نفيل چغې وهلې لکه په نفيل باندې د هغوی د پلار نيکه څه قرض وو. واقدی رحمه الله فرمائی چه دا مرغئی د زيړ رنګ وې د کونترو نه لږې وړې وې اود هغوی خپې سرې وې.

په يوبل روايت کښې دی چه کله محمود هاتی کيناستو اود پوره کوشش نه پس هم پانه سيدو نوهغوی بل هاتی ورمخکې کړو هغه قدم اوچت کړې وو چه د هغه په تندی باندې کانړې راپريوتلوچغې کړې او روستو شو نور هاتيان هم اوتختيدل اواخواديخوا يوشان کانړی راوريدل اکثر خو هم هلته مردارشو او نورچه کوم اخواديخوا تختيدلې وو هغوی کښې هم څوك پاتې نه شو او تختيدو تختيدوکښې به د هغوی اندامونه پرېکيدل او پريوتل به اوآخر به مردار شو. ابرهه بادشاه هم اوتختيدو خو يو اندام ئې پريوتلوتردې چه خثعم ښار کښې صنعاء ته کله اورسيدو نو بالکل دغوښې يوه بوټئی شوې وو اوهم هلته ئې په چغوچغوکښې ساه ورکړه اودسپی په مرګ مردار شو.زړه ئې نيم شوې وو او قريشو له ډير مال په لاس ورغلو. عبدالمطلب خو د سرو زرو نه يوکوهې ډك کړې وو. د عربو په زمکه دانې او چيچك هم په دغه کال پيداشوې وو اودغه شان د سپنداو حنظل وغيره ترخې وني هم په دغه کال په عربو کښې اوليدلې شوې.نوالله ﷻ دخپل رسول معصوم په ژبه مبارکه دا نعمت وريادوی اولکه فرمائی که تاسو زماد کور دغه شان عزت اوعظمت کولو اوزما د رسول وينا مو منله نو مابه هم دغه شان ستاسو حفاظت کولو اود دښمنانو نه به مې خلاصې درکولو.

قوله تعالى:- وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ﴿٣﴾

د ابابيل ذکر:- ابابيل دجمع صيغه ده د دې واحد د عربو په لغت کښې نشته.د ﴿سِجِّيلٍ﴾ معنی ده ډير سخت. بعضې مفسرين وائی چه داد فارسی د دوو لفظونومرکب دې يعنی سنګ او ګل نه يعنی کانړې اوخټه. غرض داچه ﴿سِجِّيلٍ﴾ هغه دې کوم کښې چه کانړې اوخاوره وی يعنی قوتکانړې. ﴿عَصْفٍ﴾ جمع ده﴿عصفة﴾د فصل هغه پاڼو ته وائی چه پخې شوې نه وی.د ابابيل معنی ده ډلې ډلې، سيلونه سيلونه ډيرې زياتې وار په وار جمع شوې د يوخوابل خوانه راتلونکې.بعضې نحويان وائی چه د دې واحد ابيل دی. حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی د دې مرغومښوکې وې د مرغوپه شان او پنجې وې د سپوپه شان. عکرمه رضی الله عنه فرمائی چه دا د شين رنګ مرغئی وې کومې چه د سمندر نه راوتلې وې د هغوی سرونه د ليوه ځانو په شان وو دې نه علاوه نور اقوال هم دی. دې مرغوباقاعده د لښکريانو په سرونو وزرې ترلې ولاړې وې بيا ئې چغې اووهلې او بيانی کانړی اوورول د چا په سر چه اولګيدل د هغه نه لاندې اووتل او دوه ټکړې شو او په زمکه باندې راپريوتلو. د چا چه په بعضو اندامونوباندې راپريوتل هغه اندام ئې پرې شو دې سره تيزه سيلئی راغله په څه سره چه خواوشاه نه نور کانړی هم د هغوی په سترګو کښې ورپريوتل اوټول لاندې باندې شول. عصف وائی ګياه ته جوارو ته او د غنمو د بوټو پاڼو ته اود ماکول نه مراد ټکړې ټکړې کړې شوی.

دحضرت ابن عباس رضی الله عنه نه روايت دې چه عصف وائی بوسوته کوم چه د غلې ددانودپاسه وی. ابن زيد رحمه الله فرمائی مراد ترې نه د فصل هغه پاڼې دی کوم چه ځناور خوړلې وی.مطلب دا چه الله ﷻ هغوی

تباه او برباد کړل او خاص اوعام ئې هلاك کړل. د هغوی ټول تدبیرونه بې کاره شو هغوی ته هیڅ ښیګړه نصیب نه شوه اوداسې هم په هغوی کښې څوك صحیح او سالم پاتې نه شوچه د هغوی خبرئې رسولې وې. کوم یوهم چه بچ شو زخمي شواود هغه زخم نه پاتې نه شو. پخپله بادشاه هم لکه د غوښې یوې بوټئې په شان شوې وو هم دغه شان صنعاء ته اورسیدوخوهلته په تلوسره دهغه اینه اوچاوده اوواقعه ئې بیانوله چه مردار شو.

د ابرهه د هلاکت نه پس دهغه ځامنو ته بادشاهي ملاؤ شوه -دهغه نه پس د هغه خوئ یکسوم د یمن بادشاه شو بیا د هغه نور رونړو مسروق بن ابرهه ته بادشاهي ملاو شوه. اوس سیف بن ذویزن حمیری د کسری دربار ته اورسیدو اود هغه نه ئې امداد اوغوښتلو دې د پاره چه هغه د اهل حبشه سره اوجنګیږي او یمن د هغوی نه خالي کړي. کسری یو جرار لښکر هغه سره کړواودې لښکر اهل حبشه ته ماتې ورکړه اود ابرهه د خاندان د لاس نه د حکومت واګې اووتلې اوبیا قبیله حمیرد دې ځائ بادشاه شو. عربو په دې باندې ډیره خوشحالي اوکړه اود هرطرف ته مبارکئې راتلې. د حضرت عائشه ﷺ بیان دې چه د ابرهه د لښکر هاتیانو والا ما په مکه کښې اوکتل دواړه ړانده شوې وو تلې راتلې نه شو اوخیربه ئې غوښتلو. حضرت اسماء بنت ابی بکر ﷺ فرمائي چه د اساف او نائله بتانو سره به ناست وو کوم ځائ چه به مشرکانو خپلې قربانئې کولې اود خلقو نه به ئې خیر غوښتلو. د دې هاتي والا نوم انیسا وو. په بعضې تاریخونوکښې دا هم دی چه ابرهه پخپله په دې حمله کښې نه ووبلکه هغه خپل لښکر د شمربن مقصودلاندې لیږلې وو دا لښکر د شلو زرو کسانووو اودا مرغئې د هغوی د پاسه د شپې په وخت کښې راغلې وې اوسحره پورې ئې دا ټول تباه برباد کړي وو. خودا روایت ډیر غریب دې اوصحیح خبره دا ده پخپله ابرهه اشرم حبشي هم پخپله لښکر راوستې وو اودا ممکن دی چه د هغې سرلښکر باندې داسې سردار وو.داواقعه د عربو ډیر شاعرانو په خپلو خپلو شعرونوکښې د وضاحت سره بیان کړې ده. دسورت فتح په تفسیرکښې هم دا واقعه په تفصیل سره بیان کړې ده. په کوم کښې چه دی کله چه د حدیبیه په ورځ رسول الله ﷺ په دې ډیرکئې باندې اوختلو د کوم ځائ نه چه هغوی په قریشو باندې تلونکې وو نو د حضور ﷺ اوښه کیناسته نو خلقو هغه اوشړله خو پانه سیده خلقو وئیل قصواء ستړې شوه. حضور ﷺ اوفرمائیل نه دا ستړې ده اونه په دې کښې د الوتلو عادت شته دا الله ﷻ منع کړې ده چا چه هاتیان منع کړې وو بیا فرمائي چه د هغه ذات قسم د چا په لاس کښې چه زما ځان دی د مکې والا چه په کومو شرطونوباندې ماسره صلح کول غواړي زه به ټول اومنم په دې شرط چه د الله ﷻ د حرمتونوبې عزتي په دې کښې نه وي. بیا چه حضور ﷺ هغه اوشړله نو زرپاسیده. دا حدیث په صحیح بخاری کښې دې. (۱) د بخاری اومسلم په یوبل حدیث کښې دی چه الله ﷻ د مکې نه هاتیان راباندکړل اوخپل نبي ﷺ نه ئې د هغه ځائ قبضه ورکړه اوخپلو ایماندارانو بندیګانوته. واورئې نن د هغې حرمت هم داسې واپس راګرځیدلې دې لکه څنګه چه پرون وو، خبردار هریوحاضر له پکار دی چه غیرحاضر ته ئې اورسوئي.(۲) ﴿الحمدلله﴾ د سورت فیل تفسیرختم شو.

﴿تفسیرسورت قریش﴾

د سورت تعارف:- د دې د فضیلت باره کښې یوغریب حدیث د بیهقي کتاب خلافیات کښې دې چه رسول الله ﷺ فرمائیلي دی الله ﷻ قریشوته اووه فضیلتونه ورکړي دی یودا چه زه د هغوی نه یم. دویم داچه نبوت د هغوی نه دې. دریم دا چه د بیت الله ساتونکي دی.څلورم دا چه دزم زم د کوهی ساقیان دوی دی.پنځم دا الله ﷻ د هاتیانو والا باندې ددوئ مدد اوکړو. شپږم دا چه د لسو کالوپورې هغوی

---

۱) صحیح بخاری کتاب الشروط باب الشروط فی الجهاد: ۲۷۳۱.
۲) صحیح بخاری کتاب اللقطة باب کیف تعرف لقطة اهل مکه: ۲۴۳۴. صحیح مسلم: ۱۳۵۵.

دالله ﷻ عبادت اوکړو کوم وخت چه نور چا د الله ﷻ عبادت نه کولو. اووم دا چه د هغوی باره کښې د قرآن کريم دا سورت نازل شو. بيا حضور ﷺ بسم الله اولوستله او د دې سورت تلاوت ئې شروع کړو([1])

اياتونه	سورة القريش مكية وهي اربع ايات وركوعا واحدا	ركوع ګانې
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
④	شروع کوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم کونکې دې	①

لِاِيۡلٰفِ قُرَيۡشٍ ۙ﴿۱﴾ اٖلٰفِهِمۡ رِحۡلَةَ الشِّتَآءِ وَالصَّيۡفِ ۚ﴿۲﴾

عادت شوی دی | قريشو | عادت شوی دی دوئ | سفر دژمي | او دوړی سره |

قريش عادت شوی دی | ....يعنې دژمي او داوړي دسفر سره عادت شوی دی

فَلۡيَعۡبُدُوۡا رَبَّ هٰذَا الۡبَيۡتِ ۙ﴿۳﴾ الَّذِيۡۤ اَطۡعَمَهُمۡ

نو پکار دی چي عبادت اوکړي | درب | ددې کور | هغه رب | چي روزي ئې ورکړه دوئ ته |

نودوی ته پکار دی چي ددې کور (کعبې) درب عبادت کوی | ....هغه رب چي دلوږې په حال کښې

مِّنۡ جُوۡعٍ ۙ۬﴿ وَّاٰمَنَهُمۡ مِّنۡ خَوۡفٍ ﴿۴﴾

دلوږې نه (بچ کولو دپاره) | او امن ئې ورکړو دوئ ته | ديرې نه (دبچ کولو دپاره) |

ئې روزي ورکړې ده | اودهرې ويرې نه ئې په امان کړی دی

قوله تعالى:- لِاِيۡلٰفِ قُرَيۡشٍ ۙ

په قريشوباندې درب کريم خاص انعامات:-موجوده د قرآن پاك عثمانی ترتيب کښې دا سورت د سورت فيل نه جدا دې اود دواړو په مينځ کښې د بسم الله الخ آيت فاصله موجود ده. دمضمون په اعتبار دا سورت دړومبی سورت متعلق دې لکه چه محمدبن اسحاق رحمه الله عبدالرحمن بن زيد بن اسلم رحمه الله وغيره تصريح کړې ده. په دې وجه به معنی دا وی چه مونږ دمکې نه هاتيان منع کړل اود هاتيانو والامو هلاك کړل. دا قريشوته مينه ورکول اوهغوی ته په جمع سره او په امن سره په ښارکښې د اوسيدلو دپاره وو اودا هم مرادبيان کړې شوې دې چه دې قريشو به په يخنئی اوګرمئی کښې د لرې لرې سفر په امن سره کولو ځکه چه د مکې په شان د احترام والا ښار کښې اوسيدلو په جه به په هرځای کښې دهغوی عزت کيدلو بلکه هغوی سره چه به څوك وو په امن اوامان سره به ئې سفر کولو دغه شان په وطن کښې هم هغوی ته د هرشان امن حاصل وو لکه چه په قرآن کښې بل ځای موجود دی چه آيادوی نه ګوری چه مونږ حرم د امن ځای جوړکړې دې اودې سره خواوشاکښې خوخلق اوچتولې شی خو د دې ځای اوسيدونکی بهادر دی.

امام ابن جرير رحمه الله فرمائی چه ﴿لِاِيۡلٰفِ﴾ کښې اولنې لام د تعجب لام دې او دواړه سورتونه بالکل جدا دی لکه چه د مسلمانانو اجماع ده نولکه چه داسې فرمائيلې کيږی چه تاسو د قريشو په دې اجماع او الفت باندې حيرانتيا کوئی چه ما هغوی ته څنګه دروند نعمت ورکړې دې هغوی له پکار دی چه زما د دې نعمت شکر داسې اداکړی چه صرف هم زما عبادت کوی لکه چه بل ځای ارشاد دې ﴿اِنَّمَاۤ اُمِرۡتُ اَنۡ اَعۡبُدَ رَبَّ هٰذِهِ الۡبَلۡدَةِ الَّذِىۡ حَرَّمَهَا وَلَهٗ كُلُّ شَىۡءٍ وَّاُمِرۡتُ اَنۡ اَكُوۡنَ مِنَ الۡمُسۡلِمِيۡنَ ۙ﴾ يعنی اې نبی ته اووايه چه ماته خو صرف هم دا حکم راکړې شوې دې چه زه هم د دې ښار د رب عبادت اوکړم چا چه دا حرم جوړ کړو اود

[1]) حاکم: ۵۳۶/۲،

هريو څيز مالك دې ماته ئې حكم راكړې دې چه زه د هغه تابعدار اوحكم منونكې شم.

قوله تعالى:- الَّذِىۡۤ اَطۡعَمَهُمۡ مِّنۡ جُوۡعٍ ۙ وَّاٰمَنَهُمۡ مِّنۡ خَوۡفٍ۝

الله ﷻ دمكې خلقو ته په اولږه كښې خوراك وركړو: بيا فرمائي چه هغه د بيت رب چا چه په دوى باندې په اولږه كښې خوراك اوكړو او په ويره كښې بهادز اوساتل هغوى له پكار دى چه د هغه په عبادت كښې هډ لوي وړوكې شريك نه كړى څوك چه د الله ﷻ ددې حكم په ځاى راوړى هغه به په دنيا كښې په امن سره او د آخرت په ورځ به هم په امن كښې وى اود هغه په نافرمانئي كولو سره به دا امن هم په بې امنئي سره اود آخرت امن هم په ويره اوپه ډيره نااميدئي سره بدل كړې شي.

لكه چه بل ځاى ارشاد دې ﴿وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا قَرۡيَةً كَانَتۡ اٰمِنَةً مُّطۡمَئِنَّةً يَّاۡتِيۡهَا رِزۡقُهَا رَغَدًا مِّنۡ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتۡ بِاَنۡعُمِ اللّٰهِ فَاَذَاقَهَا اللّٰهُ لِبَاسَ الۡجُوۡعِ وَالۡخَوۡفِ بِمَا كَانُوۡا يَصۡنَعُوۡنَ۝﴾ الله ﷻ ددغه كلي والا مثال بيانوى كوم چه په امن او تسلئي سره وو د هرځاى نه به په فراخئ سره رزق راتلو خوهغوى دالله ﷻ د نعمت د ناشكرى سوچ كړه نو الله ﷻ په هغوى باندې د ولږې او ويرې جامې واچولې هم دا د هغوى د كارنامو بيان وو هغوى له هم د الله ﷻ راليګلې شوى دى خوهغه ئې دروغ اوګڼړله. په دې ظلم باندې د الله ﷻ عذابونو هغوى راګير كړل.

يوحديث كښې دى رسول الله ﷺ فرمائى قريشو تاسو ته خو الله ﷻ هسې راحت او آرام راورسولو په كوركښې ناست خورئې څكئې د كوم طرف نه چه د بدامنئې د اُور شغلې راوچتيږى اوتاسو په امن او امان كښې په خوږه خوب اوده كړئې نو بيا په تاسو څه مصيبت دې چه تاسو د خپل ځان نه د خپل پروردګاردتوحيد نه زړه پټوئې اود هغه په عبادت كښې زړه نه لګوئې بلكه دهغه نه بغيرد بل چا په وړاندې ټيټ كړى. (1)﴿الحمدلله﴾ د سورت لايلف تفسير ختم شو

اياتونه		سورة الماعون مكية وهي سبع ايات وركوعا واحدا		ركوع ګاني
		بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ		
⑦		شروع كوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم كونكې دې		①

اَرَءَيۡتَ	الَّذِىۡ	يُكَذِّبُ	بِالدِّيۡنِ۝	فَذٰلِكَ	الَّذِىۡ
ايا تا اوليدو	هغه سړې	چې دروغ ګڼړى	ورځ دجزا سزا	پس دې	هم هغه كس دې

ايا تاهغه څوك ليدلې دې | چې د جزا ورځ (قيامت) دروغ ګڼړى ؟ | .... دا هغه څوك دى

يَدُعُّ	الۡيَتِيۡمَ۝	وَلَا يَحُضُّ	عَلٰى طَعَامِ الۡمِسۡكِيۡنِ۝	فَوَيۡلٌ
چې ديكې وركوى	يتيم ته	اونه كوى تيزول	په وركولو د ډوډئ دمسكين	پس تباهي ده

چې يتيم له ديكې وركوى | اومسكين ته دخوراك وركولو ترغيب نه وركوى | نو د داسې مونځګذارو

لِّلۡمُصَلِّيۡنَ۝	الَّذِيۡنَ	هُمۡ	عَنۡ صَلَاتِهِمۡ	سَاهُوۡنَ۝	الَّذِيۡنَ
دپاره دمونځ كونكو	هغه (مونځ كونكى)	چې هغوئ	دمانځه خپل نه	ناخبره وى	هغه كسان

دپاره هلاكت دې | چې دخپلو مونځونو نه بې خبره وى | .... يعني

هُمۡ	يُرَآءُوۡنَ۝	وَيَمۡنَعُوۡنَ	الۡمَاعُوۡنَ۝
چې هغوئ	ځان ښودنه كوى	او منع كوى (نه وركوى)	دعام ضرورت څيزونه

هغه خلق چې د خودنې دپاره ئې كوى | اود عام ضرورت څيز (حاجت مندوته) نه وركوى

(1) مجمع الزوائد: ۱۴۶/۷.

قوله تعالى:- ﴿أَرَءَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ﴾

د قيامت ورځ دروغ ګڼرونكي:-الله ﷻ فرمائي اې محمد ﷺ تاهغه سړې اوكتلو؟چه دقيامت ورځ كومه چه د جزا اوسزا ورځ ده دروغ ګڼري،په يتيم باندې ظلم او زياتې كوي،دهغه حق وهي،هغه سره احسان اوسلوك نه كوي، مسكينانوته پخپله خوځه نه وركوي چه نورهم د دې كارخيرد پاره نه تياروي. لكه بل ځائ ارشاددې ﴿كَلَّا بَل لَّا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ۝ وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ﴾ يعني كومه بدى چه تاسو ته رسي هغه ستاسودخپلواعمالونتيجه ده چه نه تاسو د يتيم عزت كوئى نه مسكينانوته دخوراك وركولو ترغيب وركوي يعني هغه فقير ته چه دومره نه لري چه دهغه دپاره كافي وي.بيافرمائي چه دغفلت كونكي مونځ ګذارود پاره ويل دې يعني دهغه منافقانود پاره چه دخلقو په وړاندې خو مونځ كوي ګني نو پريږدي.هم دامعنى ابن عباس ﷺ كړې ده[1] اودامعنى هم ده دمقرر وخت نه ئى روستوكوي لكه څنګه چه مسروق او ابوالضحې وائي. [2]

يتيمانانو له ديكې وركول:- حضرت عطاء بن دينا رحمه الله فرمائي د الله ﷻ شكر دې چه د الله ﷻ په فرمان كښې﴿عَن صَلَاتِهِمْ﴾ دې ﴿فِي صَلَاتِهِمْ﴾ نه دې يعني د مونځونونه غفلت كوي په مونځونوكښې غفلت كول ئى نه فرمائيلى دى. دغه شان دا لفظ شامل دې داسې مونځ ګذار ته چه هميشه مونځ په آخرى وخت كښې اداكوي ياعموماً په آخرى وخت كښې كوي ياد اركانو اوشروطو پوره خيال نه ساتي يا خشوع خضوع او خيال غور اوفكر نه كوي. لفظ قرآن په دې كښې هريوته شامل دې.دا ټولې خبرې چه په چاكښې وى هغه خو پوره پوره بدنصيب دې او په چا كښې چه څومره وى هغه هم هغه هومره د ويل والا دې. د عملى نفاق حصه داردې.

قوله تعالى:- ﴿الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ﴾

د بخاري اومسلم په حديث كښې رسول الله ﷺ فرمائي دا مونځ د منافق دې او دا مونځ د منافق دې چه ناست وى اود نمر انتظاركوي كله چه هغه ډوبيدوته نيزدې شي اوشيطان په هغې كښې خپل ښكر شامل كړي نواودريږي اودچرګ په شان څلور ټونګې اووهي او په هغې كښې دالله ﷻ ذكر ډير كم اوكړي[3] دلته مراد د مازيګرمونځ دې كوم صلوة وسطى لكه چه د حديث دالفاظونه ثابت دى چه دا سړې په مكروه وخت كښې اودريږي اودكارغه په شان منبوكه وهي.په كوم كښې چه د اركانو تسلى هم نه وى اونه په كښې خشوع اوخضوع وى بلكه د الله ﷻ ذكر هم په كښې ډير كم وى. څه عجبه خبره خو نه ده چه دا مونځ د خان خودلود پاره وى كول اونه كول يوشان دى. هم د دې منافقانو باره كښې بل ځائ ارشاد دې ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالَىٰ يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا﴾ يعني منافق الله ﷻ ته دهوكه وركوي او هغه ده ته.دوى چه كله هم مانځه ته اودريږي نو ستړې ستومانه په نه زړه اوصرف د خلقو دخودنې د پاره مونځ كوي.د الله ﷻ يادا و ذكر ډير كم كوي.دلته هم فرمائي چه رياكارى كوي اوپه خلقو كښې مونځ ګذار جوړيږي.

قوله تعالى:- ﴿فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ﴾

د مونځګزارو د پاره هلاكت:-د طبراني په يوحديث كښې دى چه ويل د دوزخ يوه كنده ده،دهغې أور دومره تيزدې چه د دوزخ أور د دې نه هره ورځ څلور سوه ځل پناه غواړي.دا ويل د دې امت د رياكارو علماؤدپاره دې اود رياكارئى د پاره صدقه او خيرات كونكود پاره دې. د رياكارئى د پاره د حج

[1] الطبري : ٦٣٢/٢٤.

[2] الطبري : ٦٣٢/٢٤.

[3] صحيح مسلم كتاب المساجد باب استحباب التبكير بالعصر : ٦٢٢. ابوداود: ٤١٣ ترمذى : ١٦٠.

کونکو پاره دي اودرياکارئي د پاره د جهاد کونکود پاره دي([1])مسنداحمد کښې چه رسول الله ﷺ فرمائي چه څوك د خلقو د اورولود پاره يونيك كار اوكړي نوالله ﷻ به ئي هم خلقو ته واوروي اوپه عذاب به ئي كړي اوهغه به خوار اوذليل كړي([2])او په دې موقعه باندې دا ياد ساتئي كه يو سړى بالكل په نيك نيتئي سره يونيك كار اوكړو اوخلقو ته د دې خبر اوشو او په دې باندې هغه هم خوشحاله شو نو دا رياكاري نه ده.ددې دليل د مسند ابويعلى موصلي داحديث دې چه حضرت ابوهريره ؓ د حضور ﷺ په دربار كښې دا ذكر اوكړو چه حضور ﷺ زه خو يوازې نوافل كوم خو ناڅاپى څوك راشي نو ماته هم دا لږ شان ښه معلوميږي حضور ﷺ اوفرمائيل تاته به دوه دوه اجرونه ملاويږي يود پټولو او بل د ښكاره كولو؟ ([3])

قوله تعالى :- فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ

حضرت ابن المبارك رحمه الله به فرمائيل چه داحديث د رياكارو د پاره هم ښه څيز دې دا حديث د اسناد په رو باندې غريب دې خود دې معنې حديث په بل سند سره هم مروي دې([4])د ابن جرير په يوډير ضعيف سند والا حديث كښې دي چه كله آيت نازل شو نو حضور ﷺ اوفرمائيل الله اكبر دا خوستاسود پاره بهتر دى د دې نه چه په تاسو كښې هريوكس ته د دې دنيا په شان دركړې شي([5])دې نه مراد هغه سړې دې چه مونځ اداكړي اود هغې د ښيګړې سره دهغه هيڅ كار نه وي اوكه ادا ئي نه كړي نود الله ﷻ ويره ورسره نه وي. بل روايت كښې دى چه د رسول الله ﷺ نه د دې آيت مطلب تپوس اوكړې شو نو حضور ﷺ اوفرمائيل چه دا هغه خلق دى كوم چه مونځ د خپل وخت نه روستوكوي([6])د دې معنې خو دا شوه چه دسر نه ئي هډو كوي نه. بله معنى دا ده چه د شرعي وخت نه ئي روستوكوي بيا ئي كوي اودا معنى هم ده چه په اول وخت كښې نه اداكوي. په يوموقوف حديث كښې د حضرت سعدبن ابى وقاص ؓ نه روايت دې چه په تنګ وخت كښې كوي اير صحيح موقوف روايت هم دا دې. امام بيهقي رحمه الله هم فرمائي چه مرفوع خو ضعيف دې اوموقوف صحيح دې. د امام حاكم رحمه الله قول هم دا دې. نو چه څنګه داخلق دخپل رب په عبادت كښې سست دى دغه شان دخلقو حقوق هم نه اداكوي تردې پورې چه د استعمال څيزونه هم چاته نه وركوي چه هغه پرې خپل كار اوباسي او هم هغه شان ئي واپس كړي. نود دې بې كاره خلقو نه به كله دا اوشي چه هغوى زكوة وركړي او يا نورد نيكئي كار اوكړي. د حضرت على ؓ نه د ماعون مطلب د زكوة اداكول هم نقل دى([7])اود حضرت ابن عمر ؓ نه هم اود نورو حضراتو معتبرينو مفسرينو نه هم. حضرت امام حسن بصري رحمه الله فرمائي چه د هغه په مونځ كښې رياكاري وى او د هغه د مال په صدقه كښې بنديز دې. حضرت زيد بن اسلم رحمه الله فرمائي چه دا منافقان خلق دى مونځ خو ښكاره څيز دې نو كوي اوزكوة خو پټ دې نو نه ئي اداكوي. ابن مسعود ؓ فرمائي چه په ماعون كښې هر هغه څيز دې چه خلق ئي د يوبل نه غواړي لكه كوداله پاوړئي ديګچې او لوټه وغيره.

دويم روايت كښې دى چه د رسول الله ﷺ صحابه كرامو رضي الله عنهم به هم دا مطلب بيانولو. بل روايت كښې دى چه مونږ نبي كريم ﷺ سره وو او مونږ به د دې تفسير هم داسې كولو. د نسائي په حديث كښې دى چه هريونيك څيز صدقه ده. لوټه كټوئي يا پتيله وغيره غوښتلو باندې نه وركول به مونږ د حضور ﷺ په

---

[1] المعجم الكبير :١٢٨٠٣.

[2] احمد: ٢١٢/٢، ح/٢٩٨٦، شعب الايمان : ٦٨١١.

[3] شرح لسنة اللبغوى : ٤١٤١،

[4] ترمذى كتاب الزهد باب عمل السر: ٢٣٨٤،

[5] الطبرى : ٦٣٣/٢٤،

[6] المعجم الكبير :١٨٥٣.

[7] حاكم : ٥٣٦/٢،

زمانه كښې ماعون گڼل. (۱) غرض د دې معنى د زكوة نه وركولو اطاعت نه كول اود غوښتلو څيز نه وركول دي. كه وړوكې وړوكې بې ساه څيزونه څوك د يوګهړئى دوو د پاره اوغواړى نودهغې نه انكار كول. مثلاً چاړ لوټه ستن كوداله پاوړې پتيلې ديګچى وغيره.

په يوغريب حديث كښې دى چه د قبيله نمير يوې جرګې حضورﷺ ته اوونيل چه مونږ ته خاص حكم څه كولې شى؟ نو حضورﷺ اوفرمائيل چه ماعون نه منع مه كوئى. هغوى تپوس اوكړو ماعون څه څيز دې؟ وئى فرمائيل كانړى اوسپنه او اوبه. هغوى تپوس اوكړو د اوسپنې نه كومه اوسپنه مراد ده. وئى فرمائيل هم دغه ستاسو د تانبې كودالې پتيلې وغيره. وئيل د كانړى نه څه مراد دى؟وئى فرمائيل هم دغه ديګچى وغيره.(۲) داحديث ډير غريب دې بلكه مرفوع كيدل منكر دى اود دې په اسناد كښې هغه راويان دى چه مشهور نه دى. على ﷺ فرمائى چه د رسول الله ﷺ نه ما اوريدلى دى چه مسلمان د مسلمان رور دې چه ملاو شى سلام دې كوى كله چه سلام اوكړى نو ښه جواب وركړئى اود ماعون نه انكار مه كوئى. ما تپوس اوكړو حضورﷺ دا ماعون څه څيز دې؟ وئى فرمائيل كانړى اوسپنه اود دې په شان نور څيزونه.(۳) والله اعلم.

الحمدلله د الله ﷻ په فضل اوكرم اود هغه په احسان اورحم سره د سورت ماعون تفسير هم ختم شو.

اياتونه	سورة الكوثر مكية وهي ثلاث ايات وركوعا واحدا	ركوع ګانې
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۳	شروع كوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم كونكې دې	۱

اِنَّآ	اَعْطَيْنٰكَ	الْكَوْثَرَ①	فَصَلِّ	لِرَبِّكَ	وَانْحَرْ②	اِنَّ
بيشكه مونږه	دركړو مونږ تاته	كوثر	نو مونځ كوه	دپاره درب خپل	او قرباني كوه	بيشكه

يقينا مونږ تاته ډير څه دركړى دى | ....نو ته د خپل رب دپاره مونځ كوه | اوقربانى كوه

شَانِئَكَ	هُوَالْاَبْتَرُ③
دشمن ستا چې دې	هم هغه دې چې جوړه ئې پريكړې شوى ده

بيشكه ستاسو دشمن به بې نامه او بې نشانه وى

قوله تعالى:- اِنَّآ اَعْطَيْنٰكَ الْكَوْثَرَ①

د نزول واقعه:- مسنداحمد كښې دى چه په رسول الله ﷺ باندې لږه شان بې هوشى شان شروع شوه او ناڅاپى سراوچت كړو اومسكې شو نو بيايا خو پخپله رسول الله ﷺ اوفرمائيل يادخلقو په دې تپوس چه حضورﷺ څنګه مسكې شو؟نوحضورﷺ اوفرمائيل په دې وخت كښې په ما يوسورت نازل شو بيا حضورﷺ بسم الله الرحمن الرحيم اولوستله اوددې پوره سورت تلاوت ئې اوكړواو وئى فرمائيل معلومه ده چه كوثر څه څيز دې؟ خلقو وئيل الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ ښه پوهيږى. وئى فرمائيل هغه يوجنتى نهردې په كوم كښې چه ډيرخير دې اوزما رب ماته راكړې دې په كوم چه به زماامت دقيامت په ورځ راځى اودهغې دلوښو شميردآسمان دستورو د شمير برابر دې.بعضې خلق به د دې نه اخواكولې شى نو زه به وايم اې زما ربه دا هم زما امتيان دى نوونيلې به شى چه تاته نه ده معلومه چه دې خلقو تانه پس

(۱) ابوداود كتاب الزكاة باب فى حقوق المال : ۱۶۵۷، مختصرا وسنده حسن مسند البزار: ۲۲۹۲.
(۲) ابن ابى حاتم
(۳) الاصابه: ۵۱۱/۲.

کوم کوم بدعتونه راویستي وو(۱)یوبل حدیث کښي دی چه په دې کښي به د اسمان نه یودوه ناوی راپریوځی(۲)دنسائی په حدیث کښي دی چه دا واقعه په جمات کښې تیره شوه هم په دې وجه د اکثرو قاریانو استدلال دې چه دا مدنی سورت دې.

فائده:- اکثر فقهاؤ د دې حدیث نه استدلال کړې دې چه بسم الله الرحمن الرحیم هر یوسورت سره نازل شوې وه اودهریوسورت یومستقل آیت دې.دمسندپه یوبل حدیث کښي دی حضورﷺ د دې آیت تلاوت کولوسره اوفرمائیل چه ماته کوثر راکړې شوې دې چه یوروان نهر دې خو جوړکړې شوې نه دې د دې دواړوغاړو ته دمرغلرو خیمې دی ددې خاوره خالص مشك دی اوددې قوتکانړی هم د رښتیاؤ ملغلرې دی(۳)

په یوبل روایت کښي دی چه د معراج په شپه حضورﷺ په آسمان باندې په جنت کښې دا نهر اولیدو اود حضرت جبرائیل عليه السلام نه ئې تپوس اوکړو دا کوم یونهردې؟ حضرت جبرائیل عليه السلام اوفرمائیل دا د کوثر نهردې کوم چه الله ﷻ تاله درکړې دې(۴)اوددې په شان نور ډیر احادیث دی اوډیر مونږ د سورت اسراء په تفسیر کښې بیان کړې هم دی.

په یوبل حدیث کښي دی چه د دې اوبه دپنیونه زیاتې سپینې دی اود شاتونه ډیرې خوږې دی د کوم په غاړه چه داوږدو غړانګو مرغئی ناستې دی.حضرت صدیق اکبرؓ چه دا واوریده نوونی فرمائیل چه هغه مرغئی خو به ډیرې ښائسته وی حضورﷺ اوفرمائیل چه خوراك کښې هم ډیرې مزیدارې دی. (۵)

(ابن جریر) یوبل روایت کښي دی چه حضرت انس ؓ دحضورﷺ نه تپوس اوکړو چه کوثرڅه څیز دې؟ په دې باندې حضورﷺداحدیث بیان اوفرمائیلو نوحضرت عمرؓ ددې مرغوباره کښي دااوفرمائیل(۶)

(مسنداحمد) حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی چه دا نهر د جنت په مینځ کښې دې. په یو منقطع سند سره د حضرت عائشه رضي الله عنها نه روایت دې که د کوثر د اوبود راپریوتلو آواز څوك اوریدل غواړی نو هغه دې په خپلو دواړو غوږونوکښې خپلې دواړه ګوتې ورکړې.

فائده:- اول خود دې سند تیك نه دې اوبل د دې معنی ده چه د دې په شان آواز راځی نه خاص د هغې په شان آواز دې. والله اعلم. په صحیح بخاری کښې د حضرت عبدالله بن عباس ؓ نه روایت دې د کوثر نه مراد هغه ښیګړه اوخیردې کوم چه الله ﷻ حضورﷺ ته ورکړې دې. ابوبشر رحمه الله وائی چه ما د سعیدبن جبیر رحمه الله نه داواوریدو نواومې وئیل چه خلق خوائی چه دادجنت یونهردې نوحضرت سعید ؓ اوفرمائیل هغه هم د دې ښیګړواو خیرنه دې کومې چه د الله ﷻ د طرف نه حضورﷺ ته ورکړې شوی دی. دحضرت ابن عباس ؓ نه نور هم نقل دی چه د دې نه مراد ډیرزیات خیردې. نودا تفسیرشامل دې حوض کوثروغیره ټولوته.کوثر ماخوذ دې دکثرت نه دکوم نه چه مرادخیرکثیردې.اوهم پدې خیر کثیر کښې د جنت حوض هم دې لکه چه د ډیرو مفسرینونه نقل دی.

فائده:- حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چه د دنیااوآخرت ډیرې ښیګړې مراد دی. عکرمه رحمه الله فرمائی چه نبوت قرآن ثواب اوآخرت کوثردې. اودا هم یادساتئی چه د حضرت عبدالله بن عباس ؓ نه د وثر تفسیردکوثر دنهرسره هم روایت دې لکه چه په ابن جریرکښې سنداً نقل دی چه هغوی اوفرمائیل

---

(۱) احمد: ۱۰۲/۳،وسنده صحیح ، ددې پشان حدیث پاك صحیح مسلم کتاب الصلاة باب حجة من قال البسملة آیة اول کل سورة سوی براءة: ٤٠٠

(۲) صحیح مسلم کتاب فضائل باب اثبات حوض نبینا ﷺ وصفاته: ۲۳۰۰.

(۳) احمد: ۱۵۲/۳ وسنده صحیح

(٤) احمد: ۱۰۳/۳، صحیح بخاری کتاب تفسیر سورة الکوثر : ٤٩٦٤.

(۵) ابن جریر وسنده حسن حاکم: ۵۳۷/۲ الطبری : ٦٥٠/٢٤.

(٦) احمد: ۲۲۰/۳، ترمذی کتاب صفة الجنة باب ماجاء فی صفة طیر الجنة: ۲۵٤۲. وسنده صحیح.

کوثرد جنت یونهر دی. د کوم دواړوغاړوته چه سره زر او سپین زر دی په یاقوتو او مرغلروباندې بهیږی د کوم اوبه چه د واورې نه ډیرې سپینې دی اود شاتونه زیاتې خوږې دی.

فائده:- دحضرت ابن عمر ﷺ نه هم داتفسیرنقل دی(ابن جریر) په ترمذی او ابن ماجه وغیره کښې دا روایت مرفوع هم راغلی دی. امام ترمذی رحمه الله دا حسن صحیح ښائی. (١) ابن جریرکښې دی رسول الله ﷺیوځل حضرت حمزه ﷺبن عبدالمطلب کره تشریف یوړو هغوی هغه وخت په کورکښې نه وو د هغوی بی بی چه د قبیله بنی نجارنه وه هغې اوونیل اې د الله ﷺ نبی ﷺ هغه خو اوس اوس ستاسو طرف ته درغلو کیدې شی بنونجارکښې حصار شوې وی. تاسوتشریف راوړئی حضور ﷺ کورته تشریف راوړو نوموربی بی د حضور ﷺ په وړاندې چوری کیخوده حضور ﷺ اوخوړله موربی بی خوشحاله شوه او وئی وئیل الله ﷺ ډیر ښه اوکړه چه پخپله دې تشریف راوړوګنی ما خو په خپله دربار ته د حاضریدلو اراده کړې وه چه تاسو ته د حوض کوثر درکیدو باره کښې تاسو ته مبارکی درکړم. ماته اوس اوس حضرت ابوعماره ﷺ وئیلې وو چه تاسو فرمائیلی اود دې حوض زمکه د یاقوتو مرجان او زمرد اود مرغلروده. (٢) د دې یوراوی حرام بن عثمان ضعیف دې خوواقعه حسن ده او په اصل تواترسره ثابته شوې ده.

کوثر څه څیز دی:- دډیرو صحابه کرامو رضی الله عنهم او تابعین رحمهم الله وغیره نه ثابت دی چه کوثردنهر نوم دی. بیا ارشاد فرمائی لکه څنګه چه مونږ تاته خیرکثیردرکړې اوداسې دعزت نه ډك نهر درکړې نوته هم صرف زما عبادت کوه فرض مونځ او قربانی هم د هغه وحده لاشریك له د نوم کوه.بل ارشاد دی ﴿قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ۝﴾ مرادد قربانئی نه د اوښانووغیره حلالول دی. مشرکانوبه سجدې اوقربانیانې دالله ﷺ نه بغیردنورو په نوم کولې.نودلته حکم اوشوچه ته صرف دالله ﷺ په نوم باندې په اخلاص سره عبادتونه کوه. بل ځائ ارشاد دی﴿ وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ ۗ وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ ۖ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ۝﴾په کوم ځناور چه د الله ﷺ نوم وانخستلې شی هغه مه خورئی هغه خو فسق دی.

قوله تعالی:- وَانْحَرْ ۝

د نحرنه مراد: اوونیلې شوی دی چه مراددوانحرنه دښی لاس په ګس لاس مانځه کښې په سینه کیخودل دی.هم دادحضرت علی ﷺ نه په غیرد صحیح سندسره نقل دی. حضرت شعبی رحمه الله د دې لفظ هم دا تفسیرکوی. حضرت ابوجعفر باقر رحمه الله فرمائی چه دې نه مراد د مانځه په شروع کښې رفع الیدین کول دی. اودا هم وئیلې شوی دی چه مطلب دا دې چه په خپله سینه د قبلې طرف ته متوجه وی. دا دریواړه اقوال په ابن جریرکښې نقل دی.

فائده:- ابن ابی حاتم کښې په دې ځائ یوډیرمنکرحدیث نقل دې په کوم کښې چه دی کله چه دا سورت په نبی کریم ﷺ باندې نازل شو نو وئی فرمائیل جبرائیل ﷺ د وانحر نه څه مراد دې؟ ماته چه د خپل پروردګار د طرف نه حکم کیږی. جبرائیل ﷺ اوفرمائیل دې نه مراد قربانی نه ده تاته حکم کولې شی چه د مانځه په شروع کښې تکبیرتحریمه کښې لاسونه اوچته وه اود رکوع په وخت کښې هم اوچه کله د رکوع نه اوچت شې نو بیاهم اوچه کله سجده اوکړې. هم دا زمونږ مونځ دې اود هغه فرښتو مونځ دې کومې چه په اووم آسمان کښې دی. د هریو څیز ښائست وی اود مانځه ښائست د هرتکبیرنه پس رفع الیدین کول دی(٣)داحدیث دغه شان په مستدرك حاکم کښې هم دی.عطاء خراسانی رحمه الله فرمائی د

---

(١) ترمذی کتاب تفسیر القران باب ومن سورة الکوثر: ٣٣٦١. وهو حدیث حسن بالشواهد.
(٢) الطبری:
(٣) حاکم : ٥٣٧/٢،

وانحر نه مراددادې چه خپله شادر کوع نه اوچته کړې نواعتدال اوکړه اوسینه ښکاره کړه یعني اطمینان حاصل کړه.(ابن ابی حاتم) دا ټول اقوال غریب دی او صحیح قول اولنی دې چه مراد د نحر نه قربانیانی حلاله کول دی.ددې د پاره چه به رسول مقبول ﷺ د اخترد مانځه نه فارغ شو نو قربانی به ئې حلالوله او فرمائیل به ئې چه څوك زمونږ په شان مونځ اوکړې او زمونږ په شان قربانی اوکړی نو هغه شرعی قربانی اوکړه اوچا چه د مانځه نه اول څاروې حلال کړو د هغه قربانی اونه شوه. ابوبرده بن نیار رضی الله عنه اودریدو سره اووئیل یارسول الله ﷺ ماخود مانځه نه وړاندې قربانی اوکړه په دې خیال چه نن به د غوښې طلب ډیر وی حضور ﷺ اوفرمائیل چه بس داخود خوراك غوښه شوه صحابی رضی الله عنه اووئیل یارسول الله ﷺ اوس ماسره یود چیلئی بچې دې بل څه قربانی نه شم ورکولې(¹)امام ابوجعفر بن جریر رحمه الله فرمائی چه ټیك قول د هغه دې چه وائی د دې معنی دا ده چه خپل ټول مونځونه صرف هم د الله ﷻ د پاره ادا کوه اود هغه نه بغیرد بل چا د پاره نه. دغه شان د هغه په لارکښې وینه تویوه د بل چا په نوم قربانی مه کوه. د هغه شکر په ځائ راوړه چاچه تاته دا بزرگی درکړه اوهغه نعمت ئې درکړو د کوم په شان چه بل نعمت نشته. هم ته ئې هغه سره خاص کړې هم دا قول ډیرښه دې.

دمحمدبن کعب قرظی رحمه الله اودعطاء رحمه الله هم دا قول دې.بیاارشاد کولې شی چه اې نبی ﷺتاسره او ستاطرف ته نازل شوې وحی سره دښمنی کونکې به خواراوذلیل کمتر اولکئی پریشوې دې.دا آیت د عاص بن وائل باره کښې نازل شوې دې.دې مردار به چه کله دحضور ﷺ چرته د خیرخبر اوریدو نو وئیل به ئې پریږدئی هغه خو لکئی پریشوې دې د هغه شاته څوك نارینه اولاد نشته د هغه په وفات کیدو به دهغه نوم ددنیا نه اوچت شی. په دې باندې دا مبارك سورت نازل شو. شمر بن عطیه رحمه الله فرمائی چه د عقبه بن ابی معیط باره کښې دا آیت نازل شوې دې. ابن عباس رضی الله عنه وغیره فرمائی چه د کعب بن اشرف اوقریشو ډلې باره کښې نازل شوې دې. بزار کښې دی چه کله کعب بن اشرف مکې معظمې ته راغلو نوقریشو هغه ته اووئیل چه ته خود دوی سردار ئې تابه د دې ماشوم طرف ته نه کتل چه د خپل ټول قوم نه ځان له اوجدا دې خیال کوی چه هغه غوره دې. حالانکه مونږ حاجیانوپه اهل کښې دردبست بیت الله زمونږ په لاسونوکښې دې. په زم زم باندې زمونږ قبضه ده. نو دې خبیث اووئیل بې شکه ته د ده نه بهترئې. په دې باندې دا آیت نازل شو. د دې سندصحیح دې.

حضرت عطاء رحمه الله فرمائی چه دابولهب باره کښې دا آیت نازل شوې دې. کله چه د رسول الله ﷺ د خوئ انتقال اوشو نودې بدنصیب مشرکانوته اووئیل په نن شپه د محمد ﷺ نسل کټ شو په دې باندې الله ﷻدا آیت نازل کړو.دابن عباس رضی الله عنه نه همدانقل دی هغه هم فرمائی دې نه مراد دحضور ﷺ هر یو دښمن دې دکوم کوم چه نوم واخستې شو اود کومو چه ذکرنه دې شوې هغه هم.د﴿ أَبْتَرُ﴾معنی ده یوازې،د عربو داهم متل دې چه کله د چا نارینه اولاد وفات شی نو وائی﴿أَبْتَرُ﴾دحضور ﷺ دخوئ دوفات په وخت دوی د دښمنئی په توګه هم دا وئیل په کوم چه دا آیت نازل شو نو مطلب دا شوچه ﴿أَبْتَرُ﴾ هغه دې د چادمرګ نه پس چه د هغه ذکر ختم شی.دې مشرکانود نبی اکرم ﷺ باره کښې هم دا خیال کړې ووچه د ده ځامن خو وفات کړې شو هغوی پاتې نه شو د څه په وجه چه به د دوی د انتقال په وجه د ده نوم هم باقی پاتې نه شی. حاشاوکلا الله ﷻ به د دنیا د پاتې کیدو پورې د حضور ﷺ نوم ژوندې ساتی. د حضور ﷺ شریعت به ترهمیشه همیشه پورې باقی وی د حضور ﷺ تابعداری په هرچا باندې فرض کړې شوې ده دحضور ﷺ خوږ او پاك نوم دهریومسلمان په زړه او ژبه باندې دې اودقیامته پورې به په آسمانی فضاکښې عروج اوترقئی سره تاویږی. په اوچه اولمده په هروخت کښې د هغې اعلان کیږی الله ﷻ دې په حضور ﷺ اود هغوی په آل اولاد باندې په ازواج مطهرات او صحابه کرام رضی الله عنهم باندې دقیامته

---

¹) صحیح بخاری کتاب العیدین باب الا یوم النحر : ۹۵۵.

پورې درود اوسلام ډېرزيات او بې حده په كثرت سره راوليګى. امين.

الحمدلله) د الله ﷻ په فضل اوكرم سره اودهغه په احسان اورحم سره د سورت كوثر تفسيرهم ختم شو.

﴿تفسيرسورت كافرون﴾

د سورت تعارف او فضائل: صحيح مسلم كښې دحضرت جابر رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ دا سورت اوسورت اخلاص د طواف نه پس دوه ركعتو مونځ كښې تلاوت كړو([1]) په صحيح مسلم كښې د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې چه د سحر په دوو سنتوكښې به هم رسول الله ﷺ هم دا سورتونه تلاوت فرمائيل. مسنداحمد كښې د حضرت ابن عمر رضي الله عنه نه روايت دې رسول الله ﷺ د سحر د فرضونه وړاندې په دوو ركعتوكښې اود ماښام نه پس په دوو ركعتوكښې اوځه د پاسه شل ځل اوځه دپاسه لس ځل سورت ﴿قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ﴾ او﴿قُلْ هُوَاللّٰهُ اَحَدٌ﴾ اولوستلو ([2]) (يعنى دومره ځل دا سورتونه ما د حضور ﷺ نه په مونځونوكښې اوريدلى دى). ([3]) مسنداحمدكښې د حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه نه روايت دې چه نبي كريم ﷺ ما ۲۴ ځل او ۲۵ ځل د سحر په دوو سنتونوكښې دا دواړه سورتونه لوستلوسره ښه كتلې دې([4]) هم دمسند په دويم روايت كښې هم د دوى نه نقل دى چه پوره مياشت پورې حضور ﷺ به په دې دوو ركعتوكښې هم دغه دواړه سورتونه لوستونكې ليدلې دې([5]) دا روايت ترمذى ابن ماجه او نسائى كښې هم دې. امام ترمذى رحمه الله دې ته حسن وائى. هغه روايت اول تيرشوچه دا سورت د څلورمې حصې قرآن برابردې او سورت﴿ اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴾هم مسنداحمدكښې روايت دې چه حضرت نوفل بن معاويه رضي الله عنه فرمائى چه رسول الله ﷺ دوى ته اوفرمائيل چه زمونږ دربيبه پالنه ته په خپل كور كښې اوكړه. زما په خيال داحضرت زينب رضي الله عنها وه. دې يوځل بيا د حضور ﷺ په خدمت كښې حاضرشو نو وئى فرمائيل وايه ماشومه څه كوى؟ وئيل ما هغه خپلې مور سره پريخې ده وئى فرمائيل ښه ده ولې راغلې نې؟ وئيل ددې دپاره چه تاسونه څه وظيفه زده كړم چه د اوده كيدو په وخت كښې لولم. حضور ﷺ اوفرمائيل چه د اوده كيدو په وخت سورت ﴿قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ﴾ ([6]) لوله اوده كيږه په دې كښې د شرك نه خلاصې او ويزارى ده([7]) دطبرانى په روايت كښې دى چه جبله بن حارثه رضي الله عنه ته هم حضور ﷺ دا فرمائيلې وو. طبرانى په يوبل روايت كښې دى چه پخپله به حضور ﷺ پخپله بستره سملاستونود دې سورت تلاوت به ئې فرمائيلو. مسنداحمدكښې دى چه حضرت جبله بن حارثه رضي الله عنه اووئيل يارسول الله ﷺ ماته څه داسې څيز اوښايه چه هغه زه د اوده كيدو په وخت كښې لولم. حضور ﷺ اوفرمائيل چه ته كله د شپې خپلې بسترې له لاړ شې نو سورت ﴿ قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ ﴾ لوله دا د شرك نه ويزارى ده.

ركوع ګانې		سورة الكافرون مكية وهي ست أيت وركوعا واحدا		اياتونه
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
①		شروع كوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم كونكې دې		⑥

---

[1]) صحيح مسلم كتاب الحج باب حجة النبى ﷺ: ۱۲۱۸.

[2]) احمد: ۲/۲٤،

[3]) صحيح مسلم كتاب صلاة المسافرين باب استحباب ركعتى سنة الفجر والحث عليها: ۷۲٦.

[4]) احمد: ۲/۹۵،

[5]) احمد: ۲/۹٤، ترمذى كتاب الصلاة باب ماجاء ل تخفيف ركعتى الفجر ....: ٤۱۷.

[6]) ددې تخريج دسورة زلزال په شروع كښې تير شوې دې.

[7]) احمد: ٥/٤٥٦، ابوداود كتاب الادب باب ما يقول عند النوم: ٥۰٥٥، وهوحديث حسن ترمذى: ۳٤۰۳.

قُلۡ	يٰۤاَيُّهَا الۡكٰفِرُوۡنَ ۝۱	لَاۤ اَعۡبُدُ	مَا	تَعۡبُدُوۡنَ ۝۲	وَلَاۤ اَنۡتُمۡ
اووايه	اې کافرانو	زۀ عبادت نۀ کوم	دهغې	چې تاسو ئې عبادت کوئ	اونۀ يئ تاسو

ته اووايه چې ائې کافرانو دکومو بتانو چې تاسو عبادت کوئ | زه د هغو عبادت نه کوم| او نه

عٰبِدُوۡنَ	مَاۤ	اَعۡبُدُ ۝۳	وَلَاۤ اَنَا عَابِدٌ	مَّا
عبادت کونکې	دهغې	چې زۀ ئې عبادت کوم	اونۀ زۀ عبادت کونکې يم	دهغې

تاسو دهغه الله تعالى عبادت کوئ | دکوم چې زۀ عبادت کوم | او نه به زه چرې د هغه

عَبَدۡتُّمۡ ۝۴	وَلَاۤ اَنۡتُمۡ	عٰبِدُوۡنَ	مَاۤ اَعۡبُدُ ۝۵
چې تاسو ئې عبادت کوئ	اونۀ يئ تاسو	عبادت کونکې	دهغې چې زۀ ئې عبادت کوم

معبودانو) عبادت اوکړم| دکومو چې تاسو عبادت کوئ |اونه تاسو دهغه چا عبادت کونکي يئ

لَكُمۡ	دِيۡنُكُمۡ	وَلِىَ	دِيۡنِ ۝۶
ستاسو دپاره	دين ستاسو دې	او زما دپاره	دين زما دې

(د کوم چې زه عبادت کوم |تاسو دپاره ستاسو طريقه ده او زما دپاره زما طريقه ده

قوله تعالى:- قُلۡ يٰۤاَيُّهَا الۡكٰفِرُوۡنَ ۝ لَاۤ اَعۡبُدُ مَا تَعۡبُدُوۡنَ ۝

مؤمن د بتانو عبادت نه شي کولې:-په دې سورت مبارك کښې دمشرکانود عمل نه د ويزارئې اعلان دې اودالله ﷻ دعبادت په اخلاص سره حکم دې. دلته خطاب د مکې کفاروقريشوته دې خو په اصل کښې په مخ د زمکې ټول کافر مراد دى. د دې شان نزول داسې دې چه دې کافرانوحضور ﷺ ته ونيلې وو چه يو کال ته زمونږ د معبودانو عبادت کوه نو په راتلونکى کال کښې به مونږ هم د الله ﷻ عبادت کوو. په دې باندې دا سورت نازل شو او الله ﷻ خپل محبوب برحق ته حکم اوکړو د دوى د دين نه د خپلې پوره ويزاره کيدو اعلان اوکړه چه زه ستا سو د دې بتانو اود کوم کوم چه تاسو د الله ﷻ شريك منئ په هيڅ کله عبادت اونه کړم سره د دې که تاسو هم زما معبودبرحق له چه وحده لاشريك لـه دې عبادت نه کوئي.نودلته دا "ما" په معنى د "من" کښې ده بيانې دوباره هم دغه شان اوفرمائيل چه ستاسو په شان عبادت به اونه کړم. ستاسو په مذهب باندې زه عمل نه شم کولې. نه زه تاسو پسې لګيدلې شم بلکه زه خو به صرف د خپل رب عبادت کوم اوهغه هم په هغه طريقه چه کومه د هغه خوښه وى اوخنګه غوارې.ددې دپاره ئې اوفرمائيل چه نه تاسو زمادرب داحکامويه ورانـدې سرټيټوئې اونه به دهغه عبادت دهغه دفرمان مطابق په ځاى راوړئې بلکه تاسوخو په خپله طريقه باندې طريقې مقرر کړې دى. لکه چه بل ځاى ارشاد دې ﴿اِنۡ يَّتَّبِعُوۡنَ اِلَّا الظَّنَّ﴾ الخ دا خلق صرف د اټکل اوګمان او نفسانى خواهش پسې لګيدلې دى سره د دې چه د هغوى طرف تـه د هغوى د رب هدايت رسيدلې دې. نو حضرت محمد مصطفى ﷺ د هغوى نـه پـه هرقسم خپله لمن خلاصـه کړې ده او پـه صفا توګه ئې د هغوى د عبادت د طريقونه جداوالى او د ناخوښئ اعلان کړې دې. ښکاره خبره ده چه د هرعابد معبود وى اود عبادت طريقه بـه ئې هم وى نـو رسول الله ﷺ او د هغـوى ﷺ امت صرف هم د الله ﷻ عبادت کوى د هغوى د عبادت طريقه هم هغه ده کومه چه سرور کائنات حضرت مصطفى ﷺ تعليم فرمائيلې ده.

قوله تعالى:- لَكُمْ دِيْنُكُمْ وَلِيَ دِيْنِ۝

فائده:- ددې د پاره داخلاص کلمه ﴿لااله الاالله محمدرسول الله﴾ده يعنى د الله ﷻ نه بغيربل څوك معبود نشته اودهغه لارهم هغه ده دکومې خودونکې چه حضرت محمد ﷺ دې کوم چه د الله ﷻ پيغمبردې. او دمشرکانو معبودهم د الله ﷻ نه غيردې اود عبادت طريقه هم د الله ﷻ د طرف نه نه ده خودلې شوې. په دې وجه اوفرمائيلې شو ستاسو دين ستاسو د پاره او زما دين زما د پاره. بل ځائ ارشاد دې ﴿وَاِنْ كَذَّبُوْكَ فَقُلْ لِّيْ عَمَلِيْ وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ ۚ اَنْتُمْ بَرِيْٓـُٔوْنَ مِمَّآ اَعْمَلُ وَاَنَا بَرِيْٓءٌ مِّمَّا تَعْمَلُوْنَ۝﴾که چرې دوی تا دروغ کنړی نو ته ورته اووايه چه زمادپاره زما عمل دې اوستاسودپاره ستاسوعمل دې.زه ستاسوداعمالونه جدا يم او تاسوزمادکارونو نه ويزاره ئى. بل ځائ ارشاد دې ﴿لَنَآ اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ﴾زمونږ عمل زمونږ سره او ستاسو عمل تاسو سره. په صحيح بخاري کښې د دې آيت په تفسيرکښې دی چه ستاسو د پاره ستاسو دين دې يعنى کفر اوزما د پاره زما دين يعنى اسلام.دا لفظ په اصل کښې﴿ديني﴾ وو خود نورو آياتونو وقف په نون باندې دې په دې وجه په دې کښې هم "يا" حذف کړې شوه. لکه په ﴿فهويهدين﴾ او ﴿يسقين﴾کښې. [1]

بعضې مفسرينو وئيلى دى چه مطلب دا دې چه زه خو ستاسو د معبودانو عبادت نه کوم اود بيا د پاره هم تاسو نااميده کوم چه ټول عمر کښې به دا کفر زما نه اونه شى اودغه شان نه تاسو اوس زما د رب عبادت کونى اونه به بيا د هغه عبادت اوکړئ. دې نه مراد هغه کافران دى چه د هغوى ايمان نه راوړل الله ﷻ ته معلوم وو لکه چه په قرآن پاك کښې بل ځائ ارشاد دې﴿وَلَيَزِيْدَنَّ كَثِيْرًا مِّنْهُمْ مَّآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ طُغْيَانًا وَّكُفْرًا﴾يعنى ستاطرف ته چه کوم نازليږى دې سره په هغوى کښې اکثر په سرکشئى اوكفر کښې زياتيږى. ابن جرير د بعضو عربو نه نقل کړې دى چه دوه ځل د دې جملې راوړل د کلك والى د پاره دى لکه ﴿ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ۝ اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ۝﴾ کښې او﴿ لَتَرَوُنَّ الْجَحِيْمَ ۝ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِيْنِ ۝﴾ کښې نود دې دواړو جملو دوه ځل راوړلو حکمت کښې دا درې اقوال شو يوخوداچه د اولې جمله نه مراد معبود او دويم نه مراد دعبادت طريقه، دويم دا چه د اولې جمله نه مراد حال يعنى موجوده اودويم نه مراد استقبال يعنى راتلونکې، دريم دا چه د اولې جمله تاکيد په دويمه جمله سره دې خودلته دا يادساتئى چه يوه څلورمه توجيه هم ده کوم چه امام ابن تيميه رحمه الله خپلو بعضې کتابونوکښې قوت ورکړې دې. هغه دا چه اوله جمله خو فعليه ده او دوباره اسميه ده نو مراد دا شو چه نه خو به زه د غيرالله عبادت کوم اوه مانه کله هم اميد اونه ساتئى يعنى د واقعه هم نفى ده اوپه شرعى توګه ممکن کيدو نه هم انکار دې. داقول هم ډير ښکلې دې. والله اعلم.

فائده:- حضرت امام شافعى رحمه الله د دې آيت نه استدلال کړې دې چه کفرهم يوملت دې په دې وجه يهودى دنصرانى او نصرانى ديهودى وارث کيدې شى کله چه په دې دواړو کښې د نسب يا سبب د وراثت وى ځکه چه د اسلام نه علاوه د کفر څومره لارې دى هغه ټولې په باطل کيدوکښې يو دى. د حضرت امام احمد رحمه الله اود هغه د موافقينومذهب د دې خلاف دې چه نه يهودى د نصرانى وارث کيدې شى اونه نصرانى د يهودى ځکه چه په حديث کښې دى چه دوه مختلف مذهبونووالا په خپل مينځ کښې د يو بل وارث کيدې نه شى. [2]

﴿والحمدلله على احسانه﴾ د سورت کافرون تفسير ختم شو.

---

[1] صحيح بخارى كتاب التفسير سورة (قل ياايهاالكافرون) تعليقا.

[2] ابوداود كتاب الفرائض باب هل يرث المسلم الكافر: ۲۹۱۱. وسنده حسن ، السنن الكبرى للنسائى : ۶۳۸۴.

(تفسیر سورت نصر)

دَ سورت تعارف:- اول هغه حدیث بیان شوچه دا سورت د څلورمې حصې قرآن برابر دې. ([1]) حضرت ابن عباس ﷺ دحضرت عبیده بن عبدالله ﷺ نه تپوس اوکړو پیژنې د ټولونه په آخرکښې کوم یو سورت نازل شوې دې؟ جواب ئې ورکړو چه او هم دا سورت ﴿إِذَا جَآءَ﴾ نوهغوی اوفرمائیل اوته رښتونې ئې (نسائی).

([2]) حافظ ابوبکر بزار رحمه الله او حافظ بیهقی رحمه الله دحضرت ابن عمر ﷺ روایت نقل کړې دې چه دا سورت د ایام تشریق دورځو په مینځ کښې نازل شو نوحضور ﷺ پوهه شو چه داد رخصت سورت دې هم هغه وخت حکم اوشو اودحضور ﷺ اوښه قصوی تیاره کړې شوه په دې باندې سور شو اوهغه زورروره خطبه ئې بیان کړه کومه چه مشهوره ده([3]) بیهقی کښې دی چه کله دا سورت نازل شونو حضور ﷺ خپله د زړه ټکړه حضرت فاطمة الزهری رضي الله عنها راوغوښته او ورته ئې فرمائیل ماته زما د وفات کیدو خبر راغلو. حضرت زهری رضي الله عنها په ژړا شوه بیا ناڅاپې په خندا شوه کله چه نورو خلقو تپوس اوکړو نووئې فرمائیل د وفات خبر خو اوژړولم خو په ژړاکښې حضور ﷺ تسلی راکړه بچې صبرکوه زما په اهل کښې به د ټولو نه رومبې ته ماسره ملاویږې. نو ماله ناڅاپې خندا راغله. ([4])

ایاتونه	سورة النصر مكية وهي ثلث ايات وركوعا واحدا	رکوع ګاني
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
۳	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	۱
	إِذَا جَآءَ نَصۡرُ اللّٰهِ وَالۡفَتۡحُ ۝١ وَرَاَيۡتَ النَّاسَ يَدۡخُلُوۡنَ فِىۡ دِيۡنِ اللّٰهِ	
	کله چې | راغې | امداد دالله | او فتح | اواووینې ته | خلق | چې داخلیږی | په دین دالله کښې	
	څه وخت چې دالله تعالی مدد راغلو او (مکه) فتح شوه او ته اولیدل چې خلق دالله تعالی	
	اَفۡوَاجًا ۝٢ فَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ وَاسۡتَغۡفِرۡهُ ؕ اِنَّهٗ	
	ډلې ډلې | نو تسبیح وایه | سره د ثنا | درب خپل | او ښښنه غواړه دهغه نه | بیشکه هغه |	
	په دین کښې ډلې ډلې داخلیږی | نو دخپل رب تسبیح اوحمد وایه | اودهغه نه ښښنه غواړه | بیشکه	
	كَانَ تَوَّابًا ۝٣	
	دې ډیر توبه قبلونکې |	
	هغه توبه قبلونکې دې	

قوله تعالی:- إِذَا جَآءَ نَصۡرُ اللّٰهِ وَالۡفَتۡحُ ۝١

دَ الله تعالی دَ امدا اوفتح نه مراد:- حضرت عبدالله بن عباس ﷺ فرمائی چه د لوئ عمر بدری مجاهدینو سره سره حضرت عمر فاروق ﷺ به زه هم شامل کولم نوکیدې شی چه په دې سره د چا په زړه کښې څه خفګان شان پیدا شوی وی. هغه ونیلې وو چه دې دې مونږ سره نه راځی د ده هومره خو زمونږ بچې

---

[1]) ددې تخریج دسورة الزلزال په شروع کښې تیر شوې دې.

[2]) صحیح مسلم کتاب التفسیر آیات متفرقة: ۳۰۲٤.

[3]) مجمع الزوائد: ۲۷۱/۳،

[4]) المعجم الکبیر للطبرانی : ۱۱۹۰۷،

دی.خلیفة المسلمین حضرت عمر ﷛ اوفرمائیل چه تاسو دې ښه پیژنئی.یوه ورځ ئی ټول راوغوښتل او زه ئی هم یادکړم. زه پوهه شوم چه نن دوی ته څه خودل غواړی.کله چه مونږ ټول لاړونو امیرالمؤمنین﷛ مونږ نه تپوس اوکړوچه سورت ﴿إِذَاجَآءَ﴾ متعلق تاسو ته څه علم دې؟ بعضو اوونیل چه په دې کښې مونږ ته دالله ﷻ حمداوثنا بیانولو اود ګناهونو د ښښنې غوښتلو حکم راکړې شوې دې کله چه د الله ﷻ امداد راشی اوزمونږه فتح وی نوچه مونږدا اوکړو او بعضې بالکل خاموش پاتې شو.هغوی زما طرف ته توجه اوفرمائیل او ونی وئیل چه ته هم دا وائې؟ ما وئیل نه، ونی فرمائیل بیا نور څه وائې؟ ماوئیل داد رسول الله ﷺ د وفات پیغام دې تاسو ته خودلې شی چه اوس ستاسو ددنیاوی ژوندون ختمیدونکې دې ته په تسبیح حمداواستغفارکښې مشغول شه حضرت فاروق اعظم ﷛ اوفرمائیل چه هم دازه پیژنم. (بخاری) (١)

شان نزول:کله چه دا سورت نازل شو نو حضورﷺ فرمائیلې وو چه اوس به هم په دې کال کښې زه وفات کیږم ماته زما د وفات کیدو خبر راکړې شوې دې. (مسنداحمد) مجاهد﷫ ابوالعالیه﷫ ضحاک﷫ وغیره هم دغه تفسیربیان کړې دې. یوروایت دې چه حضورﷺ په مدینه منوره کښې وو وئی فرمائیل الله اکبر الله اکبردالله ﷻ امداد راغلو اوفتح هم،دیمن خلق راغله تپوس ئی اوکړو حضورﷺدیمن والا څنګه دی وئی فرمائیل نرم زړه والا اودښکلې طبیعت والا دی ایمان خو د یمن والا دی اوپوهیږی هم هغوی اوحکمت هم د یمن والا دې(ابن جریر)(٢)دابن عباس ﷛ بیان دې چه کله دا سورت نازل شو نو په دې کښې دحضور ﷺ د وفات خبروو نو حضورﷺ په خپلوکارونوکښې نوره هم ملا اوتړله اوتقریبا هم دا ئی اوفرمائیل چه دا پورته تیرشو. (طبرانی) (٣)

دنزول په اعتبار سره د ټولو نه اخری سورت:-د حضرت ابن عباس ﷛ نه داهم روایت دې چه په سورتونو کښې دپوره نازلیدو په اعتبار سره د ټولونه آخری سورت هم دا دې (٤) (طبرانی) یوبل حدیث کښې دی چه کله داسورت نازل شو حضورﷺ ددې تلاوت اوکړو او وئی فرمائیل چه خلق په یوه غاړه دی اوزه او زماصحابه کرام په بله غاړه دی.واورئی دمکې دفتح نه پس هجرت نشته البته جهاداونیت شته. مروان ته چه کله دا حدیث حضرت ابو سعید خدری ﷛ واورولو نو ده وئیل دروغ وائې. دغه وخت کښې مروان سره په تخت باندې رافع بن خدیج اوحضرت زید بن ثابت ﷛ ناست وو نو حضرت ابوسعید ﷛ اوفرمائیل چه دې دواړو ته هم د دې حدیث پته ده دوی هم دا حدیث بیانولې شی خو یوته د خپلې سردارئی تلو ویره ده اوبل ته د زکوة د وصولولو د عهدې نه د لرې کیدلو ویره ده. مروان کوړه اوچته کړه اوحضرت سعید ﷛ ئی وهل غوښتل خودې دواړو بزرګانوچه کله دا اوکتل نو وئی وئیل مروان واوره ابوسعید ﷛ رښتیا فرمائیلی (٥)(مسنداحمد) داحدیث ثابت دې.

دحضرت ابن عباس ﷛ نه دا هم روایت دې چه حضورﷺ د مکې د فتح په ورځ اوفرمائیل هجرت پاتې نه شواوجهاد اونیت شته.کله چه تاسو ته اوونیلې شی نو زرپاسئی او روانیږئی(٦) په صحیح بخاری اوصحیح مسلم کښې داحدیث موجود دې. اودا هم یادساتئی چه کومو بعضو صحابه کرامو ﷺ د حضرت فاروق اعظم ﷛ په وړاندې د سورت دا مطلب بیان کړوچه کله الله ﷻ په مونږ باندې ښاروته او

---

(١) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة اذا جاء نصر الله باب قوله (فسبح بحمد ربک واستغفره....) : ٤٩٧٠.

(٢) احمد: ٢١٧/١.

(٣) مسند البزار : ٢٨٣٧.

(٤) المعجم الکبیر : ١١٩٠٣.

(٥) المعجم الکبیر : ١٠٧٣٦. وسنده صحیح .

(٦) صحیح بخاری کتاب جزاء الصید : باب لا یحل القتال بمکة: ١٨٣٤. صحیح مسلم: ١٣٥٣.

قلعه ګانې فتح کړی اوزمونږ امداد اوکړی نو مونږ ته حکم ملاویږی چه مونږ دهغه تعریفونه اوکړواود هغه شکر اداکړودهغه پاکی بیان کړو اودخپلو ګناهونو ښښنه اوغواړو.دامطلب هم بالکل صحیح دې اوتفسیرهم ډیر ښکلې دې ګورئی رسول الله ﷺ د مکې د فتح په ورځ د ضحی په وخت کښې اته رکعته مونځ اداکړو نو خلق وائی چه دا د ضحې مونځ وو خومونږ وئیلې شوچه د ضحې مونځ به حضور ﷺ همیشه نه کولونو بیا په دې ورځ چه مشغولتیا اوکار ډیر وو مسافرت وو نودائی څنګه کولې شو؟ د حضور ﷺ اقامت د مکې د فتح په موقعه باندې په مکه کښې د رمضان ترآخره پورې نورلس ورځې وو. حضور ﷺ به فرض مونځ هم قصرکولو روژه ئې هم اونه ساتله اوټول لښکر چه تقریبا لس زره وو دغه شان به ئې کول.ددې حقائقونه داخبره صفا ښکاره کیږی چه دا مونځ د فتح د شکریه مونځ وو څکه چه د لښکرپه سردارچه د وخت امام وی باندې مستحب دی چه کله یوښارفتح شی نو په داخلیدو باندې پکاردی چه اته رکعته مونځ اوکړی. حضرت سعدبن ابی وقاص رضی الله عنه د مدائن د فتح په ورځ هم داسې کړې وو.دا اته رکعته دې دوه دوه رکعته کولوسره اداکوی.د بعضو داهم قول دې چه اته واړه رکعته هم په یوسلام باندې اوکړئی خو په ابوداؤدکښې په صراحت سره روایت دې چه حضور ﷺ د هرو دوو رکعتونه پس سلام ګرځولې دې. [1]

د تسبیح نه څه مراد دې: دویم تفسیرهم صحیح دې کوم چه ابن عباس رضی الله عنه وغیره کړې دې په دې کښې حضور ﷺ ته دهغوی د وصال خبر ورکړې شوې دې چه کله تاسو خپل وطن مکه معظمه فتح کړئی د کوم ځائ نه چه دې کافرانوته په وتلوباندې مجبورکړې وې نوته په خپلو سترګود خپل محنت میوه اووینې چه ډلې ډلې ستا د جهنډې لاندې راشی.بې شمیره خلق د اسلام په دائره کښې داخل شی نو زمونږ طرف ته د راتلو او زمونږ سره دملاقات تیارې کوه اود دنیانه ډیره زیاته ښیګړه ستاد پاره هلته ده.هم هلته ستا میلمستیا تیاره ده اوزما په شان میزبان دی. ته چه زما دا نښې اووینې نو په ډیر کثرت سره زما حمداوثنا کوه اوپه توبه او استغفارکښې لګیا شه.

قوله تعالى:- ﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ﴾

دصحیح بخاری په حدیث کښې دحضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها نه روایت دې حضور ﷺ به پخپله رکوع او سجده کښې ډیر په کثرت سره ﴿سبحانك اللهم وبحمدك اللهم اغفرلی﴾ لوستلو.حضور ﷺ به د قرآن دا آیت ﴿فسبح﴾الخ باندې عمل کولو[2] بل روایت کښې دی حضور ﷺ به په خپل آخری عمرکښې ددې کلمو اکثر وردکولو﴿سبحان الله وبحمده استغفرالله واتوب الیه﴾ دالله ﷻ ذات پاك دې هم دهغه دپاره ټول تعریفونه دی زه دالله ﷻ نه استغفارکوم اود هغه طرف ته تیتیږم. اوفرمائیل به ئې زما رب ماته حکم راکړې دې چه کله زه دا علامت اووینم چه مکه معظمه فتح شوه اوپه دین اسلام کښې خلق ډلې ډلې داخل شی نو چه زه داسې کلمې په کثرت سره اووایم. نوالحمدلله ما هغه اولیدل اواوس په دې وظیفه کښې مشغول یم.[3](مسنداحمد)

ابن جریرکښې دام سلمه رضی الله عنها نه روایت دې حضور ﷺ به په خپل آخری عمرکښې په کیناستو پاسیدو تلو راتلو ګرځیدو راګرځیدو﴿سبحان الله وبحمده﴾ لوستلو ما یوځل تپوس اوکړو حضور ﷺ د دې څه وجه ده؟ حضور ﷺ د دې سورت تلاوت اوکړو او وئې فرمائیل چه ماته د الله ﷻ نه داحکم دې[4]چه په یو مجلس کښې کینې او بیا هغه ختم شی نو څه وئیل پکاردی مونږ په خپل یومستقل تصنیف کښې

---

[1] ابوداود كتاب التطوع باب صلاة الضحى : ۱۲۹۰، وهو حديث حسن .

[2] صحيح بخارى كتاب التفسير سورة اذا جاء نصر الله : ٤٩٦٨. صحيح مسلم: ٤٨٤.

[3] احمد: ٣٥/٦، صحيح مسلم: ٤٨٤.

[4] الطبرى : ٦٧٠/٢٤،

ليكلي دي. مسند احمد كښې دي چه كله دا سورت نازل شو نو حضور ﷺ به اكثر په خپل مانځه كښې د دې تلاوت كولو او په ركوع كښې به نبي درې ځل دا لوستل ﴿سبحانك اللهم ربنا وبحمدك اللهم اغفرلي انك انت التواب الرحيم﴾ (1) دفتح نه دلته مراد فتح مكه ده په دې باندې اتفاق دې اوعموماً عرب قبيلې ددې په انتظار كښې وې كه چرې دې په خپل قوم باندې غالب راغلو اومكه معظمه د ده د حكم لاندې راشي نو بيا دهغه په نبي كيدو كښې ذره شك شبه نشته. اوس چه كله الله ﷻ د خپل حبيب په لاس باندې مكه معظمه فتح كړه نو دا ټول په اسلام كښې داخل شو. والحمد لله.

په صحيح بخاري كښې هم د حضرت عمرو بن سلمه ﷺ دا مقوله موجود ده چه د مكې معظمې د فتح كيدو سره هرې قبيلې د اسلام طرف ته وړاندې والي اوكړو اودې ټولوته هم ددې انتظار وو چه دې اود ده قوم پريږدني اوګورنې كه دا په حق سره نبي وي نو دې به په خپل قوم باندې غالب راشي او په مكه معظمه باندې به د ده جهنډا اولګولې شي (2) مونږ د غزوه فتح مكه پوره پوره واقعه په تفصيل سره د خپل سيرت په كتاب كښې ليكلې ده كوم صاحب چه تفصيلات كتل غواړي هغه دې داكتاب اوګورې. فالحمد لله. مسند احمد كښې دي چه حضرت جابر بن عبد الله ﷺ ګاونډي چه كله د يو سفر نه واپس راغلو نو حضرت جابر ﷺ د هغه د ملاقات د پاره لاړو. هغه دخلقو دبې اتفاقئ او اختلاف حال بيان كړو اودهغوى د نوى ايجاد كړې شوو بدعتونو تذكره ئې اوكړه نود رسول الله ﷺ د صحابي ﷺ دسترګو نه اوښكې لاړې اوپه ژړا كښې اوفرمائيل چه ما د حبيب كبرياشافع روزجزاحضرت محمد ﷺ نه اوريدلي دي چه دخلقو فوځونه فوځونه د الله ﷻ په دين كښې داخل شي خو ډير زر به ډلې ډلې د هغې نه اوځي هم (3) ﴿والحمد لله على احسانه﴾ د سورت نصر تفسير ختم شو.

آياتونه		ركوع كانې
	سورة اللهب مكية وهي خمس ايات وركوعا واحدا	
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑤	شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكې دې	①

تَبَّتْ	يَدَآ	اَبِيْ لَهَبٍ	وَّتَبَّ ؕ①	مَآ اَغْنٰى عَنْهُ	مَالُهٗ	وَمَا
مات شه	دواړه لاسونه	دابولهب	او هلاك شو هغه	هيڅ ېكار رانغې دهغه	مال دهغه	او هغه څه

دابولهب لاسونه دې مات شي او هغه دې برباد شي | دهغه مال او دهغه ګټه دهغه هيڅ په

كَسَبَ ؕ②	سَيَصْلٰى	نَارًا	ذَاتَ لَهَبٍ ③	وَّامْرَاَتُهٗ ؕ
چې ګټلي ووهغه	ډير زر به ننوځي هغه	اور ته	چې لمبو والا به وي	او ښځه دهغه هم

كار رانغله | ......زر به هغه شغله وهونكي اور ته وراوغورزيږي | ...... او ددهٔ ښځه هم

حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ④	فِيْ جِيْدِهَا	حَبْلٌ	مِّنْ مَّسَدٍ ⑤
راوړونكې دلرګو	په څټ دهغې كښې به وي	رسئ	دمونجو

چې خشاك ئې اوچت كړې ګرځي | او د هغې په څټ كښې د مونجو رسئ ده

(1) احمد: ۳۸۸/۱.
(2) صحيح بخاري كتاب المغازي باب نمبر: ۵۴ حديث: ۴۳۰۲.
(3) احمد: ۳/۳۴۳.

د نزول واقعه: صحيح بخاري كښې دي رسول الله ﷺ بطحاء ته لاړو او يوغر ته اوختلو او په اوچت اواز سره ئې ﴿صباحاه ياصباحاه﴾ وئيل. قريش ټول راجمع شو نو حضور ﷺ ورته اوونيل چه كه زه تاسو ته اووايم چه سحريا ماښام په تاسو باندې دښمن حمله كونكې دې نو آيا تاسو به ما رښتونې اومنئ؟ ټولو جواب وركړو واوجي. حضور ﷺ اوفرمائيل واورئ زه تاسو د الله ﷻ د سخت عذاب راتلو خبردركوم. نو ابولهب اووئيل ته هلاك شې دا مونږ دې د پاره راجمع كړي يو. په دې باندې سورت نازل شو (بخاري). ([1])

ابو لهب، څوك وو اوددهٔ انجام: -دويم روايت كښې دي چه لاسونه ځنډل اوداسې وئيل پاسيدو ﴿تَبَّتْ﴾ دا بد دعاده او ﴿تَبَّ﴾ خبردې. دا ابولهب د حضور ﷺ تره وو اودهغه نوم عبدالعزى بن عبدالمطلب وو د ده كنيت ابوعتبه وو. د هغه دمخ ديښائست او پرق پړوق په وجه هغه ته ابولهب يعنى دشغلې والا وئيلې كيدو. دا دحضور ﷺ سخت دښمن وو هروخت به تكليف رسولو نقصان رسولوكښې اخته وو. ربيعه بن عباد ديلي ﷺ دخپل اسلام راوړلونه پس دخپل جاهليت واقعه بيان كوي چه ما رسول الله ﷺ د ذوالمجاز په بازاركښې اوليدلو چه حضور ﷺ پسې تك سپين مخ والا په يوستر كه روند اودهغه دسردوېښتو دوه كمسئې وې راغلو اووئې وئيل خلقو دا بې دينه دې دروغژن دې. غرض حضور ﷺ دخلقو جمع ته لاړو اود الله ﷻ دتوحيد دعوت ئې وركولو داسې به روستوروستو روان وو اودا به ئې وئيل. ما دخلقو نه تپوس اوكړو داڅوك دې؟ خلقو وئيل د حضور ﷺ تره ابولهب دې. لعنه الله (مسند احمد) ([2])

ابوالزناد دحديث راوى ربيعه ﷺ ته اوونيل چه ته خو به دغه وخت كښې ماشوم وې وئې فرمائيل چه زه دغه وخت كښې د پوره عمر ووم، مشك به مې راډكولو ([3]) دويم روايت كښې دي زه د خپل پلارسره ووم زماعمر ځوان وو اوما كتل چه رسول الله ﷺ به يوې يوې قبيلې ته تلو او وئيل به ئې خلقو زه ستاسو طرف ته د الله ﷻ جوړكړې راليګلې شوې يم زه تاسو ته وايم چه صرف هم د يو الله ﷻ عبادت كوئې اوهغه سره څوك شريك مه جوړوئې ما رښتونې اوګڼرئې اومازما ددښمنانو نه بچ كړئې دې د پاره چه دا كارپوره كړم دكوم چه الله ﷻ ماته حكم راكړې راليګلې يم. حضور ﷺ چه به كوم ځائ ته داپيغام رسولو فارغ به شو نودحضور ﷺ تره ابولهب به هلته راورسيدو اوونيل به ئې اې دفلانكې قبيلې خلقو دا سړې خوتاسودلات اوعزى نه اخواكول غواړې اود بنومالك بن قيس ستاسو دپيريانو ملګرونه تاسولرې كوي اودخپلې نوې راوړلې شوې ګمراهئ طرف ته تاسوهم راكاږي. خبردارمه دده منئ اومه اورئ. (احمدو طبرانى) ([4])

دَ ابولهب مذمت: - الله ﷻ په دې سورت كښې فرمائي چه ابولهب دې برباد وي د هغه كوشش غرق شو د هغه اعمال هلاك شو او په يقين سره د هغه بربادې شوې ده. د هغه اولاد د هغه په كار رانغلو. ابن مسعود ﷺ فرمائي چه كله رسول الله ﷺ خپل قوم د الله ﷻ طرف ته رابلله نو ابولهب به وئيل چه كه زما د وراره خبره حق وه نوزه به خپل مال او اولاد د قيامت په ورځ الله ﷻ ته په فديه كښې وركړم او د هغه دعذاب نه به خلاص شم. پدې باندې دا آيت ﴿مَآ اَغْنٰى عَنْهُ مَالُهٗ وَمَا كَسَبَ﴾ نازل شو. بيا فرمائي چه داشغلې وهونكې اُورچه سخت سوزونكې دې اوډير په تيزئې سره به داخليږي اودهغه ښځه هم چه د قريشو د ښځو سرداره وه د هغې كنيت ام جميل وو نوم ئې اروى وو د حرب ابن اميه لور وه دابوسفيان ﷺ خور وه اودخپل خاوند په كفردښمنئ سركشئ كښې دا هم دهغه سره وه. د دې دپاره به دقيامت په ورځ په عذابونوكښې د هغه سره وي. لرګى به راجمع كوي اوپه هغه اُوركوم كښې چه خاوندپروت وي په هغې

---

[1] صحيح بخاري كتاب التفسير سورة تبت يدا ابي لهب باب قوله (ما اغنى ماله وما كسب .....) ٤٩٧٢.

[2] احمد: ٣٤١/٤. وسنده حسن .

[3] محمد بن اسحاق واحمد: ٤٩٢/٣،

[4] احمد: ٤٩٢/٣،

کښې به نی اچوی.دهغې په مرئی کښې به د اور رسئی وی اود دوزخ خشاك به راغونډوی. دا معنی هم کړې شوې ده ﴿ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴾ نه مراد دهغې غیبت کول دی.امام ابن جریر ؒ همداخوښوی.ابن عباس ؓ وغیره دامطلب بیان کړې دې چه دې به دځنګل نه ازغن لرګی راغونډول اودحضور ﷺ په لارکښې به ئې خورول. دا هم وئیلې شوی دی چه دې ښځې به حضور ﷺ ته د فقر پیغور ورکولو نو هغې ته به دهغې لرګی راغونډول رایادولې شو خو صحیح قول هم رومبې دې. والله اعلم.

قوله تعالی:- فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ

سعیدابن مسیب ؒ فرمائی هغې سره یوښکلې هارامیل وو وئیل به نی چه زه به دا خرڅوم اود حضرت محمد ﷺ په مخالفت کښې به ئې خرچ کوم نو دلته اوفرمائیلې شو چه د هغې په بدله کښې به د هغې په مرئی کښې داُور طوق اچولې شی.حضرت عروه ؓ فرمائی چه دا به د دوزخ زنځیر وی دکوم چه به یوه یوه کړئی اویا اویا ګزه وی. ثوری ؒ فرمائی چه داد دوزخ طوق دې د کوم اوږدوالې چه اویاالاسه دې.جوهری ؒ فرمائی چه دا د اوښ د څرمن او اوښ د ویښتونه جوړولې شی.مجاهد ؒ فرمائی د اوسپنې زنځیر.حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها فرمائی کله چه داسورت نازل شو نودې کاڼړئی ښځې ام جمیل بن حرب پخپل لاس کښې دسوکې والا کاڼړې واخستو اوداسې وینا کولوسره دحضور ﷺ خواله راغله.(**مذمما ابینا ودینه قلینا وامره عصینا**) یعنی مونږ دمذمم منکر یودهغه ددین دښمنان اودهغه نافرمان یو.دې وخت کښې رسول الله ﷺ په کعبة الله ﷺ کښې ناست وو حضور ﷺ سره زماپلار حضرت ابوبکر ؓ هم ووصدیق اکبر ؓ هغه په دې حالت کښې کتلوسره حضور ﷺ ته عرض اوکړو یارسول الله ﷺ دا راروانه ده هسې نه چه تاسو اووینی نوحضور ﷺ اوفرمائیل صدیق بې غمه اوسه دا ما نه شی لیدلې. بیا حضور ﷺ د قرآن پاك تلاوت کول شروع کړو چه د دې نه بچ شی. پخپله قرآن پاك فرمائی ﴿وَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ حِجَابًا مَّسْتُورًا﴾ یعنی چه ته کله قرآن پاك لولې نو مونږ ستااود ایمان نه راوړونکو په مینځ کښې پټه پرده اچوو.داځناوره راغله اوحضرت ابوبکر ؓ سره اودریده او حضور ﷺ هم حضرت صدیق اکبر ؓ سره ښکاره ناست وو خو قدرتی پردو د هغې په سترګو پردې واچولې حضور ﷺ ئی اونه لیدې شو.حضرت ا بوبکرصدیق ؓ ته اووئیل چه مااوریدلی دی چه ستاملګری زما خرابې بیان کړې دې یعنی په شعرونوکښې زما مذمت کړې دې حضرت ابوبکرصدیق ؓ اووئیل نه نه د رب البیت قسم حضور ﷺ ستا هیڅ خرابې نه دې بیان کړې نودا وینا کولوسره لاړه چه قریشوته پته ده چه زه د هغوی دسردار لوریم. (ابن ابی حاتم) (۱)

دام جمیل طواف کښې بد دعاء:-یوځل دې خپل اوږد څادراغوستې وو اوطواف ئی کولو پښې په څادر کښې اونخته اواوخوئیده نو وئیل مذمم غرق شې. ام حکیم بنت عبدالمطلب اووئیل زه خو پاکه ښځه یم خپل ژبه نه شم خرابولې اودوستی کونکې یم نو داغ به اونه لګوم اومونږ ټول هم د یونیکه اولاد یو اوقریش یو اوبیا ته خو ښه پیژندونکې نی. بزار کښې دی دې حضرت ابوبکر صدیق ؓ ته اووئیل ستا ملګری زما بدی وئیلې نوحضرت صدیق اکبر ؓ قسم خوړلوسره جواب ورکړوچه نه خوحضور ﷺ ته شعروئیل ورځی اونه چرې حضور ﷺ شعرونه وئیلی.دهغې د تلونه پس صدیق اکبر ؓ دحضور ﷺ نه معلومه کړه چه هغې تاسو اونه لیدلې؟حضور ﷺ جواب ورکړوچه فرښته مینځ کښې ولاړه وه ترکومې چه هغه واپس نه وه تلې. (۲)

بعضې اهل علم وئیلی دی چه دهغې په غاړه کښې به ددوزخ د اُوررسئی وی دکوم په ذریعه چه به هغه راښکلې شی اوددوزخ دپاسه ئی راوستې شی بیابه ئی سسته پریخودې شی اوددزخ بیخ ته به اور

---

(۱) حاکم : ۳٦۱/۲، الحمیدی : ۳۲۳. وهو حدیث حسن .

(۲) مسندالبزار : ۱۲۹٤،

سولې شي همدا عذاب به هغې ته ورکولې شي. ددولچې رسنی ته به عربو ﴿مَسَدٍ﴾ وئیل په عربی شعرونو کښې همدالفظ په دې معنی کښې راوړلې شوې دې دلته دا یادساتنې چه دادبرکت نه ډك سورت زمونږ دنبی ﷺ د نبوت یو اعلی دلیل دې. ځکه چه څنګه د هغوی د بدبختئی خبر په دې سورت کښې ورکړې شوې دې. هم دغه شان واقعه هم اوشوه اودې دواړو ته ترآخره پورې ایمان نصیب نه شو نه خو هغوی په ښکاره مسلمانان شو او نه په باطن کښې نه پټ اونه ښکاره. نودا سورت ډیر زبردست ډیر صفا اوروښانه دلیل دې د حضورﷺ د نبوت. د الله ﷻ د پاره ټول تعریفونه دی اود هغه فضل اوکرم اود هغه د احسان او انعام برکت دې چه د دې سورت تفسیرهم ختم شو.

﴿تفسیر سورت اخلاص﴾

دَ دې شان نزول او دَ دې دَ فضیلت بیان:-مسنداحمدکښې دی چه مشرکانوحضورﷺ ته اووئیل دخپل رب صفتونه بیان کړه نو په دې باندې دا سورت نازل شو[1] د ﴿الصَّمَدُ﴾ معنی چه نه خوپیداشوې وی اونه د هغه اولاد وی ځکه چه څوك پیدا شوی وی هغه به یوځل مری هم اونوربه د هغه وارثان وی. الله ﷻ به نه مری اونه به دهغه څوك وارثان وی. د هغه په شان اودهغه د جنس نه بل څوك نشته. نه دهغه په مثل څه څیز شته.ترمذی وغیره کښې هم دا روایت دې[2] ابویعلی موصلی کښې هم دې یواعرابی داسوال کړې وو.په بل یوروایت کښې دی چه دمشرکانو دسوال په جواب کښې دا سورت نازل شو. د رسول الله ﷺ ارشاد دې چه د هریوڅیز نسبت دې اود الله ﷻ نسبت دا سورت دې. ﴿الصَّمَدُ﴾ هغه چاته وائی چه ډډ نه وی[3]بخاری کتاب التوحیدکښې دی چه حضورﷺ یو وړوکې غونډې لښکرچرته اولیګلو کوم وخت چه هغوی واپس شو نووئی وئیل حضورﷺ چه په مونږ باندې کوم یوسردار جوړکړې وو هغه به د هر مانځه دقراءت په ختمیدوباندې داسورت﴿قُلْ هُوَاللّٰهُ﴾ الخ لوستلو. حضورﷺ اوفرمائیل دهغه نه تپوس اوکړئی چه هغه داسې ولې کول په تپوس باندې هغه اووئیل چه دا سورت د رحمن صفت دې زما د دې لوستل ډیرخوښ دی. حضورﷺ اوفرمائیل هغه ته خبر ورکړه چه الله ﷻ هم هغه سره محبت لری[4]
بخاری کتاب الصلوه کښې دی چه یوانصاریؓ په مسجدقباکښې امام ووهغه داعادت ووچه الحمد لوستلو نه پس به ئې داسورت لوستلو او بیا به چه ئې کوم سورت لوستلواود کوم ځای نه به ئې لوستل غوښتل قرآن پاك به ئې تلاوت کولو.یوځل مقتدیانو وئیل چه ته دا سورت لولې اوبیا ورسره بل سورت یو ځائې کوې داڅه دی؟ ته صرف هم دا وایه یا ئې پریږده بل سورت لوله. هغه جواب ورکړو چه زه څنګه کوم هم دغه شان به کوم که تاسو غواړئی نو ما امام اوساتئی اوکه وائې نوزه به ستاسو امامت پریږدم.اوس په هغوی دا خبره سخته اولګیده پوهیدل چه په دوی ټولوکښې هم دې غوره دې.دهغه په موجودګی کښې دبل چا مونځ ورکول هم هغوی نه شو برداشت کولې. یوځل چه کله حضورﷺ هغوی له تشریف راوړو نوهغوی ورته داواقعه پیش کړه.حضورﷺ امام ته اوفرمائیل چه ته ولې د خپلو ملګرو خبره نه منې اوپه هریورکعت کښې دا سورت ولې لولې؟ هغه وئیل یارسول الله ﷺ زمادې سورت سره مینه ده حضورﷺ اوفرمائیل ددې محبت ته جنت ته اورسولې[5]دترمذی او مسند په یوحدیث کښې دی چه یوسړی حضور ﷺ ته عرض اوکړو چه زه دې سورت سره ډیره مینه کوم حضورﷺ اوفرمائیل د

---

[1] احمد: ۱۳۳/۵،

[2] ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الاخلاص : ۳۳٦٤.

[3] المعجم الاوسط للطبرانی : ۷۳٦ ، وسنده ضعیف جدا .

[4] صحیح بخاری کتاب االتوحید باب ما جاء فی دعا النبی ﷺ امته الی توحید الله تبارک وتعالی : ۹۳۲۰.

[5] صحیح بخاری کتاب الاذان باب الجمع بین السورتین فی رکعة..... : ۷۷٤.

دې سورت محبت به تا جنت ته اورسوی.(١) يوسړی څوك په دې سورت لوستلو د شپې واوريدو چه هغه باربار هم دا سردوباره كوی. سحر راغلو اوحضورﷺ ته ئې د دې ذكر اوكړو هغه دا د معمولی ثواب كار ګنړلو نو نبیﷺ اوفرمائيل د هغه ذات قسم د چا په لاس كښې چه زما ځان دې دا سورت د دريمې حصې د قرآن برابردې. (بخاری) (٢)

د صحيح بخاری په يوبل حديث كښې دی رسول اللهﷺ خپلو صحابه كرامو ؓ ته اوفرمائيل چه تاسو نه دا نه شي كيدلې چه په يوه شپه كښې دريمه حصه قرآن اولولئی نو دا په صحابه كرامو ؓ باندې ګران پريوتل او وئې وئيل چه دومره طاقت خو په هريوكښې نه وی. حضورﷺ اوفرمائيل واورئی سورت اخلاص خو دريمه حصه قرآن دې. (٣) مسنداحمدكښې دی چه حضرت قتاده بن نعمان ؓ ټوله شپه هم دا سورت لوستلو حضورﷺ ته چه كله ذكر اوكړې شو نوونئی فرمائيل چه دا سورت د نيم يا دريمې حصې د قرآن برابر دې. په يوبل روايت كښې دی چه حضرت ابوايوب انصاری ؓ اوفرمائيل چه په تاسوكښې دومره د چا طاقت شته چه هره شپه دريمه حصه قرآن اولولی. صحابه كرامو ؓ وئيل دومره طاقت به دچاوی؟هغه اوفرمائيل واورئی ﴿قُلْ هُوَاللّٰهُ اَحَدٌ﴾د دريمې حصې قرآن برابر دې. (٤) په دې كښې رسول اللهﷺهم تشريف راوړو حضورﷺ واوريدل نو وئی فرمائيل ابوايوب ربښتياوائی.(مسند احمد)(٥)

ترمذی شريف كښې دی رسول مقبولﷺصحابه كرامو ؓ ته اوفرمائيل راجمع شئی نن زه تاسوته دريمه حصه قرآن اوروم خلق راجمع شوكيناستل حضورﷺ د كورنه تشريف راوړو اوسورت ﴿قُلْ هُوَاللّٰهُ اَحَدٌ﴾ ئې اولوستلو اوبيائې كورته تشريف يوړو. اوس صحابه كرامو ؓ خپل مينځ كښې خبرې شروع كړې چه حضورﷺ خووعده د دريمې حصې قرآن كړې وه چه دريمه حصه قرآن به اوروم كيدې شی د آسمان چرته څه وحی راغلې وی. دې كښې حضورﷺ بيا واپس تشريف راوړو وئی فرمائيل چه ما تاسو سره د دريمې حصې قرآن اوررولووعده كړې وه واورئی دا سورت د دريمې حصې قرآن برابردې. (٦) د حضرت ابوالدرداء ؓ په روايت كښې دی چه رسول اللهﷺ فرمائيلی آياتاسود دې نه عاجزئی چه هره ورځ دريمه حصه قرآن اولولئی. خلقو عرض اوكړوحضورﷺ مونږ خود دې نه عاجز اوضعيف يو. حضورﷺ اوفرمائيل واورئی اللهﷻ دقرآن درې حصې كړی دی﴿قُلْ هُوَاللّٰهُ اَحَدٌ ۚ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ۚ لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُوْلَدْ ۙ وَلَمْ يَكُنْ لَّهٗ كُفُوًا اَحَدٌ﴾ دريمه حصه ده(٧)(مسلم اونسائی)همداسې روايتونه دصحابه كرامورضوان الله اجمعين دپوره ډلې نه روايت دی.يوخل حضورﷺ د يوځائ نه تشريف راوړلو هغوی سره حضرت ابو هريره ؓ هم وو نو حضورﷺ يوسړې د دې آيت په تلاوت كولوباندې واوريدونوئی فرمائيل چه واجب شو. حضرت ابوهريره ؓ تپوس اوكړو څه واجب شو؟ونی فرمائيل جنت. (٨)(ترمذی نسائی). د ابويعلی په يوضعيف حديث كښې دی ايا په تاسوكښې څوك دا طاقت نه لری چه سورت ﴿ قُلْ هُوَاللّٰهُ اَحَدٌ ۚ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ۚ لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُوْلَدْ ۙ وَلَمْ يَكُنْ لَّهٗ كُفُوًا اَحَدٌ﴾ دشپې درې ځل اولولی؟داسورت ددريمې حصې قرآن برابر

---

(١) احمد: ١٤١/٣، وسنده حسن ، ترمذی : ٢٩٠١. وهو صحيح.
(٢) صحيح بخاری كتاب فضائل القرآن باب فضل (قل هو الله احد): ٥٠١٣.
(٣) صحيح بخاری حوالا سابق : ٥٠١٥،
(٤) احمد: ١٥/٣
(٥) احمد: ١٧٣/٣،
(٦) صحيح مسلم كتاب صلاة المسافرين باب فضل قراة قل هوالله احد: ٨١٢. ترمذی : ٢٩٠٠.
(٧) صحيح مسلم حوالا سابق . :٨١١
(٨) ترمذی كتاب فضائل القران باب ماجاء في سورة الاخلاص :٢٨٩٧.

دي. ([1])مسنداحمد کښې دی چه عبدالله ابن حبیب ﷺ فرمائی چه مونږ تږی وو شپه تیاره وه دحضور ﷺ انتظارووتشریف نی راوړواومونځ ئی ورکړو. حضور ﷺ تشریف راوړوزمالاس ئی اونیولواوونی فرمائیل لوله نو زه چپ شوم. حضور ﷺ بیااوفرمائیل اولوله نوماعرض اوکړو څه اولولم؟ حضور ﷺ اوونیل سحر ماښام دري دري ځل ﴿قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ﴾ او ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ او ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾ لوله دابه کافی شی. ([2])

دَ دې سورت نور فضائل:- نسائی کښې روایت دې چه د هرڅیز نه به داکفایت کوی. دمسندپه یوبل ضعیف حدیث کښې دی چاچه داکلمې لس ځل اولوستلې هغه ته به څلویښت لاکهه نیکئی ملاوېږی هغه کلمې دادی ﴿لااله الاالله واحدا احدا صمدا لم یتخذ صاحبة ولاولدا ولم یکن له کفوا احد﴾ ([3])ددې راوی خلیل بن مره دې کوم چه حضرت امام بخاری دا ډیرضعیف ښائی. مسنداحمدکښې دی رسول الله ﷺ فرمائی کوم سړې چه دا پوره سورت لس ځل اولولی الله ﷻ به د هغه د پاره په جنت کښې یومحل جوړکړی. حضرت عمر ﷺ اوفرمائیل چه یارسول الله ﷺ مونږ خوبه ډیرمحلونه جوړکړو. رسول الله ﷺ اوفرمائیل الله ﷻ به د دې نه هم ډیر اوښه ورکونکې دې([4])دارمی کښې دی چه لس ځل باندې یومحل او په شل ځل دوه دیرشل ځل باندې درې الخ([5])داحدیث مرسل دې. د ابویعلی موصلی یوضعیف حدیث کښې دی چه کوم سړې دا سورت پنځوس ځل اولولی نود هغه د پنځوسوکالو ګناهونه معاف کیږی. ([6])هم د دې یود ضعیف سندوالا حدیث دې چه څوك دا سورت په ورځ کښې دوه سوه ځل اولولی دهغه دپاره یو زر پنځه سوه نیکئی لیکلې کیږی په دې شرط چه په هغه قرض نه وی. د ترمذی په یوحدیث کښې دی چه دهغه دپنځوسوکالوګناه معاف کیږی خوچه په هغه قرض نه وی([7])د ترمذی په یو غریب حدیث کښې دی چه کوم سړې دَ اوده کیدود پاره خپلې بسترې له لاړشی بیا په ښی اړخ باندې سملی او سل ځل داسورت اولولی نودقیامت په ورځ به الله ﷻ اوفرمائی اې زما بنده په خپل ښی طرف باندې جنت ته داخل شه([8])د بزارپه یو ضعیف حدیث کښې دی چه کوم سړې داسورت دوه سوه ځل اولولی الله ﷻ د هغه د دوو سووکالوګناه معاف کوی.

اسم اعظم:- نسائی کښې د دې آیت په تفسیرکښې دی نبی ﷺ جمات ته تشریف راوړو وئی کتل چه یوسړې مونځ کوی اودعاغواړی په خپله دعاکښې دا وائی ﴿اللهم انی اسئلك بأنی اشهدان لا اله الا انت الاحد الصمد الذي لم يلد ولم يولد ولم يكن له كفوا احد﴾ یعنی اې الله زه تانه سوال کوم ددې خبرې ګواهی ورکوم چه ستا نه بغیر بل معبود نشته ته یوازې ئی بې نیاز ئی نه دهغه مورپلار اونه اولاد شته اونه د ده په شان او نه ملګرې. حضور ﷺ چه دا واوریده نو وئی فرمائیل چه زما قسم دې په هغه الله د چا په لاس کښې چه زما ځان دې دې اسم اعظم سره دعااوغوښتله دالله ﷻ دې لوئ نوم سره چه کله هم سوال اوکړی نو ورکوی کله چه په دې نوم سره دعا غوښتلې شی قبلیږی([9]) ابویعلی کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه درې کارونه دی که د ایمان سره اوکړې شی نو چه د جنت په ټولو دروازو باندې کوم نه غواړی جنت ته

---

[1]) مسند ابی یعلی :٤١١٨،

[2]) ابو داود کتاب الادب باب مایقول اذا صبح : ٥٠٨٢، وسنده حسن : ٣٥٧٥.

[3]) احمد: ١٠٣/٤،

[4]) احمد : ٤٣٧/٣،

[5]) سنن دارمی کتاب فضائل القران باب فی فضل (قل هو الله احد) : ٣٤٣٢.

[6]) دارمی حواله سابق : ٣٤٤١.

[7]) مسند ابی یعلی : ٣٣٦٥،

[8]) ترمذی کتاب فضائل القران باب ماجاء فی سورة الاخلاص: ٢٨٩٨،

[9]) ابوداود کتاب الوتر باب الدعاء : ١٤٩٣، وسنده صحیح ، ترمذی : ٣٤٧٥.

به څی اود جنت کومې حورې سره چه غواړی نکاح به کوی. څوك چه خپل قاتل معاف کړی او قرض په پټه سره ادا کړی اود هرفرض مانځه نه پس لس ځل سورت اخلاص اووائی.حضرت ابوبکر صديق ﷺ اوونیل یارسول الله که څوك دې دريواړوکښې يو کاراوکړی؟ حضورﷺ اوفرمائیل په يوباندې هم درجه ده. طبراني کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی کوم سړی چه دا سورت کورته په تلو کښې اووائی نو الله ﷻ به د دې کوروالا نه او د ده د ګاونډیانونه فقيري لرې کړی.ددې اسناد ضعيف دی. (1)

فائده:- مسندابويعلى كښې دی حضرت انس ﷺ فرمائی چه مونږ رسول الله ﷺ سره د تبوك په ميدان کښې وو نمرد داسې رڼرا شغلو سره راووتلو چه مونږ د دې نه وړاندې داسې صفا روښانه او منور نه وو ليدلي. حضورﷺ له جبرائيل ﷺ تشريف راوړو نو حضورﷺ تپوس اوکړو چه نن د دې نمر د تيزو شغلو زياتې رڼړااوپړقيدونکو شغلوڅه وجه ده؟نو وئی فرمائیل چه نن په مدينه کښې معاويه ﷺ بن معاويه ﷺ الليثي وفات شوې دې د کوم د جنازې د پاره چه الله ﷻ اويازره فرښتې دآسمان نه راليکلې دی تپوس ئې اوکړود هغه د کوم عمل په وجه؟ وئی فرمائيل سورت اخلاص به ئې د ورځې اوشپې تلوراتلو کیناستوپاسیدوکښې لوستلو. که ستاسو اراده وی نو زه به زمکه راغونډه کړم او تاسو به د هغه جنازه ادا کړئي؟ نوحضورﷺ اوفرمائیل ډيره ښه ده، بياحضورﷺ د هغه جنازه اداکړه (2)دا حديث حافظ ابو بکربيهقی هم په خپل کتاب "دلائل النبوت" کښې ديزيدبن هارون په روايت سره راوړې دې.هغه دعلاء بن محمد نه روايت کوی په ده باندې دموضوع حديثونو بيانولو تهمت دې.والله اعلم.

مسندابويعلى كښې د ده بل سندهم دې په کوم کښې چه دې راوی نه دی. په دې کښې دی حضرت جبرائيل ﷺ حضورﷺ له تشريف راوړو چه د معاويه بن معاويه ليثى انتقال شوې دې آيا تاسو د هغه د جنازې مونځ کول غواړئي؟ حضورﷺ اوفرمائیل او. نو حضرت جبرائيل ﷺ خپل وزر اووهلو ټولې ونې اوغونډئي ښکته شوې د هغه جنازه حضورﷺ ته ښکاره شوه هغوی مونځ شروع کړو اود حضورﷺ شاته د فرښتو دوه صفونه وو او په هرصف کښې اويازره فرښتې وې حضورﷺ تپوس اوکړو چه د ده د دې مرتبه څه وجه ده؟ حضرت جبرائيل ﷺ اوفرمائیل د دې سورت سره ئې محبت اود هروخت تلوراتلوکښې کیناستو پاسیدوکښې د دې تلاوت. (3)دا بیهقی هم روايت کړې دې اود بيهقی په سند کښې محبوب بن بلال دې.

ابوحاتم رازی ﷫ فرمائی چه دا مشهورنه دې. ابویعلی کښې دا راوی نه دې هلته د ده په ځایٔ ابوعبد محمود دې خوتيك خبره د محبوب کيدل دی. د دې روايت نورهم ډير سندونه دی او ټول ضعيف دی مونږ د اختصارد پاره دلته نقل نه کړه. مسنداحمد کښې دی حضرت عقبه بن عامر ﷺ فرمائی چه يوه ورځ زما رسول الله ﷺ سره ملاقات اوشو مازر د حضورﷺ لاس اونيولو او اومې ونيل يارسول اللهﷺ د مؤمن خلاصې په کوم عمل کښې دې؟ حضورﷺ اوفرمائیل اې عقبه ﷺ خپله ژبه اونيسه هم په کورکښې کينه او په خپلو خطاګانو باندې ژاړه. بياچه کله دوباره زما حضورﷺ سره ملاقات اوشو نو حضورﷺ پخپله زما لاس اونيولو وئی فرمائیل اې عقبه ﷺ زه تاته د تورات انجيل زبور اوقرآن پاك کښې نازل شوو ټولوسورتونونه درې بهترين سورتونه اوښايم ماوئیل حضورﷺ ضرور ارشاد اوفرمائی الله ﷻ دې ما په تاسوباندې قربان کړی. نوحضورﷺ ماته سورت ﴿قُلْ هُوَاللّٰهُ اَحَدٌ﴾او﴿قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ او﴿قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾ اولوستل. بيائی اوفرمائیل ګوره عقبه ﷺ داهير نه کړې اوهره شپه دالوله. فرمائی چه بياماداهيرنه کړل اونه مې د دې د لوستلونه بغيرشپه تيره کړه. مابيا حضورﷺ سره ملاقات

---

1) مسند ابي يعلى : ۱۷۹٤،
2) المعجم الكبير : ۲٤۱۹،
3) مسند ابي يعلى : ٤۲٦۷،

اوکړواو په تندئی سره مې دحضورﷺ لاس مبارك اونيولوعرض مې اوکړويارسول اللهﷺ ماته د بهرنيواعمالوارشاد اوفرمايه.حضورﷺ اوفرمائيل واوره څوك چه تاسره تعلق ختموی ته هغه سره جوړه وه څوك چه تا محروم کړي ته هغه ته ورکوه څوك چه په تا ظلم کوی ته هغه معاف کوه. ([1]) د دې بعضې حصه امام ترمذی رحمه الله هم د زهد باب کښې نقل کړې ده فرمائي دا حديث حسن دې.([2]) مسند احمد کښې هم ددې بل سند دې. صحيح بخاري کښې د حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها نه روايت دې نبيﷺ چه به کله د شپې بسترې له تشريف راوړو نو هره شپه به ئې دا درېواړه سورتونه لوستل خپل دواړه تلې به ئې يوځائ کړل په هغې به دم کړل او په خپل بدن مبارك به ئې راښکل ترکومې ځائ چه به ئې لاس مبارك رسيدلو رسولوبه ئې. اول به سر بيا په مخ او بيا مخامخ بدن باندې به ئې درې ځل داسې کول. ([3]) داحديث په سنن کښې هم دې.

آياتونه	سورة الاخلاص مکية وهي اربع ايات ورکوعا واحدا	رکوع ګانې
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
④	شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې	①

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ① اَللّٰهُ الصَّمَدُ ② لَمْ يَلِدْ

اووايه | هغه الله دې | يو | الله بې پرواه (بې حاجته) دې | نه ئې زيګولې دې څوك |

(اې زما محبوبه) ته اووايه چې الله تعالى يو دې | الله بې پرواه دې | نه دهغه نه څوك پيدا دې

وَلَمْ يُوْلَدْ ③ وَلَمْ يَكُنْ لَّهٗ كُفُوًا اَحَدٌ ④

او نه دې زيګولې شوې دې هغه دچانه | او نشته هغه لره | برابر | هيڅوك |

اونه هغه د چا نه پيدا دې |.................. اوهيڅوک دهغه سيال (برابر) نه دې

قوله تعالى:- قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ①

د الله تعالى د توحيدبيان:- د دې د نازليدلووجه وړاندې بيان شوې ده. حضرت عکرمه رضي الله عنه فرمائی چه يهوديانوبه ونيل مونږ د حضرت عزير عليه السلام عبادت کوو چه د الله ﷻ خوئ دې اونصرانيانوبه ونيل مونږ دحضرت عيسى عليه السلام عبادت کوو چه دالله ﷻ خوئ دې مجوسيانو به ونيل چه مونږ د نمر سپوږمئی عبادت کوو اومشرکانو به ونيل چه مونږ بت پرست يو نوالله ﷻ دا سورت نازل کړوچه اې نبيﷺ اووايه چه زمونږ معبود خو صرف يوالله دې چه واحددې احد دې د هغه په شان څوك نشته د هغه نه څوك وزيرشته اونه څوك شريك اونه د هغه په شان څوك شته اونه د هغه څوك هم جنس شته اونه دهغه څوك برابرشته د کوم نه چه بغيربل چاکښې الوهيت نشته.ددې لفظ اطلاق صرف هم دهغه په ذات باندې کيږي.هغه په خپلوصفتونو اود حکمت نه په ډکو کارونوکښې ځان له او بې مثال دې. هغه صمد دې يعنی ټول مخلوق د هغه محتاج دې اوهغه د ټولونه بې پرواه دې.

دحضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دې چه صمد هغه دې چه په خپله سردارئی کښې او خپل شرافت کښې په خپله بزرګئی کښې او خپل عظمت کښې خپل حلم اوعلم کښې په خپل حکمت او تدبرکښې د

---

[1]) احمد: ٤/١٤٨،

[2]) ترمذی کتاب الزهد باب ماجاء فی حفظ اللسان: ٢٤٠٦.

[3]) احمد: ٤/١٥٨، وسنده حسن .

ټولو نه زیات وی اودا صفتونه صرف هم په الله ﷻ کښې موندلې شی د هغه برابراود هغه په شان بل څوك نشته. هغه الله سبحانه وتعالی په ټولوباندې غالب دی او په خپل ذات اوصفاتو کښې څان له او بې مثال دې. دصمد دا معنی هم کړې شوې ده چه د ټول مخلوق د فناکیدونه پس هم باقی وی کوم چه د همیشه بقاوالا د ټولوحفاظت کوونکې اود کوم ذات چه لازوال او غیرفانی وی.

حضرت عکرمه رضی الله عنه فرمائی چه صمدهغه دې چه نه څه خوری اونه د هغه نه څه راوځی اونه هغه د چا نه راوځی یعنی نه د هغه اولاد وی اونه موریلار. دا تفسیردیر ښکلې او مزیداردې. اود ابن جریر رحمه الله په روایت سره دحضرت ابی بن کعب رضی الله عنه نه صراحتاً دا نقل دی لکه څنګه چه اول تیرشو. اود ډیرو صحابه کرامو رضی الله عنهم او تابعین رحمهم الله نه روایت دې چه صمد وائی کلك څیز ته کوم چه ډډ نه وی د کوم چه خیټه نه وی. شعبی رحمه الله وائی څوك چه نه خوری اونه څکی. عبدالله ابن بریده رضی الله عنه فرمائی صمدهغه نوردې کوم چه روښانه وی او پرق پروق والا وی. په یومرفوع حدیث کښې هم دی چه صمدهغه دې د چا چه خیټه نه وی([1]) خود دې مرفوع کیدل صحیح نه دی صحیح دادی چه موقوف دې.

حافظ ابوالقاسم طبرانی رحمه الله په خپل "کتاب السنه" کښې د لفظ صمد په تفسیرکښې دا ټول اقوال وغیره وارد کولوسره لیکی چه په اصل کښې دا ټول رښتیا دی او صحیح دی دا ټول صفتونه زمونږ په رب عزوجل کښې دی د هغه طرف ته ټول محتاج دی اوهغه د ټولونه لوئ سردار او د ټولونه لوئ دې نه د هغه خیټه شته اونه هغه ډډ دې نه هغه خوری اونه څکی ټول فانی دی او هغه باقی دې وغیره

قوله تعالی:- لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُولَدْ ۙ

بیا فرمائی نه د هغه اولاد شته اونه د هغه مور پلار نه ښځه. لکه چه ارشاد دې ﴿ بَدِيعُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۖ أَنّٰى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُن لَّهُ صَاحِبَةٌ ۖ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ یعنی هغه د زمکې اوآسمان پیدا کونکې دې د هغه به څنګه اولادوی؟ دهغه ښځه نشته. هریوڅیز هم هغه پیداکړې دې یعنی هم هغه دهریوڅیز خالق اومالك دې بیا به د هغه په مخلوق او ملکیت کښې د هغه په شان اود هغه برابر څوك وی؟ هغه د ټولو عیبونو او نقصانونو نه پاك دې. بل ځائ ارشاد دې ﴿وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا ۗ﴾ الخ یعنی داکافران وائی چه دالله اولاد دې تاسو یوډیرخراب څیز راوړو نیزدې ده چه آسمان اوشلیږی او زمکه اوشلیږی او غرونه ذره ذره شی او راپریوځی په دې وجه چه هغوی اوونیل د الله اولاد دې سره د دې چه د الله ﷻ سره دا لائق نه دی چه د هغه اولاد وی په ټوله زمکه او آسمان کښې ټول په ټول د الله ﷻ غلامان جوړیږی راتلونکی دی الله ﷻ سره ددغه ټولوشمیردې او هغه داټول شمیرلې ساتلی دی اودوی ټول یو په یو هغه سره د قیامت په ورځ حاضریدونکی دی. بل ځائ ارشاد دې ﴿وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا ۗ سُبْحَانَهُ ۖ بَل لَّهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۖ كُلٌّ لَّهُ قَانِتُونَ ۝﴾ یعنی دې کافرانو اوونیل چه د رحمن اولاد دې الله ﷻ د دې نه پاك دې بلکه هغه خو د الله ﷻ باعزت بندیګان دی په خبره کښې هم د هغه نه وړاندیوالې نه کوی اوهم د هغه په فرمان باندې عمل کونکی دی. بل ارشاد دې ﴿وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا ۚ وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ۝ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ ۝﴾ یعنی هغوی د الله ﷻ اوپیریانو په مینځ کښې نسب قایم ساتلې دې. سره د دې چه دا پیریان خو پخپله د هغه په حکم منلوکښې حاضردی الله ﷻ د هغوی د بیان کړې شوی عیبونونه اوچت او پاك دې.

صحیح بخاری کښې دی چه د تکلیف ورکونکو خبرو اوریدو باندې صبر کولوکښې د الله ﷻ نه زیات صبر کونکې بل څوك نشته. خلق د هغه اولاد ښائی او هغه بیا هم دوی ته رزق ورکوی او عافیت او صحت ورکوی([2]) د بخاری شریف په یوبل روایت کښې دی چه الله ﷻ فرمائی دا بنیادم ما دروغ ګڼړی

---

[1]) المعجم الکبیر : ۱۱۶۲؛

[2]) صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی (ان الله هوالرزاق ذوالقوة المتین) : ۷۳۷۸.

حالانکه ده له داسې نه دی کول پکار ماته کنځلې کوی ده دا هم نه وو پکار د هغوی ما دروغ گنړل خو داسې دی هغوی وائی چه څنگه په اول خل الله ﷻ مونږ پیداکړی یو داسې به مو بیا نه واپس کوی. د اول خل پیدا کول د دویم خل پیدا کولونه څه آسان خونه وونوچه کله زه په هغې باندې قادریم نو په دې باندې ولې نه یم؟ اودهغه ماته کنځل کول دا دی چه هغه دا وائی د الله ﷻ اولاد دې سره د دې چه یوزه یوازې یم زه یویم زه صمد یم نه زما اولاد نه زما مور پلار اونه زما په شان بل څوك شته. [1]

﴿الحمدلله﴾ د سورت اخلاص تفسیر د الله ﷻ په فضل او کرم اد هغه په رحم اومهربانئی سره ختم شو.

﴿تفسیرسورت فلق او سورت ناس﴾

تعارف او فضائل:-مسند احمد کښې دی چه حضرت عبدالله بن مسعود﷛ به دا سورت اود دې نه پس سورت په قرآن پاك کښې نه لیکلو نو ابی ﷛ اوفرمائیل چه چه ابی بن کعب نه تپوس اوشو چه زما گواهي ده رسول الله ﷺ ماته خبرراکړې چه جبرائیل ﷵ حضور ﷺ ته اوفرمائیل چه﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ او ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾ الخ نوما هم دا اووئیل. نومونږ هم داسې وایولکه څنگه چه حضور ﷺ وئیلې دی. ([2])دحضرت ابی بن کعب ﷛ نه د دې دواړو سورتونوباره کښې تپوس کولې شی او وئیلې شی چه ستا رور حضرت ابن مسعود﷛ خودا د قرآن کریم نه کټ کړې وو نو وئی فرمائیل چه ما د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو ماته وئیلې شوی وو چه وایه نو ما اووئیل نو بیا مونږ هم وایوچه څنگه حضور ﷺ وئیلی دی([3]) (ابوبکرحمیدی) مسند کښې هم دا روایت د الفاظو په وړاندې روستوکولوسره نقل دې([4])او په بخاری شریف کښې هم. ([5])مسندابویعلی کښې دی چه حضرت ابن مسعود﷛ به دا دواړه سورتونه په قرآن کریم کښې نه لیکل او نه به ئی په قرآن کښې دا شمیرل بلکه د قاریانو اوفقهیانو په نیزد مشهوره خبره دا ده چه حضرت ابن مسعود﷛ به دا دواړه سورتونه په قرآن کریم کښې نه لیکل کیدې شی چه هغه د حضور ﷺ نه نه وی اوریدلی او په تواترسره هغه ته رسیدلي نه وی.

فائده:- بیا شاید دې د خپل قول نه اود جماعت دقول طرف ته واپس راگرځیدلی وی ځکه چه صحابه کرام ﷢ داسورتونه د قرآن په ځلوروغټو نسخو کښې داخل کړل د کوم نسخې چه ځلورو واړو طرفونه خورې کړې شوې ولله الحمد. په صحیح مسلم کښې د حضرت عقبه بن عامر ﷛ نه روایت دې رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه تاسونه دی لیدلی چه یوځو آیاتونه په ما باندې هغه شپه داسې نازل شوی د کوم په شان چه مو کله هم نه دی لیدلی بیاحضور ﷺ د دې دواړو سورتونوتلاوت اوفرمائیلو. ([6]) داحدیث مسنداحمد ترمذی او نسائی کښې هم دې. امام ترمذی ﷫ دې ته حسن صحیح وائی.

مسنداحمد کښې دی چه حضرت عقبه ﷛ فرمائی چه ما د حضور ﷺ د سورلئی جلب نیولې د مدینې په کوڅوکښې گرځیدلو. حضور ﷺ اوفرمائیل اوس ته راشه سور شه ما په دې خیال که د حضور ﷺ خبره او نه منم نو نافرمانی به اوشی سوریدل منظور کړل لږ ساعت پس زه راکوز شوم اوحضور ﷺ سور شو. بیا حضور ﷺ اوفرمائیل عقبه ﷛ زه تاته دوه بهترین سورتونه اونه ښایم؟ ما عرض اوکړو یارسول الله ﷺ ضروراوښائې نوحضور ﷺ ماته ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ او ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾ اوخودل بیامونځ اودریدو

---

[1]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة قل هو الله احد: ۴۹۷۴.

[2]) احمد: ۱۲۹/۵، وسنده حسن ابن حبان : ۷۹۷.

[3]) مسند حمیدی: ۳۷۶، محقق وسنده صحیح .

[4]) احمد: ۱۲۹/۵، وسنده حسن .

[5]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة قل اعوذ برب الناس : ۴۹۷۷.

[6]) صحیح مسلم کتاب صلاة المسافرین باب فضل قراة المعوذتین : ۸۱۴، ترمذی : ۳۳۶۷.

اوحضور ﷺ په مانځه کښې د دې دواړو سورتونوتلاوت اوکړو. بیانې ماته اوفرمائیل چه تا اولیدل واوره چه ته کله اوده کیږې کله اودریږې نوداوایه[1] په ترمذی ابوداؤد اونسائی کښې همداحدیث دې.
دمسنداحمد په یوبل حدیث کښې دیعقبه بن عامر ﷺ ته حضور ﷺ د هرمانځه په وخت کښې ددې دوو سورتونو د تلاوت حکم ورکړو[2] داحدیث هم په ترمذی ابوداؤد اونسائی کښې دې امام ترمذی ﷺ دا غریب ګڼړی او یوبل روایت کښې دی چه د دې په شان سورتونه تالوستلې نه دی.[3] دحضرت عقبه ﷺ والا حدیث په کوم کښې چه دحضور ﷺ په سورلئی سره د هغه کیدل ذکر دی د دې په بعضې طرق کښې داهم دی چه کله حضور ﷺ ماته دا سورتونه اوخودل نو زه ئې څه ډیر خوشحاله اونه لیدم نو وئې فرمائیل شاید ته دا واړه سورتونه ګڼړې واوره د مانځه قیام کښې د دې سورتونو قراءت په شان بل سورت نشته[4] دنسائی په حدیث کښې د دې په شان سورتونه د چا پناه نیولو د پاره نور نشته[5] یو روایت کښې دی چه د سحر فرض مونځ حضور ﷺ هم په دې دواړو سورتونو باندې اداکړو.[6]
بل حدیث کښې دی چه حضرت عقبه ﷺ به د حضور ﷺ سورلئی پسې شاته تلو اود حضور ﷺ په قدم باندې به ئې لاس کیخودو وئیل به ئې حضور ﷺ ماته سورت هود یا سورت یوسف تلاوت کړئې حضور ﷺ اوفرمائیل چه د الله ﷻ په نیزد د کتبه ورکونکې سورت د ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ نه زیات نشته.[7] بل حدیث کښې دی چه حضور ﷺ خپل تره حضرت عباس ﷺ ته اوفرمائیل زه تاته بنایم چه پناه اخستونکود پاره د دې دواړو سورتونونه غوره سورتونه نور نشته[8] ډیر احادیث د خپل تواتر په وجه د اکثروعلماؤ په نیزد بالکل فائده ورکوی اوهغه حدیث هم بیان شو چه حضور ﷺ د دې دواړو سورتونو اوسورت اخلاص باره کښې اوفرمائیل چه په څلورو واړو آسمانی کتابونوکښې ددې په شان سورتونه نه دی نازل شوی.
په نسائی وغیره کښې دی چه مونږ حضور ﷺ سره په یوسفرکښې ووسورلئی کمې وې نو په نمبرنمبر به سوریدلو حضور ﷺ د یوسړی په اوږو باندې لاس کیخودو او دا دواړه سورتونه ئې ورته اولوستل وئې فرمائیل چه کله مونځ کوې نو په دې سره ئې کوه[9] په ظاهره دا معلومیږی چه دا سړې به عقبه بن عامر ﷺ وو. والله اعلم. د حضرت عبدالله بن اسلم ﷺ په سینه باندې لاس مبارك کیخودو وئې فرمائیل وایه هغه پوهه نه شو چه څه اووایم بیا اوفرمائیل چه وایه سورت ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝ اللَّهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۝ وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ ۝﴾ حضور ﷺ بیااوفرمائیل وایه نوسورت فلق ئې اولوستلو بیائې هم دا اوفرمائیل نو سورت ناس ئې اولوستلو نو حضور ﷺ اوفرمائیل هم دغه شان پناه غواړه د دې په شان پناه غوښتونکی سورتونه نور نشته. (نسائی)[10]

---

[1]) احمد : ۱۴۴/۴، ابوداود ، کتاب الوتر باب المعوذتین ، : ۱۴۶۲، وسنده حسن .
[2]) ابوداود ، کتاب الوتر باب الاستغفار : ۱۵۲۳، وسنده حسن ، ترمذی : ۲۹۰۳.
[3]) احمد: ۱۴۶/۴،
[4]) احمد: ۱۴۹/۴، نسائی کتاب الاستعاذة باب ماجاء فی سورتین : ۵۴۳۵، وهو حدیث حسن .
[5]) السنن الکبری للنسائی: ۷۸۰۷، وفی الصغری : ۵۴۳۳، وهو حدیث حسن .
[6]) نسائی کتاب الاستعاذة باب ماجاء فی سورتین : ۵۴۴۰، وهو حدیث حسن .
[7]) نسائی کتاب الاستعاذة باب ماجاء فی سورتین : ۵۴۳۷، وهو حدیث صحیح .
[8]) نسائی کتاب الاستعاذة باب ماجاء فی سورتین : ۵۴۴۱ ، وهو حدیث صحیح .
[9]) احمد: ۲۴/۵، وسنده حسن .
[10]) السنن الکبری : للنسائی:۷۸۴۵،

دنسائي په يوبل حديث کښې دي په حضرت جابرﷺ باندې حضورﷺ دا دواړه سورتونه اولوستل بياني اوفرمائيل چه د وايه د دې په شان سورتونه به نور اونه لولې.(١) دحضرت ام المؤمنين حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها والا حديث وړاندې تيرشو چه حضورﷺ به دا لوستل او په دواړو لاسونومبارکوبه ئې پوك وهل په خپل سر مبارك مخ مبارك، او په مخامخ بدن مبارك به ئې راښکل. موطاء امام مالك رحمه الله کښې دي چه کله به حضورﷺ بيمار شو نو دا دواړه سورتونه به ئې لوستل او په خپل ځان به ئې پوك وهل. کله چه دحضورﷺ بيماري سخته شوه نوعائشه رضي الله عنها په معوذتين لوستل اوپخپله به ئې د حضورﷺ لاسونه دهغه په بدن مبارك باندې وهل اوودې نه به ئې اراده دحضورﷺ د مبارکولاسونوبرکت کيدل وو (٢) دسورت "ن" په تفسيرکښې آخره کښې دا حديث تيرشوې دې چه رسول الله ﷺ به د پيريانو او انسانانودسترګونه پناه غوښتله. کله چه دا دواړه سورتونه نازل شو نو حضورﷺ هم دا واخستل او باقي ټول ئې پريخودل. امام ترمذي رحمه الله دې ته حسن صحيح وائي. (٣)

آياتونه	سورة الفلق مكية وهي خمس ايات وركوعا واحدا	رکوع ګانې
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑤	شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې	①
	قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ① مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ②	
	اووايه ا زۀ پناه غواړم ا په رب دصبا سره ا دشردهر هغه ځيز نه ا چې هغه پيدا کړې دې ا	
	(اې محبوبه) ته اووايه چې زه دصبا په رب سره پناه غواړم دهر هغه ځيز دشر نه چې هغه پيدا کړې دې	
	وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ③ وَمِنْ شَرِّ النَّفّٰثٰتِ فِي الْعُقَدِ ④	
	او دشردشپې دتيارې نه ا کله چې خوره شي ا او دشرد پوکو وهونکونه ا په غوټو کښې ا	
	اودشپې دتيارې دشرنه کله چې هغه خوره شي او دجادو کونکو ښځود شرنه اچې په غوټو باندې پوکې وهي	
	وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ⑤ ع	
	او دشردحسد کونکې نه ا کله چې حسد اوکړي ا	
	اود حسد کونکې د شر نه کله چې هغه حسد کوي	

قوله تعالى:- بِرَبِّ الْفَلَقِ

دفلق معنى:- حضرت جابرﷺ فرمائي چه فلق وائي سحرته او پخپله قرآن کښې يوبل ځاې کښې ارشاد دې ﴿فَالِقُ الْإِصْبَاحِ﴾(٤) ابن عباسﷺ نه روايت دې چه د فلق نه مراد مخلوق دې. کعب احبارﷺ فرمائي چه فلق په دوزخ کښې يوځاې دې کله چه د هغې دروازه کولاووې نود هغه اُور د ګرمئي او سختوالي نه ټول دوزخ چغې وهي. په يو مرفوع حديث کښې هم دې سره نيزدې نيزدې روايت دې خوهغه حديث منکر دې داهم بعضې خلق وائي چه دا د دوزخ نوم دې.

(١) نسائي كتاب الاستعاذة باب ماجاء في سورتين : ٥٤٤٣، وهو حديث حسن.

(٢) صحيح بخاري كتاب فضائل القرآن باب فضل المعوذات : ٥٠١٦، صحيح مسلم: ٢١٩٢.

(٣) ترمذي كتاب الطب : باب ماجاء في الرقية بالمعوذتين: ٢٠٥٨.

امام ابن جریر رحمه الله فرمائي چه دتولونه زیات صحیح قول رومبي دې یعني دې نه مراد سحر دې امام بخاري رحمه الله همدا فرمائي اوهم داصحیح دې. د ټول مخلوق د بدئي نه په کوم کښې چه دوزخ هم شامل دې اوابلیس او د ابلیس اولادهم. دغاسق نه مرادشپه ده.د اذا وقب نه د نمر ډوبیدل مراد دی یعني شپه چه کله تیاره راوړي راشي.ابن زید رضي الله عنه وائي عربوبه د ثریا ستوري ډوبیدوته غاسق ونیل بیمارئي او وباګانې به ددې د واقع کیدو په وخت کښې زیاتیدې اود دې د راختلو په وخت به پاسیدلې. په یو مرفوع حدیث کښې دی چه ستورې غاسق دې خود دې مرفوع کیدل صحیح نه دی.بعضې مفسرین وائي چه دې نه مراد سپوږمئي ده.

دهغوی دلیل دمسنداحمد دا حدیث دې په کوم کښې چه رسول الله ﷺ دعائشه صدیقه رضي الله عنها لاس نیولې وو سپوږمئي ته اشاره کولوسره فرمائیلي وو دالله تعالی نه د دې غاسق د بدئي نه پناه غواړه([1]) بل یو روایت کښې دی چه د غاسق او اذاوقب نه هم دا مراد دی. په دواړو اقوالوکښې په آسانئي سره تطبیق کیدلې شي چه د سپوږمئي راختل اود ستورو ښکاره کیدل وغیره دا هرڅه د شپې وخت کښې کیږي کله چه شپه راشي. والله اعلم

قوله تعالى:- وَمِنْ شَرِّ النَّفّٰثٰتِ فِي الْعُقَدِ

په غوټوباندې پوکي وهونکې ښځې :-غوټه ورکول اوپه هغې دپوکووهونکوښځو نه مراد جادوګرې ښځې دی.مجاهد رحمه الله فرمائي چه بالکل شرك سره نیزدې دی هغه منتر کوم باندې چه دم کوی او د مارخوړلی دم کوی او په آسیب زده باندې. په دویم حدیث کښې دی چه جبرائیل علیه السلام رسول الله ﷺ له تشریف راوړو او وئې فرمائیل اې محمد ﷺ ته بیمار یئې حضور ﷺ اوفرمائیل هو نو حضرت جبرائیل علیه السلام دادعااولوستله﴿بسم الله ارقیك من كل دآء یوذیك ومن شر كل حاسد وعین الله یشفیك﴾ یعني د الله تعالی په نوم سره دم کوم د هرې هغه بیمارئي نه چه تاته خفګان دررسوي اود هرحاسد د بدئي نه اود بدنظر نه دې تاله الله تعالی شفادرکړي. ([2])

په حضور ﷺ باندې جادوګرې شوې وو:- دې بیمارئي چه کیدې شي چه هغه بیماري وی په کوم وخت چه په حضور ﷺ باندې جادوګرې شوې وو بیاالله تعالی حضور ﷺ ته عافیت اوشفا ورکړه اودحاسد جادوګرو مکر ئې رد کړو اودهغوی تدبیر اوچل ئې بې اثره کړو اوهغوی رسوااو خوار کړل.خوسره د دې رسول الله ﷺ چرې هم په خپل خان باندې جادوکونکو ته غصه اوورته پورې نه ده کړې.الله تعالی دهغوی کفایت اوکړو اوورته ئې عافیت او شفاورکړه.

نبی کریم ﷺ باندې جادو چا کړی وو؟:-مسنداحمد کښې دی چه په نبي ﷺ باندې یویهودی جادو کړې وو په هغې سره هغه ورځې بیمار ووبیا حضرت جبرائیل علیه السلام راغلو ورته ئې اوخودل چه فلانکی یهودی په تا جادوکړې دې او فلانکی فلانکی کوهی کښې غوټې ورکړی کیخودې دی.تاسو څوك وراولیګئی.حضور ﷺ څوك وراولیګلو اودهغه کوهی نه ئې هغه جادو راوویستلو غوټې کولاو کړې او هغه اثرلاړو. بیا نه حضور ﷺ دې یهودی ته د دې ذکر اوکړو اونه ئې د هغه په وړاندې خله ګنده کړه([3])

په صحیح بخاري کتاب الطب کښې د حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها نه روایت دې په رسول الله ﷺ باندې جادو کړې شوې وو حضور ﷺ به داخیال کولوچه ازواج مطهراتو له راغلې خو هغوی به نه وو راغلی.

حضرت سفیان رحمه الله فرمائي چه دا د جادو لوئ اثر ووکله چه دحضور ﷺ داحالت شو نو یوه ورځ حضور ﷺ اوفرمائیل عائشه مادخپل رب نه تپوس اوکړو اوهغه ماته اوخودل.دوه کسان راغلل یوزما سر ته

---

[1]) احمد: ٦١/٦، ترمذي كتاب تفسير القران باب و من سورة المعوذتين : ٣٣٦٦. وسنده حسن.

[2]) صحيح مسلم كتاب السلام باب المرض والرقي: ٥١٨٦.

[3]) احمد: ٣٦٧/٤، نسائي كتاب تحريم الدم ، باب سحرة اهل الكتاب : ٤٠٨٥، وهو حديث صحيح .

اودریدواوبل پښو ته،دسروالاد پښوو الا نه تپوس اوکړود ده څه حال دې؟نوهغه اووئیل په ده جادو شوې دې.تپوس ئې اوکړو چاپرې جادو کړې دې؟وئیل لبیدبن اعصم چه د بنی زریق قبیلې دې چه د یهودیانوملګری دی اومنافق سړې دې.وئیل په کوم څیز کښې دی؟وئیل د سر په ویښتو اوګمنزه کښې دی. تپوس ئې اوکړو اوښایه کوم ځائ دې؟ وئیل دلمدې کهجورې پوستکی کښې د کانړی لاندې ذروان کوهی کښې دی.بیا حضورﷺ دې کوهی ته تشریف راوړو اوهغه ئې راوویستل.دهغې اوبه داسې وې لکه د نکریزو کنده اوبه دې سره خواکې دکهجورو ونې دشیطانانو دسرونو په شان وې ماوئیل یارسول الله ﷺ ده نه بدله اخستل پکار دی.حضورﷺ اوفرمائیل چه الحمدلله الله ﷻ خوماته شفاراکړه زه خو په خلقو کښې بدی خورول هم نه خوښوم. (۱)

بل روایت کښې داهم دی چه یوکاربه ئې کړې نه وواود دې داثر په وجه به ورته معلومیدله چه لکه کړې وی.اوداهم ده چه هغه کوهی د حضورﷺ په حکم باندې بند کړې شو(۲)دا هم روایت دې چه ترشپږو میاشتو پورې دهغوی داحالت وو(۳) تفسیرثعلبی کښې د حضرت ابن عباس ؓ اوحضرت عائشه صدیقه ؓ نه روایت دې چه د یهودیانو یوماشوم به د نبی کریم ﷺ خدمت کولو هغه ته یهودیانو خودلې وو چه یوڅو ویښته د رسول الله ﷺ اوحضورﷺ د ګمنزې یوڅو غاښونه راوړه چه او په هغې باندې جادواوکړو.پدې کارکښې ډیرکوشش د لبیدبن اعصم ووبیا په ذروان نومې کوهی کښې کوم چه د بنوزریق ووهغې کښې اوغورزول. بیاحضورﷺ بیمار شواود سرمبارك وښته ئې رژیدل خیال به ورله راتلوچه زه بیبیانوله راغلې یم خو نه به وو راغلې.حضورﷺ د دې د لرې کولوکوشش کولوخوچه ورته نه معلرمیدله شپږو میاشتوپورې داحالت وو بیا داواقعه اوشوه کومه چه پورته بیان شوه چه د فرښتو په ذریعه حضورﷺ ته د دې ټول حال علم اوشو اوحضورﷺ حضرت علی ؓ حضرت زبیرؓ اوحضرت عماربن یاسرؓ اولیکل دکوهی نه ئې هغه ټول څیزونه راوویستل.په هغې کښې یوتار وو چه په هغې دولس غوټې لګیدلې وې او په هره غوټه کښې یوه ستن ټومبلې وه بیا الله ﷻ دا دواړه سورتونه نازل کړل حضورﷺ به یویوآیت لوستلو اود هغې به یوه یوه غوټه پخپله کولاویدله کله چه دا دواړه سورتونه پوره شو هغه ټولې غوټې کولاوشوې اوحضورﷺ بالکل صحیح شو. بل خواحضرت جبرائیل ؑ هغه دعا اولوستله کوم چه پورته ذکر شوه خلقو وئیل حضورﷺ مونږ ته اجازت راکړه چه دغه خبیث قتل کړو حضورﷺ اوفرمائیل چه نه الله ﷻ خو ماته صحت راکړو اوزه په خلقوکښې شرفساد خورول نه غواړم. داروایت په تفسیر ثعلبی کښې بغیردسند نه نقل دې.پدې کښې غرابت هم دې اوبعضې حصوکښې سخت نکارت هم دې. اود بعضو شواهد هم دی کوم چه بیان شو. والله اعلم.

ایاتونه	سورة الناس مکیة وهي ست ایات ورکوعاواحدا	رکوع ګانې
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ	
⑥	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	①

قُلْ	اَعُوْذُ	بِرَبِّ النَّاسِ ①	مَلِكِ النَّاسِ ②	اِلٰهِ النَّاسِ ③
اووایه	زه پناه غواړم	په رب دانسانانو سره	په بادشاه دانسانانو سره	په معبود دانسانانو سره

(۱) صحیح بخاری کتاب الطب باب هل یستخرج السحر : ۷۵٦۵، صحیح مسلم: ۲۱۸۹.
(۲) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب صفة ابلیس وجنوده: ۳۲٦۸.
(۳) احمد: ٦/٦۳ وسنده صحیح .

(اې ما محبوبه) ته او وايه چې زه دخلقو په رب سره پناه غواړم | چه دټو خلقو بادشاه دی

مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ ۙ الْخَنَّاسِ ۙ الَّذِیْ یُوَسْوِسُ

دشر دوسوسې اچونکي نه | بار بار راتلونکی نه | هغه | چې وسوسې اچوی |

دټولو خلقو معبود دې | دهغه شيطان د شر نه چې وسوسې اچوی | او روستو کیږي

فِیْ صُدُوْرِ النَّاسِ ۙ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ۝

په سینو دزړونو دانسانانو کښې | دپیریانو نه | او دانسیانانو نه |

چې دخلقو په زړونو کښې وسوسې اچوی | که هغه پیرې وی او که انسان

قوله تعالی:- قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۙ مَلِكِ النَّاسِ ۙ اِلٰهِ النَّاسِ ۙ

دَالله ﷻ درې صفتونه :-پدې کښې دالله ﷻ درې صفتونه بیان کړې شوی دی پالونکې او پرورش کونکې دمالك و شهنشاه کیدو ،معبود اود عبادت لائق کیدو. ټول څیزونه هم د هغه پیداکړې شوی دی اوهم د هغه په غلامئ کښې مشغول دی. نوهغه حکم ورکوی چه د هغه پاك او بزرك صفتونووالا دالله ﷻ په پناه کښې راشه څوك هم چه دپناه او بچاؤ غوښتونکې وی.شیطان کوم چه په انسان باندې مقرردې د هغه دوسوسونه بچ کونکې دې،هریوانسان سره دا دې. خرابئ اوبدکارئ هم هغه ښائسته کوی اود خلقویه وړاندې ئې هم هغه پیش کوی اوپه دهوکه کولو اودحق لارې نه اخواکولوکښې هیڅ کمې نه کوی دده دشر نه صرف هغه محفوظ پاتې کیږي څوك چه الله ﷻ بچ کړی.په صحیح حدیث کښې دی چه په تاسوکښې هریوکس سره یو شیطان دې خلقو عرض اوکړو آیا تاسو سره هم؟ حضورﷺ اوفرمائیل چه اوخو الله ﷻ په هغې باندې زما امداد کړې دې.نو زه سلامت پاتې یم اوهغه ماته صرف د ښو خبرو اونیکئ دخبروواني.([1])

قوله تعالی:- الَّذِیْ یُوَسْوِسُ فِیْ صُدُوْرِ النَّاسِ ۙ

شيطان وسوسې اچوی: بخاری اومسلم په یوبل حدیث کښې دحضرت انس رضی الله عنه په ژبه یوه واقعه نقل ده په کومه کښې چه بیان دې حضورﷺ کله په اعتکاف کښې وونوام المؤمنین حضرت صفیه رضی الله عنها د شپې حضورﷺ له راغله چه کله واپس روانه شوه نوحضورﷺ هم د پیژند کلودپاره ورسره شو په لارکښې صحابی رضی الله عنه ملاوشوچه حضورﷺ ئې بی بی سره اولیدو نو زرلاړل.حضورﷺ هغوی ته آواز ورکړو اودریږئې وئې فرمائیل واورئې زما سره زما بی بی حضرت صفیه رضی الله عنها بنت حیی رضی الله عنه ده.هغوی وئیل سبحان الله یارسول اللهﷺ ددې فرمان څه ضرورت وو؟ حضورﷺ اوفرمائیل چه دانسان د وینې ځائ سره شیطان ګرځي راګرځي زما خیال شو چرته ستاسو په زړه کښې هغه بدګمانئ وانچوی.([2])

حافظ ابویعلی موصلی رحمه الله یوحدیث واردکړې دې په کوم کښې چه دی نبی کریم ﷺ فرمائي شیطان خپل لاس دانسان په زړه باندې کیخودې دې که دې دالله ﷻ ذکرکوی نودا لاس اخوکیږی اوکه دې د الله ﷻ ذکر هیروی نوهغه د ده په زړه باندې پوره قبضه کوی.هم دغه وسواس الخناس دې([3])داحدیث غریب دې.مسنداحمد کښې دی رسول اللهﷺ په خپل خر باندې سور چرته تشریف اوړلو یوصحابی رضی الله عنه د حضورﷺ شاته ناست وو خرتندك اووهلو نو د هغه د خُلې نه اوتل شیطان دې بربادشی.حضورﷺ اوفرمائیل داسې مه وایه چه دې سره شیطان زیاتیږی او وائی چه ما په خپل طاقت سره راګذارکړو ته

---

[1]) صحیح مسلم کتاب صفات المنافقین باب تحریش الشیطان وبعثه سرایاه لفتنة الناس : ۲۸۱٤، احمد: ۳۸۵/۱.

[2]) صحیح بخار کتاب الاعتکاف باب هل یخرج المعتکف لحوائجه الی باب المسجد: ۲۰۳۵. صحیح مسلم: ۲۱۷۵.

[3]) مسند ابی یعلی : ٤۳۰۱،

چه کله بسم الله اوواني نو هغه کميږي تردې چه د مچ برابرپاتې شي(¹)دې سره ثابته شوه چه د الله ﷻ په ذکرسره شيطان ښکته او مغلوب کيږي اوددې په پريخودلو سره لوئيږي او غالب راځي. مسند احمد کښې دی رسول الله ﷺ فرمائي تاسوچه کله په تاسو کښې څوك په جمات کښې وی نو هغه پسې شيطان راځي اوهغه ټپوی اودهوکه کوی لکه چه څوك خپل څاروې خوشحالوی نوکه بيا هغه چپ پاتې شو نوهغه ورته په پوزه کښې پيزوان يا په خُله کښې واګه اچوی.

قوله تعالى:- مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ۝

شيطان په انسانانو اوپيريانو دواړو کښې وی:-حضرت ابوهريره ﷺ داحديث بيان کړو او وئې فرمائيل چه تاسوپخپله داګورئی د پيزوان والا هغه دې چه يوطرف ته ټيټ ولاړ دې اودالله ﷻ ذکر نه کوی اود واګې والا هغه دې چه خُله ئې کولاوکړې وی اود الله ﷻ ذکر نه کوی(²)حضرت ابن عباس ﷺ د دې آيت په تفسيرکښې فرمائي شيطان د بنيادم په زړه باندې سکونت ئې لګولې ده چرته چه دنه هيره اوشوه او غفلت ئې اوکړو هغه وسوسې وراچول شروع کړې او کوم ځاى چه ده د الله ﷻ ذکر شروع کړو هغه اخواشي. سلمان ﷺ فرمائي چه ماته دا وئيلې شوی دی شيطان د خوشحالئي او خفګان په وخت کښې دانسان په زړه کښې سورې کول غواړي يعنی هغه دهوکه کول غواړی که دې دالله ﷻ ذکر اوکړی نودې تختی.دحضرت ابن عباس ﷺ نه دا هم روايت دې چه شيطان بدی ښائي کله چه انسان د هغه اومنی بيادې اخوا شي بيافرمائي چه څوك د خلقو په زړونوکښې وسوسې اچوی. لفظ ناس چه د انسان په معنی کښې دې ددې اطلاق په پيرياتوباندې هم د غلبه په توګه راځي. قرآن کريم کښې بل ځاى ارشاد دې﴿ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ ﴾ وئيلې شوی دی چه جنات په لفظ ناس کښې داخلولوکښې هيڅ خرابي نشته.غرض دا چه شيطان د انسان او پيری په سينوکښې وسوسې اچوی.د دې نه پس جمله ﴿ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ۝ ﴾ يو مطلب خودا دې د چا په زړونوکښې چه شيطان وسوسې اچوی هغه پيرې هم دې اوانسان هم او دويم مطلب دا دې که هغه وسوسې اچونکې انسان وی که پيرې لکه چه ارشاددې﴿ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيٰطِيْنَ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ يُوْحِيْ بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُوْرًا ﴾ يعنی دغه شان مونږ دهرنبی دښمن انسان او پيرې شيطان جوړکړې دې ديوبل په غوږ کښې ددهوکې خبرې جوړوی او ښکلې کوی اچوی.

مسنداحمدکښې دی حضرت ابوذر ﷺ فرمائي زه رسول الله ﷺ سره جمات ته راغلم اوکيناستم. حضورﷺ اوفرمائيل مونځ دې هم اوکړو؟ما وئيل نه وئې فرمائيل اودريږه اودوه رکعته اداکړه. زه پاسيدم دوه رکعته مې اوکړه او کيناستم.حضورﷺ اوفرمائيل اې ابوذر!دالله ﷻ نه پناه اوغواړه انسی اوجنی شيطانانونه. ماعرض اوکړو يارسول الله ﷺ آيا انسانی شيطان هم وی؟ حضورﷺ اوفرمائيل او. ما وئيل مونځ څنګه څيز دې؟ وئې فرمائيل بهترين څيز دې که څوك غواړی کم دې کوی اوکه څوك غواړی نو زيات دې کوی. ماعرض اوکړو روژه څنګه ده؟ وئې فرمائيل کافی کيدونکې فرض دې او الله ﷻ سره زيات دې. مابيا تپوس اوکړوصدقه؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه ډير زياته وی او په څوڅو چنده بدله ورکوی. ما بياعرض اوکړو چه حضورﷺ کومه يوه صدقه افضل ده؟ وئې فرمائيل سره دمال دکمی صدقه کول يا پټ پټ يومسکين فقيرسره سلوك کول.ماتپوس اوکړو حضورﷺ دټولونه ړومبی نبی څوك وو؟حضورﷺ اوفرمائيل حضرت آدم ﷺ. ما وئيل آيا هغه نبی وو؟ وئې فرمائيل اونبی او هغه نبی چاسره چه الله ﷻ خبرې کړې. ما عرض اوکړويارسول الله رسولان څو دی؟ وئې فرمائيل ۳۰۰ سوه لږ شان د پاسه لس ډيرلوئ جماعت اوکله ئې اوفرمائيل ۳۱۵.ما وئيل يارسول الله ﷺ کوم چه په تاسو نازل شوی دی په هغې کښې د ټولونه زيات د عظمت والا آيت کوم يودې؟ حضور ﷺ اوفرمائيل

---

[1] احمد: ۵۹/۵، ابوداود کتاب الادب باب : ۷۷ حديث : ۴۹۸۲. وسنده صحيح.

[2] احمد: ۳۳۰/۲ ح/۸۳۷۰، وسنده حسن.

آيت الكرسي ﴿ اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ اَلْحَیُّ الْقَیُّوْمُ ۚ لَا تَاْخُذُهٗ سِنَةٌ وَّلَا نَوْمٌ ؕ لَهٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ ؕ مَنْ ذَا الَّذِیْ یَشْفَعُ عِنْدَهٗۤ اِلَّا بِاِذْنِهٖ ؕ یَعْلَمُ مَا بَیْنَ اَیْدِیْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۚ وَلَا یُحِیْطُوْنَ بِشَیْءٍ مِّنْ عِلْمِهٖۤ اِلَّا بِمَا شَآءَ ۚ وَسِعَ كُرْسِیُّهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ ۚ وَلَا یَـُٔوْدُهٗ حِفْظُهُمَا ۚ وَهُوَ الْعَلِیُّ الْعَظِیْمُ ۝﴾ (١) دا حديث په نسائى كښې هم دې او ابو حاتم ابن حبان "صحيح ابن حبان" كښې خو په بل سند سره په نورو الفاظو سره دا حديث ډير لوئ دې. والله اعلم.

دخيالاتو متعلق:-مسند احمد په يو حديث كښې دى چه يو سړى د نبى كريم ﷺ په خدمت كښې حاضر شو عرض ئى اوكړو يارسول الله ﷺ! زما په زړه كښې خو داسې داسې خيالات راځى چه د هغې د ژبې نه راويستل په ما د آسمان نه راپريوتلو نه هم ډير خراب دى. نبى كريم ﷺ اوفرمائيل الله اكبر الله اكبر هم دالله ﷻ دپاره حمد اوثنا ده چا چه د شيطان مكر اوفريب هم په وسوسه كښې واپس كړه (٢) دا حديث ابو داؤد او نسائى كښې هم دې.

﴿الحمدلله﴾ دسورت الناس تفسير ختم شو.اودې سره دتفسير ابن كثير ديرشمه سيپاره هم ختمه شوه

(١) احمد: ١٧٨/٥، نسائى كتاب الاستعاذة باب الاستعاذة من شر الشياطين الانس : ٥٥٠٩

(٢) احمد: ٢٣٥/١، ابوداود كتاب الادب باب فى الوسوسة: ٥١١٢، وسنده صحيح ، مسند الطيالسى : ٢٧٠٤، ابن حبان : ١٤٧.